

[illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] comparatione [illegible]

[illegible]

[illegible]

~~Carminis [illegible]~~

~~Carm.~~ 233

Carminis Autho~~ris Horatij~~

Carminis ~~[illegible] Horatij Tutore~~ [illegible]

Carminis Authoris Horatij Tute Omne Relicto

Principia capitis deinde ligustra Carmen

nom

Liber Ric. Guido Fabula
Neapolis manu propr. sub die
23 Martij 1635

Item qui supra

molto margarita

Luca Virgo Castitatis ... margarita Marga

Maria ...

In cap

INSTITVTIONES IVRIS CIVILIS D. IVSTINIANI IMP.

Cum Annotationibus SYLVESTRI ALDOBRANDINI Patris CLEMENTIS VIII. Pont. Max.

[illegible]

NECNON ALIIS ANNOTATIONIBVS EIVSDEM Cornelij, ac Virgilij Caprioli I. C. Histoniensis illustratæ.

[illegible]

Hac omnium nouissima editione diligenter emendatæ, & quæ in alijs omissa fuerant ex veteribus codicibus fideliter insertis, in cupidæ legum iuuentutis gratiam, atque vtilitatem in publicum emissæ.

[illegible]

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

INDEX PER ALPHABETVM
R V B R I C A R V M
I N S T I T V T I O N V M.

a 2 Qui-

INDEX RERVM ET VERBORVM,

QVAE TOTO HOC OPERE CONTINENTVR.

Post pag.295. correctio numeri sequentium pagg. lectori remittitur.

Actio-

Et

Con-

Do-

ad

Exten-

Filius

Filij

Gra-

Hæres

Nec

Ius

Lega-

Lex

Et

Et

Mors

su-

Pro-

Sacrum

Et qua-

e Ser-

Tute-

Et

FON-

FONTES IVRIS CIVILIS
LEGES ROMVLI.

I.

NE Quid inaugurato faciunto.

II.

Patres sacra magistratusque soli pergunto, ineuntoque.

III.

Sacrorum omnium potestas sub regibus esto, sacra patres custodiũto.

IIII.

Plebeij agros colunto.

V.

Populus magistratus creanto leges sciscunto, bella decernunto.

VI.

Deorum fabulas ne credunto.

VII.

Deos peregrinos præter Faunum, ne colunto.

VIII.

Nocturnas in templo vigilias ne habento.

IX.

Ne quis præsentibus feminis obscæna verba facito.

X.

Quisque demissam ad talos togam in vrbe habeto.

XI.

Patricidas omnes capite puniunto.

XII.

Ne quis nisi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia sacrosancta sunto.

XIII.

Mulier viro legitime coniuncta fortunarũ & sacrorum socia illi esto, vtque domus ille dominus, ita hæc domina.

XIIII.

Filia vti patri, ita defuncto viro hæres esto.

XV.

Adulterij conuictam vir & cognati, vt volent, necanto.

XVI.

Si vinum biberit, domi vt adulteram puniunto.

XVII.

Parentum libertos omne ius esto relegandi, vendendi, & occidendi.

XVIII.

Monstrosos partus sine fraude cedunto.

QVÆ-

QVÆDAM DVODECIM TABVLARVM CAPITA,

Ex antiquorum monimentis collecta.

I.

PRiuilegia nisi centuriatis comitijs ne irroganto.

II.

Qui sepem in confinio ponet, terminum excedito, qui murum, pedem derelinquito, qui domum, pedes duos, qui sepulchrum foueamve, quantum id profundum erit, qui puteum, passum, qui oliuam, ficumve, pedes nouem, qui denique aliàs arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito. In controuersia de finibus, quinque pedum vsucapio nulla est.

III.

Eius arboris, quę in alienum agrum impenderet ramos quindecim pedes altius a terra, ius esto vicino.

IIII.

Viæ latitudo in porrectū, octo pedum esto, in anfractum, sedecim.

V.

Ne quis vnciario fœnore amplius exerceto.

VI.

Sodalibus, qui eiusdem collegij sunt, & ius coeundi habent potestas esto pactionis, quam volent inter se ineundæ, dum ne quid ex publica lege corrumpant.

VII.

In contractibus ea præstantor, quæ lingua nuncupata sunt.

VIII.

Venditæ, & traditæ res non aliter emptori acquiruntur, quā si is venditori pretium soluerit, vel alio modo satisfecerit.

IX.

Vsus & auctoritas fundi, biennium esto, ceterarum rerum vsus annuus esto.

X.

Aduersus hostem æterna auctoritas esto.

XI.

Rei furtiuæ æterna auctoritas esto.

XII.

Tignum iunctum ædibus vineæ suæ ne soluito, sed duplum cui iunxit dato.

XIII.

Glandem in alienum fundum decidentem colligere liberum esto.

XIIII.

Si in tuo alienum pecus pascatur, de pastu pecoris actio esto.

XV.

Si quadrupes pauperiem fecerit, ei cuius intererit, aduersus eum, qui dominus erit quadrupedis, actio noxalis esto.

XVI.

Patricij plebeijs coniugium ne contrahunto.

XVII.

In decem mensibus hominem gigni.

XVIII.

Parentibus liberos ter vendendi ius, atque potestas esto.

XIX.

Statuliberos venundari posse.

XX.

Vti quis legassit, super pecunia tutelave suę rei, ita ius esto.

XXI.

Parētibus tutorum liberis in potestate dandorum testamento ius esto.

XXII.

Quibus testamento tutor datus non est, agnati tutores legitimi sunto.

XXIII.

Si furiosus est, agnatorum gentiliumque in eo pecuniave eius potestas esto.

XXIIII.

Prodigo bonis interdicto esto, isque in curatione agnatorum esto.

XXV.

Suspecti tutoris iudicio esto.

XXVI.

Vti quis legassit suæ rei, ita ius esto.

XXVII.

Intestatorum hæreditates primo suorū hæredum, velint nolint, sunto, & in locum filiorum, nepotes ex ijs succedunto.

XXVIII.

His deficientibus agnatus proximus familiam habeto.

XXIX.

Intestato liberto mortuo primum sui succedunto, si hi non fuerint, patronus.

XXX.

Si pluribus hæreditas iure delata sit, atq; hi a communione discedere volent, familiæ erciscundæ iudicio inter eos res hæreditariæ diuiduntor.

XXXI.

Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, neve vrito.

XXXII.

Rogum bustumve nouum propius sexaginta pedes ne adijcito ædes alienas, inuito domino.

XXXIII.

Hoc plus ne facito, rogum ascia ne polito.

Mu-

XXXIIII.

Mulieres genas ne radunto, neve tessum funeris ergo habento.

XXXV.

Homini mortuo ne ossa legito, quo post funus faciat.

XXXVI.

Qui coronam parit ipse pecunia ve eius, vir tutis ergo arguitor, ipsi mortuo patribusve eius, dum intus positus esse, forisve ferretur, sine fraude imposita esto.

XXXVII.

Forum bustumve ne vsucapito.

XXXVIII.

Inter hæredes pro hæreditarijs portionibus obligationes hæreditariæ ipso iure diuisæ sunto.

XXXIX.

Si quis lege agendo plus petierit, causa cadito.

XL.

Si quis in ius vocatur, si morbus æuitasq; vitium esset, qui in ius vocabit, iumentum dato. si noli, arceram ne sternito.

XLI.

Si iudex, vel alter ex litigatorib. morbo sontico impediatur, iudicij dies diffusus esto.

XLII.

Si status dies sit cum hoste venito.

XLIII.

Assiduo vindex assiduus esto, proletario ciui quiuis volet, vindex esto.

XLIIII.

Vtrisque superstitibus, id est præsentibus, vindiciæ sumuntor ab ijs, inter quos controuersia est.

XLV.

Vindiciæ secundum libertatem dantor.

XLVI.

Aeris confessi rebusque iure iudicatis, 30. dies iusti sunto. Post deinde manus iniectio esto, in ius ducito, ne iudicatum facit, aut qui pseudo eo in iure vim dicit, secũ ducito, vincito, aut neruo, aut compedibus 15. Pondo nec minore, aut si nolet, maiore vincito, si volet, suo viuito, in suo viuit, qui eũ vinctum habebit libras farris in dies dato, si volet, plus dato. Tertijs nundinis partes secanto, si plus minusve secuerunt, sine fraude esto.

XLVII.

De capite ciuis, nisi centuriatis comitijs, ne rogato.

XLVIII.

Perduellionis crimen capite punito.

XLIX.

Sanatibus idem iuris esto, quod fortibus.

L.

Qui falsum testimonium dixerit, e Saxo Tarpeio deijcitor.

LI.

Iudex qui ob rem dicendam pecuniam accepisse conuictus est capite punitor.

LII.

Si quis occentauerit, siue carmen condiderit, quod infamiam flagitiumve alteri precetur, capite punitor.

LIII.

Qui malum carmen incantarit, frugesve excantarit, coercetor.

LIIII.

Qui iniuria ceciderit alienas arbores luito in singulas æris xxv.

LV.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu si pauerit secuerit, e pube suspensus Cereri necator, impubes verberator, noxiamque duplionemve præstato.

LVI.

Fur manifesto furto prehensus si aut cum faceret furtum nox esset, aut interdiu se telo, cum deprehenderetur, defenderet, impune occiditor, ex ceteris manifestis furtibus liberi verberantor, & ei cui furtum factum erit, si se telo non defendat, addicuntor serui verberibus affecti, de saxo præcipitantor.

LVII.

Furta per lancem liciumque concepta sicut manifesta vindicantor.

LVIII.

De furto pacisci licitum esto.

LIX.

Si membrũ rupit meum e pacto talio esto.

LX.

Si iniuriam alteri faxit, xxv. æris pœnæ sunto.

INSTI-

INSTITVTIONES
IVRIS CIVILIS
D. IVSTINIANI IMP.
QVAM EMENDATISSIMÆ.

Cum annotationibus cùm aliorum Iurisconsultorum, tùm verò Syluestri Aldobrandini iam ex eius scriptis.

Francisci Cornelli opera, multò, quam ante, locupletioribus factis, Additis quoque eiusdem Cornelli annotationibus, nunc primum in lucem emissis.

SYL. Diuisio.

†IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.[a]

N nomine Domini. ¶ Diuiditur hæc rubrica in quatuor partes: in prima ponitur inuocatio: in secūda nomina & cognomina Iustiniani: in tertia cui dirigit liber: in quarta (quę re vera in bonis codicibus nō inuenitur) ponitur particularis intitulatio procemij: quā ideo posui, quia glo. eam præsupponit. Non continuatur, quia est principiū & proœmiū operis secundum glo. in rubr. ff. de condi. fur. & decla. Ange. hic coi. penult. Nota nomen Domini inuocandū esse. Item dignitates suas a se scribi licite posse. Item stylum scribendi, vt præponatur nomen scribentis nomini eius, ad quē scribitur: quod est vtile pro rescriptis, contra quæ, si aliter in eis scriptū reperiatur, præsumitur, secundum Spec. in tit. de rescript. præsen. Quæ vero de iuuentute, cupiditate, genitiuo, & de triplici Imperatoris corona notantur hic per Ange. non bene colliguntur ex hac rub.

a ¶ Iesu Christi. Ex hoc nota, quod Christianus fuit: aliàs nō posset imperare i. imperij iurisdictionē exercere, vt in auth. iusiu. quod præstatur. in princ. ibi. Et cōicatur ecclesiæ col. ij. vbi dicitur, quod quilibet administrator debet iurare se esse cōicatorē sanctæ catholicæ ecclesiæ.

† aliàs nō sunt hæc verba, in noīe dñi nostri Iesu Christi.

¶ Adde, quod illud est iuramentū aliorū administratorum: iuramentū aūt Imperatoris, de quo hic agitur, ponit in cle. j. §. ego. de iureiu.] Sic & alias, incipit, vt C. de off. præf. prę. af. l. in noīe Dñi, & in auth. de armis, in prin. col. vj. Ex hoc. n. sequit bonū initiū, melius mediū, & optimus finis, vt in auth. quomodo oportet episc. i prin. col. j.]

SYL. Noīs diuini inuocatio, tria bona faciat.

Imperator Cæsar a Flauius b Iustinianus, c Alemanicus, d Gotthicus, Francicus, † Germanicus, Anticus, Alanicus, Vãdalicus, † Africanus, pius, e felix, f inclytus, g victor, h ac triũphator i semper Augustus, k cupidæ l legum iuuentuti S.

¶ † Incipit m procemium.

Armis legesque, vt in bello, & pace recte imperet. Imperatori necessaria sint hæc

IMperatoriam ma-

Cæsar vnde dicitur. Luc.ij.

a ¶ Cæsar. A Cæsare Augusto qui regnabat tẽpore natiuitatis Christi. Vnde illud, Exijt edictũ a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. i. vt quilibet æstimaret bona sua, & exinde quilibet Imperator dictus est Cæsar. Vel dicitur Cæsar, q̃a fuit cæsus de ventre matris suæ.

SYL. * ¶ Adde quod non ab Augusto, sed à Iulio Cæsare dicti fuerunt, vt hic in nostris Annotationibus apertius ostendimus.

† Nõ loquitur de Gallia secũdũ Fab. sed de quadã Frãcia quę est in Alemania, de qua fit mẽtio in c.j. extr. de spõs. Blondus cõtra. li.7. de inclinatione imperij. Sed verius Frãcici nomen vnde acceperit Iusti. docet Alciat. li. Disput. 2.c.22.

** ¶ Dubiũ nõ est, quin Iustinianus Cæsaris nomẽ à Iulio Cæsare duxerit, hoc ipse palam attestatur in nouella constitut. xxx. cui titulus, De Proconsule Cappadociæ, in princ. quæ extat in editione Haloandri.

b ¶ Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel quia deuicit Flauios, vt dixi. ff. eo in princ.

¶ Adde quòd Flauius est nomẽ, aut potius prenomen, quod arbitror Iustinianum a Constãtino sumpsisse. solebãt enim posteriores Imperatores nomina anteriorũ, qui egregia aliqua virtute excelluissent sibi assumere, vt de Cęsare, de Augusto, de Pio euenisse traditum est: nec probare possum, q̃ fuerit de familia illa Flauiorum antiquissima, quæ ex agro Reatino duxit originẽ. habuit quippe Iustin. Anitiorum familiã, gens vero flauia auctore Tranquill. in Domitiano extincta est.

c ¶ Iustinian⁹. Quia fuit fili⁹ Iustini, vt infra de donat. §. est & aliud & inf. quib⁹ nõ est per. fa. te. §. pen. Sed in decr. cõtra, distin. xvj. habeo librum, vbi dicitur q̃ fuit filius Cõstantini. Sed forte ibi loquitur de alio Iustiniano q̃ hic. Vel dic q̃ fuit filius Cõstãtini, quia successit ei in regno. Vel dr̃ à iustitia, quã semper coluit, & subditis miũxit colendam, vt C. de Sum. Trin. & fid. Cath. l.j.

SYL. ¶ Adde, q̃ fuit nepos ex sorore Iustin. fuerũt autem plures Iustiniani, cuius hoc nomen proprium est, de cuius deriuatione disputare pinacis est secundũ gl. in prin. inf.

† Cur Vandalicus & Aphricanus appelletur videre licet apud eundem Iust. l. 1. C. de off. præf. pret. Afr.

d ¶ Alemanicus hoc nomen, & omnia sequentia nomina sunt ab euentu sibi imposita: vt puta q̃a vicit Alemanos, & sic d̃ alijs vt in auth de here. & fal. § prin. coll. i & hęc sunt omnia nõia prouinciarũ, quas deuicit.

** ¶ Adde q̃ Anticus (sic enim legendũ est, non auticus) idem fuit appellatus, quia Antas Histri fluminis accolas debellauit * Vãdali autẽ fuerunt veteris Germanię populi, qui Honorij principatu in Hispaniam penetrarũt. Iuxta fluuiũ Hispalim: Beticæ tractu occupato, qui ab ipsis olim Vandalia; SYL.

ab hoc Hispanis vulgo Vãdalasia appellat.

e ¶ Pius. A Pio Antonino, vt in auth. Vt lib. de cete. coll. a. vj §. nobis autem. † vel pius pietate animi, vt C. de Sum. Trinit. & fide Cath. l.j. in princ. & C. de nup. l. Imperialis. & C. de caduc. tol. l. vnica. vl. respon.

† Verba sequentia non sunt Acc.

f ¶ Felix a virtute animi vel felix. i. prosper quia omnia sibi ad votum succedebant.

† Sicuti fuit in donationem facta per Constantinũ Papæ Syluestro & videtur nõ valere: sed contrarium tenet gl. in l. ij. §. cũ vrbem de off. p̃t. vr. sed illa est communior.

g ¶ Inclytus. A gestis magnificis. Accur.

h ¶ Victor in fugando hostes. Accur.

i ¶ Triumphator post victoriam gloriosus enim erat propter magnifica gesta sua.

** ¶ Triũphauit Iust. de Vãdalis & Persis.

K ¶ Semper augustus. Quia huius debet esse propositi quilibet Imperator vt augeat: † licet hoc semper non faciat: sic in diffinitione matrimonij, vt inf. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt C. de rep. l. cõsensu. sic in diffinitione iustitię, vt inf. de iustit. & iu. in princ. secundum Ioann.

SYL. ¶ Augustus, hoc est sacer & maiestatis plenus: & non augustus ab augendo, vt hic voluit glo. cuius & suorum sequaciũ errorem dicit esse ridiculum Nicolaus Perotus in suis commentarijs epigrammate iij. in verbo Cæsar. * Primus autem hoc cognomine appellatus est a Senatu Octauianus Rom. Imp. vt ex Suetonio docuimus hic in nostris Annot. quòd ceteri Imperatores postea sibi vendicarunt.

l ¶ Cupidæ legum iuuen. scilicet mittit suam gratiam. & hunc lib.

† aliàs nõ adsunt verba ista.

m ¶ Incipit. More recte scribentiũ pręmittit procemium, in quo reddit lectorem attẽtum, docilem, & beneuolum. Attentum, cũ dicit Summis vigilijs. nam per hoc. q̃ ipse vigilauit, reddit nos attẽtos, vt vigilare debeamus: nam ius ciuile vigilantibus scriptum est, vt ff. quæ in fraud cred l. pupillus. in fi & ibi, summa prouidentia, vt inf. proxi. §. Docilem, cum dicit: & cum sacratissimas constitutiones antea confu. &c. vt inf. eod § omnes, docilem enim facit qui summam rei breuiter comprehendit: nam per hoc, q̃ ipse abbreuiauit, poterunt amodo, facilius edoceri. Beneuolum i bonę voluntatis ad addiscendum, vbi dicit: &c. quod priori tempore. & ibi, summa itaq ope. vt inf. eo § cumq. in fi & § summa itaq. &c.

SYL. * ¶ Accur. æquiuocat in assignandis partibus procemij, secũdum rhetoricam rationem, de hac re vide hoc in loco nostros Commentarios.

Diuisio. IMperatoriam. Diuiditur in tres partes principales totũ hoc procemium vsq. ad

ad finē, licet Ioan. Pla. diuidat in quinque. Nam primo ponit in quibus debet versari Imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur, ostendendo fructus, qui sequuntur ex assiduo studio, secūda ibi §. Quorū tertia ibi, Sūma itaq.] Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum secūdo ponit tres causas: secunda ibi, Vt vtrumque.

iestatem [a] non solum armis decoratā, [b] sed etiam legibus oportet [c] esse armatam: [d] vt vtrumque tēpus, & bellorum, [e] & pacis [f] rectè possit gubernari: [g] & princeps [h] Romanus non solum in hostilibus [i] prelijs victor existat, sed etiā p legitimos † tramites [k]

SYL. ¶ Imperatoriam, CASVS in procemio nō est figurandus, cum in eo nō intendat Imper. aliquid pro l. disponere, sed tantū consilium suum aperire, & modum narrare, quo librum hunc componi curauit. Si tamen vis ponere, potes pro ratione dubitandi adducere, quòd cum Imperator nomen sit ducis exercituum, & militum, & pariter militis. l. j. ff. de testa. milit. nihil aliud ab eo exigi videbatur quam vsus armorum. l. fi. in prin. C. de iur. deli. cuius contrarium respondetur, ex eo, quia cum ad eum spectet nō tantum milites regere, sed prouincias, quibus præest, tempore belli & pacis, eidē non minus ll. sunt necessariæ, quam arma, ex causis in tex expressis. Not summariū. Item quod appellatione principis Romani venit Imperator. Item calumnias vitādas, & calumniatores repellendos. Item idem esse rectè, quod iustè. item quod Imperator dicitur religiosus, quòd largè accipitur, vt declarat Ias. in l. j. in j. lectura in princ. C. de Sum. Trin. Item nota attributionē armorum factā ll. & econuerso ad demonstrandam coniunctionem, & colligātiam ipsorū: & q; dictio, vt, est redditiua rationis. Itē ibi. vtrūque, q; expressio verborū, quæ inetant, toleratur pro maiori declaratione.]

a ¶ Maiestatem. i. Imperatorem, qui est in maiestate, vt C. de leg. & const. l. digna.

SYL. ¶ Adde, q; maiestas est decus, amplitudo, & dignitas cuiusque: quam etiam pro Dea honoris & reuerentiæ filia prisci coluerūt.] Similis est loquēdi ornatus infra quib. mod. ius pa. po. sol. §. filius, ibi, Imperatoriā celsitudinem. Et nota, q; antipophorizat respondendo ad tacitam quæstionem, hanc scilicet, quare Imperator non facit, quod suum est, scilicet armis intendere, cum milites magis arma scire, quam iura oporteat, vt C. de iur delib l. fi. ad quod respondet, imperatoriam maiestatem &c.

b ¶ Armis decoratā. Quæritur quare quod erat armorum attribuit legibus, & cōtra? Respondetur, vt ostenderet alterum alterius auxilio semper egere, vt Cod. de Iusti. co. cōfir. in prin. & ff de rei vē q testituere. Vel dic propriè ponit: nā arma sunt ad decorē, leges sunt ad armandum: vnde dr: Militāt namque &c vt C. de aduo. diuer. iud. & aduocati. Et leges dicūtur armare homines vt C. ad l. Iul de adult. l. cum vir. nubit. Vel ideo posuit, vt euitetur malus sonus verborū. s. cacophaton, idest turpis sonus.

SYL. ¶ Prima expositio verior est, vt abunde tam ex eodem Iusti. quam ex alijs scriptoribus demōstrauimus hic in nostris annotationibus.]

c ¶ Oportet, id est opportunum est.

SYL. ¶ Adde, quòd immo necesse est, vt C. de iusti. eo. confir. in princ. exponuntur autem hæc verba necessitatiua secundum subiectam materiam, Ias. in l. j. col. v. in princ. ff. de iust. & iur.

d ¶ Armatam, scilicet ad hanc vtilitatem, quæ sequitur Accursius.

e ¶ Et bellorū. Et sic quo ad vsū armorū.

f ¶ Et pacis. Sic quo ad vsum legum.

¶ Hinc not. q; iudex debet esse iuris peritus alier repellitur a munere iudicandi nisi causarū habeat experimentum, auth. de iud. in prin & gl. in c. sciscitatus. de rescrip.

g ¶ Gubernari. Alterum legibus. s. tempus pacis: alterum armis. s. tempus belli.

SYL. ¶ Adde, q; non tempore belli. ll. seruari nō debeant, sed quòd eo tempore minus seruētur, sumpta denominatione ab eo, quod plerumque fit. l. nam ad ea. ff de legi]

h ¶ Et Princeps, scilicet Imperator.

¶ Hic intelligitur de imp. vel per excellentiā, vel propter adiectionē illius dictionis, Romanus: nā alioquin principis appellatio latius patet, vt not. gl. in cle. j. de bap.

i ¶ In hostilibus. Qui sunt hostes, dicitur. ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes, & ff. de verb. signif. l. hostes.

K ¶ Per legitimos tramites. i. leges quæ sūt via gradiēdi sicut tramites eundi, secundū Ioannem. Bene dico calumniantes puniri, per leges: nā in criminibus, siue ordinarijs, † siue extraordinarijs. ad similitudinē supplicij punitur calūniator, vt C. de accu. l. fi. & ff ad Tur. l. & in priuatis. vbi dicit, Et in priuatis, & in extraordinarijs criminibus omnes calūniosi pro qualitate admissi plectūtur. Item in ciuilibus, modo pecuniaria pœna, modo sacramento calumniæ, modo nota infamiæ, vt infra de pœ. te. liti per totū & infra de actio. §. si quis agens, & C. de plus peti. l. vnica, & C. de iudi. properandū. § & si quidē. vbi punitur contumax in expensis. Vel dic, q; septem genera pœnarum vocat legitimos tramites, vt ff. de pœn. l. si quis forte. in fine, cū duabus seq. Vel dic, q; magistrat° vocat tramites. p quos iura reddūtur: nam parū valeret iura esse in ciuitate,

Calūniatorū punitio.

† Extraordinaria crimina, & priuata quæ sint not. glo. j. in d. l. Et in priuatis.

† Legum tramitem noiat idē Iustin. l. j. in princ. C. de ve. iu. enuc. & iustum tramitē in l. consensu. C. de repud. Magistratus sunt tramites legitimi.

tate, nisi essent qui ea executioni mādarét, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post originē, qui puniunt in criminalibus, puniūt & in ciuilibus in expensis, & in viatico. vt ff de iudi. cū quē, quæ vltima verior est. Accursius.

SYL. ¶ Adde tramites hic vocari modos, quib⁹ ll. vtuntur; & ꝙ iudex criminalis cognoscit incidenter de causa ciuili, dummodo sit accessoria, etiā in eadem sententia .l. interdum. §. qui furé; & ibi doct. ff. de fur.

† Sic in l. j. C. de ve. iu. enu. in prin.

calumniantiū a, iniquitates expellat: † & fiat tam iuris gloriosissimus, b quàm victis hostibus triūphator magnificus.

¶ Vtrumque te affectus est Iustin. quod ie ... antur populi ab eo ... & ... latæ, præsertim. C. & ff. h. d.

SYL. a ¶ Calūniantium. Calumniator est qui falsa crimina scienter intēdit, vt ff ad tur pi. l. j in princ. & facit ad hoc. ff. de iis qui no. infa. l. athletas, §. calūniator, quis autē sit præuaricator & tergiuersator, dicit in prædictis legibus.

¶ Adde calumniantē hic accipi pro quocunque aliquid cōtra ius faciente, calumniatoréque alias puniri in ordinarijs pro motu iudicis, vt per doct. i d § calūniator & in l. j. §. 1. ff. ad turpil. quod pleni⁹ explicauimus hic in nostris Annotationibus.

b ¶ Religiosissimus. Nota quē fieri religiosum per leges: nā ipsæ sunt sacræ, vt C. de leg. & consti. l. leges.

SYL. * ¶ Religiosus, vt ait Cic. lib. ij. de nat. deo. dicit qui diligēter ac fideliter tractat, quæ ad cultum deorū pertinēt, & quia iustitia olim pro Dea colebatur, factū est vt eius obseruatores religiosi, iuris recti appellēt. quemadmodū in nostris Annotationib⁹ ostensum est: vnde & sacratissimū templum iustitiæ dixit idē Iustin. in l. j. §. cūque, C. de vete. iu. enu.] Itē nota hic quattuor proportionabilia. s. arma, vsus armorum, victoria, triumphus, item leges, vsus legū, calūniæ repulsio, iuris religio. ... Nā sicut se habent arma & vsus armorū ad victoriā, sic victoria ad triumphum: & sicut leges & vsus legū ad calumniæ expulsionē, sic calūniæ expulsio ad religionem. Ioan. Fab.

¶ ... ¶ Diuiditur in duas partes. Primo dicit, ꝙ Impe. perfecte se habuit circa arma & circa leges. Secundo hic suum dictum probat ab effectu. Secunda ibi. Et bellicos item secunda subdiuiditur. Nam primo exemplificat qualiter se habuit circa arma: secundo circa iura. secunda ibi, Omnes vero populi. Ang.

SYL. ¶ Quorum. C A S V S ¶ Cum hic tantū tractetur: qualiter quod maxime principē decet, fuerit in Iustin. non exigit alia casus figuratio: pēdet enim hic. §. à generali propositione supra facta. Not. ꝙ licet seipsū laudare: & ꝙ quādo quis ad aliquid faciēdū tenetur, debet illud omni opera & diligentia adimplere. Item quod ea quæ facimus, à Deo sūt omnia: & qđ differunt promulgare. & cōponere. Item quod confusa debent distingui. Itē quod iugum ponitur ꝓ iurisdictione & potestate. Item qđ innumerū dicitur quod est multiplex licet numerari possit: & quod dictio iterum, importat secundam vicem.]

¶ Quorum vtramque c viam cum summis d vigilijs, sūmaque prouidētia, e annuente f Deo: perfecimus. Et bellicos g quidem sudores nostros Barbaricæ h gētes sub iuga nostra † deductę i cognoscūt; & tam Africa, k quā

† aliàs redactæ.

c ¶ Quorum vtramque. Si ista debēt esse in principe, tu Iustiniane quid fecisti? Respon. quorum vtramque. — Pro casu.

d ¶ Cum summis vigilijs, id est cū summo labore quo ad leges: nā ius ciuile vigilantibus, & nō dormiētibus, scriptū est, vt ff. quæ in fraudē credito. pupill⁹. in fi. Acc. — Vigilanti bus iura subueniunt.

SYL. e ¶ Prouidētia. scilicet quo ad arma, & nota tres esse hominis stat⁹, memoria præteritorum, scientia præsentiū, & prudētia futurorum.

¶ Dic per vigilias, intelligi labores corporis: per prouidentiā, prudens animi cōsilium. Nā prouidentia, vt diffinit Cicer. de Inuen. est per quā futurū aliquid vī, antequā eueniat. facit l. j ff. de legi. tut. in princ.

f ¶ Annuēte Deo. Deo gratias refert, cui⁹ auxilio triumphū meruit obtinere, vt C. de offi. præf. præt. afri. l. j. in princ.

g ¶ Et bellicos. Quod contūctim dixerat dicēdo, Vtramque viam &c. nunc diuidit, dicēdo primo qualiter se habuit circa arma. Accur.

h ¶ Barbaricæ. Barbari sūt qui extra Romanum imperiū sunt, & maxime hostes. — Barbari.

SYL. ¶ Adde, ꝙ barbari ponūtur hic pro indomitis & incultis alias enim barbari dicūtur qui nec Latini, nec Græci sūt, a linguę duritie: quo barbari dñr antiquo vocabulo, qui duro atque aspero sermone erant.]

i ¶ Deductæ de nouo.

** ¶ Quod ait, Sub iuga nr̃a deductę, dictum videtur ex priscorum more, cū victos, inermes, ac discinctos transire cogebāt sub iugum, quod fiebat duabus hastis in terra defixis, tertiaque superligata, vt Festus memoriæ prodidit.

K ¶ Tā Africa. Sub qua multæ prouinciæ continentur.

** ¶ Victoriā de Africa partā, & quæ prouinciæ in ea cōtineantur, copiose explicat Iusti.

Iusti.in l.j.C.de offic.præf.ptæt.Afri.
a ¶ Prouinciæ. Sic cõst.iue, Tã Africa,quã aliæ innumerabiles prouinciæ iterũ additæ.i.adiũctæ ditioni Ro.i.iurisdictioni,nostroq. Imperio post tãta &c.† protestãtur nostris victorijs cælesti numine præstitis: nam istæ prouinciæ prius fuerunt de Ro. Imperio, post desierunt &c. post cẽtum & quinq. annos redierunt, vt hic: & hoc innuit quãdo dicit iterum.
¶ Adde, quòd aliquando significat prima vice, c.tua nobis.de appella. quandoque bis vt hic, aliquando pluries. l.veluti, §. hæc vox.ff.de eden.] Et quando dicit. Et post multa temporum spacia &c.vt C. de officio præfec.prætorio.afri.l.j]

† aliàs numerosæ.

† i.testantur, vt accipitur & in c. eum qui.de dolo & cont. in vi.

SYL. † Id est ꝑ testimonio sunt, cũ sit notorium.

aliæ † innumeræ prouinciæ, a post tanta temporum spacia, nostris victorijs à cælesti numine præstitis, iterũ ditioni Romanæ, nostroq; additæ Imperio,† protestantur. Oẽs b vero populi legibus tã à nobis promulgatis c quam cõpositis d reguntur.

Et cũ sacratissimas constitutiones antea cõfusas e in luculentã ereximus cõsonãtiã, f tunc g nostrã extẽdimus curã h ad immẽsa i veteris prudentiæ volumina, & opus k desperatũ,quasi ꝑ mediũ profundum l euntes; cælesti fauore m iam adimpleuimus. n

b ¶ Omnes vero.vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit:nunc qualiter legalem.Accursius.

Promulgare & cõponere, quod sint.

† Verba sequentia non sunt Accursij.

c ¶ Promulgatis.Scilicet à nobis:& dic de nouo.Et est promulgare, æquitatem rudẽ & naturalẽ occultã iuris laqueis innodare.Componere aũt est difficile promulgata in ordinẽ compendiose redigere. † Vel dic, quod promulgare legẽ est eã condere, & conditã recitare, proferre,pronunciare, patefacere,prodere, vel manifestare. Sed cõponere ꝓprie est disponere & cõstituere,& quasi simul ponere, vt patet j gl.seq.
d ¶ Compositis. Scilicet ab alijs,quare reformauimus in melius. Vel dic compositis à nobis: quasi diceret compilatis à nobis:quasi simul positis à nobis: quales sũt leges ff. & C. & aliorum Imperatorum: suas enim & promulgauit,& composuit.

SYL. ¶ Dic quòd promulgatas intellexerit à se latas, compositas vero collectas atq; in ordinem digestas: quæ differentia non est perpetua, cũ componere, vt hic diximus in Annot. nõ minus proprie significet inuenire & primo facere.quã ab alijs inuenta aut facta colligere. l.ij. §.deinde ex his legib. ff.de orig. iu. Promulgari vero lex proprie dicitur, cum primum in vulgus editur,quasi prouulgari,vt Festus ait.
e ¶ Confusas.s. in tribus Codicibus positas,Gregoriano, Theodosiano,& Hermogeniano, vt C.de no.co. fac.l.j. in prin.
f ¶ Consonantiam, scilicet in vnũ Codicem,quẽ nõ habemus, sed ex eo factus est iste quã habem⁹. vt C. de vet. iu.enuc.cir. princ & l.j.de emend.cod Iust.

¶ Adde quod hic factus est post institutiones,ille,scilicet, quem nunc habemus. l.meminimus.C.de legi.hæred. ponit Ias. in §.rursus col.xiij inst.de actio.
g ¶ Tunc, id est statim post compositionem illius Codicis secimus Digesta.
h ¶ Curam Vt nulla contrarietas posset reperiri, nullaq. repugnãtia, aut similitudo. vt C. de no. Cod. con. § quibus.
i ¶ Ad immensa. Nam erant tricies centena millia versuũ, id est, legũ vel §. vel resposo. & duo millia librorum, & aliæ multæ leges, vt C de veter.iur. enuc.l.ij. §.omnia.& in proœmio, ff.§.& antea.

SYL.

¶ Veterem autem prudentiam appellat Ius vetus. quod ab vrbe Roma condita,& à Romuli tempore ad sæculũ vsque Iust. fermè per mille quadringẽtos annos confusissime sparsum erat:quod post modum idem Iustin.in tit de vet.iu enuc.mãdauit enucleari, idest exponi,& in certum librorum ordinem redigi.
K ¶ Desperatum scilicet à Constantino, nam Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit. †
l ¶ Profundũ. Reperit enim omniũ legũ tramitem, qui ab vrbe Romana condita & Romulis descendit temporibus, ita esse confusum, vt in infinitũ extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate cõclu deretur.vt C. de vet.iu.enu.l.j.in prin.Accur.
m ¶ Cælesti fauore.Subaudi mediante
n ¶ Adimpleuimus. Post Digesta ergo & post primã compositionẽ Codicis, quẽ non habemus, factus fuit hic liber. tñ ante compositionem secundi Codicis, quẽ habemus: vnde quod hic dr, quandoque per Codicẽ corrigitr, vt facit de anno vtili, qui obtinet secundum hunc librum, in restitutione minorũ & maiorum, vt j de act.§.rursus,secus est per Codicẽ in dictis restitutionibus,vt C. de temp. in integ restitut. l.fi. Item in secunda eius compositione facit mentionem Institutionum iã compositarum,vt C.de emen. Iustin.Cod. & secunda eius editione, l.1.§.supradictis.
** ¶ Adde q. cum Iustin.concordasse primũ suũ C. cum Digestis & Institutionibus fateatur, quisquis vellt asserere, in C. quẽ hodie habemus, subesse correctionẽ Digestorũ,aut Institutionũ, oportet,vt id ab vna ex quinquaginta constitutionibus

† cogitatu & Iulius Cæs. de iure ciuili in ordinem redigendo auctore Sueto. Institutiones factæ sunt ante Codicem.

secũdo Codice insertis, & post primũ promulgatis, esse factum, ostẽdat: cuius rei sciẽtia ex eo haberi potest: si ad finem scriptũ sit, data: Lampadio & Oreste Coss. vel post Lampadij & Orestis cõsulatum semel aut iterum, vel tertio aut quarto Iustiniani, & Paulini consulatum, vt rectissime Alciatus noster docuit in Paret.

ADDITIO. De hoc etiã casus in l. meminimus. in prin. C. de leg. hær. vbi text. facit mentionem de hoc libro facit. l. j. C. de ve. iu. enu. quod not. quia si aduersarentur adinuicem, debet magis stare legi. C. tanquam vltimæ, quam huic libro: nisi in illis legibus de quibus hic fieret mentio. Ang.

¶ Peracta. C. & ff. cõpilatione mãdauit Institutiones cõponi, vt principia huius scientiæ auspicarentur a ll. Imperatoriis: quod ante nõ nisi per quadriennium licebat. h. d. vsque ad §. igitur.

SYL. ¶ Cumque. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo ponitur qualiter mandauit fieri hunc librum, secũdo ponit causas propter quas: secunda ibi, Vt liceat. Ang.

¶ Cumque. CASVS. ¶ Pro casu hic aiãduertẽs qualiter Iust. declarat cur, qualiter, & per quos fecerit hũc librum condi: & illius vtilitatẽ ostendit per modos expressos in tex. Nota igitur summã. Item ꝙ quis pluribus officijs cõpatibilibus fungi põt: & ꝙ tria requirunt ad impleda iniuncta sciẽtia, diligentia, & fides. Itẽ nota significatũ verbi, antecessor. Itẽ ꝙ scientia diligentia, & fides, experientia comprobantur, & ꝙ ex vnico actu non dignoscuntur. Itẽ quòd institutiones sunt principia ll. & quòd introducẽdũ est quod cõferat animæ & corpori: & quod hęc sciẽtia habet principiũ & & finẽ. §. & quod pęnę in proœm. ff. Itẽ ꝙ cõdere ll. à principe delegari & demãdari alteri potest, dummodo id specialiter fiat.]

a ¶ Hoc. s. volumen Digest. & Codicis.

b ¶ Deo propitio. i. Deo coadiuuante.

c ¶ Peractum est, id est completum.

d ¶ Triboniano hoc nomẽ & sequẽtia sũt datiui casus, & etiã dictio cõuocatis & cõstruũtur cũ illo verbo inferi⁹, mãdauim⁹.

e ¶ Exquæstori. Pro suo simplici ponit̃ scilicet quæstori. Nota ꝙ tribus modis dicit̃ quæstor. Primo, ille, qui querebat pecunias tributorum per mundũ & seruabat. Secundo ille, qui præerat capitalibus causis. Tertio, q̃ stabat vt legeret libros principales, qui candidatus principis dicebat: & ita hoc tertio modo accipio hic, vt. ff de offi. q̃storis. l. j. in fin. & de orig. iu. l. ij. § deinde cũ ærariũ. Vel secundũ Ioan. quòd iã fuit in illo officio, sed nunc nõ est: inde exquæstor, i. extra quæstutam positus. Vel dicas tertio, esse nomẽ dignitatis vt exconsul, vt. C. de aduoc. diuer. iur. l. petitionem, ibi, egredientem.

† aliàs q̃stori. à l. exquæsto re.

Quæstor dicitur tripliciter.

† Et hic in iure diuersis nominibus nũcupatur: susceptor & opinator vt C. de suscep.

* ¶ Quæ nam fuerit Triboniani quęstura seu exquæstura (vtroque enim nomine idem puto significari) & quanæ esset potestatis, id quod nemo fere adhuc bene declarauit, vide hic nostras Annotationes, vbi demõstratũ est hanc sacri palatij quæstu ram summum fuisse magistratum, & principatui proximum.

¶ Cũque hoc a Deo propitio b peractum c est Triboniano d viro magnifico, magistro, & Exquęstori e sacri palatij nostri, nec non f Theophilo, & Dorotheo, viris illustribus, g antecessoribus

† Eiusmodi quæstor apud Grecos appellat̃ paredros, auctore Procopio lib. primo de bello Persico. Etatq; fere eiusdẽ potestatis, cuius est hodie apud Gallos Cancellarius & inter alia munera cõstat eũ principis responsa & rescripta dictasse. l. vlti. C. de diuer. rescri. Iustinianus in auth. de exhiben reis. Appellat gloriosissimũ quæstorẽ diuinis nostris ministrantẽ literis, in auth. vt diuinæ iussiones col. viij. iubet, vt diuinæ iussiones à quæstore subscribantur, in l. præcipimus. C. de appellation. quæstor dicitur sacrorum iudiciorum præses. nam cum præfecto prætorio iudicabat de appellationibus, quæ ab omnibus spectabilibus iudicibus in sacrum adiutorium principis deferebantur, vt etiam colligitur ex auth. de appellat. palatium autem dicebatur locus habitationi Principis dicatus, l. j. C. de pala. l. quicunque. de ope. pub.

& Archi l. nisi opi natores l bros 10. SYL.

f ¶ Nec non. Nota duæ negationes faciunt vnam affirmationem, vt hic & ff. de verb. signific. l. duobus.

¶ Adde quòd Alciat. ibi optime declarat: & ex mente Ang hic dic gl. verã, nisi de mẽte cõtraria cõstet: vel nisi simus in rustico, secundũ Bald. in l. qui se patris. col. iij. C. vnde lib. vel nisi ad diuersa referantur, secundum Bar. in l. manifestæ. ff de iureiur.

† Alia litera non habet nostris. SYL.

g ¶ Illustribus, Quatuor sunt ordines dignitatũ: maximi, vt superillustres: magni, vt illustres: medij, vt spectabiles: minimi, vt clarissimi: quos specifica, vt in auth. de appell. §. j. ij. iij. & iiij. coll. iiij. & in auth. vt ab illustri, & qui supra eos sunt, col v. Sunt & infimi, vt defensores ciuitatum, & magistratus municipales & isti non habent merum imperium, sed superiores sic.

Imperiũ merũ certis dignitatibus est cõcessum.

ADDITIO. Et ideo potestates & rectores ciuitatum non deberent posse ingerere pœnam sanguinis: quamuis contrarium de facto obseruetur, vt hic per Angel. sed superiores sic.

¶ Antecessoribus Sciẽtia, vel ætate: vel quia fuerũt cum præcedentibus Imperatoribus,

a ¶ Ve-

ribus [a] nostris (quorum [b] omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumẽtis [c] accepimus) [d] conuocatis mandauimus [e] specialiter: vt ipsi nostra auctoritate, nostrisque suasionibus [f] Institutiones [g] componerent: vt liceat vobis [h] prima legum cunabula [i] non ab antiquis fabulis [k] discere, sed ab Imperiali [l] splendore appetere: & tam aures quam animi vestri, nihil [m] inutile, nihilque perperam [n] positum, sed quod in ipsis [o] rerum obtinet argumentis, accipiant: & quod priore tẽpore vix post quadriennium prioribus contingebat, vt tunc cõstitutiones Imperatorias legerent, [p]

a ¶ Verius est antecessores dictos fuisse, qui ius ciuile profiterentur, ex eo quòd scholasticis quodam modo præirent illos docendo, vt manifeste deprehenditur ex proœmio. ff. in princ. versic. Sed cum vos.

b ¶ Quorum. Hic est interpositio vsq. illuc, Conuocatis &c. Et nota quòd in tribus hic commendatur qui sunt huic arti. inẽti. Primo ĩ solertia, id est in cautela, vel ingenij scientia, vt l. j. C. si ma. fac. alie. fac. si ne decret. [illegible] hab. Item in legum scientia. Eligendus est enim talis magister, q in se laudabilem vitã probis moribus mõstrauerit: & docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandiq. subtilitatem, & copiam disserendi se habere patefaceret, vt C. de profes. qui in vr. con doc. l. j. lib. xij. Item in fidelitate: nã ex quo hactenus fideles extiterũt, præsumitur pro eis. ff. de re mili. nõ omnes. § a barbaris. de præteritis enim sumimus coniecturã ad futura. ff de accusat. l. si cui. § eisdem, & quandoque occultam coniecturam sumimus ad præteritum, vt C. ad l. Iul. de adul. l. si quis adulterij.

Magister qualis esse debet.

Præsumptio à varijs sumitur.

ADDITIO. Vide glo. in c. scribam, de præsumpt.

c ¶ Ex multis rerum argumentis, idest ex multis reb⁹ vel negotijs, quę sunt argumẽta, Vnde dicit ꝓuerbiũ. Opus laudat magistrũ. sic in auth. de mora. §. sancimus. col. j.

Prouerbium.

d ¶ Accepimus, id est recepimus.

e ¶ Mandauimus, id est præcepimus.

f ¶ Suasionibus. In bona parte accipe, aliàs in mala accipitur. ff. de ser. cor l. j §. persuadere, & C. de fur. & ser. cor. l. si quis persuaserit.

g ¶ Institutiones. Ideo sic dictas, quia in statum Romani iuris nostram erigunt intelligentiam, vt infra. ti. j. § his igitur.

SYL. ¶ Adde quòd ab instituendo dictæ sunt, sicut & opus Quintiliani. Oratoriæ institutiones appellantur, quid autem differant instituti ab institutionibus. Vide Lau. Val. in lib. elegan. iiij. cap xj.

h ¶ Vobis. Loquitur iuuenibus.

i ¶ Cunabula. Per simile loquitur: quia sicut in cuna infantes primo morant̃, ita iuris acceptor instituta primo legere dẽt sic. ff. de offi. præ. prætor. l. j. §. his cunabulis. ¶ Sic inf de libert. §. libertinorum, ibi, à primis vrbis Romæ cunabulis.

k ¶ Fabulis. Quia in antiqs Institutionib. erãt fabulæ, q̃ fabulæ nec vera, nec verisimilia continent secũdũ Tulliũ. li. j. de Inu.

SYL. * ¶ Per fabulas vĩ intellexisse prima illa exercitamenta iuuenũ in sciẽtia legali, cum ꝑceptores rhetorũ more ipsis casus ꝓponerent fabulosos, vt ita illecti, deinde ad difficiliora deducerent. Aut certe sensit de adulterina illa doctrina, q̃ antea tradebatur. § Hæc autem, in proœm. ff.

l ¶ Ab Imperiali splẽdore. i. ab Imperatore, qui splẽdet.

ADDITIO. Vel dic. Ab Imperiali splendore. i. ab Imperialibus constitutionibus quæ splendere dicuntur.

m ¶ Nihil inutile. Quo ad animam: vel nihil inutile. i. infructuosũ: vt patet ex eo, quod dicit inf. proxime. Sed quod &c.

n ¶ Perperam positum quo ad aures. Vel dic id est male positum & contra ius.

¶ Theophilus vertit ibi, hoc est, temere, frustra: vt sit sensus, nihil esse in hisce Institutionibus otiosum, & sine causa positum.

o ¶ In ipsis. Id est in ipsa rei veritate vel in his, quæ quotidie emergere possunt. Non autem inueniuntur hic ea, quæ non possunt euenire: quia de his non curant legislatores. vt in authent. vt sine prohib matres debi. & cred § quia vero. col. vij & ff de legib l nar. & l. nam ad ea.

* ¶ Melius est accipere argumenta, vt & Quint. sæpe, pro specieb. seu casib qui proponuntur, vt sit sensus, his libris illa solum trad', quæ in decidendis casibus obseruantur. n. õ quæ abrogata sunt legib. aut cõsuetudine abolita: quod latius hoc loco in Annotationibus explanauimus.

† Adde, quod eadem locut. vtitur Imp. inf. titu. de satisda. §. vlt. & planius sensus huius § percipitur ex §. sed cum perspeximus. l. ij. C. de ver. iu. enu.

p ¶ Legerent. Nam & olim à principio legebant Imperiales constitutiones, scilicet institutiones antiquas, vt in proœmio. ff §. discipuli.

* * ¶ Hic locus intelligẽdus est nõ de institutionibus antiquis, vt intellexit Accur. sed de constitutionibus primo Codici inser-

tis,

tis, quæ quinto anno olim prælegebātur, §.duabus in procem.ff.

a ¶ Primordio, i.tantū primo anno profi cietis, quantum proficiebatis in quatuor. Et nota quod adulatur nobis imperator.

hoc vos primordio [a] ingrediamini, digni [b] tanto honore, tantaque reperti felicitate, vt & initiū [c] vobis, & finis [d] legū eruditionis, à voce principali [e] procedat.

¶ Post cōpleta ff.iussit componi Institutiones, in quibus principia huius scientiæ sunt posita cum correctionibus iuris antiqui, quibus auctoritas per ipsū data fuit. hoc dicit vsque ad §.fin.

SYL. * ¶ Inepta expositio. Sensus enim est, hodie primo anno hasce Institutiones tradi, quæ & ipsæ, ꝓpterea quod ab Imperatore compositę sūt recte Imperatoriæ constitutiones appellantur. §.sed & quod. infra de iu. na. gen. & ciu. cum olim non nisi post quadriennium primus Codex, qui liber constitutiones Imperiales cōtinebat, prælegeretur. § duabus. in procemio.ff.

b ¶ Digni. vos dico digni &c.

c ¶ Initium. Scilicet liber iste.

d ¶ Finis. id est Codex. Nam primo anno institut. legi debent, in quinto legitur Codex, vt in procemio ff. § duabus ibi; Quibus si bene. Ac flor.

e ¶ Principali, i. principis. Et nota, quod hæc scientia caput habet & finem: licet in alijs artibus hoc non fit, licet vilissimæ sint, vt procem. ff. §. Et quod pene.

¶ Igitur. Diuiditur in duas partes: in prima ponitur cōmissio cōpilationis, cū ijs, quæ in Institutionibus continentur. in secunda, vnde sint extractæ & ꝙ auctoritate Imperiali confirmatæ sunt. ij. ibi, quas.

SYL. CASVS in narratione Imperatoris non figuratur. Not. ꝙ facere dicimus quod ꝑ aliū facimus. Itē ꝙ per desuetudinē tollit̃ vel vmbratur. l.itē quod non sufficit principē committere. i. cōpilationē, nisi postea approbet. Itē quod quotidiana diligenter sunt attendenda: & ꝙ breuiter dr̃, ſm subiectā materiā l.antiquitas.in fi. C.de vsu fr. itē quod nō sufficit simpliciter legere, sed reqrit̃ cognitio, & examinatio. Itē qđ accōmodare īportat idē, qđ tribuere: & obtinere, esse in viridi robore & obseruātia.

Cōtinuatio. f ¶ Igitur. Ita continua secūdū Ioan. quia prædictorū virorū scientiā & auctoritatē probauimus, nec per alios poterāt cōmodius expediri: igitur mandat per eos diuidi: vel quia ab imperiali splēdore † approbat̃, & ideo mādat diuidi, vt meli⁹ possint

† aliàs appetit.

intelligi. ff. de verb. sign. l. ij. §. cuiusque.

¶ Adde tamen, quòd §. continuatio non est facienda. glo. in l. Gallus in princip. in verbo, posthumos. ff. de lib & posthu.

SYL. g ¶ Quinquaginta, qui comprehendūtur intra ff. vetus, & Infortiatū, & ff. nouum.

¶ Igitur [f] post libros [g] quinquaginta [h] Digestorum seu Pādectarum, [i] in quibus omne ius antiquū collectum est, † quos [k] per eūdem virum excelsum Tribonianū, necnon & ceteros [l] viros illustres & facundissimos confecimus, in † hos quatuor libros easdem [m] Institutiones partiri iussimus, [n] vt sint totius legitimæ scientiæ prima elemen-

Digesta vnde dicūtur. h ¶ Digestorū. Ideo dicuntur Digesta, quia omnia ibidē decidenda digerūtur, & soluūtur. Accurs.

† aliàs qđ † Hoc optime declaratur ab eodem Imp. in l. ij. §. omnia igitur, C. de vet. iur. enucl.

SYL. * ¶ Quare libri Digestorū hac nota. ff. significentur, & an rectè, vide Alcia. li. iij. Dispunct. ca. xvj.

† aliàs deest hos.

Pandectæ vnde dicuntur. i ¶ Pandectarum à pan, qđ est totum, & dectē quod est doctrina, quia ibi est doctrina omnium iurisconsultorum, vt C. de veteris iuris enuc. l. ij. §. omnia.

SYL. ¶ Adde, quod aliter intepretatur Gell. lib. xij. c. vij. * ad quod vide Budæū in l. j. in fi. ff. de iusti. & iu. nā hoc nomē deriuatur a pan. i. omne, & decomai. i. cōplector, contineo, vt innuit ēt imperat. in d. §. omnia.

K ¶ Quos. Scilicet quinquaginta libros, ff. Accurs.

l ¶ Et ceteros. Scilicet xv. ex permissu Iustiniani electos, vt C. de vet. iur. enuc. l. 1. §. 2. & l ij. §. quæ omnia.

m ¶ Easdē Institutiones, i. eadē instituta.

SYL. ¶ Adde, quòd hanc expositionē reprehendit Lau. Val. lib. 4. c. 11. * ait enim instituta dici bonos mores cōsilio, & ratione sumptos: institutiones vero ꝓceptiones, quibus instituimur & docemur, rectè igitur institutiones iuris ciuilis appellant̃ hi quatuor libri, qbus ius ciuile docetur: sicuti Fab. quoq. Quint. opus suū de artis oratorię ꝓceptis inscripsit de institutione oratoria.]

Diuisiō tria operatur. Vnde collige hunc librū sumptum ex volumine Digestorū: vel proprie dicit Institutiones, quas mādauit fieri. nūc mandat partiri: nam partitio animum legētis inciiat, mentem intelligentis præparat, memoriā artificiose reformat, vt inf. de leg. §. sed non vsque. & ff. de excep. doli lib. 1.

n ¶ Iussim⁹, q. d. Institutiones iussim⁹ fieri ex libris antiquorū, ita vt continerēt quicquid in rebus, quæ in pŕsenti æuo versant̃,

consen-

consentaneum est, vt C. de vet. iu. enu. li. ij §. sed eum despeximus. Accur.

Elementa & eorum qualitates sunt quatuor.

a ¶ Prima elementa. Quia sicut ex quatuor elementis oīa corpora conficiuntur, scilicet vt ex terra & aqua, ex igne & aere, idest ex virib⁹ horū quatuor elementorum totus mūdus gubernatur, ita hic liber cō prehēdit omnia iura.

SYL. ¶ Adde quòd melius diceretur oīa principia & fundamenta. li. ij. §. sed cum perspeximus. C. de vet. iu. enucle. simili tñ locutione vs⁹ est ēt Cic. in Topi. vt admonuim⁹ hoc loco in Annot.] Et nota quod terra est frigida & sicca: aqua frigida & humida: ignis calidus & siccus: aer calidus & humidus. Primum habet naturam melancholiæ: secundū scilicet aqua phlegmæ: ignis cholere: sanguis respondet aeri.

ta; [a] in quibus [b] breuiter expositum est, & quod anteà obtinebat, [c] & quod postea desuetudine, [d] inumbratum, Imperiali remedio illuminatum est: quas [e] ex omnibus antiquorum Institutionibus, & præcipue ex cō mētarijs Caij [f] nostri tam institutionū, quā rerum quotidianarū, [g] alijsque multis commētarijs compositas, cum tres [h] viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus, & recognouimus, & plenissimū nostrarum cō stitutionum robur eis accommodauimus.

b ¶ In quibus, scilicet institutionibus.

c ¶ Obtinebat, id est erat in vsu: & nunc desijt. Accur.

d ¶ Desuetudine. Nota legem tolli per desuetudinem.

SYL. ¶ Adde, quod communis doct. sententia est, quòd si non vsus non habet in se actū contrarium, non tollat l. Ias. in l. de quibus. in vj. not. ff. de legi.]

¶ Vel per contrariam consuetudinem: & iterum eandem consuetudinem, per superuenientem legem tolli: sic. ff. de sepul. vio. l. 3. §. Diuus. & in auth. de hær. & fal. §. sed quoniam. col. j. & subijcit, Ab Imperiali &c. & est optimum exemplum. C. de iusti. l. rem non nouam.

e ¶ Quas, scilicet Institutiones: & accipere legimus, & recognouimus, id est esse cō positas ex omnibus &c.

f ¶ Caij nostri commentarijs, dico factis super libros institutionum antiquarum.

SYL. g ¶ Quotidianarum. Liber erat sic appellatus, eo q̃ singulis diebus gerenda à magistratibus cō tinebat, qualiter iudicarent. ¶ Adde, vel dic rerum magis vulgatarū, & quæ quotidie in controuersiam venire poterant.

h ¶ Cum tres, interpositio est.

SYL. ¶ Summa itaque. Cum hic §. vnicū tantum habeat contextū, non recipit diuisionem: & cum sit simplex cohortatio, non exigit casus figurationē. Nota ll. nostras dici ex hoc, quod eis à nobis sit tributa auctoritas: & qđ in quolibet opere perficiendo requiritur sūma diligentia. Itē qđ ambitio, virtuti innexa nō dānatur, & spes, & desiderium honorū & dignitatum. Itē quod nihil actum videtur, quando aliquid superest agendum. Itē quod à ll. studijs discedere nō dēmus nisi perfecta omnis iuris cognitione. Item quòd reipub. administratio per iuris peritos facienda est.

¶ Hortatur iuuenes ad studia, vt ijs perfectis possint rempub. administrare. h. d. vsque ad fin.

¶ Summa itaque ope, [i] & alacri [k] studio has leges [l] nostras accipite, & vosmetipsos sic eruditos ostendite, [m] vt spes [n] vos pulcherrima foueat: toto legitimo opere perfecto, [o] posse etiam nostram [p] rempublicam in partibus eius [q] vobis [r]

i ¶ Ope. Quātū ad corpus. Vnde Virg. li. j. Geor. Labor omnia vincit Improbus. Accursius.

K ¶ Et alacri. Affectio enim operi suo nomen imponit, vt C. ad l. cor. de sic. l. j. ff. de fur. l. qui iniuriæ. in prin.

l ¶ Leges nostras. Scilicet Institutionum. Accur.

m ¶ Ostendite, idest ita proficite in hoc libro: vel ita moribus informati sitis, nā boni mores plus quàm diuitiæ operantur, vt ff. de tuto. & cura. d. ab ijs. l. scire, §. fin. & ff. de verb. obl. si quis stipulatus sit stichum, in fin.

* ¶ Nihil hæc ad mores: sed plane intelligendus est hic locus, ostendite ò iuuenes vos ita doctos, & legū scientia excultos, vt optimam spem concipiatis, rempublicā nostram studio perfecto rectè à vobis posse administrari, ac gubernare.

n ¶ Vt spes, id est hæc spes sit de vobis nostram rempubl. posse gubernari.

o ¶ Perfecto, idest lectis alijs libris.

p ¶ Nostram. alias vestram.

q ¶ Eius reipublicæ.

r ¶ Vobis. Idest à vobis credendis, lectis etiam alijs libris. Vel si habes credendā, idest committendā, vobis datiue legitur: & hoc dico legitimo opere perfecto, id est cū quinquennio legeritis: nā tunc opus consummatur, vt in proœmio. ff. §. duabus alijs. Et quod dicit in partibus eius, ideo est

† Hoc est Datū Cō stantinopoli. xj. calen. Decēbris D. Iustiniano patre patriæ tertiū Consule.

est, quia multę sunt partes eius, vt praefectura, consulatus, & alię multae, vt patet ex tractatibus de officijs, in ff. & in C.

a Credendis. id est quia creditur secundū primam expositionem, vel si habes credendam, dic vt in glos. supra Accursius.

Vtro modo legatur, siue credendis siue credendam, verbi credere significatio: accipitur enim pro committere: quo genere loquendi vtitur etiam in l. ij. §. Nos itaque. C. de veter. iu. enucl.

SYL. † Hoc est Datū Cōstantinopoli xj. calen. Decēbris D. Iustiniano paterpatriae tertiū Consule.

Iustitia est mater.

credendis a gubernari. † D.C. P. xj Calend. Decemb. † D. Iustinia. PP. iij. Consu.

¶† Institutionum seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi principis.

LIBER PRIMVS.

¶ De iustitia b & iure.

¶ c Iustinianus velut optimus praeceptor

b De iustitia & iure. † alias Institutionū Imperialium. l. j.

c Iustinianus tractaturus iura populi Romani praemitit. de iustitia, quae est mater iuris.

SYL. Adde quòd Ias. hic intelligit de iustitia in actu.] Et ideo ab ea incipit: sic obligatio mater est actionis, vt ff. de procu. licet §. ad obli. & ideo praetermittitur in tractatu, vt infra de obli. in prin. & de ac. in princ.

Adde, quod ideo praeposuit, quia iuri operam daturum prius nosse oportet, vnde nomen iuris descendat, quod à iustitia dicitur. l. j. ff. eod. titulo.

c Et iure. s. quod ius iustitiam prosequitur vt minister, vel filius.

SYL. Adde, quod potius vt effectus iustitiae & vt administratū, quia si iustitia est voluntas tribués ius, ius nō est minister iustitiae, sed ipsa iustitia est illa, quae ius administrat]

Quaestio. Sed quare de hoc ponitur in rubrica eum in textu nihil dicatur diffiniēdo, licet diuidendo sic? Rńdet quidā, ideo non posuit in textu de iure, ne grauaret rudes animos secundum Py. quod nihil est. Vel dic hoc plerumque fieri, vt aliquid ponatur in rubrica, quod in textu non ponitur, vt C. de relig. & sump. fu. & de iu. aleae, nam nihil in textu ibi dicitur de ludo aleae.

Rubr. quae est generalior nigro.

SYL. Adde, ꝙ tūc fuerunt addita illa verba in rubrica, quia fuit addita illa cōstitutio graeca: antiquiores enim codices nō habent.] Vel dic (quod est verius) vt diffiniatur, vt dicemus inf. eo. tit. § iuris praecepta. in gl.

SYL. Diuisio. Iustitia. Diuiditur titulus in sex partes. In prima diffinitur iustitia: In secunda iurisprudentia. In tertia ostendit qualiter ad iuris cognitionem sit procedēdum, In quarta ponit praecepta iuris. In quinta diuidit inter publicum & priuatum. In sexta proponit dicendum de priuato. Casus figurari nō potest cum ponat diffinitionem, ratio autem dubitādi & decidendi inde colligitur, ꝙ dixit Cicer. j. offic. ꝙ omnis de aliqua re disputatio debet à diffinitione proficisci, vt sciatur id, de quo disputatur. Nota diffinitionem iustitiae. Item ibi, vnicuique, ꝙ non est habenda acceptio personarū. I. é ibi, constans, quod iudex nō debet moueri passionibus. Item ibi, tribuens, quòd vera iustitia consistit in administratione, non in cognitione. Item quod iuris prudentia versatur etiam in cognitione rerum diuinarum, & quod est cognitio iusti & iniusti. Item quod enumeratio contrariorum non est superflua, nisi super vtroque detur doctrina.

imitatus est rectum ordinem procedendi, qui debet esse diffinitiuus, diuisiuus, & exemplorum positiuus: & primo ponit diffinitionem iustitię & iurisprudentiae, ex Iustitia. ff. eodem titulo.

Iustitia d est constans & perpetua voluntas, ius suum † vnicuique

† concor. cum hoc princ. xij. q. ij. ca. cū deuotissima. & gl. in c. forus vet. iustitia extra de verbor. sign.

† alicuiq. tribuendi.

d Iustitia. Haec iustitię diffinitio pōt intelligi de diuina iustitia. q. d Diuina iustitia est volūtas cōstās & perpetua &c. & sm̄ hoc, hęc verba in ea posita sunt plana Sed nonne iniustum fuit, ꝙ tm̄ datū fuit mercenario sero venieti, quantū illi, qui mane venerat (quod tn̄ Dei iustitia laudat) vt ff. de annu. leg. l. ij. & de verb sig. l. ij. §. cuiusque: Respō illud diuinū mystice dr. q. d tantum habebit de parad. so ille, qui decedit in hoc vltimo saeculo, si faciat bonum, quantum & ille, qui decessit in primo saeculo.

ADDITIO. Et hoc ideo est, quia ecclesia nunquā claudit gremium redeuntibus, vt in epistola. Inter claras C. de sum trin. c. super eo. extra de haere. lib. vj. Angel. & Iaso.

ADDITIO. Immo non fuit iniustum: quia paterfa. tanquam moderator rei suae potuit in ea talem legem statuere, vt C. man. in re mandata. secundum Iason.

SYL. Adde ꝙ illud iustum fuit, quia sic fuerat conuentum. l. j. §. si conueniat. ff. depos. dixit enim, Amice non facio tibi iniuriam, nonne ex denario conuenisti mecum ?]

Vel dic secūdū Ioā. ꝙ de fragili hominis iustitia loquit. q. d iustitia humana, vel q̄ est in hoie, est volūtas cōstās &c. & secūdū hoc illa duo verba, cōstās & perpetua; abijciunt extra: quia homini nō pōt cōuenire, cū scriptū sit, ꝙ septies in die cadit iustus, & ideo nūquā in eodē statu permanet, vt in

in auth. de non ali. aut permu. §. vt autem.

SYL. ¶ Adde ꝙ intelligit quatenus homini conuenire potest. l. si quis venditor. ff. de ędil. edic.] Item quod in fi. dicit, ius suum vnicuiq. tribuens, intellige quantũ ad affectionem, quia ad actũ nõ potest q d habẽs affectũ tribuendi, sicut sup. in rubrica procemij dr̃ de Augusto: sic & de matrimonio, quod est indiuiduũ, vt infr. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt patet C. de repu l. cõsensu. Vel tertio expone, vt in summa huius tituli, vt voluntas, id est mens: constans. i. bona, quasi habitus mẽtis bonus. Sed Tullius sic diffinit, Iustitia est habitus animi, cõmuni vtilitate seruata suam cuilibet tribuens dignitatẽ, secundũ Pla Iustitia est virtus, quæ plurimũ potest in ijs, quæ minimũ possunt. Vel pro vt ego credo, Iustitia est animi congrua dispositio in singulis rebus recte dijudicans.

Iustitiæ diffinitio secũdum Tul.

Iustitiæ secũdum Pla.

tribuens. [a] **Iurisprudẽtia est diuinarũ atque humanarum rerum notitia,** [b] **iusti atque iniusti scientia.**

¶ Primo leuia, deinde difficiliora sunt docenda: ne scholares aut studium deserant, aut cum magno labore ad scientiam difficiliter aut tardius perducantur. hoc dicit Aretin

¶ **His igitur** [c] **generaliter cognitis,** [d] **&**

Iustitia est virtus: Ius est eius virtutis executiuum.

ADDITIO. Angelus non putat hoc verum: quia immo magistratus est ille, qui exequitur ius, vt l. ij. §. post originẽ. ff de orig. iur. Ang.

ADDITIO. Dicite ꝙ hic iustitia diffinitur generaliter. Ad argumẽta vero breui distinctione facile sic respõdebitis Aliqñ cõsideratur iustitia prout est in abstracto, tũc iustitia est cõstans & perpetua. Aliquando cõsideratur prout est in concreto, vt est posita in corpore hominũ administrãtium, & tunc dicitur corruptibilis non ratione essentialitatis iustitię, sed ratione mali contenti, hoc est praui hominis. Exẽplũ posset poni in rustico. qui posuit vinum optimũ in prauo vase & destructũ est Christoph.

SYL. ¶ Adde ꝙ fuit opin. Albe. in l. iustitia. ff. eo. quòd hic diffiniret iustitia in abstracto, secus in concreto: pro pleniore tamen & vera huius diffinitionis intelligentia, vide quæ hic scripsi in Annot.

a ¶ Tribuens, vt honeste viuat sibi: & sic alterum non lædat, immo proficiat: vel dic ius suum, id est hominis meritum.

SYL. ¶ Adde, quòd hic est potius effectus iustitiæ, quàm ipsa iustitia, vt dicit August. lib. xix. de ciuit. Dei.

b ¶ Notitia. Potest rectè legi vt illa dictio, sciẽtia, sit ablatiui casus: vel cõtra sit nominatiui casus & hęc dictio, notitia, sit ablatiui casus, † sic inf. tit. j. in prin. Sed nũquid secundũ hoc oportet, quod quicunq; vult iurisprudens, vel iurisconsultus esse, debeat theologiam legere? Rñ. non, nam in corpore iuris hæc omnia inueniuntur, vt C. de sum. trin. & fid. cath. & C. de sacrosan. eccles. & de episc. & cle. & in auth. sub multis titulis: vbi specialiter de diuinis tractatur.

† Immo vtraq. est noĩatiui casus secũdũ Chr̃opho. quia punctus sub verbo notitia obtinet vi copulæ.

SYL. * ¶ Dic verbũ. diuinarũ, positum in hac diffinitione, referendum esse ad illam iuris publici partem, quæ in sacris & sacerdotibus consistit, vt plene tam in Annotat. quam in Commentarijs in hoc loco declarauimus.] Item quę est differentia inter iustitiam, & ius, & iurisprudentiã? Respõd.

¶ Iurisprudentia est scientia illius iuris. † Item iustitia est summum bonum, ius medium, iurisprudentia infimum. Item iustitia vult tribuere vnicuique ius suum. Ius vero coadiuuat, Iurisprudentia docet qualiter illud fiat.

† Hoc verum sm̃ doct. hic. si cõsideretur hic verba quo ad ordinẽ prioritatis & posterioritatis & tũc dic summũ bonũ .i. primũ &c. vt inf. de iure p[er]so. i prin. aliàs sec⁹. SYL.

¶ Adde, ꝙ cõis resolutio est, qđ hæc verba accipiãtur nõ quo ad essentiam, sed quo ad ordinem, quia iustitia tanquam in abstracto est primũ: ius vt in concreto secũdũ: iurisprudẽtia tertiũ, sicut sciẽtia post scibile

¶ His igitur ¶ Diuiditur in duas partes. in prima ponit, consilium suum docendi primo leuia: in secunda rationem reddit per locum ab inconuenienti. secunda ibi, alioquin.

¶ CASVS ¶ Quærebatur visa diffinitione iurisprudentiæ quo ordine deueniendum esset ad illius cognitionem. & respondetur vt in text. * nec placet ratio dubitandi aliàs assignata per §. discipuli, in procę. ff. cum illa epistola facta fuerit post cõpilationem Institutionun, vt ibidem apparet, vnde ille §. nullã potuit præbere materiam dubitandi: sed loco casus legendũ est quę in procemio viij. lib. scribit Quint. aurea sane, & ad hunc locum maxime pertinentia. Not. quòd ea, quæ diffinitionibus cognoscuntur, dicũtur cognita generaliter. Item quòd à facilioribus est inchoandum. Item quòd rudis animus rerum multitudine onerari non debet Item quod non debemus causare quod iuuenes studia deserãt. Item quòd faciliore via eũdum est: & quòd doctrina debet procedere à generalibus ad specialia: & quod ea doceri debent, quæ auditoribus conueniunt. viij. quæst. j. ca. oportet. item quòd diffidentia plerumque remouet animum à studijs. Item quòd in quacunque re est habendus ordo: quòd multitudo parit confusionem quòd illud est simplex. cui nihil additur.

c ¶ His igitur generaliter. Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ.

d ¶ Cognitis. id est posita diffinitione iustitiæ & iurisprudentiæ, Accursius.

a ¶ Et incipientibus. Datiue possunt legi cum verbo infra, videntur: vel ablatiue, vt superius respiciant:& hæc verior.

b ¶ Nobis. Loquuntur cōpilatores huius libri in persona Iustiniani, qui debet exponi per eos.

SYL. ¶ Adde,ꝙ immo loquitur Iustin. vt supr. ī proœ.§.j.vbi dicitur, perfecimus.]

c ¶ Videntur, s. iura populi Romani.

d ¶ Leui, quo ad verba.

e ¶ Simplici. quo ad sententiam

SYL. * ¶ Leuem ac simplicem viā dixit i.facilem quemadmodum etiam in § sed quia,inf. de fideic. hære. & in l.vlt §. Tales, C. de furt.quare probanda non est differētia Accur. inter verba & sententiam,nec illatio de respondendo positionibus simpliciter, quam hinc colligunt Doctores.]

SYL. † Rudem intelligit nouū, & adhuc nō firmū, sicuti & Neratius parietes nouos & recentes,rudes appellat. l. vsufructuarius de vsufru. Eodē loquendi modo.

incipiētibus a nobis b exponere iura populi Romani,ita maxime videntur c posse tradi commodissime; si primo leui d ac simplici e via, post deīde diligētissima f atque exactissima g interpretatione h singula tradātur: alioquin,si statim ab initio rudē † adhuc,& infirmū aīum studiosi, multitudine ac varietate rerū onerauerimus, duorū alterum, aut desertorē studiorū efficiemus, aut cū magno † labore, sæpe etiā cū diffidentia (quæ i plerumque iuuenes auertit k) serius ad id perducemus, ad quod leuiore via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidētia maturius l perduci potuisset.

¶ Tria iuris præcepta,ex l.iustitia.ff.eo. titul.

¶ Iuris m pręcepta † sunt hæc honeste n viuere:† alterū o non lædere,ius suū p cuique tribuere.

f ¶ Diligentissima quo ad subtilia verba.

g ¶ Exactissima. quo ad subtilem materiam,& scientiam.

h ¶ Interpretatione. id est facili sententia.

i ¶ Quæ. scilicet diffidentia.

k ¶ Auertit. no contra inconstantiam.

SYL. * ¶ Variatio qn permissa sit, vide Dyn. in c.Mutare de reg.iur.lib.vj. & Dec.in l.Nemo potest mutare ff eod.] Sic ff. de procu.in causæ.in princ. & in auth. demon. § si quis autem forte. vnde Salomon,Tria sunt mihi incognita,& quartū quod penitus ignoro: via colubri super lapidē: via auis volantis in aere: via nauis in medio maris: quartū difficilius,† via Iuuenis in adolescentia sua :vnde dantur in integrū restitutiones eorum facilitatibus, vt infra de hered.qua & differ.§ extraneis.

SYL. vtitur idē Iustin.in hac ipsa fere sola explicanda. li.ij §. sed cū. de veter. iu. enuc.ibi, hoīes rudes, & qui in primis legū vestibulis stāt.

l ¶ Maturius. Hic Nota prouerbium, Qui vadit planè,vadit sanè.

SYL. ¶ Iuris præcepta. Tex. hic non recipit diuisionem,summam, aut casum: & notabilia alia non colliguntur nisi ea, quæ in tex. dicuntur.

m ¶ Iuris pręcepta,id est iura præcipiētia: præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istorum trium: nam non omne ius præcipit, immo quoddā punit, quoddā permittit,vt ff.de legi.l.legis,quoddā consulit, vt ff. de rei vend l.is qui.& quoddam hortatur,vt C.de transa l.age.

¶ Adde quod non intelligit, quòd omnia iura præcipiāt,sed quod omnia iura reducantur ad ista tria: aut enim respiciunt honestatem vitę, aut tribuere quod suū est cuique.]

SYL. † sic in proœ. decre. in gl. honestè. & in prin. decreti c. humanū genus.

n ¶ Honeste. scilicet quantū ad se: quæ honestas & circa matrimonia est, vt ff. de ri. nupt.l.semper & circa mores seruatur,vt ff.de tut.& curat da.ab iis.l. scire oportet, §.penult.

ADDITIO.

Et ideo dicit Ange. mulierē honeste viuere quę viuit secundum mores loci: sed casto viuerē non intelligitur quæ transit ad secunda vota scilicet respectu mariti defuncti,vel filiorum eius: sed respectu aliorum secus.

† An ante seipsū liceat offendere vel alteri offensionē sui pmittere, vide hic p Io. Fa & Angel. & per Aret. in c. si non licet, xxiij. q.v. Quæstio.

o ¶ Alterū non lædere. vnde illud, Qđ tibi nō vis fieri,alij ne feceris. vt ī decr. in prī.

p ¶ Ius suum, vt non solū non lædat,sed etiam adiuuet.nam nō sufficit abstinere a malo,nisi fiat quod bonū est. vt argum in decret.lxxxvj dist. nō satis. Sed nonne hæc verba accipiuntur hic sicut in diffinitione iustitiæ in fine ? Rńd non,immo ibi hæc tria comprehēdit: hic autem illud solum quòd extra duo prima relinquitur. Et not. quòd in hoc reprobo op. Py. & aliorū,q dixerunt , ꝙ in hoc titulo non diffiniebatur ius , quod est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat. nam dico quod hæc verba,quæ hic sunt,tantūdem præstant,quā quod hic dicit: præcepta iuris: per hoc dicit,ars,cū ars sit collectio multorū præceptorum . Itē per hoc quod dicit:honeste viuere: alterum non lædere, valet tantum,quantum, boni & æqui. Itē per hoc , quod dicit , ius suum vnicuique tribuere, colligo, cuius merito quis nos sacerdotes appellat,i sacra vel iura sua cuilibet ministrantes,vt hic & ff.eo.li.ij resp.

Iuris diffinitio.

SYL. * ¶ Iuris diffinitionē , quam tradit Vlpia. in d.l.j. explicauimus hoc loco diligentēr in nostris Commentarijs , post Budæum in Annot,ad d.l.j.

ADDI-

ADDITIO. Glos. hic loquitur inutilia & remota. vnde Py. verū dicit, q hic Imperator nō diffinit ius: aliud enim est ius diffinire, aliud iuris pręcepta enarrare, Ioā. Fa.

¶ Huius Diuidit̃ in duas partes. In prima diuidit ius: in secūda proponit dicere de iure priuato.

SYL. CASVS. In diuisione non figuratur. Not. ius diuidi in publicū & priuatū: & quod sit publicū, & quod priuatū. Item q res Romana ponitur pro oībus rebus publicis.]

¶ Ius aut publicū est, aut priuatū: publicū, quod ad rem Romanā: priuatum, quod ad priuatos spectat. dicēdū est de priuato h.d. ex l.j. §.huius studij. ff.eo.tit.

¶ Huius [a] studij duæ sūt positiones; [b] publicum, & priuatū. Publicum ius [c] est, quod ad statum rei [d] Romanę spectat. [e] Priuatū est, quod ad singulorū vtilitatē pertinet. [f] Dicēdum est igitur de iure priuato: [g] quod est tripartite [h] collectū. Est enim ex naturalibus [i] præceptis, aut gentium, [k] aut ciuilibus [l]

a ¶ Huius studij. id est artis adipiscendæ per studium.

b ¶ Positiones. i. species, secundū Pla. sed secūdū Azo. sic. i super duobus generibus, nō speciebus, ponit̃ hæc ars studio discēda, nec enim placet, quòd ex multitudine rerū multa dicātur iura: sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret: aliud asininū: & sic de singulis: sed credo qđ iste nō fuit Pla. intellectus, sed ille, qui est pręceptoris mei. Accursius.

SYL. * ¶ Ego positiones hoc loco, reiectis subtilitatibus, p speciebus aut generibus accipi existimo: ius enim aut publicum est, aut priuatum; tametsi aliter Budæus interpretetur in l.j. ff. eod.

c ¶ Publicū ius. Et cōsistit in sacris, in sacerdotib⁹ (i) & magistratib⁹. ff. eo. l.j. §. publicū, & in auth. vt li. ma. & auiæ. §. qa vero ita. col. viij. & C. de sū. tri. & fid. cath. l. inter claras. & ff. de ori iu. l 2. §. post originē.

SYL. * Cur publicū ius in sacris & sacerdotib. cōsistere dicat̃, vide Alc. li. ij. Parer. c. xxxv.

ADDITIO. (i) Notat hic Ang. q cum ius publicū cōsistat in sacerdotibus sacerdos est persona publica: nō pōt tn̄ alteri stipulari, nisi de eo, qđ spectat ad sacerdotis officiū, vt vsuras restitui, vt notat Ioā. And. in c. quamquam extra de vsu. lib. vj. Aug.

d ¶ Rei Romanę. id est, Romani Imperij. sic ponitur infra de pat. pote. §. ius autē.

e ¶ Spectat. scilicet principaliter, nā & singulorū est vtilitas, rēpublicā conseruari.

f ¶ Pertinet s. principaliter: secundario autem ad publicam vtilitatem pertinet. expedit enim reip. ne quis re sua male vtat̃; vt infr. de ijs, q sūt sui, vel alieni iu. §. fin.

** ¶ Annotandū est, quatuor modis publicā vtilitatē accipi: alia enim vtilis est & publ. & cuilibet singulariter, vt illa quę in sacris, & magistratibus cōsistit. d. l j §. publicū. altera, quæ publice quidē vtilis est, nō etiā singulariter, qualis est illa, quæ ad fiscū pertinet. l. penult. C. de princ. lib. xij. Alia, quę & ipsa publice quidē sed magis singulariter vtilis est: vt quod dotatæ sint mulieres, vtile est idi primis ipsis mulieribus, deinde & ciuitati, nēpe repleat̃ liberis hominibus, l.j ff solut. matri. Quarta & vltima, quæ actu singulorum vtilis est, publice vero non nisi collectim, & cuiusdam vniuersi cōtemplatione, commoditatem quādoque afferre potest: vt quod subiecti sint locupletes: quōd nemo re sua male vtat̃. d. §. fi. infr. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. Sed hæc a proxima nō multum distat, nisi quòd à publico commodo lōgius abest. Alciat.

g ¶ De iure priuato. Sed quid de publico? Respō non dicet in hoc libro: sed ff. de iur. fisc. & C eod tit. & in alijs tit. sequētibus: & ferè per cēs tres libros Codicis, vbi de iure pub. tractat̃. Et nūquid illud est tripartite collectū? Respon. sic vt statim dicā, & ex eisdem præceptis. Cū ergo eadē sint exēpla publici & priuati, quare de priuato tantū dixit, q est tripartite collectū? Respōdeo. qa plura erat de eo priuato dicturus. Item cū fecisset hūc librum causa rudiū, nolebat eos multū aggrauare: quod fecisset, si tractasset de iure publico ī hoc li.

h ¶ Tripartite. In iure enim priuato, vt in suo toto, tripartita sūt pręcepta naturalia, vt hic, Neminē cū alterius damno fieri locupletē, vt ff. de cond. inde. l. nā hoc natura. Itē gentiū: vt, Quod quisque ob tutelā sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur, vt ff. eod. l. vt vim. Itē sunt præcepta ciuilia: vt pręcepta de vsuca. qa de priuata vtilitate est vsucap. vt inf. de vsuc. in princ. ibi, Ne dominia &c. Et sic publicum est ex eisdem exemplis: & pone eadem exempla. vt ecce, à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius respu. à iure gētiū, vt liceat reipubl. propulsare iniuriā. Itē a iure ciuili, vt respub. vsucap. sicut priuat⁹: quæ exēpla posuimus supra statim in iure priuato.

Iuris priuati tripartiti exempla.

Iuris publici tripartiti exempla.

i ¶ Naturalibus, id est, iuris naturalis.

K ¶ Aut gentiū. Id est pręceptis iuris gētiū.

l ¶ Aut ciuilibus, scilicet præceptis.

De iure naturali.

¶ Dictum est supra, quod ius priuatū est collectum ex naturalibus pręceptis gētiū, & ciuilibus: nūc de eis dicit. Et primo de iure naturali, Accur.

Ius na-

IVs naturale est.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de iure naturali. Secundo de iure gentiū & ciuili. Tertio ponit vnam diuisionem iuris ciuilis. Quarto rediens ad ius ciuile, & naturale ponit vnam differētiam inter ipsa iura. Vltimo ponit circa quæ versatur ius ciuile. Secunda ibi, Ius autē ciuile. Tertia ibi; Cōstat autē. Quarta ibi, Sed naturalia. Quinta ibi. Omne autem. Et hoc principium etiam diuiditur in tres partes. Primò ponit diffinitionem iuris naturalis. Secundo declarat illam. Tertio probat per effectum. Secunda ibi, Nam ius. Tertia ibi, Hinc descendit. Angel.

† Vide c. ius naturale. i. di. & ibi cū glos. ibid.
† aliàs folius.
alias non humani generis ꝓpriū est, sed omnium animalium.

¶ De iure naturali, gentium, & ciuili.

¶ Ius naturale est quod omnibus animalibus commune est, & maris & feminæ cōiunctio liberorum procreatio, & educatio h. d. ex i. r. §. ius naturale. ff. eod.

IVs [a] naturale [b] est, quod natura omnia animalia docuit. Nā ius [c] istud non solum humani generis propriū est, sed & omniū animaliū, quæ in cælo, [d] q̄ in terra, [e] quæ ī mari [f] nascunt. Hinc [g] descēdit maris [h] atque feminæ † cōiugatio, [i] quā nos matrimoniū [k] appellamus.

SYL. ¶ Ius naturale. CASVS Quia in fine ꝑcedētis tituli dictum fuit, quòd ius priuatum ex tribus præceptorū generibus collectū fuit; videlicet naturalibus, gentium, & ciuilibus: quæsitum est ab Imp. quid esset ius naturale: ad quod respōdet, prout in tex. declarando qualiter sit commune omnibus animālibus: sed quia gratia iuuenum expediebat rem apertius declarare, posuit exēpla cōiunctionis maris & feminæ procreationis & educationis liberorum. Not. quid sit ius naturale. Item quod ius naturale est cōmune omnibus animālibus. Item quòd cōiūctio maris & feminæ est de iure naturali. Item liberorū procreatio & educatio. Item quòd licita cōiūctio maris & feminę à iure ciuili matrimoniū appellatur. Item quòd animalia irrationalia ex instinctu naturæ dicuntur habere peritiā iuris naturalis, & eo vti. Item quòd verbū, videmus, refertur ad oculū intellectus, & ad ea quę intellectualiter percipiuntur qđ no. pro dictis testiū. Itē quòd quāuis animalia ex humo constent vt homines, tamen genus humanum ad homines tantum refertur.]

† Hæc nō est legis intentio: & naturale hic accipitur pro virtute insita cuilibet rei.
Bar. Nic. Fa. & Pla.
Tu dic ꝙ gl. bene sēsit; qa nihil aliud ꝓ natura intellexit text. quam vim illā diuinā q̄ Deus est secūdum Sene. & dixi in l. vt vim. ff. eo. super tex.

a ¶ Ius naturale est quod natura .i. Deus: † & nominatiue & ablatiue potest legi: sic supra tit. j. §. j. Et nota ꝙ quatuor modis ius naturale ponit. Quādoque pro iure gentiū, vt infra de rer. diui. §. singulorum. Quandoque pro iure pactorum. & sic pro iure prætorio, vt ff. de pactis l. j. Quandoque pro eius contrario, scilicet pro eo, quod rescindit pacta, vt in restitutione minorum, vt ff de mi. l. j. Quādoque pro instinctu naturæ, vt hic, & ff eo. l. j. § ius aūt naturale. Sed secundum cano. ius naturale dicitur, quod in lege Mosayca, vel in Euāgelio cōtinetur, vt in prin. decre. Et istud (quod) hic est nominatiui casus, quando hæc dictio, natura, est ablatiui casus: & contra est accusatiui, quādo, natura, est nominatiui, tunc & dic, natura .i. Deus.

SYL. * Labitur Accurs. dū putat ius naturale vocari ius ꝓtoriū: nā vt hic admonuimus in Cōmētarijs, licet Prætores in edictis suis naturalem æquitatem sequantur, potius tamen sunt edicta illorum iuris ciuilis, non naturalis. §. Constat, infra eodem titul.

† aliàs cōiunctio.

* * Porro verbū natura hic esse casus nominatiui, hodie inter omnes conuenit.

b ¶ Nā ius benedico omnia animalia: Nā ius istud &c. non solū est hominum, sed commune & omniū animalium. Accur.

c ¶ humani, idest hominum.

d ¶ In cælo, in aere: vt aues, q̄ in arboribus & aere nascuntur, vt inf de re. diui §. apium.* ¶ Similis expositio in l. Aequissimum. §. si tamen. ff. de vsufru. SYL.

e ¶ In terra, Vt fere bestiæ quæ in suis lustris .i. cubiculis nascūtur, & ēt quedā aues.

f ¶ In mari, vt pisces, idē dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

g ¶ Hinc .i. ab hoc iure naturali, s. Deo, qui primo Adam Euæ coniunxit, & in paradiso deliciarum posuit.

h ¶ Maris, id est masculi.

i ¶ Coniugatio. Scilicet animorum non corporum, vt ff. de re iu. l nuptias.

¶ Adde quod immo corporum, quia cū lo quatur de coniunctione communi omnibus animantibus non potest intelligi animorū, sed corporum quamuis licita coniunctio restricta ad homines possit dici animorum potius, quam corporum.]

SYL. Matrimonium à tri plici iur. est.

ACCVRS. Est tamen differentia secūdùm Ang. quia secuto solo consensu, possibilis est separatio per ingressum monasterij, vt C. de episc. & cle. l. Deo nobis. circa prin. & in decret. Ex pub. de conuer. cōiug. secus autem secuta carnali copula.

† Vel secūdū lo. fa. ne parētes sint incerti de filijs quos aletenent, ratio naturalis dictat matrimonium.

k ¶ Matrimoniū .i. effectum matrimonij. Et sic nota, quòd matrimoniū quo ad originē est de iure naturali, s. à Deo, vt hic dicitur: † de iure gentium etiā dici potest, quia ab eo receptum est: † de iure ciuili ēt dici potest, quia ei formā adiūxit & solēnitatem vt patet infra de nupt. per totū titulum, cū dicit à quibus nuptijs sit abstinendū, & ff. de tit. nup. per totū: vnde debet dici de

† Vt quo ad substātiam consensus.

de iure ciuili, vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. ¶ Adde, quòd quo ad formam verborum dicitur de iure canoni. & de iure diuino quo ad prohibitionem graduum ascendentium, & descendentium, c. litteras. de restit. spo. sed dici potest, quòd non coniunctio sed prohibitio fit de iure diuino.

a ¶ Hinc liberorū procreatio. Nam Deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

b ¶ Et educatio. Nam hoc iure. s. naturali mouet parens ad educationē filiorum suorū potius quam alienorū, vt ff. vnde lib. l. scripto hære. in fi. † & ad hoc ē tenetur parens, nisi per se sit sufficiens, vt ff. de lib agno. l. si quis. §. Sed & si filius.

Hinc a liberorū procreatio † & † educatio. b Videmus etenim cetera c quoque animalia istius d iuris peritia censeri.

¶ Quilibet popul⁹ aut suo proprio iure vtitur à se statuto, quod dr̄ ius ciuile; aut cōmuni omniū hoīum naturali rōne introducto, quod ius gētium vocatur, & po. Rom. vtroq. vsus est hoc dicit ex l. omnes populi ff eod.

¶ Ius autem ciuile † à iure gentium ita † distinguitur, e quòd omnes populi, qui legibus f & † moribus reguntur partim suo

† aliàs hic educatio. † Nā ipse naturalis stimulus parētes ad liberorum suorū educationem hortatur, vt ait idē Iust. l. j. §. filear. C. de rei vx. act. † Quod sequitur nō est Accur.

† aliàs vel gentium. † al à: diuiditur. † mores quomodo hic accipiēdi sint, vide Budæū ad Ius ciuile. ff. de iust. & iu.

SYL. ¶ Adde q̄ in tantum est verum, vt teneatur ad alimēta filij, etiam si legitimā assignasset. l. Libertus operarū. ff de ope. lib. Alex. in l. si cum dotem. §. 1. ff. solut. matr. * & considerādo hoc modo educationem, nēpè vt redacta est ad necessitatem, nō est dubitandum, quin sit iuris ciuilis: inspecto vero illo instinctu naturæ, quo ducimur ad educandū liberos nostros, à iure naturali descendit, vt tradit Dec. in l. pe. nu. xxvj. C. de pac. Adde, quòd licet pater non teneatur alere filium, qui ex aliquo artificio alere se potest, hoc tamen intelligendum est, si illud artificium honestum sit, & possit secundum qualitatem personarum honeste exerceri. l. Nepos. de verb. sign. & ita declarat Bart. in d. l. si quis à liberis. item adde, quod pater non tenetur alere filios illicitè natos, vt not. glo. §. fi. inf. de nup. secus tamen est de æquitate canonica.

c ¶ Cetera Scilicet aīalia, nedum homines.

d ¶ Istius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim quòd auis volat, piscis natat, gallina oua calefacit, mouentur isto iure naturali.

SYL. ¶ Adde pro declaratione istorum verborū Budæum in suis Anno. l. j. ff. eo. qui exponit verbum censeri. l. admirationi nobis esse ob huius iuris peritiam.

* * Ego vero cum sciā apud Latinos sæpe ea dici censeri, quæ in aliquem ordinem & numerū referuntur, & in eum quasi cēsum ascribūtur, crediderim verū sensum huius loci esse, quasi Iustinianus dicere voluerit non solum hominem, sed cetera quoque animalia ascribi, & referri sine recēseri inter ea, quę instinctu hoc naturali mouent, & legē hanc a natura sensibus inditā exequuntur: quod & verba Græca Theophili hoc loco manifeste demōstrant. Vel simpliciter accipe verbū censeri id est prædita esse, vt & Iustinus dixit Scythas virtute animi & duritia corporis censeri: quo sensu etiā Vlpian accep. ff. vide s. l. j. ff ad municip. & Suet. in libello de illustr. Grammat. qui loquens de Arteio Phil. ait, multiplici variaq. doctrina censebatur.

¶ Ius autem. Diuidit in iiij. par. in prima ponitur dictū, quòd omnes populi aut proprio iure vtuntur, aut cōi omnium gentium: in ij. declaratur quid sit ius proprium & ciuile: in iij. quid ius gentium: in iiij. quòd pop. Roma. vtroque vsus est. ij. ibi. nam quod. iij. ibi, quod vero. iiij. ibi, & populus.

CASVS Declaratum fuerat quid esset ius naturale: & quia dictū fuerat, quòd constabat ius omne ex præceptis naturalibus, gētium, & ciuilibus declarandum, modo veniebat, quid esset ius gentiū, & ciuile, dubiū autem faciebat, quia cum ista iura essent communia hominibus tantum, non videbantur etiā in nomine diuersificanda, sed esse eiusdem speciei. Attamen contrarium deciditur & diuersitas sumitur ab origine, declarando, quòd quoties aliquod ius obseruatur apud omnes gentes peræq. ratione quadam naturali, tunc est ius gentium: quoties autem ius seruatur ex dispositione particulari alicuius ciuitatis illud vocatur ius ciuile, quasi illius ciuitatis: & quia declarandū erat ius Romanorū, dicit pop. Roma. vtroq. iure vsum esse Not q̄ oēs populi possunt sibi cōdere statuta, & q̄ talia statuta dn̄t ius ciuile. Itē q̄ relatiuū, quis vel qui stat restrictiue secundū gl. hic. Item q̄ differūt ll. & mores, & sic cōsuetudo. Item q̄ oēs populi partim vtuntur suo proprio iure, partim cōi. Itē quòd ius cōe hic appellatur gentiū. Item vnde dicatur ius ciuile & quare. Item q̄ ius gentium introducitur naturali ratione. Item q̄ ius gentiū dicitur quod apud oēs gentes peræq. obseruatur: & vnde dicatur. item q̄ pop Rom. habet suas ll. partim à iure gentiū, partim a se ipso. Itē quòd singulæ materiæ sunt tractandæ suis locis, & non sunt confundendæ.]

e ¶ Distinguitur. i. vnum ab altero sic cognoscitur Accur.

f ¶ Legibus & moribus. Nam quidā sunt qui reguntur tantum moribus: & etiā quidam qui nec moribus nec legibus, vt homines

mines syluestres : & etiam quidā legibus tantum, & non moribus.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc glo. communiter reprobatur hic & in l. oēs populi, quia hoc relatiuū stat declaratiue, & cōpetit ciuili-bet de genere.

Defendi tamē pōt declarādo vt hic in nrīs Cōmētarijs & Ann. ** Theophilus hec verba legit distinctiue, Legibus, aut moribus: & Salomonius quoq. ita legi oportere, ex antiquis exēplaribus asseuerat: secūdū quam lecturā nō paucæ sopiuntur difficultates, quas hic doctores excitarunt.

proprio partim cōi [a] omniū hominum iure vtuntur. Nā quòd quisq; populus ipse sibi ius constituit, id ipsius propriū ciuitatis est; vocaturque ius [b] ciuile, quasi ius propriū ipsius ciuitatis. Qđ vero naturalis [c] rō inter oēs gētes constituit, id apud oēs populos perēq; custoditur; vocatq; ius gētiū, quasi quo iure oēs gētes vtūtur. [d] † Populus itaq; [e] Romanus partim suo [f] proprio, partim cōi omniū hominū iure vtit: quæ [g] singula qualia sint, suis locis ꝓponemus. [h]

¶ Ius ciuile denominat à populo cōdēte: & iuris ciuilis appellatione ius Romanū intelligitur per antonomasiam. hoc dicit.

a ¶ Communi. Id est eo iure, quod est in communi apud omnes, siue scriptum sit, siue non.

Ius ciuile sex modis dicitur.

b ¶ Ius ciuile. Vt sunt statuta terrarum q̄ iura municipalia dicūtur, vt C. de eman. li. l. 1. & sic dr̄ ad differentiam iuris naturalis. l. iuris gentiū: & ita accipitur hic. Secūdo mō dr̄ ius ciuile lex xij. tabularum, vt ff de iust. & iu. l. ius ciuile. §. hoc agitur.

SYL. ¶ Adde hoc verū secundū interpretationē glo. ibi: sed tñ non se restringit tex. magis ad xij. tab. quā ad aliud ius Romanorum. Tertio dicitur ius ciuile omne ius, quod non est prætorium: & sic accipitur. ff. de iust. & iu. l. ius autem ciuile. in prin. & §. ius prætorium. Quarto dicitur disputatio prudentiū, quæ fuit facta super l. xij. tabul. vt ff. de ori. iur. l. ij. §. hæc disputatio. secundum Ioan. Quinto quicquid scriptū habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cū dicitur. Est enim sanctissima res ciuilis sapientia, quæ pretio nummario non est æstimanda, vt ff. de va. cog. l. j. §. proinde. Sexto dicitur quoties adijcitur aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt in vsucapionibus, vt inf. de vsuc. in princ. † vel adijcitur iuri gentiū, vt in tutela inuenta à iure ciuili originaliter, vt inf. de tut. in princ. vel detrahitur, vt in potestate seruorum restricta, vt inf. de ijs q sui vel alieni iuris sunt §. sed hoc tēpore. hoc enim ius dicitur, vt ff. de iustit. & iur. l. ius ciui. j. respon. & hæc exempla sunt ibi notata.

† In hoc §. quia eo iure omnia erant cōia secundum Ias. hic, aliàs si gl. præsup. q illo iure esset dare meū

¶ Adde, quòd hæc glo. dr̄ magistraliter ab Ange. hic, tñ dicendū est clarius, quòd quādoque ius ciuile capit stricte, & ponit ad differētiā prætorij: quādoque largius, & comprehēdit prætorium, & oē id, qđ à po Ro. est constitutū, quādoque largissime, & capit ei pro naturali vel gentiū recepto à iure ciuili, siue sit simpliciter receptū, siue aliquid additū vel mutatū: quæ ꝓbantur in l. ius ciuile. ff. eo. tit.]

c ¶ Naturalis rō. Nota, q ius gentiū naturali rōne est inductū, vt hic, & j. de re. diui. §. singulorū. vnde est immutabile, vt if. eo. §. sed naturalia. Accu.

d ¶ Vtuntur. Vt est religio erga Deum, vt parentibus & patriæ pareamus, & cōtra violentiā resistamus, vt ff. de iust. & iur. l. j. in fi. & l. ij. & iij. Item conuentiones siue pacta, quæ apud omnes gentes valent, vt inf. eo. §. ius autem gentium. & ff. de pact. l. iuris gen. in princ.

** ¶ Adde, non esse patēdum patri, si turpia aut impia, imperarit, veluti proditionē patriç, matris necem, & id genus alia. l. minime de reli. & sumpt. fu. qua de re pulcherrime A. Gel. lib. ij. c. vij. Amplius, si pater violata pace hominem occiderit, ei filius alimenta præstare non tenetur, c. j. §. si quis hominem, de pace ten. in feu.

e ¶ Itaque. Quia omnis populus vtitur partim iure communi, partim &c.

f ¶ Suo. Quod pro se tantum composuerūt aliàs esset lex generalis, vt inf. eo. §. lex.

** Dic generaliter suo iure, i. à se cōposito non pro se. Ius enim ciuile est, qđ po. Ro. pro se & Imperio suo statuit, siue lex sit generalis, siue alia pars. §. constat. inf. eo.

g ¶ Quæ singula. Scilicet iura gentium, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effectus eorū iuriū dicetur inf. de re. diui. §. singulorū, vsque ad finē tituli, vbi dicitur qualiter acquirūtur dñia iure gentiū: item inf. de vsuc. & in tit. sequentibus, in quibus dr̄ qualiter acquiruntur dñia iure ciuili, & secundum hoc refertur ad proximum dictum & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali. Vel aliter dic: proponemus. inf. eo. tit. §. penult. vbi dicit alterū variabile, vt ciuile, alterum non, vt gentium, & secundum hoc non refertur ad proximum dictum, sed ad id, quod dicit sup. Nam &c. & etiā, Quod vero, &c.

SYL. ¶ Adde, quòd prima verior est propter illa verba, Suis locis.]

h ¶ Proponemus. Sed vbi? Respōdeo forte inf. de

& tutū, esset fal. vt per

SYL. Iaco. de Are. Bal. & Alb. i l. ius ci. ff. d iust. & iure.

† aliàs & populus.

† Tex. est not. secundum Iac. in l. j. §. & generaliter. ff. de vē. in po. mi. quem Bal. reputat sing. i l. matres. C. ad tert. & cui potius sit parendū vide p Ang. Are. hic.

† Ista glo. contradicit gl.pce. sed ambæ sũt bonæ vt referatur ad pximũ dictum vel ad remotum, cum secũdum ambas expositiones loquimur de iure gentium & ciuili secundum Ni.

Inf.de re.di.§.singulorum. † & refertur non ad proximum dictum, sed ad id, q dictum est: Nã q quisque &c.& ibi. Quod vero &c.
¶ Sed ius quidem. Diuiditur in duas partes: in prima declaratur, q ius ciuile ab vnaquaque ciuitate cõdente appellatur: in ij. quid venit appellatione iuris ciuilis. secunda ibi, sed quoties CASVS. Quia dictum fuerat vnamquamq. ciuitatem ius sibi constituere posse, idque vocari ius ciuile: quæsitum fuit an, in iure ciuili esset particularis aliqua appellatio. dubium faciebat quia cum esset positũ ad differentiam iuris gentium, q vno vniformi nomine appellatur, videbatur eodem modo esse etiã ius ciuile. Cuius contrariũ deciditur, dicendo ius ciuile nomen recipere ab vnaquaque ciuitate condente. Ratio differentiæ est, quia cum illud sit ius gentium, quod pleræque apud omnes seruatur, non potest esse nisi vnicum: at ius ciuile diuersificatur secundum diuersas qualitates dispositionum à diuersis populis factas. Sed tunc dubitatum fuit: quid si reperiatur facta mentio iuris ciuilis, inter tot iura ciuilia, de quo intelligẽdum erit? & dubiũ faciebat, quia cũ tot essent quot ciuitates, nomen videbatr̃ æquiuocũ quia casus præsupponitur remotis oĩbus coniecturis, & posito simpliciter iure ciuili in eius simplici denominatione: & ideo ea videbatur capiẽda interpretatio, quæ solet fieri in similib. æquiuocis. l. duo sunt Titij. ff. de testa.tut. Tñ cõtrariũ dr̃ disponẽdo q intelligitur de Romano per antonomasiã. quæ rõ per se tollit rõnẽ dubitandi: quia alijs cessantib. excellẽtia ipsa est cõiectura, q̃ ostẽdit, q̃ fuerit mẽs disponẽtis, & noïantis ius ciuile. Nor. qđ ius ciuile ab vnaquaq. ciuitate appellatur. Itẽ vñ sint dicti Romani, & vñ Quirites. Itẽ qđ nõ adiecto alio noïe, iuris ciuilis appellatione, intelligit̃ de Romano & ita itelligas hũc tex. q a q̃uis a plurib. allegatur hic tex. nr̃, qđ appellatione iuris veniat ius Romanorũ, tñ qui ita intelligũt, non bene intelligũt, deciditur enim hic, non quid veniat appellatione iuris, sed quid veniat appellatione iuris ciuilis. ita enim probat aduersatiua illa (sed) quæ facit retineri eosdem terminos Alex. in l. filius à patre, ff. de libe. & post. I. em tex. ibi, si nõ addimus nomen cuius sit ciuitatis: Itẽ no. q verba æquiuoca in dubio intelligũtur in digniori & potentiori significatu.]

¶ Sed ius [a] quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur: [b] veluti Atheniẽsium: nam siquis velit Solonis, [c] vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, non [d] errauerit. Sic [e] enim & ius, quo Romanus populus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus: vel ius [f] Quiritum, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Romulo; Quirites à Quirino [g] appellantur. Sed quoties non addimus nomẽ, cuius sit ciuitatis, [h] nostrum [i] ius [k] significamus: sicuti cum poetam dicimus, nec addimus ei nomen, subauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius. [l]

¶ Ius gentium omnibus hominibus est cõmune, & à gentibus factum vsu & necessitatibus ita exigentibus: ex quo bella licita oriuntur, & captiuitates, & seruitutes, & contractus quibusdam exceptis. h. d. vsque ad §. constat. ex l. manumissiones, & l. ex hoc iure, ff. eodem.

a ¶ Sed ius quidem &c. Diximus autem populos omnes aut pprium ius habere: Sed &c.
b ¶ Ciuitate appellat. i. nomẽ illius ciuitatis, vbi factũ est ius ciuile, dèt ei imponi.
c ¶ Solonis. Nomina sunt cõpositorũ statutorum in illis ciuitatibus sicut si appellat quis ius ciuile Bonon. statutum a compositoribus inuentum & consilio confirmatum.
** Solon leges scripsit Atheniensium Tarquinio Prisco Romæ regnante anno regni eius 33. teste Gell. lib. 17. c. 21. primus tñ omnium Draco tulit, ll. quibus Athenienses vterentur, auctore eo. Gell. l. 11. c. 18.
d ¶ Non errauerit. immo benedixerit.
e ¶ Sic enim & ius. Quod pro se tãtum cõposuerunt. aliter esset gnalis lex. vt inf. eo. §. lex est & đ hoc. s. iure ciuili ghali pt hic loq.
f ¶ Ius Quiritũ. Pro eod. licet noĩa mutet.
g ¶ A Quirino qui fuit eorum rex: dictus à Quiritis quod est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur. — Quirinus vnde dicitur.
¶ Adde, quod Quirinus & Romulus idem est † ita dictus ab hasta, quam erat solitus gestare, quæ Sabinorum lingua curis dicitur, sicut & Iuno curitis est appellata.] — SYL. † Ex Ouidi. lib. 11. Fast.
h ¶ Ciuitatis. Sed simpliciter dr̃ ius ciuile.
i ¶ Nostrum. i. Romanorũ per excellentiã.
ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. quod in supplicãdo pro præbenda ecclesię cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiatet: quia sufficit qđ dicatur: In Ecclesia Lugdunensi, vel Parisiẽ. & qđ ita đ facto vidit obseruari.
K ¶ Ius. s. ciuile Romanorum propriũ, vel generale, si est factum vt sit generale. — Diuisio.
l ¶ Virgilius. idẽ in Apostolo. nam Paulus

¶ Ius a autem gētium omni humano b generi commune est. Nam vsu c exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam sibi cōstituerunt. Bella d etenim orta † sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes: quæ sunt naturali iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio e liberi nascebantur: Et ex hoc iure gentium omnes penè f cōtractus introducti sūt: vt emptio & venditio, locatio & conductio, societas, depositum, mutuum, &

in diuina scriptura intelligitur. Item vbi dicitur, sapiens, intelligitur Salomon.

¶ Ius autem. Primo ponitur vnū dictum. Secundo ponitur ratio, quare ius gentium fuit inuentum. Tertio ponuntur exempla rationis. Secunda ibi, Nam ius. Tertia ibi, bella, Angelus Aretin.

SYL. ¶ Ius aūt gentium. CASVS.

¶ Visum fuit in quo differret ius gētium a iure ciuili & vtrunque satis declaratū: vnde quæsitum fuit, an sicut ius ciuile habebat suas dispositiones, ita & ius gentium. Ratio dubitandi fuerat, quia supra dictum fuerat, quod illud erat gentiū, quod naturali ratione peræque custodiebatur: non videbatur ergo esse debere aliquod ius constitutum in ipso iure gentium, sed quasi omnibus gētibus à natura pariter infusum. Respondetur tamen contrarium, & assignatur ratio in tex. ibi, nam vsu. In hoc tamen differt à iure ciuili, quia hæ constitutiones omnium gentium consensu factæ sunt, illæ particulari alicuius vrbis. Not. Ius gentium esse cōe omnibus gentibus, & quòd constitutiones iuris gent. vel ex commoditate, vel ex necessitate gentium sunt introductæ. Item quo iure bella & seruitutes ortæ sunt, & seruitutes naturali iuri esse contrarias: & quod de iure naturæ oēs homines liberi nascebantur: & ꝙ oēs ferè contractus sunt de iure gent. Item no. ꝙ ll. & statuta debent fieri aut pp commoditatem, aut propter necessitatem hominum: item quod ius gentium derogat iuri naturali: item ꝙ dictio, ex, denotat principium temporis.]

† Primi omnium Afri. prælium contra Ægyptios fecere fustib. quos phalangas vocant.

a ¶ Ius autem. Autem, pro sed: & repetit de iu. gen. vt aliquid addat.

SYL. ¶ Adde notandum esse hanc glo. vt non dicatur superfluum, quando aliquid repetitur, vt aliquid addatur.]

Genus hūmanū est vnicum.

** ¶ Adde, quod repetitio eiusdem rei alio quoque casu toleratur, cū. s. fit, vt quod ante dictū est, clarius & dilucidius enarretur, gl. j. in c. canon. de ele. li. vj. & in c. 1. in ver. & filio. de su. tri. cod. li. qua de re late Dec. in l. 2. §. vlt. si cer. pet. & in l. q̄ dubitatio. de reg. iu.

b ¶ Oī humano. Sed nunqđ plura humana gña sūt? R̄n. non: expono † ergo. i. oib. hoib.

† Vel expone. i. toti secundū Nica. & Io. Fab.

** Similis tropus apud Marcum c. vlt. eūtes ī mūdū vniuersū, pdicate euāgeliū oī creat.

c ¶ Nam vsu. Ab initio. n. pauci erant homines: indiguerunt th̄ aliquo cōi vsu. & qn̄ plures fuerunt, tunc magis suas consuetudines habebāt & statuta: puta vt nullus vineā vel hortum alterius intraret, & hoc sequitur: & probatur. ff. de iust. & iu. l. ex hoc iure.

d ¶ Bella. Sed quomodo à iure descendit bellum, cum sit à iure prohibitum, vt ff. de vsufr. l. æquissimum? Responde loquitur de eo quod à populo Rom. est indictū hostibus, vt ff. de ca. & postlimin. reu. l. hostes.

Bellū est iure introductum.

** ¶ Adde, quod bellum naturali ratione inductū est, vt pax habeat, & nos nostraq. tueamur, c. milita. ca. noli existimare, & cap. apud veros. xxiij. q. j. de qua re abunde disseruimus in nostris Anno. Eleganter quoque M. Tul. lib. 1. de of. docet quod bellum sit iustum.

SYL.

ADDITIO. Immo à quocunque ēt priuato pro suo recuperando: & de licentia superioris, si per ipsum recuperare nō valeat: & hoc nedum contra suum detinentes, sed etiam eos iuuantes: secundum Io. & Docto. ¶ Itē propulsare violentiā, qđ est licitū: vt ff. de iust. & iu. l. vt vim, & ff. de vi & vi ar. l. 1. §. vim vi. cū moderamine th̄, vt C. vnde vi l. j.

SYL. ¶ Adde, quod alias declarabāt hoc moderamen, esse iniuriæ illatæ vel inferendæ subitā propulsationem, periculo proportionatam vitæ rerum vel honoris, in d. l. vt vim.]

e ¶ Ab initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic: nos contra: nam seruus nascitur, vt inf. de iu. per. §. serui. el ij. & ff. de nata. restit. l. interdum.

f ¶ Penè, Penè dicit † pp quatuor contractus, vt stipulationem, vt inf. de act. §. de constituta. Item pp literarū obligatio. vt inst. de lit. obli. Item pp contractum emphyteoticū vt inst. loca. §. adeo. Item propter sponsalitiā largitionē, i. donationem propter nuptias, vt in auth. vt spons. largi. §. 1. & 2. colla. 9.

† Idē Bar. & Nic. & vide glos. similē in l. ex hoc iure, ff. de iustit. & iur. & in l. legitima ff. de pac.

** Non ab re Accurs. exposuit sponsalitiam largitatem, i. donationē pp nuptias, quemadmodum & in d. auth. vt spons. lar. ne forte intelligeremus de donatione, quæ proprie sponsalitia dicitur, quam dubium non est à donatione propter nuptias differre, quia inter sponsos tantum fit, non inter coniuges; nec eam doti æqualem esse necesse est, cum ea pp dotem non detur, vt Accur. ait in d. auth. in princ. & differre inter se has donationes, satis arguit etiam titulus ille Codicis, de donationibus pp nuptias, & sponsalitijs, id quod & Accur. ibidem annotauit.]

** Adde, quod etiam obligatio, quę ex tutela prouenit, a iure ciuili descendit. nam & hæc xij. tabul. verbis inuenta est. Alciat. in l. credito-

Rhores de verborum significatlon.

¶ Et no. q̃ hic dr̃ oẽs contractus esse de iure gentiũ, sed non oẽs obligationes: nã quæ ex maleficio vel quasi sunt, nõ sunt de iure gẽtiũ, sed vel à lege, xij. tabularũ, vel alia lege.

ADDITIO. Prout gloss. loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno, qđ ius gẽtium non considerat: sed prout loquitur in maleficijs, reprobatur per. l j. ff. de furt. vt per Angel. & Christo hic.

a ¶ Innumerabiles. id est, non facile ad numerandum habiles, vt infr. de re. corpo. & incorpora. in princ.

alij innumerabiles. [a]

¶ Ius Romanum aut scriptum est, aut non scriptum est, lex, plebiscitum, senatusconsultum, constitutiones, edicta prætorum, & prudentum responsa. Quorum lex est quæ à populo, plebiscitum à plebe, senatusconsultum à senatu fertur. h. d. ex l. ius ciuile. cum l. seq. ff. eod.

¶ Constat autem ius nostrum [b] quo vtimur, [c] aut ex scripto, aut non scripto: † vt [d] apud Græcos, [c]

τὸ μὲν ἄγραφον τὸ δὲ νομικόν.

¶ Scriptum autem ius [f] est, lex, plebiscita, senatusconsulta, [g] principũ placita, magistratuum edicta, responsa prudentium.

¶ Lex est, [h] quod populus Romanus, senatorio magistratu interrogante (veluti [i] Consule [k]) constituebat.

¶ Plebiscitũ est, quod plebs, plebeio magi-

† aliàs aut scripto, aut sine scripto.

Legis diffinitio.

† i. partim non scriptum. partim legitimum & legibus proditũ.

† Vide ad hunc locũ Budæũ in l. ius ciuile. ff de iustit. & iur. & Alciat. lib 2. prætermis.

SYL. Diuisio.

¶ Constat autem. Postquam doct. simul legitur vsque ad §. sed & quod principi, diuiditur illuc vsque in v. partes: in prima declarat ex quo ius nostrum constet: in secunda quid sit ius scriptũ: in tertia quid sit lex: in quarta quid plebiscitum: in quinta senatusconsultum: partes patent.

CASVS non est ponendus, quia procedit partiendo, & describendo. Nota ius Romanum aut l scripta constare aut cõsuetudine, Itẽ not partes iuris scripti. item modum ferendarum legum, plebiscitorum, & senatusconsultorum. Item quod consul dicitur magistratus senatorius: & tribunus dr̃ plebeius. Item quo differat plebs à populo. Item quid veniat appellatione populi. Item q̃ patricij & senatorij veniunt appellatione populi secus appellatione plebis, Item quid sit plebs. Item quod plebiscita ex lege Hortensia sunt eiusdem potestatis, cuius sunt leges, Item quod difficile est multos similes adunare.

b ¶ Ius nostrum. Id est ciuile Romanorũ, de quo diximus sup eo § sed ius: Large vocatur ius ciuile, quicquid scriptũ habemus de iure generali, vidimus sup. eo. in glo. Vt sunt statuta terrarum &c. ibi, quinto &c. Itẽ quicquid habemus de moribus hic comprehendit, i generalibus, vt patet ex inferioribus.

c ¶ Ex scripto. De hoc dicit vsque ad §. ex nõ scripto inf. eo. & de nõ scripto ibi dicit Acc.

ADDITIO. Nõ tñ ẽ necessaria scriptura ad substãtiã legis. sed ad probationem tñ, arg. l. contrahitur, ff. de pigno. secundũ doc. hic,

d ¶ Vt. pro sicut.

e ¶ Apud Grecos. Nã & Greci vtebãtur iure scripto & si scrip. vt inf. e §. & nõ inelegãter.

f ¶ Scriptum autem ius. Scilicet ciuili Romanorũ, de quo dixit sup. eo. §. sed ius. Acc.

g ¶ Senatuscõ. Quare dicti sũt consules, vt not. ff. de orig. iur. l. j. §. exactis. ij.

h ¶ Lex est. Hæc diffinitio quo ad sententiam concordat cum ea, quæ est, ff. de leg. & senatusconsult. l. j. licet quo ad verba dissentiat. Diffinitur & alio modo. Lex est sanctio sancta, iubens honesta: prohibens contraria: quæ sumitur ex lege Græca, ff. de leg. & senatusconsult. lib. ij. Item diffinitur tertio modo, vt in alia lege Græca colligitur in cod. tit. de ll. & senatusconsultis. l. 2. Accur.

SYL. ¶ Adde, q̃ hic non diffinitur lex: sed describitur modus l. ferendæ, quia in essentia non differunt, sed in auctorib & modo cõdẽdi.]

i ¶ Veluti. Exemplificatiue ponitur, vt inf. §. proximo. nã facta conuocatione po. Ro. magistratus, f. senatus, nõ totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consul. an sic placeret.

** Rectè an Accur. verbũ, veluti, poni causa exẽpli: nã non solũ Consules: sed & Dictatores, Prætores, Interrex, & quidam alij, ius ferẽdi leges ad populũ, & rogãdi habebãt: quẽadmodũ ex veterũ monumentis facile licet ĩtelligere, & accuratissime oĩum docuit Paulus Manutius li. de Leg. Ro. Porro illud ant maduertendũ est, q̃ licet primũ quidẽ ex solo Senatorũ cętu Consules crearentur, vt hic quoq; significat, tñ post multas inter populũ, & plebẽ cõcertationes obtẽtũ fuit, vt ex plebe quoq; possẽt creare, 2. §. deĩde cũ. de ori. iu.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. q̃ non valeret statutum in cuius confectione cõstaret, q̃ non fuerit in consilio per Priorem facta propositio secus tamen in dubio. Ang. Are.

¶ Et sic ad libitũ populi fiebat, vt ff. de ori. iu l 2. in princ.

k ¶ Consule. Nam consul vice Senatorum interrogabat populum, & sic ipse senatores videtur interrogare. Nam qui per alium facit, per se facere videt̃, vt ff de vi & vi arm.

l.j.§ deiecisse, & ff. de administ. tut. l. ita autem. § gessisse.

ADDITIO. Debet tamen in libello exprimi, quod per te vel alium tuo nomine tale quid cõmissum fuerit: alias agẽdo cõtra te, & probãdo de alio tuo nomine spoliante, non obtineret: secun. Ioan. Fab. & Ang.

¶ Nam rectè oĩa nostra facimus, quibus à nobis auctoritas impertitur, vt C. de vet. iu. enue. l. i. §. sed & si quid. versi. omnia.

a ¶ Veluti. Exemplificatiue ponitur vt sup. §. pximo, erat enĩ vnus noĩe Tribunus: qui præerat plebeis & eorũ magistratui, q interrogabat plebeios, vt ff. de ori. iu. l. 2. §. augescente. & §. ijsdem temporibus, & multas leges habemus de his, vt l. aqui. vt inf. ad l. aqui. §. ex hoc tamen c. & ne præsides accipiãt nisi esculenta, vt ff. de offi. procon. l. solent, §. fin. & ff. de off præsi. l. plebiscito.

ADDITIO. Sed nec hodie illa, si habent salarium vt ibi no. secus in deleg. extra de rescri. c. statutum. §. insuper lib. 6. Ioan. Fab.

stratu interrogãte (veluti a Tribuno) constituebat.

¶ Plebs autẽ à populo eo differt, quo species b à genere: nam appellatione populi vniuersi ciues significantur, connumeratis etiam c patricijs d & senatoribus. † Plebis autem appellatione, † sine patricijs & senatoribus ceteri ciues significantur.

¶ Sed & plebiscita e lege Hortensia f lata non minus valere, quam leges cœperunt.

¶ Senatusconsultum est † quod senatus iubet atque constituit. g Nam cum auctus esset populus Rom in eum modum, vt difficile esset in vnum eum conuocari legis h sanciendæ causa, æquũ visum est, senatum vice populi consuli. i

¶ Principum constitutiones, præcepta, vel decreta: quæ personalia non sunt, habent l. vim. h. d. ex l. i. ff. de cõstit. p. inc.

b ¶ Species a genere. Est autem genus, quod dicatur de pluribus differẽtibus specie vt animaliũ rationale, aliud irrationale: & sic se habet populus, vt sequitur, ad nobiles & ignobiles. Species autem, quę prædicatur de pluribus differentibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius: sic se habet plebs: nam minores tantum comprehendit, vt sequitur.

¶ Adde, ꝙ melius dixisset Imperator. Quod pars a toto: quia differẽtia speciei & generis non potest accommodari: quia hic posita plebe non ponitur populus, sicut specie posita ponitur genus; tuemur tamen Imperatorem hic in nostris Annotationibus.

* Nam sicuti latior est generis quam speciei significatio ita latiꝰ patet populi quam plebis nomen: & ita interpretandus est hic locus, non autem quod plebs sit species populi, Alciatus l. inter donum, de verborum significatio. Et sciendum est, genus aliter accipi apud Legistas, aliter apud Dialecticos, vt tradit Bart. in l. meuius. §. duobus de lega. 2.

c ¶ Etiam. q. d. Non solum plebeij appellatione populi cõnumerantur, sed et patricij.

* Adde, populi appellatione eius vrbis incolas contineri, aduenas non contineri, Fel. in c. Rodulphus de rescr.

d ¶ Patricijs. Qui erant quasi patres principis, vt inf. quibus modis ius pat. po. solui. §. filius.

* ¶ Patricij qui appellarentur, vide Budæum ad l. vlti. ff. de Senator. & Alc. lib. 12. C. in tit. de cons. & nõ spar. pec. Olim enim patricij dicti sunt, qui à cẽtum patribus, quos Romulus instituerat, originẽ traxerant: Accur. vero cõfundit patricios veteres cum patricijs ab Imperatoribus institutis, inter quos longam fuisse differentiam constat.

possent super principi reseruatis statuere puta ad famã seu ius genituræ aliquẽ restituere, spurios legitimare, aut veniã ætati concedere. SYL.

e ¶ Sed & plebiscita. Videbatur minus valere, quasi loco, & argumento sumpto ab auctoritate; quia maior est patriciorũ & senatorum auctoritas, vt C. de legi. l. humanum & ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. i. sed hoc sublatum est per legem latam ab Hortensio rege, vt sequitur, & ff. de orig. iu. l. 2. §. augescente.

f ¶ Lege Hortensia. Sic dicta ab Hortensio, qui pacẽ cõposuit inter nobiles, & plebeios & inter eos sic statuit, ꝙ valeret plebiscitũ.

* ¶ Quo tẽpore lata fuerit, & quam longe erret Accu. existimãs Hortensium fuisse Regem, legito quæ hoc loco dixi in Annot.

* Nam fuit Q. Hortẽsius Dictator, qui eam legem tulit, vt ex Lælio Felice tradit Gellius lib. xv. c xxvij. SYL.

g ¶ Cõstituit. Nam poterat facere legem, vt hic & ff. de leg. & se. l. non ambigitur.

h ¶ Legis sanciendæ cã. Nam idem est si ex alia, qa difficile erat tot hoĩes cõuenire. Acc.

i ¶ Consuli. i. interrogari. Nam antea populus interrogabatur, vt sup. eo. tit. § lex. vt sicut populus interrogabatur prius, sic postea senatores (qui centũ erãt numero) interrogabantur à cõsule, vt l. 2. §. sed quia difficile. ff. de orig. iu. & C. de peti. hæred. l fi. in princ.

¶ Adde, ꝙ tex. in d. l. fi. nihil probat, quia loquitur de iudicijs cẽtumuiralibus, quæ aliàs erant à senatu, vel declarat Festus, & Budæus in suis Annot. in l. fi. ff. de sena.] SYL.

¶ Cõcor. in c. post electionẽ in glo. super vers. nullatenꝰ post prin. Ibi. sic nomine populi extr. de cle. & gl. in c. sedes. super ver. maiores. prope fi. Ibi plebis ãt appellatione ext. de ref.

* pro intellectu huius loci, vide Bart. in l. j. col. iiij. versic. illud ergo, C. de digni. li. xij. Gñis diffinitio. Speciei diffinitio.

† Dicit ibi Angel. qđ quãuis loco senatorũ hodie successerint consiliarij seu decuriones nõ ibi

¶ Sed

¶ Sed & quod. iste §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationem. Tertio ponit illationē. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi, Quodcunq;. Quarta ibi, Plane. Ang. de Are.

SYL.

¶ CASVS. Quærebatur exēpli eius quod dictum fuerat de principum placitis, quō & ipsa efficerentur lex: & responsum est,

¶ Sed & qđ pricipi placuit,[a] legis habet [b] vigorē: cū lege [c] Regia, quæ de eius imperio [d] lata, popul⁹ ei [e] & in eū omne imperiū suū, & ptātē † cōcessit.[f] Quodcunq; ergo Imperator per epĺam [g] cōstituit, vel cognoscens decreuit,[h] vel edicto [i] pręcepit, legē [k] esse cōstat.

† aliàs cōtulerit, & rectius, vt hī in l.1. ff. de cons. princ. vñ hic locus sumptus est. SYL.

ex auctoritate l. Regie, quod principi placet, legis habere vigorem. sed tunc quærebatur, an omnia passim, an vero cum delectu aliquo quæ principi placerēt vim legis obtinerēt: & ratio dubitationis poterat esse, quia populus, plebs, aut senatus decernebat: semper erat lex in re decreta, ita ergo videbatur in placitis principum, quæ in iure scripto æquiparabantur: cuius contrariū deciditur: quòd generales dispositiones principū vim habent legis, personales vero personā non egrediuntur: ratio autem decidendi ea esse potest, quia actus agentium non debet operari vltra eorum intentionem, l. nō omnis, ff. si cert. petat. sed quando princeps aliquid generaliter statuit: tūc quia vult generalem vim habere: vim l. obtinet: quādo vero vult aliquem beneficio afficere vel pœna, nō habet vim l. quia non est illa mens condentis. No. qđ lex est quidquid animo condendi legem princeps disponit. It. qđ, l. Regia translata est in Imperatorem omnis potestas populi. Item no. quod totale imperium potest alteri concedi. Item quod verbum cōcedo, importat trāslationem dominij. Item quod epistola, sententia, & edictum principis habent legis auctoritatem. Item quid sit constitutio. Item quod personale priuilegium personam non egreditur.]

† Dūmō sit iustū, & honestū secundū Ang. & Ias. hic per ea q̄ pulchre not. Bald. in l. qđ ex lib. ra. C. de op. lib. SYL.

a ¶ Placuit. Causa faciendi communem legem, † alias non esset lex communis, vt sequitur, & C. de sent. & inter. om. iud. l. ex stipulatione l. nam ibi dicitur non omnis vox iudicis est sententia. & sic non omnis vox principis est lex.

b ¶ Habet vigorē. i. lex est. & ꝓ lege seruat.

c ¶ Lege Regia. hac lege cautum fuit vt potestas legis faciendæ transferret de populo ad principem, vt hic, & ff. de ori. iu. l. 2. §. nouissime & facit ad hoc, ff. de cōst. prin. l. 1. vbi sunt eadem verba. Et hanc legem Regiam non habemus: nam facta fuit super regno, id est imperio transferendo.

* ¶ Quænam esset lex regia, quod nemo ferè ante hac rectè explicauit: in Annotat. nostris clarissime ostenditur.

** Meminit, l. Regiæ Iust. ēt in l. 1. §. Sed & hoc. C. de vet. iu. enu. eāq. fuisse legē antiquā significat, al' b. dr lex imperij, l. 3. C. de testa.

d ¶ Imperio. Transferendo de populo ad principem.

e ¶ Ei, scilicet principi quo ad honorem: & in eum quo ad onus.

f ¶ Concessit. i. transtulit, sic vt ipse populus amodo nō héat sibi hoc ius. sic C. de vet. iu. enu. l. 1. §. sed & hoc stu diosum. & de leg. & se. con. l. fin. Sed alij dicunt, q̄ adhuc popul⁹ potest facere legem.

¶ Adde tu, quod hodie facere potest, nō sua auctoritate, sed cōcessa a principe. Illa enim sua auctoritas, l. Regia omnis translata est: colligitur resolutio hæc ex hoc tex. & l. non ambigitur, ff. de legi. & l. humanum, & l. fi. C. eodem.

* Item adde, quod licet Acc. exponat, concessit. i. transtulit, valde tamen inter se differunt, vt annotauit Decius in leg. Non vult, ff. de re iudic.]

ADDITIO. Quod est verum. s. municipalē vt sup. eo §. ius autem, seu particularē, dummodo habeat collegium approbatum, non autem generalem: vt per Ioan. Fab. & Ang. Are. hic.

¶ Et quòd dicitur solum principem hoc posse, verum est, solus id est nullus alius solus, secundum Ricardum.

g ¶ Per epistolam, vt inf. de ijs qui sunt sui, vel alieni iuris, §. sed & maior. vel. dominorum, & ff. de const. princ. l. 1.

** Addit Vlpia. in l. 1. de const. princ. & subscriptionem, meminit eiusmodi epistolæ Paulus in l. regula. §. si quis ius, de iu. & fact. igno. intellige autem principis epistolam habere vim legis, si is princeps non recognoscat superiorem, alias secus, secundum Angel. in l. 1. ff. de ferijs. item, adde, ita demū principis epistolas obtinere vim legis, postquam redactæ sunt in corpore iuris, non autem, vt declarat Paul. Cast. in d. l. 1. de const. princ.

h ¶ Decreuit, vt C. de legi. & const. l. si imperialis. Accur.

* ¶ Quod tex. ait, cognoscens decreuit, intellige. i. sedens pro tribunali dando sententiā diffinitiuam: sententia enim principis habet vim legis, quando causa cognita eā protulit, aliàs non interlocutio vero principis ita demum vim habet legis, si hoc expressit a principio, alias secus, vt habetur in d. l. fi. C. de legi. & latè tradit Ias. in l. 1. in 3. not. ff. de constit. princ.

i ¶ Edicto. vt C. eo. l. 4. & de secundis nupt. l. hac edictali.

K ¶ Legem, generalem quam potes cognoscere quatuor modis, † vt Cod. de legi. & constitutio. l. leges, vel specialem, vt sequitur,

† sequuntur Nic. lo. de Pla. Pet. & Ia. dicit in Ioan. Fab. quod sex mod.

† Hæ [a] sunt, quæ constitutiones appellãtur.

¶ Planè ex his quædam sunt personales, [b] quæ nec ad exemplum trahuntur, quoniam non hoc princeps vult. Nam quod ob meritum [c] indulsit alicui, [d] vel † si cui pœnam irrogauit, [e] vel si cui sine [f] exemplo subuenit, [g] personam non transgreditur. [h] † Aliæ autem, cum generales sunt omnes proculdubio tenent. [i]

¶ Edicta Prætorũ habeat vim legis, & edicta Aedilium Curulium sunt pars iuris prętorij. h.d. ex l. ius autem ff. de iust. & iur.

¶ Prætorum quoque edicta [k] non modicam [l] obtinẽt iuris auctoritatem. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, quod [m] qui honores gerunt, idest magistratus, [n] auctoritatem huic iuri dederunt. [o]

¶ Proponebant & Aediles curules edictum de quibusdam causis: [p]

a ¶ Hæ sunt s. quas cõstituit Imperator.

b ¶ Personales. Dũmodo in iuris corpore non sint clausæ: † alias omnes sunt generales. vt C. de no. Cod. faciẽdo. l. vnica in §. fi. ** Adde, nisi ea intẽtione clausa sint, vt sint priuilegia, vt declarat Deci. in c. 1. in 2. lec. in 2. colum de consti.]

† Idẽ Ni. & Fa.

† alias hęc

c ¶ Ob meritũ. Quia multum seruierat principi: † & ideo aliquam pœnã, quam debebat ille pati propter delictum, quod forte fecerat, ei remisit. * ¶ Male declarat Accurs. nam de remissione penæ loquitur in vers. vel si cui sine exemplo. Verus igitur sensus est: si cui ob merita quæpiam concesseris, hoc enim significat verbum, indulgere, vt ostensum est hic in Annota.

† Istã glo. & sec. in ver. irrogauit sequuntur Ang. & ẽt Io. de Pla. & Por.

† alias si quam.

† Cõcor. in procœ decret aliũ in glo. vlt. post prin. ibi, & indulgentia, & cap. 1. post prin. ext. de calum.

d ¶ Alicui. Pœnam merenti.

e ¶ Irrogauit. Scilicet non merenti: vel merenti, sed maiorem forte, quam esset dignus. vt pœna eius metus sit multorum, vt ff. de pęn. l. aut facta §. fin.

SYL. * ¶ Melius est exemplificare, quando princeps pœnam aliquam legibus nõ statutam irrogat, quod causæ intuitu nonnunquam fieri licet, l. si vindicari, C. de pœnis. nec enim pręsumendum est Principem non merenti penã inferre: quoties vero grauior, quã per leges liceat infertur, vt alij deterreãtur, legem generalem constituit in similibus casibus, hoc est, quandocumque opus erit exemplo,

f ¶ Sine exemplo. Id est vt alij non caperent exemplum.

*¶ Melius Accur. in l. 1. ff de constitu princ. simpliciter enim intelligendus est hic locus vt si quem puta restituat, vel pœnam in eũ statutam condonet.

g ¶ Subuenit. Vt clericis in quibus multa sunt specialia, vt in authent. vt clerici apud propri. episc. & C. de episc. & cleri. l. cum clerič. & l. omnes qui. & curiæ & alijs, vt C. de leg. & constit. l. 2. Sed numquid intelligitur sine exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respon. sic, dũmodo nõ sit ibi aliquod signũ ex ijs quatuor q̃ dñr. C. de le. & cõ. l. 3.

h ¶ Non trãsgreditur ff. quod quisque iur. l. 1, contra. Sed distingue: an ad sui postulationem sit concessum, quo casu transgreditur, vt ibi, alias non, vt hic & ff. quod quisque in l 3. † Et sic soluitur aliud cõtra. C. de fruc. & lit. expen. l fi. Vel dic ad vtrumque cõtra, quod ad aliud extenditur, hoc non est dicere, vt alius habeat priuilegiũ: † Vel melius, licet egrediatur personam, nõ est tamen generale ius: nec videtur alius, s. aduersarius protrusus, cum sit cõtingens occasione controuersiæ.

† Fallit in casibus not. hic per Ang.

† Vel dic quod illud est spãle in illa l. C. de fru. & lit. expen. pp æqualitatem in iudicijs obseruandam. ar. C. de postul. l. prouidẽdum.

i ¶ Tenent. Id est ligant.

¶ Prætorum quoque. Diuiditur in tres partes, in 1. ponitur qualiter edicta prætorũ habent auctoritatem l. in 2. quòd appellatur etiam ius honorariũ & vnde: in 3. quod edicta ædilium curulium sunt pars iuris prætorij: partes patent.

CASVS. non figuratur, quia procedit describendo & exemplificando. Not. quod edicta prætorum obtinent vim legis. Item quod vocatur ius honorarium. Item quod magistratus dñr honores. Item quod suis edictis dabant prætores auctoritatem, & sic contra. Doct. in rub. C. qui admi. qui voluerunt edicta prætorum habere auctoritatem le. dummodo approbarentur. Item quod edicta ædilium habenda sunt vt portio iuris prætorij. Item vnde dicatur ius honorarium: quãuis alibi senserint aliqui, quod ideo dicerentur, quia honorabantur, ex hoc quod eorum edicta habebantur, pro legibus.]

K ¶ Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris, vt ff. de iurisdict. omn. iudic. l. si quis id quod. In primo respon. Accur.

* Album Prætoris appellabatur tabula albo colore inducta, in qua Prætores edicta sua describebant, palamque proponebant: Græce leucoma dicitur, non autem erat paries dealbatus, vt aliqui sensere, quos refellit Alciat. lib. 1. prætermissi.

l ¶ Non modicam. Sed magnam.

m ¶ Quod. id est, ideo quia.

n ¶ Magistratus. s. ipsi Prætores. vt ff. de iust. & iu. l. ius autem. §. ius autem prætorium.

o ¶ Dederunt, vt ff. de orig. iu. l 2. §. eod. tpe.

p ¶ Quibusdã causis, vt de morbis & morbosis

bofis & vitiofis animalibus vt patet. ff. de ædil.edic.l.r.

a ¶ Honorarij. Qualiter? R̃ fideo: quia æd.les erant ex prætoribus, vt inf.de diui.ft.i.§.prætoriæ,& ff.de verb.oblig.l.5.§ prætoriæ.

SYL. ¶ Adde, quod hoc est falsũ: quia diuersitas erat in magistratu, vt patet in l.2. ff de origi.iur.sed bene videbantur eodem modo ꝓponendi sua edicta, vt prætores:& erat magistratus ad instar ꝑturę vnde Saluius Iulianus in componendo edicto ꝑpetuo fertur interedicta prętorum retulisse etiã Ædilium edicta, sicque appellatum est, illud ius prætorium, vt latius expofui hic in Comm.

† aliàs qđ edictũ iuris, &c.

† aliàs de iure respõdere.

quod † & ipsum iuris honorarij [a] portio est.

¶ Prudentum responsa sunt opiniones iurisconsultorum, qui habebant a principe auctoritatem legis condẽdæ: a quorũ sentẽtia iudici recedere nõ licebat.h.d.

¶ Responsa prudẽtum sunt sententiæ [b] & opiniones [c] eorum, quib. permissũ erat † iura cõdere. Nã antiquitus constitutum erat, vt essent qui iura publice [d] interpretarentur: quib a Cęsare [e] ius respõdendi datum est, qui iuris consulti appellabantur: quorũ omniũ sẽtẽtię,& opiniones, eã auctoritatẽ tenebãt, vt iudici [f] recedere a rñso eorũ non liceret, vt ẽ cõstitutũ. [g]

¶ Quod dnũ vsus comprobauit. i. habet vigorem: & ius ciuile in scriptum, & non scriptum diuiditur ratione originis ipsius. hoc dicit ex l. de quibus, ff. de leg.

¶ † Ex nõ scripto ius venit, [h] qđ vsus approbauit † nã diuturni [i] mores

SYL. Rn̄a. Diuiditur in 2.partes: in prima ponitur dictũ, in 2. ratio, secunda ibi, nam. CASVS non figuratur, cũ procedat simpliciter declarando, & Imper. ipse assignet rationem decidendi, nimirum quia ita cõstitutum erat, quæ ratio tollit omnem rationem dubitandi. No. quod opiniones iurisconsultorum non sunt necessariæ, nisi hoc disponatur. Item quod interpretes iuris omnium a publico deputabantur: & 2. dicebantur iureconsulti: & quod iudices ab eorum opinionibus recedere non poterant.

Sententia. b ¶ Sententiæ. Sententia est firma & indubitata responsio, secundum Ioann.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis doct. hic approbent hanc dñiam, est tamen falsa.l.eos, §.pen.C. de appell.sed exponitur vnum pro alio.]

Opinio quid. c ¶ Opiniones. Opinio est cum dubitatione responsio, † secundum Ioannem.

† Approbattur per Nic. An. & Ioan. de Pla. d ¶ Publice. Idest quorum interpretatio fiebat publica auctoritate concessa a Principe, vt Vlp. Pap.& similes qui fecerunt leges. ff. de ori.iu.l.2.post originem,& §.iuris ciuilis scientia.

ADDITIO. Hodie tamẽ sententia doctorũ est probabilis,& non necessaria, vt no gl. in l.1.C.de leg.& legendi seu interpretandi licentia in doctoratu collata operatur, vt hæc possint publice fieri, quod aliàs non liceret, l.1.C.de studi.lib.vr. Ro.lib.1 r.

e ¶ A Cæsare. Aug. vt sup.in 1.rub.ponit Ac.

f ¶ Vt iudici. scilicet nulli.

g ¶ Vt est constitutũ. i. sicut ipsi cõstituerũt. * Intellige. i. sicut ipsi Imp. constituerunt.

¶ Ex non scripto. Diuiditur in tres partes. in prima ponit, quid sit ius non scriptum, in secunda qualiter ius ciuile diuidatur in has duas partes, in tertia assignat rationẽ, secunda ibi, & non. 3. ibi, nam origo. CASVS. Quia su. dictũ fuerat, ex non scripto ius etiã constare, hic declarat quod nõ sit tale ius, qđ ex non scripto venit, & dicit illud esse, qđ vsus approbauit. Sed tunc dubitatũ fuit, an tacitus consensus populi, vim obtinere posset. Ratio autem dubitandi poterat esse duplex: quia minor vĩ virtus taciti quã expressi. l. expressa, ff. de re. iur. item quia cum populus trãstulisset omnem auctoritatem in Principem, non videbatur posse amplius condere, nec expresse, nec tacitè, quibus non obstantibus decidit contrarium ea ratione, quia continuatus ille,& diu obseruatus mos censetur habere vniuersalem consensum populi & voluntatem ipsorum: sicut habet l. expressa. Nec obstat prima ratio, quia immo par est virtus taciti & expressi, l. cum quid, ff. si cert. petat. Item quia in isto tacito consensu censetur consensus etiam illius cuius auctoritate, l. condi. potest: quia iste text. & alij sic intelligi debent de illo populo, qui habet auctoritatem, l.condende & in effectu rationem decidendi vid. in l. de quibus, ff. de legi. Nota quod vsus diu obseruatus habetur pro le. Item quod diuturnum dicitur quod constat spacio x. annorũ. No. quod duæ negationes affirmant: ibi, non ineleganter. No. diuisionem iuris ciuilis factam esse ab origine. Itẽ quod vna ciuitas potest solis consuetudinibus, vel solis legibus regi. Not. ibi, scripto argumentum ad hoc, quod l. ad sui essentiam exigit scripturam.]

† aliàs sine scripto cum text. c. ceterum cum glo. extra de testi.cog.

h ¶ Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus, quod in sex partes diuiditur: sequitur de non scripto, vt sup. eo. §. constat.

Consuetudo inducitur ex cursu x.ann.

i ¶ Diuturni. Sed quanto tempore vsus facit mores, vel consuetudinem? Respondeo, decem annis, vt ff. qui & a qui. ma. l. no. fi. l. si cum

cõsensu [a] vtentiũ comprobati, legẽ imitant. [b]

¶ Et [c] non inelegãter in duas species ius [d] ciuile distributum esse videtur: nam origo [e] eius ab institutis [f] duarum ciuitatum, Athenarum. s. & Lacedæmoniorũ, fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obseruarent, memoriæ mandarent: Athenienses vero ea, quę in legibus scripta comprehendissent, custodirent.

¶ Ius naturale est immutabile: sed ius ciuile sæpe mutatur quandoq. per aliud ius, quãdoq. per contrariã consuetudinem. hoc dicit.

si cum fideicommissaria. §. Arist. licet secundum quosdam exigatur tempus, cuius non extat memoria, arg. ff. de aqua plu. arc. l. 1. in fi. de aqua quotid. & æsti. l. 3. §. ductus, & C. quę sit longa cõsue. l. consuet. & C. de sacros. eccl. l. fin. Item quia dr̃ longa, vt patet i rub. C. eod. & ff eo. longa autẽ decem annis dr̃, vt inf. de vsuc. §. 1. sequitur ergo, quòd decẽ annis sit robusta.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc opi. communiter approbat̃ reprobata illa, quòd requiratur tẽpus, cuius initij memoria in contrariũ non existat, vt per Ias. in l. de quibus col. 11. ff. de le.] Sed nunquid semel sufficit, vt inf. decem annos secundum eam iudicetur? Resp. non: imò debet ad minus bis secũdum eam iudicari. vt C. de epi. audi. l. 3. in fi. vel querimoniam, vel libellum propositum contra consuetudinem talem spernere, vt ff. de legi. l. cum de consuetudine.

SYL. * ¶ ista opin. communiter improbatur hic, & in d. l. de quibus, & in c. fi. de consuet. vbi Abb. post alios quos hic, retulimus in Commen. qui consentiunt necessario non requiri actum vllum iudiciarium in consuetudine inducenda, sed consensum, atque vsum populi sufficere. d. l. de quibus.] Numquid ergo iudicatur exemplis? Respondeo, nõ, vt C. de sent. & inter. om. iudi. l. nemo iudex. & facit, ff. de offi. præf. sed licet. sed ex cõsuetudine quæ approbatur exemplis: & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur: sic & ff. quæ res pign. ob. poss. l. Aristo. in fine.

SYL. ¶ Adde, quod potest esse ratio, quia illa exẽpla per receptionem dicuntur comprobata ab habente auctoritatẽ. l. condendæ, cuius exempla in iudicando bene attenduntur. c. afferte. de præsump. gl. in c. fi. 30. dis.]

* Quod dicit Accur. aliquid cõcedi per obliquum, ꝙ directo non conceditur, intelligas verum esse, quando quod directo prohibitum est, venit necessario in consequentiam eius, quod per obliquũ permittitur vt hic, aliàs non, vt in l. athleta. §. siue autem de ijs qui not. infam. vt declarat Bart. in l. 1. ff. de auct. tu. nã regula est, cũ quid vna via prohibetur alicui, ad id alia via eum non debere admitti. c. cum quid. de reg. iur. lib. 6.] Sic ecõtra, peto ex promissione q̃ promissio ꝓbat̃ ex lõgo vsu. vt ff. de vsu. l. cũ in rẽ ver.

a ¶ Consensu. Aliàs non potest esse consuetudo, cum dicatur consuetudo quasi cõmunis assuetudo, & error consuetudinẽ impediat, vt ff. de le. & se. con. quod non ratione.

SYL. ¶ Adde, ꝙ immo tollit. l. consuetudo per errorem inducta sed non trahitur ad similia. Ita loquitur d. l. & declarant cõmuniter doctor. in d. l. de quibus.]

b ¶ Imitãtur. Idest tantũ valet consuetudo vbi lex scripta non est, quantũ lex vbi scripta est. Et nota tres virtutes cõsuetudinis. imitãdi legem, vt hic. Item interpretandi legẽ, vbi est lex dubia, vt ff. eod. si de interpretatione, in fin. Item corrigendi, vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus in fi. & inf. eo. §. ea vero. Quod distingue aut est generaliter consuetudo per totum mundum, & tunc vincit legem vbique, vt ff. de l. & se. con. de quibus. §. si. aut specialis, & tunc vincit legem in eo loco vbi est. vt ff. commu. præd. l. venditor. §. si constat dummodo. post legem fuerit inducta: aliàs vincitur a lege superueniente, vt ff. de sepul. viol. l. 13. §. Diuus. in alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, vt C. eod. l. consuetudinis: & hoc secundum Ioan. & Py. licet alij aliter distinxerint.

SYL. ¶ Adde, ꝙ ista distinctio approbatur communiter, vt per Ia. in d. l. quibus. super gl. fi.

c ¶ Et non. Hic §. communis est ad duo supradicta, s. ad ius scriptum & nõ scriptum: ideo bene est hic §.

d ¶ Ius ciuile largè accipe, vt no. in §. cõstat.

e ¶ Origo. in l. 12. tab. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.

Lex 12. tabularum vñ ortũ habuit.

f ¶ Institutis. i. ordinamentis. Nam Romanus populus decem viros pro isto iure misit: qui decẽ tabulas eburneas retulerũt iam de iure scripto Atheniensiũ quam non scripto Lacædæmoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat, data fuit potestas per vnum annũ his decẽ viris, vt ius & leges corrigerẽt addẽdo, & detrahendo, & si opus esset interpretarẽtur, qui vt ea, quę necessaria erant facerẽt, duas tabulas addiderunt: & sic lex 12. tab. ex accidenti dicta est, vt ff. de orig. iu. l. 2. §. 1.

SYL. g ¶ Immo tres tantũ missi, non decem, vt a Liuio lib. 3. ab vrbe condita proditum est.

SYL. ¶ Sed naturalia. Diuiditur in duas partes in prima ponitur qualiter ius naturale est immuta-

mutabile: in secunda quòd ius ciuile mutatur. secunda ibi, ea vero.

¶ CASVS. Postquam erant differentiæ inter ius ciuile & naturale: quæsitum fuit, an sicut ciuile ius secundum qualitates personarum & temporum mutatur, ita mutetur ius naturale: ratio autem dubitandi potuit esse, quia cum respiciat ipsos homines quorum status est in continuo motu, videbatur alterandū secūdum mutationem, & exigentiam ipsorum. cuius cōtrarium deciditur ex eo, quia cum naturalia perpetua ratione cōstent, & ab ipsa natura .id est

¶ Sed naturalia [a] quidem iura, quæ apud omnes gentes peræque obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma † atque immutabilia permanent: ea vero, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit, [b] sæpe mutari solent, vel tacito consensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

† vt dicit Bal. i c.1. §. vlt. qui reuenda. pos. quod ius natus est potentius quā principatus,

Deo regantur, & infundātur mētibus hominū, certe nō pñt recipere mutationē aut alterationē aliquā, sicut recipiūt ciuilia. No. quòd ius gentiū est in sui totalitate immutabile, & quod hic loquatur de iur. gen. decla. tex. in §. qđ vero. sup. eo. vbi ponūtur hæc verba. Itē quòd ius gētiū oritur ex diuina prouidētia. Itē quòd statuta & ius ciuile mutantur vel contrariale, vel consuetudine. Itē quod eo vinculo quid tollitur, quo introducitur.]

a ¶ Sed naturalia. Hic §. potest intelligi de iure naturali primæuo, quo mouentur omnia animalia ad aliquid faciendum, vt no. sup. eo. ti. in prin. Sed quid dicit esse immutabile, est contra id, quod de seruitute dicitur, quæ est contra ius natural. & tunc præualet, vt sup. eo. §. ius aūt. Sed dic, non derogetur ob hoc, licet non seruetur in illo casu: nā nihilominus æquū & bonū est. † Et eodē modo rñdeo ad illud, quod dr, inf. de ca. di. §. qđ aūt. qđ est cōtra. Vel ibi nō tollitur cognatio, sed ius succedēdi. Itē eodē modo: vt prius. rñdeo ad illud, quod de vsucapione dr: inf. de vsucap. in prin. quod cōstat cōtra ius naturale, vt ff. de condict. inde. l. nā hoc natura. Vel dic, quòd iste §. loquitur de iur. gētium: qđ patet ex illa litera. Quæ apud omnes gent. sup. eo §. quod vero naturalis. Accursius.

† Hoc est quantū in se est. s. in abstracto viget. sup vniformiter, sed quātū est in cōcreto

¶ Adde, quod ista est vera, vt dixi in primo no. & intelligitur quod nō mutatur in sui totalitate, vt dñi docto hic.] ** Intellige hic agi de eo iure gētiū quod inditū appellamus, quasi mentibus nostris insitū Dei prouidētia absque vllo hominū decreto, vel psuasione. Hoc.n. ppetuū & immutabile est: cuius exēpla sunt illa, Religio erga Deū, cultus parētū, & id genus alia, de qbus i l.2. & 3. ff. de iusti. & iur. Sed ius gentiū constitutū hoc est, non à Deo ipso nobis infusum principaliter & pp se, sed quod mortales ipsi introduxerunt, naturali ratione suadente ob bonū publicum, & conseruandæ hominū societatis causa, aliquando mutatur propter varias humanarū rerū circumstantias, si id publicū bonum expostulet, & ratio cōseruationis societatis humani generis suadeat, quod videre est in dominiorum distinctione, & vsucapione: in seruitute, & manumissione: in cōtractibus, & innumeris alijs exemplis.

SYL. pōt in aliquo mutari secundū Ang. hic,

¶ Ius ciuile aut ad personas pertinet, aut ad res, aut ad actiones: & prius videndum est de personis. hoc dicit ex l. 1. & 2. ff. de statu homin.

¶ † Omne [e] autem ius quo vtimur: vel ad personas [f] pertinet, vel ad res, [g] vel actiones. [h] Et prius de personis videamus; nā parum est ius nosse, si personæ, [i]

† aliàs hic incipit ti. de iure personarum.

b ¶ Cōstituit. scilicet de consuetudine speciali, vel l. municipali scripta.

c ¶ Tacito cōsensu, s. contraria consuetudine, vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus in fi.

d ¶ Vel alia. i. contrario statuto: & sic redduntur singula singulis.

¶ Omne ius. Diuisio & casus per se patet. * Cū.n. sup. dixerit se tractaturū de iure priuato, quæsitum est an aliquam diuisionem huiusmodi ius recipiat: & respondetur, quòd ius quo vtimur, & in practica obseruatur, aut respicit personas distribuendo vnicuique functionem suam, aut res vtilitate quadam vsib. personarum communicandas, aut actiones, quibus incidentes, controuersiæ dirimuntur: sed prius ait Imperator se locuturū de psonis quarū causa nō mō ius est cōstitutū, sed oīa quoq; aīalia genita. §. in pecudū. inf. de re di. No. diuisionē. Item quod appellatione rerū hic nō veniunt actiones, quamuis alibi sic. l. rei, ff. de verb. sign. Item quòd digniora sunt præferenda. Item quòd cognitio eorum, quorum non cognoscitur finis, est superuacua & habetur pro nihilo.] SYL.

e ¶ Omne. quid sit ius & qualiter diuidatur diximus: nūc differētiā inter ipsa iura ponit.

f ¶ Ad personas. De hoc dicitur inf. in toto primo lib. vsque ad titulum de rerum diui.

g ¶ Ad res. De hoc dicitur, inf. lib. 2. & 3. vsque ad tit. de oblig.

** Rei appellatio ad oēm contractū & obligationem pertinet. l. 6. de verb. & re signif.

h ¶ Ad actiones. De his dicitur. inf. de act.

i ¶ Personæ. Nam homo est dignissima creaturarū, vt ff. de ędi. edic. l. iustissimi. Vnde Ouidius: Pronaque cum spectent animalia cætera terram; Os homini sublime dedit, Ouid. 1. Meta.

cor.

Vir. in 6. Æneid.

cælumque videre iussit, & erectos ad sydera tollere vultus. Et Virgilius: Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo Seminibus.

a ¶ Ignorentur. Et sic statim ponit de iure personarum. Et no. hic, quòd digniora proponenda sunt sic infra de to. pos. §. aliâ vero, & per hoc facimus multas formationes + titulorû.

+Id est cõtinuationes titulorum.

¶ Adde, quòd quum concurrunt dignior, & potentior, præfertur potétior. l. Quæritur. ff. de sta. homi.

Continuatio.

quarum causæ constitutum est, a ignorentur.

¶ De iure perso[narum.]

¶ Homines aut liberi sunt, aut serui, dicti [a]... & seruitus: & serui a seruando di...

SYL.

¶ De iure personarum ...

¶ Continuatur titulus per Imp. in proximo §. finali tit. præced. ibi, & prius de personis.

Diuisio.

SVmma. Totus iste titul. diuiditur in sex partes. Nam primo ponit diuisiones personarum. Secundo diffinitionem libertatis: ibi, Et libertas. Tertio diffinitionem seruitutis: ibi, Seruitus. Quarto quare dicantur serui: ibi, Serui autẽ. Quinto quot modis quis efficiatur seruus: ibi, Serui autem. Sexto ponit differentiam inter seruos & liberos: ibi, In seruorum. Aretinus.

SYL.

¶ Summa itaque. CASVS. non figuratur, quia diuidẽdo & diffiniendo procedit. No. quòd homines aut liberi sunt, aut serui. No. quod dictio, omnes, stat distributiue. item quid sit libertas, & quòd liberi à libertate dicuntur. Item quid sit seruitus: & quòd illa procedit a iure gentium contra ius naturæ: & quod serui dicuntur à seruando: & quod capti in bello vendi possunt per ducem, & vnde dicantur mancipia. item quòd licet arguere a deriuatione vocabuli. Item secundum aliquos, quòd dictio, solet, importat necessitatem.

* Illud quoque obseruandum est, quod hic dicitur in rub. De iure personarum, in ff. dici, De statu hominum: & sic ius ponitur pro statu.

b ¶ Summa. Id est prima, quia & aliæ sequũtur, vt infra de ijs qui sunt sui, vel alie iuris. in principio. & infra de tute. in prin. Vel dic summa, id est maxima: quia partim est de iure naturali, vt libertas, & partim de iure gentium, vt seruitus: quorum vtrumque scilicet, ius naturale & gẽtium, antiquius est iure ciuili, vt infra de rerum diui. §. singulorum. Vel dic, summa, id est breuis. sic inf. de obligat. §. j.

SYL.

¶ Adde, q prima communiter approbatur, ex eo, quia intelligitur, q prima omnium diuisio hæc est, sicut infra de obliga. §. j. Dicitur autẽ summa, quia vt dicit Boetius in quarto Arit. maxima, & minima cuiusuis rei pars, dimidia est? maxima, quia nulla maior quota pars, maior est dimidia: minima, quia nulla diuisio minori quã duarum partium numero fieri potest.]

c ¶ Homines. Sed pone, q hic sint duo homines, vnus liber & alius seruus: tunc hæc propositio est falsa. Dic, qd pluralis oratio cõuertitur in singularẽ: & tunc est vera, & non falsa, viss. de cõd. & dem. l. falsa, §. fi. & ff. de peti. hæred. l. diuus. in fi. & de

... mancipia, quia manu capta. ff. d. ... l. summa. & l. ... ff. eod.

SVmma b itaque diuisio de iure personarum hæc est; quod omnes homines, c aut liberi sunt, aut serui d.

origi. iu. l. ij §. exactis, & de verb. signif. non est. Ecõtra singularis pro plurali, vt eod. tit. l. in vsu. & ff. de testa. tu. l. si quis ita. §. j. & dic has quæstiones positas, ff. eod. l. iij.

SYL.

* ¶ Dic secundum Bald. in l. iij. nihil interesse, vtrum dicatur, omnes, an omnis, & sic obstant oppositiones: sensus tamẽ huius loci satis patet: voluit enim dicere Imperator, q hominum aliqui sunt liberi, aliqui serui: quem sensum & Theophilus secutus est. ADDITIO. Dicas, q plurale resoluitur in singulare, vbi non potest remanere in ppria significatione, quia sequeretur iniquũ, vel inconueniens, alias non resoluitur. Item singulare in plurale, quando nomen est collectiuum, vel rationis paritas, seu cõnexitas hoc inducit: alias non. Ioan.

+ Adde, Quando pluralitas resoluatur in singul. latissimẽ differit Hierony. Zanchus in repeti. §. Cum ita. l. Hæredes mei. ff. ad Treb. vbi quid in substitutionibus, contractibus, iudicijs, & alijs materijs, incipiendo a nu. 280. vsque ad nu. 341.

SYL.

d ¶ Aut serui. Sed quid de statu libero? Videtur liber. ff. si ex no. causa ag. l. fin. Sed contra est. ff. de statuli. l. statuliberum. +

* ¶ Statuliber est, qui statutam & destinatã in tempus, vel in conditionem habet libertatem. l. j. ff. de statuliberis. nec ambigendum est, quin statuliberi comprehendãtur sub membro seruorum: nam licet spes sit libertatis, tamen dum sunt statuliberi, id est, donec libertas nondum venit, serui sunt. Non obstat dic. l. fin. quia quamuis dicatur ibi, in eadem causa sisti, si liber sistatur, hoc est ex eo, quia nil noui circa eiusmodi seruum factum est, quod non habeat originem in tempore promissionis illum sistendi, vt considerant ibi Doctores] Item quid de ascriptitio, vel censito? Videtur quod serui sint, vt C. de agri. & censi. l. ne diutius. l. fi. lib. 11. & C. in quibus cau. colum. cen. l. fin. lib. 11. +Sed contra est secundum Ioan. (licet alij aliter distinxerint) cum possint fieri clerici, & contra dominorũ voluntatem, quod

+ Hic quo ad quæ dã hĩ pro libero, & quo ad q̃dã pro seruo, vt no. in l. 1. ff. si ex nox. causa agatur secundũ omnes doct. hic,

non

non est in vere seruis, vt C. de episcop. & cle. l. iubemus. §. seruos & in authen. de san. episcop. § ascriptitio, colla. 9. item in dubio pro libertate iudicandum est, vt ff. de re iudic. l. libertas, & quoad seruitia, quibus astrictus est, quare poterant prædicti & facere testamentum, & ferre testimonium, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt sine solo, vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum lib 11.

† Libertatis templum in Auentino colle fuerat constructum.

† alias si quid.

per captiuitatem, vt supra tit 2 §. ius autem. & iure, scilicet ciuili, quando maior 20. annis vendit se ad pretium participandum vt infra § serui. q.d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gentium, vel ciuili & hęc verba, Ex qua etiam liberi &c. non oportet, quòd sint de diffinitione, sed quendam effectum libertatis demonstrent.

¶ † Et libertas [a] quidem (ex qua etiam liberi vocantur) est naturalis facultas eius, quod cuique facere liber, nisi † quod vi, aut iure prohibetur.

¶ Seruitus autem est constitutio [b] iurisgentium, qua quis dominio [c] alieno contra naturam [d] subijcitur.

¶ Serui autem ex eo appellati sũt, quòd Imperatores † captiuos vendere † iubent, ac per

SYL. ¶ Vltimã expositionem sequitur hic Doctor.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc opin. communis est, contra quam disputando tenet præpo. senen. in 3. causa. quæst 2.

* Sũt autem ascriptitij serui aut coloni, qui glebæ seu prædio colendo perpetuo ascripti atq; addicti sunt, inde numquam recessuri dominisq. annuos redditus omnes præter sumptum & victum reddituri.]

¶ Adde, quòd ascriptitius seruus est portio fundi, & inter res immobiles annumeratur l. iubemus. C. de sacrosan. eccles & l. 3. ff. de diu. & temp. præscri. idque Bald. annotauit, l 1. col. 6 C. de ser. fug.

¶ Item quid de monacho vel regulari canonico? Respondeo: liberi sunt & ideo † possunt reddere testimonium: quod dic, vt diximus in auth. de monach. §. cogitãdum col. 1. licet quo ad actus quosdam fingãtur mortui, vt in authen. de mona. § illud. & §. si quis autem, col. j & in authen. de nup. §. secundũ occasionem, col 4. †

¶ Dũ mõ fuerent cũ licẽtia sui superioris: alias non valeret eorum depositio secũdum Io. Fab. & Ang. hic.

ADDITIO. Adde, quòd licet monachi dicantur mortui mundo, vt in c. 2. extra de postulan. & l. Deo nobis. C. de episc. & cleri. tamen hoc verum est quo ad actus ciuiles, non quoad actus naturales.

a ¶ Libertas, Hæc diffinitio tribus modis potest legi. primo secundum Ir. vt diffiniatur libertas eo iure quo inuẽta est, id est naturali & sic etiam serui secundum hoc sunt liberi: nam & ipsi possunt facere quid volũt nisi quod vi j de facto: vel iure. s. quolibet prohibeatur & hæc verba, Ex qua etiam liberi &c. possunt esse de diffinitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idem ius, vt infra de libe. §. 1. Alij dicunt diffiniri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi. non ex secunda, scilicet quam habẽt serui: Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero: & secũdum eos verbum, vi, exponitur vt prius. Sed nec prima, nec secunda placet, quod serui sint aliquo iure liberi, cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali, vt inf. §. seruitus. Et expone vi, id est iure gentium quod quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet

¶ Adde, quòd ex quo hic diffinitur libertas ad differentiam seruitutis, necessario diffinitur secundum tempus, quo erat seruitus, & sic falsa est opin. Iacob. Butr. Nec opin glos. hic est vera: quia per eam non excluditur seruus, qui potest facere ea, quæ vel iure gentium vel ciuili eidem prohibita non sunt: vnde dicas quòd non intelligitur, quæ prohibita sunt ipsis particulariter, sed ea quæ absolute & de se prohibita sunt Nam ita intelligendo, testari, contrahere, non sunt de se prohibita, & tamen seruo non competũt: intelligatur ergo vis & ius proprie, quia quamuis prohibitũ alicui sit a iure homicidium, non per hoc minus est liber: sicut non minus est liber per hoc, quod de facto ipsa vi prohibeatur, & impediatur aliquid facere.]

† Hoc est belli duces, vnde hic Theophilus nõ vertit.

† alias nõ hĩ iubẽt.

b ¶ Constitutio. id est vnum de statutis iuris gentium: nam & alia multa statuit ius gentium, vt sup. tit. 1. §. ius autem, sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili formatione: † nam alia olim. & alia hodie est hæc potestas, vt infra de ijs qui sunt sui vel alien. iu §. penult. & fin. quare est de iuregentium inuentione, sed ciuili formatione, vt ff. de iust. & iur l. ius autem ciuile.

c ¶ Domino. Aliquando sine dominio, vt ff. de re. diui. l. 1. §. 1. & ff. pro derel. l. fin. & ad idem ff. de stipul. seruo. l. quod seruus. & ff. de lib. causa l. si vsumfructum.

SYL. * ¶ Imo posito seruo, necessario ponitur dominus, & econuerso, cum sint correlatiua: nec leges per glo. allegatæ probant contrarium, vt late in Commentarijs ostendi.]

d ¶ Contra naturam. i. contra ius naturale cum eo iure omnes liberi sunt, vt inf. de liber §. i & supra tit. 1. ius autem.

SYL. ¶ Adde, quod debes intelligere. i. contra illud quod natura dictabat in primo statu, sicut in l. 1. ff. de nata. resti. dr restitutus natalibus, qui natus est seruus, sed intelligitur. s. libertati, quam a principio homines habebant, non in qua nascitur quãdo seruus nascitur: & si vis plura circa quæ causa disputandi, vide Fortu. in l. manumissiones ff. de iust. & iu.]

a ¶ Ser-

Seruus tabellio esse non pôt.

a ¶ Seruare. Nota seruum dici à seruando, & non à seruiendo secūdum Isidorum: sed tabellio dicitur seruus publicus a seruiēdo, vt ff. de ado. l. nō aliter, & ff. rem pupilli sal. for. l. 2. qui tamen seruus non potest esse, vt C. de tabul l. generali. lib x. Accur.

* Vide similē gl. ff. de adopt. §. cum autem.

a † Capiūtur, ff. de stat. hom. l. 4. in fin.

¶ Serui autem. Diuiditur in tres partes. In prima ponitur diuisio: in secunda: declaratio illius in tertia, differentia inter conditionem liberorum & seruorum, & declaratur, secunda ibi, nascuntur. tertia ibi in seruorum.

hoc seruare [a] nec occidere solent, qui etiam mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiuntur.

¶ Serui vel nascuntur ex ancillis, vel fiūt captiuitate, vel venduntur ad pretium participandum: inter quos, sicut inter liberos, nulla est d. ... b. d. ex l. v. ...

¶ Serui autem aut nascūtur; aut fiunt: [b] nascuntur ex ancillis [c] nostris: fiunt aut iure gentium, id est, ex captiuitate, [d] aut iure [e] ciuili, cū homo liber maior [f] viginti annis ad pretium participā-

SYL. ¶ CASVS. non ponitur, quia diuidendo procedit, & diuisionem exemplificando. Not. qualiter serui fiant, & qualiter nascuntur. Item quòd ius ciuile introduxit, quòd homo pateretur se vendi ad pretium participandum. Et quod quis est dominus suæ libertatis etiam vsque ad vēditionem. Item quod liberorum alij ingenui sunt, alij libertini.]

b ¶ Aut fiunt ex accidenti.

c ¶ Ex ancillis. Licet patrem liberum habeant, vt inf. tit. 1. C. de rei vendic. l. partum. Quid si ex ascriptio & libera? Respond. sequitur vētrem, vt in auth. con. quæ ex ascripti & lib. nat. §. 1. col. 5.

d ¶ Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iure gentium, vt sup. tit. proxi § ius autem.

* Adde, q̄ hodie capti, in seruitutem non trahuntur, Bart. in l. hostes in fi de capti. & postli. reuer. sed solū redemptionis pretiū soluere coguntur, Salyc. in l. ab hostibus. 2. C. de postlim. re.

e ¶ Iure ciuili. Est & tertius modus, vt C. de assert. tol. l. 1. § penul & est quartus, vt per ingratitudinem reuocationis in seruitutē, vt in authen. vt liberti de cetero, §. 1. in fin. & §. illud vero. colla 6. Dic. hos modos esse iuris ciuilis, & ita comprehēdi sub diuisione posita hic per Imperatorem, nam quod dicitur in tex iure ciuili seruum fieri, cum homo liber maior 20. ann. patitur se venundari ad pretium participandum: exempli gratia dictum est & ideo non restringit hoc tertius iure ciuil fieri possit.

Vt liber fiat seru⁹ per venditionem, quatuor requiruntur.

f ¶ Maior. In quo facto sunt quatuor necessaria, l. q̄ sit maior 20. annis, vt hic & C. de lib. cau. l. si ministerium.

SYL. ¶ Adde, q̄ ratio est, quia cum minor ante viginti annū libertatem seruo dare nō possit, §. Eadem lege, inf. quibus ex cau. ma. non licet, tanto minus in se potest seruitutē constituere, d l. si ministeriū, & quamuis, § ea. corrigatur per §. Ergo. eod. tit. tamen non operat in hoc casu: quia introducta fauore libertatis redundaret in odium, contra l quod fauore, C. de legi. l. 2. & vt eo animo, vt pretij acciperet partē, vt hic, & C. de lib. cau. l. non ideo. Item & q̄ vere habeat partem, vt ff. quibus ad lib. procla. nō lic. l. j. Item quòd vendatur ignoranti cōditionem vēdit, vt ff de li cau. l. liberis. § si quis sciens. Item & quintum, vt hic sciat conditionem suam, vt ff si lib. ingen. esse dict. l. 2. & si quid horum defuerit, iure communi prouocat in ingenuitatem: alias non poterit prouocare in ingenuitatem etiā si manumittatur, vt ff. de stat ho. l. homo lib. & ff. de li. c a. l. cum pacto: nisi redderet pretium, & dominus sponte acciperet.

¶ Adde sextum requisitum, q̄ seipsum vendat per interpositam personam in nam si seipsum venderet, non esset emptor in bona fide: quia si credit seruū est in mala fide: q a debet scire esse alterius: si credit liberum, nō potest d. § si quis sciens. nec etiam domi nus accipere compellitur pretiū: licet quidā contradicant, vt ff. si lib. ing. esse dicat. l. 2. j. respon. & C. quando licet ab empt. d. l. 1. & in f. tit. in fin. Sed numquid habet in integrum restitutionem, cum sit minor 25 annis, maior tamen 20. Respon. non quia non est mutanda tanta solennitas, & quia non est locus restitutioni, vbi res mutat statum, prorsus amittendo, vt ff. de mi. si ex causa, § Papinianus. & ff. de in integ. rest. l. Diuus. Sed nūquid patri vel affini permittitur reuocatio vel per offi: nini iudicis, vel per rei vendicationem vtilem, cum ad eorū ignominiam respiciat, vt ff. de rei vend. l. 1. & de lib ca l. 2. 3. 4. & 6. Respond. non, vt ff. de ea. dim. l. tutelas. §. si libertatem, licet quidam dixet int contra ar. dictarum legum, Sed certe ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat. SYL.

Restō in integrum nō detur min. 25. annis qui se vendit.

¶ Adde, q̄ hanc q. late examinat & disputat præpo. sen. 3. q. 6. per totum. SYL.

ADDITIO. Dic ego esse verā si pares, cōiunctus, vxor, vel filius fuerint scientes tēpore, quo liber homo vēditus fuit: tūc enim eorum scientia f. eis preiudicat, vt non possint vēdicare, q a dicta venditioni videntur con-

cõsensisse: secus autẽ si fuerint ignorantes quia illorũ interest illũ nõ esse seruum: vnde pro eorum proprio interesse, etiam cõtra voluntatẽ dicti venditoris, possunt agere & reduci facere illum in pristinã libertatẽ restituendo pretium. Ang. cui adde Ias. qui tenet indistinctè quòd possit reuocari, siue parentes aut affines sciuerint, siue ignorauerint venditionem.

dum sese venundari [a] passus est.

¶ In seruorum conditione nulla est [b] differentia, in liberis autem multæ [c] † differentiæ sunt: aut enim ingenui, aut libertini sunt.

† aliàs nõ est, differentiæ.

a ¶ Venundari. Idẽ si quolibet alio titulo patitur se trãsferri in alium: quod verum est, si aliquod lucrum sentiat vt C. de lib. causa. l. si ministerium. & ff. de lib. ca. l. si vsumf. §. 1.

b ¶ Nulla est differentia. Sed videtur contra, nam quidam sunt in dignitate. AUDITIO. Idest in meliori statu & opinione, non autem in dignitate propria per l. generali, C. de tab. lib. 11. Ang.] quidã nõ, vt infr. de iniur, §. sed pœna, & ff. de vsufr. l. sed & si quid. la pri. item quidam ordinarij quidam vicarij, vt inf. quod cum eo. §. cũ autẽ. Itẽ alij veterani, alij nouitij, vt ff. de ædil. edi. l. si. & ff. de publi. l. interdum. §. quoties. Sed dic. † quod nullus est magis seruus quã alter, licet quoad actus, & quoad militias. & similia, sit differẽtia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus, vt C. de nu. iure quir. toll. l. vnica. nam olim quidam habebãt nudum dominium in seruos, quidam plenum, quidam semiplenum.

† eodem modo soluit etiam Batt. in l. & seruorũ, ff. eod.

SYL.

* ¶ Quis sit seruus veteranus seu veterator, & quis nouitius, declarat Alcia. lib. 3. de verbo. signif. & Budæus in l. vlt. ff. de ædi. edi. q. vero dicantur ordinarij, item qui vicarij, expo. infr. tit. quod cum eod. §. cum autem.

c ¶ Multæ. Quidam ponunt hic falsam notã, vt duo † sint multa, ar. ff. ad Sil. l. 1. §. hoc rescriptũ. Sed certe ibi sunt tria appellata, nõ duo tm̃. Dic ergo, quod quatuor sunt dñiæ liberorum hominum: vt ingenui, & libertini, & latini, & deditij, vt hic, & inf. tit. 1. de li. §. libertinorum, ar. ff. vi bon. rapt. l. 4. §. 1. 2. rñ. pro prima est in auth. de depo. & denun. ibi, Cum & alia multa coll. 6.

† Credit hic Pe. qđ hęc dictio duo importet pluralitatem nõ multitudinem.

SYL.

¶ Adde text. in §. singulorum, Inf. de redi. Alex. in l. 1. in 7. col. ff. de leg. 1. * Ceterum Accur. dum ponit quatuor differentias liberorum hominum fallitur: cum & Latini, & deditij cõprehendãtur sub libertinis, & hi quoq; hodie sublati sint, vt patet ex d. §. libertinor.

¶ Adde, q̃ ex hoc tex. non recte colligitur, duo esse multa. nam hic vna sola dñia liberorum ponitur, q̃ sunt aut ingenui, aut libertini; sed dixit esse multas, quia preter hãc cuius materiam persequitur vsque ad tit. de ijs, qui sunt sui vel al. iu. sunt alię due, quarũ vna traditur in d. titul. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. altera in tit. de tute.

¶ De ingenuis Quia supra dixit de iure personarum, quarum quædam sũt serue, quædam sunt liberæ: liberorum autem quidam ingenui, quidã libertini: ideo de his tractaturus p̃mittit de ingenuis tanquam dignioribus. Porcus.

¶ De ingenuis.

¶ Ingenuus est qui ex liberis, aut libertinis nascitur seu ex matre libera, quãuis pater vel seruus, vel incertus sit, quã sufficit aliquo tempore dum in vtero est, liberã fuisse h d ex l. &

INgenuus. ¶ Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat, qualiter quis dicatur ingenuus: in secunda qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, Cum autem. Prima subdiuiditur in quinque. Nam in prima ponitur dictũ: in secũda illud declaratur: in tertia rñdetur tacitæ quæstioni: in quarta alteri quæstioni respondetur: in quinta deciditur incidens quęstio Secunda ibi, Sine ex duobus: tertia ibi, Sed & si quis, quarta ibi. Et econtrario, quinta ibi, Ex his, Porcus. SYL.

¶ CASVS. Dubitatum fuit propter proxime præcedentem distinctionem quis diceretur ingenuus; & diffinitur qui ex duobus ingenuis nascitur, quod nullam habet in se difficultatem: sed dubium erat, si ex duobus libertinis vel eorum altero. quia non videbatur, quod possent sibi dissimilem filium generare: nec in alium plus dignitatis aut iuris trãsferre, quam ipsi haberent. l. nemo plus, ff. de reg. iur. sed respondetur contrarium ea ratione: quia qualitatis libertinitatis non potest competere illis: qui serui non fuerunt, sunt enim liberi, dicuntur tamen libertini in memoriam illius seruitutis, quę qualitas cum cohæreat personæ ipsorum, non est transfusibilis in alium: sed tunc dubitabatur, quid de eo qui matre libera, patre seruo nascebatur: dubium autem faciebat, quia cum ingenuitas species sit cuiusdam dignitatis, videbatur in ea sequendus pater. l. liberos in fine ff. de sena. sed contrarium respondetur, quod quo ad libertatem, & ingenuitatem spectatur venter * quod ratione certitudinis constitutum censeo: mater enim semper est certa, pater vero non: item vel ob maiorem partus fauorem, qui, si matrem spectes, tribus temporibus, scilicet conceptionis, partus, & medio tempore adipisci potest libertatem & ingenuitatem, sin autem patrem sequeretur, habetetur solum ratio temporis, quo concipitur, cum eo tantum tempore circa generationem pater agat in filium.] SYL.

Sed fuit etiã dubitatum quo tempore foret neces-

seruorum, §. ingenui. ff. de stat. hom.

INgenuus [a] † est is, qui statim, vt natus est, liber est: siue ex duobus [c] ingenuis matrimonio editus est: siue ex libertinis duobus, siue ex altero [c] libertino, & altero ingenuo.

¶ Sed & siquis ex matre nascitur [d] libera, patre vero seruo, ingenu⁹ nihilominus [e] nascitur: quemadmodum qui ex matre libera [f] & incerto patre natus est: quoniam vulgo conceptus est. Sufficit [g] autem liberam fuisse matrem eo tempore, quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et econtrario, si libera conceperit, dein de ancilla facta pariat: placuit eum, qui nascitur, liberum nasci: † quia nõ debet calamitas [h] matris ei nocere, qui in vtero est. Ex his illud quæsitum est: si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta pepererit, liberum an seruũ pariat. Et † Martianus probat liberum nasci. Sufficit enim ei, qui in vtero est, liberam matrem [i] vel [k] medio tẽpore [l] habuisse: quod & verum est.

necessarium matrem liberam esse: & videbatur partus spectandus, quia tunc proprie in lucem editus homo dici potest. l. cum inter. C de fideicom. lib cuius contrarium respondetur, quòd sufficit quocunque tempore fuisse: & ratio assignari potest, quia cum quo ad fauorabilia qui in vtero est habeatur pro nato, statim quòd aliquo tempore mater est libera, presumitur tũc natus. l qui in vtero ff. de stat. hom. No. qui sit ingenuus. Item quòd dictio sed & si, ponit diuersitaté in iure. Itẽ quòd sufficit, matré esse liberam, dato quod pater sit seruus vel incertus, vt natus dicatur ingenuus. Item quòd sufficit aliquo tẽpore liberam fuisse, etiam quod conceperit & pepererit in seruitute. Item quòd materna calamitas non debet nocere filijs non natis. Item quod partus quo ad statũ sequitur ventrem. Item quod vulgo conceptus dicitur, cuius pater incertus est.]

a Ingenuus. Quandoque aliter: quia per sententiam, vt ff de statu hom. l ingenuum. Item per restitutionem natalium, vt ff. de nata. rest. l. 2. & l. patrono. §. fin.

* Dic, quòd huiusmodi nõ arguunt defectiuam descriptionem ingenui huius tex. nam quo ad l. ingenuum. illud est, quia lex fingit eum natum ingenuũ, vt aliquando finis litibus imponatur. Quo ad restitutionem natalium, hoc facit indulgentia principis, qui cũ legib. solutus sit, minime insistendũ est.

b Ex duobus. sic construe. Siue ex matrimonio. subaudi: constare ex duobus ingenuis editus &c. sic expone omnia sequentia capit.

c Ex altero. Sic. C. de oper. lib. l. quod ex liberta.

Adde quod quandoque nascitur liber ex duobus seruis in casu l. cum inter. C de fideicom. li. item in casu l. cum Syllanianum C. de ijs qui. vt indi.)

d Nascitur, secundum se.

e Nihilominus. Quia ventris status semper consideratur, vt hic & in auth. constitutio quæ ex ascript. §. 1. col 5. & C. de rei ven. l. partum. † nisi in casu, vt C. de ser. fug. l. fin. & nisi in murileg. vt C. de murileg. qui aut. patre, & l. 2. qui. & l. ingenuæ lib 2. hoc iure Romano, sec⁹ iure Lõgobardorũ quia semper in deteriorem statũ trahitur, vbi sit matrimoniũ: aliud si concubinatus: nam tunc seruatur ius Romanũ, quòd sequatur ventrem.

f Libera. puta meretrice.

g Sufficit. Quantum ad conditionem, secus quãtum ad honores vt ff. de senat. l. filiam & l. liberos. §. fin & secus quo ad patriam, vt ff. ad mun. l. assumptio. §. filius. & ff. mand. l. si procuratorem & ff pro soc. l. si id quod, §. si filius, ff. de negot. gest. sed an vltro.

h Calamitas, quasi cadamitas: † quia iterum fuit facta ancilla: & sic quodammodo rursus cadit in seruitutem.

Adde: quod do. assignant rationem quia ius iam quæsitum non debet tolli: sed est necessarium declarare vt dixi supr. in casu.

* Tu dic, quod ratio est, quia nullus debet alterius odio prægrauari. l. non debet, de regul. iur. puniretur, enim partus sine culpa, quod esse non debet. c. fine, de regul. iur in 6.

i Liberam matrem. Facit ad hoc, C. si mã. ita. fu. alie. vt ma. l si iusta.

* Adde aliud seruari vbi agitur de patria potestate. vt est tex. & ibi not glo. in §. penul. inf. quibus mo. ius pa. po. sol. rationem autem diuersitatis ponit ibi Aldo. in figuratione casus.

K Vel. pro saltem, Accur.

* Sic inf. titul. 2. §. licet. vers. valde Exponi quoque potest pro etiam, vt & inf. tit. 1 § serui, ibi vel in transitu.

l Medio tempore. ff. de acqu. rer. domin. l. adeo, §. cum quisquis.

¶ Diuiditur in duas partes.

in

† concor. cum hoc princ. c. 1. iuncta glo. extra. de pur. can.

Partus sẽper sequitur vẽtrẽ.

† Dic istũ verũ indistincte in non edito ex legitimo matrimonio. alias quo.

S Y L. ad statũ libertatis sequit̃ matrem, sed quo ad originem, familiam, & honores, sequitur patrem secundum oẽs scrib. hic, & rõnẽ diuersitatis vides in figuratione casus.

† Et sic spectatur initium, facit c. 2. cũ glo. su. verbo cõcepti. extra qui fi. sint le.

† aliàs Marcell⁹

† Hic accipitur pro infortunio.

S Y L.

in prima ponit dictum, in secunda rationē. ij. ibi, sæpissime.
* ¶CASVS. Natus est aliquis ingenuus, qui modo reperitur in statu seruitutis de facto & iniuste, quæritur vtrū si manumittatur, libertinæ conditionis efficiatur, & videretur quod sic, quia per manumissionē libertini efficiūtur: vt infr. tit. 1. in princ. & iste patiendo se manumitti videtur quodā modo seruitutē huiusmodi approbare l. illud. ff. de acq. hæred. tamē respōdetur cōtrarium, quia is non vere erat seruus: sed de facto in seruitute detinebatur: vnde eius ingenuitati non potuit obesse talis manumissio, quæ re vera non est manumissio, cum ille esset liber, sed potius remotio iugi, & libertatis ipsius declaratio. Not. quòd manumissio de facto facta non nocet ingenuitati. Item quod non sufficit aliquid de facto fieri vt sequatur effectus iuris.

¶ Ingenuus natus qui iure seruus non erat, si manumittatur, fit ingenuus. h.d.

¶ Cum autem [a] ingenuus aliquis natus sit, non officit [b] ei in seruitute [c] fuisse, & postea manumissum [d] esse. Sæpissime enim cōstitutum est, natalibus [e] non officere [f] manumissionem.

¶ De libertinis.

¶ Libertinus is est qui manumittitur: & manumissio est datio libertatis, sic dicta a manu id est potestate, qua liberatur, iure gentium a quo tria hominum genera esse cœperunt vbi prius vnum erat. h. d. ex l. libertini. ff. de statu ho. & l. manumissiones. ff. de iust. & iur.

a ¶ Cum autem sup. dixit qualiter cōtingat ingenuitas, nunc qualiter perseueret.
b ¶ Non officit. Nisi post manumissionem talem quinquennio steterit, vt ff. si lib. inge. esse dic. l. 2. sed illud hodie correctum est, vt hic, & C. vbi causa sta. agi debe. l. fi.
c ¶ In seruitute. i. in statu seruili.
* Not. q̄ aliud est seruum esse, aliud esse in seruitute. sic aliud est possidere, aliud esse in possessione l. si quis ante, ff. de acq. poss.
Scriptura pconizata facit fidē apud oēs. d ¶ Manumissum, scilicet de facto.
e ¶ Natalibus. i. ingenuitati, quæ probatur per natales. Erant autem natales scripturæ cum annis domini, & præconizatæ, quæ dicebant, Lucium esse natum & ingenuum: & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur, vnde & in legendis sanctorum intitulatur natale sancti Nicolai quando moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberum: vnde dicitur, seruus iste restituitur natalibus, id est, illi libertati, quam habet de iure naturali. ff. de na. rest. l. 2. & ff. de
SYL. stat. hom. l. Imperator.
¶ Adde, quòd vocat natales statum illum hominis, in quo natus est.]
f ¶ Officere. Nisi vēdiderit se se, vt sup. tit. 3.

§. pen. tunc. n. nō redit in statū primū, vt ff. de stat. homin. homo liber. quæ est contra. SYL.
¶ Adde rōnem esse pp semel eius voluntatē abdicatā libertatē, & quia vere erat seruus.]
¶ De libertinis. ¶ Hic ponitur secunda pars diuisionis positæ in tex. supr. tit. 2. § fi. & ista est cōtinuatio huius rubricę. Aretin. Continuatio. Diuisio.

Libertini. ¶ Totus iste titulus diuiditur i quinque partes. Primo ponit, qui sunt libertini. Secundo quid sit manumissio. tertio quot modis serui manumittantur. Quarto q̄ serui multipos sunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo status libertinorum erat tripartitus, & correctiones status libertinorum. Secunda ibi, Manumissio. Tertia ibi. Multis. Quarta ibi, Serui vero. Vltima ibi, Libertinorum.

Libertini sunt qui ex iusta [g] seruitute [h] manumissi sunt.

¶ Manumissio autem

¶ Libertini. CASVS non figuratur, quia diffiniendo & declarando procedit. Not. qui sint libertini. Item quid sit manumissio. Itē quòd manus idem importat quod potestas: & quod seruitus, & manumissio fuit inuentio iuris gentium, item quod priuatio præsupponit habitum, & quod nihil potest esse prius in priuatione, quin sit in habitu: & q̄d quicquid est causa causæ, est causa causati. Item quòd infirmis est opus medela: & quod quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. Item quòd iure naturali vnicum erat genus hominum, iure gentium tria: quod vide in tex.] SYL.
g ¶ Ex iusta, id est vera.
¶ Adde secundum doctor. hanc esse veram expositionem, quia si non sit vera seruitus, efficeretur ingenuus. §. fi. sup. tit. 1.] sic econtra, vt infr. tit. 1. § semel. vel iusta, quia adeo iuste seruierunt domino, vt meruerint manumitti. Vel dic iusta, quia est de iure gentium, vt sup. tit. 2. seruitus. & ff. de iusti. & iur. l. manumissiones. SYL.
h ¶ Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus, vt sup. tit. 1. in prin. licet Grāmatici dicant eum libertinum; sed & manumissum † libertum dicunt. † aliàs libertinū.
¶ Adde, q̄ glo. æquiuocat: fuit enim olim drīā inter libertū & libertinum: quia libertinū vocabant non manumissum, sed eius filium ingenuum, vt decl. Budæus in l. si. ff. de sena. in Annot. quamuis hodie pro eodē suppo- SYL.

ſupponant. ſed differũt reſpectu correlationis nam libertus dr̃ reſpectu patroni, libertinus reſpectu ingenui, vt declarat Vali.li.4.]

a ¶ Datio. ideſt detectio, ſecundum It. ſic, ff.de acquir.rer.domin. l.adeo, §.cum quis: in fi. Vel dic ſecundum Pla. Ioann. & Azo. q̃ dat libertatem, quã prius ille ſeruus nõ habebat: aliàs, id eſt ſi diceremus dari illã, quam ante habebat, non diceretur dari, vt infra de act. §. ſic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat ei dabat: & ſic illi quidẽ nulla remanet, cũ nõ habebat niſi vnam: aut quam non habebat, quod eſt abſurdum. Sed dic, q̃ dat quã non habebat: & hoc plerumque contingit, quòd quis dat quod non habet, vt infra qui. ali.lic. §.j. & ff.de vſufr.l. quod noſtrum, & ff.de acquirend.rerum domin.l.non eſt.

† aliàs de manu datio.

eſt † datio [a] libertatis. Nam quamdiu aliquis in ſeruitute eſt, manui & [b] poteſtati [c] ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur à † domini poteſtate. Quæ res [d] à iure gentium originem ſumpſit, vt pote cum iure naturali omnes homines liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtquam iure gentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit, ſecutum eſt beneficiũ manumiſſionis: & cum

SYL. ¶ Adde, quòd eſt vera ratio: nec ex hoc manumittens dicitur dare aliud, quàm habeat, ſed bene aliter quam habeat, ſicut in l. quod noſtrum, ff. de vſufruct. habens cauſalem vſufructum concedit formalem. Ita creditor, qui habet ius obligationis, dat liberationem.

† aliàs nõ eſt dñi.

* Sed pro recta intelligentia huius diffinitionis videnda ſunt, quæ hic in Annotat. & Commentarijs ſcripſi.]

¶ Adde, quòd Feſtus deducere videtur verbum manumiſſionis à manu membro, quia ſcilicet dominus ſeruum manumiſſurus eius caput, aut aliud membrum manu tenebat, dicens: hunc hominem liberum eſſe volo, atque ita eum manu ſua emittebat.

b ¶ Et, pro id eſt.

c ¶ Poteſtati. ff.de iuſtit.& iur.l.manumiſſiones.

d ¶ Quæ res, id eſt manumiſſio.

e ¶ Tria genera. Si erat vnum, & addita ſunt tria, ergo ſunt quatuor? Reſpond. non ſequitur: nam ſi habes tres filios, & naſcatur hodie vnus, incipis habere quatuor, & prius habebas tres, ergo ſeptem: quod falſum eſt, quia quod primo erat computatur in ſequentem numerum: ſic ff.quemad.ſerui.amit.l.r.

¶ Multis autem. CASVS. Quæſitum fuit cognito quid eſt manumiſſio, an per quãlibet voluntatem, & vbilibet concedi poſſet: & dubium faciebat, quia cũ libertas ineſtimabilis res ſit, l.2. §.2. ff.ad l.rho.de iac. videbatur perpẽſo iudicio tribuenda: cuius tamen contrarium ea ratione deciditur, quia vt ad ſtatum priſtinũ homines reducantur libertatis, iura maxime fauerũt in modo relinquendi & dandi, volueruntque iuriſdictione voluntaria expediri, ideo in quolibet loco & tempore poteſt expediri & tribui. Not. quòd datio libertatis eſt actus pius: aliàs enim non poſſet fieri in eccleſia. Not. modos dandi libertatem, inter quos quæ datur per epiſtolam, & per conſequens & per nũcium, quia ſunt pacificata aliquid per epiſtolam vel per nuncium dari, l.1. ff. de contrah. empt. ſecus per procuratorem: rationem aſſignant hic doct. Item quòd in quocunque loco & tempore poteſt exerceri actus voluntariæ iuriſdictionis.

SYL.

vno communi nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera [e] eſſe cœperunt; liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſerui.

¶ Seruus ex qualibet voluntate, & vbilibet manumittitur. h.d.

¶ Multis autem modis manumiſſio procedit: † aut ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſijs, [f] aut † vindicta, [g] aut inter amicos, [h] aut per

† aliàs aut enĩ ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſãctis eccleſijs

† aliàs vidicia.

Vindicta quid ſit.

f ¶ Eccleſijs, ſcilicet ſub aſpectu populi, & antiſtitis, & interueniente qualicunque ſcriptura vice actorũ, vt C.de ijs, qui in eccleſ. manu.l.1.& 2.

g ¶ Vindicta, id eſt cauſa cognita coram prætore: qua tantummodo poterat antiquitus maior viginti annis manumittere, vt infr.tit.1. §.eadem quæ ideo dicitur dari vindicta, quia Vindex quidam, ſeruus Vitelliorũ, primo ſic fuit manumiſſus. ff.de ori. iu.l.2.§.initium, & §. & cum placuiſſet. Vel (vt quidam dicunt) ſecundum Aretium: vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebatur manumiſſus & dicebat prætor ter, Aio te liberum eſſe more quiritum. ar.C.ſi aduerſ.li.l.2. ibi vindi &c.

† Vide Li.lib.2.

† Hoc verũ in vltima voluntate, nam

* ¶ Quæ ſolennitates adhiberẽtur olim in manumiſſione, quæ fiebat vindicta, & quã efficax eſſet præter alias manumiſſionum ſpecies, videto hic noſtros Commen.

SYL. Inter viuos ſufficiũt duo. Ioan.Fab.

h ¶ Inter amicos, † Et in hoc & ſequẽti caſu

su necessarij sunt quinque testes, vt C. de lat. li. tollen. l. 1. §. sancimus, & §. sed & si quis.

a ¶ Quamlibet, vt in codicillis, vel in testamento minus solenni: quia valet inter patrem & filios vt C. de testa. l. hac consultissima, §. ex imperfecto.

Quarto de latinis. Quinto qualiter omnes libertos reduxit ad vnum genus. Sexto quod alijs etiam modis serui efficiuntur liberi. Secunda ibi. Sed dedititiorum. Tertia ibi, Et dedititios. Quarta ibi, Latinos. Quinta ibi, Et oēs. Sexta ibi, Multis Aretinus.

SYL. * Intellige simpliciter de codicillis, & qualibet vltima voluntate perfecta, non autem imperfecta: nā quamuis testamētum minus solēne valeat inter patrem, & filiū, tamen quo ad extraneū nullius est momenti. d. §. ex īperfecto]

epistolam, aut per testamentum, aut per alium quamlibet [a] vltimam voluntatem. Sed & alijs [b] multis modis libertas seruo cōpetere potest, qui [c] tam ex veteribus [d] quam ex nostris [e] constitutionibus introducti sunt.

¶ Serui [f] vero à dominis semper manumitti solent; adeo, vt vel in transitu [g] manumittātur: veluti cum prætor, aut præses, aut proconsul, in balneum, [h] vel in theatrum [i] eunt.

¶ Libertinorum hodie vna conditio est, sublatis antiquis differentijs latinorum, & dedititiorum. h. d.

¶ Libertinorum [k] aūt status tripartitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur, modo [l] maiorem, & iustam † libertatem consequebantur, & fiebant ci-

SYL. ¶ CASVS Nō ponitur: quia nō cadit, cum referat suā correctionē, & reductionem libertinorū ad vnam speciē: sed loco casus referā aliquantisper clarius q esset latini & dedititij, & Caius lib. 1. instit. co. tit. declarat sub his verbis. Liberti aut ciues Rom. sunt, aut latini, aut dedititij. Ciues Romani sunt, qui his tribus modis, i. testamento, in ecclesia, aut ante consulem fuerunt manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur. Dedititij vero sunt, qui post admissa crimina supplicijs subditi, & publice p criminibus cæsi sunt, aut in quorum facie, vel corpore quæcunque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, vt deleri non possint: hi si manumissi fuerint dedititij appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum, ideo ciues Rom. meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt: nā & latini, & dedititij, nec testamēta cōdere: nec sibi ex testamēto aliorū aliquid dimissum possunt aliqua rōne vendicare: sn latini certis rebus priuilegia ciuiū Rom. libertorum cōsequuntur: dedititij vero nulla rōne possunt ad ciuium Roman libertorū beneficiū peruenire: nam latini patronorum beneficio, i. si iterum ab ipsis, aut testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumittantur, ciuium Rom. priuilegia consequuntur. hæc ille. Not. statum libertinorum antea tripartitum. Item quòd non vsus tollit l. Item quòd non frequentatio l. non tollit l. quia hic fuit necessaria derogatio vt sequitur. Itē quòd ab initio vna erat libertas. Item ibi, & omnem, quòd sublato principali tolluntur accessoria, & quæ ab eo pendent. Item quod quis vere potest fieri ciuis, quamuis non sit.]

† i. plenā & oībus numeris absolutā sic dicitur iusta volūtas infra de testa. in princ. & iusta vxor de adult. & iustæ nuptiæ, infra de nupt. in prin.

b ¶ Sed & alijs præter supradictos.

c ¶ Qui, scilicet modi.

d ¶ Ex veteribus, s. ex legibus aliorum Imperatorum, vt C. quibus ex caussis ser. pro præ. liber. ac per totum † Accur.

¶ Et l. cū precū, C. de liber. caus.

e ¶ Nostris, vt C. communia de manu. l. fi. & in auth. de man. prin. § .2. coll. 3. & in authen. de mo. §. ij. coll. 1. †

† Et l. 1. C. de lat. lib. toll.

f ¶ Serui. q. d. quandocunque etiam inuiti, vt C. de testa. manumis. l. fin § fin vero quidam, licet secus sit in filijs, vt in auth. quib. mod. nat. ef. sui. §. generaliter, coll. 7.

g ¶ Transitu. i. dum transit. & est ratio quia sine eo fieri poterat.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc gl. no. pro sing. ad hoc, vt vbi non requiritur præsentia iudicis, si interueniat incompetens, & minus legitime, non obstet. vide Ias. in l. 2. in 5. co. ff de iu. om. iu. Et generaliter ex hac glo. not. quòd vbi quid non est necessarium, si id fiat minus recte, non ideo actus viciatur, Ias. inf. de act §. 1. col 25. ver. Nomen autem actionis] vnde aliud est qñ manumissio non poterat fieri sine Prætore vt inf. ti. 1. § ea. Item aliud est in contentiosa iurisdictione, quæ s. redditur in inuitum, † vt ff de verbor. oblig. inter stipulantem, §. 1. & C. de dilata. procedente.

† Hoc reprobat Iaso. quia ēt manumissio redditur in inuitum, & mittit ad not. per Bartol. & Bal. in l. 2. ff. de off. procō. defenditur tñ hic a Syl. Aldobrand in Commentario, quē ad hunc lib. cōposuit.

h ¶ In balneum. Tunc. n. videbatur non valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

i ¶ In theatrum. i. in locū vbi homines stāt ad videndū; & dr a theo, quod est video: & idem multo magis, si alio quocunq; vadat.

¶ Libertinorum ¶ Iste §. diuiditur in sex partes. Primo tangit qualiter status libertinorū erat tripartitus olim. Secundo qualiter redactus est ad vnum, cū correctione facta per eū. Tertio id, quod generaliter dixerat, specificat in dedititijs, qui fuerunt expulsi,

K ¶ Libertinorum. Idem erat de seruis, vt C de nu. iu. qu. ti. toll. l. 1. §. 1.

l ¶ Modo, id est aliquando.

ues Romani, modo minorem,[a] & latini ex lege † Iunia Norbana fiebant: modo inferiorem, & fiebant ex lege † Aelia Sentia deditit iorum [b] numero. Sed quoniam † dedititiorum quidem pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinem abierat, Latinorum vero nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas [c] omnia augere, & in meliorem statũ reducere desiderãs duab. Const. [d] hoc emendauit, & in pristinum statum reduxit: quia a primis vrbis Romæ cunabulis vna atque simplex libertas competebat, [e] id est eadem, quam habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus [f] sit, qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios [g] quidem per constitutionem nostram expulimus, quàm promulgauimus inter nostras decisiones per quas, suggerente nobis Triboniano, viro excelso, Quæstore nostro, antiqui iuris altercationes [h] placauimus. Latinos autem Iunianos, [i] & omnem, quæ circa eos fuerat obseruantiam, alia con-

a ¶ Minorem. i. mediam, vt inf. de ca. di. §. 1. & ff. de auro & arg. leg. l. qui lancem. secundum Ioan.

b ¶ Dedititiorũ numero, id est vocabantur dedititij: & erant inducti hac lege Aelia Sentia, & quę multa alia induxit. Et erant hi toto tempore vitæ suæ serui, & tunc fiebant liberi cum moriebantur: † qđ proderat, quia bona vt peculium à domino non occupabantur: sed in latinis aliter fiebat, vt colligitur hic, & ex eo, quòd minus habebant dedititij, quam latini, vt infra de suc. li. §. fin.

¶ Adde, ꝙ aliter dicit & declarat Caius li br. 1. Insti. tit. 1. vt dixi in casu, & copiosius in Comment.

ADDITIO. Facit l. 1. §. illud, C. de lati. lib. tollen. Ang.

SYL. * Adde, Latinos libertos sic fuisse dictos ad exemplum Latinorum populorum. nam vt illi deuicti a Roman. suis legibus relicti sunt, ac primum quidem ius ciuitatis Roman. non habuerunt, sed tantum spem illius adipiscendæ: ita hi liberti non consequebantur cum libertate ciuitatem, sed eius assequendæ spem, quod eueniebat, si iterum a domino manumitterentur, vt ex Caio supra relatum fuit. At dedititij liberti appellati sunt ad similitudinem dedititiorum populorum. dedititij enim populi primum ij dicti sunt, qui cum defecissent, rursus victi sese dediderunt, & a victoribus Rom. infima quadam libertate donabantur, sed absque vlla spe assequendæ ciuitatis Rom. quales fuerunt olim Gabij populi.

c ¶ Pietas, id est nos qui sumus pii.

d ¶ Constitutionibus, vt C. de lati. lib. toll. l. 1. & C. de ded. lib. toll. l. 1.

e ¶ Competebat. Scilicet manumissis: secundum hoc nota tria tempora, id est primo & vltimo (. s. deinceps) idem iuris est: sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum. vt inf. de suc. lib. §. vlt.

f ¶ Libertinus: Ex quo contingit multiplex effectus: † in primis circa obsequiales operas. s. quæ sunt in faciẽdo, vt de assurgendo, & seruiẽdo: siue in non faciendo, vt de non vocãdo in ius: quæ ipsa natura patrono debentur etiam sine impositione, vt C. de in ius voc. l. venia & ff. de cõdi. inde. l. si nõ sortem. §. libertus, & si vocauerit in ius patronũ sine venia, punitur in quinquaginta aureos. ff. de in ius vocand. l. pen. & vlt. qui aurei accipiuntur quilibet ꝓ vno solido, vt inf. de pœn. teme. litigan. §. fina. Et ex his iuribus sumitur argumentũ, † ꝙ aureus pro solido accipitur in iure nostro, ex quo pro eodem delicto tales sententię promulgantur. Et ijdem intelliguntur esse dandi filio emancipato. si sine venia patrem in ius vocauerit, vt C. de in ius vocand. l. fin. Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam, vt C. de lib. & eorum libe. l. si manumissus, & alia multa. Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur, vt in Authent. vt liber. de cæte. §. 1. col. 6. quæ est contra. † Tu dic, vt nota in d. l. si manumissis.

¶ Adde, ꝙ hæc glo. reprobatur per doc. in l. fi. C. de bo. liber. vbi vide glo. quæ latius enumerat hæc, & alia beneficia patroni, & qualiter amittantur.]

g ¶ Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quod cõiunctim dixerat, nunc diuidit.

h ¶ Altercationes: quas non habemus: Sed quare non erant serui, sicut illi qui penitus sunt serui, cum toto tempore vitæ suæ seruire cogerentur? Respondeo secundum Ioã. quòd erant liberi, licet seruire cogerentur, vt C. commu. de manu. l. 1. §. fin autem proprietarius.

i ¶ Iunianos. id est ex l. Iunia Norbana inductos, vt sup. eo. §. libertinorum.

a ¶ Om-

† De l. Iunia Norbana vide hoc loco anno. Aldobr.

† D. l. Aelia Sentia eleganter Aldobrãd. hic in suis Annot.

† De dedititiis vide Polit. in Miscel. c. 83.

Libertinus quas operas dẽt patrono.

† Vide consimilẽ & pleniorem gloss. in §. sed nostra ĩ ꝟ. repleatur inf. de suc. lib. & in l. vlt. C. de bo. lib.

† Vide Budæũ, in l. quæ vulgo. ff. de ædil. edi.

† Sed hic reprobando nisi patronus renũciet expresse. SYL.

a ¶ Omnes, sic construe, Et omnes libertos decorauimus, id est honorauimus ciuitate Romana, id est plena libertate, vt supra eod. §.libertinorum.

b ¶ Discrimine, id est nulla differentia habita, nec ætatis manumissi, vt etiã infans possit manumitti immo etiã in ventre: cum quantum ad hoc habeatur pro nato. vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. nec domini manumittentis: dum tñ habeat xx. annos, vt infra tit. 1. §. eadem, nec in modo manumittẽdi, scilicet in testamento, seu inter viuos quoquo modo, vt supra eo. §. multis.

† alias dominij.

stitutione per eiusdem Quæstoris suggestionem correximus, quæ inter imperiales radiat sanctiones. Et omnes [a] libertos, nullo nec ætatis manumissi, nec † domini manumissoris, nec in manumissionis modo discrimine [b] habito (sicut iam antea [c] obseruabatur) ciuitate Romana [d] decorauimus: [e] multis modis additis, [f] per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola [g] est in præsenti, [h] præstari.

† alias donauimus.

* Adde, in hoc text omnino legendum esse, nec dominij manumissoris, vt referatur ad sublatum discrimen dominiorum, quorum alterum dicebatur in bonis esse, alterũ ex iure Quiritum, de quo in l. 1. C. de nu. iu. qui toll. Olim enim, vt hic Theophilus tradit, necesse erat, ex iure Quiritum dominũ esse serui, qui vellet manumittendo eum ciuem Romanum fieri, neque satis erat eum in bonis esse. Vel legas domini pro dominij eo modo, quo Virg. dixit, tuguri pro tugurij, & peculi, pro peculij, quod placet Ant. August. lib. Emen 3. c. 7.

SYL. ¶ Adde no. ex hac glo. quod dispositio generalis restringitur per aliam le. [l. quamuis, ff. de in ius voc. cum si.]

c ¶ Antea. scilicet quam veniret ista praua conditio.

d ¶ Ciuitate Romana, id est plena libertate.

e ¶ Decorauimus, id est honorauimus.

f ¶ Additis, scilicet à nobis eis quos habuimus supra eod. §. multis autem, & sunt additi nomen. Primum si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus, si ancillam vendiderit ne prostituatur: & prostituta fuerit: vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum teuerientem prostituit postea. Tertius, si serui pileati defuncti funus præcesserunt. Quartus, si etiam expressit eum velle esse latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali à domino superatus fuerit, & pretium pro eo domino solutum fuerit: & ipse postea recepit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus, si coram actus filium nominauerit seruum suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus,

Serui libertatem consequuntur multis modis.

Et probantur hi modi, C. de la. lib. toll. l. vnica. §. sed scimus. vsque in fi. legis.

g ¶ Sola, scilicet libertas plena.

h ¶ In præsenti, id est in consuetudine. Tu intelligas in præsenti, id est hodie. SYL.

¶ Quibus ex causis manumittere nõ licet.

¶ Quibus ex causis manumittere non licet. Modis manumittẽdi narratis & expositis, de ijs, qui manumittere possunt: dicendum restat, & quibus casibus & cõtinuat optime glo. t.

† alias qui & quibus ex causis manumittere non possunt.

Non tamẽ. Iste titulus principaliter diuiditur in octo partes. Primo, qualiter quis inter viuos in fraudem creditorum seruum proprium manumittere non potest. Secundò, qualiter in vltima voluntate cum libertate hæredem instituit. Tertio, qualiter in vltima voluntate instituit simpliciter. Quarto, qualiter præsumatur quod manumittat in fraudem creditorum. Quinto, qualiter minor viginti annis prohibetur manumittere nisi certis causis. Sexto, quæ sunt causæ iustæ. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigerit decimum & octauum annum potest in testamento manumittere. Secunda ibi, scilicet autem. Tertia ibi, Idemque. Quarta ibi, In fraudem. Quinta ibi, §. Eadem lege. Sexta ibi, Iustæ autem. Septima ibi, §. Semel. Octaua ibi, Cum ergo. Aretinus.

¶ CASVS. Quærebatur, an omnes manumittere possent: * & videbatur quod sic, cũ in re sua quisque sit moderator & arbiter l. In re mandata, C. manda. contrarium tamẽ respondetur, quòd qui soluendo non est, si in fraudem creditorum seruos manumittat, nihil agit, quia l. Aelia Sentia hoc non permittit, nec obstat ratio in contrarium allegata: nam etsi vnusquisque re sua ad libitum vti possit, ita tamen vti debet, ne alterius conditionem faciat deteriorem. l. non debet. ff. de regul. iur. Immo non recte dicitur disponere de rebus proprijs, qui non existens soluendo de bonis a se possessis disponit, cum nihil dicatur esse in bonis nostris, nisi quod deducto ære alieno supersit, §. fin. infra de leg. Falcid. Item quæritur, an debitor in fraudem creditorum manumittens conferret libertatem: & videbatur dicendum quòd sic, ex eo quia alienata in fraudem creditorum valent, licet rescindi possint. §. Item siquis in fraudem. infra de action. & tamen hic dicitur, quòd non valet ipso iure, ratio autem est, quia liber- SYL.

tas semel collata non reuocatur nisi ex magna causa, §. semel infra eodem, l. si ex causa. §. fin. cum l. seq. ff. de mino. ideo l. ipso iure impedit ab ipso initio * & ita ex mete aliorum doct. declarat Ias. in d. §. item si quis in fraudē colū. 3.

No. quòd non omnis dominus manumittere potest. Itē quòd libertas data in fraudem creditorum non valet. item quòd ista verba, Nihil agit, apposita in l. important ipso iur. Item no. quòd valet hęc ratio: hoc fieri non potest, quia l. prohibet. Item quòd actus pius in fraudem alterius non valet. Item ꝙ quando l. resistit, facit quòd actus etiam pius sit ipso iure nullus.]

¶ Lege Aelia Sentia prohibetur domino, qui non est soluendo, dare seruo libertatem. hoc dicit ex Insti. Caij titu. 1.

NOn tamen cuicūque [a] volēti manumittere, licet. Nam is, qui in fraudem [b] creditorum manumittit [c] nihil agit, [d] quia lex [e] Aelia Sentia impedit libertatem.

¶ Dominus non soluendo seruum cum libertate solum instituere potest: qui simpliciter institutus omnino liber est. h. d.

a ¶ Non tamen cuicunque. Quamuis supra titu. 1. §. multis, & §. fin. dictum sit quemlibet manumittere posse, non tamen &c. sic infra de exhær. lib. in princ.

b ¶ In fraudem. Hoc expone, vt infra eodem tit. §. in fraudem.

c ¶ Manumittit, scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, scilicet non instituendo: nam tunc esset liber & hęres, vt inf. proximo, § & ff. qui & a quibus, l. si mortis.

* Ex hac glo. quidam notāt, quòd contractus fieri possunt in testamento: quòd licet in se verum sit, vt per doct. in l. hæredes palam, ff. de testa. tamen male elicitur ex hac glo. nam non agitur hic de datione libertatis, per viam contractus, sed testamenti, puta per viam legati, vel fidei commissi iuxta tex. nud. l. si mortis.

d ¶ Nihil agit. Scilicet vt noceat creditoribus, (1) vt ff. qui & a qui. l. si mortis. domino tamen nocet, si velit reuocare, vt C. de ser. pi. da manu. si creditoribus.

ADDITIO. (1.) Et sic est nulla ipso iure alias enim esset irreuocabilis, vt l. & si fine. §. sed quod Papi. ff. de mi. secus in alijs reuocabilibus, vt l. si sciens. in fin. ff. de contrah. empt. & ita not. glo. in l. si noxali. in princ. ff. de noxa. ...

e ¶ Quia lex Aelia Sentia. similis est ratio, quia lex vult, infra de vsucap. §. furtiuæ.

* Huius legis auctores fuisse dicuntur, Sext. Aelius Catulus, & L. Sentius Saturninus, qui tempore Augusti Consulatum gessere. Alciat. vero existimat latam fuisse ab Aelio Sentio. in l. verbis, & l. sciendum, de verborum significat.

¶ Licet autem. Diuiditur hic §. in quatuor partes, in prima ponit dictum: in secunda rationem: in tertia ampliationem dicti: in quarta rationem ampliationis, secunda ibi, idque: tertia ibi, idemque, quarta ibi, cum non sit.

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, libertatem datam in fraudem creditorum ipso iure nullam esse, quęrebatur, quid si seruus institutus sit hæres, an hoc modo præiudicetur creditoribus, si eidē seruo data sit libertas cum hæreditate: & dubium faciebat §. pręceden. ibi, nihil agit. contrariū tamen deciditur ratione allegata in text. sed tunc dubitabatur, quid si sit institutus hæres; non tamen sit ei data libertas, an tunc idem censendum sit? & dubitationem faciebat, quia quod non dicimus, velle non præsumimur. Vnde cum non sit dictum aliquid de libertate, non videtur de mente testatoris velle creditoribus pręiudicare. nec dare quod non exprimit. l. Labeo. ff. de sup. leg. Contrarium deciditur ratione allegata in text. ex verisimili mente testantis, & quia volendo illum habere hæreditatem, quam sine libertate habere non potest, consequēs est, vt habeat libertatem: quia qui vult consequens, vult etiam necessarium antecedēs. l. illud, ff. de acquirend. hęred. No. quòd aliqua permittuntur in vltima voluntate, quæ non permittuntur inter viuos. Item quòd seruus institutus, est hæres necessarius. Item quòd dominus non soluendo potest in fraudem creditorum, sibi hæredem instituere seruum: quis autem dicitur non soluendo declarat Decius in cap. ex ratione columna 9. de app. Item quod paria sunt quem nō esse scriptum hæredem, vel adire nolle, aut non posse. Item ꝙ quādoque paupertas prodest, & quod pauperi subueniendum est. Item ꝙ seruus institutus a domino nō soluendo tenetur satisfacere creditoribus. Item quòd si non satisfaciat, possunt bona hæreditaria sub nomine tamen serui hæredis vendi. Itē quòd est iniuria defunctorū, quòd sub eorū nomine bona vendantur. Item quod diuersitas casuum facit diuersitatem decisionū. Item quòd qui vult consequens, vult antecedens. Item quòd valet argumentum a verisimili. Item quod non est præsumptio, ꝙ quis velit facere actum frustratorum, & ꝙ semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat: & quod non est capienda interpretatio impugnatiua volūtatis alicuius. Item quòd mens magis quam verba attenditur.

SYL.

a ¶ Li-

¶ Licet [a] autem domino, qui soluendo non † est, in testamento seruum [b] suum cum libertate hæredem instituere, vt liber fiat, hæresque ei solus [c] & necessarius: [d] si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres extiterit, aut quia nemo hæres scriptus sit, aut quia is, qui scriptus est, qualibet ex causa hæres ei non [e] extiterit. Idque eadem [f] lege Aelia Sentia prouisum est, & recte. [g] Valde enim prospiciendum erat, vt egentes [h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset, vel [i] seruum suum necessariũ hæredem haberent [k] qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo [l] non [m] faciente, creditores res hæreditarias serui [n] nomine vendant; ne iniuria [o] defunctus afficiatur. Idemque iuris est, & si sine [p] libertate seruus hæres institutus est. Quod nostra constitutio [q] non solum in domino, qui soluendo nõ est, sed generaliter constituit noua humanitatis ratione: vt ex ipsa scriptura [r] institutionis [s] etiã libertas ei cõpetere videatur. Cum [t] non sit verisimile cum

a ¶ Licet, id est licitum est.

b ¶ Seruum. s. vnum & non plures, vt ff. de hær. insti. l. qui soluendo, in fin. cum l. seq. & etiam in fraudem creditorũ, vt C. de necess. ser. l. 1. in princ. nisi specialiter pignori datus fuerit vt ff. de hæred. instit. l. pignor. qui nõ potest fieri necessarius, nisi dñs creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.

c ¶ Solus. Et in casu etiam cum alio, vt ff. de hære. instit. l. si is. & l. qui soluendo.

b ¶ Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres, vt infra de hære. qua. & diff. § 1. nisi in tribus casibus, quos habes, ff. de hære. instit. l. si seruo.

e ¶ Non extiterit. Quo vltimo casu seruus substitutus est heres.

f ¶ Eadem lege. s. quæ prohibuit, eadem & ex iusta causa concedit, vt hic. & inf. eod. §. eadem.

g ¶ Recte. Scilicet est prouisum.

h ¶ Egentes. Nota quòd prodest paupertas, † quia fauetur paupertati, vt ff. de transac. l. cum 2. §. si in annos, & C. de episc. & cler. si quis ad declinandam. §. penul. & ff. de offi. pres. l. illicita. § fin. Arg. contra. ff. de excus. tut. & cura. l. spadonem, §. fin. & in auth. de testi. § 1. col. 7. & illud, Pauper vbique iacet, licet econtra dicatur, Cantabit vacuus corã latrone viator.

* Non est verum, quod hæc legis Aeliæ Sentiæ prouisio introducta sit intuitu paupertatis, cũ diuiti etiã liceat seruũ suum necessariũ hæredem facere, sed potius contẽplatione existimationis & famæ, vt dr̃ in text. ibi, ne iniuria &c. Sunt tamẽ plurimi casus, in quib. fauore paupertatis à communibus iuris regulis recedimus. quos diligenter congessit And. Alcia. lib. 1. de verb. signif.

i ¶ Vel pro saltem.

k ¶ Haberent. Sic. ff. de interro. act. leg. & quia. in prin. & inf. de bono pos. §. adhuc.

l ¶ Eo. seruo nunc libero facto.

m ¶ Non faciente, id est non satisfaciente creditoribus.

n ¶ Serui. Quondam, sed modo liber est.

¶ Adde, q̃ per hanc gl. colligitur, quod verba quæ non possunt verificari in præsenti verificantur in preteritum per subauditum intellectum verbi, quondam; & est in fin. glo. in l. eius, ff. si cert. pet. in l. viro. ff. solut. matrim.]

o ¶ Iniuria. Quo ad famã, quę etiam post mortem quandoque damnatur, vt ff. de accus. l. ex iudiciorum.

¶ Quàm insignis apud veteres esset ignominia illorũ, quorum bona à creditoribus distrahebãtur, diserte constat ex Ora. Ciceronis pro Quintio, & dixi hic in Annotat.] Lex xij. tab. de hac re ita concepta erat: Defuncti iniuria ne afficiantur.

p ¶ Sine libertate. Non quòd dicat, instituo te sine libertate, quia tunc non esset hæres vt statim dicetur in fi. huius §. sed præterm. sit dationem libertatis, vt in fi §.

¶ Adde, quòd idẽ assignat glo. in l. quoties. §. si in ver. de dic. ff. de hære. insti. quia tunc constat de contraria mente testatoris.]

q ¶ Constitutio. vt C. de nece. ser. hære. insti. l. quidam. in princip.

r ¶ Scriptura, sic ex datione tutelæ, vt, infra qui da. tu. pos. in princ. † de qua prædixit modo, & C. de necessa. ser. l. quidam.

s ¶ Institutionis. Ar. q̃ aliquo concesso, illud conceditur sine quo illud esse non potest, vt ff. de iurisd. om. iud. l. 2.

t ¶ Cũ non. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit, † vt infr. de hære. insti. §. 1. quæ est contra.

* Solue vt ibi per glo in vltima solutione.

¶ In fraudem. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo docetur qualiter dicatur manumissio in fraudẽ: secũdo, qñ propter fraudẽ impediatur manumissio siue libertas cum ratione: tertio ex ratione infert. Secunda ibi, præualuisse. tertia ibi. (itaque.) Atennus.

¶ CASVS. Dictum fuerat, q̃ qui in fraudẽ manumittebat, nihil agebat quæsitum fuit,

† i. cui tot bona non sũt, vt creditoribus in totum satisfacere possit. l. soluendo, ff. de ver. sig.

† Immo paupertas nũquam prodest, sed in quibusdã casibus pou⁹ pauperi fauetur quã diuiti secũdum Petr. de Bellapertic. & dixit Cy. in d. l. si quis ad declinãdam. §. fi. q̃ a tali prodesse liberet nos Deus.

† In antiquo exemplari non sunt verba sequentia.

SYL.

SYL.

SYL.

quem heredem sibi elegit; si prætermiserit libertatis dationem, seruum remanere voluisse, & neminem sibi hæredem fore. †

¶ In fraudem dicitur manumitti, etiam si manumittendo desinat esse soluendo, & quando re, & consilio fit fraus. h. d. ex l. in fraudem. ff. eod.

¶ In fraudem [a] autem creditorũ manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo [b] non est: [c] vel qui datis libertatibus, desiturus est soluendo esse. Præualuisse [d] tamen videtur (nisi animũ quoq; fraudandi manumissor habuerit) non impediri [e] libertates, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe [f] enim de facultatibus suis amplius, quam in ijs est, sperãt homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatẽ, cum [g] vtroq; modo fraudantur creditores: id est, & cõsilio [h] ma-

quis diceretur in fraudem manumittere: & responde prout in tex. l. secũdo quæsitũ est, an qui re ipsa fraudat, quia soluendo nõ est, dicatur in fraudem agere, si animus fraudãdi cesset & ratio dubitandi videbatur, quia cum in fraudẽ committendã effect⁹ ipse inspiciatur, satis videbatur effectus ipse absq; consideratione animi. l. 3. C. de institut. & substit. Sed cõtrarium deciditur ea ratione: quia fraus ipsa sine animo fraudandi non censetur, quia fraus sine dolo nõ existimat l. iuris gẽt. § sed & si fraudandi. ff. de pact. vbi omnes not. ad rationem dubitandi responderi potest ex his quę not. in glo. Not. quòd siue ante, siue post statim, sit non soluendo, debitor non potest manumittere. Item quòd animus & intentio distinguunt facta. Item quòd quo ad libertatem non sufficit creditores damnificare, nisi adsit animus damnificandi. Item quòd quis potest verisimiliter ignorare vires sui patrimonij.]

a ¶ In fraudem. sic. ff. eod. tit. l. qui & à qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

ADDITIO. Multis modis quis pręsumitur alienare in fraudẽ. Primo si omnia bona sua alienauit. Secũdo, si alienauit in personam cõiunctam. Tertio, si post alienationẽ nihilominus alienãs reperiatur possidere. Quarto, si alienatio est facta clam. Quinto, si de proximo sequatur delictum vel fuga alienantis. Sexto, si alienatio est facta sub conditione; si contingat bona sua publicari, vel per creditores auferri Ang. * Adde Ias. in §. item si quis in fraudem. inf. de act.

b ¶ Soluendo. Cum & sciat se habere creditores, vt ff. quæ in fraud. cre. l. omnes. §. Lucius.

SYL. ¶ Adde si sit de facto suo recenti, alias secus, arg. l. si. ff. pro suo. secundum Ang.]

c ¶ Non est. Et tunc erit peius soluendo.

d ¶ Præualuisse. Nam quidam dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrumq. scilicet fraus & euentus: & ista sententia præualuit: tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum, tamen, &c.

¶ Adde nota casum quem omnino vide in l. si quis cum haberet. ff. quæ in frau. cre.

e ¶ Non impediri libertates. Hic diligenter attende, q. si directe detur libertas, nõ solum inter viuos, sed etiam in vltima voluntate, duo necessaria sunt. scilicet cõsilium, hoc est fraus: & euentus, vt hic, & ff. eod l. in fraudem, & C. eod. c. 1. in fideicõmissaria sufficit euentus, vt C. qui man. nõ pos. l. fin. Et est ratio, quia facilius libertas de facto data ab hærede † reuocatur, q̃ à defuncto, cuius videbatur dispositio lex vt ff. de fideicom. li. l. 2. & 4. §. si quis autẽ exemplũ. Alia ratio not. C. eod. l. fin. In alijs autem alienationibus, quæ in fraudem creditorum fiunt, dic vt inf. de acti. §. item si quis in fraudem.

¶ Adde quod ratio de qua in d. l. in fraudẽ, cõmuniter reprehenditur per doct. hic alias rationes assignat glo. in l fi. C. qui ma. non poss quarum vlt. approbatur per doct. hic: & aliam tradit Ias. in §. Item si quis in fraudem. inf. de acti. col. 12.

f ¶ Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni, quomodo potest esse animus bonus, cum ipsa veritate fraudet eos? Respon. Sæpe enim &c. Sed argu. contra. C. de rescin. vendit. l. quisquis.

¶ Adde, quòd de hac ratione assignata in hoc versi. sæpe. & de eius veritate, videnda sunt quæ ponit Bart. in authent. sed cum testator. C. ad l. fal. & Ias. in d. §. item si quis in frau. coll. x.]

ADDITIO. Dic ad contrarium. d. l. quisquis. quòd ibi loquitur in contractu inter viuos, hic in vltima voluntate. Ange.

g ¶ Cum vtroque modo. scilicet cũ fraus & euentus interuenit: vt subijcit: & facit ad hoc. ff. qui & a qui. manu. lib. non fi. l. in fraudem.

h ¶ Consilio. Nota quem teneri de consilio. Sed contra. ff man. l. 2. §. fin. sed hic fuit fraus, & ideo fuit tale consilium obligatorium, quia fuit fraudulentum.

¶ Adde, quod male sumitur hic hoc ne. q. a verbum

† In dubio .n. fauẽdũ est validitati actus. l. quoties § stipulationibus de verb. oblig.

SYL. Libertas in fraudẽ data an possit reuocari.

† Quia in ea non est volũtas testatoris, vt est text. not. secundum Iaso. in l. si pr. princ. ff. de ijs quæ in te. l. quòd fraudẽtur creditores, l. creditor. §. fin. ff. man. lẽ nec hæredis, quia vr̃ facere ex debito non sua voluntate l. 1. C. de SYL. lib. & eod. lib. & ita hãc glo. approbat Iason. quis Angel. teneat gloss. in contrarium.

SYL.

verbum consilium, hic pro proposito sumitur, prout quando dicimus donationem re & consilio inofficiosam. * Ex consilio autem an quis obligetur, vide Decium in l. consilij. ff. de reg. iur.

¶ Eadem. Iste §. cum §. seque. ti diuiditur in tres partes. Primo ponit, quod licet minor viginti annis nō potest manumittere nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sint causæ iustæ. Tertio limitat vnam prædictarum causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus. Arer.

SYL. ¶ Eadem lege. CASVS. elicit ex §. seq. vbi ponitur ratio dubitandi, ibi qđ non erat ferendum. & ratio decidendi exprimitur in text. ibi, sed cum. Not. formam manumissionis minorum, & quæ sint iustæ causæ. Item quod pædagogus, nutrix, & alumnus, æquiparantur consanguineis. ** Item quod seruus non potest esse procurator, nec matrimonium contrahi cum serua.] Item quod procurator esse potest qui excedit 17. an. Item non sufficere causam allegare, nisi approbetur: & quod semel approbata non retractatur.]

numittentis, & ipsa re, eo quòd eius bona nō sunt suffectura creditoribus.

¶ Minor viginti annis causa probata penes consilium vindicta manumittit: quæ approbata, licet falsa non reuocatur: & quæ sint iustæ causæ, hoc dicit ex l. iusta, & l. si minor. ij. cum se. ff. de man. vind.

¶ Eadem ᵃ lege Aelia Sentia domino minori ᵇ 10. annis nō aliter seruos suos manumittere permittitur, quàm si vindicta ᶜ apud consilium, ᵈ iusta causa manumissionis approbata, fuerint manumissi. Iustæ autem manumissionis causæ ᵉ hæ sunt: veluti si quis patrem ᶠ aut matrem, filium filiamue, aut fratres sororesve naturales, ᵍ aut pædagogū ʰ aut nutricem, aut educatorem,

a ¶ Eadem. Scilicet de qua habita est mentio supra eo. in principio.

b ¶ Minori. Sufficit ergo, si non sit minor 20. annis, etiam si non sit maior, vt quia tetigit vltimum diē vicesimi anni, vt ff. de manu. l. 1. sicut in testamento fauore sui: vt ff. de testa. qua ætate.

SYL. ¶ Adde, quod in dispositione legali, in qua loquimur nos, debet distingui, aut loquimur de odio, & non habetur pro finita: aut de fauore, & habetur, vel non secundum quod fauor est haberi vel non haberi pro finita: ita concludunt communiter doct. hic & in l. 3. §. minorem, ff. de mino.

† Et hæc vera, secūdū quam text. non super finit cū cōsiliū & verbū vindicta expositū vt in gl. 2. §. 1. supra d: li. sint diuersa & sic est speciale vt hic manu

c ¶ Vindicta. Hoc expone vt supra titu. 1. §. multis.

d ¶ Apud consilium, id est apud locū illū vbi habetur sup. hoc consilium, i. delibcratio. & sic ponitur id, quod fit, pro eo, vbi fit, vt ff. de iusti. & iu. l. pen. §. fi. † Vel dic apud eos qui præsunt consilio, vt sunt omnes habentes ordinariam iurisdictionē, etiā minimi magistratus, cū hoc fit de voluntaria iurisdictione, vt ff. de offi. procō. & le. l. 2. & in

Auth. de defens. ciuit. §. nulla. col. 3. ¶ Adde legendum concilio, vt habetur in l. si minor. ff. de manu. vind. * quāuis vtraque lectio defendi possit: sed declara, vt hic in nostris Annot. & Comment.]

missio si. SYL. at in loco maiorū: quia exigit plenā causæ cognitionē.

* Consiliū appellat conuentum iudicum quod adhuc cō silium appellamus, vt ostendit Cic. in ora. pro Sex. Roscio. Theophilus autem hoc loco scribit, cō silium esse consessum certorū virorum statis anni dieb. coeuntium: quod latissime explicat: quamuis & cōcilium recte legi possit, vt in d. l. si minor. ē autem concilium propriè conuentus con sulendi gratia cōgregatus: dictum a concalando. i. in vnum conuocando: quo sensu accipit Virg. cum ait, Conciliumque vocat diuū pr, atque hominum rex.]

e ¶ Iustæ autē manumissionis causæ, facit. ff. de manu. vin. l. si minor. cū l. seq. vsq; ad l. apud. vbi iustæ causę connumerantur, connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum a periculo vitæ vel infamiæ liberauit seruus, vt ff. de man. vind. l. iusta.

f ¶ Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum suum patrem, vel econtra, vel frater fratrem suum, siue sororem? R. bene pōt: vt quia instituit dīs filiū serui sui hæredē, vel filium ancillæ, vel ecōtra, & sic de alijs: quo casu sic institutus hæres liber est & dominus omnium bonorum, quorum dominus fuerat testator, vt sup. cod. §. 1. & fi. de acquir. pos. cum hæredes: Item pōt esse, vt si habeat quis filium ex ancilla sua: nam est seruus & filius, vt C. commu. de ma. l. fin. & ecōtra si seruus habeat filiū ex dn̄a; nā filius est & liber & dn̄s, cum ventrē sequatur, quo ad statum, vt C. de rei vend. l. partum. licet possint ipse & domina accusari, vt Cod. de mu. q̄ seruis propri. l. 1. & if. de her. inst. §. j.

g ¶ Naturales, Et legitimos: vel naturales tantum.

h ¶ Pædagogū, scilicet qui ab initio instruit pueros, a pais quod est puer, & ago quod est ducere. quasi ductor siue gubernator puerorum

* Dic: quod dicitur a paispuer, & agogos ductor, quasi pueri ductor.]

aluñu [a] alumnãve, aut collactaneum [b] manumittat, aut seruũ procuratoris habendi gratia, aut ancillã matrimonij habẽdi cã, dũ tñ intra sex mẽses in vxorẽ ducat, [c] nisi iusta cã [d] impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habẽdi gratia, nõ minor decẽ & septẽ [e] annis manumittatur. Semel autem causa [f] approbata, [g] siue vera sit, siue [h] falsa, non retractatur. † [i] † aliàs retracteetur.

¶ Qui xviij. annũ attigit, põt testõ seruo libertatẽ relinquere, q̃uis iure antiquo ante xx. non posset. h.d.

¶ Cum ergo certus modus manumittendi minoribus 20. annis dominis per legem

SYL. a ¶ Alumnũ, passiue. quem vel quam dominus aluit, vt differat a superiori.

¶ Qui proprie dicatur alumnus, & q̃ coniunctis æquiparetur in omnibus, quamuis matrimoniũ inter eos non prohibeatur, vt. Decium in l. legem. in prin. C. de pact.]

* Rectè Accursi. interpretatur verbũ alũnũ hoc loco passiue. comprobat hoc & tex. in l. alumnos, ff. de man. vi. licet aliàs actiuã quoque significationem habeat, vt tradit glo. & doc. in l. 1. C. quæ res pign. ob. post.

b ¶ Collactaneum, qui simul mecum lactauit: quem fratrem Bon. appellant.

SYL. ¶ Adde hæc vera dummodo habeat plures seruos, vt est tex. in l. si collactaneus. ff. de ma. vin.]

c ¶ Ducatur: præstito sup. hoc sacro, vt ff. de manu. vin. si collactaneus. in fine.

d ¶ Iusta cã. Vt infirmitas, q̃ tribuit dilationẽ, vt ff. siquis cau. l. 2. §. 3. & 4. ff. de re iud. l. quæsitũ. vel alia qualibet iusta caus. vt ff ex qui. cau. ma. l. 1. in fi. * Tu exẽplifica secundũ Theophilũ, veluti si manumissor interim fiat senator, quod innuit & tex. in l. si rogatus §. matrimonij. de man. vin. libertinam enim vxorem duci à senatore l. Iulia prohibetur. l. lege. ff de ri. nupt. nã exẽplum infirmitatis nõ vr̃ bonũ quia cũ nuptias. de reg. iu. excusãdus non vr̃ ob infirmitatẽ, q iurauit ducere libertã vxorẽ si m̃rimoniũ nõ cõtrahat, q̃ cõtrahi põt etiã à cõstituto ĩ extremis, vt no. Io. And. ĩ c. sine culpa. de reg. iur. & Alex. ĩ l. si qs posthumos. ff. de lib. & post.

e ¶ Decem & septem annis. Sed quomodo minor 25. annis potest esse procurator, vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procur. l. si minor? Respond. hic ad negotia fuit: non autem in iudicio esse potest: † sic aliàs est differentia inter hos procuratores, vt ff. man. l. si procuratorem §. 1.

† Et hæc ẽ veritas hodie decisa ĩ c. q. gñaliter, d ,pc. li. 6. fallit tñ in casu dictæ l. exigẽdi. secundum doct. hic.

* Adde, q̃ tex. iste nõ põt intelligi de procuratore ad negotia, cũ is cõstitui possit seruꝰ ẽt si nõ manumittatur l. sed & si quis, § paruí ff. de inst. & l. deniq. § si de min. quinimmo & minor 17. ann l. nam. ff. de instit. Intelligas ergo de procuratore ad lites, qui licet hodie sñ ius canonicũ cõstitui nõ possit nisi 25. an. c. qui generaliter. de ,pcu. lib. 6. tñ de iure ciu. ætas 17. an. ad postulãdũ idonea est, dr̃ in § seq & in l. 1. ff. de postul.

f ¶ Causa. Scilicet manumissionis.

g ¶ Approbata. Scilicet apud consilium.

h ¶ Siue falsa. q. d. si dixit filium, licet nõ sit: vel patrem, vel similia, licet hæc ita nõ sint, secundum quosdam: quod reprobo: cũ id, quod falsum sit, nihil sit, nec præstet causam, vt ff. de verb signific. Paulus & C. si ex fal. instru. per totum. & ff. de except. l. q agnitis, vnde dic vera, id est iusta. falsa, id est iniusta: vt quia dixi eũ socium meũ fuisse in armis vel in scholis, quod inducebam pro iusta causa: & fuit talis causa vel similis approbata licet non debuerit approbari: & sic vera ponit̃ pro iusta sic. ff. de leg. 1. si fideiuss. §. 1. & ff. de in inte. rest. l. oẽs. sic ecõtra iusta pro vera, vt sup. tit. 1. in prin.

SYL. ¶ Adde ,p expositione huiꝰ gl. tex. in l. iusta. §. 1. ff. de man. vin. ibi qualiscũq. cã recepta.

* Adde, quod tex. potest intelligi, vt iacet, per tex. in l. Iusta. § j. de ma. vin. quia vt ibi dicitur, causæ probationi contradicendum est, non autem causa iam probata retractãda: nã libertas data nõ nisi ex maxima cã retractatur l. si ex cã in fi. & seq. ff de min. & sic ratio fauoris libertatis tollit obiecta glo.

i ¶ Nõ retractat̃ sic ff de ma. vin. l. iusta. q a nihil facile immutandũ est ex solẽnibus. vt ff de in inte. rest l. diuus. Sed cõtra. ff de excusa. tu. l. sed & reprobati. 1. respõso. sed hoc fauore libertatis, illud fauore sanitatis. Acc.

* Melior est rõ, quia libertas semel coll. no. retractat̃ nisi ex magna cã. l. si ex cã. in fi. cũ l. seq. ff. de min. & quia cã iã probata, q a antea poterat cõtradici, nõ debet retractari. d. l. iusta, & quia cum semel sit quæsita libertas quodammodo per sententiam approbationis causæ, præiudicat quo ad omnes sicut causa ingenuitatis, cũ ,p veritate habeatur. l. res. de reg. iur. & l. ingenuũ de stat. homin.

* Quid de sententia lata ex falsis allegationibus, testibus, vel instrumẽtis, an & qñ dicat̃ nulla, seu retractet̃, vide ti & ibi doct. præsertim Bar. C. si ex fal alle. & tit. si ex fal. instr.

¶ Cum ergo. Diuiditur in duas partes. In prima recitatur ius antiquũ, & incõueniens quod ex eo insurgebat. in tertia ponit decisionẽ & correctionẽ suã: secũda, ibi sed cũ.

* * ¶ CASVS. Ita figurari potest. visum est sup proxime, q̃ l. Ælia sentia prohibet minoribus 20. ann. manumittere nisi iusta cã apud consiliũ approbata, vñ cum indistin- SYL.

ćte

Aeliam Sentiam constitutus [a] esset, eueniebat, vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamentum [b] facere, & in eo sibi heredem instituere: legataque relinquere posset: tamen si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare non † poterat. Quod non erat ferendum † si is, cui totorum suorum bonorum in testamento dispositio data erat, † vni seruo dare libertatem nō permittebatur: quare † non similiter ei, quemadmodum aliàs res, ita & † seruos suos in vltima voluntate disponere, quēadmodum voluerit permittimus, vt & libertatem eis possit prestare: Sed [c] cum libertas inæstimabilis res sit, & propter hoc ante xx. ætatis annum † antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: Ideo nos mediam [d] quodammodo viam

ete loqueretur, videbatur indistinctè interpretanda, & ita vt nec testamēto quoque aliter dari posset libertas, quia l. generaliter loquēs generaliter debet intelligi l. 1. § & generaliter. ff. de leg. præst. licet sit maior ratio ī vno, quam in alio. l. 1. ff. de aleę lu. & alea. Sed hinc oriebatur magnū absurdū, quod posset maior 14. annis in testamento de omnib9 bonis disponere, & sic etiā omnes seruos legare: vni autē seruo longe minoris pretij libertatē relinquere nō permitteretur. si esset minor xx ann. Neque enim videbatur habēdam esse in animaduersione ipsā libertatē, quā daret minor, sed damnum quod hinc ferret, si eius dāni vitandi gratia constitutum erat. His tñ non obstantibus Iustin. ait motam antiquitatem ad ita decidēdum ob ipsam libertatem inæstimabilem; ipse vero mediam quandam viam eligendo concessit, vt quam primum minor xx. ann. attigit 18. ann. libertatem in testō dare possit, cum hæc ætas satis iudicij habere visa sit maiorib. qui huius ætatis adolescentibus postulare permiserint. l. 1. §. pueritiam, ff. de post. nec non & iudicandi munus suscipere. l. quidam ff de re iud. nam qui adeo sapit. vt possit alios tueri, & iudicare, is vr̄ sibi commode cōsulere posse. verum fuit pôtius hæc quædam decisio rusticana absque rōne, quam qđ re vera tollantur suprascripta obiecta. Et ideo tādē abrogata fuit prorsus hæc dispō. l. Aelię Sentię, & sanciuū, vt liceat dñis seruos manumittere in ea etate, in qua licet sibi testari, auth. vt spōsa. largi §. j] illud tñ etiam admonere vos libet, q ine pta sit ratio pp quam putat Iustin. l. Aeliam Sētiam vetuisse minorem xx. an. dare seruis libertatem: nā etsi libertas inæstimabilis res sit, quod attinet ad seruū cui datur, attamē respectu dāni qđ ex manumissione dño infertur, ad qđ lex Aelia Sētia videtur spectasse certā rec. pti æstimationē. singul. n. serui olim xx. aureis æstimabātur. l. si mulier. ff. de mino. & l. Papi. 1. ff. de inof. test. itaq; probabilior est ratio, quā perpendisse vr̄ Vlpia in l. illud. ff. de manu vind. ne illecebris seruorum circumuenti, imbecillitate iudicij ad manumittendum prolaberetur.] No. quod argumentum ab inconuenienti valet. Item quod cui conceditur quod est plus, conceditur quod est minus item quod vna determinatio respiciēs plura determinabilia debet æqualiter determinare. Itē quod libertas est res inæstimabilis item quod in dubijs ex æquitate debet eligi media via. Itē qđ vbi est eadem ratio, idem ius debet constitui. Et quod attingens xviij. an. potest liber tatem dare seruo. Item quod maior ann. 14. potest testari, & legare. item quod maior 17. an. pot postulare, allegare, & aduocare pro alio.

a ¶ Constitutus. Nam cum dicit sine causa non posse manumitti, ergo econtra cum causa valet manumissio. sic. ff de eden. si quis ex argentarijs §. prætor & §. prohi. & ff. de pac. iuris gen. § prætor. & §. dolo malo.

b ¶ Testamentum. s. si est masculus: femina vero in 12. vt ff. de test. qua ætate. & ff. de libe. le. l. Aurelio. § Titius.

c ¶ Sed cum libertas. Vsque huc allegando innuit quod eodem tempore possit manumittere quod testari; nunc ecōtra duas rōnes considerat, & quia inæstimabilis est libertas, nam si vendat quis se, pretium ad venditorem non transit; imò penes emptorem eundemq. dñm remanet † vnde est inæstimabilis, vt hic, & ff. de re. iu. libertas & ff. de tabu. exhi. l. 1. §. si & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiendum, vt C. de testa. l. testamenta. quare visis allegationibus loquitur, mediam eligens viam. sic infr. de rerum diui. §. cum ex aliena. sed ar. cōtra. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi. & ff. de in rē ver. si pro parte. §. idem quærit.

ADDITIO. Dic qđ si est maior presumptio pro vna parte quā p alia, tunc nō eligitur media via, vt l. Nesennius Secus quando non esset maior præsumptio pro vna parte, quā pro alia. ita notatur ī l. sed si leg. §. adeo, ff. de pet. hær. Ang.

d ¶ Mediam. Nota mediam viam sic. ff. si pars hæred. pet. l. antiqui. & inf. de rerum diui §. cum ex aliena.

¶ Adde, quod vbi rationes sunt hinc inde pares

† alias posset.

† aliàs nā cui &c.

† aliàs nō sunt hæc verba. Vni seruo dare libertatem nō permittebatur.

† aliàs non

† aliàs de seruis suis.

† ob fragile & infirmum huius ætatis iudicium. l. 1. ff. de mino. l. illud. ff. de man. vin.

† Sed hoc reprobat Chro. hic per l. 1. ff. qui. ad li. proc. non li. & glo. su. versi. maior. in §. pe. sup. de iure p[illegible] so. ad istū text. rñdet qđ hic nō libertas, sed seruus reputatiua æstimat. cum emptor puted eū seruū, vt not. in d. glo.

pares,& opiniones contrariae, potest eligi haec media via, de quo late Deci. in cap. 1. in 1. lect. in 11. col. de constit. & in c. 1. in 4. notab. de probat.

a Impleuerit. Sed hodie ex quo testari possent, & libertates relinquere possent, vt in Auth. vt spon. lar. §. 1. coll. 9. quod exaudio, si in vltima voluntate velit q3 libertatem relinquere: quod patet ex verbo relinquere, q'd in dicta auth. positum est, quod ad morientes tantum spectat, vt ff. de tab. exhib. l. 1. §. final.

SYL. * Verum est in dubio, Bar. in l. Vnum. in prin. ff. de leg. 2. sed quando eadem ratio esset in contractu, vel actu inter viuos, tunc dispositio, loquens per verbum, relinquo, vel derelictis, haberet etiam locum inter viuos vt declarat Deci. in cons. 499. ad fin. ver. nec obstat.] Sed quid inter viuos velit quis manumittere? Respond. non potest, nisi habeat 20. annos: vel nisi causa cognita: cum nec liber iste, nec authen. loquantur nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliae Sentiae, cum non sit correctus, vt C. de appell. l. praecipimus in fi.

SYL. * Et sic nota, q; licet alias bonu sit argumentum de contractu ad vltimas voluntates inf. tit. t. tamé, l. nota corrigens quippia in vno aequiparatorum a l. veteri. non trahitur ad alterum, quod limita, nisi facta fuisset aequiparatio per modum regulae, vel in eo casu super quo processit correctio. secundum Dec. in cap. Translato. in 1. lectu. 2. col. de constitut.]

b Antiquitas. vt ff. de postu. l. 1. §. initium.

c Postulare. Id est desiderium amici sui, vel clientuli sui coram iudicibus exponere, vt ff. de postu. l. 1. §. 1. non autem pro se postulare, quia tunc non esset postulare: sed petere, dicitur esse in iure, vt C. de auc. praes. l. clarum. & est ratio, quia quando pro alio accedit, fit, ut imputet qui tali committit causam sua, vt ff. de mino. l. cum mandato.

d Peruenire. Interrogatiue legas & responde, l. cum deas: non est ratio, quare sit diuersum, est enim idem ius statuendum, vt ff. de vet. vor. maiores. go & idem ius statuendum, vt ff. ad leg. aquil. l. illud, & C. ad l. fal. l. vlt.

† Snia tsi contra eu lata valet, & sed rescin d. tur per in inte. re. sti. l. cum maiores. si si aduer tus re iud.

eligentes nō aliter minori xx. annis libertatem in testamento dare seruo suo concedimus, nisi xvij. annum impleuerit, a & decimum octauum attigerit. Cum enim antiquitas b huiusmodi aetati & pro alijs postulare c concesserit, cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire d?

¶ De lege Fusia Caninia tollenda.

¶ Sicut inter viuos, ita in vltima voluntate, omnibus seruis licet hodie dare libertatem. h. d.

Lege Fusia Caninia certus e modus f constitutus erat in seruis testamento manumittendis: quā g quasi libertates impedientem, &c.

¶ De lege Fusia Caninia tollenda.

¶ Viso ex quibus caussis manu. fieri possit: & quia manumissio interdū prohibebatur a l. Fu. Can. ideo de ea nūc subdit Por. Lege Fusia. ¶ Diuidit in tres partes. Primo. facit mentionem legis Fusiae caniniae. Secundo eam corrigit. Tertio aliam rationē assignat. Secunda ibi, Quam quasi. Tertia ibi, Cū satis. Aret.

SYL. ¶ Casum figurare non expedit, cum corrigat, & rationē correctionis adducat: sed loco casus, libet referre veterem dispositionem l. Fusiae, quam refert Caius li. 1. Insti. tit. 1. ea enim cauebatur, quod habens duos seruos, ambos posset manumittere: qui tres, duos tātum: qui quatuor, duos: qui sex, tres: qui octo, quattuor: qui 10. quinque vsque ad xviij. qui xvtij. sex: & ab hoc numero vsque ad xxx. tertiam partem: a xxx. vsque ad centum, quartam partem: & ab inde supra quintam partem: dum tamen non excedat centum, latius tamen ibi videndum est. * Rationem autem huius legis credo eam fuisse, quam refert Sueto. in Augusto, vt difficilior esset aditus ad libertatem, ne scilicet Romana ciuitas serulli sanguine pollueretur, aut ne cura rei rusticae desereretur.] No. dispositionē. l. Fusiae. Item debere tolli impedimenta libertatis. Item quod inuid a reprobatur. Item quod inhumanitas damnatur. Item quod valet argumentum ab inconuenienti, &c. quod non debet minus concedi in vltima voluntate quam in contractibus & inter viuos. Item quod generalis dispositio praesupponit omnia alia habilia: ibi, nisi alia causa, &c.

e Certus. Vt vltra duos vel tres forte non posset manumittere in vltima voluntate, vt inf. eod. in fin.

SYL. ¶ Adde declarationem & numerum vt dixi in casu.]

f Modus, id est, numerus.

g Quam. f. legem Fusiam Caniniam: & forte a quodam, qui canis nominabatur, inductam: vt in publiciana dicitur, vt infra de actio. §. aliae: nam canis seruabat naturam, qui stat in palea: qui nec sibi pōt habere paleam, nec alij permittit accipere: sic nec sibi poterat tenere seruos, quia moriebatur, vt infra

sta de donatio. §.1. nec libertatē patiebatur eis dari: vnde merito canina dicitur, vt sit consequens nomen rei, vt 1. de donatio. §. est & aliud.

SYL. * ¶ Adde, quod fuit dicta Fusia Caninia à Furio Caninio eius auctore, vt docui hoc loco in Annota. post Alciatum in l. verbis legis, ff. de verb. signific. *Nam Fusios, & Valerios p Furijs, Valerijs, veteres dicebant, l.2. versi. inde Appi⁹, ff de orig. iur. Sed Ant. Aug. Hispanus iureconsultus, vtrumque antiquarū non incuriosus, censet à Furio & Caninio rogatam fuisse, quòd ambo nomina sint familiæ Romanæ, sicuti Aelia Sentia, Papia poppæa.

† aliàs fuerit. † aliàs libertate,

pediētem, [a] & quodam modo inuidam, [b] tollendam esse cēsuimus: cum satis † fuerat inhumanum, viuos quidem licētiam habere totam suam familiam [c] † libertati donare, nisi alia causa [d] impediat libertatem, morientibus [e] autem huiusmodi licentiam adimere. [f]

¶ De ijs, qui sui vel alieni iuris sunt.

a ¶ Impedientem, i. impedimentum afferentem.

b ¶ Inuidia. Nota contra inuidos. sic C. de cadu. toll. l.1. in princ.

c ¶ Familiam, i. omnes seruos, quia familia dicuntur, vt ff de ver. sign. pronunciatio, §. j.

d ¶ Causa. Vt fraus, vel ætas manumittentis, vt sup. tit. 1. in prin. & § eadem.

e ¶ Morientibus. Sed quō potest aliquid adimi, eum nihil habeat: nā mors omnia abstulit, vt in auth. de nup. §. deinceps. colla. 4. Resp. dic morientibus, i. ad mortem tendentibus, quia laborabāt in extremis, vel quasi: vel et erāt sani, sed timore mortis hoc faciebant ff. de don. cau. mor. l.3.4.5. & 6.

* Dic, q non dixit morientibus, vt significaret defunctos, vel in extremis laborantes, sed eos, qui aliquid disponunt in vltima voluntate, quemadmodum dicimus actus inter viuos, contractus, quamuis & contractus fieri possint in extremis, vt per doct. in l. hæredes palam, ff. de testam. & ille, qui testatur, faciat etiam ipse actum īter viuos, sed quia debet habere locum post mortem, & confirmari morte, dicitur fieri quasi à moriente habito respectu ad tēpus, quo confirmatur.

Argui pōt de contractis ad vltimas voluntates. f ¶ Adimere. No. hic arg. q ea, quę fiunt inter viuos, trahuntur ad voluntates vltimas & econtra, ff. de pac. l. pactum, & C. de lega. l. fi. & ff. de pign. act. l. non est mirum.

SYL. Adde hoc verū, vbi est eadem ratio, aliàs secus, l. seruum, §. eum qui ff de leg. 1. in dubio autem vltimæ voluntatis plenius interpretantur, l. in testamentis, ff. de regul. iuris. * nam vltimis voluntatibus defunctorum fauendum est, l. 1. C. de sacros. eccl.]

¶ De ijs qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Posita prima diuisione personarum, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat, ponendo secundam diuisionem personarum, quæ magis specialis est.

Diuisio. Sequitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo ponit duo genera personarum. Secundo, qui sunt in potestate dominorum: & quo iure fuit introductum eorū dominium. Tertio ponit nouum statutum, restringens potestatē circa mortem & puniens cōtrafacientes. Quarto aliam restrictionem potestatis, etiā circa seuitiam de occidendo. Quinto ponit verba nouæ constitutionis. Secunda ibi, In potestate. Tertia ibi, sed hoc tempore. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primo ponit vnam diuisionem personarum bimembrem. Secundo secundum subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Arct.

¶ Personarum aliæ sui iuris, aliæ alieni, & videndū de ijs quæ alieni iuris sunt, quæ aut patri, aut domino subsūt: q3 ijs cognitis reliquæ cognoscuntur. h. d. ex l. 1. ff. eod.

Sequitur de iure personarum alia [g] diuisio. Nam quænam personę sui iuris [h] sūt,

¶ CASVS. non figuratur, quia diuidendo procedit. Noi. quod sunt quædam personæ sui iuris, quædam alieni. Item quod persona rum subiectarū alieno iuri, aliæ sunt in potestate parentum, aliæ dominorum. Item q cognito vno de contrarijs cognoscitur aliud.

g ¶ Alia diuisio. Quæ est de iure ciuili, cū in ea ius gētium distinguatur, vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile, superior autem quam habuimus, supr. de iu. pers. l. 1. respon. est de iure gentium, cum non sit seruitus iure naturali cognita, vt sup. de lib. §. 1.

¶ Adde, quod communiter concluditur, qd hęc diuisio respectu potestatis dominorum sit de iure gentium inuentio § j. inf. eo. licet receptione & reformatione sit de iure ciuili §. ti. inf. eod. respectu autem potestatis patrū sit de iure ciuili, inf. ti. 1. per tot. & alio modo saluat gl. Bar. in l. c. ff eo.] SYL.

h ¶ Sui iuris sunt. † Hic restringitur primū membrum primę diuisionis positæ, sup. de iure perso. vt non comprehendat quosdam liberos homines. s. filios familias. Item statim, cum dicit, Alieno iuri ampliat secundū membrum dictę diuisionis, vt comprehendat etiam quosdā liberos. i. filiosfamilias. Cum ergo sint additio & detractio dictæ diuisio

† hęc glo. in aut. codicibus est sub rubr.

nissioni, iam est de iure ciuili hæc diuisio, vt ff de iu. & iur. l. ius ciuile. At superior de iure personarum, fuit secundum ius naturale & gentium, vt ibi diximus: & ideo immutabile, vt sup. de iu. na. gen. & ci § pe. Accurs.

† aliās nō est, sunt.

a ¶ Quædam alieno. Quædam neutro iure tenetur, vt filij, quorum patres sint capti ab hostibus, vt inf. qui. mod. ius pa. po. so. §. si ab hostibus. nam & aliæ quædam sunt in pendenti, vt ff. de vsufruct. sed & siquis §. interdū. & in auth de nō eligen. § hoc autem. colla. 1. & hoc secundum quosdam. Nos contra, nā sui iuris sunt: cum

quædam alieno a iuri subiectæ † sunt. Rursus earum, quæ alieno iuri subiectæ sunt, aliæ sunt in potestate b parentum, aliæ in potestate † dominorū. Videamus itaque de ijs, quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus quæ istæ personæ sunt, simul c intelligimus quæ sui iuris sunt. Ac prius in-

† Id est dño, Ias. §. rursus. eo. §. inf. de actio.

enim pater sit seruus hostium, & in eorum potestate, vt sup. de iur. perso § serui: ergo alium habere non potest in potestate, vt ff. de acqu. rer. do. l. homo liber. § quicquid. ff. de acqui. poss. l. cum hæredes circa me. & ff. ad l. Iul. de adul. l. sic eueniet. & præterea eorum ratio vel sententia est absurda, qui dicunt, quod hæc diuisio recipiat medium, vt G. de senten pass. l fi. circa princip.

SYL. ¶ Adde, quod hęc gl. cōiter approbatur, quia licet ex futuro euentu dicantur in pendenti, tñ attento præsenti statu dicuntur liberi.]

b ¶ Potestate. Hoc verbum quinque modis accipitur, vt ff. de verb signi. l. potestatis.

SYL. ¶ Adde, quod capitur etiam pro ipsis magistratibus, quos potestates appellamus: sunt. Gabiorum esse potestas. accipitur etiam pro qualibet iurisdictione. l. 3. §. 1. ff de rebus. eo. quandoque (vt antiqui accipiebāt) pro maioribus magistratibus, iuxta illud Pauli ad Rom. c. fi. de iudi. & qui merum imperium haberent. l. eum qui. de iurisd. om. iudi. dicitur etiam episcopum habere in potestate bona ecclesiæ. i. in cura. c. 1. de reb eccl. & tutorem in capit pupilli: quòd pro auctoritate accipimus, inf de tu. in princ. & sua potestate facere dicitur in authen de defen. ciui. in prin. pro sua & pro propria auctoritate, & sui potestatem non facere, pro eo quod est latitare l. 3. ff. ex qui. cau. in poss ea.

Prio. Topic. c 11.

c ¶ Simul intelligemus nam, vt dicit Arist. cōtrariorū eadē est disciplina, vt hic, & inf. de tutel 1. rñ & ff eo. l. 1. + Et est hic arg. q̄d per notitiā vnius immediatorū peruenit ad alterius notitiā. & faciūt ad hūc. §. ff. de pe. l. Pomp §. pe & ff. eo. l. 1. & ff de præt. stipul. 1. § stipulat. istarum, inf. de inte. circa princ,

+ Quod ē verū in directo contrarijs, &

SYL. ¶ Adde hoc verū, quo ad cognitionem absolute, sed quo ad iuris dispositionē ita demum, si sit eadem ratio, vt cōcludunt communiter doct. in rub. ff. de acqu. poss.]

SYL. quo ad cognitionē, vt hic, secus quo ad effect vel iuris dispōnē, vbi cōtraria est rō, l. inter stipulātem, §. sacrā. ff. de verbo. obl. & l. a. ff. sol ma. & l. pen. C. de sol. SYL.

¶ In potestate. ¶ Diuidit in tres partes. Primo ponit, qui sint in dominorum potestate. Secūdo, vnde dicta potestas descendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud Ang.

spiciamus de ijs, quæ in potestate dominorum sunt.

¶ Olim poterant serui à dominis impune occidi: hodie autem non sine causa legibus permissa. hoc d. ex l. 1. §. 1. ff. eod.

¶ In ptāte itaq; dñorū sunt serui. Quæ quidē potestas iuris gētium d est. Nam apud omnes peræque gentes ani-

¶ CASVS. Quia dictum fuerat, qđ aliq erant in potestate dñorum, quærebatur cuius effectus esset hæc potestas: & refertur ius antiquum, cuius dispositio erat, quod dñi haberent potestatem vitæ & necis in seruos: ea ratione, quia cū seruus pleno iure esset ī bonis suis, videbatur qđ in re sua esset suo arbitrio moderator & arbiter l in re mandata, C. mand. etiam abutendo. l sed & si lege. § consuluit de peti. hære. quod hodie corrigitur ratione expressa in text. ibi, expedit. n. in §. seq. Not. quod serui sunt in potestate dominorum. Item quod talis potestas est de iure gentiū. Item quod illud dicitur esse de iure gētium, quod apud omnes gentes peræque obseruatur. Item quod de iure antiquo dñi poterāt occidere seruos suos proprios. Item quod quicquid acquirit seruus, acquirit domino. Item quod hodie sine causa non licet dominis in seruos supra modum sæuire. Item quod non sufficit causam subesse, nisi probetur. Item quod ita punitur occidens seruum proprium, sicut alienum. Item ibi, sub imperio nostro potes notare, quod ll. nō ligant extra iurisdictionem constituentis]

d ¶ Iuris gentium. i. de iure gētium introducta, vt sup de iure perso. § seruitus.

* Adde, quod seruorum conditio, iure gentium melior fuit, quam iure ciuili, quo iure eorum status pro nihilo habetur l. quod attinet, de reg. iu sed iure gentium non videntur serui pro nihilo habiti. l. nec seruus. de pac. ideoque possunt dici naturaliter possidere l. stipulatio ista §. hæc. de verb. obli. & l. quod seruus de acqu poss quin etiam eo iure in iudicio contra dños stabant, Iob c. 31. & dño sine filijs decedenti succedebant, Genesis c. 15. Item ad militiam assumebantur, Genesis c 14. & bona possidebāt. 2. Regū c 9. & 16. & si paulo honestiores erant: assumebantur

bantur ad munera publica, Arist. lib 5. c 15. Polutices sed & apud priscos Germanos, qui iure gentium viuebant, non multum à liberis distabant quod Corne. Tacitus tradit.

a Animaduertere, i. in animo vertere & cogitare, vt dixit Cato.

b Esse. Impropriè ponitur pro fuisse, vt statim colligitur, & ff eo. l. 1.

† alias fuisse.

SYL. ¶ Adde: quod apud Grāmaticos locutio nō est impropria.] Et erat eadē patris in filiū, vt colligitur secūdum vnam literam ff de libe & postum. l in suis & infra de noxa §. si. & C. de pa. po. l. fina.

maduertere [a] possumus, dominis in seruos vitæ necisque potestatē † esse: [b] & quodcunque per seruum acquiritur, [c] id domino [d] acquiri. [e] Sed hoc tēpore nullis hominibus, qui sub Imperio nostro sunt, licet [f] sine causa legibus cognita [g] in seruos suos supra modum sæuire. Nam ex constitutione [h] diui † Pij Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienum seruum [i] occiderit.

c ¶ Acquiritur. Iniustè secundum quosdam, vt ff. de acqui. poss. quod seruus. in fi. Sed certe hoc esse non potest: nā si acquiritur, ergo domino: quia sibi nō, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. Item vobis, & ff. de acqui. hered. l placet. Quare dic, quod semper dño quæritur, etiam si quid per dolum, vel metum seruus acquirat, vt ff. pro empto. l. 2. §. Celsus. & §. Pomponius. & § si seruus.

SYL. ¶ Adde: hoc verum in domino: quia recessit à priori domino, & nō potest stare in pēdenti l si ego ff de nego. gest. secus in possessione, quæ potest stare absque eo, quod sit apud aliquem: quod declaratur per doct. in d. l. quod seruus.] sed hoc solo inspecto, an quærat' puta, si seruus stipuletur operas a liberto, vt ff. de stip. ser. l antepen. vel si aliud factum sit in stipulatione, vt inf. de stipu. ser. §. sed cum factū. nisi in casibus: quod dic, vt inf de stipu. ser. § sed cum. Nec ob. d l. quod seruus quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed numquid libertas data à dño vel à lege (quod fit interdū, vt C. de ser. qui pro præmio liber. ac. pro totū, & in auth. de mo. § 2. col. 1.) dño quæritur? Resp. non: nā licet quæratur seruo, libero tamen nō potest dari libertas, vt inf. de actio. §. sic itaq. & ff de fideicommiss. lib. generaliter, §. si hominis: nā eo ipso momento sic sit liber, vt dominum non habeat: † & sic hæc oppositio est de puncto: sic & alias, vt hic vadit Romā & hic facit murum: non est tamen verum cum iussisse, vel opus fecisse, licet sit in vltimo momento perficiendi. similis quæstio sit ff. quod metus causa. l. extat.

† Intellige istud verum in ijs quæ nūquam possunt quæri dño, sed bene ipsi seruo. alias secus vt d. l. placet. in gl. alle. secūdum las.

d ¶ Domino. Vel quasi domino, vt si fructuario, & bonæ fidei possessori: quibus quæritur ex duabus causis, vt inf. per quas perso. nob accu. § de ijs. & seq

e ¶ Acquiritur. Not. hic duos effectus dominicæ potestatis: & est tertius, vt nō torqueatur in dominū, nisi in casibus, vt C. de quæstio. l. 1. & l. seruos.

Pŏtis dominicæ triplex est effectus.

f ¶ Licet. Iudicium est legibus, quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipse auxilium nō tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. sed & si accusauerit eum criminaliter (excepto crimine lesæ maiestatis) vel si dominū viderit periclitantem, & eum non adiuuerit, vel si insidiauerit se vxori sue, vel alijs modis.

† alias de est, Pij.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. non est Accursij, sed quædam additio, quæ in bonis codicibus non reperitur.

g ¶ Cognita. vt quia eum cum vxore inuenerit, vel simili delicto, quo casu etiam occidere licet, vt ff. de verbo. obl. qui seruum. & ff. de leg. 1. qd ergo § si hæres. & ff. ad l. Iul. de adult. marito § 1. si autem alias deliquit, vel dño non obedierit, legitime eum corrigere potest: non tamē vltra modum boni viri arbitrio comprehensum, vt C. de emen. seru. l. 1. Sed numquid sine causa verberare potest? Rñ. sic modice secundum lo † vt C. de emē. ser. l. 1. sed Pla. dicit, qđ nō aliter, si nimis corripiat sine culpa tenetur, vel vēdere, vel dare, vt ff. ad l cor de sic. l 1 § 1. & hic sequitur, & ff. eo. tit. l. 1.

† Ista opi. lo. approbatur hic per Pet. de Bellaper. & Ang.

¶ Adde, quod hæc gl. communiter tenetur: de qua late dixi in l. vt vim. in 6. exemplo in gl. 1. ff. de iust. & iur.]

h ¶ Constitutione. cuius verba sunt infra eod. §. fina.

i ¶ Alienum seruum. Sed certe qui seruum alienum occidit. l aquilia tenetur, vt ff. ad l. aquil. l 2. in princ. & inf. de l. aquil. ī princip. quæ actio hic habere locum nō potest: cum non dño, immo contra dñm daretur: quod esse non debet, vt ff ad l. aquil. Item Mela. §. legis Sed dic, quod hoc est verum quantum ad criminalem pœnam legis Corneliæ de sicarijs, vt inf. de pu. iu § item lex. quæ pœna tā in seruis quàm in liberis locum habet, vt ff. ad l corn. de sica. l 1. § (1) interdum etiam ciuiliter tenetur si alterius interest, vt creditoris, vt ff. de pig seruum quē quis, vel fructuarij, vt ff. ad l. aquil. sed & si proprietarius, & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

ADDITIO. (i) Nisi probaret eum non ex vulneribus mortuū: vt quia post triduū surrexit, & cum baculo incedit, vt no. glo. in l 1. C. de emen. ser. secundum Ias.

¶ Sed

Sed & Diuidit iste. §. In quinque partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud exemplificat, & rationẽ reddit. Tertio ponit verba rescripti, de quo fit mẽtio in principio §. Quarto concludit. Quinto minatur officiali non obseruanti legem istam Secunda ibi, Nã Antoninus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

CASVS. Quia iam supra prohibitũ fuerat seruos proprios occidi: dubitatum fuit, an saltem citra mortem illibata remanserit potestas dominiorum: quod ea ratione videbatur dicendum, quia licet abuti re propria, l. sed si leg. §. consuluit, ff. de pet. hæred. At contrarium respondetur ex rescripto diui Antonini, inducto ea ratione ne quis re sua male vtatur. * Nam cum serui quoque homines sint, indignum visum est optimo Imperatori, quod dñi ĩ eos ita imperiũ exercerent, sicut in iumenta.] Not. q. nimia seueritas dominorum in seruos dãnatur. Item q. confugiens ad ædem sacram, vel statuam principis, est securus. Itẽ quod ex causa quis cogitur vẽdere rem suam, contra l. nec emere, C. de iur. delib. Item quod publice inter est, quem re sua non male vti. Itẽ q. ius suũ non est alicui auferendum, & q. iuste prec̃ãtibus non est negandus assensus Item q. seruus contra dominum potest habere recursum ad iudices. Item q. punitur qui aduersus l. fraudẽ facit: circa quod aduerte, quia aliqui (vt Ang. hic) videntur intelligere hoc in officiali, quasi iste Sabinus fuerit officialis, quod est falsum. Nam Sabinus erat dominus seruorum male habitorum, vt colligitur ibi, Qui ex familia Iulij Sabini &c.]

a Maior. Id est magna, vel maior quam æquum sit.

SYL. Adde, q. hæc gl. no. ad hoc, q. comparatiuus ponitur aliquando pro positiuo. sed hic ponitur comparatiuus ad ostendendũ magnam quandam sæuitiam, sicuti appellatur vis maior in l. si merces, § vis. ff. loca.]

b Consultus. i. interrogatus: sic. ff. de pac. l. item quia, §. si vnde illud: Consulo te quærens: tibi consulo consilium dans. Accursius.

Versus.

c Aedem sacram. Ad quę loca olim & hodie confugiunt: circa quæ distingue, vt diximus in au. h. de man. prin. §. neque autem collat 3.

Dñi, qui atrocius, quã par est, seruos tractant, vendere coguntur, & pretiũ recipere. h. d. ex l. 1. in fi. & l. seq. ff. eod.

† Non esse contemnẽdam serSed † & maior [a] asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coercetur. Nã Antoninus consultus [b] à quibusdã Præsidibus prouinciarum de ijs seruis, qui ad ædem [c] sacrã vel ad statuam principum cõfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videatur sæuitia dominorum, cogãtur [d] seruos suos bonis [e] conditionibus vendere, vt pretium dominis detur: & recte. [f] Expedit enim reipublicæ, ne sua re quis

SYL. uorum cõditionem disputat grauissime Macrob. c. 11. lib. 1. Satu. vbi vide pro ornamẽto materiæ huius loci.

SYL. * Vnde originem duxerit mos iste confugiendi ad ædem sacram, & ad principũ statuas, exposui hoc loco in Annota.

* Idem, si quis confugiat ad sacerdotem ferentem corpus Christi, nam & is multo magis tutus est, vt not. Hostl. in c. sane. de celebrat. missar & Alex. in rubr. ff. de oper. no. nunc.]

ADDITIO. Et iuuantur secundum Ioan. Fab. & Angel. quãdo fine armis nullo prçcedẽte delicto sed propter domini sæuitiã, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt vt hic: aliàs non, vt l. si seruus, & l. si §. & hoc quidem, C. de ijs qui ad eccles. confu. & c. inter alia extra de immu. eccl. sed de iure canonico non iuuatur delinquens in ecclẽ c. fi. extra eodem titu. aliàs sic: nisi esset publicus latro, vt d. c. inter. & idem per omnia intelligas, de cœmeterio, vt 17. q. 4. cap. si quis contumax. las.

d Cogãtur. Not. hic quod aliquis cogitur vendere rem suam.

* Hoc est contra, l. inuitum, C. de contrah. emptio. Sed dicas hoc tolerari ob immanẽ dñi sæuitiam, nam & alias quoque propter nimiam seueritatem à communibus iuris regulis recedi vidimus: vt ecce, ex hac causa pater cogitur filium emãcipare. l. fin. si quis à par. vxor à viro separatur, c. literas, de restit. spoliat. societas dirimitur, l. si conuenerit pro soc. Sunt tamen & alij casus, quibus vendere cogimur ex quibus multos colligit glo. in d. l. inuitum, & in l. Iulianus, §. idem Celsus, ff. de actio. empti. & in l. nec emere, & ibi las. C. de iure delib.

e Bonis conditionibus. s. vt pretium habeat & ad dominum primum nõ reuertãtur, vt inf. §. prox. & §. fin. Et ne simili pœna anteriorum efficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, ab eodem, vt inf. proximo, §. & § fina.

SYL. * Tu dicas quemadmodum declaraui hic in Commen. ex Theophilo, Ideo dixisse bonis conditionibus, ne forte iratus seruo dominus in venditione graues aliquas conditiones apponeret, veluti, vt aliquandiu in vinculis contineatur, vel nunquam manumittatur, vel in aeternum insalubrem ablegetur.]

* Huic declarationi congruit. l. Statuliberos. 1. de statulib.]

f Recte, scilicet præcepit.

a Ma-

male vtatur. [a] Cuius rescripti ad Aeliū Martianum [b] missi verba sunt hæc; Dominorū [c] quidem potestatem in seruos suos illibatam [d] esse oportet, nec cuiquā hominū ius suum detrahi: sed & dominorum interest, [e] ne auxilium contra sæuitiā, vel famem, vel intolerabilem iniuriam [f] denegetur [g] ijs, qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt: & si, vel durius habitos, quam æquum est, vel † infami [h] iniuria affectos esse cognoueris, venundari iube, ita vt in potestatem domini non reuertantur: qui Sabinus si meæ cōstitutioni fraudem [i] fecerit, sciat me hoc admissum aduersus se seuerius executurum.

¶ De patria potestate.

¶ Descendentes ex iustis nuptijs in potestate nostra sunt, & quid sint nuptiæ hoc dicit ex l. item, ff. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur.

IN pote-

a ¶ Male vtatur. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos, vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. in prin. collat. 2. quod non contingeret, si cui libero seruos suos liceret occidere. Et nota, q illud idem, quod interest priuati principaliter, & reipublicæ interest secundario. vt supra diximꝰ de iusti. & iur. in fi. argu. contra. ff. solut. matr. etiam. §. licet. † & l. si constante, §. si maritus. Accur.

* Quod dicit de subiectis locupletibus, potest interesse reip. secūdum Alex. in l. 1. ff. solut. matr. pp collectas imponendas, quādo resp. egeret pecunia pro expediendis milit. & de multiplici vtilitate publica, vide quæ dixi sup. de iu. & iu. §. vlt.

† Solus secūdū doc. hic & dic qd non tenetur de culpa vt ibi, .f. de sæuitia & dolo maxime in hoīe, sic vt hic qui dolus ex facti ac ei tate diu.

b ¶ Martianū. Proconsulē Eticæ aliās Euticæ vrbis, vt ff. eodem l. 2. §. si dominus.

† aliás immani.

* Legendum est Beticæ.

c ¶ Dominorum. Hinc inde allegat, & primo duas pro dn̄is rationes, vel dicta ponit.

d ¶ Illibatam. i. non diminutam.

e ¶ Interest. i. eis proderit, vt seruos nō perdant: & dic denegetur. s. a nobis, vel dic interest. i. ad eos pertinet, ne denegetur. s. a se dn̄is: cum forte vxor. vel filij, vel alij domini familiares inferāt hoc: sed prima verior.

* ¶ Verius est quod ait Theophi. in Institu. Græcis: ne serui oppressi nimia dominorū sæuitia, desperantes ab huiusmodi iugo se liberatum iri, aut manus sibiipsis inferant, aut arrepta fuga pretium sui domino auferāt: cuius rei exemplum celebre posuimus hic in nostris Annot.

f ¶ Iniuriam quā patiūtur iure naturali inspecto nō iure ciuili, vt inf. de in. u. §. seruis.

* Dic, q vere iniuriam patiuntur quia id, q contra eos fit, non iure fit. l. 1. ff de iniur. sed non habent iniuriarum actionem, quia iuris interpretatione dn̄o fieri censetur iniuria.

g ¶ Denegetur sic. ff. de offic. præt. vt l. 1. §. quod autem.

h ¶ Infami. i. infamata, seu magna iniu.

* Infamem appellat, quam sup. dixit intolerabilem, vel intelligit impudicam & turpem violationem, l. 2. ff. eo.

i ¶ Fraudem vel euidenter, quia non obedit, vel callide, dicens non esse istum seruū qui fugit.

¶ Adde, quod hæc glos. male intelligit: quia text. intelligit, de fraude commissa a dn̄o, nō a seruo, cuius fraudis exēpla vide hic p Christopho. & Ias.] * Sensus autem huius loci est, si Sabinus non paruerit, vel callido aliquo commento sententiam, & vim meæ constitutionis eluserit: & potest poni exemplū veluti si hic Sabinꝰ submitteret emptorem, qui seruum pecunia ipsius Sabini emeret, & eius intuitu postea semper in vinculis haberet. Fraus enim legi fit, cum quis saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit l. contra, ff. de legi. SYL.

¶ De patria potestate. ¶ Continuatio clara est ex diuisione facta in prin. tit. præcedent. sed circa hanc rub. considera, q videtur male posita: quia cum patria potestas, sit causata ex nuptijs, vt inf. in nostro in princ. & ex adoptione, ergo illi tituli erant præponēdi: quia causa debet præcedere causatum: & ita aliás vidi Maria. Soci. Iuniorem opponere: sed responsio est, q causa immediata est ius ciuile, non nuptiæ, aliás patria potestas diceretur de iure gentium, quod est falsum: & dictio, exposita hic in text. exponi potest. i. propter l. 1. §. ex incendio, ff. de incen. ruin. nau. vel dicas causata causis postponi quo ad ordinem intellectus, vt per doct. in rubr. infra de obligatio. SYL.

IN potestate. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere, qui sunt liberi in nostra potestate. Secundo diffinitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio qui habet filios in potestate. Quarto ex prædictis infert, specificando

cādo quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, ius autem. Quarta ibi. Qui igitur Angel.

¶ Non ponitur, cum diuidēdo, & diffiniendo procedat. Not. qui sint in potestate nostra.

¶ Cōcor. cum hoc text. c. ul. ext. de cō uer. infid imme. ibi cum ar. * *

Item quid sint nuptię, & quid matrimoniū: & dic aliter diffiniri nuptias in l. 1. ff. de ri. tu nup.]

state a † nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis b nuptijs procreaui mus. † Nuptię c autē si-

¶ Concor. 27. q. 2. in summa.

a ¶ In potestate. Hoc verbū multis modis sumitur vt sup proxi. tit. diximus § 1.

b ¶ Ex iustis. Quæ sint iustæ, dicitur inf. tit. prox. m.

¶ Ex hac glo iuncto tex. no. qđ filij spurij vel aliter illegitimi, nō sunt in potestate patris, nisi postea legitiméntur §. si inf. tit. 1.]

SYL. * Adde, quòd non solū p matrimonium, & legitimationem inducitur patria potestas, sed etiam per adoptionem ascendentium, & arrogationem. §. 1. inf. tit. 2.

¶ Nuptiæ unde dicā tur. † His adde, quòd hæretici non habent filios in potestate c. 2. in fi. lib. 6.

c ¶ Nuptiæ, & dicuntur ab obnubendo, id est velando, quia velatæ incedere debent, vt ait Isidorus.

¶ Adde, quòd rationem assignat tex. in cap. hæc imago. xxxiij. quæst. 5, quia non est gloria, aut imago Dei.

* Adde, quòd ideo velabantur, vel pudoris gratia c. nec illud. xxx q. 5. vel vt scirent sem per maritis subditas futuras, & humiles c. feminæ. ead. q. 5.

Mrimonium unde dicat. Sed matrimonium dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat: † id est, & hęc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significant. Item coniugium, & connubium, & consortium, vt ff de ritu nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter seruos accipiatur, vt C. de seruis fugitiuis, l. fin. inter quos propriè dicitur contubernium, vt C. de incestis nupt. cum ancillis.

† Facit text. i c 1. de frig. & malef. ad de Gella. li. 18. c. 6.

ADDITIO Ideo ab ea potius, quam patre, denominatur, quia maiora sustinet onera. Est enim ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa, vt ext. de conuer. infid. ex literis. Io. Fab. & Ang.

d ¶ Coniunctio animorum, nō corporum tantum, vt ff. de reg. iu. l. nuptias & illa coniunctio animorum significat vnionem, quę consistit inter Deum, & iustam animam. Vnde Apostolus. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Reliquum, scilicet, coniunctio corporum, designat conformitatem, quæ cōsistit in carne inter Christum, & sanctam ecclesiam, id est humanum genus. Vn

Ioannes. de Euangelista. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

SYL. ¶ Adde tamen, quod sola coniunctio animi sufficit cum intentione cōiungendi corpus d. l. nuptias, ff. de reg. iu. & vltima verba glo.

sunt verba tex. in c. debitum de biga.]

e ¶ Indiuiduam: Quo ad affectionem. sic su pra de iust & iu. in princ. actu enim plerūque fit separatio, tam iure veteri, quam nouo permittente, vt C. de repu. l. consensu, & in Auth. de nuptijs, §. si igit col. 4. in Auth. vt li. ma. & aui. §. quia vero plur. coll. 7.

ue matrimoniū est viri & mulieris coniunctio d † indiuiduā e vitę consuetudinē cōtinens.

¶ Adde hoc verum de iure † concor. ciuili, secus de iure canonico. c. de infideli- 32. q. 2. c. bus de cōsang. & affi. quod ius canonicum solet. in materia peccati seruatur. cap. 1. de operis noui nuncia.]

* * Adde, quòd ad demonstrandum hanc vitæ indiuiduam, quæ esse debet inter coniuges, consuetudinem olim cingulo noua nupta præcingebatur, & illius caput comebat hasta celibari, quæ in corpore gladiatoris abiecti, occisiq; stetisset, quod latius explicat Festus in ver. celibari. & ver. cingulo.]

Mrimonij diffinitioni aliquid addē dum est.

¶ Sed nunquid hanc affectionem habet aliquis ad concubinam quandoque? Certe sic: & ideo adijcias huic diffinitioni, Diuini & humani iuris communicatio. vt ff. de ritu nup. l. 1 Diuini quia eiusdem sectæ debent esse, vt non sit vnus Christianus, & alter iudæus, vt C. de iudæ. l. ne quis humani, quia forum viri sequitur vxor, ff. ad muni. l. fi. §. 2 sed secus in concubina, vel qualibet minus legitima vxore, vt ff. ad muni. de iure. §. fi. licet concubinatus iure permittente fit, ff. de concu. l. in concubinatu, in fi. i. Neque valet oppositio de matre ad filium, quia ibi non est talis consuetudo qualis ad vxorem, vt infra titu. 1. §. ergo. & in Auth. quomodo opor. epis. §. 1. coll. 1 & § quinta ibi, Sed aut sole &c.

Concubinatus an sit pmissus.

¶ Adde, quod Christo. hic dicit, quod hæc gl. peccat in Spiritum sanctum. i. in imperatorem, volendo supplere: ideo dicit tenendum esse tex vt iacet & ad oppositionem de concubina dicendum est, quod non continet concubinatus indiuiduam consuetudinem vitæ, quia ex voluntate sola dirimi potest, vt per eum hic.

SYL. * Adde præterea, quod falsa est expositio gl. circa verbum, diuini positum in d. l. 1. de ritu nup. Nam, vt docui hic in Annot Modestinus loquitur de communicatione sacrorum, quod scilicet vxor tenetur seruare ritus sacrificiorū viri: olim enim quælibet familia propria sacra habebat. Quod autem dicit, concubinam non sequi forum concubini, intellige ex eo quod sit concubina, sed bene alio respectu potest effici, de eius foro, ue luti, si eo conferret maiorem partem fortunarum suarum, uel ibi domicilium suum collocaret, ut declarat Bart. in d. l. ult. §. 2. ad municipa.

ADDITIO Id est. Dummodo unum de quatuor, quæ habentur in l. 1. eo. tit. interuemat,

niat, vt ibi no. glo. & Bart. in l. fi. eod. tit. Sed hodie secundũ fidem, & iura canonica, cõcubinatus nullo modo est, permissus, immo quælibet etiam simplex fornicatio, est peccatum mortale vt in cle. ad nostrã. extr. de hæreti. Io. Fab. & Ang. Aret.

¶ Ius autem. ¶ Diuiditur in tres partes, in prima ponitur qui habeãt filios in potestate: in secunda qui sint in potestate: in tertia exceptionem in descendentibus ex feminis. Secunda ibi, Qui igitur. 3. ibi, Qui autem.

¶ Ciues Romani tantum filios habent in potestate, & descendentes ex masculis non feminis. hoc dicit ex l. item cum sequen. ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iur.

SYL.

¶ CASVS. Quæsitum fuit, qui haberent filios in potestate, & ex definitione sup. in prin. huius tit. facta videbatur, quod omnes qui eos susceperant ex iustis nuptijs: contrarium deciditur, quod soli ciues Romani: rõ decidendi est, quia cum hæc sit inuentio iuris ciuilis Romanorum, non potest talis l. ligare ext. iurisdictionem disponentis. l. fin. ff. de iur. om. iud. sed tunc in secundo loco fuit dubitatum, an nepotes vel alij descendentes essent in potestate aui, vel patris, & videbatur dicendum, quod patris, quia cum inter ipsum & vxorem sint iustæ nuptiæ, & ij habeant in potestate qui ex iustis nuptijs generant, vt sup. in prin. videbãtur esse in potestate patris generantis. Contrarium tamẽ deciditur, quia immo sunt in potestate aui, ea ratione, quia qui in potestate alterius est, non potest alium habere in potestate. §. itẽ vobis inf. per quas perso. no. acqui. Vltimo dubitabatur, an idem esset in descendentibus ex filia: & dubiũ faciebat proxima decisio, cuius contrarium respõdetur ea ratione, quia filij patris familiam & dignitatem sequuntur, non matris. l. liberos. ff. de sena. No. quod soli Ro. ciues habẽt filios in potestate. Item quod verba non dicũtur superflua, quæ ad maiorem declarationem ponũtur: non enim erat necessaria illa clausula. Nulli enim, cum esset dictum, proprium, ꝙ est, quod alteri non competit. l. omnes populi, ff. de iusti. & iur. & ad hoc allegatur iste tex. per Dec. in cons. 262. col. 1. item ꝙ dictio igitur, est illatiua. Item ꝙ eandem potestatẽ habet auus in nepotem, quam pater in filiũ. Item ꝙ descendentes ex filia non sunt in potestate aui materni: & sic quod descendentes seq. patrem non matrem, quo ad patriã potestatem, & familiam.]

Potestas patria in septem cõsistit.

a ¶ Ius autem. Quod consistit in septẽ. Primo, quia necessitate famis pater filiũ vendere põt, vel obligare. vt C. de pa. q. fi. distr. li 2.

* Caute gl. loquitur de patre non enim hoc liceret auo, vt tradit Saly. post alios i d. l. 2.] Secundo, quia ab eo in ius vocari non potest, vt C. de in ius voc. l. fi.

* Hic non est effectus patriæ potestatis: namq; nec filius emancipatus vocat in ius patrem sine venia d. l. fin. idemque est in patre naturali, & in matre. l. 4. & l. 6. ff. de in ius vocã. hoc autem introductum est propter reuerẽtiam omnibus parentibus exhibendam. d. l. 6.]

¶ Ius autem a potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Ro-

Tertio, quia nec cum eis agendo iudiciũ habere possumus, vt ff. de iudi. l. is.

* Excipe causã castrẽsis peculij, & alios casus: ibi relatos p gl.] Quarto, quia per eũ acquirimus, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. j. Quinto, quia in iudicio contra aliũ sine licentia nostra esse non potest, vt C. de bo. quæ li. l. fi. §. 1. (i)

* Limita hoc multis modis, quos prosequitur Soc. in trac. reg. & fall. reg. 196. incip. filiusfa. in iudicio.] Sexto quia eo inuito sua bona aduentitia administramus, vt inf. per quas perso. no. acqui. §. 1. Quidam tamen dixerunt: quod alimenta adinuicem hoc iure præstantur. quod falsum est, cum in emãcipatis hoc fit, vt ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. in princ.

† melius facit l. 1. C. de bo. ma.

Item ciuilis obligatio inter nos esse nõ potest, vt inf. de inuti. sti. §. item inutilis. †

* Hinc est, quod donatio p̃ris facta filio est inutilis, eamque reuocare potest. l. donationes quas. C. de dona. int. vir. & vxo. nã alioqui videretur sibi redonare, cum quicquid acquirit filius: patri acquirat, quæ obligatio non consistit. l. liber homo. ij. in princip. de verb. oblig. naturalis autem obligatio bene inter eos contrahitur. sicuti etiam cum seruo. §. 1. de fideiusso.] Est & octauus, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue. quod aut à nullo detinetur, aut ab aliquo, si ab aliquo, volẽs, aut inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis, ff. de lib. exhi. l. 3. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agam. vt inf. de actio. §. præiudiciales. non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatẽ in qua factus est hæres, vt ff. de acqui. hær. l. si quis mihi. §. iussum. & ff. de lib. exhib. l si eum. In secundo eadem auxilia locum habent, & plura, scilicet rei vendicatio de iure Romano, vt ff. de rei vendit. l. 1. §. 1. In tertio locum habet interdictum. De libe. homi. exhi. Item actio in rem de iure Quiritium, vt ff. de rei vendic. l. 1. §. 1. & de lib. exhi. l. 1. 1. respon.

† Adde alium secũdũ doct. quia in atrociorib' delictis filius, qui est in p̃tate patris, pp iussum patris minus punit' licet non excusetur in totum, vt ff. de re iud. l. ad ea. secũdũ Pe. de Bellape. hic.

* Vide Budæ. in l. In auditum, ff. ad l. Cornel. de sic. & Ale. li. 2. Disp. c. 22. & Ald. hic in Anno. & Cõmen.

SYL.

* Adde nonum, quod olim habebat in filium ius vitæ & necis. l. in suis. ff. de lib. & posthum. hodie vero emendandi & moderate corrigendi. l. 1. C. de emend. prop. Decimus est, quod filius non poterat vti alijs sacris, atque pater vteretur, vt inquit Alciat. li. Prætermiss. 1. in ver. sacra. Vndecimus ꝙ nõ

obligatur ex voto facto reipub. l.2. §.voto. ff. de polli 12. quod non potest testari, nec codicillos facere. l.pen.& fi. C.qui testa. fa. pos.13. quod debet institui aut nominatim exhæredari, inf. de exhær.lib.in prin.14.quod non potest donare causa mortis absque consensu paterno. l. Tam is. ff.de donat. cau. mor. 15. quod non potest contrahere matrimonium secundũ ius ciuile nisi patre consentiente. inf.tit.1. in princ. quos suprascriptos effectus latius in Comment. declaraui.

ADDITIO.

(1)Scilicet speciali: nec sufficeret generalis siue vniuersalis. Item nec ratihabitio postea sequens, vt no.glo. in l.3. §.sed virum. ff.de mi. Et hæc vera. nisi simul cum patre agat, vel conueniatur. Item nisi in causa criminali, vel in casibus vbi patri non quæritur vsusfructus, secundum Angel.hic. Item nisi sit tutor alicuius vel procurator. c.qui generaliter.de procur.lib.6 Ias.

† aliàs ãt.

manorum. [a] † Nulli enim alij sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatẽ, qualem nos habemus. Qui igitur ex te, & vxore [b] tua nascitur, in tua [c] potestate est. Itẽ qui ex filio tuo, & vxore eius nascitur, id est nepos tuus, & neptis, æque in tua sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps ceteri omnes. Qui † tamen ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, [d] sed † patris eorum.

† aliàs in patris.

¶ De nuptijs.

¶ Iustæ sunt nuptiæ, quæ secundum ll. fiunt inter puberes, & in filijs cum consensu parentis: dato etiam modo filijs furiosi, quomodo nubere iure possint. hoc dicit ex lege secun.& sequent. ff. eodem.

† aliàs de iustis nuptijs.

IVstas autem nuptias inter se

† Hoc inductum fuit ex cõstõne D. Antoni.

SYL. quia oẽs q in orb. R. sunt ciu. Ro. effecti sunt. l.in orb. de sta. ho.

a ¶ Romanorum.i. omnium † qui sunt de Romano imperio: aliæ vero gentes: quædam vt seruos tenent filios, vt Sclaui: aliæ vt prorsus absolutos, vt Francigenæ ideo caute dicit inf. Talem, qualem.

¶ Adde, quod ex gl. alias referebat Decius, quod in Gallia non daretur sũitas, & quod filij Gallorum testari possent etiam in aduẽtitijs quòd tamen dicit falsum, quia in Gallia habetur ratio patriæ potestatis: Dec. in l.qui se patris, col.2. C.vnde lib. * licet non eodem modo, de quo vide Alciat. lib.2.Dispun.cap.22.]

* Adde, quod hoc ius potestatis moribus receptum fuit. l. patre. ff. de ijs qui sunt sui vel ali. iu. & sic a lege 12. tabul. descendit: sed cum constitutione Antonini, de qua in l.qui in orbe, de sta.ho.qui in orbe Romano sunt, ciues Rom. effecti sint, sequitur ad omnes christianos hodie illud pertinere, quapropter & Francis communicatum est, quia & ipsi pars sunt Romani Imperij, eoque iure viuunt, licet Regibus Germanorum, quos Imperatoris titulo Romani Pontifices insignuerunt, non subsint, secundũ Alcia. in l.potestatis, de verb. signific. hodie tamen ex consuetudine Franciæ filiusfa. sibi acquirit, non parentibus, vt testatur And. Tiraq. in tract. de retract. lignag. §.1. glo.9. nu.60. vbi vide circa hanc gl.]

b ¶ Et vxore. Aliud si ex concubina, vt inf. tit.1.§.fi. vel incesto coitu natus, vt in Auth. qui.mo. na.eff. sui. le. collat. 6. §.fin.

* Adde, quod si sit vxor illegitima, alter tamen coniugum ignorauerit impedimentum, de iure canonico filij sunt legitimi, & succedunt patri etiam scienti cap. 2. & cap. ex tenore. qui fil. sint legi.

c ¶ In tua. Si tamẽ tu sis sui iuris, non alias vt ff. ad l. Iul. de adult. sic euenier.

d ¶ Non sunt. Quia qui nascuntur patrisfamiliam sequuntur, vt infr. de legit. agnat. tut. §.1. & in hoc sequitur conditionem patris, vt ff. de sta.ho. l.cum legitimæ.

¶ De nuptijs. Supra tit. prox. dictum est, quod in potestate nostra sũt liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauimus: ideo hic subiungitur inter quos dictæ iustæ nuptiæ contrahuntur. Aret.

Cõtinuatio.

IVstas. Iste tit. diuiditur in octo partes. In prima ponit qui possunt contrahere matrimonium, & qualiter subijciẽdo q. de filio & filio furiosi. secũda ibi, Ergo nõ omnes. vbi ponit quasdam esse personas, inter quas non potest esse matrimonium .s. inter ascendentes & descendentes, tertia ibi, Inter eas vbi ponit inter quas personas ex collateralibus, etiam coniunctis per adoptionem, potest fieri & nõ fieri matrimonium, 4. ibi, Affinitatis, vbi ponit inter quas personas nõ potest fieri matrimonium ratione affinitatis. § ibi. illud certũ. vbi ponit: qualiter matrimonium prohibetur ratione seruilis cognationis. 6. ibi. Sunt & aliæ. vbi ponit generaliter quasdã esse alias personas, inter quas non potest cõstitui matrimonium. 7. ibi, Si aduersus. vbi annullat matrimonia contracta cõtra iuris præcepta, & quicqd secutum est exinde, & punit contra facientes. Octaua ibi, Aliquando, vbi ponit de filijs naturalibus & quomodo possunt legitimari. Itẽ prima pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictũ generale: in secunda illud declarat; in tertia determinat inci-

incidentem quaestionem. Secunda ibi, Masculi. Tertia ibi, vnde quaesitum. secundum Por.

SYL. ¶ CASVS. Quaerebatur quae essent iustae nuptiae. & respōdetur, q; intelliguntur illae, quae factę sunt secū dum praecepta legum: quia tamen ex hac generali declaratione non habebatur particularis doctrina, quaesitum fuit, an circa aetatem esset limitatus terminus: & cum nuptias faciat consensus, non concubitus. l.nuptias.ff. de regu. iur. videbatur considerari debere tēpus, quo homines habēt perfectum consensum, & sic tempus 25. annor. l.1.ff.de min. quia sumus in casu in quo restitutio non potest ponere in pristinum. Hoc tamen non obstante deciditur, quod attendatur pubertas, quia hoc tempore & mulier est viripotens, & mas aptus ad generandum: & statim quod quis est habilis ad generandum, dicitur habilis ad matrimoniū: quia hac ratione inuenta est cōiunctio: quae aetas ad obligationes habilis est. §.pupillus, infra de inutilib. stipula. Successiue quaesitum est, an filij famil. dummodo essent puberes, absolute cōtrahere possent nuptias, & videtur dicendum quod sic: nec quicquam obstare patriam potestatem, quia cum hic agatur de coniunctione naturali, non videtur, quod patria potestas aliquid operetur. §. sed naturalia. sup. de iur. natur. gent. & ciui. At contrarium deciditur, & ratio decidēdi ponitur in tex. Quo factum est, vt sit dubitatum, an filij furiosi, cuius nullus est consensus, possint nubere: & dicendum videbatur, quod non: quia cum consensus eius sit impossibilis: * tam expressus, quia scilicet mente caret, §. Itē furiosi, infra qui testa. fa. poss. quam tacitus. quia is tacendo consentit, qui contradicere posset.] lex autem consensum paternum exigat, priuatus videbatur filius ex hoc impedimento. Attamen deciditur oppositum, & dicitur, quod quāuis iure antiquo hoc esset, tamen Imperator ad remouenda matrimonij impedimenta dedit modum nubendi, l.si furiosi. C. eod. * Pronior autem fuit antiquitas in permittendo filiae furiosi nubere absque patris consensu, quia in conseruanda eius pudicitia plus suberat periculi, tum ob naturae stimulos in mulieribus acutiores, tum ob sexus imbecillitatem. Videmus enim eadem ratione constitutum, vt in nepotis matrimonio consensus aui sufficiat, in nepote vero tam aui, quam patris voluntas exigatur. l. oratione. ff de ritu. nup.] Not. quę sint iustae nuptię. Item in qua aetate contrahere matrimonium liceat. Item quod in filio contrahente matrimonium requiritur consensus paternus ex ciuili & naturali ratione. Item q; non solum consensus, sed iussus requiritur.

ciues a Romani cōtrahunt, qui secundū praecepta b legum coeunt:

Item quod filij furiosi sine paterno consensu contrahunt nuptias. item quod statutum de filia furiosi non extenditur ad filium, contra hic not. per Angel. alias enim non fuisset necessaria decisio Imperatoris, nec fuisset variatum, vt dicit. Item ibi, Ciues Roman. no. q; matrimoniū est tantum inter liberos.]

masculi quidem puberes, c feminae autem viri potentes: d siue

* Iustas nuptias dixit, hoc est legitimas & in quibus nihil iure possit desiderare. Nam iustū dicimus, quod Graeci aetibes.i. numeris omnibus absolutum, sic iustos liberos & iustam vxorem appellamus. l.si senatori de ri.nup. & l.cum quis. C.de na.lib.

a ¶ Ciues Romani.i.liberi homines, vt sup. de lib. §.si serui ergo non faciunt matrimonium, † sed contubernium, vt hic, & C.de incest.nup. cum ancillis & in auth. de nupt. §.si vero ab initio.coll.4. † Sed aliud est iure canonum (i) quod praeualet, vt in auth. de eccl.ti.§.1.coll.9. vbi dicitur, quod canones sunt seruandi pro legibus.

¶ Adde, quod de iure cano. matrimonium est inter seruos, & potest contrahi etiam inuitis & contradicentibus dominis. cap.1. de coniug.seruo.]

b ¶ Praecepta, quae sunt, inf eo.tit. per totum & ff.eo. & C.eo.tit. per totum, vt colligemus in magna gl. inf.eo. §.sunt & aliae.

c ¶ Puberes.i.maiores 14.annis, vt inf. quibus modis tu.in prin.

d ¶ Viripotens. id est maiores 12.annis, infra qui.mo. tu.fi. r.respon. sed in sponsalibus 7.anni sufficiunt, vt ff.de spon.l.in sponsalibus.

* Ratio, cur maturius feminae nubant, quā mares, est. quia prius generationi aptae sunt, vt tradit Macrob.lib.7.saturna.c.7. in sponsalibus autem contrahendis equiparantur, & septem anni sufficiunt in mare & femina, quia in his consensus solus requiritur, qui par est in vtroque.

¶ Sed numquid hodie 15. anni sunt necessarij ad matrimonium. vt in auth.de tem.non so.pe. §.naturaliter, col.7. Respond. lex illa consuetudinem & frequentiam hominum ponit. Item quid si aliquis, antequam istud tempus attingat, inuentus sit sufficiens ad matrimonium? Videtur quod nubere possit. † vt ff. quando di. le. ce. l.pe. quasi felici diplomate vsus, vt ff.de verbor. obligat. l. continuus §.cum ita. Sed cōtradico, immo. l.Iulia de adulterio & stupro commisso poterit puniri, vt ff de adul. l.inter liberas 1.re. spon. & est pro hoc. ff.de concub. l.1. §.fin. Si autem de facto intra dictum tempus vxorem quis acceperit tunc erit vxor cum ad aetatem praedictam peruenerit, vt ff.de ritu nup. l.minorem.

¶ Adde hoc verum de iure ciuili, sed de iure cano. consideratur potentia coeundi: &

matrimonium non est inter seruos.

** † Innuit hoc & Platit. & in prologo Cassi.

SYL. † Simile est in cap. fa[ne]. extra de cle. cōiug. vbi matrimonia cōtracta per sacerdotes dicit contra beinna.

† Ista est vera secū dum oēs scrib. p. c. puberes & c. continebatur ext. de despō. pu. & l. si vxor. § si. ff. de adul.

fi ante ann.14. vel 12.ann. inueniatur, contrahitur matrimonium. c.puberes. c.de illis 2.de despon.impub.

patresfamilias [a] sint, siue filijfamilias: dum tamen si filijfamilias sint, cōsensum habeant parentum, quorum in potestate [b] sunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis, [c] & naturalis [d] ratio suadet: in tātum, vt iussus parentis præcedere debeat. [e]

¶ Vnde [f] quæsitū est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere possit: [g] cumque super filio [h] variabatur, nostra processit decisio [i] qua [k] permissum est, ad exēplum filiæ furiosi, [l] filium quoque furiosi posse & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare, secundum datum [m] ex nostra constitutione modum.

¶ Matrimonium non potest contrahi inter ascendentes & descendentes vsque in infinitum, etiam per adoptionem: & etiam adoptione finita per emancipationem. hoc dicit ex l.nuptiæ consistere. ij. cum ll. seq. ff.eod.

a ¶ Patresfamilias.s. qui sunt iuris sui, cuiuscunque ętatis sint: sic & matresfa. sed filij & filiæfamilias, qui sunt in ptāte, cuiuscunque ætatis sint, vt ff. de ijs qui sunt sui, vel alie. iuris. l.nam ciuium. Accur.

b ¶ In potestate. Quid ergo de emancipatis? Vī idem, ut C.eod.l.uiduæ. Sed illud consilium est,† non præceptū ꝗ aut possit filius emancipatus. dī ff. de contra tab. l. 3. §.si emancipatus.& ff. de rit.nup.l. filius emancipatus.

¶ Si consiliū sit reuerentiæ, est de necessitate obediendū, secus si perfectionis gl. est ord.in c.ad aures. de æta.& qualit. SYL.

* ¶ Vera resolutio est, ꝗ filius emancipatus indistincte potest absque interuentu patris contrahere matrimonium.d.l.filius. filia vero nubere debet secundum modum datum in l. in coniunctione. C. de nupt. & hoc intelligēdum est secundum ius ciuile, aliud enim secundum ius cano.quod in hac materia præualet.

** Adde, quod nepos ducat vxorem, non solum requiritur consensus aui, in cuius potestate est. sed etiam patris, si vero neptis nubat, sufficit consensus aui.l.ratione.ff.eo. & ratio diuersitatis est, vt ibi scribit Accursius quia mulieres oportet accelerare nuptias, ne quid turpe committatur.]

c ¶ Et ciuilis. Quia est in potestate de iure ciui.Roman.vt sup.tit.1.§.ius.

** Quid si nolint parentes consentire? & videtur eos cogi posse. l.qui liberos. de ritu nuptia.]

d ¶ Et naturalis. Quia pater, vt ff.de iust.& iur.l.2.

e ¶ Debeat. Alias non valet, vt ff.de sta.ho. l.Paulus respondit, videtur tamen consentire, nisi contradicat expresse, vt ff.de spon.l.in sponsalibus, in fi.

SYL. ¶ Adde hoc falsum de iure canon. quia sine consensu patris contrahere potest c.fin. vbi gl.32.q.2.& est communis opin. contra quā non valeret statutum hodie disponens idē, quòd hic dicitur, vt proseq. Dec.in c.eccles. sanct.ma.colum.6.de constit.

f ¶ Vnde. Quia patris consensus exigitur.

g ¶ Possit. Videtur, quod non, cum pater non possit consentire, ut ff.de iur.co. l.2. §. furiosus.

h ¶ Super filio. Nam de filia facile concessum fuit: qa forte calidior sanguis est in ea, vt in Auth. de non elig. §. cum igitur col lat.1. Vel veriꝰ propter fragilitatem sexus, argu.inf. qui.ali. li. in princ. sed prima non placet.

* ¶ Veram rationem posui in figuratione casus. SYL.

i ¶ Decisio. id est sententia vel lex. vt C.eo. l.si furiosi.

K ¶ Qua. Decisione.

l ¶ Furiosi. Idē & si captus fuerit, & absuit pater per triennium: Vel si nescitur an viuat, vel non. vt ff. eo.l.si nepos.§.fin.& l.si ita.

** Adde, quod tamen valet matrimonium ante effluxum triēnium captiuitatis, vel absentiæ paternæ, dummodo ducat talem, cuius conditionem certum sit patrem non esse repudiaturum. l.si filius.ff.eo.]

m ¶ Secundum datum. Scilicet cum auctoritate curatoris patris, & dote secundum quantitatem patrimonij patris data, vt C. eod.l.si furiosi. in fi. sed iure canonum sufficit * consensus eorum, de quorum matrimonio agitur: sed illud forte in alijs, & non in filijsfamilias intelligitur. Vel credo, quod hoc corrigitur quia ita honesta est res contrahere matrimonium, sicut & intrare monasterium, vt in Auth.de san.epi.§.sed & hoc præsenti.coll.9. † c. sufficiat. 27.q. 7.

¶ Adde hoc corrigi per Cano. vt dictum est sup.in glo.in ver.debeat. ** & declarat late Dec.in l.nuptias.de reg.iur. dum autē æquiparat gl. matrimoniū spirituale, & tpale, dicit verum, vt patet per tex.in c.quoniā.§.porro.vt lite non conte.c.inter. & c.fi. de transflat.episc. c.cum inter, de elec.bonus text. in auth.nisi. vbi Cyn.Saly.& alij. C.ad Trebell. SYL.

¶ Ergo. Diuiditur in quinque partes. In prima ponit regulam in secunda exempla: in tertia quid accidat ijs, qui contra regulam nubunt; in quarta ampliatio exemplj: in quin-

quinta ampliatio ampliationis. Secũda ibi, inter eas. Tertia ibi, & Quarta si tales. ibi, & hæc adeo. Quinta ibi, in tantum.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an cum quocũque iustæ nuptiæ cõtraherentur, & videbatur dicendum, quod sic, quia cum maris, & feminæ coniunctio de iure naturæ sit, & ius naturale sit inuariabile, videamusq. animalia cetera passim cõmisceri, nulla habita distinctione, videbatur dicendum hoc idem in hominibus esse seruãdum. Cuius contrarium dicitur, quia cũ aliud ratio hominis exigat, quam impulsus ille naturę, iure gẽtium & ciuili sunt prohibiti certi gradus ratione honestatis, qui in animalibus non considerantur. Vnde quãuis illa coniunctio naturalis fit, tamen modus coniunctionis de iure ciuili est. Non variatur itaque, quod naturale est, sed aliquid additur inter homines, quod ratione naturali dispositum est: veluti inter ascendentes, & descendentes: & quamuis inter adoptiones non sit tanta ratio, maxime adoptione soluta, idem tamen statutum est, in memoriam reuerentiæ debitæ, & quia iam fuit iure ciuili filia: quia adoptio quantum potest naturam imitatur, §. minorem, infra de adoptio. Not. quod regula nuptiarum est prohibitoria certarum personarum, & ideo qui non prohibentur contrahere, intelliguntur permissi. Item q̃ inter ascendentes, & descendentes in infinitum, etiam adoptiuos, & soluta adoptione non sunt iustæ nuptiæ. Item quod incestus & nefarius coitus dicitur cum consanguineis. Item quód cessante causa quandoq. nõ cessat effectus.

† declarat gl. ver. parentis. infra titu. 2. in princ.

† Vide gl. in §. ita ver. personis. inf. de hære. quæ ab intest.

† No. q̃ licet aliàs nefariæ nuptiæ ꝓprie dicãtur inter ascendentes, & descendentes, incestæ aũt inter collaterales & affines, attñ q̃nque his appellationibus promiscue vtimur gl. i auth. de incest. & nefa. nu. coll. 2. circa prin.

¶ Ergo [a] non omnes [b] nobis vxores ducere licet. Nam à quarundam [c] nuptijs abstinendum est. Inter eas enim personas, quæ parentum, † liberorumve † locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ non possunt: veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & nepotem, vel matrem, & filium, vel auiam, & nepotem, & vsque in infinitum. [d] Et si tales personæ inter se coierunt, nefarias † atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hæc adeo vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentum, liberorumve loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iungi: in tantum, vt, etiam dissoluta adoptione, idem [e] iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam emancipaueris.

Fratres & sorores iure non coniunguntur, etiam adoptiui, nisi alter emãcipatus sit. h.d.

¶ Inter eas quoq; personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iungũtur, † est quędã similis obseruatio,

a ¶ Ergo. Quia secundum præcepta legum fiunt matrimonia, ergo &c.

b ¶ Non omnes. scilicet mulieres.

c ¶ Quarundam. id est mulierum.

d ¶ In infinitum, adeo vt si Adam hodie viueret, nõ posset habere vxorẽ, secundũ Io, vt ff. de ritu nup. l. nuptiæ consistere.

ADDITIO. Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non, vt ff. de ritu nuptiarũ. l. & nihil. Apud quasdam tamen gentes aliud seruari, ait Ouid. lib. 10. Meta. Gentes tamen esse ferũtur, in quibus & nato genitrix, & nata parenti iungitur, & pietas geminato crescit amore.

e ¶ Idem iuris vt non possint coniungi.

ADDITIO. Et est ratio secundum Petr. quia licet filiatio sit finita ꝑ emãcipationẽ, tamen prohibetur honestatis causa: quia in copulandis nuptijs semper inspicitur honestas, l. semper, ff. de ritu nup. Aret.

¶ Inter eas.

¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere in trãsuersalibus: secũdo illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinem: tertio de coniunctis per adoptionem: quarto infert ex prædictis vnũ casum. Secunda ibi, Sane. Tertia ibi, Sed & si. Quarta ibi. Et ideo. Aret.

¶ Inter eas. CASVS. Quærebatur an inter collaterales quoque seruanda esset suprascripta prohibitio: & videbatur dicẽdum, quod non, quia cessabat ille ascensus & descensus sanguinis, qui est inter liberos & parentes, cuius contrarium deciditur in fratribus, & sororibus, ratione cuiusdam honestatis, quæ in nuptijs maxime spectatur, l. semper, ff. de ritu nupt. licet sint adoptiui, quia adoptio quoque naturam imitatur. Sed tunc dubitatum fuit, quid iuris soluta adoptione: & videbatur idem respondendum ex próxime præcedente §. vbi dissoluta per emancipationem adoptione durat adhuc impedimentum: sed contrarium deciditur: quia cum adoptio sit tantum iuris ciuilis vinculum, alio ciuili instrumento. i. emancipatione penitus est dissolutũ. l. nihil tam. de regu. iur. diuersitatis autem ratio inter hunc casum, & casum præcedentis §. illa est, quia paternum illud nomen pudori semper esse

† Huiu prohibitionis triplicem a[illegible] fert ratio nem Pi[illegible] in probl. quẽ vide. SYL.

oportet, cum maneant adhuc reliquiæ prioris potestatis, arg. l. vnius, §. seruus in eius caput, ff. de quæstio. quod non est inter fratres & sorores. Abhorret enim a publica honestate, vt quis iungatur cum ea, quam loco filiæ prius habuit. l. si quis alumnam C. eo.] Not. quod maior est prohibitio descendentium quam collateralium, quia illa est in infinitum, hæc vsq. ad certos gradus. item q, inter fratres & sorores non sunt iustæ nuptiæ. siue ex vtroque, siue altero se parente contingant. Item quod adoptiua, durante adoptione, nõ ducitur in vxorem. Itẽ quod emãcipatio inter adoptiuos collaterales soluit penitus affinitatem. Item qđ finita causa impedimenti finitur impedimentum.]

sed non tanta. [a] Sane enim inter fratrem sororemque nuptiæ prohibitæ sunt, † siue ab eodem patre, eademq. matre nati fuerint, siue † ex altero eorum.

¶ Sed si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit, quamdiu [b] quidem constat adoptio, sane inter te, & eam nuptiæ consistere non possunt cum vero per emancipationem adoptio sit dissoluta, [c] poteris eam vxorem ducere. Sed & si tu emãcipatus fueris, nihil est impedimento nuptijs. Et ideo constat, si quis

¶ Quod eleganter deplorat Bybis apud Oui. li.9. Met.

† alias ab.

a ¶ Sed non tanta scilicet vsque ad gradum septimum, secundum canones. vt xxxv. quęstio.3. cap. progeniem. &c. de consanguinitate. & cap. in copulatione. & cap. nulli. sed secundum leges vsque ad quartum, vt infra eodem, §. fratris. Idem hodie † iure canon. † vt extra de consanguinitate, & affinitat. non debet. & capit. vlt. sed tamen aliter accipitur gradus secundum canones, quam secundum nos, vt dicetur. inf. de gra. cog.

¶ Adde, quod hodie de iure canonico prohibitio est vsque ad quartum gradum cap. non debet, §. prohibitio. de consanguinit. & affinitat.]

b ¶ Quamdiu, Sic. ff. de verborum obligat. l. si stipulatus fuero. in fin. alias. si stipuler. §. 1. sic. ff. de libe. & posthum. l. si quis posthum. in fi.

** Ratio est, quia per adoptionem efficitur agnata fratris, vt declarat hic Theophilus.]

c ¶ Dissoluta, quia ipsa est emancipata, vt differat à sequenti casu.

d ¶ Generum. id est maritum filiæ.

e ¶ Eum. Scilicet patrem.

f ¶ Antea. Id est primo.

¶ Aliter antiquitus vt legitur de Abraham, qui habuit vxorẽ suã cõsanguineã, Gen. c.20. quod institutũ deinde prohibitum fuit, vt est Leu. c 18.

SYL.

† s. inclusiue. sed de iu. ciu. exclusiue, vt infr. eod.

g ¶ Filiam hoc ideo, quia emancipatione facta definit esse agnata patri: ergo per patrem non potest fieri agnata tali adoptiuo, vt ff. de adopt. l. qui in adoptionem. hodie vero non definit, vt inf. de legit. agnat. succes. §. fin. & ita hoc consilium hodie nõ valet.

§. duo sũ & ideo hãc glo. reprehendit hic Ias.

generum [d] adoptare velit debere eum [e] antea [f] filiam [g] suam emancipare: & si quis velit nurum [h] adoptare, debere eum antea filium suum emancipare.

¶ Filiam, vel neptem fratris naturalis vxorem ducere prohibetur: secus adoptiuam. hoc dicit.

¶ Fratris vero vel sororis filiam, vxorem ducere † non licet. Sed nec neptem fratris, vel sororis quis ducere potest, quamuis quarto gradu sint.

¶ Adde, quod licet ita communiter teneãt doctor. tamen hodie etiam emancipatione tollitur agnatio per istum text. & §. fi. inf. de leg. agn. tu. Nec obst. § fi. quia non defert patri hæreditatem, vt agnato, sed vt emãcipanti cõtracta fiducia. Nec ibi dicit, quod iure nouo sit agnatus, sed quod semper videtur cõtracta fiducia emancipare; quæ fictio manente agnatione nõ esset necessaria.]

SYL.

**

† Aliter olim, vt scribit Plutar. in probl.

h ¶ Nurum. id est vxorem filij, vt probatur, infra eod. §. affinitatis.

¶ Fratris. ¶ Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit dictum: in secunda extendit; in tertia assignat rationem: in quarta ponit quid in adoptiuo. Secunda ibi, sed nec, tertia ibi, cuius. quarta ibi, eius.

* ¶ CASVS. Figuratio facilis est. Dicitur enim quod filia fratris, sororisve vxor duci non potest, in quo nulla est difficultas; cum sit in tertio gradu. l. Iurisc. §. 3. ff. de grad. Solum videbatur subsistendum in eorum nepte, quæ cũ sit in quarto gradu, qui regulariter est permissus, videbatur, quod cũ ea nuptias liceret contrahere, & tamen respondetur cõtrarium ex regula posita in tex. cuius enim. &c. illud preterea quęsitũ est, an vxor duci posset filia sororis adoptiuæ, & videbatur quod non, cum teneat tertium gradum: attamen deciditur contrarium ex ratione in tex. allegata, quam optime declarat gl. hic, & apertius in l. si qua. ff. eod.] Not. quod inter patruum & neptem ex fratre, vel etiam inter patruum magnum, non licet contrahere nuptias. Itẽ quod de iure ciuili neptis fratris, vel sororis est in quarto gradu. Item quod cuius filiã prohibeor vxorem ducere, ita &

SYL.

eius

eius neptem. Item quod filia sororis adoptiuæ non coniungitur nec ciuili, nec naturali iure mecum. Item quod fortius est vinculum naturale quam ciuile. Itē quod vinculum legale tantum est inter adoptantem & adoptatum.

Cuius a enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

¶ Eius b vero mulieris, quã pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neque ciuili c iure tibi coniungitur.

¶ Duorum fratrum filij iure coniunguntur, secus in amita, & matertera etiam magna. hoc dicit.

¶ Duorum d autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis, coniungi possunt.

¶ Item amitam e licet adoptiuam f ducere vxorem non licet: item nec materteram: g quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnã quoque amitam, &

a ¶ Cuius. Sed opponitur: filiam aui vel auiæ non possum ducere, tamen neptem possum, quæ est mihi consobrina, vt inf. eod. tit. §. duorum. Respon. hanc regulam stricte intelligi in eo casu, in quo loquitur, & in omni simili, scilicet quando ego & ille, cuius filiã ducere non possum, sumus in gradu primo ad stipitē, & in potestate eiusdem: & sic, cuius, scilicet fratris, vel sororis meæ filiam &c. & hoc in naturalibus, secus in adoptiuis vt infr. §. proximo.

SYL. ¶ Adde, quod Ias. hic aliter declarat, quod si loquitur in collateralibus æqualibus, cessat ista: si vero in ijs qui ab. inf. sunt durat ꝓpter reuerentiam: quæ satis placet.* Vel dic, vt declaraui in Annot. quod Imperator in vers. Sed nec neptē. ibi, quamuis quarto gradu sint. docet nos responsionem, quia cum iam sit expresse decisus ille casus, qui obijcitur, in §. duorum. non potest comprehendi sub reg. l. doli clausula. ff. de verb. obl.

b ¶ Eius. Sic construe: Non videris impediri ducere vxorem filiam eius, quam pater, &c.

c ¶ Ciuili iure. De naturali constat, de ciuili sic probo. Illa filia sororis adoptiuæ non est in potestate matris, vt inf. de hæredum quali. & diffe. §. quia de causa. ergo non transit in potestatem illius, qui adoptat matrem, licet mater transeat, quia illi transeunt cum alijs, qui sunt in potestate, vt inf. tit. t. §. illud. & ff. de adop. l. si pater. at ipsa mater adoptata est mihi coniuncta per agnationem per patrem, in cuius potestate est. ff. de adopt. l. qui in adoptionem.

SYL. ¶ Adde, quod gl. in l. si qua, in verbo Adoptiuæ. ff. de ri. nu. apertius declarat, & assignat aliam rationem.]

Diuisio. ¶ Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus consobrinis: secundo de amita: tertio de matertera. Secunda ibi. Item amitam. Tertia ibi. Item nec materteram.

SYL. ¶ CASVS. Primo dubitatũ fuit, quid in descendentibus fratrum & sororum. an ista inter se nuptias cõtraherent; & ratio dubitandi oriebatur ex eo, quod nuptiæ prohibitæ erant in quarto gradu sup. §. proxi. deciditur tamen contrarium, quia in æqualibus non cadit ratio honestatis & reuerentiæ, quæ cadit i superioribus qui quasi loco patris sũt: qua ratione fuit etiam idem responsum in amita & matertera quãuis adoptiua. & ratio est assignata i tex. No. quod filij duorum fratrum iure inter se nubunt. Itē quod amitam & materteram etiam magnam ducere in vxorem, etiam qđ adoptiuæ sint, nō possumus. Item, quòd amita & matertera sunt loco parentum.

d ¶ Duorum. Hoc secundum leges, vt hic, C. & eo. l. celebrandis. secus iure canonum. Vel dic hunc §. loqui de adoptiuis, secus in naturalibus.

¶ Adde, quod loquitur in vtrisque, & de iu. cano. hodie corrigitur. c. non debet. §. prohibitio. de consang. & affi.] SYL.

e ¶ Item amitam. quæ est soror patris.

f ¶ Adoptiuam. Ab auo paterno.

** Exemplifica, si auus ipse paternus habens filium, qui est pater meus, adoptat puellam. hanc enim pater meus habebit sororem adoptiuam, mihi vero erit amita adoptiua.]

g ¶ Materteram. Caute non repetit, adoptiuam materteram &c. † quia matertera vel auunculus non fit adoptione, vt hic, & sup. eo §. eius, & ff. eo. l. si qua, §. si. Sed cõtra vr, ff. de ritu nup. l. per adoptionem. §. si. Respō. illud intelligitur, quando adopto in nepotē quasi ex filia natum, vel in pronepotē quasi ex nepote nato ex filia, quod possum, sicut si nullum habere filiũ, vt inf. tit. 1. §. licet. tũc enim soror & frater eius, loco cuius filij facta est adoptio, est matertera, & auunculus: alij mihi filij sunt, vt patet: & sic non imitatur naturam. quia aliter nepos ex filia naturali & legitima nō est in potestate: hic autē cum suis concordantijs loquitur, quando aliquam adopto in filiam, hæc quidē nō erit mia entera filij nati ex alia mea filia & naturali & legitima. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respondeo, quia altero casu scilicet quando adopto in nepotem ex filia, est cõ-

** † hoc idē animaduertit hic Theophilus in Instit. Græcis.

modum materteræ & auunculo: quia maiores quidem parentes imperãt minoribus, quod secus est in aduerso casu:& ex hac dependet alia. vt naturales & legitimi sint ado priuo subiecti.& est riduculũ, econtrario casu esset æquũ.

SYL. * ¶ Ad declaratione istius glos. videnda sunt quæ post Ang. & Christo. dixi hic in cõmen. latius

materteram magnã a ꝓhiberis vxorẽ ducere. ¶ Non potest aliquis contrahere matrimo-

enim necesse est declarare, quam capiat additio.

* ¶ Dic ex mente doct. rationem diuersitatis esse, quia in priore exemplo glo. ad d.l. per adoptionem. cum adoptatus loco nepotis efficiatur de agnatione & familia aui adoptantis, in cuius potestatem transit, (qua in re adoptio non imitatur naturam) agnascitur & filijs, & filiabus, & alijs existẽtibus in familia eiusdem aui. l.p.l. qui in adoptionem, ff. de adopt. qui filij & filiæ sunt auunculi, & materteræ ipsius nepotis. Et hęc quidem agnatio parit impedimentum nuptiarum. At in posteriore exemplo gl. cum adoptatur aliqua in filiam nulla resultat agnatio inter eam, & nepotem ex alia filia naturali & legitima adoptantis, quia illa (vt ita eam vocem per similitudinem) matertera non potest agnasci illi nepoti ex filia, cum extra familiam adoptantis sit, §. fin. sup. de par. pot. & consequenter nec eidem iure cognationis iungitur. l. patris. ff de in ius vocand. quippe cum in adoptione pro nulla reputetur cognatio, quæ natura contingit, vt scribit hic Theophilus. merito igitur non impediuntur nuptiæ.

Matertera magna, Amita magna, Frater aui materni, an dicat᷑ patruus magnus.

a ¶ Materteram magnam. Magna matertera, soror auiæ maternę est, amita magna, soror aui paterni est, vt infra de gra. cog. §. 4. Sed quid de fratre aui materni? Respond. est patruus magnus, vt C. de succes. edi. l. 1. licet Plat. contra vt ibi not. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibentur, vt sup. eo. §. fratris? Respond. quia hæc Personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parentum, vt in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis, vt not. sup. eod. §. sed nec neptem. & sic nota caute, quia ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes, sup. infra, & ex latere, vt infr. de gra. §. 3. 4. 5. & 6. & maior est abstinentia versus superiores, vt hic, & inferiores, vt sup. eod. §. fratris, quam transuersales, vt sup. eo. §. duorum.

Diuisio.

¶ Affinitatis ¶ Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam prohibitioné in genere. Secundo illam prohibitionem exemplificat in nuru & priuigna. Tertio rationem prohibitionis factæ de nuru & priuigna assignat. Quarto dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto rationem dictæ modificationis assignat. Sexto modificat prohibitionẽ circa priuignã. Septimo rationem dictę modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vtraque. Quarta ibi, quod ita. f. Quinta ibi, Quia eadẽ. Sexta ibi, Item si. Septima ibi. Quia duas. Aretl.

nium cũ nuru, vel priuigna prędenti, vel pręterita. h. d.

¶ Affinitatis b quo-

¶ Affinitatis. CASVS Quærebatur, an ꝓhibitio nuptiarum ratione agnationis traheretur ad affines: & ratio dubitandi erat, quia affinitas, vtpote contracta per feminas, non videbatur paris potentiæ cum agnatione: * quemadmodum nec antiquitus erant pares in successionibus, infra de legi. agnat. suc. & de succes. cogna. l prin.] cuius contrarium respondetur ex eo, quia nurus & priuigna, de quibus primo loco fuit dubitatum, filiæ loco habentur etiam dissoluta affinitate; nam ea constante alia ratione abstinendum est ab ipsarum nuptijs: quia quis duas vxores habere non potest, vt hic dicitur. * Abhorret enim lex coniunctionem illarum personarum, quæ inter se parentum liberorumve locum obtinẽt. §. ergo. sup. eo.] Not. quod ratione affinitatis prohibentur etiam nuptiæ. Item quod nurus & priuigna filiæ loco sunt. Not. quod vbi sunt duæ rationes finales, vna cessante, alia non, non cessat dispositio. * quod intelligas verum esse, dummodo singulæ rationes efficaces sint, & sufficiant, alioquin secus. l. si familia. de iur. omn. iud. Item quod l. in dubio debet interpretari in casu probabiliter dubio. Item quod non licet eodẽ tempore habere duas vxores. Item quod dictio, quoque, est implicatiua. Item quod nomina affinitatis durãt ea soluta: & verba pręteriti temporis sunt abnegatiua præsentis temporis.

SYL.

Affinitas quid.

b ¶ Affinitatis. Est autem affinitas, regularitas personarum ex nuptijs coniunctarum omni carens parentela. s. sanguinis, † vt ff. de gra. aff. non facile. §. affines. & §. sciẽdum est. ideo dicit, ex nuptijs † quia sine nuptijs contrahi non potest: sed secundum canones etiam sine nuptijs.

¶ Adde, quod affinitas est proprie personarum proximitas ex coitu prouenientis, omni carens parentela. ita diffinitur communiter per can.] Sed cũ vxor videatur affinis viro, quare permittitur matrimonio vti? Respõ. nõ est affinis, sed causa affinitatis: sicut vnitas nõ est numerus, sed principiũ numeri.

¶ Adde, quod hæc est communis opinio, vt per doctor. in leg. prima, C. vnde vir. & vxor.

* * Adde, quod quamuis statuta loquẽtia de affinibus non verificentur in viro & vxore secũdum proprietatem verbi, tamen verificãtur ex ratione, per regulam, propter vnumquodq. tale & illud magis; & est tex. in ꝓposito

† Vel idõ dr̃ affinitas, quia vnus tendit ad finẽ alterius, & ecõuerso scd̃m Christof.

† hoc procedere ꝓbat Ang. quo ad matrimoniũ prohibẽdũ, per l. adoptiuus, §. seruiles. ver.

SYL. idem in. ff. eo. & ff. de ri. nup. l. & nihil.

ſito in d.l.1.C.vnde vir.& vxor.vt ibi declarant Caſt.& latius Alex.in princ.]

a ¶ Quarundam.ſ.mulierum.

b ¶ Priuignam. Hæc nomina exponuntur ſtatim Proxi.in verſi. quod ita &c.

c ¶ Loco ſunt. Facit ad hoc. ff.ſolu.matr.l. quia.2.& i rei. in §.fin.

d ¶ Quod. i. q̃ prohibitio.

† aliàs de eſt. in. e ¶ Nurus eſt. Quæ cõtineantur appellatio neſtarum, dic vt ff.eo.l.adoptiuus.§.nunc videamus.

† aliàs fuit. f ¶ Nupta eſt. Argumen. ſumitur hic, & ex proximo.§. q̃ ſiquis habet generale auxilium non poteſt petere ſpeciale, vt ff. de † aliàs poſſit. mino. l.in cauſæ 2. & de ver. obliga.doli, & ff. de eden. l. quædam ſunt in princ.

g ¶ Alia rõne. Nõ ſolum ſupradicta.

h ¶ Non licet. imò efficitur infamis, vt Cod. ad l. Iul. de adul. l.eum qui.

que veneratione, a quarundam [a] nuptijs abſtinere neceſſe eſt: vt ecce priuignam [b] aut nurum † in vxorem ducere non licet; quia vtræque filiæ loco [c] ſunt. Quod [d] ita ſcilicet accipi debet, ſi † fuerint nurus, aut priuigna tua. Nam ſi adhuc nurus [e] tua eſt: ideſt, ſi adhuc nupta eſt [f] filio tuo, alia [g] ratione vxorem eam ducere non † poteris: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc priuigna tua eſt, id eſt ſi mater eius tibi nupta eſt, ideo eam vxorem dicere non poteris, quia duas vxores eodem tempore habere non licet. [h]

¶ Cum ſocru, vel nouerca, præſenti, vel præterita, matrimonium contrahi non poteſt. Aretin.

¶ Socrum [i] quoque & nouercam prohibitum [k] eſt vxorem ducere: quia † matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum affinitate [l] precedit. Alioquin ſi adhuc nouerca [m] eſt, ideſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt: communi iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, ideſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt, ideo impeditur tibi nuptię, quia duas vxores habere non potes. [n]

nente, non ceſſat effectus.

i ¶ Socrũ. Quæ ſint hæ perſonæ, dic vt ff.eo. ti.de ri.nup.l.adoptiuus.§.nunc videamus.

K ¶ Prohibitum eſt. iure affinitatis: & ad hoc refertur illud, Quod & ipſum &c.

l ¶ Affinitate. Hæc litera ſibi contraria vĩ: nã ſi diſſoluta eſt. affinitas nõ ergo debẽt nu ptiæ rõne affinitatis impedi ri. Sed dic. Diſſoluta &c.i.diſſolutio matrimonio, ꝑpter quod contingit affinitas; ſed ipſa affinitas nõ eſt diſſoluta. *

† nouercã eſſe loco mřis qũo intellig.

Adde, q̃ quo ad impedimẽtum matrimonij, & quo ad ſucceſſionẽ durat: quo ad alia non, ita communiter tenetur in l.3.§.affinitatis. ff.de poſtul. in l. ſicut, vbi Iaſ.ff. de re iud.]

SYL. tur, declarat Deci. in l.j. col. 1. C. de in ius voca. & Alex. in l.generaliter. col.2. ff.eo.tit.

* * Et ideo ſtatutum, q̃ affinitatũ cauſæ cõpromittantur, nõ procedit ſoluto matri. vt tradunt doct. in l. fin. C. de verbor. ſignif. & refert Iaſ.in d.l.ſicut.]

ADDITIO. Idem in habente duas ſponſas, vel concubinas: ſeu vxorem & cõcubinam, vt eſt glo.not.in §.antepen. ſup.verb.conſtente, in auth.quibus modis na. effi. ſui.licet de facto non obſeruetur, vt hic per Iaſ.

Diuiſio. ¶ Socrum. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictum prohibitiuum cũ ratione: ſecundo illud modificat: tertio modificatum declarat circa nouercã cum ratione: quarto declarat circa ſocrum cũ ratione. Secunda ibi, quod & ipſum. Tertia ibi. Alioquin. Quarta ibi, Item ſi. Aret.

SYL. ¶ CASVS. Eodẽ modo figurari poteſt, quo in ſuperiore, §.cum proſequatur eadẽ exempla. Ratio dubitandi erat, quia ſoluta affinitate, tanquam ceſſante ea, videbatur impedimentum deficere: cuius contrarium reſpondetur ex eo, q̃ matris loco ſunt, ſicut ſuperiores filiæ loco erant. Nota, q̃ diſſoluta affinitate non licet ſocrum, aut nouercam ducere vxorem. Item q̃ hæ matris loco ſunt. Item quod ceſſante vna ex cauſis, alia remanente, non ceſſat effectus.

m ¶ Nouerca, ſic dicta, quaſi nocens arcus, Vel quia noua eſt arca, quaſi ſine fructu: & facit ff.de inoff.teſt.l.3.in fin.& l.4.

¶ Adde, q̃ dr̃ quaſi quæ noua domus princeps a patre ſuperinducatur, quaſi neatcos. SYL.

n ¶ Non potes, aliàs. Non poſſis. ſ. eodem tempore ſubaudi, vt ſup ꝑxi.§.

¶ Mariti. Non diuiditur propter vnicam verborum ſtructuram.

SYL. ¶ CASVS. Quæſitum fuit, an filij duorum coniugum ex alio matrimonio iure copularẽtur, & dubitationem faciebat: quia cum ſint priuigni patris, vel matris ſuę, & per cõſequens loco filij, videbatur quòd adinuicem præſumerentur loco fratrum: quia ſe affinitate attingunt: cuius contrarium reſpondetur ea rõne, quia (vt dixi) non ita par gradus tranſuerſalis eſt in conſideratione, ſicut diſpar, propter affinitatis venerationẽ, licet ergò habeantur certo modo loco fratrum, tñ non ſunt: & reuerentia, quæ facit

con-

consideratur] quem pro patre, matre, vel filio, cessat existente gradu æquali: & quia quamuis agnati vxoris fiant affines viri, & econtra, tamen inter affines vtriusque non contrahitur aliqua affinitas impeditiua matrimonij, c. quod super his. de consan. & affi. Not. summarium. Item quod dictio, recte idem importat, quod iuste & legitime & in hoc differt a dictione rite, quæ importat idem, seruatis solennitatibus, l. iuste. & ibi not. ff. de acquirenda possessione.

¶ Filij coniugum ex alijs matrimonijs licite contrahunt. h. d. ex l. generali, § inter priuignos. ff. eo.

¶ Mariti a tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra, b matrimonium recte contrahunt, licet habeant c fratrem, sororemve ex d matrimonio postea e contracto natos.

¶ Non licet in vxorem ducere filiam vxoris quondam tuæ natam post diuortium, sicut nec sponsam patris, aut filij hoc dicit ex l. si qua. ff. eod.

¶ Si vxor tua post diuortium ex alio filiam procreauerit: hæc non est quidem priuigna f tua, sed Iulianus ab hu

a ¶ Mariti. licet inter se frater & soror prohibeantur, vt sup. eod. §. inter eas, tamen &c.

b ¶ Vel contra. id est econtrario.

c ¶ Habeant. illi minores.

d ¶ Ex matrimonio. maiorum.

e ¶ Postea †. i. post natiuitatem istorum: & sic aduerbium, postea, determinat dictionem contracto, uel dic, quòd determinat uerbum habeant: & dic, & contracto, id est prius. Nam qui ex eo matrimonio, scilicet maiorum, nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi, qui natus est uel nata prius ex femina. Idem dicas econtra, quòd erit frater uel soror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tamen isti nullo iure sibi inuicem iunguntur: uiro enim cognati uxoris iunguntur, & non alijs cognatis uiri. idem econtra, quia cognati uiri uxoris iunguntur, non autem alijs cognatis uxoris. Vnde reprobatur quorundam opinio, qui dixerunt, quòd nullus de arbore ducit alium: nam in ea continentur cognati uiri & uxoris, & tamen iunguntur, ut hic dicitur. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos uiri, & uxoris contractum succedunt, ut C. communia de succes. l. amitæ. nec postea, nisi sicut facit uir uxori, deficiente omni parentela, & excluso fisco. ut C. unde uir & uxor, l. 1. & in Authen. ibi signata.

† Dum dicit in secundo intellectu, quod verbum postea, posset referri ad uerbum, habeant, & contracto s. prius, intelligitur prius. s. quod isti duo contrahebant matrimonium. Ias.

* Quòd inquit glo. quòd nullus de arbore & c. hunc habet sensum, id est nullus, qui positus est in arbore, ducit alium. ad affinitatem, scilicet contrahendam, quæ tamen opi. reprobatur, cum uideamus maritum ducere ab arbore omnes eius coniunctos, eosque facere affines uxoris.

¶ Adde, quòd de hoc est casus in c. quod super his. de consang. & affi. * & si uerba d. l. amitæ. uidebuntur adolescentibus subobscura, adeant hoc in loco nostros Commentarios, vbi in eorum grauiam posuimus figurationem casus.

** Adde, quòd dum glo. ait in fin. (vt plerique omnes eam intelligunt) quòd consanguinei vxoris succedunt viro, deficientibus consanguineis eiusdem, excluso fisco, & econuerso, communiter reprobatur, vt tradunt doct. in l. 1. C. unde vir. & uxor. & diffuse Tiraq. in tract. de retra. ligna. §. 14. glo. 1. nu. 19. optim⁹ tex. in l. affinitatis. C. cō. de succe. ubi dicitur, quod affinitatis iure nulla successio permittitur.]

¶ Si uxor. Diuiditur in duas partes in prima ponit dictum: in 2. rationem per locum a simili. 2. ibi, nam constat.

¶ CASVS. Quærebatur, an filia uxoris quondam meæ, a qua diuortium feci, possit duci in uxorem: & uidebatur dicendum, quòd sic, * quia cum non sit priuigna mea, ex quo nata non fuerit ante nuptias cum eius matre contractas, sed post diuortium, nec alio ullo iure mihi iungatur.] non uidebatur subesse aliquod impedimentum: cuius contrarium deciditur propter rationem publicæ honestatis sicut in sponsa patris & filijs obseruatum est. * Valde enim abhorret ab honestate, quæ in primis spectanda est in nuptijs, quod quispiam matrem, & filiam uxores habuerit.] No. summarium. Item quòd publica honestas seruatur in matrimonijs. Item quòd appellatione nurus non uenit sponsa filij: nec appellatione nouercæ sponsa patris. Item quòd ex hoc text. uidetur quasi, quòd si contractum sit matrimonium, non dirimatur, quod hodie secus est c. sponsam. de spon. Item quòd ualet argumentum a simili. SYL.

f ¶ Priuigna. quia illa est priuigna mea, quæ ex mea uxore est nata, antequam esset uxor: & feminæ ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, antequam suus esset maritus, ut sup. eo. §. affinitatis, & § socrum, sed hęc postea fuit nata, tamen dicit Iulianus abstinendum ratione honestatis (.i.) ut subijcit, & ff. eod. l. si qua. §. si uxor. & l. semper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam &c.

ADDITIO. (.i.) Quæ oritur etiam ex sponsalib. de futuro, & de facto cōtractis, ut nō possit cōtrahi cū aliquo primi contrahentis cōsanguineo. c. 1. de despon. impu. in 6. Ang.

a ¶ Na-

a ¶ Nurum esse. Licet sit sponsa, tamen non est nurus, antequam eius fiat vxor: & ecõtra: licet sit sponsa patris, quia vxor non est patris adhuc, ideo non est filij nouerca, vt hic, & ff. de ri. nup. si qua. §. 1. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendum, vt subijcit, Rectius &c.

† Idem in spõsa alicuius, quam nullus cõsanguineorũ sponsi põt ducere vxorẽ, vt in ca. sponsam. extra de spõsa, & matrimonio.

† aliàs de sit se.

SYL.

* Not. ex hac gloss. quòd ex solis sponsalibus affinitas non contrahitur. Et ratio est, quia affinitas cõtrahitur ex copula, vt liquet ex eius diffinitione.

b ¶ Rectius. A simili concludit in casu proposito primo in hoc. §.

* ¶ Ioan. Fab. & Ang. putant hoc esse consilium, ac per hoc valiturum matrimonium, si de facto contraheretur quorum opin. videtur huic text. maxime repugnare: etenim si iure facient qui abstinebunt ab huiusmodi nuptijs, non iure igitur facturi sunt qui contrahere audebunt, & consequenter matrimonium erit inualidum, §. Si aduersus, inf. eodem. de quo latissime differui hic in Commen.]

iusmodi nuptijs abstineri † debere ait. Nam constat, nec sponsam filij, nurum esse: [a] nec patris sponsam, nouercam esse: rectius [b] tamen & iure facturos [c] eos, qui ab huiusmodi nuptijs † se abstinuerint.

¶ Inter seruos etiã manumissos cognatio impedit matrimoniũ contrahendum.

¶ Illud certum est, seruiles [d] quoque cognationes, [e] impedimento nuptijs esse: si forte pater & filia, aut frater & soror manumissi [f] fuerint.

¶ Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digestorum seu Pãdectarum, ex veteri iure collectarum, enumerari [g] permisimus. †

c ¶ Facturos. s. scimus, vel constat.

* Not. facti verbo etiam nõ factum cõtineri, de quo vide Alcia. in l. facere de ver. sign.

Illud certum est seruiles.

SYL. ¶ Diuiditur in duas partes. In prima ponit dictum, in secunda remittit se ad ff.

¶ CASVS Quæsitum fuit, an quod dictum est de liberis, habeat locũ in seruis & videbatur dicendũ, quod nõ quia cũ ista agnationis, & cognationis iura sint a iure ciuili, ea non videbãtur pertinere ad seruos l. quod attinet, ff. de re iud. ** & quia inter seruos nõ datur matrimoniũ. l. cũ ancillis. C. de ince. nup.]

* Quod si loquamur post secutam manumissionem, sicuti intelligendus est hic, §. idem quoque videtur dicendum, vt cognationis cautatæ in seruitute nulla debeat haberi consideratio. Videmus enim, quod si liber efficiatur seruus, perit ius cognationis propter seruitutem §. quod autem inf. de ca. dimi. ergo multo minus dicẽdum est, quod in seruitute censetur cognatio, cum facilius impediatur aliquid fieri, quã postea quam factum est tollatur. l. patre. ff. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. cuius cõtrariũ decidit, quia ad sunt iura sãguinis pariter i seruis sicuti in liberis, quæ nullo iure ciuili, aut gentiũ tolli põt.

Nec obstat. § quod autem, quia verum est perimi cognationem quo ad effectus iuris ciuilis, vt quo ad successionem & tutelam, non quo ad sui essentiam, matrimonijve contractum, qui fundatur super ratione naturali, quæ dictat non esse honestum, vt qui tam arcto naturæ vinculo iuncti sunt, matrimonio etiam copulentur.] No. quod seruilis cognatio est impedimẽtum matrimonij. Item quod sufficit allegare librum absque eo, quod allegetur lex. Itẽ quòd iura sanguinis manent in seruis.

† l. nẽ dauimus, vt & in l. 1. §. quib. C. de no. C. comp.

d ¶ Seruiles. id est dum durãt serui.

† .s. contractæ.

e ¶ Cognationes, id est cõsanguinitates, duæ sunt inter seruos, impediunt nuptias inter eos: item affinitas, vt hic, & ff. eod. adoptiuis, §. seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos, vt inf. de cap. dim. §. quod autem? Sed illud in iure succedendi, & in tutela, vel hæreditate dicitur: hoc autem in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli potest, vt hic & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis, & per consequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: quia sunt serui, vt sup. eo. tit. 1. & C. de incest. nup. cum ancillis? Respon. durante seruitute hæc sunt duo impedimenta: & eis manumissis durat hoc vnum vt sequitur.

¶ Adde hoc de iure cano. esse correctũ c. 1. de coniu. ser. quod præponitur etiam in foro ciuili quo ad matrimonia, vt dictum est. SYL.

f ¶ Manumissi fuerint. Vel ambo, & tunc tantum est impedimentum sanguinis. vel vnus tantum. & tunc duo sunt, quæ impediunt, vt modo diximus. De seruilibus nuptijs diserte Alc. lib. 6. c. 21.

g ¶ Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi, cum ijs, quos in hoc titulo habemus. Primus est ratione seruitutis. sup. eodem. 1. respon. & C. de incest. nupt. l. cum ancillis.

¶ Adde, quod hoc corrigitur in d. cap. 1. de coniu. ser.] Secundus est ratione ætatis, vt mares minores 14. ann. feminæ minores 12. vt sup. eod. 1. resp. SYL.

¶ Adde, quod de iure cano. attenditur potẽtia coeundi, c. puberes. de despon. impub.] Tertius ratione sanguinis; quod in tria diui- SYL.

dĭtur

diiur.s.ascendentes & descendentes, & collaterales, vt sup.eod.§.ergo, & §.inter eas, & §.fratris, & §.eius. & § duorum.

* Adde, q inter ascendentes, & descendentes prohibetur in infinitum, inter collaterales æquales, vsque ad quartū gradum exclusiuè, si sunt inæquales prohibetur etiā vlterius propter reuerentiam. vt dictū est sup.eod.in §.fratris. hodie vero secundum ius Cano. in collateralibus prohibitio non egreditur quartum gradum cap. Non debet de consan.& affi.

Quartus ratione adoptionis. vt sup.eo.§. ergo, & §.inter eas.in fi.vtriusque.

* ¶ Adde, q (etiam de iure Cano.) est perpetua prohibitio inter adoptantem, & adoptatum, & inter adoptatum, & vxorem adoptantis: Inter alios vero, dum durat adoptio tantum.c.1.de coniu.lega.

Quintus ratione affinitatis præsentis, præteritæ, & futuræ, ut sup.eo.§.affinitatis, & §. socrum, & §.si uxor.

* Dic, q affinitas superueniens non dissoluit matrimonium. ca.pen.de eo, qui cogno. consan.vx.suę. Et dū glos. allegat.§.si uxor. confundit impedimentum propter affinitatem, cum eo, quod introducitur propter publicam honestatem.

Sextus ratione matrimonij. Nam si habet unam, non debet habere alteram eodem tempore, aliâs est infamis, ut sup.eo. §. socrum.in fi.& §.affinitatis. in fi.& C.ad l.Iulia.de adult.l.eum.

Septimus per senatusconsultum, quod uetat fieri matrimonium inter tutorem & curatorem, & filios eorum ad quondam pupillam & adultam suam uel patris, ut C. de interd.mat.inter.tu.l.1.

¶ Adde, q de iure cano. corrigitur hoc c.fi. de secund. nupt. & ibi Abb.]

Octauus per legem Papiam.& Iuliā.s.inter senatores & eorum liberos, & libertas, uel aliâs vilis conditionis feminas, ut ff. de ri. nup.l.lege Papia. & C. de nup.l.si libertam. quod capitulum hodie correctum est, ut in Auth. ut lib.de cet.au.§.si quis aut. collat.6.

** Limita, nisi filia senatoris corpore q̄stū, uel artē ludricam fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit. l. senatoris, ff.de ri.nup.

SYL. ¶ Adde, q & hoc corrigitur, d c.fi.vbi Abb.

Nonus est, vt inter præsidē & sibi subiectā ratione iurisdictionis, vt C. de nuptijs: & si contra, & C. si quacunque præ.po.l.1.

** Adde, idem esse in filijs masculis Præsidis, vel aliorum officium aliquod gerentium, l.qui in prouincia.ff. eo.secus verò in filiabus.l.si quis officiū, in fi eo.tit. Limitat tñ, nisi illud officium gerant in patria sua, quia tunc non prohibentur illic vxorem ducere, l.eos, ff.de ri.nupt.

Decimus est per constitutionem principis; vt cum ea, quam quis de sacro fonte leuauit vt C. de nupt.si quis alumnam: in fin. Idem seruatur de ipsa commatre, licet nostro iure cautum non reperiatur,

¶ Omni effectu, & nomine matrimonij etiam quo ad filios carent, qui contra ll. coeunt: nec dotes repetunt, & pœnas ll. incurrunt. hoc dicit.

¶ Si aduersus ea, quæ

¶ Adde q idē seruetur de iure can.c.j.& 2. de cogn.spi.de qua cognatione spirituali dixi plenissimè hoc loco in Commen.] Vndecimus est ratione honestatis, vt sup.eo.§.si vxor.& ff.eo.l.si qua. Est & duodecimus ratione ordinis annexi; vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis, vt in auth.quomodo opor. epis.§.hæc autem. col.1.& in auth.de sanctis.epis.§.si quis, coll.6. † Est & tertiusdecimus, vt in monachis conuersis.& monialibus, licet non sint in sacris ordinibus constituti, vt in authēt. de mona.§. antepen. coll.1. & in authent. de pup.§.per occasionem coll.4.

SYL. Ordo sacer impedit matrimonium. † Secus in constitutis in con sacris, vel minorib⁹ ordinibus qui si incedat in habitu & tōsura, gaudet priuilegio c.si quis suadente 17. q 4.& priuilegio fori, vt c.1. de cle. cōiuga. li.6. SYL.

* ¶ Adde, q.§. per occasionem. loquitur de eo, qui est impotens ad coeundum. ** & sic erit 15.casus.]

Est & 14.in muliere rapta, quæ proprio nubit raptori: quod prohibetur, vt in auth.de rap.mulie.quæ prop.rap.nu.§.1.coll.9.

¶ Adde, quòd de iure cano. hoc corrigitur. c.fi.de rap.& quia in his ipsum ius cano.attēditur, dicas de iure can.esse aliqua impedimenta, quæ impediunt contrahendum, & dirimunt contractum, quæ clauduntur his versibus. *

Error, cōditio, votū, cognatio, crimen: Cultus, disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas. Sexus, & affinis: si forte coire nequibis. Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Aliqua vero impediunt, sed non dirimūt, de quibus his versibus.

Incest⁹, raptus, sponsari, mors mulieris: Susceptus propriæ sobolis, mors presbyteralis: Vel si pęniteat solenniter, aut moniale. Accipiat prohibent hęc coniugium sociandum: Ecclesia vetitum, nec non tempus feriarum, impediunt fieri, permittunt facta teneri. Quorum versuum declarationem ponit Henri. Boyc. in c.Iræ. de frig.& male.

¶ Si aduer. ¶ Diuiditur in tres partes, in prima ponit dictum quātum ad contrahentes contra ll. in secunda quantum ad filios. in tertia quantum ad aliâs pœnas. secunda ibi. Itaque: tertia, Qui autem.

* CASVS. Nō est figurādus nisi liberaliter. Cū Imperator diffinierit iustas nuptias esse illas, quæ secūdū p̄cepta legū cōtrahūtur, simulq; exposuerit casus in quib. m̄rimoniū cōtrahi leges vetāt, nūc infert. q qui aduersus suprascriptas ꝓhibitiones coierint, iniustas nuptias contraxisse intelliguntur, quo fit, vt cū iuris effectu exutæ sint, carere etiā debeant noīe à legibus imposito l. nō putauit..§.nō quæuis, ff.de bon.posses. cōtra tab. SYL.

Itaque

diximus, [a] aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque [b] ij, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt; sed tales sunt, (quantum ad [c] patriam potestatem pertinet) quales sunt ij, quos mater vulgo [d] concepit, † Nam nec hi [e] patrem habere † intelligũtur: cũ & his pater incertus sit. [f] Vnde solent spurij appellari, vel à Græca [g] voce † σποράδην, id est vulgo concepti: vel ἀπάτορες, quasi sine patre [h] filij. Sequitur [i] ergo, vt dissoluto tali coitu nec dotis, nec donationis † exactioni [k] locus sit.

¶ Qui autem prohibitas [l] nuptias contra-

Itaque nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec dos appellatur: & qui ex eo coitu nascũtur, non sunt in potestate parentum, cum sint ex iniustis nuptijs procreati. supra de pat. pot. in princ sed quantum ad patriam potestatem similes sunt vulgo cõceptis: quia sicut illi patrem nõ habere finguntur, quia illum habẽt incertum, ita & hi perinde existimantur ac si patrem non haberent, quia illum habent, quem habere non licet, reliqua in tex. sũt plana.] Not. ꝙ appellatione viri, vxoris, nuptiarum matrimonij, intelligitur de legitimis: & sic quòd dispositio loquens de aliquo: intelligitur de legitimo. Item quod filij ex coitu illegitimo non sunt in potestate, quia non sunt ex iustis nuptijs. Item nota, ꝙ spurij æquiparantur vulgo conceptis: & vulgo cõcepti intelliguntur non habere patrem. Item vnde dicantur spurij. Item, quòd vbi non est matrimonium legitimum, non est dos: & dissoluto tali matrimonio non est locus exactioni alicuius dotis. Item, quòd coitus contra ll. punitur alijs pœnis. Item ꝙ actus contra ll. caret non solum effectu, sed nomine. Item ibi, Nec hi patrem not. quòd idem operatur fictio, quod veritas, quo ad iuris effectum. Item quod verbum, intelligitur, denotat fictionem.

† aliàs, nã nec hi patrẽ habere intelligũtur, cũ & ijs pater incertus est.

a ¶ Diximus, vt sup. eo. per totum, & etiam adiecimus in proximo. §.

ADDITIO. Vide cle. 1. de consan. & af.

b ¶ Itaque bene infertur vt sup. ti. 1. in prin.

c ¶ Ad patriam potestatem. Propter hunc casum posuit de nuptijs post titulum de patria potestate.

d ¶ Vulgo. Scilicet qui patrem demonstrare non possunt, vel illicitum, vt ff. de statu hom. l. vulgo.

e ¶ Nam nec hi. Scilicet vulgo concepti. Vel dic hi, de quibus loquitur, scilicet illicite concepti.

SYL. * ¶ Prima expositio verior, quam intellige, vt declaraui in figuratione casus,] sed quod dicitur de illicite conceptis, adde hoc verũ, si vterque sciuit. si verò alter coniugum ignorauit, filij legitimi sunt de iure cano. c. 2. qui filij sint legit. & succedunt patri etiam scienti. e. ex tenore. eo. tit.

f ¶ Incertus sit. Cui pater est populus, pater est sibi nullus, & omnis, Cui pater est populus, non habet ille patrem, & secundum hoc dic his. s. vulgo conceptis. Vel dic his. s. incestuosis, & tũc dic iuris fictione est incertus.

g ¶ A græca voce sporadin, i. passim & passim. & apor dicitur quasi sine patre: sim. text. in §. pari ratione ama vulgo inter dicitur sine matre.

¶ Adde, ꝙ hoc vocabulũ spurij late declarat Budæus in suis Annot. in l. vulgo. ff. de sta. ho. * Alciatus libr 1. Prætermiss. reponit hic sporadin, id est vulgo, passim, & sparsim, cuius sententiam amplexus sum hic in Annota.

† similiter a, & suc.

† L. passim, vulgo, & passim. hi. sporades insulæ q̃-dã sic dictæ quod in mari sparsæ sint.

* Adde, ꝙ Plutarchus in Proble. aliũde trahit etymologiã spurij. Cum veteres (inquit) prænomina notis scriberent, vt Sex. pro Sextus Ser. pro Seruius, Spu. pro Spurius, eos autem qui vulgo concepti erant, ita notarent S. P. quasi sine patre, hoc errore factum est, vt qui sine patre dici deberent spurij appellati sint.

h ¶ Sine patre. Iure ciuili inspecto.

i ¶ Sequitur. Bene infert: cũ enim sine matrimonio esse non potest. s. dos & vbi nõ est dos, actio dotis nõ est, vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi. sicut enim &c. †

† Melior tex. in proposito in l. 3. cum alijs ibi relatis per gloss. ff. de iu. do.

k ¶ Exactioni scilicet per actionem ex stipulatu * quę datur pro dote, vt inf. de actio. §. fuerat. Sed numquid per condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam datum fuerit, nec causa fuit secuta? Respon. Pla. sic: siue ignorans, siue sciens dederit, vt ff. de condi. sine causa. l. fi. Sed Io. dat talem condictionem ignoranter non scienter danti, vt C. de condi. ob causam. l. 1. & ff. de condi. ob causam l. 1. § fin. & l. 2. nec immerito, cum turpiter danti nulla fit repetitio, vt ff. de cõdi. ob tur. cau. l. si ob turpẽ. & hæc omnia locum habent, quando non fuit secutũ matrimonium.

SYL. * Adde, quòd opin. glos. hic & in l. fin. communiter approbatur per doc. hic, & in d. l. fi. ꝙ si mater sciebat matrimoniũ illicite contrahendum non repetat: si ignorabat, secus, matrimonio non secuto; ita dicunt Angel. & Christoph. hic, & nouissimi in d. l. fin.

l ¶ Prohibitas. Per aliquem de 14. modis licet Hyrne. has pœnas imposuerit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt, vel nefarias non qui alias inutiles vt in authẽ. de incest. nupt. §. 1. colla. 2.

** Adde,

** Adde, q communis opin. est contra glo. quo ad pœnas contentas in d. auth. de incest. nupt. secus quo ad pœnas contentas in l. qui contra. C. de incest. nupt. nam eas incurrunt omnes contrahentes nuptias contra ll. & sic contra quascunque prohibitiones non tantum iure sanguinis sed etiam alijs rationibus hoc tit. comprehensis, ita Sali. in auth. incestas. C. de incest. nupt.]

hunt, & aliàs pœnas [a] patiuntur, quæ sacris constitutionibus continentur.

¶ In potestatem patris rediguntur, qui per oblationem curiæ legitimantur, vel per subsequẽs matrimonium, hoc dicit.

¶ Aliquãdo est aut euenit, vt liberi, qui statim vt nati sunt, in potestate parentum [b] non † fiant, postea † autẽ redigantur in potestatem

a ¶ Aliàs pœnas. Vt ẽ amissio bonorum, & incursus infamiæ, vt C. de incest. nupt. l. qui contra. & l. si quis incest. Hodie vero & confiscatio bonorũ & exilium, & cinguli siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur, vt in Auth. de incest. nup. §. 1. coll. 2.

† aliàs fiunt aliàs funt.

† aliàs vacat autẽ.

ADDITIO. Adde secundum Ioan. Fab. q contrahentes incestas nuptias sunt infames: & ita approbantes & defendentes, vel patrocinium præstantes, vt 3. q. 4. c. consanguineorum, & ipso iure sunt excommunicati, vt in cle. 1. de consan & affi. Ang.

¶ Aliquando. ¶ Diuiditur in 2. partes, prout duos casus decidit. Secunda ibi, nec non.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an alio modo patria potestas, quam ex iustis nuptijs, acquireretur iure ciuili: & videbatur q non, ex regula generali affirmatiua posita sup. in pri. tit. 1. & ex negatiua posita in §. præced. versi. itaque. cuius contrarium deciditur in duobus casibus ex constitutionibus Imperatoris. s. per oblationem curiæ, & per subsequẽs matrimonium. primum fauore curialium, §. si quis igitur. i auth. qui. mo. na. effi. sui. in fi. secundum fauore matrimonij & filiorũ l. nuper. C. de nat. lib. Not. q ius ciuile alios modos inuenit reducendi filios in potestatem, quam ex iustis nuptijs, s. per oblationẽ curiæ, & per subsequens matrimonium: & ita naturales fiunt legitimi.

b ¶ Parentum non fiant. Hoc mirabile per duo probat exempla. Accurs.

¶ Adde similem tex. inf. de hær. quæ ab intesta. defer. §. 1. ver. Quibus vsque in fin. §.

c ¶ Naturalis. Scilicet tantum.

d ¶ Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est, vt hic, & sup. tit. 1. in princ. facere in potestate, detur in seruitio imperatoris, vel Præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij, † vt hic & in authẽ. quibus mo. na. ef. sui, §. si quis igitur coll. 7.

† Qd Angel. intelligit verum ficte, non vere, quòd nota pro statuti vt

SYL. est tex. in l. 3. C. de nat. lib. & quare succedant, vide hic per eum.

patris: qualis est is, qui dum naturalis, [c] fuerat, postea curiæ [d] datus, potestati patris subijcitur. Nec non [e] is, qui à muliere libera procreatus, cuius matrimonium minime legibus interdictum [f] fuerat, sed ad quam pater consuetudinem † habuerat, postea ex nostra constitutione [g] dotalibus instrumentis [h] compositis in potestate patris efficitur. Quod

* ¶ Dic, quòd per curiam intellexit ordinẽ decurionum, qui erat quasi quidam senatus municipalis, sumebantur. n. in municipijs eo munere, quo Romæ senatores. Hi autem inter alia munera exigebant omnia tributa, eaque vel antea quæstoribus mandantibus persoluebant, vel postquã ea exegissent, ita tamen vt quod à tenuioribus exigi non poterat, ipsi de suo penderent. vnde & prohibita illis erat prædiorum alienatio, ne solum verterent euitandorum munerum causa. Sed quo magis allicerentur homines ad dandum se ordini eiusmodi decurionum, visum fuit Imperatoribus eum ordinem plurimis priuilegijs exornare, vt legitur in nouella Maiorani, & Leonis, quæ hodie impressa est cum C. Theodosiano, & inter cetera hoc quoque additum fuit à Iustiniano vt naturales filij per oblationem curiæ legitimi fierent, vt manifeste ostendi hoc loco in Annot.

† Intellige non vt ad vxorẽ, sed vt ad meretricẽ aut concubinam, vt declarat hic Theophil.

e ¶ Nec non. Nunc ponitur aliud exemplũ.

f ¶ Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit tempore concubinatus: aliàs contra, vt C. de concu. l. 1.

¶ Adde, q ratio est, quia subsequente matrimonio fingitur illam semper fuisse vxorem & maxime tempore partus, per fictionem trãslatiuam: & si illo tempore, quo peperit, erat impedimentum tale, quod cum ea matrimonium esset interdictum, non fit legitimatio: quia extremum ad quod fictio trahitur, non est habile.] SYL.

g ¶ Constitutione. Vt C. de natu. liber. l. cum quis.

h ¶ Instrumentis. † Sed numquid sine instrumentis est matrimonium tale? Dicunt quidam quod non. vt Pla. & Azo. quãdo decorati maximis dignitatibus faciunt matrimoniũ, vt in Auth. vt li. mat. & auiæ, §. quia vero legem dudum, collat. 8, melius autem,

† Vide gl. in §. 1. ver. instrumẽta. infr. de hær. quæ ab intest. defer.

quibus

& alijs liberis, qui ex eodẽ matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio a præbuit. †

¶ De adoptionibus.

¶ Adoptiui etiam sũt in potestate, qui sui iuris, rescripto principis arrogãtur: alieni, adoptantur imperio magistratus. h.d. ex. l. 1. & 2. ff. eod.

NOn solum autem naturales b liberi secundum ea, quæ dixi

quibus mo. natu. effic. legi. §. hæc ergo casta. colla. 6. Sed dic, quod matrimonium nudo consensu perficitur sine scriptura, vt in Auth. de nupt. §. nuptias. colla 4 & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta, vt hic: & facit ad hoc. C. de natu. libe. l. cum quis, & l. nuper, & l. fin. & in Authent. de hæredit. ab intesta. venien. §. 1. colla. 9. & in Auth. de filijs ante do. instru. nat. circa med. colla. 3. & in Authen. de incest. nup § fi. coll. 2. & de triен. & semis. §. fi.

† Cũ hoc tex. cõcor. §. 1. prope fin. inf. de hære. quæ ab intest. defer.

¶ Adde, quod hoc hodie in vtroque foro de iure canon. corrigitur: secundum quod talia instrumenta non requiruntur. c. tanta. qui fil. sint leg. & ibi communiter doct. vt per Abb. in 1. not.]

** Declara tamen hoc esse verum quo ad legitimationem nõ quo ad successionem, in qua ius ciuile attenditur non enim talis legitimatiõ operatur quo ad successionem nisi confectis instru. dotal. vt post multa concludit Car. Alex. in d. c. tanta. in 10. q. versic. descendo ad tertium. & Socin. Iun. consi. 52. col. 2. volu. 1.]

a ¶ Constitutio. vt C. de nat. lib. nuper. Sed si non fecerit eam sibi vxorem, adhuc huiusmodi naturales sunt alendi a patre. Item succedunt ex testamento in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis, alias liberi in vnam vnciam tantum: permittunt naturales succedere: superiores, quando ipsi tantum supersunt: non impediunt eos, nisi in sua legitima. quæ superioribus debetur: ab intestato vero duas habent vncias paternę substantiæ, cum matre eorum viriliter diuidendas, quando non sunt ascendentes, nec descendentes alunt & ipsi patrem, & hoc in licite natis: sed si illicite nati sunt, non: immo omni beneficio sunt exclusi, vt in Auth. qui. mo. na. effi. sui. §. discreus, vsque in fi. consti. colla. 7.

Filij naturales tantũ an succedant.

¶ Adde, quod illicite nati sunt alendi a patre de benignitate canonica c. cum haberet. in fin. vbi gl. de eo. qui du. in mat. quã pol. p adul.

¶ De adoptionibus. Dicturus Imperator de ijs qui in potestate parentum sunt, posuit titulum particularem de hoc: ad cuius declaratione fuit necessarius tractatus de nuptijs: sed quia etiam per adoptionem iure ciuili sunt in potestate, qui adoptantur, ideo sequitur tractatus de adoptionibus prout optime ipsemet Imper. in princ. continuat.

NOn solum. Iste titulus diuiditur in nouẽ partes principaliter. Primo ponit, quòd adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secundò, qualiter fiat adoptio, & arrogatio. Tertiò primum dictum limitat, & declarat. Quartò de impubere qui se ad arrogandum dedit. Quintò quòd adoptans debet filium adoptatũ præcedere 18. ann. Sexto, quando aliquis vt nepos vel pronepos adoptatur. Septimo, in quibus adoptatus æquiparatur naturali. Octauo, in quibus conueniunt, & in quibus non adoptio, & arrogatio. Nono, quòd serui adoptati a dominis sunt liberi. Secunda ibi, Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autẽ. Quinta ibi, Minorem, Sexta ibi, Licet autẽ. Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, illud. Nona ibi, Apud Catonem. Aret.

¶ CASVS. non figuratur, quia partiẽdo & declarando terminos adoptionis & arrogationis procedit. Not. filios adoptiuos in potestate nostra esse. Item quòd adoptio sumitur dupliciter; vt genus, & comprehendit etiam arrogationem: vt species, & est illa, quæ fit eorum, qui in alterius erant potestate, imperio magistratus. Item quòd arrogatio est de reseruatis principi. Item quod difficilius liberi & sui iuris trãseunt in potestatem alterius, quam ij, qui in alterius potestate erant: ex quo not. potes, quod in habentibus symbolum facilior est transitus.]

SYL

b ¶ Naturales subaudi, & legitimi. Quare distingue: quia filiorum alij sunt naturales & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati, vt hic, & supra de patria potestate in princ. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina, vt supra titu. 1. §. fina. Alij legitimi tantum, vt adoptiui: de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales, nec legitimi, iuris præsumptione, vt incestuosi, vel alias illicitè nati, vt in Authent. qui. mo. na. eff. sui. §. fin. coll. 7. Alij sunt qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt, id est efficiuntur duobus modis, vt in authen. qui. mo. natur. effi. sui. §. quod vero. & supra tit. 1. in fin.

¶ Adde tu clarius septem esse species filiorũ qui diuersimode a iure considerantur: prima est legitimorum & naturalium, qui sũt. nati ex vero vel putatiuo matrimonio, sup. rit 2. in prin. secunda est species naturalium tantum, qui sunt nati ex vnica cõcubina in domo retenta, indubitato affectu cõiuncta, si vterque sit solutus, vt not. in rub. ff. de cõcubi. dicti naturales, quia eos natura nõ honestas genuit. c. liberi 32. q 4. tertia species dicuntur spurij, nati ex coitu non approbato nec improbato a l. vt vulgo concepti, &

similes

similes: quarta species est eorum, qui ex dã-[illegible] nascũtur, vt adulterini, incestuo-[illegible], sacrilegi, & similes. §.fi. in Auth. qui.mo.[illegible] quinta species est, legitimorum tantum, de quibus hoc tit. sexta species est legitimatorum, de quibus.§.fi. sup. tit. proxi. septima est spiritualiũ, quos ex sacro fonte, vel confirmatione leuauimus, de quib⁹ in tot. titul. de cog.spir.

** Adde, quòd sũt aliquot casus, quib⁹ adoptiuus non habetur pro filio, quos annotauimus in §.in plurimis.inf eo.]

mus, in potestate nostra sunt, verumetiam ij, quos adoptamus. a

¶ Adoptio b autem duobus modis fit: aut principali rescripto, c aut imperio magistratus. d

a¶ Adoptamus, scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri, vt hic, & ff.eod.l.1. sed hodie distinguitur, vt inf. eod. §. sed hodie.

** Pulcherrimum s.c. ad adoptiones pertinens P. Mario l. Asinio Coss. tempore Neronis factum refert Cornel. Tacitus lib.15. ex quo etiam ostenditur, quantam differentiã antiqui inter iustos filios, & adoptiuos cõstituerint.]

b¶ Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorũ, qui liberos non habent, pene.i. fere naturã imitans, sed certè & ab ijs, qui liberos habẽt, fit adoptio, vt ff. eod. l. nec ei. §. præterea, & inf. eo. §. licet, quare potest sic simpliciter definiri. Adoptio est legitimus actus per quem fit quis filius, qui non est, pene, id est fere naturam imitans: & est hæc veritas, vt ff. eo. l. 1. & inf. eo. §. minorem.

SYL, * ¶ Dic ꝙ reperitur adoptio in genere, quæ postea diuiditur in adoptionem in specie, & arrogationem. Adoptio in genere sic rectè diffinitur: Est actus, per quẽ auctoritate iuris ciuilis, qui filius non est, instar naturę filius efficitur. Adoptio vero in specie hoc modo. Est actus, per quem qui in alterius potestate est imperio magistratus instar naturæ alterius filius efficitur, concurrente naturali vinculo, in potestate non concurrente habilis ad succedendum. Arrogatio autẽ est actus, per quẽ qui sui iuris est, principis auctoritate instar naturæ filius efficitur, & in potestate. Sed & hoc loco libet apponere verba A. Gellij lib.5.c.19. noc. atti. Inquit ille. Cum in alienam familiam, inque liberorum loco extranei sumuntur, aut per prætorem fit, aut per populum: quod per prętorem fit, adoptio dr; quod per populũ, arrogatio. Adoptantur autem, cum à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur, atque ab eo, qui adoptat, apud eum, apud quem l. actio est, vindicãtur. Arrogantur ij, qui, cum sui iuris sunt, in alienã sese potestatem tradunt, eiusque rei ipsi auctores fiunt: sed arrogationes non temere nec inexplorate committuntur. Nam comitia arbitris pontificibus præbentur, quæ curiata appellantur. Aetas quoque eius, qui arrogare vult, an liberis potius gignendis idonea sit, bonave eius, qui arrogatur, ne insidiose appetita sint, consideratur: iusq. iurandũ à Q. Mutio Pontif. maxim. conceptum dicitur, quod in arrogando iuraretur: sed arrogari non potest nisi iam vesticeps. Arrogatio autẽ dicta, quia genus hoc in alienam familiã transitus per populi rogationẽ fit: eius rogationis verba hæc sunt: Velitis, iubeatis, vt L. Val. Titio tam iure legeque filius sibi fiet, quam si ex eo patre matreque fami. natus esset, vtiq; ei vitæ necisque in eum potestas fiet, vti pariẽdo filio est hæc ita, vt dixi, ita vos Quirites ergo. Hæc ille, quæ in Annota. nostris late exposuimus.

¶ Imperatoris auctoritate adoptare quis potest eos, easve, qui quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur arrogatio. e

¶ Imperio magistratus adoptamus eos

* Adde, quòd apud veteres de causis adoptãdi Pontifi. iudices erant, deinde si causę probarentur, curiata lex ferebatur, quá qui ferret, is omnia seruare debeat, quæ in ceteris legibus ferendis seruari mos fuit: atque ita adoptio fiebat, quod vtrũque indicat Cicero. in orat. pro domo sua, & latius explicat Paulus Manutius libro suo De leg. Rom.

c¶ Rescripto. Hoc est, vel ante ipsũ principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum à principe. vt Cod. eod. leg. 2. in fin. & l. arrogationes. Sed quid si Imperator non est? Respond. non potest fieri, licet imperium semper sit, vt in Authent. quomodo oportet episc, §. fin. colum. 1.]

¶ Hoc verũ de iure ciuili, sed de iure canonico succedit vacãte imperio Pont. vel iud. ecclesiasticus, secundum quod habetur in c. licet ex suscepto, de foro compet. SYL.

d¶ Magistratus. Scilicet cuiuscunque ordinarij, etiam defensoris ciuitatis, qui minimus est, vt i Auth. de defen. ciu. §. nulla. col. 3. Nec mirum, cum sit de voluntaria iurisdictione, vt ff. de off. proc. & le. l. 2.

e¶ Arrogatio. quia adoptator interrogatur, an velit eum, quem adoptat, sibi iustum filium esse: & adoptatus, an id fieri patiatur. vt ff. eod. l. 2. Vnde ver. Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suum, sed patris permanet idem.

¶ Adde, quòd quamuis hanc ordinationem alleget iuriscon. in l. 2. ff. eo. tamen verisimilior videtur illa, quam ponit Gel. vbi supra quia fiebat per populi rogationem.]

a ¶ In-

a ¶ Inferiorem. id est sequentem.

¶ Sed hodie. Diuiditur in duas partes. In prima ponit regulam prohibitiuam: in secunda dispensationem in ascendentibus. secunda ibi, si vero.

que secundum communem opinionem, vt l. cum in adoptiu's. C. eo. sed cum hodie nemo emancipetur inuitus, §. generaliter. in Auth. qui. mo. nat. effi. sui. videtur iste. §. esse correctus, de quo vide Ias. hie.

SYL,

¶ CASVS.

Quærebatur, an perpetuo verum esset, quòd in adoptantis potestatem transiret filius adoptatus: dubitationem faciebant verba generalia Imper. in prin. ti. nostri, & omne ius antiquum: cuius contrarium respond. ex correctione Iustin. scilicet vt nisi adoptetur ab aliquo ex ascendentibus patris, vel matris, nō trāseat in potestatem: ratio fuit quia eueniebat vt adoptatus aliquando, & patris naturalis, & adoptiui successionē perderet: prout rationem sua dispositionis latè explicat in l. cum in adoptiuis, in princ. C. eo. Not. quòd extraneus adoptans filium, non habet eum in potestate. Item quòd per adoptionem ab extraneo factam, iura patris naturalis non dissoluuntur. Item quod filius adoptiuus succedit patri extraneo ab intest. Item quod ascendentes adoptantes habent adoptiuos filios in potestate. Item quod duo vincula magis ligant. Item quod adoptiuus dicitur de familia patris adoptantis. Item quòd in vna persona naturalia, & ciuilia iura concurrere possunt.]

easve, qui quæve in potestate parentū sunt: siue primum gradum liberorum obtinent, qualis est filius filia; siue inferiorem, [a] qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

¶ Per adoptionem non transit quis in potestatem nisi ascendētium, quamuis patri adoptiuo extraneo succedat. hoc dicit ex l. cum in adoptiuis. Cod. de adopt.

¶ Sed hodie ex nostra constitutione [b] cum filiusfamilias à patre naturali [c] extraneæ † personæ in adoptionem datur, iura patris naturalis minime dissoluuntur: nec quicquam † ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa [d] sint. Si vero pater naturalis [e] non extraneo, sed auo filij sui materno, [f] vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, [g] etiam auo paterno, vel proauo simili modo paterno, vel materno filium suum dederit in adoptionem; in hoc casu, quia concurrūt [h] in vnam personam & naturalia, & adoptionis iura, [i] manet stabile ius patris

* ¶ Adde, quod nec patrē adoptiuum in ius vocare potest sine venia. l. generaliter. l. qa. & l. adoptiuū. vbi glosa. ff. de in ius vocan. & versa vice adoptiuus filius præfulget dignitate patris adoptiui quamuis extranei, l. Senatoris, ff. de senat.

e ¶ Pr̄ naturalis, et legitim⁹.

f ¶ Materno. In cuius potestate prius nō erat, sed modo efficitur, vt subijcitur, vt supr. de pa. po. in fi. Accurs.

g ¶ Emancipatus, Alias cum esset in potestate aui, quomodo adoptaret eum quem habet? Certe non potest plus esse, quam filius vel nepos, vt hic, & ff. eod. si pater, §. qui duos. & intellige emancipationis tempore filium non esse conceptum, qui nunc datur in adoptionem alias in potestate aui remansisset, vt infra tit. §. fi.

** † .s. iuris patris naturalis, ita remoueātur. alioq. enim non pauca et transeunt ad patrem adoptiuū vt ius corrigendi, & ne vocet in ius sine venia.

¶ Extraneum hic accipe omnem, qui non sit ascendens.

b ¶ Constitutione, vt C. de adopt. cum in adoptiuis.

c ¶ Naturali. & legitimo.

d ¶ Tributa. scilicet in prædicta constitutione (.s.) & facit ad hunc. § infra de hæred. quæ ab intestat. §. sed ea omnia, & infra de exhær. lib. §. circa adoptiuos. & infra de inoffic. testa. §. 2.

ADDITIO. Etiam cōcurrentibus legitimis & naturalibus, quamuis inter se nihil habeant parent. ita quod not. secundū Ang. & ideo non transit in potestatem, quia per emācipationē priuaretur hæreditate vtriusque.

* ¶ Simili modo .i. similem facias distinctionem: nam materno proauo, indistincte: paterno vero, secundum quod modo distinxit in auo, datur in adoptionem.

h ¶ Concurrunt. Sed si ego adoptem filium fratris mei, numquid potestati meæ subijcitur? Respond. secundum Ioan quod non: & quod hic dicitur, naturalia, expone, id est naturalia, quia ab eo auo contrahit natiuitatem, & originem: quod non est in filio fratris mei.

* Hoc idem significat Theophilus, qui verbum naturalia vertitur ta hek tis geneseos. sed & aliter responderi potest, quod text. dicit non simpliciter, non extraneo, nec non coniuncto, sed nominatim auo vel proauo, & ideo nō fit exceptio extra p̄sonas expressas in exceptione. l. nam quod. ff. de pen. leg.

i ¶ Iura. Vnde præferendus est ei, in quem vnum tantum concurrit, & sic duę rationes

prævalent vni, vt in authen. de consang. & vter. fra. §. 1. colla. 6. & C. de edi di. adri. tol. l. fi. nisi vna sit melior duabus, vt colligitur. ff. de inoffi. testa. nam & si, & ff. vnde liberi. scripto.

SYL. ¶ Adde, quòd doct. qui not. hoc, quod duæ rationes vincunt vnam, intelligunt vnam ex illis duabus: vt si in vna persona vna ex illis concurrat, in alia duæ, illa præferatur. ita colligitur ex ll. allegatis, & ita intelliges: quo casu non est ad propositum limitatio glo.]

† aliàs cōstitutum.

* Adde quòd alia quoque ratione text. in l. Nam etsi, non probat limitationē glo. Nam ibi vna ratio nō est potior duabus, sed eis æquipollet. vera tamen est ista limitatio, & probatur aperte in l. 1. §. omnibus. C. de vete. iu. enu. nam non est nouū, vt vnum vinculum validum arctius liget, quàm duo infirmiora, vt quia aduersus illa duo fter vitiū formæ. l. 1. §. si quis ita. vbi Ias. vlt. not. de verb. oblig. vel non ad idem concurrant, sed circa res diuersas distrahatur. l. spadonem. §. qui iura. de excus. tut. l. si sub conditione. in fin. quibus mo. vsusf. amit.

* Adde, quòd & vnum vinculū æquiualet duobus, cum agitur de materia, in qua alterum illorum duorum nullius sit considerationis. Vnde in feudis, frater ex latere patris tantum coniunctus, non minus admittitur ad successionem, quam frater vtrinque coniunctus, quia in feudis ad cognationem matris non attendimus, Bald. in c. 1. vers. quæro ergo. de grad. succe. in feud.

adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo † constrictum: vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

¶ Impubes arrogatur [illegible] arrogator, si impubes [illegible], de restituendis [illegible] iis, qui illi successuri essent, si arrogatio facta non esset: nec arroga[illegible] bona [illegible] quartā partem bonorum arroga[illegible] & [illegible] l. si quid in fraudem patro.

¶ Cū autē † impubes per principale rescriptum

Diuisio. ¶ Cum autem. ¶ Diuiditur in quinque partes. Primo quod arrogatio fiat causa cognita. Secundo, quòd sit iusta causa. Tertio ponit modum, sub quo fiat. Quarto quòd non potest arrogator ipsum emancipare sine causa. Quinto quod quartā partem bonorum suorum eidem, siue in vltima voluntate, siue inter viuos, relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et eum. Quarta ibi, Item non aliter. Quinta ibi, Sed & si. Ater.

SYL. ¶ Cum autem. * ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an pupillus posset dare se ad arrogandū. & videbatur quod non, quia in arrogatione in primis exploranda est mens illorum, qui arrogantur. l. in adoptionibus, ff. eodē, pupillum autem nullam habere mentem traditum est, l. pupillus, ff. de regul. iur. E conuerso autem videbatur, quòd talis arrogatio permitti deberet absque alijs adminiculis, ex quo celebratur auctoritate principis. quæ omnem suspicionē submouere videbatur, & quia nihil addi posse videbatur principali confirmationi. Sed supradictis nō obstātibus, deciditur, impuberem arrogari posse, dummodo id fiat causa cognita, caueatque arrogator se bona arrogati, si impubes decesserit, illis restituturum, ad quos peruentura erant, arrogatione non facta. Exigitur autem causæ cognitio ea ratione, quia nisi adhiberetur, facile eueniret, vt non haberetur ea ratio honestatis, quæ in patribus, & filijs requiritur. Adhibetur autem & satisdatio, vt occurratur illis, qui forte inhiantes patrimonio pupilli, illum ideo arrogare excogitassent, & ex his rationibus temperantur, quæ pro rationibus dubitandi supra allegabantur. Successiue quæsitum est, an arrogator possit quotiescunque velit, arrogatum emancipare: & videbatur quòd sic. §. præterea. infra titul. prim. Cuius contrarium deciditur illa ratione, quia, cum in constituenda arrogatione leges voluerint causæ cognitionem adhiberi, similiter voluerunt eam solui non posse absque eiusdem causæ cognitione, l. nihil tam naturale, digest. de re iudic.] & quia cum talis emancipatio incommodum affert emancipato, quia iura omnia soluuntur, ideo eo inuito sine causa fieri non debet, & facienti pœna imponitur, vt sequenti.

† In hoc derogatū fuit legi veter. qua non nisi vesticeps, id est pubes arrogari poterat aucto. Aul. Gelli. lib. 5. c. 19.

Nota, quòd arrogatio impuberis requirit causæ cognitionem, vtrum vtilis, vel honesta sit filio arrogato. Item not. ex ordine literæ quod prius attendenda est honestas, quam vtilitas. Item no. cautionem requiri de restituendis bonis illis, qui ei successissent, si arrogatus non fuisset. Item quòd tabellio dicitur persona publica, & quòd per eum nobis quæritur. Item quod arrogatus non potest emancipari non cognita causa. Item quod arrogatus quicquid quærit, quærit patri arroganti. Item quod dictio, præter, includit.]

a ¶ Re-

ptum [a] arrogatur, causa cognita [b] arrogatio fieri permittitur. Et exquiritur causa arrogationis, an honesta [c] sit, expediatque pupillo. Et cum quibusdam † conditionibus arrogatio fit, id est, vt caueat [d] arrogator per sonæ publicæ, † hoc est tabellioni, [e] si intra pubertatem pupillus decesserit restituturum se bona illis, qui sit adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi [f] essent.

¶ Item non aliter emancipare eum potest

a Rescriptũ. Vt quia sui iuris est, vt supra eod. in princ.

b Cognita. Quæ autem in causæ cognitione vertuntur, per ordinem scripta sunt. ff. eodẽ l. si pater, §. in arrogationibus, & l. sequen. vsque ad §. final. & quædam etiã hic dicuntur in persona impuberis, quæ & ibi dicũtur.

* Adde, circa causas adoptandi, quæ grauiter ac eleganter scribit Cicero in oratio. pro domo sua cum alt. Qd̃ est Pontificalus adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit, & cum potuerit sit expertus: quæ deinde causa cuique sit adoptionis: quæ ratio generum, aut dignitatis, quæ sacrorum, quæri a Pontificum collegio solet &c. ex quo loco colligere etiam licet olim Pontifices de causis adoptandi notionem habuisse, de quo diximus supra eod. in princip. extat & pulcherrimum caput Au. Gellij de hac materia, scilicet. c. 19. lib. 9. cuius verba, sup. retulimus.

† no. pluralem numero. poni pro sin. nõ enĩ subijcitur nisi vna cõdi. sic & aliàs vt l. 2. §. ex actis, vbi gl. de ori. iu.

* Adde, quod in arrogando requiritur consensus omnium tutorum glo. t. §. 1. Inf. quibus mo. tu. fin.

c An honesta. Id est non eo proposito, vt eius res deuoret, vt ff. eod. l. nec ei. §. eorum.

d Vt caueat, id est vt cautionem promittat: cum fideiussione tamen, vt ff. eod. l. nec ei § fin. & C. de verb. sign. sancimus.

S Y L. Adde, quod hoc est ex eo, quia ab alia l. hoc declaratur. l. si verbis. ff. eod. alias enim cum simus in lege ciuili, intelligitur verbũ, cautio, pro nuda promissione, quando est simpliciter prolatum, vt est communis omnium doctrin. in l. diuortio. §. interdum, ff. solut. matrim.]

Notarius nõ põt eẽ seruus.

e Tabellioni. Qui seruus publicus dicitur, vt Cod. eod. l. 2. alias enim seruus purus tabellio esse non potest, vt Codice de tabul. generali. lib. x. Sed certe ideo sic dicitur, quia publice seruit.

** Vnde compellitur conficere instrumenta, & si recusat est periurus, & abdicatur officio, secundum Bart. in l. 1. §. 1. ff. fur. aduer. nau. & Hosti. in summa de fide instrum. §. ex quibus. & Deci. l. inuitus. de reg. iur.]

* Adde, quod in iure tabelliones, quandoque appellantur serui publici, quia antiquitus serui ciuitatum præponebantur tabulis, & scripturis publicis: licet postea id prohibuerit Arca. Impera. in dic. l. generali. Vnde factum, vt eosdem seruos publicos tabularios, interdum seruos ciuitatis appellauerint Iurisconsulti. l. fin. ff. quod cuiusque vni. no.

f Venturi. Vel iure successionis ex testamento, vel ab intestato, vel ti. vniuersali, vel singulari, vt legatarius. omnib. enim consulit hac cautione, pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs si postea, pupillaris substitutio euanescit, vt hic, & ff. eod. l. non aliter, & l. his verbis & infra de pupil. sub. §. 1.

† aliàs per sona publica appellat magistratus, vt §. nos autem. infra de acti. tut.

Satisdatio arrogatoris quibus prodest.

S Y L. Adde, quod ratio est, quia per arrogationem pupillaris substitutio tanquam filij testamentum euanescit. l. nec ei. § eorum. ff. eo. vnde consulendum est substitutis per cautionem, alij enim substituti præterquam directi pupillares, quia habent actionem non ex testamento filij præsumptio, sed ex testamento paterno, non possunt aliquod præiudicium pati: de quo vide Ang. hic.]

Sed nonne sine hac cautione facta admittuntur supradictæ personæ ex testamento? Respon. non, cum testamentum sit ruptum minima capitis dimi. scilicet arrogatione, vt infra quib. mo. testa. Inf. §. non tamen. Item numquid legitimi sine hac cautione admitterentur? Respond. non, quia pater arrogator omnia iure peculij occuparet, vt ff. de cast. pec. l. 2. Hæc tamen cautio omissa, pro facta habetur, vt ff. eod. l. his verbis. in fin. vt & alias. C. de rei vxo. act. l. vnica, §. 1.

* Adde, quod est differentia inter hanc cautionem præstitam, & subintellectam, quia si præstatur, adhibetur & fideiussor. si autẽ subintelligitur. est simplex cautio.

Sed quare legitimi non stipulantur etiam vltra pupillarem ætatem, & postea erant admittendi ad successionem, si adoptio facta non esset. Respond. illud est de fortuna & aduentitium erat, vnde non fuit considerandum, vt d. gest. qui & à qui. lege Iulianus. potuisset enim post pubertatem testamentum fecisse, vt supra qui. ex caus. §. cum ergo.

Adde declarando mentem gl. secundum Christo. hic, quia vult dicere quod ideo legitimi, inf. pupillarem ætatem stipulari possunt, quia non facta arrogatione, & decedẽte pupillo, omnino erãt habituri successionem: & ideo, quia læduntur, stipulantur, sed in maiore. quia non omnino lædũtur, quia poterat esse, quod conderet testamentum, ideo non stipulantur: quod tene.]

arrogator nisi [a] causa cognita dignus emancipatione fuerit, & tūc sua bona ei reddat. Sed & si decedens pater eū exhæredauerit, [b] vel viuus sine iusta causa eū emancipauerit, iubetur [c] quartam [d] partem ei bonorum suorum † relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem † adoptiuum transtulit, & quorum commodum [c] ei postea acquisiuit.

a ¶Nisi causa, veluti si ita hæres instituitur iste adoptatus, si emancipatus fuerit, & tunc quartam perdit, quam tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt infra prox. respon & ff. si quid in fraud. pa. l. fin. secundum quosdam. Vel dic quòd tunc non perdit quartā, vt infra proxi. respon. probatur, quod cum isto continuatur, & quod d. l. continetur, intelligit, quando erat iusta causa contra filiū, vt quia prouocabat patrem ad iram, & in tantum, vt etiam exhæredari potuerit, & beneficium collatum, vel conferendum reuocari, vt C. de reuocan. donatio. lege finali, & in Authent. vt lib. de ceteto. §. illud versic. quin etiam. collatio. 6. & secundum hoc intellige proxi. respon. quod sequitur.

SYL. ¶Adde, quòd quando filius emancipatur ex causa prouenienie ex defectu ipsius, perdit quartam, aliter non, siue sine causa emācipetur, siue causa aliunde proueniat: ita resīdét hic doct.* ex omnibus autem illis causis emancipari potest, ex quibus & exhæredatur, nam exhæredatio, & emancipatio æquiparantur à iure l. quidam cum filium. ff. de verbor. oblig. quod latius ostendi hoc loco in Comment.]

b ¶Exhæredauerit, vel præterierit, vt ff. eo. si arrogator.

SYL. * ¶Male supplet glo. tum quia præterito arrogato testamētum est nullū. §. adoptiui. inf. de exhære. lib. & sic ille succederet in totum, si filij legitimi & naturales non superessent. l. pen. §. fi. C. eo. tum quia l. si arrogator, non loquitur in filio præterito, vt ibi admonet Ias. in 4. col.]

c ¶Iubetur. Nō. non cauet sic se relicturū tuas enim non valeret, vt C. de inuti. stipu. l. ex eo. & C. de inoffi. testa. si quando. §. 1. sed ei iubetur per legem, vt sic faciat.

d ¶Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex, vel plures habeat, nunquid hic plus quam alij habet? Respon. sic, secundum Bul. quasi debeat imputari ei, quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam suæ partis per conditionem ex l. diui Pij petit, vt hic, & ff. eo. si arrogator. & ff. de inoffic. testam. l. Papinianus. §. si quis impubes, & hoc ad instar naturalium & legitimorum, vt ff. de inoffic. test. Papinianus. §. quoniam. & C. de inoffic. testamen. cum quæritur, & l. parentibus. Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem & legitimum, vt sup. eod. §. sed hodie. in fi. Accursius.

Arrogat⁹ non plus iuris hēre debet, quā naturalis & legitimus.

SYL. ¶Adde, quòd hæc opi. glo. communis est, si aliter intelligerem⁹ adoptatis quinq; (quod fieri potest. l. si pater. §. fin. ff. eo.) quintus remaneret sine quarta: quæ quarta secundum communem sententiam in d. l. si arrogator. hodie non est aucta ad trientem.

c ¶Commodum repete, Et præter ea bona s. aduentitia, cōmodū quorum filius, arrogatus post arrogationē acqsiuit patri s. vsumfructū: nam & hæc ae qsita restituit s. dico vsum fructum, quē debet lucrari, pater, vt C. de bo. quæ lib. l. cū oportet. §. si quis itaque, ad instar mariti in rebus dotalibus, vt ff. fam. ercisc. l. si filia. §. 1. & sic hoc verbum, præter, non excludit, vt ff. de pign. act l. 1. in fin. & ff. de procur. sed & hæ. §. pe. & facit. ff. de vulg. sub. l. sed si plures. §. in arrogato.

† aliàs restituere vel relinquere &c.

† i. arrogationem nā alioquī adoptiuus pōt libere emancipare, nec tenetur relinqre quartā, glo in l. cum in C. eod. & Ias. l. si arrogator. ff. eod.

* ¶Dic q̄ dictio, præter iuncta termino cōtento sub præcedenti dispositione, fiat exceptiue. l. nam quod. §. fin. ff. de pen. leg. aliàs fiat inclusiue. l. Seio. §. vxori. ff. de ann. leg. nisi induceretur, vel prohibitio actus aliàs de iure permissi, vel permissio actus aliàs de iure prohibiti, secundum Curt. iun. in l. Actione C. de transact.]

¶Minorem natu. Diuiditur in duas partes: in prima ponit vnum dictum cum ratione: in secunda illud declarat, secunda ibi, debet.

* CASVS. Quærebatur, an in adoptionibus habēda esset ratio ætatis: & videbatur q̄ non, quia cū adoptio fuerit ad solanū carentiū liberis introducta, eaq; solo cōsensu, adoptātis s. & adoptati expediatur, nō videbatur tā benigna facultas adsciscēdi sibi filios, ratione ætatis coangustanda, sed solū agendum voluntas spectanda. Quo nō obstante cōtrarium respōdetur, q̄ cum adinuenta hæc via sit ad similitudinem naturæ, vt qui natura liberos nō haberet, posse hoc ciuili modo sibi procreare, eam debet imitari, ideoque statuitur, minorem natu maiorem adoptare non posse. Sed tunc dubitatum est, quot annis oporteret esse maiorem adoptantem, quam is, qui adoptatur: & cum adoptio naturam imitetur, videbatur sufficere, quod eum excederet xv. annis, quia post quartūdecimum annum quis censetur habilis ad generationē naturalem supra de nupt. in princ. Quo non obstante deciditur, qd debet illum pręcedere xviij. anno, quia licet præsumatur potentia gignendi in decimo quarto anno, tamen eum per adoptionem quis certe, nō præsumptiuæ, filium efficiat, placuit etiam illud tempus statuere ad hanc rem, quo certum est omnes à commu-

¶ Maior 18 ann. esse debet adoptans adoptato. h. d. ex l. arrogato. §. non tantum, & ex l. adoptio. ff. eodem tit.

¶ Minorem natu [a] maiorem non posse adoptare placet.
Adoptio enim naturā imitatur, [b] & pro [c] mōstro est, vt maior [d] sit filius, quam pater. Debet itaque is, qui sibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, i. 18. annis [e] præcedere.

¶ Potest quis etiam filium alienum adoptare in nepotem, & deinceps, licet filium non habeat, & nepotem in locum filij; sed vbi adoptat aliquem in nepotem quasi ex filio, quem in potestate habet, natum requiritur consensus filij: aliud, si nepotem ex eo alij velit in adoptionem dare. hoc dicit ex l. adoptare ex l. si paterfam. §. qui duos. & l. cum nepos. ff. eo. tit.

¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis

munter accidentibus secundum naturā generare posse, prout hanc rationem eleganter deducit Ias. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. dum tractat materiam fictionis inductiuæ, allegando l. si paterfamil. in fin. ff. eodem.] Not. quòd minor natu maiorē adoptare non potest * quod pulcherrime p̄sequitur Mar. Tul. in ea oratio. quam pro domo sua dixit, dum conqueritur Fōteium adoptasse P. Clodiū natu grādiorem vt Tribunus pl. in ipsius p̄niciem fieret.] Item quòd ars & ius imitatur naturam, in quātum potest. Item quòd plena pubertas est in 18. ann.

a ¶ Natu .i. natiuitate. sic. ff. de min. l. 1. §. 1.

b ¶ Limitatur plerumq; quandoque tamen nō vt inf. eo. §. sed & illud. & §. in plurimis.

* Solue, quòd adoptio & lex ciuilis imitatur naturam in genere, non in specie: quod latè declarat Bar. in l. eadem. ff. de duobus reis. & in l. si is qui pro emptore, ff. de vsucap. & ibi latissime Ias. dum tractat materiā fictionis inductiuæ.

c ¶ Pro monstro est. l. non secundum naturam, sed contra naturam, vt & aliàs. ff. de sta. ho. non sunt liberi.

d ¶ Maior, s. tempore, non persona.

e ¶ 18. annis. Id est tot annos debet habere plus adoptans, quam adoptatus, qui faciant vnam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nūquid qui plures adoptat, debeat pluribus vicibus præcedere in tanto tempore? Respon. non (vt puto) cum secundum naturā etiam in vno anno ex diuersis feminis, vel etiam vna possit habere filios plures: & in hoc adoptio imitatur naturam, vt hic. Et nota pluribus modis dici plenam pubertatem. Nam interdum 14. annis, vt infra qui. mo. tute. fin. §. 1. & supra tit. 1. pri. respō. aliàs 15. annis, vt in Auth. de tempore non so. pec. super dote. §. generaliter. coll. 7 aliàs 17. ann. vt supra, qui manu. non poss. §. fina & ff. de postul. l. 1. §. pueritiam, interdum 18. ann. vt hic, & ff. de ali. & ci. le. l. Mela.

SYL. ¶ Adde tu, quòd glos. non intellexit plenam pubertatem: nam vt primum masculus implet 14. an. incipit esse pubes, tunc enim dicitur pubes, & ante id tempus Impubes: & hoc est quod dicitur in tex. in d. §. 1. inf. qui. mo. tute. si. plena autem efficitur pubertas in 18. anno: alia enim iura allegata in glo. nihil faciunt: & ita declar.]

¶ Licet. Diuiditur in duas partes: in prima ponit vnū dictum: in secūda illud modificat, secunda ibi: sed si quis. SYL.

¶ CASVS. ¶ Quærebatur, an liceret adoptare loco nepotis: dubium faciebat: quia cum in defectum generationis induct⁹ videatur modus adoptionis, non videbatur vltra filium extendendus: cuius contrarium deciditur, quia sicut optamus perpetuitatem generationis naturalis. l. liberorum. in fi. ff. de verborum significatione. ita & ciuilis, quæ illam imitatur. Tunc dubitatum est, an posset alienus filius loco nepotis adoptari aut ecōuerso, videbatur enim seruandus ordo naturæ, attamen deciditur contrarium: vt latius pateat ista facultas generandi liberos ciuiliter. Item dubitatum est, an cum nepos adoptatur quasi ex filio natus, consensus filij exigatur: & videbatur quòd non, quia, cum adoptio fit, non requiritur voluntas eorum inter quos iura agnationis consequuntur. lege cum adoptio. ff. eodem. quod eò magis dicendum erat hoc casu, quia hic filius est in potestate adoptantis, vnde videbatur eius consensum non esse requirendū. Sed contrarium deciditur, & ratio assignatur in text. Læderetur enim filius, & ideo adhiberi debet. lege nam ita. ff. eodem. quod non est, vbi auus daret illum in adoptionem, vt patet ex glosa in versiculo consentire secunda, vbi habetur ratio dubitandi, & decidendi huius dicti. Not. quòd datur fictio fictionis in adoptione loco nepotis.
Item quòd is, qui lædi posset, requirēdus est.
Item quòd nullus potest agnasci inuito.
Item quòd nepos datur in adoptioné absq; consensu filij.

pronepotis, vel pronepotis, vel deinceps adoptare, quamuis filium quis non habeat. a Et tam filium alienũ quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locum b filij. Sed si quis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo, quem naturalem in sua potestate habet: eo casu, & filius consentire c debet ne ei inuito suos hæres agnascatur. Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem, non est necesse filium consentire. d

a Non habeat. Vel licet vxorem non habeat, quo casu tamen est contra naturam, vt ff.eo.l.& qui vxores.

SYL. Adde non esse contra naturam, quia potest habere: & quamuis actu non habeat, habet habitu. Repugnat enim natura in ijs, quæ nec habitu, nec actu esse possunt, sicut in §.minorem, sed non in ijs, quæ habitu, vtputa in adoptione nepotis, non existente filio, immo eo numquam nato, vt hoc §.]

b In locum. Item nepotem ex vno, quasi ex altero natum, vt ff eo si pater.§.qui duos. Non autem loco fratris, vt C.de hæred.instit.nec apud.

* Ratio est, quia nec per naturã, quam adoptio imitatur, frater fratrem procreat.

c Consentire. Quod non est in alijs agnatis, qui possent sperare successionem, vt ff. eo.l.cum adoptio.

* Ratio in promptu est, Licet enim agnati sperent successionem adoptantis, ea tamen spes nullius est considerationis cum testari, & alios sibi hæredes facere possit. Sed filius, cui nepos iste agnasci debet, merito requiritur, ne inuitus eum hæredem habeat necessariũ.] Et sic not.ex hoc tex. iun.glos.quod in vnoquoque actu requirẽdus est is.de cuius præiudicio principaliter agitur, secus si per quandam consequẽtiam, facit,l.de vno quoque. ff.de re. iud.vbi doct.]

Et siquidem filius consentiat, bene est, & recidet nepos adoptiuus in potestatẽ suam, scilicet filij, mortuo patre, vt ff.eo.l.si quis nepotẽ.Si autem non consentiat filius, tunc agnascitur seu agnatus sit ei, id est, auo, hic nepos, & suus efficitur hæres, etiã filio inuito: nec recidit in potestatem eius: siue dicas eum succedere vt filium, licet non sit filius, siue vt nepotem, quasi ex altero filio præmortuo natum, quo casu æqualiter cũ patruo admittatur, vt inf.de hær.quę ab intest. §.cum autem. Alij dicunt hoc totum, Et inuito, id est filio inuito. & Agnascatur, id est, iuxta eum quasi nascatur, quo ad successionem, quod satis in idem redit. Alij hoc totum, Et inuito, id est auo inuito. qui voluntate filij proposuerat adoptare, nunc autem cõtra suum propositum facit: & sic dicitur inuitus ratione propositi primi. Et secundũ istos hic nepos inuito auo & filio adoptatꝰ non succedit vna cum filio, sed demum eo mortuo: prima verior est.

SYL. Adde, quòd tex. est clarus, & intelligitur ei filio inuito, cũ loquatur de adoptione nepotis facta tanquam ex eo filio, cuius consensus exigitur. * Fallitur autem gl. inquiẽs, hunc nepotem fieri suum hæredem auo. nõ enim potest, filio existente in medio, §. sui, inf. de hæred. qua.& dif. Item & aliud animaduertẽdum, ꝗ auus non prohibetur iniuito filio adoptare loco nepotis: sed si adoptet, filius non habebit hũc nepotem, mortuo auo, nec in potestate, nec suum hæredem, & hæredem, & ideo vt adoptio pariat hos effectus, necessarius est consensus filij, alias non.l.cum nepos, & l.seq.ff.eo.]

Sed quare hic filius impediret matrimonium sui filij etiam auo volente, & nõ impedit hunc ciuilem actum, vt ff de ritu nup. l. oratione. §.1. Respon. quia matrimoniũ est vinculum magis indiuiduum, vt sup. de pa.potesta.1.respon.

** Quinimmo concordant, quia licet filius non possit impedire adoptionẽ, impedit tñ ortum suitatis, quæ inde proueniret, si eo consentiente fieret ipsa adoptio, & sic eum non producat effectus ipsi filio præiudiciales, pro eo est, quasi facta non esset quo ad eum. vnde nihil facit ad casum ratio indiuiduitatis, quam glo. perpendere videtur.

d Cõsentire. Sed videtur ꝗ sic: nã læditur filius in duobus, & in hęreditate siue in bonis, quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere, vt ff. vnde libe.l.scripto, quod non facit, vt inf.de hære quæ ab intest.defe. §. at hi. & quia in potestatem illius transit: quare in patris sui naturalis potestatem nõ recedit iure isto veteri, vt sup. eo.1.respon. Ad primum respondeo, quia alio modo potest euitare instituendo eum. Ad secundum dico, ꝗ non potest æstimari patria potestas, vt ff. de lega.1.filiusfamilias.§.secundum vulgarem.

† Sed hodie vterque timor cessat: nam, & succedet, & in suam potestatem recidet, vt C. de adoption. eum in adoptiuis, §.scimus & sup.eo.§.sed hodie.

† Sed facit contra glo.secundũ Iaco. quia si de inæstimabili agitur præiudicio videtur necessarius eius consensus.

* Adde hoc esse verum, nisi adoptio sit facta ab auo paterno vel materno, vt dicitur in d.§.sed hodie.

* In plurimis. CASVS. Quæsitum est an pater adoptiuus possit filium alij in adoptionem dare. & videbatur ꝗ nõ, quia cum tam sit ficte filius, si alij quoque in adoptionem

SYL.

nē traderetur, superinduceretur alia fictio, contra.l.1. C.de dot.prom. Sed hoc non obstante deciditur contrarium, ob similitudinem, quę inter adoptionē & naturā intercedit: quæ facit, vt, sicut pater naturalis potest filium alij adoptandum dare, idem possit & adoptiuus. nec obstat, quod sit fictio fictionis, quia cū veniat in cōsequētiam primæ, non incōuenit, vt tradit Bart. & alij ī l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. Nota, quod in plurimis filij legitimi tantum comparantur legitimis, & naturalibus. Item quod adoptatus potest dari in adoptionem.]

¶ Arrogatus, vel adoptatus a non extraneo, potest ab eodē alij in adoptionem dari, hoc dicit.

¶ In plurimis [a] autem causis assimilatur is, qui adoptatus, vel arrogatus est, ei, qui ex legitimo matrimonio natus: & ideo si quis per Imperatorem, vel apud Prætorem, vel Præsidem prouinciæ non extraneum [b] adoptauerit, † potest eundem in adoptionem alij dare.

¶ Spadones adoptare possunt; castrati autem non. h.d. ex l.2 § illud. ff. eo.

¶ Sed & illud vtriusque adoptionis [c] commune est, quòd & ij, qui generare non [d] possunt (quales sunt † spadones [e]) adoptare possunt. castrati autem non possunt.

a ¶ In plurimis. Quandoque enim contra. vt inf.de hær.quæ ab intesta.§.minus. secūdum Azo. Item in eo, q adoptiuus pater nō tenetur eum instituere, vt inf.de hæred. quæ ab intest.§.Sed ea. ibi, testamento autem.

* Adde duos casus, quibus adoptiuus pro filio non habetur. Primus, cum nō de successione adoptantis agitur, sed de alterius. Vnde in fideicōmissis, quibus non ipsi grauato sed testatori succeditur, l.cohęredi.§.cum filiæ.ff.de vulg.& pupil. conditio. si decesserit absque filijs, non deficit adoptione, l.si ita quis. de leg.2. Quod & in feudis receptum est, cap.1.§.adoptiuus.si de feud.defun. & quoties de munerum excusatione ageretur, non enim hæc facto adoptantis mutari possunt, §.1.infra de excusat.tutor. l.sextum, §. adoptiui. de vaca. muner. Secundus casus est, cum lege municipali masculi excludunt filias feminas, intelligitur enim de masculis legitimis, & naturalibus non de adoptiuis: vt tradit Anania. cons.xxvij. & Ias.in l. quique.§.Prætor ff.de in ius voc.

b ¶ Extraneum, vt sic transeat in suam potestatem, vt sup.eo.§.sed hodie.

** Animaduerte, quod hæc verba text. non extraneum, referenda sunt tantum ad illa verba. vel apud Prætorem, vel Præsidem, non autem ad verb. per Imperatorem, nam si fiat adoptio apud Imperat. quæ peculiari verbo appellatur arrogatio, nihil refert, vtrum sit extraneus, nec ne, qui arrogatur, omnes enim indifferenter transeunt in potestatem arrogatoris.

SYL. * Sed &. CASVS. Dubitatū fuit, an adoptare possit inhabilis ad generandū: & dubium faciebat, quia cū debeat imitari adoptio naturam non videbatur danda illi facultas generandi filios ciuiliter, qui non poterat gignere naturaliter, quia fictio non potest habere locum nisi vbi & veritas, secundum Bart. in l. si is q pro emptore, ff. de vsucapio. cuius cōtrarium deciditur in spadone, non autem in castrato: rationem videbimus in glo. Not. quod adoptio fieri non potest ab ijs, qui non habent potestatem generandi de facto secus si a natura. Item quod impossibilitas de facto magis impedit quam naturalis.

† Hoc verū, si fili' vult. ff.eo. l. in adoptionibus. Ioa.Fab.

† De varijs spēb' spadonū vide text. in l spadonū.& omnino. ibi Alc.q hoc eleganter declarat.d. verb. sig.

c ¶ Sed Vtriusque. Quarum vna vocatur arrogatio, alia adoptio, vt sup.eo.§.Imperatoris.

d ¶ Non possunt, Qui omnes Eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui generare non possunt.i. caste sic natos, vt nunquam potuerint generare.

ADDITIO. Pone, q aliquis generare potest, sed illicite, vt clericus, numquid poterit taliter adoptare? vide Christophor. hic versic.Hinc insurgit.dubium vbi concludit quod non.

e ¶ Spadones, quibus testiculi vel genitalia abscissa sunt cultello, vel spatha: & est ratio, quia fortius impedimentum est naturę, quā occidentis, vt hic, & ff.de libe.& posth.l.sed est quæsitum, §.1.& 2. Et no. quod vulgariter promiscui appellantur.

Natura forti' impedimētū est q̄ accidentis. SYL.

¶ Adde, quod magna fuit æquiuocatio in his nominibus glo. vt tamen verum discas, dic duobus modis accipi spadonem, vt & adoptio: large, prout comprehendit omnes inhabiles ad generandum tam ex accidēti, quam à natura: stricte vero ad differētiam castrati, (& hoc est quod dixit tex. in l.spadonum.de verb.signific.& l.si serua.in fi.de iur.dot.) & tūc ille significatur, quia natura inhabilis est: castrat' enim a castro dicitur, cui virilia sunt amputata, facit lege tertia, & quarta.ff.ad l.Cornel.de Sica. quod & sensisse Alcia. videtur li.1.Prætermiss. in ver.castrati, licet in d.l. spadonum, castratum etiā quoque dici puer qui sine testibus naturaliter progenitus fuerit, cuius opin. meritò hic in nostris Anno. improbauimus. Intelligit ergo spadonem hic stricte, qui ideo potest adoptare, quia nō est desperandum naturæ

¶ Feminę non adoptāt, nisi ex indulgentia principis ob amissos filios. h.d. ex l. mulierem. C. eo.

¶ Feminæ quoque adoptare non possunt, a quia nec naturales liberos in sua potestate habent: b † sed ex c indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum d adoptare possunt.

¶ Arrogatus transit in potestatem arrogantis cum liberis, quos in potestate hēt. h.d. ex l. 2. §. hoc vero, & l. arrogato. ff. eo.

¶ Illud proprium e est adoptionis illius, quæ per sacrum oraculum f fit, ꝙ is, qui liberos in potestate habet si se † ad arrogandum dederit, non solum ipse potestati arrogatoris subijcitur, sed etiam liberi g eius in eiusdem fiunt potestate, tanquā nepotes. Sic etenim

auxilium, in quibus omnino virilia nō sunt amputata. l. si quis posthumos. in prin ff. de libe. & posthu. castrati vero, quia carent genitalibus, aliquo modo generare non possunt: ideo & nubere & adoptare prohibentur, & hæc est veritas: q̄ probatur. in l. ædiles aiunt. §. in-mentorum. ff. de ædil. edi. & apertius declaraui hic in Annotat.

¶ Femine quoque. ¶ CASVS. Dubitabat an feminę adoptare possent: & videbatur q̄d sic, quia in l. adoptio. ff. eo dicitur, q̄d adoptio habet locum in ijs personis, in quib9 natura potest locum habere & ita cum vera filiatio in feminis reperiatur, videbatur etiam posse concurrere legitima: cuius contrarium deciditur in text. ratione in eo expressa cum limitatione. No. quòd femina non adoptat, nec habet filios in potestate.

† aliàs sed ex cōstitutione & indulgentia.

a ¶ Feminæ. Non possunt, sed ipsæ arrogari possunt, vt ff. eo. nam & feminæ.

* Adde, quod olim arrogare non poterant, quia cum feminis nulla comitiorum communio erat, quod attestatur A. Gellius lib. 5. capi. 19.

b ¶ Habent. Nota feminas non habere filios in potestate, & facit ad hoc. ff. de suis & le. l. nulla & inf. de hær. qua. & differ. §. ceteri. & ff. de contra ta. l. illud. §. ad testamenta.

SYL. ¶ Adde, quod ideo potestas in feminis, quando loquimur de filijs, interpretatur. i. tutela, vt pulchre Dec. in c. ex parte. el 2. de appel.

* Adde, quod non videtur prima facie ratio huius text. bona esse, femina adoptare non potest, quia nec naturales filios habet in potestate, non enim quævis adoptio trahit adoptatos in potestatem, vt sup. eod. §. sed hodie. Respon quod cum olim omnes adoptiui transirent in potestatem, vt in princ. huius titu. & per hoc tunc vera esset huiusmodi ratio, non ideo minus hodie etiam vera est, licet aliquo casu adoptio non pariat patriam potestatem. ad ea enim quæ frequentius fiunt, leges referendæ sunt. l. nam ad ea. ff. de leg.

c ¶ Sed ex indulgentia. de nouo iure concedenda, vt C. eo. mulierem.

d ¶ Amissorū. in acie principis, vt hic innuit, & infra de excu. tut. §. sed si in bello. ff. de inoffic. testam. l. si suspecta. §. fi. Sed numquid & tunc habebit in potestate? Videtur, ꝙ sic, cum beneficia principum sint extendenda, vt in Auth cōstit. q̄ de dign. §. penul. coll. 6. & ff. de constitut. princ. l. fi. Sed tamen cōtradico, ad instar scilicet naturaliū: nā naturam imitatur adoptio, vt sup. eod. §. minorem. † & facit ad hoc. C. eo. mulierē.

† Et ad cōtrariū rñdent hic

SYL. ¶ Adde, quòd hæc q. deciditur in d. l. mulierem, vbi patet, ꝙ non conceditur aliud potestatis per dictam indulgētiam, quam hēat ipsa mater in naturalibus & legitimis in quibus non habēt potestatem: * & quamuis glos. videatur restringere hunc text. ad mortuos in acie, est tamen generaliter intelligendus, vt probaui hoc loco in Commen. quia vbi amittantur, luctum adferunt parentibus, (quæ est ratio text. nostri) nec restringenda videtur principis indulgentia ad amissos in acie tantum, sed late interpretanda.

SYL. do. ꝙ imō debet moderari sīmius cōe. l. ex facto ī prin. ff de vulga. & pup. sub.

† aliàs deest ad.

* ¶ Illud. CASVS. Fuit dubitatum, vtrum liberi, quos in potestate habet, qui arrogatur, transeant in potestatem arrogatoris. Et videbatur quod non, sicut videmus in adoptione, quod dato in adoptionem filio, nepotes ex eo remanent in potestate aui naturalis. l. arrogato. ff. eo. & quia iste actus videtur fieri solum inter l. arrogatorem & arrogatum: contrarium tamen deciditur, quia cum arrogatus alienæ potestati subiectus sit, alium habere in potestate non potest. l. sic eueniet. ff. ad l. Iul. de adult. & hoc est proprium huius adoptionis, quæ fit imperiali auctoritate, ideoque cessat obiectio. l. arrogato. Not. quòd liberi eius, qui arrogatur, transeunt in potestatem arrogatoris.

e ¶ Illud Oraculum, id est per principem, vt de eo, qui sui iuris est: ideo transit etiam hodie in potestatem arrogatoris, vt supra eodem in princip. ideo sic dictum, quia oramus sine deprecamur eū, vt in talibus præstet auctoritatem.

f ¶ Oraculum appellat rescriptum, & auctoritatem imperialem, vt latius exposui hoc loco in Annot.]

g ¶ Liberi. Oēs nati & nascituri, & ēt reuersi ab hostibus, vt ff. eo. si paterfamil. in princ.

¶ Adde, ꝙ secūdum Ias. intelligitur, si nati

sint

sint: secus si in vtero essent. l.fin.ff. de colla.bon.

a ¶ Diuus Augustus. Hic Imperator volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus noluit consentire; vnde nō poterat procedere adoptio vt inf. titu 1. §. sed & si pater. & ff.eod. l.2.in princ. vnde Augustus callide suasit cuidam nomine Tiberio, vt illum Germanicū adoptaret, quod fecit, & hunc Tiberium postea arrogauit princeps: quare & per consequens habuit Germanicū loco nepotis.

diuus [a] Augustus non antea Tiberium adoptauit, quam is [b] Germanicum adoptasset; vt protinus [c] adoptione facta [d] inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

¶ Seruus à domino adoptatus, vel in iudicio vt filius nominatus, efficitur liber. h.d. Aret

¶ Apud Catonem † bene scriptū refert antiquitas, † seruos, si à domino adoptati [e] sint, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos eruditi, in nostra cōstitutione [f] etiam eum seruū, quem dominus actis [g] interuenientibus filiū suum nominauerit, † liberum esse constituimus, licet hoc ad ius filij accipiendum ei non sufficiat.

SYL. †Quis hic Cato fuerit, hr̄ in l. 1 §. deinde ver. nos se statim. ff. de ori.iur. † sic infra q̄ her.qua lit. & diff. §.1.

* ¶ Toto (q̄d aiunt) cœlo aberrat Accur. in enarranda historia. vide Sueto. in Tiberio & in Caligula.

b ¶ Is Tiberius.

c ¶ Protinus. id est statim. †

d ¶ Adoptione facta à principe.

¶ Apud Catonem. CASVS Quærebatur an ex adoptione, vel ex nominatione filij, seruus liber efficeretur, & videbatur dicendum quod non, quia nō videbatur hic modus dandi libertatem introductus à iure, sup.qui.ex cau.ma.non lic.per totum. cuius contrarium dicitur ea ratione, quia non cōuenit filium seruum esse patris liberi, in cuius potestate est, eum facere liberum, & quia verisimile est, vt in necessariam antecedentiam velit quis, eum esse liberum, quē sibi libero filium facit, quia dans quod plus est, videtur vtique dare quod minus est.

SYL.

* Sed inde quæsitum est, an valeret huiusmodi adoptio. dubium faciebat, quia qui voluit seruum suum adoptare in filium, vtique censetur voluisse illum prius esse liberum, sicut dicimus vbi quis scripsit hæredē seruum proprium simpliciter, quod videtur in antecedentiam necessariam dedisse illi libertatem, §.1. supra qui.ex cau. manu.nō li. vnde videbatur dicendum, quod teneret adoptio, vti facta de libera persona. attamen respondetur contrarium, quia iste actus nō potest geri nisi inter liberas personas, vt tradit Gellius lib.5.cap.19. quod secus est in institutione, infr. de hær.institut. in princip.

* Et hic est verus intellectus huius loci, quē senserunt etiam Theophilus & Harmenopolus, Græci interpretes, non autem, quod seruo adoptato ius filij acquireretur vt plerique ex Latinis crediderunt, cum solam eo nomine libertatem tribui voluerit Cato.]

Not. quod per adoptionem serui efficitur liber. Item quod libertas non solum expresse, sed tacite dari potest. Item quod seruus, filius nominatus, fit liber, si nominetur in actis, licet non acquirat iura filiorum. Item q̄d verba blanda & adulatoria in iudicio emissa, fauore libertatis operantur. Item quod si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. * Item no. secundum Angel & alios, q̄ ex sola nominatione quæritur ius. Sed mihi videtur probari contrarium, quia non quæritur ius quod nominatur, id est filiatio, sed sola libertas.

† aliâs serui si à dn̄o adoptati sint, ex hoc ipsos &c. † Et sic ex noīatione alicui⁹ acquirit̄, vt hic & in c. p tuas. cū gl. ver. appellauit post med. ibi itē est hic argu. ext. qui fil. sint legit.

* * Et hoc ideo, quia hoc loco constabat hūc esse seruum. Aliter enim ex ipsa nominatione filij resultaret saltem præsumptio iuris, vt habetur in leg. si vicinis. Cod. de stup. & in cap. per tuas. de probat. cū sim. vt ibi per Doct.]

e ¶ Adoptati. Scilicet à domino: ab extraneo autem non potest etiam libertus, vt ff eo. si pater. in fi.

f ¶ Cōstitutione, vt C. de la. lib. tollen. l. vnica. §. similiter quoque modo.

g ¶ Actis. id est coram iudice, dicendo hæc verba, Veni huc fili: secundum Azo. Vel (vt puto) coram iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde fuit facta scriptura non tamen res peruenit ad perfectionem, vt differat à proximo casu superiori, aliud si extra iudicium talia fierent vel agerentur, vt Cod. de lib. cau. l. pen. & sic collige ex hoc & superiori ver. quod si id, quod ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest, sic. Cod. de lati. lib. tol. l. vnic. §. simili quoque modo. & ff. de pact. l. si vnus. §. si acceptilatio. Arg. contra. ff. de iu. codicil. l. 1.

ADDITIO. Respondent doct. q̄ ibi constabat testantem nolle codicillari. Ang. SYM

* Errat Accur. vt diffuse ostendi in Commen. putans in primo casu huius tex. seruum fieri filium adoptiuum, & quod in secundo dominus intendebat illum adoptare: quare inde temere infert ad dictum illud. Si id quod ago &c. vt animaduertit etiam Alciatus in l. 1. §. si quis ita. vbi videndum de isto articulo. ff. de verbo. oblig. ideo

exem-

exemplifica, quãdo vel deliberate inter acta filius nominaretur, vel etiam enunciatiue causa demõstrationis: vt puta, Solutionem misit per Stichum filium meum. nam talia verba fauore libertatis disponunt, vt declarat Bar. in l. ex hac. col. 2. ff. de dona. vbi docet an, & quando verba enunciatiua disponant.

* * Not. etiam quod acta ea proprie dicuntur, quæ fiunt in iudicio. cap. quoniam contra. de probat. & declarat Bar. in l. quæ acta. ff. de offi. proc. Cæs.]

Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. Continuat hunc titu. Imperator in princ. cum dicendum proponat de dissolutione illius iuris, de quo supra proxime dictum fuit.

¶ Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.

¶ Morte naturali patris, filius sui iuris efficitur: & nepos ita demum, si filius in potestate non supersit. hoc dicit ex. titu. 6. Institu. Caij.

Videamus nunc, quibus modis ij, qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur. Et quidem [a] quemadmodum liberentur serui à potestate [b] dominorum; ex ijs intelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus. Ij vero, qui in potestate parentis [c] sunt, mortuo eo [d] sui iuris fiunt. Sed hoc [e] distinctionem recipit. Nam mortuo patre [f] sanè omnimodo filij filiæve sui iuris efficiuntur. mortuo vero auo, non omnimodo [g] nepotes, neptesque sui iuris fiunt: sed ita, [h] si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt.

Diuisio. Videamus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluatur patria potestas morte naturali. Secundo qualiter morte ciuili ex delicto proueniente. Tertio, qualiter propter dignitatem filio acquisitam. Quarto, qualiter propter captiuitatem patris, vel filij. Quinto, qualiter emancipatione. Sexto, qualiter per dationem in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi, Cum autem. Tertia ibi, Filius familias. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdiuiditur in quatuor. Quia primo ponit de quo est tractaturus. Secundo, qualiter alias supra dixit de seruis. Tertio, qualiter filij liberentur à patria potestate, generaliter respondendo. Quarto dictam responsionem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi ij. vero. Quarta ibi. Sed hoc.

SYL. ¶ CASVS nõ ponitur, quia procedit tradẽdo regulam, ꝙ morte patris extinguit̃ potestas patria. dubiũ tñ videbatur in nepote ex eo filio, qui tp̃e paterni obitus I potestate reperiebatur, quia, cũ nũquã fuisset in patris potestate, sed aui, videbatur dissoluto illo vinculo liberari, sicut & filius: mors enim, quæ venit ad dissoluẽdũ. §. deinceps. in Authent. de nup. nõ videbat̃ posse venire ad ligandum. l. legata inutiliter. ff. de adi. lega. tamen contrarium deciditur ea ratione, quia bene à principio sui ortus debeat in potestate patris esse, quia tantum sui iuris pater nõ erat, non poterat habere alium in potestate. l. sic eueniet. ff. de adul. sublato itaq. de medio illo impedimento, detegitur potestas, nõ proprie cõceditur: & quod habitu erat in filio tuo ad nepotem, incipit esse actu: quod non habet locum vbi prius erat emancipatus, quia hi nepotes tunc non fuerunt in potestate aui tam quam sustinentes partes filii, sed immediate. Not. quod verbum, videamus, refertur ad oculum intellectus. Itẽ quod cognito quomodo aliquid concipiatur vel acquiratur, cognoscendum est quomodo dissoluatur, vel amittatur. Item quod morte patris vel aui, filij vel nepotes efficiuntur sui iuris cum distinct. de qua in sum.

a ¶ Et quidem. q. d. quod fit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus su. de liber. §. 1. & §. multis.

b ¶ A potestate. subaudi dominica.

c ¶ Parentis. Stricte accipe pro ijs tantum, qui sunt superiores ex linea mascu. nam feminæ non habent in potestate filios, vt su. titu. 2. §. ergo.

Adde. l. quique. ff. de in ius voc. & quod parẽtes proprio vocabulo appellantur vsque ad tritauum, superiores autem, maiores. l. iurisconf. §. parentes. ff. de grad. affi.

d ¶ Eo, scilicet parente.

e ¶ Hoc scilicet quod dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f ¶ Patre. Scilicet familias subaudi scilicet supra quem nullus est ratione potestatis.

g ¶ Non omnimodo, id est generaliter.

* ¶ Adde, quod dictio, omnino, habet naturam præcisam: non tamen excludit qualitatem à statuto requisitam, recipitque congruam interpretationem secundum alia iura. Decius consilio 356. columna 2. & tertia. SYL.

h ¶ Sed ita, scilicet fiunt sui iuris.

a ¶ Eo-

a Eorum. scilicet nepotum.
b In potestate & non exiuit. nam si exiuit & postea rediit, quia est arrogatus, non reciderent filius in potestatem eius, vt ff. de adop. si pater filium. & ratio, vt ibi notatur,

SYL.
Adde, quòd prima ratio ibi assignata cõmuniter approbatur hic, & ibi: ego vero in Cõment. vtramque rationem coniũxi, scilicet q ideo non recipit iste filius filios suos in potestatem, quia per adoptioné non reuertitur in eũdem gradum & in eandem causam, ita vt nepotibus sit auferendum ius iam quæsitum, cum non vt illemet filius, qui fuit emancipatus arrogetur, sed extraneus, per iura prædicta.

Itaque si moriente auo pater eorum [a] viuit & in potestate [b] patris sui est, tunc post obitum aui in potestate patris sui fiunt. Si vero is, [c] quo tempore auus moritur, aut iã mortuus [d] est, aut per emancipationem exijt de potestate patris, tunc ij, qui in potestatem eius cadere non possunt, sui iuris [e] fiunt.

¶ Deportatio, & seruitus pene patriam potestatem soluunt, relegatio non, quæ restitutione principis recuperatur h.d.

¶ Cum [f] autem is, qui ob aliquod maleficium in insulam deportatur, [g] ciuitatem

c Is, scilicet filius prædictus.
d Mortuus est. s. filius prædictus.
e Sui iuris. Nisi in casu, vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset, vt in Authent. constitutio. quæ de dign. §. illud. colla. 6.

SYL.
Adde, quod ratio est, quia quod fauore introducitur, nõ trahitur in odium. l. quod fauore. C. de legi. & quia dignitas sicut priuilegium non tollit dignitatem, aut priuilegium. l. hac saluberrima. C. de præpo. agé. in re lib. 12.
* Inepta tamen est exceptio Accur. quia Imper. non loquitur vniuersaliter, quomodocunque filius exierit de potestate patris, sed vbi morte, vel emancipatione.]

Diuisio.
Cum autem. Diuiditur in quinque partes. Primo de deportatione patris. Secundo de deportatione filij. Tertio de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto de seruis pœnę. Secũda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed si indulgentia. Quarta ibi, Relegatis. Quinta ibi, Pœnæ. Aret.

SYL.
Cum autem is. CASVS Quęrebatur, an ex deportatione, relegatione, vel seruitute pœnæ, patria potestas tolleretur: & dubium faciebat, quia, cum adhuc pater viuus remaneret, non videbatur tolli, quia, cum iura filiationis sint naturalia nullo casu videbantur posse amoueri. §. fi. inf. de leg. agn. tu. hoc tamen non obstante contrarium deciditur in deportatione, & seruitute pœnæ, quia, cũ dictum sit hoc esse proprium ci. Roma. sup. de pat. pot. vt per deportationé desinat esse ciuis, per seruitutẽ aũt pœnę, & ciuis, & liber desinunt necessario omnia, quę ex ciuilitate consequebantur: tanquam causa cessante ipsorum.
* Nec obstat, quod dicebatur de filiatione, quia longe aliud est filiatio aliud patria potestas, cum quis possit habere patrem, & in eius potestate non esse. Et ex his intelligitur quare diuersũ fuerit decisum in relegatis: nempe quia, & libertas, & ciuitas salua permanet]
Sed tunc dubitabatur, qd facta restitutione, & videbatur filios semel liberatos non recidere in potestatem patris per rationem. l. si pater, ff. de adop cuius cõtrarium deciditur. quia, cum per eam omnia in pristinum statum reponãtur. l. quod si minor. § restitutio ff. de min. est, ac si iure postliminij reuerterentur ab hostibus sicut enim illa est restitutio. l. mortuæ, sic hæc est principis, & sic. l. viuæ. Not. quod deportatus perdit ciuitatem.
* Sunt autem deportati, quos lingua vulgi confinatos vocamus, quibus damnatis certo spacio circumscribitur pœnæ pendendæ locus l. 1. §. deportatos, de leg. 3.]
Item quod qui desinit esse ciuis Rom nõ habet filios in potestate. Item, quod dictio, perinde, denotat similitudinem, licet non per omnia, quod maxime procedit in pœnalibus, vt p Bart. in l. sacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecul.] Item quod mors ciuilis æquiparatur naturali, Item quod deportatione filij soluitur patria potestas, ex quo notatur, quod patria potestas est ciuium Roma. actiue, & passiue: exigit enim in patre & filio ciuilitatem. Item quod restitutio reponit omnia in pristinum. Item quod relegatio non tollit patriam potestaté, secus in seruitute pœnę. Item qui dicatur seruus pœnæ.
f Cum autem. Dictum est supra qualiter soluitur patria potestas morte naturali, nũc ponit quando morte ciuili.
g Deportatur. Hic no. quod hæc sententia deportationis vt valeat, id est vt statum & ciuitatem perdat, non potest dari nisi a quatuor iudicibus, scilicet ab imperatore, vel ab eo qui eius vice iudicat, & à præfe. prætor. & præfe. vrb. vt ff. de pen. l. 2. §. 1. & de leg. 3. l. 1. §. à præfecto. & de inter. & relega. l. inter pœnas. §. 1. — Deportare possunt tantũ quatuor iudices.

SYL.
Adde, quod nisi intelligas proprie in terminis d. l. 1. §. a præfecto. glo. male diceret. si enim intelligitur de vice gerente principis,

non haberet dubium: sed debet intelligi proprie secundum terminos. d.l. vt aduertit hic Angel.]

¶ Idem credo in senatoribus, qui parem sententiam, id est parem habent effectum principi, vel maiorem quam prędicti, vt ff. a q. appe. non licet. l.1. §.1. † Si autem alius iudex talem sententiam det, non valet, nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, vel in insulam, sine locum assignet, vt ff. de leg. 3. l. 1. § 2. & §. deportatos. & ff. de iniu. ru. & irri. test. l. si quis. § eius.

† Sed tunc vr obstare l. r. C. de sen. præf. præto. pro cuius sol. Ias. dubitat dicens contra sẽtentias senatorum forte non posse supplicari. SYL.

tem amitti, sequitur, vt qui eo [a] modo ex numero ciuium Romanorum tollitur, † perinde est, ac si eo mortuo [b] desinant liberi in potestate eius esse. Pari [c] ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia principis [d] restituti fuerint, per omnia pristinum statum [e] recipiunt.

¶ Relegati autem pa-

† alias perinde quasi eo mortuo.

¶ Adde, quod rationem assignat glo. in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offic. præfe. quæ communis est, quamuis Angel. hic eam reprobet.

¶ Quæ autẽ sunt delicta, pro quibus in insulam debeat deportari, dicemus, in f. depu. ind. per totum titu. sed relegare potest quilibet qui habet merũ imperium, vt ff. de interd. & releg. l. relegatorum. r. respon. Et no. quod primo de media, secũdo de relegatione, tertio de maxima dicit. Prima & vltima tollunt patriam potestatem, sed relegatio non sic: cum ibi status non est mutatio, nec capitis diminutio.

a ¶ Eo modo, Id est per istam deportationem in insulam.

b ¶ Mortuo. Not. deportatum mortuũ. s. ciuiliter, sic. ff. de contra tabulas. l. 1. §. quidã filium, & ff. pro soc. l. verum. §. societas.

* ¶ Adde, quod huius rei rationem hanc Caius Institutionũ libro primo refert, quia non potest ciuem Rom. in potestate habere homo peregrinæ conditionis effectus: vnde eiusmodi exilium hoc casu idem pôt, quod naturalis mors posset. An autem alias mors ciuilis æquiparetur morti naturali, & quibus casibus, vulgaris est quæstio, quã tractãt doct. in l. Gallus. §. & quid si tãtum. ff. de li. & posth. & diligẽter Aldobrandinus meus hic in suo Comm.

c ¶ Pari, Hic no. vbi est eodem vel similis ratio, idem ius constituatur, sic. ff. de verb. obl. l. à Titio in fi. & in f. q̃d cũ eo, qui in alie. po[illegible] quædam. §. nũmularios. & ff. ad l. Aquil. Illud Arg. contra. ff. de col. bo. l. si quis in fi. r. respon.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis non sit illa eadem ratio non tamen est contraria, sed est alia, per quam idem dicendum est, quod nõ inconuenit. §. affinitatis. sup. de nupt. & ita declarat Bart. in d. l. si quis.

d ¶ Principis, alias principali, Sed nunquid per alium poterit restitui. Respon. non, nisi forte per senatorem, qui potest restituere statum, vt ff. de posthum. l. 1. §. de qua, & §. an autem.

¶ Adde restitutionem fieri per omnem, qui auctoritatẽ supremã, & principis habet, siue sit senatus, siue ciuitas Bart. in d. §. de qua. & in l. infamen. ff. de pub. iud.

e Statum, scilicet, quantum ad honores, vel ordines, & similia, vt C. de sen. pas. l. 1. ergo & patriã potestatem. & hoc vult hic dicere. Sed contradicitur. C. de sen. pas. l. in insulã & l. si pater. Sol. hic specialiter ad omnia fuit restitutus secundum M. & sic facias pũctum ibi, per omnia hanc reprobo, quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi contradixerit expressim: nam verbum, restituo, generale est, vt ff. de vsur. videamus 2. §. in Fauiana. Alij hoc intelligunt ad patrem reuertentem tantum referendum: cui debet restitui filius in potestate, sed filio restituto, non sic, quia sic noceret ei restitutio, ar. C. de le. & con. quod fauore, sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus & restitutus in libertinitatem recidit, vt ff. de iu. pa. siue libertus. Dic ergo interesse, vtrum princeps dicat hæc verba, Restituo te, & tunc ad omnia restitutus videatur, vt hic, an hæc, Indulgeo tibi, quo casu de pœna tantum remittenda cogitasse videatur, vt in contrarijs, argumen. C. de sen. pas. l. generalis, & l. tutor. & l. cum indulgentia. & Cod de gene. abol. l. fin.

¶ Adde, quod hęc gl. in terminis nostris vera est, ex eo quia restitutio generaliter facta restituit omnia ea, quæ trahunt immediate casum ab ipsa condemnatione, quia ipso iure perduntur, secus si essent de perdita mediante alienatione vel facto hominis, ita est cõis opi. in l. Gallus. §. & quid si tantũ. vbi Ias. col. 15. in 3. lect. ff. de lib. & posth. SYL.

* Ego tamen in Commen. aliam & pleniorem distinctionem posui, simulq. plurimas leges in hac materia, quę mutuo pugnare videbantur, nouiter placaui.] Quid autem importet indulgentia, & cuius sit virtutis & potentiæ, ponit elegãter Dec. in c. 1. in prin. de rescrip.]

** Adde, quod quoties verba sũt dubia, ita vt referri possint ad indulgentiam & restitutionem, ea interpretanda sunt, vt restitutionem significent, secundum Bar. in l. 1. §. si quis vltro de quæstio. quem sequitur ibidem & Mari.]

a ¶ Re-

tres in insulam, in potestate liberos retinent. [a] Et ex contrario liberi relegati in potestate parentum remanent.

¶ Pœnæ[b] seruus effectus, filios in potestate habere desinit.

Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum [c] damnantur, & qui bestijs [d] subijciuntur.

¶ Sola Patriciatus dignitas liberat à patria potestate. hoc dicit.

Deportat⁹ & relegatus differunt.

a ¶ Retinent. No. differentiam inter relegatum & deportatum quo ad familiam, vt hic & sup. proxi. §. Item hic bona renet, ille nō, vt ff. de interd. & releg. l. 1. (i) Item hic ciuitaté tenet, ille non, vt ff. de interd. & rele. l. legatorum, §. fine ad tempus & § ad tépus. Item quia hic ad tempus vel in perpetuum, ille autem tantum in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & rele. l. te legati. & l. relegatorū. § hæc est differentiā, sed in libertate non est differentia. nam vterque liber remanet, vt ff. de bo. dam. l. sed si alia. §. primo.

* Adde, aliquando cathacaristos relegatos dici, qui re vera deportati sunt. l. amissione, ff. de cap. dimi.

Banniti quibus cō parentur.

¶ Sed bannitos nostri temporis quibus comparamus? Resp. si propter maleficium, vt et cum ciuitate & bona sua publicētur, vel de iure, vel de consuetudine ciuitatum, tunc deportato comparabo, aliàs relegato, vt ar. ff. de bo. dam. l. 1.

ADDITIO. Hoc verum, nisi esset relegatus in perpetuum, quia posset illi pars bonorū adimi. l. relegati. in fi. & l. relegatorū. §. ad tempus. ff. eo. tit.

* ¶ Iste articulus de æquiparatione bannitorum est mirum in modum intricatus & secundum Alex. in l. 1. C. de hęr. insti, reperibilis, ideo cum non possit de eo doctrina cōpendiaria tradi, videant adolescentes, hic Comm. nostrum, vbi illū ita explicauimus, vt nemini non facillima futura sit eius resolutio.

SYL. * Adde, communem opi. esse, vt banniti nostri temporis, etiam ex crimine, vnde pœna mortis affici debeāt, non æquiparentur nec damnatis in metallum, nec deportatis, quia amittunt tantum iura municipalia illius ciuitatis vel prouincię, à qua sunt banniti, nō autem iura communia. hanc dicunt cōmunem omnes docto. in l. 1. C. de hær. instit. & Curt. cons. 60. Dux. col. 10.

¶ Non aūt dico, q́ possit deportari à præside de iure, vt su. § prox. diximus, nec relegari à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero, vt in Auth. de def. ci. §. nulla. in fi. §. coll 3.

** Adde, q́ Bar. in l. imperium. coll. 4. ff. de iur. om. iu. ponit relegationem in inferiore gradu imperij, cuius opin. est communiter approbata.]

¶ Pœnæ id est supplicij: supplicium enim suus dominus est, non fiscus, vnde ei nihil quæris, vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. 3. sed de nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio, vt in Auth. de nupt. § quod autem. & §. si vero. coll 4.

Ingenuus ex supplicio nō fit seruus.

ADDITIO. Dic secundum Angel. istud esse verum, si remanet viuus, aliud si in eo fiat executio mortis naturalis.

** Adde, quod serui pœnę sūt peioris conditionis, quam alij serui, nam nō possunt manumitti. l. 2. C. qui ad liberta. procla. non li. item sunt prorsus incapaces, ut si in metallū. de ijs quæ pro non scri. ha. quod non est in seruis priuatorum, qui saltem acquirunt dominis, l. si paterfamil. de hær. inst.

c ¶ In metallum. i. opus metalli ad fodiendum metallum, vel etiam depottandum, & etiā ne fugerent ligabantur, & pondere quodā opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebantur damnati in opere metalli, & hi non tanto pondere opprimebantur, & qui hinc fugiebant in metallū ponebantur. Alij vero erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur, & hoc si perpetuo fieret: erat seruus, alias contra. ff. de pe. l. aut dānum §. inter eos. & §. quisquis, & §. in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel similis conditionis? Resp. in vicinam prouinciam mittebantur, vt ff. de pœn. l. aut damnū. §. est pœna. Alij sunt in opus publicum perpetuo dati, vel ad tempus, qui sunt similes relegatis, vt ff. de pœn. l. quidam. Sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie.

d ¶ Bestijs. Deducendis forte, vel etiam vt comederet cū eis, vel alia bestialia faceret, de hac pęna dic, vt no. ff. de pe. l. qui vltimo.

SYL. ¶ Adde, q́ qui bestijs subijciebantur, dabantur eisdem dilaniandi, hi & obijci bestijs dicebantur, vt de Daniele leonibus obiecto proditum est. * Damnati vero ad bestias ij erant qui in pœnā delictorum suorum seruabantur, vt in publicis venationibus cum bestijs depugnarent, cuius rei exemplū extat memorabile apud Gell. lib. 5. c. 14. vt elegāter hanc differentiam annotauit Budæus in l. aut damnum. ff. de pœn.]

¶ Adde, q́ & p.p. hæresim prīs filij desinunt esse in eius potestate c. 2. ad fin. de hær. lib 6.

¶ Filiusfamilias. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit ā dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ex constitutione. Quarta ibi, Quis enim, Ang.

¶ CA-

CASVS. ¶ Postquam visum est pœnas soluere patriam potestatem, quærebatur an econuerso dignitates aliquæ, aut militia, soluerent, quasi duorum extremorum debeat esse eadem ratio, dubium autem faciebat, quia cautum est, vt seruus adeptus militiam, vel dignitaté, sciente dño nanciscatur libertatem. l. super seruis, & l. si quis. C. qui mil. non pos. lib. 12. vnde multo magis deberet effici sui iuris filius, quia facilius persona libera fit sui iuris, quã seruus liber, vt patet hoc tit. cuius tamẽ cõtrarium deciditur ea ratione, quia patria potestas impedire nõ põt filiũ, quo minus militet magistratusq; gerat. l. honor. §. plebeij. ff. de mun. & hon. l. q cũ vno, §. qui filium. ff. de re mili. & ideo cum nihil obesset, nõ erat necessaria dissolutio ipsius: excipitur tamen Patriciatus, ratione in tex. allegata. Nec obstat quod opponebatur de seruo adepto militiam sciẽte domino, quia eo casu consequitur libertatem, nõ propter militiam, aut dignitatem, sed ex voluntate domini, qui, cum sciat solum liberas personas posse militare, aut dignitatibus fungi, patiendo seruum militare, aut honores gerere, censetur in antecedentiam necessariam illi libertatem dare voluisse.] No. quod hoc iure filiusfa. miles non liberatur à patria potestate. Item nec senator, nec consul. Secundo, quod non inconuenit, quod ratio sit eadem cum dicto. Sed dic, quod hoc est ex eo, quia intendit dicere, quod manet in potestate, quia non habet priuilegium liberandi, id est quia non est tributum hoc priuilegium: sicut dicitur in l. fi. ff. de offi. proc. Cæs. Item not. patriciatum liberare à nexu patriæ potestatis. Item quod argumentum ab inconuenienti valet. Item quod argumentum de minori ad maius valet affirmatiue. Item q̃ dignitas patriciatus est summa & maxima. Item vnde patricij dicantur.]

† aliàs & si. *† aliàs nõ est si.*

¶ Filiusfamilias † si militauerit, [a] vel † si Senator, vel Consul factus fuerit, remanet in potestate patris, Militia enim, vel Consularis dignitas, de patria potestate filiũ non [b] liberat.

¶ Sed ex constitutione [c] nostra summa Patriciatus [d] dignitas illico, [e] imperialibus † codicillis præstitis, filios patris non esse, secundum ...

a ¶ Militauerit. i. miles fact⁹ fuerit ad quod multa sunt necessaria, vt in Authen. de man. prin. §. fin. coll. 3. diximus etiam in l. pen. ff. ex quib. cau. ma. Vel dic militauerit, id est in exercitio militiæ fuerit.

Dignitates 12. liberant à patria potestate.

b ¶ Non liberat. hoc iure isto: nam nulla dignitas præter patriciatum reuelat filium a potestate patris, vt subijcitur: sed hodie duodecim sunt dignitates, quę liberant aliquem curialem à curiali conditione vt C. de decu. l. fi. lib. 10. & hę eædem liberant a patria potestate, vt in Auth. constit. quæ de digni. §. 1. & §. generaliter. coll. 6. vnde cum sit ibi consul, corrigitur, quod de eo hic dicitur.

SYL. ¶ Adde, quod & per dignitatem sacerdotalem soluitur patria potestas. secundum Hostien. in c. Indecorum. de æta. & qualit. Item per monachationem. d. c. Indecorũ. & glos. in l. si ex causa. §. pe. ff. de mino.]

** Adde etiam clericos, qui sunt vltra primam tonsurã, de iure canon. in potestate patris non esse, secundum Ias. in l. filiæ. C. de colla. Item declara, quod dicitur de constitutis in dignitatibus prædictis, vt intelligantur remansisse in potestate patris quo ad eorum commodum. §. fin. d. auth. consti. quæ de digni. l. facit l. nam quod. ad sena. Treb.]

† Codicillos appellat diplomata, continentia testimoniũ dignitatis à principe collatæ. Patricius q[...] est.

c ¶ Constitutione. vt Cod. de consul. l. fin. libro duodecimo.

d ¶ Patriciatus. Erat enim patricius quasi principis pater. Vnde Salustius: O patres cõscripti. Nam scripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorũ, vel alias.

¶ Budæus ad l. vlt. ff. de sena. & Andr. Alciat. lib. 12. C. tit. de cons. & non spar. pecu. damnant Accur. hic, quod cõfundit patriciatum, cuius fit mẽtio hoc loco, cum patriciatu veterum, quos plurimum inter se differre palam est.

SYL. ¶ Adde, quod patres conscripti dicebantur apud Romanos, quos Brutus ex equestri ordine in senatorum numerum assumpsit, & primis illis senatoribus à Romulo lectis, quorum numerus iam cædibus Regis diminutus erat, adscripsit, quòd scribit T. Liuius in princip. secundi libri ab vrbe condita. Patricij autem appellabantur nobiles Romani, qui à primis Romuli patribus oriundi erant. Sed apud Græcos alij fuere Patricij, qui præerant supremo consilio, quasi patres patriæ: de qua dignitate Suidas, patricios ho patir tu Kinu, Patricius, inquit, pater est cõmunis Reipublicæ, vt non immerito eum, Iustinianus hic patris nomine dignetur.

e ¶ Illico. Hoc est speciale in patricio & cõsule, hodie etiam, vt sola collatione, id est donatione codicillorum, id est dignitatis scripturæ, vel per aliquod priuilegium, fiant sui iuris, etiam sine administratione, in alijs decem, tunc demum cum cœperint administrare, vt in Auth. constit. quæ de digni. §. 1. coll. 6. quæ est, C. de episc. & cler. auth. sed dignitas, & C. de decur. l. fin. lib. 10. Item in tertio casu; cum ordinatur episcopus, qui est ẽt vltra supradictos casus, vt in Auth. cõstit. quæ de digni. §. palam coll. 6.

¶ Imo idem est etiam in alijs ibi enumeratis, vt simul atque codicillos, seu diplomata receperint, liberentur à patria potestate, licet nondum cœperint administrare, vt ex

recta

recta translatione d. auth. ostendi hoc loco in Comment.]

a ¶ Libeat. scilicet dignitas.

b ¶ Quis enim? quasi dicat, si quilibet pr etiam vilissimus, filium suum emancipat quādo vult, vt inf. eo. §. admonendi & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patricij: quasi dicat, cum ipse pater patricij possit emancipate, & ad hoc cōpellitur cum alapis & verberibus, vt in auth. constitut. quæ de dig. 1. respond. quare & ipse Imperator &c.

SYL. ¶ Adde, argumentū text. procedit respectu dignitatis, quia alias non procederet à pari: pater quilibet emancipat filium. ergo Imperator, vt filius non possit emancipare & liberare patrem.

c ¶ Elegit quod raro fit, vt l. fi. C. de consul. lib 12. secundum Ma.

Diuisio. ¶ Si ab hostibus. ¶ Diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur quando pater fuit captus. Secūdo, quādo filius. Tertio declarat, quid sit postliminiū. Secunda ibi, ipse quoque, Tertia ibi, Dictum est. Aret.

SYL. ¶ CASVS. Quæsitum fuit, an captus ab hostibus retineret, vel perderet ius patriç potestatis, & videbatur dicendum, quod perderet, quia cum efficiatur seruus hostiū, & sit in potestate alterius. §. item ea. in f. de rer. diui. nō potest alium habere in potestate. l. sic euenict ff. de adult. eodem modo in filio capto, quia transit in alterius potestatem, vide batur absolutè liberari, vt in monacho dicimus, qui trāsit in potestatem Abbatis c. in decorum. de ætat. & qualit. cuius contrariū respondetur, quod immo nec perditur, nec retinetur, sed stat in suspenso, attento futuro euentu, vt si reuertatur, non præsumatur amissa, propter ius postliminij, quo fingitur fuisse semper in ciuitate, si decedat ibi, præsumatur ex l. Corn. decessisse præambula hora captiuitatis. Ratio autem æquitatis huius fuit, ne remedio destituerentur illi, qui fortiter pro patria pugnando capti essent, ita demum eis reuersis. No. quod captus ab hostibus etsi ciuis Rom. efficitur serū⁹ hostiū. Item, quod si pater capiatur ab hostibus, pēdet ius liberorum, Item, quod reuersi ab hostibus omnia iura recuperant. Item no. quid sit postliminium, vnde dicatur, & eius effectus, & quod licet arguere ab etymologia vocabuli, & quid sit limes.]

lium a patria potestate liberat. a Quis b enim patiatur, patrem quidem posse per emācipationis modum potestatis suæ nexibus filium † liberare. Imperatoriam autem celsitudinem non valere eum, quem sibi patrem elegit, c ab aliena eximere potestate?

† aliàs relaxare.

¶ Patre vel filio ab hostibus capto, pendet ius patriæ potestatis propter ius postliminij, quo omnia recuperantur. hoc dicit ex l. in bello, §. siquis capiatur. & § cetera. ff. de capt. & postlimin. reuer.

¶ Si ab hostibus d captus fuerit parens, quamuis seruus hostium fiat, tamen pendet e ius liberorum propter ius postliminij: f quia ij, qui ab hostibus capti sunt si reuersi fuerint, omnia pristina iura recipiūt:

d ¶ Ab hostibus, Hostes sunt, quibus populus Rom. bellum indixit, vel ipsi populo Rom. vt ff. de cap. & post. te. l. hostes. Hostes q dicantur.

* ¶ Quod dicitur in tex. captus, intellige, & in præsidia hostium deductus. ante enim manet ciuis. & liber. l. s. ff. eodem, tit. de cap.

e ¶ Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus esse in pendenti, vt diximus, sup. de ijs qui sunt sui, vel alien. iu. § 1. Sed certe quod hic dicit, pendet, verum est propter iuris fictionem: nam quo ad veritatem sui iuris est filius, vt ff. de test. l. lege Cornelia. in fi. & ff. de lib. & posth. l. penul. & C. de sen. pas. l. fin. ibi, quod maxime &c. & ff. ad mace. l. 1. §. 1. nam pater seruus est hostiū, vt sup. de iur. perso. §. serui. ergo alium in potestate habere non potest. vt ff. ad l. Iul. de adul. l. sic euenict. Dic ergo, quod nulla præterita vel præsentia pendent inspecto statu præsenti, sed futuro, vt infra de verb. oblig. §. conditiones. Fili⁹ capti ab hostib. in veritate ē suiiuris.

* Adde meliorem tex. cū gl. in l. qui res, §. 1. ff. de sol. l. cum hæredes, §. 1. de acquir. poss. l. pen. ff. de suis & leg. l. in bello. §. si quis capiatur. ff. de cap. & postlim. reuer. l. bona. §. quod si filius. eo. tit. SYL.

** Adde, quod & alias in pendenti est, an quid acquiri debeat l. seruus. § 1. ff. de acqu. rer. domin. & vtrum quid valeat necne. l. si sic legatum. §. vlt. ff. de lega. 1. vbi Bart. Alberic. & Ang.

f ¶ Postliminij. Est autem postliminium ius amissæ rei recuperandç ab extraneo, moribus & legibus constitutum, vt colligitur. ff. de cap. & postlimin. reu. l. postliminium. 1. resp. Postliminiū quid est.

SYL. ¶ Adde tamē pro declaratione, quod postliminium habet duo capita, primum, quod reuersus recuperat omnia: & hoc est fundatum super veritatem: secūdum, quod fingatur semper fuisse in ciuitate, & semper habuisse illa iura, quod est contra veritatem ita est de mente Bar. in l. nec vtilem. col. fin. ex qui. cau. ma. q̄ distinctio in hac materia ape-

aperit mentem ad multa.

** Illud quoque animaduertēdum, quod Seruius (vt est relatum apud Cicero in Topi.) aliunde deducit verbum postliminij: inquit enim, dici a post, & liminiū productionem esse verbi: sicut in finitimo, legitimo, æditimo, non plus est timū quam in meditullio, tullium.

idcirco a reuersus etiā liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum, qui captus b est, in ciuitate semper fuisse. Si vero ibi decesserit, exinde, ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoque filius † neposve, si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus, propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspenso esse.

Dictum est autē postliminum, a limine, & post. Vnde eum, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit postliminio reuersum recte dicimus. Nam limina, sicut in domo finem quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & † limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. Ab eo postliminium dictum est: † quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus, c victis hostibus recuperatur, postliminio redijsse existimatur.

a ¶ Idcirco Quia reuersi omnia iura recuperant †

b ¶ Captus. Et reuersus, vt ff. de capt. l. retro.

** Adde, quod ex hoc text. annotat. Bar. in l. si is qui ꝑ emptore. col. pen. ff de vsuc. permitti, qđ duæ fictiones concurrant circa idem, quoties vna succedit in consequētiam alterius: quod trahitur etiam ad duas specialitates, vt ita ad hoc citatur per Neguf. in trac. de pign. In prim. mem. 5. par. nu. 16.

c ¶ Captus. Infra fines nostros, nec vltra deductus: ita improprie reuersus dicitur postliminio. Vel dic, captus fuerat vltra fines, & tunc dicitur etiam redijsse, antequam ad limina redeat, quia sic recuperat statum, licet improprie: & facit ad hunc. §. ff. de cap. l. in bello. § 1. Item ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem.

SYL. * ¶ Text. est intelligendus simpliciter, videlicet; quod qui captus est, licet per se non reuertatur, sed deuictis hostibus recuperetur, postliminio redijsse intelligatur.

¶ Præterea. ¶ Diuidit̃ in sex partes. 1. qualiter per emancipationē liberatur filius a patria potestate. Secundo, qualiter fiebat emancipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, quod pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quinto, ꝙ pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sexto, ꝙ nepotem potest emācipare retento filio in potestate, & econtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, & tunc. Quinta ibi, & præterea. Sexta ibi, Admonendi. Aret.

¶ Præterea. CASVS. in prima parte aliter non figurabitur, quia cum fauore parētum a iure ciuili fuerit introducta patria potestas, consequens est, vt eidem renunciare, ac eam a se abdicare possint. l. penul. C. de pac. Sed loco casus referam ex Cajo Iureconsulto modum. d. emācipationis antiquæ, vt aperiatur intellectus multorū iurium & precipue text. nostri. Is tit 6. li. 1. Institu. sic ait: Emancipatio, hoc est manus traditio, quę dam similitudo venditionis est, quia & in emancipationibus præter illum, hoc est certum patrē, alius pater adhibetur qui fiduciarius nominatur. ergo iste naturalis pater filiū suū fiduciario patri emancipat, hoc est manu tradit, a quo fiduciario patre naturalis pater vnum, aut duos numos, quasi in similitudinem pretij, accipit, & iterum eum acceptis numis fiduciario patri tradit: hoc secūdo & tertio fit, cum fiduciario patri emancipat ac tradit, & sic de patris potestate exit: quæ tamen emancipatio solebat ante præsidem fieri, modo ante curiam facienda est, vbi quinque testes ciues Roma. in præsenti erunt, & pro illo, qui libripens appellatur, id est stateram tenēs, & qui antestatus appellatur, alij duo, vt numerus septem testium impleatur: tamen cum tertio emancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, vt ei a fiduciario patre mācipetur, & a naturali patre manumittatur, vt si filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Feminę, vel nepotes masculi ex filio. vna emancipatione de patris, vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur, & hi ipsi quálibet vna emancipatione de patris, vel aui potestate exeunt, & nisi a patre emancipati fuerint, & a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, sed fiduciarius, a quo manumissi sunt; nam si remancipatum sibi natu-

† Excepta possessione rerum suarū. l. q̄ iniq. & l. nec vtilē, ff. ex quib. cau. ma. Ias.

† alias ne posue ex eo.

SYL.

† aliàs limes dict'.

† aliàs q̄a eodē limine reuertebat' quo amiss' erat.

naturalis pater, vel auus manumiserit, ipse eis in hæreditate succedit. Hæc Caius. Addam præterea verba Boetij lib.3. com. Topi. Mancipatio, inquit, imaginaria quædā venditio est, quod ipsum ius proprium est Roman. ciuium. Ea res ita agitur, adhibitis non minus quinque testibus ciuibus Rom. puberibus, & eo, qui libripens dicit, is qui mācipium accipit, æs tenens, ita dicit: Hinc ego hominem ex iure Quiritū meū esse animo, isque mihi est emptus hoc ære æneaque libra: deinde percutit libram, idque æs dat ei, a quo mancipiū accipit, quasi pretij loco. * Pro quorum verborū intelligentia lege quæ hic scribit Theophilus, vel si liber, nostras in hūc librum Annot.] Not. modum emancipandi de iure antiquo. Item quod hodie emancipatione soluitur patria potestas, & quod idem iuris habet pater, quod patronus, & quod potest emācipari filius retento nepote in potestate, & econuerso. Item circuitus & fictiones reprobari.]

a ¶ Præterea. Non solum supradictis modis sed præterea, &c.

* ¶ Adde, quod emancipatio dicitur, quasi emācipatio & dominio nostra emissio. Est enim mancipium, dominium, vnde emancipare fundum pro alienare, Suetonio, & Plinio.

b ¶ Liberi. Generale nomen est ad omnes inferiores, vt inf. ut. 2. §. fi.

† Melior text. in l. liberorum. ff. de verbor. significat.

c ¶ Procedebat. i. ea demum ad effectum perducebatur Accur.

d ¶ Per imaginarias. Id est fictitias sic & ff. de re. iu. l. imaginaria. nā pater vēdebat filium. pro vno numo forte, & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de ca. di l. liberos, §. 1. & C. eo. l. fi. 1. respō. & fa. ad hoc inf. de test. § 1. & propter hoc dicebat filius capite minui. Sed cum hodie talia non fiant, vt sequitur: numquid dicitur capite minui?

† Hāc eandē q. mouet glo. in §. minima, super ver. vel contra. in fi. inf. de ca. di. vbi vide quia melius se ipsam declarat.

¶ Emancipatione tollitur patria potestas coram quocumque iudice: idemque iuris habet emancipans, quod patronus, & tutelam filij impuberis: & potest filius emancipari nepote retento in potestate, vel econuerso. hoc dicit ex l. fina Cod. de emancipat. libe. & l. liberum. ff. de adopt.

¶ Præterea [a] emancipatione quoque desinunt liberi [b] in potestate parentum esse. Sed emancipatio ante quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, [c] quæ per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumissiones celebrabatur: vel ex imperiali rescripto. [e] Nostra autem prouidentia etiam hoc in melius per constitutionem [f] reformauit, vt fictione [g] pristina explosa, [h] recta [i] † via † apud competentes iudices, vel magistratus, [k] parentes intrent, [l] & filios suos, † vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, a sua [m] manu dimittāt.

† Respon. sic, quia statum mutat ad minus vt inf. de ca. di. 1. respon. & §. minima.

* ¶ Adde, quod dixit imaginarias venditiones, quia in emancipatione quædam similitudo venditionis interueniebat, imaginariū enim dicitur, quod ad imaginem, vel similitudinem introductum est auctore Alciat. lib. Parer. 3. cap. 11. qui etiam declarat. d. l. imaginaria. SYL.

e ¶ Ex imperiali rescripto. Et hoc modo etiam sine vēditione fiebat, vt puto.

ADDITIO

Et est ratio secundū Angel. hic, quia frustra precib. imploratur, qđ datur a iure. l. j. ff. ad munic.

f ¶ Per constitutionem, vt C. de emācip. li. l. fin.

g ¶ Fictione. aliàs functione.

† aliàs nō est via.

† alias ad

* ¶ Legendum fictione: intelligit autē Imperator imaginariam illam venditionem de qua dixi in figuratione casus.] SYL.

h ¶ Explosa. i. expulsa. sic. inf. de fideicom. hære. §. sed quia stipulationes.

i ¶ Recta via. vel indirecta, non curo. Vel dic. i. recto iure.

* ¶ Dic recta via. i. non per antiquas ambages, & circuitus, opponitur enim recta via circuitus de quo loquitur iste text. & l. fin. C. de eman. lib. ibi, Iubemus huiusmodi circuitu in posterum quiescente. SYL.

k ¶ Vel magistratus quoslibet, ēt si non habent merum imperiū, vel mistū, vt in auth. de defen. ci. §. nulla coll. 3. & ēt extraordinarios vt duo Bonon. coram iudice Mutin. vt ff. de manu. vin. l. etiam. §. fi. C. de indi. l. vlt. aliàs pen. † Merū, & mistū imp. quid sit diffinit text. in l. imperiū, ff. de iur. om. iud. etiam no. q; emācipatio facta coram notario, sine iudice non tenet nisi aliter sit de consuetudine loci, Dec. cons. 13. nu. 2.

† medius probat l. 2. de offi. proc. & le. SYL.

l ¶ intrent si iudex est in domo, idē vbicūq; sit, dummō non in loco turpi, vt ff. de iust. & iu. l. pe. & ff. de arbi. l. si cum die. § pen.

* ¶ Vsus est Iust. verbo intrent, pdeāt, sicut in l. fi. C. de emā. lib. dixit intrare tribunal.] SYL.

m ¶ Sua manu. † id est debet capere eū per

† Et ita cōiter obseruatr secundum Angel. qñ fit inter pñtes, secus si fiet absentes, vt hic sequitur.

† alias &

manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. Vel dic manu, id est potestate, nam quandoque & non capta manu emancipatur, vt C. de eman. li. l. pen.

SYL. ¶ Adde, quod formam hodiernæ emancipationis ponit Angel. hic.]

Et tunc a ex edicto b prætoris in bonis c huiusmodi filij, vel filiæ, vel nepotis, qui quæve a parente manumissus d vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono e in bonis liberti. Et præterea si impubes sit filius, vel filia, vel ceteri, ipse parens ex f manumissione tu-

a ¶ Et tunc, id est ex tunc, nam prius occuparet pater omnia iure peculij, vt infra, qui. nō est per mi. fa. test. §. 1. & est simile tunc. ff. de conditio. & demōstratio l. 4. in fin. & ff. si certum petat. l. lecta. & ff. de vulg. substit. l. in substitutione. §. 1.

b ¶ Ex edicto. C. posito. ff. si quis à pa. fue. man. l. 1. in fi. 1. respon.

c ¶ In bonis acquirendis, vel acquisitis, vel a patre sibi nunc collatis.

d ¶ Manumissus, id est emācipatus, improprie enim ponitur, vt ff. quando actio. de pec. est an. l. 1. § alienatio.

SYL. ¶ Adde, quod non est improprie attenta forma antiqua, qa immo erat proprie manumissio, quamuis atteta forma hodierna fit improprie dictum, capiendo manumissionē in sua specie, prout competit seruis: sed si capiamus verbum, manumittere, in suo primordiali significatu, ita applicatur ad dimissionem a patria potestate, sicut ad dimissionem à potestate dominica.

Patronus qualiter succedit liberto. Pater in quibus casibus succedit filio, & in quibus non.

e ¶ Patrono. patronus autem succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testamento, in tertia parte bonorum liberti: libertis existentibus in nihilum: licet olim esset aliter, vt inf. de suc. li. §. 1. & 2. & §. sed nostra: sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit, nam interdum habet totū pater, vt si filius turpem personam instituit hæredem. vt ff. si à pa. quis fu. ma. l. Patronus. in princ.

SYL. ¶ Ratio differentiæ potest esse, quia hæreditas debetur patrono tantum ex l. (nam non debetur nisi illa tertia pars, quam l. statuit esse debitam) parēti vero etiam ratione miserationis: quæ ratio est naturalis, & respicit totam hæreditatem.]

¶ Interdum nihil ex successione, vel alio modo, vt in sex casibus scilicet, quando pretium emancipationis accepit pater a filio.

SYL. ¶ Potest forte esse ratio, quia in liberto clarum est, quod pretium, quod dabatur, erat peculiare, & ipsius domini: vnde nec repetitur postquam fuerit datū, quamuis dominus non manumittat. l. si liber. C. de condict. ob cau. at in filio poterat esse peculium Castrense vel quasi, in quibus pater nullum ius habet, & ideo amplius teneatur, quia pretium vere sit ipsius.]

¶ Item quando filius est miles, & habet castrensia, vt ff. si à pa. quis fu ma. l. 1. §. si parens & § et ff. & alius. & ff. de testa. mili. l. si a milite §. fi. & l. seq.

SYL. ¶ Adde, quod nec patronus vllum ius habet in bonis castrensibus liberti. l. etiam, §. patronus. ff. de bo. lib.]

¶ Item filijs alijs patris, licet hæredibus, non datur, vt ff. si à pa. quis fue. manu. l. 1. §. liberos. secus est in filijs patroni.

SYL. ¶ Ratio est illa, quam assignat Imper. infra de fid. tu. verf. quoniam filius.]

¶ Item quando emancipauit coactus, vt ff. si à pa. quis fue. manu. l. fi.

SYL. ¶ Hæc non est proprie differentia, quia casus iste nō cadit in domino, qui si male habet seruum cogitur vēdere, non manumittere. §. fin. supra de ijs qui sunt sui, vel alien. iu. & si quo casu propter necessitatem manumittit, in ipso quoque resoluuntur iura patronatus l. 1. C. de lib. & eo. lib. & l. 1. C. de bo. lib. vbi hoc sentit Albe.

¶ Item Caluisiana nō ita patri, vt patrono datur, vt ff. si quis à pa. fue. man. l. 1. §. si parens, & l. non vsque.

SYL. ¶ Ratio redditur in dicta lege non vsque.

¶ Item nec operas à filio, vt à liberto patronus, habet, vt ff. si q uis à pa. fue. manu. leg. penul.

SYL. * ¶ Rationem affert Iurisconsul. in l. pen. ff. de obseq à lib. vel liber. par. & patr. præst.] licet hæc prædicta specialia in patrono † vera non sint, vt colligitur ex generali capite illius titul. Si quis a pa. fue. man. l. 1. primo respon. & 2. & in specialibus casibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictum est. Sed secundum hoc semper videtur pater amittere, cum semper præmium emancipationis habeat hodie, vt infra per quas person. nobis acquiri. §. hoc quoque, Cod. de bonis, quæ lib. cum oporter. § penul. Sed dic istud legale, non conuentionale præmium esse, & ideo licitum, nec puniendum, vt Cod. de admini. tut. l. sancimus, 1. & C. ad l. Iul. de adul. l. Grachus. †

† Dic, quod de consuetudine aliter obseruatur, quia pater in emancipatione donat aliqd filio secūdum Angel. & Iaf. hic.

** Not. ergo ex hoc tex. ibi, eadem iura. iuncta glo. in ver. patrono, quod non vitiatur generalis equiparatio, quamuis existant aliquæ differentiæ per alias leges inductæ. idem probatur in l. illud. ff. de donatio. cau. mor. iuncta. l. tam is. §. 1. eod. tit. & inf. de dona. §. mortis. vbi glo.]

f ¶ Ex manumissione, Id est, ex emancipatione.

a ¶ Nan-

a Naneiſcitur.concordat huic verbo.inf. de leg.par.tut. & inf.de fidu. tu.in princ.

b Liberum arbitrium niſi in caſibus, vt inf.eod. in fine dicimus; & fa.ad hunc.§.ff. de adop.l.liberum.

c Habebit. vt ſup. de par. po. §.qui igit.

d Manumittere.i. emancipare.

e Vel omnes. repete, liberum eſſe.

Sed & ſi.

CASVS. nõ figurabitur aliter: quia dubitandi, & decidendi ratio aſſignata fuit ſupra in §. ſed hodie. de adopt. Not. quod dictio, ſed & ſi ponit diuerſitatem facti, & identitatem iuris.Item, quod adoptio exigit ſcripturã.Item ꝙ præſentia, & taciturnitas habetur ꝓ cõſenſu. Item, ꝙ eodem tempore quis tranſit de poteſtate vnius, in poteſtatem alterius omnibus viuẽtibus.Item no. ꝙ hęc adoptio non poſſet fieri cum abſentibus. Item, ꝙ non inconuenit, quod vna deciſio reſpecta diuerſorum titulorũ, & ſic diuerſę materiæ replicentur,nec per h.d.ſuperflua.

SYL. † aliàs habes.

telam eius nanciſcitur. [a]

¶ Admonendi autem ſumus, liberum [b] arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem,vel neptem in poteſtate † habebit, [c] filium quidem de poteſtate dimittere, nepotem retinere: & econuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero vel neptem manumittere, [d] vel [e] omnes ſui iuris efficere. Eadem, & de pronepote, & pronepte, dicta eſſe intelligantur.

¶ Adoptatus ab aſcendente exit patriam poteſtatem; & tranſit in poteſtatem adoptantis. hoc dicit. ex l. cum in adoptiuis. §. ſi vero

pater. & l. fin. Cod. de adopt.

¶ Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo vel proauo naturali † ſecundum noſtras conſtitutiones [f] ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis† interuenientibus apud competentem iudicem manifeſtauerit, præſente [g] eo, qui adoptatur, & non contradicente, [h] necnon eo præſente, qui adoptat: ſoluitur quidem ius poteſtatis patris naturalis, tranſit [i] autem in huiuſmodi parentem adoptiuum, in cuius perſona, & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus. [k]

ſentiente.& vij.caſus contrarios, ex quibus omnia iura ſoluuntur. Ego vero in Comment. vt conſulerem iuuenum ſtudijs omnem hanc materiam in pauca capita reduxi,ac quam ſimpliciſſime explicui.]

** Adde, quod ideo in caſu text. noſtri tacens conſentire videtur, q̃a nõ poterat inuitus dari in adoptionem.l. cum in adoptiuis. verſ. cum enim. C.de adopt. Nam qui poteſt contradicẽdo actum impedire,ſi eſt præſens, & taceat, habetur pro cõſentiente. l.ſæpe. ver. ſed ſcientibus. & verſ.cur. ff. de re iud.]

i Tranſit. Ergo non tollitur patria poteſtas,ſed trãſfertur. Ad q̃d ergo hic caſus in hoc titulo ponitur? Reſp. quia, & ſi non tollitur incommutabiliter, tollitur tamen quo ad primũ, idem dico in eo, qui iudicatur in poteſtate mea non eſſe:nam nõ efficitur ſui iuris, cum ſententia non faciat ius: immo remanet in poteſtate, licet quo ad me pro emancipato habeatur.vt ff.de cond.indeb.l.Iulianus.in princ.& l.vlt.

† Subaudi,& legitur pr.de ado. §.ſed hodie,vbi gl. ver. naturali.

† Acta dicũtur ſcripturę quæ fiũt in iudicio l. acta. vbi glo. ff.de re iud.

f Cõſtitutiones. vt C. de adop. cũ in adoptiuis.& ſup.de ado. §.ſed hodie.& §.ſi vero.

g Præſente eo. niſi ſit infans, vt C. de eman.lib.l.penult.

** Adde, ꝙ eſt melior tex. in l.etiam infantem.ff.de adopt.& ratio, cur non exigatur conſenſus in infante eſt,quia nec conſentire põt.requiritur.n. in ijs,qui conſentire põt.

h Non contradicente. No.patientiam conſenſui comparari:ſic qui tacet affirmat, ſic. ff.de pig.l.ſi deiuſſor.2.§ pater. & ff.ſol.mat. l 2.§ ſi.Arg.contra.ff.de adop.l.2. §.1.† & ff. de procur.ſi.u.fa.§.inuitus. Accurſ.

¶ Adde, quod hæc eſt materia l. quæ dotis ff.ſol.matr.vbi Iaſ. ponit xvij.caſus, in quibus præſens,ſciens, & tacẽs habetur pro cõ

† Sed ibi ſecũdum Chriſtop. requiritur expreſſus conſenſus ꝓ forma.

* Vltimum dictum gl.præter quam quod eſt impertinens, quia qui pronunciatur eſſe ſui iuris, habetur pro omnia pro tali. l.res iudicata.ff.de regul.iur.quod non contingit in adoptato ab aſcendente, cum tranſeat in eius poteſtatem,tum eſt etiam falſum,quia ſententia vtpote iuris ciuilis poteſt patriam poteſtatem tollere,quæ ſimiliter eſt iuris ciuilis, licet non poſſit tollere obligationem naturalem.d.l.Iulianus.

SYL.

k Diximus, vt ſup.tit.1.§.ſi vero.

Illud autem. Diuiditur in duas partes. Primo dicit de filijs ante emancipationem patris conceptis. Secundo de conceptis poſtea,ſecunda ibi,quod ſi poſt.

Diuiſio.

¶ Emācipato filio, vel in adoptionē dato, nepos tunc conceptus remanet in ptāte aui. h.d.

¶ Illud [a] aūt scire oportet, ꝙ si nurus tua ex filio [b] tuo conceperit, & filiū postea emancipaueris, vel in adoptionē dederis prægnante nuru tua, nihilominus qđ ex ea [c] nascitur, in potestate tua nascitur. Qđ si post emancipationē, vel adoptionem conceptus fuerit, patris sui emancipati vel aui adoptiui ptāti subijcitur.

¶ Nemo inuitus cogit̄ emācipare. h.d. ex l. non potest. ff. de adoptio.

¶ Et [d] quidem neque naturales [e] liberi, neque adoptiui, vllo pene [f] mō pn̄t cogere parentes de ptāte sua eos dimittere.

¶. De tutelis.

¶ Nō sūmat̄, quia præsumit de quo sit dicturus: diffinit tutelā: declarat qui sint tutores, & vn̄ dicti sint, ex l. 1. ff. de tutel.

¶ CASVS Quia dictum fuit, ꝙ emancipato filio soluitur patria ptās. quærebatur, an nepotes ex eo, qui tempore emancipationis reperiuntur concepti: nascantur in ptāte filij? dubium autem faciebat, quia cum antequam nascātur, non possint dici esse in potestate aui. l. fin. ff. de colla. bono. postea vero quā nati sunt, reperiāt patrem capacem patriæ ptātis, videbat̄ ꝙ deberent ei applicari. sicut videmus in ancilla prægnante, quæ si manumittat̄, partus postea editus non quærit̄ dn̄o, sed efficit̄ liber. §. sufficit sup. de ingen. quo nō obstante deciditur cōtrarium quia, cum iā sit quæsitū ius ipsi auo in d. partu si non tunc dū est in vtero, saltē postea eo nato per retrotractionem. d. l. si de coll. bo. liberando filiū non censetur velle liberare nepotem, sicut nec cum emancipat filium natis iam nepotibus. §. præterea. ver. Admonēdi. sup. eo. nec obstat. §. sufficit. sup. de ingen. quia vt ait Io. Fab. illud est introductum fauore libertatis, vt. s. sufficiat ad eam cōsequendam matrem aut conceptionis, aut natiuitatis, aut medio tp̄e, liberam fuisse, nepoti vero supradicto necesse est omnino subiectam esse, nec ei magis expedit esse in potestate patris, quam aui, imò magis aui, tum propter præsumptionē vitæ breuioris, tum quia censetur auus habere plura bona, quam pater. no. sum.

a ¶ Illud, hic, §. tradit duo præcepta, vt sup. de adopt. §. sed hodie.

b ¶ Ex filio. s. naturali, & legitimo. secus in legitimo tantum, vt in adoptiuo: nam tunc filio emancipato etiam nepos ex eo emancipatus vr̄ secundū quosdā, vt ff. de cap. dim. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adopt. l. sed & nepos. Vel melius † dic in eo idem, quod in naturali, vt in fi. huius tit. & ff. de adop. l. liberū & ff. de cap. & postl. reu. l. si me tibi.

¶ Hæc op. est tenenda.

c ¶ Ex ea nascitur, secus in ancilla prægnante manumissa, vel alienata, vt sup. de ing. §. sufficit. ff. de acq. re. do. l. fi. & C. d̄ pb. matrē.

SYL. ¶ Adde rationem differentiæ, quam posui supra in positione casus.

* ¶ Et quidem. in §. tradente regulam non est figurandus, regula enim iuris est, ꝙ nemo inuitus cogitur iuri suo renunciare, & sicut iura patriæ potestatis non possunt solui inuitis filijs, §. generaliter. in Auth. qui. mo. nat. effi. sui. eodem modo non potest filius ratione cuiusdam relationis cogere patrem sese emancipare. Cum enim negotium vtriusque agatur, vtriusque etiam voluntas exigitur. l. pen. C. de emācip. lib. sola enim emancipatio infanti, vt ibidem dicitur, vnius tantum consensu fieri potest. Nota summarium.

d ¶ Et quidē. hoc est secundum præceptū & repete: Scire oportet, quod neque &c.

SYL. ¶ Adde, quod hæc subauditio non est necessaria. nam est. §. separatus à superiore, & contextus orationis per se subsistit.

e ¶ Naturales subaudi, & legitimi, nam naturales tantum non sunt in potestate, vt sup. de nup. §. fin.

f ¶ Pene. hic not. talem regulam, ꝙ nullus potest compellere patrem, vt emancipet eū. quod fallit in quatuor casibus, & ideo dicit penè. vt si pater acquouerit legatum sibi relictum hac contemplatione, vt liberos emancipatet, nam tunc compellitur extra † ordinem emancipare, vt ff. de condit. & dem. l. si cui. Item si Titius adoptauit priuignum suum: compellitur emancipare cū eo pubere facto, si probauerit sibi non expedire esse in potestate, vt ff. de adop. l. nonnunquam. & l. sequē. Idem in quolibet adoptiuo, vt ff. de min. l. 3. §. si quis minor. Itē si filiæ peccandi necessitatem imponat, vt C. de epi. au. l. si lenones. Item, si filium male, & contra pietatem effecerit, vt ff. si quis à pa. i. fi. Sic econtra filius non potest compelli, vt emancipetur, vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. generaliter. collat. 7.

Emācipare filium pater cogitur in quatuor casibus.

†. l. officio iudicis, Bart. in d. l. si cui.

SYL. ¶ Adde, ꝙ secundum opi. gl. etiam ex iusta causa nō cogitur, attamē cōis opi. est in cōtrarium, in l. quidā cum filium. ff. de verb. obl. in l. vtrum eo. tit. vt ibi refert Ias. qui dicit, ꝙ sicut ex iusta causa cogitur pater emācipare, ita cogatur filius emancipari.

De tute.

¶ Imperator continuat hunc tit. Vel sic: Dictum est sup. de quadam diuisione personarum, quia quædam sunt sui iuris, quædam alie-

Cōtinuatio.

alieno iuri subiectæ sunt: verum quia est re perire aliam diuisionem, quia quædam sunt in tutela &c. ideo sequitur videre de tu.

Diuisio. TRansеamus. ¶ Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primum mēbrū personarū positum sup. titu. de ijs, qui sunt sui vel alie. iu. Secundo diffinit quid sit tutela. Tertio, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi, qui possunt tutores ex testamento dare. Secūda ibi, Est autē. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Aretin.

TRansеamus nunc ad aliam a diuisionem personarum. Nam ex ijs b personis, quæ in potestate non sunt, c quædam vel in tutela sunt, vel in curatione, quædam neutro d iure tenentur. Videamus ergo de ijs, quæ in tutela vel in curatione sunt: ita enim e intelligemus cæteras personas, quæ neutro iure tenentur: ac prius dispiciamus de ijs, quæ in tutela f sunt.

¶ Est autem tutela (vt Seruius g † diffiniuit) vis h atque potestas

SYL. ¶ CASVS non figuratur, quia procedit diuidēdo & diffiniendo. No. quod personarum, quæ non sunt in aliena potestate aliæ sunt sub tutela, aliæ sub cura, aliæ neutro iure tenentur. Item, quod cognitis ijs, qui sunt in tutela vel cura, cognoscentur qui neutro iure tenentur, & vtitur Impera. eodem modo arguēdi, quo vsus est sup. in tit. de ijs qui sunt sui vel alie iur. in princip. attamen hoc argumentum non videtur bonum in hoc tex. quia cum disiunctiue dicat, Cognitis ijs, qui sunt sub tutela, aut cura, cognoscentur qui neutro iure tenentur, argum. erit fallax: quia si cognoscentur qui sunt sub cura, non cognoscentur qui neutro iure, quia poterūt esse sub tutela. ideo, vt bonum sit argumen. necesse est intelligere copulatiue, non disiunctiue. Item not. quod cognito vno contrariorū cognoscitur aliud. Item diffinitionem tutelæ. Item, quod tutela datur principaliter personæ. Item quod tutela est de iure ciuili. Item quod tutor est, cui diffinitio tutelæ competit. Itē, quod propria deriuatio vocabuli sumitur ex diffinitione. Item quod valet argumē. ab etymologia, & quod tutores dicuntur defensores pupillorum. Itē secundum dictam declarationē. not. quod dictio, vel, ponitur pro, &c.]

a ¶ Ad aliam, nam diximus duas, vt supr. de iure pers. in prin. & sup. de ijs qui sūt sui, vel alieni iuris. in princ.

b ¶ Ex ijs nota ergo, quod hic distinguit illud membrum. Quædam sui iuris sunt, quod est oppositum illi, Quædam alieno iuri subiectæ sunt, vt sup. de ijs, qui sunt sui vel alieni iuris.

c ¶ Non sunt, qui ergo in tutela, vel cura sunt, sui iuris sunt. filiusfamilias ergo non potest habere tutorem vel curatorem, vt hic, & Cod. de curat. fur. l. finali in principio.

¶ Adde curatorem dari filiofam. vel potius eius bonis, in quibus patri non quæritur vsusfructus l. fin. §. sin autem patre recusante, C. de bonis quæ liberis.] Sed contra, C. de sen ten. pa. l. fin. §. 1. quia filius eius, qui est apud hostes, est in tutela, & tamē non est sui iuris. vt sup. tit. 1. §. si ab hostib. sed ibi vere nō erat in potestate, cum pater deportatus esset, vt diximus sup. tit. r. §. cū autem. SYL.

d ¶ Neutro, nec tutela, nec cura.

e ¶ Ita enim, quia contrariorum eadem est disciplina, vt hic, & supra de ijs qui sunt sui vel alien. iuris in principio.

* ¶ Intellige quo ad cognitionem, quia cognito vno contrariorum, cognoscitur etiā alterum, vt hic, non quo ad dispositionem, quia cum contrariorum sit contraria ratio, dispositio est etiam contraria. l. fi. §. fi. ff. de leg. 3. Bal. in l. fi. C. de solu.

f ¶ In tutela sunt, de alijs dicetur infra de curat.

g ¶ Est autem. Seruius nomen est Iurisconsulti, & facit ad hunc. §. ff. eo l. 1.

h ¶ Vis atque potestas. id est violenta potestas.

¶ Adde, quod hęc expositio reprobatur per doct. post Bar. in l. 1. ff. eo.] SYL.

Nam datur tutor inuitus, cum enim sit munus publicum, vt inf. de excu tut. & curat. in princ. ergo inuitus datur, vt C. de decur. l. nullus. 1. lib. 10.

* ¶ Adde cautelam, ne quis inuitus cogatur suscipere tutelam, licet non habeat aliqua excusationem, vt scilicet faciat seu procuret, quod nō reperiatur qui velit fideiube re pro eo pro prædicta administratione, vt docet Cepol. cautel. 16. per tex. in l si quis §. fi. ff. de excus. tut. & ita ait notare Bal. in l. 1. in fi. & l. 2. C. quod cum eo.

¶ Item inuito datur, vt ff. de tu. & cur. da. ab ijs, nec non, & ff. de tu. l. 2. vnde pater, qđ hæc est alia potestas, quā patris in filium, & domini in seruum, cum illa ad commodum, ut inf. per quas perso. nob. acqui. §. 1. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. 2. hęc vero ad onus, tenetur enim de dolo, & lata culpa, vt C. arbr. tut. l. 2. Item per hoc quod datur, inuito, differt à curatore, qui volenti datur, vt inf. de cura. §. item inuiti. & ff. eo. l. 3. §. si pupillus. Vel dic, vis, ad cogendum, potestas ad imperandum.

¶ Adde, quod doct. hic, & in l. 1. ff. eod. impugnant hanc glos. dum vult, quod stante SYL.

ſua interpretatione tutor volens & volenti non diceretur tutor: ſed ni ſalua, quia verba diffinitionis & ipſa diffinitio ſaluatur. ſi è communiter accidentibus comprehenda t caſus. & rem, quæ diffinitur, text. eſt clarus in l. ſuus quoque, §. puto. ff. de hære. inſtit. ponit Arei in l. 1. ff de teſta. quamuis aliter voluerint quidã Mod. quorum dictis alibi reſpondi.

* Verius tamẽ eſt, duo hæc nomina idem ſignificare, & ad maiorẽ expreſſionem poteſtatis tutelaris coniuncta fuiſſe. eſt enim honeſta locutio, quam & Teren. in Heauton. & M Tull. lib. 4. de natu. deo. vſurparunt; quin etiam idem Iuſtinia. infra de interdic. §. Retinendæ. verſiculo Quorum]

in capite libero [a] ad tuendum [b] eum, qui propter [c] ætatem † ſe defendere nequit: iure [d] ciuili data, [e] ac permiſſa. Tutores autem ſunt, qui eam [f] vim, ac poteſtatem habent: † ex qua [g] re ipſi nomen acceperunt. Itaque appellantur tu-

† aliàs ſe ipſe.

† aliàs ex qua ipſa re nomẽ.

* ¶ Adde, quod poteſtas hic accipitur pro auctoritate, ſecundum Alcia. in l. poteſtatis, ff. de verbo. ſignifica. & recte nam alioquin pugnaret hic tex. cum eo, quod dicitur ſuperius, perſonas, que in tutela ſunt minime in poteſtate eſſe. Nec eſt dubitãdum, quin hic legi oporteat, vis, non ius, vt quidam falſo opinantur id enim demõſtrat Iuſtinia. paulo poſt ibi, tutores autẽ ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent.

a ¶ Libero. Nam niſi ſit liber pupillus; nõ poteſt habere tutorem, cum ſi ſeruus ſit, nõ ſit ſui iuris, qđ eſt neceſſe, vt ſup. eo. in prin. Item & ſi dubius eſt poteſt habere tutorem, vt ff de tuto. & curat. da. ab iis. l. ei qui. Eſt tamen caſus, vbi ſeruo datur tutor, vt ff. de tuto. & curat. da. ab iis. l. ſi impuberi. 1. reſpon. cui tamen legi ſignatur contra. ff. ad Treb. l. ſi res aliena & ſeruus & l. cogi. §. fina. & his duabus eſt alia contra. ff. eod tit. l. mulier. §. non eſt. Quæ legum contrarietas ita ſoluitur: cum libertas fideicommiſſaria, & hæreditas relinquitur ab eodem præſtanda poterit ſeruus cogere, vt inſtitutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam ſeruo tutor, vbi vero ab vno hæreditas, & ab alio libertas relicta eſt, non poteſt, niſi prius præſtita ei libertate: tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & ſibi reſtituere, ſecundum Ioann.

Tutor quãque ſeruo datur.

SYL. * ¶ Adde, quod hæc verba, In capite libero, deſignant perſonam tutoris, nõ pupilli, vt appatet ex ſequentibus, dum dicitur: Ad tuendum eum &c. & apertius ex l. 1. ff. eo. quemadmodũ hoc loco in Commen. demonſtratum eſt.]

b ¶ Ad tuendum propter hoc etiam remouet patriam poteſtatem, quæ nõ eſt ad tuendum (1) ſed ad gubernandum prout vult, & ſibi acquirendum.

ADDITIO (1) Scilicet principaliter, ſed bene in conſequentiam l. fin. §. neceſſitate. C. de bon. quæ libe. vnde non conſideratur. l. 1. ff. de auct. tut. vide hic per Chriſt.

tores, quaſi tuitores, atque defenſores [h] ſicut æditui dicuntur, qui ædes [i] tuentur.

¶ Filio in poteſtate teſtamento tutor dari poteſt: & nepoti, niſi in patris poteſtatem recaſurus ſit, hoc dicitur ex l. 1. ff. de teſtam. tut.

Non tantum adminiſtrat negotia pupilli, niſi prius tria fecerit. ſ. quod fecerit inuentarium, & quod iuret vtilia facere, & inutilia prætermittere, & quod caueat ſub hypotheca rerum ſuarum. Spe. tit. de tut. § 5. ver. hoc autem notandum.

c ¶ Propter ætatem ad differentiam curatorum, qui dantur furioſis & mente captis, qui propter morbum ſe defendere nõ poſſunt, vt inf. de cur. §. furioſi.

Adde, quod talis curator furioſi datur principaliter perſonæ, prout declarat Salyc. in l. in copulandis. C. de nupt.] SYL.

d ¶ Iure ciuili. † Not. tutelam eſſe de iure ciuili, licet omnes fere contractus ſint de iure gentium, vt ſup. de iure nat. §. ius autem.

e ¶ Data ſ. a lege, vel iudice, permiſſa vero a teſtatore dicitur vt inf eo. §. permiſſũ. Vel dic data perſonæ principaliter permiſſa ſecundario rebus. vt inf. tit. 1. §. certæ. & inf. de excu. tut. §. datus.

† Et ideo differt a tutela propriæ perſonæ rerumque propriarum, quæ eſt de iure gentium. l. vt vim. ff. de iuſt. & iu. & l. 3. fi. ad l. Aquil ſecundum Chriſt.

* ¶ Ego datam à l. intelligo, quantũ attinet ad legitimam, permiſſam autem ab eadem l. vt. ſ. vel a iudice, vel a teſtatore detur. §. permiſſum inf. eo. & ff. de tuto. & cura. da. ab iis.

f ¶ Eam vim. Quæ eſt dicta. ſup. prox. §.

g ¶ Ex qua re. i. vi, & poteſtate.

h. ¶ Defenſores. & ſecundum hoc etiã curatores ſunt tutores, ſecũdum Io. & plerumq; ſic appellantur. ff. de leg. 3. cum filio. §. 1. ff. de min. l. 1. §. 2. & l. etiam. §. ex cauſa.

ADDITIO. Hanc gl. reprobat Iaſ. quia licet alluſio vocabuli cõueniat, non tñ procedit, quia repugnat diffinitio, vt no. Bart. in l. 1. ff. de teſt.

i ¶ Qui ędes. vt eſt prefectus vigilũ, & qui eum eo de nocte vadunt, vt ff. de offic. præf. vig. l. 3 §. ſciendum. Accur.

SYL. ¶ Adde, ꝙ quãuis hæc deriuatio poſſit eos & in ſui generalitate comprehendere, tamẽ proprie æditui ſunt (ſi Feſto credimus, quẽ ſequitur & Papinianus noſter in l. cum pater. §. donationis. de leg. 2.) qui ædes ſacras tuentur, non alias, cuius verbi ſignificatum attigi diligentius hic in Annot,

¶ Per-

Diuisio. ¶Permissum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaque.

SYL.

¶ Permissum[a] est itaque parentibus, liberis impuberibus, [b] quos in potestate[c] habent, testamento[d] tutores[e] dare Et hoc in filios, filiasque procedit omnimodo: nepotibus vero, neptibusque ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in potestatem patris sui non sunt recasuri. Itaque si filius tuus mortis tuæ tẽpore in potestate tua sit,[f] nepotes ex eo non poterunt[g] ex testamento tuo tutores [h] habere, quamuis in potestate tua fuerint, scilicet quia mortuo te in potestatẽ patris sui recasuri sunt.

¶ CASVS. Dubitatũ fuerat, an testamẽto tutores filijs & nepotib. dare licet. dubitationem facere poterat, qa cum (vt supra dictũ est) mortuo patre vel auo, l. faciat filios sui iuris ipso iure. §. 1. supra tit. 1. non videbatur in potestate esse illius, qui ex dispositiõe l priuabatur mediãte morte potestate patria, imponere hoc onus filijs, aut nepotibus suis eo tempore, quo non poterant esse amplius in sua potestate, cuius contrarium deciditur, quia quamuis efficiantur sui iuris, tamen, quia huiusmodi impuberes egent aliquo, qui personam, bonaque ipsorum tueatur, quem ex se eligere non possunt ob infirmum animi iudicium, concessit. l. paternæ prouidentiæ, vt posset etiam prouidere eo tempore de eo, qui personam ipsorum regeret, gubernaret, ac tueretur. * Sed hoc distinctionem recipit, nam filijs indistinctè possunt dari tutores a patre illorum, cuius potestati subiecti sunt: nepotibus vero ita demum possunt parentes testamento tutores dare, nisi post mortem eorum in potestatem patris sui sint recasuri, quia eo casu cum sint filijfamil. non possunt tutores habere. sup. hoc titu. in princip. Not. quod quilibet ascendens in infinitum, qui habet liberos in potestate, potest testamento de tutore prouidere, intellige tamen concurrentibus requisitis in hoc text. Item quod dictio, omnino, importat idem, quod generaliter.

Tutela est triplex. a ¶ Permissum. quia quædam generaliter vidimus de tutelis, & omnis tutela est vel testamentaria, vel datiua, vel legitima, itaque prius de testamentaria, vtpote de digniore videamus in hoc tit. & seq. De legitima autẽ dicetur infra de leg. agna. tut. vsque ad titu. de attil. tu. De datiua dicetur, infra de attili. tut. per totum.

* ¶ Quod hic dicitur permissum, intellige. l. 12. tab. vt scribit Caius in l. 1. ff. eod. verba autem l. 12. tab. refert Riualius hæc fuisse, Tutores liberis in potestate testamento parentes danto.

b ¶ Impuberibus. etiam mutis, vt ff. de tutel. l. muto, hoc etiam Prætori & Præsidi licet, vt ff. de tutor. & curator. datis ab ijs. l. nec mandante. § fin.

c ¶ In potestate. Naturalibus etiam dari possunt in ijs, quæ sibi relinquuntur, vt C. de confi. tu. l. fin.

SYL.

¶ Adde, quod potest intelligi de naturalibus dupliciter: vel quia solutum sit vinculum ciuile emancipatione vel quia nati sint ex concubina: & vtroq. casu dic non esse tũ in potestate dandi tutorem: quia vtrisque dare potest & in bonis per eũ relictis, & in alijs: sed in hoc vis est, quod in vno casu confirmatur sine inquisitione, in alio cũ inquisitione: ita est doc. Bar. in l. naturali. §. 1. ff. de cõfirm. tuto. vbi vidẽdum, & hic in meis Comment.

d ¶ Testamento. vel codicillis testamento confirmatis, vt ff. de test. tut. l. 3.

* Adde, quod cum hodie semper confirmati censeantur. §. non tantum. inst. de codicil. etiam codicillis indistinctè tutor dari põt: quod intellige. si testamentum est factum, alias secus, vt ait Bar. in d. l. 3.

e ¶ Tutores. sed non curatores, vt infra de cur. in princ.

* ¶ Ratio diuersitatis assignatur ibi in figuratione casus.

f ¶ Tua sit. & nunquam exiuit: alioquin nõ recidit, vt ff. de adop. l. si pater filium. & de hoc dixi. sup. tit. 1. § 1.

g ¶ Non poterunt. licet miles sit testator, vt ff. de testa. tute. l. 2.

* ¶ Adde, quod ratio est, quia priuilegia militum ad alterius damnum non porriguntur, l. impuberi. ff. de administr. tutel. quod fieret, si patri auferretur ius patriç potestatis.

h ¶ Tutores. Si autem filius vel emancipatus est, vel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo, vt sup. tit. 1. §. 1. in fin. Vnde ex testamento aui possunt habere tutorem. vt hic innuitur.

* Intellige de natis ante emancipationem. §. pen. sup tit. 1.

¶ Cum autem. CASVS. Quia dicitur, filijs tutores dari posse, itẽ & nepotibus, quæsitum est, an posthumo tutores dare liceat, & videbatur dicendum, quod non, quia cũ ad hoc, vt tutor dari possit, sit necesse, qd ij, quibus datur, sint sui heredes, id est qd sint in potestate, & teneant primum locum, cũ posthumus non sit in potestate, quia non SYL.

 natus,

natus.l.si.ff de coll.bon.non vř, quod ei tutor dari possit, cuius contrarium deciditur ratione expressa in tex. quia habetur pro nato, quia tutela respectu pupilli est commodum, l.quod dicimus.ff.de verb. significa.

¶ Pater potest dare tutorem posthumo, qui, si natus esset, in potestate sua fiet. hoc dicit ex l. 1. §. Item scire, ff de tes tut.

¶ Cum autem in compluribus ᵃ alijs causis posthumi pro iam natis habeantur, & in hac causa placuit non minus posthumis, quàm iam natis, testamento tutores dari posse: si modo in ea causa sint, vt si viuis parentibus nascerentur, sui hæredes, & in potestate eorum fierent. ᵇ

¶ Tutor datus filio emancipato confirmandus est sine inquisitione: hoc dicit, ex l. qui a patre, ff. de confir. tut.

¶ Sed & si emancipato filio tutor a patre datus fuerit testamento, confirmandus ᶜ est ex sententia Præsidis omnimodo,

SYL. *Nec obstat d. l.fin.quia illud est verum vere, sed postea nato posthumo fictio retrotrahit, fingitur fuisse natus tépore testaméti saltem confirmati, & mortis, & cósequenter fuisse in potestate: ita probat eadem l. ibi, sed nato cóferrur. Not. q̃ posthumo tutor dari pót, & q̃n. Itē quod tutela est cómodum pupilli.]

a ¶ In cópluribus, vt quoties de cómodo eorum quæritur, vt ff.de statu hom. qui in vtero.non si de commodo aliorum, vt ff de verbor.signif.quod dicimus. Vel si de incommodo matris, vt ff.de stat. hom.l.Imperator.

ADDITIO. Et est ratio, quia etiam tractatur de commodo ventris, quia perépta matre periret & partus secũdum Bar.in d.l.qui in vtero.facit.l.prægnantis. & quod ibi not. per Bar.& alios.ff.de pœ.Ang.

SYL. b ¶ Fierēt.vt quia ex vxore nasciturus erat, vel nuru, aliud si ex cócubina, nisi in ijs quæ sibi diminuerentur, vt C. de con. tuto.l.fi. tales enim tunc non nascerentur in potestate, supra de nup.§.fin.

¶ Adde, q̃ hic videtur tex. q̃ suitas esse possit sine patria potestate, alias enim text. esset superfluus & ineptus, cum copula ponatur inter diuersa, nisi dicas hoc factum esse gratia maioris declarationis.

* ¶ Adde, quod sui heredes appellantur liberi, qui in potestate parētis sunt, priorem que locum obtinēt inter illos, qui eius potestati subiecti sũt.§ sui.& §.sed vt nepos.inf. de her.qual.& diff. Itē no..quod iste.§. & similis tex.loquētes de tutoribus datis posthumis, intelligantur, vt sint tutores, ipsis posthumis natis.l.si nemo.§.fin. de testa.tu.nã ventri tutor dari non potest, sed tãdiu per dũ est in vtero ei curator datur, qui statim, ac infans editus est, decidit suo munere.l.ventri.ff.de tuto.& curato. da.ab iis, & glos. in rub.ff.de tute. Ratio autem quare tutor non detur ventri, sed curator, ea esse videtur, quia tutor datur principaliter personæ; at is, qui in vtero est, non est persona, nec homo, nec animal, vt ait glo.in l. qui in vtero. de stat. hom.& l.cum inter.C.de fid.liber.

¶ Sed & si emancipato.

¶ CASVS. ¶ Quærebatur, an filio emancipato dari tutor testamento posset, & dubium faciebat, q̃a hoc videbatur tãtum permissum patribus ratione patriæ potestatis. sup. eod. §. permissum. SYL.

* vnde cum ea extincta esset, ꝑpter emãcipationem, nõ videbatur illi tutorē dari posse. Quo non obstante deciditur verũ esse, mero quidem iure, & stricto dationē non valere ex prędicta ratione, sed tamen iudices necesse habere, illum confirmare, quia licet fuerit solutũ vinculum patriæ potestatis, durat nihilominus vinculum illud naturale charitatis & affectionis paternæ, quę tam efficax est, vt credibile non videatur alium æque bene prospecturum esse pupillorum vtilitati, qua rõne vetitum est etiam inquiri de facultatibus, & moribus, ipsius, itemque satisdationē exigi existimantibus legibus paternum sufficere testimonium.l.de creationibus. C. de episc. audien. Hæc tamen vera sunt, quoties in proximo mortis tempore tutorem dederit pater, ita vt verisimile non sit ignorasse conditionem illius, alioquin contra. lege in confirmando. cum duabus sequentibus, digestis, de confirmatio. tutor. Not. summa.]

c ¶ Confirmãdus. non ergo valebat datio per se, cum non esset in potestate, vt sup. eo. §.permissum. Sed nunquid hic tutor confirmatur dicitur testamẽtarius: qđ si esset, prę ferretur legitimo.vt inf.tit.2.in princ. an datiuus? quod potest admitti.

SYL. ¶ Adde, quod communis opin. est quod sit datiuus: contrarium tamē disputando defendit præpó. sen. in 1. casu. quæstione tertia, de quo articulo videndus est meus Comment. vbi illum per quam diligenter tractaui.

¶ Et facit pro hoc ff.de verb.sign. l.lege, & in Auth.de defen.ci.§.decreto.coll.3.ita legitimus tutor huic præfertur, vt infr.de attil. tut.in princ.

¶ Adde, q̃ hęc gl.communiter reprobatur; ** nec

** nec obstat obiectio de tex.inf.de attil.tut. quia illud procedit in mere datiuo:secus autem est in eo, qui habet testimonium testatoris,quia is præfertur omnibus.l.de creatio nibus. C. de episc.aud.] eam tamen saluat Præpos. Senen. in 1. casu. q. 4. per totum. Sed de veritate vide de hoc in loco Cōmen. meū.

id est, sine inquisitione. a

¶ Qui testamento tutores dari possunt

¶ Etiam filiusfam. & seruus proprius dari tutor potest, si vel expresse liberetur, vel simpliciter detur, & in errore ductus dederit hæ d

CASVS. ¶ Proposito diu.qui testa.tut. dari pos.quæsitum est, an filius famil. dari tutor possit testamento; & videbatur dicendum quod nō: quia cum sit in alterius potestate, & tutela sit potestas in alium, non videtur posse habere alium sub sua potestate. l. sic euenier. ff.de adul.cum enim non possit ipse semetipsum regere obstante patria potestate non videbatur posse alios regere. Quo non obstante decidunt contrarium, quia tutela est munus publicum: infra de excus.tut.in princ.& filiusfamil. in publicis causis loco patrisfamil.habetur.l.filiusfam. ff.de his qui sunt sui,vel alie.iu. Idem quæsitum est de seruo proprio, an recte tutor testamento dari possit & videbatur dicendū, quòd non,cum serui ad munera publica a ipsa. e nō possunt,l.in seruili, C.qui da.tut. poss.Sed contrarium respondetur, quando datur tutor cum libertate, quia cessat tunc impedimentum seruitutis: vel etiam prætermissa libertatis mentione, quia cum non sit verisimile testatorem voluisse facere actum nullum,& seruus tutor esse non possit,dict.l. In seruili. censetur in antecedentia necessariam illi libertatem dedisse, quę presumptio non fit, vbi per errorem, quasi liber tutor datus fit,cum nihil sit magis contrarium consensui,quam error. l.nihil consensui, ff. de regulis iuris, & ideo tunc tenanet seruus, & per hoc tutelam gerere non potest.] Not.quod filiusfamil. potest esse tutor. Item,quod seruus proprius cum libertate, vel simpliciter, recte tutor datur. Item quod dando eum tutorem, censetur liberare: & sic quod qui vult consequens, vult omne necessarium antecedens: & qui vult vnum, vult omne id, per quod ad illud peruenire potest. Item,quod quandoque error in re propria toleratur, & vitiat etiam si sit error in qualitate, Item,quòd libertas tacite dari potest.

SYL.

Dari autem tutor potest testamēto, non solum paterfam. b

a ¶ Sine inquisitione, id est quia nō satisdat, scilicet rem pupilli saluam fore. Item locuples sit vel non,hoc enim non quæritur, vt ff.de confir.tuto.l.1.Sed aliud in matre dante tutorem filio, ibi enim & si non satisdetur, tamen cum inquisitione datur, vt d.l. dicitur,& C.de confir.tu.l.1. Sed quare diuersum in matre dante tutorem filio? Respōd. in memoriam præcedentis potestatis, vt ff. de quæst.l.vnius.§ seruus.1.& ff.qui pe.tu.l. fin.& facit ad hoc inf.de satisd.tut.& cu. in princ.ff.de lib.ag.l.1.§.Iulianus.& C. de epi. aud.l.de creationibus.Sed argu. contra.ff de in lit.iuran.l.videamus.

¶ Similis glo. infra de atti. tu. §. sed ex his. ver.ex Iquisitōne. SYL.

* q Quamuis verum sit,hunc tutorem non satisdare rem pu.sal.fore,eo tū non pertinet inquisitio, sed ad inuestigationem morum, & facultatum. Veriorem autem rationem, quare diuersū fuerit statutū in tutore a mře dato,reddit tex.in d.l.fi.ff.qui pet.tu. nempe ob infirmitatem iudicij muliebris.

ADDITIO Dic,quod licet mater ibi habeat affectionem ad filium sicut pater, tū cum consilium matris sit fragilius paterno vt not.glo.in l.1.C.de confir. tut.ideo magis patri,quam matri cōceditur, quod tutorem filio dare possit.Aret.

¶ Qui testamento tutores dari possunt.

Continuatio. ¶ Dictum est supra qbus testamēto,tutores datur,sequitur dicere de ijs qui dari possunt.

Diuisio. Dari autem.q Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo,qui possūt tutores dari.Secundo,quomodo seruus alienus potest in testamento tutor dari. Tertio quādo furiosus vel minor tutor dat. Quarto,qū ad certum tempus,vel sub conditione vel certe rei datur. Quinto,quando filijs vel filiabus datur,quibus datus videatur. Secūda ibi,Seru⁹ autē. Tertia ibi, Furiosus.Quarta ibi,Ad certum tempus.Quinta ibi,Si quis filiabus. Et hoc principium subdiuiditur in quatuor partes. Primo,quòd paterfamilias & filiusfamil.potest tutor dari. Secūdo,quādo seruus proprius datur cum libertate.Tertio,quod si sine libertate,tunc tacite videtur sibi dari libertas. Quarto, quando credebatur liber,Partes de se patent.

b ¶ Pater familias. Nisi sit mutus, vel surdus:† quia tutor & loqui,& audire debet, vt ff.de tu.l.1.§.pen.& fin.

¶ Adde secus in minus audiente, l.pen. & l. fi.ff.de leg.tut.]

** Ratio est,quia cum mutus non loquatur & surdus nō audiat,auctoritatem,ob quam potissimum dantur tutores, interponere non possunt dict.l.1.§.penul. de tut. quæ ratio cum non militet in minus audiente vel balbutiente,quia eam licet tardiusculę, verbo præstare possunt,merito ad munus tutelæ admittuntur.]

† l.peni⁹, alias sec⁹, l.fi.ff de le. tu.l.ēhoc verū in pſonali.h.vt hic, etiā si talis morbus super ueniret qa definit,ipso iure, et si ad mot laboraret intelligeret hic p Bal. secus tū in munerib⁹ patrimonialibus.l. oēs,§.1.ff. de mun. & hon.

a ¶ Filius.

a ❡ Filiusfamil. Cum enim tutela sit ius publicum, vt infra de excu. tu. in princ. nō curatur ius pa. pote. vt ff. ad Trebel. nam quod 1. respon. & ff. de ijs qui sunt sui, vel alie. iur. l. filiusfam. quo casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc enim (scilicet quando agnouit) in solidum. vt ff. de tu. l. si filius & ff. de admi. tu. leg. Lucius Titius.
** ❡ Adde secundum Doct. q. l. si filius. loquitur de filiofam. tutore dato à iudice, sed l. Lucius de tutore testamento & veram rationem diuersitatis harum legū vide apud Ioann. Fab. hic ** nempe, quòd lex non ita solicita fuerit circa obligandum patrem tutoris testamentarij ob testimonium paternum, quo omnis remouetur suspicio, sicut circa tutorem datiuum.]

sed etiam filiusfamil.[a] Sed & seruus proprius testamento[b] cum libertate recte tutor dari potest. Sed sciēdum est, eum & sine libertate[c] tutorem datum, tacite libertatem directam[d] accepisse videri: & per hoc recte tutorē esse. Plane si per errorem, quasi liber tutor datus[e] sit: aliud dicendum est.[f]

SYL. ❡ Adde, quòd non obstat testamentum esse publici iuris, & tamen impediri à patria potestate. l. 3. ff. de testa. quia in eo non agit filiusfa. vt publica persona, vt in tutela & magistratu, sed vt priuatus.]

b ❡ Testamento. sed à præside tutor dari non potest seruus, vt Codice, qui dari tutor. pos. l. in seruili.
* Adde, quòd ratio differentiæ est, quia nemo nisi cum libertate tutor esse potest, iudex vero seruo alieno libertatem dare non potest nisi eius domino consentiente, arg. l. si ff. de nat. resti. iuncta glo.

c ❡ Et sine libertate. Nō expresso hoc, quod sine libertate det: sed omissa libertatis datione, vt sup qui manu. non pos. §. licet. in fi. & C de neces ser. l. quidam. §. cum igitur.

d ❡ Directum. Immo videtur, quòd fideicōmissariam, vt C. de fideicom lib. l. & si non ascripta. contra Sed certe hic testamēto hoc fit ibi alia voluntate puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic, quòd ibi alienum credebat, hic suum sciebat.

SYL. * ❡ Rectius, vt hic ostendi in Comment. soluit glo. in d. l. Et si non ascripta, quod illa l corrigatur per istum text. quæ solutio placuit & Saliceto ibi, & Clau. Cantiunculæ hic.]
* ❡ Adde, quòd libertas directa dicitur quæ ita datur à testatore, vt factum aliquod hęredis necessarium non sit: quòd si hęres dare libertatem iussus fuerit, ea erit libertas fideicommissaria § pen. & vlti. infra de sing. re. per fid. reli.]

Item alia ratione nō videtur valere datio, quia ille solus datur tutor. qui testamēti habet factionem, vt ff. de testa. tu. l. testamento. (aliàs incipit siquidem.) Respō. illud intelligi in passiua significatione, in qua etiā seruus dicitur habere testamenti factionem vt inf. de hæred. qualit. & diff. §. testamenti.

SYL. * ❡ Vera est responsio glo. q. intelligatur de passiua testamenti factione, & ita respondet etiam in d. l. Testamento. neque enim illic dicitur, qui habent testamenti factionē, sed cum quibus testamēti factio est. vt recte ibidem perpendit Bar. Sed an seruus proprius sub conditione. si liber erit, datus tutor à domino, putā te alienum, detur viriliter, vi. Præpo. sen. in t. casu q. 6. per totum.]

e ❡ Datus sit. s. proprius seruus: licet hoc nō sit verisimile, vt C. de rescin ven. l. quisquis, sed forte ex causa hereditaria nouiter habebat, vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius & Inf. de vsucap. §. quod autem.
* ❡ Adde quod cum hic agatur de testamēto & sic de actu quo mens humana cogitat de morte, ea etiam ratione in re licet propria facile errare potuit, quia humana fragilitas mortis cogitatione turbata minus potest. plures res memoria consequi. l. hac consultissima. §. at cum. C. qui testam. fac. poss.

f ❡ Dicendum est. s. vt neque liber, neque tutor fit: idem multo magis in alieno, vt ff. de fideicom lib. l. generaliter. § si quis tutorem. & ff de testa. tu. siquis tutorem.

SYL. * ❡ Seruus autem. CASVS. Viso quomodo seruus proprius daretur tutor, quæsitum fuit, an seruus alienus possit pure testamento tutor dari, ita vt consequatur directā libertatem tacite, sicut dictum est de proprio, & respondetur quod nō, quia ad dominū pertinet datio libertatis directæ: consequitur tamen fideicommissariam ex verisimili mente testantis l. si hæreditas. § fin. ff. de testa. tu. Item dubitatum est, an recte tutor daretur sub hac conditione, cum liber erit: & videbatur quod non, cum tutoris datio non recipiat conditionem. l. actus. ff. de regu. iur. cuius contrarium deciditur, quia præsumitur ei relicta libertas fideicommissaria & grauatus hæres illum redimere, & manumittere, vt possit esse tutor. d. l. si hæreditas. Sed tunc dubitatum est. an proprius seruus eo modo vtiliter detur. & videbatur quòd sic. arg d. l. si hæreditas, attamē respondetur cōtrariū.] Assignant doct. rationem, quia libertatis datio habetur pro non adiecta, quæ est falsa, & cōtra hūc tex. ideo enim vitiatur hic, q a constat testatorem voluisse dare libertatē. quod cum esset in potestate sua, & noluerit facere, volendo eum esse tutorem, qui sine libertate esse nequit, resultat quædam perplexitas in eius voluntate, quæ est contra naturam tutelæ: ideo vitiat. l. si Titius. ff. de cōd. insti. * * Sed illa melior est ratio, quia quod

in

in potestate nostra est, id in casum conferre non debemus, vt ait hic Teoph.] Not. sermus qualiter tutor dari possit.

a ¶Seruus autem. Inutiliter. f. vt statim sit, sed cum liber erit.

b ¶Dat. Quia directo nō erit liber, sed per fideicōmissum, vt ff. de testa. tut. l. si hæreditas, §. fin. & C. de fide comm. lib. l. & si non ascripta.

c ¶Eo modo scilicet cum liber erit: nam non erit tutor: inutilis enim dicitur etiam stipulatio pp inutilem adiectionem, vt ff. de stipu. seruo. l. sed si sibi vel aliter inutiliter: quia pro non adiecta, vt & alias inf. de hære. instit. §. impossibilis. Vel dic tertio secundum P. non erit tutor nunc, sed conditione extante. Hæc non placet, quia sic non esset differentia inter suum & alienum, † sed prima verior est, vt ff. de reg. iur. l. actus.

¶ Seruus alienus pure tutor dari non potest, sed cum liber erit: sic, quod in proprio non potest. h. d.

¶ Seruus autem alienus pure inutiliter [a] testamento datur [b] tutor: sed ita: cum liber erit, vtiliter datur. Proprius autem seruus, inutiliter eo [c] modo tutor datur.

¶ Furiosus, vel minor, dari tutores, accedente furore, vel adueniente maiori ætate, tutores erunt. h. d. ex l. si hæreditas, §. furiosus, ff. eodem.

¶Furiosus, vel minor vigintiquinque annis, tutor tunc erit, cum cōpos [d] mentis, aut maior vigintiquinque annis fuerit factus.

¶ Ad certum tempus, ex certo tempore, vel sub conditione, & ante hæredis institutionem tutor dari potest: secus autem ad rem certam, vel causam, hoc dicit ex l. tutor. §. tutorem. & l. certarum. ff. eodem.

¶ Quāuis opin. Pla. sit reprehēsibilis: ista tñ rō non sunt.

SYL. reprehensionis est falsa, per l. si hæreditas, §. fi. ff. de test. tut. secundū Ang.

SYL.

* ¶Adde rationem, quam sup. posui in positione casus. quia rationes Accursij vetæ non sunt.

** Adde, q d. l. actus. nō facit, quia nō procedit in tutela testamentaria, quam constat admittere conditionem. §. ad certum inf. eo.

* ¶Furiosus. CASVS. Quæsitum est, an furiosus recte tutor detur pure in testaméto, & videbatur q nō, cū sit inhabilis ad tuēdum seipsum, nedum alios. §. furiosi inf. de cura. nec moueat, q fieri possit vt aliquādo furor recedat. l. cum furiosus. ff. de iud. quia ex quo inuenitur incapax tēpore testamēti. & mortis testatoris, non videtur referre, q ex aliquo tractu temporis possit resipiscere. § in extraneis, inf. de hære. qual. & differ. cuius cōtrarium deciditur, quia cum furiosus tutor datur: ita datus existimat̃, cū suæ mentis esse cœperit. l. furiosus. ff. de tut. quæ conditio à lege subintellecta eundem habet effectum, quem haberet expressa à testatore, sicut dicimus in seruo alieno tutore dato. l. si hereditas. §. fi. ff. eod cum itaque cōferatur datio tutelæ in tempus, quo erit compos mentis, merito sequitur, quod valebit. Nec obstat, §. in extraneis, quia loquitur in hæredibus, & legatarijs, de quorum commodo agitur: aliud vero in tutoribus, qui dātur ad commodum pupillorum, vt declarat hic Ioā. Fab. Tunc fuit dubitatum, an & minor 25. annis tutor dari posset: & videbatur dicēdum q. sic, cū tustari, & libertaté relinquere, & pro alijs postulare possit. § si sup. qui. ex cau. ma. nō li. Sed contrariū deciditur ea ratione, qa cum detur tutor principaliter ad tuēdum personam pupilli. § certæ in fra eo. ea vero ætas fragili & infirmo consilio sit, & multis captionibus supposita, & ob id ipsi quoque curatorū auxilio regantur, noluit lex illos aliorum tutelam subire, sed ita demum, cū peruenerint, ad 25. annos. no. sum.]

d ¶Compos sine hoc dictum fuerit à testatore, siue non, vt ff. eo. l. si hæreditas, §. si furiosus. & facit ad hoc, ff. de iudi. cum furiosus primo responso.

* ¶Intellige tamen hunc tex in furioso, cuius speratur sanitas, vt quia habet dilucida interualla, vel qui ex aliqua infirmitate ita affectus est: alioquin, si perpetuo duraturus esset furor, crediderim illico inutilem esse dationem exemplo muti, surdi, & ceci. l. 1. §. fi. de tut. & d. l. cum fur. SYL.

** Adde, q tādiu per dū furiosus resipiscat & minor fiat maior 25 annis, dabitur a iudice alius tutor, etiam si adsit idoneus tutor legitimus. l. si quis sub cond. ff. de testa. tut. SYL.

* ¶Ad certum tempus. CASVS. Dubitatum est, an dies vel conditio, possit apponi in datione tutoris testamentarij: & videretur dicēdum quod non, ex l. actus ff. de re. iur. item inf. qui. mo. tu. fi. in prin ideoq. non videtur, vt contra legum censurā testator possit facere, quod tutela filiorū suorū prius finiatur. l. nemo. ff. de leg. 1. In eo vero quod dicitur, tutorem dari posse ante hæredis institutionem, dubium faciebat ius antiquum, disponens nec libertates eo modo dari posse. Quibus non obstantibus decitum est cōtrario generali ratione, quia quæ pure fieri possunt; Possunt ét in dié, ex die, & sub con-

conditione fieri, vt in proposito tradit Deci. in d.l.actus. tantum enim confidit lex de paterno consilio, vt quoquo modo prouiderit, habeat eius dispositionem ratam. Non obstat, l.actus. quia procedit in tutela datiua: & quę sit ratio diuersitatis, videbimus in gl. Non obstat ét dispositio iuris antiqui circa ordiné, cũ hodie sit correcta, §.ante inf. de leg. Postremo quæsitum fuit, an testator possit dare tutorem certæ rei, vel causæ, & ratio dubitandi sumi potest ex l.1. §.si ex fundo. ff.de hære. instit. q hæres quoque in re certa institui potest. Sed contrarium deciditur ratione allegata in text.] Not.ex die, ad diem, sub conditione, ante institutionem hæredis, rectè tutorem dari: certæ autem causæ vel rei non rectè.Item quòd tutor personæ, non rei.aut causæ,datur: & quòd non valet argumentum de tempore ad rem, vbi nõ est eadem ratio.]

¶ Ad certum [a] tempus,vel ex certo [b] tempore, vel sub conditione, vel ante [c] hæredis institutionem, posse dari [d] tutorem non dubitatur.

¶ Certæ, [e] autem rei vel causæ [f] tutor dari non potest: quia personæ,[g] nõ causæ,vel rei, tutor datur.

¶ Tutor datus filiabus vel filijs, etiam filiæ, vel filio post natis, nõ nepoti aut neptii datus intelligitur: datus liberis, etiam nepotibus posthumis: datus vero posthumis, omnibus descendentibus posthumis datus videtur. hoc dicitur ex l.si quis. & seq. ff. eodem.

¶ Si quis filiabus suis vel filijs tutores dede-

tempus prohibitum, contra l.quod sponsæ C.de don.ante nup.de qua ipse disputat.

* Mihi vero probabilior videtur ratio, quã assignat Accurs. in d.l.1. de testa.tu. nam & si lex non parum etiam iudici cõfidat. multis tamé exemplis ostendi potest longe magis confidere de paterna prouisione. Videmus enim tutoré testamentarium ceteris anteferri, quinimo vetari prætorem,alium dare: itẽ inquisitionem ac satisdationem ei fuisse remissã. Quod cum ita sit, nihil mirum debet videri, si & in modo dandi amplior facultas tributa fuerit patri,quam iudici.Praeterea cum pupilli non debeant sine tutore relinqui a iudice,nonne frustra iudex ex die, ad diem,vel sub conditione tutorem daret; cum interim omnino alium substituere teneretur.§.1.inf.de attil.tu.]

a ¶ Ad certum tempus, vsque ad pascha.

† Similis per l.inf. de atti. tu. §.1. ver.ex certo.

b ¶ Ex certo.id est a paschate in antea, † vt ff.de act. & obl.l.obligationum fere.§.1.

c ¶ Vel ante hæredis: cõtra videbatur. inf. de le.§ ante hæredis.

d ¶ Posse dari. a testatore, non à iudice, vt ff.de regu.iur.l.actus.

SYL. ¶ Adde, q Ioan. Fab. dicit rationé diuersitatis esse, quia actus iudicialis nõ stat in suspenso quam rationem impugnat Bar.in l. muto.§.1.ff.de tut.& rationé glos. hic, q sit actus legitimus, dãnat Bald.hic,quia etiã testamentaria est actus legitimus.Praeterea l. actus.refert actus legitimus qui nõ recipiũt, non disponit omnes actus legitimos nõ recipere cui non obstat.c.actus.eod.titu.lib 6. quia debet intelligi secũdum l.actus. ex qua elicitur rationem assignat gloss. in l.1.C.de test.tu.propter confidentiam patris,quã Cy. in rub.ibi reprobat,quia etiam confidit.l.de iudice. Assignatur ratio cõmunis, q in datiuo interim careret tutore, in testamentario interim prouidetur: sed tu dic, q illa non est vera, quia tutor dari posset à iudice sub conditione,vel ad diem: & interim per eum dari alius tutor:quod est inconueniés, & contra. l.actus. Præpo.Senen.1.casu.q.6. aliam assignabat, quia conferendo iudex in tempus conditionis, euenire poterat finito eius officio, & sic dispositio esset collata in

e ¶ Certæ autem rei. sed Africanæ,vel Syriacæ vtiliter datur, vt ff.eodem. l.si tamen tutor.

f ¶ Causæ scilicet certæ, vt ad rei vend. sed videtur contra.C.de in lit.dan.tut. l.ad lite, sed ibi tutor pro curatore ponitur. † Item videtur contra. ff.de testam.tutel. l si tamen tutor,sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

† Sic in l. curatores C. de suspe. tut.l. pater, §.cõditionum, ff.de cõdi. & demõst.

* ¶ Adde,quòd imo in d.l.si tamen, intelligitur datus certæ rei, non vniuersitati rerũ, sed hæc datio vt consuetudinis,& vsus sustinetur,licet secundum rigorem iuris nõ subsistat, quæ interpretatio colligitur ex illis verbis,hoc enim iure vtimur, quæ vt ibi ait Bart.innuunt id vsu,& consuetudine obtentum esse contra stricti iuris rationem.

g ¶ Personæ s.pupilli,principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & etiã salaria præstet magistris eius, vt ff.de admi.tu.cum plures, §.cum tutor. & C.de alim. præstan.l.si. ad hoc enim principaliter datur, secundario autem rebus datur, vt inf.de excu.tut. §. datus,sed in curatore contra: nam principaliter rebus, secundario personæ datur, vt C. de nup.l.in copulandis.

SYL. ¶ Si quis filiabus. CASVS. ¶ Quærebatur an tutor filijs datus intelligeretur datus posthumis:dubitationem faciebat, quia tutela est onus, & ipsi diuersimode appellantur. l. si idem. C.de codic. contrarium deciditur, quia appellatione filiorum continentur posthumi,

rit, etiam posthumæ vel posthumo [a] dedisse videtur: quia [b] filij vel filiæ appellatione, & posthumus & posthuma continentur.

† Quid si nepotes sint, an appellatione filiorum & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoque dati videantur, si modo liberos dixerit: ceterum † si filios, [c] non continebuntur: [d] aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. [e] Plane si † posthumis dederit, tam filij posthumi, quã ceteri [f] liberi continebuntur.

¶ De legitima agnatorum tutela.

¶ Deficientibus testamentarijs, sunt tutores legitimi agnati, qui sunt coniuncti per virilem sexum, sicut cognati per femineum h d. ex l. & l. sunt. ff. eod.

sthumi. & ratio est quia est potius qualitas filiorum, quam differentia realis. * Tam.n. filij sunt posthumi, & quidem proprie, quã qui iam nati sunt. Sed tunc quæsitum est, an & nepotibus posthumis datus videretur, videbatur eñ sic, quia filiorum verbo cõprehenduntur etiam nepotes. l. filij, & l. iusta. ff. de verb. sign. Contrarium tamẽ deciditur, quia aliter filij, aliter nepotes vocantur: quòd si liberis datus fuisset, tunc etiam nepotes includerentur, cum liberorũ appellatio ad omnes pariter descendentes pertineat. l. liberorum. ff. de verb. signific. Demum quæsitum est, cum pater tutorem dedit posthumis suis, quibus dedisse cẽseatur, & respondetur quòd omnibus posthumis, siue sint filij, siue nepotes, & deinceps, & ita intelligendus est iste tex.] Not. quòd filiorum appellatione veniũt posthumi, & liberorum appellatione veniunt omnes descendentes, & quod filiorum appellatione non veniũt nepotes ex vsu. Item quòd posthumorum appellatione veniũt omnes filij & nepotes posthumi.]

† aliàs Quod.

† aliàs si filios dixerit.

a ¶ Posthumo, scilicet filio.

b ¶ Quia filij. Hæc dictio, filij comprehendit posthumum & posthumam: cũ masculinum possit cõcipere fœmininum: sed hæc dictio filiæ, nõ comprehendit vtrumq. & sic nec posthumum, cum fœmininũ nõ concipiat masculinũ, vt ff. de leg. 2. si ita scriptũ. & ff. de l. 3. qui duos. & l. seruis legatis. Item nota, q̃ appellatione natorum etiam non nati continentur cum de eorum commodo tractatur, vt ff de sta. ho qui in vtero, & sup. titu. 1. §. cũ autem, & facit ff. de test. tu. si quis sta. §. 1. & l. si quis filiabus, & l. quod si.

Masculinum cõcipit femininum & non econuerso. Natorum appellatione continentur non-dum nati.

SYL.

* ¶ An & quando masculinum concipiat femininum, vide Dec. in l. 2. ff. de regul. iur. An autem filiorum appellatione contineãtur posthumi: & doctores distinguũt, quod vbi constat de mente disponẽtis, illi acquiescendum est: in dubijs vero, si quidem sumus in materia tutelari, & tunc continẽtur. in legatis autem minime. Ego tamen crediderim appellatione filiorũ posthumos quoque ex sermonis proprietate contineri: tam in tutela, quam in legatis, atque alia quauis materia, nisi de contraria mente disponentis euidenter appareat, vt manifeste ostendi hoc loco in Commen. ita enim proprie est filius posthumus, sicut iam natus.

c ¶ Si filios. scilicet dixerit.

d ¶ Non continebuntur. s. nepotes.

e ¶ Appellant. Ab omnibus in vsu vel consuetudine: sed secundum veram significationem verbi. (quia filius dicitur a philos, qđ est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione vt ff. de verb. sign. l. liberorum. §. sed & Papini⁹, quæ videtur contra.

Filius vsu dicitur.

† aliàs posteris.

* ¶ Hæc gloss. cõiter dãnatur quia proprie loquendo filij appellatio non intelligitur de nepote. l. iusta. ff. de verbo. signif. & quod dicitur in d. §. sed & Papirius. non procedit ex propria significatione, sed magis ex vsu quodam, aut ex præsumpta mẽte disponentis: pro pleniore tamen doctrina, an & quando filiorum appellatione veniant nepotes. vide Bar. & alios in l. Gallus. §. instituens. & in d. l. liberorũ. & Alcia. lib. 3. Parado. ca. 14. illud vtique expeditum est, filiorum appellatione contineri nepotem, quem auus consueuerat nominare & tractare vt filiũ. Bar. in l. alimenta. ff. de ali. & cib. lega. & quamuis deriuatio nominis filij, quã tradit Acc. sit communiter recepta, improbatur tñ ab Alciato in l. filij. ff. de verb sign. quia syllaba refragatur, putatq; Alc. ita dictũ a Græ. noĩe vos, addito ex more Aeol. digamma. fuios.

SYL.

f ¶ Ceteri. e nã nati secundũ quosdam: quod falsũ est, vt ff. de ver. sig. nomẽ. Dic ergo cæteri, s. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sũt p L. Velleiã, vt ff. de iniu. rup. &c. l. posthumorũ. & inf. de exhę. lib §. posthumorũ. & ff. de lib. & posth. l. Gallus. 1. respon.

¶ Adde, q̃ posthumus dr̃ plurib. modis, vt per gl. in rubrica. C. de posthu. hæred. insti.]

¶ De legitima [illegible] tutela.

¶ Supra duobus titulis præcedentibus dictũ est de tutela testamentaria: hic autem ponitur de tutela legitima, quæ sequitur testamẽtariam. Ang. Aret.

* ¶ Adde, quod dr̃ legitima, non quia & testamentaria, & datiua nõ sint legitimæ. l. lege. & l. verbis. ff. de ver. sig. sed quia soli legi innixa est, neq; pẽdent à dispõne testatoris, aut iudicis auctoritate, quemadmodũ illæ.

Quibus

Diuiſio. Quibus autem. ¶ Totus iſte titu. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter lex 12. tabu. dat agnatos tutores pupillis deficientibus tutoribus teſtamentarijs. Secundo, qui ſunt agnati, & qui non. Tertio, qualiter intelligenda ſunt illa verba poſita hic in princip. videlicet. Quibus autem in teſtamento tutor datus nõ eſt. Quarto qualiter ius agnationis perimitur. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi. Quod autem. Quarta ibi. Sed agnationis. Et ſubdiuiditur hoc principiũ in tres partes. Quia primo dicit, qualiter deficiente tute. teſtamẽtaria vocantur legitimi. Secundo, qui ſunt agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, ſunt autem. Tertia ibi, At qui. Accur.

Quibus[a] autem teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege duodecim[b] tabul. agnati[c] ſunt tutores, qui vocantur legitimi. ¶ Sunt autem agnati, cognati[d] per virilis ſexus cognationem coniuncti: quaſi à patre † connati: veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, nepoſve ex[e] eo: item patruus,[f] & patrui filius, nepoſve ex eo. ¶ At qui per feminini ſexus perſonas cognatione iũgunť, agnati[g] non ſunt, ſed alias naturali iure cognati. Itaq; amitæ[h] tuæ filius, non eſt tibi agnatus, ſed cognatus: & inuicẽ tu illi eodem iure[i] coniungeris: quia qui ex ea naſcũtur, patris, non matris, familiã[k] ſequuntur. †

† Vide Alciat. lib. 3. Parer. ca. pen. & ofno. Ann. Aldo. hic.

SYL. ¶ Quibus autem. CASVS non figuratur ex quo tex. ponit regulam & terminos declarat, niſi dubium faciat, quod in defectum teſtamentarij videbatur ſuccedere datiuus, & ſic miniſterium iudicis, arg. l. ſi quis ſub conditione, ff. de teſta. tutel. cuius contrarium deciditur rõne aſſignata in l. 1 ff. eod. ibi, Ex ſumma prudẽtia. Not. quòd teſtamẽtarius præfertur omnibus tutorib⁹. Item q; his deficientibus ſunt legitimi tutores agnati. Item qui ſint agnati, & qui cognati. Item, quod cognatio eſt, ſicut adoptio quia poniť vt ſpecies & vt genus. Item q; diſpoſitio in vno ex correlatiuis habet locũ in alio: ibi, inuicem. Item q; filij ſequuntur familiã patris, non matris.

a ¶ Quibus, ſcilicet pupillis.

b ¶ Duodecim tab. quos ipſa lex vocat verbis, & ſententia, & niſi gerãt, eorum periculo agitur, vt ff. eo. l. legitimos. † aliàs autem qua idoque ex ſententia legis dantur, nõ ex verbis, vt inf. tit. 2. & 3.

† iũcta gl. 1. ſed meliùs facit. l. 1. in pri. de admi. tuto.

¶ Verba l. 12. tab. ſic ſe habebant: Tutores liberis in poteſtate teſtamẽto parẽtes danto. Si non ſint dati, agnati qui ſucceſſionem ſperant, tutores ſunto.

ADDITIO Qui tamen non adminiſtrabunt, niſi prius facto inuentario, & præſtito iuramento de vtilibus faciendis & prætermittendis inutilibus, promittendo etiam expreſſe ipſum pupillum defendere, & ſatiſdare, rem pupilli ſaluã fore, & decreta ſibi per iudicem adminiſtratione, vt tradit hic Angel. & ante eum Bart. in d. l. legitimos, poſt gloſ. ibi.

c ¶ Agnati ſunt. Si ſint maiores 25. annis, vt inf. de fid. tu. in fi. & minores 70. anni. alias excuſantur, vt inf. de excu. tu. §. item maior.

d ¶ Cognati. Nomen ergo cognationis generale eſt, agnationis nomen ſpeciale, nam omnis agnatus eſt cognatus: ſed nõ conuertitur, vt hic, & inf. de leg. agn. ſucce. 1. reſpon. & ff. eod. l. ſunt autem.

cognatio & agnatio ſe habent ſicut gen⁹ & ſpẽs.

* ¶ Pro intelligẽtia huius gl. & tex vide l. iuriſconſultus. §. 1. & l. non facile, §. 1. ff. de gradi.

† Cõcor. c. ex parte M. cũ glo. in princ. extra de appell. & c. 2. iuncta per glo. ſu per verbo poteſtate de cõuer. infi.

* ¶ Adde, q; nomen cognationis. poteſt eſſe nomen generis, & ſpeciei, ſicut & de adoptionis verbo dictum eſt, nã ſi accipimus cognationem in genere, cõplectiť agnatos, & cognatos, cognatio vero in ſpecie pertinet tãtũ ad eos, qui per feminini ſexus perſonas cõiuncti ſunt: & hoc modo eſt ſpecies diſtincta ab agnatione, quæ agnatio & cognatio in ſpecie, cõprehenduntur ſub verbo cognationis generaliter ſumpto; vnde ſequitur, veram eſſe argumentationem Accurſij quæ etiam clariſſime probatur in l. inter. ff. vnde leg.

e ¶ Ex eo. filio fratris.

f ¶ Patruus. Repete, ſi fuerit natus eodem patre cũ patre tuo: alioquin is eſt cognat⁹, vt C. de legi. hære l. fi. §. ſed nec. & §. cũ autẽ.

g ¶ Agnati, etiamſi maſculus interueniat: vt puta ſi ſint duo fratres vterini: filius vni⁹ fratris ſui patris non erit agnatus ſed cognatus, inſpecto feminino ſexu, propter quem ad inuicem ſunt cognati, ſecundum Ioan.

h ¶ Amitæ. Sed ipſa amita eſt tibi agnata; quia per patrem tuum tibi coniungitur.

i ¶ Iure, ſcilicet cognationis.

k ¶ Familiam i agnationem, licet & aliàs multas habeat ſignificationes hæc dictio familia. ff. de verb. ſignifi. l. pronunciatio. §. familiæ, & facit. C. de verb. ſignific. l. fi. & ſup. de pa. po. §. fin.

¶ Adde, quòd dicitur, filios ſequi familiã patris, non matris, locum habere in legitima prole, alioquin ſpurij, ceterique illegitimi ventrem ſequuntur. l. cum legitimæ. ff. de ſta. hom. Alc. l. familiæ ff. de verb. ſign.

¶ Quod autem. CASVS. L. 12. tab. inteſtato defuncto legitimis tutelam deferebat; quæ

quærebatur qualiter verbum intestato, intelligeretur & dubium faciebat propria vocabuli significatio. l. 1. ff. de suis & leg. deciditur autem contrarium ea ratione, quia satis dicitur in hac materia intestatus qui de tutela nihil in te[redacted]mento disposuit, vel si dispositio irrita facta est. No. tat. qualiter verbum, intestatus, in materia tutelæ accipiatur. Item, quòd limitata causa limitatum parit effectum. Item, quòd paria sunt inspecto p̄senti statu, aliquid factum non fuisse, vel factum euanuisse.

¶ Intestatus quo ad tutelam dicitur etiã, qui in testamento de ea nihil cauit, vel si eius dispositio euanuit h. d. ex l. intestato. ff. eo.

¶ Quod autem lex xij. tabularum ab intestato vocat ad tutelam agnatos, non hanc habet significationem, [a] si omnino [b] non fecerit testamentum is, qui poterat tutores dare: sed si, quantum ad tutelam pertinet, intestatus decesserit: quod tũc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

¶ Agnatio qualibet capitis diminutione plerumque perimitur, cognatio vero non qualibet. h. d. ex l. ij. ff. eo.

¶ Sed [c] agnationis quidem ius, omnibus modis [d] capitis diminutione plerumque perimi-

a ¶ Significationem. s. tantum. †

† l. intestato. ff. de legi. tut.

b ¶ Si omnino. Vel aliud contingat, quod tantundem valeat, quod diximus. inf. de her. quæ ab intest. 1. respon. & facit ff. quod cuiusque vniuer. no. l. 1. §. & quidem.

¶ Sed agnationis. CASVS ¶ Quærebatur quia in tutelis capitis diminutionis ratio habetur. l. tutelas. ff. de cap. dimin. * & fundamentum legitimæ tutelæ est agnatio. an, sicut capitis diminutio non perimit cognationem, ita nec agnationem perimeret. Dubium faciebat, quia videbatur fortius ius agnationis, vtpote naturali & ciuili vinculo copulatum: nam qui est agnatus, idem est & cognatus sup. eod. in princ. Item, quia videmus in multis agnatos præferri cognatis, vt apparet infr. de leg. agna. suc. & in princ. text. nostri.] cuius contrarium deciditur, quia agnatio iuris ciuilis vinculum est, cognatio naturalis: ciuilis autem ratio, vt ipsa cap. dimin. iura naturalia non perimit, vt dicitur in glo. No. quòd capitis diminutione tollitur agnatio. Item, quòd est nomen iuris ciuilis. Item not. secus esse in cognatione. Item, quòd ius ciuile per aliud tollitur, secus ius naturale, quod non tollitur per ius ciuile. Item, quod ea, quæ fortiori vinculo sunt ligata, difficilius tolluntur.]

c ¶ Sed agnationis. No. diligẽter hunc. §. Est autem ius agnationis, & ius cognationis fluecognatorũ. Agnati enim habent ius prærogatiuum ad cognatos, scilicet vt præferantur in hereditatibus agnatorum mortuorũ, vt inf. de leg. agna. suc. 1. respon. Item præferuntur in tutelis, agnatorum paruulorũ, vt sup. hoc tit. t. respõ. His autem deficiẽtibus, in hereditatibus, & tutelis cognati suo iure admittuntur, inter quos etiam agnati vocãtur, qui desierunt esse in iure agnatorum, vt per ca. di. vt inf. de hær. q̃ ab intest. §. admonẽdi. Illud autem ius prerogatiuũ, quod habẽt agnati (quæ vltra iura communia habent per l. xij. tab.) facile perdunt.

Agnatorũ prerogatiua facile perditur.

gnati p... cognatis in ... dubus.

¶ Adde, quòd hodie, ex quo est sublata differentia agnatorum, & cognatorũ, quo ad successionẽ, ad quam commensuratur tutela, est etiam sublata quo ad tutelas, auth. sicut. C. eod. tit. & tradit Bart. qui communiter approbatur, in l. 1. ff. eo. SYL.

** Adde, & declara glo. q̃ ita demum is, qui desinit esse agnatus, remanet cognatus, si desinit esse minima ca. dimin. & non aliter, iux. d. §. admonendi, item non procedere in ijs agnatis, qui desierunt habere iura agnatorum per renunciationem simpliciter & scienter factam, quia hi non admittuntur postea nec vt cognati, sed vtrique capiti renunciasse intelliguntur, arg. l. illud, & l. in plurium de acquirenda hæreditate.]

d ¶ Omnibus modis capitis diminutione. i. per omnem capitis diminutionem, vt per maximam, vel per mediam, de quibus duabus non est dubium, cum & iura cognationis perdantur, vt infra. eo. §. quod autem.

¶ Adde, q̃ non perditur ipsa cognatio, & sic ipsa consanguinitas, sed effectus illi, qui a iure ciuili cognationi tributi sunt: vnde ius ciuile tollitur iunctum non naturale. SYL.

¶ Item per minimã tollitur ius agnationis, vt hic dicitur, & ff de ca. dim. tutelas nisi in duobus casibus tantum: † vt inter fratres licet alter emancipetur. vt C. de leg. tut. l. iiij. Item inter patrem, & filium, vt inf. de leg. agn. suc. §. fi. † & propter hos duos casus, qui de minima ca. di. excipiuntur dicit hic, plerumque: ai iura cognationis non commutã tur omnibus modis: quia non tolluntur minima capitis diminutione, & est ratio, vt subijcit.

† Ista gl. refert ad ius nouũ de quo in l. 4. ff eo. secus de iure antiquo vt ibi no. Ang.

† adde gl. j. inf. tit. 3.

¶ Adde, q̃ de iure antiquo secus est, quia penitus tollebatur illud ius: quod corrigitur per ius. C. in d. l. a.

† Adde, q̃ cum emancipatione tollatur agnatio, consequens est, vt nati post emancipationem non dicantur agnati, glos. communiter. SYL.

muniter approbata in l.qui se patris.C. vnde lib.id tamē declara,vt non procedat quo ad successionem, hi enim succedunt instar agnatorum.l.meminimus C.de legi. hęred. Dec.cons 13.col.1.nu.1.

tur. Nam a agnatio b iuris ciuilis nomen est. Cognationis vero ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest, naturalia c vero non vtique. d

¶ De capitis † diminutione.

† aliàs de minutione.

a ¶ Nam pro quia.

b ¶ Agnatio iuris ciuilis nomen est, id est a l. 12. tab. est inducta hæc prioritas agnatorum: sed ius cognationis est naturale nomen, nā ratione sanguinis hoc nomē impositū est, vnde & vnum ius ciuile potest per aliud facile tolli, vt hic, & ff.de re iud l.nihil est.

c ¶ Naturalia, id est iura cognationis: (sic dicta, quia ea quis consequitur per natiuitatem, vt sup.de adop.§.sed hodie, in fin.§.) nō sic de facili tolluntur.

* ¶ Adde, ꝙ quantum ius cognationis contrahatur natiuitate, non tamen ideo dicitur naturale, sed quia secundum naturam est, quæ respicit pariter mares, & feminas.l.maximum vitium.C.de lib.præter.vt latius declaraui hic, in Anno.

d ¶ Vtique.i.certe non tolluntur capitis diminutione, cū sint immutabilia hęc iura, vt sup.de iu.na §.sed naturalia.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc ratio non est bona. sequeretur n.ꝙ per deportationem non tolleretur qđ est falsum.§.ꝙ aūt.inf.tit 1.ideo dic, non vtique.i.nō ita simpliciter & indistincte, q a si nō tollere, pōt limitare d.§ sed naturalia.]

Item nec ea, quæ naturalē æquitatem habent, vt ff.de ca.d.l.eas & l.legatum. itē not. quia & cognatio est ciuilis tantum: vt per adoptionem, vt ff de adop. l qui in adoptionem. Item naturalis tantum, vt ad filios, naturales tantum. Item naturalis & ciuilis, vt ad eos, qui legitimi sunt. & de hac intelligit͛ hic, vt ff.de gra.non facile, §.1. Item no.quia & ciuili iure hæc.s.tutela, & hędītas tribus modis deferuntur: vt ex verbis & sententia legis 12.tab.vt in agnatis. Itē ex snīa tantum vt inf.de le.pa.tu.& inf. de fid.tu. Itē ex alijs legibus veteribus vel nouis, vt ff. de ca.di.l. tutelas Nūquid ergo hæc oīa facile perduntur per oēm capitis diminutionem? Rñ.sic in duobus primis tātū, non in tertio, vt hic & in d.l.tutelas.itē quæro, an futuras tutelas requirendas & hæreditates tantū tollat, an etiam præteritas adimat? Rñ futuras tantū, vt ff. vnde lib. l. fin.quid.n. potuit diminare lex deferens hæreditatē, vel tutelā, de futura ea.di, vt C.de test.l.iubemus, in fi. Certe nullo modo, vt ff, man.fideiussor.1.respon,

¶ Adde, quod gl.cōmuniter reprobatur per § sed & capitis.inst.qui.mo.tu.fi. & per text. in l.legitimos.§ fi ff.eo.ratio autem differētiæ inter tutelam & hæreditatē est, quia hæreditas actu ipso statim acquiritur & quęsita non est amplius hæreditas, l.1 §.veteres.ff. de acqu.pos.tutela vero habet act⁹ successiuos, & durat eadem per singula tempora.] Hodie vero istam differentiam agnationis quærere non oportet, cum agnati ante cognatos nihil habeant.vt in Authent. de hær ab inte.venien § ex his.coll.9. item not. quod licet prædicta iura cognationis tollantur maxima & media capitis diminutione, ipsa consanguinitas tamen non tollitur, vt ff.de reg.iu.l.iura sanguinis.Accur.

¶ Capitis diminutio est status mutatio: & est triplex: maxima, libertatem: media, ciuitatem: minima, familiam perdimus hoc dicit ex lege prima, & fin.ff.eod.

Est autem capitis diminutio † prioris status c commu-

† aliàs nō ē prioris.

SYL. ¶ Ratio enim naturalis auctoritate iurisconsulti mutari non potest. l.2 ff. de vsufr. ea.re.quæ vsu consu. & declarat Dec. in d.l. iura.]

¶ De capitis diminutione.

Continuatio. ¶ Continuatur: quia sup.visum est de legitima agnatorum tutela, quæ capitis diminutione corrumpitur.§ fi. sup.tit.1 merito sequitur videre de capitis diminutione.

Diuisio. Est autem. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponitur quid sit capitis diminutio, & quotuplex sit. Secundo, de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto, de minima Quinto remouet certa dubia. Secunda ibi, Maxima, Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus autem. Et hæc diuisio sufficit, licet alij aliter diuidant. Aret.

SYL. ¶ CASVS non figuratur: quia diffiniendo procedit. No.quid sit capitis diminutio. Itē, ꝙ est triplex.Item ꝙ minor & media supponunt pro eodem.Item, ꝙ maxima cap.diminutione perditur libertas & ciuitas. Item, ꝙ seruus pœnæ, libertus reuocatus in seruitutem & qui se vendit ad pretium participandam, perdūt ciuitatem, & libertatem. Item, quod deportatus, & cui interdictum est aqua & igni, remanet libertas, sed ciuitas amittitur. Item ꝙ emancipatus; vel arrogatus dicitur capite minui.

e ¶ Status. Hic status consistit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia. Cum enim primum, id est libertatem quis perdit, per consequens & duo vltima perdit, & tunc maximam capitis diminutionem patitur. Cum vero secundum perdit: per consequens perdit & vltimum, sed non primum: & tunc de

media

mediam ca. di. Cum verò vltimũ perditur, non perduntur duo prima: & tũc minimam ca. di. patitur, vt inf. §. 1. 2. & 3 ff. eo. l. fin. sed Pla. dicit statum hominis, idest, conditionem, in qua quis plurimum potest.

SYL. ¶ Adde, quod hanc opin. Pla. probat text. in l. fin. ff. vnde lib. quamuis cõmuniter hic damnetur.]

† Intelligit de Paulo iurisc. l. vl. ff. eo.

a ¶ *Commutatio*. non ergo accipitur hic ad literam, vt dicatur capitis diminutio, quando caput abscinditur, sed quando status mutatur, vt caput status dicatur, vt ff. ad Tertul. l. 1.

tatio: [a] eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis diminutio, aut minor (quam † quidam mediam [b] vocant) aut minima.

¶ Maxima capitis diminutio est: cum aliquis simul & ciuitatem, & libertatem amittit: quod accidit ijs, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate [c] sententiæ: vel libertis [d] vt ingratis erga patronos condemnatis: vel ijs, qui se ad pretium participandum venundari passi sunt. [e]

¶ Minor, siue media capitis diminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò

§. capitis. Sed videtur hæc diffinitio non conuerti cum suo diffinito. Nam morte patris filius mutat statum, quia fit sui iuris, vt sup. qui. mo. iu. pa po. sol. §. 1. non tamen dicitur capite minui, vt ff. ad ma. l. si filiusfamilias. 1. §. fin. Sed dic subaudiri hic, facto hominis interueniente: vt emancipatione, vel deportatione patris, vel simili modo: vel etiam quasi facto: quod dico propter filios arrogati, quia vnà cum patre mutant statum, vt ff. eo. l. liberos, & supra de adoptio. §. pen. Arg. contra in Auth. consti. quæ de dig. §. palam. coll. vj. vbi non ab homine, sed à lege quis efficitur sui iuris. At moriente patre nõ interuenit factum hominis, immo magis Dei. Quid si interficiatur pater? Respon. idem; quia mors semper Dei † dispositione aduenit.

† aliàs permissione.

¶ Dic, vt plenè probaui in Annot. quòd hic non diffinitur capitis diminutio, sed describitur, ita autem rectè potest diffiniri: Est status mutatio, libertatem, vel ciuitatem, vel familiam adimens. l. fi. ff. eo. Igitur cum is, qui morte patris efficitur sui iuris, neque libertatem, neque ciuitatem amittat, neque familiam mutet, vt contingit in emancipato, sequitur, vt capite non diminuatur.]

b ¶ *Mediam*. sic ff. de aur. & arg. lega. l. qui lancem, & supra de lib. §. libertinorum.

* ¶ Adde, quòd aliquando magna vocatur. l. 1. ad S. C. Tertul. & l. cognitionum. de var. & extraor. cogn.

c ¶ *Atrocitate*. est autem atrox, & dura hæc sententia licet iustè feratur, vt sup. qui mod. ius &c. §. pœnæ seruus. † sed hodie propter. glo. supra huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus, vt in Authen. de nupt. §. si verò. coll. 4. & §. quod autem prius.

† similis glo. supra qui. mo. ius patr. po. sol. §. pœnæ.

d ¶ *Libertis*, scilicet condemnatis, vt subijcit: & quod dicit, Ingratis aliàs est, Ingrati idest, ingratitudinis. quæ reuocatio fit per actionem ingrati, vt dicunt quidam. vt C. de li. & eorum lib. l pe. vel per vtilem rei ven. secundum alios, ad instar donationis causa mortis, quæ reuocatur, vt ff. de don. cau. mor. l. si mortis causa res. vel (quod est verius) accusatione, vel actione extraordinaria, per quam officium iudicis imploratur, vt C. de li. & eorum li. l. non est. Et sic hęc reuocatio propter omnem offensã, etiam leuem, vt C. de lib. & eorum lib. l. 2. non autem fit propter omissionem obsequij, vt C. de li. cau. l. solo, nisi in casu, vt cum denegat alimenta, vt ff. de libe. agno. l. alimenta. §. Imperatoris. Nam tunc etiam occidere velle videtur eum, vt ff. de lib. agn. l. necare. & hoc nisi remisit ius patronatus, tunc enim ex ijs solum reuocatur causis, ex quibus & donatum, vt in Auth. vt lib. de cæ. §. illud. coll. vj. quæ causæ sunt numeratæ. C. de reuoc. dona. l. vlt. & hæc vera sunt, cum quis ex voluntate propria manumittit, vt C. de li. & eorum li. l. 1. sed si non ex voluntate, non reuocaret, vt C. de lib. & eorum li. l. 1. Sed quid si manus in patronum iniecit? Respon. Damnatur in metallum, si verò conuitia dixerit, mittitur in exilium, vt ff. de iure pat. l. 1.

Libertus ingratus qua actione in seruitutẽ reuocetur.

SYL. ¶ Adde pro resolutione materiæ, quod si necessariò quis manumittit, quia manumittere tenebatur, non reuocat, quia non vtitur liberalitate. l. rem legatam. ff. de adi. leg. l. 2. C. de oper. lib. Iudex autem punit secundum qualitatem delicti l. iure. ff de oper. lib. si nõ tenebatur, & non remisit ius patronatus, & delictum sit in faciendo, reuocat, nisi patronus velit aliter punire, vt dicunt Doct. hic: si in omittendo, ex leui non fit reuocatio: ex graui sic d. §. Imperatoris, si sit remissum ius patronatus, tenet glos. & sequuntur alij, ꝙ ex illis causis reuocetur, ex quibus reuocatur donatio d. §. illud. Dic tu tamen, ꝙ quo ad hoc remissio nihil operatur: sed solum quo ad alia iura: quia sicut remissio iuris reuocandi donationem ex ingratitudine non valet, vt est communis opin. doct. post Bart. in l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de ver. oblig. eadem ratione ius reuocandi libertum remitti non debet, ne ita de facili delinquendi materia concedatur.]

e ¶ *Passi sunt*. hic multa sunt necessaria, vt sup. de iure persona. §. pen.

retinetur, quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum [a] fuerit, vel ei, qui in insulam [b] deportatus est.

¶ Minima capitis diminutio est, cum ciuitas retinetur, & libertas, sed status † hominis commutatur, quod accidit ijs, qui cum sui iuris fuerint, cęperunt alieno iuri subiecti esse, [c] vel contra: [d] veluti filiusfamilias, si à patre emancipatus fuerit, est capite diminutus.

¶ Seruus manumissus, vel dignitatem mutans, non dicitur capite minui. hoc dicit ex l. 3. ff. eodem.

¶ Seruus autem manumissus capite non minuitur, [e] quia nullum caput habuit.

Deportat⁹ æquiparat' excommunicato.

a ¶ *Interdictum*. hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco successit deportatio, vt ff. ad l. Iu. pec. l. 3. nam instar excommunicatorum habebantur, quibus talia denegabantur. Sed videtur hunc etiam fieri seruũ, licet hic denegetur. vt ff. de var. co. l. cognitionũ in fi. contra: sed perditur libertas, vt ibi dicitur, vt non possit facere testamẽtum cui sic est interdictũ, vt ff. de inlu. rup. testa. l. si quis filio. §. eius. non quòd fiat seru⁹ verè.

† Idest familia. l. vl. ff. eo.

SYL.

* ¶ De pœna aquæ, & ignis interdictionis pulchrè Budę⁹ in Annot. in l. 2. ff. de pœnis. Qualiter autem eius loco successerit deportatio, exposui in Commenta. in §. cum autem. sup. quibus mod. ius pat. pot. sol. Et quatenus ait Accur. eos, quibus aqua & igni, interdicebatur, similes fuisse excommunicatis, intellige quoad hoc, quòd carerent ferè hominum commercio, & subsidio: nam in alijs excommunicatis potius æquiparantur relegatis. Ias. in l. fi. col. 3. C. qui admit. Qualiter autem intelligẽda sit. d. l. cognitionum. vide hoc loco Comm. meum; vbi varias interpretationes tradidi.

¶ Adde, quòd dicitur in d. l. cognitionum per deportationem, & cum aqua, & igni interdicitur, libertatem amitti, ita accipiẽdum esse, non quod verè libertas amittatur, sed ꝙ amissa ciuitate, qui plenam libertatem habere non videtur, amittere enim quæcunque iuris ciuilis sunt, & sic quodam modo partem pristinæ libertatis, licet quæ iuris gentium sunt retineat. Vnde Cic. in orat. pro Cecinna, Qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est?

b ¶ *In insulam*. secus si in metallum, vt supra quib. mod. ius pat. po. sol. §. pœnæ, in casu tamen etiam libertatem perdit damnatus in insulam, C. vt nemo pri. l. 2. §. cum autem.

*¶ Glo. decipitur. Dicimus enim non solũ deportare in insulam, sed etiam in metallũ, l. fi. §. fin. C. de postlimi. reuer. quinimmo cũ d. l. 2. inquit, Deportandumque non solum ciuitate, sed etiam libertate priuari cẽsemus. apparet deportatum simpliciter in insulam non amittere libertatem: si quidem quoties aliquis deportatur, vt libertate priuetur, solet in metallum deportari. d. l. fina. C. de postlimi. reu.]

SYL.

† l. 3. ff. eo.

† Conuenitur tñ in solidũ pro obligationibus contractis sub pat. pot. vt l. 1. §. t. ff. eod. nisi in

c ¶ *Subiecti esse*, vt in arrogatis. †

d ¶ *Vel contra*, Alias est in litera, Si filius à patre emancipatus fuerit, est capite minutus. † & secundum hoc est expositio huius verbi, vel contra: aliàs verò hoc totum deest, & tunc idem subintelligo. Alij dicunt, quando qui sui iuris non est, transfertur in potestatẽ alterius, puta aui materni. vel etiam paterni, vt supra de adop. §. sed hodie, qui casus est cõtrarius illi, quando qui sui iuris est in arrogationem datur. Sed quare filiusfamil. cum emancipatur, capite minui dicitur? Resp. propter imaginariam venditionem, quæ fiebat, vt supra quib. mod. ius pa. po. sol. §. præterea. in princ. Sed cum hodie non fiat hęc venditio, vt in eo. §. continetur, videtur, quòd hodie non minuatur capite, sed certè illa sola non erat ratio: immo, & alia, quia mutat familiam. vt ff. eo. l. liberos. in princip.

casib. no. in l. 1. & 2. ff. q̃d cum eo. vbi pōt excipere, [illegible] nō con[illegible]ur nisi quatenus facere p̃r. l. pater filio. ff q̃d cũ eo. per Angel. & Io. Fa. hic.

¶ Adde, quod ego aliàs ex illo text. tenebam contra glo. quia ibi ratio assignatur expressa & vnica, quæ hodie cessat. No. tamen ex hac glo. ꝙ correcta vna ex rõnib. l. remanet lex.

¶ Seruus. CASVS. Quærebatur, an sicut liber homo effectus seruus dicitur capite minui, ita capite diceretur minui seruus, quando manumittitur, cum contrariorum eadem sit disciplina, nam & seruus potest conditionem mutare ex seruitute in libertatem, sicut filius ex potestate paterna in sui iuris (erant enim in pluribus æquiparati,) & ex deteriore conditione in meliorem mutatus dicitur capite minutus, supra proximè: attamen dicitur contrarium eo, quia non habuit caput. * nam cum (vt dixi sup. in princip.) non omnis mutatio status dicatur capitis diminutio, sed ea solum, qua, vel libertas, vel ciuitas amittitur, vel familia mutatur: l. fin. ff. eo. seruus autem cũ nullũ ex his habeat, sequitur, vt quamuis mutet statum, non possit capite minui.] Eadem ratione fuit dubitatum de mutante dignitatem, quia omninò est mutatio status, sed deciditur cõtrarium. & ratio assignatur in text. quia magis dignitas, quam status mutatur, & capitis diminutio est mutatio prioris status. Nota, quod priuatio præsupponit habitum. Item, quòd non potest perdi, quod non habetur: & quod mutatio dignitatis non facit mutationem status.]

SYL.

e ¶ *Non minuitur*. idest eius status non mutatur: cum primo nullum habuerit statum,

vt

¶ Quibus autem [a] dignitas magis quam status permutatur, capite non minuuntur: & ideò senatu motos capite nõ minui constat. [b]

¶ Minima capitis diminutio non tollit ius cognationis, secus in maxima, vel media. h. d. Aret.

¶ Quod autem dictum est [c] manere cognationis ius etiam post capitis diminutionem, hoc ita est, si minima capitis diminutio interueniat; manet. n. cognatio. [d] Nã si maxima capitis diminutio interueniat, ius quoque cognationis [e] perit; vt puta seruitute alicuius cognati; & ne quidem si manumissus [f] fuerit, recipit cognationem.

† Ibi caput sumit naturaliter, hic ciuiliter.

vt hic, & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. seq. sed contra est. C. de bon. proscri. l. 1. † Sed dic, quod ibi crimine capitali seruus accusatur, id est tali, quod esset aliàs in libero capitale. Item quid si quandoque habuit caput, quia fuit liber, & nunc seruus est, & manumittatur? respon. idẽ, quia præsens tẽpus considero. † Accurs.

† Facit l. moueor. cum ibi not. p glo. C. si seru. exp. ven.

a ¶ *Quibus autem.* Dixit aliquẽ aliquo de tribus modis capite minui, vt supra eo. in princip. autem pro sed.

b ¶ *Constat.* vt ff. de senat. l. 3. & hic, si fuerit remotus pp turpitudinem, non potest iudicare, vel testimonium dicere, vt ff. ad l. Iuliam re. l. eadẽ. §. 1. & ff. de sena. l. 2.

SYL. * ¶ Adde, quod mouebantur senatu ciues à Censoribus, vt ex M. Tullio, Salustio, & Pędiano ostendi in Commen.]

SYL. ¶ Quod autem. ¶ CASVS. Dictũ fuerat, ius cognationis non perimi capitis diminutione, §. fi. sup. tit. 1. quæsitum fuit, an hoc generaliter intelligeretur: & videbatur dicendum quòd sic, propter generalitatem illius tex. l. j. §. & generaliter. ff. de leg. præstan. item propter rationem in tex. assignatam, quia cognatio naturalis est, & ciuili iure perimi non potest: sed contrarium deciditur in hoc tex. in maxima & media: tali enim casu licet ipsum ius cognationis nõ perimatur tanquam naturale, quia impossibile est illum non esse, aut fuisse cognatum, tamen tollitur effectus talis iuris datus à iure ciuili. * Nec obstat d. §. fi. quia, cum loquatur per vniuersalem dictionem affirmatiuam, cui preposita est negatio pro eo est, ac si diceretur, Aliquib. modis non: & ideò impletur illa oratio dato vno ex modis capitis diminutionis, qui ius cognationis non perimat.] Sed tunc quæsitum fuit, an manumisso seruo recuperentur cognationis iura: & videbatur dicendum, q̃ sic, quia detegitur quasi libertas, & tollitur impedimentũ impeditiuum talis effectus, & cessante causa effect⁹ cessare videtur, cap. cũ cessante de appe. Quo non obstãte deciditur contrarium: quia semel extinctũ non reuiuiscit l. qui res. §. areã. ff. de sol. ẽt cessante causa extinctionis. l. si filius qui in potestate. ff. de lib. & posth. No. q̃ l. sequens potest declarare p̃cedentem. Itẽ q̃d cognatio maxima, & media capitis diminutione tollit: dico autem media pp exẽplũ deportati. Itẽ, quod seruus non recuperat cognationẽ ẽt eo manumisso. Item, quod semel extinctum non reuiuiscit, etiam cessante causa extinctionis. Item, q̃ à priuatione ad habitum nõ datur regressus.]

c ¶ *Quod autem dictum est.* sup. titu. proxi. §. fin.

d ¶ *Cognatio*, id est i⁹ cognationis à Prætore inductum, ex quo ad bonorum possessionem vocantur per vndẽ cognati, infra de hæreditatibus quæ ab intesta. §. admonendi.

¶ Dic, quòd manet ius cognationis, interueniente sola minima capitis diminutione, quo ad omnes effectus ex ipsa cognatione resultantes, nedum quantum ad iui succedendi, iuxta d. §. admonendi.

e ¶ *Cognationis.* id est ius succedendi, & ad tutelam vocandi, perit: sed ipsa consanguinitas non perit, vt ff. de reg. iu. l. iura sanguinis. cum sit de iure naturali, vt supr. de iur. na. §. pen. contra. & sup. de nupt. §. illud, cõtra. Sed qualiter cognatis defertur immo agnatis, vt sup. tit. 1. in princ. Respond. post † agnatos, vt inf. de hæred. quæ ab intest. §. admonendi.

f ¶ *Si manumissus.* aliud, si restitutus † secundum lo. vt ff. ad Tert. l. 1. §. filio qui mortis, contra, & C. de sen. pas. l. fin. contra, & ff. de contra tab. l. 1. § si & l. 2. contra. Item contra est in eo, quod hic dicit, tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminutionẽ, ff. de rebus dub. l. si cognatis. Sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale, vt ff. eod. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ per adoptionem constituitur, vt infr. de leg. agna. succes. §. per adoptionem, & ff. de adop. l. qui in adoptionem, hic verò naturali cognatione, vt ff. de gra. cogna. l. nõ facile. §. t. & sic ibi de minima capitis diminutione loquitur.

† Hodie nulla est inter eos differentia, gl. vlt. supra tit. proxi. & hoc ti glo. pen.

† Et est ratio d'ñæ secundum Chr. quia restitutio intelligitur vt fiat pleno iure, vt d. l. fi. sed manumissio delet tantum nubeculam seruitutis. l. manumissiones. ff. de iust. & iur.

* ¶ Secunda solutio est verior iuxta l. t. & quæ ibi notat Soc. ff. de reb. dub] Item contra, inf. de serui cogna. in fin. primi respons. Sed hic loquitur in his, qui primo fuerunt liberi, & postea serui: quod eorum delicto contingit: vnde non debent habere commodum, vt ff. solut. matr. l. si ab hostibus. §. 1. & ff. de mino. l. Pipinianus. ibi, Indignum. licet ibidem illa ratio corrigatur: ibi verò semper fuerant serui. Vel illa noua corrigit istam: nam ex græca constitutione illa est extracta, vt ibi dicitur.

SYL. ¶ Prima solutio verior. ** nam illa naturalis cognatio contracta in seruitute non perimitur per manumissionem: vt vbi quis ex libero seruus fit, perit cognatio liberi hominis propter seruitutem, ampliusque non reuiuiscit, licet is rursus manumittatur, qa manumissio non venit ad restituendum extincta, sed ad abstergendum labẽ seruitutis.]

Sed & si in insulam [a] quis deportatus sit, cognatio [b] soluitur.

¶ Tutela defertur proximiori in gradu: & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes hoc dicit ex l. si plures. ff. de legi. tuto. Aret.

a ¶ *Sed & si in insulam*. hic ponit exẽplum de media, sed supra modò posuit exemplum de maxima.

b ¶ *Cognatio*. id est ius cognationis, vt supra prox. §. diximus.

¶ Cum autem ad agnatos tutela pertineat, [c] non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] sunt: † vel si plures eiusdem gradus sunt, ad oẽs pertinet: veluti si plures [e] fratres sunt, qui vnũ gradũ obtinent: † ideoq; pariter ad tutelam vocantur.

† aliàs sed si.

† alias nõ est, ideoque.

SYL. ¶ Cum autem. ¶ CASVS. Quia dictũ est, sup. tutelam agnatis deferri, titu. proxi. in princ. quæsitum fuit, an omnibus, & quibus & videbatur omnibus, quia illa indefinita in dispositione, l. videtur æquipollere vniuersali. l. iura non in singulas. ff. de legi. declarat Bart. in l. si pluribus. ff. de lega 2. contrarium tamen dicitur ea ratione: quia cum tutela commensurata sit successioni, l. 1. ff de leg. tut. debet deferri proximiori, & pluribus existentibus in eodem gradu, omnibus, vt dicitur in tex. * quia eodem modo defertur etiam successio. §. si plures, infr. de legi. agna. succes. præterea cum l. deferat tutelã agnatis propter præsumptam affectionem, rationabile visum est, illos prius vocari, quos verisimile est magis dilecturos esse pupillum, vt tradunt Doc. in l. Gallus, §. Quidam rectè. ff. de liber. & posth.] No. quod tutela defertur proximiori: & existentibus pluribus in eodem gradu ad omnes. Item not. quod potest sub vno tit. poni. § quod nihil habeat commune cum materia tituli, dummodo pertineat ad declarationem proximè præcedentium titulorum. Item, quòd vocatio. l. fit ordine successiuo.]

c ¶ *Pertineat*. vt supra titulo primò, primò respon.

d ¶ *Gradu*. facit ad hũc §. ff. de leg. 3. l. si plures, & infra de leg. agnat. succes. §. si plures, & ff. de sepul. vio. leg. 3. §. si ad plures. hodie verò hic. §. corrigitur, quia æqualiter tam ad agnatos, quàm ad cognatos defertur tutela, sicut hæreditas, vt in authent. de hæred. ab intest. §. ex his. coll. 9.

* ¶ Adde, quod licet hodie vocentur pariter agnati, & cognati, nihilominus stat, & seruatur ordo hic traditus, quòd præferantur proximiores gradu: & pluribus eiusdẽ gradus concurrẽtibus, omnes æque admittuntur, vnde bene titulus proximè superior corrigitur, non autem hic §.

e ¶ *Si plures*. aliàs isti duo versiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent: ideoque pariter ad tutelam vocantur, sed ego habeo. Accurs.

¶ De legitima patronorũ tutela

¶ Supra visum est de legitima agnatorum tutela, verũ quia est & alia, quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum, ideò de ea tractaturus subdit. De legitima patronorum tut. Porcus. Continuatio.

EX eadem. ¶ Diuiditur in sex partes. Primò qualiter tutela libertorum patronis deferatur. Secundò, quomodo vocetur: & est legitima. à lege 12. tabularum proueniens. Tertiò illud per rationem probat. Quartò confirmat per exemplum. Quintò exemplum probat per rationem. Sexto rationem declarat. Secunda ibi, Quæ & ipsa, Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi. Quia plerumque. Sexta ibi, Ideo autem. Areti. Diuisio.

SYL. ¶ CASVS. Dubitatum fuit, an inter legitimas tutelas ea, quæ patrono defertur, connumeranda esset: & dubium faciebat, quia ea dicta est legitima tutela, quæ à l. 12. tab. defertur supra titu. 2. in princip. Cum ergo in l. 12. tab. nominatim non sit cautum aliquid de ea, non videbatur esse posse legitima: cuius contrarium deciditur, & respondet ipse Imperator obiectioni, & assignat rationem decidendi: & est not. & sing. titulus. Not. quòd dictio, ex, denotat causam mediatam. Item, quòd dicitur ex lege quid esse, quando est ex ratione ipsius, Item, quòd ita dispositum censetur, quod deciditur per rationem, sicut illud, quod deciditur per verba. Item, quod dictio, perinde, est nota similitudinis. Item, quod illud, quod sumitur ex ratione dicitur venire per interpretationem. Item, quod l. defert tutelas secundum naturam successionum regulariter, quia vbi est commodum, ibi est incommodum. Item, quod dictio plerumque, idem importat, quod regulariter.; Item quòd fœmina manumittens succedit, & tamen non est tutrix. Item, quòd illud censetur dispositum, quod verisimiliter potest esse de mente disponentis. Item, quòd extensio fit de casu ad casum ex idẽtitate rationis.]

a ¶ Ex-

De legitima patronorum tutela.

¶ Patroni vocantur ad tutelam libertorum ex méte l. 12. tab. propter successionem eisdé tributam. h.d. ex l. 3. ff. de leg. tut.

EX eadem[a] leg. 12. tabularum, libertorum [b] & libertarum tutela ad patronos [c] liberosque eorum † pertinet: quæ & ipsa [d] legitima [e] tutela vocatur, non, quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem, [f] ac si † verbis legis introducta esset. Eo enim ipso, † quo hæreditatis libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex[g] ad patronos, liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres [h] voluisse legem [i] etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, [k] eosdem & tutores esse † iussit: [l] quia plerumque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Ideò autem diximus, plerumque: [m] quia si à fœmina impubes manumittatur, † ipsa ad hæreditatem vocatur, cum alius est tutor. [n]

a Ex eadem. scilicet per interpretationem, non ex verbis eius, vt subijcit, & ff. de legi. tuto. l. tutela. 1. respon.

b Libertorum. s. impuberum.

c Ad patronos. quocunque modo manumittentes, nisi libertas detur à l. vt ff. de leg. tut. l. tutela, vique ad §. fin.

d Quæ & ipsa quasi dicat, non solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

** Expone, non solum. s. superior agnatorũ, sed etiam hæc dicitur legitima non enim hæc verba referuntur ad infra dicenda, sed ad iam dicta.

e Legitima. scilicet ex mente legis: non ex verbis: non tamé satisdât, nisi eorum personæ sint vulgares & minus honestæ: aut modus tutelę, quia magnum patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, vel non diligens pupillum, vel non honesta: aut causa admittat, id est recipiat satisd. vt ff. eodem l. legitimo, §. 1. & 2. licet alij legitimi indistinctè satisdent, vt infra de satisd. tut. § 1.

* ordine tamé successiuo. l. tutela, §. si duo, vers. sed si oés & seq. ff. de leg. tut.

† Facit l. nois. de verb. sign.

† aliàs ꝙ.

SYL. Adde, quòd quamuis hanc differentiam reprobet Baldus, & sequatur Porcius hic, tamé Iason hic defendit optima ratione glossam, & assignat rationem differentiæ inter agnatos & patronos.

f Per interpretationem. scilicet iurisconsultorum.

* Not. quòd illud quoque, quod venit ex vi rationis, dicitur venire per interpretationem, ex quo sequitur, quod non semper interpretatio arguit improprietatem, vt supponere videtur Bartol. in leg. 1. quæst. 1. de verborum significat. siquidem non minus ex lege dicitur, quod ducitur ex eius sententia & mente, quam quòd ex verbis, leg. nominis. de verbor. sign. & dispositio legis dicitur propriè comprehendere omnes casus eandem rationem habentes, non autem per extensionem, vt probat hic tex. & confirmat gl in c. si postquam, vet. mente. de elec. lib. 6. & Bal. in auth. post fratres, 2. C. de legi. hære.

g Lex. scilicet 12. tabul. vt infra de succes. lib. 1. respon.

h Veteres. scilicet sapientes

i Legem, scilicet eadé duodecim tabularum, vt inf. de legi. agna. suc. §. primò.

k Vocat. scilicet lex duodecim tabularum, vt infra de legit. agna. succ. §. primo.

l Iussit. vt supra de le. agn. tut primò respon. & sic notabis hic, quòd vbi est eadem æquitas, idem ius debet statui: sic ff. ad legem Aquil. l. illud ff. de fur. l 1. §. 1.

† aliàs iussit.

m Plerumque. Quare hoc dicit, statim subijcit: & facit ad hâc regulam. ff. de regul. iur. l. secundum naturam & infra de contrahen emptio. §. cum autem. & C. de fur. l. fi. §. sed cum in secunda C. de cad. toll. l 1. §. pro secundo. aliàs est, § pro non scripto. & ff. de peri. & com. rei ven. l. id quod.

† aliàs, Vt ipsa ad hæreditatem vocet, tamen alius est tutor.

* Limita hanc regulam non procedere, quando est inhabilitas personæ, vt in exemplo text. nostri: siquidem tutela est munus virile. l. fin. ff. de tute. ita limitat Dyn. in reg. qui sentit, de reg iur. lib. 6. item quando esset diuersa ratio commodi, & incommodi, secũdum Bart. & Dec. in d. l. secũdum naturam. de reg. iur.

n Tutor. Et ita apud alium est hæreditas & apud alium tutela, scilicet agnatum, vel cognatum, vt hic, & ff. de leg. tut. l. 1 § 1. Itē minor 25. ann. manumittens succedet in hęreditate, vt patronus: nō tamen erit tutor vt inf de fid. tut in fi & C. de leg. tu l vlt §. fi †

† adde text. optimum. In Authen. si cut C. de leg. tut.

Adde, ꝙ hæc declaratio posita in tex. non erat necessaria nisi gratia iuuenum, ex eo quia, quando l. præsupponit regulam, præsuppōnit omni alio respectu habilitaté, ideò qui alio respectu est inhabilis, & ideò nō admittitur, non corrumpit regulam, c. 1. de æta. & qual. SYL.

De legitima parentum tutela.

Continuatio. ¶Supra visum est de legitima patronorum tutela: verum quia est & alia, quæ legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subdit. Porc.

Diuisio. EXemplo. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ꝙ tutela, quæ defertur emancipatori est similis illi, quæ defertur patrono. Secundò, ꝙ etiã est legitima. Tertiò exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, nam siquis.

De legitima parentum tutela.

¶ Emancipans impuberem, exemplo patroni, est legitimus tutor. h. d. ex l. 3. §. fin. ff. de leg. tut.

EXemplo patronorum recepta a est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium, aut filiã, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps, impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit. b

SYL. ¶ CASVS nõ figuratur, attamen potes dicere rationem dubitandi facere, ꝙ emancipans filium videtur velle eum liberare à sua potestate, sup. quib. mo ius pat. po. sol. at tutela est potestas, ideò & ab ea videtur liberare. Sed deciditur contrarium exemplo patroni: quia hodie semper emancipans videtur contracta fiducia emancipare: ideò ni mirum, si ex quo defertur successio, defertur & tutela, per regulam ti. prox. Not. patrẽ emancipantem esse legitimum tutorem. Itẽ, ꝙ æquiparatur patrono. Item, ꝙ ista non est ex verbis, nec ex mente, sed per interpretationem, secundum Angel. tamen dic, quod exemplo patronorum, vult dicere. Id est vt tutela patroni. Vnde sicut illa est ex ratione l. 12. tab. propter delatam successionem, ita & eodem modo ista est ex eadem causa, & ex eadem ratione introducta: & ideò eodem modo dicitur ex mente vna, sicut alia. Item, quòd statutum in vno ęquiparatorum habet locum in alio.]

a ¶ *Recepta*. s. per interpretationem iuriscõsultorum, vt superior, cũ desinebat esse agnatus, † nisi contracta fiducia emanciparet: ꝙ hodie semper præsumitur, vt i. f. de leg agna. succes. §. fin vñ hodie est semper legitimus.

† §. vlt. supra de leg. agn. tut.

SYL. b ¶ *Tutor erit*. s. qui emancipauit, si ipse est maior 25. an. vt infr. ti. 1. in fi. & facit ad hoc sup. quib. mo. ius pa. po. sol. §. p̄terea, vers. & præterea si impubes: & inf. tit. 1. primorũ.

Continuatio. ¶ De fiduciaria tutela. ¶ Imperator continuat seipsum in princip. ex quo dictum est de legitima parentum tutela, veniebat declaranda fiduciaria, quæ ab ea pẽdet. *Fiduciariæ autem tu. appellatio vnde fluxerit, vide Ann. nostras hic & sup. tit. 3. vbi præter alios id declarauimus, quod etiam retulimus in §. præterea. sup. quib. mo. ius pa. po. sol. & §. fi. inf. de leg. agn. suc. & inf hoc tit.

Diuisio. EST & alia. ¶ Diuiditur in quinque partes. Primò ponit dictum. Secundò illud exemplificat. Tertiò ponit diuersum in filio patroni. Quartò diuersitatis rationem assignat. Quintò ponit aliud dictum. Secunda ibi, nam si. Tertia ibi. Atqui. Quarta ibi: Quoniam, Quinta ibi, Ita tamen.

De fiduciaria tutela.

¶ Liberi emancipantis, eo mortuo fiduciarij tutores sunt impuberis emancipati, quamuis liberi patroni sint legitimi, hoc dicit ex l. 1. §. fin. cum l. sed. ff. de legi tutor.

EST & alia tutela c quæ fiduciaria appellatur. d Nam si parens filium, vel filiam, nepotem, vel neptem,

SYL. * ¶ CASVS. Facilè figuratur, videbatur enim quod liberi emancipantis essent † legitimi tutores, sicut liberi patroni, cum exemplo patronorum esse introducta tutela parentum emancipantium: cuius contrarium dicitur, & assignatur ratio decidendi in text. Not. summarium.

† aliàs præter.

c ¶ *Est & alia tutela*. id est alio nomine vocata.

d ¶ *Fiduciaria appellatur*. de qua dicetur infra vers. quo defuncto.

* ¶ Adde, quòd Alciat. lib. 2. Parer. cap. vlt. huius fiduciariæ tutelæ originem tradit, his verbis: Sed & fiduciarius pater in iure dicitur is, cui filium naturalis pater imaginaria venditione emancipat: vt ille eum manumittat, quod supra ex Caij Institutionibus retulimus. Vnde cum iste non vetus patronus, & manumissor esset, vt qui imaginario contractu emancipationis causa emisset, talis emancipati, si impubes esset, non legitimus tutor, sed fiduciarius dicebatur, idemque post eius mortem in suis filijs, vt emancipati fratris, vel filij fiduciariam tutelam gerant. Verum cum deinde hæc solennitas fiduciarij patris exoleuerit, simplexque emancipandi modus placuerit, seruauit tamen fiduciaria tutela nomen, quoties frater vel pater impuberis à patre vel auo emancipati, post eius mortem tutelam suscipit. Hæc ille. At nonnulli alij ex eo appellati tutelam hanc fiduciariam existimant quia lex maximè confidat de fratribus. Nam post parentes nullius est certior synceriorque fides, quàm fratris: vt meritò parentis loco succedat, qua de re præclarè Plutar. in libello, peri philadelphias.

a ¶ *Im-*

vel deinceps, impuberes [a] manumiserit, [b] legitimam nanciscitur eorum tutelam. Quo [c] defuncto, si liberi [d] eius virilis sexus existant fiduciarij † tutores filiorum suorum, [e] vel fratris, vel sororis, [f] † vel cæterorum efficiuntur.

† aliàs tutores, vel fratris, vel sororis efficiuntur.

† aliàs &.

SYL.

¶ Atqui [g] patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sunt tutores: quoniam filius quidem defuncti, si non esset à viuo patre emancipatus, post obitum eius sui iuris efficeretur, nec in fratrum potestatem recideret, [h] ideoque

a ¶ *Impuberes*. Nam si puberes, non erit eorum curator legitimus, vt ff. de excus. tut. l. amicissimos. §. Lucius. Arg cōtra in Auth. vt ij. qui ob. per §. 1. coll. 6. Ioan.

SYL.

¶ Adde, quòd hæc glo. communiter approbatur, cum nō detur curator legitimus, nisi furioso, mente capto, & prodigo.]

b ¶ *Manumiserit*. idest emancipauerit, vt ff. quando actio. de pec. est an. l. 1. §. 1. & facit supra titu. 1. & ff. de leg. tut. l. tutela. §. fin. & l. seq.

¶ Adde, quòd si attendimus ius antiquum, bene dicitur manumitti, quia verè manumittebatur, vt dixi sup. in tit. quibus mo. ius pat. pot. sol.]

c ¶ *Quo* scilicet patrefamilias, qui erat tutor filiorum & nepotum.

d ¶ *Si liberi*. Qui remanserunt in potestate patris. Idem puto, & si filij fuerunt emancipati. si autem tam impuberes, quàm puberes, remanserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatem sui patris, illi, qui filij sūt, sed fratres recidunt in tutelam fiduciariam semper, vt supra quibus modis ius patriæ po. sol. §. 1. & supra de tut. §. permissum.

¶ Adde, quòd hæc glo. secundum Ias. pessimè loquitur. quia immo frater fratris impuberis in potestate retenti est legitimus tutor ex mente, & verbis, l. 12 tab l. tutor. in princ. ff. ad Velle. * Sed potest dici, quod fortè Accur. voluit dicere, quod cum text. vtatur verbo, liberi, intelligi debet non solum in filijs, sed etiam in nepotibus ex filio emancipato retentis in potestate, vt sint fiduciarij tutores, si maiores sint, vel alterius filij, vel alterius nepotis, & deinceps impuberum emancipatorum: & quod subditur in ver. sed fratres. Intelligitur similiter, si frater emancipatus sit impubes, maior verò remansit in potestate, * * quam Accur. sententiam plenius in commen. nostro exposuimus.

e ¶ *Filiorū suorum*. scilicet nepotū defuncti.

* ¶ Rectè exponit Accur. sic & verba illa sequentia (vel fratris, vel sororis) sunt planè intelligenda: quando frater, vel soror à communi patre fuit emancipatus, & quod subijcitur (vel cæterorum) quando puta auus nepotem ex filio præmortuo emancipauit, quo defuncto filius emancipantis, qui patruus est emancipato, fit eius tutor fiduciarius. Et hic videtur verus sensus huius loci, quem vnà cum ratione in eo allegata diffusius explicaui hic in Annot.

f ¶ *Sororis*. Sed certè frater videtur esse legitimus, vt C. de except. l. aduersus. quæ est contra. sed certè qui fiduciarius est, legitimus est per interpretationem, licet aliud nomen habeat, scilicet fiduciarius: & illum respectum habuit ibi, vt legitimū fiduciariū appellaret.

¶ Adde, quod hæc glos. communiter reprehenditur per hunc text. in ver. sequen. cōtrarium enim loquitur in fratre non emancipato. * ꝓ plena autem resolutione, quando frater sit fiduciarius tutor, & quando legitimus: item an iste tex. locum habeat vbi frater maior esset etiam ipse emancipatus: & quid dicendum, cum impubes remansit in potestate, maior verò fuit emancipatus, vide hic meum Comment.]

g ¶ *Atqui*. prò certè. aliàs, at quin, † & tunc dic, at, pro sed, & quin pro certè: & est oppositio quare filij patronorum sunt legitimi, vt supra de leg. patro. tut. 1. respons. & isti filij non sic. Ad quod respon. Quoniam filius quidem &c. Sed hæc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicuntur recidere in potestatem fratrum suorum, sed filij, idest nepotes erant recasuri in potestatem, ergo in tutelam legitimam. Sed respondeo: non reciderunt filij iure hęreditario in potestatem, sed iure paternitatis, & filiationis. At seruus, si non esset manumissus iure hæreditario erat futurus seruus apud filios domini: & nisi essent hæredes, non essent domini: sed filius, etsi non sit hæres patris, tamen filium suum in potestate habet, vt sup. qui. mo. ius pat. pot. sol. §. 1. Erat & alia ratio iure veteri: quia emācipatione tollebatur ius agnationis minima capitis dimi. etiā inter patre & filiū. (nisi esset emācipatus cōtracta fiducia) nedū inter fratres. vt C. de leg. tut. l. 4 & sup. de leg. agn. tute. §. fi. sed hodie correctum, vt d. l. C. & inf. de leg. agn. suc § fi. Vnde dicunt quidam, vt Azo. hodie fiduciariam esse legitimam ex verbis & sententia. l. 12 tab. ex quo hæc secunda ratio cessat: sed potest dici contrarium, quia remanet prima.

† similis expositio in l. & elegāter. ff. de dolo.

* ¶ Dic, ꝙ vetus intellectus est is, quem annotaui supra ad gl. filiorum, nec obstat ratio in text. allegata, quia cum non sit generalis potuit esse impulsiua. Bart. in l. 2. §. fin. ff. de don. & Dec. in c. cum cessante. col. 1. extra de appel. quæ autem sit ratio finalis huius dispositionis, vide hic nostras Annot.]

h ¶ *Recideret*, dicunt quidam, ꝙ si non esset

emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideò emancipatus nõ ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, idest in simili tutela. Io.

a ¶ *Nec in tutelam.* scilicet legitimam, sed fiduciariã, Accursius.

nec in tutelam: [a] libertus autẽ, si seruus mansisset, vtique eodem iure [b] apud liberos domini post mortem eius futurus esset.

¶ Tutor, & curator esse nõ potest minor 25. annis. h. d. ex l. fi. C. de legi. tut.

¶ Ita tamen hi ad tutelam vocantur, si perfectæ [c] sint ætatis: quod nostra constitutio [d] in omnibus tutelis, & curationibus, obseruari generaliter præcepit. [e]

* * Adde, quod contrarium est verius, quia frater, patre defuncto, est alterius fratris impuberis, qui à patre non fuit emãcipatus, nõ fiduciari⁹, sed legitimus tutor. l. tutor ff. ad velleia. l. 1. §. si apud. ff. de legi. tut. & sup. de legit. agn. tu. in prin.

b ¶ *Eodem iure.* Seruus enim si non manumittatur erit in potestate filij patroni iure hereditario: sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accurs.

SYL. * ¶ Ita. ¶ CASVS clarus est: dubium poterat facere generalitas legum vocantium ad tutelam personas in eis expressas absque distinctione ætatis, l. non distinguemus, ff. de arbit. ratio autem decidendi ponitur in l. final. Cod. de legit. tut. vnde hic §. sumptus est. & in § item maior. inf. de excus. tut. Nota summa.]

* * Item, quod hæc verba. ita tamen, restringunt & declarant præcedentia, de quo est etiam tex. no. in l. Lucius. §. quæ ff. ad treb.]

Ætas pfecta q̃ est. c ¶ *Perfecta.* Idest viginti quinque annorum. Nam quoties fit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis, de vigintiquinque annis intelligitur, vt Cod. de ijs, qui veniam ætatis impetra. l. fin. & ff. de leg. 3. l. cum filio. §. fin.

SYL. ¶ Adde tu, quod ista est vera in se, tamen verius dicetur, ætatis appellatione, maximè perfectæ, venire tempus secundum subiectam materiam: nam in matrimonijs, & beneficijs, ætatis perfectæ appellatione venit pubertas in vno, & in alio diuersimodè capitur, vt per Abb. in ca. cum in cunctis de elect. Alex. in l. quod Seruius. ff. de condi. ob. cau.]

d ¶ *Constitutio.* vt C. de leg. tut. l. fin.

e ¶ *Præcepit*, scilicet vt sit perfectæ ætatis. & est ratio, vt infra de excus. tut. §. item maior. Accur.

¶ [illegible] ¶ Supra visum est de testamentaria tutela, & de legitima, sed quia cessante testamẽtaria, & legitima opus est prouidere de datiua, ideò subdit de Atiliano tuto. Christ.

* ¶ De Atiliano tutore. idest de eo tut. qui dabatur ex l. Attilia, quæ à P. Attilio, & Cl. Martio tribunis plebis rogata fuit.] Cõtinuatio.

¶ De Atiliano tutore & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

¶ Deficiente testamentario, & legitimo tutore, olim datiuus dabatur ex lege Attilia per prætorem cum Tribunis in ciuitate, in prouincijs per præsides ex lege Iulia & Titia, hoc dicit. Aret.

SI cui nullus omninò tutor fuerat, [f] ei dabatur † quidem in vrbe Romana à Prætore † vrbano, & maiore [g]

Diuisio. SI cui nullus.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris. Secundò ponit ius nouum. Tertiò ius nouissimum. Quartò ponit nouum casum, videlicet, quod naturali æquitati cõuenit impuberes esse sub tutoribus, & q̃ finita tutela tenetur ad rationem reddẽdam. Secunda ibi, Sed hoc iure. Tertia ibi. Nos autem. Quarta ibi, Impuberes.

* * † l. si quis sub. ff. de testa. tut.

† aliàs in vrbe quidẽ à Prætore &c.

Item prima subdiuiditur in alias quatuor partes. Primò, ex quibus legibus tutor dabatur deficiente omni tutore testamentario, & legitimo: & [illegible] à quibus dabatur.

* † Qua ex cã creatus sicque appellat⁹ fuerit, vide. l. 2. §. cumq. Consules, ff. de orig. iur.

Secundò, quando testamentario dato sub conditione, vel in diem, vel pure, tutor detur. Tertiò, quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quartò, quomodo istæ leges ab vsu recesserunt, & causam propter quam. Secunda ibi, Sed & si, Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. Angel.

¶ Si cui nullus. ¶ CASVS non figuratur, quia recitatur ius correctum, & procedit tradendo regulam. Not. ergo, quod non habenti tutorem testamentarium, vel legitimum dabantur tutores datiui ex l. Attilia & alijs in tex. expressis. Item, quod licet referre l. correctam ad ponendum correctionem, & vt melius intelligatur.]

f ¶ *Tutor fuerat.* scilicet ex testamento: nam quamdiu testamentarius superest, † non est locus alij. Item nec legitima: nam nec datiua tunc locum habet, vt C. qui dari tut. po. l. si tutoris.

g ¶ *Et maiore*, idest à duobus. Erant enim tres, vt arg. C. de offi. præto. l. 2. & ff. de orig. iur. l. 2. §. ijsdem.

* ¶ Adde, q̃ fuerunt diuersi numeri. anno enim 16. à regibus exactis, quo primũ creati

sunt,

funt Virginio & Verufio Coff. creati duo tantum fuerunt, C. Licinius. & P. Albinus, q poftea fibi tres collegas affumpferunt, vt quinq. numero effent finguli ex fingulis claffibus. Deinde anno circiter 30. rogâte L. Treonio, ftatutũ eft, vt decem crearentur: q ex Liuio lib. 2. ab vrbe condit. deprehendi poteft. Horum igitur maior pars exigebatur in dandis tutoribus, quæ varia fuit: fecũdum diuerfitaté numeri Tribunorum.

¶ quorum appellatione cõtinébatur oés regentes prouincias. l. 1. ff. d off. præf.

* Non igitur duo ex tribus, vt Accur. ait, Sed vel tres ex quinque, vel fex ex decem, fi modo præsétes effent, requirebantur.

parte Tribunorum plebis, tutor ex lege Attilia: in prouincijs vero à Præfidibus † prouinciarum ex lege Iulia, & Titia.

¶ Quoties fpes eft teftamentarij tutoris, & pendet, datiuus habet locum: qui tutor eft, quoufque teftamentarij impedimentum ceffet. hoc dicit ex l. fiquis fub conditione, ff. de tefta.tu. Aret.

SYL. ¶ Sed & fi in teftamento tutor fub conditione, aut ex die certo[a] datus fuerat; quamdiu conditio, aut dies pendebat, ex eifdem legibus † tutor dari poterat. [b] Item fi purè datus fuerat: quamdiu ex teftamento nemo[c] hæres exiftebat, [d] tamdiu ex eifdem legibus tutor petendus erat: qui definebat [e] effe tutor, fi conditio [f] exifteret, aut dies veniret, aut hæres exifteret.

¶ Sed & fi. ¶ CASVS.

Quærebatur, an pendente conditione, vel die teftamenti (quia ita dari poteft. §. ad certum, fupra qui tefta. tu. da. pof.) vel fubfiftente aliquo impedimento, daretur datiuus, & videbatur dicendum, quod potius deueniendum effet ad legitimum, tum quia in effectu daretur a iudice ad tempus, quod non licet. l. actus. ff. de reg. iu. & declaratum fuit in d. §. ad certum. * tum quia datiuo locus non eft nifi, deficiente teftamentario, & legitimo, fupra hoc tit. in princip. cuius contrarium deciditur, quod locus eft datiuo, non legitimo: ratio affertur in l. fi quis fub conditione ff de tefta. tut. quia quamdiu teftamentaria tutela fperatur, legitima ceffat, ratio autem rationis eft, quia cum tutela legitima detur fecundum ordinem hæreditatis l. 1. ff. de leg. tut. ficut quoufque fubeft fpes teftamentariæ fucceffionis ceffat legitima. l. Quamdiu ff. de acquir. hæred. Ita & in tutela, & ideò lex voluit deueniri ad datiuum. Non obftat. l. actus, quia hic non ineft vlla dies, aut conditio, nec exprefsè, nec tacitè, fed fimpliciter datur tutor, ita quod in méte, aut difpofitione iudicis non eft aliqua confideratio conditionis, vel diei arg. l. fi hæreditas. in princ. ff. de teft. tu. Non obftat q non deueniatur ad datiuum exiftente legitimo, quia hic cefsat legitimus, cum fubfit fpes teftamentarij d. l. fi quis fub conditione.] No. tutorem dari pofse ad tempus. item quod teftamentaria tutela non confirmatur nifi adita hæreditate. Item quòd datus propter alterius impedimentum, durat eo durante, & non vltra.]

a ¶ *Ex die certo.* vt à pafchate in antea fis tutor. †

† fimilis gl. fup. qui. teft. tut. §. ad certũ. verfi. ex certo.

b ¶ *Dari poterat.* Et hodie datur, vt ff. de tefta. tu. l. fi quis fub conditione.

† allàs tutor ali[9] interim dari poterat.

c ¶ *Nemo.* Nã fi vnus de pluribus hæredib. adierit, (i.) valet tutela, vt de teft. tut. l. fi nemo. idem in libertate teftamento relicta, vt ff. de ma te- fta. l. teftamento manumiffus. §. teftamento.

ADDITIO.

(i) Etiã fi fuerit inftitutus in re certa, alijs vniuerfaliter inftitutis non adeuntibus, vt ibi nót. Bar. per l. 1. §. fi ex fundo. ff. de hær. infti. Angel.

d ¶ *Exiftebat*, fed quid fi nullus fuit inftitutus cum pupillo, fed tantum pupillus eft hæres? Poteft dici, † quod auctoritate iudicis adeat, vt C. de iu. deli. l. fi infami. & ex tunc valebit tutela, & incipit tutor adminiftrare.

† Similis gl. in d. l. fi nemo.

¶ Adde, quod communis practica eft, quod tali cafu detur Attilianus ad adeundum per fe, fi inftitutus fit infans, aliàs pupillus adit cum eius auctoritate, & ftatim definit effe tutor, ita omnes hic, de quo vide hic Commen. meum, vbi hunc articulum attigi latiffimè.

e ¶ *Definebat.* i. ille, qui fic erat datus in fubfidium, definebat, cum teftamẽtarius venit, vt fubijcit.

f ¶ *Conditio.* Hic tutor tacitè vfque ad diem, vel conditionem exiftentem datur, exprefsè non poteft, vt ff. de reg. iu. l. actus.

SYL. ¶ Adde hoc magis procedere. quia conditio eft intrinfeca *ex natura rei proueniens.] vt declarat hic Chrifto & Dec. in d. l. actus. vbi affignat rationem, quare hæc conditio, quæ tacitè ineat, fi exprimatur, vitiet, propter vitium formæ fecundum docto. in l. 3. ff. de leg. 1. * Sed melius eft refpondere, vt dixi in pofitione cafus, quod ab initio nõ eft in animaduerfione aliqua tacita conditio, vel dies, quamuis poftea exiftente conditione. aut die adueniente, refoluatur illa datio tutoris, refoluitur enim eo modo, quo refoluitur in cafu fequentis. §.

SYL. ¶ Ab hoftibus. ¶ CASVS Quærebatur, an tutore capto ab hoftibus daretur datiuus * an,

*an verò vocarentur legitimi : & videbatur, quod tutela pertineret ad agnatos, quemadmodum si testamentarius decessisset l. si quis sub conditione. vers. quod si tutor. ff. de test. tut. (in plurimis enim casibus captiuus pro mortuo habetur) vel saltem omnia in suspenso relinquenda esse. §. si ab hostibus. supra quibus modis ius patriæ po. solu. cuius contrarium respondetur, quia cũ speretur reditu rus testamentarius propter ius postliminij tutela ad legitimum tutorem peruenire non potest. d. l. si quis sub cõditione. Nec obstat, quod ꝑ alia ratione dubitandi adduci posset quod deportato tuto re testamentario succedit legitimus, quamuis spes sit illũ posse redire, vt dicitur in eadẽ l. quia (vt declarat Bartol. ibi) spes alia fundatur in iure speciali, hæc verò postliminij in iure communi] No. summarium, & quod cessante impedimento cessat dispositio facta ex causa dicti impedimenti. Item, quòd fictio postliminij habet locum etiam in tutela.]

** ꝙ Rõ est, qa fingit eũ in ciuitate sẽper fuisse, §. si ab hostib⁹. supra, qui. mod. ius pat. po se. sol.

a ¶ *Petebatur.* nec erat locus legitimæ, vt ff. de leg. tu. l. 1. §. si apud.

* ¶ Quid iuris sit econuerso, scilicet capto pupillo, docetur infra quibus modis tut. fin. §. 1.]

b ¶ *Qui desinebat.* s. iste talis, qui erat datus in subsidium.

c ¶ *Iure postliminij.* quo iure etiam omnia alia recuperat, vt su. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus, nec de administratis: interim tenetur hic reuersus, vt arg. ff. si quis cau. l. 4. § illud sciendum.

SYL. ¶ Adde text. qui hoc probat, in c. 1. de offic. vica. li. 6. * ratio autem est, quia cum eius culpa factum non sit, quo minus administrare posset, nec hunc tutorem ipse substituerit,

¶ Tutore ab hostibus capto datur datiuus, quamdiu reuertatur. hoc dicit ex l. 1. §. si apud. ff de leg. tuto.

¶ Ab hostibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: [a] qui desinebat [b] esse tutor, si is, qui captus erat in ciuitatem reuersus fuerat; nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij. [c] †

¶ In lege Attilia, & in l. Titia non cauebatur de satisdatione, & compulsione tutoris: ideò ex his desierunt tutores dari. hoc dicit Aretin.

¶ Sed ex his [d] legibus [e] tutores pupillis desierunt dari, postea quam primo [f] Consules pupillis vtriusque sexus tutores ex inquisitione [g] dare cœperunt, deinde Prætores ex constitutionibus. Nam supradictis [h] legibus, neque de cautione à tutoribus exigenda rem saluam pupillis fore, [i] neque de compellendis [k] tutoribus ad tutelæ administrationem, quicquam cauebatur.

¶ Romæ Præfectus vrbis, & Prætor, tutores hodie dant: in prouincijs Præsides, si maiores quingentis solidis pupillorum facultates sint: si minores, Defensores ciuitatem cum Episcopo vel alij magistratus h. d.

sed Iudex, non debet teneri de gestis, aut neglectis ab eo.

¶ Sed ex his. ¶ CASVS non figuratur, quia recitatur ius antiquum. Not. l. tolli per non vsum. Item quod datiuus datur ex inquisitione. Item, ꝙ tenetur cauere rem pupilli saluam fore Item ꝙ potest cogi administrare. Item no. ꝙ lex noua supplet veterem.] SYL.

d ¶ *Sed ex his.* Nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura, quæ hoc tit. notari possunt.

e ¶ *Legibus.* scilicet Attilia & Iulia, & Titia, vt sup. eod. tit. in princ.]

f ¶ *Postea quã primo.* aliàs, quam primũ.

* ¶ Hoc à Claudio statutum fuisse, constat ex Tranquillo: Tutelarem autem Prætorem (vt ait Capitolinus) instituit M. Antoninus Philosophus. SYL.

g ¶ *Ex inquisitione,* scilicet inquirendo facultates eorũ, an sint pares oneri iniuncto, vt inf. de excu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore. vt ff de adopt. l. nec ei. §. eorũ. & sup. de adop §. cum autem. Tutores dans qd ĩquirere debet.

Adde tex. in materia, in l. scire. §. fin. ff. de tut. & cu da. ab ijs. & glo. su. de tu. § vlt. ver. sine inquisitione. SYL.

h ¶ *Nam supradictis.* Bene dico, quod desierunt per has leges tutores dari, postea quã Consules dederũt ex inquisitione, & bonum fuit propter duas rationes, quas ponit. Nam pro quia.

i ¶ *Fore.* Hanc cautionem præstant tutores, & curatores, vt ff. rẽ pup. sal. fo. l. non quasi. §. 1. & l. & si ad species.

K ¶ *De compellendis.* s. captis pignoribus, vt inf. de satisd. tut. §. pen.

¶ Sed hoc iure. ¶ CASVS non figuratur, quia ponitur relatio & correctio iuris antiqui, & assignatur ratio correctionis, * vt scilicet SYL.

licet facilius esset prouisum pupillis, non expectato iussu Præsidum. Correxit autem Iustin. eo solo casu ius antiquum, vbi pupilli substantia non excedit quingentos solidos, & disposuit vt tunc possint Defensores ciuitatum absque iussu Præsidis, vna cum episcopo, vel alij magistratus et iuridicus Alexandriæ, in sua iurisdictione, tutores dare. Vnde & Romæ relictum est intactum ius antiquum Præfectò, & Prætori, quantæcumque fuerint pupilli facultates, & in prouincijs ipsi Præsides dabunt, si ampliores sint quingentis solidis.]

† aliàs vrbi.

¶Sed hoc iure vtimur, a vt Romæ quidem Præfectus b † vrbis, vel Prætor secundum suam iurisdictionem; c in prouincijs autem Præsides ex inquisitione tutores † creent, d vel magistratus iussu Præsidum, e si non sint magnæ pupilli facultates.

† aliàs crearent.

Not. quod datio tutoris potest fieri à Prætore & Præsidibus. Item, quod consuetudo facit l. & l. vim habet. Item, quod dantur à magistratibus. Item quod Episcopus vnà cum iudice sæculari dat tutorem pupillis. Item, quod satisdatio pupilli rem saluam fore, capitur à magistratibus eorum periculo, si non sit idonea.]

* a ¶*Sed hoc iure vtimur* Hoc est tertium ius, quod erat tempore Iustiniani, & hodie est quartum additum, quod est, infra proximo. §.]

b ¶*Præfectus*. Ad Præfectum cognitiones criminales, ad Prætorem ciuilia negotia veniebant, vt patet. ff. de offic. præ. vrb. per totum tit. & ff. de offi. præt. per totum tit. sed tutelam dabat vterque, vt hic.

SYL. * ¶Adde, quod Præfectus vrbis ab initio fuit creatus, non solum ad coercenda crimina, sed vt curaret quæcumque ad mores & quietem ciuitatis spectarent, vndè non mirum si de causis etiam ciuilibus ius dicere poterat, vt latè ostẽdi hoc loco in Commẽ.] & dum doct. hic volunt quod Præfectus haberet cognitionem ciuiliũ, per §. cura carnis. & §. quies. l. 1. ff. de offi. præfe. vr. non vr verum, quia in tuenda quiete ciuitatis, & in custodiendis carnibus versatur * non simpliciter cognitio ciuilis, sed etiam criminalis.]

c ¶*Iurisdictionem*. Præfecti vrbis est iurisdictio vsque ad centum milliaria, sed Prætoris Romæ tantum, vt ff. de off. præ. vrb. l. 1. §. cũ vrbem. & in summa Azo. de off. præto. Dabunt ergo eum, & ei qui est de sua iurisdictione, vt statim in præside notabis.

* ¶Adde, quod iurisdictio præfecti vrbis nõ semper fuit eadem, sed varia pro temporum vicissitudine, quod longè latèque ostendit Alexand. de Alex. lib. 6. die genia. c. 20.

d ¶*Creent*. scilicet eum, qui est de sua iurisdictione, dabit, vt ff. de tut. da. ab ijs. l. ius dandi. Si verò ibi non inueniantur idonei, etiam in alio loco quæret, & Præsidi nunciabit, vt ff. eo. l. diuus. Item ei, qui sit de sua iurisdictione, vel ratione originis, vel ratione possessionis, vel ratione domicilij, vt ff. eo. l. 1. §. vlt. & l. diuus. Si autem in altero horum trium locorum non inuenitur, sed in quarto loco, reducendus est ad alterum locum de his tribus, vt ibi tutelam accipiat, vt C. vbi pe. tut. vel curat. l. 1.

** Adde, quòd iudex originis pupilli, & sic ille, qui habet iurisdictionem in personam potest dare tutorem, qui administrabit omnia bona, etiam quæ non sunt in eius territorio secũdum Azo. cuius opi. veriorem esse ait Bar. in d. l. 1. C. vbi pe. tut. eandemque dicit communem ibi Alex. fatetur tamen Bart. & alij, quod etiam iudex bonorum poterit dare tutorem de bonis, quæ sunt in territorio suo, & alius dabit quo ad alia bona, in suo territorio existentia, quia dari videtur vniuersitati bonorum.]

e ¶*Iussu Præsidum*. Ergo delegatur. Sed contra ff. de tu. & cur. dat. l. nec mandante. Sed ibi mandatum est, quod non importat necessitatẽ hic iussus, q importat, vt ff. quod ius. l. 1. §. 1. & ff. mand. l. 1. Vel ibi erant magnæ facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè & si sint paruæ, adhuc videtur idem, nã datio tutelæ est mixti imperij, vt ff de tu. l. muto, §. tutoris datio. vbi dicitur. quod tutoris datio illi soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel senatusconsultum, vel princeps: ergo non potest delegari, vt ff de officio eius, cui mand. est iurisd. l. 1. primo respon. Sed dic, quod non potest delegari nõ habenti iurisdictionem, sed habenti sic, vt ff. eod. l. ius dandi. vt hic dicitur.

¶Adde, quod ius dandi tutores non competit iure magistratus, sed ijs tantum, quibus specialiter à l. vel principe id tributum est. d. §. tutoris. & ideo delegari non potest. d. l. nec mandante, obstante regula. l. 1. ff. de off. eius. in princ. nec me mouet iste lex. & similes quia, vt dixi in Comment. hi magistratus non ideo dabant tutores, quod id Præsides illis permitterent, sed quia * concessum erat à iure, quod tunc inualuerat, (siue originem duceret ab aliqua Principis constitutione, siue ab vsu,) vt Præside iubente ius dandi tutores haberent. SYL.

¶Sed quæ sunt magnæ facultates? Respon. quinquaginta aurei, vt C, de defen. ciui. l. 1. Vel decem libræ auri, vt in Auth. de appe. §. 2. col. 4. vel 300. aureorum, vt in Auth. de defen. ciuita. §. & iudicare colla. 3. Vel verius vsque ad quingentos solidos sunt paruæ: si vltra sunt magnæ, vt proximo. §.

facultates quæ dicantur magnæ.

Adde, quod hæc disputatio hodie sublata est per text. nostrum, aliàs enim magnæ, vel SYL.

paruæ

paruæ facultates dicuntur ex arbitrio iudicis inspecta personarum, locorum, & rerum qualitate, secundum Bar. in l. si constante. in 1. q ff sol. matr.

a ¶ *Nos autem*. *Per constitutionem*. Quam non habemus.

¶ Nos autem per constitutionem [a] nostram huiusmodi difficultates hominum resecantes, nec expectata iussione [b] Præsidum, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsque ad quingentos solidos [c] valeant, † Defensores ciuitatum vnà [d] cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Antistite, vel alias [e] publicas personas, id est magistratus, † vel Iuridicum Alexandrinæ [f] ciuitatis, tutores, vel curatores creare: legitima cautela secundum eiusdem constitutionis † normam præstanda: videlicet eorum [g] periculo, qui eam [h] accipiunt.

Mandatū & iussus differunt.

b ¶ *Iussione*. id est delegatione, siue præceptio. Nam in hoc differt à mandato, quia mandatum ex voluntate est, sed iussus necessitatis, vt ff. quod iussu, l. 1. §. 1. & ff. mād. l. 1.

SYL.

† aliàs veluti.

¶ Dic secundum Deci. in rub. C. de mād. princip. quod data paritate terminorū nō differūt: quod latè in Comment. declaraui.

† quale esset eorum munus, vide Anno. Aldo. hic & patet in tit. de defen ciu. C.

† i. formulam & tenorem.

c ¶ *Solidos*. i. aureos, vt infr. de pœ. te. liti §. fin † quorum septuaginta & duo faciunt libram auri, vt C. de suscep. & arch. l. quoties. lib. 10.

* ¶ Solidus vnde dictus, quantum valeret, quod conficerent libram auri, explicat diligenter Budæ. lib. 5. de asse. & in l. quia vulgo. ff de edil. edict. quibus adde, quæ annotauimus. inf de pœn. re. lit § vlt.

† Ex quo infertur, quod statutum loquens de moneta simpliciter, dēt intelligi secundū p̄sumptionem alterius statuti. Sed interet contrahentes talis locutio intelligitur secundum communē cursum regionis.

SYL.

d ¶ *Vna* id est simul.

e ¶ *Vel alias*. hoc quando extra ciuitatem, vt in municipio, tam magistratus municipalis dabit.

* ¶ Tex. est intelligendus simpliciter, quod non solum defensores ciuitatum, sed etiam alij magistratus municipales, & iudex Alexandrinus, habet ius dandi tutores.

SYL.

f ¶ *Alexandrina*. hoc quando tutor datur in ciuitate Alexand.

* ¶ De iuridico Alexand. vide hic nostras Annota. vtitur verbo iuridicus, pro iudice, etiam Scæuola in l. Thais. §. Lucia ff. de fideicomm lib. ** sed iuridicus Alexandriæ erat specialis quidam iudex Alexandriæ, & fortè inferior. nam erat ibi & præfectus Augustalis, qui præerat toti Ægypto, institutus ab Augusto deuictis Antonio, & Cleopatra. De iuridici Alex. officio extant tituli speciales in ff. & C.]

g ¶ *Eorum*. Scilicet tabellionum, & aliorum non verò ipsorum maiorum iudicium, qui habent potestatem dandi tantum, vt infr. de satis. tut. & cur. §. pe. & fi. qui sunt contra.

h ¶ *Eam*. f. satisdationem.

Rem pupilli saluam fore.

¶ Tutela ratione naturali introducta est: qua finita redditur ratio administrationis. hoc dicit.

¶ Impuberes [i] autem in tutela esse naturali iuri [k] conueniens est: vt is, qui perfectæ ætatis non † sit, alterius tutela regatur. Cum ergo pupillorum, pupillarumque tutores negotia † gerunt: [l] post pubertatem [m] tutelæ iudicio [n] rationem reddunt.

¶ Impuberes. ¶ CASVS nō figuratur, cum ponat qualiter ratione naturali introducta est tutela, & regula, q̄ tutor rationem reddere teneatur. * Cum enim palā esset, quāta daretur occasio tutoribus nocendi bonis pupillorum voluit l. illos teneri ad reddendū rationem de gestis pariter, & neglectis. Notādum est, quòd tutela ratione naturali introducta est. Item quod ius naturale capitur pro illa ratione & dictamine rationis, quod à natura insitum est hominibus. Item, quòd tutor tenetur reddere rationem administrationis. Item, quod non potest conueniri actione tutelæ nisi ea finita.]

† aliàs est

† aliàs gerant.

i ¶ *Impuberes*. Hic §. est generalis ad omnes præcedentes tit. de tutelis.

k ¶ *Iuri*. i. æquitate.

l ¶ *Gerunt*. aliàs egerunt. i. gesserunt.

m ¶ *Post pubertatem*. sed & ante, si finita tutela fuerit prius, vt ff. de tu. & ra. di. l. nisi finita † alias. i. nisi esset finita tutela, non nascitur actio tutelæ, sed aliæ actiones nasç sūt sed non exercentur, vt ff. de tu. & ra. di. l. si tutor § fi. & l sed non dantur.

† vide simi glo. in §. si infra tit. 1.

¶ Adde, q̄ ratio diuersitatis est, quia cum actio tutelæ sit generalis, non potest pluries nasci quod secus est in speciali actione neg. gest. secundum Bal in l. 1 pen. col. C. vt actio. ab hære. & contra hære.

SYL.

Actio tutelę, & actio de rationibus distrahēdis differunt.

n ¶ *Tutela iudicio*. i. actione tutelæ, quæ datur in simplum, & propter dolum, & culpam latam, & leuem. Est & alia actio, qua tutor tenetur scilicet. De rationibus distrahendis: sic enim nominatur, vt ff. de contrar. action. tutel. lege secunda, & datur in duplum, & propter dolum † tantum. & in duplo continetur rei persecutio. Prima

† Imò & cum sine dolo quicquā abstulit, glo. 1. in l. actione. ff. eo.

¶ De auctoritate tutorum.

¶ Vbi præiudicium pupilli vertitur, tutoris auctoritas est necessaria. h.d. ex l. obligari. ff. eo. & l. pupillis, ff. de acq. re. do.

AVctoritas autem tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria. Vt ecce, si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria a tutoris auctoritas: quod si alijs promittant b

ma datur contra tutorem & contra hæredes posterior contra tutorem tantum, vt ff. de tut. & ra. di. l. 1. §. pen. & l. 2. item vna intentata altera denegatur, licet plus sit in ea: & econtra: secus in actione tutelæ, & furti, quæ secum cōpetit, vt ff. de tu. & ra. di. l. 1. §. in tutela.

Adde pulchram rationem assignatam per glo. in l. tres tutores. §. 1 in verbo. hac actione ff. de admin. tut. * Item adde, quod agere actione de rationibus distrahendis, est accusare fraudem tutoris, qui rem ex bonis pupilli abstulit, nec in rationes retulit. d. l. 2. ff. de ratio distrah. vnde & actio. De rationibus distrahendis ita appellatur, quia per eam rationes per tutorem datæ tanquam minus rectè, vtpote in quas non retulerit quæ ipse abstulit. Veniunt distrahendæ & dilaniandæ.]

SYL. * ¶ Adde, quod actio tutelæ, quæ datur pupillo, vt tutor reddat rationem administrationis, est actio directa. Est autem & alia actio tutelæ contraria, quæ pariter finita tutela competit tutori contra pupillum, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus. §. tutores, infra de oblig. quæ ex quasi contra. nas.]

¶ De auctoritate tutorum.

Cōtinuatio. ¶ Dictum est supra qualiter tutores, creantur: hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem præstare.

SYL. * ¶ Auctoritatis verbum qualiter hoc titu. accipiatur, satis apertè declarat Iurisscon. in l. 3. ff. eo. * accipitur enim pro approbatione eius, quod agitur.

Diuisio. AVctoritas. ¶ Totus iste titu. diuiditur in tres partes principales. Primò ponit in quibus casibus necessaria est auctoritas tutoris: & in quibus non. Secundò, quando ista auctoritas debeat impartiri. Tertiò remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. item prima pars vsque ad §. neque tamē. subdiuiditur in quatuor. Primò ponit dictum bimembre. Secundò exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertiò rationem annectit. Quartò infert, & illationem clarificat per exempla. Secunda ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Namque. Quarta ibi, Vnde in ijs. Aret.

¶ Auctoritas. ¶ CASVS ita figurari potest. Quæsitum est, an in singulis actibus expediendis à pupillo tutoris auctoritas esset necessaria; & dubium faciebat, quia cum in §. fin. supra tit. proxi. dictum sit, quòd ratione naturali tutela inuenta est, vt qui se per ætatem regere non potest, ab alio regatur. videbatur in quolibet casu necessaria auctoritas, * quia huiusmodi ætas neque scire, neque discernere aliquid pōt pupillus. ff. de acquiren. hæred. Quo non obstante respōdetur meliorem conditionem etiam sine tutore fieri posse, quia in hoc nullum animi iudicium requiritur, tutoris verò auctoritas non nisi in ijs, quæ animi iudicio fiunt, necessaria est. l. pupillus ff. de re iud. Quod verò subiungitur de contractibus, ex quibus mutuæ obligationes oriuntur, in eo dubium faciebat, quod vulgò proditum est, contractus claudicare non debere. l. 1. ff. de rescin. vend. cuius contrarium deciditur speciali fauore pupillorum.] Not. quod auctoritas tutoris in certis casibus non est necessaria, vbi scilicet alij se obligant pupillo. Item, quod licet nō possint per se pupilli facere conditionem suam deteriorem, possunt per se eam facere meliorem. Item quod vbi nascitur mutua obligatio est necessaria auctoritas, vt pupillus obligetur, non autem vt obligetur qui secum contrahit, quia eo casu cessat ratio, quare introducta est auctoritas tutoris, ne ætatis imbecillitate decipiantur.

a ¶ *Non est necessaria*, vt Cod. de contrahenda, & committenda stipulatione. lege neque, & lege prima, Codice de auctorita. præstan.

* ¶ Adde, quòd iste text. intelligitur de maiore infante: nam infans nec ad suum quidem commodum quicquam facere potest, l. 1. in princip. & l. mulier, ff. de verborum obligatio. diffusè Tiraquel. in tract de retra. §. primo, glo. duo decima, numero vigesimo & vigesimoquinto.

b ¶ *Promittant*, quia tunc est verisimile, quod male agant, & facit ad hoc inst. qui. ali. li. vel non. § nunc admonendi. & §. at ex contrario. & inf. de mut. stip § pupillus. & ff. de acqui. rer. dom. pupillus. & ff. de pact. l. contra iuris. † Idem de muliere super dote pasciscente, vt digestis de pac. dot. lege de die. †

* ¶ Adde hoc esse verum, si paciscatur mulier cōstante matrimonio, aliàs secus, vt notar. gl. pen. in l. cum dos ff de pac. dot. & Bat. in l. & hæredi. §. filiafam. ff. de pac. Item limita, nisi iusta aliqua causa subsit. l. licet. ff. de pac. dot. vt ecce, si ad commodū fratris, vel

† Intellige, qđ valet auctoritas in cōtractibus, ex quibus pōt vtilitatem reportare, alias non, quia etiam cū auctoritate tutoris donare nō pōt, C. de administ. tut. l. non omnis tecundum Ias. & Fe. * *

† Adde l. Attilicin?, eod. tit.

vel ob merita aliquid faciat in præiudicium dotis, secundum Dec. con 536.]

¶ Idem in alimentario transigente. vt ff. de transact. l. cum ij. §. quid ergo. Item facit, C. de contrah. & com. stip. l. neque.

¶ Adde, quod hic, & in d. §. si quis à pupillo, toleratur claudicatio fauore pupilli, & in § hoc autem fauore filiorum. Idem est in ecclesia & in principe, vt eorum fauore contractus claudicet c. 1. & ibi Felyn. & Archid. extra de prob. SYL. c. 1. iuncta gl. fi. extra de eo qui duxit in

** Quod dicitur de alimentario, ita intelligendum est, vt transigendo possit cõditionem suam meliorem facere, etiam sine auctoritate Prætoris, deteriorem verò nequaquã, ne interueniente quidem Prætore. Operatur itaq. Prętoris auctoritas, duobus casibus, vnus est, cũ sumus dubij, vtrum melior, vel deterior fiat conditio. alter, si neque melior neque deterior fiat. ĩ his enim duobus casibus valet ipsa transactio auctore Prætore, quæ aliàs non valeret sed præsumeretur damnosa. ita declarat glo. t in d. l. cum ij. §. si prætor. quam ibi sequuntur Doctor. declarando etiam, quod ita demũ possit facere conditionem suam melioré, si non mutetur forma alimentorum.]

pupilli, necessaria est [a] tutoris auctoritas. Namque placuit, meliorem quidem suam conditionem licere eis facere, etiam sine tutoris auctoritate, deteriorem verò non aliter, quam cum tutoris auctoritate. Vnde in ijs causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, [b] locationibus, conductionibus, mandatis, depositis, [c] si tutoris auctoritas non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at inuicem pupilli non obligantur. [d]

¶ Pupilli sine tutore neque hæreditatẽ, neq; bonorum possess. neque fideicommissum licet lucrosum accipit. h. d. ex l. obligari. §. pupill. ff. eod.

¶ Neque tamen hæreditatem [e] adire, neque bonorum [f] posses-

Præterea in odium dolosi. l. Trãsactione finita, C. de transac. regulariter autem contractus non debet claudicare l. 1. ff. de rescin. vend.]

** ¶ Neque tamen. SYL.

¶ CASVS. Quærebatur, an pupillus hæreditatem adire, bonorum possess. petere. ac fideicommissũ capere posset sine tutoris interuentu, & videbatur dicendum quod sic, saltem quando apparerent lucrosa, cum sup. proditum fuerit, posse ex se conditionem suam meliorem reddere, cuius contrarium respõdetur, ne quòd damnum ex ea resentiat pupillus. Quãuis enim prima facie videantur lucrosa, ex aliquo tamen temporis tractu posset grande æs alienum emergere, aut litibus etiam vexari in exigendis nominibus, quod non parum esset incommodum. l. minoribus. ff. de minori.] No. summarium. Item, quod cum auctoritate tutoris pupillus adit, & etiam de iure prætorio. Item, quod hæres institutus non potest restituere hæreditatem pupillo etiam lucrosam sine auctoritate tutoris. Item, quod ex aditione hæres quasi contrahendo obligatur.]

a ¶ *Necessaria est*. In duobus tamen casibus obligatur pupillus sine tutoris auctoritate. ff. de actio. & obligatio. l. furiosus. vbi. s. ex re actio venit.

** Adde cautelam, quod volens tutor cõtrahere cum tutore faciat illum obligari tutorio nomine & suo, vt docet Cin. in l. post ff. quando ex fac. tut. quẽ refert Cepol cau. 142.

b ¶ *Venditionibus*. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali, nisi pretium dare velit, vt ff. de rescin. vend. l. si id quod §. vlt in fi.

c ¶ *Depositis*. Pupillus tamen doli capax tenetur depositi, si quid doli commisit. vel locupletior factus sit, vt ff. depositi. l. 1. §. an in pupillum.

d ¶ *Non obligantur*. Et sic nota, quod contractus claudicat quandoque vt hic, † & ff. de act. empt. l. Iulian. § si quis à pupillo, Arg. contra. ff. de arbit. l. litigatores. §. pen. & fi. & in Authen. de non elig. secundo nu. §. hoc aũt rñso. t. Item hoc verum, nisi locupletior fit pupillus, aliàs excipitur, si agat. & contra eũ poterit agi, vt ff. de admi. tut. l. si minoris. & C pro emp. l. fin. & ff. eo. l. 5. §. 1. & de rescin. vendit. l. si id quod §. fin.

De hoc qñ cõtractus claudicat. est bona gl. in c. de illis. ext. si despõ. impub. quã vide, & in

e ¶ *Hæreditatem*. quæ ex testamento, vel ab intestato defertur, scilicet iure ciuili, vt ff. de pet. hær. l. 1 2. & 3. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus tempore mortis suæ deducto ære alieno, vt ff. de verb. sign. l nihil. Hereditas quid sit.

** ¶ Rationem vide in glo. in ver. lucrosa, & sup. in significatione casus. Cui adde, quod dicit Bar. in l obligari. secunda oppo. ff. eod. ideò non posse pupillum adire hæreditatem sua sponte, quamuis constaret esse lucrosam quia hic acquirendi modus fit per actum obligandi, quod lex non permittit fieri, nisi tutore auctore l. more de acqui hære.

f ¶ *Bonorum possessionem*. ex testamento. vt, Secundum tabulas, vel ab intestato, vt vnde liberi, & similes, quæ sunt omnes de iure Bonorum possessio.

præ-

prætorio, vt infra de bonor. posses. §. quos autem. Et est bon. possess. ius persequendi retinendique patrimonij, quod cuiusque fuerit, cum is moritur, vt ff. de bono. pos. l. 3. §. bonorum, hoc tamen in bonorum possessione fallit in casu, cum pupillus nõ habet tutorem, tũc enim prætor aucto. tut. potest supplere, vt C. qui admi. ad bon. poss. l. bonorũ, idem in hæreditate, vt C. de iur. delib. l. si infanti. in fine.

* aliàs nec vllũ damnũ héar, & ita legendum ex Theophilo, & vetustis exemplaribus: ait Anto. Aug. lib. 3. Emẽd. c. 7

sionem petere, neque hæreditatem ex fideicommisso [a] suscipere aliter possunt, nisi tutoris [b] auctoritate, quamuis illis lucrosa sit, [c] † ne vllum [d] damnum habeant. [e]

¶ Tutor præsens debet auctoritatem interponere, aliàs non valet. h. d. ex l. obligari. §. tutor. ff. eo.

¶ Tutor autem statim

SYL. ¶ Adde idem, si tutor sit absens in partibus valdè remotis. d. l. si infanti. à contratio sensu, & declarat Bart. in l. si curatorem. 2. col. C. de in inte. rest. mi.

a ¶ *Ex fideicom.* vt per senatusconsul. Trebellianum, vt inf. de fideicom. hæred. §. sed quia. (.1.) Idem dico, & si bona velit recipere causa seruandarum libertatum, cum & ibi possit timere damnum, quia est successio in vniuersum ius, vt infra per quas personas nobis acqui. §. fin.

ADDITIO. (.1.) Si tamen sit infans potest soli tutori fieri restitutio. l. restituta. §. fi. ff. ad Treb. & solus tutor adire. l. si infanti. C. de iure delib. alias secus. l. potuit. C. eodem. Item potest solus bonorum possessio. agnoscere, quia in facto consistit, secundum Angel. & Iason.

b ¶ *Tutoris*, idest administratoris, cui administratio sit concessa in testamento, alioquin non valet, nam & si ab eo, qui tutelam non gerit, sciens alium gerere emam, dominus non efficiar, vt ff. eod. l. 4. Item nunquid curatoris pupilli sufficit auctoritas ad adeũdam hæreditatem, vel bonorum possessionem delatam pupillo? Respond. non, vt ff. de appellat. l. cum in vna. §. tutor. vsque in fi. legis.

¶ Dic, quòd ratio est, quia tales curatores pupillis dati non possunt auctorari, vbi iuris solennitas requiritur, & sic vbi obligaretur pupillus. l. curatorem. ff. eo.

SYL. c ¶ *Lucrosa sit*, idest appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam, quia adeundo oneratur legatis, & fideicommis. & alijs oneribus, & ita obligatur. sed non potest obligari sine tutoris auctoritate, vt sup. eod. in princ. Sed si obijciatur, Cessante causa &c. hoc rarò accidit, quod hæreditas nõ sit onerosa, sed frequenter contrarium, & ad ea, quæ frequentius accidunt iura adaptantur, vt ff. de leg. & senatusc. l. nam ad ea.

SYL. ¶ Adde, quod alibi glo. in l. si quis mihi bona. §. si seruus. ff. de acqui. hæred. declarat hunc text. & seipsam hic, & in hæreditate lucrosa: secus in opulenta, quæ nulla habet incommoda, quæ licet reputetur sing. tamen communiter reprehenditur per tex. in l. pupillus. ff. de acquir. hæred. Siue enim sit hæreditas opulenta, siue lucrosa, militat illa ratio, quod pupillus non intelligit causam suæ aditionis.

d ¶ *Ne vllum.* est & alia ratio etiam si sit lucrosa, quia litibus & sumptibus vexaretur, vt ff. de min. l. minoribus 25. annis.

* Adde aliam rationem, quia adiens hæreditatem debet scire causam suæ aditionis, l. is potest. ff. de acquir. hæred. quod à pupillo cognosci non potest. l. pupillus. ff. de acquirenda hæredit. Est & alia ratio, quia sine tutore alteri obligari non potest, hæreditatis autem aditio obligat nos creditoribus hæreditarijs. §. hæres. infr. de oblig. quæ ex quasi con. nascun.

¶ Et ex eisdem etiam rationibus, nec in iudicijs ciuilibus, vel criminalibus † potest esse sine tutoris aucto. vt C. si adver. rem. iud. l. cum & minores. C. de aucto. præst. i. clarũ.

† Contra tiũ tenet Ias. q. a pos test torquẽ ri sine tutoris auctorit. quã supplet iudicis psẽtia. vt no. Bal. i §. iñ sacr. in tit. de pace iur. fir.

* * † Nisi in quatuor casibus, vt in possessio. ne momẽtanea, vt C. si per vim, vel alio modo. l. 1. & C. qui leg. perso. l. momentaneæ.

* * Declara, dummodo non sit proximus, infantiæ, vt dicit ibi Castr. col. 2. Item in violato thoro minor sine curatore accusat, vt ff. de adul. l. si maritus. 2. §. lex. sed hoc in adul. Item, si veniam ætatis impetret, vt C. de ijs, qui ve. æta. imp. l. 1. & 2.

* * Adde, quòd hic casus nihil attinet ad pupillos, quia venia ætatis non petitur, nisi per maiorem 20. ann. d. l. 2. item neque attinet ad iudicia. Item interdicto, De libero homine exhibendo, vt ff. de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

* * Melius facit text. in l. acta. §. fin. & l. contra. ff. de re iud.

* ¶ Adde, quòd valet nihilominus sententia lata in iudicio ciuili in fauorem pupilli, licet in eo interuenerit absque auctoritate tutoris. l. non eo minus, & ibi not. Doctores. C. de procur.

e ¶ *Damnum habeant*, quia fortè subest æs alienum latens.

SYL. & l. j. C. q legi. pers. hab.

* ¶ Tutor. ¶ CASVS. Quæsitum est, an auctoritas tutoris quocunque tempore interposita validaret actũ pupilli, & videbatur q. sic, quia idẽ operari solet ratihabitio ex post facto, quod consensus ab initio. l. quo enim, ff rem. ra. hab. Item, quia videmus, quod iussus parentis potest præire aditionem filij. l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. de acq. hæred. ex quibus videbatur sufficere, quod tutor accommodaret cõsensum suum ante, vel post ipsum actum. Tamen cõtrarium deciditur, quod requiritur, quod sit præsens, & in ipso negotio auctoritatem præstet. Ratio est, quia tunc actus fundatur in commixtione

batum

in ipso negotio præsens debet auctor [a] fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit: [b] post tempus [c] verò, vel per epistolam, [d] aut per nuncium interposita auctoritas nihil agit.

harum duarum voluntatum simul, & maximè in voluntate pupilli integrata à consensu & auctoritate tutoris, quod non fieret, quando præcederet, vel sequeretur, quia tunc solum fundaretur in persona pupilli, quæ tamẽ nõ esset integra: vnde cum talis auctoritas exigatur ad habilitãdam personã pupilli per modum cuiusdã solennitatis. l. curatorem. ff. eod. debet formaliter in ipso actu interponi ne à forma recedatur. Non obstat quod dicebatur de ratihabitione, quia verum est, quoties actus posset fundari in persona, quæ illum gessit, quod est hic. d. l. curatorem. Quod verò dicitur de iussu, illud est, quia iussus exigitur ob vinculum patriæ potestatis, cum enim filiusfamil. sit, sua sponte ad actum explicandum accedere non posset, & ideò, vt actum gerere possit, præcedere debet iussus paternus. Nota summarium.

a ¶ *Auctor*. idest probare & laudare quod fit per pupillum, vt ff. eod. l. etiam.

b ¶ *Existimauerit*. non enim compellitur. Primò, quia est iniquum, secundò, quia tenetur pupillo damnum resarcire tutor, vt ff. eo. l. si tutor. Accur.

c ¶ *Post tempus*. scilicet non modicum, aliàs valet auctoritas, vt ff. de acquirenda hæreditate, l. si quis mihi. §. iussum. quæ est contra & est ratio, quia videntur inesse, quæ in continenti fiunt, vt ff. si certum petatur. l. lecta.

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur, dummodò vno contextu fiat, vt not. docto. in dicto §. iussum.

* Nam auctoritas debet statim in ipso negotio interponi. idest, vel modicum ante, vel in continenti post, non interueniente medio actu contrario. l. continuus. de verbor. oblig. Aliud autem est in cõsensu, qui potest etiam postea interueniente, vt tradit Bart. in l. obligari. §. tutor. ff. eo.

d ¶ *Per epistolam*. No. cautè, & redde singula singulis. Nam dixerat duo, scilicet, statim, ad quod refertur, Post tempus &c. Item in ipso negotio præsens, ad quòd refertur hoc, Per epistolam, quæ inter absentes mittitur, vt infra de oblig. ex consen. §. fin. Idem & si alio modo inutiliter auctorizetur, vt ff. eo. l. 1. §. fi. & l. seq.

* ¶ Ratio est, quia paria sunt, auctoritatem non interponere, & interponere, sed nulliter, vel illegitimè l. quoties. ff. qui satisd. cog. vbi latè las.

SYL. * ¶ Si inter tutorem, ¶ CASVS. in correctione iuris antiqui non est, vt figuretur nisi literaliter. Olim, cum inter pupillum, tutoremque lis erat futura, cum satis absurdum videretur tutorem illum posse in causa propria auctorari, ob vehemẽtem suspicionem deceptionis pupilli, alius tutor à Prætore cõstituebatur, qui in ea re auctoritatem pupillo præstaret. Sed quia visum est postea legibus aduersari, vt tutorem habenti tutor adiungeretur. l. licet. C. in quib' caus. tut. hab. tuto. da. poss. placuit, vt non amplius tutor, sed curator in eius locum detur, qui eo iudicio peracto curator esse desinit.] Not. quod potest esse lis inter tutorem, & pupillum. Item quod nemo in causa propria auctoratur. Item, quod habenti tutorem tutor non datur, sed curator. Item, quod curator datus ad certam causam ea finita desinit esse curator.

¶ Tutor non potest auctorare pupillo cum eo litiganti, sed dandus est curator, cuius officium finitur finita lite. Are.1.

¶ Si inter tutorem pupillumque iudicium [e] agendum sit:

e ¶ *Iudicium*, scilicet, rei vendicationis, vel alterius personalis, vel realis actionis præter actionem tutelæ, quæ contra tutorẽ erit danda: quæ durante officio non datur, † vt ff. de tut. & ra. dis. l. nisi finita. §. fi. & l. si cum tutore adhuc, & idem in vtili generali negotiorum gestorum, † quæ datur contra curatorem adultis, vt ff. de administratio. tutor. l. cum curatore. & C. de admi. tuto. & cura. l. 2. & l. rationes.

Iudiciũ verũ inter tutorẽ, & pupillũ possit esse.

† ** idem ait gl. sup. tit. 1. §. fin. *

SYL.

* ¶ Dic, quod. le. secunda. loquitur quando vnus curatorum vellet agere cum alio: nam id prohibetur, l. actus. ff. de administratione tutor. l. autẽ. Cum curatore, loquitur in adulto, qui etiam manente administratione, potest ex quacũque causa cum curatore agere, dicta l. si cum tutore. in fin. præterquam vbi curæ administratæ ratio pateretur, dicta l. rationes.] Sed certè, nec aliæ videntur interim posse intendi, vt ff. de tut. & rat. distrahen. l. sed non dantur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non dantur: sed per curatorem sic, vt hic dicitur.

† vtilis nego. ge. datur, vbi qs necessitate, vel necessitatis suspicione gessit. l. 3. §. hac. ff. eo.

SYL. * ¶ Hæc glos. communiter reprobatur per Doct. ibi, vt dixi in Comment. * quia. l. sed non dantur. loquitur in illis actionibus, quæ occasione tutelæ proueniunt, qualis est actio furti, & damni, quas pupillus, nec ipse, nec per alium durante tutela exercere potest, tex. autem noster loquitur in actionibus extra causam tutelæ.] Item nũquid hæc correcta sunt hodie per Authen. vt ij, qui ob. se perhi ha. res mi. §. 1. coll. vi. cum nullus creditor, vel debitor possit esse tutor, vel curator? Respond. sic, nisi in tutore testamentario, in quo poterit adhuc hodie hic §. loqui,

qui, cum fides talis tutoris ab ipso testatore fi comprobata, vt infra de satisd.tut. vel cur.§.1. & C.de episcopali audien. de creationibus. Vel idem in eo † quod in alijs, vt in prædict. Authen. diximus, sed magis credo cōtrarium, [illegible] dixi in d. Authent. ut ij qui obl. se perhi.hab.res mi, §.1.

† Et ista est cōis opi. si testator [illegible] rit, non si ignorauerit, secundū Ange.

SYL.

quia ipse tutor in rē[a] suam auctor[b] esse non potest, non Prætorius tutor (vt olim[c]) constituitur, sed curator[d] in locum eius datur:[e] quo curatore interueniente iudicium peragitur, & eo[f] peracto curator esse desinit.

¶ Quibus modis tutela finitur.

¶ Tutela finitur pubertate pupilli, quæ in masculo est finita completo 14. anno, in femina 12. Arct.

PVpil-

¶ Adde, quod ista opin. est tenenda, ut dicit hic Christop. cuius opin. mihi placet, & secundū eā alias consului.]

** Adde, quòd hodie quoque mater, & auia, licet sint debitrices, aut creditrices, non prohibentur a tutela, Authent. ad hæc. C.quan.mul.tut.offi. fun. pos. Item not. quòd si durante tutela superueniat ipsum debitum, aut creditum, ueluti si tutor hæres fiat creditoris pupilli, non desinit esse tutor, sed ei adiungitur curator. §.sed & si quis, in d. Authen.ut ij qui obli.& est glo. in ver.creditor.in d.auth.minoris. C.qui da.tu. uel cu.] Item & circa reales actiones hunc. §.hodie facimus loqui, cum in eis non sit obligatio, unde Authen.(alias actio) cessat, ut inf.de act.§.1.

SYL. ¶ Adde, quod hæc gl. communiter reprobatur, quia idem timor est in actione reali, qui est in personali.

a ¶ In rem suam, & pupilli, quę sua dicitur, cum bene administrat, ut ff.de fur. l.interdum.2. §.qui tutelam.

SYL. * ¶ In rem suam dixit, i. ad utilitatē & commodum proprium.l.2. ff.de nego.gest. quæ perquam elegans locutio est.]

b ¶ Auctor esse non potest. Facit ad hoc.ff. de verb. sig.l.quod dicimus. & C. ne quis in sua causa.l.vnica.† & C.de testi.l.omnibus. & ff.eo.l.5.1.respon. Arg. contra C. de fideicom.l fi.ibi, cū ipse sibi iudex & testis &c. Sol. ibi impropriè dicitur iudex testis. Ratio autem textus præsentis est, quia sequeretur, vt in eodē negotio esset quis actor, & reus, quod est incōueniens, vt patet per iura primo inducta.

† Pōt tñ in consequentiā et ad ꝓpriā rē auctorari & sibi soluere ac tradere rē debitam et immobilem sine iudice, vt l.fistulas, ff.de cont. emptio.

c ¶ Vt olim, nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius; quod hodie non est, vt hic dicitur.

* ¶ Prætorius appellabatur, quia à Prætore dabatur, vt scribit hic loco Theophilus.]

d ¶ Sed curator. C. de in lit.dan.tu.l.1.

* ¶ Declara hoc procedere, nisi adsint alij tutores, quia tunc altero tutore auctore agi potest.l.si plures.ff.de testa.tut.

e ¶ Datur etiam inuito, vt ff. de tut.l.3.§. idem Cassius.

f ¶ Et eo, scilicet iudicio.

SYL. Cōtinuatio.

¶ Quia dictum est, qualiter, & a quibus tutores dentur, & de eorum auctoritate, restat uidere qualiter hæc potestas soluatur, ut fecit, sup. quibus mod.ius pa.po.sol.& sic secundum Aretin. dictum erit de principio, progressu, & fine tutelarum.]

Tutela multis modis finitur.

Notandū est, quod modi, q. tutelam finiri faciunt, sunt octo, & ad istos oēs alij modi possunt reduci. Et sunt hi. Suspicio, quando tutor remouetur tanquam suspectus. Crimen, quando propter crimen deportatur, vel in seruitutem redigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimpleta. Status, id est capitis diminutio. vbi status mutatur, vt quando capitur ab hostibus, vel arrogatur. Aetas scilicet pubertas. Tempus adueniens scilicet, si ad certum tempus datus sit tutor, & sit finitum tempus. Causa, quando propter aliquam causam tutor excusatur. Vnde ver.

Versus.

Suspicio, crimen, mors, conditio, status, ætas, Tempus, causa, solent tutelæ ponere metas.

Diuisio.

PVpilli. ¶ Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Nā primo ponitur, qualiter pubertate tutela finitur, & quæ sit pubertas, Secundo qualiter arrogatione, vel deportatione, vel seruitute pupilli, vel temporis finitione. Tertio, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris. Quinto, etiam minima capitis diminutione pupilli. Sexto, propter aduentum temporis, vel conditionis. Septimo, propter remotionem factam de tutore. Secunda ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Præterea. Septima ibi, Desinunt.

Item prima subdiuiditur in tres. Nā primo ponit, qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo, qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatem. Tertia ibi, Nostra autem.

SYL. ¶ Pupilli. CASVS non figuratur in l.corrigente, & rationem suæ correctionis assignante, & ponente regulam, cuius ratio est, quia, cum tutela introducta fuerit ad tuendū eū, qui per ætatē se tueri nequit, sequitur vt finiatur adueniente ea ætate, quæ iudiciū animi videtur afferre. l. adigere. §.quāuis. ff.de iur.patron. Ab ea autem ætate crediderunt veteres iudicium incipere, in quia

videbāt naturam virilitatis signa in corpore prę se ferre, tali cum ipso corpore animū etiā pubescere, & (vt ita dicam) maturescere.] No. tutelam finiri pubertate. Item quod olim pubertas iudicabat ex aspectu, & habitudine corporis in masculis. Item, quòd pubertatem in masculis hodie dispositum est esse in 14. anno, in femina in 12. Item, quòd cum Imperator præsumat, & super præsumpto disponat, quòd ista est præsūptio iuris, & de iure quo ad tutelas, & testamenta & similia: secus quo ad matrimonia. Item requiri maiorem castitatem in feminis, quā in masculis. Itē, q̄ hodie pubertas non debet probari per aspectum. Item ibi, bene possitā not. q̄d quando recitatur aliqua opinio, vt confirmetur, debet approbari, & laudari.

late Felin. in cap. pastoralis. §. quia vero. de offic. deleg. in fi. in gl. in ver. tenetur. vbi ponit regulam cum octo limitationibus, ea vero, quæ quidā in additionibus hic posuerunt, non pertinēt ad cognitionem iuuenū, quia resolutio totius materię ponitur vbi sup.]

li [a] pupillæque, cum puberes esse cœperint. a tutela liberantur.

¶ Pubertatem autem veteres quidem non solum ex annis, sed etiam ex habitu [b] corporis, in masculis æstimari volebant. Nostra autem maiestas, dignum esse castitate nostrorum temporum existimans, bene putauit, quod in feminis † etiam antiquis impudicum esse visum est, id est, inspectionem habitudinis corporis, hoc [c] etiam in masculos extendere. Et ideo nostra sancta constitutione [d] promulgata, pubertatem in masculis post 14. annū completum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in feminis bene positam, suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credantur. [e]

† aliàs nō est etiam.

¶ Arrogatione, deportatione, seruitute, vel aduentu conditionis, sub qua data erat, tutela finitur. h. d. ex l. si arrogati. ff. de tute.

¶ Item finitur tutela, si arrogati sint adhuc [f] impuberes, vel † deportati. Item si in seruitutē pupillus redigatur, [g]

c ¶ Hoc etiā. scilicet, quod sit iudicādum per aspectum impudicum.

d ¶ Constitutione, vt Cod. quando tut. vel curat. esse desi. l. finali.

e ¶ Credātur. Facit ad hoc supra de nup. 1. respon.

¶ Itē finitur. CASVS nō figuratur i positione regulæ, & illius declaratione.

SYL.

* Primi casus ratio est, quia cum transeat in potestatem patris arrogātis, non potest esse in tutela, quę in ijs personis solū habet locum, quæ in potestate non sunt. sup. de tut. in princip. item quia minimam patitur capitis diminutionem. §. minima. supra de cap. dimi. quæ & ipsa tollit tutelam. §. sed & capitis. infra eodem. Ratio secundi & tertij casus est, quia deportatione amittitur ciuitas. §. minor. sup. de ca. di. seruitute vero etiam libertas: quo fit vt merito pereat tutela, quæ iuris ciuilis est, & in personis liberis solum cadit. sup. de tut. in princip. Vltimi casus ratio pendet à verisimili mente testatoris, qui cum dederit tutorem vsque ad certam conditionem, puta donec venerit nauis ex Asia, videtur voluisse, vt existēte illa conditione tutela finiatur. ** sicuti idem videmus in dato ad certum tempus in testamento. §. præterea inf. eo.] Nota summa.

Pupilli.

a ¶ Pupilli. No. quod pupilli sunt, qui de potestate patris impuberes exierūt, vel morte vel emancipatione, vt ff. de verb. sign. l. pupillus. 1. respon. licet improprie dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate, vt ff. de ver. oblig. l. fi. §. si pupillus. Accur.

** Adde, q̄ tutor, cui⁹ tutela finitur pubertate pupilli, tenetur petere ei curatorem, aliter tenetur iudicio tutelæ. l. ita autem. §. pen. ff. de administ. tut. quod nota.].

b ¶ Ex habitu. i. inspectione, vtrum haberet barbam vnam, vel alteram, vt infra innuit, & facit. ff. de mino. l. minor 25. annis, ibi, adito præside ex aspectu &c. Et not. pro opi. Marti. qui secundum conscientiam dicebat iudicem debere iudicare, & facit ff. de fer. l. 2. in fi. & ff. fin. reg. l. si irruptione. §. fi.

Iudicare an iudex debeat secundū cōscientiam. SYL.

¶ Adde hoc esse verum regulariter, quod tenetur iudicare secūdum acta, & probata * l. illicitas, §. veritas. vbi Barto. ff. de offic. præs. non secundum suam opinio. sed si haberet aliquod notum nō per opinionem, sed certitudinarie, tunc debet iudicare secundum conscientiam, & hæc est veritas, de qua vi.

† pro intelligētia. vide §. maxima, cum glo. in ver. libertis. sup. de c. dimi. vnde simul pōt exēplum huius lo.

f ¶ Adhuc impuberes, id est I pupillari ętate adhuc existentes, vt hic, & ff. de adop. nec ei. §. eorum, & hoc cum consensu omnium tutorum, vt C. de auctor. præstan. l. fi.

g ¶ Redigatur. Ex ingratitudine. † si sit doli capax: non autem ex vēditione, quia non nisi sit maior 20. annis, potest per venditionē fieri seruus, vt supra de iure perso. §. pe.

Con-

Contra est C. de inoffic. testamen. l. si quis. §. finali. Sed ibi de eo dicit, qui doli capax non est.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. communiter approbatur per docto. post Bart. in l. 2. in princip. 4. colum. ff. de vulg. & pupil.]

†Hoc [illegible] tingere pt cum proximi sunt pubertati quia tunc sunt doli capaces, & obligatur ex delicto l. pupillũ. ff. de regu. iu. vbi De ci. l. excipiuntur. ff de sen. cõs. Sylla.

†Quid dicendũ, tutore capto, vide sup. de atti. tu. §. ab hostibus.

* ¶ Adde, quod licet finiatur tutela captiuitate pupilli, eius tamen bonis curator plerumque cõstituitur, ne medio tempore pereant. l. ab hostibus. §. primo, ff. ex quibus caus. maio. & l. muto. §. vltimo de tute.

a ¶ Certam. i. specificatam, vt quando Titius erit Consul.

b ¶ Testamento. Not. quod dixit testamento: nam à lege, vel iudice non sic, vt ff. de regul. iuris, l. actus.

vel si ab hostibus † captus fuerit.

¶ Sed & si vsque ad certam [a] conditionem datus sit tutor testamento, [b] quæ euenit, vt desinat esse tutor existente conditione.

¶ Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur. hoc dicit ex l. nisi. in princ. ff. de tut. & ra. distr.

¶ Simili modo finitur tutela morte [c] vel pupillorum, vel tutorum.

¶ Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiam minima pupilli, omnis tutela finitur: minima autem tutoris, solũ legitima finitur. Arctum.

¶ Sed & capitis diminutione tutoris, per quam libertas, [d] vel ciuitas [e] eius amittitur, omnis [f] tutela perit. Minima autem capitis diminutione tutoris, veluti si [g] se in adoptionem dederit,

ficiente fundamento legitimæ tutelæ: ceteræ autem non pereunt, quia tam filiusfamil. quam paterfam. tutores dari possunt. supra qui testam. tut. da. pos. in princ. cum in publicis muneribus patriæ potestatis ratio non habeatur. l. filiusfam. ff. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iu. Cur autem quauis capitis diminutione pupilli tutela extinguatur, assignaui rationes sup. in §. 1. No. summarium.]

d ¶ Libertas. & tunc maxima, vt supr. de capi. d. §. maxima.

e ¶ Ciuitas. Et tunc media, vt sup. de capi. diminutio. §. minor.

f ¶ Omnis tutela. Etiam testamentaria, vel datiua, cũ ea, quæ sunt iuris naturalis tollantur, vt sup. de cap. dimin. §. quod autem.

¶ Simili modo. CASVS non figuratur.
* Ratio decidendi est, quia cum mors omnia soluat. §. deinceps. in Authent. de nup. soluit etiam tutelam, quæ ad alium hæreditario iure trãsire non potest. l. Tutela. ff de tute. Adde, quòd tutela est ius quoddam relatione tutoris & pupilli cõstans, & ideo sublato vno correlatiuorum, alterum quoque cessare necesse est. Notabilia patent.

c ¶ Morte. naturali, nam de ciuili iam dixit supra proxime, scilicet vbi dixit, de deportato, & seruo facta per ingratitudinem, quia mors omnia soluit, nedum tutelam, vt in Authen. de nup. §. deinceps. coll. 4.

Mors oĩa soluit.

** Ex hoc loco colligitur, quod appellatione mortis in dubio intelligitur de naturali.

SYL. * ¶ Sed &. CASVS non est figurandus, sed potius exquirenda ratio regularum, quę hoc tex. traduntur. Finitur itaque tutela per seruitutem tutoris, quia tutela munus est publicũ, seruus vero muneribus publicis fungi non potest, l. cum prętor. ff. de iudi. Item per amissionem ciuitatis, quia cũ tutela iure ciuili fuerit introducta, nõ potest geri ab eo, qui iura ciuilia perdiderit. Ratio autẽ, quare minima capitis diminutione tutoris tollatur tutela legitima est, quia cum is, qui vt agnatus tutelam sumpserat, desinat esse agnatus per assumptionẽ alterius familiæ, non potest amplius esse tutor, tanquam de-

¶ Adde, quod hanc gl. reprehendit hic Angel. Sed tu dic, quod intellexit de effectu iuris naturalis, non de existentia, vt declaratũ est in §. quod autem supra de capi. dimi.] SYL.

* Vetas autẽ rationes decisionis tex. nostri videas sup. in formatione casus.

g ¶ Si se in adoptionem. Sed emancipatione filij legitima tutela non finitur, quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest: cum scilicet pater eum præcedat, vt sup. de capitis diminutio. §. si.

¶ Adde, quod hæc glo. reprobatur, quia existente impedimento perpetuo in patre, tunc succedit in iure tutelę, l. 3. §. pen. ff. de leg. tut. l. non solum. §. si quis. ff. de excu. tuto. eam tamen defendo in Commen.] Nisi in casu, vt cum manumittit seruum maternum delatum sibi, vt supra de leg. pat. tu. §. 1. † & tunc defertur, cum iuris erit, vt. ff. fami. erci. si maritus. SYL.

† aliàs sed forte & tunc.

¶ Hanc glo. reprobat hic Ioan. Fab. sed eam defendit Christoph. SYL.

** Et ego in Comment. siquidem exceptio glo. intelligitur, cum filiusfamil. manumittitur consensu patris, quod quidẽ fieri potest, nec obstat tex. in §. filijs autem, l. vlt. C. de bon. quæ lib. qui in contrarium allegantur, quia loquitur, cum citra voluntatem patris alienat.]

a ¶ Sed legitima. Sed quare hæc legitima tantum perit? Respon. quia agnatio perit mi nima capitis diminutione, vt supra de legi tima.agn.tut.§.fina. & legitima inter agnatos tantum consistit, vt sup. de leg.agn.tut. 1.respon.

SYL. a Dic secundum Ang. hoc nō esse verum hodie, quo tempore tutela defertur ita cognatis, sicut agnatis: remanet enim cognatus.

b Ceteræ. scilicet testamentaria & datiua: secundum Mar. Vel Azo.

c Licet minima sit. Vt quia detur in arrogationem vt supra eodē, §.1.

SYL. * Præterea. CASVS clarus est. Ratio dubitandi poterat esse, quia cum tēpus nō sit modus inducendæ, aut tollendæ obligationis. l.obligationum fere.§.placet. ff.de ac.& obli.non videbatur, quod obligatio, quæ inter tutorem, & pupillum nascitur, §.tutores. infra de obli.quæ ex qua. con. nat. ad tempus cōstitui posset, aut tempore dissolui, cuius contrarium deciditur duplici ratione, prima, quia limitata causa limitatum debet parere effectum, ideoque cum tutela restringitur ad certum tempus, non debet vltertius progredi. l.in agris. ff.de acquir.rer.domin. Altera ratio est, quia ad tempus permissa, ab eo tempore censentur prohibita. l.si ita.ff.de vulgar. & pupil. Nec obstat ratio dubitandi, quia illud est, quod ad tempus constituatur obligatio, aliud qd ad tempus constituatur causa, ex qua oritur obligatio, vt puta tutela ad tempus, quæ licet finiatur tempore manet tamē obligatio inde contracta.]

d Ad certum. Idem si ad incertum tempus, scilicet ad conditionem, vt sup. eo. §. sed & si. quæ conditio ad esse, & ad non esse se habere potest, vt infra de verbor.oblig.§. conditiones.

** Adde idem esse, si datus esset ad incertū tempus, posito etiam quod esset certum, vtputa vsque quo Titius moriatur, nam eo moriente finiretur tutela.]

Desinunt. ¶ CASVS si gurabitur suis locis in titulis sequent. * Qui enim remotus iam est ob suspicionem, consequens est, vt deponat tutelam, quia ad hoc remouetur, & qui se excusat, cum se excuset, vt non sit tutor, ideo liberatur ab onere tutelæ.] Not. duos alios modos finiēdi tutelam. Item quod tutela est onus.

legitima a tantum tutela perit: cetera b non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis diminutio, licet c minima sit, omnes tutelas tollit.

¶ Temporalis tutela tempore deficiente finitur.

¶ Præterea qui ad certum d tempus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

¶ Qui remouentur a tutela propter suspicionem, vel qui se excusant, tutores esse desinunt. Aretin.

¶ Desinunt † etiam tutores esse, qui vel remouentur a tutela ob id, quod suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa sese excusant, e & onus administrandæ tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius f proponemus.

¶ De Curatoribus.

¶ Curatores dantur adultis vsque ad vigesimum quintum annum completum, & ab

e Excusant, scilicet in perpetuum, vt quamuis, quod dic vt ff. de mi no.l. verum.§. ex facto. nam si ad tempus, non desinunt esse tutores, † vt inf. de excu. tut. & cu. §. itē qui reipublicæ.

f Inferius. vt inf. de susp. tut per totum, & inf. de excusa. tuto. & cur. per totum. Et nota, quod eisdem modis finitur cura, si quos habeant pupilli † curatores, & eodem tempore, vt C. quando tuto. vel cur. esse de.l.j. Adultorum vero curatores tunc finiuntur, cum virilem vigorem compleuerit minor, scilicet 25. annos, † vt ff. de min.l.1.in fin. & infra tit.1. primo respon. nisi ad certam causam, vel speciem fuerint dati, nam tunc finito negotio finitur officium vt supra tit.1.§.finali. Item curatores aliorum, vt infra tit.1.§.furiosi, & §. sed & mente captis. tunc definunt, quādo sanam mentem prædictæ personæ receperunt, vt ff. de cur.furiosi.l.1.§.1. & §.fin.

ADDITIO. Nota, quod eisdem modis quibus finitur tutela, finitur etiam auctoritas officij adiuncti tutori, quod est in multis casibus, vt infra tit.1.§.interdum, in verbo idoneus, & in l. potuit, & in l.propter.C.in quibus cau. tuto. hab. Nam finito officio principalis, etiam finitur illud coadiutoris adiuncti.l.1.C. quando tut. vel cur. esse desi. & ideo coadiutor datus debili, vel suspecto episcopo, de quo in cap. venerabili extra de offic. delega. definet morte prælati esse, per dicta l.1. Ioan.Fab.

De curatoribus.

Finita tutela pupilli indigent curatoribus, ideo de ipsis subdit. Io.Fab.

† aliâs ât.

† sed interim datur curator.

Cura qñ finitur.

† qđ multis casibus accidit, vt inf.tit.1.§. interdū.

† nisi maiores 20. an. veniā ætatis a Principe impetrassent.l.2.C. de iis qui ven. æta. Ipe. & glo. 1. inf.tit. sequen.

Cōtinuatio.

Ma-

Diuiſio.

MAſculi. ¶ Totus iſte titulus diuiditur in tres partes principales, Primo ponit de curatoribus datis puberibus. Secūdo, de datis illis, qui laborāt aliquo morbo, vel vitio. Tertio de curatoribus datis pupillis, Secunda ibi, Furioſi. Tertia ibi interdum, Itē prima pars diuiditur in tres partes. Primo, qualiter puberibus dātur curatores. Secundo, a quibus dantur. Tertio, an inuitus quis cogatur curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuiti Are.

iſ iſ magiſtratibus, a quibus tutores: non autem teſtamento dantur, ſed dati confirmantur: inuiti autem non dantur, niſi ad litem.

MAſculi quidem puberes, & feminę viripotentes, vſque ad viceſimū quintum annum [a] completum curatores accipiunt: quia, licet puberes ſint, adhuc tamen eius ætatis ſint, vt ſua negotia tueri non poſſint.

¶ Dantur autem curatores ſub eiſdem magiſtratibus, [b] à quibus & tutores.

¶ Maſculi quidem. ¶ CASVS Quæſitum fuit, dato curatore, quando cura finiretur in maſculo & femina & videbatur adhibēdam diſtinctionē, ſicut in tutela, vt citius femina maior efficeretur, ſicut videmus in impetratione veniæ ætatis. l. 2. C. de ijs, qui æta. ve. imp. Tamen contrarium reſpondetur, quod imò pariter ī vtroque finitur cura 25. ann. * Ratio differentiæ eſt, quia cum tutela detur, principaliter perſonę, in femina vero citius pubertatis ſigna natura oſtendat, quam in mare, lex quoque, vt naturæ æmula, feminā prius fieri aptam ad ſe tuendam credidit, q̄ marem, ideoque non eodē tempore in mare finitur tutela quo in femina, ſed tunc cū natura oſtendit cōceptum eſſe robur virile, at in cura aliud viſū eſt, quia datur rebus, & femina eſt imbecilliori ingenio in illis adminiſtrandis, tum ob naturæ, vim, quæ fortior eſt in viro, tum ratione experientiæ quæ in femina non inuenitur niſi perraro. Nec obſtat quod dr̄ de venia ætatis, quia nō aliter conceditur feminis, niſi prius commendatæ fuerint & morū honeſtate, & mētis ſolertia, quo caſu cū prçuenerint generalem ſexus infirmitatem, nō mirum ſi parui refert quo tempore concedatur. Deinde quçſitum eſt, à quibus magiſtratibus dētur curatores, & reſpondetur, ꝙ ab eiſdem, à quibus & tutores, in cauſa autem eſt ſimilitudo muneris tutelæ, & curæ. Sed tunc dubitabatur, an teſtamento daretur curator, & videbatur dicendum, ꝙ ſic, eadem ratione, quia cum parificetur tutelę cura in multis, in hoc etiam videbatur parificāda ſup. qui. teſt. tu. da. poſ. in princ. cuius contrarium deciditur quia curator datur principaliter rebus. l. In copulandis C. de nup. de quibus non poteſt pater directe diſponere poteſt pubertatē filij. l. 2. ff. de vulg. & pup. ideoque non poteſt etiam teſtamento cauere, per quem velit. d. bona adminiſtrari. Subditur tamen, quòd ſi fuerit datus, confirmandus eſt a iudice, ratio eſt, quia lex de patris electione plurimū confidit. l. de creationibus. C. de epiſc. aud. ob quam æquiparationem tutelæ & curæ, cum quæreretur, an inuito curator daretur, videbatur dicendū ꝙ ſic, quia & pupilli tutorem. inuiti accipiunt. l. nec nō. ff. de tut. & cura. da. ab ijs. Sed contrariū reſpōdetur, qa cum aliquem habere intellectum adoleſcētes iura prçſupponāt, quibus omniū bonorū diſpōnem conceſſerunt, merito noluerunt illis niſi petentibus curatores dari. Exiſtimarunt. n. leges eo ingenio pollere id çtatis iuuenes, vt ſi rebus ſuis ſe minime ſupereſſe poſſe cognoſcant, curatorem petant. Excipitur tamen caſus litis, quod eo inductum eſt, ne iudicium eludatur. l. acta. ff. de re iud. Quare autē detur curator ad certū cauſam, tutor vero non aſſignatur ratio in d. §. ad certum. ſupr. qui. teſt. tu. da poſ.] No. ꝙ viripotens, & pubes, pro eodem ſupponūt. Item ꝙ eodem tempore finitur cura maſculorū, & feminarū. Item no. rationem introducendæ curę. Item ꝙ curator non datur teſtamento, ſed datus confirmatur. Item ꝙ adultus cogitur accipere curatorem ad litem, quia non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio. Item quod quamuis tutor non detur ad certam cauſam, datur tamen curator.

a ¶ Viceſimum quintum annum, niſi impetrent à principe veniam çtatis: maſculi in 20. annis, feminæ in 18. vt C. de ijs qui ve. æta. impe. l. 1. & 2.

* ¶ Adde, quod M. Antonin⁹ philoſophus, primus ſtatuit, vt omnib⁹ adultis curatores darentur, cum ante non niſi ex L. Lectoria vel propter laſciuiam, vel propter dementiā darētur, quod Iulius Capitolinus memoriæ prodidit. Item quod dicitur de venia ætatis impetrata vt tunc repræſententur maiores, declara non procedere in alienatione, & hypotheca rerum immobilium, quas facere non poſſunt, ſine decreto. d. l. 2. in fine, & l. 3. eodem tit.

b ¶ Magiſtratibus. id eſt à Prætore, Præſide, Procōſule, Præfecto Aegypti, vt ff. de tu. & curato. da. ab ijs. l. 1. Item à Præfecto vrbis, & à Defenſore ciuitatis, vel iudice Alexandrię, vt ſup. de atil. tu. §. pen. alias fi. & in Authen. de defen. ciui. §. nulla col. 3. & ff. de of. præ. vr. l. 1. §. item ſolent. — Tutores a quibus iudicibus dantur.

cui,ff.de verb.oblig. communis opin. est,quod interdicta prius administratione detur illi curator,non vt prodigo, sed vt minori, & ita obseruatur in practica.

SYL. a ¶ Dandi.s.ab ijs. quos modo in superiori §.diximus.

Adde,quod per perpetuũ mor bũ quiuis mor bus intelligitur, cuius nulla sub est spes sanitatis,l.si cũ dotem.§.si maritus.ff.sol.matri. & l.pen. de vaca.mu.

esse non possunt, curatores dandi [a] sunt.

¶ Tutore idoneo non existente, vel ad tempus excusato datur pupillo curator. hoc dicit.

¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt ; vt puta, si legitimus tutor non sit idoneus: [b] quoniam habenti tutorem tutor dari [c] non potest.

* ¶ Interdum. CASVS. Cum supr. visum sit tutores dari pupillis vsque ad puber tatem puberibus vero curatorem vsque ad 25.ann.non videbatur dari posse pupillo curatorem,cuius contrarium deciditur in casibus hic expressis ob rationem in text allegatam.Sciendum tamen,hunc magis administratorem rerum,quam curatorem esse.l.solet.ff.de tute. Not. quod tutore idoneo non existente datur curator pupillo . Item,quod habenti tutorem tutor nõ datur. Item quod tutori testamentario minus sufficienti adiũgitur curator. Item,quod vacante tutela per excusationem ad tempus similiter datur curator pupillo.

b ¶ Nõ fit idoneus. vel ratione paupertatis vel quia non est industriosus, vt decet, fidelis tamen est & diligens: aliàs repelleretur prorsus,vt inf.de susp.tut.§.pe.& ff. & C. de suspe.tut.l.pietatis. Et bene dico curatores, & non tutores,quoniam &c

c ¶ Dari non potest. Fallit hæc regula in casibus sex,vt si detur tutor loco tutoris furi di,vel muti,vel furiosi,vt ff.de tut.l.pe.†

* ¶ Adde, hoc intelligendum esse, quando furditas mutitas,furor, superuenerunt post susceptam tutelam , alioqui non ualeret datio eiusmodi tutorum.l.1.§.vlt. ff.de tute.& §.furiosus sup.qui test tu.da.pos. Item & si habet tutorem ratione rerum vnius prouinciæ , poterit habere aliũ ratione rerũ , quas habet in alia prouincia,vt ff. de excus.tuto. l.propter litem. (alias l.licet.) §. fin. & C. in quibus cau.tuto.ha.da.tut. non pos. l.finali. Item & mater , antequam nubat,tutrix existens alium petit tutorem dari. vt in Auth. de nupt.§.si autem tutelam .: Sed ratio est, quia abire nunc speratur , vt C.communia, de leg.l fi.§.2.

† Qd ẽ uerũ in ppetuo furioso, secus i hñte dilucida interualla, ut l. nõ solũ.§. si et l.post ff.de excu. tu. secũdũ Ang.hic.

* ¶ Adde , quod hæc non est exceptio , nec in aliquo vitiat regulam. de qua in textu nostro nam mater tutrix simul atque adhuc dicit mentem suam ei aperuit de contrahendis secũdis nuptiis, ideoque prouidendũ pupillo de alio tutore,illico definit esse tutrix, secundũ receptiorẽ opi.quam firmat Bar.in l.si quis sua conditione.col.pen.ff de test.tu. quo fit , vt cum iudex dat postea tutorem,

illum non det habenti , quia iam finita erat tutela matris : & sic non datur , quia mater abire speretur , sed quia iam abijt, & quidẽ vt suspecta,vt declarat Barto.in d.l.fiquis.] Item,& quando ad tempus est relegatus, vel excusatus, vel remotus: nam interim tutor datur, vt C. in quib. cau.tuto. ha.l.pen.

* ¶ Imo.d.l.penul. vt rectius sensit ibi gl. lo quitur in relegatis,excusatis, & remotis in perpetuum:nam aliàs daretur curator.l.Tutor petitus §.si.cum l.seq. ff.de exc.tu. quod latius comprobaui in Commen.] Item si quis tutor sit apud hostes,non vt seruus,sed vt legatus,vel transfuga,alius datur,vt ff de tut.l.si quis tutor. SYL.

* ¶ De intellectu huius. l. vide nostros Cõmen.] Item si reipublicæ causa absit, potest alius dari,vt ff.de tute. l.quæsitum. & ff. de suspe.tu.l.3.§ si quis abfuturus. SYL.

* ¶ Sed verius esse putarim hoc casu dandũ curatorem.§. Item qui reipub. infra de excu.tu.non obstantibus ll.in contrarium adductis,vt clarius demõstraui in Commen. cum sæpe tutor pro curatore accipiatur , & econtrario,a propria enim verborum vi recedere est necesse, cum ex alijs ll.constat aliam interpretationem fieri oportere.] Sed secundum Pla.in his omnibus casibus tutor pro curatore accipitur,& hæc regula nõ fallit. Sed cum litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea non discedamus,vt ff.de leg.3.non aliter. & ff.de exerci.l.1. §.si is,ibi,in re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possit curator habenti curatorem vel tutorem , sed tutor non potest dari habenti tutorem ? Respondeo,quòd tutor,qui prius dabatur , habebat plenam potestatem.infra ti.2. §.datus. & supra detur.§.1.ita quod alium secum in eadem plenitudine admittere nõ potest : sed non sic in curatore,qui rebus datur, vt C. de nup.l.in copulandis. Vnde tutor auctorizatur hæreditati adeundæ : quod in curatore pupilli non est,vt ff.de appel.l.cum in vna. §.tutor.

Tutor quare dari nequit hñti tutorem.

¶ Hanc eandem rationem approbat glo.in l.non omnium. ff. de legi. Sed nonne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores, vt C.de diui.tut.l.2. Respon. illud est,quando simul dantur,nam quędam fiunt simul bene,quæ non valent si fiunt separatim.vt duorum reorum obligatio , ut infra de duo.reis stipul.§.1.

SYL. Tutores poterit plures pupill' habere.

ADDITIO. Contra finem huius glo. facit l.2.C de test.tut.ubi simul non dantur,& tamẽ uterque administrat: sed dic,quod ibi simul dicuntur dari habito respectu ad tempus

pus mortis, quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Angel.

a ¶ Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

¶ Item [a] si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Præside, idoneus [b] non sit ad administrationem, nec tamen fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad [c] tempus a tutela excusantur, solent curatores [d] dari.

¶ Se[illegible] pu[illegible] sit in-[illegible] & tutor [illegible] vel

b ¶ Idoneus. .i. sufficiens.

c ¶ Ad tempus. Excusatur enim aliquis quandoque in perpetuum, quandoque ad tempus, vt patet per multa exẽpla. infra de excu. tuto. §.1. & quasi per totum tit.

d ¶ Curatores vel etiam tutores, vt sup. proximo. §. dixi scilicet prout iudici videbitur, vt C. i qui bus cau. tu. ha. l.1. & 2. Sed qd si tutor pupillo non sit, an dari possit curator? Respon. sic, vt in argumento a contrario sensu sumitur. ff. de tut. & cur. da. ab ijs. l. curator. quod est validũ, ff. de offi. eius cui mand est iurisd. l.1. §. huius rei. Accur. nisi sit contrarium legi. l. nemo. C. de iurisd. omn. iudic. vel rationi naturali, vt Cod. de episc. & cleric. l. conuenticula.

Arg. a contrario sensu est validũ, nisi in duobus casibus. Additio. SYL.

* ¶ Adde, quod illa lex non probat a cõtrario sensu, quia sensus contrarius illius. l. est, quod si absit tutor, dari possit curator, non autem, (vt glo. ait) si nullus datus sit tutor, cum argumentum a contrario sensu sumatur iuxta limites verborum directorum, secundum Dec. in d. l.1. colum. 20. est tamen de hoc casus secundum Di. in l. curatorem. ff. de aut. tut. quid autem possit hic curator, declarat Bar. in d. l. curator.

SYL. * ¶ Quod si. CASVS. Cum dictum sit, quod tutore ita impedito, vt iustam excusationem habeat ad tempus, interim detur curator, videbatur idem dicendum, & cũ infirmitas, vel alia necessitas superueniret, quę illum impediret gerere pupilli negotia: tamen tex. distinguit, quod si pupillus, vel infans sit, vel absit, tutor potest suo periculo sibi adiutorem decreto iudicis eligere. nam cum non sit tale impedimẽtum, quod pręstet legitimam excusationem, vt possit dari curator, qui ex persona sua bona administret, nec etiam pupillus, qui vel absens, vel infans est, possit procuratorem constituere, l. neque. C. de procu. aut sibi curatorem petere, lex permisit ipsi tutori, qui aliàs teneretur de male gestis & neglectis, vt actorem constituat suo periculo, & iudicis auctoritate, quia ita dictus est, quod personam tutoris agat & pro eo administret. Not. quod infirmitas tutoris est causa, ex qua actor pupillo cõstituatur. Item, qđ necessitas tutoris est causa dãdi actorem pupillo. Item, quod actor debet constitui a iudice.

[illegible] necessitate impeditur, potest actor pupillo constitui. hoc dicit, ex l. decreto. ff de admi. tut.

¶ Quod si † tutor aduersa [e] valetudine, vel alia necessitate [f] impediatur, quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, [g] vel infans sit, quem velit [h] actorem, [i] periculo ipsius tutoris. Prętor, vel qui prouinciæ pręest, decreto cõstituet.

† Facit ad hunc §. c. significauit. cũ gl. 2. ibi, qđ st. extr. de appell.

e ¶ Aduersa valetudine. id est infirmitate, que valetudini & sanitati contraria est.

f ¶ Necessitate. Vt quia longo tẽpore abfuturus est, vel sua maiora negotia habet pertractare, vel alias similes necessitates, vt ff de procu. l. filiusfamil. §. fina. & l. sequen. & l. post litem, & ll. seque. vsque ad l. quę omnia. Et nisi huiusmodi necessitas sit, non potest secundum quosdam, vt C. qui. da. tuto. vel cura poss. l. curatorem. & l. curator. immo certe & si quæcunque alia sit iusta quoquo modo, vt ff. de adm. tut l. decreto. † & hæc eadem sunt in curatore, vt C. de appel. l. si actor.

† Et ita tenet Ang. hic & Bar. in l. acto. ff. rẽ ra. qũis idẽ Bar. & Di. in d. l. decre. teneant, qđ possit etiã sine aliqua causa.

g ¶ Absit. Si enim præsens sit, & habet intellectum etiam procuratorem cum auctoritate tutoris facere potest, vt C. de procur. l. neque.

h ¶ Velit. scilicet tutor.

i ¶ Actorem. Qui hic dicitur actor, alias adiutor dicitur, vt ff. de tu. l. soler. alias curator, ff. de tutor. & curat. dar. ab ijs. leg. in omnem. alias procurator, vt Cod. de proc. l. neque.

* ¶ Labitur Accur. nã in l. in omnem. verbum, curator, proprie accipitur, cum abesset tutor reipublic. causa: tunc enim datur curator. §. item ij, qui reipublic. infra de excusatio. tuto. nec in l. neque. procurator sumitur pro actore, immo distinguuntur, vt patet ex illis verbis. Neque procuratorem facere possunt, sed actorem constituere. bene verum est, quod quandoque vnum ponitur pro alio, vt hic dixi in Commentario.]

† Dic qđ immo differunt secũdũ Io. Fab. quia curator a iudice, actor vero iudicis decreto constituitur.

† Adde, quod actor constituitur decreto iudicis,

dicis, & formulam eum constituendi ponit Spec. tit. de actore. ab vni. cōst. &c. vers. porrò. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt: vt actor, vt hic iam dictum est. Item tutor, qui datur pupillis supra de tut. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis vel similibus, vt supr. eod. in princ. & §. furiosi. & §. sed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cū mandato, vt ff. de procu. l. 1. Item negotiorū gestor, qui sine mandato gerit, vt inf. de oblig. ex quasi cōtractu. §. 1. Item oeconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab Episcopo cum consensu fratrum vel capituli, vt C. de sacrosan. eccles. l. iubemus. ij. & C. de episc. & cler. l. omnes. §. hūc enim procul dubio. alias est. §. hoc nihilomin⁹. versic. hunc enim sine dubio. Item idem dicitur apocrisarius, vt in Authē. quomodo opor. episc. §. si vero non. ibi. præsertim, & § si vero metropolit. coll. 1.

Curator. Procurator. Negotiorū gestor. Oeconomus. Apocrisarius.

* ¶ Atqui valde differunt, vt patet in eod. Auth. §. & neque vllū & in Auth. de sanctiss. epis. §. reuerendissimi. vnde colligitur etiam q apocrisarius est nuncius Papæ vel epi.] Item syndicus, qui sic græce dicitur, latine singulorum dicens causas, vt ff. de mune. & hono. l. munerum. §. defensores.

Syndicus. * ¶ Syndicus propriè quis sit, declarat Budæus in d. §. defensores.

SYL. *Sane ī iure accipitur pro defensore vniuersitatis, & quis ab ea eligitur ad certā causam agendam vel defendendam. vt probant. ll. hic allegatæ.] Quandoque tamen actor syndicus pro eod. ponuntur, vt ff. quod cuiusque vniuer. l. 1. §. quibus, & §. pen. & l. item eorum, §. actori. Facit ad hoc. ff. de aucto. tu. vel cur. per totum. Vel etiam dic, quod differunt, vt ibi notatur, scilicet in d. l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomine. §. quibus. Adde, quod in constituendo syndico debent interesse saltē duæ partes totius vniuersitatis & maior pars duarum partium debet concordare. Specu. tit. de Synd. col. 3.

Cōtinuatio. ¶ De satisdatione tutorum. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictum est sup. de tutoribus & curatoribus, & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum & curatorum eorumdem. Por.

* ¶ Adde, quod satisdare propriè dicitur, qui dat fideiussores. l. 1. ff. qui satisda. cogant. fideiussores autem dicuntur qui pro alio obligantur, inf. de fideiuss. in prin.

¶ De satisdatione tutorum, vel curatorum.

¶ Tutores, & curatores tenentur satisdare, nisi fuerint testamentarii, vel datiui ex inquisitione.

NE tamen [a] pupillorum pupillarūve, & eorum, qui quæve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve consumantur, [b] vel diminuantur: [c] curet Prætor, [d] vt & tutores, & curatores, eo nomine satisdent. [e] Sed hoc non est perpetuum. [f] Nam tutores

NE tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit, q teneantur satisdare & qui non. Secundo, q illi qui non tenentur satisdare, si satisdant, præferuntur socijs in administratione. Tertio, qui officiales teneantur de satisdatione non exacta vel non idonea. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, sciē dum. Item prima subdiuiditur ī duas partes. Nam primo ponit regulam. Secūdo ponit duas fallētias. Scda ibi, Sed hoc Aret. — Diuisio.

SYL. ¶ Casum figurare nō expedit. Ponitur enim regula, quæ arctat tutores ad satisdandum: & assignatur ratio, ne consumantur aut diminuatur facultates pupillorum a qua excipiuntur duo casus, videlicet testamētarij, & ratio assignatur, quia fides eorum à patre vel alio dante tutorem est approbata: Item datiui dati ex inquisitione, quia a iudice similiter fides eorū probata fuit. Ideo autē legitimi satisdant, quamuis approbentur à lege, quia. l. approbat gradum agnationis vel cognationis, non mores, & qualitates personarum in eo existentium. No. tutores & curatores teneri satisdare rem pup. sal. fore. Itē q talis satisdatio est inuenta fauore pupilli, vel adulti. Item quod testamentarij & dati ex inquisitione, excusantur à satisdatione.

a ¶ Ne tamen. Diximus dandos tutores, vel curatores ratione ætatis: ne tamen &c.

b ¶ Consumantur. in totum.

c ¶ Diminuantur: pro parte.

d ¶ Prætor, sic & Præfectus vrbis, & Præses prouinciæ, vt sup. tit. 1. §. 2.

e ¶ Satisdent rem pupilli saluam fore, vt diximus su. de tu. §. fi. scilicet cum fideiussore, vt ff. rem pup. saluā fore. l. non quasi. in prin. & ff. de præt. stip. l. prætoriæ. la vlt. & ff. qui satisd. cogan. l. 1.

* *Adde, q vbi lex requirit satisdationem cū fideiussoribus, omnino adhibendi sunt, & ideo nō supplebitur datione pignorum, nec depositione. secus si simpliciter satisdari iubeat. l. 1. ff. qui satisda. cog. & glo. in d. l. prætoriæ, la vlt. & ita communiter tenetur per doct, vt attestantur Alex. Soc. & Ias. in d. l. 1.

f ¶ Perpetuum, id est generaliter verū: alias perpetuum, id est generale. vt C. de edend. l. edita. alias pro tempore ponitur. s. quamdiu vita durat, vt inf de verb. oblig. §. at si ita, & ff. pro soc. l. 1. vbi de hoc. — Perpetuū multipliciter sumit.

* ¶ Adde, quòd verbū, perpetuum, interpretatur secundū subiectā materiam, vt tradūt doct. maxime Alexan. & Ias. in l. 1. ff. solut. matri.

pus mortis,quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Angel.

a ¶ Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

b ¶ Idoneus. i. sufficiens.

c ¶ Ad tempus. Excusatur enim aliquis quandoque in perpetuum, quandoque ad tempus, vt patet per multa exépla. infra de excu. tuto. §.r. & quasi per totum tit.

d ¶ Curatores vel etiam tutores,vt sup.proximo. §. dixi scilicet prout iudici videbitur, vt C.i qui bus cau.tu.ha. l.1.& 2. Sed qd si tutor pupillo non sit, an dari possit curator? Respon. sic,vt in argumento a contrario sensu sumitur. ff.de tut. & cur.da.ab ijs.l.curator. quod est validũ, ff.de offi.eius cui mand est iurisd. l.1.§. huius rei. Accur.nisi sit contrarium legi. l.nemo.C.de iurisd.omn.iudic. vel rationi naturali,vt Cod.de episc. & cleric. l. conuenticula.

Arg.a contrario sensu est validũ,nisi in duobus casibus.

Additio. SYL.

* ¶ Adde,quod illa lex non probat a cõtrario sensu,quia sensus contrarius illius.l.est, quod si absit tutor,dari possit curator, non autem, (vt glo.ait) si nullus datus sit tutor, cum argumentum a contrario sensu sumatur iuxta limites verborum directorum, secundum Dec. in d.l.1. colum. 20. est tamen de hoc casus secundum Di. in l.curatorem. ff.de aut.tu.quid autem possit hic curator, declarat Bar.in d.l.curator.

SYL.

* ¶ Quod si. [illegible] Cum dictum sit, quod tutore ita impedito,vt iustam excusationem habeat ad tempus,interim detur curator, videbatur idem dicendum, & cũ infirmitas,vel alia necessitas superueniret,quę illum impediret gerere pupilli negotia: tamen tex.distinguit,quod si pupillus, vel infans sit,vel absit,tutor potest suo periculo sibi adiutorem decreto iudicis eligere. nam cum non sit tale impedimẽtum, quod pręstet legitimam excusationem, vt possit dari curator,qui ex persona sua bona administret,nec etiam pupillus,qui vel absens, vel infans est,possit procuratorem constituere, l.neque.C.de procu.aut sibi curatorem petere,lex permisit ipsi tutori,qui aliàs teneretur de male gestis & neglectis, vt actorem constituat suo periculo, & iudicis auctoritate, quia ita dictus est, quod personam tutoris agat & pro eo administret.

¶ Item [a] si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Præside, idoneus [b] non sit ad administrationem,nec tamen fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad [c] tempus a tutela excusantur, solent curatores [d] dari.

¶ [illegible]

[illegible] necessitate impediatur,potest actor pupillo constitui. hoc dicit, ex l. decreto. ff de adm.tut.

¶ Quod si † tutor aduersa [e] valetudine, vel alia necessitate [f] impediatur, quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, [g] vel infans sit, quem velit [h] actorem, [i] periculo ipsius tutoris. Prętor, vel qui prouinciæ pręerit,decreto cõstituet.

Not. quod infirmitas tutoris est causa,ex qua actor pupillo cõstituatur. Item, qđ necessitas tutoris est causa dãdi actorem pupillo. Item, quod actor de bet constitui a iudice.

† Facit ad hunc §.c. significauit. cũ gl. 2. ibi, qđ si. extr.de appell.

e ¶ Aduersa valetudine. id est infirmitate, que valetudini & sanitati contraria est.

f ¶ Necessitate.Vt quia longo tẽpore absuturus est,vel sua maiora negotia habet pertractare,vel alias similes necessitates, vt ff de procu.l.filiusfamil.§.fina. & l.sequen. & l.post litem,& ll.seque.vsque ad l.quę omnia.Et nisi huiusmodi necessitas sit, non potest secundum quosdam, vt C. qui.da.tuto. vel cura poss.l.curatorem. & l. curator. immo certe & si quæcunque alia sit iusta quoquo modo, vt ff.de adm. tut l.decreto. † & hæc eadem sunt in curatore, vt C.de appel. l.si actor.

† Et ita tenet Ang. hic &Bar. in l.acto.ff. rẽ ra. quis idẽ Bar.& Di. in d.l. decre. tenẽant, q; possit etiã sine aliqua causa.

g ¶ Absit. Si enim præsens sit, & habet intellectum etiam procuratorem cum auctoritate tutoris facere potest, vt C. de procu.l.neque.

h ¶ Velit.scilicet tutor.

i ¶ Actorem. Qui hic dicitur actor, alias adiutor dicitur,vt ff. de tu.l.solet. alias curator,ff.de tutor.& curat.dat.ab ijs.leg.in c̃ in nem. alias procurator, vt Cod. de proc. l. neque.

* ¶ Labitur Accur.nã in l. in omnem. verbum,curator, proprie accipitur, cum absit tutor reipublic. causa: tunc enim datur curator. §. item ij,qui reipublic.infra de excusatio.tuto. nec in l.neque. procurator sumitur pro actore, immo distinguuntur, vt patet ex illis verbis. Neque procuratorem facere possunt, sed actorem constituere, bene verum est, quod quandoque vnum ponitur pro alio, vt hic dixi in Commentario.]

† Dic q; imo differunt secũdũ lo.Fab. quia curator a iudice, actor vero iudicis decreto constituitur.

† Adde,quod actor constituitur decreto iudicis,

dicis, & formulam eum constituendi ponit Spec. tit. de actore. ab vni. cõst. &c. vers. porro. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt: vt actor, vt hic iam dictum est. Item tutor, qui datur pupillis supra de tut. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis vel similibus, vt supr. eod. in princ. & §. furiosi. & §. sed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cũ mandato, vt ff. de procu. l. 1. Item negotiorũ gestor, qui sine mandato gerit, vt inf. de oblig. ex quasi cõtractu. §. 1. Item œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab Episcopo cum consensu fratrum vel capituli, vt C. de sacrosan. eccles. l. iubemus. ij. & C. de episc. & cler. l. omnes. §. hũc enim procul dubio. alias est. §. hoc nihilomin⁹. vers. sic. hunc enim sine dubio. Item idem dicitur apocrisarius, vt in Authẽ. quomodo opor. episc. §. si vero non. ibi. præsertim, & § si vero metropolit. coll. 1.

Ct.

Procurator.

Negotiorũ gestor.

Oeconomus.

Apocrisarius.

* ¶ Atqui valde differunt, vt patet in eod. Auth. §. & neque vllũ & in Auth. de sanctis. epis. §. reuerendissimi. vnde colligitur etiam ꝙ apocrisarius est nuncius Papæ vel epi.] Item syndicus, qui sic græce dicitur, latine singulorum dicens causas, vt ff. de mune. & hono. l. munerum. §. defensores.

Syndicus.

* ¶ Syndicus proprie quis sit, declarat Budæus in d. §. defensores.

SYL.

* Sane ĩ iure accipitur pro defensore vniuersitatis, & quis ab ea eligitur ad certã causam agendam vel defendendam. vt probant. ll. hic allegatæ.] Quandoque tamen actor syndicus pro eod. ponitur, vt ff. quod cuiusque vniuer. l. 1. §. quibus, & §. pen & l. item eorum, §. actori. Facit ad hoc. ff. de aucto. tu. vel cur. per totum. Vel etiam dic, quod differunt, vt ibi notatur, scilicet in d. l. 1. quod cuiusque vniuersit. nomine. §. quibus. Adde, quod in constituendo syndico debent interesse saltẽ duæ partes totius vniuersitatis & maior pars duarum partium debet concordare. Specu. tit. de Synd. col. 1.

Cõtinuatio.

¶ De satisdatione tutorum. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictum est sup. de tutoribus & curatoribus, & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum & curatorum eorumdem. Por.

* ¶ Adde, quod satisdare proprie dicitur, qui dat fideiussores. l. 1. ff. qui satisda. cogant. fideiussores autem dicuntur qui pro alio obligantur, inf. de fideiuss. in prin.

¶ De satisdatione tutorum, vel curatorum.

¶ Tutores & curatores teneantur satisdare, nisi fuerint testamentarij, vel datiui ex inquisitione.

NE tamen [a] pupillorum pupillarũve, & eorum, qui quæve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve consumantur, [b] vel diminuantur: [c] curet Prætor, [d] vt & tutores, & curatores, eo nomine satisdent. [e] Sed hoc non est perpetuum. [f] Nam tutores

Diuisio.

NE tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponit, q teneantur satisdare & qui non. Secundo, ꝙ illi qui non tenentur satisdare, si satisdant, præferuntur socijs in administratione. Tertio, qui officiales teneantur de satisdatione non exacta vel non idonea. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, sciẽdum. Item prima subdiuiditur ĩ duas partes. Nam primo ponit regulam. Secũdo ponit duas fallẽtias. Scđa ibi, Sed hoc Aret.

SYL.

¶ Casum figurare nõ expedit. Ponitur enim regula, quæ arctat tutores ad satisdandum: & assignatur ratio, ne consumantur aut diminuantur facultates pupillorum à qua excipiuntur duo casus, videlicet testamẽtarij, & ratio assignatur, quia fides eorum à patre vel alio dante tutorem est approbata: Item datiui dati ex inquisitione, quia a iudice similiter fides eorũ probata fuit. Ideo autẽ legitimi satisdant, quamuis approbentur à lege, quia. l. approbat gradum agnationis vel cognationis, non mores, & qualitates personarum in eo existentium. No. tutores & curatores teneri satisdare rem pup. sal. fore. Itẽ ꝙ talis satisdatio est inuenta fauore pupilli, vel adulti. Item quod testamentarij & dati ex inquisitione, excusantur à satisdatione.

a ¶ Ne tamen. Diximus dandos tutores, vel curatores ratione ætatis: ne tamen &c.

b ¶ Consumantur. in totum.

c ¶ Diminuantur: pro parte.

d ¶ Prætor, sic & Præfectus vrbis, & Præses prouinciæ, vt sup. tit. 1. §. 2.

e ¶ Satisdent rem pupilli saluam fore, vt diximus su. de tu. §. fi. scilicet cum fideiussore, vt ff. rem pup. saluã fore. l. non quasi. in prin. & ff. de præt. stip. l. prætoriæ. la vlt. & ff. qui satisd. cogan. l. 1.

* * Adde, ꝙ vbi lex requirit satisdationem cũ fideiussoribus, omnino adhibendi sunt, & ideo nõ supplebitur datione pignorum, nec deposit one. secus si simpliciter satisdari iubeat. l. 1. ff. qui satisda. cog. & glo. in d. l. prætoriæ. la vlt. & ita communiter tenetur per doct, vt attestantur Alex. Soc. & Ias. in d. l. 1.

f ¶ Perpetuum, id est generaliter verũ: aliàs perpetuum, id est generale. vt C. de edend. l. edita. aliàs pro tempore ponitur. s. quamdiu vita durat, vt inf de verb. oblig. §. at si ita, & ff. pro soc. l. 1. vbi de hoc.

Perpetuũ multipliciter sumitũ.

* ¶ Adde, quòd verbũ, perpetuum, interpretatur secundũ subiectã materiam, vt tradũt doct, maxime Alexan. & Ias. in l. 1. ff. solut. matri.

matrim. & nos varia exẽpla posuimus hic in Comment. secundum tamen proprietatẽ nullam habet temporis determinationem. l. pure. §. ult. ff. de excep. do.]

Curatores dati i testõ liberãtur à satisdando.

a ¶ Probata est. Idem in curatoribus in testamẽto, datis licet curatores non dentur in testamento regulariter tamẽ si dati fuerint, confirmãtur decreto prętoris, vel Præsidis: sic sup. tit. proximo, §. 2. & tunc liberantur à satisdando. vt tutores, vt hic, & ff. de confir. tut. l. si filio. & l. in cõfirmando, & l. seq. & l. vtilitatem. Secus in dato à matre, vt ff. de confirm. tuto. l. 1. ad fin. legis: aliàs C. eod. tit. l. 1.

† aliàs approbata.

Tutor datus à matre i testõ tenetur satisdare.

tisdare non coguntur: quia fides eorum, & diligentia, ab ipso testatore † probata [a] est. Itẽ ex inquisitione [b] tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei [c] electi sunt.

¶ Si fuerint plures tutores dati ex testamento, vel ex inquisitione, potest vnus offerre satisdationem, & solus administrare, nisi etiã alius voluerit satisdare. Si autem nullus satisdat, ille solus geret, quem testator elegerit vel maior pars eorum: & si discordant, cogentur à iudice concordare, hoc dicit ex l. Testamento. 2. cum ll. sequ. ff. de testa. tut. & l. 3. ff. de admi. tut.

SYL. ¶ Intellige, quod dati à matre confirmantur ex inquisitione: dati à patre, simpliciter: * Et ratio diuersitatis est ea, quam hic affert Accur. Sed quo ad satisdationem paribus passibus ambulant: neutri enim satisdant. l. 1. & 2. ff. de confirm. tuto. licet diuersa ratione: nam dati à matre ideo non satisdant, quia cum inquisitione confirmati sunt: dati vero à parente, ob rationem in isto text. expressam.]

¶ Sed quare secus? Respon. quia firmum est consilium patris & non matris, vt † arg. infra qui. alt. li. in fin. t. respon & infra de iniur. §. 1. Et quod dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam. vt ff. de testam. tute. l. 4. (alias 3.) & facit ad hoc. C. de episc. aud. de creationibus.

† Facit l. 2. §. verb. si. ad Velleia.

b ¶ Item ex inquisitione, id est dati à iudice cum inquisitione, vt supra de atti. tut. §. sed hoc iure.

c ¶ Idonei, scilicet præsumptione iuris, contra quam non admittitur probatio in contrarium: sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit, vt infra eod. §. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi, qui satisdant, si nõ habeat idoneam substantiã, licet sit cum inquisitione datus. C. de curat. fur. l. fin. §. & si quidem. & §. si vero non talis.

Curator furiosi & cũ inquisitione dat⁹ satisdare debet.

SYL. ¶ Item fallit in dato ex inquisitione à minore magistratu, & ita intelligitur §. nos autem. supra de atilia. tu.]

¶ Item debent iurare isti omnes bene agere, id est, non prętermittere vtilia, & nõ facere inutilia, vt in authẽ. vt ij qui obli. se ha. perh. res mi. §. fin. col. 6. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdãt, qui erũt illi, qui satisdãt? Respon. legitimi: nisi in casu, scilicet patronus liberto, vt ff. de leg. tut. l. legitimos. §. 1. Item datiui, quando non fiunt cum inquisitione, † vt C. de aucto. præstan. l. fin. & nisi satisdent, non administrant, vt C. de tut. vel cur. qui non satisde. l. 1. & fin.

Satisdació à q b⁹ [illegible] toribus dãda est.

SYL. ¶ Dic plenius, quod pri[illegible] exigitur, quod iudex declaretur ipsum esse curatorem legitimum, & quod ipse conficiat inuentarium, quòd satisdet, quòd iuret, vt supra, quòd promittat eum defendere: tandem quòd iudex decernat eidem administrationem, prout late prosequitur hic Christo.]

† Idẽ & [illegible] [illegible] qui dantur à minorib. magistratib. §. pe. supr. de atil. tut.

¶ Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum. s. testamentarij. Item legitimi. Item datiui cum inquisitione. Item datiui sine inquisitione, vt dictum est.

Tutorum gña quatuor.

¶ Sed si. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod contutor tenetur contutori satisdare, vt in administratione præferatur. Secũdo, quid fiet, si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertio, quid agendum, cum tutores discordant in eligendo. Quarto extendit ad datiuos dictum in testamentarijs. Secunda ibi, Quod si nemo. Tertia ibi, Sin autem. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Ang.

Diuisio.

SYL. ¶ CASVS potest figurari. Dubitabatur, an pluribus existentibus tutoribus, quorum fides vel a iudice, vel a testatore, pariter esset approbata, posset aliquis ipsorum administrare, & præferri ceteris: & videbatur, quòd non, quia cum essent pares, non videbatur cadere prælatio inter eos: cuius contrarium dicitur ex eo, quia altero offerente satisdationem, ille præfertur in administratione: quod ea ratione factum est, vt magis pupillis cautum sit satisdatione præstita, infra de fideiuss. in princip. cum potuerint falli & testator, & iudex: alij autem casus infra positi clari sunt, & eorum ratio in aperto est, quia quod à maiori parte fit, pręsumitur firmius, & conducibilius. * Vltimi autem casus ratio ponitur in l. 3. §. apparet. ff. de admin. tuto. quod tutela incommodius geritur per plures, quàm per vnũ.]

Not. quod possunt dari plures tutores tam à testatore, quam à iudice. Item, quod tutor satisdans præfertur ceteris. Item, quod tutor debet offerre satisdationem. Item, quod existẽtibus pluribus tutoribus, vni potest decerni administratio. Item, quod testator

tor potest declarare quem ex tutoribus datis velit administrare. Item, quòd tutores inter se possunt conuenire, quis administret. Item, quòd pluribus discordantibus, cogũtur à iudice concordare.]

quo casu maior pars vni non potest præiudicare, vt tenent doct. post gl. in c. cum omnes de constitut.

e ¶ Edicto prætoris, quod non habemus.

f ¶ Partes suas. i. se & officiales suos, & milites iustitiæ.

Sed si ex testamento, a vel inquisitione, duo pluresve dati fuerint, potest vnus † offerre satisdationem de indemnitate pupilli, vel adolescentis, & contutori suo, vel concuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator, satis offerens præponatur ei, † vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo, vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisdare. b Quod si nemo eorum satis offerat: siquidem adscriptum c fuerit a testatore, quis gerat, ille gerere debet. Quod si non fuerit adscriptum: quẽ maior d pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto e Prætoris cauetur. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum, vel eos, qui gerere debent: Prætor partes f suas interponere debet. Idem g & in pluribus ex inquisitione datis

* ¶ Adde, quòd satis accipere dicitur, cui dantur fideiussores, vt hic, & l. stipulationum. §. satis acceptio. ff. de verbor. obligation. Item, quòd satis offerre, idem est, quod satisdationem offerre.]

a ¶ Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, scilicet de testamentario: (i) sed in fine. §. dicit de alio. Item hæc eadem in curatoribus pluribus locũ habent, vt † ff. de administr. tut. l. 3. §. quod in tutoribus, Item quid in legitimis? Respon. idem, cũ sit eadem ratio, ne deterius negotia per plures exerceantur, vt ff. de administ. tuto. l. si plures §. apparet ergo. Vnde versus. Segnius expediunt commissa negotia plures.

* ¶ Adde text. in terminis in l. legitimos. §. in legitimis, ver. an. igitur ff. de leg. tut.]

ADDITIO ¶ Immo vtrunque vsque ad versic. quòd si nemo. Ang.

b ¶ An satisdare. Sic infra de inutil. stipulat. §. sed & si quis.

c ¶ Adscriptum. scilicet in testamento, vel aliter appareat eius voluntas euidẽter, quia dixit in satisdatione quis præferri debet: quod si non fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ille gerere debet.

d ¶ Maior pars. dummodo omnes velint per vnum administrare. aliàs enim non cõpellerentur, sed omnes gerere possunt, si velint, vt ff de administ. tuto. si plures. §. fi. & l. vel in partes. † Et nota hic argu. quod statur maiori parti: sic. ff. de pac. l. iuris gentium. §. vlt. & l. maiorem & l. præced. §. fi. & ff. de testi. l. 3. §. 2. ibi, alias numerus testium &c. Argumen. contra ff de seru. rust. præd. l. per fundum. & ff. com. præd l fi.

¶ Sed doct. intelligunt illa iura, quando aliqua sunt communia pluribus, vt singulis

* ¶ Verius est partes accipi pro auctoritate, & officio. l. 2. §. fi. ff. de admi. tut. sic accipitur etiam in l. Et suum. §. final. ff. de pact.] Sed cur non committitur. fortunæ, vt aliàs. C. cõmun. de leg. l. fin primo responso, & infra de legat. §. optionis? Respondeo, non ita alterius factum scilicet pupilli possũt fortunæ committere vt suũ proprium: & concor. huic, ff. de lega. 1. l. huiusmodi. §. fi. & ff. de vsufru. leg. si vsusfructus. § sed si vsusfructus. §. sed si inter duos: Arg. cõtra in eo. tit. l. quoties duobus. 1. respon.

* ¶ Adde, quòd gl. communiter approbant docto. hic, & in d. l. fi. Possettamen & aliter responderi, quòd ideo hic forte nõ dirimitur, sed recurritur ad iudicem, quia sors non habet locũ nisi in casibus à iure expressis, vt voluit Bald. in l. meminimus. C. quando & quibus quar. pars deb. lib. 10. quẽ sequitur Iason. in d. l. vitum. in princ. col. 2. dicens hoc esse cordi tenendum.]

* ¶ An & quando iudicio sortis standum sit, & de rationibus legum allegatarum per Accur. vide Iason. in l. fi. super gloss. in uer. fortunam. C. commu. de lega.]

g ¶ Idẽ. Per omnia, vt supra, nisi quia hic a testatore non potuit scribi quis gereret, cũ nihil dixerit de tutela. nam non darentur ex inquisitione, si essent testamentarij, vt supra. de atti. tuto. 1. respon.

¶ Sciendum. Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundo, quando & in quibus casibus teneatur. Tertio ad hæredes extendit. Quarto ponit nouum casum, videlicet, quòd tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertiã ibi, Quæ quidem. Quarta ibi, Quibus constitutionibus, Ange.

* ¶ CA.

† l. ex contutoribus, vel concuratoribus, nã aliquis extraneus non audiretur. l. fine mo. in pu ff. de test. tu.

. Immo & text. noster hoc aperte decidit.

† Reo tñ postulante vnum ex eis eligi, plures si agere non placet, & si vnus velit diuidere, & alij gerere, fiet diuisio ceteris inuitis per officium iudicis, arg. l. & puto. ff. fa. erc. & l. communi diuidundo. nisi duo. §. cõi di. ff. Angel. in.

SYL.

* ¶ CASVS ¶ Quærebatur, ex quo tutores & curatores, rem pupilli, adolescentisque saluam fore satisdate tenentur supra eod. in princip. an si non satisdent, vel non idonee, negligentia doloue magistratus, qui satisdationem exigere debebat, is magistratus teneatur pupillo aut adolescenti: & videbatur quod non, quia nec contraxit nec quasi contraxit vt tutor aut curator, §. Tutores infra de oblig. quæ ex qua. cōtra. nas. nec aliquid promisit, vt fideiussor: quod si in administratione officij defecit, videbatur potius teneri reipub. quā pupillo, aut adolescenti: cuius contrarium deciditur. Visum enim est reipub. maxime interesse, pupillorum adolescentiumque res saluas esse; & ideo quo magis illis cautū esset, hanc actionem legislatores prodiderūt, quam etiam in eorum magistratuū hæredes intendi posse decreuere. Tenentur autē ex quasi delicto, dum officio suo male funguntur, & cum damno reipub. indemnitati pupillorum & minorum non prouident.] No. ergo, quod tutor & curator ex administratione obligantur: & non solum ipsi, sed magistratus, qui vel receperunt satisdationē minus idoneam, vel non receperunt. Item, quòd paria sunt, aliquid nō fieri; vel minus idonee. Item quod actio subsidiaria transit ad hæredes. Item, quod qui potest cogi à iudice, potest cogi captis pignoribus.

id est vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

¶ Non satisdantibus [illegible]ribus, vel minus idonee, tenetur magistratus, qui debebat cogere, & eius hæredes.

¶ Sciendum autē est, non solum tutores, vel curatores, pupillis, vel adultis, ceterisque [a] personis ex administratione rerum teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, [b] subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis [c] præsidium possit afferre. Subsidiaria [d] autē actio datur in eos, qui vel omnino a tutoribus vel curatoribus satisdari non

a ¶ Ceteris, vt furiosis & mente captis, vt sup. tit. 1. §. furiosi, & §. sed & mente captis.

b ¶ Accipiunt, vt magistratus: quod hic, vt diximus, inf. eod. §. neque autem.

* ¶ Expone accipiunt, id est accipere tenentur, * nō enim omnis magistratus tenetur, sed ij tantum, qui satisdationem accipere obligati sunt, qui tenentur, etiam si non exigant, vt hic.]

c ¶ Eis, id est pupillis, & similibus.

d ¶ Subsidiaria. scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malum dederit tutorem: vel vtilis negotiorum gestorum, quando malum curatorem: nam eadem vtilis in magistratum datur, † quæ in administratorem directa datur, & vsuræ veniunt, vt in prima. vt ff. de magistr. con. l. fin. & C. eo. l. penult.

† Contrarium tenet glos. in l. actio. ff. de neg. gest. & ibi Bar. vbi vide q

* ¶ Dic, secundum Hugo. quòd datur vtilis actio in factum, vt dixi in Comment. quæ subsidiaria vocatur eo quod deficientibus alijs remedijs conceditur, * l. quoties, & ibi glos. ff. de præs. ver.] Subsidiaria autem dicitur aptitudine, vt l. Aquiliæ actio dicitur pœnalis aptitudine, vt infra ad legem Aquil. §. his autem. nam nec illa semper pœnalis est, nec hæc semper in subsidiū datur: quia quandoque agitur, antequā cōueniant omnes tutores, vt colligitur ex ijs, quæ dicuntur in hac glo. circa fi. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo casu, conuenitur prius tutor vel curator, & postea magistratus, vt hic.

fit actio recta, & vtilis,

Tutores plures, & magistratus quo ordine conueniri possunt.

* ¶ Adde, quòd non solū conueniutur prius tutor, vel curator, verum etiā eorum fideiussor: quòd si nec ab eo satis exigi potest tūc demum agitur aduersus magistratum, l. aduersus. C. de magist. conue.]

¶ Si vero plures: & tunc aut omnes gesserūt tutelam aut curam, aut nullus, aut alter tantum. Primo casu omnes conueniuntur ante magistratum, ut ff. de admi. tu. Lucius. ij. §. pen. & de magistr. con. l. duo.

* ¶ Limitatur hæc conclusio secundum Doct. ut non procedat, quando tutores sunt diuersi ordinis, scilicet quia unus sit testamentarius, alter datiuus, d. l. Lucius, §. cum in testamento.]

¶ in secundo idem, ut ff. de administ. tu. si plures. In tertia subdistingue: aut fuit diuisa tutelæ administratio per iudicem uel testatorem, aut non. Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & non pro alterius, & postea magistratus in subsidium. ff. de administr. tu. l. Luc. §. pen. & C. de diui. tu. l. 2.

* ¶ Adde, quod licet hæc conclusio sit uera, non tamen hoc inferri potest ex d. l. Lucius. non enim apparet ibi diuisionem ullam factā esse per testatorem, uel iudicem: nec tex. ille se fundat in diuisione, sed in eo, quod ille tutor testamentarius erat, & suspectum alium fecerat ibi, Non est uisum &c.

¶ Sed tamen in quatuor casibus unus pro alterius parte tenetur, tamen post magistratum, scilicet si tutorem ut suspectū remouēdum non remouit, uel tarde remouit, uel remouendo iura pupilli prodidit, uel non exegit satisdationem rem pupilli saluam fore, cum uideret eum non soluendo, ut in dict. l. 2. Cod. de diui. tute. & ff. de admin. tu. l. Lucius. § penult.

Tutor vnus pro altero tenetur in quatuor casibus.

* ¶ Adde,

¶ Adde quòd his casibus prius est conueniendus contutor, quàm magistratus, vt dicunt Docto. in d. l. 2. & in specie Salic. col. 2. in 7. q.]* Intellige primum & secundum casum interueniente dolo, vel culpa saltem leui ipsius tutoris in non remouendo, aut tarde, contutorem. iuxta tex. in d. l. 2. nam alioquin nō teneretur iudicio tutel. l. qcquid. C. arbi. tu. Item adde quintum casum, qui ponitur per glos. in d. l. 2. s. si vnus nō instruat alterum de eo, qđ alter ignorat ad suam gestionem pertinere. l. Titium, §. tutores. ff. de administ. tut. Secundo casu conuenitur primo gerens: secundo magistratus: tertio non gerens: nisi in dictis quatuor casibus, vbi conuenitur etiam qui non gessit ante magistratum, vt C. de diui. tu l. 2. & ff. de admi. tu. l. etiam. & l. Aemilius in fi. & l. tres tutores † de hoc diximus in l. 1. ff. de tu. & ratio. distra. & in l. 1. C. de transf.

† Verba sequentia SYL. nō sunt in antiquis codicib.

* ¶ Vera conclusio est, quod siue non fuerit facta diuisio, siue facta fuerit, non tamen à testatore aut à iudice, sed ab ipsis tutoribus inter se, potest pupillus quem velit ex tutoribus in solidum conuenire, dicta l. 2. in 1. & 2. respon. hoc tamen fallit in tribus casibus, quos attigi hic in Comment. post doct. in l. 1. C. de transact.

ADDITIO. Et nota, quod in omnibus prædictis casibus pupillus conueniens tutorem præfertur ceteris creditoribus, l. dabimus, ff. de priui. credi. secus si conueniat iudicem. l. 1 §. priuilegium. ff. de magist. con.

curauerunt, aut non idonee [a] passi sunt caueri. Quæ [b] quidem tam ex prudentum responsis, [c] quam ex constitutionibus [d] imperialibus, etiam in hæredes earum extenditur Quibus [e] constitutionibus & illud exprimitur, vt nisi caueant [f] tutores & curatores, pignoribus captis coerceantur. [g]

¶ Actione subsidiaria non tenentur, qui tantum dant tutores: sed qui satisdationem exigunt. hoc dicit ex l. 1. §. neque. ff. de magist. cōuen.

[i] Neque autem Præfectus vrbi, [h] neque Prætor, neque Præses, neque quisquam alius, cui instar eorum tutores dandi ius competit, vt puta Proconsul, vel Proconsulis legatus, hac actione tenentur: sed ij tantummodo, qui satisdationem ex legibus, vel moribus exigere solent: nam cum huiusmodi actio quasi ex delicto nascatur, non possint peccare, nisi ij, quibus incumbit satisdationem exigere: quæ quidem cura ad hos maiores magistratus non pertinet, quippe qui si dant ex inquisitione, lex adeo confidit de eorum electione, vt releuarit sic electos ab onere satisdandi, perinde ac si dati essent testamento a parentibus, §. 1. supra eodem. fin autem dant sine inquisitione, solent satisdationis exactionem minoribus magistratibus mandare. l. 1. §. si curatores. ff. eod.

l. 3. & ff. de vent. inspi. l. 1. §. quid ergo.

* ¶ Neque. CASVS. Viso, quòd magistratus in subsidium tenentur, dubitabatur de quibus intelligeretur: & videbatur quod generaliter de omnibus, cum enim lex voluerit tutores & curatores satisdare, videbatur quod magistratus, qui tutores vel curatores darent quasi ex delicto actiōe subsidiaria tenerentur, si satisdationem non exigerent, vel minus idoneā. Quo non obstante respondetur, quod neque Præfectus, neque Prætor, neque Præses, neque quisquam alius, &c.

a ¶ Idonee. aduerbium est: & facit ad hoc. ff. de magistrat. conu. lege prima, §. sciendū. & §. exigere.

b ¶ Quæ. s. tutelæ actio subsidiaria, vel negotiorum gestorum, vt diximus.

c ¶ Responsis, vt ff. de magist. conue. l. 1. §. sciendum, & l. quod ad hæredem.

d Ex constitutionibus, vt C. de ma. con. l. 2. & in alijs græcis constitutionibus. sed aliter hæres tenetur, quia de dolo, & lata culpa tantū, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur, vt ff de mag. con. l. non similiter.

e ¶ Quibus constitutionibus. s. græcis.

f ¶ Caueant. s. rem pupilli saluam fore.

g ¶ Coerceantur. Facit ad hoc, ff. de administrat. tut. legitima, primo respon. & ff. de damn. inf. l. 4. §. & ff. de li. agnosc. si quis à liberis, §. si quis ex his, & Codice, de suspe. tut,

h ¶ Neque. Vrbi. Scilicet Romanæ, per excellentiam, vt supra de iure nat. §. sed quoties. Item facit ad hunc §. ff. de magistrat. con. l. 1. Sed contra est ff. de admi. tut. l. Aemilius. Sed distingue tria genera iudicum. Quidam possunt dare tutorem, & non exigere satisdationem, de quibus hic loquitur. Alij & dare, & exigere de quibus ibi dicit † Alij exigere, & non dare, vt tabelliones, & aliquis miles iustitiæ, cui talia committuntur, & isti tenentur in subsidium, vt supra de atti. tut. §. pen. & C. de magistr. con. l fin. Item æstimatores patrimonij pupillorum, propter quorum prauam æstimationem viliores fideiussores accepti sunt, vt ff. de mag. con. l. 1. §. diuus qui erant dādi pro rei qualitate, vt ff. de in ius vo. l. 1. & qui satis. cog. si vero.

† Et si differāt accipere satisdationē, vel expedite processum, vt hoc onus trāseat ad successorem, poterat conueniri in syndicatur, vt dict. l. 1. §. sciēdum. Iaso.

* ¶ Adde tex. apertū in l. cū ostendimus, §. vlt. de fideiuss. tut. Et nota, ꝗ in relatione faciēda, per eiusmodi æstimatores seu approbatores requiritur partis citatio, vt cōcludit Rom. consi. 72. circa primum, in princip.]

a Dan-

a ¶ Dandi, scilicet tantum.

b ¶ Solent. alias debent: sed isti nec debent, nec solent, vt diximus.

* ¶ Legendum, solent, vt ostendunt hic verba Theophili, intelligit enim Imper. eos, qui vel ex lege, vel consuetudine cautionem exigunt, vt sunt magistratus municipales, Defensores ciuitatum, Iuridicus Alexandriæ, & ceteri eiusmodi minores magistratus.]

† s. similis vt puta proconsul, legatus Proconsulis, præfectus Aegypti, et alij eiusmodi qui instar supra scriptorũ tutores dare possunt. l. 1. ff. d. tu. & cu. da. ab ijs.

Prætor, neque Præses prouinciæ, neque quisquam † alius, cui tutores dandi [a] ius est, hac actione tenebitur: sed ij tantummodo, qui satisdationem exigere solent. [b]

¶ [illegible]

Cõtinuatio.

¶ Nunc dicit quod supra, quibus modis tut. fin. §. fin. promisit. Accurs. Vel sic: Supra visum est de tutoribus & curatoribus, verum quia ij varijs ex caussis excusari solent, ideo merito subdit de excusationibus tutorum, & curatorum. Porcus.

¶ De excusationibus tutorum, vel curatorum.

¶ Tres liberi Romæ, & quatuor in Italia, & quinque in prouincijs, præstant excusationem à tutela, vel cura. Adoptiui vero non computantur. Nepotes vero in locum filij vocantur. Nec liberi mortui computantur, nisi pro rep. decesserint. Ang.

Diuisio.

Excusantur. ¶ Diuiditur hic titu. in 16. partes. In prima ponitur, qualiter quis ob numerum filiorum excusetur. In secunda ob negotia publica. In tertia, propter iurisdictionem. In quarta: propter litem præcedentem. In quinta propter numerum tutelarum. in sexta, propter paupertatem. In septima, propter infirmitatem. In octaua, propter imperitiam literarũ. In nona, propter inimicitias. In decima propter controuersiã status In vndecima, propter ætatem. in duodecima, propter militiam. In 13. propter studium artium liberalium. In quarta decima infra quantum tempus possit quis proponere excusationem. In decima quinta, qualiter quis excusetur à cura pupilli sui vel vxoris. In decima sexta, quod falsa excusatio non prodest. Partes de se patent.

SYL. ¶ CASVS in toto hoc titulo nõ potest aliter figurari: sed bene possunt assignari rationes priuilegiorum, pp quæ datur excusatio: ideo in hoc tantum, loco casus instabimus: verba enim, & sensus clarissimi sunt, Dicitur ergo, ꝙ numerus taxatus in tex. præstat excusationẽ: circa quod aduertas, ꝙ quo ad numerum non est ratio, quare magis tres, q̃ quatuor, vel sex posuerit: quia huiusmodi sunt positiui iuris. l. 1. §. pueritiam. & ibi glo. ff. de postu. Sed ratio priuilegij filiorũ est occupatio propria circa suos filios. Item fauor reip. expedit enim ciuitatem, & prouincias repleri hominibus, l. 1. ff. sol. mat. vnde imitatur ad generationem propter huiusmodi immunitates & hinc est, ꝙ arrogati & adoptati præstant generanti immunitatem, nõ patri ciuili: * quia occupatio, quam quis propria culpa incurrit, sibi debet imputari. capit. damnum de regul. iur. in 6. Itẽ quia quo ad patrẽ adoptiuum resp. alium ciuem non habet, sed eiusdem ab alio genitum, cui decet quòd præstet excusationem.] & emãcipatus similiter numeratur in numero filiorum.

Excusantur autem tutores, & curatores varijs ex causis. Plerumque † aũt propter [c] liberos, siue ĩ potestate sunt, siue emancipati. [d]

* Nepotes autem ideo non prosunt auo nisi patre defuncto, quia dum pater viuit, ipsi genitori prosunt. † aliàs th.

Non enim lex voluit in hac causa quempiam duobus prodesse, vt in exemplo nepotum ex filia licet videre, qui auo non annumerantur inter liberos, vt excusetur a tutela vel cura, propterea quòd patri, qui illos patriæ genuit prosunt. Ratio autem quare defuncti nõ prosint, est quia cessat ratio occupationis, item & causa fauoris, cũ respub. opera illorum vti amplius non possit. Aliud tamen statutũ est in ijs, qui in acie pro patria occubuerunt, ex ratione in text. relata. Quod vero nõ idem numerus filiorũ vbique excuset, ex eo potest videri inductum, quod respub. magis vteretur opera ciuium, quàm Italorum, & magis Italorum, quàm prouincialium, in dandis nominibus militiæ: ideoque maiori fauore prosecuta est eos, qui suis necessitatibus facilius & sępius succurrerent.] Not. quod liberi excusent à tutela. Item, quòd emancipatus iure ciuili quoad hoc cõnumeratur ĩ numero filiorũ. Item, quod tutela est munus publicum. Itẽ, quod filius legitimus tantum non præstat excusationem patri legitimo tantum, sed naturali. Item quod nepotes succedunt in locum filij. Item solos viuos numerandos. Item, quod defuncti in bello pro republica viuere credũtur per gloriam, & de ijs idem quod de viuis iudicatur quo ad beneficium patris.]

c ¶ Propter liberos, superstites, & incolumes, vt ff. de vaca. mu. l. 2.

* ¶ Adde, liberos esse debere legitimos & naturales l. 2. ff. de excusa. tut. SYL.

d ¶ Emancipati. nisi pater filio emancipato curator petatur; tunc enim non excusa-

tur

Si enim tres liberos superstites Romæ [a] quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouincijs [b] quinque, a tutela, vel cura potest excusari, exemplo ceterorum munerum. [c] Nam & tutelam, & curam, placuit publicum [d] munus esse.

¶ Sed adoptiui liberi non prosunt: [e] in adoptioné autem dati, naturali [f] patri prosunt.

¶ Item nepotes ex filio prosunt, vt in locum patris [g] sui succedant:

ltur a cura emãcipati, vt ff. eo. amicissimos. §. fi. † Vel dic, quod licet faciat contra stimulos naturales, tñ bene potest, vt ibi innuitur. ¶ Adde, quod iste intellectus est verissimus, quicquid dicant Iac. de Are. & Bart. vt aperte probatᷓ ex verbo, oportere, ibi posito, & declarat optime Bal. ibi.

a ¶ Romæ. Hoc est in ciuitate Romana, & vsque ad centesimũ milliarium, vt ff. de offic. præ. vr. l. 1. §. cum vrbem.

* ¶ Adde, ꝙ in §. cum vrbem extenditur vrbis appellatio, non Romæ: idque ea ratione, quod Principis beneficia late sunt interpretanda. l. fi. ff. de constit. princ. quam interpretationé non reor in hac materia admittendam, tãquam restrictiuam commodi pupillorum.

b ¶ In prouincijs. Sed numquid illæ prouinciæ, quæ aliàs habent Ius Italiæ, & hoc habebunt? Respond. non, quia illud propter tributa conceditur eis, vt ff. de censi. l. 1. & fin.

* ¶ Ad interpretationem huius glos. vide omnino Alcia. lib. 12. dispunct. capit. 21. vbi pulcherrime differit, quale esset ius hoc Italicum, quę commoda afferret, & quã multis nationibus olim fuerit concessum. Quæ autem dicantur prouinciæ, & vnde, docet idem Alciat. in l. notionem. §. continentes, ff. de verb. sign.

c ¶ Munerum, id est onerum ciuilium, vt decurionatus, secus si patrimonij sit onus, vt ff. de vaca. mu. l. sextũ decimum. §. numerus, & §. quæ patrimoniorũ, & l. his oneribus. 1. respon. & C. qui num. libe. l. 1. lib. 10.

¶ Tunc enim exigitur maior numerus secundum Bartol. in l. semper. §. 1. ff. de iur. immu.

** Adde, ꝙ munera ciuilia, & munera publica pro eodem supponuntᷓ l. fi. §. hæc. ff. de mu. & hon. præterea scire oportet, quòd gl. errat dicens, quòd hic numerus filiorum excusat in decurionatu: nam decurionatus est honor. l. a decurionatu. ff. de vac. mu. cõstat itaque hunc numerum nõ excusare ab honoribus, sed solum a muneribus ciuilibus. l. 2. §. 1. eo. titu. de vac. mu. & ideo aptius ponetur exemplum muneribus personalibus, de quibus meminit. l. 1. & vltim. ff. de mu. & hono.

¶ Item secus in honoribus, vt ff. de vac. mune. l. 2. §. numerus, & l. in honoribus.

† Item secus in oneribus, quæ honori inhærent, vt ff. de vac. mune. l. sextum decimum, §. numerus.

d ¶ Publicum, Auctoritate; nam datur inutilitatis, vt C. de decur. l. nullus lib. 10. & facit. ff. de verb. sign. l. pupillus. §. munus, & l. mun⁹ proprie. & ff. de mu. & ho. l. 1. § illud. Sed cõtra, ff. eo. l. athletę. §. tutela. Sed non est publicum munus (vt ibi dicitur) vtilitate, licet auctoritate, vt hic dicitur: sed vtilitate publicũ est secũdario, qa expedit reipublicæ, &cet. vt supra đ ijs, qui sunt sui, vel alieni iuris §. fin. Item contra. ff. eod. spadonem. §. qui accepit, & l. nõ tantum. §. non omnia. Sed licet ibi generaliter remissionem publicorũ munerum habuit, tamen in generali remissione non continetur tutela, vel cura fauore pupillorum, & adultorum, † sicut & aliàs de generali dicto quædam excipiuntur, vt ff. de leg. 3. l. vxorem. §. felicissimo. & ff. de procur. Pomponius. 1. respõ. & ff. de lib. leg. l. Aurelio, §. Caius.

* ¶ Adde, quòd regula, quæ habet, quod dispositio generalis generaliter est intelligenda limitatur in 15. casibus, de quibus hic in nostris Commen. vberrime differuimus.

e ¶ Non prosunt. Et hoc dico ad excusationem; sed bene acquirebant ei. s. patri adoptiuo. vt hic. & ff. de va. mu. l. sextum decimũ, §. adoptiui. maxime hodie, cum nihil ad patrem adoptiuum trãseat, vt sup. de adoptio. §. sed hodie.

* ¶ Intellige istum text. generaliter tam in adoptatis quocunque, quam in arrogatis, ex rationibus in positione casus adductis.

f ¶ Naturali patri. Licet adoptiuo non prosint, vt supra proxim. respon. † & secundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali patri, id est auo vel proauo, prosunt, scilicet arrogauti, cum transeant in familiam eius, vt supra de adoptio. §. sed hodie. in fi. §. & §. seq. & secundum hoc fiet hic mentio illius noui iuris, & punctabis ibi, naturali patri.

g ¶ In locum patris. Apparet quod eo mortuo tantum prosunt: eo autem viuo non prosunt, vt hic, cum dicit, In locum patris, &cet. & l. 2. §. non solum. ff. eod. & C. de ijs, qui numero li. l. 3. lib. 10. Sed numquid omnes loco vnius computantur? Respondent quidam, quòd non. Sed contradicunt leges expresse: nam loco vnius numerantur quotcunque sunt, vt in græca lege. ff. eodem. l. 2. §. quotcunque. nam etiam in successione loco vnius computantur. vt infra de hæred. quæ ab intesta. §. filius. ar. ff. de contra tab. l. ... §. 1.

ADDITIO. Hoc est mirabile, cum auus habeat curam, & onus alendi eos; sed ratio est,

... ista ẽ ... rior sñ ... g. quia SYL. ... ꝙ habe... te, non debeo vti cõtra te, fallẽ vbi tu participas de eodem, sñ Christ. pl. si iudex circũuẽto. ff. đ mu. & ho. alias secus SYL. vt in d. l. amicissimos.

† Ab eo tñ excusant 12. liberi, vt tenet glo. in l. si qs decur.

C. đ decu. li. 10 ꝗ approbãt Angel. & Por. hic. licet gl. in l. 1. C. de ijs, q nu. libe. dicat, ꝙ requirãtur 16.

† Et sic generalis immunitas SYL. nõ extẽdit ad munus publicum auctoritate, & vtilitate priuatum: & ita nec ad reale ordinarium SYL. riũ, sed extraordinarium sic, vt notat Bar. & Dy. i d. §. qui accepit.

est, quia prosunt patri suo, & non debent prodesse duobus. Ioan. Fab.
** Ratio quare loco vnius computentur est, quia non sensit respub. beneficium ab auo, nisi ex generatione vnius filij.]

scus in multis læderetur: & econuerso: quæ ratio traditur a Theophilo in Instit. Græcis.] Not. quòd procurator fisci durante eius officio excusatur a tutela. Item, quòd cessante causa impedimenti cessat immunitas. Itē quòd vtilitas publica auctoritate, & vtilitate præfertur publicæ auctoritate, sed non vtilitate.]

ex filia, non [a] prosunt.

¶ Filij autem superstites [b] tantum ad tutelæ vel curæ muneris excusationem prosunt, defuncti autem non prosunt. [c] Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solos prodesse, qui in acie [d] amittuntur. Ij enim, qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere [e] intelliguntur.

¶ Administrans res fisci excusatur a tutela [illegible] administratione [illegible] administrantes fisci.

¶ Item Diuus Marcus in Semestribus [f] rescripsit: eum, qui res fisci administrat, a tutela, vel cura, quamdiu administrat, [g] excusari posse.

¶ Absens causa reipublicæ, a tutela [illegible] tutela [illegible] absentia [illegible] non [illegible] fisco. [illegible]

a ¶ Non prosunt. Quia nō sunt in potestate sua, vt supra de pat. po. §. fi. hæc ratio non est bona, vt supra eo. in princ. dicit. n. de emancipato: vnde dicas, nō prosunt auo materno, quia alij† prosunt, vt C. qui num. libe. l. 5. & l. fin.

** † l. patri, vtei co mor suo, auo paterno.

b ¶ Superstites. id est viui.
c ¶ Defuncti. Idem & in nō natis, licet conceptus, q a quo ad hūc casum non sunt pro iam natis, vt ff. eodem. l. 2. §. qui autem in ventre.
* Ratio est, quia non habentur pro iam natis, vt alij prosint, sed solum, quo ad eorum cōmodum. l. qui in vtero la 1. ff. de sta. ho.]
d ¶ In acie. s. Principis, vt supra de adopt. §. feminæ.
* ¶ Adde, in acie amissos etiam eos dici, qui accepto vulnere in conflictu, alibi pp illud vulnus periere. l. 1. §. 2. ff. de incen. rui. nau.]
e ¶ Per gloriā viuere. Nota mortuum viuere per gloriam, vt ff. ad l. Aquil. qua actione. §. si quis in colluctatione. Et contra quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati, vt ff. de cōtra tab. l. 1. §. 1. & §. pen. in fi. & ff de do. inter virum, & vxo. l. cum hic. §. si donator. (aliàs. §. si seruus) vbi seruus viuit, & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile, vt ff. de re. iur. quod attinet. & l. seruitutem.
¶ Præclare Cic. Philip. 9. His enim (inquit) maiores nostri, qui ob rempub. mortē obierunt, pro breui vita diuturnam memoriā reliquerunt, & Plau. in Capt. quisquis per virtutem perijt, is numquam interit.
SYL. ¶ Item Diuus. [illegible] sic figuratur. Quæsitum fuerat, an administrans res fisci excusaretur a tutela: & videbatur quòd non, quia cum tutela etiam ipsa sit munus publicū, vt supra ostensum est, non videbatur impediri ex alio munere publico. Sed cōtrarium dicitur ex eo, * quia fieri nō posset, quin dū rebus pupilli vel adulti operā daremus, fiscus in multis læderetur.

f ¶ In semestribus, id est in sex mensibus, quibus dabant operā studio. Nam alternis sex mēsib⁹ dabant operam Imperatores bello & studio, vt ff. de orig. iur. l. 2. § ex ijs, in princ. vltimæ chartę, vel dic, quod nomen erat libri illis sex mensibus compositi: quod in idem recidit. — Semestre quid.
¶ Tu dic, quòd sicut annales dicebantur ex eo, quod anni unius res gestas continerent: ita semestres libri, * in quibus lex mensium rescripta constitutionesque descriptæ erant. Hos D. Marcus scripsit, ut hic, & in l. pactum. ff. de pact.] — SYL.
g ¶ Administrat. qui dicitur procurator fisci, & facit ad hunc. §. sup. de cur. §. itē loco.
** Extende ad omnes, quibus princeps curam alicuius rei propriæ, uel publicæ commisit, ut sunt exactores tributorum, præfecti annonæ, præfecti uigilum, mensores frumentarij, rationales.]
[illegible] Idem si administrat res aliorum principum. Io. Fab.
* ¶ Item qui. Casus positio clara est, & ratio ipsius est, quia si quis & pupillaribus, & publicis rebus, uellet uacare. necessario aut pupilli, aut reipub res negligētius curarentur, ut dictum est in præced. §. uel dic (ut alias dicebam) quod tutela respicit utilitatem publicā secundario, in exemplo autem huius & præceden. §. uertitur utilitas publica principaliter; & ideo tutela præponderat.] — SYL.
** Ideo autem susceptam iam tutelam finita absentia recipiunt statim, nec anni uacationē habent, quia ius reponit illos in eo statu, in quo erant ante absentiam, nec priuilegium illud uacationis anni tributum a lege simpliciter tum ad resumendas uires, tum ad curam suarum rerum instituendam, in præiudicium tutelarum iam susceptarum ope-

operatur, quia immunitas à tutelis eatenus tantum vires habet, quatenus nominatim priuilegium indultum est. l. non tantum. §. non omnia. iuncta l. spadonem, §. qui accipit, ff. eo. tit.] Not. quod absentia causa reipubl. præstat excusa-tionem a munere de nouo delato: sec⁹ ab antiquo. Item quod durante absentia datur curator.]

a ¶ Absunt. vel absuturi sunt, vt ff. de procu. l. filiusfamilias, §. fin.

¶pro quã-diu, sic l. 1. in princ. ff. de ope. nou. nũc.

ADDITIO. Quia paria sũt esse, vel de proximo sperari, l. pen. ff. de test. mil. Aret.

* ¶ Abesse reipub. causa qui dicãtur, liquet cum ex multis alijs legib. tum ex l. Item ij. ex l. Reipublicæ. ex l. Abesse, & seq. ff. ex quib. cau. maio.

¶ Item qui reipublicæ causa absunt, [a] a tutela, vel cura excusãtur. [b] Sed & si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde reipublicæ causa abesse cœperint, a tutela, vel cura excusantur, [c] quatenus † reipublicæ causa absunt: & interea curator loco eorum datur, qui, si reuersi fuerint, recipiunt onus tutelæ. Nã nec anni habent vacationem, vt Papinianus libro quinto Responsorum scripsit: nã hoc spacium habent ad nouas tutelas vocati.

¶ Habens publicam potestatem, a tutela habet excusationem .... nona iam suscepta.... .... tantum, §. ... ff. eod.

¶ Et qui potestatem [d] aliquam habent, se excusare possunt, vt Diuus Marcus rescripsit: sed [e] susceptam tutelam deserere non possunt.

stratum, l. potestatis. ff. de verbor. significat. * Sed in l. cos. proconsularis potestas interpretanda est imperium, & auctoritas Proconsulis.]

e ¶ Sed susceptam, vt supra proximo, §.

** Rationem diuersitatis inter absentem causa reipub. & magistratum, circa tutelam iam susceptam, hanc esse cẽseo, quia qui republ. causa absunt, plerũque interim quicquam in rem suam agere prohibentur. l. legatus. ff. de lega. quæ prohibitio nõ cadit in gerentibus magistratum, & ideo non mirum, si legislator ipsos reipub. causa absentes ob huiusmodi incõmodum releuauerit interim ab onere tutelæ iam susceptæ. l. eum qui. ff. de iureiur.]

Milites a bello missi quot annos excusationis habent.

b ¶ Excusantur. Hoc primum responsum loquitur, quãdo eo existente in absentia reipublicæ causa, datus fuit tutor, vel curator: quo casu, perpetuo excusatur, si per viginti annos militauerit, vel compleuerit militiæ spacium, & non ignominiose missus est. Alias qui infra quinquennium missus est, puta quia infirmus, nullam habet excusationem: qui post quinque annos, habet annum: qui post octo annos, habet biennium: qui post duodecim, habet triennium: qui post sexdecim, habet quadriennium: qui post viginti, excusationem perpetuam habet, vt dictum est, ff. eodem. l. sed & milites. §. 1. 2. & 3. & 4. & 5. & § quandoque vsque ad §. qui autem post.

c ¶ Excusantur. Si hoc postulauerint prius, & etiam alium actorem, vel curatorem petierint, alias non, vt C. si tut. reipu. cau. l. 1. & ff. de admi. tut. tutores, § qui se.

SYL. ¶ Et qui potestatem. CASVS. non figuratur. & ratio clara est fundata i administratione principaliter publica. Not. summarium. Item, quod multa impedium ur facienda, quæ facta tenent.]

d ¶ Et qui potestatem. Vt quia sit Præfectus vigilum vel annonæ, vt ff. eod. l. administrantes & similes, qui potestates vocãtur, vt C. de mo. mult. l. eos, secus si sit circa latus principis: cœptam enim non complebit, vt ff eo. l. iurisperitos.

SYL. ¶ Dic potestatem, id est publicum magi-

SYL. * ¶ Item propter. ...... est clarus. Ratio dubitandi poterat esse periculum subtractionis instrumentorum pupilli, ceteraque alia quæ referuntur ab imperat. in Authẽt. vt ij qui obligat per hi. se ha. res mi. in prin. ex quibus videbatur, quod tutores vel curatores non solum excusandi essent, sed remouendi: cuius contrarium decidiitur, nisi de omnibus bonis, vel hæreditate cõtrouersia existat, quia tunc quasi de capite agitur, capitalesque excitantur inimicitiæ, ob quas etiam quis excusatur a tutela §. inimicitiæ, infra eodem, & ideo prouidendum fuit, ne ex hoc tutor moueretur ad subtrahendum ipsi pupillo iura sua: at in cæteris litibus aliud placuit, quia neminem tam impium fore creditum est, vt cum tanta existimationis iactura, fraudulenter in rebus eorũ, qui suæ fidei essent commissi, versaretur: proinde cum vsus postea docuisset, ob lites quoque leuiores non raro pupillos adultosque suis facultatibus spoliari a tutoribus, & curatoribus nouissime hæc regula per supradictã Auth. correcta est.] Not. quòd potest esse lis inter pupillum, & tutorem durante tutela. Item, quòd ex maxima lite etiam ciuili finitur tutela. Item quòd q. hæreditatis pupilli maxima est, & æquiparatur q. de omnibus bonis, cum verisimiliter nihil habere possit proprium, qui acquisiuit patri illuctutque quicquid quæsiuit.]

Institu. I a Nisi

¶ Propter litem, quam quis habet cum pupillo, non excusatur a tutela, nisi sit omnium, vel maioris partis bonorum. h.d. ex l. propter. ff. eo.

¶ Item propter litem, quam cum pupillo, vel adulto tutor, vel curator habet, excusari non potest: nisi forte [a] de omnibus bonis, † vel hæreditate [b] controuersia sit.

¶ Tres diuersæ tutelæ non affectatæ, donec durant, præstant excusationem. h.d. ex l. tria. ff. eod.

¶ Item [c] tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præstant vacationem, quamdiu administrantur: vt tamen plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

a ¶ Nisi forte. immo & sine forte, vel etiam si de maiori parte bonorum pupilli sit controuersia, vt ff. eo. l. propter litem, 1. respon. & facit. C. eo. l. si vt allegas, & sup. de auctorita. tuto §. si. & C. qui da. tuto. pos. l. creditorem, sed hodie non potest creditor, vel debitor, esse tutor, vt in Authent. vt ij qui oblig. per §. 1. collatio. 6.

* ¶ Adde, quod d. Authent. non habet locum in creditore modicæ summe, secundum gl. Bar. & alios in Auth. minoris. C. qui da. tu. poss. & latissime Marsil. consil. 103. numer 29.

b ¶ Hæreditate. scilicet ipsi pupillo a patre delata, vel à quocũque, non curo: propter magnitudinem enim litis ponit de hæreditate. ** Intellige text. nostrum de hæreditate paterna indifferenter, siue in ea contineatur tota maior ve pupilli substantia, siue non, l. si pupillum. ff. eo. etenim plerumque omnia pupilli bona in hæreditate patris consistũt hucque, veluti quod frequentius eueniat legislatores respexere l. nam ad ea. ff. de legi. in reliquis autẽ litibus dispiciemus, vtrum cõtrouertatur de omnibus bonis, aut plurima eorum parte d. l. propter. ff. eo. vnde recte Sali. interpretatur d. l. si allegas. in hæreditate, in qua agatur de maxima parte bonorũ pupilli]

* ¶ Idem in quæstione status, vt notatur in §. item is, infra eod. nam controuersia status mortis accusationi æquiparatur, vt ibi inquit. Accur.

SYL. ** ¶ Item tria. CASVS apertus est, & ratio ipsius est difficultas rationum conficiendarum, l. si is qui. §. fi. ff. eod. & ne multitudine negotiorum tutore onerato res pupillares male administrentur: quæ ratio cessat in tutela complurium fratrum, qui idem habent patrimonium. quia, vt ibidem dicitur, non numerus personarum, sed diuersitas patrimonij, diuersæque rationes conscribendæ expendi debent. Affectatæ autem tutelæ, vel curæ ea ratione non prosunt, quia qui sponte & volens oneri se subiecit, non est illi succurrẽdum. l 2. § si quis tamen. & §. fi. ff. si quis ca. & c damnũ de reg. iur. in 6. Not. quod affectatum onus non excusat. Item, quod tutor plurium pupillorum fratrum, dicitur tutor vnius tutelæ tantum.]

c ¶ Item tria onera. Nota, dicit onera, quatuor enim posset habere tutelas, quæ sibi excusationem non darent, si sint leues, vel leuissimæ, † vt hic. † Item nota, quod dicit, tria onera: tres enim posset habere, & tamen pro vna computãtur, puta fratrum, vt sequitur. Non enim numerus pupillorum plures tutelas facit, sed patrimoniorum separatio, vt ff eod. tria. & l. si is. Item quod dicit nõ affectatæ: nota, nam si dedisset operam, vt affectasset eas habere, non prodessent, quia non viderẽtur onerosæ, vt & aliàs qui data opera reipublicę causa abest, vt ff. ex quibus cau. maio. l. & qui data. & facit ff. si quis cau. lege secunda. §. simili, & ff. ad leg. Corn. de fal. l. vxori. §. 1. iuxta illud: Hoc portat leuiter, quod portat quisque libenter. Item hæc tria onera in domo vna esse sufficit: vt si pater, vel filius gerat, omnes excusentur: sed non cõputentur, nisi ob alium tutorem teneantur. vt ff. eod. l. diximus, §. fin. & l. sequen. & ff. de ritu nup. si quis tutor.

SYL. ** Adde, quod etiam vna tutela, si tam diffusa, & negotiosa sit, vt pro pluribus cedat, excusat ab onere secundæ tutelæ. Nam in his excusationibus attenditur ad difficultatem administrationis, l. si is qui. ver. ceterum. ff. eo. Item honorarius hoc nomine non computatur, vt ff. eo. l. spadonem, §. si ciuitatis.

* ¶ Honorarius tutor est, qui honoris tantum gratia datur, non vt administret. l. 3. §. si patens, ff de admi. tu.]

ADDITIO. Item duæ excusationes imperfectæ diuersi generis, puta duæ tutelæ cũ duobus filijs, non faciunt vnam plenam, l. excusatur, §. amplius, ff. eo. Ang.

SYL. * ¶ Sed & propter. CASVS clarus est, & in vtroque casu ratio exprimitur in tex. Noluerunt enim ll. quempiam obligari ad impossibilia, & præterquã quod satis inhumanũ esset, vt qui suo labore victum sibi quærere necesse habet, aliena negotia suis posthabitis agere cogeretur. tunc etiam damnosum esset pupillo hunc habere, quia vel segniter res eius gereret præ inopia, vel non ex fide, l. pen. ff. eo. quę rationes militant etiam in casu aduersæ valetudinis. Quid enim tã impium excogitari posset, quã vt is, qui ne suis quidem negotijs superesse potest, aliena curare

* † quia eas affectasset vt. l. spadonẽ. §. vlt. ff. eo.

* † quia affectasset vt. l. [...] §. vlt. ff. eo. † Item si altera ipsarũ, vel etiam quarta sit proueniens sit breui tẽpe finiẽda. puta inf. semestre. l. eũ rm. 1 ptr. ff. eo.

rare compelleretur, cum summo etiam pupillorum dāno? No. ꝙ paupertas non præsumitur, sed debet probari. Item, ꝙ præstat excusationem à munere publico. Item, ꝙ non omnis mala valetudo præstat excusationē, sed ea, propter quam suis rebus superesse non potest.

¶ Paupertas, & infirmitas, propter quam quis non potest proprijs negotijs superesse, excusant. h. d. ex l. paupertas, & l. non solum. in fi. ff. eo.

¶ Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam Diui † fratres, quam per se Diuus Marcus rescripsit, si quis imparem [a] se oneri iniuncto possit docere. [b]

¶ Item propter aduersam [c] valetudinem, † propter quam ne suis quidem negotijs interesse potest, excusatio locum habet.

¶ Qui literas nescit, a tutela excusatur, tametsi aptus sit negotij gerendis. h. d. ex l. athletæ. §. fi. ff. eod.

¶ Similiter eos, qui literas nesciunt, [d] esse excusandos Diuus Pius rescripsit, quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

¶ Datus tutor in testamento propter inimicitias, excusationem habet: qui vero promisit administrationē, excusationem perdit. h. d ex l. athletæ. §. dat & l. spadonem. §. 1. ff. eo. Aret.

† M. Antoninus, & L. Verus.

† Intellige suam non ēt suorū, vt patris, & filiorū quia tune non excusar̄, sicut nec ab alijs muneribus personalibus l. vlt. C. qui morbo.

* ¶ Adde, quòd & in pluribus alijs casibus fauetur paupertati contra ordinarij iuris regulas, quos videre est relatos apud Alci. l. 1. de uerbor. signif. quod tamen limita nō habere locum, ubi quis incidisset in paupertatē culpa sua: quæ ordinata esset ad casum paupertaris, nam tunc nusquā ei subuenitur, l. bona fides. ff. depos. l. pen. de iu. do. & tradit Alex. late in l. quamuis. sol. mat. nisi alias fame periturus esset, vt ait Alex. vbi sup. & Deci. in c. pastoralis. §. verum. coll. 3. de appel.]

l. non solum. §. fin. & seq. duabus, ll. vsque ad §. sunt & alij. Sed quidam ex supradictis, etsi velint, non admittunt: vt surdus, & mutus, vt ff. de tu. l. 1. § pen. & §. fi. Quare dic, ꝙ quātū ad eos improprie ponit̄ excusatio, vt inf. eo. §. minores.

** Declara hoc procedere in tutela delata postquam inciderint i morbum. nam tūc nec uolentes admitterētur, l. agnato. §. ult. ff. de leg. tu. secus aūt si fianr surdi, aut muti, post susceptam tutelam. d. l. post susceptam. & l etiā si tutor. ff. de. auct. tut. ratio aūt est, q̄a hoc casu possūt cōstituere actorē suo periculo, qui tutelam gerat. §. fin. supra de cur. qđ non licet in priore casu, quia datio eorū in tutores nulla ē.]

SYL.

* ¶ Similiter. CASVS. Dubitatū fuit an qui literas nesciunt tutores, vel curatores dati possent: & videbatur ꝙ sic, si apti essent ad gerenda negotia l. athletæ. in fi. ff. eo. cuius contrarium deciditur, quia cum tutor facere inuentarium teneatur, & rationes scribere, qui autem literas nescit, id est qui nec legere, nec scribere nouit, (ita enim hic accipiendum est) hæc nō nisi per alium facere possit, ex qua re tam ipse tutor, quam pupillus, facile possent damnificari, merito constitutum est, vt potius excusetur. Et hic est verus sensus huius §. quem apertius explicaui hoc loco in Commen. & conciliaui cum l. athletæ. ff. eodem.] No. ignorantiam literarum excusare a munere publico. Item, ꝙ quamuis sit quis diligens ad administrandum negotia, si nescit literas, reputatur insufficiens muneribus publicis.]

Paupertas aliqñ non excusat a tutela.

a ¶ Imparem. id est si non habeat tātum in bonis, quantum & pupillus cui datur tutor, vt hic, & ff. eo. l. paupertas, alias autē dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis, vt ff. de accu. nonnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperem & imparē oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatē, vt tutelę superesse non possit. cū forte in agro eum tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio, cū hoc munus magis obsequio personæ, quā in aliqua erogatione cōsistat: vnde paupertas talis nō nocet, dummodo possit superesse tutelæ, vt ff. de mu. & hon. cura. § inopes, & inf. tit. 1. §. fi.

SYL.

¶ Adde communiter teneri, paupertatem distingui arbitrio iudicis, attēta qualitate personarum, & patrimoniorum, nisi aliter nominatim cautum sit, vt per doct. in l. si constante. in 1. q. Bart. ff. sol. matr.

b ¶ Docere. id est probare.

c ¶ Aduersam valetudinē. Vt si est surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detentus, vt C. qui mor. l. 1. q morbus prout durauerit, excusat: sed furor non excusat, sed interim curator datur, secundum Ioā. vt ff. eo.

d ¶ Literas nesciunt. Et simplices sunt, vel rudes: aliud si sunt sagaces in negotijs: tunc enim non excusantur, vt subijcit, quamuis & e. vt ff. eo. athletæ, §. pen. & fi. Et not. literatū ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus, † vt C. de postu. l. 2. & in Authent. de iudi. §. 1. coll. 6. Et no. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.

† Sic iure cano. illiteratus non p̄t obtinere beneficiū vt ca. cū nīis. extra de concess. præb. vbi per Inoc.

* ¶ Literas nescire hoc tex. qui dicantur, de-

I 2 clara,

clara, vt in formatione casus.

* ¶ Item si propter inimicitias.

In primo dicto dubium faciebat, quòd cum quispiam datur tutor testamento post inimicitias contractas, videtur quodammodo remitti odiũ: & ideo non videretur, quòd deberet excusari. l. athletæ. §. dat. ff. eo. cuius contrariũ respondetur. Nec obstat supradicta præsumptio, quia iste text. loquitur, quando ex aliquibus coniecturis appareret datum fuisse tutorem ob inimicitias, vt scilicet debitis, & negotijs implicaretur: vnde cessat præsumptio reconciliationis, vna enim præsumptio tollit aliam. i. non est, digest. quod met. caus. Ratio autem decidendi habetur in lege prima, Cod. si prop. inimic. libro decimo. Secundi autem dicti ratio est, quia promittẽs se administraturum, videtur iuri se excusandi renunciare, l. spadonem, §. 1. ff. eo.] Notabilia clara sunt ex lectu. tex.]

¶ Item si propter inimicitias [a] aliquem testamento tutorem pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationẽ: sicut per contrarium non excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum † promiserant. [b]

¶ alias promiserunt.

¶ Ex eo quod quis non cognoscit patrem pupilli, non excusatur a tutela. h. d. ex l. spadonem, §. fin. ff. eodem. Aret.

¶ Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quod ignotus [c] patri pupillorũ sit, Diui fratres rescripsere.

Inimicitia tribus casibus excusat a tutela.

a ¶ Inimicitias. Vt quia ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo vexetur. Et nota quod tribus casibus excusat inimicitia, vt si ideo dedit, vt dictum est, vt hic. Item & quando interuenit † post testamentum. Item (secundum quosdam) † etiam quando ante testamentum, si tamẽ fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testamentum facta fuit, & non capitalis, quia videtur remisisse, ex quo in testamento dedit tutorem, vt ff. eod. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera, Prius vt & inf. eod. §. inimicitiæ.

* † . f. capitalis, §. inimicitiæ. infra eo. & d. l. athletæ, §. dat *

& male, SYL. quia ex testamento præsumit facta recõciliatio.

* ¶ Errat Accur. circa sensum versic. Nisi positis in dicto § dat. intelligendus est enim in capitalibus, prout loquitur regula, vt sit bona exceptio: pro cuius §. vera & plena interpretatione vide hic nostros Comment. * Quod autem attinet ad non capitales, illud in vniuersum tenendum est, minime præstare excusationem a tutela, §. inimicitiæ. infra eod.

b ¶ Promiserant. Licet aliàs habeant excusationem, vt hic, & ff. de test. tut. l. ex sententia in fin. & hoc vbi promisit, vel sic se iactauit.

* ¶ Intelligendus est text. in promissione secundum quod loquitur etiam §. primo. in l. spadonem, vnde sumptus est: iactationes enim à regibus non considerantur. l. fin. & ibi doct. ff. de testa.] Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eum confirmauerit, vt in dicta l. ex sententia, & tunc de cętero erit tutor. ff. ad l. Corn. de Fal. lege vxori. §. primo, Accursius. SYL.

¶ Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non fuit secuta, præstant vacationem a tutela. hoc dicit ex l. athletæ, §. dat. ff. eod.

¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum, vel adultorum exercuit, si [d] capitales fuerunt, nec reconciliatio

¶ Non esse. CASVS facile poni potest in tã aperta regula * cuius dubitandi ratio potuit esse, quod traditur in l. illud, & l. fin. ff eod. SYL. si extranei, & alterius prouinciæ homines, tutores eligantur, competere ius se excusandi si quidem perabsurdum videbatur dari quempiam tutorem ab illo, quem numquam cognouisset: attamen deciditur cõtrarium: & ratio est quia quamuis ignotus quis sit ex visu (ita enim accipitur hic verbum, ignotus) potest esse cognitus aliter: veluti ex testimonio bonorum virorum de illius morum honestate, & vitæ probitate: amare enim possumus inuisa: & ita intelligitur text. incognita aliquo modo nequaquam. Not. ignotum tutorem dari posse.

c ¶ Ignotus. sed is excusatur, quia ibi domicilium non habet, vbi datus est, vt ff. eod. l. fin. in fine.

¶ Inimicitiæ. CASVS facilis est, & ratio manifesta. nõ enim præsumuntur iura tuendos esse pupillos ab inimico paterno: inimicitiæ enim præsumuntur durare cum filijs ex identitate voluntatis, & sanguinis. Not. non omnes inimicitias excusare, sed capitales tantum. * Item, quod ille, qui fuit inimicus patris, censetur etiam inimicus filij, licet pater decesserit.]

Inimicitiæ dicũt capitales dupliciter.

d ¶ Si capitales. Capitales accipe, vt quia accusabat eum de aliquo crimine, quod ingerebat pœnam capitis, id est status vel quod ingerebat pœnam sanguinis, vel quia insidiabatur morti ipsius: secũdũ Azo. Et nota hic fieri aliquid ratione inimicitiæ, quod non fieret alias sic ff. de arb, non distinguemus

mus,§.cum quidam, & l.licet autē. & ff. de li.ca.si pariter. Nam inimicus. iudex esse nō potest, vt ff. de procura.l.filiusfam.§.fin.& l.vel exilio.

SYL. ¶ Quæ dicantur inimicitiæ capitales,declarat Bart. in l.3. §. fin. ff. de adi. leg. * quod & ego larius hic in Commen. pertractaui.]

interuenit, a [a] tutela, vel cura solent excusare.

¶ Qui passus fuit controuersiam status a patre pupilli, habet vacationem. Aret.

¶ Item is,qui status cōtrouersiam a pupillorum [b] patre passus est, excusatur a tutela.

¶ Maior septuaginta ann. a tutela se excusat: minor 25 & miles,nec volentes admittuntur.

* Adde, quòd sūt & alij plurimi effectus inimicitiæ, vt, ꝙ inimicus nō admittatur ad perhibendum testimonium, l.testium, ff. de testi. quinimmo si examinetur non facit iudiciū, Bart.l.maritis. in princip. de quæst. nec ad accusādum ēt in notorijs,Roma. consil 323. Item excusatur vasallus si ex hac causa nō fuerit petitum inuestiturā intra annum & mensem .cap.1.quo tem. mi. inuesti.pet.de.vbi glo. & plures alios effectus recensuit Alcia. lib.1.de verb.signific. Animaduertendum tamen est, ꝙ inimicitiæ ex propria culpa prouenientes nō excusant, Deci. in c.vt debitus col.7.de appellat. Et quomodo probetur inimicitia , est text. vbi Ias.late hoc prosequitur, in l. liberi . C. inoffic.testam.

a ¶ A tutela. vel datiua, vel legitima : si aūt testamētaria,dic,vt sup.in gl.Vt quia,&c. † (margin: † in §. itē si propter.)

* ¶ Item is. CASVS facile figuratur. Ratio huius regulæ pendet a superius dictis : nā cū ex cōtrouersia status oriantur inimicitię capitales, vt dicit glo. in §.præcedente,super vers.capitales.sequitur , quod est iusta causa excusationis ,§.inimicitiæ, supra eod. Maxima enim ignominia afficitur is , qui super statu inquietatur,nec non eius coniuncti. l. 1.& 2.ff.de li.cau. No.summarium.**item, ꝙ ille,qui passus est quæstionem status, censetur inimicus,& excusatur.

b ¶ A pupillorum patre , vt quia pater pupillorum quandoque dixit hunc, quem dat modo tutorem,suum seruū fuisse,vel libertum, istæ enim sunt quæstiones de statu, vt infra de actio. §.præiudiciales. † Et est rō , quia mortis accusationi hæc quæstio similatur, vt ff. quod met.cau. isti quidē.§.1.idē est econtra ,si hic mouit quæstionem status ipsis pupillis, vt ff.eo.athletæ.§.amplius.† (margin: † Adde pulchrum text.in l.nō solum,§.si status, ff. de proc.)

SYL. ¶ Item maior septuaginta. CASVS clarus est.Ratio primi dicti est, quia senex impar putatur oneri:& quia semper apud Romanos senectuti idem honor tributus est, qui & magistratibus,l.semper.ff. de iu. immun.Sicut ergo datur excusatio magistratibus & potestatibus, ita & senibus.Ratio autem secūdi dicti est,quia qui alterius auxilio eget , non pōt alteri auxilio esse : & qui suis rebus regendis impar est , non debet eidem committi administratio aliorum . Ratio autem tertij dicti est propter publicum interesse , ne à militia distrahantur, ob quod plurima sunt in iure priuilegia eisdem concessa . Not. summarium.

(margin: † Intellige istud verū si non studiose, vel ꝑ calumniā mouit q̄stionē vt ibi,alias secus secūm Ang.hic.)

h.d. ex l.2. ff.eod. ex l. fin. C.de legi. tuto. & l. militiæ , C. qui da. tu. pos.Aret.

¶ Item maior septuaginta [c] annis a tutela, & cura se potest excusare . Minores autem xxv. annis , olim quidem excusabantur:nostra autem cōstitutione prohibentur ad tutelam vel curam aspirare:adeo, vt nec [d] excusatione opus sit .

c ¶ Item maior septuaginta annis , scilicet iam cōpletis . vt ff. de iur.imm.l.3.& ad Sc.Trebel.l.qui filium & filiam.§.1.alias non esset maior,vt ff.de min.l.3.§.minorem. † Sed in alio personali publico munere statuitur tempus.55. annorum,vt C.qui ætate.l.fi.lib.10.

(margin: † Qñ autē reqratur annus cōpletus vel sufficiat cœptus : vel qñ tempus requiratur de momento ad momētum,dic vt ibi per gl. Bar.& docto.Ang.)

¶ Ratio autem differentiæ assignatur, quia administratio vnius prouinciæ est maius onus quam vnius tutelæ. Vel secundū Christo.hoc factum est, vt plures inueniantur tutores fauore pupillorum.] Et no.ratione senectutis aliqua fieri , quæ alias non fierent, vt hic, & ff. de iure immu.l.semper.1.respond.& C.de postu.prouidendum.

* ¶ Adde,ꝙ in re dubia , confusisque testimonijs, potius creditur antiquioribus, gl.& doct.in l.cum quid.in ver.nouum, ff. si cer. per. in habēda quæstione incipitur à iunioribus,l.1.§.1.de quæstio. Tabulæ quoque testamenti penes antiquiorem deponuntur.l. vlt. de fide instrum . Sic, ceteris paribus, senior sedet digniore loco glo.§.aliā. infr.de bon.possess. Et primus requiritur in cōsilijs dandis Rom. sing.81 .per c.1.de contr. apud par.ter.Item dispositio testatoris loquens de maioribus,interpretatur de maioribus nat. Alexand.consi 4.lib.4.& plura alia senectutis priuilegia tradit Felyn. ca.in nostra,col. fi.& c.quoties.3.nota.de testi.

d ¶ Nec excusatione Sed in larga significatione etiam qui prohibentur, excusantur,vt ff. de postu.l.1. §.initium, & C. qui morbo, l.vnica, & ff.de tute.l.1 .§.pen.& fi.& inf.eo. §.penul.& fin.& facit ad hoc, ff. de re iud.l. eius est nolle.

a ¶ Constitutione. C. de leg. tu. l. fin. & facit supra de fidu. tu. § fin.
b ¶ Subite. facit ad hoc in Authent. de sanc. episc. §. 1. coll 9 & ff. de eden. l. si quis ex argẽtarijs, §. penult.

Qua constitutione [a] cauetur, vt nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus; cum sit inciuile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrãdis egere noscuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelã vel curam subire. [b]

¶ Idem & in milite [c] obseruandum est, vt nec [d] volens ad tutelæ onus admittatur.

c ¶ Idem & in milite, scilicet in militia existente: secus in veterano, quod dic, vt diximus supra eod. §. item qui reipublicæ.

* ¶ Adde, ꝙ in hoc differunt, quia miles in militia existẽs nec volẽs admittitur, vt dicitur hoc in loco: veteranus autem recte quidem dat̃ tutor, sed potest se excusare, nisi vocetur ad tutelã filiorum conueterani, vel militis. l. vlt. C. de excus. vetera.]

¶ Ad hoc autem, ꝙ aliquis sit miles, sex sũt necessaria, vt diximus in Authent. de mand. prin. §. fi. & in l. pen. ff. ex quibus cau. maio. & inf. de mili. testa. super rub.

d ¶ Nec volens. Et ita ipso iure non tenet datio, vt hic, & C. qui da. tut. pos. l. militię nisi à commilitione detur, vt ff. eo. propter magistratum, § fi. †

† Sed Iac. de Are. ibi tenet contrariũ & illũ tex. intelligit in veterano. SYL.

** Adde ꝙ & plura alia interdicta fuere militibus fauore militiæ, ne ea abstraherẽtur, vt l. filiusf. §. milites. ff. de proc. l. militem. l. qui stipendia. C. de proc. l. milites, C. loca.] Aliud in cælesti militia, vt in clerico qui admittitur vsque ad quartũ gradum, vt in authen. de san. episc. § presbyteros, quam habes. C. de episc. & cler. super l. generaliter.

¶ Adde, ꝙ illud, quod dicitur de quarto gradu, non probatur l. sed potius cum tutela reguletur ab hæreditate, dicendum est, ꝙ sicut hodie admittitur vsque ad 10. gradũ ad successionem, ita ad tutelam l. 1. §. 1. ff. de legi. tut. de iure autem canon. possunt suscipere tutelam intuitu pietatis etiam promoti, non tamen coguntur, nisi quando alius tutor nõ reperitur. c. peruenit. 86. distin.

SYL.

¶ Docentes Grammaticam, vel Rhetoricã, vel Medicinam, vel Romæ, vel in patria sua, intra numerum deputatum, excusantur à tutela. hoc d. ex l. si duas. § 1. ff. eo.

¶ Itẽ Romæ. CASVS sic figuratur, vt sup. in alijs casibus: cuius rõ est in prõptu, ne distrahant̃ à tã proficua & necessaria disciplina, sicut dictum est de militibus. Not. ꝙ omnes hi docentes artes triuiales excusantur.]

¶ Item Romæ Grammatici, [e] Rhetores,

e ¶ Grãmatici. i. magistri de Grãmatica: & idẽ dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas. i. Dialecticos: ita vt oẽs, qui docent triuiũ, excusentur vt hic & ff. eo. si duas. §. 1.

Scientiæ triuiales excusant tutores.

** Adde, quòd in d. l. si duas, sophistarum verbo significantur qui oratoriã artẽ Græce docerent, sicuti & in l. vnic. C. de profess. qui in vrb. cõst. lib. 12. quæ fuit interpretatio Ant. Aug. Iuriscõ. Hisp. ac vtriusque linguæ peritissimi. Vix enim probare possum, ꝙ significentur philosophiæ professores, vt ex. Cic. lib. 1. de nat. deo. docuit. Aldob. cũ ibidem. Iurisconf. Paulus inferi agat de Philosophis.]

Et hoc si doceant Romæ, vbi est communis patria, vt ff. ad mun. l. Roma. & hic. Item si in patria sua, vt hic subijcit. Item oportet, quod sint intra numerum. Habebat enim quælibet ciuitas numerum secundum quantitatem, & Grammaticos, & Dialecticos & Rhetores, & Physicos siue Medicos. ita tamen quod nulla vltra decem haberet, quibus hanc immunitatem daret, vt ff. eodẽ. si duas, §. fi. Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Musicam, Astronomiam, Geometriam, & Arithmeticam: nam non videntur habere excusationem, vt ff. eo. Geometræ.

Sciẽ quadriuiales non excusant a tutela.

* ¶ Quid gl. appellet triuiũ vel quadriuiũ declarat hic Christ] Quid de legum doctoribus? Non excusantur nisi Romæ, vt ff. eo. sed & reprobari. §. fi. & §. pen.

Doct. ll. an excusent̃ a tutela.

** Adde, ꝙ ratio diuersitatis ea est secũdum Aldob. meum, quia non ita passim permittebatur leges doceri, vti alias scientias aut artes. nam eas tradi fas erat tantum Romæ, & Constantinopoli, quę & ipsa Roma vocatur & Beryti. §. hęc autem tria. in proœ. ff. vnde non mirum si alibi docẽtes contra decretũ principis non potiuntur priuilegijs ab eo concessis, cuius voluntati non parent. ca. ex eo. de reg. iur. lib 6.] vel nisi in consilium principis sint assumpti, vt ff. eo, iurisperitos. Vltra numerum autem, vel extra patriam suam nemo excusatur, nisi sint aliqui multũ disciplinati, vt ff. eo. sed & reprobari, §. amplius. Item Philosophos, qui docẽt in naturalibus, constat excusationem habere, vt ff. eo. sed & reprobari. §. amplius.

Philosophi a tutela excusãtur.

* ¶ Not. ex hac glos. ꝙ propter excellẽtem scientiam à communibus iuris regulis recedimus. Sic ex delicto ad bestias damnatus, propter singularem scientiam veniam consequi poterit l. ad bestias. de pœnis. Eadem ratione & qui alias legitimus est dispensari poterit, vt in Episcopum eligi possit, cap. innotuit. de elect. sicut & duplex sacerdotiũ consequi, c. de multa. in fi. de præb. quod fusius explicat And. Alc. lib. 1. de verb. sign.

¶ Qui

& Medici, & qui in patria sua † has artes exercent: & intra numerum sunt, a tutela & cura habent vacationem,

¶ Proponens vnam excusationem, & nō probans, potest intra statuta tempora, aliam proponere & probare. hoc dicit ex l. propter. ff. eo. Arec.

¶ Qui autem † vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam nō probauerit, alijs vti a intra tempora b constitura non prohibetur.

¶ Constitutus intra centesimum lapidem habet quinquaginta dies ad proponendum excusationes a die scientiæ: constitutus vero vltra, habet vnam diecam pro quolibet vigesimo milliari, & triginta dies: dummodo nō sint pauciores quinquaginta. h. d. ex l. scire. ff. eo.

¶ Qui autem excusare se volunt, non appellant: c sed intra quinquaginta dies d continuos, ex quo co-

SYL.

¶ Qui autē vult. CASVS. Fuit dubitatum, an habens plures excusationes, si vnā proponat tantum, & eam non probet possit alias postea proponere & probare: & videbatur, quod nō, quia proponēdo vnam ex pluribus, illi videtur se astrinxisse, & alijs renunciasse, argu. l. si mulier. §. vlt. ff. quod met. cau. l. cū prætor. ff. de iud. l. illud. ff. de acquir. hær. contrarium tamen deciditur ea rōne, quia cum excusationes sint separatæ, non præsumitur quis per propositionem vnius, alteri renunciare. l. quoties duplici inte. ff. de regul. iur. expressa enim remissio ipsius non extenderetur ad alia, secundū Bart. in l si domus, ff. de ser. vrb. præd. maxime quia inducta ad excusandum, sicut est propositio vnius causæ, non debent inducere contrarium effectum. l. legata inutiliter. ff. de adi. leg. cum si. Not. quod proponens vnā excusationem, cum habeat plures, non videtur alteri renunciare, sed potest intra tempora statuta illis vti.

† Cōcor. cū hoc §. c pastoralis, cū gl. sup verbo, audiātur. in prl. extra de exce.

a ¶ Alijs vti. dummodo in initio omnes proposuerit secundum quosdam: † alias nō potest, vt ff. eod. scire oportet. §. scire autem. Vel (quod verius) secundum Ioa. dic, quod illud, quod ibi dicit, quod similis est ei, qui se non excusauit, qui omnes prius non proposuit, verum est, quo ad non nominatas: quia oportet, quòd adhuc proponat, si non est lapsum tempus, vt hic, & ff. eo. propter litem §. 1 & ff de except. nemo. & ff. de transac. cum ij. §. si prætor.

† Et tunc sufficit qđ vnā probet & hic tpa currunt et si ignorauerit ius sibi cōpetere secundum Doc. hic.

SYL.

¶ Et hæc solutio vera est, & tenenda, licet verba videantur a principio velle omnia esse proposita] contra. C. de inoffic. test. contra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit, quia sibi esset contrarius, & ita verum est.

b ¶ Tempora. Quæ sunt ista tempora, habes infr. prox §

SYL.

* ¶ Adde, quod ad proponendum excusationes & earum causas allegandū dantur quinquaginta dies cōtinui, & amplius, secūdum dispositionem. §. sequentis: sed ad illas propositas prosequendum probandumque, & diffiniri hoc negotium faciendum, datur quadrimestre. l. quinquaginta, ff. eo.

SYL.

¶ Qui autem excusare. ¶ Casum nō expedit figurare, quia terminus hic statutus, vtpote positiui iuris, non habet in se certā rationem, & litera plana est. * Exquirenda tamen est ratio, cur non liceat appellari, & videtur esse in promptu: nam testamentarius ideo nō appellat, quia non datur appellatio a facto priuati l. 1. in princ. ff. de appell. legitimus vero, quia à dispositione. l. appellari nō potest. l. si qua. ff de verbor. signific. In datiuo vero potest assignari ratio ex l. fin. ff. de appellat. recip.] Not. quod a tutela non appellatur, sed excusanda est intra quinquaginta dies. Item, quod tales quinquaginta dies sunt continui. Item, quod tale tempus currit à die scientiæ. Item, quod quilibet tutor potest se excusare. Item, quod dicta est 20. milliariorum. Item, quod inductum ad augmentum non debet operari diminutionem.]

c ¶ Non appellant. Sed contra. ff. de appellationibus recipien. l. cum in vna. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationem. sed ab ipsa datione appellari non potest, vt hic, & ff. quando appel. sit. l. 1. §. siquis tutor, sed in alijs muneribus contra. quia à datione appellatur, vt C. de appel. l. 2. qui. & C. de tēp. & te. l. 1. & C. de decurio. l. 2. lib. 10.

Appellari an possit ab iniunctione munerum.

¶ Ratio differentiæ est propter maius periculum in muneribus vtilitate & auctoritate publicis, ideo celerius expediri oportet, vt assignant communiter doct.]

d ¶ Intra quinquaginta dies. Ita tamē, quod infra quatuor menses contineātur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se forte datū circa finem quatuor mensium, vt ff. eo. quinquaginta. arg eius quod est ff. ad l. iul. de adult. marit. §. præterea, & hoc secundum quosdā. Vel dic, quod hi quatuor mēses currūt a die cognitionis, sicut & quinquaginta, &

hoc quantum ad cursum causæ. Sed initiũ est vsque ad quinquaginta dies, & sic parũ vltra duos menses potest hæc causa durare post quinquaginta dies: & sic intelligit̃ prædicta l. quinquaginta. Et quod ibi dicit in fine, ex die nominationis. subaudi, & cognitionis: alias vero regulariter trienio durant lites, vt C. de iudi. properandnm. in princ.

SYL. ¶ Tu respon. quòd hic à die scientiæ intelligitur vtrumque tempus, quia aliter præscriberet̃ prius cognitioni 4. mensium, quã propositioni, quæ habet tẽpus vtile: cuius contrarium est in §. præterea. quia ibi vtrumque tempus datur ad incipiendam accusationem, nec potest illud inconueniens oriri quod hic.]

gnouerint [a] se esse tutores, vel curatores datos, se excusare [b] debent, cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunque dati [c] fuerint tutores, si intra centesimum lapidem [d] sunt eo loco, vbi tutores dati sunt: si vero vltra centesimum lapidem habitant, dinumeratione facta viginti [e] millium diurnorum, & amplius triginta dierũ: [f] † qui tamen [g] (vt Scæuola dicebat) sic † debent cõputari, [h] ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

¶ Tutor simpliciter datus, intelligitur datus vniuerso patrimonio. hoc dicit ex l. propter. §. licet ff. eo.

¶ Datus autem tutor,

a ¶ Cognouerint. Sed numquid in dubio præsumetur eum scire, vel ignorare? Respõ. videtur, quòd semper scire præsumatur, etiã ex die nominationis, saltem ex tunc quãdo ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse, vt C. de peri. tut. l. si tutor. Sed tamen contradico. s. vt præsumatur semper eum ignorasse, nisi probetur eius scientia, vt ff. de admin. tut. hoc autem. & C. qui mil. non pos. super serui. lib. 12. & ff. de prob. verius. Nec obstat prædicta l. si tutor. quia ibi publice erat notum: vnde nec iste tutor potuit ignorare, vt ff. de iu. & facti igno. regula. Vel quod dicit ibi, Idque liquidis probationibus ostenderis. s. eo quod non probetur contra: vel aliter, vt ibi solet dici.

* ¶ Not. ex hac glos. quod licet regulariter ignorantia præsumatur, c. præsumitur. de reg. iu. li. vj. hoc fallit, in publice notis. quòd vsque adeo verum est, vt ne iuramento quidem eiusmodi ignorantia probetur, secundum Ias. in §. sed istæ. col. 20. infra de actio. Hanc tamen limitationem declara, nisi & tunc subsit probabilis causa ignorantiæ, veluti ob absentiam seu distantiam loci, in quo id notum est, aut propter diuturnum morbum præsentis in ciuitate, aut ob alia multa, quę impedimento sunt, ne etiam publica sciantur, vt late comprobat And. Tiraquellus suo tractatu de Retractu. §. 36. glo. 2. nu. 57.]

b ¶ Se excusare. scilicet dãdo initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigẽdo in scriptis per libellum, vt ff. eo. scire oportet. §. oportet. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur, vt ff. eo. l. excusare. Accur.

** Intelligas libellos supplices, non autem libellos (vt barbare hodie nominantur in foro) quibus actor actionẽ suam proponit, & reo edit. sensus igitur est [illegible] §. oportet, qđ † is, qui se excusare velit, debet excusationem ipsam viua voce apud iudicem excusationis causam allegando testari, aut † aliàs apud acta, aut supplices libellos dare. Deinde verò probanda est causa excusationis, demum ferenda sententia, qua admittatur, aut reijciatur excusatio.]

† aliàs qđ

† aliàs dẽt

ADDITIO. Quod facit, vt terminus datus ad opponendum seu excipiendũ, intelligatur etiam datus ad opposita seu excepta probandum, secundum Christo.

c ¶ Dati fuerint. Siue à testatore, siue à lege, siue à iudice, vt infra tit. 1. §. 2.

d ¶ Lapidem. id est milliarium. lapidibus etenim significabantur milliaria.

* ¶ Hoc patet ex Plin. lib. 3. cap. 5. & passim apud T. Liuium.

e ¶ Viginti millium. Vt pro vnoquoque die viginti milliaria computentur, vt ff si quis cautio. l. 1.

f ¶ Triginta dierum, scilicet debet dari terminus, intra quem se excusent. Vel dic excusare se debent facta dinumeratione triginta dierum &c.

g ¶ Qui tamen. Repete, debent se excusare intra illos viginti dies: qui tamen &c.

h ¶ Computari. Caueas, ne fallaris in hac computatione: si enim per centum milliaria abest, vel minus, tantum habet dies quinquaginta: si autem abest vltra, etiam per vnum milliarium, habet pro quibuslibet viginti milliaribus vnam diem: & sic pro centum milliaribus habet quinque dies: cum quinquies viginti faciant centũ: item forte † vnum diem. quia vltra est per milliarium vnum, vel parum plus. Item triginta dies habet: & sic habet 36. dies: & ita est in deteriori conditione qui remotior est. Sed tamen, vt subijcit, ita est facienda computatio, ne sint minus, quam l. dies. Et sic apparet, quod nisi per 21. dietas vel plus sit vltra centesimum milliarium, non prodest adiectio 30. dierum, vt hic, & ff. eo. scire. §. aliud autem.

† Est de hoc aperta decisio i l. 2. ff. de verb. sign.

¶ Datus autẽ. CASVS. Dubitabatur simpliciter

plicitter dato tutore vel curatore, an vniuersę hęreditatis tutor esset & videbatur, quod non censeretur datus, nisi bonis illius prouincię, in qua est l. non solum. §. & qui testamento. ff. eo. Sed contrarium dicitur, si simpliciter datus est, quia ad totum datus intelligitur, cum natura tutelæ sit, vt prius personam tueatur secundo bona, quæ cum sine distinctiõe aut limitatione indefinite cõmissa sint, omnia intelligunt cõmissa. Illud. n. quod dicitur i d. §. & qui testamento habet locum, vt possit se excusare non autẽ, quod ab initio non intelligatur datus ad totum. Nota, quod dicitur in tex.

ad vniuersum patrimonium [a] datus esse creditur.

¶ Qui tutelam alicuius gessit, non cogitur postea eiusdem pupilli esse curator. h. d. ex l. curator. C. eo.

¶ Qui tutelam alicuius gessit, inuitus curator eiusdem fieri non [b] compellitur: intantum, vt licet paterfamilias, qui testamento tutorem dedit, adiecerit se eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curam suscipere non cogendum, [c] Diui † Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Maritus, etiam si se immiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. h. d, ex l. 1, §. si ff. eo

¶ Ijdem rescripserunt, maritum [d] vxori suæ curatorem [e]

a ¶ Patrimonium facit. ff. eo. propter litem. §. fina. Sed contra, sup. qui da. tu. pos. §. certæ. Solue vt ibi.

SYL. ¶ Qui tutelam. CASVS sic figurari potest. Dubitabatur, an qui filij, cuius tutelam gesserat, eiusdem curã gerere astringeretur, & videbatur quod sic, * quia cura est munus publicum, ad quod suscipiendum omnes coguntur, sup. eo. in princi. nec eo quod tutelam eiusdem gessit, videtur esse excusandus, tum quia nisi sint tres tutelę, non excusant, tum quia, quando iniungitur cura, iam finita est tutela pubertate, & tutela finita non præstat excusationem. §. item tria. supra eo] Sed contrarium respondetur. sufficit enim vel in paucis amici labore consuli, l. tutori. C. de negotijs gestis. No. quod curator esse non cogitur quis illius, cuius fuit tutor. Item quod curator inuitus à testatore non datur.]

b ¶ Non compellitur, quasi sufficiat ei tantum seruisse, vt Cod. de negotijs gestis tutori.

c ¶ Non cogendum. Facit ad hoc. C. eo. tit. curator. Sed contra est ad hunc. §. C. eo. libertas. §. fi. Sed speciale est in liberto, vt non excusetur, licet tutor fuerit.

* ¶ Ratio est, quia cum ab eo libertate donatus fuerit, quo nihil carius sub sole esse potest, minime æquum visum est, vt se excusare possit, quo minus persoluat gratitudinis officia illi, à quo tanto munere affectus fuerit.]

SYL. * ¶ Limita nisi per fideicommissum manumissus esset, aut propria pecunia emptus, l. nequaquam. & l. libertum. §. qui propria, ff. eodem.]

* ¶ Quod dicitur in text. Diui Seuerus &c. Alciatus lib. 3. cap. 8. Dispun. mauult legere, Verus, quod is cum Antonino imperauit. Sed certe nihil impedit, quo minus legam⁹ etiam Seuerus vt intelligamus de Lucio Vero Commodo Marci Antonini fratre, quem cum imperij consortem sibi fecisset, etiam Seuerum nominãdum censuit, vt diserte enarrat Bud. in l. si adulterium ff. de adul. † aliis Verus.

** Quem tamen reprehendit Ani Augu. libro, quẽ scripsit ad Modesti. intelligens per Seuerum, & Antoninum, Seuerum patrem, & Antoninum filium, fuisseque Seuerum patrem Antonini magni, quod quidem multis testimonijs cõfirmat, & mihi verius videtur.]

¶ Ijdem rescripserunt.

¶ CASVS. Quærebatur, an maritus esse posset curator vxoris, & videbatur quod sic, quia procurator & curator æquiparantur, at potest esse procurator, l. maritus. Codice de procurat. ergo & curator. cuius contrarium deciditur, & intelligitur secundum gloss. quod datio non tenet, dicta l. maritus. Codice qui da. tut. poss. mutuus autem amor impeditiuus donationis, est etiam impeditiuus curæ, propter remissionem, & propter timorẽ scandali, si ante finem curæ vellet eum remouere vt suspectum, §. suspectus. ij. infra titu. primo, quod non est in procuratore, qui ex simplici voluntate reuocatur, § mandatum, infra, mand. sed an hæc ratio consistat, vide quæ annotaui ad glo. super versic. excusare. vbi veram rationem attuli. SYL.

* ¶ Adde, quod maritus potest dari curator vxori ad litem, secundum Speculat. in titulo de curat. paragrapho. Vt autem. versicul. sed numquid vir. quem sequitur Baldus in lege prima, in fine, ff. eodem, dicens, quod ita seruatur in practica. idem tenet Barto. in leg. si quis. §. vltimo, ff. de procurat.]

d ¶ Maritum. Idem de sponsa, vt ff. eod. leg. 1. §. fina. Maritus põt esse pcurator vxoris.

e ¶ Curatorem, Sed procurator potest esse,

esse, vt C. de procur. l. maritus. ideo autẽ non ponit hic tutorem: quia aliqua vxor non est pupilla. vt sup. de nup in prin.

Mari⁹ nō ꝓ̃t esse tutor vxoris.

a ¶ Excusare Improprie ponitur. Nam & si vellet, non admitteretur, vt C. qui da. tu. pos. l. maritus: Et est ratio, quia propter affectũ vxor omnia si bi remitteret. †

† Istud dictũ gl. reprobatᷣ, & ẽ tõ, q̃ reuocatio ꝓcuratoris pendet ex mero arbitrio dñi vt ff. mã. §. itẽ mandatũ. secũdum Ang. hic.

* ¶ Ista ratio reiecta est à Doc. tam in d. l. maritus. quã in l. 2. C. de procu. quia eadem viget in mandato. & nihilo minus potest esse procurator. Vera ratio est, quam considerat ipse imperator in l. licet. C. eo. ne scilicet fiat fraus Senatusconsulto prohibenti nuptias contrahi inter curatore, & adultas: sic enim ad eũ casum res perueniret, in quo ab initio consistere non potuisset.] Et hæc omnia sunt vera, vbi datus sit curator postquam fuit spõsus vel maritus, si vero prius fuit tutor vel curator, non posset postea esse maritus, vt Cod. de interd. matrimo. per totum titu.

datum excusare [a] se posse, licet se immisceat. [b]

¶ Falsis excusationibus liberatus, non est excusatus, h. d. ex l. 1. C. si tut. vel cur. fal alle ex.

¶ Si quis autem falsis [c] allegationibus excusationem tutelæ meruerit, non est liberatus [d] onere tutelæ.

SYL. ¶ Adde hodie secus de iure canonico, c. pe. de secun. nup.]

¶ Item hic maritus, qui post matrimoniũ fuit datus curator ignorans forte alium debet petere substitui, vt C. eod. l. amplissimi. & l. licet.

b ¶ immisceat. Sed si alius, scilicet de prædictis, qui excusationem habẽt, se immiscuit, non posset excusare, vt C. si tut. vel curato. fal. all. 2.

SYL. * ¶ Adde, quod ratio est, quia suscipiendo videntur iuri suo tacite renuntiare, verum hoc fallit in multis casibus, quos enumerat glo. in d. l. 2.

¶ Si quis autem. CASVS clarus est, & eius ratio * * dubitandi poterat esse. quod statutum est in sententia, vt scilicet lata ex falsis caussis non sit ipso iure nulla. l. prima, §. item eum, ff. quæ sen sine appellat. rescind. l. cum putarem, ff famil. erciscun. tamen deciditur contrarium, & ratio decidendi est manifesta, ne quis ex sua improbitate commodum consequatur. l. 1. Codice, si tuto. vel cura. fals. alle. ex * * non obstat ratio dubitandi, quia illud procedit in sententia diffinitiua, secus in decreto vt hic, quia est ipso iure nullum, nec vlla requiritur restitutio.]

Falsum est immutatio veritatis.

c ¶ Falsis. Vbi veritas fuit mutatã. Nam falsum nihil aliud est quam immutatio veritatis, vt in Auth. de fide inst. in princ. coll. 6,

** Adde, legendum esse, imitatio, ex Græco exemplari, vbi habetur vox, mimisis. & ita verti etiam Haloan.]

d ¶ Non est liberatus. Immo ex tempore dationis tenetur, vt C. si tu. vel cura. fal. alle. l. in fi. & facit ad hunc. §. ff. de re iu. Diuus. & de excep. qui agnitis. & C. si ex fal. instru. per totum tit. Quid si est iniusta excusatio licet non falsa, vel nõ gratiosa? Respon. potest adhuc idẽ dici, vt non teneat in minoris præiudiciũ vt C. si ex fal. al leg. l. 1. Quid si per ignorantiam? Respon. idem, vt C. si ex fal. alleg. l. vlt. licet aliàs sententia gratiosa teneat, vt ff. ad trebel. seruo in tuto. §. cum prætor.

¶ De suspectis tutoribus, vel curatoribus.

¶ Crimen suspecti descendit ex lege duodecim tabularum, & Prætor Romæ, & Præses in prouincia de eo cognoscit. hoc dicit ex l. 1. ff. eo.

SCiendum est

¶ De suspectibus tutoribus, vel curatoribus.

Supra visum est de tut. & cur. ac etiam eorum excusationibus, verum quia hi aliquãdo non excusantur, immo inuiti tanquam suspecti remouentur, ideo de his subdit. Porcus. Continuatio.

* ¶ Adde, quod facere suspectum tutorem, est detegere & iudicia approbare suspicionis causas. l. 2. C. de vsu. pup Alc.]

SCiendum. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in quinque partes. Primo, vnde habuit exordiũ crimen suspecti. Secũdo, qui possunt de suspecto cognoscere. Tertio, qui possunt fieri suspecti. Quarto, qui possunt accusare tutorem de suspecto. Quinto, quibus causis quis fit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid sequitur. Secunda ibi, Datum. Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi, Consequens. Quinta ibi, Suspectus. Ang. Diuisio.

SYL. ¶ Sciendum. CASVS non figuratur vsque ad § ostendimus. * Sed loco casus admonendi sumus verba l. 12 tab. quarum mentio habetᷣ hoc principio, sic se habuisse. Suspecti tutores remouentur. Et alibi: Intercessor rei malæ saluiaris ciuis esto. Hinc intelligitur, quomodo suspecti crimen ex l. 12. tabu. descendat, ex quo enim ea lege cautum est, vt suspecti tutores remoueantur, ex tali dispositione deprehenditur, hoc inter delicta annumerari. Quid ergo dicemus (inquit Pau. ad Rom.) lex peccatum est? absit, sed peccatum non cognoui nisi per legem: nam & concupiscentiam non nouissem, nisi lex dixisset. Non concupisces.] No. quod crimen suspecti tutoris descendit a l. 12. tab. item, q̃ maiores magistratus de hoc cognoscunt tã Ro-

Romæ quam in prouincijs, & per cōsequēs est delegabile.

a ¶ Suspecti crimen. id est huius criminis accusationem scilicet de suspecto. Vel simplicius, crimen suspecti. i. suspicionis.

suspecti [a] crimen ex lege [b] duodecim tabularum descendere.

¶ Datum est autem ius remouendi tutores suspectos Romæ [c] Prætori, [d] & in prouincijs præsidibus [e] earum, & Legato [f]

** Adde, quod suspecti tutoris iudicium. l. 12. tabul. capitale fuit, vt apud Ciceroné annotasse se ait P. Manutius libro de leg Ro.

b ¶ Ex lege. Ex quo est legitimum crimen, numquid se inscribet qui accusabit? Respond. potest dici, quod sic, vt X^r. de priua. delic. l. fin. & de mu. & hono. resct. ipso. §. si quis. Alij contra, vt ff. eo. l. 3. §. præterea. Sed illud potest intelligi, quādo sine accusatore res procedit. † Aliud est, si cum accusatore, vt dictum est supra.

† Quo casu iudice per inquisitioné ꝓcedente,

* ¶ Quomodo suspecti crimen ex l. 12. tab. dicatur descēdere, docui in formatione casus. nam ita dicitur, q; ab ea lege vetetur.

SYL. non oporteat causā suspicionis exprimere, nec sequitur infamia secūdum Bal.

* Et adde, quod quamuis legitimū dicitur quodcunque ex l. descendit, non recte tamen quispiam dixerit crimen legitimum, sed ex l. descendere intelligitur, eo quod ab ea vetetur puniaturque, vel interpretemur secundū glos. præced. crimen pro accusatione. hoc enim vsitatissimum est l. 2. C. de gen. abo & l. 1. C. de ijs qui ad eccle. cōfu. pro resolutione autem q. glo. dic, quod aut agitur ciuiliter tm̄, vt vel remoueatur tutor, vel vt ei vti suspecto curator adiūgatur. iuxta l. si tutor. ff. eo. & nulla requiritur inscriptio: aut criminaliter, vt remoueatur, & ob crimen condemnetur & tunc exigitur, & sic primo casu interueniet procurator, in secundo non, vt dicit Barto. quem alij seq. in l. 1. ff. eod. in fin.]

¶ Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accusator non sit tutor, vt remoueatur? Respō. Infamia, vt inf. eo. §. suspectus.]

SYL.

¶ Adde, quod per hoc non requiritur inscriptio, quia infamia est intrinseca, & sequitur ex ipsa remotione absque sententia, vt dicit Bart. vbi sup. in actione de dolo.]

¶ Item quia quandoque erit puniendus vltra remotionem, vt infra eodem. §. sed si quis præsens.

** Et hoc casu talis erit, vt calumniose accusans suspecti tutorem, extra ordinem arbitrio iudicis puniatur, prout punitus fuisset ipse tutor pro qualitate criminis si cōuictus fuisset. l. & in priuatis. ff. ad turp.]

c ¶ Romæ. Sic in auth. de defen. ciui. §. decreto. coll. 3.

d ¶ Prætori. Et illi, cui a Prætore mandata est iurisdictio, vt ff. eo. l. 1. §. 1. Sed dicūt quidam quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem, & dicunt tantum esse speciale in legato à Proconsule, vt ipse possit remouere, non sic in legato à Preside, sed

Proconsulis.

¶ Quilibet tutor potest de suspecto accusari: & etiam patronus, dummodo ei fama conseruetur, secus in alijs. hoc dicit ex l. 1. § ostendimus, ff. eod. Aret.

cognoscere tantum potest.

e ¶ Præsidib. Sub hoc vocabulo continetur Proconsul. vt ff. de offic. præsi. l. 1.

f ¶ Legato Proconsulis, id est delegato a Proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictionem: ergo remouere non potest, vt ff. ad tut. l. 1. §. suspecti. quæ est contra. Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi generale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum comprehendat. vt ff. de offic præsi. l. 1. Sed verius est in hoc Legato duo esse specialia, vnum est. vt de hoc crimine possit cognoscere, & diffinire, vt hic, & ff. eod. l. prima, §. primo, & § cui autem. & ff. de offi. eius, cui man. est iuris l. cognitio item & aliud, vt de omni crimine cognoscat, licet non pronunciet, vt ff. de offi. procon. solet. Restat ergo vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum, & Prætoris, vt sup. proxime dixi.

¶ Tu dic secundum Bar. in d. §. suspecti. quē sequuntur communiter doctor. vt tradit Alex. in d. l. cognitio. & in l. 1. col. 10. de offic. eius, quod suspecti tutoris postulatio habet duplicem finem: aut scilicet ad puniēdum, & habet locum §. suspecti, aut ad remouendum, & tunc cognitio a quolibet & cuilibet potest mandari d. l. cognitio. in princ remotio autem est duplex, altera, quæ remouet statim, ac quis postulatur suspecti, vt §. si qs autem inf. eod. & hæc poterit declarari per quemcunque iudicem, qui possit de causa cognoscere. altera est effectualis remotio, quæ fit per sententiam, & hæc non potest delegari nisi delegato prætoris, vel legato proconsulis l. 1. §. an autem. ff eod. de veritate tamē dictorum hic per glo. vide hoc loco meum Comment. SYL.

* ¶ Ostendimus. CASVS Cum quæreretur, an omnes tutores suspecti fieri possent, in testamentarijs dubium faciebat, q; eorū fides a testatore probata fuisset, qui optimū consilium pro filijs capere censetur. l. cor. silio. C. de cur. fur. ob quam rationem leges quoque & satisdationem, & inquisitionem ipsis remiserunt. sup. de tute. & de satisd. tu. in prinic. Idem uidebatur dicendū & de datis a iudice, cum tempore dationis, morū, & facultatum habita sit inquisitio, atque

idonei

¶ Ostendimus, [a] qui possunt de suspecto cognoscere, nunc videamus, qui suspecti fieri possint.

¶ † Et omnes quidem tutores [b] possunt fieri suspecti, siue sint testamentarij, siue non sint, sed alterius [c] generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si † patronus? Adhuc idem erit dicendum, [d] dummodo meminerimus famæ patroni parcendum [e] esse, † licet vt suspectus remotus fuerit.

¶ † Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto, etiam mulier, si ex pietate pupilli mouetur: alias secus. hoc dicit ex lege 1. § consequens, ff. eodem.

idonei inuenti fuerint. Simili modo in patrono atque alijs legitimis videbatur, quod non essent accusandi, sed potius illis adiungēdus curator. l. si tutor. ff. eod. Quibus non obstantibus, deciditur contrarium vtilitatis pupillorū causa. Quamuis enim supradictæ approbationes inducant præsumptione pro tutoribus tamen si postea detegatur illorum improbitas, nō est ferendum, vt in administratione diutius perseuerēt arg. l. in confirmādo. & l. vtilitatem. ff. de confirma. tut. sed cum patrono tutore. ll. hortantur, vt modestius agatur, vel petēdo curatorem adiungi, vel temperando talibus verbis accusationem, vt fama integra remaneat. quod & in alijs tutoribus pupillo cōiunctis obseruandum erit. l. si tutor. ff. eod. No. summarium.

a ¶ Ostendimus vt sup. proxi. §. & ff. de suspe. tuto. l. §. ostendimus.

b ¶ Omnes quidē tutores, id est omnis generis tutores, siue sint testamētarij, siue datiui, siue legitimi, non autem omnes, id est, boni & mali, quia boni, etiam si pauperes sint, non remouentur, vt infra eod. §. vltim. ponit ergo genera singulorum tutorum, & non singula sub generibus posita, seu singula generum. sic & alias. vt supra quibus mod. iu. fin. §. sed & capitis. & infra de fideiuss. in princ. & ff. de pecul. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iust. & iur. l. 1. § ius naturale. Sed numquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Resp. sic, vt ff. eodem, l. 3. §. non tantum. & §. sed & si quis.

c ¶ Alterius. puta datiui.

d ¶ Dicendum. Scilicet vt possit accusari, & remoueri. Sed certe immo videtur debere curator adiungi tam patrono, quam cuilibet legitimo non autem remoueri, vt ff. eo. l. si tutor. quæ est huic contraria? Respon. illud est consilium, non præceptum, sic & alias. C. de nup. l. viduæ.

* ¶ Quod dicitur patronum tutorē suspectū posse accusari, intellige ab alijs, quam a suis libertis, hi enim non possunt accusare. l. 3. §. liberti. ver. sed si. ff. eod. qui vers. nō recte interpretatur à docto. vt loquatur consulēdo, cum verba ad iudicē, non ad libertum postulatorem dirigantur. Multo minus igitur libertus, cuius, tutela geritur, ad accusandum poterit procedere, cum & alia ratione impediatur, quia scilicet impubes. §. impuberes. inf. eo. * Quisquis autem (præter libertū) videt patronum aut alias legitimū tutorem, non ex fide tutelam gerere debet, vel postulare ei curatorem adiungi, iuxta dictā l. si tutor. aut si velit eum omnino remoueri, ita petitionem suam concipere, ne eius fama lædatur, vt dicitur in text. nostro.]

e ¶ Parcendū. Sed qualiter parcetur? cum condēnatus ob dolum statim fit infamis, vt infra eodem, §. suspectus autem. Respon. causa non exprimetur in sententia, † vt digestis eodem. l. hæ enim. in principio, primo respon.

¶ Item nec in libello, sed temperatis verbis & habita bonæ fidei mentione fiet, secundum Angel. hic * Vel petendo remoueri ob animi segnitiem, vel rusticitatem, vel inertiam: vel vt illi adiungatur curator. lege tertia, §. fina. cum lege sequent. ff. eodem.]

¶ Consequens. CASVS. Quæsitum est; vtrum suspecti accusatio publica esset, necne, & cum omnibus pateret, videbatur dicendum, quod sic cuius contrariū respondetur; non publicam, sed quasi publicam esse, quia ea solū iudicia vere publica sunt, quæ ex l. publicorum iudiciorum veniunt. l. 1. ff. de pub. iud. quæ ibi enumerantur. Tunc dubitatum est, an mulieribus liceret suspectos postulare: & videbatur dicēdum quod non, cum regulariter accusare prohibeantur. l. 1. & 2. ff. de accu. ne contra pudorem sexui muliebri maxime congruentem virorum cœtibus immisceātur. l. maritus. C. de procur. cuius contrarium deciditur in ijs, quæ affectu quodam pietatis erga pupillos ad accusandum accedunt. Placuit enim pupillorum fauore ab ordinario iuris tramite declinare, vt facilius iam perfidiosum crimen ex hominum euellatur societate.] Not. accusationem tutoris quasi publicam esse. Item, quod & mulieres de suspecto accusant, quas verisimiles est pietate moueri, etiam si sint extraneæ.]

† alias patron⁹ sit.

† Et sic patronus remotus a tutela nō efficitur infamis, vt hic, & in c. p tuas, in glo. sup ver. amoueri, in me ext. de sim. SYL.

† Vel etiā exprimendo, quod cū remouetur ob culpam vel similē causam, sic vt doli mentionē non factas. SYL.

a ¶ Quasi

¶ Consequens est, vt videamus, qui possint suspectos postulare.

Et sciendum est, quasi [a] publicum esse hāc † accusationem, hoc est, omnibus patere, quinimmo & mulieres admittuntur ex rescripto Diuorum Seueri & Antonini, sed eæ solæ quæ pietatis † necessitudine ductæ ad hoc procedunt: [b] vt puta mater: † nutrix quoque, & auia: potest & soror. sed & si qua alia mulier fuerit, † quam Prætor propēsa [c] pietate intellexerit, sexus verecundiam non egrediētem, [d] sed pietate productam, non sustinere [e] iniuriam † pupillorum, admittet eam [f] ad accusationem.

¶ Impuberes de suspecto non accusant: sed puberes sic ex consilio coniunctorum, hoc dicit, ex lege impuberibus, ff. eod.

¶ Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem, curatores suos ex consilio necessariorum [g] suspectos possunt arguere; & ita Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

a ¶ Quasi publicam. Ideo dicit, quasi, quia non cuilibet indistincte accusare permittitur, vt statim probatur.

¶ Adde hoc falsum, vt dicatur quasi publicum quia mulieres nō admittunt, nam omnia alia non dicerentur pub. cum feminæ non admittantur, vt aduertit hic Christ. vnde tene rationem, quam tradidi in figurādo casu.

¶ Publica autem deciditur quasi populica, id est cuilibet de populo competens, vt infra de pub. iudi. §. primo.

b ¶ Procedunt, etiam impudicæ, & facit ad hoc. C. eod. pietatis, §. fin. & ff. eod l. 1. §. consequens. & ff. de procur. l feminis secus in alijs accusationibus, vt ff. de accus. l. qui accusare. & secus in postulatione, vt ff de postu. l. 1. §. sexum.

* ¶ Adde, quod interdum pro qualitate criminis admittūtur ad accusandum, item cū suam suorum ve iniuriam persequuntur .l. 1. & 2. ff. de accus. & in aliquot alijs casib⁹ relatis per glo. in d. l. qui accusare, & latius per Saly. in l. de crimine. C. qui accu. Sed cōtra, ff. de reg. iu. l 2. cum suis concord. Solu. hoc est speciale. Item in eo, quod dicit matrem admitti, est contra ff. de in lit. iurand. videamus. §. sed nec. Sed certe si iuraret in litē pro filio, plus matri committeretur, quia quasi esset iudex, quam si filij nomine accusaret, cum magis sit in iudicis arbitrio, vtrum sit suspectus iudicandus, vel non. Sed non sic sacramentum est in arbitrio iudicis, maxime iure nouo, secundum quod non refrenatur secundum quosdam, postquam est præstitum, vt in Auth. de iudi. §. oportet collat. 6. vel licet postea taxetur, raro vel parū minuit de eo, quod iurauit.

¶ Dic arbitrarium esse iudici, vel primo iuramentum taxare, vel postea limitare. l. videamus. §. penult. ff. de in lit. iur.

* Ideo verior est ratio, quam tradit Barto, & ceteri in d. l. videamus in princio. quia iuramentum illud nō defertur nisi domino, vel quasi domino. l vulgo. ff. de in li. iur. qua ratione solet etiam matri deferri, quādo tutrix existeret, quia tunc est quasi domina rerum pupillarium, alias nō, vt declarat Bartol. & Iaso. in dicta l. videamus.

c ¶ Propensa. id est magna.

d ¶ Egredientem. Quod fecit Calphurnia, vt ff. de postulando. l. 1. §. sexum.

e ¶ Sustinere. Subaudi posse.

f ¶ Eam. s. fœminam.

* ¶ Impuberes. CASVS in tam aperta regula non figuratur, rationem tamen dubitandi elicere possum⁹ ex superioribus. Cū enim viderimus fauore pupillorum personas alias inhabiles ad accusandum admitti, videbatur dicendum, vt eadem via aperienda esset etiam impuberibus, saltem vbi accederet cōsensus necessariorum, aut cum essent proximi pubertati cuius contrarium deciditur ob suspectam infirmitatem iudicij illius ætatis, quæ ad accusandū facile prorueret, vt se tutorum potestate subtraheret: adultis vero quia firmioris sūt ætatis, accusare permittitur dummodo interueniat voluntas coniunctorum: cum enim id ætatis adolescentes adhuc non satis maturato sint cōsilio, constitutum est, vt ita demum accusare possint, si necessarij consentirent, quos vtiq; consensuros credendum non est, nisi e re adolescentium fore cognoscant, argu. l. transactionem. C. de transact. Nota summariū.]

g ¶ Necessariorum, scilicet parentū. & facit. ff. de in lit. iu. l. videamus, §. adolescens.

* ¶ Adde, quod & tenentur sequi consilium necessariorum, vt scribit Bar. in l. 1. §. si plures, col. 3 ff. de exerci. act. quòd si absunt, vt assentire non possint, iudex supplebit. l. 3. §. præterea, & l. fin. ff. eod, Sin autem adsunt, nolunt

† De verbis necessitudinis, vide Au. Gell. li. 10. c. 3.

† aliàs nutrix quoq; & auia possunt, potest & soror.

† alias cuius Prætor propensā pietatē intellexit, nō sexus verecundiam egrediētis, sed pietate productæ non consistere iniuriam &c.

† i. dānū, vt infr. de leg. Aquil. in prin.

Calphurnia fuit mulier in uerecūda.

nolunt tamen consentire, siquidem id malitiose & fraudulenter agunt, poterit nihilominus iudex tutorem suspectum remouere, si ei videbitur iusta causa suspicionis secundum Ang. hic post Bart. in l. si cum dotem, §. eo autem, ff. sol. matrim. de quo videnda sunt, quæ ponit idem Bart. in d. §. si plures & Dec. in c. ex parte. col. 2. de consti.]

¶ Qui non administrat bona fide, (licet aliàs sit soluendo) potest vt suspectus remoueri. Et iussus à iudice administrare, ante, quam administret, potest vt suspectus remoueri. Angel.

¶ Suspectus [a] autem est, qui non ex fide [b] tutelam gerit, licet soluendo sit, vt Iulianus quoque scripsit. Sed & ante, quàm incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri, [c] idem Iulianus scripsit, & secundum eum constitutum est.

¶ Remotus propter dolum est infamis: propter culpam non. h. d. ex l. fi. C. eo.

¶ Suspectus aũt remotus, si quidem ob dolũ, [d] famosus [e] est: si ob culpam. potest accusari suspectus, vt in secũ[...] fra proximo §.

SYL. * ¶ Accipit gl. patentes secundum vulgarẽ sermonẽ, quo patentes vocamus quicumque aliquo necessitudinis vinculo coniunguntur, de quo vide hic nostrum Commen.]

SYL. * ¶ Suspectus. CASVS. In prima parte, quia dicitur, quod suspectus est, qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit, dubium faciebat, quod suspecti accusatio ideo inducta est, vt cõsulatur indemnitati pupillorum, quando autem tutor est soluendo non videtur vllum posse fieri præiudicium pupillo, quia, si quid non ex fide gestum fuerit, cum eo agi postea poterit actione tutelæ. Sed contrarium respondetur, & ratio est, quia longe melius est anteuertere damnum, quam per vexationem litium id postea consequi. l. 1. C. quando lic. vni. si. iudi. se vind. Sed in secunda parte dubitationem faciebat ipsa diffinitio, quia si suspectus dicitur, qui non ex fide gerit, ante, quia gerat, non debet posse remoueri: cuius contrarium deciditur fauore pupillorum, & subsistẽte legitima causa suspicionis, quæ si arbitrio iudicis videatur potens ad eum remouendum, remouetur etiam ante susceptam administrationem. Not. quis sit suspectus. Item, quod etiam ante susceptam administrationem quis potest remoueri.]

a ¶ Suspectus, sic infra eo. §. nouissime.

b ¶ Ex fide. s. bona.

c ¶ Remoueri. Quia forte in alijs tutelis male sit versatus vt ff eod. l. 3. §. idem erit. ibi, si autem & dic remoueri, sed non accusari, vt ff eo. l. hæc enim. in fi. quæ huic est cõtraria. † Vel ibi nõ possunt accusari suspecti ex verbis. l. 12. tabu. sed ex sententia sic, vt hic dicitur. Vel dic, quod ante, quã gerat, ex dolo tantum accusatur suspectus, vt C. eo. l. 3. pro culpa non. † Et quod dicitur in d. l. hæc enim. hoc verum est, quando ob ignauiam fecerunt, id est administrauerunt: postquam vero cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam. potest accusari suspectus, vt in fra proximo §.

† Ista solutio non est bona pp. tex. in l. 3. ff. eod. Aug.

† Et hæc

¶ Hæc vltima sol. communiter tenetur per docto. qui tamen latius eam declarant in l. accusa[...] 2. C. eod. & de ne t[...] eius veritate in [...] vide hic nostrum Commen.]

¶ Suspectus. CASVS. in tam notissima regula non est aliter figurandus. Quis enim poterit, si ægre ferat famosum fieri tutorem, qui pupillum fidei suæ commissum fraudauit, remotum vero ob animi segnitiem, inertiam, vel simplicitatem, integræ existimationis remanere? In nulla enim parte iuris culpa & dolus pariter afficiunt l. 1. C. si aduer. delic. & l. 3. §. fi. ff. eod. & quamuis infametur remotus ob culpam, infamatur infamia facti, nõ iuris, vt dicetur in glo. Not. quod dicitur in summario.]

est bon[...] quam SYL. [...]tione fit differentia, quia in ista pp culpam sicut pp dolum remoueri poterit, sine impediri administrare: iuxta distinctionẽ Ang. hic non autẽ de suspicione accusari, nisi pp dolũ, secundum las[...]

SYL.

d ¶ Ob dolum. Expressum in sentẽtia, puta sic, Remoueo te, quia in dolo tali fuisti. Acc. * ¶ Adde, idem esse, & si in sententia non exprimatur causa remotionis, dũmodo in libello petitũ sit eum remoueri propter dolum. Nam cum verba sententiæ ita interpretẽtur, vt relationem habeant ad petitionem secundum Bar. in l. hæc enim. §. si Prætor. ff. eo. videtur sentẽtia prolata ex causa expressa in petitione, l. vt fundus, ff. comm. diui.]

e ¶ Famosus est. Excepto patrono, vt supra eod. §. ostendimus. in fin. §. & ff eod. l. 1. §. ostendimus.

¶ Hæc gl. falsa est, quando ob dolũ remouetur, vt tradit Bar. in l. si tutor. ff. eo.]

¶ Sed quid si remouetur simpliciter, non expresso dolo vel culpa? Videtur, quod semper remaneat integræ famæ, vt ff. eo. l. 3. in fi & l. hæc enim. § quid ergo. Potest tamen distingui, vtrũ accusatus fuerit ob dolum, an ob culpam, aut ob vtrũque. In primo fit famosus. In secundo, non æque. In tertio intelligitur semper culpa, nisi in contrarium probetur: pœnæ enim non sunt augendæ, sed molliendæ, vt ff. de pœn. l. pe. & de excep. rei iud. si cum testamẽto. & ff. de lib. & posthum. l. cum quidam. & ff. eo. l. 4. in 2. & 3. respon.

SYL. ¶ Ratio omnium prædictorum est, quia ad acta assertoria sententia debet referri. l. in summa, ff. de re iud.]

2 ¶ Ob

L.

a ¶ Ob culpam. Scilicet leuē, vel leuissimā. ¶ Hæc glo. reprehenditur, quia tutor non tenetur de leuissima. l. quicquid, & ibi glos. & doct. C. arbi. tut.]

¶ Adde, quod sub nomine culpæ, quando sic simpliciter profertur a lege, intelligitur de leui, nisi sub iecta materia aliud suadeat, vt docuit Dec. in l. cōtractus. nu. 18. de reg. iur. * quid autem sit dolus, lata culpa leuis, leuissima, declaratur in §. prę terea. infra quib. mo re contrah. obli.]

culpam, a non æque. b ¶ Pendente accusatione de suspecto, interdicitur accusato administratio, qui si decesserit, extinguitur accusatio, h. d. ex l. cum quem. C. eo. Ang.

Culpa lata an dolo cōparet. ¶ Secus si propter latam, quia tunc videtur infamis, vt ff. eo. l. impuberibus. §. si fraus. Et est ratio, quia dolo comparatur, vt ff. si men. fal. mo. dixerit. l. 1. §. hæc actio. & ff. de precar. l. quæsitum. §. cum quoque. & ff. depos. l. quod Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis, vt ff. ad legem Cor. de Sic. l. in lege.

** De veritate huius dicti, quod est communiter receptum, quod scilicet in criminalibus, præsertim vbi agitur de pœna corporali, lata culpa non æquiparatur dolo, vide Deci. in c. 2. in 1. lect. in gl. fi. de constit. & in l. in actionib. in gl. in verb. culpam. ff. de in lit. iur.] Secundus in delatione iuramenti in litem, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. §. sed index.]

** Ratio est, quia in delatione iuramenti lex nominatim exigit dolum, quo casu culpa lata non æquiparatur dolo, vt communiter tenent doct. in d. l. quod Nerua. post Bartol. in fine.] his enim casibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundum Azo. & de lata etiam intelligi vt sicut in perditione personæ, dolo non comparatur, vt dictum est: sic in perditione famæ, vt non fiat infamis. Nec obstat d. l. ff. eod. impuberibus, quia de dolo intelligitur. † Vel dic, vt infra statim dicam in glo. 1. non similiter in fine.

Fame periculū equiparat periculo vitę.

† Immo ibi lata culpa æquparat dolo quo ad remouendū tutorē, nō quo ad infamādū secūdum Ang. hic.

b ¶ Non æque. Id est nō similiter sit famosus damnatus ob culpam leuem, sicut ille qui remouetur ob dolum: sit tamen infamis de facto: sicut & alias quis sit famosus de facto solo, vt in condictionibus ex turpi causa descendētibus, vt ff. de act. & oblig. l. cessat. Itē in interdictis ex famosa causa similiter venientibus, vt ff. de vi & vi arm. l. neque. vnde vi Sed videtur, quòd etiam ex culpa leui quis fit infamis, ut ff. de iis qui no. infa. l. liberorū. §. notatur. quæ est huic contra in eo, quod ibi dicit, ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certe potest dici, quòd iuris ignorātia sit lata culpa: quod sic probo: quia omnes debent scire iura, exceptis paucis, scilicet, mulieribus, minoribus, & militibus, vt ff. de iuris & fac. igno. l. regula. C. de legat. & con. l. leges sacratissimæ. & C. de iur. & facti igno. l. cōstitutiones, ergo si quis ignorat, est in culpa lata, cum culpa latā sit id ignorare, quod omnes sciunt, vt ff. de verb. signif. l. latæ culpæ. Non est ergo mirum si est infamis, vt ff. eo. l. impuberibus. §. fin. Vel verius secundum Azo. lata culpa non infamat per sententiam dānatum, sed ipso facto si sit tale factū, vt in d. l. liberorum. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa non comparatur dolo: vnus hic: duo in glossa superiori, quæ incipit, Scilicet leuem, &c.

Ignorātia ē lata culpa.

¶ Et hæc declaratio de lata culpa communiter tenetur hic per doct. & in l. quod Nerua. ff. depo. * Zasius tamen in intellectu. singul. c. 2. scribit duas esse latæ culpæ species: vnam versutiæ, alteram ignauiæ: & latā culpam versutiæ, dolo comparari: ignauiæ vero nequaquam: quæ distinctio verissima videtur, & innumeris exemplis in nostris Cōmen. comprobata est.] S Y L.

** Adde, quod non pauci sunt effectus infamiæ facti, quos collegit Dec. in ca. licet causam. col. 6 de proba. inter quos est, vt huiusmodi infames repellātur prorsus à testimonio in causis criminalibus & aliis arduis: & similiter in casibus, in quibus requiruntur testes integræ opinionis, aliàs etiam minus creditur eis.] S Y L.

¶ Si quis autem. CASVS. Quærebatur, an pendente iudicio suspecti tutoris, administrare teneretur, aut possit tutor iam accusatus & videbatur quòd sic, quia quousque non est declaratus suspectus per sententiam, non debet ex sola accusatione priuari, ne medio tempore eidem præiudicium in administratione tutelæ generetur. * Nam quid prodesset sententia, si sola accusatio remoueret? arg. cap. venerabili, de offic. deleg. contrarium tamen respondetur, quod immo interim administratio interdicitur fauore pupilli, voluit enim l. prius pupillo prouidere, postea remedia quærere, arg. l. fi. Cod. in qui. ca. re. in inte. non est necess. non enim administratio de facto aufertur, sed potestas iuris de facto interdicitur seu suspenditur pupilli fauore, prout declarat Salyce. in l. cum quem. Cod. eod. * ne irritatus multo minus ex fide, quam ante in posterū tutelam gerat. Sed tunc quærebatur, an iudicium suspecti transiret ad hæredem, & videbatur quod sic l. si cum hominem, ff. de fideius. Lite enim contestata crimen morte non extinguitur. l. 1. C. ex del. defun. cuius contrarium respōdetur ea ratione, quia causa finalis huius iudicii est terminata. nam tutor, qui petebatur remoueri per iudicem, remotus est per mortem, & sic causa iudicii reperitur finita, quod non est in d. l. si cum hominem.

* Præterea nihil damni hac ex re pupillo irroga-

rogatur, quippe qui quodcunque sibi debebitur, poterit tutelæ, aut negotiorum gestorũ actionibus consequi.] Not. quod interdictio administrationis propter accusationem suspecti durat durante lite. Item, quod morte accusati extinguitur accusatio suspecti.] a ¶ Quo ad. i. donec. b ¶ Interdicitur. Argumentum, vt donec prælatus accusatur, quod nõ debeat administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc. C. de sent. pas. l. fi. & ff. eo. impuberibus. C. eo. l. eit quem vt suspectum, & ff. de sol. qđ si forte. §. 1.

Prelat⁹ suspect⁹ an fit ab administratione remouẽdus.

SYL.

* ¶ Ad q. de prælato vide. ca. venerabili. vbi Abb. & alij extra, de offic. deleg. & de similitudine, q̃ est inter tutorem, & prælatum, vide Dec. in l. pactum cu ratoris. num. 2. C. de pact. post glos. notabi. in c. vlt. 5. q. 3.

c ¶ Suscepta. i. incœpta.

d ¶ Decesserit scilicet accusatione pendente.

¶ Si quis autem suspectus postulatur, quo ad [a] cognitio finiatur, interdicitur [b] ei administratio, vt Papiniano visum est. Sed si suspecti cognitio suscepta [c] fuerit, posteaque tutor vel curator decesserit, [d] extinguitur [e] suspecti cognitio.

¶ Si tutor latitat, ne pupillo per iudicem decernantur alimenta, pupillo in possessionem bonorum misso, & dato curatore, vt suspectus remouetur. hoc dicit ex l. impuberibus §. preterea. ff. eo. Angel.

¶ Si quis tutor copiam sui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur, [f] cauetur epistola Diuorum Seueri & Antonini, vt [g] in possessionem bonorum eius [h] pupillus mittatur: [i] & quæ mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo, vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

¶ Tutor præsens, qui per mendacium negat alimenta pupillo posse decerni, remittitur ad Præfectum puniendus. Idem in eo, qui per pecuniam tutelam acquisiuit; Et in liberto, qui male administrat hoc dicit ex l. 2. & 3. §. tutor qui. ff. eod. Aretin.

e ¶ Extinguitur, quia nõ nisi, vt ab ea remoueatur, intenditur, sed ex quo mortu⁹ est vere remotus est, & quod hic dicitur, si tutela morte tutoris finiatur, idem est si quocũque alio modo finiatur. fi, vt ff eo. l. pe. §. pen.

SYL.

* ¶ Siquis tutor. CASVS. Quærebatur cum erant pupillo alimenta decernenda, si tutor latitet, ne decernantur, an vt suspectus remoueri possit, & quid agendum, & cum decretum alimentorum spectet ad iudicem l. ius alimentorum, ff. vbi pup. edu. deb. non videbatur imputãdum tutori, si latitaret, cũ enim iudex possit tutore inuito alimẽta decernere, multo magis eo latitante. l. qui potest inuitis. ff. de reg. iu. cuius cõtrarium decidit, quia cùm alimenta sint decernenda pro modo patrimonij. d. l. ius alimẽtorum & in hoc versetur maxime officium tutoris, qui & vires patrimonij nouit, & æris alieni summam, merito quando tutor in hoc de

est in officio suo, iudex rerum seruandarum causa mittit pupillum in possessionem bonorũ tutoris, & quæ ex illius mora deteriora futura sunt, dato curatore, distrahi possunt, imò & tanquã suspectus remoueri potest, cum lateat.

do se suspectũ sua sententia fecerit. l. impuberibus. §. fin. ff. eo. Nota summarium.]

f ¶ Decernantur per iudicẽ.

ADDITIO. Ita, quod semper ex reditu patrimonij aliquid supersit. l. ius alimentorum, ff. vbi pu. edu. de Ang.

g ¶ Vt in possessionem. Sed & multa indici poterit, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. si arbiter. & facit. ff. eo. impuberibus. §. fina.

SYL.

* ¶ Puto ego, vel remouendum, vel seruãdum modum traditũ hic, aut in l. fina. ff. vbi pup. edu. deb. vt scilicet curatore addito decernantur alimenta.]

h ¶ Eius. Alias est tutoris in textu, aliàs non est, sed tamen subauditur, vt ff. eod. impuberibus. Sed alij dicunt eius, scilicet pupilli, vt ita administratio tutori auferatur.

SYL.

¶ Hæc opin. falsa est, quia non esset contumacia tutoris punita, ideo tene primã. præterea non esset bona grammatica, si verba ad pupillum referantur.

i ¶ Mittatur. Causa custodiæ, non vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si male gessit tutor, de suo: vt ff. vbi pup. edu. debe. l. fina. in fi.

SYL.

¶ Sed si quis præsens. CASVS clarus est, ratio enim dubitandi in singulis tribus casibus erat, quia satis videbatur tutorẽ, vt suspectum remoueri, & pupillũ mitti in possessionem bonorum, vt supra proxi. sed cõtrarium respondetur, quod immo vlterius punitur, ratio autem primi dicti est, quia cũ delinquat hic tutor circa vitam pupilli, eum dicitur necare, qui alimẽta denegat, l. necare. ff. de

ff.de lib.agn. merito venit magis puniẽdus. * In secũdo vero casu hoc operatur odium illius, qui corruptis iudicis ministris, vt negligenter de vita, & moribus inquirerent, tutelam redemit, neque enim interest id agere quenquam, vt corrupta fide inquisitionis tutor constituatur, an bona fide constitutum velut prædonem bonis alienis incumbere. l.3. §. tutor qui. ff.eod. In tertio autẽ maius vinculum, quo tenetur & astringitur filijs patroni libertus, facit, vt qui plus tenetur, plus delinquat l. si mandato. §.1. ff.mand. Not. quod tutor mẽtiens de facultatibus pupilli, vt careat alimentis, punitur. Item, quod iudex non habens alicuius rei, vel facti iurisdictioné remittit ad competentem. Item, quod tutela non potest redimi pecunia, aliàs punitur. Item, quòd idem est in liberto, qui fraudulenter gerit.]

† aliàs vrbis.

† aliàs vrbis.

¶ Sed si quis [a] præsens negat propter inopiam alimenta posse decerni: [b] si hoc per mẽdacium [c] dicat, remittendum [d] eum esse ad Præfectum † vrbi puniendum, placuit: [e] sicut ille remittitur, [f] qui data pecunia ministerium tutelæ acquisierit, vel redemerit.

¶ Libertus quoque si fraudulenter tutelam filiorum, vel nepotum patroni gessisse probetur, ad Præfectum † vrbi remittitur [g] puniendus.

trio suo, vel grauiorem, vel leuiorem pro qualitate delicti, l.hodie.ff.de pœn.]

Et nota hic arg. contra eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares, vt ff. de offic.præfect.vrb.l.1. §.item solent, & in Authen.vt ea q̃ dicuntur insinua.§.1 col.5.

g Remittitur ob hoc etiã vt ingratus accusari potest, vt C. de lib. & eorum lib. l.liberti. & fa. C. eod.l.1. & 2. & ff. eod. l.libertus.

¶ Qui fraude admi- [illegible]

¶ Nouissime [h] autem sciendum est, eos, qui fraudulenter tutelam administrant, etiam si satis offerant, remouendos esse à tutela, quia † satisdatio tutoris propositum maleuolum non mutat, sed diutius grassandi [i] in re familiari facultatem præstat. [k]

Nouissime. Quærebatur, an satis offerẽte eo, qui tutelam dicitur fraudulenter administrare, sit remouendus, & videbatur quod non, quia cum satis sit satisfactum indemnitati pupilli, non est curãdum, quis administret: mala enim administratio resarcietur per tutorem. contrarium dicitur ratione satis morali allegata in hoc pulcherrimo tex. quam no. * Item, quia longe melius est in tempore damno occurrere, quam postquã fuerit illatum, confugere ad remedia, quibus resarciatur. l.fi.C.in quib.cau.in integ.resti.] No.non esse standum cautioni, vbi periculum apparet. Item, quod non est danda occasio delinquendi. Item, quod plus valent boni mores, quam diuitiæ.] SYL.

† Cócor. c.2.in glo. fin. extra de so.

a ¶ Si quis, l.tutor.

b ¶ Decerni. Puta si negat alimenta posse decerni, id est dari: & quod sequitur, si hoc per mendacium. & cet. sit de responsione.

c ¶ Per mendacium. Quid si non dicat per mendacium, immo verum dicat, numquid de suo alere tenetur? Respon. non, vt ff. vbi pup.educ.deb.l.3.§.fi.

** Adde, quòd hoc casu ei debent præstari alimenta ex venditione mobilium & si hęc quoque non sufficiunt immobiliũ, vt Iacobo ab Arena visum est, & recte, nam si licet ea distrahere ęris alieni soluẽdi gratia, quãto magis id licere debet necessitate famis.]

d ¶ Remittendum. Sed non remouendum, vt ff.eo.l.tutor.§.tutor.

e ¶ Placuit hoc ideo, quia maior pœna imponetur, quam remotio, vt ff.de offi. Præt. vrb.l.1.§.item solent.

f ¶ Remittitur, scilicet puniendus extra ordinem, vt ff.de tut.l.in eos.

** Adde, quod cognoscens extra ordinem de crimine potest imponere pœnam arbitrio suo, vel grauiorem, vel leuiorem pro qualitate delicti, l.hodie.ff.de pœn.]

h ¶ Nouissime, id est in vltima parte huius tit. sic, ff.de insti. l. nouissime, nam & ibi in vltima parte tractatus sui Vlpianus ponit. Nouissime.

† Adde similem gl. inf.de vsuc.§.nouissime.

i Grassandi .i. delinquendi, vel.i.animandi ad delinquendum, sic ff.de pen.l.capitalium, §. grassatores. inde grassor grassaris, id est nitor ad malum. Grassor grassaris.

* Grassari est impetu, & auiditate quadã ferri ad nocendum, vnde & qui vias obsessas tenent, grassatores dicti videntur, dicto §.grassatores, quod plenius in Annotatio. declarauit.] SYL.

k Præstat. facit ff.eodem.l.suspectus, & l. quia satisdatio. Et facit in arg.ad q. talem, si emi librum, & antequã soluã pretium, comperiam alienum, vel vitiosum, ꝙ non

teneat soluere pretium, quia expedit potius non soluere, quam cautionem de reddendo in causam euictionis vel vitij recipere, quibus consonant, ff. de compensa. l. 2. alias 3. Præterea lex dicit, quod non debet quis se cōmittere fragilitati cautionis. ff. ad Trebel. l. cogi. §. idē quærit. & C. in quib. cau. in integ. resti. & l. fi. & C. quando li. vnicuique. l. 1.

† aliàs suspectum etiā eum putamus.

Suspectum [a] † enim eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper sit, fidelis tamen, & diligens, remouendus [b] non est quasi suspectus.

¶ Finis Primi Libri.

SYL. * Adde, quòd & vbi compertum est rem esse alienam, & super ea mota est lis, dato mihi fideiussore, teneor soluere pretium. l. si post. C. de euic. qui fideiussor non solum obligari debet pro illa lite, sed pro quacunque euictione in futurum, vt est tex. notab. in l. vlt. ff de rescind. vendi. vbi Bar. si vero non sit mota lis, potest emptor venditori pretium petenti opponere exceptionem rei non liberæ, secundum gl. in l. qui rem. C. de euic. de qua materia. itē quid si res vendita reperiatur alij obligata, vide Ang. & Ias. hic, & Sal. in d. l. si post. qui tangit quæcunque in dubium venire possunt in hac materia: Sed quoties res empta detegitur esse vitiosa, dic quod si emptor eā non fuisset empturus, si vitium sciuisset, habet locū actio Redhibitoria: sin autem empturus quidem fuisset, sed minoris, & tunc datur actio Quanto minoris.]

ADDITIO. Nota, quòd quotiescunque imminet euictio in limine contractus ante solutionem pretij, emptor non tenetur soluere pretium, nisi venditor det idoneos fideiussores. d. l. si post per Bart. de quo in l. 1. §. stipulatio duplæ, ff. de præto. stipula. & an venditor compellatur satisdare iure actionis, vel ope exceptionis, dic quod ope exceptionis, & solum tenetur respectu illius dumtaxat mouētis quæstionem. d. §. stipul, & ibi per Bar. Ias.

a Suspectum. nam tutorem suspectū non facultates paruæ, sed fraudulenta, vel callida conuersatio in rebus pupillaribus commendat, id est probat: hæres vero solis facultatibus paruis suspectus haberet creditorib. vt hic, & ff. de priuileg. cred. l. si creditores. * Ratio differentiæ est, quia creditores nihil aliud agunt cū hærede, nisi vt eis satisfiat de eorum creditis, & statim atque satisfecit, nihil præterea possunt prætendere: At tutores non pecuniam præstare debent, sed fidem: ideo ex moribus, & fide æstimandi sunt.]

b Remouendus non est. immo videtur, quod sic, vt C. de tu. & cur. qui non satisfde. l. 2. quæ est huic contra. Sol. ibi non repellitur propter paupertatem, sed quia non satisdabat, hic autem satisdedit.

SYL. Dic, quod sol. gl. est vera, & patet ex text. nostro ibi, Remouendus non est quasi suspectus. non enim dicit non esse remouendum, sed non esse remouendum quasi suspectum, si fidelis, & diligens sit: potest tamen repelli eo, quia ob nimiam egestatem satisdare non valet. & ita concordat cū l. 2. * Et hæc, cū agitur de remouēdo, seu repellendo tutore, procedunt. nam alioqui pōt inops, q ad tutelæ onus vocatur, se excusare si velit, vt subdit gl. ex. §. sed & sup. tit. 1. & ideo grauissime errarūt, qui non distinguētes casū remotionis à casu excusationis, solutionem nostrā, immo Accursij, impugnare tentarunt.] Posset tamen iste se excusare, quod dic, vt sup. tit. 1. §. sed & propter paupertatem. Est tamen huic curator adiungēdus, vt sup. de cura. §. interdum, & C. eo. l. pietatis. & C. de peri. tut. l. 1.

Finis libri Primi.

INCIPIT SECVNDVS LIBER.

De rerum diuisione,&c.

Cõtinuatio. ¶ Dictum est de personis, sequitur de rebus, vt promisit supra de iure natu.gen. & ciuil. §.fi.de quibus dicit vsque ad tit. de oblig. Et in hoc medio dicitur, qualiter acquiruntur res iure naturali, vt a § singulorum. vsque ad titulum de vsucapionib⁹. Item qualiter iure ciuili, vt ab inde in antea. Item qualiter iure singulari, vt vsque ad titu. de test. Item qualiter per † vniuersitatem, vt ex testamento, vel ab intestato, vel simili modo, vt a titulo de testamentis vsque ad titulũ de obligationibus. Accurs.

† Istã glo. tenet & sequitur Angel hic.

Diuisio. SVperiore libro. ¶ iste tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo continuat istum librum ad præcedentem. Secundo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videamus. Item ista secunda subdiuiditur principaliter in duas partes. Nam primo ponit de rebus communibus iure naturali, de publicis, & de ijs quæ sunt vniuersitatis, & de ijs quæ in nullius bonis sunt, & omnia ista per exempla clarificat. Secundo ponit, qualiter res acquirantur de iure gentium, & efficiantur priuatorum. Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa secunda subdiuiditur loco suo.

Redeo ad primam, quæ subdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus, Secundo de publicis. Tertio de ijs, quæ sunt vniuersitatis. Quarto de ijs, quæ nullius sunt. Secunda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuersitatis. Quarta ibi. Nullius autem. Aret.

¶ CASVS. in distinctione, & diuisione non figuratur Not. est distinctio text. Item, quod continuatio facienda est. Item, quod dictio, modo, est demõstratiuum præsentis temporis.] SYL.

INCIPIT liber Secundus.

¶ De rerum diuisione & acquirendo ipsarum dominio.

¶ Quia principium huius tituli ponit continuationem, & duas rerum diuisiones, ideo non summatur. Sumptum est ex l.2. ff.eod Aretin.

SVperiore libro de iure [a] personarum exposuimus: modo [b] videamus de rebus, quæ vel in nostro patrimonio, [c] vel extra [d] patrimonium

a ¶ De iure personarum. Ab illo tit. de iure personarũ vsque huc.

b ¶ Modo. Sicut promisim⁹ sup. de iure natu. § fin.

c ¶ Patrimonio. Scilicet aptitudine: aptæ enim sunt esse in patrimonio, vt res pro derelicto habita.

¶ Hanc suppletionem aptitudinis reprehendit hic Ang. ostendens quod litera de se plana est. SYL.

† ¶ Res in patrimonio nostro, seu in bonis nostris eæ esse dicũtur, quas possidentes, exceptionem: amittentes autem ad eas recuperãdas actionem habemus. l. Rem. ff. de acq. rer. do. vbi vide auream glo. distinguẽtem, quadam res dici in bonis nostris, aliás; extra, aliás nec in bonis, nec ext. aliás ex bonis.

d ¶ Vel extra. Scilicet aptitudine; quia non sunt aptæ, vt sint in patrimonio, vt sunt res sacræ, vel religiosæ, vt infra eod. §. nullius. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, vt si ab hostibus captæ sint, vt ff. de religio. l. cum loca.

a ¶ Habētur. Talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliç extra, quæ videtur insufficiens, nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, vt seruitutes, vt ff. de vsufr. le. l. 1. contra. Sed Io. dicit, qd hic pueris loquitur simpliciter: nā quædam pro docendis pueris dicuntur, quæ alias non dicerentur. vt ff. de ac. & obl. l. obligationū. in fin. quod non est verisimile, quod propter pueros male loquatur, vnde non placet. Alij dicunt, hic de corporalibus rebus tantum loqui, quod est falsum, quod colligitur ex continuatione huius tit. ad sequentes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis, cum earum nomine agamus, & excipiamus, vt ff. de acquir. rer. dom. l. rem. & l. statuas, quod autem in d. l. dicitur, eas non esse in bonis, nec extra, dici ideo, quia per se non censentur, vt est possessio tigni in domo positi, quia non intelligitur tignum, dum durat domus, per se, vt ff. de vsucap. eum qui.

nostrum habentur. [a] Quædam [b] enim naturali iure communia [c] sunt omnium, [d] quædam publica, [e] quædam vniuersitatis, [f] quædam nullius, [g] pleraque singulorum, quæ [h] ex varijs causis cuique acquiruntur, sicut ex subiectis [i] apparebit.

Seruitutes sunt in bonis nostris.

SYL. ¶ Et hæc glo. communiter approbatur. *seruitutes enim in bonis computantur, verum dictio (id) quæ habetur in dicta l. 1. non est referenda ad seruitutem, sed exponere oportet, id, scilicet ius, cuius vsusfructus legabatur, dum est apud dominum, non potest tā quam seruitus annumerari bonis illius, cū rei suæ nulla possit esse seruitus. l. in re communi. ff. de seru. vrb. præd. & cum non sit, nec potest cōsequenter dici extra bona, quia non entis nullæ sunt qualitates, & iste est verus intellectus illius. l. qui plenius expositus est hic in Commen.]

ADDITIO. Quia non possunt stare sine re: vel persona, cuius sunt. l. si aliena. §. hoc iure. cum si. ff. de vsuc. Ang.

b ¶ Quædam, hic fit alia diuisio.

c ¶ Communia sunt. Non tamen agitur communi di. secundum Pla.

SYL. * ¶ Nam iudicium communi diuid. inductum fuit ad diuidendas res, ex quarū communione poterant oriri discordiæ, hę vero, quæ hic enumerantur, cum dominia distinguerentur, relictæ sunt in naturali illa communione, quia ex eorum vsu nō videbatur perturbari tranquillitas humanæ societatis, sed potius earum diuisio præbuisset materiam rixarum.]

d ¶ Omnium, Scilicet vsu, non proprietate, vt dicitur, infra eodem. §. & quidem.

e ¶ Publica, id est quasi populica. s. omniū populorum, vt sup. titu. 1. §. consequens, & inf eo. §. flumina. Aliàs dicitur publicum, quod est vnius populi, vel illius tantum, vt campus Martius, vt C. de sacrosan. eccles. l. fi. & hoc dicitur magis vniuersitatis.

¶ Aer, aqua profluens, mare, & littora sunt communia, quibus quiuis vti potest, dummodo a rebus singularum abstineat. hoc dicit ex l. 2. & l. nemo. ff eo. tit.

¶ Et quidem naturali [k] iure communia [l] sunt omnium hæc, aer, † aqua profluens, [m]

f ¶ Vniuersitatis. vt inf. eo. §. vniuersitatis.

g ¶ Nullius. vt infra eod. §. nullius.

h ¶ Quæ: scilicet quæ sunt singulorum, nec enim ad superiora refertur.

i ¶ Ex subiectis infra eod. §. singulorum. vsque ad fin. titu.

¶ Et quidem. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tertio illationē restringit. Quarto rationem restrictionis assignat. Secūda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi, quia non sunt. Ang. — Diuisio.

¶ CASVS in declaratione primæ partis distinctionis non figuratur aliter, cuius ratio in aperto est, quia cum huiusmodi, natura ita comparata sunt, vt omnibus pateant, in diuisione dominiorum de iure gentium communia remanserunt. No. quæ dicantur communia de iure gentium. Item quod ius gentium appellatur ius naturale. Item, quod accidenta concreta debent regulari secundum eorum subiectum. Item, ꝙ littus maris non prohibetur alicui, dummodo ab ædificijs ibidem positis abstineat.

k ¶ Naturali iure. s. iure gentium, quod est naturali ratione inductum, vt ff. de iusti. & iu. l. omnes, §. quod vero, de quo hic loquitur vt inf. eo. §. singulorum. † & in fi. huius §. nam iure naturali primæuo etiam alia essent communia.

¶ Quāuis Christ. hic dicat gl. solere reprobari, pro ea tñ est tex. clarus hic in fi. vbi postea dicit ædificia iuris. nō esse sicut ē mare.

l ¶ Communia. Non tamen agitur cōi diuidundo, secundum Plac. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omniū, scilicet vsu, non proprietate, vt prædixi.

* ¶ Adde autem, ꝙ in mari potest quis ius proprium acquirere, vel ex longa consuetudine, vel ex priuilegio. l. sane, vbi glo. ff. de iniu. & ideo videmus Dños Venetos ex lōga consuetudine habere iurisdictionē in eorū mari, quod tradit Bar. in l. vlt. §. si quis. eo. ti.

m ¶ Profluens, id est de cęlo cadens.

† Tu dic. qd immo iure naturali primæuo, qa qñ Imperatori placuit de iure gentiū intelligere illud expressit, vt ī §. riparū. & §. littorum. infra eodē nec ob. arg. gl. quia ius gētium iuri naturali derogauit quantū ad alias res: alias nō esset differētiæ inter ius cōe, & publicū, secūdum oēs doct. hic.

* ¶ Ad.

* ¶ Adde, q; Theophilus vertit, tu doo tu aennaon, quod sonat, aqua semper fluens: ne quis putet hic agi de aqua pluuia.]

a ¶ Et mare. Sic ff. de iniur. l. Iniuriarum, §. si quis me prohibeat.†

b ¶ Et p hoc. id est per consequens. †cum sit accessio maris, arg. infra eod. §. si tamé. Sed contra. ff. ne quid in loc. pub. l. littora. vbi dicitur littora esse, populi Romani. Sed illud est verum quo ad iurisdictionem, vere tamen sunt cõmunia, vt hic. sic C. de quad. præ. l. bene à Zenone secus in ripa fluminis, quæ non est publica, licet flumẽ sit publicũ vt inf. eo. §. riparum, ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio, quia inundatio fluminis raro venit, & ideo esse potest vtilitas in proprietate ripæ, at mare assidue inundat, vnde paruula esset vtilitas, non ergo proprietas quæritur, vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fi.

[...] & l. ven[...]i. in pri. ff. cõmu. præd. † Similis locutio in ff. de stip. ser. in pri. † aliàs a villis. † aliàs se abstineat. † aliàs sicut & mare.

& mare, a & per hoc b littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dum tamen † villis, c & monumentis, & ædificijs e † abstineat: quia non f sunt iuris gentium, † sicut est mare. g

¶ Flumina & portus sunt publica: ideoque ius est ibi omnibus piscandi, & littus dr̃ quatenus hybernus fluctus maxime excurrit h. d. ex l. nemo. in fi. ff. eod. & l litus. ff. de ver. sig.

¶ Flumina autem omnia, h & portus, publica sunt: ideoque ius piscandi omnibus i

SYL. ¶ Dic tria consideranda, primo vsus, & hic est de iure naturali primæuo cõmunis omnibus animantibus, secundo potestas acquirendi dominium per occupationem, & hęc est de iure gent. & solis hominibus conuenit, tertio iurisdictio & protectio, & hæc est populi Romani. solutio tamen gl. hic communiter tenetur.]

c ¶ Villis ab alio positis, & habet duas significationes dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel propter aquam illuc confugitur, vel fructus reponuntur, vt hic, & ff. de vsuf. arboribus, in princ. Si vero habitaretur, esset prædium vrbanum, vt inf. de serui. præ. §. prædiorum. Item dicitur villa congregatio hominum.

SYL. * ¶ Villas accipe hic & in d. l. arboribus quæcũque ędificia in littore facta vel ad habitandum, vel ad pisces, aut fructus reponẽdos, vel alia quauis causa, in §. vero, Prędiorum villa accipitur pro rure.

d ¶ Monumentis. Quid sit monumentum, habetur. ff. de relig. l. 2. §. monumentum.

* ¶ Latius hoc declaratur in l. monumentum. eo. tit. dicitur que à mouendo, sed munimentum à muniendo, nam munimentum est quod alicuius loci muniendi causa factum est. l. funeris. eo. tit.]

e ¶ Aedificijs, scilicet alijs.

** Hinc igitur not. q; licet ædificare in mari, & littore, & ædificium fieri ædificantis, quod intellige, nisi vsus publicus impediretur. l. in littore. ff. ne quid in loc. publ. aut ædificãdo aliquis damnum sentiret. l. 2. §. aduersus. eo. tit.

f ¶ Non sunt iuris gentium, id est communia de iure gentium, sicut est mare, immo eorũ, qui ibi ædificauerunt, † vt ff. eod. l. in tantum.

† Dũmõ iuste ædificauerit, s. cum decreto prætoris alias per quemlibet iure publico p̃hiberi p̃t. secundũ Ang. hic. SYL.

g ¶ Sicut est mare. hic continua quod est infr. statim. §. est autem &c. ¶ Flumina.

CASVS non figuratur, quia ponitur mera declaratio terminorũ quę scilicet publica sint. Ideo autem voluntll. hæc remanere publica, quia nullum controuertendi locum habere videbatur illorũ communis vsus.] No. flumina & portus esse publica. Item, q; piscãdi ius in eis omnibus commune est. Item, quid sit littus.]

h ¶ Flumina autem omnia. Scilicet perpetua, vt Padus, & Rhenus: quædam enim sunt priuata, vt fossata in agris posita, quæ crescunt, & decrescunt, quæ quandoque currunt, quandoque non, vt ff. de flumi. & ne quid in flumi. l. 1. §. 2. & ff. eo. nemo. in fin. Idem iuris est in fossatis existentibus inter fundum & viam, nam & ea sunt illorum quorum est fundus, cui sunt contigua. Bart. in tractat. Tiber. ver. agro. nu. 6.

i ¶ Omnibus. Nec qui fuit primo longo tẽpore piscatus, alium superuenientẽ repellere potest, vt ff. de vsucap. l. fi. nisi forte spacio triginta annorum, vt ff. de diuer. & temp. præscrip. l. si quisquam. Vel secũdum Ioã. intellige hanc. l. si quisquam. quando erat in possessione piscandi.

¶ Adde, quod si volumus acquiri ius ex pręscriptione, & non acquiritur: aut consuetudine, & acquiritur: ita communiter resoluunt docto. de quo latissime vide Ioa. Fră. Balbũ in tract. præscripi. in 6. quæst. 4 par. 5. par. princip. col. 215. nisi sit præscriptio tãti temporis, cuius initij memoria in contrarium non existat. SYL.

* Verior tamen est intellectus ad l. fi. quem ibi tradit Paul. de Cast. quod qui solus pluribus annis piscatus fuerat, tempore prohibitionis iã desierat esse in quasi possessione piscandi: hunc enim intellectum innuere videtur illa disiunctiua (vel) quæ secundum Bal. in l. filiæ. C. de coll. diuersitatẽ inducit eisdem retentis terminis.]

ADDITIO. Et dicitur constitui in possessione piscandi, quando iste, qui primo piscatus est, prohibuerat alios volentes acce-

dere piscatum, & isti prohibiti acquieuerant prohibitioni, nec contrauenerant. Et hæc faciunt ad q. vtrum ille, qui tenuerit molendinum per triginta annos in aliquo flumine, possit alios prohibere, ne ibi molendum habeant, Christoph.

primum a plano vergere incipit vsque ad aquam, l. pen. ff. de flu. & ne quid in flum.
f ¶ Iure gentium, i. de iure gentium; vel. i. omnibus gentibus publice patet.
g ¶ Earum s. riparum.

commune a est in portu, fluminibusque † Est b autem littus maris, † quatenus hybernus c fluctus maximus excurrit. d

¶ Vsus riparum publicus est: proprietas vero illorum est, quorum prædiis adhærent. h. d. ex l. riparum. ff. eo. Aret.

¶ Riparum e quoque vsus † publicus est iure gentium, f sicut † ipsius fluminis. Itaque naues ad eas † appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in iis reponere, cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen nauigare. Sed proprietas earum g illorum h est, quorum prædiis † adhærent: i qua de causa arbores quoque in eisdem k natæ eorundem l sunt.

¶ Vsus littorum est publicus de iure gentium, sed proprietas eorum nullius est, sicut ipsius maris. Aret.

** ¶ Diffinit in l. port. ff. de verb. sign.

† l. pu. alias secus. l. iniuriarum. in fi. ff. de iniu.

a ¶ Commune. id est in cōmuni omnib. patet, non autē est commune, immo publicum secundū Ioan.
b ¶ Est autem littus. vt ff. de verbo. signific. l. littus.
c ¶ Hybernus. id est hyemalis quando vento vnde trahuntur: quasi dicat quandocunque mare aliquo tempore plus extenditur in hyeme, vel æstate, tantum est littus eius.
d ¶ Excurrit. hic continua quod est infra eod §. litorum.

† aliàs publicus est & iuris gentium.

** † facit l. fluminū, ff. de dam. infect. in princ.

S Y L.

† aliàs applicare.

* ¶ Riparum. Certum non expedit figurare, dubium tamen poterat facere, quod exēplo littorum, quæ (vt dicitur in §. seq.) eiusdem iuris sunt quo ad vsum & proprietatē, cuius est mare, ripæ quoque naturā fluminum etiam quo ad proprietatem sequi debent. Quo non obstāte dicitur, quod vsus quidem riparum publicus est, sicut & fluminis, eo quod alias vsus fluminis inutilis esset, nisi liceret ad ripam accedere. aliquo enim concesso intelliguntur concessa esse omnia, sine quibus illo vti non possentus. l. 2. ff. de iurisd. omn. iud. sed proprietas earum illorum est, quorum prædijs adhærēt: cuius rei rationem reddit Bal. in l. riparum, ff. eod. quia & si ruant vel aliter vtientur, ex eorundem prædijs reficiēdæ sunt. l. si locus. in fin. ff. quemad. ser. amit. * nam cuius est onus, eiusdem & commodum esse debet. cap. qui sentit. de reg. iur. libro sexto.] Nota summarium.
e ¶ Riparum. i. fluminis.
* ¶ Discrimen ripæ, & littoris expressit etiam Ouid. lib. 6. Metamor. cum loquēs de fluminibus influentibus in mare, ait, Campoque recepta, liberioris aquæ pro ripis littora pulsant. Ripam autem diffinit Vlpian. lib. 1. de flumi. & nequid in flumi. esse id, quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens.]
** Adde, quod cōfinia ripæ sunt à loco, quo

h ¶ Illorum scilicet hominum quorum, &c.
* ¶ Rationem reddit Aldo. in figuratione casus.
i ¶ Adhærent. Sed quid si via publica est in medio inter flumē, & agrum? Respond. idem quod hic. vt ff. de acquir. rer. dom. l. Martius.
** Idē de fossis existentibus inter viam publicam, & agrum, secundum Veron. de serui. rusti. præ. c. de ripa. Item declara hunc tex. vt licet riparum proprietas sit illorum, quorū prædijs adhærent, tamen non possunt disponere de ripis, sicut alij domini de re sua, quia vsus est publicus, & ideo deteriorare non possunt arg. l. pen. & fi. ff. de vsu & hab.
K ¶ In eisdem. s. ripis.
l ¶ Eorundem. Sed quid si piscator vult ligare, dominus vult incidere? Videtur dominus præferendus, vt sup. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. in fi. ibi, nec cuiquam &c. & C. de iudæ. nemo externus. & ff. solu matri. etiā, §. licet. sed contra credo, vt ff. de vsu & ha. l. fin. & de vsufr. si cuius. §. item Nerua. alias est in l. æquissimum.
¶ Et hæc verior ratione publicæ vtilitatis, si simul veniunt: secus si vnus post alium, gl. in l. nemo, ff. eo. & declarat hic Christ. S Y L.
¶ Litorum. Quærebatur de littoribus, & eorum vsu, cuius iuris sint, & videbantur communia, vt sup. dictum erat in §. 1. Tamen contrariū dicitur, quod immo eorū vsus publicus est: & hoc est ex eo, quia ibi non loquitur de vsu, sed de ipsa re, & de ipso mari, & littoribus, illa enim sunt communia, vsus vero eorum est publicus, prout declarant Bald. & Christoph. hic. Not. quod vsus littorū publicus est, sicut maris. S Y L.
Item, quod licet ædificare, siccare retia, & huiusmodi. Item, quod proprietas litorum in nullius bonis est. Item, quod illud, quod est omnium, potest dici esse nullius.

† aliàs hærent.

a ¶ Lit-

¶ Littorum [a] quoque vsus publicus [b] est & † iuris gentium [c], sicut & ipsius maris: [d] & ob id cuilibet liberum est casam ibi † ponere, in quam se recipiat, sicut retia [e] siccare, & ex mari deducere. Proprietas † autem eorum [f] potest intelligi nullius [g] esse, sed eiusdem iuris esse, cuius & mare, & quæ subiacet mari, terra, vel arena.

¶ Quæ sunt communia ciuitatum, dicuntur vniuersitatis. vt d ex l. in tantum. §. vniuersitatis. ff. eo.

¶ Vniuersitatis [h] sunt non singulorum, † quæ in ciuitatibus [i] sunt theatra, [k] stadia, [l] & his similia, [m] & si qua alia [n] sunt communia ciuitatum.

¶ Hæc quæ sunt diuini iuris, in nullius bonis sunt. [illegible]

† aliàs iure gētium.

† aliàs imponere.

† i. dñium sic infr. §. interdum hoc. eo. ti.

a ¶ Littorum. s. maris, vt sequitur.
b ¶ Publicus sup. eo. §. & quidē. ibi, & per hoc &c. contra. So. dicit Pla. omnia communia esse publica, & econtra scilicet ratione quorundam vsuum, vt ecce tam mare, quā flumina, & littora, & ripæ, in vsu animantium sunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & similib. quæ exigit natura: sed ius piscandi, quod in his est, solū competit hominibus, & tertia siccandi, & quædam similia, portus tamen dicit esse publicos, non cōmunes. Sed Ioan. dicit nulla communia esse publica, vel econtra. ea .n. demum sunt cōmunia, quæ cum sūt in vsu omnium animantium, occupantibus conceduntur, vt lapilli, & gemmæ in littore maris, vt inf. eo. §. item lapilli, & ff. eod. item lapilli. Sed publica non solum non conceduntur occupāti, immo interdicta proponuntur, ne quid in eis fiat, vt ff. ne quid in loco publi. & de flum. & alijs tit. Præterea quomodo potest esse, quod ait Pla. cum in diuisione supra posita velut duæ species oppositæ ponantur, communia, & publica, vt sup. eod. in princ. & quod dicit hic publicus, id est communis, vel publicus quo ad vsum † communis vero quo ad proprietatem.

† Et tunc vera est opinio Pl. vt cōia dicantur publica, sed non econtra, nisi respectu quorūdā vsuum. SYL.

¶ Et hæc opin. tenenda est, & sic opin. cuiuslibet in casu suo vera est, vt declarat hic Christoph.
c ¶ Iuris gentium. i. de iure gentium.
d ¶ Maris. scilicet est.
e ¶ Sicut retia. Hysteron proteron, i. ordo conuersus, vt ff. eo. riparum.
f ¶ Eorum. scilicet littorum.
g ¶ Nullius, i. hominis singularis omniū autem sunt, & sic differt ab illo. §. nullius. infra statim posito.

¶ Vniuersitatis. CASVS non figuratur in positione declarationis, seu descriptionis, si tamē vis formare, dic quod ista videbantur publica, nō vniuersitatis. l. inter publica. ff. de verb. sig. quasi populica. i. illius populi, sed contrarium dicitur, quod immo sunt vniuersitatis, quia publicū in hac materia non capitur pro eo, quod est vnius populi, sed vniuersorum populorum, vt declarat gl. i. inf. eod §. No. summa. Item no. quæ dicantur vniuersitatis.
h ¶ Vniuersitatis. Quæ etiam publica quandoque dicuntur, id est vnius populi, vt C. de sacrosan. eccl. l. fi. in princip. Sed aliter accipitur supra eo. §. flumina, nā loquitur ibi de illo, quod est publicum omnium populorum.
i ¶ In ciuitatibus. Et ciuitatum sunt.

† aliàs voluti quæ.

K ¶ Theatra. A theorando, id est inspiciendo, vt in arena Veronensi.

Theatrū.

¶ Dic, quod est dictum a theoma, hoc est, video: latine dici potest spectaculum. SYL.

l ¶ Stadia. stadium est octaua pars milliarij, quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in historijs.

Stadium.

* ¶ Hic accipitur pro loco, in quo homines vel equi, ludorum causa currunt, quem Latini curriculum vocant. sic Cice. in Tuscul. in stadio Censores exclamant. SYL.
m ¶ Similia. Quæ sunt ad delectationem populi, vt latæ viæ, & picturæ in palatio.
n ¶ Et si qua alia. scilicet necessitatis causa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & sunt supradicta vniuersitatis dominio & vsu. Sed Pla. dixit vsu tantum esse vniuersitatis, alia sunt quæ dominio & fructu sunt vniuersitatis, non vsu, vt fundi ciuitatis, & serui, vt ff. de in ius voc. sed si hac. §. qui manumittitur, & ff. de verborū significa. l. inter publica, & de contrahen. empt. sed Celsus §. i.
ADDITIO. Dicite ex mente doct. quod hæc omnia dicuntur vniuersitatis & quo ad dominium, & quo ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. i. ff. quod cuiusque vniuer. Est tamen differentia inter res vniuersitatis, quia quædam vniuersitatis appellantur, & quo ad dominium & quo ad vsum cōmunem, vt sunt theatra, & stadia. Quædam vero sunt vniuersitatis quo ad dominium, & quo ad vsum particularia, vt sunt prata vniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari: & ita dicunt doctor. Christoph.
¶ Nullius. ¶ Ista pars vsque ad §. singulorū diui-

diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundo ponit exemplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secunda ibi, Sacræ. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ.

Et quamlibet partem summabo per se. Aret.

Nullius [a] autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, quod enim diuini iuris est, id nullius in bonis est.

Res sacræ sunt, quæ rite per Pontifices Deo dedicatæ sunt, seu ad diuinum ministerium deputatæ: quæ non possunt nisi pro captiuis redimendis alienari, hoc dicit ex leg. in tantum, §. sacræ, ff. eodem.

Sacræ res sunt, quæ rite per Pontifices [b] Deo consecratæ sunt: veluti ædes sacræ, [c] & † dona, [d] quæ rite ad ministerium Dei dedicata sunt: quæ etiam [e] per nostram constitutionem [f] alienari, & obligari prohibuimus, excepta [g] causa redemptionis captiuorum. Si quis autem auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum. [h]

Locus autem, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet, [i] vt & Papinia. scripsit. †

Religiosus locus fit ex mortui illatione: fieri autem non potest nolente domino, vel habente ius communis proprietatis, vel vsusfructus: sufficit autem semel consensisse. hoc dicit ex leg. in tantum. §. religiosum. ff. eodem.

a Nullius. Scilicet hominis, vel hominum, nec possunt esse, sed sunt in bonis Dei censura siue dispositione, & sic non obstat quod possent dici de communibus, & publicis reb. vniuersitatum, quæ videntur nullius esse, quia esse possunt, & sunt hominum licet non hominis singularis. Item contra infra eodem, §. fere, & So. vt ibi.

SYL. Sacræ res. Casum nõ expedit figurare, quia sumus in declaratione terminorum, & litera clara est. Not. quod sit sacrum. Item quod sacra etiam imperialibus decretis prohibentur alienari, excepta causa redemptionis captiuorum. Item, quod nemo sibi sacrum propria auctoritate constituit. Item, quod locus, vbi est ecclesia, ea diruta, remanet sacer.

† alias donaria.

b Sacræ. Pontifices, scilicet Papas, & episcopos. Sed nunquid Imperator dedicare potest? Videtur, quod sic, vt ff eo. l. sacra. §. 1. vbi dedicat. id est potestate dedicandi dat. nã olim Imperatores erant sacerdotes, vt in canonibus dicitur: † Vel dic dedicat, alij (puta episcopo) permittendo sine requisitione, vel concedit, scilicet requisitus.

† cap. Cleros. §. Põt. 11. dist.

SYL. Vera solutio est, quod loquitur secundum tempora antiqua, quando potestas religionis non erat restricta ad Pontifices, vt hodie.

c Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic. & sanctus, vt C. de sacrosan. eccles. l. sancimus, item religiosus, vt in auth. vt religiosæ domus.

d Et dona. (alias donaria) id est thuribula & cruces, & calices. Accur.

e Quæ etiam. scilicet donaria, non autem referat ad ædes sacras, nã illæ nullo modo possunt alienari, vt in authe. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. coll. 9.

f Constitutionem, vt C. de sacrosanct. eccles. l. sancimus.

SYL. Dic tamen, quod illa constitutio nihil valet, quia cõmuniter cõcludunt docto. in c. ecclesia San. Mariæ. de const. quod etiam illæ. ll. quæ in beneficiũ. ecclesiarum sũt factæ ab Imperatore, ex defectu potestatis non valent.

g Excepta. Nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ sunt, vt C. de sacros. eccles. sãcimus, in fin. Itẽ propter debitum, si quod habet ecclesia, vt in authen. de alie. & emph. §. hoc autem super ipsis. coll. 9. Item propter alimenta pauperum vt 12. q. 2. c. aurum habet ecclesia.

Sacræ res aliqñ alienari pñt.

SYL. Vide tex. in auth. hoc ius porrectum. C. de sacros. eccle. & ibi doct.

Adde, quod traditur hic, licere pro redemptione captiuorum alienare donaria ad ministerium Dei deputata, extendi per docto. etiam ad carcere inclusos propter delicta, quod attestatur Crot. in repeti. l. si cõstante. col. 18. ff. solu. matrimo.

h Profanum. i. non sacrum.

i Sacer adhuc manet. definit tamẽ esse sacer, si ab hostibus capiatur, vt infra de inuti. stipula. § primo, & ff. de reli. cum loca. Item locus esse religiosus definit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant, vt ff. eodem, sacra, §. illud. & de reli. l. antepenul. in fin.

Locus desinit esse sacer dupliciter.

Religiosum. CASVS figuratio nõ esset neces-

* in l. ęde. de con. emptio.

neceſſaria in declaratione termini: * ſi tamen vis ponere, dic quòd primi reſpõſi poterat eſſe dubitandi ratio, quòd in §. præce. vidimus res ſacras priuatorum auctoritate conſtitui non poſſe: at diuerſum ſtatuitur in religioſis, propterea, ꝙ tunc minus afficitur locus, quam cũ efficitur ſacer, idque ex reg. l. in re mandata. C. mand.] & dum dicitur, quòd inuito ſocio nõ poteſt inferri in communẽ locum, vel alienum, quamuis ſepulchro cõmuni quis inuito ſocio vti poſſit: ratio dubitandi erat fauor religionis, & quòd ſatis erat ſolui pretium loci. Videmus enim aliàs fauore religionis quẽ ita aſtringi. l. ſi. §. 1. C. de com. ſer. manu. & ibi Bald. ſed contrarium dicitur, quia non debet vni per aliũ iniqua cõd. inferri. l. nõ debet. ff. de reg. iur. nec aſtringi quis ad vendendum, l. nec emere. C. de iure delib. & ſine facto noſtro noſtra à nobis non abdicantur. l. id quod noſtrum. ff. de regu. iur. * res enim religioſa (vt dictum eſt) nullius in bonis eſt. In commune autem ſepulchrum idcirco etiam inuito ſocio licet inferre, quia cum iam locus ſit religioſus, non debeo prohiberi vti re communi ad vſum deſtinatum, veluti re mea. vltimi autem reſponſi illa eſt ratio, quia volenti non fit iniuria neque dolus. l. nemo videtur. de reg. iu.] No. quæ dicuntur in ſummario.

d ¶ Inferre nõ licet. Extraneos. nam ipſe ſocius recte ibi ſepeliri poteſt, etiam ſine conſenſu ceterorum: maxime cũ nõ eſt alius locus, in quo ſepellatur, vt ff. de relig. & ſum pt. fun. l. ſi plures.]

¶ Religioſum locum vnuſquiſque [a] ſua voluntate facit, dum mortuum [b] infert in locum ſuum. In communem autem locum purum [c] inuito ſocio inferre [d] non licet. In communе vero ſepulchrum etiam inuitis [e] † ceteris licet inferre. Item ſi alienus vſusfructus [f] eſt, proprietarium [g] placet, (niſi conſentiente [h] vſufructuario) locum religioſum non facere. In alienum locum conſentiente domino licet inferre: & licet poſtea ratum non habuerit, quam illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus fit.

† Concor. c. cũ oẽs. i gl. 1. poſt medium, ibi, niſi rẽ concedant extra de cõſtit.

e ¶ Inuitis, Hoc fauore religionis iã factæ, aliàs contra, vt ſup. pr. §. & ff. cõm. diui. l. Sabinus. ADDITIO. Hoc non videtur verum: & gl. melius ſoluit in d. l. Sab. Vnde dic latius, ꝙ aut ſocius vult vti, facere, ſeu reficere in re communi ad eum vſum ad quẽ parata eſt, & poteſt alio prohibente, aut ad vſum, ad quem res parata non eſt, & tunc ſubdiſtingue: quia aut intereſt prohibentis non vti, & eſt melior conditio prohibentis: aut non intereſt: & tunc melior eſt conditio facientis: Ioan. Fab. poſt Dy. in reg. in re communi de reg. iur. lib. 6.

a ¶ Vnuſquiſque. Aliud in ſacro, vt ſupra eodem §. ſacræ.

¶ Numquid autem ſecundum canones hoc dicatur religioſum? dic quod non, vt dicit Dec. in c. quanto. col. pe. de iud. vbi alios refert.

† Non ſi fundũ totum, ſed locũ cadaueris ſolũ efficit religioſũ. Angel.

b ¶ Mortuum. ſcilicet totum † vel ſaltem caput cuius imagine cognoſcimur, vt ff. de relig. cum in diuerſis. Quid ſi partialiter caput eſt in diuerſis locis? Reſpond. illum eſſe religioſum vbi eſt maior pars, vt argu. ff. de ſtatu ho. l. quæritur & inf. de vul. ſub. §. & ſi ex diſparibus. Si autem æqualiter, neuter: ſecundum Ioan.

ADDITIO. Et nota q̃d ſi pars anterior appareat, illa tanquam nobilior inſpicitur, ar. l. quod conclaue. ff. de dam. infec. Angel. * ſed verior eſt ratio, quia inde cognoſcitur cuiuſque imago d. l. cum in diuerſis. Syl.

Locus purus qs eſt.

c ¶ Locum purum. i. qui neque ſacer, neque ſanctus, neque religioſus eſt. ff. de religio. & ſump. fun. l. 2. §. purus autem,

f ¶ Vſusfructus. ſcilicet loci puri, argu. ff. de vſu. & hab. l. fin.

g ¶ Proprietarium. Niſi conſentiat fructuarius: vel niſi teſtatorem, qui vſumfructũ legauit, vel ſepelire hæres, vt ff. de relig. l. 2. §. ſi vſumfructum.

h ¶ Conſentiente. Quid ſi primo conſenſit, poſt pęnituit ante illationem? Reſp. ſufficit ſemel voluiſſe, vt ff. de aqua plu. arcen. l. in diem & inf. proximo reſpon.

* ¶ Adde, in tex. ibi. Ratum non habuerit, expungendam eſſe negationem: idque ex pandectis Florentinis, & Theophilo hic manifeſte probat Ant. Auguſt. lib 1. Emenda. cap. 2. ſenſus autem erit, locum religioſum fieri quamuis non concedente domino illatus ſit mortuus, ſi modo poſtea id ratum habuerit: nam in maleficijs quoque ratihabitio mandato comparatur. l. hoc iure. de reg. iur.

¶ Sanctæ. CASVS Quærebatur quid ſanctum diceretur & reſpondet imperator, ꝙ portæ & mœnia ciuitatis; cuius cõtrarium videbatur, quia non videbantur ea eſſe in bonis nullius, ſed publica, ſicut viæ, theatrum, & ſimilia, ſeu magis vniuerſitatis, contrarium tamen dicitur ex ratione aſſignata in tex. * nõ quidem abnegando quin ſint vniuerſitatis vel publica: ſed quia addita eſt his alia qualitas, quòd ſanctione quadam firmata ſunt, idcirco ſancta dicũtur, exemplo earum partium legum, quæ ſanctiones appellantur.] No. quæ dicantur res ſanctæ, & quare. Item, quòd valet argumentum

mentum ab alluſione vocabuli. Item, quod pœna capitalis eſt in tranſcendente muros ciuitatis Romanæ. Item quæ proprie dicantur ſāctiones: quam quidem deriuationem approbat etiam Macrob. lib. 3. Saturna. c. 3. quod autem & vnde dicatur ſanctum, docet Bud. in titu. ſi. eo in ſuis annot.* vt autem reſte percipiatur quid ſit ſanctio, ſciendum eſt, olim moris fuiſſe, cum aliqua l. rogabatur, & in ſcriptis redigebatur, vt poſteaquam appoſuiſſent omnia legis capita, in extrema parte adderent quoddam aliud caput, quod ſanctionem vocabāt, in quo pœna aduerſus illos ſtatuebatur, q contra capita ſupraſcripta feciſſent.

† quo ad hūc §. vide Bud. in Annot. ad Pande. in l. 1. in pri. de iuſt. & iur. vbi agit de verbo ſāctū.

nihil enim facit l. non dubium. ad verum intellectum huius loci.

e ¶ Sanctiones, in ſtricta ſignificatione. Qſique ponitur largius pro qualibet imperiali lege, vt C. de no. Co. fa. §. quibus. ibi, colligentes vero &c. Quandoq; largiſſime ꝑ collectione totius iuris ciuilis, vt in procem. ff. in princ.

¶ Res [illegible] quaſi pœna legali firmatæ. Item leges [illegible] nales proprie vocantur ſanctiones. hoc dicit ex l. ſancti. [illegible] & l. ſacra ff. eod. Ang.

¶ Sanctæ † quoque res veluti muri, [a] & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris ſunt & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo autem muros ſanctos [b] dicimus, quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint. [c] ideo & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus [d] aduerſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones [e] vocamus.

¶ Res [illegible] Ang.

¶ Singulorum autem hominum multis modis res fiunt. Quarundam enim rerum dominium nanciſcimur iure naturali, quod (ſicut diximus [f]) appellatur ius gentium, qua-

¶ Singulorū. Iſta eſt ſecunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinque partes prīcipales. Primo, qualiter acquirūtur nobis res, quæ in nullius bonis ſunt. Secundo qualiter acquiruntur ea, quæ ſunt alterius, ex facto nīo, ex permiſtione, vel fabricatione. Tertio, quando vſufructuari9, vel bonæ fidei poſſeſſor facit fructus ſuos, & quid contineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnum caſum exceptum à prima parte: videlicet quòd ea, quæ ſunt in nullius bonis, non tamen in totum efficiuntur occupantis. Quinto quando per traditionem vel non in perſonam certam, vel incertam dominium transferatur. Secunda ibi, in §. Cum ex aliena materia. Tertia ibi, Siquis autem. Quarta ibi, in §. Theſauros. Quinta ibi, in §. Per traditionē. Angel. Diuiſio.

a ¶ Muri. ſcilicet ciuitatis Romanæ.

SYL. ¶ Et tunc eſt pœna capitis. l. ſi ff. eodem. & ibi nota.

*¶ Adde, quòd vetus lex Romuli fuit his verbis. Mœnia ſacroſancta ſunto: quam videtur Cice. ſignificaſſe lib. 2. de natu. Deo. cum ait, muros à Pontificibus habitos eſſe ſanctos, quos violare nefas eſſet. Sane licet Iuſtinianus dicat & portas ſāctas eſſe, olim tamen ſanctas non fuiſſe, ſicut muros, liquet ex Plut. in Problema. qui plures huius differentiæ cauſas recenſet.

¶ Quid de ciuitate alia, vel caſtro? Reſpon. nec ibi quicquam facere licet ſine auctoritate Præſidis, vt ff. eod. ſacra. §. muros. † Vel forte vniuerſitati licet, non priuato, vt C. de ope. pub. l. omnes.

† Adde l. ſanctū. §. vlt. eo. tit.

¶ In tali caſu punitur extra ordinem arbitrio iudicis. l. 1. in fin. ff. ne quid in lo. ſacro.

e ¶ Sanctos, id eſt firmos à ſancio ſancis nō calce, vel lapidibus, ſed lege firmatos. vt ſequitur.

Lucanus. c ¶ Deliquerint, ſcilicet tranſcendendo, vel rumpendo ſicut fecit Remus frater Romuli, vt hic. & ff. eod. l. fin. vnde Lucanus. Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

d ¶ Conſtituimus, vt C. de le. & con. l. non dubium Accur.

SYL. *¶ Declarat, vt docui in figuratione caſus;

¶ [illegible] nō figuratur in diuiſione. No. quòd appellatione multorum, veniūt duo, ſecundum communem intellectum. Item quòd ius gentium appellatur ius naturale. Item quòd ius gentium eſt antiquius iure ciuili. Item, quòd à vetuſtiori, inchoandum eſt. Item, quod ius gent. productum eſt cum ipſo genere humano à natura. Item, qn̄ iura ciuilia locum & principium habuere. item, ibi ll. ſcribi cœperunt: ꝙ ad ſubſtantiam l. non requiritur ſcriptura, ſed tamen hic tex. probat contrarium. quia etiam magiſtratus creari cœperunt, qui ante non erant: ergo ll. ſcribi, quæ ante non erant, non dico ſcriptura, ſed ipſæ ll. & ita intelligit Deci. in rub. de conſti. in 3. col. Tamen hic tex. poteſt optime probare vtrumque intellectum.] SYL.

f ¶ Diximus. Sed vbi? Reſpon. ſupra de iu-

re

rundam vero iure ciuili. [a] Commodius est itaque a vetustiore [b] iure incipere. Palam est autẽ vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerũ natura [c] prodidit. [d] Ciuilia autem iura tũc esse cœperunt, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

¶ Feræ, volucres, & pisces capientibus etiam in alieno conceduntur: quæ durant tamdiu, quousque custodiam eius non effugerint: & dominus potest prohibere, nec venandi aut aucupandi gratia fundum eius ingrediatur, si præuiderit h. d.

¶ Feræ [e] igitur bestiæ, & volucres, & pisces, & omnia animalia, quæ mari, cælo, [f] & terra nascuntur, simul atque [g] ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod † enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.

re natura. §. 1. ibi, quod vero naturalis. Vel supra de iure natu. §. sed naturalia. Vel melius, sup. eo. §. & quidem.

* ¶ Vltima opin. verior est: nam nec in §. quod vero. nec in §. sed naturalia. ius naturale appellatur ius gentium, sicut in §. & quidem.]

SYL. a ¶ Iure ciuili. Vt vsucapione, atrogatione, successione, deportatione, monachatione, de quibus incipiet dicere, infra de vsucap.

*Adde gl. i ver. nostræ l. 1. ff. de acqu. rer. dom. & Bart. in l. in rem. in prin. ff. de rei vendit. Et quibus modis probetur dominium, docet ample Ias. infr. de act. §. 1. col. 13.

b ¶ Vetustiore, sic ff. de iur. immu. l. super.

c ¶ Rerum natura, i. Deus.

d ¶ Prodidit, id est statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium.

SYL. * ¶ Adde, quòd prodidit hoc loco exponẽdum est prodidit, & in esse emisit. sicut inf. si quad. pau. fe. di. prodita actio dicitur, i. data, & concessa, non autem inuenta: & simili modo accipitur in §. hunc autem. inf. de act.

SYL. ¶ Feræ. [illegible] Quærebatur exemplum eorum, quæ iure gentium nostra efficiebantur: & responsum est quod aucupium, piscatio, & venatio, acquirebant nobis iure gent. feras, aues, & pisces, & assignatur ratio, quia cum natura ipsa mundi decori, & vtilitati hominum, ea omnia creauerit, nec huic aut illo loco ascripserit, voluit ea omnibus cõmunia esse, & ita quòd nullius sint, possint tamen omnium effici, & ideo occupanti concedantur. Sed tunc fuit dubitatum, an si capta sint in fundo alieno, sua sint: & dubitandi ratio erat, quia tunc, cum erant in illo fundo, videbatur quasi accedere fundo, & esse quædam pars, & accessorium ipsius: vnde videbatur iniquum, quòd ex fundo alieno quid commodi domino inuito caperetur. cuius contrarium dicitur ea rõne quia nulli particulari loco sũt ascripta hæc animalia, adeo quod, quãuis in alieno fundo capta fuerint, non per hoc erant minus in bonis nullius ante capturam. Sed & fuit adiectum, an dominus posset venatorem aut aucupem prohibere, ne fundum suum ingrediatur: & videbatur quod non, gratia exercendi aucupij, & persequendi feram, quam persequi quocunque iure gent. licebat: tamen contrarium dicitur de iure ciuili, si præuideat, est enim iniuriæ species contra voluntatẽ domini ingredi ipsius fundũ: l. iniuriarum, §. fina. ff. de iniu.

Diuisio. * Deinde fuit quæsitum, an perfecte per occupationẽ hæ res acquirantur, ita vt sine facto nostro illas non amittamus: & videbatur, quod sic per d. l. id quod. ff. de reg. iur. attamẽ deciditur nostras esse desinere, si rursus se in naturalẽ libertatem receperint: hoc autem statutũ est, vt auferatur occasio rixandi: quia captis postea eisdem ab alijs, facile in contentionẽ veniret, vtrum illius essent, qui prius ceperat illas, an nullius, vt nunquam ab aliquo captæ.] Not. elicianntur clare per te ipsum.

† Intellige. si id venire pōt in bonum cõmerciũ: regula enĩ supponit cetera habilia. c. 1. de ætat. & qualit.

e ¶ Feræ. Quia a vetustiori incipiendum est, igitur &c.

* ¶ Adde, feras bestias accipiendas esse ex præsenti magis feritate, quam ex animalis genere. nam quid si leo sit, sed mansuetus, vel alia de natu mãsueta? vtique feræ bestiæ non sunt. l. 1. §. bestias ff. de postul.

f ¶ Cœlo. id est aere.

g ¶ Simul atque. id est statim, postquã &c. Sed nunquid res sacræ concedantur occupanti, vt supra eo. §. nullus? Respond. Res dicitur esse in nullius bonis sex vel septẽ modis: Natura, vt hic. Facto, vt infra eo. §. pen. Item tempore, vt ff. de acquir. rer. do. l. nunquam. §. thesaurus & in his tribus locũ habet hæc regula: nisi quòd in thesauro de æquitate dimidium domino soli restituitur, vt infra eo. §. thesauros. Item cẽsura, vt sup. eod. §. nullius. Item casu, vt in hæreditate iacente, quæ vicem domini repræsentat, vt infra de stipul. ser. in princ. Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ægrotantem, vt C. de lat. lib. toll. l. 1. §. sed scimus. & etiam hic. Item iuris naturalis constitutione, vt liber homo, vt ff. de ver. obl. inter stipul. §. sacrã.

Res dr̃ esse in nullius bonis septem modis.

a 4 Nec

Nec [a] interest feras bestias, & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Plane qui alienum fundũ ingreditur venandi, [b] aut aucupandi gratia, potest a domino, si † is præuiderit, prohiberi, † ne ingrediatur. [c] Quicquid autem eorum ceperis, eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum vero tuam euaserit custodiam, & in libertatem [d] naturalem sese receperit, tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem, autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis [e] sit eius persecutio. [f]

¶ Sola vulneratio feræ non facit eam suam, nisi capiatur. hoc dicit. ex l. naturalē.§ illud, ff. de acquir. re. dom.

¶ Illud [g] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi [h] possit, statim tua esse intelligitur. Et quibusdam placuit statim esse tuam. & eousque tuam videri, donec eã persequaris: quòd si desieris persequi, desinere esse tuam, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt, non aliter tuam esse, quam si eam ceperis. Sed posteriorem [i] sentẽtiam nos confirmamus, quod multa accidere [k] soleãt, vt eam non capias. [l]

a ¶ Nec interest, quo ad acquirendum dominium.

b ¶ Venandi. Aliud si causa requirendi fugitiuum meum, vt C. de ser. fug. l. 2.

* ¶ Melius facit, l. 1. §. hoc autem, ff. de seru. fugi.] quod in odium seruorum inductũ est: secus in alijs rebus. nisi sint indicia: quia non perquiruntur in fundis, aut domibus alienis vt hic per doc. ¶ Vel glandis colligẽdæ causa, vt ff. de glã. le. l. 1. vel vt recipiam pecuniam, quam ibi abscondi, vt ff. ad exhi. thesaurus, vel si vindemiam, quam emi, tollere me venditor prohibeat, vt ff. de ac. em. qui pendentem.

¶ Adde idem, si via erat diruta. l. si locus. §. fin. ff. quemad. ser. amit.]

Adde complures alias fallentias, quas tradit Cępo. tit. de ser. rusti. præd. c. 1. nu. 24.

c ¶ Ingrediatur. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respond. non facit suum, † vt C. de rei vend. si fundum & l. certum. & facit, inf. eo. §. apium. vers. plane.

¶ Hæc glos. communiter damnatur: tenetur tamen actione iniuriarum. l. iniuriarum §. fin. ff. de iniur.

** Ratio autem est, quia solus ingressus est prohibitus, non etiam captura. Floria. tamẽ in l. diuus. ff. de ser. rusti. præd. vt referet Cæpol. in tractat. de serui. cap. de aucup tradit hanc gl. defendi posse, si fundi fructus consistat in venatione, vel aucupio, vt tunc capium prohibente domino fundi, non efficiatur capiẽtis, per l. venationem ff. de vsuc. & l. vsufructuatium. ff. de vsufru.

d ¶ In libertatem. id est laxitatem, vt statim sequitur, vt ff. de acquir. re. dom. naturalem. & l. Pomponius.

e ¶ Difficilis. id est impossibilis; sic ff. pro soc. l. de illo, & econtra. ff. de ijs qui deie. vel effude. l. 2.

¶ Male exponit glos. quia arbitrarium est cognosceur an ita effugerit, vt libertatem receperit, vt est de mente glo. in seq. §. in verbo capi.]

f ¶ Persecutio. Sic. ff. de acqu. posses. l. 3. §. Nerua.

¶ Illud. CASVS non figurabit, quia in lex disputatur, & assignatur ratio dubitandi & decidendi. No. modum consulendi, vt primo adducãtur rationes partis contrariæ, postea suæ, tertio ponatur opinio. Item no. inspici quid euenire potest. Itẽ, q̃ vulnus etiã tale, vel fera ita affecta sit q̃ capi possit, non facit eã vulnerãtis, sed exigit captura.

g ¶ Illud. Sic ff. de acqui. re. do. naturalem §. illud.

h ¶ Capi possit. Considerata natura hominis, & animalis, non diuina possibilitate: sed nec omnino facilitatem considero.

i ¶ Sed posteriorem. S c. ff. eo. in laqueum.

* ¶ Adde, quòd priorem sententiam, quæ fuit, Trebatij amplexa est consuetudo, & ita seruatur, vt etiam attestatur Accur. in §. sequen. super ver. examẽ. & in d. l. naturalem. in ver. verius.]

k ¶ Accidere. licet enim probetur vnum, id est eam vulneratam, non tamen sequitur, vt capi possit, vt C. de probat. l. neque natales.

l ¶ Non capias. Nota quod inspicitur, quod euenire potest, sic ff. loc si quis domũ. §. idẽ quæri: si sumptus. & ff. ad treb. l. Luc. §. pen. & ad l. falc. l. in quantitate. §. magna. & ff ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. si ferię. & ff. de ser. rust. præ. qui sella, § 2. & de dam. infec. qui bona. §. inter argu. tamen contra. ff. de pecul. l. eo tempore. 1, respon.

† aliàs id.

* † vide pulcherrimum tex. in l. diuus. ff. de ser. rust. prædio.

SYL.

† contrariũ tenet gl. in l. diuus. de ser. rusti. præd. & in §. apium. inf. eod.

SYL.

SYL.

¶ Dic,

SYL. ¶ Dic, ꝙ ideo ibi non inſpicitur, quia ſecundũ naturam nõ erat poſſibile, cũ nihil eſſet in peculio, ſecundum Ang. hic, vel non erat ciuilis aut honeſtus, ſecundum Chriſto. hic. ** Adde. quòd & fera beſtia exempta ex alieno laqueo, in quem inciderit, fit occupantis l. in laqueum. ff. eod. tit. quod tamẽ declara verum eſſe, niſi adſit ſtatutum, vel conſuetudo loci in contrarium. Circa vero, id quod inſpiciatur qđ euenire poteſt intellige id maxime procedere, cum eſt ex diſpoſitione legis aut ſtatuti. d. §. ſi feriæ, quod multi alijs comprobant auctoritatibus Tiraquel de retrac. lignag. in §. 1. gloſ 18. nu 41. & 42.]

¶ Apium. CASVS Dubitabatur, an ſi apes in arbore mea conſederint, mea intelliganiur factæ ac ſi cepetim: & videbatur quod ſic, quia ex quo ſe in arbore mea incluſerunt, & ibi fauos fecerunt, videbatur effectæ pars & fruct⁹ arboris meæ cuius contrarium reſpondetur, quia earum natura fera eſt, & nõ magis fiunt meæ, quã aues, quæ nidum poſuerunt in arbore: qua ratione omnia ſubſequentia deciduntur.

* Hoc tamen intelligendum de apibus, quas natura abſque hominum cura produxit: nã quæ hominum ſtudio paſcuntur, incluſæq. ſeruantur, tanquã occupatæ illorum eſſe intelliguntur, donec reuolare non deſinunt. No. quod in apibus quãtum naturã fera eſt, neceſſaria eſt occupatio ad translationẽ dominij. Item quod eouſque dominiũ retinetur, quouſque non eſt difficilis perſecutio.]

a ¶ Apium. Concordat. ff. de acq. re. domin. l. naturalem. §. apium.

b ¶ Fera. id eſt non manſueta.

*¶ Adde, ꝙ Pli. natura. hiſ. li 11. c. 5. ſcribit apes eẽ mediæ naturæ, i. nec mãſuetæ, nec feræ.

Alueus duo ſignificat. c ¶ Alueo. Vas eſt vbi apes manẽt. Q̃ñq. pro loco, vbi flumẽ currit, ponitur, vt inf. e. §. inſula.

¶ Apes occupanti conceduntur, & earum fauti: poteſt tamen dominus fundi prohibere ingredientem: & quod ex alueo tuo examẽ euolauerit, eouſque tuum eſt, quouſque perſequeris hoc dicit ex l naturalem. §. apum. ff. de acquir rer. dom.

¶ Apium [a] quoque fera [b] natura eſt. Itaque apes, quæ in arbore tua cõſederint, antequam à te alueo [c] includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quam volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint: ideoque, ſi alius eas incluſerit, [d] is earum dominus [e] erit. Fauos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Plane integra [f] re, ſi præuideris [g] ingredientem fundũ tuũ, poteris eum iure prohibere, ne ingrediatur.

¶ Examen [h] quoque quod ex alueo tuo euolauerit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in cõſpectu tuo eſt, nec difficilis pſecutio eius eſt, alioquin occupantis fit.

¶ Pauonum, columbarum, & ceruorum fera natura eſt: & animum reuertẽdi habere deſijſſe creduntur, quando reuerti deſueuere. h. d. ex l. naturalem. §. pauonum. ff. de acquir. rer. dom.

d ¶ Incluſerit quod Bul. facere noluit, in his ſimilibus dicens: Magis timeo ſcandalũ, quam futurum iudiciũ, vt no. ff. de acqu. re. dom. in l. in laqueum. Scãdalum timẽdum eſt.

¶ Et hæc communiter tenetur. vt atteſtatur hic Chriſto.] SYL.

e ¶ Dominus erit. Nec furti tenetur. vt ff. de fur. ſi apes.

f ¶ Integra re. id eſt antequã iret, vel priuſquã eximãtur. ** Adde, quòd põt prohiberi propria auctoritate. l. quemadmodũ. circa prin. ff. ad l. aquil. & no. gl. in l. 3. in verſ. plane. de acqu. re. do. põt etiã cum eo agi actione iniuriarum, ſi me inuito ingrediatur. l. iniuriatũ. §. ſi quis me. ff. de iniur.

g ¶ Præuideris, quid ſi fuerit ingreſſus, an poterit retinere eum, vt det quod accepit: cum homo qlibet poſſit prohibere, ne quis intret fundum ſuũ: Reſp. cum dñs factus ſit per occupationem non video quare deſinat eſſe dñs, argumen. huius §. qui tantum præuidenti conſulit.

h ¶ Examẽ. i. vniuerſitas apiũ, alias ꝓ approbatione ponitur. alias ꝓ iudicio, vt C. de aduo. diuer. iudicio. l. nemini. Et forte ſeruatur aliud de conſuetudine in hoc §. & in ſuperioribus duobus. Examen tripliciter accipitur.

¶ Dic, ꝙ hic accipitur ꝓ fœtu apiũ, & noua illa ſobole, quẽ cũ grandiuſcula eſt, parentes alueo emittũt, vt nouas ſedes ſibi cõparet: nõ aũt accipitur ꝓ collectione apiũ aluearib. incluſa, quæ mellificat, & iã nr̃a eſt. Et dum dicit gloſ. quod forte aliud ſeruatur de conſuetudine, adde quod non, eſt credendũ Doctori teſtanti aliquid eſſe de conſuetudine, ſecundum Alexan. in l. poſt dotem. colum. penult. ff. ſoluto matrim. SYL.

¶ Pauonum. CASVS, non aliter figurandus, quia tex ex ſe planus eſt, & Imper. ipſe ponit rationem dubitãdi, & reſpõdet. Not. ſummarium. Item, quod actus ſequens demonſtrat, qualis fuerit intentio præcedens]

a ¶ Pauo,

a Pauo. Fera, id est non prorsus domestica, vel mansueta.
b Nec ad rem pertinet, id est non obstat iis, quæ diximus.
** Not. ex hoc text. & glo. quod data instantia corruit argumentum.
c Quarum scilicet apum.
d Quorum. Scilicet ceruorũ in genere.
e Ipsorum: scilicet, & singulorum in specie.
f Talis regula. Hic nota tria genera animaliũ. Mansueta, vt sunt gallinę, in quibus habet locũ hæc regula, vt vbicũque sint, domini esse intelligantur. vt infra ꝑ xi. §. Item fera prorsus, & in his habet locum alia regula, quia occupanti conceduntur, supra eo. §. feræ, & §. illud. & §. apum. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta: † & in his obtinet hæc præsens regula. & facit ad hoc. ff. eo. l. naturalem. per totam, vsque ad §. final.
g Desierint. exteriora indicant animi secreta interiora: facit ff. de ædil. edic. l. si tamen. §. 2.
No. quod actus sequẽs demonstrat qualis fuerit intentio præcedens: ita not. ex hoc tex. Deci. in l. petens num. 11 C. de pact.]

† aliàs nõ est tunc.

Pauonum quoq; & columbarũ fera [a] natura est: nec ad rem [b] pertinet, quòd ex consuetudine euolare, & reuolare solent: nam & apes idem faciunt, quarum [c] constat feram esse naturam. Ceruos quoque quidam ita mansuetos habent, vt in syluam ire, & redire soleant, quorum [d] & ipsorum [e] feram esse naturam, nemo negat.

In ijs autem animalibus, quæ ex consuetudine abire, & redire solent, talis [f] regula comprobata est, vt eo vsque tua esse intelligantur, donec animum reuertendi habeant. Nam si reuertendi animũ habere desierint, [g] etiam tua esse desinũt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur desinere habere † tunc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.

Gallinæ, & anseres, quamuis conspectum exierint, non desinunt esse nostræ & qui animo lucrandi eas retinet, furtum facit. hoc dicit ex l. natu[illegible]ralem. §. fin. ff. de acqu[illegible]re. dom[illegible]

Gallinarum [h] † autem, & anserum nõ est fera natura: † idque ex eo possumus intelligere, quod aliæ sunt gallinæ, quas feras [i] vocamus: item alij sunt anseres, quos feros appellamus. Ideoque si anseres [k] tui, aut gallinæ [l] tuæ aliquo † modo turbati [m] turbatæve euolauerint, licet cõspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui [n] lucrandi animo ea animalia detinet, furtũ cõmittere intelligitur. †

tratium tamen deciditur, eo quòd natura earum non est fera, & ideo non minus suæ, sunt, cum euolant, quam quando stant: & in eis furtum fit. Not. gallinarum & anserum duplicem esse speciem. Item ꝙ gallinarum dominium nõ amittimus eo si exeant conspectum, ratio est, quia nunquam fuerunt liberæ, & ideo non reuertuntur ad libertatẽ. item, quod furtum nõ cõmittitur sine animo: & potest fieri etiam in vna gallina.]
h Gallinarum. Scilicet omniũ, vt statim innuit. vel dic singularũ in specie.
i Feras. vt phasianos.
* Varro lib. de re rust. 3. ca. 9. & Colum. lib. 8. cap. 2. tradũt tria genera gallinarum.]
K Anseres, scilicet: dome.
l Gallinæ. scilicet domesticæ.
m Turbati, vt per vulpem, vel miluium.
n Qui lucrandi animo. Scilicet vt habeat pennas vel oua: alias enim non cõmittitur furtum, nisi lucrãdi animus interueniat, vt ff. vt fur. lege prima. §. finali. Sed nunquid dolus fit in vno ouo? Respon. sic, sed de dolo non agitur in re minori duob. aureis, vt ff. de dol. si oleũ. §. fi. & l. seq.
Sed quare non agitur de dolo cum quo agitur furti, vt hic? Respon. furtum fit plerũque, & ideo frequentius puniendum, secundum Ioan. vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fi.
De hac ratione & eius veritate dixi latius in l vt vim. ff. de iust. & iu.* at Ioan Fab ait quòd actione de dolo agitur ad rescindendum actum consensu partium firmatum, quod difficilius est tollere. & tõ nõ datur ꝑ modico,

† aliàs quoque.
† aliàs id quod.
† aliàs casu.
† Facit in prœmi. decre. in gl. vl. vbi dicitur, ꝙ pro vna gallina furtũ cõmittitur post medium gl. & gl. fi. in fi. in c. cũ te. extra de re iud.

ADDITIO Et hoc comprehenditur, si viso domino vel familiaribus non redeũt, vt solebant, nisi per aliquos dies hinc inde, non tamen si in syluis aberrassent, secundum Angelum.

SYL. Gallinarum. CASVS. Apum, ceruorũ, pauonum, & columbarũ exemplum dubitationem faciebat in casu nostro cuius cõ-

SYL.

modico.l.scio. ff. de in integr. restitut. l. res bona. ff. de contrahend. empt. quam rationem approbat Angelus pro cuius confirmatione * & illud addi potest, quod furtum habet nescio quid casus fortuiti, qui vix humana ratione præuidetur. gl. in l. cum duobus. §. damna. ff. pro soc. dolus autem à contrahentib9 facilius præcaueri potest.]

¶ Et not. ex hoc. §. quòd quælibet actio etiam pro vno nũmo datur, vt ff. de dam. infec. si proprietarius, i fi. 1. respon. & ff. de cõiun. cum eman. li. l. 1. §. illud. sed fallit in casibus: vt ecce, si commodo tibi seruum, & tu eum alis, non repetis a me expensas modicas, vt ff. commo. in rebus. §. possunt, & ff. de impen. in reb. dot. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. Item excipe quod est. ff. de damn. infe. ex damni. in princ.

SYL. ¶ Item, quod est in l. scio. ff. de in integrum restitut. quia ibi remedium est extraordinarium: regulariter enim pro quacunque minima re datur quælibet actio competens de iure communi. * Sed de isto articulo vtrum, & quando minimi ratio habeatur, vide Deci. in capit. de appellationibus, in 2. not. de appellat. & Alciat. lib. 1. de verb. sign.

SYL. * ¶ Item ea quæ ex hostibus. CASVS. In regula huius §. dubium faciebat, quod cum nihil tam contrarium sit iuri, quàm violentia, non videbatur esse legitimus modus dominium acquirendi.

Item cum ius naturale sit immutabile, non videbatur posse hominem liberum ab eo statu deijci, in quo illum natura creasset. Contrarium deciditur ea ratione, quia & bella ratione naturali suscepta sunt ad propulsandam iniuriam, resque nobis ablatas recuperandas. Quod vero statutum est de liberis hominibus, vt fiant serui hostium capientium, summam habet æquitatem, cum naturæ magis conueniat vos seruari, quàm interfici. §. serui. supra de iur. perso.] Nota quòd capta in bello, etiam si liberi homines sint, nostra fiunt. Item quod captus recuperat libertatem, statim quando ad suos redit, & euadit custodiam: quæ not. quia ambo requiruntur, cum copulatiue hic ponantur.

¶ Capta in bello iure gent. nostra fiunt, etsi liberi homines sint: & eatenus durant, donec a nobis aufugiunt hoc d. ex l. naturalẽ. §. fin. & l. adeo ff. de acq. re. do.

¶ Item ea, quę ex hostibus[a] capimus, iure gẽtium statim nostra fiunt: adeo quidem, vt & liberi homines in seruitutem nostrã deducantur: qui tamen, si euaserint[b] † nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiũt.[c]

† alias nostra potestate,

¶ Inuenta in littore maris, & nata ex animalibus nostris, nobis quæruntur. h. d. ex l. itẽ lapilli. & l. item quę. ff. de acqui. re. dom.

¶ Item lapilli,[d] & gemmæ, & cetera, quæ in littore maris inueniuntur,[e] iure naturali,[f]

a ¶ Quæ ex hostibus. Vt quib9 populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capt. & postli. reuer. hostes, & ff. de verb. sig. l. hostes, & l. quos nos hostes.

* ¶ Amplia hunc text. vt locũ habeat etiã in locis sacris, & religiosis. l. cum loca, ff. de relig. Quod vero subijcitur de liberis hominibus, vt capti fiant hostiũ serui, hodie nõ seruatur si bella inter Christianos sunt, vt admonet Bart. in d. l. hostes, in fi. ff. de capt. sed lytron, id est redẽptionis pretium cogũtur soluere: quod tradit Sal. in l. ab hostibus. 2. C. eod.]

b ¶ Si euaserint. animo & corpore, vt ff. de cap. l. nihil. in princ.

c ¶ Recipiunt. iure postliminij, vt supra quibus modis ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus.

* * Adde, idem esse in alijs rebus in continenti recuperatis ex hostibus, argu. l. tertia, §. cum igitur, & l. qui possessionem, ff. de vi. & vi armat. sunt enim prioribus dominis eas agnoscentibus restituendæ, argu. l. Pomponius. de acquir. rer. dom. Idem si ex interuallo, dummodo res immobilis sit. l. si captiuus. §. 1. ff. de cap. vel etiam mobilis, in qua tamen ius postliminij fit, vt seruus. l. ab hostibus. 2. C. de cap. & res in vsum belli, quæ sine dedecore amitti potuerunt. l. 2. ff. de capt. in continenti autem intelligitur res recepta, antequam intra præsidia hostium ducatur. l. postliminij. ff. de cap. arg. l. siquis in seruitute. ff. de furt.]

¶ Item lapilli. CASVS. non figuratur in tam noto & claro exemplo: cuius ratio est, quia ea, quæ in littore maris sunt. in nullius bonis sunt, sicut & ipsum littus. §. littorum. supra eod. in secundo vero casu, ideo nostra efficiuntur, quia rei nostrę fructus sunt. §. in pecudum, infra eod. Not. summarium.] SYL.

d ¶ Item lapilli. Scilicet pretiosi. Et quæ sit inter eos lapillos, & gemmas, & margaritas differentia, dic vt ff. de au. & ar. le. l. & si non sunt. §. fin.

e ¶ Inueniuntur, quæ tamen non sunt alicuius. aliàs contra, vt infra eo. §. fi.

* * Adde aliud esse, si in agro alieno, secundum Bald. in l. 1. ff. eo. col. 1.

f ¶ Iure naturali, Id est gentium, vt sup. eo. §. singulorum.

a ¶ In-

statim inuētoris a fiūt.

¶ Item b ea, quæ ex animalibus c dominio tuo d subiectis nata sunt, eodem e iure tibi acquiruntur.

¶ Per alluuionem fluminis, id est per incrementum latens, res nobis acquiruntur: non autem per vim ipsius terram euellentis, nisi radices arbores emiserint. hoc dicit ex l. adeo. §. 1. ff. de acq. re. do. Areun.

¶ Præterea quod per alluuionem agro tuo flumen adiecit f iure gentium tibi acquiritur. Est autem alluuio incrementum g latens. Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi h non possit, quantum quoque tēporis momento adijciatur. Quod si vis fluminis de tuo prędio aliquā partē detraxerit, & vicini prædio † appli-

a ¶ Inuentoris, ita demum si occupet siue apprehendat, † non aliàs, secundum Azo. nam in superiori. §. & in alijs præcedētibus de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde quod idem prosequatur hic vicinitas scripturæ innuit, vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notam, & ff. de legat. 1. si seruus plurium. § fin. & aduerbium similitudinis, scilicet item, quod est in prin. § apertè dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractat⁹ est valde ab hoc separatus, vt infra eo. §. thesauros & ideo primū videnti & inuenienti, non capienti quæritur.

SYL. * ¶ Opinio Azon. verissima est, & probatur apertissime l. 1. in prin. ff. de acq. posses.

b ¶ Item ea. Nūc mutat stylum & materiā, & dicit de ijs, quæ acquiruntur per accessionem discretam, & in sequenti §. præterea. dicit de decessione concreta.

c ¶ Ex animalibus fœ. generis: siue rationabilibus, vt ex ancillis, vt supra de iu perso. §. serui, & C. de rei vendi. l. patrum. siue irrationabilibus, vt ff. de rei vend. l. si frumentum (aliàs incip. idem Pompon.) §. idem scribit.

d ¶ Dominio tuo. Vel quasi, vt si bona fide possides animal irrationale, vt ff. de acq. re. domi. l. bonæ fidei. § fi. non ita in rationali, vt inf. eo. §. in pecudum. & est ratio, vt ibi.

* ¶ Intellige hunc text. de dominio, quod cum proprietate coniunctum habet vsumfructum, nam alioquin ad vsufructuarium pertineret §. in pecudum infra eod. & quod dicitur hic, nata sunt, declara, etiam si apud alium concepta sunt. l. vlt. ff. de acq. re. dom.

e ¶ Eodem iure, scilicet gentium.

SYL. ¶ Præterea. [illegible] non figuratur aliter cum optime declaret seipsum text. * si quis tamen velit figurationem, sumi potest ratio dubitandi ex regula. l. id quod. ff. de reg. iur. ratio autem decidendi in alluuione fuit incertitudo, quæ cuiusque esset terra & quāta, quod non est vbi vi fluminis pars fundi alicuius applicatur fundo vicini. vltimi autē dicti eadē est ratio, quæ & vsucapionis, nēpe negligentia patientis terram suam cum fundo vicino coalescere. Not. quod alluuio est acquisitio iuris gen. & quid ea sit. Item, quod impetus fluminis non potest alteri applicare fundum meum. Item, quod emissio radicum facit quęri, quod non esset aliàs quæsitum.

f ¶ Adiecit. ponendo iuxta tuū prædium. * ¶ Adde, quod generaliter qualecunque ius habes in fundo, illud habebis, & in ea parte, quę per alluuionem accessit. Vnde alluuionis vsusfruct⁹ ad fructuariū pertinet. l. itē. §. huic. ff de vsufr. sic pign⁹ alluuione crescit. l. si fund⁹, de pignor. itidem & fundus seruiens. l. hoc iure. §. 2. de aqua quotid. eadē ratione redempto fundo ex pacto, transibit in redimentem etiam incrementum alluuionis, Pau. de Castr. cōs. 388. videtur. li. 1. & legatum, cuius dies nondum cessit, dicitur interim alluuione augeri. l. quod in rerum. de leg. 1. Idem in multis alijs iuris articulis apparet, quos hic referre operæpretium non est.]

g ¶ Incrementum, id est augmentum.

** Materiā alluuionis plene tractauit Bart. in tract. Tyberiadis, ad quem vnusquisq. recurrere potest, vbi inciderit aliqua dubietas in hac materia.]

h ¶ Intelligi non possit, licet tota die ibi figas intuitum: & hoc propter imbecillitatē naturalis visus, qui tam subtilia perpendere non potest, vt in cucurbita patet, quæ cito crescit, quæ tamen percipi non potest, quantum crescit quoquo momento temporis. Sed in quoddam genere agrorum cessat ius alluuionis, vt in agris militibus assignatis à Principe, qui limitati dicūtur, vt ff. eo. l. in agris. quæ sit ratio diuersitatis, dic vt ea. l. in fi.

SYL. ¶ Ex quo enim agros limitatos certo numero iugerum princeps concessit militibus, ex hoc videtur alluuionem prohibuisse, quia is numerus augeretur. l. testam. C. de testa. * Qui autem dicantur agri limitati, & cur ita vocentur, & de intellectu. d. l. in agris. vide Alc. lib. 1. Prætermis. & lib. 1. Parer. ca. 38. * & de huiusmodi prædijs: quæ quandoque à principibus assignabantur veteranis in præmia, habet text. in l. Lucius. ff. de euict.

a ¶ Appli-

† Hoc verū in vacātib⁹, vt hic. & l. si Barsatorū. C. de fideius. Quod no. pro statuto loquēte de eo qui inuenerit bannitū. Itē nō vacātibus si possidētis anim⁹ nō cōcurrat, aliàs solo acquiruntur aspectu.

† aliàs appulerit, aliàs attulerit.

cuerit,[a] palam est eam tuam permanere. Plane si longiore [b] tempore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore † videntur vicini fundo acquisitæ [c] esse.

¶ Insula nata in mari efficitur occupantis: secus si in flumine, sed est eorum, qui habent prædia vicina, pro modo latitudinis fundi, si est in medio: alias illius, cuius prædio est vicinior. Si vero ex diuisione fluminis vnius fundus includatur, remanet antiqui domini. hoc dicit ex l. adeo. §. insula. ff. de acquir. rer. dom.

¶ Insula,[d] quæ in mari nata est, († quod [e] raro accidit) occupantis fit: nullius enim esse

SYL.

a ¶ Applicuerit. Aliàs appulerit. i. appofuerit, vt subijcit, puta crustam terræ forte vineatæ, & arboratæ.

** Quid vero, si in fundum alicuius delata sint vi fluminis ligna, vegetes, vel aliæ res, velitque dominus agri efferri, quia forte damnum dent agro, quid agere debeat, docet Vero. de seru. rust. pred. cap. 27.

b ¶ Longiore. id est longo scilicet tanto, vt faciãt radices, vt sequitur: vel etiam ipsa terra apposita vnitionem alteri terræ fecerit: cui apponitur, vt ff. de dã. infe. l. hoc amplius. §. ita demum. † Sed quomodo scitur, quando hæc vnitio vel immistio erit facta? Respond. per rusticos, qui talia sciunt, vt in Authent. de non alien. aut permu. §. quod autem dictum est. coll 2.

** Ex hac glos. collige standum esse peritis in arte, facit. l. 1. ff. de vent. inspi. & l. semel. C. de re milit. lib. 12.

c ¶ Acquisitæ. Vtilis tamen rei vendicatio priori domino datur, secundum M. vt ff. de rei ven. si frumentũ. (alias est l. idem Pomponius.) §. de arbore: Sed nos contra. sed in factum ad æstimationẽ damni, vt ff. de rei vend. l. in rem 1 §. itẽ. Sed rei ven. nõ dat', vt ff. de dam. infect. hoc amplius. §. Alphenus.

¶ Dic, quod aut facto fluminis applicuit, & cessant omnes actiones: aut facto hominis, & procedit disputatio præsens.

¶ Insula. CASVS sic figurari potest. Quærebatur cui' esset insula in mari nata, & videbatur effici illorum principum, qui dominium vicinioris terræ haberent, vel saltem quod efficeretur communis, sicut & mare est; contrarium respondetur, quod immo, * quia nullius est, efficitur occupantis, §. feræ. sup. eo. quod autẽ nullius sit: ex eo probatur. quod nihil aliud est insula quã terra in mari apparẽs, quæ a natura sublata est è profundo maris ad superficiẽ. Sicut igitur cum mari subiacebat, nullius in bonis erat. §. littorum. in fin. sup. eodẽ. ita & postquam emersit, eodem iure debet cẽseri, & per hoc concedenda occupãti.] Iterum videbatur, ꝙ nata in flumine publici iuris fieret, sicut & flumen. Contrariũ deciditur, ꝙ efficitur eorũ, qui habent vicina prędia, ea fortasse ratione, quod præsumatur nata ex terra ipsorum vicinorum: vel in quoddam præmiũ oneris, quod illis incumbit, ripæ muniendæ, & reficiendæ. Nec obstat, quod alueus fluminis publicus sit, sicut & flumen ideoque insulam etiam, quæ dũ subsidebat, alueì loco erat iuris publici esse deberet, quia verum est alueum fluminis publicum esse, donec flumen super illo labitur, non etiam vbi ad aliam partem fluere cœperit, vt dicitur in §. sequen.] Ideo autem disponitur in tertio casu dominium cõseruari, quia non mutatur forma agri. Nota, quòd insula nata in mari in nullius est bonis. Item, ꝙ ideo conceditur occupanti. Item, ꝙ ad raro contingentia iura etiam aptantur. Item, quòd insula nata in flumine efficitur vicinorũ pro modo latitudinis: cetera dic vt habetur in summario.

d ¶ Insula. Dicitur locus vndique circundatus aqua, vt hic, & ff. eod. l. adeo. §. insula, & l. insula. (i) aliàs quandoque pro domo in mari posita, quæ in salo, id est, salso posita est secundum Isidorum. Item quandoque pro qualibet domo, vt ff. de eo, quod certo loco da. l. 3. §. siquis insulam. — Insula tria significat.

¶ Dic, quod quando capitur pro domo, pro ea accipitur, quæ vndique via circundantur, ad similitudinẽ insulę circũdatæ ab aqua.] Item nota diligenter ista 7. responsa vsque ad §. alia sane, &c. — SYL.

ADDITIO (i) Dic, ꝙ Insularum alia est naturalis, vt Corsica & Sardinia, alia casualis, vel accidentalis, quæ in flumine sępe nascitur, ĩ mari perraro. Naturales insulæ sũt principis, nõ in dominio patrimoniali, sed in dominio iurisdictionali, vt l. insulę ff. de iudi. l. illicitas. §. qui vniuersas, ff. de officio præsidis, sed de hac materia plenius videas hic per Ang. & Bar. in tractat. de ĩsula. & Veron de serui. rusti. præd. c. 33.

e ¶ Quod raro accidit. Sed opponam: ad ea, quæ frequentius accidunt, potius iura adaptãtur, vt ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea. Respõdeo, quod illud verbum potius solutionem inducit: nam bene infertur potius. ergo ad alia.

¶ Itẽ hoc dictũ fuit, ne ex decisione ponẽda

in fluuiatili insula argueref ad ortā in mari.
a ¶ Creditur, scilicet antea.
b ¶ In flumine. id est in medio fluminis.
** Adde, tribus modis in flumine insulam fieri, quos eleganter docet Iuriscon. in l. ergo, §. tribus. de acquir. rer. domin]

titudinis cuiusque: quod nō alia ratione dispositū fuisse arbitror, nisi quia ad illos etiam spectat onus ripæ muniendæ: nouus autem alueus ideo publicus fit, quia fluuij censitorum vice funguntur, & ex priuato in publicum adducūt. l. ergo. §. flumina. ff. de acquir. re. do. circa casum inundationis ratio assignatur in text. Nota. clara sunt, & eliciuntur de facili ex summario.

creditur. ^a At insula in flumine ^b nata, (quod frequenter accidit) si quidem mediam partem ^c fluminis tenet, communis est eorum qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia possident, † scilicet pro modo latitudinis ^d cuiusque fundi, quæ latitudo prope ripam sit. Quod si alteri parti proximior sit eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident. Quod si aliqua parte ^e diuisum sit flumen, deinde infra ^f vnitum, ^g agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdem permanet is ager, cuius & fuerat.

¶ Alueus nouus efficitur publicus, sicut ipsū flumen est: vetus autē dominis fundorū propinquorum cōceditur. Idem de nouo alueo, si flumen in antiquū redeat. Item inundatio fluminis nō mutat dominium fundi. h. d. ex l. adeo. §. quod si toto. ff. de acq. re. dom.

¶ Quod si naturali † alueo in vniuersū derelicto, † ad aliā partē fluere cœperit, prior quidē alueus ^h eorum est, qui prope ripā eius prædia possident, pro modo. s. latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo prope ripam sit: nouus autem alueus eius iuris esse incipit, cuius & ipsum flumen est, id est publicus. Quod si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen, rursus nouus † alueus eorum esse incipit, ^i qui prope ripam eius prædia possident.

c ¶ Mediam partem. Scilicet. quod poterit sciri accepta chorda & puncto posito in medio inter vtrūque agrū. & tunc si punctum est ex vna parte tātū, alij cedat: aliàs secundū quod punctum extenditur, vt colligitur. ff. de acquir. rer. do. l. inter eos, & l. seq. Ex his paret, quod pro diuiso possident insulam & habent dominium circūdantes flumē, vt ff. eo. pro regione.
d ¶ Latitudinis, existentis ab vna parte, cū plures sint ex vna parte, & vnius fundus alicuius latior est, quam fundus alterius, & in hoc tantum frontem agri considero, vt ff. eod. insula. in princip.

† .s. iure dñi nā ad fructuarium non pertinet, l. rē, §. huic. ff. de vsuf.

e ¶ Parte. scilicet superiori.
f ¶ Infra. scilicet inferiori parte.
g ¶ Vnitum. Scilicet flumen, id est coadunatum, & hic sit punctum. † Vel dic vnitum agrum, &c. & tunc puncta ibi infra.

† Hæc verior.
SYL.

¶ Quod si naturali. ¶ CASVS positio facilis est.* Videbatur enim alueum à fluuio destitutum debere publicum manere, sicut erat antea: vel in bonis nullius, quasi pro derelicto habitum à flumine, & consequenter occupanti concedendum, aut reuerti velut iure quodam postliminij ad priores dominos, quibus à fluuio fuerat ablatus quib. nō obstantibus statuitur eorū fieri, qui prope ripam prædia possident pro modo la-

h ¶ Alueus. a quo nunc vltimo recessit flumen.
** Alue⁹ prior appellatur in comparatione sequentis, arg. l. 1. § priorum, ff. de aqua quo tid. & æsti. nouus aūt alueus dicitur ad differentiam veteris, vnde & si per multos annos steterit, appellatur nou⁹, donec alius nouus superuenerit, argum. l. ex vsu. cum seq. ff de vi. tri. & ope. leg. aliquando demonstrationis gratia appellatur nouus, qui non est modo, sed iam fuit, vt infra, qd̄ si post aliquod. arg. l. insula, in fin. ff. de acquir. rer. dom.]

** † .i. antiquo, ad aliam noui.
† aliàs alia defluere cœperit.

** † .i. q paulo ante erat nou⁹.

i ¶ Incipit. quantum ad strictam rationem. nam de æquitate vix obtinet, id est non obtinet, vt ff. eod. l. adeo. §. insula. in fin. Et not. hic. quod flumina vicem iudicum tenent: & dant, & auferunt dominia, vt hic, & ff. eo. ergo. §. alluuio. Accur.
** Collige ex hoc text. ibi, nouus autem alueus eius iuris &c. vnū speciale nota dignū, nempe quod licet regulariter quicquid solo super imponitur, cedat solo. §. cū in suo, inf. eodem. tamen secus est in aqua, quæ est sup. solum, quia solum ei cedit, & est speciale in mari, flumine, & quibusdam aquis in quibus habet locum ius alluuionis. secundum

dum Bar. in tract. de alluuio col. vj.]

a Speciem. id est faciem fundi. Sed contra ff. de flu. & ne quid in flu. pu. l. 1. §. si fossa. in fi. §. Solu. ibi totum occupauit. hic partem. Vel hic eodem impetu recessit, quo venit ibi non, sed diu coopertum tenuit.

* Dic. quòd imò. § si fossa. cõcordat cum text. nostro, vt etiam Angel. hic animaduertit.]

b Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. ff quib. mo. vsusfr. ami. l. si ager. so. ibi improprie dicit amitti, scilicet quantum ad commodũ fruendi. Vel hic inundauit propter impetum aquarum, ibi vt faceret alueũ, vt probatur prædicto titu. l. quid tamen. § agri. Et hæc vera sunt quantũ ad proprietatem: sed possessio indubitanter tempore inundationis amitteretur, vt ff. de acquir pos. l. 3. §. Labeo, & l. qui vniuersas. §. 2. & l. Pomponius. r. respon. tamen aqua recedente etiam possessio restituenda est, vt ff. de iti. actuque priua. l. 1. §. sed & si quis.

* Si spectatur tempus inundationis, verũ est tunc dominium amissum intelligi. d. l. si ager. ibi, amittitur vsusfru. nisi simus in casibus, quibus nec possessio per inundationem amittitur, quos refert Ias. in l. 3. §. Labeo. ff. de acq. pos. sin tempus recessus aquæ, vt hic, & tunc verum est, intelligi dominium durasse, quia l. restituit omnia in pristinũ statum, & per subductionem temporis inundationis dominij constitutionem inducit. d. l. si ager, ibi, quemadmodum. diuersum est autem in possessione, quia solo animo amittitur. l. cum vnus. §. si ff. de bo. aut. iud. pos. dominium vero non. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquir. pos.]

¶ Alia sane causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit, neq; enim inundatio fundi speciem [a] commutat: & ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere, [b] cuius & fuit.

¶ Speciem nouam ex aliena materia faciẽs, eius dominus efficitur, nisi possit ad pristinam reduci. h. d. ex l. adeo. §. cum quis. ff. de acqu. rer. dom.

¶ Cum ex aliena materia species aliqua facta [c] sit ab [d] aliquo, quæri solet, quis corũ

Cum ex aliena. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit thema. Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsionem. Quinto per exempla responsionem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multam. Quinta ibi, Vt ecce vas.

SYL. ¶ CASVS figuratio plana est: ponit enim in tex. rationes autem dubitandi plures allegabantur. quia illius nouæ speciei confectæ nunquam ille fuerat dominus, cuius erant ea, ex quibus erant confectæ. Contra videbatur, quia quãuis species fuisset in nullius bonis, tamẽ materia erat in alterius dominio: vt autem tolleretur hæc ambiguitas, media via electa est, s. q; aut reducibilis est species ad priorẽ, & remaneat domini. quia est ac si species non sit alterata, & materia in dominio alterius fuerit: aut non est reducibilis, & cedat specificãti: quia illa species non fuit in alicuius bonis. Nota, q; specificans quærit dominium rei specificatæ non reducibilis ad priorẽ formã: intellige si bona fide specificauit, ignorans alienam. Item not. iura concordanda, & mediam viam eligendam.]

c Aliqua facta. Facta autẽ intelligitur etiã cœpta, licet non perfecta, vt ff. de aur. & arg. lega. l. & si non sunt. §. quid ergo. † Ratio huius est, quia quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si cer. pe. l. lecta. & c. officij. extra de elect.

† aliàs deest, quod sequitur. SYL.

* Licet hæc glos. communiter improbetur, tamen verissima videtur, dummodo declaretur secundum distinctionem tex. nã si opere incœptæ res ad priorem materiam reduci non possunt, vt in calceis vuis videmus, cur dominium acquisitum non vere quis dixerit? est vtique noua quædam species constituta, tametsi illa non sit, ad quam opera facientis principaliter tendebat.

* Speciem hic & sequẽtibus paragraphis accipit Impe. pro re, quæ ex rudi conficitur materia, & noua quasi facie assumpta simul & nouum accipit nomen, deposito ipsius rudis materiæ nomine. ** materia autẽ est vnde quid conficitur, vt in scypho metallũ, in contractu consensus: at forma est, quæ certæ illi speciei nomen dat.]

d Ab aliquo. Scilicet bona fide, vt ff. ad exhiben. de eo. §. si quis, & suo nomine, vt ff. de acq. rer. do. adeo. §. cum quis in princ. & l quicquid. §. Vbi. Item & tertium, scilicet, quod nõ possit redire ad priorem materiã, secũdum Ioan. vt in fi huius §. Quid si duo specificauerunt, vnus bona fide, alius mala fide? Respon. communis est domini, & specificantis bona fide: non autem mala fide, † vt ff. qui. ad l. proclama. non licet. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit, & in vna habuit bonã fidem, & in alia malam fidem? Item, quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item, quid & si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini.

† Immo nomine proprio, & bona fide secũdũ Christop.

* Intellige secundum Doct. hic, dum sit equalitas in pretio, & in portionibus iuxta l.

quicquid.§.vlt. ff.de acq.rer. dom. & dummodo in ea parte, in qua suo nomine agit, bonam fidem habeat, alias secus.
a ¶Naturali ratione.Id est iure gentium.
b ¶Fecerit. id est detexerit quo ad spicas, vt ff.eod. l. adeo. §.cum quis. in fin. sic sup. de liberti.§.1.

exempli pro pueris, secundum Pla.† quædã enim gratia docendi dicuntur, quæ aliàs non dicerentur, vt ff. de actio. & obl. l.obligationum substantia.§.fin.Vel dic secundo secundum Azo. illam per istam corrigi.

† qui re[illegible] prehe[illegible] supra princ. in gl. [illegible] habe[illegible].

naturali [a] ratione dominus sit: verum is qui fecerit, [b] an potius ille, qui materiæ dominus fuerit. Vt ecce, si quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino, & melle mulsum [c] miscuerit: vel ex medicamentis alienis emplastrum, aut collyrium [d] composuerit: vel ex aliena lana vestimentum fecerit: vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel subsellia fabricauerit. Et post multam Sabinianorum [e] & Proculianorum ambiguitatem, placuit [f] media [g] sententia existimantium, si ea species ad priorem & rudem materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit. [h] Vt ecce, vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleum, aut frumẽtum, ad vuas, vel oliuas, vel spicas [i] reuerti non potest: ac ne mulsum quidem ad vinum, & mel resolui potest.

¶ [illegible]

¶Quod si partim ex sua materia, partim ex

SYL.

c ¶Mulsum. id est nectar, siue stalladiam.
* ¶De mulso vide Pallad li. 11. & Plin. lib. 22.c.24]
d ¶Collyriũ. id est vnguentũ ad oculos.
e ¶Sabinianorum.i. Sabini, & suorum fautorum, qui dixerũt speciem cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus contra, scilicet vt specificanti tantũ cedat, vt ff. eo. l. adeo. §.cum quis.
** Hic ille est Massurius Sabinus, qui publice primus respondit. l.2. prope fin. de orig. iu. a quo Sabiniani appellati, qui ei i schola successere. Sic Proculiani a Proculo, qui & ipse magnæ fuit auctoritatis, & plurimũ potuit, vt refertur ibidem in d.l.2.
f ¶ Placuit.scilicet nobis.
g ¶Media sententia, quæ nec vni in totum, nec alteri concordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandum: sic supra quibus ex cau. ma. non licet. §. penult. Argu.contra.ff.de neg.gest.l. Nesennius, in fin.
ADDITIO. Dic, ꝙ media via est eligẽda, qñ nõ põt magis i⁹ ad vnã partẽ adaptari, q̃ ad aliã. vt hic: aliàs diceret̃ diuisio rusticana, vt d.l Nesennius, in fi. cum gl. Aret.
h ¶Fecerit. Si & alia duo interuenerunt, quæ in princ.huius.§.diximus.
i ¶Vel spicas.Et ita apparet, ꝙ frumentum cedit specificanti.Sed contra, ff. eodem.l.adeo.§. cum quis, in fi. §. Sol.hæc posuit gratia

Medium est seruandum.

* ¶ Melius est supplere istũ tex. ex versi. videntur tamen. posito in d. §. cum quis, qui in curiam Triboniani huc relatus nõ est. Ridiculum enim est dicere. quòd propter iuuenes male exemplificet, vel quòd iste text. sit correctotius, §.cum quis, cum Iustinia. vbicunque ius antiquũ corrigit, id apertissimis verbis soleat indicare.]Item ad hæc omnia exempla, in quibus dicitur speciem specificanti cedere, est cõtraria regula, quæ dicit. Quod ex re mea est, vel nascitur, meum est, vt ff. ad exhiben. de eo. §.si quis.in fin. ff.de rei vendi. solum. §.meũ. Solu. illa regula locum habet in quinque casibus, scilicet. vbi dominus specificauit. Item, vbi alius eius mandato. Item, vbi sine mandato, sed ratum habet.† Item, vbi alius mala fide, & suo nomine. Item, vbi bona fide, sed res potest ad priorem materiam reduci, quorum nullum hic est. Item, si hæc vera sunt, quod specificanti cedant, contra est regula, quæ dicit, Neminem cũ alterius iactura fieri locupletiorem, vt ff.de condict. indeb.nam hoc natura? Respond. licet fiat sua species quo ad dominium, tamen actione in factum tenetur ad æstimationem, vt ff.de rei vend.l.in rem.t. §.item quæcũque, & ff de donat. inter vir. & vxor. l.si mulier. §.1.& l.seq.
¶ Quod si partim. [illegible] positio pendet ex superiori, ideoq. minus dubitabile deciditur, vt innuit Imperator ibi, dubitandum

Meũ est, quod ex meo nascitur.

† Intelligas gl. qñ noĩe dñi specificauit, alias si non fuisset specificata noĩe dñi, non posset habere tãtũ, cum sit factũ in sui fauorẽ vt l. si pupilli.§.si ego ff. de neg. gest.

non

aliena, [a] speciem aliquam fecerit quis; veluti ex suo vino & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrum aut collyrium, aut ex sua lana & aliena [b] vestimentū fecerit, dubitandū nō est, hoc casu eum esse dominum, [c] qui fecerit: cum non solū operam suam dederit, sed & partem eiusdē materiæ præstiterit.

¶ Aliena purpura intexta vesti accessio cedit vestimento, is autem qui dominus fuit, habet actionem contra f. rem. Ang.

¶ Si tamen alienā purpuram [d] vestimento suo quis intexuerit, licet pretiosior [e] sit purpura, tñ accessionis † vice cedit vestimento: & qui dñs fuit purpuræ aduersus eū, qui surripuit, [f] hēt furti actionem, & cōdictionē, [g] siue [h] ipse sit, qui vestimentum fecit, siue alius. Nam extinctæ [i] res, licet vendicari non possunt, condici tamē à furibus, & quibusdā † alijs possessoribus [k] possunt.

† alias iuste.

† alias quibusque. & ita legisse vr Theophil⁹ qui vertit catapaniō nomion intellige tū de malę fidei possessoribus.

non est, cuius decisionis ratio eadem est, & maior, quia duo vincula arctius ligant, auth. itaque. C. com. de success. Intellige tex. tamen in terminis in quibus loquitur, scilicet quando non posset reduci ad priorem materiam, vt declarat. glo. fin. Not. summarium. Item, quod duo vincula potentius ligant. Item argumentū de minori ad maius affirmatiue.]

a ¶ Ex aliena .s. materia.

b ¶ Ex aliena scilicet lana.

c ¶ Dominū. Sed si possit reduci ad priorem materiā, fit communis habita ratione materiarū, vt non cedat specificanti, vt ff. eod. l. quicquid. § si. in fine. Idem forte erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit, vt ff. ad exhib. l. de eo. § si quis.

SYL. ¶ Imo amittit dominium suæ materiæ. §. ex diuerso, inf. eod.

SYL. ¶ Si tamen. CASVS Si purpura vestimento intexta sit, dubitabatur, an vesti accederet, vel econuerso: ratio autem, q̀ vestimentum ipsi cederet, videbatur, quod pretiosior ipsa veste videbatur ad se trahere min⁹ dignum. l. præcipimus. in fin. C. de appel. contrarium tamen decidit imperator, ex eo, q̀a cū purpura vesti accedat, debet à principali trahi, non econuerso. & ita patet ibi accessionis vice. * Sed quia iniquum est, vt alterius facto res nostræ efficiantur alienæ. l. id quod. ff. de reg. iur. ideo domino purpuræ datur furti actio. item & condictio in eū, qui illam surripuit.] Not. summarium. hē quòd accessoriū, & si pretiosius & dignius eo cui accedit, sequitur principale. Item q̀ sicut per confusionem dominium rerum alienarum nobis quæritur, ita per accessionem. Item, quod quamuis dominiū sit trāslatum in furem, omnino datur saltem condictio furtiua. Item, quòd rei suæ potest cōmitti furtum.

d ¶ Purpurā. vt manicam vel gyronem: si autem ipsa fila, puta in tela, tunc alia ratione est dominus factus purpuræ, scilicet iure specificationis, vt supra proxim. § & præcedenti. Hic autē §. aliquid vult adncere supra dictis, s. de acquisitione iure accessionis: ne ergo nihil operetur, adiungit hoc, quod nūc dixi, vt ff. de leg. 1. si quando, in princ.

e ¶ Pretiosior. No. pretiosius accedere viliori, sic. ff. de contrahen. empt. si in emptione. Sed contra. ff de ædil. edic. l. iustissime. Sed ibi speciale in homine. Sed contra, infra de fideiuss. §. fideiussores. Sol. vt ibi. item loquitur hic. §. quando dicta purpura gratia ornādi, vestimento fuit apposita: sin autem ecōtra, vt vestimentū seruiret purpuræ, vt forte eā seruaret, tunc cedit vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs, vt ff. de vsuc. l. rerū mistura. §. quid ergo & ff. de aur. & arg. leg. l. & si non sunt §. perueniamus. Si autem neutrum causa alterius apponatur, tunc neutrum alteri cedit, & vtrumque possidetur, vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. quid ergo. ADDITIO. Dic secundum doct. quod neutrum possidetur communiter, sed quodlibet de per se sic, vt not. in d.cto §. quid ergo Angel.

f ¶ Surripuit. si surripuit: alias istis actionibus famosis non tenetur.

SYL. * ¶ Dic quod condictio furtiua non infamat, sicut actio furti. l. cessat. ff. de act. & obl. & de ratione diuersitatis vide Ias. in l. certi in princ. col. 8. ff. si cert. per.

g ¶ Et condictionem. s. furtiuam, vel sine causa, vt ff. de condi. sine causa. per totum.

h ¶ Siue ipse. s. fur: nam forte erat sartor.

i ¶ Extinctæ, quantum ad dominium, quod perdidit dominus eius: & ideo quantum ad eum extinctum est: quia quādiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari. sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeatur, & post vendicetur, vt ff. ad exhiben. l. gemma & ff. de rei ven. l. in rem actio.

k ¶ Possessoribus. veluti à prædonibus: & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit vt hic

& inf. de act. §. sic itaque, & ff. vsufru. quemadmod. ca. l. fin. in fi.

¶ Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primò, quando voluntate dominorum: secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda. ibi, Quod si fortuito. Item prima subdiuiditur. Primo quando eiusdem generis materiæ confunduntur. Secundo quando diuersi generis. Secūda ibi, Sed & si diuersæ. Aret.

legat. l. pediculis, §. Neratius.

* ¶ Electrum teste Plin. lib. 33. c. 4. vocatur aurum, in quo quinta portio est argenti.]

e ¶ Idem iuris vt sit commune, vt subijcit.

f ¶ Placuit. s. vt sit commune, nisi separari possit.. veluti si ex ære meo & plumbo, vel argēto tuo species facta sit, q. bus casibus separari pōt, & quilibet vendicat suum, vt ff. de rei vend. l. si frumentum §. sed si plumbū & ff. de acq. re. do. l. lac⁹. §. fin.

¶ Commistio voluntaria, vel fortuita, facit rem esse communem. hoc dicit ex l. adeo §. voluntas. ff. de acquir. rer. dom.

¶ Si duorū [a] materiæ ex voluntate dominorum [b] confusæ [c] sint, totum id corpus, quod ex cōfusione fit, vtriusque cōe est: veluti si q vina sua confuderint, aut massas argenti, vel auri conflauerint.

¶ Sed & si diuersæ materiæ sint, † & ob id ꝓpria species facta sit forte ex vino & melle mulsum: aut ex auro & argento electrum, [d] idem iuris [e] est, nā & hoc casu cōem esse speciem non dubitatur.

¶ Quod si † fortuito, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, † vel eiusdē generis materię, vel diuersę, idē iuris esse placuit.[f]

¶ Species duorum a voluntatibus mistæ, coes fiunt. secus si casu. h. d. ex l. idem Pompon. in prin. ff. de rei vend.

¶ Quod si [g] frumentū Titij frumento tuo mistū fuerit: si quidem ex volūtate vestra, cōe est quia singula corpora, i. singula grana, quæ cuiusque propria fuerunt, ex cōsensu vestro cōicata sunt.[h] Quod si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur cōe esse: quia singula corpora in sua substantia durant.[i]

SYL. ¶ CASVS clarus est, & nullam prorsus habet dubitationē, cum enim incōueniat, quem priuari dominio suo eo inuito, si quid ex volūtate vel casu confundatur, debet fieri cōmune: & hæc est regula. in qua ratio dubitandi non exigitur, cum loquatur ī casu, in quo separatio est impossibilis, vt dr̄ in gl. Not. ex commistione voluntaria vel casuali quæri & communicari dominia rerum. Item no. differentiam inter confusionem & commistionem. Item, quod casus fortuitus & volūtas dn̄i in hoc equiparant̄.

† alias & ex his.

† alias fortuito.

† aliàs vel diuersæ materiæ, vel quæ eiusdem generis sunt, idem &c.

SYL. ¶ Quod si frumētū. Casus facilis est. si q. dem formatur in text. * ratio autem dubitandi i primo dicto non est q̄renda, q̄nquidem dominorum consensu facta est communicatio, cū etiam in cōfusis sup. prox. §. Imperator dixerit non esse dubitādū. Sed quoties mixtio fortuito fit tunc dubiū facere poterat. §. præcedens, vbi idē statuitur, siue ex consensu, siue casu, materiæ confundantur.] Quāuis enim non fiat realis commistio, fit tamen talis in granis frumēti, vt impossibilis sit separatio: magis enim facile separatur aurum ab arg. quam frumentum à frumēto: dicitur tamen contrarium.

* Ratio decidendi assignatur in tex. ibi, quia singula &c. & confirmatur per simile. Hinc infert Iustin. q cū frumentū non fiat cōe, cōpetit in rē actio pro quantitate cōmunicata, sed iudicis erit æstimare. quatenus excedat, vel minor sit æstimatio bonitatis vnius, vel alterius frumenti. Not. collige per te.]

a ¶ Si duorū. Acquiritur dn̄ium non solū specificatione, vt sup. eo. §. cum ex aliena. & §. quod si & accessione, vt sup. eo. §. si in, sed etiā cōfusione, vt hic. Item immistione, vt infra proxi. § quod si frumentum.

b ¶ Dominorum. bene dicit dominorum voluntate. Nam si vnus dominus fecit inde speciem. i. mulsum. vel vas ex argento meo & suo: sua est iure specificationis, non communis, vt sup. eo. §. quod si partim. & de rei vend. l. si frumentum. §. 1.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis. in §. cum ex aliena. sup. eo. per gl. vt hic, Ang.

c ¶ Confusæ, id est simul fusæ.

Electrum quid est. d ¶ Electrum genus est vasis, vel species metalli: & ad hoc est, ff. de aur. & argen.

g ¶ Quod si frumentum. † Diximus quando confunduntur ita, vt separari non possint nūc videndū est qn̄ singula corpora in sua substantia durant, quo casu dr̄ immisceri.

h ¶ Communicata sunt, & ideo locum habet Communi diuidundo actio, vt ff. de rei vend. l. si frumentum. 2. respon.

i ¶ In sua substantia durant, Sed numquid

idem

Continuatio.

† Istā glo. non credo esse Accur. quia nō reperitur in antiquis originalibus nec de ea doct. aliquam faciunt mentionem.

¶ Sed nec magis istis casibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur esse communis, si pecora Titij tuis pecoribus mista [a] fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum [b] retineatur, in rem quidem actio pro modo [c] frumenti cuiusque competit: [d] arbitrio autem iudicis continetur, vt ipse æstimet, quale cuiusque frumentum fuerit.

¶ Materia ædificij cedit solo: duplum tamē soluitur per ædificantem, nec vendicatur nisi diruto ædificio. h. d. ex l. adeo. §. cum in suo. ff. de acq. re. dom.

idem, si nostra voluntate fuissent immista? Videtur quod sic. nostra enim contēplatio vel voluntas non potest mutare substantiā granorū, quin semper discreta sint a se inuicem, quod videtur esse contra. §. præcedentem. Sed resp. non est mirū: alias enim simile reperimus: nonne tempus continuum est sui natura, cum tempus sit mēsura mot⁹ primi mobilis, qui motus est vniformis, & cōtinuus, vt dicit Arist. in 7. Physi. & tamē partes in ipsa cōtēplatione distinguimus & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam præteritum. quoddam futurum? sic in granis frumenti dicimus, q; licet eorū corpora sint discreta in suis terminis, cōia tamen ea possumus facere, ita q; aliqua non sit particula in tuo grano, quam tu non cōmunices mihi: nulla in mea, quam ego tibi non communicem: quod non esset deficiente nostra voluntate: sicut nec in tempore distincto generarentur hæ diuersitates, nostra significationes vel respectu deficiente.

Tempus id est.

† alias de est sed.

Tēporis diuisio.

a ¶ Mista. quod fit per errorem, quo casu dominium non transit, vt ff. eodem. l. si procurator 2. vel vt melius pascantur: & facit infra ad l. Aquil. in princ. vbi dicit, quod gregatim pascuntur. Sed contra. ff. de sol. si alieni. So. ibi est speciale in pecunia numerata, vt ibi dicitur, vt ff. si cer. pet. singularia.

SYL. ¶ Et hic & ibi hæc gloss. communiter approbatur.]

b ¶ Frumentum. nondum bona fide consumptum: tunc enim in factum actio daretur, vt ff. ad l. Aquil. qui occi. §. si quis alienum vinum.

c ¶ Pro modo. id est mensura.

d ¶ Competit. id est quod cuilibet tantum frumentum restituatur, quantum fuit suū, quando non apparet quod fuerit suum: & hoc propter impossibilem discretionem, vt ff. de vsufru. l. vsufructuarium. §. si in viuarijs. si autem apparet quod cuiusque fuerit, hoc iudex æstimet, vt subijcit, secundum Azo. & secundum hoc dic quale, i. quod, & sic cuilibet sua grana restimantur. Vel dic prox. respond. arbitrio &c. esse de eo de quo est istud, scilicet quando non apparet quod fuerit suum: & hoc innuit hoc verbū quale: non enim dicit quod, sed quale vt in qualitate officium versetur, & quantitate, nō autem in corpore; cum illud sit impossibile discernere: & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius.

SYL. ¶ Tu dic clarius, quod aut a volentibus cōmiscetur, & efficitur commune: & datur actio communi diuidundo: aut præter volūtatem, & tunc si facilis est separatio, vendicari sua grana a quolibet poterunt. l. si frumento, §. sed si plumbum, ff. de rei vend. Aut est difficilis, & iudex tā circa qualitatem, quam circa quātitatem arbitrabitur, dūmodo non faciat separari grana, vt hoc lex.] Et no. triplicem esse differentiam inter hunc. § & superiorem. species enim dicuntur misceri. vt hic materia confundi, vt sup. sed Pet. contra. Item hic remanet in eadem substantia, ibi non. Item confusa fiunt communia etiā sine dominorum voluntate, vt supra prox. §. hic non.

SYL. * ¶ Cum in suo. CASVS. Quærebatur, si in solo meo ex materia aliena ædificem, vtrius ædificium esset; & cum noua species fiat partim ex re facientis, partim aliena, videbatur. quæst decisa. supra in §. quod si partim. attamen traditur noua regula, quod ædificium cedit solo. nam cum solum a Deo creatum sit, vt firmamentum quoddam, sine quo ædificia non consisterent, merito placuit, vt tamquam pars potentior ædificij ceteras ad se traheret. Sed cum iniquum esset quenquam re sua absque eius voluntate priuari, subditur, quod nihilo magis dominus materiæ desinit esse dominus illius. Nam quemadmodum possidens domum non censetur res singulas possidere. l. cum qui ædes. ff. de vsucap. ita non debet absurdum videri, si quis intelligatur dominus totius ædificij, non huius, vel illius rei, & consequenter si is, qui dominus erat materiæ, remaneat dominus eiusdem, cum non concurrat cum domino totius integralis. Ceterum quia si daretur vēdicatio, necesse esset ædificium rescindi, ex quo vrbs deformaretur, idcirco constitutum est, vt tātisper, dum ædificium constat, is suā materiam vendicare non possit, sed duplum pro ea consequi.] No. ædificium solo cedere. Itē q; nemo cogi potest eximere tignum alienū iniunctum suis ædibus. Item, quod quamuis dominus soli fiat dominus totius, tamē dominus materiæ remanet dominus. Item, quod rei vendicatio non datur domino Itē quod actio de tigno iniuncto est ex l. duo-

 decim

decim tabul.& quod licet sit ciuilis, est pœnalis. Item, quid veniat appellatione tigni.

a ¶ Cum in suo solo. Suū est, etiam si alius habeat ibi vsumfructum, vt infra de hęred. inst. §. 1. vbi proprius seruus dicitur, in quo proprietaté nudam habet testator.

* ¶ Adde, q hoc casu fructuarius agit cum proprietario: siquidem ei non licet quoquo modo rei speciē mutare: etiam in meliorem statum eam commutando. l. repeti. §. vlti. cū duabus ll. seq. ff. quib. mod. vsusfruct. amit. & l. vltim. de vsufruct. & habi.]

† Hoc limitat singul. Soc. in tract. fall. in regul. 310. limitat. 10.

¶ Cum in suo [a] solo aliquis ex aliena materia ædificauerit, [b] ipse intelligitur dominus ædificij: † quia omne, quod in solo ædificat, [c] solo cedit. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuerat, desinit [d] dominus eius esse, sed tantisper [e] neque vendicare eam potest, neque ad exhibēdum [f] de ea re agere, propter legē Duodecim tabularum, [g] qua cauetur, ne quis tignū alienum ædib. suis iunctū, eximere cogatur, sed duplū pro eo præstet, per actionem, quæ vocatur, De tigno [h] iniūcto.

b ¶ Aedificauerit. scilicet bona fide: alias non, immo tignum suum vendicaret, vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignum. † ar. à cōtrario sensu. Vel ex ea exceptione quæ ibi ponitur, & iurabitur in litem, vt ibi nota.

† Et quis nō possideat malę fidei exiftés p l. eū q ædes. ff. SYL. de vsuc. cō uenit̄ si qa dolo de sijt possidere. l. is q dolo. ff. de rei vendi. Et vendicabit̄ quidē non vt eximatur sed vt ī litē iuretur, secūdum Chr. hic.

* ¶ Imò & si mala fide ædificarit l. 2. Cod. de rei vend. nam nec actio de tigno iniuncto, quæ in casu huius §. ad duplum competit, aliter datur, quam si mala fide iniunctum fuerit tignum. l. de eo. ff. de do. inter virum & vxorem & l. 1. ff. de tig. iniunc.]

c ¶ Aedificatur. id est in ipsā terra configitur. Qu d ergo de domo non affixa solo. Respond. non cedit solo, vt ff. de acquit. re. dom. l. Titius. & facit ad hanc regulam. C. de ædi. pri. l. si is contra quem.

* ¶ Adde, aliud esse in ædificio sine calce constructo, (quod maceria seu maceries dicitur, vulgo paries siccus.) nam & hoc cedit solo. l. si precario. ff. cōmun. præd. vbi Bal. not. & Alex. in l. 1. §. nunc in si. de oper. nou. nunc.

Idem in satis, & plantatis, quod hic in ędificatis dicitur, vt inst. eo. §. si Titius. & §. qua ratione. Vnde versus. Quicquid plantatur, seritur, vel inædificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit.

SYL. ¶ Dicas hoc verum regulariter vt hic, tamē primo non procedit vbi ædificium esset illicite constructum, & veniret destruendum l. fideicommissa. §. si quis illicite. ff. de le. 3. vbi Bald. Item in clerico ædificante de pecunia ecclesiæ, glos. in cap. apostolicos. 12. q. 2. Item quando dominus soli & ædificans essent tales, inter quos cadere non posset expressa donatio. glos. in l. si vxor. ff. de donat. inter virum, & vxor.]

* ¶ Has, & alias complures limitationes vide latius apud Socin. in suo tractatu de Regul. & fallen. regula 111. in vers. Ædificium.]

¶ Sed contra hanc regulā est. ff. de re. diui. l. in tantum in princ. So. illud speciale est.

* ¶ Dic, quòd non est aliqua specialitas, immo & ibi ædificiū cedit solo: quia quando ædificatur in littore, solum, super quo ponitur ædificium, cum sit nullius, efficitur propriū occupantis, licet diruto ædificio rursus in pristinam conditionem restituatur: I qua sententia. Ang. quoque Aret. fuisse videtur. SYL.

d ¶ Desinit. scilicet ex causa ædificationis: sed & ex alia causa potest desinere, vt ff. vsucap. l. rerum mistura. §. Labeo. quę huic regulæ signantur contraria.

* Declara, q verbum (ideo) positum in hoc tex. tollit contrarium, quia in §. Labeo. qui materiæ dominus fuerat, nō desinit esse dominus eius propter ædificationem, sed ex præterita negligentia: nam licet vere non posset perfici vsucapio. quia possessor ædificij non intelligitur possidere singulas res in ædificium coniectas, ex quo tamen possideretur corpus illud, cui insunt res particulares, noluit lex interrumpi vsucapionem ob id, quod adhuc decem dies requirerentur: ad illam perficiendam, cū in tam diuturna mora aduersarius antea fuisset.] SYL.

e ¶ Tantisper. id est interim.

f ¶ Ad exhibendum. Scilicet vt eximatur, nisi mala fide fecerit, vt ff. de rei vend. l. in rem. §. tignum. & ff. de tigno iniun. l. 1. in fi. sed tunc nō eximitur, sed in litem iuratur, vt ff de solutio. l. qui res. §. fi. quia arbitrarię sunt istæ actiones vt ff. de in litem iur. l. in actionibus & inf. de actio. §. præterea. SYL.

g ¶ Duodecim tabularum. lex quædā fuit, de qua dic, vt supra de iur. natu. §. & nō ineleganter.

* ¶ L. Duodecim tab, refert Fes. Pōpeius in hæc verba: Tignum iūctum ædibus vineęve ne vendicato, nec soluito.]

* ¶ Riualius lib. 11. historiæ iu. ciui. hanc legem his verbis tradit: Tignum alienum furtiuum ædib. vel vineis suis iniunctum ne quis eximere cogitor, sed duplum pro eo per actionem de tigno iniuncto præstare compellitor.

h ¶ De tigno iniuncto: qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet non iniunxerit, & qui iniunxit, licet nō possideat, sed altero soluéte alter liberatur, vt ff. de iis qui deic- Actio de tigno iniuncto.

deiece. vel effu. l. si vero. §. si id quod. & de flu. l. 1. in fi. & quod vi aut clam. l. competit. §. fin. Sed quid si velit magis rem reddere & eximere, quam duplum prestare? Resp. non auditur, quia propter publicam vtilitatem hoc fuit statutum, vt inf. eo. §. qd ideo &c. & ff. de oper. noui nuncia. l. prætor. & ff. de leg. 1. l. cetera. §. si duobus. Itē numquid hæc actio competit etiam contra eum, qui bona fide iniunxit? Respōd. sic, vt hic, licet contradixerint q. dam.

(Appellatione [a] autē tigni, omnis materia [b] significatur, ex qua ędificia fiunt.) Quod ideo prouisum est, ne ædificia rescindi necesse sit. Quod si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus, (si nō fuerit duplum iam consecutus [c]) tunc eā vendicare, [d] & ad exhibendum de ea re agere.

SYL. * ¶ Opi. istorū verior est. l. enim 12. tabu. loquebatur solū de tigno furtiuo. l. 1. ff. de tign. iniun. credendum tamen est legem voluisse, vt & qui bona fide iniunxisset teneretur saltem ad veram estimationem rei, non etiam ad duplum l. de eo. & ibi glo. ff. de donat. inter vir. & vxor. in l. in rem. § tignum, ff. de rei vend. facit. l. bona fides. ff. de regu. iur. Sed contra mala fide iniungentem, alia præter hæc auxilia competunt, vt rei vendic. Item, ad exhibendum. Item furti. Item furtiua condictio.

SYL. ¶ Sed dic dari, vt æstimetur, non vt vendicetur, cum l. vetet interim eximi. l. qui res. in fi. ff. de solu. & ideo quasi dolo malo desierit possidere, iurabitur in litem. l. 1. in fi. ff. de tigno iniunct. l. in actionibus. ff. de in lit. iur.

¶ Item hæc actio de tigno iniuncto, vt infra de actio. § sic itaque, & ff. de tigno iniuncto. l. 1. in fi. & l. fi.

a ¶ Appellatione. Facit ad hoc. ff. de verbo. sign. l. tigni. & ff ad exhi. l. gemma. & l. tigni. & ff. eo. adeo. §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idē dic in † caupona, siue domuncula, vt subijcit, quod ideo &c. ad hoc, ff de ver. sig. vrbana prædia. Quidam tamē contra. Item idem in vinea, vt ff. de tigno iniun. l. 1.

† Aliàs caupona.

b ¶ Materia. vt cæmenta, & lapides.

* * Valla. lib. 6. c. 52. reprobat Accur. hic, inquiens à iuriscōsultis exponi materiam pro ligno ad ædificia vtili. & quidem materia ita diffinit ab Vlpia. dum eā distinguit à ligno, vt materia sit, quæ ad ędificandum fulciēdumque necessaria est. lignum, quicquid comburendi causa paratum est. l. ligni. ff de leg. 3. verum, quod ad hunc locum attinet, fallitur Valla, recteque locutus est Accur. vt patet ex l. 1. ff. de tigno iniun. nam text. non dicit simpliciter materia, sed omnis materia, sicut. l. tigni. ff de verbo. significa. omne genus materiæ, ad denotandum qualemcūque materiam nedum lignorum.

¶ Aedificans de sua materia in alieno solo scienter dominium amittit: bona vero fide ædificans, si possidet, repellit dominū agentem exceptione doli, nisi soluat impēsas. hoc dicit ex l. adeo. §. ex diuerso. ff. de acquir. rer. dom.

¶ † Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit, illius † fit

† aliàs & ex diuerso.

† alias sit.

c ¶ Consecutus. Hic est cōtra. ff. de tigno. iniun. l. fin. Sed ibi non cum effectu fuit cōsecutus duplū, quia licet egit, nō tamen percepit adhuc duplum, vt argu. ff. de ijs qui deie. vel effu. l. perceptione.

d ¶ Vendicare. Nulla temporis præscriptione obstante in rei vendicatione, vt ff. de rei vēdi. l. in rem. §. fina. quia nec prius agere potuit, vt Cod. de anna. except. l. 1. §. fin. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde triginta annis repellitur à rei vendicatione, vt Cod. de præscript. triginta annor. sicut.

ADDITIO Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur. alias esset absurdū, secundum omnes doctores hic.

¶ Ex diuerso. CASVS. Quærebatur econtrario, si ex sua materia in alieno solo ędificatum sit, quid iuris, & videbatur idem ut s. quod scilicet cederet solo, daretur tamen actio ædificanti ad pretium materiæ, quia nō præsumitur donatio l. campanus, ff de ope. liber. Sed contrarium deciditur distinguendo. quòd scilicet si ædificetur a sciente, cum sciat se contra iuris regulas ædificare, priuatur commodo ædificij ex præsumpta donatione, sicut in soluente scienter indebitum, §. 1. inf quibus mo. re contrah. oblig. Si vero ædificetur bona fide, datur exceptio doli, * si dominus agens nolit soluere pretium materiæ, & mercedes fabrorum. videtur enim dolo facere, qui vult aliena iactura locupletari. Ratio autem quare datur potius exceptio, quam actio. est, quia actio conceditur de rigore iuris, exceptio non, sed de æquitate & facilius, leg. prima, §. præterea, ff. de superfic.

Nota, quod ædificans in solo alieno, ex sua materia videtur materiam alienare, & donare si scienter ædificat. Item, quod facilius datur exceptio, & retentio, quam actio.)

a ¶ In-

domus, cuius & solum est. Sed hoc casu, materiæ dominus proprietatem eius amittit, quia voluntate eius intelligitur a esse alienata: vtique si non ignorabat se in alieno solo ædificare, & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vendicare non potest b

¶ Certe illud constat, si in possessione constituto ædificatore, soli dominus petat domum suam esse, nec soluat pretium materię, & mercedes fabrorum, c posse eum per exceptionem d doli mali repelli: vtique si bonæ fidei e possessor fuerit, qui ædificauit. Nam scienti alienum solum esse, potest obijci culpa, quod ædificarit f temere in eo solo, quod intelligebat alienum esse.

¶ Planta statim ac radices egit, cedit solo. hoc dicit ex l. adeo, §. si. ff. de acq rer dom.

¶ Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit, ipsius erit. Et ex diuerso, si Ti-

a ¶ Intelligitur. sic C. de ædi. pri. l. si is contra quem.

b ¶ Non potest. Quæ alienata est, non potest vēdicari. Sed contra C. de rei ven. l. 2. in fi. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ędificauit, hic de sua in alieno. Quare dic: aut de mea materia & in meo ædifico, & tūc planū est, aut de aliena in meo, vt supra proxi. §. aut de meo in alieno vt hic, aut de aliena in alieno, vt in d. l. contraria continetur.

Aedificari pōt quadrupliciter.

SYL. * ¶ Dic, quod iste tex. loquitur, quādo nulla suberat causa, ex qua posset præsumi aliquid aliud agere voluisse ædificantem, quam donare, nam si alia cōiectura capi posset, præterquam donationis, tunc verū est, quod ædificans siue bonæ fidei sit, siue malæ diruto ædificio sit dominus suæ materiæ d. l. 2.]

c ¶ Fabrorum. i. magistrorum de lignamine, vel murorum, sic. ff. eod. quod cer. loco. l. 2. (aliàs 3.) §. item Iulianus.

d ¶ Per exceptionem. quę locum habet, vbicunque æquum sit exceptionem locum habere, siue alia competat siue non, vt ff. de excep. do. l. 2. §. & generaliter. & argum. infra eod §. literæ.

e ¶ Bonæ fidei. Scilicet ab initio, & ex post facto, cum ędificauit. nam si ante, quam ędificet, sit bonæ fidei & cum ædificat malæ fidei sit, eligitur quædam media via, ita vt neque malæ fidei puniatur, neque vt bonæ fidei expensas conseruet, quia permittitur abrasio, vt ff. de rei vendi. l. Iulianus. si in aliena, quæ est huic contraria. & facit ad hoc. ff. de mi. l. intra. §. vendentibus.

Impēsę in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur.

f ¶ Ædificauerit. Cum de nouo ædificat. Et vt hæc plene sciantur, dic. Cum impendi in rem alienam, aut suo, aut meo nomine. Primo casu loquitur ille tit. de nego. gest. & ff. & C. eo. Si meo, tunc aut fructuum gratia. & tunc ex fructibus deducitur, aliàs nullus fructus intelligitur. vt ff. solu. mat. l. fructus. & ff. fam. erc. fundus qui. † Aut causa rei seruandæ, & tunc aut de nouo faciendo, aut nō. Primo casu, si bona fide, habeo exceptionem, non actionem, secundum Ioan. vt sup. proxi. §. & ff. de condi. indeb. si in area. & ff. de excep. do. Paulus. sed M. etiam actionem dabat, & est pro eo, ff. de pet. hære. l. hęreditas. §. 1. & ff. si pars hær. pe. l. fin. & C. de rei vendi. l. 2. & l. domum. Sed ibi ipso gestu negotium fuit hæreditarium. quod necesse habuit facere, vnde actionē dabat. Sed Ioā. contra. vt dictum est, & facit etiam pro eo. ff de rei vēdi. sumptus. & ff. de actio. empt. idemque & ff. de per. hæred l. plane. Si vero mala fide, tūc nec excipiendo, nec agendo confero, vt hic. nam neminem mihi volui obligare. vt ff. commu. di. in hoc iudicium secūdum Io. sed M. etiam dabat negotiorum gestorum actionem, vt ff. de nego. gest. si pupilli. §. sed & siquis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo. C de rei vend. l. 2. Sed ibi loquitur, quando ex aliena materia. & in alieno impendi, vt ibi plene notatur. Si vero in reficiendo, aut bona fide, & tunc necessarias & vtiles per doli exceptionem, voluptarias per abrasionem seruamus, nisi dominus vellet tantum dare, quantum posset habere his ablatis, & corrasis. vt ff. de rei ven. l. in fundo Si vero mala fide, necessarias per officium iudicis, cum tamen possideo, vtiles per abrasionem cōseruo, voluptarias nullo modo, vt C. de rei vendic. domū. hinc est, quòd dicit Bal. hic, quod expensas repetam quandoque per a. i. per actionem, vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Itē per e. id est. per exceptionem, vt hic. Item & per o. id est, per officium iudicis, vt per l. C. de rei vend. l. domum, vt modo diximus. Et hæc in rei vend. locum habent. In petitione vero hæreditatis bonæ fidei possessor seruat omnes. At malæ fidei possessor necessarias & vtiles per officium iudicis, aliàs per exceptionem doli re existente meliori in qua factæ sunt, voluptarias vero abradit, vt ff. de pet hære plane.

¶ Est tamē dñia scdm

Ang. qa p peti. hær. malę fidei possessor nō deducit expēsa, fruct' non extent, sed bonę fidei sic.

Impensæ necessariæ vtiles, voluptariæ.

Expensæ repet. per a. e. & o.

¶ Adde, quod quia gl. non declarat perfecte,

&

tius suam plantam in Mæuij solo posuerit. Mæuij planta erit; si modo vtroque casu radices egerit. Ante enim, quam radices egerit, eius permanet cuius fuerat. Adeo autem ex eo tempore, quo radices egerit planta, proprietas eius commutatur, [a] vt si vicini arbor ita terram Titij presserit, vt in eius fundum radices [b] egerit, Titij effici arborem dicamus. [c] Ratio [d] enim non permittit, vt alterius arbor esse intelligatur, quam cuius in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices [e] egerit, communis fit.

¶ Sata, sicut plantæ, & ædificatum, cedunt solo, & ijsdē regulis procedunt. hoc dicit ex l. qua ratione, ff. de acqu. rer. dom.

¶ Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coalescunt, solo [f] cedunt: eadem ratione frumenta quoque, † quæ sata sunt solo cedere intelliguntur. Ceterum sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus: [g] ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alie-

& materia excedit vires additionis. videnda sunt quæ ponit Bart. in l. in fundo. ff. de rei vendic.
** Adde Negusant. in tracta. de pignor. in 3. membro 5. par. num. 9. vbi hanc communē materiam in 12. conclus. digessit. & quidē diligentissime ita vt nihil desiderari possit.]

SYL. ¶ Si Titius. CASVS facile figuratur, videbatur enim in hac q. concludendū plantam eius durare, cuius erat, & posse potius agi pro interesse soli a domino eius, quia non mutabatur forma ipsius, quemadmodū in materia, ex qua ædificium conficiebatur, cum nostra sine facto & voluntate nostra, vt diximus, a nobis non abdicentur, cōtrarium tamen deciditur, quia cum arbor ex ij radicibus ipsis viuificetur, merito videtur potius attendendum, quo ad dominium ipsius, solum, ex quo durat, quā dominium primum ipsius arboris quod sine illo solo esset corruptum & parum dubitabile. No. summa.]

a ¶ Commutatur. sed videtur non commutari, cum primo domino rei vendicatio detur vtilis, vt ff. de rei vendic. si frumentum (alias incip. idem Pomp.) §. de arbore. quæ est contra Solu. licet ibi dicat, Varus, & Nerua dabant, non tamen sequitur, nos damus: † vel damus de æstimatione, sed non de plā ta, vt diximus, sup. eo. § præterea. versi. plane si longiore tempore.

† Facit l. hoc. §. Alphen. ff. de dam. infe.

ADDITIO. Et hæc vltima communiter approbatur per l. in rem. §. item quæcunque ff. de rei vendic. Christ.

b ¶ Radices. omnes, vt differat a sequenti.

c ¶ Dicamus. Immo videtur eius, in cuius fundo originem, duxit, vt ff. at. fur. cæ. si plures. §. si. Solu, hæc corrigit illam. Vel dic, ibi potesat viuere arbor ex fundo primo, hic non. Vel efficitur Titij, pro parte, scilicet vt hic in totum, vt ibi.

* Dic, q. iste tex. loquitur, quando arbor posita in confinio egit radices tam in meum, quā vicini fundum. §. vero si. quando arbor alicuius egit in agro eius radices postea illas etiam in vicini fundū porrexit, quo casu credibile est, principale alimentum ab ipsa origine elici, non autem a fundo vicini in quem extremas duntaxat radicum partes coniecit.] SYL.

** Adde secundum Cepol. de ser. vrb. præ. c. 81. nu. 10. quod §. fin. l. si plures. intelligitur. quando arbor alitur a solo vicini, non tamē occupat, vt q a tangit per longitudinem & latitudinem, & quando potest viuere ex radicibus. quę sunt in solo, vnde ducit originē, alias secus, vt hic.]

† cōcor. l. qui scit, §. in alieno. ff. de vsuc.

d ¶ Ratio. Facit. ff. eo. t. de acquir. rer. dom. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratione.

e ¶ Radices pro parte.

** Adde, q. si arbor vicini porrexit radices in fundum meum, nō licebit mihi propria auctoritate eas recidere, sed agere oportet negatoria, ei non esse ius, sicuti tignum aut protectum immissum habere, d. l. si plures. §. vlt. ff. arb. fur. cæs. Cæpol. vbi sup. nu. 2. & 9.

¶ Qua ratione. CASVS figuratur, vt in §. præcedenti, quia omnia dependent ab eadem ratione dubitandi & decidendi. Nota summ. item, quod faciens aliquid in alieno fundo, si quod facit, ab eo petatur, recuperat expensas ope exceptionis. SYL.

f ¶ Solo cedunt. vt sup. proxi. §.

** Coalescere terræ est vnitatem cum terra facere. l. hoc. §. Alphenus. ver. ita demum. de dam. infec.

g Diximus, sup. eo. §. certe. Sed quid si aliquis

dum sua impensa bona fide conseuit. a

¶ Scriptura cedit char[illegible] [illegible] bo-næ fidei possessore ex-ceptione doli . hoc di-cit ex l [illegible] ratione. §. literæ, ff. de acquir. rer. [illegible]

¶ Literæ † quoque, licet aureæ sint, perinde chartis, b membranisve c cedunt, ac solo d cedere solent ea, quæ inędificantur, aut † seruntur: ideoque si in chartis, membranisve tuis carmen, e vel historiam, f vel orationem g Titius scripserit: huius corporis h non Titius, i sed tu dominus esse videris. Sed si à Titio petas k tuos libros, tuasue membranas, nec impensas scripturæ soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali: vtique si earum chartarum membranarumve possessionem bona l fide nactus est.

¶ Tabula cedit picturæ: repellitur tamen pictor doli exceptio-ne, nisi [illegible] tabulæ pretium, sicut [illegible] [illegible] tabulæ, [illegible] [illegible] [illegible]

¶ Si quis in aliena tabula pinxerit, m quidam putant tabulam n picturæ cedere: alijs videtur, picturam (qualiscumque sit) tabulæ cedere, sed nobis videtur melius esse, tabu-

quis ex semine meo in alieno fundo seminauit, contra quem agam? Respondeo, contra seminantem non, quia non possidet, nec dolo fecit, quo minus possideret, ita nec contra possidentem, quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar tigni iniuncti, qui tenetur etiam si positum ab alio habeat. vel teneat, vt diximus, sup. eo. §. cum in suo. p l. ff. de ijs qui deie. vel effu. si vero. §. si id q positum. † Et eadem questio fit in plantis, & eodem modo soluitur, cũ sit ratio similis, vt ff. manda. Lucius in fi. 1. respon.

† intellige totá hanc glo. qñ & serens & satum habens sunt in bona fide.

† Limita secũdum Ioã. Andr. in Specul. in rub. de instr. edi. colu. 3. in addi.

SYL.

a ¶ Conseuit. id est plãtauit vel seminauit.

¶ Literę quoque. CASVS figuratio accõmodetur secũdum superiores casus. eadẽ enim constant ratione. Nota summarium.

b ¶ Chartis. vt de bombyce, vt sũt hæ, quæ de Pisis veniunt.

Mẽbrana vnde dr.

c ¶ Membranis. quæ de mẽbris animaliũ cripiuntur.

* ¶ De membranis vide Pli. li. 13. c. 11. & 12.

d ¶ Solo. vt supra eo. §. cum in suo.

e ¶ Carmen. metrice.

f ¶ Historiam, noui & veteris testamenti. idem dicã in fabula, vel chronica. vel quolibet libro prosaico.

g ¶ Orationem ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.

h ¶ Corporis. id est libri.

i ¶ Non Titius. scilicet scriptor bonæ fidei.

K ¶ Petas. directa in rem.

¶ Bona fide. Si autem mala, laborem donasse videtur, vt sup. eo. §. certe. Sed numquid actionem scriptor habet reddito lib. † Respon. sic, si bonam fidem habuit, actionem

† Si añt sit scriptor.

dico scilicet in factum, vt ff. de rei vendicat. l. in rem. §. item quæcunque si malam fidẽ habuit, non habet actionem, quia nec exceptionẽ habet, vt hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, quam charta, nũquid mutatur hoc? Respondent, quidam, vt Azo. quòd sic: nos, quòd non † ar. Cod. de testamen. sãcimus. & C. de appell. præcipimus, in fin.

¶ Hæc opi. vera est, vt late declarat præp. Senen. in 3. casu. in 1. q. col. 2. & 3.]

ad mercedẽ, & sibi de suo labore non satisfiat, põt retinere quintẽ nos, vt no. glo. in l. si non forte. §. si centũ. & ibi Bar. & Bal. de cõdict. inde. Ang.

† Et bene secũdum Ange. hic per istum tex.

SYL.

* ¶ Si quis. CASVS. Quæsitum est, vtrum tabula cedat picturæ, an e conuerso, & cum sup. visum fuerit, rẽ alij rei cedere, sine qua esse nõ potest, videbatur dicendum, simili modo picturam cedere tabulæ. l. in rẽ, §. sed & id. ff. de rei vendic. contrarium nihilominus deciditur, & ratio assignatur in text. reliqua autem, quæ in text. disponuntur, pendent ex rationibus allegatis in præcedentibus paragraphis, quas repetere nimis superfluum esset.

Nota valere argument. ab absurdo remouendo.]

m ¶ Pinxerit. siue bona fide, siue mala fide, secundum Plac. nos contra, quia bona fide, vt inf. eo. §. ibi, vtique &c.

n ¶ Tabulam. Quid si in marmore? Respõ. contra seruari forte, arg. tamen contra, infra de testam. §. pen.

* ¶ Dic, secundum Ange. idem & si in tabula marmorea pingatur, dum tamen non sit affixa parieti, nam tunc pictura cederet marmori ex mente pingentis, velut causa ornatus adium posita. l. & si non sunt. §. pertinemamus, ff. de aur, & arg. leg.

SYL.

a ¶ Ce.

lam picturæ cedere. a Ridiculum est enim, picturam Apellis, b vel Parrahasij in accessionem vilissimę tabulæ cedere. Vnde si á domino tabulæ, imaginem possidente, is qui pinxit, eam c petat, nec soluat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali summoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, consequens est, vt vtilis d actio domino tabulæ aduersus eum detur: quo casu, si non soluat impensam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique si bonę fidei possessor fuerit ille, qui picturā imposuit. e illud enim palam est, quod siue is, qui pinxit, surripuit f tabulas, siue alius, g cō petit domino tabularum h furti actio.

a ¶Cedere. ff. de rei vendic. l. in rem. §. sed & id quod in charta. cōtra. Solutio: hęc corrigit illam, vel distingue an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula. secūdum Placen. qui ait locum habere quod hic dicitur, si pictus est homo, non vrsus: bono colore, non attamento.

SYL. * ¶Prior solutio verior est, non quidem, vt Imperator corrigat, sed q̄ ex varijs veterum altercationibus sententiam Caij comprobarit, vt tabula cedat picturæ, d. l. qua ratione. §. literæ. ff. eo.]

ADDITIO. Quod glo. dicit de homine vel vrso. non bene loquitur, quia non est requirendum quid depictum, dummodo honestum, vtrumque enim habet exornare materiam, sed bene est inquirēdum, qualis sit color. Christ.

b ¶Apellis vel Parrahasij. propria nomina pictorum.

SYL. * ¶De quorum præstāte artificio vide Pli. lib. 35. cap. 10.]

c Eam petat. scilicet directa rei vendicatione, vt ff. de acquirend. rerum domin. l. qua ratione. §. sed non vt literæ, secundum Azo.

Vendicat aliqñ non dñs á domino.

d ¶Vtilis actio. In rem, non directa, quia desijt dominus esse & sic est mirabile, quod non dominus á domino vendicat. sic contingit alias in publiciana in quibusdā casibus, vt nō infra de ac. §. aliæ alias. §. nanque si cui.

Possidētis conditio qñque deterior quā petentis.

e Imposuit. Hoc mirabile contingit hic, quod cōditio possidentis est deterior, quam petentis, alias cōtra, vt inf. de interd. §. commodum sic & alias ff. de noxa. si quis a multis. & ff. si ex noxa. cau. aga. l. 1. in fi. & l. 2. ff. de petit. hær. cum idem. Sed ad hoc resp. q̄ in causa noxali esse poterit, quod secūdo agens non probabit. Item in petitione hæreditatis si bona iura habuit in vincendo, hęc eadem habuit in defendendo, & sic non est eorum conditio deterior. item cum hic habeat actionem pictor, si nō possideat multo magis exceptionem debet habere soluto pretio, vt ff. de superfi. l. 1. §. quod autem, & ff. de reg. iu. l. cui damus Sed numquid domino quondam tabulæ idem cōceditur, si possideat, si pretiū picturæ soluat. Resp. Ro. q̄ sic, cum sibi actio detur. Ego cōtra, vt sit differentia inter dominum & pictorem. Item quis præfertur, si ambo cōtra extraneū possidentem agant? Respon. is, qui directam habet actionem. i. pictor. secundum Io. Sed nūquid si tabula fuerit abrasa remanet pictoris? Respond. sic vt ff. de rei vendi. l. in rem. §. item quæcunque. vers. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quam in scripturis? Respond. quia pictura pretiosior est, quam scriptura, secū dum Io.

Pictura pretiosior scriptura.

* ¶Aliam rationem tradit Bar. in l. qua ratione. §. literæ, ff. de acqui. rer. do. nēpe, quia non occupauit tota charta, & ideo ei cedant literæ, tāquam minor pars.

f ¶Surripuit. Antequam pingere.

g ¶Alius. post picturam.

SYL. * ¶Accurs. male subaudit, quia etiam ante picturam si surrepta sit, competit domino tabulæ furti actio. potuit enim etiam res furtiua bona fide venire in potestatem pictoris.

h ¶Tabularum. Etiam, subaudi. nam & pictori contra extraneum furem datur, secūdum Azo. Vel melius. (vt mihi videtur) hic loquitur quādo fuit surrepta ante, quam esset picta: sed etiam contra dominum tabulę sibi surripientem posset dari pictori furti actio, facto furto tabula iam picta, vt inf. de obl. quæ ex delic. nascun. §. aliquando.

SYL. * ¶Si quis a non domino. [illegible] Quærebatur, an possessor, quamuis bonæ fidei, faceret fructus suos si reuera alius sit domin⁹, & videbatur quod non, quia fructus ex ipsa re illius esse videntur, cuius est res, contrariū deciditur in ijs fructibus, in quibus labor & īdustria possessoris versatur. Aequitati enim naturali consonum est, quod quisque fecit sua impensa, labore, & cura, vt fructus perci piat, credens rē ad se pertinere iustis de caussis, lucretur eos pro sua cura & labore, l. bona fides tantum. ff de reg. iur. secus est autem in malę fidei possessore, quia operas suas creditur donasse, qui eas exposuit scienter in re, quam sciuit alienam. Nota bonæ fidei possessorem facere fructus suos. Item, quod malæ fidei possessor restituit rem cum fructibus.

a ¶Bo-

a ¶ Bona fide quæ in initio exigitur. i. vt credat sibi dantem habere ius distrahendi, vt ff. de vsur. qui scit. § fina. † Nec obstat, quod est. ff. de acqu. rer. dom. l. bonæ fidei, §. in contrarium. quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

† Dic hoc verum in alijs contractibus præter quàm in emptionibus, quia in illis requiritur, quod duobus temporib. habeat bonam fidem, videlicet tempore contractus, & tempore traditionis. l. 2. ff. pro emptor. & quid sit rô differentiæ, ibi, notat Ang.

* ¶ Adde, quod bonę fidei emptor non solũ dicitur is, qui credidit venditorem esse dominum, verũ etiam si eum putauit ius vẽdendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse. l. bonæ fidei. ff. de verb. signi. & l. quia quolibet. de contrahen. empt.

b ¶ Iusta. Cũ multæ sint causæ, siue tituli acquirendi, vt in ff. colligitur in varijs titulis sub titu. de vsuc. vsque ad tit. de re iudic. idem tamen & si titulum non habeat, vt arg. ff. si. regun. l 4. §. sed ante.

¶ Bonæ fidei possessor facit fructus suos, nec eos consumptos cogitur restituere: secus si fuerit malæ fidei. Aretin.

¶ Si quis à non domino, quem dominum esse crediderit, bona [a] fide fundum emerit, vel ex donatione, aliave qualibet iusta [b] causa æque bona fide acceperit, naturali [c] ratione placuit fructus [d] quos percepit, eius esse pro cultura, [e] & cura. [f] Et ideo, si postea dominus superuenerit, & fundum vendicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. [g] Ei vero, qui alienum fundum sciens possederit, non [h] idem concessum est: itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur [i] restituere.

¶ Fructuarius non facit fructus suos, nisi à solo separati vel per se, vel per alium eius nomine. Et ideo non collectos non transmit

teneatur possessor? Respon. non tenetur possessor rei vendicatione, quia non possidet, nec dolo desijt possidere, sed cõdictione sine causa tenetur in quantum locupletior est, argum. ff. si cert. pet. l. si & me.

SYL. ** Adde, quòd fructus naturales sunt poma, ficus, & similia, industriales, qui industria hominis quæruntur, vt segetes, vinum & consimilia. glo. l. & ex diuerso. ff. de rei vend. & in capit. grauis. de resti. spol. Et in materia fructuum, de qua in hoc text. & in gloss. vide pulcherrimam glo. inf. de offi. iu. §. 1. ver. cum fru.]

ADDITIO.

Sed si non sit effectus locupletior non tenetur, nisi esset malę fidei. An.

SYL. ¶ Ratio autẽ est, quia in accessorijs præscribendis satis est titulus pro suo. Bald. in l. 1. col. 2. C. de vsuc. & fru. lega.]

c ¶ Naturali ratione, id est iure gentium, de quo loquitur hic titulus, cui naturalis insita ratio est.

* ¶ Adde, quod non solum fecit suos fructus iam perceptos, sed etiam illos, qui tantum à solo separati sũt, nec interest, siue ipse bonæ fidei possessor eos percepit, siue alius. l. bonæ fidei ff. de acqui. rer. dom. & l. qui scit. §. præterea ff. de vsur. & not. gl. 1. & 2. in §. seq. inf. eod.

d ¶ Fructus. scilicet industriales, aliud in naturalibus, vt ff. de vsur. l. fructus. Nõ obstat. ff. de acqui. rer. dom. l. bonæ fidei. in princ. quod enim ibi dicit, omnes, exponitur siue facto possessoris, siue alterius percepti, industriales tamẽ. vt ff. de vsu. qui scit §. prętetea.

SYL. ¶ Regula enim est, quod quilibet possessor etiam cum titulo tenetur restituere fructus naturales etiã consumptos, & ratio est, quia in eis agitur de mero lucro, cum acquirantur sine impensa & industria hominis, & ideo cessante ratione curæ, & solicitudinis, non cadit etiam disputatio an error iuris sufficiat. communis est hæc resolutio doct. in l. & ex diuerso. ff. de rei ven.]

¶ Sed naturalibus fructibus consumptis an

e ¶ Pro cultura. vt segetes.

f ¶ Et cura. vt lac, & pilus, & lana.

* ¶ Adde, quòd iudex ipse æstimabit qui fructus sint naturales, & qui industriales. Bart. in l. & ex diuerso, ff. de rei ven.]

g ¶ Non potest. nec ad pretium, vt infra de offi. iud. §. si vero. & ff. fi. regũ. l. 4. §. sed ante si tamen extant, nõ rei ven. quia percipiẽtis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere, vt C. de rei ven. certum. §. bonæ fidei.

¶ Et ita communiter tenetur, vt late Cur. in consil. 71. per totum.]

h ¶ Non idem. vt faciat fructus suos.

i ¶ Cogitur restituere Distingue tamen. quia si habet titulum malæ fidei possessor, de cõsumptis conditione sine causa: de extantibus, rei vendicatione tenetur: de percipiendis, propter titulũ excusatur: vt C. de rei vẽ. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo, quando emit ab eo, quem scit vendere in fraudem creditorum, vt ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Secundo. quando emit ab eo, qui metu cõpulsus est, vt ff. quod met. cau. sed & partus.

Fructus percipiendi, sunt quatuor casibus restituendi à malæ fidei possessore etiã titulũ habente.

SYL. * ¶ Adde, quòd in primo casu ratio est, quia titulus habetur pro nõ titulo. d. §. per hanc. vbi Albe.] in secundo vero hoc introductũ est in odium inferentis vim vel metum.]

¶ Tertio, quando emit contra interdicta legũ sciens, C. de agri. & cen. quemadmodũ. libr. 11.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, quod hoc operatur contumacia ementis rem a l. prohibitam.
¶ Idē in quarto, s. quando emit a fisco non solenniter vendente, vt C. de fid. instrum. & iu. hastæ fisc. l. 1. lib. 10. (i) Isti quatuor casus etiam not. ff. quod met. cau. l. sed & partus, & l. si fundum C. de rei vend. Si non habet titulum, de consumptis, condictione sine causa, de exactib. rei vendicatione, vt C. de cōdi. ex lege l. penul. & C. de rei vendic. si fundum. de percipiendis. officio iudicis. ff. de rei uendi. si nauis. § fi.

tit ad hæredes suos. Et idem in colono. Acc.

¶ Is vero, ad quem vsusfructus fundi pertinet, nō aliter fructuum dominus efficitur, quā si ipse [a] eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamē perceptis [b] decesserit, ad hæredes eius non pertinent, sed domino proprietatis fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fi. possess. non, vt ff. de vsufru. l. vsufructu leg. & de vsur. l. fructus.

* ¶ Perceptis fructus æque in fructuario, atque in bonæ fidei possessore dicuntur, simulatque a solo separati sunt, etiam si adhuc excussi, aut repositi non fuerint, sed fructuarius ita demum eos suos facit, si suo nomine a solo separati fuerint, bonæ fidei autem possessor, a quocunque a solo separentur, vt est text. in d. l. si vsufructuarius, & declarat ibi Bar. & Tiraq. de retract. conuen. acquiruntur. Eadem fere & de colono [d] dicuntur.

Fructuarius & bonæ fidei possessor diuersimode faciunt fructus suos.

¶ In fructu pecorum sunt fœtus, lac, & lana, fœtus vero ancillæ in fructu non est: & fructuarius tenetur in locum demortuorum supplere gregem, agrum, vel vineas hoc dicit ex l. in pecudum, ff. de vsuris.

ADDITIO.

(i) Hoc enim procedit, quia ille emit circūscripta solennitate iuris secundum Christo. *idem tamen, & si ematur ab alio, non adhibitis solennitatibus requisitis.]

* ¶ Adde, quod licet malæ fidei possessor restituat fructus etiam cōsumptos, hoc tamē intelligendum est deductis impensis factis, præsertim in cultura, & collectione. l. fruct⁹ qui dotis. ff. fam. ercisc. & l. si a domino * §. ulti. ff. de peti. hær.

SYL. ¶ Is uero. CASVS Quærebatur, an fructuarius, uel colonus facerent fructus suos, & uidebatur eadē ratione; quod sic, pro labore & cura, cum teneant bona fide, & ideo pendentes transmitti ad hæredes, cum in eis sit illi ius quæsitum. Contrarium tamen dicitur ea ratione, quia cum habeant ius utēdi & fruendi durante tantum uita, §. finitur. infra de usufru. statim eo mortuo, fructus illi, qui pendent, censentur pars ipsius rei. l. fructus. ij ff de rei uend. & spectant ad dominum, quia ius percipiendi eos morte est extinctum. No. summa.]

a ¶ Ipse. alio enim percipiente non fiunt sui, sed fiunt bonæ fidei possessoris, etiam si eos alius percipiat, ut ff de usur. qui scit, §. præterea.

¶ Adde, quod ibi glo. limitat, nisi alius nomine usufructuarij percepisset]Vel aliter si ipse percepit, nō etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit.

b ¶ Perceptis. ut si in horreo repositi sunt, facit suos fructuarius, sed bonæ fide possess. statim ut a solo separati sunt, ut digestis quibus modis ususfruct. ami. si usufructuarius.

SYL. ¶ Idem si nō sint repositi, dum tamen sint excussi & percepti actualiter. d. l. si usufructuarius messem.] Et est alia differētia, quia

§. 5. gl. 4. num 1.

c ¶ Domino. Sed per quam actionem resp. per rei uend. cum dominus sit, uel conditione ex hac lege.

d ¶ De colono. Qui rūmis colit, nam omnes fructus facit suos, ut usufructuarius, sed differunt, quia colonus talis facit fructus suos, ut a solo decerpti sunt, ut ff. de fur. l. si apes. §. fin secus in usufructuario, ut hic dicitur. Vel dicas de partiarijs, ut ff. loca. & conduct. cum in plures. §. messem, secundum Azon.

Colonus & usufructuarius differunt.

* ¶ Adde, quod etiam usufructuarius fit dominus fructuum, simul atque percepti sunt, ut dixi supra ad glos. in uer. perceptis. dummodo percipiantur ab eo, uel alio eius nomine: & §. messem, potest intelligi generaliter tam in colono tūmis colente, quam in partiario: quare uerius est, uerbum (fere) eam ob causam additum esse, quę postremo loco ab Accur. refertur: qui autem sit partiarius colonus, exposui in §. item seruiana. infra de actio.] Item dicit, ferè, propter aliud: quia colonus transmittit ad hæredem, ut infra de loc. §. fin. sed fructuarius non, ut hic.

SYL. ¶ In pecudum. CASVS facile figurari potest. in primis enim ponitur regula, ex qua u'debatur inferri ad casum ancillæ, in qua contrarium deciditur ex ratione posita in tex. In tertio uero casu dubitabatur, an teneretur summittere in locum demortuorum, & uidebatur quod non, quia cū dominium esset penes alium, nō debatur illi petire. l. incendiū, C. si certū petat. unde onus supplēdi ad dominum uidebatur spectare, cuius contrariū dicitur ea ratione, quia debet uti fructuarius bona fide, salua rerum substātia, infra de usufruct. in princ. quod non est, nisi supple-

supplerentur, vt dixi, & quia sicut bonus paterfa. vti debet, vt dicitur in tex. No. q̄ fœtus animalis irrationalis est in fructu. Item, q̄ omnes fructus sunt producti gratia hominum, & q̄ homo non est in fructu. Item, q̄ fructuari⁹ supplere tenetur gregem, agrū, & vineas.] ergo. §. sed quod dicitur, in fin.

SOLUTIO Hæc glos. communiter approbatur, vt non solum ex fœtu aliarū suppleat capita: sed etiam opus habeat aliunde quærere, & supplere. Christ.

¶ In pecudum † fructu etiam fœtus [a] est: sicuti lac, pilus, [b] & lana. Itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & suculi [c] statim naturali [d] iure dominij fructuarij sunt. Partus vero ancillæ in fructu non est: † itaque ad dominum proprietatis pertinet. [e] Absurdum [f] enim videbatur, hominem in fructu [g] esse: † cum omnes fructus rerum natura [h] gratia † hominis comparauerit.

¶ Sed si gregis [i] vsumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum, ex fœtu [k] fructuarius summittere [l] debet, vt & Iuliano visum est, & in vinearum demortuarum, vel arborum locum alias debet substituere † recte enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

¶ Thesauri in loco proprio, sacro, vel religioso, causa inuenti, cedunt inuentori: in alieno, diuiduntur inter dominum, & inuentorem. hoc dicit.

† Similis text. inf. de vsu & habi. § sed & si pecorum.

a ¶ Fœtus, q.d. ita fœtus sicut &c.

b ¶ Pilus. Bouis, vel etiam caprarum, ad borram sellarum.

c ¶ Et suculi i. parui sues.

† hęc fuit Bruti sñia quā obtinuit aduers⁹ P. Scæuolā, & M. Manilū. Cic. in l. d̄ Fin. Vlpi. l. Verius. de usu fruct.

d ¶ Naturali iure. i. gētium. de quo loquitur sup. eod. §. singulorum.

† Idē Cic. lib. 1. off. ubi tractat de iur. & copiosius in l. 1. d̄ legi. & li. 2. de Natu. Deo

e ¶ Pertinet, quātum ad plenā proprietatem, nisi etiam & in partu sit vsusfructus legatus, vt ff. de vsufru. vetus.

* ¶ Adde, q̄d & ad bonæ fidei possessoré pertinet partus ancillæ saltem vtiliter, vt not. gloss in l. in pecudum. ff. de vsur. quia pro domino habetur, & ideo ci competit actio Publiciana ad persequendum ipsum partum. l. si ego. §. partus. de publi. nam vsucapit, §. sed tamen ver. Item si is. inf. de vsuc.

† aliàs hominum.

f ¶ Absurdum, sic ff. de vsur. l. in pecudum.

g ¶ In fructu, scilicet vt ipse sit fructus, sed tamen in eo relinquitur vsusfructus.

Li. 1. Metamor.

h ¶ Rerum natura. id est Deus, sic supra de iure natura in prin. vnde dicitur apud Ouidium: Pronaque cum spectent animalia cetera terram: Os homini sublime dedit, cœlumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus, sic ff. de ædi. edic. l. iustissime, & ff. de fur. qui vas. §. ex furtiuis. & ff. de pe. hę. l. ancillarum.

* ¶ Huc pertinent, quæ scripta sunt Genes. cap. 1. quæ omnino legātur, ut admirabilia Dei Opt. Max. beneficia erga hominem agnoscas.]

Grex q̄d cōprehendit.

i ¶ Gregis grex est numerus decem ouium, uel quinque porcorum simul & congregatim consistentium, ut ff. de abig. l. oues, & facit. ff. de usuc. l. rerum mistura. §. tertium.

K ¶ Ex fœtu. Aliunde enim non summittit secundum quosdam, uel forte summittet etiam aliunde, argumen. ff. de usufruct. quid ergo. §. sed quod dicitur, in fin.

l ¶ Summittere. Quæ summissio nō fit, si in singulis capitib. fit vsusfructus, vt ff. e. quid ergo. §. sed quod dicitur, in fi.

* ¶ Ratio, quare fructuarius in vinearū, vel arborū d̄mortuarum locū aliàs dēat substituere, illa est quia ad eum pertinent. vnde aliud in deiectis vi véto-rum, quę pertinēt ad proprietarium. l. agri. & l. arbores, & ibi glos. ff. de vsufru.

† Facit i. f de usufr in prin.

¶ Thesauros. CASUS Reuocabitur in dubium, thesaurus cui cōcedendus esset, & cuius fieret. In primis enim uidebatur, quod cum in bonis nullius esset, cederet totus occupanti. §. nullius. sup. eod Ex aduerso uero uidebatur, quod ne pars quidem illi deberetur, sed in totum acquireretur hæredibus illius, qui eam pecuniam deposuisset, cum non ideo condita esset, ut pro derelicto haberetur, sed quo tutius custodiretur: Adrianus tamen naturalem æquitatem intuens, quia non extat, qui sibi fieri præiudicium dicere possit, cum thesaurus sit pecunia a dominis ob uetustatem ignotis cōdita. l. 1. C. de thesau. lib 10. statuit, ut inuentus in suo, inuentoris totus esse debeat, in alieno uero, ut diuidatur æquis portionibus inter inuentorem & dominum loci.] Nota thesaurum inuentum in loco proprio proprium effici: in alieno. siue ille locus sit publicus, siue religiosus, siue sacer, cedit pro dimidia inuentori, pro dimidia domino.]

SYL.

* ¶ Adde, quid de thesauro ab emptore inuento in re uendita, durante tempore pręstito ad reuenditionem, & antequam res redimatur, utrum pertineat ad ipsum emptorem, an ad uenditorem redemptione facta. an ad utrumque, uide text. in l. diuortio. §. si fundum, & ibi gl. Bar. Bal. & alios. ff. solut. matrim. & latius remissiue apud Andr. Tiraq.

Tiraq.in tracta.de retract.conuentionali, in fi.num.97.

(Thesaur⁹ quid est.)

a ¶ Thesauros. Est autem thesaurus pecunia ab ignotis dominis vetustioris tempore abscondita, vt C.de thesau. l.1. lib.10. in princ. vel depositio pecuniæ, cuius memoria non extat, vt ff.de acqui. rer. do.l.numquam. §.thesaurus. quandoque impropriè dicitur, vt ff.de acquiren. pos. l.peregre. in princi. & ff. ad exhib.l.thesaurus.

¶ Thesauros, [a] quos quis in loco [b] suo [c] inuenerit, Diuus Adrianus † naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit. Idemque statuit, si quis in sacro, aut religioso [d] loco fortuito [e] casu inuenerit. At si quis in alieno loco, non data [f] ad hoc opera, sed fortuitu inuenerit, dimidium domino [g] soli concessit, & dimidium inuentori. Et conuenienter, si quis in Cæsaris [h] loco inuenerit, dimidium inuentoris, & dimidium esse Cæsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, [i] vel publico, [k] vel ciuitatis [l] inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, [m] vel ciuitatis.

¶ Ex traditione dominium quæritur quorumcunque bonorum, etiam stipediariorum, & huiusmodi. hoc dicit.

(†Vide Æliū Sparc. in Adriano.)

* ¶ An in dispositione huius §. sufficiat sola inuentio sine apprehensione, est gl.supra eo.tit. §.itē lapilli. in vers. inuentoris, quæ sic. Sed Bartol. contra, in l.1. ff.de acquiren. possess. in prin. cuius sententia recepta est.]

** Adde, quod hic §.non habet locum in pecunia perdita, si ab aliquo reperiatur, nam illius permanet, cuius fuerat.l.a tutore.ff. de rei vend. sed quid si non inuenitur, cui⁹ sit, licet fuerit diligenter perquisitum, nūquid possum retinere? & Bal. in l.1.col.1.ff.eod. tenet, quod debeat cōsignari episcopo loci, qui eam det pauperibus, arg. auth. omnes peregrini. C.eo.de success.]

b ¶ Loco.alias solo.

c ¶ Suo.iure directo, vel vtili, vt si feudatarius, vel emphyteuticarius, vel similes, licet Pla.aliud dixerit in his.

(SYL.)

¶ Opin.glo. approbatur in casu posito, & infertur, quod si dominus directus in fundo emphyteuticario inueniat, pro dimidia spectabit ad emphyteutam, quod si extraneus inueniat, dimidia erit extranei, alia emphyteutæ. Quid si mercenarius, dum laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurum? Respon. dimidiū eius est, in cuius fundo inueniunt, & dimidium sibi acquirunt, vt ff.de acq.rer.dom.l.si is qui.§. quod si creditor.

(SYL.)

* ¶ In mercenario contrarium tenent Ang. & Io.Fab & recte.

* ¶ Adde, quod & fructuarius non acquirit sibi thesaurum inuentum in fundo, in quo habet vsumfructum, nisi pro dimidia, perinde ac si in alieno loco illū inuenisset. siquidem thesaurus in fructu nō est, l.fructus.§. si fundum.ff.solut.matr.]

d ¶ Religioso.ff de iure fisci. l.3 §.pen.contra. Solu.hic corrigit secūdum Bulg.vel hic secundum naturalem rationem, vt patet in litera, ibi secundum ciuilem rationem, quæ præualet sic in vsucapione cōtingit, secundū Ioan.

¶ Hæc vltima tenetur secundū Christoph. hic. Hodie autem dimidia erit inuentoris, alia prælati.]

(Casus fortuitus.)

e ¶ Fortuito casu. Casus est inopinatæ rei euentus, ex diuersis causis proueniens, ob aliud, & aliud incœptis.

f ¶ Non data ad hoc opera. aliàs totū redditur domino. in suo loco tamē potest operam dare, non tamen magica arte, aliàs esset fisci, vt C.de thesau. l.vnica, lib.10.Accurs.

g ¶ Domino. Sed per quam actionem? Respon.per rei vendicationem, cum dominus sit, vel condi.ex hac l.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ non cedit emptori, sed remanet reconditoris. Angel. An autem sufficiat solus oculorum aspectus, vel etiam requiratur apprehensio, & quis præferatur, vide Christ.hic.

h ¶ In Cæsaris loco. id est, patrimoniali.

i ¶ Fiscali loco. non tamen publice deputato.

k ¶ Vel publico.i.publice deputato,

l ¶ Ciuitatis. quæ loco priuatorum sunt, vt ff.de verb sign.eum qui vectigal.

m ¶ Fisci. sed si fisci partem suppresserit, cum altero tantum reddit, vt digest.de iur. fisc.l.3.§.fin.

(SYL.)

¶ Per traditionem. CASVS in tam generali regula nō est ponendus, cuius ratio assignatur in tex.ibi, nihil enim. No.traditione dominium quæri,* quod intellige secundum rationem, si tradens dominus sit, & velit dominium transferre. Item quod nihil conuenientius est, quam quod voluntas dñi impleatur circa alienationē rei suæ. Item, quod naturali rationi conuenit, quod quilibet rerum suarum sit moderator, & arbiter. Item, quod stipēdiaria & tributaria prædia per traditionē

¶ Per traditionem [a] quoque iure naturali [b] res nobis acquiruntur. [c] Nihil [d] † enim tam conueniens est naturali æquitati, quam voluntatem [e] domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuscunque [f] generis sit corporalis [g] res, tradi potest, & a domino [h] tradita alienatur. [i] Itaque stipendiaria [k] quoque & tributaria [l] prædia eodem modo alienantur. [m] Vocantur autem stipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs [n] sunt: inter [o] quæ necnon & Italica prædia ex nostra cõstitutione [p] nulla est differentia: [q] sed si quidem [r] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur, [s] sine dubio transferuntur.

¶ Dominium rei venditæ non transit in emptorem, etiam si res tradatur, nisi pretium sit solutum, vel aliter satisfactum, aut habita sit fides de pretio, hoc dicit, ex l. qua ratione. §. hæ quoque, ff. de acquiren. rer. domi. Aret.

alienantur. Item, quid sint stipendiaria, & tributaria prædia.]

a ¶ Per traditionem quoque. Nõ solum inuentione, vt supra. §. proximo.

b ¶ Iure naturali. id est gentium, vt infra. §. proximo.

c ¶ Acquiruntur. causa præcedente, uera uel putatiua, † ut indebitum, alias non, ut ff. eo. l. nũquam. & infra hoc. §. ibi, sed si quidem. &c.

* ¶ Quod dicitur de causa putatiua, declara procedere, si traditio sit uera, non etiam ficta, ut per cõstitutum, Cyn. & alij in l. qui rem. C. loca]

d ¶ Nihil. immo Deo seruire, sed hyperbolice loquitur. sic. ff. de pact. l. 1. in princ. & ff. de act. empt. l. ex empto. in princ. & C. de transact. non minorem.

e ¶ Voluntatem. dum tamen legitimam, nam cui bonis interdictum est, non alienat, vt ff. de cur. fur. l. 1. in princ.

* ¶ Adde, quod verbum voluntas, excludit errorem, & ideo si rem meam, existimans esse tuam, tibi tradiderim, dominium in te non transferam. l. si procurator. ij. ff. de acq. rer. dom. & l. 3. §. subtilius. ff. de condi. eau. da. Item declara regulam huius tex. non habere locum, vbi lex prohibet alienationem. l. vlt. C. de reb. alie. non alie.]

f ¶ Cuiuscumque. i. siue mobilis, siue soli.

g ¶ Corporalis. incorporales enim tradi nõ possunt, vt ff. de acqui. rer. dom. seruus. §. incorporales.

h ¶ A domino. hoc quãdoque fallit, & eius contrarium inuenitur verum, vt inf. qui. ali. licet vel non. Sed hoc est regulare, vt hic, & ff. eod. traditio.

i ¶ Alienatur. i. dominiũ transfertur. Accu.

** Alienatio enim est omnis actus, per quẽ dominium transfertur. l. 1. C. de fun. dot. Illud quoque est maxime notandum quod licet dominium non transferatur nisi re tradita, tamẽ secuta ipsa traditione dominium intelligitur translatum statim tempore contractus, Alber. in l. si filius fam. §. cũ fundũ, de verb. oblig. & Salyc. post Cy. in l. contra, C. de inof. test.]

k ¶ Stipendiaria. s. quæ militibus pro stipẽdijs dantur, vt ff. de rei vend. item si verberatum. §. 2. & de euictio. l. Lucius, & de acqu. rer. domin. In agris.

* ¶ Stipendiaria, seu tributaria prædia (idem enim sunt) uocabantur illa, pro q. bus a prouincialibus tributum po. Rom. pendebatur.

l ¶ Tributaria. q̃ tributa Romæ reddunt.

m ¶ Alienantur. per traditionem.

ADDITIO.

Quæ quot modis fieri intelligantur, uide Ang. Et an per uerbum, tradidi, positum in instrumẽto probetur, uide Bartol. & Christ. hic.

n ¶ In prouincijs, quasi dicat talia prædia non sunt in Italia.

* ¶ Recte interpretatur Accur. Nam stipendiariæ, seu tributariæ omnes prouinciæ po. Rom. erant, Italia nõ erat, etsi aliquæ vrbes ius Italicum haberẽt, vel cõfœderatæ essent, l. vlt. C. sine censu, & l. 1. ff. de censi.]

o ¶ Inter quæ. s. prouincialia.

p ¶ Constitutione, vt Cod. de vsucap. trans. l. vnica.

q ¶ Nulla est differentia. s. quantum ad dominij translationem, vt C. de usucap. transfor. l. unica. sed quantum ad tributa est differentia. C. de epi. & cle. de his.

** Adde pulcherrimam glo. in l. ult. C. sine censu, uel reli.]

r ¶ Sed si quidem. uere nulla est differentia, sed si &c.

s ¶ Tradantur. scilicet stipendiaria prædia, & tributaria.

t ¶ Transferuntur. scilicet prouincialia prędia, sicut italica, & est uerum in omnib⁹, nisi scriptura necessaria sit. secundum lo. ut C. de suffr. l. unica. §. quod si prædia. Item sunt uera, si accipiens inducatur in uacuam possessionem, secũdum quosdam, ut C. de proba. cum res. lo. contra, ut ff. de fun. do. si fundum, & de acquir. rer. domin. homo liber, §. quic-

† De iure canonico transfert bñficiũ p sñiam pa SYL. pç, ẽt sine traditione, ut in c. proposui. cũ gl. sup uer. uacare. ext. de cõce. p̃b.

† In qua, & tradens & accipiens cõueniãt pura qa ambo eã sciant, uel credãt subesse.

Prędia stipẽdiaria.

SYL.

Prędia tributaria.

§. quicquid. sufficit enim induci in possessionem, licet non vacuam. Quod autem in d.l.de probat. dicitur, demonstratiue, quod sic euenerit, non causatiue dicitur.
¶ Et hæc communiter approbatur secundũ Christ.hic.

SYL.
¶ Facit ad hũc §. gl. 2. in c.fin. ext.de pi.

† .i. fideiussore .l. 5. §.satis acceptio.ff. de verbor. oblig.
† alias quidem.

¶ Venditæ. CASVS. Quia dictum erat, quòd ex iusta causa facta traditio transferebat dominium: fuit dubitatum, an hoc haberet locũ in emptione, & venditione cuius cõtractus frequentissimus est in dominij translatione.l.1. ff. de contrah.empt.

¶ Venditæ † vero [a] res [b] & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti † expromissore, aut pignore [c] dato, [d] quod † quanquam . cauetur lege [e] duodecim tabularum, tamen recte dicitur, & iure gentium, id est, iure naturali [f] id effici. Sed si is, qui vendidit, [g] fidem emptoris [h] secutus fuerit, dicendum est statim rẽ emptoris [i] fieri. Nihil [k] autem interest, vtrũ ipse dominus tradat alicui rem suam, an

& videbatur, quod sic, causa enim venditionis erat iusta, & cõtractus erat talis, qui solo consensu contrahitur, ideo videbatur ex sola volũtate, iuncta traditione, dominium transferri, cuius contrarium dicitur, * quod quanquam sit perfecta vẽditio, simul atque de pretio conuentum est, licet nondum numerato, infra de empti.in princ. tamen dominium non transfertur, nisi vel pretium sit solutum, vel alio modo satisfactum, vel de eo habita fides. lex enim voluit tantisper quasi pignus rem uenditam apud venditorem manere l. Iulianus, §. offerri. ff. de actio. empt. licet alias suæ rei pignus non constituatur. In vers. nihil autem. casus est in facili, ratio decidendi sumitur ex reg. qui per alium facit, &c.] No. in contractu emptionis pretium necessarium, vel quod de eo fides habeatur, vt dñium ex traditione trãsferatur. itẽ, ꝙ idem operatur procurator vel negotiorum gestor in transferendo dominio, quod operatur ipse dominus. itẽ, ꝙ qui per alium facit, per se facere videtur.]
a ¶ Vero . pro sed.
b ¶ Res . quæ loco pignoris a venditore teneri possunt, vt ff. de actio. empt. Iulianus, §. offerri.

SYL.
¶ Intellige improprie, quia dominium & pignus non concurrunt . l. neque pignus ff. de reg. iur. est enim dominium reuocabile, & quasi pignus, & sic dominium, & pignus fere improprie.
** Adde post traditionem, non posse dici hypothecatam pro pretio, nisi ita ab initio venditor pepigisset, secundum Bal. in l. vlt. C. commo. & in l. eum cui. Cod. de actio. & oblig.]
c ¶ Pignore . Quod sic intelligo, si placeat vẽditori aliud, quam pretium accipere, alias non vt ff. si cert. pet. l. 2. §. 1.
d ¶ Dato . poterit ergo vendicare venditor, scilicet si nõ fuit de pretio satisfactum, vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedi mercem. nisi emptor tunc pretium offerat, vt ff. man. diligẽter. §. 1. i fi. & ff. de prec. l. ea quæ.
* ¶ Adde, ꝙ ne pretio quidẽ soluto trãsfertur dñium rei venditæ, & traditæ si venditor nõ fuerit dñs. vt sup. §. pce. aliàs enim solũ trãsfertur in bonæ fidei emptorẽ ius causa vsucapiendi. l. de pretio ff. de publi.
e ¶ Lege 12. tabu. quæ est ius ciuile, vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur, non solum gentium.

SYL.
¶ Hæc verba ostenduntr, ꝙ gl. mereretur declarari & suppleri, vt per Christ. hic, qui debuit aduertisse dum dixit, quod non solum iure gent. sed etiam iure ciuili, receptione. s. & approbatione dominium transfertur.
* ¶ Verba l. 12. tab. hoc modo cõcepta fuisse Riuallius scribit. Venditæ res, & traditæ, post pretium solutum, aut si alio modo satisfactum existat, emptori acquiruntur.
f ¶ Iure naturali. sic dictum est, ꝙ naturali ratione inductum fuit, vt sup. de iure natu. §. quod vero, & §. sed naturalia.
g ¶ Vendidit. & tradidit.
h ¶ Fidem emptoris. Quid si dedit diem ad soluendum? Respon. non facta solutione vendicat, secundum Io. † vt C. de pact. inter empt. & vend. l. commissoriæ, potest tamen contradici, quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ ponere. Item, quid si simpliciter tradat? Respon. videtur sequi fidem, nisi cõtra probetur, vt quia forte dicebat emptor præsentem habere pecuniam. vt argu. ff. de pig. act. l. 2. Et arg. contra. ff. de trib. procuratoris. §. sed & si dedi.
¶ Hæc glo. communiter approbatur, vt dicit hic Christoph.

† In cõtrariũ est veritas, quia tũc videt hrẽ fidem de pretio, & trãsfert dominiũ, etsi protestat⁹ esset se nõ concedere vltra decem dies secũ. An.

i ¶ Emptoris fieri. Nisi in casibus, vt ff. de in. fi. l. si procurator. §. fi. & ff. de re iudi. à Diuo Pio. §. sed si emptor.
** Sed quid si ita vendatur, vt non transeat dominium in emptorem, nisi prius soluto pretio, vtrum teneat hoc pactum? & est hic arg. ꝙ sic, sed in contrarium videtur tex. in l. pen. §. vlt. ff. de contrah. emp. de qua q. vide Bal. in rub. C. eo. tit. & latius Tiraq. de retrac. lign. §. 1. gl. 2. nu. 34. cum seq. & receptius est, valere eo modo conceptum, sed si concipiatur simpliciter, ne transeat dominium rei emptæ, secus est, vt in d. §. fin.
k ¶ Nihil, Quod enim quis per aliũ facit,

M 2 ipse

ipse facere videtur. vt ff. de vi & vi. arma. l. 1. §. deiecisse, & inf. de iniur §. non solum, & ff. de iniur. l. item apud §. fecisse.

a ¶ Permissa sit. Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa [a] sit. Qua ratione si cui libera [b] vniuersorum negotiorum administratio permissa fuerit a domino, isque ex his negotijs rem vendiderit, & tradiderit, faciet eam accipientis.

b ¶ Libera. Secus in generali procuratore, q nō habet liberam, vt ff. de procu. l. procurator cui. & l. procurator totorū. sed Mat. distinxit inter procuratorē totorum bonorum. vt ibi, & vniuersorum, vt hic.

¶ Prima opin. verior est secūdū Christoph. hic.

SYL. ADDITIO. Dic plene per Bar. i l. procurator cui libera, ff. de procu. & quando, & quomodo dicatur libera concessio, vide ibi Bart. & Ang.

¶ Venditione, vel alio titulo habili, transfertur dominium in eum, penes quem res erat sine traditione. hoc dicit ex l. qua ratione §. interdum, ff. de acqu. rer. dom.

¶ Interdum etiam sine traditione, nuda [c] voluntas domini sufficit ad rem transferendam,

SYL. ¶ Limita hūc. §. non procedere, vbi lex inhibet alienationem, licet concurrāt omnia requisita in hoc §. glo. ver. si vult. in c. eos. 1. quæst. 1.

¶ Interdum. CASVS. Quærebatur, si tibi commodauerā, vel in depositum rē meam dederam, quam postea tibi vendam, an sine noua traditione dominium quæreretur? & videbatur quod non, quia traditionibus, nō nudis pactis, dominia transferri solent. l. traditionibus. C. de pact. Contrariū deciditur, quia reuera traditio fuit facta. & licet facta fuit ex causa inhabili ad dominium trāsferendum, tamen cum postea successerit titulus & causa habilis, ex quo cōcurrit voluntas mea intendentis rem in alium transferre, coniungitur traditio præcedens cum tit. seq. & medium ipsius non nocet. l. sed & si. §. solemus. ff. de hær. insti. No. quod traditio ex causa inhabili cōualidatur ex causa habili subsequenti. Item, quod titulus dotis est habilis ad dominium transferendum.]

Dñiū sine traditione aliquando transfert.

c ¶ Nuda. Scilicet à traditione, sic, C. de pac. l. traditionibus. Item in alijs casibus dominium sine traditione datur, qui possunt his legibus notari, vt ff. de acquir. possess. l. 1. §. si

insserim, & §. idemq; respon. & l. quod meo §. si venditorem.

¶ Ratio, quia eo casu iussus est loco traditionis.] Et l. quarundam. SYL.

¶ Ratio, quia persona custodis sustinet vicē personæ meæ. Item C. de acquir. poss. minus, & C. de dona. l. 1. SYL.

veluti si rem, quam tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit, postea aut vendiderit tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, quamuis enim ex ea causa tibi eā non tradiderit, eo tamē ipso quod patitur tuam esse, [d] statim tibi acquiritur proprietas, † perinde ac si eo † nomine tradita tibi fuisset.

† .i. dñiū sicut & supra eo. tit. §. litrorū. & inf. sæpe.

† .i. causa.

¶ Traditio clauium transfert dominiū mercium repositarum sub clauibus. hoc dicit ex l. qua ratione. § item si quis, ff. de acquirend. rerum domin.

¶ Quia illa traditio instrumentorū subrogat vice traditionis rei. Et l. quisquis. SYL.

¶ Ratio, quia constituendo me vsufructuarium, in necessariam antecedentiam dicor transferre dominium, quod aliter esse non potest.] Item si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me constituam possidere, vel conducam a te. vt ff. de acquir. possess. quod meo & de rei vend. quædam mulier. SYL.

* ¶ Ibi non agitur, quod dominium sine traditione trāsferatur, sed quod traditio facta censeatur. Limita tamen hunc text. vltra gl. non procedere in transactione Iaso. in l. postquam liti. in princip. C. de transact. nec quando ex illo titulo oritur obligatio naturalis, non etiam actio. Soci. in l. 1. col. 2. ff. de condit. indeb. nec in contractu conditionali, Aretin. in l. certi condictio. §. deposui. ff. si cert. petat. nec vbi venditor ignorat rem esse apud emptorem, secundum Ias. in d. §. deposui. col. 2. Item declara, sufficere titulum habilem ad transferendum dominium sine noua traditione, cum res ab initio existebat apud te ex voluntate mea, non si citra voluntatem meam, Bart. in d. §. deposui. SYL.

d ¶ Tuam esse. Si res est præsens, vt ff. de rei vend. eius, & l. hæc si. Vel hic in vera venditione. ibi in ficta, vt ff. pro empt. l. 2.

* ¶ Declara secundum glos. & Docto. in d. l. hæc si rem intelligi præsentem, si est penes possessorem, licet non sit coram partibus, cū cōtrahitur ad transferendum dominium.] Item hoc est verum, si pretium sit solutum, vel satisfactum, vt sup. eo. §. venditæ. SYL.

¶ Item

¶ Item si quis [a] merces in horreo depositas [b] vendiderit, simul atque [c] claues horrei † tradiderit emptori, transfert [d] proprietatem mercium ad emptorem.

¶ **Missilia & habita pro derelicto fiunt occupantis. hoc dicit ex l.qua ratione. §.hoc autem. ff.de acquiren.rerum dom.**

¶ Hoc amplius, [e] interdum & in incertam [f] personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem. Vt ecce, Prætores & Consules, † cum missilia [g] iactant in vulgus, ignorant † quid eorum quisque sit excepturus, & tamen quia volunt, quod quisque exceperit, eius esse, statim eum dominium efficiunt. Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto a domino habitam occupauerit quis, statim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerum suarum esse nolit: [h] ideoque statim dominus eius esse desinit. [i]

SYL. ¶ Item si quis. CASVS. Quærebatur an ex traditione clauium puta domus, mercium ibi inclusarum traditio recte facta intelligeretur, & videbatur quod non, quia cum claues non sint quid conhærens mercibus, non videbatur ex eis inferri posse ad traditionem realem ipsarum mercium. Cuius contrarium deciditur hic, & in l.clauibus.ff de contrah.empt. quia ex traditione clauium traditur instrumentum immediatum, per quod ingredimur ad possidendum. Nota, quod ex traditione clauiũ censetur tradita possessio eorum, quæ clauduntur sub clauibus.

† alias est sui.

a ¶ Item si quis. † Hic est casus, vbi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei vendi l.si ager.

† Ista glo. nõ est Accur. sed ẽ additio.

b ¶ Depositas. id est repositas.

c ¶ Simul atque. id est statim postquam, vt sup.eo.§.feræ, & inf.de empt.& ven.in prin.

d ¶ Transfert proprietatem, & possessioné. Et quod dixi de proprietate verum est, si dominus est tradés alias causam præstat vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo. & hoc propter præsentem visionem rei, vt ff de cõtrah.empt. clauibus. & de acquir.possess.l.1. §. si iusserim.

SYL. ¶ Limita per c.contingit de dol.& contu. si non potest. venire in conspectum rei iusta ex causa.] Et sunt hæc in ar. vt si vendam equum, quem tradam per frenum, vel capistrum, vt dominium transeat. Accur.

SYL. * ¶ Hoc amplius. CASVS. Quærebatur, an ex traditione in incertam personam facta dominium transferatur, & videbatur dicendum, quod non, cũ in dominio trãsferendo concurrere oporteat animum ab vtraque parte contrahentium. l.in omnibus rebus.ff.de actio.& oblig cuius contrarium deciditur, quia cum dominus omnino velit dominium in quemcũque accipientem cõferre, nihil magis conuenit æquitati naturali, quam vt eius voluntas rata habeatur. Quod vero subditur de re pro derelicto habita, manifestam habet rationem, nam cum dominus eam abiecerit eo animo, vt nolit esse in numero rerum suarũ, & per hoc effecta sit in bonis nullius, consequens est, vt occupanti concedatur. Not. donationem collatam in personam incertam valere quamuis legatum non valeat. Itẽ, quod inueniẽdo, vel accipiẽdo rem habitã pro derelicto, statim efficitur dominus. Item, qñ dicatur haberi res pro derelicto.]

* alias q. † alias g.

e ¶ Hoc amplius.s. est hic quam supra in alio casu, quia supra semper in personã certam, hic in incertam.

f ¶ In incertã, arg. cõtra.infr. de leg.§.tutor.

g ¶ Missilia. Sic dicta, quia in populũ mittuntur siue proijciuntur, vt illuc currente multitudine possint Prætores, vel Consules pertransire, vt in coronatione domini Papæ vidit, vt ff. pro derelic.l. si id quod.§. id quod. & in Auth. de consul. coll.4.§.hæc itaque. ibi, argentum &c.

Missilia vnde dicã.

* ¶ Antiquitus principes Romanos spargere solitos esse missilia nõ solum pecuniarum, sed etiam aliarũ rerum, obseruari licet ex Sueto. in Nerone.]

h ¶ Nolit. vere, vel legis interpretatione, vt in Authent. de nupt.§.& multo potius, collat. Quarta, & Cod. de infan. expo.lege finali, Cod. de lat.lib.toll.lege prima, §.sed scimus.

i ¶ Definit. si abiecit, vel habere desijt rẽ immobilem, alioquin possessionem perdere potest, non dominium, vt ff. de acquirẽ. poss.l si quis.§.differentia. & ff.pro derelicto l.1.& 2.

* ¶ Adde, diuersum esse in missilibus: quorum dominiũ manet prioris domini, donec ab aliquo excepta sint. neque enim regulariter quisquam dominium rei suæ ante amittit, quam alteri. cui velit, acquisitum sit, vt no.Bar.in l si ego.ff.de negot.gest. per l.nec vtilem.ff.ex quib.cau.maio.]

*¶ Pro declaratione istius glo. & materiæ vide Alex. in d.§. differentia. in prin. gl. 1. qui optime declarat.

ADDITIO. Aut stat in possessione, & habet animū habendi pro derelicto, & non perdit dominium, vt l. si quis vi. §. differentia, ff. de acquir. poss. Aut exiuit de possessione: & tunc etiā perdit dominium. & habetur pro derelicto, & ita tenet gl. secundū vnam opin. in d.§. differentia. quam ibi seq. Bar. & doctor. Ang.

¶ allas est maris. SYL.

¶ Alia sane causa.

CASVS aliter non figuratur, quia clara est decisio.

* Cum enim dictum sit res pro derelicto habitas fieri occupantium, videbatur idem iuris esse debere in proiectis in mare nauis leuandæ causa, cum proijciens verisimiliter credat esse perituras. Cuius contrarium respondetur, & ratio assignatur in tex. ibi, quia palam est, non enim habentur pro derelicto hæc, ideo non conceduntur occupantibus. No. quod factū gratia periculi euitandi, vel necessitatis euitandæ mortis, non dicitur factum animo amittendi rem, quamuis appareat primo aspectu contrarium. Item, quod siue quid sciente, vel ignorante domino ceciderit de naui, vel de curru, aut ipsi domino, si quis animo lucrandi accipit, committit furtum.

a ¶ Alia sane causa. Alias alia causa scilicet proijciendi, & ideo aliud ius statuitur. l. qua ratione. § fin. ff. de acq. rer. dom.

* ¶ Adde, quod hodie extat noua constitutio Imp. Friderici, i authen. nauigia. C. de fur. quæ tuetur res naufragio eiectas, dominisque integras conseruari iubet.

b ¶ Fluctibus. id est vndis.

c ¶ Furtum. ff. de fur. l. falsus. §. si iactū. contra. Solut. distingue animum proijcientis, quod patet, vt si librum apertum proijciam, secundum Ioann. vt ex hac l. & illa colligitur, & arg. ff. de dam. infe. l. si finita, §. si quis metu.

¶ Proiecta in mari tempore tempestatis, vel cadentia de curru alicuius, non fiunt occupantis. h. d. ex l. qua ratione, §. fin. ff. de acqu. rer. dom. Aret.

¶ Alia [a] sane causa est earum rerum, quæ in tempestate † leuandæ nauis causa eijciuntur. Hæ enim dominorū permanent, quia palam est, eas non eo animo eijci, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus [b] expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum [c] committit.

¶ Nec longe [d] videntur discedere ab his, quæ de rhæda [e] currente non intelligentibus [f] dominis cadunt.

¶ De rebus corporalibus, & incorporalibus.

¶ Corporalia tangi possunt de sui natura, incorporalia vero non, licet in eis contineantur corporalia, siue sint seruitutes reales, siue personales. hoc dicit ex l. 1. §. quædam. ff. de re. di. Aret.

Quædam

*¶ Dicas secundum Alciat. in l. interdum, §. quod ex naufragio, ff. de acquir. poss. quod res naufragio amissæ vel eiectæ remanent domini, in dubioque non videntur pro derelictis habitæ, ad euitandā tamen criminis suspicioné, ne furti actione quis conueniatur, plerumque credendum est existimasse reū talem rem pro derelicta habitam fuisse. d.§. si iactum.

Item quid distat hoc furtū ab illo ti. ff. de incen. rui. nau. Respon. hoc locum habet, quando non in ipso naufragio, aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio, vt ff. de incen. ru. nau. l. 1. in fin. & l. 2. & 3. & ff. pro dereli. li. 1. 2. & 3.

d ¶ Nec longe. Nam in aliquo distant, quia hoc sciente, illud ignorāte domino fit, vt ff. de acquir. possessio. l. interdum.

e ¶ De rhæda. Id est de curru ducto ab equis.

f ¶ Non intelligentibus. Id est non videntibus.

*¶ Adde idem iuris esse, & si hi scientes, cū nimis onerati essent, in viam rem aliquam abiecerint, mox reuersuri, vt eandem auferrent. d. l. qui leuand. ad l. Rho. de iac.

¶ De rebus corporalibus, & incorporalibus.

¶ Continua hunc titulum, vt per glo. 1. infra eodem. SYL.

Quædam. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnam diuisionem rerum. Secundo diffinit res corporales, & per exempla demonstrat. Tertio diffinit res incorporales, & per exempla demonstrat. Quarto respondet cuidam tacitæ quæstioni. Quinto prædicta extendit. Secunda ibi. Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rem. Quinta ibi, Eodem numero.

Cōtinuatio. pulcherrimum de hac diuisione M. T. lib. Topic. vbi Doc. li. 3. Diuisio.

¶ CASVS non figuratur aliter in declaratione duorum terminorum nouissimorū: presertim cum in membro incorporalium respon- SYL.

respōdeat Imper. tacitæ obiectioni, ibi, Nec ad rem pertinet, sed loco casus non mireris, vt facit Ioann. Fab. infra de actio. in quarta colum. quod hic non ponantur actiones, quia satis fuit Iustinia. ponere aliqua exempla, non enumerare singula, non per hoc quod alia iura non enumerata nō sint incorporalia, quia exempla non restringunt regulam. l. nam quod li quide ff. de pe. le. No. quę sint corporalia, & quæ incorporalia.

Rerum di uisiones quot sunt.

praeterea [a] res corporales [b] sunt, quædam incorporales. [c] Corporales eæ sunt, quæ sui natura [d] tāgi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum: & denique aliæ res innumerabiles. [e] Incorporales autem sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure [f] consistunt: sicut hæreditas, [g] vsusfructus, [h] vsus, & obligatiōes [i] quoquo [k] modo contractæ. Nec ad rem [l] pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: nam & fructus, qui ex fundo [m] percipiuntur, corporales sunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque [n] corporale est: veluti fundus, homo, pecunia. † nam [o] ipsum ius [p] hæreditatis, & ipsum ius vendi, fruendi, [q] & ipsum ius obligationis, [r] incorporale est. Eodem numero [s] sunt iura [t] prædiorū vrbanorum, & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur. [u]

a¶ Præterea, id est preter p̄dictā diuisionem, sup. ti. 1. in princ. est & alia, quia quædam communes, quædam publicæ, quædam vniuersitatis, quædam nullius, quædā singulorum. Item quædam corporales, & quædam incorpotales vt hic subiicit.

** Adde, quod Impe. inf. tit. de acqui. per arrog. in princip. constituit nomina debitorum tertiam speciem inter res corporales & incorporales.

b¶ Corporales. Sic ff. de rerum diui. l. 1. §. quædam.

c¶ Quædam incorporales. Quid de hac diuisione nos iurisconsulti egemus? Respon. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non seruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vsucapiuntur regulariter, † vt ff. de acquir. rer. do. l. seruus. §. incorporales. & de vsucap. l. vsucapionem.

†f. per se sed cū reb9 corporalib. sic, dūmodo concurrat sciētia aduersarij: licet in alijs p̄scriptionib. nō requirat', vt

SYL.

¶ Ex quo enim non traduntur, quia tangi non possunt, possideri etiam nō possunt; & cum non possideantur, non vsucapiuntur per se, scilicet sed cum corporalibus aliquādo sic. l. si aliena. §. hoc iure. ff. de vsuca.

¶ Non vendicantur, vt ff. de rei ven. l. vendicatio, ac non transferuntur penitus, vt ff. pro soc. l. 1. 2. & 3. non possidentur, vt ff. de acq. pos. l. 3. in princ.

SYL. l. fi. C. d p̄script. lō. tē. secūdū Ang. hic.

*¶ Adde, quod & incorporalia vendicātur, quando veniunt accessorie ad corporalia d. §. hoc iure.

d¶ Sui natura. Nam secus, si propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cælo affixa.

¶ Rei enim natura, non facti accidentia consideratur. l. si quis posthumos, ff. de libe. & posthum. SYL.

e¶ Innumerabiles. id est nō habiles ad numerādum. Io.

¶ Hanc eandē expositionē habes. supra. in tit. de iu. natu. gen. & ciui. in §. ius autem gētium. SYL.

f¶ Quæ in iure consistunt. id est sub hoc prędicabili, ius continentur: in quarum diffinitionib9 ponitur hæc dictio, ius, in prædicato. qualia sunt oia iura scilicet incorporalia, vt ff. d re. diui. l. 1. §. quædam.

† alias tñ.

g¶ Hæreditas. vt ff. de verbo. signifi. l. nihil.

h¶ Vsusfructus. infra de vsufructu. in princ.

i¶ Obligationes. infra de obligatio. in principio.

k¶ Quoquo modo, id est siue ex contractu, vel quasi, vel maleficio, vel quasi, vt infra de oblig. §. fin.

l¶ Nec ad rem. Respōdet tacitæ obiectioni. q. d. quomodo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales.

m¶ Ex fundo, in quo vsumfructū hēmus.

n¶ Plerumque, propter seruitutes, quæ per actionem vel obligationem debētur, vt infra de actio. § 2. & propter actionum cessionem, vt ff. mand l. si procuratorem. §. fin. & ff. de rei vendic. l. si hominem. aliàs, Iulianus. §. vsque adeo.

o¶ Nam. pro sed.

SYL. Fum9 aer corporalia sunt.

¶. Potest etiam hic stare pro quia, tamē hāc expositionem sequitur Dec. in l. si donatione. col. 1. C. de colla.

p¶ Ipsum ius hæreditatis i. ipsa hæreditas, & sic intransitiue hæc tria leguntur.

q¶ Fruendi. s. vsusfructus.

r¶ Ipsum ius obligationis. Id est obligatio ipsa.

s¶ Eodem numero. i. incorporalia.

t¶ Iura. i. seruitutes.

*¶ Recte exponit, sunt enim & alia iura prædiorum. l. quod aliud. ff. de ver. sign.

u¶ Vocantur. De quibus infra tit. proximo

mo dicitur statim. De quibusdam quęritur, licet ad nos non pertineat, vt de aere, fumo, & de flatu animalis. Respon. secundum Philosophos, hæc esse corporalia. Item quid de angelis bonis, & malis, & anima hominis? Respon. hęc incorporalia esse.

Continuatio. ¶ De seruitutibus prædiorum.

¶ Dictum est supra de rebus incorporalib⁹ in genere, sequitur videre in specie, & ideo a seruitutibus initium facit, quæ sunt incorporales, vt sup. tit. 1. in fin. Ang.

¶ De seruitutibus prædiorum.

¶ Itinere homo tantum, actu & via homo etiam cum iumento, & vel cum vehiculo vtitur. Aquæductu vtimur aquam per alienum ducendo. hoc dicit ex l. prima,

* ¶ Seruitus prædiorum, vt diffinit Bart. in l. 1. ff. de serui. est quoddam ius prędio inhærens, quod eius vtilitatem respicit, vicini diminuit.

* * Adde, quod appellantur seruitutes prædiorum, quoniam sine prædijs constitui non possunt. §. ideo. inf. eo.]

Rvsticorum. Iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de seruitutibus rusticorum prædiorum. Secundo, de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tertio redit ad seruitutes rusticorũ. Quarto ponit quare appellantur seruitutes prædiorũ. Quinto ponit qualiter dictæ seruitutes cõstituantur. Secunda ibi in §. Prædiorum. Tertia ibi in §. Inter rusticorũ. Quarta ibi, Ideo autem. Quinta ibi in §. Si quis velit. Are.

SYL. ¶ Rusticorum. [illegible] non figuratur in definitione terminorum. Not. quatuor species seruitutum rusticarum. Item, q; iter est tantum ius eundi hominis, actus etiam iumenti, vel vehiculi, via, iter, & actum continet: aquæductus vero est ius aquæ ducẽdæ. quæ autem sit differentia inter actum & viam, cum ex declaratione tex. idem videantur importare, dic vt in gl. in ver. continet.

a ¶ Rusticorum sic & ff. eo. l. 1.

* ¶ Adde, quod seruitus denominatur vrbana, vel rustica, a prædio vrbano, vel rustico, cui debetur, vt docet Accur. in l. 1. in glo. vlt. ff. de ser. vrb. præd. vnde licet via sit seruitus rustica, tamẽ si debeatur domui, & sic prædio vrbano, cẽsebitur seruitus vrbana, glo. in l. pater. in vers. plenum. de ser. leg.

b ¶ Iura. i. seruitutes. Et nota hic tria genera seruitutum, quædam a persona personę debentur, de quibus dicit sup. de iure perso.

SYL. ¶ Et ista regulariter nõ est seruitus formalis, sed causalis, nisi operæ serui legarentur alteri, vt tradit Ias. in §. æque. colum. 1. insta de actio.]

† Quæ postq. sut ¶ Quædam ab vna re alteri rei. de quibus dicitur in hoc tit. † quędã a re personæ, vt vsusfructus, & vsus, & habitatio, vt inf. d. t. & 2. Potest & quartum dici, vt a persona rei debeatur, vt ff. de cond. & demon. Titio. §. Titio 2. & de alimen. & cib. leg. l. seruos.

* ¶ Dic, quod ibi nulla est seruitus, sed in

ff. de serui. rust. præd.

Rvsticorum [a] prædiorũ iura [b] sunt hæc, iter, actus, via, aquęductus. Iter est ius [c] eundi ambulandi [d] hominis: non etiam iumentum [e] agendi, vel vehiculum. Actus

uitatio ad on⁹ sub certo commodo, siquidẽ & liberi hominis operæ legari possunt, nec tamen ob id libertas infringi tur. l. tertia. ff. de vsufruc. lega. Potest & de alijs concessionibus quęri de quibus per Iaso. in d. §. æque columna 1. in fine.

constituitur trãseũt cũ re ipsa ad quęcũque SYL. vadat, secus si esset promissa ita. Et ĩ ipsarũ constitutione dẽt iã constituẽs fundi seruientis, q is cui constituit fundi dominãtis ĩ-solidũ habere domi niũ. Ang. SYL.

c ¶ Ius eundi. Solus, vt per hoc discrepet a sequenti.

¶ Approbant hanc differentiã Paul. & Angel in l. 1. ff. eo. * quæ tamen non est vera, quia qui iter habet, eo & eques commeare potest, & lectica gestari, quæ olim a pluribus seruis lecticarijs ferebatur. l. inter. & l. qui sella ff. de seru. rust. præ. sed ire est commodi & vtilitatis causa, ambulare autem etiam voluptatis.]

d ¶ Ambulandi. s. cum alio.

* ¶ Declara, vt dictum est in proxima annotatione.]

** Adde, quod iter ab eundo dictum est, & ideo ius est eundi hominis. Actus ab agendo, vnde ius est iumentum agendi, via a vehendo, & ideo continet in se ius etiam vehiculum ducendi, tametsi & qui habet actũ, in consequentiam iumentorum etiam vehiculum adducere possit.]

e ¶ Iumentum, scilicet separatum a se, vel armenta separata a se, sed super equo ire potest, vt ff. de serui. rust præ. qui sella. in prin. & l. inter.

¶ Nõ autem mittere ante vel post se, vel ire super curru aut rheda onerata. si principaliter intendat ducere, quod superimpositum est, non ipse aduehi. gl. in d. l. qui sella, & declarat Vero. in c. de seru. itine.] SYL.

** Veteres a iungendo iumenta dixerunt, quod currui iungerentur, ea erant equi, & muli, boues vero armenta potius appellantur ab arando. l. boues. de verbor. signific. & ideo traditum est, eos iumentorum appellatione non contineri. l. legatis. §. vltim. de legat. 3. & l. ædiles, §. iumentorum. de æd. edi.

¶ Quandoque iter non est seruitus, vt si vsufructuario detur a domino alterius prędij, vt ff. si seruitus vend. l. 2. §. 2.

* ¶ Quia seruitus seruitutis esse non potest. l. 1. ff. de vsufruc. legat. Tertio gresse dicitur qualibet via per quam itur. SYL.

** Vt

** Vt est tex. cum glos. fin. in l. quantum. de verb sign.
a ¶ Iumentum. Vel subtus, vel ante se: & idem si in vehiculo.
** Idē de armentis, l. inter. de ser. rust. præd.

ff. de verb sign. quia vrbanū prædiū nō locus facit, sed materia.] Not. q̄ seruitutes vrbanæ dicuntur etiam illę, quæ ruri sunt, dūmodo ædificijs cohæreant. Item quę sint seruitutes vrbanorum prædiorum.]

† aliàs nō sunt ista verba eūdi, ambulandi hominis.

b ¶ Actū non habet. Per consequentiam.
c ¶ Iter habet. quo ad commodum, non quoad seruitutem, sunt enim duæ seruitutes diuersæ, vt ff. si ser. vend. loci. § 1. & ff. de adi. leg. l. 1.
d ¶ Eoque. s. itinere contento sub actu.
e ¶ Eundi hæc verba expone, vt sup. eo. §. 1.
f ¶ Continet. Sed quę est differentia secundum hoc inter actum & viā? Respō. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & recte ferre hastam: (i) quæ non permittuntur habenti actum, vt ff. de seruit. rustic. præd. l. qui sella. § 1. Itē certa viæ latitudo est 8. pedū in directū, in angulis 16. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus, quod non est in actu, vt ff. de serui. rustic. præd. l. viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via constitui.

† aliàs ambulādi hominis.

Act⁹ & via differunt.

est ius † eundi ambulandi hominis, agendi iumentum, [a] vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum [b] non habet, qui habet actum, & iter habet, [c] eoque [d] vti potest etiam sine iumento. Via est ius eundi, [e] & agendi, & † ambulandi, nam & iter & actū via in se continet. [f] Aquæductus est ius aquę ducendæ [g] per fundum alienum.

¶ Seruitutes, quę ædificijs debentur, inter in villa constitutæ, dicuntur seruitutes vrbanorum prædiorum. h d. ex l. 1. ff. de seru. rusti. prædi. & l. vrbana prædia. ff. de verbor. si gnifi.

¶ Prædiorum vrbanorum seruitutes sunt eæ, quæ ædificijs inhærent: ideo vrbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia vrbana prædia appellamus, & si in villa [h] ædificata sint. Item vrbanorum prædiorum seruitutes sunt hæ, vt vicinus [i] onera vicini sustineat: vt in parietem eius liceat vicino tignum immittere: vt stillicidium [k] vel flumen recipiat, quas in ędes suas, vel in areā, vel in cloacam, † vel non [l] recipiat: & ne altius quis

h ¶ In villa, non enim locus, sed materia facit vrbanū prædiū: q̄ dic, vt ff. de verb. sign. l. vrbana prædia.
* Intellige de ædificijs habitandi hominis causa factis. cū enim pro pecorum cōmoditate, aut fructuum, causa structa sūt, naturam rusticorū sequuntur, vt declarat Alciat. in d. l. vrbana per l. eod. iure §. stabula. ff. in quibus cau. pign.]
i ¶ Vicinus. s. domus vicini.
* ¶ Adde, q̄ distant inter se hæ seruitutes oneris ferēdi, & tigni immittendi: quia qui tenetur sustinere onera ædium vicini, non pōt cōpelli ad reficiendū parietē seruienē: alter vero tenetur tīn pati, vt tigna immittantur. l. eum debere. de ser. vrba. prę. iuncta l. si cut. in prin. vbi gloss. ff. si ser. vendi.]

† aliàs nō sunt hæc verba vel non recipiat.

SYL. ¶ Hæc gl communiter approbatur, vt per Veron. in titul. de serui. actus. col. 2. & in tit. de serui. viæ, in prin.]
** Quanta autem debeat esse actus latitudo, vide eundem Vero. in d ti. de ser. actus. vers. tertio videamus, & quanta itineris, in tit. de seru. itin. num. 10.
ADDITIO (i) Dummodo ciuiliter gerat, & non deuastat fructus. Ang. & Iaco.
g ¶ Aquæducendæ. Siue inuentæ, siue inueniendæ, vt si. eo l. Labeo.
** Intellige, vt sit seruitus, aqua inuenta, nō ante, vt dicit ibi gl. & in l. fi. si ser. ven. & sequuntur doct.]
SYL. ¶ Prædiorum. CASVS non figuratur in declaratione terminorum, nisi inter aliter.
* Solum. n. videbatur subsistēdū, cur dicerētur seruitutes vrbanæ, quando ædificia ruri essent: sed rō assignatur in l. vrbana prædia,

K ¶ Stillicidium. Quod stillat, & interdum directo cadit, interdum non, propter vētum forte: sed flumen directo cadit, & maxime per dochiam. i. cānale, vt ff. de ser. vrb. pręd. seruitutes. §. stillicidium. Accur.
SYL. * ¶ Adde, quòd stillicidium dicitur proiectum tegulatū, vnde aqua decidit guttatim, quasi stillatim cadium: flumen vero, quādo nō guttatim, sed filo quodam perpetuo defluit: quod accidit vel ob collectionem aquarum in tegulis factā, vel quia ex humili loco cadens ventorum vi frangi dispergique nequit. Dic autē, q̄ duplex est seruitus stillicidij. s. auertendi, vel non auertēdi super domum tuam. vna est seruitus proprie, altera proprie libertas. l. 1. & ibi no. ff. eo. & dicitur hic, recipiat, vel non recipiat.]
l ¶ Non recipiat. hoc scilicet non recipere est ius, nō seruitutis, immo potius libertatis: & hanc negatiuam referas ad omnia exēpla proxi-

proxime dicta. Vel dic, sicut recipere talia est seruitus; ita ecõtra, si definit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus & onus: & sicut in præscribenda seruitute indigebã aliquo facto, sic econtra in præscribẽda sua

aliás offi-ciant.

libertate indiget facto. s. vt foramina obturet, vel similia faciat, quæ non sunt necessaria in præscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantũ affirmatiua lex dicit de eis. s. ius eũdi agendi &c. vt ff. de ser. vr. pd. lib. 5. & su. eo. circa princ.

SYL.

¶ Ratio assignat, quia seruitus vrbana longe nobilior est rustica ideo difficile perditur: Præscribitur autem talis libertas in vtraque seruitute ex 10. ann. inter præsentes, viginti inter absentes. l. pen. C. de seru. & aqua. de quo late Vero. de ser. vr. c. 24.]

a¶ Tollat. vel nõ tollat, q̃ põt prodesse mihi ad lumina refulgenda: vnde dicitur in lib. Machabæorum. Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis, vt ff. eo. si arborẽ, §. interdum. Vel dic, q̃ tollat, vt sit seruitus. vt modo in alijs diximus. Dic, q̃ duæ sunt seruitutes, altius tollendi, & altius nõ tollendi. Nã põt multis modis nr̃a, interesse, vt vicin⁹ tollat altius ædes suas, veluti ne noceat vẽt⁹, vel ne videamur ab alijs, vel si sis mercator, ne merces ab emptorib⁹ tã bñ inspiciant; vel vt habeat lumẽ ex reuerberatione magis q̃ p directũ, vt in exẽplo gl. quã latius declarat Cæpo. de ser. vr. præ. c. 26.

1. Macha. 6. c.

SYL.

*¶ Inter rusticorum. CASVS Videbat, q̃ seruitutes hic enumeratę essent potius iura quædã personalia, q̃ hominibus debeantur, q̃ seruitutes: nam põt quis habere ius hauriendi aquã ex fonte, eoque vtẽdi, iuxta. §. fi. in l. Mela. ff. de ali. & cib. leg. item & pecoris ad aquã appellendi vel pascendi, & tamẽ hic non potest considerari vllum prædium dominans, sed tantũ cõmodũ dñi pecoris, vel gregis, aut armenti: attamen cõtrariũ decid r̃: quia quatenus sunt seruitutes, p̃suppo nunt non ius aliquod personale, sed meram seruitutem, quæ nullo modo deberi põt, nisi quis vicinũ prædiũ habeat l. ergo. in princ. ff de serui. rusti. præ. ex quo tollũtur ea, quę in contrariũ adducebantur. Not. summa.]

b¶ Aquæ haustum. s. ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini.

ADDITIO Dic quatenus est necessarium pro vtilitate fundi mei, vt l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rust. præd.

tollat [a] ædes suas, ne luminibus vicini † officiat.

¶ Inter rusticas seruitutes numerantur hic descriptæ. sumitur ex l. 1. in fin. ff. de ser. rust. præd.

¶ Inter rusticorũ prædiorum seruitutes quidam cõputari recte putant aquæ haustum, [b] pecoris [c] ad aquam appulsum, ius pascendi, calcis coquendę, [d] arenæ fodiendæ.

¶ Seruitutes prædiorũ ideo dicuntur, quia vtrinque prædia requiruntur. hoc d. ex l. 1. in princ. ff. commu. præd.

¶ Ideo autem hę seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædijs cõstitui nõ possunt. Nemo enim seruitutem potest acquirere vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium: † nec [e] quisquam debere, nisi qui prædium habet.

† aliás nõ sunt hæc verba: nec quisq̃ dñs nisi qui p̃diũ hẽt.

SYL.

** Adde, quòd cui conceditur aquæ haustus, ei iter quoque ad hauriendũ concessum intelligitur. l. 3. §. qui habet. ff. de ser. rust. præd.]

c¶ Pecoris, s. constitui ad stercorandum agrum meum & sic bibent, vel pascentur in tuo vicino agro: & sic sũt reales seruitutes. Sed contra ff. de ali. & ci. le. l. Mela. § fi. Rñ. ibi personales dicitur, quia cũ persona durant, & arg. ff. de ser. rust. præd. l. pecoris, vel si non habeo prædium, cui supradicta expediant, non erit seruitus, sed magis aliud ius, s. pactionis, vel conuentionis, vt ff. de ser. vt pomum.

** Hæc gl. cõiter approbatur, vt per Veron. de ser. rust. prę. c. 7. & 8. pecoris autem appellatione continentur oẽs quadrupedes, quæ gregatim pascuntur. l. legatis. §. pecoribus. de leg. 3. Et not. multum interesse, vtrum sit seruitus realis, vel personalis obligatio tãtum, nam ex hoc sequũtur multæ vtilitates, quas annotauit Cępol. de ser. vr. præ. c. 2. ver. item prædicta sunt magni effectus.]

d¶ Calcis coquendæ. necessariæ ad domũculam in agro meo conficiendam propter fructus percipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

*¶ Ideo. CASVS non esset figurandus in ratione denominationis: tamen pro ratione dubitandi illud potest adduci, q̃ & qui prędium non habet, viam potest permittere l. hæredes, §. an ea. ff. famil. erc. quo nõ obstãte deciditur, q̃ ideo dicuntur seruitutes prædiorum, quia sine prædijs constitui nõ possunt, & ad §. an ea. respondet glo. 1. No. summarium. Item, q̃ interdum nomen imponitur secundum materiã, ex qua res constat.]

e¶ Nec quisquam. s. vt seruitus sit, obligatio tamen esse potest, vt ff. de euict. fundum. §. 1. & ff. fam. erc. hæredes, §. an ea. vers. contra si promissor viæ &c.

ADDITIO. Et not. q̃ debent esse domini in solidum, aliás fundo communi non põt per vnum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus

bitus imponi, quãuis sibi preiudicet. alijs postea ẽt singulatitet cõsentientibus, põt tñ pscribere, seu petere declarari ipsã deberi. Itẽ pluribus socijs pmissã vnus ex eis in aliorũ præiudiciũ remittere põt: secundũ Ang. hic.

¶ Per omnem contractum, & etiam per vltimam volũtatem, potest seruitus constitui. h. d. ex l. potest. rt. communia præd. Arct.

¶ Si quis velit vicino aliquod ius [a] constituere, pactionibus [b] atque stipulationibus id efficere debet.

¶ Potest etiam testamento quis hæredem suum damnare, ne altius tollat ædes [c] suas,

* ¶ Adde, q nec fructuarius acquirere aut imponere potest prædio seruitutem. l. sed & siquid. §. ult. ff. de usufruct.
** & ibidem dicitur quid in proprietario, sic nec maritus imponere potest seruitutem prædio dotali. l. Iulianus. de fund. dot. secus in emphyteuta. l. 3. ubi gloss. de serui.]

SYL. ¶ Si quis. CASVS in tã generali regula non ponitur: quia ea, quæ in cõmercio sunt hominum, possunt tam ex contractu, quam testamento, acquiri. & concedi, vt toto tit. ff. de acqu. ret. do. Ratio decidendi sumitur ex §. per traditionem. supra. de re. diu & l. 1. C. de sacrosf. eccles.] Not. q tam pactis, quam stipulationibus, & vltimis voluntatibus seruitutes constitui possunt.]

a ¶ ius. i. aliquam seruitutẽ de superioribus,
b ¶ Pactionibus. i. pactionalibus stipulationibus, similis expositio est ff. de acq. pos. l. si rem. in fi. † Vel pactionibus. i. contractibus alijs, vt venditione, & donatione & qd subijcit, stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum. †Hæc uerior.

Aedificare licet usq; ad cęlum. ¶ Aedes suas. Quibus seruitutibus non impositis cuilibet vsque ad cęlũ liberũ est ædificare. vt ff. quod vi aut clam. l. fi. §. penul. & de serui. l. fin.

d ¶ Ducere. His deficientibus, cuilibet res sua libera est: & poterit aliũ prohibere volentem ingredi in suum agrum, vt sup. de rerum diuisio. §. fere. & §. plane.

SYL. ¶ Nec obstat. c. oẽs. 1. dist. quia loquitur qñ iter est noxiũ, alias secus: põt tñ ingrediens prohiberi exceptis quibusdã casib. no. sup ti. 2. dd §. & ita intelligit tex. in l. p agrũ. C. de serui. & aqua. & gl. ibi. dũ oppo. de. d. c. oẽs. communiter reprobatur, ut per Christ. hic.]

Cõtinuatio. ¶ De vsufructu. Visum est de seruitutibus realibus, sequitur uidere de personalibus. ideo sequitur de vsufructu, qui est seruitus personalis, ut l. 1. ff. de seruitutibus, quia plures sunt species seruituris, ut notat gloss. sup. ut. 2. in princ, Ang. Aret.

Diuisio. Vsusfructus. ¶ Totus iste tit. diuidit in quatuor partes. Primo ponit diffinitionẽ vsusfructus. Secũdo, qualiter vsusfructus cõstituat. Tertio, super q bus rebus cõstitui debeat. Quarto, qũo finiatur. Scda ibi, Vsusfructus. Tertia ibi cõstituitur autem. Quarta ibi, Finitur autem.

ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem suum immittere, † vel stillicidium habere: vel vt patiatur eum per fundum ire, agere, aquamue ex eo ducere. [d]

† alias stillicidiũ ve aduersus eũ hẽte.

¶ De vsufructu.

¶ Qualitas non est sine subiecto. h. d. ex l. 1. & 2. ff. eod. Aret.

VSusfructus [c] est † ius [f] † alienis

SYL. ¶ Vsusfructus. CASVS non figuratur ĩ definitione dum uero dicitur vsumfructũ perimi fundo perempto, dicas q ratio est, qa cum talis seruitus debeatur à re psonę, extincta re non potest deberi, quia non entis nulle sunt partes, & remoto subiecto accidentia esse nõ possunt. Not. quid sit usnsfructus. Item, q ususfructus extinguitur extincta re. quæ debet usumfructum: sicut etiam extincta persona, cui debetur infra eod §. finitur.

† Hæc diffinitio vsusfructus ponitur ẽt in glo. super. utar in c. si extra de pigno.

e ¶ Vsusfructus, sic. ff. eo. l. 1. & 2.
f ¶ Est ius. s. seruitus, & per hoc patet, quòd non loquitur de ipsis fructibus fundi, qui sunt corporales: immo de iure utẽdi, ut supra de reb. cor. & incor. §. 1. sicque p hoc uerbum. s. quia expono ius, id est seruitus, remouetur uasallus. superficiarius, & qui alias utile dominium habet.

† alias alienis utẽdi fruendi rebus.

* ¶ Adde, q superficiarius dicitur, qui in alieno solo superficiem possidet, est autem superficies omne, quod supra faciem terræ est: ut in prædijs urbanis, parietes & tecta, in rusticis, arbores, herbæ, frutices, & superficiarius quidẽ in hoc distat ab emphyteuta, q ille & solum, & meliorationes suas à domino recognoscit, certamque ex hac causa pẽsionem præstat: hic plerumque nihil pẽdit, nec meliorationes a dño habere dicitur, nisi superficiem quoque contraxerit, immo finito cõtractu indistincte eas illi auferre licet. Alcia l. bonorum. de uerb sign.]

Vsusfructus formalis. ¶ Item hoc ius est etiam personale: quia cũ persona extinguitur, ut inf eo. §. finitur. Itẽ est forma quædam a proprietate separata: cum apud unũ possit esse proprietas, apud alium usus fructus, ut ff. de acq. poss. l. permisceri. Ius autem, quod dominus fundi habet in fructibus percipiendis, est cum causa, id est cũ proprietate, ut ff. de excep. rei iud. si cum testamento. §. pen. Vsusfructus causalis.

¶ Et tunc nõ est seruitus. l. uti frui. in prin.

ff. si

ff si vsusf.pet. vbi tex.assignat rationem. Est igit vsusfructus duplex. formalis, qui est separatus à proprietate. & hic est seruitus. de quo in hoc tit. tractatur: & causalis, qui coniunctus est cum proprietate, a qua dependet tanquam a sua causa. Ias. infr. de act. §. neque col. 1.

rebus [a] vtendi [b] fruendi, [c] salua [d] rerum † substantia. Est autem [e] ius [f] in corpore, quo [g] sublato & ipsum [h] tolli necesse est.

¶ [illegible]

† Debet.n. vsufructuarius recte colere, & quasi bonus pr̃ familias vti. §. sed si gregis. in si. sup. de re. di. cautio nõ est de substantia vsusfr.

a ¶ Alienis. nã sua res nemini seruitutem debet, vt ff. de ser. vrb. præ. l. in re cõi. & ff. si vsusfru. pe. l. vti frui. in princ. itẽ quod subijcit, rebus dic. s. quibuslibet, nisi vsu cõsumantur, vt inf. eo. §. constituitur & ff si cer. pet. l. 1. in fin.

b ¶ Vtendi ad differentiam creditoris, qui vti non debet pignore, vt inf. de oblig. quæ ex delic. nascun. §. furtum.

c ¶ Fruendi, ad differentiam nudi vsus, in quo tantum vti & non frui permittitur. vt inf. tit. 1. in princip.

SYL. ** Adde, quod fructuarius etiam propria auctoritate fruct⁹ capere potest l. fundi. Treb. & ibi not. ff. de vsusf. leg. quod nõ est in emptore fructuum etiam pendentium, l. qui pẽdentem. ff. de actio. emp.]

d ¶ Salua rerum substantia, id est præstita cautione vel satisdatione de saluanda substantia rei, secundum quosdam & sic dicũt cautionem esse de substantia vsusfructus. argum. pro eis. C. eo. l. 1. & ff de vsufruct. leg. l. vxori. Nos cõtra. dicimus enim, quod hæc cautio non est de substãtia vsusfructus: nã sine ea vsusfr. est plus dico, quia in casibus nullo modo præstatur. ff. vt le. vel fideicommiss. no. ca. l. 1. §. si ad fiscum. & Cod. de bonis quæ lib. l. final. §. hoc procul dubio. & ff. vsufruct. quemad. ca. l. si vsusfructus. §. illud & § plane. †

† Quod ẽ verũ respectu rerũ, q̃ vsu nõ cõsumuntur aliàs secus vt infr eo. § cõstituitur. in fine quis tac. dubitet p l. hoc senatus. § 1. ff. de vsufru. e. 1. re. quæ vsu cõsu. & pp specialia huius gio.

¶ Et hæc opin. communiter approbatur regulariter. in l. 1. C. eo.

** Adde, quòd vsusfructuarius nõ facit fructus suos, nisi præstita cautione de vtendo fruendo arbitrio boni viri: quod intelligas nisi fruatur sciente, & patiente proprietario secundum Bart. in l. hac edictali. §. his illud. C. de secund. nupt. Item not. quod licet vsufructuarius teneatur præstare idoneam cautionem de vtendo arb. bo. viri, tex. l. 1. ff. vsufruc. quemadmod. cau. hoc tñ non habet locum in eo, qui donauit retento vsufructu, quia tunc satis erit promittere cum hypotheca bonorum, vt tradit Deci. post alios in l. Diuus ff. de reg. iur.]

¶ Dic ergo salua rerum substantia .i. ne pereat rerum substãtia q.d. tamdiu durat vsusfructus, quamdiu durat substantia. & hoc statim probatur ibi est autem &c. & sic verba sunt de diffinitione, sed non cautio. SYL.

¶ Vsusfructus [i] a proprietate separationem recipit: idque pluribus modis accidit: vt ecce, si quis vsumfructum alicui legauerit: nam hæres nudam [k] habet proprietatem; legatarius vero vsumfructũ: & contra, si fundum legauerit deducto vsufructu, legatarius nudamq; habet proprietatem, hæres vero vsumfructum. Item alij

¶ Dic, q, verba sunt posita ad differentiã vsusfructus earũ rerũ, q̃ vsu cõsumũtur in quibus proprie vsusfructus nõ constituitur: * vel ad excludẽdum abusum: ita enim vti frui debemus ne lædatur proprietas. l. vsusfr. C. eod.

e ¶ Est autem. s. vsusfructus.

f ¶ Ius. id est seruitus, vel forma corpori inhærens.

g ¶ Quo. scilicet corpore perempto, † vt domo destructa, vel fundo chasmate perẽpto vel iumento mortuo in quo vsusfructus habetur † vt ff pro so. verum. §. pen.

† vel mutato. l. repet. §. rei. ff eod. tit.

h ¶ Ipsum. i. ius vtendi fruendi.

¶ Vsusfructus. [illegible] non potest nisi literaliter figurari: quia cum hoc ius vsusfructus sit in commercio hominum, est sub regula, q, põt deduci in pactionẽ, & cõtractũ, & etiam in testõ relinqui quæcunque enim nostra sunt, in alium transferri possunt, etiã aliter, q̃ apud nos sint: quia tñ proprietas remansisset inutilis, semper abscedente vsufructu, placuit non solum interempta re, (vt dictũ est sup. in princ.) quo casu nulla adhuc esset vtilitas proprietatis, finiri vsumfructũ, sed etiã alijs modis. inf. notatis. No. vsũfructum tam in vltima voluntate legari posse, quam trãsferri inter viuos. Item not. rationem, quare inductũ sit, vsumfructum certis modis finiri. SYL.

i ¶ Vsusfructus. Sed oppono: ante separationem non est vsusfructus: sed nec post separationem recipit separationem? Resp. vsusfructus. i. qui postea dicitur vsusfructus.

¶ Dic, quòd est idem vsusfructus sed aliter penes illum, quando est separatus: tũc enim habet formã subsistẽtem de se: prius tamẽ non erat nisi cau. sed re vera idem est ante separationem. & postea.

K ¶ Nudam. sic C. de mult. quç ser. prop. l. j. §. filij.

vsumfructum, alij deducto [a] eo fundum legare [b] potest. Sine testamento vero si quis velit vsumfructum alij constituere, [c] pactionibus [d] & stipulationibus id efficere debet. Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates, semper abscedente [e] vsufructu, placuit certis [f] modis extingui vsumfructū, & ad proprietatem reuerti.

¶ Vsusfructus constituitur in omnibus rebus, exceptis ijs, quæ vsu cōsumuntur, in quibus quamuis realiter non constituatur, præstita cautione, ex senatusconsulto, quasi constituitur. h. d. ex l. 3. §. constituitur. ff. eod.

¶ Constituitur autem vsusfructus non tantum in fundo [g] & ædibus verum etiam in seruis, & iumentis, & cet. rebus, exceptis ijs quæ ipso vsu consumuntur. Nam hæres, neque

§. si lij. sic & C. comm. de man. l. 1.

* ¶ Adde, legatarium habere totum vsumfructum, nisi vsusfructus legatus excedat æstimationem dodrantis hæreditatis, nam & vsumfructum per legem Falcidiā minui constat: & sic pro ea portione illū suæ proprietati accedere cōsequens est. l. omnium, & l. 5 ff. eo.

a ¶ Deducto. Not. deducto. si n. vni simpliciter fundum, alij vsumfructū legauerit, ambo concurrunt in vsufructu, vt ff. de vsufru accres. l. idē Neratius. §. non solū. & de vsufr. ea. re. quæ vsu cōsu. l. si tibi.

* ¶ Idem dicēdum & si sit vsusfructuari9 omnium bonorum? Bart. in l. Sēpronio, in princ. ff. de vsufru. leg. & est communis opin. vt per Pa. de monte pico in rep. l. Tit §. Tit. 22. q. ff. de le. 2.

** Sed quid si legetur fund9 ad vsumfructū vel ad vsufructuandum; vtrum tunc videatur relictus vsusfructus, an proprietas? Dic, quod proprietas. l. libertis. in prin & ibi per Bartol. & alios. ff. de ali. & cib. leg. & per Veron. de ser. vr. c. 4. & ibidem, quid iuris si legetur fundus in gaudimentum.

b ¶ Legare potest. Item & alijs modis, vt ff. e. ti. l. Proculus. datur autem, cum inducitur in possessionē fructuarius, & proprietarius patitur eum vti frui, vt ff. eo. l. 3. in princ.

¶ Adde, quod vsufructuarius regulariter debet accipere possessionem bonorū vsufructui subiunctorū ab hærede, vel executoribus testamēti, & nō propria auctoritate ingredi possessionem, aliàs amitteret vsumfructum, vt scribit Caual. trac. de vsuf. mul. rel. num 9. post multos ab eo citatos.

c ¶ Constituere inter viuos.

d ¶ Pactionibus. expone, vt supra titu. 1. diximus in §. fin.

e ¶ Abscedente. id est separato existente. Et erit pro quæstione illa, quod liber homo non poterit locare operas suas in perpetuum, ne libertas sit inutilis: quod Ir concessit, argum. ff. de condi. & demonst. Titio §. Titio centum. de lib. hom. ex. l. 1. Sed Ioan. contra, cum possit per substitutum seruire. (1) vt C. de episcop. & cle. quisquis censibus, & l. ad similitudinem, cum hoc non

Operas suas an possit qs in perpetuum locare.

agatur, vt per se tantum operetur, vt C. de cad. tol. l. vnica, §. ne autem. & ff. de duo re. l. nemo est. Vel etiam possit interesse præstare. vt ff. de re iudi. si quis ab alio. §. fin.

¶ Et hæc glos. in principali q. communiter approbatur, vt per Christop. hic.

ADDITIO.

(1) Periculò tamen suo, etiā si fuerit approbatus à iudice prout requiritur. Item debet esse talis, qui aliàs principaliter per se esset idoneus. Item verum si non fuit electa industria personæ, & non possit per semetipsum seruire, aliàs secus. Ang.

f ¶ Certis mo. vt inf. eod. §. finitur.

¶ Constituitur.

CASVS similiter non figuratur nisi literaliter, quia cum vsusfructus constet in ijs, quæ in commercio nostro sunt, debet in singulis posse tale ius constitui, exceptis ijs, quæ vsu consumuntur: quia interempta substantia cessat vsusfructus, nec proprietas ab vsufructu separari potest, quia nullam affert vtilitatem nisi consumatur. quia tamen potest aliqua vtilitas considerari ex dilatione temporis, & commoditate ipsius, dicitur quod quamuis essentialiter non constituatur, tamen senatusconsulto vtilitatis causa introductum est, vt satisdatione præstita, quasi constituatur vsusfructus, & sic vsufructuarius vti poterit, & substantia salua remanebit proprietario, & hæc declaratio sit loco casus. Not. vsumfructum in qualibet re constitui posse: exceptis ijs, quæ vsu consumuntur. Item quod in ijs, quæ vsu consumuntur, nec naturali, nec ciuili ratione constituitur vsusfructus. Item, quod pecunia connumeratur in ijs, quæ vsu consumuntur quia assidua permutatione quasi extinguitur. Item, quod ex senatusconsulto, vtilitatis causa per cautionem quasi constituitur vsusfructus. Item no. formam cautionis.]

g ¶ In fundo, etiam sterili. vt ff. eodem. l. statuæ. §. 1.

* ¶ Intellige sterilitatem, cum plus impenditur, quam de eo acquiritur: alioquin rei omnino infructuosæ vsusfructus nullus esset. l. si infans, ff. eo.]

a ¶ Na-

naturali [a] ratione, neque ciuili [b] recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt, vinum, oleum, frumentum, vestimenta: [c] quibus proxima est pecunia numerata: † namque ipso vsu assidua permutatione [d] quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa Senatus [e] censuit, posse etiam earum rerum vsumfructum constitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur.

Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit, ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet [f] hæredi de tãta pecunia restituẽda, si morietur, aut capite minuetur. [g] Ceteræ quoque res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed æstimatis his satisdatur, [h] vt si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur quanti hæ fuerint æstimatæ. [i] Ergo Senatus non fecit quidem

a ¶ Naturali. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet vt sup. eo. in princ.

* ¶ Sic Cic. lib. Topic. vbi agit de loco à cõtrario. Non debet (inquit) ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinarijs & olearijs plenis relictis, putare, id ad se pertinere: vsus enim, non abusus legatus est. ea sunt inter se contraria.]

b ¶ Ciuili. qa transit in dominium legatarij: vnde sibi seruire non potest, vt ff. si vsusfruct. pet. l. vti frui. in princ.

† Hæc uerba recitantur in gl. penul. ibi, Itẽ per. numen. in c. fi. extr. de pign.

c ¶ Vestimenta. ff. eod. sed & si quid. §. & si vestimentorũ. contra. Sol. ibi loquitur de q. busdã vestimẽtis, quæ perpetuo durabant. hic de temporalibus. Loquitur.

SYL. ¶ Vide gl. ibi, quæ melius intelligit & loquitur secundum Ioa. Fab. hic, aliter tamen intelligit hic las.]

¶ Dic q, ille tex. loquitur ĩ vestibus scenicis & funeribus, quæ cũ solum ad spectacula exhibeantur, non facile consumuntur.

d ¶ Permutatione, nam quæ hodie est mea, cras erit tua: sic extinguitur quo ad dominiũ meũ, quod definit, sic supra de re. diui. §. si tamen item, si cum alia misceatur, extinguitur, vt ff. de so. si alieni.

SYL. ¶ Aduerte quia benedixit, quodammodo, quia de se pecunia est de rebus, quæ seruando seruari possunt, vt in propositio Alex. in l. 1. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebel. & quod dicit Accur. de commistione, declara si id bona fide fiat. Bar. in d. l. si alieni.]

* ¶ Imo pecunia computatur inter ea, quæ seruando seruari nõ possunt: facit tex. in Authẽ. vt ij, qui obl. se hab. perhi. res mi. & in l. Arist. §. vlt. & l. seq ff. de iure delib. & ita communiter tenent doct. vt tradit And. Tiraq. in trac. de retrac. lignag. g l. 1. §. 1. nu. ciiij. & cv.

e ¶ Senatus. cuius nomen non habemus.

f ¶ Satisdet. Sed nonne hæc satisdatio, vel illa, qua satisdat legatarius, vel vsufructuarius se vsurum arbitrio boni viri, potest remitti à testatore? Respõ. non, vt ff. vt in pos. leg. l. si pecuniæ. & C. de vsufr. l. 1. & C. vt le. no. ca. le. pe.

** Ratio, quare cautio, quæ pro vsufructu rerum consumptibilium præstatur, nõ possit remitti a testatore, est, q a pertinet ad substantiam vsusfructus. l. 2. ff. de vsufr. ea. re. in alia vero de vtendo fruendo arbitrio boni viri, ratio est, quia habet inclusam causam, dolum malum abesse, abfuturumque esse l. 5. in prin. vsusfruc. quemad. cau. quæ doli remissio inuitaret ad delinquendũ. l. conuenire de pac. dot.]

SYL. ¶ Cõmuniter tenetur, quod quamuis testator non possit remittere, hæres tamen possit, Bart. in l. 1. C. de vsufruc.]

Fauori pprio renũciare licet.

Illa autem satisdatio, quam præstat hæres de legato soluendo, bene potest remitti vt ff. vt le. no. c. licet. & l. fin. Et est ratio qa hæc satisdatio contemplatione hæredis interponitur, illa autẽ de legato præstando, gratia testatoris, vt sua voluntas adimpleatur, vt C. vt le. no. ca. (aliàs, vt in pos. lega.) l. 2. Non est ergo mirũ, si illud, quod sua gratia introductum est, testator potest remittere: aliud autem non, vt C. de pac. si quis in conscribendo, & ff. de pact. l. pactum. & de oper. lib. l. cerdonem. & ad l. Fal. quod de bonis. §. fin.

SYL. ¶ Hæc ratio est falsa: quia ita potest testator rẽ hæredis remittere, sicut propriam. l. vnum ex familia. § si rem. ff de lega. 2. Nec etiam est uera alia ratio, quod sit de substãtia: quia supra est contrarium ostẽsum. Dic ergo, q, ratio est, quia legatarius inuitaretur ad delinquendũ, & dolus futurus remitti non potest. l. si unus, §. illud ff. de pact.]

g ¶ Morietur, aut capite minuetur. His. n. duobus modis tantum amittitur usufructus, ff. de usufruct. ea. re. quæ usu consu. l. in stipulatione, & l. quoniam.

h ¶ Satisdatur, à legatario.

i ¶ Æstimatæ. s. eo tempore, quando dantur legatario. sic ff. de usufruct. ea. re. quæ usu consu. l. si tibi uini.

* ¶ Quid si finito usufructu malit, nõ æstimationem, sed eiusdem qualitatis res restituere: uel etiam easdem res, quia forte usus non sit uino, aut oleo legato, cum eiusdem, sint bonitatis an possit? Et Alciat. lib. 7. parergon hoc ei licere scribit per l. si tibi uini,

ni, de vsufruct. ea. re. & arg. inf. quib. mo. re contra. obl. ver. quãdoque, glo. l. 2. in prin. si cert. pet. idem putat, etiam si imminuta esset bonitas, dummodo id detrimentum resarciat pecunia, vt quod de simplicibus proditum est, ad casum mistum extendatur. l. 2. de verb. obl.]

a ¶ Poterat. s. eum substãtia in his non saluetur, & dominiũ mutetur, vt supra dictum est.

b ¶ Cautioné. Improprie: nã satisdare debet, vt Cod. de verb. sig. l. sancimus, & ff. de vsuf. ea. re. quæ vsu cõ. l. Trib. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

earum rerum vsumfructum, (nec enim poterat [a]) sed per cautionem [b] quasi vsumfructum constituit.

¶ Finitur vsusfructus cessione, consolidatione, extinctione rei, morte naturali, vel ciuili vsufructuarij, & non vsu. hoc dicit.

¶ Finitur autem vsusfructus † morte [c] vsufructuarij, & duabus capitis [d] diminutionibus, maxima, [e] & media, & non vtendo per modum [f] & tempus: quę omnia nostra statuit constitutio. [g]

¶ Item finitur vsusfructus, si domino ꝓprietatis ab vsufructuario cedatur: (nam cedendo [h] extraneo nihil agitur) vel ex contrario,

† Sic ẽt clerici cẽsent usufruct.

SYL.

rerũ bñficiorũ, ut ĩ c. si. extra d̃ pig. & c. ul ti. ĩ gl. li. d̃ pecu. cle. et eorũ morte finit' usufruct⁹, ut ĩ dictis capi.

¶ Finitur. CASVS. Quærebatur, quia dictum fuerat per extinctionem subiecti finiri vsumfructum, & alijs modis, ne proprietas esset inutilis, an essent & alij modi finiendi, & respondetur vt in tex. Ideo enim morte extinguitur, quia interijt illa persona, cui debetur, sicut interempta re, ex qua debetur, cessat & resoluitur illud ius. * Qua ratione & si vsufructuarius maxima, aut media capitis diminutione afficiatur vsusfructus finitur, cum ciuiliter motiatur, q̃ mors ciuilis naturali similis est l. verum. §. societas. ff. pro soc. finitur etiam non vtendo per decennium inter præsentes, inter absentes vero per vicennium, quia eodem modo tollitur etiam dominium, cuius pars est vsusfructus. l. vsusfructus in multis. ff. eo.] Idem si renuncietur, quia omnia, quæ in dominio nostro sunt, in alium transferri possunt. *nã vnusquisque iuri suo potest renunciare. l. pen C. de pac.] & sicut dominus potest in re sua constituere vsumfructum, ita ab vsufructuario cedi in eum potest, in alium vero extraneum cedi non potest, quia est ius personale, quod a persona euelli non potest. No. vsumfructum finiti morte, & duabus capitis diminutionibus: itẽ abutendo. Item, si vsufructuarius domino proprietatis cedat, vel si vsufructuarius acquisiuerit proprietatem. Item interitu rei.]

c ¶ Morte. s. naturali. Sed contra. ff. de noua. si vsusfructus. Solu. nõ contradicit. ibi enim ante, quã essem vsufructuarius, delegaui. vnde ex eius persona, cui delegaui, finitur: q̃a in eius persona incœpit: si autem postea delegassem, ex mea persona finiretur, vt ff. de perie. & commo. rei vend. l. necessario. §. fi.

SYL.

* ¶ Adde secundũ Bar. in d. l. si usufructus, q̃ sicut vsusfructus non potest cedi, ita nec actio ad illum consequendum, nisi accedat voluntas proprietarij: quo casu etiam non transfertur ille vsusfructus, sed alius nouus constituitur in personam illius, cui facta est cessio: & ita intelligenda est. d. l. si vsusfructus. secũdum Paul. de Castr. ibi.]

* ¶ Quid si plures fructuarij sint. & eorũ aliquis moriatur: vide l. 1. ff. de vsufr. accres. & not. glo. vlt. inf. eo. Item quid si vsusfructus patri per filiumfamil. acquisitus sit, vtrum finiatur morte patris, an filijfam. uide l. ult. C. de usufru. & habi.]

d ¶ Capitis, sup. de cap. dim. §. 1. 2. & 3.

e ¶ Maxima & media. quæ mortes ciuiles sunt, ut ff. pro so. uerum, §. societas, non autem minima capitis diminutione, ut inf. de acquir. per arro. in princ.

f ¶ Per modum & tempus, scilicet ut bonus paterfamilias. † Vel melius per modum & tempus. i. per moderatum tempus, scilicet decem annorum inter præsentes. 20. inter absentes, ut C. de usufru. l. corruptionem. Sed relictus ciuitati durat centum annis, ut ff. eod. tit. an usustructus. Actio uero competens pro usufructu non ipso iure tollitur, cum tempus non sit modus tollendæ obligationis, sed per exceptionem dicto tempore tollitur. licet in alijs modis quam tempore finiendi ipso iure etiam actio tollatur, ut ff. de actio. & obligat. l. obligationum fere. §. placet.

† Immo tũc si finitur, sed agit contra actio. l. aquiliç cautione interposita, ut l. æquissimũ. §. 1. cũ duab. seq. ff. de usuf.

SYL.

¶ Et licet alias actiones personales non tollantur nisi spacio 30. ann. tamẽ ex quo tollitur ipsum ius usustruct⁹ intra dicta tẽpora, debet tolli etiam actio, quæ ex eo prouenit.

* ¶ Adde, quod hunc locum ita uertit Theophilus, totroporito. & orismeno crono, quasi hic dictum sit, per modum conuentum, & statutum tempus. Et sane quod ad tempus attinet, potest commodissime intelligi de tempore a testarore, & contrahentibus ipsis præstituto. l. si usustructus mihi. de usufru. leg. & l. quæsitum ff. eod. & l. & pu to. famil. ercisc.]

g ¶ Constitutio, Cod. de usufruct. l. corruptionem.

h ¶ Cedẽdo. inf. tit. 1. in fine primi casus, cõtra. Sol. hic dicit de iure utẽdi, quod cedi nõ põt: immo tunc ad proprietatẽ redit, ut hic, & ff. de iure do. si usustruct⁹, ibi de ipsa fru-

ctuum

ctuum perceptione.argum.de pe.& com.rei vend l.necessario.§.fi.

** Adde hanc distinctionem siue resolutionem gl.videri communiter receptã. Quantum tamen attinet ad verum sensum huius loci, animaduertendum est, q Imper. non prohibet fructuarium cedere, vel alienare vsumfr. extraneo, sicuti plerisque visum est, immo permittit: (nam alias repugnaret l.arborib.§.vsufructuari⁹. l. non vtitur. cum seq. & l. cui vsufruc. ff. de usufruct. & inf. tit. 1. in fi. princ.) sed intellige, quòd ita cedendo nihil agitur respectu scilicet cõsolidationis, de qua hic tractatur, aut quo ad præiudiciũ proprietarij, & ad effectũ constituendi in ipso extraneo nouum usumfr qui ex eius persona durare & censeri debeat, nam nihilominus attendi debet ius & uita (ut ita dixerim) ipsius usufructus ex persona primi usufructuarij, nec ex mutatione personæ fructuarij quicquam in hoc nocetur proprietario, quin ad eum reuersurus sit usufruct.eodem modo & tempore,quo reuerteretur,si mansisset primi fructuarij: Et hanc interpretationem,quæ uerissima est,eleganter & docte declarat,& tuetur Ari. Pine. Lusit.in l.1.C.de bo.mat.

✝ l.2.§. cũ q̃s. d'hęr. uel ac. ué. & l.4.§.nõ solũ.de usufr. accr.

si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit, [a] quę res [b] consolidatio appellatur.†

¶ Eo amplius constat, si ædes incendio consumptæ [c] fuerint, vel etiam terræmotu, vel vitio suo corruerint, extingui vsumfructũ, & ne [d] areæ quidem vsumfructum deberi.

¶ Cum autem finitus fuerit totus [e] vsusfructus,reuertitur,scilicet, ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

¶ De vsu & habitatione.

¶ Vsus [illegible]

Isdem illis modis, quibus vsusfructus constituitur, [f] etiam nudus vsus constitui solet: [g] iisdemque illis

a ¶ Acquisierit, scilicet finitur usufructus. Accur. Flo.

b. Quæ res, id est talis acquisitio.

c ¶ Consumptæ fuerint, scilicet in totum, ut ff.eo.si cui insulæ.

d ¶ Ne areæ. sic ff. quibus mod. usufruct. amit.l.repeti.§.penul. Arg.contra. ff. de pig. actio.l domo.

*¶ Dic, q loquitur in pignore, quod cum detur, ut creditũ magis sit in tuto. erit utiq; cautũ saltem pro parte etiam in area: usufructus uero domus ideo perit, quia non durat ille usus, ad quem fuerat concessus, cum domus amplius inhabitari non possit.]

6 Y I

e ¶ Totus. Nota totus, si enim pro parte, non redit ad proprietatem, ut ff.quib.mod. usufruct.amit.l.excepta, item si sunt duo confructuarij, vno perdente alteri accrescit, vt ff de vsufru.accrescen.l.1.§.pen.

¶ [illegible] Supra tractatum est de vna seruitute personali, videlicet, de vsuf. hic sequitur de alijs. Aret. Continuatio.

Isdem illis. ¶ Tot⁹ iste tit. in tres partes diuiditur. Primo ponit de vsu. Secundo, de seruitute habitationis. Tertio facit qđdam præambulum transiens ad alias materias. Secunda ibi, Sed si cui. Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Diuisio.

¶ Ijsdem. [illegible] non figuratur in declaratione terminorum, nisi iuxta literam. Not.qđ vsus,& vsusfructus parificãtur i modo constituendi, & finiendi. Itẽ, quòd plus iuris est i vsufructu, quam in usu. Item, quod usuarius potest morari in fundo, dum tamen non sit molestus domino, aut cultoribus. Item, quod usuarius ius suum alteri cedere non potest.

f ¶ Constituitur, s. in testamento. & inter uiuos, ut supra tit.1.§ 1.

g ¶ Solet. Nisi quod usus pro parte constitui non potest, ut ff.eo.l.usus pars, sed aliud in usufru.ut ff.de usufr. l.usufructus ab initio. Et ratio est, quia diuiduus est, quod nõ est in alijs seruitutibus, ut ff ad l. Falc.l.1.§. si usufructus. Nec obst.si duobus usus constituitur, quod concursu partes fiunt: quia occasione.i.necessitate magis, quam ratione contingit, ut ff.de riuis.l. Labeo. Seruitutes sũt indiuiduæ pter usumfr.

*¶ Rationem, iudicio meo, reddit text. in l. usus pars.ff.eo.tit.quia frui pro parte possumus, uti pro parte non possumus, ratio autẽ quare pro parte uti non possimus, illa est, quia cum usus diffiniatur esse ius alienis rebus utendi pro necessitate utentis, nõ etiam fruendi, salua earum substantia, ut ex hoc tex.colligitur,& ait glo.in l 1.in princ. ff.eo. diffinitio autem ostendat substãtiam & essentiam rei, sequitur, q si usus diuideretur, ita q non esset pro necessitate utentis, necessario corrumperetur, cum a quocunque remouetur diffinitio, intelligatur remota etiã substantia, l.stipulationes non diuiduntur. ff.de

ff. de verborum obligatio.

a ¶ Modis. quos supra tit. 1. §. finitur. habuimus.

b ¶ Minus iuris. Sed in casibus æquales sunt fructuarius, & vsuarius, vt in vsu pecuniæ, vt ff. de vsufr. ea. re. l. hoc senatus. §. fin.

Vsuarius, & fructuarius quando sunt æquales.

SYL.

† Concor. cũ hoc §. c fi. in gl. sup verb. fruatur. ex tra de pig. vbi ponitur tenor huius §.

SYL.

† Concor. c. quæ in ecclesiarũ. in glo. sup verb. alienandi.

SYL. circa prin. extra. de constit.

¶ Ratio est, quia legato vsu harum rerũ videtur legata proprietas. l. quoniam, ff. de vsufruc. ea. rer. & ideo quod ex his prouenit, suum facit vsuarius, quod non est in alijs.]

Item in fundo, de quo tantum fœnum tollitur, quantum soli sibi sufficit, vt ff. eod. fundi.

Item in sylua remota, ex qua vterque ligna vendere poterit, vt ff. eod. Diuus.

¶ Ratio est, quia aliàs inutilis aliquando esset vsus ex distantia, & loci remotione, vt dicitur in d. §. Sabinus ibi, præter hæc bona.]

que illis modis [a] finitur, quibus & vsusfructus desinit. Minus [b] autem † iuris est in vsu, quam in vsufructu: nam is, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quam vt oleribus, pomis, floribus, fœno, [c] stramentis, [d] & lignis ad vsum quotidianum [e] vtatur: [f] in eoque fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neque ijs, per quos opera rustica fiunt, impedimento: [g] nec vlli alij [h] ius, quod habet, aut locare, aut † vendere, aut gratis cõcedere potest, cum [i] is, qui vsumfructum habet, possit hæc omnia [k] facere.

¶ Habẽs vsum domus potest in ea habitare cum marito, vel vxore, & familia, & hospitem recipere, sed tale ius non potest alteri cedi. hoc d ex l. 2. §. domus. ff eod. Ang.

¶ Item is, qui ædium vsum habet, hactenus ius habere intelligitur, vt [l] ipse tantum inhabitet: nec hoc ius ad alium transferre potest: & vix exceptum esse videtur, vt hospitem ei recipere liceat; & cũ vxore, liberisque suis, item libertis, nec non personis alijs liberis, quibus non minus, quã seruis vtitur, habitãdi ius habeat: & cõuenienter, si ad mulierem

quis colet agrum? Respond. proprietarius si vult, † aliàs vsuarius, vt ff. eo. si domus vsus. & ff. de vsufr. l. hactenus.

g ¶ Impedimento, aliàs. i. si alia de causa inueni at dominium, & eius familiam potest prohibere, vt ff. eo. l. si habitatio. §. fin.

Intellige hũc tex. quando operarij operantur ad petitionem proprietarij: quia si operarentur ad petitionem vsuarij, eos quoque remouere posset, nedum eis molestus esse. Ang.

h ¶ Alij, quasi dicat nisi proprietario.

i ¶ Cum, id est quamuis.

k ¶ Hæc omnia, sup. tit. 1. §. finitur, contra. Solu. vt ibi. Itẽ ff. loca. l. locare. contra. Sol. ibi in prædialibus seruitutibus loquitur, hic in personalibus.

¶ Item is. CASVS Quærebat, an vsuarius ædiũ posset secum hẽre vxorem, familiam, & hospites: & videbatur, quòd non, quia cum tale ius in alium transferri nequeat, ut dictum est sup. prox. §. non videtur quoquo modo communicabile: quia quod vna via prohibetur, per aliã non conceditur.* Præterea cũ vsus, vt dictum est sup. sit ius alienis rebus vtendi pro vtentis necessitate, non videtur, q debeat deseruire aliorum necessitatibus, cum hoc ius ita cohæreat personæ, vt in alium transmitti non possit. l. vsus aquæ. ff. eo. Contrarium tñ deciditur, non de rigore quia militant rationes prædictæ, sed ex consuetudine, ibi, vix receptũ est, & ex bono, & æquo, propter id quod nimis duriũ videtur ab vxore & familia separari. No. q. vsuari⁹ ipse tantum vti potest. Item, q. vsuarius ædium potest ipse cum familia habitare.

l ¶ Et ipse tantum. ff. eo. l. 2. §. 2. contra. Solu. ibi ponitur solus pro solummodo, vt ff. de vulg. subst. l. qui liberis. in princ.

* ¶ Adde, quod etiam inquilinum recipere potest,

† Vt puta quia fundus plus fructuum affert, quã sit de necessitate vsuarij.

SYL.

c ¶ Fœno. id est herba.

d ¶ Stramentis. i. melega, genus est bladi.

* ¶ Stramenta vocantur calami ex tritico, ordeo, & id genus frugibus, postquam grana sunt excussa: quod autem hodie vulgus melegam appellat, veteres, vt ex Plinio constat, milium nigrum vocabant.]

* ¶ Stramentum propriè dicitur stipula, a stando, vel a stratu, quod solo substernatur pecori quiescendi gratia, auctor Var. lib. 1. de re rustic.]

e ¶ Quotidianum. Quid si hodie vsus, qui mihi sufficit, constituatur, & cras ab alio in alio fundo constituatur? Resp. locus erit electioni, vel gratificationi in toto, vel in parte: arg. inf. de le. §. si generaliter, & ff. de relig. l. fin.

f ¶ Vtatur. Numquid in vino, vel in frumento, & oleo? Respond. quidam, nullo modo. Alij contra, quorum sententia est verior, vt ff. eodem, l. plenum. §. præter. Item.

potest, dummodo & ipse quoque vsuarius inhabitet.l.4.ff.eo.]

a ¶ Cum marito. præsenti & futuro, vt ff. eodẽ l. ceterum. §.mulieri, & gñaliter omnes recipiet, quos & masculus, dũmodo honeste, vt ff.eo.l. non solum, & l.non aliter.

SYL. ¶ Et est ratio, quia testator videtur hoc prohibuisse. vt dicit gloss. in dicta l. non aliter.

ADDITIO. Et inducitur iste text. vt statuta, & sententiæ, quamuis sint stricti iuris, tamen recipiant interpretationem extensiuã, quando aliàs non possunt sortiri effectum, quod not. secundum Ang.

¶ Item is. CASVS ¶ figuratio pendet a pdictis: est.n.illatio regulæ, quòd ipse tantum uti possit vt habeat locum in iumẽto, & seruo: quod vero dicitur de pecoribus, & ouibus, habet rationẽ positam in tex. ibi quia ea in fructu sunt: fructus autem non pertinent ad vsuarium, vt dr̃ in princ. sup eo. ratio autem dubitandi ea poterat esse, qa videbatur deseruire debere omnibus familiaribus, vt in ædibus dictũ est.]

vsus ædium pertineat, cum marito [a] ei habitare liceat.

¶ Qui habet vsum serui, ipse tantum vti potest: & idem in iumento: sed si pecoris vsum habet, solum vtetur ad impinguandum agrum. hoc dicit ex l. plenum. §. si vsus, & §. sed si pecoris. ff. eo. Aretin.

¶ Item is, ad quem serui vsus pertinet, ipse tantum opera, atque ministerio eius vti [b] potest: ad alium vero nullo modo ius suũ transferre ei concessum est. Idem scilicet iuris est & in iumento. [c]

¶ Sed & si pecorum, vel ouium vsus legatus sit: neque lacte, [d] neque agnis, neque lana vtetur vsuarius, quia ea in fructu [e] sunt. Planè ad stercorandum agrum suum pecoribus vti potest.

¶ Habitatio est ius distinctum ab vsufructu, & vsu: & ideo eam habens locare potest, hoc dicit ex l cum antiquitas. C. eod. Angel.

¶ Sed si cui habitatio [f] legata, siue aliquo [g] modo cõstituta sit: neque vsus [h] videť, neq; [i]

b ¶ Vti potest. non autem locare potest: si tamen aliquid conducat faciendũ, in eo poterit vti opera vsuarij serui. Item ipse eidem seruo suas operas poterit locare. acquirit autem ex re, non ex opera vsuarij, vt ff. eodem plenum. §. fi. & l. seq.

c ¶ Et in iumento. facit ff. eod. plenum, §. sed si boum, & §. equitij.

d ¶ Neque lacte. nisi modico, vt ff. eod. plenum, §. sed si pecoris, alijs nullo modo. secundum P. Io. contra, dicit enim omnibus his ad suum vsum & suorũ posse vti, vt in fundo sup. diximus.

SYL. ¶ Et hæc communiter approbatur in d. §. sed si pecoris secundum Ang. hic.

e ¶ In fructu. sic sup. de re. diu. §. in pecudũ.

¶ Sed si cui. ¶ CASVS. Dubitabatur vtrũ seruitus habitationis idem esset, quod vsus, vel vsusfructus. Videmus enim eam conuenire vsufructui in hoc, q; & ipsa locari potest, sicuti vsusfructus, prout hic dicitur: itẽ vsui. qm̃ quidem his, qui habet habitationẽ, easdẽ personas recipere potest, quas vsuarius. l. si habitatio. ff. eo. & respondetur q; cum neque vsui, neque vsufructui, per omnia similis sit, imò quædam singularia habeat, neutri eorum competẽtia, ut quæ nec diminutione capitis amittatur, nec per nõ vsum. d. l. si habitatio. §. ad hæredem. est propria species seruitutis ab eis distincta.]

Not quòd habitatio differt ab vsu, & usufructu. Item, quod qui habet habitationem, non tantum ipse cum familia ibi habitare potest, sed etiã alteri locare potest. Item, quod l. sub congruo titulo ponenda est.]

f ¶ Habitatio. Siue dicatur habitatio, siue vsusfructus habitationis idem est, vt C. eo. cum antiquitas.

g ¶ Aliquo modo, scilicet inter viuos pactionibus, & stipulationibus: sic sup. de ser. § fi. & de vsufr. §. 1.

h ¶ Neq; vsus. quia locat, vt C. eo. cũ antiquitas, sed vsuari⁹, nõ vt sup. eo. circa prin. Acc.

* ¶ Rationem differentiæ ponit Bal. in d. l. cum antiquitas quia. s. vsus cõstitutus videtur ob necessitatem personæ cohærentis, & ideo ab ea seorsum esse nõ potest: habitatio autem est species alimenti, quæ non minus locando, quam habitando percipitur.

i ¶ Neque vsusfructus, quia hæc non finitur nisi † morte, vt ff. eo. si habitatio. circa prin. licet vsusfructus multis modis, ut supra de usufruc. §. finitur.

† Et ideo non transit ad hæredes nisi relicta esset in gaudimentũ.

** Rõ autẽ, quare habitatio nõ perit capitis diminutione, est, quia est species alimẽtorũ, l. legatis, ff. de ali. & cib. leg. in quib⁹ potius inspicitur factũ, q̃ personæ conditio. l. legatum, ff. de capi. dimi. Eadem ratione, nẽpe, quia est pars alimentorũ, nõ finitur nõ utẽdo. item quia usufructus denominatur ab actu ex usu, & ideo per non usum tollitur habitatio vero ab habitu, & potentia habitandi. Veronen. cap. 6. de ser. vrb. præd.

a ¶ De-

a ¶ Decisione, vt C. eo. cum antiquitas.
b ¶ Hæc de seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatibus, & obligationibus non dicit, cum videtur hic dicere debere, ut supra de re corp. § r.
c ¶ Proponemus. s. infr. de hæred. inst. vsque ad tit. 1. de obligat. & exinde usque ad tit. de act.
d ¶ Exposuimus. Hæc continuatio refertur sup. de re. diui. §. singulorum.
e ¶ Et, pro id est.

Continuatio. ¶ De vs. cap. &c. Hæc rubrica cõtinuatur per Imperatorẽ ad præcedentia, ut uisum est supra, titu. prox. in fi. Quia supra dictum est, qualiter res iure gẽtium nobis acquiruntur, nunc sequitur videre, qualiter iure ciuili nobis acquirũtur. Aret.

vsusfructus, sed quasi proprium aliquod ius: quanquam habitationẽ habentibus, propter rerum vtilitatem, secundum Marcelli sententiam, nostra decisione [a] promulgata, permisimus, non solum in ea degere, sed etiam alijs locare.

¶ Hæc [b] de seruitutibus, & vsufructu, & usu & habitatione dixisse sufficiat. de hæreditatibus autem, & obligationibus, suis locis proponemus.[c]

¶ Exposuimus [d] summatim quibus modis iuregentium res acquirũtur: modo videamus quibus modis legitimo, & [e] ciuili iure acquiruntur.

¶ De vsucapionibus,[f] & longi temporis præscriptionibus.

¶ Hodie res mobilis triennio cum titu. & bona fide vsucapitur: res vero immobilis. 10. annis inter præsentes, & inter absentes. 20. annis vbique locorum. hoc dicit ex l. 1. C. de vsucapio. transfor.

IVre [g] ciuili constitutum fuerat, vt qui

Vsucapio est rerum mobiliũ, præscriptio immobiliũ.

f ¶ De usucap. s. mobilium: sed præscriptio immobilium ut patet, inf. eo. in princ. & C. in qui. ca. ces. lon. temp præ. l. 2. sed in ff. eod. usucapio large sumitur per totũ tit. & maxime in l. quare. Accur.

* ¶ Adde, quod usucapio nihil aliud est, quam capio. i. acquisitio, quæ fit per usum. i. possessionem. l. neque. i. denique, ex qui. cau. maio. l. quæstio. de uerb. sig. & l. 3. ff. eo. item sciendũ est ueteres appellasse usucapionẽ etiam immobiliũ rerũ, d. l. 3. l. si fur. in fin. l. cũ. de usucap. præscriptionẽ uero accepisse pro exceptione ipsa, quæ ex usucapione descẽdit. vnde gl. 16. q. 1. in summa, diffinit præscriptionem esse exceptionẽ quæ ex temporis lapsu substantiam capit, & actioni obijcitur. Alc.]

Diuisio. IVre ciuili. ¶ Totus iste titu. diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo, quod ad usucapionẽ requiritur bona fides, & iustus tit. & spacium temporis. Secundo, quòd licet prædicta interueniant, non tamen procedit usucapio propter naturam, uel uitium rei. Tertio, rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonam fidem. 4. quòd in rebus immobilibus nõ uitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. 5. ponit casum in quo res furtiua potest usucapi. 6. an res fisci possit usucapi. 7. qualis debeat esse res uel titu. 8. an possessio auctoris prosit successori. 9. quãto tempore res aliena alienata a fisco, uel donata ab Imperatore usucapiatur. Secunda ibi, Sed aliquando. Tertia ibi, Sed tamen. Quarta ibi, Quod autem. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item primam subdiuiditur. Nã primo ponit ius antiquum. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cum.

SYL. ¶ Iure ciuili. CASVS non solet in l. correctoria figurari. Attamen iuuenum gratia, ita dici posset, quod ratio dubitandi illa esset, quod sicut tempus nõ solet esse modus tollendæ obligationis, multo minus debet esse modus auferendi dominium: quia plus est dominium, quam oblig. l. qui actionem. ff. de re. iu. Contrarium tamen dicitur inductũ in usucapione & præscriptione, quia aliàs dominia rerum essent in incerto, ut dicitur hic in tex. Ratio autem temporis assignari non potest: quia hoc est inter ea, quæ sunt positiui iuris. glo. in l. 1. §. pueritiam. ff. de postu. est igitur introducta usucapio fauore publico principaliter, ne rerum dñia fini in incerto, & ut sit litiũ aliquando finis. l. 1. ff. pro suo. & rationes propter quas fuit introducta, uide late per Pet. de Anch. in reg. possessor. in 2. col. de reg. iu. lib. 6. Not. quod usucapio est introducta de iure ciuili. Item, quod in ea regulariter requiritur titulus, & bona fides. Item not. rationẽ introductionis usucapionis. Item, quod dominus de facili iure suo priuari non debet. Item, quod l. debet esse generalis. Item, quod mobilia 3 ann. immobilia 20. inter absentes 10. inter præsentes usucapiuntur.]

g ¶ Iure ciuili. id est leg. 12. tabularum, vel Romanorum per excellentiam, ut sup. de iure nat. §. sed ius.

* ¶ M. Cicero. in orat. pro Cecinna. Lex

(Inquit) vsum & auctoritatem fundi iubet esse biennium. Idem in Topicis Auctoritas vsus fundi biennium est, si ergo & ædium.
a ¶ Qui bona fide. quod præsumitur, si à domino credat se emere, vt ff. de contrahé. emptio. l. qui a quolibet. vel quod putat védentem habere ius vendendi, ut ff. de uerborum significatio. l. bonæ fidei emptor.
¶ Adde text. in l. si existimans, & ibi Barto. ff. pro so. & Azo. in summa. in tit. Cod. de usuca. pro empt. colum. 3.] Quæ bona fides præsumitur semper, vt ff. de prob. uerius.

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur, quando concurrit titulus l. penult. C. de euic. declarat Bart. in l. Celsus, ff. eo. vbi Balbus, colum. 30.] Exigitur auté in venditione duobus temporibus bona fides, scilicet tempore contractus, & tempore traditionis. in alijs autem côtractibus tépus traditionis sufficit: nec nocet posterior scientia: (1) secus, in petitione hereditatis, vt ff pro soi. l. pen. & pro emp. l. 2. C. de vsuca. trásfor. l. vnica, §. hoc tátum modo, & ff. de pet. hæred. sed & si. §. quod si ab initio.

Bona fides in contractibus quo tpe exigitur.

ADDI (1) Dic hoc verum de iure ciuili, vt l. 1. C. de vsuc. trásfor. secus de iure canon. quia omni tempore, donec præscriptio sit completa, requiritur bona fides, extra de prescript. c. vigilanti. c. si diligenti. c. veniens, & c. fi. & c. sanctorú, & in reg. possessor de regul. iur. lib. 6 Quid autem si in principio, & in fine habuit bonam fidem, sed medio tépore malam. Item quid si post bonam fidé, incipit dubitare vtrum res fuerit tradentis, uel non. Item, quid si post completam præscriptioné superueniat mala fides uide hic per Angel & per Panormit. in d. cap. fin. & per Ioan. And. in d. regu. possessor. in Mercurialibus.

* ¶ Quo tempore exigatur bona fides in p̄scriptione, vide latissime apud Balbum in suo tract. de præscript. in secunda par. tertiæ par. princ. quæst. 7. & seq.

† * Adde, q̃ non obstáte mala fide ét de iure can. præscribitur actioni, qñ is, qui debet, nó tenetur offerre, nec aliud facere, nisi ab eo petatur Abb. in c. ecclesia. col. 15. de consti. & in c. quod clericis, col. pen. de fo. cópe. & plures alios refert Tiraq. in l. si vnquam, in ver.

† Hæc rô recitatur i c. vigilanti. cũ gl. su per verb. segnitié, extra. de præscript.

reuertatur, n. 390. & gñaliter p̄scribitur actioni nondú ortæ, cú est in facultate partis illá oriri facere, vt in legatatio ante agnitionem legati, vt tradit Soc. in cons. 63. col. 4. & Balb. in tract. præscript. in 3. q. 5. par. 5. par. princ.

bona [a] fide ab eo, qui dominus nó erat, [b] eum crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione, aliaue [c] quamuis iusta causa acceperit, eam rem, si mobilis erat anno vbique vno: si immobilis, biennio tantum in Italico [d] solo vsucaperet: ne [e] rerum † dominia in incerto essent. Et cum hoc [f] placitum erat, putantibus [g] antiquioribus, dominis sufficere ad [h] inquirédas res suas præfata [i] tempora: nobis melior sententia resedit, [k] ne domini maturius [l] suis rebus defraudentur [m] neque certo [n] loco beneficiú hoc concludatur. Et ideo constitutionem [o] super hoc promulgauimus, qua [p] cautum est, vt res [q] quidem mobiles, per [r] trienniú: im-

b ¶ Dominus non erat. Si. n. erat dominus accipiés fit dominus per traditionem: unde non usucapit. ff. eo. sequitur. §. lana, & de capti. l. in bello. §. si quis seruú, & sup. de rer. diuis. §. per traditionem.
c ¶ Aliaue. Cum sint multæ causæ iustæ, siue tituli, vt ff. de publicia. l. 1. §. sed cur. usque ad l. eum qui.
d ¶ In Italico solo id est in Italia: non ergo etiam in prouinciali, ut C. de usucap. transfor. l. unica.
e ¶ Ne rerum dominia. hæc est ratio, quare usucapio sit inducta † est & alia, s. ut aliquis [illegible] litium finis, ut ff. pro suo, l. fi. Accur.
* ¶ Et sic propter bonum publicum, vt ait l. 1. ff. eod nam si rerum dominia in incerto essent innumerabiles existerent controuersiæ de ipso dominio, & ita scopus omnium legum destrueretur. qui eo maxime pertinet vt pax & concordia vigeat inter mortales, vt docetur in proœ, Decre.]
f ¶ Et cum hoc placitum erat, id est cum istud placebat.
g ¶ Putantibus. s. iureconsultis.
h ¶ Ad inquirendas, vel amittendas.
i ¶ Præfata tempora. s. anni, vel biennij.
K ¶ Resedit. s. in animo.
l ¶ Maturius, id est mature.
m ¶ Defraudentur. Quod iura nolunt, vt C. de vsufruct. corruptionem, & de præscript. 30 ann. l. fin.
n ¶ Certo loco, scilicet solo Italico, vt olim, vt supra eodem.
o ¶ Constitutionem. C. de vsucap. transf. l. 1.
p ¶ Qua. s. constitutione.
q ¶ Res quidem mobiles, & se mouentes, vt ff. de verb. sign. mouentium.
r ¶ Per triennium. Quæ tempora tam præscriptionis, quam vsucapionis, continua sunt, vt ff. eo. nunquam, 2. §. 1.
* ¶ Adde vsucapi res mobiles triénio, quando hæc tria concurrunt, titulus, bona fides, & possessio continua: quod si aliquod ex his deficeret, puta titulus non præscriberentur minori tempore, quá res immobiles, l. seruum. SYL.

† Puta quia fine ipsa séper hñs ré aliquo titulo esset incertus, an esset effectus dominus; vel quia aliàs esset difficile probare dñiú. Iaso.

tium. eum ibi not. C. famil. ercisc. & ibi hoc not. Ang. dicens requiri 30. annos, quod etiã obseruauit Cæpol. cautel. r 32.

SYL. ¶ Communis est hæc opin. glo. in rub. ff. de diuer. & temp. præscr. & ibi Bar. Paul. in d. §. 1. Et in vsucapione sufficit tetigisse vltimum diem, in præscriptione vero quæritur de momento ad momentum. vt ff. eod. l. in vsucapionibus, & ff. de actio. & obligatio. l. in omnibus. Et est ratio, quia vsucapio fauorabilis est, præscriptio verò odiosa. vt C. de edi. d. l. adr. tol. l. fi. & ff. de lib. & posthu. l. cum quidam.

mobiles vero per longi temporis possessionem (id est [a] inter præsentes [b] decennio, inter absentes 20. annis) vsucapiantur: [c] & his modis non solum [d] in Italia, sed etiam in omni terra, quæ nostro imperio gubernatur, dominia [e] rerum, iusta [f] causa possessionis præcedente, acquirantur.

¶ Homo liber, res sacra, vel religiosa, & seruus fugitiuus, non potest vsucapi etiam bona fide. h. d.

¶ Sed aliquando etiam si maxime quis bona fide rem possederit, nõ

SYL. ¶ Intellige de præscriptione 30. annorum: aliæ enim procedunt vti fauoralibus sicut vsucapio: & ita vbique tenent doct. l. 3. §. minorem, ff. de min.

a ¶ Id est. quandoque longum tempus aliter ponitur, vt ff. de damn. infec. si finita. §. nõ autem. Itẽ aliud in personalibus actionibus, vt C. qui. non obst. long. temp. præscrip. neque, & consti. pec. l. 2.

¶ De iure enim ciuili est regula, quod (siue cũ bona, siue cum mala fide) præscribatur spacio 30. anno. l. 2. C. de cõst. pecu. * de quo vide Balb. in tract. præscrip. in 4. part. in 3. part. princ. in 1. q.

b ¶ Præsentes. scilicet in eadem prouincia degentes: sed absentes in alia, vt C. de præsc. long. temp. l. fin.

¶ Et ita cõiter tenetur: & eadem prouincia quæ dicatur, ponit gl. in d. l. fi. in verb. 1.

* ¶ Adde, ꝙ si quis fuerit partim præsens, partim absens: ad præscriptionem complendam tot alij anni addi debent ad decenniũ, quot ex ipso decennio absens fuit, §. rursus in fi. in Auth. vt spon. largi. coll 9.

c ¶ Vsucapiantur. Proprie pro mobilib. accipitur: improprie pro immobilibus quantũ ad hunc titulũ. sic ff. de offic. procon. l. 2.

** Adde, quod actiones competentes ad res siue mobiles, siue immobiles eodẽ tẽpore. quo res ipsæ vsucapiuntur, vt tradit Tiraq. de retract. lignag. §. 1. glo. 7. nu. 2. Et ideo etiã de iure can. quod requirit 40 ann. ad præscribẽdum rem immobilem ecclesiæ, idem tẽpus requiritur ad præscriptionem actionis, quæ pro ea competit, c. ad aures. de præscr.

Præscriptione an dñiũ quæratur.

d ¶ Non solum in Italia ex differẽtia enim locorum &c. vt C. de tempo. in integr. rcstit. superuacuam.

e ¶ Dominia rerũ. Ex hac litera voluit dicere M. quod præscriptione. 10. vel 20. ann. dominium quæratur, pro eo est ff. eo. l. eum qui. in fi. r. rñ. B contradicit, † arg. ff. de iure iur. si duo, §. 1. & C. de præscr. 30. ann. si quis emptionis. in prin. & est arg. pro B. ff. de pig. l. 1. §. cum prædium. & C. de pign. l. vsucap. & quod hic dicit. Et his modis referas, secundum B. ad vsucapionẽ tãtum, per quam secundum omnes dominiũ quæritꝰ, vt C. de pac. l. traditionibus. Vel qđ dicit dominiũ ponitur proprie quantum ad vsucapionẽ, improprie vero quantũ ad præscriptionẽ hoc est, ꝑ effectu dñij f. vt possidentes habeamus exceptionẽ, nõ possidentes habeamus actionẽ vtilem, vt ff. de acqui. re. do. rem in bonis, & C. de præscriptio. 30. ann. si quis emptionis. in princ. Et est ratio, quare vsucapione magis dominium quæratur: quia mobilium rerũ vilis est possessio, vt ff. de acquir. pos. si rem.

† Quæ sequũtur vltramontani, vt refert Christoph. hic & procedit secundum aliquos, qñ præscribitꝰ dño patiẽte & sciente: alias procedit opi. Bul. vt refert Ang. opin. in gl. est cõmunis.

SYL. ¶ Dic, quod quæritꝰ regulariter vtile dominium in præscriptione, in vsucapione directum: & ita communiter tenetur. late Felyn. in rub. extra eodẽ. col. 1. in 6. limita plenius Balb. in tract. præscr. in 2. par. princip. q. 2. & Ias. & Dec. in l. traditionibus. super. glos. in vers. vsucapionibus. C. de pact.

f ¶ Iusta. Vel quasi, vt dicemꝰ inf. eo. § error.

SYL. ¶ Sed aliquando. CASVS. Quærebatur, an hic enumerata ꝑscribi aut vsucapi possent: & videbatur ꝙ sic: cum supposita sit regula vniuersalis, vel saltem indefinita, quæ in ll. æquipollet vniuersali, res mobiles triennio, immobiles longo tempore vsucapi: nec non militet ratio, qua introducta est vsucapio, ne dominium sit in incerto, & vt litium sit quandoque finis, vt dictũ est, præsertim cum liberi hominis venditio constet ab ignorante. l. liberi. ff. de contrah. emptio. contrarium deciditur. quia cum tales res nõ sint in commercio nostro, vt sup. de re. diui. In princ. & inf. de inuti. stipul. in princ. cum non possint per aliquem contractum transferre in dominium alterius, non vsucapiũtur: quia præscriptiones sunt inuẽtæ, vt ius creatũ in aliũ transferãt, nõ vt iꝰ nouũ induẽãt, & vt aliorũ iura & dñia, quæ in rebus habẽtur, præscriptionibus mediantibus acquirãtur, & in præscribentem transferantur, vnde cum nullum ius sit in libero homine, immo nec ipse in seipso ius habet, l. liber homo. in princip. ff. ad l. Aquil. & idem sit in rebus sacris, §. sacræ, sup. de re diu. quomodo

ſedit: nec ſufficit expuliſſe, vt ff. eo. ſequitur. §. ſi tu vi.

a ¶ Non eo pertinet, Scilicet tantum.

b ¶ Nam his. ſcilicet poſſeſſoribus violentis, & furibus.

c ¶ Alia ratione. Not. quòd præualet generalis ratio ſpeciali. ſic ſup. de nup. §. affinitatis. & §. ſocrũ. Ar. contra. ff. de eden. quædam.

Coacta voluntas eſt voluntas.

d ¶ Sed nec vllus. Cod. quod met. cauſa l. ſi vi vel metu. cõtra. Sol. hic de vi expulſiua, ibi de compulſiua, quæ voluntatem licet coactã habet in ſe, vt ff. qđ metus cauſa. ſi mulier. §. penult.

* Non tamẽ dicitur propriè voluntas. l. vel le. ff. de reg. iu. vbi hoc late explicat Dec.

e ¶ Vñ. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtum contrectando, vt inf. de obl. quæ ex delic. naſc. §. 1. & ex eo fit furtiua, & ſic nõ vſucapibilis, vt ſupr. prox. vnde ſequit̃, quod in rebus mobilibus, &c.

¶ Quod autem dictũ eſt, furtiuarum, & vi poſſeſſarum rerum vſucapionem per leges prohibitam eſſe, non eo [a] pertinet, vt ne ipſe fur, quiue per vim poſſidet, vſucapere poſſit, (nam [b] his alia [c] ratione vſucapio non competit, quia, ſcilicet mala fide poſſident.) ſed nec [d] vllus alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, vſucapiendi ius habeat. Vnde [e] ĩ rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei poſſeſſoribus vſucapio competat. [f] Nam qui ſciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum eius cõmittit.

¶ Hæres alienando bona fide rem alienã inuentam in hæreditate, non committit furtũ: & in ea procedit vſucapio. Idem in fructuario ancillæ alienante partum ipſius, quem ad ſe ſpectare putabat. Aret.

¶ Sed tñ id aliqñ aliter ſe habet. Nam ſi hæres [g] rem defuncto cõmodatam, aut locatã, vel apud eum depoſitã exiſtimans hæreditariam eſſe, bona fide accipienti [h] vendiderit,

Balb. in tract. præſcrip. in 2. par. 3. part. p̃cin, in 12. q. vbi limitat 12. modis.

ADDITIO (i). Et quæ ſint realia, & quę perſonalia vitia, & an contra ſucceſſorem agentem in iudicio poſſit opponi de vitio auctoris, vide Ang. hic.

SYL.

¶ Sed tamen. CASVS facile ponitur dubium enim faciebat poſita ſuperius regula in rebus alienis venditis: rõ autem decidẽdi eſt, quia cũ furtum nõ cõmittatur ſine animo furãdi, non impeditur transferre vſucapiendi conditionem. No. ꝙ hæres vendendo rem inuentam in hæreditate, quæ tñ nõ erat defuncti, non facit furtum, & transfert vſucapiendi conditioné, ſi hoc bona fide faciat. Item, quod hæres præſumitur ignorare ea quæ in hæreditate sũt quo iure ad defunctum pertineant. Item, quod error iuris non impedit vſucapionem. Item, quod partus ancillæ ad fructuarium non ſpectat.

Auctoris vitium an ſucceſſoré comitet.

f ¶ Competat. Sed videtur, quod culpa auctoris nõ comitetur. i. non ſequatur accipientem, vt ff. de diuer. & temp. præ. l. an vitium & ff. de excep do. l. apud Celſum. §. ſi cum legitima. Reſpond. ſi vitium eſt rei, comitatur vt hic ſi perſonæ, comitatur in vniuerſum ſuccedentem vt C. de acquir. poſ. l. vitia & C. communia de vſuca. l. fin.

SYL. ¶ Hæres enim eſt ſucceſſor vitiorum: etiam ſi velit incipere præſcriptionem ex perſona ſua, ſecundũ com. opi. cõtra Dyn. & ſeq. Iaſ. in l. Pompon. §. cum quis. ff. de acq. poſ.

¶ Sed ſi in rem ſingularem ſuccedat, non comitatur, vt ff. de except. do. l. apud. §. de auctoris, & C. de per. & com. rei uen. l. dolum, niſi quando vtetur acceſſione temporis eius auctoris, vt ff. de acq. poſſ. l. Pompo. §. fin. (i) Sed hodie vitium perſonæ nocet ſingulari ſucceſſori, per Auth. malæ fidei.

SYL. ¶ Declara & limita vt per doctor. in dict. l. Pomponius, §. cum quis, ff. de acqu. poſ. * &

g ¶ Nam ſi hæres. ſic. ff. eod. titul. poteſt. & l. ſequen.

h ¶ Accipienti. An ipſe hæres vſucapit titulo pro hęrede? Reſpon. non, vt ff. de diuer. & temp. pręſcr. l. cum hæres. Alij contra, ſi vellet ex ſua perſona continuare poſſeſſioné, vt C. de præ. long. tempor. l. 1. quod falſum eſt. Quãdo ergo locum habet vſucapio pro hęrede; cum nec in ſuis hæredibus locum habeat, vt ff. pro hęre. l. 2. §. filiũ, & C. ꝓ hęr. l. nihil? Rñ. qñ defunctus retinebat aliquam rem, credens ſuã, ſed non vſucapiebat, quia deficiebat titulus, & hæres eſt extraneus.

¶ Ratio autem, quare in ſuis non habet locum eſt, quia bona continuantur, nõ de nouo quæruntur. l. in ſuis. ff. de libe. & poſthu, quod declara verum eſſe, quãdo filij veniũt vt ſui, non etiam quando vt agnati vel vt cognati, per ſucceſſorium edictum: Socin. in reg. 197. Filius hæreditatem. in 1. limit.] Vſucapio ꝓ hrđe qñ hẽt locũ.

ADDITIO. Aduertas tamen, quod licet

hæres possit inchoare præscriptioně in persona sua,& vsucapere, tamen tenetur exonerare conscientiam defuncti,& sic rem restituere: Anto. de But. in ca. si diligenti. de præscrip. & Io. de Imo. i c. fi. in 4. col. eo. tit. Aug.

singularem successorem. Sed contrariũ deciditur, quia vitium reale rem afficiens. l. vitia. C. de acqui. pos. non contrahitur ex l. 12. tab. & Atinia, nisi ob furtum aut violentiã expulsiuam, quæ qualitates cum hic nõ adsint merito cessat inhibitio vsucapionis. No. summa.]

dotis [a] nomine dederit: quin is, qui acceperit, vsucapere possit dubium non est: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cũ vtique hæres, qui bona fide tanquam suã alienauerit, furtum non committat. Item si is, ad quem ancillæ vsusfructus pertinet, partũ suum esse credens vendiderit, aut donauerit, furtum [b] non committit. furtum [c] enim sine affectu furandi non cõmittitur. [d]

¶ Alijs [e] quoq; modis accidere potest, vt quis sine vitio furti, rẽ alienam ad aliquem transferat, & efficiat, vt a possessore vsucapiatur.

¶ Malæ fidei possessor transfert in bonæ fidei [illegible]

¶ Quod autem [f] ad eas res, quæ solo continentur, expedit, ius ita procedit: vt siquis loci vacantis [g] possessionem propter [h] absentiam aut [i] negligentiam domini, aut quia sine successore [k]

a ¶ Dotis. pro filia, vel alia: nam & hic iustus est titu. vt ff. p dote. l. 1.

b ¶ Furtũ non committit & ita vsucapitur. Sed nonne fuit in iure erratum, vt supra de rerum diui. in pecudũ? ergo vsucapio non procedit, vt ff. eo. nunquam. in prin. & si fur. § 1. Respond. hic errauit tradẽs, ibi accipiens, vt ex illis legibus colligitur. † Vel non prodest vt ibi, sed non nocet, vt hic.

† Et est rõ diuersitatis, qa in pscribente requirit nedũ bona fides, sed & iust⁹ ti. quẽ hic error impedit: sed in tradẽte sufficit bona fides.

SYL. ¶ Ratio differentię est, quia in possidente requiritur bona fides & iustus titulus, sed in tradente solũ bona fides: & ita communiter tenetur secundum Christoph. hic. & sic tenenda est j. solut.]

c ¶ Furtum enim sine affectu. Sed probo, q sine affectu furtum committitur. Nã in interdictum Vnde vi incidit sine affectu: q simile est furto, ergo & furtum fit sine affectu, vt C. vnde vi. cum quærebatur. ibi, & generali. & ibi, cum talis &c. Respon. in interdicto est affectus, licet non cõtra personam certam sed hic suam esse credebat.

d ¶ Non committitur, sic inf. de oblig. quæ ex delic. nascun. §. placuit.

e ¶ Alijs. Vt si iusto errore credam me hęredem, cum non sim, vt ff. eo. potest. Itẽ mihi legatum, cum sit ademptũ, vt infr. de act. §. si quis agens. sic ff. pro leg. l. 4. in fi. & alias vbicunque quis putat rem suam.

SYL. * ¶ Quod autem. Casum ita potes figurare. Quærebatur, an si fundum ad me non pertinentem sciens absque vi occupaui, tradendo illum alij bona fide accipiẽti, pręstẽ vsucapiendi facultatẽ: & videbatur q non, propter malã meam fidẽ, qui rem quasi vitiosam feci, quod vitium transit etiam in

f ¶ Quod autem, hucusque de vsu rerum mobilium dictum est, nunc pcedit ad ius immobilium.

g ¶ Loci vacantis. Locus interdum dicitur plenus vt qui possidetur. Interdũ semiplenus: vtile, in quo aliquis est causa legatorum, vel rei seruandæ causa, vt ff. de acquir. poss. l. 3. §. fi. & de act. empt. l. 2. §. 1. interdum vacuus: & hoc tribus modis, vt hic: sic ff. de acquirenda possess. l. si id quod. Istam glo. multum cõmendat Alexand. in l. in conuentionalibus, §. vlt. ff. de verbo. obligatio.]

h ¶ Propter absentiam. Sed hoc vr̃ falsum, q propter absẽtiã amittatur possessio, vt ff. de acq. poss. clam. §. qui ad nundinas. Sed responde, hoc propter effectum absentiæ dicitur. s. obliuionem: vt quia long. temp. abfuit, præsumitur q pro derelicto habuit, tps. n. inducit obliuionem, & possessio obliuione amittitur, vt ff. de dam. infec. l. si finita. §. nõ autem, quod tempus erit in arbitrio iudicis. vt ff. de iure deli. l. 1. §. fin. & l. se. dummodo longum sit, & obliuionem inducat, & animum retinendi habere desinat, vt ff. eo. l. furtum. §. 1. & ff. de acq. poss. quemadmod.

¶ Quod intelligitur spatio 10. an. l. 1. vbi gl. & do. C. de seru. fug. * de quo vide late apud Balb. in repe. l. Celsus, ff. eodem. num. 65. SYL.

i ¶ Aut negligentiam latam, vt respuat rei possessionem, quod facile fit. vt ff. de acqui. poss. l. si quis vi. §. differentia.

* ¶ Declara vt per Bar. in l. si de eo. §. si forte, ff. de acquir. poss.] SYL.

K ¶ Sine successore. Idem, & si cum successore,

decesserit, sine vi nanciscatur: quamuis ipse mala fide possideat, quia intelligit se † alienum fundum occupasse, tamen si alij bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa [a] possessione res acquiri, quia neque furtiuum, neque vi possessum acceperit. [b] Abolita [c] est enim quorundam† veterum sententia, existimantium [d] etiam fundi, locive furtum [e] fieri. Et eorum vtilitati, qui res

fore, dummodo non fuerit apprehésa, vt ff. de acqui. poss. cum hæredes.

* ¶ Collige igitur notabiliter ex hoc text. illum dici malæ fidei, qui scit, vel scire debet rem non esse suam, quod tamé limita, & declara secundũ Batto. in l.2. §. sed si. ff. pro emp. vbi dicit, quod in materia vsucapionis, licet quis non putet se dñm, tamen est bonæ fidei, si credidit tradétem esse dñm. & ibi sequuntur Ange. & Imol. sane regulariter bonam fidem habere dicitur qui domini cogitatione possidet, l. apud antiquos, in ver. domini cogitatione. vbi Bar. C. de furt. quãuis autem sit dare medium inter boná fidem, & malá fidem, scilicet non bonam fidem, quæ cadit in dubitante, vt est tex. cum glo. in l.3. §. genera. ff de acquir. poss. & in ignorante, vt in eo, qui acquisiuit per procuratorem, ante notitiam, & per eum possidet, vt declarat ibidé Alex. col 1. attamen dicit Bal. in cap. vigilanti. de præscript. quod vbi non est bona fides nec mala, potius præsumitur bona per l. eius qui. ver. quod si stipul cum glo. parua. ff. si cer. pet.

† oés enĩ scire dént, quod nõ suũ est hoc ad aliũ pertinere. l. vlt. C. vnde vi.

† Vide A. Gell. l. 11. c.18.

a ¶ Longa. s. decé vel 20. ann. Sed hic. §. duabus rationibus est hodie correctus, nã præsumitur hodie talis possessio violenta. vt C. vnde vi cum quærebatur. ergo non habet locũ hæc præscriptio, vt sup. §. furtiuæ. Item alia ratione, quia bona fides desideratur ab vtraque parte, aliás 30. ann. tantum præscriptio currit, vt in Auth. vt spó. lar. §. rursus, coll. 9.

SYL. ¶ Hæc glo. communiter reprobatur secundũ Balb. in tract. præscrip. in 2. par. 3. parte princ. q 12. nu. 6.

* ¶ Adde, quod licet iste text. non sit correctus, recipit tamen declatationem secũdum distinctionem auth. malæ fidei. C. de præscr. lon. tem. & d. §. rursus, vt tradit Balb. vbi su.

b ¶ Acceperit. vere, non furtiue. †

c ¶ Abolita. i. perempta. inde abolitio. i. accusationis peremptio.

d ¶ Locive. id est partis fundi, sed fundus totus dicitur, vt ff. de verbor. significatio. l. locus.

e ¶ Furtum, & est simile, ff. eod. l. quare. Sed

† Quod verũ é, siue debitor surripuit siue aliud sm cõem opi. licet gl. in

soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur, ne cui longa & indubitata possessio debeat auferri.

¶ Furtiua, & vi possessa possunt vsucapi vitio purgato. hoc dicit. Accur.

¶ Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi [f] potest, veluti si in domini [g] potestatem reuersa [h] fuerit, tunc enim vitio rei purgato procedit eius vsucapio.

contra, ff. de furt. si quis vxori, §. si sulphurariæ, & l. si creta. Solu. ibi non loci, sed terræ, quæ eximebatur, furtum fiebat. Et quod subijcit, & eorum &c. sic construe, & prospicitur principalibus cõstitutionibus ne cui eorum, qui possident res soli. lõga &c. † & tũc non est necesse, quod in textu sit, vtilitati. Vel sic & clarius, & prospicitur princ. cõsti. vtilitati eorũ, qui pos. res soli, ne cui. i. ne alicui, ipsorum subaudi, pos. long. & indu. de. auferri. & sunt hę principales constitutiones, vt C. de præscri. lon. temp. per totum titu. Accu.

vltimo casu variauerit vt hic per Christ.

* † Quæ sequunt, vsque ibi, & sunt, non extant in antiquis exemplaribus.

¶ Aliquando. CASVS. In nouissima regula non figuratur, cuius ratio elicitur ex tex. quia res ipsa ab initio erat affecta, quæ quando reuersa est ad dominum, purgatur eo vitio, & ad priorem naturã redit, & ideo secundum glo. 1. hic est vsucapibilis quod declara, vt dixi, sup. in §. furtiuæ. in gloss. 1. Not. summa.]

SYL.

f ¶ Vsucapi. duabus rationibus stare nõ potest quod hic dicitur. Prima, quia desijt esse vitiosa, vnde non est mirabile, quod videtur velle inducere contra id, quod est, supra eo. §. furtiuæ. Resp. hic furtiua, vel vi possessa, scilicet quondam. †

¶ Adde in simili gl. in l. eius, ff. si cer. pet.

¶ Secunda, quia dominus non vsucapit, cũ sua sit, nec alius ab eo accipiens. cum transeat dominiũ, vt ff. eo. sequitur, §. lana, & §. tunc in potestatem. Sed resp. vsucapi potest, id est vsucapibilis est, vt si ab aliquo non domino alienaũt, non committente furtum eius, vsucapiet emptor.

g ¶ Domini. Vel quasi, vt tutoris, vel creditoris, si alienã rem debitor obligauit, vt ff. eo. sequitur. §. si pupilli, & pro sol. l. fi. aliud si suam, vt ff eo. sequitur, §. si rem. Accur.

* ¶ Adde, quod satis est, rem vi possessam reuerti in potestatem expulsi, l. certe. §. Iulianus, de preca. at res furtiua omnino reuerti debet in potestatem domini, non eius, cui surrepta est. d. l. sequitur. §. quod autẽ, cuius diuersitatis rationem affert Bar. in §. si dominus. ead. l.

h ¶ Reuersa, vel quasi, vt ff. de furt. quamuis,

† Et hoc facit pro saltẽ

SYL.

do d. cõtestis dponẽtis: quod filio alicuius, quod iã sit mortuus, quia subaudit quõdam.

tiis,& ita quod non possit ab eo auelli, vt ff. eo. sequitur §. tunc.

* ¶ Intellige, dummodo dominus, qui sciuit rem fuisse sibi subtractam, sciat etiam re uersam. l. qui fundum. §. pen. ff. pro empt.]

¶ Res fisci vsucapi non possunt: ante tamen, quam denunciatæ fuerint, vsucapiuntur, ff. d. ex l. quamuis, ff eo. Arc.

¶ Res fisci a nostri vsucapi non potest. b Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nondum nunciatis, c bonæ fidei emptorem traditam d sibi rem ex his bonis e vsucapere f posse, & ita Diuus Pius, & Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

¶ Res. CASVS. Quærebatur, an res fisci vsucapi possent, intelligendo de bonis, quæ possidentur, & videbatur, quod sic quia in huiusmodi vtitur iure priuati fiscus, gl. in l. item veniunt. §. in priuatorum. ff. de pet. hę sed contrarium deciditur ea ratione, quia talia fiscalia alienari regulariter nō possunt. c. intellecto. de iureiur. licet secundum quosdam hoc sit in priuilegium fisco tributum. Tunc fuit dubitatum, moritur aliquis sine hærede, quo casu bona dīr vacantia, vtrum si quis ea vendiderit bonæ fidei emptori ante, quam fisco denuncientur, vsucapio procedat? & videbatur, quod non, quia cum vacent, & l. deferat fisco successionem mortui absque hærede, nō deberent tanquā bona fiscalia vsucapi posse cuius contrariū respondetur, quia cum nondum denunciata sint. non videntur versa in patrimonium fisci, & ideo æquius est, vt non gaudeat eo priuilegio, quod sibi concessum est in bonis delatis, & quæ sua irreuocabiliter facta sunt. Not. summa.]

a ¶ Res fisci. id est imperij.

* ¶ Proprie tamen veteres ærarium dixerūt pecuniam publicam & imperij, fiscum vero pecuniam imperatoris, quod verbum ductum est a fiscis, id est sportulis vt docet Asconius.]

Præscribi nō possūt multę res, b ¶ Non potest. triennio mobilis, vel decē vel viginti annis immobilis. idem in patrimon ali principis, vt Cod. ne rei domi. vel temp. in l. 1. Idem in re ciuitatis, vt C. de sacrosanct. eccle. l. fi. Idem in re ecclesiastica, vt C. de sacrosan. eccl. l. fi. Præscribuntur tamen dictę res spacio quadraginta annorum excepta re mobili ecclesiastica, non sacra, quæ triennio vsucapitur, vt C. de præscript. triginta an. omnes, & in Auth. de eccle. tit. §. pro temporalibus. coll. 9. & tit. hæc consti. inno. constitutiones; colla. 8. item exceptis publicis, quæ sunt vsui publico deputata; vt ff. de via publ. l. viam.

SYL. ¶ De hac materia vide Bar. in l. in omnib. ff. de diuer. & temp. præscrip. * Contra ciuitatem autem communis opin. docto. est in d. l. fi. quod currat præscriptio sicut cōtra priuatos, præterquā in quatuor casibus ibi expressis. Quanto autem tempore præscribat contra ecclesiam, & quid in hospitalibus & miserabilibus personis, & in ecclesia contra ecclesiam, vide latissime Balb. d. tracta. in 1. par. 5. par. prin. q. 1. vbi ponit regulam cum ampliationibus, & limitationibus.

¶ Item res pupilli non vsucapitur, vt ff. de acquir. rer do. bonæ fidei, in princi. ver. nec interest. †

† ipse tñ sre aliena pstat vsucapiēdi cōditionem. SYL.

¶ Ratio est, quia alienari nō potest. l. lex quæ tutores. C. de admi. tut.

¶ Item res filijs patre alienata, nisi 30. ann. á tempore quo est sui iuris, vt C. de an. exce. l. 1. in fi. & in authen. de nup. §. si vero. expe. coll 4.

Et not. q. cœpta cū maiore cōtinuat cōtra minorē, sed ex clausula gñali restitui pr, nisi sit longissimi tēporis, q̄ dormit durāte pupillari ętate. Aret. SYL.

¶ Ratio est, quia durante patria potestate non potest agere l. 1. in fi. C. de ann. except.]

¶ Item res data Præsidi cōtra legem Iuliam repetundarū, vt ff. ad leg. Iul. rep. quod contra leg.

¶ Ex quo enim lex resistit traditioni, vsucapio currere non potest. l. vbi lex. ff. eo.]

¶ Item fundus dotalis, vt ff. de fundo dotali. l. si fundum.

¶ Ratio est propter prohibitam alienationē eius. l. 1. §. & cum lex. C. de rei vxo. actio.] SYL.

c ¶ Nondum nunciatis. ab aliquo. cum variæ sint causæ, quibus ad fiscum denunciatio fieri solet, vt ff. de iure fisci. l. 1. in prin.

¶ Adde, quod bonis vacantibus nunciandis præscriptum est quadriennium leg. intra. ff. eodem.

d ¶ Tradita. s. ab eo, qui acceperat possessionem horum bonorum.

e ¶ Bonis, scilicet alicuius morientis sine hærede, cui successit fiscus, non idem in ciuitate, vt Cod. de bo. va. l. 1. & l. vacantia. libro 10.

* ¶ Intellige in ciuitate recognoscente superiorem. alioquin idem iuris esset, quod in fisco. Bar. in l. j. §. de qua. ff. de postul.

f ¶ Vsucapere posse. s. triennio, vel decem, vel 20. ann cum habeat titulum. si autem titulum non habet, & vult ex tempore delationis sibi computare tempus, habet quatuor ann. vt ff. de iure fisci. l. 1. §. diuus & ff. de diuer. & temp. præ. l. intra. §. 1. Sed si ex tempore, ex quo cœperunt ad fiscum peruenire. 20. ann. habet, vt ff. de iure fisci. l. j. §. prescriptio † & hæc vera sūt, siue in re singulari, siue in vniuersitate, & sic loquitur. ff. de peti. hær. l. etiā si pinauit. §. item si quis á fisco.

† Verba sequētia nō sunt Acc.

* ¶ Dic secundum Balb. in tract. præscript. in 2. par. 5. par. principa. q. 1. quod regulariter bona vacātia, nondum fisco denunciata, si quidem possidētur bona fide tātum, absque titulo, præscribuntur 20. annis. l. in omnibus. ff. de diuer. & temp. præscripti. si cum

tit, &

¶ Res vitiosa non potest vsucapi, vel præscribi, & facti error iniustus vsucapionem nõ parit. h d.

¶ Nouissime a sciendum est, rem talem esse debere, vt in se non habeat vitium, b vt a bonæ fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet.

¶ Error c autem falsæ causæ vsucapionem non parit, veluti si quis, cum non emerit, emisse se existimans, possideat: vel cum ei donatum non fuerit, quasi ex donatione possideat.

¶ Possessio defuncti continuatur in hæredem, etiam malæ fidei: mala fides vero defuncti nocet hæredi, tam in præscriptione, quam in vsucapione Aret.

tit. & bona fide, sufficiunt decẽ uel 10. an. §. quãuis, ff. eo. Si uero præcessit denunciatio, præscribuntur quadriennio. d. l. intra. nisi sint fisco incorporata, nã tunc requiritur spaciũ 40. annorũ, l. cõperit. C. de præsc. 30. uel 40. ann & ita procedit gloss. nostra in uerbo, non potest, supra hoc §. Fallit tamen in quibusdam casibus, de quibus per Bar. in d. l. in omnib. & per Balb. vbi sup. in dicta 1. q.

SYL. ¶ Nouissime. CASVS. Quamuis in tã generali regula ex superioribus pendẽte non fuisset necessaria casus positio, tamen ita dici potest, quod dubitatũ fuit, an res uitiosa impediret præscriptionem, quamuis hic tradatur pro regula generali, & uidebatur quod non, per tex. in l. 1. C. de præscript. long. temp. in l. si nulla. C. de acqui. pos. ubi res uidetur uitiosa, & tamen nõ impedit præscriptionem inchoari in persona singularis successoris, cuius contrarium hic deciditur, quod immo impediat usucapionem, sed loquitur de uitio consistente in re, ut constat ex illis uerbis, in se non habeat uitiũ. Sunt enim quædam uitia realia in hac materia, quæ dicũtur realia, quia ad quẽcunq. uadat res, transit cum eo, donec sit purgatũ, ut dictum est sup. sunt & alia uitia personalia, prout uitium litigiosi, in d. l. 1. & ingressus possessionis uacantis, quæ non afficiunt ipsam rem, & non impediunt præscriptionẽ inchoari. Secundo dubitabatur, an error impediret præscriptionem, & uidebatur ꝙ nõ. l. sed & si lege. §. scire. ff. de pet. here. ubi Bar. cuius contrarium dicitur hic in errore iniusto facti, ut declarabitur inferius. Not. sum.

a ¶ Nouissime. i. in ultimis, ut breuiter dicam, sic sup. de suspe. tut. §. nouissime.

b ¶ Vitium. uel quasi, ut sup. proxi. §. & §. aliquando, sunt autem uitia, ut quia furtiua, uel ui possessa, ut sup. eo. §. furtiuæ. Numquid precaria possessio est uitiosa? Resp. nõ, argu. ff. comm. di. l. communi diuidundo. §. inter prædones.

SYL. * ¶ Declara secundum Bar. in l. Põponius. §. cum quis. ff. de acqu. poss.] Numquid litigiosa? Respon. non, ut C. de præ. lon. temp. l. 1. Numquid clãdestina? Respon. non dicitur res clãdestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamen dicunt omnia supradicta esse uitia rerum, ut arg. ff. de acquir. pos. l. Põpon. §. cum quis.

¶ Cõmunis Doct. resolutio est, quod uitiũ precarij & clãdestinitatis sint personalia, sicut & uitium litigiosi, ita tradunt in l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acq. poss. & in l. 2. in fi. C. de edẽ. vbi Ias. SYL.

c ¶ Error. de errore facti loquitur, idem magis in errore iuris, ut ff. eo. l. nunquam. 2. Sed hic error facti quandoque prodest, ut ff. pro empto, quod vulgo & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro solut. l. 3. & ff pro suo l. hominem. in quibus casibus dicunt quidam locum habẽre titulum pro suo, & tantum in his, & alijs, qui à lege specialiter inueniuntur, ut ff. de iu. do. l. Proculus. secundum Azo. Nos idem secundum Ioan. † In omnibus, & de his gratia exẽpli posuit lex, & tit. emptionis, uel similis usucapietur, nõ pro suo tantum, ut tamen in emptione iustiorem errorem exigamus, ut ff. pro emp. l. 2. & 3. in princ. Error duplex est. † ista opi. cõmunis est.

¶ Non discedendo a terminis tex. nostri dicas, quod cum loquatur de errore facti proprij, dicitur error iniustus, nisi facto aduersarij ita crederet, ita distiguit & firmat Bar. quem cæteri sequunt. in l. Celsus ff. de usuc.

¶ Item quid si non errat. sed scit? Resp. non potest sibi causam possessionis mutare, (i) ut ff. de acqui. pos. l. 3. §. illud. & ff. eo. non solum §. quod uulgo.

ADDITIO. Et no. ꝙ ad hoc, ut ex iusta causa quis possit mutare, secundum gl. in d. l. nemo. oportet, quod primam pos. penitus a se abdicauerit secundum Ang. hic.

SYL. ¶ Diutina. CASVS. Quærebatur, an superueniẽs mala fides in persona successoris impediat præscriptionẽ cœptam bona fide in psona auctoris, & uidebatur quod sic, c. possessor. de regu. iur. lib. 6. si enim mala fides auctoris corrumpit possessionẽ successoris, licet bona sit fide, multo magis deberet corrũpere propriã. Contrarium dicitur hic, quod mala fides superueniens non nocet, quod uerum est de iure ciuili, rõnes ponunt Doct. in l. 2. §. si defunctus. §. si eam. pro empt. in præscriptionibus enim solet initiũ spectari, l. cum hæres, in fi. ff. de diu. & temp. præ-

præscrip.] De iure autem canonico, secundum quod fides bona cõtinua exigitur, iste §. procedere hodie non potest. Not. quod attenditur initium possessionis in auctore an sit vitiosa vel non. Item, quòd hæres vtitur accessione téporis ex persona defuncti. Item, quod mala fides superueniens in persona hæredis non rũpit præscriptionem de iure isto.

in me noua possessio l. 1 §. si vir. vbi hoc ne. Cuma. ff. de acqui. poss. & ideo videbatur interrupta præscriptio. l. naturaliter. in princ. ff. eo. cuius contrarium deciditur, quod duæ hæ possessiones coniungũtur, idque ex quadam æquitate, l. de accessionibus. in princip. ff. de diu. & tépo. præsc. No. quod successor singularis vtitur accessione temporis sui auctoris ad perficiédam præscriptionem.]

¶ Diutina [a] possessio, quæ prodesse cœperat defuncto, & hæredi, [b] & bonorum possessori continuatur, [c] licet ipse sciat [d] prædium alienum esse. Quod si ille initium iustum non habuit, hæredi, & bonorum possessori, licet ignoranti, & possessio non † prodest. Quod nostra [e] constitutio similiter [f] & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continuentur.

¶ Tempus venditoris coniungitur, cũ tempore emptoris. Aret.

¶ Inter venditorem quoque & emptorem coniungi tempora, [g] diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

¶ Emens a fisco rem alienam vt fisci, [illegible] tim est securus: sedatur domino regressus co[illegible] qua-drien[illegible]. Item in rebus habitis ab Imperatore, vel ab Augusta, hoc dicit [illegible] a Zenone, C. de quadr. præscr.

† concor. l. cũ hẽs, ff. de diuer. & tépo. p̄scr.

SYL.

a ¶ Diutina. scilicet decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel triennij, vt ff. qui & a qui. si cum fidei. §. Aristo. & sup. eo. in prin. tit. & C. eodem. l. diutina.

* ¶ Diutinam possessioné accepit pro continuata, non vt Accu. exponit: etenim cœpta vsucapio per defunctum potest perfici per hæredem, etiam si defunctus vno tantum die inueniatur possedisse tpe mortis.

* ¶ Præsentes & absentes intellige, vt supra per glo. in § 1. in ver. præsentes.

b ¶ Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio, vt inf. de bon. poss. §. quos autem.

c ¶ Cõtinuatur. nisi ipsi hæredi tradita sit possessio, vt ff. eo. l. hæres eius.

SYL.

¶ Et ratio est, quia tunc incipit præscriptio in persona hæredis.

* ¶ Adde, possessionem testatoris ita hęredi prodesse, si medio tempore à nullo possessa sit, l. possessio, ff. eo.]

d ¶ Sciat. ff. de acquir. rer. do. quæsitũ. 2. respon. contra. Solu. ibi hæres sciebat ré esse eius, qui causam à testatore habet, vt legatarij, quod nocebat, hic alterius sciebat, quod non nocet ad vsucapionem.

SYL.

* ¶ Sol. vt hic per Iaso. cuius solu. est verissima.]

e ¶ Nostra constitutio. vt C. de vsucapione transfor. l. 1.

f ¶ Similiter non solum in præscriptione.

SYL.

* ¶ Inter. CASVS. Quærebatur, an si emi rem ab aliquo bona fide possidéte, possim vti eius possessionis accessione ad implendam vsucapionem. dubium faciebat, quia per traditionem mihi factã generata est

g ¶ Inter. Tempora. scilicet vt continuentur. sed in hoc differt, quia in titulo singulari vtrũque, scilicet emptorem & venditorem bonam fidem hére oportet, vt ff. pro emp. l. 2. §. si eá rem, alias cõtra. secus in vniuersali tit. vt hic. Et est ratio, qa si hæres non adiret, hæreditas compleret, vt ff eo. nũquam. 2. §. vacuum. quia est eadem persona, vt in Authen. de iureiuran. à mor. præ. colla. 5. concor. cũ hoc, §. ff. pro empt. l. 2. §. emptori, & §. si defunctus, & fit hæc cõiunctio ad lucrum & ad damnum, vt ff. quemadmodum serui. amit. l. si quis alia, §. tempus.

Præscribit hæres cum mala fide.

¶ Edicto.

SYL.

¶ CASVS figuratio non est necessaria in lege positiui iuris. * dici tamen potest, quod dubium faciebant leges omnes, quæ longum tempus requirunt, vt quis eius negligentia dominio rei suæ priuetur. & quia permissum est ius euincédi res nostras ab emptoribus, l. rem alienam, ff. de contrahen. emp. sed ratio decisionis consistit in sola principum voluntate, qui id priuilegiũ sibi permittédum rati sunt ob labores, quos continue sustinent pro tuédo imperio: tũ s-latum autem postea fuit etiam ad Augustã quia eadem censeatur persona cum ipso Imperatore, l. bene à Zenone, C. de quadr. præscri.] No. est, quod emens hodie à fisco statim habet, vt dominus actioné & exceptionem, quamuis res sit aliena: sed domino ius reseruatum est contra fiscum infra quadriennium.

Item, quod hoc beneficium tributum est ementibus ab Imperatore, vel Augusta.]

a ¶ Edi-

a ¶ Edicto.l.præcepto generali, alias prætorum dicuntur edicta, vt quod me cauſa,& ſi milia. vt ff.quod met.cauſa,l.ſi mulier. circa princip.
De edictis prætorum habetur.ſu de iu.nat. gent. & ciui.§. prætorum.

Item non procedit in præiudicium minoris vel dotis, vt hic.]
* ¶ Adde, idem eſſe, cum fiſcus vendit rem ſibi cum alio communem.l.2. C. de comm. re.alie.]

b ¶ A fiſco. Vt à procuratore Imperialium rerum, nam de patrimonialibus dicitur, infr.eod. in fi.
c ¶ Emit.ſcilicet à fiſco vendente vt ſuam, à quo edictores minorum excipiuntur, vt C. ſi aduer. fiſcum.l.fi. Si autem vt alienā, vt quia ceſſatū eſt in ſolutione tributorum tria exiguntur, & quod ſit debitū, & quod ſit ceſſatum, vt C. ſi aduer. fiſ. l.fi. & C.ſi pro pter pu. pen. l. ſi.2.reſpon.ſor te bienniο, vt ff. loca. l.quæro.§.inter. Item tertio quod res ſubhaſtetur. l. præconizetur, vt C. ſi propt. pub. pen. l. final.

Fiſcus vē- dit ré vel, ut ſuā uel ut alienā.

†De dña fci & æarij uide ludæ.in nnot. ad an.tit.de ffi.queſt. SYL.

¶ Vt autē perfectam habeas doctri breuiter dic, quod regu-

¶ Edicto [a] Diui Marci cauetur, eum, qui à fiſco [b] rem alienam emit, [c] ſi poſt venditionem quinquennium præterierit, poſſe dominum rei exceptione repellere. Conſtitutio [d] autem diuæ memoriæ Zenonis bene proſpexit [e] ijs, qui à fiſco per venditionem, aut donationem, vel alium titulum accipiunt aliquid, vt ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant [f] & victores exiſtant, ſiue experiantur, ſiue conueniantur. Aduerſus autem ſacratiſsimum † ærarium, vſque ad quadriennium [g] liceat ijs intendere, qui pro dominio vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdam competere actiones. [h] Noſtra autem diuina conſtitutio, [i] quam nuper promulgauimus, etiam de ijs, qui à noſtra, [k] vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis continentur.

¶ De donationibus.

¶ Donationis duplex eſt genus: mortis cauſa, & inter viuos. Mortis cauſa ea dicitur, quæ propter ſuſpicionem mortis fit, cum non ſecuta, in donante remanet, reuocaturque per pœnitentiam, vel prædece-

d ¶ Conſtitutio. C. de quadrien. præſcri. omnes.
e ¶ Proſpexit corrigendo edictum Diui Marci.
f ¶ Statim. vt ff. de peti. hær. etiamſi.§.Item ſiquis. contra. Solu.Ibi in vniuerſitate, hic in re ſingulari loquitur. Alii dicunt, quod hic corrigitur. (1) Et eodem modo (ſcilicet primo, & non ſecundo) reſpon. ad legē C. de hære. vel act. ven.l.1.Itē ibi erat res fiſci.
ADDITIO.
(1) Et iſtam cō muniter approbant omnes, quia illo iure hæc præſcriptio erat incognita.Ad l 1.re ſpon. quod ibi conueniebatur ex natura rei, quæ continet credita & debita, non ex eo, quod eſſet aliena, quia ad rē

la eſt iuxta iſtū text. quæ procedit in Imperatore, & quocunque principe habente regalia,ſecundum Bal in c.ad apoſtolicam.de re iudi. libr. 6. Item interueniente traditione, Bal.in c.1.§.ſi col.ſi. de no. for.fide. Itē,quādo fiſcus tempore alienationis poſſidebat, Bar.in l.ſi.C.ſi contra ius vel vti pub.Item, quando fiſcus bona fide uendidit. gl. in l.2. C.de com.rerum alie. Item, quādo princeps uendit iure proprio nō creditoris,Bal.in ſecundo procemio decr. col 4. Item non procedit in eccleſia glo.in c.quicū que.1 1. q.2.Itē præcedentibus ſubhaſtationibus, ut per gl. hic Bal.in l.1.colum.2. C.de hære.vel actio. ven Item de iure canonico, glo.in c.2.de re. eccle. non alienan. Item ſi faciat de plenitudine, ſecundum Bald. in d. procem. decre.

ipſam ſcilicet hæreditatem,non emptor,ſed fiſcus conueniretur.laſ.
g ¶ Quadriennium,niſi ſit minor,vel reipublicæ cauſa abſens,vt C.de reſtitu. mili.lege neque.
h ¶ Actiones.Sed quæ?Reſp.conditio ex hac l.ſecundum Io. ſed P. in rem dabat hic non domino contra dominum.
¶ Hec gl.negligitur à doc.& ſi ſimpliciter intelligit,male loquit,iō declara vt p Chr hic. SYL.
i ¶ Conſtitutio, C.de quad p.bene à Zenon.
K ¶ A noſtra.id eſt à priuata noſtra ſubſtātia,ſed ſupra de fiſcali dixit, vt C.de quadr. præ.bene à Zenone.
De donationibus
¶ Iſta rubr.continuatur per Imperatorem. Continua Dictū eſt ſup. de quibuſdā modis acquirēdi, ſcilicet

scilicet de acquisitione, quę fit per vsucapionem & præscriptionem nunc dicendum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

** Donatio proprie loquendo ita diffiniri potest, est concessio ex mera liberalitate & munificẽtia ꝓueniens, per q̃ quis aliquid ea mente dat, vt statim velit accipientis fieri, nec vllo casu ad se reuerti. l. 1. & l. donatio. ff. eod.

deatiam donatarij, æquiparaturque legato, [illegible] l. 1. [illegible] senatus, §. seu mortis [illegible] de do- [illegible]

Est & aliud genus acquisitionis,[a] donatio.

¶ Donationum autem duo sunt genera, mortis causa, & non[b] mortis causa.

¶ Mortis[c] causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem, cum quis ita donat, vt si quid[d] humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit, sin autem superuixisset,[e] is, qui donauit, reciperet, vel si eum donationis pænituisset:[f] aut prior decesserit is, cui donatum sit.

Diuisio.

Est & aliud. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit continuationẽ cũ distinctione bimembri. Secũdo, de donatione causa mortis. Tertio, de donatione inter viuos. Quarto, de donatione propter nuptias. Quinto, de vna acquisitione de iure ciuili, quæ est correcta. Secunda ibi, in §. Mortis causa. Tertia ibi, in §. Aliæ autem. Quarta ibi, in §. Est & aliud. Quinta ibi, in §. Erat olim. Aret.

¶ Est & aliud. ¶ CASVS In diuisione, & declaratione non figuratur nisi literaliter. Nota duplex genus donationis. Item, quid sit donatio causa mortis. Item nota tribus modis donationem causa mortis reuocari, expressa pænitentia, per conualescentiam, & per prædecedentiam donatarij. Item, quod fere per omnia æquiparatur legatis. Item, q̃ qui causa mortis donat, vult magis ipsum habere, quam donatarium & magis donatarium, quam hæredem.

a ¶ Acquisitionis. s. de iure ciuili, nam per stipulationem tantum cõtrahebantur. s. donatio, quæ. s. stipulatio est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto,† vt C. eo. si quis argentum, §. fi. & inf. de actio. §. de constituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione, non inuentione, sed iuris gentium, vt sup. de rer. diui. §. per traditionem.

†Etiam si sit donatio causa mortis, secundum cõiter omnes, de quo vide Ang. in §. in personam inf. de actio. & Chris. inf. eo. in gl. manifestauerit.

* ¶ Dic, quod quamuis donatio sit iuris gentium, acquisitio tamen, quæ fit per donationem, est iuris ciuilis. cum hodie fiat immediate ex donatione per stipulationem, vel pactum nudum ex dispositione, d. l. si quis argentum. Olim enim acquisitio, quę fiebat ex donatione, ita demum, si res tradita fuisset, non ex donatione, sed potius ex traditione fieri dicebatur. d. § per traditionem.

b ¶ Et non mortis. Si large hæc duo membra accipiũtur, in tex. nihil deest, & proprie ponuntur genera, nam multæ species sub quolibet continentur, & hæc approbo. Vel accipe stricte pro duabus speciebus tantum donationum, scilicet simplicis inter viuos, & simplicis causa mortis, & adde alias donationes, vt legatum, vt inf. de leg. in princ. Item donationes propter nuptias, vt infra eo. §. est & aliud. Item & quod est. infra §. fin.

¶ Communiter approbatur prima, secundũ Christoph. hic. * Verius tamen est hic sumi genus ꝓ qualitate. sicut & in l. 3. §. genera. ff. de acquir. poss. & supra de excusa. tu. §. qui autem vt declarat Zasius in intelle. sing. c 1. nam cum genus proprie contineat species, Bal. l. 2. C. de iu. au. an. donatio causa mortis non potest esse species donationis, quia non est proprie donatio. l. 1. ff. eo.

SYL.

** Adde, an & quando verbo donationis simpliciter veniat donatio causa mortis, late doceri per Tiraq. in l. si vnquam, ver. donatione largitus. nu 245. vsque ad num 249. C. de reu. don. vbi omnino videas, & est pulcher tex. in l. alienatnm. §. vlt. vbi optime declarat Alcia. de verb. sign.

c ¶ Mortis. s. instantis, vel futuræ, vt ff. eo. l. 2. 3. 4. 5. & 6. Si quidem vbique mors timeda est, cũ eius dies incertus sit, vt ff. eo. senatus, § mortis, & de cond. & demonst. l. 1. — Mortis incertus est dies.

d ¶ Si quid humanitus ei contigisset. i. si moriatur, ff. de verb. sign. l. in vulgati. §. fin. & debet hoc exprimi, alias non est mortis causa donatio, vt ff. eo. Seia. §. fi. Accur. — Donatio câ mortis nô est nisi exprimatur mors

*¶ Siquidem non facta mentione mortis, intelligitur donatio inter viuos, vt not. glo. Bar. & plerique alij in d. l. Seia. & idem Bar. & alij in l. contra dotis. ff. solut. matr. — Voluntas est ambulatoria vsque ad mortem.

e ¶ Superuixisset. i. conualuisset, & ita tribus modis reuocatur, vt hic subijcitur, & ff. si cer. pet. non omnis.

Addunt quartum Doct. in d. l. non omnis, videlicet per alienationem factam de re donata, quia & hoc modo reuocatur legatum. l. fideic. §. si rem. de leg. 3.

f ¶ Pænituisset. Quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem, vt ff. de adi. leg. l. 3. in fi. & l. seq. & quia donatio est ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pęnitere, vt ff. eo. senatus. §. 1. in fi. & ff. de condictio. cau. da. l. 3. §. 2.

* ¶ Quod dictum est de pęnitentia, limitata vt non habeat locum, quando in instrumento

mento donationis extant illa verba, quę per notarios apponi solent, scilicet promittens dictus donator omnia, & singula suprascripta attendere, obseruare, & in aliquo nõ cõtrauenire, quia per hęc verba donatio causa mortis efficitur irreuocabilis, & assumit naturã donationis Iter viuos; l.si alienam, in fin. & l. vbi, ff. eod. & no. Bar. ĩ d. l. vbi, quod absque dubio verissimũ est, cũ præter clausulam, de qua supra, interuenit etiam iuramentum donantis, de quo tamen vide omnino Dec. in l. non omnis, vbi hoc declarat num. 11. Secundo limita hunc text. vt non procedat, cum in instrumento fit mentio hæredum donatarij, secundum Ias. in l. non omnis, ff. si cert. pet. & latissime tradit Thom. Ferra. in tract. suo caut. cautela 30. vbi omnino vide de his tribus cautelis.

¶ Hę mortis causa donationes ad exemplum [a] legatorum redactæ sunt per omnia. [b] Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, [c] an legati instar eam obtinere oporteret, & vtriusque causæ quædam habebat [d] insignia, & alij ad aliud genus eam retrahebant. [e] a nobis constitutum est, vt per omnia ferè legatis [f] connumeretur, & sic procedat, quemadmodum nostra constitutio eam formauit.

a ¶ Ad exemplum legatorum quantum ad vim, & potestatem, quia sicut legata morte confirmantur, ita donationes causa mortis, vt reuocari non possint.

** Adde, quod don. cau. mor. non est propria vltima voluntas, & ideo non comprehendetur in statutis loquentibus de vltimis voluntatibus, quorum verba proprie interpretari debent, vt ex facto bellissime respondit Dec. consil. 196. nisi ratio ipsius statuti aliud suadere videatur, vt tradit Alcia. lib. 2. de verb. signif.

b ¶ Per omnia subaudi fere, vt statim dicet, nam in multis differunt.

* ¶ No. ex ista glo. & tex. quod non vitiatur generalis ęquiparatio legis, etiam per dictiones vniuersales facta, licet æquiparata in aliquibus casibus differant, quando eiusmodi differentiæ inducuntur per alias leges. hoc idem notatur, supra quib. mod. ius pat. pot. sol. §. præterea, iuncta glo. in ver. patrono, & in l. 1. ff. de leg. 1.

c ¶ Donationis. Scilicet simplicis & inter viuos; alias nulla esset huiusmôdi distinctio, cum omne legatum sit donatio, vt patet ex diffinitione eius, vt ff. de leg. 2. l. legatum.

[…]onatio.. scã mor & lega. differũt multis.

d ¶ Habebat. s. donatio causa mortis, nam cum donatione inter viuos habet insignia, vt sit liberalitas cum legato, vt morte confirmetur, & vt detrahatur Falcidia, vt Cod. ad leg. Falc. l. fin.

e ¶ Retrahebant. subaudi, & alij ad aliud.

f ¶ Fere legatis. dicit fere, quia in quibusdã discrepat a legatis, ecce enim, si donas in annos singulos, donatio vna est, sed legata plura, vt ff. de donatio. cau. mor. senatus, § fin. Item legatum ab hærede semper traditur, vt patet ex diffinitione legati. inf. de leg. in prin. donatio autem, vel ab hoc, vel ab alio.

* ¶ Adde idem esse etiam in legato, l Lucius, ff de leg. 2 nec in emendatis exemplaribus, habentur illa verba in diffinitione legati, ab hærede, &c. Item in donatione obligatur donans, in legato non. SYL.

* ¶ Declara, vt per Bartol. in l. 1. ff. de donat. cau mor. Item si testamentum accuso, perdo legatum, non donationem, si tamen accuso vt falsum, arg. ff. de ijs quib. ut indig. post legatum, §. qui mortis. † SYL.

* ¶ Ratio est, ut ibi ait gloss. quia donatio morte, non testamento confirmatur. Item aliter substituitur in legatis secundum quosdam, ut ff. de don. causa mortis, si cui mortis, & de leg. 2. ut hæredibus. Item filiusfamilias donat, sed non legat ut ff. eo. tam is, & inf. quibus non est permiss. fac. test. in princip. Item in legato tria tempora considerantur, ut sit capax legatarius, ut inf. de hær. qua. & diffe. §. in extraneis, in donatione non, ut ff. de donat. causa mor. l. in mortis. SYL.

† Hoc ítel ligas, in d. l. cit g l. 1 l. et ff. de inoffic. test. & plene per Io. de Im. ĩ l. si. ff. de don. cau. mortis.

* ¶ Atqui etiam in legatis spectatur capacitas uel incapacitas legatarij solum tempore mortis. Bartol. in l non oportet. ff. de leg. 2. Item quia pro legato datur interdictum. Quorum legatorum, non pro donatione, q. dic ut in summa, C. quorum lega. l. 1. & in l. Marcellus, §. Paulus. ff. de do ca. mor. SYL.

¶ Dicas tu, quod communis omnium resolutio est quod si consideramus donationem prout in esse producitur, illa æquiparatur magis contractui, quam ultimę uoluntati, si uero loquimur de donatione, postquam est in esse producta, tunc talis donatio magis æquiparatur ultimæ uoluntati, quam resolutionem totus mundus sequitur, ut dicit Ias. in l. 2. col. 3. ff. de leg. 1. SYL.

ADDITIO Immo habet locum. Quorum legatorum, saltem in eo quod excedit Falcidiam, uel si per donatarium, sit occupata, secundum Ioan. Fab. & Ang. *quod declara secundum Rip. in l. 1. §. si quis ex mortis, ff. quo leg. & Dec. cons. xcvj. col. 2. Syl.

** Adde aliam differentiam, quod tacita hypotheca inducta a lege pro legatis, ut infra de leg. §. 1. non censetur inducta in donatio. causa mor. ut habetur per Alexan. & alios ĩ l. 2. ff. de lega. 1, & Neguş in tracta, de pign.

in

scilicet de acquisitione, quę fit per vsucapionem & præscriptionem nunc dicendum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

** Donatio proprie loquendo ita diffiniri potest, est concessio ex mera liberalitate & munificẽtia ꝓueniens, per q̃ quis aliquid ea mente dat, vt statim velit accipientis fieri, nec vllo casu ad se reuerti. l. 1. & l. donatio. ff. eod.

dentiam donatarij, æquiparaturque legato, l.d. ex l. 1. ... senatus, §. sec mortis. ff. de do. nat. cau. mor.

Diuisio. Est & aliud. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit continuationẽ cũ distinctione bimembri. Secũdo, de donatione causa mortis. Tertio, de donatione inter viuos. Quarto, de donatione propter nuptias. Quinto, de vna acquisitione de iure ciuili, quæ est correcta. Secunda ibi, in §. Mortis causa. Tertia ibi, in §. Aliæ autem. Quarta ibi, in §. Est & aliud. Quinta ibi, in §. Erat olim. Aret.

Est & aliud genus acquisitionis, a donatio.

¶ Donationum autem duo sunt genera, mortis causa, & non b mortis causa.

¶ Mortis c causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem, cum quis ita donat, vt si quid d humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit, sin autem superuixisset, e is, qui donauit, reciperet, vel si eum donationis pænituisset: f aut prior decesserit is, cui donatum sit.

¶ Est & aliud. ¶ CASVS in diuisione, & declaratione non figuratur nisi literaliter. Nota duplex genus donationis. Item, quid sit donatio causa mortis. Item nota tribus modis donationem causa mortis reuocari, expressa pænitentia, per conualescentiam, & per prædecedentiam donatarij. Item, quod fere per omnia æquiparatur legatis. Item, q̃ qui causa mortis donat, vult magis ipsum habere, quam donatarium & magis donatarium, quam hæredem.

a ¶ Acquisitionis. s. de iure ciuili. nam per stipulationem tantum cõtrahebantur. s. donatio, quæ. s. stipulatio est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto, † vt C. eo. si quis argentum, § fi. & inf. de actio. §. de constituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione, non inuentione, sed iuris gentium, vt sup. de rer. diui. §. per traditionem.

† Etiam si fit donatio causa mortis, secundum cõiter omnes, de quo vide Ang. in §. in personam inf. de actio. & Chris. inf. eo. in gl. manifestauerit.

* ¶ Dic, quod quamuis donatio sit iuris gentium, acquisitio tamen, quæ fit per donationem, est iuris ciuilis. cum hodie fiat immediate ex donatione per stipulationem, vel pactum nudum ex dispositione, d. l. si quis argentum. Olim enim acquisitio, quę fiebat ex donatione, ita demum, si res tradita fuisset, non ex donatione, sed potius ex traditione fieri dicebatur. d. § per traditionem.

b ¶ Et non mortis. Si large hæc duo membra accipiũtur, in tex. nihil deest, & proprie ponuntur genera, nam multæ species sub quolibet continentur, & hæc approbo. Vel accipe stricte pro duabus speciebus tantum donationum, scilicet simplicis inter viuos, & simplicis causa mortis, & adde alias donationes, vt legatum, vt inf. de leg. in princ. Item donationes propter nuptias, vt infra eo. §. est & aliud. Item & quod est. infra §. fin.

* Communiter approbatur prima, secundũ Christoph. hic. * Verius tamen est hic sumi genus ꝓ qualitate. sicut & in l. 3. §. genera. ff. de acquir. poss. & supra de excusa. tu. §. qui autem vt declarat Zasius in intelle. sing. c 1. nam cum genus proprie contineat species, Bal. l. 2. C. de iu. au. an. donatio causa mortis non potest esse species donationis, quia non est proprie donatio. l. 1. ff. eo. SYL.

** Adde, an & quando verbo donationis simpliciter veniat donatio causa mortis, late doceri per Tiraq. in l. si vnquam, ver. donatione largitus. nu 245. vsque ad num 249. C. de reu. don. vbi omnino videas, & est pulcher tex. in l. alienatum. §. vlt. vbi optime declarat Alcia. de verb. sign.

c ¶ Mortis. s. instantis, vel futuræ, vt ff. eo. l. 2. 3. 4. 5. & 6. Si quidem vbique mors timenda est, cũ eius dies incertus sit, vt ff. eo. senatus, § mortis, & de cond. & demonst. l. 1. * — Mortis incertus est dies.

d ¶ Si quid humanitus ei contigisset. i. si moriatur, ff. de verb. sign. l. in vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi, alias non est mortis causa donatio, vt ff. eo. Seia. §. fi. Accur. — Donatio cã mortis nõ est nisi exprimatur mors.

* ¶ Siquidem non facta mentione mortis, intelligitur donatio inter viuos, vt not. glo. Bar. & plerique alij in d. l. Seia. & idem Bar. & alij in l. contra dotis. ff. solut. matr.

e ¶ Superuixisset. i. conualuisset, & ita tribus modis reuocatur, vt hic subijcitur, & ff. si cer. pet. non omnis.

Addunt quartum Doct. in d. l. non omnis, videlicet per alienationem factam de re donata, quia & hoc modo reuocatur legatum. l. fideic. §. si rem. de leg. 3.

f ¶ Pænituisset. Quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem, vt ff. de adi. leg. l. 3. in fi. & l. seq. & quia donatio est ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pęnitere, vt ff. eo. senatus. §. 1. in fi. & ff. de condictio. causa da. l. 3. §. 2. — Voluntas est ambulatoria vsque ad mortem.

* ¶ Quod dictum est de pęnitentia, limitata vt non habeat locum, quando in instrumento

mento

¶ Hę mortis causa donationes ad exemplum a legatorum redactæ sunt per omnia. b Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, c an legati instar eam obtinere oporteret, & vtriusque causæ quædam habebat d insignia, & alij ad aliud genus eam retrahebant. e a nobis constitutum est, vt per omnia ferè legatis f connumeretur, & sic procedat, quemadmodum nostra constitutio eam formauit.

mento donationis extant illa verba, quę per notarios apponi solent, scilicet promittens dictus donator omnia, & singula suprascripta attendere, obseruare, & in aliquo nõ cõtrauenire, quia per hęc verba donatio causa mortis efficitur irreuocabilis, & assumit naturã donationis inter viuos; l. si alienam, in fin. & l. vbi, ff. eod. & no. Bar. i d. l. vbi, quod absque dubio verissimũ est, cũ præter clausulam, de qua supra, interuenit etiam iuramentum donantis, de quo tamen vide omnino Dec. in l. non omnis, vbi hoc declarat num. 11. Secundo limita hunc text. vt non procedat, cum in instrumento fit mentio hæredum donatarij, secundum Ias. in l. non omnis. ff. si cert. pet. & latissime tradit Thom. Ferra. in tract. suo caut. cautela 30. vbi omnino vide de his tribus cautelis.

a ¶ Ad exemplum legatorum quantum ad vim, & potestatem, quia sicut legata morte confirmantur, ita donationes causa mortis, vt reuocari non possint.

** Adde, quod don. cau. mor. non est propria vltima voluntas, & ideo non comprehendetur in statutis loquentibus de vltimis voluntatibus, quorum verba proprie interpretari debent, vt ex facto bellissime respondit Dec. consil. 196. nisi ratio ipsius statuti aliud suadere videatur, vt tradit Alcia. lib. 2. de verb. signif.

b ¶ Per omnia subaudi fere, vt statim dicet, nam in multis differunt.

* ¶ No. ex ista glo. & tex. quod non vitiatur generalis ęquiparatio legis, etiam per dictiones vniuersales facta, licet æquiparata in aliquibus casibus differant, quando eiusmodi differentiæ inducuntur per alias leges. hoc idem notatur, supra quib. mod. ius pat. pot. sol. §. præterea, iuncta glo. in ver. patrono, & in l. 1. ff. de leg. 1.

c ¶ Donationis. Scilicet simplicis & inter viuos; alias nulla esset huiusmodi distinctio, cum omne legatum sit donatio, vt patet ex diffinitione eius, vt ff. de leg. 2. l. legatum.

Donatio nescã mortis & legata differũt in multis. d ¶ Habebat. s. donatio causa mortis, nam cum donatione inter viuos habet insignia, vt sit liberalitas cum legato, vt morte confirmetur, & vt detrahatur Falcidia, vt Cod. ad leg. Falc. l. fin.

e ¶ Retrahebant. subaudi, & alij ad aliud.

f ¶ Fere legatis. dicit fere, quia in quibusdã discrepat a legatis, ecce enim, si donas in an nos singulos, donatio vna est, sed legata plura, vt ff. de donatio. cau. mor. senatus, § fin. Item legatum ab hærede semper traditur, vt patet ex diffinitione legati. inf. de leg. in prin. donatio autem, vel ab hoc, vel ab alio.

* ¶ Adde idem esse etiam in legato, l Lucius, ff de leg. 2 nec in emendatis exemplaribus, habentur illa verba in diffinitione legati, ab hærede, &c. Item in donatione obligatur donans, in legato non. SYL.

* ¶ Declara, vt per Bartol. in l. 1. ff. de donat. cau mor. Item si testamentum accuso, perdo legatum, non donationem, si tamen accuso vt falsum, arg. ff. de ijs quib. ut indig. post legatum, §. qui mortis. † SYL.

* ¶ Ratio est, ut ibi ait glos. quia donatio morte, non testamento confirmatur. Item aliter substituitur in legatis secundum quosdam, ut ff. de don. causa mortis, si cui mortis, & de leg. 2. ut hæredibus. Item filiusfamilias donat, sed non legat ut ff. eo. tamen, & inf. quibus non est permiss. fac. test. in princip. Item in legato tria tempora considerantur, ut sit capax legatarius, ut inf. de hær. qua. & diffe. §. in extraneis, in donatione non, ut ff. de donat. causa mor. l. in mortis. SYL.

† Hoc fidel ligas, ut dicit gl. 1 l. et ff. de inof fic. test. & plene per Io. de Im. i l. si. ff. de don. cau. mortis.

* ¶ Atqui etiam in legatis spectatur capacitas uel incapacitas legatarij solum tempore mortis. Bartol. in l non oportet. ff. de leg. 2. Item quia pro legato datur interdictum. Quorum legatorum, non pro donatione, quod dic ut in summa, C. quorum lega. l. 1. & in l. Marcellus, §. Paulus ff. de do ca. mor. SYL.

¶ Dicas tu, quod communis omnium resolutio est, quod si consideramus donationem prout in esse producitur, illa æquiparatur magis contractui, quam ultimę uoluntati, si uero loquimur de donatione, postquam est in esse producta, tunc talis donatio magis æquiparatur ultimæ uoluntati, quam resolutionem totus mundus sequitur, ut dicit Ias. in l. 2. col. 3. ff. de leg. 1.

ADDITIO Immo habet locum. Quorum legatorum, saltem in eo quod excedit Falcidiam, uel si per donatarium, sit occupata, secundum Ioan. Fab. & Ang. *quod declara secundum Rip. in l. 1. §. si quis ex mortis, ff. quo leg. & Dec. cons. xcvj. col. 2. Syl.

** Adde aliam differentiam, quod tacita hypotheca inducta a lege pro legatis, ut infra de leg. §. 1. non censetur inducta in donatio. causa mor. ut habetur per Alexan. & alios i l. 2. ff. de lega. 1. & Negus in tracta. de pign.

in 4 memb. 2. par. princ. num. 162.
* ¶ Constitutio. scilicet coram 5. testibus, scriptura interueniente, vel non, vt C. eo. l. fi. Adde, quod licet 5. testes requirantur in donando, tamé duo sufficiunt in donationem reuocando per poenitentiam, Deci. in l. non omnis, nu. 10. fi cer. pe.
a ¶ Et in summa. id est breuiter de hac donatione expediamus, vt ff. eo. l. 1.
b ¶ Velit. id est vellet.
c ¶ Habere. Scilicet, si fu peruixerit, vt §. 1. ff. de si eod. senatus. §. t.
d ¶ Sic & apud Homerum, id est sicut recitat poeta Homerus, quod Telemachus dictis verbis expressis donauit.
¶ Aliæ autem. CASVS non figurabitur aliter, cum hic solum declarentur termini nouissimi donationis inter viuos, reciteturque constitutio Iustiniani tam respectu perfectionis donationis, vt scilicet nudo consensu perficiatur, quã quod vsque ad 500. solidos insinuatione non egeat. No. quod donatio simplex non habita mortis mentione dicitur inter uiuos, nec æquiparatur legato. Item, quod donatio perfecta non reuocatur, nisi ex modis expressis in l. Item, quod scriptura non est de substantia donationis. Item, quod donator rem donatam præstare tenetur, vt venditor rem venditam. Item, quod donatio excedens 500. aureos eget insinuatione. Itẽ, quod donatio quamuis perfecta reuocatur per ingratitudinem. Item, quòd non conuenit ab eo iniuriam pati, in quem beneficium est collatum.]
e ¶ Aliæ autem. Nunc prosequitur aliud genus donationis, dictum est de do. ca. mort. nunc de don. simplici, i. inter viuos dicit.
f ¶ Temere. ideo dicit temere, quia quandoque reuocatur, vt inf. eo. §. sciendum.
* ¶ Temere dixit. i. sine causa & passim. sic in l. 1. ff. de dolo: & in l. prætor, §. si quis. ff. de inin.
g ¶ Voluntatem, etiam nudo pacto, vt C.

† Carmina Home ri refert, & latine vertit Alc. I l. alienatũ. ff. de ver. sig.

SYL.

¶ Et in summa, [a] mortis causa donatio est, cum magis se quis velit [b] habere, [c] quàm eum, qui donat, magisque eum, cui donat, quam hæredem suum. Sic [d] & apud † Homerum Telemachus donat Piræo.

¶ [illegible]

¶ Aliæ [e] autem donationes sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: quæ non omnino comparantur legatis. quæ, si fuerint perfectę, temere [f] reuocari † non possunt. Perficiuntur autem, cum donator suam voluntatem [g] scriptis, aut sine scriptis manifestauerit. [h] Et ad exemplum venditionis, [i] nostra constitutio [k] eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit, vt etiam [l] si non tradantur, habeant plenissimum, & perfectum robur.

eo. si quis argumentum. §. fi. Accur.
ADDITIO. Si tamen donatur factum, requiritur stipulatio, & traditio sicut olim. Item præsentia donantis, & donatarij, vbi fit certæ personæ secus si incertæ.
** Adde, quod donatio fieri nõ põt absenti sine epistola, aut nuncio. l. absenti. ff. eo. nisi ob benemerita, vt p Alb. in l. ambitiosa, nu. 3. ff. de decr. ab or. fac.
h ¶ Manifestauerit. s. per verba futuri tpis, vt dabo, vel donabo, ad instar stipulationis, vt ff. de ver. obli. l. 5. §. stipulatio. Vel præsentis tpis, vt do, vel dono, cum nudo pacto fiat, & pactũ etiam fiat per verba præsentis tẽporis, vt C. eo. l. si qs argentũ, § fi. ff. de pact. l. tale.
* ¶ Tu dic per verba præsentis tẽporis, nã per verba futuri temporis nõ contrahitur donatio, sed pactum de donando, quæ longe lateque distant. Alex. in l. iuris gent in princ. colum. 3. de pac.
i ¶ Venditionis ex hoc ver. dicebat. M. venditorem præcisè teneri ad rem tradendam, sic ff. de verb. oblig. vbi autem non appatet. in fi. lo. contra scilicet interesse dando liberetur, vt ff. de act. emp. l. 1. & similiudo, quę hic fit, est in hoc, ut sicut necessitas imponitur venditori ad aliquid. sic & donanti, licet a principio nullus cogebatur, vt C. de act. & obl. l. sicut.
¶ Dicas, quod de hoc est gl. cõiter approbata in vet. tradatur. inf. de emp. & ven. vbi dicetur. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Resp. si incoepit a traditione, nõ vt ff. eo. l. Aris. in fi. † si a pactione, sic, vt C. de iu. dot. l. j.
¶ Et hæc dist. cõis est, secũ Ang. hic. * quod limites in donatione ob merita, nam tali casu tenetur de euictione, etiam si incoeperit a traditione, Bart. & Ias. in l. Iulian. §. qui fundum, ff. de ver. obli. Item declara, quod nunquã tenetur de euictione, quoties illa sit culpa donatarij, R ui. in cons. 184. nu. 13. lib. 1.
K ¶ Constõ. vt C. de don. si quis argẽtũ, §. fi.
l ¶ Etiã si si tradat. i. si tradere nolit dõator.
* ¶ Re-

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

† Vt hic & ca. si. in gl. 1. in fi. ext. eo. tit.

SYL.

† Nisi quod ip sa et nude eét pmissũ, vt l. 2. C. de euict. sm Aug. et Ias. Itẽ dẽt intelligi, quod præcesserit cõuẽtio sal tẽ ordinẽ itellect' cũ alias ex so la traditõ ne nõ trãs ferat dñiũ secũdum Chr. hic.

* ¶ Remanet tamen dominus donator ante traditionem, & sic potest rem donatam alteri obligare, l. vlt. §. Lucius, ff. de donat. gl. in verb. perfectam. in l. 1. & ibi Barto. C. de iu. fisci.

* ¶ Quia videtur quædam remuneratio laborum, quos pertulerunt in bello, quæ quidem donatio remuneratoria non eget insinuatione, l. Aquilius, & ibi glo. in ver. meta ff. eodem.] vel in refectionem domus donetur alicui, vt C. eodem l penult. idem & si donet Imperator. SYL.

bur, & traditionis necessitas [a] incumbat donatori. Et cum retro principum [b] dispositiones insinuari eas actis interuenientibus volebant, si maiores fuerant ducentorum solidorum: constitutio [c] nostra eam quantitatem vsque ad quingentos solidos ampliauit, quam stare etiam sine insinuatione [d] statuit. Sed & quasdam donationes inuenit, [e] quæ penitus insinuationem fieri minime [f] desiderant, sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia [g] insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

¶ Sciendum est tamē, quod & si plenissimæ sint donationes, si tamē ingrati existant homines in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem [h] licentiam

a ¶ Necessitas. Per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo. cū qui. & C. eod. l. si quis argentum, §. fin.

** Adde, quòd qui ex donatione sua conuenitur, solum in id, quod facere potest, cō demnādus est. l. Diuus, ff. de regul. iur. propter quod beneficium donator deducit æs alienum: Item & ratio habetur ne egeat, l. inter. ff. de re iudi & §. sunt præterea, ver. idem est, si quis ex donat. vbi glo. in versi. conueniatur, infra de actio.]

¶ Siue per modum donationis, siue priuilegij. l. 1. iuncta gloss. Cod. de quadrien. præscripti.] vel et donetur, ut in Authen. de nō alie. §. finimus. coll. 2. & in Authent. vt non fiant pi. §. fina. coll. 5. idem in donatione propter nuptias, vt in Authent. vt sponſ. lar. columna 9. in princip. idem in remissione vsurarum futuri temporis, vt ff. eod. Modestinus. Accurs. SYL.

b ¶ Retro principum. i. eorum, qui ante nos fuerunt, & nostra etiam prima, vt C. eod. l. sancimus. in fi.

c ¶ Constitutio. vt C. eo. l. pen. in fi.

d ¶ Insinuatione, id est scriptura facta in præsentia publicarum personarum, (i) & in actis vbi superfluum est testes adhiberi. cū publica monumenta sufficiant, vt C. eo. l. data, & l. in donationibus.

SYL. * ¶ Dic, q nil aliud est insinuare, quam redigere in actis donationem, seu eam intimare, vel publicare apud acta iudicis, vel ipsam donationem facere apud acta, iudice præsente & auctorante.]

ADDITIO (i) Puta qualiscunque iudicis etiam extranei, nec habet necesse decretū interponere. Et possunt hæc omnia fieri etiā ex interuallo, quæ si non interuenerint, non annullant totam donationem, sed pro parte tantum in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renunciari, & sine ea donatio validari, & an in simplici remissione ipsa insinuatio, item in cessione debitoris citatio requiritur, vide Ang. & Iaſ. hic.

* ¶ Insinuatio introducta fuit, ne quis facile circumueniretur in prodiga maioris alicuius rei donatione.

e ¶ Inuenit. Scilicet nostra constitutio, vt si donetur in redemptionem captiuorum, vel a magistro militum donetur militibus.

* ¶ Adde, quòd nec donatio causa mortis requirit insinuationem. l. vltim. C. de dona. cau. mor.]

* ¶ Plures alios casus, quibus non requiritur insinuatio, videre potes apud Anton. de Cana. in tract. de insinuatione.] SYL.

* ¶ Generaliter si vis, quod donatio valeat licet non fuerit insinuata, dicatur in instrumento, quod donator facit ipsam donationem propter benemeritum donatarij, & ita recenseantur in specie ipsa merita, vt est apud Tho. Ferra. Caut. 33.]

f ¶ Minime desiderant. licet quingentorum solidorum summam excedant.

g ¶ Alia. veluti, ne plures donationes diuersis temporibus facta coaceruentur, vt Codice eodem sancimus, paragrapho si quis autem.

* ¶ Intellige, quando sunt factæ in diuersis contractibus. & diuerso tempore, alioquin secus. Bartol. in dicta l. Modestinus. q. penul.] SYL.

Item vt ij, qui pecuniam recipiunt in redēptionem captiuorum, iurent se ibi bona fide expendere.

Item vt sacramēto domini domus quęstio dirimatur, vt C. eo. l. pe. in fi.

h ¶ Constitutionem, vt C. de reuo. don. l. fi.

* ¶ Adde, quòd donatio remuneratoria nō reuocatur ob ingratitudinem, l. si pater. instit. §. vlt.

Donationes inter viuos certis ex causis reuocantur.

§.vlt. iuncta glo. in verſ. irreuocabilis, ff. de don. niſi quatenus excederet merita, Bar. in l. frater, & ibidem lat. ff. de cond. indeb.]

a ¶ Ex cauſis. quinque. ſ. vt ſi atroces iniurias in eum effundat, vel impias manus inferat, vel graue damnũ in bonis, vel vitæ periculum inutulit, vel ſi legi dictæ in donando non paruerit, vt C. de reuo. dona. l. fin. * ¶ De cauſis reuocatorijs donationũ legito Ripã, qui repetit. d. l. fin. in 3. lib. interpreta. vbi pleniſſime attingit oĩa, q̃ in hac materia a Doct. tradita ſunt.] Sed donatio liberto facta, ſolo obſequio nõ præſtito reuocat̃, aliud in libertate, vt C. de reuo. don. l. 1. & de lib. cauſa. ſolo. Et eſt hic argum. pro dño, vt his cauſis poſſit reuocare feudum: ſic in Authen. vt lib. de cete. § illud vero. coll 6. & ff. de libe. agn. l. alimenta.

† ſ. pp ingratitudinẽ, vt hic dr̃ & 16. q. 7. c. inuẽtum, & 56. d. c. ſatis peruerſum. & extr. de don. c. vlt.

SYL.

SYL. ¶ Dic tria principaliter requiri: vt donatio reuocetur, qđ probatio fiat in iudicio, qđ ſit ingratus, ꝙ ſit plena, item quod cauſa cognita fiat, vt dicit hic Angel. & tale ius reuocandi non tranſit ad hæredes d. l. fi. vbi Bal. & Sal. & docto. hic.]

† Per iuniores prĩcipes Fer. exiſtimat intelligi Aurelium Diocletia. & Maximinum.

** Adde & perpetuo not. quod reuocata donatione non reuocantur fructus, glo. in l. generaliter, §. plane ſi minus, in verſ. ex cauſa, ff. de fid. lib. quod late comprobat Tiraq. in l. ſi vnquam, in ver. reuertatur, num. 281. C. de reuoc. don.

SYL. ¶ Eſt & aliud. CASVM in recitatione iuris antiqui, & eius correctionis, cum exprimatur præſertim ratio principis corrigentis, non eſt neceſſarium figurare, niſi literaliter. Nota diſpoſitionem iuris antiqui circa donatione ante nuptias.

Item, quod conſtante matrimonio licet augere dotem, & dona, propter nuptias.

Item quod æquiparantur inter ſe.

Itẽ, quod nomen debet eſſe conſonum rei.

* Quod Felyn. in proœ. Gregor. columna ſexta, dicit procedere in nominibus appellatiuis, non in proprijs.

Itẽ, quod dos & don. propter nuptias non ſolum poteſt augeri conſtante matrimonio, ſed de nouo fieri.

præſtitimus certis ex cauſis [a] † eas reuocare, ne illi qui ſuas res in alios contulerunt, ab ijs quandam patiantur iniuriam, vel iacturam ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

¶ Olim conſtante matrimonio donatio ante nupt. non fiebat: hodie & ante, & poſt fit, & augetur, & vocatur propter nuptias. hoc dicit ex l. fin. C. de donat. ante nupt.

¶ Eſt & aliud genus inter viuos donationis, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, poſtea autem a iunioribus Diuis principibus † introductum [b] eſt, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in ſe cõditionem habebat, [c] vt tunc ratum eſſet, cum matrimonium eſſet inſecutum. [d] Ideoque ante nuptias appellabatur, quod [e] ante matrimonium efficiebatur, & nunquã poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem Diuus Iuſtinus pater [f] noſter, † cum [g] augeri dotes, & poſt nuptias celebratas fuerat [h] permiſſum: ſi quid tale [i] eueniret, † etiã ante nuptias augeri donationẽ, & conſtante matrimonio, ſua conſtitutione permiſit. [k] Sed tamen nomen inconueniens remanebat cum ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſsimo fini tradere ſanctiones cupientes, & conſequentia [l] nomina rebus eſſe ſtudentes,

b ¶ Introductum. in Cod. de donat. ante nuptias, per totum tit. Hanc donationẽ fuiſſe de iure, ff. ſentit, glo. in l. prima. verſic. ſi ſit, ff. de collat. dot.

c ¶ Habebat. Et hodie habet, ſi fiat donatio prius: nã & poſtea fieri poteſt, vt infra eo. §.

d ¶ Inſecutũ. de iure & de facto.

e ¶ Quod. id eſt quia.

f ¶ Pater noſter. Sic infra quibus non eſt permiſ. face. teſtam. §. cæcus.

† adoptiuus fuerit aũt re uera nepos Iuſtin. ex ſorore, ut dictum fuit. ſupr. in proœ.

† aliàs &.

g ¶ Cum augeri. id eſt cum hoc non eſſet. Accur.

h ¶ Fuerat. etiam ante ſe.

i ¶ Tale puta, quia augeatur dos.

K ¶ Permiſit. ſcilicet Diuus Iuſtinus, vt C. de dona. ante nup. l. pen.

l ¶ Et conſequentia. aliàs conuenientia, ſic C. de epiſcopis, & cleric. l. decernimus, & de offi. præfec. vrb. l. 1. in fi. & de defen. ciui. l. defenſores. 2. Argument. contra, Cod. de conſtitu. pen. l. 2. § pen. & ff. de adim. le. l. 3. §. conditio.

a ¶ Con-

constituimus, [a] vt tales donationes non augeantur tantum, sed etiam constante matrimonio initium accipiant, & non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur, & dotibus in hoc exæquentur, [b] vt quemadmodum dotes constante matrimonio nõ solum augentur, sed etiam fiunt, ita & istæ donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo etiam contracto [c] augeantur, & constituantur.

¶ Hodie si vnus ex dominis manumisit seruum communem, seruus efficitur liber, & socius conseruatur indemnis, dato sibi pretio partis suæ, hoc dicit ex lege prima, C. de com. ser. man. Aretinus.

¶ Erat olim, & alius modus ciuilis acquisitionis, per ius accrescendi, quod est tale: Si cominunem seruum habens aliquis cum Titio, solus libertatem ei imposuerit, vel vindicta, vel testamento, eo casu pars eius amittebatur, & socio accrescebat. Sed cum pessimum fuerat exemplo, [d] & libertate seruum defraudari, & ex ea humanioribus qui-

Dos, & don pp nup. debet esse in æqualitate.

a¶ Constituimus. Cod de dona. ante nupt. l.fina.

b¶ Exequentur. Si de nouo fiat donatio, vel dos post matrimonium, vel vetus augeatur, est æqualitas, vt C. de don. ante nup. l. fi. §. si igitur dote. Si ante matrimoniũ poterat esse inæqualitas, vt C. de pact. con. l. ex morte. Sed † hodie æqualitas est ante. & post in constituendo, & in pactis lucrorum, vt quantum dat uxor in dotem, tantum det in donationem propter nuptias maritus, & sicut hic fit dominus dotis, sic illa donationis propter nuptias.

† Auth. æqualitas, C. de pac. conuen.

SYL.

*¶ Adde, quòd cautela est, quod dicta pacta etiã inæqualia valeant, videlicet quod fiant antè, quam contrahatur matrimonium de præsenti, quia tunc bene valebunt & est ratio, quia pacta inæqualia sũt prohibita constãte matrimonio, ne mutuo amore se spolient. l. 1. ff. de don. inter vi. quæ ratio cessat ante contractum matrimonium, & ista est doctrina Innoc. in c. donatio. extra de don. inter vi. quam valde extollit Angel. in l. ex morte. C. de pact. con. & tradit Bart. Cæpol. caute. 62.]

Dos dat, vt inde mrimonij onera supportẽtur.

¶ Vtrum autẽ habeat eadem priuilegia dotis, videnda sunt, quæ ponit Bal. nouell. in Tract de dote in 8. par. in 6. priuileg. in fin.] Vsumfructum tamẽ habeat maritus, ne accidat, matrimonij oneribus dotem non seruire, Nam equitas suggerit, quod dos debeat esse ibi, vbi sunt onera matrimonij, vt ff. de iure dot. l. dotis fructus, & l. plerumque, §. si serui, eum tandem reddatur vxori, ex qua donatione consulitur mulieri soluto matrimonio, si res dotales nõ existant, & quia nõ potuit alienare maritus etiam ea consentiente, † vt inf. tit. proxim. in prin. licet alias suæ hypothecæ possit renunciare, vt C. ad Velle. l. etiam. & l. iubemus, & in Authẽ. siue à me. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro, soluto matrimonio, cum sit æqualitas, vt in Authen. de æqualitate do. §. 1. colla. 7.

† Nisi post bienniũ iterũ

¶ Potest tamen mulier retinere, donec sibi soluta sit dos, nec dominiũ retrotrásferẽ, aut hypotheca perditur, quia nõ tantum datur propter lucra nuptialia, sed pro maiori securitate dotis secundum Angel. hic. Est & spõsalitia largitas, quando spõsus sponsæ per verba de futuro, vel econtra donat pure, non respectu dotis, quæ similiter conditionẽ matrimonij habet, vt C. de don. ante nup. l. cũ veterum, & l. si à sponso. Accur.

SYL.

¶ Dicas secundum Ang. hic, quòd aliquãdo fit ex mera liberalitate hoc expresse, quod reuocari nõ possit, & habet locum l. si mater, C. de don. ante nupt. aliquando fit simpliciter, nullo expresso, & tunc olim erat irreuocabilis, & præsumebatur ex mera liberalitate, l. 2. l. si filiæ, l. si tibi, C. eo. hodie vero ob causam futuri matrimonij, l. cum veterum, eo. tit.

c¶ Sed eo etiam contracto. Hodie hoc corrigitur in Auth. de æqual. do. coll. 7.

¶ Erat olim.

¶ CASVS in lege corrigente, & assignante rationem correctionis, aliter non figurabitur, satis enim erit literalis figuratio casus. Nota, quod licet olim portio domini liberantis seruum accresceret alteri pro parte, hodie tamen secus est, & seruus fit liber, soluta portione sua alteri domino.

SYL.

Item nota, quod fauore libertatis cogitur quis vendere rem suam. Item quod laudanda est humanitas. Item quod inuidia remouenda est.]

d¶ Exẽplo, sic, C. de probationi. l. exẽplo,

dem dominis damnum inferri, † sæuioribus autem dominis lucrum † accrescere, hoc, quasi inuidia plenum, pio remedio per nostram constitutionem [a] mederi necessarium duximus, & inuenimus viam, per quam & manumissor, & socius eius, & qui libertatem accepit, nostro beneficio fruantur, libertate cum effectu procedente, (cuius [b] fauore antiquos legumlatores multa etiam contra communes [c] regulas statuisse manifestum est) & eo, qui eam † libertatem imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudente, & socio indemni conseruato, pretiumque serui secundum partem dominij, quod nos definiuimus, [d] accipiente. [e]

¶ Quibus alienare licet, vel non.

¶ Maritus non potest alienare, vel obligare prædium dotale, etiam consentiente muliere, non solum in Italia, sed etiam in prouincia. Aretin.

ACcidit aliquando, vt qui dominus rei sit, alienare non possit, & contra, qui dominus non sit, alienandæ rei potestatem habeat. Nam dotale prædium [f] maritus

a ¶ Nostram constitutionem. Cod. de commu ser manu. l. 1. §. ne autem, & §. fin autē socius.
b ¶ Cuius. s. libertatis
c ¶ Communes, scilicet, vt libertates per legem Falc. non minuantur.

Libertatis fauor quib⁹ cōsistit.

† aliàs seuerioribus.

† alias accedere.

Item ibi non valet testamentum, libertates non reuocantur, ff. de inoff. testam. Papinianus, §. sed an & libertates §. fin.

Item & ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter, §. si quis seruo.

d ¶ Definiuimus, C. de cōmu. ser. manu. l. 1. §. ne autem. & §. fin autem socius.

e ¶ Accipiente, vel eo deposito, vt Cod. de communi seruo manu. l. 1. §. ne autem, & §. fin autem socius. Et nota, quod compellitur, quis vendere, quod est speciale † contra regulam, vt C. de contrahen. empt. inuitum, & C de iure deliber. l. nec emere, quod plene not. in auth. de fideiuss, § pen.

† aliàs liberalitatem.

Vendere quis compellitur aliquando.

† fauore libertatis vt dicitur in tex.

* ¶ Vide ad hoc quæ annotaui. supra tit. de ijs qui sunt sui, vel alie. iu. §. vlt.

¶ Quibus alienare licet, vel non.

Continuatio.

¶ Supra dictum est quomodo quis efficitur dominus iure gētium, vel ciuili, hic tractare intendit de quadam specialitate quæ contingit circa eos, qui dominia rerum acquirunt. generale enim est, vt qui dominus est, possit alienare, & qui dominus non est, alienare nō possit hic, & in specialibus casibus contingit contrarium Accur. vel sic cōtinua secundum Aret dictum est supra de acquisitione facta per vsucapionem, vel per donationem nunc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non.

Diuisio.

ACcedit. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo qñ dominus non potest alienare res suas. Secundo econtra, qñ non dñs alienat. Tertio, redit ad primū casum. Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc admonendi sumus. Vel diuide sub. illius. Primo, quando prohibetur alienatio propter rem, quæ est inalienabilis. Secundo, quando permittitur ex pactione, vel propter publicam vtilitatem. Tertio, quando prohibetur ratione personæ alienantis. vel ratione personæ in quam fit alienatio, quia pupillus est. Ang.

¶ Accidit. CASVS. Quæsitum fuit, an viro alienatio rei dotalis permitteretur saltē consentiēte vxore, & videbatur quod sic primo, quia ipse erat dominus. l. in re mādata. C. mand. presertim consentiente vxore, quia vnicuique licitū est renunciare fauori pro se introducto l. pen. C. de pact. sed contrarium respondetur, & assignatur ratio in text. ibi, ne sexus muliebris fragilitas, &c. Item quia interest reipub. mulieres dotatas esse ad sobolem procreandam, l. 1. ff. sol. ma. Nota, quod dominus regulariter potest alienare, non dominus. Item quod res dotales, vel quasi, prohibentur alienari etiam volente vxore, ex rationibus allegatis. Item no. dispositionem. l. Iuliæ, quæ approbatur in ijs, quæ directo disponit, in ijs vero, quæ a contrario sensu colligi poterāt ex ea, corrigitur. Item, quod l. Iulia facilius permittebat fundum alienari, quam obligari. posset forte ipsius ratio colligi ex tex. in l. si pupillorum §. si prætor. ff. de reb. eo. Item no. fragilitatem sexus mulierum]

SYL.

f ¶ Dotale prædium. s. inæstimatum, vt C. de rei vxo. act. l. 1. §. & cum lex. †

¶ Si vero interueniat iuramentum, de iure canonico alienatio procedit. c. lite, de iureiu. lib 6.]

† Et in his casibus, vbi nō pt alienari an fideiussor dat⁹ a uiro obligetur, uide B. hic,

* ¶ Adde, quod, cum talis alienatio iuramēto vxoris vallata est, cautela est, vt comparecat

inuita [a] muliere per legem Iuliam prohibetur [b] alienare, [c] quamuis ipsius [d] sit, dotis causa ei datum, quod nos legem Iuliam corrigẽtes, [e] in meliorem statum deduximus. [f] Cum.n. lex [g] in solis tantummodo rebus locum habebat, quæ Italicæ [h] fuerãt, & alienationes inhibebat, quæ inuita [i] muliere fiebãt, hypothecas autem earum rerum, etiam volente [k] ea, vtrique [l] remedium imposuimus, vt etiam in eas res, quæ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta [m] sit aliena-

reat filius, & contrauenіat tali contractui, qđ pōt, quia illud iuramentum matris nō afficit hæredem, Bartho. Cepol. caut. 138. item alio modo sustinetur alienatio rei dotalis, licet vxor non iuret, &, nẽpe si ipsa cũ marito recipiat pretiũ quia videtur illud habere loco dotis, vt post gloss. & Bartol. tradit idem Cepol. caute. 174. incip. omnes. Et adde aliã cautelam eiusdem Cepol. qua sit tutus emens fundum dotalem, num. 131. incipien. Qui vult.

¶ Alias, si æstimatum esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat, vt sciatur quantũ valet, vt C. de iur. do. l. quoties, & l. si inter virum, & de fun. do. l. 1. Et dic dotale, vel quasi, vt ff. de fun. dot. l. 3. & 4. Quid si res mobilis est? Resp. potest alienari, si maritus est soluendo, C. de ser. pig. da. ma. l. 1. facit l. si ex lapidicinis, ff. de iur. do. Accur.

SYL. ¶ Adde, quod contrarium tenuit glo. in l 1. §. & cum lex, C de rei vxo. act & in l fina. C. de fun. do. cuius opin. communiter approbatur vt per Christ. hic.

** Adde, quod plerique tenent, nouissima Iustin lege, quę est Authen. vt immob. ver. & multo potius, etiam rerum mobilium alienationem ꝓhibitam censeri, vetat enim generaliter, ne quid rerum dotaliũ alienetur, quod tamen intelligunt de rebus, quæ seruãdo seruari potuissent, ar. l. lex quæ tutores, in fi. C. de admin. tuto. Alcia. tamen censet d. Auth. solum loqui de immobilibus, quoniã verba præcedentia, rubricaque ipsa id indicat, & veteres, qui eius contextũ Codici inseruerunt, ita existimasse videntur, auth. siue, C. ad Velle. ver. immobile.

a ¶ Inuita muliere. ergo ea volente poterat, vt innuit: quod corrigitur statim.

b ¶ Prohibetur. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis, vt C. de fun dota. l. final.

¶ Secus si ipse prouocet alium, secundum Christ. hic.]

SYL. ¶ Item nisi ex necessitate, vt C. de libe. cau. l. 1. Item nisi cum vniuersitate, vt ff. de fur. dot. l. 1. Item nisi vertatur ad vtilitatem mulieris, vt ff. de iu. do. l. fin.

c ¶ Alienare. Hoc large accipias siue dominium mutetur, siue Ius alijs constituatur, vt C. de rebus alien. non alien. l fin. & in Auth. de non alien. § alienationis. coll. 2. & ff. de fun. do l. Iulianus. Accur.

** Quod dicitur in d. l. Iulianus. maritum non posse fundo dotali imponere seruitutẽ, intellige de inæstimato, quia ille reputatur vxoris. l. in rebus, C. de iu. dot. secus si esset æstimatus tali æstimatione, quæ faceret emptionem, vt ibi not. quod in dubio presumitur, vt est glos. not. in l. si inter, Cod. de iu. do. & tenet Veron. de ser. vrb. præd. capitulo 14.

Dotis dominiũ an sit mariti vel uxoris.

d ¶ Ipsius sit. Scilicet de iure gent. vt per traditionem, & ciuili scilicet approbatione, secundum lo. Alij dicunt de iure ciui. scilicet fictione, non iure gentium, vt C. de iu. do. in reb. Sed ꝙ ibi dr̃ de iu. naturali vxorem dominam esse, verũ est primæuo iure, quod dicitur. Quicquid calcauerit pes tu9 &c. non naturali .i. iure gentium: sed rerum domina dicitur quo ad spem, & quantum ad hoc, vt ex eis sustenteur: sicut filij dicuntur domini rerum paternarum, vt infra de hær. qualit. & differ. §. sui. & C. de furt. l. quamuis. & C. rerum amo. l. s. vel domina est inspecto exitu: sicut filius: dicitur dominus, vt ff. de lib. & posth. l. in suis.

¶ Concluditur communiter, ꝙ si data sit æstimata, solus maritus sit dominus l. quoties. C. de iure dot. si inæstimata, tunc opin. Mar. fuit eam dominam de iure gent. maritum vero de iure ciuili, contrarium tamen tenet glo. in l. in rebus, C. de iure dot. cuius opin. & communis, & vera est secundum Salyc. ibi. SYL.

e ¶ Corrigentes. in duobus capitulis, & in alijs non.

f ¶ Deduximus, vt C. de rei vxo. actio. §. & cum lex.

g ¶ Lex, scilicet Iulia.

h ¶ Italicæ. i. In Italicis prohibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium.

i ¶ Inuita muliere. sed ea volente concedebat, & hoc erat secundum vitium.

K ¶ Volente ea. similiter prohibebat.

l ¶ Vtrique. s. vitio.

m ¶ Interdicta. Quid si fiat? Resp. vendicat maritus cõstante matrimonio, cõtra factum suum veniens, cum fuerit contra legem, vt C. de agri & censi. quemadmodum. lib 11. & de rei ven. l. doce, sed dissoluto eo mulier repetit, vt C. de iu. do. l in rebus. † Idẽ in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ, quia potest eam repetere prælatura durã te, vt exita de rebus eccl. non alien. cap. si quis presbyterorum.

** Alienans qñque repetit ꝙ alienauit.

** Redde secundũ gl. in l. 1. C. de rei vx. act.

† Qđ sequitur nō est Accur. vt apparet ex vetustis libris.

ver.alienare,& est communiter recepta, secundum Ar.Pinel. in l.1. C de bo.mat. in 3. par.sub num 63. Et collige ex hac gl.quod licet venire contra factum proprium. quãdo ei legis prohibitio resistit, & secundum hoc limita tritam illam reg. quę de euictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio, de qua in l. vendicantẽ, ff. de euict. vt non procedat, quando alienatio fuit contra legem, ita declarant Alber. & Sal. & Iaso. alios referens in l. iusiurandum §.procurator nu.30. ff. de iureiu.

† Id est ne fragilitate naturæ in repentinã deducant inopiam. l.r.§.& cũ lex, C.de rei vxor. act.

tio, vel obligatio, vt neutrum eorum neque a consentientibus mulieribus procedat, ne sexus muliebris fragilitas † in perniciem b substantię earum conuertatur. c

¶ Creditor, licet non sit dominus, potest tamen pignus alienare ex pacto, vel sine pacto, seruata forma legis. Arg.

¶ Contra d autem creditor pignus ex pactione, quamuis eius ei res non sit, alienare † e potest. Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, quia ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non † soluatur. f Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, g neque debitores temere h suarum rerum dominium amittere viderentur, nostra constitutione i cõsultum est,

a ¶ Neque cõsentientibus, Speciale, vt suo fauori nõ possit renunciare, quia etiam reipublicæ interest, vt ff.soluto matrimon. l.1.sic ff de pact.do.l.de die.

* ¶ Adde modos aliquot, quibus emens fundum dotalem securus esse potest, quos tradit Bartho.Cepol.caut.13r.

b ¶ In perniciem.i.destructionem.

c ¶ Conuertatur.similia sunt, vbi etiam dominus non alienat. vt C.ad l.Iul.ma.l.fin.& C.de hær & ma.l.manichæ s, §.pen.& C.de prædi. decu.l.fi. lib.10. & inf co. §.nunc admonendi.

ADDITIO. Vnde versus: Coniunx, ecclesia, furiosus, menteque captus, Prodigus, atque minor, existens sub patre natus, Aduersans fidei, maiestatis reus, isti Res alienare proprias de iure vetantur. Prætacto debet sub iure decurio scribi.

S Y L. ¶ Contra autem. CASVS. Quærebatur, an creditor, penes quem erat pignus debitoris, posset alienare ex conuentione, ratio autem dubitandi erat, quia cum penes ipsum rei dominium non sit, non videtur quod in alium transferre possit, l.nemo plus iuris, ff. de reg.iur.nemo enim dat quod non habet, sed contrarium respondetur, hoc autem virtute cõuentionis, sicut enim dominus ipse alienare posset, ita & ipse creditor ex voluntate domini potest. Not casum, in quo non dominus transfert dominium. Item, quod eo ipso, quod debitor noluit pignus, videtur date licentiam vendendi. Item, quod creditor non est impediẽdus ius suum prosequi, Item, quód ex abrupto non debet amitti res sua a domino debitore.

d ¶ Contra.i.econtrario.

** Adde, quod res pignori data pleno iure manet debitoris.l.generali er ff.qui & a quibus, & ideo eã alienare potest etiam inuito creditore l si debitor, C. de dist ah. pig.]

e ¶ Alienare potest. Idem in iudice, vt ff. si ex nox. causa aga. l.2. & infr de offic. iud. in fin.

¶ Ratio est, qa quod iudex facit contra partem contumacem, censetur factum ab ipsa parte, leg. si ob causam, de euic.

¶ Idem in flumine, vt ff.de acq. rer.domi. l.ergo. §.alluuio. Idem in Imperatore, & Augusta, vt sup.de vsuc.§.vlt.Idem in prælatis ecclesiarum, vt in Auth.hoc ius porrectũ C.de sacros.eccles. Idem in tutoribus, qui dominorum locum obtinent, vt ff.de furt. interdum, §.qui tutelam. Idem in procuratore, qui habet liberam administrationem, † vt sup.de rerum diui §.venditæ vers.nihil autem. Idem in seruis habentibus liberam peculij administrationem, vt ff.de pig.ac. si conuenerit, §.si.& l.seq.

† Et sic plus iuris trãsferi in alium, q̃ ipse hẽat de quo uide g'o.fi. 11.c.pacto talis extra de iure patron.

S Y L. † alias soluetetur,

† In qua non uenit dolus nec qd possit donate

¶ Dic, ꝙ rationes omnium prædictorum sunt, ꝙ aut a l quamuis non dominis tributa est hæc potestas, quia vice dominorum sunt, aut ab homine, ita ꝙ effectus translationis dominij fundatur in persona dominij, non serui, vel procuratoris, aut tutoris.

S Y L. nisi exprimatur, & tunc intelligitur de donatione inter uiuos non causa mortis.

Et qualiter libera administratio cõcedatur. vide Angel. hic.

ADDITIO. Vnde versus: Princeps, Augusta, iudex, ac officialis, Tutor, curator, procurator, fluuiusque, Creditor, exactor, prælatus, seruus, habentur. Hi numero bis sex alienantes aliena.

f ¶ Non soluatur.s.tempore constituto.

* ¶ Intellige in totum. nam alioquin creditori liceret pignus distrahere, tametsi creditum suum pro maiore parte consecutus esset, l.quamdiu, C.de distra.pign.]

g ¶ Impedirentur. vbi non esset pactio de pignore vendendo.

h ¶ Temere.i.nimis cito, vt su.de vsuc.§ pri.

i ¶ Constitutione, C.de iure do.impe.l.fin. §.1,& 2.

a ¶ Cer-

a ¶ Certus modus, vt si actum sit de vendēdo, iuxta conuentionem vendere † possit. Sed si nihil fuit dictum de hoc nunciabit se mel, & tunc elapso biennio vendet, vt C. de iu. do. imp. l. fin. §. 1. & 2. Si autem dictū fuit vt non vendatur, ter nunciabit, & tunc vendet, vt ff. de pigno. ac. si conuenerit.

† Et p pactū nudū, nec est necessaria aliqua dnūciatio q pignore luēdo, q not. p limitat.

SYL. no l. si cōuenerit, ff. de pig. ac. Ang.

† alias ab vndeque.

¶ Cui beneficio creditor renunciare non posset, quia est contra publicā vtilitatem, secundum Batt. in d. l. si conuenerit.]

ADDITIO.

Et inter denunciationes quæ interualla sint necessaria, itē quid si emptor non reperiatur, vel pignus plus vel minus valeat, quam creditum. Item quid in pignore iudiciali vel prætorio, & an huic beneficio de vendendo pignore possit renunciari, vide Angel. hic.

* ¶ Adde, quod non solum valet pactum de vendendo pignore, si pecunia ad tēpus præscriptum non soluatur, vt dicitur hic, sed ēt vt creditor ipse iure emptionis possideat pignus iusto pretio tunc æstimandum, l. si fundus, §. vlt. ff. de pignor. Ceterum ita pacisci non liceret, vt si debitor nō soluerit, pignus fiat creditoris, nam pactum illud, (quod legis commissoriæ appellatur) in pignoribus relectum est, l. vlt. C. de pact. pig. Quæ autem requirantur priusquam deueniatur ad venditionem pignoris, vide apud Neguſ. in tracta. de pigno. in primo memb. 6. par. princ. nu. 3. & seq. vsque ad 7.

b ¶ Cuius. s. constitutionis.

¶ Nunc. CASVS. Quæsitum fuerat, an pupillus dominium rei suæ in alium transferret alienando: & videbatur quod sic, ex d. regula generali, q in re sua quilibet est arbiter & moderator. l. in re mandata, C. man. contrarium deciditur propter facilitatem ætatis pupillaris, quæ non consulto agit, sicut ex fragilitate mulierum inducta est deci sio posita in princ. supra eo. Secūdo dubitabatur, an ex mutuo obligaret sibi alium, & videbatur q sic, quia pupillus contrahendo alterū sibi obligare potest, ipse vero non potest obligari. §. pupillus, inf. de inut. stip. cuius contrarium deciditur, quia ex quo in mutuo requiritur ad sui essentiam, quod fiat de meo tuum, & sic dominium trāsferatur ipse autem transferre facilitate ætatis prohibeatur, sequitur quod non potest contrahi obligatio ex mutuo, & hoc est, quod tex. dicit: Quia pecuniam non facit accipientis, hinc sequitur, q cum remaneat dominus, vendicare nūmos poterit, si vero bona fide consumpta sit pecunia, quamuis a principio non valuerit, tamen cōsumptione bona fide facta dicit mutuum recōciliari, l. quamuis, ff. si cer. pe. Si vero mala fide consumpta fit, poterit agi ad exhibendū, non q possit exhiberi si consumpta sit vtēdo, & expendēdo, & in alium trāslata, sed iuretur in litem, eo exhibere nō valente l. ad exhibendum, C. ad exhibend.

† alias nūc autem.

& certus a modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere, cuius b tenore vtrique parti creditorum & debitorum satis. † abunde prouisum est.

¶ Pupillus sine auctoritate tutoris non alienat, & si det mutuo, non obligat accipientem, si pecunia extet, si consumpta sit bona fide, condicitur, si mala, agitur ad exhibendum. h. d.

¶ Nunc † admonendi sumus, neque pupillum, neque pupillam, vllam c rem sine tutoris auctoritate alienare d posse. Ideoque si mutuam pecuniam sine tutoris auctoritate alicui dederit e non cō-

Not. collige per te, quia clara sunt, inter, quæ illud præcipuum est, quod pecunia, licet transeat per plures manus, tamē si extat non dicitur consumpta, quod annotauit Decius in l. non omnis, §. si pupillus, num. 3. si cert. petat.

c ¶ Vllam rem. Neque ratione proprietatis neque ratione possessionis, quæ animo retinetur, licet, corporalem sine tutore perdere possit, vt ff. de acquir. ret. do. l. pupillus, & de acqui. pos. l. possessionem.

¶ Ratio clara est, quia quæ meri facti sunt potest sine tutore, l. quamuis, §. 1. ff. de acqu. posses.

* ¶ Adde, quod nec tutore auctore alienare quiduis potest, sed ea tantum, quæ commode seruari non possunt, nam in alijs requiritur etiam iusta causa, & iudicis decretum, l. lex quæ, C. de admin. tuto. & l. 1. ff. de rebus eo. qui sub tut.]

¶ Quid in adulto? Respon. si non habet curatorem, potest alienare quæ seruando seruari non possunt, si habet curatorem, similis est prodigo, vt C. de in integ. rest. mi. l. si curatorem.

Adult⁹ an possit alienare.

¶ Dic, quod mobilia valide alienat, sed ex læsione restituitur, exceptis iis, quæ seruādo seruari non possunt, in quibus non simplici læsione, sed ex immodico tantum damno restituitur, in immobilibus nō valet alienatio, nisi iuret, Auth. sacramenta puberū, C. si aduer. ven.]

SYL. † Pro hac expositiōe ē l. 1. i pri. iūcta glo. ff. d pos. d quo plene p Batt. & alios in l. si. ff. de cōdi. ob. cau.

d ¶ Alienare posse. Sic sup. de auct. tutor. in prin. & ff. de sol. l. quod si forte. in si. & l. pupillo, ff. si cer. pet. l. non omnis, §. si.

e ¶ Dederit. i. tradiderit: † cum date sit accipientis facere, vt infra de action. §. sic itaque si poneres proprie, non haberet locum

trahit obligationem, [a] quia [b] pecuniam non † facit [c] accipientis: ideoque vendicari nummi possunt, sicubi extant. Sed si nummi, quos mutuo minor dederit, ab eo, qui accepit bona fide [d] consumpti [e] sunt, condici [f] possunt, si mala fide, ad exhibendum [g] de his agi potest.

SYL. ¶ Si debitor soluat pupillo cum tutoris & iudicis auctoritate, habet plenissimam liberationem, si vero soluat sine iudice & sine tutore, liberatur ope exceptionis, si pecunia est salua, vel pupillus factus fuit locupletior, alter vero soluens non liberatur vllo modo, & pupillus soluendo creditori sine tutore non liberatur. hoc dicit.

¶ At ex contrario, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris auctoritate recte [h] dari [i] possunt. Ideoque si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris auctoritas, alioquin non liberabitur. [k] Sed hoc etiam euidentissima ratione statutum est in constitutione, [l] quam ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, Quæstoris sacri palatij nostri promulgauimus, qua dispositum est, ita licere tutori, vel curatori

quod sequitur, ideoque vendicari &c.

a ¶ Obligationem. Scilicet personalem ex mutuo.

b ¶ Quia pecuniam. Bona est ratio, vt inf. quibus mod re.con.ob.in prin. & ff. si certũ pet. l. 2. §. appellata.

c ¶ Non facit. Quod est necesse, quia dicitur mutuum, quia de meo fit tuum, vt ff. si certum pet. l. 2.

d ¶ Bona fide. Credens eum maiorem, vt ff pro emp. l. 2. §. si a pupillo, vel etiam errans in iure, licet sit argumẽtum contra, ff. pro empto. l. 2. §. si a pupillo.

SYL. ¶ Ratio diuersitatis est, quia ibi de vsucapienda pupilli re, & sic de lucro tractabaẽ, hic secus. error enim iuris tũc non excusat, vt sup. de vsuc. §. sed tamen. ver. item si ✠ ad quem.]

e ¶ Consumpti. Quod fit expendendo, vel cum alijs immiscendo, vt supra de vsufruct. §. constituitur, & ff. de solutio. l. si alieni.

* ¶ Et sic hoc casu conualescit mutuum, q̃ ab initio non valuit, quod & alijs modis accidit, vt no. in gl. seq.

Mutuũ tripliciter reconciliaẽ.

f ¶ Condici possunt. Scilicet condictione certi ex mutuo reconciliato per consũptionem, vt ff. si cer. peta. si a furioso, & l. sequẽ. Item stipulatione reconciliatur, vt C. si cer. pet. l. quamuis. Item vsucapione, vt ff. de iure dot. Proculus, & no. inf. qui. mod. re. con. oblig. in princip. †

* *

† In uer. tuũ fiat, & melius in §. item is. uer. mutuum.

g ¶ Ad exhibendum quia tenetur qui dolo fecit, quo minus possint exhiberi, vt C. ad exhiben. l. ad exhibendum, & sic iuratur in litem, ex eo quòd interest pupilli, citius pecuniam redditam esse ut ff. de in litem iur. l. in actionibus, & l. nummis.

SYL. ¶ At ex contrario. CASVS. Quærebatur, an econtrario pupillus recipiendo obligaretur, & cautum esset soluenti, & videbatur indistincte, quod non, per d. §. pupillus, inf. de inu. sti. quia ipse contrahendo alteri non obligatur, sed contrarium respondetur in certis casibus scilicet quando pecunia extat, vel est factus locupletior. ratio est, quia licet ex æquitate introductum sit pupillo soluentem non liberari, ne præiudicium afferatur pupillo, æquissimum tamen est, ipsum cum aliena iactura locupletiorem non fieri, ideo datur exceptio doli ex l. qui æquitate. de excep. doli. No. summarium.

h ¶ Recte. vt res fiat accipientis non vt debitor liberetur, & hoc sequitur.

i ¶ Dari. Ex quacunque causa.

ADDITIO. Quod in pupillo procedit indistincte. Infans vero obligationem iuris sine tutore non acquirit: item nec possessionem ex sua occupatione tantum, sed ex traditione possessoris sic, nec dominium, sed est necesse, quod alij nomine ipsius tradatur. l. si quis in emancipatum. C. de dona. Ang.

K ¶ Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra, ff. de solu. si stipulatus fuero. Resp. ibi pupillus erat adiectus, nec quicquã sibi debebatur, cum ad solutionẽ tantũ ponatur, ut in eo. tit. de solu. quod stipulatus, & l. qui res. §. at ubi.

l ¶ Constitutione. ut C. de admi. tut. l. sancimus. & l. constitutionem.

* ¶ Cesariẽses aduocatos accipere debem⁹, .i. in Cesarea, Metropoli Cappadocie, domicilium habebant, quæ Archelao pulso hoc nomẽ sortita est a Tyberio, aut certe ab Augusto. prius autem appellabatur Mazace, q̃ Strabo. lib. 12. scribit, uel maxime celebrem egregijs iurisperitis fuisse, ab his sępe cõsultus

tus fuit Iustin. ad eosque multas scripsit cōstitutiones, ut l. si maior, C. de pact. §. Item uerborum, inf. de inuti. stip.]

a ¶ Debitorem. Ex mutuo uel simili causa, non ex pensione uel reditu, ut C. de adm. tu. l. sancimus. & l. constitutionem.

ADDITIO. Tunc enim sine iudice plenissimam securitatem consequitur, dummodo pensio, nec duos ann. nec cētum flo. summam excedat secundū Ang.

b ¶ Sententia. Scilicet interlocutoria: quam præceptū uulgariter appellamus: ut si dicar, Decerno, uel præcipio tibi soluere uel deponere, ut ff. de min. l. ait prætor. §. quid tamen.

c ¶ Sine omni damno. Vel sportularum, uel pretiorum Tabellionum. ¶ Hoc uidetur expressum in l. in sacris. C. de prox. sacro. scri. lib. 12.]

¶ Sed numquid debitor pro sua parte soluet? Resp. non, ut C. de fruc. & li. ex. l. fina. & facit sic C. de episc. audien. l. tam demens. § fi. & in Auth. de sanc. epis. §. sportularum, coll. 9. Accur.

ADDITIO. Priuilegium enim litis ordinationem siue processum respiciens, uni concessum, transit ad aduersarium: secus si decisionem, nisi uerba rescripti hoc sonent. Angel.

d ¶ Permittat. nota, quòd tutor, & iudex necessarij sunt. secundum P. sed secūdum nos solus iudex sufficit, ut ff. de min. ait prætor, §. quid tamen. & l. quod si minor. in fine. Accurs.

ADDITIO. Et hoc est uerum in casu nostro, & in alienatione rerum mobilium, alias in alienatione immobilium opus est utroque. Aret.

e ¶ Securitas. Vt nec restitutio detur, secus in prædio alienato cum decreto: quia emptio ex uoluntate, solutio de necessitate fit, ut ff. de minor. ait prætor, §. quid tamen. & l. quod si minor in fi. & C. de præd. mino. si quidem. Accur.

f ¶ Solutio. Vt soli pupillo, uel adulto curatorem habenti sine eo: unde ipso iure non liberatur, ut infra, ibi nihil proderit, &c.

g ¶ Locupletior. Quod est, & si non est factus pauperior. ut ff. de solut. in pupillo.

¶ De ueritate huius glo. uide Decium in l. ex pœnalibus, in fi. ff. de regu. iur.

h ¶ Petat. Et sic est de præda solicitus: unde non audietur, C. pro empt. l. eum qui. Accur.

i ¶ Nihil proderit. Apparet ergo, quòd ipso iure non est liberatus: si autem cum auctoritate tutoris, ipso iure liberaretur: sed tunc restitueret minor perdita pecunia, ut C. si aduer. so. l. 1.

k ¶ Condemnabitur. Scilicet ipso minore petente, uel alio suo nomine, † non extraneo, ut ff. de so lu. l. filius.

l ¶ Soluerit. Circa hāc diffusam materiam distingue. Cum debitor pupillo soluit, aut consequitur plenam, aut pleniorem, aut plenissimam securitatem, aut si soluat pupillo sine tutoris auctoritate, & pupillus habeat saluam pecuniam, uel ex ea locupletior est, liberatur, non ipso iure, sed exceptione: nisi esset adultus sine curatore, ut hic. & ff. de solu. l. in pupillo. Si autem soluat tutoris auctoritate, ipso iure liberatur: potest tamen in integrum restitui, si non habeat rem saluam, ut Cod. si aduer. solut. l. 1. nisi in quatuor casibus, ut Cod. de administr. tuto. l. sancimus & l. constitutionem.

¶ Quod ex nimio labore introductum est in huiusmodi exceptis, ut per Christop. hic.]

¶ Quod enim legitime factum est, ex euentu retractari non debet, ut C. ad senatuscon. Treb. sancimus. Plenissima est, si iudex interueniat cum tutore, uel sine eo, ut ff. de mino. ait prætor. §. quid tamen. Et de hac materia ibi plene notatur.

m ¶ Non possunt. Distingue: aut id, quod erat soluendum, non poterat alienare sine decreto: quo casu decretum interponendum est in soluendo, ut est, de rebus eo. qui sub tutor. l. magis, §. si pupillus alias non tenet, & potest uendicari quod solutum est, nisi consumpserit creditor,

debitorem [a] pupillarē † soluere, ut prius iudicialis sententia, [b] sine [c] omni damno celebrata, hoc permittat [d] quo subsecuto, & si iudex pronunciauerit, & debitor soluerit sequatur huiusmodi solutionem plenissima securitas. [e] Sin autem aliter, quàm dispo suimus, solutio [f] facta fuerit, pecuniam autem saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior [g] sit, & adhuc eandem pecuniæ summam petat, [h] per exceptionem doli mali poterit summoueri. Quod si male consumpserit, aut furto, aut vi amiserit, nihil [i] proderit debitori doli mali exceptio, sed nihilominus condemnabitur: [k] quia temere sine tutoris auctoritate, & non secundum nostrum dispositionē soluerit. [l]

¶ Sed ex diuerso, pupilli vel pupillæ soluere sine auctoritate tutoris non possunt: [m] quia id, quod

† i. liberatur.

Snia Interlocutoria & pceptū iudicis idē.

SYL.

Solutio fit de necessitate.

SYL.

† Vel ab eo cām hñtē, q ab hñtictū restōnis ce di pōt, & trāsit ad hę redē extra neū, ut l. quod si min. ff. d mi. Ang.

SYL.

¶ Per quas personas nobis acquiritur.

¶ Acquiritur nobis nō solum per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Aretin.

Acquiritur vobis, non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate [a] habetis. Item per seruos, in quibus vsumfructum [b] habetis. Item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona [c] fide possidetis: de quibus singulis diligentius dispiciamus.

¶ Quicquid quærit filius, quærit patri, ex-

ditor, vt hic, & ff. si cert. pet. nō omnis. §. fin. Aut poterat: quo casu solus sufficit tutor, vel curator, vel adultus non habens curatorē: nec restituuntur, cum non sint decepti. Si sine tutore soluerit, non liberatur, nec dominium trāsit nisi per consumptionem, vt hic, & ff. si cer. pet. non omnis, §. final. Fr hoc, quando debitum erat ciuile & naturale: si autem naturale tantum, per restitutionem poterit repetere, si legitime soluerit. alias suo iure condicet, vt ff. de condi. inde. interdū. non fit accipiētis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate cōcessa sit.

†aliàs cuique.

ADDITIO. Et tunc quia minor ætas facit medium concludendi, satis est dicere se minorem indebite soluisse, & si non exprimat per ignorantiam: quod aliàs in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod no. secundum Ang.

Continuatio. ¶ Per quas personas, &c. ¶ Ista rubrica sic continuatur. Dictum est sup. de multis modis acquirendi dominia, nunc sequitur videre de personis, per quas dominia acquiruntur. Vnde dicit hic Accursius, allegans duos versus Horatij in primo sermonum: †Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraque nequit consistere rectū. Nam licet multis modis res acquirantur, vt à §. illo, Singulorum. de rerum diuis. vsque nunc traditum est, tamen certi sunt homines, per quos acquiritur: & sunt sex. scilicet per nos, per filios, per seruos nostros, per alienos, in quibus vsumfructum habemus: per alienos, quos bona fide possidemus: per liberum hominem, quem bona fide possidemus. Et est septimus, scilicet ille, in quo nudum vsum habemus. Est octauus quandoque vt liber homo, id est procurator: de quibus hoc tit. dicit. Differt autem à quodam alio inf. per quas personas nobis acquiritur obl. quia ibi de obligatione acquirenda, hic de rebus tractatur. Accur.

* *

† Sequitur gl. Accur.

ADDITIO. Adde, quod etiam sunt alij, qui acquirunt alijs: vt religiosi suo monasterio vt extra de statu monac. cū ad monasteriū circa prin. & beneficiati suis beneficijs. C. de episc. & cler. auth. licentiam. Aret.

Diuisio. Acquiritur. Totus iste titulus diuidit' in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquiratur. Secūdo illud exequitur sigillatim & in specie. Tertio facit præambulum transiens ad alios titulos & materias. Secunda ibi, igitur liberi vestri. Tertia ibi, Hactenus.

¶ CASVS non figurabitur in traditione regulæ Not. per quas personas nobis quæratur. Item, quod liber homo bona fide possessus ita nobis acquirit, sicut seruus.] SYL.

a ¶ In potestate habetis, vt inf. eod. §. 1. & §. item vobis.

b ¶ Vsumfructum vt infra eodē. §. de ijs. Quid si nudū vsum? Respō. ex re nostra acquiritur, (i) nō autem ex opera, vt ff. de vsu. & habi. per seruum, & infra per quas perso. no. obl. acqui. §. per eum quoque. Vide supra §. item is ad quē in gloss. 1. de vsu & hab. & inf. hoc titu. §. de ijs in glos. 1.

¶ Intellige ex opera exposita in re aliena, quia illa est in fructu, secus in re vsuarii. l. alienum, §. fin. eo. tit.] SYL.

ADDITIO. (i) Dummodo stipuletur mihi: aliàs acquiritur stipulanti, quamuis is teneatur mihi restituere per condictionem sine causa, vt l. penult. ff. de stip. seruo. Angel.

c ¶ Bona fide, vt inf. eod. §. idem placet, quæ bona fides in possidente non in possesso requiritur. vt ff. de acquirend. possess. cum hæredes, §. fin. & ff. de stipu. seruo. l. si seruus ex testamento, & de acquir. rerum domin. homo liber. in princ. & exigitur bona fides in principio possessionis, & continua in libero homine, quo ad aliquid acquirendū per eum, non in vsucapione: quia non vsucapitur, vt ff. de acquir. rer. dom. l. qui bona fide, §. j. & C. de præscr. long. temp. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionem & quo ad fructus, in initio bonā fidem habere, vt ff. de vsur. qui scit. §. vltimo & C. de vsucapi. transfor. l. vnica, §. hoc tantummodo. Accur.

ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis, cap. fin. cum ibi no. extra de præscrip. Et facit iste textus, q' monachus trāsiēs de vno monasterio ad aliud acquirat secundo bona fide possidenti. *monachus enim & seruus æquiparantur. c. cū olim. de priuil. Ang.

¶ Igitur. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo, quando per seruos nostros, & per quos, & quid acquiratur. Tertiò, de acquisitione

per

per liberam personam, an possit acquiri.& quid. Secunda ibi. Item vobis. Tertia ibi, Ex his Item prima subdiuiditur in tres partes. Nam primo ponit ius antiquum. Secundo rationem correctionis. Tertio ponit suum statutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Aretin.

SYL. ¶ Igitur liberi.

CASVS figurari non debet, nisi literaliter, in § tradente regulam, & referente correctionem iuris antiqui, totum enim pendet ab hac regula, quod quicquid filius quærit, quærat patri ab hac regula excepta sunt tam de iure antiquo, quam nouo, castrensia, vel quasi ratio aût fuit,

ceptis castrensibus, vel quasi: & profectitia pertinent pleuo iure ad patrem: aduentitia, tantum quo ad vsumfructum correcto iure antiquo.h.d.

¶ Igitur [a] liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim [b] quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrensibus [c] peculijs) hoc parentibus suis acquirebant, sine vlla distinctione:[d]

quia in his patria potestas non fuit in consideratione, quæ causa est talis acquisitionis: profectitia autem pertinent, prout antiqui ius, pleno iure ad patrem, & ratio assignatur ibi. Quæ enim inuidia est, non.n. est inhumanum aut odiosum, vt quod ex re patris quæsitum est, ad eum reuertatur, redeuntibus facile rebus ad naturam suam. l.si vnus.§.actus.ff.de pact.ibi, quod in spé. Aduentitia vero quæruntur patri quo ad vsumfructum: remanet tamen proprietas penes filium & ratio assignatur in tex. ibi. Ne quod ei suis laboribus. Not.summarium. Item inhumanitatem fugiendam. Item, quod patri debitus honor seruandus est. Item, quod nemini iniuria fit, si res reuertitur vnde profecta est. Item, quod nemo debet ex alienis laboribus ditari item, quod prospera fortuna debet cedere beneficio eius, cui fauere voluit.]

a ¶ Igitur. quia de singulis dicere vult, de filijs vt de dignioribus primo dicit. Accur.

b ¶ Olim. antiquitatem primo recitat: & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, vt infra titul. proxim. in princ nam id, quod tollitur, vel reformatur, non debet esse incognitum, vt Cod.de cad.tol.l.1. §.& cum triplici.

SYL. c ¶ Castrensibus peculijs, idem in quasi castrensibus, etiam iure veteri, vt ff de coll. bo.l.1.§.nec castrense, non solum iure nouo, vt Cod. de bon. quæ liber. cum oportet. §.exceptis, & §.eadem obseruando. Est autem castrése, quod filius familias à quolibet in castris acquirit, non acquisiturus alias, † vt ff. de castren. pecu.l.si forte.& l. castrense. Quasi castrense est, qd magistri liberalium artiũ, medici, clerici, & aduocari de publico acquirunt, vt Cod. de inoffi. testam. l.fin.& Cod. de episcopis, & cleric. l.sacrosanctæ, & l.cum lege. † Dic idem, si non ex publico. sed particulariter a clientibus, glo. in l.fori. C.de aduo. diuers. iud.]

† Qđ est verum si dentur necessaria ad bellũ alias distingue an detur annuis pp castra, an alias, vt in l. si forte in gl.alleg.& ita potest intelligi l. 1.C.de castre.pecu. lib.12.ubi latius ponitur hæc dist.sed in Ang.

& hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum, vel vnam eorum acquisitum esset, alij [e] filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant applicare, quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione[f] emissa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitũ reseruauimus. Sancitum etenim a nobis est, vt si quid ex re [g]

d ¶ Sine vlla distinctione, aduentitij, vel profectitij: pro prietatis, vel vsusfructus.

Peculium castrense. Peculium quasi castrense.

e ¶ Alij. scilicet fratri, quod grauius esse videtur, vt Codice de bon.quæ lib l.cum oportet. §.primo.

f ¶ Constitutione, vt Cod.de bon.quę lib. cum oportet.

g ¶ Ex re, large pone id est propter rem vt fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocunque modo quæsita, (1) vt ff.d. incen. rui. naufrag.l.1.§ 2.& ff. de vsu.l.in fideicómissi.§.eum Pollidius, & de vulg substitut. sed & si plures,§. in arrogato. & de castren. nec si forte & l. castrense, nisi & aliunde filius sit habiturus per se, vt ff de iure doti.l. 5.§.si patet. Et si ponitur ex re, id est, ppter rem ff de acquir. hæred.l.additio. in fi Arg. contra.ff. de peculio tempore, in fi. Argum. similiter contra.ff de actio. empt.Iulianus. § si quid seruo. Accur. Sol. dictio, ex, proprie & stricte sumpta denotat, immediate, vt ibi: secus si large, vt hic. Additio.

ADDITIO (1) Scilicet licite: & tunc id, quod tribueretur personæ propter laborem, & industriam, censetur aduentitium & ipsius filij proprium, alias ex delicto puta (vsuris) nec patri quæritur, nec fratribus cóferetur, sicut nec cetera aduentitia, vt l. fin..C. de col Angel.

* ¶ Adde, q. hic §. non habet locum in his quæ immediate a patre obueniũt filio: nam ea nó pertinent ad patrem, vt ex Ias. & alijs tradit Tiraquel. in Tract. de retract.lignag. §.1.

§.1.gloss.6.num 65.per not. per glos.magnã in fin. in l. frater, ff. de condict. inde. facit optime tex. in l. rerum, §. si seruo communi, & ibi glos. & Bal.ff.pro soc. & l.si heres. de optio.lega.l sicut §. idem Papinia.quibus mod.vsusfruc. amit. C.de do. inter virum, & vxo.l.etiam & ff.de don.inter virum,& vxo.l.Quintus.Nos contra, † & distingue, an filius sit diligens, vel diues pater inops: vel econtra.vt ex bonis diligentis (alias diuitis) quæsitum fingamus, vt C. arb. tu si defunctus, & ff. de hær. vel act. vend. venditor ex hæreditate, ibi,pretium enim hominis &c. & ff. ad l. Falc.si hæres institutus.in princ.

† Simili glo. est in l. cũ oportet. ¶ prin. in ver. ex eius. C. de bon. quæ lib.

Pf quandoque in aduentitijs non habet vsumfructum.

tris ei [a] obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur: (quæ enim inuidia [b] est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reuerti? [c]) quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsumfructum [d] patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera [e] fortuna accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. [f]

¶ Emancipans filium potest retinere dimidiam vsusfruc aduentitiorum, quamuis olim posset tertiam bonorũ. hoc dicit.

a ¶ Ei. scilicet filio.

b ¶ Inuidia est. Scilicet filio qui acquisiuit.

* ¶ Inuidiam hic accipias ꝓ obtrectatione vt sæpe apud Latinos: quasi dicat Inst. quis hoc iure reprehẽdere vel dãnare queat?]

c ¶ Reuerti, quasi dicat nulla.

d ¶ vsumfructum. Quem habet in aduentitijs, nisi remiserit, vt C.de bo. quæ lib. cum oportet.§.sin autem res,vel nisi ab aliquo sibi detur,vel relinquatur hoc pacto, vt ad patrem non pertineat vsusfructus: vt in Auth. vt li.ma.& aul.in princ.col.8.Vel nisi succedat filius vna cum patre in hæreditate fratris vel sororis, vt in Authen. de hæredit. ab intest.ven.§.si vero.coll.9. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto, vt manumittatur statim, vt Codic.de bon.quæ lib.l. vltim. ad fin. Vel nisi quando pater noluit consentire filio adeunti hereditatem aliquã vt C. de bon.quæ lib.l.fin.in fin.§.1.& 2.Vel nisi parente minus legitime diuertente bona filijs applicentur, vt in Auth. vt nulli iu. §.quia vero aliqui, colla 9.Item,quando pater contraxit incestas nuptias, vt in Auth. de incest.nupt.§.1.coll.2. †

† Adde, optimam gloss. quę alios casus refert. in Authẽ. idem est. C. de bo. quæ lib.

SYL. ¶ Adde quando filio relinquitur vsusfructus, quia seruitus seruitutis esse non potest, l.1.ff.de ser.lega.]

ADDITIO Et alios casus vide per Ang. hic in quibus omnibus licet non habeat pater ius vsusfruct. debet tamen habere commoditatem ipsius iuris, nisi de ipsa in pacto,vel permissione fiat expressa mentio, vt hic per eum.

¶ Adde, quod hic tex. non habet locum in clerico etiam existente in minoribus, nam in eius bonis aduentitijs patri non acquiritur vsusfruct. Auth. presbyteros,C. de episc. & cler. Dec.late,c.in præsentia,col.34. vers. ex supradictis de prob.

e ¶ Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio vnde prouenerit? Respond. quidam ex bonis patris p̃sumitur habuisse: sicut si vxor habet, præsumitur ex bonis mariti, vt

¶ Dic clarius, quod presumitur quæsitum in dubio ex ꝓpria industria, quando propria industria nõ haberet secum præsumptione delicti, dicta l. Quintus.

SYL.

ADDITIO. Et hæc est cõmunis secundũ Ang.licet Ioan Fab. hic sentiat contrarium, & male:quia in dubio non præsumitur delictum,vt l.merito.ff.pro soc.Ang.

f ¶ Procedat. Collige peculium aliud castrense, aliud quasi castrense,aliud rusticanum siue paganum, quod diuiditur in profectitium, & aduentitium, C.de inoffic. test.l. fin. in princ.de quibus omnibus dicitur in hoc tit. quid iuris sit,& C.de bon.quæ li.l.cum oportet.

* ¶ Adde, quod peculium profectitium dicitur,quod filiusfam.habet propter patrem: aduentitium, quod aliunde. Habẽt & serui peculium, quod illis dominus administrandum permittit. Illud quoque animaduertendum, quod peculij nomen in ijs tantum cadit, qui in aliena sunt potestate:& cum sui iuris fiunt, amplius peculiare nõ est.d.l.vlt. in fi.& pater fam.ff.de verb.sign.]

SYL.

¶ Hoc quoque. CASVS. Quærebatur,an pater emancipando priuaretur commodo patriæ potestatis iam quęsito in bonis aduẽtitijs: & videbatur quod sic, quia deficiente patria potestate,quæ est causa acquisitionis, vt dictum est, deficit etiam ius, quod ex eã procedit. cuius contrarium deciditur: & recitatur ius antiquum, quod volebat patrem posse retinere tertiam bonorum, quasi portionem quandam legitimam in bonis filij: quod tamen a Iusti. corrigitur & datur dimidia vsusfructus: sicque magis vtique cautum est: quia pater ampliori parte vtitur eo viuente, & filius dominium suorum non amittit. Not.summatiam. Item speciem pro casu & themate poni. Item, quod hic ponitur liber pro filio

in

in singulari, quod tat i est exempli. Item, q̄ honor est esse sui iuris. Item, quod honor non debet afferre incommodum bursale.]
a ¶ Hoc quoque. Scilicet, vt parentibus honorem seruemus, & filijs parcamus.

honor sine emolumento non potest esse cū oneris. quamuis quandoque contingat honorem esse sumptuosum. Ioan Fab.
h ¶ Dimidia. q̄ semper retinet, nisi expresse remittat, vt C. de bon. quæ li. cum oportet. §. cū aūt. Accur.

¶ Hoc quoque [a] à nobis dispositum [b] est, & in ea specie, [c] vbi [d] parens emancipando † liberum suū, ex rebus, quæ † acquisitionem [e] effugiebāt, sibi tertiam partem retinere (si voluerit) licentiam ex anterioribus constitutionibus [f] habebat, quasi pro pretio quodammodo emancipationis. Et inhumanum quiddam accidebat, vt filius rerū suarum ex hac emācipatione dominio pro parte tertia defraudaretur, & quod honoris ei ex emācipatione additum erat, quod sui iuris effectus esset, hoc per rerum diminutionem decresceret [g] ideoque statuimus, vt parēs pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam [h] nō dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactę apud filiū remanebūt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia, [i] dimidia potiturus.

¶ Seruus domino inuito, & ignoranti acquirit: hæreditatem tamen sine eius iussu nō adit: quærit & possessionem, & ideo vsucapit. h. d.

¶ Item vobis † acquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscūtur, siue quid stipulentur, [k] vel ex dona-

b ¶ Dispositū est, C. de bon. quæ lib. cum oportet. §. cum autem.
c ¶ Specie. i. casu. Accurs.
d ¶ Vbi. id est in quo. Accursius.
e ¶ Quæ acquisitionem effugiebant. id est patri non acquiruntur, quantum ad proprietatem. Sed secundum quæ tempora locum habebat, quod hic dicitur? secundum antiqua non. quia sola castrensia, & quasi non acquirebantur, de quibus nihil detinebat pater, vt C. de bo. quæ lib. cum oportet. §. 1. secūdum moderna vero non, quia non erat adhuc statutū in aduētitijs, vt non acquirātur patri, tempore huius legis antiquæ, quæ recitatur hic. Respond. quatuor iura hic successiue considerari: antiquissimum, quo sola castrensia. vel quasi, nō acquirebantur, vt sup. §. 1. antiquum, vt tempore Constantini, res maternæ, & ex maternali linea delatæ, vt non acquirantur patri, statutum est, vt C. de bo. mater. l. 1. 2. & 3. tertium, quod hic recitatur, vt pater emancipando filium de his maternis tertiam teneat pro præmio: quartum, quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirantur filijs, quantum ad proprietatem, patri quātum ad vsumfructum ex quo corrigitur illud, quod iure antiquo cautū erat, vt hic, & supra §. 1. & C. de bon. quæ lib. cū oportet. §. cum autem.
f ¶ Constitutionibus. Scilicet Constantini ante Iustinianū, vt recitatur, C. de bon. quæ li. cum oportet. §. pen.
g ¶ Decresceret. Arg. contra, sup. de le. pa. tute. per totum, & C. de cadu. tol. l. unica, §. pro secundo Accur. Floren.
ADDITIO. Tu dic: q̄ onus cum emolumēto pecuniario pōt causare honoré; sed

Pater secundum diuersa tēpora diuersa iura habuit in bonis filij.

* ¶ Aliud est in peculio profectitio, quod nisi expressim adimatur, donari censetur. l. donationes in cōcubinam §. pater, ff. de dona. cuius diuersitatis ratio est secundum Fab. quia patri liberum erat ante emancipationē uno uerbo adimere peculium profectitium: cum ad eum pleno iure spectaret, secus in aduentitio, cuius proprietas est filij.
i ¶ Pro tertia. i. loco tertiæ, quam habebat olim in bonis maternis ratione proprietatis, habet hodie dimidiam vsusfructus in omnibus aduentitijs, vt C. de bon. quæ lib. cum oportet. §. pen.

† aliàs incipit iste, §. item qd̄ serui, & ita communiter allegatur sed tunc subaudi, vobis acquiritur.

¶ Sed dubium est, an habeat dimidiā usus fructus bonorum iam quæsitorum tātum, an uero etiam quærendorum post emancipationem: & oēs indistincte tenent, q̄ in tā quæsitis tantum. Ego tamen aliàs legendo & disputando defendebam contrarium. & idem defendit Præp. Sen. in 5. casu q. 5. in 2. colum. ubi uide, quia materia excedit uires additionis satis fuit admonuisse.

SYL.

¶ Item uobis. CASVS in tam nota regula nō figuratur nisi naturaliter. ratio autem primi dicti assignatur in text. ibi, ipse enim seruus. ratio autem iussus domini in hæreditate adeunda est, non quia sit actus iuris ciuilis, sed quia non debuit esse in potestate serui facere conditionem domini deteriorē adeundo hæreditatem damnosam.
Not. regulam, q̄ seruus quærit domino non solum ex traditione, sed uerbis etiam. Item, non solum dominium, sed possessionem, quæ tamen est facti. Item, quod seruus adire non potest non præcedente iussu.]
k ¶ Stipulentur. Et ita obligationem domine

no quærit, vt infra per quas perso nob. obl. acquir. circa prin.

Beneficiũ conferiur in inuitũ. a ❡ Ex qualibet. Vt per occupationem, vel specificationem, vel inuentionem, vt sup. de ter. diu. §. feræ. & §. cum quis. & §. thesauros.

b ❡ Inuitis obuenit. Sic. ff. de acquir. rer. dominium etiam inuitis, sic & ff. de ver. obl. seruus vetante argum. cõtra. ff. de do. hoc iure §. non potest. Accurs.

SYL. ❡ Dic q̃ quæri tur inuito, sed non retinetur, quia remittere potest, & ita alias respondet gl. in d. l. seruus vetante, sed aliter respõdetur, & melius: q̃ in uito directe nõ acquiritur, sed per indirectũ sic. Sed quomodo potest quærere inuito, quia ideo quærit seruus, quia eius vox præsumitur vox domini. §. ei vero infra de inuti. stipu. Respond. quod repræsentat seruus dominũ generaliter, non specialiter l. debitor. § seruo. ff. de leg. ij. quia res domini potest legari seruo, & tamen non posset legari domino. nõ potest ergo affectum dominice po estatis impedire dominus. l. nemo potest ff. de leg. i.

† facit ad hoc l. i. in §. i. vbi et gloss. ff. si quis om. cau. test.

tione, vel ex legato, siue ex qualibet [a] alia causa acquirant. Hoc enim vobis ignorantibus, & inuitis [b] obuenit. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil [c] suum habere potest. Sed si [d] hæres institutus sit, non aliàs, nisi vestro iussu, hæreditatem adire potest. Et si vobis iubentibus adierit, [e] vobis hære-

ditas acquiritur, perinde [f] ac si vosipsi hæredes instituti essetis. Et conuenienter .s. vobis legatum per eos acquiritur. [g] Non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque. n. rei possessionem adepti [h] fuerint, id vos possidere videmini. [i] Vnde etiam per eos vsuca-

SYL. ADDITIO. Sol. dic, q̃ inuitis acquiritur ipso iure. sed non incommutabiliter, vt ibi arg. l. inuito. ff. de re. iu Ange.

c ❡ Nihil suum, scilicet ad suam vtilitatem: sed ad domini vtilitatem potest: vt infr. de stip ser. §. sed cũ factum. quæ est cõtra, immo etiam ad suam vtilitatem quandoque, vt si dominus seruo legatum relinquat, vt. C. de nec. seru. quidam. §. i. lo Resp. illud de æquitate, non ratione dicitur, quia in alimẽta erat relictum, vt. C. de leg. l. seruis. & ff. de alimen. & cib. leg. seruos. aliàs autem non tenetur hæres nisi velit.

Seruus an possit habere aliq̃d suum.

SYL. ❡ Melius respondet gloss. in contrario, cuius opinio communiter approbatur, vt per Christoph. hic.]

ADDITIO. Quod facere debet de vrbanitate, si suam grauate nolit opinionem vt ibi not. glos. Ang.

Hæreditas per seruum acquiri non potest, nisi tria concurrant. ❡ Hoc verum secundum ius ciuile: nam iure gentium serui non omnino aliquid habere vetabatur, vt annotauimus, sup. de ijs qui sunt sui. § 1.]

d ❡ Sed si hæres. Not. in heredit. adeunda à seruo tria esse necessaria, quæ sunt, iussus, vt hic, & quòd præcedat, vt ff. de acquir. hær. si quis mihi. §. iussum, & serui voluntas, vt. C. de hæred. instit. cum proponas. In Trebellianica restitutione seruo faciẽda solius domini sufficit voluntas.

❡ Rationem diuersitatis hic assignat Christo.] At in bonotum possessione seruo delata seruũ consentire, & dominum velle, siue ante siue post, oportet, vt ff. ad Treb. seruo inuito. † & rem ratã hab. l. pen. in legato non est opus iussione, cũ emolumentum tantum contineat, vt ff. man. si hæred.

SYL. † Adde l. si legatus. §. si filiosa. eo. tit.

SYL.

* Quasi dicat, hæreditas vero etiam damnum, & ideo requiritur voluntas domini, ne inuitus æri alieno obligetur, & damnum sentiat, argum l. qui in aliena. in prin. ff. de acq hær §. neque. sup. de auct. tut.

e ❡ Adierit, scilicet seruus.

f ❡ Perinde. Quandoque non perinde: vt si filio meo substituam eos, quos hæredes mihi fecerim nam vocantur ex substitutione qui per se, non qui per seruos heredes sunt, vt ff. de vulga. & pupill. substit. l. q. libertus. §. hæc verba. item alibi, vt. ff. de legatis. j. cũ filio. §. ipsi vero. & §. ideo. Accur.

g ❡ Acquiritur siue seruus tantum velit, siue dominus tantum vt ff. de don. cau. mor. l. si. & de adimen. leg. si seruo.

h ❡ Adepti fuerint si iuste, † secũdum quosdam. Vel aliter: quod dic, vt diximus, sup. de ijs qui sunt sui vel alieni iur. §. 1.

i ❡ Videmini etiam ignorãtes, vt ff. de aeq. pos l. 3. §. saluus. †

* Distingue tres casus, aut. n. in peculiarib[9] loquimur, & dubium non est, ignoranti domino acquiri possessionem, & vsucapiendi conditionem, l. 1. §. item acquitimus, ff. de acq. pos. aut in non peculiaribus & si possessio sit iuste a seruo qua sita, idem erit. l. quod seruus eod. titu. cum verisimiliter dominus sit concessurus, vt iuste acquirat. l. non solũ, ff. de pec. aut loquimur in poss. iniusta, & hæc ignoranti non quæreiut d. l. quod seruus, nec enim verisimile est, dominum consensurum. l si procurator de eod. ind Quod ergo hic dicit de possessione iusta intelligẽdum est. iniustam enim quatenus corporalis & facti est sibi tenet, nobis vero nõ acquirit, cum animus noster non adsit. At dominium

† Et hæc tenet Angel. in l. q̃ seruus, ff. de acquir. poss. quod facit, vt lucrum ex vsuris nõ quæratur patri: nec sit fratribus conse rendũ nisi vtatur cautela de qua p̃ eũ hic.

† Idem dr in l. 1. in §. itẽ acquirimus, ff. eo. tit.

nium siue iustum, siue iniustum, nullo modo in persona serui consistere potest, quia iuris est, cuius incapax est seruus, l. quod attinet. de reg. iuris.]

¶ Non tamen inuiti, sicut in dominio. l. 1. §. hæc, quæ de seruis. ff. de acquir. poss.]

a ¶ Vsucapio. in rebus peculiaribus statim: in dominicis, postquam dominus scit, vt ff. pro sol. l. 2. & de vsucap. l. Labeo.

b ¶ Possessio. id est præscriptio, quæ est effectus lõge possessionis, vt ff. de vsuc. l. 3.

† Concor. cũ hoc §. l. si serui, ff. de usuf.

c ¶ De ijs. Tantummodo, vt ff. de do ca. mor. l. vlt. & de adi. le. l. si seruo.

d ¶ Vsumfructum de eo, in quo usum tantummodo habemus, dic, quod ex operis tantum nõ acquirit: quia operæ serui in fructu sunt, ut ff. de usu, & habi. per seruum. Adde glos. 2. supra eodem in princip. & inf. per quas pers. no. obli. acqu. §. per eum.

† aliàs per secuti.

† Vt si eũ nominauerit testator in institutione. l. cũ aliqs, C. d iu. delib.

e ¶ Ex re. expone, ut sup. §. 1.

f ¶ Ad dominum proprietatis: nisi † contemplatione usufructuarij sit institutus, uel aliud sibi datum fuerit: quo casu ex re eius scilicet usufructuarij sibi quæsitum esse uidetur, ut ff. de usufruct. leg. sed & si quid, non tamen usufructuarij iussus sufficit ad adeundam hæreditatem, ut ff. de acquir. hæred. l. aditio. §. præterea. Accur.

ADDITIO. Sed adibit iussu domini, qui fructuario restituet: & si nolit iubere, cogetur, ut not. eo. tit. l. si quis mihi, in prin. & ff. de usuf. leg. si serui.

SYL. g ¶ Quid, i. aliquid.

¶ Idẽ placet. CASVS Figuratio clara est: ideo forma literaliter, cum tradat Imperat. regulam dependentem ex supradictis. Not. quod seruus alienus bon. fide possessus, & liber homo similiter bon. fide possessus: & ille, in quo habemus vsumfructum, paribus passibus ambulant: excepto casu in text. expresso, cetera nota. collige per te, quia pendent ex summario.]

pio,[a] vel longi temporis possessio [b] vobis accidit.

¶ Seruus, in quo habemus vsumfructum, acquirit nobis ex re nostra, & operis suis: ex alijs vero causis acquirit domino proprietatis Aret.

¶ † De ijs autem seruis, in quibus tantummodo [c] vsumfructum [d] habetis, ita placuit: vt quicquid ex re [e] vestra, vel ex operis suis acquirunt, id vobis adijciatur: quod vero extra eas causas † consecuti sunt, id ad dominum proprietatis [f] pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatumve quid [g] ei aut donatum fuerit: non vsufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

¶ Liber homo, & seruus alienus, bona fide possessus, acquirit possessori ex re ipsius, & operibus suis: ex alijs vero causis liber homo acquirit sibi, & seruus domino suo: & non tantum per prædictos acquiritur nobis dominium, sed etiam possessio. [h] d Aretin.

¶ Idem placet [h] & de eo, qui a vobis bona fide possidetur; siue is [i] liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de vsufructuario, idem placet & de bonæ fidei possessore. Itaque quòd extra istas duas causas [k] acquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber [l] est: vel ad dominum, si seruus est.

h ¶ Idem placet. s. quo ad acquisitionẽ, vt statim sequit, nã in alio differt, vt inf. eo. §. versi. sed bonæ fidei.

i ¶ Is liber. hic dic, quod diximus sup. eod. § princ.

k ¶ Extra istas duas causas. veluti si fuerit hæres institutus, vel legatum fuerit ei aliquid, vel donatum.

l ¶ Si liber est, Præter possessionem, que sibi, scilicet libero possessio quæri non potest, cum ipse ab alio possideatur, vt ff. ad l. Iuliam de adul. l. sic eueniet. Itẽ præter vsucapionem, quæ sibi non quæritur sine possessione, vt ff. de acquir. rer. dom. homo liber. § quicquid, de vsucap. l. sine possessione. † Sed in hæreditate per liberum hominem mihi quærenda sex sunt necessaria, quorum si quid defuerit, non quæritur, scilicet ut mei contemplatione instituatur. Item, ut sciat conditionem suam institutus. Item, quod iussu meo adeat. Item quod uolens adeat. Item, q uelit mihi quærere. Item, q bona fide possideam. Bene dico oportet, ut sciat conditionẽ suam, nam ignarus suæ cõditionis nulli acquirit, sibi enim non, ut ff. de acquir. hæred. qui putat. § qui bona fide, & l. 6. §. 1. quia se obligare non uoluit: item possessori non, si non interueniat iussus, ut ff. de acq. hære. si quis mihi bona. §. iussum. Idẽ & si interuenit, ut ff. de acq. hær l. 6. §. Celsus, & §. 1. nam seruili necessitate creditur hoc fecisse, ut ff. de neg. gest. acq. §. si libero. quare non potest acquirere, ut ff. de hæredit. instit. liber homo

Possessio. anẽ possessus non quæritur,

in princ. Si sciat conditionem suam, volens quærere mihi, quærit sibi: sed restituit mihi possessori per cōdictionem sine causa, cuius intuitu fuit institutus: sicut volens quærere possessori, cui⁹ intuitu fuit institutus. † iussu eius adeundo quærit: sed si non eius contemplatione, nihil fit, vt ff. de acq. ter. do. l. liber ho. & l. homo liber. in princ. (i). Itē potest dici, ꝙ ignarus quærit sibi, vt ff. de acquir hær. l. qui putat. §. de eo, cum nō contemplatione possessoris instituatur, vt ff. de acq. hær. l. qui in aliena. in fi. & §. cum autem. †

† l. aditio. in fi. ff. de acq. hær.

† Et i l. cū aliqs, C. d' iu. delib.

[illegible]

(i) Dic secundum Ioā. Fab. ꝙ hoc potest esse verum in quo iussus non interuenit: qa tūc nō videtur sibi velle acquirere in dubio, vt ff. de acquir. hæred. l. qui in aliena. §. 1. sed de hac materia plenius videas hic Ang.

a ¶ Dominus fit, sic Cod. de pact. traditionibus.

b ¶ Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter, vt ff. de acq. poss. l. naturaliter. † Vnde vi ei interdictum Vnde vi sibi datur, vt ff. de vi & vi arma. l. 3. §. vnde vi.

** Alcia. l. 1. nu. 31. ff. de aeq. poss. censet fructuarium ius ipsum vtendi fruēdi ciuiliter & naturaliter quasi possidere. l. vti frui. si vsufr. pet. l. 3. in fin. ff. vnde vi. ideoque & illud vsucapere l. fin. C. de prescript. long tēp. & l. ait prætor. §. item, ff. ex qui. cau. ma. fundum vero ipsum non possidere, sed tantum detinere vt hic, potest tamen latiore sensu dici possidere. vnde dict. l. naturaliter. vtitur verbo videtur, quod denotat improprietatē, nam & detentio improprie, & crassiore Minerua possessionis naturalis appellatione comprehenditur, l. 2. §. quod vulgo. ff pro hær. & l. communi, §. neque com. di.]

† Hæc est cōis opi. licet Ra. ibi cōtra, cui⁹ ēt opinioni inhæret Angel. hic quem videas.

c ¶ † Sed habet, sic. ff. de acq. poss. l. 1. §. per eū, sic est. qui satisdar. cog. l. sciendum. § 2.

† Ista & sequēs gl. nō habent in veteribus codicibus.

Sed bonæ fidei possessor cum vsuceperit seruum: (quia eo modo dominus [a] fit) ex omnibus causis per eum sibi acquirere potest. Fructuarius vero vsucapere non potest: primum, quia non [b] possidet, sed habet [c] ius vtendi fruendi: deinde, quia [d] scit seruum alienum esse. Nō solum autem proprietas per eos seruos, in quibus vsumfructū habetis, vel quos bona fide possidetis, aut per liberam personam, quæ bona fide vobis seruit, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Loquimur autē in vtriusque [e] persona secundum distinctionem, quam [f] proxime exposuimus: id est, si quā possessionem ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

¶ [illegible]

[illegible]

¶ Ex his itaque apparet, [g] per liberos homines, quos neque vestro iuri subiectos habetis, neque bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quibus neque vsumfructum habetis, neque possessionem iustam, nulla ex causa vobis acquiri [h] posse. Et hoc est, quod dicitur, per extraneam personā nihil acquiri posse: excepto eo, quòd per liberam personam (veluti per procuratorem) placet non solū scientibus, sed & ignorantibus vobis acquiri possessionē, [i] secundum Diui Seueri constitutionem: [k] & per [l] hanc possessionem etiam dominium, si dominus fuerit qui tradidit, vel vsuca-

d ¶ Quia scit. Vnde nō vsucapit cum malam fidem habeat, vt sup. de vsuca. in prin.

e ¶ In vtriusque, no. de tribus, vtriusque dici. Vel meli⁹ dic vtriusq; fructuarij, & bo. fid. posses.

f ¶ Prox. vt supra eo. §. de ijs, & §. idē placet.

g ¶ Ex hoc. Appatet. s. arg. a cōtrario sensu sumpto. Nā si tantum per dictos homines acquiritur ergo non per alios, vt ff. de offic. eius cui manda. est iur. l. 1. in princ. & sup. de tut. in princip.

¶ Dic melius, quia exceptio firmat regulā in nō exceptis. l. nam quod liquidæ. ff. de.

SYL.

h ¶ Acquiri. Fallit in tutore, & curat. & similibus personis, vt dicemus inf. de inutili. stipu. §. si quis alij. [illegible] Vide ibi gl. plenam, qui potest pro alio stipulari, & ibi dicam, de quo late per Bartol. & doct. in l. stipulatio ista, §. alteri, & §. si quis insulam ff de verb. oblig. Ang.

i ¶ Possessionem, C. de acq. poss l. 1. & ff. de acq. poss. l. possessio quoque, §. & si possess.

K Constitutionem, quæ est, C. per quas person no acq. l. 1.

¶ Hæc gl. male loquit, quia illa l. non est. Seueri. vnde debuit allegare. l. 1. C. de acq. poss.

l ¶ Per hanc. Ita alias itaque, ꝙ per procuratorem namque solā possessio (cū res inanimata

SYL. Possessio sola non quærit.

pionem, aut longi temporis præscriptionem,[a] dominus non sit.

¶ Epilogando transit ad alias materias cum quodã præambulo. Ar.

¶ Hactenus tantisper admonuisse [b] sufficiat quemadmodũ singulæ res vobis acquirantur.[c] Nam legatoriũ [d] ius, quo & ipso singulæ res vobis acquirũtur: item fideicommissorum: vbi singulæ res vobis relinquuntur, opportunius inferiore loco referemus.[e]

¶ Videamus itaq; nũc, quibus modis per vniuersitatẽ res vobis acquirantur. Si cui ergo hæredes [f] facti sitis, siue cuius bonorũ [g] possessionem petieritis, vel si quẽ arrogaueritis,[h] vel si cuius bona libertatum cõseruandarum causa vobis addicta fuerint,[i] eius res omnes ad vos transeunt. Ac prius de hæreditatibus despiciamus: quarum duplex cõditio est: nam vel ex testamento,[k] vel ab intestato ad vos pertinẽt. Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniẽt; qua in re necessariũ est initiũ de ordinandis testamentis exponere.

¶ De testamentis ordinandis.

¶ Testamentum dicitur a mentis testatione: & triplici forma antiqui testa[menti] sublata, fit hodie in scriptis testam[entum] [illegible] scriptione testatoris, & testiũ: itẽ & sigillo eorũ, vnoq; contextu. Ã. d

mata sit) mihi non quærit. nã & per traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa eadem & per me acquiritur, vt sup. de re. di. §. per traditionem. & sup. eo. in prin. Alij dicũt, vt Azo. per solam possessionem acquiri dñiũ, vt hic, & C. eod. l. 1. Sed ibi non dicit simpliciter, excepta possessione, sed dicit excepta causa possessionis .i. dominio, quod est causa possessionis secunda post vsucapionem, vt ff. de vsuc. l. 3.

a ¶ Præscriptionẽ. Vobis scientibus, vt C. de acquir. pos. l. 1.

b ¶ Hactenus. Admonuisse. supra de re. di. §. singulorum.

c ¶ Acquirantur per vos, & alios vt in tit. isto.

d ¶ Nam legatorum. Rñ. ta. obiect. quæ fieri posset de singularibus acquisitionib⁹ legatorum.

e ¶ Referemus. Vt infra de leg. per totum, ut infra de sing. rebus per fideic. relict. per totum.

f ¶ Hæredes. s. de iu. ciu. vt infra de hæred. instit. vsque ad tit. de bonorum posses.

g ¶ Bonorum. s. de iure præto. vt infra de bonorum posses. per totum tit.

h ¶ Arrogaueritis. inf. de acq. per arro. per totum.

i ¶ Addicta fuerit. Infra de eo cui li. causa bona addi. per totum.

k ¶ Ex testamento. De quibus vsque ad tertium librum dicetur.

De testamentis ordinandis.

¶ Ista rubrica, & sequentes, continuantur per Imp. vt sup. tit. 1. §. fi. dic vt ibi.

ADDITIO. Vel dicas sic, & familiarius. Dictũ est sup. in fi. tit. præcedenti, quod per vniuersitatem res nobis acquiruntur, vt per hæreditatem, & alios modos ibidem positos: verum quia hæreditates quãdoque deferuntur ex testamẽto, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis. Continuatio.

TEstamentũ. ¶ Totus iste titulus diuidit principaliter in tres partes. Nã primo ponit deriuationẽ, siue etymologiã testamenti. Secundo, de testamẽtis in scriptis, tã de iure veteri, quam de iure nouo. Tertio, de testõ nuncupatiuo. Secũda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa quidẽ. Item, secunda pars principalis subdiuiditur. Nam primo recitat ius antiquum, & multiplicẽ ordinationem testamentorũ, & eorũ noĩa cũ eorũ correctione. Secundo, de sigillatione facienda p testes. Tertio, qui testes possũt adhiberi, & qui repelluntur in testamento. Quarto, quod nõ refert, in qua materia testamenti scribatur. Quinto ponit vnum casum, quod de vno testamento possunt fieri plures scripturæ. Secunda ibi, possunt autem. Tertia ibi, Testes autem. Quarta ibi, Nihil autẽ. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc prima, & secunda pars subdiuiduntur in quatuor partes. In prima ponitur etymologia vocabuli. In secunda refert processum antiquitatis, ponendo tria genera testamentorum fuisse olim de iure ciuili, quæ in desuetudinem abierunt. In tertia, qualiter fiebant de iure prætorio, & quid à iure ciuili fuerit additum. In quarta ponit additionem Iustiniani. Secunda ibi, sed nihil. Tertia ibi, postea vero. Quarta ibi, sed his omnibus. Diuisio.

¶ Testamentum. CASVS non figuratur, quia procedit recitando ius antiquũ, & eius correctionem: qui enim hic figurãt casum, potius declarant text. quam quod causam dubitandi, & decidendi assignent. Fuit enim proposita deriuatio vocabuli ex eo, quia necessaria est ad intelligentiam testamenti, vt inquit Iurisconf. in l. 1. ff. de iusti. & iur. Ideo autem recitatur ius antiquum, vt

nihil antiquitatis ignoretur, & quia praestat interpretationem ad noua iura. l. t. ff. de ori gi. iur. Not. etymologiā testamenti: diffinitio autem ponitur in l. t. ff. eo. itē. ꝙ ll. correctae possint allegari, vt cognoscamus in quo sit correctio secuta, sicut, & ratio. l. correcte etiam allegari pōt, glo. in ver. qui cunque. in ca. nouit. de iudic. Item, quod pace otium, bello calamitates quaeruntur l. 1. C. de cadu. toll. in princ. item ibi, ad ius ciuile. no. ꝙ testamētum est de iure ciuili. Itē ibi, in vnā con sonantiā, ꝙ iura iurib. cocor dari debent. Itē, ibi, adhibitis, ꝙ in testō testes debent esse rogati. Itē ibi. Vno contextu, ꝙ testamentum debet vno contextu fieri, & vno contextu in eo testes adhiberi. Item, ꝙ de iure isto requirebatur expressio nois haeredis per manū testatoris vel testiū. Itē ex fine no. ꝙ forma tradita à l. debet seruari. Item no. formam testis in scriptis. Item secundū Ang. ꝙ valet argūm ab etymologia vocabuli: * qd limita multis modis, vt per Ias. in l. 2. §. appellata. ff. si cer. pet. verē in hic allusio est, non etymologia. item, ꝙ l. per nō vsum tollitur. Item, quod numerus septem testiū est de iure praetorio. Item, quod ex duobus contrarijs fit optimum temperamentum.]

* ¶ Adde, ꝙ testandi ius L. xij. tab. est introductum, quae adhuc extat his verbis: vti quisque legassit (i. legauerit) suae rei, ita ius esto, l. verbis, de ver. sig. & inf. ad l. Fal. in prin. ** inter n. antiquissimo soli successioni ab intestato locus erat, indulsit aūt ead lex ex quadā humanitate & per viam dispensationis. l. in tempus de haer. instit. quia secundum naturalem rationē nemo potest disponere de re in casum, quo fit mortuus: nec amplius ipsius te dominus, gl. l. illa. de haer. instit.]

a ¶ Testamentū ex eo appellatur. Ponit etymologiā: vt dr̄ lapis, quasi laedens pedem: & argūm, quasi arguite intentum: & sic mutuū, ꝙ ex meo tuum fit, vt ff si cert. pet. l. 2. §. appellata, & secundū hoc codicillus † potest dici testūn. Diffinitur autem sic: Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod quis post mortē suam fieri voluit, vt ff. e. l. 1 & est addendū, cum institutiōne haeredis, vt inf. de leg. §. an haeredis, quia sine haeredis institutione nullum dicitur testamentū, vt ff. de iu. codi. l. fi. & inf. de fideic. haer. in prin. ¶ Adde, ꝙ haec glo. aliter reprehenditur hic, & in l. 1. ff. eo. quia verbum iusta, tollit difficultatem. l. cum filio, §. fin. ff. de leg. 3.]

* ¶ Adde, quod verbum, iusta, positum in diffinitione testamenti, accipitur pro solenni & perfecta.]

† Hāc diffinitionē testi recitat. glo. in ca. 1. extra de testa. & ibi vide concord.

† Hāc etimol. irridet A. Gel. lib. 6 c. 12. & Vall. li. 6. Eleg. ca. 36. Alciat⁹ tñ defendit li. 4. de ver. sig. & li. 9. Par. c. 21. non. n. etymologia hic traditur, sed allusio.

Lapis vñ dicitur. Argūt vñ dicitur Mutuum. † tñ non est testūn, vt in fin. idē tn. de codi. Ang.

Testamentum a † ex eo appellatur, † quòd testatio mentis sit.

¶ Sed vt b nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est, olim quidem duo genera testamentorum in vsu fuisse, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod Calatis c comitijs appellabant: altero cum in praelium exituri d essent, quod Procinctum e dicebatur.

¶ Accessit f deinde † tertium genus testamentorū, quod dicebatur, per aes g & libram, † quia per † mancipationem, i. imaginariam quandā venditionem h agebatur, quinque testibus, & libripende, i

SYL.

b ¶ Sed vt C. de cadu. toll. l. vnic. § & cum triplici, argu. contra. in eod. tit. §. in pro nō scriptis. Accursius.

¶ Adde sol. secundum Ioan. Fab. & Aretin. quod aut ius antiquum est prolixum, & onerosum: & non debemus legere: aut breue & tale, quod per cognitionē ipsius deuenta mus in cognitionem iuris noui: & bonum est scire. Vel dicas, quod relato iure antiquo per Imperatorem non debemus vlterius quaerere: & ita procedit contrarium: aut non facit mentionem de iure antiquo: & possumus videre.

ADDITIO. Sed dic, quòd licitum est scire & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, non ad decisionem, l. 1. in prin. C. de latina liber. tollen.

† De his trib. generib. testōrum lege Aul. Gel. li. 15. c. 27.

† Aliās quod.

† Aliās emancipationem.

c ¶ Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuentibus: calos. n. bonum interpretatur: comitia sunt cōuentus. Vel a calo, quod est voco: quia vocatio per sonatum fiebat: vnde calendae dictae sunt. Accursius.

Calos. Calendae. Comitia.

* ¶ Calata comitia quae essent, docet Aul. Gel. lib. xv. c. xxvij. * vbi vide de his tribus generibus testamentorum.]

d ¶ Exituri e. lent de domibus.

e ¶ Procinctum. Eo forte, quod succincte fiebat. & in his duobus testamentis haeres erat, vt inf. eo. §. sed neque.

* ¶ Adde, quod sic dicebatur, quia fiebat a milite iam procincto, nā apud antiquos pugnaturi togis se praecinxisse dicuntur, vt essent ad praeliū expeditiores: quod Festus scriptum reliquit, & aperte ostendit Plu. in Coriolano. Vnde in procinctu versari dr̄ apud Vlp. l. 1. de bon. poss. ex test. milit. qui eo loci est, vbi iam castra hostium sunt in propinquo, & ad praelium accincta instructaque.]

f ¶ Accessit. Similiter de iure ciui.

g ¶ Per aes & libram. Proprium nomē testi.

SYL.

* ¶ Vide Aul. Gel. d. c. xxvij. & Bu. tam in 2. lib. de Asse, quam in Annot. ad Pand. l. 2. de orig. iur. vbi agit de mancipatione.

h ¶ Venditionem. Sic supra quib. mod. ius pat. pote. sol. § praeterea.

i ¶ Libripende. Id est aestimatore, qui libripen.

Libripens quis dr̄.

libripendebat, vel æstimabat familiam vno nummo, deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis.
¶ Adde, quod nõ manumittebatur, sed vendebatur familia æstimata hæredi futuro: vel si habeat filios, illi emancipabantur antiquo iure, vt declarat hic Iason.]

gatum quandoque inuenitur.
h ¶ Ad ius ci. quia ius ciuile inuenit.
i ¶ Postea. s. de media iurisprudentia.
k ¶ Honorario. i. prætorio, vt sup. de iu. natu. §. prætorum.

ciuibus Romanis a puberibus [b] præsentibus, & eo, qui familiæ [c] emptor [d] dicebatur.

¶ Sed illa quidem priora duo genera testamentorum, ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt: quod vero per æs, & libram [e] fiebat, licet diutius permanserit, attamen partim [f] & hoc in vsu esse desijt.

¶ † Sed prædicta [g] quidem nomina testamentorum ad ius [h] ciuile referebantur. Postea [i] vero ex edicto Prætoris forma alia faciendorum testamentorum introducta est. Iure enim Honorario [k] nulla † mancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant: cum iure ciuili signa testium non essent necessaria.

¶ Sed cum paulatim tam ex vsu hominum, quam ex constitutionum emendationibus, cœpit in vnam consonantiam ius ciuile, & Prætorium iungi, constitutum est, vt vno eodemque tẽpore (quod ius ciuile quodammodo [l] exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione [m] † & testium (quod ex constitutionibus [n] inuentum est) & (ex edicto Prætoris) signacula testamentis imponerentur: ita vt hoc ius tripartitum esse videatur, † & testes quidem, & eorũ præsentia, vno contextu [o] testamenti celebrandi gratia, a iure ciuili descendant: subscriptiones autem testatoris [p] & testium, [q] ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibentur signacula autem & testium numerus, ex edicto Prætoris.

¶ Sed his omnibus a nostra constitutione

** ¶ Adde, quòd ** libripens dicitur ponderator a libra, & pendendo: & olim in omnibus alienationibus interueniebat libripẽs. siquidem prisci ære graui. & rudi vsi sũt: neque numerabant, sed pretium appendebant: fiebatque omnis alienatio sub imagine venditionis. Proinde, & futurus hæres, qui familiæ, id est hæreditatis emptor dicebatur, fingebat se emere, & aliquid æris loco pretij dabat.]

† aliàs &.

a ¶ Ciuib. Romanis. i. liberis hominibus, ut supra de libe. §. fin.

† aliàs emancipatio.

b ¶ Puberibus sup. quib. mod. tu. fi. in princip.
c ¶ Familiæ. i. hæreditatis, vt ff. de verb. sig. pronunciatio. §. familiæ.
d ¶ Emptor. qui erat loco hæredis, vt inf. §. sed neque.
e ¶ Libram. Scilicet adæquatam, id est æstimatam rem: & dicitur libra hæreditas, quia sicut libra diuiditur in duodecim vncias, ita hæreditas. vt infra de hær. instit. §. hæreditas. vnde dicitur adæquata libra, id est hæreditas æstimata.
f ¶ Partim. quia numerus testiũ remansit.
g ¶ Sed prædicta. Alias præfata, & ita allegatum quandoque inuenitur.

l ¶ Quodammodo. Quia cõputato libripende, & emptore 7. erant.
¶ Adde, quòd hæc glo. communiter reprehenditur, quòd emptor non erat in numero testium, §. sed neque. infra eod. Item nec iure antiquo septẽ erant, quia nũc a Prætore inuentum est, vt hic dicitur, ibi. & testium numerus ex edicto prætoris.]
** Huic loco conuenit, quod ex Liuio tradit Prisc. lib. 8. quod impubes libripens esse non poterat. nam nec testis esse potest, §. testes, inf. eod. glos. l. 3. §. leges, ff. de testi.

† Idem dr̃ in c. cum esses, extra eo. tit.

† aliàs subscriptio.

† alias vt.

m ¶ Et subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit, vt ff. eod. l. penul. & antepenult.
n ¶ Constitutionibus. Vt C. de testamen. hac consultissima.
o ¶ Vno contextu. i. nullo actu interposito, nisi necessario naturæ, vt ff. eo. hæredes, in fi. & C. eo. cum antiquitas. Accur.

Vno contextu quid dicatur, quid fieri.

ADDITIO. Propter quem si aliqui recedãt, ante quam loco ipsorum alij subrogẽtur, potest aliquid fieri, si immineret periculum vitæ testatoris, aliàs non.
p ¶ Testatoris, potest, vt C. eo. iubemus.
q ¶ Testium. Si non potest testator scribere, Sed hodie indistinctè per alium scribere

P 2 potest

potest nomen hæredis, vt In Auth. vt sponsa larg. §. quia vero. coll. 9.

a ¶ Tenorem. Est autem tenor: si potest scribere, faciat: aliàs dicet coram testibus: & scribetur per alium, vel per aliquos de eis, alias non valet, immo falsi pœna tabellio tenetur? vt C. eod. iubemus. in fi. Accur.

ADDITIO.

Quod est verum: quando solennitas non fuit obseruata, nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta, vt si librarius, ff. de regul. iur. Ang.

** Adde, quòd est periculosū facere huiusmodi testamēta in scriptis, quia si moreretur vnus ex testib⁹ ante aperturam, qui nō posset recognoscere suam subscriptionem & signum, non valeret, vt no. Bart. in l. 2. in princ. ff. quemad. testa aper. verum ad euitandum hoc periculum, adhibeas cautelas quas tradit Bart. Cæpol. caut. 88.]

propter testamētorum synceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris, vel testium, nomen hæredis exprimatur, & omnia secundum illius constitutionis tenorem [a] procedant.

¶ Vnico etiam annulo, & alieno, potest ab omnibus testibus testamentum signari. hoc dicit.

¶ Possunt † autem omnes testes, & vno annulo [b] signare testamentum [c] † Quid enim si septem annuli vna sculptura fuerint, secūdum quod Papiniano visū [d] est? Sed & alieno quoque annulo licet signare testamentum.

¶ In testamēto potest esse testis quilibet, qui potest hæres institui, exceptis hic enumeratis. Angel.

¶ Testes autē adhiberi possunt ij, cum quibus testamenti [e] factio est. Sed neque mulier, [f]

† Concor. cū hoc §. cap. post cessionem in glo. 1. post pri. ibi, & alieno annulo. ext. de prob.

SYL.

¶ Possunt. CASVS. Quæsitum fuit, an vno annulo totum testamentū signari posset à testib. & videbatur dicendum, q non cum signacula facta sint: vt difficilius falsificari possit, inuenta enim est ad hoc tanta iuris solennitas in testamēto. l. si. & ibi not. C. eod. Tamen deciditur contrarium: assignat autem Imperator rationem a possibili, ex quo possibile est annulos vnicam, & eandem habere imaginem, quo casu liceret ita liceat vnico vti. Sed tunc quæsitum est, an alieno annulo signari possit: & dubium faciebat q alias videtur proprium signum apponendum, cap. inter dilectos de fide instrum. l. decernimus. C. de aquædu. lib. 11. cuius cōtrarium deciditur, quia satis est hoc attestari & recognosci à teste, vt infra dicetur. Not. quod testamentum ab omnibus testibus, vel pluribus ex eis potest vno annulo signari. Item, quod si sint septem annuli vna sculptura, valet sigillatio. Item, quod valet argumentum a possibili. Item, q alieno annulo signari potest testamentum.]

b ¶ Annulo, scilicet habente characteres: qui signatorius dicitur, & sic est in eo sigillum, non autem alio signo, vt ff. eod. ad testium, §. signum, & de verb. sign. l. signatorius.

Adde, quod signans alieno annulo, seu sigillo debet in eius subscriptione id dicere. Specul. de prob. §. videndum. versic. & not. quod & Ang. hic tradidit.

c ¶ Testamentum, vel etiam linteum, scilicet quo inuolutū est testamentum, vt ff. eodem. ad testium, §. fin.

d ¶ Visum est. Hac ratione & cum tribus vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamētum. argum. inf. man. §. is qui exequitur.

¶ Alij dicunt tantum cum septem, vel vno debere signari.

¶ Adde, quod hæc vlt. opin. est falsa ex argumento Papiniani: quia in septē signis possēt esse tres eiusdem imaginis & tamen valeret testamentum. eodem modo si sunt plures annuli arguendo. vt arguit Imperator hic.

† Aliàs quid enim si septē annuli vna sculptura fuerint? secundū quod (vt Papin. visum est) & alieno quoque, &c.

SYL.

¶ Testes autem. CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam in hac materia: dubium tamen faciebat, quia edictum de testibus est prohibitoriū certarum personarum. l. 1. ff. de testi. ideo quicunque non prohibebantur, videbātur admitti. Rñ tñ Imp. prout in tex. rōnes autē videbūtur sigillatim in glos. Not. q ille pōt esse testis in testō, qui pōt hæres institui. Item, q mulier nō potest esse testis in testō propter sexus fragilitatem, Item impubes propter imbecillitatem ætatis: seruus, quia testamētum est iuris ciuilis. de quo iure ipse pro nihilo habetur: furiosus, quia non est mentis cōpos: mutus, quia non potest exprimere mente conceptū: surdus, quia nō potest audire nomen hæredis: is, cui bonis est interdictum, quia similis est furioso. Item infamis. ex l. prohibitione.]

SYL.

e ¶ Testamenti factio. Passiue accipe hic: vt bona sit exceptio, s. neque mulier, &c.

¶ Adde secundum Io. Fab. & bene, quod hic Imper. non procedit excipiendo, sed addendo per illa verba, sed neque.]

SYL.

¶ Aliàs etiam accipitur actiue, vt inf. de hæred. qual. & diffe. § testamenti.

Mulier vbique testificari pōt præterquam in testis.

f ¶ Neque mulier. in alijs autē casibus omnibus recipitur: præterquam in testamentis, vt ff. eo. qui testamento, §. mulier.

SYL.

¶ Adde hoc verum, nisi sit testamentū inter

libe-

liberos, vel militis, gl. in Auth. quod sine C. eo. Item in testamento ad pias causas, vt est communis opin. in l. 1. C. de sacrosan. eccl.]

¶ Ratio est, vt C. de fideicomm. l. fin. & est timor falsitatis.

SYL. ¶ Adde hoc esse propter fragilitatē sexus, secundum glos. in dict. §. mulier.

Hermaphroditus an in testō possit esse testis. ¶ Quid de hermaphrodito? Respon. si præualet in masculino sexu, recipitur, vt ff. de statu homi num. quæritur. & de testi. l. repetundarū. §. 1.

Testificamur de ijs quę uidimus in pueritia. † Quod ē verum de eo quod vidit proximus pubertati, secus si proximus infantiæ. Ioan. Fab. & Ang.

neque impubes, [a] neque seruus, neque [b] furiosus, neque [c] mutus, neque surdus, neque is, cui bonis interdictū [d] est: neque ij, quos leges iubent improbos intestabilesque [e] esse: possunt in numerum testium adhiberi.

¶ Seruus communi opinione reputatus liber, potest in testamento esse testis. Arg.

¶ Sed cūm aliquis ex testibus testamēti quidem faciendi tempore liber [f] existimabatur, postea autem seruus apparuit: tam Diuus Adrianus † Catonio Vero, quā postea Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, subuenire

a ¶ Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Respō. alias, id est præterquam in testamento, posset † testificari: sicut & seruus, vt ff. de verb. sig. l. notionem. §. instrumentorum, & C. de hæret. & manich. quoniam, in fin. sed hic non, quia faciunt ad substantiā testamenti, vt hic dicitur.

SYL. ¶ Adde hoc verum, si proximus est pubertati, alias secus, secundum doct. hic, argu. l. excipiuntur, ff. ad Sylla. * de quo vide Dec. in l. 2. §. impuberes. ff. de re. iu.]

** Adde ad id, quod dicitur in tex. de seruo, quod ait Geta apud Teren. in Phorm. seruū hominem orare leges non sinunt, nec testimonij dictio est.

b ¶ Neque furiosus. Nisi habeat dilucida interualla, vt ff. eodem. qui testamento, §. nec furiosus.

SYL. ¶ Adde, & quod tēpore actus gesti & examinationis factæ non esset in furore, alias secus. l. 1. & ibi no. C. eod.]

c ¶ Neque mutus. Qui nihil loqui, vel audire potest, vt inf. quibus non est permissa. te. §. item surdus.

ADDITIO. Etiam si talem morbū habeat à casu, & sit literatus: quamuis tunc possit testari secundum Ioan. Fab. hic.

d ¶ Interdictum est. Vel à lege, vt quia cōmisit: in legem Iuliam maiestatis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fin. Vel à iudice, vt ff. eod. is cui. in fin. 1. respon.

e ¶ Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus, vel mulieribra passus. vt ff. eo. is cui. §. fin. & l. cum lege, & ff. de testibus ob carmen. in princ.

SYL. ¶ Adde hoc verum, quando notorie erat infamis, alias secus, secundum glo. in l. cum lege in fin. ff. eod.]

SYL. * ¶ Adde, qđ intestabilis dicitur, qui nec testis adhiberi, nec testamentū facere, nec ex testamento aliquid consequi potest, cuique alius testimonium dicere prohibetur, d. l. is cui. l. cum lege. ff. eod.]

¶ Sed cum aliquis. CASVS. Quærebatur, an seruus communiter pro libero habitus, posset adhiberi in testem, & dubium faciebat, quia seruus prohibetur esse testis, vt supra dicitur proximo §. & ipsa veritas opinioni præualere solet, §. si quis rem suam, infr. de lega. cuius cōtrarium respondetur, quia cum tunc communiter liber reputaretur ab omnib. nec aliquis eidē status q. mouisset, sed esset in quasi possessione libertatis, non est quod imputetur ipsi testatori. Not. ergo, quod non sufficit probare ad inualidandum testamentum, q aliquis ex testibus esset seruus, sed necesse est dicere, quod ita cōmuniter reputabatur: ita Bart. in l. ad testium, §. conditionem, ff. de testa. quamuis contrarium magis communiter teneant ibi doct. item, q debet reputari liber omniū consensu: intellige eū cognoscentium, nō aliorū: facit gl. in ver. subtilitatē. in l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod inter. Itē, q debet probari cōis opin. hominū tēpore signati testamenti, non aliter. Itē, quod communis opin. quandoque præualet veritati. Item, quod communis error facit ius.

† Rescriptum hoc Adriani extat l. 1. C. eod.

f ¶ Libertate. scilicet putatiua.

SYL. ¶ Adde, q glos. rectius hoc loco ponitur, & ita habetur in vetustis codicibus. nam inepte super ver. liberalitate, quasi Accur. fuerit tam hebetis iudicij, vt ibi legendum censuerit libertate, non enim illic legi debet, libertate, sed liberalitate: quia hoc intendit imp. quod licet de rigore testamentū, in quo seruus esse testis adhibitus, non subsisteret tamen hi principes rescripserunt, se ex benignitate subuenire testamento propter communem errorem.

Opinio præfertur veritati. ¶ Et sic valet plus quod est in opinione, quam quod est in veritate, sic ff. de legat. 1. l. 4. in princip. Argum. contra infr. de leg. §. si quis rem suam.

SYL. ¶ Adde, quod sol. est, quia ibi opinio erat vnius tantum, quo casu plus operatur veritas: hic vero omniū sic, etiā præfertur cōis error veritati, qsi teip. interest, prout in casu tex. nostri propter conseruationem testamēti, l. vel negare. ff. quemad. testa. aper. & pp validitatē actus, vel euitationē dāni. l. 3. ad

macedo. alias enim magis attenditur veritas, l. fi. ff. de hæred. instit.

ADDITIO Dic, quòd aut veritas patens est: & attenditur: aut occulta, & tunc non. vel dic, quod aut attendendo opinionem fauor ampliatur: & attenditur, vt hic & ibi: aut non, & tūc non. dic vt ibi Ioan. Fab.

a ¶ Signaretur. Quidam hoc intelligūt generaliter verum, vt siue ostendatur testamentum in scriptis conditum, siue nuncupatiuum, debeat ei credi: siue fuerint testes esse, siue non: & sic se habet consuetudo, vt argum. C. de edi. diui adri. tollen. l. fin. & C. de donat. l. in donationibus, & arbitri. tute. l. fin. Nos contra, scilicet in nuncupatiuo de iure, & quod hic dicitur, in testamento condito in scriptis loquitur.

† alias haberetur.

† Alias liberorum loco fuerit.

† alias moueret.

† Hic §. sumptus est ad verbum ex l. pater. ff. de testi.

SYL.

quia tūc scriptura probabit absque eo, quod testes producantur. Angelus.

b ¶ Omnium consensu. Not. errorē prodesse, vt ff. de sup. le. l. 3. in fi. & C. de lat. lib. tol. l. 1. §. sed & si quis. & ff. de offic. præt. Bartolus.

Error cōmunis facit ius.

se ex sua liberalitate testamento, vt sic † habeatur firmum, ac si, vt oportebat, factum esset: cum eo tēpore, quo testamentum signaretur, a omnium consensu, b hic testis † liberi loco fuerit, neque quisquam esset, qui ei quęstionem status moueret. †

¶ Potest in vno, & eodem testamento esse testis pater cum filijs, & fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si proprium, vel domesticum. Arec.

¶ Pater, † nec non is, qui in potestate eius est: itē duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, vtique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno c negotio haberi.

¶ In testibus autem non debet esse is, qui in potestate testatoris est. † Sed si filiusfamilias de castrēsi peculio post missionem d faciat testamentum, nec pater eius rectè adhibetur testis, nec is, qui in potestate eiusdem patris est. reprobatum est enim in ea e re domesticum testimonium.

¶ Pater. CASVS. Quærebatur, an in eodem testamento pater & filius, vel duo fratres, adhiberi possent testes, dubium faciebat, quia suspectum videbatur testimonium plurīū, & aliqualiter periculosum, quod euitant ll. in testamenti confectione, l. fin. C. eodem. quo non obstante deciditur contrarium: & assignat tex. rationem, quæ est eadem cum dicto: vnde potes dicere rationē esse: quia cū nihil eorū interfit, & testamentum fit extranei, non est in consideratione talis suspicio, cum vocentur a testatore, quamuis enim inter se sint domestici, nō sunt domestici testatoris, vel hæredis. Not. summarium. Item, quod ex vna domo plures vni negotio rectè adhibentur in testes. Item, quod ratio eadem cum dicto tolerat. Item, quòd filius non est idoneus testis in testamento patris, nec pater in testamento filij testantis extra castra, nec frater in testamento fratris. Item, quod domesticum testimonium reprobatur in testamentis.]

SYL.

¶ Adde hoc verum in testamento in scriptis redacto per publicum tabellionē: alias enim quamuis esset in scriptis, omnino deberent recognosci signa. ita hanc glo. intelligit Bar. in l. 1. C. eod.]

¶ In nuncupatiuo enim si proferatur, non debet ei credi sine testibus. cum in eis consistat tantum substantia testamenti.

¶ Adde, quod glo. communiter reprobatur in l. hæredes palam. in prin. ff. eod.]

¶ Ipsum tamen valet, licet probatio deficiat. (i) vt ff de test. tut. l. duo. Quid si seruus factus est, vel infamis, & velit recognoscere sigillum suum? Respon. non admittitur. vt ff. de Carb. edi. l. Carbonianum. §. duę autem sunt causæ.

SYL.

¶ Adde, quod hæc gloss. communiter reprehenditur: quia quando testis adhibetur ad solennitatem, conditio eius inspicitur tempore quo adhibetur, secundum doct. in l. 1. C. eodem.]

ADDITIO (i) Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars confiteatur testamentū sic fuisse factum: aut testes deponāt ante, quam ipsorum defectus appareant;

c ¶ Alieno. aliud si in suo, vt inf. prox. §. & ff. de testibus. testis.

d ¶ Post missionem. id est remissionem: aliud si ante, vt ff. eod. qui testamento. §. per contrarium.

ADDITIO. Et est ratio secundū gl. ibi, quia tunc testes nec rogati, neque ad solennizandum actum exiguntur, quamuis duo requirantur ad probandum veritatē. Ang.

e ¶ In ea re. idem & in alijs, † vt C. de testibus, l. 2. (i) Sed quis est domesticus? Respon. colonus, & asscriptitius, vel similes, vt C. de ijs qui ad eccl. confu. l. fin. §. sane enim si seruus. & C. de quæst. l. pridem. Item vxor marito, & econtra, vt supra de vsu & habita. hē

† Sic M. T. titul. 4. Rhetor.

Domesticus quis dicatur.

¶ Hæres, filius, pater, aut frater hæredis prohibentur esse testes in testamento sublata iuris antiqui dispositione. hoc dicit.

¶ Sed neque heres scriptus: neque is, [a] qui in potestate eius est: neque pater eius, qui in potestate eum habet: neque fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi [b] possunt: quia hoc totũ negotiũ, quod agitur testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem & hæredem agi. [c] Licet † autem totum ius tale conturbatum [d] fuerat, & veteres quidem familiæ [e] emptorem, & eos, qui per potestatem ei coniuncti fuerant, a testamentarijs testimonijs repellebant: hæredi [f] autẽ, & ijs, qui per potestatem ei coniuncti fuerãt concedebant testimonia in testamentis præstare, licet ij, qui id permittebant, hoc iure minime abuti [g] eos debere suadebant: nos tamen eandem obseruationem corrigentes, & quod ab illis suasum est, in legis ne-

† Intellige istud verũ, si sint seruitores cõmẽsales vt quia viuãt expẽsis domini, alias cõtra, nisi habuissẽt licẽtiã sine spe reuertẽdi tẽpus. n. productionis & depositionis ĩspiciꝰ sm̃ Ioan. Fab. hic.

ir. Item † ferulentes, siue dapiferi, vt ff. de pœnis. l. respiciendum, §. furta.

¶ Adde meliorem glo. in cap. in literis. de testi. (vbi doct. maxime mod. tractant, an, & qñ domesticus possit pro domestico testificari) & in summa. 3. quæst. 5. ꝙ illi dicuntur domestici, quibus ratione patriæ, vel dominicæ potestatis ĩperari potest: & omnes qui in domo habitant.

¶ Adde, ꝙ de cõsuetudine colonus admittitur pro domino, sed minor fides ei adhibetur. Nell. in tracta. de testi. ver. Domestici. quod suppsit a Spe titu. de teste. §. 1. col. 2.

ADDITIO. (i) Tu dic, ꝙ filius qñ nihil sibi quærit, potest pro patre testificari, secũdum Ioa. Fab. idem econtra in eo negotio, ex quo nec patri, nec filio resultat commodum, vel interesse, & quid de matre, & fratribus, vide Ang. hic.

* ¶ Domesticum testimonium hic accipiendum esse non tam ex sanguinis coniunctione, quam ex ea vnione, quæ per potestatem contingit, docet hic Theophilus his verbis.

τὴν δὲ οἰκειακὴν μαρτυρίαν οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ὑπεξουσιότητος λαμβάνομεν.

Vnde colligitur filium emancipatum testẽ adhiberi posse testamento patris, & versa vice patrem filij emancipati testamento, nam & magis agitur de hæredis, quam ipsius testatoris causa.]

SYL. ¶ Sed neque CASVS non figuratur, quia ponitur iuris antiqui correctio. ex ratione assignata per Imper. quia cum totum negotium agatur hodie inter hæredes, & testatores, domesticum testimoniũ repellitur. Not. quod hæres non potest esse testis, in testamẽto: & sic ꝙ quis in causa propria testificari prohibetur: & eadem ratione nec pater: quia cum ei acquiratur, agitur de eius cõmodo: & eadem ratione frater, quia cum talia bona patri quærantur, per consequens quærantur postea etiam filio. Item not. ꝙ ll. correctæ non sunt scribendæ in libro ll. Item, ꝙ principale negotium testandi agitur inter hæredem & testantem.]

SYL a ¶ Neque is. no. ꝙ his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem.

b ¶ Adhiberi. Quia eorũ negotium est: cũ & lucrum & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit l. 1. §. in propria. (i) & vere eorum, quia &c.

¶ Adde, quod militat etiam ratio præsumptæ affectionis, quæ non cessat cessante commodo patris & ideo in ijs, in quibus hodie nihil q̃ritur, patri omnino repelleretur, vt per Aretin. hic.]

SYL. ADDITIO. (i) Monachi tamen in monasterio possunt esse testes cap insuper, extra de testibus. Idem in hominibus vniuersitatis, pro ipsa vniuersitate, vel castro in negotijs, ex quibus non resultat commodum in particulari, sed in communi Ang.

c ¶ Agi. Caute ponit, agi, est sit generalissimum, vt ff. de verb. sign. l. labeo. 2. in princ. & l. verba. habet enim se ad eius testandi, & contractus.

d ¶ Conturbatum. Nam olim hæres. duobus primis generibus testamentorum poterat esse testis: in tertio vero, ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis: & sic erat turbatio iurium: & ad eius similitudinem vetus hæres hodie testis non erit, vt sequitur.

e ¶ Familiæ emptorem, dicitur ille, quiconstituebatur hæres per æs & libram.

f ¶ Hæredi. qui erat ex primis duobus generibus testamentorum.

g ¶ Abuti sic, C. de cadu. tollen. l. 1. §. 1. & ff. si fam. fur. fe. d. l. fin. & sup. quibus ex causis ma. non ll. §. 1. Accur.

¶ Legatarijs. CASVS Dubitatum fuit: an legatarij & fideicommissarij, recte adhiberentur testes in testamento, & ratio erat

cessitatem transferentes, ad imitationem pristini familiæ emptoris, merito nec hæredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque alijs p̃sonis, quæ ei (vt dictũ est) coniunctæ sunt, licentiam concedimus, sibi quodammodo testimonia p̃stare: ideoq; nec eiusmodi veteres constõnes nr̃o Codici inseri permisimus.

¶ Legatarij, & fideicommissarij, & eorum coniuncti, testes adhiberi possunt. h.d.

¶ Legatarijs[a] autem, & fideicommissarijs, quia nõ iuris[b] successores sunt, & alijs personis eis coniunctis, testimonium † non denegamus: immo in quadam nostra constitutione[c] & hoc specialiter eis cõcessimus. Et multo magis ijs, qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate,[d] huiusmodi licentiam damus.[e]

in promptu, quod non, propter eorum commodum: quia inualidato testamento corrũpuntur legata. l. 1. §. 1. ff. de leg. 3. quo nõ obstante deciditur contrarium, ex eo, quia cõmodum eorum est in consequentiam, non principaliter, cũ totum negotium cum hærede agi credatur, supra proxi. §. Not. quòd valet legatum factum testi. adhibito in testamento: & quod legatarius est idoneus testis, quãuis de eius cõmodo agatur. Item & fideicommissarius particularis: secus vniuersalis, quia est loco hæredis.

tur quasi in re sua, fauore testamenti & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est, vt Cod. de lega. eum quæstio. in fi. & erit bonum argumentum supra dictum. Sed argumentum contra est. C. de testibus. quoniam. in fi. Sed respondeo: finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue ergo, an lucrũ redeat ad eum sociũ, vt tũc nõ admittatur, aliàs sic, vt ff. quãdo appel. sit. l. 1. §. in propria.

Adde, quod communis solut. est, quia nõ interrogatur directo super legato, sed in cõsequentiam, secundum gloss. in d. l. omnibus, quæ communiter approbatur.]

†Sic ẽt clericꝰ p̃t ferre testimoniũ in cã suę ecclesię vt in c. nuriꝰ, ext. de testi. vbi vide gl. vnicã de illa materia. SYL.

a ¶Legatarijs. Discrepant hi iure veteri a fideicom. vt inf. de fideicomm. hære. §. præterea, sed hodie non: vt inf. de le. §. sed non vsque, † quidam. §. hunc intelligunt: quando legatum fuit repertum a succedentibus ab intestato, vt tunc non videatur ferre testimonium in testamento iure, quia iuris successor est, qui in quota parte hęres institutus est.

† Hoc qđ sequit᷑ vsq. ad fin. glo. reperitur ĩ vetustis codicibus. SYL.

b ¶ Non iuris sed rei, & sine onere, vt ff. mand. si hæreditatem.

¶Adde, quòd debet intelligi iuris scilicet vniuersalis, quia legatarius est successor iuris particularis. l. id tempus, ff. de vsucap.

ADDITIO Et per hoc patet secus esse in fideicõmissario vniuersali, quia habetur loco hæredis, §. restituta. inf. de fideicom. hær. Ioan. Fab.

c ¶Constitutione. Græca: vel dic de illa, quę est ff. eodem. l. qui testamento. in princ. quæ est Iustiniani per approbationem, vt C. de vete. iure enucle. l. 1. §. sed neque. versic. omnia enim. prima verior.

d ¶In potestate. Item tabellioni, vt ff. eod. l. Domitius.

¶Declara hanc gl. vt per Ioan. de Pla. hic.]

SYL.

e ¶Damus. C. de testibus, l. omnibus, contra. Solut. hic agitur de viribus testamenti inter hæredem, & alium agentem contra testamentum: aliàs coniunctus coniuncto nõ ferret testimonium, & minus vnus legatarius alij. Et secundum hoc falso hic sumitur argumentum, quod socius in causa socij admittatur in testimoniũ. Vel dic hoc speciale, † vt coniunctus pro coniuncto admitta-

† Istã ap-p̃bat Bar. ĩ l. q testã. ff. eod. & idẽ hic Angel. & Placen.

Adde Lanfran. de Oria. in cap. quoniam contra ver. testium nu. 118. extra de prob. & Soc. in l. si quis ita. ff. de reb. dub. & Io. Dilec de arte testam. tit. de test. caut. 9.

¶Nihil. CASVS Quæsitum est, an in qualibet materia testamentum scribi posset: & videbatur quòd non, sed quod deberet scribi in chartis, vel membranis, tanquã quod commune sit, ex insolitis enim fraus præsumitur, de qua valde timetur in testamento: cuius contrarium deciditur, ex eo, quia in testamentis ipsis voluntas quomodocunque cum debitis solennitatibus expressa est satis. SYL.

Item fuit dubitatũ, an plura exempla fieri possent testamentorum: & videbatur dicendum quod non, propter ambiguitatem: & quia vnicum faciendum est testamentũ, non plura, cuius cõtrarium deciditur, quia cum sit quid intellectuale testamentum, & si fiant mille exempla, semper vnum est. Not. testamentum in qualibet materia scribi posse. Item, quòd de vno eodemque testamento plures scripturæ confici possunt: quia semper intellectualiter erit testamentum. Item, quod pluralitas scripturarum non facit præsumi pluralitatem factorum.

Item, quod quandoque est necessarium confici plures scripturas. Item, quòd in multis est periculum homini. Item, quòd innumerabile dicitur, quod difficile numeratur.]

a ¶ In

¶ Testamentum potest in qualibet materia scribi, & in pluribus codicibus. Accursius.

¶ Nihil autem interest, testamentum in tabulis an in chartis, [a] membranisve, vel in alia materia fiat.

¶ Sed & vnum [b] testamentum pluribus codicibus conficere quis potest, secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, quod [c] interdum etiam necessarium est, veluti si quis nauigaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationem velit, vel propter aliàs innumerabiles causas, quæ humanis necessitatibus imminent. [d]

¶ Iure testatur etiam quis sine scriptis, declarata voluntate coram septem testibus. h.d.

¶ Sed † hæc quidem de testamentis, quæ † in scriptis conficiuntur, sufficiunt. Si quis autem sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testamentum, septem testibus [e] adhibitis, [f] & sua voluntate coram [g] eis nuncupata, [h] sciat hoc perfectissimum testamentũ iure ciuili firmumq. constitutum.

¶ De militari testamento.

¶ Voluntas militis in expeditione existe-

¶ Adde l. a ¶ In chartis. sic sup. de rerum diuisione. §. literæ. † Accur.

chartæ, in ptinc. ff. de bo. pos. se. cũ tab. ADDITIO. Et dic in chartis etiam ratio: secus tamen in aliis instrumentis.

b ¶ Et vnum sic. ff. eo. l. vnum.

c ¶ Quod. s. vt pluribus fiat codicibus.

d ¶ Imminēt. Sic in auth. de cõsang. & vter. fra. §. quia vero. coll 6. † Sed nũquid ex his exemplis probatur? Respon. nõ, sine authẽtico, vt in authent. vt spon. lar. §. & hoc insuper coll. 9 & ff. de fide inst. l. quicũque, & ff. de bo. possess. secũdũ tab. l. 1. § sed & si vnũ, sed hic ambo sũt pricipalia.

¶ Adde pul crũ tex. in l. vlt. C. de præscr. 30. ann.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc opi. communiter tenetur, non enim ita disposuit hic testator, vt in l. 1. §. si quis in duobus. ff. de bon. possess. secundum tabul.

SYL. ¶ Sed hæc quidem. CASVS non figuratur, quia datur regula, & modus condendi testamentum nuncupatiuum. No. duplicem speciem testamentorum, in scriptis, & nuncupatiuum. Item quod in eo requiruntur septem testes. Item quod debent esse in præsentia testatoris. Item, quod testamentum nũcupatiuum totum est de iure ciuili, nec participat cum iure prætorio.

Testiũ numerus, q̃ in testamẽtis est adhibẽdus. e ¶ Sed hæc. Septem testibus, quandoque nullus vocatur, vt si miles moriatur in bello vt no. C. de mil. testam l. milites. quandoque vnus, vt Imperator, vt C. eo. omnium, quandoque duo, (1) vt inter filios, vt C. eo. hac consultissima. §. ex imperfecto. Vel si in territorio facit testamentum miles, vt ff. de milit. test. Lucius, quandoque tres, vel quattuor, vel pauciores, vt C. eo. si non speciali. quandoque quinque, vt in testamento rustici, † vt C. eo. l. fi. §. fin autem, quandoque septem. vt generaliter, vt hic, & C. eo. hac cõsultissima, quandoque octo, vt C. qui tes. fac. pos. hac consultissima.

¶ Adde, quod & in testamẽtis ad pias causas sufficiunt duo, secundum communem opinio. vt inquit Iul. Clar. de testam quæst. 6. & tempore pestis quinque, vt per eundem quæst. 56.

ADDITIO. (1) Etiã si sint mulieres, & qui aliàs non essent idonei, vt ibi no. per Angel.

f ¶ Adhibitis. Idest rogatis vt intersint, & sint attenti, vt ff. eo. hæredes, §. pen. & in Auth. de testi. §. & licet, in fi. §. col la. 7.

Testes debent rogari.

† Duplicẽ testãdi modũ indicat idẽ Inst. in Auth d hę red. & Fal. §. penul.

† cõtet ap probetur, vt p Alex. & Ias. in l. fi.

¶ Adde, q̃ ita cõmuniter tenetur in l. hac consultissima. C. eo. quod in testamento nũcupatiuo requiratur rogitus testium, quãuis aliqui contrarium sensẽrint.]

ADDITIO. Et sic debet articulari & probari.

g ¶ Coram. Scilicet palam nominãdo hęredes, vt ff. eo. l. hæredes.

SYL. ¶ Adde, quod si præsens sit is, quem hæredem esse volumus, satis erit eum demonstrare, & dicere: Hic mihi hæres esto. l. nemo ff. de hære. insti. & facit, l. certum, ff. si cer. pet.]

h ¶ Nuncupata. inde dicitur nuncupatiuũ testamentum.

† ¶ Alciatus lib. 2. Parer. c. 32. hanc vocem à nũcupandis testibus deriuat, sed (vt opinor) rectius Accu. a nuncupanda, id est viua voce notificanda voluntate.

¶ De militari testamento.

Continuatio. ¶ Visum est supra de testamentis in genere, nunc sequitur videre de testamẽtis in specie Vel aliter: Visum est supra de testamentis, quę fiunt secundum communis iuris dispositionem, nunc sequitur videre de illis, quæ fiunt iure priuilegiato, vt est testamentum militare, ideo.

¶ Adde quod continuatio fit hic per Imperatorem in prin. dicẽdo, quod a supradicta regula

regula excipitur testamentum militũ, propter eorum imperitiam, & ideo dicto de his in genere, subiiciunt exceptiones & de testamento in specie. arg. l. item apud §. hoc edictum. ff de iniu.] Est autem miles, qui iuratus à signis nõ recedere, vt ff. ex quibus cau. ma. l. penul. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt, vt ff. eo. l. antepenul. & per totum tit. fiunt & alia necessaria, vt aliquis sit miles, vt diximus. ff. quibus cau. ma. l. pen. & in Auth. de mand. princ. §. fi. coll. 3. Itẽ miles dicitur à maio, quod sustinet pro alijs vel à mille, q a ex numero mille hominum eligitur, vt ff. eodem. l. 1. §. miles. Accursius.

tis, quoquo modo declarata, vim obtinet testamenti. h. d.

SVpradicta diligens obseruatio [a] in ordinandis testamentis, militibus, propter nimiam imperitiam [b] eorum, constitutionibus principalibus † remissa est. Nam quamuis ij neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum solennitatem [c] obseruauerint, recte nihilominus testantur, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt, quod merito nostra cõstitutio introduxit. [d] Quoquo enim modo voluntas eius suprema inueniatur siue scripta, siue † sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

† Horũ cõstitutionũ diserte meminit Vlpia. l. 1. ff. eod. † [illegible] Miles vn. dedicatur.

† Aliàs siue nõ scripta.

¶ Miles testando extra expeditionem debet testari secundum ius commune, licet filiusfamilias sit, testari tamen potest. Aret.

Miles cognoscit̃ p sex signa.

ADDITIO. Aduertendum est, quod in milite sex sunt necessaria ad hoc, quod habeat priuilegia militibus concessa. Primo, quod ense cingatur, ff. de testam. mili. l. pen. Secundo, quod in numero aliorum ponatur & in matricula scribatur, ff. de testa. mi. l. ex eo tempore. Tertio, quod præstetur sacramẽtum, quod mortem nõ euitabit pro republica, neque à signis recedet. ff. ex quib. cau. ma. l. penul. & de iis qui not. infam. l. 2. §. miles. Quarto, ꝙ stigma. i. nota publica brachijs suis inscribatur, C. de fabri. l. 3. lib. ij. Quinto quod examinetur. C qui milita. nõ poss. l. 1. lib. 12 Sexto quod nõ sit negotiator, C. neg. nemi. l. 1. lib. 12. †

† Adde l. milites, C. de loc. & condu.

Diuisio.

SVpradicta. ¶ Totus iste titulus diui. prin. in duas partes. Primo ponit de militibus testantibus in tentorio, vel in peculio castrẽ. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secũda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis siue exceptionis, cũ positione noui statuti. Secundo, qualiter priuilegium cõcessum militibus, quod possunt testari quomodo volunt intelligatur. Tertio, quod etiam miles mutus, & generaliter defectiuus. potest testari. Quarto, qualiter post missionem testatur. Quinto, quod mutatio status ipsius militis, dũ modo interueniat noua voluntas, non vitiat testamẽtum factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Quinimmo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi. Sed & siquis. Aret.

¶ Supradicta. CASVS aliter non esset figurandus, cum procedat Imperator tradendo doctrinam excipiendoque à regula. dubium enim faciebat generalis dispositio supra facta. ratio autem decisionis ponitur in text. propter imperitiã militum quos scire magis decet arma, quam ll. l. fi. C. de iu. delib. No. quod voluntas militis in expeditione quoquo modo declarata, habet vim testamẽti. Itẽ, quod miles p̃sumitur ignorare iura, & sic quod in milite iuris ignorantia toleratur. Item, quod in testamento militis numerus testium, neque alia solennitas requiritur.]

a ¶ Obseruatio. quæ cõsistit in quattor, vbi est in scriptis testamẽtum conditum. vel in sola nũcupatione hæredis coram septem testibus, vt supra titu. 1. §. sed cum paulatim, & §. fi. & ff. de hæred. insti. l. 1. §. qui neque.

b ¶ Imperitiam. C. de iur. delib. l. fi. in princ. & de iu. & fac. ign. l. 1.

* ¶ Adde, & propter militiæ occupationes, vt colligitur hoc eodem loco paulo infra, ibi, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt: & §. seq. alioquin minoribus quoque, & mulieribus, & rusticis, in quibus tolerabilis est iuris ignorantia hæc tam diligens in testando solennitas remittenda fuisset, quod factum non fuisse credẽdum est, quia saltem peritiores consulere possunt: quod non licet militibus in expeditionibus occupatis.]

c ¶ Solennitatem, s. circa sigilla, & subscriptiones.

d ¶ Introduxit. sed tunc demum cum in militia sunt, habet priuilegium, vt C. eo. l. pe. & hic subijcit.

* ¶ Diuersimode tamen. nam plenius habent priuilegium, cum sunt in conflictu, quam in castris nõ congredientes, vt per gl. 1. inf. eo. §. plane.

* * Adde, ꝙ in dubio interpretamur militem iure communi vti voluisse. l. 3. & l. in testamẽto, C. de testa. mili. quod intelligendũ si mo-

si modo actus valeat, alias enim præsumemus potius priuilegio vsum fuisse l.3.ff. de mil.test.

Illis autem . CASVS. Quærebatur, an miles extra expeditionem testari posset iure militari sine solennitatibus & videbatur dicẽdum quòd sic. ratio enim imperitiæ assignata militum expeditione sicut extra. Cuius cõtrarium deciditur ex eo, quia tunc possint consulere peritiores, & ita excludere ignorantiam. & ea quę ratione occupationis militiæ conceduntur, cessant, vt dicitur in glo. Sed tunc quæritur, an filiusfam. miles testari possit: & videbatur quòd non, per l.pé. & fin. C. qui testa.fac.poss.cuius cõtrarium deciditur, ratio autem assignatur in text. propter militiam: quia hoc militiæ tributũ est, vt in castrensibus filij pro patribus fam. habeantur. Not. ꝙ cessante causa priuilegij cessat priuilegium. Item, ꝙ miles extra expeditionem debet testari iure cõmuni. Item quod filiusfam. miles testari potest dummodo testetur iure communi. Item, quod illi, qui non sunt milites appellantur pagani.

*Alias sedibus, & ita legisse vr Theophilus significatur autem hyberna.

¶ Illis autem [a] temporibus, per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, vel suis † ædibus degunt minime ad vendicandũ tale priuilegium adiuuantur. b

¶ Sed testari quidem, & si [c] filijfamilias sint, propter militiam conceduntur: iure [d] tamen communi, eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum [e] proxime exposuimus.

¶ Priuilegia militum tunc habent locũ, quando constat militem testari voluisse, aliter nõ. hoc dicit.

¶ Plane de testamentis militum Diuus Traianus† Catilio Seuero ita rescripsit. [f]

¶ Id priuilegiũ, quod militãtibus datũ est, vt quoquo modo facta ab

† Fuit his Catili⁹, p auus matern⁹ Marci Imp.

a ¶ Autem pro sed.

b ¶ Adiuuatur. Et No. quod cessante causa cessat & effectus.

¶ Adde, quod causa expressa supra, propter nimiam eorum imperitiam, cessare non videbatur etiam extra expeditionem. Ideo dic, quod illa est causa remissionis in genere, sed causa constitutionis Iustinian. de qua meminit ibi, quod meritò, est occupatio circa rem mili.] Et potest hic sumi argumen. quod cessante clerico ab ecclesia, † cessat prębenda, sic C. de episcop. & cleric. l. generaliter. 2.

†.f.contumaciter vt quia citatus a superiore minime infra tẽpus conueniẽs veniat, secundum doct. hic. SYL.

¶ Adde, quod hæc q. hodie deciditur in c. relatum, & in c. inter quatuor. & in c. fin. de cleri. non resi.] Sed arg. contra, ff. de postul. l.1.§.sexum, quia Calphurnia dedit causam edicto, vnde cessante causa cessare debet edictum, quod non est verum. Sed hoc vlumũ generale de causa impulsiua dicit, dictum primum de finali, sine qua res esse non potest.

SYL.

¶ Adde, quod in dubio causa si est expressa in l.fi. præsumitur, vt dicit gl. in l. cum tale, §. falsam. in ver. cohæret, ff. de cond. & demon. alias secus gl. in l.ij.§.fi. de don. & illa dicitur causa finalis, quæ est generalis, vt per Bar. in d.§.fin.

c ¶ Et filijsfamilias. Licet hi alias prohibeantur. vt infra. tit. 12. in pri. & ff. de do. causa mortis, l. ã is. §.1.

d ¶ Iure tamẽ communi. Scilicet quantum ad solennitatẽ nõ quo ad hoc vt detur querela contra eius testamentum, sicut in alio veterano, qui sui iuris est, vt C. de inoffic. te. stam. l. fin. §. in his. & ff. de inoffic. testam. l. Papinianus, §. si quis in militia. Item hoc est verum quando est domum reuersus, sicut supra prox. dixit alias vtitur speciali iure, sic & iste argumen. ff. eodem ex militari, §.1. & l. testamenta eorum, §. fin.

¶ Adde, ꝙ si loquimur de iure. ff. & C. glo. vera est, si de iure nouissimo, cõmunis opinio est, quod subiaceat querelæ, secundum glo. in l. aduersus. ff. de inoffi. testa.] SYL.

e ¶ Paganorum. A pago quod est villa dicit: quasi dicat non militum.

* ¶ Erantque proprie ij, qui domi relinquebãtur ad agrorum culturam, & reliqua ciuilia munera] vt inf tit. 1.§.vlt.

¶ Plane. CASVS. Quærebatur, an illa verba (quoquo modo voluntas constet, habeatur pro testamento) generaliter intelligerentur: & videbatur dicẽdum quòd sic, quia indefinite dicitur, quoquo modo inueniatur voluntas cum scriptura, vel sine, valeat. Tamen dicitur contrariũ, declarando quod intelligitur, quando re vera constat voluisse testari: quia alias illa non est voluntas: puta si per iocum, aut adulatorie quid dictũ sit. Not. ꝙ priuilegium concessum alicui actui intelligitur, si ille actus fit. Item, quòd per priuilegium militum tam latum nõ remittitur numerus duorum testium, quod est de iure naturali. Item, quòd mulier potest esse testis in testamento militis, verbum enim homo, ad eam trahitur. Item, quod in testamento militis requiritur rogatus testium. Item, ꝙ nomen hæredis debet exprimi a milite. Item, ꝙ verba iocosa non disponunt.]

f ¶ Plane. Rescripsit. Vt digest. eodem diuus.

a ¶ Ho-

a ¶ Hominibus saltem duobus, vt ff. eod. Lucius, ff. de testi. vbi & hoc est, quando in tentorio, si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato, vt C. eo. milites: (1) si aût est domi, iure communi, vt sup. eo. §. illis. Adde similem glo. 3. tit. 1. §. vltim.

ADDITIO. Debet tamen aliquo modo de voluntate constare, vel per duos testes, vel per cõparationem literarum, vel alio modo, & facit vt remissa penitus omni solennitate, non de naturali, sed ciuili tantum intelligatur. Ang.

b ¶ Sermonibus. Forte causa demonstrãdi, vt magister discipulo, vel ludi causa, vt ff. de act. & obli. l. obligationum substantia, §. fi. vel affectionis, vt ff. de iure codicil. literæ.

† Tu dic S Y L. q̃ nulla verba operantur testim̃, nisi appareat, qđ voluerit testari & ad hoc se dispo-suerit secus in cõtractibus. vbi in dubio verba præsumũtur obligatoria, nisi aliud ex cõiecturis appareat. An verbũ relinquo, S Y L. importet instõnem, legatũm, vel fideic. vide Ioan. Fab. hic. † alias seruari.

¶ Adde vel per antiphrasim. l. cum quidam, cum gl. in verbo, affectionẽ, C. de lega. vel oblatiuis. gl. in l. 2. C. in quib. ea. col. censibus. lib. 11. vel commendatiuis. l. si vero non remunerandi, §. cum quidam, ff. mand. vel enunciatiuis, l. ex hac, ff. de dona.]

his testamenta rata sint, sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse, quod & sine scriptura, & a non militantibus fieri potest. † Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, † conuocatis ad hoc hominibus [a] vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quem vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribuere potest videri sine scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius rata habenda est. Ceterum si (vt plerumque sermonibus [b] fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio, vel, Bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro testamento † obseruari.

c ¶ Nec vllorum. Sic inf. ad l. Falcid. circa princ. sic C. de rescin. ven. l. ratas.

¶ Quinimmo. C A S V S. Quærebatur, an mutus vel surdus, milites, testari possint, & dubium faciebat tex. in §. item surdus, infra tit. 1. Tamen contrarium deciditur, quia in milite testante non requiritur formalitas solennitatum, sed sufficit quoquo modo de voluntate constare, de qua etiam constare potest per signa & nutus. Ideo miles surdus, vel mutus, testari possunt.

No. summarium, Item, quod miles potest nutu instituere hæredem, intellige nisi aliter nominare possit. Item quod non solum mutus, vel surdus testari possunt, sed mutus & surdus simul.

d ¶ Quinimmo. Habet priuilegium circa solennitatem, quinimmo & circa substantiam testamenti vt qui alias testari nõ posset, hic tamen possit, vt ff. eo. l. 4.

Nec [c] vllorum, magis interest, quam ipsorum, quibus id priuilegium datum est huiusmodi exemplum non admitti; alioquin non difficulter, post mortem alicuius militis testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentem, se relinquere bona, cui visum sit, & per hoc vera iudicia subuerterentur.

¶ Miles, licet sit mutus, vel surdus, tamen testatur. Aret.

¶ Quinimmo [d] & mutus, [e] & surdus miles testamentum facere potest.

¶ Miles post missionem iure communi testatur, & ante factum testamentum valet infra annum, etiam quod conditio in eo adiecta duraret post annũ. h. d.

e ¶ Mutus. si-ue natura, siue casu, vt fit priuilegium aliquod, vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis. & [illegible] hoc iure militari, vt ff. eod. iure militari. Accurs. Dummodo appareat ipsum sic voluisse testari per signa sua, quæ per notos potuerunt interpretari. S Y L.

* ¶ Adde similem glos. §. Item surdus, in ver. certis, & ibi Aldobran. inf. tit. 1.]

¶ Sed hactenus. C A S V S. Quæsitũ fuit, an post missionem durẽt priuilegia militũ, & videbatur, quod sic, tn me moriam pristinæ militiæ, quasi hæc perpetuo concessa sint. Cuius cõtrarium deciditur, quia cum ratione occupationum militarium cõcedantur, his cessantibus cessat priuilegium, datur autem anni spacium ad mutandum testamentum, & ideo conditio veniens post annum non vitiatur, quia retrotrahitur ad diem mortis, vel aduæ hæreditatis, vt dicitur in gl.

Not. quod priuilegium concessum respectu certæ qualitatis durat ea durante. Item, quod cessante causa priuilegij cessat priuilegium.

Item, quod miles non exercens militiam non gaudet militum priuilegio. Item, quod testamẽtum iure militari factum durat per annum post missionem.

Item

Item, quod conditio retrotrahitur. Item, quod ad validitatem testamenti inspicitur tempus mortis non conditionis existentis.]

¶ Sed hactenus a hoc illis b à principalibus constitutionibus conceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem c vero veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non communi iure, sed quomodo voluerint, post missionem, intra annum tantum valebit. Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit, an quasi militis testamentum valeat? Et placet valere d quasi militis.

¶ Testamentum factum ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. idem, si miles post testamentum fuerit capite minutus. Aret.

a ¶ Sed hactenus. Quidam dicunt hic non esse, §. & asserunt quòd omne priuilegiũ, quod habet miles, perdit, cum redit de militia. Sed nos dicimus, §. hic esse, & distinguimus † inter priuilegium, quod habet vt testetur qui aliàs testari non potest, vt filiusfamilias, & mutus, vt illud duret post reuersionem, vt supra proximi. §. & §. sed testari, & ff. eodem. Tribunus. in princip. Alia vero priuilegia, quæ habet in testando, finiantur, vt hic, & supra eodem. §. illis autem.

¶ Idem Pla. hic.

¶ Adde, quod opin. glo communiter tenetur hic, quod etiam post missionem filiusfam. & mutus testentur.]

Ad hanc glo. vide Iul. Clar. de testam. quæstio. 19. qui attestatur esse communiter approbatam.

b ¶ Illis. Scilicet militibus, vt reliqua priuilegia scilicet de numero testium habeant in testando, & sic non refertur ad proximum paragra.

c ¶ Post missionem honestam. Scilicet finito tempore militiæ, vel causariam. si ante tempus ex necessitate recessit. † si autem ignominiosa est missio, desinit statim valere, vt ff. eodem. testamenta eorum, & C. eod. l. ex testamento. Sed si miles de capitali crimine dãnatus fuerit, si quidem de cõmuni vt homicidio, & simili non poterit amodo testari, ff. de ve. & mi. suc. lege prima in fin. Si autem militari vt quia alienauit arma, vel similia, quæ numerantur, ff. de re mil. l. secunda & tertia. (& idem etiam de fide rupta) non potest testari. vt ff. eodem. lege, ex militari. aliàs poterit in castrensibus tantum, si ei hoc in sententia permissum fuerit, aliàs non, † vt ff. de inof. test. testamen. si quis filio exhæredato. §. sed & si quis fuerit capite & de leg. 3. l. si quis in prin. §. miles.

† Et dicit Angel. quod scholaris absens à studio per quinquennium perdit priuilegium.

† Facit ad hoc text. in l. cum hic, §. si miles, ff. de donat. inter vir. & vxo.

Adde. quod hoc in pagano fieri non posset dicto §. miles. nisi ex causa, vt per Alexand. in l. & militibus, C. eodem, & dicunt docto. hic.

d ¶ Valere. Quia conditio retrotrahitur, vt ff. de peri. & com. rei vend l. necessario. §. 1. & qui po. in pig. hab l. vltimi & facit. ff. eodem, quod dicitur, & l. quod constitutum.

Sed & si quis ante militiã.

CASVS.

Quæsitum est, an testamentum non iure factum à pagano, si miles efficiatur, & aliquid addatur, confirmetur, & videbatur, quod non, quia cum à principio nõ valuerit, non videtur, quod possit ex tempore aliquo modo confirmari. Cuius contrarium respondetur ea ratione, quia cum aliquid addat vel minuat, videtur nouum quid facere, lege ius ciuile, digestis de iustitia & iure, vnde sicut, si ita disposuisse, tunc valeret, ita debet valere, quando constat, quod illam voluit esse suam voluntatem. SYL.

Item dubitabatur, numquid capitis diminutione testamentum prius factum irritaretur in milite, & ratio dubitandi colligitur ex §. ex alio infra quibus modis testament. infir. Tamen contrarium deciditur fauore militiæ, quia si durauit in eadem voluntate, facit testamentum valere.

No. quod testamẽtum non iure factum ante militiam nõ valet, etiam eo effecto milite, & nihil aliud faciente.

Item, quod aperiens testamentum ante factum videtur illud velle inualidare, nisi alia adijciat, & ita colligitur hic in versicu. & quædam adiecit, ex quo nota imperitiam aliquorum hic qui intelligebant resignare, id est sigillare, nam resignare importat aperire.

Item, quod addens aliquid & detrahens in ceteris videtur approbare.

Item, quod addens, uel detrahens dicitur de nouo facere.

Item, quod agitur ex confirmante, non ex confirmatione.

Item, quod militis testamentum capitis diminutione non irritatur.

a ¶ Re-

¶ Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [a] illud, & quædam adiecit, [b] siue detraxit, [c] vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis, dicendum est valere hoc testamentum, quasi ex noua [d] militis voluntate. Denique & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius † quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur [e] capitis diminutione irritum fieri.

† aliàs quasi militis ex noua voluntate valet.

¶ Filiusfamilias in quasi castrensi peculio potest facere testamẽtum secundum ius commune. Angel.

¶ Sciendum tamen est, quod ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, [f] quã principales constitutiones [g] quibusdã [h] quasi castrensia † dederunt peculia, & horum quibusdam permissum erat, etiam in potestate degentibus, testari, † nostra id constitutio [i] latius extendens permisit omnibus † in huiusmodi [k] peculijs testari quidem, sed iure communi, [l] cuius constitutionis tenore perfecto, licentia est nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

† aliàs dederunt.

† aliàs q̃d nostra cõstitutio latius &c.

† Aliàs in his tãtummodo peculijs.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

¶ Filius in potestate testari non potest, etiam patre consentiente, nisi de peculio castrensi, vel quasi, de quo & veteranus, patre etiam inuito, disponere potest. hoc dicit.

a ¶ Resignauit. id est sigilla aperuit, & remouit, vt. ff. eodem l. Tribunus. §. cum aliquis.

b ¶ Adiecit. Vt. ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

c ¶ Detraxit. † Nota ex hoc verbo, quod detrahens in uno articulo, in alijs confirmare videtur. Et sic nota inducta ad vnũ finem operari contrarium: quod facit, vt per instrumentum emphyteuticum probetur dominium. Ioann. Fab.

† Ista glo. non est Accur. sed Io. Fab.

d ¶ Ex noua. Nota, quod ab initio non valuit ex post facto tamen conualescit.

* ¶ Male notat hoc ex isto text. quia hæc est noua voluntas, & consequẽter nouum testamentum.

e ¶ Valet, q̃d assignauit postea. Vel dic, sicut non de nouo facere põt, vetus non rescinditur, & secundum hoc dic, noua voluntate, scilicet tacita, aliud in pagano, vt infra quibus mo testa. in fi. § alio.

SYL. ¶ Sciendum. CASVS non est figurandus, cum referat concessionem & priuilegium quasi castrensibus tributum.

Nota quod filiusfamilias in quasi castrensibus recte testatur, si iure communi testamentum conficiat.

Item quod quando aliquid facere conceditur in priuilegium alicui. Intelligitur concessum, vt illud faciat secundum legum ordinationem.

f ¶ Leges. Scilicet Digestorum, vt digest. de collat. bono. lege prima, paragrapho nec castrense. †

† Adde l. 1. §. hoc aũt. ad S. Treb.

g ¶ Constitutiones, vt C. de assesso. l. velut, & C. de aduocatis diuerso. iudicio, lege, Fori. & aliæ plures, Accurs.

h ¶ Quibusdam, vt Consulibus, & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarũ, qui sunt filijfamilias, vt C. de inoffi. test. l. fin.

*¶ Adde aliàs personas, quas enumerat Accursius, in §. 1. In ver. castrensibus, supra tit. 2.

i ¶ Constitutio. C. de inoffi. test. l. fin.

k In huiusmodi. Scilicet cast. & quasi: nam in aduentitio non potest, licet habeat proprietatem, vt C. de bon. quæ lib. l. fin §. filijs autẽ familias.

SYL. ¶ Adde hoc verum etiam in ijs aduentitijs, in quibus patri non quæritur vsusfructus, secũdum communẽ opinio. in l. 1. § in filijs, ff. ad Treb.] De hoc latissime Iul. Cla. de testa. q. 18.

l ¶ Iure cõi. Nisi sit miles in castris, vt supr. eo. in princ. Item tale testamẽtum nõ expugnatur per querelã inofficiosi testamenti, vt C. de inofficio. testamen. l. fin.

ADDITIO. Dic, ꝙ hodie hoc non est verum, imo subiacet querelæ, secundum cõmunem sententiam, si parentes prætereat, vel exhæredet sine causa, ut §. & hæc quidẽ, in auth. vt cum de appel. cognosci Ang.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

SYL. Continuatio. Quia continuatio fit per glo. 1. quæ communis est, non expedit aliter continuare,

præsertim cum Impe. ipse annectat titulum hunc præcedentibus in primis verbis.

Diuisio.

NOn tamen. ¶ Iste titulus diuiditur in septem partes: quia enumerantur septem gradus personarum. Et primo ponit de filiofamilias. Secundo, de impubere. Tertio, de furioso. Quarto, de prodigo. Quinto ponit de surdo, & muto. Sexto, de cæco. Septimo, de capto ab hostibus. Secunda ibi, Præterea. Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi, Item prodigus. Quinta ibi, Item surdus & mutus. Sexta ibi, Cæcus. Septima ibi, Eius qui. Atet.

NOn [a] tamen omnibus licet facere testamentum: Statim [b] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent, adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiserint, [c] nihilominus [d] iure testari possint exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & præcipue militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo, quod in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus [f] principum testamentum facere. Quod quidem ius [g] ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate Diui Augusti, [h] quam Neruæ, nec non optimi† Imperatoris Traiani, postea vero subscriptione [i] Diui Adriani, etiam dimissus a militia, id est veteranis [k] concessum est. Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerunt, si vero intestati decesserint, nullis [l] liberis, vel fratribus superstitibus,

CASVS non figurat, aliter cum tradat doctrina, & enumeret personas prohibitas testari, sola enim difficultas videbatur, quod quamuis quis filiusfam. testatus sit, si tamen cum tali testamento decesserit iam effectus paterfam. profecto videbatur testamentum valere, quia cum testamentum accipiat confirmationem ex morte illud tempus videbatur inspiciendum, quia eo tempore re vera potest dici testatorem id disponere, quod facit. Cuius contrarium deciditur ex regula. Quæ ab initio non valent, tractatu temporis non confirmantur, cum hic non presupponatur aliquid aliud interuenisse. nisi cursus temporis nō aliquis actus positiuus, vt in §. sed & si quis, supra titu. 1. No. quod edictum de testamentis est prohibitorium certarum personarum. Item, quod filiusfa. non testatur nisi in peculio castrēsi, vel quasi. Item, quod per militiam quis non liberatur a potestate patris. Item, quod creditores patris non habent regressum contra peculium castrense filij ratione debitorum patris. Item, quod testamentum nullum, tractu temporis, etiam cessante impedimento ob quod non valet, non reassumit vires.

† Ista glo. est approbata per Ang. hic.

a ¶ Non tamen. Videbatur quemlibet seruantem supradicta posse testari, sed contrarium est in tredecim casibus, qui in titulo isto pro parte dicuntur. † Et hoc est, quod dicit, non tamen &c. & nota. infra eodem, §. fin. Accur.

b ¶ Statim, id est, in primis, vel statim, id est eo ipso.

Filiusfamilias. licet testari nō possit, bene pōt donare cā mortis.

c ¶ Permiserint. Sed causa mortis filius donare potest patre consentiente, vt ff. de donatione causa mor. l. tam is in fin. Et ratio diuersitatis est, quia testamentum ex libero non alieno arbitrio debet pcedere, vt ff. de hæred. institu. l. illa institutio.

Traianū, optimi principis cognomine decoratū fuisse a Senatu populoq; Rom. consensu oīum testatur Plin. in Paneg. SYL.

¶ Adde, quod hoc non procedit ad pias causas. cap. licet. de sepul. lib. 6.

¶ Adde q̄ Bar. Cępo. caut. 113. docet duas cautelas, per quas filiusfam. pōt facere testamētū vna est, quod fiat clericus, & suscipiat saltem primā tonsurā. altera, quod pater emancipet filiū quantū ad istū actum testādi, & in reliquis retineat eum in potestate. quas quidem cautelas latissime comprobat, & legibus & Doctorum auctoritatibus.]

d ¶ Nihilomagis, id est, non ideo magis, habet enim in se negatiuam sicut nihilominus, affirmatiuam. Accur.

Nihilomagis, & nihilominus differunt.

e ¶ Iis. Scilicet castrense vel quasi castrēse peculiū habētibus, vt supra tit. proxim. §. fin.

f ¶ Constitutionibus. Extrauagantibus.

g ¶ Quod quidem ius. Scilicet posse testari in castrensibus.

h ¶ Augusti quam Neruæ, &c. quorum dicta non habemus.

i ¶ Subscriptione, cuius verba non habemus.

K ¶ Veteranis. Scilicet filij familias, de quibus hic loquitur.

** Veteranus diffinitur etiam a iureconsul. fere eodem modo quo hic ab Imp. in l. sed & milites, §. qui autem veteranus. de excusation. tutor.

l ¶ Nullis liberis, vel fratribus. Nam liberi defuncti militis, & fratres patrem excludebant, vt C. eo. de suc. l. fi. hodie soli liberi militis, vt in Auth. de hær. ab intesta. veni. in prin. ver. si quis igitur coll. 11.

ADDI-

ADDITIO Quibus non extantibus succedit vna cum fratribus. vt eod. tit. §. si vero eum, dummodo castrense deferatur tanquã hæreditas, vt inf. proxi. Ioan. Fab. & Ang.

a ¶ Iure communi nõ hæreditario, sed tanquam occupãti peculiũ profectitium, vel aduentitium, vt ff. de Castrẽ. pecu. l. 2. hodie videtur etiam iure hæreditario, vt in Auth. de hære. ab intes. ve. §. si igitur defunctus, coll. 9.

¶ Adde, quod idem erat de iure. C. l. quod feitis, & ibi Bar. C. de bon. quæ lib.]

b ¶ Commune. Sic, sup. per quas perso. nobis acqui. §. 1.

fideicõ. sit relictum, quia valet, si durat voluntas, vt ff. de leg. 3. l. 1. § 1.

¶ Adde tamen, ꝙ hanc durationem voluntatis oportebit probare per quinque testes, vt per Bart. in d. §. 1.

ad parentes eorum iure communi [a] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune [b] esse, sed scilicet proprium eius esse, † qui id in castris acquisierit, quamquam iure [c] ciuili, omnium, qui in potestate parentum sunt, peculia [d] perinde in bonis parentum computentur, † ac seruorum peculia in bonis dominorum † numerantur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipue nostris, [e] propter diuersas causas non acquiruntur. [f]

¶ Præter hos igitur, qui castrense peculium, vel quasi castrense habent, si quis alius filiusfam. testamentum fecerit, inutile [g] est, licet suæ potestatis factus decesserit. [h]

¶ Impuberis, aut furiosi testamentum non valet, etiam si pubes, vel sanus decesserit, nisi ante furorem, vel eo tempore, quo intermissus est, sit factum. Hoc dicit.

¶ Præterea † testamentum facere non possunt impuberes, [i] quia

c ¶ Iure ciuili. s. antiquo, sic sup. per quas perso. nob. acqui. §. 1.

d ¶ Peculia. s. aduentitia, & profectitia, nã castrensia, vel quasi etiam iure veteri non acquirebantur patri, vt ff. de coll. bono. l. 1. §. nec castrẽse.

e ¶ Nostris. Et alienæ & nostræ sunt, vt Codice de bon. ma. & de bõ. quæ lib. per totum.

f ¶ Non acquiruntur. s. nobis patribus.

g ¶ Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit arg. inf. tit. 1. circa princ. (1) Arg. contra, C. de nupti. & si contra Sol. ibi. non valuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

ADDITIO (1) Et hoc verum indistincte, si defectus sit in persona hęredis, idem si in persona testantis, vt quia sit intestabilis, secus si oneratus creditoribus seruos instituere nequeat, vt l. ei qui soluendo, ff. de hęred. insti. defectus quoque solennitatis, vt in numero septem testium rogatorũ, ex post facto confirmari non potest. nisi in casu l. 1. C. de fideicom. & l. testamẽto, C. de fideic. lib. secus si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de iniu. re. Ang.

h ¶ Decesserit. Nõ idem de seruo testante, si

¶ Amplia, vt nec filia, quæ est in potestate patris possit testari de dote sua aduẽtitia. Alex. in l. seniũ nu. 3. C. qui tes. fac. pos. nisi ad pias causas, & patris consensu Io. Dilec. de arte testan. tit. de his, qui non hab. fact. testa. cau. 1. SYL.

¶ Præterea testamentum. SYL.

CASVS eodẽ modo figuratur, vt in §. superiore, quia ex eisdem rationibus decisio constat, & dum quęritur, an superueniẽte furore testamentum irritetur, dubium faciebat, q̃a res deuenerat ad casum, a quo incipere nõ poterat, & ideo videbatur non valere. Cuius contrarium dicitur ea ratione, quia inspiciendum est respectu habilitatis personæ testantis tempus cõditi testamenti, quando sumus in eo, quod fauore publico est introductum. No quod impubes testari non potest, & rationẽ quare. Item quod testamentum nullum respectu personæ testantis non reconualescit, licet persona fiat habilis. Item, quod testamẽtum recte factum nõ irritatur per furorem superuenientem. Item ꝙ facilius quid impeditur faciendum, quam factum tollatur, & quod quando furiosus habet dilucida interualla, potest testari.]

i ¶ Impuberes. sed ex quo tetigerunt de vltimo die 14. vel 12. anni, satis est, fauore testamenti, vt ff. eodem, qua ætate. Idem in vsucapione, vt ff. de vsuca. l. in vsucapionibus. Secus in pręscriptionibus odiosis, vt ff. de act. & obl. in omnibus. Item secus, vbi est fauor eius, qui vult prorogare, vt in contractibus a minore factis, vt ff. de mi. l. 3. §. minorum.

† alias id quod in.

† aliàs ac si.

Tpis tractus nõ cõualidat inualidum.

† alias numerentur.

† Facit ad istũ §. q̃d dr̃ in c. sicut tenor. iũcta glo. super ver. mẽrẽ. extr. de reg.

Adde,

SYL. ¶ Adde, q. quando quæritur, vtrum dies cœpta habeatur pro completa, concludendum est, in fauorabilibus, quod sic, in odiosis, q. non, in mixtis attenditur fauor, ita Ioan. de Pla. & alij hic, & est glo. in l. 3. §. minorem. ff. de mino.]

Adeo quidem verū est, quod dicitur hic de impuberibus, vt licet proximi sint pubertati, non tamē testari possunt ad pias causas, Barto. l. 1. C. de sacros. eccl.

† Etiā ad pias cās. Bar. in l. r. in 1. q. C. de sacros. eccl.

† aliās itē furiosi nō possunt.

a ¶ Iudiciū est. id est discretio, vt ff. de iud. cū prætor. §. non autem. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est, vt C de re iud. l. 1. Quādoque pro instantia causæ triennij, vt C. de iud. l. properandum per to. Quādoque pro actione, vt iudicium familiæ ercisc. vel communi diuidundo, vt inf. de offi. iud. §. si familiæ ercisc. & §. fin.

† Ad hoc vide Deci. in l. in negotijs, ff. de reg. iur.

nullum eorum animi iudicium [a] est.

¶ Item † furiosi, [b] † quia mente carent. Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes, aut furiosus, postea compos mentis factus fuerit, & decesserit.

¶ † Furiosi [c] autem, si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse [d] videntur: certe eo, quod ante furorem fecerint testamento † valente. Nam neque testamentum † rectè factū, neque vllum aliud negotium [e] rectè gestū, postea furor interueniens perimit.

¶ [illegible]

** ¶ Hanc glo. sequitur & commendat Iaso. inf. de actio. in prin. col. 1. & Dec. in rubr. extra. de iud. col. 5.]

ADDITIO. Quandoque pro lite siue controuersia, vt iudicium pendet super hæreditate vt ff. ad Treb. l. 1. 2. resp. Quandoque pro auctoritate, vt negotia ecclesiastica nō sunt disponenda laicorum iudicio. i. auctoritate, extra de iudi. c. decernimus. Quādoque pro foro, vt causa iuris patronatus definiri debet ecclesiastico iudicio. i. foro. c. quanto. ext. de iudi. Q̄nq̄ue pro arbitrio, ff. qui satisd. cog. arbitrio. Si. n. arbiter est iudex, ergo arbitrium est iudicium. Quandoque pro vltima voluntate, vt, iudicium testatoris cassum esse non debet, C. de sacrosf. eccles. l. 1. Quandoque pro quæstione, vt ciuilis causa in iudicium. i. in quæstionem deducta cum criminali, post criminalem est distinguenda. C. de ord. iud. l. si. Quādoque pro discussione siue iuris disquisitione, vt in rub de iud. ff. & C. quandoque pro potestate iudicandi, vt ff. de iudi. l. iudiciū soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pernicie siue damnatione, vt ibi. Qui manducat & bibit indigne corpus, & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat & bibit. Q̄nq̄ue pro pœna, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala in resurrectionem iudicij. i. pœnæ æternæ. Quandoque pro processu iudiciali, vt c. 1. de iud. lib. 6.

1. Cor. 11. Ioan. 5.

b ¶ Item furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

** Adde, quod furiosus, dum viget furor, non solum testamentum facere prohibetur, sed etiam nullum aliud negotium gerere potest, quia non intelligit quod agit, §. Mutum. ver. furiosus, inf. de inutil. stipul.

c ¶ Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicā, vt argum. ff. de verb. obl. a Titio. in fi.

† Tamet si illud sit perueniente furore inciderint l. vlt. ff. de SYL. iniu. rup.

† aliās ite.

** ¶ Adde, quod furiosus, & mente captus ita differunt, quod furiosus rabie quadam animi agitatur, mente captus magis in quiete est, nullaque extrinsecus signa ostēdit, idemq; est qui & demens, ** quod discrimen ex Cice. quoque lib. 3. Tuscu. & ex Bald. l. 2. C. de cur. furi. & in l. fi. fur'osi. C. de nup. cognoscitur, quamuis Alc. lib. Parer 2. c. 16. eos aliter differre censeat.]

d ¶ Testari, vt C. eodem, furiosum. in principio.

ADDITIO. Idem in dubio, si tempus testamenti erat remotum a tempore furoris, sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur fuisse sanæ mentis. vel non. Et qualiter probetur furor, vide Angelum hic.

e ¶ Negotium, vt vsucapionem inchoatam, vt ff. de vsucap. iusto, §. eum, vel possessionem quæsitam, vt ff. de acquir. possessio. l. si, qui animo, sic, ff. de pecu. l. quam Tuberonis, in princ.

¶ Idem prodigus. CASVS non figurabitur in hoc & seq. §. quia idem poni potest, qui in superioribus cum eadem penitus sit dubitatio quo ad confirmandum testamentum ante vitium factum. Quando enim interdictum est bonis, vel quis surdus, aut mutus est a natura prohibetur testari ex impossibilitate iuris, aut facti. No. quod prodigus, cui interdicta est suorum bonorum administratio, testari non potest. Item quod hoc interdictum debet fieri per iudicem. Itē quod qui audire potest, sed cum difficultate, non impeditur testari. Item quod aliqui non loquuntur a natura, aliqui ex accidenti. Item quod hæc vitia muti, & surdi non tollunt testamentum iam factum. Item quod ille proprie dicitur mutus. qui nullo modo potest loqui, proprie surdus, qui nullo modo potest audire.]

Instit. Q a Item

¶ Item prodigus, [a] cui bonorum suorum administratio [b] interdicta est, testamentum facere non potest, sed id, quod ante fecerit; quam interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum [c] est.

¶ Mutus, & surdus possunt certis casibus condere testamentum, sed non semper, hoc dicit primo. Ex vitium superueniens post testamentum perfectum nō nocet. Arct.

¶ Item surdus, & mutus, non semper [d] testamentum facere possunt. Vtique autem de eo [e] surdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Sæpe enim etiam literati, & eruditi [f] homines varijs casibus, & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. [g] Vnde nostra constitutio [h] etiam his subuenit, vt certis [i] casibus, & modis secundum normam eius possint testari, aliaque facere, quæ eis permissa sunt.

¶ Sed si quis [k] post testamentum factum, aduersa valetudine, aut quolibet alio casu mutus, aut surdus esse cœperit, ratum nihilominus manet eius testamentum.

Prodigus quis est. a ¶ Item prodigus, prodigus est, qui neque finem, neque modum habet in expensis, vt ff. de cura. fur. l. §.

* ¶ No. quod furiosus, & prodigus æquiparantur. l. furiosi, vbi hoc Dec. declarat, ff. de regul. iur.

Et vsque adeo verū est quod dicitur in isto text. vt nec ad pias causas testari possit Ba. l. 1. num. 17. C. de sacrosan. ecclef. Alex. consf. 182. sub nu. 6. lib. 5.

b ¶ Administratio interdicta est. si dicas a iudice, planū est, si dicas a lege, ut quia crimē l. Iuliæ ma. commisit, mulro minus testatur, sed & tunc prius factum rumpitur, vt C. ad l. Iul. maie. l. fin.

SYL. ¶ Adde, quod etiam si notorie sit prodigus, nisi ei sit interdictū, poterit testari, alienare, & contrahere. nisi hoc faciat in vsum manifestæ prodigalitatis, & sufficit proclama factum cum causæ cognitione ita communiter concludunt Doct. in l. is cui, ff. de verb. obligatio.]

c ¶ Ratum est. Quid si fiat interdictio, cum tamen non sit prodigus? Respon. forte non valet interdictio, arg. ff. de tut. & cura. da. ab ijs. l. Seiæ. (i) Sed contrarium verum est, cum sit facta contra ius litigatoris tantum, non contra ius legis ff. quæ sen. sine appellatio. re l. 1. in princ. §. 1. & C. quando prouo. non est necesse. l. 2. Vide c. cum inter. ext. de re iud.

Additio. SYL. ¶ Adde, quod hæc est communis opin. in l. is cui. ff. de verb. obl. & hic.]

ADDITIO. (i) Et hoc verum, quando datus est simpliciter curator impuberi tanquam puberi, vt l. si tutor petitus, ff de tuto. & cur. da. ab ijs secus si tāquam prodigo, cū non sit, vt hic in fi. & est ratio, quia pupillū declarat natura, sed prodigum ipse iudex, vel quia curatoris datio facilius. i. solo tractu tēpis perdit vires, quam prodigalitas, vbi exigatur certitudo reditus ad sanam mentem. Ang.

d ¶ Item surdus. Non semper, sed quandoque possunt secundum distinctionem seq.

e ¶ De eo surdo. sic inf. de inut. stip. §. mutū.

f ¶ Et eruditi, scilicet in moribus.

* ¶ Literatos, & eruditos accipe, literis & doctrina prædítos.]

g ¶ Amittunt. Et maxime impij aduocati.

ADDITIO. Vt in eo puniātur, in quo deliquerunt, c. literas. de temp. ord. c. pastoralis. de iu. pa. & c. fi. de immu. eccles. cum si. quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.

h ¶ Constitutio. vt C. qui te sta. fac. pos. discretis.

i ¶ Certis. vt mutus, & surdus casu, vel mutus tantū, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testamentū. Si autem per aliū scribere velit, impetret hoc a principe, vt si. eod. si mutus. Item si surdus tantum casu est, vel etiam natura testetur si vult, si potest loqui articulate, vt C. qui test. fac. pos. discretis, si autem natura est surdus, & mutus non potest, nisi sit miles, vt sup. tit. 1. §. quinimmo.

SYL. ¶ Adde, quod surdus & mutus a natura nō potest testari, nisi sit miles, vel ad pias causas secundum aliquos, vel ex dispensatione principis, si vero ex accidenti, & sciat scribere, & sua manu scribat, valet testamentum, surdus autem, siue a natura, siue ex accidenti, siue sciat scribere, siue nō, potest. l. discretis, & ibi per omnes, C. eo.]

K ¶ Sed si quis sic, supra eod. §. præterea, & §. furiosi.

SYL. ¶ Cœcus. CASVS figuratur sic. Quærebatur, an cœcus testari posset iure communi, & videbatur dicendum quod sic, quia in eo nullius erat animi defectus, sed tantum corporis, cuius contrarium deciditur, sed adhibeatur

tur sua solennitas, vt scilicet testetur p nũcupationem, per modum traditum in l.hac consultissima.C.eo.item quærebatur,an captus ab hostibus posset testati: & videbatur, q; sic, saltẽ eo redeunte,quasi iure postliminij censeatur semper fuisse in ciuitate, & libertate cuius cõtrarium decidiiur, quia cum tempore conditi testamenti sit seruus, non potest testari, nec remoto impedimento consumatur,vt dictũ est supra in alijs, secus in facto prius, per rationem positã in text. Not. summarium.

¶ Cęcus cum solennitate communi nõ potest facere testamentum,sed seruando quandam solennitatem specialiter ad hoc assignatam. Arct

¶ Coecus a autem non potest facere testamentum, nisi per obseruationem,[b] quam lex Diui Iustini patris [c] nostri introduxit.

¶ Captus apud hostes testamentum facere nõ potest, sed prius factum, si ibi moriatur, ex lege Cornelia valet,

a ¶ Cęcus. Naturaliter,vel casu, & orbatus vtroque lumine,secus si vno tantum, vt C. de excu. tuto.l. frater.

Testi per cęcum faciendi solennitas.

b ¶ Per obseruationem,scilicet vt coram 7.testibus,& tabellione, vel alio loco eius, si non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem suã declaret,& in † hæredibus,& in legatis,& omnia in scriptis referantur,vt C.eod. hac consultissima.

† aliàs hæreditatib.

** Adde, q; de forma testamenti cœci est,vt præcedat hæredis institutio, & ideo si secus fiat,non valet,vt tenent Cy.& alij in d.l.hac consultissima, & Bart. Cępol.caut.90.] Vide circa formam testamẽti cœci omnino,quæ scribit Io. Dilec.de arte testam.ti.de ijs, qui nõ habent fac.test.caut.8.dicet, quod etiam in testamẽto cœci inter liberos duo sufficiãt testes, nec requiritur aliqua alia forma, vel solennitas. tradunt Doct. maxime Bald.& Iaſ.in d.l.hac consultissima.

e ¶ Patris nostri,alias mei.sic,supra de don. §.est & aliud.

** Adde, q; cœc⁹ nec pro alio postulare, nec iudicandi officio fungi, nec magistratum gerere potest, sed ante adeptum retinet,l.1. §.cœcum. ff. de postul. quem vide, quia est pulcherrimus.]

d ¶ Eius. Apud hostes, scilicet vt captus,vel obses, vt ff.eod.l.obsides.

* ¶ Bene admonet Accur. vt hunc locum intelligamus de illis,qui apud hostes sunt captiui, vel obsides, nã qui apud hostes aliter sunt,vt qui ibi legatione funguntur, vtique testari possunt,l.qui à latronib⁹,ff. de testa.]

e ¶ Non valet. Quia serui sunt,vel quasi,vt sup.de iur.pso.§.serui.& ff.de li ho.exh.l.2.

* ¶ Aliud est in codicillis apud hostes factis, si cõfirmati fuerint testamento ante captiuitatem cõdito, isque testator redierit, l.in bello, §.codicilli, ff. de capt.

si redeat, ex postliminio. Arct.

¶ Eius, qui apud hostes [d] est,testamentum quod ibi fecit, non [e] valet,quamuis redierit. Sed quod, dum in ciuitate fuerat, [f] fecit, siue redierit, valet iure postliminij, [g] siue illic decesserit, valet ex lege [h] Cornelia.

¶ De exhæredatione liberorum.

¶ Filius, aut institui, aut nominatim exhæredari debet, alias testamentum non valet,

f ¶ Fuerat ante captiuitatẽ.

g ¶ Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse, vt supra quibus modis, ius pat. po.sol. § si ab hostib. non autem. l. Cornelia,& ita fingitur, & qđ dicitur, C. de cap. l. 1. & l. captum. impropriè ponitur lex Cornelia p iure postliminij.

h ¶ Ex lege Cornelia. quę fingit eum prima hora captiuitatis mortuum,& sic liberum, vt ff.eo. l.lege Cornelia.aliud esset si nulla esset fictio, vt in seruo pœnæ facto,vt inf.quib.mod.testa.infirm. §.non tamen.

Legis Corneliæ fictio.

* ¶ Lex hæc Cornelia dicitur lata primo Punico bello, cum tot Romanorum millia cum Regulo capta essent, nec redimerentur, vt eorum testamenta ante captiuitatẽ facta valerent, quasi hi præuia hora captiuitatis decessissent.

Testm̃ facere mulieris prohibet a iure.

¶ Adde,q; in patre existẽte apud hostes filius faciat testamentum deinde pater redeat,tale testamentum non valet, ita dicit glo. communiter approbata i l.vl.§.ita. C.de sen.pa.

¶ Vltimo not. q; xiij. sunt personæ & plures, quæ testari non possunt. Filiusfamilias. itẽ seruus, vt sup.eo.in prin.& ff.eo.si filios. Itẽ impubes. Itẽ furiosus. Item mẽte captus. Item prodigus. Itẽ mutus.Item cœcus.Item surdus, vt sup.eo.§.pręterea & §.item furiosi, §.item prodigus,§.item surd⁹,& §.cœcus. Item damnatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt ff. eo.l.eius.qui.§.1. vsque ad finem.Item obses,vt ff.eo.tit.l.obsides.

¶ Adde, nisi sint obsides inter ciuitatem, & ciuitatem,inter quas capti non fiunt serui l. siquis ingenuam,§.pen de cap.] SYL.

¶ Itẽ de crimine famoso dãnatus, vt ff. eo. is cui,§.si.& l.cum lege.Item de statu suo dubitantes, vt ff. eo.de stat.& l.qui in domini,

Q 2 Item

Item monachus, vt in Auth. de monach §. illud, sed hodie secũdum quosdam corrigitur, vt in Auth. de san. Episc. §. si qua mulier. Item is, cui interdicitur bonis a lege, vt C. de hær. & Manich. l. Manichæos, & ad l. Iul. ma. l. vlt. Vnde

Versus. versus. Testari nequeunt, impubes, religiosus, Morti damnatus, & sub patre, filius, obses Prodigus, & stultus dubius, seruus, furiosus, Crimine damnatus, cum muto, surdus, & illum, Qui maiestatem læsit, cęcum quoque iungas. In monachis distingue, quod nouitius ante professionem potest testari, post vero professionem non, nisi inter liberos, siquidem est professus in monasterio capaci bonorum immobilium, ita Clarus de testam. q. 28.

etiam si postea dec[illegible] si vero [illegible] descendentes de iure antiquo præteriri habebantur accre[illegible], & inter ceteros exhæredandi [illegible] autem nominatim [illegible] dupliciter. h. d.

NOn tamen, [a] vt omnino valeat testamentum, sufficit hæc obseruatio, quam supra [b] exposuimus, sed qui filium [c] in potestate [d] habet, curare debet, vt eum hæredem instituat, vel exhæredem eum nominatim faciat. Alioquin si eum silentio præterierit, [e] inutiliter te-

¶ De exhæredatione liberorum

Cõtinuatio. ¶ Ista rubrica cõtinuatur per gl. 1. inf. in nigro. Ang. Vel sic, dictum est sup. de testamentis & eorum ordinatione, verum quia in testamentis quandoque liberi exhæredantur, ideo sequitur rub. de exhær. lib.

** Exhęredare est, dominio, q quis iam habebat, priuare, & extra heredium, id est, dominium ponere, hæres enim idem est, quod dominus, §. vlt. inf. de hæ. qual. & dif.]

Diuisio. NOn tamen. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit, quid iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorum, & qua forma exhęredabantur. Secũdo qualiter hodie exhęredari debeant. Tertio aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secũda ibi, Sed hæc quidem. Tertia ibi, Sed si in expeditione. Item prima subdiuiditur. Nã primo ponit quandam continuationem ad pręcedẽtia. Secundo ponit, qualiter exhæredationem fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primum locum siue gradũ obtinẽtibus. Tertio de liberis nasciturις vel de natis non obtinentibus primum gradum. Quarto de emãcipatis. Quinto de liberis ciuibus tantum, & de eorum exhæredatione. Secunda ibi, Sed qui filium. Tertia ibi, Posthumi. Quarta ibi, Emancipatos. Quinta ibi, Adoptiui. Are.

SYL. ¶ Non tamen. CASVS ita poni potest. Quæstum est, an filius præteriri posset, & videbatur, q sic, quia satis cõstat de mente testantis, voluisse illum exhæredem facere, si præterierit, cuius contrarium dicitur, quod imò debet nominatim exhęredari, ratio autẽ est forma ipsa, quę vt in pluribus nõ habet particularem rationem. Itẽ quia posset quis mortis angustia, aut cogitatione impeditus præterijsse filium ignoranter & inconsulto, l. inter cetera, ff. de lib. & posth. & ideo clare de mente testantis constare non dicitur. Not. testamentum, in quo filius est præteritus, esse nullum, tanquam nõ seruata forma. Item quod testamentum nullum ex prętei itione filij, eo mortuo nõ reconualescit. Item, qualiter quid dicatur nominatim fieri. Item, q nomen appellatiuum, q non verificatur nisi in vno, habet vim nominis proprij.]

a ¶ Non tamen. Licet dicta obseruatio, sup. de test. ord. solẽnis sit, non tamẽ &c. Vel sic sup. de ea obseruatione, quæ est circa fidem & probationem satis dictum est, nũc de ea, quæ est circa pietatem, dicendum est, & licet ea obseruatio, quæ circa fidem est, satis diligens sit, non tamen &c.

b ¶ Supra. scilicet in tit. de testa. ord.

c ¶ Filium, etiam militem, vt ff. de liber. & posthum. filiusfamilias.

d ¶ In ptãte. Secus in emãcipato iu. ciu. sed idẽ iure ptorio, vt Inf. eo. tt. §. emancip. Acc. Imò hodie præteritus dicit nullũ ẽe de iu. ciu. sicut in ptãte cõstitut9, vt p gl. 1 §. exhrdatos, i Auth. de hę. & fal. Ang. Adde idẽ esse in legitimatis, vt late per Iul. Cla. de test. q. 84. naturales autẽ possunt pteriri, vt per eundẽ q. 42. per gl cõiter approbatã in l. 1. ver. naturales, ff de bo. pos. cont. tab.

e ¶ Præterierit. s. nec instituendo, nec exhæredãdo, vt inf de hæ. quæ ab inte. §. ea nec ipso iure valet, † vt C. de lib. præte. l. maximũ. † cõiter approbãr Docto. in l. posthu. C. de contra tab.

*¶ Et sic collige, q dr̃ præteritus, licet de eo fiat mentio in tstõ, si id naturaliter, quã vel instituẽdo vel exhæredãdo, q ẽt not. Ias. in l. inter. ij. no. ff. eo. Ratio autẽ, cur filiusfam. debeat vel nominatim exhæredari, vel institui est, quia per pteritionem, respectu quidẽ institutionis omissæ filio fieret iniuria, q lex abhorret, §. aliud. vers. sola. n. in Auth. vt cum de appel. cog. respectu vero exhæredationis hoc sequeretur absurdum, q cum filius viuo patre sit quodammodo dominus, & eo mortuo continuetur in filium dominium l. in suis. de lib. posth. adita hæreditate per hæredem institutum, duo reperirentur dñi in solidum. s. hæres, & filius, q secũdum regu-

regulas iuris esse non potest, l. si vt certo, §. si duob. ff. commo. merito igitur, vt præcidatur hæc dominij cõtinuatio debet filiusfa. si non instituatur, exhæredari.]

a ❡ Adeo. Scilicet inutiliter testabitur. Declara nullũ esse testamentum. si velit filius dicere nullum, nõ si semper taceat. l. filio præterito. vbi gl. ff. de iniu. rup. & irri. testam.

** Legata si debētur Auth. ex causa, C. de lib. præt. q intelligas, cum nullum aliud præcessit testm̃ alias secus, vt tradunt ibi doƈto. & in l si filius eius. ff. de lib. & posth.

SYL. ❡ Adde, quod miles põt præterire filiũ cũ causa, & talis præteritio hr̃ pro exhæredatione, Ias. in l. si cum, quam legit cum l. præced. post nu. 8. C. de test. mil.

stabitur, adeo [a] quidẽ, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo [b] hæres ex eo testamento existere possit, quia scilicet ab initio non constiterit [c] testamentum.

❡ Sed non ita [d] de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentibus liberis vtriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum, sed si non fuerant scripti hæredes, scriptæve, vel exhæredati exhæredatæve, testamentum quidem non infirmabatur, [e] † sed ius accrescendi eis ad certam portionem [f] præstabatur. Sed nec [g] nominatim eas personas exhæredare parentibus necesse erat, sed licebat inter ceteros [h] hoc facere.

❡ Nominatim autem quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres esto, siue ita, Filius meus exhæres esto, non adieƈto proprio nomine, scilicet, si alius filius non extet. [i]

b ❡ Nemo. ff. de iniu. rup. test. filio. §. si contra. Sol. ibi filius viuit, hic non. Vel hic de iure striƈto, ibi æquo.

† Et ibi inest casus hodie necessaria ē bon. poss. & alios vigintri vide per Ang. quod est magnę vtilitatis, quia eam liberi infra annũ, cognati vero inf. centũ dies tm̃ & non solo aio. sed corã prætore agnoscẽt, † alias deest quod sequitur vsque in fi. glos.

❡ Adde, q sol. est, q aut filius moritur viuo patre, & testamentum omnino est nullum vt hic aut superuixit patri, & si dixit testamentum nullum, non valet, si vero tacuit & approbauit, licet de subtilitate sit nullum, de æquitate reconualescit & ita communiter tenetur hic.

c ❡ Non constiterit, aliud si constitit, licet postea rumpatur. vt in posthumo, si postea idem moritur, vt ff. de iniu. rup. testa. posthumus, in princ. † & inf. eo. §. posthumi. ibi, q &c. † Nec est mirum, quia si ab initio rũpitur agnatione posthumi, eo mortuo conualescit, arg. ff. de reg. iur. l. quod ab initio.

❡ Adde hoc verum, si posthumus moriatur ciuiliter & naturaliter, secus si ciuiliter tantum quia testamentum non reconualescit. l. vxorem, ff. de iniu. rup. test.

d ❡ Sed non ita. Nota ex vna parte ponit filios tantum, ex alia filias & omnes ex masc. vel fem. descendentes.

e ❡ Non infirmabatur, contra, inf. eod. §. sed feminini. Sol. vt ibi.

e ❡ Ad certã portionem. f. dimidiã eius, q ab intestato habituri essent, vt C. de lib. præ. maximũ. circa mediũ, ibi, cũ. n. pcõ. tab. &c.

g ❡ Sed nec. Hæc est secunda differẽtia inter prædiƈtas personas. Exhæredatio inter ceteros qualiter fit.

h ❡ Inter ceteros. scilicet hoc modo Vnũ de filijs meis exhæredo. vel vno instituto sic dico, Reliquos exhæredo. nam nisi diceret ceteros exhæredo, licet dicat filiũ meũ exhæredo, cũ plures habeat, nemo exhæredatus videtur, vt ff. de libe. & posthum. l. 2. † sed secus erit in istis. nam bene valet, vt hic dicitur.

† alias iustũ. alias ius autẽ.

† Sequentia nõ sũt in antiqs codicib9.

❡ Adde, quod tunc ratio incertitudinis filij exhæredari est in causa, quare non valet. * Vnde aũt diƈta sit exhæredatio inter ceteros, declarat Alci. lib. 4. Parer. c 6.]

* ❡ Adde, q ideo exhæredatio nominatim. i. spãliter seu singulariter, non autem generali verbo fieri debet, quia non nisi certo iudicio filij ab hęreditate patris excludi possunt, l. sub conditione, ff. de bon. pos. con. tab. & quia exhæredationes odiosæ sunt, & in dubio aduersus eas pronunciamus, l. cum quidam. de lib. & posth. merito igitur in hac materia odiosa certitudo requiritur, exhæredatioque inter ceteros quã interpretatur hic Theo. aoristos seu indifinite factam, non sufficit, qualis est hæc, ceteri exhæredes sunto, cum .s. plures adsunt filij, non si vnus tm̃. d. l. Tit. in prin. ** Nam. quod generali nomine exprimitur non adeo certum est, sicut, quod specialiter, seu singulariter fit l. si quando in fi. C. de inoffic. test. c. nonnulli de rescrip.]

i ❡ Non extat. Item alijs modis, vt, Omnes liberi sint exhęredati, & si sit vnus tantum, vt ff. de lib. & posthu. Titius in princ. Item si dixerit alia verba quæcunque, dummodo certa, vt ff. si cert. pet. l. certum, & ff. de iniu. rup. test. posthumi, §. nominatim, & ff. de libe. & posthu l. 1. & 2. sed secus si dicat filiũ meum, instituo, ceteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum instituo, liberos autem exhæredo, & hic non dicit, omnes, vt non contradicat princ. gl.

Adde, q hæc gl. communiter reprehenditur, quia non differunt, omnes, & cetera, l. ceterorum, ff. de verb. sign.]

¶ Nam dicor exhæredare filium inter ceteros,quia mistio fit cū ceteris in remotioribus gradibus constitutis, vnde non valet, cum debeāt exhæredari nominatim, vt hic dicitur.

SYL.

¶ Posthumi quoque. CASVS. Quærebatur,an idem esset in posthumo,& videbatur idem, quia cum quo ad sui commoda habeatur pro iam nato, videbatur pariter ab initio nullum testamentum, cuius cōtrarium deciditur,quia magis odiosū est præterire filium iam natum, quā nondum cognitū, maxime, quia in eo facilior cadit obliuio. Item dubitabatur quid in posthuma,& videbatur dicendum non rumpere testamentum,quia si iam nata non rumpit, & maius sit vitium præterire filium iam natum quam nasciturum, multominus ipsa rumpere videtur, cuius contrarium dicitur,ratio est, quia in non nata præsumitur potius patris obliuio, quam voluntas, quæ colligitur in iam nata ex præteritione, & probatur ex illis verbis ibi,nec per obliuionem. Not. quod posthumo præterito valet testamentum, sed rumpitur natiuitate illius Item,quod posthumo præterito testamentum totum quo ad omnia olim infirmabatur. Itē,quod abortiuus non rumpit testamentum. Item, qualiter feminæ olim exhæredari poterant,& quomodo posthumi recte exhæredentur.

¶ Etiam posthumi debent institui, vel exhæredari, alias nato posthumo rumpitur testamētum, sed valet prius. Et femina posthuma olim inter ceteros poterat exhæredari cum legato, masculus vero posthumus nominatim. Aret.

¶ Posthumi quoque liberi, vel hæredes institui [a] debent, vel exhæredari. Et in eo [b] par omnium [c] conditio est, quod & filio posthumo, † & quolibet ex ceteris liberis, siue feminini sexus, siue masculini, [d] præterito, valet quidem testamentum, sed postea agnatione [e] posthumi siue posthumiæ rumpitur, [f] & ea ratione totum infirmatur. [g] Ideoque si mulier ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortum [h] fecerit, nihil impedimento est scriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam.

¶ Sed feminini quidē sexus personæ [i] vel

† alias vt.

** Adde, varias esse species posthumorum, glo.rubr.C.de posth.hær.inst. ex quibus illi sūt proprie posthumi, qui posthumationē. id est mortem patris nascuntur,l.3.§.1.ff.de iniust.§ posthumi.vbi gl.inf de hæred. quæ ab intes.alia est species eorum,qui ante mortem quidem testatoris nascūtur, sed post cōditum testamentum l.3. ver.posthumos, ff. de lib.& posth.sed ita vocant improprie,gl. in d §.posthumi. Tertia est spēs eorum qui post testm̄ adoptantur.l.filius a patre.§.1.de lib.& posth. q̄ hodie intelligendū est de arrogato, vel dato in adoptionē ascendenti, l. pe. C. de ado.& inf.quib.mo.te. infir.in pri. Quarta spēs est illorum, qui post conditum testm̄ legitimantur. Nam & hi iura suorum hæredum nanciscuntur,§.1.inf.de hær.quæ ab intest. Quinta species ea traditur,cū quis facto testō monasterium ingreditur,videtur .n.monasterium loco filiorum esse.c.in presentia, de proba.&§.sed hęc in auth. de sāncti.Episc.

a ¶ Institui. Ista institutio ne ex præsenti mr̄imonio nascituri,& ex futuro, instituti videntur,vt ff. de li. & posth. l. placet & l. ideoque.†

¶ Adde,q̄ hoc est fauore testī alias verba indefinite prolata referunt ad tp̄s testi.l.si ita quis. ff.de aur. & arg.leg.

† Et ēt filij postea adoptari, qui dicunt posthumi ciuiles. l.si quis posthumos.ff. eo. An aūt naturales tantum,& quid si instituat vētrem uxoris suæ, vide per Angel.hic.

¶ Quid in exhæredatiōe posthumorū an oēs, siue ij, qui sunt in vtero tūn,an alij qui sunt nascituri ex præsenti matrimonio vel futuri intelliguntur exhæredati? Resp.non tam masculi debeant nominatim exhæredari, vt infr.eo. §.masculos.

¶ Adde,q̄ licet fuit opi.circa istā gl.pp glo. contrariā in l. placet.tn̄ ista q̄ nullius est vtilitatis, qa hodie posthumus exhr̄dari nō p̄t vt no.in l.maximū vitium,C.de lib.præte.

SYL.

b ¶ In eo.s.quod sequitur,quod & filio &c.

c ¶ Omnium.s.posthumorū ex se nasciturorum,& ex filijs suis,licet in iam natis non sit par conditio,vt eo.sed non ita.

d ¶ Masculini.siue ex masc. siue ex fem.

Posthumi hodie exhæredari non pōt.

e ¶ Agnatiōe.i.natiuitate.sic i.f.q b.mo.tes.ifi.

f ¶ Rūpit. Si vero exhr̄dabat. de inofficioso agebat.vt ff de iof.te.§.posth. Hodie vero exhr̄dari nō pōt,vt C.de inof.te.l.si qs,§.legis.

SYL.

Adde hoc eē ex eo, qa cū exhr̄datio nō valeat sine iusta cā posth.āt si possit cōmittere nō p̄t exhr̄datio illius valere,& ponit glo.fi.

g Infirmat. Hic add̄ q̄ ē,ff.d̄ te. mi.l.si fili⁹ f.

h ¶ Abortū. Qui ē p̄ n̄ nato,vt ff d̄ ver.sig. l.q mor.& C.d̄ posth.hęr.l.2.Acc.idē si posthu.nat⁹ post testm̄ p̄ris in quo fuit p̄teritus d̄cedat viuo p̄re, qa tale testm̄ ab initio nullū de iu.ciu. recōualescit de æquitate p̄toris . [illegible] Idē in seminato mortuo, anteq̄ pfecte extrahat. Secus tn̄ in nato ex secto vētre,qui nō declinat ad monstrū, dummodo habeat pulsū,ēt si vocem nō emiserit. Ang.

i ¶ Personæ. Scilicet posthumæ, nam

iam

nominatim, vel inter ceteros exhæredari solebant, dum tamen si inter [a] ceteros exhęredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ esse per obliuionem. Masculos vero posthumos, id est filios, & deinceps, placuit non aliter recte exhæredari, nisi nominatim exhæredarentur, hoc scilicet modo. Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

¶ Nepos ex filio, moriente patre viuo auo, succedit in locum eius, ideo institui, vel exhæredari debet, ne aliter præteritus rumpat aui testamentum, qui modus est introductus a lege Velleia. Aretinus.

¶ Posthumorum [b] autem loco [c] sunt, & ij, qui in sui hæredis [d] locum succedendo, quasi agnascendo, [e] fiunt parentibus [f] sui hæredes. vt ecce, si quis filium, & ex eo nepotem neptemve in potestate habeat, quia filius gradu præcedit, is solus iura sui hęredis habet, quãuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. Sed si filius eius, viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius, incipit nepos neptisve † in eius locum succedere, & eo modo iura suorum hęredum quasi agnatione † nanciscuntur. Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, sicut ipsum filium vel hæredem instituere, vel nominatim exhæredare debet testator, ne non iure faciat testamentum, ita & nepotem neptemve ex filio necesse [g] est ei vel hæredem instituere, vel exhæredare, ne forte eo viuo [h] filio mortuo, succedendo in locum eius nepos ne-

Iam natis feminis non erat necesse legari, vt C. de lib. præte. l. maximum. in fi. & supra eo. §. sed non ita.

a ¶ Inter. ceteros, hodie per constitutionẽ omnes nominatim, vt infra eod. §. sed hæc. versic. nostra. Sed nouissimo iure non, cum non sint ingrati, vt in Authen. vt cum de appel. cognosc. §. aliud. collat. 8. Accursius.

ADDITIO. Quę causa debet exprimi, & per hæredem probari, vt in Auth. ex causa, C. de libe. præte. Angel.

SYL. ¶ Posthumorum. CASVS Quærebatur, an hoc esset generaliter ĩ quolibet posthumo, & quid in posthumis nepotibus scilicet ex filio subducto de medio agnascentibus, & videbatur dicendum, quod nõ deberet exhæredari, vel institui, immo q̃d non possent. §. posthumo, infra de leg. cuius contrariũ deciditur ex eo, quia illud ius antiquum, hodie fauore conseruandorum testamentorum est introductũ, quia multa rumpebantur agnatione ipsorũ, & id ex l. Velleia. introductum est, vt hic dicitur. No. quod hi nepotes subintrantes gradum suitatis dicuntur quasi posthumi, & sic non vere. Item, quod suus hæres dicitur, qui obtinet primum gradum suitatis. Item, quod semper debemus interpretari, vt testamentum saluetur.

b ¶ Posthumorum, Sic ff. de iniusto. rup. testam. l. posthumorum.

c ¶ Loco. Non tamen veri posthumi sunt. vt infra eod. §. hoc in fine.

d ¶ In sui hæredis. infra de hæred. qualit. & differ. §. sui.

e ¶ Agnascendo, id est subtus vel postea nascendo, sicut posthum⁹ verus, non .n. nascitur, cum natus sit, vt supra de adoptio. § 1. Vel dic agnascendo, id est incipiendo esse agnati, quo ad effectũ succedendi.

f ¶ Parentibus. Scilicet masculis. nam testamentũ feminæ non rũpitur per legem Velleiã, vt ff. de liber. & posthu. Gallus, §. nunc de lege. ibi, nam & si ita verba sunt, (i) sed per querelam irritatur, vt C. de inof. testa. l 3. & inf. eodem, §. mater.

ADDITIO. (i) Nota præteritionẽ matris factam de liberis non annullare testamentum, quod ideo procedit, quia prçteritio matris habetur pro exhęredatione, vt videbitis in §. mater. inf. eodem. Christ.

g ¶ Necesse ẽ. Causatiue, scilicet ne rumpatur testamẽtum, vt sequitur, non præcise vt C. de adop. l. pen. §. quæ in filio.

h ¶ Eo viuo. secus si post, vt ff. de iniust. rup. testam. si quis filio, & in hoc differt a vero posthumo. †

¶ Adde, quod ratio est, quia testamentũ viuente filio confirmatur. Licet enim postea decedat, nõ potest inualidari, q; secus est in posthu-

† Nepos q. succedat ĩ locum patris quõ intelligatur vide Th. Grã. decis. 63. nu. 5. & seq.

† alias nãciscitur.

† s. testatoris sec⁹ in nepote, post mortẽ vtriusq. SYL. nato, vt hic p' doc.

ptisve, quasi agnatione rumpat testamentum. Idque lege † Iulia † Velleia [a] prouisum est, in qua † similis [b] exhæredationis modus ad similitudinem posthumorum demonstratur.

† alias Iunia.
† alias Velleia.
† alias simul.

¶ [illegible] prætorio [illegible]

¶ Emancipatos liberos, iure [c] ciuili neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse est: [d] quia non sunt sui hæredes. [e] Sed Prętor omnes tam feminini [f] sexus, quam masculini, si hæredes non instituantur, exhæredari iubet, virilis sexus, nominatim, feminini vero, inter ceteros. Quod si neque hæredes instituti fuerint, neque ita, vt diximus, exhæredati, [g] permittit eis Prætor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

¶ Filius ad[illegible] a[illegible] durante habetur [illegible] ad patrem naturalem, & habet idem ius, quod habet filius [illegible] naturalis quo ad patrem [illegible], seu emanci patus a patre adoptiuo est extraneus quo ad eum & habetur pro emancipato quoad patrem naturalem. Angel.

posthumo vero.] Item differt ab ascendentibus, vt ff. de inoffic. test. pater filium.

a Velleia. nomen est cuiusdam nouæ legis, sed ius Galli Aquilij antiquius est, & loquitur in vero posthumo, vt statim dicam, vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. si eius qui filium.

b Similis. In ueris posthumis talis erat modus: Si me mortuo nascetur mihi filius infra decē mēses, vt ff. de liber. & posthu. Gallus. t. resp. & §. 1. 2. 3. & 4. sic ergo & hic. per legē Velleiam: Si suus hæres esse desierit viuo testatore, vt ff. de libe. & posth. Gallus, §. nunc videndum, & in hoc habet locum lex Vellei. (i) sic ēt est paritas ab intestato, vt inf. de hæred. quæ ab intestato, §. cum autem.

* Sēsus huius loci est, L. Iuniam Velleiam non modo prouidisse, quemadmodū nepotes agnascendo non rūperent testamētum, sed & nul etiam modum eos exhæredandi tradidisse, vt scilicet eo modo exhæredarentur, quo & veri posthu.

ADDITIO (i) Cuius legis difficultatem euitabis apponendo talem clausulam, omnes natos & nascituros, qui mihi agnasci poterunt, in tali re instituo. Quo autem ad exhęredationem quasi posthumorum, qui sūt iam nati, & quæ debet fieri nominatim, sic dices: Talem nepotem, vel pronepotem, si quando meus erit, ex tali causa exhæredo, propriè enim posthumi exhæredari hodie non possunt, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

SYL. ¶ Emancipatos. CASVS non figuratur, cum recitetur censura iuris antiqui. Nota emancipatos incognitos esse a iure ciuili. Item, quod ideo præteritio non valet, propter suitatem, & sic quod suitas est causa huius solēnitatis, quāuis communiter reprehēdatur hoc in l. in suis, ff. de lib. & posthum. Item, quod emancipati de iure prętorio possunt contratabulare testamentum. Item, quod testamentum, in quo emancipatus est præteritus, nō est ipso iure nullum. Hodie tamen, ex quo differentia emancipationis & patriæ potestatis sublata est, nō est differentia inter ipsos.

c Iure ciuili. sic inf. de hæred. quæ ab intest. §. emancipati.

d Necesse est. Nam nihilominus tenet testamētū. aliud in eo, qui est in potestate, vt supra eo. in princ. Distingue, q̄ si filius emancipatus prætęritus sit sine mentione causæ, testamentū ēt de iure ciui. est ipso iure nullum, si vero cum insertione causæ, valet mero iure. Sed potest p bon. possess. contra tab. impugnari gl. communiter approbata in §. exhæredatos ver. noruit, in Auth. de hær. & Fal. sed filio in potestate præterito indistinctè, testamentum patris est nullum, vt in d glo. nisi in milites cuius præteritio filij cum causa habetur pro exhæredatione, vt infr. eod. §. sed si.

e Sui hæredes. supple, & quia desierunt esse hæredes sui, alias nō esset bona rō, cum filij necesse habeāt patres instituere, licet nō sint patres sui hæredes ad filios. Filius autē emancipatus per capitis diminutionem desinit agnatus esse, & remanet cognatus, qui non cognoscitur a iu ciu. vt Inf. de hęr. q̄ ab int. defer. §. emācipati, sup. de legi. agn. tu. §. fi. & ff. de bon. pos. sed cū patrono, §. 1. Accu.

f Feminini licet in suis eēt differētia inter masculos & feminas iur. ciu. vt sup. eo. § 1.

g Exhæredati, s. ritè, alias aūt exhæredato datur

Cõmittere edictũ qd sit, enarrat ibidẽ glo. SYL. datur cõtra tabulas, vt ff. de bonorum poss. contra tabul. l. non putauit. §. non quæuis. Item etiam institutis datur cõtra tabulas, si alius committat eis edictum, (i) vt ff. de contra tabulas. l. 3. §. plane. † & ff. de lega. præstan. l. si duo.

ac si ab eo fuissent emancipati. debent ergo institui, vel exhæredari propter remedium prætorium.

a ¶ Habentur. quo ad adoptiuum patrem.

b ¶ Instituendi. ab adoptiuo.

¶ Adoptiui liberi, quãdiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdẽ iuris habentur, [a] cuius sunt iustis nuptijs quæsiti. Itaque hæredes instituendi, [b] vel exhæredandi sunt, secundum ea, quæ de naturalibus exposuimus. Emancipati vero à patre adoptiuo, neque iure ciuili, [c] neque eo iure, quod ad edictum Prætoris attinet, [d] inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalem parẽtem attinet) quamdiu quidem sunt in adoptiua familia, extraneorum [e] numero[*] habeantur: vt eos neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse sit, cum vero emancipati fuerint ab adoptiuo patre [f] tunc incipiunt in causa esse: in qua futuri essent si à naturali patre emancipati fuissent.

¶ Circa institutionem, & exhæredationem liberorum, non est hodie differentia in effectu, inter masculos, & fœminas, & ceteros descendentes, posthumos, vel iam natos alios, vel emancipatos, &c.

¶ Sed hæc [g] quidem vetustas [h] introducebat.

¶ Adde, quòd institutus beneficio præteriti poterit cõtratabulare, siue apertũ fuerit edictum: quia emancipatus sit præteritus, & institutus suus dict. l. non putauit. §. fin. siue vnus emãcipatus præteritus, alter institutus. l. non nunquam. ff. de lega. præstand. siue suus vel emancipatus institutus, & venter præteritus. l. illud, §. fina. cum l. sequen. ff. de contra tabul. Nec expectat, quod per præteritũ intentetur, dicta l. nonnunquam, & idem est, si suus præteritus sit, & emancipatus institutus. l. si duo ff. de legat. præstand. exhæredatis autem nunquam cõmittitur edictum per fratrem præteritum, l. post mortem, §. final. ff. de contra tabul. sed bene ius dicendi nullum. l. fin. ff. de libe. & posthum.]

ADDITIO. Quam potest intentare etiã committente inuito, vt l. non nunquam, ff. de legat. præstand. Ang.

SYL. ¶ Adoptiui liberi. CASVS figuratio non est necessaria, cum hodie per adoptionem iura patris naturalis minime dissoluantur. l. cum in adoptiuis. C. de adopt. Ideo autem eos emancipatos Prætor non cognoscebat, quia cum iure ciuili filij essent, & iuris ciuilis vinculum sit dissolutum, Prætor autem naturalem sequatur æquitatem, eis alter non succurrit vt legitimis, in quibus per emancipationem iura naturalia non dissoluuntur. Nota summarium.

Item, quod durante adoptione, quo ad patrem naturalem habentur loco extranei.

Item secundum aliquos, quod adoptiui nõ dñi sui. Item, quod adoptiui emancipati nõ redeunt sui patri naturali; sed perinde sunt,

c ¶ Iure ciuili. qd scilicet ius, ciuile. scilicet, adoptionis, quo vocantur sui adoptiui ad hæreditatẽ alio iure ciuili, scilicet per emancipationẽ sublatum esse quod esse potest, vt supra de legit. agn. tu. §. fi.

d ¶ Attinet. quod vocat emancipatos, vt sup. prox. §. & est ratio, quia desinũt esse filij: sed naturales non possunt desinere esse filij per emãcipationẽ, vt infra de hæred. quæ ab intestat. §. minus ergo.

e ¶ Extraneorum ff. de contra tab. l. 1. §. & sui iuris.

f ¶ Patre. ff. de cõtra tabulas, l. si emancipatus, § penult. in fine.

¶ Sed hæc quidem. CASVS aliter non figuratur: quia ius antiquum corrigitur: dubitationem facit ipsa antiqua dispositio: ratio autem decidẽdi allegatur in text. propter similitudinem respectu naturæ: & propter dispositionem. l. 12. tabul. ad quam facilis fuit reditus: attendit enim Imperator in filijs ipsam naturalitatem, vt faciebat Prætor in casibus per eum consideratis. Not. quod quo ad formam exhæreditationis sublata est differentia sexus, emancipationis, & patriæ potestatis, & posthumorum & iam natorum, & in adoptiuis seruatur regula dic. l. cum in adoptiuis, & §. sed hodie. supra de adopt.] SYL.

g ¶ Sed hæc. scilicet supradicta à principio tituli vsque ad §. emancipatos. Et dic hæc scilicet differentiam sexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt supra eodem. §. 1. & §. posthumi. & §. sed feminini. notanter dicit de ijs, quæ postea vsque modo dicta sunt à §. illo, emancipatos.

h ¶ Vetustas. id est media iurisprudentia, vt statim sequitur.

a ¶ Con-

Nostra vero constitutio [a] inter masculos & feminas in hoc [b] iure nihil interesse [c] existimans, quia [d] vtraque persona in hominum procreatione simili † naturæ officio [e] fungitur, & lege antiqua [f] duodecim tabularum omnes similiter ad successionem ab intestato vocabantur, (quod & Prætores postea secuti esse videntur [g]) ideo simplex [h] ac simile ius, & in filijs & in filiabus, & in ceteris descendentibus per virilem [i] sexum personis, non solum iam natis, sed etiam posthumis, introduxit: vt omnes siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhæredẽtur, & eundem [k] habeant effectum circa testamenta parentum suorum infirmanda, & hæreditatem auferendam, quem filij sui, vel emancipati habent, siue iam nati sint, siue adhuc in vtero constituti, postea [l] nati sunt. Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quę in nostra constitutione, [m] quam super adoptiuis tulimus, continetur.

† Alias similiter.

† Nota q̃ ẽt ex l. 12. tab. ita ad mittebat ab intestato femina sicut mascul⁹ secũdum Ang.

Heres su⁹ ꝑterit⁹ hẽt duo remedia, emãcipatus vnũ. Querela datur emancipatis.

a ¶ Constitutio, C. de lib. præte. vel exhæreda. l. maximum.
b ¶ In hoc, Aliàs enim multæ differentiæ sunt. vt ff. de statu hominum. l. in multis.
c ¶ Nihil interesse, In authen. quibus mod. nat. effic. sui. §. non autem. coll. 7.
d ¶ Quia prima ratio.
e ¶ Officio, Id est, simili officio. vna. n. indiget altera ad procreationem sobolis, & hæc est prima ratio legis 12. tabularum vt C. de legi. hę red. l. lege duodecim tabularum.
f ¶ Lege antiqua. † argumẽtatur ex iure antiquo sic supra qui ma. nõ pos. §. fi. & hæc est secunda ratio.
g ¶ Videntur, scilicet dando filiæ bon. pos. contra tab. in totum, licet non possit dicere nullum vt suus, vt C. de lib. præt. l. maximum ibi, Et si præteritus &c. & hæc est tertia ratio.
¶ Adde, quod hæc omnia late ponit gl. & seq. doct. in d. l. maximum vitium.]
h ¶ Simplex. Ad differentiam antiquæ distinctionis, vt sup. eod.
i ¶ Per virilem sexum. Quid de descendentibus per femininum? Respondit, admittuntur, sed cum diminutione tertiæ partis, vt inf. de hær. quæ ab intesta. §. Diui. & C. de coll. bon. l. illam.
SYL. ¶ Adde, quod hodie sublata est hæc differentia, & æqualiter & sine diminutione succedunt, authen. quæ tertiæ. C. de col.]
K ¶ Eundem habeant effectum, quo ad cõmodum. diuerso tamen iure. nam suus præteritus & vicit nullum, & contra tabulas habet, si non vult dicere nullum, quãdo preteritus est. Sed emancipatus, tantum habet contra tabulas, vt Cod. de liber. præt. maximum. §. sancimus. itaque &c. & ff. de leg. præstan. is qui. Si autem exhæredentur, habent querelam omnes vt ff. de contra tab. l. non putauit, §. non quæuis. & de inoffi. test. Papinianus.
SYL. ¶ Adde, quod si suus est præteritus à patre vel eius linea, testamẽtum est funditus nullum, & habet duplex remedium, de quo in glo. si fuit exhæredatus non rite, habet contra tab. l. non putauit. §. non quęuis. ff. de cõtra tab. si rite cum causa, causa per hęredem debet probari: qua probata, repellit̃, aliàs rescinditur institutio, cetera firma manent. §. aliud, in auth. vt cũ. de appel. cog. Si loquimur in emancipato, idem quod in suo, si exhæredatus sit: si enim minus rite, dicit nullum: si rite, habet querelã, d. §. aliud si vero emancipatus fuit ꝑteritus: si sine causa, idem q̃ in suo. nã habet vtrumque remedium: si causa, est differentia: nam suus habet vtrumq. emancipatus habet tantum contra tab. gl. in §. exhæredatos, in authent. de hær. & Falc. si vero loquimur in linea materna, non est differentia: sed si sint præteriti aut exhæredati cum causa, veniunt per querelam, §. mater. inf. eod. si sine causa, dicunt nullum, dict. §. aliud. in posthumo vero, cum non possit exhæredari, non cadit ista dubitatio, vt dictum est. Et ita communiter resident Doct.]
l ¶ Postea nati sunt. Qui exhæredari non possunt vt diximus sup. eo. §. posthumi.
Adde, non rumpi testamentum agnatione posthumi, qui naturaliter non possit viuere, veluti si natus sit sexto vel octauo mense. Soci. Iun. consil. 35. nume. 15. lib. 2. qui attestatur hanc esse communem conclusionem.
m ¶ Cõstitutione, C. de adopt. l. cum in adoptiuis. & recitat̃, sup. de adopt. §. sed hodie. Adde, quòd licet ex causa præteritionis, vel exhæredationis testamentum reddatur nullum vel impugnari possit, hodie tamẽ præter institutionem hæredis cetera contenta in testamento firma permanẽt, auth. ex causa. C. de lib. præt.
¶ Sed si in expeditione. CASVS. Querebatur, an miles, qui in pluribus priuilegiatus SYL.
est

est in condendis testamentis, vt sup. de mili. test. per to. hoc eodem iure vtatur: & dubitationem faciebat, quia quamuis ea, quæ iuris ciuilis sunt, remissæ sint militi occupato in expeditione in confectione testamenti, tñ ea q̃ iuris naturalis sunt, vel ab eo originē trahunt, non remittuntur, vt not. est sup. de mili. test. §. plane. vnde cū institutio filiorum, vel exhæredatio respiciat ipsos filios, quia filios, vt probatum est supra in §. adoptiui. non videbantur priuilegia militū ad hoc extendi. Cuius contrariū decidit ex eo, quia illa præteritio scienter facta facit con stare de volun tate ipsius; ad

¶ Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos pro exhæredatione habetur. Ang

¶ Sed si in expeditione occupatus [a] miles, testamentum faciat, & liberos suos iam natos: vel posthumos, nominatim non exhæredauerit, sed silētio præterierit, non ignorans [b] an habeat liberos: silentium eius pro exhæredatione [c] nominatim facta valere, constitutionibus principū cautum est.

¶ Præteritio materna, vel per maternam lineam ascendentium habetur pro exhæredatione. Aret.

¶ Mater [d] vel auus maternus necesse non habent liberos suos aut hæredes instituere, aut exhæredare, sed possunt eos silentio omittere. Nam silentiū matris, aut aui materni, &

eo quod quamuis in pagano pariter constare posse dicatur, tamen cum pro forma requiratur à iure ciuili expressio, in ea dispensatur miles, vt dictum est sup. in prin. Not. summarium, & dic quod sumitur hic argumentum à contrario sensu, quia si ignoranter faciat, testamentum est nullum.]

a ¶ Occupatus. Quid si non est in expeditione? Respond. ius commune obtinet, vt supra de testa. mil. §. illis.

b ¶ Non ignorans. Si enim ignorat, nō valet testamentum, vt C. de testam. mil. l. si cut certi iuris. † nisi fuerit eius animi, vt si filiū haberet, esset ex hæres, vt ff. de testam. milit. l. qui iure milit.

† Et si verba essent generalia apta comprehendere omnē nascitutū secūdum

c ¶ Pro exhæredatione Ideoque querela inofficiosi testamenti agitur, sed hoc, cum miles est paterfamilias. nam tunc non potest habere locum castrense peculium? si enim esset filiusfamilias, non haberet locum querela, vt C. de inoffi. test. l. fi. §. fi.

SYL. Bald. licet Ang. dubitet hic, secus tamen in pagano vt hic per eum.

¶ Adde rationem quia cum filiusfam. non testetur nisi in castrensibus, vel quasi, non subiacent talia bona, & tale peculium querelæ l. fin. C. de inoffic. testam. Hodie vero indistincte subiacet querelæ, vt per Bar. & alios in Auth. ex causa C. de lib. præte.

ADDITIO. Ista gloss. hodie est falsa, vt not. supra de testam. mil. in gloss. super verbo communi.

SYL. ¶ Mater. CASVS. Quærebatur, an quod dictum est sup. in patre, & ascendentibus paternis; haberet locū in matre v el maternis, & videbatur dicendum quod sic: quia cum pariter sint filij & descendentes vtrinsque, idem ius in eis videtur statuendum saltem quo ad edictum Prætoris, quod naturali æquitati innititur; cuius contrarium dicitur: & quod imo præteritio habetur pro exhæredatione? ratio est, quia ius istud considerauit sublata item. §. emancipatos. supra eodem. Hodie vero ratio in contrariū adducta obtinet: quia debent præteriri cum insertione causæ, quod idem est. Not. ergo præteritionem maternam haberi pro exhæredatione. Item de hoc iure non dari contra tab. contra testamentū matris prætereuntis. Item quòd nec de iure ciuili, nec prætorio, requiritur exhæredatio in testamento matris vel eius lineæ. Item, quòd Prætor non annullat testamentum, in quo filius est præteritus, sed dat contra tabul. Item, quod præteritis à matre non datur ius dicendi nullum, aut contra tabulandi, sed querela inofficiosi. Item, quod dictio paulo post, verificatur in magno interuallo.]

Intellige quod traditur hic, præteritionem matris, & aliorum ascendentium per matrem, haberi pro exhæredatione, vbi fuit apposita causa legitima: nā nulla inserta causa, tale testamentum esset nullum, vt ait Iul. Clar. de testa. q. 47. prope fi.

d ¶ Mater. Idem intelligo in silentio liberorum ad maternā lineam, vt C. de inoffi. testam. l. cum filium. Accur.

¶ Adde secus de iure nouissimo, si enim mater vel alius ascendens fuit præteritus cū causa competit querela, vt hic dicit glos. aut sine causa, & testamētum est nullum, auth. sed licet. C. de lib. præte. SYL.

Idem in patre, & alijs per patrem ascendētibus præteritus a filio emancipato. Si vero à filiofam. semper testamentum est ipso iure nullum. Clar. de test. q. 48.

* ¶ Ratio, quare præteritio matris habeatur pro exhæredatione, est, quia respectu matris suitas non cōsideratur. l. Illud. §. ad test. de contra tab. quę ratio fuit Bar. in l. in suis. ff. de lib. & posthum.

a ¶ De

a ¶ De iure ciuili. Quia non habet eos in potestate, inf. de hær.qual. & dif. §. ceteri.
b ¶ Edicto. Quo emancipari vocantur, vt sup.eod.§.emancipatos, quia eos non potest emancipare: vnde contra tabulas locum nõ habet, vt hic, & ff. de contra tabul.illud §.ad testamenta.

c ¶ Eis.s.descẽdentibus per lineam femininam: datur tamen & alijs, sed his maxime. vt Cod de inoffic. testa. l. filiam.

d ¶ Paulo post, vt inf. de inoffic.testa. per totum.

* ¶ Scilicet q̃rela inofficiosi testamenti. nam bo. poss. contra tab.nõ datur: quia p̃teriti a matre habentur pro exhæredatis exhæredati autẽ non habẽt eiusmodi bon.possess.l.non putauit.ff.de bono.possess.contra tab.]

& dominus constituatur,§.fi.infr. de hęred. qualit.& differ.]

Adde, quod vt institutio valeat, hæres debet nominari ore proprio testatoris.l.hæredes palam.ff. de testam. quod docte limitat & declarat.Clarus, de testam. quæst.35.

ceterorum per matrẽ ascendentium, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filium filiamve, neque auo materno, nepotem neptemve ex filia, si eum eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse est: siue de iure [a] ciuili quæramus, siue de edicto [b] Prætoris, quo Prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem † permittit: sed aliud eis [c] adminiculum seruatur, quod paulo post [d] vobis manifestum fiet.

† alias p̃mittit.

¶ De hæredibus instituendis. [e]

¶ Hæredes instituti possunt liberi, & etiam tam proprij, quam alieni & proprij si cum libertate, qui etiam respectu solæ proprietatis dicuntur h.d.

Diuisio.

Hæredes. ¶ Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Primo ponit regulam generalem, q̃ non solum liberi, sed etiam serui, & non tantum proprij, sed etiam alieni possunt hæredes institui. Secundo declarat, qualiter proprius seruus potest institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus,& quomodo potest institui. Quarto, q̃ non tantũ vnus, sed etiam plures possunt hæredes institui. Quinto ponit diuisionem portionum hæreditatis,& de effectu ipsius. Sexto, de institutione sub conditione. Septimo, q̃ etiam ignotus testatori potest hæres institui. Secunda ibi, Proprius autem. Tertia ibi, alienus seruus. Quarta ibi, Et vnũ hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerũque. Sexta ibi, Hæres & pure. Septima ibi, ij.quos. Vel diuidas, vt diuidit hic glo.rub.Aret.

Cõtinuatio.

¶ De hæredibus instituendis.

¶ Continuatur hoc modo. Vidimus supra de ordinatione testamentorum, in tit.de testa.ordi.verum quia causa efficiens fuit necessaria, ideo postea posuit de personis testantium, vt in tit de test.mili. & qui testari non possunt.. in tit. quibus non est per.facere testamentũ. Verũ quia in testamẽtis hęredes instituũtur, videndum est, ergo de hoc titulo.Aret. Vel sic. Visum est sup.de filijs iã natis quã nascituris hæredibus instituend. vel exhæredandis, nunc sequitur videre generaliter de extraneis hæredibus instituẽdis.

¶ Cõtinuatio huius tituli hr̃ per gl.in rub. ff. eod. Dictum est supr. qualiter alij alijque descendentes instituantur, modo videndũ est de institutione extraneorum, de qua in hoc tit.tractandum est, vel aliter: quia testãtes olim ab institutione hæredis incipere solebant §.ante hæredis. infra de leg. ideo consequens est, vt post tractatum de ijs, qui possunt testari, & de modo testandi dicat de ijs qui possunt hæredes institui.

† Hoc dicit ratione contrarij, quia gerũdium denotat necessitatẽ, hic autem agitur de ijs, quos liberum est instituere, ver.nõ instituere.

e ¶ instituendis.i qui possunt institui, † vt inf.eod. vsque ad §. si plures. & §.fi. Item & qualiter debeant institui, vt inf.eod.§.si plures vsque ad §.fin.

* ¶ Hæredes instituere. est scribere vel nũcupare hæredes,l.2.§.1.ff.eod.

** Adde, quod hæres sic dictus videtur, q̃d hæreat, i. quod proxime & cõtinẽter successionẽ post mortẽ eius, cuius hęres est, capiat,

¶ Hæredes. CASVS Quæsitum fuit qui possunt hæredes institui, & responsum est generaliter oẽs tam liberi, quam serui, in seruis autem quæsitum est, an passim, an vero certa data regula instituerentur, & videbatur nõ aliter hæredes institui posse proprios seruos, quam cum libertate alias.n. capaces hæreditatis minime videbantur l.quod attinet.ff.de reg.iur. cõtrarium deciditur, quod etiam non adiecta mentione libertatis possunt institui: ratio est: quia l. interpretatur mentem testantis, vt in necessariam antecedentiam velit hæredem institutum esse liberum. Tunc quæsitum est, quis diceretur proprius seruus, vt in eo haberet locum hęc dispositio: & videbatur dicẽdum, illum esse seruum propriũ, in quo plenum dñium habemus, iuxta ea, quæ habentur in l. certũ, §.1.ff.de conf. Attamẽ cõtrariũ dr̃, quia p̃prium quid dr̃ nedũ ex cã ipsius proprietatis, sed & nudę possessionis, & declarar̃ vt in tex. No. quemlibet iã liberũ q̃ seruum institui posse. Itẽ, q̃ hodie põt quis sine mẽtione liber-

libertatis hæres institui. Itē, q̃ libertas tacitè dari pōt. Itē, q̃ proprium dr respectu nudæ proprietatis. Item, q̃ opinio vnius doc. quādo est fulcita melioribus rationibus, attēditur contra opinionem plurium.

Attilicino placuit, & Paulo, sed in legis necessitatem non deduxerunt, sic & sup. de testa. sed neque hæres. Iustinianus vero in legis necessitatem induxit, vt ex ipsa institutione liber esse videatur. †

Haeredes instituere a permissum b est tam liberos homines, quam seruus, & tam proprios, c quàm alienos. d Proprios autem olim quidem secundum plurium sententias nō aliter, quam cum libertate, recte instituere licebat: hodie vero etiam † sine libertate, ex nostra constitutione e hæredes eos f instituere permissum est. Quod non per innouationem g induximus: sed quoniam æquius erat, & Attilicino placuisse Paulus suis libris, quos tā ad † Massurium Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert. Proprius autem seruus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem h testator habet, alio vsumfructū habente.

¶ Seruus à domina, quæ secum adulterium commisisse dicitur, . . quod ipse accusatus est, ante sententiam nec manumitti, nec hæres instituí potest hoc dicit

¶ Est † tamen casus, in quo nec cum libertate vtiliter seruus à domina hæres instituitur, vt constitutione i Diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius k verba hæc sunt. l

a ¶ Hæredes instituere. q.d. dominos intus in bonis suis facere. nam hęres. i. dominus, vt infr. de hær. qual. & diffe. §. fin. Item ideo dixi: Intus quia ita subintrat hæres in dn̄iū rerum defuncti, ac si eadem persona esset, vt in authent. de iureiuran. à mori. §. 1. coll. 5. & ff. quibus ex cau. ma. l. cum miles. Accurs.

¶ Adde glo. q̃ hæc optime declarat in l. omnium. C. de testa. secus tamē est in possessione, l. cum hæredes. ff. de acquir. possess.

ADDITIO

Nō tamen est, idē dominium quod erat penes defunctū. sed fingitur esse idem. Secus autem in possessione, quam volens perdere, & in aliū transferre: statim pdet & noua renascitur statim quod est apprehensa: & intelligitur semper fuisse continuata si interim à nemine fuit occupata. Ang.

† Declara vt per gl. in §. 1. in ver. fine libertate sī pta, quib. ex ca. ma. non licet. Possessio hęredis an sit eadem cū possessione defuncti. SYL.

*

† Intellige de Annotationibus Pauli in lib. Sabini, & Plautij non de dedicatione operis. constat. n. Paulū diu post Sabinum & Plautium vixisse.

b ¶ Permissum est. s. à iure.

c ¶ Proprios. s. sertios.

* ¶ Vt. s. ex ipsa institutione intelligantur ēt libertatē adepti. qđ nō habet locū: si eis legarū vel fideicommissum sine libertate relinquatur. l. quidam, §. illo. C. de necess. ser. hær. inst. vbi vide Bal. de ratione diuersitatis. J

d ¶ Alienos. Sic. ff. eod. non minus.

e ¶ Constitutione, vt C. de ne. ser. hæredib. instituen. l. quidam cum.

f ¶ Eos. s. proprios seruos.

g ¶ Non per innouationem. q.d. non induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idem dixerat Attilicinus, vt subijcit sed cōtra sup. qui. ex cau. ma. non licet. §. idemque iuris ibi. Noua humanitatis, &c. Sol. iste Iustinianus non inuenit, sed rationem reddit, cum non sit verisimile &c, vt ibi, Vel aliter

¶ Adde, q̃ hāc sol. seq. cōiter doct. hic, quicquid dixerit Petr. & Ias.

¶ Itē numquid corrigit quod aliàs dicitur, s. q̃ pure institutus, & sub conditione liber: quia expectatur conditionis euentus, vt ff. eod. l. seruis 1. §. 1. l. quoties. § fin. & l. qui filio. §. 1. Respō. nō, quia istud locum habet quod hic dicitur: q̃ñ libertas nec est data expresse, nec fuit retardata: at ibi expsse fuit retardata.

¶ Adde, q̃ hæc glo. communiter tenetur: si tamen expresse inhiberetur vitiaretur institutio dic. §. idemque iur. & si esset seruus cū libertate institutus hæres, & postea libertas adépta, oīno valet institutio: ita no. in l. si ita scriptum, §. regula ff. de lib. & posth.

† Tu dic secūdum doc. quod primo fuit ius legis necessitate, postea abrogatum, tertio per Iustinianū iterum ad legem redactum.

† ali. asir.

h ¶ Nudam proprietatem, vt iste liber & hæres necessarius sit, vt sup. eo. 1. resp. sed tamen vsufructuarius perinde vtetur, ac si esset seruus adhuc, vt C. communia de manu. l. 1. §. sin autem proprietarius.

¶ Est tamen. CASVS Quæsitum fuit, an seruus accusatus de crimine adulterij cū domina commissi, posset ab ea hæres instituí; & videbatur quod sic, ex regula permissiua, sup. eo. in prin. sed contrariū deciditur pendente iudicio: ne ex suo delicto præmium consequatur. l. itaque fullo. ff. de fur. No. seruum dominæ non debere operas carnales. Item, quod pendente iudicio criminali nihil est innouandum. Item, q̃ mulier nō potest manumittere seruum aut instituere seruum adulterio maculatum.

i ¶ Constitutione scilicet Græca, quam non habemus.

K ¶ Cuius, scilicet constitutionis.

l ¶ Verba hæc sunt, quæ sequuntur.

a ¶ Ma-

¶ Seruum adulterio maculatum, [a] non iure testamento manumissum [b] ante sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, [c] rationis est. Quare sequitur, vt in eundem à domina collata † hæredis institutio nullius momenti habeatur. [d]

† aliàs hæreditatis, aliàs neutrum nec hæredis, nec hæreditatis.

¶ Non potest breuius summari.

¶ Alienus seruus etiam is intelligitur, in quo vsumfructum testator [e] habet.

a ¶ Maculatum, id est accusatum: nam aliàs est in litera accusatum, vt ff. eo. his verbis, §. interdũ. vbi de verbo ad verbum sunt ista quæ hic dicuntur. similis expositio dicitur in lib. Sap. de Ioseph. Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura: Mendaces ostendit qui maculauerunt eum, id est accusauerunt eũ.

Sap. 10. Ibidem.

b ¶ Manumissum, scilicet videri, vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, nõ institutum: & ex hoc infert, quod sequitur, quod nec cum institutione fieri potest liber, vt subijcit, quare sequitur &c.

c ¶ Postulata, id est accusata ex eodem adulterio cũ seruo proprio commisso: pro quo grauiter punitur vterque, vt C. de mult. quæ ser. pro. se iunx. l. 1. in princip. (i) Quid si cum extraneo commisit adulterium? Resp. nec tunc manumittit vsque ad lx. dies, vt C. de adult. l. 3. & ff. de adulter. si postulauerit. §. iubet.

¶ Adde, quòd ratio est, quia eis manumissis non possunt torqueri ad probandum delictum. l. prospexit. ff. qui & à quib.]

¶ Item quid si adulterium tale cõmisit, nõ tamen accusatur adhuc? Respõ. bene potest manumittere: sed in crimine læsæ maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere: vel testari, vt C. ad l. Iul. ma. l. fi. & ff. de don. l. post contractum. & l. donationes. §. fin.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hoc est verum, nisi maritus fecerit diuortium gratia accusandi, d. l. prospexit. § fi. cum l. seq. ff. qui & à quibus.]

ADDITIO. (i) Puniuntur aũt & dña, & seruus: quia verberati traduntur igni. & idẽ non esset in domino qui cognouisset seruã, vt notat glo. in l. 1. & probatur in l. fi. C. cõ. de ma. propterea, quia maior honestas requiritur in muliere, quam in masculo. Christo.

d ¶ Nullius momenti habeatur, quia si valeret institutio, valeret libertas, vt sup. eod. 1. respond. & sup. qui ma. non pos. §. 1. & ita nota arg. quod vbi aliquid prohibetur, fieri directo, similiter & per obliquum prohibetur: sic † ff. de cond. insti. l. quæ sub conditione. §. si quis. Item argumentum, ꝙ cassato principali, cassatur quicquid sequitur ex eo, vel ob id, vt C. de legit. & constitut. l. non dubium.

† Concor. ca. cũ quis vna via. de reg. iur. lib. 6.

SYL. ¶ Adde, hoc verum, vbi est eadem ratio. l. si is, C. de prędijs mino. Item vbi cassatum est quid ratione temporis. l. 2. & ibi gloss. ff. de luit. pig. Aduerte tamẽ, quia videbatur probari cõtrariũ ex hoc text. quia institutio cõsequitur ex libertate, sed potius libertas ex institutione, cum libertas sine ea esse possit: nisi respon. quod attendatur ordo intellectus: quod ad hoc, vt institutio sequatur, requiritur libertas præcedens tacita vel expressa.

* ¶ Quid si domina & seruus absoluantur, quasi iniuste rei facti? Et videretur, institutionem & libertatem sustineri, quia res iudicata ꝓ veritate habetur. l. res. de regul. iuris.

¶ Alienus. CASUS. Quæsitum fuit, an vsusfructuarius serui posset illum heredẽ instituere quasi proprium: & videbatur dicẽdum quod sic: quia cum dominij pars ita sit vsusfruct⁹, sicut proprietas. l. 4. ff. de vsufru. ex quo id cõcessum videmus proprietario, idem vsufructuario quoque concedi debet. Cuius contrarium deciditur: ratio autem ea est, quia dominus proprietatis sua proprietate priuaretur, quod non est in vsufructuario, l. 1. §. sin autem, C. com. de manu. Nor. ꝙ nostrum non dicitur illud, in quo tãtum habemus vsumfructum. Item, quod seruus a domino vsufructus sui non potest manumitti nec institui.]

e ¶ Testator. & ideo non potest eum cum libertate instituere, vt ff. eo. non alienum in princ. (i) Sed contradicit ad hunc § ff. de bono. au. iu. pos. l. in venditione. Sed certe quo ad alia est loco domini, non quo ad hoc, vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus à fructuario simpliciter sine institutione erit tanquam liber, quamdiu duraturus erat vsufructus, vt C. communia de ma. l. 1. §. sin autem fructuarius, numquid & hic erit tanquam liber, licet vere liber non sit? Respon non, quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber, si valeret hoc, quod ageretur, vt infra de hæred. quali. & diffe. in princip. Item & tunc erat vsusfructus perdendus, vt supra de vsufruct. §. finitur. vnde etiam si esset quasi liber, donec duraret vsusfructus, quia nihil duraret post mortem testantis, nihil valeret talis institutio, vt sit liber, sed domino suo hæreditatem quærit, vt infra eodem. §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus: in persona primi hæredis, vel etiam vlterius, quod potest, ut ff quibus mod. vsusfruct. amit. l. repeti. in princ. Respond. tunc erit quasi liber toto illo tempore, vt in d. l. communia de ma. l. 1. §. sin autem fructuarius.

¶ Adde quod cum hac glos. transeunt communiter SYL.

munitur doct. hic.]

SYL. ADDITIO. (t) Et ff. ad Sylla. l. 1. §. domini de quo vide glo. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Angel.

¶ Seruus autem. Casum figurare non expedit, litera enim plana est. ratio dubitandi per se patet, & rationes decidendi ponūtur expresse in text. Not. quod seruus institutus fit liber, & hæres necessarius. Item, quòd si manumiss⁹ fit in vita, omnino remanet hęres, sed voluntarius. Item, quòd vbi duo ad actum copulatiue requiruntur, nō sufficit alterū eorum. Itē, quod per alienationem serui instituti videtur reuocata volūtas dādi libertatem, non autem hæreditatem.

Item, quod quælibet dispositio, quātumcumque pia, in testamento facta, potest reuocari.

¶ Seruus a domino institutus fit liber, & hæres necessarius, nisi in vita testatoris fuerit manumissus, aut ab eo alienatus. h. d. Aret.

¶ Seruus autem a domino suo hæres institutus, si quidem in eadem causa [a] manserit, fit ex testamento liber [b] hæresque ei necessarius: si vero a viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hæreditatem potest: quia non fit hæres necessarius, cum vtrumque [c] ex domini testamento non consequatur. Quod si alienatus fuerit, iussu noui domini adire hæreditatem debet: & ea ratióne per eum dominus fit hęres. nam ipse alienatus, neq; liber, [d] neq. hęres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim a libertatis datione videtur dominus, qui eū alienauit. [e]

Seruus alienus hæres institutus quærit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatem adit. Si vero fuerit alteri alienatus: debet iussu noui domini adire. Si vero ante, quam adeat, fuerit ma-

a ¶ In eadem causa. i. seruus eiusdem domini. Ioan. vt ff. si ex noxa causa aga. l. 1 §. 1.

b ¶ Liber. nisi aliqua lex impediat libertatem, vt ff. eo. l. si non lex, vel conditio, vt ff. eod. quoties, § fin. Vel quia ex lege pertenit ad libertatem, vt ff. eod. l. testamento secundum Ioann. †

† Ex hac glo. & l. in SYL. ea allegata colligite sm Bal. q᷑ vox publica pferē priuatæ, vndedicit. q᷑ p statutū posset drogari vltimę volūtati, pptērea, q᷑ vox statuentiū voci testa

¶ Adde not. ex illo text. quod vt quis seruus sit hęres necessarius exigit̄, vt sit seruus non tantum tempore mortis, sed aditionis.]

¶ Item fit liber a semetipso, nisi institutus fuerit ita, Cum quis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres esto, nam tunc a cohærede accipit libertatem. vt ff. de acqui. hæred. l. ex parte. Item & ignorans fit hæres & liber, vt ff. si cert. pet. l. eius qui.

c ¶ Vtrumque. i. hęreditatem & libertatem. nā vt liber fit, & hæres necessarius, hæc duo cōsequi debet ex testamento domini, vt inf. de hæred. quali. & dif. §. 1.

d ¶ Neque liber. directa enim libertas in seruo alieno non potest habere locum. sed institutio potest habere effectum, vt hic. sed aliud in legatis, quæ adimuntur hoc ipso, & alienantur serui, vt ff. de adimen. lega. l. si seruo cum libertate, & est ratio. quia in legato spectatur dies, quo cedit, an sit manumissus, vt ff. quando dies lega. ced. l. si post, §. si cum.

meiorum est pferen da. vt d. l. testam ff. eo. Ch. ist.

ADDITIO. Hęc ratio non est bona: quia sine inspiciamus diem cedentis legati, siue diem aditæ hæreditatis, vtroque casu reperitur alienus: vnde quēadmodū etiā hæreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatum: & propterea noua reddítur ratio, quia facilius legata reuocantur, quam hæredum institutio. l. ex parte. ff. de adimen. lega. cū enim facilius legata instituātur facilius destruūtur, vt i Auth. ex causa, C. de liber. præter. Christopho.

e ¶ Alienauit. Scilicet alieni habenti factionem testamenti, vt ff. eodem l. seruum meum. in fine primo respond. & hoc nisi redimatur ab eodem testatore, qui eum instituit, & postea eum alienauit, tunc enim reuiuiscit libertas, vt ff. de ma. testa. l. verum, & ff. eodem quoties. §. fin. & l. si non lex, & l. antepenult.

SYL. ¶ Alienus quoque. CASVS. Dubitatum fuit, si seruus alienus institutus, a domino alienetur, iussu cuius domini adire debeat hæreditatem & videbatur, q᷑ iussu illius, cuius erat dominium serui tempore mortis testantis, sicuti dicimus in legato l. si post. §. 2. ff. quando di. leg. ced. Contrarium respondetur ea ratione. quia in legato cum statim secura morte dominium eius trāseat, & quæratur, merito statim quæritur domino per seruum; at in hæreditate, in qua requiritur aditio ad quærēdum dominium, quousque non est adita hæreditas, non dicitur quæsitum domino aliquid l. pretia rerum, ff. ad l. Falc. ius enim adeundi seruo proprie quæritur, non domino l. cum proponas. C. eod. Not. q᷑ seruus iussu domini tempore aditionis debet adire. Item, quod si institutus seruus

uus liber efficiatur, nihilominus consequitur hæreditatem.

a ¶ Alienus. Qui sic institui potest. cum liber erit: prius non, vt ff. de cond. inst. seruus alienus. & l. quia.

b ¶ Iussu. præcedente aditione, vt ff. de acq. hæredit. l. si quis mihi bona. §. iussum. † & ita domino quæritur: aliàs si seruus nolit adire (qđ potest esse, etiã domino iubente) non quærit, vt C. eo. l. cum proponas.

† Qđ facit, si ex statuto vel ex lege requiratur iussus auctoritas consẽsus, vel voluntas, an ꝓcedere deant vel sequi. Et vide not. in l. fi. §. necessitate. C. đ bo. q̃ lib. Aret.

Si tamen coactus adeat, valet aditio: sed pater filia recusante, item monasteriũ monacho recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure, vt per Angel. hic.

numissus, potest suo arbitrio adire. Aretin.

¶ Alienus[a] quoque seruus hæres institutus, si in eadem causa durauerit, iussu[b] eius domini adire hæreditatem debet, si vero alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem[c] eius ante, quam adeat, debet iussu noui domini[d] adire. At si manumissus est viuo testatore, vel mortuo ante quam adeat, suo arbitrio[e] adire potest

c ¶ Post mortem eius. Etiam post iussum eius, antequam tamen adiret, vt ff. de acquir. hæred. Antistius. §. 1.

d ¶ Noui domini. Hoc est enim in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dominus: vel sibi, si liber est tũc: sed in legato spectatur dies cessionis, vt si tempore mortis legantis sit meus, licet alienem, tamen mihi debetur legatum, vt ff. quando dies lega. ced si post. §. 2.

SYL. ¶ Adde rationem diuersitatis positam in figuratione casus.]

e ¶ Suo arbitrio. sic supra eod. §. seruus autem. vers. sic. si vero.

SYL. ¶ Seruus. Quæsitum fuit an seruus alienus post mortem domini recte institueretur, & videbatur dicendũ, quod non, quia talis institutio ex persona serui valere non poterat, quia incapax. l. quod attinet. ff. de regulis iuris, nec ex persona domini, quia mortuus. Contrarium tamen deciditur ea ratione, quia hæreditas iacẽs sustinet vicem personæ, & repræsentat defunctum, vt dicitur in text. Not. quod seruus potest institui post mortem domini.

Item, quod hæreditarius seruus recte instituitur, sicut ille qui est in vtero.

Item, quod hæreditas iacens repræsentat personam defuncti, non hæredis. Itẽ, quod quamuis de iure antiquo posthum⁹ alienus non posset hæres institui, seruus posthumi alieni recte instituebatur, & sic quod aliquis potest consequi per alium, quod non consequitur per seipsum.]

f ¶ Post domini mortem verba legis sunt omnia, & secundum hoc planum est: vel testatoris: quia sic dicat, instituo seruum hęredẽ post mortem domini, & ꝓbatur hæc lectio secunda. ff. eod. qui filio 1. respon. nec obst. quod videatur in diem fieri hæc institutio, vt infra eodem. §. hæres: quia incert⁹ est dies mortis, vt ff. de condi. & demon. l. 1. vnde valet vt ff. eodẽ. l. in tẽpus in princ. Mortis dies est incertus.

* ¶ Potest dici hic vtrumque casum decisũ esse, & quod verba illa, quia & cum hæreditarijs, &c. sint redditiua rationis, cur institutio serui alieni post mortem domini collata valeat, quasi dicat, hoc non est nouum, quia & defuncto quoque ipso domino, necdum adita hæreditate institui potest.]

hæreditatem.

¶ Seruus alienus potest ... etiam post mortem ... & cum ... hæreditarius, ... in vtero. Aret.

¶ Seruus etiam alienus post domini[f] mortem recte hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio.[g] Nondum[h] enim adita hæreditas, personæ vicem sustinet non hęredis futuri, sed defuncti.[i]

g ¶ Testamenti factio. Scilicet passiue, non factiue infra de hæred. qualit. & differen. §. testamenti, & iussio hæredum spectatur, si modo cum defuncto fuit, licet cum hęrede instituto non sit testamenti factio, vt ff. eod. seruus hæreditarius.

h ¶ Nondum. bene dico seruum hæreditarium posse institui, quia non est nullius, sed alicuius scilicet hæreditatis, quæ vicem defuncti obtinet.

i ¶ Defuncti. & est forte ratio, quia defunctus est certus, qui fuerit, sed non sic de hęrede, quia & si certus sit institutus, poterit esse, quod non adeat hæreditatem: quia potest desistere multis de causis, vt infra quibus mo. testa. infir. §. posteriore.

¶ Adde, quod quousque non aditur, repræsentat personam defuncti: adita autem, hæredis, & retrotrahitur, ita quod fingit̃ repræsentasse hæredem a morte defuncti. l. hæres quandoque, ff. de acqui. hær. & dicit hic Are. & hanc rationem gl. seq. communiter doct. hic, & in l. si is qui pro emptore, in vit. nor. ff. de vsu. * in aliquibus tamen casibus non sustinet vicem personæ defuncti, quos not. glo. infra. de stipular. seruo. in princ. SYL.

¶ Et facit ad hunc, §. infr. de stipula. ser. in princ.

princip. & ff. de acquir. rerum domi. l. in eo. in fi. & seq.

* ¶ Adde, quod in ijs, in quibus factum personæ, operæve substantia desideratur hæreditas non obtinet vicem personæ. l. hæreditas. ij. de acquir. rerum domin. Item in materia, quæ stricte intelligenda sit vt in lege municipali, vel pœnali, quod disponitur de persona, ad hæreditatem nō trahitur, vt eius ius perimatur, Ias. in l. si is, qui pro emptore. in vltim. no. ff. de vsucap. & post eum Alcia. ibidem, & libr. 2. de verb. signif. nec enim hæreditati negligentia imputari potest. Vnde & contra eam non currit præscriptio. l. si seruus hæreditatis. de stipu ser. doct. l. licet, C. de iu. delib.

† aliâs, cū etiam.

† alias instituatur.

† Passiue .i. qui ex alieno testō capere possunt.

¶ † Quin etiam eius,[a] qui in vtero est, seruus recte hæres † instituitur.

¶ Seruus plurium capacium ab extraneo institutus, acquirit vnicuique pro parte domi nica. Aret.

¶ Seruus autē pluriū, cum quibus[b] testamēti † factio est, ab extraneo[c] institutus hæres vnicuique dominorum, cuius iussu[d] adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

a ¶ Eius, qui in vtero est. Cum pro nato sit habendus quo ad commodum, vt ff. de statu homi. l. qui in vtero, & ff. eod. l. eius.

SYL. ¶ Seruus. CASVS. Quærebatur quomodo seruus communis institutus hæres acquireret hæreditatem, & videbatur quod æqualiter, quia institutis pluribus absque partiū assignatione, æqualiter instituti censentur. §. si plures inf. eodem vnde instituendo seruum plurium, cum videantur quodammodo, domini effectualiter instituti, videbatur quod pro numero personarum hæredes essent. Cuius contrarium dicitur, quod immo pro portione dominica, cum illa hæreditas videatur quodammodo effici serui, & fructus ipsius serui debeant: domini consequi pro rata bonorum, & sic pro rata dominij, vt dicitur in text. Not. summa. Item, quod capacitas serui pēdet a capacitate domini. item, quod seruus institutus non omnibus quærit indistincte, sed tantum dominis præcipientibus.

b ¶ Cum quibus. s. dominis.

c ¶ Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis hic institutus, acquiritur ceteris socijs hæreditas: quod dic, vt ff. pro soc. l. verum. §. si seruo communi.

¶ Adde, quod idem est in contractibus, l. 1. §. seruus communis de stip. ser. l. proinde. §. 1. eod. tit.

d ¶ Iussu, dic quod sufficit vna iussio, licet sint plures domini, vt ff. de acquir. hæred. l. seruus duorum.

* ¶ Intellige, vt illi, cuius iussu adierit, pro sua portione acquiratur. Vnde hic eueniet, vt sæpius eadem hæreditas adeatur. l. cum solus, de acqu. hæred. Verum ceteris dominis adire non iubentibus, eorum partes accrescunt ei, cuius iussu adierit, l. seruus cōmunis, ff. de acqui hær. ne cōtingat, defunctū pro parte intestatū decessisse, contra l. ius nostrum. de reg. iur. quæ ratio cum cessēt in legatis, & stipulationib[9] merito in eis aliter constitutum fuit, l. si seruus pluriū de leg. 1. & §. seruus cōmunis inf. de stip. ser.

¶ Quot quis vult potest hęredes facere. hoc dicit.

¶ Et vnum hominem & plures vsque in infinitum,[e] quot quis hæredes velit[f] facere, licet.

¶ Hæreditas proprie diuiditur in xij. vncias siue partes, quarū quælibet suo proprio nomine nuncupatur. Potest tamen diuidi in pauciores, vel in plures, prout voluntas est testatoris. Aret.

¶ Hæreditas † ple-

e ¶ Et vnum. In infinitum. Quid ergo si instituam omnes homines quicūque sunt in mundo? Vī nullum esse cum effectum hēre non possit prīto tamen valere, vt hic. sed tñ non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatem.

Omnes homines mūdi possūt simul hæredes institui. SYL.

¶ Adde, quod hanc glo. communiter reprehendunt vltramon. & intelligunt, ꝙ dictio, vsque, in text. nostro intelligatur exclusiue. Alij vero dīr institutionem valere, sed reprehendunt gl. qñ dicit, ꝙ propter nimiam difficultatem adiri non poterit, quia secūdū eos sufficit aditio unius ad confirmationem testamenti, vt no. in l. 2. ff. si pars hære. peta.

f ¶ Velit cū sua voluntas sit lex, vt in Auth. de nupt. §. disponat. coll. 4.

SYL. ¶ Hæreditas. CASVS. Quæsitum fuit, quomodo hæreditas in iure diuideretur: & responsum est regulariter in duodecim vncias. at statim quæsitum est: an in potestate testantis sit aliter diuidere: & videbatur dicendum quod non, quia cum esset à iure statuta diuisio non videbatur voluntatem testantis contra illam admittendam esse l. nemo potest, ff. de leg. 1. Contrarium decidītur: quia quamuis in plures, aut pauciores diuidat, effectus idem est, quia omnino ad assem hæreditas semp reducitur. No. diuisionē hæreditatis in 12. vncias, & earū noīa. Itē, ꝙ dictio plerumque, facit regulā. Item, ꝙ

institutus in parte non dato cohærede habet totum. Item quod quis non potest decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus, nisi miles.

a ¶ Hæreditas plerumque. Ideo dicit plerumque, quia quandoque in plures, ut inf. eo. §. & si plures. quandoq; in paucio res diuiditur, ut infr. eodem, §. uers. non autem.

rumque [a] diuiditur in duodecim vncias quę [b] assis appellatione [c] continentur. Habent † autem & hæ partes [d] propria nomina ab vncia vsque ad assem † hæc: sescunx, [e] sextans, [f] quadrans, [g] triens, [h] quincunx, [i] semis, [k] septunx, [l] bes, [m] dodrans, [n] dextans, [o] deunx, [p] as. [q]

† aliàs habent enim hæ par.

† alias, vt puta hęc.

b ¶ Quæ scilicet unciæ simul collectæ.

c ¶ Appellatione. i. significatione.

d ¶ Hæ partes inf. positæ, in quantitate differentes. Vel dic melius, hæ partes. s. unciæ 12. ad partes redactæ. est. n. ad superiora facienda relatio.

e ¶ Sescunx. id est vncia & dimidia, vt ff. de inoffic. testamen. Papinianus. §. quoniam autem quarta. Sed quare nō posuit nomen, quod vnciam signaret? Respond. quia plura sunt negotia, quam vocabula, vt ff de præscrip. verb. l. natura.

SYL. ¶ Adde satis posuisse, dum dixit assem diuidi in 12. vncias. quælibet enim pars, & sic pars vna vncia dicitur.]

* ¶ Verbum sescunx: aut, sescuncia. non est in Tusco libro, neque in Theophili institutionibus, vt testatur Anton. Aug. cap. 8. lib. 11. Emendat.

† Sed hoc nō est uerū, quia sescūx nō à quota, eum sit octaua pars assis, dr̄, sed à numero unciarū secundū Io. Fab. assis partes declarātur.

¶ Et not. q; † primum, & secundum, & tertium, & quartum nomen interpretationem sumit ex eo, quod quotam designat hæreditatis portionem. Sescunx enim dicitur, quasi semiuncia & vncia: & est tertia eius litera, scilicet non to Sextans, quia sextam partem signat. id est duas vncias. Quadrans, quia quartam, & ita tres vncias signat, triens quia tertiam partē, & ita quatuor vncias signat. Sequentia vero nomina etymologiam habent ex eo, quod certum numerū vnciarum signant. dr̄ enim quincunx, non quia quintā partem habet, sed quinque denotat vncias: semis, quia sex, & sic de singulis per ordinē.

SYL. ¶ Adde veram etymologiam, & deriuationem horum nominum per M. Varronem lib 5. linguæ latinæ, vbi melius declarat, & dicetur infra.]

¶ Item not. quod non omnes vncię, quæ signantur per ista nomina, continentur, in asse, licet hoc innui videatur. sic. n. contineret 78, uncias, & dimidiam. Ideo autem ponit has partes, quia quælibet potest in asse contineri, hac ratione & homo dicitur risibilis, & actio legis Aquilię pœnalis dicitur, vt inf. ad l. Aquil. §. his verbis. Item no. ista tria nomina, as, pondus, libra idem signare. Item quādoque as ponitur pro obolo: vnde illud, Nonne duo passeres asse veneunt? vnde versus: As obolus pondus: as est possessio tota. id est hæreditas, vt hic: sed & pondus large dicitur omne: quod est in statera positū, sed hic stricte accipitur pro pondere 12. unciarum: unde dupondiū quasi duplex pondus scilicet 24. unciarum, ut infra eod. §. uideamus. uersic. & si plures. & facit ad hunc §. ff. eod. seruum meum, §. fin.

¶ Non autem vtique semper duodecim vncias esse oportet: nam tot vnciæ assem efficiūt, quod testator voluerit. Et si vnum tantum quis ex semisse (verbigratia) hęredem scripserit, totus [r] as in semisse erit. Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus [f] decedere potest,

f ¶ Sextans id est, duæ unciæ. quasi sexta pars assis.

g ¶ Quadrans, id est tres unciæ, quasi quarta pars assis.

h ¶ Triens. id est quatuor unciæ, quasi tertia pars assis.

i ¶ Quincunx. i. quinque unciæ.

k ¶ Semis. i. sex vnciæ. s. dimidium assis.

l ¶ Septunx id est septem unciæ.

m ¶ Bes id est 8. ut olim des, quasi dempto triente.

n ¶ Dodrans. i. 9. quasi dempto quadrante.

o ¶ Dextans. i. 10. quasi dempto sextante.

p ¶ Deunx. i. 11. quasi dempta vncia.

q ¶ As. id duodecim, quasi æs.

r ¶ Totus as. Nam in totum præsumitur instituisse defunctus, cum alium non instituit, ut hic, & ff. eod. l. interdum. § 1. Idem quoque præsumitur in milite, ut C. de testa. mili. l. 3. § nam cum.

¶ Adde, quod ita est communis opin. quicquid uoluerit hic Ang. secundum doct. maxime Ias. in l. 1. in gl. fin. C. de testam. mil.] SYL.

¶ Hoc ergo nisi, quod hic sequitur, non ad superius proxi. respond. sed ad hoc, quod sequitur. refertur s neque. n. &c. Sed si miles fecit testm̄ in castrēsibus, potest decedere intestatus in paganicis, ut C. de test. mil. l. 1. & 2.

s ¶ Intestatus decedere. Immo videtur quod sic. ut ff. de inoff. testa. l. nam & si parentibus §. pen. & fi. quæ est contra. Sed hoc est verū ab initio: sed ex post facto potest, ut Cod. de inoffic. testa. l. cum duobus. Et not. hic idem iuris non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum, ut ff famil. ercisc. l. in hoc iudicio. arg. contra. ff. de pact. l. iuris gentium. §. adeo, & §. seq.

¶ Adde,

SYL. ¶ Adde, q solu. est secundũ oẽs, q vbi eadẽ ratio in parte habet locũ regula, aliàs sec⁹.]

¶ Et facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. ius nostrum. Accur.

ADDITIO Et procedit iste tex. indistincte, siue simpliciter sit facta institutio in re certa, vel parte, de reliquo nõ facta mentione: siue dixerit testator, in residuo sese velle intestatũ decedere. Ioan. Fab. Ang.

a ¶ Nisi sit miles. nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus, vt C. de testa. milit. l. 2. Vide de hoc latissime, & distincte apud Iulium Clar. de testa. q. 16.

† al. quotcunque.

SYL. b ¶ Quantascunque. id est quotcunque, & facit. ff. eo. l. interdũ, § paterfamilias, & l. seq. vsque ad l. ex facto.

¶ Si plures. CASVS Quæsitum fuit, institutis duob⁹ aut plurib⁹ sine partis assignatione, qnomodo succedetur, & respondetur, æqualiter: & hoc non habet dubium, propter voluntatem defuncti, quæ non potest magis vni, quam alteri accommodari. si vero in aliquibus sint expressæ partes, in aliquibus non habet locum distinctio text. vt si quid deest ad assem, id consequantur, quasi voluerit testator tacite in reliquo illos sibi succedere: & si expletus sit in dimidio, propter transitum ad dupondium. Not. quod aliquibus vocatis simpliciter, intelliguntur vocati æqualiter. item summarium, & quod in tex. exprimitur.]

c ¶ Distributio. i. assignatio partium, quam partem vel testator quemlibet habere.

d ¶ Ex æquis partibus, facit, ff eo. l. quoties, §. hæredes.

e ¶ Hæres sit. eadem est ratio in dupondio vt ff. eod item quod Sabinus, & inf. eo. §. videamus, ver. & si plures. Item est hoc verum si testator nõ ignorat, vt ff. eod. quo loco, §. 1. quæ est contra.

f ¶ In dimidiam partem. aliter enim si asse expleto scripsit. Ex reliqua parte hæres esto. tunc enim cum nihil reliquum sit, ex nulla parte hęres institutus est, vt ff. eod. l. item quod Sabinus, §. sed si asse.

nisi sit miles, [a] cuius sola voluntas in testando spectatur.

¶ Et econtrario potest quis † in quantascunque [b] voluerit plurimas vncias suam hæreditatem diuidere.

¶ Non distributis partibus a testatore, æqualiter succeditur: & institutus sine parte, habet reliquum assis: qui si expletus sit, habet dimidiam, h. d.

¶ Si plures instituantur hæredes, ita demũ in hoc casu partium distributio [c] necessaria est, si nolit testatoreos ex æquis [d] partibus hæredes esse. Satis enim constat, nullis partibus nominatis ex æquis partibus eos hæredes esse: Partibus autem in quorundam personis expressis, si quis alius sine parte nominatus erit: siquidem aliqua pars assi deerit ex ea parte hæres [e] sit: & si plures sine parte scripti sunt, omnes in eandem partem concurrunt: si vero totus as completus sit, † in dimidiam [f] partem vocantur, [g] & ille, vel illi omnes [h] in alteram dimidiam: Nec interest, [i] primus, an medius, an nouissimus sine parte hæres scriptus sit ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

† aliàs ij qui noĩatim exp̃ssas partes habent in dimidiam partẽ vocantur.

¶ Pars non distributa alijs accrescit sicut am-

g ¶ Vocantur. s. illi, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

h ¶ Omnes, qui erant instituti sine partibus.

i ¶ Nec interest. hoc refertur nõ ad proximũ casum, sed ad superiorem, scilicet quãdo pars vacat. idem tamen in secundo, sed non haberet locum ratio, quæ redditur. Ea enim, &c. Vel dic, quod ad proxim. & statim cum sic sit institutio, intelligit᷑ pars vacare. & facit ad hoc. ff. eod l. quo loco 1. respon.

¶ Videamus. CASVS. Dubitatum fuit, quid si portio aliqua vacet. & videbatur dicẽdum remanere penes heredes ab intestato, quasi ita voluerit testator, qui non disposuit l. conficiuntur, de iure codi. sed contrarium respondetur, quod accrescit institutis, ne contingat pro parte testatorem decedere testatum pro parte intestatum, cõtra §. hæreditas supra eo. sed tunc ambigebatur quid econuerso, si vltra assem sit distributum: & videbatur quod vltimo loco institutis, cuius portio assem transcendebat, haberet illud minus, cum nemo plus iuris in alium transferre soleat, quam ipse habeat. l. nemo plus. ff. de reg. iur. sed contrarium deciditur, & quod immo attenditur computatio assis, & quod ad eam reducuntur portiones, ita, q attenditur quod proportionabiliter ex mente testantis consequi quilibet debebat. Not. summarium, quia vltra ipsum non sunt aliqua not.]

plius erogata decrescit distributis autem vltra assem partibus, sit transitus ad dupondium. hoc dicit.

¶ Videamus, [a] si pars aliqua vacet, nec tamē quisquam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et constat vacantem partem singulis tacite pro hæreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertijs partibus hæredes scripti essent, & ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint tacitè, singulis † decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertijs partibus hæredes scripti sunt, perinde habeantur, ac si vnusquisque ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

¶ Et si plures vnciæ, quam duodecim, distributæ sint, is qui sine parte institutus est, quod dupondio [b] deest habebit. Idemque erit, [c] si dupondius expletus sit: quæ omnes partes ad assem postea reuocantur, [d] quamuis sint plurium vnciarum.

¶ Hæres pure, vel sub conditione institui potest, non ex die, vel in diem, hoc dicit.

a ¶ Videamus, vt ff. eod. l. interdum, §. paterfamilias, vsque in finem l.

Dupondiū, pondus, tripōdiū, quadripōdiū.

b ¶ Et si plures. Dupondio. dicitur autem dupondiū pondus siue hæreditas in 24. Vncias diuisa. sic enim pondus dicitur ea, quę in 12. diuiditur. & tripōdium, quòd in 36. & quadripondiū, quod in 48. & sic de singulis.

* ¶ Hinc in proœmio. ff. dupondij iuuenes vocantur, studijs legalibus iatum initiati: vel a dupondio nummo, qui duos asses siue librales nūmos pendebat, quasi tūc iuuenes d iob[9] assibus æstimētur. sunt enim adhuc modici valoris. Alciat. lib. 4. de verborum signif.

† Hæc gl. diuiditur ī quatuor partes in prima declarat textum. In secunda format vnū contrariū ad istum versiculū idemq; & soluit. In tertia format aliud contrariū nō ad istū ver. sed ad versi. & si plures proxime pcedentem. In quarta format aliud contrarium, quod pōt esse cōe ad vtrumque vers.

c ¶ Idemque erit. † scilicet, quod diximus si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiam vocatur: vel non expleto asse, in vacantem partem vocatur, vt supra eod. §. prox. versic. partibus autem, vel transcendente, in vacante vsque ad dupondium, vt sup. prox. respon. Idem est etiam, si dupondius sit expletus. Sed contra ff. eod. item quod Sabinus in fin. l. vbi dicit expleto dupondio institutum non habere partem vacantem vsque ad tripondium. Sed certe immo dicit, quòd sic, si recte illa litera intelligitur: & ita cōcordat. Item videtur contra. ff. eodem. l. ex vncijs .6. Sed certe & illa est concordantia, si recte ibi fiat computatio vnciarum. Sed magis videtur contra. C. de leg. l. cum quæstio. vbi dicit non fieri transitum ad dupondium, vel tripondium. sed tantum vr̄ adimi primo, quantū confertur secundo. Sed distingue: aut voluit testator excedere assem, vel dupōdiū, quod potest, vt sup. eod §. non aūt. & ita hic intelligatur. Aut noluit, & tunc habet locum lex contraria. Item & tunc quando dubium est, similiter locum habeat l. cum quæstio, quæ est cōtra,

¶ Adde, quod hæc solu. communiter approbatur, vt dicit Ias. in dicta l. cum quæstio. in 1. parte glo. Et pro resolutione dic, quod aut testator voluit ad dupōdium transire, & sit transitus: vt hic: aut noluit, & hoc cōstat, & nō fit. d. l. cum quæstio. aut sumus in dubio: & attenduntur cōiecturæ, quibus deficientibus non pręsumitur voluisse transire, sed quātum dedit secundo, adimere a primo, dic. l. cum quęstio.]

Alij dicūt hāc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO.

Aduerte diligēter, quod si nominatim assē expleuit, videtur transire ad dupondium: aliàs nō, vt l. qui non militabat. §. filijs. ff. eodē. Et de effectu, an fiat trāsitus ad dupōdium, vel non, vide Ioan. Fab. hic, qui infert, ꝙ si Papa ex certa scient ia prouideat duobus de ea præbenda, vterque admittatur: extra, de rescriptis, cap. duobus in fi. lib. 6.

† aliàs decrescere; incipiunt.

d ¶ Reuocantur. Hęreditas enim non ideo augetur, quod in plures diuiditur vncias sicut nec libra, licet per solidum, vel alium numerum ; diuidatur: & ideo quotam partem quis debet habere in dupondio, totam potest partem habere de asse, vt hic, & ff. eo. ex vncijs.

¶ Hæres. ¶ CASVS. Quia sup. visum fuerat, voluntatem testantis attendi in erogatione sui patrimonij, fuit dubitatum, an etiam in qualitate, & conditione posset: & videbatur quod sic, ratione prædicta. dicitur autem quod siue pure, siue sub conditione instituat, valet institutio: in diem vero, vel ex die, secus: sed quod detracta diei mentione est, ac si pure hæres institutus esset: ea ratione, quia prout prohibitum est testatorem pro parte bonorū intestatum, & testatum decedere, ita etiam pro parte temporis: quāuis in institutione cōditionali videbatur hoc

hoc esse, non est verum: quia eueniente conditione retrotrahitur ad tempus mortis nõ eueniente sed deficiente, est, ac si nunq̃ fuisset institutus. Not. summarium, ꝙ nõ valet institutio facta ad certum tẽpus: secus ad incertũ. Item, ꝙ dies certa de medio tollit. Item, quòd superuacua non vitiant sed vitiantur.]

¶ Hæres & pure, & sub conditione institui potest: ex [a] certo tempore, aut ad certum tempus non potest: veluti, Post quinquenniũ, quã moriar: vel, Ex calendis illis: vel, Vsque ad calendas illas hæres esto. Denique diẽ adiectum haberi pro superuacuo placet, & perinde esse, ac si pure hæres institutus esset.

¶ Conditio impossibilis in vltimis voluntatibus vitiatur: & plures copulatiuæ appositæ, omnes debent concurrere; secus in alternatiuis. h. d.

¶ Impossibilis [b] conditio in institutionibus, & legatis, nec non in fideicommissis, & libertatibus, † pro non scripta [c] habetur.

¶ Si plures conditiones in institutionibus ascriptæ sunt: si quidem coniunctim, vt puta, Si illud & illud factum fuerit, omnibus parendum [d] est:

a ¶ Ex certo tempore sed in diem incertum quis põt institui hæres, puta, cum ipse poterit capere ex testamento (i) vel, cum ipse morietur, vel, cum Titius morietur. vt ff. eod. l. in tempus. & in l. qui filio. 1. respon. & ff. de libe. & posthum. filius a patre. 1. respon. & C eo. l. extraneũ. Miles aũt põt extraneum ex certo tempore, vel in certum tẽpus instituere, vt ff. de mil. testa. l. miles ita. in prin. & facit ad hunc. §. eod. hæreditas. arg. tamen est contra. ff. de reg. iur. actus, sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factionis testamenti, vnde interpretandum est, vt magis valeat, quam pereat, vt ff. de reb. dub. l. quoties.

ADDITIO. (i) Quod est verum, quando incapacitas est respectu hæredis tantum secus si etiam respectu testantis, vt in spurio de quo vide Ang. hic.

* ¶ Rationem diuersitatis inter diem certum, & incertum seu conditionem, affert Bart. in l. hæreditas ex die q. 1. ff. eo.]

SY L. ¶ Impossibilis. CASVS. non est figurandus: cum tradat regulas, ideo autẽ decisum est impossibiles conditiones vitiari in vltimis voluntatibus, fauore earum, vt dicit gl. 2 quæ vero in versi si plures ponũtur, deciduntur ex manifesta voluntate testantis collecta ex verbis, & modo prolationis. Not. impossibilem conditionem vitiari. Item, quod alternatiue sufficit alterã partem impleri, copulatiue requiritur vtraque.

Conditio dr̃ impossibilis tribus modis. b ¶ Impossibilis conditio. Tribus modis potest dici conditio impossibilis: vel de natura, vt, Si coelum digito tetigeris, heres esto vt inf de inut. stip. §. si impossibilis. (i)

SY L. ¶ Adde, quod hoc est verum, nisi conditio sit de præterito vel psñti tunc. n. vitiatur dispositio, l. 2. ff. de hær. Inst, quæ tamẽ reputat̃ impossibilis. l. verum ff. de regul iuris.

Item de iure, vt, Si patrem ab hostibus nõ redemeris. vel similis. nam hoc facere nos non posse præsumitur, vt ff. de cond. instit. l. conditione. & l. filius. & in his duobus habet locum iste §. impossibilis.

¶ Adde verũ hoc quando. l. resistit, secus si l. nõ assistat vt in captatoria institutione: tunc enim vitiat l. si quis Semproniũ, ff. eod.] Item de facto: vt si mõtem aureũ dederis, hæres esto. & hoc casu non valet institutio, vel libertas, cum nec animus dãdi fuerit iuris præsũptione, vt ff. de statu. lib. l. cum hæres. §. 1. Item est quædam quarta impossibilitas propter perplexitatem: quæ vitiat. vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hæres esto. vt ff. de cond. instit. si Titius, quæ. l. est huic contra. Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit, vt 1. de inuti. stip. §. si impossibilis. Sed certe idem videtur in primis duabus, quod vitietur institutio, vt 1. de leg. §. fin. qui est contra. sed solue. vt ibi. Item facit. ff. de leg. 1. si mihi. §. 1. ff. de condit. instit. l. 1.

SY L. † Impossibilitas quã vitiet actum, & quã pro nõ scripta habeatur, vide Dyn. in regul. nemo põt. de regul. iur. in 6.

ADDITIO. (i) Et ista impossibilitas aliquando ponitur in dispositione: & tunc si fit circa substantialia, semper vitiat: si circa accidentalia, in vltimis voluntatibus vitiatur. Idem in contractibus bonæ fidei, & in iudicijs, si a principio inerat. saltem vbi iudex eam non expressit. Aliquando ponitur in conditione: & tunc in cõtractibus vitiatur, vt hic, sed in iudicijs vel arbitrijs, vitiat sententiam. Ang.

SYL. c ¶ Pro non scripta. Sed cur secus in contractibus, vbi vitiat contractum impossibilitas, vt. 1. de inut. stipu. § si impossibilis. & ff. de actio. & oblig. l. non solum? Resp. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

d ¶ Parendum est, si sit potestatiua: vt hæc, si decem dederis, vel mista, vt, si ieris Romam, vt ff. eod. l. suus quoque. §. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primã existere, vt ff. de condit. institut. l. si plures institutiones. Condõ est triplex.

¶ Adde, ꝙ hæc gl. cõmuniter reprobatur, &

ad tex.in d. l. si plures respondet, q ibi erát plures cõditiones adiectæ pluribus institutionibus in persona vnius: quo casu prima purificata, non est expectãda purificatio alterius: quia iam est hæres pro rata, & cõsequitur reliquũ iure accrescendi.]

quæ est huic contra.& ff.eo.l.sed & si in cõditione,§.solemus. Item sunt & alij, qui non possunt institui hæredes, vel hre cõmodũ ex testõ, quos notaui,inf.de leg.§.legati.

¶ De vulgari substitutione.

ratim,[a] veluti. Si illud aut illud factum erit, cuilibet conditioni obtemperare satis est.

¶ Etiam penitus ignotus, & quẽ testator nũquam vidit, potest hæres institui. Ang.

¶ Ij,quos nunquam testator vidit, hæredes institui possunt: veluti si fratris filios[b] peregrinãtes,[c] ignorãs qui essent, hæredes instituerit. Ignorãtia enim testantis inutilem institutionem non facit.

¶ De vulgari substitutione.

¶ Potest quis plures gradus hæredum facere, & in subsidiũ substituere seruum necessarium hæredem. Ang.

Potest † autem quis in testa-

a ¶ Si separatim. Id est subdisiunctiua conditione. Idem in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti inserantur, † nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa, cuilibet obtemperari sufficit, vt ff. de cond. & demon. sub diuersis, in fideicommissaria, nouissimæ, vt ff. de cond & demon. per fideicommissum, & l.quod traditum, secundum Ioann.& facit ad hunc,§. ff.de verb.oblig.si ita quis stipuletur.

Quod è verum in legatis, sed in instõnibus vt q priori quę extiterit, vt d. l. si plures, & isto casu potest ve- SYL. risi.glos. pręcedés.

¶ Adde hoc verum in legatis, vt nouissime pareatur: sed in institutionibus alteri sufficit parere, ita concludunt hic omnes.

* ¶ Illud maxime ex hoc tex. annotandũ est,quod dictio,quælibet, non est vniuersalis, sed particularis, opponit enim hec vox superiori verbo,omnibus,& proprie significat vnam è multis, quam velis, vnde Theophilus recte verit,ostan bulετæ.]

** Adde, quod in multis casibus coniuncta accipiuntur pro defunctis,& econuerso, cuius rei doctrinam facili methodo ac egregijs exemplis tradit Alcia. in l. sæpe ita. de verbor.signific.

¶ Ij, quos. CASVS Ita figurari potest. Quæsitum fuit,an ignotum penitus institue re liceret & ratio dubitandi fuerat, quia institutiones solent plerumque fieri ob benemerita.l.nec adiecit.l.plerumque ff.pro soc. sed contrarium decisum est, quia possumus etiam penitus ignotos diligere,quos vel virtus vel vinculum aliquod necessitudinis nobis coniungit: & quando hic dicitur, ignotos intellige secundum aliquos.i.inuisos, nõ eos, quorum nullam habemus cognitionẽ: inuisa enim amare possum[9], incognita nequaquã. Not. inuisos institui & amari posse. Item,quòd peregrinus institui potest.

b ¶ Fratris filios,vel etiam suos seruos, vel quemcunque alium, vt C.eod.l.extraneum.

c ¶ Peregrinãtes,puta. qa visitãt limina S.Iacobi,vel S.Pet.aliud si eẽt peregrin[9],i.deportatus; tunc,n.institui non põt, vt C.eo.lib,1,

¶ Supra dictũ est de institutionibus primis, vt sup.tit. 1.§ 1. nunc de secundis: quæ substitutiones dicuntur, † siue primo gradu fiant, vel alio, vt infra eod. in princ. (i) & quia vulgaris est magis cõmunis, quia & a quolibet, & cuilibet fieri potest ideo de ea vulgari præmisit Accurs.

Cõtinuatio.

† Facit gl. rub. C.de sec.nup.

† De forma huius substõnis vulgaris hr in glo. c.Raynut. sup verb. liberis. post prin. glo.extra de testa. Diuisio. SYL.

* ¶ Substitutio, vt diffinit Alcia. lib 4.Parer.ca.6. * ex ij. lib. Inst.Caij.]est secundi vel vlterioris gradus hæredis institutio.

** Adde,quod vulgaris substitutio ita dicta est,quia omnibus vulgo permissa esset,omnibusque conueniret. olim.n.ante prudẽtũ consuetudinem nulla fuerat pupillaris,l.2. ff. eo.tit.§.his legibus.de or. iu. sicut & ante Iustin. nulla exẽplaris l.antep. C.eo.nec ante Augustum nulla fideicommissaria.§.j.infra de fideic. est autem vulgaris alia expressa,alia tacita, expressa,quę verbis aut specialibus,aut saltem generalibus, comprehẽditur. tacita,quæ nihil ex verbis, sed plurimũ a legis auctoritate sumpsit, exempla ponit glo.in § 1.vers. ad exemplum infr.tit.1.Est item alia mixta, vt quæ alicui[9] casus respectu tacita sit, alicuius vero expressa, veluti si Titius hæres esse nolit,Seius hæres esto. includitur enim & casus impotentiæ tacitus Bart.l.1.ff.eod.

ADDITIO. (i) Differunt tamen, quia substitutus in re certa.Per verbum committe nunquam trahitur ad totum,vt l.cogi.§. qualiter,ff.ad Trebellianum.nisi esset substitutus in quota, alio non existente hærede: secus autem est institutione, vt lege prima, § si ex fundo, ff.de hæred. instituend. Angelus.

Potest. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes.Primo ponit,quod cuilibet liberum est facere pluralitatem graduũ hæredum. Secundo quod loco vnius instituti possunt plures substitui,& econtra. Tertio quando partes sunt in institutione expressæ,& nõ in substitutione. Quarto.quando seruus alienus vt paterfamilias instituitur. Secunda ibi, Et plures, Tertia ibi,

Et

mẽto a suo plures gradus b hæredum facere vt puta. Si ille hæres nõ erit, ille hæres esto. & deinceps, in quãtũ c velit testator † substituere. d † Et nouissimo e loco in subsidium, vel f seruum necessarium hæredem instituere † potest.

¶ Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicem substitui. Aretinus.

¶ Et plures in vnius locũ possunt substitui, vel vnus g in plurium, vel singuli in singulorum, vel inuicem h ipsi, i qui hæredes instituti sunt.

¶ Substituti reciproce veniunt pro portione institutionis h.d.

¶ Et si ex disparibus partibus hæredes scri-

Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Angelus.

¶ Potest. CASVS nõ figuratur, quia hic traditur regula, quod quis non solum primo gradu instituere potest, sed & secũdo, & deinceps: cuius facultatis rõ esse põt, quod alias in simili dixit Imper. in l.1.C.de sacrosan. eccles. fauẽt.n. iura cau sæ testati. l. vel negare, ff. quẽadmodũ test. aper. quæ eluderetur, si primus institutus nollet, aut nõ posset hęres esse. Not. est ex hoc tex. forma substitutionis vulgaris. Item φ quis plures hæredum gradus facere potest. Item, quod in subsidium fauore testamenti potest vltimo loco necessarius hæres institui seruus.]

† Alias si ẽ verbũ substituere. † alias vt. † alias nõ ẽ verbũ pr alias legitur possit.

a ¶ In testamento. In alia autem volũtate, quã in testamẽto, vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. s. huiusmodi substitutio, vt directo valeat sicut nec institutio fieri potest † vt inf. de codic. §. pen. & C. de codicil. l. hęreditatẽ sit tamen in codicillis ex certa scientia, vt per fideicommissum saltem directo substitutus per hæc verba, substituo, admittatur, vt ff. ad Trebellian. l. Scæuola, j. respõ. nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos nõ destinasset, licet posset, nam tunc substitutus ex his nec directo: nec per fideicommissum admitteretur, licet posset, vt C. de cod. l. fin. §. illud quoque & facit ff. eo. l. potest.

SYL. ¶ Adde, φ ita se habet communis opin. in l. Scæuola. sup. allegata, & in l. verbis ciuilibus. ff. eod. Et dic præsumi voluisse testari, quando in sua dispositione adest institutio, vel exhæredatio, quæ non fiunt in codicillis, alias præsumitur voluisse codicillari, vt per Aret. & alios hic.]

b ¶ Gradus. Ad similitudinem enim graduum sic dicuntur, qui faciunt scalas, sic & dicitur gradus cõsanguinitatis, vt ff. de gradibus. l. iurisconsultus, §. gradus.

c ¶ Inquantum. i. quot. Sic supra tit. 1. §. & econtrario.

d ¶ Substituere. s. potest.

** Sciẽdum est, illa vulgaris substitutionis verba, si hęres non erit, duo capita seu duas partes cõtinere, nẽpe, φ hęres non sit, qa noluit esse, vel qa nõ potuit. l. cũ proponas, C. de hær. inst. Estque receptũ, vt vulgaris concepta in alterũ casum vel volũtatis, vel impotẽtiæ, ad alterũ quoq. ex tacita testatoris volũtate, pducat, arg. l. vlt. C. de instit. & subst. l. 4, ff. eod. quod Bar. tradidit in l. 1. ff. eo. col. 3. & ideo appellatur huiusmodi vulgaris mixta, qa partim expressa, partim tacita.

e ¶ Nouissimo. id est vltimo. sic sup. de suspec. tut. §. nouissime. Sed numquid in alio nisi in vlt. fieri põt? Rñ. nõ cum enim ipse seruus omnino esse hęs cõpellatur, vt hic subijcit. & inf. de hæred. qual. & dif. §. j. patet aliũ, qui esset ei substitutus, non admitti, vt C. eo. l. post aditam.

¶ Adde, qđ hoc est verum quoad caput voluntatis, quia nõ potest nolle esse hęs: sed si nõ posset esse, vel quia prædecessisset, vel qa esset incapax, valeret substitutio: & hæc gl. communiter commendatur ad hoc, qđ datio substituti vulgaris in seruo nõ tollit necessitatem, quamuis in filio tollat suitatẽ.] SYL.

f ¶ Vel pro saltem.

¶ Et plures. CASVS. Ambigebatur an posset esse difformis substitutio instõni respectu personarũ: & videbatur, qđ nõ: quia cũ substitutus subrogetur loco primi instituti, videbatur qđ esse deberet eiusdẽ modi & qualitatis, sed cõtrarium dr: quia gradus ipse subrogatus loco primi, non persona. Item quia libera est suarum rerũ dispõ vnicuique. Not. formam substõnis breuiloquæ seu reciprocæ. s. vos inuicem substituo.] SYL.

g ¶ Vel vnus. s. substitui põt in locũ pluriũ.

h ¶ Inuicem. sic inf. tit. 1. §. substituitur. & per talia verba fit substitutio compẽdiosa.

i ¶ ipsi. s. possunt substitui.

¶ Et si ex disparibus. CASVS. Fuit dubitatũ, an inuicem substituti, qui instituti dispariter fuerant, succedãt æqualiter: & videbatur dicendum quod sic: quia cum substituto fit secunda institutio. qñ in institutione non sunt adiectæ partes, æqualiter succeditur, vt sup ti. 1. §. si plures. ita videbatur dicendum hic. Cuius cõtrarium dicitur ea ratione, quia non sumus proprie in dubio, portiones enim institutionis indicant mentem testantis fuisse, vt secundum eas succedatur in substitutione, que voluntas totum facit, l. ex facto, ff. de hær. instit. No. sum.] SYL.

* ¶ Col-

¶ Collige ex hoc tex. q. substitutio recipit declarationem ab institutione. idē probatur in l. 1. C. de impub. & alijs subst. vbi extat adhuc D. Pij rescriptū, cuius mentio fit hoc in loco]

¶ Disparibus partibus, puta vnū in sex vncias, alium in 4. alium in 2. institutum ponas, nam si nō adeat institutus in 6 vncias 4. accrescūt habendi 4 & duæ habenti duas, vt hic. & ff eo. si in resto & l. si plures, & C. eo l. 1.

† alias fecerit.

ptos inuicem substitue rit, & nullā mentionem in substitutiōe† habuerit partium: eas videtur in substitutione partes dedisse, quas in institutione expressit: a & ita Diuus Pius rescripsit.

¶ Substitutus instituto, qui cohæredi suo fuerat substitutus, ad vtramque partem admittitur, hodie.

¶ Sed si instituto b hęredi, † c & cohæredi d suo substituto dato alius e substitutus fuerit, Diui Seuerus & Antoninus sine distinctione f rescripserunt, ad vtramque partem substitutum admitti.

¶ Si [illegible] alieno, quem [illegible] liberum [illegible] substitutus [illegible] hæredi [illegible] [illegible] Aretin.

a ¶ Expressit. contra. ff. ad Trebelli. quoties. & l. nonnunquam, sed hic loquitur, cum non expressit proprio nomine, (i) nec pecuniam ex æquis partibus substitutos dare iussit. Accurs. & (i) Scilicet ipsos substitutos: quia tunc admitterentur pro virili. idem si appellatiuo quando sic fuisse apparet de voluntate testatoris, vt l. vtrum §. fin. ff. de rebus dub. quid autem si aliquos proprijs, aliquos appellatiuis, vel omnes simul vtrisque nominibus appellauerit: & quid si aliqui fuerint in substitutione coniuncti, & vnus separatus. vide hic. Ang. Arec.

† alias cohæde substituto d. to alius ei substitutus &c.

SYL. ¶ Sed si institutor. Casus figuratur per gloss. r. ratio dubitandi erat voluntas testantis, secundum quam non videbatur substitutus nisi vni. Tamen contrarium deciditur, ne contingat quem & testatum, & intestatum decedere. No. quod in summario dictum est. Item ibi, ad vtramque partem, secūdum Ang. hic videri casum, quod substitutus admittatur iure substitutionis, non iure accrescendi.]

SYL. b ¶ Sed si instituto. CASVS est. Titius & Seius instituti sunt hæredes, & Titio Seius substitutus, & Seio fuit substitutus Meuius: primo Titius, secundo Seius repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriusque heredis, vt hic. & ff. eod l. Titius, & l. cohæredi. in princip.

* ¶ Vtrum iure substitutionis, an iure accrescendi, vide ibi Bartol. & alios, & Aretinus hic.]

c ¶ Hæredi. scilicet Seio.

d ¶ Cohæredi suo, scilicet Titio.

e ¶ Alius, scilicet Mæuius.

f ¶ Sine distinctione. scilicet ordinis pupillaris, vel vulgaris substitutionis, quasi dicat nō distinguitur si fuerit pupillaris vel vulgaris substitutio. & quæ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio, & idem in vulgari. Sed hanc reprobant quidam, quia debet ibi esse ordo, vt primo principalis, & postea substitutio fiat, vt ff. de vulgat. & pupillar. substit. l. 2. §. prius. Sed certe ille §. prius. corrigitur per sequ. §. vsque in finē dictæ l.

a ¶ Adde, quod hæc communiter hic damnatur per doc. qui aliter distinguunt. Sed ego hoc reprobo, quia nō est hæc huius literæ intentio sed hæc, quia sic fuit de facto, quod non distinxerunt, cū ab eis quæreretur. Est tamen distinguendum a nobis, sic & alias, ff. de iudi. non alias. in fin. & de postu. l. Imperator, in fin. Item non dicitur hic de pupillari, sed de vulgari tantum, † vt patet ex serie tit. Per quod etiam reprobatur superior sententia, scilicet quia in princip. gl. fuit dictum, secundum quosdam, non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, vtrum institutus adierit, vel cohæres, vel ambo, vel null9, si vterque adiuit, substitutus repellitur si cohæres tantum, scilicet Seius, idem quia Mæuius repellitur. Item si neuter, habet locum quod hic dicitur, scilicet quod Mæuius habeat totum. Si autem Titius tātum, s. primus hæres adeat, & Seius non, in partem repellitur. s. Mæuius. nam in partem adijt Titius, vt C. eo. l. post aditam. & ff. de vulg. sub. qui habebat filium. 1. respon.

† Et in ea tm procedit iste text. itē in casu suo, vbi. i. cohærdi: substituto est facta substō: tunc n. quis p ius accrescendi haberet substitut9 par tē illi9, cui non fuit substitut9, i. si nulla tali i eis facta distinctiōe, hoc ē diuisiōe, eā hēbit iure substōnis: & hec fuit forte mēs istius lræ sec9 si esset in pupillari, vel alias vbi ius accrescēdi locū hēre si posset, vt per doct. hic.

* ¶ Si seruum alienum. CASVS. Dubiū insurrexit, instituto a testatore seruo, quem tamen liberum putabat, eique dato vulgari substituto, quid iuris esse deberet, & prima facie videtur nihil venire in substitutum, cuius substitutio expirauit aditione. l. post aditam Cod. eo. sed econtrario quoque videbatur seruum nihil habere debere: quia cū putasset illum liberum, intellexit vt tunc substitutus admitteretur, quando non posset esse hæres, at eo existente seruo, non potest: igitur videtur, quod omnia ad substitutum transeant. Deciditur tamen propter conflictum rationum, quod vtrique dimidiæ vendicatio competat, electa media via, prout in obscuris fieri solet l. Nesennius.

nius, de nego. gest. No. quod dicitur in summa. Item, quod existentibus hinc inde rationibus & dubijs, eligitur media via. Item, ꝙ error in persona hæredis instituti, quod sit liber vel seruus, non vitiat. Item, quod illa verba si hæres non erit, in seruo intelliguntur, vel si aliũ hæredem non fecerit. Item ꝙ princeps fuit iudex in causa propria.

¶ Si seruum alienum quis patremfamilias [a] arbitratus, hæredem scripserit, & si hæres non esset, Mæuium ei substituerit, isque seruus iussus [b] domini adierit hæreditatem: Mæuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres [e] non erit in eo quidem, quem alieno iuri subiectum esse testator [f] scit, sic accipiuntur, si neque ipse hæres erit, [g] neque alium [h] hæredem effecerit, [i] in eo vero quem patremfamilias esse arbitratur, [k] illud significat, si hæreditatem sibi, vel ei, cuius iuri postea subiectus [l] esse cœperit, non acquisierit: [m] † Idque † Tiberius Cæsar in perso-

a ¶ Patremfa. id est liberum hominem.

ADDITIO.

Et hoc verum, nisi error esset in ea personæ qualitate, quę præsumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in consanguinitate, l. si pater. Codice de hæredib. instituen. Angel.

b ¶ Iussu. Quem iussum necessario oportet præcedere, vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi §. iussum.

c ¶ In partem sed in quam? Respon. hæreditas in duas partes diuiditur, & iterum vnus semis diuiditur in duas partes, quę sunt duæ quartæ totius, & vnam harum particularũ habet dominus instituti, aliam substitutus, vt ff de hæred. institu. l. si paterfam. in fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidam ꝙ substitutus habet inspecta opinione testantis, scilicet qui credidit institutum liberum fuisse, & ita per cõsequens credidit substitutum admitti, si hæreditatem sibi institutus non acquisierit, vel alij, cuius iuri postea subiectus foret, vt in fi. huius §. ergo si aliquid istorum duorum non cõtingit, debet habere substitutus secundum opinionem testantis totam hæreditatem, sed quia non erat liber, vt testator credidit, de ęquitate datur domino ipsius quarta hæreditatis, & facit pro hoc illud generale, opinionem considerandam, vt ff. pro empt. l. 2. §. si à pupillo, & ff. de acquir. hæred. l. is qui putat. Alij dicunt, quòd domino datur, considerata veritate magis, quam opinione, quia vere seruus eius domini factus erat ille, qui institutus fuit. quod verius esse videtur, veritate magis attenta. vnde facit & illud generale, veritatem spectandam, vt infr. de leg. §. si quis rem. Accur.

Opinio an si veritati pferenda.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc glo. communiter approbatur. Tamen contraria sententia saltem disputando sustenabilis est, cuius tota vis est in l. si paterfam. ff. de hæred. instit. vbi proprie deciditur dubitatio gl. pro substituto & sic contra gl. dicitur enim in prin. substitutum admitti in parte, & cum non declaret in quam, de dimidia est intelligẽdum. l. nomen, §. portionis, ff. de verbo. sign. ponit postea rationem ille tex. quare substitutus admittitur, tãdẽ dicit duos semisses fieri, vnum diuidi inter eos, de altero videtur nihil dicere, qd ideo fecit, quia iam sup. dixerat ad substitutum pertinere, & stãte tali intellectu omnia argumenta gl. facilime resoluuntur.

ADDITIO.

Dic ꝙ vltima opin. gl. est verior, & ita nor. glo. & doct. in d. l. si paterfa. vt l. si pater, C. dominus serui habeat totum alium semissem. Aret.

† Vide Alc. lib. 1. Dispũct. c. 2.

† alias Titus.

d ¶ Illa enim verba nunc mutant casum, nam su. dixi, quando aliud arbitratur testator, & aliud erat, in his autem duobus respõsis quæ sequuntur, idem est, id quod arbitratur testator.

e ¶ Si hæres non erit, quæ apponuntur in substitutionibus vulgaribus.

f ¶ Testator scit & verum scit, aliàs enim nõ diceretur scire, nisi esset, vt ff. de aqua pluuia arcen. l. 2. § item Labeo ait.

g ¶ Fuit. i. liber factus.

h ¶ Neque alium. i. si neque sibi, si liber fieret, vel dño suo pręsẽti, vel ẽt futuro quęrat.

i ¶ Effecerit. nam tunc quando est aliquod istorum duorum admittitur substitutus.

K ¶ Arbitratur. s. testator, subaudi, & verum arbitratur.

l ¶ Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participãdum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

m ¶ Acquisierit. supple in litera, At in nostro casu primo. s. huius §. aliud est, & aliud arbitratur, vnde ibi in partem admittitur, vt ibi diximus. & hæc omnia sic distinguẽdo seruauit princeps; qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitutus, vt hic dicit & ff. de hęr. insti. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talem distinctionem, quia cum hęredem aliquem instituo, & si hæres non erit, substituo, aut scio liberũ, aut scio seruum, & tũc seruatur ꝙ in ij. & iij. rñ. huius § dr, aut puto liberum falso, cum sit seruus, & tũc subdistinguo, aut per eum volui aut nolui aliũ fieri hæredem, quia hoc expressi. & tunc seruatur mea voluntas, vt C. de hæred. insti. l. cum proponas. quæ est huic contraria:

aut

aut est dubium volui vel nō alium fieri hęredem per eum, & tunc seruatur quod in princ. huius §. dicitur. Si autem puto seruū cum sit liber, (i) hic casus indubitabilis est scilicet quod erit liber hæres.

ADDITIO. (i) In dubio autem error non pręsumitur. & tunc hoc consistit ī animo testatoris, qui non probatur nisi ex coniecturis. quid autem in filio, vel monacho institutis cum datione substituti vulgaris, quos testator credebat esse sui iuris, vel ēt sciebat esse alieni. & an hæres primi instituti ex iure deliberandi præferatur, an substitutus, vide Ang. hic.

na Parthenij serui [a] sui constituit.

¶ De pupillari substitutione.

¶ Liberis impuberibus, & in potestate testatoris existentibus potest substitui non solo vulgariter, sed etiam pupillariter, per quam substitutionem substitutus efficitur hæres ipsius pupilli. Aretinus.

Liberis † [b] suis impuberibus, quos in potestate quis habet, non solum ita, vt supra diximus, [c] substituere potest, id est, vt si hęredes ei non extiterint, alius sit ei hæres, sed

SYL. ¶ Cuius distinctio virtualiter est eadem cū distinctione glo.

a ¶ Serui. s. instituti.

ADDITIO. Cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominum serui, & inter ipsum substitutum, vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæred. insti.

¶ De pupillari substitutione

Continuatio. ¶ Continuatur, quia supra visum est de vulgari substitu. verum quia parentes non solum vulgariter verum etiam pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Christophorus.

Diuisio. Liberis, ¶ Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo ponit, qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundo, de exemplari substitutione, cui fieri potest. Tertio, redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto, circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit & potissime vsque ad quam quātitatem possit fieri. Sexto, quod maiori, vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi, Igitur. Quarta ibi, Non solum. Quinta ibi, Quęcumque. Sexta ibi, Extraneo.

¶ CASVS figurari non debet nisi literaliter prout ponit tex. cum declaret primos terminos, & quomodo substitutio pupillaris conficiatur. No. quod parentes filijs suis impuberibus possunt nedum vulgariter sed pupillariter substituere. Item no. ad essentiam pupillaris substitutionis quæ requirātur. Item no. formam concipiendæ substitutionis. Item, quod substitutio aliquādo duplex est, aliquando simplex. Item, quod per vulgarem succeditur testatori, per pupillarē pupillo. Item, quod pupillaris expirat adueniente pubertate. Item, quod hęc substitutio inuenta est moribus & consuetudine. Item, quod consuetudo potest tribuere formā testamento cōdendo. Item, quod consuetudo postquā est redacta in scriptis, adhuc dicitur consuetudo. Item, q substitutio pupillaris inducta est ex ęquitate, vt qui sua imbecillitate impediūtur testamentū conficere, possunt habere ex testamento hæredem sibi datum à patre.]

† Forma hui⁹ pupillaris substitutionis ponit̃ ī c. Raynut. in gl. sup verbo, liberis. post prin. ext. de test.

b ¶ Liberis. No. ex hac litera tria esse necessaria: vt pupillaris substitutio teneat, primum, vt sit de liberis cui substituitur. nam extraneo substitui non potest, vt infra eodem, §. extraneo. Secundo, quod sint impuberes, nam puberibus non potest substitui, vt infra eodem, §. masculo. Item tertium, quod habeat in potestate, vt in hac litera probatur per ordinem, emancipatis autem nō potest substitui, vt ff eodem, l. 2. §. 1. (i) Item est necessarium quartum, quod filij sint instituti vel exhæredati, alias nullum esset principale testamentum, vt sup. de exhęred. lib. in princ. & ff eodem. l. 1. in fin. vnde nec pupillare valeret vt infra eodem. §. liberis & hęc omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatem, vt ff. eodem, l. 2. § posthumus, aliàs cum sint recasuri, non valet testamentum, cum in eo casu sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi essent maiores.

Substō pupillaris habet 3. necessaria.

¶ Dic, quod sunt octo requisita secundum Bar. in l. 1. ff. eodem in 2. quæstio. quem alij sequun. quinque hic postea, & quod non desierint esse in potestate ante mortem testatoris, vt ff. eodem l. cohæredi, §. cum filiæ. Item quod pater sibi facit testamentum, l. 1. in fi. vltimo, quod patris adeatur hæreditas. d. l. 1. ver. adeo. ff. eo.]

ADDITIO. (i) Et est ratio, quia substitutiones sunt de iure ciuili, secundum quod emancipatus habetur pro extraneo, fallit tamen hoc in milite, vt l. miles ita. §. exhæredato, ff. de testam. mil. dummodo filius nō sit in potestate aui, aliàs secus, l. cum filius. ff. eod. titu.

c ¶ Ita, vt supra diximus scilicet vulgariter, supra tit. 1. & hoc idem hic subijcit, vt si hęredes &c.

a ¶ Ho-

a ¶ Hoc modo. hic caute nota, quod primo ponit verba institutionis. Secundo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris Accur.

ADDITIO Aliqui dicunt, quod omnia sunt verba pupillaris substitutionis, quo etiam non hæredi, vt exhæredato, fieri potest, cum hic textus non intendat exemplificare vulgarem. Io. Fab.

eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hæres, veluti si quis dicat hoc modo, [a] Titius filius meus hæres mihi esto, [b] & si filius [c] meus hæres mihi non erit, siue hæres [d] erit, & prius moriatur, quàm in suam tutelam venerit, † (id est antequam pubes [e] factus sit) tunc Seius hæres esto. Quo [f] casu, si quidem non extiterit hæres filius, tunc substitutus patri fit hæres, [g] si vero extiterit hæres filius, & ante pubertatem decesserit, ipsi filio [h] fit hæres substitutus. Nam moribus [i] institutum est, vt cum eius ætatis [k] filij

b ¶ Esto. hæc est institutio tantum.

c ¶ Et si filius. Ecce vulgaris.

d ¶ Siue hæres. Ecce pupillaris.

† alias de sunt hæc verba expositiua.

e ¶ Pubes factus sit. Bene facit, quod exponit, alias interdum pro 14. annis, interdum pro 25. annis ponitur hæc oratio, cũ in suam tutelã venerit, ff. de lega. 3. cum filio.

f ¶ Quo casu. supradicto.

g ¶ Patri fit hæres, & solius patris habeat bona, secundum Azonem.

h ¶ Ipsi filio, & nihilominus patri, vt ff. eo. paterfamilias & bona pupilli, vndecunque quæsita sunt, habet, vt ff. eo. sed si plures, §. ad substitutos.

SYL. ¶ Quod dic verum, etiam si substitutus pupillariter sit substitutus in certa re, quia detracta illius mentione admittitur in totum, tex. est sing. in l. cohæredi, § si. ff. eo.]

¶ Nisi in duobus casibus, vt in testamento militis & arrogatoris, vt ff. eod. sed si plures, §. in arrogato, & §. sed substitutos, in fi.

SYL. i ¶ Moribus. alias à maioribus, vt C. de impub. & ali. substit. l. humanitatis.

*. ¶ Expone verbum moribus. i. cõsuetudine seu iure illo, quod sine scripto, ex auctoritate tamen prudentium venit, introductum est l. 2. §. his legibus, de orig. iu. §. media, inf. de legi. agna. suc. non autem intelligitur de Lacedæmoniorũ moribus, vt Accursio alibi visum est, quod late cõfutat Alc. in l. 2. ff. eo.

K ¶ Ætatis. vt masculi ante 14. an. feminę autem ante 12. ann. ff. de testa. l. qua ætate, & sup. qui ma. non possunt, §. cum ergo.

** Adde, quod ita consuetudine per prudẽtium interpretationem institutũ fuit, propter vim patriæ potestatis, paternique testamenti cum pupillari coniunctione, l. patris & filij, ff. eod. non enim videbatur pater facere testamentum alienæ voluntatis, cum lex haberet patrem & filium pro eadem persona, l. vlt. C. de impub. & quod de pupillo vsque ad pubertatem permittebatur, postea ad furiosos Iustiniani humanitate extensũ fuit, l. antepen. C. eo. & infra § seq. nec hac in re amplius beneficio principis opus est, quod olim erat, l. ex facto, in prin. ff. eod. vnde subdit Iustin.]

sint in qua ipsi sibi testamentum facere non possunt, parentes eis faciant. †

† Et sicut pater põt facere filio impuberi testm̃ ita eidem põt eligere sepulturã c. de vxore cũ glo. in ver. definitum, ext. de sep.

¶ Ad exemplum pupillaris inuenta est exemplaris, qua substituitur mente capto, quo resipiente euanescit. hoc dicit.

¶ Qua ratione excitati, [l] etiam constitutionem [m] posuimus in nostro Codice, qua prospectum est, vt si qui mentecaptos habeant filios, vel nepotes, vel pronepotes, cuiuscunque sexus, vel gradus, liceat eis, & si puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis, certas personas [n] substituere, sin autem

SYL. ¶ Qua rõne. CASVS figurari potest hoc modo, quãuis poni non deberet in l. tradente primos terminos. Quærebatur, an substitutio facta puberi mentecapto valeret? & videbatur quod nõ, quia non vĩ permitti à l. quod aliquis alicui possit testm̃ condere, ita quod substantia eius ab ipso pendeat, l. captatorias, ff. de hære. inst. Sed contrarium dr̃, quod ad exemplum pupillaris substitutionis inuenta est exemplaris faciẽda mentecapto, quia qua ratione iura cõcesserunt, quod pater possit testari pro filio, qui testari prohibeatur respectu ætatis, durante ætatis impedimento, eadẽ ratione cõcesserũt, quod durante impedimento impediẽte testãdi facultatẽ, hoc fieri possit in mẽtecapto. Quæ no. sunt in hoc tex. clara sunt, collige per te.

l ¶ Excitati. §. nos Insti.

m ¶ Constitutionem. C. de impu. & ali. substitu. l. humanitatis.

n ¶ Certas personas. Scilicet filios mentecaptorum si habeant, alias fratres mentecapti

† In tantū qđ ceteris exhæreda tis, vel ex

pti: † alias quoscunque volet, vt in d.l.humanitatis continetur.

¶ Et in hoc discrepat à pupillari: & ratio est: quia pupillaris introducta est, secūdum iuris ciuilis rigorem ratione patriæ potestatis, quæ durat etiam si extraneus substituatur: sed exemplaris fit ex quadam humanitate & pietate, quæ cessat substituendo extraneos, cum furiosus habetet filios: vel fratres, & hæc est ratio Bart. in l. ex facto. ff. eo. col. 7. quæ disputatiue patitur difficultatem.

SYL. iusta causa præteriti tis, vnum tantū mō substituere potest Ang.

† Alias subnectit verbū sancimus.

† Similē & pleniorem glos. habes in c. Raynut. extra de testa.

resipuerint, a eandem substitutionem infirmari: † & hoc ad exemplum b pupillaris substitutionis, quæ, c postquam pupillus adoleuerit, d infirmatur.

ADDITIO. Etiam supradictis existentibus, quæ sunt spurij, vel naturales tantum, aut etiam mente capti. Ang. Are.

a ¶ Resipuerint, id est cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

b ¶ Ad exemplum, & ita hęc vocatur exēplaris substitutio. Vnde vt plene de his habeas notitiam, † distingue quinque genera substitutionū & quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cōpendiosa. Prima. s. vulgaris subdiuiditur: quia alia expressa, vt quæ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres, vt sup. px. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis, vt hic, vos inuicem substituo, vt ff. de hær. insti. cum in testamento. §. 1. Item hæc, quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres, vt ff. eo. l. qui liberis. § hęc verba. Hæc vulgaris adita hæreditate expirat, vt C. eo. l. post aditam Secunda autem s. pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quę fit verbis affirmatiuis, vt hic si hæres eris, & morieris in pupillari ætate. Titius sit hæres, vt sup. prox. Alia tacita. s. vt si vulgariter tātum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligitur pupillaris: sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur, vt ff. eo. l. nam hoc iure. (alias, iam hoc iure) in princ. & C. de impub. & alijs subst. l. quamuis. Et hæc aduenïente pubertate expirat, vt in fi. huius §. Tertia. s. exemplaris, sic ideo dř, quia ad exemplū pupillaris substitutionis est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differunt, quia hæc etiam maioribus fit, sed illa tantū impuberibus. Item vsque ad certam ætatem fit pupillaris. s. quartum decimum annum, vel duodecimum in femina, vt inf. eo. §. masculo. vel etiam minus tempus certum non maius, vt ff. eo. l. si ita quis substituerit. & i. in pupillari at hæc exēplaris in incertum. Item in hac. s. exemplari, certæ personæ substituuntur. vt C. eod. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui.

Substitutio vulgaris.

Substitutio pupillaris.

Substitutio exemplaris.

SYL. ¶ Item illa fuit introducta moribus hæc l. Item pupillaris non potest fieri naturalibus tantum, hæc sic. Item soli parentes masculi substituunt pupillariter, hic ēt matres, d. l. humanitatis. Item pupillaris potest fieri exhæredato, hæc non, quare saltem debet habere legitimam, differunt etiam in aditione hæreditatis.

¶ Quarta autē id est breuiloqua, sit ita duo bus hæredibus institutis, Vos inuicem substituo, & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur & appellat lex hanc reciprocam substitutionem, vt ff. eod. l. nam hoc iure, §. primo. Quinta. s. compendiosa, † fit his verbis aliquo instituto. Qñcunq. decesserit, Titium substituo, & si quidem hęc fiat à milite pupillo vel non pupillo, valet iure directo, qñcunque decedat institutus, vt ff. de mil. testa. miles ita hæredem, §. 1. nisi mater sit in medio: quo casu iure fideicōmissi valet, si pubes iam factus decedat institutus, vt C. eo. precib Si vero paganus siue non miles faciat eam, valet iure directo, si moritur institut⁹ in ætate pupillari: si vero postea, tūc aut per hęc verba fit. Substituo illum. & tūc trahitur ad fideicom. vt ff. ad Treb. Scęuola. aut per hæc verba, Te instituo & si decesseris quandocunque, tibi illum facio hæredē. & hæc non valet, vt ff. eo. l. verbis ciuilibus.

Substitutio breuiloqua alias reciproca.

Substitutio cōpendiosa.

† Sic dicta quia in verborū cōpendio plures substitutiones & tpa comprehendit.

¶ Materia huius glo. excedit vires additionis. & modum, & etiam captum iuuenum, ideo pertranseo.

** Adde, ꝙ compendiosa ita diffinitur, est quædam substitutionum adiectio, quæ sub mortis, vel alia conditione, plura comprehēdit tempora. dř autē adiectio quia vulgari, vel pupillari, vel militari, vel precariæ seu fideicōmissariæ qualitatem compendij adijcit, quo plura tempora i plures casus substitutionum complectitur, complectitur. n. ante aditam hæreditatem vulgarem. post aditam vsque ad pubertatem pupillarem, deinde ab hoc tempore militarem, vel precariā.

c ¶ Quæ, scilicet pupillaris.

d ¶ Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis, vt ff. de adoptio. nec ei. in fiu. (1) Item si patris non fuit hæreditas adita, vt ff eod sed si plures §. si ex asse.

SYL.

¶ Intellige, nisi substitutus veniat per edictū, si quis omi. ca. testam. vt ibi. vel nisi existentia sui hæredis cōfirmet tabulas pupillares. l. si filius qui patri. ff. eod.

¶ Item si nascitur posthumus testatori, vt ff. eod. l si pater filium.

¶ Dic hoc verum olim, hodie secus, auth. ex causa C. de lib. præte.]

SYL.

¶ Item per secundum testamentum, quod tamen valeat, vt ff. eod l. si quis eum. §. final. Item si testamentum paternum rumpatur per querelam in totum, aliud si pro parte, vt ff. eo, in substitutione, & de inoff. testam.

l. Pa-

l. Papinianus, §. sed nec impuberis, sed contra tabul. bono. pos mota non facit pupillarem substitutioné cessare, quia ibi non queritur de viribus testamenti, vt ff. eo. ex duobus. § fi. & de inof. testa. filius, §. t.

¶ Item si testamentum patris fiat irritum. l. si quis filio, §. irritum, ff. de inIu. rup. Item si substitutus tempore mortis sit incapax, l. si is qui hæres. ff. de hære. Insti. hé, si ante mortem patris fuit emancipatus, l. cohæredi, §. cum filiæ. ff. eodem. Item, si daretur filius pupilli ante pubertatem, quod videtur impossibile finiretur. l. ex facto. in princip. ff. eodem.]

ADDITIO. (1) Et est ratio, quia tunc impeditur arrogatus non solum ex defectu ætatis testari, sed ex alio defectu, quia est subiectus alterius potestati, cui per dationem pupillaris substituti non potuit prouideri, secundum Christ Por.

¶ Substitutio pupillaris habetur pro duobus testamentis, patris & filij. h. d.

¶ Igitur in pupillari substitutione secúdum præfatum modum [a] ordinata, duo [b] quodammodo sunt testamenta, alterutrum patris, alterum filij, tanquam si ipse filius sibi hęredem instituisset, aut certe vnum testamentum est duarum causarum, id est, duarum hæreditatum.

¶ Pupillaris substitutio separatim à testamento paterno facta, & in eo etiã, valet. hoc dicit.

¶ Sin autem quis ita formidolosus [c] sit, vt timeat, ne filius suus pupillus adhuc, ex eo, quod palam substitutum acceperit, post obitum eius periculo insidiarum subiaceat: [d] vulgarem quidem substitutionem [e] palam facere, & in primis testamenti partibus ordinare debet, illam auté substitutionem, per quam, si hæres extiterit pupillus, & intra pu-

SYL. Igitur in pupillari. CASVS. Quærebatur, an substitutio pupillaris faceret censeri vnũ vel duplex testamentum, & videbatur quod vnum quia cum filius in virtute propriæ personæ non possit testari, nó videtur posse etiam per alium. Cuius cõtrarium dr̃, non quod pater testet nomine filij, quia hoc nõ posset ex ratione opposita, sed pater dr̃ testari nomine proprio in virtute potestatis à l. tributæ, & ideo dr̃ potius vnũ testam̃ duarum hæreditatum, quamuis cõsideratis hæreditatibus possint dici duo testamenta, ex quo talis substitutio trahitur ad bona pupilli. Not. quod dictio, quodammodo, denotat improprietatem. Item, ꝙ hæreditas accipitur pro causa. s. materiali testamenti. Nota etiam, quod substitutio pupillaris dicitur quasi testamentum patris & filij.]

a ¶ Præfatum modum, vt sup. in princ.

b ¶ Duo. No. ꝙ duo dicuntur quo ad quid, quia duobus fit, nam instituitur hæres duobus patri scilicet & filio.

Item duarũ hæreditatum. vnum vero dicitur, quia ab vno fictũ, & facit ad hoc, ff. eo. l. patris, & filij, & ff. de condi. & demonstra. l. hæc scriptura, & ff. de bonorum possessio. secundum tab. si ita scriptum, §. fi. & l. vt bonorum.

¶ Dic clarius, quod dicitur vnum respectu vnius testatoris, vnius solennitatis, & validitatis, & iuris accrescendi. l. qui patri, ff. de acquiren. hæredita. dicuntur autem duo respectu hæreditatum, & quia duobus prouidetur, & quia possunt diuersimode repudiari & qa duobus temporib' cõfici possunt, l. si quis eum, §. fina. ff. eodem, est tamen re vera vnum, quia aliàs concurrerent, tres fictiones, quod factum à patre censeatur factum à filio. Item quod impubes posset testari. Tertia, ꝙ factum ante mortem censeretur factum post mortem. SYL.

¶ Sin autem quis. CASVS. Quærebatur primo an substitutio pupillaris posset fieri diuerso tempore, & diuersa scriptura a testamento paterno, & videbatur, quod non, quia cum re vera sit vnicum testamentum, debet fieri vno contextu, & vna solennitate, l. hæredes palam, ff. de testa. sed contrarium dicitur, quia id, quod dicitur in d. l. hæredes palam habet locum, quando est vnum testamentum omni respectu, secus si diuersis respectibus, nam tunc diuerso tempore fieri potest, vt in hoc casu.

Secũdo dubitabatur, an si eodem contextu fiat, valeat, & poterat esse dubitatio ex eo, quia sic videbantur quasi parari insidię pupillo, contrarium deciditur, quia. l. non præsumit hoc in eo, qui per patrem substituitur.

Not. summarium.

c ¶ Formidolosus. i. dolosus multiformiter vel. i. timidus & meticulosus.

d ¶ Subiaceat. quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hæreditatem, vt fecit Zacharellus.

e ¶ Substitutionem. scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secũdo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat

bertatem decesserit, substitutus vocatur,[a] separatim in inferioribus partibus scribere[b] † debet, eamque partem proprio lino,[c] propriaque cera consignare, & in priore parte testamenti cauere,[d] ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere aperiantur.

¶ Illud palam est, non ideo[e] minus valere substitutionem impuberis filij, quod in eisdem tabulis[f] scripta sit, quibus sibi quisque hæredem instituisset, quamuis pupillo hoc periculosum sit.

¶ Pupillaris fit etiam exhæredatis, & in ea veniunt omnia bona pupilli, & habet locum in posthumis. hoc dicit.

¶ Non solum autem hæredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parentes possunt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hæres is, quē ipsi voluerint, sed etiam exhæredatis.[g] Itaque eo casu,[h] si quid exhæredato pupillo ex hæreditatibus, legatisve, aut donationibus propinquorum † atque amicorum acquisitum fuerit,[i] id omne[k] ad substitutum pertinebit.

¶ Quæcunque diximus de substitutione impuberum liberorū,

fiat, vt supra eodem tit. in princip.
a ¶ Vocatur. quæ est pupillaris.
b ¶ Scribere. Vel etiam alia charta, quia & hoc fieri potest, vt ff. eod. l. patris & filij.
** Ex hoc tex. colligi potest, vnde substitutionis verbum fluxerit. nam solebant testatores primo hæredis nomē scribere, §. ante infr. de lega. deinde alios subtus statuere, id est, quod Sueto. ait, in ima cera & Impe. hic, in inferioribus partibus.
c ¶ Proprio lino. Linum appellat ipsam chordulam, quæ fit de lino. vt videmus fieri in literis domini papæ. in quibus chordulis testamenti apponebantur 7. sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alieno, vendicaret dominus, † & ita aperiretur, & consilium legis, nullum esset. Vel dic proprio, id est, separato ab alijs partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus, cum tantam constitutionem id est ordinationem videat, & propter se? Respon hoc ignorabit, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accurs.
ADDITIO Nec ideo inualidabitur istud consilium, quia sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur, quia illud verū nisi de mente tacita vel expressa testantis contrarium appareat vt hic, & l. iā hoc iure, ff. eod.
d ¶ Cauere. Idem est, & si hoc non caueat, dum tamen separatim signet.
e ¶ Non ideo minus. quasi dicat, diximus, quod si caute fieri potest, sed si non ita fecerit, numquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.
f ¶ Tabulis. s. apertis.
¶ Non solum autem. CASVS. Quærebatur, an exhæredato posset substitui pupillariter, & videbatur quod nō, quia cum substitutio pupillaris introducta sit intuitu cuiusdam pietatis, & humanitatis in patre, vt scilicet filio testamentum facere possit eo tēpore, quo propter ætatem impeditur testari, exhæredatio huic pietati aduersa videbatur. l. Titia, l. 2. ff. de inoffi. testa. Nō videbatur igitur patri cōcedendum testamentum facere pupillo, quem ita odio prosequebatur vt à paterna hæreditate excluderetur. videbatur enim tunc cessare fides illa, in qua l. confidit. Sed cōtrarium deciditur, quia quamuis negauerit hæreditatem propriā, non tamē per hoc debet denegari aliud beneficium ex alio capite cōpetens cum inconuenientia non sint multiplicanda. l. 1. §. 1. ff. eod. No. exhæredatis substitui posse. Itē quod in pupillari veniunt omnia bona pupilli. Item, quod substitui potest nō tantum iam natis, sed posthumis.
g ¶ Exhæredatis. s. substituere possunt.
* ¶ Scilicet pupillariter. nam per fideicommissum non possunt. Et ratio differentiæ est, quia per pupillarem substitutionem prospicitur pupillo, ne intestatus decedat, §. igitur, sup. eo. at per fideicommissum oneraretur a patre, cum autem sit onus, non potest ei imponi, cui nihil relinquitur, secundum Dyn. quem refert & sequitur Barto. in l. 1. §. penult. ff. eod.
h ¶ Eo casu. Scilicet, quando exhæredato substituitur.
i ¶ Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.
k ¶ In omne. Immo videtur, quod tantū in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhæredatum, vt ff. de milita. testamen. l. miles. §. exhæredato, quæ est huic cōtraria. Sol. ibi milites emancipa-

† aliàs nō est debet.

† Doctores contra pp publicam vtilitatem ad similitudinem ligni iniūcti, vt p Ioā. Fab. & Angel. hic.

SYL.

to

to substituebat, quod in alio, scilicet pagano, non toleratur. vt inf. eod. §. extraneo, & ideo cum vnum pro eo inducitur, scilicet, q̄ potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quod non potest substituere emancipato, nisi i ijs bonis, quæ sibi dedit, vt arg. ff. de iure iur. cum qui. in princ.

SYL. ¶ Pro solu. vide Christoph. hic, quia Ang. non bene intelligit.

¶ Ad substitutum. Qui substitutus nullo potest grauari legato, etiam in ea re, quæ pupillo fuit relicta, vt C. de leg. cum quidam. sed ipse exhæredat⁹ sic in re sibi relicta, vt ff. eodem. l. cohæredi, §. cum filiæ, in fin. §. (1) Et no. hunc. §. non posse hodie habere locum, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus, vt proximus pubertati, vt no. sup. quib. mod. tut. fin. §. item finitur, vers. item si in seruitutem aliàs non potest exhæredari, vt C. de inoffic. testam. si quis in suo, §. legis.

† Facit ad hunc § c. in nostra in glo 1. in fin. ext. de sepul.

vel hæredum institutorum, [a] vel exhæredatorum, [b] eadē etiam de posthumis intelligimus.

¶ Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum, & si non valet testamentum patris, non valet etiam dicta substitutio. Ang.

¶ Liberis autem † suis testamentum nemo facere potest, nisi & sibi [c] faciat, [d] nam pupillare testamentum, pars [e] & sequela est paterni testamenti, adeo vt si patris testamentum non valeat, [f] nec filij quidem valebit.

¶ Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei, qui vltimus morietur. Ang.

nullitatem tabularum pupillarium.

c ¶ Et sibi. Hic nota, q̄ si filium exhæredat cui substituit, prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post, valet institutio, vel substitutio, vt ff. eodē. l. 2. §. prius, & §. sed si quis, & §. sed & si. & §. fi.

¶ Hanc gl. seq. Bar. Ang. Alb. & Sal. in d. §. prius. tamen cōmuniter dānatur, quia nō potest reddi bona ratio diuersitatis, quamuis Barto. assignet coloratā quę tamen dānatur. SYL.

d ¶ Faciat. hoc fallit in milite qui potest substituere pupillo, licet nō instituat sibi aliquem heredem, vt ff. de vulg. & pupil. subst. l. 2. §. quisquis.

e ¶ Pars sic, ff. quemadmodum testam. aper. l. penult.

f ¶ Non valeat. s. a principio, vt quia filius fuit præteritus, vt ff eo. l. si quis eum, in fi. l. Vel aliàs. s. non valet testm̄ a principio, cum multi sint modi, quibus testamentum non valet, vt ff de iniu. rup. testa. l. 1. Idem etiam, si ex post facto rumpatur in totum. s. testm̄ patris, secus si pro parte, in quia tūc substitō remanet, vt ff. eod. in substitutione, & ff. de inoff. test. l. Papinianus, §. sed nec. Item hæc sunt verā si iure ciuili expugnetur testm̄ aliter autem, si iure prætorio, vt si per contra tabulas expugnetur testamentum, quia remanet substitutio, vt ff. eo. l. ex duobus in fi. & l. seq. quæ huic l. contrariæ sunt.

¶ Ratio est, quia vltimo casu testamentum de iure ciuili valet, ideo sustinetur substitutio pupillaris. SYL.

¶ Sed certe aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic. aliud cum iure pretorio, vt ibi. nam prætor non potest facere esse, nec definere hæredem. inf. de bon. poss. §. quos autē.

* * Receptior est sententia, hodie si testm̄ ex causa præteritionis nullius sit momēti, pupillarē substitutionē ꝗ si instituto factā cōseruari, auth. ex causa. C. de lib. pręt. q̄ tamē quibusdā casibus nō procedit, vt cum pater nesciens se alium habere filium, illum præterijsset, vel filio impuberi instituto datus esset extraneus substitutus. Idem, si contra tab. bo. pos. impetrata sit d. l. ex duobus. § fi. quia prætor non potest facere, quin adhuc institutus iure ciuili hæres sit. d. §. quos autē. at secus,

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis, quia substitutio exhæredati est simpliciter testamentum filij, ita quod non patris, a quo nullam quotam hæreditatis accipit, & ideo in alieno testamento legare non potest secus si ex eadem voluntate quotam hæreditatis haberet substitutus, & substitutioni locus esse posset, vt hic Ang.

a ¶ Institutorum. vt sup. eo. in princ. vsque ad proximum §.

b ¶ Exhæredatorum. vt sup. proximo §.

* ¶ Ratio est, quia pupillaris substitutio instituta fuit fauore liberorum impuberum: vt sup. eo. tit. in princ. vers. nam morib. &c. posthumi autem habentur pro natis, cum de eorum commodo agitur, l. quod dicimus de verb. signif.

¶ Liber. CASVS. Quæsitum fuit, an substitutio pupillaris posset fieri, quamuis testamentum paternum factum non sit. videtur quòd sic. quia ex quo potest fieri separatim, vt dictum est sup. vers. vnde, quod posset fieri etiam absque eo, qd̄ fiat testamētum paternum, contrarium tamen decidtur, & assignatur ratio in tex. quia substitutio pupillaris est pars, & sequela testamenti paterni, ideo non potest stare sine eo. Nor summa. Item, q̄ nullitas testamēti paterni inducit in

at secus, si testamentum ex quetela veluti inofficiosum expugnatum sit. d. §. sed nec impuberis. ad causam enim intestati omnia tunc rediguntur.] Item no. hic quod de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij sic & alia, ff. d. dona. inter vir. & vxor. cum hic. § si miles, & ff. de inin. rup. testam. si quis filio. § sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdã, vt C. de secun. nup. feminæ, §. fin. Sed de iure cõmuni aliter est vt ff. de testa. l. eius qui. §. 1. & de codicill. l. conficiũtur, §. si post

¶ Vel singulis [a] liberis, vel ei, qui eorum nouissimus [b] impubes morietur, substitui [c] potest, singulis quidem, si neminem eorum intestatum decedere voluerit, nouissimo, si ius legitimarum hæreditatum integrum inter eos custodiri velit.

SYL. ¶ Vel singulis. Casum nõ expedit figurare in tam aperta regula. Nota summarium. Item, quod substituendo vltimo videtur mens testatoris esse conseruare ius legitimarum hæreditatum.

¶ Substitutio pupillaris, potest fieri nominatim, aut generaliter, quo casu vocantur scripti hæredes pro rata institutionis. hoc dicit.

SYL. a ¶ Vel singulis. Potest enim esse, quod quis habeat plures filios. & omnes impuberes si cuilibet substituere vult, † poterit, sin autem vltimo loco morienti, & hoc potest, vt hic, & ff. eod. l. vel singulis. & hoc casu, vno moriẽte, defertur sua portio iure legitimo. s. per l. 12. tab. ad fratres, vt hic, & inf. de legi. agn. suc. §. 1. Sed certe ex eo, quod tantum vltimo morienti substituit, videtur eos inuicẽ substituisse vsque ad vltimum & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur, vt ff. de lega 2. l. Titia Seio, §. Seia. in fi. quæ est huic cõtra. Sed certe ibi dixit plus scilicet, quod non alienarent, quod testator eis admittebat, & ex hoc ibi dr̃ iure substitutionis succedere, non quia vltimo tantum substituit, vt ff. de lega. 3. is qui. in fi. ¶ Dic, q̃ cõis solu. est, quia sic simpliciter est facta substitutio, ibi in toto, secundum Bar. in d. l. vel singulis. vbi cõiter approbatur.]

† Etiã vnica orõne, q̃ facit, vt si filiabus legent cen tũ ꝓ qualibet, quãuis verbis sint cõiunctę nõ tñ hẽant ius accrescendi, vt l. huiusmodi, §. quib. ita

SYL. ff. de leg. j. Ang.

* ¶ Non enim posset tota hęreditas per eũ, qui vltimus moriatur, restitui, nisi ad eum peruenerit: peruenisse autem nõ potuit, nisi inuicem factã substitutionẽ proponamus.]

b ¶ Nouissimus. i. vltimus, puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, et Titius hæres esto.

** ¶ Idem, si duobus impuberibus institutis, his verbis substituat. Si vterque impubes decesserit. l. cum quidam, C. eod.]

c ¶ Substitui. s. pupillariter.

¶ Substituuntur. CASVS in nouissima regula non figuratur nisi literaliter, cuius ratio est libertas vltimarũ voluntatum. ideo autem admittuntur pro rata, quia cum non designent̃ portiones, & certũm est illum voluisse habere portionem, debet pręsumi eum, ita dilexisse in substitutione; sicut dilexerat in institutione. No. summa.

SYL.

¶ Substituitur autem impuberi, aut nominatim, [d] veluti, † Titius aut generaliter, vt. Quisquis mihi hæres erit. [e] Quibus [f] verbis vocantur ex substitutione, impubere mortuo filio, illi, qui † & scripti sunt hæredes, [g] & extiterunt, [h] & pro qua [i] parte hæredes facti sunt.

† aliàs Titius hęres esto.

† Qui et scripti hæredes extiterunt.

d ¶ Substituitur. Nominatim. sic sup. de exhæred lib §. nominatim.

e ¶ Hęres erit. Subaudi, sit hęres filio meo.

f ¶ Quibus. s. generalib. verbis.

g ¶ Hęres. scilicet patris.

h ¶ Exiliteũr. scilicet ipsimet hæredes. nam secus si alijs quærant, vt puta patri vel domino. nam tales scilicet pater & dominus, qui sunt hęredes per filium, vel per seruum, ex his verbis generalibus non admittuntur ex substitutione idem dicas de hærede hæredis, vt hæc notantur, ff. eo. cum filio, & l. qui liberis. §. hæc verba, & l. sequen.

* ¶ Rationem vide in d. l qui liberis, ff. eod. & in l. sciendum. de verb. sig. vbi Alcia. eam doctissime explicat.]

i ¶ Pro qua parte. prout enim dilexit testator eos, instituit æqualiter vel inæqualiter, sic in substitutione præsumitur, vt hic, & ff. eo. si pater, & sup. ti. 1. §. & si ex disparibus.

* ¶ Animaduertendum est, q̃ tex. noster dicit substitutos succedere pro qua parte hęredes facti sunt, non, pro qua hæredes scripti sunt. fieri non potest, vt maiorem habeant ex hæreditate testatoris portionem, quam ea qua scripti fuerint, veluti si portio alicuius cohæredis repudiãtis eis accreuerit. in diuisione itaque hæreditatis pupilli hoc casu habetur ratio iam acquisitarum portionum, quam scriptarum. l. si in testamento, ff. eo.]

SYL. ¶ Masculo. CASVS hic etiam non figurabitur, cũ nouissima sit regula inducta cessante ratione finali introductionis ipsi⁹ pupillaris substitutionis, quia cum ideo introducta sit, vt suppleatur per patrem defectus ætatis filiorum, profecto adueniente ętate, qua sibi possunt testãdo ꝓuidere, debet cessare dispositio ex causa pterita introducta.

L. Titia,

l. Titia, § vsuras, ff. de leg. 2. No. quando expiret substitutio in masculo, & fœmina.

a ¶ Vsque ad quatuordecim annos completos, nã pupilli esse definunt, vt sup. quib. mod. tu. fi. in prin. sed inf. hos annos potest substitui, vt ff. eo. si ita quis, & l. qui plures.

b ¶ Substõ. f. directa si tamẽ aliqua verba inueniantur fideicõmissi in testõ, iure fideicõmissi valebit, vt C. de fideicom. l. si frater tuus.

¶ Extraneo. CASVS Figuratio nõ est necessaria, ẽ regula notissima in materia substitutionum, q; post aditam directo a pagano non substituitur, cuius rõ in prõptu est, quia cũ semel factus sit hẽs, nõ potest desinere postea esse hæres, sicuti non potest ex die, vel ad diẽ hæres quis institui, quod si concessum est per fideicommissum, vt dicetur, inf. de fidelcom hær. No. summarium.

SYL. Cõcor. Raynu. in gl. sup verb libe-is, tamẽ med. ibi, pupilla-is est. ext. le test.

Non sti nullis e- it hmõi substõ cũ actã vul atẽ cõti- ieat. secũ-lũ Bart. n l. t. col. i. ff. eo. substituo st verbũ gnale.

¶ Pupillaris substitutio expirat adueniente pubertate.

¶ Masculo igitur vsque [d] ad quatuordecim annos substitui potest, feminæ vsque ad 12. annos, & si hoc tempus excesserint, substitutio [b] euanescit. †

¶ Extraneo, vel filio puberi, non potest fieri substitutio directa post aditam hæreditatẽ. sed solum per fideicommissum potest grauari de hæreditate alteri restituenda in totum, vel in partem Aret.

¶ Extraneo vero, vel filio puberi hæredi instituto, ita substituere † nemo potest, † vt si hæres extiterit, & intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit hæres, sed hoc solum permissum est, vt eum per fideicommissum [c] testator obliget [d] alij hę reditatem eius, vel totam, vel pro parte restituere, quod ius quale sit, suo loco trademus. [e]

¶ Quibus modis testamenta infirmentur.

¶ Testamentum valet, donec rumpatur, aut irritum fiat, rumpitur autem agnatione filij adoptiui, vel arrogati h. d.

c ¶ Per fideicõmissum. quod semper fecisse vr̃, cum di. i: : S: fil. us meus quandocunque decesserit, substituo ei Vitalẽ, quia verbum, substituo, cum sit generale verbum, & ad directam & ad fideicommissariam substitutionẽ possit trahi, ad id restringetur, qđ est rei aptius. i. ad fideicommissum, quia directa non habet locum, quandocunq; decedit, & probatur hoc. C. de Impu. & alijs substi. l. precibus, §. si vero substitutio. (1) & ff de vulga. subst l. cohæredi, §. cum filiæ, & ff. de legi. & senatuscon. l. in ambigua. forte idem si dicat, Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicommissariam, quia de hæreditate restituenda rogasse videtur, vt ff. ad Trebel. l. ex facto. i. respon. & l. Scæuola. Sed contra est, vt no. sup. in dictinctione.

N si sit niles. l. en urio, c ibi no. f. eo.

SYL. ¶ Dic, quod verbum hæres esto est verbum directum, quod non obliquatur, vt dicit gl. & tradit Bartol. in l. centurio. colum. fina. ff. eodem.]

** Adde, verba directa seu ciuilia dici, quæ sui natura Ius siue vniuersale, siue particulare in aliquem à testatore continenter transferunt, nec ministerium hominis requirũt, sed ipso iure effectum hñt, qualia sunt hęres esto, accipiat, accrescat, moriatur ei & similia. c. si pater. de test. in 6. vbi doc. Inflexa vero, seu obliqua vel precaria, q̃ ministerio hominis indigẽt, veluti, restituas quod verbum proprie pertinet ad fideicõm ssa. l. cohæredi, §. cũ filiæ, ff. eo. titu. Illud tamẽ admonemⁿ nullum adeo dire ctum verbum esse, quin fiat precariũ, seu obliquum, si ita a testatore cõceptum sit, vt indigeat hominis ministerio, quod eleganter Bal. censuit. l. fin. col. penul. C. de sacrosan. eccles. facit l. filiofa. §. vi quis. delegat. 1. & l. Lucius. §. fina. de leg. 3. Obserua preterea, quod vbi substitutio põt valere iure directo, non trahitur ad fideicommissum, d. c. si pater, & gl. in l. verbis, ff. eo.

ADDITIO. (1) Not. q substitutio compendiosa facta verbis cõibus valet omni tẽpore vt fideicom. & idem tenuit glos. in d. l. precibus, & est cõis opi. licet aliqui dixerint q intra tẽpora valeat iure direc. post tẽpora vero iure fideic. dicatis, vt ibi Christoph.

d ¶ Obliget. rogando eum per fideicomm. vt restituat.

e ¶ Trademus, vt inf. de fideicomm. hæred. per totum.

* ¶ Adde multum interesse, an quis substituatur directo, an per fideicommissum, nã priore casu succedunt in totum, posteriore, detracto quadrante ex S.C. Trebelliano.]

¶ Quibus modis testamenta infirmentur.

¶ Vsque nunc qualiter firmẽtur testamẽta, nũc qualiter infirmẽtur. nam nihil est adeo firmum, quod non rumpatur, vt in Authẽt. de nup. §. nunc ius. coll 4. Cõtinuatio.

Testamentum. ¶ Totus iste titu. diuidi. tur in quinque partes. Diuisio.

Primo ponit, qualiter testamentum tollatur agnatione sui hæredis nouiter adoptati. Secundo, qualiter per secundum testamentum tollatur primum. Tertio, qualiter testamentum irritetur capitis diminutione testantis. Quarto an voluntas solennis possit tolli nuda voluntate testantis. Vltimo, quod etiam Imperator non capit ex testamẽto imperfecto. Secunda ibi, in §. Posteriore. Tertia ibi, alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quinta ibi, Eadem oratione. Arer.

† Aliqui malũt legere, non manente sed decipiunt' de hoc.n. agitur in §. alio. inf. eo. SYL.

† aliàs vis.

TEstamentum iure factum vsque eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentũ, cum in eodem statu † manente testatore, ipsius testamenti † ius vitiatur. Si quis enim post factum testamentum adoptauerit [a] sibi filium per Imperatorem, eum, qui est sui iuris, aut per Prętorem (secundum nostrã constitutionem [b]) eum, qui in potestate parentis fuerit; testm̃ eius rũpitur, [c] quasi agnatione [d] sui hæredis.

¶ CASVS. in d. §. diffiniente, & procedente tradendo regulam, non est figurandus, poterat tamen dubitari, quod cum testamentũ iure factum esset, non posset tolli nisi saltem contraria expressa voluntate, & solenni, per reg. l. nihil tam naturale, ff. de reg. iu. Cuius contrarium dr̃, ꝙ rumpitur testamentum agnatione filij adoptati, vel arrogati. cuius ratio est, ꝙ cum a l. ciuili æquiparẽtur filijs legitimis & naturalibus, & agnatione filij posthumi testamentum rumpatur, quia de eo nulla est facta mentio, & tamen ad validitatem testamenti debet institui, aut exhæredari, ita rumpitur in casu isto. No. testamentũ nullum rumpi non posse, quia priuatio præsupponit habitum. Item, quod solenne testamẽtum potest rumpi, & irritari. Item, quod tunc rumpitur, quando manẽte testatore in eo statu, ius testamenti vitiatur. Item, quod arrogatione filij rumpitur. Item, quod dictio quasi, est nota impropriétatis]

a ¶ Adoptauerit. i. arrogauerit.

* ¶ Idem, si legitimauerit filium, Dec. cons. 52. in princ. & Iul. Cla. de test. q. 84.

b ¶ Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat, vt C. de adop. l. cũ in adoptiuis, & sup. de adop. §. sed hodie.

c ¶ Rumpitur. si autem prius eum instituisset, non rumperetur, licet postea arrogetur, vt ff. de libe. & posth. filio. §. fi.

SYL.

¶ Ratio est, quia iam reperitur institutus, & cum testamentum sortiatur effectum secundum tempus mortis, illo tempore reperitur institut9, quo solet esse causa rupturæ. Si autem fuit exhæredatus filius emancipatus, & postea arrogetur, tunc non rumpitur, aut extraneus qui postea arrogatur, & tũc rumpitur, vt ff. de contra tab. l. non putauit, §. si quis emancipatum.

Extraneum autem, neporem accipe, qui non est suus hæres, cum alius eum præcedat † alias frustra tunc exhæredaretur, vt ff. de verb. oblig. quidam cum filium, & de liber. & posthum. l si quis posthumos, §. si filium.

Et in lege extraneum extraneitate qua filius emancipatus est, & sic nõ inepte exhæredat' imo lex consuluit, vt §. posthumorũ. supra de exhæ. lib. & ita bene sequitur in gl. aliàs frustra, &c. Ioan. Fab.

ADDITIO. Et hæc vera, quando ante testamentum fuit facta exhæredatio, quid autem si in eodem, vel in vno testamento instituatur, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post ius quæsitum exhæredatio conferatur, vide Angelum hic.

d ¶ Quasi agnatione. Id est, sicut natiuitate alicuius posthumi. nam tunc certum est rumpi, vt ff. de iniust. rup. testamen. l. 1. in fin. & l. 3. in princip. & l certum. (1) Et hoc in masculi testamento, secus in testamento feminæ, vt ff. de liber. & posthum. l. Gallus, §. nunc de lege Velleia. in fi. §. & est ratio, quia præteritio matris habetur pro exhæredatione, vt sup. de exhær. lib. §. fin. sed de inoffic. testam. agit talis posthumus, vt C. de inoff. testam. l. 3.

** Adde, quod ait glo. de posthumo, nõ habere locum in posthumo nepote concepto & nato post mortem testatoris, quia is non rumpit testamentum, l. si quis filio. in prin. vbi Bart. de iniust. rup. te. & idem Bart. in l. nam ad ea. de legi.]

ADDITIO. (1) Testamentum tamẽ rite factũ postea per ingressum monasterij non irritatur, sed regulatur secundum authen. si qua mulier, C. de sacrosanct. eccle dic vt per Ang. hic.

¶ Posteriore. CASVS. Tritissima regula est in materia vltimarum voluntatum, posteriore testamento primum rumpi. Hoc tamen dubitandi materiam in text. nostro faciebat, quia videbatur ex voluntate testamentum pendere, ita quod quoquo modo constaret de noua voluntate contraria, primum testamentum videbatur rumpi, quia iam liquido apparebat a priori voluntate recessisse, sed contrarium dicitur, quod necesse est secundum testamentum iure factũ esse, vt primum tollatur quod enim solenniter factum est, eodem modo dissolui debet, l. nihil tam naturale, ff. de regul. iur. nisi concurrat longum tempus cum voluntate minus solenni, quia tunc cursus temporis facit presumi obliuionem prioris voluntatis, l. sancimus, C. de test. SYL.

No. testamentum primum tolli ipso iure per secundum perfectum.

Item, quod est necesse, quod ex secundo possit adiri hæreditas, licet effectualiter non adeatur.

Item, quod tollitur, dato, quod in secundo

si.

¶ Posteriore testamento, etiam quod ex eo hæreditas nõ adeatur, primum rumpitur. hoc dicit.

¶ † Posteriore quoque testamento, † quod iure perfectum est, superius rumpitur, [a] nec interest, extiterit aliquis hæres ex eo, [b] an non; hoc enim solum spectatur an aliquo casu existere [c] potuerit. Ideoque si quis [d] aut voluerit hæres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius ante quam hæreditatem † adierit, decesserit: [e] aut † conditione, sub qua hæres institutus est, † defectus sit, in his casibus paterfamilias intestatus moritur. Nam & prius testamentum non valet ruptum a posteriore, & posterius æque nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

¶ Primum testamentum iure perfectũ tollitur per secũdum perfectum, etiam si in eo sit in re certa hæres institutus, nisi in secundo asseruerit se velle valere primum, quo casu institutus in re certa, omnia per fideicommissum restituit. Ang.

fit institutus hæres sub cõditione, quę etiam defecerit.]

a ¶ Rumpitur. hoc est verum secundum quosdam, quando secundum non concordat cum primo, & alias durat primum, vt C. de test. sancimus. Sed certe hoc stare nõ potest, nam si valet secundũ non valet primum, cum idem non possit duo testamenta facere cum ex secundo tantum adeatur hæreditas. (i) Econtra in sententia, nam valet prima, non secunda ab eodem, & super eodem lata, vt ff. de re iudic. l. Iudex. ¶ Ratio est, qa lata sententia expirat officiũ quodammodo iudicis, qui functus est officio suo?, in testamento vero voluntas est ambulatoria vsque ad mortem.]

ADDITIO.

(i) Hoc verum vbi fiunt ex interuallo, aliàs in eodem contextu, & coram eisdem testibus possent duo originalia confici. Io. Fab.

*¶ Adde, quod posterius testamentũ, etiam minus legitime factum, tollit primũ, quando in posteriore testamento sunt instituti hæredes qui ab intestato venire possunt. l. 2. ff. de iniu. rup. & no. Bar. in l. omnes, col. 13. in princ. ff. de inf. & iu.]

*¶ Item intellige hũc §. procedere in testamentis paganorum. aliud enim est in milite, qui potest relinquere duo testamẽta ęque valida, l. quærebatur, ff. de testam mili. Sed quid iuris, si producantur duo testamenta eodem die confecta, nec appareat vtrũ prius factum sit? Respon. neutra valere propter incertitudinem, glo. ver. missus, l. fin. C. de edicti Adr. tol. Clar. de tes. ad fi.

b ¶ Ex eo. s. posteriore testamento.

c ¶ Existere potuerit. No. non considerari, ꝗ est, sed ꝗ esse põt, vt hic, & ff. de hær. inst. l. pater filio, & ff. de iniuf. rup. tes. l. cũ in secundo in princ & §. in futurum. Sed contra, ff. de lib. & posth. l. filius. (i) Solu. ibi secundum testã non valuit etiam in principio, hic autem valuit, licet ex eo non adeatur hęreditas. hẽ no. ꝗ id, quod valet plus, rumpitur per id, ꝗ minus valet, sic, ff. de adimẽ. leg. l. legatum sub conditione. §. 1. Arg. con. ff. de rescindẽ. vend. l. id qđ. in prin. & §. fi. Dic, vt ibi notatur.

¶ Aliud est in legato, in quo sola vnius voluntas spectatur, aliud in cõtractu, vbi duorum consensus exigitur, secundum Ioã. Fab. hic.]

*¶ Testamentum an ita fieri possit, vt nullo modo possit reuocari, vide latissime apud Barr. in l. si quis in princip. de leg. 3. Salic. in l. sancimus. C. de testa. & post eos apud Cæpol. cautel. 117. incip. si pater, & Clar. de test. quæst. 94. & 99. vbi omnino videas.]

d ¶ Ideoque si quis. Scilicet institutus hæres in secundo testamento. Et hic versus est exemplum, quando valet secundum testamentum, & non extiti in eo hæres, & vide tria exempla.

e ¶ Decesserit. quare nõ transmittit, nec olim nec hodie ad hæredes, vt C. de caduc. tollen. l. 1. §. in nouissimo.

¶ Sed & si quis. CASVS. Quærebatur, an condito solenniter testamento, si fiat secundum in quo non vniuersaliter hæres instituatur, sed in certa re, dicatur validũ, & videbatur, quod nõ, quia posterius testamẽtum non æque perfectũ est, vt primum, nec de toto disponit, cuius contrarium deciditur, nam aut instituit in re certa nihil addito, & tũc detracta rei certæ mentione, trahitur institutio ex dispositione, l. ad totum, l. 1. §. si ex fundo. ff de hær. instit. si vero dicitur, velle adhuc primum valere, tunc primum ipso iure tollitur, & l. exequitur officiũ suũ & applicatur hæredi in certa re omnia, sed vt seruetur volũtas testantis, tenetur primis hæredibus restituere retẽta re, in qua est institutus, si ascendit ad quartam, aliàs retenta SYL.

† Plures notabiles ampliationes, & declarationes ad istum, §. ponit Deci. i conf. 475. & Clar. de tes. q. 94.

SYL.

† Secus in codicillis §. vlt. infr. de codi.

† aliàs adiret.

† aliàs ante conditionem.

† aliàs defunctus.

quarta. Nota summarium, & quæ in positione casus dicta sunt.]
a ¶ Sed & si quis. Iste §. est lex ff. ad Trebell. & incipit si quis priore. Accurs.
b ¶ Priore testamento. Not. hic argumentũ pro sententia appellationis, vtrum ex ea, vel ex prima agatur.

etiam quartam, quam vocant Trebellianicam, designari, quod & alias sæpissime obseruauimus, vt in l. eum filiũ, vers. denique. de leg. 1. l. pater filiam, ff. ad l. Falc. & l. 1. §. si is qui. ad Trebell.]

Snia si geminet. ex qua tunc agetur.

SYL.

¶ Dic, qđ aut prima sententia cõfirmatur per lapsum temporis, quia appellatio deseritur, & agitur ex prima, aut confirmatur à secunda: & ex ea agitur, gloss. in l. eor. vbi Bart. C. de appel.] Sed contra argum. C. de do. inter vi. & vxo. l. ex verbis, & simile potest notari in l. pen. eiusdem tit. Accursius.
c ¶ Ex certis rebus. Quia totum habet, licet ex certa re sit institutus, & ideo rumpitur primum testamentum, vt hic, & ff. de hæred. insti. l. prima, §. si ex fundo.

¶ Sed & si quis [a] priore [b] testamento iure perfecto, posterius æque iure fecerit, etiam si ex certis rebus [c] in eo hæredem instituerit, superius tamen testamentum sublatum esse, Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, cuius constitutionis verba etiam hic inseri [d] iussimus, cum aliud [e] quoque præterea in ea constitutione expressum sit.

¶ Imperatores [f] Seuerus & Antoninus A A. Cocceio Campano. [g] Testamentum secundo loco factum, licet in eo [h] certarum rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, [i] ac si rerum mentio facta non esset, sed teneri hæredem scriptum, [k] vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta [l] quarta ex lege Falcidia, hereditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta † verba secundo *testamento, quibus, vt valeret prius testamentum, expressum [m] est, dubitari non oportet.

¶ Et ruptum quidem testamẽtum hoc [n] modo efficitur.

¶ Per capitis diminutionem testamentum proprie fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum, vel irritum dicitur irritum, & econtra. Aret.

m ¶ Expressũ est. Nam testator volui primum testamẽtum manere. & tamen non potuit, nisi iure fideicõmissi ex tacita tamen voluntate, quæ ex secũdo testamento percipitur, remanet primũ, vt si dicam in secundo. Ideo instituo talẽ, quia mortuus est quem insti tueram in primo. nam si errauit, remanet primus hæres, & legata ex vtroque præstantur, scilicet a primo hærede, vt ff. de hæred. instituen. l. fin.

† aliàs fideicõmiss. verba.

¶ Ille text. probat contrariũ, vt aduertit hic Christ. SYL.

ADDITIO. Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispositionis, & tunc ab ea licitum est arguere. Ang.

ADDITIO. Et hoc verum, quando in eodem testamento non est datus alius cohæres, alias haberetur loco legatarij, præterquam in querela inofficiosi testamenti, de quo dic. vt per Ang. hic.
d ¶ Inseri iussimus. hoc titulo statim.
e ¶ Aliud scilicet, quod expresse confirmari potest primum in secundo, & alia, vt patet in sequentibus.
f ¶ Imperatores. Ecce verba dictæ constitutionis.
g ¶ Campano. scilicet rescripserunt salutem.
h ¶ In eo. s. secundo testamento.
i ¶ Valere. Accipe, dubitari non oportet, quod est inf. Accur.
k ¶ Scriptum. scilicet in secundo testamento.
l ¶ Suppleta quarta. s. si res sibi datæ non faciant quartam.
* ¶ Annota. ex hoc text. Falcidiæ nomine

n ¶ Hoc modo s. tribus modis, per arrogationem. & agnationem, vt sup. eo. § 1. Item, & per secundi testamenti compositionem, vt sup. eo. §. posteriore quoque vsque huc.
¶ Alio quoque modo. CASVS. Quærebatur, an capitis diminutione rumperetur testamentũ, & videbatur quod non, saltem quando postea decedebat sui iuris, quia media ipsa non videntur nocere testatori, sicut nõ nocent hæredi. §. in extraneis, inf. de hæred. qual. & diffe. contrarium deciditur, & ratio esse potest quia venit ad casum, in quo non posset testari. l. qui in potestate, ff. de testa. quæ ratio per aliquos hic reprobatur. Tamẽ potes eam defendere. Nec ob. §. in extraneis, quia defectus causæ efficientis non est purgabilis, sicut in causa suscipiẽte, vt dicit hic las. per ea, quæ habẽtur in §. si eui fundus. inf. de leg. No. quæ dhr in summario.]

SYL.

a ¶ Alio.

¶ Alio † quoque modo testamenta iure facta infirmantur, veluti cum is qui fecit testamentum, capite diminutus [a] sit, quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. [b] Hoc autem casu [c] irrita fieri testamenta dicuntur: [d] cum alioquin [e] & quæ rumpuntur, irrita fiant, & ea quæ statim ab initio non iure fiũt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea † per capitis diminutioné irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sane commodius erat, singulas causas [f] singulis [g] appellationibus distingui, ideo quædam non [h] iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi, [i] vel irrita [k] fieri.

¶ Testamentum iure factum quod postea fit irritum capitis diminutione testatoris, reconualescit de æquitate Prætoris, si testator tẽpore mortis fuerit ciuis Romanus, & sui iuris. Ang.

¶ Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta, † per capitis diminutionem irrita facta sunt. Nam si septem testium signis signata [l] sunt, potest scriptus hæres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, [m] & suæ [n] potestatis mortis tempore fuerit. [o] Nã si ideo irritum factum sit testm̃, quia ciuitatem, vel etiã libertatem [p] testator ami-

a ¶ Alio. Diminutus fit, licet minima capitis diminutione, vt inf. eod § non tamen. in fi. & ff. de codicil. l. conficiuntur, §. si post factum. sed contra. sup. de milit. test. §. oenul. Sed illud speciale est in milite. Potest & alius modus irritandi testm̃ adijci quia per legem quãdoque cassatur in duobus casib' vt in Auth. vt cum de appell. cogn. §. si quis de prædictis, & §. si vnum ex parentibus coll. 8. †

¶ Quid ergo si quis ingrediatur religioné, irritũ fiat eius testamentũ antea factum? vide de Barto. & alios Doct. in Authen. si qua mulier, C. de sacrosan. eccl. & Clar. de test. q. 78. vbi distinguit

b ¶ Retulim'. vt supra de capit. diminu.

c ¶ Hoc autẽ casu. s. cũ quis capite diminuitur.

d ¶ Dicuntur. s. proprie.

e ¶ Alioquin. Scilicet si improprie velim & large.

f ¶ Causas. i. differentias.

g ¶ Singulis appellationib'. i. proprijs nominibus, & facit, ff. de supel. leg. l. Labeo. §. fina.

h ¶ Non iure facta. † vt sunt illa, quæ carent solennitate testium Vel quando testator non habuit testamenti factioné, & facit. Vel quando filium in potestate constitutũ præteriuit, vt l. 1. ff. de iniust. rup. test.

** Adde. q̃ his tribus casibus testamentum iniustum dicitur, proprie tamen illud iniustum appellatur cui desunt solennia.

i ¶ Rumpi. C. tribus modis, videlicet per atrogationem, per agnationem, & per secũdi testamenti compositionem. Accur.

K ¶ Irrita fieri, vt per capitis diminutioné testatoris, vel quando hæres institutus non adit hæreditatem, quia tunc testamentum constituitur irritum, vt l. 1. ff. de iniust. rup. testam.

¶ Non tamen. CASVS. Ratio dubitandi in præsenti casu erat dispositio præc. §. & rigor iuris ciuilis, rõ autem decidendi fuit æquitas prætoria. Not. quod reconualescit, quod alias nõ valuit, cessante impedimẽto, saltem de æquitate. Itẽ, quod ad hoc, vt bonorum possessio secundum tabu. detur, necesse est, quod testamentũ sit solenne de iure ciuili.

l ¶ Signata sũt & postea testator capite diminutus est.

m ¶ Ciuis Romanus. vt quãdo maximam vel mediã capitis diminutionem passus fuerit, & postea restitutus.

n ¶ Suæ potestatis. vt in minima.

o ¶ Fuerit & aliquo iudicio voluntaté primam retineat, vt ff. de bono. pos. secũdum tabu. l. qui ex liberis, §. testamento.

¶ Hæc gl. communiter approbatur, quæ voluntas debet declarari saltem coram quinque testibus, leg. hæredes, §. sed & si notan. ff. de testam. & ibi doct.]

p ¶ Libertatem. Immo etiam facto seruo testatore, vt quia capiatur ab hostibus, & ibi seruus moriatur, nam tunc valet testamentum, vt supra quibus non est per. fac. testamen. paragra. finali, qui est contra, sed illud est propter fictionem. l. Corneliæ, vt ibi, & ff. de vulg. subst. l. lex Cornelia.

ADDITIO. Et tunc quãdo impedimẽtum tollitur per viam fictionis, vt ibi.

† alias autem.

† Primus casus est, qñ ille, q cognouit se hęredẽ scriptum in testõ, testatorem inopia laborantem nõ alimentauerit, immo illũ passus est fame necari. Scd's casus est qñ testatorẽ ab hostibus captũ non redemit tunc indignatione quadam hæredis testamentũ viribus vacuatur propterea q̃ hęreditas ex eo nõ aditur, scdm Christop.

† alias pp

† Istæ glo. cũ duabus sequentib' non sunt Accur. sed additiones

SYL.

† alias pp.

sit, aut quia in adoptionem se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit, non potest scriptus hæres secundum tabulas [a] bonorum possessionem petere.

¶ Posterius testamentum imperfectum, vel alia vltima voluntas nõ solennis, non tollit primum. Arer.

¶ Ex eo autem solo [b] non potest infirmari testamentum, quod postea testator id noluerit [c] valere, vsque adeo, vt & si quis post factum prius testamentum posterius facere cœperit, & aut † mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pænituit, id non † perfecisset, Diui Pertinacis oratione cautum sit, ne alias tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant, nisi sequentes iure ordinatæ & perfectæ [d] fuerint. Nam imperfectum testamentum sine dubio

† alias mortes.

† alias g fecerit.

vel restitutionis in integrum à principe, vt l. siquis filio. §. pen ff. de iniust. test. reconualescit testamentum etiam de iure ciuili, nisi quo ad relictum tali damnato factum, vel ipsius institutionem secundum An.

a ¶ Secundum tabulas. Nota, quod de iure ciuili non admittitur, cum sit irritum testamentũ, sed iure prætorio, quo inspecto non potuit infirmari quod erat factum, cum circa talia Ius prætorium non habeat vim, vt infra de bonorũ possess. §. quos autem.

SYL. ¶ Ex eo autẽ solum. CASVS non figurabit quia de ratione dictum fuit in §. posteriore, supr. eod. No. testm̃ solẽne nõ tolli nuda voluntate contraria. Itẽ, quod illud non dicitur testamẽtum quod quis post aliquarum rerum dispositionẽ morte præuentus perficere non potuit, No. regulam, de qua in summario.]

b ¶ Solo bene dicit solo, quia si plus interueniat, licet nõ sit perfectum, secundum tamẽ qñq. rũpit primũ, vt in fi. huius §. dicemus.

* ¶ Adde, quod & legatum vel fideicommissum relictũ primo testamento solenni non intelligitur tacite reuocatum per sequẽtem voluntatem inualidam, nisi sit inualida ex causa præteritionis vel exhæredationis, ideoque debebitur, nisi expresse ademptum sit in secundo minus solenni, vt tradit Bar. in l. si iure. de leg. 3.

c ¶ Noluerit. s. dicendo hæc verba, Nolo testamentum quod feci, valere.

d ¶ Perfectæ fuerint. Immo quandoque, si sint imperfectæ secundæ, rumpũt primo factas, vt C. de test. sancimus. quæ est cõtra. Sed ibi tam ex cursu decennij, quam mutatione voluntatis, illud euenit, nõ sola mutatione. Declara, si talis reuocatio fiat post lapsum decennium a die conditi primi testamenti, nam si fiat intra decennium, nihil operabitur, secundum gl. fi. in d. l. sancimus. vbi Ias. & Cla. de test. q. 9t. Item contra. ff de test. mil. l. eius militis, § si militia missus: sed ibi primum erat minus solenne iure cõmuni inspecto, vnde facile potuit rumpi. (i)

SYL. ¶ Facilius enim tollitur actus subnixus iure singulari quam iure communi, l. 4. ff. de fideicommiss. liber.]

Item cõtra, ff. de iniust. rup. test. l. 2. Sed ibi secundum, licet non sit perfectum iure communi, est tamen perfectum iure militari, vnde rumpit primum.

Item contra, C. de test. l hac consultissima, §. siquis autẽ. Sed ibi in secundo fuerunt instituti. qui & alias ab intest. successuri erant, vnde facile rumpitur primum testamentum, in quo extranei sunt instituti, & facilius admittũtur venientes ab intestato, vt arg. ff. de vulga. & pupili. substit. l. si filius. Item contra, C. de testamen. l. nostram, & ad idem contra, ff. si ta. test. nullæ. ex. l. 1. §. si hæres Sed in istis legibus plus fecerat testator, vt rumperet primum quia incidit, quod magis est, quam si aliud testamentum facere voluisset, argum. ff. de ijs quæ in test. delen. l. 2.

Item contra, ff. de acquirend. hæred. l. Claudius.

Sed ibi non valet primum, non quia ruptum sit a secundo, sed quia hæres institutus in primo non adijt ex eo hæreditatem vnde non valet testamentum, quòd hæredẽ non habet, vt ff. de ijs quæ in test. del. l. proxime, nec potuit eam transmittere suo hæredi adeundam, vt C. de caduc. tollen. l. vnica, §. in nouissimo.

Item contra, C. de ijs, quibus vt indig. l. hæreditas.

Sed ibi dixit talia verba, quod hæres erat indignus, vel similia, quæ plus faciunt, quod si simpliciter diceret, nolo prius valere, vel quam si secundum cœpisset facere: & ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud, quod hic dicitur, esse verum de iure directo, vt nõ rumpatur primum, sed tamen aufertur ei hæreditas vt indigno: vt ibi, cum hoc cogitauerit testator, vt arg. ff. de cond. inst. l. quidam in fine.

ADDITIO. (i) Vel dic, quod ille casus non est proprie exceptus à regula, quia hic primum erat validum de iure communi, sed ibi primum erat validum iure speciali ex priuilegio. Ang.

Nihil & i. pfectū æ. qparant. a ¶ Nullum est. No. nihil esse quod perfectum non sit, C. † ad Syllan. l. cum Syllaniaium, in fi. Sed contra, ff. quemad. testamen. ape. l. 2. §. testamentum.

† Hęc rub. incipit, De iis quib. in indig. &c. Sed ibi abusiue dicitur aliquid, quod non erat perfectū. Item contra, C. de testam. l. hac consultissima, §. ex imperfecto.

Sed illud speciale est fauore liberorum, vt ibi dicitur, sicut & illud est speciale in titlis, vt difficilius rumpatur status illud, in quo ipsi instituti sunt, vt in Auth. de testa. imperfe. §. penul. coll. 8.

SYL. * a Quod dicitur in hoc tex. testamentum imperfectum esse nullum, intellige quo ad infirmandum prius testamentum perfectum, est tamen utile ad demonstrandam testatoris mentem, lege ultima, ff. de rebus eo. & l. legatum sub conditione ff. de adimen. leg. quod ad multa prodesse potest.

nullum est. [a]

¶ Etiam princeps non capit ex testamento imperfecto. h. d.

¶ Eadem oratione expressit, [b] non admissurum se hæreditatem eius, qui litis causa principem reliquerit [c] hæredem, neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam [d] hæres institutus erat, probaturum, [e] neque ex nuda voce hæredis nomen admissurum: [f] neque ex vlla scriptura, cui iuris auctoritas [g] desit, aliquid adepturum. Secundum hoc Diui Seuerus & Antoninus sæpissime rescripserunt. [h] Licet enim inquiũt [i], legibus soluti [k] sumus, attamen legibus viuimus. † [l]

¶ De inofficioso testamento.

¶ Solis liberis præteritis, vel exhæredatis, parentibus quoque, & fratribus vel sororibus, turpi persona instituta, datur querela inofficiosi testamenti. h. d.

SYL. ¶ Eadem ratione. CASVS Figura per te. rationem dubitandi faciebat auctoritas principis, quia quo ad eum seruatur ius gētium potius, quam ius ciuile.

Ratio decidendi assignatur in text. Nota summarium.

Item, quod quamuis princeps sit solutus legibus illis tamen uiuere unlt.

b ¶ Expressit. f. Diuus Pertinax.

* ¶ Huius orationis siue S. C. meminit Capitolinus in Pertinace his uerbis: Legem tamen tulit, ut testamenta priora non prius essent irrita, quā alia perfecta essent neve ob hoc fiscus aliquando succederet. Ipseque professus est, nullius se aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius delata esset, aut lite perplexa, aut legitimi hæredes & necessarij priuarentur.]

c ¶ Reliquerit. Scilicet in solenni testamento, quod facit, ut duriorem faciat aduersarium suis aduersarijs, quæ institutio est odiosa, & inuidiosa, ut ff. de hære. instit. l. pen. †

† Et ita in dubio psu mit pp. fisci extre. d ¶ Ob eam causam, scilicet litis, nam si legitimas non probat scilicet princeps, multominus probabit non legitimas.

e ¶ Probaturum. i. commendaturum.

f ¶ Admissurum. id est nisi solenniter sit institutus, nollet etiam nomen hæredis habere.

g ¶ Auctoritas desit. Vt quia aliquid desit, sed habē. propter quod sit d. al. iu. testamentū nō valet, cū multa sint in eius factione necessaria, vt sup. de testamen. §. 1. & 2.

mā prais, fecus i prt uato, ut l. ex hoc, §. muta. cau. fac. Ang.

h ¶ Rescripserunt, vt C. de test. l. ex imperfecto.

i ¶ Inquiunt. Imperatores.

K ¶ Soluti. vt ff. de legi. & senatusconsul. l. princeps. & facit, ff. de iure fisci, l. fiscus 1. §. fin.

† Cōcor. c. 1. i glo. su per uerbo ab oībus I fi. ext. d cō stitu.

l ¶ Viuimus. id est viuere uolumus, ut hic. & C. d leg. & consti. prin. l. digna uox. & facit, ff. de leg. 2. quod principi, & l. sequen. & ff. de lega. 3. l. imperfecto. & ff. de inofficioso testamen. l. Papinianus, §. si Imperator.

* ¶ Intellige quod uolunt uti iure communi scilicet in testamentis aliorum, non in suis, hoc est, cum ipsi testantur, secundum Pau. Cast. & Iaso. in l. ex imperfecto. Cod. de testam. SYL.

ADDITIO. Immo contra fiscum in dubio est ferenda sententia, si causa sit mere lucratiua, alias secus, ut hic, Ang.

¶ [illegible] inofficioso testamento.

¶ Qualiter [illegible] iure testamenta infirmentur, sup. [illegible] ctum est, nūc autem qualiter officio iudicis. i. per sententiam iudicis inijcitur querela inofficiosi testamenti.

Continuatio. ** Inofficiosum testamentum dicere, est allegare, quare exhæredari, uel præteriri non debuerint. l. 3. ff. eodem. Est enim contra officium pietatis, quod uel parentes liberos suos, qui sunt quasi portio uiscerum suorū, uel cōtra liberi genitores suos sine causa exhæredent, & dominio rerum suarum priuent, uel tanquam sui met immemores (sunt enim uelut eadem persona) præteream, usque adeo, ut nec fas uideatur ecclesiam instituere, excludendi filios gratia, gl. l. Papin. §. si Imp. ff. eod.

Diuisio. Quia plerunque. Totus iste titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit quibus personis cõpetat querela Secundo, quando querela cessat. Secunda ibi, Sed hæc ita. Itē prima subdiuiditur. Nā primo de querela descendentium contra testamenta ascēdentium. Secūdo econtra de querela ascendentium contra testamenta descendentiū. Tertio de querela collateralium. Quarto, qđ querela est remediū subsidiarium. Secūda ibi, Non autē. Tertia ibi, Soror. Quarta ibi, Tam autē. Aret.

Quia plerūque parentes sine causa liberos suos exhæredant, a vel omittunt: b inductum est, vt de inofficioso testamento agere possint c liberi, qui d queruntur e aut inique se f exhæredatos, ac inique præteritos, g hoc colore, h quasi non sanæ mētis fuerint, cum testamentum ordinarent. Sed hoc dicitur non quasi vere furiosus sit: sed recte quidem † fecerit testamētum, non autem ex officio pietatis. Nam si vere furiosus sit, nullum i testamentū est. Non autem liberis tantum permissum est testamentum parentum inofficiosum accusare, verum etiam liberorum, k parētibus.

† alias fecit. SYL.

SYL. Quia plerūque. CASVS positio facilis est, stat enim tex. in declaratione terminorum, cui f. competat querela inofficiosi, & quia sup. de exhæred. lib. visum est clare filijs competere, cum hoc si indubitatum, prætereundum est, sed in parentibus videbatur, quod non posset competere querela, quia filij non possunt condere testamētum. l. qui in potestate, ff. de testam. immo quādo præteriretur ascendens, videbatur, quod nō haberet locum querela, sed bon. poss. cōtra tab. l. 1. ff. si quis a pa fue. ma. Cuius contrarium respōdetur, quod imo competat querela, vt dicitur hic in tex. ea ratione, quia cōtra officium pietatis filij fecere, quasi furiosi, qui parentes exhæredauere, vel præteriere. Nec obst. obiectum de patria potestate, quia iste tex. debet intelligi in emancipatis testantibus quia si intelligeretur de filijs in potestate, testamentum esset nullum. Item quod dicitur de querela, habet locum indistinctè, quando parentes exhæredantur, sed differētia est in præterit one, quia si prætereuntur ascendentes per lineam masculinam, habet locum querela, quia habetur pro exhæredatione sup. de exhær. lib. §. fin. per lineā paternam, habet locum honorum pos. cont. tab. vt in contrario. De fratre autem & sorore ratio introductionis pietas fuit, non simpliciter, sed quando est admista odio turpis pſonæ institutæ. Notabilia collige per te.]

a Exhæredant. Hoc refertur ad eos, qui ascendant per lineā masculinā & femin. sed sequens clausula respicit ſm̃ femininam.

b Vel omittunt. Hoc tantum ad femininam lineam refertur. Nam illarum præteritio pro exhæredatione habetur, vt supra de exhær. lit. §. mī. Si aūt aliquis de linea masculina omitteret filium in pͣte, nullum ipso iure est testm̃ si emācipatum filium omitteret, valeret, sed per contra tab. rumpitur, vt sup. de exhæ. lib. in prin & §. emācipatos. hoc dicit: emancipatus præteritus potest dicere nullū ipso iure, vt sup. de exhær. lib. §. nostra alias, sed hęc quidem, & C. de lib. prær. maximum. Accur. Declara hoc verum qñ nō esset inserta causa, quia tūc ēt hodie haberet ius dicēdi nullum, sed inserta causa, necesse est, q̃ veniat per cōtra ta. ficti de iure antiquo secundū gl. in l. si filius, ff. de min. quę communiter approbatur per doct.]

c Agere possint. f. ab adita hæreditate inf. quinquennium, † vt C. eo. scimus, §. fin. & l. si quis filium. in fi & ff. eo. Papinian. in fi. & C. in quibus caus. in integ. restituт. non est necess. l. 2. & hoc proposita quadam petitione ad hoc, vt testamentum rescindatur, quæ non est actio prorsus nec accusatio, sed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accusatio dicitur, sed proprie dicitur querela, vt no. ff. eo. posthumus, §. si quis.

† Supplemēti aūt legitimæ ēt ppparatū trāsmittitur, & durat 30. an. ſm̃ cōem opin. Ang.

d Qui. f. liberi.

e Queruntur. i. conqueruntur.

f Se exhæredatos, a qualibet linea.

g Præteritos. Ab aliquo de linea feminina.

* Illud tamen oportet meminisse, quod non licet agere de inofficioso test. nisi post aditam hæreditatem. l. Papin. §. si conditioni, ff. eo. & vt exhæredatio valeat, duo requiruntur, primum quod inferatur causa legitima in testamento, secūdum, quod ea probetur ab hærede. Cur. iu. Authen. non licet, C. de liber. præteri.

h Hoc colore. id est hac honestate verborum.

* Sic & Rhetores, probabilem rationem, quam ad defensionem commenti sunt, colorem appellāt. hinc color quæsitus dicitur, cum id, quod vere agimus simulatione aliqua obtegimus fine fraudandæ legis gratia, siue alia ex causa fiat l. sed iul. ff. ad Maced. metaphora a Rhetoribus accepta, qui verborum coloribus veritatem plerumque offuscant.]

i Nullum testamentum. vt sup. quib. non est permis. fa. test. §. item furiosi.

K Liberorum parentibus, f. est permissum

SYL. sum accusare filiorum testamẽtum, quãdo sunt pagano emancipato: aliàs si esset miles non subijceretur querelę, vt C.eod.l.si in fi.

¶ Quod hodie correctum est secundum gl. quæ cõis est, in d.l.fin. quia datur querela.]

¶ Soror autem [a] & frater, turpibus [b] personis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus prælati [c] sunt. Non ergo [d] contra omnes hæredes agere possunt. [e] Vltra [f] fratres igitur & sorores cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes [g] vincere.

¶ Cessantibus alijs remedijs agitur querela, & quando nihil est relictum: alias agitur ad supplementum. hoc dicit.

¶ Tam autem naturales [h] liberi, quam se-

Item si esset in potestate, testamentũ ipso iure non valeret, vt sup. quibus non est pmiss. fa.te. in princ. & facit. ff.eo.l. nam & si parẽtibus.

* ¶ Quod m͠r quoque agat d' inoffi.testa. filij, licet instituisset fratrem vel sororem, est text. in l.cũ filium. C.eo.Il lud tamen meminisse oportet, quod in querela inofficiosi testamenti liberi præfernatur parentibus, l.nam. ff. eod. an autem patri prætorio competat hoc remedium, cum habeat bon. pos. contra tabul. traditur in l. pater.eo.tit.]

a ¶ Soror autem & frater. Hoc accipe in cõsanguineis & vterinis, vel consanguineis tantum(i) nam vterini non possunt, vt C.eod.l. fratres. Et not. quod duo dicit iste, §. primũ, quod frater & soror possunt agere querela. Secundum, quod hoc verum est, quando turpes personæ instituuntur hæredes. SYL.

ADDITIO. (i, Dummodo sint ex legitimo matrimonio nati, aliàs secus, etiã si per rescriptum principis essent legitimati. Item procedit iste tex. siue sint exhæredati, siue p̃teriti: dummodo legitimam in totum vel in partem non habeant, quia tunc agunt ad supplementum, vt hic per Ang.

b ¶ Turpibus. s. infamibus ipso iure, vel per sententiam, vel etiam de facto.]

¶ Vt C.eo.l. fratres, & ibi Ias. declarat in fi.

ADDIT. Et talis infamia iuris vel facti ẽt excludit à querela, vt l.in arenam, C eo. An.

c ¶ Prelati sunt. i. admissi sunt, & sic turpibus personis, ablatiui sunt absoluti. Vel dic prælati sunt. i. præpositi turpibus personis, datiue legendo.

Adde, qd hoc casu rumpitur testm̃ in totũ, idque odio turpis personæ institutæ, vt dicit Ias. in dic.l.fratres, & in fratrib. & sor. nil est mutatum per ius nouum quoad quartã.

d ¶ Non ergo hoc refertur ad primum responsum, vel potius ad secundum.

e ¶ Possunt. s. de iure.

f ¶ Vltra Hoc ad secundum. vel potius ad primum, si rite inspiciatur series textualis.

g ¶ Agentes vincere, scilicet etiam de facto agentes non vincerent: melius ergo facerẽt si se sumptibus inanibus non vexarẽt, vt ff. eodem, l.i. Sed contra. ff. eodem, posthumus §. si quis ex his. Sed ibi nemo repulit agentẽ: repelli tamen potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? Videtur ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocentur ab intestato, & fratribus ęquiparentur, forte & ipsis querela datur, vt in authen. de hæredit. ab intesta. venient. §. reliquum. & in Authen. vt fra. filij. §. primo, collat. 9. quæ est in C. de leg. hæred. authen. cessante. & argu. ff. de inofficioso testamen. l. posthumus in princ. Sed respondẽt quidam, quod non admittuntur ad querelam: & tamen vna cum eo, qui potest agere, admittuntur ab intestato, vt Cod. de inoffic. testamen. fratris. & Codice communia de succes. auth. itaque. Vel posset responderi, quod admittuntur iure diuerso: nam frater agit querela, & rumpit. & filius alterius fratris, cum sit ruptum testamentum, admittitur ab intestato. Accursius.

¶ Opin. glos. hic communiter tenetur, quia subintratio illa locum habet ab intestato, non facto testamento.] SYL.

ADDITIO. Si autem esset solus, à querela excluderetur. Ang.

¶ Tam autem. CASVS figuratio non est necessaria in declaratione nouissimæ regulæ in hac materia. potest tamẽ pro ratione dubitandi adduci, quod quamuis filius habeat legitimam, & vltra, iure legati, vel alio modo, potest agere querela, dummodo non habeat iure institutionis, § aliud quoque capitulum. in authent. vt cum de appellat. cognosc. Contrarium dicitur hic. Sed dic, quod illud procedit de iure nouissimo, hoc autem est de iure antiquo: nam quo ad hoc. §. hic est hodie correctus.

Nota, quod filij, tam naturales, quam arrogati, vel adoptati ab auo paterno vel materno, qui transeunt hodie in potestatẽ patris adoptantis, habent querelam.

Item, quod talis querela competit etiam posthumis.

Item, quod hæc querela est remedium subsidiarium deficientibus alijs.

Item, quod ad excludendum liberos à querela, sufficit aliquid eis relinqui: quo casu agunt ad supplemẽtum arbitrio boni viri.

h ¶ Naturales. Scilicet & legitimi: nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris, vt digest. eodem, si suspecta. §. primo.

¶ Ratio est, quia ab hæreditate matris non exclu- SYL.

excluduntur, à patris, sic.l humanitatis. C. de na.lib.l.placet.C.ad or fic. vel quia contra votum patris non succedunt, glo.in l.1.§.1. ff.de contra tab.

* ¶ Dic idem in spurijs, nisi mater sit illustris, §.sciẽdũ infra de senatusc. Orfi. vel nisi procreati sint ex eo coitu, qui possit accusari, vt puta adulterij, incestus, & simili, nam cum tales filij capere non possint ẽt volẽte matre, multo minus cõtra eius volũtatem, vt inquit ibi glo. & in d.l.si suspecta.]

cundum nostrę constitutionis diuisionem [a] adoptari, [b] ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possunt. Nam qui ad hæreditatem totam, vel partem [c] eius, alio iure veniunt, [d] de inofficioso agere non possunt.

Posthumi [e]. quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

Sed hæc [f] ita accipienda sunt, si nihil eis penitus à testatoribus testamento [g] relictum est: quod nostra constitutio [h] ad verecundiam naturæ introduxit. Si vero quantacunque pars hæreditatis, vel res eis fuerit relicta. de inofficioso querela quiescente, id, quod eis [i] deest, vsque ad quartam legitimę partis repleatur, licet non fuerit [k] adiectũ, boni viri arbitratu debere eam † compleri.

† alias impleri, alias repleri.

¶ Tutor legatum petendo nomine pupilli, non repellitur à querela. Idem, si querela nomine pupilli egerit, non amittit legatum sibi relictum. Aretin.

¶ Si tutor [l] nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamẽto pa-

a ¶ Diuisionẽ. vt ab auo paterno. vel materno.

b ¶ Adoptati. id est † arrogati: qui habẽt quartã ex constitutione Diui Pij, vt ff.eodẽ. Papinianus. §. si quis impubes. Item adoptati, si auo paterno dati sũt. vt C.de adopt. cum in adoptiuis. supra de adopt. §.sed hodie. & hoc prædixit.

† Ista expositio ẽ mala, q̃a arrogatis cõsulit alio remedio. i. p condictionẽ ex l. vt ibi, & l. si arrogator ff.d adop. igit̃ &c.

c ¶ Partem. Scilicet quartam: si autẽ minus, tunc ad supplementum agitur, vt inf.proxi.

d ¶ Veniunt. Id est venire possunt: vt iure legati vel donationis: vt infr.eo.§.penul.vel quia eorum filij, vel serui sunt instituti, vt ff.eo.l.nihil.

SYL.

e ¶ Posthumi. Scilicet exhæredati: nam si præteriti, ipso iure rumpitur testamentum, vt supra de exhær.libe.§.posthumi, sed hodie non possunt exhæredari, vt C.eo. si quis in suo §.legis.

f ¶ Sed hæc. Hoc refertur ad supr. dicta à princ. vsque huc.

g ¶ Testamento. Scilicet iure Institutionis, cum testamentum facit, vt in Auth. vt cum de appel.cog §.aliud. sed si aliam voluntatem facit, sufficit quoque relinquatur tit. vt in Auth.de trien.& semis.§.1. coll. 3. Similis gl.in §.igitur.ver.iure legati, inf.eo.

h ¶ Constitutio, vt C.eo.omnimodo.

i ¶ Eis. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

K ¶ Non fuerit adiectum, vt C.eo. scimus in princ.

¶ Si tutor, CASVS Quærebatur an pręterito vel exhæredato filio, qui alterius pupilli tutelam gerebat, cui in testamento paterno erat aliquid relictum, si acceptabat legatum, an excluderetur à querela: & videbatur quod sic, quia statim approbato testamento, excluditur à querela: sed acceptando legatum videbatur approbare testamentum, ergo &c. Contrariũ dicitur ea ratione, q̃a quãuis vna p̃sona sit & eadem: tamẽ gerit vices duarum: quando ergo approbat testamẽtum vt tutor non censetur approbare vt ipse: quãdo vero imp̃bat vt tutor, similiter non vĩ improbare vt ipse: & sic diuersitas hęc facit rationem decidendi in text. nostro, cũ sit officiũ necessariũ vt gl. Not. quod dictũ est in summario. Item, quod dictio, sed si, non aduersatur secundum suam naturam in iure, & in facto, sed in facto tantum]

SYL.

l ¶ Si tutor. Testator extraneum instituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo existẽti in tutela filij sui legatũ reliquit: quod petijt filius nomine pupilli sui: non tamen ideo repellitur a querela suo nomine. Sed contra.ff.eod.l.fi.1.respon. Sed ibi certe aduocatus vel procurator spõte faciebat, cum illa officia sint spontanea, vt infr. manda. §.mandatum. at hic etiam ex necessitate, quia tutela ex necessitate suscipitur, vt ff. de tutoribus, & curat.datis ab ijs. l.necnon. & necessario geritur, vt ff.de admini. tuto.l.1. in princ.

Aduocati & p̃curatoris officiũ est spõtaneum.

* ¶ Excusandus enim est, qui officij sui necessitate adactus aliquid facit, cum satis iniquum sit damnosum esse cuiquã officiũ suum. l.sed & siquis.ff.quemadm. testa.aperi. quod latius ex multis iuris decisionibus comprobat Alciat. noster lib.1. de verborũ significat.car.vlt.

¶ Quando autem etiam officium aduocationis esset necessarium, iuxta l. prouidendum,

dum.C.de posthu.cum si tunc non submoueretur à querela.]

a ¶ Nihilominus. Nam videbatur paternũ iudicium approbasse. & sic non posse postea querela agere, sed tamẽ nihilominus potest. vt hic dicit.

SYL. ¶ Ratio fuit assignata in positione casus.

tris sui legatum accepit, cum nihil erat relictum ipsi tutori a patre suo: nihilominus [a] † poterit nomine suo de inofficioso patris [b] testamento agere. Sed si [c] econtrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioso egerit, & superatus est: ipse tutor, quod sibi in testamento eodem legatum relictũ est, non amittit.

¶ Sufficit, quod filius habeat vnam quartam quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur a querela siue sit vnus, siue plures. Ang.

¶ alias possit.

b ¶ Patris. Scilicet ipsius tutoris: immo erat exhæredatus.

** Adde, quod datur minori restitutio in querela inof. test. l. C. de in integ. rest. l. secus in alia accusatione. l. auxiliũ ff. de min.

c ¶ Sed si econtrario. Hic testator filium suum pupillũ exhæredatum, & tutori, quẽ ipsemet pater filio dabat, legatũ dimisit: licet ergo agat de inofficioso nomine pupilli, & succumbat, tamen ad legatũ admittitur. Et ita nota argu. ex hoc & superiori responso, quòd quis agit aliquid interdũ non vt ipse, sed vt alius. simile, ff. de adopt. si pater, §. qui duos. & ff. eod. l. si is qui. §. si hæres. & l. aduersus. §. 1. & C. de admin. tut. cum quædam & ff. de compens. l. pen. C. de dolo. l. 1.

SYL. ¶ Igitur quartam. CASVS. Quærebatur, an habens quartam excluderetur à querela: & videbatur quod nõ. per auth. nouissima. Cod. eod. vbi requiritur tertia vel semis secundum numerum filiorum, vt quis agere non possit. Item dubitabatur ex eo, quod dicitur in d. Auth. vt cũ de appel. cogn. §. aliud quoque. quod requiratur titulus honorabilis institutionis, non autem sufficerent tituli hic expressi. Item dubitabatur ex alio, quòd quamuis non haberet quartam, dummodo haberet aliquid, non posset agi querela, sed ad supplementum vt sup. dictum est. Contrarium vero hic deciditur, vt vides: de quo ibi dic, quòd aliud est de iure nouissimo, secũdum quod prædicta immutata sũt, aliud de iure antiquo. vt hic dicitur, & in gl. 1. & 2. Not. collige per te, quia clara sunt.

d ¶ Igitur quartam. Contrarium formatur ex eo quod habes, sup. eod. §. sed hæc ita vbi dicit, etiam si minus quarta habet, non agit querela, sed ad supplementũ. Sol. hic loquitur ante Iustinianum, vt C. eo. cũ quæritur. & ff. eo. Papinianus, §. quoniam autem quartam. at supra secundũ Iustiniani tẽpora, per l. C. eo. omnimodo. Et illud, igitur, quod est hic, ponitur incœptiuè, non illatiue. sic ff. de iustit. & iur. ius ciuile. §. hoc igitur. vel lege illatiue, ex eo quod habes supr. eodem. §. iam autem. in fin.

igitur hic cœptiue, & illatiue sumitur.

¶ Igitur [d] quartã quis debet habere, vt de inofficioso agere nõ possit, siue iure hæreditario, siue iure legati, [e] vel fideicommissi, vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter [f] viuos in ijs tantũmodo casibus, quorum mentionem facit nostra constitutio, vel alijs [g] modis, qui in nostris constitutionibus continentur: Quod autẽ de quarta diximus, [h] ita intelligendum est: vt siue vnus fuerat siue plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur, vna quar-

* ¶ Adde, quòd sunt aliqui modi priuandi filium sua legitima, quos tradit Bart. Cæpol. in tracta. cautelarũ. caut. 21. vbi omnino vide.

e ¶ Iure legati, sed hodie tit. institutionis, si facit testamentũ, vt in authen. vt cum de appell. cog. §. aliud. (1) si vero alia sit voluntas, sufficit quoquo relicti titulo, vt in Auth. de trien. & semis. §. 1.

¶ Quod introductum est iam respectu honoris, quia titulus est honorabilior, quam vtilitatis propter ius accrescendi. SYL.

** Verior ratio est, ne ei videatur facta iniuria, si nõ instituatur, vt aperte significat idẽ imp. in d. §. Aliud. ver. hæc autem.

ADDITIO. (1) Quod est verum etiam in legitima, quæ debetur parentibus. Et an sit necesse, quòd expresse relinquant iure institutionis, an sufficiat relinquere pro legitima, vel Falcid. vide Ang. hic.

f ¶ Inter viuos, scilicet data ea conditione, vt hæc donatio inter viuos in quartã computetur, vt C. eod. si quando, §. generaliter, & hic subijcit.

ADDITIO. Quod satis videtur exprimere si dixit, Dono tibi hoc pro parte tua arg. l. peto in princ. ff. de leg. 1. Et est ratio istius gl. quia legitima debetur ex bonis, quæ reperiuntur tempore mortis, in quibus nõ reperitur hæc donatio, cũ iam in vita patris patrimonium perfecte exiuerat. Ang.

g ¶ Alijs modis, vt dotis causa, & donationis propter nuptias, vt C. de inoffic. testa. quoniam nouella.

h ¶ Diximus vt sup. proximo. §.

a ¶ Pro-

Pottio filijs debita iure naturę quę est.

a ¶ Pro virili portione. Vt.s.quilibet habeat † quartam huius partis,quã habiturus erat ab intestato, vt C eod.l.parentibus & l. cum quæritur. hoc tamen est hodie iure Auth. mutatum.s.vt tertia detur, si sũt quatuor vel pauciores: si vero plures sunt filij exhæredati, hñt dimidiam, † vt in Authent. de trien.& semis. §. 1. quæ est C. eod Auth. nouissima, Vnde versus. Quatuor, aut infra dant natis triẽtem. Semissem vero dãt natis quinque vel vltra.

† alias desũt sequẽtia verba.

† Intellige quartam bonorũ, nõ heredi tatis.i. deducto ere alieno,funeris impensis,& seruis libertate donatis. l.Papinian. §. quarta. ff. eod.

ta eis dari possit: vt ea pro rata distribuatur eis, † id est, pro virili portione. a

¶ De hæredum qualitate & differentia.

¶ Triplices sunt hære des. Ang. Aret.

HAeredes autem, aut necessarij b dicũtur, aut sui & necessarij, aut extranei. c

¶ Seruus proprius hæres a domino institutus, dicitur necessarius: quia est hæres velit nolit: bona tamẽ, quę post mortem domini quæsierit, propria sibi referuantur. Ang. Aret.

Et nota in fin. huius tituli, quod quidam dicunt hunc titulum hodie non habere locũ nisi inter fratres turpibus personis hæredibus institutis & hęc fuit sententia M.per authen.quæ est. C de lib.præt. Auth.non licet. & Authen.ex causa. Sed non dicimus, quòd habet locum, vt olim: quod plene diximus in Auth.vt cum.de app.cog.§.aliud in fin.& in d Auth.ex causa.nisi ꝙ quædam capitula in d.Auth circa querelam sunt innouata: vt quia olim non transmittebatur ad hæredem etiam suum,nisi esset præparata. vt ff. eo.pôsthu. §.fin. & l.seq † hodie sic ad suũ hæredem,vt C.eod.scimus. in fi. Item olim quarta dabatur,hodie triens, vel semis,vt dictum est.Item olim filij se gratos esse probabant,hodie hæredes probant ingratos,vt C. eo.omnimodo. † Item nota hunc titulum loqui de gratis filijs: si enim essent ingrati, nihil tenetur pater eis dimittere, vt in Auth. de hæred.& Falcid.§.exhæredatos. & in Auth.de immen.dona.in filios.§.fi. Et sunt causæ ingratitudinis: 14.quibus exhæredantur: & septem,quibus pater à filijs vt in Auth. vt cum de appell.cogn. §.causas. & §.iustum autem. Et tres quibus frater à fratre, vt in Auth.de nup §.ingratitudinem.

† Idem in quarta debita parẽtibus. Secus in debita fratribus.

An autem portio vnius filij incapacis accrescat alijs, vide Ang.hic.

† Concor. gl. in §.cũ autẽ.infra de hære.q̃ ab intest.

† Adde l. liberi. in princ. eo. tit.

SYL. Pr̃ filium 14.casib⁹, filius patrem 7. & frater fratrẽ tribus exhæredare potest.

¶ Plures autem in filio sunt, quam in alijs, quia magis tenetur. l. an tibi. C. de in litem dan.tut.l.altius.si ser.vend]

** Animaduertite, quod d.Auth. vt cum de app.cog.§.aliud. quatuor habet capita noui iuris inductiua. Primum ꝙ non sufficit hodie quoquo titu legitimam filio relinquere vt exhæredari possit,aut ea ꝑteritione omitti, quæ vim habet exhæredationis, vt olim d.l.Pap.§.si quis mortis.de inoffic. testam.& l omnimodo C. eod. sed omnino instituendus est: sufficit tamen vel in obolo eum instituere gl.l.3.§ sed vtrum. versi. patrimonium.de min.Nam poterit agere nihilominus ad supplementum. Alterum, quòd causas exhæredationis enumerat,quæ olim variæ, nec certo numero traditæ erant.l.cum ratio de bo. dam. Tertiũ, quod iubet eas exprimi à testãte, ne alias hr̃di ꝑbeatur occasio falsas accusationes cogitãdi, quod prius non fuerat constitutũ.d.l.omnimodo vers. dixisset,in glo. ultimũ, quod expugnato testo per querelã legata confirmat, quæ iure veteri deficiebant d.l. Papi. §.fi. His addendũ, ꝙ non solũ permittitur exhæredare ex causis relatis ĩ d. Auth. sed ẽt ex alijs æque grauibus vt tradunt doct. in Auth.licet.C.de lib.præt.& Crot.in l. si constante.col.30.sol.mat.

¶ De hæredum qualitate & differentia.

¶ Quia hæredes,de quib.sup dictum est, diuersi sunt ideo de eorum dr̃ia,& qualitate.i. differenti qualitate videamus. Accur.Flo. Cõtinuatio.

HAeredes. ¶ Totus iste notabilis tit. diuiditur principaliter in 2.partes. Diuisio.

Primo ponit regulam, ꝙ hæredum sunt tria genera. Secundo illa genera prosequitur,& declarat seriatim. Secunda ibi, Necessarius hæres.

b ¶ Necessarij.s.tantum.

c ¶ Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem, vt in proximo §. & § sui.& §. ceteri,

¶ Necessarius. Diuiditur in tres partes. Nã primo prosequitur primum genus hæredum.s.qui sunt necessarij hæredes, tantum. Secundo prosequitur secundum membrum siue genus, videlicet qui sunt sui & necessarij. Tertiò prosequitur, qui sunt extranei hæredes. Secunda ibi, Sui autem. Tertia ibi, Ceteri. Itẽ subdiuiditur prima pars in quattuor partes. Primo quis sit heres necessarius tantum. Secundo rationem assignat quare sic vocatur. Tertiò infert consulendo testatori, qui non est soluendo. Quarto prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi, Pro hoc tamen. Areti. Diuisio.

SYL.

¶ CASVS non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter: ratio autẽ quare dicatur necessarius, exprimitur in vers. quia siue velit. Not. triplicem esse hæredũ differentiam. Item quis dicatur necessarius hæres. Item quare dicatur necessarius. Item not. consilium eorum, qui nolunt bona sua post mortem distrahi sub nomine suo. Itẽ quod hæreditas adita non dicitur amplius hæreditas: ibi, potius hæredis bona, quam testatoris. Itẽ, quod bona quæsita post mortem non sunt obligata creditoribus. Item, quod qui in vno grauatur, in alio releuatur.

Item

Item à speciali hic, quod hæres tenetur de suo creditoribus hæreditarijs.]

a Necessarius. Ad hoc vt fit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tempore testamenti, vt hic, & ff. de hæred. institui. si alienum. in princip. † Item & tempore mortis, vt supra de hæred. instit. §. seruus. item quod non sit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, & ipse eius esset: nisi idem seruus sibi substitutus esset hæres & liber, vt ff. de vulga. & pupil. substit. l. fin. §. 1.

† Dic hoc uerū, siue in solidū: siue pro parte sit hæres, ut ibi not. gl.

† alias q a uelit nolit omnimō.

*¶ Adde, quod nec tunc erit necessarius, cum ei omnino testator libertatem debebat, ut puta ex causa fideicommissi, uel alijs modis, qui continentur in l. si seruo. ff. de hæredibus instit.

** Item nec cum ei datus est substitutus. l. si is qui soluendo. 2. eo. tit.]

b ¶ Protinus, id est statim. & si quidem pure institutus est, à seipso libertatem consecutus uidetur, ut ff. de acquiren. hæred. l. ex parte, & ff. de hæred. institu. sed & si in conditione, §. fin. & etiam ignorans, ut ff. si certum petatur eius qui. & ff. de testam. qui in domini.

c ¶ Et necessarius. N: si sit institutus sub hac conditione si uellet: quæ uerba faciunt eum uoluntarium: sed in extraneo nil operantur, ut ff. de cond. instit. uerba. & ff. de hæred. instit. Cornelius.

d ¶ Vnde. Qui necessarius.

e ¶ Suspectus, id quia sciunt se non esse soluendo: & facit. supra quibus ex cau. ma. non lic. in princip. & supra de vulg. substitut. in princip.

f ¶ Satis non fiat. s. ab hoc seruo hærede & libero instituto.

g ¶ Hæredes. i. serui instituti: & hoc ne defunctus iniuria afficiatur, ut supra qui. ex cau. ma. non licet. § 1. in fin.

SYL. ** Not. quod bona olim testatoris appellat bona hæredis. nam hæreditas adita non dicitur proprie amplius hæreditas, sed bona propria hæredis. illud quoque obseruandum, quod ualde ignominiosum erat apud ueteres, cuiusquam bona publice a creditoribus distrahi, vt apparet ex Mar. T. in orat. pro P. Quintio, & supra & qui. & cau man. non li. §. 1.]

h ¶ Incommodo, quia inuitus hæreditati astringitur.

¶ Necessarius a hæres est seruus hæres institutus: ideoque sic appellatur, † quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus b liber, & necessarius c hæres fit. Vnde d facultates suas suspectas e habent, solent seruum suum primo, aut secundo, aut etiam vlteriore gradu hæredem instituere: vt si creditoribus satis f non fiat, potius eius hæredis g bona, quam ipsius testatoris, à creditoribus possideantur, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incommodo h illud ei commodum i præstatur, vt ea, quæ post k mortem patroni l sui sibi acquisierit, ipsi reseruentur. m Et quamuis bona defuncti non sufficiant creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius, quas sibi acquisierit, non n veneunt.

i ¶ Commodum præstantur. Sic & alias inuenitur in multis locis, vel qui in vno casu grauatur, debet in alio releuari, vt ff. de iureiuran. l. eum qui. in princ.

Grauatus in uno det in alio releuari.

k ¶ Post mortem scilicet ante aditam hæreditatem, vt Cod. ad Sillan. l. cum Silaniani. Vel certe hic protinus uidetur adita hæreditas: & dicta l. cum Sillan. in alio casu loquitur.

ADDITIO. Scilicet quando libertas est legata sine institutione, quæ statim non cedit, vt lege vnica. §. libertatibus. Codic. de cad. tol.

l ¶ Patroni. i. qui esset patronus, si esset liber in vita illius.

m ¶ Reseruentur. Separatione impetrata, si bona patroni non attingat, id est, non inceperit administrare, vt ff. de separ. l. 1. §. final. alias, id est si incepit administrare, non poterit postea impetrare separationem, nisi sit minor, vt ff. de min. l. an prætor. §. non solum, quo casu tantum scilicet cum est minor, separationem impetrabit, etiam, si iam attigerit hæreditatem, non autem, vt ab hæreditate se abstineat, vt ff. de acq. hæred. necessarijs. §. fin.

¶ Vide gl. in l. 1. ff. de separa. quæ enumerat octo casus. SYL.

n ¶ Non veneunt. i. non venduntur.

¶ Sui autem. iste. §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qui sunt sui, & necessarij hæredes. Secundo hoc limitat & restringit. Tertio rationem reddit, quare dicuntur sui hæredes. Quarto rationem ponit, quare dicuntur necessarij. Secunda ibi, sed vt nepos. Tertia ibi. Sed sui quidem. Quarta ibi, Necessarij. Diuisio.

¶ CASVS similiter non figurabitur in declaratione, & quasi descriptione huius termini sui, & necessarij, ponas igitur literaliter vt iacet. Not. qui sint sui, & necessarij. Item, quod nepotes ita demū suitatem

tatem nanciscũtur, si obtinent primum locum. Item not. qui dicantur sui. Item vnde necessarij. Item, quòd de iure ciuili cogebantur esse hæredes. Item, quòd ius abstinendi habent à prætore. iure ciuili, quod nõ cognouit emancipatos quia erant capite minuti, vt inf. de hęre. quæ ab intest. de. §. emãcipati. de iure aũt prætorio soli filij emancipati admittuntur, nõ nepotes, vt d. §. emancipati sed per edictum de coniungendis cum emãcipatis liberis eius, admittitur simul filius & nepos, vt ff. de coniung. cum emancip. lib. l. 1. 2. resp. Quod (id est ꝙ simul nepos cum patre vel fratre patris admittatur) locũ hodie non haberet, cum sit sublata omnis differẽtia, quæ fiebat occasione emancipationis, vt in auth. de hære. ab intest. ven. §. 1. coll 11. Accursius.

ADDITIO. Quod est verum, quando ab intestato succeditur, nullo facto testamento: vel facto, sed non solenniter; aut eo per querelam penitus expugnato, secus si per cõtra tabulas de iure prætorio filius succedat, quia etiam hodie procedit dictus tit. de coniungen. Ang.

¶ Filius, vel alius, quem nemo præcedit, in potestate, dicitur suus, & necessarius hæres. Suus ideo dicitur, quia est quasi dominus in vita patris. Necessarius ideo dicitur, quia idem de iure ciuili hæres est etiam inuitus, habet tamen de iure prætorio beneficium abstinendi. Aretinus.

¶ Sui autem & necessarij hæredes sunt, veluti filius, filia, nepos: neptisve ex filio, & deinceps ceteri liberi, qui in potestate [a] morientis modo fuerint.

¶ Sed vt nepos neptisve sui hæredes sint, non sufficit eum eamve in potestate aui mortis tempore fuisse: sed opus est, vt pater eius viuo patre suo desierit [b] suus hæres esse, aut morte † interceptus, [c] aut qualibet alia ratione [d] liberatus à patris potestate. Tunc enim nepos neptisve in locum patris sui succedit. [e]

¶ Sed sui quidem hæredes ideo appellantur, [f] quia [g] domestici hæredes sunt, & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur. [h] Vnde etiam si quis intestatus moriatur, prima causa est in successione libero-

† Alias Intercẽptus.

* His adde, ꝙ suitas ita diffinitur ab Alci. lib. 7. Parer. ca. 19. Est qualitas hæredum, qui primũ in potestate paterna locum tenent, continuationẽ dominij, necessitatemque successionis ipso iure inducens.

** Adde item duos esse præcipuos effectus suitatis, alterum transmissionis l. 1. C. de ijs qui ante aper. tabul. alterum confirmationis tabularum pupillarium. l. si filius q patri. de vulgar. & pupil.]

a ¶ In potestate. Alias si sunt emancipati. extranei sunt, vt infr. eodem. §. ceteri.

** ¶ Adde, quòd filia quoque, quæ ex l. municipali extantibus filijs masculis excluditur ab hæreditate patris, non est sua, sicuti nec filius exhæredatus, Bart. in l. prima, §. sciendum ff. de suis. & legit. hæred.]

b ¶ Desierit. Improprie ponitur: quia viuo patre non fuit hæres, sed dicitur desinere quantum ad id, quod futurum erat sic & alias, vt ff. vsufruct. quemadm. caue. l. 3. §. desinere.

c ¶ Interceptus. Scilicet filius † & aliàs est intercẽptus alias interceptus, id est, remotus ab hoc seculo. Vnde Ouidius in sua Metamorphosi loquẽs de ranis dicit Colla intercepta videntur.

† Sequẽtia vacant in antiquis codicib⁹.

d ¶ Alia ratione. Veluti emancipatione, vel deportatione. vt sup. qui. mo. ius patriæ pot. sol. §. præterea. & § cum autem.

* ¶ Adde, ꝙ & patre exhæredato nepos fit suus hæres, & necessarius. l. qui in alienat. §. interdum. ff. de acquir. hæred.]

e ¶ Succedit. Ita vt ẽt filius emancipatus repellatur, & nepos, qui remansit in potestate, ex eo, vel alio filio natus, admittatur, & hoc

f ¶ Appellantur s. supradicti filij & nepotes.

** ¶ Declara, ꝙ ideo dicuntur sui hæredes, quia videntur quodammodo sibi ipsi succedere cum viuente quoque patre domini censerentur. l. 1. suis. ff. de liber. & posthu.

** Adde, ꝙ ne substitutio corruat, etiam in femina suos hæredes intelligemus, quos ipsa in potestate non habet, nec hẽre põt: veluti si qs filiũ & suos istituat. Gui. Pap. dec. 548.

g ¶ Quia domestici. Nota filiũ domesticũ patri. Sunt & alij multi domestici, vt C. de his qui ad eccl. confu. præsenti. §. sane. Accurs.

** Vide glo. supr. de testam. §. pater. vers. in ea re. & in cap. in literis. de testi. & supr. q. 1. in summa.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium seruum aut vxorem, nõ oritur actio ciuilis vel criminalis cum sit domesticum, nisi esset magnum: quod nota secundum Angel.

h ¶ Existimantur, s. ex artificio iuris ciuilis,

Pater, & fi-
's eadē
ona fin
,untur.

† Dic qđ
mō mari
us ē dñs,
k possef-
ot cōstā-
e mřimo
io, nō v-
ot, vt l.
loce. cum
bi not. p
l. & do-
to. C. de
ei vend.
d mor-
uo viro
ñiū trāf-
ert in v-
oré, & p.
ide ē ac
sp fuif-
t apud
, vt d. l.
teb. C. de
l. do. sed ī
lium nō
ānsfert,
d conti-
uat, vt l.
uis. ff. d
o. & post
um.
alias va
t ab.

lis, quod fingit eādem personam patrem, & filium, vt C. de impu. & ali. sub. l. fi. Item eādem vocem vtriusque, inf. de inuti. stipul. §. ei qui. Item & ideo videtur dominus, quia in illis bonis patris alitur, sicut ipse pater: sicut vxor domina dotis dicit, & habere possessionem. † vt C. de iure dotium. in rebus, & C. qui por. in pig. l. fin. Itē & possessionē viuo patre habere vt filius, vt ff. pro hær. l. 2. in fin. hinc est, quod sola administratio dicitur transfire ad filium, cum pater moritur, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis.

* ¶ Bene inquit Iusti. quodammodo. Et ideo viuente adhuc patre, generali dominorum appellatione nō intelligetur actū de filijs, Bart. l. sciendum. qui satisd. cogant. Alciat. lib. 2. de verb. sign.

rum.[a] Necessarij vero ideo dicuntur, [b] quia omnino, siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamento, ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. [c] Sed his Prętor permittit [d] volentibus abstinere ab † hæreditate, vt potius parētis, quam ipsorum bona similiter a creditoribus possideantur.

¶ Qui non est in potestate morientis tempore mortis, dicitur hære extraneus. Ang.

¶ Ceteri, qui testatoris iure subiecti non sunt, extranei hęredes appellantur. [e] Itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra nō sunt, hæredes a nobis instituti extranei hęredes nobis videntur. Qua de causa, & qui hęredes a matre instituuntur, eodem numero sunt: quia feminę in potestate liberos non habent. [f] Seruus quoque hæres a domino institutus, & post testamentum factum ab eo manumissus eodem numero habetur. [g]

¶ Extraneus debet esse capax tempore testamenti, mortis, & aditionis, & testamenti factio accipitur actiue, & passiue: & incapacitas

e ¶ Appellantur. sic C. de rei vxor. actio. §. extranei. SYL.

ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus ille, qui nihil attinet: vel nō est de ascendenti aut descendenti linea. Quæ faciunt ad quæstionem de eo, qui promisit non alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Angel. hic.

f ¶ Non habent. Vt supra de adopt. §. feminæ.

g ¶ Habetur. Scilicet, vt sit hæres extraneus: nam nō consequitur iste vtrumque scilicet libertatem & hæreditatem ex domini testamēto, quod est necesse, vt sit hæres necessarius vt supra de hęred. insti. §. seruus autem. 1. versi. si vero a viuo.

¶ In extraneis. CASVS non solet figurari in regula generali. Tamen ratio dubitandi poterat esse: quia in conditione testamenti videbantur quo ad capacitatem hæredis inspici solum duo tempora: nō tria, scilicet tempus mortis, quo die testamētum sumit vires, & tempus aditionis: nam tempus conditi testamenti non videbatur requiri, cum pendeat a confirmatione, & sic a morte: prout in simili videmus in legato, quod sufficit capacitas tempore, quo dies legati cedit, glo. in l. si alienum. § 1. ff. de hæred. inst. quod tempus in legatis repræsentat tempus mortis, quo die cedit institutio, & tempus aditionis propter translationem dominij factam a lege l. a Titio. ff. de furt. vnde ita pariter & in institutione videbantur attendi non debere, nisi illa duo tempora. Tamē contrarium deciditur ex eo quod allegatur in text. vt scilicet constiterit institutio, id est, ad substantiandum testamentum: secundo autem tempore, & sic tempore mortis, propter confirmationem, & effectum ipsius institutionis: tertio tempore aditionis quo ad executionem & effectum verum. Illius enim effectus tempore delationis, & sic mortis est fictus, l. hæres quādoque, ff. de acqui-

a ¶ Liberorū, vt inf. de hęr. quę ab intes. §. 1.
b ¶ Dicuntur. s. dicti filij.
c ¶ Hæredes fiunt. Scilicet iure ciuili inspecto: aliud de prętorio, vt subijcit: quod præualet.
d ¶ Prætor permittit. Scilicet, liberis in potestate positis, non vt habeant necessitatem adire prætorem, sed sufficit, si se non immisceant, vt ff. de acquir. hæred. ei qui se. & C. si mi. ab hær. se abst. l. 1.
* ¶ Est tamen casus. in quo suus hæres nō potest se abstinere ab hæreditate, quem ponit Ludou. Goza. in repe. l. qui se patris. col. 32. C. vnde lib.]
¶ Ceteri. CASVS. Quærebatur quis diceretur extraneus hæres, & videbatur dicendum, quod ille, qui nullo iure testatori contingeretur: ita enim sonat hæc vox, extraneus. cuius contrarium dicitur, quod in hac materia extraneus hæres dicitur, qui non est in potestate: sicut alibi extraneus dicit, qui non habetur in potestate: nam extraneus dicitur, aut a cognatione, aut a filiatione, aut a suitate: hic autē capit pro extraneo a suitate. Not. quod dictū est in summario.

acquirend.hæred. Not. In extraneis hæredibus tria tempora obseruari debere quo ad capacitatem. Itē.quod mutatio status facta medio tempore non nocet.Item,q od testamenti factio accipitur actiue & passiue. Itē, quod mutus, surdus, furiosus, posthumus, infans, filiusfam. & seruus, habent testamēti factio. passiuā, quamuis non habeant actiuā.

Vnde eo manumisso non nocet ei manumissio, cum præsumatur nunc, quod & tūc fuerit capax. Item sunt argum. contra. ff. pro empt. l. 2. in princ. & in Auth. vt cum de appe. cogn. § generalem.

contrariū incompatibilē puta initādā religionē fratrū mi notū: idē ſ eo q ſpe trauit primū bnficiū vacaturū & interim duxit vxorē, vel habitū dimisit: quo re SYL.

Medij temporis non nocet. h.d.

a ¶ In extraneis. † iste §. habet sub eadem verborū forma in l. si alienum seruum. ff. de hæred instit. circa prin. vsque ad fi. legis.

b ¶ Testamenti factio passiue accipe t. vt possit capere ex testamento, qd potest quilibet, exceptis quibusdam, quos nos infra tit. 1. §. legari.

c ¶ Eorum. Nam seruo instituto domini persona inspicitur, vt supra de hæred. instit. §. seruus autem plurimum.

d ¶ Id scilicet qd sit capax.

e ¶ Duobus temporibus. Alias tribus, & alias duobus: sed tamen tria spectantur tempora, vt subijcit.

In extraneis [a] hæredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio, [b] siue hæredes ipsi instituantur, siue ij, qui in potestate eorum [c] sunt. & id [d] duobus [e] temporibus inspicitur: [f] testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis vero testatoris, vt effectū habeat. Hoc amplius, & cum adit hæreditatem, esse debet cum eo testamenti factio: siue pure siue sub conditione hæres institutus sit. Nam ius hæredis eo maxime tempore inspiciendum est, quo acquirit hæreditatem. Medio autem tempore inter actum testamentum, & mortem testatoris, vel cōditionem institutionis existentem, mutatio [g] iuris nō nocet hæredi: quia (vt diximus) tria tempora [h] inspici debent.

¶ Testamenti autem factionem [i] non solum is habere videtur, qui testamētum facere potest, sed etiam qui ex alieno testamento, vel ipso capere potest, vel alij acquirere, [k] licet non possit facere testamentum. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus, testamenti factionem [l] habere dicuntur. Licet enim testamentum facere non possint, attamen ex testamento vel sibi, [m] vel alij, [n] acquirere possunt.

¶ Extraneis hæres ha...

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in contractu emptionis, concordat: sed cū loquitur in alijs contractibus, contradicit, sed ibi loquitur in capace, qui non patiebatur defectum in perso na sua: sed hic fecus.

¶ In secundo vero contrario dicunt, quod loquitur fauore furti, vt pœnitentibus remittatur.

h ¶ Tria tempora s. in extraneo hærede: sed in suo necessario exigitur vnū secundū Ioan. s. tempus mortis, vt supra eo. §. sup. Vel secundum Azo. etiā tempus testamenti inspicitur: tempus autem aditæ hæreditatis non inspicitur, quia statim sunt hæredes patre mortuo. s. de iure ciuili, vt ff. de suis, & leg. in suis. In necessarijs autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis. vt ff. de hæredit. instit. si alienum, 1. respon. & l. seruum.

SYL. assūpto, vel mortua vxore vacat beneficiū, vt hic p Ioā. Fab.

f ¶ Inspicitur. † Testamenti facti, vt constiterit institutio: & mortis testatoris, vt effectum habeat: ita est textus in l. si alienum, ff de hær insti. & te vera melius, & ornatius quam hic.

glo. Ac.

g ¶ Mutato iuris. Vt quia medio tempore efficiatur non capax. tamen his tribus temporibus bene inuenitur capax, † vt hic. & ff. de hæred. instituend. sed & si in conditione §. solemus, & l. si alienum. §. in extraneis. Sed contra. ff. de acquit. hæred. si seruus eius qui. Sed certe, quod seruus in seruitute non dicebatur capax, vt ibi, ex persona domini principaliter erat: nam dominus erat nō capax.

si ex uta- taci- ace- bu hæ- ia face um

Hæc glo. communiter approbatur secundum Christo. hic. SYL.

i ¶ Factionem. Scilicet in actiua significatione.

K ¶ Acquirere. s. potest.

l ¶ Factionem In passiua significatione.

m ¶ Sibi, si sunt sui iuris.

n ¶ Alij. Si sunt in aliena potestate, vt hic, & ff. de testa. l. filiusfamil. & facit ff. de flu. l. 1. § finali.

¶ Extraneis autem, CASVS. Quærebatur, SYL.

[illegible] hereditatis [illegible] quirelin[illegible] tum [illegible] extensum fuit [illegible] tes [illegible] es. Hodie tamen a[illegible] eo enim beneficio [illegible] tarij secutus est hæres non teneri vltra vires hæreditarias h.d.

¶ Extraneis autem hæredibus deliberandi potestas est de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed siue is, cui abstinendi [a] potestas est, immiscuerit se bonis hæreditatis: siue extraneus, cui de adeunda [b] hæreditate deliberare [c] licet adierit: postea relinquendæ hæreditatis facultatem non habet nisi minor sit 25. annis. Nam huius ætatis hominibus, sicut in ceteris omnibus [d] causis, deceptis, & si temere damnosam hæreditatem susceperint, Prætor succurrit. [e]

¶ Sciendum est tamen Diuum Adrianū etiam maiori [f] 25. annis veniam [g] dedisse, cum post aditam hæreditatem grande [h] æs alienū, quod aditæ hæreditatis tpe latebat, emersisset. Sed hocquidem Diuus Adrianus cuidā speciali beneficio pstitit: Diuus autē Gordia-

tur, qui in semel se immiscuit: vel adiuit hæreditatem, posset postea repudiare, & videbatur q sic: nam repudiatio, & aditio paribus passibus ambulant, l. is potest. ff. de acquir. hæred. sed ille, qui abstinuit, potest postea saltē intra triēnium adire. l. fi. C. de repud. hæred. imò olim perpetuo. l. si quis suus, ff. de iure delibe. ergo pariter videtur posse reuocare aditionem, inf. dictum tempus. cuius contrariū dicitur hic etiam in suo. Ratio est differentiæ, quia vnus casus est fauorabilis filio, alius damnosus, secundum doct. quæ ratio est falsa: quia potest esse vilis, & filio repudiare damnosam hæreditatem: sed ratio est, quia su[9] de iure ciuili est necessarius. Vnde quamuis a prætore habeat ius abstinendi, & abstineat, tamen remanēt reliquiæ suitatis, quæ etiam satis sunt ad confirmandum testamentū, quemadmodū aditio, l. cum quasi. §. sed & si quis, ff. de fideicom. liber. vnde l. propter illas reliquias permittit posse reuocari abstensionem, cū res de facili ad pristinum reducatur, quæ ratio cessat in contrario. Nota habere extraneum ius deliberandi. Item quòd hæres, siue suus, siue extraneus. post aditam non repudiat, nisi sit minor.

† Sic in l. apud. & l. sed & is, ff. quib. ex caussis in poss. ea. & in l. at si- q̃s, §. plerique, ff. de religio.

Hrdes sui imiscent, & abstinent, adeunt, & repudiant extranei.

Item quod minori data est restitutio ob facilitatem, & ne decipiatur. item, quod speciali priuilegio alicui tributa nō trahuntur ad alios. Item not. effectum inuentarij, quod facit non teneri vltra vires hæreditarias.]

a ¶ Abstinendi. vt est suus hæres, cui datur abstinendi facultas per prætorem, vt supra eo. §. sui autem. in fin.

b ¶ De adeunda. Nota hic † quatuor proportionabilia, scilicet immiscere, & abstinere: quæ duo pertinent ad suos hæredes. Item adire & repudiare, quæ duo pertinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque suus dicitur adire & repudiare, vt C. de legi. hæred. defunctus.

Confunduntur enim quandoque vt l. & si fine, §. sed quod Papin. ff. de mino. in l. siue, §. fin. ff. de iur. pat.] SYL.

c ¶ Deliberare. Infra annum deliberationis petito tempore, & indulto ab imperiali culmine, a nostris autem iudicibus infra nouem menses: & non nisi semel peti potest, vt C. de iure delib. scim[9]. §. & hæc quidem.

Deliberandi tempus

* ¶ Adde, q nihilominus creditores hæreditarij possunt, si vident hæredem differre aditionē petere, vt ei statuatur, tempus ad adeundam hæreditatem, idque arbitrio iudicis statuitur: quo tempore præterito amplius hæres non audietur, glos. in l. quandiu institutus, in ver. instituto. post medium, & ibi quoque omnes fere scribentes. ff. de acquir. hæred.

** Adde etiam, quòd pendente tempore deliberandi possunt illum cohæredes prouocare ad diuisiones, l. nisi ex pluribus. ff. pars hær. pet. & ita alias obtinui, quòd no. quia proderit, si videbis cohæredem velle deliberare animo differendi.]

d ¶ Omnibus. Nisi sint vsi iure communi, vt ff. de mi. l. verum. § item non restituitur. SYL.

¶ Intellige, id est facit id, quod quilibet diligens paterfam. fecisset, non iure communi prout sonat, secundum Christ. hic] item nisi iurauerit adultus super contractu, vt in l. Federici, Hac edictali in tit. de pace tenenda. §. item sacramenta. lib. 2. feud. Ad tex. vide pulcherrimam glos. in c. ex parte. ver. quamuis ext. de restit. spol.

e ¶ Succurrit. Vt ff. de min. ait prætor. §. sed quòd si hæreditatem.

f ¶ Maiori. s. cuidam priuilegio.

g ¶ Veniam abstinendi. Accurs.

h ¶ Grande æs, sic. ff. de condi. indeb. l. 2. §. si quid & l. 3.

dianus [a] postea militibus tantummodo hoc concessit.

¶ Sed nostra beneuolentia commune omnibus subiectis imperio nostro præstitit [b] hoc [c] beneficium: & constitutionem [d] tam æquissimam [e] scripsit, cuius tenorem si obseruauerint homines, licet eis adire hæreditatem, & in tantum teneri, quantum valere bona hæreditatis contingit, vt ex hac causa neq; deliberationis auxiliũ sit eis necessarium, nisi omissa obseruatione nostræ cõstitutionis, [g] & deliberãdũ existimauerint, & sese veteri grauamini [h] aditionis supponere maluerint.

¶ Hæres dicitur adire hæreditatem gerendo se pro hærede in aliquo actu, vel nuda voluntate re, vel verbis declarata: & ita potest repudiare, dummodo sciat hæreditatem sibi delatam, quamuis sit mutus. Aret.

¶ Item [i] extraneus hæres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimã hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda [k] voluntate suscipiendæ hæreditatis hæres fieri.

a ¶ Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respon. non habemus, sed habetur mentio earum, vt C. de iu. deli. scimus, in princ.

b ¶ Præstitit alias præstauit.

c ¶ Hoc .s. vt aliquis nõ grauetur propter improuisum debitum, vel etiã prouisum si est non sufficiens hæreditas, vt C. de iu. deli. scimus. §. ex omnibus, & hoc facto inuentario, si res præsentes sunt inf. tres menses, si absuerint, intra annale spacium, vt C. de iu. deli. scimus. §. fin aũt dubius & §. fin ãt a locis.

Inuentarij faciendi tempus.

ADDITIO. Quot & quæ requirantur in inuentario, vide plene & ordinate per Angel. Aret.

* Adde, ꝙ satis est incipi, & pficiinuẽtariũ inf. tres mẽses à die aditæ hæreditatis, Bart. & alij in l. fi. §. cum igitur, & §. si vero postquam. C de iur. deli. & Rol. à Valle tract. de confect. in ver. 152. & 55.

d ¶ Constitutioné. vt C. de iure deli. scimus.

e ¶ Aequissimam quantum ad tractatum.

f ¶ Nobilissimam quantum ad sententiam.

g ¶ Constitutionis. Quæ de compositione dicti inuentarij loquitur.

h ¶ Veteri grauamini. Sed quod erat grauamen? Respon. tenebatur in solidum omnib. creditoribus & legatarijs, etiam si excedant mensuram hæreditatis, vt C. de iur. deli. l. fi. §. si vero postquam. Si autem petit tempus ad deliberandum, & fecit etiam inuentariũ, creditoribus quidem tenetur in solidum, sed de legatis detrahit Falcidiam, siue adierit hæreditatem infra deliberationis tempus, siue non recusauerit: sed si non fecisset inuentarium, omnibus in solidum, teneretur, vt C. de iur. deli. l. fi §. si autem hoc al quis, & § si quis autem.

Inuẽtariũ non faciẽtes in quo grauãtur.

* ¶ Adde, quod rõ est, quia lex præsumit, ꝙ hæres surripuerit de bonis hẽditatis, vt in Authent. de hæred & Falc. §. sancimus, quæ psumptio est iuris & de iure, quæ nõ recipit probationem in contrarium, nisi per confessionem partis, vt late tradit Cępol. cau. 7. vbi vide, quia tradit caut. excusandi hæredẽ qui non fecit, aut minus legitime fecit inuentarium, in foro tamen conscientiæ hęres non tenetur vltra vires hæreditarias secundum Barr. in rubr. ff. de acquir. hæred. etiam non confecto inuentario, vt scribit Ias. post Bart. & Bald. & ibi per eum relatos in §. sed istæ. colum. antepenult. inf. de actio.]

¶ Item extraneus.

CASVS

In tã generali regula nõ figuratur, nisi literaliter: cuius ratio est, quia iste quasi contractus a sola voluntate hæredis dependet & ideo qualitercunque constet, satis est. Not. quod solo animo aditur, & animo repudiatur hæreditas, siue verbis, siue factis ostẽdatur. Item not. quid sit pro hærede gerere. Item, quod nihil impedit, quo minus mutus, vel surdus gerat pro hærede, si intelligat quod agit. Item, quod ad hoc, vt possit adiri, necesse est, quod sit certus de morte ipsius testatoris, & sciat sibi delatam hæreditatem.

i ¶ Item. Ad legitimam, scilicet iure ciuili: aliud si iure prætorio: tunc enim necessẽ habet coram prætore agnoscere, vt C. de iure delib. l. 1. & l. puberem. & l. suum, & C. qui admit. ad bon poss l. vlt.

ADDITIO. Dic, quod sola agnitio bonorum possessionis facta coram prætore et nõ auctorante sufficit, siue sit bonorũ possessio secundum tabu. siue ab intestato siue etiam contra tab. vt est gl. singularis in d. l. fi. §. 1. C. de cur. fu. in ver. pro antiqua. Ang.

k ¶ Nuda voluntate: oportet tamen, ꝙ extrinsecus declaretur, si quid ergo pro hęrede velut heres gessit, vt hic dicitur, tunc voluntatem illam declarat, nisi protestetur (i) se non vt hæredẽ facere, vt hic, & ff de acquir. hærd. l pro hærede. in princ. & l. gerit. Sed contra id, quod dicit hic, nuda voluntate est C, de iur, de lib. l. potuit, Sed certe est necessaria

tia voluntas & actus ff ab actu incipias. sic & alias. ff. de acq. possess. quemadmodum.
ADDITIO. (1) Quæ protestatio non est necessaria, vbi facit actum pium, quia dilationem non recipit: nec releuat, vbi facit actum contrarium, vt c. cum M. Ferrariensis. de const. it. secundum Ioan. Fabri, & Angelum.
* ¶ Quod igitur dictum est, quempiam nuda voluntate, seu solo animo hæredem fieri, ita declarari debet, hoc est, licet nihil attingat hæreditarium, dum tamen de animo cōstet, vel ex aliquo actu, qui citra ius, & nomen hæredis fieri non potest, vel verbis, neq; enim sola nudaque cogitatio hæredem facit.]

† alias verbis vel literis.

Pro hærede [a] autem gerere quis videtur, si rebus hæreditarijs tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hæreditatis, vel prædia colendo, locandove, & quoquo modo voluntatem suam declaret, vel re, vel † verbo, de adeunda hæreditate. dummodo sciat eum, in cuius bonis pro hærede gerit, testatum, intestatumve obijsse, [b] & se ei hæredem [c] esse. Pro hærede enim gerere est pro domino [d] gerere. Veteres enim hæredes pro dominis appellabant, sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit, ita contraria destinatione [e] statim ab hæreditate repellitur.

¶ Eum, qui surdus, vel mutus natus est, vel postea factus, nihil prohibet pro hærede gerere, & acquirere sibi hæreditatem: si tamen intelligit [f] quod agit.

a ¶ Pro hærede, id est factis ipsis gerendo pro hærede.
b ¶ Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio: nam nō videtur adire. vt hic, & ff. de acqui. hæred. si is ad quem. & l. eum qui duobus.
SYL. ¶ Dic tamen, quod non requiritur scientia positiua causata ex actu corporeo, sed satis est vehemens opinio ipsius hæredis, vt declarat Bart. in l. is potest. ff. de acquir. hæred. & ibi moder.]
Hæreditatem adire volēti quę sint necessaria. c ¶ Hæredem esse. etiam pure: nam si sub conditione, non potest ante existentem conditionem adire, vt ff. de acquir. hæred. is qui hæres. Sunt & alia necessaria, scilicet, vt sit liber, & sui iuris, qui adit: alias non poterit nisi iussu patris, vel domini præcedente, vt ff. eo. si quis mihi. § iussum. & l. quoties. Item oportet, quod sit compos mentis, vt in fine huius tituli. Item, quod sit maior quatuordecim annis: alias non potest adire, vt C. de iu. deli. l. potuit. & l. si infanti. Itē, quod sciat mortuum esse testatorem: alias non potest adire, vt ff. de acquir. hæred. is qui hæres. § si quis dubitet. & l. qui hæreditatem & l. neminem, & l. qui superstitis. Item certus de conditione test atoris esse debet, vt ff. de acq. hæred. l. hæres, i. §. fin. & l. seq.
ADDITIO. Simile in l. illud. si pars hæredit. pet. & l. is qui putat. de acquir. hæred. hinc est, quod vulgo dicitur, quod ille, qui vult adire hæreditatem, debet scire causam, ex qua defertur, vt l. si is ad quem. de acquir. hæred. secundum Christoph.
d ¶ Pro domino, vnde herus id est, dominus, vt ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. legis autem Aquiliæ. Item dicūt Theutonici her id est dominus.
** Fallitur Accurs. repugnat enim syllaba, quæ in hæred. propter vim diphthōgi producitur, in hero corripitur. dictus autem videtur potius ab herendo, eo quòd hæreat, id est proxime & continenter capiat successionem, & dominus constituatur.]
e ¶ Destinatione. dummodo & hoc actu extrinseco declaretur argu. tamen contra. ff. de pecu. lega. non statim.
ADDITIO. Sed ibi erat acquisitum domino. vel ibi in actu, qui realitatem requirit Ioan. Fab.
f ¶ Intelligit. nō ergo demens, vel furiosus.

De legatis.

Continuatio. ¶ Dic, quod tex. continuat istam rubricam, Vel sic: Dictum est, supra de testamentis, in quibus legata relinquuntur, nunc sequitur, de ipsis legatis.

Post hæc videamus.

Diuisio. ¶ Totus iste tit. diuidit principaliter in qnq; partes. Primo cōtinuat se ad pcedētia. Scdo ponit diffinitionem legati. Tertio recitat quot gña legatorū olim erāt. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiā legatorū. Scda ibi, Legatū. Tertia ibi. Sed olim. Quarta ibi, Nr̃a aūt. Quinta ibi, Nō solū aūt, & illa. Quinta suo loco subdiuidit.
SYL. ¶ Post hæc. CASVS non est figurandus, quia tantum continuat hunc titulum Imperator. Poterat. n. dubitari, cū essemus in tractatu de iis iuris figuris, quibus per vniuersitatem nobis res acquiruntur, quare præposita esset rubrica de legatis: & respōdetur, non sine causa fieri, cum simus in materia testamentorum, supponere tractatum de legatis. Not. quod materiæ sunt subordinandæ vna alteri, non quod titulus titu. continuetur. Itē ibi, quæ pars, quod aliquando appellatione partis non venit dimidia. Item, quod in hoc tit. non vĩ tractari de legatis vniuersalibus.]

a ¶ Post hæc. Scilicet quæ diximus, sup. de testa. ordinan. hucusque.
b ¶ Pars s. quæ est circa legata. & longa est, vt patet ff. eo. per multas rubricas.
c ¶ Propositam; supra per quas perso. nobis acquir. §. fin.

¶ Potest & alia ratio assignari: quia voluit prius supra tractare de acquisitione directa vniuersali, postea de particulari directa, deinde de vniuersali obliqua, vltimo de particulari obliqua.]

SYL.

¶ De legatis.

¶ Ex causa licet immiscere in vnam materiam aliam materiam, licet nõ sit omnino similis, dũmodo vna materia transeat & conformitatem habeat cum alia materia. Aret.

POst hæc [a] videamus de legatis, quę pars [b] iuris extra propositam [c] quidem materiam videtur: (nam loquimur [d] de ijs iuris figuris, [e] quibus per vniuersitatem res nobis acquiruntur) sed cum omnino [f] de testamentis, [g] & de hæredibus, [h] qui in testamento instituũtur, locuti sumus, non sine causa sequenti [i] loco potest hæc iuris materia tractari.

¶ [illegible]

¶ Legatũ [k] itaque est donatio [l] quędam a defuncto relicta, † ab hærede præstanda.

¶ Antiqua solennitate verborum, quæ in

† Verba ista ab hærede præstãda, non sunt in antiquis, & emendatis exemplaribus, & certe subuertunt diffinitionem, cũ videamus, a testatore quoque ipso, nedum ab hærede legatũ præstari. l. Lucius. de lega. 2.

SYL.

¶ Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter diffiniatur legatũ. Secundo, quot erant olim genera legatorũ. Tertio, qualiter vnũquodque genus legatorũ fiebat. quia erant certa verba assignata. Quarto, qualiter dicta verborum solennitas est hodie sublata. Quinto, qualiter per Iustin. omnes isti modi legandi, vel omnia ista genera legatorũ sunt redacta ad vnam materiam: & legatarijs datur ius prosequendi legata altero de tribus modis. Sexto remouet differentiam, quæ erat inter legata & fideicommissa, & ea adęquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa quædam. Quarta ibi, Sed ex constitutionib. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi, Sed non vsque. Septima ibi. Sed ne in primis. Aret.

¶ [illegible] in diffinitione non ponitur. Præmittitur enim diffinitio, vt sciatur id, de quo disputatur, vt inquit Cic. in lib. 1. Officio. No. ergo diffinitionem legati. item aduerte, quia (meo iudicio) illa verba, ab hærede præstanda. non debent esse text. quia in l. legatum. ff. eo. 2. non sunt & gl. ibi, quæ hæc verba supplet, nõ allegat hunc text. & gl. hic dicit legatum hic diffiniri vt in d. l. legatũ, & aliter diffiniri in l. legatum de leg. 1. item Ang. hic dicit sup. ab hærede pręstanda, quę omnia ostendunt, quod in antiquis codicibus prout in meo non erant dicta verba.

d ¶ Loquimur id est locuti sumus. Et sic tempus pro tẽpore ponitur, vt C. ex quibus ca. infa. irro. si Possidonium.

SYL. ¶ Adde, quod hæc expositio est falsa: quia, cum supra tantum tractatum sit de testamẽtis, non verificaretur numerus pluralis dicendo de ijs iuris figuris. Intendit ergo Imperator, dum dicit loquimur, idem ac si diceret, nos sumus in tractatu.] Vel loquimur id est, loqui deberemus, si materiam præcedentem prosequeremur. (i) sic in Auth. de consanguin. & vter. fra. si igitur. coll. 6.

ADDITIO. (i) Dic quod præteritũ perfectum subiunctiui in contractibus, quando non potest verificari in præterito, trahitᷣ ad futurum, vt l. cum stipulamur. ff. de verbor. oblig. sed in testamentis, & legibus, quæ dant formam & essentiam, capiunt a futuro, secundum Angel.

e ¶ Figuris i. partibus, vel formis: quæ quatuor sunt: per successionem ciuilem, per prætoriam, per arrogationem, per addictionem conseruandæ libertatis causa, vt supra per quas person. no. acqu. §. fin.

SYL. ¶ Adde, quod videbatur, quod essent tantum duæ nominandæ, scilicet ciuilis, & prætoria: quippe aliæ duæ sunt de iure ciuili, vt patet in illis titulis. Attamen quia sunt illæ multum dissimiles, cum sint successiones in vniuersum ius viuentis, illæ in vniuersum ius defuncti, sunt separatim positæ a glos. quamuis sint etiam de iure ciuili.

f ¶ Omnino. i. diligentissime.
g ¶ Testamentis. vt sup. de testamen. & tribus sequen. tit.
h ¶ Hæredibus. Vt supra de hæred. instit. vsque huc.
i ¶ Sequenti, quia nec debentur nisi in testo relicta, & post hęredis institutionẽ. Sed hodie contra in vtroque, vt inf. de fideic. hęr. §. præterea, & inf. eo. §. sed nõ vsque, & §. ante,

K ¶ Legatum. sic ff. de leg. 2. l. legatum. sed aliter diffinitur. ff. eo. 1. l. legatum est.
¶ Adde, quod nulla ex his diffinitionibus habet partes diffinitionis, vt disputãdo defendit Præpo. sen. in 7. q. 2. casu 1 suis disput.
l ¶ Donatio quædam. Sunt enim tres donationes, vt ff. de don. l. 1. Et differt hæc a donatione causa mortis, vt diximus, sup. de don. §. 1. in fi. Item a donatione inter viuos, cum legatum reuocari possit vsque ad mortẽ, vt ff. de adimen. leg. l. 3. in fi. & l. 4. Sed in donatione

tione inter viuos non est ita, vt sup. de don. §.aliq. (1) Item differt ab hæreditate, cũ hoc singulare, & sine onere fit, illud vero vniuersale, & cũ onere, vt ff. mand. si hæreditatẽ, & argu. ff. de eden. quædam, §. nihil interest.

ADDITIO.

Et hæc inducuntur ad quæstionem si testator, dicat, dono Titio fũdum præsenti, & recipienti, an censeatur legatum vel donatio per Ioan. Fab. & Ang.

SYL. ** Legata quo differant ab alijs donationibus tradit eleganter Andr. Tiraqu. in rep. l. si vnquam. super vers. liberis. nu. 105. C. de reu. don.

Adde, q; legatarius capiens rem legatam propria auctoritate, illã amittit. l. nõ est dubiũ, vbi oẽs doct. tradũt C. eo. põt tñ testõr ei licentiã cõ cedere illã capiẽdi propria auctoritate. Barto. in l. nemo põt de leg. 1. & tunc illã non amittit. & ita est cõis doc. vt dicit Ripa in l. cẽturio. nu. 52. & seq. ff. de vulg. Plot. l. si qñ. num. 54. C. vnde vi.

legatis obseruabatur, sublata, necnõ legatorum fideicommissorumque differentia, hodie eorum vna eademque est natura, & quibuscunque verbis relicta tribus actionibus persequi possunt. h. d.

Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per vendicationem, per damnationem, per sinendi modum, per præceptionẽ.

SYL. Sed olim quidem. CASVS nõ figuratur, quia procedit corrigendo ius antiquum: tõ autem correctionis in l. corrigente assignat. Not. formam & obseruationes iuris antiqui circa legata. Item, quod volũtates defunctorum debent validiores, quam fieri possit, effici. Item, quod ll. debent imponi rebus non verbis. Item, quod legatis vna est natura. Itẽ, quod legatario cõpetit nedũ actio psonalis, sed realis, & hypothecaria. Si .n. res legata erat testatoris, & cõsistebat in specie, cõpetit rei vendicatio & actio ex testõ: hypothecaria autem datur in alijs rebus, quæ peruenerunt à defuncto in hæredem. Item, quod qñ duo æquiparantur, illud, qđ est plus in vno, tribuitur alteri. Item, quod verbum, studiosis, accipitur in bonam partem. Item, quod ineruditi adolescentes sunt distincte docendi, nec onerandi multitudine materiarum. Item, quod à facilioribus est inchoandum.

a Quædam verba. Vt si dicat legatario. Vendica tibi rem talem, vel hæredi dicat, Damno te illum ære alieno liberare, vt inf. eod * sed & tale. Item si dicat, Sinito illum habere talem rẽ. Item si dicat vni hæredũ: Præcipito rem illam, id est, ante partem capito, vt ff. eo. 1. si à pluribus.

SYL. Adde, quod Angel. ampliat, siue fiat verbis directis, siue obliquis: & nihil allegat, est tex. in l. 2. C. com. de leg. in princ. Quæ autẽ in legatis dicantur verba directa, quæ precaria, est glo. in d. l. 2. vbi Pau. de Cast. optime declarat. * Sed vt recte discas quibus verbis quatuor hæc legatorum genera conciperentur, & quomodo inter se differrent, legito Alciatum. lib. Paret. 3. c. 1.

** Seruius quoque nobilissimus Grammaticus lib. 5. Aeneid. Virgil. super illo versu. Sume pater & cet. exponit verba sume, id est, præcipe, aitque verbum esse peculiare iurisconsultorũ, quo vtuntur, quoties legatum nõ ab hærede datur, sed ex accipientis arbitrio, vnde conijcere licet, id verbum assignatum fuisse legato per vendicationem, vt cum testator dicebat legatario, tibi sume illam rem, in quo genere legati non erat expectanda manus hæredis, sed ipse legatarius possessionem rei legatæ propria auctoritate capiebat.

Et certa quædam [a] verba cuique generi legatorum assignata erant, per quæ singula genera legatorum significabantur, sed ex constitutionibus [b] Diuorũ principum solennitas huiusmodi verborum penitus sublata est. [c]

Nostra autẽ constitutio, [d] quam cum magna fecimus lucubratione, [e] defunctorũ voluntates [f] validiores [g] esse cupientes, & non

b Ex cõstitutionibus. Quas nõ habemus.

c Sublata est. s. dudum retro.

d Nostra autem constitutio. Quæ est. C. communia. de leg. l. 1.

e Lucubratione. i. vigilatione, maxime nocturna, nam secundum Philosophos luna dicitur habere radios lugubres, sed sol claros, sic in authen. vt iud. sine quoquo suffra. in princ. coll. 2.

Adde legendum lucubratione & expone, id est studio.]

SYL. f Voluntates. Interdũ non est voluntas validior scriptura vt ff. de vsuf. leg. l. si alij, & ff. de sup. le. l. Labeo. (1) Et facit ad hoc quod in tex. dr. s. q; volũtas sit validior scriptura, q; est verum, vt ff. de le. 2. l. cũ pr. §. cum imperfecta, & de le. 1. l. 4. secundum Ioã. & hoc nisi sit impossibilis vel probrosa, vt inf. eo. §. si. vel inepta, vt ff. eo. 1. l. seruo alie §. fin.

ADDITIO. (1) Non ob. hæc lex, si alij, quia respondetur solum contradicere, quia ibi attenditur scriptura, quia voluntas testatoris erat ambigua. Ceterum si eius fuisset clara voluntas, ab ea nõ recederetur: immo obseruaretur, scripturæ relecta interpretatione, vt l. 3. C. de lib. præt. & hic. Ias.

g Validiores, quam sint verba solennia, vel quam sit scriptura. Accur.

** Nam etiam à propria verborum significatione recedimus: cū manifestū est, aliquid sensisse testatorem l. non aliter. de leg. 3. qđ & in contractibus obseruari videmus. l. si tibi. ff. de cert. pet. idque latius cōprobat Alciat. lib. 2. de verbo. signifi. non. n. semper pprijs verbis vti possumus, eaque intentioni pro ferentis subseruire conuenit.

verbis, sed voluntatibus eorum fauentes, disposuit, vt omnibus legatis, [a] vna sit natura: [b] & quibuscunque verbis [c] aliquid relictū sit, liceat legatarijs id persequi non solum per actiones personales, [d] sed etiam per in rem, [e] † & per hypothecariā: [f] cuius cōstitutionis perpensum [g] modū ex ipsius tenore pfectissime accipere possibile est.

a ¶ Omnibus legatis. i. omni gñi legatorū.

b ¶ Vna sit natura, quantum ad hoc, vt debeantur: sunt tñ quædā fauorabiliora alijs, vt inf. de obli. quæ ex quasi contractu. §. fi.

¶ Concor. c. Rayn. in glo. super ver. dote. post me. ext. de test.

c ¶ Quibuscūque verbis. Aptis tamen ad hoc. sic. ff. de constit. pec. qui autem. in fi. & l. seq.

ADDITIO. No. q lex generaliter loquēs recipit restrictionē de habilitate. concordat gl. 1. in l. 1. § nūciatio. & ibi doct. ff. de oper. no. nu. & in l. vt gradatim. §. sed si lege. ff. de mu. & hono. & Bart. late in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. Ang.

d ¶ Per actiones personales. s. ex testamēto.

e ¶ Per in rem. i. per rei vendicationem, nā recta via transit dominium in legatarium rei legatæ, vt ff. de fur. l. a Titio. Accur.

** Etiam ignorantem l. cum pater, §. surdo, de leg. 2. secus in fideicommissario vniuersali, ad quem non transit ante restitutionē, l. restituta, ad Treb. gl. in §. sed quia, versi. restituerit, inf. de fide. hæred.]

SYL. ¶ Adde, quod qn dicimus dominium trāsire in legatis, aut quærimus quo ad trāsmissionē: & quæritur legatū à morte l. 1. § cū igit. C. de cad. toll. loquendo de puro: aut quo ad acquisitionem dnij: & hæc est triplex fictio, a morte testantis, d. l. à Titio, verū sed reuocabilis ab adita ante agnitionem legati l. ferto legato ff. eo. 1. verū irreuocabilis, agnito legato. l. proinde. ff. si cert. pet.]

¶ Hæc gl. diuidit in quatuor partes. In prima declarando tex. remouet quoddā contrarium tacitum.

f ¶ Per hypothecariam, † scilicet in rebus alijs, quæ fuerunt defuncti.

¶ Adde, q hæc opin. gl. communiter reprobatur: ergo alias disputando defendi sententiam glo. quæ verior est in puncto iuris, quā etiam defendit Præp. Sen. in 10. q. 8. casu.]

** Immo opin. Accur. est communiter recepta, vt per Neguf. tract. de pign. in 4. memb. 2. par. nu 138. nā cum dñium rei legatæ trāsit in legatariū, illa haudquaquā sibi esse potest obligata. l. neque de reg. iur. sciendum tñ, in secūda tamen est, hanc hypothecam esse naturæ di. p modum uersæ ab alijs hypothecis. illæ. n. dantur in solidū contra quemlibet ex hæredibus, hæc vero pro ratis pro quibus sunt hæredes. l. 1. C. si vnus ex tiū. In templur. hær. & l. ita remo. 1. in fi. cōmun. de leg.]

¶ Sed non vsque ad eam [h] constitutionem standum esse existimauimus. Cum. n. antiquitatem inuenimus legata quidem stricte [i] cōcludentem, fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis [k] descendebant defunctorum, pinguiorem naturā indulgētem necessariū esse duximus, oīa legata fideicōmissis exæquare: vt nulla sit in-

notabilis remouet aliud contrariū.

¶ Et nota, q In quarta si legatū sit in specie, & sit res testatoris, competunt illæ tres actiones. Si in genere, vt ferunt, & nōcōpetunt duæ, ibi, & non ĩn hypothecę: sed in casu tñ vna actio, s. ex testamento, & tarius, las. vna exceptio competit: vt si lego debitori liberationem, vt ff. de lib. le. l. quod mihi. & ff. vt in pos. leg. l. 1. § si debitori. Si aūt sit res aliena, duæ tantum competunt. s. personalis & hypothecaria, vt C. cō. de leg. 1. Non tñ omnibus aget. 1. actione in rē, & ex testō: sed vna, q̄ elegerit, vt ff. de le. 2. cū filius. §. varijs. sed si legatarius sit dominus, qualiter personali aget, vt inf. de actio. § sic itaque? Respon. ratione possessionis, vt ff. de cond. trit. l 2.

mouet aliud cōtrariū, secūda tertia omnibus, quarta ibi sed si legatarius

** ¶ Adde, q ista hypotheca remitti pt per testatorē, gl. & Bal. in l 2. C. vt in pos. le. Dec. in l. 1. in gl 1. in prin. C. de instit. & subst.

Adde. q istæ actiones personales oriuntur ex quasi contractu, quia hæres adeūdo hrđitatem quasi cōtrahere videtur cū legatarijs gl. 1. §. his, inf. de obl. quę ex quasi cōtra nas.

ADDITIO. Et sic ex testō agitur ad pstādū seu tradendū, non aūt ad dandū, vel dic, q §. sic itaque loquitur in vero dño, facto per tradōnē de iure cōi, hic vero de iure spāli sine traditione. igitur non est mirum si datur cōcursus, vt l. in reb. C. de iu. do. sm doctor.

g ¶ Perpensum. i. deliberatum.

h ¶ Sed non vsque ad eā. i. non fuimus, cōtēti. s. de cōstōne: imo aliā fecimus circa istā & eandem materiam, vt C. communia de le. l. 2. Prima tamen remouet differentiam quatuor generum legatorum. s. in quo erat differentia inter se. Secunda vero remouet differentiam inter legata & fideicom.

** ¶ Quænā esset olim differētia legatorū & fideic. bellis. explicat Alc. l. b. 3, Parer. c. 1.]

i ¶ Stricte. i. stricto iure. sic vt ex testō tantū debeantur, vt inf. de fideic. hær. § præterea. SYL.

k ¶ Magis. s. q legata, vt ab intestā et debeātur, vt inf. de fideic. hæ. §. præterea. Vel dic ex vo-

voluntate magis, quam ex solennitate testi. Ex quare. quantum ad sententiam & tractatu, non quantum ad verba. nam non dr hodie legataria libertas, & hæreditas, licet fideicommissariæ appellentur.

** Adde, proprie loquendo fideicommissa plerumque dici, quæ verbis precarijs fiūt. l.2.C.communia.de leg. qualia sunt rogo, mando, deprecor, cupio, de fideto, fideiuc committo, & similia. §. fin. inf. de sing. rebus per fid. rel. l.& eo modo. l. etiam hoc modo. ff. eo. cū.n. testo͠r de re principaliter non disponat, sed factū hæredis verbis suis imploret. ei⁹ fidē secutus cēsetur & ideo fideicommisisse l. Thia. t. de le. 2. idem, si dicat testator, peto vt contentus sis, dirigens hoc verbum ad ipsum honoratum, l. peto. de leg. 2. At legatum plerūque precepitiuis verbis cōcipitur, l. Sempronius de vsuf. le. non est tamen dubium, quin verbum, lego fideicommisso quoque conueniat, l. Caius in fi. de leg. 2. l. vxorem §. felicissimo, de leg. 3. lataque legati significatione, & fideicōmissa, & mortis causa donationes contineantur l. & fideicommissam, de leg. 3.

Item propter legatum non cogitur quis adire, sed propter fideicom. vniuersale sic, † vt inf. ad l. Fale. §. quantitas, vers. ex diuerso. & ff. ad Trebel. l. quia poterat & infr. de fideic. hær. §. ergo vers sed si recuset.

¶ Adde q gl. est falsa, quia sūt plures drīæ, & saluantur iura exæquantia. videnda sunt quæ ponit Ias. in l. 1. ff. eod. tit. in gl. in fi. ver. ego nouissimus, & ad vltimam partē gl. dic rationē diuersitatis esse, quia in secūdo casu hæres non patitur damnum, quia omnia iura actiua & passiua transeunt in fideicommissarium, l. apud Iul. §. Aruslia. ff. ad Trebel. in 1. no. in l. 1. §. si hæres, ff. eod. tit.]

† Intellige istam adæquationē procedere ī legatis particularib⁹ quo ad particularia, & in vniuersalibus quo ad vniuersalia, et non aliter vt doc. hic & in l. 1. ff. de leg. SYL.

ter ea drīa, sed quod deest a legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorū, & si quid amplius [b] est in legatis, p hoc crescat fideicommissorum natura.

¶ Sed ne in primis [c] legum cunabulis permistim de his exponēdo, studiosis adolescentib⁹ quandā introducamus difficultatem, operæpretiū [d] esse duximus, interim [e] separatim prius de legatis, [f] & postea de fideicōmissis [g] tractare: vt natura vtriusque iuris cognita, [h] facile possint pmistionē eorū, eruditi [i] subtilioribus aurib † accipere.

¶ Legatum rei alienæ valet saltē quo ad æstimationem, si res sit in commercio hominū, & sciat testator alienam, cuius probatio incumbit legatario. hoc dicit.

¶ Nō solū autē [ ] testatoris, vel hæredis [k] res,

† alias percipere.

a ¶ Sed quod deest In stib. n. deest, vt inf. eo. §. post mortē & inf. de fideic. hær. §. præterea. & inf. de sing. rebus per fideic. re. in prin.

b ¶ Amplius, s. vt ex necessitate deniur, q non erat in fideic. ve inf. de fideic. he. l prin. ¶ Adde, quod hæc gl. est falsa quia tempore iust. fideicom erant necessaria, vt insi. de fidei. hæ. per totum.]

c ¶ In primis legum cunabulis, l. hoc volumine. vt sup. eo. in proœmio. circa mediū.

d ¶ Operæpretium esse duximus. i. pulchrū putauimus, & vtile, vt dicitur in Sallustio.

e ¶ Interim, id est antequam veniamus ad illā confusionem vbi tractantur cōia eorum.

f ¶ De legatis, vt hoc tit. & duob seq.

g ¶ De fideicommissis, vt inf. de fideicō. hær. & alio ibi prox. tit.

h ¶ Cognita. s. separatim.

i ¶ Erudiri. Sic sup. de iusti. & iur. §. his igit generaliter.

¶ Non solum. CASVS. Quesitum fuit, an sicut res testōris, & hæredis, ita & aliena legari posset: & videbatur, q non, quia nīa sine facto nostro a nobis non abdicantur, l. id quod nostrum, ff. de reg. iur. & nemo cogitur suum vendere, l. nec emere, C. de iur. delib. igitur videbatur legatum tanquam frustratoriū non valere. Contrarium decīditur, quia tunc eius mentis fuisse testatorem præsumimus, vt velit æstimationem saltē præstari, hinc est, q eo ignorantetem alienam, aliter decīdi in tex. No. q res hr̄dis legari pōt, sicut res testatoris. Itē, q licet alias qui tenetur ex dispositione testōris, teneatur præesse. l. fideicommissa. §. si ff. de leg. 3. nec liberetur soluendo interesse, tamen in casu nr̄o præstatur æstimatio propter impossibilitatē, l. impossibilū, ff. de reg. iur. Item, q legatū rei, quæ non est in commercio, non valet. ratio est, quia his nō grauatur, nisi idē vel quid simile ex testō consequat. l. plane. §. fi. ff. eo. 1. Itē, q legatum rei alienæ factū a testōre sciente valet, secus si ab errante aut ignorante. Item, q actori incumbit onus probandi.]

SYL.

K ¶ Hr̄dis. Et in his nil refert, si sciuerit hoc defunctus, vel ignorauerit, vt inf. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vnum ex familia, §. si rem suam. Itē de re cōi legata, secundū Io. vt ff. eo. l. 5. §. 1. & 2. sed certe ibi nō valet legatū nisi p ea parte, pro qua nō est error. ¶ Adde, q Io Fab. hic intelligit. q vbi crediderit totam suam, non valeat nisi in parte: si vero sciuit communem, non valeret nisi in totum: quod non voluit dicere gl. sed solū ampliate text. dum dicit posse legari, rē testatoris & hæredis, vt etiam habeat locum

In re cõi, sed q; in cõi valet tm in parte: & hoc probat text. allegatus, ea ratione, quia cum legatum valeat in parte, non est verisimile voluisse in plus grauare hæredem: & quia præsumitur tantum legari ius, quod quis habet l. si domus, §. fi. ff. eod. 1.]

* Adde Ioann. Dilec. de arte testan. titu. de leg. cau. 4. vbi docet quibus verbis legari debeat, cum testator vult rē communē in totum legare.

** Amplia hunc text. tamẽsi hæres, cuius est res legata, solum pro parte hæres existat. Barto. cons. 51. ad fi. qui allegat no. in l. cum filius. §. dominus de leg. 2. item quod ait glo. de re communi legata, intelligendum est, nisi sit communis cum hærede: tunc enim receptior est sententia totam deberi, d. §. dominus, cum non minus de re hæredis videatur disposuisse testator, quam de propria fecerit. dict. §. si rem.]

† alias si-quis.

sed etiam aliena [a] legari potest: ita vt hæres cogatur redimere [b] eam, & præstare: vel si eam non potest redimere, [c] æstimationem eius dare. Sed si talis res sit, cuius cõmerciũ [d] non est, vel adipisci [e] nõ põt: nec æstimatio [f] eius debetur: veluti † si campum Martium, vel basilicas, [g] vel templa, vel quæ publico vsui destinata [h] sunt, legauerit: nam nullius momenti tale legatum est. Quod autem dixi alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non si ignorabat. † [i] Forsitan enim

a Aliena. Etiam hostium, (1) vt ff. eodem 1. l. ab omnibus. § etiam secundum io. Item ab hostibus capta, vt ff. eo. l. seruus ab hostibus, & l. id quod.]

ADDITIO (1) Siue nostra quandoque fuerit, siue nũquam, dummodo legetur sub conditione, si nostra effic. vel, si spes, quod effic. alias secus Ioan. Fab. & Ang.

* Amplius censuit Bald. in lege prima, Codic. pro empto. furtiuam quoque rem legari posse, illiusque æstimationem præstandam esse.]

b Cogatur redimere, speciale propter pceptum testatoris, sic. ff. communi diui. l. cõmuni diuid §. fin. Regulariter contra, vt C. de contrahen. empt. l. multum.

** Adde hoc procedere, etiam si nõ ideo res tota posset auocari, veluti quia pars rei indiuisæ tantum pro dote esset obligata, secundum Doct. in l. si domus. §. 1. de leg. 1.

c Non potest redimere. Vllo modo: quia non vult vendere: vel si vult, tamen nimiũ petit pro pretio, vt ff. eod. non dubium, §. fi. & de leg. 1. apud Iulianum. §. constat.

No. quod hæres dãnatus a testatore emere, intelligitur iusto pretio emere damnat⁹, facit. l. alienus ff. ad l. Falcid. & habes similem gl. infra de singu. re. per fid. reli. §. libertas. super ver. non vendat.

d Commercium non est. Id est, non potest super ea re contractus haberi.

g Commercium generale nomen est, pertinens ad omnes contractus. gl. super ver. cõmercium. §. 1. inf. de inut. stipu.

e Adipisci. Passiue accipitur, i. acquiri vel haberi.

f Nec æstimatio. Si apud nos nullum est rei cõmerciũ: vel etiam est, sed cum grandi difficultate non valet legatum, §. fin. nisi testãr voluerit cõtrarium manifeste, vt ff. eo. si quis inquilinos, & nisi in alio casu: vt si liber hõ sibi legetur, q fuerat redemptus ab hostibus, quo casu a pignore eximitur, vt ff eo. senatus. §. fin.

Legatum rei, cu⁹ cõmerciũ nõ est, an valeat.

†quia credebat esse suam.

Si autem commercium est in communi, sed non est ei. s. a quo relinquitur, valet vt ipsum detur, vel æstimatio, vt ff. eod. 2. l. mortuo boue. §. Labeo 2. respon. & sic intelligitur. ff. de leg. 1. l. sed si res. Si autem tãtum ei non est, cui præstari debet: si propter suũ delictum, vel sectæ diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano. vt C. ne Iu. Christia. man. l. 1. non valet, nec æstimatio datur, vt ff. de leg. 2. mortuo boue. §. Labeo. 1. respon. & de verbor. obligat. multum interest. Si propter status conditionem, vel corporis vitium: vt quia seruo militia, vel contracto legetur stipendium cursoris: si testator scit vitium inesse. datur æstimatio: alias non, vt ff. de leg. 3. fideicommissa. §. si seruo alieno. & ff. eo. 1. l. filiusfamilias. §. si quid alicui. Accurs.

ADDITIO Vide glo. fere similem. ff. eo. 1. l. sed si res aliena. facit gl. in l. multum, ff. de verbor. oblig.

g Basilicas. Basilica græce, Latine domus regis dicitur.

* Basilicarum loca adiuncta fuisse foro, indicant Vitruuius, Cicero, & alij sic dicta, quod ab initio eo principes: conuenirent ad ius dicendum, postea vero tribunali magistratibus extructo, basilicæ negotiatoribus cesserunt: quod idem Vitruuius tradit. porro ecclesiastici scriptores basilicas vsurpant pro sacris ædibus.]

Basilica.

h Destinata sunt. Vt via publica.

i Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, nisi coniunctæ personæ sit relictum, vt C. eodẽ cum alienam.

* Adde, quod coniuncta persona, dicitur vsque ad quartum gradum successibilẽ, secundum Bart. in l. 2. de accus. sed quo ad terminos nostros statur arbitrio iudicis, secundum doct. in d. l. cum alienam.

SYL.

* Adde,

¶ Adde, idem esse, si legatur valde amico. l. cum allegas, C. de Castr. pecul. Ias. in l. si res obligata, ff. eod t. Et quod dī de coniuncto, ita accipe, nisi hæres sit coniūctior vt tradit lo. Dil. de ar. test, tit. 3. de leg. cau. 35. Vbi vide optimam cautelam pro legatario.

Legatū si euincat an hæres defuncti teneatur.

¶ Et nisi cum relinquitur libertas seruo alieno. vt ff. de fidei. lib. Paulus. 1. respons. Quid si res legata fuerit euicta? Respon. si in spem, non debet teneri hęres de euictione, vt ff. de euictio. l. hæres, & ff. de leg. 1. l. si a substituto. §. hæres, si in genere siue extra iudicium, siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulanti, de euictione agit, ac si nihil sibi datum esset, si extraneus scilicet iste legatarius, vt ff. de leg. 1. l. si domus, §. 1. & l. non quocunque. & de leg. 3. qui concubinam. § si hęres, & ff. de euict. hæres.

alias legare, alias neutrum, nec legasse, nec legare.

si sciuisset, [a] alienam rem esse, non legasset, & ita Diuus Pius rescripsit. Et verius [b] est, ipsum, qui agit, id est, legatarium, probare oportere, sciuisse alienam rem † legasse defunctum, non hæredem probare oportere, ignorasse alienam, quia semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit. [c]

¶ Hæres tenetur luere rem testatoris alteri obligatam, si testator sciuit esse obligatam, nisi probetur de contraria voluntate testatoris. Ang.

¶ Sed & si rem † suam obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam † luere. [d] Et in hoc quo-

axiomatibus hunc articulū discutit, & nouissime Gasp. Gaball. in tracta. de euict. §. 4. nu. 9. cum pluribus seq.

a ¶ Si sciuisset. In eo casu quo ignorauit.

b ¶ Et verius est, vt ff. de prob. verius, C. de rei vē. res, & C. d edē. qui accusare. C. d exce. siquidem infr. de interd §. cōmodum, C. de act. & ob. l. negantes, & C. de prob. actor.

c ¶ Qui agit. Nisi qui negat neget ius, & nisi præsumeret ius pro actore tūc enim probat reus negās, vt ff. de prob. ab ea parte, & ff. de do. inter vi. & vx. Quintus.

† aliās nō. est suam.

† De varijs significationib. verbi, luo, est gl. not. i l. licet, C. loc. & cōd. sed hoc loco significat liberare, l. licet, ff. de dot. præle.

¶ Sed si rem suam. CASVS. Quæsitum fuit, an res alteri obligata legari possit, ita q; hæres teneatur luere, & videbatur quod non, quia testator videtur solū legare ius, quod habet. Contrarium tamen deciditur, dummodo testator sciuerit, & contrarium non disposuerit, quia sicut legando alienam scienter, hęres tenetur redimere, ita quando obligatam. Nec ob. ratio dubitandi, quia secundum doct. cōmuniter intelligitur, quando ius testatoris non est tale, per quod tota res possit auocari, ita respondet Bart. in l si domus, §. de euictione ff. eo. 1. & seq. communiter doct. quæ non videtur vera, quia quādo testator legat videtur legare solum ius, q; habet, etiam si legatū reddatur inutile. l. vxor, C. eo. Potest dici, illud ideo verum esse, quia per hęredē non poterat fieri, quo minus ius, q; habebat testator, per mortem eius nō extingueretur, sed in casu isto bene est in facultate hęredis facere, ne res legata obligata possit per hypothecam auocari, eam liberando, ideo imputaretur hæredi, si eam noluisset, ex quo testator sciebat eam obligatā. Not. quod dictio, sed & si, importat diuersitatem facti, non iuris. Item, q; legatum rei obligatæ debet relui per hæredem. Item, quod si testator vult expresse legatarium luere quod ipse luit.

SYL.

¶ Adde, quod ratio potest esse duplex, quia cum genus sit in abstracto, nō est qualificabile, cum non magis hoc quam illud cēseatur legatum. l. Mæuius. §. duorū, ff. de leg. 2. In legato vero speciei talis pstari debet, qualis est d. §. hæres. Itē quia in legato generis, cū habeat hæres latas habenas, debet eligere talē, quo liceat vti effectualiter legatario, at in legato speciei tenetur ad illud præcise.

¶ Si de coniunctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum, nō agit, ne crescat inuidia inter eos, vt C. de bon. quæ lib. cum oportet, & ff. de legat. 2. cum pater. §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt, siue distributio prçlegatorum sit per iudicem facta, siue per partes. Si autem a testatore excipiendo certam, non agendo. vt C. communia vtri. iud l. si fratres, & ff. de leg. 2. cum pater, §. euictis.

¶ Adde, quod hæc glo. debet intelligi, quod distinguat de conuictione in legato generis quod tamen est falsum, & aduertendum est ad §. euictis. in quo est tota vis, quod ille text. loquitur in legato speciei, primo, quia dicit, qui se dominum esse crediderat, quod ostendit legatum esse in specie. Item, quia ibi prædium fuerat legatum, si fuisset in genere non valuisset, cum potuisset dari gleba terræ, l. cum post. §. gener. ff. de iure dot.]

¶ Numquid & quibus casibus agi possit cū hærede de euictione, vide Bart. in d. l. si domus. §. de euictione, post gl. ibi, qui quatuor

d ¶ Luere. Tribus casibus luit hæres. Si sciebat testator rem esse obligatam, vt hic. Item si ignorabat, sed relinquit coniunctæ personæ vt C. de fideic. l. prædia. Vel si pro tanto erat res obligata, quantū valet, vel pro maiori summa, vt ff. de leg. l. si res obligata, §. 1.

Legata res obligata p hęredē in trib. casib. est luēda.

¶ Adde, quòd opi. glo. cōmuniter approbatur, cōtra quam tenent Auge. Peru. Raphal. Alex. in d. l. si res. & quia tota vis est in intellectu dictæ l. si res, in illis verbis, Vel nisi po-

que casu idem placet, quod in re aliena, vt ita demum luere necesse habeat hæres, si sciebat defunctus rem obligatam esse, & ita Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet hæres eam luere.

¶ Si legatarius factus fuerit dominus rei legatæ ex causa lucratiua, non debetur legatum: secus si ex causa onerosa. Angel.

¶ Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo [a] testatore legatarius dominus factus fuerit, si quidem ex causa emptionis, ex testamento actione pretium consequi [b] potest, si vero ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia [c] simili causa, agere non [d] potest. Nam traditum [e] est, duas lucratiuas causas

si potest esse aliquid superfluum ex soluto ære alieno. dic, quod potest aliter intelligi. primo quod illa verba veniant declaratiue ad pcedẽtia, & sic dictio, vel exponatur pro etiam, & verbũ, nisi, resoluatur in, si non, & sit sẽsus, quod non solum quando coniunctæ legatum est, sed etiam si non potest esse aliquid superfluũ debito soluto, hæres teneatur. Secundo dici potest. quod dictio, vel, stet proprie alternatiue, & verbum, nisi, pro, si non, sine subauditione, & secundum hoc est intelligendũ, quod dictio posita in prima falsetia referatur ad vtrâque & sit sensus, si nesciat rem obligatam, à fideicom. est luenda, nisi vbi hanc, vel aliã relicturus fuisset, si sciisset esse obligatam, vel si non potest esse etiam aliquod superfluum ex soluto ære alieno.

* ¶ Adde, quod ratio vltimi casus est. quia credendum non est, testatorem voluisse inutili legato legatarium ludificari. Præterea animaduertendum est, quod hic §. non habet locum, vbi quis accepit in dotem res pignoratas, deinde doté vxori prælegauit. hæres enim tales res liberare non cogetur. l. licet. ff. de do. præle.]

SYL. ¶ Si res aliena. CASVS. Quæsitum fuit an effecto legatario domino habeat ius petendi legatum, ratio dubitandi potuit esse, quia in legato rei alienę videtur esse in obligatione æstimatio, quæ non impedit, quominus rem possim consequi, vt in secundo casu tex. nostri contrarium respondetur distinguendo, & ratio assignatur ibi. nam traditum est No. quod si legatarius effectus est dominus rei legatæ ex causa onerosa, potest agere ad æstimationem contra hæredem, quia cum pretium absit, non videtur quasi rem habere. Itẽ, quod titulus legati dicitur lucratiuus. Item, quod legatarius potest emere rem sibi legatam. Item, quod duæ causæ lucratiuæ non possunt in eundem hominem, & eandem rem concurrere.

a ¶ Viuo testatore. Idem est, & si post mortem. vt infr. §. si cui.

SYL. ¶ Adde secũdum Io. Fab. quod melius probat tex. in l. huiusmodi, §. qui seruum, ff. de lega. 1.]

b. ¶ Cõsequi potest. Not. caute ponit, consequi, nam pretium petere non potest: sed rẽ, quæ tantum est in obligatione secũdũ nos, æstimatio tamẽ. datur propter defectum rei vt ff. de verbo. obli. si seruũ, §. effectus. Sed contra nos est. ff de lega. 1. l. si res mihi. Resp. ibi pp defectũ iuris petendi, ex præsumpta volũtate defuncti rem legatã legatarius amisit, sed hic nõ ex volũtate defuncti amisit emendo. Quidam tamen dicunt æstimationem esse in obligatione, vt ff. de cõd furt. l. in re furtiua, §. sed vtrũ i fi.

SYL. ¶ Adde, quod communis opin. in d. §. effectus est, quod vtrumque peti possit]

Peto id, quod habeo quatuor casibus.

¶ Et nota quatuor casus, quib⁹ peto id quod habeo. Primus est vbi res mihi data potest auferri, vt ff. de solut. si rem. & l. qui res. 1. respon. (i) Item. si habeo ex alia causa, quam debeam habere, quia non videor habere, cũ pretium absit, vt hic. Ité, si aliquid iuris rei deest, id, adhuc tradendum est, vt ff. de sol l. etiam & de verbo. oblig. Iulianus. §. fi. Item si res deterior est dolo dantis, ex causa stricti iuris datur actio de dolo licet habeat rem. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. Sed in bonæ fidei agitur ex primo contractu, vt ff. commod. l. 3. §. si reddita.

ADDITIO. (i) Quæ leges non faciunt ad propositum, quia cum res sit euicta, non potest dici, quod eam habeat & petat, sed facit, ff. de leg. 1. l. non quocunque. in prin. Est & alius casus, quando res traditur. forma tamen mutata. vt l. mulieres, §. res abesse, ff. de verb. sig. secundum io. Fab.

c ¶ Ex alia. vt legati, vt ff. mand. si hereditatem. non dotis promissionis, vt ff. de actio. & oblig. l. ex promissione.

d ¶ Agere non potest. Etiam si sua postea esse desinit, vt ff. de leg. 2. Meuius, §. duobus.

e. ¶ Traditum est. A iure, vt ff. de actio. & oblig. omnes & ff. de leg. 1. l. si seruus legatus, §. Stichum.

* ¶ Causæ lucratiuæ enumerantur in l. prima, C. de impon. luc. descrip. lib. 10. C. & de

his

his diffuse tractat Iaf. in §. itē si quis in fraudem. col. 5. inf. de actio.]

a ¶ In eundem hominem ff. eod. 1. l. si seruus. § 1. contra. Sol. ibi per obliquum cōcurrent, non directo, vt hic, argum. ff. de vulg. substitut. qui liberis. §. fin.

b ¶ Rem. id est speciem, aliud si quantitatem, vt ff. de leg. 2. l. Titia Seio. in princip.

c ¶ Non posse. Sed cur secus quando emit? Responde, quia nec rē habere videtur cum pretium ei absit, & loco rei successerit, vt ff. de petit. hæred. & rem. & quod metus causa l. videamus. & l. si ipsa.

d ¶ Hac ratione .s. supradictæ regulæ.

e ¶ Ex duobus testamentis .s. duorum hominum, si enim vnius essent, primum per secundum † corrigeretur, vt sup. quib. mod. testa. infir. § posteriore. Quid si in eodē bis legatur? Respon. distingue speciem à quantitate, vt ff. de lega. 1. plane 1. §. si eadem. vsque ad § si coniunctim.

in eundem hominem [a] & eandem rem [b] concurrere non posse. [c] Hac ratione, [d] si ex duobus testamentis [e] eadem res eidem debeatur, interest vtrum rem, an æstimationem ex testamento consecutus sit. Nam si rem habet, agere non potest, [f] quia habet eam ex causa lucratiua, si æstimationem, agere potest. [g]

¶ Etiam res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Angel.

† Aliud in codicillis, §. vlt. inf. de cod.

f ¶ Agere non potest. vt ff. de leg. 1. plane. 1. §. sed si duorum contra, vt sequitur ex eodē testamento. Solu. illa intelligitur secundum huius § distinctionem.

g ¶ Agere potest. ff. de leg. 1. huiusmodi. §. 1. contra. Solu. ibi testatoris, & hæredis testantis est eadem persona, vt in Auth. de iureiuran. à mo. in princ. coll. 5. Vel ibi in secundo legato commodum repræsentationis primi legati relictum videtur, vt inf. eo. §. ex contrario, quia non videtur legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

SYL. ¶ Ea quoque res, CASVS. Quæsitū fuit, an quod in rerum natura non erat, quis esse sperabatur, rectè legari posset, dubitandi ratio fuerat, quia non entia non solent considerari. l. Diuus ff. de testam. milita. Contrarium deciditur ea ratione, quia cum spes sit futura, esse ratione spei considerantur & legantur, l. spem. C. de donat. Nota summariū & aduerte, quod hoc legatum est tacite conditionale. l. interdum. ff. de verb. oblig. quæ tamen non impedit transmissionem, l. cum illud. §. fina. ff. quando di. le. ced. Item, quod spes est in consideratione, & legari potest, quod intellige, quando habet aliquod fundamentum de præsenti, Bar. in l. si vxor. §. 1. ff. de donat.]

¶ Ea [h] quoque res, quæ in rerum natura non est, (si modo futura est [i]) rectè legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erūt, aut quod ex illa ancilla natum erit. [k]

¶ Si vna res ab eodem duobus legatur coniunctim, vel disiunctim, si ambo concurrunt ad legatum, medietas datur vni, & medietas alteri, sed deficiente legato in persona vnius, totum ad collegatarium pertinet. Aret.

¶ Si eadē res duobus [l]

h ¶ Ea quoque res, Sic ff. de legat. 1. quod in rerum. & de legat. 3. l. etiam.

i ¶ Futura est, Si autem nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit, vt chimæra, vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, non potest legari, vt inf. de inut. stipul. in princip. Si autem est dubium, an sit vel non sit in rerum natura, cauet hæres de prosequendo & restituendo, vt ff. de leg. 1. seruo legato. §. fi. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testamentum, aliud in eo, qui fugerat post testamentum, qui scilicet est periculo legatarij, vt ff eo. tit. l. cum seruus & l. si seruus legatus 1. resp.

SYL. ¶ Adde, q̄ de hoc est gl. communiter approbata in l. cum seruus. ff. de leg. 1. quæ distinguit 4 tempora, s. testamenti, mortis, aditionis. & post aditam, de quo vide quæ disputando dixit Præpos. Sen. in 4. q. 5. casu.]

k ¶ Natum erit. Et tunc competit sibi exactio, vt ff. de verbor. obligatio. interdum. 1. respons.

SYL. ¶ Si eadem res. CASVS non est figurandus, quia tradit regulā, cuius ratio est, quia vocatus quis ad partem, de dimidia intelligitur. l. nomen. §. portionis, ff. de verb sign. No. quod plures legatarij eiusdē rei faciunt sibi partes per concursum, quādo omnes legatum acceptant, siue disiunctim, siue coniunctim legatum sit. Item quod inter legatarios habet locum ius accrescēdi & portio deficiens eis accrescit, non autem remanet penes hæredem. Item no. quomodo disiunctim & quomodo coniunctim legetur.]

l ¶ Duobus. Quid si dicat. illi aut illi lego? Resp. duo rei stipulandi esse videntur, vt ff. de leg. 2. l. si Titio aut Seio.

SYL. ¶ Adde, quod viget in contrarium tex. in l. pen. C. de verb. sign. Ideo distinguitur, quod aut electio datur hæredi, & proceditur l. si Titio,

tio & hoc verum, quãdo alternatiua esset expressa, secus si tacita, quia tunc hærede non eligente admittuntur omnes pariter ad legatum. l. si quis Titio. §. si. ff. eod. Aut nõ datur electio, & resoluitur in coniunctam & copulatiuam, & omnes pariter admittuntur. d. l. pen. nisi ponatur inter psonas, inter quas cadit affectio, l. cum pater, §. penult. ff. eo. 2.]

legata sit, siue coniunctim, [a] siue disiunctim, [b] si ambo perueniãt ad legatum, scinditur [c] inter eos legatum, si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo [d] testatore decesserit, [e] vel alio quoque modo defecerit, [f] totum ad collegatarium pertinet. Coniunctim [g] autem legatur, veluti si quis dicat, Titio & Seio hominem. Stichum do lego. Disiunctim [h] ita: Titio Stichum hominem do lego: Seio hominem Stichum do lego: [i] Sed & si expresserit, Eundem hominem Stichum: æque disiunctim [k] legatum intelligitur.

a ¶ Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem, vt ff. de hære. insti. l. si ita quis.

b ¶ Disiunctim. id est separatim, vt infra prox. §.

c ¶ Scinditur. Viriliter, nisi simul duo coniuncti essent, qui locum vnius obtinent, vt ff. de hære. institu. Titius, & l. interdum.

d ¶ Viuo testatore. Nã si testatore mortuo legatarius decedat, ad hæredem suũ legatũ transmittit, vt C. de cadu. tol. §. cum igitur.

e ¶ Decesserit. Post testamentum tamen, vt differat à sequenti.

f ¶ Defecerit, scilicet legatarius, vt per mortem eiusdem. † Vel dic legatum, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario præter duos qui ponũtur hic. Primus, si nõ est col legatarius in rerum natura tẽpore testamenti, vt C. de cad. tol. §. in primo. Secũdo si mihi & posthumo, qui postea abortiatur, vt ff. eod. l. si duobus. §. fina. Tertius, si mihi & hæredi suo legat, vt ff. eod. l. plane vbi §. si duobus & sic sunt quinque casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatum, sed collegatario non accrescit. Primus, si mihi & serno suo legat, vt ff. eod. t. l. plane vbi. §. si cõiunctim. Secundus, si mihi & tibi res tua legatur, vt ff. eod. t. l. huiusmodi. §. si Titio. 1. Tertius, si mihi & non capaci legatur, vt ff. de legat. 2. l. si Titio.

† Similis glo. est in l. hmõi. §. si Titio. ff. de le. 1. Legatũ quandoque casibus deficit, & legatario accrescit.

Legatũ in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit.

SYL. ¶ Adde & declara per duas regulas positas in l. huiusmodi. §. si Titio. ff. de legat. 1. per Bartol.

g ¶ Coniunctim. s. re & verbis, vt ff. de le. 3. l. re coniuncti.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. communiter approbatur per docto. in l. re coniuncti, ff. eodem, tertio.]

h ¶ Disiunctim. scilicet verbis tantum, nã re sunt coniuncti.

i ¶ Do lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio, vt ff. de pupil. substitut. si quis eum, & de adimen. leg. l. 3. & l. sicut? Respond. sic, si probatur testatorem hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, non alias, vt ff. eo. 1. l. si pluribus. §. 1.

SYL. ¶ Adde, quod in hac materia ita dicendum est. Quando testator legat vni rem, quam alteri legauit sine commemoratione primi legati, & tunc ambo concurrunt. dicta lege si pluribus, quando vero testator legat cum aduersatiua sub commemoratione primi, censetur in totum ademptum, secũ dum docto. in l. si Fonidianũ. C. eodem, & idem, quando in diuersa uoluntate legat alteri sub cõmemoratione primi, eidem censetur ademptũ, l. non ad ea §. fin. de cond. & demonstr. qñ vero legatur alteri res prius legata, sub commemoratione primi, totum videtur ademptum, quando vero in eadem voluntate tẽ legatam vni alteri legat sub commemoratione primi, censetur facta ademptio pro parte. l. Iul. de hæred. instit. & dict. l. si pluribus, & ita communiter tenetur, quamuis in hoc vltimo alias disputando contrarium defenderim.]

k ¶ Disiunctim. scilicet verbis tantum, re tamen coniuncti sunt, vt ff. de leg. 3. res coniuncti. Sunt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiam serui, Sempronio lego dimidiam eiusdem serui, vt ff. eo. 2. & l. & Proculo.

Legatariorum quidam sunt, coniuncti re tãtum, alij verbis tãtum, alij re, & verbis, alij prorsus disiuncti.

Nec obstat in eod. tit. l. Mæuio. in princ. quia illa intelligitur, quando vnam dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio, id est ius accrescendi, vt di. cta l. & Proculo. Sunt etiam re disiuncti, sed verbis coniuncti, vt si dico, lego tibi, & Sempronio, pro æquis portionibus. Sunt & alij re & verbis coniuncti, vt supra proxime.

Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniunctis vero vno modo tãtum, simul admittuntur scilicet re tantum coniuncti cum verbis tantum coniũctis, & & disiunctis re & verbis præferuntur, vt ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes, & ff. de leg. 3. l. re coniuncti. § pen. & §. fi. Si gl. habes in l. r. §. fi. ff. de vsufruc. accrescen.

Additio.

SYL. ¶ Si cui fundus. CASVS. Quærebatur, si peruenit proprietas fundi legati ad me ex causa onerosa, vsusfructus, autem ex causa lucra-

lucratiua, an possim petere fundum, & videbatur dicendum quod non, quia cum duæ causæ lucratiuæ non possint concurrere videbatur quod sola proprietas peti posset, vel eius æstimatio: tamen contrarium deciditur quia ipse vsusfructus est tanquam seruitus, vnde non impedit petitionem, sed bene in ponenda ratione æstimationis, debet eius haberi ratio vt dicitur in tex. No. summarium. Item, quod quamuis appellatione fundi veniat plena proprietas, tamen libellus in quo peto fundum, cuius vsusfructus est apud me saluatur. Itē, quod vsusfructus, qui reuertitur ad proprietatē, quia finitur, dicitur reuerti ex causa lucratiua, quamuis proprietatem habeam ex titulo oneroso.]

¶ Si ad legatarium peruenerit proprietas fundi, & eidem legatus ex causa lucrosa, & vsusfructus ex causa lucratiua, potest peti totus fundus, tamen officio iudicis æstimatio proprietati tantum debetur. Arc.

¶ Si cui fundus alienus legatus sit, & emerit [a] proprietatem deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit, [b] & postea ex testamento agat, recte eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus † ait, quia vsusfructus [e] in petitione [f] seruitutis [g] locum obtinet, sed officio iudicis continetur, vt, deducto [h] vsufructu, iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

¶ Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamentum sua esse desierit. Ang.

¶ Sed si † rem legatarij quis † legauerit, † inutile est legatum, [l] quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest [m]

a ¶ Emerit. s. legatarius.

b ¶ Peruenerit. s. morte vsufructuarij, vel capitis diminutione, vel simili causa, lucratiua tamen, vt sup. de vsufru. §. finitur, & sic factus est causalis.

SYL. c ¶ Et fundum. i. proprietatem plenam, de iudicis tamen officio aliter fit, vt inf. sequitur. ¶ Adde, quod de hoc est casus in l. si Titio fundus, ff. de vsufr. lega.

d ¶ Petere. hic repete quod diximus, supra eod. §. si res.

e ¶ Quia vsusfructus, Dixit fundum peti, & sic in plena proprietate, sed opponitur plena proprietas constat ex duobus scilicet nuda proprietate & vsufructu & iam habet partem, id est, vsumfructum ex causa lucratiua, quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Respon. vsusfructus hoc casu, cum fundus petitur in plena proprietate, nō obtinet partem dominij, sed vicem seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re, & ideo non videtur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratiua scilicet vsusfructus, & hoc de rigore, sed contra de æquitate, vt subijcit.

Vsusfructus an sit pars dnij.

f ¶ In petitione. s. talis. i. prædicti fundi per actionem ex testamento, alias in multis locum dominij habet, vt ff. de damno infect, qui bona, §. & superficiarium, & ff de bon. auct. iu. pos. in venditione, & ff fam. ercisc. l. & puto. §. ij. & ff. de vsufr. l. 4. & 5.

Vsusfructus i multis locum dnij hēt.

¶ Adde, quod non est pars prædicatiua seu subiectatiua, sed integralis, secūdū gl. in l. recte, ff. de verb. sign ita dicimus hic doct. sed tn dic, quod si loqueris de formali est pars subiectiua, si de causali est integralis.] SYL.

g ¶ Seruitutis. s. realis.

¶ Adde, quod potest defendi, quia debetur à re personæ, tamē proprie dicitur personalis. SYL.

h ¶ Deducto vsufructu. i. æstimatione vsusfructus, quē. s. vsumfructū ex causa lucratiua habet, & ideo non debet plus habere, vt supr. eod. §. si res.

i ¶ Aestimatio nē. s. proprietatis

K ¶ Præstari, scilicet ab hærede suo.

¶ Sed si rem legatarij. CASVS. Fuit dubitatū, an res propria legari posset, ita quod saltem si postea propria esse desijsset, valeret in æstimatione, & videbatur dicēdum quod sic, quia cum legatū rei alienæ valeat, & res legatarij testatori sit aliena, videbatur valere debere, cōtrarium deciditur ratione assignata in text. quia dominium non debet multiplicari. Potest & alia ratio dubitādi esse, supra prox. § dictū est, quod si emam rem legatam, valet nihilominus legatum, & tamē testamentum non capit vires nisi à morte, quo tempore res ipsa legatarij est, quo casu nō videtur differētia inter casum huius §. & præc. & sic videtur, quòd saltem in casu isto debeatur æstimatio, si est legatarij ex titulo oneroso, sed contrarium dī, quia attenditur tēpus testamēti confecti, quia secundū illud tēpus debet iudicari voluntas testantis, & ideo si tunc res est sua, nō debetur, rōne assignata in tex. no. primo, quod legatum rei suæ non valet. Itē, quod illud, quod est meum non potest amplius effici meū. Item, quod legatum ab initio inualidum non reconualidatur, licet veniat ad casum a quo posset incipere.

l ¶ Legatum. ff. de lib. leg. l. contra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ nō erat debitoris.

m ¶ Non potest. sic infra de act. §. sic itaque, ff. de

† Extat hoc Iuliani rsisum in l. non quocūque §. si fundus. ff. de leg 1.

† Concor. cū hoc §. c. inter dilectos, ast si. cū gl. 1. ver. meū. ext. de fid. instr.

† aliàs gsci.

† s. pure.

SYL. nam sub condōne legari pōt mihi res mea, ff. de condit. & demonst.

ff.de leg.3.cum quis.1.respon. & ff.de excep. rei iud.l.& an eadem. §.actiones & de acqu. poss.l.3.§.ex pluribus.

** Declara tex.nostrum procedere, si res legata ita sit legatarij, vt ab eo auelli non possit, aliàs secus. l.apud Iul. §.si Titius.& l.non quocunque.l.1. de leg.1. & vbique doct. Item intelligas, si res sit plene sua. nam si quid deesset in ea, perinde foret, ac si simpliciter rem alienam legasset, ideoque valeret legatũ.Imo. & Alexand. in l. si domus, §. fina. eod. titu. Idem si legetur sub conditione glo. §.1.ver. sua.1 de inut.stipul.]

Et licet alienauerit [a] eam non debetur nec ipsa res, nec æstimatio eius.

¶ Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alienam.

¶ Si quis rem suam quasi [b] alienam legauerit, valet legatum. Nam plus valet quod in veritate est, quam quod in opinione. [c]

Sed & si legatarij esse putauerit, valere constat, quia exitum [d] voluntas defuncti habere potest.

¶ Alienatione rei legatæ à testatore facta nõ amittitur legatum, nisi probetur animus adimendi. h. d.

¶ Si rem suam legauerit testator, postea quã eã alienauerit, [e] Cel-

¶ Si rem suã. CASVS. Quæsitũ fuit, an alienatione rei legatæ legatum reuocatũ censeretur, & videbatur dicẽdum quod sic, quia alienatio ostendit intentionem testantis esse alium habere rẽ, quã legatarium. l. rem legatam, ff.de adi.le. Cõtrarium deciditur cum distinctione, de qua hic, ea ratione, quia potest deberi æstimatio, nec alienatio tendit necessario ad adeptionem, in datione enim est clara voluntas testantis, in alienatione est dubia, ideo certa dispositio per incertam tolli non debet. No. quod per alienationem aut pignorationem non adimitur legatum. Itẽ, quod in casibus, in quib⁹ hæres tenetur luere rem legatam, legatarius potest in libello concludere super ipsa luitione, id est, petere hæredem compelli, vt luat. Item quod per alienationem partis alia pars non censetur adepta. Item, quod idem iuris est in parte, quæ est in toto.]

SYL.

quam veritas, aliàs secus.]

d ¶ Exitum.i. effectum, vt ff.quemadmod. test.ape.l.vel negare, ibi, publice enim expedit suprema hominum iudicia exitum habere.i.res talis legatario acquiri potest.

*¶ Limitatur regulã tex. nostri multis modis Soc. in reg.100.

† Hæc rñsio nõ est bona, q̃a quantum ad conualescentiã legati nihil refert

a ¶ Alienauerit. ff.de reg.Cato.l.1.in fi. contra.Sol.secundum B. † vbi viuo testatore alienauit, hic postea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundum Io. arg. ff.eod. cetera. §.2.

SYL.

¶ Adde, quod secunda sol. vera est, quia legata conditionalia sunt suspensa ex conditione, ideo talis regula non potest in ea locum sibi vendicare.

SYL. an viuo testatore rẽ sibi legatã propriam alienauerit, an vero post ei⁹ mortẽ, ut l.cetera, §. 1.ff.de l.1.

¶ Si quis rem suam. CASVS. Quærebatur, an si testator putans rem alienam, cum esset sua, legauerit, valeat legatum, & videtur dicendum, quod non, quia in superioribus semper vidimus animum legantis attendi. cuius cõtrarium deciditur ratione expressa in tex. No. quod error testatoris circa dominium rei suæ, non vitiat, etiam si erret in eo, quod si verum esset, legatum esset inutile. Item, quod plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione. Item, quod dictio, quasi, relata ad personam disponentis, importat opin. illius. Item, quod semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat.

b ¶ Quasi alienam. Id est credens alienam.

† Dic q̃ ibi opin. præualet fauore testi, ut ex eo adeat hæreditas & ita testm̃ confirmetur.

c ¶ In opinione. No. sic ff.de man. vin. si pater. §.quoties, & ff.de iur. & fac.ign. l.regula. §.qui ignorauit.argum.contra. ff.de acquir. hæred.l.is qui putat. † solu.ibi de re, quæ consistit in animo.

*¶ Circa hoc Brocardum vide Præpos. Senen.1.quæstio.2.in fi.col. vbi plenissime distinguit.

*¶ Bar.in d.l.is qui putat. post Accur.& Dinũ ab eo relatos, concludit, q̃ in iis, quæ consistunt in animo, potius attenditur opinio,

¶ Adde, quod hic §.locum habeat in legato puro.nam si inesset conditio, vtique legatum alienatione perimeretur.l.6. de leg 1. & l.scribit.§.vlt.de au.& arg.leg.

e ¶ Alienauerit. vendendo, sed donando indistincte videtur adimere, nec distinguitur, an valeat donatio, vel non, & etiam si reuocetur, vt ff.de adim.le l.cum seruus, & l.rem legatam, & l.legatum sub cond. §.1.

** ¶ Quid si locauerit ad longum tempus? Et videtur idem dicendum cum æquiparetur ea locatio vẽditioni, glo.in l.vlt.vbi Bal. & alij, C.de pact.pig plenius Tiraq.de retra. lignag.§.1 gl.14.nu.8 & trib.seq.

¶ Adde, quod hæc glo. communiter approbatur. disputando tamen Præpo.Senen.in §. q. 2.casu, tenet, quod eadem distinctio text. nostri adhibeatur in donatione, sicut in qualibet alia alienatione. Si ex alia causa a donatione, distingue animum, vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatem, vt ff. de leg.3.fideicommissa.§.si rem.& ff.eod. 2 l.Lucius.§.pen. & ff de proba. cum qui. SYL.

¶ Adde, quod hæc glo. intelligenda est in alienatione necessaria. & ratio, quare hæres SYL.

pro-

probat, est, quia habet iuris præsumptionẽ contra se, qua in etiam legatarius nec allegare tenetur, quia non resultat ex facto suo, per docto. Alexand. in l. qui aliena. col. 4. de acquiren. hæredit.

sus putat si non adimendi animo [a] vendidit. nihilominus deberi, [b] idemque [c] Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Iidem [d] rescripserunt eum, qui post testamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori [e] dedit, ademisse legatum non videri, [f] & ideo legatarium cũ herede eius agere posse, vt prædia a creditore luantur.

¶ Si vero [g] quis [h] partem rei legatæ aliena-

a ¶ Non adimendi animo. Qui anim⁹ ex hoc probatur, quia si necessitate reifamiliaris † non videtur reuocasse, alias sic, quæ distinctio in donationẽ nõ cadit, vt ff. de adim. leg. l. rẽ legatam, & no. C. eod. l. qui post.

† Bene facit tex. in l. scribit. § Item. ff. de au. & arg. leg.

*¶ Quod sentit Accursi. de alienatione voluntaria, ita dẽmum verum est, si vere alienatio, quæ per traditionẽ fit, interueneri. l. traditionibus, C. de pact. aliàs ex nuda venditione non intelligeretur ademptum legatum l. prædia. §. liberto. de fun. instr. lega.

¶ Adde, quod vbi alienatio fit titulo oneroso non præsumitur testator habuisse animum adimendi. l. Lucius, ff. eod. 2. cum aliis allegatis per Alex. cons. 168. lib. 6. & consil. 157. lib. 7. Ioan. Dilec. de arte testan. titu. de mut. testamen. caut. 7.

b ¶ Deberi. s. rem legatario. arg. supra eod. §. non solum. vbi ab initio fuit aliena.

¶ Adde, vel æstimationem, secundum distinctionem gl. ibi.

c ¶ Idemque. s. iuris esse.

d ¶ Iidem. scilicet Imperatores Seuerus, & Antoninus.

* ¶ Extat adhuc horum Imper. rescriptum in l. qui post. C. de lega.

e ¶ Pignore dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit, numquid valet legatum? Respond. sic, & nihilominus poterit petere debitum, nisi voluntas testatoris ostendatur volentis compensare, vt ff. de lega. 2. l. creditorem.

SYL. ¶ Adde hoc non procedere in eo, qui tenetur ex dispositione. l. vt in patre, qui tenetur dotare filiam. l. si cum dotem. §. si pater. & ibi Bart. ff. solut. matr.

f ¶ Nõ videri. (i) Nisi sub dicta distinctione s. an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo, vt hic, & C. eo. qui post & hoc quia primo valuit relictũ, alias contrà. vt C. de do. inter vir. & vxo. si maritus, a. & ff. de dona. inter vi. & vxo. cum hic status, §. si maritus.

ADDITIO. (i) Nisi pro tanta pecunia esset pignorata, quod non sit verisimile eam redimi, vt l. q habebat, ff. de leg. 3. Ang.

uerit, pars, quæ non est alienata, omnino debetur, pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

¶ Legatum liberationis valet, & potest fieri in perpetuum, & ad tempus. Et econtra non valet legatum factum a debitore suo creditori, nisi afferat sibi aliquam vtilitatem. Angel.

¶ Si quis debitori † suo liberationem

SYL. ** ¶ Adde idẽ esse, & si testator tanti pignorasset rem quanti valeret, quia tunc non est verisimile, quod velit, aut speret redimere eam rem tãti pignoratam non magis, quam si ipsam penitus alienasset, vt voluerunt Cyn. Fulgos. Cast. Alex. & alij in l. qui post. C. de leg. & Bart. in l. rẽ legatam. in fi. de adi. legat. & ideo ne videatur inutiliter factum legatum, luenda erit ab hærede.

† Facit l. q de tota ff. de rei vendit.

g ¶ Si vero. No. de toto † ad partem.

SYL. † i. a quo inuito exigi pt l. debitor, ff. de verb. sign. aliàs secus l. si creditor, ff. de lib. lega.

h ¶ Quis. s. testator.

¶ Si quis debitori. CASVS. Vertebatur q. an legatum liberationis factum debitori valeret, quia res sua eidẽ quasi legata videbatur, & deciditur quod valet, quia legata intelligitur liberatio, & remissio obligationis, quæ creditoris est & ideo nõ habet locũ § sed si rem, sup. eo. sed tunc maior insurrexit dubitatio, an legatum factum creditori de credito valeat, & eadem ratione videbatur quod sic. Item, quia multiplicabantur actiones, qđ nobis expedit. l. si actor. in prin. de iureiur. Contrarium dicitur, quia hoc legatum est contra substantiam legati, quę est donatio, vnde cum non afferat vtilitatem aut commodum, non debet dici legatum. Nec obstat multiplicatio actionũ, quia nõ consideratur, vbi nihil aliud afferrent. l. 1. §. lex Falcid. & ibi no. ff. ad l. Falcid. Nota, quod legatum liberationis valet. Item, quod prodest non solum legatario, sed hæredi, & cuicunque locum hæredis tenenti. Item, quod legata liberatione non solum competit legatario exceptio, si ab eo petatur, sed habet actionẽ ad petendum, vt creditoris hæres liberet eum per acceptilationem. Item, quod legatum factum a debitore creditori, si nullam afferat vtilitatem, est inutile. Item, quod legatum ab initio validum propter commodum

modum repræsentationis, non fit inualidũ, quamuis viuo testatore deueniat ad eũ casum, a quo incipere non posset. Item, quod factum legitime nõ retractatur etiam si veniat ad casum, a quo incipere non potuisset.

nem, vt de libe. legat. l.4. alias 3. §. non de effectu.

e ¶ Hæredis loco. sicut est bonorum possessor, & fideicommissarius vniuersalis. inf. de bon. pos. §. quos autem, & de fideicommiss. hæred. §. restituta.

[Si quis] legauerit[a] legatum vtile[b] est; & neque ab ipso debitore neque ab hærede eius potest hæres[c] petere,[d] neque ab alio, qui hæredis[e] loco sit, sed & potest a debitore conueniri, vt liberet[f] eum. Potest † etiam quis, vel ad tempus[g] iubere, ne hæres petat.

¶ Ex contrario, si debitor[h] creditori suo,[i] quod debet, legauerit, inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito, quia nihil amplius[k] per legatum

a ¶ Legauerit. Quod tribus modis fit. Primus. Peti nolo vel. Quod debet, relinquo vel, Actionem remitto. & sic liberandus est legatarius ab omni debito, vt hic, & ff. de lib. leg. ff. quas rationes, & l. Aurelio. 1. respon.

¶ alias 3t. SYL.

¶ Adde, quod communiter glo. tenetur, quod hoc modo relicta liberatio includat etiam dolum ..., quod falsum est, & ego alias legendo latissime reprobaui, & vide Præpo. Senen. in 6. qu. 5. casu, vbi latius explicat.] Secundus est, si negotium testatoris gessisset, & testator dixerit.

¶ Tenebitur pure vel in grosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione, ut l. si seruus meritus, ff. de le. 1.

SYL.

¶ Rationes reddere nolo, & hic ab omni liberatur, nisi ab eo, quod penes eum sit, & ab eo, quod dolo fecit, vt ff. de libe. le. l. Aurelio, §. si. cum suis concor. † Tertius si damnauit hæredem, ne exerceat actiones, quo casu si bonam causam habet testator, litis euentus, & sumptus ab aduersario facti legari videntur, vt ff. de lib. leg. petitor. si malã causam, nihil videtur legare, vt in eadem l. †

¶ Similem gl. habes l. l. Aurelio, ff. d lib. le.

¶ Adde non esse differentiam inter hũc tertium modum, & secundum, vt patet ex ijs, quæ ponit Præpos. Senen. in 6. q. 5. casu, in 2. col. & seq.

b ¶ Vtile est. licet res sua sibi legari videatur, vt ff. de li. leg. l. 1. 1. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat, vt infr. eo. tit. §. iam autem, & ff. eo. 3. l. fideicõmissa. §. si rem.

* Adde multum interesse, vtrum legetur liberatio. an hæres iubeatur liberare debitorem, nam primo casu ipso iure debitor cẽsebitur testamento liberatus, secundo liberãdus erit ex contractu ab hærede. Bar. l. Aurelio, §. Caius, q. 4. ad fi. de lib. leg. Alex. l. si dignum. ad l. Falc. Alc. in rub. ff. eod. Notãdũ quoque est, quod si legatur res pignori data ipsi debitori, censetur remissum solum ius pignoris, non etiam debitum principale. l. 1. vbi glo. de lib. leg. Neguf. de pig. 3. memb 6. part. nu. 20. facit l. Labeo, & l. postquam, de pac. secus si legetur chirographum, quia cẽsetur legatum etiam debitum, vt per Negusãn. vbi supra.]

c ¶ Hæres, vel hæres hæredis, vt ff. de liber. leg. l. 2. in fi.

d ¶ Petere. Cum effectu propter exceptionem, vt de libe. legat. l.4. alias 3. §. non de effectu.

f ¶ Vt liberet. Per acceptilationem, si solus est debitor, si hẽt correum socium, idem, aliãs correus non socius pacto est liberandus, vt ff. de li. le. l. 4. aliãs 3. §. nunc de effectu in fi.

¶ Adde circa primũ casum hoc verum, si liberatio fuit facta in perpetuum, si vero ad tempus tunc sufficit, quod legatarius officio iudicis cõsequatur, quod sibi silentium imponatur vsque ad illud tempus, l. Aurelius, §. centum, ff. eo. Circa secundum vero quando debitor habet correũ non socium: dic, quod ratio est, quia acceptilatio extingueret obligationem, & consequenter etiam correus liberaretur, dictum hoc verum, nisi legatum esset factum contemplatione vtriusque, vt per Barto. in d. §. nunc de effectu.] SYL.

g ¶ Ad tempus. vt ff. de libe. leg. non solum nostrum, §. 2.

h ¶ Si debitor. Secus si alius, quia interest creditoris plures reos habere, vt ff. de liber. leg. si quis decedens, §. fin. alias incip. Iulian. alias est l. 3.

¶ Adde hoc verum in vltimis voluntatibus vbi præcisè cogitur, secus in contractibus, vt declarat Bart. in d. §. fin. SYL.

¶ Adde, quod si debitor aliquid aliud legat creditori non id quod debet, ita demũ compensatur cum debito, si debitum sit necessariũ, ut si uxor legat vltro aliquam summam compẽsabitur legatum cum lucro, quod ex legis necessitate descendit, l. si cum dotem, §. si pater, ff. sol. matr. & ibi per doct. dixi autem, si legat aliquam summam, quia si relinqueret speciem, non fieret compensatio, ut per Bart. & alios doc. in l. huiusmodi, § cum pater, de leg. 1. cum debito autem uoluntario contracto facto hominis legatum non compensatur, l. 1. §. sciendum, C. de rei uxor. act. Doct. in d. §. si pater.

i ¶ Creditori suo scilicet ciuiliter & naturaliter, & cum effectu, & pure, alias ualet, ut ff. de lega. 1. l. si creditori, per totam l. & l. fin autem.

K ¶ Nihil amplius. Sed numquid hodie semper est plus, cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Resp. non, ut ff. de leg. 3. l. 3, §. si rẽ,

quia

quia plus tantum quatuor modis dicitur, vt infra. de actio. §. plus autem. Et iste modus non est aliquis de ijs.

SYL. ¶ Adde, quod dum primo glos. vult, quod propter solam dominij translationem legatum speciei nõ efficiatur vtile, communis opin. est in contrarium, dum vero secundo loco dicit, quòd propter commodum hypothecæ non valet legatum, communis opinio est cum gloss. contra quam disputando tenuit Præpo. Senen. quæstio. 8. in quarto casu.

† l. verbis ff. ad l. Falcid.

a ¶ Ei. scilicet creditori.

b ¶ Legauerit .s. debitor.

* ¶ Repræsentationem hoc text. accipe .i. præsentem solutionem. proprie autem repręsentare, est, ante diem soluere: quod apud Gręcos dicitur, pro Kataballe in, quãquam & repræsentari dicitur quod pure debetur, si præsenti statim pecunia soluatur, vt apud Tranquil. in Augusto.]

c ¶ Vtile esse. ff. de lega. 2. l. debitor. in prin. cõtra, vbi est inutile. Sol. hic corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est non vtile, cũ & aliam habeat actionem: † potest tamen & ista agi, vt hic.

† Ista est vera, quia ẽt sequitur SYL. Ber. in d. l. debitor. Angel.

¶ Adde, quod Præpo. Sen. in 7. q. 8. casus, reprobat omnes responsiones aliorum, & ipse ponit duas: primo, quod ibi vitiatur legatum quia erat detentum sub pignore, vnde bene veniente die non remanet vtilitas quo ad repręsentationem, nec quo ad hypo. secus quando non esset pignorata: quæ est falsa: quia tex. noster solum cõsiderat repręsentationem, non hypo. secundo, quod ibi intelligitur esse inutile, quo ad commodum medij temporis, & quod illa verba, Tota x. debeantur, ponantur post verbum, Quod si viuo, ante verbum. Sic & in dote, quæ est falsa, quia verba vnius orationis non debẽt in aliam transferri. Mihi alias visum fuit quod d. l. esset correcta, qa l. verbis. ad l. Falc. est Papin. & tex. noster approbat opin. Papi. & sic cõcordat, & ex verbis, Non. n. placuit, hic positis, colligitur fuisse qui contrarium tenuerunt, inter quos posuit esse Pau.

d ¶ Constitit. id est valuit.

e ¶ Quia ratio illius falsæ opinionis.

f ¶ Non potest, Nota arg. pro vtraque parte ad hanc regulam vt. ff. de verb. oblig. existimo, & l. pluribus. §. & si placeat. & de ijs quæ pro non scrip. ha. l. si in metallum. §. item si seru. & de serui. l. pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo dic, vt per Dynum in reg. factum legitime. de reg. iur. in 6. & per Bartol. in l. plurib. §. 1. ff. de verb. oblig.

habet. Quod si in diem vel sub conditione debitum, ei [a] pure legauerit, [b] vtile est legatum: propter repræsentationem. Quod si viuo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinianus † scripsit, vtile [c] esse nihilominus legatum, quia semel constitit: [d] quod & verum est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia [e] in eam causam peruenerit, a qua incipere non potest. [f]

¶ Legatum dotis factum a marito vxori valet, etiam si maritus nullam dotem habuit, dũmodo in legato certum exprimatur.

¶ Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia plenius est [g] le-

¶ Sed si vxori. CASVS. Quærebatur, an legatum dotis valeret: & videbatur dicendum, quòd nõ: quia cũ habeat vxor actionem ad dotẽ, nec multiplicatio actionum operetur validitatẽ, non videtur aliqđ commodum, & ideo debet censeri, vt dictum est supra §. prox. Cuius contrarium deciditur propter commodum repræsentationis, quia erit plus tempore legatum. §. plus. Inst. de actio. Not. quod legatum dotis factum à viro vxori valet propter commodum repræsentationis. item, q legatum sub falsa demonstratione debiti, si non exprimatur certa quantitas, vel aliter constet quid aut quantum legetur, non valet, si legans nullo modo est debitor. Item, quod falsa causa non vitiat legatum.

g ¶ Plenius est. s. in commodo repręsentationis, cũ legatũ statim, dos vero annua, bima, trima die † olim: hodie post annũ mobilia, sed immobilia statim. vt C. de rei vxo. actio. l. 1. §. cum autem. & ff. de dot. præleg. l. 1. §. verum est. † .i. tribus annis. per singulos annos tertia pars.

SYL. ¶ Adde, q hodie habet annum, etiam si habeat facultatem rei restituendæ statim, quãuis multi voluerint contrarium, moti, quia annus datur gratia miserationis, quia cum maritus in d. §. cũ autem. habeat dilationem in iuribus, quę semper sunt in facultate mariti, & ea solo verbo potest restituere, patet q quamuis habeat facultatem rei restituendæ statim, omnino habet annum prędictum. Item pro dote datur actio in quantũ maritus facere põt, vel eius hæres, vt ff. sol. mat. l. ẽt. j. resp.

l. 3. de an. dotis. Dotis legatum a marito vxori factum valet.

SYL. ¶ Adde hoc verũ in hr̃de filio cõi. secus in alijs. vt cõiter tenent doct. in d. l. etiam. At legatũ in solidum: nisi in Falcidia per beneficium inuentarij, vt in Auth. de hær. & Fal. §. si vero nõ fecerit. coll. 1. Item si qua pacta in præiudicium mulieris facta sunt, beneficio legati tolluntur, vt ff. de do. præle. l. 1. resp.

to Instrumenti, vide Ant. Angust. lib. Emēd. 2. c. 4. * * qui etiam priorem Accursij interpretationem de voce, tantum, subaudienda in d. §. sed si fundus probat.

Instrūm quid.

a ❡ Instrumento. Est autem instrumentum apparatus rerū diuturnus permā suratum, sine quibus nō possit exerceri possessio, vt ff. de fundo instruc. quæsitum. r. re sponsa. Et sunt instrumēta sū di, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt, vt ff. de fund. instruc. l. instrumenta, quæ sunt illa, ibi habes.

SYL.

b ❡ Alienatio. a testatore.

❡ Si grex.

CASVS. Reuocabatur in dubium legato gregis facto, ex eo quod grex ad vnam tantum, vel pauciores oues redactus fuerat, an in remanētibus subsisteret legatum, & videbatur quod nō, quia ex quo nō erat amplius grex. l. oues. ff. de abige. & legat⁹ erat grex. videbatur extinctum legatum. Cōtrarium respōdetur, quia eo legato legatur quid totale, & ideo singulæ eius partes legatæ intelliguntur, & ideo vna sola ouis debetur, vt hic. Nota, quod si grex legatus ad vnā ouem reducatur, nihilominus debetur. An vero hoc idē fit quando deficit grex ante mortem testātis, disputat late Præp. Senen. in 1. q. 5. casu. Item, quod legatum vniuersale recipit augmentum, & diminutionem.

Item quid sit grex. Item domus ex quibus constet.]

c ❡ Si grex. Qui ex decem ouibus constat, vel quatuor, vel quinque porcis, vt ff. de abigeis. oues.

SYL. ADDITIO. Tres autem homines constituunt collegium, l. Neratius, ff. de verbor. signific.

SYL. d ❡ Ad vnam ouem. sic. ff. quod cu. vni. l. sicut. §. fi. & ff. eo. tit. l. si grege.

❡ Adde tamen, quod grex ad vnam ouem redactus non est grex, & tamen collegium ad num redactum remanet collegium, dicto §. fin.]

e ❡ Vendicari, potest. ff quibus mod. vsusfructus amit. l. fi. contra. Solu. facilius perditur legatum vsusfructus, quā proprietatis, vt argumen. ff. eodem titu. repet. §. rei mutatione, & ff. eodem. l. si grege. in fi.

❡ Adde, quod solu. glo. communiter tenetur licet alias publice disputando contrarium tenuerim.]

SYL.

ADDITIO. Hoc verum est, quando est relictus vsusfructus, vt gregis secus si singulorum capitum. Ang.

f ❡ Legato. Sic ff. eod. l. grege. sic. inf. §. proxi. Adde secus esse, si testator leget equos suos, nō enim debetur fœtus editus post testamentum. Ioan. D. lect. de atte testan. tit. de lega. caut. 10.

† alias ā

g ❡ Corpus ex distantibus capitibus. Tria enim sunt corpora rerum. Vnū quod vno spiritu, id est elementatione continetur, vt homo, lapis. Secundum, quod ex cohærentibus constat, vt domus, & armarium. Tertium, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic, & ff. de vsucap. rerum mistura. §. r. & ff. de rei vēd. in rem, §. at in ijs.

h ❡ Cedere. Sed columna, vel tignum domus legati pure non potest, vt ff. de leg. 1. l. cetera. ne vrbs desormetur. †

† Facit l. est, ff. ne quid in lo. pub.

❡ Si peculium. CASVS. Quæstio fuerat, an quod accederet, vel decederet peculio legato, pertineret ad legatarium, & videbatur dicendum quod non, quasi de eo peculio testator voluerit intelligere, quod erat tempore testamenti, arg. l. si cognatis, ff de reb. dub. contrarium respondetur quia cum peculium sit quid vniuersale, quāuis recipiat augmentum vel diminutionem, tamen est semper idem. Sed tunc quæsitum fuit, quid de eo, quod contingit post mortem testatoris, & videbatur, quod cuicūque legatum sit cum legatum cedat a morte testatoris, tale augmentum vel diminutio spectaret ad hęredem, sed contrarium deciditur in seruo, & ratio est, quia quando datur libertas seruo testamento, & sic directa, ita demū et competit, quando adittur hæreditas, & ideo proprie propter commodum serui non dicitur cedere, nisi tempore aditæ. l. hæredem, §. fin. ff. quando di. le. ced.

SYL.

Nota, quod legatum peculij recipit augmentum, & diminutionem viuo testatore.

vel cum instrumento a legatus fuerit. Nam fundo alienato b & instrumenti legatum extinguitur.

❡ Grex etiam in vna oue retinetur, & legato grege veniunt oues adiunctæ gregi post testamentum. Idem est in legato ædium. Aret.

❡ Si c grex legatus fuerit, & postea ad d vnam ouem peruenerit, quod superfuerit, vendicari potest. e Grege autem legato, etiā oues eas, quæ post testamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere Iulianus ait. Est † enim gregis vnum corpus g ex distantibus capitibus, sicut ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus.

❡ Aedibus denique legatis, columnas & marmora, quæ post testām factum adiecta sunt, legato dicimus cedere. h

Idem quod augmentum peculij legati seruo, contingens post mortem ante aditã, cedit lucro serui. Item, quod dies legati peculij seruo cedit ab adita. Item, quod augmentum contingens ex rebus peculiaribus post mortem ante aditam spectat ad legatarium aliter non. Itẽ, quod verbum, extraneus, diuersimode accipitur.]

¶ Augmentum, vel diminutio peculij legati viuo testatore ad legatarium spectat, sed si post mortem ante aditam hæreditatem, cedit legato, si est legatum ipsi seruo: secus si extraneo. Aretinus.

¶ Si peculium legatum [a] fuerit, sine dubio quicquid peculio [b] accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro vel damno est. Quod si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus acquisierit, Iulianus ait, si quidem ipsi manumisso peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem acquisitum est, legatario [c] cedere: [d] quia [e] huiusmodi legati dies ab adita hæreditate cedit, sed si extraneo peculium legatum fuerit non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum [f] fuerit. †

¶ Legata libertate non venit peculium, secus si manumittatur, & legato peculio non intelligitur legatum, quod dominus debet.

a ¶ Legatum fuerit. seruo, vel extraneo.

* ¶ Peculium serui est, quod seruus domini permissu separatum a rationibus domini cis habet, & ad ministrat. l. de posth. ff. de pecul.]

b ¶ Peculio. Nam & futurum peculium legari potest, vt ff. de pecu. leg. l. ei quoque & facit ad hoc supra pro xi. §.

c ¶ Legatario. eidem que manumisso. Accursius.

d ¶ Cedere. Nota tria tempora, ante mortem testatoris, & post, ante aditam hæreditatem, item & post. In primo, tempore scilicet quo nõ inuenitur cessisse dies legati, omnes sunt legatarij pares, nam quicquid eo tẽpore acquirit seruus talis, ei, cui hoc peculiũ est legatum, acquirit, siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum, quia non cedunt legata, similiter in tertio scilicet sunt pares. In secũdo distinguitur extraneus à seruo, vt hic, Nam quod legatum cedit extraneoà morte. hoc seruo ab adita hæreditate, quia nec libertas sibi prius debetur, vt C. de cadu. tolle. §. cum igitur, & §. in nouissimo. & §. libertatibus. Nam pura legata, vel in diem certam relicta, a morte cedunt, nisi in sex casibus, vbi ab adita hæreditate, vt C. de cadu. tolle. § cum igitur, & §. in nouissimo. & ff. quãdo di. lega ced. l. 2. † inter quos legatum seruo manumisso relictum est vnus, vt hic. Conditionalia vel in diem incertum relicta, ex die vel conditione existente cedunt, id est transmittuntur ad hæredes.

† Et hęc vera, qñ dies ẽ certa an & qñ si vero certa an,

SYL.

sed incerta quando

¶ Adde hoc verum in re de sui natura non transmissibili, quia tunc transit ab adita, vt in legato testamentum personalium, l. si post diem, ff. quan. dies leg. ced. & idem in realibus. l. receptũ in fi. ff. com. prædio. & in pluribus casibus nor. in d. §. in nouissimo.]

¶ Nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittitur, vt C. de cad. to. § fin autem. Nisi in tribus casibus. Prim^9, vt ff. de condit. & demonst. cõ di iones. Secundus, ff. eod. l. 1. §. Tertius, ff. quando di. leg. ced. si cũ præfinitione. Item verbum, cedere, duas habet significationes id est incipere deberi, vt ff. de verbor. signif. l. cedere. Item cedere quantũ ad transmissionem, vt accipitur, C. de cadu. tollen. per totum, & in vtraque potest hic accipi.

¶ Adde, quod dicitur cedere quatuor modis, aut quo ad transmissionẽ aut quo ad obligationem, aut quo ad petitionem, aut quo ad dominij translationem, de quo per doct. in l. 1. C. cõmun. de leg.

vt in die mortis, tunc si legatarij hẽ gatarij. hẽ pro puro, si extraneí vel hęrdis, habet pro conditionali, sicut qñ est dies penitus incerta, sed qñ oĩo est extitura, vt si sol, vel ante verbum Christus nasceẽ, hẽ pro puro, secũdum Ang. hic.

† alias fuerit peculium.

SYL.

e ¶ Quia. Bona est ratio, si enim prius cederet, idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio, vt ff. de pecu. leg. l. denique, §. fi. vbi dicitur, quod verisimile est, eum omne augmẽtum ad ipsum pertinere voluisse cui &c.

f ¶ Auctum fuerit. s. peculium.

¶ Peculium autem. CASVS. Dubitabatur, an legata libertate deberetur peculium, & videbatur quod sic, quia seruo manumisso, si nõ adimitur, remanet peculium, & valet argumentum de actu inter viuos ad vltimas voluntates, sed contrarium respondetur, & ratio ponitur in gloss in versiculo, quamuis.

SYL.

Not. quod argu. de contractibus ad vltimas voluntates nõ valet, vbi est diuersa ratio. Item quòd manumissio inter viuos tribuit peculium, secus in vltima voluntate. Item, quòd in legato peculij seruo facto in dubio non continentur debita a domino ipsi seruo ratione peculij.

Itẽ, q. si legata est libertas seruo, si rationes reddiderit, censetur legatum peculium,

tio & hoc verum, quādo alternatiua esset expressa, secus si tacita, quia tunc hærede non eligente admittuntur omnes pariter ad legatum. l. si quis Titio. § si. ff. eod. Aut nō datur electio, & resoluitur in coniunctam & copulatiuam, & omnes pariter admittuntur. d. l. pen. nisi ponatur inter psonas, inter quas cadit affectio, l. cum pater, §. penult. ff. eo. 2.]

legata sit, siue coniunctim, [a] siue disiunctim, [b] si ambo perueniāt ad legatum, scinditur [c] inter eos legatum, si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo [d] testatore decesserit, [e] vel alio quoque modo defecerit, [f] totum ad collegatarium pertinet. Coniunctim [g] autem legatur, veluti si quis dicat, Titio & Seio hominem. Stichum do lego. Disiunctim [h] ita: Titio Stichum hominem do lego: Seio hominem Stichum do lego: [i] Sed & si expresserit, Eundem hominem Stichum: æque disiunctim [k] legatum intelligitur.

a Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem, vt ff. de hære. instit. si ita quis.

b Disiunctim. id est separatim, vt infra prox. §.

c Scinditur. Viriliter, nisi simul duo coniuncti essent, qui locum vnius obtinent, vt ff. de hære. institu. Titius, & l. interdum.

d Viuo testatore. Nā si testatore mortuo legatarius decedat, ad hæredem suū legatū transmittit, vt C. de cadu. tol. §. cum igitur.

e Decesserit. Post testamentum tamen, vt differat à sequenti.

† Similis glo. est in l. hmōi. §. si Titio. ff. de le. 1. Legatū quandoque casibus deficit, & legatario accrescit.

f Defecerit, scilicet legatarius, vt per mortem ciuilem. † Vel dic legatum, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario præter duos qui ponūtur hic. Primus, si nō est collegatarius in rerum natura tēpore testamenti, vt C. de cad. tol. §. in primo. Secūdo si mihi & posthumo. qui postea aboriatur, vt ff. eod. l. si duobus, § fina. Tertius, si mihi & heredi suo legat, vt ff. eod. 1. plane vbi §. si duobus & sic sunt quinque casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatum, sed collegatario non accrescit. Primus, si mihi & seruo suo legat, vt ff. eod. 1. l. plane vbi. §. si coniunctim. Secundus, si mihi & tibi res tua legatur, vt ff. eod. 1. l. huiusmodi. §. si Titio. 1. Tertius, si mihi & non capaci legatur, vt ff. de legat 2. l. si Titio.

Legatū in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit.

SYL. Adde & declara per duas regulas positas in l. huiusmodi. §. si Titio. ff. de legat. 1. per Bartol.

g Coniunctim. s. re & verbis, vt ff. de le. 3. l. re coniuncti.

SYL. Adde, quod hæc glo. communiter approbatur per docto. in l. re coniuncti, ff. eodem, tertio.]

h Disiunctim. scilicet verbis tantum, nā re sunt coniuncti.

i Do lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio, vt ff. de pupil. substitut. si quis eum, & de adimen. leg. l. 3. & l. sicut? Respond, sic, si probatur testatorem hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, non alias, vt ff. eo. 1. l. si pluribus. §. 1.

SYL. Adde, quod in hac materia ita dicendum est. Quando testator legat vni rem, quam alteri legauit sine commemoratione primi legati, & tunc ambo concurrunt. dicta lege si pluribus, quando vero testator legat cum aduersatiua sub commemoratione primi, censetur in totum ademptum, secūdum docto. in l. si Fortidianū. C. eodem, & idem, quando in diuersa uoluntate legat alteri sub cōmemoratione primi, eidem censetur ademptū, l. non ad ea. §. fin. de cond. & demonstr. q si vero legatur alteri res prius legata, sub commemoratione primi, totum videtur ademptum, quando vero in eadem voluntate rē legatam vni alteri legat sub commemoratione primi, censetur facta ademptio pro parte. l. Iul. de hæred. instit. & dict. l. si pluribus, & ita communiter tenetur, quamuis in hoc vltimo altas disputando contrarium defenderim.]

K Disiunctim. scilicet verbis tantum, re tamen coniuncti sunt, vt ff. de leg. 3. res coniuncti. Sunt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiam serui, Sempronio lego dimidiam eiusdem serui, vt ff. eo. 2. & l. & Proculo.

Legatariorum quidam sunt, coniuncti re tātum, alij verbis tātum, alij re, & verbis, alij prorsus disiuncti.

Nec obstat in eod. tit. l. Mæuio. in princ. quia illa intelligitur, quando vnam dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio, id est ius accrescendi, vt dicta l. & Proculo. Sunt etiam re disiuncti, sed verbis coniuncti, vt si dico, lego tibi, & Sempronio, pro æquis portionibus. Sunt & alij re & verbis coniuncti, vt supra proxime.

Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniunctis vero vno modo tātum, simul admittuntur scilicet re tantum coniuncti cum verbis tantum coniūctis, & & disiunctis re & verbis præferuntur, vt ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes, & ff. de leg. 3. l. re coniuncti. § pen. & §. si. Si gl. habes in l. 1. §. si. ff. de vsufruc. accrescen. Additio.

SYL. Si cui fundus. CASVS. Quærebatur, si pertenit proprietas fundi legati ad me ex causa onerosa, vsusfructus, autem ex causa lucra-

lucratiua, an possim petere fundum,& videbatur dicendum quod non, quia cum duæ causæ lucratiuæ non possint concurrere videbatur quod sola proprietas peti posset, vel eius æstimatio: tamen contrarium deciditur quia ipse vsusfructus est tam quam seruitus, vnde non impedit petitionem, sed bene in ponenda ratione æstimationis, debet eius haberi ratio vt dicitur in tex. No. summarium. item, quod quamuis appellatione fundi veniat plena proprietas, tamen libellus in quo peto fundum, cuius vsusfructus est apud me saluatur. Itē, quod vsusfructus, qui reuertitur ad proprietatē, quia finitur, dicitur reuerti ex causa lucratiua, quamuis proprietatem habeam ex titulo oneroso.]

qui bona, §.& superficiarium,& ff. de bon. auct. iu. pos. in venditione, & ff. fam. ercisc. l.& puto.§.ij.& ff. de vsufr. l.4.& 5.

Adde, quod non est pars prædicatiua seu subiectatiua, sed integralis, secūdū gl. in l. recte, ff. de verb. SYL.

¶ Si ad legatarium peruenerit proprietas fundi eidem legati ex causa onerosa, & vsusfructus ex causa lucratiua, potest peti totus fundus, tamen officio iudicis æstimatio proprietatis tantum debetur. Aret.

¶ Si cui fundus alienus legatus sit, & emerit [a] proprietatem deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit,[b] & postea ex testamento agat, recte eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus † ait, quia vsusfructus [e] in petitione [f] seruitutis [g] locum obtinet, sed officio iudicis continetur, vt, deducto [h] vsufructu, iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

¶ Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamentum sua esse desierit. Ang.

¶ Sed si † rem legatarij quis † legauerit, † inutile est legatum, [l] quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest [m]

signi ita dicimus hic doct. sed in die, quod si loqueris de formali est pars subiectiua, si de causali est integralis.]

† Extat hoc Iuliani rhsum in l. non quocūque §. si fundus. ff. de leg. 1.

g Seruitutis. i. realis.

Adde, quod potest defendi, quia debetur à re personæ, tamē proprie dicitur personalis. SYL.

h Deducto vsufructu. i. æstimatione vsusfructus, quē .s. vsumfructū ex causa lucratiua habet, & ideo non debet plus habere, vt supr. eod. §. si res.

i Aestimatio. nē. s. proprietatis

† Concor. §. cū hoc §. c. inter dilectos, ast. fi. cū gl. 1. ver. meū. ext. de fid. instr.

K Præstari, scilicet an hærede suo. † alias qs ei.

a Emerit. s. legatarius.

b Peruenerit. s. morte vsufructuarij, vel capitis diminutione, vel simili causa, lucratiua tamen, vt sup. de vsufru. §. finitur, & sic factus est causa.

SYL. c Et fundum. i. proprietatem plenam, de iudicis tamen officio aliter fit, vt inf. sequit.

Adde, quod de hoc est casus in l. si Titio fundus, ff. de vsufr. lega.

d Petere. hic repete quod diximus, supra eod. §. si res.

e Quia vsusfructus. Dixit fundum peti, & sic in plena proprietate, sed opponitur plena proprietas constat ex duobus scilicet nuda proprietate & vsufructu & iam habet partem, id est, vsumfructum ex causa lucratiua, quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Respon. vsusfructus hoc casu, cum fundus petitur in plena proprietate, nō obtinet partem dominij, sed vicem seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re, & ideo non videtur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratiua scilicet vsusfructus, & hoc de rigore, sed contra de æquitate, vt subijcit.

Vsusfructus an sit pars dñij.

Vsusfructus i multis locum dñij hēt.

f In petitione. C. tali. i. prædicti fundi per actionem ex testamento, alias in multis locum dominij habet, vt ff. de damno infect.

Sed si rem legatarij. CASVS. Fuit dubitatū, an res propria legari posset, ita quod saltem si postea propria esse desisset, valeret in æstimatione, & videbatur dicēdum quod sic, quia cum legatū rei alienæ valeat, & res legatarij testatori sit aliena, videbatur valere debere, cōtrarium deciditur ratione assignata in text. quia dominium non debet multiplicari. Potest & alia ratio dubitādi esse, supra prox. § dictū est, quod si emam rem legatam, valet nihilominus legatum, & tamē testamentum non capit vires nisi à morte, quo tempore res ipsa legatarij est, quo casu nō videtur differētia inter casum huius §. & præc. & sic videtur, quod saltem in casu isto debeatur æstimatio, si est legatarij ex titulo oneroso, sed contrarium dī, quia attenditur tēpus testamēti confecti, quia secundū illud tēpus debet iudicari voluntas testantis, & ideo si tunc res est sua, nō debetur, ratione assignata in tex. no. primo, quod legatum rei suæ non valet. Itē, quod illud, quod est meum non potest amplius effici meū. Item, quod legatum ab initio inualidum non reconualidatur, licet veniat ad casum a quo posset incipere,

† s. pure. SYL. nam sub legatarij conditione legari pōt mihi res mea. ff. de condit. & demonst.

l Legatum. ff. de lib. leg. 1 contra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ nō erat debitoris.

m Non potest. sic infra de act. §. sic itaque, ff. de

ff.de leg.3.cum quis.1.respon. & ff.de excep. rei iud.l.& an eadem. §.actiones & de acqu. poss.l.3.§.ex pluribus.

** Declara tex.nostrum procedere, si res legata ita sit legatarij, vt ab eo auelli non possit, aliàs secus.

l.apud Iul. §.si Titius.& l.non quocunque.l.1. de leg.1. & vbi que doct. Item intelligas, si res sit plene sua. nam si quid deesset in ea perinde foret, ac si simpliciter rem alienam legasset, ideoque valeret legatū.Imo. & Alexand. in l. si domus, §. fina. eod. titu. Idem si legetur sub conditione glo. §.1.ver. sua.1 de inut.stipul.]

Et licet alienauerit [a] eam non debetur nec ipsa res, nec æstimatio eius.

¶ Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alienam.

¶ Si quis rem suam quasi [b] alienam legauerit, valet legatum. Nam plus valet quod in veritate est, quam quod in opinione. [c]

** ¶ Limitatur regula tex. nostri multis modis Soc. in reg.100.

† Hæc risto nō est bona, quantum ad conuara. SYL. lescentiā legati nihil refert

a ¶ Alienauerit. ff.de reg.Cato.l.1.in fi. contra.Sol.secundum B. † vbi viuo testatore alienauit, hic postea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundum Io. arg. ff.eod. cetera. §.2.

¶ Adde, quod secunda sol.vera est, quia legata conditionalia sunt suspensa ex conditione, ideo talis regula non potest in ea locum sibi vendicare.

SYL. an viuo testatore rē sibi legatā propriam alienauerit, an vero post ei⁹ mortē, ut l.cetera, §. 1.ff.del.1.

¶ Si quis rem suam. CASVS. Quærebatur, an si testator putans rem alienam, cum esset sua, legauerit, valeat legatum, & videtur dicendum, quod non, quia in superioribus semper vidimus animum legantis attendi. cuius contrarium deciditur ratione expressa in tex. No. quod error testatoris circa dominium rei suę, non vitiat, etiam si erret in eo, quod si verum esset, legatum esset inutile. Item, quod plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione. Item, quod dictio, quasi, relata ad personam disponentis, importat opin. illius. Item, quod semper debet fieri interpretatio, vt actus valeat.

b ¶ Quasi alienam. Id est credens alienam.

† Dic q ibi opinio prævalet fauore testi, ut ex eo adeat hæreditas & ita testā confirmetur.

c ¶ In opinione. No.sic ff. de man.vin si pater.§.quoties, & ff.de iur. & fac.ign. l.regula, §.qui ignorauit.argum.contra. ff.de acquir. hæred.is qui putat. † solu.ibi de re, quæ consistit in animo.

** ¶ Circa hoc Brocardum vide Præpos. Senen.1.quæstio.2.in fi.col. vbi plenissime distinguit.

** ¶ Bar.in d.l.is qui putat. post Accur. & Dinū ab eo relatos, concludit, q in iis, quæ consistunt in animo, potius attenditur opinio, quam veritas, aliàs secus.]

d ¶ Exitum.i. effectum, vt ff.quemadmod. test.ape.l.1.vel negare, ibi, publice enim expedit suprema hominum iudicia exitum habere.i.res talis legatario acquiri potest.

Sed & si legatarij esse putauerit, valere constat, quia exitum [d] voluntas defuncti habere potest.

¶ Alienatione rei legatæ à testatore facta nō admittitur legatum, nisi probetur animus adimendi. h. d.

¶ Si rem suam legauerit testator, postea quā eā alienauerit, [c] Cel-

¶ Si rem suā. CASVS. Quæsitū fuit, an alienatione rei legatæ legatum reuocatū censeretur, & videbatur dicē dum quod sic, quia alienatio ostendit intentionem testantis esse alium habere rē, quā legatarium. l. rem legatam, ff.de adi.le. Cōtrarium decidi tur cum distin ctione, de qua hic, ea ratione, quia potest deberi æstimatio, nec alienatio tendit necessario ad ademptionem, in datione enim est clara voluntas testantis, in alienatione est dubia, ideo certa dispositio per incertam tolli non debet. No. quod per alienationem aut pignorationem non adimitur legatum. Itē, quod in casibus, in quib⁹ hæres tenetur luere rem legatam, legatarius potest in libello concludere super ipsa luitione, id est, petere hæredem compelli, vt luat. Item quod per alienationem partis alia pars non censetur adepta. Item, quod idem iuris est in parte, quæ est in toto.] SYL.

¶ Adde, quod hic §.locum habeat in legato puro. nam si inesset conditio, vtique legatum alienatione perimeretur. l.6. de leg. 1. & l.scribit.§ vlt.de au.& arg.leg.

e ¶ Alienauerit. vendendo, sed donando in distincte videtur adimere, nec distinguitur, an valeat donatio, vel non, & etiam si reuocetur, vt ff.de adim.le l.cum seruus, & l.rem legatam, & l.legatum sub cond.§.1.

** ¶ Quid si locauerit ad longum tempus? Et videtur idem dicendum cum æquiparetur ea locatio vēditioni, glo.in l.vlt. vbi Bal. & alii, C.de pact.pig. plenius Tiraq.de retra. lignag.§.1 gl.14.nu.8 & trib.seq.

¶ Adde, quod hæc glo. communiter approbatur, disputando tamen Præpo.Senen.in 5. q.1.casu, tenet, quod eadem distinctio text. nostri adhibeatur in donatione, sicut in qualibet alia alienatione. Si ex alia causa a donatione, distingue animum, vt hic, & in dubio probat hæres mutatam voluntatem, vt ff. de leg.3.fideicommissa.§.si rem.& ff.cod. 2 l.Lucius.§.pen. & ff de proba. eum qui. SYL.

¶ Adde, quod hæc glo. intelligenda est in alienatione necessaria, & ratio, quare hæres SYL.

pro-

probat, est, quia habet iuris præsumptionē contra se, quam etiam legatarius nec allegare tenetur, quia non resultat ex facto suo, per docto. Alexand. in l. qui aliena. col. 4. de acquiren. hæredit.

sus putat si non adimendi animo [a] vendidit. nihilominus deberi, [b] idemque [c] Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Iidem [d] rescripserunt eum, qui post testamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori [e] dedit, ademisse legatum non videri, [f] & ideo legatarium cū herede eius agere posse, vt prædia a creditore luantur.

¶ Si vero [g] quis [h] partem rei legatæ alienauerit, pars, quæ non est alienata, omnino debetur, pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

a ¶ Non adimendi animo. Qui anim⁹ ex hoc probatur, quia si necessitate reifamiliaris † non videtur reuocasse, aliàs sic, quæ distinctio in donationē nō cadit, vt ff de adim. leg. l. rē legatam, & no. C. eod. l. qui post.

* ¶ Quod sentit Accursi. de alienatione voluntaria, ita dēmum verum est, si vere alienatio, quæ per traditionē fit, interuenerit. l. traditionibus, C. de pact. aliàs ex nuda venditione non intelligeretur ademptum legatum l. prædia. §. liberto. de fun. instr. lega.

¶ Adde, quod vbi alienatio fit titulo oneroso non præsumitur testator habuisse animum adimendi. l. Lucius, ff. eod. 2. cum aliis allegatis per Alex. cons. 168 lib. 6. & consil. 157. lib. 7. Ioan. Dilec. de arte testan. titu. de mut. testamen. caut. 7.

b ¶ Deberi. s. rem legatario. arg. supra eod. §. non solum. vbi ab initio fuit aliena.

¶ Adde, vel æstimationem, secundum distinctionem gl. ibi.

c ¶ Idemque, s. iuris esse.

d ¶ Iidem. scilicet Imperatores Seuerus, & Antoninus.

* ¶ Extat adhuc horum Imper. rescriptum in l. qui post. C. de lega.

e ¶ Pignore dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit, numquid valet legatum? Respond. sic, & nihilominus poterit petere debitum, nisi voluntas testatoris ostendatur volentis compensare, vt ff. de legat. 2. l. creditorem.

SYL. ¶ Adde hoc non procedere in eo, qui tenetur ex dispositione. l. vt in patre, qui tenetur dotare filiam. l. si cum dotem. §. si pater. & ibi Bart. ff. solut. matr.

f ¶ Nō videri. (i) Nisi sub dicta distinctione s. an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo, vt hic, & C. eo. qui post & hoc quia primo valuit relictū, aliàs contra. vt C. de do. inter vir. & vxo. si maritus, a. & ff. de dona. inter vi. & vxo. cum hic status, §. si maritus.

ADDITIO. (i) Nisi pro tanta pecunia esset pignorata, quod non sit verisimile eam redimi, vt l. qui habebat, ff. de leg. 3. Ang.

** ¶ Adde idē esse, & si testator tanti pignorasset rem quanti valeret, quia tunc non est verisimile, quod velit, aut speret redimere eam rem tāti pignoratam non magis, quam si ipsam penitus alienasset, vt voluerunt Cyn. Fulgos. Cast. Alex. & alij in l. qui post. C. de leg. & Bart. in l. rē legatam. in fi. de adi. legat. & ideo ne videatur inutiliter factum legatum, luenda erit ab hærede. SYL.

† Bene facit tex. in l. scribit. § Item. ff. de au. & arg. leg.

¶ Legatum liberationis valet, & potest fieri in perpetuum, & ad tempus. Et econtra non valet legatum factum a debitore suo creditori, nisi afferat sibi aliquam vtilitatem. Angel.

¶ Si quis debitori † suo liberationem

g ¶ Si vero. No. de toto † ad partem.

h ¶ Quis. s. testator.

¶ Si quis debitori. CASVS. Vertebatur q. an legatum liberationis factum debitori valeret, quia res sua eidē quasi legata videbatur, & deciditur quod valet, quia legata intelligitur liberatio, & remissio obligationis, quæ creditoris est & ideo nō habet locū §. sed si rem, sup. eo. sed tunc maior insurrexit dubitatio, an legatum factum creditori de credito valeat, & eadem ratione videbatur quod sic. Item, quia multiplicabantur actiones, qd nobis expedit. l. si actor. in prin. de iureiur. Contrarium dicitur, quia hoc legatum est contra substantiam legati, quę est donatio, vnde cum non afferat vtilitatem aut commodum, non debet dici legatum. Nec obstat multiplicatio actionū, quia nō consideratur, vbi nihil aliud afferrent. l. 1. §. lex Falcid. & ibi no. ff. ad l. Falcid. Nota, quod legatum liberationis valet. Item, quod prodest non solum legatario, sed hæredi, & cuicunque locum hæredis tenenti. Item, quod legata liberatione non solum competit legatario exceptio, si ab eo petatur, sed habet actionē ad petendum, vt creditoris hæres liberet eum per acceptilationem. Item, quod legatum factum a debitore creditori, si nullam afferat vtilitatem, est inutile. Item, quod legatum ab initio validum propter commodum

† Facit l. q. de iota ff. de rei vendit. SYL.

† i. a quo initio exigi pt l. debitor, ff. de verb. signi. aliàs secus l. si creditor, ff. de lib. legat.

modum repræsentationis, non fit inualidũ, quamuis viuo testatore deueniat ad eũ casum, a quo incipere non posset. Item, quod factum legitime nõ retractatur etiam si veniat ad casum, a quo incipere non potuisset.

gauerit a legatum vtile b est, & neque ab ipso debitore neque ab hærede eius potest hęres c petere, d neque ab alio, qui hæredis e loco sit, sed & potest a debitore conueniri, vt liberet f eum. Potest † etiam quis, vel ad tempus g iubere, ne hę res petat.

¶ Ex contrario, si debitor h creditori suo, i quod debet, legauerit, inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito, quia nihil amplius k per legatum

a ¶ Legauerit. Quod tribus modis fit. Primus. Peti nolo vel. Quod debet, relinquo vel, Actionem remitto. & sic liberandus est legatarius ab omni debito, vt hic, & ff. de lib. leg. l. quas rationes, & l. Aurelio. 1. respon.

¶ alias ăt. SYL.

¶ Adde, quod communiter glo. tenetur, quod hoc modo relicta liberatio includat etiam dolum, quod falsum est, & ego alias legendo latissime reprobaui, & vide Præpo. Senen. in 6. qu. 5. casu, vbi latius explicat.] Secundus est, si negotium testatoris gessisset, & testator dixerit.

¶ Tenebitur pure uel grosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione, ut l. si seruus uetitus, ff. de le. 1. SYL.

¶ Rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo, quod penes eum sit, & ab eo, quod dolo fecit, vt ff. de libe. le. l. Aurelio, §. si. cum suis concor. † Tertius si damnauit hæredem, ne exerceat actiones, quo casu si bonam causam habet testator, litis euentus, & sumptus ab aduersario facti legati videntur, vt ff. de lib. leg. petitor. si malã causam, nihil videtur legare, vt in eadem l. †

¶ Similem gl. habes in l. Aurelio, ff. d lib. le.

¶ Adde non esse differentiam inter hũc tertium modum, & secundum, vt patet ex ijs, quæ ponit Præpos. Senen. in 6. q. 5. casu, in 2. col. & seq.

b ¶ Vtile est. licet res sua sibi legari videatur, vt ff. de li. leg. l. 1. 1. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat, vt infr. eo. tit. §. tam autem, & ff. eo. 3. l. fideicõmissa, §. si rem.

* ¶ Adde multum interesse, vtrum legetur liberatio. an hæres iubeatur liberare debitorem, nam primo casu ipso iure debitor cẽsebitur testamento liberatus, secundo liberãdus erit ex contractu ab hærede. Bar. l. Aurelio, §. Caius, q. 4. ad fi. de lib. leg. Alex. l. si dignum. ad l. Falc. Alc. in rub. ff. eod. Notãdũ quoque est, quod si legatur res pignori data ipsi debitori, censetur remissum solum ius pignoris, non etiam debitum principale. l. 1. vbi glo. de lib. leg. Negus. de pig. 3. memb 6. part. nu. 20. facit l. Labeo, & l. postquam, de pac. secus si legetur chirographum, quia cẽsetur legatum etiam debitum, vt per Negusãn. vbi supra.]

c ¶ Hæres, vel hæres hæredis, vt ff. de liber. leg. l. 2. in fi.

d ¶ Petere. Cum effectu propter exceptionem, vt de libe. legat. l. 4. alias 3. §. non de effectu.

e ¶ Hæredis loco. sicut est bonorum possessor, & fideicommissarius vniuersalis. inf. de bon. pos. §. quos autem, & de fideicommiss. hæred. §. restituta.

f ¶ Vt liberet. Per acceptilationem, si solus est debitor, si hẽt correum socium, idem, aliàs correus non socius pacto est liberandus, vt ff. de li. le. l. 4. aliàs 3. §. nunc de effectu in fi.

¶ Adde circa primũ casum hoc verum, si liberatio fuit facta in perpetuum, si vero ad tempus tunc sufficit, quod legatarius officio iudicis cõsequatur, quod sibi silentium imponatur vsque ad illud tempus, l. Aurelius, §. centum, ff. eo. Circa secundum vero quando debitor habet correũ non socium: dic, quod ratio est, quia acceptilatio extingueret obligationem, & consequenter etiam correus liberaretur, dictum hoc verum, nisi legatum esset factum contemplatione vtriusque, vt per Barto. in d. §. nunc de effectu.] SYL.

g ¶ Ad tempus. vt ff. de libe. leg. non solum nostrum, §. 2.

h ¶ Si debitor. Secus si alius, quia interest creditoris plures reos habere, vt ff. de liber. leg. si quis decedens, §. fin. alias incip. Iulian. alias est l. 3.

¶ Adde hoc verum in vltimis voluntatibus vbi præcisè cogitur, secus in contractibus, vt declarat Bart. in d. §. fin. SYL.

¶ Adde, quod si debitor aliquid aliud legat creditori non id quod debet, ita demũ compensatur cum debito, si debitum sit necessariũ. ut si uxor legat uiro aliquam summam compẽsabitur legatum cum lucro, quod ex legis necessitate descendit, l. si cum dotem, §. si pater, ff. sol. matr. & ibi per doct. dixi autem, si legat aliquam summam, quia si relinqueret speciem, non fieret compensatio, ut per Bart. & alios doc. in l. huiusmodi, § cum pater, de leg. 1. cum debito autem uoluntario contracto facto hominis legatum non compensatur, l. 1. §. sciendum, C. de rei uxor. act. Doct. in d. §. si pater.

i ¶ Creditori suo scilicet ciuiliter & naturaliter, & cum effectu, & pure, alias ualet, ut ff. de lega. 1. l. si creditori, per totam l. & l. sin autem.

K ¶ Nihil amplius. Sed numquid hodie semper est plus, cum habeat statim rei legatę dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Resp. non, ut ff. de leg. 3. l. 3, §. si rẽ, quia

SYL.

quia plus tantum quatuor modis dicitur. vt infra. de actio. §. plus autem. Et iste modus non est aliquis de ijs.

¶ Adde, quod dum primo glos. vult, quod propter solam dominij translationem legatum speciei nõ efficiatur vtile, communis opin. est in contrarium, dum vero secundo loco dicit, quòd propter commodum hypothecæ non valet legatum, communis opinio est cum gloss. contra quam disputando tenuit Præpo. Senen. quæstio. 8. in quarto casu.

† l. verbis ff. ad l. Falcid.

a ¶ Ei. scilicet creditori.

b ¶ Legauerit .s. debitor.

* ¶ Repræsentationem hoc text. accipe .i. præsentem solutionem. proprie autem repræsentare, est, ante diem soluere: quod apud Græcos dicitur, pro Kataballein, quãquam & repræsentari dicitur quod pure debetur, si præsenti statim pecunia soluatur, vt apud Tranquil. in Augusto.]

habet. Quod si in diem vel sub conditione debitum, ei [a] pure legauerit, [b] vtile est legatum: propter repræsentationem. Quod si viuo testatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinianus † scripsit, vtile [c] esse nihilominus legatum, quia semel constitit: [d] quod & verum est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia [e] in eam causam peruenerit, a qua incipere non potest. [f]

c ¶ Vtile esse. ff. de lega. 2. l. debitor. in prin. cõtra, vbi est inutile. Sol. hic corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est non vtile, cũ & aliam habeat actionem: † potest tamen & ista agi, vt hic.

† Ista est vera, quia ẽt sequitur

SYL.

Ber. in d. l. debitor. Angel.

¶ Adde, quod Præpo. Sen. in 7. q. 8. casus, reprobat omnes responsiones aliorum, & ipse ponit duas: primo, quod ibi vitiatur legatum quia erat detentum sub pignore, vnde bene veniente die non remanet vtilitas quo ad repræsentationem, nec quo ad hypo. secus quando non esset pignorata: quæ est falsa: quia tex. noster solum cõsiderat repræsentationem, non hypo. secundo, quod ibi intelligitur esse inutile, quo ad commodum medij temporis, & quod illa verba. Tota x. debeantur, ponantur post verbum, Quod si viuo, ante verbum. Sic & in dote, quæ est falsa, quia verba vnius orationis non debẽt in aliam transferri. Mihi alias visum fuit quod d. l. esset correcta, q̃a l. verbis. ad l. Falc. est Papin. & tex. noster approbat opin. Papi. & sic cõcordat, & ex verbis. Non. n. placuit, hic positis, colligitur fuisse qui contrarium tenuerunt, inter quos posuit esse Pau.

d ¶ Constitit. id est valuit.

e ¶ Quia ratio illius falsæ opinionis.

f ¶ Non potest. Nota arg. pro vtraque parte ad hanc regulam vt. ff. de verb. oblig. existimo, & l. pluribus. §. & si placeat. & de ijs quę pro non scrip. ha. l. si in metallum. §. item si seru. & de serui. l. pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo dic, vt per Dynum in reg. factum legitime. de reg. iur. in 6. & per Bartol. in l. plurib. §. 1. ff. de verb. oblig.

¶ Legatum dotis factum a marito vxori valet, etiam si maritus nullam dotem habuit, dummodo in legato certum exprimatur.

¶ Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia plenius est [g] le-

¶ Sed si vxori. CASVS. Quærebatur, an legatum dotis valeret: & videbatur dicendum, quòd nõ: quia cũ habeat vxor actionem ad dotẽ, nec multiplicatio actionum operetur validitatẽ, non videtur aliqđ commodum, & ideo debet censeri, vt dictum est supra §. prox. Cuius contrarium deciditur propter commodum repræsentationis, quia eist plus tempore legatum, §. plus. Insi. de actio. Not. quod legatum dotis factum a viro vxori valet propter commodum repræsentationis. Item, q̃ legatum sub falsa demonstratione debiti, si non exprimatur certa quantitas, vel aliter constet quid aut quantum legetur, non valet, si legans nullo modo est debitor. Item, quod falsa causa non vitiat legatum.

g ¶ Plenius est. s. in commodo repręsentationis, cũ legatũ statim, dos vero annua, bima, trima die † olim: hodie post annũ mobilia, sed immobilia statim. vt C. de rei vxo. actio. l. 1. §. cum autem. & ff. de dot. præleg. l. 1. §. verum est.

† .i. tribus annis. per singulos annos tertia pars.

SYL.

¶ Adde, q̃ hodie habet annum, etiam si habeat facultatem rei restituendæ statim, quãuis multi voluerint contrarium, moti, quia annus datur gratia miserationis, quia cum maritus in d. §. cũ autem. habeat dilationem in iuribus, quę semper sunt in facultate mariti, & ea solo verbo potest restituere, patet q̃ quamuis habeat facultatem rei restituendæ statim, oĩno habet annum prędictum. Item pro dote datur actio in quantũ maritus facere põt, vel eius hæres, vt ff. sol. mat. l. ẽt. j. resp.

l. 3. de an. dotis.

Dotis legatum a marito vxori factum valet.

SYL.

¶ Adde hoc verũ in hẽde filio cõi. secus in alijs. vt cõiter tenent doct. in d. l. etiam. At legatũ in solidum: nisi in Falcidia per beneficium inuentarij, vt in Auth. de hær. & Fal. §. si vero nõ fecerit. coll. 1. Item si qua pacta in præiudicium mulieris facta sunt, beneficio legati tolluntur, vt ff. de do. præle. l. 1. a. resp.

a ¶ Adde aliud commodum huius legati, quia non minuitur ob res donatas vxori a viro d.l.i.§.est & illud.de do.preleg.an autẽ deducātur impensę, dic quod sic,si dos simpliciter legetur, vt in no.§.aliud si leget quicquid ad eum dotis nomine peruenisset, qa intelligitur sine deductione impensarum, vt scribit Bartol.in l 3. C.de fal. cau. quo in loco etiam gloss. & Bald. in uerlam commodi huiusce legati do tis tractatur.]

a ¶ Dotem.i. illam dotem, quam non recepit.

b ¶ Instrumenta dotis, scilicet in quibus confessus fuit se recepisse dotem, quam non recepit, vt ff. de do. prælег.l.fina.§. fina. & l.cum scriptum,§. item et,quæ.

c ¶ In prælegando.i.legando abundat enim præ,vt ff.de dote præ.l.1.resp.

gatum, quam de dote actio. Sed si quam non † accepit dotem, a legauerit, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, si quidem simpliciter legauerit, inutile esse legatum, si vero certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumenta b dotis in prælegando c demonstrata sunt, valere legatum.

¶ Si res legata facto hæredis etiam ignorantis præstari non potest, hæres tenetur: secus si non suo facto. h.d. Ang.

¶ Si res d legata sine facto e hæredis perierit, f legatario decedit. g Et si seruus legatus, sine facto h hæredis manumissus i fuerit, non tenetur hæres. Si vero hæredis seruus legatus sit, & ipse eum manumiserit, teneri k ipsum Iulianus scripsit, nec interest, l

SYL. ¶ Si res legata CASVS. Quæsitum fuit an si res legata decedat,aut pereat cui pereat, & videbatur perire hæredi tanquam domino,l incendium,C. si cert. peta sed deciditur cōtrarium, ex eo, quia cum sine culpa hæredis res legata pereat, non est quod illi imputetur, cum non præstet. CASVS. In alijs partibus facile figuratur. No.quod debitor speciei legatæ liberatur, si illa intereat, vel fiat insolubilis, & desinat posse pręstari sine facto & culpa ipsius Item,quod debitor speciei legatæ non liberatur, si facto suo mediato,vel immediato interueniēte desinat posse præstari,siue sciente, siue ignoranter fecerit. Item, quod mora debitoris perpetuat obligationem.]

d ¶ Si res. Puta seruus Stichus.

e ¶ Sine facto.i.mora, quo casu de interitu tenetur,(1) vt ff. de verb.obl.si seruum. 1.respon.& de leg.1 cum res,§ fin.

SYL. ¶ Rationem vide per gl. in l. diuortio in gl. 3.ff.de neg.gest.]

Vel quia sine causa occidit,vt d.l.si serui. Aliud,si cum causa ,.vt ff.de leg.1. l.quid ergo,§.si hæres tenetur enim de dolo, & lata culpa , & leui , vt ff.eo.1. l.cum res , §.sed si culpa,& §.culpa.

ADDITIO. (1) De negligentia vero non tenetur debitor actione personali, nisi fuerit in mora,vel petatur res,quæ fuit creditoris, vel negligentia fit circa rem seu peremptionem substantiæ rei debitæ. Angelus.

f ¶ Perierit, Vel non compareat, quo casu caueat hęres de dando, si ad eum redierit, & suis sumptibus recuperatur,quādo post mortem fugit, aliás, id est, si in vita, sumptibus legatarij, vt ff. de lega 1. cum res.§.item si res.& de leg. 2.si quis seruum.

g ¶ Decedit, quia qui in specie tenetur, ei interitu liberatur, vt hic, & ff. de verbor. oblig.l.si ex legati.

** De materia huius, §. vide pulcherrimam distinctionem glos.inf.de lege Falcid. in §.quantitas.ver.solida.]

h ¶ Sine facto. in hoc quoque scilicet alieno seruo potest admitti culpa,puta non certificauit hæres dominū, qui si sciuisset se posse vendere, non manumisisset, scilicet forte cum videret eum velle manumittere, vt ff. eo.l.1.cum res §.sed si alienos & §.pen.& fi. item si fuerit in mora emendi,vt ff.de verb. oblig.si seruum, §.si autem alienus, & dic facto.i.culpa,vel mora.

i ¶ Manumissus. Nam manumissus similis est mortuo, vt ff.de solu si mihi alienum.

k ¶ Teneri.s.ad æstimationem, vt ff.eo.l.si quis inquilinos.§.1.& ff. qui & à quibus hæres. Sed hic non dicit tenere manumissionem,sed dicit, quod non minus valeat legatum,scilicet quo ad æstimationem.

ADDITIO. Et valet etiam manumissio, quia dominium serui hęredis non transit in legatarium, vt hic, & d.l.si quis inquilinos, secus in seruo hæreditario etiam sub conditione legato, l. si seruum qui sub conditione,ff.de manumis.Ang.

l ¶ Nec interest cur secus,vbi seruum indebitum sibi solutum quis manumiserit, vt ff.de cōd.indeb. in summa.§.si seruum,quæ est contra Io.respon. quia debuit scire,cum factum suum censeatur, vt in Auth.de iure-iu.a mo.i.respon.

¶ Adde, quod hæc ratio non est generalis, quia sine sua culpa posset hæres ignorare,si

in

In codicillis postea repertis legatus esset, l. 3. §. cum transactio. de transa. ideo dic, quod ideo est, quia natura conditionis indebiti est, vt quis teneatur tantum, quatenus est locupletior. l. si non sortem, §. libertus, ff. de condit. indeb. vnde cũ nihil lucri sentiat, qui indebitũ recipit, non habet locum, secus in hærede qui sentit commodũ ex hæreditate, & ita communiter resoluitur in d. l. in summa. & hic per Ang.

sciuerit, [a] an ignorauerit à se legatum esse. Sed & si alij donauerit [b] seruum, [c] & is cui donatus est, eum manumiserit, tenetur [d] hæres, quamuis ignorauerit [e] à se eum legatum esse.

a ¶ Sciuerit scilicet ipse hæres.

b ¶ Donauerit .s. hæres.

c ¶ Seruum. A testatore legatum, & erat hæredis.

d ¶ Tenetur. ad æstimationem, vt supra proxime dixi.

e ¶ Ignorauerit. s. hæres.

¶ Extincta persona primo legata, remanet legatum in accessoria, quando fit per dictionem, cum: secus in rebus. hoc dicit. Accursius.

SYL. ¶ Si quis ancillas. CASVS. Vertebatur dubitatio, an si quis legasset ancillam cum natis, ea extincta, extingueretur legatũ etiam partus, & videtur quod sic, quia cum essent coniuncti per dictionem, cum, tanquam accessorij, extincto principali videbatur accessorium extingui. l. cũ principalis. ff. de reg. iur. Sed contrarium deciditur, quia licet in his duobus primis exemplis nati, & vicarij videantur nominati per modum accessorij, tamen reuera non est ita, nam præpositio, cum, coniungit accessorie solum illas res, quarum vna alteri accedit, sed quando ponitur inter personas quarum natura est, vt vna alteri non accedat, tunc non coniungit accessorie, sed sunt duo legata separata, & ex his habes rationes diuersitatis secundi casus hic positi. No. quod legatum hominis per modum accessorij ad alium hominem principalem non extinguitur, licet extinguatur legatum hominis principalis. item, quod homo homini non accedit. Item, quod accessorium non debet esse maius suo principali. item, quod legatum rei accessoriæ ad hominem principaliter legatũ, si exprimatur verbis accessionem importantibus, extinguitur extincto legato hominis. Item, quod dictio, cum, quando ponitur inter res, quæ possunt vna alteri accedere, stat accessorie, alias secus. Item quod extincto principali extinguitur accessorium.

f ¶ Suis natis, aliàs suo nato.

g ¶ Cedunt. quia duo legata sunt separata, vt ff. de pecu. le. l. & si ancilla. quæ est l. 3. Sed contra, ff. de ventre inspi. l. 1. §. ex hoc. vbi dicitur, quod partus est portio viscerũ matris. Resp. ibi loquitur, donec in vtero est.

¶ † Si quis ancillas cũ suis [f] natis legauerit, etiam si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt. [g] Idem [h] est, & si ordinarij [i] serui cum vicarijs legati fuerunt, quia licet mortui sint ordinarij, tamẽ vicarij legato cedunt. Sed si seruus fuerit cum peculio legatus, mortuo [k] seruo, vel manumisso, vel alienato, peculij legatum extinguitur. [l] Idem est, si fundus instructus, [m]

† aliàs sed si quis.

h ¶ Idem est. sic, ff. de pecu. leg. l. 4.

i ¶ Ordinarij. Qui sunt hi? Dic vt infra, quòd cum eo. §. cum autem.

* ¶ Declara, ut ibi annotatum est ex Alcia. in l. urbana. de uerb. signif.]

k ¶ Mortuo .s. uiuo testatore, non si post, ut ff. de pecul. lega. tunc inutile.

l ¶ Extinguitur, quia accessio est, ut ff. de pec. le. l. 1. & 2. Sed quare non ita in superiori casu? Resp. propter hominis dignitatẽ, quia non ita accedit, vt ff. de ædil. edi. Iustissime. in prin. † item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est eum peculio? Resp. idem, vt exprimere peculium noceat, vt ff. de cond. & demon. si in diem in fi.

ADDITIO. Idem & si aliæ res erant in peculio eadem ratione. Si vero leget ordinarium cum vicarijs & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio, vt l. si peculium §. si seruus, ff. de pe. leg.

m ¶ Instructus. Huic primo articulo cõtra dicitur, ff. de fund. instr. si cui. in fin. Sol. secũdum Rom. hic simpliciter propter rudes sic loquitur. Vel dic, quod fit idem, quod in partu & vicarijs, & quod sequitur. Cum instrumẽto, referatur ad proximum de peculio. Vel subtilius, refert inter instrumentum fundi, quod perit semper perempto legato fundi, & instrumentum patrisfamilias, quod non perit licet legatum fundi pereat, & hoc casu loquitur lex contraria, & alia contraria in eo. tit. l. 1. Argu. contra. ff. de fun. instruc. l. quæsitum, § sed si fundus, & §. instructo. quibus dicitur, si fundus instructus legatus sit, instrumentum patrisfamilias continetur, non agri, sed ibi subaudi, tantum.

¶ Adde, quòd hæc solu. tenenda, est quæ fuit Azo. aliæ enim falsæ sunt.]

Vel dic illam esse Pauli sententiam in l. si cui istam Labeonis à Iustiniano probatam, & sic corrigitur illa.

* ¶ Instructi legatum, quid differat à lega-

† Sec9 aũt esset in fœtu aĩalliũ brutorũ, & in ijs quæ nõ ueniũt per modũ principalis & accessorij, ut si legetur equus cũ asino, quia duo legata cẽsent. Et hæc inducuntur ad q̃onem de ingrediẽte monasteriũ, ut ultiato ingressu si ualeat bonorũ dedicatio, nisi SYL. expresse, & sua dedicasset secũdũ doct. hic.

to Instrumenti, vide Ant. August. lib. Emēd. 2.c.4. ** qui etiam priorem Accursij interpretationem de voce, tantum, subaudienda in d.§ sed si fundus probat.

Instrm̄ quid.

a ¶ Instrumento. Est autem instrumentum apparatus rerū diutius permāsuratum, sine quibus nō posset exerceri possessio, vt ff. de fundo instruc. quæsitum. 1. respons. Et sunt instrumēta fūdi, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt, vt ff. de fund. instruc. l. instrumenta, quæ sunt illa, ibi habes.

vel cum instrumento [a] legatus fuerit. Nam fundo aliena o [b] & instrumenti legatum extinguitur.

¶ Grex etiam in vna oue retinetur, & legato grege veniunt oues adiunctæ gregi post testamentum. Idem est in legato ædium. Aret.

¶ Si [c] grex legatus fuerit, & postea ad [d] vnam ouem peruenerit, quod superfuerit, vendicari potest.[e] Grege autem legato, [f] etiā oues eas, quæ post testamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere Iulianus ait. Est † enim gregis vnum corpus [g] ex distantibus capitibus, sicut ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus.

¶ Aedibus denique legatis, columnas & marmora, quæ post testm̄ factum adiecta sunt, legato dicimus cedere.[h]

SYL.

b ¶ Alienatio. a testatore.

¶ Si grex. CASVS. Reuocabatur in dubium legato gregis facto, ex eo quod grex ad vnam tantum, vel pauciores oues redactus fuerat, an in remanētibus subsisteret legatum, & videbatur quod nō, quia ex quo nō erat amplius grex. l. oues, ff. de abige. & legat⁹ erat grex. videbatur extinctum legatum. Cōtrarium respōdetur, quia eo legato legatur quid totale, & ideo singulæ eius partes legatæ intelliguntur, & ideo vna sola ouis debetur, vt hic. Nota, quod si grex legatus ad vnā ouem reducatur, nihilominus debetur. An vero hoc idē fit quando deficit grex ante mortem testātis, disputat late Præp. Senen. in 1. q. 5. casu. Item, quod legatum vniuersale recipit augmentum, & diminutionem.

Item quid sit grex. Item domus ex quibus constet.]

c ¶ Si grex. Qui ex decem ouibus constat, vel quatuor, vel quinque porcis, vt ff. de abigeis. oues.

SYL. ADDITIO. Tres autem homines constituunt collegium. l. Neratius, ff. de verbor. signific.

SYL. d ¶ Ad vnam ouem. sic. ff. quod cu. vni. l. sicut. §. fi. & ff. eo. tit. 1. l. si grege.

¶ Adde tamen, quod grex ad vnam ouem redactus non est grex, & tamen collegium ad num redactum remanet collegium, dicto §. fin.]

e ¶ Vendicari, potest. ff quibus mod. vsusfructus amit l. si. contra. Solu. facilius perditur legatum vsusfructus, quā proprietatis, vt argumen, ff. eodem titu. repet. §. rei mutatione, & ff. eodem. l. si grege. in fi.

¶ Adde, quod solu. glo. communiter tenetur licet alias publice disputando contrarium tenuerim.] SYL.

ADDITIO. Hoc verum est, quando est relictus vsusfructus, vt gregis, secus si singulorum capitum. Ang.

f ¶ Legato. Sic ff. eod l. grege. sic. inf. §. proxi Adde secus esse, si testator leget equos suos, nō enim debetur fœtus editus post testamentum. Ioan. D. lect. de arte testan. tit. de lega. caut. 10. † alias ā

g ¶ Corpus ex distantibus capitibus. Tria enim sunt corpora rerum. Vnū quod vno spiritu, id est elementatione continetur, vt homo, lapis. Secundum, quod ex cohærētibus constat, vt domus, & armarium. Tertium, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic, & ff. de vsucap. rerum mixtura. §. 1. & ff. de rei vēd. in rem, §. at in ijs.

h ¶ Cedere. Sed columna, vel tignum domus legati pure non potest, vt ff. de leg. 1. l. cetera. ne vrbs deformetur. †

† Facit l. est, ff. ne quid in lo. pub. SYL.

¶ Si peculium. CASVS. Quæstio fuerat, an quod accederet, vel decederet peculio legato, pertineret ad legatarium, & videbatur dicendum quod non, quasi de eo peculio testator voluerit intelligere, quod erat tempore testamenti, arg. l. si cognatis, ff. de reb. dub. contrarium respondetur quia cum peculium sit quid vniuersale, quāuis recipiat augmentum vel diminutionem, tamen est semper idem. Sed tunc quæsitum fuit, quid de eo, quod contingit post mortem testatoris, & videbatur, quod cuicūque legatum sit cum legatum cedat a morte testatoris, tale augmentum vel diminutio spectaret ad hęredem, sed contrarium deciditur in seruo, & ratio est, quia quando datur libertas seruo testamento, & sic directa, ita demū ei competit, quando aditur hæreditas, & ideo proprie propter commodum serui non dicitur cedere, nisi tempore aditæ. l. hæredem, §. fin. ff. quando di. le. ced.

Nota, quod legatum peculij recipit augmentum, & diminutionem viuo testatore.

Idem

Idem quod augmentum peculij legati ser uo, contingens post mortem ante aditã, cedit lucro serui. Item, quod dies legati peculij seruo cedit ab adita. Item, quod augmentum contingens ex rebus peculiaribus post mortem ante aditam spectat ad legatarium aliter non. Item, quod verbum, extraneus, diuersimode accipitur.]

a ¶ Legatum fuerit. seruo, vel extraneo.

* ¶ Peculium serui est, quod seruus domini permissu separatum a rationibus domini cis habet, & ad ministrat. l. de posti. ff. de pecul.]

b ¶ Peculio. Nam & futurum peculium legari potest, vt ff. de pecu. leg. l. ei quoque & facit ad hoc supra pro xi. §.

c ¶ Legatario. eidemque manumisso. Accursius.

¶ Augmentum, vel diminutio peculij legati viuo testatore ad legatarium spectat, sed si post mortem ante aditam hæreditatem, cedit legato, si est legatum ipsi seruo: secus si extraneo. Aretinus.

¶ Si peculium legatum [a] fuerit, sine dubio quicquid peculio [b] accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro vel damno est. Quod si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus acquisierit, Iulianus ait, si quidem ipsi manumisso peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem acquisitum est, legatario [c] cedere: [d] quia [e] huiusmodi legati dies ab adita hæreditate cedit, sed si extraneo peculium legatum fuerit non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum [f] fuerit. †

¶ Legata libertate non venit peculium, secus si manumittatur, & legato peculio non intelligitur legatum, quod dominus debet.

diem, ff. quan. dies leg. ced. & idem in realibus. l. receptũ in fi. ff. com. prædio. & in pluribus casibus not. in d. §. in nouissimo.] ¶ Nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittitur, vt C. de cad. to. § fin autem. Nisi in tribus casibus. Prim[9], vt ff. de condit. & demonst. cõ ditiones. Secundus, ff. eod. l. 1. §. Tertius, ff. quando di. leg. ced. si cũ præfinitione. Item verbum, cedere, duas habet significationes id est incipere deberi, vt ff. de verbor. signif. l. cedere. Item cedere quantũ ad transmissionem, vt accipitur, C. de cadu. tollen. per totum, & in vtraque potest hic accipi.

¶ Adde, quod dicitur cedere quatuor modis, aut quo ad transmissionẽ aut quo ad obligationem, aut quo ad petitionem, aut quo ad dominij translationem, de quo per doct. in l. 1. C. cõmun. de leg.

vt in diẽ mortis, tunc si legatarij, hæ pro puro, conditionali, sicut qñ est dies penitus in certa, sed qñ oĩo est extitura, vt si sol, vel ante Christus nasceř, hæ pro puro, secũdum Ang. hic.

† alias fuerit peculium.

SYL.

d ¶ Cedere. Nota tria tempora, ante mortem testatoris, & post, ante aditam hæreditatem, item & post. In primo, tempore scilicet quo nõ inuenitur cessisse dies legati, omnes sunt legatarij pares, nam quicquid eo tẽpore acquirit seruus talis, ei, cui hoc peculiũ est legatum, acquirit, siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum, quia non cedunt legata, similiter in tertio scilicet sunt pares. In secũdo distinguitur extraneus à seruo, vt hic, Nam quod legatum cedit extraneo à morte. hoc seruo ab adita hæreditate, quia nec libertas sibi prius debetur, vt C. de cadu. tolle. §. cum igitur, & §. in nouissimo. & §. libertatibus. Nam pura legata, vel in diem certam relicta, a morte cedunt, nisi in sex casibus, vbi ab adita hæreditate, vt C. de cadu. tolle. §. cum igitur, & §. in nouissimo. & si quãdo di. lega ced. l. 2. † inter ques legatum seruo manumisso relictum est vnus, vt hic. Conditionalia vel in diem incertum relicta, ex die vel conditione existente cedunt, id est transmittuntur ad hæredes.

† Et hæc vera, qñ dies ẽ certa an & qñ si vero certa an,

SYL.

sed incerta quando

¶ Adde hoc verum in re de sui natura non transmissibili, quia tunc transit ab adita, vt in legato seruitutum personalium, l. si post

e ¶ Quia. Bona est ratio, si enim prius cederet, idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio, vt ff. de pecu. leg. l. denique, §. fi. vbi dicitur, quod verisimile est, eum omne augmẽtum ad ipsum pertinere voluisse cui &c.

f ¶ Auctum fuerit. s. peculium.

¶ Peculium autem. CASVS. Dubitabatur, an legata libertate deberetur peculium, & videbatur quod sic, quia seruo manumisso, si nõ adimitur, remanet peculium, & valet argumentum de actu inter viuos ad vltimas voluntates, sed contrarium respondetur, & ratio ponitur in gloss in versiculo, quamuis.

SYL.

Not. quod argu. de contractibus ad vltimas voluntates nõ valet, vbi est diuersa ratio. Item quòd manumissio inter viuos tribuit peculium, secus in vltima voluntate. Item, quòd in legato peculij seruo facto in dubio non continentur debita a domino ipsi seruo ratione peculij.

Itẽ, q. si legata est libertas seruo, si rationes reddiderit, censetur legatum peculium,

¶ Peculium [a] autem, nisi legatum fuerit, manumisso non debetur, quamuis, [b] si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur, & ita Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Ijdem rescripserunt, peculio [c] legato, non videri id relictum, vt petitionem [d] habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. Ijdem rescripserunt, peculium videri legatum, cum rationibus [e] redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua [f] inferre. [g]

¶ Iura, & facta legari possunt. h.d.

¶ Tam autem corporales res legari possunt, quam incorporales, [h] & ideo ꝙ defuncto debetur, pōt alicui legari, vt actiones suas his legatario præstet, [i]

a ¶ Peculium. Sic. C. de pecu. eius qui libe. me. l. 1.

b ¶ Quamuis. Cur tam varie? Respon. quia secūdo casu, scilicet quando inter viuos operas eius manumissor erat habiturus, vnde cōuersa donatio præsumitur, secundum eo. vt ff. mand. si vero non, §. inde Papin. (i) vel secūdum P. propter præoccupationé mortis, quia præsumitur auferre, si potuisset, vt in authent. de trien. & semis. §. illud quoque ibi, Præ tumultu mortis angustiatus, &c. & C. qui testa. fa. poss. hac consultissima, §. 1.

SYL. * ¶ istam q. late examinat Præpo. Senen. 6. quæstione 8.

ADDITIO. (i) Istam rationem reputat inefficacem Io. Fab. hic, cum per manumissum debeant operę exhiberi filio, nec nisi ex contentione debeantur. l. 1. C. de oper. lib. l. si operarum iudicio ff. eo. vnde dicit ipse. quod inter viuos est maior affectio domini, quia se priuat dominio serui & eius seruitio, quod retinere poterat, nō sic vbi moriens dat, quod sibi retinere nō potest. Alias rationes vide per Ang. hic.

c ¶ Peculio legato. s. seruo, & etiam libertas fuit legata, illud si extraneo, vt ff. de pecu. le. l. 6. §. fi. & l. si Sticho Accur.

d ¶ Petitionem. Nisi testator fuerit huius consuetudinis, vt redderet seruo, quæ sibi debebat, vt ff. de pe. leg. dominus Sticho, §. primo, in fin.

e ¶ Cum rationibus. Quasi diceret, si relinquo seruo libertatem rationibus ab eo redditis, eo ipso & peculium legare sibi videor.

* Quia alioqui nō posset seruus soluere de peculio suo, quæ debet ex rationibus dominicis, nisi ei peculium legatum interpretaremur. l. denique, §. interdum. de pec. leg.]

SYL. ¶ Adde, quod hanc glo. disputatiue reprobat Præposi. Senen. in 8. quæstio. 6. casus, colum. fina.

¶ Aliud econtra, si libertatem relinquo, & rationes reddere veto, quia non videtur legatum peculium, vt ff. de lega. 1. si seruus vetitus.

Rationes autem reddere dicitur, quando amoto dolo, & fraude reddit, vt ff. de fidei commiss. liber. lege Thais, paragrapho Stichus.

ADDITIO. Et sic nota, quod remissio redditionis rationum non cōprehendit reliqua, nec dolum, seu latam culpā, sed scrupulosam tantum inquisitionem. secundū Ang. hic.

f ¶ Reliqua, alias reliquas, id est alia quæ erant reddenda, reddere, cū iam quædam reddiderat vel etiam si nihil, vt ff. de verb. signif. l. ceterorum.

* ¶ Dic quod reliqua inferre est ex peculio persoluere, quę rationibus redditis apparebit seruum domino debere.

Nā appellantur reliqua, q̄ facta collatione dati & accepti, soluenda restant. vnde & reliquari dicitur qui æs alienū integre non soluit, & reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. l. Lucius Titius curator, ff. de admin. tut. & l. rescripto, ff. de mun. & hon.

g ¶ Inferre. Repete, iussus est.

¶ Tam. CASVS in regula tradita in tex. nostro non figuratur. SYL.

No. quod omnia tam corporalia quam incorporalia legari possunt.

Item, quod edictum de legatis est permissorium.

Item, quod qui legat quod sibi debetur: censetur legare ius, quod habet.

Item, quod si quis legat nomē debitoris, & postea exigat, censetur reuocare legatum,

Itē, quod hæres potest grauari ad aliquid faciendum in fauorem legatarij.

Item, quod liberatio à debito alieno valet.

h ¶ Tam autem. Incorporales, i. actiones, & seruitutes, vt sup. de reb. corpor. & incorpor. & ff. de leg. 1. l. 1. & l. cetera. in prin.

i ¶ Præstet. Sine cessione tamen vtiles habet legatarius, vt C. eodem l. ex legato. Accursius.

ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. quicūque. & auth. nunc si hæres, C. de liti. secundum Ang. & not. quod quāuis directam personalem exercere nō possit, nisi cedatur, poterit tamen exercere directam realem, quę, quia non ossibus affixa est, trāsfertur in eum directa via. l. siue §. fin. cum l. seq. ff. de cond. furti, Ang.

a ¶ Nisi

nisi exegerit a viuus testator pecuniam, nam hoc casu legatum extinguitur.

¶ Sed & tale legatum valet, Damnas † esto hæres meus domum illius reficere, vel illum ære b alieno liberare.

¶ Legati in genere in dubio electio est legatarij. h.d.

¶ Si generaliter † seruus, vel res alia c legetur, electio d legatarij est, nisi aliud testator dixerit.

¶ Hæres legatarij optionis optare potest. & pluribus in optione discordantibus, sorte dirimitur. hoc dicit.

¶ Optionis legatum; id est, vbi testator ex seruis suis, vel alijs rebus optare legatarium iusserat, habebat olim in se conditionem, e

a ¶ Nisi exegerit. Nam si exegerit, semper in dubio præsumo voluisse legatum extingui, vt ff. de adimen. leg. l. penul. § fi. & de libe. leg. non solum. §. liberatio. nisi probetur contrarium, vel quia debitor vltro obtulit eo non petente, vel quia exacta pro legatario deposuit, vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem.

b ¶ Aere alieno libetare. Nam vtilitatem habet.

† Syncopa p dãnat⁹. Alciat.

SYL. ¶ Si generaliter. CASVS per se patet, ratio autem dubitandi colligitur ex l. comprehensum. ff. de contrahen. empti. quia in dubio electio debitoris videtur, contrariũ deciditur, rationes sunt in gl. colligitur enim diuersitas ex distinctione ipsius Nota summarium.

† Concor. cũ hoc §. c. inter ceteras, cũ gl. sup verb. qđcũque extra de rescri.

Legatum gñis an valeat.

c ¶ Res alia. vt equus.

d ¶ Electio legatarij. Et a principio, & ex post facto secũdum B. vt hic, & ff. de leg. 1. si seruus legatus, §. cũ homo. Sed Ro. a principio dabat electionem hæredi, sed ex contumacia transferebatur in legatarium arg. ff de serui. si cui. & C. de solu. l. 1. Io. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia, vel corpus, vel animal legatur. quo casu non valet, cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod Dialectici speciem appellant, vt homo & similia, & tunc subdistingue, aut habebat in hæreditatem seruos, & tunc legatarius eligit, dummodo non melioré, (i) vt hic, & ff. e 1. l. legato, t. respon. & l. qui duos, & de opt. le. l. 2.

SYL. ¶ Adde, quod ratio est, quia ex quo competit rei vendicatio ad vnum ex illis. l. huiusmodi, §. si cui homo, ff. de leg. 1. si non haberet electionem non posset ea agere.

¶ Aut non habebat, & tunc hæres eligit, vt ff. de vi. tri. & oleo. le. l. 3. t. resp. & l. 4.

SYL. ¶ Adde, quod ideo est, quia ex quo censetur legata res aliena, non videtur electio legatarij. l. 2. ff. de opt. leg.

¶ Si autem testator ex certis reliquit incertum aut ipse sensit de certo, (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres; & eius voluntatem interpretatur, aut non sensit, & tunc legatarius eligit, vt ff. de legat. 1. l. si quis a filio, §. si quis plures, & lege qui duos.

SYL. ¶ Adde, quod eo casu secundum communem opi. hæres potest dare deteriorem, quia dicunt hanc esse declarationem voluntatis, quæ de minimo intelligitur.

¶ In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnam ex ijs eligit hæres, si non habet, & relinqt, derisorium est legatum, vt ff. eod. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum, cum vnius digiti possit fieri fundus, vt ff. de iure dot. cum post. §. gener. & ff. eo. 1. l. qđ in rerum. §. si quis & l. locus, ff. de verbo. signifi.

SYL. ¶ Adde, quod videtur eadem distinctio facienda, quod aut habet fundos, & vnum ex eis legasse intelligitur, & ita intelligitur, §. gener. aut non, & procedat gl. ff. nam ratio assignata non releuat. si præsumimus testatorem de vno suorum sensisse. non enim poterit hæres diminuere contra mentem testantis.

ADDITIO. (i) Quia non est verisimile testatorem voluisse id legare, quod non fuisset in specie concessurus, sed vbi electio est hæredis, vel debitoris, poterit dari vilius, dum tamen non sit omnino inutile, quia potuit testator vel creditor cogitare quod daret minus Io. Fab.

SYL. ¶ Optionis legatum. CASVS sic figurari potest. Quærebatur, an hæres illius, cui optio relicta fuerat posset optare, & videbatur, quod non, quia cum tale legatum hẽat in se tacitam conditionem, non videtur quod transmitti possit, cuius contrariũ hodie dicitur, quamuis enim de rigore hoc esset de iure antiquo, placuit tamen Imper. hoc corrigere, vt plenius voluntates defunctorum implerentur. a quo etiam cautum est, vt pluribus discordantibus sors ipsa sit arbitra. Nota, quod legatum, serui vel alterius rei, quam legatarius optauerit, erat conditionale.

Item, quod legatum conditionale non transmittitur.

Item, quod dissensio plurium sorte dirimitur.

e. ¶ Optionis legatum. Conditionem scilicet, si eligeret.

* ¶ Hæc interpretatio est ex l. 3. § vltimo,

 ff. qui

ff. qui & a quibus man.]

a ¶ Et ideo. Bona ratio, vt C. de cadu. toll. §. fin autem.

¶ Adde, quod quamuis docto. hic reprehendant glo. decipiuntur, nam bene tacita, quæ inerat, si exprimatur, non vitiat quoad trāsmissionem, tamen nō sequitur, quod non sint aliqua legata, quę hēant tacitam conditionem, quæ subaudiatur a l. quę impediat transmissioné vt dicimus in legato annuo. l. in singulos. de annu. leg.]

b ¶ Ex constitutione. Quæ est. C. Cōmu. de leg. l. fina. in princ.

c ¶ In nostra constitutione. Scilicet prædicta.

d ¶ Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

e ¶ Contra beneuolentiam. id est cōtra æquitatem. s. q̄ perirent. id est, de iure stricto perire deberēt, vt ff. eo. l. huiusmodi. §. fi.

f ¶ Et forte. Vel cum taxillis, vel alio modo, sic. ff. d iud. in tribut. † Sed quare iudex non compellit eos ad consentiendum, vt ff. eo. huiusmodi, in fin. Resp. immo hoc modo compellit, vel ibi compellit in actione eligenda, quæ datur a iure hic autem non compellit in eo, quod datur a testatore.

* Adde, quod in iure rarum est, vt iudicium hoc per sortes admittatur, nisi cū res adeo perplexa, incertaque est, vt alium exitum nō habeat, lege si duobus. C com. de leg. & Bal. in l. meminimus, C. quando, & quibus quar. pars. scribit, sorti locum non esse pręterquā in casibus lege expressis, sane vbi agitur de præiudicio tertij, palam est rem sorte non dirimi, glo. in ver. partes, §. 1. sup. de satisd. tut. quam doct. ibi & in d. l. si duobus, communiter sequuntur.]

† Et hoc verū, qn̄ dubiū exprimit sup iure, nec a l. decidit, & discordāt ī p̄iudiciū sui, alias si ad p̄iudiciū tertij iudex cōpellit ad cōcordiā aliqn̄ p̄cise, aliqn̄ cātine, dubiū āt sup facta, p̄ bōne dirimit, vt l. actor. C. d. pb. Ang.

& ideo [a] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatum non transmittebat. Sed ex constitutione [b] nostra & hoc in meliorem statum reformatum est, & data est licentia hæredi legatarij optare seruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra [c] constitutione additum est, siue plures legatarij extiterint quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hæredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere [d] cupiente, ne pereat legatum, (quod plerique prudentum contra beneuolentiam [e] intro-ducebant) fortunam esse huius optionis iudicem, & sorte. hoc esse dirimendum, vt ad quem sors peruenerit, illius sententia [g] in optione præcellat.

¶ Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt hæredes institui. Ang.

¶ Legari autem illis solum [h] potest, cum quibus testamenti [i] factio est.

¶ Incertæ personæ legari, libertas dari aut tutela non poterat, nisi esset incerta de certis. ea tamen soluta non repetebant. hoc dicit.

¶ Incertis vero personis, neque legata, neque fideicommissa olim relinqui

g ¶ Sententia, vt tamen ceteris æstimationem præstet suarum partium, vt C. com. de leg. l. fi. in princ.

¶ Legari autem. CASVS non figuratur nisi literaliter in tam generali regula. Not. duas regulas, vnam affirmatiuam, quod qui testari potest, ille potest legare, alteram negatiuam, q̄ qui non potest testari, non potest legare, & q̄d dicitur in summatio.] SYL.

h ¶ Solum. Et ecōtra. i. solus legat, vt ff. de leg. 1. l. 2.

i ¶ Testamenti factio. in passiua significatione accipe, vt sup. de her. quali. & dif. §. testamēti. Sed qui sunt isti, q non habent testamēti factionem? Resp. incerta persona, vt inf. proxi. §. Item peregrinus siue deportatus, vt Cod. de hære. instit. l. 1.

¶ Adde, quod ratio est, quia hæreditas, siue ex testamento, siue ab intestato deferatur, é de iure ciuili. l. lege obuenire, ff. de verbo. signif. & deportatus, licet naturaliter viuat, tamen perdit ea, quæ sunt iuris ciuilis, l. 1. §. pen. ff. de contra tab.] S. Y L.

¶ Item in metallum damnatus, vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. fi. in metallum.

¶ Rationem assignat ibi tex. quia efficitur seruus pœnæ, non Cæsaris.

¶ Item seruus de adulterio cū domina cōmisso accusatus vt sup. de hær. inst. §. 2. Item collegium, nisi probetur licitum, vt C. de hęre. insti. l. collegium. Item incestuosi, vt in authen. quib. mo. na. effi. sui, §. vlt. col. 7. Itē hæretici maioris hæresis, vt C de hære. l. manichæos. Item apostatæ, vt C. de aposta. 2. qui sanctam Item mulier nubens, inf. annum a tempore mortis mariti, & in auth. de nup. §. soluto. ver. si qui vero prioribus. SYL.

¶ Ad-

concessum [a] erat. Nam [b] ne miles quidem incertæ personæ poterat relinquere, vt Diuus Adrianus rescripsit. Incerta autem persona videbatur, quam incerta opinione testator animo suo subijciebat: veluti si quis ita dicat. Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato. Illud quoque, quod ijs relinquebatur, qui post testamẽtum scriptum primi. Consules designati [c] essent æque incertæ personæ legari videbatur, Et denique multæ aliæ huiusmodi species sunt.

¶ Libertas quoque incertæ personæ non videbaẗ posse [d] dari, quia placebat nominatim seruos [e] liberari.

¶ Sub certa [f] vero demonstratione, id est, ex certis personis incertæ personæ recte legabatur; veluti; Ex cognatis meis, qui nunc sunt, si quis filiam meã vxorem duxerit, ei hæres meus illam rẽ dato.

¶ Incertis autem personis legata, vel fideicommissa relicta, & per errorem soluta, repeti [g] non posse, sacris cõstitutionibus cautũ erat.

¶ Adde, quod hodie hoc est correctum. c. si. de secun. nup.

** Adde, quod supramemoratæ personæ si eis legetur, non vsucapiunt rem legatam ta metsi ex errore facti putauerit se legitimos. l. nemo. vbi gl. de vsucap. pro legat. quod latius comprobat Ari. Pinel. doctiss. I.C. Lusitanus in rub. C. de bon. ma. sub num. 43.]

¶ Incertis. CASVS non figuratur, qa ius antiquum corrigitur. No. quod legatum incertæ personæ non valebat de iure antiquo etiam in milite. Item, quod incerta persona ea dicitur, quæ incerta est testatori, licet alijs ex post possit fieri certa. Itẽ, quod hoc erat etiam in libertate. Itẽ, ꝙ ratio fundat' aliqñ ĩ sola libertate. Itẽ, ꝙ licet tæ de certis & olim, & hodie recte legatur. Item, quod licet quis metu pœnæ non possit cogi ad matrimoniũ cõtrahẽdum, potest tamen inuitari spe lucri. Item, ꝙ licet hæres ciuiliter olim non teneretur ex legato facto incertæ personæ, tamen obligabatur naturaliter: & ideo non dabatur repetitio soluti.

a ¶ Concessum erat. Hodie contra etiam ante legem Græcam inferiorem, in pauperibus. vt C. de episc. & clericis. l. id quod.

ADDITIO. Tu dic, quod aut incertitudo est in persona legantis: & valet legatum, quia hæredi onus iniunctũ intelligitur: aut in persona legatarij, & tunc aut certificanda ex futuro euentu, aut non: primo casu valet, etiam si erat incerta de incertis, vt leg. si quis ita scripserit, digest. de re. dub. Secundo casu valet, si per leg. certificatur, vt l. id quod. Cod. de episcopis, & clericis. sed de hoc vide Ang.

b ¶ Nam nec miles. Cuius scilicet militis voluntas seruatur pro lege alias, vt C. de testamento militari. l. 1.

c ¶ Designati essent. In calend. Ianuarij sortiebatur, id est incipiebant honores administrare, & ante per tres menses designabãtur: vt ff. de condit. & demon. l. Publius. & C. de ma. muni. l. 1.

d ¶ Libertas. Posse dari. Vt si dicat ita. Illũ liberum esse volo, qui Capitolium primo ascenderit, vel simile fecerit: vt supra proximo. § incertis. Vel Stichum liberum esse volo; cum habeat duos Stichos, vt ff. de manu. testam: cum ex pluribus.

e ¶ Seruos liberari.

ADDITIO. Aduerte, quod in aliquibus libris sequitur illa clausula. Tutor quoque incertæ personæ dari non potest. quam non inuenies in emendatis codicibus, & si ea, quæ sequũtur in tex. & glo. diligenter perspexeris, profecto eam prorsus superuacuam iudicabis.

f ¶ Sub certa. Sic ff. de lega. præstan. l. 3. §. hoc amplius, sic, digest. de legat. 1. l. si seruus legatus, §. huiusmodi, sic digest. de reb. du. l. quidam, sic ff. eod. 1. l. legato. §. 1.

g ¶ Incertis. Repeti non posse, quasi naturale debitum, vt ff. de condit. indeb. Iulianus, in fin. & l. frater a fratre, & l. si id, quod dominus in fine.

* ¶ Nam naturalis obligatio licet sit inefficax ad exigendum, impedit tamen soluti repetitionem. l. fideiussor. §. fideiussor, ff. de fideiuss. Porro regulariter fideicommissum vel legatum indebitum, per errorem facti solutum repeti posse, explorati iuris est. l. fideicommissum, C. de cond. indeb.

¶ Posthumo quoque. CASVS similiter non figuratur, cum ponatur correctio iuris antiqui, de quo iure quare non posset institui posthumus, summe laborant Doct. in l. Gallus. in princip. ff. de liber. & posthum. solum loco casus aduertẽdum puto ad versicul. posthumus autem alienus, quia quicquid dicant Doct. sensus illius est, quod ille posthumus alienus institui non potest. S Y L.

qui

¶ Hodie posthumo alieno relinqui potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure vxor esse non potest: tutor autem incertus nec hodie datur. h. d.

¶ Posthumo quoque † alieno inutiliter antea legabatur. [a] Est autem alienus posthumus, qui natus inter suos [b] hæres † testatoris futurus [c] non est. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat posthumus auo.

¶ Sed nec [d] huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione relicta: cum in nostro Codice constitutio [e] posita sit, per quàm & huic [f] parti medemur, non solum in hæreditatibus, sed etiam in legatis, & fideicõmissis: quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

¶ Tutor autem nec per nostram [g] cõstitutionem incertus [h] dari debet: quia certo iudicio debet pro tutela quis suæ potestati [i] cauere.

¶ Posthumus aũt alienus † hæres institui & antea poterat, [k] & nũc potest: nisi in vtero eius sit, quæ iure no-

qui in vtero eius est, quę de iure vxor esse nõ potest, non testantis, sed illius ex quo concepit: & ratio est, quia quamuis possit filio incestuoso, vel spurio alterius relinqui. l. 1. C. de na. lib. hoc verum, quando iam natus est; sed qñ est adhuc in vtero, quia necessaria instituens mouer contẽplatione parẽtũ, cẽset cõseq à pre. l. sed si plures. §. in arrogato. ff. de vulg. & pu. vbi Areti. vnde sicut non potest consequi à patre. ita nec ab alio mediante pre & intuitu ipsius: & ita alias dicebam disputãdo, q̃uis inuenerim quosdã mod. postea idẽ sensisse. No. quod olim posthumo alieno legari non poterat. Item, qui dicat posthumus alienus. Item, quod hodie incerta persona potest hęres institui, & ei legari. Item, quod illud euidenter apparere dicitur, quod constat ex lectura alicuius rei. Item, quod tutor incertus nec antiquo nec nouo iure dari potest: Item, quod posthumus alienus de iure prætorio olim institui poterat.

† Posthumus alienus quot modis dicatur, declarat Al cia. li. 3. Parer. c. 2. & li. 9. Parer. c. 1. quẽ videas pro intelligentia istius §.

† aliàs testatori.

a ¶ Legabatur. Sed nec instituebatur iure ciui. vt ff. de li. & post. l. Gallus, §. ille casus.

¶ Adde, quod de iure ciuili antiquissimo, l. 12. tab solum institui poterat posthum⁹ futurus suus tempore testamenti, vt hic. Fuit postea tempus C. Aquilij quo concessum est institui posse posthumum futurum suum tempore mortis: Secutum est tẽpus primi capitis. l. Vell. quo inductũ est, institui posse illum, qui testamenti tẽpore erat alienus, tẽpore mortis erat futurus suus. Quartum tẽpus fuit Iul. iuriscon. quo cõceditur institui illũ, qui tempore testi est alienus, & nascitur non suus; sed ex post facto esset suus, succedendo in locũ præcedentis. Quintum tẽpus est iuris prætorij, quo alienus poterat institui, & habebat bon. pos. Vltimum tẽpus est constitutionum, quo indistincte potest institui etiam non futurus suus.

b ¶ Suos; scilicet quondam ante emancipationem, vt sequitur.

† ¶ Eruditiores hunc text. ita interpungunt qui natus inter suos hæres & cet. quasi dicere velit, quod posthumus alienus, (qui extraneus quoque posthumus hic appellat) is est, qui cum nascetur, non est futurus suus hæres testatori. sanè apparet tex. loqui de concepto, nondum nato posthumo. hoc innuit verbum, conceptus & exceptio posita in vers. posthum⁹ autem alienus. ibi, nisi in vtero eius sit & c. iuxta dictum vulgatum, quod exceptio debet, esse de regula. comprobatur etiã ex eo, quia collocatus fuit inter incertas personas, quod cõiunctio similitudinis, quoque, ostendit, & diserte Theophil. tradidit. natus. n. haud. quaquam dici potest incerta persona; sed dum geritur ĩ vtero propter dubiũ natiuitatis: neque est nouum, posthumum dici qui adhuc in vtero est. l. cum pater de neg. gest. l. si nemo. §. testamento. de test. tut.

† In hunc locũ vide Alc. lib. 9. Parer. c. 1. Alij autẽ sũt, q ĩtelligunt hũc locum in posthumo prorsus alieno q non est ex posteritate.

c ¶ Futurus. s. hæres.

d ¶ Sed nec. q. d. non solum in posthumo, sed omnia supradicta ab illo, §. incertis. correcta sunt, vt arg. ff. eo. 3 l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamen.

e ¶ Constitutio. Quam non habemus.

f ¶ Huic. s. posthumo.

g ¶ Tutor autem per nostram constitutionem, scilicet supradictam constitutionem Græcam, nec veteri iure, vt ff. de test. tu. tutor incertus.

Lege quod scribit Alcia. lib. 6. Parer. ca. 14.

h ¶ Incertus, vt si ita dixit, Illum tutorem do qui prius de Tuscia venerit, nec incertæ personæ datur, vt ff. de testa. tu. l. tutor ita.

ADDITIO Et est ratio secundum Ioã. Fab. quia quamuis postea certificetur, tamẽ poterit venire talis ribaldus, quod pupillo proficuum non erit, contra id, quod iura intendunt. incertæ tamen persone post certificandæ testamentarius dari potest non datiuus, vt hic per eum.

i ¶ Potestati. Id est, filijs.

K ¶ Posthumus. Poterat, s. de iure pretorio,

non

non ciuili, vt inf. de bon. poss. respon. cō-tra & ff. de liber. & posthum. l. Gallus § illæ. Accursius.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in posthumo alieno tēpore testamenti nato, non suo, qui postea succedendo in locū primi suus efficitur: hic vero etiam in eo, qui nūquā efficitur suus. Angel.

a ¶ Nostro. l. Romano.

b ¶ Non pōt. Sed est ilia, q̄ vxor esse non potest? Respō. multæ sunt illæ, quæ vxores esse non possunt, vt sup. de nup. diximus, §. si aduersus. Cod. de incest. nup. l. 4.

¶ Si quidem in nomine. SVS. Quærebatur, an error nominis vitiaret. ratio dubitationis esse poterat incertitudo, cuius contrarium deciditur ratione

† Ant. Augu. lib. 3. emēd. c. 8. scribit hic abundare vocem agnomine quod & Theophil[9] sensit. SYL.

† alias fide.

† alias significādorū.

stro [a] vxor esse non potest. [b]

¶ Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aretin.

¶ † Siquidē [c] in nomine, [d] cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit, † cū de persona constat, nihilominus valet legatum. [e] Idemque in hæredibus [f] seruatur: & recte. Nomina n. † significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligan-

tur [g] nihil interest. [h]

¶ Falsa demonstratio non vitiat legatum.

¶ Huic proxima est illa iuris regula, falsa demonstratione † legatū nō perimi: velut, si quis ita legauerit, Stichum seruum meū vernam [i] do lego. Licet enim nō verna, sed emptus sit: si tamen de seruo constat, vtile est legatum. Et conuenienter, si ita demonstrauerit, Stichum seruum, quem à Seio emi, sitque ab alio emptus, [k] vtile est legatum, si de seruo constat.

assignata in text. Not. q̄ error nominis legatarij, vel hæredis, si de corpore constet, non vitiat. Item ibi, seruatur: & recte quod non sufficit aliquid esse consuetum, nisi sit bonum. Item, quod nomina sunt imposita ad dignoscendum homines. Item quod nō curamus de mō dūmodo sequatur effectus.

Nomen, cognomē, prænomē & agnomen differunt.

c ¶ Siquidē. sic. C. de testa. l. si in nomine.

d ¶ In nomine. Nomē est genus, sed ponitur h'e pro specie sui: vt Albertus, quod dī proprium personæ nomē. Cognomen, quasi commune cognationis nomen: vt Asinellus. Prænomen est quod causa dīæ ponit': vt si sint duo Tullij, & vni superaddatur, Marcus, & dicatur Marcus Tullius. nā Marcus est prænomen. Agnomen est quod imponitur ab euentu: vt Africanus, qui vicit Africam: Alemanicus, & Gothicus, vt sup. in rubr. procemij huius libri.

* ¶ Hæc explicat plene Alc. li. 4. Dispun. c. 1. ostendens proprie apud latinos nomen referri ad familiam, cognomen propriā esse cuiusque hominis appellationem: prænomen, quod nomini gētilitio præponitur. Et in M. Tul. Cic. Cicero esse proprium nomē. Tullius cognomen. M. prænomen.]

e ¶ Valet legatum, sic, ff. si cert. peta. l. certū, & Cod. eodem. l. si Fortidianum.

f ¶ In hæredibus, scilicet si erret in eorum nomine.

g ¶ Intelligantur. s. a testatore & hoc in proprijs. In appellatiuis distingue secūdum io. an parum erret, vt si libros mēbranas appellet: quo casu valet. maxime cum fuerit consuetus sic appellare, vt ff. de lega. 3. l. librorum, §. qd̄ tamē Cassius, an multum erret, & tunc contra, vt ff. eod. tit. lege 4. & desup. leg. l. Labeo. in medio legis.

† Concor. c. quia circa, cū glo. super verbo falsa, extra de consan. & affin. SYL.

¶ Adde, quod vera ratio differentiæ est in l. quoties. in si. princ. de hære. institut. & dic q̄ data paritate terminorū non est differētia: quia in proprio. si constat de corpore, valet, alias secus: idē e i appellatiuo, gl. cōiter approbata i d. l. 4.

h ¶ Nihil interest. vnde libet homo sibi nomen mutare potest, licet seruus non possit, vt C. de mu. no. l. 1. ff. de falsis, l. falsi.

¶ Huic proxima. CASVS in huiusmodi regulis non solet figurari, ratio tamen dubitandi erat, quia cum demonstratum sit aliquid falso, videtur, ea demonstratione non existente vera, cessare voluntas testantis, cuius contrarium dicitur ex eo, quia rei satis demonstratæ frustra adijcitur demonstratio, & superflua adiectio non vitiat. l. 1. C. de rei vxoriæ actio. Nō summarium. Item, quod relatiuum, quis vel qui, adiectum præterito tempori facit demonstrationem.]

i ¶ Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris natus.

* ¶ Intellige hunc textum secundum exempla, hoc est, cū certa aliqua species legatur. nam si generi falsa demonstratio apponatur. aliud est: vt si dicat testator, lego vxori vestes, quas eius causa comparaui, etenim legatum non valet si nullæ vestes, eius causa comparatæ sunt. l. Quintus, 1. ff. de auro & argento legato.]

Verna qd sit.

K ¶ Emptus. idē & si non emit, vt argum. ff de vsuc. nunquam, §. si. secus in vendit. one, vt ff de contrah. empt. si quis fundum.

SYL.

¶ Adde,

¶ Falsa causa non vitiat legatum, nisi per modum conditionis fuerit prolata. hoc dicit. Aretin

¶ Longe magis [a] legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, Titio, quia me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita, Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego. Licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius, neque patrocinio eius liberatus sit, legatum tamen valet. Sed si conditionaliter [b] enunciata fuerit causa, aliud iuris est: veluti hoc modo. Titio, si negotia mea curauerit,† fundum meũ do lego.

¶ Seruo hæredis pure non recte legatur, etiã si postea alienetur, secus si sub conditione. Legatum vero domino serui valet, si tempore aditæ in alterius potestate sit. h. d.

¶ An seruo hæredis recte legemus, quæri-

SYL. ¶ Adde, quod resolutio esse solet, qđ aliud est in contractibus procedentibus ex mera liberalitate, in quibus procedit hic tex. aliud in vltro citroque obligatorijs; in qbus procedit contrarium.

¶ Longe magis. CASVS sic figurari potest. Quærebatur, an falsa causa adiecta legato vitiaret: & videbatur quod sic: quia cessante ratione legati videbatur cessare legatum. contrarium tamẽ deciditur ea ratione, quia talis causa non est finalis: (hoc enim importat dicere, quòd dicunt Doctor. legato non cohæret) secus autem si esset finalis. l. 2. ff. de donat. Ideo autem conditionaliter adiecta vitiat, quia tunc non ponitur aliquod certum, sed dubium, & incertum, quamuis apponatur verbo præteriti vel præsentis tẽporis: ideo voluntas pendet ab ea, secũdum Bart. in l. demonstratio. §. quod autem, ff. de condit. & demonstr.

Not. quòd falsa causa non vitiat legatũ, nisi sit posita conditionaliter. Item, quod valet argumentum de falsa demõstratione ad falsam causam.]

a ¶ Magis. Ideo dicit magis, quia verba falsæ demonstrationis sunt de substãtia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. sed verba falsæ causæ non ita.

SYL. ¶ Adde declarando glo. quod demonstratio non significat substantiam legati: quia plerumque significat accidens: sed intelligas de substantia, id est apponuntur a testatore ad demonstrandam substãtiam, id est corpus ipsum rei legatæ, & sic causam materialẽ: sed verba causæ apponuntur ad denotandũ finem, quo fuit motus testator: & ideo longe minus vitiat falsa causa, si quidem importat finem impulsiuum]

¶ Item quia causæ legandi non cohærent legato, vt ff. de condit & demonstr. cum tale. §. falsam causam. (i) Item quia hic donãte præsumitur, vt ff. de condit. indeb. in summa. §. id quoque.

ADDITIO. (i) Puta quia de necessitate dispositio non consequitur ex causa, alias secus, vt hic per Ang.

b ¶ Sed si conditionaliter. No. conditio per, si, apponitur, & per, eum, vt hic. & ff. de condictio. inde. qui promisit. & ff. de verborum obligat. quodcunque §. non solum. nisi in casu, vt ff. de tut. l. muto. §. sub conditione. Modus per, vt, vt C. de ijs quæ sub mo. l. 2. Causa per, quia, vt hic. Demonstratio fit ostendendo aliquid, quod non est. vt sup. proxim. §. & ff. eod. si sic. §. 1. Circa hæc quattuor sic dicas: & primo. Falsa causa nõ nocet, vt hic. Conditio nocet, si deficiat, vt hic, & ff. si cert. petat. cum ad præsens, & l. itaque. Modus idem quod conditio operatur: excepto quod id, quod datur sub modo, etiam ante, quam modus impleatur, petitur cautione tamen interposita de modo implẽdo: quod non est in conditione, vt ff. de condit & demonstr. qui hæredi §. fin. & ff. de ann. lega. l. liberto, §. Lucius. & ff. eo. 3. si tibi. In demonstratione distingue, vt ff. eo. si sic. §. 1. & l. nõ quocunque Accurs.

Conditio. Modus. Causa. Demonstratio.

† Hoc verbum accipiendũ est in præteri tẽpe, nõ in futuro: vnde & qdã vetusti codices habent, curauit, & ita ẽt legisse vĩ Theophilus, vs? verbo.

¶ An seruo hæredis. CASVS. Quærebatur, an vtiliter seruo hæredis legaretur? & videbatur dicendum, quod si tempore mortis testantis esset seruus alterius, valeret: quia tunc consistere posset: & cum possit dari casus, quod sit vtile, videtur a principio etiam valere, vt in secundo casu dicitur, sed respondetur contrarium: quia alias dominus reperiretur hæres, & legatarius: quod esse non potest: nam a semetipso legari non potest, l. & quidem, ff. eodem. 1. nec conualidatur tale legatum, quia Cato habuit pro absurdo, quod legatum purum penderet a casu, scilicet quod testator superuixerit. Ideo autem deciditur contrarium in legato facto domino serui, quia si tunc decederet testator, inueniret acquisitio dominij vbi quiesceret, quia non reperitur in domino aliqua repugnantia, vt in primo casu cũ non reperiat illum hæredem. & ideo regula Catoniana non habet locum. SYL.

a ¶ Inu-

tur. Et constat pure inutiliter [a] legari: [b] nec quicquam proficere, [c] si viuo testatore de potestate hæredis exierit: [d] quia quod [e] inutile foret legatum, si statim post factum testamentum decessisset testator, non debet hoc ideo valere, [f] quia diutius testator vixerit. † Sub conditione vero recte legatur seruo: vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit in potestate hæredis non sit. [g] Ex diuerso, hærede instituto seruo, quin domino recte, etiam sine conditione, legetur, non dubitatur. Nam & si statim post factum testamentum decesserit testator, non tamen apud [h] eum, qui hæres [i] sit, dies legati cedere intelligitur, [k] cum hæreditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius hæres effici, si prius, quam iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit, vel manumissus ipse hæres efficitur: quibus casibus vtile est legatū. Quod si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij [l] adierit, euanescit legatum.

a ¶ Inutiliter. sic C. de necess. ser. hæred. insti. l. quidam. §. illo. contra, Sed ibi non imponit necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur vt ff. de ali. & cib. le. seruos. † nam cū sit purū, a morte testatoris cedit, vt C. de cadu. tol. § eum igitur. & domino ex persona serui acquiritur vt supra per quas perso. nob. acquir. § item quod serui. (alias est, §. item vobis acquiritur qđ serui.) sed idem dominus erit heres: ergo non valet legatum quia idem non potest esse hæres, & legatarius, vt ff. de legat. 1. l. legatum est. §. 1. Accursius.

† Vel dic secūdum Ioan. F. ib. quod ibi testator legauerat seruo proprio, hic vero seruo hæredis.

ADDITIO. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris, vel hæredis: secus si alieno, quia cederet ab adita hæreditate: nisi dies mortis & aditionis esset idem, vt l. si optio. ff. de op. le. quando vero, eum libertate legatur, cedit vel a die competentis libertatis, si sit sub conditione relicta: vel ab adita hæreditate, si vtrumque sit putum, vt §. in nouissimo. C. eo. ti. de cad. tol. Ang.

† Et si quod ab initio nō valuit tractu tēporis non cōualescit simile in c. 2. cū gl. fin. extra de eo qui duxit in matri. quā pollu. per adult.

b ¶ Legari. Propter confusionem hæredis & legatarij. quia eadem persona sibiipsi debere non potest.

c ¶ Nec quicquā proficere. quia actus morientium non possunt esse in suspenso, vt ff. commu. præd. l. fi. & propter regulā Catonis quæ sequitur.

SYL. ¶ Adde hoc verum in simplici volūtate defuncti, quæ non potest stare in suspenso: secus in actu ex coniecturata mente defuncti. l. 1. § si pendeat, ff. ad Macedon. Item in executione vltimæ voluntatis, quæ potest stare in suspēso. l. hæres quandoque. ff. de acquir. hære. Item procedit regula post aditam, non ante, secundum Bar. in d. l. fi. in fin.

d ¶ Exierit. Seruus legatarius.

e ¶ Quia quod &c. hæc est regula Catoniana.

f ¶ Valere. Exceptis quibusdam casibus: vt cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

g ¶ Non fit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum, aliàs valet: sic ff. ad l. Falc. l. si à seruo.

h ¶ Apud eum. Id est, apud eundem. s. dominum qui sit hæres per seruum: quia adhuc non est. Accur.

i ¶ Hæres, hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentū, non ideo statim dominus serui erit hæres per seruū, & legatarius per se, & ita non erit apud eū. i. eundē hīdē hīditas & legatum quod erat supe riori §. immo ad hoc, vt sit hæs per seruū, duo præcedere oportet, iussum dñi, & obedientiam serui: & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tamē interim habebit dñs, sunt ergo separata hæreditas, & legatum interim, eum legatum apud dominum sit, hæreditas apud nullū, donec seruus vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

Seruus hæres institutus nō acquirit domino, nisi duo concurrant.

K ¶ Intelligitur. nam nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi voluntas, vt C. de hæred. instituer. eum proponas.

¶ Adde & declara hoc verum in directa institutione, secus in obliqua, & fideicommissaria l. seruo inuito. ff. ad Treb. & ratio est. quia iura quærenda nō quærūtur nobis per seruos, sed bene iura quæsita prosequēdi ius & ideo aditio, quæ est ius quærendi, nō quæritur, secus in restitutione, quę est iuris quęsiti executio.

¶ Et licet hæreditatis dies cedat ea adita tamen legatum a morte testatoris cedit, vt C. de ca. to. §. in nouissimo vnde apud dominum erit legatū, sed hæreditas apud nullum, quæ poterit esse vel apud hunc, vel apud alium, si alienabitur, scilicet seruus prius vt sequitur. Legati dies cedit à morte testatoris.

l ¶ Legatarij. Qui & dominus est.

SYL. ¶ Ante hæredis. Casū figurare nō expediret in l. corrigente. tō. n. dubiū di assignatur in tex. videlicet q a caput & fundamētū totius testi est institutio, sine qua quicquid factum erat,

erat, inualidum reputabatur. Corrigitur tamen hoc per Iustin. ratione expressa in hoc text. quia incongruum videtur, potius ordinem scripturæ inspicere, quam voluntatem testantis, alia ratio potest assignari, quia, cũ testamentum voluntate sit indiuiduum, l. Pædius, ff. de arbit. non est dare in eo prius & posterius., quia omnia vnico puncto clauduntur, licet in scriptura sit ordo. Nota institutionem esse de forma substãtiali testamenti. Item, quòd ordo scripturæ contra voluntatem testantis non attẽditur. Item quòd libertas est fauorabilis.]

¶ Legata & libertas hodie relinqui possunt ante hæredis institutionem, & postea, & inter institutionem, & substitutionem. Aret.

¶ Ante hæredis institutionem inutiliter antea legabatur,[a] scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamentum [b] intelligitur † totius testamenti hæredis institutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed, quia inciuile esse putauimus, scripturæ ordinem [c] quidem sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatem, [d] per nostram constitutionem, [e] & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante [f] hæredis institutionem, & inter medias [g] hæredum institutiones legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior [h] est.

¶ Hodie ante & post mortem hæredis, & legatarij, & pridie mor-

† Concor. cum hoc tex. c. Raynald. iuncta gl. sup vers. legauit, ppe fi. ext. de test. SYL.

a ¶ Legabatur. aliud in tutore etiam olim, vt supra qui. da. tu. pos. §. ad certum.

¶ Ratio antẽ iuris antiqui erat, quia legata debebant capi de manu hæredis, ideo debebat instõ p̃cedere, quod nõ erat in tutela.

** Adde, quod vero propius est idem fuisse in tutore et olim, quia ratio iuris antiqui relata in hoc tex. est generalis, & ita conuenit tutelæ sicut legatis, parique modo & ratio iuris noui, quod scilicet attendi non debeat ordo scripturæ, sed testatoris voluntas. nec moueat coniectura, quam facit gloss. ex d. §. ad certum, forte quia ibi nulla fit mentio correctionis vt hic, cum ante cõpilationem institutionum fuisset iam hoc dispositum per ipsum Iust. vt hic testatur, vnde nõ erat amplius necessaria mẽtio correctionis.

b ¶ Fundamentum. Cum sine illa nullum dicatur, vt ff. de iure cod. l. fi. & inf. ti. 3. §. in primis & ff. de ijs quæ in test. dele l. pen. ibi, Calphurnius.

Ordo scripturæ an sit seruandus.

e ¶ Scripturæ ordinem. Not. ordinem scripturæ non seruandũ, sic ff. de sol. non enim. Sed contra argu. ff. de fideicom. lib. l. generaliter, §. quid ergo. & in authen. de hæred. & Falc. §. inordinatum.]

** Ordo scripturæ attendendus est, vbi non apparet de contraria volũtate testatoris, vel contrahentium. Et ideo voluit Angel. in d. §. inordinatum, ver. etenim, quod si in eodem instrumento, bona sunt obligata primo Titio deinde Seio, hypotheca Seij cẽsetur posterior propter ordinẽ scripturæ, quia prior in ordine scripturæ est prior tempore, secundum Bal. in l. aduersus. C. de fur.]

d ¶ Voluntatem. Repete, vituperãdum erat.

e ¶ Constitutionem. Quã non habemus secundũ quosdam. Vel dic verius, quòd loquitur de ea, quæ est in C. de testa. l. ambiguitates. & quod ibi dicit non ex mente referas ad alia non ad hunc ordinem.

f ¶ Ante hæredis institutionem. Quia primo potest legaretem, & postea hæredem instituere.

* ¶ Adde, quod hodie quoque in testamento cæci requirit, quod præcedat hęredis institutio, & nisi præcedat, non valet. l. hac consultissima. C. qui testa. fa. pos. vbi Cyn. & alij hoc tenent. vt refert Bart. Cœp. caut. 90.

g ¶ Medias. Quia primum instituit hæredẽ & postea legauit, & postea alium hæredem instituit, & ita legat inter medias hæredum institutiones.

h ¶ Fauorabilior est. Nisi in duobus casib⁹ vt ff. de man. testa. cum ex pluribus, & de le. 1. si quis filio. §. pen. & ad Treb. l. si patroni, §. qui fideicomm. — Libertas fauorabilis est.

¶ Adde, quod dum doc. dicunt, quod l. cum ex pluribus non facit, dic quod probat, quia ibi pariter vitiatur legatum libertatis: sicut quodlibet aliud cuius contrariũ videbatur: bene verum est, quod tex. in §. pen. nõ facit, quia ibi incertitudo est in re legata: quo casu electio est hæredis, si testator sensit de certa: sed in casu dict. l. cum ex pluribus, incertitudo est in persona legatarij: quo casu quãdo constat, quod testator sensit de vno solo, & ille incertus est, legatum fit inutile, siue legatum fit libertatis, siue alterius rei. si vero constat testatorem velle pluribus deberi, nec potest nisi vni, tunc forte dirimitur. Item dum doct. similiter dicunt text. in l. si patroni. non facere, dic quod glo. ita induxit;

xit: si cogitur primus fideicommissarius a secundo, quando est retenturus: quarta, cum tractat de commodo pecuniario, multo magis erat cogendus, quando habuit libertatẽ, quæ est inæstimabilis.

tis ipsorum legari potest. Aret.

¶ Post mortem quoque hæredis, aut legatarij, simili modo inutiliter legabatur: veluti si quis ita dicat, Cum hæres meus mortuus fuerit, do lego. item, Pridie, quam hæres, aut legatarius morietur. Sed simili modo hoc correximus, [a] firmitatem huiusmodi legatis [b] ad fideicommissorum similitudinem præstantes: ne in hoc casu deterior causa legatorũ, quã fideicommissorum, inueniatur. [c]

¶ Hodie potest pœnæ nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi præcipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictum, vel probrosum, Ang.

¶ Post mortẽ.

SYL. CASVS non figuratur, cũ sumus in iuribus corrigentibus: dubitationem autem faciebat ius antiquum: ratio vero decidendi allegatur ĩ tex. ex quo enim exæquata sunt legata fideicõmissis, inconueniens erat hãc inter ea differentiam remanere. Nota fideicommissa, & olim & hodie fieri posse post mortem hæredis, vel fideicõmissarij, & idem esse hodie in legatis, quamuis olim fuisset cõtrarium: verũ tamen aduertendum puto, quod non pariter valent. Cũ morietur hæres, & cũ morietur legatarius. Primum enim est conditionale propter possibilitatẽ præcedentie legatarij: secũdum est purum, quia non conditione, sed mora suspenditur, ita declarat tex. in l. hæres meus, ff. de cond. & demon.

a ¶ Correximus, vt C. vt action. ab hæred. & contra hæred. l. 1.

SYL. ¶ Aduerte, quia ibi non corrigitur, sed recitatur correctio, vt hic: originalis autem correctio ponitur in l. scrupulosam. C. de contrah. & comm. stip.]

b ¶ Legatis in stipulationibus idem, vt di. l. 1. C. vt ac. ab hæred. & contra hæred. Caue tamen, quia legatum sic incipit ab hærede vel hæredi deberi, quod primo nullo modo fuit: sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euic. qui a pupillo. & l. si per imprudentiam, §. non mirum.

¶ Adde, quod quamuis alibi cõtrarium sentiat gl. & multi seq. tamen pro opin. glo. hic est casus in l si quis spoponderit, C. de contrahen. & commi. stip. SYL.

c ¶ Inueniatur. vt ff. eod. l. 1. & supra eodem titu. §. sed non vsque.

¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter antea legabatur, & adimebatur, [d] vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legare videtur, quod coercendi hæredis causa relinquitur; quo magis aliquid [e] faciat, aut non faciat: [f] veluti si quis ita scripserit. Hæres meus, si filiam suam in matrimonium Titio collocauerit: [g] vel ex diuerso, si non [h] collocauerit, dato decem aureos Seio: aut si ita scripserit, Hæres meus, si seruum Stichum alienauerit: [i] vel ex diuerso, si non alienauerit, [k] Titio decem aureos dato. Et in tantum hæc regula obseruabatur, vt † perquam [l] pluribus principalibus constitutionibus † significaretur, nec principẽ

¶ Pœne quoq; nomine. SYL.

¶ Casum non expedit aliter figurare: sed dubitãdi & decidendi ratio colligit ex hoc text. & l. 1. C. de iis, quę pœ. no. No. ꝙ de iure antiquo pœnæ noĩe inutiliter legabatur. Intellige tamen, quòd hoc erat de media iuris prudentia, per text in l. 1. §. itẽ si ita. ff. ad leg. Falcid. Item, ꝙ pœnæ nomine dicitur legarĩ quod coercendi hęredis gratia relinquitur. Item, quod hodie põt ad iõis onus libertati. Item, quod legatum pœnæ nomine valet hodie etiam f hæreditatibus. Item, quod milius voluntas solet attentius quam ceteræ obseruari. Ita not. summarium.]

* ¶ Iulius Capitolinus scribit, Antoninum Pium Imp. primum constituisse, ne pœnæ causa legatum relictum maneret.]

d ¶ Adimebatᷣ hęc verba expone, vt inf. ti. j.

e ¶ Aliquid faciat, quod fieri vult, secũdum Ioann. hoc adiecto. s. in pœnam hæredis se committere: alias est conditio, & valet, vt ff. de iis, quæ pœn. l. 1. & 2.

f ¶ Non faciat, quod fieri non vult Accurs.

g ¶ Collocauerit. s. quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

h ¶ Non collocauerit, scilicet quod fieri volo. s. eam collocari.

i ¶ Alienauerit, quod nolo.

K ¶ Non alienauerit; Nam vt alienet volo.

l ¶ Perquam, i. valde.

ã ¶ Agno-

quidem agnoscere [a] quod ei pœnæ nomine legatum sit. Nec ex militis quidem testamento talia legata valebãt, quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabãtur. [b] Quin etiam nec libertates pęnæ nomine dari posse placebat: Eo amplius, nec hæredem pœnæ nomine adijci posse, Sabinus existimabat: veluti si quis ita dicat, Titius hæres esto: si Titius filiam suam in matrimoniũ Seio collocauerit, [c] Seius quoque hæres esto. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coercere tur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit, & generaliter ea, quę relinquuntur, licet pœnę nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in aliũ trãslata, nihil distare à ceteris legatis, constituimus, † [d] vel in dãdo, vel in adimẽdo: vel in trãsferẽdo: exceptis videlicet ijs, quę impossibilia [e] sunt, vel legibus interdicta, [f] aut alias probrosa. [g] Huiusmodi enim † testatorum dispositiones valere secta [h] meorum temporum non patitur.

¶ De ademptione legatorum. †

¶ Ademptio, & translatiõ legatorum potest fieri in eodem testamento, vel alia scriptura. Ang.

a ¶ Agnoscere. s. poss:, vt supra quib. mod. test. infir. §. fin. in fine.
b ¶ Obseruabantur, vt C. de testa. milit. l. 1.
c ¶ Collocauerit. s. quod fieri nolo.
d ¶ Constituimus. vt C. de ijs q̃ pœn. no. l. 1.
alias: pœnam imposuit. nam in prædictis, & similibus remanet hæres & legatarius: nec tenetur ad impossibile, vel legibus interdictũ, vel probrosum, nec etiã ad pœnã, ideo quia impossibile, vel legibus interdictum, vel probrosũ non impleuit.

e ¶ Impossibilia ff. de le. 1. l. si mihi & tibi, §. 1. contra. Solu. ibi non erat impossibile. poterat. n. esse, quod diu viueret, & infra triduũ posset id fieri, qđ fieri volebat. Vel dic, quòd ibi voluit testator hæredẽ constituere se soluturum, si decederet. s. testator intra triduum: quod potuit: non autẽ soluere. † sic contra. sup. de hęre. inst. §. impossibilis. Solut. quidam dicunt non valere, sicut testator voluit, vt hic: valet tamen pure, vt ibi. Vel distingue secundum lo. aut apponitur conditio impossibilis hęredi, aut legatario. Si hæredi, non valet legatũ, vt hic. Si legatario, valet, vt ibi. & quære exempla. C. de his quæ pœn. nom. l. 1. Exemplũ, quando apponitur conditio impossibilis hæredi siue onerato; vt, Det hæres, si cælum digito non tetigerit, & tunc vitiat, quasi non stet per eum, quo minus impleat: sed per impossibilitatem, Quando legatario siue honorato: vt Tibi relinquo, si cęlum tetigeris digito, & hæc non vitiat, sed vitiatur, & pro non adiecta habetur. Et est ratio, quia non debet auferri beneficiũ honorato, cui prouidere voluit testator. Vide glo. notabilem in l. 1. ff. de condi. insti.

¶ Impossibilia. De impossibili dic præcepit hæredem trãsferre montem: aliàs ei adiecit cohæredem, vel aliam pœnam imposuit. De legibus interdicto: vt, pręcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos sine prędijs. De probroso, vt præcepit reliquias suas in mare proijci, vel se cum vestibus sepeliri.

† Istas solutiones reprehẽdit Io. Fab. hic. & dicit, quod ibi nõ valet legatũ quia nõ cõtinet impossibile sed adiectio ipsius ẽ impossibilis, q̃ non vitiat. Additio.

f ¶ Legibus interdicta. Vt inquilinos sine prædijs, vt de leg. 1. ff. si quis inquilinos, vt patuit, sup.

ADDITIO.

Et hoc verum vbi aliquid est per ius dispositum, vel consuetudinem, quod testator immutare nõ potest: vt quia forte ob ius publicum, vel fauorem; aliàs secus. Ioan. Fab.

g ¶ Probrosa. Vt vestimẽta in funus, vt ff eo. 1. l. seruo. alieno. §. fin. vel reliquias in mare, vt ff. de condit. instit. l. pen. in prin.

** Quid si testator nolit cũ fletu tumulari, sed cum cãtu, & alacritate, & ornamentis dignioribus, quod Ennium poetam iussisse tradunt? Et sunt qui hanc voluntatem minimè obseruãdam arbitrantur ll. arg. in glo. alleg. alij contra, quasi conueniant in funere signa lætitiæ ob melioris vitæ ingressum: qua ratione & cum psallentium cantu, & sono tumulari mortuos moris est, Alexand. l. si cum dotem. §. si maritus. sol. matri.

h ¶ Secta meorum temporũ. Id est ego, qui sequor iustitiam, hoc tempore non patior. sic. ff. de pact. l. si. in fi.

* ¶ Secta apud latinos ponitur pro certa quadam viuendi disciplina, vel institutorum ratione: quo sensu & hic locus interpretari potest.]

¶ De ademptione legatorum.

¶ Quia ambulatoria est defuncti voluntas, vsque ad supremum vitæ exitum, vt ff. de adim. le. l. 3. §. fi. & l. seq. ideo post data legata, & de eis adimendis videamus. Accur.

† Sic ergo pœnę nomine legari põt, vt hic, & i c. Raynaldus, iũcta glo. sup verbo adijciẽs extra de test.

† aliàs testamentorum.

† alias sequitur, & trãslatione eorum.

Continuatio.

Adem-

Diuisio.

ADemptio legatorum, siue eodem testamento adimantur,[a] siue codicillis,[b] firma[c] est: sed & siue contrarijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego. ita † adimat, Non do, non lego. siue non contrarijs, sed alijs[d] quibuscunque verbis.

† aliàs adimatur.

¶ Transferri[e] quoque legatum ab alio ad alium potest: veluti si quis ita dixerit, Hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do lego. siue in eodem testamento, siue in codicillis hoc fecerit: quo casu simul, & Titio adimi videtur, & Seio[f] dari.

¶ De lege Falcidia.

¶ Ne testatores sine hærede decedant, L. Falcidia cautum est, non posse eos legare vltra dodrantem. h. d.

ADemptio. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo loquitur de ademptione. Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri. Aretinus.

CASVS. in tradentibus generales regulas, vt hic, non solet figurari. ratio tamen dubitandi poterat esse, quia nõ videbatur, quod nec in eadem voluntate, nec in diuersa posset fieri ademptio, aut translatio legatorũ, quia quatenus est in eadẽ cum quid non censeatur illo testamento datum, nisi in vltimo puncto clausi testamẽti, non potest dici ademptũ, aut translatum, quod datum non est, eius tamen contrarium deciditur: quia satis dicitur datum ex verbis: & ideo potest dici adimi. Rursus dubitabatur, quomodo codicillis possent adimi data in testamento, cum incongruum videretur posse tollere illud, quod continetur in eo testamẽto, a quo ipsi sumunt vires & confirmationes, sed hoc nõ obstante dicitur contrarium, quia non aduersatur substantiæ testamenti, sed accidenti, potest enim adesse & abesse legatum in testamento, ideo dicitur accidens. Præterea videmus actionem ex contractu competere ad destructionem contractus, l. sed Celsus, §. 1. ff. de contrahend. emptio. Nota, quod ademptio, siue in eadem voluntate, siue in diuersa facta sit: valet. Item, quod ademptio & translatio fieri possunt quibuscũque verbis. Item, quod translationis virtus est dare adimendo, ita quod si ille, in quem translatio facta est: non acceptet, omnino dicitur ademptum.]

a ¶ Adimantur. s. legata.

b ¶ Codicillis, scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter: Sed nos contra, vt in Auth. de restit. fideicom. §. manifestum. coll. 9. Accur.

ADDITIO. Et est ratio, quia non est ridiculum codicillos etiam contrarios per testamentum confirmari: quia videmus agi ex contractu, vt contractus rescindatur. l. sed Celsus, paragrap. primo, ff. de contrahend. empt. Ioan. Fab.

c ¶ Firma est. Vt si eodem testamẽnto fiat, videatur nec datum; si alia voluntate videatur datum, sed postea ademptum; vt ff. de ijs, quæ in testa. de. le. 1. & ff. de leg. 1. l. si ita scriptum. Sed videtur, quod nulla talis voluntas valeat, cum videatur sibi repugnare, vt ff. de regul. iur. l. vbi repugnantia, quæ est huic contraria. Sed dic, quod ibi dicit de repugnantia, quę fit propter perplexitatem verborum, vt ff. de cond. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, quando nõ apparet quę sit vltima quo casu neutra valet. Si autem apparet, vltima valeat, vt ff. eod. l. nihil prohibet. Accurs.

¶ Adde, quod legata adimi nõ possunt nisi coram quinque testibus l. fin. in fin. C. de codicill.

d ¶ Alijs. s. vt adimo, vel pœniteo eius, quod dedi. vel similia. immo etiã nuda voluntate præsumpta: vt si inimicus postea factus sit legatarij, vt ff. de adi. le. 3. in fin. l. 4.

Legata voluntate præsumpta reuocantur.

ADDITIO. Idẽ. si ab ignotãte fiat testatori ignoranti aliquid et post mortẽ, quod si sciuisset testator, non fuisset legaturus. Angel.

e ¶ Transferri facit. ff. eo. translatio.

f ¶ Et Seio dari. Sed si Seius est non capax, nũquid ademptio a primo facta valet? Respond. sic, vt ff. de leg. 1. plane. in prin.

* ¶ Intellige, legatum transferri eadem lege & cõditione, qua relictũ fuerat priori legatario l. legatũ sub cõditione. ff. de adim. leg.

** Sed quid, si ita scriptum sit, Quod Titio legaui, idem Seio do lego? Respon. legatum non intelligi ademptum & translatum in totum, sed ambos Titium & Seium ad illud admitti, quia pronomen idem habet inclusam copulam, pp quã censentur coniũcti. l. Iulianus. in princ. de hær. inst. secus si dictũ esset, id Seio do lego, nã pronomẽ id, quod ad totũ refertur ideo totũ videretur ademptũ. l. sicut. de adim. leg. quod Alc. præceptor meus docuit in l. re coniuncti. de le. 3. & lib. 3. Parer. c. 8.]

¶ De lege Falcidia.

¶ Qualiter minuantur legata ademptione, vel trãslatione, dictũ est: nũc qualiter l. Fal. minuantur: & ideo dicit, Superest. Accurs.

Continuatio.

¶ Adde, quod hæc continuatio probatur. l. 1. ij. §. Quintus, C. de ve. iur. enu. vbi dicitur nihil esse tam cõueniens, quam quod post tractatum legatorum ponatur tract. l. Falc.]

SYL.

ADDITIO. Differentia inter hunc titulum & sequentem habetur per hos versus:
Versus. Tunc defalcabis, si per legata grauaris Sed trebellabis, cum reddere cuncta rogaris.
** Scire oportet, quod in iure Falci. nomine sæpissime appellatur etiam ea quartæ detractio quam vulgo Trebell. vocant, numquam vero appellatur Trebelliani, vt annotaui in §. sed quia inf. tit. 1. cuius rei rationem ibidem attuli.]

SVperest. *Totus iste titul. diuiditur principaliter in 5. partes.
Diuisio. Primo continuat se ad præcedentia. Secundo ponit effectum l. Falcid. tam de iure le. 12. tabula. quam de iure, quo nos vtimur. Tertio ponit vnũ de duob. s. an hæres nõ grauatus respectu sui cohæredis grauati possit detrahere Falc. Quarto, ad quod præsens tempus redigatur, vt inspiciatur. an l. Fal. habeat locum. Quinto, quando l. Falc. imponitur, quid est ante deducendum. Secunda ibi, Cum enim. Tertia ibi, Et cum quæsitũ. Quarta ibi, Quãtitas autem. Quinta ibi, Cum autem.

¶ Superest. CASVS. Quæsitũ fuerat post tractatum de legatis, an sicut quilibet cuilibet & quodlibet legare potest, vt visum est, nisi sit expresse prohibitum, ita in quãlitate patrimonij eroganda sit aliqua regula, quæ prohibeat quis legare, vel nõ legare, & videbatur q; non ex. l. 12. ta qua cautum erat. Vti quis legasset, ita ius esto. l. verbis. ff. de verb. sign. & quia in re sua quilibet est moderator & arbiter. l. in re mandata. C. man. sed istudet contrarium ratione expressa in tex. No. antiquam dispositionem l. 12. tab. Item, q; quilibet in re sua est moderator, & arbiter. item not. rõnem introductionis l. Fal. Item, q; testatorum interest decedere testatos. Item, q; legata vltra dodrantem dñr facta contra l. Falc. Item, q; quamuis sint plures hæredes, tatis est, q; quarta remaneat inter omnes.]

Falcidia lex vnde dicatur. a ¶ Falci. ideo sic dicta, qa vt falx fœnũ, sic hæc lex legata resecat. Vel dic a Falcidiæ auctore, vt & Publ. a Publ. d. vi ff. de act. §. altæ.
* ¶ Adde dictum esse a C. Falcidio tribuno plebis, c. quædam 2. dist. tẽpore Octauiani, ex quo cessat contrarium Io Fab. vt hr̃ in epistola Philelphi ad Federicum Cornellum.

SVperest, vt de lege Falcidia [a] dispiciamus, qua [b] modus nouissime legatis impositus est. Cum enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi potestas, vt liceret, vel [c] totum patrimonium legatis erogare, (quippe cum ea lege ita cautum esset, Vti [d] quisque legasset suæ rei, [e] ita ius esto) visum est, hanc legãdi licentiã coarctare: idq; ipsorum [f] testatorum gratia prouisum est, ob id, quòd plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis hæredibus pro nullo, aut minimo lucro hæreditates adire. [g] Et cũ super hoc [h] tam lex † Furia, quã lex † Voconia latæ sunt, quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur, nouissime [i] lata est lex Falcidia qua cauetur, ne plus legare [k] li-

Verba autem l. Falc. refert Alex. ab Alex. li. 5. die. genia. cap. 23. & Alci. lib. 5. Parer. c. 24. ex Dione. lib. 48. hist. Rom. & Eusebio in chronicis: qua in re tamen eos plurimum à vero aberrasse idem Alcia. demonstrat.

* ¶ Lata procul dubio fuit l. Falcidia à C. Falcidio trib. Pleb. Cn. Domitio Caluino, & C. Asinio Pollione Coss.] SYL.
b ¶ Qua. s. Fal.
c ¶ Vel. pro etiam.
d ¶ Vt quisque legasset, &c. Hæc sunt verba legis 12. tabularum.
* ¶ Alc. l. ver. bis. de verbor. sig. legit legassit. id est legauerit.]
e ¶ Suæ rei. Idem in sua retota, quã ipse legauit: vel etiam aliena: nam & aliena res legari poterat & potest, vt hic & ff. ad l. Falc. l. 1. in princip. & supra de legat. §. non solum.

† Ac Furia lata.
† Sic dicta a Q. Voconio. Cicer. in oratio. Balbo.

f ¶ Ipsorum testatorum. Non tamẽ licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu, vt ff. eo. quòd de bonis, §. fi. & l. si debitor. ar. contra, C. de pac. l. pen. ibi, cum & alia regula sit &c. Sed hodie per Auth. sed cum testator, quę est. C. ad l. Falc. contra.
¶ Adde, quod communis opin. est, testatorẽ posse prohibere detractionem Falc. & ratio est, quia hodie nõ potest venire casus destitutionis testamẽti, Auth. hoc amplius. C. de fideic. quam rationem considerat tex. in Authent. sed cum testator. quicquid voluerit Bartol. ibi. * Quare autem olim non liceret renunciare l. Falcidiæ, affert rationem Alc. lib. Parer. §. 5. c. 25. quia legi prohibitiuæ renunciari non potest gl. fin. ver. item an potest. coi. fin. l. 1. C. ne fid. dot. den.]
g ¶ Adire. facit inf. tit. 1. §. sed quia hæredes. Accursius.
** Operæpretium autem visum fuit prouidere, ne intestati morerentur, eo quod publice expedit, suprema hominum iudicia irrita non fieri, l. vel negare. quemad. test. aper.]
h ¶ Super hoc. Id est super coarctanda legandi licentia.
* ¶ Quid cautum esset l. Furia. & l. Voconia, & a quibus latæ fuerint, declarat Alciat. lib. 5. Parer. c. 23. SYL.
i ¶ Nouissime, id est vltimo. Accur.
k ¶ Legare. Vel etiam causa mortis donare, nã & ibi locum habet Falc. Item & in mor-

tis causa capione, vt C.eod.l.pen.licet de hac quidã contradicant:& est pro eis ar.ff.eod.l. accepiis. Item in fideicõmissis, vt C.eo.l.2.† ** L. Fal. ab initio intelligebatur solum de legatis particularibus, quia eo tẽpore adhuc fideicommissa non erant inf. de fideic hære. in princ. eis vero deinde approbatis, ad fideicommissa quoque particularia extensa est arg. l. in restõ. 2. C. de testa. l. si tacitum, ff. eo. tit. idque vi extensionis quam vocant passiuam, l. 2. de le. 1. vbi do cui hodie maxime est locus cum exæquata sint legatis fideicom.]

† Qđ est verũ in fideicõmissis particularibus, nõ vniuersalibus vt inf. tit. proxi. §. 2.

SYL. ¶ Adde, quod Falci. hẽt locũ in legatis, Trebel. vero in fideic. secũdum veriorẽ sñiam: quia nec origine fuit introducta Fal. pp fideic. nec postea circa eam aliqd immutatum:& ita semper, & legendo, & disputando firmaui. & idẽ tenet Præpo. Sen. in 11. q. 2 casu: licear opin. cõis sit, q; Falci. hẽat locum in legatis, & fideicõ. particularibus, Treb. vero in legatis, & fideic. vniuersalib9. ¶ Itẽ donatione inter viuos, quæ morte cõfirmatur, non aliàs, vt C. eo. in donationib. & in his hẽt locum quod hic de legatis dĩ.

ceat, quam dodrãtem [a] totorum bonorũ: id est vt siue vnus hæres institutus sit, siue plures, apud eum, eosve pars quarta remaneat.

¶ Potest nedum ex tota, sed ex parte hæreditatis detrahi Falcid. per hæredem in parte institutum. h. d.

¶ Et cum [b] quæsitum esset, duobus hæredibus institutis, (veluti Titio & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, quæ noĩatim ab eo data sunt, aut supra modũ [c] onerata: a Seio vero, aut nulla relicta sint legata, aut quæ partẽ eius dũtaxat in partẽ dimidiam minuant: [d] an quia is [e] quartã [f] partẽ totius hęreditatis aut amplius habet; Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta sunt, retinere † liceat, vt quartam partẽ suæ partis saluam habeat: [g] placuit posse [h] retinere. Etenim in singulis hæredib. rõ legis Falcidiæ ponenda est.

SYL. a ¶ Dodrantem, id est nouem vncias totius hæreditatis: sic enim dodrãs dicitur, vt supra de hær. insti. §. hæreditas. Si ergo fiat cõtrariũ, de singulis potest fieri sectio, id est quartæ partis detractio, & ipso iure, proposita etiam rei vendicatione, vt ff. eo. l. lineá, in fi. 1. resp. & l. Plautius. & C. eo. l. 2.

¶ Adde hoc verum. quando res est penes legatarium sine voluntate hęredis. si enim tradidisset hæres, et tãs in iure, vel in facto, non repeteret: ita habetur in d. l. lineam.]

* ¶ Adde quod detractio, quæ fit ex l. Falcidia, & S.C. Trebelliano, non habet locum in foro conscientiæ, secundum Bal. in l cum à matre. C. de rei vend. & pro hoc est tex. optimus, & notabilis de iure ciuili in §. fin autem hæres. in Authen. de eccle. tit.]

¶ Iam ergo non est quæstio, an hæres possit retinere Falcidiam in vna re: nã, non potest. vt in d. l. Plautius. (i) Sed aliud, quando quis legat partem bonorum, tunc. n. succurritur sibi, siue rerũ partes, siue æstimationẽ dare

Falcidia vna re nõ potest retineri.

maluerit, vt ff. de le 1. non amplius. §. 1.

ADDITIO. (i) Hoc verum est, si plures, sint legatarij. secus si vnus: quia potest ex rei necessitate, vel legatarij voluntate, vt ibi, & l. plane, & l. seq. §. si solus, ff. eod. Vbi autẽ non cadit commoda diuisio, diuiditur ad arbitrium iudicis, vt l. non amplius, ff. de le. 1. § fin. De Trebellianica vero vel legitima, dic vt habetur in l. filium quem habentem. C. fa. er. Ang.

¶ Et cũ quæsitum.

CASVS. Quæsitum fuit, an hæres institutus in parte, & grauatus vltra dodrãtem suæ partis, si cohẽs in nullo, vel modico sit grauatus, possit Falcidiam detrahere. & videbatur quod non, quia cum considerata tota hæreditate nõ legauerit testator vltra dodrantẽ, non videbatur habere locum l. Falc. vt patet ex tex. in prin. huius titu. sed contrarium dicitur. & ratio est eadem, quę fuit introductionis. l. Falcid. ex quo. n. si in singulis hæredibus locum non haberet l. Falc. hæredes grauati non adirent: vt habeant testatores hæredes, quos elegerit, fuit interpretata l. Falc. habere locum ex ratione ipsius in parte etiam hæreditatis. Not. l. Falcidiam habere locum, quando portio vnius est onerata, quamuis portio alterius non sit.

SYL. † aliàs liberet.

b ¶ Et cum quæsitum esset. Facit ff. eodem in singulis.

c ¶ Supra modum, id est supra quartã. Accursius.

d ¶ Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta totius assis. Accur.

e ¶ Is scilicet Seius.

f ¶ Quartam partem. i. tres vncias.

g ¶ Habeat. Hoc interrogatiue lege, & postea responde & placuit, &c.

h ¶ Posse retinere. Scilicet quartam partem suæ partis, quam iure hęreditario habet: nõ autem datum causa adimplendæ conditionis sibi ab aliquo imputabit sibi in quartã nisi a statu libero esset datũ. & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare permittitur, vt ff. eod. id autem & de donat. causa mor. l. quod statu liber. Item nec legatum à cohærede relictum sibi imputat, vt ff. eodem. in quartam

†Hãc glo. sequuntur sub Plac. & Ang.

nisi testator hoc cauerit, † vt ff eodem, quod autem, r. respon.

¶ Adde, quod hæc glo. cõiter approbatur, ea tamen non habet locũ, & limitatur ex equitate l. Nesennius. de neg. gest, & nisi de volũtate testantis appareat, l. cũ quo, §. fi. ff. eo.

SYL.

¶ Quantitas autem. CASVS quæstionis fuerat in ponenda ratione l. Falc. quod tẽpus attẽderetur quo ad inspiciendam patrimonij quantitatem: & videbatur, quod tempus aditionis: quia eo tẽpore hæres efficiebatur verus dominus, & eorum, quæ tunc reperiebantur? attamen cõtrarium dicitur ea ratione, qa cum testator non possit legare, nisi dodrantem, quantitas patrimonij debet attendi eo tempore, quo est testatoris, secuta enim morte non est testatoris, sed hæredis: vere ab adita sicte a morte, l. hæres quandoque de acquir. hæred. cum si. Not attendi tempus mortis in ponenda ratione. l. Falc. Item, quod prouentus ex rebus etiam hæreditarijs ante aditam nõ augent patrimonium quo ad Falcidiam. Item, quod legatarij particulares nõ possunt cogere hæredem adire.

†aliàs habeat.

¶ In ratione legis Falcidiæ cõsideratur quantitas patrimonij. quæ erat tempore mortis testatoris: nec augmentũ, vel diminutio contingens postea ante aditã hæreditatem legatarijs prodest, vel obest. Ang.

¶ Quantitas autem patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur mortis tpe [a] spectatur. Itaque v.g. si is, qui centum aureorum patrimonium in bonis † habet, centum aureos legauerit, nihil legatarijs prodest, si ante aditam per seruos hæreditarios: aut ex partu ancillarũ hæreditariarũ, aut ex fetu pecorũ tãtũ accesserit hæreditati, vt centum aureis legatorũ nomine erogatis, heres quartã partẽ hẽditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerso, si septuagintaquinque legauerit, [b] & ante aditã hæreditatem in tãtum decreuerit bona, incendijs forte, aut naufragijs, aut morte seruorũ, vt non amplius quã septuagintaquinq; aureorũ substantia, vel ẽt minus relinquatur, solida legata [c] debentur. Nec ea res [d] dãnosa est herædi, cui liberũ est nõ adire hæreditatẽ: quæ res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamento nihil consequantur, cum herede in portione paciſci.[e]

b ¶ Legauerit. s. tres partes hẽditatis, & quarta remanet: ita q nõ habet locum Falcidia, quia cẽtum habet in bonis, vt sup. dictũ est.

c ¶ Solida legata debẽtur. Aliàs dentur. Hoc locum habet: qñ res hæreditariæ non legatæ perierunt.

¶ Adde, quòd in contrarium est text. in l. cũ quo ff. eodem tamen in reiectis aliorum solu. dic, quod ratio l. cũ quo est, quia licet propter inopiã debitoris non posset exactio fieri, tamen ius debiti non deficiebat, sed integrum erat apud heredẽ.]

SYL.

¶ Si autem legatæ pereant, distingue: aut erant in pondere, numero vel mẽsura, & tũc idẽ, quòd hic dicitur. †

¶ Adde, quòd ratio est, quia cũ sit debitor generis, quod perire non potest non liberatur. l. incendium. C. si cer. pet.

¶ Aut non, & tunc aut incertũ: vt puta hominẽ: & tũc idẽ q hic: aut incertũ ex certis: vt vnũ de seruis suis: & tũc si oẽs pereãt, legatarij dãnũ est, vt ff. eo. in rõne. §. diligẽter, & §. incertæ. aut penitus certa vt Stichus, & tũc perit legatario, vt su. de le. §. si res legata. Ac.

† Nisi talia essent legata, vt spẽs puta talẽ vegetẽ vini. l. si vero §. si. cum l. seq. ff. solu. matrim.

Legatę rei periculum ad quem pertineat.

a ¶ Quantitas. Mortis tempore, sup. de leg. §. si peculium, cõtra. Sol. ibi remanet seruus quasi peculij dominus.

ADDITIO. In æstimatione tamen debitoris est secus: quia si post mortẽ testatoris & ante aditam hęreditatem efficiatur non soluendo, cedit damno hæredis: si econtra, cedit lucro legatariorum quo ad Falcidiam, vt l. cum quo. ff. eodem. Et est ratio, quia est spes, q de inopia deueniat ad pinguiorem fortunam. l. si defunctus, C. arbi. tu. so. Fab.

* ¶ Hic. §. descriptus est ex responso Caij l. in quantitate, ff. eo. tit. vide ibi, & l. in ratione. ij. eod. titu. si plenius noscere cupis huius loci tractatum,

¶ Aduerte, quia Barto. in l. in ratione. dicit hęc omnia hodie esse correcta, si hæres faciat inuentariũ: quia tunc dãna post mortẽ non obueniunt hæredi: & ita communiter tenetur, quamuis ego alias contrarium tenuerim quia principium, l. in ratione, non est correctum: & l. scimus. §. & si præfatam. C. de iure delib. probat oppo. dum dicit hęredes, teneri, quatenus res deuoluuntur: & sic tempore mortis: & licet dicatur, quod nõ tenetur amittere aliquid de substantia, illud est verum respectu onerum ante mortem: nam de obuenus postea ibi nihil dicitur.]

d ¶ Nec ea res. Rñdet tacitæ obiectioni q. d. nonne erit iniquum cõpelli adire, & non lucrari, & ita damnum sentire.

e ¶ Paciſci, s. aliquid oportet eos dare hẽdi, vt

vt adeat. Et ita no. q̄ nō per oīa etiā hodie sunt exæquata fideicōmissa legatis, nec legata fideicōmissis. nā fideicōmissarius cōpellit hr̄de scriptū adire, & nil ei dat, vt inf. ti. t. §. ergo. ver. sed si recuset. Sed illud est i generalibus fideicōmissis, hoc in specialib. Quæ autem sit differentia inter legata & fideicō. dixi in l. 1. ff. de leg. 1.

SYL. ¶ Cū autē rō. CASVS. Quærebatur, an de tota substantia defuncti detrahēda esset Falc. vel aliqd pri⁹ deduceretur & videbat̄ de vniuersa, cū defalcetur hæreditas, quæ est successio in vniuersum ius, q̄ defunctus habuit tempore mortis. sed contrarium est tradendo regulā, quæ sint detrahēda: & rō est, quia cū bona sint ea, quæ remanent deducto ære alieno l. subsignatū, §. bona, ff. de verb. sign. necesse est prius detrahi æs alienū, & quod ad eius similitudinem debetur, quam ponatur ratio d. l. Falc. quia æs alienum non censetur esse in patrimonio. Not. summarium.

¶ In rōne legis Falcidiæ primo deducitur æs alienū, funeris impēsa, & pretia seruorū: & de residuo quarta pars legatorum: & si plus est legatum, quam sint patrimonij vires, id primo deducitur, postea patrimonium defalcatur. Aret.

¶ Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, [a] item funeris [b] impensa, & pretia seruorum [c] manumissorum: tūc demū in reliquo ita rō [d] habeatur, vt ex eo quarta pars apud hr̄dē maneat, tres vero partes inter legatarios distribuātur, pro rata [e] s. portione eius, quòd cuique eorū legatū fuerit. Itaque si fingamus 40. aureos legatos esse, & patrimonij quantitatē, ex qua legata erogari oportet, quadringētorū esse, quarta pars legatarijs singulis debet detrahi, quod si trecentos quinquaginta legatos fingamus, [f] octaua [g] debet detrahi. Quod si qngentos [h] legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi [i] dēt. Ante .n. detrahendū est, quod extra bonorū quantitatem est, deinde quod ex bonis apud hæredē remanere oportet.

a ¶ Aes alienum. Etiam quod ipsi hæredi debebatur tempore mortis, † licet confusione sit factum indebitum, vt ff. eo. qui fundum. & C. eod. l. irritum nisi expresse prohibeat, vt ff. eod. tit. si debitor creditore.

b ¶ Funeris. non monumenti, vt ff. eo. l. 1. §. fin. Accursius.

ADDITIO. Nisi esset impensa necessaria: puta quia esset dedecus sepelliri in terra, secundum Angel.

c ¶ Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos nō habebat, vnū vel plures emeret, q̄ honoris causa fun⁹ testatoris pileati antecederent: quo facto statim intelliguntur manumissi: & sic illorum manumissorū detrahitur pretium: & facit ad hanc positionem C. de la. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic, q̄ testator alicui decē legauit, vt alienū seruū redimeret legatarius, & manumitteret, de hoc .n. legato nō detrahit̄ Falcidia, nisi de eo, qd̄ superest, forte facta emptione, vt ff. de fideicomm. liber. l. decem, & ff. eodem sed & si non seruus. Si autem vt suum proprium legatarius manumitteret, tunc nullā patitur Falcidiam legatarius: † & ita hæc pretia deducuntur, vt Falcidiam non patiantur vt ff. eodem. si seruus, & l. si Iulianus.

ADDITIO. Ex quibus legibus nota, q̄ quando vni legantur duo, quorum alterum tantum est defalcabile, quòd de illo Falcidia pro vtroque deducitur secus autem si diuersis esset legatum, vt not. gloss. in authen. similiter. C. eodem. Ang.

d ¶ Ratio habeat. Habita. f. æstimatione rerum non ex affectione, sed communi æstimatione, vt ff. eodem, l. pretia.

e ¶ Pro rata. Vt ita quantā detrahat hæres si nihil ei dimisérat testator. Vel si aliquid erat residuum penes eum, adhuc detrahat ad suppletionem, vel quintam, vel etiam millesimam, vt ff. eodem in quantitate, §. final. & facit ad hoc, C. eod. l. 2. & ff. eo. l. Plautius.

f ¶ Fingamus retento casu, quod habebat in bonis quadringenta.

g ¶ Octaua. f. quadringentorum, quæ est quinquaginta: & ita habebit hæres prima quinquaginta: & hæc alia quinquaginta detracta: & sic centum: & sic quartam.

h ¶ Quingentos. Retento casu, quod habebat in bonis quadringenta: & sic legauit vltra quam haberet. f. centum.

i ¶ Detrahi debet. Impro prie autem ponitur, detrahi, quo ad id, quod excedit: & proprie quo ad quartā, quæ est in bonis: & sic semel positum verbum proprie & improprie ponitur, vt ff. de offic. procon. l. 2.

Item nota, q̄ hæc Falcidia cessat in multis casibus, quos dicas vt diximus in l. in testamento. C. ad l. Falc. & in auth. de hæred. & Fal. §. hinc nobis.

¶ Adde, q̄ hi sūt casus, in quibus cessat: primus si testator phibeat, auth. sed cū testator. C. eo.

† Quod ē verum hodie, si fecit inuētariū, alias sec⁹. l. in imponenda. ff. eo.

Legatum alicui, vt seruū manumittat non defalcatur.

† Hodie tñ est clarū, q̄ de legato libertatis & flo pio nō detrahit̄ Falcid. authē. similiter. C. eod.

Verbū semel positū proprie & improprie pōt poni.

C.eo.secundus. in milite iure militari testante, & decedente in militia, vel inf.annum, l. in testamento. C.eod.tertius, si testator veterem legatam alienari,auth. sed inea. C.eod. quartus,si hæres aliquid egerit, ob quod sit idignus, l.etiā. C.eo. licet tunc nō cesset,sed ad fiscum pertineat.ver.si hæres solidum solum, non errās in iure aut facto.l.error. authen. sed cū testator.C.eod.6. si non fecerit hodie inuentarium. d.authē. sed cū testator. 7. si fiat legatū ad funus necessarium.l.1. §.fin. ff.eod. 8.si legetur libertas vel pecunia ad seruum manumittendum, vt sup.in glo.ver.seruorum, 9.si legetur ad causam piam.d.auth.similiter.C.eo.10.si legetur dos excepto commodo repræsentationis,l.cum dotem ff.eo.11.si legentur instrumenta & cautiones fundi. l.si prædiorum, eo.C.12.si legetur instrumētum fundi.l.apparatus rerum prædij exercendi causa d.l.si prædiorum,secundum alium intellectum.

† alias est solū De fideicom.

¶ De † fideicōmissarijs hæreditatib. & ad S.C. Trebell.

¶ Olim fideicōmissa non erant necessaria: quæ postea facta sunt, & Prætor creatus, qui de eis ius diceret. h.d.

NVnc trāseam⁹ ad fideicōmissa:sed prius est, vt de hæreditatibus fideicommissarijs videamus. Sciendum [a] itaque est, omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus [b]

¶ De fideicommissarijs,&c.

Continuatio. ¶ Iustinianus post tractatum legatorū, de l. Falcidia prius, quā de fideicommissis tractauit, quia lex Falcidia in legatis prius fuit inuenta, quam in fideicōmissis secundum P. Vel sic:Dictum est de legatis:sed quia de fideicōmissis sumus polliciti dicere, vt supr. de lega.§ sed ne in primis, ideo de fideicommissis tractemus. Et quia fideicommissorū aliud generale, aliud speciale, generale vero dignius, de generali primo videamus, vt infra eodem in princ.& infra tit.1. in prin. Accursius.

¶ Vera continuatio est. Imperator in tit. de leg.proposuit se tractaturum de legatis & fideicommissis separatim, & dixit de lega.& l.Falcid.quia nihil magis conuenit tractatui legatorū,l.2.§. quintus,C. de ve.iur.enu.vnde modo sequitur institutum, & dicit de fideicommissis, & bene declarat ibi, Nunc transeamus ad fideicommissa.

SYL. NVnc transeamus. ¶ Totus iste tit.diuiditur in 7.partes. Primo ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecūdia quadā fideicōmissa præstabātur. Secūdo, quō tēpore Augusti certis personis ex necessitate præstabantur, vel ēt de iure ptorio. Tertio, quō fideicōmissum fieri dēat vt valeat. Quarto,qñ restituta erat hereditas quod ex senatusconsulto transibant actiones omnes in fideicommissarium. Quinto, qualiter ex senatusconsulto Pegasiano hæres institutus poterat detrahere quartam,& qualiter dicto iure hæres rogatus de tota hæreditate, vt trāsirent actiones pro rata in fideicommissariū, stipulatio interponebatur si hæres volebat adire: si vero recusabat,ex dicto senatuscons.cogebatur. Sexto Iustinian⁹ ista duo senatuscō sulta æquiparat: & omnia, quæ senatuscōsultum Trebellian.statuit, eidem reseruat: & quæ senatusconsultū Pegasianum statuit attribuit senatusconsulto Trebelliano: tā quā antiquiori. Septimo circa materiam fideicommissorum certos casus dubitabiles ponit. Secunda ibi, Postea. Tertia ibi, In primis. Quarta ibi, Restituta. Quinta ibi, Sed quia hæredes. Sexta ibi, Sed quia stipulationes. Septima ibi, Nihil autem interest. Angel.

¶ Nunc transeamus. CASVS non ponit, quia nihil deciditur, sed solum ius antiquū recitatur, non.n.erant necessaria ab initio fideicommissa, quia, vt ex eorum appellatione cōstat, sola fide nitebantur, facta autem sunt necessaria ex cā in tex expressa. Not. fideicōmissa vniuersalia tāquam digniora pferri, quia est tit. vniuersalis. item, quod iure antiquo fideicommissa nō hēbant necessitatem. Item, q̄ fuerunt olim inducta ex mala causa, quia fiebant in fraudem.ll.prohibentium incapacib. relinqui. Item no. etymologiam vocabuli. Item, q̄ princeps ex cā, pōt vel ex gratia iubere aliquo casu id obseruari & effectum hr̄e, quod de se est inualidum. Item, quod iurisdictio datur tacite. Itē, quod olim fuit prætor fideicommissarius.

a ¶ Sciendum itaque est. q d. tractaturis nobis de fideicommissis, quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoretur. itaque dicamus de fideicom. generalibus & specialib. vt arg sup.de testa.in princ.

b ¶ Quibus vt spurijs, & in his,nil innouatur. nam nec hodie valet fideicommissum, vt ff. de iure fi. non intelligitur,§ 1.2. & 3.& C. de nat.lib.l.1.& 2. & C.ad l.Falc.l.etiam, secundum Azo. Sunt & alij, qui capere non poterant, nec possunt, vt sup.de leg.§ legari diximus, & in his omnibus nil innouatur; vt in muliere, quæ transit ad secunda vota, inf. tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest, vt C.de ince.nup.l.si quis incesti. & C.de sec.nup.l.1. Quib. remedijs possit pater in filios non legitimos sua bona transferre, docet Io. Dilect. de arte testam. tit.de his qui non hab.fact.test.cau.14.

a ¶ Nullo

enim nō poterāt hrditatē, vel legata relinquere, si relinquebat, fidei cōmittebāt eorū: qui capere ex testō poterant hrditatē. Et iō fideicōmissa appellata sunt, quia nullo [a] vinculo iuris, sedtm̄ pudore eorū, qui rogabantur, continebant. Postea D. Aug. primus, semel iterumque gratia personarū [b] motus, vel quia per ipsius salutem † rogatus quis diceret, aut ob insignē quorūdā † perfidiā, iussit Cōsulibus auctoritatē suā interponere.[c] Quod quia iustū videbat, & populare [d] erat, paulatim, conuersū est in assiduā [e] iurisdictionem: tantusque eorū [f] fauor factus est, vt paulatim etiam Prętor ꝓprius crearetur, [g] qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabāt.

¶ Hrs soléniter institutus grauari pōt fideicōmisso in totū, vel in parte, pure sub cōditione, vel ex certo die. h. d.

¶ In primis [h] igit sciēdū est, opus esse, vt aliquis recto † iure testō hrs instituat, [i] eiusq. fidei cōmittat, vt eā hęreditatē alij restituat: alioquin inutile [k] est testm̄ in quo nemo hæres instituit. Cū igit aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: pōt adijce-

a¶ Nullo vinculo. i. nulla actione, sd ꝑ offm̄ iudicis, vt ff. de ver. sig. pecuniæ verb. §. acti. **Primis illis ꝑibus testōres ꝑcarijs verbis vtebant cū hrde, vt tale quid particulariter vel vniuersaliter daret, & fideicōmissa tunc oī iuris auxilio destituta erāt, quia a sola hrdis fide, pudoreque pendebant. nā hrdis factū verbis suis implorabāt, fidē illi⁹ sequentes: postea vero q̄ D. Aug. ex Trebatij consulto fideicōmissa ad iuris necessitatē ꝑduxit vt dr̄ in §. fi. inf. e. & de codi. in pri. implorato iudicis offō, (q in iure persecutio appellatur solaq. suggerente æquitate concedit) effectui tradebātur. d. §. actionis. Demum ex æquatis legatis & fideicōmissis etiam actiones dari cœperunt sup. de lega. in princ.

¶ Adde tū, q persecutio hēt vinculū iuris: licet extraordinariū, vt ꝓbatur ex definitione obligationis iūc. l. obligōnū. §. lege, ff. de acti. & obli. vn̄ dicēdū, qd̄ fideicōmissa iure prisco nec ēt offm̄ iudicis hēbant: sed hodie vniuersalia habēt ꝑsecutioné; particularia, quia legatis exæquata habent actioné: & ita intelligo.]

b¶ Personarū capaciū duntaxat non earū, quæ sunt non capaces, de quibus sup. locutus est: & dic personarum, quarundam.

c¶ Interponere. s. vt fideicom. præstentur generaliter in omnibus.

d¶ Populare. i. populo expediens.

e¶ In assiduā iurisdōnē. i. vt assidue de hoc ius reddat ēt ab alijs, q̄. a Cōsulibus. Accur.

f¶ Forum, i fideicommissorum. (Diuus.

g¶ Createt. vt ff. de orig. iu. l 2. §. post deide

SYL. ¶ In primis. CASVS. Dubitatū fuerat, an in fideic. dādis aliq̄ reqreret solénitas. & videbat q nō, qa in eis sola testantis volūtas īspicit l. cū virū. C. d fideic. cōtrariū deciditur, qd̄ necesse est hrdē grauatū recte eē institutū. si. n eēt instō nulla, sm̄ hoc ius annullaret ēt fideic. sed tūc dubitatū fuit. an ex certa die, vel qūo, relinqui posset & videbat dicēdū q non cū hoc mō hrditas dari nō possit. §. hrs. sup. de her. insti. & fideic. & hrs eq. parent. l. 1. §. de illo. ff. ad Treb. tñ cōtrarium dr̄. quia iō illud contingit in hrditate, ne ꝑ parte tēporis cōtingat illū decedere intestatū; q nō cōtingit in fideic. vniuersali, ideo cessante rōne impeditiua cessat lex. No. legatū relictum ab eo, q cino volebat testari sine instōne hęredis, esse nullū. itē q fideicōmissum vniuersale dr̄ tam de parte quā de toto. itē, q pōt relinqui, vt in summar.

h¶ In primis. i. quia ius fideicom expositu ri sumus: qm̄ aūt fideicommissa vniuersalia & singularia hoc in sua hnt natura cōmuniter. s. vt hæres primo instituatur, igitur & de eo in primis notandum est sic, & ecōtra dicitur: & cōtinuatur, sup. de leg. §. sed ne in primis.

i¶ Hrs instituatur. potest etiam ab intest. vt inf. eo. §. præterea, qui est contra.

K¶ Inutile. Nota non valere testamentum sine hærede: sic ff. de ijs quæ in test. delen. l. proxime. & ff. de codi. l. fin.

¶ Adde, qd̄ aut constat quem velle codicillari: & tunc licet ibi non sit instō valet fideicommissum etiam verbis directis datum ex mente dispōnētis l. Scæuola. ff. ad trebellia. & hoc tūc dicitur apparere, qn̄ apposuit clausulā codicillarē, aut constat voluisse omnino testari: & tūc oīa sūt inualida sine instōne, l. 1. ff. de iure codic & ita dēt intelligi hic text. aut sumus in dubio: & verbis directis factum non valet, d. l. 1. aut obliquis vel communibus & valet. dicta l. Scæuola. SYL.

** Adde etiā. qd̄ hrde nō ad. eūte, fideicōmissum vniuersale euanescit, vt est receptior sētētia, sm̄ ias. l. eam, nu. 10. & 21. C. de fideic.]

*¶ Sub conditione, quæ & a quo sunt implende conditiones dic vt ff. ad Treb. facta. §. si sub conditione.

¶ Adde, qd̄ gl. nō intellexit text. hic. n. loquit de cōditione adiecta fideicōmisso, in d. §. si

¶ Iurisiurādi ꝑ salutē suā meminit Vlp. l. q ꝑ salutē, ff. de iureiur.

† Graue enim est fidē fallere l. 1. ff. de consti. pec.

SYL.

† i. qui recta via ab ipso testatore. nō ēt ab alio hęreditatē accipiat. argu. §. pen. inf. tit. 1.

fub cōditione.de condictione adiecta hrdi-
¶ Restituta. CASVS. Quærebatur,an facta hæreditatis restitutione restituēs remaneret hęres,& videbatur ꝙ nō: quia ex quo a l.ciuili,in cuius potestate est, aliquē facere hæredē, introducta est restitutio hæreditatis, non vr̄, ꝙ aliquis possit esse hæres sine hæreditate. contrarium deciditur ex regula cōmuni, ꝙ qui semel ē hęres, non desinat esse hæres, l.ei qui sol uēdo. ff.de hęred.instit. No. quem non desinere esse hæredē eti ā facta restitutione hęreditatis. Item no. ꝙ vtiles actiones trāseūt in fideicom.]

a ¶ Restituta. Hęres permanet. Not.quod semel est,semper erit: sic ff. de minori. l. ēt si sine, §.sed quod Papinia. & ff. de hæredib. instituendis,l ei qui soluendo in fine. Accur.

† alias habetur.

ADDITIO. Hoc obtinet ī immutabilib⁹ de natura, vel constitutione iuris, alias secus, argumen. §.vt autem, in authen.de non alien.Ioan.Fab.

*¶ Adde, ꝙ restituta hrēditas intelligit̄, aut re ipsa,si forte hæres passus est possideri res hereditarias a fideicommissario:aut verbo, si dixit se restituere,l.restit. ff.ad Trebell. & est gl.in §.sed quia,in ver.restituerit inf.e.]

b ¶ Aliqn̄.i secundū vnū ius, vt per Treb. vt statim dicet:nam omnia transibant.

c ¶ Aliquando.i.secundū aliud ius non erat loco heredis,sed legatarij: vt per Pegasianū, secundum quod retinet institutus quartā, vt inf.eod.§.sed quia,& § post quod.

d ¶ Trebellio. & hinc dictum fuit Trebellianū senatusconsultū, vt & Macedonianū a Macedone,vt ff.ad Macedo.l.1.

*¶ Verba senatusconsulti Trebelliani extāt apud Vlpianum,l.1.ff.eod.

e ¶ Consulibus.s.existentibus.

f ¶ Oēs.immo nō oēs ēt per Trebel.vt infra eo. §.ergo.contra Solu. licet hic dicat, oēs: nō tn̄ dicit totæ, vel in totū, secundū Ioa.† Vel dic, ꝙ qn̄ de toto erat rogatus hēbat locum quod hic dr̄:si aūt retēta quarta de cetero erat rogatus,habet locū ꝙ dr̄ inf.Acc.

¶ Adde:ꝙ vtraque solu. pōt esse bona: & dr̄ia inter oē & totū est, ꝙ oē est pluriū, totū vnius.ff. pro soc.l.1 prin. & ibi gl.

† Et sic verbū, oīs ē distributiuum vniuersaliū, totus vero particulariū ꝙ no. sm̄ Ang. Sed Ioan. Fab.hic reꝓbat,& tenet seq. solutionem.

† alias esset.

† alias recepit.

cere,Rogo te Luci Titi, vt,cū primū poteris hrēditatē meā adire, eā CaioSeio reddas,restituas. Pōt aūt quisq; & de parte restituēda hrēdē rogare. Et liberū est vel pure,vel sub cōdōne relinquere fideicōmissum vel ex certo die.

¶ Qui restituit hęreditatē, remanet hrs noie; & ī fideicōmissariū trāseūt oēs actiones. Are.

¶ Restituta aūt hęreditate,is quidē, qui restituit, nihilominus hęres permanet,[a] is vero,qui recipit hæreditatē, aliqn̄ [b] hrēdis,aliqn̄ [c] legatarij loco † hēbatur. Et Neronis quidē tpibus Trebellio [d] Maximo & Annæo Seneca Cōsulibus [e] senatuscōsultū factū est,quo cautū est, vt si hęreditas ex fideicōmissi causa restituta sit oēs [f] actiones, quæ iure ciuili [g] hæredi & ī hæredem cōpeterent ei & in eum darentur, cui ex fideicōmisso restituta † est hrēditas. Post ꝙ senatusconsultū Prætor vtiles actiones ei & in eum,qui † recipit hæreditatē,[h] quasi hęredi,& in hæredē dare cœpit.

¶ Hæres rogatus de fideicōmisso vniuersali, vel particulari, per senatusconsultum Pegasianum poterat quartam deducere, & in hærede omnes actiones remanebant, nisi cautio fuerat interposita inter eū, & fideicommissarium de actionibus diuidendis. Aret.

¶ Sed quia hæredes scripti, cum aut totam hæreditatem, aut penè totam plerumque restituere rogabātur, adire hæreditatē ob nullum, vel minimum lucrum

g ¶ Iure ciuili vel ēt ꝑtoriæ, dūmodo tales sint ꝑtoriæ, q̄ sunt trāsitorię, vt sūt persecutoriæ, vt ff. de actio.& oblig. in honorarijs, & ff. eo. l. 1.§. q̄q̄ secus ī pœnalibus vt inf. de actio.§.pœnales.

¶ Adde, ꝙ eatenus est hrs absque aliqua cautione tutus aduersus creditores, respectu actionum descendentium a defuncto,vt per Ang.hic & alios.

SYL.

h ¶ Hæreditatē, nō facta cessione actionū, alias.n.ēt directas hēt ex nomine cedentis.

** Actio directa quæ dicatur,& quæ vtilis, docet gl.in l.actio.ff.de neg.gest.

¶ Sed quia. CASVS nō figurabitur,cū recitetur ius antiquū. assignat.n. rō introductionis in tex. Not.ꝙ defalcatio ex fideicōmisso fuit introducta est senatuscon. Pegasiano. Item,quod ipso iure ex Pegasiano diminuūtur fideicommissa, sicut legata ex l.Falc. Itē, quod detractio de fideicommissis nō est ex l Falc.etiam de particularibus, sed ex Pegasiano. Cetera no.vide hic per doct.]

a ¶ Re-

recusabant, [a] atque ob id extinguebantur fideicommissa, postea Vespasiani Augusti tēporibus, Pegaso, & Pusione Consulibus, [b] Senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hęreditatē restituere, perinde [c] licet quartam † partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur.

¶ Ex singulis quoque rebus, quæ per fideicōmissum relinquuntur, eadem retētio permissa est. [d]

¶ Post [e] quod senatusconsultum ipse hæres onera [f] hæreditaria sustinebat, ille autem, qui ex fideicommisso recipiebat partem [g] hæreditatis, legatarij partiarij loco erat, id est, eius legatarij cui pars bonorum [h] legabatur, quæ species legati, partitio vocabatur, quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatē. Vnde quæ solebāt [i] stipulationes inter hæredē, & partiarium legatariū interponi, [k] eædē interponebantur inter eum, qui ex fideicōmisso recepit hęreditatem, & hæredem id est vt lucrum & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune [l] esset.

Quarta est multiplex.

† Cōcor. cum hoc tex. c. Raynutius, in glo. super ver. trebellianum. ante mediū extra, de tes.

a ¶ Recusabant. sic sup. tit. 1. in princ.
b ¶ Consulibus. s. existentibus.
c ¶ Perinde liceret quartam, &c. i. dicere, sicut per l. Falc. defalcātur specialia legata, vt sup. tit. 1. §. cum aūt. & §. 1. ita & gnale fideicom. defalcatur per Pega. senatuscon. vt hic. Et no. triplicē esse quartam. Vna dicitur iure naturæ debita, vt quæ debetur filijs, & filiab. & inferiorib. & quibusdā transuersalibus, vt C. de inoff. testam. cū quæritur, & l. parentib quæ est aucta in auth. de triē. & sem. § 1. & hæc dicitur debitum bonorum subsidium, vt C. de inoff. donā sit totas. Alia est, quæ debetur iure institutionis, vt ex singularibus legatis, & fideic. vt sup. tit. 1. Alia quæ dicitur Trebellianica, vt inf. eo. §. sed quia. licet fuerit per Pegasianum inducta, vt hic. Item est quarta quædam, quæ debetur ex constitutione Diui Pij filio arrogato, vt supra de adopt. §. cum autem.
ADDITIO Item est & alia, quæ debetur concubinæ, quam quis acceperat ea intentione, q̄ eam duceret in vxorem, q̄m si postea animo mutato illā expellat, tenetur ei quartā partē suæ substātiæ dare. vt in auth. qui. mo. na. effi. legi. §. fi. ig. f. alias & melius §. q̄m autem. quasi circa fi. tit. coll 6. Et vide alias plures quartas per Io. Fab & Ang. hic.
* Adde, q̄ Iurisc. hanc quoque quartā, quæ ex fideicom. vniuersalibus deducitur, falcidiæ noīe designant idque sępissime, vt l. cū filium ver. denique. de leg. 1. l. pr̄ filiam. ad l. falc. l. j. §. si is qui. & §. inde. ad Treb. Trebellianicam vero nūquam appellant, nec id sine rōne. nam verba S.C. solum de trāslatione actionū loquebātur, deductio vero quartæ vere ex l. fal. fiebat. quam Vespasianus & Pius Imp. ad hunc casum pp similitudines extenderūt, vt dī in hoc §. & præcedēti, & l. filiusfam. ff. ad l. fal. Sunt tn̄ aliquę inter has quartas drīæ, ex quibus illa singularis, q̄ hęres detrahit trebellianicam etiam non confecto inuentario, falcidiam non, Bar. l. Marcellus. in prin. nu. 8. eo. tit. Differunt & circa imputationem, qua de re tractant iurisc. & Doct. in l. in quartam. ad l. falc.]
d ¶ Permissa est. per senatusc. Pegasianum. s. ab hærede, nō à legatario grauato alij date, vel restituere, vt dicemus. if. ti. j. § 1.
* ¶ Vide quæ ibi dixi, & Bar. in l. 1. § deniq. ad fi. ff eo.] SYL.
e ¶ Post quod senatusc. s. Pegasianum.
f ¶ Onera. scl. licet omnia.
g ¶ Partem. s. dodrantem.
h ¶ Pars bonorum.
ADDITIO Intelligas tamē sub nomine hęreditario, alias autem iste tex. non procederet, quia ille, cui relinquitur pars bonorū, nō sustinet aliqua onera, vt l. bonorum. ff. dē verb. sign. & no. in l. non amplius, §. fin. cum l. seq. & ibi Bar. ff. de leg. 1. & facit text. cum gl. & Bar. in l. mulier, §. fi. ff. eo. Ang.
i ¶ Solebant. s. iure vetustissimo. scd̄m Planam legatarius non sustinebat onera, & iō hæc stipulatio interponebatur. Sed cū hodie legata fideicommissis sint adæquata, vt su. de le. §. sed non vsque, & in fideicom. diuidātur onera inter hr̄dem & fideico. vt inf. proxi. §. ergo. & §. sed quia stipulationes, pater, q̄ hęc le. vniuersalia seu particularia sine stipulatione dēnt transire cū onere. & facit ad hūc § ff. de leg. 2 si quis seruum, §. fi. & l. seq.
¶ Adde hoc nō pcedere legata parte bonorū scd̄m Bar. i d. §. fi. etiā facta exęquatione. SYL.
K ¶ Interponi. puta, q̄n legabatur dodrans.
l ¶ Commune esset. Sed hac stipulatione nō interposita, omnia onera erant heredis rogati occasione quartæ, quam retinebat, vt infra eo. §. proxim. ver. at si plus.
¶ Ergo si quidem. CASVS. Quærebatur, an rogat⁹ restituere esset omnino immunis scd̄m ius antiquū, & videtur prout in text. colligit. n. hoc q̄ hic dī ex §. proxi. seq. & assignatur ibi rō decisionis, ideo non expedit aliter casum figurare, quia lr̄a plana est. Not. q̄ quamuis iuris ciu. appellatione veniant SYL.

illæ

¶ Rogatus restituere dodrantem, actiones diuidit pro rata, si vero vltra dodrantem, ex Pegasiano remanent actiones penes hæredē, nisi stipulatio sit interposita, si sponte adit, aliàs omnes transeunt in fideicommissarium. hoc dicit.

¶ Ergo [a] siquidem nō plus, quam dodrantem hæreditatis scriptus hæres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano senatusconsulto, restituebatur hæreditas, & in vtrumque actiones hæreditariæ pro rata [b] parte dabantur, in hæredem quodam iure ciuili, in eum vero, qui recipiebat hæreditatem, ex senatusconsulto Trebelliano, tanquam in hæredem. At si plus, quam dodrantem, vel etiam totam hæreditatem restituere rogatus esset, locus erat Pegasiano senatusconsulto, & hæres, qui semel adierat hæreditatem, (si modo sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat, ipse vniuersa onera [c] hæreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta, quasi partis, & pro parte stipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium legatariū, & hæredem. Si vero tā hæreditatem restitueret, [d] emptæ & venditæ hæreditatis stipulationes interponebantur. [e] Sed si † recusabat scriptus hæres adire hęreditatem ob id, quòd † diceret eam sibi suspectam esse quasi dānosam, [f] † cauebatur Pegasiano senatusconsulto, vt desiderante eo, cui restituere rogatus † esset, iussu Prætoris † adiret, & restitueret hæreditatem, perindeque ei, & in eum, qui reciperet hæreditatem, actiones † darentur, ac iuris est, & ex Trebelliano senatusconsulto. Quo casu [g] nullis stipulationibus est opus, quia simul, & huic, qui restituit, securitas datur, & actiones hęreditarię ei, & in eum trāsferuntur, qui recipit hæreditatem, vtro-

illæ 5. partes, de quibus. sup. de iu. nat. gen. & ci. tamen in specie sumendo non comprehēdit eā senatusconsulta. ita est tex. hic dū dicitur, in hæredem, quidem iure ciuili, in fideicom. ex senatusc. Item, quod hæres recusans adire cogitur ad petitionem fideicommissarij adire, & restituere. Itē, quod tali casu hęres est immunis ab omni damno. item quod nihil lucri sentit. Item, quod regulariter hęres grauatus cogitur inuitus adire & restituere, nisi testator contrariū disposuerit, gl. in l. debitor. in prin. ff. eo.]

a ¶ Ergo siquidem. Tunc demum locum habet senatuscōsul. Pegasianum, quando vel totum vel vltra dodrantem hæres rogatus est restituere. ergo &c.

b ¶ Pro rata parte supra eodem. §. restitut. contra. Solu. vt ibi.

c ¶ Vniuersa onera. Nisi stipulationem supradictam interposuisset, vt sup. eod. §. post quod. & hic subijcit.

d ¶ Restituere. scilicet spōte. Nam poterat quartam retinere per Pegasianum, vt sup. eod § post quod.

e ¶ Interponebantur, Facit. ff. de pecu. si creditor, & ff. manda. hæredem, §. si.

¶ D: stipulatione partis & pro parte, Paulus. lib. 4. sen. inter hæredem (inquit) & fideicommissarium. cui ex Pegasiano hæreditas restituitur, partis & pro parte stipulatio interponitur, vt hęredi instituto pro quarta actiones, pro ceteris vero portionibus fideicōmissario cōpetant. De stipulatione autem emptæ & venditæ hæreditatis, vide Accursi. in l. venditor ex hæreditate. super verbo interposita. vbi optime declarat, ff. de hære. vel acti. vend.

f ¶ Quasi dānosam. Licet causam nō assignet, quia variæ sunt hominum voluntates, vt ff. ad Trebell. l. quia poterat. Accursius.

¶ Adde, quod isto casu est volūtas pro ratione, quia hic agitur principaliter vt se exoneret, non vt alium grauet, alioquin sola voluntas si tenderet ad aliquem grauandum, ex vanis suspicionibus mota non sufficeret. lege hec autem satisdatio. in principio, ff. si cui plus quam per l. Falc.]

g ¶ Quo casu. id est cum per Trebell. restituitur tota. Vel die per Pegasianum scilicet in casu proposito, vbi coactus adijt. si vero non coactus, sed sponte, secus, vt supra eodem §. versiculo si vero totam.

† alias recuset.

SYL.

† alias dicar.

† alias cauerunt.

† alias est.

† alias aderat, & restituat.

† alias recipit.

† alias datur.

a ¶ Vtro-

que [a] senatusconsulto in hac concurrente specie.

¶ Omnis virtus Pegasiani senatusconsulti tributa est Trebelliano, & hæres restituit hodie retenta quarta, actionibus diuisis pro rata, & hæres hodie ex eodem senatusconsulto cogitur adire. hoc dicit.

¶ Sed quia [b] stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano descendentes & ipsi antiquitati displicuerunt, & quibusdam casibus [c] captiosas † eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis simplicitas, [d] quam difficultas placet, ideo omnibus nobis suggestis [e] tam similitudinibus, quam differentijs vtriusque senatusconsulti, placuit exploso senatusconsulto Pegasiano, quod postea [f] superuenit, omnem auctoritatem † Trebelliano senatusconsulto præstare, vt ex eo fideicommissariæ hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartam, [g] siue plus, siue minus, siue nihil penitus, vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remaneat, liceat [h] ei vel quartam, vel quod deest, ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum, [i] quasi ex Trebelliano senatusconsulto, pro rata portione actionibus [k] tam in hæredem, quam in fideicommissarium competentibus. Si vero totam hæreditatem

a ¶ Vtroque scilicet Treb. quia nil retinebat & Pegasiano, quia cogebatur, & ita quo ad sententiam concurrunt, quo ad verba non concurrunt: cum alio casu vnum & alio aliud loquebatur.

¶ Aduerte tamen, quia argum. non concludit, quia licet istæ similitudines sint repertæ, tamen nihil inferunt ad sententiam.]

¶ Sed quia stipulationes.

CASVS non potest figurari quia ponit correctio iuris antiqui, est enim pro ratione dubitandi ipsum ius antiquum, ratio autem correctionis ponitur in text. ibi sed qa. in principio. Not. igitur simplicitatem amicam. ll. calliditatem inimicam, quod intelligendum est de prudenti, non desupina. l. nec. ff. de iu. & fact. ign. Item no. quod omnis virtus Pegasiani senatusconsulti est hodie tributa Trebell. etiam illud, in quo magis valebat, cetera nota: dic, vt per Angelum, & alios.]

b ¶ Sed quia. Dixi interponi stipulationes ex senatusconsul. Pegasiano &c.

c ¶ Quibusdam casibus. s. propter solennitatem verborum, vt hic dicunt quiddam, vel tunc, quando is, cui restituta erat, non erat soluendo, vnde inutilis erat stipulatio. Vel verius, hos captiosos modos nescimus qui sint. Accurs.

d ¶ Simplicitas. No. simplicitatem amicam legibus, & facit, in s. de leg. ag. succe. § nos vero, & ff. de dolo. l. 1. in prin.

* ¶ Declaraui supra titu. de inst. & iur. §. his igitur.

ADDITIO. Intellige de simplicitate, quæ est contraria fraudi, non autem de fatuitate, quia illa est damnabilis. l. 3. §. fin. & ff. de sulpe. tu.

e ¶ Suggestis. hic not. quod in sententia sunt allegationes repetendæ.

f ¶ Quod postea. quia prius fuit Treb.

g ¶ Quartam. scilicet de bonis hæreditatis, detracto tamen alieno ære. vt C. eod. & sine scriptura.

ADDITIO. Potest tamen fideicommissario volente quartam totius hæreditatis deducere, & tunc tenetur creditoribus pro sua rata de quo, & qualiter legatarijs teneatur, vide Angel. hic.

h ¶ Liceat. Etiam contra voluntatem defuncti iure isto scilicet Institutionum, vt C. ad l. Falci. si vt allegas. hodie forte contra secundum quosdam vt in authen de hær. & fal. §. si vero expressim.

¶ Adde, quod communis opin. hodie est, quod prohiberi possit, cum hoc sit clarum in Falcidia, authen. sed cum testator, C. ad l. Falc. quæ hodie est æquiparata, l. Marcellus. §. quod autem, ff. ad Trebell.

** Addi potest & hæc ratio, quia hæres cogi potest a fideicommissario ad adeundum hæreditatem sine eius damno, vt dicitur hoc §. & in l. quia poterat ad Treb.

i ¶ Solutum. Propter facti, non iuris ignorantiam, vt C. ad l. fal. error.

k ¶ Actionibus. Scilicet creditorum, non legatorum secundum B. vt ff. eo. l. 1. in fi. & l. apud. 1. respon. sed & legatarijs respondet hæres, cum eis fideicommissaria portio non sufficit, sic tamen vt totius hæreditatis quarta sibi reseruetur, vt ff. ad Trebel l. 1. §. si is quis. secundum Ioan. Sed Azo. contra, C. ad Treb. l. 2. Sed illa secundum supradictam distinctionem intelligitur.

SYL.

SYL.

† Idem ait Iusti. in §. quintus, C. de vet. iu. enu. & in §. inordinatum, in authen de hæ. & fal.

† Sic in authen. de hæ. & fal. §. inordinatum. & l. 1. §. quintus. C. de veter. iur. enuc.

SYL.

Simplicitas est legibus amica.

SYL. In sententia sunt allegationes repetendæ.

¶ Ad-

sponte restituerit:[a] omnes hæreditariæ actiones fideicommissario & aduersus eum † competunt.[b] Sed & id, quod præcipuum Pegasiani senatusconsulti fuerat,[c] vt, quando recusaret hæres scriptus sibi datam hæreditatem adire, necessitas ei imponeretur totam hæreditatem volenti fideicõmissario restituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones, & hoc transposuimus ad senatusconsultum Trebellianum, vt ex hoc solo necessitas hæredi imponatur, si ipso nolente adire fideicommissarius desideret restitui sibi hæreditatem, nullo nec damno, nec commodo apud [d] hæredem remanente.

¶ Quæ de tota hæreditate cauta sunt, habent locum in parte. h.d.

¶ Nihil autem interest, vtrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totam hęreditatem aut pro parte restituere rogatur: an ex parte hæres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis

† aliàs nõ petant.

† Probat in l. restituta. ff. eo.

SYL. ¶ Adde, quod aut hæres cogitur adire, quo casu nihil retinet, & tunc non tenetur, infr. ver. si vero totam aut erant facta tot legata, quod fuit necessaria detractio quartæ, & similiter in nihilo tenetur legatarijs, l. 1. §. fin. ff. eo. q͞a dẽt hęres quartã saltiam, aut habebat hæres plus quarta sub nomine quotæ, veluti si erat restituenda. puta, dimidia tantum, & tunc tenetur legatarijs pro rata tantũ. intellige tamẽ pro rata totius, dũmodo quarta non lædatur l. 1. § pen. ff. eo. Aut testator assignauit hæredi aliquid, vt deducto eo totum vadat ad fideicommissarios, nam tunc q͞s habeat plus quarta, non tenetur legatarijs, nisi bona fideicommissarij non sufficerent. l. 1. §. si is qui 400. ff. eo.]

a ¶ Restituerit. Quæ restitutio fit re, & verbo. † Re, vt si patiatur res hæreditarias à fideicommissario possideri, vel totas, vel aliquas earũ, hac mente, vt restituatur hæreditas. Verbo autẽ sic, Restituo hęreditatem tibi, licet corporaliter rerum possessionem non tradam, & ex tunc res fiunt fideicommissarij in vtroque casu, vt ff. ad Treb. facta. Sed nũquid etiam ante factã restitutionem est fideicommissarius dominus, vt C. communia de leg. l. fin. §. sed quia? Respon. nõ, quia ante restitutionem omnia facit hæres, & etiam manumittit seruum hęreditarium, quod nõ faceret si alius esset dominus, vt ff. ad Treb. Marcell⁹, §. si res. & l. si hæres institut⁹. §. si hæres Nec ob. d. l. communia de le. quę dicit dari rei vẽdicationem fideicommissario generali, nã est intelligendum, ex quo hæreditas est restituta. Vel speciale in rebus alienatis, vt ante restitutam hęreditatem detur fideicommissario vtilis rei vendicatio.

b ¶ Competunt. Quia per omnia est, vt hęres, vt ff. quod cum eo l. filius, §. si.

* ¶ Intellige si restituerit, ita, vt arroga͞t⁹ est à testatore, alioquin non transferuntur actiones, puta si ante diem, vel pendente cõditione restituat. l. sed & si ante. ff. eo.]

** Dictum glo. vtique procedit quo ad effectum. propter enim tutium translationem, quæ fit ex S. C. T. hæredi æqui paratur. l. postulante. §. pe. eod. tit. & ideo quæ de hærede dicuntur ad eum vtiliter extenduntur, l. 1. §. de illo. eo. tit. vbi Doctor. At secus ex proprietate uerbi, & ideo in dispositione hominis hęredis appellatio ad fideicommissarium non trahi͞t, repugnat enim vis verbi, quæ intelligitur de eo, qui continetur & directo est dominus, nõ de eo, qui facto alieno indiget. Idem, si materia odiosa pœnalisque sit l. si ante. & seq. ad Sillanianum. Alciatus l. hæreditaris. de verbor. signif. & in l. verbis. in princ. de vulgar. & pupillar.]

c ¶ Fuerat. vt supra eod. §. ergo. ver. sed si recusabat.

d ¶ Apud hæredẽ. Cui etiã cauebit fideicõmissarius de præstando eum indẽnem futurum occasione hæreditatis, vt ff. ad Treb. cũ hæreditas & etiã pro futuris hẽr exceptionẽ vt ff. ad Treb. l. 1. §. quamquam. Sed hæc cautio, de qua hic dr̃ qualiter fit? Resp. per officiũ iudicis postulante, eo cui est restituenda hæreditas, vel quota pars, non autẽ si singulare fideicommissum sit relictum, vt ff. ad Trebel. l. nam q͞p. §. non cis. vel et postulãte procuratore eius, cui sit mãdatũ, nec sufficit cauere de rato, vt ff. ad Treb. quidam. §. 1.

ADDITIO Et not. q͞p procuratori simpliciter & hñti speciale mandatum põt fieri restitutio hæreditatis, non autem procuratori in rem suam siue cessionario l. cum mulier, §. ex asse. ff. de iure do. Aret.

SYL. ¶ Nihil autem. CASVS non figuratur in tam generali regula, modicũ. n. dubitationis habebat, q͞p illud, & de toto dicebatur, haberet

beret locum in parte l.quæ de tota.ff. de rei ven. No.summariũ,& q; idẽ est iuris in fideicõ. quoтe partis,q; ĩ fideicõ. totius hrđitatis. a Nihil aũt. Diximus, vt su.eo.§.sed quia stipulationes,& prox.§.Et not.q; idem iuris est in toto quo adtotum,q; in parte quo ad partẽ, vt ff.de acq. hær.feiu & ff.de vsur.q scit.ĩ princip. Arg. contra,ff. de eul. ex mille.

Ius idẽ est ĩ toto quo ad totũ q; in parte quo ad partem,& econtra.

ADDITIO. Tu dic, q; hæc regula procedit,quando est eadem rõ in parte,q; intoto, alias non,vt in cõtrario,vt ibi declarat glo.3. * Adde, quod quoties hæres rogat restituere pro parte, si is suspectã habeat hæreditatem,eam adire cogi non põt, nisi totam restituat & ita in fideicommissarium oẽs actiones transfeant l.cogi.§ si quis hæres,ff.eod.] b Si quis. CASVS. Dubitabatur , relicta aliqua re parti culari hæredi, si rogabatur reliquum restituere,an tenere tur actionibus hæreditarijs,& â habebit quartã,& videbat q; sic,quia cũ debeat sub noie quotæ, & de ip sa hrđitate,nõ videbatur d aliis dandã , cõtrariũ decidit in vtroque, rõ est , quia satis est , quod habeat iudicio testatoris.l in quartam, ff.ad l. Falci. habet tamen tũc liberam,quod secus est , si relinquitur quota. Nota summariũ. Item , quod quando hæredi assignatur vna vel plures res, habetur loco legatarij & omnia onera remanẽt apud fideicommissariũ. Item quod liberum est fideicommissario fideicõmissum futurũ inutile repudiare.] c Quartam. Vel etiam minus † quatta, sed tamen agi. tur ad supplementum , vel retinebit, vt si. eo.l.prima § si hæres præcepta in fin.

SYL.

†Idẽ dr in l.si legat, §.multũ. ff.eo.

restitutione diximus. a

¶ Si retenta certa re ascendente ad quartam rogatus sit reliquũ restituere,restituta hæreditate omnes actiones in solidũ transeunt in fideicommissarium, & heres ad nulla onera hæreditaria tenetur.h.d.

¶ Si quis vna aliqua re deducta, siue præcepta,quæ quartam b continet (velut fundo vel alia re) rogatus sit restituere hæreditatem, simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hæreditatem restituere. Sed illud interest, † quod altero casu, id est cum deducta siue præcepta aliqua re restituitur hæreditas, in solidum ex eo senatuscon sulto actiones transferuntur, & res, quæ remanet c apud hæredẽ, sine vllo onere hæreditario apud eũ remanet, quasi ex legato ei acquisita Altero vero casu, id est cũ quarta parte re-

tẽta rogatus est hæres restituere hęreditatem, & restituit, scinduntur actiones, d & pro dodrante quidem trãsferuntur ad fideicommissarium, pro quadrante remanent apud hæredem. Quinetiam licet vna re aliqua deducta aut præcepta restituere aliquis hæreditatem rogatus sit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, æque in solidum transferuntur actiones, & secum deliberare debet is, cui restituitur hæreditas, an expediat sibi restitui. Eadem scilicet interueniunt, & si duabus pluribusve deductis præceptisve rebus restituere hæreditatem rogatus sit. Sed & si certa summa deducta præceptave,quæ quartam,vel etiam maximam partem hæreditatis continet, rogatus sit aliquis hæreditatem restituere,idem iuris est. Quæ autem diximus de eo, qui ex asse institutus e

† Quid si plus dic. vt in l.1.§. sed si. ff. eo.

SYL.

¶ Adde, quod in eo supplemento, quia habet sub nomine quotæ, subibit onera, vt dicunt gl & doctor. in dicto §. si hæres.

¶ Et hic etiam quod si coact adierit. restituit etiam rem sibia testatore relictam. l. ita tamen,§.si præceptis, ff. eodem.

c ¶ Remanet. facit. C.de hære.institu. quo ties.

d ¶ Actiones. Scilicet creditorum , non legatorum , quod dic , vt supra eodem. §. sed quia.in fin.

e ¶ Institutus. Vt restituat retenta certa re.

¶ Præterea. CASVS. Quærebat nũquid venientes ab itestato grauari possent. & videbat quod non quia habent à lege non à testatore, & quem non honoro, nec onero. l.ab eo. Cod. de fideicommis. Contrarium deciditur , quia satis dicitur saltem tacite honorare, ex quo poterat alios instituere, & ipsos excludere. l.conficiuntur. de iur. codi. &

& quia cum grauet, in cõsequentiam videtur honorare, & eis relinquere. No. quod nõ solum ex testamento, sed ab intestato hæredes grauari fideicommisso possunt. Item, quod legata de iure antiquo ab intestato relicta nõ valebãt. Itẽ quod fideicõmissarius & legatari⁹ grauari possunt.

est, eadem trãsferimus & ad eum, qui ex parte hæres scriptus est.

¶ Hæres ab intestato & fideicommissarius grauari possunt de restituendo. h. d.

¶ Præterea intestatus quoque moriturus potest rogare [a] eum, ad quem bona sua, vel legitimo iure, vel honorario pertinere intelligit, vt hæreditatẽ suam totam, partemve eius, aut rem aliquam (veluti fundum, hominem, pecuniam) alicui restituat, [b] cum alioquin legata nisi ex testamento non valeant. [c] Eum quoque, cui aliquid restituitur, † potest rogare, vt id rursum alij aut totum, aut partem, vel etiam aliquid restituat. [d]

¶ Qui primo negauit fideicommissum esse relictum, postea conuictus non potest dicere in minus solenni voluntate fuisse relictum. hoc dicit secundum opinio. Ioann. Vel sic: Quando testator noluit solenniter disponere, sed in fide hæredis committere, hæres tenetur iurare non esse relictum, vel soluere. hoc dicit Aret. Et hanc opinionem approbant doctores in l. fi. C. eo. tit.

¶ Et quia prima fideicommissorum cunabula á fide hæredum pendent, & tam nomen [e] quam substantiam acceperunt, ideo Diuus Augustus ad necessitatem iuris ea retraxit. [f] Nuper & nos eundem principẽ superare [g] cõtendentes, ex [g] facto, quod Tribonianus vir excellentissimus, † & Quæstor sacri palatij suggessit, constitutionem [h] fecimus, per quam disposuimus, si

a ¶ Rogare. in codicillis.

b ¶ Restituat. ideo potest ab his fideicommissum relinquere, quoniã suo sponte relinquere legitimam hæreditatem videtur non instituendo alium, vt ff. de iure codicillo. l. conficiuntur. §. primo.

c ¶ Non valeant. Sed quo iure hoc est verum? antiquo non, vt ff. de legat. 1. l. 1. Itẽ nouo non, vt C. commu. de leg. l. 2. Dic ergo antiquiori iure locum habere quod hic dicitur.

SYL. † Concor. l. 1. §. de illo. ff. eo.

¶ Adde, quod Barto. in d. l. 1. seq. hanc solu. in 2. colũ. sed hic tex. videtur obstare, cum dicat, non valeant, designando tempus, quo loquitur, nisi subaudias scilicet iure antiquiori, prout glos. in verbo, possit. tit. seq. in princ. vel ponatur tẽpus pro tempore vt sæpe. Hodie vero communis resolutio est, quod valeant relicta ab intestato, quia non remanet hodie differentia inter fideicommissa & legata, nisi voce, nomine, & verborum conceptione, vt nota in d. l. 1. excepto legato libertatis.]

Vel dic, quòd d. l. de leg. 1. secundum non iura loquitur, secundum quæ æquiparata sunt legata fideicommissis vt sup. de lega. §. sed non vsque.

d ¶ Restituat. Etenim in quantum quis honoratur, † & onerari potest, vt inf. tit. 1. §. 1. ver. hoc solum. Sed nũquid quartam retinebit? Respon. vt infr. tit. 1. §. 1. ver. hoc solum.

¶ Et quia prima, CASVS. Quæsitũ fuit, si hæres grauatus sit de onere tamen fidei commissi non constet, an saltem iurare teneatur se nihil scire de fideicõmis. & videbatur quod non, quia iuramentum hoc purgatorium non solet deferri nisi aliquo probato. l. admonendi, & ibi doct. ff. de iureiurã. cõtrarium deciditur ea ratione, quia cũ in fide heredũ fundata sint fideicommissa, voluit Imper. fidem exuberare in his, & hæredem, si non ad præstandũ ex verbo fidei commissarij, ex eo saltẽ iurare teneri. Nota, quod nomẽ substantia, & receptio fideicommissorũ causam habuerunt á fide hæredis. Itẽ, quod non est malæ inuidiæ crimẽ sed bona æmulationis affectio, contendere alios virtute superare. Item, not. quod hæres, qui asseritur grauatus, cogitur aut soluere, aut iurare. Item, quod codicilli facti coram quinque testibus valent. Item, quod qui primo negauit, non potest postea confitendo se tueri prætextu inualide dispositionis.

† Amplia & declara vt dicetur SYL. inf. ti. proxi. in prin. super glo. nõ possit.

e ¶ Et quia. Nomen. Not. nomen consequẽs rei, vt sup. de don. § est & aliud.

f ¶ Retraxit. Hæc iura sunt, sup. eo. in princ.

g ¶ Ex facto. i. ex quæstione de facto.

h ¶ Constitutionem, vt C. de fideicommiss. l. finali.

† aliàs ex quæstor. aliàs ex quæstore.

1 Ad

* ¶ Adde aliam constitutionem, quæ est l. vlt. C. de reb. cre. qua cautum est, vt si cui legatum, aut fideicommissum petenti hæres vltro detulerit iusiurandum, & is iurarit, deinde ex testamēto reperto appareat nil ei se relictū, nihil deberi, quamuis iuratū sit.]

d ¶ Coarctari. Nota propter contumaciam non iurandi eum condemnari, vt C. de iura. calum. l. 2. §. fin.

e ¶ Eadem. Scilicet vt compellatur iurare, vel soluere.

testator fidei hæredis sui commisit, vt vel hæreditatem, vel speciale fideicommissum restituat, & neque ex scriptura, neque ex quinque testium numero (qui in fideicommissis legitimus [a] esse noscitur) possit res manifestari, sed vel pauciores, quam quinque, vel nemo penitus testis interuenerit, tunc (siue pater hæredis, siue alius quicunque sit, qui fidem hæredis elegerit, & ab eo restitui aliquid voluerit) si hæres perfidia tentus adimplere fidem recusat, negando rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, cum prius ipse de calumnia iurauerit, [b] necesse [c] eum habere, vel iusiurandum subire, quod nihil tale a testatore audierit, vel recusantem ad fideicommissi vel † vniuersalis, vel specialis solutionem coarctari, [d] ne depereat vltima voluntas testatoris fidei hæredis commissa. Eadem [e] obseruari censuimus, & si a legatario, vel fideicommissario aliquid similiter relictum sit. Quod [f] si is, a quo relictum dicitur, post quam negauerit, confiteatur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem [g] recurrat, omnino soluere [h] cogendus est.

Codicillis. a ¶ Legitimus. Not. testes quinque in codicillis necessarios esse, vt C. de codicil. l. fi. § fi. & de fideicommis. l. fina. ibi, sed siue quinque &c.

b ¶ Iurauerit. Nam in omni casu erat olim iurandum, & in omni capitulo, vt C. de iura. calum. l. 2. in princ. hodie sufficit semel iurare, vt in Auth. de ijs, qui ingre. ad appel. §. fin.

SYL. ¶ Adde, & intellige in ijs, quę obueniunt post litem cōtestatam, sed in ijs, quę contingunt ante, etiā hodie iuratur in singulis, Bar. in Auth. hoc sacramētum, C. de iureiurā. propter calu. dan.]

c ¶ Necesse eum habere. sed numquid hodie corrigitur hoc, cum nulli deferatur inuito, vt C. de iureiurando. l. fin. & l. generaliter, §. fin autem?

Respond. non, quia hęc est posterior constitutio Iustiniani, vt Cod. de fideicommis. l. fin. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.

SYL. ¶ Adde, quod ratio specialitatis ponitur in l. fi. C. de fideicomm quia defertur iuramentum de conscientia sua, quod non potest referri. & licet Ang. ex opin. Salyc. videatur discedere ab opin. glos. tamen dicēdum est, qđ si hæres probabiliter ignorat, puta quia erat absens, & fideicommissarius potest probabiliter scire, potest referri, si fideicommissarius absens fuerit, vel alias probabiliter nesciat, non poterit, prout in fin. in casu. l. lex Cornelia, §. hac l. fi. de iniur. secundum distinct. Batt. ibi.

f ¶ Quod si dixi, quando contumax fuit nō iurando, tunc quando iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiā antequam iuret, sed prius negauerat relictum, vt in fi. huius tit. dicemus statim.

† alias vniuersitatis.

g ¶ Subtilitatem. Quæ est, vt ex quo est voluntas non solennis, non valeant ea, quę facta sunt, vt C. de fideicommis. l. fi. veritas & C. de test. nō dubium, §. illud.

h ¶ Soluere cogendus est, sed quomodo coarctatur ex nō solenni voluntate? sic: ergo soluuntur inutiliter relicta, sicut & vtiliter, quod esse non debet, vt Cod. de fideicommiss. l. si veritas quæ est contra Sol. quidam dicunt, quod vbi solenniter testari voluit, & nō fecit habet locum lex contraria, alias si noluit testari solenniter, habeat locum quod hic dicitur, † vt ar. ff. de iure cod. l. 1. sed hæc falsa est, quia & hic de testatore loquitur, qui solenniter facit, vt ibi. Si testator fidei hæredis sui commisit.

¶ Adde, qđ ista opin. communiter reprobatur hic. & in l. fi. C. de fideicommiss. & probatur ex illis verbis, neque ex scriptura.

¶ Alij vt B. dicebant esse distinguendum an dicat hæres. Nō est verum tibi legatum esse, quo casu cogitur probare esse verum, & solēne, vt in contrario, eo saluo, vt si deferatur sacramentum iuret, vt sup. proxime, an dicat: Non potes petere, quia est minus solenne. In quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc non valet, quia secundum hoc expediret ei negare, quod esse non debet, vt ff. de trib. l. 1. illud.

† Et hęc lectu, vt satis pbari p istū tex. q sequunt Frā. Acc. Mart, Sil. & alij docto. vt refert Bar. in l. fi. C. e. & Angel. hic sin q erit practica, qđ heredi ab initio nō negāti deferat fideicōmissari⁹ iurm si testator volēs solēniter testari fideisuę SYL. cōmisisset tale legatū quo iurante erit securus, cōtra recusantē vero agere cōdictiōe ex isto §.

lud, §.pen. Dic ergo secundum Ioan.aut ab initio confitetur relictum,& tunc non tenetur ex non solenni voluntate, vt in illa leg. contraria.

SYL. ¶ Adde hoc verum, dummodo non sit relictũ ab eo, qui solenniter nolebat testari, sed solum heredis integritati confidere, dicta l.fin.]

¶ De singulis rebus per fideicommissum relictis.

¶ Etiam res singularis potest per fideicommissum relinqui, & tã ab hærede, quam a legatario. hoc dicit. Angelus.

Potest tamen quis etiam singulas [a] res per fideicommissum relinquere, veluti fundum, argentum, hominem, vestem, & pecuniam numeratam, vel ipsum hæredem rogare, vt alicui restituat, vel [b] legatarium, quamuis a legatario legari non possit. [c]

† ¶ Aut negauit, sed postea fuit per sacramentũ, vel per pbationes eo vict⁹, vt delato iuraméto confiteatur relictũ tunc iurare cõpellitur, vt ita ratione sui mẽdacij teneatur, vt hic, & argu. in Authent. de trien. & semiss. §.studium, & §.ad hoc.

¶ Adde & corrige hanc glo. quia corrupta est, secundum gloss. in l. fin. C. de fideicom miss.]

† Et quis ẽr in isto membro opi. Ioan. sit cõis, tamẽ Io.Fa. hic eã impugnat, ẽr si in testõ vel codicillis fuerit relictũ & respondet ad l. si veritas, qđ quãdo hæres negarit. SYL. confes. legatarius habet duo remedia, vel quod deferat iuramentũ, & obtinet iste §. & d.l. fi. vel qđ oneret se probatione, & tunc sibi imputetur, quia debet probare dispositionẽ solennem, vt ibi.

* ¶ Ita demũ enim ei qui semel negauit, responsum reuocare licet, si nulla sit alteri captio ex eiusmodi pœnitentia. l. de ætate. §. vlt. de inter. actio. Nec audiendus est hæres, si ad legis subtilitatem recurrat, cauſando testamentũ esse imperfectum, siue minus solenne, & per hoc non deberi, quæ in eo relicta sunt, cum ipse iam ex eo adierit hæreditatem, l.1. §.pro secundo, C.de caduc.tollen.]

¶ De singulis rebus per fideicommissum relictis.

Continuatio. ¶ De fideicom. generalibus, sup.tit.1. dixit, nunc de specialibus dicit. Accur.

Diuisio. Potest tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicommisso pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

CASVS non figuratur, cum tradatur regula generalis No. quod quælibet res, quæ tamen sit in commercio, per fideicommissum relinqui potest. Item, quod non solum hæres grauari potest, sed legatarius. Item, qđ olim a legatario non legabatur.]

a ¶ Singulas. Non solum generaliter, vt supra titu.1.

b ¶ Vel legatarium. s. rogare, vt aliquid alicui restituat.

c ¶ Non possit. Antiquo iure inspecto, sed nouo iure aliter est nam potest a quolibet, qui commodũ quocũque modo habet, legari & fideicommitti, vt C. cõmunia de le. l. 1. §. fin. & hoc statim subijcit.

¶ Res hæredis & aliena potest per fideicommissum relinqui in qua potest fideicommissarius grauari, dummodo non oneretur vltra commodum, & re aliena relicta ipsa, vel æstimatio danda est. h.d.

¶ Potest autem non solum proprias res testator per fideicommissum relinquere, sed & hæredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius. [d] Itaque & legatarius, & fideicommissarius, non solum de ea re rogari potest, vt eam alicui restituat, quæ ei relicta sit, sed etiam de

Adde, quod non solum ipsi grauari possunt, qui commodum sentiunt, sed eius heredes, l.si fuerit. § fi.ff. de lega.3. & intellige de commodo æstimabili. l. plane.2.§. fi. cum l.seq.ff.de leg.1.

SYL. ¶ Potest. CASVS. Quærebatur, an res hæredis vel aliena fideicommitti posset, & videbatur, qđ non, quia nostra siue facto nostro a nobis non abdicantur. l.id quod nostrum, ff.de reg. iur. & nemo cogitur vendere suum. l. nec emere, C.de iure deli. Contrarium dicitur, quia eius mentis dicimus testatorem fore, vt velit æstimationem solui, vt dictum est in §.non solum, sup. de leg. Not.summa. Item, quod legatum, vel fideicommissum non valet in eo pluri, quo grauamen excedit commodum.

Item, quod grauatus fideicomm. tenetur saltem ad æstimationem.

d ¶ Alterius. Refert tamen, an leget rem extranei, an hæredis: primo casu distinguitur, an sciuerit alienam, vel credit suam, secundo non, vt sup. de lega. §. non solum. vers. quod autem, ff.de lega. 2.l. vnum ex familia, §.si rem.

SYL. * Adde, quod non intelligitur cepisse ex testamento, ita vt rogari possit aliquid præstare, nisi apud eum certum remaneat emolumentum l.quidam testaměto, §.si tibi, ff.de lega.1.& ideo nec cui seruus legatur manumittendus, fideicommisso grauari potest, vt quid eius rei gratia præstet. l.plane. §. vlt.de leg.1.l.nemo.§.1.de reg.iur.

a ¶ Ipsius,

a ¶ Ipsius.f.legatarij.
b ¶ Inutiliter. facit ff. de leg.1.plane.2.§.fin. & l.videndum, & ff.de leg.3.l.1.§.sciendum & l.3.§.Iulianus, & l. si legatarius. Sed cõtra in d.l.plane, §. si cui. Sed ibi steterit per legatariũ, quo minus meliorem acceperit, vel melior videtur esse, quem elegerit, licet deteriorem elegerit, vt argu inf. de act. §. præterea. item arg. contra, ff. de lega. 2. l. imperator. § 1. ibi .ti. vero, &c. Sed hoc, quod hic dicitur, intellige, quando in quantitate legatur alicui, & in quantitate oneratur, ibi autem, quãdo quãtitas datur & in specte grauatur, quo casu tantum videtur æstimasse speciem suam legatarius accipiendo quantitatem, vt ex eadem.l.colligitur.†

alia, siue ipsius,[a] siue aliena sit. Hoc solum obseruandum est, ne plus quisquam rogetur alicui restituere, quam ipse ex † testamento ceperit. Nam quod amplius est, inutiliter [b] relinquitur. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, aut ipsam redimere & prestare, aut estimationẽ eius soluere.

¶ Etiam libertas seruo per fideicommissum potest [illegible], &

¶ Et hoc qñ species
SYL. erat sua, si vero aliena ꝓcedit text.hic. Vbi aũt relinquitur spés, si simpliciter grauetur, habet locum iste tex. si alternatiue ꝓcedit tex. in d. §. si cui.

¶ Adde tamen, quod quando grauatus debet restituere post aliquod tempus quantitatem & fuit honoratus in quantitate, licet iure ciuili teneatur computare vsuras secundum illud tempus d.l. imperator.§.si cẽtum, quæ hodie sunt prohibitæ.c.1.de vsur. poterit tamen hodie grauari in pius vsque ad quantitatẽ honesti lucri, vt tradit Bart.in d.l.imperator.§.cum quidam.si vel d.lucrum perceperit, vel percipere potuerit.
¶ Itẽ contra.ff. ad l.Fal.sed & si non fecerit. in prin. Sed & ibi eodem modo respon.quia quantitas erat legata, & onus erat positum in faciẽdo. Sed cum quantitas legatur, & in quantitate grauatur, sicut hic loquitur, nunquid quartam iure Falcidiæ potest oneratus retinere, siue sit legatarius, siue fideicõmissarius, qui sit grauatus? quidam dicũt, quod sic, vt arg.ff.ad l.Fal.l.pœnales, §.si. Nos cõtra, vt in eod.tit.l.lex Fal.si interueniat, §.nũquam.& de vulg. subst.cohæredi, §.cũ filiæ.

SYL.
¶ Adde hæc vera, nisi ex præsumpta mente defuncti aliud appareat, puta si partẽ sit rogatus restituere, secus si totũ secundum distin. quæ fit in d.§.fin.vel nisi ex liberalitate expressa, vel præsumpta hæredis, qui dum posset Falc. detrahere, totum soluit, nã tunc legatarius illud retinebit, l.1, §. inde Nera-

tius.ff.ad Treb.& ibi Bart.in fin.
** Illud, quod dicitur prope fi.tex.nostri, q̃ re aliena per fideicommissum relicta, oportet hæredem, aut ipsam redimere & prestare aut eius æstimationem soluere, intelligi debet secundum text. in §. non solum supra de lega.
¶ Libertas quoque.
CASVS
non esset figurandus, quia prosequit regulam, quam in prin. posuit, tamen videbatur relictum libertatis alieno seruo non valere, quia cum non cogatur quis vendere, nec seruus noster sine nostra volũtate a nobis abdicari possit, non videtur valere, & si dicitur, præstabitur æstimatio, vt sup. prox.§.respon. quod cum libertas sit inæstimabilis, non poterit præstari, & per consequens nec re ipsa, nec in æquiualenti poterit adimpleri fideicommissum cuius cõtrariũ dicitur ea ratione, quia posset esse, qđ dominus ex voluntate venderet, præstita eidem æstimatione, ad quod tenetur grauatus, & tali casu libertas cõferri posset, quamuis regulariter aliter sit. No. q̃ fideicommissaria libertas dicitur, quãdo grauatur, qui grauari potest, vt manumittat. Itẽ, q̃ fideicommissaria libertas potest relinqui etiã seruo alieno. Item, q̃ grauatus dare libertatem seruo alieno tenetur emere, & præstare, si potest. Item, q̃ dominus serui, cui libertas est relicta, non cogitur manumittere, aut vendere, nisi aliquid consecutus sit à testatore. Item q̃ tale fideicommissum non extinguitur, si dominus nolit vendere, sed pendet. Item not. quod illud differtur, non aufertur.

non tantum seruo proprio, sed etiam alieno, vt quasi [illegible], ematur, & manumittatur, h.d. Aret.

¶ Libertas † quoque seruo per fideicommissum dari potest, vt hæres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicommissarius. Nec interest, vtrum de suo proprio seruo testator roget, an de eo, qui ipsius hæredis, aut legatarij, vel etiam extranei [c] sit. Itaque & alienus seruus redimi, & manumitti debet.

SYL.
† Ex l.libertates, ff. de fid. liber.

c ¶ Extranei. licet etiam crediderit suum, vt ff.de fideicommis. liber. Paulus.1.respon.& l. alieno. in princ. Sed in pecuniario legato distinguitur, sciuerit: vel ignorauerit rem alienam, vt supra de lega.§.non solum.ver. quod autem.
¶ Adde tamen, q̃ in contrarium facit text. in l. alieno, ff.de fideicom.lib.
* ¶ Adde, quod licet tex.noster videatur indifferenter loqui, est tamẽ aliqua differentia

virum quis rogetur manumittere seruum suum, an alienum, quam eleganter docuit Vlpia. in l. generaliter.§.si quis alienum,ff. de fid.liber.

Quod si dominus eum non vendat, [a] (si modo [b] nihil [c] ex iudicio eius, qui reliquit libertatem,† recipit [d]) non statim extinguitur fideicommissaria libertas, sed differtur, [e] quia possit, tempore procedente, vbicumque occasio serui redimendi fuerit, præstari libertas.

† aliàs percepit.

¶ Manumissas per fideicommissum fit libertus manumittentis, directo, testatoris, & directo libertatem non quærit, nisi tempore testamenti, & mortis fuerit testantis.h.d.

a ¶ Non vendat. vel etiam si vendat, sed vltra iustum pretium vendere vult, nam tunc perinde est, ac si non vendat, vt ff. de lega 3. non dubium, §.fin.

** Similis gl. sup. de lega.§. non solum. vers. non potest redimere.

¶ Adde, q; si dominus dixerit se velle vendere certo pretio, quod grauatus dicat immodicum, iudice declarante, tenetur postea dominus vēdere pro pretio declarato, secūdum Bartol. in d.§.fin. qui mouetur per text. in d.l. non dubium. §. si ts cuius. qui videtur potius dicere contrarium, ibi, idem & si plus iusto.& ibi, volenti domino.]

b ¶ Si modo. interpositio est.

c ¶ Nihil. si enim aliquid etiam modicum relinquitur alicui, vt vendat, & ille legatum accepit, compellitur vendere, vt hic, & C. de fideicommis. libe. deberi. & l.si re donatam, & C.ad l.Falcid. si ea cuius filium.

Quod differtur nō aufertur.

d ¶ Recepit.s.dominus istius.

e ¶ Differtur. quod differtur, non aufertur. sic ff. de iud.cum furiosus.Arg.contra.C.de inoffic.test.facimus,§.si.

SYL. ¶ Adde, quod ibi erat in potestate filij præparare querelam, & ideo ea delata aufertur, vt non transmittatur ad extraneos.]

SYL. ¶ Et.ff. de vsufr.si vsusfructus.

† De isto brocardo vide late apud Bar. in l. inter stipulātē. §. sacri.ff. de verb. oblig.

¶ Adde, quod ibi aufertur propter moram, & culpam suam.

¶ Item nota, quod inspicitur quod euenire potest, † sic ff.de iud. omn.iud.si idem, §.si.& ff.de adim.leg l.si seruo.

SYL. ¶ Qui autem. CASVS Quærebatur cuius esset libertus ille, qui per fideicommissum manumittebatur, & videbatur testatoris, qa per fideicommissum testatori succedit, non grauato, l.cohęredi,§. cum filię,ff. de vulga. & pup. cōtrarium deciditur, quia inspicitur manumittens, & huius mentis videtur fuisse testator non dando libertatem directo, sed per fideicommissum, & aliàs supra dictum fuit. item videbatur, quod non solum illa duo tempora essent inspicienda, sed tempus aditæ hæreditatis, cum libertas non cedat nisi ab adita.l. 1 §.in nouissimo. C. de cad. toll. sed dic, qd sufficiunt hæc duo tempora tantum, nam seruo alieno si potest directa libertas relinqui.l.seruo tuo C.de testa.ma. Vnde nisi esset testatoris tempore testamenti, non posset ei relinqui directa libertas, & idem si alienaretur, ante mortem, quia res ad casum deuenisset, a quo non posset incipere sed quando his duobus temporibus est testatoris, non potest ante aditam cadere hæc difficultas, quia non est qui eum alienet. ita declarat Ias. hic No. quod manumittens efficitur patronus. Item, quod directo manumissus fit libertus manumittentis. Item quis dicitur libertus orcinus. Item, quod non potest directam libertatem cōsequi, qui duobus temporibus nō fuit testatoris. Item quis dicitur dare directo libertatem.]

SYL.

¶ Qui autem ex fideicommissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiam si testatoris seruus sit, sed eius, qui manumittit. [f] At is, qui directo testamento liber esse iubetur, ipsius testatoris libertus fit, qui etiam orcinus [g] appellatur. Nec alius vllus directo ex testamento libertatem habere potest, quam qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testamentum, & quo moreretur. † Directo autem libertas tunc dari videtur,

† aliàs directa.

f ¶ Eius qui manumittit. Id est hæredis, vel legatarij, vel fideicommit. C.de fideicomm. lib.l 2.quibus.

* ¶ Adde, quod manumissus ex causa fideicommissi in quibusdam non habetur pro liberto, vt quantū ad operas, & quędam alia quæ annotantur Accur.in l.pen.ff.de diuor.]

g ¶ Orcinus, sic dictus ab orco.i.manumissus ab eo qui tendit ad orcum.i. infernum. Vel ab orthos, quod est rectum, vnde orthinus.i.directe manumissus. Vel ab orco, quod est capio, (nam & inde archiorcus) quia multa capiunt manumissi in testamento, in quo multa sunt.

Orcinus quis & vnde dicat.

* ¶ Alc.lib.1. Prætermi.contendit legēdum esse orthinus, de quo latissime disserit Andr. Tiraq. in repe.l.si vnquam, in ver. libertus, nu,107.C.de reuo,don,]

* ¶ Ad-

cum non ab alio seruū manumitti rogat, sed velut ex suo [a] testamento [b] libertatem ei competere [c] vult.

¶ Siue præceptiuis siue rogatiuis verbis fideicommissum fiat, valet. Aret.

¶ Verba † autem fideicommissorum hæc maxime [d] in vsu habētur, peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo, quæ perinde singula firma sunt, atque si omnia in vnum congesta essent.

¶ De Codicillis.

¶ Olim Codicilli non erant in vsu, hodie vero eorum vsus est vtilis, & necessarius, & ijs primum robur Diuus Augustus de prudentum consilio attribuit. Aretinus.

ANte Augusti tempora constat codicillorum ius in vsu non fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiam fideicommissa esse cœperunt) codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, scripsit codicillos testamēto confirmatos, [e] quibus ab Augusto [f] pe-

** ¶ Adde, quod Theophilus vertit caronianon, i. charonitium, a Charonte inferorum portitore, vnde huic textui magis congruit vox orcinus, quam orthinus.]

a ¶ Ex suo. non expectata manumissione ab alio facienda.

b ¶ Testamento. vel etiam codicillis testamento confirmatis, vt ff. de ma. test. libertas.

SYL. ¶ Hodie tamē etiam in codicillis ab intestato dari potest libertas directis verbis]

† In hunc locū vide Alci. lib 3. Par. in ti.

c ¶ Competere. quæ competit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus heredibus, vt ff. de manu. testa. l. testamē to. §. testamento.

d ¶ Verba. Maxime, ideo hoc dicit, quia quibuscumque verbis relinq possunt, vt sup. de leg. in princip siue directis, siue precarijs, vt C. comm. de leg. omne verbum, & facit ff. ad Trebel. l. Scæuola.

SYL. ¶ Adde. l. vnum ex familia. § fi. ff. de lega. 2. l. peto. in princ. l. codicillis, § matre. eo. tit & de verbis enunciatiuis vide Bar. in l. Lucius, §. filiam. ff. ad Treb & in d § fi.

** ¶ Imò dixit maxime, quia sunt, & alia, de quibus diximus. sup. de le. §. 1. vix enim est, vt verbis directis fideicommissum cōcipiatur, quod à fide solo & pudore hæredis sumpsit denominationē. Nec mouet l. omne verbum, quia non habet illum sensum, sed quod omne verbum voluntatem testatoris demonstrans exequi debet, nec referre directum sit, an precarium.]

ADDITIO Et hoc verum, si verba importent dispositionem. item fideicommissum, vel ad hoc extendi possint ex cōiectu-rata mente testatoris, non alias, vt l. parte, §. pen. ff. de lega. 3.

† ¶ Adde, q, & nutu, nedū verbis, fideicommissum relinqui potest l. nutu. ff. de leg. 3. l. & in epistola. C. de fideicom.

De Codicillis.

Continuatio. ¶ Quia testamenta, & eorum accidentia dicta sunt, nunc codicillis. i. de paruula, vel de minima scripta voluntate. Nam ideo codicilli dicūtur, quia in breuiori chartula, vel codice, quam testamētum fiebant, & solum in eis quædam fideicommissa relinquebantur, & tales sunt ad testamentum, qualis est scapha ad nauem. Sed numquid secundum hoc possunt fieri sine scriptura? Quidam dicunt, quod non, sed tamē dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet forte, olim in scriptis tantum fierent, vt C. de bon. lib. l. fi. in prin. Accur. Codicilli sine scriptura fieri possūt.

ANte Augusti. ¶ Iste titu. diuiditur in 4. partes. Primo, quomodo fuerit introductus vsus codicillorum. Secundo quando codicilli testamento confirmati valent. Tertio, an hæreditas directo possit dari, vel adimi in codicillis. Quarto, an qs possit facere plures codicillos. Secunda ibi, non tantum. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos. Diuisio.

SYL. ¶ Ante. CASVS non figuratur, cum tantum ius antiquum recitetur. Not. quod ius codicillādi ab Augusto traxit originē. Item quod exempla principum sunt imitanda.

e ¶ Cōfirmatos. Hic no. quod quatuor modis codicilli conficiuntur, aut enim in futurum confirmantur, veluti testamento prius facto, in quo dictum est. Quicquid dixero in codicillis, valere volo, & postea codicilli facti sunt. Aut in præteritum: veluti codicilli prius facti, testamento facto postea confirmati sunt, & hi duo casus sunt. C. eod. l. siue in initio. Codicilli fiunt post testm̄. Codicilli fiunt ante testm̄.

SYL. ¶ Et sic confirmatū præcedit confirmās in dispositione, sed non quo ad intellectum, & voluntatem, quia ea censetur præcedere, & facit ad plures, qq. quas mouet hic Ang.

¶ Tertio fiūt cum testō, veluti cum testator, qui testm̄ implere nequierit, addiderit vt vim codicillorū haberet, vt C. eo. l. fi. §. illud plane ibi, nisi id ille &c. Quarto sine testō. s. ab intestato vt ff. eo. cōficiuntur. & inf. eo. §. non tantum, & C. eo. non idcirco, hic autem fuerunt confirmati vel ante, vel post.

f ¶ Augusto, cui aliquid relinquebatur.

a ¶ Eius.f. Augusti.
b ¶ Non debebat. Quia legata nō debebantur nisi ex testamento iure antiquo, vt diximus sup. tit. 2. §. prætereà.
c ¶ Non posset. Propter impotentiam facti, vt quia nō habet tot testes, qui testaméto conficiédo sufficiant, secus si propter impotentiam iuris, vt ff. eodem, l. Diuus. §. codicillos. quæ est contra. Et probatur hæc solutio. ff. eodem. conficiuntur. §. codicilli.

SYL. ¶ Codicillis autem. CASVS non figuratur in regula, cuius ratio sola est obseruatio testamentorum inducta, ne confundantur, vt hic dicitur, quare autem non possit adimi hæreditas in codicillis, declarat hic iac.

SYL. ¶ Nō tantum. CASVS similiter non figuratur, cum recitetur correctio iuris antiqui. No. codicillos fieri posse ab intestato, quia venientes ab intestato videntur tacite instituti, vel eis relicta hæreditas. l. conficiuntur, ff. de iure codicil. Item, ꝙ codicilli quandocunque facti valent, dūmodo ab eis non sit expresse recessum.] ¶ alias inter q. eos.

d ¶ Confirmentur, scilicet expressim vel et si quo iudicio retineatur prima voluntas, vt ff. eod. l. ante tabu. testi. Sed Io. cōtra. nam siue ante, siue post fiant, semper videntur confirmati, vt hic dicitur statim, & ff. eod. si quis cum. §. fi. & l. ab intestato. Accur.

SYL. ¶ Adde, quod in libertatibus

tijt per fideicommissū vt, faceret aliquid. Et cum Diuus Augustus voluntatē eius impleßset, deinceps reliq eius a auctoritatē secuti, fideicōmissa prēstabant & filia Lentuli, legata, quæ iure nō debebat, b soluit. Dicitur autē Augustus conuocasse sapientes viros, † inter quos Trebatiū quoque cuius tunc auctoritas maxima erat, & quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonans a iuris ratione codicillorum vsus esset, & Trebatiū suasisse Augusto, quod diceret vtilissimum, & necessarium hoc ciuib. esse propter magnas, & longas peregrinationes quæ apud veteres fuissent, vbi si quis testm̄ facere non posset, c tn̄ codicillos posset. Post quæ tempora cum & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

¶ Etiam ab intest codicilli fieri possunt, sed quando ante testamentum fiebant, non aliter valebant, nisi erāt in testamento confirmati, hodie vero semper videntur confirmati. Angel.

¶ Non tantum autem testamento facto potest quis codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait, non aliter vires habere, quam si speciali postea voluntate confirmentur. d Sed Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, ex ijs codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti, si appareat eum, qui testamentum fecit, a voluntate, quam in codicillis expresserat, nō recessisse.

¶ In codicillis hæreditas directo dari, vel adimi non potest, nec conditio institutioni apponi, nec substitutio fieri, sed per fideicommissum sic. Ang.

¶ Codicillis autem hæreditas, neque dari, e neque adimi po-

Not. hæreditatem, nec dari, nec adimi directo posse in codicil. nec exhęredationem fieri, nec substitutionē directam, secus si per fideicommissum. Item not. plures codicill. fieri posse, quamuis fieri non possit nisi vnicum testamentum. Item codicillos nullam iuris solennitatē desiderare.

e ¶ Neque dari. directo, sed per fideicommissum, siue ab eo, quem prius fecerat hæredem, siue a legitimis, bene potest relinqui vt ff. eo. l. 2. §. fin. & C. cod. hæreditatem. & inf. proxi. ver.

ADDITIO. Et assignat gl. in d. l. hæreditatem. rationē differentiæ, q a non tantū aufertur per fideicommissū, sicut directo aufert. Vel dic secundum Salyc. aliqua virtus attribuitur vni, quæ non attribuitur alteri, vt l. fin. C. eod. & maiorē vim testamenta, quam codicilli habent, propter maiorem solennitatem in eis requisitā, Angel.

remanet differentia secundum Io. Fab. hic,

Vt adéptio facta codicillis efficax sit, ponit caute-

cautelam Ioan. Dilec. de arte test. tit. de mut. testam. cau. 8.

¶ Quod dicitur, directo hæreditatē codicillis dari non posse, id verum est in codicillis pagani, non etiam militis l. quærebatur, & l. miles, ff. de milit. test.]

test, ne confundatur [a] ius testamentorum & codicillorum, & ideo nec exhæredatio scribi, [b] Directo autem hæreditas codicillis neque dari, neque adimi potest. Nam per fideicommissum hæreditas codicillis iure relinquitur. [c] Nec cōditionem hæredi instituto [d] codicillis adijcere, [e] neque substituere directo [f] quis potest.

¶ Plures codicillos vnus facere potest, omnes habentes effectum, secus in pluribus testamentis, Aret.

¶ Codicillos autem etiam plures [g] quis facere potest, & nullam [h] solennitatem ordinationis desiderant.

a ¶ Ne confundatur. i. ne istæ duæ volūtates sic misceantur vt vna ab altera discerni nō possit, nam si idem significarent, quare diuersa nomina darētur, vt C. eo. si idem.

** ¶ Adde aliā rationem in l. quod per manus, ff eod. & sup. tit 2. §. præterea intestar. quod nec legata codicillis iure veteri dari poterant, vt Institutionum lib. 2. Caius scribit, & ex recentioribus Raph. & Are. in l. 1. de leg. 1. nisi hi codicilli testamento confirmati essent. quòd & Alcia. annotauit. l. verbum erit, de verbor. signif.

b ¶ Scribi. s. vt de iure valeat.

c ¶ Relinquitur. Sed qua actione hæc hæreditas, vel etiam alia in codicillis relicta petētur? Resp. quidam condictione ex l. vt ff. de condict. ex le. l. 1. Vel dic, vtili actione ex testamento, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti, vt ff. eo. l. 1. §. 1.

d ¶ Instituto. s. in testamento.

e ¶ Adijcere. Et cui cōditioni adiectæ necesse parere non habet, sed in eius cōditionis, defectum de ademptione hæreditatis cogitasse videtur, vt ff. de cond. inst. l. pe. in fi. (1) Sed forte in vanum cogitauit. vt ibi dixi.

ADDITIO. (1) Idem econtrario, quia cōditio apposita, in testamento non potest in codicillis remoueri, quia tunc pure hæreditas dari videtur. contra istum tex. nisi forsan ob fauorem liberorū per no. in l. Diuus. ff. eo. clausula tamen derogatoria apposita in testamento potest in codicillis reuocari, vt per Ang. hic.

f ¶ Directo si tamen substituerit, videtur rogasse per fideicōmissum, vt restituat, vt ff. ad Trebell. l. Scæuola.

¶ Adde tamē, quod tutius est inseri in codicillis clausulā hāc. Et voluit hanc suam voluntatem valere iure codicillorum, & omni alio iure vltimæ voluntatis, quo melius & efficacius valere poterit, nam tunc valebit institutio & substitutio directa in vim fideicommissi, vt per Bart. in l. 1. ff. eo. & Io. Dilect. de art. test. tit. de test. caut. 10.

g ¶ Codicillos. Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi contrarium contineant voluntatem, vt C. eo. l. cum proponas. aliud in testamentis, vt sup quib. mod. test. infir. §. posteriore, & facit. ff. eo. Diuus, §. 1.

h ¶ Et nullam. s. de illis quatuor, quæ in testamento desiderantur, vel septem testium, vel sigillorū, vel quod sua manu scribantur vel quòd subscribāt testes, vt sup. de test. §. 1. Sed quædā solēnitates & hic desiderantur, vt sunt quinque testes, vt diximus, sup. ti. 2. §. fi.

** Adde, quod his solis licet facere codicillos, qui & testari possunt de iure. l. Diui. §. penul. eo. tit. Aliud in donatione causa mortis, l. tam is, de mort. causa donationibus.]

Explicit Liber Secundus.

LIBER TERTIVS.

¶ [illegible]

Continuatio.

Aliqñ rubri. est generalior text.

Hæc rubr. est generalis ad omnes sequentes titulos vsque ad titu de bonorum possessione, vbi multum tractabitur de testamento & ab intestato, sed text. huius tit. loquitur tantũ de suis hæredibus, sic & alias, ff. si cert. petat. de rebus cred. vbi tractat de mutuo in specie tantũ. Accursius.

SYL. ¶ Cõtinuatur hæc rub. per su sti. supr. in tit. quib ali. li. vel non. in §. fina, vbi inquit, visis modis, quibus particulares res acquiruntur, sequitur videre quibus acquirantur per vniuersitatem, quod secundum eũ ibi fit 4. modis, per hæreditatem, bo. possess. arrogationem, & addictionem causa libertatũ conseruandarũ subdit. prius ergo est, vt videamus de hæreditatibus, quarũ duplex est conditio ex testamento, & ab intesta. subiungit se statim dicturum de ijs, quæ in testamẽtis nobis relinquuntur, quod cum perfecerit Imp. subdit alterum mẽbrum intestatorum ꝑ quo est casus in l. 1. ff. si ta. testa. nul. exta. modus continuandi, licet sit ad remota, contra l. 2. ff. de sta. ho. non est ad remota respectu materiæ, & Imper. alias hoc modo continuandi vtitur in tit. de lega. & in tit. de vsu & hab. in fi & inf. de obli. quæ ex delic. nas.

INtestatus. ¶ Totus iste titu. diuiditur in 4. partes principales. Primo ponit, quis dicatur decedere intestatus. Secundo, quod prima causa est liberorum, & qui sunt liberi & sui. Tertio emancipatis, quomodo admittuntur, & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correctiones. Secũda ibi, Intestatorum autẽ. Tertia ibi, Emãcipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia. Angel. Aret.

LIB. TERTIVS.

¶ [illegible]

¶ [illegible]

[illegible]

INtestat⁹ decedit, qui aut omnino testamentum nõ fecit, [a] aut [illegible]

¶ Intestatus. CASVS.

SYL. non figuratur, cum hic ponatur definitio seu descriptio intesta. Nota, hic esse textum cõtra illam regulam, quod qualitas adiecta verbo intelligitur secũdum tempus verbi, nam qualitas decedẽtię non competit viuenti, cum dicat, qui testamentum non fecit, cum fieri possit vltimo vitæ spiritu. l. quarta. ff. locati. tamen nõ est hoc inconueniens. vt est tex in l. si quis posthumos, §. quod si moriente, ff. de lib. & posthum. item no. quod intestatus dicitur ille, qui omnino testamentum non fecit. item, qui non iure fecit testamentum. item, quod paria sunt, testamentum non esse factum, vel factum & non legitime. Item quod dicitur intestatus ille, cuius hæreditas non est adita.

a ¶ Non fecit. Vel quia non vult, vel quia non potest, vt pupillus, furiosus, licet hi improprie intestati dicuntur esse, quia & si vellent testari non possunt, vt ff. de suis & legi. l. 1. in prin.

Testari aliqui nolunt aliq non pñt,

¶ Adde, quod hi quantum ad hunc tractatum sunt intestati, sed de proprietate non, l. 1. ff. de suis, & legi. quod facit ad statutũ, quod

quod mater non succedat filio intestato stãtibus agnatis, an vendicet locum in intestabili, de quo per doct. maxime Dec. in l. generaliter, C. de instit. & substit.

a ¶ Non iure fecit. Quia caruit solẽnitate testium, vel non habuit testamẽti factionem, & fecit.

non iure † fecit: a aut id, quod fecerat, ruptum, b irritumve c factum est, aut si ex eo nemo hæres extiterit. d †

¶ Prima causa successionis est suorum, qui dicuntur, qui primum locum obtinet, siue naturales sint, siue legitimi h.d.

¶ Intestatorum autem hęreditates ex lege 12. tabul. primum ad suos hæredes pertinent. Sui autem hæredes existimantur (vt supra diximus c) qui in potestate morientis fuerint, f veluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote ex filio nato g prognatus h prognatave. Nec inter-

† No. paria eẽ, qđ nõ fieri, & SYL. nõ lĩtime fieri. facit l. nõ puta uit. § non quis. ff. de bo. pos. cõtra tab.

† i. hẽditatẽ nõ adierit. l. 1. ff. d suis & le. hę. cõcor. cũ tex. hic §. cũ aũt ĩfra eod. §. proxim⁹. inf. tit. 2. SYL.

Testm̃ p duo rũpit.

† Intellige vt ibi per Ioan. Fab. Porc. & Ang.

¶ Adde tex. in l. 1. ff. de iniu. rup. & dũ glo. ponit exemplum in eo, q de facto fecit testamentum, potest adduci tex. in l. si quæramus, ff. de testa. Item in illo, qui prætermissus est. sup. de exhæred. libe. in prin.

b ¶ Ruptum. Arrogatione, vel agnatione posthumi, vt supra quibus mod. testamen. infirm. 1. respon. †

¶ Adde, quod de hoc est tex. in l. 3. in princ. ff. de iniust. rup. & in §. posthumi. supra de exhære. lib.

¶ Et nota, quod non est per omnia idẽ, qñ rumpitur, ac si nullum factum esset, si tamen fecit codicillos, cum primo casu scilicet quando rumpitur, legatum, vt ex codicillis non valeat, vt C. de codic. l. 1. secundo sic, vt supra de fideicommiss. hæred. §. præterea, & ff. de iure codicil. l. si quis eum. in fin. 1. respon. & id l. ab intestato, & supra tit. 1. §. non tantum.

SYL. ¶ Adde, quod in primo casu ratio est, quia codicilli pendent a testamento. l. ab intestato. in fin. ff. de iure codicillo. quod non esset, quando expresse vel tacite essent grauati venientes ab intestato, l. 1. Cod. de codicill. Item hodie non procedit hæc differentia, per authen. causa. Codice de libe. præte.

c ¶ Irritumve. Vt per capitis diminutionẽ testatoris, vt supra quibus mod. testam. infir. §. non tamen. & fac. ff. de verbor. signif. intestatus.

SYL. ¶ Adde, quod dicitur irritum, & quod non iure factum est, §. alio quoque modo, supra quib. mod. testam. infir. Item quãdo sibi mortem consciuit ob crimen, l. si quis filio. §. eius ff. de iniu. rup.

d ¶ Extiterit. Sunt & alij duo modi, vt per querelam, vel contra tabulas testamento rescisso, vt C. de col. vt liberis. Accur.

ADDITIO. Hoc verum si fit mora ante aditam hæreditatem, secus si post, quia prætor non posset facere desinere quem esse hæredem, §. quos autem, infra de bonor. poss. Ang.

¶ Intestatorum. CASVS literaliter tantum figuratur, quia procedit describendo & tradendo regulam. No. quod prima causa successionis est suorum. Item, quod hæreditas intestati primo debetur liberis ex l. 12 tabularum. Item nota qui sint sui. Item, qđ dictio, supra, denotat ex interuallo, ibi, supradiximus. ex quo nota, q sufficit allegare in genere ad probationẽ alicuius rei. Item, quod patria potestas requiritur tẽpore mortis in suitate. Item, quod viuens moritur. Item, quod verbum naturales, importat aliquando legitimos & naturales. Item, qđ per oblationem curiæ quis legitimatur. Item, quod filij per subsequens matrimoniũ legitimantur, & efficiuntur legitimi hæredes parentibus suis. Item, quod quis debet cõsequi meritum, & honorem ex eo bono, cuius est causa.

* ¶ Verba L. 12. tabula. cuius mentio habetur in hoc tex. hæc fuisse tradita est. intestatorum hæreditates primo suorum heredum velint, nolint, sunto, his deficientibus, proximus agnatus familiam habeto.

e ¶ Supra diximus. supra de hæred. qualit. & diffe. §. sui.

f ¶ Fuerint. Item aliud est necesse, vt nemo eos præcedat, vt ibidem dicitur, vt sup. de hęred. qual. & differ. § sui.

g ¶ Ex filio nato. Aliud si ex filia, vt supra de patr. pote. § fin.

h ¶ Prognatus. Id est procul a me natus, quia in quarto † gradu est mihi, qui vocatur abnepos, vt infra de gradibus, §. quarto. Vel hic † compositum poni pro simplici, id est natum, vel natã, & sic pone pro pronepote prædicto. Vel dic melius, loquitur de omnibus descendentibus vlterioribus, & ideo dicit prognatus, quia vsque in infinitum succedant, vt in auth. de hær. ab intest. §. 1. & sic proprie ponitur prognatus, id est procul natus.

¶ Adde, quod media approbatur, facit text. in l. cui eorum, §. item Pomponius, ff. de posthum.

* ¶ Adde, quod cum simpliciter fit mentio de prognatis, seu progenitis, proprie nepotes intelliguntur, præposito enim pro, hoc inducere videtur, sicut cũ pronutum, proloceruni, pronepotem, dicimus. Alc. l. natorum, ff. de verbo. sign.

Prognat⁹ & abnepos.

† Immo §. gradu im Ni.

† Prima ẽ melior secundũ tũ dem Nic. SYL.

a ¶ Naturales.i. & legitimi.
b ¶ An adoptiui. Quo ad hoc vt sui dicantur:(i) nisi emancipati fuerint tunc enim interest, cum naturales emancipati iure prætorio succedant, adoptiui non, vt ff.eod.l.1. §.suos,& infra eo.§.minus.

(i) Scilicet ab intestato, secus ex testaméto, de quo dic, vt per Ang. in §. sed hodie. sup. de adopt. Item hoc non obtinet i feudo nouo et si cũ consensu dñi adoptetur agnatus. c. adoptiuis. in ti. si de feudo fuerit cõtrouersia.& de succes. feud.c. i. & p io. Fab. & per Angel. Aret.hic.

† Similis tex.sup.de nup.§.vlt.

est, vtrum naturales[a] sint liberi, an adoptiui.[b]

6 † Quibus[c] connumerari necesse est etiã eos, qui ex legitimis quidem nuptijs vel matrimonijs nõ sunt progeniti curijs[d] tamen ciuitatum dati, secundum Diualium[e] Constitutionum, quæ super his positæ sunt, tenorem, hæredum suorum iura nanciscuntur, nec non[f] eos, quos nostræ amplexæ sunt constitutiones,[g] per quas iussimus, † si quis mulierem in suo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali eam tamẽ, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit,[h] postea vero, affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta[i] cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit, non solum eos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos,[k] & in potestate esse patris, sed etiam anteriores, † qui & ijs qui postea nati sunt, occasioné legitimi nominis præstiterunt.[l]

c ¶ Quibus. C. suis hæredib.
d ¶ Curijs. Erat enim curia siue corpus in qualibet ciuitate, q̃ curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur vt in Auth.de defen.ciu. §.nulla. in fin. colla.3. vnde quicunque vellet naturalem suum filium dare illi curiæ, vel ipsemet filius post mortẽ patris se offerre, non extantibus legitimis, vel patet testamento illud dicat, legitimus fiebat, vt in auth.quib.mod.nat.effi.sui.§.quod vero.& §.si quis igitur.

† alias vt si.

SYL. ¶ Intellige subsequente ratihabitione, §.cũ semel.d.auth. Nec potest pater vnum ex ita legitimatis facere melioris conditionis filijs legit.& natur.§.& quoniam variæ.ea.auth.
* Erant autem hæ curiæ decurionum, vt copiose ostendi in Anno. supra tit. de nupt. §.finali.]

Peccata remittuntur peregrinãtibus.

Sicut fit remissio peccatorum ijs, qui vadunt vltra mare.
* ¶ Adde, quòd etiam per ingressum religionis quis efficitur legitimus, exéplo oblationis curiæ, quia à pati procedunt cuiia diuina, & humana, secundum Alex. in rub.ff. de ope.no.nun. nu.9. & in l. necessarijs. de acquiren.hœred.& Iaso.in l.t.C.quando non pet.par.num.30.]
e ¶ Diualium. Id est principum. id est Theodosij,& Leonis, vt Cod. de na. lib.l. si quis,& l.quoniam.
f ¶ Nec non eos.l.necesse est connumerari inter suos.

g ¶ Constitutiones.C.de nat.libe.cum quis, & l.nuper.
h ¶ Sustulerit.i. habuerit.
i ¶ Instrumenta. In quibus contineatur matrimonium inter Titium & Bertam esse cõtractum, & dotem datam esse, quæ instrumenta dotalia vel nuptialia dicuntur, & sine his duobus scilicet scriptura & dote dicit P. non valere matrimoniũ, quia lex plerũque dt his dixit tali casu vt hic & sup.de nup. §.fi.non alias, vt ff de leg.iu. nuptias. Nos † dicimus valere matrimonium, † vt C. de nupt. si vicinis.& in Authé.de nuptijs. §.nuptias.coll. 4.sed non fieri liberos legitimos, vt i Auth. de trien. & se. §.fina.coll.3.
* Adde, quod si loquimur de iure canon.opi.glo.est vera. c.tanta.qui fil.sint legi. si de iure ciuili, & in illustribus non requiruntur,§.illud.in Auth. quib.mod.na. effic.le. in libertatibus requiruntur, §.si quis igitur. in Authen. vt lib. de cet. in alijs autem communiter tenetur requiri.]

Matrimonium siue scriptura, & dote pt valere, sed nõ filij legitimarũ.

† Adde gl. sup.de nupt. §. vlt. ver. istru.
† Idé Ang. i §. fi.sup. de nupt.
† Concor. cum hoc tex.c.tãta. cũ glo. 1.
SYL. ext. q̃ filij sint legit. & sup. de nup.§.vlt.

K ¶ Iustos. Repete, iussimus.
* ¶ Iustos appellat filios, quos hodie dicimus legitimos,& naturales.
** Adde, q̃ talis legitimatio procedat, multa requiruntur, primum, q̃ sit procreatus ex muliere libera.i. quòd cum ea. nõ esset prohibitum matrimonium.§.vlt. sup.de nupt. 2.quòd tempore quo illũ succedit pater, nõ haberet affectũ, nec cõsuetudinem cũ alia, vt ait Bar.l.vl.in fi.de cócub. licet ad hoc 3. requisitum non attendatur de iu.can. sc̃dm gl.vbi Abb.in c.innotuit. de elect. & in d. c. tanta.4.quòd conficiantur dotalia instrũ, vt hic,& in d §.vl.sup.de nup. Sed hodie de iure can.in vtroque foro contrarium tenetur secundum Abb. in d.c.tanta.in 1. no. q̃ tamẽ declarat vt dixi sup.in d.§.vl. de nupt. 5. q̃ non sit inter ipsos iã dispar cõditio, quin honeste nuptias contrahere possint, vt inqt Soc.in cõs.52.l.t. vbi multa allegat ad hoc, & attestatur hanc esse communem opin.
l ¶ Præstiterunt.l.primi.nam & ob hoc retinent

Mulieres aliq retinét ad sobolis experimentű. tinent quidam prius concubinas, vt experiā tur, an ex eis possint filios habere, vt postea accipiant eas in vxores, vel repellātur: quod si vt repellātur, in vxore prohibitum est, vt in auth. qui. mo. na. eff. leg. §. quoniam. coll. 7.

ADDITIO. No. cautelā gl. p eo qui vult hre filios: sed non est bona quo ad aiam, quia ois fornicatio est hodie prohibita, vt dixi. supra de nupt. §. si aduersus. & §. si. Angelus.

a ¶ Censuim. q. d. nō solum si nascant postea, & viuant cum primis, sed & si nō nascantur aliqui, siue etiam nascantur, & moriantur, vt C. de na. lib. l. nuper. Et not. quod etiam si legitimos habent ex vxore quondam, tamen hæc valent: † & siue ex libera, siue serua, quam postea manumiserit, & in vxorem duxerit, hæc seruantur, vt in autthent. de incest. nupt. §. final. & in Authen. de tri. & se. §. fin. column. 3. & in Authent. de filijs ante do. instrumenta na. per totum ti. col. 3.

SYL.

Quod obtinere censuimus,[a] & si non progeniti fuerint post dotale instrumētū cōfectū liberi, vel ēt nati ab hac luce fuerint subtracti.

¶ Ad hoc, vt nepos, & alij posteriores sint in potestate sui hæredes sint, requiritur, quòd alius non præcedat eos in gradu. ii. d. Arct.

¶ Ita demū tamen nepos neptisve, pronepos proneptisve, suorum hæredum numero sűt, si præcedens persona desierit [b] in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia ratione, veluti emancipatione.[c] Nam [d] si per id tempus, quo quis [e] moritur, filius in potestate eius [f] sit, nepos ex [g] eo suus hæres esse nō potest: idque & in ceteris deinceps liberorum personis [h] dictum esse intelligimus.

SYL. ¶ Adde, non requiri manumissionem in serua, authen. noua alia, C. de natu. lib. Idem ex meretrice hodie, si proles est certa. cap. inter opera, de sponsa.

** Quibus modis filij natural. effic. legiti. & de varijs (vt vocant) cautelis quas adhibere possum⁹, vt legitimatio infringi nequeat vide Cæp. cau. 223, 250. & 251.

¶ Ita demum. G[illegible] non esset figurandus, cum pendeat hic versiculus à præcedenti, ibi, nepos, neptisve ex filio, pronepos pro neptisve. Illa enim verba faciebant dubitationem, cum esset dictum eos etiam suos hæredes esse. respondetur tamen declaranda illa verba. ita demum hoc esse, si nemo eos in suitate præcedat. & ratio decidendi fuit. quia suitas nō capit, nisi vnum gradū. l. posthumorū, ff. de inin. ru. in ver. posthumi. rō dubitandi fuerat, q sup. dictū erat, ne cesse esse in ptāte pris fore tēpore mortis, q non reperi t in posthumo. rō aūt decidendi fuit, quia naio eo fit retrotractio ad ips mortis patris. No. suitatem nō capere nisi vnum gradum. Item, quod nepos ita demum est suus, si pater eum non præcedat in gradu. Item, quod quomodocunque quis exeat patris potestatem, facit locum secundo in suitate. Item, quod posthumus est suus.

b ¶ Desierit. Sed nonne filius præcedit nepotē ex altero filio vno gradu, vt inf. de gra. cc. §. 1. grado, & §. 2. & tamen nō excludit, & vt inf. eo. §. cum filius? Rñ. non vr præcedere cū sui patris locū obtineat, vt in d. §. inf. eo.

* ¶ Quod dicitur in tex. siue alia ratione, declara nisi id accidat p dignitatem, quia tunc retinetur ius suitatis, §. illud quoque. in Authē. consti. quæ de digni.]

c ¶ Emancipatione. Vel capitis diminutione maxima vel media non autem capitis tate, vt supra quibus mo. ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus, & ff. eo. l. 1. §. si filius.

SYL.

ADDITIO Aduerte quod dicitur hic de emancipatione, est hodie correctum, quia sublata est differentia emancipationis, & patriæ potestatis. Ang.

d ¶ Nam si per id tempus. Contra. infr. eodem. §. cum autem quæritur, in prin. Solu. vt inf. tit. 1. § proximus. Accur.

** Collige ex hoc text. eum dici proximiorem defuncti, qui proximior est tēpore mortis, non qui postea nascitur, qua de re late Soc. in consi. 1. lib. 2. & nouissime Tiraquel. de retrac. lignag. §. 1. glos. 1. num. 98. Et ideo si ex statuto in locum demortui subrogari debeat ad aliquod munus pximior, præferetur tempore mortis proximior ei, qui postea natus est, vt post Oldr. censuit Alb. in 2. par. sta. quæst. 134.]

e ¶ Quis. Veluti auus.

f ¶ Eius, scilicet aui.

g ¶ Ex eo, scilicet auo.

h ¶ Personis. Cum omnes liberi appellent, licet post trinepotē improprie, vt ff. de gra. l. iurisconsultus. §. parentes, & ff. de verborū signific. l. liberorum.

¶ Adde, quòd docto. communiter sequuntur hanc gloss. Tamen alias contrarium dicebam per text. in l. appellatione. j. ff. de verb. significatio. in l. liberorum. eodem titu. in l. quique. §. parentes, ff de in ius voc. vbi casus in l. 1. §. generaliter, ff. de leg. præstand. Nec text. in §. parentes, videtur intelligi à doctorib. dicit enim quòd vsque ad illum gradum proprio nomine appellantur, id est habent nomina propria, non quod vlterius non sint proprie parentes, & liberi, & ita teneas.]

Sui

a ¶ Sui hæredes sunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cômodis quæritur, † vt ff. de stat. homi qui i vtero. Et no. quod posthumus dicitur proprie, qui post humationem patris nascitur: & dicitur etiam improprie ille, qui facto testa nascitur, vt ff. de iniust. rup. testa. l. 2. §. 1.

* Idê Ang. § cû aût sup. de tu.
† Posthumus dr du pliciter.

¶ Posthumi quoq; qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes [a] sunt.

¶ Sui hæres statim post mortem parentis efficitur hæres, etiam ignorans, licet sit pupillus, vel furiosus, & sine auctoritate sui administratoris. Aret.

¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ignorantes: [b] & licet furiosi sint, hæredes [c] possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis acquiritur, ex ijs causis, & furiosis acquiri [d] potest. Et statim à morte parentis † quasi [e] continuatur dominium, & ideo nec tutoris auctoritate opus est pupillis, [f] cum etiam ignorantibus acquiratur suis hæredibus hæreditas. Nec curatoris assensu acquiritur furioso, sed ipso iure.

¶ Reuersus ab hostibus fictione postliminij efficitur suus hæres, etiam si reuersus fuerit

SYL.

† côcor. l. in suis. ff. de liber. & posth.

** Adde posthumum interdum accipi pro eo, qui adhuc est in vtero, vt l. cû pater. de neg. gest. & l. si nemo, §. fi. de test. tu. secûdum quam significationem hunc etiam locû accipit Iaf. in l. si à primo: & l. posthumo nato. de lib. & posth. & l. leg. qui se patris. C. vnde libe. quod et Accur. sentit. Receptior tamen est sententia posthumum non dici suum hæredem, antequâ nascatur, l. fin. de collat. bon. & l. fi. de affign. lib. Ideoque spes tantum, non existentia sui hæredis tunc consideratur potest, l. 1. §. toties de ven. in poss. mit. quibus adde meliorem tex. in l. posthumus, in princ. de inof. testa. cum autem nascitur, eius natiuitas retrotrahitur ad tempus quo pater viuebat. l. intelligendus. de verbo. signifi. tex. vero nostro argute & docte respôd. Arius Pinel. in rub. C. de bo. mat. in 2. par. num. 37. post Cut. d. l. posthumo. & Gozad. in l. qui se patris, vt scilicet iste text. loquatur de posthumo nato, quod declarat vt per eos.]

SYL.

¶ Sui autem. CASVS. Quærebatur an ignorans vel furiosus efficeretur suus, & rô dubitandi erat quia in his personis non cadit obligat. regulariter, quia deficit côsensus l. in negotijs, ff. de reg. iur. sed si obligantur oneribus hereditarijs ergo, &c. Côtrariû decidit ea rône, quia obligatio prouenit à l. fine aliquo facto ipsorû. Not. ignorantê quasi contrahere, hê, q; nô daf mediû inter aditionem sui & mortem. Item, quod quo ad acquisitionê equiparant furiosi, & ignorantes.

b ¶ Etiam ignorantes, & inuiti, & statim licet de iure pretorio abstinere possint, vt su. de hered. qual. & diff. §. sui, & ff. si quis omis. causa test. l. 1. §. qui sunt.

SYL.

¶ Etiam hodie, secundum côem opin. doc. ADDITIO. Quod prætoris beneficiû, et si nô impetretur, competit ipso iure, l. ei qui se immiscuit. ff. de acquir. hæred. Ang.

c ¶ Hæredes, scilicet sui. aliâs non nisi per curatorem, secundum quosdam, vt C. de curato. fu. l. fi. §. tali itaque.

¶ Ratio autem, quare est diuersum in furioso quo ad hereditatem alienam, & paternam est, quia hæreditas in suo acquiritur ipso iure, cete: ræ non sic: & ideo transmittitur, sicut & legata, licet secus fit in hereditate: & ita declarat Bald. in d. §. tali.]

d ¶ Acquiri pôt. Sic, ff. de actio. & obl. l. si à furioso. & ff. si cert. pet. l. si à furioso.

** Adde, q; furiosus, absentis loco est l. vbi non voce. de reg. iu.]

e ¶ Quasi, hoc ideo, quia in corporalibus dicitur proprie continuatio, sed dominium est incorporale, hoc tempore, quia & possessor est res incorporalis, † & tamen vna cum alia continuatur. vt ff. de acq. pos. Pomponius 1. §. prætetea. & §. in donati, & §. si iussu. & §. sed & legatario. & §. pen. Dic ergo improprie fieri continuationem, quia inter diuersa, non inter eadem fieri debet: sed pater & filius vnum fictione iuris sunt, vt C. de imp. & alijs subl. fi. § fi.

¶ Adde, q; hic ideo non continuatur vere, quia dñium, quod erat apud filium viuente patre, erat fictum: quâdo vero succedit, est verum: ideo dixit quasi côtinuatur: quia alteratur qualitas subiecti, quod continuatur, ideo est impropria continuatio: & bene declarat hic Christ.]

possessio ê res incorporalis.
† hoc verû fm Bar. d iure ciui. nô aût de iure gêtiû
Fingit ius
SYL.
patrê. & filiû esse eâdem personam.

** Dic, q; tex. ait, quasi continuari dominiû in suos hæredes, per mortem patris, ad significandum eos quoque in eius vita quodammodo dominos fuisse l. i suis, de lib. & post.

f ¶ In pupillis. Aliâs si hæreditas extranei & non patris tutoris auctoritas, & pupilli actus necessarius est: nisi sit Infans, quo casu sufficit tutor, vt C. de iure d elibe. potuit. & l. si infanti. §. parente, & ff. de tut. & cur. dat. ab ijs, l. impuberi.

¶ Interdum. CASVS. In prima parte quæritur, an existens in potestate hostiû tépore mortis, reuersus fit suus: & videtur q; nô, qua qui non est in potestate, nô est suus, vt sup. Contrarium dicitur, quia quamuis re vera

non

SYL.

non sit, l. tamen fingit eum esse. In secunda autem parte dubitabatur ex eo, quia qui semel est hæres, perpetuo est hçres, l. & si sine, §. sed quod Papi. ff. de min. cuius contrariũ dicitur ex eo, quia non desinit, sed auferuntur bona ab eo tanquam ab indigno. Not. quòd dictio, interdum, ponit regulam in cõtrarium. Item quod captus ab hostibus desinit esse in potestate patris. Item, ꝙ sufficit aliquẽ esse vere vel ficte in potestate tẽpore mortis. Itẽ, ꝙ hoc est fictione postliminij. Item, ꝙ damnatus ob crimen lęsæ maiestat. non amittit potestatem, quam habeat in filios. Item, quod in crimine læsæ maiest. memoria damnatur. Item, quod est casus, in quo quis desinit esse hæres.]

post mortem patris: sed si testator perduellione damnatus fuerit, hæres suus esse desinit. Angel.

¶ Interdum [a] autem, licet in potestate parentis mortis tẽpore suus hæres non fuerit, tamen suus [b] hæres parenti efficitur: veluti si ab hostibus quis reuersus fuerit, post mortem patris sui. Ius enim postliminij [c] hoc facit. Per contrarium autem hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamẽ suus hæres non fiat: veluti si post mortem [d] suam pater iudicatus fuerit perduellionis [e] reus, ac per hoc memoria [f] eius damnata [g] fuerit, suum enim hæredem habere non potest, cũ fiscus ei succedat, sed

a ¶ Interdum, sic. ff. de suis & legi. l. 1. §. interdum.

b ¶ Suus, ff. de test. l. lege Corn. in fi. contra. Sol. ibi ille, qui fuit captus, non fuit reuersus, sed hic sic.

c ¶ Postliminij. Quod fingit eum semper in ciuitate fuisse, vt supra quib. mod. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.

d ¶ Post mortem. † No. quædã delicta transire contra hæredem etiam lite non contest. vt læsæ maiest. in duob. casib. quãdo quis cõtra principem, vel rempub. † fuit molitus, alias non, vt ff. ad l. Iul. ma. l. fi. & his duob. casibus tãtum loquitur. Item de residuis, & peculatus, & repetundarum, vt ff. ad l. Iul. pecu. l. fi. Item apostatatus, vt C. de apostat. l. 2. & l. apostatarum, in fi. Quædam etiam non transeunt lite contestat. vt omnia alia publica: vt ff. de accu. ex iudiciorũ. Alia contestata lite transeunt, alia non vt omnia priuata delicta, vt C. ex delict. defun. l. 1. & infr. de perpe & tempo. actio. §. non autem.

¶ Adde, ꝙ regula est, ꝙ delicta, siue publica, siue priuata sint, nõ trãseunt in hçredes, nisi lis sit contestata d. l. ex iudiciorũ. fallit in crimine lçsæ maiest. d. l. fi. secundũ text. illius, l. In hæresi. l. manichæos, C. de hæred. In apostatis, vt in glo. In crimine repetũdarum. l. 2. ff. ad l. Iul. repe. Item in peculatu. l. fi. eo. tit. Item de residuis. l. fin. ff. ad l. Iul. pecu. Item qñ vxor successit viro, & est accusata de morte viri, vel econtra, l. Lucius, de iur. fisc. Item in desertore militiæ, l. defunctorum, C. de re mi. lib. 12.

e ¶ Perduellionis. Ideo dicit perduellionis quia perduellum fiebat certamen, si aliquis criminis huius dicebatur reus, ꝙ aliquid in ipsũ principem, vel rempublic. fuisset molitus secundũ Pla. Et potest dici hoc, & defendi: quia & secundum iura Romana videtur posse fieri debere pugna. (i) & sunt aliqua, argu. vt ff. ad l. Aquil. qua actione. § si quis in colluctatione, & ff. de re iud. commodis. & ff. de ijs, qui no. infr. athletas, C. de athl. l. 1. & ff. de excusat. tuto. l. athletæ in princip. & C. quç res pig. ob. pos. specie, & ff. de don. donationes, in fin. his. n. legibus habetur mentio de tali pugn. quæ non fieret, nisi de iure esset. Vel dic perduellionis, i. hostilis criminis: nam perduelles hostes dñt, vt ff. de ver. sign. quos nos.

¶ Adde ꝙ hæc est vera, & declarat Alc. ibi.

* ¶ Perduellionis reus hic intelligẽdus est qui contra principẽ, vel rempub. aliquid hostili animo molitus est, l. vlt. ff. ad l. Iulian. maiest. Sed apud veteres, qui ciuem interfecisset, is quoque perduellionis reus erat, & perduellis appellabatur, vt Horatius occisor sororis apud Liuium lib. 1.]

ADDITIO. (i) De iure can. est prohibitum talibus pugnantibus in duello ministrari sacra, maxime qui prouocant, vt not. Spec. de accus. § sequitur. ver. quid si.

f ¶ Memoria. nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi a Deo, vt ff. quæ sententiæ sine appel re. l. pen.

g ¶ Damnata, Hoc. s. modo pronuncio cõtra imperium Lucium fecisse, & ideo bona in fiscum inferri. † nam per hoc memoria damnatur, & infamia quadam defunctus afficitur, vt sup. quib. ex cau. ma. non li. §. 1. & ex tempore cõmissi delicti alienationes ab eo factæ non valebũt, vt C. ad l. Iul. mai. l. pen. in fin. & ff. de donat. l. donationes. §. fin. Accursius.

ADDITIO. Ex hoc loco notari potest, ꝙ de crimine alicuius etiam post mortẽ quærere licet: quod verum est, si agitur propter bona, vel contra personam & bona secus si contra personam, vel de persona tm̃ quia tunc non licet, cum crimina morte extinguantur,

secus, vt ẽ gl. in d. l. 1. in prin. ff. ad l. Iuliã maiest. dic vt p Ang. hic. Pugna an sit licita.

SYL.

† Vide simi. glo. in l. ex iudiciorũ, ff. de accus.

† l. Romanorũ, ar. l. eũ qui vectigal. ff. de ver. sig.

Idem in alijs ciuitatibus, secundũ gl. SYL.

in l. fallaciter, C. de aboli.

Quod est verum, si recognoscit superiorẽ, alias

† Vide Tho. Grãmat. decis. 6. vbi hoc singulariter limitat, & declarat.

Crimina an post mortem possint inquiri.

guantur. Vide pro hoc glo.not.in cap.a nobis.ij de senten. excommun.in notula, puta in hæresi,&c.

a Potest dici. Scilicet verius.

b Desinere. scilicet lata sententia. Nã non facit ipso iure desinere hære dẽ suum esse tale delictum.

SYL. Adde tamẽ quod interim est interdicta administratio rerum propriarum, l. quæsitum, ff. qui, & à quibus.

potest a dici ipso quidẽ iure esse suum hæredẽ, sed desinere. b

¶ Nepos ex filio præmortuo succedit simul cum alio filio viuente, quia assumit locum patris sui: & ideo succedit cum patruo, & filijs patrui in stirpes, & non in capita. Accu.

SYL. ¶ Cum filius. CASVS. Sic figuratur. Quæsitum est, an nepos vna cũ alio filio succedat. & videbatur quod non. quia semper proximior præfertur. §.si plures, infr.tit.1. contrarium dicitur, quia subintrat locum patris, nec succedit ex persona sua, sed patris, quæ est in gradu equalis personæ alterius filij. Nota, quod ita succedit auo nepos, vt filius.

† An & qñ idẽ iudicetur de nepote quod de filio, & an nepos ex filio primogenito excludat in feudo filiũ secundo genitũ, ei9 patruũ, vide Tho. Grãmat. decis.1.

¶ Cum filius filiave, & ex altero filio c nepos neptisve existunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximiorem, vlteriorem excludit. Aequum d enim esse videtur, † nepotesve in patris sui locum succedere. Pari ratione, & si nepos neptisve ex filio fit, & ex nepote pronepos, proneptisve, simul vocatur. e Et quia placuit nepotes neptesve, item pro nepotes proneptesve in parentis sui locum succedere conueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes f hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex g altero filio duo pluresve nepotes alteram dimidiam. Item si ex duobus h filijs nepotes, neptesve existant, ex i altero vnus k forte, aut duo, ex altero tres aut quatuor, ad vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

Itẽ, quod vsque ad pronepotẽ quis succedit in locũ patris, vlterius non, secundum doc. cuius contrarium tenui alias per text. in §.ita demũ, sup eo. & per alia plura. Itẽ, quod tali casu succeditur in stirpes. itẽ, quod quando plures inter se succedũt auo, similiter succedũt i stirpes.

c Ex altero filio. secus si ex filia, vt infr. eo.§.item vetustas. & inf. eod.§.Diui.

ADDITIO. Hodie secus vt ibi not. & in l.lege.C.de legi.hære.

d Aequum, vt in Auth.quib.mod. na. effi. sui.§.ergo ibi; quid enim legalius. coll.7.

e Vocantur. Item est, & si per bonorum possessionem vocentur, vt ff. de contra tab. l.1.§.vocantur.(i)Sed contra.ff.de contra ta. l.3.§.1. Solu. non est contra, quia ibi præcedit filius, quia patris loco est adoptatus ad nepotem, vt supra.§.ita demum.

ADDITIO. (i) Et sic nepos assumit personam patris nedum ab intestato, sed etiã facto testamẽto, quod postea impugnatur.

Quod est verum, si succeditur titul. hæreditario, quia tunc iuris dispositio, quæ talis est consideratur, secus si titu. fideicommissario, quia consideratur affectio, quæ naturaliter est maior erga filios quam nepotes. Ang.

* Adde hũc §. non habere locum in tutela. leg. tertia, §. si duo. secũdo respond. ff. de legit. tu. neque in iure patronatus, l. si libertus prætertio. de bo. lib.]

f In stirpes infra titu.1.§. hoc etiam addendum. in fi. contra. Solut. vt ibi.

* Adde, quod in capita succeditur, cũ hæreditas in tot æquales partes diuiditur, quot sunt succedentium capita. In stirpes, cum habetur ratio tãtum vni9 stirpis, cuius iurenituntur qui succedunt: vt in text. nostro, vbi in pluribus nepotib. cõsideratur eorum pater, & sic stirp. non autem ipsorũ nepotum numerus.]

** Adde, quod generaliter in successione ascendentium descendentes cuiuscunque gradus subeunt locum patris.gl.§. multis vervsque ad quintum infra de succ.lib.& semper in stirpes vocantur, §.vlt. inf.eo.l.2. vbi Alb. & auth.in succ. vbi Paul.Castr.& Corne. C.de suis & leg. latius Tiraq. de retract. lignag.§.11.gl.12. Aliud vero est in fideicõmissis successione in collaterallum, vt late per Rub. Alex.cons.37.38.39.40.

g Ex altero, sic inf.eod.§ si.sic, ff. de inoffic. testa. Papin.§.pinde si ex duobus, sic, & C.de suis & leg.nepotes.

h Ex duobus filijs præmortuis.

i Ex altero, scilicet filio.

k Vnus, scilicet nepos.

SYL. ¶ Cum autem. CASVS. Quærebatur, an quo quomodo ex prædictis quis decedat intestatus, attẽdatur idem tempus quo ad suitatem? & videbatur, quod nõ, quia si requiritur

¶ Condito testamento, quod postea destituitur, ilic dicitur propinquior, qui tempore destituti testamenti est proximior, etiam si nascatur post mortem illius, de cuius hæreditate agitur: dummodo fuerit conceptus in vita eius Aret.

¶ Cum autem [a] quæritur, an quis suus hæres existere † possit, eo tempore quærendum est, quo certum [b] est aliquem sine [c] testamento decessisse, quod accidit [d] † & testamento † destituto, hac ratione, si filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres institutus, & filio mortuo, [e] postea certum fuerit hæredem institutū ex testamento non fieri hæredem, aut quia noluit esse hæres, aut quia non potuit [f] nepos auo suus hæres existet: quia quo tempore certum est intestatum decessisse patremfamilias, solus [g] inuenitur nepos & hoc certum [h] est. Et licet post mortem aui natus sit, tamē auo viuo conceptus, mortuo [i] patre eius, posteaq; deserto [k] aui testamento, suus hæres efficitur: Plane si & conceptus & natus fuerit post mortem aui, mortuo patre suo, desertoq. postea aui testō, suus hęres auo nō existet: qa nullo iure cognationis patrē sui patris † tetigit. [l] Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emācipatus adoptauit.

titur patria potestas, qñ volumus inspicere an quis sit suus: si quis moriatur, clarū est, quod post moriē nō hēt filios in ptāte. contrariū dr̄, quia satis est pr̄ia ptās tēpore mortis: quia ad illud tp̄s retrotrahit̄ ex dispo. l. no. quod an qs sit suus, inspicitur temous destituti testamēti. Itē quod nepos conceptus tempore mortis aui, q̄uis natus post moriē, dr̄ suus: secus in concepto & not. Itē, quod ille, quē filius emancipauit adoptauit, non est inter liberos aui. Itē, qđ qui non pōt petere hęreditatē vt agnatus, & cognatus, non pōt petere bon. poss. Item, quod hic est text. quod emancipatus, & adoptiuus, non est suus: & probat̄ optime in illis verbis, hæc de suis hr̄dib. qui text. quod videtur non est ab alio ponderatus.

a ¶ Cum autē. Eo diligenter notato qui sūt sui hr̄des, nunc nota quo tempore quærendum est, qui suus hæres sit.

b ¶ Certum est sup. eo. §. ita demum. contra Solu. vt ibi dixi.

c ¶ Sine testamento. Quod cōtingit vij. modis, vt sup. eo. in prin. diximus.

* ¶ Nam quamdiu subest spes hæredis testamentarij, nullus locus est successioni ab intestato. l. quamdiu. ff. de reg. iur. Destitutum autē siue desertum testamētum hic accipe, ex quo nemo hr̄s factus est, vel quia noluit, vel quia non potuit, forte morte præuentus, aut deficiente condōne instōni adscripta.]

d ¶ Quod accidit, scilicet vt videatur quis sine testamento decessisse.

e ¶ Filio mortuo, s. exhæredato.

f ¶ Non potuit morte præuentus, vt su. eo. §. ita demum.

g ¶ Solus. s. suus hæres.

h ¶ Certum est. s. nepotem suum hæredem esse, cum nullus præcedat eū, vt sup. eo. §. 1,

i ¶ Mortuo. Antequam adeatur ex tstō hæreditas. Vnde cōstat, non transmitti ad filiū de inofficioso querelam: immo etiā ea adita non trāsmittebatur olim, sed hodie contra, vt C. de inoffic. testam. l. scimus, §. fi. & l. si quis filium ibidem.

¶ Adde, q̄ conclusio hui⁹ gl. limitat̄ in hæreditate ascendentis, secūdū cōem opin. in d. l. scimus, §. fi. C. de inoffic. testa. Item in filio exhæredato, secūdum Ang. in l. nam & si, ff. đ inof. test. Item vbicunque nō potuit præparari, Iaso. in l. cum mota. C. de trā saction. Item quo ad extraneos. d. §. fi. Itē quando tales liberi essent sui gloss. in verbo hæredes, In l. si quis affirmauerit. ff. de dolo. Item nisi essent hæredes, Pan. in dic. l si quis filium.]

K ¶ Deserto, scilicet ab hærede, qui non vult adire.

l ¶ Tetigit. Nec enim fuit proximus cognatus, ei scilicet auo viuo, quo viuo nondum animal erat, vt ff. vnde cognat. l. 1. §. si quis proximus. Sed numquid hodie per authent. succedit, vt in authent. de hæred. ab intestat. veni. §. 1. collat. 9. P. dicit quod sic quia naturalis causa tātum spectatur. Iō contra, † quia nec de iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admittebatur, vt sequitur & inf. eod. §. emācipati, & ff. de suis & legit. l. Titius. & l. pen.

ADDITIO. Et hæc est communis opin. vt per Ioan. Fab. & per Ang.

** Adde hos post mortem conceptos nō cōprehendi in statuto loquente de nepote vel cognato, quia nulla iura cōsanguinitatis cū auo habuerūt, Bal. in consi. 397. punctus l. 3. & consi. 111. ad conseruationem, col. 2. lib. 2. Et quod dr̄ hic de auo procedit etiā in aliorum successionibus, vt post multos tradit Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 9. nu. 81.]

a ¶ Hi

Querela Inofficiosi an possint ad hæredē trāsmitti. SYL.

** Cōcor. glo. supra de inof. testa. §. vlt. in gl. pen.

† aliàs possest.

† aliàs ex.

† alias deserto.

† aliàs attigit.

† Sequunt̄ Io. Fab. & Ang.

a ¶ Hi autem, scilicet concepti & nati post mortem aui.

b ¶ Quasi proximi cognati. tanquam agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Numquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. quòd sic, vt ff. eo. l. t. in fi. lo. contra, quia ibi de conceptis prius natis, postea loquitur, secus si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic (i) & ff. de iniu. sto rupt. test. si quis filio, §. nô fuisse.

ADDITIO. (i) Et hæc communiter tenetur: quæ hodie procedit, qn filius fuit rite & iuste exhæredatus, nec secuta aditio, iuxta glo. singu. in §. exhæredatos in authent. de hæred. & Falcid. aliàs virtute transmissionis bene admittitur, vt per Ioann. Fab. & Ang.

SYL. ¶ Emancipati autê. CASVS non figuratur, quia recitat ius prætorium. ius enim ciuile nô cognoscebat, quia erat solutum vinculum ciuile patriæ potestatis: sed quia ptor naturalem æquitatem sequitur, & ipsi filij nô desinunt naturaliter esse filij, vt aliàs fuit declaratum, ideo eos prætor admisit. Nota, qp de iure, ff. & C. vsque ad têpora Iust. emancipati reputabantur extranei, & non succedebant. Item nota consequentiam, non sunt sui, quia desierunt esse in potestate. Item prætorem moueri naturali æquitate. Item, quod de iure prætorio admittuntur sui, & emancipati simul.]

Hi autem [a] cum non sunt sui (quantum ad hæreditatem) liberi, neque bonorum possessionem petere possunt, quasi proximi cognati. [b] Hæc de suis hæredibus.

¶ Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis non venit, Prætoris tamen beneficio per bonorum possessionem vnde liberi perinde admittetur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

¶ Emancipati autem liberi iure ciuili nihil iuris habent (neq; enim sui hæredes sunt, † quia [c] in potestate desierunt parentis esse) neque vllo alio iure [d] per legem 12. tab. vocantur. Sed Prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum possessionem vnde liberi, perinde ac si in potestate parentis tempore mortis fuissent: siue soli sint, [e] siue cum suis hæredibus, [f] concurrât. Itaque duobus liberis † extantibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sane quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hæres est, & solus suus hæres; sed cum emancipatus beneficio Prætoris in partem admittitur, euenit vt suus hæres pro [g] parte hæres fiat.

†aliàs existentibus.

¶ Filius emancipatus, & postea arrogatus ab alio, non potest venire etiam de iure prætorio ad hæreditatem patris naturalis, nisi ante mortem suam fuerit emancipatus ab arrogatore. Si vero emanciparetur post mortem naturalis patris, habetur vt extraneus quo ad hæreditatem vtriusque. Aret.

¶ At ij, [h] qui emancipati à parente in adoptionem [i] se dederunt, non admittuntur [k] ad bona naturalis patris

c ¶ Emancipati. Quia bona ratio, vt supra de hæred. quali. & diffe. §. sui, & sup. eod. §. 1. ibi, sui autem, &c.

d ¶ Neque vllo alio iure. s. neque vt patroni, neque vt agnati, quos vocat lex 12. ta bularû, vt infra titu. 1. in princ. & infr. de successio. liber. in princip. aliud econtra, vt inf. tit. 1. §. fin.

e ¶ Soli sint, s. emancipati.

f ¶ Cum suis hæredibus. scilicet cum aliis qui remanserunt in potestate.

g ¶ Pro parte. Scilicet dimidia, vt ff. de verb. sign. nomen filiarum §. portionis.

¶ At ij, qui. CASVS non figurabitur aliter, cum recitetur ius antiquum hodie correctû. Not. igitur, qp emancipatus, qui de iure ciuili habebatur pro extraneo, & admittebatur de iure prætorio si dabat se in adoptionem, carebat beneficio prætoris cû distinctione de qua in hoc text. Item quòd adoptiuus emancipatus ab adoptâte est penitus loco extranei. Item, quod dictio, nihilo magis, hic stat proprie. Item, quod sicut voluntas captatoria reprobatur ex testamento, ita ab intestato.] SYL.

h ¶ At ij. s. vocantur emancipati ad successionem patris, sed non omnes. & hoc sequitur, at ij, &c.

i ¶ Adoptionem. i. arrogationem.

k ¶ Non admittuntur. ff. de contra tab. l. 3. §. si quis filio, contra, Solut. ibi non valuit adoptio,

adoptio secundum Ioan. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo, vt hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdem, vt ibi, arg. supra de adoptio. §. sed hodie. SYL.

re ius quæsitum agnatis, quod est inconueniens. Et ex his nota, quod neq; ex testamento, neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angel.

¶ Minus ergo iuris. CASVS

quasi liberi: si modo cum is [a] moreretur, in adoptiua familia † sint. († alias fuerint.) Nam viuo [b] eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso [c] essent, nec vnquam in adoptiua familia fuissent; [d] & conuenienter, quod ad adoptiuum patrē pertinet extraneorum loco esse incipiunt. Post mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æque extraneorū [e] loco fiunt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nācifcuntur: Quod ideo sic placuit, quia iniquum erat, esse in potestate patris adoptiui, [f] ad quos bona naturalis patris † pertineant: († alias pertinerent.) vtrum ad liberos eius, [g] an ad agnatos. [h]

¶ Naturalis emancipatus de iure prætorio retinet gradum liberorum: adoptiuus non, & nullo iure succedit. hoc dicit.

¶ Minus [i] ergo iuris habent adoptiui filij, quam naturales. Namque naturales [k] emancipati, beneficio Pretoris gradum liberorum retinent, licet iure ciuili perdant: adoptiui vero emancipati, [l] & iure ciuili perdunt gradum liberorum, & a Prætore non † admittuntur [m] († alias adiuuantur.) & recte. Naturalia. n. iura ciuilis ratio [n] pertinere non potest: [o] nec quia desinunt sui heredes esse, possunt desi-

¶ Adde, quod glo. errat, secūdum Ioā. Fab. & Angel. hic: ideo declara, vt per eos.]

¶ Item, C. de adopt. l. pen. §. sed si quidem. quæ est cōtra. Sol. illā intellige, vt inf. eo. §. admonendi.

a ¶ Cū is. s. pater naturalis.

b ¶ Viuo eo. scilicet patre naturali.

c ¶ Ab ipso. s. patre naturali.

d ¶ Fuissent. vt sup. de exhere. lib. §. emancipatos.

e ¶ Extraneorum. Si autem morte patris adoptiuis facti essent iuris sui, durat agnationis ius inter eos, id est inter adoptiuū, & naturalem filium adoptātis non emancipatum, vt sibi succedat, vt ff. de gra. co. l. si filium naturalem, & ff. vnde cognati. l. 1. §. cognationē, & de adoptio. l. antepen. M. Item, & ipsi adoptiuo patri succedunt, vt inf. eod. §. sed ea.

f ¶ Adoptiui, post emancipationem, non prius, vt sup. eod. §. 1. vers. nec interest.

g ¶ Eius. s. naturalis patris.

h ¶ Ad agnatos. Nam si non emācipar, certum est, quod filij non succedunt naturali patri, & ita agnati succedunt, vt sup. proxime, & ff. vnde liber. l. 1. Si autem emanciparet, succederent filij, vt sup. proxim. §. & sic in eius potestate esset ad quem bona naturalis patris pertinerent, quod est absurdum & contra regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio.

ADDITIO Item quia tūc videtur aufer

Quæsitum fuit, an æquipararentur naturales, & adoptiui emancipati: & videtur quod sic, ea ratione, q a quasi etiam respectu iuris habentur pro eisdem, supra de adoptionibus, per totum: & idem operatur fictio in casu ficto, quod veritas in vero. contrariū respondetur ex ratione expressa in textu, emancipatio. n. iuris ciuilis vīculum tollit, non naturalis. Nota, quod plus iuris habēt naturales, quam adoptiui. Item, quod naturales emācipati, quamuis iure ciuili gradum liberorum amittant, de iure p̄torio eis reseruatur: quod secus est in adoptiuis. Item, quod ius ciuile non tollit naturale. Item quod iura sanguinis deleri non possunt. Item, quod emancipatio est actus ciuilis, sicut adoptio. SYL.

i ¶ Minus ergo iuris. Quia naturales emancipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emācipati non, vt supra proximo, ergo, &c.

K ¶ Naturales, & legitimi.

l ¶ Emancipati. Ab adoptiuo patre.

m ¶ Non admittuntur. Nisi sint de suis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit, vt ff. ad Tertullian. l. 2. §. adoptiui.

n ¶ Cuius ratio. Id est emancipatio, quæ de iure ciuili est, vt ff. de regulis iuris actus.

o ¶ Non potest sic supra de leg. agna. tut. §. finali sic, ff. de regulis iuris, nihil tam. SYL.

a ¶ Eman.

a ¶ Emancipati, ab adoptiuo patre. & post mortem naturalis, vt sup. proxi. versic post mortem.

b ¶ Incipiunt esse. Nota, quod si emācipetur filius, vel filia, vel deinceps non sunt sui hæredes: non tamen desinunt esse filij, vel filiæ.

nere filij filiæve, aut nepotes neptesve esse. Adoptiui vero emancipati [a] extraneorum loco incipiunt esse: [b] quia ius nomēque filij filiæve, quod per adoptionem cōsecuti sunt, † alia ciuili ratione idest, emancipatione perdunt.

SYL. ¶ Eadem hęc. CASVS. Quærebatur, an idē obseruaretur ī bonorum possessio contra tabulas, & videtur quod no, propter iniuriam a parēte factam in pręteritione. ob quam mouetur prætor, cuius cōtratinm dicitur ex eadem ratione, quę multo magis militat in causa testati, quam intestati. Not. quod contra tab. dat̄ p̄teritis nō exhæredatis. Itē, q̄ ille est p̄teritus, q̄ vel non est institutus, vel est institutus, sed non rite. Item, quod bo. poss. contra tab. īducta est etiam pro filijs ī potestate. itē quod p̄tor non admittit ad contra tab. emācipatos existētes tēpore mortis in aliena familia. item, q̄ ad contra tab. vocantur filij, qui de iure ciuili solent vocari & eo ordine, secundum Ang. quod tamen non probatur hic, sed potius, q̄ ijs, quibus prętor subuenit ab intestato subuenit facto testamento.]

† Hic loc⁹ sūpt⁹ ē ex l. 2. ff. vn. de lib.

¶ Filius legitimus, & naturalis in [illegible] vel [illegible] habet bonorum possessionem contra [illegible] de iure prætorio [illegible]

¶ Eadem [c] hæc obseruantur, & in ea bonorum possessione, quam

c ¶ Eadem. Quæ obseruantur in bonorum pos. Vnde liberi, & in contra tabulas bonorum poss. seruantur.

Præterit⁹ qh q; committit edictum.

d ¶ institutis. His enim institutis non datur hæc bonorum poss. nisi præteritus rumpat testamentum, & huic, scilicet instituto viam aperiat: & hoc est, quod dicitur, nisi præteritus committat edictum. vt ff. de contra tab. l. 3. §. si quis ex liberis 1. si autem præteritus nolit vti, postquam semel agnouit, † institutus habet contra tab. iure suo, & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat pręteritum, vt ff. de contra tab. l. si post mortē, §. fin, & de l. præstan. l, nonnunquam.

† Immo idē est, ēt si repudiat, vt ē casus, i l. nōnunq̄. ff. d leg. post. Ang.

¶ Adde, q̄d verior est opi. cōtraria & cōlor, quod non sit necessaria petitio, & probatur concludenter in di. l. nonnunquam, & in l. non putauit. §. a primo, ff. de contra tab.]

SYL.

e ¶ Vt oportet. s. masculi nominatim feminæ inter ceteros, vt sup. de exhære. li. §. 1.

contra tabulas testamēti parentis liberis præteritis, id est neque hæredibus institutis, [d] neque, vt oportet, [e] exhęredatis [f] Prætor pollicetur. Nam eos quidem qui in potestate [g] mortis tempore fuerint, & emācipatos, vocat Prętor ad eandem bonorum possessionem: eos vero, qui in adoptiua familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis pareus moreretur, repellit. [h] Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, sicut nec ab intestato, ita longe minus contra tabulas testamenti ad bona eius admittit, quia desinunt in numero liberorum eius esse.

f ¶ Exhęredatis. Cum ergo matris præteritio pro exhæredatione habeatur, vt sup. de exhæred. li. §. vlti. cessat ibi contra tab. bono. poss. vt ff. cōtra tab. illud. §. ad testamēta.

Matris p̄teririo hr̄ p exhæredatione.

¶ Adde, quod assignat̄ ratio ī §. ad testamēta, quæ declarāda est, vt per gl. aliter nō esset vera, hodie vero si mater prætereat sine insertione causæ habēt cōtra tab. sicut ius dicendi nullum, scd'm communem sententiā, vt per Ias. in l. posthumo. in 4. col. C. de contra tab.]

SYL.

g ¶ In potestate. Emācipatis cōmittentibus edictum, non alias, secundū Mart. vt ff. de contra tab. l. 3. §. si quis ex liberis. Sed Ioa. contra. nam nullum dicere possunt, & contra tab. suo iure habent, (i) vt ff. de leg. præst. l. si duo. & C. de lib. præ. maximum. Accur.

ADDITIO (i) Dic vt l. is, qui in potestate, ff. de leg. præstan. nam, vt hic est tex. clarus, licet pro emancipatis prætor adinuenerit bo. pos. quia erat eis necessaria, nō tamen voluit eam denegare suis: immo concessit in casu quo voluit, vt dictis iuribus: quia vocantur ad cōtra tab. non vocantur de iure ciuili, vt l. 1. §. vocantur, ff. de contra tab. Ang.

h ¶ Repellit. s. prætor. nisi sint instituti, & eis committatur edictum, vt ff. de cōtra tab. non putauit. §. in adoptione, & §. vt autem. Item contra. ff. de contra tab. l 3. § si quis filio. Sol. vt sup. eo. §. at ij. Accur.

¶ Admonēdi th. Casum nō expedit figurare quia ista verba veniunt ad declaratonē eorum, quę dicuntur in §. at ij, No. summariū.

Item

Item qualiter procedit successio prætoria.]

a ¶ Admonẽdi tñ: Licet hos duos, qui sequũtur, non admiserim de iu. ciu. vt sup. eo. §. at ij. tñ admonendi sumus, i. admonemus, &c.

b ¶ Ad bonorum possessionẽ. s. vnde liberi.

c ¶ Emancipati. Qui sunt sui per prætorem, vt supra eod. §. emancipati.

d ¶ Legitimos id est agnatos, vt inf. titu. r. i. re spon.

e ¶ Proximos, Sic. ff. si ta. testam. l. i. sic ff. quis or. in bo. poss ser. l. i.

SYL. ¶ Sed ea oĩa. CASVS non figuratur, quia §. hic ponit correctionem Iustin. ratio. n. dubitandi erat ius antiquum: ratio vero decidendi ponitur in versicu. inuenimus. Not. quòd filius datus in adoptionẽ extraneo retinet iura p̃ris naturalis. Itẽ, quòd adoptat⁹ ab extraneo ei succedit ab intestato. Item, q̃ adoptatus ab extraneo non habet remediũ contra testamẽtum patris adoptiui, si p̃tereatur, vel exhæredetur, ratio assignatur in text. Item, quod necessitas exhæredandi & instituendi prouenit ex† sanguine. Item, q̃ adoptatus ab ascendentibus transit hodie in potestatem sicut de iure antiquo. Item, quod duo vincula arctius ligant. Item, quod arrogatus transit in potestatem arrogantis, & ei succedit.]

† aliàs tertio.

¶ f Sed ea omnia. Quæ supra eodem, §. at ij. dicta sunt, & supra prox.

¶ g Aliquã, quasi dicat, quædã correximus, quædam retinuimus.

¶ h Constitutione, vt C. de adop. l. pen.

¶ Licet filius emancipatus adoptatus non possit venire ad bona patris naturalis per vnde liberi, vel vnde agnati, venit tamen per vnde cognati. h. d.

¶ Admonendi [a] tamẽ sumus: eos, qui in adoptiua familia sunt, quive post mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, intestato parente naturali mortuo, licet ea parte edicti: qua liberi ad bonorum [b] possessionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, scilicet quæ cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, si neque sui hæredes liberi, neque emancipati [c] obstent, neque agnatus quidem vllus interueniat. Ante enim Prætor liberos vocat, tam suos hæredes, quã emancipatos: deinde legitimos [d] hæredes: † deinde proximos [e] cognatos.

¶ Adoptatus ab extraneo hodie non transit in potestatem suam: & ideo nec querelam habet, neque contra tabulas licet ab intestato succedat, sed quo ad patrem naturalem vetera iura seruantur, nisi fuerit adoptatus ab ascendente naturali. hoc dicit. Ang.

¶ Sed ea omnia [f] quidẽ antiquitati placuerunt. aliquã [g] autem emẽdationẽ a nostra constitutione [h] acceperunt quã super ijs p̃sonis † cõposuimus, quæ a patribus suis naturalibus [i] in adoptionem alijs dãtur. Inuenimus etẽm nõnullos [k] casus, in q̃bus filij & naturaliũ parentum successionem propter adoptionẽ amittebant, & adoptione facile per emãcipationem soluta, [l] ad neutrius [m] patris successionẽ vocabãtur. [n] Hoc solito more corrigentes, cõstitutionem [o] scripsimus, per quam definiuimus, quando parens naturalis filium suum adoptandum, alij dederit, integra omnia iura ita seruari, atque si in patris naturalis potestate permansisset, [p]

i ¶ Naturalibus, & legitimis. Accur.

k ¶ Nonnullos. Id est aliquos. Accur.

l ¶ Soluta, scilicet post mortẽ secus si ante, vt sup. eo. §. at ij. Accurs.

m ¶ Ad neutrius vt supra eod §. at ij. Accurs.

n ¶ Vocabantur. Hoc idem videtur etiam contingere hodie in casu, quẽ habemus infr. eodem §. versicu. nostra autem. C. de adopt. l. penultim. §. sed hæc. Sed dic, quod auus adoptans tenetur ei relinquere quartam, vt filio arrogato, vt infra eodem, §. in versiculo nostro, ibi, quemadmodum, &c. ¶ Attẽde, quia loquuntur in arrogato, non enim redit in casu illo ad successionẽ patris naturalis aliquo modo, quia iam alteri quæsita est hæreditas, & q̃a pater testatus est in re, nec debet decipi. [illegible] Sed hãc reprobat glo in d. l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet, qui se emancipari permisit.

† aliàs exposuim⁹.

† Ista glo. nõ est Accurs.

o ¶ Constitutionem. l. prædictam.

p ¶ Permansisset. Numquid ergo nõ permãsit?

fit? Respond. immo per mansit, vt supra de adoptio § sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factum, q.d. ac si de iure, & de facto in eius familia permansisset.

a ¶ Tantummodo. Numquid eum in ius vocabit sine venia? Item numquid alimenta tali filio dare tenetur? Rñ. non, per hanc literam, vt sup de adopti. §. sed hodie. † P. dicit contra.

† Opinionē istius ¶ Add: quo ad Veniam, quod tenetur petere quia nō potest negari, quod ei non debeatur reuerentia: & licet non sit in potestate, non obstat patet in matre: sed quo ad alimenta non tenetur, patet in versiculo tantūmodo. Nec ratio Ioā. Fab. obstat, quia acquirit naturali patri.]

SYL. gl. contra P. approbat Ang. hic quo ad primā quæst. in distincte, licet Ioā. Fabr. videatur sta. re cum P. Item quo ad secundam, nisi operaretur ipsi patri adoptiuo argu. l. in rebus, §. pſit. ff. cō mod. vel nisi pater naturalis egeret, & adoptatus non habeāt vñ se alere possit, arg. l. pe. ff. de lib. agno.

b ¶ Ab intestato. Id est simul cum alijs naturalibus vt C. de suis & legitimis. si testa. non tamē succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui, vt C. de adopti. l. penultima, §. sed si quidem. in fine Accursius.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo: secus de iure antiquo, vt ff. de adopti. l. qui in adoptionem.

c ¶ Ab eo Scilicet adoptiuo patri.

d ¶ Neque iure ciuili. Quia nō est in potestate sua.

e ¶ Neque prætorio. Quia non est emancipatus ab eo, vt sup. de exhær. lib. in princ. & § emancipatus. & § fin.

f ¶ Inofficiosi supra de inofficio. testam. §. tam autem. contra Solu. illa intelligitur secundum distinctionem huius, §. vt ibi dicitur.

g ¶ Sabiniano senatusconf. Quod non habemus: sed dicebat, quod tres iuuenes arrogati essent b. m. ur, vt vnum eligeret: quo casu magna erat hæc solēnitas; vnde ex constitutione Diui Pij quartam ei dabat arrogator: quod hodie non est in vsu: immo idem hoc casu, vt & alias, vt hic, & C. de adopt. l. penult. §. quæ autem.

* ¶ Alciat. lib 4. Pater. cap. 3. hic legendum putat, Tribus manib⁹, quod scilicet, de patris naturalis manu in fiduciarij manum traderentur, qui deinde in manum, & potestatem adoptiui parentis dabat. Vnde in l. vltima. Cod. de adoptio. dicitur. per tres mancipationes adoptionem fieri. Verum Theophilus videtur legisse, maribus, vt plerique codices habent, intelligitque de dante in adoptionem vnum ex tribus suis filijs maribus.

nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tantummodo [a] casu, vt possit ab intestato [b] ad patris adoptiui venire successionem. Testamento autem ab eo [c] facto, neq; iure ciuili, [d] neque prætorio, [e] ex hæreditate eius aliquid persequi potest, neque contra tabulas bonorum possessione agnita, neque inofficiosi [f] querela instituta: cum nec necessitas patri adoptiuo imponatur, vel hæredem eū instituere, vel † exhæredatum eum facere, vt pote nullo vinculo naturali copulatum: neque si ex Sabiniano senatusconsulto [g] ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in huiusmodi casu neque quarta ei seruatur, nec vlla actio ad eius [h] persecutionem ei competit. Nostra autem constitutione [i] exceptus est is, quem parens [k] naturalis adoptandum susceperit. Vtroq; enim iure tam naturali, quam legitimo, in † hac persona concurrente, pristina iura † tali adoptioni seruauimus, [l] quemadmodum [m] si paterfamilias sese dederit ad arrogandum, quæ specialiter, & † sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

† ali. hāc personā.
† aliàs in tali adoptione seruauimus.
† aliàs singulatim.

¶ Olim nepos ex filia, vel pronepos ex nepte, vocabantur ad hære-

h ¶ Ad eius. scilicet quartę.

i ¶ Constitutione, vt Cod. de adoptio. l. pen. §. si vero pater.

k ¶ Parens. Hoc in infinitum accipe, vt ff. de grad. l. iurisconsultus, §. parentes.

¶ Pro intellectu vide Præpo. Senen. in 3. casu, quæstio. fin. SYL.

l ¶ Seruauimus. Vt siue loco filij, siue nepotis adopteiur, habeatur ac si vere naturalis esset, scilicet, filio præcedente nepotem, vt C. de adoptio. l. pen. §. quæ autem in filio.

m ¶ Quemadmodum. Quasi dicat, sic transit, vt in hoc casu, qui sequitur. SYL.

¶ Item vetustas. CASVS non ponitur in §. correctorio iuris antiqui, ius enim vetus dubitationem faciebat nouum habet rationem expositam in tex. ibi, non passi sunt talem contra naturam iniuriam, & ibi, qui non solum naturæ, sed etiam veteris iuris suffragijs muniuntur. Not. quod iniuriam naturæ facit, qui plus diligit nepotes ex filio & descēdentes, quam ex femina. Item, quod appellatione nepotum veniunt nepotes tam ex masculis, quam ex feminis.

Item,

Item, quod stantibus descendentibus nullus transuersalis admittitur. Item, quod quando nepotes inter se succedunt, admittuntur in stirpes.]

a ¶ Item vetustas. Correximus ius antiquũ circa liberos primi gradus naturales, siue adoptiuos, nũc circa vlteriores.

b ¶ Solos nepotes. in hoc male.

c ¶ Anteponebat. In hoc bene.

d ¶ Vocabat. Scilicet vetustas, non ciuilis iuris auctoritas, vt supra, sed prætorij, vt inf. tit. 1. § sed quia.

e ¶ Materni. scilicet moriente masculo, de cuius bonis agitur, vt infr. §. proximo.

f ¶ Maternæ. scilicet morien te femina, vt inf. proxim. §. Accursius.

g ¶ Diui autem Principes, vt C. de suis, & legi. si defunct[9]: & C. de coll. l. illam.

h ¶ Donauerunt, scilicet Principes: sed non idẽ commodum, vt sequitur.

i ¶ Veteris iuris. Id est legis 12. tab.

K ¶ Muniunt. Nota duas rationes vincere vnam, vt sup. de adoptio. §. sed hodie, in fine.

** Declara, vt ibi annotaui-mus.]

l ¶ Diximus. f. q, nullo modo nisi in tertio ord'ne suc-cederent, vt sup. prox. hoc §.

m ¶ Paulo. Nota parum de tertia parte totius rei dici: sic in Authen. de exhib. & intro. reis. §. sancimus.

¶ Adde, quod aliàs etiã quarta pars dicitur munuscula. l. si quis in suo. in pri. C. de inoff. test. regulariter tamen dicitur arbitrio iudicis tanquam quid a iure indeterminarũ, sed determinãdum pro qualitate rerũ, personarum, loci, & materiæ de qua agitur.]

n ¶ Existimauerunt, scilicet Principes.

o ¶ Mortua sit. Not. duos casus. Si enim moritur femina, nepotes, vel neptes ex masculis vel feminis in nihilum olim, nisi post agnatos: hodie cum diminutione succedũt tertiæ partis. Si moritur masculus, nepotes ex filio tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.

** Adde glo. in ver. huiusmodi. in l. illam, C. de colla.

p ¶ Iisque. f. qui descendunt ex femineo sexu.

q ¶ Vocat. Vt sup. eod. §. cum filius Accur.

r ¶ Partis tertiæ diminutione. Quod de hac diminutione tertiæ dicitur, corrigitur per sequentem §. secundum Mar, sed nos secundum Bartol. dici-

† Facit. maximũ vitiũ, ibi qũ.n tales differẽtias inducunt C. de lib. præte.

ditatem demum post agnatos: sed ex aliquibus constitutionibus vocabantur cum diminutione tertiæ partis simul cum alijs descendentibus: quam partem etiam minuebant agnati transuersales: hodie vero est secus. Existi tales descendentes succedunt in stirpes, non in capita, hoc dicit. Aret.

¶ Item [a] vetustas ex masculis progenitos plus diligens, solos [b] nepotes vel neptes, qui quæve ex virili sexu descendunt, ad suorum vocabat successionem, & iuri agnatorum eos anteponebat: [c] nepotes autem, qui ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerãs, post agnatorum lineam eos vocabat, [d] tam in aui vel proaui materni, [e] quam in auiæ, vel proauiæ, siue paternæ; siue maternæ [f] successionem. Dixi autem [g] Principes non passi sũt talem cõtra † naturam iniuriam sine competenti emendatione relinquere: sed cum nepotis, & pronepotis nomẽ commune sit vtriusque tam qui ex masculis, quam qui ex feminis descendunt, ideo eundem gradum, & ordinem successionis eis donauerunt. [h] Sed vt aliquid amplius sit eis, qui non solum naturæ, sed etiam veteris iuris [i] suffragijs muniuntur, [k] portionem nepotum, vel neptum, vel deinceps (de quibus supra diximus [l]) paulo [m] minuendam esse existimauerunt, [n] vt minus tertia parte acciperent, quam mater eorum, vel † auia fuerat acceptura, vel † pater eorum, vel † auus paternus siue maternus, quando femina mortua sit, [o] de cuius hæreditate agitur: iisque [p] (licet soli sint) adeuntibus, agnatos minime vocabãt. Et quẽadmodum lex 12. tabularum filio mortuo nepotes, vel pronepotes vel neptes, pronepotes vel pronepte in locum patris sui ad successionem aui sui vocat: [q] ita & principalis dispositio in locũ matris suæ, vel auiæ, eos cũ iam designata partis tertiæ [r] diminutione vocat.

SYL.

† Si agitur de hereditate patris auiæ.

† si agitur de hrẽditate auiæ paternæ.

† si agitur de hereditate pro auiæ paternæ, vel maternæ.

dicimus sequē.§.loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, scilicet quartam nō autem de hac tertia:sed per authē. dicimus de hac tertia correctum,scilicet vt æqualiter hodie veniunt,vt in Authen.de trien.& sem. §.neq: illo.collatio.3. Accursius.

i ❡ Habeant . Immo in capita videtur diuidi,vt inf.ti.1 §.hoc etiam addendum,in fin. §.Sed ibi de collateralibus , hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO No.q non tantum nepotes, sed pronepotes succedunt in stirpes , & veniunt per repræsentationē cuius contrarium videtur dici in Authēt. de hær. ab intest. venientibus, §. huiusmodi.Ang.

a ❡ Constitutionis . Quam nō habemus, vt sequitur . ·
* ❡ Extat tñ etiam hodie libro 5.C.Theodosiani, clausula subnexa sup. memoratæ. l. si defunctus . C.de suis & legi. in hæc verba . Quod si hic defunctus , de cuius bonis loquimur , habebit ex filia nepotes,& præterea filios non habebit : sed qui præferri nepotibus non possint , habebit agnatos . hi in quandam Falcidiam , & in dodrantem ne potes iure succedant , quæ quidem clausula omissa fuit in C. Iustiniani , vt dicitur hoc loco .
b ❡ Constitutione. Vt C. de suis & leg. l.fi.
c ❡ Transuersa linea . Sic in Authent.de nō eligen. §. cum igitur. circa fi. col.1.
d ❡ Ijs . scilicet nepotibus , & pronepotibus ex filia.

❡ Sed nos , cum adhuc dubitatio maneret inter agnatos , & memoratos nepotes, quartam partem substantiæ defuncti agnatis sibi vendicantibus ex cuiusdam constitutionis [a] auctoritate , memoratam quidem constitutionem a nostro Codice segregauimus,neque inseri eam ex Theodosiano Codice in eo concessimus: nostra autem cōstitutione [b] promulgata toti iuri eius derogatum est,& sanximus, talibus nepotibus ex filia , vel pronepotibus ex nepte , & deinceps , superstitibus , agnatos nullam partem mortui successionis sibi vendicare: ne ij,qui ex trāsuersa [c] linea veniunt, potiores ij [d] habeātur, qui recto iure descendunt . Quam constitutionem nostram obtinere , secundum sui vigorem , & tempora , [e] & tunc sancimus: ita tamen , [f] vt quemadmodum inter filios , & nepotes ex filio antiquitas statuit , [g] non in capita , sed in stirpes diuidi hæreditatem,similiter nos inter filios & nepotes ex filia fieri distributionem iubeamus , vel inter omnes nepotes, & neptes,& inter pronepotes, & proneptes , & aliās deinceps personas: vt vtraque progenies , matris vel patris , auiæ, vel aui portionem sine vlla diminutione [h] consequatur: vt si forte vnus duo ex vna parte,ex altera tres , aut quatuor extent , vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant. [i]

❡ De legitima agnatorum successione.

❡ Deficientibus suis,

De legitima agnatorum successione.

❡ Supra titulo proxim . dictum est, qualiter succedant sui hæredes siue liberi : verum quia post suos vocantur prius agnati , quam cognati, vt inf.eo.§.fin. & l. 1 .§. post suos.ff. de suis & leg.ideo post tit. præce. posuit istum Ateun. Continuatio.

Si nemo. Tot⁹ iste tit.diuiditur in 7.partes . Primo,qñ admittitur agnatus. Secundo . quis est agnat⁹. Tertio, vsque ad quotū gradū agnati veniūt, & vsq; ad quotas personas feminas deuoluantur,tam de iure vetustissimo, & de iure ptoris , quā etiam media iuris prudētia. 12. tab. & tempore Iustini. Quarto,quod generi agnatorum Imperator addidit vnū cognatū. Quinto, q l.12.tab prox.agnatus vocat, & quis dicat proximus. Sexto,q ex l.12.tab. proximo repudiante sequens non admittebatur,hodie vero sic.Septimo,q filij emancipati hæreditas est legitima patri . Secunda ibi,sunt autem.Tertia ibi, Ceterum. Quarta ibi, Hoc etiam addendum , Quinta ibi, Si plures Diuisio.

e ❡ Et tempora,vt in futuris casibus tantum valeat,vt C.de suis, & legi.l.vlt.Accur.
f ❡ Ita tamen, vt quemadmodū hoc, quod sequitur,est referendum supra ad vers.Diuidi. non ad proximum.
g ❡ Antiquitas statuit, sup. eo.§.cum filios .
h ❡ Diminutione.s. quartæ , quæ debebatur agnatis , non tertiæ, quæ debebatur patruis, vt supra proxim.§.diximus,

plures ſint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, Ad legitimam.

¶ ... non figuratur in prin. tanquã l. tradente regulam notiſſimam in materia ſucceſſionum, & definiente, qui ſint agnati, ſed in verſic. 2. etiã. dubitatũ fuerat ex eo, quia ille, qui nondũ natus eſt, non poteſt dici agnatus morienti, quia non entis nullæ ſunt qualitates. ſed cõtrariũ dicitur, quod imo debet dici proximior, quia hic §. intelligẽdus eſt, vt intelligit gl. in eo, qui tẽpore mortis conceptus eſt, quo ſtante qui in vtero eſt, habetur fictione iuris pro iã nato quo ad commoda ſua: & reuera eſt in rerum natura, licet non ſit editus: & ſic quę dicuntur hic, locum habent in iam conceptio tpe mortis: quæ dñr in contrario, in non concepto, prout optime declarat Iuriſconſ. in l. 1. §. ſi. quis proximior, ff. vnde cognat. Not. quod prima cauſa ſucceſſionis eſt ſuorum qualitercunque ſit ſuus. item, quod deficientibus deſcendentibus ex leg. 12. tabula, vocantur priores agnati. Item qui ſint agnati. Item, quod ſufficit allegare librum. item qui ſit frater conſanguineus. item, quod qualitas adiuncta verbo debet determinari ſecundum tempus verbi. Item, quod inter naturalem & adoptiuum eſt agnatio.]

† alias vſi legitimi, & non cognati.

† Quæ li. 1. Rheto. ad Herẽ. in hęc verba refert: ſi pſa. inteſta. moritſ, familia pecuniaq. eius agnatorũ, gentiliũq. eſto.

hæreditas defertur ad proximos agnatos, qui dicuntur coniuncti per maſculos etiam adoptiuos: dummodo ſint proximiores. hoc dicit.

SI nemo [a] ſuus [b] hæres, vel eorũ, quos inter ſuos hæredes prætor, [c] vel conſtitutiones [d] vocant, exiſtat, [e] qui ſucceſſionem [f] quoquo modo [g] amplectatur, tunc ex lege † duodecim tabularum ad agnatum [h] proximum [i] pertinet hæreditas.

¶ Sunt autem agnati [k] (vt primo quoque libro[l] tradidim⁹) cognati per virilis ſexus perſonas cognatione [m] coniuncti, quaſi a patre cõnati. Itaque ex eodẽ patre nati fratres, agnati, ſibi ſunt, qui & conſanguinei [n] vocantur: nec requiritur, an etiã eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem [o] is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles, id eſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt: qui etiam conſobrini [p] vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus agnationis peruenire poterimus.

a ¶ Si nemo. et vnus, vt ff. de te. tu. ſi nemo.

b ¶ Suus, ſup. tit. 1. §. 1. Accurſ.

c ¶ Prætor. ſup. tit. 1. § emancipati.

d ¶ Conſtitutione, ſup. tit. 1. § 1. verſ. quibus connumerari. & §. item vetuſtas. verſicul. Diui.

e ¶ Exiſtat. Dico & amplectatur: nam hæc duo neceſſaria ſunt.

** ¶ Quod ait, exiſtat, intellige, ſi nec exiſtere ſperetur. lege ſecunda, in princip. ff. de ſu. & le.]

f ¶ Succeſſionem, defuncti.

g ¶ Quoquo modo. [Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

h ¶ Agnatum. Capite non minutum, vt ff. de ſuis & legi. hær. l. capitis.

Verba. L. 12. tab. extant in l. pronunciatio. §. 1. de verb. ſig. & lib. 1. Rhet. ad Heren.

i ¶ Proximũ. id eſt qui proximior eſt defuncto, infra eodẽ. §. ſi plures, & §. proximus. Intellige, ſcilicet tempore mortis, vt d. §. prox. & ſup. titu. 1. §. ita demum. & nor. gl. Bart. & alij in l. qui ſe patris, C. vnde liber.

** Vtrum probãda ſit proximitas, an ſufficiat probare ſe agnatum eſſe dicas, quod ſi extraneus poſſideat, ſatis erit pbare ſimpliciter ſe eſſe fratrem, aut alias agnatũ, ſi controuerſia ſit inter duos agnatos vtique qui obtinere velit, ei incũbit probare ſe propinquiorem eſſe. Alci. l. prox. de verb. ſig. & latius Tiraq. de retrac. §. 12. gloſ. 1. nu. 5. & 6.

k ¶ Sunt aũt agnati. Sic ff. de le. tu. l. ſũt ãt.

l ¶ Libro. Vt ſup. de leg. agn. tut. §. ſunt.

m ¶ Cognatione. Cognatio eſt genus, agnatio ſpecies. Vnde quiſquis eſt agnatus, eſt cognatus, ſed non conuertitur.

n ¶ Conſanguinei. Quaſi ex eodem ſanguine nati: ceteri agnati † non dicũtur cõſanguinei, vt ff. de ſuis, & legi. l. 2.

¶ Vterini enim non dicuntur conſanguinei l. poſt cõſanguineos, in princ. ff. de ſuis & le. declarat Bart. & Aret. in l. cum quidã. § quod dicitur. ff. de acq. hæred.

** Hic eſt, quod alibi dr cõſanguinitatis ius eẽ ſpẽm agnatiõis §. vulgo. inf. q ſuc. cog. alias cõſan. appellat̃ quoque mõ sãguine cõiũcti ſiue ex latere pr̃is, ſiue mr̃is, ſiue quocũque alio gradu & ſexu ſe attingãt, vt tot. tit. extra de cõſ. & aff. & ita intelligit cõis vſus loquẽdi Bar. & alij i l. cũ qdã. §. quod dr. de acq. hær. inde cõſanguinitas, p coniunctione sãguinis & pr̃ni & mr̃ni. l. 1. & l. cõſanguinit. C. de le. hær. & inf. ti. 2. in princ. verſ. cõſanguineis.

Cognatio eſt genus, & agnatio ſpecies.

† Vide gl. inf. de ſuc. ceſ. cogn. §. vulgo. i verſ. ſpẽs.

o ¶ Inuicem. ſ. filius fratris patruo.

p ¶ Etiam conſobrini. Impropriẽ, vt infr. de gra. cogna. §. 4.

a ¶ Iura consanguinitatis. Scilicet ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquiritur, vt supra proximo diximus. Et est verum hoc, si viuente eo, de cuius hæreditate agitur, concepti saltem erant, vt ff. de suis & legiti. hæred. Titius & ff. vnde cogna. l. 1. si quis proximior. Accursius.

** Adde §. cum autem. vbi gl. supra titu. 1. & latius Tiraqu. de retra. ligna. §. 1. gl. 9. num. lxxxj.

ADDITIO.

Alias ex persona sua non succedit, sed bene ex persona patris. Ang.

b ¶ Non tamen, quamuis agnati vocentur ad hæreditatem, non tamen &c.

ADDITIO.

Et sic no. secundum Ang. dispositionem, absolutam debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accipit in emphyteusim vel cui legatur aliquid pro se & filijs suis, vt videantur esse vocati secundum ordinem charitatis.

c ¶ Dat lex. id est 12. tab.

d ¶ Sed ijs. Et omnibus ijs, vt infra eodem si plures.

e ¶ Certum. Quod est etiam, scilicet facto testamento, quod euanuit, quod dic, vt infr. §. proximus.

f ¶ Per adoptionem quoque, quasi dicat non solum iure naturali constituitur agnatio, sed etiam ciuili, vt per adoptionem. s. quamlibet iure isto, vt dig. ff. de adopt. l. prima, & supra de adopt. in princip. sed hodie per hoc tantum, ex qua transit in potestatem arrogatoris, vt supra titu. 1. §. sed ea. vet sic. nostra autem, sed tamen licet non fiat agnatus, scilicet hodie, quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedit tamen ab intestato patri tantum, non alijs patris agnatis, vt C. de adop. l. pen. §. sed si quidem. Accur.

** Animaduertas, quod Accur. confundit verbum arrogandi cum verbo adoptandi, nam arrogatus transit semper in potestatem arrogantis, §. pen. sup. de adop.

† alias proximiori.

† alias quin.

† alias agnatos.

¶ Ij etiam, qui post mortem patris nascuntur, iura consanguinitatis [a] nanciscuntur.

¶ Non tamen [b] omnibus simul agnatis dat [c] lex hæreditatem, sed ijs, [d] qui tunc † proximiores gradu sunt, cum certum [e] esse cœperit aliquem intestatum decessisse.

¶ Per adoptionem [f] quoque agnationis ius consistit: veluti inter filios naturales [g] & eos, quos pater eorum adoptauit: nec dubium est, quin improprie consanguinei appellentur. Item [h] si quis ex ceteris agnatis suis, veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu est, adoptauerit aliquem † agnatus inter suos [i] † heredes esse non dubitatur.

¶ Agnata præter sororem ad successionem defuncti ab intestato per mediam iurisprudentiam excludebatur, licet beneficio Prætoris per. Vnde cognati suorum & agnatorum gradibus deficientibus, admittebatur: postea vero per constitutiones imperiales in successione: Vnde agnati sublata est differentia sexus: connumerantur autem inter agnatos descendentes ex sororibus etiam vterinis si primo gradu sunt. [h] [d]

¶ Ceterum [k] inter masculos quidem agnationis iure hæreditas, etsi longissimo [l] gradu

g ¶ Naturales. Et legitimos, non tamen emancipatos vt ff. de gra. co. l. si filium.

h ¶ Item si quis Non solum pater, de quo dict. §.

i ¶ Suos hæredes esse. Id est, agnascitur alijs agnatis adoptantis, & eis cognatus fit, vt ff. de adoptio. qui in adoptionem.

¶ Ceterum.

CASVS. non figuratur in l. corrigente. Habes n. in tex. rationes vniuscuiusque l. declarat. n. v. Itera. lus 12. tabu. quod pariter vocabat masculos agnatos & agnatas fem. .i. ex virili sexu descendentes, etiam vltra sorores, secundum ius ceterum media iurisprudentia, quæ restrinxit successionem agnatorum, vt vltra sororem non succederet, quia commodius erat &c. vt dicitur in tex. ideo sorores ex benignitate successibiles fecit. quia in 1. gradu, reliquas exclusit. Tertium fuit ius prætorium, quod compatiens feminis non vocauit eas inter agnatos, sed illis deficientibus inter cognatos. Quartum fuit constitutio Iustin. quod considerata identitate gradus & naturæ voluit, quod agnatæ, etiam vltra sorores, pariter succedant cum masculis. Quintum est ius authenticorum hodie vigens, quod remouit differentiam sexus, & pariter succedere voluit secundum gradus prærogatiuam. Not. collige ex prædictis & ex summario. Item, quod bona simplicitas est amica ll. Item, qui dicatur germanus.

† alias deest hæredes.

SYL.

k ¶ Ceterum. Id est certe. vel aliter, lex quidem 12. tab. deferebat hæreditatem agnatis proximis, sed media iurisprudentia cum distinctione: & ideo hic dixit ceterum, pro sed.

l ¶ Longissimo gradu. Id est decimo, vt inf. de succ. cognato. §. si.

a ¶ Fœ-

du sint, vltro citroque capit: Quod ad feminas [a] vero attinet, ita placebat, [b] vt ipsę consanguinitatis [c] iure tantum capiant hæreditatem, si sorores sint, vlterius non capiant: masculi autem earum [d] hę reditates, etiam longissimo gradu sint, admittantur. Qua de causa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat, tua [e] vero ad illas non pertinebat. Quod ideo ita constitutum erat, quia commodius videbatur ita iura constitui, vt plerumque [f] hæreditates ad masculos [g] confluerent. Sed quia sane iniquum erat, in vniuersum eas [h] quasi extraneas repelli, Prætor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis [i] nomine bonorum possessionem pollicetur: ex qua parte ita, scilicet admittuntur, si neque agnatus vllus, neque proximior cognatus interueniat. [k] Et hæc quidem [l] lex 12. tabularum nullo modo introduxit, sed simplicitatem [m] legibus amicam amplexa, simili modo omnes agnatos, siue masculos, siue feminas, cuiuscunque gradus, ad similitudinem suorum inuicem ad successionem vocabat. Media autem iurisprudētia, quæ erat quidem lege 12. tabul. iunior, [n] Imperiali autem dispositione † anterior, [o] subtilitate quadam excogitata, præfatam [p] differentiam inducebat, & penitus eas a successione agnatorum repellebat, omni [q] alia successione incognita: donec Prætores paulatim asperitatem iuris ciuilis [r] corrigentes, † siue quod deerat adimplentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt, & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eas

a ¶ Feminas. Agnatas.

b ¶ Ita placebat. Not. Caute dicit placebat, & non placet, vt inf. eo. §. ver. nos vero. & hoc erat per mediam iurisprudentiam, nō per l. 12. tabu. neque per prętorem, vt inf. eo. §. vers. & hæc quidē, & vers. media.

c ¶ Cōsanguinitatis. i. agnationis.

** Pro hac expositione facit l. 1. C. de legi. hær.

d ¶ Earum. s. feminarum.

e ¶ Tua. s. hæreditas.

f ¶ Plerumq. hoc pp cōsanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO.

Et hinc sumit ratio statutorum communiter p Italiā, quod stātibus masculis feminę non succedāt, quia statuta ex parte masculorum sūt fauorabilia, & ex parte feminarū odiosa, vt hic per An.

g ¶ Ad masculos, sic, sup. titulo primo, §. itē vetustas.

* Quia nostra interest, & priuatim & publice, vt salua sit familiarium dignitas, l. 1. §. sed & si seruus. de vēt. inspi. quę ablque diuitijs cō seruari nō potest, Bal. in id multa allegās inter cons. Angel. consil. 68. repetito consil. 281. col. 2. facit. l. si in empt. ff. de mi.

h ¶ Eas, id est agnatas feminas.

i ¶ Proximitatis. Id est cognationis.

** Adde pro hac interpretatione text. in §. vlt. & ibi glos. infra de succ. cogna. & in ut. de ser. cogn. in princ. vbi etiam glo. In vsu n. iuris est, vt ꝓximitatis noīe de cognatione specialiter intelligamus, l. 1. & l. ad intestat. C. de leg. hær. & inf. hoc, §. ibi, & cognationis linea ꝓximitatis nomine introducta.]

K ¶ Interueniat. nec aliquis suorum, vt sup. tit. 1. §. admonendi. in fin. §.

l ¶ Et hæc q. dem. quæ. s. in §. ceterum, & §. sed quia. dicta sunt.

m ¶ Sed simplicitatem. remota differentia agnatorū inter masculos & feminas, sic sup. de fideicommiss. her. §. sed quia stipulationes.

n ¶ Iunior. Et sic no. quod lex 12. tabularum est vetustior, quam media iurisprudentia, & quam ius prætoriū.

* ¶ Virgilius. per mediā iurisprudētiam intelligit prudētium interpretationes, quas communi nomine ius ciuile vocamus.]

o ¶ Anterior, idest constitutione anteriori infr. scripta, quæ est. C. de leg. hæredit. l. lege 12. tabul. Accurs.

p ¶ Præfatam scilicet dicta. supra eodem, § ceterum.

q ¶ Omni. Nā ordo cognatorum non erat adhuc. Vel dic etiam deficientibus agnatis † ipsi tamen nō vocabantur.

r ¶ Iuris ciuilis. i. mediæ iurisprudentiæ, quod scilicet ciuile dicitur, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. hæc disputatio. Accurs.

† alias antiquior.

† Epanorthosis.

† alias ipsæ.

a ¶ Iis. s. mulieribus agnatis vltra sorores,
b ¶ Vnde cognati sic dicta, quia per eam cognati vocantur. Accursius.
c ¶ Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.
d ¶ Laudamus quidem prætores.

o ¶ Existimauimus, vt C. de leg. hæred. l. lege 12. tab. §. 1. & §. in his.
p ¶ Tantúmmodo, id est non vlterior. proximior tamen sic: vt ipsæ sorores, vel fratres, vterini vel vterinæ, vt sequitur, vt C. de leg. hæred. l. fin. §. sed neque.

adiuuabant, & pollicebantur ijs [a] bonorum possessionem, quę vnde cognati [b] appellatur. Nos [c] vero legem 12. tabul. sequentes, & eius vestigia in hac parte conseruantes, laudamus quidem Prætores [d] suæ humanitatis, non tamen eos in plenũ huic causæ [e] mederi inuenimus. Quare [f] etenim vno eodemque gradu naturali concurrente, & agnationis titulis [g] tam in masculis, quam in feminis, æqua lance constitutis, [h] masculis quidem dabatur [i] ad successionẽ venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad agnatorum successionem patebat aditus? [k] Ideo nos in plenum omnia reducẽtes, & ad ius 12. tabularum eandem † dispositionem exequãtes, nostra constitutione [l] sancimus, omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes, siue masculini generis, siue feminini sint, simili [m] modo ad iura successionis legitim ab intestato vocari secundum sui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia consanguinitatis [n] iura, sicut germanæ, non habent.

¶ Hoc etiam addendũ nostræ constõni existimauimus, [o] vt trãsferatur vnus tantummodo [p] gradus a iure cognationis in legitimam [q] successionem. vt non solum fratris filius & filia (secundum quod iã definiuimus †) ad successionem patrui vocẽtur, sed ẽt germanæ, [r] cõsanguineæ, vel sororis vterinæ [s] filius & filia soli, & nõ deinceps [t] personæ, vna cũ his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo, qui patruus quidem est sui frĩs filijs, auũculus autẽ sororis suæ soboli, simili mõ ab vtroque latere succedãt, tanquã [u] si omnes ex masculis descẽdentes, legitimo iure veniant. s. vbi

ADDITIO.
Nota quod ille est laudandus qui est inuentor alicuius ordinationis siue dispositionis, licet non æque perfecte adinuenerit, quia facile est inuentis addere, vt l. 1. C. de vet. iure enuc. Ang.
e ¶ Huic causse, id est expulsioni agnatorum.
f ¶ Quare. etenim. Bene dico fote prouidendum agnatis feminis, quare etenim, &c.
g ¶ Titulis, id est nominib. Accursius.
h ¶ Constitutis, id est ordinatis. Accursius.
* ¶ Aequa lance prouerbialiter dicimus de ijs, quæ similia sunt.]
i ¶ Dabatur. i. concedebatur. Accurs.
k ¶ Adit⁹. Certe non erat rõ iusta vel sufficiens licet aliqua sit, vt sup. eo. §. ceterum. in fine.
l ¶ Constitutione vt C. de legi. hæred. l. lege 12. tabul. Accurs.
m ¶ Simili modo. i. hinc inde. Vel dic ita feminæ vt mares.
¶ n In Consanguinitatis, Id est, licet non sint sorores, quæ germanæ vocantur, quasi ex eodem germine natæ.

q ¶ In legitimam successionem, scilicet agnatorũ.
r ¶ Germanæ Idest natæ ex eodẽ patre, & matre cum defuncto.
* ¶ Verius est hic intelligi de sorore ex eodem patre nata, licet non ex eadem matre, quod indicat verbum, consanguineæ dictioni germanæ annexum, Iustinia. enim modo germanæ modo sororis nomine vtitur, vt vitet tautologiá, non quod ex se diuersa significent.
s ¶ Vterinæ. i. natę ex eadem matre tãtum.
t ¶ Deinceps. i. vlteriores, siue in gradu remotiores.
u ¶ Tãquam.
ADDITIO.
No. ex hoc textu, ꝙ isti improprie sũt agnati: & ĩõ nõ cõprehenderẽtur in statutis loquentib⁹ de agnatis. Ang.
** Adde idẽ eẽ in frẽ vterino itaque si (v.g.) lex municipalis præferat agnatos quocũque gradu cognatis extenteque cõsanguineus, & frater vterinus, rñsũm est, vterinum non succedere, cessat. n. in eo agnationis conseruãdæ ratio; quæ sola legislatorem mouit, Bald. l. lege. C. de legi. hær.]

Inuentis addere facile est.

† Hinc not. Doc. quod illa interpretatio tanquã benignior amplectẽda, est, quare vertimur ad ius antiquius, & cõmune.

† Supra eo. §. sunt.

a ¶ Super-

frater & soror superstites [a] non sunt. His etenim personis pręcedentibus, & successionem admittentibus, ceteri gradus remanent penitus semoti, videlicet hæreditate non in stirpes, sed in capita [b] diuidenda.

¶ Lege 12. tabul. gradus proximior vocatur, & in eo gradu plures sunt, omnes admittuntur. h.d.

¶ Si plures [c] sint gradus agnatorum, aperte lex 12. tabul. proximum vocat. Itaque si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus, frater potior habetur. [d] Et quamuis singulari numero † vsa lex 12. tabul. proximum vocet, tamen dubium non est, quin si plures sint eiusdem gradus, omnes admittantur. Nam & proprie proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamen non dubium est, quin licet vnus sit gradus agnatorum, pertineat ad eos hęreditas.

¶ Proximus inspicitur tempore testamenti destituti, quando testamentum factũ est, aliás autem tempore mortis testantis. Aret.

¶ Proximus [e] autem (si quidem nullo testamento facto quisquam decesserit) per hoc tempus requiritur, quo mortuus est is, de cuius hæreditate quæritur. [f] Quod si facto testamento quisquam decesserit, per hoc tempus requiritur, quo certum esse cœperit nullum ex testamento hęredẽ exiturum. Tunc enim [g]

Filijs tuis succedunt cũ patruo & in stirpes fit diuisio.

SYL.

† verba l. retulimus sup. tit. 1. §.1.

SYL.

a ¶ Superstites. Hoc corrigitur per auth. cessante. C. de leg. hær. quia cum his admittuntur. Itẽ & in alio, quod subijcitur, hic. §. corrigitur, quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos filios fratrum fit diuisio in capita, vt in authẽ. de hær. ab intesta to veni. §. reliquum. colla. 9. & in authẽt. vt fratrum filij, § 1. coll. 9. Vel dic, quod dicitur in auth. in stirpes diuidi, verum est quãdo cum alijs s. patruis vocantur nepotes, aliás in capita, vt hic.

Dic quod in hoc articulo variæ fuerunt doctorum sententiæ, an scilicet quando filij pluriũ fratrum succedũt patruo succedant in stirpes vel in capita. Io. Fab. hic dicit communẽ opi. esse, q̃d inter filios fratrum hereditas in stirpes diuidatur, inter ceteros vlteriores gradus in capita. Bal. vero dicit hic opi. cõem esse glo. hic. Tu vero tene opin. glo. quam defende vt per Præposi. Senẽ. in 7. casu. q. 6. per totum. & ego aliás disputaui hanc conclusionem.

b ¶ in capita, sup. tit. 1. in fi. contra. Solu. ibi de descendentibus loquitur, hic de collateralibus.

¶ Si ergo vis scire, quando in capita, & quãdo in stirpes hęreditas deferatur, dic, q̃ quãdo descendentes vocantur ad hæreditatem ascendentium diuiditur in stirpes. § cum filius, sup. titu. 1. quando vero ascendentes soli vocantur, seruatur dispositio. §. consequens in auth. de hæred. ab intestato veni. quando vero ascendentes cum transuersalibus, diuisio fit in capita, §. si vero. d. auth. nisi essent ẽt præmortui fratris filij, qui vocantur ad partẽ patris, auth. vt fra. filij. quãdo vero succedunt plures collaterales in diuersis gradibus, fit diuisio in stirpes, quando vero sunt eiusdem gradus, est q. gl. præce. dic vt ibi.

** Varias opin. Doct. circa hoc refert Tiraq. in tract. de retra. lign. §. 11. gl. 12. quem omnino videas, quotiescunque inciderit aliqua quæstio huius rei, quia diligẽtissime omniũ hanc materiã pertractauit.]

c ¶ Si plures sint sic i auth. de hære. ab intesta. veni. §. si vero neq. fratres. collat. 9. & ff. de suis & legi. hære. l. 2. §. hæreditas.

d ¶ Habetur, hoc corrigitur vt sup dixi per auth. cessante. Accur. Not. q̃ hæc correctio non habet locum in fideicõmissis, & sic in dispositione testamentaria. Rub. Alex. cõs. 37. 38. 39. & 40. ** Adde huic text. q̃ proximus est, quem nemo antecedit, & proximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est. l. proximus. & l. proximi. de verb. sign.

¶ Proximus ãr. CASVS in §. regulam tradẽte non esset figurandus, tamen ratio dubitandi poterat esse ex eo, quia videbatur semper inspiciendũ tempus mortis illa ratione, quia quamuis testamentum destituatur, postea tamen re vera non dicitur tunc decedere intestatus, sed defertur hęreditas à morte. l. hæres quãdoque. ff. de acquiren. hæredita. cuius contrarium dicitur, quia tunc est inspicienda proximitas, quando hæreditas defertur. Nota summarium, & text.]

e ¶ Proximus, sic sup. tit. 1. §. cum autem.

f ¶ Quæritur sic sup. eo. §. non tamen.

g ¶ Tunc enim, scilicet cum non aditur hæreditas ex testamento.

* ¶ Adde, q̃ in quibusdam vetustis codicib.

verba

verba textus ita se habent. Tunc enim etiã proprie &c. cui cõgruit quod scribit Vlpianus in l. 1. in princ. ff. de suis & legiti.

SYL. 3 Longo tempore. Id est post mortem.
Placebat. [illegible] solum literaliter figuratur in §. corrigẽte, pręsertim quia habet rões correctionis, ibi, cum satis absurdum. Nota summariũ, & bene attendantur verba text. quia sunt satis obscura.]
b Placebat. scilicet ex lege duodecim tabularum
c In eo genere scilicet iure successionis.
Successorium edictum. d Successionem non esse. Id est successorium edictum inter agnatos locum non habet scilicet de persona in personam, sed inter cognatos sic, vt ff. sequitur, & ff. de succ. edi. l. 1. §. quibus, sed de ordine in ordinem, seu capite in caput sic, † vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in virum & vxorem, vt sequitur. vt ff. si tab. testa. nullę extabu. l. 1. 1. resp.
† aliàs successionilocum.
†[No. prouidentia, ord capitt siue ordo ẽ gradus & sũt quatuor, vñ liberi, vnde agnati, vñ SYL. cognati, & vñ vir, & vnum quodque decõrũ cõtinet sub se plures grad⁹, puta in Vñ libe. sunt primo filij, scdo nepotes, tertio prone
e An autẽ iste §. habeat locum in suis, est pulchra disputat. quã latè attingit post alios Lud. Gozad. in repe. l. q se patris. C. vn de li. in 24. col. & seq.]
e Nihilo magis. Id est non idcõ magis.

proprie quisque intestatus decessisse intelligitur. Quod quidem aliquando longo tempore [a] declaratur. In quo spacio temporis sępe accidit, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat, qui moriente testatore non erat proximus.

¶ Hodie locus est successorio edicto de persona in personam, licet olim esset de ordine in ordinem. h. d.

¶ Placebat [b] autem in eo genere [c] percipiendarum hæreditatum † successionem [d] non esse, id est, vt quãuis proximus, qui secundum ea, quæ diximus, vocatur ad hæreditatẽ, aut spreuerit hæreditatem, aut antequam adeat decesserit, nihilo magis [e] legitimo iure sequentes admittantur. Quod iterum Prætores imperfecto iure corrigentes, non in totum sine adminiculo relinquebant sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vt pote agnationis iure eis recluso. Sed nos [f] nihil perfectissimo iuri deesse cupientes, nostra constitutione, quam de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, [g] sancimus successionem in agnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam, cum satis [h] absurdum erat, quod cognatis à Pretore apertum [i] est, hoc agnatis esse reclusum, maxime [k] cum in † onere quidem tutelarum & primo gradu [l] deficiente, & sequens † succedit, & quod in onere obtinebat, non † erat in lucro permissum.

¶ Hodie parens præsumitur contracta fiducia emancipare semper, & ideo vocatur ad successionem, licet olim secus esset. hoc dicit.

¶ Ad legitimam [m] successionem nihilominus vocatur etiam parens, [n] qui contracta fiducia filiũ, vel filiam, nepotem, vel neptem, ac deinceps emãcipat, quod ex nostra constitutione [o] omnino inducitur, vt emancipationes liberorum semper videãtur quasi

f Sed nos loquitur Iustinia.
g Protulimus. C. in Græco.
h Cum satis. ratio prima.
i Apertum est. f. successorium edictum de persona in personam.
K Maxime. ratio secunda.
l Gradu. agnatorum.
m Ad legitimã. Est enim filius agnatus patri proximus, vt ff. de suis & le. l. filius. non tollitur per capitis diminutioné, sicut neque inter fratres, vt hic, & C. de legi. tut. l. 4. Accur.
Filius est agnatus patri.
SYL. Adde, quod docto. ex hoc text. inferunt patrẽ vt agnatum succedere filio emancipato, quòd est falsum, vt late probat & [illegible] interpretatur hũc tex. Prep. Sen. in 8. casu. q. 9.]
† alias onus.
† aliàs succedat.
† alias eẽ.
n Parens. secus, contra, vt sup ti. 1. §. emãcipati.

ADDITIO.
Et erat ratio diuersitatis quia pater multum conferebat filio per emancipationem se expoliãdo priuilegijs patriæ potestatis, ideo in recompensationem admittebantur ad eius hæreditatem. Ang.
o Constitutione, vt Cod. de emancipat. liber. l. finali. Hoc idem refertur, infra de bonor. possess. parag. quæ autem.

potes & deinceps, & eodẽ modo in quo libet capite.

a Con-

a ¶ Contracta fiducia. Sic dicendo: Ius succedendi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiã sic. E mancipo te contracta fiducia.

SYL. * ¶ Declara vt dixi, sup.iii.de leg.par tut. & tit.sequen.iam in Commen. quam in Ann. nã fiducia vocatur is cõtractus, quem vulgo pactum de retrouendendo dicimus, itaque quoties pater in emancipatione, quæ olim per imaginarias venditiones fiebat, de quibus dixi late in Annot. & retuli. supra quibus modis ius pa.pot. sol. §. præterea cũ emptore illo imaginario paciscebatur de remãcipãdo sibi filio, vt scilicet ipse, non autem emptor illum manumitteret, contracta fiducia emãcipare dicebatur, quo casu pater naturalis, qui filium ita in seruilem casum deductũ recipiebat receptumq. manumittebat loco patroni habebatur, eademque iura in eius bonis acquirebat, quæ a l.12. tabu. tribuuntur patrono in bonis liberti. Hinc successio filiorum sic emãcipatorum hoc loco vocatur legitima, quia ex l.12. tabu. deferri intelligitur exemplo successionis libertorum. inf. de succ. lib. in princip. sicut & ipsa tutela, supra de leg. par.tut.]

† alias Tertyll.

contracta a fiducia fieri, cum apud veteres non aliter b hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset.c

¶ De senatusconsulto †Tertulliano.

¶ Lege 12. tabularum mater non succedebat filio ab intestato, nec contra filius matri, sed ex constitutione senatusconsulti Tertulliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aretinus.

L Ex duodecim tabula. ita stricto iure vtebatur, & præponebat d Masculorum e progeniem, & eos qui per feminini sexus necessitudinem f sibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem inter matrem, & filium g filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius † daret, nisi quod Prætores ex proximitate cognatorum eas

b ¶ Non aliter. † quod non erat rectum, vt ff. de reg.iur.l.secũdum naturam, & sup. de legi.patro. tut. in fi. & inf. de emp. & vend. §. cum autem. circa med. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata & econuerso. nõ est enim ferendus qui lucrum amplectitur, onus autem subire recusat, C. de cadu.toll.l. vnica.§. pro secundo. in fi.

† Ista gl. nõ est Accursij, sed additio parũ ad hunc text. pertinens.

c ¶ Manumisisset. Id est emancipasset. sic, ff. quando actio. de pecul. est an.l.prima, §. alienatio.

¶ Dic, quod stat pprie, quia de iure antiquo manumittebatur, qñ fiebat per imaginariã venditionem, vt alias suo loco declaraui.]

¶ De Senatusconsulto Tertulliano.

Continuatio. ¶ Post agnatos de quibus sup. succe dũt cognati, ideo sequebatur videre de cognatis; verum licet mater & filius sint cognati, tamé ex speciali prouisione sibi ad inuicem, vt agnati succedunt, vt inf. de succ. cognat. in princ. ideo post alios agnatos ante cognatos ponit de successione matris ad filium, & econtra Areti.

Differentia huius tit.iii. & sequẽtis notari potest in his versib. Matri dat Mestæ genitũ bona Tertullianum. Fili maternas ubi res dabit Orficianum. Versus.

L Ex duodecim. Diuisio.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo, q; ex lege duodecim tabularum mater ad hæreditatem filij, & econtra nõ admittebatur. Secundo, qualiter admittebatur ex senatusconsulto Tertulliano. Tertio, quæ personæ præponebantur tunc matri. Quarto constitutionem Tertulliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferuntur. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

† alias daretur.

¶ CASVS non figuratur aliter, quia hoc princip. refert iuris antiqui dispositionem, quod hodie tanquam correctum non est in consideratione. Nota summarium. Item, q; strictum iuris est, quod spreta æquitate & humanitate rigorem imitatur. Item, quod vbi rigor & æquitas scripta sunt, præfertur æquitas. Item, quod ius quibusdam matribus a Claudio tributum, non trahebatur ad omnes.] SYL.

d ¶ Præponebat. Improprie. (i) nã cognatos nullo modo vocabat, vt sequitur.

ADDITIO. (1) Nam proprie non dicitur præponi illi qui non sequitur, quamuis proprie proximus dicatur quẽ nemo sequitur, vt ff. vnde cog.l.1.§. prox. Ang.

e ¶ Masculorum progeniem. id est agnatos, vt sup. tit.1. in princ.

f ¶ Necessitudinem .i. cognationem, nam dicũtur cognati necessarij, vt ff. de iust. & iur.l.fi.

* ¶ Quid proprie significet necessitudo, & qualiter in iure accipiat, explicauimus. sup. de susp.tu. in Ann. post Aul.Gel.lib.13.c.3.

g ¶ Matrem & filium. qui adinuicem sunt cognati, vt inf. de succe.cog.§. vulgo.

a ¶ Iu-

Ius qñque dr̃ iniquũ.

a ¶ Iuris angustiæ. Not. ius dici angustiosum, alias iniquũ dicitur, vt inf. de suc. lib. in princ. & ff. quod quisque iu. l. 3. in princ.
b ¶ Postea. scilicet post legẽ 12. tab. & per Diuum Claudium, & per senatuscõsul. Tertul. vt sequitur.

** Ratio S.C. Tertull. fuit, vt mulieres magis operam darẽt liberis, eisque ciuitas repleretur, quod maxime veteres curabãt, & ob id multa fœcundis mulierib⁹ præmia constituebant. Hinc l. quoque Colũ. scribit, moris apud veteres fuisse, vt ancillis, quæ tres liberos peperissent, vacationem, † quæ plures, libertatem concederent. Eadem ratione, olim matronis, quæ filios progenuissent, lecticarum, ac margaritarum vsum permissum fuisse crediderim, cum alijs esset lege prohibitus, vt apud Eusebiũ relatum extat.

† sic l. fin. C. de insti. & subst.

personas ad successionem bonorum possessionis Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustiæ a postea b emendatæ sunt. Et primus quidem Diuus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum, c legitimam eorum d tulit hæreditatem. Postea autem senatusconsulto Tertulliano, quod Diui Adriani temporibus factum est, plenissime de tristi † successione matri, non etiam auiæ, e deferenda cautum est, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, f libertina quatuor, ad bona filiorum g filiarumve admittatur † intestato mortuorum, licet in potestate † parentis h sit, vt scilicet cum alieno iuri subiecta est, iussu i eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta est.

† alias in testatorũ.

† Concor. l. filij. ff. c.

¶ Filij defuncti excludunt matrem vsque in infinitum. Idem in patre, & fratre, qui etiam matrem excludunt. Soror autem defuncti vna cum matre admittitur. Aret.

¶ Præferuntur autem matri liberi k defuncti, l qui sui sunt, quive suorum m loco sũt,

c ¶ Amissorum. scilicet in acie principis, vt argu. sup. de excu. tu. in princip. vel dic, q̃ generaliter statuit, vt C. de inoffi. testa. liberi prima verior est.

SYL. ¶ Et ita est communis, si enim generaliter esset à Claudio prouisum, frustatoria esset dispositio Tertul.

** ¶ Tranquillus scribit Claud. Cęs. constituisse feminis ius quatuor liberorum.]

d ¶ Eorum. s. filiorum.

e ¶ Auiæ. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in auth. de hæ. ab intest. veni. §. Consequens. coll. 9.

f ¶ Trium liberorum ius habens, i. tres habens filios, non autem in potestate, vt sup. de ado. §. feminæ. quos tres habere videtur, etiam si tergeminos peperit, secundum leõ. vt ff. de verb sig. l. ter enixa.

* De iure trium liberorũ Dio li. 55. in hunc sensum scribit, Liuia in numerum matrũ, quæ tres liberos peperissent, relata est, quibus n. fortuna seu virorum, seu mulierũ nõ permisit toties parere, harum quibusdã lex primum quidem per Senatum, nunc autem per Imp. in beneficij loco iura earum, quæ toties pepererũt, tribuit, vt neq; ipsæ sterilium pœnis subijciantur, & præmia fœcunditatum, præter pauca quædam, consequantur, quæ homines tantum, sed etiam Dij inuenerunt, ut si quis moriens aliquid eis reliquerit, id illæ accipiant.

** Extat etiam de iure trium liberorum pulcherrima epistola Pl. secundi lib. 10. epistola. epist. 2. Sed nec illud quoque prætereundum videtur, quod apud A. G. lib. 3. cap. 16. legi. hoc ius matribus profuisse, tam & si filij statim decessissent.]

g ¶ Filiorum, quod dic, vt supra de hæred. quæ ab intest. §. 1. & 2. & §. emancipati. & §. itẽ vetustãs. ver. Diui.

h Parentis. s. mater. Et ita no. de iure Romanorum vxorem alicuius esse in potestate parentis, (1) non mariti, nisi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorũ, vt hic, & C. de cond. inser. si vxor. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit. l. 1. Tenetur tñ operari viro vxor, vt l. sicut. cum ibi notatis. ff. de oper. liber.

Vxor non est in potestate mariti.

ADDITIO. (1) Et ideo non potest testari, nec codicillari, etiam cum consensu patris. vt per Ang. hic.

i ¶ Iussu. s. iure antiquo, cum qualibet hęreditas patri per filiũ quæreretur, vt ff. de acq. hær. qui in aliena. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia. s. exigitur iussus, vt C. de bon. quæ lib l. fi. §. siue econtrario.

SYL. ¶ Et sic hodie in eis ita iussus exigitur, sicut olim, cõcor. gl. in l. fi. §. 1. C. de bon. quæ lib.

SYL. ¶ Præferuntur. Casum non figurabo, nisi literaliter eadem ratione, quia ius antiquũ hodie correctũ refertur. No. q̃ cõtinet in sũ.

K ¶ Liberi. et adoptiui, & ita dmũ si ipsi suę cedere velit, vt ff. e. l. 2. §. liberi. & §. ita dmũ.

l ¶ Defuncti. s. filij, de cuius hrẽdit. nũc agit.

m ¶ Suorum, q̃ dic vt sup. de hære quæ ab intest.

inteft §.1.& 2.& §.emancipati.& §.item vetuftas. ver.Diui.
a Primi gradus,vt filij.
b Vlterioris.vt nepotes, & fimiles.
c Sed & filiæ. q.d. non folũ nepos ex filio mafculo excludit matrem defuncti, fed & nepotes ex filia.
d Præponitur .i. præfertur.
e Defunctæ .f.filiæ.
f Pater. Non adoptiuus, vt ff. eod. l.2. fed neque auus.
g Vtriufque .f.filij.& filiæ, hoc eft mariti huius mulieris volentis fuccedere filio fuo mortuo.
h inter eos folos.f.auum, & matrem defuncti. Si autẽ fit auus, & pater & mater defuncti, præfert auus matri, & ẽt patri, ff.eod. æquiffimum, §.1. Et nota, quod hic regula fallit,Si vinco vincentem te,vinco &c. vt ff.de diuer.& tẽpo. præfcri. l.de acceffionibus. uã auus patri defuncti præfert, vt ff.eo.l.æquiffimum. §.1. & pater matri,nõ aũt auus, præfert matri, quia foli fũt. Sic fallit in auth de æqual.do §.his côfequẽs. coll. 7. itẽ in authẽ. qui. mo. na.ef. fui. §.decreuis, colla.6.itẽ.ff.q po. in pig.ha.l. Clau. fic, ff.de iniu.rup.te.l.p.

† Sn̄iam huius loci explicat latius idem Imper.in authen.de nup. §.& qm̃ mr̄, collat.4.Si vinco vincentem te, vinco te, quoque fallit.

fiue primi gradus,[a] fiue vlterioris.[b]

¶ Sed & filiæ [c] fuæ mortuæ filius, vel filia præponitur [d] ex conftitutionibus matri defunctæ,[e] id eft, auiæ fuæ. Pater [f] vero vtriufque, [g] non etiam auus, & proauus,matri anteponitur, fcilicet cum inter eos folos [h] de hæreditate agitur. Frater autem confanguineus tam filij,quam filiæ † excludebat [i] matrem;foror autem confanguinea pariter cum matre admittebatur. [k] Sed fi fuerant frater & foror confanguinei, & mater liberis [l] onerata, frater quidem matrem excludebat. communis autem erat hæreditas ex æquis partibus fratribus,& fororibus.

¶ Hodie mater non attento numero filiorum admittitur ad hæreditatem filij.

¶ Sed nos conftitutione, quam in Codice [m] noftro nomine decorato pofuimus, matri fubueniendum effe exiftimauimus,refpicientes ad naturam, & puerperium, † & periculũ, & mortem,fæpe ex hoc cafu matribus illatam. Ideoque impium effe credidimus,cafum fortuitum [n] in eius admitti detrimentum. Si enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immerito defraudabatur fucceffione fuorum liberorum. Quid enim peccauit,[o] fi non plures, feu paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matribus, fiue ingenuis, fiue libertinis, & fi non ter enixæ fuerint vel quater, fed eũ [p] tantum, vel eam qui quæve morte † intercepti [q] funt, vt fic vocentur in liberorum fuorum legitimã fucceffionem.

¶ Mater præfertur omnibus alijs agnatis exceptis fratribus, & fororibus, & cum fororibus folum venit ad dimidiam, & cum fororibus, & fratribus pro virili. Aretinus.

i Excludebat.fed non hodie,vt infra eod. §.fed cum.
K Admittebatur, & bene,vt infra eodem §.fed cum.
l Liberis.tribus quatuor,vt fupr. eodem, in prin.verfic. poftea autem.
Sed nos conftitutione.
CASVM non figurabo, quia ius antiquum rationem dubitandi faciebat,ius autem nouum fundatum eft in ratione pofita in textu, ibi, refpicientes ad naturam. Nota, matrem hodie liberis fuccedere non habita diftinctione numeri filiorum.
Item no.rationem,quia mulieres multa onera & pericula ppter filios tolerant.Item, quod non debet imputari alicui,qd à fortuna procedit.
m In codice. non in eo, quẽ habemus,fed in primo C.remã fit,quẽeft,C.de iure delib.l.2.
n Fortuitũ. f. hr̃e vel non hr̃e tot filios, cum ex diuina gratia hoc defcendat.
o Peccauit nã fi peccaũ eft,magis fuiffet mariti, vt C.de leg.hær.l. lege.12.tabul, in fi.t.r.refp.
p Eum.f.cui fuccedere vult.
q Intercepti. alias interẽpti.
** Et fic nihilo differre à foecunditate virginitatem fancitum fuit, quod Procopius auctor Græcus admodum culpat,caufãq. euerfionis Ro.Imp.inde ortã cenfet,

SYL.
† côcor.l. vlt. verf.fi quis.n. C. qui pot.in pig.hab.
† aliàs interempti.

SYL. Dic fecundum Chrift. hic quod tunc militat dicta regula, quãdo funt termini pares, aliàs fecus, declara,vt per eum hic.]

censet quod cū homines propagationi prolis non consulerent, infrequentiores factæ ciuitates, a barbarorum ingenijbus exercitibus se tueri nequiuerunt.

¶ Sed cum antea, CASVS non figuratur nisi literaliter, quia rectha tur constitutione imperatoria, quæ tanquam carens ꝓbabili rōne est hodie correcta No sum marium.]

¶ Sed cum ante constitutiones [a] iura legitimæ successionis perscrutantes partim matrem adiuuabant partim eam prægrauabant, † & non in solidum eam vocabant, sed in quibusdam casibus tertiam ei partem abstrahentes, certis legitimis dabant personis, [b] in alijs autem contrarium faciebant, [c] nobis visum [d] est recta & simplici via matrem omnibus personis [e] legitimis anteponi, sine vlla diminutione [f] filiorum suorum successionem accipere, excepta fratris & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes, vt quemadmodum [g] eam [h] toti alij ordini legitimo præposuimus, ita omnes fratres & sorores, siue legitimi sint; siue non, ad capiendas hæreditates simul [i] vocemus, ita tamen, vt si quidem solæ sorores [k] agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ supersint, dimidiam quidem mater, alteram vero dimidiam partem omnes sorores habeant, si vero matre superstite, & fratre vel fratribus solis, vel etiam cum sororibus, siue legitima, [l] siue sola cognationis [m] iura habentibus intestatus quis vel intestata moriatur, in capita distribuatur eius hæreditas.

¶ Mater ab hæreditate filij repellitur, nisi infra annum tutorem eidem postulauerit, vel suspectū remoueri petierit.

¶ Sed quemadmodum nos matribus prospeximus, [n] ita eas oportet suæ soboli consulere, [o] sci-

†al's nec in solidū.

a ¶ Constitutiones, quas nō habemus, secū dum Io.

b ¶ Personis. patruo, & filio & nepoti patrui, Vt C eo. l. fi. in fi. 1. resp.

c ¶ Contrariū faciebant. i. nil dabāt nisi prædictis.

d ¶ Visum est vt C. eodem. l. fina.

e ¶ Omnibus personis, etiā patri defuncti, nisi in vsufructu & toto, qñ habebat defunctum in potestate, aliàs in bessem tātum. sed & in hoc casu hodie ēt in totum habet, vt C. eodē, l. fina. de legit. hær. l. de emancipatis. Iure vero Auth. ascendentibus defertur æqualiter paternis, & maternis, vt in authen. de hære. veni. ab intest. §. si igitur defunctus descendentes. collat. 9.

Cōmodū senuēs sētiat onus.

ADDITIO. Dic, ꝙ hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, auth. defuncto, C. eo. Ang.

† Facit optime proximus §. infra in prin.

f ¶ Diminutione. quæ fiebat per agnatos supradictos in prin. istius §.

g ¶ Quemadmodū quasi dicat, qui in vno honoratur, in alio grauetur sic ff. de iureiurando. eum qui in princ. †

h ¶ Eam. s. matrem.

i ¶ Simul. Scilicet cum matre.

K ¶ Sorores. hoc casu est hodie idem quod in sequenti §. vt in Authen. de nup. §. pen. & §. & quoniam. coll. 4.

l ¶ Legitima. quia sunt sorores ex vtroque parente.

m ¶ Cognationis. quia sunt tantum ex matre sorores.

¶ Sed quemadmodum. CASVS ita figurari potest, licet in §. tradente nouissimam regulā non esset figurandus, quod videbatur matrem non teneri ad petendū, quia hoc iudicis officiū est. sup. de Atil. tut. in princip. tamen contrarium dicitur ratione expressa in text. in princ No. matrem teneri petere tutorem filio, aliter perderet legitimā filij successionem. Item, quod mater etiam vulgo quæsitis succedit. Item no. ex hoc tex. iūcta. l. 2. §. si mater. 2 ff. eod. quòd appellatione filiorum veniūt nepotes, sicut appellatione sobolis, & liberorum, nam ibi loquitur in filijs, & tamen veniunt nepotes.]

n ¶ Prospeximus in successione.

o ¶ Consulere. Scilicet in tutore petendo. Accurs.

ADDITIO. Et dic petendo, scilicet infra annum, vt hic.

¶ Et istam opinionem dicit Ang. esse communem, & eam tenet tāquam magis æquā, per l fetam. C. de legi. hæred. quamuis Bar. & ibi doct. velint, quod teneatur petere statim cū potest nisi fuerit impedita legitima causa, ita quòd annum non transcendat.

SYL.

a Scituris eis. Scilicet matribus negligentibus, alias non perdunt, vt C. qui petant tut. l. cum a matribus, & maioribus, alias similiter non perdunt, vt C. si aduer. delic. l. 2. Accursius.

SYL. ¶ Dic, quòd ad hoc vt perdat, requirit, quod sit maior 25. ann. quod moriatur fili⁹ impubes, quod esset vtile pupillo tutorem habere, quod mater non fuerit diligens, quod nulla causa excusari possit, secundū Christoph. hic, & pro declaratio ne videnda essent quę ponit Dec. I c. ex par te. in 4. col. de appellatio. *& Paris. cons. 86. nu. 21. volu. 1. qui refert casus, in quibus non amittitur successio ob nō petitionem tutoris.
* Adde, q dispositio huius §. loquentis

turis a eis, quod si tutores libertis non petierint, vel in locum remoti, vel excusati intra annum petere neglexerint, ab eorum impuberum b morientium successione merito repellentur.

¶ Filio non tantum legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit. Ang.

¶ Licet autem vulgo quæsitus c sit filius filiave, potest tamen ad bona eius mater ex Tertulliano senatusconsulto admitti.

de matribus habet locum etiam in auijs. l. 2. §. quid ff. nepotibus. ff. eo.

b ¶ Impuberum, aliud si puberes moriantur, vt C eo. matres.

c ¶ Licet. Vulgo quæsitus, nisi hæc mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri matri non succedit, vt Cod. ad Orf. si qua illustris.

ADDITIO. Idem, si esset natus ex damnato coitu, secus si ex concubina, etiam illustri, vt per Ang. hic.

* ¶ Vulgo quæsitos hic appellat, quos supra in tractatu de nuptijs vulgo conceptos nominauit, nempe quibus pater incertus est, vtpote natis ex muliere, quæ palam sui corporis copiam faciat.

¶ De Senatusconsulto Orphiciano.

Continuatio. ¶ Continuatio sit per glo. 1. & satis patet in text. in princ.]

Diuisio. PEr contrarium. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittuntur. Secundo, numquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertio, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendum. Tertia ibi, Nouissime. Quarta ibi, Si ex pluribus.

¶ De senatusconsulto Orphiciano.

¶ Filij etiam in potestate parentum succedunt matri ex senatusconsulto Orphiciano, quod ex constitutionibus extensum est ad nepotes h. d.

PEr d contrarium autem liberi e ad bona matrum f intestatarum admittuntur ex senatusconsulto Orphiciano, quod Orphicio, & Rufo Consulibus factum est Diui Marci temporibus, & data est tam filio, quam filiæ, legitima g hæreditas, etiam

¶ Per contrarium. CASVS positio nō cadit, SYL. declarat enim qualiter filij matri succedūt per Orphicianum. Not. filios vocari ex senatusconsul to Orphic. ad successionem matrum intestatarum. Itē quod ex tali se natusconsulto non vocabantur nepotes, sed fuit extensum ad nepotes per constitutiones. Item, quod appellatione filij in materia legati non veniūt nepotes, nam aliter non fuisset necessaria talis extensio. Item, quod liberorum appellatio stricte aliquando pro filijs accipitur.

d ¶ Per contrarium, id est econtrario. nam supra tit. 1. tractatum est qualiter mater filio succedit, nunc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes o nate per Orphicianū. Inuidiam portans econtra Tertullianum. Accursius.

ADDITIO. An autem in correlatiuis seruetur æqualitas, vide Bartol. in l. 2. C. de cupress. ex lu. lib. 11. Ang.

** Not. itaque, quod licet ex S. C. Tert. mater filio succederet, non tamen econuerso filius matri, donec deinde ex Orphi. ei quoq; prouisum fuit, & consequenter obseruandū est, quod quamuis æquum sit successiones esse reciprocas, §. filium. in Authent. quib. mod. nat. effi. sui, id tamen non sufficit, vt extensio fiat nisi quatenus noua lege caueatur.]

e ¶ Liberi stricte ponitur pro filijs tantum, vt infra eodem §. 1. alias contra, vt ff. de ver. sign. l. liberorum.

f ¶ Matrum. Ingenuarum, vel libertarum, vt ff. eo. l. 1. resp. imò & ancillarum, dummodo sit sibi facta mora in fideicommissaria libertate, vt C. eod l. fi.

g ¶ Legitima. Non quia lege 12. tabularum dato-

dateē, imò denegabatur, vt sup. ti. 1. in prin. sed senatusconsultum dat quod vicem legis obtinet, vt inf. de excep. §. hæc exépli causa.
a Et præferuntur. s. filij.
b Consanguineis .i. cognatis. Accur.

SYL. Adde tamē, quod in l. 1. C. eod. exponitur pro fratribus, quæ expositio communiter tenetur, sed circa expositionē huius glo. vide aliquid per Ludo. Goza. in repet. l. qui se patris. C. vnde liber. col. 26. circa medium.]
c Constitutionibus. quas non habem⁹.
d Nepotes. Idem in alijs descēdentibus ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Respon. vt supra de hęredi. quę ab intest. § cum autem. diximus.

si alieno iuri subiecti sint, & [a] præferuntur consanguineis, [b] & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusconsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionē legitimo iure non vocarentur, postea hoc constitutionibus [c] principalibus emendatum est, vt ad similitudinem filiorum, filiarumque, nepotes [d] neptesque vocentur.

¶ Successio ex Tertulliano, vel Orphiciano non tollitur capitis diminutione.

SYL. Sciendum autem.
CASVS Quærebatur, an minima capitis diminutione hæreditates perderentur. & videtur dicendum, quod sic, quia sicut delatæ per leg. 12. tab. perduntur, ita & hæ perdi videbantur, quæ ad illarum similitudinem datæ sunt, & pariter legitimæ dicuntur. côtrarium tamen dicitur ex eo, quia lex 12. tabularum fundata est super agnatione, & secundum eam tribuit successionem: vnde ea extincta merito perditur successio, sed nouæ hæreditates legitimæ deferuntur attenta cognatione, quæ capitis diminutione non perimitur, & ideo non perditur successio ex ea data. No. summarium.]
e Capitis diminutione. scilicet minima, nam per aliàs omne ius etiam cognationis tollitur, vt supra de capi. dimin. §. quod autem.
f Regulam. Tenor cuius est hic, & ff. de capi. dimi. tutelas. 1. resp.
g Sed illæ solæ. ff. vnde liberi. l. fina. in fine contra. Solu. hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatusconsulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi nota.

¶ Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano, & Orphiciano senatusconsultis deferuntur, capitis diminutionē [e] non perimi, propter illam regulam, [f] qua nouæ hæreditates legitimæ capitis diminutione non pereunt, sed illæ [g] solæ, quæ ex lege 12. tabularum [h] deferuntur. [i]

h Ex lege 12. tabularum, sic ff. eo. l. 1. §. capitis. sic. ff. de suis, & legitimis. l. capitis.
i Deferuntur. Quare magis lege 12. tabularum data hęreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam senatusconsulto delata? Respond. quia illa agnatis defert, quę agnatio per capitis diminutionē minimam tollitur, at senatusconsultum filio, q matri est cognatus, & cognatio nō tollitur per capitis diminutionem minimam, vt supra de leg. agn. tut. §. fina.

Hęditas p capitis diminutionē minimā qñque perditur, quādoque non.

¶ Vulgo quæsiti matri succedunt, hoc dicit.

¶ Nouissime sciendū est, etiam illos liberos, qui vulgo [k] quæsiti sunt, ad matris hæreditatem [l] ex hoc senatusconsulto admitti. [m]

Nouissime. SYL.
CASVS non figuratur in regula, quæ modicam habet rationem dubitandi, & ratio decidendi clarissima est ex eo, quia semper mater est certa, vnde cum non sit admissum aliud impedimentum illegitimitatis, certe possunt succedere matri, cui coniunguntur, non aliter quam legitimi & naturales. Not. summarium.]
K Vulgo quæsiti. Quia non habent certum patrem, vt supra de nup. si aduersus, multo magis in naturali tantum, vt C. eod. l. penult.
l Hæreditatem, s. vna cum legitimis, nisi erat mater illustris, tunc enim cum legitimis ab intestato non veniunt, secus in naturalibus ex licita consuetudine procreatis, vt C. eod. l. penult.
m Admitti. Numquid hodie succedit vulgo quęsitus? videtur quod non, vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. vlt. Sed tamen distingue, aut est ex tali coitu, qui possit damnari, vt incestus, adulterij, nefarij, & similis, quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est, vt in d. Auth. & ff. solu. matrim. si ab hostibus. (1) aut non, & tunc succedit matri, vt hic non patri, cum sit incertus. nam & si habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, nō extantibus legitimis: alias

Filius vulgo q̃situs an succedat de iure nouo.

alias in nihilum, vt in Auth. quib. mo. nat. effic. sui. §. discretis, coll. 7.

ADDITIO. (i) De æquitate tamen canonica a parentibus sunt alendi. c. cũ haberet. de eo qui dux. in ma. quam pol. per adul. ex quo inferunt doct. quod pater potest relinquere bastardis pro dote, & alimentis, sed vltra in fraudem non relinquat, secundũ Angel.

SYL. Si ex plurib. CASVS ita figurari põt. Quæsitum est, an portio vnius heredum venientium ab intestato deficiens ex causis in text. allegatis accrescat alteri, & in hoc, quia est regula notissima, mo dica est ratio dubitandi. Nam ideo introductum est ius accrescendi in hæreditatibus intestatorum, ne contingat pro parte decedentem habere hæredem, pro parte vacantem hæreditatem esse, bene poterat dubitari, vtrum tale ius ad hæredes transmitteretur, & videbatur quod non, quia sicut hæreditas non dum quæsita non transmittitur, ita nec pars eius. Cuius contrarium decisum est ex eadem ratione, quia cum accrescat ipso iure portioni, videtur eadẽ portio quæsita, quod patet, quia non requiritur noua aditio vt dicitur in glo.]

¶ alias, & licet ante decesserit quã adierint ad &c.

¶ Portio hæreditatis deficientis ... (faded)

Si ex pluribus a legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel mortem, vel alia causa b impediti fuerint, quo minus adeant, reliquis, qui adierint, c accrescit d illorum portio, † & licet ante decesserint, e ad hæredes tamen eorum pertinet. f

a Si ex pluribus. Iste §. est communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulum, & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat, vt hic, & ff. eo. l. 1. §. si nemo. & C. de caduc. tol. §. his ita, idem etiam est in iis, qui de iure prætorio succedunt, vt ff. de bon. pos. l. 3. in fi. & l. 4. & 5.

ADDITIO. Nota, quod iste §. est lex, ff. de suis & legiti. hæred. & incipit, si ex pluribus.

b Alia causa, vt si defecerit conditio, sub qua instituti erant, vt sup. quib. mod. testa. infir. §. posteriore.

c Adierint. Sic ff. de leg. 2. cum pater, §. libertis. ibi, ceterum prout.

d Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erant instituti, vt C. de caduc. tollen. §. his ita. & sup. de vulga. substitutio. §. 1. (i) Item numquid est necesse iterum adire? Respond. non, nisi quando ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum, vt ff. de acquiren. hæredit. si solus. in fin. 1. respon. & in fine l.

ADDITIO. (i) Dic, quod in hæreditate pars deficiens accrescit etiam inuitis. Fallit. Primo, si iure speciali deficiat. Itẽ si ope exceptionis. Item si iure diuerso succedat. Item in plurib9 partibus prouenientibus ex pluribus hæreditatibus etiã ex eadem testamento, secundum Ang.

† alias vñ cognati.

e Ante decesserint. quã accresceret eis. Vel dic, antequam illi repudiarent, vel antequam adirẽt illorũ portionem, non autẽ antequam suã partem adirẽt, immo adiuerant, vt sequitur, alias non transmitterent olim vel hodie, vt C. de caducis tollendis, §. in nouissimo. nisi in personis liberorum, vt C. de iis, qui ante aper. tab. l. r.

SYL. Intellige succedentium ascendentibus, vt ibi.]

ADDITIO. Hoc verum in hæreditate ascendentium ex vtraque linea, non in hæreditate transuersalium, vel extraneorum, quia non adita ad posteritatẽ non transmittitur. Suus transmittit ad quoscunque etiam extraneos. dic, vt per Ang.

f Pertinet. scilicet augmentum supradictum, vel portio illorum.

¶ De successione cognatorum.

¶ Post suos, & agnatos vocantur cognati de iure prætorio, qua parte veniunt emancipati agnati, nisi sint frater, & soror defuncti, quia veniunt cum agnatis. Auct.

Post

¶ De successione cognatorum.

Continuatur per istum textum in principio ad præcedentia. Vel sic & clarius. Supra de successione suorum, & agnatorum dictum est, verum quia post illos vocantur cognati, ideo sequitur de successione cognatorum. Porcus.

Cõtinuatio.

Post suos. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio, vsque ad quotum gradum cognati, & agnati admittuntur. Secunda ibi, Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco. Diuisio.

SYL. ¶ CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam totam in materia successionum, dubitandi tamen ratio poterat esse duplex, altera. quia agnationis successio fundata est in nobilitate, & dignitate familiæ, §. ceterũ, sup. de leg. agna. succ. cognatio ãt super

datur, imò denegabatur, vt sup. ti. 1. in prin. sed senatusconsultum dat quod vicem legis obtinet, vt inf. de excep. §. hæc exépli causa.

a Et præferuntur. s. filij.

b Consanguineis .1. cognatis. Accur.

SYL. ¶ Adde tamé, quod in l. 1. C. cod. exponitur pro fratribus, quæ expositio cómuniter tenetur, sed circa expositioné huius glo. vide aliquid per Ludo. Goza. in repet. l. qui se patris. C. vnde liber. col. 26. circa medium.]

c ¶ Constitutionibus, quas non habem^9.

d ¶ Nepotes. Idem in alijs descédentibus ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Respon. vt su pra de hęredi. quę ab intest. § cum autem. diximus.

si alieno iuri subiecti sint, & [a] præferuntur consanguineis, [b] & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusconsulto nepotes, & neptes ad auiæ successioné legitimo iure non vocarentur, postea hoc constitutionibus [c] principalibus emendatum est, vt ad similitudinem filiorum, filiarumque, nepotes [d] neptesque vocentur.

¶ Successio ex Tertulliano, vel Orphiciano non tollitur capitis diminutione.

¶ Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano, & Orphiciano senatusconsultis deferuntur, capitis diminutióne [e] non perimi, propter illam regulam, [f] qua nouæ hæreditates legitimæ capitis diminutione non pereunt, sed illæ [g] solæ, quæ ex lege 12. tabularum [h] deferuntur. [i]

¶ Vulgo quæsiti matri succedunt. hoc dicit.

¶ Nouissime sciendú est, etiam illos liberos, qui vulgo [k] quæsiti sunt, ad matris hæreditatem [l] ex hoc senatusconsulto admitti. [m]

SYL. ¶ Sciendum autem. CASVS. Quærebatur, an minima capitis diminutione hæreditates perderentur. & videtur dicendum, quod sic, quia sicut delatæ per leg. 12. tab. perduntur, ita & hæ perdi videbantur, quæ ad illarum similitudinem datæ sunt, & pariter legitimæ dicuntur. côtrarium tamen dicitur ex eo, quia lex 12. tabularum fundata est super agnatione, & secundum eam tribuit successionem: vnde ea extincta merito perditur successio, sed nouæ hæreditates legitimæ deferuntur attenta cognatione, quæ capitis diminutione non perimitur, & ideo non perditur successio ex ea data. No. summarium.]

e ¶ Capitis diminutione. scilicet minima, nam per alias omne ius etiam cognationis tollitur, vt supra de capi. dimin. §. quod autem.

f ¶ Regulam. Tenor cuius est hic, & ff. de capi. dimi. tutelas. 1. resp.

g ¶ Sed illæ solæ. ff. vnde liberi. l. fina. in fine contra. Solu. hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatusconsulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi nota.

h ¶ Ex lege 12. tabularum, sic. ff. eo. l. 1. §. capitis. sic. ff. de suis, & legitimis. l. capitis.

i ¶ Deferuntur. Quare magis lege 12. tabularum data hęreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam senatusconsulto delata? Respond. quia illa agnatis deferi, que agnatio per capitis diminutioné minimam tollitur, at senatusconsultum filio, q matri est cognatus, & cognatio nô tollitur per capitis diminutionem minimam, vt supra de leg. agn. tut. §. fina.

Hęditas p capitis diminutioné minimá qnque perditur, quádoque non.

SYL. ¶ Nouissime. CASVS non figuratur in regula, quæ modicam habet rationem dubitandi, & ratio decidendi clarissima est ex eo, quia semper mater est certa, vnde cum non sit admissum aliud impedimentum illegitimitatis, certe possunt succedere matri, cui coniunguntur, non aliter quam legitimi & naturales. Not. summarium.]

K ¶ Vulgo quæsiti. Quia non habent certum patrem, vt supra de nup. si aduersus, multo magis in naturali tantum, vt C. eod. l. penult.

l ¶ Hæreditatem. s. vna cum legitimis, nisi erat mater illustris, tunc enim cum legitimis ab intestato non veniunt, secus in naturalibus ex licita consuetudine procreatis, vt C. eod. l. penult.

m ¶ Admitti. Numquid hodie succedit vulgo quęsitus? videtur quod non, vt in Authé. quib. mod. nat. effic. sui. §. vlt. Sed tamen distingue, aut est ex tali coitu, qui possit damnari, vt incestus, adulterij, nefarij, & similis, quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est, vt in d. Auth. & ff. solu. matrim. si ab hostibus. (1) aut non, & tunc succedit matri, vt hic non patri, cum sit incertus. nam & si habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, nô extantibus legitimis: alias

Filius vulgo qsitus an succedat de iure nouo.

aliàs in nihilum, vt in Auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. discretis, coll. 7.

ADDITIO. (i) De æquitate tamen canonica a parentibus sunt alendi. c. cũ haberet. de eo qui dux. in ma. quam pol. per adul. ex quo inferunt doct. quod pater potest relinquere bastardis pro dote, & alimentis, sed vitra in fraudem non relinquat, secundũ Angel.

¶ Portio hæreditatis deficientis aliis accrescit, quamuis ad hæredes ... pertinet.

SYL. ¶ Si ex plurib. CASVS ita figurari põt. Quæsitum est, an portio vnius heredum venientium ab intestato deficiens ex causis in text. allegatis accrescat al teri, & in hoc, quia est regula notissima, modica est ratio dubitandi. Nam ideo introductum est ius accrescendi in hæreditatibus intestatorum, ne contingat pro parte decedentem habere hæredem, pro parte vacantem hæreditatem esse, bene poterat dubitari, vtrum tale ius ad hæredes transmitteretur, & videbatur quod non, quia sicut hæreditas non dum quæsita non transmittitur, ita nec pars eius. Cuius contrarium decisum est ex eadem ratione, quia cum accrescat ipso iure portioni, videtur eadẽ portio quæsita, quod patet, quia non requiritur noua aditio vt dicitur in glo.]

† aliàs, & licet ante decesserit quã adierint ad &c.

a Si ex pluribus a legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatem, vel mortem, vel alia causa b impediti fuerint, quo minus adeant, reliquis, qui adierint, c accrescit d illorum portio, † & licet ante decesserint, e ad hæredes tamen eorum pertinet. f

¶ De successione cognatorum.

¶ Post suos, & agnatos vocantur cognati de iure prætorio, qua parte veniunt emancipati agnati, nisi sint frater, & soror defuncti, quia veniunt cum agnatis. Actet.

Post

a ¶ Si ex pluribus. Iste §. est communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulum, & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat, vt hic, & ff. eo. l. 1. §. si nemo. & C. de caduc. tol. §. his ita, idem etiam est in iis, qui de iure prætorio succedunt, vt ff. de bon. pos. l. 3. in fi. & l. 4. & 5.

ADDITIO. Nota, quod iste §. est lex, ff. de suis & legiti. hæred. & incipit, si ex pluribus.

b ¶ Alia causa, vt si defecerit conditio, sub qua instituti erant, vt sup. quib. mod. testa. infir. §. posteriore.

c ¶ Adierint. Sic ff. de leg. 2. cum pater, §. libertis. ibi, ceterum prout.

d ¶ Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erant instituti, vt C. de caduc. tollen. §. his ita & sup. de vulga. substitutio. §. 1. (i) Item numquid est necesse iterum adire? Respond. non, nisi quando ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum, vt ff. de acquiren. hæredit. si solus. in fin. 1. respon. & in fine l.

ADDITIO. (i) Dic, quòd in hæreditate pars deficiens accrescit etiam inuitis. Fallit. Primo, si iure speciali deficiat. Itẽ si ope exceptionis. Item si iure diuerso succedat. Item in pluribꝰ partibus prouenientibus ex pluribus hæreditatibus etiã ex eadem testamento, secundum Ang.

† aliàs vñ cognati.

e ¶ Ante decesserint. quã accresceret eis. Vel dic, antequam illi repudiarent, vel antequam adirẽt illorũ portionem, non autẽ antequam suã partem adirẽt, immo adiuerant, vt sequitur, alias non transmitterent olim vel hodie, vt C. de caducis tollendis, §. in nouissimo, nisi in personis liberorum, vt C. de iis, qui ante aper. tab. l. 1.

SYL. ¶ Intellige succedentium ascendentibus, vt ibi.]

ADDITIO. Hoc verum in hæreditate ascendentium ex vtraque linea, non in hæreditate transuersalium, vel extraneorum, quia non adita ad posteritatẽ non transmittitur. Suus transmittit ad quoscunque etiam extraneos. dic, vt per Ang.

f ¶ Pertinet. scilicet augmentum supradictum, vel portio illorum.

¶ De successione cognatorum.

Cõtinuatio. ¶ Continuatur per istum textum in principio ad præcedentia. Vel sic & clarius. Supra de successione suorum, & agnatorum dictum est, verum quia post illos vocantur cognati, ideo sequitur de successione cognatorum. Porcus.

Diuisio. Post suos. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio, vsque ad quotum gradum cognati, & agnati admittuntur. Secunda ibi, Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

SYL. ¶ CASVS non figuratur, quia procedit tradendo regulam totam in materia successionum, dubitandi tamen ratio poterat esse duplex, altera. q; agnationis successio fundata est in nobilitate, & dignitate familiæ, §. cetera, sup. de leg. agna. succ. cognatio ãt super

iure naturali, & naturali coniunctione, ideo videbatur præferenda, cuius cōtrarium factū est, quia antiquo iure est magis habitus ille respectus quam naturæ, licet male, vt in l. maximū vitium, C. de lib. pręt. Alia ratio poterat fundari ex tex. in Authen. de hære. ab intesta. §. 1. vbi fit æquipa ratio agnationis, & cognationis, sed hoc non poterat facere dubitationé in hoc text. quia non erat, cum sit ius nouissimum, secundum quod corrigitur totus hic titulus. ideo docto. sicco pede pertranseunt. Not. ordinem successionum. Item, quòd fratres, quamuis emancipati cō numerabātur etiam inter agnatos ex lege Anastas. Item, quòd capitis diminutio tollebat agnationem tanquam vinculum ciuile, & per consequens hæreditatem, & successioné ex illo capite.

† alias quorū in numero.

suos [a] hæredes, eosque quos inter suos hæredes Prætor [b] & constitutiones [c] vocant, & post legitimos († quo numero sunt agnati, [d] & ij, [e] quos in locum agnatorum tam supra dicta senatusconsulta, [f] quam nostra erexit constitutio [g]) proximos [h] cognatos Prætor vocat, quæ parte naturalis cognatio [i] spectatur. Nam agnati capite diminuti, quique [k] ex his progeniti sunt, ex lege 12. tabularum inter legitimos non habentur, [l] sed a Prætore tertio ordine [m] vocantur, exceptis [n] solis tantummodo emancipatis, non etiam liberis eorum, quos [o] lex Anastasiana [p] cum fratribus integri [q] iuris constitutis vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem, siue sororis, non æquis tamen partibus, sed cum aliqua diminutione, [r] quam facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. Alijs vero agnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionem passi non sunt, tamen anteponit eos, [s] & proculdubio cognatis. [t]

¶ Transuersales per lineam femininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes, vocantur ex isto ordine. Aret.

[i] Cognatio. Nūquid ergo inter seruus datur hæc bonorum possessio? Respōd. etiam si fiat postea liber, non datur, vt ff. eo. l. 1. §. pertinet, & l. is qui. Sed numquid adoptiuis, scilicet quia nō videtur ibi naturalis causa? Respond. sic, quia quibus agnascit, & cognascitur, vt ff. eodem. l. prima, §. cognationem. Accursius.

ADDITIO.

Sed hoc non obtinet iure nouo. Vide supra de hæreditatibus, quæ ab intesta. §. at ij. versic. post mortem. in fi. Ioann. Fab. & Ang.

k ¶ Quique. Breue debet esse illud, que.

l ¶ Non habentur. Vt supra tit. 1. §. sciē dum.

m ¶ Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi, vt ff. si tabulę testam. nullæ ext. l. prima.

n ¶ Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.

a ¶ Suos. Vt supra de hæred. quæ ab intesta. §. 1.

b ¶ Prætor. vt sup. de hæred. quæ ab intesta. §. emancipati.

c ¶ Constitutiones. Vt supra de hæredi. quæ ab intesta §. 1. ver. necnon. & item vetustas. ver. Diui.

d ¶ Agnati. Vt supra de leg. agna. succ. in principio.

e ¶ Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.

f ¶ Senatusconsulta. Vt supra proximis duobus titu.

g ¶ Constitutio. vt sup. de legit. agna. succes. § hoc etiam.

h ¶ Proximos. Scilicet, quos nemo cognatus antecedit vel præcedit, siue vnus sit, siue plures, & inspicitur qui proximior sit eo tempore, quo bonorum possessio defertur, vt ff. eodem, lege prima, §. proximus, & §. graduum.

** Concor. § fi. inf. de ser. cog.

o ¶ Quos. Scilicet fratres emancipatos, & sorores.

p ¶ Lex Anastasiana. Quam non habemus, sed de ea habetur mentio. Cod. de legit. tut. l. 4. & de leg. hæred. l. fina. §. primo. Accursius.

q ¶ Integri iuris. Id est, non emancipatis.

** Eadem expositio. infra de ser. cog. §. amotis.]

r ¶ Diminutione. tertiæ partis forte.

** Hoc hodie correctum est. l. vlt. §. cum igitur C. de leg. hæred.

s ¶ Eos. s. fratres emancipatos. Accur.

t ¶ Cognatis. s. anteponit, & sic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.

¶ Eos etiam. CASVS in prima parte tex. non figuratur, cum nouissimum sit ius cognationis in trāsuersalibus esse, sed in secunda parte dubium faciebat, quia adoptionis vincu-

SYL.

vinculum ciuile est, vnde nõ poterat acquirere ius cognationis, quod naturale est, ideo non videbatur, quo efficerentur cognati alicui etiã parenti, quia cognationẽ facit natura, non voluntas. Contrarium tñ respondetur, hoc ramen secundũ intellectũ Ang. qui intelligit hunc tex. vt efficiantur cognati et patri adoptanti, sed secundũ intellect. Christo. qui intelligit, vt vocentur scilicet per Vnde cognati ad successionẽ patris naturalis, prædicta ratio nõ obstat, sed conuenit, quia vinculũ ciuile non potest tollere naturale vinculũ inter patrem naturalem, & filium, quamuis trãsierit in alienam familiam per adoptionem, & ita intelligit gl. in ver. liberi. dum allegat. §. admonendi. sup. de hæred. quæ ab intest.]

a ¶ Eos. Non solum agnatos capite minutos vt sup. &c.

b ¶ Tertio gradu. s. cognationis.

* ¶ Not. quod verbum proximitas accipitur pro cognatione, sic in §. seq. & in l. ad inestati, C. de leg. hære. & in hac significatione magis in vsu est.]

c ¶ Liberi. vt sup. de hæred. quæ ab intest. §. admonendi.

ADDITIO. Hoc hodie immutatum est, vt habetur, C. de adoptioni. l. penultima. Angel.

d ¶ Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.

SYL. ¶ Vulgo. CASVS non figuratur, quia text assignat rationẽ decidendi, & dicit nullam esse rationem dubitandi, ibi, manifestũ est. Not. collige, vt per Ang.]

¶ Eos etiam,[a] qui per feminini sexus personas ex transuerso cognatione iunguntur, tertio gradu [b] proximitatis nomine Prætor ad successionem vocat.

¶ Liberi [c] quoque, qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hæreditatẽ hoc eodẽ gradu [d] vocantur.

¶ Vulgo quæsitus non habet agnationem, sed cognationem, ideo succedit matri, & alijs ex sua linea descendẽtibus isto ordine. Ang.

¶ Vulgo quæsitus, nullos habere agnatos manifestum est, cum agnatio a patre sit, cognatio a matre, hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione, nec inter se quidem possunt videri consanguinei esse, quia cõsanguinitatis ius species [e] est agnationis, tantum ergo cognati sunt sibi, [f] sicut & matri cognati sunt. Itaque omnibus [g] istis ex ea parte competit bonorum possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

¶ Agnati vsque ad decimũ gradum, cognati vsque ad sextum succedunt, incluso filio sobrini, & sobrinæ. Angel. Aret.

¶ Hoc loco, [h] & illud necessario admonendi sumus, agnationis quidem iure admitti aliquem ad hæreditatem, & si decimo gradu sit, siue de lege 12. tabularum quæramus, siue de edicto, quo Prætor legitimis [i] hæredibus daturum se bonorum possessionem pollicetur. Proximitatis [k] vero nomine ijs solis Prætor [l] promittit bonorum possessionem qui vsque ad [m] sextum

e ¶ Species est. Nam agnatio genus est, consanguinitas est illa, quæ inter fratres tãtum est, vt ff. de suis & legit. l. 2. primo resp. & supra de leg. agn. successi. §. 1. — Agnatio & consanguinitas differunt

f ¶ Cognati sunt sibi sic ff. eodem. l. si spurius.

g ¶ Itaque omnibus. Inter se & cum matre, vt ff. vnde cogna. hac parte.

¶ Hoc loco. CASVS non figuratur in regula, cuius ratio est maior fauor debitus agnationi, & familiæ quam cognationi secundum ius istud, ratio autem exceptionis sobrinorũ est propter frequentiam. No. summa.] — SYL.

h ¶ Hoc loco. Iste §. communis est ad totũ istum titulum & illum, sup. de leg. agnat. succ. sic sup. ti. 1. § fin.

i ¶ Legitimis. s. agnatis.

K ¶ Proximitatis. i. cognationis.

l ¶ Prætor, caute tacet hic de iure ciui. Nam cognati de iure ciui. non vocantur.

m ¶ Vsque ad sextum. immo videtur, quod vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati, quam cognati, vt ff. de vetera. mi. suc. l. 2. §. fin. Sed respon. illa etiam in castrensibus loquitur, hæc in alijs.

¶ Hæc Sol. communiter tenetur secundum Christoph. hic.] — SYL.

¶ Vel dic, q ibi ita erat de facto. s. quidã in quinto gradu, & ita factum narrat.

¶ Ex verbis huius gl. no. q nõ licet sumere argumentum a verbis enunciatiuis legis, q sæpe — SYL.

sæpe accidit, habetur in l.ex his. C.de testa. mil.de quo multa tradit Dec.cons.13.coll.4.
a ¶ Ex septimo. Subaudi, qui sunt.
* ¶ Sobrini, sobrinæque sunt, qui quæve ex fratribus, vel sororibus patruelibus, vel consobrinis, vel amitinis progenerantur, §. sexto. inf tit.1.
b ¶ Natæve. Sed numquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij esse possũt, vt colligitur infra titu. 1. §.6. Item & quare magis hi vocãtur, quam alij, in septimo gradu? Resp. quia hi respiciunt inferius lineã trãsuersalem, alij omnes superius, vt arg. ff. vnde lib. scripto. in fi.
SYL. ¶ Communis ratio differentiæ est frequentia, vt testatur Ang hic.
¶ Sed nũquid corrigitur hodie distinctio huius §. per Auth. de hęr. ab intest. §. si vero neque. ver. nullam vero. vbi nulla inter agnatos, & cognatos differentia fit? P. dixit omnes in infinitum succedere, & sic corrigitur quod hic dicitur. Nos omnes vsque ad 10. gradum vocamus, non autem trahimus agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus, id est velimus, vt inf. de bono. pos. §. adhuc.

Cognati, & agnati pariter succedunt hodie vsque ad decimũ gradum.

SYL. ¶ Hęc glo. communiter approbatur, secundum Doct. hic.
** Intellige hanc gl. in alijs successionibus, quam comitum & baronum, nã in his succeditur in infinitum, donec sint agnati primi stipitis, Bald. in c.1. col. vlt. & ibi quoque Mart. Laud. & Card. Ale. tit. de feud. March. & Dec. cons. 85.]
¶ Argu. contra. C. de pactis com. l. lege. & in Auth. de nup. §. deinceps, coll. 4. (i) Quod dictum est, patet in auth. in successione. C. de suis & legit.
ANG. & C. (i) Sol. ibi maior trahitur ad minorem, quia constat partes in hoc tãtum conuenisse, & hoc satis constat de mente legis successionem ampliare volentis. Præterea cum textus hodie vocet cognatos, & agnatos, constat eos censeri legitimos, & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradum, vt hic, arg. sup. eo. in princ. Ang.

gradum cognationis sunt, & ex septimo,[a] sobrino sobrináque nato, natæve.[b]

¶ De gradibus cognationum.

¶ Omnis agnatio est infra, aut supra, aut ex transuerso, & superior & inferior incipit à primo gradu, ex transuerso vero incipit à secundo gradu.

Hoc loco necessarium[c] est exponere, quemadmodum gradus[d] cognationis numerentur. Quare in primis admonendi[e] sumus, cognationem aliam supra numerari, aliam infra aliam ex transuerso,[f] quæ etiam à latere dicitur. Superior cognatio est parentum, inferior liberorum, ex transuerso fratrum sororumve, & eorum, qui quæve ex his generantur, & conuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit, at ea, quæ ex transuerso numeratur, à secundo.[g]

Cõtinuatio. ¶ De gradibus cognationum à ¶ Quoniam in succedendo admittitur, qui est proximior in gradu, vt comprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur iste titul. Angel.

Diuisio. Hoc loco. Iste titulus diuiditur ĩ plures partes. Primo continuat materiã. Secundo incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam generalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerent᷑ gradus agnatorũ. Secunda ibi, Quare in. Tertia ibi, Hactenus. Quarta ibi, Agnationis.
SYL. ¶ Necessarium est.
CASVS non figurabitur in hoc titulo, quia procedit per viam regulæ, & declarando terminos. Not. triplicem lineam. Item, quod duæ primæ à primo gradu, tertia vero transuersalium incipit a secundo gradu, qui gradus primus est respectu transuersalium.]
c ¶ Necessarium. Sed quid ad nos de his? Respond. propter hæreditates, quæ per gradus deferuntur, & tutelas, & propter testimonia non dicenda, vt ff. eo. l. iurisconsultus.
SYL. ¶ Adde, item propter matrimonia, & propter iudicium iniuriarum ex l. Cornelia. l. lex Cornelia, ff. de iniur. quæ cõputatio quo ad matrimonia abrogata est, quo vero ad hæreditates, & tutelas attenditur etiam in terris Ecclesiæ & inter personas ecclesiasticas, secundũ communem sententiam in l. fin. C. de succ. edict.]
d ¶ Gradus. Quid sit, dic vt infra eodem §. hactenus.
e ¶ Admonendi. Sic. ff. eo. l. 1.
f ¶ Aliam ex transuerso. Hæc superflua videtur, vt ff. eodem. stemmata. contra. Solu. ibi indirecta linea tantum loquitur, hîc in indirecta.
g A secundo. Sed quare non à primo? Respõ. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio, sumus ergo in duob. gradib⁹ ego cũ fratre, facto ascẽsu ad patrem quasi per quendã gradum, vt ff. eo.

Cognatio transuersalis quare nõ icipit a primo gradu.

¶ Ponit personas primi gradus tam ascendendo, quam descendendo.

¶ Primo gradu est supra pater,[a] mater, infra filius,[b] filia.

¶ Auus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in secundo gradu. Aretinus.

¶ Secundo gradu supra auus, auia, infra nepos, neptis, ex transuerso[c] † frater soror.

¶ Proauus, & aliæ personæ hic positæ sunt in tertio gradu cognationis. Ang.

¶ Tertio gradu supra proauus, proauia, infra pronepos, proneptis, ex transuerso[d] fratris sororisque filius, filia, & conuenienter † patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus est frater, patris, qui græce[e] πατράδελφος appellatur. Auunculus est frater matris, qui græce μητράδελφος dicitur. Et vterque promiscue θεῖος appellatur. Amita est patris soror, quæ græce πατραδέλφη appellatur: matertera vero matris soror, quæ græce μητραδέλφη dicitur, & vtraque promiscue θεῖα appellatur.

¶ Qui distat a stipite per tres personas, vel gradus, tam in linea ascendenti, quam descendenti directo, est in quarto gradu, sed in linea transuersali, si distat per duas personas. Angel. Aretinus.

¶ Quarto gradu supra abauus, abauia, infra abnepos, abneptis, ex transuerso fratris sororisque † nepos[f] neptisve, & conuenienter patruus[g] magnus, amita magna, id est, aui frater & soror, item auunculus[h] magnus, & matertera magna, id est, auiæ frater, & soror, consobrinus, consobrina, id est qui, quæve † ex sororibus aut fratribus procreantur.

ff. eodem. l. iurisconsul. §. gradus. (i) sed nullus ex transuerso proximior fratre inuenitur, ergo non potest inueniri primus gradus a latere, vt hic, & ff. eodem. l. prima in princip.

ADDITIO.

(i) In plano. n. de iure ciuili nō est gradus, & iterum a patre, descendis ad filium, & est secūs gradus de iure autē canon. non ascenditur ad stipitem, immo per saltus etiam in linea plana fit computatio. vt per Ang.

a ¶ Primo. Pater, mater. Si pater est mihi in primo, & ego sibi in alio primo, ergo sumus in duobus. Respond. Non sequitur, nā sum ei in primo, ita quod in eodem, & inter me & ipsum vnum tantum gradum facimus ad similitudinem fenestræ, nam duæ columnæ ex lateribus vnā faciunt fenestrā tertiam etiam adiecta fiet alia fenestra, & ita in gradu persona adiecta, etiā vna, deinceps facit gradum, vt inf. eo. §. hactenus.

ADDITIO.

Nota hanc glossam, quod ad faciendum vnum gradum primum non sufficit ponere vnam personam, sed duæ personæ primæ faciūt vnum gradū, quo primo gradu facto ex duobus personis vnaquæque persona sola, quæ postea adiungitur, facit alium gradū ad similitudinem fenestræ, quia necessario ad perficiendum vnam fenestram requiruntur duæ columnæ, postea vnaquæque columna superaddita facit aliam fenestram. Angelus.

b ¶ Filius, filia. Qui licet multi sint omnes sunt patri in primo, inter se autem in secundo, vt ff. eodem. lege iurisconsultus. paragra. transeamus.

c ¶ Secundo gradu. Ex transuerso. nunc de hoc gradu incipit, cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur, vt ff. eodem. lege prima, in princ. †

d ¶ Tertio gradu. Ex transuerso.

¶ Nota caute, quod etiam illi, qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem, & inferiorem lineam, & sic reperies in sequentibus gradibus, & quandoque in parentibus, vt infra eodem, paragra. quarto.

e ¶ Græce. † Patradelphos, vt clare patet ex text. dicitur frater patris, & mitradelphos frater matris, & vterque potest dici theios.

¶ Similiter patradelphi est soror patris, mitradelphi vero soror matris, & vtraque theia dicitur.

f ¶ Quarto gradu. Nepos. Hoc inferius respicit.

g ¶ Patruus magnus.

¶ Hoc refertur ad superiorem lineā transuersalem.

h ¶ Auunculus magnus, hic autem constat,

† alias frater & soror.

† alias patruus & amita, auunculus & mātera.

† Et supra e. ver. & superior quidem.

† alias nepos, neptis.

† Sunt qui tenent istā gl. nō esse Accurs.

† alias ex fratribus progenerātur aut sororib.

Patruus patris est mihi patruus magnus.

Sed quidam recte consobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi consororinos, eos vero, qui ex duobus fratribus progenerantur, & proprie fratres patrueles vocari, si autem ex duobus fratribus filiæ nascuntur, sorores patrueles † appellari. At eos, qui ex fratre & sorores progenerantur, amitinos proprie dici putant. Amitæ tuæ filij consobrinũ te appellãt, tu illos amitinos.

¶ Atauus, & atnepos, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in quinto gradu. Ang.

¶ Quinto gradu supra † atauus, atauia, infra † atnepos, atneptis, ex transuerso fratris sororisque pronepos, proneptis, & conuenie̅ter pro patruus, proamita id est proaui frater, & soror, & proauunculus, & promatertera, id est proauiæ frater & soror, item fratris patruelis, vel sororis patruelis, consobrini, & consobrinæ, amitini & amitinæ filius[a] filia, † propior[b] sobrinus, propior sobrina, hi sunt[c] patrui magni amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnę, filius filia,

¶ Tritauus, & aliæ personæ, hic enumeratæ sunt in sexto gradu. Angel.

¶ Sexto gradu supra tritauus, tritauia, infra trinepos, trineptis, ex transuerso fratris sororisque abnepos, abneptis, & conuenienter abpatruus, abamita, id est, abaui frater & soror, & abauunculus, abmatertera, id est, abauię frater, & soror, item propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius filia: (ite̅ † propioris sobrini sobrinæve filius, filia) ite̅ sobrini, † sobrinæ, id est qui quæve ex fratribus, vel sororibus patruelibus vel consobrinis, vel amitinis progenerantur.

¶ Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem facit gradum tam in cognatis, quam in agnatis. Aret.

¶ Hactenus oste̅disse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerantur: Namque ex his palam est

stat, quod qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patruus, qui meæ matris auunculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Respond. Ioann. omnem illum mihi esse patruum, vel auunculũ magnum, qui est meo patri vel matri simplex, vt ff. eo. l. iurisconsultus. § patruus. & C. de success. edic. l. prima. Sed Ro. contra.

a ¶ Quinto gradu. Filius filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo versiculo, item fratris &c.

¶ Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b ¶ Propior sobrinus. Quasi dicat, qui filius dicitur p̃pior sobrin⁹, & quæ filia dicitur propior sobrina.

ADDITIO.

Vel dic, & forte melius sensum textualem esse, quod propior sobrinus, & proprior sobrina sunt in quinto gradu, & qui sint tales, declarat textus subiungens, hi sunt patrui &c.

¶ Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore sobrina, quod scilicet sit filia &c. vt clare patet in arbore, Qui aliter intelligeret, arborem corrumperet.

¶ Glo. male exponit, & tex. seipsum declarat, dum dicitur, hi sunt.]

* ¶ Adde, quod propior seu propius sobrino, qui et propius sobrinus appellatur, sic dicitur, quasi vno gradu nobis p̃pior sit, quã sobrinus, sobrini autem sunt inter se duorum consobrinorum filij. Vbi igitur alter consobrinus filios non habet alter habet, ille huius filijs propior sobrino est, sobrini vero mei filius sobrino natus appellatur.]

c ¶ Hi sunt. Subaudi, in quinto gradu lineæ collateralium ex parte ascendentiũ scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicit͂ hic, & ff. eodem, l. prima, in fi. & l. 2.

¶ Hactenus.

CASVS non figuratur, quia stat in traditione regulæ, & notanda sunt verba tex. & summarij. Item, quod facilius percipiũtur ea, quę oculis subijciuntur, quam quæ auribus.

a ¶ Ge-

† alias appellant.

* alias atauus at auia.

* alias atnepos atneptis.

alias propius sobrino, p̃pius sobrina, alias p̃pior sobrino.

SYL.

SYL.

*

† Anton. Aug. lib. 2. emenda. cap. 5. ait, hæc verba parenthesi inclusa, non esse in vetustis codicibus, & recte. nam alias verba sequentia essent superflua cum propioris sobrini, filij sunt ijdem, qui sobrini.

† alias sobrinæque

a ¶ Generata persona gradum. Hoc est verum si vna ab vna non si plures ab vna, vt ff.eo.iurisconsultus.§.transeamus.

¶ Et sic in linea directa non est differētia, sed fit computatio pariter secundum quod in hoc versu cōtinetur. Personas numera quot sunt a stipite dempto. id est quot sūt personæ generatæ a stipite computatis ēt omnibus intermedijs, & ijs, de quorū gradu & coniunctione quæritur, dempto tamen, id est nō computato stipite, tot sunt gradus, & toto gradu distant eæ, de quibus quærimus. quæ regula de iure ciuili etiam procedit in collateralibus, sed de iure canonico procedit solum inter ascendentes & descendentes.]

intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus, quippe semper generata [a] persona gradum adijcit, [b] vt longe [c] facilius sit respōdere quoto [d] gradu quisque sit, quam propria cognationis appellatione quenquam denotare.

¶ Et hoc est verum ex omni ordine graduum, secundum nos.†

¶ Sed secundum canones ex latere transuerso aliud est, nam quem nos dicimus in secūdo, ipsi dicunt in primo, & quem nos in quarto, ipsi in secundo, & sic de singulis vt in decret.35.q.5.c.2. Sed fuit eorum consideratio bona propter matrimonia † nostra etiam bona propter hæreditates, quæ per gradus deferuntur, vt infra de bonorum possessione, §.adhuc autem, & ff.eod.l.iuriscon.in princ.

¶ In linea ergo transuersali secundum cano. accipe hāc regulam, quoto gradu alteruter eorum, de quibus queritur, distat a stipite, si ambo æqualiter distēt, vel quoto gradu remotior a stipite distat, si distant inęqualiter, toto gradu inter se distinguuntur. Regula autem secundum ius ciuile est, vt computatis ijs de quibus quærimus, & omnibus intermedijs, a quibus ipsi procedunt, dēpto stipite: quot sunt personę, tot sunt gradus, & ita teneas, quia regulę verissimę sunt, & quę præstant facilem intellectum graduum, & eorum computationis.

ADDITIO. Idem in statutis & pactis, vbi de pacto non agitur, secundum Angel. hic. Et no. hanc glo. quæ allegatur quotidie, quod in concernentibus peccatum præualet ius canonicum etiam in terris imperij, & econtra in non concernentibus peccatū præualet ius ciuile etiam in terris ecclesiæ, vt per Ang.

b ¶ Adijcit. Hic potest colligi diffinitio gradus, vt dicatur: Gradus est numeratio singularum personarum cognatione vel affinitate sibi cōiunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera optime indicās Dictus quasi lapideus gradus, vt ff.eo.l.iuriscōsultus, §.gradus. Accur.

¶ Gl. male loquitur, qa numeratio est actus numerādi, nō genus, & gradus non est actus numerandi. Item dum ponit verbum gradus, in diffinitione, cum illud sit diffinitum. Vnde dic gradū cognationis. quātitatem esse propinquitatis, qua personę cognate inuicem distinguuntur.

¶ In gradibus agnationis, & cognationis similis est computatio; Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quam intellectualem, ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inseri bi. Angelus Aretinus.

¶ Agnationis quoque

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinitur.

¶ Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

c ¶ Longe facilius sit. Propter duas rationes, & quia vltra trinepotem vel tritauum vocabula non inueniuntur specialia, sed superiores & inferiores vocantur, vt ff.eod. l. fina.§ parentes: & quia sunt plura negotia quam vocabula, vt ff. de præscript. verb.l.4. Sed vsque ad quem numerabimus? Respon. vsque ad septimum cognatorum, & vsque ad decimum agnatorum, vt ff. eod. l.non facile, & sup.titu.t § fin. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, non vtilitatis, licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. Not. quod decretistæ contrarium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa. vt sup.dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili, incipe ab vno, & computa ab illo ascendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt, & postea descende ab illa vsque ad illam, quam vis computare, & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias a persona, ex qua descendunt personæ, de quarum gradu agitur, verbi gratia, vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico, incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. Vnde quoto gradu quilibet distat a stipite, tali gradu sunt inter se, remotior autem addit gradum, vt in cap.ad sedem.35.quæst.5. Angel.

d ¶ Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo,

† Et sic in directa linea ascendentium & descendentiū nō est differētia, quia vtroq. iure si psonę, de qb. agitur SYL. distant ęqualiter, toto gradu distant inter se, si inæqualiter toto gradu distāt, quoto distat remotior.

† Ipsi .n. incipiunt a psona ex qua descēdūt illi, de quo tamē gradu agitur. Sed de iure ciuili incipim9 ab vno ex istis, de qbus agit, extēdendo SYL. ad stipitē, & ab eo iterū descēdendo ad alium, & quoto gradu distat remotior, toto gradu distant inter se, vt hic per docto.

Negotia plura sūt, quam vocabula.

a ¶ Agnationis. Eodem modo. scilicet adiecta persona.

b ¶ Per aures. Vnde Horatius in arte poetica: Segnius irritant animos demissa per aures: Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

c ¶ Adipisci. Vnde quidam habent hic arborem.

ADDITIO.

Et in veritate esse debet, cum text. & glo. illã requirant.

Figura hæc arborea licet ad decimũ deberet gradũ agnatorum protendi, aut saltẽ vsque ad septimum cognatorum, cum vsque ad eum per leges deferantur successiones supra de succ. cog. §. fi. & ff. de gradi. l. non facile, eam tamen vsque ad quartum dũtaxat gradum impressori persuasimus extendendam, vt & gradus eodem modo [a] numerantur. Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures [b] animis hominum infigatur, ideo necessariũ duximus post † narrationem graduum eos etiam præsenti libro inscribi, quatenus possint & auribus, & oculorum inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. [c]

† alias enarrationem.

aptiorem posset sedem occupare, & lectoribus quibusque faciliorẽ suipsius cognitionem exhibere. Nec id ipsum graduum notitiã quoquo pacto impedit, qui enim duorum, triumve computationem agnouerit. illam etiam in centesimũ vsque gradum & eo amplius (si opus sit) deducere poterit. Quippe semper ĝnata persona gradum adijcit, vt longe facilius sit respõdere, quoto gradu quisque sit, quam propria cognationis appellatione quenquã denotare, dicit §. hactenus. sup. eodem plura enim sunt negotia quam vocabula, vt ff. de præscriptis verbis. l. quarta.

SYL.

Sequitur arbor[cu]la.

IIII Abauus Abauia IIII

IIII Propatruus Proamita V
III Proauus Proauia III
IIII Proauunculus Promatera V

IIII Horũ filius filia VI
III Patruus magnus Amita magna IIII
II Auus Auia II
III Auunculus magnus Matera magna IIII
IIII Horum filius filia VI

IIII Horum nepos neptis VII
III Propior sobrinus propior sobrina V
II Patruus Amita III
I Pater Mater I
II Auunculus Matera III
III Propior sobrinus propior sobrina V
IIII Horum nepos neptis VII

IIII Horũ pnepos proneptis VIII
III Horũ filius filia VI
II Fr prüelis ut amitæ soror patruelis amit IIII
I Frater. II
I Soror II
II Cõsobrinus Cõsobrina IIII
III Horũ filius Filia VI
IIII Horũ pnepos proneptis VIII

IIII Horum nepos neptis VII
III Horũ filius filia V
II Fratris filius filia III
I Filius filia. I
II Sororis filius filia III
III Horum filius filia V
IIII Horum nepos neptis VII

IIII Horum nepos neptis VI
III Fratris nepos neptis IIII
II Nepos Neptis II
III Sororis nepos neptis IIII
IIII Horum nepos neptis VI

IIII Fratris pnepos pneptis V
III Pronepos Proneptis III
IIII Sororis pnepos pneptis V

IIII Abnepos Abneptis IIII

ARBORIS CIVILIS declaratio peculiaris.

RADVS, lineæ, & conſanguinitatis, diffinitionibus omiſſis ſciendum, quod numeratio punctorũ, qui ſunt in cellulis, eſt numeratio graduum habito reſpectu ad cellulam vacuã à qua omnes ſumunt nomen exceptis ijs qui per genitiuum nominãtur. Hanc Ioann. Andr. nomine ſui bidelli Petrucium vult vocari. Puncta, quæ ſuperiora ſunt, computationem iuris canonici denotant: illa autem, quæ inferiorem locũ retinent, computationem ciuilis iuris exprimunt: quod canonico ſubeſſe ipſa graduum ſituatio declarat. Ex prædicta computatione ſi diligẽter inſpicitur, apparet, quod in aſcendentium & deſcendentium numeratione ius vtrinque concordat: quia in eis perſona adduæ perſonæ per carnis propagationem gradum adijcit.

Vt autem hæc arbor cunctis innoteſcat, notandæ ſunt tres regulæ.

¶ Prima; Aſcendentium & deſcendentium quot ſunt perſonę, de quibus quæritur, computatis intermedijs, vna dempta, tot ſunt gradus inter eas. Verbi gratia, abauus diſtat à Petrucio quatuor gradibus: & ſic de alijs.

¶ Secunda (ſecundum ius ciuile, cuius tantum gratia hæc arbor fuit hic impreſſa) talis eſt. Collateralium in linea æquali quoto gradu quis diſtat à communi ſtipite, toto duplicato diſtant inter ſe, vel ſibi attinent: vt P. & pronepos propatrui diſtant octo gradibus, cum abauum ſtipitem facit. Nam ſecundum leges quælibet perſona gradum facit in collateralibus. Vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

¶ Tertia. Collateralium in linea inæquali quot ſunt perſonæ (ſtipite dempto) tot ſunt gradus. Vnde Petrucius diſtat à propatruo quinque gradibus, ab eius filio ſex, & ſic de alijs.

¶ Non inutile forſitan iudicabitur, ſi quid de computationis diuerſitate inter ius ciuile & canonicum ſubiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipſa graduum mentio facta eſt, niſi vt hæreditas vel ſucceſſio ab vna ad alteram perſonã inter conſanguineos deferatur. In canonibus vero ob hoc progenies computatur, vt apte monſtretur vſque ad quotam generationem à conſanguineorum nuptijs ſit abſtinendum. Hac ergo de cauſa, quia hęreditates nequeunt deferri, niſi de vna ad alteram perſonam, idcirco curauit ſęcularis Imperator in ſingulis perſonis ſingulos perficere gradus: quia vero nuptiæ ſine duabus nõ valent fieri perſonis, ideo ſacri canones duas in vno gradu conſtituere perſonas. Hæc habent plene, cap. 2. 35. quæſtione quinta. & fermè per totam illam quæſtionem. Et hoc idem notat hic Chriſtophorus Porcus in verſiculo, Circa primum ibi, ſecunda differentia. & Ioannes And. in declaratione huius arboris.

Multa dies, variuſque labos, huiuſce parauit
Artis notitiam, quæ modo clara patet.

CHRISTOPHORI PORCII IN arborem, & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum utiles.

RO declaratione iuris canonici & ciuilis, & etiam intelligentia huius materiæ : & eorum, quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt. Primo, qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico secundum vtriusque iuris rationum diuersitatem. Secundo, vsque ad quem gradum deferuntur hæreditas & tutelæ. Tertio vsque ad quem gradu copula matrimonialis impediatur. Quarto, vsque ad quem gradum possit Papa dispensare.

¶ Circa primũ dicite ꝙ quo ad lineã ascẽdentem nulla est differentia interius ciuile & ius canonicum, vtroque enim iure pater & mater sunt in primo gradu ascendentium, & similiter filius & filia descendentium : & sic supra & infra in infinitũ : quia in dinumeratione graduum in linea ascendentium & descendentium vtrumque ius habuit respectum ad stipitẽ, s. ad primũ patrem, vt hic, cũ glo. 35 q. 5. ad sedem. In linea transuersali inter ius ciuile & ius canonicũ duplex est dña. prima, quia iure ciuili frater & soror sunt in secũdo gradu, iure canonico sunt in primo Ratio differentiæ sumitur ex regula iuris ciuilis, quæ dicit, ꝙ vnaquæque persona adiecta nouũ gradũ generat, vt hic in vers. hactenus. vnde cum ego sim in primo gradu patri meo, si nascatur mihi frater vel soror, ex generatione huius personæ causatur nouus gradus, & cõsequẽter appellatur in secundo. Sed iure canonico ideo appellatur in primo, quia ius canonicũ non considerauit dinumeratione graduum in linea transuersali habito respectu ad stipitẽ. i. cõem patrem. sed cõsiderauit, ꝙ duo fratres, duæ sorores, tribuunt initiũ lineæ transuersali : ideo in primo gradu illius lineæ illos constituit. Secunda differentia est, quia iure ciuili regula traditur, quod in linea transuersali sola persona adiecta facit nouum gradum, vt hic : iure autẽ canonico pro regula traditur, vt ad causandum nouum gradum duæ personæ requirantur. d. cap. ad sedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicũ dinumerat gradus ratione copulæ matrimonialis. Vnde cum ad causandum copulam matrimonialem requiritur concursus duarum personarum, ita ad causandum gradum quo ad eam Sed ius ciuile dinumerauit gradus, quo ad hæreditates & tutelas : vnde cum tutela & hæreditas defertur de vna persona in aliam, nimirum si vnaquæque persona generat nouum gradum. Ista fuit ratio posita in dict. capit. ad sedem. Quo igitur ad inhibendam vel permittendam copulam matrimonialem dinumerabantur gradus secundũ ius canonicum: quo asit ad tutelas & hæreditates deferendas cõnumerabãtur secundũ ius ciuile.

¶ Circa secundũ dicite ꝙ vsque ad 10. gradũ deferuntur hæreditates & tutelæ & vidistis. sup. in. t. §. fin. cũ sua glo. & sup. de capt. dimi. § fin. & de legi. agn. tu. in tex. & in gl.

¶ Circa tertium dicite, ꝙ olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimum gradum agnationis vel cognationis inclusiue : hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusiue, dinumeratione facta secundum ius canonicum. c. nõ debet. extra de consang. & affin.

¶ Sed hic dubitatur. Pone, quod vnus sit quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existentem in quarto gradu, illa impeditur : si inspiciamus personam existẽtem in quinto gradu, permittitur. Dicite, quod copula est permittenda, quia quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distat à quolibet descendente. c. fi. extra de consang. & affin. Illud tamen est palam, quòd inter ascendentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitum. Vnde si Adam viueret, vxorem habere non posset. § ergo. & ibi gl. sup. de nupt.

¶ Sed quid de gradu affinitatis? Dicite quod licet olim ratione affinitatis esset prohibita vsque ad tertium gradum, vt aliqui dixere, veritas tamen hodie est, quod solum prohibetur quo ad gradum primum, vt no. glo. in c. non debet. extra de consang. & affin.

¶ Sed nunquid per coniunctionem illicitã causatur affinitas? In hoc articulo non parcam tu totũ verecundiæ? Archi. 35. quæst. 3. c. extraordinaria dixit per hanc dissolui matrimonium, & in hoc bene: sed non causari affinitatem propterea, quia affinitas est regularitas personarum ex nuptijs descendentium, l. non facile, §. affines, ff. de grad. vbi ergo non sunt nuptiæ, ibi non causatur affinitas. Sed glo. tenuit contrarium in §. affinitatis, sup. de nupt. quæ communiter cõprobatur per c. tuæ. & per c. Iordanæ. & per c. discretionẽ. extra de eo qui cogn. cõsang. vxo. suę. Stat igitur conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis non intrauit claustra vuluæ, in circuitu tamen palpitauit, vel seras reserauit, sed opus non expleuit, an contrahatur affinitas glo. in d. cap. extraordinaria dicit, quod non. Item dicit illud, quod non dico. Dicit Inno. ꝙ ad causandum affinitatem requiritur concursus vtriusque sanguinis, sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicũ & sancta mater ecclesia in dubio presumũt ex copula concursum vtriusque sanguinis & maris & feminæ interuenisse, c. iuuenis extra de sponsalibus.

¶ Addite prædictis, ꝙ si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorem, post modũ habeat copulam cũ ea fine alijs verbis intelli-

telligitur validum matrimonium extitisse contractum: nec cum alia cõtrahere posset, sed matrimonium postea contractum esset dissoluendum c. is qui fidem. extra de spon.

Circa quartũ dicite breuiter, quod in gradu ascendentium, & descendentiũ non posset Papa dispensare, vt copula matrimonialis contrahatur. Nõ posset enim Papa dispẽsare, quod filia patri copularetur. Idem in linea transuersali in gradu 1. vnde nõ posset Papa dispensare, quod frater sorori nubat. Item nec in gradu ij. linea existente inęqualiter, vnde non posset dispẽsare, quod neptis patruo nuberet, vel auunculo. In linea vero æquali bene posset dispensare, vt consanguinea consanguineo copularetur, ita communiter concluditur in c. literas. extra de restit. spol. facit c. gaudeamus. extra de diuor.

Sed an Papa posset dispẽsare, vt matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimoniũ fuit per copulam carnalem consummatum, aut nõ. Priore casu non potest, posteriore autẽ sic: quia primo casu effecti fuere duo in carne vna, secũdo vero non. Item quia matrimonium cõsummatum sortitur naturam ex cõstitutione diuina, contra quam Papa non potest dispensare c. proposuit. extra de conces. præb. Sed matrimonium non consummatũ sortitur naturam ex constitutione ecclesiæ cõtra quã Papa bene potest dispensare, ista est gl. ord. in c. ex publico, ext. de cõuer. cõiug.

Mrĩmonium semel contractũ an possit per Papã dissolui.

Sed numquid maritus & vxor possint se separare? Dicite, aut copula nõ est subsecuta: & tunc quilibet eorũ altero inuito põt separare matrimoniũ p ingressũ religionis. secus si copula fuerit subsecuta, nisi vterq. cõcordauerit, qđ vterq. pariter intret religionẽ vel aliter, qui remanet in sæculo, sit talis cõditionis, & qualitatis, ꝙ nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eũ: vt quia sit ætate cõfectus, c. quidã, c. verũ, c. vxoratus, c. cũ sis præditus. extra de conuer. coniuga.

Cognationis [illegible] studiosissimis quibuscunque [illegible] apta & vtilis materia.

CHristophorus Porcus iuris vtriusq. ꝓfessor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spũalis materiam hic luculenter tractauit, eius mẽtem verbis ferme non mutatis referre nõ erit absonũ, neque à proposito alienũ: ꝗ verba talia sũt.

¶ Quæritur primo, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur. Circa quẽ articulum dicite breuiter, quod inter compatrem & cõmatrem impeditur matrimonium, ac etiam inter patrẽ spiritualem & filiam susceptam ex sacro fonte: & hoc, si ista cognatio spiritualis fuerit causata, siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. 30. q. 4. c. si quis vnus.

¶ Addite pdictis, quod si maritus vel vxor tenuerint aliquem, vel aliquã ad baptismũ vel chrisma, quilibet eorum efficitur cõpater vel commater. d. c. si quis vnus. Et hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimoniũ: secus si ex post facto fuerit cõtractum, c. Martinus, extra de cogn. spiri. cũ sua glo. E contra autem, si tenueris ad sacrum chrisma vel sanctum baptisma filiũ vel filiam meam ex alia muliere quam vxore, nõ efficitur tibi commater mea vxor. c. qui spiritualem. 30. q. 4. Ratio, quia in contrahenda cognatione spirituali maritus & vxor copulant sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugũ, intelligitur alius agere, quia sunt duo in carne vna, dict. cap. si quis vnus. in fine.

Cognatio spiritualis an cõtrahatur ex concubinatu.

Quæritur secundo, si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an cõcubina efficiatur commater. videtur quod sic, nã sicut vxor in hoc casu efficitur cõmater, quia est eadẽ caro cum marito. d. c. si quis vnus. ita dicendum videtur & de cõcubina: quia qui adhęret meretrici, vnũ corpus efficitur cum ea. 32. q. 4. cap. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium; quorum sentẽtia magis placet: quia absurde dictum videretur, quod spiritualitas super re improbata causaretur, ex vtraque scriptura: & hominum opinione. Non obstat, quod concubina, & fornicator dicant᷑ duo in carne vna, quia illa verba exponuntur, id est duo conueniunt in eodem opere carnali: & ita exponit gl. in d. c. in eo.

Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite quod sic. ca. post vxoris obitum, 30. q. 4.

Sed quid de filijs duorum compatrũ an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite quod sic, siue nati fuerunt ante compaternitatem siue post: dummodo matrimonium non contrahatur cum eo, vel cũ ea, per quorum alterum deuentum fuit ad cõpaternitatem, c. 1. & c. super eo. de cognatio. spiri. Christophorus Porcus iuris vtriusq. doctor acutissimus.

Quæritur tertio ad propositum materiæ prætentus de quæstione quotidiana & apud vulgares satis dubia. Pone, qđ duo vel plures tenent aliquem in baptismo, nũquid isti inter se efficiantur compatres? Innocentius (& bene) dicit quod nõ: vnde possunt adinuicem contrahere matrimonium. Nã quẽadmodum compatres carnales, vt concubinarius & concubina, non prohibentur matrimonium contrahere, vt in c. tãta, qui filij sint legitimi. ita & isti, qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, nõ debẽt prohiberi contrahere matrimoniũ. Et pro hoc facit text. & ibi gl. in c. si. 30. q. 4. vbi dicitur, quod maritus, & vxor non debent aliquẽ simul de sacro fonte leuare, ne infamẽtur de facto: nam vulgares existimant illos esse cõpatres. Hæc sunt verba Abbatis Siculi in ca. Martinus de cogna spirit. de hoc in summula pauperum. Masculus & mulier puerum

de

de fonte leuantes, legitime iungi poterunt, nec ſunt prohibendi.

¶ Quæritur quarto. Pone, quod tenui aliquã puellam in baptiſmo: volo contrahere cum eius ſorore, an poſſim? Dicendum quod ſic. pater enim ſpiritualis, ſi copuletur ſorori filiæ ſpiritualis, bene tenet matrimonium, 30. quæſt. 3. ca. vlt. vnde verſus. Duco meæ natæ germanam ſpiritualis.

¶ Quæritur quinto. Pone, quod filius meus tenuit in ſacris fontibus filiam: volo cum illa filia poſtquam ad annos nubiles peruenit, cõtrahere, an liceat? Dic quod ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualem filij ſui carnalis, quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſcendat vt c. 1. & c. ſuper eo. de cognat. ſpirit. non tamen aſcendit de filij ad patrem, cum iure cautum nõ reperiatur: & edictum de matrimonio prohibitorium eſt, adeo quod cuilibet licet contrahere, niſi expreſſe prohibeatur, c. cum apud. de ſponſa. & matri. Hoc notat Ioannes Teutonicus gloſſator Decreti. in c. fi. 30 q. 3. Hoc idẽ recitat & probat Ioan. And. in c. 1. de cogn. ſpirit. lib. 6. Vnde verſus: Eſſe mei nati coniunx mihi ſpiritualis Filia legitime poterit, nec iure vetatur. Deſcendũt & non aſcendunt talia vincla.

¶ Quæritur ſextò, an per procuratorẽ talis cognatio ſpiritualis poſſit cõtrahi. Pro ſolutione recurras ad Bart. in l. Gallus, §. forſitã, ff. de lib. & poſth. ad Angelum Aretinum in §. illud. ſupra de nupt. ad Ioann. Andr. in regula, poteſt quis per alium. de reg. iu. in 6. & ad Panor. in c. veniens de cogna. ſpi. Deciſionem tamen communem & magis approbatam potes notare per verſus ſequentes, in quib⁹ patet, quod licet matrimoniũ per procuratorem poſſit contrahi. c. fi. de procu. li. 6. non tamen cognatio ſpiritualis, vnde verſus. Procurator habet nodos vincire iugales, non tamen hos nexus domino dat ſpirituales. Adde, quod licet non debeat à principio quis admitti per procuratorem ad contrahẽdum hanc compaternitatẽ, ſi tamen admittatur, contrahitur ipſa compaternitas, vt tenet Abb. Panor. in d. c. veniens.

Cognatio ſpiritualis per procuratorem non contrahitur.

¶ Quæritur ſeptimo ex quot ſacramẽtis deſcendit cognatio ſpiritualis. Reſpond. quod cognatio ſpiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit poſt contractum, oritur ex datione duorum ſacramentorum duntaxat, quæ ſunt baptiſmus, & confirmatio: nõ autem ex aliorum datione ſeu miniſtratione: patet in c. fi. de cogna. ſpiri. lib. 6. ratio eſt, quia in baptiſmo renaſcimur, & chriſmatio frõtis ipſũ cõfirmat: quod nõ eſt in alijs ſacramentis. Ioan. And. in dict. cap. fin.

Cognatio ſpiritualis oritur ex duobus ſacramẽtis.

¶ Quæritur octauò & vltimo inter quot perſonas oritur impedimẽtum matrimonij ratione cognationis ſpiritualis. Reſpõd. quod ex hac cognatione 20. ſunt caſus prohibiti: decem ratione baptiſmi, & decem ratione confirmationis. Ratione n. baptiſmi cõtrahitur cognatio ſpiritualis impediens, & dirimens, vt dictum eſt.

Cognatio ſpiritualis oritur inter 20. perſonas.

¶ Primo inter has perſonas Baptizatum & baptizantem: Baptizatum & vxorem baptizantis prius cognitam. Baptizatum & filios baptizantis: Parentes baptizati & baptizantem: Parentes baptizati & vxorem baptizantis prius cognitam.

¶ Secundo inter has perſonas: videlicet inter baptizatum & ſuſcipiẽtem: Baptizatum & vxorem ſuſcipientis prius cognitam: baptizatum & filios ſuſcipientis. Parentes baptizati & ſuſcipientem: parẽtes baptizati & vxorem ſuſcipientis prius cognitam. Ecce decẽ caſus prohibiti ratione baptiſmi. Totidem in confirmatione reperies: in qua ſunt confirmatus, & confirmans, & tenens ante confirmationem, qui ſcilicet ponit faſciolam ſupra frontem poſt cõfirmationẽ epiſcopalem, de hoc vide textum cum gl. in c. 1. de cognatio. ſpi. lib. 6. Iſta clariſſime referantur per carmina ſequentia. Gignitur his ſacris cognatio ſpiritualis: Quæ ſunt baptiſmus, ac confirmatio frontis. Perſonaſque decem connectis quolibet horum. Baptizans: huius vxor ſi cognita primo. Ac eius nati ſunt abluto ſociati. Cum conſorte thori baptizans, atque parentes. Fonte ſacro loti ſunt tali fune ligati. Baptizans & ſuſcipiens hic æquiparantur. In cõfirmato totidem reperire licebit.

Verſus

Hęc nota diligenter, quia ſingularia ſunt, & [illegible] nec ſi plures caſus reperias qui matrimonium dirimant,

¶ De seruili cognatione.

Continuatio. ¶ Quia supra de cognatione & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est, nūc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio, & dubitari posset an inter seruos esset successio, ideo de seruili cognatione mentio subdit. Nec obst quod inter illum titulum de successione cognatorum & istum sit titul. intermedius de gradibus, quia ex quo pertinet ad materiam horum titu. continuatio non vitiat. l. duos reos. §. fin. ff. de duobus reis. Porcus.

†aliâs promittitur.

Diuisio. ¶ Illud certū. ¶ Totus iste titul⁹ diuiditur in tres partes. Primo ponit, nūquid serui habeant ius cognationis contractæ in seruitute Secundo infert ex rationibus præpositis, videlicet quod non semper sequitur, quod qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertio illa melius declarat. Secunda ibi, Repetitis. Tertia ibi, Amotis.

SYL. ¶ Illud certum. CASVS. non signatur hic, cū ponatur correctio iuris antiqui, quo dispositum fuerat seruos successores habere non posse, nec cognationem habere, non tantum dum serui erant, sed etiam postea eis manumissis, quia iure patronatus omnia patrono quærebantur. Sed contrarium dispositum postea est: quia ipsa cognatio tanquā quid naturale in ipsis seruis esse potest sed fit impedimentum propter seruitutem effectu ipsius, & ab ipsa prouenientem. vnde illa cessante cessat etiam impedimentum: & ideo potest dari cognatio & successio. Nota summarium & alia vt per Ang. hic.

a ¶ Illud. aliàs est hic rubric. de seruili cognatione, alias non. Accur.

b ¶ Edicti. Sunt enim 4. partes successionis ab ante, vt ff. quis ord. in bon. poss. s. ser. l. t.

¶ De seruili cognatione.

¶ Filij manumissorum etiam in seruitute concepti, excluso patrono patri succedunt, & inuicem sibijpsis. h. d.

Illud[a] certum est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, [b] qua proximitatis nomine [c] bonorum possessio † permittitur, nō pertinere: [d] Nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur. [e] Sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus, (quod ius vsque ad nostra tempora [f] satis obscurum, atque nube plenum, & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus: vt si quis in seruili constitutus cōsortio liberum † vel liberos habuerit, siue ex se talis cōditionis muliere: vel contra, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus; & ad libertatem his [g] peruenientibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatem meruerint: vel dum mulieres liberæ erant ipsi [h] in seruitute [i] eos habuerint, & postea ad libertatem peruenerint: [k] vt hi omnes ad successionem patris, vel matris veniant, [l] patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum parentum successionem,

c ¶ Proximitatis noīe, id est cognationis, vt sequitur, & ff. vnde cog. l. t. §. pertinet.

d ¶ Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur, vt C. com. de succ. seruus, nisi in trib. casib⁹, vt C. ad Sylla. l. pen. & C. de suis & leg. l. apud hostes & Cod. ad Or. l. fin.

¶ Dic secundum Ange. q. in d. l. pen. & ī l. fin. erat liber legis auctoritate, ne mora alterius libertati nocet in l. apud hostes, illud procedit fictione post liminij, vt ibi nota.]

SYL.

e ¶ Computabatur. Hæc videtur mala ratio, cum magis iure pretorio, quod naturalē causā intuebat, deberet cōputari, vt su pr. de her. q̄ ab int. §. emācipa ti. q̄ ciuil. Sed dic, q. etiam ad alia, vt ad tutelas, & similia, nisi quo ad nuptias, vt supra de nup §. illud, & ff. de ri. nup. l adoptiuus, §. seruiles.

ADDITIO.

Not. quod in seruis quo ad matrimonium impediendum etiam post manumissionem dicitur esse cognatio, vt d. §. illud, quia etiam dicitur esse affinitas, vt d. §. seruiles. Ang.

¶ Sed nū quid dñs ex sui persona succedit cognatis serui? Respon. non, vt hic dr. Accur. † ADDITIO. Not. ergo non acquiri domino ab intestato sicut ex testamento: & est ratio, quia ius solum defert hereditatem ab intestato, secundum quod seruus nihil est. l. qd attinet. ff. de reg. iu. sed ex testamento defert voluntas testātis, quam ius sequitur. Aliud tamen est in monacho, & monasterio, vt l. Deo nobis. C. de episc. & cler.

† Similis glo est in d. l. seru⁹. C com. de succes.

f ¶ Nostra tempora. Loquitur Iustinianus.

g ¶ His. s. parentibus.

h ¶ Ipsi. s. parentes.

i ¶ In seruitute. i. donec serui erant.

k ¶ Peruenerint. Scilicet parentes.

l ¶ Veniant. aliud si liber factus seruum iterum

rum manumittatur, vt ff. vnde cog. l. is qui, contra.

SYL. ¶ Secus si restitutus. §. seruus. supra de capi. dimi. & declarat glo. in d. l. is qui.]

¶ Et supra de capi. dimi. §. quod autem, quia est ibi, quod ibi annotauimus. Sed nunquid etiam iste, qui est in l. is qui. hodie succederet ei naturali causa inspecta, vt C. de suis, & legitimis hæredi. Authent. in successione? Resp. non, secundum Ioan. qa prætor naturalē causam intuebatur, & tamē non vocabat eum, vt dictum est. Itē contra. C. de suis, & legitimis. l. ex libera. Solu. † hic nouum ius. Vel ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimoniū. ¶ Hæc gl. semper allegatur, quod spurius natus in figura matrimonij, licet de facto, potest legitimari per subsequens matrimonium, sec9 si nullo modo etiam de facto erat: de quo per Ang. hic. ¶ Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiones.

¶ Hæc nō est bona, qa nō apparet expresse de correctio. SYL. ne vt arg. l. pcipim9 in fi. C. de ap. Ang.

a ¶ In alterius successionem, id est parentes liberis, & econtra, excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo: & ita frater liberti præfertur patrono: & hoc secundum quosdam vt hic. Sed Ioannes contra: præfert enim patronum fratri, vt ff. de bonis liber. l. liberto, & ff. de suis & legitimis. l. intestato. & infra titulo primo, paragr. sed nostra; versicu. fin autem fine.

sed etiā alterum in alterius [a] successionem mutuam vocauimus, ex illa [b] lege specialiter eos vocantes: siue soli inueniantur qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt, siue vna cum alijs, qui post libertatem parentum cōcepti sunt: siue ex eodem patre, siue ex eadem matre, siue ex alijs nuptijs, ad similitudinē eorū, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

¶ In successionibus ab intestato primo vocantur sui hæredes, & ij qui inter suos nominātur: qui etiam remotiori gradu constituti præcedunt omnes ascēdentes, vel collaterales, etiam proximiores. Aretin.

¶ Repetitis [c] itaque omnibus, quæ iam tradidimus, [d] apparet nō semper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoque amplius, † nec eum quidem qui proximior sit cognatus, semper potiorem esse. Cum enim prima causa sit suorum hæredū, & eorum, quos inter suos hæredes enumerauimus, [e] apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse, quam fratrē, aut patrem matremque defuncti: cum alioquin pater quidem & mater (vt supra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater vero secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate morientis fuerit, [f] an non, quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut femineo [g] sexu propagatus est.

¶ Post suos vocantur agnati, & post agna-

¶ Hæc opin. Ioann. communiter tenetur, vt per Ang. hic. ratio est, quia patronus si legitima ei non relinquatur habet contra tab. & potest impugnare iudiciū liberti quod non est in fratre, §. soror, sup. de inofficio. testa. SYL.

b ¶ Ex illa lege. Scilicet supradic. Græca.

¶ Repetitis itaque CASVS. Difficultatem faciebat ī hoc text. regula generalis tradita in §. si plures, sup. de leg. agn. succes. vbi habes, quod prior in gradu est potior in successione, sed hic cōtrarium dicitur, quia regula prædicta procedit cēteris paribus, & in ijs qui eiusdem sunt ordinis: sed quia causa successionis prima est liberorū, mox ascēdētium, tertio transuersalium, nec datur aditus ad secundam causam nisi deficiente prima. non potest habere locum regula nisi in existentibus in eadem causa successionis: & ita declara loco casus.]

SYL. † aliās ne.

e ¶ Repetitis itaque. Hic §. communis est ad omnes titu. sup hoc lib. 3. positos: & idē in sequenti proxim. §. sic & aliās supra de successio. cogna. §. vlt. & ad Orph §. fin.

d ¶ Tradidimus. A princ. 3. lib.

e ¶ Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos, vt sup. de hæred. quæ ab intest. §. 1. & §. emancipati.

f ¶ Fuerit. Hoc subdiuiditur.

g ¶ Ex femineo sexu. Quitamen cum diminutione tertiæ partis succedit huius legis tempore, supra de hæred. quæ ab intestat. §. item

item vetustas. vers. Diui. hodie sine diminutione, vt in Auth. de triē. & semis. §. necnon.

¶ Amotis. CASVS figuratio pendet ex ijs, quæ sup. dic. sunt in §. repetitis itaque]

SYL. a ¶ Amotis. Id est, cessantibus suis fallit adhuc hæc regula, Qui prior est in gradu, &c. vt inf. eod. vers. toties.

b ¶ Integrum ius habet, idest capite minutus non est. sic supra de succ. cognat. primo respon. in fine, nam secus esset, si esset capite minutus: quia illæ successiones, quæ veniunt ex lege 12. tabularum, pereunt per minimam capitis diminutionem, vt supra ad Orphi. §. sciendum.

¶ .l. decimo. § vlt. sup. d' succ. cog.

c ¶ Plerumque. Propter fratrem, & sororem emancipatos, vt infra eodem §. ibi, exceptis. Item propter quosdā cognatos, qui vocantur vt agnati, vt sup. de leg. agnat. success. §. hoc etiam. Item propter patrem, qui filium emancipauit, vt supra de legi. agn. suc. §. fin.

primo pater & mater: secundo auus & auia: & sic deinceps: sic tamen vt fratres ex vtroque parente defuncto coniuncti cum his superioribus vocentur: licet quidam dicant cū patre & matre tantū eos vocari, & alios inferiores p fratres excludi: & pro nobis est Authen. de hæreditate ab intestato, §. si vero cum ascendentibus & sl. de su. & legiti. l. 2. §. hæreditas.

lus q est tertio gradu, præfert fratri consobrino qui est in quarto, l. ipercgl. inf. ti. 1. §. multis, in ver. vsq; ad quartū gradū aliter dicat: sed ibi dicemus. Ang.

¶ Hæc opin. cōmuniter tenetur hic, & in Authēt. defuncto. Cod. ad Tertul.]

SYL. † alias suorū hæredū iure.

tos vocantur cognati proximi, exceptis fratribus, & sororibus emancipatis: qui licet cognati sint, tamen ceteros agnatos vlterioris gradus excludunt. Aretinus.

¶ Amotis [a] quoque suis hæredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, agnatus, qui integrum [b] ius habet agnationis, etiam si longissimo † gradu sit, plerumque [c] potior habetur, quam proximior cognatus, Nam patrui nepos, [d] vel pronepos, [e] auunculo [f] vel materteræ præfertur. [g] Toties [h] igitur dicimus, aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos: qui cognati sunt, quoties neque † suorum hæredum, quique inter suos hæredes sunt, neque agnationis iure aliquis præferri debeat secundū ea, quæ tradidim⁹, [i] exceptis [h] fratre, & sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum, vel sororum vocantur: qui & si capite diminuti sunt, tamen præferuntur [l] ceteris vlterioris gradus agnatis.

¶ De successione libertorum.

¶ Olim patronus habebat ex lege 12 tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo hærede relicto. Ang.

¶ Superioribus cessantibus primo frater ex vtroque parente, & soror, & eorum filij. Secundo, & ex altero tantum & eorum filij. Tertio hæc regula, obtinet, vt qui prior est in gradu, &c. vt hic, & in Authen. de hæredit. ab intestat. §. reliquū, & §. si vero neque fratres, & Authen. vt fratrum filij, §. 1. coll. 9. Accursius.

ADDITIO Dic, quod hodie est sublata differentia agnationis, & cognationis, vt in dict. §. primo, in Authen. de hæred. ab intest. veni. Christoph.

d ¶ Nepos. Qui est in quinto gradu agnationis.

† No singulariter illā l. quia post nepotē, qñ concurrit cū patruo, vel auunculo, qui prior ē in gradu iure: nec assumit pso nā pris sui patet ibi, qp auūcu-

e ¶ Pronepos. Qui est in sexto gradu agnationis.

f ¶ Auunculo vel materteræ. Qui sunt in tertio gradu cognationis.

g ¶ Præfertur. In successione eius, qui tales habet agnatos.

h ¶ Toties. Nota regulam bonam, vt C. cōmun. de success. l. auunculo. † & C. vnde libe. l. 2. Et ad eius euidentiam nota tres esse ordines succedendi: scilicet inferiores, & superiores, & ex latere venientes, vt in Authen. de hæreditate ab intestato, in princip.

Primo descendentes in infinitum vocantur, vt supra de hæredit. quæ ab intestato, §. primo, & in Authent. de hæredit. ab intestato, §. 1. His cessantibus vocantur ascendētes,

i ¶ Tradidimus, vt sup. proxim. §. & hoc eo. §. Accursius.

K ¶ Exceptis. Excipit ab eo, quod sup. dixerat, qui integrum, &c.

l ¶ Præferuntur, vt supra de success. cogna. primo respon.

¶ De successione libertorum.

¶ Supra de successione ingenuorum visum est: & quia in bonis libertorum est dare successionem, ideo de his subdit. Cōtinuatio.

ADDITIO. Vnde nota, quod dicit hic Accurs. De successione libertorum, passiue accipi, id est qualiter succedatur eis, nō actiue, id est qualiter ipsi succedant alijs.

Nunc

Diuisio. NVnc de libertorum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo circa successionem libertorum ponit duplex ius antiquum. Secũdo ponit suum statutum circa successionem: & quod vsque ad quintum gradum agnati patronorum succedunt liberto. Tertio ponit aliam nouam constitutionẽ, circa personas, & genera libertorum. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc.

NVnc [a] de libertorum bonis videamus. Olim [b] itaque licebat liberto patronum suum impune [c] testamento præterire. Nam ita demum [d] lex duodecim tabularum ad hæreditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, hærede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum hæredem [e] reliquisset, patrono nihil [f] in bonis eius iuris erat. Et si quidem ex naturalibus [g] liberis aliquem suum hæredem reliquisset, nulla videbatur querela. [h] Si vero adoptiuus filius fuisset, aperte iniquum erat nihil iuris patrono superesse.

¶ Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiam habeat, non solum hærede instituto, sed etiam ab intestato, relicto filio adoptiuo. Ipsum tamen patronum excludebant liberi, siue essent in potestate, siue emancipati, siue etiam in adoptionem dati: dummodo instituti essent, aut præteriti bonorum possessionem perijssent. Angel.

¶ Qua de causa postea [i] prætoris edicto hæc iuris [k] iniquitas emendata est. Siue enim faciebat testamentum libertus, [l] iubebatur ita testari, vt patrono partem dimidiam [m] bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum [n] possessio: siue intestatus moriebatur, suo hærede relicto filio adoptiuo, dabatur æque patrono contra hunc suum hæredem partis dimidiæ bonorum possessio.

¶ Prodesse autem liberto solebant [o] ad excludendum [p] patronum naturales [q] liberi, non solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati [r] si modo ex aliqua parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionẽ ex edicto prætorio petierant:

SYL. ¶ Casum figura literaliter, quia sumus in iure correcto. No. dispositionem iuris antiqui in successione libertorum. Item, quod contra tab. patrono competebat tantum pro dimidia.

a ¶ Nũc. quia hucusq; de bonis ingenuorũ dixit.

b ¶ Olim, scilicet lege 12. tabul. & hoc est primum ius: quatuor non sunt, vt hic, & infra §. 1. & §. postea, & §. sed nostra.

* ¶ Legis 12. tabu. verba (vt Riuallius ait) erant hæc: Si libertus ab intestato moriatur, nullum hæredem suũ relinquens, patronus ei succedito.

c ¶ Impune testamento. id est sine timore testamenti rumpendi, Accur.

¶ Ex hac glo. iũcto tex. no. quod rupta testi p̃ dici pœna.]

d ¶ Ita demum lex 12. tab. Et non aliter.

e ¶ Hæredem. Naturalem, vel adoptiuum, vt inf. innuit.

f ¶ Nihil, id est nullum, secundum Ioan.

g ¶ Ex naturalib. ad differẽtiã adoptiuorũ.

h ¶ Querela. id est non poterat patronus conqueri. Accursius.

i ¶ Qua de causa postea. Secundum ius.

k ¶ Iuris iniquitas. Dic vt supra ad Tertull. in principio.

l ¶ Libertus. nullum filiũ habens legitimum, & naturalem, vt infra eodem, paragrap prodesse.

m ¶ Dimidiã. Nisi in castris sint bona quæsita, vt ff. de bonis liber. l. tertia, §. patronus.

n ¶ Bonorum possessio. Vnde legitimi, vt infra de bonorum possess. §. cumque.

o ¶ Solebant. Hoc iure prætorio, nam de primo non erat dubium, vt supra ibi, itaque intestato, &c.

p ¶ Ad excludẽdum patronum. Scilicet in totum.

q ¶ Naturales. Et legitimi.

r ¶ In adoptionem dati. Si instituti erant, vt sequitur; alias nec Cõtra tabulas datur eis, vt ff. de contra tab. non pittauit, §. in adoptionem.

a ¶ Repel-

a¶ Repellebant. Quia pro mortuis habentur, vt ff. de coniug. cum emancipat. libe. l. i. sed & patruus (i) nec a iure ciuili respiciuntur, vt in Authent. de hæredit. & Falcid. § exhæredatos.

ADDITIO.

exhæredatum. Item, q præteritio matris habetur pro exhæredatione. Item quod legitima patronorum est tertia hodie, sicut liberorum, & parentum.]

e¶ Sed nostra constitutio. Quartum Ius.

nam exhæredati nullo modo repellebant ª patronum.

¶ Per legem Papiam patronus vocabatur ad successioné liberti vna cum filijs ipsius liberti pro virili, nisi tres, vel plures fuissent liberi, vel libertus minus centum aureis habuisset in bonis: siue decesserat in testatus, siue condito testamento Angel.

¶ Postea ᵇ vero lege Papia adaucta sunt iura patronorum qui locupletiores libertos habebant. Cautum ᶜ est enim vt ex bonis eius, qui sestertiorum centum milliū † patrimonium reliquerat, & pauciores quam tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue in testatus mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. ᵈ Itaque cum vnū quidē filiū filiāve hæredē reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiave intestatus decessisset: cum vero duos duasve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

¶ Hodie si libertus habeat minus quam centum aureos in bonis, & fuerit testatus, patronus excluditur. Si autem testatus non fuerit ei, succeditur in totum, non extantibus liberis. Si vero vltra centum aureos habuerit patronus, a liberis excluditur: liberis vero non extantibus succedit in totum ab intestato, sed facto testamento patronus habet tertiam sine onere. hoc dicit. Ang.

¶ Sed nostra ᵉ constitutio, quam pro † omni natione ᶠ Græca lingua compendioso tractatu habito cōposuimus, ᵍ ita hmōi cām definiuit vt si quidē libertus, vel liberta minores centenarijs sint, id est minus centum aureis habeant substantiā, (sic ʰ enim legis Papiæ summam interpretati sumus, † vt pro mille sestertijs

(i) Nisi quādo tractaf de portione sua cui accrescat: computaf. n. in numero filiorū, vt faciat augeri legitimam fratrum: secus in fratre minore, & filia dotata per statutum successione priuata, quia non prosunt, Ang.

b ¶ Postea. Tertium ius.

c ¶ Cautum. Scilicet lege Papia, & male, vt & alias. C. de cadu. toll. in pr in Acc.

** Sic appellata à C. Papio Cōsule eius latore c. quædā. distin. 2. cuius mētionem facit & M. Tull. de offic.]

d ¶ Deberetur. Ex lege Papia.

SYL. † .i. mille aureorū.

¶ Sed nostra constitutio.

CASVS pōt literaliter figurari, qa hec cōstitutio Iustin. vr esse quiddā ius posituū. Hæc. n. sua distinctio licet habeat rōné ī se resplēdētem tā filios, q̄ patronos, tñ q magis elegerit vnā summā q̄ aliā hoc intū fuit arbitrariū, & de quo aliquæ colorate pot⁹ rōnes quam fundamentales excogitari pñt. Not. igif totā hanc dispositioné. Itē no. q parla sunt filiū non esse, vel esse, &

f ¶ Omni natione. Alias omniū natione. alias omnium notitia.

* ¶ Theophilus legisse vr, omnium notione, vel omnium notitia, vt Accur. quoque legit: verba Theophili sunt, dia to pasin einæ prodiluo.

g ¶ Cōposuimus. & huius, vt credo, habeē mētio in multis locis, vt sup. titu. t. de seru. cogn. in princ. & sup. de legi. agnat. sue. §. fi.

h ¶ Sic. n. Interpositio est.

** Quasi velit dicere Iustin. quod disponebat l. Papia in liberto possidēte mille sestertios, eum disposuisse ī eo, qui sua tempestate vnum aureum possidebat, nā si intelligeremus, q senserit, tempore quo lata est l. Papia, mille sestertios vno aureo æstimatos fuisse, eum nimię imperitiæ antiquitatis argueremus, cum nemo vel mediocriter doctus ignoret, mille sestertios valuisse decem aureos sicuti singula sestertia neut. gen. & consequenter centum mille sestertios æque, ac dena sestertia, id est mille aureos. Itaque Iustin. tetra-

† allàs omnium.

† Vide in hūc locū Budæ. lib. 2. de Asse. & Alciat. lib. 3. Dispu. c. 9.

rettraxit summam l. Papiæ ad decimã partem. cum suo tempore longe minores diuitiæ essent, quam ætate August.

a ¶ Nullum locũ. Et in hoc non corrigitur lex Papia. Et nota, ꝙ prodest paupertas filio liberti. sic & alias C. d Episc. & cleric. si quis ad §. fin aur.

ADDITIO. Not. ꝙ paupertas prodest, de quo in l. cũ nõ facile. ff. si cui plusquam per l. Falci. & in d. l. si quis ad declinandam, §. 1. & in Authẽt. cui relictũ. C. de indi. vid. tollen. Ang.

† Idem si sint centenarij, secũdum glo. in l. 1. C. de bonor. pos. cõtra tab. lib.

** Adde, quod in multis fauetur paupertati, eiusque gratia sæpe a generali lege recedimus. hinc est, ꝙ in multitudine causarũ, in primis pauperum controuersias iudex definiet. ca. in primis, 2. q. 1. Eorum alimoniæ, si in carcere detineantur, prouidebit. l. iudices. C. de episc. & cler. ta bellionem, vt documenta illis ẽt gratuito edat, ex officio coget. l. tam dementis. C. de episc. aud. Si quis ob inopiam nõ appellauerit, vel post prouocationẽ fatalia labi permiserit, eum restituit. §. alij. in Auth. de ijs q ingre. multã ẽt, si eius portio collitigatori debeat abolebit. l. illicitas in fi. de off. præs.]

vnus aureus computetur) nullum locum[a] habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentum fecerint.[b] Sin autem intestati decesserint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius, quod erat ex lege 12. tabularum, integrum reseruauit.[c] Cum vero maiores † centenarijs sint, si hæredes vel bonorum[d] possessores liberos habeant,[e] siue vnũ, siue plures cuiuscunque sexꝰ, vel gradus ad eos,[f] successiones parentum deduximus patronis omnibus[g] modis vna cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint: siquidem intestati, ad omnem hæreditatem patronos patronasque vocauimus[h] si vero testamentum quidẽ fecerint:[i] patronos autẽ aut patronas præterierint, cũ nullos liberos haberẽt, vel habẽtes eos exhæredauerint, vel mater[k] siue auus maternus eos præterierint, ita quòd nõ possint[l] argui inofficiosi eorum testamenta, tunc ex nostra constitutione[m] per bonorum possessionẽ contra tabulas non dimidiam, vt antea,[n] sed tertiam partem bonorum liberti consequantur:[o] vel quod deest, eis ex constitutione[p] nostra repleatur,[q] si quando

b ¶ Fecerint. Scilicet isti liberti minores centenarijs.

c ¶ Reseruauit. s. nostra cõstitutio. s. vt in tota succedat, vt sup. eo. in princ.

d ¶ Bonorũ possessores. Id est filios emancipatos, vt sup. de her. q ab intest. §. emãcipati.

e ¶ Habeant, scilicet liberti.

f ¶ Ad eos. Scilicet liberos libertinorum, qui tamen hæredes instituti si se abstinuerint, vel misti hæreditate, in integrum restituti fuerint, dabitur patrono ius succedendi, vt ff. de bon. lib. & si ex modica. §. si filius.

g ¶ Omnibus modis. Sed numquid econtra moriente filio, qui est libertus, præponitur pater patrono? Respond. sic, vt sup. tit. 1. de ser. cogn. in fi. 1. respon.

ADDITIO. Not. quod sicut patronus excluditur per filios liberti, ita etiã per parentes liberti: & idem not. gl. sup. tit. 1. in fi, in verbo, in alterius. Angel.

h ¶ Vocabimus. Etiam ante fratres liberti. quod dic, vt supra tit. 1. in fin. 1. respon.

i ¶ Fecerint. scilicet ad extraneos.

K ¶ Mater siue auus. Quorum preteritio pro exhæredatione habetur, vt sup. de exhære. lib. 4. mater.

l ¶ Non possint. Quia iusta causa ingratitudinis intercessit, quæ sunt decimaquarta, vt in Authent. ut cũ de appellat. cognos. §. causas. quo casu nullo iure agunt, vt in Authent. de immensis do. §. fin. in fi. Sed quid si filium emancipatum pater prætereat sine causa vnde Contra tabulas habet, non aũt querelã? vr̃ admitti patronus. Sed respõ. hic large accipi inoff. ut etiam contineat cõtra tab. sic. C. famil. ercisc. l. filij. Accur.

Testm̃ inofficiosũ qñq. continet exhęredationẽ & prætertionem.

¶ Dic, quod pốtest etiam dici inofficiosum testamentum, in quo filius fuit præteritus, gl. in l. filij, C. famil. ercisc. in l. cũ in adoptiuis. in princip. C. de adop. quia inofficiositas tribus modis committitur, secundum Bald. in l. pater filium, ff. de inoff. testam. SYL.

ADDITIO. Nec obst. ꝙ hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullum &c. cũ sit sublata differẽtia emancipationis & patriæ potestatis, quia illud est verũ ab intestato, non autem ex testõ. Ang.

m ¶ Constitutione. s. Græca.

n ¶ Vt antea. Sicut erat de iure prætorio, vt sup. eo § qua de causa. Accur.

o ¶ Consequantur. s. quocunque tit. relicti, vt ff. de bon lib. l. 3. §. fin.

p ¶ Constitutione. s. condictione ex l. Græca vt ff. de condict. ex leg. l. 1.

q ¶ Repleatur. Præter hoc ius succedendi est & aliud ius patronatus, scilicet, vt nõ vocet ab eo in ius sine venia, vt C. de i ius voc. l. 2.

Ius patronatus in multis cõsistit.

Item vt alat eum, vt ff. de libe. agno. si quis à liberis §. Solét. Itẽ vt turpem actionem, vel exceptionem contra eum non proponat, vt ff. de excep. do apud Celsum, §. aduersus, & ff. de obseq. l. honori. & l. parés. Item vt possit eum in seruitutem reuocare, vt in Authent. vt lib. de cete. §. 1. coll 6. Item, vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiam, vt ff. de in ius voc. generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo si patronus remiserit, vt in Authẽ. vt lib. de cetero, §. illud (i) Item si compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertam, ne nubat, vt ff. de iure patron. qui contra legem. & l. adigere. Item si denegat ei alimẽta, vt ff. de bo. libe. si patronus. Item propter tertiæ partis concessionem, vt hic. & ff. de bon. lib. etiam, §. totius. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus, vt ff. de iure patron. siue. Item si natalibus restitutus est libertus, vt ff. de bon. lib l. etiam. §. 1. Item si mercedem pro futuris operis ab initio liberto extorsit, vt ff. de liber. agno. l. siquis, §. si quis. Item si libertus domini mortem vindicauerit, vt ff. de iure patron. l. pen. Item si patronus eum capitis accusauerit, vt ff. de bon. liber. qui cum maior. 1. resp. Itẽ si non suis nũntiis empius est, vel à principe factionem liberam testamenti impetrauerit, vt ff. de bon. lib. l. etiam. §. 2. Accur.

Ius patronatus multipliciter perditur.

minus tertia parte bonorum suorum libertus, vel liberta eis reliquerit: ita sine onere, [a] vt nec liberis [b] liberti, libertæve ex ea parte legata vel fideicommissa prǽstentur: [c] sed ad cohæredes [d] eorum hoc onus redundet.

¶ Liberto non tantum patronus succedit, sed etiam cõiuncti ipsi patrono vsque ad quintum gradum, in capita tamen, & qui proximior est patrono, præfertur. Angel.

SYL. ¶ Adde gl. in l. fi. C. de bon. lib. & ibi doc. & signa hanc gl. ad quam semper recurritur.

ADDITIO. Dic hoc verum ad ius succedendi: remanet tamen sibi ius reuerentiæ, quãuis remiserit sibi ius patronatus: ac etiã tali casu ex iniuria, nõ verbali, sed illata in personã tantum, potest etiam eũ in seruitutem reuocare. l. fin. C. de lib. & eo. lib. Angel.

a ¶ Sine onere. Sic in Auth. de hęred. & Falc. §. non autem.

b ¶ Liberis liberti, libertæve. Quibus dantur alias legata, etiam rupto testamento per contra tab. vt ff de lega. præstan. contra tab. bon. poss. pen. l. 1.

c ¶ Præstentur. Sed cum filij sint, quare non excludunt patronum, vt supra eodem, §. ver. cum vero maiores? Respond, Hi filij erant ingrati, vt supra eodem §. versic. si vero. Vel dic, quod hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur, vt ff. de verbor. signif. liberorũ, & eos præcedit eorum pater, & eis talia legata dabantur, vt ff. de leg. præstan. l. 1. §. generaliter.

d ¶ Ad cohæredes. Sed nunquid in solidum tenebuntur cohæredes? Respondet nõ, vt ff. de leg. 3. l. fin. §. final. & de vulg. substi. & si contra tabulas.

¶ Multis alijs casibus [e] à nobis in præfata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspeximus, vt tam patroni patronæque, [f] quam liberi [g] eorum, necnon qui ex transuerso latere veniunt, vsque ad † quintum [h] gradum, ad successio-

¶ Multis alijs casibus.

SYL. CASVS. Quæsitũ fuerat, an patroni tãtum ius in bonis libertorum haberent, an vero etiam descendentes, vel coniuncti patrono, & videbatur, quod patronus tantum, quia cum hæc successio detur intuitu libertatis concessæ, videbatur solum residere in persona ipsius, vel saltem filiorum, quibus debentur ex iure patronatus obsequia: vel saltem si transmittendum erat hoc ius, debuerat etiam in eos, qui hæredes erant illius cuius contrarium dicitur hic, quia quãuis maior reuerentia debeatur patrono, quã ceteris tamen eo deficiente, illi, qui sanguine coniunctiores sunt, in maxima reuerentia esse debent liberto in memoriam receptæ libertatis vnde hoc potius iure sanguinis quam successionis procedit: quia tamen successio ipsa datur intuitu libertatis tam concessæ, datur ad instar iurium sanguinis, & ideo in aliquo diuersificatur ab ordinario iure succedendi. Ratio autem, quare sit restricta successio ad quintum gradum, ponitur per Iustin. inf. de bon. poss. §. cumque antea. Not. summarium.

e ¶ Multis alijs casibus. Qui sequuntur statim.

f ¶ Patronæq;, vt ff. de bonis liber. patron. t.

ADDITIO. Ex qua l. not. quod licet filij patroni, vt succedant liberto, non sit necesse quod sint hæredes patris debent tamen esse tales, qui patri, vel matri succedere possint. Ang. Aret.

g ¶ Liberi. Vt ff. de bonis liber. si pater exhæredato, & l. si ex patronis, §. Iulianus.

h ¶ Vsque ad quintum gradum. Numquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittetur, Videtur quod non, quia

nem libertorum libertatumve vocentur; [a] sicut ex ea constitutione intelligendum est.† Et si eiusdem patroni vel patronæ, vel duorum duarumve, vel plurium liberi † sunt: qui proximior est, ad liberti vel libertæ vocetur successionem & in capita, [b] non in stirpes diuidatur successio, eodem modo & in ijs, qui ex transuerso latere veniunt, [c] seruando. Plene [d] enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

¶ Differentia inter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedunt in omnibus libertis, quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Aretin.

¶ Sed hæc de ijs libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt, [e] cum nec sint alij liberti, simul & Dedititijs & Latinis sublatis, † cum Latinorum legitimæ successiones nullæ penitus erant, quia licet vt liberi vitam suam peragebant, attamen ipso vltimo spiritu simul animam atque libertatem amittebant, & quasi seruorum † bona eorum iure quodammodo [f] peculij ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea vero senatusconsulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim [g] exhæredati extraneis hæredibus eorũ [h] in bonis latinorum præponerentur. Quibus [i] etiam superuenit Diui Traiani edictum quod eundem hominem, si inuito vel ignorante patrono ad ciuitatẽ [k] Romanam venire ex beneficio principis festinaret, faciebat quidẽ viuũ ciuem Romanũ, Latinum vero moriẽtẽ. Sed nostra constõne [l] propter huiusmõi cõditionum vices, & alias difficultates, cum ipsis Latinis etiã legem Iuniã, & senatuscõsultũ † Largianũ, & edictũ D. Traiani in perpetuũ deleri [m] cẽsuimus, vt oẽs liberti

quia hic dicit vsque ad quintum gradum si quis tamen velit contradicere, illud pro se inducet, quod omnes descendentes in sui patris loco succedunt, vt supra de hærede quæ ab intesta. §. cum filius, & in authent. de hæredit. ab intestat. §. 1.

SYL. ¶ Et hæc est vera, & communiter tenetur, quòd descendentes in infinitũ, transuersales vsque ad quintum gradum succedant secundũ Christoph. hic & Ioann. de Pla.

* Hanc tamen gloss. improbat & declarat Aretin. in dic. §. cum filius, in 3. not.]

a ¶ Vocentur per nostram constitutionẽ. licet olim per bonorum possessionem tanquam ex familia vocarentur vt inf. de bon. possess. §. sunt autem. versic. quinto.

b ¶ In capita. Cum eodem gradu plures inueniantur, alias patruus nepotẽ ex fratre excludit, vt ff. de bon. libe. si libertus præterito, §. si libertus.

c ¶ Veniunt. scilicet ab ipsis patronis.

d ¶ Plene enim. Propter tria dicit plene & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt, vt hic dicitur: alias vsque ad decimum, vel sextum, vt supra de successio. eodem, §. final. Item quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur, alias nõ ita, vt supra de hæred. quæ ab intest. §. & quia placuit, alias est versic. in § cũ filius. † Item quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero, quod non est ita in ingenuis, licet M. contradixerit, vt ff. de bon. lib. si libertus præterito, §. si libertus, & de leg. tut l. tutela, § si duo.

¶ Sed hæc. CASVS non ponitur, quia refert correctionẽ iuris antiqui ex rationibus alias sup. in tit. de liber. deductis. Nota omnem differentiã libertinorũ sublatã esse. Itẽ no. antiquã spẽm libertorũ, itẽ. ꝙ dictio, quasi. & dictio: quodãmodo: important improprietatem. Itẽ, quòd l. censetur perpetua.

e ¶ Peruenerunt. i. qui facti sũt plene liberi.

f ¶ Quodammõ, non. n. est vere peculiũ, cum sint liberi, vt C. de inof. test. l. fi. in fi.

g ¶ Noĩatim. quid hoc sit, dic, vt supr. de exhær. lib. §. 1.

h ¶ Eorum. l. manumissorũ.

i ¶ Quibus. l. latinis.

K ¶ Ad ciuitatem Romanã scilicet vt ciuis Romanus efficeretur imperando ius aureorum annulorum, vel natales: quod inuito patrono non est faciendum, vt ff. de natu. re. l. 3. in fin. & l. penult. & fi.

l ¶ Constitutione, vt C. de la. lib. tol. per totũ.

m ¶ In perpetuum deleri.

† alias vt.

† alias fiat,

Successio libertinorũ, & ingenuorum tripliciter differt.

† alias & Latinorũ.

† Et est rõ: qa in successione ingenuorũ plures descendentes ex vno habentur, vt vnus secus in successione liberti vt hic fallit in patronis ecclesiæ, vt in c. cum plures, de iure patronatus.

† alias simul cum aĩal libertatẽ amittebant.

† alias ita bona.

ADDITIO. No. qd qn fit derogatio alicuius iuris, intelligitur esse perpetua, quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruantia, vt l. Arriani. C. de haete. An.

a ¶ Quibusdam adiectionibus. f. 10. vel 11. casibus, vt C. de la. lib. tol. p totum.

SYL. * ¶ Aliter interpretatur Alcit. libro 1. Parer. cap 16 accipit. n. adiectiones pro modis assequendi ius Romanae ciuitatis familiarumque Romanarum.]

¶ De assignatione libertorum.

¶ Supra visu est quéadmodu patroni & eorum liberi succedat libertis: verū quia liberti interdū consueuerunt assignati liberis patronorū ideo de hac assignatione sub dit. Porcus.

Continuatio.

† alias vt quamuis. * ¶ Assignare libertum est testificari cuius ex liberis libertum eum esse velit. l. assignare. ff. de verbo. signif.

Diuisio. IN summa. ¶ Tot⁹ iste titulus diuiditus in tres partes. Primo, q pater potest vni ex liberis libertum assignare, & ille solus liberto succedit. Secundo declarat quibus liberis hic fieri potest. Tertio, quibus verbis & in qua voluntate. Secunda ibi: Datur autem. Tertia ibi, nec interest.

SYL. ¶ CASVS non figuratur in declaratione terminorū habentiū rationē manifesti, q ius patronatus possit, tanq apud se existens & in cōmercio, distrahi, vt iubet, & assignari vni ex filia, sicut & legari possunt alia. Ratio autem dubitandi ea excogitari poterat, quod in iure patronatus non succeditur titulo hæreditario, sed iure filiationis: succedunt enim filij vt filij, non vt hæredes. l. vt iurisiurandi. d. §. si liberi. ff. de ope. lib. Tamē assignatio concessa est, quia l. operatur non operante patrono, & non aliter. Not. summarium. Itē, res de facili tedit ad naturam suam pri stinam. Item, quod cessante impedimento cessat effectus ipsius.]

ciuitate Romana fruātur: & mirabili modo quibusdam adiectionibus [a] ipsas vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanā capiendam trāsposuimus.

¶ De assignatione libertorum.

Assignato liberto vni ex patroni liberis, siue filijs, siue nepotibus in potestate, ille solus liberto succedit, exclusis alijs etiam in eo gradu constitutis. Aret.

IN summa (quod ad bona liberorum attinet) admonendi sumus censuisse senatum, [b] † quamuis ad omnes patroni liberos, qui eiusdem gradus sunt, æqualiter bona libertorum pertineāt [c] tamen licere parenti, vni ex liberis assignare libertum, vt post mortem eius [d] solus is patronus habeatur, cui assignatus est: & ceteri liberi, qui ipsi quoque ad eadem bona, nulla assignatione interueniente, pariter admitterētur, nihil iuris in his bonis habeant, sed ita demum pristinum ius recipiant, si is, cui assignatus est, decesserit nullis liberis relictis. Nec tantū libertū, sed etiam libertam: & non tantum filio, [c] nepotive, sed ēt filiæ, neptive assignare permittitur.

¶ Vni ex liberis in potestate potest libertus assignari in omni voluntate, & quibuscunque verbis.

¶ Datur autē hæc assignandi facultas ei, qui duos, pluresve liberos [f] in ptāte habebit, vt eis, quos in potestate habet, assignare libertum libertamve liceat. Vnde quærebatur, si eum, cui assignauit postea emācipauerit, nū [g] euanescat [h] assignatio: † Sed placuit euanescere: quod & Iuliano, & alijs plerisque visum est.

b ¶ Senatum. Cuius verba sunt. ff. eo. l. 1.

c ¶ Pertineāt. Nulla scilicet facta assignatione.

d ¶ Eius scilicet patroni.

e ¶ Filio. Etiam posthumo, vt ff. eo. l. fin.

SYL. ¶ Datur autem. CASVS non figuratur nisi vt sup. Nota collige. per tex.]

f ¶ Pluresve liberos. Nam in vno nō est necesse.

g ¶ Num. id est an.

h ¶ Euanescat. ff. eodem l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundum Pla. ibi: valet assignatio facta emācipato, vt ibi, licet emancipatione hoc p datur, si antea facta fuerit assignatio, vt hic argu. ff. de arbit. non distinguemus. §. sacerdotio. Vel dic secundum Azo. q in l. contraria non dicit fieri assignationem in emācipatum, sed an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbit. dicit solui cōpromissum, sed non cōpelli sententiā dicere. Accurs.

SYL. ¶ Prima solu. verior est, secūdū Christoph. quia quando assignatio fit filio emancipato, pater est iam certus de conditione ipsius: & valet: sed si fuit in potestate, existente eo emancipato, euanesc.]

a ¶ Qui-

† Qd fa- a ¶ Quibuscunque verbis etiam nutu, † vt cit vt obli ff. eod. l. 1 §. assignare. & pure vel sub condi gatus assi- tione, vt ff. eod. assignare. gnare redi ** Quid si paterfam. assignauerit in testō li t⁹. non te- bertos suos vni ex filijs, deinde codicillis neq́ trade post aliqd' ié re fundos pus factis ll- nec dñiū bertatē Titio eorū, sed legauerit, num sufficiat di is quoque assi- cere, super gnatus erit? & tali fundo videtur quod reciplatis, non, cum non ḋ quo hic sit verisimile p lo. Fab. de eo testatorē † alias ēt. intellexisse, qa † ali. Suil cum assignatio lo Russo scripta est, ad & Hosto huc libertas rio Scapu non erat. Sed la Cōsuli- Scæuolæ. l. C. bus sed in aliud visū est. l. 1. ff. eo. l. Scæuola. de legit' Vel- verb. sign. vbi leio Ruf- videas Alciat. fo, & Ho- circa rationē sterio Sca decidendi. pula Cōs. ¶ De bonorū idq. recti⁹, possessionib. vt ex Pād. Supra visū Flor. atte- est de hrēditati stat'. Ant. bus, quæ ex te- Aug. lib. 3. stō, & ab inte- eméd. c. 8. stato deferuntur iure ciuili & partim iure pretorio: verū quia ptor interdum emendauit, interdum confirmauit ius ciuile in successione testati, & intestati, dando bonorum possessionem, ideo subdit de bonorum possessionibus.

¶ Nec interest, an testamento quis assignet, an sine testamēto: Sed † & quibuscunque verbis [a] patronis hoc permittitur facere ex ipso senatusconsulto, quod Claudiani temporibus factum est † Sabellio Ruso & Asterio Scapula Consulibus.

¶ De bonorum possessionibus.

¶ Non solum emendandi, sed confirmandi iuris ciuilis causa bo. pos. inuentæ sunt a Prætore: qui vocat suos & agnatos. h. d.

IVs bonorū possessionis [b] introductū est a Prætore emendandi [c] veteris iuris gratia. Nec solum in intestatorum hæreditatibus vetus ius eo modo Prætor emendauit, [d] sicut supra dictū est, sed in eorum quoque, qui testamento facto decessērint; Nam si alienus [e] posthumus hæres fuerit institutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire nō poterat, [f] cum institutio non valebat, honorario [g] tamen iure bonorū possessor [h] efficiebatur, videlicet cū a Prętore adiuuabat'.

IVs. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit causas, propter quas fuit introducta bonorum possessio de iure prætorio. Secundo ponit quas bonorū possessiones prætor facit. Tertio Imperator quasdam corrigit & emendat. Quarto, quātum tempus & quale statutum sit ad agnoscendam bonorum possessionem. Secunda ibi, Sunt autem bonorū. Tertia ibi, Sed eas quidem Quarta ibi, Cum igitur plures.

¶ ius bonorū. CASVS non videbatur figurare posse in tit. tradente principia bonor. pos. Attamen in exēplo posito in princ. dū dr̄, quod emendandi gratia fuit introductū ius bon. pos. iō dubitādi erat, quia posthumus alienus tanquā non ens nō videtur adhuc esse talis, vt in eo cadere possit institō, sed contrarium decidit pretor ex eo quia cō ceptus quo ad commoda habetur pro iam nato l. qui in vtero. ff. de statu homin. si tu vis subtilius inuestigare intelligentiam huius tex. preter mentē doc. vide Fort. in l. Gallus. §. 1. in 7. & 8. col. ff. de libe. & posth. No. summarium. Item quid sit emēdare. Itē, q̄ de iure antiquo posthumus alienus nō poterat hrs institui. Item ex fine q̄, nā interest admitti ex pluribus capitib⁹ ad successionē.

b ¶ Ius bonorum possessionis. i. bonorū possessio, quæ est ius psequēdi retinendiq. Patrimonij, q̄ cuiusque, eum is moritur, fuerit, vt ff. eodē, l. 3. §. bonorū. — Bonorū possessio quid est.

c ¶ Emendandi, id est supplendi: quia minus plene dixerat ius ciuile nō cognoscens emancipatos, vt supra de hæred. quæ ab intestato. §. emancipati sic ff. ad legem Rho. de iactu. l. vltim. § 1. & fin. Vel dic emendandi. p̄prie, vt ī agnatis feminis, vbi ius pretorium contra ius ciuile induxit, vt supra de legiti. agnat. suc. §. sed quia. & In posthumo, vt infra versic. proxim.

¶ Dic, q̄ aliter resoluit Fortu. in l. Gallus. in prin. in 10. col. ff. de lib. & posth. vt s. emendetur in vniuerso. l. 12. tab. tanquam quæ p̄termisisset, non quæ contrariū disposuisset.

* Et ad hanc glo. circa verbum, emendare, vide Deciū in l. edita. col. 5. in ff. C. de eden.]

d ¶ Emendauit expone, vt sup.

e ¶ Alienus posthumus quis sit, dic vt supra de leg. §. posthumo.

f ¶ Non poterat. sup. de leg. §. posthumus, contra. Sol. vt ibi.

g ¶ Honoratio. ff. eod. non est, §. vbicunque contra. Sed hic specialiter ex illa regula excipitur per ipsum prætorem, & quo ad hoc derogatur illi regulæ generali, quia nō est dubium, quin generi per speciem derogetur, vt ff. de pœn. l. sanctio. — Gnī p spe ciem derogatur.

¶ Communis sol doct. est, quod regula illa loquitur, quando in odium ipsius aliquis prohibetur succedere, non ex rigore iuris ciuilis, vt in posthumo. Tamen sol. gloss. ibi semper plus placuit, quod ius ciuile non resistebat institutioni posthumi alieni, quāuis non assisteret: & ita, dum essem scholaris, disputando defendebam.]

h ¶ Bonorum possessor. secundum tabu.

a ¶ Sed & is.s.posthumus alienus.
b ¶ Constitutione.s.Græca, vt sup. de lega. §.posthumus.
c ¶ Non incognitus:sed cognitus. Nã constitutiones sunt de iure ciuili, vt ff.de iustitia & iure ius autem ciuile.
d ¶ Neque emendandi, vt supra eo.i.respon. Et dic emendandi. id est supplendi.
e ¶ Neque impugnandi, vt sup.prox.resp. Et dic.i.corrigendi.
f ¶ Veteris iuris.s.ciuilis.
g ¶ Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris.
h ¶ Remota. Quare ergo fecit prætor? Respond. vt successoribus vias ampliaret, vt infra eod. §. quos sic. & ff. de le.2.cum filius, §.varijs. Aret.contra ff. na.cau. stab. l. idem alias incip.& ita §.sed an sit,& §. sed si gratis.

ADDITIO. Dic, quod immo cõcordãt: qa ibi & si nõ necessariũ, vtile tñ fuit prætorem se intromittere: quia qui recipit, oĩno tenetur, vt ibi: quod non semper erat de iure ciuili, secũdũ Ange.hic.

† alias iure.

Sed & is [a] a nostra constitutione [b] hodie recte hæres instituitur, quasi & † iuri ciuili nõ incognitus. [c]

¶ Aliquando tamen neque emendandi, [d] neque impugnandi [e] veteris iuris, [f] sed magis confirmandi gratia, Prætor pollicetur bonorum possessionẽ, Nam illis quoque, qui recte testamento facto hæredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorũ possessionẽ. [g] Item ab intestato suos hæredes, & agnatos ad bonorũ possessionem vocat. Sed & remota [h] quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

¶ Prætor solus non facit quem hæredem, sed loco hæredis. Aretinus.

¶ Quos autem solus vocat Prætor ad hæreditatem, [i] hæredes quidem ipso iure nõ fiunt: nam Prætor hæredem facere non † potest: per legem enim tantum, vel similem iuris constitutionem hæredes fiunt. veluti per senatusconsultum, [k] & constitutiones principales, sed cum eis Prætor dat bonorum possessionem, loco hæredum constituuntur, [l] & vocantur bonorum possessores.

¶ Prætor ampliat successionis materiam vlterius, quam fit per l. 12.tabularum, hoc dicit. Aretinus.

¶ Adhuc ãt & alios cõplures [m] gradus Prætor fecit in bonorum possessionibus dandis, dũ id agebat, ne quis [n] sine successore moreretur. Nam [o] angustissimis finibus constiturũ

postea recipiebantur, efficiebãtur portio iuris ciuilis, ita cõmuniter tenent doc.in rubr. C.qui admi. vel dic quod ipsa simplici vocatione nõ efficiũtur hæredes, sed statim ꝙ est eis data bon.posses. sũt in omnibus loco hæredũ, prout intelligit hunc text. Fortu. in l.iurisgen.§.ꝑior alt. col. 4. ff. de pact. vbi videndum est pro declaratione huius text. quia loquitur satis subtiliter.

* Aliam tamẽ huius rei rationem tradit Alcia. li.3. Paret. c.3. quæ verior videtur.

† Rõnẽ affert Alci. lib. 3. Parer. c.3.

i ¶ Ad hæreditatem.i.ad successionem: vt emancipatos abintestato, & cognatos.
K ¶ Per senatusconsultum. Ter. & Orph.
l ¶ Constituũtur, vt Cod. de suis & legit. hæred.l.fin.

** Non ergo propriè hæredes sunt. Attamen cum non solum quoad nomen, sed etiam quoad effectũ pro hæredib. habeantur, ꝗlibet dispositio de hærede verba faciens bonorũ quoq. possessorẽ cõplectetur. l.in cõdit. §. si patronus, de cõd. & dem. l.1.§.bonorum ad Treb. qđ procedit etiã si mã.odiosa, pœnalisq.sit, Alciat.l.hęreditatis.2. de verb.sig.]

SYL. ¶ Quos autem CASVS sic figurari potest. Visum est, sup.in §.prætorũ edicta. de iur. nat.gen.& ciui. ꝙ prætorũ edicta sunt portio iuris ciuilis vnde videbatur dicendũ qđ pariter illi efficerẽtur hæredes ipso iure, qui ab edicto prætoris vocabantur, sicut ij, qui vocabãtur ab aliqua alia parte iuris ciuilis. arg.l.quę de tota ff.de rei vendi. Contrariũ dr, assignatur aũt cõis ratio, quia prætores non habent ius condendi. l. per prius, sed Per posterius.i.sequente receptione, vel cõprobatione iuris ciuilis, proponebant enim ꝑtores edicta durãte suo magistratu, quæ si

ADDIT. Idẽ in succedẽtibus ex constõne alicui⁹ baronis vel marchionis: qa cẽsẽr eẽ ius ꝑtoriũ. Et no.ꝙ nõ hñt nisi actiones viles nec ciuiles efficiuntur pretoriæ sm.Angel.

¶ Adhuc autem. CASVS non figuratur quia procedit enumerando bon. pos.a prætore introductas, quas no.] SYL.

m ¶ Complures. quam lex 12. tabularum, vel quam dixerat.
n ¶ Ne quis, sic. ff. de interro. actio. & quia.
o ¶ Nam angustissimis, nam sui hæredes

&

& agnati tantum succedebant de iure ciuili ius integrum habentes, quia non sunt emãcipati, de alijs enim non dicitur. vt supra de hær. quæ ab intesta. §. 1. & de lega. agna. suc. in princip.

a ¶ Sunt autẽ, præteritis liberis, siue emancipatis, siue nõ vt C. de lib. p̃te. maximam. circa princip. Accur.

per legem 12. tabu. ius percipiendarum hæreditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

ADDITIO.

Non tamẽ datur exhæredatis. Item nec institutis, nisi commisso edicto per preteritos, vt l. nõ putauit. in princ. & §. fi. ff de cõtra tab. licet ad huc dictus p̃teritus non petat, nec amplius petere possit Contra tabulas, secundum. Ang.

¶ Decem bonorum possessiones hic numerantur, quarum duæ primæ competunt testamẽto facto reliquæ vero ab intestato. Ang.

¶ Sunt autem bonorũ possessiones ex testamento quidem hę: Prima, quæ præteritis liberis a datur, vocatur-

Liberi p̃teriti habẽt duo remedia ad impugnandũ testm̃.

b ¶ Contra tabulas. Sed quare datur suis Contra tabulas, cum ipso iure nullum sit testamentum, vt sup. de exhær. lib. in princ. Resp. duas habet vias, vnam de iure ciuili, per quam potest dicere nullum. aliam de iure pretorio per quã non dicit nullum sed annullandum, cum nec fieri, nec definere possit hæres de iure prætorio, vt C. de li. præte. l. fi. & sup. eod. §. quos autem.

SYL. ¶ Adde pro intelligentia huius opin. quod quamuis articulus sit valde disputabilis, tamen communis doct. resolu. est, quod testamentum, in quo filius in potestate est prteritus, sit ipso iure nullum ut l. posthumo. C. de bon. poss. contra tab. Datur tamen contra tab. d. iteo modo ad rumpendum. Nam si præteritus sit emancipatus. tunc datur procul dubio ad rumpendum testm̃; quia testm̃ valet iure ciuili, si preterit⁹ sit filius in potestate, tũc licet sit nullum, tamen datur ad rũpendũ, prout de facto processit, & ad declarandum nullum. Non enim erat necessaria filijs in potestate talis bo. possessio, sed occasione emancipatorum ipsis etiam concessa fuit sub vna determinatione. §. eadem, sup. de hære. quæ ab intesta. & ita resoluit pluribus verbis Deci. in d. l. posthumo. in 3. dub. in 11. col. & ita tene.]

Bonorũ possessio cont. tab. & sec. tab. cõpetũt ex testamento.

¶ Item quare Contra tabulas dicitur ex testamento, cum magis contra testamentum dici deberet, cum rumpit testamẽtum, vt C. de coll. vt liberis? Resp. ideo sic dicitur, quia sine testamẽto competere non potest, Item quare hanc præmisit cum Secũdum tab. dignior sit? Resp. quia donec ista compet it illa dari nõ potest, vt ff. de cõtra tab. l. illud. §. fi. & de secun. tabul. l. 1. §. æquissimum, 1. respon. alias est l. a.

que Contra tabulas. b Secunda, quam omnibus iure scriptis hæredibus Prætor pollicetur, ideoque vocatur Secundum † tabulas. c Et cum de † testatis prius locutus † est, ad intestatos transitum fecit. d Et primo loco e suis hæredibus, & ijs, qui ex edicto Prætoris inter suos hæredes connumerantur, f dat bonorum possessionem, quæ vocatur Vnde liberi. g

† aliàs tabulas testamenti.
† alias testamẽtis.
† alias esta

SYL. c Respectu ergo bon. pos. cõtra tab. non est dignior, respectu aliarũ, qa datur, secũdũ volũtatem testantis, dĩ dignior put declarat Deci. in rub. C. de contra tab. in fin.] ¶ Item nũquid hęc parenti datur cont. tab. si filii emãcipati? Resp. sic ad instar patroni, vt ff. si à pa. quis fu. manu. l. 1. & arg. ff. d bo. dam. l. si sic. ff. si tab. test. nul. ext. l. 1.

c ¶ Secundum tabulas sic ff. si ta. te. nulle ext. l. 1. Item hoc quando testamentum factum est in scriptis. alias secundum nuncupationem, vt C. de secun. tab. l. 1.

d ¶ Fecit. sic. ff. si tab. te. nullæ exta. l. 1.

e ¶ Primo loco. s. inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et no. hunc ordinem, qui sequitur in edicto fuisse. licet non in obseruãdo, vt inf. sequitur.

f ¶ Connumerantur, vt sup. de hæred. quæ ab intest. §. emancipati.

g ¶ Vnde liberi. Quid erit contra filio emãcipato mortuo? Resp. pater habet bonorum possessionem Vnde parentes, vel Vnde liberi vtiliter, cum æqua rõne vocem pfem ad hęreditatem filij, vt ff. de inof. te. nam et si & si. vnde li. scripto. Vel dic Vnde legitimi cũ semper contracta fiducia eum emãcipet, vt sup. de leg. agna. suc. § fin.

Pater quo iure venit ad bona filij emancipati.

¶ Cõis conclusio doc. citramon. est cõtra gl. hic. Tenet. n. q. detur vtilis Vn liberi, vel Vn parentes, vltramon. tenent contrarium, quæ opi. disputãdo sustineri pt, vt per Lud. Goz. in l. qui se pris. col. 36. C. vn lib. post alios, in quo aduerte, quia maxima est vtilitas. Nã si pr venit per Vn liberi, poterit venire ex triplici cap. & sic hẽt tres annos vtiles ad succedẽdũ filio. s. per Vn liberi, per Vnde agnati, & per Vnde cognati. l. 1. §. sed videndum, ff. de suc. edict. alias haberet tantum duos.]

SYL. ¶ Item numquid filio in bonis matris datur hæc bonorum possessio? Respond. non, vt C. de suis & legi. hæred. l. fina. Item nunquid in alijs vlterioribus ex linea descẽdentibus

bus supradicta sortiantur, scilicet vltra filios? Respond. sic, cum omnes inferiores dicantur liberi, vt ff. de verbor. significatio. l. liberorum.

a ¶ Secundo legitimis. i. agnatis, & eis, qui eorũ loco sũt, vt sup. de legi. agnat. suc. §. 1. & §. hoc etiam & ff. vnde leg. l. 2. §. hæc autem. 2. & l. 3.

b ¶ Tertio 10. personis, quas extraneo manumissori. id est ei qui emebat filiũ à patre, & postea eũ manumittebar. † Nam sic fiebat olim emancipatio. vt supr. quib⁹ modis ius patrie potest. solui. §. præterea. Vel melius, vt infr. eod. §. quę autem.

† Placet Fab. & Ange.

† alias forte.

* ¶ Pro vera declaratione vide Annot. nostras, sup. tit. de leg. par. tut. & titu. seq. & quæ docuimus ex Caio. sup. in d. §. præterea.

SYL.

† alias patroni pro naq. liberis eoriiq. parentib.

† Vide Alc. lib. 1 Parer. c. 3.

Bonorum possessio tanq̃ ex familia cui datur.

c ¶ Quarto cognatis. Qui iure ciuili non vocãtur, vt ff. vnde cogn. l. 1. 1. respon. & supra de leg. agn. succ. 1. resp.

d ¶ Quinto tãquam ex familia. quæ dabatur patrono, liberto moriente intestato. sequens dabatur idem, liberto moriente cum testamento, secundum quosdam. Vel dic, quod † hæc familiæ. i. agnatis transuersalibus patroni datur vsque ad quintum gradum, vt ff. de ver. sign. pronunciatio, §. familiæ & inf. eod. §. cunque, & sup de succ. lib. §. multis, sequens patrono, & descendentibus, & ascẽdentibus vsque ad quintum gradum prima enim nõ valet, cum hic tractetur tantum de ijs, quæ ab intestato deferuntur.

† Idé Ioã. Fa. Ang. & Ias.

* ¶ Vide Alci. lib. 1. Parer. c. 12. qui hunc locũm intelligit in istre gentilitatis, quod vero sequitur de cognatis manumissoris, intelligit

Secundo, legitimis [a] hæredibus. Tertio, [b] decem personis, quas extraneo manumissori præferebat. Sũt autem decem personæ hæ, pater, mater, auus, auia, tã paterni, quam materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quã ex filia, frater, † soror, consanguinei, vel vterini, Quarto, cognatis [c] proximis, Quinto, tãquam ex [d] familia, Sexto, [e] † patrono patronæque, liberisque eorum, & parentibus, Septimo, [f] viro & vxori. Octauo, † cognatis manumissoris.

¶ Bonorum possessiones contra tabulas, & secũdum tabulas, item Vnde liberi, & vnde legitimi siue agnati, hodie sũt necessariæ. Are.

¶ Sed eas [g] quidẽ prætoria introduxit iurisdictio, à nobis tamen nihil incuriosum [h] prætermissum est, sed nostris constitutionibus [i] omnia corrigentes, contra tabulas quidem, & secundum tabulas, bonorum possessiones admisimus, vtpote necessarias [k] constitutas, necnon ab intestato Vnde liberi, & Vnde legitimi, bonorum possessiones.

¶ Bonorum possessio Vnde decem personæ, est hodie sublata, & in eius locum bonorum possessio, Vnde cognati, est collocata. Ang.

¶ Quæ autem in Prætoris edicto, quinto locò [l] posita fuerat, id est, Vnde decem personæ, eam pio proposito, & compendioso sermone superuacuam ostendimus. Cũ enim præfata bonorũ possessio decẽ personas ꝑponebat extraneo manumissori [m]

tes stirpis, cuius meminit Cicer. libro primo de Orato.]

e ¶ Sexto patrono. Quare primo agnati patroni vocantur, quam ipsi patroni? Respõd. † Hic ordinem edicti seruat, non qualiter succedi de facto debeat, & hic error in alijs casibus inuenitur.

† Idẽ An.

f ¶ Septimo. Deficiente parentela, etiam fisco excluso, vt C. vnde vir, & vxor. l. 1.

* ¶ Idem vide tur Alcia. loco supr. citato.

SYL.

¶ Sed eas. CASVS non figuratur nisi literaliter in l. corrigente, quę habet in se rationem correctionis. ibi, cũ enim. No. sum ma. Item, quod sit puacua sunt eradicanda. Item, quod sublato fundamẽto tollitur ędificatum.

g ¶ Sed eas. scilicet supradictas decem bonorum possessiones.

h ¶ Incuriosum. id est sine cura.

i ¶ Constitutionibus. quæ remãserunt in græco. Accursius.

¶ De quibus, vide Alc. lib. 6. Parer. cap. 14.

prope finem.

K ¶ Necessarias. id est vtiles, sic, ff. de offic. præf. præt. l. 1. in princ.

ADDITIO. Dic, immo aliquæ sunt necessariæ, vt inf eo. §. fi. & c. Ang.

l ¶ Quæ autem. Quinto loco. Scilicet connumeratis bonorum possessionibus ex testamento & ab intestato.

m ¶ Manumissori. Expone vt supra, §. sunt vers. 3. Vel dic quod extraneus manumissor est ipse pater, quando non contracta fiducia emancipat. Sed si quæras quare sibi ipsi præfertur? Respõ. sane intelligas, vt pater auum emãcipantem nepotem præcedat, vel si ipse pater

pater emancipauit, inueniuntur tamen nouem personæ, quæ eum præcedunt.
* Declara vt docui in Anno. in locis sup. adductis.]
* Appellat extraneum manumissorem, imaginarium illum emptorem filij emancipandi, qui post tres patris naturalis venditiones, q vt scribit Theophilus supra quibus modis ius pat. po. sol. in emancipationibus antiquitas interueniebat, ipse tertia manumissione talem filium emptum quodammodo in seruilem causam deductum manumittebat. i. n. manumissor pp eiusmodi libertatis datione acquirebat iura legitimæ successionis in filio instar patroni. ita vt omnib⁹ cognatis ab intestato præferretur. quod ius postea Prætor restrinxit & decem personas ei anteposuit.]
a Constitutio. C de emancipationi. liberorum. l. fi.
b Manumissoribus. i. emãcipatoribus.
c Contracta fiducia. id est saluo iure succedendi.
* Hoc declaraui. supra de legit. agn. succ. §. fi. Contracta enim fiducia emãcipare dicebatur pater, eum id pacto agebit cum imaginario filij emptore, vt sibi patri tandem filium remanciparet, vt non emptor, sed pater manumitteret, sicq. haberet omnia iura, quæ alioqui cõpetijssent emptori, si ipse manumisisset.
d Manumissionem. i. emancipationem.

† alias nõ est liberi.

SYL.

nostra constitutio, a quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eisdemque manumissoribus, b contracta fiducia c manumissionem d facere dedit, e vt ipsa manumissio f eorum hoc in se habeat priuilegium, & superuacua fiat supradicta g bonorum possessio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum possessione, in gradum eius sextam antea bonorum possessionem induximus, & quintam fecimus, quã Prætor proximis cognatis pollicetur.

¶ Bonorum possessio Tanquam ex familia, & Vnde liberi, & parentes patroni, sunt sublatæ. Ang. Aret.

¶ Cumque antea fuerat septimo loco bonorum possessio Tamquã ex familia, & octauo Vnde † liberi patroni patronæque, & parentes eorum, vtrãque per constitutionem h nostram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones † posuimus, i (quas vsque ad quintum gradum tantummodo coarctauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia) sufficit k eis tam contra tabulas bonorum possessio, quam Vnde legitimi, & Vnde cognati, ex quibus possunt sua iura vendicare, omni scrupulositate, & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum † resoluto.

¶ Etiam hodie viget bonorum possessio Vnde vir, & vxor, & textũ locum occupat. Et bonorum possessione, vnde cognati manumissoris, prorsus sublata, remanent tantum sex bonorum possessiones ordinariæ. Ang.

¶ Aliam vero bonorum possessionem, quę Vnde vir & vxor appellatur, & nouo loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, & in suo vigore seruauimus & altiore l loco, id est sexto

e Dedit. i. cõcessit.
f Manumissio. i. emancipatio.
g Supradicta bonorum possessio. Vnde decem personæ.
Cumque antea. CASVS literaliter figurandus est, qa correctiones enumerat, quarum ratio est superfluitas non necessaria, quæ ponitur in illis verbis, sufficit eis &c. Nõ ergo iura, & bo. poss. antiquas esse sublatas. Item quod hodie sex sũt bono. possession. & septima, quę sequitur.
h Constitutionẽ nostrã. De qua habuimus mentionem, supra de successio. liber. §. sed nostra.
i Posuimus. Vt sup. de succes. lib. §. multis.
k Sufficit eis .s. tam cognatis quam agnatis patroni.
ADDITIO. Qui excludunt agnatos, & cognatos ipsius liberti, vt l. libertо fine liberis, ff. de bo. li. nec eis fit iniuria, quia si stetissent in seruitute, non habuissent cognationem.
l Aliã vero. Altiore. Hinc tra-

† alias posuerimus.

† alias resoluta.

Digniores altiori loco sedere debent.

trahe, quod digniores altiori loco sedere debent: (i) & est altior, qui proximior domino est.

Vide Cassan. in Catal. glo. mun. in prima par. q 11. & 12. & Gramm. decis. 64. nu. 10. & 11. Tyrones vero posteriori, vt C. de tyro. l. fi. lib 12. & ff. de aqua plu. ar. l. 1. §. pen. & C. de of. rec. p. l. potiores. Accursius.

ADDITIO. (i) Et ad hoc implorari potest officium iudicis, non autem agi actione iniuriarum secundum Io. Fab. hic.

† alias veteri.

† aliàs quoque.

eam posuimus, decima [a] † vero bonorum possesione, quæ erat Vnde cognati manumissoris, propter causas enumeratas [b] merito sublata, vt sex tantummodo bonorum possesiones ordinariæ permanerent, suo vigore pollentes.

¶ Si lex dat alicui bonorum possessionem de nouo, ex testamento, vel ab intestato, illa dicitur septima extraordinaria. Angelus.

a ¶ Decima. Bene dico sexto poni, & hoc dico sublata decima. Accu.

b ¶ Enumeratas. sup. eod. §. cumque.

c ¶ Septima. Introduxerũt. vt ff. vt ex leg. & senatuscons. l. 1. 1. respon.

Bonorum possessio septima extraordinaria, vt cõpetat, duo sunt SYL. necessaria.

d ¶ Vt detur. s. bonorum possessio. Et nota duo esse necessaria, vt hæc bono. pos. cõpetat. s. vt lege caueatur, vt bonorũ possessio detur, & q; de iure ciuili non possit succedere, aliàs competit Vnde legitimi, vt ff. vnde leg. l. 3. & ff. vt ex legi & se. cõ l. 1. §. fi. ¶ Dic tu secundum Ias. in l. certum. C. vnde leg. quatuor necessaria, primo, quod deferatur ex ll. nouis, & senatusconsultis, secũdo, q; tales sint, ll. ciuiles, & non prætoriæ, tertio q; per illas ll. nouas deferatur bo. pos. expresse & specialiter, non autem in indiuiduo nec nominatim, quarto, quod non sit vocatus per l. 12. tabu. ad hæreditatem. quæ colliguntur ex dictis omnium doct.

Bonorum possessio septima qñ habet locum.

e ¶ Lege. Ponunt quidam exemplũ ex testamento, vt C. de inoffi. testa. l. 3. §. sed cum eã. ex eo quod filius natus in puerperio, institutus præsumitur. Ab intestato ponunt exemplũ in agnatis feminis, & in quibusdam cognatis, qui efficiuntur agnatis similes, vt supra de legi. agna. succ. §. hoc etiam. Vtrũque reprobo, † quia nulla lex expresse dat supradictis bonorum possessionem, sed eos succedere dicit, ergo non datur hæc septima, sed Vnde legitimi vt ff. vnde le. l. 3. Pone ergo exemplum ex testamento in posthumo alieno instituto, vt supra eod §. 1. Item tam ex testamento quam ab intestato pone exemplum in eo, qui decessit apud hostes, in cuius bonis datur bono. pos. l. noua Cornelia, vt ff. de bono. possessio. l. tertia, §. sed & eius.

† Placet Alexan. in l. fin. C. vñ leg. in 4. columna.

¶ Hæc exempla reprobantes per doct. maximè per Ale. in l. certum. C. vnde leg vbi Ias. ponit alia exempla, quæ etiam iudicio meo difficile saluari posũt tamen non est materia p iuuenibus.] SYL.

¶ Septima eas secuta, quam optima ratione Prætores introduxerũt. [c] Nouissime enim † permittitur edicto ijs etiam bonorũ possessio, quibus vt detur, [d] lege, [e] vel senatusconsulto, [f] vel constitutione [g] comprehensum est, quã neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque ijs, quæ ex testamento sunt, Prætor stabili iure connumerauit, sed quasi vltimum & extraordinarium [h] auxilium

† alias promittitur.

f ¶ Senatusconsulto Orph. & Tertu. vt ff. vnde legi. l. 2. in princ. & § fin. nam eis datur bon. poss. ibi, & non succedebant de iure ciuili, vt sup. ad Tertul. in principio. debet ergo dari hæc, vt ff. vnde leg. lege tertia.

g ¶ Constitutione. Ponunt exemplum supra de leg. agn. succes. §. hoc etiam. Item C. de eman. lib. l. fin Sed hoc reprobo. cum lege non caueatur eis dari bon. poss. vnde habent Vnde legitimi, vt ff. vnde le. l. 3. Potest tamen dici, quod ibi subaudiatur, maxime. Vel melius dic, si aliqua noua constitudo fieret de nouo, quæ daret bonorum possess. ex ea daretur hæc septima.

h ¶ Extraordinarium. Nota duobus modis fieri bonorum possessionem extraordinariam, quia vaga, vt hic.

¶ Item, quia non tribuit ius vt Carboniana, & si venter mittatur in possessionem, & illa quæ datur gratia agnoscendæ iuris, quæ dantur sine causæ cognitione, vt ff. de Car. edic. l. 3. §. causæ. & de ventre in pos. mit. l. vbicunque, §. interdum. & ff. de inof. testament. Papinian §. r. & aliæ cum causæ cognitione, (i) vt ff. de bo. poss. l. 3. §. si causa. & quis ordo in bonorum possess. ser. l. 3. §. dies, & §. in bonorum.

Carboniana possessio ius nõ tribuit.

ADDITIO. (1) Hodie autem sine petitione, & sine causæ cognitione, & datione coram iudice agnoscuntur, arg. l. penul. & fi. & quod ibi no. per glo. & doct. C. qui admit ad bon. pos. &c. Ang.

¶ Cum igitur. CASVS. in regula generali si non ponitur, quæ habet suã rationem ibi, ne actiones &c. Ideo autem ius accrescendi introductũ est in bonor. pos. quia

indu-

Inductum est in hæreditatibus ab intestato poterat tamen pro ratione dubitãdi: allegari, quod aditio hæreditatis durat perpetuo, id est 30. annis, vnde eadem ratione videbatur durare ius agnoscẽdi bono. poss. Tamen restrictũ est ex causa prędicta quia etiam q̧ haberet ius deliberandi, hæres tamen põt statui tempus à iudice ad instãtiam, creditorum ad deliberandum, nõ minus c. dierũ & regulariter anni, vel triũ mensium, secũdũ alios, ideo quod necesse erat facere iudicem in hærede, ĩ bon. poss. taxatum est edicto. Not. qđ non debet præiudicari creditoribus differendo solutionem, & alia vt per doct. hic.]

a ¶ Plures. Quia decem. quarum sex remanserunt ordinariæ, vt supra eodem, §. aliam vsq; ad §. septima.

b ¶ Disposuisset. Alio modo in edicto, quã de facto competit, vt diximus, supr. eod. titu §. sunt autem. ver. 6.

(prout res exegit) accõmodauit, scilicet ijs, qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

¶ Liberi, & parentes habent annum ad petendam bonorum possessionem, alij agnati habent centum dies, & portio deficiens accrescit pari in gradu, vel ad alium deuoluitur per successorium edictum. Aret.

¶ Cum igitur plures [a] species successionum Prætor introduxisset, easque per ordinem disposuisset, [b] & in vnaquaque specie successionis sæpe plures extent dispari gradu personæ, ne actiones creditorum differrentur, [c] sed haberent quos cõuenirent, & ne facile in † possessionem bonorum defuncti mitterẽtur, & eo modo sibi consulerẽt, ideo petendæ bonorum possessioni certum tempus præfiniuit. Liberis itaque & parentibus, tam naturalibus, [d] quam adoptiuis in petenda bonorum possessione anni [e] spacium, ceteris autem agnatis, vel cognatis, centum dierum dedit. Et si intra hoc tempus aliquis bonorum possessionem non petierit, eiusdem gradus personis accrescit, [f] vel si nullus sit deinceps ceteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto [g] pollicetur, [h] ac si is, qui præcedebat, ex eo numero non esset. [i]

h ¶ Pollicetur. Scilicet prætor.

i ¶ Non esset. Exclusus tamen tanquam filius admitti potest vt agnatus, & exclusus vt agnatus admittitur vt cognatus, vt sibi succedare videatur, vt ff. de succes. edic. l. 1. §. sed videndum.

ADDITIO.

Tu dic, q̧ simplex repudiatio, vel relata ad hæreditatẽ, concernit omne ius, & omnes vias succedendi, quando habet substãtiũ, secus si ad ius adeundi, quia ad illud tantum refertur, quod exprimitur, nisi esset adiecta causa generalis, puta quia hæreditas est damnosa, vel similis. nam ex tali ratione repudiatio ad vtrumque refertur, secundum Ang. Are. hic.

** Sed nũquid audiẽdi sint remotiores si nõ expectato tempore præfinito a Prætore. de quo sup. hoc §. petant proximioribus statui certum aliquod tempus arbitrio iudicis ad petendum seu agnoscendum bon. poss. Et videtur dicendum quod sic, ex deductis per Tiraqu. de retract. ligna. §. primo gl. decima. nu. 57. 58. & 59.]

† Not. q̧ Inst. supra dixit bon. possess. significare ius succedendi, hic vero conuerso ordine verborum dicit po. bo. significare nudum factũ solã que naturalé detentionem.

c ¶ Differrentur. Sic ff. de successio. edi. l. 1. 1. respon.

d ¶ Naturalibus. & emãcipatis, & emancipantibus, vt ff. de succ. edic. l. 1. §. fin.

e ¶ Anni. In honorem sanguinis, immo nõ videntur coarctandi, cum velut ad propria bona veniant, vt ff. eo. l. 1. §. largius. & de lib. & posth. l. in suis.

f ¶ Accrescit. Partes enim non petentium accrescunt petentibus, † vt C. quando non pe. par. pe. accres. l. 1.

g ¶ Ex successorio edicto. Hoc intellige in cognatis. sed inter agnatos successorium edictum locum non habebat, sed hodie vtrũque locũ habet, vt sup. de legit. agnator. succes. §. placebat.

† Et hoc verum ẽt ipso iure qñ eodem iure succedunt, sec9 si diuerso, vt hic per Ang.

¶ Si quis itaque. CASVS ita potest figurari. SYL.

¶ Quærebatur, an tempus secundo in gradu inciperet currere statim primo repudiante, an vero expectandum sit tempus, quo terminus primo constitutus à l. finitet. & videbatur expectandũ vsq. ad finẽ termini primi, quia in præiudicium sequentis non vĩ posse primum renunciare dilationi & tẽpori dato ad agnoscendum, iux. ea, quæ ponit Bar. in l. si arrogator. col. 7 ff. de adop. Cõtrariũ dicitur eo, quia cessat causa dilationis, quæ erat tẽps cõstitutũ primo, iõ repudiante statĩ admit-

admittitur sequens, quia frustra expectatur tempus cuius euentus nihil operatur. l. aliquando. in fi. ad Velleian. not. regulam text. nostri.

a ¶ Repudiauerit, intra suum tempus.

b ¶ Admittuntur, vt C. eod. l. final.

¶ In petenda. SYL. CASVS. in regulis generalibus in materia bon. pos. non figuratur, quarum ratio est, quia licet aliàs tẽpus sit continuum regulariter, l. 1. ff. de diuer. & temp. præscri. tamen quia sicut nõ admittitur ad adeundum, qui nescit sibi delatã hæreditatem, & ex quo capite, ita nec admittitur ad petendum bono. poss. cum ergo agere non possit, non debet posse ei currere præscriptio. l. 1. C. de anno. excep. quod autem sine solennitate hodie bon. poss. agnosci possit, hoc à principibus introductũ est: solum in memoriam decreti, quod olim interponebatur, est introductum vt fiat, coram iudice, & sic quasi æquiparata est aditioni. quę quoquo modo fiat, valet, i. pro hęrede, ff. de acq. hær. No summar.

¶ **Primo repudiante bonorum possessionem, statim sequenti incipit currere tempus. Ang. Aret.**

¶ Si quis itaque delatam sibi bonorũ possessionem repudiauerit, [a] non quousque tempus bonorum possessioni præfinitum excesserit, expectatur, sed statim ceteri ex eodem edicto admittuntur. [b]

¶ **Tempus petendi bonorum possessionem est vtile, & hodie bonorum possessio potest qualitercunque sine solennitate peti. Aret.**

¶ In petenda autem bonorum possessione dies vtiles [c] singuli cõsiderantur. Sed bene anteriores principes [d] & huic causæ prouiderunt, ne quis pro petenda [e] bonorum possessione† curet, sed† quocunque modo admittentis eam † iudicium (intra statuta tamen tempora) ostenderit, † [f] plenum habeat earũ beneficium.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ **Olim omnia bona arrogati acquirebantur arrogatori, exceptis ijs, quæ per capitis diminutionem perdũtur, hodie vero acquiritur solus vsusfructus, vt par sit patri naturali. Aret.**

c ¶ Dies vtiles. In quibus tria concurrere oportet scilicet quod iudicis copia sit. Item actoris. Item rei, vt ff. de diuer. & temp. præscri. l. 1. & si quis or. in bonor. poss. ser. l. 1. in princ. & §. dies.

ADDITIO. Hoc verum intellige de iure antiquo. Itẽ in illis bon. pos. que tribuũt ius, secus in alijs, vt est bo. pos. quę datur gratia litis agnoscendæ. Item Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus, an tribuant ius in pos. & an hodie procedãt, & in eis locum habeat iste. tex. vide. Io. Fab. hic. Hodie autem indistinctè in omnibus bo. poss. dies dicũtur, vtiles, etiam si iudex pro tribunali non sedeat, & incipiunt currere à die scientiæ, & currunt quãdiu non dubitat, an sibi competat bono. poss. secundum Angelum.

d ¶ Principis, C. qui admit. ad bono. poss. l. pen. & fin.

e ¶ Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quæ ex edicto mortui prætoris competebat, hanc non erat necesse peti, vt ff. de bon. poss. l. 3. §. sed si nemo. Alia decretalis, quę a prętore viuo decernitur: (i) & hoc olim solẽ niter hodie sufficit quocunq. modo dicat, se velle agnoscere, quæ iudicialis dici potest, quia in iudicis præsẽtia agnoscitur, vt hic, & Cod. qui admitti ad bon. pos. l. pe. & fin. Item numquid hodie bonorũ possessiones locum habent? Resp. sic, nam & eas proponere quis potest, & contra tab. necessaria etiam est filio emancipato & præterito. Item Vnde vir & vxor necessaria videtur, & vt olim aliæ non erant necessariæ, sic nec hodie, eis tamen vti possumus. Alij contra, cum nouus modus succedendi sit inuentus, vt in Authen. de hæred. ab intest. per totum.

Bonorũ possessio ẽ duplex.

† aliàs curat.

† aliàs sed si quocunque mõ admittendi eã, voluntatem demõstrarit, & iudicium intra &c.

† aliàs iudicium.

† hoc est declarauerit.

* ¶ Tu dic secundum Alcia. in l. delata. ff. de verb. sig. bo. possessiones edictales esse quas ordinarias vocamus, de quibus hoc tit. tractatur, quæ ius tribuũt, decretales autem extraordinarias, quæ sunt facti, nec Prætoris edicto deferuntur, sed causa cognita eius decreto dantur, vt Carboniana, & quæ litis agnoscendæ gratia decernitur.] SYL.

ADDITIO Hodie tamẽ recessit ab aula, quia nec decreto, nec partis citatione opus est, vt d. l. fi. secundum Ang.

f ¶ Ostenderit. Coram quocunque iudice.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ Quia bona, quæ nobis acquirũtur tit. vniuersali, aut acquiruntur per aditionẽ hæreditatis, aut per bo. poss. aut per arrogationẽ, aut per aditionem bonorum causa libertatum Continuatio.

tatum

tatum conseruandarum, §.fin. sup. per quas personas no.acquir.ideo viso. sup.de hered. & bon.poss.sequitur videre de acquisitione per arrogationem. Porcus.

Diuisio. ES St & alterius. ¶ Totus iste tit.diuiditur in tres partes. Primo, vnde fuit introducta acquisitio per arrogationem. Secundo postea illud declarat tã de iure antiquo, quã moderno. & quid arrogatori acquiratur. Tertio, an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerso.

SYL. CASVS in l. corrigente, vel correctionẽ referente non ponitur nisi literaliter, cuius ratio est, ne plus iuris habeat ciuilis pater, quam naturalis, authent. itaque, C.cõm. de suc. Not.ꝙ dictum est in summario.]

a ¶ Successio. vt ff. ꝓ socio. l.actione, §.societas.

b ¶ Consensu.s. arrogãtis & arrogati.

* ¶ Alij interpretantur pro motibus:& consuetudine, quæ sententia & Theophilo, Græco interpreti, placuisse videtur.]

c ¶ Omnes res. Et etiam filij, vt sup. de adoptio. §. illud. No ex hoc loco, quod appellatione rerum corporalium & incorporaliũ, non continentur res debitę, ꝙ est singulare.

d ¶ Antea. id est, iure veteri.

e ¶ Per capitis diminutionem, scilicet minimam. nam dando se in arrogationem, minimam capitis diminutionem patiuntur, vt sup.de capi.dimi.§.minima.

* ¶ Adde, quod nec societas transit ad arrogatorẽ, sed ipse arrogatus permanet soci⁹, ne alioquin inuitus, quis socius fiat cui non vult l.actione. §. societas. ff. pro soc.]

ES St & alterius generis per vniuersitatẽ successio, a quæ neque lege 12. tabularum, neque Prætoris edicto, sed eo iure, quod consensu b receptum est, introducta est. Ecce enim cum paterfamilias sese in arrogationem dat, omnes res c eius corporales, & incorporales, quæque ei debitæ sunt, arrogatori antea d quidem pleno iure acquirebantur, exceptis ijs, quę per capitis e diminutionem pereunt, quales sunt operarum f obligationes, & ius agnationis: g (vsus etenim & vsusfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis diminutione minima eos tolli prohibuit nostra constitutio. h) Nunc autem i nos eandem acquisitionem, quæ per arrogationem fiebat, coarctauimus ad similitudinem naturaliũ k parentum. Nihil enim aliud, nisi tantummodo vsusfructus, tam naturalibus parentibus, quam adoptiuis, per filiosfamilias acquiritur in ijs rebus, que extrinsecus l filijs obueniunt, dominio eis integro seruato.

¶ Arrogator succedit arrogato, nisi sint certę personæ, quæ ipsum excludunt. Ang.

¶ Mortuo autem filio arrogato in adoptiua familia, etiam dominium rerum eius ad arrogatorem pertransit, nisi supersint aliæ personæ, m quæ ex constitutione nostra patrem in ijs, quæ acqui-

f ¶ Operarum. Hoc intellige de operis, quæ a libertis debentur, & non transeunt ad hæredem extraneum, vt sunt obsequiales, quæ in faciendo consistũt scilicet assurgere, & familia, vt ff. de ope. libe. l. liberti. Item in fabrilibus incertis, vt ff. de op. libe. si operarũ iudicio. Aliud si conduxerit ille arrogatus operas alicuius, nam istæ arrogatori quę runtur.

Operarũ fequiales dẽnt liberti pronis.

g ¶ Ius agnationis. Ius succedendi, quod quis per agnationem consequitur, & hoc hod e est, vt inf. eod. §. mortuo.

* Hoc tamen secundũ Ang. nõ est verum, quia stante ęquiparatione cognationis & agnationis, sublata agnatione remanet cognatio, & ĩõ agnat⁹ retinet successionẽ patris naturalis. ¶ Item ius petendæ bonorũ possessio.perit, si ante eam petitam ad arrogandum se dederit. Aliud si iam perijt, vt ff. vnde li. l. fi. & de cõtra tab. l. 3. §. si emancipatus. Accur.

SYL.

sius Floren.

ADDITIO. Ius tamen adeundi de iure ciuili indistincte retinet, & forte etiam inuitus adire cogi poterit ad instar naturalis.

h ¶ Constitutio. C. de vsufr. l. corruptionẽ.

i ¶ Nunc autem. Aduersatur ei quod supra dixerat, quod omnes res acquirebantur arroganti.

K¶ Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tantum vsusfructus quæritur, vt C. de bonis, quæ lib. cum oportet.

l ¶ Quæ extrinsecus. i. in aduentitijs.

¶ Mortuo autem. CASVS nõ ponitur in regula gñali No. qñ succedat arrogator, & quę sint personæ excludentes. dic vt in gl.]

SYL.

m ¶ Aliæ personæ, Vt descendentes ex filio arroga-

Arrogato, q perso næ succedere dent. arrogato, vt C. cõia de succes. l. fi. vbi est cõstitutio, de qua hic fit mentio. Itẽ si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterentur etiã alij ex stipulatione, vt ff. de adopt. l. nõ aliter, & l. his verbis, & l. hæc autem. & sup. de adopt. §. cum autẽ. Sed quid in patre naturali, a quo hic arrogatus erat emancipatus? Respon. Placẽ. eum præferri arrogãti. (i) sed hodie fratres vtrinq; coniũcti vocãtur cũ arrogãte. vt in Auth. de hære. ab intest. §. cõsequens. col. 9. ADDITIO. Quod verum intellige, vbi arrogatus est sibi in secũdo gradu, vt quia est arrogatus tanquã nepos, aliàs secus, secundum Ang. hic.

a ¶ Non possunt. Vt in aduenticijs, profectitia enim sibi non auferuntur.

SYL. ¶ Sed ex diuerso.

CASUS. Quærebatur, an arrogator de debitis ante contractis teneatur & videtur, quod sic, quia cum bona omnia transeant in eum, debet teneri, vt fiscus, l. 3. C. ad l. Iul. de vi. item in eo, cui bona addicuntur gratia conseruandarum libertatũ, quia vtilibus tenetur l. 3. ff. de fideic. lib. Tamen contrarium dicitur hic, non tamen, q non possit conueniri, sed habet facultatem reluendi se, permittendo bona arrogati possideri, prout dicitur etiam in fisco. l. 1. §. an bona. ff. de iu. fis. & ibi Bart.]

b ¶ Conuenitur de facto. nam non tenetur de iure, sed de ijs, quæ contraxit postquã fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de pecu. in arrogatorẽ. (i) & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio, vt ff. quibus ex causis in pos. eatur. Fulcinius. §. si quis. Accurs.

ADDITIO. (i) Quod verum, si contraxit de peculio, alioquin si sibi hæreditas delata fuerit, distinguitur, an iussu patris quæsiuerit, vel non, & an filius repudiet, & pater adiuerit pro se, & eeõtra, sicut fit in naturali legitimo, vt l. fi. §. 1. C. de bo. quæ lib. Ang.

ri non possunt, [a] antecedant.

¶ Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine fuij tenetur. Ang.

¶ Sed ex diuerso, pro eo, quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitur, [b] & si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus, bona, quæ eius cum vsufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

¶ De eo cui libertatis causa bona addicuntur.

¶ De eo, cui libertatis causa bona addicuntur.

¶ Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, non adeatur, potest ille, cui libertas est relicta, vel alius, petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus & erit tanquam successor defuncti, & serui, quibus libertas directo, vel per fideicommissum est relicta, etiam liberi, etiam si bona forent a fisco occupata. Angel.

Continuatio.

¶ Supra visum est de acquisitione, quæ fit per arrogationem. & sic tit. vniuersali, verum quia est, & alia quæ fit per addictionẽ bonorum libertatum cõseruandarum causa. §. fin. supra per quas personas no. acq. ideo subdit de eo, cui libertatis causa bona addicuntur. Christ.

SYL. ¶ Addicere quid proprie significet, declarat Bud. in anno. ad Pand. titu. de in diem addi. est enim hoc titu. addici idẽ fere, quod adiudicari, vn de Pretoris verba erant, Do, dico, addico.

ACcessit nouus [c] casus successionis ex constitutione [d] Diui Marci. Nam si ij, qui libertatem acceperũt [e] a domino in testã, [f] ex quo nõ aditã hæreditas, [h]

Diuisio.

ACcessit nouus casus &c. ¶ Totus iste titulus diuiditur i quatuor partes. Primo ponit acquisitionem causa libertatis conseruandæ. Secundo illud per rescriptum Diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud supplet. Secunda ibi, Et ita Diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cum multas.

c ¶ Nouus. Et est hic quartus succedendi modus, vt supra, per quas personas nob. acqui. §. fin.

d ¶ Ex constitutione Diui Marci. Cuius verba sunt inf. eo. §. si Virginio.

e ¶ Acceperunt. destinatione.

f ¶ In testamento. Idem priuilegium datur cuilibet petendi bona hac contemplatione, vt C. de testamen. manu. lege finali. Accursius.

ADDITIO. Et is præfertur, qui præuenit, vt ibi in dicta lege finali, paragr. sancimus.

g ¶ Non aditur. s. ab hærede.

h ¶ Hæreditas, quomodo ergo valet, quod in eo

in eo relictum est, vt C. de fideicomm. l. eam quam. Resp. hic speciale est.

a ¶ Venire i. vendi.

* ¶ Dic idem esse, & si bona ipsa iam venierint, nam fauore libertatum sustinendarum, eiusmodi vénditio rescinditur intra annum d. l. vlt. §. 1. de testamen. man.

b ¶ Idoneæ. fideiussoribus, vel pignorib9 vel fide habita. vt ff. de fideicommis. liber. l. quarta. §. addici.

SYL. ¶ Et sic verborum cautio, quæ sui natura importat nudam cautioné, propter adiectum verbum, idonea, exigit fideiussores. vel pignora, & ita cómuniter interpretatur, patitur tñ plures exceptiones, de quibus late per Ias. in l. sancimus. C. de ver. sign.]

† aliàs venundari.

c ¶ Creditoribus. Vel omnibus, vel vni nomine omniũ, (i) vt ff. de fideicomm. lib. l. 4. §. creditoribus.

ADDITIO.

(i) Not. casum vbi priuatus potest stipulari pro altero, contra l. stipulatio ista. §. alteri, ff. de verbor. obligat. & in §. alteri, infra de verborum obligation. & est ratio fauore libertatis, vt facilius possit dari expedimentum, quo libertatem serui consequantur. Ang.

velint bona sibi addici libertatũ conseruandarum causa, audiuntur. Et ita Diui Marci rescripto. ad Pompilium Rufum cõtinetur. Verba rescripti ita se habent.

¶ Si Virginio Valenti, qui testamento suo libertatem quibusdam ascripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse cœperunt, vt † venire [a] debeant, is, cuius de ea re notio est, aditus, rationem desiderij tui habebit, vt libertatum tam earum quæ directo, quã earum, quæ per speciem fideicommissi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi, si idoneæ [b] creditoribus [c] caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data est, perinde liberi erũt, ac si hæreditas adita [d] esset, ij autem, quos hæres manumittere rogatus est, a te libertatem consequentur, ita, vt si non alia conditione velis tibi bona addici, quam vt ij etiam, qui directo libertatem acceperunt, tui [e] liberti fiant. Nam huic [f] etiam voluntati tuæ, si ij, quorum de statu agitur, consentiant, [g] auctoritatem nostram † accommodamus. [h] Et ne huius rescriptionis nostræ emolumentum alia ratione irritum fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, qui rebus nostris attendunt, [i] sciant commodo pecuniario præferendam [k] esse libertatis causam, & ita bona cogenda, [l] vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerint, ac si hæreditas ex testamento adita [m] esset.

† aliàs accommodauimus.

d ¶ Adita esset. Not. mirabile, quod ex hac pactione serui fiunt liberi, vt orcini, vt hic, & ff. de fideicommis. lib. l. quarta, §. secundo, qui ad. Qui fiūt orcini, & vnde dicantur, dictum est, supra de sing. re. per fideicom. reli. § pen.

e ¶ Tui liberti fiant. subaudi, hoc tibi concedimus, sed operas neque ordinis, neque ab eo manumissis imponet, vt ff. de ope. lib. l. si quis hac l.

f ¶ Nam huic. Subaudi, concedimus.

** Nõ est opus aliquid subaudire, cum huc referantur verba illa sequentia, auctoritatẽ nostrã accommodamus.].

g ¶ Consentiant, Aliàs in seruitute remanent, & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum, C. de manu. testa. l. fin. §. 4.

ADDITIO.

Vide quod no. in d. l. fin. quia quod dicitur hic, obtinet vbi extraneus petit addici, secus si sit aliqs de illis, cui sit relicta libertas. quoniam etiã potest petere dissentientibus alijs. Angel.

h ¶ Accommodamus, de fideicommiss. lib. l. quarta, §. 2. qui.

i ¶ Attendunt vt procuratores nostri.

k ¶ Præferendam. hoc est, quia cõpetent libertates.

l ¶ Cogenda. .i. accipienda per fiscum.

** Cogere. præter alia, est corradere, & in vnum colligere. vtuntur peculiariter Iurisconsulti, cum loquuntur de bonis in fiscum transferendis. l. Diuus, & l. in fraudem, §. eius. de iure fisci.]

m ¶ Adita esset. Olim prius fiscus admittebatur bonis non aditis ab alio, & etiam aditis, dummodo essent bona soluendo, alias aditio ab alio facta valebat, vt ff. de fideicõ. l. 4. § pen. hodie indistinctè admittuntur, vt C. de test. ma. l. fin. §. pen.

** ~ hæc eadē rō mouit quoq. Iust.sup. tit.2.§.cū igitur. Successor anomal⁹.

a ¶ Hoc rescripto. Veneant.i. vendantur.
b ¶ Eā. Libertatem. Accurs.
c ¶ Successor. Nūquid ex testamento, vel ab intestato erit iste hæres? Resp. neutrum dici potest. Dic ergo hunc anomalum successorē esse, sicut illum, qui succedit heredi nō implēti defuncti voluntatē, vt in Authē. de hær.& Falci.§. in omnib. collat.1. & iura sepulchrorū habet, vt bonorū possessor, vt ff. de fideicomm. lib.l 4. §.is autem cui.

SYL. ** ¶ Hanc glos. multum commendat Bar.in eo. Authent. §. & hoc ad fi. & de isto hærede anomalo vide Zasium in intelle.sing.fol.1.
d ¶ Neminē. hæredem ab intestato.
ADDITIO. Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminus pfixus ad instantiam petentis bona sibi addici, sed si solum ad instātiam creditorū fuisset præfixus, haberetur pro hrde. Ang.
e ¶ Si is, qui. Fieri. Et respondeo sic, vt ff.de fideicom.lib.l. 4 §.1. Accur.
f ¶ Sed cū Diuisiones. i.casus.
g ¶ Constitutio. C.de te mā. l.fi.
h ¶ Spēs.i.cas⁹.

¶ Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Aret.

¶ Hoc rescripto subuētum est & libertatibus, & defunctis, † ne bona eorum a creditoribus possideantur, & veneāt. [a] Certe si fuerint hac de causa bona addicta, cessat bonorum venditio: existit enim defuncti defensor, & quidem idoneus, qui de solido creditoribus cauet.

¶ Addictio bonorum tunc demum habet locum, cū defunctus reliquit libertates ex testamento, vel ab intestato. Ang

¶ In primis hoc rescriptū toties locum habet, quoties testamento libertates datæ sūt. Quid ergo si quis intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita sit ab intestato hæreditas, an fauor constitutionis debebit locum habere? Certe si intestatus decesserit, & codicillis dederit libertatē, competere eā [b] nemini dubium est. Tūc enim constitutioni locum esse verba ostendunt, cū nemo successor [c] ab intestato existat. Ergo quamdiu incertum erit, vtrum existat, annō, cessabit constitutio, si vero certū esse cœperit neminem [d] existere, tunc erit constitutioni locus.

Licet ille, qui repudiauerit hæreditatem, possit in integrū restitui, & iterum adire, tamen addictio semel facta, & libertates non cessabunt.

¶ Si is, qui in integrum restitui potest, abstinuerit hæreditate, † an quāuis potest in integrum restitui, † pōt admitti constitutio, & bonorum addictio fieri? [e] Quid ergo, si post addictionem libertatū cōseruandarū causa factam, in integrū sit restitutus. Vtiq; non erit dicēdum reuocari libertates, quia semel competierunt. †

Si libertates datæ fuerint inter viuos datur addictio bonorum, sed reuocatur in dubiū, an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

¶ Hæc constitutio, libertatū tuendarum causa introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ, cessat hæc constitutio. Quid ergo si viuus dederit libertates, vel mortis causa, & ne de hoc quæratur vtrum in fraudem creditorum, an non factum sit, idcirco velint sibi addici bona an audiēdi sit? Et magis est vt audiri debeant, † & si deficiant verba constitutionis.

Supplet rescriptum Diui Marci. Angel.

¶ Sed cum multas diuisiones [f] eiusmodi constitutioni deesse perspeximus, lata est a nobis plenissima constitutio, [g] in qua multæ species [h] collatæ sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimum est effectum, quas ex † ipsius lectione con-

**
† in nonnullis veterib. exēplarib. deest an, q̄ lectio forte melior & probabilior est. ita .n. tollitur interrogatio sequēs suspēsiua sine respōsione.
† aliàs possit.
† Et sic collige ex hoc tex. secundū Ang. q̄ cōcurrentibus duobus remedijs extraordinarijs, potentius habetur, q̄ habuit effectum.
† no. locū esse legis dispōni, nā etsi verba deficiant, dummodo vigeat eius ratio.
† no. q̄ sæpe verbū venditio ponitur p emptione & ecōtra, & aduerte q̄ fortius dico, q̄ licet simpliciter dicat vnū intelligitur de vtroque, quia sunt correlatiua, vt l.fi. C.de indi. viduit.tol. & l.1.ff.de acceptilat. Ang.
† aliàs q̄.
**
† aliàs ipsa.

¶ De successionibus sublatis. Rube.

Cõtinuatio. ¶ Supra visum est de multiplici specie successionum, sed quia sunt quædam, quæ hodie sunt sublatæ, vt est illa, quæ fiebat p bonorum venditionem, vel senatuscõsultum Claudianum, ideo subdit de successionibus sublatis. Christoph.

Diuisio. Erant ante. ¶ Totus iste tit. diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones, & successiones, quæ ex eis fiebant. Secundo, quæ fiebant ex senatuscõsulto Claudiano. Secunda ibi, Erat.

stitutionis potest quis cognoscere.

¶ De successionib. sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatuscons. Claudiano.

¶ Succeßio facta per venditionem bonorum debitoris est hodie sublata. Aret.

Erant † ante prædictam succeßionẽ olim, & aliæ per vniuersitatem succeßiones; qualis fuerat bonorum emptio, [a] quæ de bonis debitoris vendendis, per multas ambages [b] fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria [c] in vsu fuerant, † sed cum extraordinarijs iudicijs posteritas vsa est, ideo cum ipsis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt, [d] & tantummodo creditoribus datur officio iudicis bona [e] poßidere, & prout vtile eis visum est, ea disponere, quod ex latioribus Digestorum libris [f] perfectius apparebit.

¶ Succeßio, quæ fiebat per senatusconsultum Claudianum, est hodie sublata. Ang.

¶ Erat & ex senatusconsulto Claudiano miserabilis per vniuersitatem acquisitio, cum libera mulier seruili amore bacchata, [g] ipsam libertatem per senatuscõnsultum amittebat, & cum libertate substantiam, [h] quod indignum nostris temporibus esse existimantes, & a nostra ciuitate deleri, & non inseri nostris Digestis concesimus.

** †aliàs etant autẽ præter dictã succ.

a ¶ Emptio. id est venditio, † vt sequitur, sic & ff. de act. empt. veteres. Accur.

ADDITIO. Quod facit, vt pœnale dispositum in vno, puta vendente habeat locum etiam in emente, cum fini cor relatiua.

b ¶ Ambages. Nam proponebat creditor actionem, & si cadebat a syllaba, cadebat a causa, si vero non cadebat, bona debitoris absentis, vel præsentis vendebat sua auctoritate, quod hodie non est, vt hic, & Codic. de formu. & impe. lege prima, & secunda.

† concor. §. vlt. inf. de interdi.

c ¶ Ordinaria. id est solennia.

* ¶ Hoc est in quibus conceptio formularum obseruabatur. l. actio. ff. de negotijs gestis.

d ¶ Expirauerunt. id est recesserunt.

e ¶ Bona. Scilicet omnia, vt ff. quibus ex cau. in pos. eat. l. 1. sed hodie pro mẽsura debiti declarati, vt in Authẽ. de exhi. & introi. re. §. si vero collat. 5.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando agitur personali, secus si agatur etiam hodie reali, vel hypothecaria, quia iura antiqua remanent incorrecta, & sic fit missio in solidũ in pos. vt not. glo. in auth. et qui. C. de bon. auctori. iu. pos. & in l. 3. C. de procur.

f ¶ Libris. vt ff. quib. ex cau. in possessio ea. per totum. & de bonis auct. iud. pos. per totum.

g ¶ Erat. Bacchata. i. capta, vel decepta. Vt .n. vino quis ca pitur, vel baccho, ita & amore. Item furore amoris nil vehementius inuenitur, vt in Authen. quib. mo. nat. effic. legi. §. illud. collat. 6.

Ebrius & mulier luxuriosa çquiparantur.

** Bacchati. n. veteres dici voluerunt, & quicquid vehementius commouetur. No. Marc.

ADDITIO. Et maxime, in iuuenibus, vnde ver. Militat in teneris annis amor hospes amœnus. Et in canicie ridiculosa venus. Facit c. cum in iuuentute. extra de presumptio.

h ¶ Substantiam. Si coniungebat se alieno seruo contra domini nunciationem, vt C. ad senatuscons. Claudianum. l. 1.

* ¶ Corn. Tacitus, lib. 12. scribit Cl. Cæsarem retulisse ad patres de pœna feminarum, quæ seruis coniungerentur, statutumque fuisse, vt ignaro domino ad id prolapsa, in seruitutem sui consensisse intelligeretur, & qui nati essent, pro libertis haberentur.]

Continuatio Ang. ¶ De obligationibus.

Hic incipit tertia pars principalis diuisionis totius istius operis gratia commodioris diuisionis. & etiam materiarum facit, lege Caius, §.1 ff. de lega.3. cum si. ibi no. quoniā hic tractatur de tertia parte, siue de tertia materia, i qua versatur ius nostrum, quoniam versatur circa tria, aut circa personas, aut circa res, aut circa actiones & obligationes, vt supra de iur.na.gen.& ciui. §.fin. Vsque huc tractauit de personis, & rebus, vt dicit glo. rub. igitur aliam & tertiam partem faciemus de obligationibus & actionibus, & per consequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Aretin.

¶ De obligationibus.

¶ Continuat, & diffinit obligationem. Angel. Aret.

Continuatio Acc. ¶ De obligationibus. Dictum est sup. de personis, lib.1. de rebus in secundo, & tertio vsque huc. Nūc de actionibus debet dicere, vt sup. de iu. natu. §. fi. sed quia obligatio mater est actionis, vt ff. de proc. licet. §. ea obligatio. ideo præmittitur de his obligationibus, & ideo dicit hic, Nunc &c. Accur.

¶ Aduerte, quia hoc dictum est falsum. Si.n. esset mater, posita matre poneretur filia, qa sunt correlatiua, quod tamen est falsum, qa est dare obligationem sine actione, l. nisi. l. si tutor.2 §.fin. ff. de tut.& ra. distra. vbi statim, q tutor incipit administrare, nascitur obligatio, & tamen actio non oritur nisi finita tutela. Nec obst §. licet, quia verbum, parit, non stat proprie, sed prout stat in l. si bene collocatæ, ff. de vsur. in cap. si perfodiens de hom. in c. dilecto. de præben. * Limitanda itaque est gl. vt procedat in actione personali, non in reali. item in actione natiua, non in datiua, quæ datur à lege sine vlla obligatione, las. inf. de actio. in prin. in 3. col. ad fi.

Nunc transeamus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit diffinitionem obligationis. Secundo ponit vnam diuisionem obligationū. Tertio ponit secundam diuisionem. Quarto illam diuisionem in aliam subdiuidit. Secunda, ibi, Omnium autem. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Prius est.

SYL. ¶ CASVS ita figurari potest. Cum simus aggressi tractatum de obligationibus, prius est, vt cognoscatur id, de quo disputatur, & eius diuisiones, vt ordinate in ipsa materia procedi possit, ad quod respōdetur prout in text. & casus est literalis. Not. quid sit obligatio. item, quod est ius. Item, quod eius vigore quis dicatur victus. Item, quod astringit ex virtute sibi à iure ciuili tributa. Item, quod obligationes aut ciuiles sunt, aut prætoriæ, & quæ sint ciuiles, & quæ prætoriæ. Item, quod sunt ex cōtractu, vel quasi, delicto, vel quasi, & illæ, quæ ex contractu sunt contrahuntur aut re, aut verbis, aut literis, aut consensu.]

NVnc transeamus ad obligationes. Obligatio [a] est iuris [b] vinculum, quo necessitate [c] astringimur ali-

a ¶ Obligatio. Videtur, quod nulla obligatio diffiniatur. Nā ciuilis sola non habet effectum exigendi, vt patet in obligatione literarum ante biennium, vt infra de lit. oblig. ¶ Hæc opi. cōmunis est, quā uis Vltramon. velint, nec naturalem, nec ciuilem natam, de quo in l. eum quis, C. de iuris & facti ign. Item patet in obligatione ciuili, & naturali simul, nam si pactum fieret de non petēdo, tollitur naturalis & remanet ciuilis, vt ff. de solu. Stichum, aut Pamphilum, §. naturalis. & tamen non habet effectum istum, vt inf. de excep §. præterea. item nec, naturalis quia nec per eam fit exactio, licet impediatur repetitio. † vt ff. de don. l. hoc iure, §. pen. & ff. de cond. indeb. l. index. & l. Iulianus. Sed dic, quod simul vtraque hic diffinit. Itē si bona est diffinitio, ergo conuertitur cum suo diffinito vbicumque ergo est iuris vinculū, est obligatio, & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio, ergo nec fideiussor adhiberi potest, vt ff. de verb. obl. l. 1. §.2. in fi. quod est falsum, quia naturali obligationi accedit, vt inf. de fideiuss. in princ. Sed dicas. quod hic est deceptio, nam si dicas non est obligatio, scilicet ciuilis, & naturalis, vera est si dicas obligatio, scilicet nulla, etiam naturalis, falsa est, & sic vis est in dictione, obligatio. Vbicumque enim dico, quod naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentium, quia conuenit solis hominibus, & omnibus.

Obligatio nū, quædā est ciuilis tantū, quædā natura lis tātum, quædā ciuilis, & naturalis simul.

† Secus est in ciuili, qa nō impedit repetitionē l. C. de pact. Diffinitio bona conuertitur creditori. cum suo diffinito.

SYL. ¶ Adde, q hæc opin. communis est, contra quam disputando tenet Fortu. in l. si vnus, §. pactus, in 7. col. ff. de pact. vbi tenet, quod hic sola ciuilis diffiniatur.]

b ¶ Iuris vinculum. i. ius vinciens, & sic est res incorporalis, vt sup. de rebus corp. & incorp. in §. vt enim boues funibus vsualiter ligantur, sic homines verbis ligantur & intellectualiter, vt ff. de verb. sign. l. rei, § 1. † ADDITIO iuxta illud: Verba ligant homines, taurorum cornua funes. Cornu bos capitur, voce ligatur homo.

† Fortasse voluit allegare l. nominis & re. §. 1. eo. tit. vel l. obligamur, ff. de act. & obl.

c ¶ Necessitate. Tunc enim vere debitor est cum necesse habet soluere, vt ff. de verb. sig. l. debitor, & ita secundum hoc nulla obligatio. cui opponitur exceptio, diffinitur hic l. non videtur cœpisse. de reg. iur. quod verum est, si apponatur exceptio, ideo quia desijt esse vinculum naturale, vel ciuile, nā quædam exceptiones proponuntur ēt, qñ vtrumque vinculum adest, vt Macedon. & Velleia.

SYL. Obligatio effectualis hēt radicē naturalē, & ciuilē.

¶ Rationem assignat Bart. in l. 1. in pen. col. ff. de condict. indeb.

¶ Sunt. n. effectualis obligationis duæ radi-

ces,

ces, vna naturalis.s.quæ consensu nascitur, quę inter omnes fieri potest, et inter seruos & hæc naturalis dr, vt ff. de pact.l.1.§. adeo. hæc radix est cōtrario cōsensu tollitur, vt ff. de sol.l. Stichum.§.naturalis, quia nil tā naturale, &c.vt ff. de re.iu.l.nihil tā naturale, sed hæc naturalis vim nō habet exigēdi impedit tn̄ soluti repetitionem, vt d̄ fideius.l fideiussor. §.fideiuss. Huic q̄sque accedit ciuilis ēt radix, quæ illi n̄ali faciem dat, vel formam, vel vestē, vt possit parere actionem. Et hęc ciuilis tollitur contrario ciuili actu, non naturali, vt per acceptilationem, vt inf. qui. mo. tol.obli.§.1.alias §. item per acceptilationem. Item per sn̄iam remanente naturali, sed hoc non est ipso iure, sed per exceptionem, vt ff. de cond. indeb. l.Iulianus. sn̄ia.n. est de iu. ciu.cum omnia iudicia sint de iu. ciu. vt diximus.sup.de in.na.§. ius autem.in glos.vt sunt &c.per l ff.de orig.iu.l.2. §.hæc disputatio.

Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationem, & sententiā.

cui⁹ rei a soluēdę scd̄m b nostræ ciuitatis iura.

¶ Ponit primam diuisionem obligationum, quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ, na.i. secundū leges, et sic ciuilis & naturalis hic simul diffinitur.

SYL. ¶ Hæc gl. communiter approbat̃, q̄ quicquid voluerit gl.in l.1.ff.de cond.indeb.

Obligatio ciuilis quibusdā personis non adhæret.

¶ Et hæc ciuilis non adhæret seruis, cū nil sint inspecto iu.ciu.ff. de reg.iur.l. seruitutē & l. q̄ attinet. Item filio contra patrem, vel contra non nascitur, vt ff. de cond.indeb.l. frater à fratre §. quęsitum. cum inter eos nō possit esse iudiciū, vt ff. de iudi.l.lis, iu.ciu. impediente ratione patriæ potestatis, vt sup. de patria po.§.ius autem.Accur.

SYL. ¶ Adde, quòd vera ratio est, quia inspecto iure ciuili filius est eadem persona cum patre, & econtrario, & ideo actio & passio in eod. subiecto non cadit, quæ talis vnitas nō est considerata secundum ius gen. hoc autē verum de iu.antiquo, exceptis castrēsib. vel quasi, & hodie aduentitijs, de quibus videnda essent, quæ ponit Bar. in l.si quis pro eo. §.item si filius.ff.de fideius.]

ADDITIO. Hodie tn̄ in aduentitijs forte nascit̃ ciuilis obligatio, q̄uis durante p̄ria potestate contra eum non exerceatur. Ang.

a ¶ Rei. Vel etiam facti, quia verbum rei generale est, vt ff. si certum peta.l.1.in fin. & ff.de verb sign.l.tel.

* ¶ Adde, q̄ & verbum, soluendæ, positum in hoc tex. pertinet ad omnē satisfactionē, non ad eam tantum, quę nummis fit.l.solutionis ff.de sol.& l.solutionis de verb sign.]

ADDITIO. No.appellatione rei factum contineri, ex quo dixerunt aliqui, q̄ si statuto caueatur, q̄ pro quacūque re petita soluatur solidus p̄ libra, q̄ habebit locū in facto petito, q̄ verū limitat hic Bal.q̄n tale factū petitum erat æstimabile, vt librū scrib̄i, domum ædificari, & fossam fodi. Si autē esset inæstimabile, vt facere vxorem consentire, tunc nihil esset soluendū, quia verba statuti debent intelligi in casu possibili, hoc est, quo res æstimari possit. leg.nō solum, si de actio.& obligatio.& l.si ideo, C. ad Syllan, Christop.

b ¶ Secundum. Illud, secundum potest referri ad totā diffinitionē, quasi dicat, obligatio sic diffinitur secundum iura Romana.

¶ Adde, q̄ hęc expositio est bona, quia est vltima d̄riaperficiens diffinitionem quæ respicit causā formalem, & excludit illud iuris vinculū, quo quis astringitur alicuius soluendæ rei non sm̄ nostræ ciuitatis iura, quæ verba importantia vt vinculum obligationis, licet habeat naturalem causam, velut primam materiā & præexistentem, tn̄ formaliter causetur secundum nostræ ciuitatis iura, ita vt ciuilis obligatio naturali iuncta, tanquam cām formalis materiali, & masfeminæ, efficiat vinculum necessitate astringens, secūdum nostræ ciuitatis iura, vnde tenetur seruus domino operari, & tamen non est hæc obligatio, sed vinculum iuris gentium, quod ius ciuile recipit, nihil tamen ei adiungit aut tribuit formale. SYL.

¶ Vel dic, q̄ refertur tm̄ ad principiū.s. iuris vin.& q̄ dicit, quo astringimur.s.q̄sq.vt q̄n est ciui. & nat.q̄sque nō, vt q̄n est naturalis sola, vel ciuilis sola.& sm̄ hoc q̄libet diffinitur, hic nō etiam naturalis vel ciu. sola. Vel dic, q̄ ponitur remotiue hæc dictio, sm̄ q.d. illa obligatio est iu. vinc. quæ est sm̄ ius, nō cōtra ius, ff.de verb.ob.q̄aliter & l. veluti, & sm̄ hoc refert̃ ad primū. Vel dic, q̄ refert tm̄ ad illā dictionem, soluēdæ. nam sm̄ ius sunt faciendæ solutiones, vt res æque bona soluatur, vt ff. si cert.pet.l.cum quid.& ff.cō mo.l 3.§. si reddita. Item congruo loco & tpe, vt ff. de sol l.si soluturus. Itē de euictione promitti, alias non vr̄ soluere, vt ff.de verb. oblig.l.Iulianus, §. qui fundum. & ff. de cond.causa data, l.fin.& de euictio.l.2.

** Adde, q̄ & si res soluta potest auferri, vt quia alteri pignorata, vel sub conditione legata, non vr̄ soluta.l. si rē.l.qui res. de sol.l. non q̄, de lega.1. Idem, si non eo.tit.habuerim, quo mihi debebatur, sed pretiū præstiterim, q̄ docet Alcia.l.Labeo.& Sabinus de verb.sig. Itē per cōpetentes actiones & iudices fiat solutio, aliter nō valet sn̄ia, hæc solutio fieri, debet, vt C.si a non compe.iud.l.si.

SYL. * Istā vltimā partē gl. dicit singulare las. in §.1. col.pe. nu.167, inf. de actio.& Soc.in rub ff. solut. matr.col 7. ad hoc, quod sn̄ia lata sup inepto libello sit ipso iure nulla.]

** Intellige glos. quando ex facie libelli apparet, q̄ nullo modo competit ius agendi, vt si dicatur, peto tale fundū, quia rex est in Francia, Bart, Alex.in l.edi. C.de eden. vel si quis agendo rei vēdicatione contra Titium, narret eū nō possidere, Abb.c.cū di.in 3.no. de empt.& vēd, secus āt est, q̄n narrat̃ quidē

 apta

apta causa in libello, sed exprimitur inepta actio, veluti si dicam mutuani Titio cētum ideo peto eum mihi cōdemnari actione ex locato. nam tunc communis opin. doct. est, quod sustineatur talis libellus, vtresque habeat sen entia super eo ferenda. Alexan. l. 1. col. fin ff. de eden. & ita distinguit nouissime Maranta in sua practica in 3. par. 6. par. num. 67. 68. & 69.

a ¶ Omnium. Summa i. prima, vel summa .i. breuis. sic sup. de iure perso. in princ. est enim quandoque maior, vt inf. eo. §. fin.

** Summa .i. præcipua potiorque, & qua nulla sit superior.

Diuisionis diffinitio. b ¶ Diuisio. Diuisio est innumerabilis materiæ breuis compositio, & diuisio ad multa facit, vt diximus in procemio. §. penul.

¶ Omnium autem obligationum summa [a] diuisio [b] in duo genera deducitur, namque aut ciuiles sunt, aut prætoriæ. Ciuiles sunt, quæ aut legibus [c] constitutæ, aut certo iure ciuili cōprobatæ [d] sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione constituit, [e] quæ etiam honorariæ [f] vocantur.

¶ Ponit secundam diuisionem obligationum, quæ est quadruplex.

¶ Sequens [g] diuisio in quatuor species diuiditur. Aut enim ex contractu [h] sunt, aut † quasi ex contractu, [i] aut ex maleficio, [k] aut † quasi ex maleficio. [l]

¶ Obligationes ex cōtractu sunt in quadruplici differentia. Angel.

¶ Prius est, vt de ijs, quæ ex contractu [m] sunt, dispiciamus. Harum æque [n] quatuor sunt species, aut enim re [o] contrahuntur, aut verbis, [p] aut literis, [q] aut consensu, [r] de quibus singulis dispiciamus.

gerebant, quod dic vt supra de iu. natu. §. prætorum.

g ¶ Sequens diuisio. s. obligationum.

h ¶ Ex contractu, vt infr. vsque ad titu. de obl. quæ ex quasi contractu.

i ¶ Quasi ex contractu. vt inf. de obligat. ex quasi cōtractu. Sequentes duo titu. vsque ad quartū lib. sunt communes scilicet per quas perso. no. ob. acq. & quot mo. toll. oblig.

† alias ex quasi.

† alias ex quasi.

k ¶ Ex maleficio vt infr. de obli. ex malefi. vsque ad tit. de obl. ex quasi malefi.

l ¶ Quasi ex maleficio, vt infr. de obli. ex quasi maleficio. Et subaudi, aut ex varijs figuris causarum, vt ff. de actio. & obliga. l. 1. in princip..

* ¶ Decipitur Accur. nam in d. l. 1. per obligationes, quæ nascuntur ex varijs causarū figuris intelliguntur quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi maleficio quam interpretationem & veriorem & crebriori calculo receptam ait Ias. infr. tit. de actio. §. 1. in glo. super. ver. alijs.]

SYL. ¶ Tu rectius dic, quod diuisio est alicuius totius vniuersalis, aut integralis sufficiens & distincta partium assignatio.]

¶ Adde legendum hoc loco, deducitur pro diuiditur, vt in l. idem. ff. de rei ven. nō aūt deducitur, qui error & alibi irrepsit, vt docet Bud. in Pand. in l. testium. de test.

c ¶ Legibus. vt legis Aquiliæ obligatio, vt inf. de leg. Aquil. in princ. Item de pauperie per legem 12. tabularum, vt ff. si qua pau. fe. d. l. prima. 1. resp. Itē furti nec manifesti, vt inf. de noxa. §. sunt autem. secus autē est de furto manifesto, quia illa obligatio est propria, vt inf. d. perpe. & tēp act. §. furti quoque.

d ¶ Iure ciuili comprobatæ, vt sūt obligationes iure gentium inuentæ, vt sup. de iur. nat. §. ius autem, quæ a iure ciuili sunt comprobatæ, vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile.

SYL. * ¶ Vide Fort. in l. iuris gentium in 1. not. in princ. ff. de pact.]

e ¶ Constituit. Vt obligatio de furto manifesto, vt inf. de perpe. & temp. act. §. 1. Itē ex rapina, & vbicunque prætor aliquā obligationem inducit, vt patet per multos titulos, vt ff. de iust. & iur. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

f ¶ Honorariæ, quia prætores honores

m ¶ Prius est. Ex cōtractu proprie ponitur, quo ad illos contractus, vbi hinc inde nascitur obligatio improprie quo ad alios, vt ff. de verb. sig. l. Labeo 2. sic ff. si cer. pet. l. certi cōdictio. in princ. & de offi. proc. & leg. l. 2.

ADDITIO. Not. appellatione contractus intelligi proprie cōtractū vltro citroq. obligatorium. Ex quo dixit Bald. quod si statuto caueatur, quod qui non petierit debitum ex contractu infra decem annos, cadat à iure suo, non habet locum in creditore ex mutuo, quia ille non est proprie contractus, cum solum recipiens obligetur, nō autem numerans. Christoph.

n ¶ Aeque, vt sup. Accurs.

o ¶ Re contrahuntur. vt inf. tit. prox.

p ¶ Verbis. vt inf. tit. 2. vsque ad tit. de lit. obligat.

q ¶ Literis, vt inf. de lit. oblig.

r ¶ Consensu vt inf. de oblig ex cōsen. cū seq. tit. Sed quę est differentia inter actionē & obligationem, & contractum? Respond.

† Contractus obligatio, & actio differunt,

con-

contractus est verborum conceptio vel cõsensus, vt patet, ff. de verbo. obliga. l. stipulationũ, § stipulatio. & est facti, vt ff. de cur. fur. i consilio. in fin.

¶ Adde, quod non est verum, conceptioné verborum esse qualitatem & formam essentialem omniũ contractuum, sed illorum tãtũ, qui verbis perficiuntur. vt stipulatio, nam aliorum essentialis forma est consensus, aut res, aut literæ, vt hic dicitur, & verba in eis interueniunt. vt causa instrumentalis accidẽtalis, & ideo sine eis esse possũt. l. mutus. ff. de iure dotium. & declarat hic Ang. & no. quod illa verba posita in gl. vel consensus. non sunt Accursij, sed sunt additionalia & imperfecta, quia consensus sine alia forma non diceretur contractus eo modo quo hic accipitur. sed esset conuentio seu pactum simplex. l. 1. ff. de pact.]

¶ Obligatio est, quæ inde nascitur, vt arg. ff. si cer. pe. l. 2. circa finem, Actio est quod postea inde surgit, & sic nullum est alterũ vt ff. de proc. licet. §. ea. & inf. tit. 2. in prin. & hæc duo sunt iuris, vt in diffinitionibus pater.

** Hinc fluxit quod vulgo iactatur. Ex cõtractu actionem dari, ex obligatione vero nasci.]

¶ Quib. modis re contrahitur obligatio.

¶ Obligatio ex mutuo contrahitur re, & in ijs rebus, quæ ponde re, numero, vel mensura constituunt. Et dicitur mutuum, quia de meo tuum fit. Angelus Aretin.

RE contrahitur [a] obligatio, veluti mutui datione. Mutui[b] similiter non contrahitur mutuum, nisi ita dentur, vt factæ accipientium non eædem reddantur, sed aliæ non diuersi generis sed eiusdem, & hæc est alia finalis causa eiusdẽ. Item qui mutuum accipit debet rem eiusdẽ generis æque bonam reddere. Item nota mutui etymologiam. Item, q. ex cõtractu mutui oritur certi cõdictio.

a ¶ Re contrahitur i primis nota vestiri pactum id, quod est nudum. 6. modis (i) Re, vt hic Verbis, vt inf. tit. 1. Literis, vt inf de liter. oblig. Consensu, vt inf. de oblig ex consen. Cohærentia cõtractus, vt si iuxta contractum apponatur aliquod pactum ante vel post, vt C. de pact. petens. & ff. de pact. l. Iuris gen. §. quinimmo. Item interuētu rei, vt in contractibus innominatis, ex quibus nascitur actio demum re secuta, vt C. de rerum per mu. ex placito. — Pactũ nudũ sex modis vestitur.

¶ Adde, quod ille tex. non probat nisi a contrario sensu, bonus tex. in l. 1. §. item emptio in 2. resp. ff. de rer. permu.] — SYL.

¶ Sed quid differt ea, quæ vestitur re, ab ea, quæ interuentu rei vestitur? Resp. prima habet vestimentum & robur statim, cũ nascitur, nam tacite agitur, vt reddatur mutuum vel commodatum, ff. si cer. pet. cũ quid. sed in alia dudum forte postea, quando res traditur. C. de pact. petens. & C. de re. permuta. ex placito. Et adde duos modos, vt no. d. §. quinimmo. scilicet quando vestitur legis auxilio, quod est, quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione, vt ff. de pactis. legitima. Item rei principio, vt in pollicitatione facta reipublicæ, vt ff. de pollic. l. 1. Accursius.

ADDITIO Item vestitur pactum auctoritate legis, vt C. de donat. si quis argẽtum, sed iste modus comprehenditur sub prædictis. Item iureiurando, vt ff. de ope. libe. vt iurandi.

¶ Adde sm Ias. in l. iuris gẽt. §. quinimmo. in 6. col. ff. de pact. quod vestitur etiam cohærentia voluntariæ traditionis. l. lege. C. de pact. Item implemento conditionis. l. cum ad præsens. ff. si cer. pet.* Et de istis vestimẽtis vide Fortu. in d. §. quinimmo col. 23. vbi late hanc materiam persequitur.] — SYL.

ADDITIO (i) Et dicitur pactum nudũ, quod stat in puris finibus conuentionis, alias si transit in proprium nomen contractus, vel formam seu solennitatem, vel causam, per quam robur & efficaciam assumit, erit vestitum. Ang.

** Pactum nudum quod dicatur, colligitur ex l. si tibi. C. de loca. & cond. vbi est pulcherrimus tex. ad hoc.

b ¶ Mutui. Nota, quod quatuor debent esse

¶ Quibus modis re contrahitur obligatio.

Continuatio. — Continuatio istius titu. ad præcedentem patet, sup. tit. prox. in fi. Arei.

Diuisio. — RE contrahitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo ponit de mutuo. Secundo de indebito soluto. Tertio, de commodato. Quarto, de deposito. Quinto, de pignore dato. Secunda ibi, in §. is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Præterea. Quinta ibi, in §. Creditor quoque.

¶ Re contrahitur. CASVS non est aliter figurandus, cũ stetur in declaratione terminorum. Declarat enim, qualiter re obligatio cõtrahatur, & in quibus mutuum cõsistat, & ad quid detur, & vnde dicatur, & quæ actio ex eo nascatur. Not. mutuum re contrahi. Item, quod res existentes in pondere, numero, vel mensura, sunt illæ, in quibus mutuum consistit. item, quod in his rebus ita demum mutuum contrahitur, quando dantur ad pondus, numerum, vel mensuram, & hæc est forma antecedens ipsius. Item in prædictis rebus non contrahitur etiam mutuum, nisi ita dentur vt accipientium fiant, & hæc est vna ex causis finalibus ipsius, Item in prædictis rebus si

Mutuo quatuor sunt necessaria.

esse in mutuo. Natura, vt ad hoc sit inuenta, vt mensuretur, vel ponderetur, vel numeretur, sicut est in pecunia, vt ff. de contrahen. empt. l. 1. Item cōsuetudo. Item aptitudo, vt ad numerum, vel ad pondus suę naturę aptetur. Itē actus, scilicet vt detur secundum naturā suā, nā si dedero pecuniam in sacculo non numeratam, vt tantundem reddas, non erit mutuum, sed innominatus contractus. Vide hos casus. ff. si cert. peta. l. 2. §. 2.

autem † datio in ijs rebus consistit, quæ pondere,[a] numero, mensurave constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, quas res aut numerando,[b] aut metiendo,[c] aut appendendo[d] in hoc damus, vt accipientium fiant. Et † quandoque[e] nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis[f] redduntur. † Vnde[g] etiam mutuum appellatum est, quia ita a me tibi datur, vt ex meo tuum fiat,[h] & ex eo contractu nascitur actio, quæ vocatur condictio.[i]

¶ Si soluitur non debitum per errorem, re contrahitur obligatio, sicut ex mutuo, pupillus tamen sine tutoris auctoritate non obligatur. Aret.

¶ Is † quoque, qui nō debitum accepit ab

† alias qm.

a ¶ Pondere. ff. si certum petat. l. 2. §. item mutuum contra. Solut. ibi large accipitur nomen pecuniæ, vt ff. de leg. 1. talis. Accursius.

† alias ide.

b ¶ Numerādo. Vt pecuniam.

c ¶ Metiendo, vt vinum, oleum, frumentum.

Cōsuetudo & alia tria a mutuo sūt cōsideranda.

d ¶ Appendendo. Vt ære, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Respon. non est mutuum, quia consideratur consuetudo, & aptitudo, & natura rei talis. sic. ff. eod. l. 2. § 1. Item quid si pecuniam in sacculo vt speciem? Respon. non est mutuum, quia actus mutuo similis exigitur, vt ff. de leg. 1. plane. §. 2.

e ¶ Et quandoque incidenter enim quandoque eadem, quia nō indiget ea, vt arg. ff. si cert. pet. l. qui pecuniam, sed cum accipit, eius debet esse propositi, vt aliud reddat, vt ff. si cert. pet. l. 2. in princ. Accur.

¶ Adde, quod sēper placuit intellectus Decij in l. 2. ff. eod. quod intelligamus quādoque. i. aliquo tempore, per tex. in l. res in dotem. ff. so. mat. qui tamen fuit antea Fulg. in d. l. 2. *facit l. 1. in §. 1. ff. quod quisque iur.]

SYL.

* ¶ Ant. Aug. lib. 3. emend. c. 7. hunc locum ita ex antiquis codicibus legendum, & distinguendum ait. Quas res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in hoc damus, vt accipientiū fiant, & quandoque nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturę & qualitatis reddantur. inde etiam mutuum appellatum est. interpretaturque, quādoque pro quandocunque, hoc est, quandocunque reddendæ sunt, ita reddantur. quam scripturam & interpretationem comprobat etiam auctoritate tum Caij, tum Pauli. Quod vero, quandoque, prō quandocunque vsurpetur extant exempla. l. res. de iu. do. l. si vini. de vsufru. ea. re. & alibi passim.]

f ¶ Qualitatis. i. bonitatis, quod tacite semper præsumitur agi. vt ff. si cert. peta. l. cum quid, §. 2.

Mutuum vnde cōponitur.

g ¶ Vn. Quia fit accipientis. Accur.

h ¶ Tuū fiat. Cōponitur .n. ex integro & corrupto, vt hic, & ff. si cer. pe. l. 2. §. appellata. Et no. q̄ licet deseruire nomini, quia nomina debēt esse consonantia rebus, vt supra de dona. §. est & aliud. Et no. reconciliari mutuum tribus modis, vt no. ff. si cer. pe. l. 2. § 2. & infra eo. §. item is. in gloss.

† Facit ad hunc §. c. vlt. cū gl. 1. ab me. ext. de sol. vbi optima glo. in materia repetitionis indebiti.

¶ Adde, quod ex æquitate quandoque & ex causa mutuum contrahitur, licet non fiat de meo tuum, cuius exemplum ponit Deci. in l. cum filiusf. prope fin. ff. eo. Sed quid si res ita detur, vt fiat accipiētis, vt tamen eadem reddatur? vide Alc. lib. 2. Parad. cap. 21.

ADDITIO. Quibus adde duos alios modos .s. propter superuenientiam dominij in mutuantem ex causa de præterito, vt l. proinde, ff. si cer. pet. Item ratihabitione secuta, vt l. si procurator. ff. de cond. indeb. & hæc vera in mutuo mere naturali, alias in mere ciuili cursu biennij. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliatur stipulatione, siue præcedat, siue sequatur, vt per Ang hic.

Cōdictio certi spālis.

i ¶ Condictio. Scilicet certi specialis, quæ de mutuo datur, quæ appellatur a quibusdam. Si certum petatur, vt ff. de triti. l. 1. Sed dic, quod condictio certi ex mutuo specialis dicatur. Est & alia generalis, quæ datur ex omni causa, & omni contractu, ex quo certum petitur, vt ff. eod. l. certi condictio. in princip.

Cōdictio certi gnalis.

SYL.

¶ Hæc opin. communiter approbatur in l. certi condictio. in princ. ff. eodem, quamuis vltramon. tenuerint vnam esse certi condictionem.]

¶ Sed numquid ad interesse datur certi cōdictio? Quidam dicunt q̄ non, vt ff. si quis in ius voc. non ie. l. si. Nos dicimus quod sic, & quod d. l. dicitur, incerti cōdictio, dic, id est certi condictio, quæ datur ad interesse, quod est incertum, & est ratio, quia licet

prima

prima facie sit incertum, certificatur tamen per iudicem, vt infra de actio. §. curare. † secus si ad factum, quia etiam in sententia nō certificatur quātitas, vt ff de verb. oblig. vbi autem. § qui id quod. & ff. de re iudic. si quis ab alio. §. fina.

† Et, p hoc allegat Ang. hic ca. sū i l. 2. C. de mutil. stip. Non est. n. ī potestate actoris quā titas inter esse, sed spectat ad iudicem.

† alias p. ide ab eo cōdici potest. alias perinde ci condici, &c.

¶ Hæc opin. cōmuniter tenetur i d. l. cer. ti condictio. in princ. quando interesse petitur simpliciter.

¶ Is quoque.

CASVS.

Quærebatur, an aliter re cōtraheretur obligatio, quam ex mutuo & respondetur quod sic, ex receptione indebiti soluti per errorem, cuius tamen contrarium videbatur, tum quia qui soluit magis distrahere intendit, quam contrahere: tum quia non soluit animo sibi obligandi illum: vnde non videtur, quod aliquo modo possit nasci obligatio sine consensu. Tamen contrarium dicitur, eo quia solutum est per errorem & sponte, obligatio autem, sicut in quolibet quasi cōtractu, subintelligitur à l. & oritur ex ipsa re soluta. Nota quando quis obligetur ex indebito recepto. Item, quod soluenti datur condictio indebiti. Item, quod valet argumentum de mutuo ad indebitum. Item, quod pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur. Item, quod licet solutio indebiti effectu producat obligationem, quæ ipso effectu considerato dicitur obligatio ex contractu, tamen inspecta intentione agentium talis actus non est contractus, sed distractus.]

eo, qui per errorem [a] soluit, re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condictitia [b] actio. Nam † perinde ei, [c] & ab eo [d] condici potest, si apparet [e] eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. [f] Vnde [g] pupillus, si ei sine tutoris auctoritate indebitum per errorem datum est, non tenebitur indebiti condictione, non magis quā

a ¶ Per errorem. Aliud si ex certa scientia, vt ff. de condict. indeb. l. 1. & ff. de reg. iu. cuius per errorem, & C. de iuris & fac. ignoran. cū quis. Accurs.

* ¶ Adde, idem esse licet sciens indebitum soluit hāc mente, vt postea repeteret, l. quod quis. ff. de condict. indebit.

Item intellige, hoc loco agi de errore facti, non iuris, l. si per ignorantiam, & l. seq. Cod. eodem.]

ADDITIO. Ex quo not. modum concludendi esse, quod indebitum soluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit: & est necesse hoc exprimere: nisi qualitas personæ agentis esset causa dandę condictionis vt in pupillo, in demente, vel furioso. Ang.

Cōdictio īdebiti ad quid dat. SYL.

b ¶ Condictitia actio. Id est condictio indebiti, quæ datur propter indebita soluta si facta sint accipientis, vt ff. eodem. l. indebiti. §. primo.

¶ Condicuntur enim respectu dominij quatenus dominium translatum est, l. si pœnę, paragr. si falso. digest. de condictio. indebit. & ibi gl.]

¶ Aliàs nulla condictio datur, nisi dominium sit translatum, vt ff. vsufruct. quemadmo. ca. l. si. & infra de actio. §. sic itaque, & §. appellamus.

¶ Intellige ratione ipsius. d. ll. nam ratione ne possessionis translatæ cōpetit cōdictio d. l. indebiti §. sed & si nūmi vbi vide Bart. in prima not. omnino, ff. de cōd. indeb. qui enim actutus est condictione indebiti, si diffidit de probatione domini, debet petere tantummodo possessionem, & libellum de possessione sola concipere.] SYL.

¶ Item ad augmenta naturalia, vt ff. eo. l. indebiti, non ad ciuilia, vt C. eo. l. 1.

¶ Intellige, nisi debitor ageret de lucro eiusdis accessionis: nam ad accessiones, in quarum præstatione non agit de damno vitando, tenetur, d. §. sed & si nūmi. vel sic. sed & si possessionem.

¶ Et in quantum locupletior est accipiens, si bona fide percepit, vt ff. eodem. si nō fortem §. libertus, alias si sciens acceperit, in totum, vt ff. eodem, l. in summa. § si seruum, & quandoque furti, vt ff. de cond. furt. l. quoniam. Vel dic vt ibi.

c ¶ Ei, cui solutum est.

* ¶ Similis locutio est inf. quod cum eo. §. fine. Est autem condicere idem quod repetere.]

d ¶ Ab eo. s. qui soluit.

e ¶ Si apparet. Si, id est quia. Sed videtur hic dici, quod primo appareat indebitum, & sic probetur, antequam actio proponatur: & ita ante litem contestatam: quod est falsum, nisi in casu, vt C. de testi. in authen. si quis. Sed respōd. hoc verbum, potest, quod hic est, intelligitur cum effectu, scilicet vt condemnetur reus.

* ¶ Adde, hæc verba, si apparet &c. esse verba veteris condicendi formulæ, & ideo oriosa, siue enuncupatiue accipienda sunt: sicuti & Theophilus innuit.

f ¶ Accepisset. Vnde tenetur nisi in casibus: vt si soluitur ex causa, quæ inficiatione crescit, vt C. eodem. ea quæ. Item ex causa pietatis, vt ff. eodem cum is, §. si mulier.

Item trāsactionis, vt ff. eodem in summa. Item rei iudicatæ, vt C. eodem, l. 1. Itē scientiæ, vt ff. eodem, l. 1. & hic dicitur. Item iuramenti, vt infra de actio. §. item si quis postulante. Et alias vt not. inf. de oblig. ex qua si contract. §. fi. & etiam in l. eleganter, §. fi. ff. de cond. indebi.

g ¶ Vnde pupil. Sed si pupillo solueris indebitum per errorē, credens teneri nō poteris

contra

contra pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo, sed ista obligatio non videtur ex condictione descendere: quia soluit pupillo per errorem.]

¶ Hæc est inepta additio, quam dispungere tamen noluimus, sed aduertere.]

* ¶ Adde, quod illatio quam facit hic Imp. pendet ex parificatione mutui, & indebiti solutí superius facta.]

a ¶ Mutui, quia neutra, nisi sit factus locupletior.

b ¶ Datione. Sed qualiter tenetur ex mutuo?

mutui [a] datione. [b] Sed hæc species obligationis non videtur ex contractu [c] consistere: cũ is, qui soluendi animo dat, magis velit negotium distrahere, quam contrahere.

¶ Qui accepit commodatum, obligatur re: & differt à mutuo, quia in commodato non trãsfertur dominium, nec tenetur de casu fortuito, nisi culpa eius præcedat casum: & hoc si gratis concedit, alias si cum mercede, esset locatio visus. Aretinus.

ctis vero agetur ad exhibendum, l. 2 eod. tit. aut condictione sine causa, l. 1. vlt. respon. de cond. sine causa.

¶ Vel quia sit salua pecunia, vel in aliã rem versa, vt ff. de sol. in pupillo. tunc enim tenetur & ciuiliter & naturaliter, & cum effectu vt, ff. eod. l. naturaliter, §. fin. & l. seq. & ff. com. leg. 3 His ergo eisdem modis & de indebito tenetur, vt hic dicitur. Et nota similitudinem inter mutuum & indebitum, quod valet ad multa, vt ff. eodem dum indebiti §. primo & secundo. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

† Vide si. mi. gl. in l. pupill⁹. ff. d reg. iu. et

SYL.

§ l. 1. ff. de noua.

† Scilicet

SYL.

actione ex eo contractu, è si ad eũ aliquid peruenit: tenet tũc cõ dictione si ne cã, vel ad exhibẽ dũ vt l. 3 i pti. ff. sini Ang. hic.

tuo? † Distingue, aut est infans & tunc nullo modo tenetur, † vt ff. eodem, l. quod pupillus, & ff. de action. & oblig. l. pupillus.

¶ Adde idem in proximo infantiæ, §. pupillus, inst. de inut. stip. & cõmuniter tenetur.]

¶ Aut maior infante & tunc si tutori promittat, nullo iure debetur, vt ff. de auctor. tut. pupillus.

¶ Ratio est, quia l. prohibet, & resistit. d. l. pupillus. vnde nec naturalis nascitur, vt not. in l. cum lex. ff. de fideiuss. & est communis.

¶ Si alij promittat, & sine tutore, naturaliter tantum tenetur, vt ff. de noua. l. 1. si cum tutore, etiã ciuiliter & naturaliter obligatur: sed restituitur, vt ff. de auct. tut. l. impuberes, & C. si tut. vel cur. inter. per to.

¶ Intellige in actibus, in quibus tutoris auctoritas sufficit: secus in cõtractibus rerum prohibitarum alienari sine decreto. sunt. n. ipso iure nulli etiam interueniente tutoris auct. l. & si is. l. & si prædiũ, C de præd. mi. & dum dr restitui, dic quod hoc est verũ, si læsus sit, etiam si interuenisset auctoritas tu dicis, l. si quidem, 2. resp. C. de præd mi.]

¶ Et in adulto habẽte curatorem idẽ quod in pupillo, vt C. de in integr. restitut. min. l. si curatorem: alıter, id est si curatorem non habet ciuiliter & naturaliter tenetur, (i) sed restituitur, & hæc omnia sunt vera, nisi factus sit locupletior.

¶ Aduerte tamen, quod quando, l. resistit contractui, vt dictum est, sup. licet locupletior factus teneatur ciuiliter & naturaliter, tamen contractus à princ. fuit nullus, nec produxit aliquam obligationem, etiam naturalem: et consequenter non potest tractu tẽporis conualescere. vnde obligatio in d. casibus nõ pt dici descendere ex contractu, sed est fundata super l. nam hoc natura, ff. de condit. indeb. in alijs vero casibus, quia actus a princ non est nullus, potest conuenıri actione ciuili ex illo contractu, l. 3 in princ. ff. com. In prædi-

c ¶ Ex contractu, nec est, immo ex quasi cõ tractu, vt infr. de oblig. ex quasi contract. §. item is. Aliquid tamen tacite geritur. propter quod est positus hic casus inter obligationes ex contractu, vt ff. e. si in area. 2. resp. & ff. com. si is qui. §. vlt.

¶ Aduerte, quia gl. non videtur intelligere, nam verum est, quod in solutione indebiti tacite nascitur obligatio, non tamen ex tacito negotio, sed expresso, d. l. si in area. de quo vi denda essent, quæ subtiliter considerat Fort. in l. 1. §. 1. in 4. no. ff de pact. SYL.

¶ Item is cui. CASVS. Quærebatur, an cõmodatarius, qui re quoque obligatur, teneretur, * mutuo accipiẽs, & videbatur quod sic: vterque enim re obligatur: vtrique res traditur: & vterque de re restituẽda tenetur: & ita sit gratia mutuatarij mutuũ, sicut commodatum gratia commodatarij. Respondetur tamen contrariũ, quod immo mutuo accipiẽs tenetur de casu, de quo commodatarius nõ tenetur. Item quia in mutuo transfertur dominium, in commodato non: & sic in effectu in hoc tantum distat, teneri enim vel nõ teneri, de casu, hic est effectus dominij, quia res perit dño. l. incendium, C. si cert. petat. & hæc sint loco positionis casus: in declaratio nibus enim terminorum nõ solet figurari. SYL.

No. quod finalis causa cõmodati est datio vtẽdi gratia. Item, quod cõmodatarius re obligatur, & tenetur actione commodati. Item quod dominium nõ transfertur in commodatarium. Item quod tenetur ad idẽ indiuiduum restituendũ. Item, quod mutuatarius tenetur de casu, commodatarius, de omni culpa. Item quod qui culpã in alienis rebus committit, nõ excusatur, quod in suis sit ita solitus versari. Item, quod commodatarius tenetur de omni casu contingente propter culpam

culpam suam. Itē, quod de forma essentiali cōmodati est liberalitas, & vt gratis det. Item, quod cōuentio rei ad vtendum dande mercede in pecunia cōstituta est locatio: in alia vero re, quam pecunia, est cōtractus innominatus,

pere declarat Bar. in d.l.3 §. si reddita.]
** Declara gl. procedere, nisi sit deterior facta sine culpa commodatarij, illa vtendo ad id, quod fuit commodata, vt ait pulcher tex. in l.vlt. ff. commod.]

¶ Item is, [a] cui res aliqua vtenda datur, [b] idest commodatur, re obligatur, & tenetur commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longe distat. Namque [c] non ita res dat, vt eius fiat: [d] & ob id de ea ipsa re [e] restituenda [f] tenetur. Et is quidem, [g] qui mutuum [h] accepit, si quolibet fortuito casu amiserit quod accepit, veluti incendio, ruina naufragio, [i] aut latronum, hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendam accepit sane quidem exactam [k] diligentiam custodiendę rei pręstare iubetur:

l.1.§. si quis seruum, ff. deposi. Item incendium computari inter casus fortuitos. Item quod qui alias non tenetur de casu, si culpa sua incidat in casum tunc tenetur etiam de casu.]

a ¶ Itē is cui. q.d. nō solum in duobus superioribus casibus. l. quādo aliquis accipit mutuum, vel quando accipit in debitū, obligatur re, sed etiam in hoc casu. Accur.

Ista gl. nō est Accur.

b ¶ Datur. Id est traditur, quia dare est dominium transferre. vt l. vbi autem. §. si. ff. de verb. oblig. & infra de actio. §. sic itaque quod non fit in re commodata Christoph.

* ¶ Non ab re addidit Imp. hæc verba, i. cōmodatur: ne forte intelligeremus de precario, quod est simile commodato. nam & qui precario concedit, rem vtendā permittit, sicut & commodans: & vterq. sic tradit, vt non faciat rem accipiētis l 1. ff. de preca. Differunt tamen in multis, vt annotat Accurs. ibi. & inter alia in hoc, quia precarium reuocari potest quandocunque, cōmodatū autem non nisi expleto vsu in quē conceditur. l. in commodato, §. sicut, ff. comm. sufficit tamen tantum temporis prætęrijsse, quo potuerit perficere vsum ad quem fuit commodata, etiam si inciderit impedimentū, vt ibidem not. Bart. post gloss. Item cōmodatum debet esse gratuitum, & datur ad certum vsum etiam tempore siue expresse, siue tacite præfinitum: quod nō est in precario, quod conceditur ad libitū cōcedentis. Bar. d.l.1. & Deci. l. contractus. de regu. iur. Vnde non male diffiniunt quidam, commodatū esse gratuitam rei concessionem ad certum vsum tempore limitatum, vt mox ipso vsu finito eadē res eiusdē qualitatis reddatur.]

c ¶ Namque. Prima differentia inter mutuum & commodatum.

d ¶ Vt eius fiat. Quod est in mutuo.

e ¶ De ea ipsa re. Quod non est in mutuo.

f ¶ Restituenda. Etiam non deteriore: alias non videtur reddita: vnde tenetur ad interesse, vt ff. com. l.3 § si reddita.

¶ Qua autem actione prosequi debeamus interesse deteriorationis, & libellum conci-

g ¶ Et is quidem. Secunda differentia.

h ¶ Mutuum accepit. Hic nota, mutuum esse triplex. Naturale tantum scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo. Ciuile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Ciuile & naturale, quādo numerario & stipulatio interuenit, vt ff. si cer. pet. l 2. Item nota, quod deficit mutuum ratione: vt in fure, vt ff. eo. l.2. §. mutui. & §. appellata, & ratione personæ, vt ff. si cert. pet. l. si a furioso & ratione dissensus, vt ff. si cert. pet. l. si ego pecuniam, & l. si & me, & Titium. Reconciliatur † autem mutuum consumptione, vt ff. si cert. petat. l. nam & si fur. stipulatione, vt C. si cert. pet. l. quāuis. vsucapione, ad instar alienæ pecuniæ datæ in dotem, vt ff. de iure do. l. Proculus.

Mutuum est triplex.

Mutuum deficit tripliciter.

Mutuum reconciliatur pluribus modis.

SYL.

¶ Adde, quod hæc non est glo. Accurs. sed additio transferens importune materiam mutui ad hunc locum.]

** Adde, quod consumptio fieri intelligitur non solum expendendo, sed etiā immiscendo cum alijs, glos. §. nunc ver. consumpti supra quibus ali. li.]

† Similis gloss. in §. nunc. in ver. condicti sup. qb. alie. lic.

i ¶ Naufragio. Hic not. fortuitos casus melius quam in aliqua lege: sic enumerātur aliqui casus. C. de pign. actio. quæ fortuitis.

¶ Adde meliorē tex. in l. in rebus. in princip. ff. eodem.

SYL.

K ¶ Exactam. † Alias exactissimam: & sic ponitur positiuus pro superlatiuo.

† Similis est glo. in l. in re C. mand.

¶ Adde, quod aliqui tex. emendati habent, exactam. Expone ergo diligentiam exactā, id est solertiam, non vulgarem, neq mediocrem, sed hominis diligentissimi, diuersimode ergo accipitur hic & inf. eodem. §. si. vt ibidem dicit gl. & pro litera, quæ hēt exactissimam, est text. in l.1. §. is vero qui. si de actio. & oblig. vbi ponuntur verba tex. nostri & dicitur, exactissimam.]

¶ Et distingue, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si commodo vxori meæ, vt compta veniant ad me, vt ff. eo si vt certo. §. nunc videndum, & §. interdum. Quandoque dolus, & culpa leuis, vt si commodo

modo tibi scyphum, vt communes amici inuitentur ad cœnam, vt ff. eod. in rebus, §. hoc ita Interdum leuissima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum, casus, vt si culpa præcedit casum, vt hic sequitur, & ff. eod. in rebus, in princ. verſ. alioquin:

& dominium nõ transferebatur, quo tamen non obstante cõtrarium dr̃ ratione allegata in text. & quia cõmodatum fit gratia cõmodatarij, depositũ vero gratia deponentis. Not. ꝙ ad essentiam depositi requiritur res:

Commodatarius de quibus tenetur.

ADDITIO. Si quæratur, an commodato commodatarius teneatur de dolo, lata culpa, vel leui, dic ex mente docto. in dicta l. si vt certo, quòd si contractus celebratur gratia dantis, tunc recipiens tenetur solum de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipientis tantũ, tunc tenet̃ de dolo & omni culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa præcedat casum, vt hic. Si gratia vtriusque tunc de dolo, & lata culpa, & leui. Quid si res commodata sit æstimata, antequam commodetur? Dic quod æstimatio semper addit vnã speciem obligationis primæ, vt per gl. & Bart. in d. l. si vt certo &c. secundum Iac. & Christoph. Porcum.

† Vis maior q̃ sit, enarrat Budæ. in Anno. ad Pand. in l. si merces, §. vis. de loca. Græci vocant re cubian.

nec sufficit ei [a] tantam diligentiam adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior poterat eam rem custodire: sed propter † maiorem vim, maioresve casus [b] non tenetur: si modo non ipsius culpa is casus interuenit. Alioquin si id, quod tibi commodatum est domi peregre tecum ferre malueris, & vel incursu hostium, prædonumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc proprie intelligitur, si nulla mercede [c] accepta, vel constituta res tibi vtenda data est: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur: Gratuitum enim debet esse cõmodatum. [d]

¶ Depositarius obligatur re, & tenetur de dolo. h. d. Aret.

¶ Præterea [e] & is apud quem res aliqua deponitur, [f] re obligatur, teneturque actione depositi: quia & ipse de ea re, quã accepit, restituẽda tenet̃. Sed is ex eo solo tenet̃, si quid † dolo [g]

quia re contra hit̃ obligatio ex deposito. Item ex eo nascitur actio depositi. Item depositarius tenetur ad idem in diuiduum restituendũ. Itẽ tenetur solum de dolo, & lata culpa, nec regulariter tenet̃ de leui, aut leuissima. Itẽ negligentia depositarij imputatur deponenti. Item mala electio dicitur in culpa. Item ibi, ex eo solo tenetur, ꝙ taxatiua excludit casum æquiparatum, secundũ Ang. hic.

e ¶ Præterea. Id est preter supradictos modos accipiens depositum re obligatur. Vnde si deposui penes te rẽ meã mihi obligaris, & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam, & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto, debet sibi imputare qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fi. huius §.

† Concor. text. in §. sed is. inf. de oblig. q̃ ex delict.

* ¶ Adde, commodatarium non solum teneri adhibere diligentiam rei commodatę, sed etiam illis rebus quæ rei commodatæ accedunt, d. l. si vt certo, §. vsque adeo. Item sciendum, impensas cibariorum pertinere ad cõmodatarium. d. l. in rebus, §. possunt.

** Adde, quod in dubio commodatum censetur factum rogatu commodatarij. Bart. d. l. si vt certo. § interdum, & Aret. hic.

a ¶ Ei s. commodatario.

b ¶ Casus, scilicet alios.

c ¶ Mercede. Sic inf. loc. §. 1 sic inf. man. §. fi.

Additio. Cómodati declaratio ĝnalis.

d ¶ Commodatum. Commodatũ est, si dedi tibi rem meam, vt vtaris, nec inde accepi mercedem: si vero merces interueniat, erit locatio & conductio. gratuitũ .n. debet esse commodatũ: ideo teneris ad exactissimã diligentiã, sic infra locati, §. 1. sic. inf. man. §. fi. Suprascripta gl. non est Accurſ.

SYL.

¶ Præterea. CASVS Rõnem dubitandi faciebat casus præcedens, in quo re obligabat̃,

f ¶ Deponitur. Id est custodienda datur, vt ff. depositi, l. 1.

g ¶ Dolo. nota in deposito solũ dolum venire, vt hic, & ff depos. l 1. §. Illud. Itẽ venit lata culpa, quæ pro dolo accipitur, vt ff. eod. quod Nerua. Quãdoque leuissima, vt si hoc fuerit pactũ, vt ff eod. l 1. §. sæpe. item si fuit in culpa, quia portauit rem depositã per locum periculosum, vt ff. com. l. in rebus. §. 1. & l. si vt certo, §. interdum. item mora facta in restitutione, vt ff. depos. l. si in Asia. §. fin. Et hic, & superior similiter tenetur de casu.

¶ Adde gl. in l. 1. §. sæpe, ff depo. cui adde aliũ casum, qui ponitur in tex. vt ibidẽ not. Barr.

SYL.

** Intellige tex. nr̃m ĩ deposito gr̃a deponentis facto, sicuti plerumque fit: si .n. fiat gratia depo-

depositarij, vel vtriusque, idem dicendum quòd in commodato, Bartol.l.quod Nerua. col.vlt.versic.12. quarto ff. eo. Dec.l. contractus,nu.1.& 2.de reg.iu.]

a ¶ Culpæ autem f.leuis. ✝

✝ Pro hac expositione facit gl. in ver. ex culpa. in l. in vēditione. ff. de bo. aucto. iu. possit.

commiserit; culpæ a autem nomine, id est, desidiæ, ac negligentiæ, non tenetur. Itaque securus est, qui parum diligēter custoditam rem furto amisit: quia qui negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare b debet. c

¶ Creditor ex pignore recepto obligatur re, & tenetur solum de leui culpa. Ang.

¶ Creditor d quoq; qui pignus accepit, e re obligatꝰ, quia & ipse de ea re, quā accipit restituenda

* ¶ Obserua ex hac glos.qđ appellatione culpæ,cū profertur à lege,intelligitur de leui vt annotat Deci. in l.contractus. nu.19. de reg. iur. qđ est verum nisi subiecta materia aliam exigat interpretationem, vt ex Bal.& Alexād. tradit idē Dec. eo in loco, culpam autem leuem sic definit Alciat. in l.latæ.de verb sign. vt sit negligentia, qua quis in rebus alienis eam curam non adhibet, quam ceteri patresfam.solēt, tametsi in suis minime diligentior sit.]

b ¶ Imputare, sic infr.pro socio,§ fi.& ff de mino.l.cum mandato.§.fin.

** Adde notabiliter,tex.nostrum non habere locum,cum sit depositum in pecunia numerata,& cōuenit, vt tantundē restituatur, tunc.n.egreditur fines depositi,& cōparatur mutuo:& iō depositarius non excusatur ob casum,veluti obligatus in gñe, quod perire nō pōt,l.Lucius.ff.depo.l.incendiū.C.si cert. pet.& tradit latius Dec.d.l.contractus, nu.5.

Dolꝰ. Culpa lata: Culpa leuis: Culpa leuissima.

c ¶ Debet. Hic nota aliud esse dolum: vt qñ est machinatio studiosa, vt ff.de do.l.1.§.2. aliud latam culpam: vt nō intelligere quod omnes intelligunt, vt ff. de iur.& facti igno. l.regula,§.si filius, & de verborum sign.l.latæ, aliud leuem: vt desidiæ,& negligentiæ, vt hic. aliud leuissimam, vt si quocumque modo potuit præuidere, & non præuidit, Vnde furtum fieri ✝ non potest sine leuissima culpa, vt ff. pro soc.l. cum duobus, §. damna. versic. quod si vel incendium ✝ nasci: licet non noceat in culpabilibus, vt ff.de offi. præfe.vigi.l.3.§.1 & ff. de peri.& commo rei vend.l.si vendita,&sup. proximo,§.

✝ An furtum dicatꝰ casus fortuitus, vid. Ias. in §. sed istæ. col.8. inf. SYL. de actio.

✝ Circa dictū glo. de incendio, vid. omnino Thomam Gramma. in 3. dec.

¶ Adde,ꝙ istę illationes non sunt generaliter veræ. de furto vide bo.gl. in l.cum duobus,§.damna.in ver.subreptum, ff. pro soc. incendium vero numeratur inter casus fortuitos.vt no. Ang.sup.prox.§.Sed considera, quia casus pōt accipi duobus modis: vno, qñ habet culpā antecedentem,aut concomitantē: & tale plerūque dr̄ incendium,l.3.§.1. ff. de offi. pręfe. vigi.altero,qñ contingit sine culpa ipsius, de cuius obligatione quæritur: & hoc modo proprie dicitur casus,quo ad illam. Verificatur ergo secundum d. modum primum quæ hic dicuntur per gl.

¶ Adde, quod leuis culpa tā in rebus cōmunibus att cōsideratur,q̄ in reb. alienis, quod eleganter declarat Dec.d.l.contractus.nu.35. ¶ Aliud casum fortuitum, qui .f. præuideri non pōt,vt sup.prox.§.& C.de pign.actio. l. quæ fortuitis.

* ¶ Adde pulcherrimū text. in l.2.§.si eo tempore, ff.de admi.re.ad ciuit.perti.] SYL.

¶ Creditor.

CASVS.

Rationē dubitandi faciebāt præcedētes dispositiones: in quibus re obligatio cōtrahebatur, dominiū non transferebatur, & gratia recipientis fiebant:vt in commodato. Pari.n. ratione videbatur materia pignoris accepti decidēda, recipitur.n. pignus,vt sibi sit cautum:& sic gratia recipientis.Contrarium deciditur, quod immo recipiens non tenetur nisi de leui,ratio est, quia in eo non tm̄ recipiētis, sed dantis cōmodū versatur: & sic celebratur gr̄a vtriusque. Quēadmodū ergo in dictis casibus qñ hi cōtractus celebrantur gratia vtriusque cōtrahentiū.non tenetur recipiens nisi de leui,vt not.glo.in §. itē is cui.in verb.exactā,sup.eo.tit. ita in casu isto. Not. ꝙ obligatio pignoris ex parte creditoris recipientis cōtrahitur re: ex parte debitoris dantis constituitur solo consensu, & ex solo pacto nudo iure prætorio nascit̄ actio.l.si tibi,§.de pignore,ff.de pact.Item,ꝙ creditor tenetur actione pignoratitia (intellige directa) ad restitutionem eiusdem rei, quam accepit: cōtraria vero pignoratitia tenetur ipse debitor creditori. Itē, ꝙ cōtractus pignoris dr̄ celebrari gratia vtriusque.Itē, ꝙ in ijs contractibus,qui gratia vtriusque celebrantur,venit regulariter leuis culpa. Itē, ꝙ creditor nō amittit ius crediti, q̄uis amiserit pignꝰ casu fortuito,aut culpa leuissima.

d ¶ Creditor. Creditorem accipe ex omni causa, vt in authent.de fideiuss.§.fin,& ff.de verb.sign.l.si cui.

e ¶ Accepit. Nota caute poni, accepit: aliter non dicitur re obligari,sed pignus creditori etiam nuda conuentione tenetur, vt ff.de pignor.actio. l.1. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud persequendum, vt inf.de actio.§.Item Seruiana.Accur.

* ¶ De differentia pignoratitię, & hypothecariæ, vide Bart. in l.si rem § proprie, ff. de pign. actio.& in l. pignore,C. de pig.& Are. in §.Actionum inf.de actio.& latius Neguf. tract.de pig.1.memb.7.part. SYL.

* ¶ Inter pignus & hypothecam quæ dr̄ia sit, vide tex. & ibi glo.in dict.§.Item seruiana.

na. versic. inter pignus. infra de actio.
ADDITIO. Pro hac gl. vide tex. in l. grege, §. & in superficiarijs. ff. de pign.

Actio hypothecaria, & actio tutelæ, quãdo nascũtur.

a ¶ Actione pignoratitia. Quæ nascitur demum soluta pecunia, vel alias satisfacto, vt ff. de pignor. action. si rem, §. omnis. Sic in actione tutel. quæ demum finita tutela nascitur, vt ff. de tutel. & rat. distra. si tutor. §. fin. l. sequen. licet quidam dicãt etiam prius eam nasci, sed non intentari, vt not. in d. §. omnis.

tenetur actione a pignoratitia. Sed quia pignus vtriusque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum: placuit sufficere, † si ad eam rem custodiendam, exactam b diligentiam adhibeat: quam c si præstiterit, & aliquo fortuito d casu rem amiserit, securum esse,

† aliàs qui ac.

SYL. ¶ Adde, quod vera est prima determinatio per §. omnis, quod nascitur tunc, cum solutioni vel alio, quolibet modo dissolutum sit pignus: non tamen nascitur ex ipsa satisfactione, sed ex contractu pignoris re iam antea celebrata. nascitur ergo hodie, sed contractu præexistente. vt ibi declarant Bart. & alij. Si tamen exercendi ingenij gratia videre vis circa hoc, vide Fortu. in l. iuris gent. in prin. col. 31. ff. de pact.

** Adde duplicem esse pignoratitiã: vnam directam, quæ datur debitori ad repetendũ pignus soluto debito, vt hic: alteram contrariam, quæ datur creditori, veluti si ei res aliena, vel alij obligata, data fuerit. l. Tutor. de pig. actio item pro expensis factis in pignore. l. si necessaria, ff. eod. & in pluribus alijs casib⁹, de quibus late Neguf. d. tractat. mẽbr. 7. par. n. 13. & plurib. seq. & has duas species act. pignor. tangit etiam gl. infra de actionibus, §. actionum, ver. pignoratia.]

b ¶ Exactam. proprie ponitur, non pro superlatiuo, vt supra eo. §. at is, nõ enim tenetur de leuissima, vt ff. de pign. actio. l. si cum venderet, §. venit, & l. seq. Accurs.

** Hoc verum in pignore conuentionali, secus in prætorio vel iudiciali, in quo creditor solum de lata culpa tenetur. l. prætor. §. est præterea. de bon. auct. iud. poss. Bar. l. 1. ff. de pign. act.]

c ¶ Quam. Scilicet exactam diligentiam.

d ¶ Fortuito casu. Sed quis probabit hũc casum? Respon. creditor probat se amisisse, vt C. de pig. act. l. si creditor. Item debitor probabit dolum, vel culpam creditorem commisisse, vt ff. de prob. l. in exceptionib. & l. quoties, §. qui dolo. Sed tertio creditor probat casum, si vult euadere. licet Bulgarus aliter distinxerit, vt not. d. l. si creditor. Accurs.

¶ Adde, quod ordo probationis est iste, quod primo debet constare rem, quæ petitur, fuisse penes illum, à quo petitur, & si conuentus negat, onus actori incũbit: nec potest actor aliam à reo probationem exigere, quam iuramenti. Hoc constituto, vera, & communis est responsio gl. quod onus spectat ad creditorem, d. l. si creditor, siue sit actor, siue reus. Probata igitur amissione, cum dolus non præsumatur, clarum est illius probationem, incumbere dicenti. de culpa autem distinguendum est, vt per Bart. in l. si quis ex argentarijs, §. an vero, ff. de edẽ.]

e nec impediri creditum petere.

¶ De verborum obligationibus.

¶ Per stipulationem cõtrahitur verbis obligatio: ex qua oritur certi condictio, si est certum in stipulationem deductum: alias actio ex stipulatu. Aret.

VErbis obligatio contrahitur ex interrogatione f & re-

e ¶ Securum esse. Repete placuit.

¶ De verborum obligationibus.

Cõtinuatio. ¶ ista rubr. continuatur ad præcedentia, vt patet in textu, supra, de oblig. in fi. Aret.

Diuisio. VErbis. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea resultet. Secundo quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio, quot modis stipulatio fieri potest. Quarto, illud per exempla declarat. Secunda ibi, in hac re. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Pute veluti.

SYL. ¶ Verbis obligatio. CASVS in declaratione simplicium terminorum non figuratur nisi literaliter. Not. quod ad essentiam stipulationis requiruntur verba interrogantis & respondentis. Item, quod in stipulationem deduci potest non solum datio, sed factum. Item, quod ex stipulatione certæ rei oritur certi cõdictio: incertæ vero, actio ex stipulatu. Item, quod stipulatio dr à stipulo, quod apud veteres significat firmum.

f ¶ Ex interrogatione. s. præcedente, & responsione sequente, vt hic, & C. de vsur. l. 1. alias non valeret.

SYL. ¶ Sunt. n. hæc formula stipulationis: primo, interrogatio & respõsio: secundo, ordo. s. vt interrogatio præcedat: tertio, verborum auditus: quarto, intelligentia verborum. s. consensus, qui est basis & fundamentum omnium contractuum, probantur hæc omnia ex tex. nostro, & ex l. 1. ff. eod.

** Adde secundum Alciat. lib. 8. Paret. c. 2. quod licet nostri Doct. vnam tantum speciẽ ponant obligationũ, quæ verbis contrahuntur illa, s. quæ oritur ex stipulatione, Caius in

lib.

lib.Instit.2.alia addit, quæ dictio dotis vocatur, quæ hodie abolita videtur. Affert, & tertiam, quæ ex iureiurando oritur, quod libertus patrono præstat, cum donum, munus operam daturum se iurat: quam tamé subijcit non tã verborum solennitate, quam religione confirmari.]

sponsione, cum quid dari, [a] fierive [b] nobis stipulamur, [c] ex qua [d] duæ proficiscuntur actiones, tam cõdictio [e] certi, si certa sit stipulatio: quam ex stipulatu, [f] si incerta [g] sit: quę [h] hoc nomine inde vtitur, quod stipulum [i] apud veteres firmum [k] appellabatur, forte a stipite descendens.

¶ [illegible] ex [illegible] terrogat[illegible] sit, dum [illegible] ligant. h.d. Aret.

¶ In hac [l] re olim ta-

a ¶ Dari, scilicet certum, quod appareat quid, quale. vel quantum sit in obligatione, vt ff. eo. stipulationum quædam certæ. & l.seq. Accur.

b ¶ Fierive. Vel etiam non fieri, vt ff.eod. vbi autem, §. id quod & inf.eo.§.fi.Accur.

¶ Adde satis fuisse dicere, dari fierive: quia facti appellatio comprehendit non facta l.2 §.itẽ si in facto.ff.eo.late Dec.in l.id quod. num.2.de re.iur.

c ¶ Stipulamur. Est autem stipulatio verborum conceptio, qua aliquid dare, vel facere promittimus, &c. ff.eodem.leg.quinta. §.stipulatio.

d ¶ Ex qua.s.obligatione verborum.

Cõdictio triticaria.

e ¶ Cõdictio s.certi generalis: de qua dic vt supra titu.1.diximus circa princip. Item, & Triticaria locum habet, vbi petitur certum, vel incertum, nisi petatur pecunia numerata, vt ff.de tritica, lege prima.

f ¶ Ex stipulatu. Si autem incertum quid mihi debeatur, non ex stipulatione, sed ex alio contractu, agitur conditione incerti. nã dico, quod est proprium nomen actionis, vt ff.de condict.indeb.l.sed & si me.§.1.vbi de hoc notaui.Accur.

g ¶ Si incerta.nisi in casu.vt C. de rei vxo. actio.in princ.Sed quid si promitto aliquid in genere? Resp.non valet: nam dando muscam liberarer. Oportet.n.quod aliqua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus, quę certis finibus contineatur, alias non valet, vt ff.eo. l.ita stipulatus.in prin.& ff.de iure do.cum post.§.gener a socero.Accurs.

¶ Adde, quod quamuis doct. excipiant certos casus, puta studij, dotis, alimentorum, & intelligant incerta valere, male sentiunt. Ex quo enim secũdum qualitatem regionis, & personarum dispositum est tam à iure hæc deberi, non sunt omnino incerta illa incertitudine, quæ vitiat: sed sunt incerta incertitudine, quæ certificari potest, quod nota.

h ¶ Quæ.s.stipulatio.

i ¶ Stipulum. Alludit vocabulo, sic sup. de testam.in princ.& ff.de acquiren.pos.l.1.in princip. nam nomina consonantia debent esse rebus, vt supra de do.§.est, & allud.

* ¶ De etymologia verbi stipulatio, vide Alciat.lib.1.Parer.cap.39. * qui mauult hic legere, apo tu stiptu hoc est firmo, & solido. quid enim (inquit) commune habet stipes seu truncus cũ contractu? SYL.

* ¶ Sed Iustinianus potius deducere voluit a verbo stipulo, secutus Iulium Paulũ Iurisconsultũ, qui libro sentẽtiarum, cap. 8.ita scriptum reliquit: Obligationum firmandarũ gratia stipulationes inductæ sunt, quæ quadam verborũ solennitate concipiuntur, & appellatę, quod per eas firmitas obligationum constringitur Stipulum enim veteres firmum appellauerunt.hæc Paulus. Varro autem stipulationem, a stipe, id est pecunia deducit: quã etymologiam. Festus etiam probat: dicens, stipem esse nummum signatũ, testimonio est & id quod datur in stipẽdium militi, & cum spondetur pecunia.quod stipulari dr.] Inuestituræ forma.

K ¶ Firmum. Nam & baculum vel stipitẽ paleæ dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia, sed in Longobardia bibunt: alibi per mantellum inuestiunt. sic, ff. de pac.l.1.§.1.Accur.

* ¶ Adde, quod inuestitura est præcedentia actus confirmatio.Dyn.in reg. beneficium. de reg.iur.in 6.]

ADDITIO Ista tamen inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de consuetudine sic. Idem in beneficialibus de iure canonico, per eam tamẽ possessio non acquiritur, vt hic per Doct.

¶ In hac re. CASVS figurari non solet in l.corrigente. Erat enim ratio dubitandi ius antiquum: iuris autem noui dispositio ideo inducta est, quia quamuis verba sint de substantia stipulationis, satis est, quod sint talia: quæ deseruiant intentioni contrahentiũ, siue vnius sint, siue diuersæ linguæ. Nota, quod verba stipulationis possunt concipi qualibet lingua quam contrahentes intelligant, quod intellige siue per se, siue per interpretem, lege prima in fine.ff.eodem. SYL.

Item, quod diuersitas linguæ non vitiat stipulationem. Item, quod contrahẽtes aliena lingua stipulari possunt. Item, quod verborum solennitas sublata est. Item, quod in eis attenditur mens & intentio cõtrahentis idoneis verbis expressa.

l ¶ In hac re, Scilicet stipulatione contrahenda.

a ¶ Pa-

lia verba tradita fuerunt: Spondes? spondeo. promittis? promitto. fide promittis? fide promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. [a] Vtrum autem Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua [b] stipulatio concipiatur, nihil interest: scilicet si vterque stipulantium [c] intellectum eius linguæ habeat: nec necesse est eadem lingua vtrumque vti, sed sufficit congruenter ad interrogata respõdere quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc solennia [d] verba olim quidem in vsu fuerunt: postea autẽ Leonina constitutio [e] lata est, quæ solennitate verborum sublata, sensum [f] & consonantem intellectum ab vtraque parte solũ desideret, † licet quibuscũque [g] verbis expressum † sit.

¶ S[illegible] est pura, [illegible] si ve[illegible] in diem, non potest peti, nisi præterea tota illa dies. Aretinus.

¶ Omnis stipulatio, aut pure, aut in diem, aut sub conditione fit. Pure, veluti, Quinque aureos dare spondes? idque confestim [h] peti potest. In

a ¶ Faciam: Quæ omnia dici debebant in stipulatione, vel aliqua de his. sic supra de singu. reb per fideicomm. relict. §. fi. Sed hodie, vel vnum ex his, vel etiam aliud dummodo aptum sufficit, vt inf. eod. §. sed hæc. qui continuari debet cũ isto §. vel olim per idem fiebat responsum, hodie etiam per aliud.

b ¶ Lingua. Vt Assyria, Latina, Græca, vel alia, vt ff. eo. l. 1. §. fin.

[illegible]

Dummodo se intelligant: aliàs erit necessarius interpres. Idem in Teutonico, cuius lingua non intelligitur, quia iudex eum interrogabit per interpretem. Et si ipse iudex & notarius, vel etiam notarius solus sit interpres, sufficit. Imò ipsius scriptura, vel instrumẽtum faceret fidem etiam contra nuncium, vel testem dicẽtes aliter denunciasse, vel deposuisse quàm scriptum sit. & hæc vera in iudicijs ciuilibus, secus in criminalibus, vt Ang. hic.

c ¶ Stipulantium. Proprie & Improprie dicitur, sic in Authẽ. de æquali. do. §. 1. collat 7. & sic improprie etiam promittens dicitur stipulari, vt hic, & ff. de condit. indeb. l. si non sortem. §. si decem.

¶ Adde, quod æquiuocat gl. quia secundum Grammaticos, stipulor, est verbum cõmune, & æque proprie pro promissione accipitur: Iuue. Quantum vis stipulare, & protinus accipe quod do. & Sueton. lib. 4. Prætorum, Lectoria, quæ vetat minorem xxv. anni stipulari. Plau. Nisi dolo malo stipulatus sis. quod ratione manifesta probatur, quia si stipulatio est interrogatio, & responsio simul iuncta, quare non tam bene debet dici stipulator promittens, sicut interrogãs, cum in ea vterque sit agens, * & idem videtur Fortun. in l. iuris gentium, in princip. col. 20. ff. de pact.

d ¶ Sed hæc, quæ diximus sup. eo. §. in hac.

e ¶ Constitutio, vt C. de contrahen. & commit. stip. l. omnes.

f ¶ Sensum. aliàs consensum, scilicet verbis expressum ab vtroque, & in cõtinenti, vt ff. eod. l. 1. in princ. & §. qui præsens. & §. si quis ita interroget. licet verba inutilia fuerit serta, vt ff. eod. quæ extrinsecus. aliàs si diceret verba expressa non exigi, non differret ab ijs cõtractibus, qui consensu contrahuntur, vt inf. de oblig. ex cõsensu. 1. respõ. Accursius.

† alias q. buscũque tandẽ verbis expressum sit.

† alias est, Stipulatio fieri dẽt verbis aptis.

g ¶ Quibuscunque. Habilibus tamẽ ad hoc. Quid. n. si dicam, a, & velim repræsentare, promittis, tu dicas, b, & velis repræsentare, promitto, non valet, vt ff. de consti. pec. qui autem. §. fin. & l. seq. & ff. de mune. & ho. vt gradatim, §. & si lege.

¶ Adde, quod ratio est, quia tunc constaret solo consensu stipulatio, quæ tamen verba require sup. eod. in prin. * & ista gl. communiter recipitur a doct. secundum Ias. in l. 1. §. eadem. col. 1. ff. eod. SYL.

¶ Omnis stipulatio. [illegible] nõ figuratur, quia termini sunt, & clari. ideo autem cum adijcitur dies, nisi elapso toto die non petitur, quia dilatio fuit adiecta fauore debitoris, cui suum ius auferri nõ debet, peteretur enim plus tempore, §. plus, inf. de actio. No. diuisionem qualitatum ipsius stipulationis respicientium causam formalẽ ipsius. Item, quod pura est, quæ neque diem, neque conditionem habet. Item, quod ex stipulatione pura statim oritur obligatio, & actio. Item, quod stipulatio in diem est, quæ habet diẽ appositum gratia differendę solutionis. Item, quod ex stipulatione in diem obligatio statim nascitur, non tamen potest effectualiter intentari, nisi totus dies præterierit. SYL.

Obligatus pure an possit statim conueniri.

h ¶ Confestim. id est statim, vt ff. eod. l. eum qui calendis, §. fin & hoc nisi ratione loci sit in diem, vt inf. eo. §. loca.

¶ Hæc

SYL. ¶ Hæc tamen respectu conceptionis verborum est pura, licet inspecta mente & sententia sit in diem d. §. loca.]
** Dictum gl. de tacito tempore ratione loci habet locum etiam respectu fideiussoris, l. si testamēto, §. fin. & l. si vt proponitur. de fideiuss.

Vel ratione rei, quæ adhuc non est in rerum natura, vt inf. de excep. §. antep. & ff. eo. interdum in princ. (i) & ff. de cond. & demon. l. 1. §. fin.

diem, ᵃ cum adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, Decem aureos primis ᵇ calendis Martijs dare spondes? Id autem, quod in diem ᶜ stipulamur, statim quidem debetur: sed peti prius, quam ᵈ dies venerit, non potest. ᵉ At ne eo ᶠ quidē ipso die, in quē stipulatio facta ē, ᵍ peti pōt: † quia totus is dies arbitrio soluentis tribui ʰ debet. Neq;

** Addc, ex qualitate actus quandoque tempus tacite intelligi. Et ideo si quis promittit dotem puellæ, tacite intelligitur, cū erit nubilis ætatis, vt hic ait Christopho. Porc. per l. qui filium. vbi pup. edu. d. b. quod alijs pulcherrimis exemplis ostendit. Dec. l. in omnibus, oblig. de reg. iur.] Sed ad quid sit promissio, cum non in continenti soluitur? Respond. non est sic praue intelligendum verbum, confestim, vt veniat statim cum sacco paratus, vt ff. de solut. quod dicimus. sed ali quod spacium puta x. dierum dandum est, vt inf. de inuti. stipu. §. fin. ff. de consti. pecu. promissor. Sic etiam fere vbique consuetudo interpretatur, vt infra 10 dies fiant præcepta a potestatibus, quæ est bona legum interpres, vt ff. de leg. & senatus. l. si de interpretatione, & c. cum dilectus. extra de consue.

Consuetudo est legum interpres.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo. falsa est in taxatione 10. dierum: vetus loquitur glos. in § fin. inf. de inuti. stipu. arbitrio enim iudicis statuitur, l. ratum. ff. de solu.]

ADDITIO Nō est tamen ibi nata actio, vel obligatio: quia cum sit incertum, an fructus nascantur vel non, dies, quæ tacite inest habetur pro conditione, vt l. 1. ff. de condit. & demonst. Angel.

Stipulatio an possit fieri sub conditione.

a ¶ In diem. Scilicet fit stipulatio. Sed nunquid stipulatio est actus ciuilis? Respon. sic; vt inf. de actio. §. de constituta. ergo non debet recipere diem, nec etiam conditionem, vt ff. de regul. iur. actus. Sed dic, quod hic actus ibi non computatur: sic in nouatione, vt dicitur, ff. de nouat. l. nouatio. Et illa regula, actus, habet locum in suis numeratis casibus.
** Pro intelligentia. d. l. actus. lege quæ ibi scribit Decius.]
b ¶ Primis superflue hoc dicitur, ff. eo. cum qui calendis. in princ.

In diē & ad diē ienen differunt.

c ¶ In diem. Aliud si ad diem: nam tunc vsque ad diem tenetur, & nō post, vt ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. 1. & dic, qđ idem est dicere, ex die, quod in diem, vt d. l. in princ. & hic.
d ¶ Prius quam, Nam cessit, sed non venit dies: quod dic, vt ff. de verb. sign. cedere.
e ¶ Non potest. sic ff. si cert. pet. certi conditio. in princ. & si petat, repellitur per exceptionem, vt inf de excep. §. præterea.
** Adde secūdum Alciat. in d. l. cedere, quod in obligatione in diem expressam receptior est opin. ante diem & obligationem, & actionem ortā esse, sed obstare exceptionē, † cuius sententię ratio est, quia tempus adiectum, ipso iure effectum obligationis non tollit. d. l. obligationum. §. placet.]

†Concor. text. in §. appellatur infra de excep.

SYL. ¶ Hanc glo. disputatiue reprobat Fort. in l. item quia. col. 9. in princ. ff. de pact.
f ¶ Ne eo quidem ipso. Nisi ab initio sic dicat. Hodie dare spondes? quo casu pura est, vt ff. eod. l. liber homo. §. decem, sed si est pura, ergo peti nō potest ante 10. dies, ita enim determinatur verbū confestim, sup. eod. §. omnis. & in d. l. ff. eo. liber homo. dic, φ eadē die, ergo male. Sed ibi expresse est dies.

Cōfestim determinatur per 10. dies.

SYL. ¶ Adde glo. veram, quia in dubio talis adiectio non videtur apposita gratia differendæ solutionis, sed repræsentandæ promissionis aut solennitatis accelerandę. d. §. decē. secus si aliter de mente constaret, vt dicit ibi Bar. & sequuntur doct.]
g ¶ Facta est, s. vt soluatur.
** Adde, quod regulariter cum simpliciter de aliquo die actū est, intelligitur de die naturali 24. horarū, vt docet Tiraqu. post alios in tract. de retrac. legn. §. 1. gl. 1. nu. 7.]
h ¶ Tribui debet. Hic not. q. de facto. Iudex statuit terminū peremptorium partibus ad audiendam sententiam: puta diem Iouis: vna partium non veniente eadem die quæro quando debeat ea snīa ferri, an die statuta, vel sequenti? Et vī φ nō die statuta, quia vt in cōtractib⁹, tota illa dies vī sua, vt hic, & pro hoc est, ff. de fer. l. more Romano, per quam legem etiam si media nocte venisset, satis sufficeret, vnde patet, quod ea die ferri non debuit. Item alia rōne, quia post peremptorium debet eam partem absentem citare iudex, vt ff de iudic. & l post edictū, & inter vnam citationem, & aliam dēt esse spacium decem dierum olim, vt ff. de iud. l. per interuallum. hodie 30. dierum, vt in Authent. de litti. §. omnē. colla. 8. & secundum consuetudinem Bononien. vnius diei. Vnde patet, quod in die peremptorij non debet ferri. Sed in d. l. l. & post edictū, exponitur, debet, id est potest. Item vī contra, φ in die peremptorij debeat iudicari, vt C. qn prouo. non est necess. l. cum non eo die. Item si sit ita prope sero, vt certum sit eam partē ab-

Snīa die pfixa dēt ferri etiā absente altera partium.

plius non posse venire, debet iudicare in die peremptorij, vt ff.de verb.obli. l.cum stipulatus sum mihi a Proculo.& l.liber homo. in fi. Et est verior opinio.

¶ Adde hoc esse hodie expressum in c.consuluit, de offi. deleg & tenent communiter doct. in dic. §. decem.]

¶ Sed tamen post vesperas statim, vel in ipsis vesperis debet ferri, vt in Auth. de iudi.§. sedebunt,coll.6.sed nec in nocte debet ferri sentētia:& ita paulo post excessum vesperarū debet iudicari. Et ita quidam electi, ad quoddā consiliū de facto iudicauerunt.

SYL. ¶ Adde, q̄ ita communiter tenetur in d.ca. consuluit & in d.§.decē.nisi accēdantur tria luminaria, secundū Batt.in l.nō minorem, C.de transac. vbi quid in interlocutoria, de qua Angel.hic etiā, q̄ ferri potest de nocte.]

* ¶ Adde, quod aliud est in contractibus, nam etiam noctu fieri possunt.l.non minorem,C.de transactio.]

a ¶ Datum non esse,i. non est hoc verum incommutabiliter.

b ¶ Priusquam,vt ff.eo.quicquid,§.fin.& de pig.actio. si necessarias,§.si annua.

Ad hoc pertinet illud Spurinę aruspicis de fato C.Iulij Cæsaris, venisse,non præterijsse idus Martias, de quo meminit Sueto. in C. Iulio Cæsare & Valerius lib.7.c.11.

SYL. ¶ At si ita stipuleris. CASVS. Proponebat stipulatione hoc modo contracta . Promittis 10.annua quoad viuam ? quærebatur an talis obligatio pura esset,& ad heredē transiret, & videbatur conditionalis vltra primū annum, sicut & sunt legata,l. in singulos ff. de ann. leg. & quod ad heredem non transiret, vt ibi dicitur : contrarium tamen decidītur ea ratione , quia ex quo limitauimus ad tempus vitæ,nō potest vlterius peti: quia ita censetur taciè conuentum,ne post tempus petatur. transmittitur ergo obligatio, qa tps nō est modus tollendę obligationis.l. obligationū fere.§. placet ff de act & oblig. sed daf exceptio ex tacita cōuētione,vt dixi. quare aūt secus fit in legato , videbimus in gl. Not.q̄ stipulatio annua pura est, qa tps apponit̄ gr̄a multiplicādæ obligationis. Itē q̄ licet stipulatio annua limitetur tēpore vitæ stipulatoris, tñ ipso iure est perpetua , & transit ad hr̄des. Itē,q̄ obligatio non potest limitari tempore . Itē, q̄ quamuis ipso iure trāseat ad hr̄des tñ de æquitate daf exceptio.

Promitto 10. aureos, & singulis annis. c ¶ Annuos , aliud si dixeris,singulis annis. Nam primo casu in initio cuiuscunque anni , secundo in fine committitur stipulatio: quia sic est i legato sic relicto , vt C.qn dies leg.ced.l.1.& ff quando dies leg.ced.l.nec semel;vnde versus;Annua si debes tunc respiciens caput anni.Anno si debes in fine tenebēris anni,vt dices,inf.de inuti.stip. §.qui hoc anno.& ff.eo.l.qui hoc anno.

SYL. ¶ Rō est, quia in primo casu tēpus non apponitur gratia solutionis differendæ, sed ad multiplicandā obligationē:in secundo vero tēpus apponit̄ gratia differendæ solutionis . Excipe tñ a primo casu relictum respectu certæ necessitatis , d. l.nec semel,§. si in habitationem. Item relictum fructuum , vel pecunię ex fructibus percipiendis.l. Firmior, §. pater, ff. quando dies leg.ced.]

enim certum est eo die in quē promissum est, datum a nō esse priusquam b is præterierit. ¶ Stipulatio annua quo ad quis viuet , pura & perpetua est , sed post mortē stipulatoris obstat exceptio hæredis . Aretin.

¶ At si ita stipuleris, Decē aureos annuos , c

¶ Sed nūquid est vna stipulatio , vel plures? Rñ.vna est,vt ff.eo. si Stichū,§.1.licet legata sic relicta sint plura, vt ff. de do.cau.mor.l. senatus.§.fin.Sed quæ est rō? Rñ quia semel in stipulatione inspicitur cōditio stipulātis vt si sit filius, acqrat patri, & vna est actio. vt ff.eod. si filius , sed in legatis pluries considerat,scilicet singulis annis,cum singulis annis cedat dies legati , & plures sint actiones , vt ff. de an.leg.l.cū in annos, & qn dies leg.ced.l.cū i annos. Sed M.dicebat hāc esse differentiā: quia in stipulatione est vna verborum cōceptio. sed quantum ad rei veritatem plures sunt, sicut legata: & facit pro eo.ff.eod. pluribus,§ 1. Sed ibi certe per alia verba fuit facta.f. per hæc annua bima trima die, vel dic, q̄ ibi quorundam sententia recitatur.Nec obst. q̄ vna est conceptio.

SYL. ¶ Adde, quod rationes differentiæ assignatę in glo.sunt potius illationes:vnitas.n.actionis: est effectus vnitatis stipulationis . non actio. Vnde ab alijs assignatur ratio , quod cum stipulatio pendeat a cōsensu duorum, est firmior,& non ita multiplicabilis, sicut legatum : sicut videmus debilius legatum, quod efficitur caducum per mortem legatarij:qd non est in stipulatione. Vel quia legata dātur ob benemerita.l. nec adiectit.ff.pro socio. & regulantur a mente testantis ; quæ videtur esse , vt hic habeat , donec viuit , & non vltra:& ideo subest conditio, si viuat : secus in stipulationibus , vbi nō merita ,sed sonus verborum attēditur.l.quicquid astringendæ,ff. de verborum obligat. vel quia in legatis in dubio fit interpretatio pro hærede contra legatarium, in stipulatione cōtra promissorem.l.veteribus ff.de pactis.

* Alciat.autem lib.parad.1. ca.15.ait, in stipulatione quam maxime verba operari , in legatis voluntatem & præstationes;quocirca cum stipulationis verba ita cōcepta sint, vt vnum dictum vnamve formam cōprehendant,merito vna est stipulatio: in legatis vero non verba , sed præstationes, quæ plurimæ sunt, & voluntas, quæ multas dationes

tiones ordinauit, considerantur.]
a ¶Quoad viuam.i.donec viuam.
b ¶Pure facta, scilicet ratione primi anni: sed ratione sequentium est in diem quo ad quid, quia ante annum non debetur, & conditionalis quo ad aliud: nam alias non debetur, nisi viuam, argu.ff. eodem l. hoc iure & l.in illa Vel dic, quod est pura abnegatiue, id est non conditionalis.
¶Adde, quod glos. est falsa, quia si illa verba facerent conditionem, sequeretur, quod obligatio, qua post mortem stipulatoris tenetur promissor ipso iure heredi nō posset nasci. est ergo conditionalis inspecto effectu propter æquitatem pacti.

quoad viuam, [a] dare spondes?& pure [b] facta obligatio intelligitur, & perpetuatur: [c] quia ad tempus non potest deberi: sed hæres petendo, pacti exceptione summouebitur.

¶ Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Arec.

¶Sub conditione stipulatio fit, cum in [d] aliquem casum differ-

c ¶Perpetuat. id est donec viuat.sic.ff.pro soc.l.1.secundum quosdam. Immo d.c. per omnia sæcula etiam post mortem: nam tempore non tollitur obligatio ipso, scilicet iure,(i) vt sequitur. & fi. de actio.& obl.l.obligationum fere, §.placet, & ff.de seruit.seruitutes, sed per exceptionem, vt sequitur, sed hæres petendo, &c. & fi.de action.& oblig. l. obligationum fere, §. placet, & ff.de serui. l.seruitutes.
ADDITIO (i) Nisi expresse vel tacite ex stipulantis paupertate pro alimentis deducta censerentur:& ita secundum Bart.potest saluari glo.in l.si Stichum, & huiusmodi.ff. eo.licet sit magna diuinatio. Vel dic, quod quoties agitur de multiplicanda obligatione, infinitas est euitanda, vt fideicommissa, §.si decem ff.de le.3.Ang.

SYL. ¶Sub conditione. CASVS non figurabitur nisi literaliter, quia est declaratio notissimi termini, in quo nulla est difficultas. Not.quòd in stipulatione conditionali obligationis natiuitas differtur in euentum conditionis. Item, quòd stipulatio conditionalis est illa, quæ differtur in aliquem casum futurum, vel non futurum, & quòd fit per coniunctionem, si.
* ¶Adde, q. stipulatio dicitur cōmitti, cum ex ea agi potest, & peti quod in stipulationem deductum fuit.]
d ¶In aliquem casum.i.in aliquam fortunam inopinatā, vt possit se habere ad esse, & nō esse, quod in futuris tantum est, vt infra eo.§.conditiones.
e ¶Differtur obligatio. Nam ante euentum conditionis obligatio cessat, vt fi.si certum petatur.l.non omnis, & sic ea pendente non est debitor, sicut nec hæres sub conditione institutus interim est hæres, vt ff.familiæ erciscūdę, si maritus.
¶Adde, quod nec pure institutus dicitur hęres antea ditam. l. hæres quandoque.ff. de acq. hær.
¶Argu. contra. C. de constit.pec. l 2. in eo, quod dicit. cōditionale debitū posse constitui, quòd nō posset, nisi esset debitum, ut ff. de consti. pec. l.1. Sed dic, q. sufficit debitum spe. Item nec illud interim debetur, vt ff.de consti.pec.id quod.hē arg. contra, fi.ex quib.cau.in pos.ea.l.in possess. & ff.de ver.sig.l.creditores. Sed tōnē spei creditores dicuntur, vt inf.eo.§.ex cōditionali.
* ¶Adde text. in l cōdōnales, & seq.de verb. sig. & l. is cui.de actio. & oblig. post euentum tantum conditionis censetur vsq;à principio creditores fuisse, quia conditio retrotrahitur in contractibus quod in legatis regulariter non est, Alc. in l. creditorum.de verb.signif.
ADDITIO. Impropriē est, propriē autē creditor est, qui fidē alterius credēdo secut⁹ est, & ita intelligitur statutū de eo, qui credidit faciens mentionem, secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quomodocunq; alium habeat obligatum, dummodo non in diem, vel sub conditione. Ang. Creditor, proprie quis dicatur.

tur. [e] obligatio: vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

¶ Conditio negatiua impletur morte.h.d.

¶Si quis ita stipuletur, Si [f] in Capitolium non ascendero, dare spondes?[g] perinde erit, ac si stipulatus esset, cum † morietur, [h] sibi dari.

¶Si quis ita. CASVS Quærebatur, si promissum sit, si nō ascenderis Capitoliū, qn̄ hæc conditio verificaretur & videbatur q. in vita, q̄ primū ascendere potuit, & non ascendit, quia videtur eius animi esse cuius cōtrarium ostēdit, quia cum sit in potestate mea quotidie ascendere, non pōt verba stipulationis verificari: nisi secuta morte: & ideo est, ac si promissum esset, cum morietur. No.summa.] SYL.
f ¶Si in Capitolium non ascendero, supra posuit in affirmatiua conditione, & negatiua nunc in negatiua tantum.
g ¶Dare spondes, scilicet 5.aureos, vel aliquid aliud.
h ¶Cum morietur. Similes sunt istæ duæ

 stipu-

stipulationes, in hoc, quia mortuo stipulante in vtroque casu committitur, vt hæredes agant: nam potest obligatio ab hærede sic incipere, C. vt actio. ab hæred. & contra hæredes. l. prima, dissimiles in hoc, quia prima conditionalis: secūda in diē, quem diē certū est euenire, vt ff. de condictio. indeb. nā si, licet nesciamus quando, vt ff. de condit. & demon. l. r. & in Auth. de nupt. §. deinceps. collat. 4. ¶. Adde, quod non est intelligenda in diem vt supra, eodē §. omnis, sed ī diem incertū: quia aliàs diceretur nata obligatio, & actio, quod est falsū, l. dies incertus ff. de condit. & demonstr.

¶ Ex conditionali.

colum. 5. C. de pac. num. 19. Alciat. vero lib. 3. de verb. signif. aliam affert rationem, quia scilicet firmius vnicuiq; acquisitum id censetur, quod propria ope cōsecutus est quam quod alieno beneficio adipiscitur. gloss. l. 1. Cod. si aduers. vend.]

¶ Stipulatio conditionalis transmittitur ad hæredes. Aret.

¶ Ex conditionali stipulatione tantū † spes [a] est debitum iri: eamque ipsam spem in hæredem † trāsmittimus, [b] si prius quam conditio extet, mori nobis contigerit.[c]

¶ Locus solutionis adiectus afficit stipulationem in illam diē, qua verisimiliter possit ad locum perueniri, & impossibilitas vitiat stipulationem. Angel.

¶ Loca [d] etiam inseri stipulationi solent: veluti, † Carthagini dare spondes? quæ stipulatio licet pure fieri videatur, † tamen re ipsa habet tempus [e] adiectum, quo promissor vtatur ad pecuniā Carthagini dandam. Et ideo si quis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spondes? inutilis erit stipulatio, cum impossibilis [f] sit repromissio. †

¶ Loca etiam inseri.

CASVS. Quia ex pura stipulatione statim agi pōt, §. omnis, sup. eo. dubitabatur, an si in pura stipulatione sit adiectus locus, quo dari præstari ve quid debeat per hoc impediatur natiuitas obligationis, & actionis, & videbatur, quòd non, quia (vt dicit hic text.) pura est: dicit tamen contrarium ratione assignata in tex. nō enim est verisimile contrahentes voluisse impossibile l. non solum. de actio. & obligat. ideo coniectura fit, quod voluerunt tn. esse aliquod tempus, quo ad locum perueniri possit. Et hinc est, quod si promisi dare hodie Carthagini, quia mens apparet, vitiatur ratione impossibilitatis. Not. summar.

¶ Concor. l. condōnales. ff. de verb. sign.

† Sic econuerso, si promissor pēdente conditione moriatur eius hæres remanet obligatus l. si quis Titius, ff. eo.

† aliàs Carthagine.

† Sic & Paulus, l. interdum, ff. eod.

CASVS. Quærebatur an stipulatio conditionalis præmoriente stipulatore, ante conditionis euentum transiret ad hæredes, & videbatur quod non, quia cum ante euētum conditionis non sit nata, nec obligatio, nec actio, non vī posse in alium trāsferri, quod quis non habet l. nemo plus iuris, ff. de reg. iur. max. cum hoc videamus in legatis, vt præmoriente legatario non transmittatur spes legati conditionalis. l. 1. §. sin autē sub conditione C. de cad. tol. contrar ū decīditur ex rōne posita in glo. in vers. cōtigerit. q̄ cōmuniter approbatur, quāuis & aliæ assignentur. Not. quod spes futuri debiti ex contractu conditionali transmittitur ad hæredes.

a ¶ Spes est, non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit, ff. de verb. signific. cedere, sed in illa, quæ est in diem, statim cedit dies legati, sed non venit, sup. eo. §. in diem.

Diē cedere, & venire, differūt.

b ¶ Transmittimus. Sic C. de ijs, qui ante apertas tabulas. l. 1.

c ¶ Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hæredem nō transmittit, vt C. de ca. tol. §. sin autem? Respond. in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere, & sic hæredi, vt ff. de probat. l. si pactum, quod non est in legatario, cuius nullum factum interuenit: & eodem modo respōde in hæreditate conditionali.

Legatari⁹ condōnalis legati spem non transmittit.

* ¶ Circa hanc rationem vide Dec. in l. 1.

d ¶ Loca etiam. Non solum conditio, vel dies.

e ¶ Tempus. Quod bonus iudex arbitratur quod vt dic, digest. eodem, continuus, §. cum ita.

ADDITIO. Nota, quod licet in actibus iudiciarijs tempus itinerandi, sit statutum certum, vt 20. milliarium singulo die, vt l. 1. ff. si quis cautio. (& dic vt ibi per Bar. & docto.) tamen in contractibus nō est determinatum, sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare, & locum, & periculum, & qualitatem personæ, vt l. continuus, §. 1. & ibi vide Bart. & Imol. ff. eod. Angelus.

f ¶ Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur, vt infra de inutilitat. stipulationi, §. si impossibilis, nisi vterque haberet ibi procuratorē, & egisset quilibet cum suo, vt eadem die fieret solutio, vt ff. eodem, l. fin. §. si inter eos.

¶ Adde hoc non procedere in contractibus bonæ fidei, vel etiam stricti iuris habentibus naturam bonæ fidei, l. insulam, §. 1. ff. loca, l. si mihi, & tibi. §. si qs seruos. ff. de leg. 1.

SYL.

¶ Con-

SYL. ¶ Conditiones. CASVS non figuratur in notissima regula: nisi rationem dubitandi dicas esse ignorantiam nostram, quæ videtur suspendere quousque sciatur: quod tamen est falsum, quia conditio refertur ad veritatem rei, quæ licet incerta nobis sit, legi tamen est certa. Nota, quod conditio de præsenti, vel de præterito falsa statim infirmat obligationem, sicut vera facit statim stipulationẽ validam.

Item nota, quòd certa in contractibus non suspendunt obligationem, dummodo sint certa in rerum natura.]

¶ Conditio de præterito, vel de præsenti, nõ suspendit obligationẽ. Aretin.

¶ Conditiones, quæ ad præsens vel præteritũ tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt: veluti, Si Titius Consul [a] fuit: vel, Si Mæuius viuit, dare spondes? Nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio: sin autem ita se habẽt, statim valet. Quæ enim per rerum naturã [b] sunt certa, non morãtur [c] obligationem, licet apud nos incerta [d] sint.

¶ Etiam facta possunt in stipulationem deduci: in quib. vtile est adijcere pęnam, ne alias stipulator habeat probare interesse. Aret.

¶ Non solum [e] res in stipulatum deduci

*¶ Hic addi possunt quæ scribit Bar. in l. cum quidam. §. suum de acquir. hæred. vbi dicit, quod lex certa est de omni eo, de quo potest esse certus homo, licet apud hunc vel illum hominem particularem id sit incertum: non enim de eo, de quo solus Deus est certus, quale est id quod pẽdet a futuro euentu, quia illud scit solus Deus, & de hoc est lex incerta.

ADDITIO.

(i) Not. ex glos. conditiones in futurum collatas, quæ necessariam habẽt existẽtiam, nõ differre obligationem: quod verum limita, si proferantur per tale quid, quod tempus significat: promitto cũ morieris, §. ita autem, infra de inut. stip. Christophor.

a ¶ Consul fuit. sic, ff. si certum pet. itaque, & l. cum ad præsens tempus. patet etiam in l. conditio. ff. de verb oblig.

Natura ẽ duplex. b ¶ Naturam. Ergo nec futurã morantur obligationem: nam etiam illa per rerũ naturam certa sunt, vt ff. de iudic. sed & si testificatur, §. fin. contra, sed dic, quod aliud est esse certum per rerũ naturam, id est per naturalem cursum naturæ: per quam sola præterita, & præsentia sunt certa: & ita hic accipitur, & etiam illa futura certa sunt, quæ non habent se ad vtrumlibet, vt, si moriar, nam & hæc non morantur obligationem, vt ff. de condit. indeb. nam si. & l. præced. & seq. & ff. de noua. si pupillus, §. qui conditione. (i)

SYL. Adde, quod glo. est falsa, quia in diem incertum suspendit. l. dies incertus, de condit. & demonst. & l. quodcunque, §. final. ff. eodẽ. quamuis videretur dicẽdum, quod promittendo, si moriar, ista sit pura, quia certum est me moriturum: promittendo, cum moriar, suspendatur obligatio, quia videtur facta adiectio causa differendę solutionis.]

¶ Et aliud est in natura rerum, i. in scientia Dei, in qua omnia quæ sunt, vel fuerunt vel futura sunt. (teste Boethio) tanquã præsentia sunt. Item & alias, sunt mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterijt, & dicitur, prima, natura naturata. sed secunda, natura naturans, quod idem est, quod ipse Deus.

SYL. ¶ Adde, quod hanc glo. disputatiue reprobat Fort. in l. iurisgentium, §. & ideo, 16. col. ff. de pact.]

c ¶ Non morantur, id est non suspendunt siue differunt. Accur.

d ¶ Incerta sint. ff. de reg. iuris, l. in totum contra. Solu. illa loquitur in ijs, vbi præsens solennitas exigitur, vt vij. testes in testamento, vt supra de testament. §. primo. Vel loquitur in illis casibus, vbi certa scientia, & intellectus de præsenti exigitur in contractibus puris, vt C. de donatio. nec ignorans. hic autem in conditionali.

¶ Vltima verior, & patet ex verbis, l. in totum. SYL.

¶ Non solum. CASVS in notissima regula non ponitur nisi literaliter. Hoc tamen vnum aduertendum putaui, quòd ideo pœna non apponitur in stipulatione rerum, quia ad ea præstanda cogitur præcise promissor: quod cum non sit in stipulatione facti, vel non facti, * quia soluendo id, quod interest, liberatur, lege stipulationes non diuiduntur. ff. eodem.] vtile consilium est opponere. Nota etiam facta in stipulationem deduci; & dicuntur facta etiã non facta.

Item, quod vtile est in his stipulationibus subijcere pœnam. ratio assignatur hic, & alia ponitur in l. fi. de præto. stipulatio.

Item, quòd petenti interesse incũbit onus probandi quantitatem certam.

e ¶ Non solum de stipulationibus, quæ in dando consistunt, hucusque diximus: nunc de ijs quæ in facto consistunt. Accursius.

a ¶ Pœnam subijcere. Sic.s.consiliú simile ff. de præto stip l.fin.
b ¶ Quantitas.ff.de arbi.l.non autem, contra.Solutio. non interest quo ad hoc, vt valeat compromissum: interest tamé, quo ad vtilitatem stipulationis.

possunt, sed etiam facta: vt si stipulemur aliquid fieri: & in huiusmodi stipulationibus optimum erit pœnam [a] subijcere, ne quantitas [b] stipulationis in incerto sit, ac necesse sit actori probare [c] quod eius intersit. Itaque si quis, vt fiat aliquid, stipuletur, ita adijci pœna debet. Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes? Sed si quædam [d] fieri, quædam non [e] fieri, vna eademque conceptione stipuletur quis, clausula [f] erit huiusmodi adijcienda. Si aduersus ea factum erit; [g] siue quid † ita factum [h] non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes?

c ¶ Probare, sed quomodo interesse probatur? Respõ. per testes, vt hic innuitur, & Co. de sent. quæ pro eo. l. 1.§.1. nisi petatur ex dolo alterius. tunc per solum sacramentum: vt ff. quod vi, aut clá. l.semper. §.in hoc interdicto. & §.seq. & C. vnde vi. l. si quando. & C.de iu. do. impe.l.1.
d ¶ Quædam fieri. Puta ire Romam.
e ¶ Quædam non fieri. puta per Floren. nõ ire.
f ¶ Clausula. s.pœnalis. Accursius.

SYL.

g ¶ Factú erit. Hoc redditur secũdo dicto. ¶ Adde, q si voluisset singula singulis referre, non præposterasset. Vnde dicat vtráuis conceptionem debere ad vtrumq. referri, ita vt vnaquæuis earũ sufficiat in pœnali stipulatione subiecta stipulationi vtriusq. s.facti & non facti, licet etiam ambæ conceptiones subijci possent.
h ¶ Factum non fuerit. Hoc refertur ad primum. Et si ex vno capite sit pœna cõmissa, non committetur plus, vt ff. de arb. l. si duo, §.si. nisi hoc actum sit, vt pluries committatur, vt ff. de transactio. qui fidem.
ADDITIO. Item nisi sit apposita super facto iterabili, vel continente plura capitula, si ratione interesse petatur, secundum Ioannem Fab. hic. Et nota, quod iuramentum de non contrauenendo habet vim istius clausulæ. Item facit, vt actus valeat eo meliori modo, quo potest. Ang.

¶ De duobus reis stipulandi & promittendi.

Cõtinuatio.

¶ Quia in stipulatione, de qua dictum est supra titulo primo, plures personæ interueniunt quandoque, quarum quædam dicuntur rei stipulandi, aliæ rei promittendi, ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi: Accursius.

Diuisio.

ET stipulandi. ¶ Totus iste tit. diuidit in 4. partes. Primò ponit de duobus reis stipulãdi, qualiter fiant. Secundo de duobus reis promittendi. Tertio ponitur effectus ipsius obligationis plurium reorum. Quarto tedit ad duos reos promittẽdi. Secũda ibi. §. duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi. Quarta ibi, Ex duobus.

† alias deest ita.

¶ De duobus reis stipulandi & promittendi.

¶ Duo rei stipulandi fiunt, quando separatim interrogant debitoré, & ipse simul vtrique respondet. Angelus Aretin.

ET stipulandi [i] & promittendi duo pluresve rei fieri pos-

SYL.

¶ Et stipulandi. CASVS in declaratione terminorũ non figuratur nisi literaliter. & Impeta. ipse literaliter format casum exemplificando: verba.n. & modus constituendi est clarus. Not. quòd in constitutione plurium reorum stipulandi debet præcedere omnium interrogatio, & sequi promissoris responsio vna omnibus. lié, q duo stipulatores, qbus separatim promissor distinctis actibus promittendi rñdet, non sũt duo rei stipulandi: quæ intellige in dubio.

Reus stipulandi. Reus promittendi.

i ¶ Et stipulandi. Hic dicitur reus stipulandi, ille, qui rem aliquam, vt pecuniam stipulatur: a re, non a reatu dictus. Et econtra reus promittẽdi, qui aliquam rem promittit, vt ff. eodem. l.1. alias reus tantum debitor dicitur, vt patet. C. de iur. calum. l.2. alias dicit reus, qui conuenitur, vt C. de iud. l. properandum, §.& si quidem, & dic vt ff. eo. l.1. Potest dici & alio respectu reus stipulandi, & promittendi, vt dicitur in gl. Accur.
* ¶ Ex his apparet reos hic non longe aliter accipi, atque apud Cicer. qui lib.2. de Orato. Reos.(inquit) appello non eos modo qui arguuntur, sed omne quorum de re disceptatur, & rursus paulo post, reos appello, quorum res est. Sic in l.5.§. conuentionalei, ff. de verborum obligat. reorum verbo intelliguntur contrahentes, & tam stipulator, quam promissor. Dicitur & reus debendi, & reus credendi, vt reus debendi accipiatur pro obligato ex quocunque contractu

tractū vel obligatione quis debeat: qua de re differte Alciat. in l. nominis. de verborum significat.

a ¶ Spondeo. Hoc adiecto, vt fiat duo rei in solidū, etiam iure veteri, vt ff. eod. l. reos. §. fin. & §. cum in tabulis.

SYL. ¶ Adde, vel si aliter constat contrahentes voluisse facere duos reos, quia erunt nihilominus, vt patet ex communi opinio. post Bart. in l. 2. ff. eod. in 1. & 2. quæst.

Reorū debendi vel credendi conslitō an per interuallū impediatur.

b ¶ Spondeat. Ex interuallo: puta si diuerterunt ad alios actus extraneos, vt ff. eod. l. duos §. fi. alias si non est extraneus actus, contradiceret. dict. l. ei, quod modo dixerat. ibi, nā si prius, & quod dr, ff. eo l. 3. Accurs.

SYL. ¶ Dic, q magnum interuallum, nedū vitiat cōstitutionem duorum reorum, sed impedit respōdentem obligari. leg. si ex duob. in princip. vbi Bart. ff. eodem. Hoc si intercedat inter interrogationem, & responsionem: secus si inter vnam obligationem perfectam & aliam, & constat de voluntate. l. 3. in princip ff. eod. secus in modico tempore non interueniente actu extrinseco. Longum autem aut breue spacium taxandum est arbitrio iudicis vt no. in l. continuus. ff. de verborum obligat.

c ¶ Nec creduntur duo rei, scilicet vt vna sit obligatio, & vnius rei, sed sunt creditores duo, & diuersarum rerum, vt infra eod. §. ex huiusmodi.

¶ Duo pluresve. CASVS similiter non ponitur, quia text. exemplificat. Nota, qualiter constituantur duo pluresve rei promittendi.]

SYL. d ¶ Spondeo. Hoc acto, vt fiant duo rei, & in solidum, vt ff eo. reos, §. fi.

SYL. ¶ Ex huiusmodi. CASVM figurare non expedit, cū regula clara sit. Statim enim qd tenentur in solidum, vel habent obligatos in solidum plures reos debendi sequitur, qd solutio vel receptio vnius alium liberat, vt infert Iurisconsul. in l. 2. ff. eodē. Notabilia clara sunt, quod duo rei debent, vel eis debetur in solidū: & quod solutio vel receptio vnius liberat omnes.]

sunt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem promissor respondeat, Spondeo, [a] vt puta cum duobus separatim stipulantibus ita promissor respondeat, Vtrique vestrum dare spondeo. Nam si prius Titio spoponderit, deinde alio interroganti spondeat, [b] alia atque alia erit obligatio, nec creduntur [c] duo rei stipulandi esse.

¶ Si duo promittant eidem eandem pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Angelus.

¶ Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: Mæui, decem aureos dare spondes? & Sei, eosdem decem aureos dare spondes? si respondeant singuli separatim, Spondeo. [d]

¶ Nam duorum reorum est, vt quilibet teneatur in solidum: sed vnius solutione & receptione tollitur obligatio vtriusque. Aretinus.

¶ Ex huiusmodi obligationibus, [e] & stipulationibus, solidum singulis debetur: & promittentes singuli in solidum tenentur. In vtraque [f] tamen obligatione vna res vertitur: & vel alter [g] debitum accipiendo, vel alter [h] soluendo, omniū perimit [i] obligationem, & omnes liberat. [k]

¶ Diuersitas temporis

e ¶ Obligationibus. Hoc [...]ur ad reos [...]mittendi: & quod sequitur, ex stipulationibus, ad reos stipulandi, vt probat, inf. statim.

f ¶ In vtraque i. vtriusq. obligatione: nam vna est quo ad vnum effectū vt ff eo. l. 3. in fin. sed plures sunt, quia plures tenentur, vt hic.

Obligatio eadem pōt esse vna, & plures.

¶ Dic plures et distincte essentialiter l. eā dē. in fi. ff. eod.

g ¶ Alter. s. reorū stipulandi.

h ¶ Alter. s. reorū promittendi.

i ¶ Perimit obligationem. ille, qui accipit.

K ¶ Liberat. il le, qui soluit. Similis lectio seu implicatio verborum est ff. de arbi. l. si duo. Vel dic, quod quilibet istorum refertur ad vtrumque supradictum. Et possunt fieri in stipulatione duo rei, & in quolibet genere obligandi, vt ff. eo l. eandem.

¶ Intellige, dummodo constet contrahentes id agere velle.

¶ Adde, quod duo rei in solidum obligati videntur inuicem fideiubere, & ideo si alter solidū soluat, potest actione mandati consequi dimidiū soluti ab altero correo. Bart. in l. reos ff. eo. M. Ant. Natta conf. 658. vol. 3.

¶ Ex duobus. CASVS Fuit dubitatū, an si ex pluribus reis alter simpliciter & pure, alter sub conditione vel in diem promittat videtur constitutio duorum reorum, & videbatur, q sic, quia clarum est imparitatem viciare talem constitutionē. l. eandem. §. sed si quis, ff. eo., item quia cū debeāt in solidum vel eis debeatur, non possunt pariter conueniri, q alterius nata erit obligatio, & actio, alte-

alterius non. Contrarium tamen responde-tur, ratio autem est, quia disparitas est in qualitate, non in substantia. Item a princi-pio speratur, quod reducatur ad æqualitatē: quo casu talis imparitas nō videtur quo ad l. imparitas ab initio, & ideo cessat ratio du-bitandi. No. summar. item q; dies vel con ditio alterius non erit im-[illegible] dimento, [illegible] minus ab alio petatur.]

[illegible]

¶ Ex † duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem vel sub cōditione obligari potest: [a] nec impedimento erit dies, aut conditio, quo minus [b] ab eo, qui pure obligatus est, petatur.

a ¶ Potest. Sed nonne est hic imparitas, quę esse non debet, vt ff. eodem, l. eandē, §. sed si quis? Respondeo secundum M. q. ibi regulariter dicitur, fallit hic, & ff. eod si ex duobus, §. fi. Alij vt P. dicunt, quod hic nō est imparitas, cum adueniente, conditione vel die ambo æqualiter teneantur, sed adhuc medio tempore remanet imparitas. Quare dic, quod in quantitate debita, vel re quæ debetur, nō potest esse imparitas, vt ibi, sed in alijs, potest vt hic, & ff. eo. l. si ex duob. §. fin.

Obligatio an possit imparitatem continere.

¶ Dic rationem, vt dixi in positione casus.

SYL. ¶ Adde, quòd decisio huius text. non habet locum in pluribus fideiussoribus, quorum vnus pure, alius in diem, vel sub conditione acceptus sit, nam qui pure fideiussit, pendente conditione non nisi pro virili conueniri potest, l. si plures, ff. de fideiuss.

b ¶ Quo minus. Sed adueniente conditione socium poterit conuenire mandati, secū dum quosdam vel verius neg. gest. vt C. eo. l. 1. Patet ergo cōstitui posse pure duos reos debēdi & quemlibet in solidum conueniri, vt C. eo. l. 1. Hodie contra, etiam si hoc actū est expressum; nisi altero absente, vel inope existente, vt in Auth. de duobus re. § 1. & in authen. hoc ita eo. titu. C. nisi renunciatum fuerit illi constitutioni, vt C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. itidex.

Rei debendi in solidum non possunt cōueniri.

Intellige absentem qui abest a ciuitate seu iurisdictione iudicis, sub qua facta est obligatio. Marsi. in rubr. de fideiuss. nu. 14.

¶ De stipulatione seruorum.

Cōtinuatio. ¶ Supra tit. 1. & titu. præced. dictum est de stipulatione liberarum personarum: verū quia interdum serui stipulantur, ideo de his tractaturus intitulauit, de stipulatione seruorum.

Diuisio. Seruus. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo, quod seruus stipulando acquirit domino, in cuiuscunque persona stipulatio concipiatur. Secundo excipit a regula, quod factum non acquiritur. Tertio si sint plures domini, pro dominicis portionibus acquiritur. Secunda ibi, Sed cum factum. Tertia ibi, Seruus communis.

¶ Seruus. [illegible] Dubitabatur, an seruus stipulari posset, & stipulando cui acquireret: & vī q; non possit stipulari, cum stipulatio sit actus merus ciuilis, §. de con stitutu, infr. de actio. quorum solet esse incapax seruus, l. quod attinet, ff. de regu. iur. cuius contrarium dicitur, quia in ipsa stipulatione non cōsideratur vt seruus, sed stipulatur ex persona domini. Tunc dubitabatur quid in seruo hæreditario ante aditam: nam tunc non potest sumere vires ex persona domini, qui non est & si dicatur hæreditas repræsentat defunctum: hoc est per fictionem vnde non videtur, quod alia fictio possit superinduci, quod factum serui dicatur factum hæredis. Sed contrarium respōdetur ex ratione posita in text. quia hæreditas &c. Nec ratio duarum fictionum obst. quia non procedunt ex eodem fonte. l. sub conditione ff. de sol. Not. seruum ex persona domini ius stipulādi habere. Item, quod hæreditas est persona imaginaria sustinens vices defuncti. Item quod seruus hæreditarius acquirit stipulando hæreditati. Item, quod quicquid hæreditati acquiritur, hæredi postea adeunti quæsitum est.]

SYL.

¶ [illegible]

¶ [illegible]

Seruus ex persona domini [c] ius stipulandi habet.

¶ Sed & hæreditas in plerisque [d] personæ

c ¶ Domini. Qui dominus caput est serui, vt infra de noxa. §. omnis. ex sua enim persona nihil potest, vt ff. de reg. iur. l. seruitutem, & l. quod attinet. nisi ex quo manumittitur; tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capi. dimi. l. hodie.

Dns est caput serui.

d ¶ In plerisque. Hoc propterea dicitur, quia hæreditati furtum fieri non potest, nisi in tribus casibus, vt ff. de fur. hæreditariæ & l. sequen. Item propter vsumfruct. qui seruo hæreditario promitti non potest, vt hæreditati quærantur, vt ff. eo. l. vsusfructus.

¶ Adde, quòd ratio est, quia persona ficta non est capax illius iuris, quod si prius defuncto quæsitum esset, morte extingueretur, vel quia vsusfructus non potest esse sine persona vera, aut ficta, certa tamē & permanente, & constante ex viris, vt puta collegio, vel populo.

Hæditati furtū fieri nō pōt nisi in tribus casibus.

¶ Adde, quod ratio illa est, quia hæreditas non sustinet personam defuncti in ijs, quæ

quæ facti sunt, quia quæ facti sunt, in hæreditarijs rebus non sunt, vt animaduertit glo. in d. l. vsusfructus, & Alcia. l. nihil. de verbo. signific.

a ¶ Defuncti. Non hæredis, vt hic, & supra de hæred. insti. §. seruus, & ff. de acquiré. rer. domi. hæreditas. Et quæ sit ratio, quare personam defuncti, & non hæredis, dic vt d. §. seruus.

b ¶ Hæreditati. Sic ff. de iniu. l. 1. §. quoties autem.

SYL. ¶ Siue autem domino. CASVS non ponitur in manifesta regula & clara, quá quodammodo exéplificat imperat. hic. Not. quod quocúque modo seru⁹ stipulationem conceperit, domino acquirit. Itē quod filij in potestate stipulando æquiparantur seruis. Item, quod valet argumentum de filio ad seruum & conuerso.]

† Sic ff. e. l. j. á princ.

defuncti [a] vicem sustinet, ideoque, quod seruus hæreditarius ante aditam hæreditatem stipulatur, acquirit hæreditati, [b] ac per hoc etiam hęredi postea facto acquiritur.

¶ Seruus siue filiusfamilias à quocunque stipuletur, & in cuiuscunque persona stipulationem concipiat, acquirit domino & patri. Aret.

¶ Siue † autem domino, siue sibi, [c] siue conseruo suo, siue impersonaliter [d] seruus stipuletur, domino acquirit. Idem iuris est & in liberis, qui in potestate patris sunt, ex quibus causis acquirere [e] possunt.

¶ Si seruus stipulatur ire, agere licere, solus ipse non etiam dominus eius ire potest. Aretinus.

¶ Sed cum factum [f] in stipulatione continebitur, omnimodo [g] persona stipulantis continetur, [h] veluti si seruus stipuletur, vt sibi ire [i] agere liceat ipse enim tantum prohiberi non debet, non etiam [k] dominus eius.

c ¶ Siue sibi. Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione, quo casu domino nō acquiritur, vt inf. prox §. & cum operas a liberto stipulatur, vt ff. eo. l. antepe. (1)

SYL. ¶ Intellige de incertis, & ratio ponitur in l. operæ in rerum. in 1. & vltimo respon. ff. de ope. libe. quicquid voluerit glo. in l. seruus patroni. eo. tit.]

¶ Et in alijs casibus quos no. ff. eod. l. 1. & 1. seq. † Sed nunquid frater potest stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q. sic, quia seruus cóseruo suo stipulari potest vt hic, igitur frater fratri, argum. C. de diuersis rescript. l. 1. Item quia vox filij vox patris intelligitur. & vox serui vox domini intelligitur, vt inf. de inutil. stipul. §. ei vero qui. & §. post mortem.

† Qd seq. tur nō est Accursius.

ADDITIO (1) Nec valet talis stipulatio, quia cum personæ cohæreat, de persona serui in dominum transire non potest. Itē quia operas nemo nisi dominus stipulatur, valeret tamen si eas vel impersonaliter, vel domino stipularetur, vt per Ang. hic.

d ¶ Impersonaliter. Nullius facta mentione, id est, vel pprio nomine, vel appellatiuo vel facta mentione de nomine appellatiuo, sed non proprio, vt su. de exhær. lib. §. 1. Ac.

SYL. ¶ Absona est hæc expositio, quia verbum, impersonaliter, excludit etiam appellatiui mentionem, vt declaratur in l. proinde, ff. eo. tit.]

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monacho stipulante. Angel.

e ¶ Acquirere. Vt ex causa profectitia & aduentitia isto iure, quod dic vt supr. per quas perso. nob. acqui. §. 1.

SYL. ¶ Sed cum factum. CASVS. Fuit dubitatú quid in stipulatione meri facti, & ex regula generali, supra eo. in princip. idé videbatur, cuius contrarium decidit, quia cum facta sint naturalia, eorú est capax seruus, l. cum proponas, C. de hær. insti. No. quod stipulatio meri facti explicandi à seruo non potest per alium explicari. Item quod stipulatio itineris & actus in seruo est merum factum.]

f ¶ Sed cum factum. Sed si stipulatur seruus sibi scribi librum, & sic factū, nonne acquirit domino? Respond. sic, & quod hic dicit, sed cum factum &c. id est à seruo faciendū, & non ab alio, vel etiam á domino.

SYL. ¶ Adde tñ secus esse, si dñs ipse seruo stipuletur ire agere, quia inutilis est stipulatio. l. quod dicitur patrem. ff. de verb. obl.

g ¶ Omnimodo. sic ff. de vsu & habi. plenū §. si vsus. Acc.

h ¶ Cōtinetur. sic ff. de conditio. & demon. qui hæredi. Accur.

i ¶ Ire agere. hæc verba expone vt sup. de seruit. in prin. & ff. de serui rusti. præd. l. j. Et no. quia hic per verba loquitur, aliud si per nomē puta iter, tunc enim domino acquiritur, vt ff. eo. l. si communis.

Stipulatur ire, & stipulari iter se differūt

K ¶ Non et dñs. subaudi, prohiberi nō dēt, quasi diceret, dēt prohiberi. Sed cōtra sup. per quas pers. no. acqui. §. non solum & in. de iis qui sunt sui vel alie. iu. §. 1. Sed non est contra, quia & hic acquiritur dño commodū, nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

a ¶ Ser-

a ¶ Seruus communis stipulando. impersonaliter, vel sibi, vel dominis suis sub nomine appellatiuo, aliud si propria nomina expressit, nã tũc acquirit pro virili, nõ proportione dominij. Sed quid si proprium nomen & appellatiuum? Respõ. si preponat proprium, pro virili, si appellatiuum preponat pro dominica, vt ff. de stipu. seruo. l si communis seruus ita. & ff de statulib. l. ita. §. 1. Accur.

SYL. ¶ Adde hęc vera esse in dubio, secus si cõstaret de intentione agentiũ. d l. si communis seruus. quæ probať ex coniecturis collectis ibi & hic per doct.]

b ¶ Nominatim. Proprio nomine vt su. de exhære. lib. §. 1. vel appellatiuo, dum modo intelligatur de quo domino dicat, vt C. de liberis præteritis. l. 2. & 3. & ff si certum pet. l certum. Accur.

¶ Seruus communis acquirit dominis suis pro portione dominica, nisi iussu vnius, aut vni fuerit stipulatus. Aret.

¶ Seruus a communis stipulando, vnicuique dominorum pro portione dominij acquirit, nisi iussu vnius eorum, aut nominatim b alicui eorum stipulatus c est, tunc enim soli ei acquiritur.

¶ Seruus communis stipulando rem, quæ non potest vni ex dominis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aret.

¶ Quod seruus communis stipulatur, si alteri ex dominis acquiri non potest, † in solidum alteri acquiritur, veluti si res, quam dari stipulatus est vnius d domini sit.

† aliàs solidum.

c ¶ Stipulatus est hoc disiunctim. i. diuisim eraudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue ex cuius re, vt si ex rei iubentis, sibi quęratur aliàs nominato. vt C. per quas pers. no. acqu. l. fi. §. fi. & ff. eo. proinde. §. fi. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

d ¶ Quod seruus. Vnius domini sit. Nã cũ sua sit, amplius quęri ei non potest, vt su. de leg. §. sed si rem. & infr. de actio. §. sic itaque restat ergo, vt soli alteri quęratur. Aliud si ex re vnius stipuletur. tunc omnibus quęritur. sed Communi diuidundo iudicio redditur. id est, cum ager Cõmuni diuidun. pro isto seruo, potest etiã deducere quod socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis, & redditur illi, ex cuius re quæritur, vt ff. eo. si ex re. §. 1.

¶ De diuisione stipulationum.

Cõtinuatio. ¶ Supra dictum est de stipulationum materia, verũ quia earum multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum. Porcus.

Diuisio. STipulationum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primo ponit diuisionem stipulationis. Secundo illam per exẽpla declarat. Secunda ibi, Iudiciales.

¶ Stipulationũ. CASVS non figuratur nisi literaliter ĩ declaratione, definitione, & exẽplificatione terminorum, est enim textus p se clarus. Nota igitur diuisionẽ stipulationum, & earum species, & exẽpla.]

SYL.

¶ De diuisione stipulationum.

¶ Iudiciales stipulationes sunt, quæ à mero iudicis officio: Prætoriæ à Prætoris oriuntur, conuentionales à conuentione partium, communes quæ ab vtrisque. hoc dicit.

STipulationũ e aliæ sunt iudiciales, f aliæ prætoriæ, g aliæ

e ¶ Stipulationum. simile p omnia, ff. de verb. oblig. stipulationũ. 2.

f ¶ Iudiciales. quando iudex cognoscit d aliqua causa, & pendente causa principali ĩcidẽter facit interponere cautionem, & dicuntur iudiciales à iudice.

SYL. * ¶ Alio modo declarat Alc. li. Parad. 1. c. 1. qui eas stipulationes iudiciales dictas validis argumentis asseuerat, quæ non coram Prætore, sed apud alios iudices expedirentur, tametsi ex edicto Prætoris descenderent.

g ¶ Prætorię, quando non aditur iudex alia de causa, sed principaliter, vt talis cautio interponatur, veluti damni infecti, & cautio legatorum præstandorum, & talis est differentia inter ea, quæ dicta sunt.

SYL. * ¶ Alciatus vero d. c. 1. eas ait prętorias esse. quæ solius Prætoris iurisdictioni relinquuntur, nec alterius iudicis notioni suppositæ sunt.]

¶ Sed cũ hic ponantur prætoriæ, vt species opposita iudiciali, quare, ff. de præt. stip. l. 1. in princ. ponitur vt genus, scilicet pretorię? Resp ibi aliter accipitur iudicialis. s. a iudicio, hic à iudice, vt ff. mand. l. Lucius.

SYL. ¶ Dic quod fuit hæc gl. male collocata, quia ab illo ver. sed cum hic. vsque in fi gl. est Accur. & debet stare, inf. post gl. in ver. cõmunes. & circa d. l. contrariam dic, quod ibi nõ ponitur diuisio omnium stipulationum,

sed

sed dũtaxat prætoriarum, vnde illa est subdiuisio secundi mẽbri diuisionis hic post. tẽ, iudicialiter ergo ibi stricte sumit pro ijs, quæ a prætore introductæ sunt, vt iudicium sit ratum, id est effectum suum cõsequatur.

ADDITIO. Gloss. ista non intellexit bene differentiam, sed melius dixit. inf. eodem in verbo, veniunt. Christ.

conuentionales, [a] aliæ communes, [b] tam prætoriæ, quam iudiciales.

¶ Iudiciales [c] sunt dũtaxat, quæ a mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo [d] cautio, vel de persequendo seruo [e] qui in fuga est, restituendo ve [f] pretio.

Cautio rẽ pupilli saluam fore est cõis.

a ¶ Cõuentionales, quæ ex conuentione partium fiũt, & de his certum est, & plenum.

b ¶ Communes. Vt nũ, rẽ pupilli saluam fore, quia principaliter potest adiri iudex, vt interponatur cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisfedit rem pupilli saluam fore, & sic dicetur prætoria. potest vero adiri iudex non principaliter vt cautio illa interponatur, sed ex alia causa, veluti cum pupillus non habet tutorem, potest petere coram iudice, & iudex, qui dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautionem, rem pupilli saluam fore, & ita dicitur iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem, rem ratã haberi, esse communem, quia quandoque interponitur a procuratore actoris, quandoque a procuratore rei, vt ff. de procurat. l. Pomponius, §. sed & is qui. Vel alia ratione dicitur communis, veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit, iudex ex officio suo debet facere, vt cautio, rem ratã haberi, interponatur, & tunc est iudicialis. Prætoria est quando quis promisit mihi, quod promitteret rem ratam haberi, modo volo, quod promittatur, & sic principaliter ob istam stipulationem vado ad prætorem, vt ipsa interponatur.

Cautio rẽ ratam hñi est cõis.

¶ Hæc gl. in antiquis codicibus Accurs. non reperitur, & est additio quædam.

SYL. * Vtcunque tamen sit, adde secundum Alc. loco sup. relato, communes stipulationes esse, quæ tam apud Prætorem quam coram alijs iudicibus expedirentur.

ADDITIO. Residuum glo. quæ in alijs impressionibus hic communiter ponitur, in fi. gl. huius. tit. habetur.

c ¶ Iudiciales. s. stipulationes.

d ¶ De dolo cautio. Vt si ago pignoratitia, caueas ne seruum meum dolo perdideris, vel rei iuis in aliquo læseris, vt ff. de pig. actio. creditor. Item si rei ven. agam. pro re. quã vsucepisti iam lite contestata, caues, ne dolo alienaueris, vel manumiseris seruũ, vt ff. de rei vend. si post, sic & ff. mand. si procuratorẽ. §. pen. & l. seq.

e ¶ De persequendo seruo, vt si meum mihi abstulisti seruum, quem postea perdideris, caueas de eo persequendo, vel eius pretio restituendo, vt ff. quod metus cau. si cum exceptione. §. q. si homo. item emptor, q. redhibet, & non habet seruum, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere de persequendo seruũ, & si habere potest, restituat venditori. vt ff. de ædil. edic. l. redhibere, §. fin. sic & ff. de conditio. causa da. sic pecuniam, §. pen.

¶ Prætoriæ [g] sunt, quæ a mero [h] Prætoris officio proficiscuntur, veluti dãmni [i] infecti vel legatorum. [k] Prætorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, vt in ijs etiam contineantur ædilitiæ, [l] nam & hæ a iurisdictione Prætoris veniunt. [m]

f ¶ Ve. pro vel.

g ¶ Prætoriæ stipulationes.

h ¶ A mero. i. puro, sic quod non iudicis officio. s. tali quali in superiori casu, vt statim dicam. Accur.

SYL. ¶ Hanc gl. pro sing allegat Ang. in l. vt ff. de verb. oblig.]

i ¶ Damni infecti. vt ff. de dam. infect. l. prætor ait. §. in eum qui. Dicitur & alio respectu prætoria illa, quæ ab initio exigitur, siue sit prætoria inuentione, siue ciuilis siue quocunque modo inuenta, ex eo .s. quod prætor eam approbat, vt ff. de verbor. signif. l. lege, & hoc sensu comprehendit prætorias, & iudiciales, & communes, & omnes præter conuentionales, & ita accipitur, ff. de præt. stip. l. 1. sic est de adoptione, vt ff. de adopt. l. 2.

SYL. ¶ Adde, quod in quantũ gl. vult prætoriam stipulationem duobus modis accipi, non bene sentit hic, & in l. 1. ff. de prætor. stipul. dic ergo eo modo sumi hic & in l. 1. sed solum diuersificatur significatio iudicialis, quæ hic accipitur, vt species compar. & coæqua prætoriæ, ibi vt species subiecta.]

k ¶ Vel legatorum. vt ff. vt lega. vel fideicom. no. ca. l. 1. 1. resp.

l ¶ Ædilitiæ. s. stipulationes, vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo, vt ff. de ædil. edi. l. itaque & l. si venditor.

* ¶ Eiusmodi cautionis priscam formulã in emendis ouibus tradit M. Varro. lib. 2. c. 2. de re rust.]

m ¶ Veniunt cum Aediles erant ex Prætoribus, vt sup. de iu. na. §. proponebant.

* ¶ Errat Accur. putãs Aediles fuisse ex Prætoribus, leg. 2. § deinde cum placuisset, ff. de orig. iur. siquidem, vt in Commẽ. admonui in § Prætorũ, sup. de iur. na. gen. & ciu. ideo dicitur

¶ Conuentionales sũt, quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur, hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium, quarum [a] totidem genera sunt, quot (pene [b] dixerim) rerum contrahendarum. [c]

¶ Communes [d] sunt, veluti rem saluam fore pupillo, (nam & Prætor [e] iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, [f] si aliter hæc res expediri [g] non potest) vel de rato [h] stipulatio.

dicitur ędilitias stipulationes à iurisdictione Prætoris proficisci, quia in colligendis Prætorum edictis, vt perpetuum edictũ cõstitueretur, atque ita illud ius, quod Prætorium vocamus, componeretur, recepta sunt etiam Aediliũ curulium edicta, quippe quę instar Pretoriorum edictorũ proponi solerent.] Sed quæ erit intelligibilis differentia inter prętorias & iudiciales, cum hoc titu. accipitur prætoria vt iudicialis? Respõdeo, quia prætoria à Prætore mortuo inducta est, sed iudicialis à Iurisconsultis alijs. Item in prætoria inuenies iudicem ob hoc ipsum principaliter adiri, sed in iudiciali per consequentiam. vt patet ex supra dictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ, licet & ipsæ sint vagæ, comprehensæ tamen sunt simul in vno tit. vt ff. de præt. stip l. 1. item potes notare quartam differentiam, vt notatur, ff. de verb. oblig. l. 5. §. 2. Accur.

Stipulationes prætorię & iudiciales multipliciter different.

ADDITIO Hanc differentiam Ioã. addit. dicens, quia prætoriæ sunt quæ per solũ iudicem ordinarium interponũtur, † & iudiciales, quæ per quemlibet alium iudicem.

†Hãc quoque dãnãt aliqui vt per io. Fabr. hic, qa cautio de dam. infe. quãuis sit prætoris p quemlibet etiã minimũ magistratũ expediri potest, vt l. 1. SYL. & l. 4. §. 1. ff. de dam. infec. Nisi forte dicas SYL. ibi speciale propter periculũ moræ. An.

a ¶ Quarum. s. conuentionalium.

b ¶ Pene. ideo dicit. pene, quia in quibusdam valet alius contractus, vt venditio in libero homine & similibus, vt ff. de cõtrahen. empt. l. & liberi, & inf. de contrahend. empt. §. fi. in quibusdam non valet stipulatio, vt infra tit. 1. 1. respon. & §. 1.

c ¶ Rerum contrahendarũ, scilicet esse genera id est quot possumus dicere esse genera contractuum, tot sunt genera stipulationum. id est vbicunque potest contrahi, ibi potest stipulatio interuenire, nam stipulatio proprie non est contractus, vt ff. de ver. signif. l. Labeo.

¶ intellige large, non proprie, vt declarant doct. in l. 5. ff. de verb. oblig.

d ¶ Communes. abnegatiue lege. i. nõ prętoriæ tantum, vel iudiciales tantum, vel cõuentionales tantum.

¶ Hoc non erat addendum ex ratione, infra dicenda super gl. fin.

¶ Sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt, nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest, & quo ad hoc habet naturam prætoriæ, si petitur tutor, & per consequens pstatur satisdatio, & in hoc habet naturã iudicialis, vt supra de satisd. tut. §. 1. Sed de hoc dic plenius, vt ff. de verb. oblig. l. 5. §. prætoriæ. vbi est hic titulus de verbo ad verbum. item si petatur hęc satisdatio ab altero tutorum, vel curatorum, ex consequentia petitur, & nõ præcise, vnde & in hoc habet naturam iudicialis, vt ff. de administr. tut. l. 3. 1. respõ. & sup. de satisda. tut. vel cur. §. 1 & 2. vel dic cõmunes alio mõ, vt infr. eo. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse cõmunis.

ADDITIO. Dic, quod hæc glo. secuta fuit errorẽ suũ qđ illa appellat᷑ cautio p̃toria, pp quã interponendam iudex principaliter aditur, illa vero appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur, quæ opi. ibi fuit reprobata secundum Christoph.

e ¶ Prætor. scilicet mortuus, cuius verba non habemus, sed sententiam, vt sup. de satisd. tut. in princ. & §. 1.

f ¶ Iudex. s. viuus.

g ¶ Non potest. Quia sponte non vult satisdare ex præcepto mortui prætoris, vnde inuitus compellitur a iudice viuo. SYL.

¶ Non bene exponit, quia omnis prætoria esset communis, quod est falsum.]

h ¶ De rato. Hæc est communis alia causa, quam superior. Nam hæc est conuentionalis quandoque, vt si fiat extra iudicium ex conuentione, vt ff. rem rat. hab. interdum.

¶ Hæc gl. falsa est, quia communis non dicitur respectu conuentionalium. sed prætoriarum & iudicialium, vt patet ex textu nostro.] SYL.

¶ Item iudicialis, quãdo interponitur a p̄curatore actoris, cũ dubium est an sit procurator, vt C. de procur. l. 1. & de satisdan. l. 1. alias non potest res expediri, cum nõ admittatur vt inf. de satisd. §. penul. Alij dicũt eam communem scilicet de rato, quia & a procuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l. non solum, §. si status, & §. est & alius casus, & §. vlt. & l. Pomponius, §. 2. & l. si defunctum. §. vlt. Accurs. Quando dicatur dubium de mãdato, vide inf. de satisd. §. fin autem. in addi.

ADDITIO Et hæc melior, quod ideo dicantur communes, quia partim per Prætores, vt in procuratore actoris, partim per Iuriscõsul. vt in procuratore rei, fuerint inuentæ, vt hic. Cautio autem, quæ ex forma

statu-

Cautio à statuti inducitur si sit factū à toto populo vel statuto in repræsentatibus ipsum, dicetur ciuilis, si veducta an to ab episcopo, duce, vel marchione, dicetur si ciuilis prætoria, Ang.

aut prętoria.

De inutilibus stipulationibus.

Cōtinuatio. ¶ Supra in tit. de verbo. obligationibus dixit in genere de stipulationib⁹ interpositis ab vno. verū quia tam ex parte creditoris, quā ex parte debitoris aliquando plures personæ interueniunt, & sunt duo rei, ideo subiecit titulum de duobus reis. Verum quia non tantum stipula tio interponitur à libero, sed etiam à seruo, ideo subiecit tit. de stipulatione seruorum. Verum quia stipulatio non est simplex, sed multiplex, ideo postea annectit titulum de diuisione stipulationum, vt sup. tit. proxim. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & hoc potest contingere multis modis ideo ponit hic istum tit. de inutilibus stipulationibus. Accu.

¶ De inutilibus stipulationibus.

¶ Omnia dominio nostro subiecta stipulari possumus, quæ vero per rerum naturam impossibile est haberi, non. h. d.

Omnis res, quæ dominio nostro subijcitur, [a] in stipulationem deduci potest, siue mobilis [b] sit, siue soli. At si quis rem, quæ in rerum natura [c] non est, aut esse nō potest dari stipulatus fuerit, veluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat, [d] aut hippocentaurum, [e] qui esse non possit, inutilis [f] erit stipulatio.†

Diuisio. O Mnis res. ¶ Quoniam iste tit. est valde longus, & habet plurimos §. & vnusquisque habet materiam de per se, ideo non quidam, quia esset valde longa diuisio.

SYL. ¶ Omnis res. CASVS non figuratur aliter quia ponitur regula, cui⁹ ratio est, quod tit. de stipulationibus est prohibitiotius certarum rerum. Ideo autem non valet stipula tio hominis mortui, aut hippocentauri, quia præstatio est impossibilis de natura. l. impossibiliū, ff. de reg. iur. No. igitur. quod quæ liber res stipulari potest, siue mobilis, siue immobilis. Itē, quod stipulatio rei, quā impossibile est esse in rerum natura realiter est inutilis, quamuis ipsa res sit imaginabilis intellectu.]

Nihilum in quibusdā tbus hic on possumus. a ¶ Subijcitur. Id est subijci potest. Sunt enim quædam res, quæ non possunt esse in nostro dominio, vel quia nec sunt, nec fuerunt scilicet in rerum natura, vt inf. prox. §. vel si sunt, impossibile est de natura, vt in Sole, & Luna, & similibus, vt inf eo. §. si impossibilis, vel de facto, vt aureum montem, vt ff. de sta. li. cum hæres, § 1.

(margin: esse in dominio nostro.)

¶ Intellige secundum exemplum glo. quia text. in d. §. 1. non ponit impossibilitatem simpliciter, vt no. in l. Arethusa. in fin. ff. de stat. homi.]

¶ Vel hominū dispositione, vt res sacræ & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes, & aliæ similes, vt liber homo ex sui natura, vt inf prox. §. & supra de rer. diui. I. resp. & §. nullius & ff. de ver b. oblig. inter stipulantem, §. sacram. Acc.

b Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, cōtinentur, vt ff. de verb. sign. l. mouentium.

ADDITIO. Iura autem & actiones sub simplici bonorum appellatione continentur, & sunt quædam species de per se, quæ secundum rem, cui adijciuntur, mobilia vel immobilia esse dicantur, secundum Angelum.

c ¶ In rerum natura. l. apud aliquos homines sic sup. de verb. oblig. §. conditiones. Accursius Florent.

† Facit l. si ita stipulatus fuerit, ff. de ver. obli.

d ¶ Credebat. Maxime subaudi, nā idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortem. vt ff. de const. pecu. l. promissor Stichi, & ff. de verbor. obligatio inter stipulantem, §. Stichum, quæ est contra.

ADDITIO. Et tunc res ipsa & in stipulationē, & in petitionem. & in condemnationem deduci debet, in eius tamen æstimatione fiet executio, l. si seruum, §. effectus vbi glo. & doct. ff. de verb. obl. Ang.

e ¶ Hippocentaurum. Animal forte natū ex equa & tauro, quod nūquam fuit visum: Vnde Horatius Humano capiti ceruicē pictor equinam Iungere si velit &c.

* ¶ Non posse esse hippocentauros, longè, lateque demonstrant Lucre. lib. 5. & Galen. lib. 3. de vsu partium. cuius sententiæ fuit & M. T. qui libro secundo, de natura Deorum sic inquit, Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimeram putat? licet Plinius lib. 7. aliter sensisse videatur.]

f ¶ Inutilis. Id est vitiosa, quia est contra ius.

¶ Intellige ita vitiosam, vt ex ea nec naturalis, nec ciuilis oriatur obligatio. l. impossibilium ff de reg. iur.

Idem iuris. CASVS. Quærebatur, an stipulari posset, quę non erat in commercio, quam tamen contrahentes putarent esse & videbatur quod sic, haberet tamen stipulatio tacitam illam conditionem, si effecta esset res illa humani iuris, vel commercij hominum, argumē. l. ff. ff. com. prædi. contractum tamē respondetur, ex eo, quia talis expectatio, est vitiosa & reprobata l. inter stipulantem, §. sacram. ff. eod. quia nunquam debet malus euentus esse in consideratione, d. §.

d.§. sacram. No. ꝙ stipulatio rei sacræ, religiosæ publico vsui destinatæ, liberi hominis, rei, cuius stipulator sit incapax, vel rei suę, nō valet a principio. Itē, quod talis stipulatio non suspenditur, vt tractu temporis cessante causa inualiditatis, reconualescat. Item, quod stipul. valida ab initio, tractu tēporis fit inualida. si sine culpa aut facto promissoris superueniat vna ex caussis stipulationem vitiantibus. Item quod stipulatio ex caussis prædictis inutilis est etiā si contrahentes expresse. Velint differre illius effectum in casum cessantis impedimenti.

SYL. † Totus §. hic sūptus est ex l. inter stipulantem, §. sacram ff. de verbor. oblig.

¶ Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet, siue pure, siue conditionaliter, fuit concepta. Aretinus.

¶Idem † iuris est, [a] si rem sacram,[b] aut religiosam, [c] quam humani iuris esse credebat, vel publicam rem, quæ vsibus [d] populi perpetuo exposita sit, vt forum, [e] vel theatrum, [f] vel liberum hominem, quem seruum esse credebat, [g] vel cuius commercium [h] non habuerit, vel rem suam [i] dari quis stipuletur. Nec

Sacræ rei vēditio valet inter ignorātes. † similis glo. inf. de empt. §. 1. aliena res vendi pt, sed non obligari. † Nisi sit bonæ fidei possessor. l. si ab eo. ff. de pig. Et est rō, quia ille reputatur quasi dn̄s, vt infr. de actio. §. alia.

a ¶Idem iuris est. s. vt sit inutilis.

b ¶Sacram. Licet non valet stipulatio, vt hīc, valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur, vt inf. de contrahen. emptio. §. fi. & ff. de contrahen. empt. l. liberi, & l. sed Celsus. Sed quæ est ratio? Resp. quia in venditione non est necesse † transferri dominiū, in stipulatione sic, vt ff. de contrahen. emp. & ven. l. si ita. §. fin. Et est similis ratio quare quis potest rem alienam vendere, vt ff. de cōtrahen. emp. l. rem alienam. sed nō obligare, vt C. quę res pig. obl. pos. l. qui filios, † q a in pignore debet ius constitui creditori, qd sibi det hypothecariam actionem, in vēditione sola traditio cum obligatione euictionis sufficit, vt ff. de pig. l. & quæ nondum, §. quod dicitur. & de actio. empti. l. ex empto. Accursius.

¶Hæc glo. in princ. nō est vera simpliciter sed quando stipularer liberum hominem mihi dari, vel simpliciter, quia intelligitur dari, l. si ita distrahatur, §. 1. ff. de contrahen. emp. sed si stipularer mihi tradi, valet stipulatio, si ignorem liberum, quia possideri potest ab ignorante, §. idem placet. su. per quas perso. no. acquir. Item si stipularer ex causa onerosa, vel ex causa lucratiua, si promissor est in dolo, valet stipulatio quantum ad interesse euictionis secundum communem sententiam in l. liber homo. 1. ff. eo.

** ¶Quod ait Accur. rem alienam obligari non posse, recipit non paucas limitationes, quas tradit idem Accur. in l. 1. in gl. ver. difficilius, vbi etiam Bar. de pign. & post eos Neguſ. in tract. de pign. 3. memb. 2 par. nu. 52. & pluribus seq.]

c ¶Religiosam, Hæc verba, sacram, & religiosam, expone vt sup. de rer. diui. §. nullius, & §. religiosum.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando res in totum est sacra, vel religiosa. Sin autem esset pro parte, an valeat stipulatio, emptio, vel alia dispositio, vide l. hāc, & l. in modicis. ff. de contrahen. empti. Ang.

d ¶Vsibus. aliās si non est in vsu publico potest alienari vt ff. de contrahen. empt. sed Celsus. 1. resp. & l. pacta, §. fi. sic ff de via publ. l. viam. ¶Dic, dum tamen eius comparatio non sit multum difficilis, l. apud Iul. §. fin. ff. de leg. 1.

SYL.

e ¶Forum. s. vbi redditur ius, vt ff. de iust. it. & iur. l. pe. vel rerum venalium. sed forus est bursa. Accur. Forum.

ADDITIO. Itē forus dicitur locus exercendarum litium, vt c. forus. ext. de verbo. sign. Item calcatoriū. i. locus vbi vua calcatur, quod pede calcantis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauium, ab eo quod incessus ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta, vt ex ijs spectetur. Item forus dicitur foramen illud, per quod remus immittitur, à forando. Vnde versus, Causatur, venditque forū, signatq. foramen. Alta fori loca sunt, datque carina foros. Host. dicit, quod forum in neutro genere ponitur pro territorio cuiusque iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere. Vnde tota diœcesis dicitur territoriū episcopi 26. q. 7. omnes basilicæ. Forus.

f ¶Theatrum. expone vt sup. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accur.

g ¶Credebat. Idem si sciebat, vt inf. prox. §. & ff. de verb. obl. inter stipulantem, §. sacrā, ibi casum enim, &c.

h ¶Commercium. Generale nomen est ad omnes cōtractus † Vnde dicitur aliquis habere commercium rei, quando per emptionem vel alio modo potest eā habere. Quare Iudæus nō habet commercium Christiani mancipij, vt C. ne christianum man. iud. &c. Vnde si iudęus iudæo promittit tale mācipium non valet, vel christianus iudæo, vt hic. si autem christiano promittat iudæus, valet, vt ff. de verb. obl. multum interest & de leg. 1. apud Iulianum. §. fin.

Commerciū cōprehendit cēs cōtractus. † Adde gl. supra de leg. §. non solum. in ver. commercium.

i ¶Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri non potest, vt sup. de leg. § sed si rem. & inf. de actio. § sic itaq; nisi ratione possessionis apud

Stipulatio rei suę an valeat.

apud alium constitutæ, vt ff. de contrahen. emp. l. si in emptione, §. 3. vel nisi sub conditione, dum tamen adueniente conditione stipulatoris res esse desierit, vt ff. de verbor. oblig. si rem meam, & l. existimo.

pendet a promissore. cuius cõtrarium decernitur, quia stipulationes sunt inuentæ, vt vnusquisque stipuletur, quod sua interest, eo quia impossibile est alium cogere ad faciendum. Tu declara, quod sicut illud, quod non

in pendenti erit stipulatio ob id, quod publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & cõmercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris desinere esse potest, sed protinus [a] inutilis est.†

¶ Item [b] contra, licet initio vtiliter res in stipulatum deducta sit, si tamen postea in aliquam eorum [c] causam de quibus supra dictũ est, sine facto [d] promissoris deuenerit, extinguitur [e] stipulatio. At nec statim ab initio talis stipulatio valebit, Lucium Titium, cum seruus erit dare spondes? & similia. [f] Quæ enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem [g] deduci nullo modo possunt.

¶ Factum alienum non potest in stipulationem deduci. Aretinus.

¶† Si quis alium [h] daturũ facturumve quid promiserit, non obligabitur, [i] veluti si spondeat, Titium quinque

** ¶ Adde plures alias limitationes adhãc reg. quas tradit Soc. in tract. de reg. & fall. reg. 100.]

a ¶ Protinus, id est, statim, quia pura stipulatio suspẽdi non potest, vt ff. de stipu. seruo, l. vsusfructus, secus ĩ alijs actib⁹ viuorum, vt ff. commu. præ. l. fi. in fi. Acc.

¶ Aduerte, q̃a nulla est differentia inter stipulationem, & ceteros contractus, quia etiã illi non possunt pẽdere ex euentu, cuius expectatio sit illicita, l. si in emptione, §. omnium, ff. de contrah. emp. similiter quando vitium est in substantia l. vsusfructus. d: stip. seru. sed quando non est defectus in substantia, ita potest pendere, stipulatio sicut alij contractus, quo ad acquisitionem iuris realis, vt in d. l. fi. & ibi Bart.

b ¶ Item contra, i. econtrario. nam, sup. dixit quando ab initio res erat sacra, vel similis, sed postea desijt, nunc econtra, quando prius non sacra, sed postea fit.

c ¶ Eorum causam. i. sacra, vel religiosa, vel similis, vt sup. proxi. §.

d ¶ Sine facto. Quod est cum erat res aliena aliàs si sua, semper suo facto factũ videtur, etiam si alienauerit post tempus stipulationis, idem & si erat aliena, dummodo post moram, vt ff. de verb. obl. si seruum, §. 1. 2.

e ¶ Extinguitur. Arg. contra, sup. de lega. §. si quis debitori. ver. quod si vitio.

f ¶ Similia. Puta rem sacram, cum erit profana, & sic de singulis. s. sacra, vel religiosa, vt sup. prox. §.

g ¶ In obligationem. s. istam, hoc est stipulationem.

¶ Si quis. CASVS. Quærebatur an stipulatio facti alieni valeret? & videbatur quod sic, quia promittẽdo, quod alius faciet, videbatur saltem eo non faciente succedere obligatio ad interesse, & sic virtualiter stipulatio

est ĩ commercio, in stipulatum nõ deducitur, dato q̃d posset cadere, ita factum alienum, quod in potestate nr̃a non est, nõ potest deduci, quamuis esse posset, vel mea coactione, vel precibus. Satis enim est, quod factum tertij non est in potestate nostra, tunc enim stipulamur, q̃d bene probat, quia hic, §. sequitur ad præcedẽtẽ, in quo proprie continuatur materia p̃cedens. Not. q̃ stipulatio, per quam agitur, q̃ alius obligetur, non valet.

item, quod promittens operam suam circa factum aut dationem alterius obligatur.

h ¶ Alium. prorsus extraneum.

i ¶ Non obligabitur. Et est ratio, quia nemo alienum factum promittere potest, vt hic, & ff. de verb. obl. stipulatio ista, in prin. nisi pœna promittatur, vt inf. eo. §. versa vice. Nisi in casibus, in quibus præsumit lex interesse promitti, nisi fiat, vt in cautione, judicio sisti, vt ff. de verb. obl. quoties quis.

* Dic hoc esse generale in quibuscunq; prætorijs stipulationibus, d. l. quoties, quia in his magis æquitas, quam subtilitas iuris attenditur.

* * Adde, q̃ nihilominus promissor facti alieni euitabit pœnam, si probauerit omnem diligentiam adhibuisse, vt factum promissum sortiretur effectum, vt latissime comprobat Thõ. Ferra. in tract. caut. caut. 43.

Item in stipulatione ista, habere licere, vt ff. de verb. obl. stipulatio ista. i. respõ. † Item in stipulatione de rato, vt ff. rem ra. hab. l. in stipulatione. Item in stipulationibus ædilitijs, vt sanum esse seruum venditum, qui nõ furem, & similia, vt ff. de euict. l. si ita quis. Item in stipulatione, rem pupilli saluam fore, nã cum sit prætoria, exigitur fideiussor, vt ff. de præto. stipu. prætoriæ. Stipulatur ergo pupill⁹ his verbis a fideiussore. Promittes

Stipulatio pura non suspendit, sed bene alij actus.

† Concor. cum hoc tex. cap. ad audientiã. iũcta glo.

SYL. super ver. hic, circa me. ext. de spons.

† Pro d̃claratione huius §. atque ei⁹ materie videa⁹ e Paris. in cons. 109. cũ seq. li. 1. & Soci. in tract. d re. & fall. reg. 126.

† Et hoc rõ ibi, q̃a p̃cessit cõtract⁹ emptionis de cuius natura tenetur ex facto oĩum etiã extraneorũ, puta de euictione sm̃ Ange. sed lo. Fa. contra, q̃a etiã tũc nõ nisi de f̃ctõ suo vel hęredis tenetur, nisi vel quanti interest, vel pœnã promiserit.

teo

rem meam saluam fore per tutorem? nam & his verbis ab eis stipulatur, vt ff. rẽ pup. sal.fo.l.1.& l.cum pupillus. Præterea nonne quis semper promittit per se & suos heredes ea facta, quæ per alium possunt explicari, vt C. de contrah. stip. l.fin. licet cõtra sit, si nõ potest per aliũ fieri, vt ff.eod. centesimis. §. sed quod, & C. de cad. tol. l.j. ne autẽ? Respõ. nõ est alius heres, quã testator, imò idem præsumitur, vt in Auth.de iureiu.a mo ptr.§.1.colla.5.

aureos daturum. Quod si effecturum a se, vt Titius daret spoponderit, obligatur.

¶ Alteri stipulari nemo potest, nisi ei cuius potestati sit subiectus.

¶ Si quis alij, quam ei, cuius iuri b subiectus sit, stipulet, nihil c agit.

ADDITIO. Adde alios casus, puta quando promittit alium dare vel facere, ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit, quia facit valere omni meliori modo quo potest, vt l.cum pater, §.filius, ff.de lega. 2. Angel.

a ¶ Effecturum. Tunc enim suum factum manifeste promittit, idem si dixit se curaturum, vt fiat, vt ff.si cer pet.l.fi.§.fi.

** ¶ Adde idem esse, si promissor facti alieni, spondeat dolum malum abesse, absuturum ve esse, nam perinde erit, quasi spoponderit se curaturum, quod ille, cuius factum promisit, faciet, l.iter.de verb. obl. alioquin stipulator deceptus remaneret. Alciat.l. hæc verba, de verb sign.]

S Y L. ¶ Si quis alij. CASVS. Quærebatur, an sicut quis alienum factum stipulari non potest, ita nec alteri promittere. & videbatur saltem, quod hoc posset stipulari, vt alteri daretur, quia factũ suum, quod promittitur, est in commercio tui promittentis, cuius tamen contrarium respõdetur ex eo, quod infra in §.alteri, dicitur, quod stipulationes inuente sunt, vt vnusquisque quærat sibi quod sua interest, quod non est in stipulatione alteri facta, nisi adijciatur extraneus solutioni, quo casu obligatio fundata est in persona stipulatoris, & habet cõtra adiectũ actionem mandati. No. quod stipulatio alteri facta regulariter non valet, & nullã parit obligationem. Vide tamen ad intelligentiam huius tex. Fortu. in l.1. in prin. i 13. col. ff. de pact. vbi notabiliter declarat. Item quod ex stipulatione, in qua persona solutioni adijcitur, ius stipulatori tantum quæritur. Item quod adiecto soluere promissor potest etiã stipulatore inuito, & quod tunc liberatur ipso iure. Item quod adiectus recipiens tenetur stipulatori mandati, aut neg. gest.

b ¶ Iuri. id est dominio, vt seruus domino, cui acquirit, vt supra per quas person.nob. acquiri.§. item quod serui, aliàs, item vobis. Item reuerentia paterna, vt filius patri, vt supra, per quas perso.nob.acquiri.§.1.

¶ Item obedientia, vt monachus monasterio, cui quærit, & se & alia, vt in Auth.de mona.§.illud, collat.1. Idem dicas de seruo fructuario.

¶ Idem de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso, & libero bona fide possesso, qui ex duabus causis quæruntur, vt supra per quas personas nob acquir.§. de his, & §.idẽ placet.

c ¶ Nihil agit. Et est ratio, quia inuẽte sũt &c. vt infra eodẽ, §. alteri, & ff. de verbo. obligat. stipulatio ista. §.alteri. Fallit tamen in casibus 16. In primis, si stipulantis intersit, vt quia si tutor eius, cui stipulatur rem pupilli saluam fore. Secundo, quia procuratori stipulatur dominus. Tertio, si stipuletur creditori, vt infra eodem §. sed & si vis, & ff. de verborum obligation. stipulatio ista, §.si stipuler, & §.si quis insulam. Quarto fallit in omnibus prætorijs stipulationibus, vt ff. de prætor. stipulat. in omnibus, vt est damni infecti, vt ff. de damno infecto. damni. prima.§.fin. Item iudicatum solui, & similes, vt ff.de procurat. in caussæ.§.fina. † Item fallit in procuratore præsentis, vt ff.de verbor. obligatio. si procuratori, & ff.de procurator. l. quod procurator. † Item fallit in actore municipum, ex cuius pacto quæritur municipibus. Idem in curatore furiosi, & consimilium personarum, & tutoribus, vt ff. de const. pecu l.eum qui §.si actori. Item fallit in institore, nam sibi actio ex pacto institutii quæritur, vt ff.de insti.l.1. in fin.& l.2.

¶ Item fallit in iudice, vel Notario, vel simili persona publica ex quorũ pactis, & stipulationibus alteri quæritur, vt ff. rem pupilli saluam fore. l. secũda & tertia & quarta, primo respon. & in Authen.de execu. & ijs, qui con.§.primo, collat. septima, & in Authent. de hæred. ab intesta.§.ex his. collat.9. Item fallit in creditore, ex cuius pacto quæritur actio debitori, vt ff.de pigno.actio. l.si cum venderet.1.respon.

¶ Item fallit, si auus paciscatur dotem reddi nepti, quã etiam in potestate non habet, vt ff.solu. matrim. Caius Seius.

¶ Adde idem in omnibus pijs locis, secundum Bal. qui communiter approbatur in l. illud. in 1. col. C.de sacros.eccl.]

¶ Item fallit in procuratore vendentis, vt ff.de actio.empti. Iulianus, §. si procurator: Item fallit in deponente, si paciscatur alij rem restitui.

¶ Item fallit in commodante faciente simile pactum, vt ff.deposi.publica, & C.ad exhiben.si res.

¶ Item fallit in donante simile pactum faciente in euentum alicuius conditionis, vt Cod.de donatio. quæ sub modo, lege quoties,

Stipulatur alter alteri sexdecim casibus.

† Etiamsi formẽtur verba ĩ persona dñi, & ẽ rõ auctoritas iudicialis per quã interponunt. sup. de diu. stip. cir. princ. Io. Fab.

† Nec refert ĩ cuius psona verba cõcipiãtur, vt per Io.Fab.hic

Hoc operat[ur] dñiũ rei, q[uod] est i persona illius, qui stipulat[ur].

Ex quo colliges stipulationẽ alteri factã super re sua valere, & tenere secundũ Christoph.

ties. Item fallit, si pater stipuletur filio, vel alij posito sub sua potestate post mortem suam, scilicet patris, nam & filio quæritur, licet hæres non sit, vt ff. de verb. obli. l. quodcunque. §. si quis ita. si vero pure, & nõ post mortem, ipsi stipulanti quæritur, vt ff. de verborũ obligat. dominus seruo. His. n. casibus ex pacto, vel stipulatione alterius alteri quæritur non alias, vt hic, & Cod. per quas personas nobis acqu. l. 1. cum enim sint speciales, non sunt trahendi ad consequentiam, vt ff. de leg. & senatuscõ. quod vero. Sed M. dicebat hos casus facere regulam, & si quis casus esset contra, illud speciale esse, & quod hic regulariter dicitur, & inf. eod. §. alteri, & C. per quas perso. nob. acqu. l. 1. dicebat iure directo non valere, sed vtiliter acquiri posse, & sic secundum eum semper ex pacto alterius quæritur, quod falsum est, cum parum interesset, directo, vel vtiliter quæreretur, vt ff. de neg. gest. l. actio. Accurs. Floren.

¶ Potest extraneus solutioni esse adiectus, licet sibi non quæratur obligatio. hoc dicit. Aretinus.

¶ Plane solutio etiam in extraneam personã conferri potest, veluti si quis ita stipuletur, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidem stipulatori acquirat, [a] solui tamen Seio, [b] etiam inuito [c] eo, recte possit: vt liberatio ipso iure contingat, [d] sed ille [e] aduersus Seium habeat mandati [f] actionem.

SYL. ¶ Adde, quod hodie de iure canonico indistincte alteri stipulamur vtiliter, gl. in c. quoties, 1. q. 7 quæ tamen communiter reprobatur, & sic iste text. etiam de iure canonico procedit in d. l. stipulatio ista. §. alteri. vnde dic hoc verum, apposito iuramento, per d. gl. quæ in hoc communiter approbatur.

¶ Adde, quod hic, §. loquitur de stipulatione, & sic de modo, quo ciuili iure acquiritur, & ita intelligendus est. nam alioqui, quod naturaliter acquiritur, per quemlibet, etiam non suppositum potestati nostræ, volẽtibus nobis acquirimus, l. ea quæ. ff. de acqui. rer. dom.

¶ Adde, q[uod] etiam amico stipulari potest glo. in l. si vnus, §. 1. ff. de pac. & alij mihi, quos citat Tiraquel. in l. si nunquam, ver. libertis. nu. 49. C. de reuoc. donat.

Solutio an possit fieri adiecto.

a ¶ Plane Acquiratur. s. tantum.

b ¶ Seio. non tamen hæredi eius. vt ff. de verb. obl. cum quis. Item hoc intellige statu huius adiecti non mutato, alias contra, vt ff. de solu. cum quis. Item hoc intellige ante litem cõtestatam a stipulante, alias contra, vt ff. de solu. si quis stipulatus fuerit 10. §. 1. Item licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus, vt ff. de constit. pec. l. sed & si filiofam. in fi. & l. si vero.

c ¶ Inuito eo. Qui stipulatur.

d ¶ Contingat. Nisi in casu, vt ff. de eo, q[uo]d cer. loc. l. 3. §. idem Iulianus. Sed ibi facta fuit solu. alibi, quam fieri debuit, vnde venit interesse, vt inf. de actio. §. loco, in quo non potuit domino præiudicare accipiẽdo sortem adiectus, vt ff. de reg. iur. non debet alteri, licet & ipse dominus noster, vt ff. de eo, quod cert. loc. l. centum, in fi. & l. fi. in fi.

e ¶ Ille. s. stipulator.

f ¶ Mandati. Numquid adiectus mandati semper tenetur? M. dicit quod sic, vt hic & ff. de verbor. obligatio. Iulianus. §. final. Nam semper tacitũ mandatum, & si nõ expressum, interuenire dicebat, & in absentia, & sine nuncio, vel epistola, quod est contra. l. ff. de procurat. l. 1. §. 1. Quare dicemus, quod mandati agitur, si intercessit mandatum, vt quia præsente a dicto fuit stipulatus, vt hic, & ff. de verbor. obligat. Iulianus, §. fi n. & ff. mandati qui fidem, alias agit nego. gestorum. cum non sit procurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori, §. interdum, & infr. de obligatio. quæ ex quasi contrac. in princip.

Adiectus, cui solui tur, diuersa actione tenetur.

SYL. ¶ Glo. hæc communiter approbatur, nisi adijciatur animo donandi. dicta l. Iulianus, §. finali. l. sed & si quis in principio, ff. de vsufruct.

SYL. ¶ Quod si quis. CASVS. Quæsitum fuit an si mihi & Titio dari stipuler, valeat stipulatio. & videbatur non valere, quia cum sit sub vna & eadem verborum conceptione, & quo ad Titium non valeat, cum sit alteri stipulatum, non videtur valere quo ad me, quia quod vnum est, non videtur scindi posse. deciditur tamen contrarium, quod Titio valet ea ratione, quia sicut in stipulatione plurium rerum cẽsentur tot stipulationes diuisæ intellectu iuris, ita quãdo mihi & Titio promittuntur aliqua, est, ac si vnicuique nostrum dimidia realiter, & distincte promissa sit, l. prima, §. sed si mihi, ff. eodem, vnde vtile non vitiatur per inutile, cum simus in diuiduis, & hinc est, quod non habet locum ius accrescendi, quia realiter iuris intellectu censetur stipulatũ pro dimidia vnicuique. Sed tũc fuit dubitatum, an hæc regula procederet passim etiam in patre stipulante filio. & rationem dubitandi faciebat regula, §. alteri. cuius cõtrarium respondetur ratione apposita in text. & quia non cessat ratio interesse stipulantis, de qua in dicto §. alteri, quia cum filius patri quærat, interest patris filio quæri, quia sibi quæritur.

¶ No. quod stipulatio rei diuiduę, in qua p[er]sona copulatiue adijcit stipulatori, est vtilis

solum ex persona stipulatoris pro dimidia, pro alia est inutilis. Item, quod si dominus stipulatur seruo, uel pater filio, sibi quæritur. Item, quod patris & filij eadem persona, & uox fingitur.]

¶ Si quis sibi & alteri copulatiue stipuletur, dimidia tantum stipulatori debetur.

¶ Quod si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus nō sit, dari decem aureos stipulatus est, ualet [a] quidem stipulatio, sed vtrum totum debeatur stipulatori, quod in stipulationem deductum est, an vero pars dimidia, dubitatum est; sed placuit, non plus, [b] quam dimidiam partem ei acquiri.

¶ Si pater stipuletur filio, acquiritur sibi, h.d. Aret.

¶ Ei vero, qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sit, tibi acquiris, [c] quia vox tua, tanquam filij [d] † sit, sicuti & filij vox tamquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi acquiri [e] possunt.

¶ Diuersitas in quantitate inter interrogationem, & responsionem vitiat stipulationem, quatenus est discordia, sed diuersitas in qualitate vitiat in totum, & responsio simplex intelligitur qualis præcessit interrogatio h.d. Aret.

¶ Præterea inutilis [f] est stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat, [g] veluti si quis

a ¶ Valet.s. pro parte dimidia, ut subijcit, ut ff. de eo quod cert.lo.l.3.§. si quis. Et collige quod non uitiatur utile per inutile. sic ff. de uer. obl.l.1.§. Sed & si mihi. Arg. cō tra, ff. de arb.l. parui. alias, Pedius, §.1. Et dic ut ibi.

Vtile per inutile nō uitiatur.

SYL. Dic hoc uerū in diuiduis, secus in indiuiduis, ut per Doct. in d.§. sed & si mihi.

b ¶ Non plus quam dimidiam ut ff. de uerbor. obli.l. si mihi. Sed cō tra. ff. de contraben. empt.l. fundi. Sed dic ut ibi.

SYL. ¶ Dic, quod secunda sol. gl. in d. l. si mihi, communiter approbatur.]

c ¶ Acquiris. Sic. ff. de uerb. oblig.l. dominus seruo, & C. de contrahen. & commit. stipu.l.2. & ff. de pac.l. & hæredi.§ nos autem.

d ¶ Filij fit. Cum una persona censeatur pater & filius, ut C. de impu. & ali. sub.l. fin. sic & in seruo & domino est eadem uox, ut infra eo.§. post mortem.

SYL. * ¶ Adde, quod filius non censetur eadem persona cum patre in præiudicium ipsius patris, ut tradit Dec. in l. cum scimus. C. de agr. & cen. ubi dicitur, filium quodammodo partem esse corporis paterni, & quo loco pater est, ibidem & filium esse censeri.

e ¶ Acquiri possunt. Vt profectitio peculio, & aduentitio quo ad usumfructum, ut sup. per quas perso. no. acq.§.1. Accur.

* ¶ Pro pleniore, & clariore intelligentia huius loci uide l. quod dicitur per patrem, ff. de uerb oblig.]

SYL. ¶ Præterea. CASVS Quæsitum fuit an diuersitas quantitatis, uel qualitatis stipulationē uitiaret, & uidebatur pariter uitiare, quia cū stipulatio pro forma habeat interrogationem & responsionem, hæ si discordent, facere uidentur aliam & aliam stipulationem, & per consequens non conuenire, & non perficere stipulationem. Cuius tamen contrarium dicitur. Quando enim est diuersitas in qualitate, tunc quia illa qualitas ita qualificat & respicit totam stipulationē, sicut defectus formæ uitiat in totū, quia qui detrahit qualitati, detrahit stipulationi, sed diuersitas in quantitate non respicit totā, sed solū partem ipsius. Nota quod diuersitas quātitatis uitiat eatenus, quatenus est diuersitas, sed diuersitas in qualitate inter interrogationem & responsionē reddit stipulationem in totum inutilem. Item, quod absoluta, & simplex responsio in dubio non intelligitur discordare ab interrogatione, sed in ea censentur repetitæ uirtualiter omnes qualitates interrogationis.]

f ¶ Inutilis est. interdum in totum, interdum pro parte.

g ¶ Non respondeat. Scilicet congrue, diligenter tamen attende, quod ubicūque est diuersitas, si in continenti placet diuersitas stipulatori ualet stipulatio, ut ff. de uerb. oblig. l.1.§. cum adijcitur. Si autem non placeat, † aut est in qualitate, aut in quantitate, aut in specie diuersitas. In primo casu nullo modo ualet, ut hic, ibi, aut si ille, &c. & ff. eo.l.1. §. cum adijcitur. & §. si quis simpliciter. Si uero in quantitate, in eo, quod consonat, ualet, ne detrahat, siue adijciat, † ut ff. de uerb. oblig. l.1.§ si stipulanti, quod est cōtra. in alio non, ut hic, ibi, ueluti, &c. Si autē in specie, aut permittit una species pro altera, & tunc non ualet, ut infra eod.§. si de altera. & tunc nō ualet, ut i. eo.§. si de alia, aut alia adiecta, & ita copulatiue, & tūc nō ualet in alia, nō in adiecta, ut ff. de uerb. oblig.l.1.§. sed si. Si autē plures res stipuletur, tūc aut copulatiue fuit facta

† Quia pater & filius cēsentur una persona, & cōiter gl. in c. super eo. ibi, & pater & filius ext. de test. & ca. tua nobis in gl. super uer. lucro cir. med. ext. de decimis.

† Subaudi nec expresse displiceat, quia nō esset locus d. §. cum adijcitur, nec huic materiæ, Io. Fab.

† Nisi ex actū stipulatione nō ualere, nisi sub toto, uel nisi ualiditas stipulationis noceret stipulanti, ut l. si decem, ff. loca. & hæc uera, quando stipulatio, & rōsio est de toto, & parte numerabili. Alias si de toto integrali, & parte ppria uel imppria, dic, ut per Ioan. Fab. & Ange. hic.

decem aureos a te dari stipuletur, tu quinque promittas, vel contra, aut si ille pure stipuletur, tu sub conditione promittas, vel contra, si modo, scilicet, id exprimas, id est, si cui sub conditione, vel in diem stipulanti, tu respondeas, Præsenti die spondeo. Nam si hoc solum respondeas, Promitto. breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse. Neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit.a

¶ Inter dominum & seruum, patrem & filium, non contrahitur stipulatio. hoc dicit. Aretinus

¶ Item b inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est, vel si is a te stipuletur. c Sed seruus quidem nõ solum domino suo obligari non potest, d sed ne quidem vlli alij. Filij vero familias alijs obligari e possunt.†

¶ Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. h.d. Are.

¶ Mutum neque stipulari, neque promittere posse, palam est, quod & in surdo receptum est, quia & is qui stipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit verba stipulantis audire debet. Vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, sed de eo, qui omnino non audit.

¶ Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aretinus.

cta interrogatio, & valet in eo, quod responsum est, aut disiunctiue, vt. illam aut illam promittis? quo casu valet, siue ad vtrumque siue simpliciter respondeat, & in vtraque. Si vero in vna, non valet etiam in ea, licet in summis nõ vitietur alternatiua, si respondeatur ad vnam tantum, vt ff. de verborum obliga. l. 1. §. si quis, & l. inter stipulantem, §. si stipulante. Accurs.

ADDITIO.

Et est ratio diuersitatis, secũdum ioã. Fab. quia in speciebus talis responsio facit diuersitatem in qualitate, quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summatũ minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem, aut 5. ff. eodem, ideo de ea interrogatum, & responsum esse videtur,

a ¶ Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in cõtractibus repetita credũtur, vt ff. de verbo. oblig. l. Titia, §. idem respondit,

¶ Itẽ inutilis.

SYL. CASVS. non figuratur in tam nota regula, cuius ratio est inutilitas. frustra enim fieret in casibus stipulatio, in quibus eidẽ quæreretur, & effectualiter idem esset stipulator, & promissor. Nota, quod inter patrem, & filium stipulatio non contrahitur.

¶ Item, quod inter dominum, & seruum obligatio ciuilis contrahi non potest.

Obligatio naturalis inter patrem, & filium põt cõsistere.

¶ Item, quod seruus nemini potest ciuiliter obligari.

¶ Item, quod filiusfamilias excepto patre potest alijs ciuiliter obligari, & naturaliter.]

b ¶ Item inutilis, Quantum ad ciuile uinculum, sed naturale contrahitur, vt ff. de cõdictio. indebit. l. si id quod & l. frater a fratre, §. primo, vnde fideiussor accedit, vt infra de fideiussoribus in principio. Et hæc vera sunt, nisi in castrensi peculio, vel quasi, nam tunc est loco pr̃is familias. vt ff. ad Macedo. l. 2. & ff. de colla. bonorũ. l. 1. §. nec castrẽse. tunc enim, & cum patre obligatur, & agitur cum effectu, ut ff. de iudic. l. lis nulla.

¶ Intellige pecunia uenia. l. adoptiuum. in princip. ff. de in ius uoc.]

c ¶ Stipuletur C. de pact. con. l. pactum dotale. contra Solu. maxime, ibi possium abundat. sic C. de testa. ma. l. fi. §. 1. Accursius.

d ¶ Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

e ¶ Obligari possũt. Ex omni causa, ut ff. de iudic. l. tam ex contractibus, & conueniri in solidũ durante patria potestate, auctoritate tamẽ patris interueniẽte, ad quod pater compellitur officio iudicis, ut C. de bon. quæ lib. l. cum nõ solum, §. 1. (1) & postea nisi in sex casibus, qui sunt, ti. quod cum eo. l. 2. Excipe duos casus, ut in mutua pecunia, ex qua non tenetur cum effectu propter exceptionem Macedoniani neque pater, ut Cod. ne filius pro patre. lege prima.

¶ Item in uoto, uel Deo, uel reipub. facto, ut ff. de polli. si quis rem, §. uoto. Nam licet alias scilicet ex contractu, uel ijs conueniatur a prælato maiore loci illius, hic tamen non conuenitur, ut C. de episcop. & cleric. l. nulli. & in Authentic. de eccl. titu. §. si quis collat. 9.

† dũmodo nõ sint impuberes, alias secus. §. pupill9 uer. ul. inf. eo.

SYL.

SYL. ¶Dic fecundum docto. hic, non procedere in voto religionis. l.Deo nobis, §.hoc etiā, C.de episcop.& cleric. & in matrimonio de iure canoni.quod attenditur, cap.1.de con-iu.seruo.]

ADDITIO.

(1) Scilicet captis pignoribus. Et si nullo modo velit cō sentire, si filius agat, & pater sit præsens, repellitur a iudicio, fecus si pater sit absens longa absentia, vel filius conueniatur. Angel.

¶ Furiosus nullum negotium a gerere potest, b quia non intelligit, quod agit.

¶ Pupillus maior infante potest alium sibi obligare, etiam sine tutoris auctoritate, sed ipse alij non obligatur, nisi sit proximus pubertati, & tutoris auctoritas interueniat. Filij vero familias in ætate pupillari non obligātur etiam cum consensu patris. Aret.

SYL. ¶ Mutuum. CASVS postio non est necessaria, quia regula clara est, & eius ratio aperte assignatur in tex. No. mutum & surdū omnino stipulationem contrahere non posse, ita quod de forma stipulationis est, quòd audiatur sonus verborum a contrahentibus.

¶Item, quod qui tarde audit, vel loquitur non per hoc prohibetur contrahere.

¶Item, quod furiosus nullum contractum aut negotium, in quo requiratur consensus, gerere potest.]

* ¶ Concor. huic §. text. in l.1. in princip. de verb.oblig.& l.1.§.vlt.de act.& oblig.

a ¶ Furiosus. Nullum negotium, scilicet obligatorium. Idem est in prodigo, cui bonis interdictum est, vt ff.eod. is cui, quia furioso similis est, vt ff.de cu.furio.l.1. 1.resp. & ff.de reg.iur l furiosi, idem in mente capto, vt sup.de cura.§.1.

SYL. ¶Hoc verum quo ad obligandum prodigum alteri, secus econtra, d.l.is cui.

*Sed pro ampliore declaratione istius §. & materiæ vide Dec.in l.in negotijs. ff.de reg. iur.quæ est lex consimilis sententiæ.

ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de ijs, qui omnino, nihil rationis sapiunt, alias fecus, secundum Angel. item intellige glos.de prodigo, vel mentecapto, cui bonis interdictum sit, alioquin obligarentur, secundum Bald.]

b ¶ Potest.s.ciuiliter.

SYL. ¶Pupillus. CASVS. Hi, qui enumerantur in quib9 stipulatio inutilis est, tales sunt vt potius regulæ quædam in hac materia dici possunt, vt sola eorū ratio perquirenda sit in positione casus, quæ in §.nostro exquirenda non est, cum in eo assignetur, præterquā in vlt.resp. cuius ratio ponitur in glo. No. pupillum obligari sine auctoritate tutoris non posse. Item, q̄ qui excessit infantiam, alium sibi obligare potest sine tutore, secus in infante. Itē, q̄ infans æquiparatur furioso. Item, q̄ quāuis hoc verū sit in multis, tamen quo ad obligandū sibi alium æquiparatur proximo pubertati. Item, q̄ patria potestas nō est potens ad filium impuberē obligandum.]

¶ † Pupillus c omne negotium † recte gerit, ita tamen, vt vbi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur tutor, veluti si ipse obligetur. d Nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctoritate e potest. Sed quod diximus de pupillis, vtique de ijs verum est, qui iam habent aliquem intellectum. Nam infans, f & qui infantiæ proximus g est, non multum h à fu-

† Ad istū titu. vide Croni in l.1.col.fin. n.36. ff.de ver.obl. & ibi Socin. colu.pen. ad fi.

* Præter testm̄, vt sup.q non est permi. fa.testa. §. præterea.

c ¶Pupillus.s. pubertati proximus, vt sequitur, & est ratio quia intellectū habet, vt ff. de regu.iur.in l.in negotijs.

** Adde pulchrum text. in l.pupillū, eo.tit. vbi habetur, pupillum proximum pubertati capacem esse & iurandi, & iniuriæ faciendæ.]

d ¶ Obligetur.s.alij.

* ¶ Nam l. Lætoria minorem annis 25. stipulari vetabat, vt scribit Sue. li.4. Prætorum apud Priscianū Gram.li.8. quo in loco Priscianus ait, ver. stipulari a Sue. passiue, p̄latū i. interrogati, an alteri stipulāti p̄mittat. Idē significat Labrax leno apud Plau. i Rudēte.

** Adde q̄ ēt impuberis obligatio admittit sine tutore, qñ ex ea sequit̃ vtilis liberatio gl. l.2.de accep.q̄ extollunt Soc. in l.condōnib. pupillus.de cōd & dem. & ias.in l.cōtra. de pac.alibi sępe & Ale.in l.mutū de acq.hęr.]

e ¶ Auctoritate. sic sup. de auct. tu.in princ. sic, ff.de pac.l.contra iuris ciuilis.

f ¶ Infans.i.vsque ad 7.annos, vt C. de iure delib.l.si infanti.1.resp. Proximus puberta.

g ¶ Infantiæ proximus.i.vsq; ad 10.an.& dimidiū, & sic p̄x.respicit, inf.sed cū dico pubertati proximū, a 10.an. & dimidio.sup.intellige. nā sic i masculis dēt fieri dimidiatio in fęminis i 9.& dimidio, vt sup.qui.ex cau. manu.nō li.§.fi.& sup. qui.mo.tute.fi.1.rñ.

* ¶ Limita hoc procedere i ciuilib.nō in criminalib.i qb.q̄s q̄ nō dr̄ p̄ximus pubertati. nisi qñ est p̄pe p̄ sex menses, Ias.in Auth.sacr̄a puberū, nu.15. C.si aduer.vē.& in l.p̄perandū, §.1. in 2.no. C.de iud. vbi ēt inducat aliud esse, quādo malitia suppleret ætatem.

h ¶ Non multum. Nam distat aliquātulū, vt

vt in hæreditate quam transmittit infans, vt C. de iu. deli. si infanti. §. 1. secus in furioso, vt. C. de cur. fur. l. fi. §. fin autem, & hoc sm̃ Azo. Sed certe sic posset dixisse q̃a vnus paruus, alter magnus, alteri cõtinuum tempus alter habet interualla dilucida. Dic ergo distant in stipulando in hoc, quia infans sine intellectu interdum stipulatur, sed furiosus nunquam, vt ff. rem pup. sal. fore. l. seruum pupilli.

Hr̃ditas trãsmittit' per infantem, sed nõ per furiosum.

Stipulatur q̃nque infans, non aũt furiosus.

rioso distant, quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorũ benignior [a] iuris interpretatio facta est, vt idem iuris habeant, [b] quod pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis est impubes, [c] ne auctore quidem patre [d] obligatur.

¶ Conditio impossibilis vitiat stipulationẽ, conditio vero necessaria facit eam haberi pro pura. Aretin.

SYL. ¶ Cõiter tñ tenetur, quod ille tex. loquatur in maiore infante.

¶ Itẽ dicit non multum, propter proximũ infantiæ, qui intellectũ habet, & ideo corrigitur statim, quod hic dicitur, ibi, sed in proximis.

a ¶ Benignior quam supra dictum est.

b ¶ Idem iuris habeant. vt alios sibi obligent. alijs vero non obligentur sine tutore, vt sup. proxim. §.

c ¶ Impubes. Aliud si pubes, nam obligatur, ac si esset sui iuris, vt ff. eo l. fin. §. 1. nisi in duobus casibus, vt sup. eodem. §. itẽ inutilis. diximus.

Filius impubes etiã cũ auctoritate patris nõ põt obligari.

d ¶ Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum, cum tutore auctore obligetur? Respon. quidam, q̃ ob hoc ipsum datur tutor, sed patria ptãs est ad corrigendum, & est ꝓ eis, C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sin autem. Vel dic, quod tutorem habet obligatum, si male auctoratur, patrem non, vt C. de bon. quę libe. cum oportet, §. sub hac tamen. vers. non autem hypothecam. Accurs.

ADDITIO. Hoc verum, quando de pupillo mere obligando tractatur, secus si de mera vtilitate, quia potest etiam sine patre. Si vero potest esse vtilitas & damnum puta q̃n vsusfructus vel aliquid patri quæri põt, quo casu de iure nouo pater legitimam administrationem habet, sufficit ipsius auctoritas nõ in alijs, vt l. si infanti. C. de iu. deli.

* ¶ De ratione adducta ab Accur. vide Bar. in l. vlt. §. 1. ff. de verb. obl. vbi similis tex.

¶ Si impossibilis. CASVS. Fuit dubitatum, an cõditio impossibilis vitiaret, & vñ q̃ nõ, §. pen. sup. de hær. insti. valet. n arg. de cõtractibus ad vltimas voluntates, & econuerso, cuius contrariũ deciditur, rõ est, quia talis adiectio impossibilitatis remouet mentem disponẽtis ab actu, quia ille, qui adijcit conditionẽ impossibilem, non videtur habere animũ obligandi, nec alteri stipulandi, vnde contractus tanquam euacuatus consensu partium est nullus. ad illud, quod dixi de vltimis voluntatibus, rñr in gl. 1. Not. stipulationem cõceptã sub impossibili conditione inutilem esse, sub necessaria vero purã esse. Item, quod ea, quæ per rerum naturam existere nõ possunt, dñr impossibilia.

¶ Si impossibilis conditio obligationibus [e] adijciatur, nihil valet stipulatio. † Impossibilis autem conditio habetur, cui natura [f] impedimento est, quo minus existat, veluti si quis ita dixerit. Si digito cœlum attigero, dare spondes? At si ita stipuletur, Si digito cœlum non attigero, dare spondes? pure [g] facta obligatio intelligitur, ideoque statim [h] peti potest.

† Quia impossibiliũ nulla est obligatio, vt hic, & in c. ad audien. iuncta glo. super verb. hr̃e. post princ. ex. de spõ. & ma. Et facit c. vlt.

SYL. cum glos. super ver. impossibilis. ext. de cond. appos.

e ¶ Obligationibus, quibuscunque, vt hic, & ff. de actio. & obli. non solum (i) Secus in vltimis võlũtatibus, quia tunc pro non apposita habetur, vt sup. de hære. insti. §. impossibilis.

SYL. ¶ Dic vt per Bar. in l. 1. ff. de cond. insti.

ADDITIO (i) Et dum gl. ibi soluit contrariũ de. l. si militẽ. C. de condict. ob. cau. est contraria huic gl. ista tñ est verior. Nec ob. cõtra. q̃a cõcor cũ hic & ibi condõ & cã impossibilis annullet effectu. nõ. n. ad cõficiẽdũ agit', sđ solũ ad reuocãda data sm̃ Io. Fa.

f ¶ Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit, vt ff. de cond. inst. si Titius. lo. cõtra. tunc. n. quandoque nõ diceretur impossibilis, licet non posset existere, vt ff. de verbor. oblig. si Titius secundum Azo.

SYL. ¶ Declara, q̃ idem est hoc, q̃ dicere. q̃ conditio impossibilis in casu d. l. si Titius. non vitiat stipulationem, quia ibi non est omnimodo perplexitas, quia est dissolubilis per ꝓoccupationem iudicij litem contestando.

* ¶ Adde impossibilẽ conditionẽ hr̃i etiam cui ius repugnat, vt cũ quis ita stipulatur si rem sacrã Titius vẽdiderit, l. continuus, §. cũ q̃s ff. d. ver. ob. & if. hoc ti. §. cũ q̃s. vbi Ac.

¶ Et facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. impossibilium. & ff. eo. l. impossibilis, § 1.

g ¶ Pure. i. sine conditione, et si dies esset apposita, vt ff. eo. l. in illa stipulatione, §. fin.

h ¶ Statim. Cũ spatio tñ quo solui possit, vt inf. §. si. & ff. eo. eum qui calendis, & de hoc dixi. sup. de verb. obl. §. omnis stipulatio.

* ¶ Vide Dec. in l. q̃ te. col. 4. ff. si cert. pet.

¶ Item verborum. CASVS. non figurabitur, quia regula clara est fundata in defectu formæ substãtialis ipsius stipulationis, quæ est præsentia & verborum conceptio. collectio autem Iusti. habet rationé in virtute instrumenti. No. stipulationem inter absentes non contrahi. Item contentionũ lites amputandas. Ité, quòd instruméto statur, si contrarium nõ probatur. Item q improba allegatio dici potest respectu initij, licet ex post facto dicatur iusta. Ité, qđ instrumentum non solum per aliud instrumétum, sed p testes reprobari pōt. Item modum probandi negatiuam eius, quòd continetur in instrumento.

¶ Stipulatio non potest contrahi inter absentes. Et si in instrumento continetur partes fuisse præsentes, vel stipulationi interfuisse, statur scripturæ, nisi contrarium probetur. Aret.

¶ Item verborum [a] obligatio inter absentes [b] concepta inutilis est. Sed cum hoc materiam litium contentiosis hominibus præstabat, [c] forte post [d] tempus tales [e] allegationes opponentibus, & non [f] præsentes fuisse, vel se aduersarios suos contendentibus, ideo nostra constitutio [g] propter celeritatem dirimendarum litium introducta est, quam ad Cæsarienses † aduocatos scripsimus, [h] per quam disposuimus, tales scripturas, [i] quæ præsto [k] esse partes indicant, omnino [l] esse credendas, nisi is, qui talibus vtitur improbis [m] allegationibus manifestissimis [n] probationibus, vel per scripturam, [o] vel per testes idoneos [p] approbauerit, † toto eo die, [q]

a ¶ Item verborum. Sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

b ¶ Absentes. Ita intellige absentem, vt audire non possit. Vnde si est in turri, vel a remotis, & clamet, valet stipulatio si se audiant, † arg. ff. ad Syl. l. 1. §. eod alias accipitur multis modis, vt ff. de verb. sign. l. absétem, & notatur in auth. de fideiuss. §. 1. Sed contra est. ff. de don. inter vi. & vx. ea que. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiam inter absentes nunc repetuntur. Item contra, ff. de pac. Labeo. in princ. Sed aliud in pacto quolibet alio, quod sine huiusmodi solénitate fieri pōt. sed stipulatio non, vt ff. de pac. l. r. in fi. & inf. de act. §. de constituta. Item contra. ff. de spon. l. 4. & 5. Sed potest dici ibi speciale, vt valeát inter absentes. Vel dic, quod & per stipulationem fieri possét sponsalia, & tunc inter præsentes vt hic. Item consensu. s. solo possét fieri spõsalia, & tunc etiam inter absentes. vt d. l. 4.

ADDITIO. Et hec vltima cõiter tenetur in l. 1. in prin. ff. eo. facit c. vlt. de proc. lib. 6.

c ¶ Præstabat. Antiquitus.

d ¶ Post tempus. Post ideo dicit, quia quãdo conueniuntur post tempus contractus, talia apponuntur.

e ¶ Tales. Quales subijcit statim, & nõ &c.

† Subaudi & intelligant.

Sponsalia inter absẽtes & præsentes fieri possũt.

f ¶ Et non. Ecce allegationes.

g ¶ Constitutio. vt C. de contrah. & com. stip. optimam.

h ¶ Scripsimus. Loquitur Iustin. auctor illius constitutionis.

i ¶ Scripturas. Sed quid si vnus pferat instrumentum, in quo contineatur contrahentes esse præsentes Romæ tali die, alter, quòd Bon.? Dicunt quidam, quod neutri creditur. Alij, quod bon⁹ iudex debet animaduertere cui potius credendum sit, vt si stipulator ipso tempore te . . . bat scholas Bon. statur illi instrumento, quo continetur ipsũ fuisse Bon.

k ¶ Præsto. i. præsentes.

l ¶ Omnino. Not. standum scripturæ, nisi contra probetur, sic C. de prob. cum precibus & inf. e. §. si scriptum & inf. tit. 1. §. fin. & hoc quando formam habet publicam, alias si priuatã, si pro scribente non valet, si contra scribenté, valet, si est cum causa, ut in auth. de iureiur. a mo. §. 1. & C. de nõ nu. pec. gñaliter. Accur.

ADDITIO. Scilicet sola, sed cum adminiculis sic, puta si a tribus testibus sit annotata, pro tertio tamen, si persona scribens sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem, ut per Io. Fab. & Ang hic.

m ¶ Improbis. s. prima facie, quæ forte probæ apparebunt tandem, sic C. de episc. & cle. l. omnes, qui. circa prin. secundum Io.

n ¶ Manifestissimis. quia contra scripturá.

* ¶ Nam statur instrumento, donec cõtrarium probetur. l. cum precibus, C. de prob. quid uero in scriptura priuata. dic ut infra de fideiuss. §. ult. in gl. & tit. de lit. obl. in princip. in gl. super uer. si quis.

o ¶ Scripturam. s. aliam, quod est melius.

* ¶ Ann. hoc loco, æquiparari probationé quæ fit per testes, & illam, quę fit scriptura.]

p ¶ Idoneos. Omni exceptione maiores. i. q. nulla exceptio potent eis opponi, ut C. de contrah. & comm stip. l. optimam. Accurs.

q ¶ Eo die. † No. q. dies debet inseri in instrumento, & alia sunt necessaria, ut dixi in auth.

In strumẽta duo sint eiusdem diei, sed diuersi loci, cui stabitur.

† De Cęsariẽsib. aduocatis dix. sup. tit. qui. ali. li. §. at. ex.

† alias ipso toto die.

† Adde pleniorẽ glos. circa solénitates instrũ in l. pe. C. de tab. lib. 10.

auth. vt præpon. nomen Impera. & facit C. de diuers. resc. l. si qua. Sed quomodo hoc probabitur, cum dies instrumenti non debeat exhiberi, vt ff. de edé. l. 1. §. editiones? Resp. Tribus modis petitur instrumentum edi. Primo, vt fundet intentioné ex instrumento reiactor, vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionem.

quo a cóficiebatur instrumentum, sese, vel aduersarium suum in alijs locis † fuisse. b

† alias eé.

¶ Stipulatio concepta post mortem stipulatoris, vel promissoris, vel pridie, quam alter moreretur, olim non valebat, hodie valet. Angel.

SYL. ¶ Hec falsa é. l. fi. C. de eden. secundum cómunem intellectum.]

SYL. ¶ Cum neutro casu aduersarius vteretur, quod non debet esse, & túc nulla pars instrumenti debet exhiberi, vt C. de eden. l. fi. in fi. & C. de testi. l. nimis.

Secus intellige, si ad fundatam adiuuandam Bar. in d. §. editiones.

¶ Secundo, scilicet quando aduersarius vtitur. nam tunc editur, vt videatur, an aliquid possit ei opponi, & tunc exhibetur, sed sine die & Consule, ne materia detur falsum fabricandi, vt d. l. ff. de eden. l. 1. §. editiones & si. quemadmodum test. aper. l. 1. §. r. Tertio, vt de falso accusetur, † & tunc etiam cum die & Consule est exhibendum, vt hic, & C. de contrahen. & commi. stipul. l. optimam & C. de fide instrum. l. fi. Alijs autem modis petuntur instrumenta edi, vel tradi per varia genera actionum, vt ff. de eden. l. quædam personæ sunt, sed dictis tribus modis petuntur edi vel demonstrari. Item quomodo hoc est quod hic probat reus, contra iuris ordinem vt C. de eden l. qui accusare? Respō. hoc propter præsumptionem, quæ est contra eú propter scripturam, vt ff. de pac. iuris géńú, §. quod fere. Item numquid duo testes hoc probantes, scilicet alterum contrahentium absuisse sufficiunt? Respon. sic, vt ff. de testi. l. vbi. Sed non ne instrumentum vicem duorum tenet, vt C. de fide instrumen. l. in exercédis, quare videtur, quod in dubio pro instrumentis. Sed certe non directe contradicetur instrumento, sed per obliquum, scilicet se fuisse in scriptura quadam facta Romæ, vel vt testis, vel vt contrahens. Si vero contra eá directe dicit 3., plures quam duo exiguntur, vt vincant scripturam, vt ff. de testi. l. 3. ibi, alias numerus &c.

† Si ite criminaliter siue ciuiliter, & contra quamcúq. parté instrú falsi tas opponat, si alio bono mō pbari nō possit, alias illa pars tantú edic cōtra q̄ opponitur, dēt fi ante exhibitióne accusator se subscribere ad pęná talionis, vt p Io. Fab. & Angel. hic.

** Adde, requiri quattor testes, cum quis vult directo probare contra instrumétum, gl. in § si vero tale in auth. de instr. cau. & fi. aut simulatione contractus etiá duob. testib. probari, vt tradit Spec. in titu. de instr. edi. §. restat & Bal. in d. l. in exercendis.]

¶ Vel dicas, etiā hic exigi tres. Sed núquid, si aliqui testes dicant pro instrumento, vel in eo scripti, vel non tot, vel plures erunt necessarij cótra instrumentum? Resp. sic, quia instrumentum per se vicem duorū tenet, vt dictum est. Item præter ipsum sunt probationes, vt ponis, vt ff. de pignor. cōtrahi. tur. Item quod dicit, eo die, idem dicas si alio tali, quod hic esse nó potuit, vt argum. sup. de verbo. obliga. §. loca. Accur.

¶ Post mortem suam dari sibi nemo stipulari poterat, c non magis d quam post eius mortem, a quo stipulabatur. Ac nec is, qui in alicuius potestate est, post mortem eius e stipulari poterat, quia patris, vel domini voce loqui † videretur. f Sed

ADDITIO.

Ex hac gl. no. qd duo testes probantes per indirectú contra instrumentum, faciunt vacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam, & etiam voci viuę magis creditur, quam mortuæ, authent. si quis aliquid, C de testi Christoph.

† alias vī.

a ¶ Quo. Vel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus, in quo dicitur fuisse té pore, quo dicitur instrumentum esse factú q̄ hic non potuit esse, vt ff. de verb. obliga. l. vl. §. fi. & sup. de verb. obl. §. loca. Accur.

b ¶ Fuisse. alias, esse, & tunc expone profuisse, sic sup. de ijs qui sūt sui, vel alieni iur. §. in potestate. Accur.

¶ Post mortem. CASVS non figuratur, cum simus in l. corrigente. Ratio enim dubitandi erat ius antiquū, quod mouebatur, quia executio talium stipulationū videbatur impossibilis, & quia quando conferebatur in pridie mortem conferebatur in diem omnino incertā: cum non posset sciri, quando futurus esset ille dies, cum nesciretur dies mortis, a quo pendebat. Correctionis autē ratio est, quia tales stipulationes possunt habere effectū, cum inductum sit eas posse habere locum in persona hæredū, & posse ab hæredibus incipere. No. q̄ stipulatio cócepta pridie, vel post mortem stipulatoris, vel patris eius, aut dñi aut ipsius promissoris, licet olim esset inutilis, hodie valet. Itē quod vox filij vel serui, fingit vox patris aut domini. Item, quod in stipulationibus attenditur potissime consensus contrahentium. SYL.

c ¶ Nemo stipulari poterat scilicet iure vetustissimo, quod hodie corrigitur, vt in fin. huius.

¶ Adde, quod immo iure, ff. alioquin superflua esset correctio. l. fi. C. de contrahend. & committen. stipu. Nec obstat. l. quodcūque, §. non solum ff. eo. quia loquitur in stipulatione. Cum mutiat. de qua in seq. §. SYL.

d ¶ Non magis. Quia nec hæc valebat. Acc.

e ¶ Eius. s. patris vel domini.

f ¶ Videretur. Vnde sicut patre, vel dño sic

 si pu-

stipulâte erat stipulatio inutilis, ita & seruo talia verba dicente vel filio, vt hic, & supra. eo. §. ei vero qui & facit, C. de impu. & alijs substi. l. fin.

a ¶ Pridie. i. die præcedente mortem, vt ff. de feri. pridie.

† alias stipuletur.

b ¶ Erat. scilicet olim.

c ¶ Sed cum, vt iam. Nunc corrigit.

d ¶ Dictũ est. s. sup. de verb. oblig. §. ... vers. sed hæc.

e ¶ Placuit, vt C. de contrah. & committen. stip. l. scrupulosam.

ADDITIO.

Et si quando constat de mẽte contrahentium, secundũ etiam fit inter pretatio etiam in ijs, quæ stricti iuris sunt, quod facit, vt statutum recipiat interpretationem extensiuam etiã actiuam, si sic constet de mẽte statuentiũ, alias secus, vt per Ang. hic.

f ¶ Valeat. s. statim. efficax autẽ erit post mortem, vnde ab hærede & contra hæredem incipient actiones hodie. quod olim non erat, vt C. vt actio. ab hær. & contra hær. l. 1.

& si quis ita † stipularetur, Pridie [a] quam moriar, vel, Pridie, quã morieris, dare spõdeas? inutilis erat [b] stipulatio. Sed cum, [c] (vt iam dictum [d] est) ex consensu contrahentium stipulationes valeant, placuit [e] nobis etiam in hunc iuris articulum necessariam inducere emendationem, vt siue post mortem, siue pridie, quam moriatur stipulator, siue promissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. [f]

¶ Ratione præposteræ conceptionis non viciatur stipulatio. Accursius.

¶ Item si quis ita stipulatus erat, Si nauis † cras ex Asia venerit, [g] hodie dare spondes? inutilis erat stipulatio quia præpostere [h] concepta est. Sed cum Leo inclytæ recordationi in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse reijciendam existimauerit, [i] nobis placuit, [k] & huic perfectum robur accommodare, vt non solum in dotibus, sed etiam in omnibus [l] valeat huiusmodi conceptio [m] stipulationis.

¶ Stipulatio cum moriatur promissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. h. d. Accursius.

SYL. ¶ Item si quis. CASVS in l. corrigente non figuratur. ratio autẽ l. antiquę erat ipsa præposteratio, q̃ semper videtur viciare, ratio autem l. corrigentis est, quia in ijs, quæ coniunctim fiunt, non curatur quod prius, quodve posterius fit. l. quidam, ff. de pecu. leg. a. cum ordo non est formalis. No. quod stipulatio, quæ habet executionis diem præuenientem ortum obligationis, hodie valet, licet olim esset inutilis. Item, quod præposteratio non viciat stipulationem nec alios cõtractus. Item, quod stipulatio, cum moreretur promissor aut stipulator, etiam iure, ff. valebat.

¶ Item, quod stipulatio cõcepta post mortem tertij omni iure valida est.]

g ¶ Itẽ. Venerit, post hoc verbum, venerit, est punctum, & subaudi, quandoque vel vsque ad annum, si autem esset post illam dictionem, hodie non esset stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & conditionalis, vt supra de verborum obligat. §. sub conditione.

h ¶ Præpostere. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel conditionis, quam dari hodie.

† alias nõ cras. & in li. quoq; Acc. vñ nõ extitisse, vt colligit ex gl. ff. Theophi. ubi apparet dere esse.

i ¶ Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, Si sine liberis decesserit permittis mihi dotem reddere, vt de ea possim testari? cum prius testari proponebat, & ea mortua dotẽ reddi, vt C. de iu. do. l. si mulier.

SYL. ¶ Hoc exemplum non pertinet ad hunc tex. quia in d. l. si mulier. ratio dubitandi nõ sumitur ex causa præposterationis, sed ibi dubitabatur, nũquid illa verba, Vt de ea testari possit, importarent conditionem an causam, & vtrum finalem, an impulsiuam, & deciditur, quod important impulsiuam, vnde non facit, præsertim quia constitutio illa est Diocle. non Leonis.

¶ Vel dic secundum Ioann. cum stipulatur maritus sic. † Si dabis mihi 10. promittis te mihi nupturam. primo enim nubere, & post ea dare debebat.

† alias si dabis mihi 10. nõ dotis promittis &c. ordo scripture antẽdendus nõ est.

K ¶ Placuit, vt C. de test. l. præposteri.

l ¶ In omnibus. s. obligationibus.

m ¶ Conceptio. Exactio tamen fit post cõditionem existentem, vt C. de test. præpost. in fi. Et facit ad hunc §. q. non sit curãdus ordo scripturæ, ff. de pec. leg. l. quidam, & sup. de leg. §. ante & ff. de sol. nec enim.

** Adde, q. sique ordo scrip. multum prodest, nã qui prior est in ordine scriptu. prior quoque ipse iure hinc est, q. si in eo. instro bona sunt obligata, primũ Titio, deinde Seio, hypotheca Seij censenda est posterior propter ordinem scripturæ, Bal. l. atheniensis, C. de fur. An. in auth. de hæ. & fal. §. enim.

a ¶ Ita.

¶ Ita autem stipulatio concepta, veluti si Titius dicat, Cum moriar, dare spondes? vel, Cum morieris: & apud veteres vtilis erat,[a] & nunc valet. Item post mortem alterius[b] recte stipulamur.

Verbum, promisis[se], in scriptis repertum importat stipulationẽ. Aretinus.

¶ Si scriptum[c] in instrumento fuerit promisisse aliquẽ, perinde[d] habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit.

¶ Si plures res deducãtur in stipulationem, & simpliciter respondet promissor, ad omnes tenetur: aliàs ad eas tantum, in quibus respondit.

¶ Quoties plures † res vna stipulatione comprehenduntur, si quidẽ promissor simpliciter respondeat, Dare spõdeo: propter omnes tenetur: si vero vnam ex his, vel quasdam daturum se spoponderit,[e] obligatio in ijs, pro quibus spoponderit, contrahitur,[f] Ex pluribus enim stipulationibus vna, vel quædam videntur esse perfectæ. singulas enim res stipulari, & ad singulas respondere debemus.[g]

¶ Stipulatio de dando alteri non valet, nisi fuerit apposita pœna. h.d. Ang.

¶ Alteri[h] stipulari (vt

† Facit ad hunc §. c. p̃.terea cũ glo.a. ibi, itẽ arg. ex tra de verbor. sign.

a ¶ Ita. Vtilis erat. Vt ff. de bon. auct. iu. pos. l. hæreduarium.
b ¶ Alterius. §. tertij.

SYL. ¶ Si scriptum. CASVS in regula non solet figurari. ratio tamen dubitandi potuit esse, quia ad essentiam stipulationis requiritur certa solẽnitas, quæ debet constare, vt dicatur stipulatio: quia aliàs alius esset contractus, sed cõtrarium deciditur, quia quoties in scriptura dictum est, aliquem promisisse, fauore actus in potentiori significatu fit interpretatio. l. quoties ff. eo. Nota. q̃ dr̃ in summa. si tñ disputatiue vis videre alibi subtilem intelligentiam huius tex. vide Fortu. in l.1. in x. col. ff. de pa.

c ¶ Si scriptũ. Numquid idẽ sit, si testes dicunt aliquem promisisse, vt etiam tunc intelligatur interrogatio? Vr̃ q̃ sic, vt C. ď fid. instr. in exercendis. Sed tamen contradico, vt C. de vsu. l.1. Et est ratio secundum Ioan. quia testes non sic in iure instructi sunt, vt instrumenta, quæ à iurisperitis fiunt.

¶ Adde, q̃ ita se habet communis sentẽtia, non tñ per rõnem gl. quia idẽ est in priuata scriptura, † quod in instrumento, quæ tñ ab imperitis plerũque fit: & nõ hr̃et locũ in testib. per istis dic tñ, q̃ rõ est quã ponit Bar. in d. l.1 C. de vsur. & in l. sciẽdum col.2. ff. eo.]

† l.1. C. de contrahẽ. stipu.

** Ratio est hæc, quoniam verba testiũ ambigua aduersus eum, qui produxit, interpretãtur: id aũt verbũ ambiguũ eẽ certũ est, cũ etiam simplex pactio promissio dici possit.

d ¶ Perinde. nisi contra probetur, vt ff. de pac. iuris gentium, §. quod ferè.

SYL. ¶ Quoties plures. CASVS. Quærebatur, an si quis de plurib. reb. interrogasset, & responsio simplex esset, valeret stipulatio. & videbatur, q̃ nõ, quia nõ erit seruata forma interrogationis & rñsionis, cuius cõtrariũ dr̃ ex eo: quia simplex rñsio in dubio continet intellectualiter non expressa: sed maius erat dubium in secundo casu ex eadem ratione, quia differebat interrogatio a responsione contra formam ipsius, cuius cõtrarium dr̃, quia tot censentur esse virtualiter stipulationes, quot sunt res in stipulatum deductæ: ideo vna per aliã nõ vitiatur. No. rñsionẽ simplicem referri ad oĩa interrogata. Item, q̃ si rñsio sit in aliqua ex rebus specificatis, valet in eis. Itẽ, q̃ si plures res copulatæ in stipulatũ deducuntur tot censentur esse stipulationes, quot res.

e ¶ Spoponderit, alias, respõdeat.

f ¶ Contrahitur. Immo videtur non valere, cum sit diuersitas in respondendo, vt sup. eo. §. præterea. Sed distingue, vt ibi diximus.

g ¶ Respondere debemus. Si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tantum in ijs, in quibus respondemus, vt h. c. item & sufficit simplex responsio, vt diximus, cum æquiparetur ei, quãdo ad omnes respondet sic. ff. de verbo. obl. l. Titia, §. idem respondit, & sup. eod. §. præterea.

* Adde, multũ interesse vnane sit pluriũ rerum stipulatio, an plures, quod docet Accu. in l. scire debemus, vbi tex. multum faciens ad hunc nostrum, ff. de verb. oblig.

¶ Alteri. CASVS non figuratur aliter; quia posita est supra figuratio ipsius in §. si quis alij, & in tex. assignatur ratio. Not. igitur q̃ stipulatio, per quam stipulator id agit, vt nõ sibi, sed alteri acquirat, regulariter nõ valet nisi apponatur pœna. Itẽ, quod ad validitatem stipulationis pęnalis non attẽditur, an sua intersit. Item, quod in stipulatione pęnali, quæ sub conditione concipitur, inspicitur quantitas à partibus expressa. Item quod si sua intersit, valet stipulatio.]

h ¶ Alteri. Sic ff. de verbor. obliga. stipulatio ista §. alteri.

** Adde

** Adde, quod huiusmodi stipulatio facta alteri vsque adeo inutilis est, vt non solum nō patiatur actionem, sed nec exceptionem quoque. l. si actionem, secūdum lect. Iac. Ra. Pe. Cyn. & Sal. C. de pact. Ex quo fit, vt si stipulatus sim, ne a me, neue à Titio quid petatur, non proderit Titio, etiam si mihi hīs exciterit. l. si tibi x. §. si pactus, de pact.

* Valet tamen stipulatio in vim pacti: & sic secundum ius canonicū dabitur actio: de quo vide Fortu. in l. legitima, col. 30. ff. de pac. Sed aduersus hunc tex. adhibet multa remedia Fel. in prooem. Decre. col. 5. ver. circa quod dicunt.]

supra dictum est [a]) nemo potest. Inuentæ enim sunt huiusmodi stipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnusquisque acquirat sibi quod sua interest, ceterum si alij detur, nihil īterest stipulatoris. Plane si quis velit hoc facere, pœnam stipulari † conuenit: vt nisi ita factum sit, vt est comprehensum, committatur pœnæ stipulatio etiā [b] ei, cuius nihil interest. Pœnā [c] .n. cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quod intersit eius, sed quæ sit [d]

† aliâs cōueniet.

a ¶ Vt supra dictum est. Supra eod. §. si quis alij. hoc tamen fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et not. q̧ hic tribus modis alteri stipulamur. Nam interdum directam acquirimus actionem (subaudi alteri stipulando) vt filius patri, seruus domino, & econtra, vt sup. eodē. §. si quis alij. & §. ei vero. qui quandoque vtilem: vt tutor pupillo, & in similibus ratione officij, vt seruus publicus, vt ff. de consti. pec. l. eum qui. §. pe. & ff. rem pu. sal. fo. l. 4.

Stipulādo alteri qñq. sibi actionē q̄rim⁹, qñque nō.

SYL.

† Facit l. 1. in §. plane ij. ff. d̄ magist. conueni.

* Hoc verum etiam in conuentionalibus, & in quolibet publico officiali, Bar. in l. 2. ff. rem pu. sal. for.]

¶ interdum nullam, & tunc necessaria est pœna, vt hic dicitur. Item not. quod hoc vltimo casu verba stipulationis, & sortis, & pœnæ possunt formari tribus modis. Aut enim sic dico, Promittis mihi, quod dabis illi? & eodem modo pœnam, Aut sic, Promittis illi, quod dabis ei? & eodem modo pœnam. Et in his duobus casibus non valet neque sortis, neque pœnæ promissio, sed aliud, quando deberet vtilis, vel directa acquiri. vt in primis duobus casibus, vt ff. de consti. pe. l. eum. §. si actori. & §. iulianus, & hic. Aut sic, Promittis mihi, quod dabis illi? at pœnā mihi tantum stipulor: quia & tunc habet locum quod hic dicitur. Aut quarto modo dico, Promittis, quod dabis mihi recipienti nomine eius? quo casu valet vtrūque & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum, vt ff. de mand. si procuratorem, §. fin.

Stipulatio alteri facta potest trib. modis formari.

ADDITIO. Et hoc verum siue sim procurator habens mandatum, siue negotiorū gestor saltem generalis, vt mihi acquiram, & postea cedam, sicut procurator cum ratihabitione &c. vt l. fi. C. ad Maced. & l. si ego ff. de negotijs gestis, vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

¶ Adde, quòd tertius modus glo. magis adaptatur huic tex. vt probatur ibi, Ergo si quis &c. vsque in finem.

b ¶ Etiam ei, scilicet stipulanti, cuius tamē non interest dari ei cui fuit stipulatus, nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus & facit, ff. de arb. l. cū pœna. Sed cōtra ff. de arb. l. aduersus, §. sed si cum. Sed ibi nō directo cōtra arbitrātur, & ideo inspicitur, an intersit etiā in pœna, cum ad ea, quę frequenter accidunt, iura se referant, vt digest. de legi. l. nam ad ea.

¶ Referes ad 1. responsum d. l. aduersus, quia alia respon. sunt infrequentia.

SYL.

* ¶ Animaduertendum, quod adiectio pœnæ concipi debet in personam stipulantis, nam si eam alteri stipularetur, itidem nihil ageret, l. arbiter intra, digest. de arbitr. & l. qui res. §. qui stipulatur. digest. de solution.]

¶ Item contra, ff. si quis in ius voc. l. 2. §. fin. Sed ibi in pœna prætoria: hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire, quia aduersarij non intererat, & ita per obliquum illa ratio redditur.

c ¶ Pęnam enim cum stipulatur. Not. quòd cautè ponit, stipulatur, nam secus est, cum paciscitur tantū: cum pœna ex nudo pacto, etiam in continenti apposito, sicut vsura nō possit peti, vt ff. de seruis expor. l. seruus, & C. de vsur. l. 3.

Pœna ex pacto non pōt. peti.

¶ Declara, nisi paciscentis statim intersit pecuniariter d. l. seruus, ibi, acturus vtiliter, vel subsit causa affectionis, secundum Ang. hic & de ipsius veritate, vide Fort. in l. iuris gen. §. quinimmo, col. 18. ff. de pact.

† Dic q̧ ibi loquit̄ ī pœna legali, q̄ nō excedit quadruplum, sed nos loquimur ī pœna cōuentionali que pōt excedere quadruplū ex dispositione cōtrahentiū. mirius .n. agit̄ cū lege, q̄ cū hoīe, vt l. si cū dies. § fi. & l. sequē. ff. de arb. Chr.

d ¶ Quæ sit quantitas. id est quæ sit quantitas, & quæ sit conditio. Inspicitur conditio, vtrum sit possibilis, vel probabilis, vel non, vt sup. eo. §. si impossibilis. & inf. eo. §. quod turpi. Quantitas vero quæ sit, inspicitur, vt quātacunque sit, petatur certi condictione, si est certa: alias si stipulatio est incerta: actione ex stipulatu, vt hic & sup. de verb. oblig. in princip. Ista enim nomina, quis & quę, substantiæ sunt significatiua. non quantitatis, scilicet certæ, vel taxatæ, vel taxandæ: & hoc secundum Azo. Sed contra est, vt infra de actioni. §. omnes. Solue vt ibi. † Item contra, ff. de euictionibus, l. si dictum. Sed ibi sic agebatur. Item cōtra, C. de spon. l. mulier. §. pen. Sed illud fauore matrimonij, ne in infinitum

quantitas in conditione [a] stipulationis. Ergo si quis ita stipulet, Titio [b] dari? nihil agit. Sed si adiecerit pœnã. Nisi dederis, tot aureos dare spondes? [c] tunc cõmittitur [d] stipulatio.

¶ Stipulatio, quòd detur ei, cui dari mea interest, tenet. Aret.

¶ Sed & si quis stipuletur alij, cum eius [e] interesset, placuit stipulationem valere. Nam si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit [f] administrationem contutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore; quoniam interest stipulatoris fieri, qđ stipulatus est; (cum obligatus futurus † esset pupillo, si male res gesserit) tenet obligatio. [g] Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, habebit vires [h] stipulatio. Et si creditori suo quis stipulatus sit, quod [i] sua interest, ne forte vel pœna cõmittatur, vel prædia distrahantur, quę pignori data [k] erant, valet stipulatio. [l]

¶ Promissio facti alieni non valet, nisi apposita sit pœna. hoc dicit Angelus.

¶ Versa [m] vice, qui alium facturum promisit, videtur in ea esse causa, vt non teneatur, nisi pęnam [n] ipse promiserit.

¶ Nemo potest stipu-

† alias fit.

nitum pœna excedat, vt C. de inut. stipul. l. 2. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplum, & in hoc consideratur hic quantitas, vt duplum non excedat, secũdum eum, vt C. de senten. quæ pro eo quod inter. l. 1. Alij, vt Ioann. distinguunt inter eum, qui scienter promittit vltra duplum, cum sciat se non teneri, vt ille teneatur, alias non, vt ff. si quis cautio, sed & si quis, §. fin. Alij dicunt, vsque ad quadruplum semper extendi, & non plus, vt infra de actionibus, §. omnes. Prima verior est. Accurs.

ADDITIO.

Quę procedit, vbi datio quantatis non est in obligatione, vt quia promittis datum ũ te centum Titio, ad ea enim agere non possum, & sic facti obligationi pœna censetur apposita, secundum Io. Fab. & Angel. hic.

a ¶ In conditione stipulationis, id est in pœnali stipulatione, quæ est conditionalis, scilicet, si non pareat promissor principali promissioni. Accur.

b ¶ Titio dari, vt promittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio?

c ¶ Spondes. s. mihi alias non valet hoc, vt modo diximus, Accurs.

d ¶ Committitur stipulatio, scilicet pœnę, eo non dante, non autem illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu & illis statur, vt alias, C. de arb. l. 1. Accur.

* ¶ Neque enim conuenit, ut adiectio pœnæ quæ est quædam quasi accessio cõfirmet stipulationem principalem l. quod per manus, de iur. codicil.

e ¶ Sed & si quis. Eius. s. stipulantis.

* ¶ Hic §. sumptus est ex d. l. stipulatio ista, §. si stipuler. ff. eo. cuius dispositionem extẽde, ut idem sit, & stipulatio reconualescat, si post stipulationem incipiat interesse stipulatoris, licet ab initio suã nõ interesset, ut placet Bar. in d §. alteri, & ibi Alex. in fi. q alios multos adducit: id quod & ex hoc loco manifeste deprehenditur.

¶ Adde, quòd hic dicitur de interesse, intelligi de pecuniario glo. Bart. & alij in l. fideiussoris, ff de pac. Item. q, si post stipulationem desinat interesse stipulatoris, non cõmittitur stipulatio, nec ex ea agi potest, l. pr dotẽ, in princ. ff. rẽ rat. hab. Roman. conf. 193. incip. negari. vers. vlt.

f ¶ Cessit. Sic. sup. de sat. tut. § 2. alias, 3.

g ¶ Tenet obligatio. Nã vtilis actio pupillo dat, vt ff. de ma. conue. l. 1. §. pen. hẽ ipsi stipulãti directa acquirit, vt hic dicitur.

* ¶ Vide Bar. in d. §. si stipuler. col. 2. vers. 2. fallit, ** & dictũ gl. nõ applices ad exẽplũ tex. nri, q a i hoc casu nulla acquritur actio ipsi pupillo ex hac stipulatione, sed ei prospectum fuit priori stipulatione, qua is, qui modo cessit administrationem, dum sibi fuit ab initio decreta administratio, tantũ dedit pupillo rem eius saluam fore.]

h ¶ Habebit vires. Interest. n. mea procuratori meo solui quæ in rem meam expendit. ut infra, man. §. tua gratia & mandantis.

i ¶ Quod sua interest. q, id est quia. Accurs.

k ¶ Data. Ab isto. qui nunc stipulatur.

l ¶ Valet stipulatio, Non ut procuratori, uel creditori actio cõpetat, sed qui stipulatus est aget actione ex stipulatu ad interesse, quanti sua interest creditori, uel Procuratori, fuisse solutũ, ut C. de inut. stip. l. fin. & ff. de uerb. obl. l. liber hõ, §. si. & C. de do. cũ res. Vel ĩmo nos aget certi condõne ad interesse, q probamus, sup. quib. mo. re cõ. oblig. in princ.

¶ Versa uice. CASVS figuratio pendet ex dictis in §. alteri, & nihil notandum est ultra summatium.] Et l. nemo 2. ff. de uerbor. obli.

m ¶ Versa uice. Ad superiorem, §. alteri.

n ¶ Pœnam, Sed & tunc ad pœnam tantum tene-

tenetur, & facit supra eodem, si quis alium.

SYL. ¶ Item nemo. CASVS non figuratur nisi literaliter, ratio autē decisionis est, quia stipulationes inuentæ sunt, vt quisque stipuletur, quod sua interest, §. alteri. sup. eod, stipulari autem quod meū est, mea non interest, cum non possit amplius effici meum. Nota. nihil est vltra summarium.]

† Ex l. nemo 2. ff. de verb. oblig.

† alias stipulatus ē.

¶ Item rem suam. Angelus.

¶ Item † nemo rem, suam futuram, [a] in eū casum, quo sua sit, [b] vtiliter † stipulatur. [c]

¶ Consensus in corpore vitiat stipulationem.

[g] Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor, perinde nulla contrahitur obligatio, † ac si ad interrogatum respōsum non esset: veluti si hominem Stichum a te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichum vocari credideris. [d]

¶ Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendens, non valet. hoc dicit Angel.

¶ Quod turpi ex causa promissum est, [e] veluti si quis homicidiū, vel sacrilegium se facturum † promittit, nō valet. [f]

¶ Stipulatio conditionalis transit ad hæredes stipulatoris, & promissoris. Aretinus.

¶ Cum quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit, licet ante

a ¶ Item nemo. Futuram, Vt partum ancillæ, vel fœtum animalium suorum. quæ sua futura sunt, vt supra de rerum diuisio. §. item ea. Item multo magis stipuletur rem, quæ nunc est sua, vt sup. eodem, §. 1.

† vt supra eo. §. præterea.

b ¶ Quo sua sit, Hoc ideo, quia in eo casu, quo sua futura non est valet stipulatio, vt ff. de verbo. oblig. si rem meam Accur.

* ¶ Huc pertinent quę scribit. Accur. supra eodem. tit. §. 1. in ver. suam.]

c ¶ Stipulatur. Scilicet dari. Et est ratio, quia quod suum est, amplius suum fieri non potest, vt infra de actio. §. sic itaque. restitui tamen possum stipulari, vt ff. de verbor. obligat. nemo t. respon. & ff. vsufruct. quamadmodum. caue. l. 1. §. sed quod diximus.

SYL. ¶ Adde, quod quamuis docto. varie distinguant de datione & possessione pura vel cōditionali, omnia ad hoc reducuntur, an ex tali stipulatione tunc interest: & valet: aut interesse speratur: & attenditur euentus ille, ex ratione huius tex.

SYL. ¶ Si de alia re. CASVS. Quærebatur, si ab altero in stipulatione esset erratum, verba autem sint apta ad concipiendam stipulationem vtrum valeat, & videbatur quod sic, quia cum forma verborū clara sit & ipsa stipulatio ex verbis ipsis essentiā capiat, valere videtur, cuius contrarium deciditur, quia cum deficiat consensus in illo, quod vere promittitur, quātūs verba ipsa aliud indicent, non potest cōuentio subsistere. No. summarium.]

d ¶ Credideris. Hoc est verū, quādo certum est eos dissensisse, vt ff. de verb. oblig. l. continuus, §. 1. alias autem si potest secundum vtriusque intellectū valere, valet secundum intellectum promissoris, vt ff. de verb. oblig. qui ex pluribus, & l. stipulatio ista §. eū qui. † Nec obstat quod dicitur minorem præstari debere, vt ff. de legat. 1. apud Iulianum §. scio. quia minor ē, quā dare vult promissor, vt inf. de actio. §. præterea. Si autem secūdum vnius intellectum tantum valere potest, secundum eius intellectum valet: vt, Hodie date mihi Bononiæ 10. promittis? si enim de hac Bononia, in qua sumus intelligatur valet: alias non, vt ff. de verbor. obliga. l. quoties in stipulationibus. & de rebus dubijs. lege quoties. 2.

† Nisi fauorabilius esset scd̄m stipulatorē interpretari lege in ambiguis, ff. de regu. iur.

† aliàs promittat.

* ¶ Intellige hunc §. locū habere, vbi dissensus est in re, de qua principaliter agitur, non in accessorijs. l. si in emptione, in prin. ff. de contrahen. empt.

SYL. ¶ Quod turpi. CASVS in tam manifesta regula nō figuratur, quia tex. seipsum exēplificat. No. q̄ stipulatio cōcepta est turpi causa præterita vel futura non valet. hīc, q̄ promissio facti turpis omnino est inutilis.]

e ¶ Promissum est. Siue dicā, Promittis homicidium facere; siue dicam, Promitto, 10. quia promittis facere homicidium vt ff. de verb. oblig. l. generaliter. Adde, q̄ hæc fideiussio tenet. l. si a reo, §. vlt. ff. de fideiuss.

f ¶ Non valet. Huiusmodi enim cōditiones turpes, impossibiles præsumūtur a iure vt ff. de condit. instit. l. si filius. vnde non valet stipulatio, vt supra eodem. §. si impossibilis. Circa quod tn̄ dic, q̄ aut ipsum, qđ promittitur, est turpe: vt facere homicidiū: & tunc non valet, nec etiam pęna apposita, Bar. in l. si a reo, §. fi. ff. de fideiu. ff. de verb. obl. gn̄aliter. & l. veluti. & l. si plagij idē dico & si sub condōne turpi, vt hic. Aut si honestū promittat, sed tn̄ turpiter: vt dare decē, sed metū, vel p̄ dolū, & tunc valet p̄missio facta. sed exceptione elidit̄, vt C. de inut. stipul. l. dolo. nisi in casu, vbi ipso iure non valet promissio facta per metum, vt ff. qđ metus cau. l. si mulier. § si dos secūdū Ioan.

¶ Dic,

cōditionem decesserit, postea existente conditione hęres eius agere potest. Idem est† & ex promissoris parte.

¶ Qui promittit certo tempore dare, non pōt cōueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

¶ Qui hoc anno, b aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnib. partibus anni, vel mensis præteritis, c non recte petet.

¶ Promissori datur tēpus habile ad soluendum. Aretinus.

¶ Si fundū dari stipuleris, vel hominem, nō poteris continuo agere, nisi tantum spacium prætererierit, quo traditio fieri d possit.

† Sic.ff.de ver.oblig. l. si quis Titius.

¶ Dic, q ratio specialitatis est, quia cū pactum dotis remaneat nudum (debet enim intelligi, vbi sine stipulatione promissio facta est) producat autē actionē nō propter se. sed auxilio l. non est mirum, si tunc.l. nolit ipsam actionem producere: & quāuis hodie tale pactum habeat stipulationem, hoc est fictione iuris, quæ cessante æquitate nō hēt locum, si vero esset facta per stipulationē, tūc secundum Bartol. non hēt locum ille textus cuius opin. mihi placet ex rationib9 suis.

* ¶ Dispositio huius §. in tantum est vera, vt ne accedente quidem iureiurādo huiusmodi promissio teneat. l. iuris gen. §. si paciscar in fi. de pact.

¶ Adde pro ornamento materiæ huius §. ea quæ eleganter scribit M.T. lib. 3. de offic.

SYL. ¶ Cū quis. CASV figuratio elicit ex ea, quā posuimus in §. ex conditionali, sup. de verb. obl. Not. q spes futuri debiti actiue & passiue trāsmittitur ad hrd.s tā stipulatoris quā promissoris ex stipulatione conditionali.

a ¶ Agere pōt. Hoc in cōtractibus, vt hic, & sup. de verb. obl. §. ex cōdōnali, aliud in relictis, vt C. de cad. tollē. §. sin aūt aliquid, & ff. de man. test. l. si ita scriptum fuerit, in fi. l. Et facit ad hunc. §. ff. de peri. & com. rei vend. l. necessario, §. quod si pendente. 1. respon.

SYL. ¶ Qui hoc anno. CASVS Dubitationē faciebant quę habentur. sup. de verb. obli. §. at si ita, de stipulatione annua. decidēdi rō est quia tēpus hoc est appositū gratia promissoris. vnde necesse est, vt trāseat ad eius beneficiū. In secūdo casu dubitationē faciebat tex. in §. omnis, sup. de verb. oblig. ibi cōfestim peti potest. decidendi ratio est æquitas, quæ non præsumit aliquem venisse cum sacco paratum. Not. collige per te, quia facilia.

b ¶ Qui hoc anno. id est, qui stipulatus est his verbis. Promittis hoc anno, vel hoc mēse? Et nota quòd iste §. est lex. ff. de ver. obli. & incipit, qui hoc anno.

c ¶ Præteritis. id est elapsis: sed sec9 est in relictis, fauore vltimę volūtatis: nam in capite anni præstatio sit, vt C. quando dies leg. ced. l. 1. Vel distingue aut promittit per hæc verba, hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio, vt hic, & ff. de verborum obligatio. qui hoc anno. & l. eū qui certatum.

Solutio qn̄ fiet, si hoc anno promissū sit,

¶ Aduerte in exemplo de quolibet anno; quia tūc idem est, ac si singulis annis sit ,promissum: quo casu tempus interpretatur appositū gratia multiplicandæ obligationis.

¶ Aut annuum: & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat repromissio secundum Ioan. & B. vt ff. de conditio. & demonst. l. si in annos & ff. qñ dies leg. ced. nec semel. † Vnde versus: Annua si debes, tunc inspicies caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed quid si vsque ad forum rem promiseris? Videtur, quod statim incœpto foro possit agi, vt ff. ad Treb. l. qui filiū §. Sabinus.

† Adde l. 1. C. codē Versus.

SYL. ¶ Adde, quòd §. Sabinus non probat, quia non loquitur in termino. q. Item quia illa decisio est specialis fauore filij. l. non putabam. ff. de condi. & demon.

d Si fundum. Fieri possit cum commodo promissoris, vt ff. de verbo. signific. l. Nepos Proculo, nec tamen nimium expectatur, licet prius non possit soluere. vt ff. de verborum obligat. continuos, §. illud. item & si in continenti potest, non tamen ideo statim exigitur, vt ff. de solu. quod diximus, quoddam ergo tempus medium exigimus, scilicet 10. dierum secundum quosdam, vt ff. de constitu. pecu. l. promissor. Vel dic, arbitrio iudicis, cum lege non sit determinatum: vt ff. de iure delib. l. 1. in fin. qui iudex statuet tempus quoddam. nec nimium, nec modicum. vt ff. de solu. l. ratum. & rem rat. habe. l. quo enim, §. 1. & infra de officio iudic. 1. respon.

Promissor an statim conueniri possit.

* ¶ Vide ad hoc Bartol. in l. cedere diem. ff. de verborum significat. qui distinguit. Item nūquid idem in quantitatibus quod in speciebus hic dicitur? Respon. non, immo tempore tanto, quantum iudicatis datur, expectatur, vt ff. de iudic. l. si debitori, scilicet 4. mensium, (1) vt C. de viu. rei iudic. l. 2. secundum quosdam vel verius, dic vt notatur supra de verborū obligat. §. omnis in glos. 1. statim. &c.

ADDITIO (1) Quibus pendentibus capi poterit, nisi satisdet, quod aduentente termino satisfaciet: nec interim compensare vel aliquid exponere poterit, quia tale tempus miserationis causa conceditur, secundum Angel.

De

¶ De fideiussoribus.

Cõtinuatio. ¶ Continua sic. Visum est de ijs, qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus uerum quia ut hic dicit text. in princ. pro eo, qui obligatus est, solet accedere fideiussor, ideo post illos titulos subijcitur iste de fideiussoribus. Aret.

** Fideiussores ex eo appellantur, quod pro alijs fidem suã astringãt, gloss. §. exceptiones, infra de repli.]

¶ De fideiussoribus.

¶ Fideiussor est, qui accessorie obligatur ad maiorem cautelam creditori. Ang.

PRo eo, qui promittit,[a] solẽt alij obligari, qui fideiussores appellantur: quos homines [b] accipere solent, [c] dum curant, vt diligentius sibi cautum [d] sit.

¶ Omni obligationi accedere potest fideiussor, & ciuili tantum, & naturali tantum: & non tantum pro homine libero, sed etiam pro seruo. Aret.

¶ In omnibus [e] † autem obligationibus assumi possunt; id

Diuisio. PRo eo. ¶ Totus iste titulus diuiditur in 5. partes. Primo, qualiter fideiussores accipiũtur. Secundo, in qua obligatione accedere possunt. Tertiò, quãdo sunt plures fideiussores, an in solidũ, uel pro parte quilibet obligetur. Quartò, quod nõ potest fideiussor in plus obligari, quam principalis: & quando dicitur in plus obligari. Quinto quãdo solennitas intrinseca, præsumitur. Secundo ibi, In omnibus. Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, Fideiussores. Quinta ibi, in stipulationibus.

S Y L. ¶ Pro eo. CASVS non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter, præsertim cum ponat text. rationem introductionis lege, ut sit eis magis cautum, qui recipiunt: utile enim est duplici spe niti. l. 3. §. 1. ff. de liber. leg. Not. quod fideiussor est q pro alio obligatur, item, quod inuenti sunt, ut diligẽtius, & cautius res creditoris gerat.

a ¶ Promittit. Scilicet principaliter: scilicet per stipulationem: & idem si quocunque alio modo quis obligetur, ut infra eodem, §. 1. & ff. eodem l. 1. Nũquid autem accessoriæ obligationi accedere fideiussor potest? Respond. sic, ut ff. eodem l. Græce, §. fin. & de pig act. si rem. §. 1.

b ¶ Quos homines. id est, fideiussores.

c ¶ Solent. s. creditores.

d ¶ Cautum sit. Et est cautum sine dubio, ut inf. de replica. §. fi.

¶ Adde, quod promittens pro alio animo nouandi non dicitur fideiussor. Bald. in l. in persona. §. qui pecuniam. ff. de pact. & Dec. cons. 8. col. pen.

Cautio qñ dĩ plena, vel plenior, vel simplex. ADDITIO Vnde plena cautio dicitur cum fideiussoribus: sed plenior cum pignoribus, simpliciter uero prolata ab homine intelligitur sine fideiussoribus. secus si a lege uel à prætore, nisi procederet ultra declarã-do nudam cautionem sufficere. Ang. Aret.

¶ In omnibus autẽ. CASVS. Quærebatur, cui obligationi fideiussor accederet: & iam dictum erat pro promissore obligari: & uidebatur obligari tantum pro promittente, & sic ex stipulatione, iuxta text. in §. si scriptum, sup. titu. 1. item solũ pro eo, qui efficaciter tenebatur, quia accessorium debet esse eiusdem naturæ, cuius est principale l. cum principalis, de regul. iur. nec in plus teneri possunt ea ratione quam principalis, §. fideiussores, infra eod. tamen dicitur cõtrarium, quia uerbum promittit, capitur large in dispositione l. hẽ obligatur naturaliter & ciuiliter pro obligato naturaliter tantum quia potest efficacius teneri, licet non in plus, ut inf. S Y L. † Sic. ff. e. l. 1.

e ¶ In omnibus autẽ obligationibus. Id est in omni specie obligationum, dummodo non sit contra legem, ut ff. eo. cum lex.

S Y L. ¶ Et ratio est quia quando l. resistit, non oritur nec ciuilis nec naturalis. & ideo nulla subsistente obligatione non potest oriri accessoria obligatio: & quamuis naturalis obligatio oriens ex consensu à l. nõ impediatur, impeditur illius effectus quo ad iuris dispositionem, quod idem est, ut dictũ est sæpius, & maxime in §. sed naturalis, su. de iur. nat. gen. & ciui.]

¶ Sed contra. C. ne fideiuss. do. dentur, l. 1. Solu. illud speciale est. (i)

¶ Ratio autem specialitatis est, quia si persona commissa est sine fideiussore, turpe esset non committi pecuniam.

ADDITIO (i) Hoc verum in fideiussore de dote conseruanda. propter perfidiam euitandam inter eos, vt ibi dicit text. Quid autem de dote restituenda, vide in l. si constante, §. quoties ff. sol. matr. Ang.

** Adde, q pro dote danda marito potest accedere fideiussor, sed non pro dote vxori reddenda, vt late per Bald. Noueli. in tracta. dot. in 6. par. 21. priuileg.

¶ Item in præsentibus & futuris negotijs potest accedere fideiussor, vt ff. de iudic. l. nõ quemadmodum, & inf. eod. §. fideiussor.

** Adde, quod fideiussor simpliciter intercedens tenetur etiam de accessionibus & vsuris, quæ veniunt officio iud. mercenario secundum naturam actionis bonę fidei, secus autem in actionibus stricti iuris, Et ideo cũ

actio

actio de dote sit bonæ fidei, tenebitur fideiussor simpliciter assumptus etiam pro alimentis, l. quæro. si loca. Neguſ. de pignor. in 4. memb. 2. par. num. 56.

a Consensu. Siue etiam ex maleficio, vel quasi, vt ff. eo. l. græce. §. sed & si ex delicto.

Hæc glos. vult velle ampliare text. quod non est necessariũ, quia obligationes ex maleficio comprehẽduntur, sub illis, quæ veniũt ex cõsensu, vt nor. per glos. in l. seruus. ff. de ijs, qui notan. in. fa.

b Nec. i. nõ.

Expositio gl. est defectiua, quia dictio, nec, includit copulam: cuius effectus est, q̃ ponatur diuersitas in facto, nõ in iure: cuius contrarium dicendum esset, si non adesset copula, secundum Bart. in l. patris & filij. ff. de vulg. & pup.

c Ciuilis, scilicet tantum, ut pro eo, qui fuit confessus spe futuræ numerationis, ut inf. titu. proxim. habet tamen eandem exceptionem, quam reus, ut C. de non nu. pec. in fin. & l. iam mandatori. Et sic nota ciuili tantum obligationi accedere fideiussorem, ut hic, & d. l. dicitur, & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. 2.

d Naturalis. s. ut pro seruo, ut subijcit, & ff. eod. l. fideiussor obligari. §. fideiussor accipi ergo quantum ad dationem fideiussoris non interest: sed quo ad alia multa interest, scilicet inter ciuilem & naturalem obligationem. ut ff. de consti. pe. l. 1. §. debitum, & l. quod si maritus, § si quis autem.

SYL. Ratio diuersitatis est, quia actio de constituta fuit inuenta a prætore ex æquitate, quia cessante cessat obligatio: sed fideiussoria fuit inuenta a l. per vim & puncta rationis, secundum Christ. hic.

e Cui, scilicet obligationi.

f Adeo, id est in tantum.

Seru9 ciuiliter neq; obligari. g Pro seruo. Qui seruus de iure naturali tenetur tantum, non ciuili, ut ff. de condict. indeb. si id quod, & sup. de liber. §. 1. & supra de inutil. stipu §. item inutilis, & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere non potest, ut ff. cod. l. seruus inscio, & l. seq.

* Adde, q̃ pro pupillo quoque fideiussor obligatur, l. Marcellus. ff. eo.

h Obligetur. Fideiussor, qui pro eo intercedit.

i Dominus. Non idem e contra, ut dominus seruo possit fideiussorem dare. Et est ratio, quia talis fideiussor obligando se seruo per consequẽs domino obligatur. Item pro eodem. s. domino obligatur, quod esse non potest, vt idem pro eodem & apud eundem possit obligari, vt ff. eod. si quis pro eo. §. 1. & l. Vranius, & ff. ad Vellei. an. tutor.

est, siue re, siue verbis: siue literis, siue consensu [a] contractæ fuerint. Ac nec [b] illud quidem interest, vtrum ciuilis, [c] an naturalis [d] sit obligatio, cui [e] adijcitur fideiussor: adeo [f] quidem, vt pro seruo [g] quoque obligetur, [h] siue extraneus sit, qui fideiussorem a seruo accipiat, siue ipse dominus [i] in id, quod sibi naturaliter debetur.

¶ Obligatio fideiussoris est transitoria ad hæredem. hoc dicit. A. retinme.

Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam hæredem relinquit [k] obligatum.

¶ Fideiussor potest adhiberi etiam pro futura obligatione. Aret.

Fideiussor. CASVS in prima parte tex. facile poni potest. eius. n. ratio est ex illa generali regula, quæ hẽt, quòd obligationes ex contractibus transeunt in hæredes promittentium: sed bene dubitatio erat, quomodo posset præcedere obligationẽ principalem: quia cũ adhuc non sit date obligationem, cui accedat, non uidetur posse accessorium sine principali stare sicut diximus, quando l. annullat uel resistit obligationi, cuius contrarium decidtur ea ratione, quia quamuis ex forma uerborum præcedat obligatio fideiussoris, tamẽ ex ordine intellectus sequitur in mente contrahentium. Nota summa. SYL.

K Relinquit obligatum, siue hoc dictum sit, siue non: & idem in omni obligatione ex contractu, uel quasi, in ipso reo principali, vt digestis de actione & obligatione. l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam, nam furti obligatus est, uel alia actione, uel obligatione, quæ non transit ad hæredes? Respond. non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio, ut argum. ff. si quis cau. l. si eum, §. qui iniuriarum. & infr. de actio. §. fuerat autem. Fideiuſ. an ſ relīqt at hidẽ obligatum.

Communis docto. resolutio est, quod si fideiussor accedit pro delicto cõmisso, & sit promissa certa quantitas, transit contra hæredẽ fideiussoris, ut hic. & in l. ad diem. ff de uerb. oblig. ubi doc. aut fuit promissum, q̃d delinquens in iudicio sisteret, uel iudicatũ solueret, si culpabilis reperiretur: & secundum Ioan. Fab hic procedit dictum glo. nostræ: quia hæc obligatio non transit contra hæredem fideiussoris: sicut nec contra hæredem principalis: facit. l. 4. in fin. ff. eodem nisi esset facta, vel condemnatio, uel litis cõtestatio, quia tunc transiret contra hẽredem principalis, l. 1. & ibi docto. C. ex delict. defun. tamen si dicas, q̃ etiam si lis nõ sit contestata in terminis glos. nostræ, obligatio fideiussoris transit in hæredem, per text. nostrum, SYL.

strum, qui generaliter loquitur, si enim fideiussoris morte finiretur obligatio fideiussoria, non sequeretur naturam principalis, contra d. l. 4. sequitur ergo naturam principalis quantum ad hoc, vt extincta principali, ipsa quoque finem habeat. l. si decesserit. qui satisd. cog. non autem sicut finit obligatio principalis morte principalis, ita fideiussoria morte fideiussoris, quia in ea mors principalis spectatur, non fideiussoris: & ratio est, quia viuente principali quamuis fideiussor decedat, non extinguitur fundamentũ obligationis: & ideo transit obligatio in hæredem fideiussoris: sed vbi moritur principalis, secus est, quia si fuit extincta penitus obligatio pœnę, non est fundamentum quo ista obligatio transeat in hæredem: & si bene inspiciatur, hæc probantur in l. si eum. §. qui iniuriarũ, ff. si quis cau. vbi obligatio accessoria non finitur ante principalem, & quo ad finem obligationis spectatur mors principalis, non fideiussoris, & ita teneas.

† Concor. cũ hoc, §. J. si quẽad. modũ. ff. de iud.

¶ Fideiussor a † & præcedere obligationem, & sequi potest.

¶ Si plures pro eodem fideiubeant, quilibet tenetur in solidum: sed beneficio epistolæ fit diuisio inter eos, qui soluendo sunt tempore litis contestationis. Et si vnus ex fideiussoribus, qui sit soluendo, soluat in solidum, a fideiussore repetere potest. Aretinus.

Sed videtur inire nouo, quod pro parte sua tantũ quilibet teneatur ipso iure, vt iam nõ sit necessaria epistola de qua subijcitur hic, nisi expresse in solidum promittatur: & sic videtur corrigi quod hic dicit, vt in Auth. de duobus re. §. 1. colum. 7.

¶ Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur.[b] Itaque liberum est creditori, a quo † velit, solidum petere. Sed ex epistola [c] Diui Adriani compellitur † creditor, a singulis, qui modo soluendo sunt litis contestatæ tempore, partes [d] petere. Ideoque si quis ex fideiussoribus tempore soluendo non sit, hoc ceteros

Vel verius (vt puto) dicta Authent. loquitur in pluribus reis debendi, in quibus etiam iure veteri videt̃ fuisse cautum, vt ꝓ partibus tenean- tur, vt ff. de duobus re. l. reos. At secus fit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum, vt ipse reus pro quo intercedit: & ita habebit locum epistola hodie, vt olim. ADDITIO. Et ista communiter approbantur. adhibentur enim isti pro securitate, vt supra eodem in princip. secus in duobus reis: ideo &c. Io. Fab. & Angel.

** † Qđ si is quẽ elegerit satisfaciat, põt cõtra quẽuis aliorũ agere l. vlti. C. eo.

† Nõ ipso iure, sed hoc petente, qui solidũ cõuenit l. iter. ff. e. & hoc §. in fi.

* Et facit ad hunc. §. ff. eo. l. 4. §. fin.

a ¶ Fideiussor & præcedere. Puta, fideiubeo in id, quod sibi credes, vel credidisti, vel credis. nam his tribus temporibus potest accipi, vt hic, & ff de vsufr. ea. re. quæ vsu. con. l. quoniam. §. fin.

SYL. ¶ Si plures. CASVS. Querebatur si plures intercederent, quomodo tenerentur: & videbatur quod pro viriliquia sic etiam tenẽtur debitores plures obligari alteri pro aliqua summa, l. reos, ff. de duob. reis. cuius contrarium respondetur, quod fideiussores in solidum tenentur, & ratio est, quia cum accipiantur, vt magis cautum sit creditori, magis est cautum, si in solidum teneantur: quæ ratio cessat in duobus reis, vt dicitur hic in gl. Not. fideiussores in solidum teneri. Item, quod creditor potest, quemlibet in solidum conuenire. Item, ꝙ fideiussores habent beneficium epistolæ di. Adri. quam opponunt in modum exceptionis. Item, ꝙ imputatur ei, qui non vtitur beneficio legis.

b ¶ Tenentur, idem est in pluribus mãdantibus, vel iubentibus, vt ff. quod iussi. l. final.

* ¶ Adde, ꝙ licet olim liberum esset creditori prius agere cum fideiussore, l. iure. C. eo. & innuit text. in §. 1 versic. rua gratia. infra mand. hodie tamen ante conueniendus est ipse reus. si præsens sit, vt habetur in Authẽ. de fideiuss. & mãd. in principio, nisi & fideiussor constituerit se debitorem principaliter, renunciaueritque beneficio illius legis, quod potest, vt ibi scribit Accur, & intellige præsentem, qui est in iurisdictione iudicis, sub qua contracta fuit obligatio. Mars. in rub. de fideiuss. nu. 14.

** illud quoque annotandum, quod quãuis creditor egerit cum vno eorum, & aduersus eum obtinuerit sententiam, potest nihilominus eo relicto alterum conuenire, l. creditor, man. quod tene perpetuo menti.

c ¶ Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Respond. non habemus eam scripiam: multoties tamen de ea mẽtionem facit lex, vt hic, & C. de constit. pec. l. fin. & ff. eo. l. inter fideiussores, & l. seq.

d ¶ Partes. Hæc tamen epistola fallit in 5. casibus: vt in fideiussoribus tutorũ, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent, vt ff. rem pup. sal. fo. l. si. & ff. de tu. & ra. dis. l. 1. §. nunc tractemus. item fallit in fideiussore fideiussoris, vt ff. eodem. si plures. §. fi. Item fallit, quando ceteri fideiusso-

res

res soluendo non sunt tempore litis contestatæ, vt infra subijcit statim. Itẽ fallit quando eiusdem summæ sunt fideiussores, sed nõ pro eodẽ debitore, vt ff. eo. si à Titio. Item, & quando inficiantur, vt ff. eo. si dubitet. §. i. a.

¶ Rationes singularum falléntiarum: vide in d. ll. allegatis in gloss. & per Christoph. hic & Iaf. qui sigillatim prosequuntur.

¶ Sed nũquid hæc exceptio epistolę est peremptoria, vel dilatoria? videtur peremptoria, quia prorsus perimit id, in quo opponitur. Item econtra videtur dilatoria, quando ante litem contesta. opponi debet, vt hic, quare videtur dilatoria. vt C. de prob. l. exceptionem. Sed dico eam quasi anomalam, cum nec peremptorias prorsus imitetur, quæ vsque ad sententiam opponuntur: nec dilatorias, quæ tantum differunt, vt infra de exceptio. §. hæc exempli. & C. sent. rescindi non po. l. peremptorias.

Exceptio epistolæ Adriani ẽ anomala,

onerat. [a] Sed si ab vno fideiussore creditor totum consecutus fuerit, huius solius detrimentũ erit, si is, [b] pro quo fideiussit, soluendo nõ sit: & sibi imputare debet, cũ potuerit [c] iuuari ex epistola Diui Adriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

¶ Fideiussor nõ potest in plus obligari, quam principalis: & in plus obligari dicitur etiam qui citeriori tempore obligatur. Aretin.

¶ Fideiussores ita obligari nõ pñt, vt plus debeant, quã debet is, pro quo obligãtur. [d] Nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus [e] in accessione esse potest, quã in principali re. At ex diuerso, vt minus debeant, obligari pñt. Itaque si reus decem aureos promiserit fideiussor in quinque re-

¶ Communis opin. est, quod vsque ad sententiam opponi possit: post sententiam nõ, nisi sit appellatum. ita communiter tenent doc. in l. si dubitet. in princip. ff. eodem post Bart. & Imol. ibi.

SYL.

¶ Sed quid si soluit, nũquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Videtur quòd sic, vt in Velleiano, vt ff. de condit. indeb. l. qui exceptionem & ff. eod. l. si contendat. Sed contradico: quia non inuenio, quod sit sic fauorabilis, & quia suum recipit, vt ff. de condict. indeb. repetitio.

a ¶ Onerat. argu. contra ff. ad l. Rho. de iac. l. 2. §. si quis. Accur.

ADDITIO. Solu. ibi non erat fideiussor obligatus, nisi pro sua parte.

b ¶ Si is, scilicet, reus.

SYL.

c ¶ Iuuari. facit, ff. eo. l. vt si fideiussor.

¶ Fideiussores. CASVS non figuratur in regula: cuius ratio ponitur in text. ibi nam eorũ, & ibi, plus est enim. Not. summariũ. Item not. quòd plus dr̃ non solum re, sed tẽpore. Item, ꝙ plus est statim dare, quã post tempus. Item, ꝙ valet argumentum, de re ad tempus: cetera dic, vt per doct. hic.

d ¶ Obligantur, sed numquid in idipsum, In quo reus tenetur, saltem remanet obligatus, quando in plus fideiussit? Quidam dicunt, quod sic: pro quibus est hoc generale. Vtile per inutile non vitiatur, vt ff. eo. si a reo, §. 1. & C. de don. si quis argentũ, §. sed in ijs omnibus. Nos contra. s. ꝙ in nihilum teneatur: & est pro nobis. ff. eod. Græce. §. illud.

¶ Et hæc opi. approbatur hic, & in d. §. illud. Nec ob. regula in contrariũ adducta, quia non habet locus in indiuiduis, prout ostendit Bartol. in §. illud. quòd est obligatio fideiussoria: & licet omnes sol. ad l. si a reo. impugnari possint, tamen solutio vltra omnes est, quòd ibi sunt duæ obligationes, cũ vnaquæque cõditio hẽat suã obligationem, ideo remota vna non vitiatur alia: sed in §. illud. sumus in quantitate & vna tantum obligatione.

SYL.

** Adde, ꝙ And. Alci. lib. 5. Parer. c. 17. contrariam opin. vti veriorem, ac magis bono & æquo consonam, nititur defendere, quod .s. fideiussor teneatur saltẽ eatenus, quatenus tenetur debitor principalis, confutatque erudite ac non insubtiliter argumenta in cõtrarium adducta: & pro eius opin. valde vrgere videtur tex. in §. is qui. vers. adeo. inf. manda.

e ¶ Nec plus. Contra hãc regulam est sup. de rerum di. §. si tamen alienam. Item ff. de contrahen. emp. si in emptione: in princ. Itẽ ff. de sol. qui res. §. mihi. 10. & §. qui stipulatur, & §. mihi Romæ. Sed his omnibus da generalem solutionem, vt sic exponas hanc literam, non plus esse põt in accessione, &c. id est in accessoria obligatione, secundum Ioan. Item contra. ff. de iudi. non quemadmodum. Sol. ibi non est plus, quia licet fideiubeat ante reum, non tamen prius tenetur. Item contra. sup. eod. §. 1. vers. at nec. Sed ibi. non est plus eo modo, quod dicitur plus. Dr̃ enim plus quatuor modis, quorũ nullus est ibi, vt inf. de act. §. plus autem. Accur.

¶ Dic, ꝙ aliquando tenetur in plus, quando reus habet priuilegium personale, vt magistratus, quod non extenditur ad fideiussorẽ, l. si reus. ff. iud. sol. SYL.

ADDITIO. Et est rõ quia in dictis quatuor modis disparitas prouenit ex facto stipulatoris, ideo sibi imputetur. Disparitas

ritas verò in efficacia, seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo sibi magis succurritur.

a ¶ Contra. si reus. v. promisit, fideiussor 10.

b ¶ Contra. si reus sub conditione promittat, & fideiussor pure.

c ¶ Plus est. n. facit ad hoc ff. de verborum signific. si cui. § si. & infra de action. § plus autem, & ff. de solut. l. solidum. & ff. sol. mat. si constante, § quoties. Accurs.

* Huc spectat vetus prouerbium, Bis dat, qui cito dat.]

SYL. ¶ Si quid. CASVS in regula non figuratur nisi literaliter: debet enim fideiussori competere actio, si soluat pro principali. Ideo autem competit mandati, quia fideiussor ex mandato & prece principalis tenetur. Nota summarium. Item, quod fideiussor obligatur ex stipulatione, non simplici pacto, secundum Doct. hic.

cte obligatur: contra a vero obligari non potest. Item si ille pure promisserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra b vero non potest: Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus c est enim statim aliquid dare: minus est, post tempus dare.

¶ Fideiussor soluens pro reo habet cōtra eū mandati actionē. Ang.

¶ Si quid autem fideiussor ꝓ reo soluerit, d eius recuperandi causa habet cum eo mandati e iudicium, † Græce f fideiussor ἐγγυητής dicitur: qui plerumque ita accipitur, λέγω ὅτι ἐγγυῶμαι, θέλω, quod pro eo est, ac si dixerit, Dico, quòd fideiubere, volo.

¶ In stipulationibus solennitas intrinseca præsumitur. Aret.

¶ In stipulationibus fideiussorum sciēdum est hoc generaliter accipi vt quodcunq; scriptum sit quasi actum, videatur etiam actū. g

† al. Græce ét fideiussor ita accipitur ἐγγυῶμαι, θέλω. Sed & si dixerit thelo, siue boulomæ sed & phimi: pro eo erit. ac si dixerit lego.

d ¶ Soluerit. siue per iudicem, siue non, vt ff. manda. idemq;, §. fideiussores. Sed etiam in casibus quatuor, antequam soluat, agit mandati: vt si hoc dictum sit, vt ad tempus teneatur. Item, si fuerit condemnatus. Item, si cœpit bona sua dissipare reus. Item, si diu steti fideiussor in obligatione, vt C. manda. si pro ea. & ff. manda. l. Lucius. (i) alias non agit ante, quam soluat sed soluere debet, vt ff. de condict. inde. l. indebitam Sed etiam in casibus nullo modo agit: vt si pro inuito, aut donandi animo, aut in rem suam fideiussit vt ff. manda. si remunerandi. §. si passus, & l. si pro te præsente. Item si hoc actum sit. vt non agam. vt ff. man. si remunerandi. § Marcellus. hē si mandatum nō sit obligatoriū vt inf. mād. §. illud. Item, & si fideiussor nō opposuit exceptionem, quam debuit opponere, vt ff. mand. si fideiussor. Accurs.

Fideiussor in quatuor casibus agit ante quā soluerit.

¶ Vide similem gl. in d. l. si pro ea. vbi Doc. late prosequuntur singulos casus: non est materia additionis.

ADDITIO. (i) Intellige dm arbitrio iudicis, secundum communem opin. & no. q; debuit stetisse in obligatione, nec sufficeret, quōd stetisset in promissione tantum, vel fideiussione, & alios casus adde ad istam glo. vt per Ang. hic.

e ¶ Mandati iudicium, id est actionem. si intercessit mandatum, vel etiam eo præsente fideiussisset, vt ff. man. qui fide. & l. ex mandato.

* ¶ Nā si mandati non intercessit, vt quia ꝓ absente fideiussit, actio. Negotiorū gestorū, non Mandati competit, vt d. l qui fide, & q; dicitur. mandati actionem dari, vbi quis pro ꝓsente fideiussit, ita intelligas, si reo non inuito id faciat: nam si eo vetante, nec Negotiorum gestorum, nec Mandati competit, l. si pro te. ff. man.

f ¶ Græce. Facit, ff. eo. Græce, l. 1. fi. & inf. quibus mod. toll. ob. §. sed & Græce, & sup. de verb. oblig. §. 1. ver. vtrum autem. Accur.

ADDITIO. Et aduerte, q; (vt etiam text. aperit) Engyitis Græce, dicitur, latine fideiussor. Deinde sequitur in text. lego oti engyome thelo: quod sic exponitur: lego, dico: oti, q;, engyome fideiubeo: thelo, volo. dico, q; fideiubeo volo, & hoc est, quod latinum statim exprimit. Expositio Græci.

¶ In stipulationibus. CASVS. Quærebat, quia solēnitas stipulationis requirit in fideiussione, an si simpliciter scriptū reperiatur, quē fideiussisse, dicamus præsumi stipulationē præcedentē interuenisse, & oīa solēnia. & videbatur, q; non: quia cū hæc facta sint nō præsumuntur. l. in bello. §. factæ. ff. de capti. contrarium dī ea ratione, quia cum sit solēnitas intrinseca, præsumitur. Item potes dicere noua rōne, quia cum fideiussio nō sit sine stipulatione, l. blāditus. C. eo. si scriptum reperiatur fideiussisse, ex vi verborum scriptum est stipulationem interuenisse. SYL.

g ¶ Etiā actū, q. d. si ita dicit scriptura, ac si vere ita fuisset factū, qd forte fuit, vel nō fuit actum, certe præsumitur pro scriptura, vt sic videatur actū, & est hæc scriptura priuata: dicit enim, si quis se &c. & ex causa. vñ in conuenienti præiudicat, nisi contra probetur, vt C. de non num. pecun. generaliter, & facit ad

hunc

nunc §. ff. de verb. oblig. l. sciendum. & C. de contrahen. stipul. l. 1. & sup. ti. 1. §. si scriptū. In scriptura autem publica constat ei stādū, multo magis nisi contra probetur, vt C. de probat. cū precibus, & in Authē. de fide instrument. §. si vero moriantur. in princ. §. colla. 6. (1) Item not. hic præsumi omnia solēniter acta: qd probant supra dict. ll. Accur.

ADDITIO. Not. secūdum Ang. hic, quod falsitas instrumenti, item solennitas, vel error scribētis, pōt probari per testes, Idem in simulatione: dummodo cōtractus fuerit sine scriptis celebratus, licet in scriptis redactus fuerit; alias si in scriptis sit celebratus, non probatur nisi per contrariam scripturam: de qua materia vide supra titu. t. §. item verborum. Ang.

Ideoque cōstat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter [a] acta. [b]

¶ De literarum obligatione.

¶ Scribens se debere ex mutuo, quod nō recepit, sperans recipere, obligatur literis cum effectu, olim post quinquennium, hodie post biennium.

a ¶ Solenniter, id est etiam interrogationē factam fuisse: quam necesse est præcedere, vt sup. de verb. oblig. in prin. & C. de contrah. & commit. stip. l. 1.

b ¶ Acta. Sed contra. ff. de publi. in rem act. quæcunq; §. fin. Sol. ibi sunt extrinsecæ solēnitates de tutore, & iudice, qui debent adesse cum pupillus vēdit. At hic actus promissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, vel promitto, intelligitur interrogatio facta esse: quasi pars promissionis: & sic non est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

SYL. * Et ita communiter distinguitur in dic. l. sciendum, ff. de verb. oblig. vbi est materia sua ordinaria.]

¶ Adde, quod solennitas intrinseca est, quæ sine prolatorum verborum natura non potest verificari. extrinseca vero, quam prolatio verborum non comprehendit, Bart. in d. l. sciendum colum. 1. & satis colligitur ex exemplis positis hic per gl,

¶ De literarum obligatione.

Cōtinuatio. Ista rub. cōtinuatur ad præcedentia. Quia sup. visum est de obligationibus, quæ contrahuntur re, & verbis, non ponit de his, quę contrahuntur literis. Aret.

** Adde, φ hæc species contractus ortum habet a iure ciuili, non a iure gentiū, vt fere omnes cōtractus, §. ius autem. 3 b gl. in ver. gene, sup. de iust. & iure.

Diuisio. Olim scriptura. ¶ Totus iste titul⁹ diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter olim scriptura obligabat, & eius correctionē, & nouū statutū. Secundo ponit infra quantum tempus olim, & hodie potest opponi exceptio nō num. pec. Scđa ibi, Multū.

¶ Olim scriptura. CASVS. Et is solū literaliter figurandus: quia declarat tantū terminos huius obligationis literarū, & narrat rationem restricti tēporis ad biennium. * Verū ad pleniorem declarationem vide Fort. in l. legitima col. 5. ff. de pac. Nota, φ confitens se ex mutuo recepisse, quod nō recepit, obligatur effectualiter hodie post biennium. Itē, quòd multum tēpus dr̄ aliqū quinquenniū, aliquando biennium. Item, quod obligatio oritur ex ipsa scriptura concurrente lapsu temporis. Item, quòd ex ea nascitur conditio. Item, quod exceptio non numer. pec. vltra biennium non opponitur.

Olim scriptura [c] fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur: quæ nomina hodie non sunt in vsu. Plane [d] si quis [e] debere [f] se

c ¶ Scriptura. l. solennitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

d ¶ Planè. Licet dicta verba in vsu esse desierint, planè &c.

e ¶ Si quis, scilicet homo priuatus. Idem est, & si fiat per alium, dummodo per publicā personam.

¶ Quæ. scribat ipsum confessum esse recepisse: nam si scriberet ipsum recepisse, probaret instrū. l. cum precibus, C. de proba.

¶ Aliud si per priuatam vt, C. de prob. instrumenta. Arg. tamen contra. ff. de pign. l. si fideiussor. §. 1. Sed ibi in scribentis præiudicium creditur. † — Scriptura priuata qn̄ fidem faciat.

ADDITIO. Nota regulariter scripturam priuatam non facere fidem. Fallit, quando hæc scriptura aliquid continet contra scribentem: quia nō est verisimile aliquem scribere contra se, quod veritati non innitatur. argu. l. exemplo, cum ibi nota. C. de probat. Fallit secundo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testium fide dignorum, Authen. si quis vult caute deponere. Co. qui pot. in pign. hab. Christoph.

† Vide gl. in §. item verborū in ver. obere non supra de inutil. stipul.

f ¶ Debere. Scilicet ex † causa mutui, & sine stipulatione. Hæc enim verba nō sunt apta ad stipulationē, vt sup. de verborum obligatio. §. 1. si autem sine causa, non præiudicat, vt ff. de probatio. cum de indebito. in fi. Quid si stipulatio interuenit? Respō. & tunc habet locum effectus huius titu. nam exceptionem in factum potest opponere, vt C. eodem l. cum vltra. & hoc si spe futuræ numerationis: alias si tanquam iam esset debitum, cum non esset, sciens confitetur, videtur donare, alias id est, si non vult donare

† Facit l. aduersus. C. de non nu. pecu. & vide ol no. glo. in ver. extendat cū ad sitis. ibi positis. infra hoc tit.

sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obiicitur exceptio. vt ff. de regul. iur. l. cuius, & ff. de exceptio. dol. l. 2. §. 2. Et nota caute hic, quod per verba praesentis temporis fit haec obligatio: vt per haec, Scribo me debere, vel Confiteor me debere, vt hic dicitur, & sic est contra opinionẽ nostram, qua dicimus obligationem literis debere fieri per verba futuri temporis tantum, vt C. de posth. l. si sub specie, vt Scribo me daturũ tibi 10. ex causa mutui, ad instar stipulationis, quae per verba futuri temporis tantum fit, vt ff. de verbo. obligat. stipulationum, 1. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, quod per haec verba nascatur nunc & vt nunc, sed quasi etiam prius nata sit, si confiteor per verba praesentis, vel praeteriti temporis: & facit. Cod. de episcop. audien. l. si praesens, & Cod. eodem, in contractibus, in princip. Vel apertius, nõ faciunt haec verba, vt obliget, sed vt obligatus praesumatur, licet habeant exceptionem. Vel verius, licet apponam verba praesentis, vel praeteriti temporis, tamen semper intelliguntur futura. Quid enim prodest dicere, Confiteor me accepisse 10. vel, debere 10. ex causa mutui, & hoc scribam, nisi intelligatur, & ideo reddam. Item quid si dicam. Recepi ab illo 10. ex causa mutui, & hoc scribam? Respond. quidam non teneri propter supradictam rationem, quia per verba futuri temporis debet fieri. Sed certe satis puto, quod praesumat obligatus: sicut & cum scribo me debere, vt hic. non enim verbis immo rebus legem imponimus, vt C. communia de leg. l. 2. vel dic, quòd ibi intelligitur futurum, vt praedixi.

† exceptionẽ, q spẽali aliquo iure admittuntur, ut minores, & absẽtes iusta ex cã l. in cõtractibus, in princ. vbi glo. in ver. potiuris, C. eodem.

Stipulatio tantũ fit per uerba futuri tẽporis.

Lex nõ est imponenda uerbis, sed rebus.

scripserit,[a] quod sibi numeratum[b] non est, de pecunia minime numerata post multum[c] temporis exceptionẽ[d] opponere non † potest. Hoc enim saepissime constitutum[e] est. † Sic fit, vt & hodie,[f] dum[g] quaeri non potest, scriptura[h] obligetur: [i]& ex ea nascatur

a ¶ Scripserit. id est scriptura confessus fuerit.

*¶ Intellige, quando hoc fit spe futurae numerationis, vt placet Accur. supra in proxima alia gl. & in l. in contractibus, C. de non numer. pecun.]

b ¶ Numeratum non est. alias enim si numeratum esset, non literis, sed re obligatus esset, vt supra quibus mod. re contrahitur oblig. e. responso.

*¶ Quod ait, numeratum, subaudi, vel datum scilicet ex ijs rebus, quae pondere, numero, mensuraue constant: nam haec exceptio habet locum non solum in pecunia, sed in omnibus rebus, quae in causa mutui cadere possunt. si eas quis confiteur ex causa mutui habuisse. l. in contractibus. in princ. vbi Accur. C. eod.]

c ¶ Multum. Hoc exponitur inf. proxi.

d ¶ Exceptionem, s. nõ numeratae pecuniae, quae potest proponi, si petat actor, si uẽ nõ vt argum. C. eo. l. si quasi, & in scriptis, secundum quosdam, vt in Authen. de tempo. non so. pe. super dote. §. 1. collat. 7. vel forte illud speciale in dote. Primum tamen secundum Ioan. verius est. Accur.

¶ Et ita cõiter tenetur secundũ Christ. hic & sedm Ange. hoc procedit qñ non prouocatus opponitur, quia tunc sustinet partes actoris.]

e ¶ Constitutum est. A multis Imperatoribus, qui fecerũt leges tales. C. eod. per totum, vsque ad l. generaliter. nam postea Iust. fuit.

f ¶ Hodie. Hic loquitur, quasi supradicta loquantur ante tempora Iustin. & nunc subijcit, quod hodie fit idem. vel dicit hodie, id est postquam cõcurrit hoc tempus, s. quinquennium olim, hodie biennium, vt infra prox. & secundum hoc non debet esse, & in tex. Accur.

g ¶ Dum quaeri non potest. id est dum querimoniam proponere non potest de exceptione non nu. pec. quia ex quo cucurrit tempus obligabitur per scripturam ad dandum pecuniam non numeratam.

h ¶ Scriptura. id est per scripturam. Sed certe videtur nemine scriptura vel literis obligari. sed intellectu, qui ex literis percipitur & verbis, vt ff. de action. & obligat. l. non figura. quod quidam concedunt. Sed certe vtrumque facit ad obligationem, & ipsa figura literarũ, & consensus quem exprimũt, & quod d. l. dicitur. non figura. s. sola. Item numquid & per cõtrariam scripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli: vt si creditor sic scribit, Confiteor me non numerasse, vel te confessum non fuisse, vel illum soluisse? Respond. sic, vt ff. de regul. iur. l. nihil tam naturale. Accur.

i ¶ Obligetur. s. ciuiliter & naturaliter post biennium. quasi biennium pariat naturalem obligationem. nam ante erat ciuilis tãtum non naturalis, cum nihil numeratum fuerat. Item si ciuilis non esset, frustra diceretur habere locũ exceptio. Dicimus ergo, q sola ciuilis fit ante biennium. sed post biennium naturalis adijcitur. Vel, quod est verius, non adijcitur, sed prima ciuilis incipit habere vim naturalis, & ciuilis, nam & stipulatio est de iure ciuili, & habet tamẽ effectum naturalis obligationis, & ciuilis, nam ciuilis per se non valet ad exigendum, vt diximus, sup. de oblig. §. 1.

¶ Communis Doct. conclusio est quod statim oriatur ciuilis, & naturalis post biennium gl. in l. cum quis. C. de iur. & fac. ign. si tamen disputando cupis contrarium defendere, vide For. in l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis, colum. 18.

SYL. † hũc ver. declarat subtiliter Soz. in l. j. col 2. nu. 18. ff. de cond. ind.

Literarũ obligatio tollit pp contrariã scripturã.

Item

¶ Item si est in re iudicata. Adhuc tamen dicunt quidam, vt Ioan. & Hu. qd si vult post biennium exceptionem opponere, & probare sibi non numeratam pecuniam, quod admittitur, sed ante bienniū probat creditor, vt C. eo. l. si ex cautione quod certe est æquū, & ita biennium hoc solū operatur, quod probationis conuertatur onus, & etiam pro his facit quod alias dicitur, quòd non fiat illicitę exactiones, vt. ff. de offic. præsi. l. illicitas. Sed certe aliter de iure videtur, scilicet, vt nullo modo admittatur etiam probans: nam sacramentum non potest deferre, qd est species probationis, vt C. eo. l. in contractibus, §. illo. C. de iure delib. l. fi. §. licentia. Sed certe satis credo primum verū & ęquum. Nec obst. quod de iuramento dixi, quia ex tempore illius l. In contractibus non habet iuramentum vim probationis, si non vult aduersarius, vt C. de iureiuran. l. generaliter. §. fin autem.

†Hanc rō nem fusi⁹ explicat Imper. in auth. de tē po. nō sol. pecu. sup. do. ī prin.

Exceptio nō nume. pe. ēt post biennium

SYL. potest opponi.

Iurm est spēs probationis.

condictio, a cessante scilicet verborum obligatione.b

¶ Multum c autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus constitutionibus d vsq; ad quinquennium procedebat: sed † ne e creditores, diutius possint suis f pecuniis forsitan defraudari, per constitutionem g nostram tempus coarctatum est, vt vltra h biénij metas huiusmodi exceptio minime i extendatur.†

¶ De obligationibus ex consensu.

¶ In quatuor contractibus hic enumeratis.

¶ Et sic lapsus biennij solū operatur trāslationem oneris approbādi in aduersarios.

a ¶ Condictio. s. ex illa l. C. de non numer. pecun. l. in contractibus.

b ¶ Verborū obligatione, id est stipulatione, quæ verbis fit: nam tunc titulus iste cessat, & habet locum. supra de verborū obligat. quando accepit: vel habet locum exceptio in factum, vt C. eodem tit. l. cum vltra. quando non accepit.

c ¶ Multum. Quia post multum temporis exceptionem proponere non potest, vt supra modo dixit, quid sit multum, exponit hic. Et nota, multum, pro quinquennio poni: sed, diu, pro decennio ponitur, vt dig. eft. qui & a quib. si cum fideicommissaria, §. Aristo.

d ¶ Constitutionibus. Quas nō habemus.

* ¶ Si quis vult nosse tempora olim omnibus cautionibus tributa, perlegat constitutionē Diuorū Honorij, Theodosij, & Cōstantij quæ adhuc extant lib. 1. C. Theodosiani. tit. si cert. petat. chirographis.

e ¶ Sed ne creditores. Non solum isti, sed veri.

f ¶ Suis pecunijs. Subaudi etiam. Nam occasione huiusmodi si daremus longum tempus, etiam veri debitores interdum talia opponerent: & ita occasione liciti committeretur illicitum, quod esse non debet: imo & licitum coarctatur, vt vitetur illicitū vt hic, & in authen. de eccl. re. immo. alie. in princ. collat. 9.

g ¶ Per constitutionem. Vt C. de non num. pecun. l. in contractibus.

h ¶ Vltra biénij metas. Sic. C. de omni agro deser. l. qui agros, lib. 11.

i ¶ Minime extendatur. Et hoc in causa mutui: si vero ex alia causa confiteatur in scriptis, veluti emptionis, vel simili incontinenti præiudicat sibi: nec potest cōtra probari nisi per aliam scripturam, vt C. de non numerat. pecun. lege generaliter.

Liciti occasione illicitū non debet cōmitti.

†Concor. cum hoc tex. glos. r. aft me. ibi & hoc est verū, in c. vlt. extr. de solu.

¶ Et ratio diuersitatis est propter facilitatem petentis pecuniam mutuam, ut declarat Christ. hic.]

¶ Itē hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solutū 30. dies statuūtur: nisi in casibus, ubi in continenti præiudicatur, ut C. de non num. pec. in contractibus, §. super exteris, & §. sed quoniam.

¶ Ratio diuersitatis est, quia l. præsumit debitores egentes magis inclinare ad confitendum, ut suscipiant pecunias, quā creditores, qui non ita egent, ut tenet Christophor. hic. Volo tamen te notare aliquos casus, in quibus non habet locum talis exceptio. Primō si confiteatur se in ueritate recepisse, talia. n. uerba faciunt, qd talis exceptio nō pōt opponi, Bald. in c. ex insinuatione. col. fin. vers. si cōfiteor, de proc. de quo per Deci. in cap. qm contra. in 4. not. de prob. in l. 2. in 2. no. C. de eden. Secundo, si uerba fuerint geminata: de quo per Decium in l. 1. col. pen. C. de pact. Tertio si quis in mortis articulo confiteatur: de quo per Hippol. Marsi. in l. 1. § præterea. in 2. col. ff. de quæstio. Quartō, si confiteatur in iudicio: de quo per Dec. in c. 1. in 11. col. in princ. de iudic. Et plura alia in proposito uide per Ias. in l. qui pecuniā, ff. si cert. pet. & Feyn in c. si cautio col. 10. de fide instrum. qui latissime omnem hanc materiam prosequuntur.]

¶ De obligationibus ex consensu.

¶ Supradictum est de obligationibus, quæ uerbis & literis contrahuntur, uerum, quia sunt aliæ, quæ consensu contrahuntur, ideo de his subdit. Porcius.

Consensus. ¶ Totus iste titulus diuidi in tres partes. Primō ponit quot casib⁹ quis obligetur ex cōsensu solo. Secūdo, qua-

re in his magis consensu solo, quam in alijs obligatio contrahitur. Tertio ponit effectū huius obligationis ponendo differentiā inter hunc contractum & stipulationē. Secunda ibi. Ideo autem. Tertia ibi, Item in his.

SYL.

¶ Consensu fiunt obligationes. CASVS ita figurari potest. Dubitabatur, an in his contractibus hic enumeratis solo consensu nasceretur obligatio: quippe inf. singulis alijs supra numeratis consēsus exigitur, sed contrariū dicitur ex illa ratione, quia quamuis consensus in illis requiratur, tamen non requiritur solus, sed vna cum alijs solennitatibus verborum, vel rei, vt dicitur in textu. Nota, qui sunt cōtractus, qui consensu solo contrahātur. Item, quare hi dicantur solo consensu cōstare. Item, quòd in his venit omne, quod æquum & bonum est, sed in contractibus stricti iuris, & præsertim in stipulatione venit quod est expressum. l. quicquid astringendæ. ff. de verb oblig.

tis solo consensu contrahitur obligatio hinc inde, etiam inter absentes mediante nūcio vel epistola. Aret.

CONsensu [a] fiūt obligationes in emptionibus, [b] venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, [c] mandatis. [d]

¶ Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, [e] neque præsentia omni modo opus est: ac nec dari quicquam necesse est, vt substantiam capiat obligatio: sed sufficit eos, qui negotia gerūt, consentire, vnde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur veluti per [f] epistolam, vel per nuncium.

¶ Item in [g] his contractibus [h] alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: [i] cum alioquin in verborum obligationibus alius [k] stipuletur, alius promittat.

¶ De emptione & venditione.

Emptio contrahitur eo ipso, quod de

a ¶ Consensu. Sic. ff. de action. & obligat. l. consensu.

b ¶ In emptionibus. Vt ff. de contrah. empt. l. 1. §. fi. & inf. tit. 12. in princ.

c ¶ Societatibus. Vt inf. de societ. in princ. Sed contra ff. pro socio. l. 4. 1. resp. Sed certè ibi non negatur, quin consensu cōtrahatur societas: vnde non est contra.

d ¶ Mandatis. Sed nonne in stipulatione cōsensus debet interuenire, vt supra de verborum obligation. §. primò. versic. sed hæc. & ff. de pactis, lege prima, §. penultimo? Respondeo, ibi expressis verbis debet esse consensus, vt ff de verborum obligat. l. 1. primo respōso: hic autem † etiam sine verbis: & inter absentes, vt infra proxime: ibi inter præsentes tantum, vt supra de inut. stipul. §. item verborum.

† alias animo.

e ¶ Nec scriptura. Hic caute nota differentiam, quam facit inter hunc titulum, & superiores, Nam quod dicit, neque scriptura, in hoc discrepat ab obligatione literarum, † vt supra tit. 1.

Item in eo, quod dicit, neque præsentia, dicit propter verborum obligationē, quæ inter præsentes fit, vt supra de inutili stipulat. §. item inutilis. Item in eo quod dicit, nō esse necesse qd dari, ideo dicit, vt discrepet ab illa, quæ fit re, vt supra quibus modis re contrahitur ob. per totum.

¶ Vel secundum Ioann. Fab. ad differentiam contractus innominati, qui rei interuentu contrahitur, l. ex placito. C. de re. permuta.

f ¶ Per epistolam. Vt ff. de rei vendi. l. quædam mulier.

g ¶ Itē in his. Fuit superior differentia ad tria genera obligationū, hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationem.

h ¶ Contractibus. Qui fiunt consensu.

i ¶ Oportet. Quasi dicat hinc inde contrahitur obligatio etiam in ijs, quę non sunt dicta: nam veniunt vsuræ post moram, vt ff. de actionibus empti. Iulianus, §. ex vendito. idem est & in omnibus bonæ fidei iudicijs, licet non ex contractu, sed quasi nascantur, vt inf. de actio. §. in bonæ fidei.

* ¶ Aptius accommodari possunt exempla ad hunc textum, ex l. Iulianus. § offerri. ff. de actio. empti. l. insulam, §. vlt. locati. l. si uero non remunerandi, §. vlt. mand. l. si non fuerunt pro soc.

k ¶ Alius stipuletur. Quasi dicat, necesse est, quòd omnia deducantur in stipulationem. Nam alias nihil venit in talem obligationem, vt ff. de negotijs gestis, l. si pupilli, in fi. & l. quia tantundem. †

† Dic certe idem videtur posse dici in omnibus pactis, quib9 contrahitur obligō ex consensu, vt ff de solut. l. in ijs § Imperator. & tñ regulariter non requiritur scriptura, non tm̃ in quatuor casib. hic descriptis, vt l pactū q, bona fide. C. de pact. & sic vt qd iste tex. sit defectiuus, dic sm̃ Io. Fab. quod hic cōtrahunt obligationes efficaces, ibi, nō: vñ hic de obligationibus efficacibus loq. intendit. Ang.

† Adde l. quicquid, ff. de verb. oblig.

¶ De emptione & venditione.

Cōtinuatio.

¶ Supra dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur: verum, quia illæ consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locationibus & conductionibus, vel

Vel societatibus, vel mandatis, vt sup. tit. 1. in princip. ideo de his tractaturus incipit de empt. & vend. Christoph. Porcus.

SYL. * ¶ Materiam emptionis, & vēditionis tractat plene Aret. in §. actionum. inf. de actio.

pretio conuentum est, licet nondum numeratum sit, vel aliqua arrha data, si sine scriptura fiat: aliter autem scriptura celebrata, erit emptio perfecta, & nō prius. Aretinus.

** ¶ Venditionis verbo quęuis alienatio continetur. l. statuliberi. ad finē. de statuliber. & l. sicut §. venditionis, quibus modis pignus, vel hypothec. sol. quod ea videtur ratione introductum quod olim nullus prope contractus absque venditione vel vera, vel imaginaria fieret. quin etiam testamenta quæ per æs & libram dicebantur per imaginariam quandam venditionem fiebant. Verum vbi mentio fit pretij, de venditione proprie & stricte sumpta accipi debet, l. vlt. & ibi gl. & Bar. C. de pręd. cur. lib. 10 & gl. in l. cum dotem, C. de iure do. & de hac agitur hoc tit.

Diuisio. EMptio. ¶ Totus iste titul. diuiditur in quinque partes Primo, quando emptio & venditio contrahatur, & quando ab ea possit recedi. Secundo, quod pretium debet interuenire. Tertio, quando emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei venditæ. Quarto, an sub conditione possit emptio celebrari. Quinto, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi, Pretium autem. Tertia ibi, Cum autem. Quarta ibi, Emptio tam sub conditione. Quinta ibi, Loca sacra.

¶ Emptio & venditio. Casus deberet potius literaliter poni. tradit enim regulam, qualiter emptio contrahitur, distinguendo, quod si contrahitur sine scriptis, satis est ad substantiandam venditionem pretij conuentio. Nulla enim requiritur ipsius rei traditio, q̄a alias non consensu, sed re cōtraheretur nec requiritur aliqua forma verborū vt in stipulatione, sed solus consensus sufficit. Si vero fiat in scriptis requiritur perfectio scripturæ publicæ, vel priuatæ, ante cuius perfectionem licet resistere cuilibet ex contrahentibus a contractu, nisi quid arrharū nomine datum sit. tūc enim quia res nō est integra, non licet recedere a contractu, & sic habes ex his rationes decidendi huius princip. ex quo not. quod emptio solo consensu perficitur, & ideo nec rei traditionem, aut numerationem pretij, aut dationem arrharum exigit, quia hoc non ad substantiā, sed ad probationem & executionem ipsius contractus requiritur.

Item, quod arrha est argumentū emptionis, non substantia. Item, quòd scriptura nō est de substantia huius contractus. Item, q̄ aliquādo cōtractus emptionis fit cū scriptura, & tūc nō dicitur perfectus nisi perfecta scriptura. Item, q̄ paria sunt scripturā factā esse manu propria, vel aliena & subscriptā a contrahentibus. Itē, q̄ si aliquē pœniteat, perdit arrhas si est emptor. si venditor, restituit duplū.

EMptio † & venditio contrahitur [a] simulatque [b] de pretio conuenerit, quamuis nondum pretium numeratum [c] sit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod ar-

† Ad hoc princ. vide omnino For. in l. iurisgētiū, col. 4 in fi. ff. de pact.

a ¶ Contrahitur. Hic not. tribus modis perfici emptionem.

SYL. ¶ Intellige, q̄n est facta sine scriptis & datione arrharū, quia alias procedunt quæ inf. dicuntur in ver. in ijs.]

¶ Vno modo. s. ex quo non possunt discedere contrahentes, vt C. de act. & oblig. l. sicut in initio secundum quem modum etiā conditionalis emptio est perfecta.

SYL. ¶ Aduerte quia illa l. sicut, videtur potius facere in contrarium, quia dicit, quod constitutæ obligationi non potest renunciari, sed conditionalis non est constituta. l. cedere diem, ff. de verbo. signifi. ergo &c. Tamen in contrarium facit. l. necessario. §. quod si pendente l. vbi dicitur quod transmittitur, ergo est: & ad l. sicut respon. quia est constituta, non orta.

* ¶ Adde, q̄ impleta conditione sub qua cōtracta fuit vēditio. perinde est ac si ab initio contractus fuisset purus, l. vlt. §. 1. & ibi Ang. & Alex. qui adfert concor. ff. de vulg. & pup. Dec. in l. pecuniam 2. no. ff. si cer. pet.

¶ Secūdo modo q̄n est puta. & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere, vt ff. de pericul. & commo. rei vend. l. necessario. in princip. & ita contrahitur hic siue perficitur. Tertio, quando res traditur dicitur plus perfici adhuc siue impleri, vt ff. de actio. empt. si quis rem alienam.

* ¶ Nā contractus non omnino perfectus est ante traditionem, sed ab ea vltimā perfectionem accipit. l. 1. vbi gl. & Cyn. C. de peri. & com. rei vend. Vnde videmus simplicem venditionem sine traditione, non impedire, quin alij possimus rem eandem vēdere, & eius dominium tradēdo trāsferre, l. quoties, C. de rei vendit. atque etiam alteri obligare. l. vltima, §. Lucius, & ibi gl. in ver. obligauit, ff. de dona. Hinc publicatis bonis cuiuspiam, publicatur & res ab eo vēdita, necdum tamen tradita. l. si fundus, ibi, nam & si vendideris ff. loca.]

ADDITIO. Et ista inducit Io. Fab. ad decisionem quæstionis, an & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei venditius aliquod quæsitum esse censeatur.

b. ¶ Simul atque, id est statim postquam, vt sup. de re. di. § feræ.

c. ¶ Numeratum sit. Nec aliquid datū loco

 pretij,

pretij, vt supra titul. 1. in princip.

* ¶ Nam potest, si placeat venditori. §. vēditæ. & ibi gl. sup. de rer. di. non tamen dñium trāsfertur, nisi prius numerato pretio, vt ibidem dicitur, vt in l. quod vendidi. ff. eod.

Verius est contractum dici in scriptis fieri quando partes noluerunt eum habere p confecto, donec de illo non fieret scriptura. Lanfr. in cap. quoniam contra ver. instrumentorum nu. 66. vbi apostil. allegans cons. Soc. de proba.

arrhæ [a] nomine datur, argumentum est emptionis [b] & venditionis contractæ: Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ sine scriptura [c] cōsistunt, obtinere oportet: nam nihil a nobis in huiusmodi emptionibus & venditionibus [d] innouatum est. In ijs autem, quæ scriptura conficiuntur, [e] non aliter perfectam esse venditionem & emptionē constituimus, [f] nisi & instrūa [g] emptionis fuerint conscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, a contrahentibus [h] autem subscripta, & si per tabellionē fiunt, [i] nisi & cōpletiones [k] acceperint, [l] & fuerint partibus absoluta. [m] Donec enim aliquid deest ex his, & pœnitentiæ locus est, & potest emptor vel vēditor sine pœna [n]

¶ Hæc gl. sentit, quod possit dari res p pretio, & male: quia tunc esset permutatio, vt infra eodem, §. item pretiū. Nec obstat textus allegatus, quia si referatur ad emptionem de qua habetur ibi in princip. debet intelligi secundū. §. itē ptiū si ad alios contractus, stat proprie & simpliciter procedit vt loquitur.]

a ¶ Arrhæ. vt ff. eod. q̄ sæpe in princ.

¶ Sed cum fiat in scriptis huiusmodi venditio, & sine scriptura non valeret, quare non dr̄ obligatio literarū? Rñ quia aliud habet nomen. s. emptio: & verū est hoc nomē, at in mutuo † nō est verum mutuatū esse, tunc enim re esset obligatio contracta, vt supr. de lite. obl. in princ. vers. plane.

† De quo s. agitur in obligatione literarum.

f ¶ Constituimus. Præteriti temporis est, & dic, vt C. de fid. instrum. contractus.

b ¶ Emptionis & venditionis contractæ. Non autem est de substantia contractus.

* ¶ Nā arrha est veluti quoddā pignus: hicque legislator quandoque arrhas & pignora pro eodem ponit l. 1. C. si rector prouin. idque (vt ego arbitror) exemplo Græci sermonis. nam quod nos pignus dicimus, illi ton arrabona appellant.]

c ¶ Sine scriptura. id est sine solennitate scripturæ.

d ¶ Venditionibus. s. q̄ fiūt sine scriptura.

e ¶ Scriptura conficiuntur. Patet hic, quod alia est emptio siue venditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahentes, vt non aliter valeat contractus, nisi fiat scriptura, secundum quosdam quod non vidimus in vsu. Alij dicunt, vt P. quod sufficit, quod contrahentes, vel aliquis eorum dicat in principio contractus, quod inde scriptura fiat, licet nō dicat, quod aliter non valeat nisi fiat, & hoc approbo, vt C. de fide instr. l. contractus ibi, illos tamen quos in scriptis fieri placuit &c. Si autem simpliciter fiat contractus, sed postea ad probationem fiat scriptura, valet quod actum est & etiam valuisset sine ea, vt ff. de pig. contrahitur. Et eodem modo dico esse intelligendum vbicunque dicitur lege, contractum aliquem in scriptis fieri, vt distractum, vt C de testi. l. testium. & in authem. de test. §. & licet coll 7.

vēditio fit in scriptis, & sine scriptis.

SYL. ¶ Et hæc opin. Plac. communior videtur sm̄ Christoph. hic, quia actus in scriptis dr̄ ille, ad cuius substantiam requiritur scriptura non quando fit ad probationem.

g ¶ Instrūa emptionis. Quæ vulgo rogationes dicuntur, secundū Ioan. Ex hoc tex. no. instrī appellatione etiam scripturā priuatā contineri. idem not. in l. notionem, §. instrumentorū de verb. sign. Tiraq. de retract. lignag. §. 2. gl. 2. nu. 29. Lanf. in c. quoniam cōtra. ver. instrumentorum, nu. 8. de prob.

h ¶ A contrahentibus. scilicet vtroque, scilicet emptore & venditore: & talis subscriptio fit & alias, vbi contractus fit alius in scriptis, vt in auth. de fide instrum. §. si quis igitur, & § sed & si quis, Auth. mutui, & sequē. Not. quod subscriptio eandem vim habet, quam haberet scriptura si esset tota scripta a subscribente quia subscribens dicitur virtualiter scribere omnia præcedentia decis. Pedemon. 37. num. 3.

i ¶ Fiunt. s. hæc instrumenta, & subaudi, non aliter valeant, nisi & comple. &c.

k ¶ Completiones † .i. mundū completum.

** Mundum vocat instrumentum, in quo post factā rogationem oīa cōprehendūtur, a mūditia, eo quod sine vituperatione esse debet. gl. in d. l. contractus. ver. mundum.

† alias .i. cōplementum.

l ¶ Acceperint. Scilicet ab eodem Tabellione, & a partibus, vt subijcit.

m ¶ Absoluta. vt q̄a lecta fuerint partibus, & laudauerīt. Vel dic absoluta. i. subscripta.

¶ Vide gl. in l. fideicommissa, §. primo. ff. de legatis 3. SYL.

n ¶ Sine pœna. Sed quomodo sine pœna, cum statim in arrhis eum puniat? Respon. sine pœna interesse, & iurisiurandi in litē. Nam hæc pœna esset quantū ad soluētem, licet

licet non quantum ad accipientem, vt ff. si quis ius dicen. non obtempera. l. 1. §. fi.

SYL. ¶ Vide ibi glo. in ver. meram pœnā, & dic q̃ huiusmodi pœnæ respectu soluentis tantum debentur etiam in foro conscientiæ, vt per Dec. in c. 1. in 1. lect. in 11. coll. de consti.

recedere ab emptione & venditione. Ita tamen impune eis recedere concedimus, nisi iam arrharum nomine aliquid fuerit datū. Hoc enim subsecuto, siue in scriptis, siue sine scriptis, siue venditio celebrata est, is, qui recusat adimplere contractum, si quidem est emptor, perdit quod dedit, si vero venditor, duplum restituere cōpellitur, [a] licet super arrhis nihil expressum [b] † sit.

Non autem ab arrhis aliter liberatur, vt subijcit, ita tamen &c. Itē iste talis non facit contra legem, C. de act. & oblig. sicut. cum hoc lex sibi permittat. Et no. quod huius legis permissio est cum aliqua pęna. Argu. contra in auth. constitutio quæ de dig. §. illud coll. 6. Sed si non est subscriptum, & tamen res est tradita, an valet translatio? Quidam dicunt q̃ non, vt C. de suffrag. l. vnica. Alij contra, vt C. si quis alteri vel sibi. l. multum interest. & ff. de dolo. l. & eleganter. in principio. Distingue, aut per errorem, aut scienter.

** Adde, quod communis opin. est Doct. in l. contractus, C. de fide instrumen. quod transeat dominium rei venditæ & traditę in emptorem, licet nondum sit absolutus contractus, & ratio est, quia sufficit, quod adsit consensus, qui est causa immediata translationis dominij, vt declarant ibi Bal. & Salyc. & refert ac probat Neguс. in tract. de pign. in 4. par. princ. nu 39.]

a ¶ Compellitur. Sed qua actione? Respon. condictione ex l. ista. & ex l. illa, C. de fide instrum. cōtractus. Vel etiam per officium iudicis, vt argum. Cod. de rescinden. vend. l. 2. Item per actionem ex empto, si tamen fiebat vēditio sine scriptis, nam si fieret in scriptis, nec esset nondum completa, non ageretur actione ex empto, cum non esset adhuc venditio, vt hic dicitur, sed per condictionem ex l. vel officio iudicis, vt dictum est. Sed numquid vltra hanc duplicationem arrharum tenetur venditor ad interesse, si nō tradat, vt ff. de actio. emp. l. 1. & l. ex empto, §. idem ait? M. & Azo dicunt, quod non, quia sibi præiudicauit accipiendo arrhas, sicut & alias sibi præiudicat, quis sibi eligendo, vt ff. de trib. act. quod in hærede, §. eligere. Item quia hoc videntur agere contrahentes inter se, vt amissione & duplicatione arrharum debeant esse cōtenti, ergo pro expresso est habendum, vt ff. si certum petatur cum quid. Item facit ff. de lega. 2. l. cum filius, §. varijs. B. & lo. contra. Dicunt enim adhuc posse agi ad hoc vt tradatur, vel ad interesse, ita vt arrhæ in interesse computentur. † & facit pro eis ff. de test. mil. l. 3 & ff. de inofficio. testam. mater, & C. de pact. do, l. si. facit melius, ff. de act. emp. & vend. prædia in fin.

Vēditor vltra arrhatū duplicitū perditionē teneat ad interesse.

† Et sic ad interesse agit, quare nō ē vltra arrhas, q̃ op. verior est, secundum Ang.

¶ Prima opin. communiter tenetur, secundum Chri. hic.

¶ Sed quid si dederit pro arrhis & pro pagamento? Respō. pactum seruandum, i. non potest discedere, vt ff. de pact. in traditionib. Et no. duo operari, vnum, vt arrhæ debeant duplicari venditore pœnitēte. Item vt emptio remaneat firma, & agat ad interesse. Itē emptore pœnitente eadem duo operatur. Accur. Flor.

† aliàs est.

ADDITIO. Et tunc non totum, sed quod pro arrhis duntaxat datum est, duplicatur.

Et no. q̃ vbi venditor se nomine emptoris possidere constituit, non potest agere ex empto, vt tradat, sed aut rei vendicatione, vel publiciana simul, aut vti possidetis, vt dicit gl. in authen. sacramenta puberum. C. si adver. vend. Angel.

b ¶ Nihil expressum est, id est nihil dictum fuit à partibus quid super arrhis fiat altero pœnitente.

¶ Pretium. CASVS ita figurari potest in secūda parte, nam prima, quod pretium debeat esse certum, cum sit notissima regula requisita ad perfectionem venditionis, non exigit casus figurationem. Quæsitum fuit, an valeret emptio pro pretio declarādo per Titium, & videbatur quod non, quia tunc non erat certum pretium. sed deciditur contrarium, quod immo emptio non est pura, sed conditionalis, si ille arbitrabitur, & sic non est perfecta, sed eius perfectio pendet. Sed tunc obstare videbatur, quia alias habemus, quod eo non arbitrante, in cuius arbitrium remissa erat declaratio, recurritur ad iudicem, vnde sic in emptione, eo non arbitrante non erit conditionalis emptio, quasi expiret si non arbitretur, sed ibitur ad iudicem, qui declarabit ipse, iuxta l. si quis arbitratu. ff. de verb. obli. & sic emptio suscipiet perfectionem, sed contrarium dicitur hic, quod imo expirat emptio, quia cōmissa in casu nostro est substantia contractus in arbitriū personæ certæ, tūc enim nō receditur a persona certa, sed euanescit actus vt hic dr. No. q̃ ad substantiam emptoris requiritur certitudo pretij. Item, q̃ paria sunt pretium ab initio certum apponi, & ex post facto certificari. Item, q̃ declaratio quantitatis pretij conferri pōt in arbitrium tertij. Itē, q̃ eo nō arbitrante deficit cōtractus. Item, q̃ valet argumentum de emptione ad conductionem.

¶ Illa

¶ Emptio non potest esse sine certo pretio, sed si pretium in alterius arbitrium conferatur, tunc videtur emptio facta sub cõditione, vt si ille fuerit pretium arbitratus, valeat emptio, aliàs secus, & idem in locatione. Aretinus.

¶ Pretium autem constitui oportet, nam nulla emptio sine pretio esse [a] potest. Sed & certum [b] esse pretium [c] debet, alioquin si inter aliquos ita conuenerit, vt quanti Titius rem æstimauerit, tanti sit empta, inter veteres satis abundeque hoc [d] dubitabatur, † constaretne venditio, aut non. Sed nostra decisio [e] ita hoc constituit, vt quoties sic composita sit venditio. Quanti ille æstimauerit, [f] sub hac conditione staret contractus, vt si quidem ille, qui nominatus [g] est, pretium definierit, [h] tunc † omnimodo secũdum eius æstimationem & pretium persoluatur, [i] & res tradatur, [k] &

Notabilis quæst.

† aliàs si cõstet venditio, siue non.

† aliàs omnino.

a ¶ Esse potest vt ff. eod. l. 2. & C. eo. l. emp.

b ¶ Sed & certum. No. duo, & quod pretium debet esse, & quod certum.

* ¶ Vnde & si quispiam rem emat pro marcha, aut libra auri, vel argenti, non erit emptio vt scribũt hoc in loco Faberi, & Aretinus.

** Adde, quod pretiũ potest esse in parte incertum. hoc est, quod tradunt Doct. pactum quod apponitur in cõtractu vẽditionis ad cômodum venditoris, esse partem pretij, ob idq; rem vilius vẽdi. l. fundi, ff. eod. & l. si sterilis, §. si ribl. de act. emp.]

c ¶ Pretium. Repetit de pretio quod debet interuenire, vt addat scilicet quod sit certum, item in pecunia numerata.

d ¶ Hoc dubitabatur. i. de hoc.

e ¶ Decisio. Vt C. de contrahenda emptio. l. finali.

f ¶ Æstimauerit. No. quod caute ponit de tertia persona, nam secus si in contrahentis arbitrium. vt dicemus. inf. eo. §. emptio.

g ¶ Nominatus est. Quid si in innominatum contulimus, vt, Vendo pro quanto æstimabitur? Respon. non valet, instar locationis si factæ, vt ff. loc si merces. in princ. nisi in vno casu, qui est de pig. l. si fundus, §. fin. Accurs.

ADDITIO. Sol. ex præcedentibus contractibus, quorum occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretij officium iudicis implorari, vt ibi, secus si nullus præcessisset contractus, vt hic Ang.

h ¶ Definierit. Etiam inique, quia à persona inserta non receditur, vt ff. de verb. oblig. si quis arbitratu. (i) & hoc verum est, quando id, quod est de substantia cõtractus, apponitur, sed secus si conferatur quod est de accidente cõtractus, nam tunc ad arbitrium boni viri recurritur, vt ff. eo. hęc venditio. & ff. pro socio. l. si ita coita. & l. societaté, 2. & ff. loca. l. si in lege, in princip. quæ omnes huic sunt contrariæ, & hoc secundum Io.

SYL. ¶ Hæc opin. communiter approbatur, & in gl. in l. in vendentis, in gl. magna, C. eo. tit.

¶ Sed secundum Azo. hoc redigitur ad arbitrium boni viri, & sic non contradicunt dictæ leges. Nec obstat dicta lex ff. de verborũ oblig. si quis arbitratu, quia ibi non fuerat arbitratus, quo casu concedo nõ recurri ad boni viri arbitriũ. Sed quando dicitur inique definiri? Respond. forte vltra dimidiã iusti pretij, vt arg. C. de resci. ven. l. si voluntate & l. 2. Vel (Vt puto) iudicis officio expeditur, etiam si minor sit deceptio, dummodo non minima, vt ff. de in inte. restit. l. scio. nam non tantum sibi cõmittitur i alienis, quantum ipsis dominis liceret, vt ff. so lu. matr. l. etiã, §. 1. & l. si constante, §. si maritus.

SYL. * ¶ Ad istam gl. in versi. vel vt puto. vide Tiraq. in repet. l. si vnquam. super ver. omnia vel partem, num. 30. Cod. de reuoc. don.]

ADDITIO. (i) Hoc reprobant doctor. quia quando non fuit arbitratus, receditur ab eius persona, etiam si de stando suę sententiæ iuratum fuerit. l. si libertus iurauerit, ff. de ope. liber. & c. Quintauallis. extra de iureiu. Ang.

i ¶ Persoluatur. Ita quod fiat accipientis, vt ff. de actio. empt. ex empto, §. 1. etiam vsurę post moram, vt ff. de act. emp. l. Iulianus, §. ex vendito.

** Obserua verbum, persoluatur, nec non quòd in cõtinenti subijcitur, & res tradatur. debet enim prius integrum pretium solui, quam res vendita tradatur, quod indicat verbum persoluatur, l. vrbana familia, §. vlt. de verb. sig. alioquin si pars tantum offeratur, non cogetur venditor rem tradere. d. l. Iulianus, §. offerri.

K ¶ Tradatur. Caute dicit, tradatur, & non detur. nam non tenetur facere accipientis, † sed de euictione se obligare, vt ff. de actio. empt. ex empto in princ.

SYL. ¶ Communis, & fere omnium est hæc sententia. in l. fin ff. de condict. causa da. contra quam tamen disputando tenet For. Hispa. in l. iuris gentium in princip. in §. eolum. ff. de pac.]

† Idem ait sup. de inuti stipul. §. 1. in ver. sacram.

¶ Sed

Venditor an teneatur p̄cise ad ré tradendam, vel ad interesse.

venditio ad effectū [a] perducatur, emptore quidem ex empto [b] actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo [c] esse venditionem, quasi nullo pretio statuto. [d] Quod ius cum in venditionibus nobis † placuit, non est absurdum & in locationibus [e] & in conductionibus trahere.

† alias placuerit.

In emptione & venditione pretium debet esse in pecunia numerata, alias est permutatio, quæ est contractus separatus ab emptione. Aret.

SYL. ¶ Item [f] pretium in numerata pecunia consistere debet. Nam † & in ceteris rebus an pretium esse posset, veluti an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei pretium esse posset, valde quærebatur. Et Sabinus & Cassius etiam in alia re † putabant [g] pretium posse consistere, vnde illud est quod vulgo dicebatur, permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamque speciem emptionis & venditionis vetustissimam esse, argumentoque vtebantur

† alias nō est, &c.

† alias putauis.

¶ Item pretiū. CASVS aliter non figurabitur, quia tex. ipse ponit casum, & arguit ad partes. & approbat sententiam Proculi ratione ipsius, quæ hic non allegatur, sed in l.1. in fi. ff.eo. q̄a sicut aliud est vendere, aliud emere, sic aliud est pretium, aliud merx, q̄ in permutatione discerni non potest, vter sit emptor vel venditor. No. quod pretium debet esse in pecunia numerata, alias est permutatio & sic dēt discerni a re vendita. Item, q̄ auctoritates poetarum possunt allegari. Item, q̄ illa sententia præualet, quæ validioribus fulcitur rationibus.

¶ Sed numquid præcise tenetur ad rem tradendam? M. dicit quod sic, & facit pro eo, quòd hic dicitur, omnino tradatur &c. & ff de rei vend. qui restituere, & sup. de do. §. aliæ. Sed B. contra. dicit enim eum liberari præstando interesse, & facit pro eod. ff. de actio. empt. l. 1. 1. respon. & l. ex empto. §. idē ait. & C. de act. empt. lege 4. Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat ré, & tunc sententia M. tenet per suas li. an non habeat rem, & tunc aut dolo vel culpa desijt eam habere in fraudem puta emptoris. & tunc sententia B. tenet, aut sine dolo & culpa, & tunc non tenetur venditor, vt infr. eodem cum autem. esset enim valde mirum, quod ait A. vt sic cōpellatur æstimationem pro re recipere, vt ff si cer. per. l 2. §. 2. & C. de fidei. om. lib. l. fi. Item sic improbe pacta rumpere, cum prætor dicat, Pacta seruabo, vt ff. de pact. iuris gentium, §. ait prætor.

SYL. ¶ Concordia gl. cōmuniter tenetur a doct. quam gl. multum extollit, & confirmat doctus Ari. Pinel. in l 1. in 3. par. num. 25. C. de bon mat.

a ¶ Ad effectum perducatur. s. iam dicto modo. s. per traditionem rei, & pretij, vt inf. quib. mod. tol. ob. § fi.

b ¶ Ex empto. No. quod ex empto emptor, ex vendito venditor agit, vt hic. & ff. de act. emp. l. ex empto. 1. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito.

c ¶ Pro nihilo. vt nec ad boni viri arbitriū recurratur, vt modo diximus, sed legatum non ideo est pro nihilo sic relictum, vt C. com. de leg. si duobus, §. sed & si quis. sed ibi fauore vltimæ voluntatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, aut fuit datum arbitrium cōditionaliter, aut nō. iuxta l. 1. cum materia, ff. de leg. 2. Item quo ad substantiam legati, nō quō ad pœnæ commissionem. vt l. multa in princ. ff. de cond. & demon. Ang.

d ¶ Pretio statuto sine quo esse non potest venditio, vt in prin. huius §.

e ¶ Et in locationibus. vt ff. loc. si merces in princ.

f ¶ Item pretium. Dixit pretium debere certum esse, nunc dicit q̄ in numerata pecunia.

* ¶ Prudentissime impe. cum superius dixerit pretium in venditione constitui oportere, nunc declarat pretium ipsum in pecunia numerata consistere debere. nā alias pretij appellatione continetur, quicquid pro re datur, l. fundi partem, ff eod. vbi Bal. qui multa allegat, & tradit Tiraq. de retract. lign. § 1. gl. 14. nu. 41. Quod autem hic dicitur, intellige quo ad essentiam venditionis, nō quo ad numerationem simulatque enim de pretio conuenit, aliud loco pretij dari potest assentiente venditore, l. pretij. C de rescind. vend. nam conuentio nō numeratio perficit emptionem sine scriptis, l. 2. ff. eo.

¶ Adde, q̄ & si aliqua res æstimata detur p̄ alia est venditio, non permutatio vt late docet Tiraq. loco sup. citato, nu. 19. & 40.

g ¶ Putabant, sed male, vt inf. dicam.

ADDITIO Pro illorum tamen opin. facit

† Græco poeta a Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinum sibi comparasse ait permutatis quibusdam rebus, b his verbis: c

ἔνθεν ἄρ᾽ οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ

ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ᾽ αἴθωνι σιδήρῳ,

ἄλλοι δὲ ῥινοῖς δ᾽ αὐτοῖσι βόεσσιν,

ἄλλοι δ᾽ ἀνδραπόδεσσι.

Diuersæ scholæ d auctores contra sentiebant, aliudque esse existimabant permutationem rerum, aliud emptionem, & venditionem alioqui non posse rem expediri e permutatis rebus, quæ videatur res venisse, & quæ pretij nomine data esse, † nam vtramque videri & venisse, & pretij nomine datam esse, rationem non pati. Sed Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem f contractus a venditione separatam,

facit quod scribit Iustinus lib. 3. Emi singulas res non pecunia sed compensatione mercium Lycurgus iussit, auri que & argēti vsū velut omnium scelerū materiam sustulit.

a ¶ Poeta Homero. No. argu. quod auctoritates auctorū, & philosophorum sunt in caussis allegandæ, sic ff. de solu. l. pater, & ff. de iud. proponebatur, & ff. de sta. hō. l. septimo. Sed interdum redarguuntur, vt hic, & ff de re. di. in vlti. §. fi. & l. sed Diui.

†alias Græci poetæ Homeri.

SYL. ¶ De hoc vidēda sunt quę ponunt Docto. in l. 1. ff. si cer. pet. & ibi Dec. col. 6. Tū aduerte, quia hic merito allegabat̃, quia tractabat̃ de proprietate verbi, emptio. quorū verborū significatione poetæ sæpe abutuntur.

* ¶ Hoc dictum Accurs. quòd ad hunc locum attinet, falsum est. non enim hic redarguitur dictum Homeri, sed quorūdam Iurisconsultorum dictum alia Homeri auctoritate confutatur. certe summa semper fuit etiam in iudicijs Homeri auctoritas, vsque adeo vt vel vnico eius versu Megareos ab Atheniensibus, cum de Salamine, celebri insula, contenderent, victos esse traditum sit.]

** Adde, quòd nec in d. l. sed Diui. redarguitur auctoritas Virg. sed Martianus, I. C. qui parum ad rem vtebatur, argumento Virg. non. n. Virg. in illis versibus lib. 3. Aeneid. ad quos allusisse vr̃ Mart. (libabat cineri Andromache, manesque vocabat Hectoreū ad tumulum viridi quem cespite inanē. Et geminas caussam lacrymis sacrauerat aras) loquitur de simplici cœnotaphio. i. inani tumulo vt intelligebat Martianus, sed de eo, ad quem geminæ aræ sacræ extructæ erant, & ad quē sacrificijs factis eliciti vocatique erant manes Hectorei, vt ex loco Virgil colligitur, & declarat doctissimus Alcia. lib. 10. Parer. cap. 12.

b ¶ Rebus, puta equis.

c ¶ His verbis. s. Græcis, quæ legi non possunt Accursius.

* ¶ Vide Budæ. in Anno. ad Pande. in l. 1. eodem tit. & Alciat. lib. secundo, Prætermi. qui Homericos versus Latinos fecere.

ADDITIO. Hi Homeri versus sunt in septimo Iliados, quorum sensus est: Enthen oinizonto caricomoontes Achæi. i. Tūc iā vinum emebant comati Achiui. Alli men chalcho, alli de ethoni sidiro, id est alij certe ære, alij splendido ferro. Alli de rhinis, alli deautisi boessin. i. Alij vero corijs, alij ipsis bob⁹. Alli deādrapodessi. Alij mancipijs. Vide igitur mentē textus optime pbari per istud græcum. Græci enim pro vino dederūt ali qui æs, alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mācipia.

Expositio Græci in tex. positi.

d ¶ Scholæ. singularis numeri est hic, sic inf. mand. §. is qui exequitur.

† Facit ad hoc pulcherrim⁹ text. in l. sciendum §. vlt. de ædil. edi.

e ¶ Expediri. id est, cognosci.

f ¶ Speciem contractus. s. innominati, nā non habet nomen suum, vt ff. de re. permu. l. 1. §. item emptio. Sed quare dicitur innominatus, cum ita curiale nomen habeat? Respond. quia illi contractus sunt nominati, qui statim vt fiunt pariunt actionem, vt ff. de pact. iuris gentium, in prin. siue fiāt cōsensu, vt venditio, vt sup. eo. in princ. siue re, vt mutuū, vt sup. qui. mo. re contr. ob. in prin. At pmutatio nec ex pacto parit actionē, nec ex re, sed parit ex vtroq. s. postea dudū re interueniente ex pacto primo, vt substantialiter colligitur, C. de rer. permut. ex placito. Et ex hoc contractu orit̃ actio pscr. verb. vt inf. de act. §. actionē, & cōditio ob caussam, vt ff. de præscr. verb. l. naturalis. §. 1.

Cōtractus nominati qui sunt.

¶ Communis opi. est hic, & in l. iurisg. ff. de pact. quod permutatio sit cōtractus innominatus, cuius contrarium disputando tenet Fortu. Hisp. ibi in princ. col. 15. melior tamē ratio est, quare dicitur innominatus, illa. quam ponit gl. in rub. C. de rer. permu. & illam magis communiter seq. doct.]

* ¶ Adde inter cetera hoc quoque differre permutationem a venditione, quod qui permutat, omnino dominium rei trāsferre debet, l. 1. in fi. ff. de rer. permutat. at vēditori sat est, si eam tradat, l. rem. ff. eod. & de alijs differentijs vide Accur. in d. l. 1. de rer. pmu.

vbi

ubi colligit quinque differentias.
a Digestis, ut ff. eo. l. 1. §. 1. Accur.
b Latius. id est melius & apertius in ff dicitur quam hic.

SYL. ¶ Cum autem emptio. CASVS ita figurari pōt. Quæ- fitum est ante traditionē (perfecta nihilominus venditione) cuius sit periculum & videbatur esse uēditoris, quia res perit domino, l. incendium, C. si cer. pe. dominus autem est uēditor ante traditionē, ut hic dicitur in fine. ergo ipsi perire & damnum eius esse debet. Contrarium decidi tur hic ea ratione, quia cum tenetur venditor ad tradendum, si res desinat posse tradi absque dolo & culpa sua, liberatur, & ideo quamuis quo ad dominium pereat ipsi, nō tenetur ad præstationē talis rei quia liberatur, ut dixi. No. quod emptio dicitur perfecta statim ac de pretio conuentum est. Itē, q̄ perfecta venditione ante traditionem, periculum transit in emptorem, siue in totum siue in parte res pereat. Itē, quod commodū alluuionis spectat ad emptorem. Item, quod eius sunt commoda, cuius incommoda. Itē, quod venditor etiam recepto pretio remanet dominus quousque nō tradit, & per consequens habet actionem persecutoriam, sed tenetur eam cedere.

† Vide Alcia. li. Præter. 2. tit. de cont. emp. vbi Homeri uersus reponit.
† aliás adiuuaretur.
† aliás augumentatur.
† Ut Diocletianus, & Maximianus, l. emptionē C. de rer. permut. Permutatio duas actiones parit.

merito præualuit, cum & ipse alijs Homericis † versibus † adiuuabatur, & validioribus rationibus † argumentabatur, quod & anteriores † Diui principes admiserunt, & in nostris Digestis a latius b significatur.

¶ Rei venditæ in specie commodum & incommodum spectat ad emptorem etiam ante traditionem, nisi in ea dolum, vel culpam venditor commiserit, cuius nomine cōuenitur, & quoties quis ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Ang. Are.

¶ Cum autem emptio, & venditio contracta sit, (quod effici diximus, c simul atque de pretio conuenerit, cum sine scriptura res agitur) periculum rei venditæ statim d ad emptorē pertinet, tam etsi adhuc ea res emptori tra-

c ¶ Diximus, sup. eo. in prin.
d ¶ Statim. Sed certe immo non statim, sed nouem sunt necessaria.
¶ Io. Fab. hic dicit hęc non necessaria, sed q̄ regula simpliciter procedit, sed fallit in quolibet casuum subscriptorum.
¶ Primo, quod venditio fiat nō in scriptis, aliás, i. si fiat in scriptis venditio, non transit ad emptorem periculum, nisi mundum esset completum, ut hic, & C. de fid. instr. contractus, & C. de peri. & commo. rei vendi. cū inter. Item, quod fiat pure, aliás non perit emptori, licet secus si facta sit deterior, ut ff. de peri. & cōmo. rei vend. l. necessario, §. q̄ si pendente. † Item, q̄ sit facta uenditio in specie, nam si in genere, utputa vendo hominē, † non perit emptori ante traditionem, ut ff. de peric. & commo. rei vend. l. cumque. & l. q̄ si neque. Item, q̄ sit certa species, quia si sub incertitudine sit uendita, licet sit species non tamen spectabit semper periculum ad emptorem, puta vēdo Stichum aut Pamphilum, periit Stichum, primus. n. mori periculo vēditoris, ut non pōt, l. ff. de contrah. emp. si in mentione, § penult. incendiū, necessario. Item q̄ nullum pactum sit insertum, quod periculum vēditorem respiciat, nam tunc nō periret emptori, ut ff. eo. si in venditione, & inf. prox. ver. q̄ si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū, secūdum B. siue generaliter, secūdum M. ut diximus, ff. si quis cau. sed & si quis, §. quæsitū. ADDITIO. Cautela tamen est, ut maximi casus, & terribiles exprimātur, quia clausula generalis subsequens non nisi ad alios minores, vel æquales refertur, imo, vbi quis tenetur de casibus, intelligitur solum de solitis & consuetis, l. fistulam, §. si. ff. eo. Ang. Itē quod venditor non fuerit in culpa, vel dolo quare res pereat, ut inf. prox. ver. q̄ si. Itē, q̄ non sit in mora. nam tūc qui ultimam fecit moram, sibi perit, ut ff. de peri. & comm. rei uēd. illud: & hoc est uerū hoc casu siue res peritura erat penes emptorem, siue non, secundum Io. ut ff. leg. 1. cum res. §. fin. licet M. distingueret, arg. ff. de ret uend. l. uē si uberatum. §. si. Item q̄ non sit res, quæ degustationem desideret, ut vinum, & zinziber, & similia. Nā tunc distinguitur, an uēdatur in specie, & tunc post degustationem est periculo emptoris. an in genere, & tunc sunt duo necessaria, ut sit emptoris periculo, scilicet degustatio, & mensura siue pondus, & hoc secundum Ioan. & B. & Pla. ut ff. de pericu. & commo. rei uend. l. prima, in princ. & §. 1. Sed Azo. dicit, quod in vino sit speciale, q̄ statim facta venditione ēt ante degustationē sit emptoris pīculū, si sit in spē vēdō, ut ff.

SYL. Venditione facta non pertinet ad emptorē periculum rei venditę nisi 9. cōcurrant.
† Quia pēdente conditione uēditio adhuc perfecta nō est l. hæc vēditio. ff. eod.

† Quia ge nus perire non pōt. l.
† Aliquando C. si cert. pet.
Si & sub incertitudine venditio tenet, veluti cum quasi alea emitur, quod fit, cum piscium vel auium captus emitur, vsque adeo ut & si nihil captum sit, nihilominus venditio firma permaneat, quia spei venditio est, l. nec emptio. ff. eod. tit.
¶ Item q̄ alio modo pereat, quam publica tione rei, nam tunc non perit emptori, ut ff. loc. si fundus.
¶ Declara, ut per Bar. in d. l. SYL.

vi ff. eod. l. quod sæpe. §. in iis. Sed numquid distinguitur periculum peremptionis a deterioratione, vino vendito in mensura, † vt in venditione conditionali diximus modo per l. ff. de peric. & commo. rei vend. l. necessario, § quod si pendente, vt effusionis ad venditorē, acoris, & mucoris ad emptorem pertineat? Bal. ait quod sic, quia hæc sub quadā conditione fit, scilicet si degustetur. Sed certe ipse met mutauit cōsilium postea & merito, q̄a aliud est in alia conditione, quę non est in potestate venditoris, aliud in hac, quæ in sua potestate est, cū possit denunciare emptori, vt gustet & accipiat, alias potest effundere, (1) vt ff. de peric. & commo. rei uend. l. 1. § fin. Et sic indistincte periculum ante mensuram est uenditoris.

mo. rei vend. l. id quod, & de reg. iur. l. secundum naturam, & supra de leg. patron. tut. §. finali.

c ¶ Venit. i. venditus est.

d ¶ Neque culpa. Etiam talis, qualis in commodato gratia vtriusque partis cōtracto venit, vt ff. de pe. & com. rei uendi. l. custodiam & ff. commod. si vt certo, §. interdum.

† Q. si dicatur vendi tio ad mēsuram, de clara secū dū Bar. in l. Iulian. § si Titius ff. de act. emp.

dita non sit. Itaque [a] si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte, incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte, ablatus sit, siue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longe minor aut deterior esse cœperit, emptoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo, & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est.

¶ Sed & si post emptionem fundo aliquid per alluuionem accesserit, ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum eius esse debet, cuius periculum [b] est.

¶ Quod si fugerit homo, qui venit, [c] aut surreptus fuerit, ita vt neque dolus, neque culpa [d] venditoris inter-

uenerit, animaduertendum [e] erit, an custodiam eius vsque ad traditionem venditor susceperit. [f] Sane enim si susceperit, ad ipsius periculum is [g] casus pertinet, si non susceperit, securus est. Idem & in ceteris animalibus, ceterisque rebus intelligimus. Vtique tamen vendicationem rei, & condictionem [h] exhibere [i] debebit emptori, quia sane qui nondum rem emptori tradidit, † adhuc ipse dominus est. Idem est de furti, & de damni [k] iniuriæ actione.

¶ Etiam sub conditione potest emptio celebrari, & accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aretinus.

¶ Emptio tam sub cōditione, quam pure, contrahi potest. Sub conditione, veluti, Si Stichus infra certum

SYL. ** ¶ Vide ad id quod dicitur de degustatione, gl. in l. 1. ff. de peric. & cōmo. rei uendi. quæ secundū Ang. hic differt vt ab ista.]

ADDITIO. (1) Vel ab eo die in antea periculum pertinet ad emptorem vasis. Et hoc verum, quādo est appositum tempus ad mensurandum, alias debet conseruare, donec vasa erunt sibi necessaria, & hæc procedunt in vino, secus autem in aliis rebus, quia propter hoc effundi non potest. Ang.

a ¶ Itaque. Nunc ponit exempla.

b ¶ Periculum est, facit, ff. de peric. & com.

e ¶ Animaduertendum. id est distinguendum.

f ¶ Susceperit quod pactum valet, vt hic. & ff. eo. quod sæpe. §. si res, & ff. de peric. & cōmo. rei ven. l. 1. §. 1.

g ¶ Is casus. Etiam leuissima culpa contingens, secundum Ioan. non vero fortuito, licet M. contra vt C. de pigno. act. quæ fortuitis.

† facit §. venditæ, su. de re. diu.

h ¶ Cōdictionem. s. furtiuā, quæ. s. soli domino dabatur, vt hic, & ff. de cond. fur. l. 1.

SYL. ¶ Vel quasi. secundum Bart. in l. 1 ff. de con di. fur.]

i ¶ Exhibere. Scilicet cedendo actiones istas, & hoc quā do non fuit in culpa, a liās nō liberatur cedēdo, vt ff. pro so cio. l. de illo. in princip. quę est contra.

K ¶ Et de damni. Puta si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnum, vt in princ. huius §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur, vt ff. ad legem Aquil. l. uel. Mela. §. legis.

SYL. ¶ Intellige de directa, nam vtilis datur etiam non domino d. l. item Mela. §. final. & not.

not.glos.in dicto §.legis,in ver. hero.

SYL. ¶ Emptio iam. CASVS in tam notissima regula non figuratur. Not.summar.item & exempla posita in tex. quod venditio potest

Emptio an possit ī alteri⁹ cōtrahentiū arbitrium conferri. conferri in alterutrum ex contrahentibus.

† alias fit.

a ¶ Placuerit. Sed videtur, ꝙ in alterius cōtrahentis arbitrium conferatur emptio, ꝙ esse nō potest, vt C.eo.l in vēdentis,vel emētis, & ff.eod.l. quod sepe,§.1. quæ sunt contrariæ. Sed dic rem ipsam hic conferri in arbitriū emptoris,aliud si cōmercium, vt, Sit tibi empta, si vis, vel pretium pro quanto voles. vt dictis legibus cōtrarijs.(1)Item opponitur hęc venditio, quæ hic fit,non videtur cōditionalis, vt ff.eo. l 3.quę est contra. Sed certe ibi fuit empta pure,sed resolutio debebat, sub cōditione fieri,at hic sub conditione facta fuit, vnde non potest impleri nisi impleta conditione,vt ff.eod. hæc venditio, in princip.

† Facit ad hunc §. c. de iure.cū gl. fi.d iu. pat.& c.2. cū glo. 1. de reli. & ue.san.

diem tibi placuerit, [a] † erit tibi emptus aureis tot. [b]

¶ Emens ignoranter rem, quæ non est in commercio, habet contra venditorem actionem ex empto ad interesse. Ang.

¶ Loca † sacra, [c] vel religiosa, item publica (veluti forum,basilicā) frustra quis sciēs emit, quæ tamen si pro profanis, vel priuatis [d] deceptus a venditore quis emerit, habebit actionem ex empto, quod [e] non habere ei liceat, vt consequatur quod sua interest eum deceptum nō esse. Idem iuris est,

SYL. * ¶ Vide gl.no.in d.l.in vendentis.C.eo.]

ADDITIO. (1) Tu dic, quod omnia ista sunt de substantia contractus, quæ in voluntatem alterius contrahentium committi non potest etiā per verba importantia arbitrium boni viri,hic autem non substantia, sed accidens vel qualitas committitur. Ang.

SYL. b ¶ Aureis tot.Puta 10.

¶ Loca sacra. CASVS ita posset figurari: Valet argumentum de contractibus ad vltimas voluntates,& econtra,sed legatum rei, quæ non est in commercio, siue scienter.siue ignoranter fiat,non valet, §.non solum, sup.de leg.etiam quo ad præstationem interesse. eadem ratione idem uidebatur in emptione.sed contrarium dicitur illa rōne; quia qui se obligauit ad tradendam re, quæ tradi non poterat, in culpa est, & propter culpam tenet ad interesse No.summa.

c ¶ Loca sacra.quæ sunt ista, habes sup. de ret.diui.§.flumina,& §.nullius. & §.religio.

d ¶ Priuatis. Redde singula singulis, nam priuata cōtraria est publicæ profana sacrę & religiosæ,& facit,ff.eo.l.& liberi.& l.quia & l.liberi.

si hominem liberum, pro seruo emerit. [f]

e ¶ Quod, id est,quia.

f ¶ Emerit. Ignorās, vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

* ¶ Quid dicemus,si quis vēdat rem vitiosam,vetut pecus morbosū, aut quid simile,& traditum est? Si sciens distraxerit, eum teneri ad omne interesse emptoris etiam extra rem contingēs si ignorans,præstabit quanto minoris empta res esset si hoc sciset qui emit, l. Iulianus, ff.de act.emp. Sane si vitium palā apparebit, aliud iuris erit,l.ea. ff.eo.]

¶ De locatione,& conductione.

¶ Locatio perficitur consensu eo ipso, quod de mercede conuenit, & in voluntatem tertij merces cōferri potest, quemadmodū in emptione, & secundū eius naturam quasi per omnia locatio regulatur. Incerta vero mercede constituta, contractus innominatus efficitur. hoc dicit. Aret.

LOcatio [g] & conductio proxima [h] est emptioni, & venditioni, eisdemque iuris regulis consistit. Nam vt

¶ De locatione, & conductione.

¶ Textus continuat rubr. Quia locatio est similis emptioni,ut in tex. & ff.i.2.igitur post empt.sequitur uidere de locatione.Aret. Cōtinuatio.

LOcatio. ¶ Totus iste tit.diuidit in quinque partes.Primo ponit,ꝙ iste cōtract⁹ habet similitudinem cum cōtractu emptionis.Secundo illud per exempla declara. Tertio,quid ueniat in isto cōtractu. Quarto,ad quid tenetur conductor. Quinto,an iste contractus transeat ad hæredē.Secunda ibi, Nā ut empto.Tertia ibi,in §.Cōductor. Quarta ibi,Qui pro usu.Quinta ibi,in fi. Mortuo. Diuisio.

¶ Locatio. CASVS in declaratione terminorum & simplici ęquiparatione non figurabitur alter nisi literaliter. No.æquiparationem contractus emptionis,& locationis, & quod ualet argumentum de uno ad alium.Item,quod quando merces est incerta ,agitur præscriptis uerbis.]

g ¶ Locatio.Sic ff.eod.l 2.

h ¶ Proxima quo ad trac. & quo ad sententiam.

* ¶ Hincque uidemus legem loquentem in uendi.

emptio & venditio ita contrahitur, si de pretio [a] conuenerit, sic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, si merces [b] constituta sit, & competit locatori quidem [c] locati actio, conductori vero conducti. Et quæ supra diximus, [d] si alieno arbitrio [e] pretium † promissum fuerit, eadem & de locatione & conductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces † promissa fuerit. Qua de causa [f] si fulloni [g] polienda curandave, aut sarcinatori [h] sarcienda vestimenta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea [i] tantum daturus, quantum inter eos conuenerit, non proprie locatio, & conductio contrahi intelligitur, sed eo nomine [k] actio præscriptis verbis [l] datur.

¶ Si merces consistit in specie, non locatio, sed innominatus contractus nascitur, ex quo actio præscriptis verbis datur. Accu.

venditione trahi ad locationem, §. pretium. in fi. sup. tit. prox. vbi & hoc protrahit Ang. in vlt. not. ad statutum etiam exorbitans, & correctorium, per gl. in l. quod vero, ff. de le gi. & in l. si quis seruo. & ibi Bart. & alios, C. de fur. in pluri mis tamen casibus differunt vt ecce per venditionem trãsfertur dñium, aut certe vsucapiendi conditio. l. ex empto. de act. empti. per locationem, ne possessio quidē mutatur, l. non solum, §. quod vulgo. ff. vsuc. venditor nõ tenetur rem amplius quam semel tradere. l. qui pendentē. in fi. de actio. emp. conductor toties agere poterit ex cõducto, quoties sibi re locata frui nõ licebit. l. si quis domum. l. ex conducto. ff. loca. Edictum quoque ædilicium emptori, non conductori prospexit l. sciendum. de ædil. edi. Prætetea multa sunt quæ locari permissa sunt, non etiam vendi, vt bona ecclesiastica, & ex diuerso quedam sunt quæ vendi possunt, quæ tamen locari prohibentur, vt ius seruitutis. l. locare, ff. loc.]

† aliàs per missum.

† aliàs per missa.

a ¶ Si de pretio. vt sup. tit. §. pretiũ autem.

b ¶ Si merces. s. certa, & in pecunia numerata, vt ff. deposi. l. 1. §. si quis seruum, & ff. de præscri. ver. naturalis, § at cum do. vnde partiarius colonus, qui partem domino reddit fructuum, impropriè dicitur cõductor, imò socius magis, vt ff. eo. l. si merces, §. vis maior. Accurs.

Colonus partiarius nõ est conductor.

¶ Et agitur actione personali cõtra eum, vt vult ibi Barto. vide tamen tex. in l. 1. §. si quis seruum, ff. depo. & Bald. in l. certi, in 3. q. C. eo. qui tenet, quod agatur præscriptis uerbis.

SYL.

** Quid si conueniat, ut certa quantitas tritici. uel uini, aut alia res præstetur domino in singulos annos, quotcunque fructus percipiat colonus? Et receptum est esse contractum innominatum do ut des, qui tamẽ ab similis non est locationi, & ideo quæ de locatione tradita sunt, eadem hic seruari oportere, glo. l. excepto & l. olei. C. loca. & in cap. propter extra eo. tit. & tradit Petr. de Vbal. in tract. de societ. in 11. par. q. 9.

c ¶ Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito, & emptori ex empto actio competit, vt sup. tit. 1. §. pretium in fi.

d ¶ Supra diximus. Vt supra titu. primo, §. pretium.

e ¶ Arbitrio. ff. eo. si merces 1. resp.

f ¶ Qua de causa. Quia dixit certum debere pretiũ interuenire.

g ¶ Si fulloni. Est autem fullo qui lauat, siue tingit, siue polit. Accurs. Floren.

h ¶ Sarcinatori. Sarcinator est qui fracta vestimenta resarcit, † vt diximus, infra manda. in fin. Et proprius dixisset sartor secundum aliquos a sarcio, cis. Tamen etiam bene stat sarcinator, & dicitur a sarcina, & est proprie ille, qui plurimum uestium consuit, & aliquando ponitur pro sutore, ut hic.

† Sarcire .n. est integrũ facere. Sex Põp. Additio.

i ¶ Postea. No. postea, nam prius re non secuta, id est nondum tradita ad reaptandum, actio non datetur, ut C. de rerum permuta. ex placito.

K ¶ Nomine. Quasi ex nouo contractu innominato, ut ff. de præscriptis uerbis. l. prima.

l ¶ Præscriptis uerbis. infra manda. paragrapho finali. contra. Sed distingue. aut certa merces interuenit, & tunc agitur locati, ut supra eodem, in princip. aut incerta, & tunc præscriptis uerbis agitur, ut hic, aut nulla, & tunc est mandatum, ut digestis de præscript. uerb. si tibi polienda. & in contrario.

Merces qñque est certa, qñque incerta, qñque nulla.

ADDITIO. Intellige si res erat solita locari, aliàs secus, ut l. naturalis, § at cum do. ff. de præscrip. uerbis. Ang.

¶ Prætetea sicut &c. CASVS ponitur in text. dum Iustin. exemplificat in quotidiano rusticorum exemplo, in quo prima frõte uidebatur dicendum, non esse agendum præscriptis uerbis, sed potius esse societatem. d. boum, uel commodatum, quia & commodatum gratia utriusque quandoque celebratur, ut est no. supra in §. 2. quibus modis re contra. obl. sed contrarium deciditur, quia societas non est, quia dominiũ aut usus non

SYL.

fuit

sunt communicata, nec commodatum, quia debet esse gratuitum, vt dicitur in text. nec etiam est permutatio eadem ratione, quia retentum est dominium. Not. summarium. Item not. quotidianum exemplum boum rusticorum. Item commodatum gratuitum debere esse.]

a ¶ Praeterea. Vulgo quaerebatur, vt sup. ti. 1. §. item pretium.

b ¶ Commodarent. Improprie ponitur, vt sequitur.

c ¶ Bos perierit. Sua culpa, aliàs non tenetur, cum vtriusque gratia contractum sit, vt hic. & ff. de praescri. verb. l. si gratuitam, §. si margaritas, & ff. commo. si vt certo. §. nunc videndum. t.

d ¶ Quia non fuit. Bona ratio, vt sup. qui. mod. re contrahi. obligat. §. 2. vers. sic. commodata.

¶ Praeterea sicut vulgo [a] quaerebatur, an permutatis rebus emptio, & venditio contraheretur, ita quaeri solebat de locatione, & conductione, si forte rem aliquam vtendam siue fruendam tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendam siue fruendam aliam rem acceperit. Et placuit non esse locationem, & conductionem, sed proprium genus contractus, veluti si cum vnum quis bouem haberet, & vicinus eius vnum, placuerit inter eos, vt per denos dies in uicem boues commodarent, [b] vt opus facerent, & apud alterum alterius bos [c] † perierit, neque locati, neque conducti, neque commodati competit actio, quia non fuit [d] commodatum gratuitum, verum praescriptis [e] verbis agendum est.

¶ Contractus emphyteuticus, qui perficitur, cum alicui res conceditur mercede in pecunia, vel in specie constituta, a locatione,

e ¶ Praescriptis verbis. Quae competit ex contractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias: do vt facias, vt ff. de praescript. verbis, l. naturalis, §. 2. & 3.

* * De natura huius actionis plenius tractat idem Accursius, infra de actio. §. actionum autem. in vers. de aestimato. & in ver. ex permutatione.]

Praescriptis verbis agitur tripliciter.

* ¶ Praescribere lingua Latina est statuere, & certo modo ante ordinare. hinc actio praescriptis verbis dicta, quae datur ex contractibus innominatis, in quibus certa forma verborum erat statuta, vt videlicet quemadmodum se res haberet, describeretur, tum quae species contractus esset, referretur, quod non erat in formulis actionum aliorum contractuum, quas ex facti differentia plerumque Praetor immutabat, vt diserte docet Alcia. noster. lib. vltimi. dispunc. cap. vlt.]

¶ In facto enim vt des, datur actio de dolo, & Bartol. in dicta l. naturalis, §. quod si faciam, assignat rationem, quae omnia sunt secundum communes docto. sententias. Vide tamen, quae disputando contradicunt Fortu. in l. iuris gé. §. & ideo. columna quinta. ff. de pact. & Praepo. Senen. in 4. casu q. 6. colum. 2.]

¶ Aliàs datur ex pactis incontinenti appositis, vt C. de rer. permu. rebus (l) alias datur, quando dubium est de nomine contractus, vt ff. de praescrip. verb. l. prima, §. finali, & l. 2. 3. & 4.

ADDITIO.

(l) Hoc verum si super accidentalibus apponatur, secus si super substantialibus, vt l. pacta, ff. de contrahen. empti. Ang.

† aliàs perijt.

¶ Adeo autem.

CASVS in prima parte huius text. non necessario ponendus est, quippe qui declarat terminos contractus emphyteutici. Cum enim antiquitus dubitaretur, an certa mercede constituta si concedebatur perpetuo fundus, esset venditio, quia vtile dominium transferebatur, an locatio, quia remanebat dominus, fuit haec controuersia sopita per declarationem factam, quae vocatur est contractus emphyteuticus, quasi meliorationis. sed bene dubitari poterat eueniente damno, vel interitu rei, ad quem spectaret.

SYL.

¶ Primo videbatur ad ipsum emphyteuticarium pertinere interitum totius rei, sicut a tim ac perfectus erat contractus, non aliter ac in emptore, vt supra titulo primo, §. cum autem, cuius contrarium dicitur ex eo, quia cum dominus remaneat dominus, et petit.

¶ Item quia in emptione ille, qui vendit, tenetur ad tradendum, & ideo liberatur interitu sine culpa sua secuto, is vero, qui dat in emphyteusim, tenetur ad patientiam, & sic ad factum successiuum. l. ex conducto, ff. loca. & ideo cum habeat tractum in futurum incertum, periculum semper est ipsius domini.

¶ Secundo videbatur, quod damnum partis rei spectaret ad dominum sicut in locatione, in qua fiebat remissio ob similia damna, cuius contrarium dicitur ex eo, quia in emphyteusi merces est modica, quae traditur in recognitionem domini, ideo non est in damno sicut in locatione.]

a ¶ Adeo autem. Quia ijsdem regulis, & cōstitutionibus consistunt, multa ergo habent inter se communia.

b ¶ Aliquam. Alias non est in litera, aliquam.

c ¶ Et venditio, scilicet ex vna parte.

d ¶ Et conductio. Scilicet ex alia.

e ¶ Verum emptio. Quod videbatur, cum talis datio alienatio sit, vt in Authent. de nō alien. §. alienationis, collatio. 2. quod locatio non facit, vt ff. eod. l. non solet.

† Ad interpretationē huius §. vide Fortu. in l. legitima col. 5. ff. de pact.

f ¶ An locatio. Quod videbatur, cum mercedem soluere tenerentur.

† .i. similitudinem.

g ¶ Perpetuo. Aliter accipitur, ff. pro socio, l. 1.

* ¶ Simili modo exponit Paulus Iurisconf. in leg. 1. si ager vecti. vel emphy. pet.

h ¶ Pensio in pecunia.

i ¶ Redditus. in specie.

& ab emptione in aliquibus differt, & multipliciter conuenit cum eis, qui iure ciuili fuit introductus. Et interitus totius rei pertinet ad dominum, & particularis ad emphyteutam. hoc dicit. Angelus.

¶ † Adeo [a] autem aliquam [b] † familiaritatem inter se videntur habere emptio, & venditio, [c] item locatio & conductio, [d] vt in quibusdam causis quæri soleat, vtrum [e] emptio & venditio contrahatur, an locatio [f] & conductio, vt ecce de prædijs, quæ perpetuo [g] quibusdam fruenda traduntur † id est, vt quādiu pensio [h] siue redditus [i] pro his domino præstetur, neque ipsi conductori, neque hæredi eius, cuive conductor hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocumque modo alienauerit, [k] auferre [l] liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana [m] lata est, quæ emphyteuseos [n] contractus † propriam [o] statuit

K ¶ Alienauerit. Cum multi sint modi alienandi, vt ff. de pub. l. 3. 4. 5. & 6.

* ¶ Intellige tex. nostrum, cum alienatio fit consentiente domino directo, alias ei auocare liceret debuit enim primo id ipsi domino denunciare, l. vlt. C. de iu. emphy.]

l ¶ Auferre liceat. Interdum autem datur ad certum tempus, interdū in tertiam personam, vel generationē, cum omnia pacta super hoc cōtractu habita valeant, vt infra proxi. Sed ecclesia dat in emphyteusim vsq; ad tertiam generationem tantum, vt in Auth. de non alie. colla. 2. § emphyteusim, Vel (vt puto) etiam in perpetuum dabit, quilibet primatus. vt hic. & in Auth. de alie. & emph. §. licentiam, coll. 9. Accur. Flor.

Emphyteusis datur ad varia tempora.

¶ Ange. hic distinguit, quod aut seruatur in alienatione solennitas requisita, & valet, & transitet ad omnes, aut non, & non valet, c. 1. de reb. eccl. non alie. lib. 6.

m ¶ Lex Zenoniana, vt C. de iu. emph. l. 1.

SYL.

n ¶ Emphyteuseos. Emphy. græce latine dicitur melioratio, hoc ideo, quia olim tātum sterilia dabātur, vt meliorarentur, sed hodie non tantum sterilia dantur, sed etiam fertilia, nisi in ecclesia, quæ dat sola ea, quæ congrua videntur œconomo, & alijs gubernatoribus ecclesiæ. sic C. de sacrosf. eccl. Authen. perpetua quoque. Acc.

* ¶ Emphyteusis descendit a verbo Græco emphyteuein, quod est plantare, seu inserere. Vnde Alc. noster phytion dici posse ait emphyteuticam pensionem, seu mercedem meliorationis, quæ pro plantis pēditur, hincque vulgus corrupte fictum dicere.

† Sic exponit glo. 10. q. 2. in §. perpetua, q̄ ponit, quot modis accipitur hæc dictio perpetuo.

o ¶ Propriam. Agitur ergo cōdictione ex lege ad omnia obseruanda, quæ continētur. Sed numquid emphyteuta potest alij dare in emphyteusim? Respondeo sic. vt in hoc §. & in Authent. de nō alie. aut perm. §. alienationis. coll. 2. Item nūquid illud vtile dominium, quod solum habet, trāsfertur in eum? Respon. sic, cum rei vendicatio vtilis sibi detur, vt ff. si ag. vect. l. 1. & 3. Sed qualiter aget primus emphyteuta contra secundum, vt eum expellat? Resp. rei vendicatione quæ licet de iure sibi nō competat, exceptio tamen opponi nō potest, quia replicaretur, & sic non dominus dominum vincit. Vt C. de transf. l. vbi. vbi de facto tantum agit, & vincit, & ff. de except. rei iud. si quis rem. vel verius, aget præscriptis verbis. Vel dic, ex lege Zenonis ad mercedem.

† Concor. cum hoc tex. c. vlt. cum gl. 1. in princ. ext. eo. tit.

¶ Communis doct. resolutio est quod si requisito domino primus emphyteuta fecit secundum, & eum induxit in possessionem iuxta formam. l. fi. §. necessitatē. C. eod. tunc dominus agit condictione ex d. l. fin. si vero propria auctoritate, & tunc dominus potest eum expellere, & agere rei vēdicatione, non condictione ex l. quia illa est actio personalis, §. sic itaque inf. de actio.]

¶ Adde, q̄ vbi emphyteuta cōcedit alij prædium emphyteuticum pro certa pēsione annua

naturam, neque ad locationem, [a] neque ad venditionem [b] inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam, & si quidem aliquid pactũ fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis [c] esset contractus, sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum [d] super hoc redundare periculum, sin autem particularis, [e] ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire, quo iure vtimur. [f]

¶ Cum dominium rei concessæ transit pecunia pro mercede constituta, emptio non locatio dicitur. Aret.

¶ Item quæritur, si cũ

*nna dicitur contractus libellarius, vbi vero concedens est dominus, proprie dicitur contractus emphyteuticus, Ias. l. 1. nu. 29 C eod. sed ex communi vsu loquendi pro synonimis habentur contractus emphyteuticus, & libellari⁹, Cla. de iu. emphyt. pag. 1.

Emphyteusis a locatione in septem differt.

a¶ Neque ad locationẽ. Immo differt in 7. Nam hic etiã in specie præstatur pensio, sed ibi in pecunia tantum, vt hic scripsim⁹. Item hic possidet naturaliter sicut fructuarius, vt ff. de acqui. pos. naturaliter. sed conductor non, vt C. commu. de vsuc. l. 1. item hic habet dominium vtile, sed conductor non, vt ff. eod. l. non solet. † Item hic contractus fit in immobilibus tantum, ille etiã in mobilibus, vt in Auth. de alie. & emphy. §. licentiam, coll. 9. Item hic agitur conditione ex lege, ibi ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis est, ille naturalis, vt hic dicitur. item est hic in scriptura, ille etiã sine ea, vt C. de iu. emph. l. 1. & sup. de obliga. ex consensu, & sup. eo. in princ.

† nisi conduxissent ad nõ modicũ tẽs, vt ff. si ager vecti. per totũ. Fab.

SYL. ¶ Hæc procedunt in conductione ad modicum tempus, sed in conductione ad longum tempus adhuc sunt differentiæ, quia in locatione remittitur pensio ob sterilitatem, in emphyteusi non. Item in caducitate, quia emphyteuta non cadit, nisi per triennium steterit quod non soluerit, conductor vero secus. Item quo ad melioramenta, quia colonus repetit, emphyteuta vero non, vt tradit Ias. in l. 1. in glo. C. eod.]

Emphyteusis differt a vẽditione ĩ tribus.

b¶ Neque ad venditionem, quia hic pẽsio præstatur, ibi res libere transit. Item ab hoc res reuocatur, sed ab emptore non per venditorem, vt C. de rei vend. l. inciuile. Item hic vtile trãsit dominium, ibi directum, vt sup. de re. diu. §. per traditionem.

Ius gẽtiũ dr̃ ius naturale.

c¶ Naturalis. id est iuris gentium, quod naturali ratione est inductũ. vt sup. de iu. na. §. quod vero. hic enim est de iure ciuili, vt & alij. vt inf. de act. §. de constituta pecunia.

d¶ Ad dominium. Vt pensionem non hẽat.

Emphyteutica res si pereat, cuius erit damnum. Additio.

e¶ Particularis i. medietatis vel minus, secundum M. & lo. arg. ff. de vsufruc. etiam & de verb. sig. nomen filiarum, §. portionis, & ff. de dam. infe. inter quos §. damni. & de contrahen. emp. domum. Nos dicimus, si aliqd etiam parum remansit, damnũ emphyteutæ esse, † arg. huius. 3. & C. eod. l. 1. De hoc dantur tales versus: Res perit tota, tunc nihil dabit emphyteuta. Si pro parte perit, non ita liber erit.

† Idem uř

Alc. in d. §. portionis. emphyteusis

¶ Alij dicunt iudicis arbitrio relinquẽdum vt dicit hic Christ.]

SYL. duo tacita pacta continet.

f¶ Vtimur. Sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc contractu, vt de eiiciendo emphyteutam, si nõ soluerit pẽsionẽ per triennium. vt C. eo. leg. 2. §. 1. & in Authent. de alie. §. scire, colla. 2.

*¶ Adde, qđ potest expelli, vel si per vnũ tñ annum soluere cessauerit, vbi in instrumento contractus emphyteutici adest iuramentum emphyteutæ, qui iurauit attendere, & obseruare omnia & singula in ipso instrumẽto contenta, & in aliquo non contrafacere, vt tradit Tho. Ferrarius caut. 20.]

¶ Hæc vera. nisi celeri satisfactione moram purgauerit. c. potuit. de loc. quæ arbitrio iudicis remittitur attenta qualitate personarum temporis.]

*¶ Adde, quod si dominus lapso triennio, vbi sumus in emphyteusi priuati, vel biennio, vbi agitur de emphyteusi ecclesiastica, protestatur etiã absente emphyteuta, quod non intendit ipsum habere amplius ꝓ emphyteuta, non potest emphyteuta purgare moram nisi celeri satisfactione, non facta vero protestatione admittitur ad purgandum moram, secundum Barto. Cępol. caut. 135. quam omnino vide, incip. Tuscis.

** Expelli quoque poterit, si arbores frugiferas cedat, vel rem deteriorem faciat, vt not. Bal. in l. diuortio. §. si fundũ. sol. matr. cuius opi. attestatur esse communẽ Pau. Pic. in §. Titia cum nuberet. nu. 120. de leg. 2. & latissime confirmat eruditus Pinel. l. C. Lusitan. in l. 1. in 2. par. sub nu. 60. C. de bo. mat. Item & si velit emphyteuta vendere, quod domino primo denunciare debet, vt C. eod. l. fin. §. 1. Accurs.

* Vide cautelam, vt possit alienare irrequisito domino, quam tradit Cæpol. caut. 22. consilium.]

** Adde, quod nisi sit processum ad traditionem emphyteuta per simplicem uenditionẽ nõ incurrit pœnã caducitatis, Spec. in tit. de loca. §. nunc aliqua, & latius Neguš. in tracta. de pign. in 2. par. 3. memb. nu. 79. Tiraq. de retrac. lignag. §. 1. glo. 2. nu. 43. Sed quid si

 em-

emphyteuta rem venditam recuperet? Et Barto. censuit non ideo liberari à pœna, in quam vendendo incurrit, in l. si a me, ff. ad l. Falc. de quo latissime differit ibi Alexan. & multo latius Iaſ. in l. vlt. car. pe. ver. 20. quæro, C. de iu. emphyteu.]

aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo [a] certi ponderis certæque formæ [b] annulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos vtrum emptio & venditio, an locatio, & conductio, contrahi videatur? Cassius ait, materiæ quidem emptionem, & venditionem contrahi, operæ autem locationem, & conductionem. Sed placuit tantum emptionem, & venditionem contrahi. Quod si Titius suum aureum dederit, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio & conductio sit.

ADDITIO. Quod dictum est, emphyteutam posse expelli non soluta pensione p triennium, verum est in emphyteuta priuati, quoniã emphyteuta ecclesiæ cessans per biennium in solutione expelli potest. auth. qui rem, C. de sacrosan. ecclef. & no. C. de iur. emphyte. l. 2. & ext. de loc. c. potuit. & in Authẽt. de non alie. §. tertio. col la. 2. Sed in simplici colono indistincte biennium expectatur, vt ff. loca. quæro, §. inter locatorem.

Adde, quod dominus directus non cogitur accipere pẽsionem ab alio quam ab emphyteutæ, etiã si velit soluere nomine emphyteutæ, quia solutio canonis non solum sit causa liberationis, sed etiam recognitionis domini, vt tradit no. Iaſ. l. 2. nu. 77. C. eo. Et hac ratione non potest etiam cogi accipere pẽsionem ab emphyteuta pro pluribus annis futuris. Dec. l. cum tempus nu. 7. de re. iu.

¶ In hoc contractu veniunt, quæ de natura ipsius venire debent, licet non fuerint expressa.

SYL. Item quæritur. CASVS ponitur in text. sed prior decisio videbatur magis iuridica, nam auri, cuius dominium transferebatur, emptio erat, operæ autem ad conficiendos annulos loc. emp. enim operarum nõ videbatur considerabilis. Sed dic, quod ratio decidẽdi fuit, quia finis rei spectatur. ille enim nolebat emere aurum, sed annulos. vnde quamuis dominium auri transiret, non operarum, venditio erat in effectu annulorum. quia constabant ex materia, & opera, idcirco dicta est potius emptio quam locatio, quia annuli nõ aurum videbantur, & sic declares, quia alias esset vera prima distinctio tex.

* Interpretatio huius §. accipienda est ex l. 2. ff. eod. vbi omnino videatur, quia inde sumptus est.]

¶ Conductor autem omnia secundum legem [c] conductionis facere debet, & si quid in lege prætermissum fuerit, id ex æquo, [d] & bono præstare.

¶ Conductor de leui culpa tenetur. Ang.

¶ Qui pro vsu, aut vestimentorum, aut argenti, aut iumenti, mercedem, aut dedit, aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, qualẽ diligentissimus [e] paterfamilias suis rebus adhibet, quam si præstiterit, & aliquo casu fortuito eam rem amiserit, de restituenda ea non tenebitur.

¶ Contractus locationis ad hæredes transit conductoris. Ang. Are.

a Suo. scilicet artificis.

b Formæ. Scilicet demonstratæ. Sed qd si certa non est materia demõstrata? Respon. non interest, vt ff. de contrahend. emptio. conuenit, & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, suo.

¶ Conductor autem. CASVS in tã notissima regula non est figurandus, nisi literaliter, & no. facile colliguntur ex summario. SYL.

c Cõductor. Legẽ. id est pacta, vt ff. deposi. l. 1. §. si conueniat.

* Quod pactum sæpe in iure appellatur lex, vide latissime apud Dec. in l. legẽ. 1. no. C. de pact. & q hic dicitur de cõductore, idẽ est & in locatore, l. ex conducto. ff. eod.]

d Ex æquo, & bono. Vt vsuras post morã, vt C. eo. præses. Idem econtra. nam conductor agit, vt domus, & ostia sibi reparentur, vt ff eo. ex conducto.

* De expensis in re conducta factis, vide Bal. in l 1. C. de iu. emph. SYL.

Qui pro vsu. CASVS facile figuratur, quia litera clara est, cuius ratio est, quia contractus vtriusque gratia contrahitur. Ideo casum figura literaliter, & no. tex.

e Diligentissimus, i. diligens. sic exponitur, ff. eo. si merces, §. qui columnam. nam cum vtriusque gratia fiat locatio, non venit exactissima diligẽtia, vt ff. commo. si vt certo. § nunc videndũ. Alij proprie ponunt, dicũt speciale in ijs rebus, quę facile pñt frãgi. Superlatiuus pro positiuo qñque ponitur.

Hæc

a Hæc vltima videtur communior, secundū Christop. hic. In alijs enim tenetur solū de leui, vt tradit Dec. in l. contractus, in §. no. de reg. iur.

Amiserit. Vel damnum datum sit, quod præuideri non poterat, vt ff. eo. sed de damno.

¶ Mortuo conductore a intra tempora conductionis, hæres eius eodem iure in conductione succedit. b

SYL. ¶ Adde an conductor teneatur de incēdio, Tho. Gramm. decis. 3.

a Mortuo cōductore proprietatis, secus in vsufr. vt C. de vsufruct. l. si domina. Vel dic vt ibi, & de iure do. l. si socerus. in fi.

¶ De societate. e

¶ Omnium bonorū, & vnius negotiationis tantum contrahi potest societas, in qua damni & lucri sunt partes æquales, nisi inter socios aliter conuentum fuerit. Arc.

SYL. ¶ Et hæc vera vbi iusvsusfructus constituitur, secus si fructus vsque ad certum tēpus vendantur, vel locētur, ut hic per doct.

SOcietatē coire solemus aut totorū d bonorum, quam Græci specialiter † κοινωνίαν appellant, aut vnius alicuius negotiationis, veluti mancipiorum vendendorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut frumenti emendi e vendendique.

¶ Et quidem si nihil de partibus lucri, & dāni nominatim conuenerit, æquales f scilicet partes, & in lucro & in damno spectantur. Quod sic expressę g fuerint partes, hæ seruari

b Succedit: vt C. eodem. viam. Sed an moriente scholari, vel recedente substituere potest? Respon. sic de iure conductionis, sed ratio societatis prohibet, quæ prçualet, vbi certa persona eligitur, vt infra tit. 1. §. soluitur.

SYL. ¶ Hoc verum nisi subrogetur socius æque idoneus. l. idemque, ff. pro soc.

¶ De societate.

¶ Ista rubr. sic cōtinuatur. Dictum est sup. de quibusdam contractibus, qui fiunt consensu, verum quia societas est etiam contractus, qui fit consensu, vt patet, sup. de oblig. ex consensu, §. 1. ideo sequitur rubrica de societate.

e De societate. Est autem societas (vt ait M. T.) duorum pluriumve conuentio honeste contracta ad vberiorem quæstum, & commodiorem vsum. Accur.

SOcietatem ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundo, quę partes possunt esse in lucro, & damno, & si non fuerunt a partibus expressæ, quæ intelliguntur. Tertio quando societas, & quomodo finitur. Quarto, ad quid socius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius socio.

SYL. ¶ Societatem coire, CASVS in declaratione terminorū non figuratur, nisi literaliter, ceteris enim partibus in societate damnum & lucrum debet esse commune. l. si nō fuerint ff. eo. No. summarium.

d Tototum. id est omnium, & expresse, vt ff. eo. l. 1. §. 1. & l. 3. §. primo. † Nam hoc nomen. s. totus tota totum, totitatem ad vnā rem signat.

† Et tunc & socij in me, & maiorum bonorum in

SYL. sociū per medietate dominiū sine traditione trās fertur, & omnia lucra vndecunque ēt si ex publicis stipendijs prouenīant, cōicantur, dānum tñ ex delicto cātū in parte tantum delinquentis computabitur, vt l. cum duobus, §. fin. ff. eo. Ang.

¶ Omne vero ad plura, quod declara, vt per Deci. in l. omnia in 1. not. ff. si cer. pet.

ADDITIO. Hoc verum, si ad vnam adijciatur, alias si ad vniuersitatem, de illa tantum quam de vno prædicatur. lo. Fab.

¶ No. ex hoc loco, ibi, aut vnius alicuius negotiationis, quod dictio, aliqua, ex ꝓpria sui natura & vi refertur ad rem quampiā singularē, uel particularem. ad idem tex. in §. præterea intestatus, sup. de fideicom. hæred.

e Emendi. Item duobus alijs modis. s. simpliciter, vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnius rei, vt ff. eo. l. societas.

f Aequales. Sic. ff. de hæred. institu. l. quoties, §. hæredes, & sup. de hæred. inst. §. si plures, & ff. eod. l. si non fuerint, & dic æquale fuisse capitale. Accur.

¶ Vt ergo liqueat materia, dic, quod quandoque inter socios est conuentum de quota lucri, & damni, & illud seruandum est, vt hic, si modo ille, qui plus lucri ferre debet, plus contulerit, l. si nō fuerint, ff. eo. aliquando est conuentum de lucro, vel de damno tantum, & conuentio facta in vno habet locum in alio, §. illud, inf. eod. aliquando conuentum est, vt lucrum æqualiter diuidatur, & alter nullum damnum patiatur, & tunc aut is, qui operam posuit, est ille, qui damnum pati non debet. & valet societas, & conuentio, d. l. si non fuerint, §. ita coiri. aut econuerso, & communiter tenetur non ualere, si quis vult non pati damnum, qui ponit tantum pecuniam, aliquando nihil est conuentum, sed vnus, posuit pecuniam, alter operam, & habet locum. q. posita in lege prima. C. eodem, ita declarat Salyc. & bene in d. l. si non fuerint. SYL.

g ¶ Expressæ. Etiam in solo lucro, vt infra eod. §. illud.

debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, [a] si duo inter se pacti sint, vt ad vnum quidē duæ partes & lucri, & damni pertineant, ad alium tertia.[b]

¶ Valet conuentio inter socios, vt maiorem partem lucri ferat alter quam damni, & econtra; & etiam quod lucrum participet alter, & damnum non sentiat. Et lucrū dicitur, quod superest omni damno deducto. Aret.

¶ De illa sane conuentione quæsitum est, si Titius & Seius inter se pacti sunt, vt ad Titiū [c] lucri duæ partes pertineant, damni tertia, ad Seium duæ partes damni, lucri tertia, an rata debeat haberi conuentio. Quintus Mutius contra naturam societatis talem pactionem esse existimauit, & ob id non esse ratam habendam. Seruius [d] Sulpitius (cuius sententia præualuit) contra sensit, quia sæpe quorundam ita pretiosa est opera in societate, vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur, † vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamē lucrum inter eos commune sit, quia sæpe opera alicuius pro pecunia valet. Et adeo [e] contra Quinti Mutij sententiam obtinuit, vt illud quoque constiterit posse conuenire, † vt quis lucri partem [f] ferat, de damno non teneatur, quod [g] & ipsum Seruius conuenienter [h] † sibi † fieri existimauit. Quod ta-

a ¶ Conuentio. s. talis vt sequitur.

SYL. b ¶ Tertia. s. pars lucri, & damni.

¶ De illa. CASVS positio non est necessaria, quia tex. eam facit. Ratio enim dubitā di erat natura societatis, in qua omnia deberent esse cōmunia, l. si non fuerint, ff. eod. Cōtrarium deciditur ex ratione expressa in tex. quia opera vnius quandoque est pretiosior & vtilior societati, quam sors, & capitale alterius. Notabilia clara sunt & ea optime colligit hic. Angel.

c ¶ Ad Titiū. Cōputatio hic ita expedita fiat, vt si lucrum in vna re, in alia vero damnum contigerit, vt si deducto omni damno lucrum superest, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittatur eius lucri. Si vero tātum damnum superest, is, qui duas partes dāni ferre debet, in rebus, quę supersunt, tanto minus quā alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni, vt ff. eo. Mutius.

d ¶ Seruius. Hic Seruius sibimet contradicere videtur, vt ff. eodem.

¶ L. Mutius. Sed non est verū. nam ibi dicit de facto hoc esse non posse. s. vt damnum, & lucrum sit in eadem societate, cum damnū lucro, & contra lucrum damno deducto intelligatur, vt ibi dicitur, & inf. eod. §. vers. & adeo.

¶ Huic affine est quod tradit Accurs. in d. l. illud, ver. lucrum, & ver. poterat per illum tex. & ibi Bal. & recentiores, C. de colla. lucrū id dici, quod superest deductis oneribus.]

e ¶ Et adeo. Hæc pacta inæqualia tunc demum locum habent, quando alter plus contulit operæ vel industriæ quam alter, vt ff. e. l. si non fuerint. in princ. ver. si vero placuerit. secundum Azo. cum societas sit fraternitatis ius, vt ff. eo. verum Io. contra, & subaudit in l. illa, si nō fuerint. maxime. Alij idē quod Io. sed tali ratione, qui a iure conuentionis valeant, non societatis, ff. depos. l. 1. §. si conueniat. Accur.

¶ Hæc communiter approbatur, vt per Christop. hic, de quo dic, ut dixi, sup. super gloss. in verbo, æquales, in princip. & opin. Io. tenet Dec. in l. si pascenda, in 2. not. Cod. de pact. vbi vide pro declaratione huius text. Doct.]

† l. r. C. p soc.

f ¶ Partem. non totū, alias esset leonina, (i) vt dicitur in fabula Aniani, vel Aesopi, † & ff. eo. si nō fuerint, §. fi. & l. si vnus, §. sed si pretium. in fin.

ADDITIO. Idem si nō habito respectu ad lucrum de certa quantitate cautum sit, puta volo 10. annuatim. etiā si concedēs pecuniam in se periculum suscipiat, secūdum Angelum hic.

¶ Vide in hunc locū Abb. in c. nauigāti, col. 2. ve. nec obst. §. de illa extra de vsur.

† Ex Apologo asini, vulpis, & leonis.

† alias ibi, alias neutrum, nec sibi, nec tibi.

† alias decet fieri.

* ¶ Adde secundum Docto. in c. nauiganti. de vsur. quod hic tex. nō debet intelligi de damno in capitali, sed in alijs lucris & damnis, vt scilicet in illis valeat pactum, vt quis lucri partem ferat, de damno autem non teneatur.]

g ¶ Quod & ipsum, scilicet dictum hoc proximo casu.

h ¶ Conuenienter. i. conueniens esse suæ sententiæ, quam dixit sup. eo. §. de illa.

¶ Illud, CASVS Sic figurari potest. Conuentum

SYL.

nentum fuit, q; vnius pars lucri sit tertia, al tertius reliquum, nec aliquid cautũ expressũ fuit de damno contingente, dubitabaẽ quõ partiendum esset damnum, & videbatur q; equaliter, q; a vbi in societate partes lucri aut dãni non sunt adiectæ, æquales sunt, sup. e. in prin. Cõtrarium dicitur ex illa ratione, quia eadẽ debet esse rõ lucri & dãni, & scdm naturã est, vt eatenus incõmoda ferant, quatenus feruntur commoda, l. scdm naturã, ff. de reg. iur. in contrariũ, allegata procedit ceteris paribus, & nullo sup hoc conuento, sed qñ data est forma lucro, vel dãno, censetur pariter data vtrique. No. sũmarium.]

a ¶ Seruari. No. eandẽ rõnem cõtrariorũ, sic, ff. de lega. 3. l. fi. § fin. & ff. fam. ercis. si filia. alias ẽ l. si vnl. §. Item Papin. arg. cõtra. ff. de lib. & posthu. commodissime, & ff. loca. l. ea lege. 1. resp. & ff. de nego. gest. si quis negotia.

SYL.

¶ Sol ex distinctione Bart. in l. inter stipulãtem, §. sacram. ff. de verb. oblig. & dic, vt per Ang. hic.

men ita intelligi oportet, vt si in alia re lucrũ in alia damnum illatũ sit, compensatione facta solum quod superest intelligatur lucro esse.

¶ Particula adiecta in lucro, tacite videtur adiecta in damno, & cõtra. Aret.

¶ Illud expeditum est, si in vna causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro, vel ĩ solo dãno in altera vero omissa, in eo quoque, q; prætermissum est, eandem partem seruari. [a]

¶ Societas soluitur renunciatione, qua soluta, lucrum, quod post renunciationem acquiritur, non communicatur, nisi dolose fuerit renunciatum. Are.

¶ Manet autem societas eousq; donec in eodem consensu perseuerauerint. At cum ali-

¶ Manet autem. CASVM non expedit figurare, quia plana est ratio, q; ea, quæ cõsensu contrahuntur, eodem cõsensu distrahantur. Nec obstat, q; pro rõne dubitandi posset adduci, q; in contractibus re nõ integra, nõ licet alteri resilire a cõtractu inuito socio. l. sicut, C. de act. & obli. quia hoc est verum in contractibus habẽtibus certum & determinatũ finem, vt emptio, & huiusmodi, secus in societate, quæ aliquando finiri eadem voluntate potest, nisi sit contracta ad determi-

natum tẽpus. nota b. collige vt hic per Doc.]

b ¶ Maner. Renunciauerit. præsenti socio, (i) non absenti, vt ff. eod. sed & socius, §. si absenti.

¶ Intellige secundum glo. in d. l. allegata, q; non valet quo ad renunciantem.]

SYL.

quis renunciauerit [b] societati, soluitur societas. Sed plane si quis callide [c] in hoc renunciauerit societati, vt obueniens aliquod lucrũ solus habeat, veluti si totorum [d] bonorum socius, cum ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renunciauerit societati, vt hæreditatem solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid [e] vero aliud lucrifaciat, quod non captauerit, [f] ad ipsum solum pertinet. Et vero cui renunciatum est, quicquid omnino post renunciatam societatem acquiritur, soli conceditur. [g]

¶ Morte vnius ex socijs soluitur societas. Item interitu rei, vel publicatione bonorũ. Item si vnus ex socijs bonis cesserit. Aretinus.

ADDITIO

(i) Vel eius procuratori, alias non tenet nisi in præiudiciũ renunciantis. Ang.

c ¶ Callide. Idem & si intempestiue renunciet.

** Adde, q; ex causa licitum est ẽt ante tempus renunciare veluti si pmissa non seruentur, si socius sit rixosus & damnosus, si ea re frui nõ liceat, cui⁹ gratia contracta est societas, si socius renuntiãs diu, & inuitus reipubl. gratia absuturus sit, l. si conuenerit, l. vel. l. idemque, ff. e. tit.] Item & si expediat non renunciari, vt ff. eod actione §. Labeo. & l. sed & socius, §. fin.

d ¶ Totorum id est omniũ hoc expresso, vt ff. eo. l. 3. § 1 alias contra, vt ff. eodem, nec adiecit.

e ¶ Si quid. Alias, si quidẽm sic, ff. ex quibus causis in possessio. ea. l. Fulcinius, §. quod si aduersus, sic, ff. eo. actione. §. diximus.

f ¶ Non captauerit. i. non præcogitauerit.

** ¶ Alias captare est illecebris, oblequio, donis, spe maiorũ aucupari. inde captatoria institutio, quæ hac ex causa facta est, vt ab aliquo quis instituatur, vel legatum consequatur, l. captatorias, de hær. instit. qua de re Alc. meus, c. 31. lib. 2. Pater.

g ¶ Cõceditur. No. hic quinque modos soluẽdæ societatis, hic & sequẽtibus quatuor §. Sunt

Societas multis modis soluit.

Sunt & alij duo, vt inter emptionem rerum naturali vel ciuili, vt ff.eo.verum,§.fi. Item cum ab alio ſtipulor animo nouandi, vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouandi, vt ff.eo.actione,1.reſp.

ff.eo.l.verum,§.in hæredẽ. & l adeo. 1.reſp. ¶ Intellige tamen quòd tranſit ad primum hæredem tantum, non ad alium, gloſ. in l. nulla, ff.eodem.

¶ Et niſi denuo conſentiant, vt ff.e.l.plane.

Si hr̃dem SYL. pficere inchoata a SYL. defuncto l.heres ſocij, ff.eo.

** Adde tres alios modos. vnus eſt, cum ſeparatim ſocij agere & negotiari cœperunt. l. itaque eo. tit. alter cũ vnus ex ſocijs agit, vt ſua portio ſibi detur. l.actione § principio. eod. tit. tertius, ſi ſeruus ſocius manumittatur vel alienatur. l. ſi id § vl.eo.titu. quos modos & alios relatos a gl. latius tractat Pet. Vbal. in tract. de ſocie. in 11. par. maxime in 1. tit. & 3. colum.

Soluitur adhuc ſocietas etiam morte a ſocij, quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi eligit. Sed & ſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit, morte vnius ſocij ſoluitur, & ſi b plures ſuperſint, niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit. c

¶ Item ſi alicuius rei d contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt, finitur ſocietas.

¶ Publicatione equoque diſtrahi ſocietatẽ, manifeſtum eſt, ſcilicet ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. Nam cum in eius locum alter f ſuccedat pro mortuo g habetur. h

¶ Item ſi quis ex ſocijs mole debiti prægrauatus bonis ſuis i ceſſerit, & ideo propter publica aut priuata debita k ſubſtantiæ eius veneat, l ſoluitur ſocietas, ſed hoc caſu, m ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas.

¶ Socius tenetur de leui culpa, vel de tali diligentia, qualem ſuis rebus ſolitus eſt adhibere. Ang.

¶ Socius ſocio vtrum

ADDITIO. Item niſi iuramento hinc inde appoſito, q a forte de iure canonico teneret etiam in pſona hæredis, nec morte vnius ex ſocijs ſolueretur p c. cum cõtingat. extra de iureiur. ſecundum Io.Fa.hic.

d ¶ Item ſi alicuius rei. Vt duo tabernarij de vẽdendo vinũ in foro.

e ¶ Publicatione. quæ publicatio fit propter delicta, vt ff. de bo. dam. l.1.1.reſp.

f ¶ Alter. Alias, alius.ſ.fiſcus.

g ¶ Pro mortuo. Sic ff.eod. actione, § publicatione.

h ¶ Habetur. Sed quid ſi hoc ſocius, cuius bona publicata ſunt ratione operæ ſocius erat, non rerum quod eſſe poteſt, vt ſup.e.§.de illa. ver. nam. & ita? Reſp.idem, cum libertatem, vel vitã vel ciuitatem amittat, vt ff.de bo.dam.l. 1. & inf.prox.§ innuitur.in fi.

SYL. ¶ Soluitur. CASVS figuratio clara eſt: Enumerat enim quib.modis ſocietas finiatur, & aſſignat tex. rationem ibi, quia qui ſocietatem & in caſibus ſimiliter inferius poſitis, & quia ſunt termini eos nota.

a ¶ Morte. idem eſt in tutela, ſecus in depoſito & mandato, vt ff.de ijs qui no. infa.fur, §.illud.

SYL. ¶ Ratio autem differentiæ aſſignatur ibi per gl. quæ tamen non eſt vera, nec concludit, ſed bene poſſet reddi rõ huius rei, quia qui coit ſocietatem, videtur eligere ſibi perſonam. idem in tutela, non ſic in depoſito, ſed in mandato idem vr̃ tamen poteſt dici. quod non requiritur illa diligentia, quæ in tutela & ſocietate, in perſona mandat. & depoſit. vel dic, vt dicit Bar. in l.adeo, ff. eod. quod impediretur libera teſtandi facultas, l. cum duobus, §.idem reſpondit, ff.eo.

** Quod dicitur de morte naturali, extende etiam ad mortem ciuilem, quæ accidit maxima, & media capi.dimi.l.verum, §.fi. ff.eodem.

Societas tranſit ad hr̃dem niſi in duobus caſibus.

b ¶ Et ſi.l.quamuis. Accur.

c ¶ Conuenerit, ſ.vt duret inter ſuperſtites etiam vno moriente, non autem ad hæredem tranſit † etiam ex pacto, vt ff.eo.l.adeo & l.nemo.1. niſi in ſocietate vectigaliũ, vt

† Oportet

i ¶ Bonis ſuis ceſſerit. Quod facere poteſt, † ne in carcerem detrudatur, vt inf.de actio. §.fi.& C.de ceſſio.bono.l.1.

Ceſſio bonorũ quare fit.

* ¶ Non tamen omnino liberatur, ſed in poſtea quæſitis quatenus facere poteſt conuenitur d.§.fin.

† Non ſi ſemp, vt p Soc.ſ trac. fal.reg46.

K ¶ Debita. Quia fiſco vel priuatis debebatur. ff.eo.actione,§.1.

l ¶ Veneat. i. vendatur.

m ¶ Sed hoc caſu, q d. non ſicut ſuperiori proximo. ſ. quando bona fuerũ publicata, nam hic viuens & in ciuitate exiſtẽs ſibi poſtea acquirere poteſt, vt ff.de ceſſio. bon.l.5.

¶ Socius ſocio. CASVS figuratio clara eſt. nam rationem dubitandi ponit tex. noſter. rationem autem decidendi colligere potes ex tex. in §.fi. ſup. quib. mo. re contra. ob. vbicunque. n. commoditas eſt communis, videtur tantum quod leuis culpa in eo contractu conſideretur. Nõ ſociũ de leui culpa

tan-

tantum teneri. Item, quod mala electio socij est in culpa, & imputari debet eligenti.]

a ¶ Pro socio actione. Quæ est directa ab vtraque parte, vt inf de pœn. te li. §. ex quibusdam, & finita societate nascitur, vt C. eo. tandiu. nisi in casu, vt ff. eodē. actione, §. nōnnunquam.

eo nomine tantum teneatur pro socio actione,[a] si quid dolo commiserit, sicut is, qui deponi apud se passus[b] est, an etiam culpæ, id est desidiæ, atque negligētię nomine, quæsitum est: præualuit † tamen etiam culpę nomine teneri[c] eum. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet.[d] Nam qui[e] parum diligentem socium sibi adsumit, de se † queri, sibiq; hoc imputare debet.

b ¶ Passus est. Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolum repræsentat, vt ff. dep. l. quod Nerua & ff. si quis test. li. esse ius. fue. l. 1. §. non autem.

¶ l. cū duobus, §. venit l. socius socio. ff. e.

Adde tex. in §. præterea, su. qui. mo. re cōtrahi. ob. & §. sed is, infra de obliga. quæ ex delit.

c ¶ Teneri, nisi alter tātam culpā præstiterit quantam & iste. & afferret par damnum: quo casu compēsatur culpa: idem dolus cū dolo, vt ff. de compē. si ambo. & de dolo l. si duo.

¶ Intellige vt declarat Alexand. in d. l. si ambo. in addit. ad Bart.

SYL. ** Ad illud, quod dicitur in text. socium teneri nomine culpæ, vide Deci. in l. contractus vers. 9. de reg. iur. vbi infert etiā, quod cum socius teneatur de leui culpa tenetur de furto. l. cum duobus, §. damna. ff. eo.

d ¶ Solet. Ante contractā societatem, † & in hoc discrepat à depositario. qui vt in præsenti tenetur, sic ff. dep. l. quod Nerua. sic est in eo, cum quo habeo rem cōem sine societate vt ff. fam. ercis. l. hæredes, §. non tantum.

† Scilicet si tūc erat diligētior alias secus, vt per gl. in l. cū duobus §. j. ff. eod.

¶ Declara hanc gl. vt per gl. in l. cum duob. §. 1. ver. venit, ff eod.

e ¶ Qui parum diligentem. Sic sup. qui. mo. re contrah. obli. §. præterea.

** Adde, quod socius non condemnatur socio nisi in quantum facere potest. i. deducto ne egeat, §. sed & si quis. inf. de actio. gl. in l. verum in vet. debetur ff. eodem.

¶ De mandato.

Cōtinuatio. ¶ Obligationum aliæ re contrahuntur, alię verbis, alię lřis, alię consensu. vt sup. de obl. Itē earū, quæ ex cōsensu, aliæ per vēditionē aliæ per locationē & conductionē, aliæ per societatē, alię per mandatum, vt sup. de obl. ex consensu. in princip. de trib. primis dixit nunc de quarta. s. de mandato. Accur.

Diuisio. Mandatum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatū contrahitur & illud per exēpla declarat. Secūdò quod fines mandati non sunt prætereundi. Tertiò, quomodo mandatum finiatur, & quando mādatum possit renunciari. Quartò, quod mādatum debet esse gratuitū, Secunda ibi, Is qui. Tertia ibi, Recte. Quarta ibi, In summa.

† alias quę rēdēr, hoc ē sibi imputare debet.

¶ De mandato.

¶ Mandatum obligatorium cōtrahitur pluribus modis: nec obligatur quis, si mandatarij gratia tantum mādet. h. d. Aret.

Mandatū[f] cōtrahitur quinq; modis,[g] siue sua tantū gratia aliquis tibi mandet, siue sua & tua, siue aliena tantum, siue sua & aliena, siue tua, & aliena. At si tua tantū gratia † mandatum sit,

¶ Mandatum. CASVS non ponitur nisi literaliter in declaratione terminorū. Not. quibus modis mandatū contrahatur. Item quod gratia mandatarij tātum non contrahitur.

† alias tibi mandatum sit.

f ¶ Mādatum. Mandatum est officium gratuito ab eo, qui susceperit, exhibendum. Nisi enim fiat gratis, incipit esse locatio, si non erat facturus alias tale factum: ideoque locari consueuit, vt infra eodem, § fin. & fit per verbum rogo, volo, mando. supplico, & similia, vt ff. eod. l. 1 §. 1.

Mandati diffinitio.

SYL. * ¶ Adde quod Accursi. in l. 1. in versic. sed ego, ff. quod iussu. constituit differētiam inter mandatum, iussum, & rogationem, sed aliud visum est Decio in rub. C. de manda. princ. vbi tenet, quod data rei minorum similitudine nihil interest.

g ¶ Quinque modis. Immo videtur quòd sex, vt sequitur. Sed dic quinque, scilicet obligatorijs. Vltimum enim, scilicet quando tātum tua gratia, non est obligatorium, vt ff. eod. tit. l 2. §. fi. Item secundum lo. est quoddam aliud sextum obligatorium: vt cū sua gratia, & tua, & aliena aliquis tibi mandat, vt emas fundū pro se & te, & Titio. Accurs. & exemplifica, vt ff. eodem si procuratorem §. si tutores. vbi tutor mandat cōtutori suo, vt seruum necessarium emat pupillo: & sic gratia mandantis, & mandatarij, & pupilli, contrahitur mandatum.

Mandati multis modis contrahitur.

¶ Reprobatur hęc opin. secundū Christ. per doct. Addi. de.

doct. quia talis casus tanquam mistus comprehenditur sub simplicibus, quæ responsio est falsa, quia pariter esset superflua positio casuum compositorum hic facta: nec releuat respon. Christo. quod hic de duabus personis tantū, quia eadem ratio erat in compositione pluriū psonarū, quæ erat in duab⁹: quia omnino dicitur casus mistus, quando mutatur vel additur noua persona. l. ius ciuile, ff. de iustitia & iure.]

a ¶ Obligatio. Nisi dolus & calliditas intercedant, (i) vt ff. de regulis iuris. consi lij.

* ¶ Declara secundum Decium ibi.]

SYL. ADDITIO (i) Intellige si sit consilium rei honestæ, nec esset aliās facturus. Et tamē tertio, qui ex hoc damnificatus fuerit, indistincte tenetur, vt per Ang. hic.

¶ Mandantis. CASVS simi liter hic non figurabitur nisi literaliter, cum declaret terminos propositos. Nota quando cōtrahatur mandatū gratia man dātis tantum. Item quod credere sub vsuris potest esse gratia mutuātis, & recipientis mutuum. Item, quod hoc tempore poterat prius conueniri fideiussor, quā principalis: cetera dic, vt per Angel. hic, qui sigillatim ea persequitur.

b ¶ Gereres, & tunc quia suscepit mandatum, non quia gessit, tenetur, vt ff. eodem. si remunerandi. §. 1.

c ¶ Sub vsuris. In hoc est vtilitas mutuantis propter vsurarium lucrum, Sed contra ff. de vsur. cum quidam, §. si pupillo in fin. Sed ibi debet subaudiri, tantum. Vel dic, nō sunt propter lucrum inductæ, scilicet principaliter, vt ibi: secundario tamen sic, vt hic dicitur. Accursius.

† aliās tibi mandatū sit.

tia † mandatum sit, superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, [a] nec mandati inter vos actio nascitur.

¶ Ad cognoscendum cuius gratia mādatum fiat, inspiciendum est cuius vtilitatem concernit illud, quod mandatur: & dicitur illius gratia celebratum. Aretinus.

¶ Mandantis tantum gratia interuenit mandatum, veluti si quis tibi mandet, vt negotia eius gereres, [b] vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo sponderes.

¶ Tua gratia, & mandantis, veluti si mandet tibi, vt pecuniam sub vsuris [c] crederes ei, [d] qui in rem ipsius[e] mutuaretur, aut si volente te agere cū eo ex fideiussoria causa, mādet[f] tibi, vt cum reo agas periculo mandantis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo, quē tibi † deleget in id, quod tibi debuerat.

¶ Aliena autem tātum causa interuenit mandatum, veluti si tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres: vel vt Titio fundum emeres, vel vt pro Titio sponderes.

¶ Sua & aliena, veluti si de communibus suis & Titij negotijs gerendis tibi mandet: [g] vel vt sibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo, & Titio sponderes.

¶ Tua & aliena, veluti si tibi mandet, vt Titio sub vsuris crederes: † quia si sine vsuris pecuniam crederes, [h] aliena tantum gratia intercedit mandatum.

¶ Mandatum gratia mandatarij tantum nō est obligatorium, sed dicitur proprie consilium. Aret.

† Delegare ē vice sua aliū dare reum creditori, vel cui is iusserit l. delegare, ff. de noua.

† aliās quā vt fine.

¶ Verior est sol. quam ponit hic Christoph. quòd alī quando vsuræ veniunt ex stipulatu: & dicū tur lucrum: aliquando propter moram: & secus, quia tunc veniunt tanquam interesse & damnum.]

d ¶ Et puta pcuratori mādantis.

e ¶ Ipsius. Scilicet mandantis: & in hoc est vtilitas mādantis.

f ¶ Mandet, scilicet fideiussori, & hoc casu agetur contra fideiussorē mādantem actione mandati, non ex stipulatione prima si nouandi animo hoc mādatum intercessit, vt ff. eod si mandato meo, in fin. l. Si autem nō nouandi animo, agitur ex prima causa, vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fin.

* ¶ Quod hoc textu significatur, posse creditorem, omisso reo principali agere cum fideiussore, id iure veteri obtinebat: sed hodie reo præsente non permittitur prius intercessorem conueniri, quam reus inuentus sit minus idoneus, auth. præsente. C. de fideiuss.]

g ¶ Mandet. hic agi potest duabus actionib. mandati s. contra mandantem & negotiorum gest. contra Titium, quæ datur & mandanti, vt C. de neg. gest. si mandatum.

h ¶ Crederes, scilicet mandauerit.

a ¶ Tu

¶Tua tantum gratia [a] interuenit mandatum, veluti si tibi mander, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quam fœneres, vel ex diuerso, vt pecunias tuas fœneres potius, quam in emptiones prædiorum colloces. Cuius generis mãdatum magis consilium, quam mãdatum est: & ob id non est obligatorium, † quia nemo ex consilio [b] mandati [c] obligatur, etiam si non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum [d] cuique sit apud se explorare: an sibi expediat consilium. Itaque si otiosam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes: quãuis non expediat eam tibi emisse, vel credidisse, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeo hæc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. Sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mandatum: quia non aliter [e] Titio credidisses, quam si tibi mandatum esset.

¶ Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet. Ang.

¶Illud quoque mandatum non est obli-

a ¶Tua tantum gratia. hic autem addunt Doctores sextum modum: quod dicunt supra eod. in princip. in gl. immo videtur &c. in fin. gloss.

Cõsilium non facit qué teneri nisi in casibus quibusdam.

b ¶Ex consilio. Nota bonam regulã, qué de consilio nõ teneri. Fallit tamen in casibus, q. his casibus dñr, vt ff. de dol. q. si cũ scires, & ff. de proxene. l. 2. Sed certe ibi fuit fraudulentum consilium, vt ff. de reg. iur. l. consilij. Item fallit vt ff ad l. aqui. l. liber homo. 1. respon. & infra de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. non solum, in princ. & §. Proculus, & ff. q. vi aut clam. l. semper. § 1. & ff. de fur. l. si qs vxori. §. cum Tirio. & ff. de ser. cor. l. 1. 1. respon. & §. persuadere. Sed hoc in maleficijs: ideo non datur mandati: tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actionibus. hẽ alias facturus nõ erat in prędictis casibus: alias obtinet hæc regula, vt hic, & ff. eodem. si remunerandi, §. plane. Sed certe nec his casibus videtur teneri, vt infra proxim. §. sed dic non tenetur illi, cui tale consilium præstatur, vt ibi: sed illi, in cuius læsionem consuluit, vt hic dicimus. Vnde dici potest, quod nec his casibus fallit dicta regula, cum dicat nõ teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est, nisi in casu illius l. ff. de dolo. quod si cũ scires, & illius l. ff. de proxene. l. 2. Eandem glo. habes, ff. eo. l. 2. §. si.

† Magis delinquit mandans quã consulens Bald. l. 1. col. 2. C. de seru. fugit.

Additio.

SYL.

¶ Dic, quod regula est, quòd consilium non obligat: & ratio est, quia consilium non necessitat cap. cum olim. de arbit. & explorare quis debet &c. vt hic dicitur in tex. & ideo si consilium necessitaret, vt in officiali, teneretur. Item si consilium sit dolosum, etiã si dolus sit causa impulsiua. Item in delictis, etiam si alias erat facturus, omnino punitetur, licet mitius, prout latius declarat Decl. in l. consilij, ff. de reg. iur. * Et ibi etiam docet quis dicitur consilium præstare. Quomodo autem cognoscatur, an qui consilio paruit, alias fuisset facturus, vide Ang. in l. 1. ff. de eo per quem fac. erit.

c ¶Mandati, scilicet actione.

d ¶Liberum, scilicet suscepto consilio: sed suscepto mandato necesse est consũmari, secundũ Ioan. n si congruo tempore renuncietur vt infr. eodem. §. mandatum, & ff. eod. si mandauero. §. fina. & ff. commo. l. in commodato § sicut.

e ¶Non aliter. Hoc esse videtur pro opin. Pla. qui dixit duo, scilicet, vbi consulo certæ personæ mutuari tenēor ita demũ, si alias facturus non erat. vbi autem nõ est designata aliqua persona, non teneor, etiam si alias facturus non erat. Sed Ioan. in vtroque casu dicit contra. Nam primo indistincte teneor, siue alias eras mutuaturus, siue non. Secundo autem cum distinctione: non alias: & facit pro eod. ff. eo. si remunerandi. §. planè, & sup eod. §. tua & aliena. in fin. & ff. de neg. gest. l. 3. in fin. & l. 4. Nec obstat quod hic dicitur: quia & si alias etiam facturus erat, tenetur quia mandauit, vt dictũ est: vnde potest subaudiri, maxime quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opin. Ioan. veluti communior approbatur, de quo in l. si remunerandi. §. plane ff eod. Christoph.

¶Illud quoque. CASVS. In nouissima regula non est figurandus: tamen pro ratione dubitandi posset adduci tex. in l. non solum, §. si mandato, ff. de iniur. vbi tenetur mandans iniuriam alteri inferri, sed responsio facilis est, teneri ex iniuria offenso, non offendenti: hic autem agitur de obligatione, quæ oritur inter mandantem & man- SYL.

da a-

datarium. Not. dic vt per doctor.]
a¶ Non est obligatorium. Etiam si iuramentum intercederet, vt in Authen. scenicas non solum, §.1. coll 5.

vbi dicitur, quod qui excedit fines mãdati, aliud facit: vnde si aliud est, quod factum est, nõ potest dici valere in concurrenti quãtitate, quia illud totum est aliud, quod non debet scindendo aliud postea effici, sed ratio

gatorium [a] quod contra bonos mores [b] est: veluti si Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria faciẽda mandet tibi. Licet enim pœnam istius facti nomine præstiteris, [c] non tamen vllam habes aduersus Titium [d] actionem.

¶ Mandatarius nõ debet excedere fines mandati: & quatenus excedit, non habet actionẽ mandati. Angelus Aretinus.

¶ Is, qui exequitur mãdatum, [e] † non debet excedere fines mandati: vt ecce, si quis vsque ad centum aureos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro Titio sponderes, neque pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fideiubere, alioqui non habebis cum eo mandati [f] actionem: adeo quidem vt Sabino & Cassio placuerit, etiam si vsque ad centum aureos cum eo agere volueris, inutiliter te acturum. Sed diuersæ scholæ auctores recte vsque ad centum aureos te acturum existimant:

SYL. ¶ Facit cap. nõ est obligatorium. de regul. iur. lib. 6. & intellige contra bonos mores de iure canonico, qui. s. inducunt ad peccandum, vel contra bonos mores qui contineant turpitudinem: secus si sit contra bonos mores non continentes turpitudinem de iure ciuili: ita declarat Dec. in l. pactum quòd dotali. in fi. C. de pact.]
¶ Et facit ad hunc §. ff. eo. si remunerandi, §. rei turpis, & l. si mandauero. 2. §. qui ædem, & ff. de arbit. l. si cum dies. §. cõpromisso, & sup. de inuti. stipulat. §. quod turpi. & ff. de verbo. oblig. l. generaliter, & l. seq. & ff de cond. instit. conditiones.

† Vide in hunc locum Au. Ge. lib. 1. c. 13.

b¶ Contra bonos mores. Hic quæritur, quid si mãdaui tibi, vt illi nomine meo iniuriã inferres, an teneor? Resp. vtique, arg. ff. de damn. infect. l. damni. §. si mandato.
¶ Tenetur & mandans, & mandatarius l. non solum. §. si mandato, ff. de iniur.
c¶ Præstiteris. s. ei, cui commissum est maleficium: vt pœnam dupli: & ita licet intersit mandatarij, tamen non agit: quia nec interesse fingitur, vt ff. de cond. inst. filius, & melius, ff. de regul. iuris, l. quod quis ex culpa. in fin.
d¶ Titium. s. mandantem.
¶ Is qui. CASVS figuratur in exẽplis positis in tex. & ratio clara est primi dicti. Sed dubitabatur, quando excedebantur fines mandati, an in concurrenti quantitate valeret, & videbatur, quod nõ Sabino & Cassio, ea ratione qua dictũ est, supra in §. fideiussores, de fideiuss. at contrarium deciditur: quia hic non est indiuiduitas vt ibi, & maiori summæ inest minor: & qui sine voluntate domini in re aliena facit aliquid, censet potius donare. Præterea rationem dubitãdi maximam faciebat tex. in l. diligenter, ff. e.

iã allegata decidendi fuit, quia maiori summæ inest minor, & summa diuidua ẽ, nec obstat ratio dubitandi, quia dicitur aliud quatenus excedit: vel dic, quod ibi erat aliud tam respectu rei quã summæ, vt in exemplis positis declaratur. Not. regulam, quæ quotidie allegatur: quòd mandati fines custodiẽdi sũt. Item, quòd mãdati excessus valet in concurrenti quantitate]
e¶ Mandatũ. scilicet certæ formæ. Nam quandoque habet certam formã, & tunc habet locũ quòd hic dr̃: & ff. eo. diligenter: quandoque non & tunc bona fide facere debet, vt ff. eo. l. 3. & probatur etiã hæc distinctio ff. eod. si quis pro eo.
¶ Pro plenissima cognitione materię huius, §. vide Ias. in l. si procurator. C. de proc. qui diligentissime illa persequitur.]
*¶ Adde quod non dicitur excedere fines mandati, qui exequitur connexa mandatis, Mars. l. 1. §. Diuus Hadrianus. de quæstio.] SYL.
f¶ Mandati actionem. Sed nec certe neg. gest. secundum B. & Io. & est pro eis. C. de neg. gest. l. vlt. & ff. de neg. gest. qui aliena, §. libertos, & de pec. si creditor, §. 1. Sed M. dabat vtilem neg. gest. actionem, & respondebat illi. l. fi. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. (i) Sed certe miror de hac opinione, cum videatur lex expedita, quæ etiã vtilem denegat expresse, vt ff. eod. si pro te, & ff. de ædil. edi. l. 1. §. causa.
¶ Mihi semper placuit opinio Sal. in l. præterea, ff. eod. quod ille, qui excedit fines mandati, non habeat actionem mandati, vt hic: de alia vero actione sit dicendum, quod aut emptio est facta nomine mandatarij: & nõ compellitur tradere: non mandati actione, quia in tali summa non est mandatum. nõ

neg.

neg.gest. quia suo nomine non est gestum: aut nomine mandantis: & potest habendo ratum, & offerendo pretium, rem habere: q; si tradita iam sit res, dicendum, quòd aut in traditione notificauit pretium, & censetur rata habita, & tenetur ad totum neg. gest. aut non: & tenetur approbare totum.

ADDITIO. (1) Quo casu non habet etiam vtilem, nisi in causis pijs & necessarijs: puta alendo liberos, vel faciendo quod tendit ad exonerationẽ vel euasionem personæ seu infamiæ mandantis, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

quæ sententia sane benignior est. Quod si minoris emeris, habebis, scilicet cũ eo mandati[a] actionem: quoniam qui mandat, vt sibi centum aureorum fundus emeretur, is vtique mandasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur.[b]

¶ Mandatum re integra potest reuocari: & re integra finitur morte: succurritur tamen ei, qui ignorauit mandatum reuocatum. Aretinus.

a ¶ Mandati actionem. pro pretio dato. vt ff. de in rem verso. l. si fundum.

b ¶ Emeretur. Est autẽ illa ratio, quia maiori summæ minor inest, vt hic, & ff. de verb. oblig. l. 1. §. 2. & l. inter stipulantem. §. 2. & ff. de arbit. dic. §. si plures.

** Generaliter permissum videtur mandatario declinare a forma mandati, vt maiorem vtilitatem afferat mandatori. l. si quis mihi bona, §. sed si mãdauit. ver. quod si ex parte, ff. de acquir. hæred. vbi doct.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mandatur, respicit damnum vel vtilitatem mandantis, vel mãdatarij: secus si tertium tantum, quia non potest ampliari, nec restringi tanquam odiosum, vt in cap cui, de non sacerdotali. de præben. in 6. Io. Fab.

SYL. ¶ Recte &c. CASVS. Ita figurari põt. quærebatur, an mandatum reuocari posset saltẽ re integra, & videbatur q; nõ: ratio est, quia cum in contractu requiratur voluntas mandantis & mandatarij. non videbatur altero inuito per vnũ reuocari posse. l. sicut. C. de actio. & oblig. contrarium deciditur. & ratio assignatur in glo. in ver. euanescit.]

c ¶ Recte. Nam si non recte, non est necesse reuocari, vt sup. eo. §. illud.

Mandatũ facili⁹ reuocat̃ q̃ alij contractus.

d ¶ Euanescit. Speciale est in mandato: ut sic facile reuocetur per voluntatem vnius partis tantum; in alijs enim contractibus non sic, vt C. de action. & obligatio. l. sicut quæ est contraria huic. Et est ratio, quia hic non statim interest: & ideo non statim hinc inde nascitur obligatio, quæ ex interesse datur, vt ff. eodem. si procuratorem, §. mandati actio. & facit ad hunc §. ff. de iu. omn. iud. & quia, & ff. de minor. quod si minor. §. Scæuola, & C. de repu. hæ. l. fin. & ff. de ritu. nupt. l. plerique.

¶ Recte[c] quoque mandatum contractum, si dum adhuc integra res sit, reuocatum fuerit, euanescit.[d]

† ¶ Item si adhuc integro[e] mandato mors alterutrius interueniat, id est vel eius, qui mandauerit, vel illius, qui mandatum susceperit, † soluitur mandatum. Sed vtilitatis causa receptum est, † si eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse, executus fueris mandatum,

SYL.

* ¶ Limita hũc tex. secundum Dec. in l. singularia. num. 24. ff. si cert. peta. nisi mandatũ interuenerit contemplatione mandatarij: quia tunc non potest reuocari.]

e ¶ Item si adhuc integro. Sed vsquequo dicitur integrum? Resp. si mandata fuit emptio, donec arrhas dederit vel aliàs se emptori obligauerit: & idem in similibus. Et (vt breuius accipias) si iã cœperit interesse mandatarij, non est res integra, aliàs sic, argu. ff. eod. si procuratorem, §. mandati. Si vero non est res integra, non finitur mandatum nisi in iudicio. vt ff. de iudic. tam ex contractibus, §. si. (i) Sed quid prodest. si non finitur mandatum re non integra? Respond. quia per hæredem cœpta negotia debent consummari, vt ff. pro soc. l. si. licet noua inchoare necesse non sit, vt ff. de neg. gest. nam & Seruius, §. si viuo & ff. pro soc. hæres socij. quod non est re integra, cum nullum cœptum sit.

† Simile in c. ĩ causis. ibi, cũ res nõ esset integra cũ gl. sup verb. integra. extra de elect.

Vtrũ decisio isti⁹ §. locũ habeat ĩ mãdato ad pias cãs, uide Bal. l. si. ff. de sol. & in l. mandatum. Co. mand.

† alias vt si.

* ¶ Adde, q; post litem contestatam non nisi causa cognita potest mandatum reuocari. l. post. ff. de procur.

* ¶ In quibus casib. extinguatur morte mãdantis, & in quibus nõ, ostendit Ias. in l. more col. 3. & 4. ff. de iurisd. omn. iud. & Dec. in c. relatum, in 1. & 2. col. de offic. deleg.]

** Adde, q; mandatum extinguitur morte prælati, vel rectoris, licet procurator effectus fuisset eo viuo dominus litis tex. est in clem. fin. de procu. secus in procuratore personæ sęcularis l. nulla, Codic. de procu. quomodo ergo hoc casu concipienda erit sententia, quia si nominabitur defunctus, videtur sententia non tenere? Alexan. in d. l. nulla elicit communem & tutiorem opin. esse, vt iudex dicat, cõdemno talem procuratorem, quõdã Titij defuncti, procuratorio noie hęredum,

vel

vel eorum,ad quos ea res pertinet,& ita valebit sententia.]

ADDITIO. Tu dic,q, in mandata iurisdictione res definit esse integra etiam per solam citationem.In mandato vero procuratoris ad iudicia, si sit actoris,per lit. contesta.si rei sufficit, quòd dominus pro eo sciẽte, vel volente satisdederit. In procuratoreautem ad negotia sufficit fecisse præparamenta necessaria? puta sine quibus principale negotium expediri non potest.Ang.

renunciari re integra: & quòd in diẽ & sub conditione differri,& mandari potest.]

h¶ Quam primum.s.potest fieri.

i¶ Iusta causa. Puta casus fortuitus. Nam de dolo tenetur,& lata culpa,& leui, & leuissima,secũdum B.& Ioã. vt C. eo.l.in re mandata.& l.à procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatarium non teneri, sed de dolo tantum, quando gratia tantum mandantis fit: vel de leui culpa, qñ vtriusque gratia, instar aliorum contractuũ, vt ff. de reg.iu.cõtractus. Sed primum videtur verius, cũ hic cõtractus multum discrepet ab alijs cõtractibus.

Mandatarius de quatuor tenetur.

posse te agere mandati actione: alioqui [a] iusta & probabilis [b] ignorantia tibi damnum afferret. [c] Et huic [d] simile est quod placuit si debitores manumisso dispẽsatore Titij, per ignorantiam liberto [e] soluerint,liberari eos: [f] cum alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, [g] quia alij soluissent, quam cui soluere debuerint.

¶ Mandatum potest ab initio non acceptari: sed postquam est susceptum, debet executioni mandari: nisi ex iusta causa, & congruo tempore recusatur. h.d. Aret.

¶ Mandatum non suscipere cuilibet liberũ est: susceptum autem consummandũ est, aut quam primum [h] renunciandum, vt per semetipsum, aut per alium eandem rem mandator exequatur. Nam nisi ita renuncietur vt integra causa mandatori reseruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: nisi iusta causa [i] intercesserit, aut non renunciandi: aut intempestiue renunciandi.

¶ Se summat.

¶ Mandatũ & in diem differri, & sub cõditione fieri potest.

¶ Mandatum debet esse gratuitum: alias transit in alium contractũ. Aretin.

¶ In summa [k] sciendũ est, mandatum, nisi gratuitum † sit, in aliã formam negotij [l] cadere: Nam mercede [m]

a¶ Alioqui.i.si non posses agere, Accur.

b¶ Probabilis ignorantia. Quę est in facto alieno, † vt hic. & ff.eo. idemque.§.pen. aliàs non est probabilis, vt ff. ad Velleian. quamquam. & C. de rescindẽ. vend. quisquis & ff. de ædil.edic.l.1.§.causa.

** † l.vlt.ff. pro suo.

c¶ Afferret. Quod esse non debet.

d¶ Et huic simile. Scilicet proximo casui.

e¶ Liberto. primo dispensatori,& seruo.

SYL. ¶ Dispensator,vt ait Alciat.in l.vrbana familia. ff. de verb. sign. est qui impendia domus curat,& victui præest, dictus ex eo, qđ pecuniã expendat, vel q, rõnes dispendat.i. procuret & consideret,calculumque ducat.

f¶ Liberari eos. Fac.tt.ff.si cert.pet.eius qui in prouincia & C.de sol.l.si cum seruus.

g¶ Non possent liberari. Nisi in casibus vt inf.quib.mod.toll.obli.in prin.dicemus.

SYL. ¶ Mandatũ non suscipere. CASVS in tã nouissima regula non figuratur nisi literaliter:cuius ratio est.l.sicut C.de actio. & obli. & sicut reuocari potest re integra. ita renunciari,quando iam non mercede interesse.Nota, quod ea,quæ ab initio sunt voluntatis,ex post facto sunt necessitatis. Item,quod nõ

SYL. ¶ Adde, quòd cõmunis conclusio secundum Deci. in l. contractus. versicu.primo in mandato, ff.de regu.iur. est,quod regulariter in mandato veniat dolus, lata, & leuis, in ijs scilicet: quæ mediocrem exigunt diligẽtiam: In ijs vero, quæ maximam,etiam leuissima. In ijs,quæ modicam, veniat tantum dolus & lata, quæ vera sunt in actione directa, secus in cõtraria, quia venit leuissima l.si seruus communis, §.quod vero & ibi Bart.ff.de fur.]

† Qualiter intelligatur gratuitũ, vide Alex. in l.1.§.fi. ff.eo.in additio. ad Bart.

SYL. ¶ In summa. CASVS in tam nota regula non figuratur nisi ad literam:nam tex.ipse sui ipsius rationem ponit, dicendo, quod vbi merces constituitur.transit in aliam speciem contractus:quod notandum est.

k¶ In summa i breuiter amodo hunc titulum expediamus.

l¶ Negotij.i.contractus.

m¶ Mercede.s. vt mercede, vt quia aliàs nõ erat pariturus mandato: si autem alias pariturus erat,& constituatur aliquod salarium gratia remunerandi, non minus erit mandatum,

datum, vt ff. eod. l. si remunerādi, §. respon. Et ad huius rei euidentiam distingue. Quia aut est incertum re, & genere, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscam: & tunc non potest peti quicquam, vt C. eo. l. salarium, & ff. eodem, l. mutuam, §. salarium. (i) Aut certum genere, licet incertum specie: vt dabo tibi equū vel par vestimentorum: & tunc potest dici, quod valeat conuentio salarij, cum non sit prorsus incertum, vt ff. eodem, l. fideiussor. secus in ijs, quæ pondere, vel numero consistunt, vt ff. de lega. 1. l. si hominem. Si autem certum omnino: tunc, aut stipulatione promittitur, & tunc certi condictione petitur. Si autem sine stipulatione, & incontinēti ante mādatum, vel post, petitur actione ex eo contractu, scilicet contraria mandati informata. Si autem ex interuallo, s. postquam contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio iudicis vt C. eo l. 1. & ff. eod. salarium, & C. de pact. petens, & ff. de duob. reis. l. duobus in fi. Accur.

ADDITIO. (i) Potest tamen officio iudicis peti, sicut quando nullo modo fuit promissum: dummodo non constet: quod sine præfatis verbis gratis fuisset parciturus. Angelus.

constituta incipit locatio, & conductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quibus casibus, sine mercede suscepto officio, mandati siue depositi cōtrahitur negotium, his casibus, interueniente mercede,[a] locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideo si fulloni [b] polienda, curandave quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarcienda, nulla mercede constituta neque promissa, mandati competit actio. [c]

¶ De obligationibus, quę ex quasi contractu nascuntur.

¶ Valet argumentum a sufficienti partium enumeratione. Aret.

Post genera [d] contractuum enumerata, despiciamus etiā de ijs obligationibus, quæ quidem non proprie nasci ex contractu intelliguntur: sed tamē quia non ex [e] maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci videntur.

¶ Ex gestione negotiorum absentis oritur hinc inde actio negotiorum gestorum: quæ datur directa domino etiam ignoranti, contraria vero gerenti. Angelus.

& consuit: vnde & dicitur, iste habet sarta tecta: quia cum essent facta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus, vt ff. de vsufruct. hactenus.

¶ Aduerte obiter, quia Docto. non videntur intelligere qd sit sartum tectum. Nihil enim aliud portat, nisi integrū non diminutum. Qui ergo locabat ædes sibi fieri sartas tectas intelligebat integras, & quibus nihil deesset, vt declarat Festus, & latius Budæus in dic. l. hactenus.

c ¶ Actio. Immo videtur pscriptis verbis competere, vt sup. loca. §. 1. Solut. vt ibi.

¶ De obligationibus, quæ ex quasi contractu nascuntur.

¶ Rubricæ istius continuatio sumitur ex §. sequens. supra in titulo de obligatio. vbi dicitur, quod obligationum quædam sunt ex contractu, quædā ex quasi contractu, &c. Et quia dictum est supra de obligat. ex contractu, sequitur de obligationib. ex quasi contractu. & etiam hic continuatur in tex. Ang.

¶ Et hæ omnes obligationes, quæ oriuntur ex his quasi cōtractib⁹, sunt penitus de iure ciu. vt declarat Decius in c. 1. in 2. col. de pbat.

Post genera. ¶ Totus iste titu. diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit continuationem rubr. & de quo est tractaturus. Secundo illud per exempla declarat. Secunda ibi, Igitur cum quis.

d ¶ Genera. i. materies, vel diuersitates contractuum, vt sup. de obli. §. fi. vsque huc.

e ¶ Ex maleficio, Subaudi, vel quasi, vt sic bona argumentatio. sic inf. de oblig. quæ ex quasi male. in princ.

¶ Igitur. CASVS literaliter tantum figuratur in declaratione terminorum. Not. summarium. Item, quod vbi datum est mandatum, nō competit actio neg. gest. item, quod sicut gestor habet dominum obligatum, si bene

a ¶ Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt dixim⁹ supra loca. in prin. Item hæc regula generalis est vera, nisi sit talis persona, quæ non consueuerat locare operas suas: vel res talis, quæ non consueuerat locari. tunc enim non locatur, sed præscri ptis verbis agitur, vt ff. de præscri. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

b ¶ Fulloni. Fullo est, qui lauat, & tingit pannos, & etiam polit eleuando superflua. Sed sarcinator econtra, qui sarcit, & addit vbi est scissum vestimentum, vel pannus

Aliàs de oblig. quasi ex contractu nascū. alias de obligationib. quasi ex contractu.

SYL.

Continuatio.

SYL.

Diuisio.

Fullo Sarcinator.

bene gerat: ita dominus habet obligatum gestorem, si male gerat. Item, quod in reddenda ratione a neg. gestore habetur ratio exactissimæ diligentiæ: & sic venit leuissima. Item, quod non sufficit in alienis adhibere eandē diligentiam quam in suis, si modo diligentius administrari potuerant.]

Hic locus sumpt⁹ ē ex l. ex maleficijs §. 1. ff. de acti. & oblig.

† Tā masculos, q̄ feminas cōplectit̄ l. 3. ff. eo l. uerbū hoc ff. uer. sig.

† Idē si p̄sētis absq; ei⁹ mādato glo. l. 1. ff. eod.

† Igitur[a] cum † quis negotia † absentis gesserit, vltro citroque[b] inter eos nascuntur actiones, quæ appellantur Negotiorum gestorum. Sed domino quidem rei gestæ aduersus eum, qui gessit, directa competit actio: negotiorum[c] autem gestori, contraria: quas ex nullo cōtractu proprie nasci manifestum est. Quippe ita nascuntur istæ actiones, si sine mandato[d] quisque alienis negotijs gerendis se obtulerit: ex qua causa ij, quorum negotia gesta fuerint, etiam ignorantes obligantur idque[e] vtilitatis causa † receptum est, ne absentium, qui subita festinatione coacti nulli demandata negotiorum suorum administratione, peregre profecti essent, desererentur[f] negotia: quæ sanè nemo daturus esset, si de eo quod quis impendisset nullam[g] habiturus esset actionem. Sicut autem is, qui vtiliter gessit negotia, dominum habet obligatum[h] negotiorum gestorum: ita & contra iste quoq. tenetur, vt administrationis reddat rationem quo casu ad exactissimam[i] quisque diligentiam compellitur reddere rationem, nec suf-

a ¶ Igi. Quia de ijs obligationibus, quę ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac, quę ex sola prouenit amicitia, vt infra eod. §.

b ¶ Vltro citroque, i. hinc inde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantum quādoque agitur: vt si alterius non interfit, sed sua tantum.

ADDITIO. Nota verba legalia significare habilitatem & potentiam, licet semper significare non possint, vt no. sup. de iust. & iure, in princ. secundum Christophor.

† Adde l. 1. & si ff. de nego. gest.

c ¶ Negotiorum autem gestori. Licet etiam vnum negotium sit gestum. ff. de neg. gestis l. 3. §. negotia. sic inf. vi bon. raptor. in prin. & ff. vi bono. rapt. l. 2. §. quod ait Prætor.

** ¶ Directa actio quandoque in iure appellatur principalis, l. in commodato, ff. cómo. sciendum est autem actionem directam dici bifariā, aliquando enim dicitur ad differentiam actionis contrariæ, vt hoc tit. aliquando eius, quæ vtilis appellatur. Directa est, quæ datur ex uerbis & mente legis: vtilis quæ ex mente tantum, glo. l. antepen. ff de neg gest.

d ¶ Sine mandato. Scilicet eius, cuius negotia gesserit: & sic soluitur. C. de neg. gest. l. si mandatum.

SYL. ¶ Dic ut hic per Christoph. quod aliquando quis mandat geri negotium ad se tantū pertinens: & habet locum actio mādati, & cessat actio negot. gest. aliquando mandat geri negotium commune cum alio: & quatenus est respectu sui, oritur actio mādati respectu alterius, negot. gestorum. & ita procedunt tex. allegati.]

e ¶ idque. Scilicet, vt repetat quod impendit: nisi denunciatio inhibeat, vt C. eod. de neg. gest. l. fin. vel paterna affectio, vt C. eo. si paterno. & l. qd̄ in vxorem, & ff. eo. is q. Vel obsequium: q̄ est, si libertus patroni negotia gerat, vt C. eod. l. officio. His enim casibus nihil repetitur: alioquin quandoque repetitur in quātum locupletior est, vt dicemus, inst. §. proximo.

Negotiorū gest. certis ī casib. nō repetit q̄ īpendit.

** ¶ Similis gl. est, in d. l. si paterno.]

f ¶ Desererentur negotia. Quod in multis noceret, vt ff. eod. l. 1.

** Negotiorū alienorū quatuor genera esse ait, & exponit glos. in l. si pupilli. §. idē ait in ver. ipso gesto. ff. eo. tit.

g ¶ Nullam. Cum neminē sit verisimile suam pecuniam iacere, vel effundere, vt ff. de proic. cum de indebito. §. 1.

Iactare suū nemo p̄sumitur.

h ¶ Obligatum, s. in solidum: dummodo sit vtiliter cœptum negotium: licet diuersus exitus sit secutus, vt ff. eo. sed an ultro. §. 1. in casibus tamen non tenetur in solidum, vt si pupillus est, cuius negotia sunt gesta.

SYL. Negotiorū dn̄s nō sp̄ ī solidū tenetur.

¶ Considera an requiratur, quod sit gestum non cœptum, ut uidetur de mente Iurisc. in d. §. 1.]

¶ Item si animo deprædandi gessit, ut ff. eo. si pupilli. 1. respō. & §. sed & si quis negotia mea. Item & si ad noua negotia † gerēda accessit, vt ff. eod. si negotia. Item si pacto hoc actum est, ut C. eo. negotium. Item & si fuit in culpa gerens, vt ff. eo. l. siue hæreditaria. Item si fuit in mora, ut ff. de leg. 1. cum res, §. finali.

† Id est q̄ nō solitus sit dn̄s facere.

ADDITIO. Et est ratio, quia in omnib⁹ istis casibus gerēs tenetur etiā de casu fortuito & in eis non sufficit esse cœptum utiliter, nisi utilitas perduret, ut not. glo. in l. si negotia. in uerb. sit solitus, ff. de neg. gest. Ang.

i ¶ Ad exactissimam. No. gestorē interdum

de

ficit talem diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo commodius administraturus esset negotia.

¶ Actio tutelæ directa, & contraria oritur ex quasi contractu.

¶ Tutores [a] quoque, qui tutelæ iudicio tenentur, non proprie ex contractu obligati esse intelliguntur: (nullum enim negotium inter tutorem, & pupillum contrahitur) sed quia sanè non ex maleficio [b] tenentur, quasi ex cõtractu teneri videntur. Hoc autem casu mutuę sunt actiones. Non tantum enim pupillus cũ tutore habet tutelæ actionem, [c] sed † & contra tutor cum pupillo habet contrariam [d] tutelæ, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, [e] aut rem suam creditoribus eius obligauerit.

¶ Actio communi diuidundo, & familiæ erciscundæ, non oritur ex contractu, sed ex quasi contractu. Arec.

¶ Item si inter aliquos communis res sit sine societate, [f] veluti quòd pariter eis legata, donatave esset, & alter eorũ alteri ideo teneatur cõmuni diuidundo iudicio, ꝙ solus fructus ex ea re perceperit, aut ꝙ

de dolo solo & lata culpa teneri: vt si ad deserta negotia accessit, ff. de neg gest. l. 3. §. interdum. Quandoque de dolo, lata culpa, & leui, & hoc regulariter, vt C. eo. tutori. & ff. eo. l. si pupilli, §. fi. Quandoq, de leuissima, vt qñ alius diligentius volebat administrare vt hic dicitur, & ff. eo. si pupilli, §. videamus.

* Regulariter tamẽ de leuissima culpa nõ tenetur, vt facilius inducantur homines ad gerendum negotia absentium quæ perirent, secũdum Bart. in l. quod Nerua. col. fin. in 11. q. ff. deposi.] Quãdoque de casu, vt in ijs casibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior est factus, vt modo supra dixim⁹, eo. §. Accu.

ADDITIO.

Et hæc vera in gestis: de neglectis autem tenetur, siue gerere incœpit, & postea dimisit: siue nõ incœpit, dummodo a principio, vt omnia gesturus accesserit. Idem si non vt omnia gesturus, si alius diligens erat gesturus, alias secus. Ang.

SYL. ¶ Tutores quoque. CASVS figuratio non exigitur, cum perstet tantum in declaratione terminorum. Not. quod tutor tenetur ex quasi contractu. Item, quod valet argumentum a sufficienti dinumeratione. Item, quod actio tutelæ est mutua: ꝙ directa competit pupillo, contraria tutori.

a ¶ Tutores. s. quondam. Nam quamdiu est tutor non oritur oblig. vt ff. de tut. & ra. di. si tutor reip. §. fi. & l. sed non dantur. Azo.

SYL. ¶ Glo. est falsa, secundum Bart. in l. nisi finita, ff. de tu. & ra. di. quæ opin verior est.

b ¶ Ex maleficio. Subaudi, vel quasi, vt bona fit illatio.

c ¶ Actionem. s. directam tenetur etiam alijs actionibus tutor, vt diximus. su. de atti. tu. §. fin. Et ita habes hoc §. actionem tutelæ directam & contrariam esse ex quasi contractu,

** Adde, quod in tutela obligatur tutor de dolo, lata culpa, & leui l. contractus. de verb. signif. & not. Bart. in l. quod Nerua. col. pen. in 10. q. vbi tamẽ excipit duos casus, in quibus tenetur tantum de lata culpa, rationemque affert, quare non teneatur de leuissima, quia. s. tale officium sumitur ex necessitate. At hæredes tutoris de lata tantum culpa conueniri possunt. l. 1. & toto titul. C de hære. tu.] Quid de actione protutelæ? Respõ. idẽ cum ad instar actionis tutelæ sit inducta, vt ff. de eo qui pro tut. nego. gest. l. 1. § pro tutore.

d ¶ Contrariam. Quam finita tutela demum intendit, vt modo diximus de directa, vt ff. de contra. action. tut. l. prima, §. finito.

* ¶ Quoties par est ratio in vtroque contrahente, vtrinque nascitur actio directa. vt in emptione, & venditione, in qua æque interest emptoris habere rem, ac venditoris habere pretium. Idem in locatione, & conductione, societate, & similibus. At vbi potior est causa alterius contrahentis, qui potiore iure censetur, habet directam, alter contrariam, vt in commodato, deposito, mandato. potior enim causa est commodantis, deponentis, & mandantis. Scilicet pignus tam creditoris, quam debitoris causa datur §. vltimo, supra quibus modis re cont. oblig. quia tamen potiore in causa versatur debitor, a quo res ipsa proficiscitur, ei datur directa pignoratitia, creditori contraria.

e ¶ Obligatus. Vnde absurdum est, quod perinde est, ac si iam abesset, vt ff de negot. gest. l. 2. in fi. & l. si quis mandato. in fi.

¶ Itẽ si inter. CASVS nõ figurat nisi litteraliter cũ declaret notissimos terminos fa. er. & cõi diuidũdo. Notabilia collige vt p do. hic

f ¶ Sine societate. Tunc. n. agerentur pro socio,

Actio pro tutelæ directa, & contraria est ex quasi cõtractu.

elo. (i). C. si esset societas. Vt isti q; hic, §. sibi ipsi contradicat: nã nunc dicit q; non est societas, & postea dicit, socius eius &c. sed dic, q; non est societas vera, sed quædã incidens, nam vera contrahitur consensu, vt supra de obliga. ex consensu. in prin. hæc autem præter spem, vt in hoc, §. dicitur.

ADDITIO. (i) Et sic præsupponit, quòd non communi diuidundo quod est falsum, per l. 2. ff. comm. diuid. Igitur dicit tex. sine societate, quia alias esset contractus nõ quasi, de quo hic intendit. An autem expẽsæ per vnũ ex fratribus factæ debeant sibi postea in diuisione imputari, vide Ioan. Fab. hic.

socius [a] eius solus in eã rem necessarias impensas fecerit, non intelligitur ex contractu proprie obligatus esse: quippe nihil inter se cõtraxerunt: sed quia ex maleficio [b] nõ tenetur, quasi ex contractu teneri videntur.

¶ Idem iuris [c] est de eo, qui cohæredi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis [d] obligatus est.

¶ Hæres tenetur legatarijs, & creditoribus ex quasi contractu.

¶ † Hæres quoque legatorum nomine non proprie ex contractu obligatus intelligitur: (neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius gessisse proprie dici potest) & tamen quia ex maleficio [e] non est obligatus, quasi ex contractu debere intelligitur. [f]

¶ Qui recipit indebitum solutum per errorem, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendum illud. Aretinus.

¶ † Item is, cui quis per errorem non debitum soluit, quasi ex contra-

† Ex l. ex maleficijs §. hæres. ff. de act. & oblig. SYL.

a ¶ Socius, id est cõsors eius. improprie enim ponitur, vt modo diximus.

* ¶ Vide Decl. in c. cum M. Ferrar. in princ. de const. 1.]

b ¶ Ex maleficio. Subaudi, vel quasi, vt fit bona illatio, vt supra eodem in princ. & facit ad hũc. § ff. fam. ercis. hæredes. §. non tantum. in fin. §. ff. communi diuidun. l. 2. in fi. r. respon. & ff. pro soc. l. vt sit pro socio. & l. actione. §. si post distractum.

* Adde, q; in hac rerum cõione quis tenetur de dolo, culpa lata, & leui. l. contractus. vbi Dec. de regul. iur. & not. q; leuis culpa aliter cõsideratur in rebus communibus aliter in alienis. nam in cõibus sufficit talem præstare diligẽtiam, qualem is rebus suis adhibere solet in alienis aũt exigitur ea, quam diligẽs pater fa. eiusdẽ cõdõnis & professionis pstare solet. & ita declarat Bart. in d. l. q; Nerua. col. 9. ver. ad primũ & ver. ad secundũ & sequitur. Dec. in d. l. contractus. vers 10.

c ¶ Idem iuris. Non per omnia: quia superius. s. cõi diui. pro rebus singularib. cõpetit. hoc autẽ ad vniuersitatẽ. vt sup. §. proximo. & ff. pro soc. l. pro socio arbiter. hĩc superius pluries intendi põt, hoc autẽ semel tantũ, vt ff. fam. ercis. l. si filia, §. familiæ, & C. eo. l. 1.

d ¶ Ex his causis. Quas superiori, §. dixim⁹.

¶ Hæres quoque. Casus eadem ratione non ponitur, quia stat in simplici declaratione terminorum. quicquid. n. geritur adeundo, dicitur tacite geri: ideo non contractus, sed quasi contractus dicitur. No. summarium.]

e ¶ Hæres. Ex maleficio. Subaudi, vel quasi.

f ¶ Intelligitur, scilicet actione ex testamento, vt sup. de leg. §. nostra. Rei vendicatio autem, quæ datur, vt in eodem §. dicitur, numquid est ex quasi contractu? Respond. non puto: quia non est obligatio, vnde non debet dici ex contractu, vel quasi, vt infra de actio. § 1. Idẽ, scilicet, quod in rei vendicatione, † de hypothecaria dico, quæ similiter legatarijs datur, vt C. cõmun. de legat. l. 1. & in dicto §. nostra supra de lega. (1) Sed vnde nascitur hic quasi contractus, vel vnde oritur actio ex testamento? Respond. adeundo hæreditatem hæres quasi contrahere videtur, vt ff. quib. ex cau. in possess. ea. apud Iulianum, §. fin. & l. sequẽ. Item quid de petitione hæreditatis? Respond. & hæc est ex quasi contractu: cum is non contraxerit, qui possidet pro hærede, vel pro possessore: nec etiã deliquit, vel quasi, vnde sequitur ex argumentis, quæ fiunt in hoc titulo, quod sit ex quasi contractu. Item quid de actione finium regundorum? Resp. idem, quia & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ, & cõi diuidundo, & cum petitione hæreditatis, vt inf. de actio. § quædam, & ff. de petit. hæred. si bonæ fidei, §. petitor autem hæreditatis, & l. sed & si lege. §. petitio hæreditatis.

Rei vendicatio. quæ datur legatarijs non est ex quasi contractu.

† Hãc glo. hoc loco summopere extollit Franc. Aret. in l. 4. §. Cato. co. 7. ver. sed ista de verb. obli.

† Ex l. ex maleficijs, §. is quoque, ff. de act. & oblig.

Actio finium regũdorum ẽ ex quasi cõtractu.

ADDITIO. (1) Immo differunt, quia rei vendic. nulla præcedente obliga. ex solo dominio causatur? sed hypothecaria ex conuentione, & præsupponit obligationẽ personalem esse vel fuisse: ideo in ea dic idem, quod in actione ex testamento, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

* ¶ Sed nũquid prohibitus ex iure municipali cõtrahere, prohibitus intelligatur adire hæreditatem? & communiter traditum est

non

non prohiberi, in l. more. de acquir. hæred. aditio enim hæreditatis etiam ex lata significatione verbo contractus non cõtinetur. Alciat. 1. lib. de verb. sign.

ctu debere videtur.[a] Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus esse, vt si certiorem rationẽ sequamur, magis (vt supra diximus b) ex distractu, quam ex contractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluendi animo pecuniam, in hoc dare videtur, vt distrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur,[c] ac si mutuum ei daretur; & ideo condictione[d] tenetur.

¶ Item is. CASVS sic figurari potest, quãuis eadem ratione, qua superius, non esset figurandus. Contractuum alij contrahuntur re, alij verbis, alij literis, alij consensu. Inter contractus supra, §. primo, quibus modis re contra. obligat. est positus contractus indebiti: ergo non ex quasi contractu, sed ex contractu obligatur. Sed contrarium dicitur hic, & distinguitur, qđ aliud est contractus, aliud obligatio. vnde stãt ista simul, quod ex tacito negotio expressa surgat obligatio, vt in toto hoc titulo, illa autẽ obligatio nõ ex cõtractu est, sed quasi: sed quomodo contrahitur ipsa obligatio, hic dicitur, quod contrahitur re, id est ipsa solutione, & ideo ponitur inter illas obligationes, quæ re ipsa contrahuntur, sed quia in ipsa solutione non agitur de obligando, immo magis de dissoluenda obligatione, non potest dici contractus, sed quia ipsa l. vult propter errorem dare repetitionem, obligat ipsa tacite recipientem: & sic est quidam quasi contractus, & ita declara. Notab. collige secundum Ang.

a ¶ Debere videtur. Nam eo ipso quod soluit, aliquid negotij contrahere videtur, vt ff. de condict. indeb. si in area. Cum ergo sit ex quasi contractu, ad quid ponitur hæc condictio indebiti inter actiones siue obligationes ex contractu, supra quib. mod. re contra oblig. §. 1. quæ est huic contra. Respon. vt ibi in fin. §. diximus.

SYL. * ¶ immo vere geritur negotium solutionis, nedum geri videtur, secundum Fortu. in l. 1 §. 1. in 4. not. ff de pact.]

ADDITIO. Responde, quod ideo hæc condictio indebiti fuit apposita inter oblig. quæ re contrahuntur, non quia dicatur prouenire ex contractu, sed quia non potest sine re sustentari. ibi igitur posita fuit, vt eius substantia denotetur, hic autem etiam posita fuit, vt eius insinuetur origo. quia ex quasi contractu trahit originem. Christoph.

b ¶ Supra diximus, vt sup. quib. mod. re contrahitur obligatio, §. is quoque.

¶ Indebitum solutum ex causa, quæ crescit per inficiationem, non potest repeti: & legata indebita soluta venerabilibus, vel pijs locis non possunt repeti. Aretinus.

¶ † Ex quibusdam[e] tamen causis repeti non potest quod per errorem[f] non debitum solutum sit. Sic namque definierunt veteres, ex quibus causis inficiando lis crescit, ex ijs causis non debitum solutum repeti non posse. veluti ex lege

c ¶ Obligatur. Scilicet benignitate inspecta, quæ prævalet, vt C. de iudi. placuit. Nã nemo debet locupletari cum aliena iactura, vt ff. de condi. indebit. l. nam hoc natura.

Locupletari nemo debet cũ aliena iactura.

d ¶ Condictione. Scilicet indebiti, & ita transit dominium in accipientem, alias enim cõdictio nulla daretur, nisi contra furem, vt ff. vsufruct. quemadmodum ca. l. fin. sed contra. ff. de acquirend. rerum dom. l. si procurator ij. Solu. multum interest, an error sit in obligatione, an in re, primo casu transit dominium, vt hic dicitur & condictio oritur, secundo vero nec transit dominium, nec oritur actio, vnde agens exceptione repellitur, vt ff. man. seruum Titij.

† De hoc §. & glo. facit mentionem glos. 1. in c. vlt. extra de solu.

Error an impediat dñij translatione

¶ Ex quibusdam causis &c. CASVS figuratio facilis est, ratio enim dubitandi surgit ex communi regula, quæ habet, quod indebitum solutũ per errorem repetitur condictione indebiti, §. 1. supra quib. mod. re contrah. oblig. deciditur tamen contrarium in ijs, quæ crescunt per inficiationem, ea ratione, quia si ab initio soluo, videor transigere, & potius velle soluere, quam in dubio litis ponere: & ideo sicut solutum ex causa transactionis non repetitur, l. eleganter, §. 1. ff. de condi. indeb. ita in hoc casu non repetuntur etiam soluta legata pia, generali ratione fauoris religionis, l. sunt personæ, ff. de religio. & sump. fu. Not. collige, vt hic per Ang.

e ¶ Ex quibusdam. Iste §. non facit ad hunc tit. sed ponitur hic gratia vberioris doctrinę ad proximam materiam de indebito.

f ¶ Quod per errorem. Licet ponat vnum casum tantum, in quo solutum per errorem indebitum non potest repeti, tamen & alij sex sunt vt si scienter solui indebitum, nam non habet locum repetitio, vt ff. de condict.

Soluiũ per errorẽ in debitũ sæpe repeti non põt.

Aquilia, [a] item ex legato: [b] quod veteres quidem in ijs legatis [c] locum habere voluerunt quæ certa cõstituta per damnationem [d] cuicũque [e] legata fuerãt. Nostra autem constitutio [f] cum vnam naturã omnibus legatis, & fideicõmissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis [g] & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatarijs [h] hoc præbuit, sed tantummodo in ijs legatis, & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & ceteris venerabilibus locis, quæ religionis [i] vel pietatis [k] intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, non repetuntur.

¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

¶ Obligatio acquiritur etiam per seruum

indeb. lege prima. Item propter sententiam solutum etiam indebitum non repetitur, vt C. de condict. indeb. l. 1. Item propter transactionem, vt ff. de condict. indebit. in summa. in princip. versic. & quidem, & C. eod. l. 2. Item si iurauit quis sibi deberi etiam indebitum deferente aduersario, & fuerit solutum, non repetitur, vt ff. de iureiurand. nam postea, §. primo. Item, quando soluitur in causa, quæ per infitiationé crescit, vt ff. eod. l. eleganter, §. finali. & Cod. eo. ea q. & hic dicitur. Item causa pietatis solutum indebitum non repetitur. vt ff. de condict. indebit. cum is, §. si mulier. Item si est ab alio debitum, licet sit indebitum ab eo, qui dedit, vt C. de petit. hæred. lege de hæreditate.

ADDITIO. Intellige si nomine debitoris soluerit: alias secus l. si pœnæ, §. 1. ff. de cond indeb Ang.

a ¶ Ex lege Aquilia. Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem. vid. vt enim confiteri me damnum dedisse, quod ab alio datum est † Nam si a nullo datum est, non impediat repetere: sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si a nullo datum esset damnum, vt ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius, §. fin. & l. seq. & ff. de inter. acti. qui seruum, §. 1. & §. 2. in fin. Sed numquid hæc sunt vera, siue in iure, siue in facto erret is, qui soluit? Respond. cum lex illa. C. eodem tit. ea quæ. non distinguat, nec ego distinguam: & est argu. ff. vt in posse. lega. l. 1. Sed quidam distinxerunt: vt si erraint in iure, non repetat: si in facto, repetat: primæ tamen sententiæ sto, vt ff. eodem, sed & me pu tem. Sed contra hunc §. est, ff de condictio. indebi. eleganter, §. fin. Solut. illa erat pœnalis à principio, hæc autem ex infitiatione, vt hic dicitur, & infra de actio. §. sed furti.

† Vel dic rõnem, qa vř soluisse pp dubiũ probõnis, vt euitet dolũ: ex quo insurgit q̃dam ficti transactio quæ repetitionem impedit.

b ¶ Item ex legato. Quod & ipsum per infitiationem crescit, vt infra de actio. §. item mista. Accurs.

c ¶ In ijs legatis. Scilicet indebite solutis quantum ad soluentem, debite tamen quantum ad alium, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundum quosdam. Sed B. contra. dicit enim de indebito a quolibet: & sic differt a superiori proximo casu: & est speciale in hoc legato, de quo hic dicitur. (1) alias autem, id est in alio legato distĩguo: aut soluit sciẽter indebitum legatum quocunque modo, & tunc non repetitur, vt ff. de condi. indebi. fideicõmissum. Si autem per errorẽ iuris idem est, vt non repetatur † sicut debitũ naturaliter, sed ciuiliter indebitũ, vt C. ad l. Falcid. l. error. nisi sit minor. q repetit vtroque casu per restitutionẽ in integrũ, vt C si aduer. solut. l. 2. si vero per errorem facti repetitur. de cond. indeb. fideicommissum.

† aliàs si est.

ADDITIO. (1) Et est ratio, quia licet cesset causa indebiti, non cessat tamen coniectura pietatis, quæ impedit repetitioné. l. cũ is, §. si mulier. ff. de cond. indebt. præsertim cum non sic euidenter relictũ non esse, sicut dãnũ datũ nõ esse apparere nõ possit. Ange.

d ¶ Per damnationem. Vt per hæc verba. Damnas esto hæres illum ære alieno liberare vt sup. de leg. § sed & tale.

e ¶ Cuicunque. Alias, cuique.

f ¶ Constitutio, vt C. com. de leg. l. 2.

g ¶ In Omnibus legatis. i. in omnibus generibus legatorum: quorum quatuor erant genera, vt supra de leg. §. 1.

h ¶ Legatarijs. Vt eis solutum indebitum non repetatur.

i ¶ Religionis. Vt monasterijs.

k ¶ Pietatis. Vt hospitalia, & similia quæ nominantur in Authent. de non alie. §. nos igitur, coll. 2.

¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

¶ Continua istam rubricã, vt hic in nigro in princip. vel sic. Dictum est supra de obligationibus, tam de illis, quæ contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quam de alijs: nunc sequitur videre, per quas personas nobis acquiritur obligatio.

Cõtinuatio.

Diuisio. EXpositis. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò ostẽditur, quomodo nobis acquiritur per illos qui sunt in totum in dominio vel potestate nostra. Secundo, quomodo per illos, in quibus habemus aliquod ius, vel qui seruiunt nobis bona fide. Tertiò, quomodo acquiritur per illos, qui sunt in dominio nostro pro parte. Secunda ibi, Itẽ per liberos. Tertia ibi, Cõmunem.

¶ Expositis, &c. CASVS non figurabitur nisi litteraliter in traditione regulæ, de qua supra late dictũ fuit in tit. per quas personas nob. acquir. in prin. Notanda collige ex summario.]

SYL. a ¶ Quæ. scilicet obligationes. Sed quid differt hic titul. a superiori, supra per quas personas nobis acquiri. Respond. ille dicit de rebus acquirendis, hic autem de obligatione, vt ibi diximus in rubr. Item quid differt iste ab alio supra de stipulatione seruor. cũ ibi de obligatione dicatur? Respondeo ille specialis est in obligationibus quæ fiũt per stipulationem: hic autem in omni genere obligationum loquitur acquirendo per filium vel per seruum, præterquam si fiant ex castrensi peculio, vel quasi: quibus casibus nec quo ad proprietatem, nec quo ad vsumfructum patri acquiritur, vt C. de bonis, quæ lib. l. cum oportet. §. secundo.

b ¶ Vt tamen. Alias est attamen. alias, vt quod, & hic similiter subaudiatur, tamen.

c ¶ Acquirit. Nisi ab alio possideatur seruus: qui possessori nec dominium nec possessionem quęrit, si non ex reeius comparauit, vel ex opera sua: nec domino, si ex re bonæ fidei possessoris, vel opera sua acquisiuit: quia eum non possidet, vt Digest. de acquirendo rerum dominio, l. si seruus. primo respon. & l. homo liber. §. finali, & infra proxim. §.

d ¶ Secundum imaginem. q. d. fiat hæc diuisio imaginarie, & intellectualiter: nã visibiliter fieri non potest, cum sint incorporalia, quæ non diuiduntur, vt ff. de acquirend. rerũ domin. l. seruus. §. incorporales, & supr. de vsufruct. in princ.

e ¶ Constitutio. vt C. de bon. quæ libe. l. fi. §. vbi autem.

EXpositis generibus obligationũ, quæ [a] ex contractu, vel quasi ex contractu nascuntur: admonendi sumus acquiri nobis non solum per nosmetipsos, sed per eas quoque personas, quæ in nostra potestate sũt: veluti per seruos, & filios nostros, vt tamẽ [b] quod per seruos nostros nobis acquiritur, [c] totum nostrum fiat: quod autem per liberos, quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitũ, hoc diuidatur secundum [d] imaginem rerum proprietatis, & vsusfructus, quam nostra decreuit constitutio, [e] vt quod ab actione commodum perueniat, huius vsumfructũ quidem habeat pater, proprietas autem filio seruetur: scilicet patre actionem [f] mouente, secundum nouellæ nostræ constitutionis diuisionem. [g]

vel si vna: per seruum quidem in totum: per filium autem quo ad commodum vsusfructus. Aret.

f ¶ Actionem. Proprietas tamen ipsius actionis est filij vt hic dicitur, & hoc obtinet hodie in omnibus aduentitijs. Sed olim tantũ v. actiones filiofamilias competebant ratione proprietatis: commodati, & actiones in factum, vt ff. de action. & oblig. filius familias, & l. in factum.

Filiofamilias olim v. actiões côpetebant iõne proprietatis, quas tñ non exercebat.

¶ Item de dote. ff. solut. matrim. l. 2. & in gloss. in l. si longius. §. primo, in versic. dignitatem, ff. de iudic.

SYL.

¶ Has tamen pater exercebat, vel suus procurator, non filius. vt ff. de iniur. sed si vnius. §. aut prætor. & §. filio. & l. pater, in fi. nisi pater abesset, vt ff. de iudi. si longius, §. 1. quod etiam in mutuo erat, vt ff. si cer. pet. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio proprietas, vt hic dicitur. ADDITIO. Dic, vndecũque dictæ actiones in factum descendunt, vel ex edictis prętorum, vel ex interdictis: & est ratio, quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum moritis: & in illis non tantũ quæritur patri, quin ali quid non remaneat penes filium, vt l. 1. cũ ibi not. C. qui admit. ad bono. pos. ergo non est mirum, si omnes actiones in factum filiofamilias competebant: & ita dicit Bart. in d. l. in factum. Ang. Aret.

Aduentitiorũ proprietas, filij est.

g ¶ Diuisionem. Quam diuisionem lõgum esset hic dicere, sed dicitur plene per ordinẽ in d. l. C. de bonis, quæ lib. l. fi.

¶ Item per liberos. Casus in traditione regulæ non figuratur nisi literaliter. No. summarium: & signa, quod ex duabus illis causis tantum nobis bona fide possessi acquirunt.

¶ Item per liberos hoies. Nota quod liber homo qñque bona fide possidetur: vt qñ possessor credit eum seruum esse, & suum: qñque mala fide: vt quando credo eũ seruũ esse, &

Liber qñque bona, qñque mala fide possidetur.

ſcit meum nō eſſe, vt ff. de acqu. poſſ. l. 1. §. ſed & per eum, quādoque nullo modo poſſidetur. licet detineatur: vt quando ſcit liberum eſſe, vt ff. de acq. poſſ. qui vniuerſas, §. 1. & ff. de prob. ſi quis liberum.

¶ Liberi & ſerui alieni bona fide poſſeſſi, & ſerui vſufructuarij, & vſuarij acquirunt nobis ex re noſtra, & ex opera ipſorum Ang

¶ Item per liberos * homines, & alienos ſeruos, quos bona fide poſſidemus, acquiritur nobis: ſed tantum ex duabus cauſis, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re noſtra acquirant.

¶ Per eum quoque ſeruum, in quo vſumfructum,[a] vel vſum habemus, ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis acquiritur.

¶ Seruus communis acquirit dominis communiter pro portione dominica, niſi vni vel

a ¶ Vſumfructum. in quibuſdam libris eſt in litera, vſumfructum vel vſum, & ſecūdum hoc videtur, ꝙ per eum ſeruum, in quo habeo vſum, ex duabus cauſis acquiram. Sed contra. ff. de vſu. & habi. p ſeruū. in princ. Solut. dicunt quidam illud corrigi. Vel dic ſecundum Ioann. ꝙ illud verbū, ex duabus, referatur ad ſolū vſumfructum, alterum vero. ſ. ex re, ad vſuariū: & ſic erit in litera confuſio, ſicut. C. de collatio. illam. & ſup. qui da. tu. poſſ. §. ſi quis. Sed in alijs libris non eſt, vel vſum, & tunc planum eſt, & nullum eſt cōtrarium. Accurſ.

Seruus vſufructuarius quærit nobis ex re & operis, ſed vſuarius ex re tātū.

SYL. ¶ Quod declara, vt dixi ſup. per quas perſonas acqui. in princ. in gl. 2.

ADDITIO. Tu dic ſecundū doct. vſuarium poſſ: vti operis ſerui in ſuis fundis. non autem eas alteri locare. Ang.

* ¶ Theophilus reſpondet, ipſum ſeruum vſuarium poſſe ſaltem operas ſuas alij locare. Adde, ex operis quoq. quas in cultu agrorū noſtrorū præſtabit nobis acquiri poſſe.

SYL. ¶ Communem ſeruum. CASVS ſimiliter nō figuratur, cum tradat regulam: cuius ratio eſt, ꝙ ſi ſimpliciter ſtipuletur ſeruus, debet fieri diuiſio. ſicut fructus rei immobilis, pro portione dominij, non perſonarum, ſecundum declarationem tex. in l. ſeruus cōmunis, 2. ff. de ſtipul. ſer. ſed bene dubium videbatur, ꝙ nō eſſet in poteſtate ſerui, quærere vni tantū eidem ſtipulando, quia quantum attinet ad ciuilia non habet voluntatē, l. quod attinet, ff. de reg. iu. nec videtur quod poſſit diſtribuere obligationem, cuius ipſe non eſt dominus aut capax, in quē vult ex dominis, cuius contrarium dicitur: & ratio aſſignari poteſt, quia ſtipulari eſt quid facti, facta autem vtpote naturalia non ſunt abdicata a ſeruis. l. cū proponas, C. de hæredibus inſtituendis. cogita, & nota ſummarium.]

iuſſu vnius fuit ſtipulatus. b d. Aret.

¶ Communem ſeruū pro dominica b parte dominis acquirere certum eſt: † excepto, eo qđ nominatim vni ſtipulando, aut per traditionem accipiendo, illi ſoli acquirit: veluti cū ita ſtipulatur, Titio domino meo dare ſpondes? Sed ſi domini vniꝰ iuſſu ſeruus fuerit ſtipulatus, c licet antea † dubitabatur, tamē poſt noſtram † deciſionem res expedita eſt, vt illi tantū acquirat, qui hoc ei facere iuſſit, vt ſupra dictum eſt. d

† §. ſeruus cōis, ſupr. de ſtipul. ſeruo.

† alias dubitaretur.

* † l. vlti. C. per quas per. nob. acquir.

b ¶ Pro dominica, Niſi cū propria nomina eorum ſtipulationi inſeruit: vbi pro virilibus portionibus acquirit, vt ff. de ſtipul. ſeru. ſi communis ſeruus.

c ¶ Stipulatus. ſ. ſimpliciter, vel ſibi nō domino iubenti, vt ſtatim ſequitur, alias nullum eſſet dubium, vt ſup. de ſu. ſer. § pe.

d ¶ Supra dictum eſt, ſup. de ſtipul. ſeru. §. pen.

¶ Quibus modis tollitur obligatio.

¶ Quibus modis tollitur obligatio.

¶ Si ſoluitur id, quod debetur, vel aliud loco

Cōtinuatio. ¶ Viſum eſt ſup. de obligatione inducenda, ſequitur videre de obligatione diſſoluenda ſiue tollenda: quia nihil tam naturale eſt, quam vnūquodq. vinculo, quo ligatur, diſſolui poſſe, l. nihil tam naturale, ff. de reg. iur. Aret.

Diuiſio. TOllitur. ¶ Totus iſte tit. diuiditur in 4. partes. Primò ponitur, qualiter tollat obligatio ſolutione. Secūdo qualiter acceptilatione. Tertiò, qualiter nouatione. Quartò qualiter conſenſu. Secunda ibi, Item per acceptilationem. Tertia ibi, Prætereà nouatione, Quarta ibi. Hoc amplius.

SYL. ¶ Tollitur. CASVS in tam vulgata regula non eſſet niſi literaliter figurandus: tamen in hoc videtur dubitandum, ꝙ ſolutio pro ignorante, & inuito fieri non poſſit, ex eo ꝙ beneficium regulariter non confertur in inuitum, l. inuito. ff. de reg. iu. contrariū tamen dicitur ex eo, quia hic agitur non ſolum de intereſſe debitoris pro quo ſoluitur, ſed & creditoris; & ideo poteſt beneficium

in

in inuitum conferri, sed quādo vertitur interesse tantum alicuius, tunc beneficium in eum inuitum non confertur, vt dicitur in regula. Nota, quod solutione eius qđ debetur, omnis tollitur obligatio. Item, ꝙ aliud pro alio inuito creditore solui non potest, sed eo consentiente sic. Item, quód quis potest soluere pro alio sciente, & ignorante, & inuito: quia naturalis simul & ciuilis ratio dictant, vt quis possit alterius conditionem facere meliorē. l. soluendo, ff. de neg. gestis. Item, quod quāuis principalis & fideiussoris duæ sint obligationes, tamen vnica solutione dissoluuntur: quia altera est accessoria, & sublata principali ipsa tollitur.]

illius, consentiente creditore, omnis tollitur obligatio, tam rei principalis, quam fideiussoris.

Tollitur [a] autem † omnis obligatio [b] solutione eius, † quod debetur, vel si quis consentiente [c] creditore aliud pro alio soluerit. Nec interest quis soluat, vtrum ipse, qui debet, an alius pro eo: liberatur enim & alio soluente, siue sciente, siue

† Cōcor. cū prin. c. 1. cum sua glo. post med. ibi, hē tollitur solōne extra de re. iur. in antiq.

a ¶ Tollitur. Alias tollitur, alias soluitur. Si tollitur, ergo non renascitur de cetero, vt ff. de solut. qui res. §. aream. & de noxa. l. si alienus, & Cod de remiss. pignor. cum ex caus. sed contra, Cod. de sent. pas. si debitor. vbi magis suscitatur obligatio eius, qđ debetur, quam tollatur, vt ff de nox. l. electio. §. fin. Sed ibi æquitatis ratione nec sublata dicitur.

† Solutionis verbū ptinet ad oēm obligationē, nedum ad eam quæ reqrit numerationem l. solutionis đ verb. sign.

* ¶ Ad regulam istius text. vide Iaso. in §. æque. col. 5. inf. de actio. vbi illam limitat, & declarat.]

* * Adde hanc regulam non habere locum, vbi res, quæ debetur, corrupta redditur. Idem si res soluta potest auferri, ve quia alteri pignorata, vel sub conditione legata. Sed & si aliquod ius extrinsecus deficiat, vt quia de euictione cautum non fit, vel non eo titulo habuerim, quo mihi debebatur, sed soluerim pretium, res abesse videtur, & consequenter durat obligatio, Alci. l. Labeo. & Sabinus. de verborum significatione.]

** Circa glos. an actio extincta resuscitetur, & an in ijs casibus, in quibus suscitatur, sit eadem cum prima, an alia, recurre ad Bart. in l. Mæuius §. duobus. colum. 3. vers. sexto oppono. de leg. 2. & tangit Deci. in l. debitori ad fin. C de pac.]

b ¶ Omnis obligatio. Siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu, nam de his. supra dic. est a tit. de oblig. vsque huc. Sed nūquid est idem in ijs quę ex maleficio sunt, vel quasi? Respon. sic.

SYL. ¶ Hæc vera quo ad pœnam parti applicandam, secus in applicanda fisco. l. ius publicum, ff. de pact.

Oblīgōne ciuilis tm̄ solutione tollitur. ¶ Item hæc sunt vera, siue ciuilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue nr̄alis tātū, vt hic, & ff. ad leg. Falci, si pupillus, in prin.

Sed numquid ciuilis tātum tollitur solutione eius, quod debetur? Videtur, ꝙ non, vt ff. de solut. qui hominem. §. fi. & hoc quidam dicunt. Sed contradico. si enim sciens me debere ciuiliter tantum, soluam. sicut econtra, si nudo pacto tibi decem debeam, & solutā causa meæ fidei implendę, quare non liberor, vt ff. de condictio. indeb. l. fideicommissum? Quod autem in dict. l. qui hominem. dicitur, ideo est, quia aliud operabatur solutio, quam crederet soluens, scilicet repetitionem, cum errabat credens se teneri naturaliter. non ergo mirum, si non facit quod credebat soluens, scilicet liberationem.

¶ Produceret enim contrarios effectus, s. liberationem & obligationem, contra l. cum is §. 1. ff. de cond. indeb. SYL.

¶ Item est contra ad hoc. 1. resp. in Authen. vt ij, qui obli. se habe. per. res. § si vero tacuerit coll 6. (1) Sol. illud speciale est. Item contra, ff. de solu. l. si rem meam. Item contra, ff. de verb. obli. Iulianus, §. qui fundū. Item contra, ff. commo. l. 3. § si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta absolutio, nō tamen fuit facta, sicut debuit fieri: vnde pro non facta quantum ad hoc habetur. Item contra ad id, quod subijcit, quod demum sciēte creditore soluitur aliud pro alio. ff. de le 1. non amplius, §. fi. & l. si domus, §. 2. & 3 & ff. de aur. & arg. leg l. 1. § fin. & C. de don. l. si quis argentum, ff. de sol. qui hominem, & ff. de verb. oblig l. inter stipulantem. §. pen. & l. si seruus, in quibus legibus dicitur, quod liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed hæc specialia sunt, hoc autem regulare.

¶ Quia hæc materia videnda est ab omnibus iuuenibus necessario in lectura ordinaria in l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. ideo remittimus ad locum ordinarium. SYL.

ADDITIO (1) Dic quod ideo in p̄dictis legibus solutio non parit liberationē, quia fuit facta aut aliter quam debuerit, aut alteri quam debuisset. Formāda est igitur regula per hunc modum. Solutione eius, quod debetur, facta pleno iure personæ, cui debetur, debitor liberatur, & cessabunt omnia contraria. Christoph.

* ¶ Quod dicitur, debitorem liberari, etiā alio pro eo soluēte, extende vt idem sit, & si alius pro eo offerat & deponat quod debet secūdum Bar. Bal. & Salic. in l. cum & postliminij. C de cap. & postlim. re. l. imita tñ singulariter hunc tex. vt non habeat locum in emphyteusi, non enim cogi potest dn̄s ab alio recipere solutionem canonis, quam

ab ipso emphyteuta, cum eius intersit, propter recognitionem dominij, secundum Bald. in l. acceptam. vlt. col. C. de vsu. & Ias. l. 2. col. 20. q. 26. C. de iure emph.

* ¶ Consentiente creditore. Interdum tamen etiã aliud pro alio soluitur creditori etiam inuito, vt diximus in Authen. de fideiusso. §. penult. & quosdam ex his notauim⁹, supra proxime.

ignorante debitore vel inuito eo solutio a fiat. Item si reus soluerit, &t ij, qui pro eo interuenerunt, b liberantur. Idem ex contrario contingit, si fideiussor soluerit: non. n. ipse c solus liberatur sed etiam reus.

¶ Per acceptilationem tollitur obligatio verbis contracta: aliae autem possunt in stipulationem deduci per Aquilianam stipulationem, & deinde per acceptilationem in totum, vel pro parte tolli, cuiuscumque formae vel materiae existant. h. d. sing.

¶ Itẽ per acceptilationem tollitur obligatio. Est autem acceptilatio imaginaria d solutio.

a ¶ Solutio fiat. Patet hic, quod beneficium confertur in inuitũ. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Solu. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc autem in alijs. Vel dic, quod nõ potest directò, potest tamen per medium. ✝ Prima verior est. (i) Sed numquid econtra potest fieri alij solutio inuito creditore? Respon. non vt ff. de noua. l. si Stichum. §. fin. nisi creditori creditoris soluatur, vt ff. de nego. gest. si lib. vel procuratori creditoris, vel ei cui extiterit hæres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis, quæ numerantur, ff. de solu. solutam, & ff. de pigu. actio. solutum, §. solutam.

✝ Eodem mõ soluit in l. nec. C. de iu. de lib.

ADDITIO. (i) Tu dic, q; contrarium loquitur, vbi beneficium respicit commodũ contradicentis tantum: secus si etiam alterius, vt in toto titul. de muner. & honor. & hic Angelus.

* ¶ Plau. in Trin. beneficium nullum esse duco id, quod cui facias, non placeat.

b ¶ Interuenerunt. Vt sunt fideiussores, mandatores, & sponsores, vt ff. de except. l. oẽs. & C. de nõ num. pec. l. tam mandatori.

** Not. drĩam inter istos. nam fideiussor & ante obligationem, & post accipi potest. mãdator solũ ante. spõsor est qui spõte & a nemine rogatus pallo intercedet. gl. in auth. de fideiu. §. 1. sed hi oẽs fideiussoris appellatione continentur, gl. in fi. §. Inf. de except.

c ¶ Ipse solus liberatur. l. fideiussor: & si q. dẽ soluat nomine suo, (i) liberatur ipso iure; reum autem liberat per exceptionem, vt ff. man. si quis, & l. Papin. & ff. de petit. hæred. l. si quid possessor. Si vero nomine rei, liberat ipso iure reum. vt ff. de neg. gest. soluendo. & ff. de nou. l. si Stichum, in fin. Sed si hoc verum est, quod liberatur reus soluẽte fideiussore, quomodo cedet actionem creditor fideiussori, quod facere debet, vt ff. de solu. Modestinus, & ff. de fideiuss. l. fideiussoribus, quæ sunt contra hanc legem? Resp. illud potest fieri ante solutionem. Cessio, vel ẽt postea, hoc acto prius: quia videt̃ inesse, probatur hæc solõ. ff. de fideiuss. cum is. ¶ Tu dic sc̃dm Christ. q; illa iura loquunt̃, q; ille, cui soluitur, dẽt cedere actiones soluenti, q̃si soluenti non esset prouisum de alia actione: sed hic erat p̃uisũ de actione mandati, ergo] SYL.

¶ Itẽ not. hic vnã obligationẽ parere plures liberationes. & facit supra de duobus reis. §. ex huiusmodi, & ff. de arbi. si duo.

ADDITIO. Quod in dub. presumitur nisi essent æque principaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: quia simpliciter soluendo totalem actionem quæ ambos ligat, dissoluit secundum Ang. hic.

¶ Item per acceptilationem. CASVS satis esset, q; figuraretur literaliter, qa stat in declaratione terminorũ. tamen in vno videbatur dubitandũ valde, quare acceptilatio non tolleret alias obligationes, sicut tollit eas, quæ verbis contractæ sunt, & ratio affirmatiua posita hic non respondet huic obiectioni, quia bene fateor, q; eodem vinculo dissolui naturalissimum sit: sed q; volũtas tollendi obligationẽ deducta in acceptilationẽ non tollat alias obligationes, hoc videbat̃ absonũ: & licet videat̃ esse de iure ciuili, & nõ tollere obligationes de iure gen. hoc est falsũ: quia quãuis forma sit de iur. ciui. tñ cõsensus qui in ea est, est de iure gentiũ, quia cõtinet pactũ, & cõuentionem, quo nõ obstãte hoc deciditur quod vides in tex. sed dic vt dicit gl. in ver. ceteræ, quæ tangit hãc difficultatem, licet nõ ita latè, q; verũ est, q; non tollit iure acceptilationis, sed bene iure pacti & conuentionis in ea contentæ. SYL.

* ¶ Acceptilationem sic diffinit Modest. in l. 1. ff. eo. tit. est liberatio per mutuam interrogationem qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio.

d ¶ Item, imaginaria. i. ficta: sic, ff. de regul. iur. l. imaginaria.

¶ Hæc interpretatio vera est.

¶ Vel dr̃ imaginaria. i. per momentũ duratura: sic in Auth. quõ oportet epis. §. 1. coll. 1. & in psal. in imagine pertrãsit homo &c. SYL. Psalm. 37.

ADDITIO. Ipsa acceptilatio tamẽ habetur pro solutione, vt l. si ex pluribus, ff. de accepti. vt in simili etiam dicimus de iurõ, q; hr̃ loco solutionis inter deferẽtẽ & iurantẽ:

non

non tamē etiā est propriè solutio, vt l.duobus, §.t. & ibi gl. & doct.ff. de iureiur.Ang.
* ¶ Solutionis verbo an & quando contineatur acceptilatio, docet eleganter Alciat. meus.l.liberationis,de verb.sign. Et not. ex hoc loco,quod tantum operatur fictio quātum veritas,ta cit.l.qui ad certum, ff loca.& quo vide Deci. l.singularia.vlti. not. si cert. pet.]

Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri,vt patiatur [a] hæc verba debitorem dicere: Quod ego promisi tibi habes ne acceptum?& Titius respondeat,Habeo.Sed & Græce [b] potest fieri acceptilatio, dummodo sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi: ὅπερ ὑποσχέσθην σοι ἔχεις ἀπεσ-δεκτον; ἔχω. Quo genere vt (diximus [c]) tantum eæ soluuntur obligationes, quæ ex verbis consistunt, non etiam ceteræ. [d] Consentaneum [e] enim visum est, verbis factam obligationem alijs posse verbis dissolui. Sed & id, quod ex alia [f] causa debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. [g] Sicut autem quod debetur, pro parte recte soluitur, [h]

a ¶ Vt patiatur. Et etiā respondeat ei, vt sequitur, & §.eo. §.1 si.nam sola patientia non prodest. Accur.
b ¶ Sed & Græce. Non solum Latinis, sed et Græcis verbis, dum tamē aptis ad hoc, vt sequitur.& facit, sup.de verbo. obli.§.1.versi, vtrum,& ff.de verb.obl.l.1.§. fi.

Additio. Vnde verba Græca in tex.posita sunt huic proposito apta si recte exponantur.Sunt autē talia, Hoper hyposchesthin si echis prosdecton ? echo.Et sic intelliguntur: Hoper hyposchesthin si.i.quod promisi tibi echis prosdecton ? id est habes acceptum? & respondeatur echo.i.habeo.

c ¶ Vt diximus. Supra eodem, §.ibi, quod enim ex verborum &c.

Acceptilatio nō tollit obligationes iuris gentiū.

d ¶ Ceteræ. Scilicet quæ sunt de iure gent. cum acceptilatio, quæ est ciuilis actus, vt ff. de reg.iur.actus.non possit iura gen.tollere, vt supr.de leg.ag.tu.§.si.quæ sunt vetustiora & firmiora.vt supr.de re.diu.§ singulorum. Sed numquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio, vt literarum, & emphyt. & similes, vt diximus sup.de iure nat.gen. & ciui.§.ius autem ? Resp.non,cum solā obligationem verbis inductam tollat, vt hic dicitur. Sed certe licet nō possint tolli iure acceptilationis scilicet obligatio iuris gētium & aliæ ciuiles, tamen possunt iure pacti etiā acceptilatione facta,secūdum Io.vt ff.de rescin.vend.& emptio.l.cum emptor. Quod generaliter etiā dicebat M.q. vbicunque fieret acceptilatio inutilis, q. hēat vim pacti, & facit pro eo ff.de pac.si vnus, §. pen. vbi de hoc.At B.totū contrariū,& est pro eo ff. de accep.an.inutilis,1.1 fi.& ff. de const.pec, l.1.§ eū q.Sed nos dicimus idē q. M. vbi fuit inutilis rōne rei, vt dictum est.Item idem,q. Bulg.vbi est inutilis ratione cōceptionis, & facit pro nobis.ff.de accept. si acceptolatū, ¶ Et est ratio,quia defectus formæ circumscribit consensum,secus in defectu materie.

* Et latius quando acceptilatio inutilis valeat in vim pacti, vide Alexan.& Imo.in l.1. §.si quis ita, ff.de verb.oblig.& similem gl. habes in d. §. penul. & in d. l.an inutilis.

ADDITIO. Et est ratio di uersitatis, quia minus est peccatū quod nō prouenit ex propria culpa, vt i primo casu, quam quod prouenit ex propria culpa, vt in secundo casu.Io.Fab.

e ¶ Consentaneum. & facit ad hoc inf. eo. §.fi.& ff.de re. iur.nihil tam, & C.quando liceat.ab emp.disc. l.2.& ff.de pa. ab emptione.

f ¶ Ex alia causa.scilicet quam verbis.

g ¶ Dissolui. Scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem productionem. Nam cum nō pateretur contractus alius tolli suo contrario actu scilicet per acceptilationē, decipitur, & deducitur in quendam non prorsus contrarium actum, vt in stipulationem, quod est obligatorium, & sic fit nouatio in distincte iure isto, vt infra eodem,§.præterea.& si.de actio.& oblig.obligationum fere,§.fin & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem vt hic dicitur.

SYL. Acceptilatio inutilis ratione rei habet vim pacti sec⁹ est si inutilis rōne conceptionis ineptæ.

h ¶ Recte soluitur. scilicet volente creditore. Sed nūquid eo inuito debiti pars solui tur,Respon.aut consitetur de toto debito,& tunc non potest soluere nisi totum, vt ff.de vsur.tutor.§.1 ucius,quę est huic contra,nisi volenti creditori,vt hic dicitur.

Solutio particularis an creditore inuito fieri possit.

** Ratio est, quia particularis solutio non minima incommoda solet afferre. l. plane. fam.ercis. Et dictum gl amplia quinque modis primo,vt procedat etiam si solutio esset facienda in diuersis debitis ex eadem tamē causa,l.3.§ si reddita, ff.commo.glo. & ibi Bart.in l.eleganter,§.non solum,in fi de dolo. Secundo,vt procedat etiam econuerso, scilicet,vt nec creditor possit cogere debitorem ad faciendum particularem solutionem,& Ias.& Alciat.in l.quidam, si cer.pet. Tertio, vt non cogatur recipere ne totum quidem debitum principale sine interesse,vt per omnes Doc.in d.l.quidam. Quarto,ni si etiam soluatur expensæ litis,& gabella soluta per creditorem, Saly.in l 2 C.si anti.cred.

Quin-

Quinto, non cogitur recipere rem debitam deterioratam, nisi & simul soluatur æstimatio deterioratio. ut in d. §. non solum. Bal. l. 2. C. de cond. fur.]

¶ Aut diffi etur, & tunc pars confessatã tantum recipietur ab initio, vt si si cer. peta. qui dam existima uerunt & hoc etiam casu potest intelligi, q̃ hic dicitur.

** Adde allàs 11. fallen. quibus cogit creditor partiaiularem solutionem admittere, quarum 10. traduntur à Iaso. post Alexã in d. l. quidam 11. vero est, qñ illud, quod debetur ex dispositione. l. non hominis, Ale. & Iaso. in l. in executione, §. 1. de verb. obl. & Negu. f tracta. de pign. 3. memb. 5. part. nu 26.

¶ Hæc gl. cõmuniter approbatur.]

a ¶ ita composita est. i. his verbis quæ sequuntur, quicquid te &c. Et no. quod non potest sic legi, quin aliqua verba sint hic superflua. Item numquid vnũ solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit scilicet dare, cũ solum quod erat dandum in hanc stipulationem deducitur, vt inf. ibi, tantam pecuniam, &c. Respond. sic argu sup. de verb. oblig. §. sed hæc solennia, & C. de don. l. fi.

ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. Est autem prodita stipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur, per quam contingit, vt omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita [a] cõposita est: Quicquid te mihi ex quacunque causa dare [b] facere oportet, † vel oportebit, præsens in diemve, † aut sub cõditione, quarumcunque rerum mihi tecum actio [c] est, quæque † aduersus te petitio, [d] vel aduersus te persecutio est, † vel erit, quodque tu meum habes, tenes, possides, dolove [e] malo fecisti, quo minus possideas, † quanti quæque earũ rerum res [f] erit tantam pecuniam dari stipulatus [g] est Aulus † Agerius, spopondit Numerius † Nigidius. † Item ex diuerso Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium: Quicquid tibi hodierno die per Aquilianam stipulationem spopondi, id ne omnes habes acceptũ? Respondit Aulus Agerius: Habeo, acceptumque tuli.

¶ Interuentu nouæ personæ olim fiebat nouatio, etiam si à pupillo stipulabar, quod alius mihi deberet, non autem à seruo: hodie vero non præsumitur nouatio, nisi expresse hoc agatur. Arec.

¶ Præterea [h] † no-

† allas obportebitve.
† allas defunt hæc verba aut sub cõditione, sed vtro mõ legat, certũ est idẽ eẽ sĩ cõdõnali obligõne. l. si sub si. eod.
† allas abs te.
† allas extitve.
† allas q̃ve.

Persecutio continet actioné & petitioné.

b ¶ Dare. Vbi debet dominium transferre, vt inf. de act. §. sic itaque & ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. si.

c ¶ Actio. In personam, at petitio in rem, persecutio vtrũque continet, vt ff. de ac. & oblig. actio in personam.

d ¶ Petitio. In rem.

e ¶ Ve. pro vel.

f ¶ Res. i. æstimatio.

g ¶ Stipulatus. Nunc mutat personas, de secunda enim transit ad tertiam. Et not. quod etiam realis actio deducitur in stipulationẽ facta rei æstimatione, & ita ipsa pecunia si ue rei æstimatio deducitur in stipulationẽ & in acceptilationem, nam ipsa res non potest, cũ nemo rem suam posse stipulari si. bi dari, vt sup. de inutil. stip. §. 1. Sed quo modo deducã æstimationẽ, cum non debeatur? Respõ. imo quasi debita est, liberatur enim exceptione quasi a rei vendicatione, si præstat æstimationem, vt ff. de rei vẽdic. eius rei. & l. seq. Si autem ipsam rem in acceptilationẽ deducam, valet iure pacti, secundum B. vt diximus supra eodẽ §. in vers. quo genere. Accur.

Actio realis põt in stipulatione deduci.

† allas quæ cunque earum.
† allas Agerius.
† alias Negidius.
† Alias qd numerius Nigidius A. Agerio spopõdit, id heatne acceptum Numeri[9] Nigidius. A. Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

ADDITIO. Tu dic, quod quamuis actio realis nec obligationem, nec officium iudicis præsupponat, præsupponit tamen quã dam æquitatẽ, ex qua datur actio, & illa æquitas nouatur per acceptilationẽ. Ang.

¶ Præterea nouatione, CASVS non figuratur nisi literaliter, quia ponit tantũ declarationẽ terminorum, item quia est l. corrigens, quæ habetur pro ratione dubitandi, ratio autem decidendi ponitur hic per Iust. ad tollẽdas difficultates, quæ apud antiquos oriebatur. Nota, quod promissio eius, quod alius debebat, ipso iure obligat promittentem, item, quod ex inutili obligatione fit nouatio antiquæ obligationis efficacis. Item, quod si secunda obligatio est penitus nulla, prima non nouatur. Item, quod obligatio conditionalis ita demum nouat primam, conditione existente. Item, quod hodie non fit nouatio nisi expresse.]

h ¶ Præterea. Non solum solutione, vel acceptilatione

acceptilatione. vt dictum est supra.
¶ Et quia docto. passim dicere solēt, quod naturalis obligatio tollitur per ius ciuile in hoc casu.s.per stipulationem, aduerte, quia non intelligunt, qđ naturalis obligatio tollatur per ius ciuile, id est per solennem stipulationē, nā considerandū est, quod & si naturalis obligatio trāsfundatur in stipulationem, vel tollatur per stipulationem, tamen ius ciuile vel solennis stipulatio nō tollit obligationē naturalem, (a iure enim ciuili tolli non potest. i. eas obligationes. de capit. dimi.) sed tollitur vinculum naturale ex alio naturali, quod inest ipsi stipulationi, quia in stipulatione est conuentio. & quælibet conuentio habet vinculū naturale. l. 1. ff. de pactis. itaque ius ciuile non tollit ius naturale, quia stipulatio in quantum est solennis contractus a iure ciuili introductus non tollit ius naturale, sed in quantum est conuentio, quæ ab eodem iure naturali habet vinculum & ideo ius naturale tollit ius naturale, non ciuile, & ita declares.]

uatione [a] tollitur obligatio, veluti si id, quod tibi Seius debebat, a Titio dari stipulatus sis. Nam interuentu nouæ, [b] personæ noua nascitur obligatio, & prima tollitur, translata in posteriorem, adeo vt interdum, licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima nouationis iure tollatur, veluti si id, quod tu Titio debes, a pupillo [c] sine tutoris auctoritate stipulatus fueris, quo casu res amittitur, nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio † nulla est. [d] Non [e] idem iuris est,

a ¶ Nouatione. Si fiat per stipulationē, vt subijcit siue per iudicem, vt si alius nomine meo iudicium suscipiat animo nouandi, vt ff. de sol. l. solutionē, & ff. de in rem ver. si pro patre, & ff. de verb. oblig. sciē debemus in fi. 1. respon.

* ¶ Adde, tolli non solum principalē obligationem, sed etiā omnes accessiones veluti hypothecam, fideiussionem, vsurarum obligationem, fortius, & periculum moræ commissæ. l. nouatione. l. si stichum. de noua. l. nouationem. C. de fide. & l. vnius, C. etiam ob ch. ro. pecu.]

b ¶ Nouæ personę. Etiam si hoc non agitur, vt fiat nouatio iure isto, hodie contra, vt inf eo. §. ver. sed cum.

c ¶ A pupillo. Qui naturaliter tenetur, vt ff. de nouatio. l. 1. in fin. si est maior infante, alias nec naturaliter, vt ff. de actionibus & obligationibus. l. pupillus.

SYL. ¶ Et est ratio, quare quando sequens obligatio est penitus nulla, non potest habere locū nouatio, quia cessat subiectū, in quod prior obligatio transfundatur.]

d ¶ Nulla est Sed numquid restituitur creditor in priorem debitorem? Quidam dicunt q; sic, vt C. de repu. l. 1. §. 1. & ff. de fideiu. l. si Titius §. huic, quæ est contra, & quod hic dicitur? Res amittitur, scilicet, iure communi, sed nō per restitutionem, vt dictum est. Alij vt Pla. dicunt hanc in impubere (quasi stulte acceperit hic creditor tam paruulum) illā in pubere loqui. Vel verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur, per beneficiū restitutionis & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An vero nō restituatur, qa non est necesse, cum tātum naturaliter sit obligat9, vt ff. de noua. l. 1. in fin. & tunc nec creditor restituitur, vt hic, nec etiam tūc quando dolo creditoris, minor fuit obligatus, vt ff. de fideiuss. si Titius, § fi. (vnde huic doloso non succurritur, quia frustra legis auxilium inuocat qui committit, in legem, vt ff. de mino. l. auxilium. in fi & l. si ex causa, §. nunc videndum. & ad Velleiā. l. si decipiendi.) Quod etiam in muliere distinguitur, nam restituitur in primum debitorem actio, ea subducta per Velleianum. Vt C. ad Velleia. si mulier. nisi fuerit dolo inducta. vt ff. ad Velleia. quidā, & d. l. si Titius in fi. At secus esset, vbi nulla esset secunda obligatio, vt in seruo subijcitur, qui non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedendo quoquo modo, vt ff. de fideiuss. seruus inscio. & l. seq. Idem etiam in infante dicam, qui secundo se obligauerit. Nam cum nulla sit, non tollitur prima, cū non habeat in quem transeat. quidā tamen dixerūt naturaliter seruum teneri etiam fideiubendo, quod falsum est, nam nec aliter tenetur nisi naturaliter, cuius occasione dominus tenetur de peculio, at hic non tenetur vt ff. de pec. l. 3. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiu. si Titius, §. huic similis.

¶ Et hæc gl. communiter approbatur, secūdum Christ. hic, quod intellige, vt non obligetur naturaliter quo ad effectus naturalis obligationis, sed quo ad ipsas obligationes essentialiter obligatur, quia inspecto iure naturali est liber, & habet consensum, l. 1. ff. de pact.]

e ¶ Nō idem. Sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc §. & superius responsum? Resp. quia ibi saltem naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo, vt ibi diximus. Itē hoc ideo quia pupillus potuit obligari naturaliter, & ciuiliter cum auctoritate tutoris, & per eum scilicet creditorē stetit, quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius auctoritate potest obligari ciuiliter, ideoque non imputatur,

† Limita hoc dum nisi pupillus pmitteret pro eo, cui erat obligatus, nā tunc efficax esset eius obligatio secundum glo. in l. certi condō. §. quoniam in ver. stipulatus ff. si cer. pe. Seruus nō pōt obligari fide, iubendo.

tur.C.creditori, vnde etiã actio prior durat. ADDITIO. Dic, quod seruus non pót esse fideiussor alicuius,nisi ex causa peculiari vt l.3.§.filiusf ff.de pecul.Ang.

olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis, hodie non corrigũtur,quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis.Ang.

Stipulor significat interrogo.

a ¶ Stipulatus.i. interrogatus. Stipulor.n. id est interrogo, secundum Priscianum, sic accipitur, ff. de cond. indeb. si non sortem,§.si decem.

SYL. ¶ Hæc expositio non est necessaria, cum possit referri ad interrogantem proprie:& vide quę posui sup.de uerbor. obl.§.1. in gl. in ver.stipulátium.]

Nouatio tripliciter fit.

b ¶ Nouatio fit. No.hic tria intra circa nouationem. Antiquissimum, vbi etiam si nihil noui interueniret, fiebat tamẽ nouatio vt ff. de actio. & oblig. obligationũ fere, §.fin. Item nouum, vbi nouatio præsumptiue fiebat, quoties noui quid interueniret, & semper intelligebatur hoc agi,vt hic, & ff. de noua. l.2. Item tertiũ qñ hoc expressim diceretur, vt C. de noua. l.si. Vel dic tũ (& verius)duo esse: Primo fiebat,si hoc agebatur expresse,vel tacite,vt ff.eo.l.2 &nouo iure,si id exprimatur, vt inf.eo.§.pxime,& in d.l. obligationum fere nouũ interueniebat.f.stipulatio pœnalis.& facit ad hoc supra quibus modis testam.infirmen. §. 1.& ff.de re iud.l.4.§.si ex conuentione.& §.sed & si pignora.

† alias qñ

si a seruo quis fuerit stipulatus, nam tũc prior perinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus [a] fuisset. Sed si eadem persona sit, a qua postea stipuleris ita demum nouatio [b] fit, si quid in posteriore stipulatione noui sit,forte si conditio,aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod [c] autem diximus, si conditio adijciatur, nouationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit alioquin si defecerit, durat prior obligatio. Sed † cum hoc quidem inter veteres constabat,tunc fieri nouationem,cum nouãdi [d] animo in secundam obligationem itũ fuerat, per hoc autem dubium erat, quando nouandi [e] animo videretur hoc fieri,& quasdam de hoc præsumptiones alij in alijs casibus introducebant, [f] ideo nostra processit constitutio,[g] quæ apertissime definiuit, tunc solum nouationẽ prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter cõtrahentes expressum fuerit, quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt: † alioquin manere pristinam obligationem,& secundam ei accedere, [h] vt maneat ex vtraque causa obligatio secundum nostrę constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

¶ Contractus,qui cõsensu contrahitur,contrario consensu, re non secuta,dissoluitur. Arc.

¶ Hoc amplius hę obligationes, quæ consensu [i] contrahuntur, contraria voluntate dissoluuntur.

*¶ Tex.ibi. Ita demum nouatio fit, intellige. s.prioris obligatiõis verbis initæ. alioquin si alia esset obligationis species, vtique fieret nouatio ,licet nil noui sit in posteriore obligatione, quód & Theophil⁹ hoc loco tradidit.]

c ¶ Quod aũt facit, ff.de nouatio.l.quoties.

d ¶ Cum nouãdi,expresse, vel tacite.

e ¶ Quãdo nouandi.s.tacite.

f ¶ introducebant, & alij in alijs,vt q a forte aliquid noui in obligatione erat adiectum, vt supra eo §. versic.sed si ea dem.

g ¶ Constitutio.vt C.de nouatio, l.fin.Accurs.

h ¶ Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de eodem, vt ff.de reg.iu. bona fides.

¶ Hoc amplius CASVM nõ expedit figurare in regula naturali,quæ habet, q eodem vinculo dissolnũf quid, quo colligatum est

† Limita qđ sequif nõ pcedere in cõtractibus incompatibilibus,in quibus ipso facto absque alíqua expressione nouationis intelligit per posterius pem esse derogatũ priori, vt per Dec. in l. pacta nouiss. in 1. not.C.de pact.

SYL. ¶ Dic q tria sunt iura in hac materia cõsideranda,secundum primam opin,quę communiter approbatur secundum Christ. hic. ADDITIO. Et nota, q casus, in quibus

l. nihil tam naturale,ff. de reg. iu. intellige ergo tex.re integra,quia tunc nudus consensus non reuocaret traditionem secutam vel pretiũ solutũ sed necessaria est retrotraditio. Tantũ enim destruit contrarius consensus, quantũ primo ędificatum erat a contrario consensu,vt dicit gl.

i ¶ Quæ consensu.s.solo. Sed quę sunt hæ? Resp.numerantur sup.de oblig. ex consensu. item in quibusdam ex maleficio,vt nudo cõsensu etiam tollatur ipso iure, vt iniuriarũ.

uuntur. Nam si Titius & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde re nondum secuta, id est, neque pretio [a] soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur Idem est in conductione, & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt, sicut iam dictum est. [b]

liē furti, & similes, vt ff.de pac.si tibi 10. §. quædam actiones.(i) aliæ non ipso iure tolluntur consensu.f.pacto de non petēdo, sed p exceptionē, vt ff.de pac.l.si vnus.§.pactus. Vide annotata inf.tit.1. in prin.super ver. iniuria.

ADDITIO (i) hoc verum intellige quo ad præiudiciū partis, non fisci vel reipu. sicut ecōtra princeps faciendo gratiam malefactori nō tollit ius pœnæ q̄sitę parti.Ang.

a Neque pretio soluto. Sed quid si partem pretij soluat? Resp.nō est res integra, & ideo non receditur nudo consensu, sed ita demū si hinc inde facta sit retrotraditio, vt C.quādo hic ab emptio.d.l.1.& ff.de pac.l.ab emptione, & est ratio vtrobique, quia nil est tā conueniens naturali æquitati, quam eodem genere quodque dissolui, quo ligatum est, vt ff.de reg.iur.nihil tam.Accur.

Obligatio tam naturalis q̄ ciuilis ipso iure multis modis tollitur.

b Dictum est.sup.eo. §.Et no.in fin.huius tit.12.esse modos, per quos tollitur obligatio tam ciuilis quā naturalis ipso iure, vt nullæ maneant reliquiæ.Per solutionem, vt supra eo.in pri.Item per acceptilationem, vt sup. eo §.Item per acceptilationem.Item per nouationem voluntariam, vt sup.eod.§ præterea. Item per nouationem necessariā, vt per sententiam, & contestationē litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium animo nouandi, & liberandi me, vt ff.de noua. delegare.§.1.l.1.& l.aliam.Item per compēsationē, vt inf.de actio.§.pen.& §.in bonæ fidei. Item per delegationem, vt ff.de noua. l.delegare.1.resp. Item per confusionem debiti, vt ff.de fideius. l.si debitori creditor.Itē per oblationem, (i) consignationem, & depositionem, vt C.de solu.l.obsignatione, & etiam ipso iure, vt ff.deposi. l.1.§.si pecunia.in fi.§.Item per interitum speciei, vt ff. de verb.obl.l.si ex legati.Item maleficio suo mora non præcedente, vt per constitutionē, l.si quis in tantā. vel per edictū Diui Marci, vt C.vnd vi l.si quis in tantam, & ff.quod me.causa.l.extat, & ff.ad l.Iulia. de vi.pri l.pe.Itē nudo cōsensu q̄sique, vt in hoc §.Itē nudo pacto, vt in maleficijs. Sed alijs modis tollitur non vtraque.f.ciuilis & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam, vt ff.de cond.inde. l.Iulianus.Itē remanet ciuilis, & tollitur naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem & iusiurādum, vt ff.de sol.l.Stichum, §.naturalis. ipsa et ciuilis sic eliditur, vt non habeat vigorem.inf.de exce.§.præterea.Itē sunt & alij modi, quib9 tollitur obligatio per exceptionē, quos habemus inf.de except.per tot.Acc.

Obligatio ciuilis sola quandoque tollit. Obligatio naturalis sola quandoque tollitur.

ADDITIO. (i) intellige factam cōgruo loco & tempore, & sola sufficit in iudicio. Idem extra iudicium, si res sit immobilis: alias secus, quia requiritur consignatio & depositio.Ang.

** Adde, q̄ vsque adeo oblatio pecuniæ debitæ effectualiter fieri debet, vt non sufficiat habere pecuniam in marsupio, nisi extrahatur, & numeretur coram testibus, Bar, l.cum seruus.de cond.& demon.]

Explicit Liber Tertius.

LIBER QVARTVS.

De obligationibus, quæ ex delicto nascuntur.

Cõtinuatio. ¶ Hanc continua vt in princ huius tit.continetur.Dictum est sup. de obligationibus, ex contractu, & ex quasi contractu, verum quia est reperire obligationes, quæ sunt ex delicto,& ex quasi delicto,ideo videndũ est de ipsis.Sed qa obligatiões ex delicto sũt maiores & generaliores, ideo de ipsis prius videndum est. ** Adde, quod quædam delicta sunt nominata, vt furtũ, falsum & similia, quæ sunt nomina iuris, quædam innominata,quæ tamen denominantur ab ipso actu, vt percutere, vulnerare,qui actus possunt fieri cum dolo, & sine dolo. primo casu sunt maleficia. secundo non, sed prima non possunt fieri sine dolo. vt not.Bart.l.1 § 1.ff.si quis test.lib. esse iuss. fue.& l.1 in prin.ad Turp.]

LIBER IIII.

¶ De obligationibus, quæ ex delicto nascuntur.

¶ Omnis obligatio ex delicto nascitur ex re, id est maleficio. hoc dicit.Aret.

Diuisio. Vm sit. ¶ Totus iste tit. in 9.partes diuiditur. Primo continuat istum lib. ad lib. præcedentem. Secundo ponit diffinitionem, allusionem, & diuisionem furti, ibi, Furtũm est contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorum eorum pœnam anne ctẽdo,ibi.Furtorum. Quarto,in quibus reb. fiat furtum,& quãdo fur excusetur,ibi.Furtum autem fit.Quinto,quando quis præstat opem,ibi,Interdũ quoque furti.Sexto,quando illi,qui sũt in potestate alterius, domino vel patri furãtur ibi.Ij qui. Septimo,cui cõpetit actio furti,ibi,Furti autem actio.Octauo, an impubes committens furtum teneatur, bi,In summa. Vltimo ponit quæ sit vera pœna furti manifesti.

 Vm sit expositum superiore libro de obligationib. ex cõtractu,a & ex quasi b cõtractu, sequitur, vt de obligationib ex maleficio, c & quasi ex maleficio dispiciamus. Sed illæ d

a ¶ Ex contractu. vt supr.de obli.ex contractu,vsq. ad tit. de obligati.ex quasi contractu.

b ¶ Ex quasi † contractu. vt sup. de obl ga. quæ ex quasi contractu.

c ¶ Ex maleficio. Caue tibi, quia licet hic promittat dicere de omnibus his. † non tamen dicit in hoc tit. de ijs quæ sunt ex quasi maleficio.sed dicet,infr.de obl ex quasi maleficio. Nec etiam de omnibus,quæ ex maleficio,sed de solo furto agitur in hoc tit. sicut vi ff.si cert.pet.& de cer.cond.& C.de rebus cred. & tenetur. Nam non dicit ibi de rebus cre.sed in seq.tit post illum.

¶ Inepta est glo.quia nullibi hoc pollicetur Imperator dicere,scilicet in hoc tit.sed bene in sequen.& hoc seruat.]

ADDITIO. Nonquod non est inconueniens, quod rubrica sit aliquãdo generalior lex de quo dic vt dictum est sup. in rubr. de iust & iur.Ang.

d ¶ Sed illæ. Scilicet quæ sunt ex contractu,

† alias quasi ex.

† Dic,quod ista gl. nõ fuit necessaria,quia Imperator si dicit, quod in isto titulo sit de cibus maleficijs tractaturus, sed in isto lib.Ang.

SYL.

ctu, non autem repetit eas, quæ sunt ex quasi contractu.

a ¶ Diuiduntur. Cre, verbis literis, & consensu, vt sup. de obl. §. fi.

b ¶ Hæ. s. quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

Iniuria qualiter fit.

c ¶ Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuicio, vt ff. de iniu. l. 1. §. iniuria? Item literis infamatorijs, vt ff. de iniur. l. lex Cornelia, §. si quis librum, & inf. de iniur. §. 1. Sed certe & tūc ex maleficio fit, & sic re fit quia maleficium fit verbis, vel literis, & sic habet locum, quod hic dicitur. Accur. Floren.

quidem vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur, [a] hæ [b] vero vnius generis sunt, nam omnes ex re nascentur, id est, ex ipso maleficio, veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. [c]

¶ Hic ponitur diffinitio, & allusio furti. Angel. Aret.

¶ Furtū [d] est cōtrectatio † rei [e] fraudolosa [f] lucrifaciendi gr̃a, vel [g] ipsius rei, vel etiā vsus [h]

* ¶ Et sic ex hoc tex. iuncta gl. obseruādum est, quod licet maleficium dicatur quasi male factum, attamen, & quæ dicta, scripta, consulta ve mala sunt, maleficia appellantur, quia de re pulcherrime Bart. in l. aut facta, ff. de pœnis. & Alcia. in l. verbum facere de verbor. signific.

SYL. * ¶ Virum autem in delictis oriatur obligatio naturalis ex consensu, vide gl. sup. tit. proxim. §. vlt. ver. consensu, & Fort. in l. legitima col. 24 ff de pact. (vbi præter alios censet potius oriri ex eo, quod æquum est delicta puniri, læsisque satisfieri) & Dec. in ca. 1. col. 9. tit. 1. lect. de consti. & Ant. Pinel. in Authen. nisi nu. 32. C. de bo. mat. qui melius ceteris hoc explicat.

SYL. ¶ Furtum &c. CASVS in diffinitione, & etymologia non ponitur, & notanda clara sunt, & circa illud verbum rei, positum in diffinitione, etiam videnda quę ponit Carolu. Ruynus in rubr. ff. de oper. non. nunc. in prim. nu. 15. & 22.

d ¶ Furtum est contrectatio &c. Et facit. extra de elect. o. cap. dudum, 2. hæc exigitur in furto, & sine ea non fit furtum, licet voluntas, vel alia verba, vel scriptura interuenerit, vt ff. eodem. §. si quis vxori, §. si quis asinum, & l. inficiando, in principio, & l. 1 §. sola. Quandoque tamen sine contrectatione, vt in charta rasa, vt digestis eodem qui tabulas, §. finali & l. si quis vxori, paragrapho si quis asinum. Sed certe ibi contrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus, licet non fuerit ibi amotio. Accursius.

e ¶ Rei. Subaudi mobilis. Nam de immobili non potest fieri furtum, vt sup. de vsuc. §. quod autem, nisi in casu, vt in creta. Sed certe iam illa est mobilis, vt ff. eo. l. si cretæ. Item subaudi, corporalis, nam de incorporalibus nō fit furtum, cum nec cōtractio in his esse possit. vt ff. de acqui. rer. dom. n. seruus, §. incorporales. Item subaudi, alienæ, quia rei meæ non facio furtum in eo, quod est meum, sed secus in communi, vt ff. eod. si socius. (i) idem si est nullius vt hæreditariæ non fit furtum, vt ff. eo. l. hæreditariæ, & ideo dixi subaudi, vel alienæ.

¶ Declara totam hanc diffinitionem, vt pulchre per Gādi. in tracta. de malefi. in c. de furibus.]

SYL.

ADDITIO. (i) Dic tamen quod licet socius possit cōmittere furtū, tamen nō præsumitur, vt l. merito, ff. pro socio, quod est, verum quando socius vtitur re ad eum vsum, ad quem est destinata, vt l. Sabinus. & l. si ædes, ff. cōmuni diuidun. Secus si aliter vtetur, ita quod auferat socio cōmodi tas partis suæ, vt dicta l. Sabinus. ita dixit Bart. in dicta l. si socius. Angel.

† aliàs nō est, rei. Furari non posū rē immobilem, incorporalē, & meam.

f ¶ Fraudulosa. Hoc ideo dicit, quia si credat sibi licere, non facit furtum, inf. eo. tit. §. quia tamen. Item si credat dominū permissurum, non facit furtum, inf. eod. §. placuit. In duobus tamen casibus videtur furtū fieri etiam sine fraude furādi, vt in eo, qui saccum pecuniæ surripuit. Nam eius sacci nomine furti tenetur, licet saccum non proposuerit furari, sed pecuniam, vt ff. eo. qui saccum. Sed certe licet non principaliter, secundario tamen voluit saccum surripere. Alias casus est, vt ff. de condi. ob cau. l. penul. Item subaudi ad diffinitionem, quæ fit inuito domino. nam eo volente non potest committi furtum, vt inf. eo §. placuit.

* ¶ Adde, quod Alciat. lib. 1. Disput. c. 10. negat subaudiendum, idque ex l. inter. §. pen. ff. eodem.

g ¶ Vel ipsius rei. id est, proprietatis ipsius rei.

h ¶ Vsus. vt habes exemplum, inf. eod. tit. §. furtum autem fit. Sed qualiter quadruplicatur hic? Respond. vsus æstimatio tantum quadruplicabitur, vt nōn plus extendatur pœna quam delictum, vt Codic. de pœn. l. sancimus, & facit, ff. eod. l. vulgaris, & l. si quid fur. respon. §. primo & §. secundo, & l. verum est. Alij dicunt etiam ipsam proprietatem debere æstimari, quia non potest separari vsus a proprietate, vt ff. eod. qui iumenta, & l. si vendidero, §. cum autem. Prima tamen verior est. vt tto. in l. 2. C. de seru. fugitiuis.

ADDITIO. Primam opinio. quod vsus tantum quadrupletur, tenet glos. in l. secunda, C. de ser. fug. & ibi Cyn & Docto. & glo. in l. qui furtum, ff. de condict. o fur. & istam opin. sequitur Barto. in d. l. qui iumenta, ff. eod. Ang.

a ¶ Possess.

a ¶ Possessionis. Ex hoc dico iam possessionem duplicari, cum aliud sit pretiū rei, aliud possessionis, vt ff. vti pos. si duo. §. fin. & subaudi, quod hoc fecerit animo lucrādi, aliàs non est vetum, vt ff. eodem. l. prima, § 1. Accur.

ra, & corrigente & seu magis exponente ius iam abrogatum, non est figurandus nisi literaliter, & notab. satis colliguntur ex summario.]

f ¶ Species, id est casus.

eius, possessionisve, a quod lege b naturali † prohibitum est admittere. Furtum autē † vel a furuo, id est, nigro dictum est, quod c clā & obscure † fiat, & plerūque nocte, vel a fraude, vel a ferendo, id est auferendo, d vel a Græco e sermone, quo fures appellantur φῶρες. Imò & Græci, ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

¶ Hic ponuntur duo genera furtorum. Et fur dicitur manifestus, qui cum furto inuentus est, vel in loco priuato, vel publico, antequam perueniat ad locum destinatum pro reditu, & ex hoc facile cognoscitur fur non manifestus. Aret.

¶ Furtorum autē duo sunt genera, manifestū & † nec manifestum. Nam conceptū, & oblatum, species f potius actionis sunt furto cohærentes, quam genera furtorum, sicut inferius apparebit. g Manifestus fur est, quem Græci αὐτόφωρον appellant, nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, † sed et is, qui in eo loco deprehēditur, quo † furtum fit, veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egressus ianuam deprehensus fuerit, & qui in oliueto, oliuarum, aut in vineto, vuarum furtum fecit, quamdiu in eo olivueto aut vineto deprehensus fuerit. Imò vlterius furtū manifestū est extendendum, quamdiu eam rē fur tenens visus, vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel a dño, vel ab alio, h antequā eo perueuerit, quo deferre vel deponere i destinasset. Sed si ptulit, quò destinauit, tametsi deprehēdatur cum re furtiua, non est manifestus fur. Nec k manifestum furtum quid sit, ex ijs

b ¶ Lege naturali, id est diuina, vnde illud. Nō facies furtū &c. hic illud. Quod tibi nō vis fieri, alij ne feceris.

¶ Reprehendit Bart. & alij sequent. in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iu. in solutē Fortu. in l. legitima. in 22. colum. ff. de pact. de quo vide Deci. in l. penulti. ver. prima cōclusio est, C. de pac.

¶ Immo verba illa, lege naturali, proprie accipiēda sunt: est enim furtū natura turpe. l. pbiū. de verb. signifi. siquidē qui furtum cōmittit, tria illa iuris præcepta violat, quo qd magis turp, & iustitiæ contrarium fingi potest? nec mouetur, quod & l. quoque diuina & ciuili phibeatur. hoc n. nō tollit, quin natura phibitum sit, de quo doctissime disputat Amon. Augu&t. lib. 4. emenda. c. 4.]

c ¶ Quod, id est quia.

d ¶ Auferendo. Quia fur aufert.

e ¶ A Græco. phor græce, dicitur fur latine, & phores. i. fures, & epautophoro. i. manifestus fur, scilicet qui cum re deprehendatur, & est indeclinabile. Nam apud Græcos aduerbium est.

¶ Furtorum autem. CASVS in §. diuidente, & declarante furtorū species, seu genera

† Sic Iustin⁹. Nullū crimen apud Scythas, furto grau⁹, qui iute natura- SYL. raliū v- tebantur.

† Vide in hūc locū Au. Gell. lib. 1. c. 8.

† alias sit.

† Hoc ex verbis legū 12. tab. sūptū ē, olim. n. nec pro nō dicebant, qp annotauit Bud. in l. nec manifestum. ff. eo.

Exposido Græci.

g ¶ Apparebit vt inf. eo. §. cōceptum, & §. oblatum.

h ¶ Ab alio. Per hoc videtur infringi regula, per liberā personam nihil acquiri, vt C. per quas per so. nob. acq. l. 1 quod falsū est, quia magis ex delicto suo ,p, prio, quam alteri⁹ facto hoc euenit, vt ff. de vsur. l. si quis solutionis, §. fin. & ff. quod vi aut clam l. prohibere. Et tunc hæc vera, nisi in casu, s. cū se occultaturi ille, cui fiebat, Nam licet fur visus fuerit, tamē ē fur nō manifest⁹, vt ff. de fur. l. si quis in seruitu te, §. ceterum.

¶ Nāque solus visus non sufficit, vt quis censeatur esse fur manifest⁹ Bar. in l. si ven didero, §. cum raptor, ff. eo.]

i ¶ Deponere destinasset. Intantum (secundum H.) vt si vltra mōtes p ferre destinasset, tamē si deprehēdatur ante, erit fur manifestus.

Libera psona alij non acquirit.

† Vide ad hūc locū A. Gell. li. 11. c. 18.

† alias furtum factū sit.

¶ Dic tamen, quod in sequen. casu, quando scilicet pertulit, iam licet non dicatur manifestus fur, est tamen fur, & furti actione tenetur, quod tamen non procederet in honesta persona, vt declarat Dec. in l. qui accusare in 2. col. C. de eden. SYL.

K ¶ Nec manifestū. Scilicet quia cōtrariorū eadem disciplina, vt supra de ijs, qui sui, vel alie.

alie. iur. fient, §. 1. & facit ad hunc, §. ff. eod. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.

a ¶ Conceptum. Testibus præsentibus. Nota, quod magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit l. hæredes palã. in princ. ff. de testa. Ang.

c ¶ Non fiat, immo fit, vt ff. de ser. fug. l. 1. §. hoc aũt. Sed illud est spãle in persona serui. ¶ Hæc vera cessantibus indicijs, nam his cõcurrentibus fit secundum Bar. in l. requirendi, C. de ser. fug.]

quæ diximus, intelligitur, nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

¶ Actiones furti concepti, & furti oblati, & furti prohibiti, & furti non exhibiti, recesserũt ab vsu. Et qui scienter rem furto subtractam recipit, & occultat, tenetur furti nõ manife. li. Ang. Aret.

¶ Cõceptum † furtum dicitur, cum apud aliquem testibus [a] præsentibus furtiua res quæsita, & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta [b] est, quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti.

¶ Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit, vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quam apud eum, qui † dedit, conciperetur. nam tibi, apud quem concepta sit, propria aduersus eũ, qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.

¶ Est etiam prohibiti furti actio aduersus eũ, qui furtum quærere testibus præsentibus volentem prohibuerit.

¶ Præterea pœna constituitur edicto prætoris per actionem furti non exhibiti, aduersus eum, qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuentam non exhibuit.

¶ Sed hæ actiones scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundum veterem obseruationem nõ fiat, [c] merito ex consequentia [d] etiam præfatæ actiones ab vsu communi recesserunt, cum manifestum sit, † quod omnes, qui sciẽtes rem furtiuam susceperint, & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt.

¶ Pœna [e] manifesti furti quadrupli est, tam ex serui [f] quam ex liberi persona:

Disciplina eadem est contrariorum. Ista glo. nõ est Accur.

¶ Caius autẽ lib. 2. Institu. c. vlt. scribit, qđ conceptũ furtũ dicitur cũ res furtiua alicui ita a fure datur, vt apud ipsum furem inueniri non possit.]

b ¶ Constituta est. scilicet olim.

** Adde, quod si quis sit homo bonæ conditionis, & famæ, tollitur suspicio furti, licet res furtiua apud eum inueniatur, vt notat Saly. in l. 2. col. penult. de quæst. quæ refert, & sequitur Dec. in l. qui accusare. num. 7. C. de eden.

† Vide ad hũc. §. Au. Gel. li. 10. c. 18. Alc. li. 5. Parer. q. 8.

* ¶ Adde, qđ olim res furtiua quærebatur in domo aliena per lanceã, & licium. qui enim domum alienã furtum quæsiturus intrabat licio se cingebat, lanceque ante oculos tenebat, ꝓpter matrum fam. aut virginum præsentiã cuius rei Fest. Põpon. auctor est. Licio autẽ cingebãtur ad iudicandũ nõ id propria auctoritate facere, sed magistratuum iussu, nam qui magistratibus præministrabant, licio transuerso cincti erant, Aul. Gel. lib. 12. c. 3.]

† aliãs dederit.

d ¶ Ex consequẽtia. Hęc nõ est semper bona cõsequẽtia, vt sublata solẽnitate ideo id tollatur, q cũ solẽnitate fit, vt sup. de verb. obl. §. sed hæc, & C. de form. & pe. ac. sub. l. 1. & 2. Accurs.

e ¶ Pœna manifesti. quæ est de iure prætorio, vt infra de perpe. & temp. ac. §. 1.

* Adde secundum Ias. in §. sed istę. col. 22. inf. de actio. q istæ pęnæ non debentur in foro cõscientię.

** Adde, q ex l. 12. tabul. fur manifestus addicebatur in seruitutem ei cui furtum fecisset. A. Gel. li. 20. c. 1. Quinimo, & ex eadẽ l. occidere ius erat. Huius l. verba ita refert P. Manutius li. de leg. Si quis nocte furtum faxit & eũ aliquis occidit, iure cæsus esto. Fur manifesto furto ꝓrehensus interdiu, si se telo defenderit, & eũ aliqs occidit, iure cęsus esto. Macrob. autem Saturn. lib. 1. c. 4. aliter refert verb. primi versi. nẽpe. Si nox furtum factum sit &c. & exponit nox pro noctu.

f ¶ Ex serui. Hoc tamẽ casu seruus pro noxã dari poterit, vt inf. de noxa. act. in princ.

SYL.

SYL.

† l. eos. C. de fur.

nec manifesti, [a] dupli.[b] †

¶ Contrectatio rei alienæ inuito domino furti actionem parit. Ang. Aret.

¶ Furtum autẽ fit, non solum cum quis intercipiendi causa rem alienam amouet, sed generaliter cũ quis alienam rem inuito [c] dño contrectat. † Itaque siue creditor pignore, siue is, apud quem res deposita est, ea re vtatur, siue is, qui rem vtendam accepit, in alium vsum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtũ committit, veluti si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregre secum tulerit, aut si quis equum gestandi [d] causa commodatum sibi, longius aliquò duxerit, quod veteres scripserunt † de eo, qui in aciem equum produxisset.[e]

¶ Contrectans rem, quam contrectare credit probabiliter domini voluntate furti non tenetur. Aret.

¶ Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter vterentur, quam vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant [f] id inuito domino facere, eũque si intellexisset non permissurum, atsi permissurum [g] credant,

Prætor plus punit quam lex 12. tab.

a ¶ Nec manifesti. s. quæ descendit ex l. 12. tab. vt inf. de nox. §. sunt autẽ. Sed quare minor pœna iure l. 12 tab. imponitur quam per prætorem? Resp. Quia maius delictũ est, vt inf. tit. prox. in princ. præterea tempore legis 12. tab. pauperiores erant homines, vnde minores pœnç imponebãtur, vt inf. de iniur. §. pœna.

† Quã variæ pœnæ olim statutæ fuerint in fures, lege A. Gel. lib. 11. c. 18.

* ¶ Legẽ hanc 12. tabu. existimo è Solonis lege acceptam, qua, vt Gel. testatur. dupli pœna furtum vindicandum existimauit. sunt enim & alia non pauca ex eiusdem legi. sumpta: l. vlt. ff. reg. l. vlt. de colle. l. 2. §. exactis. de ori. iu. §. sed ius, & §. & non ineleganter, sup. de iur. nat.]

† Ad oĩa infra scripta exempla. vide Aul. Gell. lib. 7. c. 15.

b ¶ Dupli. nisi in casu, vt C. de ser. fu. l. mãcipia.

* ¶ Rationẽ diuersi aris pęnæ inter furtũ manifestum, & nec manifestũ posuit glo. inf. de act. §. ex maleficijs, ver. quadrupli.

¶ Furtum autem fit. CASVS ita figurari potest in 2. parte, (prima enim clara est, quia ex verbis diffinitionis decidebatur) videbatur, quod contrectans inuito domino, dato quod nesciret id fieri inuito domino, vel crediderit contrarium, omnino deberet furti teneri, ratio est, quia cũ actio ipsa oriatur ex re, non autem ex voluntate & consensu, vt dictum est, nõ videtur attendendum nisi quod est in veritate, nõ autem quod fit in opinione, aut credulitate contrectantis, aliàs enim esset aperta via fraudibus, semper enim posset furans dicere se credidisse dominum voluisse, presertim cum verba diffinitionis videantur verificari. Citius cõtrarium dicitur, quia imò verba diffinitionis non cõueniũt propter illud verbum, fraudulosa. necesse est autem quod ex probabilibus causis credat. vt declarat gl. in ver. permissurum.

c ¶ Inuito domino. Et quandoque volente, vt inf. eo. §. vnde illud. Accurs.

* ¶ Inuitum hic accipere debemus nõ consentientem expresse. l. qui vas, §. vetare, & l. pen. ff. eo. tit.

** Quod habetur in tex. depositarium vtentem re deposita furtum committere, fallit in pecunia deposita in numerato, & non signata, qa tunc transfertur dominium, & possessio, & intelligitur data licentia depositario illa vtendi, tsq; tenetur ad tantundem in genere, vt est tex. in l. Lucius Titius Sempronio. & ibi not. Paul. de Castr. iuncta l. dic. §. fi. ff. de po. glo. in §. in bonæ fidei, ver. depositi. inf. de acti. tradit Negu. in tract. de pign. in 2. par. 3. mẽ. 6 par. na. 13. & in 3. part. nu. 8.

** † Vide Au. Gel. lib. 5. cap. 17. & Val. Max. lib. 8. c. 2.

d ¶ Gestandi causa. id est ducendi.

ADDITIO. Not. contra illos, qui accipiunt in commodatũ equũ vsque ad villã, & postea ducunt eum Bononiam, tunc furtum committunt. Ang.

e ¶ Perduxisset. Idem est & si alij commodauit, species enim furti est de alieno largiri, vt ff. eo. si pignore. §. 1.

Furtum facit qui de alieno largitur.

f ¶ Placuit. Intelligant. Et est ratio, quia voluntas distinguit maleficia, vt ff. eo. qui iniuriæ. in fi. 1. resp. & facit, C. ad l. Cornel. de sica. l. 1. & ff. si cert. petat. l. quod te. patet in c. cum voluntate. ext. de sent. excom.

Maleficia voluntate distinguũtur.

* ¶ Quod ait, intelligant, ita accipiendum est, vt idem sit & si id intelligere deberent, secundum Aul. Gel. lib. 11. c. vlt. ad fi.]

SYL.

g ¶ Permissurum. Quid si hoc credidit. s. dominum permissurum, sed stulte credebat? Respond. furti non tenetur, cũ non fiat furtum absque affectu, vt hic sub jcit, & sup. de vsuc. §. item si is. & facit ff. de fur. l. inter omnes, §. recte. sed actione ex eo contractu, vt commodati, vel simili bene tenetur, vt ff. eo. l. qui re sibi commodata, sed secus si stulte opinor te permissurum rem tuam accipere, vt ff. de fur. qui vas, §. vetare.

¶ De-

¶ Declara hoc verum, quando ab initio habuit domini voluntatē, aliàs est presumptio iuris cōtra furem. & nisi doceat qualiter inte crediderit, tenetur furti. & ita aliàs consului, & obtinui.]

dicitur, aliàs non fit furtum volēti, vt supra proxim. §. & ff. de donation. inter virum, & vxor. l. de eo. in fi. quę est contra. Sed videtur quod nec hoc casu debeat esse speciale, vt C. de ser. fug. l. quicunque, §. fin. Sed ibi incœpit malitia a domino, hic autē ab ipso corrumpente. — Furtū nō fit volēti.

extra crimen videri, optima sane distinctione, quia furtum sine effectu furandi nō committitur.[a]

¶ Contrectans rem domini voluntate, licet credat dominum inuitum, furti non tenetur, nisi in vno casu, scilicet in corrumpente seruum alienum. Angelus.

¶ Sed & si credat aliquis inuito domino se rem commodatam sibi contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri.[b]

¶ Vnde illud quęsitum est, cum Titius seruum Mæuij solicitauerit, vt quasdam res domino[c] surriperet, & ad eum[d] perferret, & seruus id ad Mæuium pertulerit,[e] Mæuius autem, dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, pmiserit seruo quasdam res ad eum perferre, vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro. Et cū nobis super hac dubitatione suggestum est, & antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neque furti, neque serui corrupti actionem præstantibus, quibusdam furti tantummodo, nos huiusmodi calliditati obuiam euntes per nostram decisionem[f] sancimus, † non solum furti actionem,[g] sed & serui corrupti contra eum dari. Licet[h] enim is seruus deterior a solicitatore minime factus † sit, & ideo non concurrant regulæ,[i] quæ serui corrupti actionē introducunt: tamen cōsilium corruptoris ad perniciem[k] probitatis serui introductum est, vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquam si re ipsa fuisset seruus corruptus, ne ex huiusmodi impunitate[l] & in alium seruum, qui facile posset corrumpi, tale facinus a quibusdam[m] perpetretur.

SYL. * ¶ An & quid fiet de assertioni alicuius in dependentibus ab eius animo vide Angel. in §. sed istæ, inf. de actio.

a ¶ Non committitur. Nisi in duobus casibus, vidi supra §. 1. †

† in gl. in SYL. ver. fraudulosa.

¶ Sed & si credat.

CASVS ponitur in text. & ratio suæ decisionis ponitur ibi, tamen consiliū corruptoris, vbi respondetur rationi dubitādi, assignat & aliam rationem ibi, ne ex huiusmodi impunitate. Not. summarium. Itē quòd consilium tendens ad perniciem alterius punitur. Item no. quòd hic ponitur effectus: quamuis non sequatur effectus.]

b ¶ Fieri. vt furti actio nascatur, furtum tamen fit, secundū quasdam. Sed certe imò, nec furtum fit. vt ff. eo. l. inter omnes. §. pen.

c ¶ Dominio. s. Mæuio. Acc.

d ¶ Et ad eū. s. Titium.

e ¶ Pertulerit. idest domino hoc renunciauerit, vt C. de furtis. lege si quis seruo alieno.

f ¶ Decisionem. vt C. de fur. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno.

g ¶ Furti actionem. Speciale est, quod hic

h ¶ Licet. Idest quamuis.

i ¶ Regulæ. Quas regulas habemus, ff. de seru. corrupto. l. 1. in princip. & per totum titu.

k ¶ Perniciē. idest, destructionem.

l ¶ Impunitate sic infr. titu. 1. §. quia tamē, ibi, sed nedum talia. Accursi. Flor. — Pœna vnius est metus multorū.

m ¶ Quibusdam. Item & vt vnius pœna sit metus multorum, vt C. ad legem Iuliam repetundarū. l. 1. Et nota in hoc §. puniri affectum, & si non sequatur effectus, sic C. de episcopis, & cler. l. si quis non dicam, & C. de ijs, qui ad eccles. confu. l. præsenti. Argumen. cōtra. ff. de pœnis, l. cogitationis. Sed certe hæc cogitatio iā deuenerat ad aliquē actū, vnde nō erat nuda. Accur. Flor. — Affectus punitur, & si non sequatur effectus.

† Quid autē in filiofa. vxore. viro, vel monacho corruptis an habeat locū pœnā istius §. dic ut per Ang. hic. † alias est.

* ¶ Adde, quod quibus casib⁹ punitur affectus sine effectu, nō eadem pœna punitur sed leniore, vt late Thom. Grammatic. in decisione secunda & 74.

ADDITIO. Tu dic, circa istam materiam, quod aut quis non cogitat delinque-

 te,

te, nec agit, nec perficit, & regulariter nō tenetur. Fallit in casu l. quisquis. C. ad legē Iuliam maiestatis, & l. secunda, C. de liber. & eorum liber. Aut cogitat tantum, & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat, & agit, sed non perficit, & tunc ciuilis actio non datur nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali autē distingue, quia pro delicto accessorio (puta quia fregi, ostium, vel fenestras) punitur, nō pro principali, nisi processerit ad actū proximū ipsi delicto, qd ex facti impedimento nō perfecerit. Aut egit, & perfecit, sed non cogitauit, & tunc si ae culpa id euenerit, siue casu, semper tenetur dummodo culpa præcesserit casum, mitius tamen punitur quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxios. Quando autem agit, cogitat, & perficit, clarum est ipsum fore puniendum, nec est locus pœnitentiæ. l. qui ea mente. ff. eodem, fallit in l. 2. ff. de crim. stel. Aret.

¶ In filijs in potestate potest etiam furtum committi. Aret.

¶ Interdum etiam liberorum hominum furtū fit,a veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, surreptus fuerit.

¶ Debitor, qui surripit rem pignoratam creditori, furti tenetur. Aret.

SYL. ¶ Interdum etiam, &c. CASVS. Ratio dubitandi erat, quia liber homo, quamuis sit in potestate patris, non tamen est in dominio patris, ideoque non potest dici contrectatio rei alienæ, quia non est res aliena, itē nec inuito domino, cum non sit dominus, & ideo vbi non verificantur verba diffinitionis, ibi nec diffinitum, l. 1. ff. de dolo, sed contrarium dicitur, quod quamuis non habeat dominium verum, tamen ad ipsum recuperandum proditæ sunt actiones, ac si esset in dominio ipsius. l. prima, §. primo, ff. de rei vendi. ideo nimirum si datur furti etiam.

a ¶ Furtum fit. Non ratione dominij, sed maleficij. Et ideo ex hoc maleficio non ciuiliter, sed criminaliter agitur. Nam cum sit liberum corpus, non recipit æstimationem, vt infra de obligatio. quæ ex quasi delicto, §. 1. vers. ob hominem, criminaliter autem extra ordinem agetur, vt ff. eo. l. fi. & de priua. deli. l. fin.

Corpus liberum est inæstimabile.

SYL. ¶ Hæc glo. reprobatur, quia loquitur contra hunc tex. qui dicit, furtum fit. vnde dic, vt in figuratione casus.

¶ Mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua, cum ipsa ad possessionem, vel proprietatem competat, quorum neutrum in filio habet locum, vt ff. eodem, l. eum qui, §. si filius, & l. mater. in princ. & §. liberatum, & ff. de acquirend. possessio. l. cum hæredes, §. fina. & ff. de rei vend. l. 1. §. per hanc.

Cōdō furtiua ad possessionē vel proprietatem competit.

ADDITIO. Istam glo. reprobant Doct. quia immo similiter agitur, & duplicantur operę vel damna, quæ pater sustinuit, qui licet non proprie, largo tamē modo habet in filium dominium, & possessionem, quod patet, qa habet rei vēd. de iure Romano, vt l. prima, §. 1. ff. de rei vend.

¶ Aliquando autem etiam suæ rei furtum quis committit, veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit.b

¶ Non solum principalis furtum committit, sed etiam opem præstans furti tenetur. Et qui per lasciuiam, non vt furtum fiat, furto pręstat opem, non obligatur furti. Aret.

SYL. ¶ Aliquando autem. CASVS. Ratio dubitandi erat verbum, alienæ, positum in diffinitione.

¶ Item potest colligi ex tex. in l. si socius, ff. de fur. contrarium dicitur, & est ratio, quia cū creditor excepto vsu pignus possideat, l. serui nomine, & ibi Bar. ff. de vsucap. ergo debitor subtrahēdo furtum committit, tum respectu possessionis, vt supra eodem, §. 1. tum respectu iuris, & cautionis, quam habet creditor in incumbendo pignori, quia sua interest, l. itaque, §. 1. ff. eo. & hæc actio datur ei, cuius interest. l. manifestissimi, in princ. cum ibi no. C. eo.

b ¶ Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua, vt ff. de vsucap. sequitur §. si rem. & ff. pro empt. si rem. Vnde dic, quod quandoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti, vt fere in toto hoc tit. & ff. eod. & Cod. eodem. interdum nullum eorum est, vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur, vt infra eodem, §. 2. qui. Interdum furtum fit, & actio nascitur, † licet non sit res furtiua, vt hic dicitur.

Fur, furtiua res, & condō furti qñque separātur.

† facit §. furti autē. inf. eo.

¶ Similiter est glos. in l. sequitur, §. si rem, ff. de vsucap.

* Idem erit, & si vna aliqua res ex pluribus pignori datis surripiatur. licet in ijs, quæ relicta sunt, saltum sit creditum, quia non pignus, sed delictum perpetratum attenditur. lege eum, §. Papinianus, ff. eodem, fortius, furtum fit, etiam si loco pignoris subtracti aliud supponatur. l. cum æs. eodem titu.

¶ Interdum furti. CASVS figuratio clara est, & ratio etiam decidendi, cum tota pendeat ex animo, voluntate, & effectu furandi, Cetera dic, vt per Ang. hic.

a ¶ In-

¶ Interdum † quoque furti tenetur [a] qui ipse furtum non fecit, qualis est is, cuius ope, & consilio furtum factū est. In quo numero est qui tibi nūmos excussit, vt alius eos raperet, aut tibi obstiterit, vt alius [b] rem tuam exciperet, aut oues tuas, aut boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorum per lasciuiam, [c] & non data opera, vt furtum admitteretur factum est, in factum [d] actio dari debet. At vbi [e] ope Mæuij Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. Ope † & consilio eius quoque furtum admitti videtur, qui scalas forte fenestris supponit, [f] aut ipsas fenestras vel ostium effringit, vt alius furtum faceret, quive sacramenta ad effringendum, aut scalas, vt fenestris supponerentur, commodauerit, sciens cuius rei gratia commodauerit. Certe qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit, atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur [g] furti.

a ¶ Interdum. Furti tenetur. Non manifesti, licet etiam deprehendatur, vt ff. eodem, l. is qui.

b ¶ Alius. Facit ad hoc, ff. ad legē aqui. si seruus seruū. §. si quis de manu mihi, & ff. eo. l. furti, §. pen. & l. qui seruo.

c ¶ Per lasciuiam .i. stultitiam.

* ¶ Lasciuia quid sit, declarat elegāter Budæ. in annot. ad Pande. l. ex cōducto, §. sed & si labes. de loc. & condu.]

d ¶ In factum .i. vtilis legis Aquiliæ, si corpora læsa sint alioquin subsidiaria, vt infra ad legem Aqu. §. fi. & § pen.

e ¶ At vbi. Aduersatur prox. dicto, vbi dixit dari in factū.

f ¶ Supponit. No. hic dari cōsilium solo facto, alias dicitur consilium hominis intentio vel propositum, vt ff. eo. si quid fur §. 1. Item dicitur cōsilium, quod alij datur bonum, vel malum, vt ff. eod in furti, § pen. in fi. Itē consilium dicitur, quod capitur a mulris, vt C. de leg. & consti. l. humanum.

* ¶ An & quando quis teneatur ex consilio, & quis dicatur consilium præstare, tradu late Decius in l. consilij. ff de reg. iur.

¶ Consilium accipitur duobus modis, hoc §. vno, pro animo, & dolosa adiuuantis intentione, vt ibi ope & consilio, &c. iuncto ver. sciens cuius rei &c. altero modo accipitur pro suasione, & ita accipit in ver. certe.]

g ¶ Non tenetur furti. Cum alias esset facturus furtū etiam sine consilio huius, alias id est si non erat alias facturus, tenetur vterque ff. de furt. qui seruo. & de verbo. signif. l. sæpe. (i) Aliud videtur in actione serui corrupti, vbi tenetur etiā si alias esset facturus, nec enim oportet laudando augeri malitiā. vt inf. ad l. Aquil. §. ceterum. & inf. de actio. §. in quadruplum, & ff. de seruo corrup. l. 1. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Respond. quia hic agitur de delicto secuto post psuasionem, non autem ex ipsa persuasione, & ideo distinguitur an erat alias facturus, vel non, sed in alijs casibus ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequatur, vt supr. eo. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio sequatur, † vt ff. de ser. corr. l. in hoc & l. Neratius. Item est contra. inf. de iniur. §. non solum. Sed ibi non erat alias facturus, & fecit.

* ¶ Circa istā gloss. videndus est Alexand. in l. non solum, §. Proculus, ff. de iniur. & facit ad q. vtrum si mandatum sit alicui, vt cōmittat homicidium, deinde ex interuallo homicidium fiat, censeatur factum vigore dicti mādati, de qua tractat Innocē. in c. ad audientiā de homicid. & tangit Decius in l. pacta. numero decimo, de pac. quomodo autem cognosci possit, quod alias facturus nō fuisset, docet Ang. in l. 1. ff. de eo, per quem fac. erit. & Alex. vbi supra.]

* ¶ Adde, quod qui consuluerit ad furtum faciendum, furti tenetur, nisi ipse ostendat, etiam sine ipsius suasione furem idē fuisse facturum, nam tunc leuiore pœna arbitrio iudicis communi sententia afficietur, Ang. l. in furti, §. ope ff. eod. tit. c. sicut dignum. §. qui vero. ext. de homi.]

ADDITIO. (i) Dic vt per Bar. in l. non solum. §. si ex mandato, ff. de iniur. aduertas tamen quod isto casu concedendum est, qđ tenetur de dolo, vt l. quod si cum scires, ff. de dolo. Ang.

¶ ij qui. CASVS figuratio literalis fit, dubitandi enim ratio erat, quia cōtrectabatur res aliena inuito domino, ideo furtum, vt hic dr̄, & vbi furtū videbatur esse debere actio furti, sicut vbi est obligatio, est actio. Cōtrarium dicitur & ratio est nō infamia oriēs ex actione furti, vt aliqui dicūt, sed quia non interest patris, vel domini habere actionem, vt §. seq. quia effectualiter

† alias nō est quoq.

† De materia huius §. vide in c. qui cum fure. iūcta glo. ext. de fur. SYL.

Consiliū sumitur multipliciter.

SYL.

† Hoc dictū glo. approbat Dec. in l. pacta nouissima. nu. x. C. de pac.

† Concor. cū hoc §. c. si culpa. iuncta gl. super ver. tulisti. ext. de iniur. & danda.

¶ Filius & seruus furri piendo patri, vel domino furtum committunt, & res efficitur furtiua, et ceteris furti non nascatur, q[uia] tamen opera vel consilium dederit, tenetur furti. Aret.

¶ Ij, qui in parentum, vel dominorum potestate sunt, si rē eis surripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam causam cadit, (nec ob id [a] ab vllo vsucapi potest, antequam in domini potestatem reuertatur) sed furti actio nō nascitur, [b] quia nec ex alia vlla causa potest inter eos actio nasci. Si vero ope & consilio alterius furtum factum fuerit, quia vtique furtū committitur, conueniēter ille furti tenetur, qa verum est ope & consilio eius furtum factum esse.

¶ Actio furti competit illi, cuius interest furtum factum non esse. Angel.

¶ Furti autem actio ei competit, cuius interest [c] rem saluam esse, licet dominus non sit. Itaque nec domino aliter competit, quā si eius intersit rem nō perire. Vnde cōstat creditorē de pignore † surrepto furti actione agere posse, etiam si idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori † potius incūbere, quam in personam agere, adeo quidem, vt quamuis ipse debitor eam rem surripuerit, nihilominus creditori competat [d] actio furti. [e]

¶ Ille, qui tenetur ex locato in aliqua re, si surripiatur, habet furti actionem. Idem in bonae fidei emptore. h.d. Aret.

¶ † Item si fullo [f] polienda curādave, aut sarcinator sarcienda vestimēta mercede certa cōstituta [g] accepit, eaque furto amiserit, ipse furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil interest eam rem non perire, cum iudicio locati a fullone, aut sarcinatore rem suā persequi possit.

¶ Sed & [h] bonæ fidei emptori surrepta re, quā emerit, † quamuis dn̄s non sit, omnino cō petit actio furti, quemadmodum & creditori.

¶ Fulloni vero & sarcinatori non aliter furti actionem cōpetere placuit, quam si soluendo fuerint, hoc est si dn̄o rei æstimationē soluere possint. [i] Nam si soluendo non sint, tunc quia ab eis suum dn̄s consequi non possit, ipsi dn̄o furti competit actio, quia hoc casu ipsius interest, rem saluam esse. Idē est, [k] &

agerer contra se. Hinc est, q[uod] si filius habet peculium, vt dr̄ in glo. filius tenetur, quia potest interesse habere actionem. No. collige vt per Ang.

a ¶ Nec ob id. Quod verū est, s. rē furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit eis ęstimata vel dn̄s vendiderit furi, † vt ff. eo. l. quāuis. Accurs.

b ¶ Nō nascitur. Nisi sit filius habens castrēse peculiū vel quasicastrēse, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idē de vxore, quod hic de filio dr̄, vt ff. eo. si quis vxori, in prin. & §. 1.

SYL. ¶ Hoc declara nisi furtum sit graue, quia filij possunt puniri de furto, quòd dicitur secundum qualitatem personarum arbitrio iudicis. l. respiciendum, §. furta, ff de pœn. & ibi doct.

c ¶ Furti autē. Cuius interest, etiam modice vt inf. titu. 1. §. fi. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. & generaliter. Item oportet, quòd intersit ex iusta causa & probabili. † nam si est malæ fidei possessor, vel huius rei furti non aget, vt ff. eo. l. itaque. circa prin. & l. eū q emit. §. is āt. † sed si bonū initiū habuerit, vt quia sibi cōmodaui, vel locaui, habet actionē furti, & hic est casus in quo fur furti agere potest, vt ff. e. qui vas, §. si ego tibi.

d ¶ Cōpetat. contra debitorem qui surripuit.

e ¶ Actio furti. Res tamen non fit furtiua vt dixi sup. eo. §. aliquando.

f ¶ Item si fullo. Fullo & sarcinator q[ui] sint, dic vt sup. mā da. §. fin.

g ¶ Cōstituta. ADDITIO. Supple in pecunia numerata, alias autē non esset locatio, vt l. 1. §. si quis seruum. ff depos.

h ¶ Sed & bonæ, facit ff. eo. l. itaque.

* ¶ Sec[us] si malę fidei, quia nemo de improbitate sua actionem consequitur, vt dicitur in dicta l. itaque.

i ¶ Possint. Imò vr̄, q[uod] sp dn̄s debeat furē conuenire. vt ff. locat. & condu. l. cū in plures, §. vestimenta. Sed ibi de actione in rē vel condōne furtiua dicit. hic autem de actione furti.

k ¶ Idē est, vt fur-

† Idē si redeat i[n] dn̄i ptātem, de quo dic vt per An. in §. aliqñ supra eo.

Furti agit cuius interest.

† l. is cuius, ff. eod.

† Aliud si res debitoris subtracta non esset obligata creditori, l. interdū. ff. eod.

† Adde l. q re, §. 1. eod. tit. de fur. furti qñque agit.

† Concor. l. plus cautionis de reg. iur.

† Ex l. itaque fullo, & l. fullo, ff. eo.

† Et ēptā acceperit alioqui cōpeteret actio venditori non emptori, l. eū qui, eod. tit.

furti actio cõpetat dño & facit ad hunc §. ff. de cõd. sine cau. l. si fullo.
*¶ Siquidem soluẽdo esse nemo intelligit nisi qui solidũ potest soluere. l. soluendo. de ver. sign. & recte quidem de hoc cõstitutũ videtur, ne cõpellatur dominus ex vno iudicio duo facere, vt videlicet contra fullonem ex locato agat, & quãto minus consequetur, aduersus furem condicat. id enim ei damnosum esset.]

SYL. ¶ Quæ de fullone. CASVS literaliter potius est figurãdus, tñ pro rõne dubitãdi potest adduci, q̃ hr̃ in præcedẽtibus, q̃ creditori & vsufructuario datur actio furti, vñ & commodatario eadẽ ratione videbatr̃ dãda. cuius cõtrarium dr̃ ea ratione, quia cõmodatarius nullũ hẽt ius in re, illi vero habent. & si replicetur, fullo nullum habet ius in re, & tñ ei competit, respondetur, qđ ideo hic cõtrarium dr̃, quia cõmodati contractus fit tñ gr̃a cõmodatarij, fullonis ãt contractus fit gratia vtriusq. 16 Simpliciter subuenit̃ ita te

si in parte soluendo fuerit fullo, aut sarcinator.

¶ Si res commodata fuerit commodatario surrepta, dominus habet electionem, vtrum velit agere contra furem actione furti, an contra commodatariũ commodati, & vno electo scienter alius liberatur, secus si fuerit ignorans vel dubitans. Aretinus.

¶ Quæ de fullone, & sarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui cõmodata res est, transferenda veteres existimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo custodiam præstat, ita is quoque, qui commodatum vtendi causa accepit, similiter necesse habet custodiam præstare. Sed nostra prouidentia etiam hoc in nostris decisionib.[a] emendauit, vt in voluntate dñi sit, siue commodati actionem aduersus eũ, qui rem commodatam accepit, mouere desideret, siue furti aduersus eum, qui rem surripuit & alterutra earum electa, dominum non posse ex pœnitẽtia ad alteram [b] venire actionẽ, sed siquidem furem elegerit illum, qui rem vtendam accepit, penitus liberari, sin autem commodator veniat aduersus eum, qui rem vtendam accepit, ipsi [c] quidem nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem, eum autem, qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furem furti habere [d] actionem, ita tamen, si dominus sciens rẽ esse surreptam, aduersus eũ cui res commodata fuerit, peruenit, [e] sin autẽ nesciens, & dubitans rẽ esse surreptam, apud eũ commodati actionẽ instituerit, postea autem re cõperta voluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem actionem peruenire, tunc quidem licentia ei cõceditur & aduersus furem venire, obstaculo nullo ei opponendo, quoniam incertus cõstitutus mouit aduersus eũ, qui rẽ vtendam accepit commodati actionem, nisi dño ab eo [f] satisfactum fuerit, tunc etenim omnino furem a dño quidem furti actione liberari, suppositum [g] autẽ esse ei, [h] qui pro re sibi commodata dño satisfecit, cum manifestissimum [i] sit, etiã si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rem esse surreptam, postea autem hoc ei cognito

spondet Bar. in l. fi. C. de furtis. §. j. Not collige vt hic p Ange. specialiter not. q̃ eligens vnum ius non videtur renunciare alteri q̃ ignorat, vel de quo dubitat quod non est alibi.
a ¶ Quæ de fullone. Decisionib. vt C. de fur. & ser. corrup. l. fi. §. tales itaque.
b ¶ Ad alterã. vñ actio furti hoc casu non est ãbulatoria.
c ¶ Ipsi. s. commodatori.
d ¶ Hẽre actionẽ. Et pœnam exactam dño restituere non cogit̃, quia vbi periculum, ibi commodũ. vt C. de fur. l. fi. §. sed cum.
e ¶ Peruenit. Agendo cõtra eũ actione cõmodati.
f ¶ Ab eo. s. cõmodatario.
g ¶ Suppositũ. s. furem.
h ¶ Ei. s. commodatario.
i ¶ Cum manifestissimũ. Bene dico, q̃ eligẽdo vnam repellit̃ ab altera, si sciens a principio fuit.
*¶ Facit optime. l. q̃ in hærede in prin. de tribu. & l. sed si ex parte, §. vlt. ff. q̃ cum eo.]
¶ Sed

Onus sentiens, hẽat lucrum.

SYL. ‡ Sed is. CASVS non figuratur, quia traditur illatio ex §. furti aut. cui⁹ ratio est, quia si dolo caret, eius nō interest, quia tantum de dolo tenetur, si dolum commisit, non debet ex suo dolo cōsequi actioné, vt dicitur in l. eum qui, §. is autem, ff.eo.] a Dolo. sup. quib. mod. re contra. obli.§. præterea,& C. depo. l. 1. & l. pe. & l.final. idem,quod hic habemus, ff. eo.cum qui.§. is autem.

SYL. ‡ In summa. CASVS figuratio non est necessaria, qa habetur ratio in tex.affectus enim est q. furtum facit, vt hic dicitur, & visum est sup. in §. furtū autē. & patet ex diffinitione ibi,fraudulosa. vbi ergo nō ē dol⁹ aut fraus, non est furtū. b In summa id est, vt breuiter hūc tit. expediamus. c Proximus pubertati.a 10. anno.& dimidio.sup. vt su. diximus de inutil. stip. §.furiosus.& facit ad hunc §.ff e. l.impuberem, & ff. ad Syll.l. excipiuntur & ff. de reg.iur.l. pupillum. ** Hæc interpretatio crebriore calculo

† Nisi sua interesset rē nō esse furto amissā, vel vti si re deposita culpam ꝓmisisset, vel pretiū depositionis si quā si mercedem accepisset l.2.§. dicet.ff. vi bon.ra. & inf. tit.t.§. fin.

aduersus furem transierit, omnino liberari eū, qui rem commodatam acceperit, quemcunque causæ exitum dominus aduersus furem habuerit, eadem definitione obtinēte, siue in parte, siue in solidum soluendo sit is, qui rem commodatam acceperit.

¶ Depositarius qui tenetur de dolo, non habet furti actionem, sed dominus. h.d. Aret.

¶ Sed is, apud quem res deposita est, custodiam non præstat, sed tantū in eo obnoxius est, si quid ipse dolo a malo fecerit. Qua de causa si res ei surrepta fuerit, quia restituendæ eius rei nomine depositi nō tenetur, nec ob id eius interest rem saluā esse furti agere † non potest, sed furti actio domino competit.

¶ Impubes non tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aret.

¶ In summa b sciendū est, quæsitum esse, an impubes rem alienam amouendo furtum faciat. Et placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit ita demū obligari eo crimine impuberem, si proximus c pubertati sit, & ob id intelligat se delinquere. †

¶ Actio furti est mere pœnalis, sed condictio furtiua, & rei vendicatio competunt pro re, & rei vendicatio datur contra possessorem, & condictio furtiua contra furem, & eius hæredes. h.d. Aret.

¶ Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tantum ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quam aut vēdicando, d aut condicēdo e potest auferre. Sed rei vendicatio quidem aduersus possessorem est, siue fur ipse possidet, siue alius quilibet, condictio autem aduersus furem ipsum † hæredemve eius, licet non possideat, competit.

¶ De vi bonorum raptorum.

¶ Rapiens per vim rē alterius tenetur furti, & ēt actione vi bonorum raptorum, quæ datur in quadruplum infra annum, postea vero in simplum, & in quadruplo inest simplum. h.d. Aret.

recepta videt, vt scribit Aret. in §. pupillus. in vers. proxi. sup.de inut.stipul. de quo vide Dec. in d. l. pupillum.

‡ Item actio. CASVS figuratio in declaratione terminorum nō requiritur. Nota summar.] d Vendicando, id est dominium petēdo, si extet. e Condicendo .i.in personā agendo cōdōne furtiua, si cōsūpta sit, & facit ad hūc §.ff.de cōdict. fur. l.si pro fure. §.furti.& l. in condōne, & inf. de actio.§. sic itaque,& C. de fur. l.ancillæ.

** Adde, q re furtiua nōn extante datur cōdictio ad illius estimationem l.in re furtiua. ff. de cōd. fur. Et q hæres furis defuncti tenet ex eius furto solum vsq. ad vires hæreditarias, & nō vltra, ēt nullo facto inuentario. ita tenent cōmuniter Doctor. vt tradit Neg.in trac. d' pig. in 4. mē. 2.par. nu. 124. vbi ēt scribit, q bona delinquētis sūt tacite obligata pro male ablatis.]

De vi bonorum raptorum

‡ Viso de furto sequitur de rapina, & consequen-

† Et sic ē in delicti: doli capacitas supplet ætatē vt hic, & in c.si.iuncta gl. supra. uers. prudētia. ext. de despō. imp.

SYL. Cōdō furtiua.

† Aliud ē in actione furti, q̄ si datur cōtra hērdē. furis, §. non aūt. infra de perpet. & temp. actio.

Cōtinuatio.

sequenter, vt potes videre, sup. tit. 1. in princ.
* Verbum rapere. quam late pateat, vide l. Marcellus. vbi Alc. de verb. sign.

QVi res. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo q raptor & fur inequali ter puniuntur. Secūdo, qsi qs rapit rem suā vel alienā putās esse suam. Tertio, quid sit subiectum in hac actione, videlicet, quid debet deducere actor. Secunda ibi, Quia tñ. Tertia ibi, Sane in hac.
Qui res. Casus nō figuratur in declaratione terminorū nisi literaliter, præsertim stante rōne posita in tex. ibi, Quis. n. magis, & ibi, Ridiculū. n. est. sed loco cas° aduerte ad ver. quadruplū. quia ibi est nō modica difficultas pp illam aduersatiuā, sed extra pœnā, licet in multis sit dictio &, loco dictionis sed, q vr contrariū importare eius qd̄ dr in tex. nisi exponatur pro & dictio autē, sicut nō sit exēplificatiue, sed demonstratiue, vt dicamus, quadruplum non est totum pœna, vt est in furto, sed &c. & ita intelligendo erit minor difficultas in tex. vide tamen tex. in l. 1. §. d. exrit. de publica qui videtur æquiparare, licet gl. ibi intelligat secundum tex. nostrum.

QVi† res alienas[a] rapit, tenetur quidem etiam furti:[b] (quis enim magis alienam rem inuito domino cōtrectat, quā qui vi rapit?[c] ideoq. recte dictū est, eum improbū furē esse) sed tñ ꝓpriā actionem eius delicti nomine Prætor introduxit, quæ appellatur Vi bonorum raptorum: & est intra annum[d] quadrupli,[e] post annum simpli: quæ actio vtilis[f] est, etiam si quis vnam rem, licet minimam, † rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna est, † & extra

a Alienas. Large accipe, vt etiam si sint communes idem sit quo ad socij partem, vt ff. de fur. l. si socius. Accur.
b Furti, s. non manifesti, etiam si deprehendatur, secundum P. quod falsum est: † imo si deprehendatur, manif. furtus est: & in quadruplum pōt cōueniri, vt ff. de fur. si vendidero, §. cum raptor. (1) alias si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actum tollitur vi bo. rap. nisi in id quod excedit, vt ff eo. l. 1. item in casu nec manifesti, nec nō manifesti tenetur: vt si qs ex domo, in qua nemo erat rapuerit, licet itum hac actione vi bo. rap. teneatur secundum P. vt ff. de furt. l. si quis de domo, alias ex domo. Sed hoc est falsum, quia ibi erat † actum furti non manifesti, † & ideo amplius cessat actio furti, & ideo datur hæc actio vi bon. rapt. quia excedit & in id quod excedit, vt d. l. si. eo. l. 1. & ff. de actio. & obliga. l. qui seruum §. fin.
ADDITIO. (1) Sed hoc est falsum, secundū Bar. in d. l. si vēdidero. qa opus ē vt accla met l. 2. & l. si qs i seruitute. ff. de fur. Ange.
c Qui vi rapit. q. d. nullus, vt hic, & ff. qd vi me. cau. l. si cum exceptione, §. qui vim.
d Annum, s. vtilem, vt C. eod. l. fin. & l. res, & C. de noxa. l. pen.

Prætoris edictum de vi bon. rapt. eiusque interpretatio habetur in l. 2. ff. eo.
** Annus vtilis qui dicatur, docet glo. in §. rursus. ver. annum. inf. de actio.
e Quadrupli. Nisi in casu quo agit ad duplum tantum, vt C. de paga. l. christianis, quæ est huic contra. Sed illud est spāle.
f Vtilis, i. efficax & directa. Vel dic, q directa compe tit, quādo plures res rapiūt sunt: sed vtilis qs vnum rapuit bonum rapuit est, vna res rapta est. Et facit ad hoc, quod pluralis oratio s. raptorū trahatur ad singularem. ff. de cond. & dem. l. falsa. §. vlt. & ff. de neg. gest. l. 3. §. negotia. ff. de pet. hær. l. regularitet, & l. licet.
Quæri solet communiter super hoc, quod dicitur in fi. §. q ridiculū esset, q ille, qui rapit, esset melioris conditionis, quam ille, qui rem clam surripit. Contrarium videmus, maior enim pœna infligitur furibus quam raptoribus cum in pœna furti manifesti totū quadru. sit pœna. in pœna autē raptoris solum triplum est pœna. Ad hoc autē diuersimode dicitur. Quidam. n. concedūt, quod maior pœna furibus quam raptoribus per l. infligit, & non sine causa: videlicet quia sępius fit furtū, quam rapina. vnde ne huiusmodi maleficio impunito facilius talia facinora perpetrentur, vt vnius pœna sit metus multorū, vt C. ad l. Iul. repe. l. 1. talis pœna ꝓ furto maior quam pro rapina introducta est. Alij aliter dicentes rñdent, q qui in vno grauatur, in alio dēt releuari, vnde pœna raptoris plus continet. Nam si criminaliter agatur cōtra eū, suspendi dēt. Vocat. n. l. raptores famosos latrones, ff. de pen. l. capitalium. §. famosi. In furto aūt non dēt aliquis mortē pati, vt in authen. sed nouo iure. Co. de ser. fug. propterea si cōueniatur ciuiliter raptor, æquū est vt ei minor pœna infligatur q furi. Dñs Guido istæ adherēs dicit, q qui in vno grauatur, in alio dēt releuari, vt ff. de iutelur. l. eum qui. Raptor. n. in hoc releuatur, quia si cū rapina deprehēdatur, tenetur solū modo ad triplū, sed grauatur in hoc, quia rō habet remediū aliquod, si non deprehendatur cū furto, quia semper tenetur ad triplū: sed fur in hoc releuatur, q si nō deprehendatur cum furto, antequā deuenat ad locum destinatū, non tenetur nisi in duplū, & ió in alio grauatur, s. q si deprehēdatur cū furto, teneatur ad quadruplū. Et si dicas qs, qualiter potest raptor non deprehēdi? Hanc quęstionē habes

Marginalia (left):
**
† Sim. gl. inf. de act. §. ex maleficijs vers. quadruplo.
Raptor qua actione tenetur.
† alias qui vi.
† alias actio.
† Ecōtrario rñdet gl. in §. ex maleficijs in ver. quadruplo. in fra eo. & i d. l. si quis de domo, qd s. illic actu fuerat vi bo. rapt. & iō sublata erat actio furti non manifesti. actio vi bo. rapt. ē duplex.

Marginalia (right):
† Idē scribit Imp. i nouella sua cōstitu. 63. q inscribit de nouis operibus cōtra prospectū in mate. i exemplari Græco, & in versione latina Haloādri.
† alias sed SYL. ali. desunt ista verba & ext. pœnā rei persecutio ê.

habet sufficienter solutam in glo. signata in isto eodem, §. super illis verbis, Siue cõprehendatur, siue non. Alij ad hoc aliter respõdent dicentes, ꝙ nunquam est melioris conditionis raptor quam fur: eo ꝙ semper pôt actio furti cõueniri. vt ff. de fur. l. si vendideto. §. cum raptor. Sed hic notandum, ꝙ si fur furti manifesti acti. cõueniat in quadruplum condemnatur. Raptor quoq. in quadruplũ ꝑ acti. vi bo. rap. condemnatur & similiter ꝑ acti. furti manifesti punit̃ conuictus: & ita adhuc restat primum, quod plus venit i actio. furti quam in ac. vi bo. rapt.

** † Sic inf. d̃ actio. § ex maleficijs ver. vi aũt. † alias eẽt.

pœnam [a] rei persecutio est, sicut in actione furti manifesti diximus: [b] sed in quadruplo † inest rei persecutio, vt pœna tripli sit, siue comprehendatur [c] raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum [d] enim † est, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clã [e] amouet.

¶ Actio vi bonorum raptorum competit ꝓ violẽtia dolo cõmissa: secus si rẽ suam bona fide rapuit: tñ raptor, si dominus est, cadit a dño suo: si vero nõ est dominus, tenetur ad tantundem, siue res fuerit mobilis siue immobilis. Aretin.

¶ † Quia tñ [f] ita competit hæc actio, si dolo † malo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore ductus rem suam esse existimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quasi dño liceat etiam per vim rẽ suã auferre a possessoribus absolui [g] debet.

a ¶ Extra pœnam. Repete, non. vt sit sensus, quòd rei persecutio non est extra pœnã, sed in quadruplo &c.

** Non est opus hac repetitione, quia inest copulæ quæ dependet continuatiue a priori parte clausulæ, vbi est ipsa negatiua: si quidem hæc vox, & connectit tam sensum quã verba præcedentia. cum sequentibus quibus adijcitur, vt notissimum est.]

b ¶ Diximus, vt sup. tit. 1. in fi.

Raptor & fur distinguuntur.

c ¶ Comprehendatur raptor. Sed quõ potest raptor nõ deprehendi, cum dicatur eripere quasi de manu auferre, vt ff. ne quis eũ qui in ius. l. 4. §. 1.? Respond. distingue animum auferentis: vt si erat animus ei, palã & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat, tamen est raptor. Sed fur est, qui habet animum, vt faciat clam, licet interdũ deprehendatur, ex qua deprehensione efficiatur manifestus, vt supr. tit. 1. §. 1. ver. furtũ autem vel à furto.

ADDITIO. Vult dicere glo quod manifestus semper tenetur vi bonorum rapt. sed non manifestus ita demum, si habuit animum. &c. Ang.

d ¶ Ridiculum. Bene dixi, siue non. ridiculũm enim &c.

Raptor in minus tenet̃ quam fur manifestus.

e ¶ Qui clam. i. fur nec manifestus. Nam raptor tenetur in quadruplũ hic autem. s. fur non manifestus, in duplum tantum, vel triplum cum re: sed qui palam furatur, certũ est in plus teneri quam raptorem, cum in quintuplum cum re teneatur. Accurs.

* ¶ Argutam differentiæ rationem affert Alcia. in l. Marcellus, ff. de verb. sign. quia ex furto potuit maius damnum inferri domino, quippe qui nisi furem deprehẽdisset, nesciuisset aduersus quẽ ius suum persequeretur: raptor autem dominũ latere non potest: & ideo leuius punitur.

SYL.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secũdum Angelum quia raptor se exponit morti: & ideo cum incurrat maius periculum in persona, leuius punitur ĩ pęna pecuniaria, arg. l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de infa. Vel dic, quod ex rapina inducitur crimen publicum, & in hoc grauatur, quia a quolibet de populo potest accusari, ideo in alio alleuiatur, argum. l. eum qui in princ. ff. de iureiur. Quare autẽ in vi bon. rapt. prætor eandem pœnam in manifesto, & non manifesto imposuerit, cũ lex duodecim tabularum & ipse prætor in furto diuersas imposuerit. dic esse rationem propter eundem animum rapiẽdi, qui semper requiritur.

† alias ita tñ compe tit &c. q̃ lcõ probabilior est. † l. 2. §. soli, ff. eo. tit.

¶ Quia tñ. CASVS figuratio facilis est: ratio enim dubitandi erat, quia cum maleficia ex affectu distinguantur, vbi dolus malus, & animus rapiendi non adest, cessare debet dispositio l. declarantis & punientis raptorẽ. qui ergo nõ vt alterius rẽ rapiat, sed vt suã reciperet, rem propriam rapit, vi bon. rapt. teneri debere non videbatur. Cuius contrarium dicitur, non ꝙ vi bo. rap. teneatur, sed ꝙ amittat rem. & incidat in pœnas de quib. in text. ratio assignatur in text. ibi, sed ne dũ talia excogitãtur &c. non enim decet. l. præbere materiam scandalis & rapinis, vt ergo remoueatur inconueniens, quod sequi posset, quãdo violenter propria auctoritate quis rem suam acciperet, statutum est, vt medio iudice rem suam reciperet agendo, aliàs incidat in pœnas prædictas.

SYL.

† Et vtraq. ꝓpositio est vera, s. prima, si fuerit iudicio deducta. Item secũda, si nõ fuerit d̃ducta in iudicio, vt per doct.

f ¶ Quia tamen istud, quia, videtur superfluũ. Vel pone, quia, pro sed. Alij, ita tamen. & tunc est planior.

g ¶ Absolui. s. ab actione vi bon. rapt. iudicis sñia, vt qdã dicunt. vel ipso iure, secũdũ Azo. † arg. ff. de public. & vec. l. cõmissa. § fi.

a ¶ Sed

a ¶ Sed nedum. pro tamen secundum quosdam: vel pone proprie.
b ¶ Inueniatur via. Sic sup. tit. 1. §. vlt. illud.
c ¶ Cōstitutionibus. vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & in alijs sequentibus vsque in finē tit. sed hic prosequitur tantū tenorem illius l. si quis in tantam, super qua materia longū esset hic dicere, cum plures quæstiones ibi notentur supr. prædicta l.

bus, vt verba l. in potiori significatu intelligerētur, ita q. si res rapta, nō erat mea .ppria & de bonis meis, nō cōpeteret mihi actio bonor. rapt. Cuius cōtrarium dr, quia hęc actio non datur respectu dñij, sed respectu interesse vt actio fur ti. Idcirco omnibus, quorum interest, cōpetit, & datur a l. non ad rē, sed ad ius, quod in re illa rapta cōpetebat, vt dici tur in textu.

* Extat & nouella constitutio 60. in auth. quæ huc pertinet: vulgo inscribitur, vt defuncti, seu funera eorum &c.

† Similis tex. in §. recuperandæ, vers. sed ex con stit. infra de inter dic.

† Hæc gl. cō. est Accursi.

d ¶ † Caderet rectè, prospectum est, & ét ibi, præstare, nec est necesse ponere, cogitur, vel debet: quę verba non inuenies in libris emēdatis. Limita hunc tex. vt not. pro cedat, vbi est pactum de ingrediēdo & occupando propria auctoritate, gloss. in l. pignoris, vers. p. fidialem. C. de pign. actio. & in l. 3. capit. de pigno & latius Neguf. in trac. de pignor. in 4. par. princ. n. 9.

† Facit. l. extat. ff. q. met. cau.

e ¶ Res soli. propt e: quandoque tamen improprie, vt C. de act. emp. l. 2. Sed rei mobilis dicitur occupatio, licet etiam quādoq; immobilia dicantur occupari, vt C. de rei vendicatio. l. domum.

Cui. s. conueniens est, nec furti teneri eū, qui eodem hoc animo rapuit: Sed [a] ne, dum talia excogitantur, inueniatur, [b] via per quam raptores impune suam exerceant auaritiā melius Diualibus Cōstitutionibus [c] hac parte prospectum † est, vt nemini liceat vi rapere, vel rem mobilē, vel se mouentem, licet suā eandē rem existimet: sed si quis contra statuta principum fecerit, rei quidē suæ dominio cadere: [d] sin autem aliena res sit, † post restitutionē eius, etiam æstimationem eiusdem rei præstare. Quod non solum in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerunt, sed etiam in inuasionibus, quæ circa res soli [e] fiunt, vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

¶ Actio vi bonorum raptorum non solum competit illi, qui dominium habet in re, sed etiam illi, qui habet ali quod ius, & istud ius æstimatur. Aret.

¶ Sanè in hac actione [f] non vtique † spectatur, rem in bonis [g] actoris esse: nam siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis [h] sit, locū hæc actio [i] habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorata, siue deposita [k] sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem per vim non auferri, (veluti si in deposita re culpam quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris: vt intersit eius non rapi, dicendum est, ei competere hanc actionem: non vt dominium [l] accipiat, sed illud solū, quod ex bonis eius, qui rapinam passus est, id est quod ex substantia eius ablatū esse proponatur. Et generaliter dicēdum est, ex quibus causis furti actio competit in re clā facta, ex eisdē causis omnes habere hanc actionem. [m]

f ¶ Sane in hac actione, scilicet vi bonorū raptorum.

† aliās expectatur.

g ¶ In bonis, id est in dñio, & vt ff. de acquir. rer. dom. l. rem in bon. & l. statuas, & ff. de verb. sign. l. bonorum appellatio. Vel si ét bona fide possideatur, idem est.

Rē esse in bonis, & ex bonis differunt.

h ¶ Ex bonis sit, vt si aliqd ius habeat, vt statim per exēpla probat.

i ¶ Hæc actio s. vi bonorum raptorum.

K ¶ Deposita. Promissa custodia a depositario, vt sup. ti. 1. § antepen. Vel etiam si pretiū acceperit depo sitionis, non tamen quasi mercedem tenetur, vt ff. eod. l. 2. §. dicet aliquis, aloquin esset locatio, vt supra mand. § fi.

ADDITIO. Dic vt habetur in l. naturalis, § 2. ff. de præscrip. ver & facit, l. 1. §. si quis seruum, ff. deposi. Angel.

l ¶ Dñiū. i. dñij ęstimationē. vt ff. q. met. ca. l. si mulier, §. qui possess. & ff. vti pos. l. pe. §. fi.
m ¶ Hanc actionem, facit, ff. vi bon. rapt. l. 2. §. & generaliter.

SYL. ¶ Sane in hac actio. CASUS. Dubitationē faciebat principium huius tituli. dū dr. Qui res alienas rapit, videbatur, n. exigi in pœnalit-

¶ Colli-

** Colligitur ergo ex hoc text. raptum & furtum æquis paſſibus ambulare: quæ tamé æquiparatio non omninò admiſſa videtur in ſtatutis ſeu legibus municipalibus, in q̃b. extēſionis locus nō eſt. Et ideo ſi lex municipal's ait q̃d de omnibus delictis pax fieri poſſit, excepto adulterio, homicidio, furto cū raptore pacem fieri poſſe receptius eſt. Alciat. libr. 2. de verbor. ſignific.

ADDITIO. (1) Not. differentiam inter actionem furti, vel bonor. rapt. & hanc, quia actio furti vel bon. rap. cōpetit, quando rem meam tecum aſportas: ſecus quando occidis vel deſtruis, quia tūc competit hęc actio, licet vtroque modo ſit dānum, & ſic diminutio patrimonij, quod bene no. Ang.

¶ De lege Aquilia.

¶ Qui [illegible]

¶ De lege Aquilia.

Cōtinuatio. ¶ Poſt maleficium rapinæ, ſequitur de dāno quod per legem Aquiliā punitur. Acc.

Diuiſio. Damni. ¶ Totus iſte tit. diuiditur in 2. partes, & primo tractat de primo capite legis Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secūda ibi, Capite tertio. Itē prima ſubdiuiditur, quia primo ponit verba primi capitis legis Aquil. Secundò illa interpretatur. Secunda ibi, Quod autem non. Item ſecūda prin. ſubdiuiditur in 2. par. nam primo ponit verba, ſecundo interpretatur. Secunda ibi, Itaque ſi quis.

Damni iniuriæ actio [a] cōſtituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite [b] cautum eſt, vt ſi quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quę pecudum numero ſit, iniuria [c] occiderit, [d] quanti ea res in eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tantum domino [g] dare damnetur. Quod autem non præciſe de quadrupede, ſed de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cauetur, eo pertinet, vt neque de feris beſtijs, † neque de canibus cautum eſſe intelligamus: ſed de ijs tantum, quæ gregatim proprie paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ. De ſuibus quoque idem placuit, nā & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim [h] paſcuntur. Sed denique & Homerus in Odyſſea ait, (ſicut Aelius Martianus in ſuis † Inſtitutionibus, refert. [i]

† quæ ſint explicatur l. 1. §. beſtias, ff. de poſtul.

† aliàs conſtitutionibus.

b ¶ Primo capite. Habebat enim hæc tria capita ſiue capitula: & de primo capite dicitur hic. Secundum autē non eſt in vſu. De tertio dicit̃ inf. eo. §. caput ſecundum, & §. capite tertio & ff. eodē. l. 2. Accur.

c ¶ Iniuria. i. nō iure. vt inf. eo. §. iniuria.

d ¶ Occiderit. not. occiderit, nam ſi alio mō læſerit, ex tertio capite agitur, vt inf. eod. §. capite tertio.

e ¶ In eo anno ſ. præterito.

f ¶ Plurimi. habita æſtimatione non affectione ſingulorum, ſed communi æſtimatione, vt ff. eod. l. ſi ſeruum meum.

g ¶ Domino, vt ff. eo. item. Mela. §. legis vel quaſi domino, vt fructuario, vel alij, qui habet ius in re, vt ff. eo. item Mela, §. fi. & l. ſeq.

h ¶ Gregatim paſcuntur. Facit ff. de leg. 1. l. legatis ſeruis §. pecoribus.

Græci expoſitio. i ¶ Refert. illud carmen Grecum ex Odyſſea Homeri deprōptū, ſcilicet Clangi daſpetos orto ſyon auli zomenaon. latine exponitur per hæc verba: Grūnitus autem ingens excitabatur ſuum ſtabulantium. Clangi, n, eſt grunnitus daſpetos. i. autem ingēs. Eſt enim ibi vna colliſio vocalium, in qua hæc particula, autem, includitur orto, excitabatur ſyon. i. ſuum, ſiue porcorum, aulizomenaon. i. ſtabulantium, ſiue qui ſimul in ſtabulo includebantur quod raro ſit in animalibus diuerſis paſtus.

¶ Damni iniuriæ. CASVS literaliter eſt figurandus, quia tex. primò ponit verba primi capitis, l. Aquiliæ. ſecundo quia poterat eſſe dubitatio propter verbum quadrupedē exponit de quibus quadrupedibus intellexerit: & dicit intellexiſſe de ijs, quæ gregatim paſcuntur, & exemplificat. Not. colligit hic Ang. Aretin.

SYL. a ¶ Damni iniuriæ actio. i. actio legis Aquiliæ, quæ competit pro damno dato, i. deſtructione alicuius rei facta (1) nam ſic dicitur damnum diminutio patrimonij, vt ff. de dam. infec. l. 3. ſi autem rem alterius ſurripetes, licet videaris damnum inferre, tamen non infers tale, q̃ per hunc tit. tenearis, ſed actione furti, vt ff. eo. l. ſi ſeruus ſeruum, §. ſi oliuam. & §. idem & in ſylua.

** Iniuriæ verbum, quomodo hic accipiēdum, docet tex. inf. tit. 1. in princ.

SYL. ¶ Iniuriæ autē. CASVS in declaratione terminorum non ponitur niſi literaliter: ſi potes dicere rationem dubitandi eſſe, quia verbū, iniuria, aliter accipi ſolet. l. 1. in prin. ff. de

ff. de iniur. Ratio autẽ decidendi colligitur ex eadem l. prima vbi habetur, ꝙ verbum, iniuria, quãtum attinet ad legem Aquiliam, diuerso modo intelligitur, quã regulariter intelligatur. & sic ex eadem, l. vtranque rationem potes sumere, & not. quod sola culpa aspectatur, vt quis teneatur. l. Aquilia & ꝙ supra culpam est, veluti dolus.]

† Vide Alci. li. Præter. ij. tit. de lega. 3. qui hunc locum aliter legendum esse existimat.

κλαγγὴ δ' ἄσπετος ὦρτο συῶν αὐλιζομενάων.

teneas, quia hæc est verius vt ibi ostẽdi, quę nis communis opin. docto. fit, ꝙ pro defensione rerum sit licitum homicidium.

c ¶ Alioquin. Si culpa interueniat. Collige ex hoc text. ꝙ qui alias non tenetur de casu, tunc tamen tenetur vbi culpa præcedit casum.

¶ Quo ad legem Aquiliam iniuria dicitur occidisse, qui dolum vel culpam commisit occidendo: quoniam in actione legis Aquiliæ venit leuissima culpa. Casus vero occidẽtem excusat.

¶ Iniuria [a] autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. itaq; qui latronem [b] insidiatorem occiderit, non tenetur: vtique si aliter periculum effugere nõ potest. Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modo culpa eius nulla inueniatur, nam alioquin [c] † non [d] minus ex dolo, quam ex culpa, quisque hac lege tenetur. Itaque si quis dũ iaculis ludit, vel exercitatur, transeuntem seruum tuum traiecerit, distinguitur, [e] Nam si id á milite in eo campo, vbi solitum est exercitari, admissũ est, nulla [f] culpa eius intelligitur. Si alius tale quid † admisit; culpæ reus [g] est. Idem iuris est de milite, si in alio loco, quã qui ad exercitandũ militibus destinatus est, id admiserit.

¶ Ex qualitate loci iudicatur damnum datũ dolo, vel culpa incidenti. h. d. Vel sic: In putante dicitur ... culpa, quando diligentia potuit prouidere, & nõ fecit.

¶ Item si putator ex arbore deiecto ramo seruum tuum transeuntem occiderit, si prope viam publicam, aut vicinalem † id factum est, neque † proclamauit, vt casus euitari posset, culpæ reus est: sed si proclamauit, nec ille curauit præcauere,

a ¶ Iniuria. Facit, ff. eodem, sed & si quemcunque, §. iniuriam.

† Adde text. infra de iniur. in princ.

ADDITIO. Ex quib. tex. nota differẽtiam inter hãc actionem, & actionem iniuriarum: quia in illa non sufficit culpa, sed requiritur contumelia & dolus. Est & alia differentia: quia in hac agitur ad damnum: sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam, & sapit instar causæ criminalis, vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. 1.

† aliàs nõ minus, q̃ ex dolo. ex culpa, &c.

b ¶ Latronem scilicet diurnũ, vt tamen clamet, & ille se defendat: sed furem nocturnũ, etiam si se non defendat, vt hic subijcit, & ff. e. l. 4. Accur.

d ¶ Non minus, i. non plus ex dolo, quam ex culpa, cum etiã leuissima culpa in hanc actionẽ veniat, vt ff. eo. l. in le. 2. (1) Vel proprie lege, & cõuerte literam: nõ minus &c. id est non minus ex culpa q̃ ex dolo. sic & aliàs. ff. de pac. l. iuris gẽ. §. pactorũ. & C. de secund. nup. l. cum apertissime, & ff. de pigno. Paulus. §. domus, & est figura † hyp baton, secundum Ioan. ¶ Hæc glo. est contraria glo. in di. §. pactorum, & in d. l. cum apertissime, vbi dicit, quod est hysteron proteron.

† aliàs admiserit.

† aliàs hysteron proteron.

ADDITIO. (1) Pone exemplum secundũ Old. in leuissima, si Titius aggreditur te, tu resistis: venit alius ad diuidendũ vos, & tu resistẽdo volens percutere aggressorem percussisti mediatorem, teneris, vt l. scientiam, §. qui cum aliter, ff. eo. Ang.

† quę sint vię publicæ, & quę vicinales declarat Iuris. in l. 2. §. viarũ, ne quid in loco pub.

† aliàs proclamauit.

SYL. ¶ Pro resolutione huius. q. quam ego hæc examinaui in l. vt vim. ff. de iustit. & iure, in glo. dicas, quod quãdo quæritur, an pro defensione rerum liceat hominem occidere, ꝙ non licet, cum nõ reperiatur hoc permissum, alio non concurrente, sed quando ego video res meas expoliari, tũc si in defensione rerũ incido in periculum, quia fur vult se defendere gladio vel ostẽdere, tũc nõ ꝓpter periculũ rerũ, sed personæ offendere licet: & ideo bene in tex. nr̃o duo ponũtur, quæ hoc insinuant, s. latronem & insidiatorem; & ita

e ¶ Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.

f ¶ Nulla culpa. Nisi data opera factũ est, vt ff. eo. l. item si obstetrix. in fi. & l. nã sicut

g ¶ Reus est. Quia hoc non est ei deputatum, argum. in authẽ. vt ij qui ob. ha. se per. res mi. §. si vero tacuerit. collatio. 6. & ff. eo. l. idem iuris, in fin.

¶ Itẽ si puta. CAVS. literaliter figuratur in tex. SYL.

text. cuius ratio est manifesta, quia cũ in l. Aquilia propter culpam quis teneatur, culpa est, quod a diligente prçuideri potuit, & non est prouisum, aut tunc denũciatum est, cum periculum euitari non potest. quæ fuit ratio Mutij, vt habetur in l. si putator. ff eo.]

a ¶ Putator. i. qui putat vites in arboribus positas, vt in quibusdã terris sunt: vel etiam ipsas arbores, nam & arbores putantur.

b ¶ Licet non proclamauit. Nisi forte dolo, vt ff. eodẽ. si putator.

¶ Præterea si Medicus. CASVS clarus est, & ratio assignatur in text. culpa enim facit quem teneri. le. Aquilia. imperitia autem culpæ annumeratur, & negligẽtia non minus. Nota Medicum, qui suscepit curationem, teneri etiam ad prosequendum curationem, item quod non prosequendo, dicitur in culpa. Item, quòd imperitia culpa est. intellige hoc præsertim in ijs, qui profitentur se scire aliquid quod ignorant.]

† facit supra de rer. diui. §. feræ. & §. apum.

SYL.

* † Ex l. idẽ iuris, ff. eo.

† aliàs est.

† Concor. cum hoc text. cap. si culpa: cũ glos. super ver. imperitia. extra de iniur.

† Ex l. qua actione. §. vlt. & l. seq. ff. eo.

extra culpam est putator. [a] Aeque extra culpam esse intelligitur, si seorsum à via forte, vel in medio fundo cædebat, licet nõ proclamauit: [b] quia in eo loco nulli extraneo ius fuerit versandi. †

¶ Si medicus seruũ curationem reliquerit, aut imperite curauerit, lege Aquilia tenetur. Aretinus.

¶ † Præterea si Medicus, qui seruum tuum secuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpæ reus † erit. Imperitia [c] † quoque culpæ annumeratur, veluti si Medicus † ideo seruum tuum occiderit, quia male eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

¶ Si mulus vel equus propter imperitiã, vel imbecillitatem mulionis: vel equitãtis seruum alterius occiderit, tenetur mulio, vel equitans lege Aquilia. h. d. Ang. Aret.

¶ † Impetu quoq; mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio: Sed & si propter infirmitatem [d] eas retinere non valuerit, cum alius firmior eas retinere potuisset, æque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque qui cum equo veheretur, [e] impetum eius aut propter infirmitatem, aut propter imperitiã suam retinere non potuerit.

¶ Actio legis Aquiliæ est pœnalis, quia æstimatur quanti plurimi

c ¶ Præterea. Imperitia. Facit ff. de reg. iur. l. imperitia. & ff loca. si quis fundum §. Celsus, & §. si quis vitulos, & ff. de suspec. tutor. l. tutor quoque. §. fin.

¶ De hoc vide Fely. in ca. tua nos. de homic. vbi ponit, an & quãdo Medicus teneatur de imperitia, & ad quid teneatur.]

ADDITIO. In isto casu Medicus nõ tenetur de Sica. quia illa l. requirit dolum, vt l. 1. C. de sicar. iuncta l. in l. ff. eo. tit. Et no. singulariter leges per glos. allegatas: quia probant non tantum in literatis, sed in hominibus aliquod artificium profitẽtibus: quia asserere videntur se esse peritos in illo ministerio. Et sic imperitia ascribitur culpæ etiam vsq; ad capratum vel vitulorum custodẽ. Aret.

¶ Impetu quoque. CASVS & notabilia clara sunt. totum enim, quod tendit ad culpã, facit quem teneri lege Aquilia, & sicut imperitus, & sic imbecillis in doctrina est in culpa profitendo eam artem, quã ignorat, ita imbecillis mulio est in culpa, quia debuit præcogitare casum, quem præuidere potuit.

SYL.

d ¶ Infirmitatem. Nõ enim debet infirmitatem suam in alterius læsionem conuertere, vt ff. eo. idẽ iuris. Accursius.

* † Ex d. l. idem iuris §. mulionẽ. eod. tit.

ADDITIO. Dic hoc verũ in infirmitate antiqua: nam secus si in itinere superuenerit infirmitas, quia non tenetur, cum non fuerit in culpa, vt l. si ex plagis, §. in cliuo. ff. eod. Aretinus.

† aliàs p.

e ¶ Veheretur. Puta in cheda, vel vehiculo, vel etiam ipso equo.

ADDITIO. Intelligas tamen istum textum, quando talia animalia dant damnum secũdum naturam sui generis: si autem contra naturam suam agitur actione in factum de pauperie, vt ff. si quadrupes pau. feci. dica. l. 1. §. itaque. Aretinus.

¶ His autẽ verbis. CASVS potest figurari ponendo rationem dubitandi ex verbis l. Aquiliæ, de qua in princ. qua cautũ videbatur, vt quis dati dãni aut iniuriæ pœnas lueret, itaq; videbatur occiso seruo vel quadrupede, q ad id teneretur tantũ occidẽs, quod damni datum esset. cuius cõtrarium decidi tur non aliqua ratione sed tantum voluntate statuentium extendentium verba l. Aquiliæ ex præsumpta mente, quæ mens, vt dixi

SYL.

non

non habet rationem nisi pœnam, vt infr. §. seq in princip. qui in pœnam induxerunt, vt nō solum damnum datum resarcetur, sed etiam id restitueretur, quod valuisset res occisa eo anno: quæ constitutio cum positiua sit, vt omnes aliæ pene, non habet in se specialem rationē: & hoc est quod dixit tex. qua rōne creditum est pœnalem esse huius l. actionē, Not. collige vt per doct. hic.

a ¶ Quanti id in eo anno. naturaliter hæc verba ponuntur & hēs ea. supra eod. tit. in princ.

b ¶ Non transire. Nisi ex dāno locupletior factus esset, vt ff. eo. inde Neratius, §. hanc rationem.

c ¶ Aestimaretur. Opponitur de eo, qui hodie plurimi fuerit q̄ olim, & occisus est ab aliquo. Nā nō videtur in hoc casu esse pœnalis hęc actio: ergo videtur transire debere in hoc casu ad hęredes. Sed non sequitur, licet enim reperiatur in hoc casu, quod non sit pœnalis, tamen non est apta nata vt transire debeat, vt in hoc exemplo: aliquis non videt, vel non ridet actualiter, tamen est aptus ridere, vel videre naturaliter, vt argum. ff. de aqua quotid. & æstiua. l. 1. §. quotidiana, & ff. de flum. l. 1 §. item fluminum.

* Similis glo. in §. præiudiciales, in ver. præiud. vers. item quid si nulla, & in l. vendicatio. ff. de rei vend.

SYL. ¶ Præterea dici potest, quod nō transeat ad hæredes ex eo, quia est ex maleficio, vt infra de perpe. & temp. act. §. non omnes autem.

†Concor. §. ex maleficijs. vers. sed & legis infr. de actio.

ADDITIO Et sic inspicimus propriam, & primæuam naturam actionis. Et secūdū illam iudicamus: non autem secundum accidentalem. facit quod no. glo. in l. si creditori. ff. de leg. 1. quando actio subrogatur, & capit naturam alterius, intelligitur secundū naturam ordinariam & propriam, & primæuam, quod not.

valuerit ab anno retro, & ideo non transit contra hæredes. Angelus Aretinus.

¶ His autem verbis legis, Quāti id [a] in eo anno plurimi fuerit, illa sententia exprimitur, † vt si quis hominē tuū, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit occiderit, qui in eo anno integer, aut pretiosus fuerit. non tanti teneatur, quanti hodie erit, sed quāti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est, pœnalem esse huius legis actionem: quia non solum tanti quisq. obligatur, quantum damni dederit, sed aliquando longe pluris. Ideoque constat in hæredē eam actionē non transire: [b] quæ transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis ęstimaretur. [c]

¶ In actione legis Aquiliæ non solum venit æstimatio rei, sed etiam æstimatio extra rem. h. d. Aret.

¶ † Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solum perempti corporis æstimationem habendam esse secundum ea, quæ diximus, [d] sed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore damni vobis illatum fuerit: veluti si seruum tuum hæredem ab aliquo institutum antea quis occiderit, quam is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hæreditatis [e] quoque amissę rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum, vnam, vel ex quadrigis equorū, vnū quis occiderit: vel ex comædis [f] vnus seruus occisus fuerit: non solum occisi fit æstimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanti depretiati sunt, qui supersunt. [g]

¶ Illud nō ex verbis legis. CASVS ita figurari pōt, prout exemplificatur in text. dubitabatur tamē ex eo, quia in l. Aquilia tātū cauebatur damnum dantē teneri quanti plurimi homo, vel animal occisum eo anno fuerit, & in pęnis non videtur facięda extensio, tegu. in pęnis de regul. iur. cuius contrarium dicitur, & fatetur Imperator, q; non ex verbis, sed interpretatione l. introductū est hoc ex eo, quia cū damnū resarciendum sit, non potest dici non esse illatum damnum extra rē, etiam secundum decisionem hui⁹ text.

d ¶ Diximus. per totū hunc titu.

† Ex l. aut lex. & duabus seqq. eo. tit.

† aliās ad rei.

e ¶ Nam hæreditatis. in lege enim Aquilia damnum consequimur: & amisisse dicimur quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur. vt ff. eo. l. proinde si seruum occidisti, & l. si seruum meum.

f ¶ Vel ex comędis. Qui cantabāt de comędia, & vnus sine altero cantare nesciebat.

g ¶ Qui supersunt. Facit argu. contra. ff. de actio. empt. si sterilis, §. cum per venditorē, † & de peric. & comm. rei vend. l. fin.

¶ Liberū. CASVS nō est nisi literaliter figuran-

† Solue q̄ ibi in contractu hi

In delicto in quo venit oẽ interess: , vt ff. de fur. l. inficiãdo, §. 1. & ibi B. ff. de cõ di. furt. l. 4. & ff. de vi & vi arma. l. fin. eo dicto. & ad istũ tex. facit, l. apud Iulianũ, §. 1. ff. de le. j. vbi post mortẽ, & sic post delictum hẽs tenet non solum ad seruũ mortuũ, sed ẽt ad hẽditatem ĩ qua erat institutus, l. si seruũ ff. d ver. oblig. in princ.

guãdus in tam clara regula. Quoties enim seruus meus iniuria & dolo occisus est, possum nedum agere ciuiliter ad damnum ex l. Aquilia, sed etiã possum agere & accusare ex l. Corne. de sica. non tamen simul proponendo, vt dicit in glo. & declarat, & limitat Barto. in l. 1. C. quando ciuil. actio q̃ nota.

a Damnum, scilicet quanti fuerit in anno retro, vt supra eo. in princ. ** Adde, quod actio. l. Aquiliæ interdum datur in duplũ, nempe contra inficiantem. §. sed furti. infr. de actio.

b Capitalis criminis. scilicet legis Corneliæ d sica. vt ff. eodem. l. inde Neratius, §. si dolo seruus. & §. sed & si. Nã & p seruo occiso ea l. agitur. vt pro libero, vt ff. ad legem Corne. de sica. l. 1. §. 1. donec tamen agitur vna, nõ poterit agi reliqua vt ff. de public. iudic. l. quarta, & ff. vi bon. rap. l. 1. §. sed peracto vno aget reliquo, vt C. quando ciui. actio præiud. crimi. l. 1. & ff. vi bon. rap. l. 2. §. 1.

Limita, nisi fuerat secuta sñia absolutoria, secundum Bart. in l. 1. C. quando ciui. actio.

¶ Capite tertio. [illegible] figuratio ĩ declaratione terminorũ non ponitur, præsertim cum text. seipsum exẽplificet. Pone igitur secundũ exempla text. literaliter: & ratio huius capitis est naturalis, vt culpa damnũ datum ab eo resarciatur, qui damnũ dedit: cũ alteri per alterũ non debeat iniqua conditio inferri. dũ vero restringitur æstimatio dãni ad 30. dies, (vt dixit) non hẽt aliq̃ specialem rõnem, nisi voluntatem plebis sancientis. not. quid contineat in tertio capite l. Aquiliæ, quia in eo agitur de omni damno prę ter mortem. Item quid contineatur appellatione verbi, rumpere. Itẽ, quòd ita dolus, vel culpa exigitur ĩ hoc capite, sicut in primo. Item, quòd plus delinquens plus punitur. Item, q̃ l. quantumcunque pœnalis habens plura capitula cẽsetur repetere in sequenti, q̃ dictum est in præcedenti.

¶ [illegible]

¶ Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & iudicio priuato legis Aquiliæ damnum [a] persequi, & capitalis criminis [b] eum reum facere.

¶ Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

¶ [illegible]

¶ Capite tertio de omni cetero damno [c] cauetur. Itaque si quis seruum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero est, vulnerauerit: siue eam quadrupedem, quæ pecudum numero non est, veluti canem, aut ferã bestiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio constituitur. In ceteris quoque omnibus animalibus, item omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur: Si q̃d enim vstum, aut ruptũ aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur, quanquam poterat sola rupti [d] appellatio in omnes istas causas sufficere: [e] Ruptũ enim intelligitur, quod quoquo modo corruptũ est. Vnde non solum fracta, aut vsta, sed etiam scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique responsum est, † si quis in alienum vinum aut oleum, id miscuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrũperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri. Illud palam est, sicut ex primo capite, ita demum quisque tenetur, si dolo, aut culpa [f] eius homo, aut quadrupes occisus, occisave fuerit: ita ex hoc [g] capite, de dolo, aut culpa, & de cetero damno [h] quemq.

† A Celso l. si seru⁹. §. cũ eo. fi. e.

c Cetero dãno. Quod scilicet non continetur ĩ primo capite, vt sup. eo. in princ.

d Rupti. Q̃d verbũ ẽ legis tertij capitis.

e Sufficere. Sed non est nouum, vt specialiter subijciatur verbũ, in quo singula complectãtur, vt ff. e. si seru⁹ seruum. §. Inquit lex.

f Culpa. Etiã leuissima. vt ff. eo. l. i l. Aqu. & leuissima, alias nõ, vt sup. eo. §. iniuria.

g Ex hoc capite. s. tertio, q̃ est loco secũdi.

h Damno. s. dato in ceteris rebus.

Trigin-

a ¶ Triginta. Sed quare minus spacium in tertio capite quam in primo apponitur? Respon, quia in primo grauius deliquit; & ideo grauius punitur, vt ff. de offic. præs. l. Diuus, & melius facit lex præcedens.

Ex hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta [a] proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. Ac [b] † ne (plurimi) quidem verbum adijcitur: sed Sabino recte placuit, † perinde habendam æstimationem, ac si etiã hac parte (plurimi) verbum adiectum fuisset: nam plebem Romanam, [c] quę † Aquilio Tribuno † interrogãte hanc legem tulit, contentam fuisse, quòd prima parte [d] eo verbo vsa † esset.

¶ Damnum datum de corpore in corpus purgatur per directam actionem legis Aquilię. Sed si datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio. Sed si ex non corpore in non corpus damnum datũ sit, habet locum actio in factum. Ang.

¶ Ceterum placuit, ita demum directam, ex hac lege actionem esse, si quis pręcipue corpore suo damnũ dederit. Ideoque in eũ, qui alio modo damnũ dederit, vtiles actiones dari solent veluti si quis hominem alienum, aut † pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentum, ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantũ exagitauerit, vt præcipitaretur, aut si quis alieno seruo persuaserit † vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, & is ascendendo, vel descendendo, aut mortuus, [e] aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio [f] in eum datur. Sed si quis alienum seruum aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit, eo ꝙ proiecit, corpo-

b ¶ Ac ne plurimi quidem verbum adijcitur. Id est nõ est positum in hoc tertio capite.

c ¶ Plebẽ Romanam. Ergo est plebiscitũ, quod est verũ, vt ff. eod. l. 1. & sup. de iure naturali, §. plebiscitum.

d ¶ Prima parte. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita esse creduntur, vt ff. de verbo. obligatio. l. Titia. §. idem respondit, & l. qui sic. & ff. de reb. dub. l. fin. & C. famil. erciscun. l. quoties, & ff. de condi. instit. l. cum seruus. & ff. de action. empt. l. si venditor hominis & ff. de contrahend. empt. qui fundum. 1. & de leg. 3. l. in repetendis, & de condit. & demon. l. aula, & l. libertus, & ff. de legat. 2. l. Latinus. & ff. de fun. instr. l. 3. & l. Seiæ. §. Caio. & ff. de pac. dot. cũ pater. Sed arg. contraria sunt, ff. de an. lega. l. Seio, §. pen. & ff. de fideic. lib. l. fi. §. fin. & ff de hær. instit. l. item quod Sabinus. secundum Ioan.

SYL. ¶ Aduerte plura circa hanc glos. Primo, ꝙ glo. in d. l. cum seruus, signat hunc text. pro contrario. Secundo, ꝙ d. l. Latinus, potius facit in contrarium: quia ibi non censetur facta repetitio fideicommissi, nisi a contrario sensu, vt per Bartol. in summa, & ad d. l. seruo alieno, §. secundo, ff. de legat. 2. Item & tertio, quòd illa l. fin. non facit, est tamen contra l. sub conditione. ff. de hære. instit. & l. Iulius Paulus, ff. de condi. & demon. Sol. vt per glo. in d. l. aula.]

SYL. ¶ Ceterum placuit. CASVS non figuratur, nisi literaliter, cũ declaret in quibus casibus detur directa, in quibus vtilis: & sic dicitur, quod qui suo corpore dãnum dat, directa actione l. Aquiliæ tenetur, quia incidit in verba l. quando vero nõ corpore datum damnum est, sed causa corpus fuit dãni illati, quia tunc nõ verba l. ostẽduntur, sed mens ipsa, quia credendũ est l. quæ tantũ damnum cõsiderauit, voluisse dãnũ, & effectũ respicere, non modum: ideo datur vtilis actio ex mẽte l. Aquiliæ. quoties autem neutra danda videtur, & dãnũ datũ est, vt in vlt. exẽplo, tunc dat actio in factũ ad interesse eius cui damnum illatum est, quæ notanda sunt.

e ¶ Mortuus. Quia qui occasionem damni dat, damnũ dedisse vř, vt ff. eo. l. ꝗ occidit. §. in hac quoque actione.

ADDITIO. Tu dic secundum Flo. ibi, ꝙ aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiã, quam potest, & tunc non tenetur de ijs, quæ postea sequuntur, vt d. §. in hac. in fin. secus si non adhibeat diligentiã, aut det operam rei illicitę: quia tenetur, arg. ff. eo. l. item Mela. in princ. & est glos. in c. sicut nobis. extra de testi. Ang.

f ¶ Vtilis actio in eum datur. s. l. Aquiliæ: & nihilominus in factum, vt ff. eo. item si obstetrix, §. si quis hominem.

* ¶ Vtilis actio datur, quoties deficiunt qui-

† alias nec

† l. quẽadmodũ. §. vlt. ff. eod.

† Facit §. stadiũ. in Authẽt. de trien. & semiss.

† alias rogante.

† alias est.

† l. Quint. l. quãuis. ff. eo. tit.

† Est. n. persuadere plus, quã cogi parere, l. 1. §. persuadere. de ser. corrup.

Dãni dans cãm dãnũ dedisse vř.

dem verba legis, sed tamẽ, vt detur, & mens legis, & æquitas suggerit. l. quia & l. quoties, ff. de præscr. verb glos. in antepenult. de negot. gest.

a ¶ Non difficulter. imò facile, vt ff eo. qua actione. §. pen.

re suo damnum dedisse non difficulter [a] intelligi potest: ideoque ipsa lege Aquilia [b] tenetur. Sed si non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnum contigerit: cum non sufficiat neque directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum [c] actione teneri: veluti si quis [d] misericordia ductus, alienum seruum compeditum [e] soluerit, vt fugeret.

b ¶ Lege Aquilia. id est directa actione legis Aquiliæ.

c ¶ In factum actione. i. subsidiaria: quę pro damnis datur, quæ lege Aquilia non comprehenduntur, vel non tenentur, vt ff eod. si seruum. §. fi. & videtur hæc esse prætoria, vt ff. de præscrip. verb. l. quia actionum.

d ¶ Si quis misericordia ductus. Sed si non ductus misericordia, datur furti, vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

e ¶ Compeditum. Est enim dolo proximũ vt ff. deposi. si hominem, 1. respon.

* ¶ Compeditus seruus quõ accipiatur, vide inf. tit. 1 §. pœna autem.

¶ Vt fugeret. Hic nota. quandoque damnũ datur a corpore in corpus, & tũc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quandoque a non corpore in corpus: vt patet per multa exempla, sup. prox. §. Quandoque ecõtrario de corpore in nõ corpus: vt si annulum excussi, vt in aquam caderet, vt ff eo. si seruus seruum. §. si quis de manu. Et in his duobus casibus habet locum vtilis actio. l. Aquiliæ, & nihilominus in factum, secundum Ioã. vt ff. eod. l. quemadmodum §. magistratus municipales, cum vtroq. casu vtráque reperiam dari, secundum Ioã. vt ff. vi bo. rapt. l. 2. § si Publicanus. Qñq; a non corpore in nõ corpus: & tunc subsidiaria in factũ competit, vt ff. eo si seruũ. §. fi. de qua actione in factum quot habet naturas, dic, vt ff. de præscr. verb. in rubr. & vt dicemus, inf. de inter. §. fin.

¶ Vide sim. glos. in l. pen. C. eo. quæ latius hoc explicat.

¶ De iniurijs.

¶ Iniuria potest capi generaliter, & specialiter, & specialiter sumitur tripliciter. Aret.

¶ De Iniurijs.

Cõtinuatio. ¶ Post alia priuata delicta, & de iniurijs ponit, quod priuatum est delictum. i. non publicum: nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accurs.

* ¶ De formula concipiendi libellum in actione iniuriarum, pulcherrime Ias. infra tit. de action. in prin. col. 8.

GEneraliter [f] iniuria dicitur omne, † quod non iure fit. specialiter aliàs contumelia, quæ a contemnendo dicta est, quam Græci [g] ὕβριν appellant: aliàs culpa, quam græci ἔγκλημα dicunt sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur, aliàs iniquitas, & iniustitia, [h] quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant, Cum enim Prætor vel iudex non iure † contra quẽ pronunciat iniuriam accepisse [i] dicitur.

Diuisio. † De iniurijs p̃clare M. Tullius. li. 1. de Offic. vbi agit de duobus gñibus iustitię.

† facit infra tit. 1. in princ.

¶ Iniuria committitur non solum facto, sed & verbo, & scriptura, & alijs multis modis. Are.

GEneraliter. Totus iste titu. diuiditur in sex partes principales. Primo ponitur quot modis accipitur iniuria, & qualiter committatur. Secundò, ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertio, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quarto, quando iniuria atrox æstimatur. Quinto, quod pro iniuria potest etiam criminaliter agi, & an tunc possit interuenire pcurator. Sexto, quando tollatur ista actio. Secunda ibi, Patitur autẽ. Tertia ibi, Pœna autem. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, in summa. Sexta ibi, Hæc actio.

¶ Generaliter. CASVS in declaratione terminorum non figuratur nisi literaliter. Not. summarium. & totum text. quia sunt omnes termini necessarij. SYL.

f ¶ Generaliter. Facit, ff eo. l. 1. Accur.

g ¶ Græci hybrin appellant. hybris græce dicitur contumelia latine, vt asserit text. Enclima est culpa. Anomia iniquitas. Expositio Græci.

Adicia est iniustitia. Inde adiceo, id est iniuria afficio.

h ¶ Iniustitia. Iniquitatem committit iudex quando contra æquitatem pronunciat, iniustitiam, quando contra strictum ius. iniquitatem & iniustitiam, quando contra vtrumque pronunciauit. Accur.

Iniquitas & iniustitia diuersa sunt.

i ¶ Accepisse dicitur scilicet ille, contra quem iudicatur. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem, sic ff. de damn. infec. Proculus Accursius.

* ¶ Non tamen datur actio iniuriarum, l. iniurarum, §. Idem Labeo, ff. eo.

a ¶ Iniu-

a ¶ Iniuria. Hic prosequitur prout hoc titu. accipitur.

* ¶ Inter pulsare & verberare hoc interest, quod verberare est cum dolore cædere, pulsare sine dolore, l. lex, §. inter. ff. eodem verberasse quoque abusiue dicitur, & qui pugnis cæciderit l. item. §. verberasse eo. tit.

b ¶ Conuiciũ. Quasi conuocium, cum in vnum plures voces proferũtur, vt ff. eodẽ. item apud Labeonem, §. conuicium.

ADDITIO.

Not. quòd verbum iniuriosum dicitur, siue ĩ genere, siue in spẽ improperat aliqđ delictum cõmissum, vt not. Bart. B. & Doc. in l. 3. ĩ prin. ff. đ lib & posth.

† Hoc pertinet, quod Cic. lib. 4. Rhetoric. scribit: iniuriã esse q̃ aut pulsatione corp⁹ aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius uiolat.

† Ex l. lex Cornelia. §. si quis libari, ff. eo.

¶ Iniuria [a] autem cõmittitur, † non solum cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam verberatus erit: sed & si cui cõuicium [b] factum fuerit, siue cuius bona quasi [c] debitoris, qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat [d] nihil eum sibi debere: vel † si quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: [e] siue quis matremfam. [f] aut prætextatum, [g] prætextatamve affectatus [h] fuerit: siue cuius [i] pudicitia attentata esse dicetur: & denique alijs plurimis [k] modis admitti iniuriam manifestum est.

¶ Si fit iniuria filio, vel vxori alicuius, etiã pater, maritus, vel socer dicitur campati, vt

quem appellauit spurium, cum vere spurius sit, Tho. Gram. in decis. 37.]

e ¶ Fieret. nisi nocens erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit, vt ff. eod. cum qui. in princ.

f ¶ Matremfa. Matremfamilias dicimus, quæ est notæ auctoritatis, & honestæ vitæ in domo sua, vt ff. de lib. exhi. l. 3. §. fi. ff. de his, qui sũt sui, vel alien. iur. l. nam ciuium. Adde l. pronunciatio, §. 1. ff. de verb. sig.

Materfamilias.

¶ Adde Aul. Gel. li. 18. c. 6.]

SYL.

g ¶ Prætextatum. Prætexta gen⁹ est vestis, qua nobiliores ciues Romani solebãt vti. Vnde si alius, quã cui permissũ erat deferre, deferebat in alicuius personæ certæ ignominiam, iniuriarum tenebatur illi, quem insectabatur. Acc.

Prætexta quid est.

SYL.

¶ Pessime enarrat Accur. quid sibi voluerit Iustinianus dum inquit. prætextatum prætextatamve affectatus fuerit. nam intellexit pro eo, quod est pudorem pueri ingenui, aut puellę suggillare, & notã infamiæ tanquam scorto masculo femininoq; inurere. Solẽt. n. hodie quoque perditi hoĩes, dum suggillare volũt puellæ, aut matronæ opinionem, improbiore petulantia in publico eis obambulare, quasi scortum ad constitutum affectantes. Prætexta autem erat genus vestis, qua pueri vsque ad 17. annum vtebantur, quo tempore togam virilem sumebant, puellæ vero prætextam deponebant nubentes. inde prætextata ætas prætextati mores, prætextatus sermo a latinis dicitur, vt disces latius a Bud. in Annot. in Pand. super l. fi. de sena.

Adde pulchrum text. de ætate prætextati, l. 3. §. vlt. de lib. exhib.

h ¶ Affectatus. Affectari est frequenter sequi. Sed attẽtare est blando sermone pudicitiam alicuius impetere, vt ff. eodem. item apud Labeonem, §. aliud.

* ¶ Adde, eum quoque iniuriatum teneri, qui turpibus verbis vtitur, licet pudicitiam non attentet. d. l. item, §. qui turpibus.]

i ¶ Cuius, i. alicuius.

k. ¶ Plurimis modis. Qui notantur. ff. eod. per totum, & C. eo. per totum.

¶ Patitur. CASVS figuratur facile in tex. ratioui. n. dubitandi inde: text. cũ dicit patitur

* ¶ Quid si quis alteri, saluo (inquit) honore tuo mentiris? Et Bart. Dyn. secutus iniuriam fieri ait, l. si quis extraneus. de acqui. hæred. verbum enim ipsum iniuriam irrogat, quã honoris illã seruatio non extinguit si qs tñ, q alicui verba dixerit iniuriosa euadere velit actionẽ iniuriarũ. obseruet cautelã q̃ ponit Tho. Fer. cau. 39. si quis dicit, &c.

c ¶ Quasi debitoris. Cum non esset, vt hic, & l. si iniuriæ.

SYL.

¶ Glos. voluit potius allegare, l. item apud Labeonem, §. si quis bona.

d ¶ Qui intelligebat. Ex effectu enim fit iniuria, vt ff. eod. l. 3. Sed quid si erat vere debitor? Adhuc videtur idem, cum nihil adeo durum sit, quam familiarem pompã ostendi. Quid enim tam durũ tamque inhumanum, quam publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi vultatẽ, &c. vt C. qñ & quibus deb. quarta pars ex bon. defun. l. 2. §. 1. Sed dico cõtra ĩ seq. casu, si iure cũ prouocaui, vel meũ debitorẽ appellaui, cũ esset vt arg. ff. eo. cũ qui. in prin.

Paupertatẽ detegere dubiũ est.

* * Sed verius est, iniuriam quoq; fieri si cuius bona quasi debitoris, q vere sit debitor, eo non satisfaciente a creditorib possideantur & vendantur, vt sup. quib. ex cau. man. nõ licet. §. licet. ver. valde, sed iniuriarũ actio non dat, qa non vr iniuriæ faciendæ causa hoc facere, qui iure suo vtitur. nã iuris executio non habet iniuriam, l. nullus, de regu. iur. & l. iniuriarum. in princ. ff. eodem.]

* ¶ Adde vtrum teneatur iniuriarũ, qui ali-

autem quis iniuriam, & ratio decidendi in primis verbis ex dictis verbis sumitur. Item ex alijs postea positis ibi,id.n. magis præualuit. & ibi, defendi enim vxores a viris &c. Et not.ex hoc text. q̇ dispō facta de vno cor relatiuorū non habet locum in alio,vbi cadit diuersa ratio: ita ex hoc tex.no.Deci.in l.humanitatis. colum.3. C.de impub.]

a ¶ In potestate habet.Si ille, qui iniuriam facit, scit eos esse in ptāte: licet ignoret in cuius potestate sint; aliogn non, sicut nec marito,si mulierem viduā credat,vt ff.eo. l. eū qui nocentem.§.fi.Acc.

b ¶ Per vxorē suam. Vel ipō sam, vt ff.eod. item apud. §. Sponsum quoque.

† Et l.2.ff. eo.

c ¶ Sed etiam patris. licet in potestate patris eius non esset,vt ff.eod. l. 1.§.item.

habeat a[illegible] marum &c.

¶ Patitur autem quis iniuriam nō solum per semetipsum, sed etiam per liberos suos, quos in potestate [a] habet: itē per vxorem [b] suam: id enim magis præualuit. Itaque si filiæ alicuius quæ Titio nupta est, iniuriam feceris, non solum filiæ nomine tecū iniuriarum agi potest, sed etiam patris [c] quoque,& mariti nomine. Contra autem,si † viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere non potest. Defendi enim vxores a viris, non viros ab vxoribus, æquū

scilicet inspecto iure ciuili, sed sic inspecto iure naturali, vt ff.eo. l.eum qui,§.1.& ff.de ijs qui sunt sui,vel alien.iur.l.2. & sup.de ijs qui sunt sui,vel alien.iu.§.fi.quæ sunt cōtra.

* ¶ Adeo, vt nec postea manumissus eo nomine iniuriarum agere possit l.seruo. eodem tit.]

f ¶ Per liberos id est filios.

¶ Et alios etiā, qui liberorum appellatione veniunt, l.liberorum, ff. de verbor. sign.

g ¶ Atrocius, quam equūsit.

h ¶ Et quod aperte. Repete, & cum id cōmissum fuerit quod &c. Si autem non in domini contumeliam, sed serui tantum,tamen adhuc non debet inulta relinqui a prætore,(1) vt ff.eod. item apud Labeonem, §. si quis sic fecit.

ADDITIO. (1) Not.q̇ maleficiū non debet remanere impunitum, l.

SYL.

† aliās deest etiam,

est. Sed & socer, nurus nomine, cuius [d] vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

¶ Ex iniuria facta seruo [illegible] agit seruus, sed [illegible] dominus, si iniuria [illegible] contumeliam [illegible] &c. A[illegible].

¶ Seruis autem ipsis quidem nulla [e] iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur, non tamen iisdem modis quibus † etiam per liberos, [f] & vxores, sed ita, cum quid atrocius [g] commissum fuerit, & quod aperte [h] ad contumeliam domini respicit: [i] veluti si quis

¶ Cum hac gl.transit Barr.in l.sed si vnius, §.filiofam.ff.eo.quicquid d[illegible] cit hic Ang.

SYL. [illegible] Ista gl.non est vera, per l.sed si vnius,§.ait prætor, ver.idem est,& si emancipatus.ff.eod.& ibi vide glo præterea si nō competit patri actio iniuriarum,quādo credit pulsatum fore patrēfam. vt dic.l.eum qui,§.fin.ff.eo.ergo multo fortius non competit filio,quando in veritate est paterfam.s. quando est emancipatus,secundum Io Fab. quod credo verum.Ang.

d ¶ Cuius,s.feminæ,vel nurus.

¶ Seruis autem.[illegible] literaliter figurari potest,quia similiter enumerat & declarat quo per seruos domini iniuriētur.i.qualiter iniuriarum agant domini pro iniuria facta seruis proprijs, & ponuntur in text.rationes decidendi, ibi, quod aperte ad contumeliam domini & in fin.tex.vbi dicitur, q̄d non pro portione Dominica,sed pro personarum numero actio competit dominis: quia non rem ipsam, & sic seruum respicit iniuria, sed ipsos dominos, & in dominis radicatur,& fundatur.]

e ¶ Nulla iniuria. quantum ad hoc vt agāt,

ita vulneratus ff.ad l.Aquil.Ex quo nota, q̇ si iniuriā passus non potest agere ex forma statuti, quia forte non soluit collectas,tamē iudex ex suo offic. potest iniuriantem punire,vt d.§. si quis sic fecit,& est bonus text.& ibi Bart.in l.nō solū.§.quamquā.ff.eo. Ang.

i ¶ Ad contumeliam domini respicit. His duobus casibus domino datur actio hoc est, si ite ad eius contumeliam fiat iniuria, siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriam seruo factam,non tamen serui nomine. (1)quasi seruo competat actio,sed in primo casu suo nomine pro iniuria, scilicet sibi commissa.

¶ Dic ex mente Ange.in 2.notabi.hic, quod hæc glos. male loquitur, quia text.hic duo copulatiue exigit, scilicet, quod quid atrocius sit commissum,& quod aperte ad contumeliam domini respiciat: vnde vnum tātum non sufficit, prout vult glo.in l.si hæredi plures.ff.de condi.insti.]

** Imo Ang.intelligit hunc text.disiunctim, vt patet ex eius Summario.

[illegible] Not. modum libellandi, & agendi, quia dominus debet dicere seruum suiss:

fuisse verberatum in cõtumeliam suam: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriarum agit: sin autem alio modo ageret, succumberet. Ang.

a ¶ In hunc casum. Non solũ in superiori casu quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

SYL. ¶ Adde, quòd ex ratione sup. assignata in glo. præce. hæc gl. quoque falsa est.]

b ¶ Si cõmuni seruo Dominus. Imo pro parte dominij, vt ff. eod. l. sed non esse cõtra. Solut. non contradicit, si recte intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidiæ vt si duo sunt, vnus nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriarum in 20. nunc ergo aget in 10. ignobilis autẽ ageret in 10. si esset totus suus seruus: nunc ergo aget in quinque, & ita quilibet ꝓ parte sua: & ratio dignitatis habetur. Vel ibi erãt pares per omnia domini.

SYL. * ¶ Bar. autem in l. itẽ, §. fin. ff. eodem inquit, ꝙ vera solutio est, ꝙ iste text. procedit cũ iniuria fit ad cõtumeliam dominorum: lex autẽ contraria, cum simpliciter seruo iniuria facta est.]

alienum seruum atrociter verberauerit, & in hunc casum [a] actio proponitur. At si quis seruo conuicium fecerit, vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit.

¶ Pro iniuria illata seruo communi agit vterque dominus habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

¶ Si communi seruo iniuria facta sit, æquũ est nõ pro ea parte, qua dominus [b] quisque est, æstimationem iniuriæ fieri, sed ex dominorũ [c] persona: quia ipsis fit iniuria. Quod si vsus fructus in seruo Titij est, proprietas Mæuij, magis [d] Mæuio [e] iniuria fieri intelligitur.

¶ Pro iniuria facta libero homini, & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum cõpetit nobis actio iniuriarum. Aretinus.

¶ Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit: tunc enim cõpetit & tibi [f] iniuriarũ actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente, vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam contumeliam [g] iniuria ei facta sit.

¶ Pœna iniuriarum est pecuniaria quanti fuerit æstimata, & per iudicem taxata, quæ æstimatio & taxatio crescit, vel diminuitur secundum personarum dignitatem & conditionem. Aret.

¶ Pena aũt iniuriarum ex lege 12. tabu.† propter membrum [h] quidẽ ruptũ [i] talio [k] erat: propter os vero fractũ:

iniuriarum aget: ideo in fructuario distingui oportet, vt ff. eodem titu. item si liberũ. Accursius.

¶ Pœna autem iniuriarum &c. CASVS SYL. clarus est, & ratio dubitandi nascebatur ex ipsa, l. 12. tabu. qua constituta fuerat pæna talionis: hoc aũt introductum fuerat in d. l. 12. tab. vt Iustinianus asserit, ob magnã veterum paupertatẽ. Ratio autem decidendi sumitur ex ratione naturali, quæ habet vt iuxta modum iniuriæ, qualitatem personę iniuriatæ, & ... iniuriantis, bonus vir, & sic iudex æstimet, fiebat. n. quod ex l. nasceretur iniuria, vt puta si rupto mẽbro vilis, & inutilis personæ ab honesta & vtili nedum familiæ ꝓpriæ, sed ciuitati & vrbi, vt puta insignis alicuius artificis, datũ fuisset mẽbrũ illud, non esset uera æstimatio iniurię, quia non erat paritas & ęqualitas subiectorũ, decuit igitur id corrigi per prætores, qui ęquitatem habentes ante oculos statuerunt prout in text. dicitur.

† Vide oĩno A. Gel. 9. c. 1. & Al. cl. li. 9. Pater, c. 9.

c ¶ Ex dominorum persona, q. d. non ex serui persona.

d ¶ Magis, quam Titio.

e ¶ Mœuio, nisi ad contumeliam vsufructuarij facta sit, vt ff. eo. l. item. §. si vsumfructum. & §. item si liberum.

f ¶ Sed si libero. Et tibi. Non solum ei.

g ¶ In tuam contumeliam, Nec minus ipse

h ¶ Membrum. Puta manum, vel pedem.

ADDITIO No. ex text. & gl. quid dicatur membrum, & habetur in l. non sunt liberi, ff. de statu ho. per. gl. & doc. & an dens dicatur membrum, habetur in l. cui dens, ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Io. de Imol. in l. 2. ff. de pub. iud. Ang.

i ¶ Raptum. i. detruncatum.

K ¶ Talio. i. similitudo supplicij: vt membrum pro membro.

* ¶ Ver-

*¶ Verba l.12.tabul. hæc sunt, si membrũ rapit meum, è pacto talio esto propter os vero fractum nummariæ pœnæ cõstitutæ sunt. pœna autem Talionis & vetus lex diuina infligi iubebat. Exodi 21. Deuteronomij 19. De alijs iniurijs, in quibus nũmariæ pœnæ impositæ erant, eadem lege 12. tabul. ita scriptum erat, Si iniuriam alteri faxit. 25. æris pœnæ sunto, Aul.Gell. l. 20.c.1.

* Vide A. Gell. vbi supra.

g ¶ Compedito. id est eo seruo, qui nullam aliam affert vtilitatem, sed tñ ligatus stat.

¶ Non bene intelligit gloss. quia tex. voluit intelligere de ijs, qui compediti fodiunt terram vel metalla. SYL.

nũmariæ pœnæ erant constitutæ, † quasi in magna [a] veterum paupertate. Sed postea Prætores † permittebant ipsis, qui iniuriam passi sunt, eam æstimare, vt iudex vel tanti reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit: [b] vel minoris, prout ei visum fuerit. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex lege 12. tabul. introducta est, in desuetudinem abijt: quã autem prætores introduxerunt, quæ etiam honoraria [c] appellatur, in iudicijs frequentatur: Nam secundum gradum dignitatis, vitæque honestatem, crescit, aut minuitur æstimatio [d] iniuriæ: qui gradus condemnationis & in seruili persona non immerito seruatur: vt aliud in seruo actore, [e] aliud in medij actus homine, [f] aliud in vilissimo, vel compedito [g] ius æstimationis constituatur.

¶ Lege Cornelia de iniurijs tenetur quis etiam in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiã conducta. Arec.

¶ † Sed & lex Cornelia [h] de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem introduxit: [i] quæ competit ob eam rem, quod se pulsatum [k] quis, verberatumve, [l]

a ¶ Quasi in magna. Hæc est ratio non ad proximum sed ad illud, quod erat pœna Talionis.

b ¶ Aestimauerit. per sacramentum taxatione iudicis.

SYL. * ¶ Qualiter fiat æstimatio tradit Angel. in consil.95.& Roman. consil.97.

c ¶ Honoraria. facit supra de iur. naturali gentium, & ciuil. §. prætorum.

d ¶ Aestimatio, Proposita actione iniuriarum prætoria quæ anno continuo tollitur. vt C.eod. l. si non conuicij, nisi in casu, vbi anno vtili datur, (i) vt ff. quod met. causa. l. si cum exceptione, §. post annum.

ADDITIO. (i) Dic quòd licet gl. inf. proxim. §. & in d.l. si non conuicij, ponat multas opi. & nullam approbet tñ hic, & in l. lex Cornelia hanc approbat, quod ista actio sit ciuilis in trib. casib. §. prox. inf. eo. Ang.

SYL. e ¶ In seruo actore. l. castaldo.

*¶ Actor hoc loco pro villico accipitur, quẽ lingua vulgari hodie factoré vocamus, vt dixit in Cõmen. sup. tit. de curat. in princ.

f ¶ Medij actus homine. qui mesonauta, alias mediastinus dicitur, ff. nau. cau. sta. l. 1. § qui sint, & §. caupones.

*¶ Budæ. ibi exponit quis dicit' mesonauta, & quis mediastinus. * nã mesonauta ita in naui vile mãcipium est, vt mediastinus domui, q ita dictus videtur, q in media domo ad imperia omnium natusque præsto sit.]

¶ Sed & lex. Casum nõ expedit figurate, quia ponit tantum tres casus qui comprehẽduntur in lege Corn. de sicar. quos not. & significatio domus ita extenditur, quia consideratur non dominiũ rei, sed refugiũ cuiuscunq. in eo loco in quo habitatur.

h ¶ Sed & lex Cornelia. Ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus prius eam fecit, vt ff. de accu. l. hos accu. in fi. l.

i ¶. Introduxit s.d. lex Corne. in qua actione condemnatio fit æstimatione iudicis iureiur. in litem vt ff. eod. constitutionibus. Sed numquid his casibus, q tres sunt ex l. Cornel. est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt M. quod sic. cum omnis actio ex lege descendens sit perpetua, vt infra de perpet. & temp. ac in princip. Sed Io. contra. d. cit enim semper eam anno continuo tolli, vt C. eodem l. si non conuicij. (i) Et not qđ his tribus casibus est ciuilis, alias est vbique prætoria, cum a prætore sit inducta, vt ff. eod. l. prætor.

* Ex l. lex Cornel. ff. eo. tit. L. Cornelia vñ dr.

Actio iniuriarũ an sit annalis in oĩbus casibus.

¶ Aduerte, quia glo. §. proximo, in vers. æstimatio. & Bart. in l. iniuriarum, ff. eo. ex opi. Azo. contrarium sentiunt.]

ADDITIO. (i) Ioan Fab. dicit, quòd doct. tenent opi. Mar. & q vidit seruari de facto. vide Henric. bo. in c. olim. extra eodem, in 2. dist. vbi videtur inclinare in partem Ioa. & idem tenet Io. And. in addit. ad Spe. tit. de iniur. in verbo. actio.

K ¶ Pulsatum. Sine dolore.

l ¶ Verberatum. i, cum dolore, vt ff. eodem. l. lex Corn. §. 1.

¶ Adde

vel domum [a] suam vi introitam esse dicat. Domum autem † accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue in cōducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

¶ Atrox iniuria æstimatur ex qualitate facti, loci, & personarum. Ang. Aret.

¶ Atrox [b] † iniuria † æstimat', vel ex facto: [c] veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus: vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu Prætoris iniuria facta sit: vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si senatori ab humili [d] persona iniuria facta sit, aut parenti patronove fiat a liberis [e] vel libertis. Aliter enim senatoris, & parentis, patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquam [f] & locus vulneris atrocem iniuriam facit: veluti si in oculo quis percussus fuerit. Parui autem refert, vtrum patrifamilias, an filiofamilias [g] talis iniuria facta sit: nam & hæc atrox iniuria existimabitur.

¶ Ex qualibet iniuria potest agi ciuiliter ad æstimationem, & criminaliter ad condemnationem extra ordinē: in quo iudicio criminali non potest interuenire procurator, nisi pro illustri persona. Aretin.

¶ In summa sciendum est, de omni iniuria eū,

** ¶ Adde, iniuriarum actione teneri & qui tantum manus aduersus aliquem leuauerit, licet non percusserit. l. item apud. §. 1. ff. eod. quod est notandum]

a ¶ Domum suam. (1) Facit, ff. de ijs qui deiece. vel effud. l. 1. §. habitare.

* ¶ Nam cuique dom⁹ sua tutissimum refugium, ac receptaculum esse debet, l. plerique. de in ius voc. Quod autē dicitur hic, siue qs hospitio recept⁹ sit, intellige, animo ad longū aliquod tempus ibi morandi non momēto, vt viator. d. l. lex Cornel. §. domum, vers. ego puto.

** Et nota, q appellatiōe domus siue habitationis etiā nauis continetur, l. pen. §. vlti. iuncta l. 1. ibi, in eum qui ibi habitauerit, ff. eodem quod procedit etiam in materia statutaria & pœnali, vt notat Tiraqu. de retract. lignag. §. 1. gl. 7. num. 88.

ADDITIO.

Not. q relatiuum, suus sua suum, non semper importat dominium: facit quod not. Bart. in l. Quintus, 2. §. argento de aur & arg. leg. Ang. Aret.

SYL. ¶ Atrox iniuria æstimatur. Casus facile figuratur: nam tex. seipsum declarat, & assignat sui ipsius declarationem, & euidentiam exēplorum: & cum sit declaratio huius termini, atrox iniuria, non expedit aliter laborare. Nota text.]

b ¶ Atrox. Ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur vt sup. eo §. pœna autem, & fac: ff. eod. l. prætor edixit, §. atrocem, & §. fin. & l. vulneris, & l. seq.

¶ Quæ dicatur atrox iniuria declarat Spec. in tit. de aduo. §. 7. vers. fin, * & Alexand, in cons. 202. vol. 2.]

L. 12. tab. hāc fuisse refert Spieg R e, persona, tempore, loco, atrociores iniuriæ inducātur.

c ¶ Ex Facto. Magis, quam ex pretio rei, vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius, § 1.

d ¶ Humili persona. Quę sit persona humilis, dic vt C. de incestis nuptijs, l. humilem.

e ¶ A liberis vel libertis. Quibus aduersus parentes, & patronos agere permittitur si sit atrox iniuria facta eis a parentibus & patronis, vt ff. eo. l. prætor edixit, §. præterea, puta in oculo vel in ore, vt ff. eod. l. prætor, §. fin. & l. seq.

ADDITIO.

Dicas secundū Salyc. in l. iniquum. Co. qui accusa. non poss. quod licet pro leui iniuria filius in potestate non potest patrem solenniter accusare, vt l. lis nulla, ff. de iudic. tamen iudicis officium potest implorare pro graui vt l. si lenones C. de epis. aud. Emācipatus vero filius pro leui delicto non accusat, sed p graui sic, dummodo ciuiliter agi non possit, alias secus, vt hic per Doctor.

f ¶ Nonnunquam. id est, aliquando: & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem.

* ¶ Facit l. duobus, ff. de verborum significatione.

g ¶ Filiofamilias. Nisi quia facta iniuria filio duæ actiones nascuntur, & vtriusq. exercitium cōpetit patri, vt ff. eo. l. sed si vnius, §. filiofamilias. & l. pater, sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

¶ In summa. Casus clarus est, cum stet in traditione regulæ & relatione ad constitutionem Zenonis, quæ haberet suam rationem in dignitate personarum: quę in actione iniuriarum totum potest. SYL.

† Ex d. l. lex. Cor. §. domum.

† Concor. cū hoc §. c. vlt. in gl. sup verbo atroces, extra d̄ don. vbi sectatur notē huius, §. & gl. 1. paulo post me, & in c. fi. extra d̄ cōse. eccl. vel alia.

† alias existimatur.

a ¶ Agere. Et sic tollitur vnum iudicium per aliud, cum vtrũque sit proditũ ad vindictam, vt ff. eo. prætor, §. 1. & l. quod Senatusconsul. secus si alterum esset de re familiari, vt C. quando ciuilis actio crimina. præ. l. 1. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarum, nihilominus potest agi l. aquilia ad damnũ: & econuerso: nec enim in actione iniuriarum agitur ad damnũ, vt ad damnum, sed ad contumeliam, vt ff. eod. l. itẽ apud Labeonem, §. si quis seruo verberato.

† alias agatur.

¶ Hæc gl. sentit idem, quod glo. in l. dominum, C eod. q̃ reprobatur a Bart. in l. qui seruum, ff. de act. & obl.

b ¶ Dictũ est. Vt supra eodẽ §. pœna. ĩ fi. §.

SYL. c ¶ Pœna pecuniaria, scilicet actori danda.

d ¶ Extraordinaria. Scilicet capitis, vel status, si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori, vt ff. eodem l. fina. Accursius.

SYL. ¶ Late disputat de hac gl. Vero. in l. si fugitiui. C. de ser. fug. in 7. col. & Dec. in cap. ex litteris de constit. vbi limitat octo modis, & in l. cum filiusfam. ff. si cer. per. in 2. nota.

Pœna arbitraria ad mortẽ extenditur. ADDITIO. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, potest suum arbitrium extendere vsque ad mortem, quod est verũ pensata & attenta facti qualitate, l. Pedius, §. 1. ff. de incen. rui. nau. Item ex hac glo. elici potest, quod si agatur de crimine ad pœnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

e ¶ Constitutio, vt C. eod. l. fi.

f ¶ Illustres. Hi sunt, qui tantum nomine illustres sunt, & non dignitate. Illi autem sunt supra eos, qui dignitatem & administrationem habent, supra quos nemo est nisi Imperator: (l) quod dic, vt notaui in Authent. vt ab illustri, & qui super eam digni sunt, collat. 5.

qui passus est, posse vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et si quidem ciuiliter † agitur, æstimatione facta secundum quod dictum b est, pœna c reo imponitur, sin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur, hoc videlicet obseruando, quod Zenoniana constitutio e introduxit, vt viri illustres, f quique super eos sunt, & per procuratores possint actionem g iniuriarum criminaliter, vel persequi vel suscipere, secundum eius tenorẽ, qui ex ipsa manifestius apparet. h

¶ Faciens fieri iniuriam ita punitur, sicut faciens. Aret.

¶ † Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, id est, qui percussit: verum ille quoque tenebitur, qui dolo fecit iniuriam, † vel qui † procurauit, vt cui i mala k pugno percuteretur. l

¶ Actio iniuriarũ non nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad animum suum iniuriam reuocauerit. Vel sic secundum glossam: Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Angel. Aretinus.

¶ † Hæc actio dissimulatione m aboletur: &

† Ex lege nõ solum ff. eod.

† alias tenetur.

† alias veluti qui.

† alias curauit.

ADDITIO. Dic vt per gl. & omnes Doct. in l. fi. C. eo. Ang.

g ¶ Actionem, i. accusationem. Et est speciale in accusatione alias contra, vt ff. de proc. l. licet, § ad actionem, & ff. de pub. iud. l. pe. §. ad crimen.

* ¶ Est & aliud priuilegiũ in his, q illustri dignitate prædit sũt, vt scilicet non nisi ex scripto in ius vocari possint, l. quoties. C. de dignit.

** Hinc annotari potest, q propter dignitatem nonnunquã a regulis generalibus recedimus: quod multis exemplis ostendit Alcia. lib. 1. de verb. sign.

h ¶ Apparet. Dic ergo hic casum eius legis.

¶ Nõ solum. CASVS clarus est, quia ratio manifesta, qui enim per alium facit, per se facere videtur.

i ¶ Et cui. Id est, alicui, vel cuius, id est alicuius.

K ¶ Mala, id est maxilla.

l ¶ Percuteretur. Sed vr̃ q ex tali cõsilio nõ teneat, vt sup. de obl. q̃ ex deli. nasc. §. ope. in fi. §. Sed dic, vt ibi diximus. Itẽ argu. contra. sup. mã. §. tua tm̃. ibi, quia nemo ex cõsilio.

¶ Hæc actio. Dic loco casus, q ratio, quare si semel animo remissa est iniuria, non põt recoli, est, quia principaliter animo tenetur, l. 1. §. ait prætor, ff. si qua. pau. fe. di. & ideo dissimulatione aboletur, vt hic dicitur, & declarat Fortu. qui ex hoc multa infert notanda, in l. legitima, col. 24. ff. de pact.

m ¶ Dissimulatione. Vt si risi, vel lusi, vel comedi cum eo postea.

¶ Hoc verum, si voluntate, non si ex necessitate, vel honestate aliter fieri non potuit: vt si inuitati in conuiuio vel aliter.

* Et de aliis modis, quibus aboletur iniuria, vide Alex. in l. 1. in princ. ff. de pact.

¶ Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure, vt Digest. de pact. si tibi. §. quædam actiones. Sed numquid est nata etiam statim facta?

facta iniuria, an ita demum si dicat, Ad animum reuoco, quod vltimum dixit B. vt dicunt. Sed certe imo est nata statim, nec enim ex reuocatione ad animum vel ex verbis talibus nascitur hæc actio, sed ex cōtumelia, vt ff. de pact. l. si vnus, §. pactus. Item quo modo abolere tur hæc nisi esset nata, certe nullo modo, vt ff. de iniuf. rup. test. l nam & si. § post defectum & ff. de verb. sign. l. decem.

ideo si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animum suum non reuocauerit,[a] postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

a ¶ Non reuocauerit. id est, aboleuerit. Nō enim oportet dicere. Ad animum reuoco, sed sufficit si remaneat iratus & ei non reconcilietur (1) Sed quid si in vltima voluntate in pœnitentia remittit, quasi coactus morte, & postea conualescit, numquid renascitur? Videtur quod sic, vt arg. sup. de don. §. mortis causa. Item quia coactus remisit, vnde prætor ratū non habet, vt ff. quod met. cau. l 1. Sed cōtradico, quia fuit semel extincta, vnde in perpetuum resuscitari non potest, vt ff. de sol. qui res, §. aream. Item præsumo quod perpetuo voluerit remittere, siue conualuerit, siue non, nam aliàs non potuit bene pœnitere, præsumam ergo eum non fuisse immemorem suæ salutis, vt C. ad l. Iul. repe. l. fi.

SYL. ¶ Et ita communiter tenent Doct. hic.]

¶ Item est contra ad id, quod dicit nuda voluntate tolli hanc actionem, ff. de neg. gest. l. Pomponius ibi. Nam quomodo &c. Sed certe ab initio tollitur nuda volūtate & simplici, vel vnius tantum, sed si semel ad animum reuocauerit, non remittitur per nudam volūtatem, sed verbis, vel pacto expressam sic, etiam ipso iure, vt dictum est per l. si tibi, §. quædam, de pact.

SYL. ¶ Dic tamen, quod si quis in confessione sacramentali remisit iniuriam, potest nihilominus agere, quia rancor remissus est, non interesse, ita est communis opi. doct. in l. si tibi, §. 1. ff. de pac.]

ADDITIO. (1) Dic vt ff. de adim. leg. l. filio, §. Seia. & vide l. 3. §. fi. & ibi Bar. eodem tit. Ang.

¶ De obligationibus &c.

Cōtinuatio. ¶ Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de ijs, quæ ex quasi maleficio sunt. Accur.

Diuisio. Si iudex. ¶ Totus iste ti. diuiditur in duas partes principales. Primo ponit casus, in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundo, qua actione his casibus agatur, Secunda ibi, In ius autem,

SYL. ¶ Si iudex. CASVS. Quærebatur, quomodo teneretur ex malo iudicio suo per imperitiam facto iudex, & vtique cum profiteatur scientiam iudicandi, videbatur ex maleficio teneri, §. præterea, sup. ad l. Aquil. cuius cōtrarium hic dicitur, quod tenetur ex quasi maleficio, non ex maleficio, ratio autē differentiæ est, quia actus medendi est volūtarius, actus iudicandi & munus iudicis est necessarium, l. munerum, §. iudicandi officium, ff. de muner. & hono. Not. collige vt per Aretinum hic.]

† alias quasi de delicto.

¶ De obligationib. quæ † ex quasi delicto nascuntur.

¶ Iudex, qui per imperitiam male iudicat, facit litē suam, & ex quasi maleficio tenetur in quantum æquum videbitur iudicanti.

SI † iudex[b] † litē suā[c]

† Et l. ex maleficijs, §. si iudex, ff. de ac. & oblig.

† Vide ad hunc text. Dec. in l. si qs in conscribēdo, in 6. not. & in fi. C. de pac.

b ¶ Iudex. siue sit paterfamilias iudex, siue filiusfamilias, sed quando est filiusfamilias, pater de peculio tenetur in quantum fuit in peculio, cum filiusfamilias litem suam fecit vt ita sint duo specialia, & quia datur de peculio licet sit quasi maleficium, quod nō est aliàs, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. 1. §. si filiusfa. Item quia inspicitur tempus quo fecit litem suam in condemnando, licet alias rei iudicatæ tempus spectetur, vt ff. de pec. l. quæsitum, & probantur hæc ff. de iud. l. si filiusfamilias. Vel dic, quod filius conuenitur, † vt not. in d. l. si filiusfamilias.

† De peculio, cū pf

SYL. consueuit conueniri.

¶ Adde, quod communis Doct. resolutio est, quod quando per imperitiam iudicat, peculio tenus teneatur, quando vero dolo, teneatur in solidum, ita Doct. in d. l. si filiusfa.

¶ Adde gl. in §. si filiusfa. ver. Item, infr. eod. ADDITIO. Not. quod iste titu. non habet locum quando iudex, per dolum vel corruptelam tulit sententiam, quia tunc tenetur proprie ex delicto, vt etiam no. Bart. in d. §. si filiusfa. Ang.

c ¶ Litem suam. i. controuersiam. vel litigiū vt in id teneatur ipse, in quo læsit aliquem, & hoc qn per ignorantiam vel imperitiam, vt inf. sequitur. Nam si dolo, tunc nō habet locum hic tit. sed ex maleficio tenetur, & fit infamis, vt C. de pœna iu. qui male iu. l. fi. Sed numquid hæc omnia in arbitro locum habent? Dicit Io. ꝙ sic, vt C. de pac. l. si quis in cōscribēdo. Alij cōtra. cū possit pœna peti tūm & nec snīa valeat, vt C. de arb. l. 1. & l 2. & maxime secundum noua iura, quæ loquuntur, cū est iuratū ab arbitro, vel à partib. secūdū quæ nihil eis erit præter sacramentum vt in Auth de iu. §. quia vero. 2. coll. 6. Sed certe sētētia prima vera est, nec obst. hæc Auth. qa nihil erit ei. i. arbitro præter sacrm &c. s. vt possit cogere partes suo stare iudicio. vel eis i. partibus. nam vocabit alteram partem per iuramētū; sed & cōtra arbitrū nihilominus age,

Arbiter si facit litem suā an sit puniēdus, sicut iudex.

aget, vt dictum est, & per actionem in factum vt inf. eo § fi.

Dic, q in arbitro compromissario decisio gl. nõ procedit. l. pen. vbi omnes, C. de arbit. In arbitratore magis communiter videtur tenere, si dolo iudicauit, qđ declara (iudicio meo) in dolo ex proposito, non in dolo re ipsa.

iecerit, [a] non proprie ex maleficio obligatus videtur, sed quia neque ex maleficio, neq. ex contractu [b] obligatus est, & vtique peccasse aliquid intelligitur, † licet per imprudentiam, ideo videtur quasi ex maleficio teneri, & in quantum de ca re æquum religioni iudicantis videbitur, [c] pœnam sustinebit.

¶ Ille ex cuius domo aliquid proijcitur, quod alteri noceat, ex quasi maleficio obligatur ad duplum æstimationis damni. Qui vero habet supra viam aliquod appẽsum, quod possit alteri nocere, tenetur pœna decem aureorum. Pro homine vero libero occiso est pœna quinquaginta aureorum, sed si viuit, & fuerit sibi nocitum, tenetur in

a¶ Fecerit. i. male iudicauerit.

*¶ Litem suã facere quid sit. lege Bud. in an not. ad Pande. in l. fi. de ædil. edic.]

b¶ Ex contractu. Vel quasi.

c¶ Videbitur. Vt si dubitauit circa legem Fusiam Caniniã durius puniatur. si autem ĩ l. illa, Gallus Aquilius, mitius puniatur. (i)

¶ Hanc gl. sequitur Iason. I. l. quod te. col. pen. ff. si certũ petat. quem vide. & quod error probabilis faciat iudicem in nihilo teneri parti læsæ, dicit gl. 11. q. 3. temerarium.

¶ Et hoc, quãdo non fuit data pecunia iudici, vel promissa, alias graues pœnas sequerentur, C. de pœn. iud. qui mal. iud. auth. nouo iure. & facit ad hoc respon. ff. de vari. & extraor. cogn. l. fi.

SYL.

ADDITIO. (i) Et idem si fuerit secutus intellectus multorum Doctorum in vna lege, quæ habet plures intellectus, licet ille nõ sit communis vt dicit Bart. in l. cum prolatis. in fin. de re iud. valeret enim talis sententia, vnde opus esset appellatione, & iudex appellationis posset sequi aliam opin. & alium intellectum, & retractare vel cõfirmare sententiam, vt no. Bar. in l. 4. § hoc autem iudicium. in fi. ff. de dam. infec. De hac materia vide latius per Ang. hic.

¶ Item is. CASVS clarus est, & rationes sũt manifestę, cum enim culpa propria, vel alterius interueniat, conueniens est damnũ datum sarciri. cur autem ex maleficio non teneatur probat tex. in versi. ideo autem. vbi assignat rationem á cõmuniter accidentibus ad quę ll. se accommodant l. nam ad ea de legi. Not. summarium & text. & præsertim in ver. iudex enim ex quo habes, qđ vbi homini nocitum est, licet non sit occisus, debet per iudicem impensa Medicorum, ac medicinarum, & merces operarũ, quibus caruit is, cui nocitum fuit, fieri refici.]

SYL.

quantum iudex æstimauerit. Aret.

¶ † Item is, ex cuius cęnaculo, † vel proprio ipsius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, [d] deiectũ effusumve aliquid est, ita vt alicui noceret, quasi ex maleficio obligatus ĩtelligitur. Ideo autẽ non proprie ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positum, [e] aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit, [f] alicui nocere, quo casu pœna [g] decem [h] aureorũ cõstituta est. De eo vero, quod deiectum effusumve est, dupli, quãtum damni datum sit, constituta [i] est actio. Ob hominem vero li-

† Ex ti. ff. de ijs qui deiec. vel effud.

† Cœnaculum quid sit, explicat Bud. in anno. ad Pãde. in l. æquissimũ. de vsufr.

d¶ Habitat. Hospes plane non tenetur, sed is, qui hospitium dederit, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. 1. §. penult. Accur.

ADDITIO. (i) Not. q quãdo quis debet citari ad domũ solitæ habitationis, non sufficit citari ad hospitium, iuxta l. 4. §. prętor. & ibi late Bartol. ff. de dam. inf.

** Habitare, vbi quis dicatur, docet Thom. Grammat. decis. 87. Et not. quod decis. huius §. procedit etiam in naue. l. pen. ff. eo.]

e¶ Id positum. Licet ipse non posuerit.

f¶ Si ceciderit. Non enim spectatur, vt noceat.

g¶ Pœna. Præstanda.

h¶ Decem aureorum. Vel solidorum, vt ff. de ijs qui de[illegible] effu. si vero, §. prætor 1. & §. fi. & tũc dicas actiones in factum fore annales, vt ff. de popu. actio. l. fi.

i¶ Constituta est actio. Perpetua, quæ heredi datur, sed in hæredem non datur, vt ff. de ijs, q deiec, vel effu. l. si vero, §. hæc aũt actio.

§ Nisi

¶ Nisi iam lis fuerit contestata, vel aliud simile factum.

† Et l.vlt. ff.eod.

a ¶ Quinquaginta. Ideo certa pœna statuitur, quia non potest æstimatio liberi corporis fieri, vt ff.ad l.Rho.de iac.l.2 §.2.†(1) Et competit hæc

berum occisum, quinquaginta [a] aureorum pœna constituit. Si vero viuat nocitumq. ei esse dicatur, quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio [b] datur. Iudex enim † computare debet mercedes Medicis præstitas, ceteraque impédia, quæ in curatione facta sunt, præterea operas, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quod inutilis est factus.[c]

¶ Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum a patre aliquid fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litem suam, pater non tenetur.

¶ Si filiusfamilias seorsum [d] a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum ef-

actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur, cum sit pœnalis & popularis, quæ prius datur ei, cuius magis interest, vt ff de ijs qui deie vel effu.l.si vero §.quæ autem.

† l.vlt.ff. de ijs qui deiec.vel effu.

ADDITIO. (1) Not. illum text.quando fit cōmotio pp factum non fit computatio liberi hominis. facit l. sed addes, §. si quis mulierem, ff. loc.

SYL. b ¶ Actio datur perpetua sibi, sed alij, puta hæredi pro eo, si mortuus est, annalis datur, vt ff de iis qui deie.vel effu.l.si vero plures, §.hæc autē actio.ibi, sed si libero.&c.

** Adde quod hæc clausula, in quantum iudici æquum vi debitur, de qua in hoc text. & sup.hoc eod.tit.in prin.continet id, quod interest. Alci.l.inter hæc verba.de verb.sig.]

c ¶ Et factus. Quia difficillimum est æstimare futuras operas.

¶ Si filiusfam. CASVS clarus est, quia p Imperatorē ponitur, cuius ratio est in 1.casu, quia ideo tenetur pater pro filijs secū habitantibus in tit. de effusis.propter præsumptam culpam in aduertendo eius familiā, ne quid ex domo sua nocuum alijs exeat, cū vero pater non habitat in eadem domo, sed alibi, tunc deficit præsumptio illius culpæ. In secundo vero casu necesse est, quod interpretatio fiat secūdum gl.inf.eo §.in ver.suā. q̄ præsumendum est ex benignitate potius accidere, quia omnino custodia patris, qui nullas nouit litteras, nihil pōt facere circa filium iudicē. nec potest prætendi aliqua psumptio culpæ in pr̄es licet verba tex.particantia secundum casum ad pr mū inferant, q̄ pater in hoc casu nullam actionem patiatur nec ēt de peculio pp illa verba, q̄ & in fi

fusúve fuerit, siue quid positum suspensumve habuerit, cuius casus periculosus est, Iuliano placuit. in patrem nullam esse [e] actionem, sed cum ipso filio agendum esse. Quod † & in filiofamilias iudice obseruandum est, qui litē suam [f] fecerit.

¶ Pro furto, vel dolo commisso in naui, vel in stabulo, vel in caupona, tenentur domini eorum ex quasi maleficio, si damnum datum fuit per aliquem cuius opera vtantur. Arct.

¶ Item [g] exercitor nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio [h] teneri videtur, si modo ipsius

lio &c. vsit.n. ponere præcise identitatem iuris propter naturam copulæ.]

d ¶ Seorsum. .i. separatur a patre.

e ¶ Nullā esse. Etiam de peculio, vt ff de ijs qui deie.vel effud.l.1.§.si filiusfamilias.

† vide gl. 1.sup.eo. in princ.

f ¶ Item suā fecerit.i.si sine patre habitauerit, alias pr̄ de peculio tenet. vt ff. de iud. si filiusf. scd̄m Io. Vel dic, idē .f. vt teneat ipse filius, habitet cū pr̄e vel nō, sed ēt scd̄m Azo. pr̄ hic tenet de peculio, vt dictū est, per l. de ijs qui deie. vel effud.l.1.§. si filiusfa. Filio vero condēnato, & ibi pater tenet de peculio, cū videatur quasi contrahi cū filio per sententiā, (1) vt ff. de nox.actio.l. & si condēnatur, & ff.de pecul.l.3.§.idem scribit.

ADDITIO. (1) Dic scd̄m Ang.q̄ ista vltima vr̄ verior q a ex cōtractu vel quasi pr̄ tenetur de peculio, non āt de delicto vel quasi.

¶ Item exercitor. CASVS clarus est, & ratio dubitandi esse poterat, quia videtur iniquissimū genus pœnæ, vt quis ex facto alterius teneatur.c.1.de iniur.& damn.da.lib.6. sed ratio decidēdi exprimitur in tex.nostrō. aliquatenus.n.culpæ reus est, & in culpa ē, qui opera malorum hominum vtitur, quæ culpa licet non faciat aliquem teneri ex maleficio, saltē facit teneri ex quasi maleficio, quem textus not.in fi.]

g ¶ Item exercitor. quis sit, dic vt inf. quod cum eo. §.2.

h ¶ Quasi ex maleficio, id est actione in factum

ctum in duplum, vt ff. nau. caupon stabu. l. fi. & ff fur. aduer. nau. cau. stabula; l. 1. Item est & alia in factum actio, quæ est ex eo contractu de recepto, vt ff. nau. caupon. stabula. l. 1. in princip.

ADD

Et hic dicit Io. Fab. qđ si dominus fuit cõdemnatus, ex facto nautarũ, ab eis potest repetere, arg. l. si colonus, ff. de aqua plu. arcẽ. & l. si vero, §. cum autem, ff. de ijs qui deie. vel effu.

nullum est maleficiũ, sed alicuius eorum quorum opera nauem, aut cauponam, aut stabulũ exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque ex contractu [a] sit aduersus eum cõstituta hic actio, & aliquatenus [b] culpæ reus † sit, quod opera malorum hominũ vteretur, ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

¶ Ex quasi maleficio agitur actione in factum, quæ non transit contra hæredem. Aretinus.

¶ In his aũt casibus [c] in factum actio cõpetit, quæ hæredi [d] quidẽ datur, aduersus [e] hęredem autem non competit.

† alias est.

a ¶ Ex contractu. Vel quasi.

b ¶ Aliquatenus culpæ re⁹. Facit, ff. ad legem Aquiliã si seruus seruũ. §. Proculus, & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. l. 1. §. pen.

c ¶ In his autem casibus. s. supradictis omnibus.

d ¶ Hæredi. Patientis iniuriam. Sed in casu de suspenso non datur hæredi, vt diximus sup. eo. §. 1. ver. ob hominẽ. Et no. hic differentiam inter actionem ex maleficio, & quasi ex maleficio, nam vbi ex maleficio si plures sunt, quilibet in solidum conuenitur, sed secus in hac actione ex quasi maleficio, vt C. de cond. furt. l. 1. ff. nau. cau. sta. l. 1. & l. fin. §. si plures.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio differunt.

Item in actione ex maleficio vnus soluendo nõ liberat alium. sed in hac sic, vt ff. nau. ca. sta. l. licet. §. possumus, & d. l. 1. de condi. fur. Item iure non ceduntur actiones ex maleficio, vt ff. nau. cau. stabu. sed & ipsi, sed in actione ex quasi maleficio ceduntur, vt d. §. possumus. Datur etiam hæc actio non cessa, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero plures, §. cum autem.

¶ Item hæ generalius dantur hæredibus actorum, vt hic, quam illæ, quæ sunt ex maleficio, vt inf. de perpe. & temp. act. §. sed hęredibus.

e ¶ Aduersus hæredem. Vt ff. de iud. leg. Iulianus autem, & ff. nau. cau. stab. l. finali, §. penult.

¶ De actionibus.

Cõtinuatio.

¶ Rubrica ista cõtinuari potest, vt dicit gl. sup. in tit. de obl. quam sequitur Bal. hic.

¶ Libuit animaduertisse, quod cũ hic titulus propter profunditatem materiæ non soleat legi incipientibus, non est ita super quo possit per modũ additionis aliquid iuuari, aut parum studium adolescentulorum. ideo leuius procedendũ erit, quia hæ, quas in hunc tit. & in tit. de exceptionibus, fecimus annotationes, separatim legẽdas nobis tradimus. Sit igitur calũniantibus forsan his breuibus verbis satisfactum.]

¶ De actionibus. [f]

¶ Nõsummatur quia Imperator diffiniendo procedit: nec possunt diffinitiones breuius summari. Aret.

SVpereſt, [g] vt de actionib. loquamur.

f ¶ De actionibus. ideo ponit in plurali, quia plures actiones sũt, vt infr. eo. per totum. Sed cum sint plures, quare in singulari numero diffinitur, vt infra eo. §. 1. Respon. licet sit numeri singularis tamen ponitur. vt genus, vt in alijs diffinitionibus contingit, & sub se continet omnes actiones.

Actio in singulari recte diffinitur.

¶ Hæc opin. communiter tenetur, quamuis Hisp. hic reprobet.

¶ Item quare non dicit de agendo? Respon. quia illud est facti, hoc iuris.

¶ Ab hac responsione nemo dissentit, nisi Hispan. hic.

ADDITIO. Vult dicere gl. quod gerundia denotant actum, prout est in facto, vt est in exercitio, quia deriuatur a verbo, quod significat agere, vel pati, sed hic non tractatur de actionibus, prout sunt in actu, sed prout sunt iuris, ita dicunt doct. hic. SYL.

SVpereſt. ¶ Tot⁹ iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo ponitur continuatio istius tit. ad præceden. materias. Secundo diffinitur actio. Tertio ponitur diuisio omnium actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

¶ Supereſt. CASVS in simplici continuatione Imperatoris non ponitur. Redit enim Imperator ad id, qđ dixit in tit. de iur. nat. gen. & ciui. s. quod omne ius nostrum aut ad personas, aut res, aut actiones pertinet, & cũ de duobus primis sit dictum, superest tantum, vt tertium membrum expediatur de actionibus. † Istam sequuntur SYL.

g ¶ Supereſt. Sed quid superest? Respon. forma, vt sup. de iure natu. § fin. Vel dic, quod sup. tractatum est de obli. quarum filiæ sunt actio- Cyn. Fab. Angel. & Ias.

actiones, vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio, supr. de verbo. oblig. in princip. ideo de filia post matrem poni, quasi ordine successorio.

Ex l. nihil aliud, ff. de act. & oblig.

Declara quod dictum est non solum de obligationibus quæ sunt matres actionum personalium. Actio † autẽ a nihil a-

sed de acquisitione dominiorum & aliorũ iurium, quæ sunt matres actionum realium l. in rem. ff. de rei vend. ideo &c.

a Actio autem. No. quod actio quãdoque pro actu ponitur, vt in Auth. de non alienã. §. finimus, in fi. & C. de sacros. eccl. auth. hoc ius porrectum, & ff. de dona. inter vir. & vx. l. 3. §. sciendum, circa medium. Quandoque pro accusatione criminali, vt C. quando ciuil. actio. cri. præ. l. 1. Quandoque pro iure agendi vel persequendi, vt hic, & ff. eod. l. nihil. † Item not. quòd illud, quod de actione hic dicitur, voluit Pla. dicere de causa, scilicet quod causa sit actio, vt sicut apud Dialecticos dicitur argumentum, quòd ex propositione, assumptione, & conclusione cõsistit nõ tantũ conclusio, sic apud Legistas actio causa agendi dicatur, vt si dicam, Conuenio te ad 10 quia vendidi tibi equum pro 10. sit idem ac si dicerem. Ago cõtra te actione ex vendito. Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam, & aliud actionem. Nam obligatio est causa, & mater actionis, vt ff. de procur. l. licet. §. ea oblig. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio, sic aliud est causa, & aliud actio. Item, quia vendidi, est factum, † sed actio est ius, vt ff. de curat. fur. l. cõsilio, § 1. & fi. & hic. Itẽ potest esse quod vendidi, & non competit mihi actio, quia mihi solutum est, vel quia remisi: vnde hæc verba, quia vendidi, nõ sunt actio. Item nomina certa actionum sunt à iure inducta, sic ex empto, & similes, nec hoc inductum est vt causa sit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, non potest, cum lex non dicat, vt ff. de sullect. l. Labeo. in fi. Item si causa esset actio, frustra diceret lex mutari actionis nomen, cum igitur de dolo patroni, vel parentis, vel similium personarum, de quorum dolo non agitur per actionem de dolo, † sed per actionem in factum. † nam ad quid mutaretur nomen, cum tamen causa maneret eadem, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico. † quod aliud est causa, & aliud est actio.

† Istã primã partẽ sequuntur Fab. Ang. & Iaso. & adde, qd' quarto mõ capitur actio pro administratione, vt in §. initiandũ in auth. vt iudi. sine quo suff. Quinto, pro libello, l. 3. C. de edẽ. 6. pro officio, gl. in l. placet C. de epis. & cler. 7. pro ancto ritate iudi ciali gl. in l. extat, ff. quod met. ca.

† Isti arg. impossibile est rñde re sim loã. Fab.

† Vt l. non dẽt, ff. de dolo.

Et cum hac sententia transeunt magis cõmuniter Doct.

† Verbis tẽperatã, Bar. in l. in famem, ff. de pu. lu.

b Et licet dixerim, quod nomina sunt actionum, ex empto, & similes, caue tibi, quia non sunt actiones, sed actionum nomina, sicut hæc dictio, homo, non est homo, sed significat hominem.

† Et bene Dy. Fab. Ang. & Ia.

Et ita communiter tenetur in §. actiones, inf. eodem.

S Y L.

† Imo idẽ substãtia,

b Nihil aliud est. Patet ergo, quod olim aliud erat, † Erat enim conceptio verborum formata à magistratibus, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his, & §. omniũ, vnde formula vulgatis dicebatur, vt ff. de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata, vt C. de formul. & imp. l. 1. & 2. & etiam circa interdicta est sublata huiusmodi solennitas, vt infra de interdi. §. final. † Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdicta? nã & interdicta erant verborum conceptiones, vt inf. de interdi. in prin. Respon. vt dicemus ibi. † At hodie nulla est differentia inter interdicta & actiones, cum interdictum nihil aliud sit, quam actio prætoria, vt infr. de interd. §. fin.

liud b est, quã ius c pse-

† An. & Ias. † Istã gl. te probat. la. ideo dic, aliter vt per eum.

† Dic qd olim erat dria solũ in modo loquendi. Nic. Fab. & Ias.

Vera differentia est, quod interdicta, tãquam à prætore inducta, prætoria sunt, actiones vero pro maiori parte à iure ciuili inductæ, vnde respectu originis dicuntur de iure ciuili.

ADDITIO. Idem tenuit glo. in rubr. de interdic. quę reprehenditur per Bar. & Doct. ibi, quia est differẽtia inter actionem & interdictum sicut inter matrem & filiam, cum ex interdicto oriatur actio in factum, vt in §. fi. inf. de interdic.

c Quam ius. s. ciuile, vbi actio ciuilis, vel prætorium, vbi actio prætoria est: nam ciuiles actiones & prætorias dico hic diffiniri. Item nota, quod actio est ius, quo persequimur, sed obligatio est ius, propter quod persequimur. Et si quæratur quod sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, prætoriũ, vel gẽtium? Respon. † quia ciuile, vel prętorium, vt modo diximus.

Actio est iã de iure ciuili, quã prætorio.

Et ita communiter tenetur, quod sint de iure ciuili, hic, & in l. 1. §. sublata, ff. ad Treb. quã tenet hic Hisp.

† Sequunt' ea Dynus, Nic. Bar. An. & Ias.

* Quidam videntur libentius interpretari ius pro potestate; vt s. actio dicatur potestas agendi, quam Prætor tribuebat, vbi cognouisset actionis formulam sibi propositam negotio congruere; atque apte conceptam. nam tunc Prætor actionem dare dicebatur, vt docet Alc. noster, l. pecuniæ verbum. de verbo. sign. pro qua interpretatione videtur facere, quòd actio quandoque appellatur facultas agendi, quandoque facultas conueniendi in iudicio, l. 1 ff. de eo quod cer. loc. l. item si abas. l. si pupilli, in fi. de neg. gest.

e Nec facias magnã vim ibi, quia cũ multas habeat significationes hæc dictio, ius, vt ff. de iustit. & iure. l. penult. & fin. hoc est etiam vnum de significatis eius, vt dicatur ius agendi, vel persequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in diffinitione, ius, cum singula membra posita in diffinitione habeant suum ministerium? Respond. secundum M. quod ad differentiam rerum corporalium hic ponitur, vt det intelligere, quod actio sit res incorporalis, quod verũ est, su. de reb. corpor. & incorp. §. 1. Vel melius dicas ad differentiã officij iudicis, quod nõ est actio,

Ius ad qd ponitur in diffinitione actionis.

vt

† Et bene Ias. Offm iudic. an sit actio.

† vt ff. de minor. quod si minor. §. fi. licet M. dicat, quod officium iudicis est actio, & est pro eo quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æstimationem iudicis officio, vt sup. de iniur. §. pœna autem. & §. in summa. Sed certe actio iniuriarum est actio, cui inhæret officium iudicis, non tamen il-

quendi [a] in iudicio [b] quod sibi debetur. [c]

lud officium est actio, sed in facto † potius hoc consistit. ius enim petendi per actionẽ mihi competit, quod per hoc officium iudicis mitigatur. †

† Id est exercitio. SYL.

¶ Potes dicere, quod considerato officio de per se est iuris; considerato quo ad executionem, & administrationem est facti.]

† Et sic offm iudic. nõ est facti, sed cõsistit in facto. puta in exercitio. SYL.

¶ Sed quid petam? Respond. † quod estimatuero tam debeo æstimare, licet iudex possit refrenare. est tamen quoddam aliud officium quod vicem sustinet, & obtinet vim actionis, vt dicemus, infr. eo. §. præterea. in fin. §.

¶ Communis opin. hic & in l. 1. §. sublata, ff ad Trebel. est, quod officium iudicis non sit actio.* Alc. tamen lib. Parad. 2. c. 10. efficacibus argumentis contrarium defendit.

† Idẽ Angel. & Ias.

a ¶ Persequendi. Hoc dicitur ad differentiam exceptionum, quæ dantur reis, per quas defenduntur. Sicut enim actiones sunt † arma actorum, ita exceptiones sunt arma reorum, vt ff. de except. l. 2. in princ. & §. illud.

† Sequuntur Bart. & Ang. SYL.

¶ Et ita communiter tenent Doct. quod verbum persequendi, ponatur ad differentiam exceptionum.]

** Verbum, persequendi, teste Olden. hic latissime accipitur, vt complectatur omnes apud iudicem postulationes tã ordinarias, quam extraor. & quæ instar actionum obtinent, vt cautio damni infecti, & similes. id enim quod petimus, vel postulamus, vel imploramus recte dicimur persequi.

b ¶ In iudicio. Hoc dicit ad differentiam eorum, quæ fiunt licite etiam extra iudiciũ. nõ tamen sunt actiones † vt si nocturnum, vel diurnum furem, vel militem deserẽtem militiam quis capiat, vt ff. ad legem Aquil. l. 4. & C. quãdo lic. vnicuique sine iu. se. vin. l. 1. & 2. Item & propter debitorem fugitiuũ quem capere † possumus, vt ff. de ijs quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitorem. licet quidam † exponãt. l. illam ibi, quod captus fuit auctoritate iudicis. Accur.

† Idẽ Pla. Angel. & Ias.

† Singularis est secundum Bald.

¶ Cum hac gl. omnes trãseunt, quam tamen aliter declarat Hisp. hic.]

ADDITIO. Dic idem in omnibus personis, quę pertinent ad obedientiam perpetuã, de quo non sit quæstio, vt in monacho, fratre, vel vxore, quia si aufugiant, poterunt capi propria auctoritate, vt per Bald. in l. 1. C. vbi quis de curia. secus si esset quæstio.

† Et male Aug. SYL.

c ¶ Quod sibi debetur. Hoc duobus modis exponitur, vel ad differentiam realis actionis, secundum Azo. & ita stricte accipitur hic diffinitio pro personali actione tantum, † sicut accipitur, ff. eod. l. actio in personam, vel largius † vt etiam realem contineat, nõ tamen officium iudicis, vt ff. eo. l. actionum genera. quandoque largissime, vt etiam iudicis officium contineat, illud scilicet quod est loco actionis, vt per qđ restitutio minorum petitur vt ff. eodem, l. actionis verbo.

† Qđ non ꝓ statuti. in quibus verba sũ stricte intelligenda l. 3. §. verba, ff. de neg. ge. & l. quicquid ff. de ver. obl.

¶ Prima diuisio actionũ est, quod aliquæ sũt

* ¶ Officium iudicis à veteribus persecutio appellatur d. l. actionis. l. creditores & l. pecuniæ verbum de verbo. signifi. vbi Alc. solaque suggerente æquitate conceditur, deficiẽte ciuili actione, cuius rei non pauca exeant exempla in ti. de var. & extraor. cog. ambigendum autem non est, quin sub hac diffinitione comprehẽdatur etiam officium iudicis hoc arguit verbum, debuit, d. l. pecuniæ. §. vlt. & verbum persequendi quod latissimum est, & deniq; verbum ipsum, actio. d. l. actionis verbo. qua de re latissime & doctissime Alcia. lib. 2. Parad. c. 10.** & not. quod officium iudi. est multiplex, vt per gl. in §. præterea, i ver. satisfieri, inf. eod. & melius per Bart. in l. 1. ff. de iurisd. omn. iud.

† Idẽ Ioã. Fab. Nic. in glo. sup verb. quã ius supra eo. §.

¶ Et quod sit actio, quæ non habeat obligationem, dicit Bartol. in l. iuris gentium, §. & ideo, ff. de pac. quamuis ibi Fortun. reprobet, & vtrum actio realis sit proprie actio, vide quę disputat Fortu. in l. Gallus, § idem credendum. col. 6. ff. de lib. & posthum. vbi tenet, quod sic. SYL.

¶ Vel ponuntur hæc verba ad differentiam criminalium actionum, per quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam, & secundum hoc etiam realem actionem dicas diffiniri hic licet enim non sit obligatus qui realiter tenetur, vt inf. eo. § 1. ibi aut cum eo agit qui nullo &c. verum est personaliter, glossæ † tamen potest dici quod sit realiter obligatus. Et facit pro hoc vt etiam realis hic diffiniatur, quia verbum, debere, & ad actionem in rem. & ad actionem in personam refertur, vt ff. de verb. significatio. l. pecuniæ, §. fi.

† Ista glo. est no. qđ verba multoties intelligũtur grosso modo, non in statutis. SYL.

¶ Nec obstat si dicatur, verba in diffinitione proprie sunt accipienda, quia hoc verum in ver. diffinito, non in diffinientibus, vt declarat Dec. in rubr. de probat. col. 3.* quinimo Alc. in l. creditores, ff. de verb. sign. eum quoque, qui in rem actione tenetur, proprie debitorem esse, non insubilibus rationibus comprobat.

Pla. Ange. & Ias.

¶ Item facit, quòd est in diffinitione verbũ, persequendi quod est commune tam ad realem quam personalem actionem vt ff. eod. l. actio in personam. Item facit, inf. eo. §. 1. in princ. vbi actio realis species est actionis, sicut personalis, & ita large accipio hic verbum, debetur, sed in stricta significatione verbi huius, debere, tantum alienum & non meum mihi debetur.

¶ Idem

¶Idem firmat Dec. in l. si tibi in 3. no. ff. si cert. petat.

¶ Vnde personalis actio tantum diffiniri videtur, † vt inf. eo. §. sic itaq; & sup. de leg. §. sed & si rem. Sed certe quãdoq; ago etiam ad id, quod mihi non debetur, vt C. de pactis. l. si pacto quo pœnam. nam ibi non ago ad id, qđ est debitũ, sed ad id, quod ex nudo pacto cõuenit. Sed certe illud naturaliter erat debitum, quod nudo pacto debebatur, † vt ff. de fideiuss. l. fideiuss. §. fideiussor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debetur, sed ad id quòd vere debetur, sed prætextu eius cõsequitur etiam quod nudo pacto debetur. †

† Imõ etiã realis sm̃ cõiter doc. hic.

† Ista sol. nõ pcedit sm̃ Doct. quantũ ad materiam text. nr̃i.

¶ Reprobat Præpo. Senen 4. casu, q. 5. 2. col.

¶ Item oppono de popularibus actionibus. Nam in eis non dicitur debitum, & tamen petitur, vt ff. depo. ac l. penult. Sed non obst. quia saltem post litem contest. debetur, vt l. si cui. ff. de verb. sign. Vel † dic, quod & sibi debitũ prosequitur, nam cum toti populo sit debitum, ergo & sibi. Item op. de actione iniuriarũ, quia non dicitur esse in bonis, vt ff. de iniu. l. iniuriarum 3. item non ad debitum, sed ad vindictam competit, vt ff. de colla. bono. l. 2. §. emancipatus, & tamen est actio Respõ. non est in bonis, vt transeat ad hæredes, vt ff. ad l. Falc. l. pœnalis. Item licet detur ad vindictam, tamẽ potest deberi mihi propter id, quod est in estimatione vindictæ, vel propter id quod est in alterũ, vt vin dicta. Item oppono de petitione hęreditatis. item de actione de peculio. Nam in his agitur etiam antequam, sit penes possessorem, vel antequam sit in peculio, vt ff de peti. hæred. l. 4. & l. si quo, & ff. de pecu. l. quæsitum, in princip. & ff. de lib. leg. l. si quis reum, §. † idem. Sed dic † ell: subaudiendum hic, vel deberi speratur. Vel dic, quod quando fuit actio proposita fuit efficax tantum pro eo, quod tunc erat penes possessorem, vel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus, & actionis efficacia crescebat: cum vniuersalis, vel in aliquo vniuerso fuit petitio, vt ff. de iud. l. solemus. Item opponitur de actionibus, quas intendunt aliqui pro alijs, vt procurator, & tutor & prælatus & similes, nam agunt, & tamen non sibi debitum petunt. Sed dic, quod quasi domini sunt, vt ff. pro emp. l. qui fundum, §. si tutor. Vel dic sibi, id est ei cui actio competit, quæ intenditur. Vel subaudi, quod sibi debetur, vel ei cuius nomine agitur huius alternatiuæ, secunda pars est vera.

† Ista cõtinet metã veritatem, vt p doct. hic.

† Ista re,p batur cõmuniter per doct. hic.

* *

† aliàs est l. si filiusf.

† Sed hęc reprobat, qa arguit Imperatoré de ĩsufficientia.

SYL. ¶ Communis opi. est in hac gl. quod vtraque diffiniatur, quam defendunt hic Hisp.

Diuisio. ¶ Omnium autem. ¶ Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc tit. ponuntur sex diuisiones actionum, quas enumerat per ordinem gl. magistralis in §. sunt preterea. infra eod. Et ibi gl. addit alias sex diuisiones, quæ ponuntur in alijs locis extra hunc titu. Prima diuisio actionum est q̃ respicit causã materialẽ, q. quędam actiones sũt reales, quædam personales, quędã causam mistã habentes, & ista pars durat vsque ad §. sed istæ. Secunda diuisio est, quæ respicit causam efficientem, quia quędam ciuiles, quædam prætoriæ, & durat vsque ad §. sequens. Tertia est respiciẽs causam finalem, quia quædã sunt rei persecutoriæ, quædam pœnales, quædã mistæ rei & pœnę, & durat vsq; ad §. omnes. Quarta est respiciẽs causam formalem, quia quędam dantur ad simplum, quædam ad duplum, quędam ad triplum quædam ad quadruplum, vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem, quia quædam sunt bone fidei, quędam stricti iuris, ibi vsque ad §. sunt præterea. Sexta est respiciens persecutionis effectum, quia quædam sunt persecutoriæ solidi, quædam non, vsque ad finem, vt sequitur Bald. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo membra declarat. Secunda ibi, Namque. Nam totus iste titulus procedit per diuisiones actionum.

reales, aliquæ personales. Personalis est, quæ præsupponit debitorem obligatum, sed realis non, sed ideo contra eum competit, quia possidet. Aretinus.

§ Omnium autem actionum quibus inter aliquos [a] apud iudices [b] arbitrosve [c]

¶ Omnium. CASVS in diuisione actionum, & declaratione terminorum non figuratur nisi literaliter. Declarat enim Imper. suam diuisionem per exẽpla dilucida. Not. est igitur, quod dictio, omnium, est vniuersalis. Item quod pariter proponendæ sunt actiones coram arbitris, sicut coram iudicibus. Item, quod valeat argumentum a sufficienti enumeratione partium. Item, quod ad causandam rei vendicationem duo extrema requiruntur. dominium vel quasi ex parte agentis, possessio vel quasi ex parte conuẽti. Item, quod qui tenetur actione reali: nullo iure dicitur obligatus. Item, quod actio est genus.]

a ¶ Inter aliquos. Videtur innuere, quòd aliæ actiones sunt, quæ coram alijs proponuntur: † sed non est verum. Accursius.

ADDITIO. Solutio, dic quod hic relatiuum fiat declaratiue, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contento sub genere.

b ¶ Iudices. Ordinarios, vel delegatos.

c ¶ Arbitrosve. Scilicet compromissarios, nam & apud eos actiones † proponendæ sunt, vt hic, & ff. de arbit. l. 1. Et etiam libellus offerendus, vt C. de arbi. l. cũ antea, §. licet.

Quia rela tiuũ quis, vel qui adiunctũ alicui gñalitati sine copula, illã restringit. l. ea ut adiectio. ff. de le. 3.

† Idem Io. Fab. Plac. Ang. & Ias.

† Istam sequunt Bal. & P. in d. Auth. generaliter.

cet. circa fi. Sed contra secundum Plac. C. de episco. & cler. Authent. generaliter. Ad quod respon. † quia ibi non de libelli oblatione loquitur, sed de remissione cautionis, q̃ consensu partiũ fieri põt, vt ff. de fer. l. 1. 1. resp.

† Vt ẽr factũ cõprehẽdat Bal. in l. j. ff. si cet. pet.

a ¶ De quacũque re. generaliter accipe verbum, rei. † vt ff. si certum petat. l. 1. in fi. nã pro corporalibus, & incorporalibus cõpetũt actiones, vt inf. e. §. proximo. & §. 2. & ff. si seru. ven. l. 1. & 2. in princip.

de quacunque [a] re quæritur summa [b] diuisio in duo genera deducitur. Aut enim in rem [c] sunt, aut in personam. Namque agit vnusquisque, aut [d] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in personam: per quas [e] intendit [f] aduersarium ei dare, [g] aut facere [h] oportere, & alijs quibusdam modis: [i] aut cum eo agit, qui nullo iure [k] ei obligatus

† Et hoc iõ, qa per eã cognoscim causa mediata, & immediata actionum, Ias.

b ¶ Summa id est prima, quo ad tractatum scilicet † vel summa, id est breuis: breuior enim esse non potest quam bimembris, sicut ista est. Sed opponitur, infra eodẽ §. quædam. Respond. quia & illæ sunt reales, quando ad res agitur, item in personam, quando ad personales præstationes agitur: Immo etiam si simul agatur non tamen egrediuntur hanc diuisionem, cum sint in rem, & in personam, nisi enim sic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores, vt inf eod §. aliæ, & §. actionum, & aliæ quædam diuisiones breuiores inuenirentur.

SYL.

¶ Communis opin. est cum glo. hic, vt patet ex dictis doc. hic, & in rub. ff. si cer. pet. ꝙ actiones, de quibus in §. quædam, non faciat speciem de per se.

ADDITIO. Dic, melius facit text. in l. quis ergo casus ff. de pec. Sed extra glo. instatur, quia actio in rem scripta rem comitatur, & tamen nõ est realis, vt infra eo §. quædam, sed solue, vt ibi quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re & ipsi rei competit, & cõtra ipsam rem, vt hic, & in simili dicimus de seruitute debita fundo. ff. de negot. gest. l. qui aliena, §. fi. & sic in actione personali in rem scripta, vt d. §. quædam. Ang. †

† Imò qa dant occasione directi dñij, v. vtilis, vel quasi.

c ¶ Aut enim in rem sunt. Ideo in rem dicuntur, quia rem concomitantur. ff. de publica. l. Imperatores & in personam, quia non recedũt a persona obligati vel heredis eius, cuius eadem est persona. vt ff eod l. actionũ genera, §. 1. & 2. & in Auth. de litteris a mor. præ. in prin. coll. 5.

SYL.

¶ Hæc glo. male loquitur, quia bene finguntur, non autem sunt, sed sunt eadem persona interpretatione iuris.]

* ¶ Actio in rem est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus, & semper aduersus eum est, qui rem possidet, l. actionum, de actione, & obligatione.]

d ¶ Aut. Hoc respicit aliud, aut, quod est infra eod. aut cum eo, &c.

e ¶ Per quas, s. personales actiones.

f ¶ Intendit † s. vnusquisque, vel actor.

g ¶ Dare. Cũ datio est in obligatione, vt ff. de verb. obl. l. vbi autem non apparet. §. fi.

h ¶ Facere. Cum factum sit in obligatione, vt si promisisti scribere librum, quod petitur actione ex stipulatu, vt sup. de verbo. oblig. in prin.

* Actionis i personam verba solẽnia iure veteri erant in vsu, Aio te mihi dare oportere, itemque oportere facere, quorum verborũ meminit Val. Prob. in libello de notis antiquis. Est autem actio in personam, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, & semper aduersus eundem locum habet d. l. actionum]

† Ista gl. & gl. posita i verbo dare & gl. in ver. facere declarant p Ange. in glo. magistra i isto. §. 1.

i ¶ Et alijs quibusdam modis, id est ex quasi contractu, & ex quasi maleficio, nec enim de his, sup. dixerat, quod reprobatur. † quia ex quo dixit de ijs, quæ sunt ex contractu, vel ex delicto, per consequens de ijs, quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi delicto, vt supra de obl. quæ ex quasi contractu, in prin. & sup. tit. 1. in princ. † Vel dic omnia ista, sup. esse comprehensa, sed sunt supradicta intelligenda, vbi præcise agebatur ad dandũ, vel ad faciendum, hic autem quando non præcise, sed subalternatione, vt hoc, aut illud, sed & hoc reprobatur, quia sup. non dixit, quod præcise quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ est personalis, non tamen ex cõtractu, vel quasi, vel ex maleficio, vel quasi, sed ex varijs figuris causarum oritur, vt ff. de actio. & obl. l. 1. in prin. Item de interdictis omnib. potest dici, quod omnia sunt personalia, vt ff. de interdic. l. 1. §. fi. non tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta: vnde non continẽtur sub hac diuisione, ex contractu, vel quasi, ex maleficio vel quasi: ex delicto tamen vel propter delictum quandoque dantur, vt in interdicto, Vnde vi. potest videri: quandoque non vt in interdicto, Quod vi aut clam, quando contra eum, qui non fecit opus, sed factum habet, datur, vt ff. quod vi aut clam. l. 3. §. clam, & l. competit, §. fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius articulus, qui dicitur, ff. eodem. l. 1. in princip. ex varijs figuris, &c. est quod hic dicitur. & alijs quibusdam, &c. Accur.

† Imò approbat p Bar. Nic. Ang. & Ias.

† Hãc primã expõnem licet gl. reꝓbet, tñ eam sequunť cõiter doc. hic & inducũt ad hoc. l. 1. ff. eo. vide hic per d. Ias. qui lõge tractat an appellatione contractus veniat quasi cõtractus.

SYL.

¶ Communis opi. est cum glo. ꝙ illa verba intelligantur de obligationib. ex quasi contractu & quasi delicto, præsertim ꝓꝑ illa verba, & alijs, quæ designant similitudinem.

k ¶ Nullo iure. No. hic, ꝙ ille, qui rem meã tenet, non est mihi ideo obligatus, sed ratione pos-

est, mouet tamen ei de aliqua re controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt, veluti si rem a corporalem possideat b quis, quam Titius suam esse affirmet, possessor autem dominum eius se esse dicat: c nam si Titius suum esse intendat, in rem actio est.

ne possessionis eum possum conuenire, vt C. de alien. iudi. mutan. causa facta, l. 1.

¶ Nec obstat difficile contrarium, quod actio de peculio est in rem, & tamen præsupponit obligationem, quia imo est in personam, §. in personam, inf. eo. vt dicit hic Hisp.

¶ Tu dic, nullo iure personâ ipsam obligari, ratione tamen rei, quam tenes, debitoré te esse hincque infertur cû quoque non improprie creditorem dici, cui in rem actio competit, l. creditores, de verb. signific. vbi Alc.

¶ Sed oppono: teneris mihi ad rem restituendam, ergo es obligatus. Respon. non est verum: quia teneris, duobus modis accipitur. Nam si dicas teneris ideo, quia ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est: si vero dicas teneris, quia per officium iudicis debet tibi necessitas imponi, vt restituas, verum est, vt ff. de rei vend. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris, ergo es obligatus, non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio, quia officium iudicis nullam præsupponit obligationem, l. qui per collusionem, in fi. ff. de act. empt. l. Quintus, ff. de annu. leg. nisi largo modo secundum quod dicit Bart. in l. fin. ff. de iniur. & vide glo. supra in prin. in verbo, debetur. Angel.

a ¶ Rem corporalem. Bene dicit corporalem, quia incorporalia non vendicantur, vt ff. de rei ven. l. vendicatio.

b ¶ Possideat. Nota, in actione in rem ex parte actoris alterum duorum debere interuenire scilicet dominium, vt ff. de rei vend. l. in rem & hic: vel quasi dominium, † vt in emphyteuta, superficiario, & in bonæ fidei emptore (1) & similibus vt inf. eo. §. aliæ. & ff. si ager vect. vel emph. l. 1. §. fin. & l. 2. & l. 3. & ff. de superficieb. l. 1. in fi. & respô. & § quod ait. item ex parte rei similiter duorum alterum. s. possessionem, vel quasi, vt qui dolo desierit possidere, vt hic, & ff. de interro. actio. qui seruum §. in iure. & l. si seruus, & de noxa. act. §. 1.

† Vel ius in re, Dyn. Ni. Ang. Ias.

* ¶ Adde secundum Ias. quod triplex est dominium directum, vtile, & quasi dominiû. Directum est dominium plenariû: quotiescû que nullus alius in ea re ius habet. & hoc producit directam rei vendicationem: vtile est quod directum agnoscit, quale est dominium emphyteutæ, vasalli, & superficiarij, & hoc producit vtilé rei vendicationé, quasi dominium est quod habet bonæ fidei possessor iusto ex tit. ante, quam rem per longi temporis possessionem acquirat, quo casu datur actio publiciana.]

ADDITIO. (1) Dic, hoc non videtur bene dictum, quia imô habet tantummodo Publicianam, vt inf. eo. §. sed istæ. alias si haberet vtile dominium, vt dicit glo. præferretur dño directo, l. 1. §. 1. ff. si ager vect. vel emph. & tamé hoc est falsum, quia regulariter excluditur a vero domino. l. pe. & quod ibi no. ff. de publi.

c ¶ Dicat, hoc non est necesse pbare † vel dicere. sed ex voluntate dñ hoc vt C. de eden. q accusare, & de rei ven. l si. & inf. de interdic. §. eômodum.

† Onus si pbádi pt assumere si vult. Nic. Fab. & Ang.

* ¶ Rei vendicationis in petitione fundi, huiusmodiq; rei immobilis, olim hæc formula fuisse traditur: Fūdus, qui est in agro, qui Sabin⁹ vocatur, meus est: eum ego ex iure meû esse aio. ibi ego te ex iure manu cōsertû voco. Aul. Gel. li. 6 c 9. Rei vero mouentis vendicatio sic fiebat, is qui vendicabat, in iudicio rem exhibitam tenens dicebat. Hâc ego rem ex iure Quiritium meam esse aio.]

SYL. ¶ Æque. ¶ Supra, §. prox. ponitur de actionibus in rem pro rebus corporalibus, nunc pro rebus incorporalib. Et sunt duæ actiones, confessoria, & negatoria. Et diui. iste §. in duas partes. Primo ponit de actione confessoria, quæ intentatur pro seruitute conseruanda vel constituenda. Secūdo ponit de actione negatoria, quæ competit dño negando aduersario suo ius esse seruitutis, & sic competit pro libertate conseruanda. Secunda ibi, Contra quoque. Item totus iste §. sex facit. Primo ponit exēpiû de confessoria, quę datur pro seruitute psonali. Secundo dat duo exēpla de cōfessoria pro seruitute reali rusticana. Tertio ponit 4. exēpla de cōfessoria p seruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit dñam inter actiones reales, quæ cō petunt pro reb. corporalib. & inter eas, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quandā exceptioné. Secunda ibi, Vel p fundum. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi, Contra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi, Sane.

SYL. ¶ Æque si agat. CASVM ponere nisi literaliter non expedit, cum enim text. declaret terminos, & seipsum exemplificet, non est quod vlterius ex text. desideretur, & si quid ad perfectam cognitioné harum actionum deficiat, constat quod ipsemet Imper. iudicauit non esse hoc in loco congerendā omnem materiam istam, sed reseruare cognoscendam in libris, ff. Nota igitur quod dictio, æque, est continuatiua ad præcedentia. Item, quod vbi est apposita dictio, forte, deberi intelligi, vt idem disponatur in casu, in quo nō est apposita, quod disponitur in eo, in quo est apposita, hoc quod concessio aquęductus est seruitus realis.

Item quod confessoria & negatoria competunt pro seruitutibus rusticis, & vrbanis, itē, quod seruitus prospectus est, qua cōceditur non simplex lumen, sed amenitas visus. Itē, quod est differētia inter proijcere, & immittere, de qua est text. in l. malū, §. 1. ff. de uerb. sign. & ulteri⁹ dicit Præpos. Senen. in 7. casu. quæstio. 1. quod hic text. adhuc a nemine fuit intellectus, & ipse ibi declarat, uideas.]

¶ Pro seruitute constituenda, vel non constituenda proditæ sunt actiones in rem, tam pro seruitutibus rusticis, quam vrbanis, realibus, vel personalibus, & in his etiam agit qui possidet, secus in rebus corporalibus regulariter. h. d. Ang.

¶ Aeque [a] si agat [b] quis, ius sibi esse fundo forte, vel ædibus vtendi, [c] fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem [d] actio est. Eiusdem generis [e] est actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti si quis agat ius sibi esse altius ędes suas tollendi, [f] prospiciendive, vel proijciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

¶ Contra [g] quoque de vsufructu, & de seruitutibus prædiorum rusticorum, item prędiorum vrbanorum, † inuicem proditæ [h] sunt actiones, vt si quis intendat ius non esse aduersario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquãve ducendi, item altius [i] tollendi, prospi-

a ¶ Aeque, scilicet datur actio in rem.

b ¶ Agat, scilicet actione confessoria, quod sic uocetur, legitur, ff. si ser. uendicet. l. 2. in princ.

c ¶ Vtēdi. Hæc seruitus est personalis, sed sequentes reales, ut ff. de serui. l. 1.

** Adde, quod re vera vsusfructus & vsus sunt seruitutes mixtæ, ut ait Acc. in d. l. 1. & Vero. de serui. urb. præd. c. 3. quia nō debentur a persona personæ, prout est seruitus mere personalis, de qua habetur, sup. in ti. de iure perso. non etiam debentur a re rei, sicuti sunt mere reales, de quibus mox subijcitur in text. sed participant de natura utriusque. nam debentur a re personæ, & cum persona finiuntur, & hac ratione dicuntur personales in d. l. 1. item & tanquam iura realia uendicantur, l. vti frui. ff. si vsufru. pet. & hic, & habetur in gl. ius ver. & econtra.

d ¶ In rem actio est. s. confessoria.

e ¶ Eiusdem generis. s. vt sit in rem.

Ista gl. nō est Accursij.

ADDITIO. No. quod confessoria proponitur verbis affirmatiuis. & negatoria negatiuis, & ex hoc comprehenditur mediū concludendi in huiusmodi actionibus, de quo dic vt per Ang.

* ¶ Actio confessoria, vt hic diffinit Iaso. ex Petro de Bellaper. & Ioā. Fab. est actio in rē, competens alicui ratione seruitutis sibi debitæ, vel fundo suo, uel quasi suo, contra impedientem, ad declarationem iuris sui. Negatoria autem est actio in rem competens alicui ratione rei suæ, uel quasi suæ, cōtra utentem aliqua seruitute in re illa, ad pronunciandū, aduersario ius non esse utendi tali seruitute.]

f ¶ Tollendi. Vt si eras in quasi possessione seruitutis domus meæ, ne mihi liceret altius tollere, me uolente ædificare, debeo agere negatoria, & ita hic interseritur † exēplum negatoriæ, ut ff. si serui. uendi. & si forte, § 1.

† Displicet Dyno Io. Fab. & An. & dicit Ias. q; ē derisio. SYL.

¶ Hæc opi. dānatur ab omnibus hic, & Præpo. Senen. in 7 casu. q. 1. in princ.

¶ In hac enim seruitute negatoria uerbis affirmatiuis, & confessoria negatiuis proponitur, ut ff. si ser. uēd. l. loci.

Seruitus altius tollendi ab alijs differt.

Alia uero exēpla, quę ponuntur, bene ponūtur in confessoria usque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria, ut si talem mihi debeas seruitutem, ut altius teneas ædificatum, ut ff. de ser. urb. præd. si arborem, §. interdum, & l. cum debere.

† aliàs inuicē quoque.

¶ Hanc expositionem tenet Iaso. Aret. tamen & Hispan. contrarium sentiunt. * Verum autem intellectum tradit Zasius in intellect. singu.] SYL.

g ¶ Contra. Idest in contrarium. Nam supra de confessoria, per quam seruitutes debentur, nunc de negatoria, per quam seruitutes denegantur, ut ff. si ser. uend. l. secunda, in princip.

h ¶ Proditæ sunt actiones. Scilicet negatoriæ.

i ¶ Altius tollendi. Exemplum confessoriæ. † In his enim exemplis omnibus repetitur, non. Vel dic, non repeti. † non ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed quæritur hic quare nomina talia dantur talibus actionibus? Respondet Placen. quia negatoria negatiuis uerbis proponitur, confessoria uero affirmatiuis.

† Ridiculū est secundum Dy. Ioan. Fa. & Ias.

† imò Dyn. & Ias. SYL.

¶ Communis conclusio est in hac seruitute altius tollendi, quod cōfessoria uerbis negatiuis, negatoria uerbis affirmatiuis proponatur, & ideo opin. Plac. non est uera respectu expressionis faciendę in libello, sed respectu in-

Negatoria, & cōfessoria quare sic dicantur.

ciendive, vel proijciendi, immittendive, istæ [a] quoque actiones in rem sunt, sed negatiuæ. Quod genus [b] actionis in controuersijs rerum corporalium proditum non est. Nam in his [c] is agit, qui non possidet, ei vero, qui possidet, [d] non est actio prodita, per quam neget [e] rem actoris esse. Sane vno casu, [f] qui possidet, nihilominus is actoris partes obtinet, sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit. [g]

intentionis agentis, vt declarant hic Iaso. & Hisp.

¶ Hæc opin. reprobatur in seruitute alius tollendi, ibi enim confessoria negatiuis. negatoria affirmatiuis † verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam quam verba, vt confessoria ideo dicatur, qa ad hoc, vt confiteatur se debere, datur, negatoria autē, quia negatur. Sēd quare istæ dicuntur in rem? Respon. quia ad similitudinem rei vendicationis dantur. Sicut enim illa ratione dominij uel quasi datur, sic & istæ, ut ecce ratione dominij datur cōfessoria, scilicet domino fundi, cui seruitus debetur, ut ff. si ser. uend l. 2. §. hæc autem, & ratione quasi dominij ut fructuario, creditori, † & superficiario. Item publiciana datur ei, cui seruitus est constituta a non domino fundi, ut ff. de remis. l. 1. §. idē Iulianus. & de superfi. l. 1 §. fin. & si vsusfru. pe. l. 1. & de publi. l. si ego, 2. & 3. respō. Item sicut ratione possessionis, vel quasi datur rei uendicatio, sic & hæc confessoria ratione ueræ possessionis aduersus eum, qui possidet agrum qui seruitutem debet, vt ff. si vsus fr. pe. l. vti frui, §. vtrū, vel quasi possidet, vt ff. de vsufr. l. pe. l. fin. Hoc idem in negatoria, nam ipsa ratione dominij datur domino fundi, qui negat seruitutem deberi, vtilis autem quasi domina, quia ius habet in fundo, quem negat seruitutem debere, vt ff. si seru. vend l. 2. Et econtra ratione possessionis intenditur contra eum, qui possidet rē ratione vsusfruc. vt ff. de acquiren. poss l. naturaliter, vel quasi possidet, vt si re vtatur propter illam seruitutem, quam sibi dicit debitā, in quibus non est vera possessio etiam naturalis. arg. de seru. vrb. præ. l. si ædes, §. libertas, & §. seq. & ratione horū & similium dicuntur in rem. Item no quod dicit Pla. quod negatoria ita demum datur, si fuerit seruitus constituta & postea amissa, sed falsum est. competit enim & si nulla sit, vt ff. si seru. ven. l. loci. §. competit & l. fistul.

a ¶ Istæ quoque actiones. De quibus supra proximo §. dixit. Nam ad proxima est facienda relatio, † vt ff. de lega. 1. l. si seruus plurium, §. fin. de testamen. hæredes, §. sed & si notam. nam aliæ non sunt negatiuæ, sed affirmatiuæ. sed in eo, quod dicit, in rem sunt, potest ad vtrumque referri.

b ¶ Quod genus actionis. Scilicet negatoriarū & affirmatiuarum. Et nota, quod nomen actionis large hic ponitur, † alias vero pro personalibus tantum, vt diximus supra eodem §. 1.

c ¶ In his. s. in caussis rerum corporalium.

d ¶ Possidet. s. in solidum. Si enim duo asserant se possidere, & vterque uincit, potest alter uendicare, ut ff. uti poss. l. si duo. in fin. 1 resp.

e ¶ Neget rem actoris esse. Hæc uerba restringunt † præcedentia scilicet ei vero. &c. Nam hoc perpetuo verum est, quod alias non datur actio possidenti. per quam neget rem actoris esse. Sed potest poni casus, ut possessor habeat actionem per quam dicat se dominum esse. ut ff. de rei uendicatio. l. officium. & ff. eodem, usufruc. quemadmodū cau. si usus fructus nomine. Constat enim commodatarium non possidere, & commodantem possidere. ut Digest. commo. l. rei. Idem in conductore, & locatore, vt ff de usucap. l. non solum, paragrapho primo. Alij dicunt legem illam, officiū. loqui, quando alius non possidens agit, ut sic ratione detentionis talis agatur. Sunt & alij, ut Bul. & Ioan. qui dicunt, quod eo ipso quod agit possessor rei uendicatione, renūciat caussæ possessionis, † cum hoc sit impossibile re possidere, & uendicare posse. prima verior est.

¶ Et ista communiter tenetur, quamuis non multum congruat huic literæ.

f ¶ Vno casu. Vt in duplicibus iudicijs, † vt ff. de iudicijs, l. in tribus, & inf. eo. §. quædam, & ff. uti possidet. si duo. §. 1. infra de interdict. §. tertia, & ff. famil. ercifcund. l. 1. Vel dic, quod dicit de qualibet exceptione proponenda, nec enim hic dicit, quod sit actor sed tantum dicit, quod partes sine onera actoris sustinet, secūdum Ioan. vt ff. de exceptionibus, l. 1.

ADDITIO. (*) Dic. Nec etiam, placet hoc Petr. & Dyn quia secundum hoc essent plus, quam mille casus. Vnde Petr ponit exēplum quando reus suscepit in se onus probandi 1. quod res petita pertineat ad eum, & non ad actorem, vt l. circa. ff. de probatio. & hoc exemplum placet hic Io Fab nam litera non dicit, actor. sed, vicem actoris sustinet & sic non est proprie exceptio, sed quædam illatio. Ang.

g ¶ Apparebit. vt ff. de iudi. l. in tribus, secundum primum, vel ff. de excep. l. 1. secundum.

¶ Sed istæ, ¶ Diuiditur in duas partes. Primo

† Habēdo respectū ad mediū concludendi. Ang. & Ias.

Confessoria, & negatoria quare dīr actiones in rem.

† Ista duo exēpla displicent Dyn. Bart. Ioan Fab. An. & Ias.

Relatio facienda ad proxima.

† Hoc verum si ad oīa non possit fieri, Dyn. & Nic.

† Idē Nic

† Sequitur An. & Ias.

† Hoc verū, cū agit occasione illius possessionis, q̄ erat penes ipsū, & p semel ipsū, sciensque possidebat. Ange. & Ias.

† Hoc exēplū sequit' Dyn. hic sed Io. & Pe. contra. SYL.

qa exceptio dēt esse de regula. nā in rebus corporalibus possidenti non dat' actio nisi vno casu, sed secundum glos. essent plures. Præterea ī istis duplicibus iudicijs, qui agit, non negat rem actoris esse nec agit rei vend. prout litera requisit Ang.

mo ponit & declarat actiones præcedẽtium paragraphorum fore ciuiles. Scdo ponit de actionib. prætorijs ibi, Aliæ autem. Item ista secunda subdiuiditur. Nã primo ponit de actionibus in rem prætorijs. Secundo ponit de personalib.

Secunda inf. in §. in personã. Itẽ prima subdiuiditur. Nã primo ponit, quando res petitur, quasi vsucapta, quę non est. Secundo, quando vsucapta est, & petitur ac si vsucapta nõ esset.

Secunda ibi in §. Rursus. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus prætorijs in rem: secundo de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Vt ecce plerumque. Primum exemplum prosequitur ibi, Namque si cui. Secundum in § Rursus. Iam allegato. Aretinus.

SYL.

¶ Sed istæ. CASVS non debet aliter quam literaliter figurari. declarat enim Iustin. actiones prętorias, & ponendo ipse exempla ponit casum in exemplis. Ratio enim dubitandi fuerat, quia his casibus deficiebat iure ciuili actio in rem, quæ domino datur: ratio autem decidendi colligitur ex naturali illa prætoria æquitate, qua omnia prætoris edicta emanarunt, & colligitur ex illis verbis.

¶ Sed quia sane datum erat eo casu deficere actionem &c. Not. primo, quod actiones, de quibus supra, sunt de iure ciuili.

Item, quod publiciana introducta est iure prætorio. Item, quod dictio, aliæ, est implicatiua. Item, quod prætor dabat actiones, & sic videtur colligi, quod statuta conderet. Item, quod in materia generali exempla sunt necessaria. Item quod dictio, plerumque, denotat regulam in contrarium. Item not. aliam diuisionem actionum. Item, quod in publiciana requiritur traditio, vel quasi. Item, quod si quis bona fide, & iusto titulo rem acquisierit a non domino, & eius rei possessionem emittat, datur etiam publiciana contra possidentem, vel contra illum, qui rei restituendæ facultatem habet.]

*¶ Diuisio actionum, de qua hic agitur, est ex causa efficienti.]

a ¶ Sed istæ. Latenter accedit ad secundam diuisionem scilicet aliæ sunt ciuiles, & aliæ prætoriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duabus, scilicet de actione in rem, quæ datur contra eum, qui dolo desijt possidere, videtur enim prætoria, vt ff. de noxa. act. l. electio. §. 1. sed & ciuilis videtur inspecta persona actoris, quę de iure ciuili admittitur ad agendum, vt ff. de rei vendic. in rem. Sed dic eam ciuilem † inspecta potius persona actoris, quæ dignior est, vt ff. de excep. do. † pure, §. fina. & hæc consideratio semper habetur: nam hęreditatis petitio dicitur prætoria, quando bono. possessori datur, vel fideicommissario, licet cõtra possidentem pro hærede, vel pro possessore detur, & econtra si detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis, vt ff. de pet. hæred. l. 1. Semper enim iudicamus, an actio sit ciuilis, vel prætoria, inspecta persona actoris. †

† Inuẽtione, sed extensione dr̃ pr̃toria Fab. Ang. & Ias.

*

† Melius facit l. 1. in princ. ff. si pars hær. pe. secũdum Ias. hic.

¶ Secunda diuisio actionum est, quod quædam sunt ciuiles, de quibus iam dictum est, quædam vero prætoriæ, de quibus hic duo exempla ponuntur. Angelus Aretinus.

¶ Sed istæ [a] quidem actiones, quarum [b] mentionem habuimus, & si quæ sunt similes [c] ex legitimis [d] & ciuilibus causis descendunt.

¶ Communis opinio est, quod actio, hęc inuentione sit ciuilis, per extensionem tamen dici possit prætoria, vt dicit hic Ias.]

† Imo inspecta origine Bal. & Ias.

SYL.

¶ Secundo quæritur de actione. Commodati. Sed dic eam ciuilem, vt ff. commod. l. in commodato, §. sicut.

† Sequunẽ eam Fab. Ang.

¶ Et quod dicitur eodem titu. l. 1. ait prætor &c. vel approbando, vel confirmando dicit, non inueniendo: sic de petitione hæreditatis dicitur, ff. si pars hæredi. pet. l. prima in princip.

¶ Sed tamen ipsa ciuilis est, cum sit ex senatusconsulto, & centumuiralis dicatur, vt ff. de pet. hære. item veniunt, §. præter hæc, & Codic. de hæredi. peti. l. finali. in principio.

¶ Omnes. n. actiones, quæ oriuntur ex his quinque partibus iuris. s. legibus, senatuscõsultis. plebiscitis, principum placitis, & responsis prudentum, ciuiles sunt: † quæ vero a magistratibus, vel prætorum edicto descendunt prætoriæ sunt, vt supra de iure natur. §. constat, vsque ad § ex non scripto. & ff. de iusti. & iur. l. ius autem, & infra de perpe. & tempo. ac. in prin.

† Sequunẽ glo. Ange. & Ias.

¶ Aliæ autem præter duas supradictas certæ sunt, vtrum sint prætoriæ, vel ciuiles. Accurs.

b ¶ Quarum mentionem. s. expressam vt de quibusdam dictum est.

c ¶ Et si quæ sunt similes. Vt quæ sunt ex contractu, vel quasi, vel ex delicto, vel quasi, vel ex varijs figuris causarum, vt supra eodem, §. 1. & 2.

¶ Quamuis Dyn. hic acerrime inuehatur in hãc glo. tamen communiter docto. eam saluant præsertim cum loquatur exemplificatiue.]

SYL.

d ¶ Ex legitimis. Id est ex lege 12. tabularũ, & pro id est ciuilibus. Vel dic ciuilibus, id est ex auctoritate iurisprudentium, & eorum responsis, nam totum est ius ciuile, vt ff. de iust. & iu. l. ius autem ciuile, de orig. iur. l. 2. §. nouissime.

a ¶ Aliæ

Ista glos. nō est Accursij.

a ¶ Aliæ autē.† Aduerte, quod hic doctores ita distinguunt hunc §. incipiendo ibi, sed istæ quidem. tamen communiter allegatur in materia publicianæ, §. aliæ. hic, & non superius incipiendo.

b ¶ Tā in rem. id est tam in rem tantū, quā in personā tantum. Nec enim aliqua prætoria † inuenitur quæ sit mista, scilicet in rem & in personā, licet ciuilis talis inueniatur. vt inf. eo. §. quędam.

SYL. † alias possessorē aduersariū, &c.

¶ Dic non esse verum, talem petitionem hæreditatis esse mistam, quia cōmunis opi. est in contrarium vt in rubr. ff. si cert. pet.]

† Sequuntur glo. Fab. An. & Ias.

¶ Et primo hic de realibus dicit vsq. ad §. in personam. & postea de personalibus dicet. Accurs.

¶ Aliæ a autem sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione comparatas habet, tam in rem, [b] quam in personā, quas & ipsas [c] necessarium [d] est exemplis ostēdere. Vt ecce, [e] plerumque [f] ita permittit Prætor in rem agere, vt vel actor dicat [g] se † quasi vsucepisse, quod non vsuceperit, vel [h] ex diuerso † possessor [i] dicat aduersariū suum non vsucepisse, quod vsuceperit.

¶ Actio Publiciana dicitur prætoria: & datur ex æquitate Prætoris illi, qui rem nactus est a non domino ex aliquo iusto titulo qui esset aptus ad dominij translationem, & datur quasi ipse rem vsuceperit. Ang.

¶ Namque si cui ex iusta causa [k] res aliqua tradita [l] fuerit, veluti ex causa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum, & necdum eius rei dominus effectus [m] est, si eius rei possessionem casu [n] amiserit, nullam [o] habet in rem directam [p] actionem

SYL. ¶ Rationem assignant Doctor. in rubr. ff. si cert. petat.

c ¶ Ipsas. s. prætorias, quasi diceret, non solū ciuiles, quas exposuimus.

d ¶ Necessarium. id est, vtile. Quod enim medicamēta morbis, hoc exhibent iura negotijs, vt in auth. hæc constitutio innou. in princ. coll. 8. Nec enim necessitas in principe poni potest, vt ff. de leg. & senatusc. princeps. item quia per exempla aptius intelligitur, vt hic, & C. de transact. vt responsum, & ff. de colla. bon. l. prætor. §. Iulianus.

SYL. ¶ Intellige necessarium quo ad intellectum, non autem quo ad legislatorem.]

e ¶ Vt ecce. Hoc est primum exemplum, quòd exponitur statim, ibi, namque &c.

f ¶ Plerumque. Quia hoc semper dicere nō poterit. s. contra dominum, nisi in casibus, vt statim dicemus.

g ¶ Dicat. Agendo Publiciana.

h ¶ Vel ex diuerso. Hoc exponitur. infra §. rursus.

i ¶ Possessor. Id est dominus quondam ad quem redijt nunc possessio. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

k ¶ Namque. Ex iusta causa. i. ex aliquo cōtractu, qui descendit ex iusta causa, id est ex affectione vtriusque partis. vt ff. eodem, l. in omnibus 2. quam affectionem iustum est seruari, vt sup. de rerum diui. §. per traditionem. & hoc dummodo talis tit. fuerit aptus dominium transferre, licet non transferat. quia traditio non plus transfert, quā sit apud eum, qui tradit, vt ff. de acquirend. rer. domin. l. traditio. & nominātur huiusmodi contractus, ff. de publ. l. 1. in fi. & l. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. si vero contractus non est habilis transferri dominium, nō competit dub. vt ff. de pub. quæcunque, §. 1. & si.

l ¶ Tradita. A non domino.

m ¶ Dominus effectus. Per vsucapionem. Nam per traditionē dominus factus non fuit. Si autem altero istorum modorū factus dominus fuerit, publiciana ei nō datur, sed directa rei vendicatio, vt ff. de publ. l. 1. in princip. §. 1.

n ¶ Casu. Imo & si quocunque modo. Nā & si per furtum, vel rapinam, vel aliā vim amiserit, nō tamen habet in rem actionem directā, sed hanc, licet habeat & alias actiones vt furti, vel vi bon. rap. & similes, vt supr. de obl. quæ ex delic. §. sed & bonæ fidei, & supra vi bon. rapi. §. fin.

SYL. ¶ Et sic no. ex hac gl. quod furtum non cōnumeratur inter casus fortuitos, de quo late disputat hic Hisp. & Ias.

o ¶ Nullam. De alijs autem realibus, constat, sed de hac rei vendicatione dubitatur.

Actio publiciana virū cōpetat habēti vtile dominium.

p ¶ Directam. Sed numquid publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidam dicunt quod sic, dicentes vtile dominiū habet cui publiciana competit, & dicunt hanc esse causam publicianæ, sicut directum dominium est causa directæ actionis in rem, vt ff. de rei vendicatio. in rem. Alij dicunt, quod nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominium habet, etiam contra dominum agat, vt ff. si ager ve. vel emphy. pet. l. 1. 2. & 3. quod non est in publiciana, vt ff. de publ. l. pen. & fin.

** Æquiuocat Accur. confundens vtile dominium cum quasi dominio, quæ lōge inter

se differunt, vt annotauimus sup. §. 1. ad glo. in ver. possideat. Et ideo côcluce, q emphyteuta & vasallus, qui sunt domini vtiles habent vtilem rei vendicat. non publicianam quæ datur ratione quasi dominij.

a ¶ Vendicet. Hoc videtur falsum. Nam aut habeo dominium, & tunc nô vendico qd habeo, si non habeo, nec tûc vendico. vt ff. de rei vendi. l. in rem, 1. respon. Item dominium est ius, & res incorporalis, quomodo ergo vendicatur? Sed dic dominium, id est rem ratione dominij.

ad eam persequendam, quippe ita proditæ sunt iure ciuili actiones, vt quis dominium suum vendicet. a

b ¶ Eo casu. i. isto supradicto.

c ¶ Deficere actionem. Quod erat secûdum ius ciuile.

Actio in factum est prætoria. condictio ex l. ciuilis.

d ¶ Actio. i. publiciana, vt statim subijcit, alias nisi prætor actionis nomen diceret, in factum daretur. sicut ex ciuili obligatione noua datur condictio ex lege si non caueatur de nomine actionis, vt ff. nau. cau. stab. l. & ita. (alias incipit idem.) §. an. & de côd. ex leg. l. 1.

ADDITIO. Not. gloss. secundum Dyn. quam tene menti pro regula, quæ actio côpetat ex remedio ciuili, vel prætorio. pro qua facit tex. ff. de adult. l. quod ex his. Sed contra hoc opponitur de l. sed & si possessori. in princip. de inrem. coniuncta glos. vbi actio in factum & Publiciana videntur esse idem. Sed tu responde, vt ibi per glo. & do mini Ang.

✝ Et male Fab. Ang. & Ias.

e ¶ Dicit. Et sic videtur, quod prætor permittit meminit, quod Plac. concessit. ✝

¶ Reprehendunt Doctor. maxime, quia hodie in text. est dictio, quasi, tam in principio quam in fine.]

Libellus SYL. in publiciana.

✝ Dic, qd istas duas libellandi formas gl. inf. reprobat & ibi sm docto. & maxime reprobat istâ vlti. quia hodie nô est necesse, q exprimat nomen actionis in libello, vt c. examinata, de iu dic. Ang.

¶ Et idem in sequentibus casibus tribus, & faci. C. de bo. mat. l. 1. vnde sic libellum formabat: Peto talem rem, quâ possides, & quâ emi, vel alia simili iusta causa habui a non dño, quia dico me vsucepisse. Nam licet hęc verba, Quia dico me vsucepisse &c. directâ rei vendicationem magis videantur inducere, tamen ex adiectis publicianam signant. Alij dixerunt ita esse formandum: Peto tem talem quam dico meam, sed quia forte non possem probare meâ, propono publicianâ. ✝ Alij dicunt vtramque alternatiue proponi scilicet rei vend. & publ. hoc modo: Peto talem rem iure directi dominij, vel quasi, & hanc approbat consuetudo. Sed certe duæ primæ non placent, quia quomodo diceret rem suam se vsucepisse, cum hoc non sit verum? sic enim peieraret in sacramento calumniæ, vt C. de sacra. calum. l. 2. Sed illi respondent, q ita hoc facit, l. permittente, vnde non peierat, ff. qui satisd. cog. l. fin. Sed nec vltima placet, quia vnam debet eligere, & non pluribus agere actionibus, vt ff. de reg. iur. l. nemo, §. quoties.

¶ Et iste modus approbat per Hisp. An. & Ias.

¶ Dic ergo quarto esse formandum in hunc modum libellum, Peto rem talem mihi restitui iure quasi dominij per inde ac si vsucepissem. Verbum enim qua si positum supra eo §. aliæ, hic repete, & similitudinaliter ponatur, non affirmatiue, id est dicere, sicut vendicarem quo ad effectum re vere vsucapta, ita nunc quasi vsucapta, & idem in sequentibus casibus. Ex prædictis patet, quod quinque sunt necessaria, vt detur publiciana, scilicet traditio, vel quasi, quod dico propter res incorporales, quæ tradi non possunt, vt ff. de acquir. rerum domin. l. seruus. § incorporales, & ff. eod. l. 1. & l. eum qui. §. fin. & l. si ego, §. 1. Secundo quod ex titulo apto ad mutationem dominij, vt hic dicit, vt ex venditione vel similibus. Item, quod a non domino acceperit, nam alias dominium e ex translatum, vt ff. eo. l. 1. §. 1. Item quarto, quod bona fide acceperit, vnde credidit se dominum factum esse tunc, ✝ vt ff. de public. l. eum qui a furioso. §. prætor. Quinto, quod credat se do minum hodie non esse, cum proponit eam, alias esset sibi contrarius. Sed tantum dum prima ex his quinque sunt difficilia agenti scilicet probatio traditionis, & tituli, reliqua consistunt in intellectu agentis, cum sint de sua conscientia, quæ per testes probari non possunt. ✝ Sed quid si dubitat hodie vtrum auctor fuerit dominus vel non? Respon. talia fide proponat quod sibi melius videtur, & vel rei vend. vel pub. sed quando penitus est in dubio, proponat publicianam, & in ea obtinebit, nisi aduersarius probet auctoré huius dominum fuisse, quod si probet, dabitur ei rei vendicatio, qui enim egit actione publiciana, & succubuit, non repellitur a rei vêdicatione directa, idem ecô ra, vt ff. de euic. minor. §. si seruus, licet quidam dixerunt côtra in vtroque casu, quia ius suum vndecunque & qualecunque in primo iudicio deduxisse videtur, vt ff. de except. rei iud. si mater, §. eandem. Sed expone vndecunque & qualecunque, id est siue de iure ciuili siue iure gêtium, dummodo directum, vt ff. de rei vend. in rem, in prin. Ar. illi dicebant, siue d rectû, siue vtile, & ita patet, quod cû sint contrariæ rei vendicatio directa, & publiciana, vno libello proponi non pnt, vt C. si ser. extero. l. 1. Sed ex côsuetudine contrariû seruatur, nam vtraque simul proponi licet super vna probationes tm indicat, ne sibi contrarius sit: q certe est contra d. i. C. & regulam illam, ff. de reg. iur. nemo. § quoties & hoc ex parte actoris, Ex parte aût rei spectamus, an possideat vel

Sed quia sane durum erat eo casu b deficere actionem, c inuenta est a Prætore actio, d i qua dicit e is, qui possessio-

✝ Dic qd requirit in contractu emptionis duob. tpibus. s. tpe côtractus, & etiâ tpe traditiôis pp frequêtia m contractus. In alijs ât côtractib. inspicitur iâ tûmodo tps traditionis. l. 3. ff. pro soc. & l. 2. in prin. & ibi gl. fin. pro emp. côiûcta l. iusto §. & si possessionis, ff. de vsuc. Ang.

✝ Vide de hoc singulari dicto Iason. hic 23 col. & Soc. reg. 72 in nouis. & Bar. in l. 1. § 2. col. 2. de iti. actuque priu. declarat hoc p cedente pręcedente tit. alias sec. ✝.

vel dolo desierit possidere, vt in rei vendicatione diximus, nã cõtra oẽm possidentẽ datur præterquam contra dominum, vt ff. de pub. l. pen. & l. fin. Sed etiam contra dominum datur in sex casibus. † Primus est, si a non domino emi, q postea vero domino succedit, & ad eum possessio redierit: nam licet sit factus dominus, tenetur tamen publ. vt ff. de rei ven. si a Titio. Secundus est, si rem a nõ domino emi. & postea ver⁹ dominus voluerit a me vendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum redit, agam publicia. & si excipiat de dominio, ego replicabo, quia quandoq. eo agente fui absolutus, vt ff. de except. rei iud. quis rem. Tertius est, si egi noxaliter contra bon. fid. pos. serui, & ipse dedit mihi eũ pro noxa. siue enim contra me possidentem verus dominus agat, siue eo possidente ego agam publiciana, obtineo, vt ff. de nox. l. & generaliter, & l. præcedenti in fin. Quartus est, si ego fui missus in possessionem vicinæ domus, quam aliquis bona fide possidebat, possessore nõ cauente, & postea verus dominus inueniatur possidere, vt fotie: & Vnde interdictum, & Publicianam habeo vt ff. de dam. infe. damni, §. non solum. Quintus est adijcitur, vt si rem possideo: & eam nõ dolo, sed culpa desij possidere, & sic litis æstimationem tantum secundum ius vendicanti præstiti, vt ff. de rei vendic. qui restituere, si postea res ad dominum redeat, agam publiciana contra eum, vt ff. de rei vendic. si culpa. Vel expone l. illam, vt habeat vtilem actionem, quam actor directam habebat, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti, sed me prohibente tradidisti emptori, hac actione, vel exceptione defenditur, præterea etiam contra me dñm hac actione agit, vt ff. de pub. l. si qs prohibuit, alias est l. Pap.

† Istã glo. vsq. ad fi. sequuntur Nic. Dyn. Fab. Ang. & Ias.

nem amisit, eam rem se vsucepisse, † quam vsu non cœpit, & ita vendicat suam esse, quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio a Prætore in edicto proposita est.

¶ Præsenti contra absentem reipublicæ cã, vel in potestate hostiũ, vsucapientem rẽ, præsentis, succurritur, rescissa vsucapione. Aretinus.

¶ Rursus b ex diuerso, si quis cum reipublicæ c causa abesset, d

ADDITIO. No. hanc glos. quæ ponit casus in quibus datur publiciana contra dominum.

¶ Idem notat glo. in l. fin. ff. eod. Et aduerte, quod licet Angel. in d. l. fina. addat casum l. si quis prohibuit, si eodem, secundum lecturam Dyn. ibi, quod procurator vendidit rem domini, tamen non est opus, quod addatur quia habes hic gl. ordinariam, dũ dicit: sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti, pondera ibi meam, & sic mandantis. Ang.

a ¶ A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta, vt sup. ad l. Aquil. §. capite tertio in fine.

* ¶ Hoc edictum Publicij his verbis cõceptum fuisse traditur, Si quis id, quod traditur ex iusta causa non a domino, & nondum vsucaptũ petet, iudicium dabo.]

¶ Rursus. Iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit de restitutione danda præsenti contra absẽtem. Secundo addit & extendit ad alios multos casus, Secunda ibi, Quod genus.

Diuisio.

¶ Rursus ex diuerso. CASVS ita figurari potest. Quæsitum est, an præsenti contra absentem ex causa publica detur restitutio, & actio ad vsucapionem rescindendam, & videbatur, quod non: nam aut iste absẽs reliquit procuratorẽ aut alios cõsanguineos, quos præsens conuenire posset: aut non, si dimisit, non debet iuuari hoc remedio, cum posset agendo contra eos præscriptionẽ interrumpere, l. item ait, §. fi. cum l. seq. ex quibus cau. man. SYL.

¶ Aut nullos dimisit, & tunc non debet audiri, quia potuit præscriptionem interrumpere beneficio, l. vt perfectius. Cod. de anna. except.

¶ Hoc tamen non obstante deciditur hic contrarium propter æquitatem, quæ est qđ impeditus consequi suum restituatur, & rescindatur vsucapio finita.

¶ Non obst. oppo. facta, quia ad eam respõdet Ias. in primo not. & latius Hispan. in 3. Et quia notabilia clara sunt, & per Doct. hic colliguntur, vlterius non insisto.]

b ¶ Rursus ex diuerso. id est contrario. Nã supra affirmando & se vsucepisse dicit, hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit.

c ¶ Reipublicæ. s. ciuitatis Romanę, vt ff. de verb. sign. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita, ff. ex quibus cau. ma. l. 1. in fi. in ceteris ciuitatibus dicendum est, vt ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si p prætore, §. pen. Idem etiam in causa municipij alicuius, (1) vt ff. ex qui. cau. ma. l. legatis.

¶ Et ista opi. communis est, vt per doc. hic, & latius, Io. Fran. Balb. in tract. præscr. in 3. par. 5. par. prin. q. 2] SYL.

ADDITIO. (1) Dic idem si esset absens pro facto vnius villæ vel castri, quia largo modo dicitur abesse causa reipub. vt not. gl. in l. legatis allegata. Ang.

d ¶ Abesset. Alias absens esset. Iste, qui absuit reipublicæ causa, rem præsẽtis duobus mo-

dis potuit vsucapere scilicet per se, vt quia rem illam secum detulit siue domi dimisit, & animo possedit, vt dicitur de eo, qui ad nundinas profectus est, vt ff. de acquirend. possess. clam possidere, §. qui ad nundinas. Item per aliū, scilicet per filium, vel seruum vt statim in captiuo dicemus.

vel in hostium [a] potestate [b] esset, rem eius, qui in ciuitate [c] esset, vsuceperit,

¶ Obseruetis ex hac glos. quod possidēs tantum animo, & sic ciuiliter tantū, potest vsucapere,& ita communiter tenetur, vt admonet hic Iaf. de quo articulo latissime tradunt Docto. post Bart. in d. l. 3. §. ex contrario, de acquir. possess.

a ¶ Vel in hostium. Qui sunt hostes, dicitur ff. de cap. hostes, & ff. de verbo. signific. hostes. scilicet quibus populus Romanus bellū indixit, vel qui populo Romano bellum indixerunt. Si ergo ab alio quis captatur numquid hoc locum habebit, quod hic dicitur? Credo quod sic, † Sicut quando abest causa alicuius ciuitatis vel municipij, vt supra dictum est.

† Et bene qa qn pręsenti contra absenté datur restō non refert de cā absentiæ, Ang. & Iaf.

¶ In hoc autem differunt, quia non fiunt serui talium hostium, vt ff. de cap. hostes & sic poterit facere testamentum, quod alias nō posset, † cum esset seruus, immo & eius obses non posset, vt ff. de test. l. eius qui. & l. obsides. Accurs.

† Sequūtur hanc glo. Ang. & Io.

ADDITIO. Idem si princeps vel Papa siue eius legatus de cōmissione Papæ alicui ciuitati subditæ ecclesiæ bellum indixerit, quia capti efficiuntur serui, & eorum bona efficiuntur capientium, & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij, quod nota perpetuo.

† Meliꝰ dixisset, id est dominio Nic. & Ia.

b ¶ Potestate. id est seruitute, † alias accipitur pro iurisdictione, vt cum dicimus, potestas habet homines de districtu in potestate. i. iurisdictione. Item ponitur pro obedientia. in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub prælatis. Item ponitur pro dilectione siue pietate, & hæc patria potestas dicitur, vt ff. de verbor. significat. potestatis. Sed quomodo iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cum ipse ab alio possideatur, vt sup. de iur. perso. §. serui. ergo ipse possidere non potest. vt ff. ad l. Iuliam, de adult. sic eueniet & ff. de acqui. rer. domin. homo liber. §. quicquid, ergo nec vsucapere, vt ff. de vsucapio. fine possessione? Resp. vsucapit per filium, vel per seruum in se peculiari, † vt ff. ex quib cau. ma. item ait prætor, §. hæc autem, & l. denique, & l. ait prætor, §. 2. plane, & ff. de vsuc. iusto §. si. Sed nec videtur, quod per seruū possit captiuus vsucapere, vt ff. de vsuc. neque seruus. Sed dic, quod illa loquitur in causa non peculiari, quod verū est. Vel loquitur ipsa veritate inspecta, † hic autem iure postlim. inspecto, quod præualet veritati, vt supr. quib. modis ius pat. potest. sol. §. si ab hostibus.

Captus ab hostib. pt vsucapere.

† Sequitur hāc gl. Iaf.

† Idē Dy. An. & Ia.

ADDITIO. Doc. communiter sequuntur gl. & dom. Iacob. reprobat hic Ang. quē videas, & dum tex. noster dicit, quod captus ab hostibꝰ potest vsucapere, Iac. exemplificat de actione personali, in qua currit pręscriptio nō ex possessione pscribentis, sed ex solo cursu temporis negligentia non petentis, vide hic per eum.

permittitur domino, si possessor reipublicæ causa abesse desierit, tunc intra annum [d]

c ¶ In ciuitate esset, q d. qui non abest. Quid ergo si vterque abest, & alter alterius rē vsucapit? Respond. & tunc habet locum hęc restitutio, † vt ff. ex quibus cau. ma. l. fin. videtur autem desinere abesse, cum domum redijt, vel redire potuit finito negotio, pro quo erat absens, & tūc dicitur desinere abesse, nisi iusta causa impeditus fuerit in redeūdo, statuuntur enim 20. milliaria diurna, vt ff. ex quib. cau. ma. si cui. §. tamdiu. Et sic patet, quod de necessaria absentia tunc intelligitur: † alias contra, vt ff. eodem, l. 2. qui. & l. sequen. sed verbum, desierit, hic positum strictius ponitur, id est quod possit cōuenire. tem econtra. si præsens rem absentis vsucepit, vt ff. ex quibus causis manumis. l. 1. §. verba, & tunc siue completa est tota vsucapio in præsentia, id est, infra modicum tempus, siue in absentia, siue postea parum, idem est, vt ff. eo. ab hostibus, §. sed quod simpliciter.

† Istā glo. approbāt An. & Ia.

† Qñ absens cōtra pñtem restituit' alias nō fit distinctio sm Iaf.

¶ Communis resolutio est, quod si vsucapio sit pro maiori parte completa in absentia & finita in præsentia, ille absens restituatur tantum ad tempus absentiæ, tel'quum vero temporis cedat ad commodum vsucapientis, ita doct. in l. quod tempore, C. de restitu. militum.] SYL.

d ¶ Annum. scilicet vtilem, qui constat ex 365. diebus, vt ff. de statulibe. cum hæres, §. Stichus in quibus actor habuit facultatem agendi, nec impediretur per se, nec per reū, nec per iudicem. Nam hæc tria necessaria sunt, vt vtilis dies aut annus currat, vt ff. de diuer. & tempo. præscrip. l. 1.

¶ Communiter tenetur, quod in dispositione prætoria annus sit vtilis, in ciuili continuus, vt per Doct. hic.] SYL.

¶ Hodie vero in omnibus restitutionibus quadriennium continuum computatur, vt C. de temp. in integrum restitu. l. fina. Et ita no. hic, quod hic liber corrigitur per Co. in hoc anno vtili generaliter secundum quosdam.

¶ Sed dico contra, quia illa tantum in restitutionibus dicit, vnde in alijs remanet vtilis annus.

¶ Et hæc opin. communiter approbatur in d. l. fina.

a ¶ Re-

a ¶ Rescissa . per in integrum restitutionem petitã a iudice viuo , vt subducatur tempus vsucapionis,quo fuit absens.vt C.de restitu. mi.l.3. sicut & minores petunt . ff.de exceptio.l.exceptiones quę personę in fi.l.& hoc ipsum scilicet, quod postulare possunt , à mortuo prætore conceditur eis. vt ff.eod. l. 1. per totum . restituit ergo eos prætor viuus , (1) vt sic agant antiqua actione , ac si res non esset vsucapta , vel actio præscripta .ideo actio ad quam restituitur , dicitur rescissoria , non quòd sit nomen proprium actionis.

rescissa a vsucapione eam petere , id est , ita petere , vt dicat possessorem vsu b non cepisse , & ob id suam rem esse . Quod genus actionis c quibusdam d & alijs simili æquitate motus Prætor accommodat : sicut ex latiore

SYL. ¶ Et ita communiter tenetur.]

¶ Sed quæ erat primo realis siue personalis directa,nunc dicitur vtilis,vt C.ex quib.cau. ma.l fin.& de postlim.reuer.l.ab hostibus , 3. † Alij dicũt. † quod statim eo reuerso habet rescissoriam:& dicũt esse proprium nomen actionis : & sic dicunt , quud maiores iure actionis,sed minores officio iudicis restituũtur . Dicunt tamen,quòd hæc rescissoria actio efficaciam non habet , antequam insufflet in eam prætor spiritum vitæ dando restitutionem : quod satis recidit in primam opinionem . Nam semper verum est hoc, q̃ a prætoris mortui edicto hoc fit , & auctoritate prætoris viui.

† Istę duæ leges nihil faciunt ad proposi- tum.

† Et male secundum doct. hic.

¶ Et ita communiter tenent doct. quod rescissoria non competat , nisi prius præcedat iudicium rescindens.]

ADDITIO. Istud ergo , quo petitur restitutio,est officium iudicis : facit l.quod si minor.§.si.ff. de min.& est casus in terminis in l.si quis stipulatus,ff.ex qui. cau. ma. & comprobatur ratione:quia quoties verba legis referuntur ad iudicem,tunc ex illo edicto oritur officium iudicis,vt not. glo. in l. si soror.Codic.de collat.& habetur in l.4.ff. de alim.& cib.leg & not.plene Bart.in l.prima,ff.de condi.ex lege, sed hoc edictum est huiusmodi,vt in l.j.in fi.ff.ex quib.cau.ma. igitur &c.Ang.

b ¶ Vsu non cepisse. Et sic videtur concedere mentiri : quod P. confitetur . Sed dic , quod non mentitur , sed dicit sibi restituendum,ac si vsucaptum non esset,vt Iu. prox. §.diximus.

c ¶ Actionis.C.rescissoriæ supradictæ.

d ¶ Quibusdam , vt si rem absentis vsucapiat præsens.†Item si absens fuit probabili causa,vt studiorum.Item si in vinculis positus,vt ff.eod.l.1.& l.sed & si per prætorem , in fi.& l.seq.& de illis legibus inf.facit mẽtionem,cum dicit de volumine Digestorũ , Item si quis. ¶ Diuiditur in duas partes . Primo ponitur dictũ,ex quo tacita quęstio. Secundo determinatio quæstionis . Secunda ibi,permittitur.

† Istam tenent Dyn. & Bald.

Digestorum , seu Pandectarũ volumine intelligere licet.

¶ Alienatum in fraudem creditorum permittitur ipsis ex sententia Prætoris bonis debitorum possessis reuocare. Arct.

¶ Itẽ si quis c ĩ fraudẽ f

Item si quis in fraudem.

CASVS literaliter figuratus est , habet enim literam claram , & rationem manifestam , quod fraus remini debet patrocinari. Not.collige ex summa rio , presertim quia doct.omnia expediunt in gl.]

* ¶ Adde cautelam pro debitore , ad fraudandum creditores,quam ponit Bart. Cosp. nu.240.incip. Ad hoc, quam omnino vide , nõ vt vtaris, sed vt discas modum illam eui tandi , & ne obsit creditori , nam & hoc ibi docetur.

e ¶ Si q uis.C.debitor.

f ¶ In fraudem Not.q̃ vterque tam debitor quam receptor oportet,quod fraudem parti cipet,quando titulus non est lucratiuus . ¶ Hoc verum in creditore , secus in alienatis in fraudem patroni,l.1. §.si quis in fraudem,ff.si quid in fraud.pa.Item non procedit in debitore ciuitatis,l.2. C.de debito.ciu. lib.11.

¶ Si autem est lucratiuus,puta donationis , vt si dedit,(& hoc intellige ad hoc : vt creditor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraudem debitoris tantum interuenire, vt C.de reuocan.ijs que in fraud. cred.l.pen. & ff.quę in fraud.cred.qui autem,§.hoc edictum.& §.simili modo.

¶ Quæ tamen nõ requiritur in casu, l.ait p̃tor.§.si debitorem,ff.de ijs quæ in frau. cred.

¶ Et de hac fraude nota bonam distinctionem:quia aut adhibetur a debitore alienante inter viuos,aut in vltima voluntate, vel a liberto in fraudẽ patroni similiter inter viuos,vel in vltima voluntate.si in vltima voluntate:tũc aut per legata,aut per libertates: & si per libertates, aut directas, aut fideicõmissarias . Si debitor in fraudem alienet inter viuos,vno casu præsumitur fraus,scilicet quando omnia alienauit , vt ff. eodem omnes,§.Lucius.† si autem non omnia, nõ præsumitur.sæpe enim de facultatibus suis amplius , quam in ijs est , sperant homines,vt supra quibus ex cau.ma. non lic.§.in fraudem,debet ergo probare eam creditor . Et hęc distinctio per omnia tenetur etiam in patrono , vt Digestis de probatio. patronus , & l.quoties.§.qui dolo. In vltima voluntate , si legatum,vel fideicommissum in frau-

† Qui tex. licet loquatur in alienatione lucratiua tñ etiã SYL. hẽt locũ ĩ tit. oneroso , vt est gl.in l. qui testm̃ . In verbo modum.&ibi Bart. ff.de pb.& ista procedunt SYL. secundum la.qñ venditio oĩũ bonorũ esset facta p valde minori pretio q̃ valerent, idẽ si nõ oĩa bona,sed maiorẽ partẽ alienauit , vt est glo. no.in l.nomẽ §.filio . i verbo oĩs substãtia , ff.de le.3.

fraudem creditoris reliquit, solum euētum inspicimus, licet fraus non interuenerit, ut in donatione causa mortis, ut Cod. de iure deliber. l. fin § si uero creditores cum legata non debeātur nisi deducto ære alieno, ut ff. eodem, qui au temi. §. pen. & ad Trebel. l. 1. §. is q quadrin genta. Idem in patrono, p om nia. si libertus in fraudem le gatū, uel fidei-commissū reliquit, uel donauit causa mortis: nam solum euentum inspicimus, ut ff. si quid in frau. patroni. l. 1. in princ. & §. 1. In libertatibus autē in fraudem relictis distingue directas à fideicommissarijs. in primo casu consilium & euentum: in secundo euentum tantum inspicimus, † ut C. de ijs, qui ma. non possunt. l. fi. & l. 1.

creditorum [a] rem suā [b] alicui tradiderit: bonis eius à creditoribus possessis: [c] ex sententia præsidis, [d] permittitur [e] ipsis creditoribus rescissa traditione, eam rem petere, [f] id est, dicere eam rem traditam non esse, & ob id

† Istā glo. sequuntur Angel. & Ias.

SYL.

¶ Ratio diuersitatis ponitur per glo. in l. fi. C. qui ma. non pos. quarum ult. approbant Doct. sed Iason hic assignat m[...]oré, quam ego aliàs sum secutus.]

a ¶ Creditorum. Large accipe pro omni eo cui aliquid debetur, ut ff. de uerborum sign. l. creditorum, & l. creditores, & l. si cui. & in auth. de fideiuss. §. pen. colla. 1.

SYL.

¶ Conclude cum hac glos. quod creditoribus etiam large sumptis, etiam ex delicto, competunt actiones reuocatoriæ. Item & creditoribus futuris, quoties ex coniecturis constare posset alienationem factam fuisse in fraudem: uel quando futuri creditores successissent in locum priorum creditorū, l. ait prætor. §. ita demum. ff. de ijs quæ in frau. cred.

b ¶ Rem suam. Scilicet corporalem ex eo ꝙ dicit, tradiderit. Idem tamen est in incorporalibus, ut patet per multa exempla, ff. quæ in frau. credito. l. 1 2. & 3. usque ad leg. qui autem.

ADDITIO. Not. sing. illam l. in princ. ꝙ si debitor repudiat hæreditatem, uel legatū, uel alio modo, & titulo poterat acquirere, & nō uult, immo repudiat etiam in fraudem & despectum creditorum. an habeat locum ista materia dicitur ibi quod non; quia dummodo non diminuat de suo patrimonio, nō habet locū dispositio huius §. quod not. bene Ang. Aret.

c ¶ Possessis. Id est possideri iussis: nec enim re ipsa a creditoribus fuerant possessa bona debitoris, cum ipse alienauerit. Vel dic † possessis quæ remanserant & non sufficiebant. ut ff. eo. l. ait prætor.

† Istā tenēt Nic. Plac. Io. Fab. & Ias.

¶ Intellige igitur text. hunc excussis prius reliquis bonis debitoris. neque enim ante reuocantur ab eo alienata, quæ iam possidentur per alium, quam excussis cunctis eius bonis, compertum sit, eum soluendo non esse l. 2. C. eod. & auth. de fideiuss. & mand.

d ¶ Præsidis, Puta quia fuit condemnatus, & non satisfecit condemnationi, inf. temporis. unde missus fuit actor in possessionem bonorum.

e ¶ Permittitur. Scilicet infra annum utilē, ut ff. de ijs, quæ in fraud. credito. l. 1. primo respon. de eo tamen, quod puenit ad eū, uel quod dolo fecit, quo minus perueniret perpetuo datur, † ut ff. eo. ait prætor. §. hæc actio.

† Sequunē eam Nic. Plac. Ioan. Fab. Ange. & Ias.

f ¶ Eam rem petere. Sed qua actione? Resp. Pauliana, quę datur creditori ad reuocanda corporalia: sed in factum ad reuocāda iura, ut ff de usuris. l uideamus. 2. §. in Fauiana & ff eo. l. hac in factum. † Vel uerius dic, quod nulla dicitur Pauliana nisi adiectiue, quia à Paulo fuit inducta: sed in factū Pauliana dicitur, quæ ad reuocanda corporalia & incorporalia competit. Et datur contra accipientem, & hæredem eius in quātum ad eos peruenit etiam non restituto ei pretio, ut ff. eo. ait prætor, §. fin. & l. seq. & l. si debitor & l. ex his. In eum autem, qui in fraudē alienauit actio non datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulenter dispersit, ut res apparere non possit: quo casu etiam in carcerem detrudetur, ut ff. eod. l. fi. §. fin. Est & Fauiana quæ datur soli patrono ad reuocanda ea quæ libertus in fraudem patroni alienauit inter uiuos uel ultima uoluntate, quominus patronus habeat tertiā, ut ff si quid in frau. patro. l. 1. in princ. & § 1. & supr. de success. libe § sed nostra constitutio. Est & Caluisiana; & ipsa tam patrono quam creditori competit, ut ff. si quid in frau. pa. l. 1 Fauiana. Quidam tamen dicunt cōtra in eo, quod de Fauiana dictum est, argum. ff. de usur. l. uideamus, §. in Fauiana. Sed certe ita dicit ibi litera, per quam. & sic refertur ad proximam tantum, scilicet Paulianam. Et istæ duæ imitantur naturam superioris in factum Paulianæ. Sed quæro quare sunt hic hæ positæ inter reales prætorias, cum ipsæ personales sunt, quod probatur per id, quod dicit litera, In Fauiana quoque, ut ff. de usur. l. uideamus, §. in Fauiana. Nam proxime dixerat de personalibus unde continuat eam cum personalibus; & probatur, ff. si quid in frau. patroni. l. 1. §. hæc actio. Sed respon. † quia similitudinem habet cum superioribus duobus casibus in eo, ꝙ sicut ibi permittitur aliquid dicere. quod non sit: uel esse facienda aliqua, ac si non processissent q̄ processerūt, sic & hic. Item sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hoc ita dici debent hæ reales, sicut superiores: quod quidam concesserunt. Sed respon. hic non petitur quod meum fuerit, ut in superiori casu: nec quasi meum, ut in Publiciana, ut supra eo. §. aliq. Nec obstat, inf. §. proxi, quia hypotheca-

† Hāc gl. intelligunt Docto. in alienatis īter uiuos: sed in ult. uoluntate datē uel cō dictio indebiti, uel hypothecaria, ut l. fi. §. si uero creditores. C. de iure deli.

† Dic q̄ sunt personales in tē scriptæ. Nic. Ioan. Fab. & Ia.

thecaria est i rem, néc tñ meum petitur: vel quasi quia ibi quod peto, peto quasi meum. i. possessioné per hypothecariá actioné, vel Seruianam: hic autem neque possessio, neq. dñium est meum, neque fuit, imo in accipiẽtem transiuit, licet in fraudẽ sit alienatum, vt ff. de cõtrahend. empt. si sciens. in fi. & prædictæ tres actiones reuocatoriæ dñt. † Sed vnde orit͂ hæc actio? Respon. ex quasi maleficio, † qñ dolus fuit in vendente & emẽte: si autem in vendente tantum. túc potest dici ex quasi contractu, si agitur contra illum possidentem. Sed numquid habet retentionem: vt ab eo non reuocetur, si vult soluere quod sibi creditori reuocare volenti debetur? Quidam negant, vt arg. ff. rerum amot. si cum dos §. fin. & l seq. Sed cõtradico: † instar posterioris creditoris, si vult soluere priori, quod sibi debetur potest habere retentionem, vt ff. de euic. l. euictus. † quod dic, vt ff de ijs quę in frau. cred. ait prætor. §. illud.

Actio hypothecaria.

† Immo ex maleficio Dyn. Nic. Ioan. Fab. Ang. & Ias.

† Et bene Nic. Ange. & Ias.

† Vide meliorẽ text. in l. prior. C. qui. po. in pigno. ha. Ias.

in bonis debitoris mansisse. a

¶ Actio Seruiana, vel quasi, est prætoria: & competit Seruiana pro rebus coloni, quasi Seruiana pro rebus aliorũ debitorum obligatis. Angel.

a ¶ Mansisse. Vt ergo, ꝙ permittat mẽtiri: ꝙ non est verum, sed ita petit, ac si mãsisset ĩ bonis debitoris, vt su. e. §. al'e. & §. rursus.

SYL. ¶ Item Seruiana. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ꝙ actio Seruiana vel quasi Seruiana est prætoria. Secundo, quæ sit differentia inter actioné Seruianam vel quasi. Tertio, quæ dĩa inter pignus & hypothecam. Secunda ibi, Seruiana autem. Tertia ibi, Inter pignus.

SYL. ¶ Item Seruiana. Casum non expedit figurare, quia stat tex. in traditione regulç, & declaratione terminorũ & actionũ, de quibus in pręsenti. §. No igitur ex hoc tex. ꝙ dictio, item, est cõtinuatiua. Item quid sit actio Seruiana, & quid actio quasi Seruiana. Item, ꝙ actio quasi Seruiana & hypothecaria ꝓ eodem supponunt͂. Item, quid differat pignus ab hypotheca. Item, ꝙ Seruiana datur ꝓ pẽsione fundi rustici vel vrbani, vel deuastatione eiusdem, ex tacita obligatione. Item, ꝙ quasi Seruiana cõpetit cuilibet creditori contra quemcunque. Item, ꝙ actio Seruiana capit substantiã ab edicto prætoris. i. validitaté & robur: quia aliàs ista pignora couẽtionalia oriuntur ex pacto. l. si ubi. §. de pig. ff. de pac. ca. n. dicũtur pignora prætoria, quæ dantur a iudice vino ꝑꝑ contumaciã, vel vt legata seruentur. Item, ꝙ dicuntur actiones istæ Seruiana & quasi Seruiana a seruando quia per eas seruantur obligationes.

b ¶ Item Seruiana q. d. nõ solum publiciana & rescissoria reales sunt & prætoriæ, de quibus dictum est; sed ẽt duæ istæ capiunt vim ex prætoria iurisdõne .i. prori ę sunt, vt hic, & ff. de pact. si ubi §. de pignore. Accur.

¶ Item Seruiana, b & quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocetur, ex ipsius Prætoris iurisdictione substãtiam capiunt.

¶ Seruiana autem experitur quis c de rebus coloni, d quæ pignoris e

c ¶ Quis. s. fundi dñs: siue sit partiari⁹ † siue nũmis colat. Item ẽ pro deterioratione domus. † vt ff. quib. cau. pig. ta. contra. l. 2. licet ex locato sit actio, vt ff. loca. l. qui fundum. ** Amplia, vt idem sit in rebus secundi cõductoris, cui primus conductor sublocauit. quod intellige pro ea rata domus tantum, quam cõduxit secũdus cõductor a primo, nõ autem pro tota pensione si totam domum nõ conduxit, l. solutum, §. solutam. de pign. acti. Ampliatur & alijs septem modis, quos late tractat Neguś. in tracta. de pign. in 4. membr. 2. par. nu. 128. & seq. vsque 143 vbi subijciet. ã aliquot exceptiones, seu fallentias

* ¶ Partiarius colonus est qui agrum conductum colit parte fructuum sibi retenta: hocque distat a simplici colono, ꝙ hic pecuniam pro locatiuo soluit, ille fructus.

d ¶ Coloni. subaudi, vel inquilini: † nam & eiuś res sunt tacite obligatæ, vt ff. in qui. cau. pig. taci. con. l. 2. †

Et colonus in villa, inquilinus in ciuitate, vt ff de acq. pos. l. te pignoris. †

¶ Intellige. ꝙ inquilinus non dr̃ in ciuitatẽ nec respectu ciuitatis, sed respectu prædij ꝙ colitur. colonus ergo est, qui prædiũ rusticum colit, inquilinus qui vrbanum, l. te pignoris. ff. de acquir. poss.

¶ Dĩa tñ est i er has duas tacitas obligationés. nã in rusticis ita demũ si dñs sciat inducta & illata: in vrbanis, siue sciat, siue nõ & est rõ. quia sancta rusticitas omnia palã habet, sed inquilinus multa etiã clam apportat quæ locator ignorat, vt C. loca. certi iuris.

¶ Vide Form. Hisp. in l. item quia. in 3. col. in princ. ff de pact & in 5. col. vbi reprobat hanc rationem.]

Inuecta seu inducta dñr manu, illata autẽ dolo, gl. 1. in l. si nõ inducta, & ibi Sal. C. loc.

¶ Ita tamen in vtroque, si eo animo sint inducta, vt ibi sint perpetuo, † non ad tempus, vt ff. de pig. debitor. & ff. qui. ca. pig. ta. contra in prædijs §. r.

** Adde, ꝙ hoc dignoscitur ex qualitate rerum, vt colligitur ex ll. allegat. per glo. & est arbitrium iudicis, an bona fuerint inducta, vt ibi permanerent vsque ad finem locationis, puta si esset lectus, & alia, quibus solent ornari cubicula & instrumenta, ad cõficiendum panem, & sim. Ita. Neguś. vbi supra. num. 150.

e ¶ Pignoris. scilicet taciti,

† Ista glo. est singularis, sm An. & Ias.

† Etiã pro alia obligatione. Ang.

SYL.

† Idẽ Nic. Ioan. Fab. Pla. Ange. & Ias.

† Et ita cõmuniter tenetur, licet Vltramontani contra.

† Ista glo. & oẽs similes reꝓbant͂ cõiter ꝑ Scriben.

SYL.

† Id est donec duratura sit cõductio.

Fun-

iure pro mercedibus fundi [a] ei tenentur. Quasi [b] Seruiana autē est, qua creditores pignora hypothecasve persequuntur.

¶ Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam attinet, nihil [c] interest. Nam de qua re [d] inter creditorem & debitorem conuenerit, vt sit pro debito obligata, vtraque hac appellatione [e] continetur. Sed in alijs differentia est, nam pignoris appellatione eā proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maxime [f] si mobilis sit: at eam, quæ sine traditione nuda conuentione tenetur, ꝓprie hypothecæ appellatione contineri dicimus,

a ¶ Fundi, vel domus, vt sup. dictum est.

* ¶ Seruiana datur ad auocandā possessionem penes locatorem rerum illatarum, & inuectarum. l. si cum venditor. de euictio.

b ¶ Quasi. Hęc dictio ponitur ad differentiam superioris: vtraque tamen Seruiana dicitur, a seruando forte dicta: cū omne ius aut in acquirēdo, aut in cōseruādo, aut in amittendo consistat, vt ff. de leg. & senatusc. l. fi. † Sed quę est differentia inter Seruianā actionem, & Saluianum interdictum, cum illud ad idem compellere videatur, vt infr. de interdict. §. interdictum? Respon. quia in Seruiana oportet, quod creditor probet debitorem fuisse dominum tempore obligationis, vt ff. de pignor. & quæ nondum sunt §. 1. sed in Saluiano sufficit, quòd probet eum possedisse, vt colligitur, ff. de salui. interdi. l. 1. in prin. & diximus, infra de interd. §. interdictum.

c ¶ Nihil interest. Nisi in sono vocis, vt ff. de pign. l. res hypothecæ, §. inter pignus, immo † etiam quantum ad actionem videtur interesse: nam præscriptio habenti pignus non currit, cum possideat.

¶ Vide Neguf. in tract. de pig. col. 2. in fi.]

¶ Secus in hypothecaria, cui currit præscriptio interdū 10. † interdū 20. † interdū 30. † interdū 40. annorum, † vt C. si aduer. cre. l. 1. & 2. & C. de præscr. 30. vel 40. annorū. cū nouissiml, & de an. exce. l. 1. & § 1.

d ¶ De qua re. Mobili, vel immobili tradatur creditori vel non: corporali, vel incorporali: excepta tamen vrbana seruitute quę nō potest obligari ne ruinis ciuitas deformetur, vt ff. de pign. si is qui. §. fi. & l. seq. [illegible]. Dic quod attenta ratione gl. si esset seruitus etiam vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari vt puta, obligo tibi seruitutē altius non tollendi, donec pecunia non soluatur: nam tunc valeret, ita dicit Bart. in d. l. si is qui. §. fi. Ang. & si quęratur an iurisdictiones, præeminentiæ, honores, ius percipiendi pedagium, ius patronatus, quid habetur in ecclesijs vel hominibus, & similia, possint pignori obligari, distingue vt per Bart. in d. l. si is, qui §. fi.

e ¶ Hac appellatione. s. hypothecaria: vt hac actione peti possit a quolibet possessore.

f ¶ Maxime hoc abundat, vt C. de test. ma. l. fin. §. 2. Duo enim oportet interuenire, vt sit pignus: & quòd tradatur creditori, vt hic: & quod mobilis res sit, cū pignus a pugno dicatur, vt ff. de verborum signific. plebs, §. pignus. Si autem mobilis est, & non tradatur. item si immobilis est tradatur vel non hypotheca est. † Patet ergo, quòd quatuor sunt prætoriæ actiones in rē, scilicet publiciana, & rescissoria, & seruiana, & quasi seruiana. Item aliæ duæ reales præiudiciales, vt inf. eod. §. præiudiciales. Est & alia, quę datur superficiario, quando quis ad non modicum tempus conduxit, vt ff. de superfic. l. 1. in fi. 1. respon. & §. quod autem ait. & l. fin. & ff. de rei vendit. l. superficiario, & l. prætoriæ. Est & octaua actio in rem: vt quæ datur metum passo. nam illa prætoria est in rem, vt ff. quod met. cau. metum. §. volenti. Sunt & aliæ, scilicet bonorum possessoria hæreditatis petitio: item fideicommissaria hæreditatis petitio. Prima datur ei, qui succedit per prætorem. Secunda ei, cui per Trebellianum hæreditas restituta est, vt ff. de bonor. possess. hæred. peti. l. 1. & 2. & ff. de fideicom. hæred. pet. l. 1. 2 & 3. & sic decem sunt prætoriæ in rem †

In personam &c.

¶ Iste §. vsque ad §. Pœnales, tractat de tribus actionibus personalibus & prætorijs. Et hoc principium vsque ad §. actiones autē. diuiditur, quia in principio præmittit de actione, de constituta, & de peculio, item de iuramento in genere: secundo in specie, & de vnaquaque dicit. Secunda ibi, De constituta. Item prima subdiuiditur, quia primo ponit, qualiter olim erat in actione de constituta & receptitia: hodie vero sunt omnia redacta ad constitutam. Secunda ibi, Sed ex nostra.

¶ Casum non expedit in huiusmodi declarationibus nisi literaliter figurare, cū enim Imper. narret atq; exponat, qualiter a prætore inductæ sunt actio. de cōstituta pecunia, quæ receptitia dicitur: & actio de peculio seruorum: & actio ex iuramento: & quod ille dicitur teneri de constituta, qui sine stipulatione debitum se soluturum constituit: non est in huiusmodi perquirēda ratio dubitandi, & decidendi. Not. ergo prætorem indu-

† Hypotheca aūt dr̄ ab hypo, qđ est sub, & thesis positio, quasi suppositio, vel obligō, quæ idem sūt, & probatur, p rub. de re. alie. non alie. vel supp.

† Idē Ang. & Iaso. & est de mēte aliorū.

† Hoc verū, qn̄ res possidet p aliū a debitore hn̄te bonam fidem & titulum & inter præsētes Pla. & Iac.

† Inter absentes Ia.

† Qn̄ res possidetur per aliū a debitore nō habente titu. nec bonam fidem Ias.

† Hoc verū ēt qn̄ res possidetur per ipsū & Iason.

† Ista glo. vsque ad fui fi. est magistra in sua materia, secū. dum Ias.

† Istā glo. sequūtur Fab. Pla. An. & Ias. Diuisio.

¶ Actio de constituta, quæ habet omnes vires, quas habebat olim, & etiam illas, quas habebat receptitia: item actio de peculio, & per quam quæritur, an actor iurauerit, sunt personales, & prætoriæ. Aretinus.

¶ In personam [a] quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet Prætor: veluti de pecunia [b] constituta. Cui [c] similis videbatur Receptitia: sed ex nostra constitutione, [d] cum si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ cōstitutę trāsfusum est, & ea [e] quasi superuacua iussa est cum sua auctoritate á nostris legibus recedere. Item Prætor [f] proposuit actionem de peculio seruorum filiorūque familias: & eam ex qua quæritur, an actor iurauerit, & alias [g] cōplures.

¶ Actio de constituta pecunia datur in eum, qui pro se, vel alio se constituit soluturum: & ex nudo pacto oritur: Et vbi habet locum remedium ordinarium, ad extraordinarium nō est recurrendum. Ang Aretin.

¶ De constituta autem pecunia [h] cum omnibus [i] agitur, quicunque pro se, vel pro alio soluturos se constituerint, [k] nulla [l] scilicet stipulatione interposita: nam alioquin si stipulāti ꝓmi-

induxisse actiones personales. Item, quod iure fuit antiquo actio receptitia, quæ plenior erat: quippe in eam veniebant etiam nudo pacto omnia, siue in genere suo functionem reciperent, siue non, vbi in actione de constituta solum veniūt ea, quæ functionem recipiunt. Quæ autem fuerint de actione receptitia transfusa in constitutam pecuniam, videre potes in l. receptitia, C. de cōstitut. pecu. Item not. quod quamuis aliquid sit de receptitia transfusum in constitutam, non per hoc amisit proprium nomen constitutæ. Item quòd l. correcta non est amplius te putanda nec allegāda in numero legum, Item, quod actio de peculio, & iuramēti, est prætoria. Item not. qui teneantur de constituta. Et pro intell. huius text. in versiculo, de constitua vide Hieron. Verū Senen. in rep. rubricæ: ff. de verborum obligatione, colum. 45.

a ¶ In personam quod dicit dictum est de realibus prætorijs, sequitur de personalibus prætorijs: licet & quibusdam personalibus supra interposuerit in §. item si quis.

b ¶ De pecunia. Vt ff. de constitut. pecun. l. 1. in princ.

c ¶ Cui similis, scilicet quo ad quædam. quia vtraque dabatur, vbi quis constituebat se soluturum pro se, vel alio, sed & dissimilis videbatur. quia actio de constituta pro ijs tantum rebus in constitutionem deductis competebat, in quibus mutuum consistit, scilicet quæ pondere, numero, & mensura continentur: sed receptitia, quā aliæ res in constitutionem deducebantur; sed hodie pro omnibus competit actio de constituta, cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur, vt Codice de constitut. pecu. l. 2. §. penultimo.

d ¶ Constitutione. Vt C. de const. pecu l. 2.

e ¶ Ea. s. recepititia. Accur.

f ¶ Item prætor. Hæc capitula exponuntur, infr. proxi. §. & ideo hic non dicas.

g ¶ Et alias. De quib. dicet inf §. pœnales.

h ¶ De constituta autem pecunia. i. hac actione, quæ sic vocatur.

* ¶ Pecuniæ verbo hoc loco omnes res contineri admonet Imp. l. pen. C. de constit. pecu.]

i ¶ Cum omnibus. Scilicet apt's alias obligati pro se, vbi pro se interuenit constitutio: vel pro alijs, vbi pro alijs interuenit: constitutio. sic ergo furiosus, † cum nec pro se, nec pro alijs obligetur nec constituere se debere potest. Idem in prodigo, & in similibus. Item mulieres. cum aliās pro se tantum obligētur & hæ constituent pro se tantum, & non pro alijs, vt ff de constit. pe l. 1. §. 1 & 2.

K ¶ Constituerint. Vt puta per hæc verba, † Constituo me soluturum, quod ego vel ille debet: & similia, vt ff. de consti. pe. qui autem. in fi. & l. seq. † Et hoc ita, si sit debitum, quod præcedat: siue ciuile & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium: secus si ciuile tantum, vt ff. de consti. pec. l. j. § pen. & fin. & l. 3. §. 1.

l ¶ Nulla. Ergo ex nudo pacto orit' actio hic, q̄ est cōtra ius cōe post ū ff. de pact. iuris gētium §. sed cum nulla, & § quinimmo, & §. idē Marcellus. & §. ide in fi. im, & C. de pac. l. legē. Et est hoc ideo forte spāle: quia sicut vnum pro eo qui constituit, inducitur, vt non teneat' nisi elapsis decem diebus, vt si. de

† Idem de pupillo, Ang.

† Idē Pla. & Iaso. & est de mēte aliorū.

† Et iuxta hanc glo. ponit hic Ia. vnum notabile, q̄ si quis cōstituat Titiū fideiussorē pro se valebit tale constitutum: secus si non ꝓ se, sed alio, vt hic per eum.

de constit.pec promissor. cū aliàs statim teneatur, vt ff.de verb.oblig. eum qui calēdis. §. quoties. & de verbo. sign.cedere diem. sic & al nd contra eum, vt ex nudo pacto teneatur, vt arg.ff de iureiuran.eum qui in princ.

*¶ Verius est. huncesfectum operari geminationē pacti, vt recte animaduertit Alciat. lib. 1. de verbo.sign. nā iteratio quacunque in re plurimum pollet, cum maiorem animi siue in bonum, siue in malum, deliberationem ostendat: quod plurimis exemplis ibi demonstrat.** Nam dictum glo.de decem diebus procedit etiam in alijs promissionibus secundum Bar. in d l.promissor & gl.i §.omnis.ver.cōfestim, sup.de ver.obl.

ferint, iure ciuili a tenentur.

¶ Ex contractu filij vel serui tenetur pater, & dñs peculiotenus de iure prætorio. Ang.

¶ Actiones autem de peculio b † ideo aduer

¶ Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie, licet olim fuerit necessaria stipulatio, vt C.de don.si quis argentū.§.fin autē.† Item si mulier dotem sine stipulatione dare marito conuenit, vt C. de do.pro.l. ad exactionem & de rei vxo.actio.l.1.§.1.† Item si quis ob honorem decretum vel decernendū palam pollicitus fuerit,i.sine interrogatione vt ff.de pol.l.1 §.1. & l. pactum Itē in nautico fœnore, vt ff.de nau.fœno.l. periculi.in fin. † Item in accessione f.umenti, vel vini, vel olei,vel hordei,vt C de vsur.l.frumēti.† Itē in vsuris ciuitati promissis, vt ff.de vsu.l. etiam. † Aliàs autem propter sui frigiditatē nudum pactum actionem parere non potest.

ADDITIO. Adde alios casus: vt puta in curia mercatorū,argum l. Quintus Mutius. ff.mand,& ibi Bart. Item si fieret in iudicio quia tunc fingitur stipulatio. Item quando per pactū nudum aliquid abest pacti, si nō seruet promissa, quia cōtra non seruantem datur actio de dolo,vt est tex.not.in l.& eleganter.§.fetius,ff.de dolo.vt hic.per doct.

a¶ Iure ciuili. Vel actione ex stipulatu. vbi incertum est in stipulatione: vel condictione certi, quæ ex stipulatione oritur, vbi est certum,vt sup.de verb.oblig.In princip.quę stipulatio est a iure ciuili inducta, vt hic, cū de iure gentium ipsa non fuerit:licet alij cōtractus fuerint de iure gentium, vt supra de iure natural.gent.& ciuili.§.ius autem, non autem dicitur adeo de iure ciuili, quòd non habeat in se vinculum naturale: immo habet: quia sine consensu non valet,qui cōsensus est de iurenaturali,vt ff.de pact.l.prima §.penultimo.

¶ Adde, quòd Albericus, & Oldradus fuerunt in opinione per hunc text. quod in stipulatione non insistit consensus naturalis, nec haberet naturale vinculum: tamen contrarium verius est, vt dicit glos. & ad hunc textum dic, quod non negat, quin etiam stipulatus naturaliter non teneatur, licet dicat iure ciuili teneri, & si fortius induceretur, quòd textus hic voluerit facere differentiam inter contractum de constituta,& stipulationis, & sic quod in primo sit naturalis æquitas,l.prima.ff.de constitut. pecu.in stipulatione ergo nō sit: responde. quod noluit facere talem differentiā prout cōmuniter sic textus intelligitur: sed voluit ponere differentiam inter actionem pretoriā, & ciuilem, de qua facta fuit diuisio supra in § sed istæ, quam prosequitur etiam in hoc §. dicendo, quod actio de constituta est prætoria, nisi interueniat stipulatio: nam tunc est ciuilis: & sic intellige verba textus aliter, quam ab alijs intelliguntur, scilicet, vt dicatur, iure ciuili tenentur,ergo non prætorio: non ergo non naturali, & hunc puto verum sensum huius textus.

¶ Actiones autem de peculio. Casus positio pendet a superioribus, colligiturq; ratio dubitandi & decidendi ex ipso textu. Videbatur enim,quod pater & dominus, tanquam qui se non obligauerint in aliquo,non tenerentur ex cōtractu filij vel serui, cum nemo sine volūtate sua alteri obligetur Sed cōtrarium decisum est ex æquitate,quam semper prætor intuetur,vt dominus & pater teneantur quasi castrensi peculio, cum enim peculium hoc tanquam quid vniuersale perueniat ad patrem,vel dominum, æquum est, vt teneatur quatenus est in peculio.videtur.n. quod pater & dominus ex consensu ipsorū obligentur,saltem præsumpto,propter concessionem peculij.Nota,quòd actio de peculio est pretoria.Item,quòd peculium dicitur quasi patrimonium serui vel filij. Item not. figuram loquendi ibi peculio tenus.]

b¶ Actiones. De peculio. volunt quidam † dicere hæc esse propria nomina actionū: scilicet de peculio,& de in rem verso: & quod iussu.item exercitoria,& tributoria,& institoria,ex eo quod leges plerumque appellant eas actiones, vt hic. Sed verius est, vt adiectiue ponantur: sic enim dicitur mandati actio de peculio, vt ff.de pecu.l 3.§.cui congruit.† Accur.

*¶ Secundam opinio. communiter tenent docto. & recte actio enim hæc de peculio, quædā est qualitas, & veluti accessio aliarū actionū. Vnde dicitur actio a diili.a de peculio.l. cum autem,§.si seruus de a dili.edi. actio depositi de peculio.l. depositi.de pecu. actio tutelæ de peculio,l.1.C.quod cum eo, comprobatur etiam ex hoc text.dum dicitur. Actiones autem &c. numero multitudinis, nempe ad iudicandum, non esse actionem de peculio certam speciem,sed potius qualitatem, quæ secundum diuersas actiones,quibus accedit,& ipsa quoque alia atque

†Ista glos. cōmuniter reprobatur per Doct quia & hodie nō oritur actio ex pacto, sed condō ex lege pp ipsū pactū: & illa lex hēt locū i donatione cā mortis, & pp nuptias,& in donatione præsūpta Ias.

†Iste § nō procedit hic,cū sin gat tacite stipulatio. Ias.

† In causa est periculū, quod i se suscipit.

† Rō spālitatis est pp necessariū vsū mutual um Ias.

† Hoc fit more publico introductū est, Ias.

Stipulatio est de iure ciuili.

† Peculiū diffinitur à Iurisc. l. depositi.§. si. ff.co.

† Vide gl. inf.quod cum eo.§. vlt.& quæ ibi not.

†Ista sedz op. cōmuniter tenetur p Doct.

atque aliam sumit vim.]

a ¶ Patrem, i. respectu filij. Accur.

b ¶ Dominumve, scilicet respectu serui. Sunt enim correlatiua.

c ¶ ipso iure, scilicet ciuili; quod non vult, vt alter ex alterius persona obligetur: & sic pater non debet teneri pro filio † inspecto iure ciuili. sic eo inspecto, pro seruo non debet teneri dominus, quia seruus pro nullo est inspecto iure ciuili, vt ff. de reg. iur. quod attinet. Sed tamen praetor aequitatem considerat, vt quia peculium quasi patrimonium est filij vel serui, vt subijcit: quia peculium est, quod filij vel serui parsimonia quaerit, vt ff. de pec. peculium, vere tamen non est patrimonium filij peculium, vt C. de inoffic. testam. l. fin. in fine. Item nec serui, vt ff. de verb. oblig. liber homo 2. Ideo tamen, quia quasi patrimonium est, patrem pro filio, dominum pro seruo teneri dicit. Diligenter tamē distingue vtrū contrahat filius vel seruus, vel quasi cōtrahat. Item vtrum delinquat, vel quasi. Si contrahat quilibet illorum, dominus vel pater actione ex eo contractu tenetur in peculiū: in cuius condemnatione deducitur ex ipso peculio, quicquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dominus seruo mutuauit, vel alias secum contraxit. Item deducitur quod debetur ijs qui sunt in potestate domini, vel tutela, vel cura, cum videatur dominus praeuenisse, vt ff. de pecu. sed si damnum, §. 1. & 2. obligatur n. seruus domino naturaliter, vt supra de fideiuss. §. 1. & sunt haec cōmunia in seruo & filio, excepta causa mutui, ex qua nec fili⁹, nec pater tenetur.

† Vtrū ualeat statutū quo caueī, ut p̄r teneaī pro filio, legito hic lat.

Seruus pro nullo reputatur.

Peculiū ē pecunia, q̄ parsimonia q̄ritur.

P̄res pro filijs, & dn̄i pro seruis an teneantur actio. de peculio.

SYL.

¶ Item in voto, l. si quis rem, §. voto, ff. de pollicita.]

¶ Secus in ferito, vt inf. tit. 1 §. illud, & C. ad Maced. l. penul. Item quę dicta sunt quando contrahit filius, vel seruus, eadem & quādo quasi contrahit: vt si alterius negotia gessit, vt ff. de negot. gest. si filiusfam. Praeter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus quandoque tenetur de in rē verso: quando scilicet filius in rem patris: vel seruus in rem domini conuertit: & est in solidū vsq; ad quantitatem versam, vt infra tit. 1. §. praeterea. Azo. Sed de peculio agitur, quaten⁹ peculium durat, vt infra eodem, §. sunt praeterea. & infra titu. 1. §. praeterea. Item est actio. Quod iussu, quę est in solidum, quādo filius vel seruus iubente domino, vel patre cōtraxit: videtur enim contrahi cum ipso patre, vel domino, vt ff. quod iussu. l. 1. in princ. & l. fin. Item sunt & aliae ttes, scilicet exercito-

Actio de in rē uerso.

Actio quod iussu.

sus patrem a dominumve b comparauit praetor, quia licet ex contractu filiorum seruorumve ipso c iure non teneantur, aequum tamen est, peculiotenus (quod veluti patrimonium est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

¶ Si quis iura[...] ad uersario [...] in iudici[...] ei ex iuramento actio. Angel. Aretinus.

ria, quae datur contra dominum nauis, qui praeposuit magistrum nauis seruum suum, & eius rei gratia cōtractum fuit: & ideo dicitur exercitoria, quia exercitor dicitur dñs nauis. Item institoria, quae habet locū, quando aliquis seruum suum tabernae, vel stationi praeposuit. † Item tributoria, qua agitur ita, quod dominus vocatur in tributum, vt infra titu. 1. §. introduxit, & §. institoria, & §. 1.

Actio exercitoria.

Actio institoria.

† In ista materia uide casū singularē in l. si. ff. de exercitoria.

¶ Adde tamē, quod omnes istae actiones de peculio, de in rem verso, quod iussu, institoria, tributoria, exercitoria, non sunt actiones, nec propria nomina actionum, sed adiectiones & qualitates: quod vtile est propter naturam scilicet bonae fidei, vel stricti iuris, vt dicit hic las.

SYL.

¶ In delictis autem, & quasi delictis idem olim seruabatur in filio & seruo, vt pro noxa dari possent. vt infra de noxa. in fi. tit. Sed hodie pro seruis tantum agitur noxaliter, vt ibi dicitur, & pro delictis, vt infra de noxa. in prin. & ff. de noxa. l. 1. & in quasi delictis: vt si seruus habitans cum domino habuit suspensum vel appensum, vel effudit aliqd, quod alicui nocuit, vt ff. de ijs qui deiece. vel effu. l. prima, §. si seruus, & l. si vero, §. praetor. nisi in duobus casibus, vt ff. de ijs, qui deiece. vel effu. l. 1. §. cum seruus, vbi non habitat cum domino: & ff. de mino. quod si minor. §. si seru⁹. Porro licet in delictis, & quasi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur, si locupletatus est dominus, in quātum id peculium locupletius est, vt ff. de iudi. tam ex contractibus, vt ff. de pecu. l. licet, §. ex furtiua causa.

* ¶ Ipsi autem filijfam. tam ex contractib⁹ quam ex delictis, uel quasi, in solidum tenentur, l. tam, ff. de iud. & l. filiusfam. 2. de actio. & obligatio.]

¶ Item si quis &c. CASVS. literaliter figurari potest: ratio autem dubitādi ea poterat esse, quia inducta ad unum effectum nō solent diuersum operari: sed iuramentū, quod a reo defertur actori, ad hoc tantum defertur uidetur, ut probatio fiat, & ut ex eo constet an & quid debeatur; unde tantū modo probationem inducere debere uidebatur, non autem actionem: actio enim oriri uidebatur ex eo contractu, quo agebatur, probatio aūt releuatio ab onere probādi insurgere ex ipso iuramento. Cuius cōtrarium deciditur in hoc textu in quo dicitur, quod iustissime praetor accommodat ei talem actionem in factum, per quam non illud quaeritur, an pecunia debeatur, sed an iurauerit. Vinculum enim

SYL.

enim hoc iuramenti tantæ est auctoritatis reo deferente, vt non solum probationem, sed [illegible] inducat: licet vtrumque inducere possit. si quidem quando causa adiecta, & cum expressione conuentionis iuratur: puta me petente ex causa venditionis, vel mutui si reus iuramentum deferat, & ego iurem, oritur non tantum actio in factum ex eo contractu quo agitur, & licet dictum sit, quod hoc iuramentum inducatur ad probationem nihilominus, quia deferente aduersario, & me acceptante oritur quædam tacita conuentio standi iuramento, iustissime prætor mutuo consensu actionem accommodauit. Nota, quod iuramentum litis decisiuum habet vim plenæ probationis. Item, quod ex eo oritur actio in factum. Item, quod præstatur altero ex colligitantibus deferente, & non aliter. Item, quod statim est iurandum secundum aliquos. Item virtutem hanc iuramenti.

¶ Item a si quis postulante b aduersario iurauerit, c deberi d sibi pecuniam, quam peteret, neque ei soluatur: iustissime e accommodat ei talem actionem, f per quam non illud quæritur, g an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit. †

a ¶ Item si quis. s. actor.

b ¶ Postulante. i. petente reo, vel deferente, si enim sine voluntate aduersarij iuraretur, nihil proficeret iuramentum, vt ff. de iure iur. l. 3. in princ.

c ¶ Iurauerit. Vel ei remissum fuerit, vt ff. de iureiurand. non erit, §. fina. & l. seq. & C. de reb. cred. actori.

ADDITIO. Idem si post acceptatum iuramentum, etiam antequam iureiurand. pæniteat deferentem: quia habetur pro remisso.

* ¶ Quod dicitur hoc textu pecuniam, accipe generaliter: nam de omnibus rebus deferri potest iusiurandum, l. iusiurandum, & ad pecunias, ff. de iureiur.]

Actio cōpetēs actori qui reo deferēte iurauit qualis est.

d ¶ Deberi. Sic simpliciter. s. non adiecta causa quare debeatur: quod informiter dicimus. si autem cum forma, veluti quia vēdidi, tunc agitur actione vtili ex eo cōtractu, nata ex sacramēto, cum pro veritate accipiatur, & aduersario similiter actionem tribuit, ac si vere contractus præcessisset. Idem est in alijs contractibus, vt ff. de iureiuran. si duo. §. si quis iurauerit, & §. idem dicemus, & §. Marcellus. Item circa actionem realem, si rem suam esse iurauerit, datur actio in rem vtilis: præterea in factum contra deferentē tantum, vel hæredem ut ff. de iureiur. l. nam postea, §. fin. & l. sequen. Et ita actori interdum datur in factum, interdum vtilis ex eo contractu, & vtilis in rem. Ex parte autem rei, si iuratio actione personali, tunc exceptionem tantum parit: si autem in actione reali, tunc distinguitur an iurauerit rem petitoris non esse, quo casu exceptio tātum datur: suam esse, quo casu etiam actio, si res ad actorem redeat, nō contra alium, & hoc quod dixi in actore, habet locū, si nitatur ex sacramenti delatione: sed si nitatur ex traditione facta occasione iurisiurandi, tūc publiciana datur cōtra quēlibet, cū sit iusta causa traditionis, vt ff. de iureiuran. nā postea §. fi. & l. quia, & l. seq. & de publiciana. l. 1. in fin. usque ad l. eum qui. Nec obstat in eod. tit. l. eum qui. §. si petenti, quia ibi uerbum, duntaxat, dominum tantum excludit, contra quem publiciana non datur, ut ff. de pub. l. pen. & fi.

Iurm rei quandoque exceptionē, quandoque actionē parit.

† l. nō erit, §. dato, ff. e. de iuret. Iurm triplex est.

¶ Qui edictum in albo prætoris positum corruperit, vel qui vocat patrem, vel patronū in ius sine venia, & eximens dolo aliquem vocatum in ius, vel eximi faciens, tenetur actione prætoria. Aret.

ADDITIO. Hæc gl. in ista parte fi. communiter reprobatur, uide hic ad longum per dominum Iasonem.

e ¶ Iustissime. Quia propter sacramentum datur.

f ¶ Actionem in factum, ut C. de rebus cre. actori.

g ¶ Non illud queritur. Etiam si periurium uellet probare, quia sufficit diuina ultio, ut ff. de dolo. l. quod si deferente, & l. seq. & C. de reb. cred. l. 2. nisi in casib. ut C. de re. cred. l. fi. & ff. de iureiuran. admonendi. Et not. quod hoc sacramentum, quod est de re, ut ff. eodē quoties, id est, de ueritate, ut ff. ad l. Cor. de fal. l. 1. §. qui in rōnibus triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex uoluntate datur, suscipitur, & recusatur, & extra iudicium fit, ut ff eo. l. iusiurandū quod. Item necessarium, quod necessitate imposita a iudice defertur, & suscipitur, ut arg. ff. de in litem iuran. l. fin. Nec enim potest hoc sacramentum referri, uel recusari, nisi prætendatur iusta causa recusationis, † ut C. de rebus cre. generaliter, §. sin autem. Item iudiciale, quod sic dicitur a iudicio, quando, s. pars parti sacramentum in iudicio defert: quod non est necesse subire, sed potest recusari & referri, ut C. de re. cred. delata. & l. generaliter, §. sin aut. sed iure ueteri non poterat recusari, ut ff. eo. manifestę. Sed secūdū P. ita demū actio in factū datur ex sacro, si sententia nō subsequatur. alias quare oriretur actio in factū, cum ex sua eadē nasceretur, ut C. de reb. credit. actori? Sed nos contra † licet enim duæ sint, & ad idem, & eodem nomine, non nocet, ut ff. de action. empt. non est nouum, & ff. de fideiuss. hęres a debitore semel tū fiet actio tātum, ut ff. de uerb. oblig. qui his, & de reg. iu. bona fides.

† Puta quia iā probauit. uel se offert probaturū. c. 2. extra de probat. Item si semel reuocatū uelit pars iterū deferre, ut l. si quis iusiurādū. C. de re. cred.

† Cōis opi. est quod d. §. sin aūt. declaret non corrigat. l. manifestę. ut hic laie per Ias.

† Istā glo. cōiter approbant Doct.

Pœna-

¶ Pœnales a quoque actiones Prętor pene[b] multas ex sua iurisdõne introduxit: veluti aduer sus eum, qui quid[c] ex albo[d] eius corrupisset: [e]& in eũ,[f] qui patronũ [g] vel parẽtem[h] in ius[i]

SYL. ¶ Pœnales quoque. Casus in diuisione literaliter est figurandus: cũm enim Imperator dixisset de prætorijs actionibus rei persecutorijs, cõsequẽs est, vt de pœnalibus subijciat. cũ enim in persecutorijs res petatur, vt principale debitũ: in pœnalibus petitur, vt pœna. licet enim viderentur rei persecutorię etiam istæ pœnales actiones, quia pr sequũtur pœnam, quæ pœna res est: tamen dicuntur pœnales, quia rem non principaliter debitam, sed ex quodam accidẽti petunt: quod secus est in rei persecutorijs. Nota pœnales actiones differre ab ijs, quæ sunt rei persecutoriæ, quæ plus fauoris habent quam pœnales. Item, quod dictio, multa est apta comprehendere infinitatem. Cum enim plurimæ sint actiones pœnales descendentes a iurisdictione prætoris, noluit simpliciter Imperator multas dicere, sed cum temperamento illius verbi, pene. Item quod nemini impune licet corrumpere album prætoris: vel edicta in eo affixa. Item secundum Angel. quod literis sculptis, aut scriptis in muro vel lapidibus fides habetur. Item, quod non sufficit petitio veniæ, nisi impetretur. Itẽ, quod paria sunt eximere, vel dolo facere quod alius eximat. Item, quod filius non potest parentes venia non impetrata in ius vocare: quod non intelligas in filijs natis ex dãnato coitu: & parentes intellige in infinitũ. Item, quod si quis aliquem vi eximat, qui in ius vocetur, tenetur ad pœnam quãti actor in litẽ iurauerit. Item, quod dictio, innumerabilis: supponit pro eo, quod est de facili non numerabilis.

a ¶ Pœnales quoque. Dictum est supra de prætorijs rei persecutorijs, nunc de pœnalibus prætorijs. Sed quæ est differentia inter pœnales & rei persecutorias? Resp. multæ. quia pœnales prætorię sunt annales excepta actione furti, vt infra de perpet. & tempor. actionibus in princip. sed rei persecutoriæ sunt perpetuæ, vt ff. de actio. & obl. in honorarijs. Item pœnales odiosæ sunt, rei persecutoriæ non, vt ff. de pœnis, l. interpretatione. Item pœnales non transeunt contra hæredes nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit contestata. vt C. ex delict. defunct. l. prima, sed persecutoriæ sic, vt ff. de actio. & obligatio. ex contractibus.

Item vbi plures tenentur rei persecutoria, vno soluẽte ceteri liberantur: non ita in pœnali, vt C. de condi. fur. l. 1. & ff. de liber. cau. l. vltima, & ff. ad legem Aquil. item Mela. §. si plures.

b ¶ Pene, i. ferê. Vel melius dic, quod abundat: nam vere multæ sunt.

c ¶ Quid. i. aliquid.

d ¶ Ex albo, Erat enim album dealbatio quædam posita in loco eminẽti, vt apparet in Auth. de lit. §. omnẽ ibi, vocem enim præconum &c. collat. 8 in quo albo erat scriptũ vel de citando aliquo, vel de alio præcepto generali vel speciali, † vt ff. de albo scrib. l. 1. & 2. & ff. de iurisdictio. omnium iudi. l. si quis id. Accursius.

*. ¶ Quid esset album prętoris, declaratum est, sup. §. Prætorum. de iur. natur. ex Alciat. l. 1. Prætermiss.

e ¶ Corripuisset. Vel positum sustulisset, quamuis non corruperit, & siue per se, siue per alium; & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliũ, & est in quinquaginta aureos. vt in d. l. si quis id. & l. sequen. tenetur etiam ille corruptor lege Cornelia de falsis, vt ff. ad l. Cornel. de fal. l. pen. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: in seruis etiam vltimum supplicium, vt ff. ad l. Corn. de fal. l. 1. in fi.

f ¶ In eum. Scilicet filium, vel libertum datur actio in factum, quę est multer pœnalis, vt superior, in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri: & si libertus non possit soluere dictam pecuniam, castigabitur. † Idem forte in filio, licet noxaliter nõ detur, vt ff. eo. scilicet de in ius vocand. l. penul. & infra de noxa. in fi. superior tamen punit solum dolum, hæc solum factum considerat vt C. de in ius vocan. l. venia.

g ¶ Patronum. Subaudi, vel patronã. Item filios & patres eorum, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. primo. Et accipe hic patronũ, qui manumisit, vel pro quo iudicatum est in causa ingenuitatis, & libertinitatis: vel si ex causa fideicommissi manumisit, vel si emit eo pacto, vt manumitteret & manumisit; vel non manumisit, sed ex constitutione Diui Marci peruenit ad libertatem, vt ff. de in ius vocan. adoptiuum, §. primo, & l. is quoque. & l. sed si hac lege. Item liberos patroni accipe mares, & feminas, & parentes etiam adoptiuos, vt d. l. sed si hac lege. §. liberos quoque. & § parentes.

h ¶ Vel parentem. Et hic accipe marem, & feminam, & vsque in infinitum, vt etiam si Adam viueret non posset vocari in ius sine venia. Item non refert si sunt legitimi parentes, vel naturales, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. 1. 2. & 3. & l. parentes. & l. patris, & l. adoptiuum. in princ.

i ¶ In ius vocasset. Id est iuris experiendi causa vocasset, vt ff. de in ius vocã. l. prima. & hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis, nam & tũc. s. qñ causa est criminalis, etiam cum venia non potest, quia non conceditur, vt ff. de in ius vocan. l. sed & si. §. prætor ait. & ff. de accusa. qui accusare. in fin. & l. hi tamen, §. 2. Sed quid si solum

† Istã glo. cõiter reprehẽdunt Doct. quia pœna isti⁹ edicti non hẽt locũ nisi in corrũpente album prtoris ghale & ppetuum licet in spã li: puta de citãdo aliquem: sed tunc habebit locum pœna arbitraria cũ non sit taxata a iure, per l. 1. §. expilatores, cũ seq. ff. de effra. & expil.

† Et sic habes ex glo. q qñ soluit in ære, soluit in corp⁹. sed regula fallit, qñ id, q erat soluẽdũ, non debebatur ex pœna delicti, sed forte ex cõtractu. Itẽ fallit in nobilib⁹, vel alias honestis personis. Item nolẽte eo, nec petẽte cui pęna pecuniaria erat applicanda. Itẽ fallit in pœna extraordinaria, puta mulcta. Itẽ fallit i minimis transgressionibus, vt hic per Doct.

libellum dedit? Respond. non incidit in hoc edictum, vt ff. de in ius vocand. libertus 2. Item quid si non veniat vocatus? Resp. semp incidit: sed facilius remittitur hæc pœna, quando vocatus nõ venit, vt ff. de in ius vocãdo, quamuis.

Sed quidam dicunt vocãtem nullo modo cadere in edictũ, si vocatus non venit. ex prædicta l. quamuis, & hoc ideo, quia verba cum effectu sunt accipienda, vt ff. ne quis eũ qui in ius vocat. est vt ext. l. penul. §. docere, sed prima sententia verior est: † quia dicta l. quamuis. non dicit, quòd nõ incidat in edictũ, sed quod nõ remittitur pœna nisi causa cognita. Item † numquid hæres potest vocare i ius sine venia? & certe si extraneus est potest, vt ff. de obseq præstan. a liber. l. hæres. si filius, non potest vocare in ius sine venia. Sed quare secus in hærede liberti & in hærede patroni? Respond. in primo odium versatur, quod debet restringi, in secundo fauor, qui debet prorogari, vt ff. de liber. & posthum. l. cum quidam. item si alter agat tutorio nomine, vel curatorio, argumen. ff. de in ius vocan. l. sed si hac lege. §. fi. & l. quæsitum. Ratio, quia nemini officium suum debet esse damnosum. vt ff. quemadmod. testa. aper. sed si quis ex signatoribus.

† Cũ quasim Ioan. Fab. transeũt cõiter Doct. sed Ias. dicit, quod immo probant aliã opin. vt tunc non cõmittat pœna quæ rõne citationis venit committẽda.

† Hinc vsque ad fi. nõ est gl. Accur. vt att Ias.

vocasset, cum id [a] non impetrasset: item [b] aduersus eum, qui vi exemerit eũ, qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit, & aliàs

a ¶ Cum id non impetrasset. Id est non petijsset, & non accepisset. debet enim a prætore sic petere: Domine permitte mihi, vt possim conuenire patrem: vel patronũ meum, vt colligitur inst. de pœ. te. liti. §. final. & ff de in ius vocand. l. 4. §. primo. Illud etiam quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis omnium, quæ in ius vocari non possunt. quæ enumerantur, ff. de in ius vocand. l. 2. & si non fiat, quod cadat in pœnã? Quidam dicunt quod sic. Nos quòd non, † quia hæc pœna in eum tantum statuitur, qui incidit i edictum, at illæ personæ in edicto non continentur: quod maximè probatur ex hoc §. Aliter tamen puto eos puniendos, prout placuerit iudici ad similitudinẽ istorum. † Sed numquid hæc petitio hodie est correcta: vt quia habent hodie liberi ius natalium, & regenerationis, vt in Authent. vt liber. de cæt. §. primo, col. sexta? Respond non, quia & ibi reseruantur iura patronis, maxime obsequialia, quæ natura debentur. Superiora quantum ad libertum plana sunt i filio distingue: aut erat emancipatus, aut in potestate, si emancipatus erat, habent locum superiora: si vero in potestate, tunc nec cum venia, nec sine venia põt conuenire patrem, vt C. de in ius vocand. l. fi. & ff. de action. & obligat. actiones, nisi pro castrensi, vel quasi castrensi peculio, vt ff. de iud. l. lis nulla. & tunc cum venia, vt ff. de in ius vocand. l. adoptiuum, §. 1, † & hoc cum agit contra patrem. Si autem contra extraneum, tunc secundum vetera iura tantum in 5. actiones filiofamilias competebant, vt ff. de action. & oblig. l. filiusfamilias, & l. in factum actiones. Sed hodie omnes venientes ex aduentitia causa, vt dixi supra per quas psonas no. ac. §. 1. Itẽ quæro quis iurabit de calumnia, cũ filiusfamilias in iudicio erit? Respond. si filius emancipatus petita venia patrem conueniat, iurabit filius, si maior est: aliàs curator ei dabitur ad litem, vt in Auth. vt li. ma. & auiæ, §. primo, in fi. coll. 8 si autem sit in potestate patris, & agat d castrẽsi, vel quasi castrensi peculio, tunc iurat filius, cum paterfamilias habeatur, vt ff. ad Maced. l. 2. si vero esset minor, daretur curator liti, non personæ, cum sit in potestate, vt C. de cura. furi. l. fi. in princ. & de bon. quæ liberis, l. fi. §. si autem patre. Si autem cõtra extraneum agat filius: si agat pater eius nomine, pater iurat, vt C. de iura. calum. l. 2. §. quod obseruari, si filius forte patre absente, vel secũdũ veteres ll. in 5. casibus, vel secundum nouas in omni aduentitia causa, iurat filius, cum suo nomine agat, & maior est: si modo pater in aduentitijs non habet vsumfructum, aliàs pater ageret, & responderet, & iuraret, vt C. de bon. mat. l. 1. in princip. vbi vero filius iurat, licet pater non habeat vsumfructum, debet pater consentire filio agenti, & respondenti, vt C. de bon. quæ libe. l. fi. in princip.

† Et bene Ni. Ang. & Ias.

† No. quod I cíalib. & pœnalibus pcedit de similibus ad similia, secundum Ang. hic.

† Idẽ, dicas vbicũ que filius in ptãte põt agere contra patrem, vt no. p gl. in d. l. lis nulla.

ADDITIO De isto iuramento vltra hãc gl. vide Iaso per gl. 2. §. quod obseruari. C. de iuramento calum.

b ¶ Item aduersus eum scilicet datur actio in factum pœnalis: vt ecce, cũ vocatem Titium in ius, qui tenebantur mihi actione tẽpotali, dum esset in itinere, detinuisti eum vi, vel capiendo eum per personam, vel faciendo dolo, vt alius eum detineret, & tantũ quod dies actionis meæ exiuit, teneris enim mihi quãti iurauero in litem: & sic est actio pœnalis ex parte mea, quia vltra rei veritatẽ forte iurabo, & ex parte tua, quia das mihi aliquid, & tibi nihil adest, vt ff. ne quis eum qui in ius vocat. vi ex. l. pen. §. 1. Super hoc §. primo quæro, cum duo sint tituli, vt ff. ne quis eum, qui in ius vocat. vi ex. & alius tit. de eo per quem factum erit. de quo fit mẽtio in hoc §.? Respon. de primo, quia inde oritur actio ex vtraque parte pœnalis, vt dictum est. sed ex alio est pœnalis ex parte rei tantum, cum ad interesse actoris detur, vt ff. de eo per quem factum erit, l. final. primo respon. † Item primus, de quo fit mentio hic, consulit actori tantum, vt patet in l. 1. & 4. §. eximere, at secundus consulit etiam vocato, non solum vocanti, vt ff. de eo per quem factum erit, l. prima, §. reus in fin. & l. fin.

† Et I hoc quod actio in factũ descendens ex edicto, de quo in isto, §. sit mere pœnalis ex parte actoris, & rei licet. Doc. antiq. tenuerit cõtra. elo. sed Ioã. Fa. & alij Doct. moderni tenent cũ gl. vt per Ias. hic.

l.fin. primo respon. Item primus habet locum, quādo aliquis exemptus est ante satisdationem.& post in ius vocationem:sed secundus post satisdationem † scilicet factam iudicio sisti, & alias,quæ firmant iudicium vi ff.de præto.

† Bart. in sub. ff.eo. improbat hanc opi. glo.q.a ille n.loquit̄ & an satisdationē. † Hæc cōl ter approbatur. † Placet Dyn.Ang. & Ias.

stipu. leg. prima, in princip. Et patet hæc differentia ex ordine illorū titulorū. Item primus, quando vi exempt⁹ fit quis, at secundus etiam fine vi. vt patet in l. 1. §. si dolo de eo per quem factum est, & ut ne quis eum, qui.l.1.& 2. in fin. Vel satis † dici potest, quod de vtroque hic loquitur, quia licet duo sint illi tituli,tamen de vno edicto sunt.

innumerabiles.[a]

¶ Actiones præiudiciales, quæ hic enumerantur, sunt in rē: quarū aliquæ sunt ciuiles, & aliquę prætoriæ. Ac.

† ista glo. reprobat̄ quia hæc materia loquit̄ q̄n quis iudicali auctoritate imò iussu maioris iudicis fuit citatus.l.3.§. 1.ff.ne qs eum qui.

Item, & quod dicatur pœnalis actio etiā illa, quæ ex vna parte tantum est pœnalis. Super hoc §. secundo quæritur. Nonne per conuētionem solam etiam iure veteri perpetuabatur actio, vt ff.de action.& obligat. l.constitutionibus, non solum per noua iura,vt Cod.de præscript.30.anno.cum notissimi.& l.sicut? Respond.hic non per executorem, sed per suam denunciationem eum conuenerat. † Vel verbum, quasi, positum, in d.l. constitutionibus asseritur ponitur, non similitudinarie, & secundum hoc hodie esse correctum,quod hic dicitur. Vel dic † quod talis fuit conuentio in illa.l. constitutionibus, quæ pro lite contestata habebatur: vt quia actio erat temporalis, & libellus fuit principi datus, vt Cod.quando lib princ.dat.lit.contest.fac.l.1.& 2. Vel dic secundum Ioan.quod leges veteres circa personales actiones loquuntur, vbi nō perpetuantur per executorem: sed lex illa cum notissimi,& l.sicut in rem, loquūtur in reali. Vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

† Displicet Ias.& est de mēte aliorū.

ADDITIO. Hanc etiam impugnant doctores, quia d.l.sicut,& d.l.cum notissimi, loquūtur tam in personalibus quam in realibus, secundum Iasonem.

a ¶ Innumerabiles. Immo numerari possunt: sed dicuntur innumerabiles, quia de facili non possunt numerari. Vnde dicitur non posse fieri, quod cum difficultate fieri potest, vt ff.de verborum signi ficat. Nepos Proculo Enumera ergo aliquas:vt est actio in factum de calumniatoribus,de qua dicemus infra § quadrupli.iiē actio. Quod metus causa. Item furti manifesti. Item serui corrupti in duplum de quibus dicemus infra eo.§.omnes autem actiones.Sunt & aliæ in factum,ut de effusis, & deiectis,& de appensis, vt ff.de ijs qui deiec.vel effu.si verò, §.prætor.Et aliæ multæ sunt,quæ enumerare non expedit. Accursius.

Actiones pœnales prætoriæ sunt multæ.

¶ Præiudiciales,&c. CASVS literaliter est figurandus, persenerat enim Imperator in declaratione terminorum. pro ratione tamen dubitandi dicendum videbatur, quod istę actiones,quæ inter prætorias reales connumerantur,

¶ Præiudiciales [b] † actiones in rem esse videntur: quales sunt per quas quæritur,† an aliquis liber, an libertus sit, vel de partu agno-

videbantur potius dici debere personales, cū sit quæstio super persona, vel inter seruum,& dominum, vel inter patronum, & libertum, vel inter patrem & filium. tamen contrarium deciditur, & ratio decidendi est secundum Doc.hic, quia quæstio, quæ vertitur super personis, non vertitur principaliter tanquam super persona, sed tanquam super mera re: attenditur ergo illud, quod principaliter inspicitur. Nota quod istæ tres actiones præiudiciales dicuntur habere causam status, quia ipsa essentialis conditio hominis vertitur in quæstione.

† De præiudicijs vide Fab. Quin til.c.2.li 5. † aliàs an aliquis liber sit an seruus vel libert⁹ sic &c.aliàs, an aliqs liber vel libert⁹ sic an seruus vel de partu &c.

Item q̄ istæ tres actiones dicuntur prætoriæ & in rem.Item,quod tres sunt causæ status, vt dixi in positione casus.]

b ¶ Præiudiciales. Pro constanti ponit, q̄ hæ prætoriæ sunt.cum in tractatu,prætoriarum ponantur,& sunt in rem,quia res petitur & vendicatur. Vnde quæritur,quare nō posuit has supra inter reales prætorias? Respond. † quia quædam de eis est ciuilis,vnde eius occasione & de ceteris hic dicere reseruauit, & sunt tres. Prima est,per quam quæritur,an aliquis sit liber subaudi,vel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus,subaudi vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo,per quam quæritur an quis sit filius, vel non, vt omnia consequatur quæ filius à patre consequi debet.Alias autem agitur de partu agnoscendo propter alimenta tantum & tunc filiationi non præiudicatur, quia summarim quæritur, vt ff.de liber.agnos.l. prima, §.Iulianus, & l.si quis a liberis. §.si vel parens.& de ijs qui sunt sui, vel alie.iu. l.si iudex licet videatur contra. ff.de ord. cog.l.2.§.fi. Sed dic vt ibi.Sed dicūt quidā & male, quod tantum duæ sunt:& de duabus primis faciunt vnam hoc modo,an aliquis sit liber,id est ingenuus,vel libertus, & hæc vna, aliam vero de partu agnoscendo non mutant. Sed prima opinio verior est, cum sit commodius singulas causas singulis appellationibus distingui, vt supra quibus modis testa.infir.§.alio autem modo. itē quia postea dicit,cetera &c.& ita loquitur de pluribus excepta vna.† in prima ergo,vbi quæritur an sit liber, vel seruus, dico q̄ siue seruus agas contra dominum, dicens se esse liberum,siue econtra dominus contra seruū, & seruus sit in possessione libertatis. hæc

† Ista iō cōiter reprobatur quia secū dum hoc debet poni supra in tractatu ciuiliū & sic post §.sed istę.

† Hanc approbant oēs, quia pluralis locutio nō potest esse contenta minori numero, quā duobus l. vbi numerus, ff. de test.

actio in rem, quæ intenditur, est præiudicialis, vt ff. de lib. causa. liberis, §. fin. Idem dico, siue patronus vendicet libertum in libertinitatẽ, siue libertus se vẽdicet in ingenuitatem vtraque est præiudicialis, vt ff. si liber ingen. esse d. l. si. in prin. & §. fin. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, vt ff. de iureiurando. si duo patroni. in princip. & ff. si liber. inge. esse di. l. 1. & 2. & ff. de rei vendic l. prima. §. primo. idem dicas in tertia, vt siue agat pater petendo filium in filiationem: vel filius dicat se non filium, erit præiudicialis, & directa hinc inde. Sed quidam dixerunt, quod directa datur patrono, parenti, & domino: sed illa, quæ datur liberto, filio, & seruo, est contraria, quod nulla lege cautum inuenitur.

¶ Vide hanc glos. Deci. in l. in actionibus. in glo. in ver. bonæ fidei, ff. de in lit. iur.

¶ Licet aliæ quædam inueniantur directæ, & contrariæ, vt mandati, depositi, & similes. † Sed qualiter formantur libelli in his? Respon. sic. peto Ioannem in filium meum iudicari: vt mihi patri debitam præstet reuerentiam, & alia quæ patribus a filijs debentur, & idem in patrono: & ex tunc lata sententia alimenta patri & patrono præstabuntur, vt ff. de liber. agnos. l. si quis a liberis, in princip. & §. solent. quia sententia pro veritate accipitur, vt ff. de stat. hominum. l. ingenuum. Et probatur hæc libelli formatio. Codice de fideicommiss. l. prima. in seruo & domino sic: Peto in seruũ meũ talem pronũciari, quia eum meum dico: E contra seruus, vel libertus, vel filius dicet: Peto me nõ inquietari a Titio, qui me in seruum, vel libertum, vel filium tenet, quia me in tali vinculo nõ subesse dico, vt C. de ingen. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenuus, vel liber, vel non filius pronunciet contra Titiũ, quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filium in potestatem ex iure Romano. cum ibi tantũ de potestate quæratur, hic autem de filiatione, vt ff. de rei vend. l. 1. & 2. & hic dicitur. itẽ hæc prætoria, vt hic, illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus sup. de patria pote. §. ius autem potestatis. Item quare dicuntur præiudiciales? Respond. secundum quosdam, quia in modum exceptionis proponuntur, † & ita præiudicant: vt si agas cõtra me hæreditatis petitione, & ego obijciam tibi, quod seruus sis defuncti; vel quia ipse defunctus seruus fuit, vt ff. de pet. hære. l. si quis libertatem. tunc non potest esse lis inter nos, vt ff. de iud. l. lis nulla, & supra de oblig. quæ ex delic. §. 2. qui. & facit pro hac sententia. Codice de ordin. co. l. prima, & de hæredit. pet. l. liber. & ff. si liber. ingen. esse dicat. l. fin. Alij dixerunt, ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his fit præiudicium omnibus alijs quæstionibus, vt ff. de stat. homi. ingenuum, & ff. de lib. agn. l. 1. § si. & l. 2. sed certe secundum hoc etiã querela inofficiosi testamenti dicitur præiudicialis, quia præiudicat alijs quæstionibus, vt ff. de inoffi. testa. Papinianus, §. fin. Sed contra hanc sententiam est ff. de lib. causa. si seruus. Sed ibi nõ fuit pronunciatus ingenuus: vel collusio ibi fuit. † Vel dic secundum Ioan. quod præiudiciales ideo dicũtur, quia omnes aliæ quæstiones, quæ interim inter eas personas mouentur, debent silere, vt C. de ordi. cogn. l. 1. & 3. & ff. de lib. cau. l. ordinata & ad hoc facit optime, ff. de noxa. l. penu. § respon. Nisi esset talis causa, quæ agere tur etiam si constaret eum fore seruum, quod est quandoque, vt ff. de iud. vix. † Sed secundum hoc cum quæritur inter patronum, & libertum de libertinitate, non est hæc quæstio præiudicialis, cum aliæ quæstiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita, vt sup. eodem §. pœnales, versic. & in eum. Sed dic, † quod illæ quæstiones quiescunt, quæ non competerent, si constaret eũ libertum. vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac, § penult. & fin. item quid si nulla alia quæstio mouetur, nonne tunc istæ dicuntur præiudiciales, cum non habeant cui præiudicent? Azo. dicit, quod non. Sed Ioan. contra, † inspicitur enim aptitudo, quia habilis est esse præiudicialis, † sicut Augustus dicitur, licet non semper augeat. vt sup. in rub. procemij. itẽ numquid sunt plures præiudiciales nisi hæ tres? Respond sic: † vt hæreditatis petitio: nam & tunc cessant omnes aliæ quæstiones, donec ista intenditur, vt ff. de petitio. hæredit. l. si quis libertatem, & l. Diuus. in fi. licet hodie contrarium sit, vt C. de petitio hæred. l. fin. §. 1. & 2. item quo iure ascriptitij coloni, censiti, & similes petuntur? Respond. vtili præiudiciali, non directa & ipsi coloni se petunt in libertatem cõtraria præiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili, quia liberi sunt non serui, † vt in Authent. de sanct. Episcop. §. ascriptitios, & §. si seruus collat. nona. Item ideo præiudiciali, quia parum a seruis distãt quo ad seruitia, quæ facere debent, vt C. de agric. & censi. l. ne diutius lib. 11. Sed alij dicunt, quòd officio iudicis petuntur, & petunt, vt C. in quib. cau. col. cen. domi. accusa. possunt. l. 1. li. 11. Sed certe officium iudicis non potest locum habere ad futuras pstationes, † vt ff. de vsu. l. 1. Alij dixerunt habere locum negatoriam & cõfessoriam vtilem: vt quæ datur directa in seruitutibus alijs, hæc vtilis hic detur: quod nihil est. † Itẽ si aliquis ad aliqua annua seruitia teneatur, quo iure petitur, vt condemnetur vt præstet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Respond. satis puto, quod iudicis offi. hoc fiat: siue promissa fuerint hęc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia, siue ipsa pręstita longo temp. ex promissione petuntur. vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso quæ promissio probabitur ex lõgo vsu, vt ibi.

¶ Cur istæ actiones appellentur præiudiciales, vide Alciatum libro 8. Paret. cap. 24.

qui

† Hæc gl. cõiter approbatur licet postea sit sibi contraria ibi, item quo iure ascriptitij, &c.

† Hæc opinio. sed m Ias. nõ est vera, quia quocũque mõ pponãtur semper sunt præiudiciales.

† Hæc o pi. rep a tur a ... cto. de ... forla.

† istã ... doct. c... ter ap... bant.

† idẽ l. ... l. diuis... ne.

† Et b... Ias. & ... de me... aliorũ.

† Simi... gl. sup ... l. Aqui. §. his. ve ... æstima... tur, & ... l. vendica tio, ff. de rei vend.

† imò nõ sunt nisi tres capiẽdo præiudicialẽ in quãtũ piudicat psonæ. Ias. & est de mẽte aliorũ.

† Concor. cum glos. sup. de iure. perso. in princ. versi. aut. serui.

† Nisi rõne præsentis iuris. & dũ glo. dicit, quod si competit offi. iud. in hoc reprobat, quia imò pro istis ascriptitijs, & cẽsitis cõpetit officium iudicis.

† imo. Io. Fabr. & Ias.

qui ex Institutionibus Græcis veram (ni fallor) assignat rationem.]
ADDITIO. Et nota, quod verba sententiæ. Condemno te ad soluendum par capponum tali dño omni anno, secūdū q; tui antecessores fecerunt, nullam penitus conditioné faciunt, sed cōdēnatus simpliciter tenet, vt per Bar. in l. eū qui, §. Iulian. 2. ff. de constitut. pec. & in extrau. ad reprim. in ver. prout.

alias illa.

scendo: Ex quibus a fere b vna † illarum legitimā c causam habet, per quam quæritur, an aliquis liber d sit, ceteræ ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

¶ Dominus rei nō potest agere ad dandum rem suam, nisi contra furem odio furis. Et actiones reales competunt ad vendicandum, personales vero ad dandum, vel faciendum: quę abusiue dicuntur condictiones, a condicendo, id est, denunciado. Aretin.

¶ Sic itaque e discretis actionibus, certum est non posse actorem suā rem ita ab aliquo petere, Si apparet eum dare oportere. Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet: f quia scilicet dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat, nec res, quæ iā actoris est, magis g † eius fieri potest.

a ¶ Ex quibus .s. tribus præiudicialib9 q̄stionibus.
b ¶ Ferè. Ideo dicit, ferè, quia in ciuilib. quęstionibus quattuor considerantur, scilicet actor, reus, iudex, & ipsa res, hic autem est idem, qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia prætor introduxit de partu agnoscendo, & a senatusconsulto confirmatur.
c ¶ Legitimam. s. de iure ciuili.
d ¶ Liber sit. Subaudi, vel seruus.

Diuisio. ¶ Sic itaque. Diuiditur iste. §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulā generalem illatiuam ex præcedentibus, secundum gl. sed secundum Doct. repilogatiuā. Secūdo ponit vnā fallentiā ibi, plane. Tertio naturam actionū realiū, & personalium, & earū differentias, ibi, Appellamus. Itē prima subdiuiditur: quia primo ponitur quædā illatio, seu repilogatio ex supradictis. Secundo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim.

SYL. ¶ Sic itaque discretis. CASVS in §. tradente regulam non esset figurandus: attamē gratia iuuenū potes dicere, q; immo videbatur, q; actione personali possit quis rem suam petere & prosequi, vt puta in cōmodato, & similibus: sed contrarium deciditur rōne assignata in tex. ex eo quia res mea nō potest amplius effici mea: & quando in cōmodato & similibus actor actione personali prosequitur rem propriá, nō agit vt detur, id est, vt eius dominium transferatur. in secunda vero parte text. habet suam rationem expressam odio furum. Not. ex text. quod dare est dominium trāsferre. Item, q; illud, quod est meum, non potest amplius effici meum. Item, quod odio furum introductum est, vt domino detur actio personalis. Item ibi extra pœnam, secundum Angel. quod duplum vel quadruplum est totum pœna, & in eo non venit simplum rei sublatæ. Itē quo nomine appellentur actiones reales, & quo personales. Item, quòd debitor, antequam conuenatur, non est de necessitate interpellandus, sed de vrbanitate sic.

e ¶ Sic itaque. Forma hoc, itaque ex illa distinctione, quæ fit supra eodem, §. primo, q. d. dictū est, quæ sunt in rem actiones, & q̄ in personam itaq. sic eis discretis, i. separatis & diuisis, patet, quod hęc regula est vera, quia personalis actio, q̄ competit ad dandum non competit pro re sua alicui, vt hic. ideo dixi ad dandum, quia ad tradendū bene potest dari actio personalis, vt commodati, depositi, & similes: & ita est vis inter dare & tradere: vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. ex empto. i princ. & ff. de verb. obl. vbi autem. in fi. & l. si rem tradi. & l. nemo. & quod subijcit si apparet. i. quia apparet eū dare oportere: & ita igitur in personam, vt aliquid detur. Sed quidam dicūt, vt P. q; hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Accur. SYL.
¶ Adde, quod Vldaric. Zasi. hic exponit apparet id est videretur: vt sit sensus, ac si videretur eum dare oportere, qui intellectus mihi nō placet, quia tandem se resoluit in intell. Dyni, qui voluit hanc esse formulam verborum. †
ADDITIO. Dic quod istud, quod hic dicit gl. secūdum Pla. nihil est dicere: sed text. vult dicere, si apparet. i. si agat dare oportere, quia medium concludendi non debet esse illud, sed ad tradendum, vel constituendum, vt dicit gl. Ang.

** † Imò vero ē opi. esse formulā verborum actionis in personā, vt patet hoc eo. §. ibi, si apparet eos &c. vbi gloss.

f ¶ Oportet. id est oportet quod non detur, est enim impossibile quod detur, vt subijcit quia † dare est accipientis facere, vt subijcit, nec res quæ &c.
g ¶ Magis. Sed opponitur: pluries deberi potest, vt ff. de excep. rei iudic. l. & an eadem. § actiones. in fin. §. ergo pluries dominium potest fieri meum. Sed non sequitur. nam licet pluries debeatur. tamen semel fa-

actio in rem, quæ intenditur, est præiudicialis, vt ff. de lib. causa. liberis, §. fin. Idem dico, siue patronus vendicet libertum in libertinitaté, siue libertus se védicet in ingenuitatem vtraque est præiudicialis, vt ff. si liber ingen. esse d. l. fi. in prin. & §. fin. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, vt ff. de iureiurando. si duo patroni. in princip. & ff. si liber. inge. esse d. l. 1. & 2. & ff. de rei vendic. l. prima. §. primo. Idem dicas in tertia, vt siue agat pater petendo filium in filiationem: vel filius dicat se non filium, erit præiudicialis, & directa hinc inde. Sed quidam dixerunt, quod directa datur patrono, parenti, & domino: sed illa, quæ datur liberto, filio, & seruo, est contraria, quod nulla lege cautum inuenitur.

¶ Vide hanc glos. Deci. in l. in actionibus. in glo. in ver. bonæ fidei, ff. de in lit. iur.

¶ Licet aliæ quædam inueniantur directæ, & contrariæ, vt mandati, depositi, & similes. † Sed qualiter formantur libelli in his? Respon. sic. peto Ioannem in filium meum iudicari: vt mihi patri debitam præstet reuerentiam, & alia quæ patribus a filijs debentur, & idem in patrono: & ex tunc lata sententia alimenta patri & patrono præstabuntur, vt ff. de liber. agnos. l. si quis a liberis, in princip. & §. solem. quia sententia pro veritate accipitur, vt ff. de stat. hominum. l. ingenuum. Et probatur hæc libelli formatio. Codice de fideicommis. l. prima. In seruo & domino sic: Peto in seruũ meũ talem pronũciari, quia eum meum dico: Econtra seruus, vel libertus, vel filius dicet: Peto me nõ inquietari a Titio, qui me in seruum, vel libertum, vel filium tenet, quia me in tali vinculo nõ subesse dico, vt C. de ingen. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenuus, vel liber, vel non filius pronunciet contra Titiũ, quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filium in potestatem ex iure Romano. cum ibi tantũ de potestate quæratur, hic autem de filiatione, vt ff. de rei vend. l. 1. & 2. & hic dicitur. Itẽ hæc prętoria, vt hic, illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus sup. de patria pote. §. ius autem potestatis. Item quare dicuntur præiudiciales? Respond. secundum quosdam, quia in modum exceptionis proponuntur, † & ita præiudicant: vt si agas cõtra me hæreditatis petitione, & ego obijciam tibi, quod seruus sis defuncti; vel quia ipse defunctus seruus fuit, vt ff. de pet. hære. l. si quis libertatem. tunc non potest esse lis inter nos, vt ff. de iud. l. lis nulla, & supra de oblig. quæ ex delic. §. 2. qui. & facit pro hac sententia. Codice de ordin. co. l. prima, & de hæredit. pet. l. liber. & ff. si liber. ingen. esse dicat. l. fin. Alij, dixerunt, ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his fit præiudicium omnibus alijs quęstionibus, vt ff. de stat. homi. ingenuum, & ff. de lib. agn. l. 1. § fi. & l. 2. sed certe secundum hoc etiã querela inofficiosi testamenti dicitur præiudicialis, quia præiudicat alijs quęstionibus, vt ff. de inoffi. testa. Papinianus, §. fin. Sed contra hanc sententiam est ff. de lib. causa. si seruus. Sed ibi nõ fuit pronunciatus ingenuus: vel collusio ibi fuit. † Vel dic secundum Ioan. quod præiudiciales ideo dicũtur, quia omnes aliæ quæstiones, quæ interim inter eas personas mouentur, debent silere, vt C. de ordi. cogn. l. 1. & 3. & ff. de lib. cau. l. ordinata & ad hoc facit optime, ff. de noxa. l. penu. 1. respon. Nisi esset talis causa, quæ agere tue etiam si constaret eum fore seruum, qđ est quandoque, vt ff. de iud. vix. † Sed secundum hoc cum quæritur inter patronum, & libertum de libertinitate, non est hæc quæstio præiudicialis, cum aliæ quæstiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita, vt sup. eodem §. pœnales, versic. & in eum. Sed dic, † quod illæ quæstiones quiescunt, quæ non competerent, si constaret eũ libertum. vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac, § penult. & fin. Item quid si nulla alia quæstio mouetur, nonne tunc istæ dicuntur præiudiciales, cum non habeant cui præiudicent? Azo. dicit, quod non. Sed Ioan. contra, † Inspicitur enim aptitudo, quia habilis est esse præiudicialis, † sicut Augustus dicitur, licet non semper augeat. vt sup. in rub. prœmii. Itẽ numquid sunt plures præiudiciales nisi hæ tres? Respond sic: † vt hæreditatis petitio: nam & tunc cessant omnes aliæ quæstiones, donec ista intenditur, vt ff. de petitio. hæredit. l. si quis libertatem, & l. Diuus. in fi. licet hodie contrarium sit, vt C. de petitio hæred. l. fin. §. 1. & 2. Item quo iure ascriptitij coloni, censiti, & similes petuntur? Respond. vtili præiudiciali, non directa & ipsi coloni se petunt in libertatem cõtraria præiudiciali vtili, non directa. Ideo vtili, quia liberti sunt non serui, † vt in Authent. de sanct. Episcop. §. ascriptitios, & §. si seruus collat. nona. Item ideo præiudiciali, quia parum a seruis distãt quo ad seruitia, quæ facere debent, vt C. de agric. & censi. l. ne diutius lib. 11. Sed alij dicunt, quòd officio iudicis petuntur, & petunt, vt C. in quib. cau. col. cen. domi. accusa. possunt. l. 1. li. 11. Sed certe officium iudicis non potest locum habere ad futuras pstationes, † vt ff. de vsu. l. 1. Alij dixerunt habere locum negatoriam & cõfessoriam vtilem: vt quæ datur directa in seruitutibus alijs, hæc vtilis hic detur: qđ nihil est. † Itẽ si aliquis ad aliqua annua seruitia teneatur, quo iure petitur, vt condemnetur vt præstet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Respond. satis puto, qđ iudicis offi. hoc fiat: siue promissa fuerint hęc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia, siue ipsa pręstita longo temp. ex pmissione petuntur. vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso quæ promissio probabitur ex lõgo vsu, vt ibi.

¶ Cur istæ actiones appellentur præiudiciales, vide Alciatum libro 8. Parer. cap. 24.

qui

† Hæc gl. cõiter approbatur licet postea sit sibi contraria ibi, item quo iure ascriptitij, &c.

† Hæc opinio. secũ m Ias. nõ est vera, quia quocũque mõ ppõnãtur semper sunt præiudiciales.

† Hæc opi. reputatur a docto. derisoria.

† Istã opi. doct. cõiter approbant.

† idẽ Ias. l. diuisione.

† Et bene Ias. & est de mente aliorum.

† Similis gl. sup. de l. Aquil. §. his. versi. æstimaretur, & in l. vendicatio, ff. de rei vend.

† Imò nõ sunt nisi tres capiẽdo præiudicialẽ in quãtũ piudicat psonæ. Ias. & est de mẽte aliorũ.

† Concor. cum glos. sup. de iure. perso. in princ. versi. aut. serui.

† Nisi rõne præsentis iuris. & dũ glo. dicit, qđ si competit offi. iud. in hoc reprobat, quia imò pro istis ascriptitijs, & cẽsitis cõpetit officium iudicis.

† Imo. Io. Fabr. & Ias.

qui ex Institutionibus Græcis vetam (ni fallor) assignat rationem.]

ADDITIO. Et nota, quod verba sententiæ. Condemno te ad soluendum par capponum tali dño omni anno, secūdū q tui

scendo: Ex quibus [a] fere [b] vna † illarum legitimã [c] causam habet, per quam quæritur, an aliquis liber [d] sit, ceteræ ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

¶ Dominus rei nõ potest agere ad dandum rem suam, nisi contra furem vel o furis. Et actiones reales competunt ad vendicandum, personales vero ad dandum, vel faciẽdum: quę abusiue dicuntur con-

anteceffores fecerunt, nullam penitus conditioné faciunt, sed cōdēnatus simpliciter tenet, vt per Bar. in l. eũ qui, §. Iulian. 2. ff. de constitut. pec. & in extrau. ad reprim. in ver. prout.

† alias illa.

a ¶ Ex quibus .s. tribus præiudicialib⁹ q̃stionibus.

b ¶ Ferè. Ideo dicit, ferè, quia in ciuilib. quęstionibus quatuor considerantur, scilicet actor, reus, iudex, & ipsa res, hic autem est idem, qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia prætor introduxit de partu agnoscendo, & a senatusconsulto confirmatur.

c ¶ Legitimam. s. de iure ciuili.

d ¶ Liber sit. Subaudi, vel seruus.

Diuisio. ¶ Sic itaque. Diuiditur iste, §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulã generalem illatiuam ex præcedentibus, secundum gl. sed secundum Doct. repilogatiuã. Secũdo ponit vnã fallentiã ibi, plane. Tertio naturam actionũ realiũ, & personalium, & earũ differentias, ibi, Appellamus. Itẽ prima subdiuiditur: quia primo ponitur quædã illatio, seu repilogatio ex supradictis. Secundo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim.

SYL. ¶ Sic itaque discretis. CASVS in §. tradente regulam non esset figurandus: attamẽ gratia iuuenũ potes dicere, q immo videbatur, q actione personali possit quis rem suam petere & prosequi, vt puta in cõmodato, & similibus: sed contrarium deciditur rõne assignata in tex. ex eo quia res mea nõ potest amplius effici mea: & quando in cõmodato & similibus actor actione personali prosequitur rem propriã, nõ agit vt detur, id est, vt eius dominium transferatur. In secunda vero parte text. habet suam rationem expressam odio furum. Not. ex text. quod dare est dominium trãsferre. Item, q illud, quod est meum, non potest amplius effici meum. Item, quod odio furum introductum est, vt domino detur actio per-

dictiones, a condicendo, id est, denunciãdo. Aretin.

¶ Sic itaque [e] discretis actionibus, certum est non posse actorem suã rem ita ab aliquo petere, Si apparet eum dare oportere. Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet: [f] quia scilicet dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat, nec res, quæ iã actoris est, magis [g] † eius fieri potest.

sonalis. Item ibi extra pœnam, secundum Angel. quod duplum vel quadruplum est totum pœna, & in eo non venit simplum rei sublatæ. Itẽ quo nomine appellentur actiones reales, & quo personales. Item, quòd debitor, antequam conueniatur, non est de necessitate interpellandus, sed de vrbanitate sic.

e ¶ Sic itaque. Forma sic hoc, itaque ex illa diuisione, quæ fit supra eodem, §. primo, q. d. dictũ est, quæ sunt in rem actiones, & q̃ in personam itaq. sic eis discretis, i. separatis & diuisis, patet, quod hęc regula est vera, quia personalis actio, q̃ competit ad dandum non competit pro re sua alicui, vt hic. ideo dixi ad dandum, quia ad tradendũ bene potest dari actio personalis, vt commodati, depositi, & similes: & ita est vis inter dare & tradere: vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. ex empto. i princ. & ff. de verb. obl. vbi autem. in fi. & l. si rem tradi. & l. nemo. & quod subijcit si apparet. i. quia apparet eũ dare oportere: & ita igitur in personam, vt aliquid detur. Sed quidam dicũt, vt P. q hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Accur. ¶ Adde, quod Vldaric. Zasi. hic exponit apparet id est videretur: vt sit sensus, ac si videretur eum dare oportere, qui intellectus mihi nõ placet, quia tandem se resoluit in intell. Dyni, qui voluit hanc esse formulam verborum. † SYL.

ADDITIO. Dic quod istud, quod hic dicit gl. secũdum Pla. nihil est dicere: sed text. vult dicere, si apparet. i. si agat dare oportere, quia medium concludendi non debet esse illud, sed ad tradendum, vel constituendum. vt dicit gl. Ang.

f ¶ Oportet. id est oportet quod non detur, est enim impossibile quod detur, vt subijcit quia † dare est accipientis facere, vt subijcit. nec res quæ &c.

g ¶ Magis. Sed opponitur: pluries deberi potest, vt ff. de excep. rei iudic. l. & an eadem. § actiones. in fin. §. ergo pluries dominium potest fieri meum. Sed non sequitur. nam licet pluries debeatur, tamen semel fa-

* *
† Imò vero ẽ opi. esse formulã verborum actionis in personã, g vt patet ? hoc eo. §. ibi, si apparet eos &c. vbi, glos.

cta sua non debet plus fieri sua, vt ibidem dicitur, & ff. de acquir. possess. l.3. §. ex pluribus, & sup. de leg. §. sed si rem legatarij, nisi iterum desineret esse sua, vt ff. de verborum obligat. si rem meam.

dandum. f. possessionem dādam, quàm amiseram per furtum, † vt ff. de acquir. possess. l. rem quæ nobis. & ff. de cond. trit. l. 2.

c ¶ In rem actio. Id est rei vendicatio, quæ pro dominio de iure ciuili, vel gentium quæsito intēditur, vt ff. de rei vē. l. in rem. Item nota, quòd hic §. locū habet ī quolibet malæ fidei possessore alienę rei, non solum in fure, vt sup. de rer. diui. §. si tamen, & ff. de cond. trit. l. 2. in fin. & lege 2. in princ. †

Plane a odio furum, † quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur, Si † apparet b eos dare oportere: quamuis sit aduersus eos etiam hæc in rem c actio, per quam rem suam quis esse petit.

¶ Appellamus autem in rem quidem actiones, vendicationes; d in personam vero actiones, quibus e dare, aut facere oportere inten-

¶ Declara, q illud, q meum est, non potest amplius effici meum, hoc verum ex caussis successiuis, secus ex caussis eodem tempore concurrentibus l. si creditori, §. Marcellus, ff. de leg. 1. Item potest stipulari, si mea esse desineret, l. si rem meam. ff. de verb. obl. Item hoc verum, quando plene est mea secus si haberem vtile tantū dominium, quia possum quærere directum: & ita etiam si res non esset perfecta mea.]

** Adde & vide omnino glo. sup. de inutil. stipul. §. 1. ver. suam, & Soc. in tract. de reg. & fall. reg. 100.

a ¶ Plane odio. Sed in quo vertitur illud odium? Respon. † quia in condictione furtiua quis de facto infamatur apud bonos & graues viros, vt ff. de obs. l. honori, licet non infamia iuris, vt ff. de act. o. & obl. l. cessat. sed in rei vend. neque de facto, neque de iure infamatur. Item multa veniūt in condictionē furtiuam, quæ non veniunt in rei vendicationem: vt quia interim rei non liberatur: † sed in rei vendicatione sic, vt ff. de condictio. furt. l. in rem, & ideo malum est furi quod etiam hac actione teneatur. Item sicut prodest alicui plures habere reos debitores, vt ff. de lib. le. l. si quis decedens. §. fin. & habere plures actiones, vt ff. de leg. 2. cum filius, §. varijs, ita ecōtra debet ei nocere, si pluribus teneatur actionibus, licet etiam nulla alia sit vtilitas. Item nūquid vna tollitur per aliā? dic quòd sic, vt ff. de condict. furt. si pro fure, §. furti.

b ¶ Si apparet. Id est quia apparet eos, &c. Id est dicere, actione in personam. Sed videtur hoc stare non posse, nam certum est eū, qui agit, dñm fuisse, ergo & nūc est, quia sine facto suo dñium ab eo discedere non potuit, vt ff. de reg. iur. l. id quod nostrū. & C. de prob. l. siue possidens, ergo non pōt agere: vt sibi det qđ est suū: & tñ hic dicit q sic. Sed dic relationē esse faciendā ad genus, non ad speciem, q. d. ea actione, per quā alias agitur ad dandum scilicet personali: sed hic nō ad dandū intenditur. Et ita est mirabile, q rem meam per personalē actionē peto restitui: alias contra, vt ff. vsufru. quemadmod. cau. l. fin. & ff. de cond. indeb. l. si vrbana. Sed est speciale, vt hic dicitur. Vel dic agi etiam ad

¶ Vide pro resolutione Dec. in l. si quis nec caussam, §. fi. ff. si cer. pet. l. fi.

Interdum etiam contra bonæ fidei possessorem datur condictio ratione possessionis, vt ff. de cond. indeb. l. indebiti, §. sed & si nūmi. Sed nunquid etiam rem suam pōt quis etiam a non fure per condictionē sine causa condicere, vt ff. de cond. sine causa. per totum? Respo. d. secundum quosdam, ibi dicitur condictio actio personalis, non tamen talis, per quam intendatur, vt aliquid detur. Alij dicunt, quod si alicubi inueniatur condictio sine causa pro sua re competere de vtili intelligendum est.

ADDITIO. Dic secundum Ioannem Fabrum quod prima est verior: nam per eam non agit dominus ad dandum, nisi contra furem. supple & malæ fidei possessorem vt hic in gloss. sed ad restituendum vel forte ad possessionem agi debet, secundum Angelum.

d ¶ Vendicationes. Siue rerum corporalium, de quibus dictum, vt Cod. de rei vendic. per totum, & Digest. de rei vendicat. per totum: siue rerum incorporalium, de quibus est, ff. si vsusfruct. pe. per totum & ff. eodem si seruit. vendic. per totum: siue sint directæ, siue vtiles istæ vendicationes, vt si de public. per totum & ff. si ager vecti. per totum.

e ¶ Quibus. Ideo dicit, quibus, quia sunt & aliæ, quibus nō intendimus dare, vel facere, sed restitui. vt commodati actio, & depositi, & similes: & istæ non appellātur condictiones in stricta significatione accepto vocabulo † vt hic dicitur. Vel dic, quod etiam in actione commodati, & depositi, & similibus, intenditur dari, vel fieri. f. ipsa detentio rei: quasi ipsum factum possit quis in stipulationem deducere, vt ff. de verborum obligationibus, l. vbi autem non apparet. §. quid, quod non fieret, nisi aliquid daretur, cum suæ rei nulla sit stipulatio, sed alienæ tantum, vt sup. de inut. stipul. §. 1.

SYL. † Concor. cum hoc tex. c. inter dilect. ante fi. ibi cum iura legū cū gl. sup. verb. quod meū ext. de fide instru. & gl. in c. si dilligenti, sup vers. iust9 titu. post princ. ibi, & quod meum est ext. de præscr. & su. dele. §. sed si rem.

Dare est accipiēis facere.

Meū amplius meū fieri non potest.

† alias appareat.

† similis text. supra de oblig. quæ ex dl. §. vlt.

† Istā glo. sequitur Ia. & est de mente aliorum.

† Odio furis, quia sēper fur dr̄ in mora. & morosus interitu rei non liberatur Ias.

† Istæ solutiones reprobant a Doct. vide hic eos.

† Dic sm Io. Fab. q gl. pcedit in malæ fidei possessore cōtrectāte rem mobilem qui sciēter contrectādo cōmittit furtum C. qđ cum eo. l. si liberam. & de fur. l. alienum, sed ego intelligo gñaliter in omni malæ fidei possessore q rē aliq̄ detinet sciēter contra voluntatem dñi quia contra eū pōt códici & agi ad dandū d. l. si qs nec cām. §. 1. Ang.

† Hanc approbant Doc. quia hic sp loquit̄ solū de actionibus quæ competūt ad dandū: sed istę, de quibus in gl. competūt ad reddendū seu restituendū, l. 3. § si reddita, & l. si vt certo. §. rem tibi dedi. ff. cōmo.

a ¶ Con-

ditur, condictiones.[a] Cōdicere enim est denunciare,[b] prisca lingua. Nunc vero abusiue[c] dicimus, cōdictionē, actionem in personā esse, qua actor intēdit dari sibi oportere: nulla.n. hoc tpe eo nomine denunciatio fit.

¶ *Cum persecutio iudicialis tria respiciat, rem, pœnam, & vtrumque simul: reales & personales persequūtur rē, excepta actione depositi in casu tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij: tunc enim vtrūque complectitur. hoc dicit.*

¶ Sequens[d] illa diuisio est, quòd quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ[e] sunt, quędā pœnæ persequendæ, quædam mistæ[f] sunt.

¶ Rei persequendę causa comparatæ sunt oēs in rem actiones. Earum vero actionū, quæ in personam sunt, eæ quidem, quæ ex contractu nascuntur, ferè[h] omnes rei persequendæ causa comparatæ videntur: veluti quibus mutuam pecuniā, vel in stipulatum deductam petit[i] actor: item commodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto, vendito, locato,

a ¶ Condictiones. Scilicet appellamus.

b ¶ Denunciare. Dicunt quidam, quod qui volebant alium conuenire, primo sibi denunciare debebant, vt argum. ff. de seruit. vrba.prædio.l.quidam. Sed hoc non placet, quia ex volūtate, aut bonitate, hoc fit, non necessitate. Sed dic, † q̄ hæc denunciatio fiebat per magistratus, cum actiones constituebant vel dabant, vt ff. de orig.iur. l.2. § omniū, quod est hodie sublatū, vt in fin huius §. dicitur, & C. de formu. l.1. & 2.

† Idem lo. Fab. Plac. Angel. & Ias. & est sing. secundum Ang. & Ias.

c ¶ Abusiue. Vere abusiue dicitur condictio, idē actio in personam, quia non bene cōsonat nomen rei, quam signat: quod fieri debet, vt supra, de donatio. §. est & aliud.

d ¶ Sequens. Hæc est tertia diuisio actionum in hoc titulo.

** Hęc diuisio est ex causa formali: qua ostenditur quid, & quomodo petatur.

e ¶ Comparatæ.i.adinuentæ.

f ¶ Mistæ. Sed nonne quædam sunt, quæ nullum horum habent: vt si ago, ne quid fiat in loco sacro, vel sancto: vel si factū est, vt tollatur, & aliæ similes, quæ neque ad rē, neque ad pœnam, neque mistim se habent, sed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur?

Respon. satis ad rei persecutionem.s. diuinę rei, vel publicæ, pertinent, cuius nomine agere videor: vel etiam meo nomine, † cum cuiuslibet intersit Deum venerari, vt C. de hæret.l. 4.

† Ista gl. bñ dicit: & cum ea transeunt cōiter Doctor. hic.

g ¶ In rem actiones. Scilicet quæ decem sunt, vt diximus supra eo. §. Item Seruiana. Sed certe videtur, quod sunt omnes pœnales: nam in eis iuratur in litem, vt ff. de rei vend. l. qui restituere & ff. de in litem iuran. l. in actionibus. Sed dic, quod illud, scilicet iuramentum in litem, non fit iure actionis, sed officio iudicis, vt infra eod. §. præterea, in fine. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tamen dicebant, quod ideo non dicebantur pœnales, quia non originaliter illud fit, quod crescant per sacramentum in litem, sed ex contumacia, vt ff. de in litem iuran l. prima. & ideo magis attendebant qđ naturaliter erat, quam quod incidenter. Sed certe actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei persecutoria: & tamen dicitur pœnalis inspecto qđ crescit ex contumacia, vt infr. proxime, & infr. eodem §. quadrupli. alias, §. sed furti, versic. at illæ. vnde primam responsionem approbo.

Iurm in litem præstatur in actionib. realibus.

ADDITIO. Secūdum Doctor. hæc glo. videtur aduersari glos. magnæ positæ in §. pœnales. in versic. itē aduersus. in princip. supra eod. quę videtur cōcludere, quod ibi illa actio dicatur pœnalis, quia iurat in litem: & tamen secundum eos constat, quòd illud iuramentum venit offi. iud. sic in qualibet alia actione: & dicunt hanc gl. esse veriorem.

h ¶ Ferè. Ferè dicit propter actionem ex stipulatu, per quam pœna petitur, nec inspicitur quod intersit, vt supra, de inutilibus stipulationibus, §. alteri, secundum quosdam, quod est falsum.

¶ Ratio est, quia illa pœna venit ex conuentione, non autem ex dispositione legali, vt nos loquimur. Ita hic Nic. & Ias. declarant. SYL.

¶ Imò propter actionem depositi in quatuor casibus, vt infra subijcit. item propter actionem redhibitoriam, quæ datur in duplum aduersus venditorem, qui neque pretium, neque accessiones soluit, vt ff. de ædil. edi.l. redhibitoria.

Actio redhibitoria datur in duplum.

i ¶ Petit actor. Ad vtrāque autem.s. ad mutuum, & ad eam pecuniam, quę in stipulatū deducta est, certi cōdictio datur, vt ff. si cer. pet. l. si quis certum, & sup. de verb. oblig. in princip. ita quod ad mutuum detur condictio specialis de mutuo, vt sup. quib. mod. re con. ob. in princ. ad pecuniam deductam in stipulationem detur condictio certi gñalis,

SYL. si certum sit, vt sup. de verb.oblig.in princ. ¶ In vtroque casu opi.gl.communiter approbatur, vt dicit Deci. in l. certi condictio. in prin.in gl.1 ff.si cert.pet.

Not. q duplum vel quadruplum in actione furti est totum pœna. Item q pro furto non imponitur nisi pœna pecuniaria de iure. Itē, qđ in quadruplo in actione vi bo. rapt. comprehenditur æstimatio rei: & sic simplum est rei persecutio triplū pœna. Item, q actio. l. Aquiliæ contra negantem cōpetit ad duplū. Item, q qui sine causa & fraude differt præstare legata relicta pijs locis, si fuerit in iudicio conuictus, tenetur ad duplum.]

conducto. [a]

¶ Planè si depositi agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinę, naufragij causa depositū sit, in duplum [b] actionem Prætor reddit: si modo cum ipso, apud quem depositum sit, aut cum hærede eius de dolo ipsius [c] agitur: quo casu mista est actio.

¶ Actionum descendentium ex maleficijs, quædam sunt persecutorię pœnæ tantū, quędam mistæ tam rei, quā pœnæ. primum per unum, vltimum per tria exempla declarat.

¶ Ex maleficijs vero proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ persequendæ causa comparatæ sunt, alię tā pœnę, quàm rei persequendæ, & ob id mistæ sunt.

¶ Pœnā tantum persequitᵣ quis actione furti. Siue enim manifesti agatur quadrupli, [d] siue non manifesti dupli, de sola pœna agitur, nam ipsam rem propria actione persequitᵣ quis, id est, suam esse petens: [e] siue fur ipse eam rem possideat, siue alius quilibet. [f] Eo amplius aduersus furē etiā condictio [g] est rei.

Vi autem bonorum raptorū actio mista est: quia in quadruplo, [h] rei persecutio contine-

a ¶ Conducto. Sed nonne omnes istæ dantur ad interesse, etiam quod est extra rem, vt ff. de actio. emp l.prima. in princ. ergo peto aliquid, quod tibi non adest. ergo sūt pœnales. † Sed dic tribus modis dici actionem pœnalē. Primo illa, quę hinc inde est pœnalis, vt furti, & similes, quando peto quod mihi abest, & quod tibi non adest: & hoc modo acceptæ, dicuntur hic istę nō pœnales. Secūdo, quando est pęnalis ex parte vna, scilicet ex parte rei tātum: quod est vbicunque actoris interesse excedit id, qđ reo adest: & in hac significatione actiones istæ dicuntur pœnales, scilicet ex empto, & similes: & etiam rei vendicatio, quando in litem iuratur, & quod inspecta persona rei tantum pœnales dicantur, probatur ff. de eo per quem fac.erit, l.prima, si plures, & l. fina. & supra eodem, §.pœnales. † Tertio dicitur pœnalis inspecta persona actoris tantum: vt si accepisti ab aliquo aliquid, vt me accusares per calumniam: nam repeto, licet nihil mihi absit, a te scilicet cui adest, vt probatur, ff. de calumn. l. & generaliter, §. illud erit notandum.

b ¶ In duplum. s. si reus inficietur, vt infra eod. §. sed furti. Accurs.

c ¶ ipsius. s. hæredis. Ex dolo .n. defuncti in simplum tantum, vt ff. deposi l.1.§.1. Et est ratio quare in his quatuor casib. datur in duplum & in alijs in simplū: quia hic ex necessitate deponitur, nec potuit prǽuidere apud quē deponeret, vt ff. dep. l.1. §. merito.

* ¶ Vide similem gl. in §. actionum autem, in ver. depositi, inf. eod.

SYL. ¶ Ex maleficijs. CASVS In declaratione terminorū nō figuratᵣ. tex.n.per se clarus est,

d ¶ Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtū punitur, quā nō manifestū, cum clā facta magis punienda sint, vt ff. de admi. tu. l. non existimo. & ff. de ritu nupt. l. vlt. Resp. imò magis delinquit qui palā, † quàm qui clam amouet, vt supra, vi bonorū raptor. in princi. vnde magis punitur, vt argum. ff. de offic. præsid. Diuus. ADDITIO. Sed per hanc solutio. non respondetur contrario in gl. alleg. vnde dicas secundum Dyn. quem ceteri sequuntur, qđ iste tex. procedit in omnino illicitis: contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita, secundum Ang.

e ¶ Petens. Scilicet rei vendicatione.

f ¶ Quilibet. Vt supra de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. fin.

g ¶ Condictio. s. furtiua: quæ soli domino datur, & hæredi eius, aduersus furem & eius hæredem, vt ff. de cond. fur. l. prima. & l. quinta, & supra de obliga. quæ ex delict. nascuntur, §. fin.

h ¶ Quadruplo. Vsque scilicet ad annum, post annum in simplum, vt supra vi bono. raptor. in princip. nisi in casu. † vt si Iudæus contra Christianum agat: tunc in duplum tantum agit, vt C. de pag. l. Christianis. Sed numquid etiam raptor tenetur actione furti manifesti? Dic q non secundum P. quia in duplum tantum tenetur si furti cōueniatur, vt ff. vi bon. rapt l.1. nisi in casu vbi nec

la

† Dic q illud interesse nō venit iure actionis, sed officio iudicis. Fab. Ang. & Ias.

† Istā glo. impugnāt Ioan. Fab. & Ias. hic. Est enim ridiculū, q actiones hic enumeratæ, & ceteræ bonæ fidei, propterea qđ in eis iuretur in litē sint pœnales, per ea, quę habē-

tur supra in d. §. pœnales. in glos. mag. in vers. itē aduersus. in princ.

Crimina facta palā sunt oculis grauiora.

† Hoc verū in ijs, quę sunt de genere prohibitorū, secus in ijs quę possunt esse licita, & illicita. Nic. Bald. Ioan. Fab. Pla. Ang. & Ias.

Condictio furtiua datur soli domino.

† Similis glo. sup. vi bon. rapt. in princ. vers. quadrupli.

Raptor quę actione cōuenitur.

in duplum tenetur, secundum eum, vt ff. de furt. l. si quis ex domo. sed certe ibi erat actũ actione vi bo. rapto. vnde sublata erat actio furti non manifesti, † nisi in id quod excedit, vt ff. vi bo. rap. l. j. & ff. de actio. & oblig. l. qui seruum. sed satis videtur quod etiã manifesti furti noĩe conuenitur, & in quadruplum, † vt argu. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor, & l si qs ex domo, licet Pla. contra dixerit, vt dictũ est. †

tur: pœna autem tripli est. Sed & legis Aquilię actio de damno iniuria dato mista est, non solum si aduersus inficiantem in duplum agatur, sed interdum & si in simplum [a] † quis agat, vel vti si quis hominem claudũ, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni pretij fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundũ iam traditam [b] diuisionem. Itẽ mista est actio contra eos, [c] q relicta sacrosãctis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis [d] legati, vel fideicommissi noĩe dare distulerint, [e] † vsque adeo, vt etiã in iudicium, [f] vocarentur:

a ¶ In simplũ. Vbi cõtra cõfitẽtem datur: nam tunc in simplũ, & cõtra negantem in duplum, vt hic, & infra eod. §. sed furti, & C. ad legem Aquiliam, l. contra negantem, & ff. de iniur. l. eum qui.

* ¶ Sic Vlpian. l. inde Neratius, §. hæc actio. ad leg. Aquil. & Imper. §. studium, in Auth. de trien. & semis. hoc tamen locum non habet in minore inficiante; is enim in hoc restituitur, vt ne dupli pœna teneatur, sed pro confesso habeatur, l. si ex causa, §. nunc, ff. de minorib.]

b ¶ Iam traditam. Vt sup. ad l. Aqui. in prin. Nam ibi diuidit primum caput legis Aquiliæ à tertio capite, ex quo tertio fit condemnatio quantum res retro valuit in 30. diebus proximis, vt sup. eod. tit. §. capite. ver. ex hoc tamen. Item adiunge actionem quod metus causa, nam & ipsa mista est, vt ff. quod met. causa, l. si cum exceptione, §. 1.

* * Adde plures alias, quas enumerat glos. in verb. pro pœna. hoc §.]

c ¶ Contra eos. Scilicet hæredes, vel alios qui legatis, vel fideicommissis grauari possunt, quoniã honorati sunt pecuniariter, vt sup. de sing. re. per fideic. relict. in princ. & ff. de leg. 1 plane 2. in fi.

** Adde idem esse contra executores vltimarum voluntatum cõstitutos a testatoribus. Fab. Aret. & Ias. hic.

d ¶ Venerabilibus locis. Quæ multa sunt, & enumerantur in Auth de non alien. §. nos igitur, coll 2.

e ¶ Distulerint. Scilicet fraudulenter, vel sine iusta causa, aliàs non puniuntur, vt ff. si cert. pet. quod te. & ff. de vsur. l. sciendum, & ff de pet. hære. l. illud. Et no. quem puniri ex procrastinatione, vel dilatione illicita, sic ff. de eden. l. prætor, §. sed & si seruus, in fi. Et est speciale in his legatis, in alijs legatis, vel fideicommissis non præstatur duplum, sed vsurę currunt ex mora, vel saltem post contestationem litis, & fructus rerũ restituuntur, vt C. de vsur. & fruct. leg. seu fideicõmiss. l. 1. Item hęc legata habẽt in alio priuilegiũ, vt si indebitũ soluatur, non repetatur, vt su. de obli. quæ ex quasi cõtrac. in fi. Quid si primo negauit, postea cõfiteatur? Respõ. põt pęnitere, † cũ exoneret actorem à probando, vt ff. de iureiu. eum qui. Arg. contra ff de æd l. edic. l. quis sit fugitiuus, in prin. Itẽ qd si confessus est, & postea negat? Rñ. punitur, cum vltima mora noceat, vt ff de peric. & commo. rei vend. l. illud. (i) Item quid si non inficietur, sed dicat non valere, vel aliam proponat rationabilem causam. Respon quidam, q punitur, ne inueniatur via, per quam negantes suam exerceant auaritiam, vt sup. vi bon. rapt. §. quia tamen. Alij contra, q verum puto, vt inf. eo. §. sed furti. ver. at illæ. Item numquid hoc in legato generali & speciali locum habet? Respon. sic, secundum Ioan. cum vtrũque sit legatum, vt sup. de fideicom. hær. §. fin. & C. de fideicom. l. fin. in prin. Item quid si duplum non potest soluere? Resp. luit in corpore, vt ff. de pœn. l. 1. §. generaliter, & C. de ser. fugit. quicumque. & ff. de in ius voc. l. pen. & fin.

ADDITIO. (i) Hanc conclusionẽ & pręcedentẽ limita, nisi interuenisset iustus error, quia forte excusaretur, vt per Ioan. Fab. hic.

f ¶ In iudicium. Quid si in iudicium non vocantur, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidam adhuc idem, vt dupletur. † sed hic lex contradicit. Item in dubijs pœnæ sunt molliendæ, vt ff. de pœn. l. interpretatione. Sed dicam currere vsuras, & fructus deberi ex mora & ipsa re id est sine interpellatione, dicam morã committi ad instar minorum, † quibus legata debentur, vt C. in quibus causis in integ. restit. non est, nec. l. in minorum. Item quid si reipublicæ, vel fisco relinquatur? Videtur q idem sit q hic dicitur, cum ius diuinum & publicum simile sit, vt C. de sacrosan. eccl. l. fin. & in Auth. de non alie. §. finimus. coll. 2. Sed dic contra, quia pœnæ sunt molliendæ, vt diximus, vt ff. de pœ l. penult. Item quid in redemptione captiuorum? Videtur idem, quasi sic rei venerabili sit relictum. Sed certè non extendam. f. id quod dicitur in hoc §. ad hunc casum, cum sit pœna. Item quid si Deo, vel alicui Sancto, vel admi-

† aliàs desunt ista verba, nisi id quod excedit.

* *

† Sin glos. sup. vi bo. raptor. in princi. in ver. furti.

† Cũ opin. istius glo. transeunt indistinctè Doct. hic. Ias.

† al. q sque

Procrastinatio nocet.

† Hoc verũ, qñ ecclesia vellet vti confessione, & per eã pbare legatum, alias secus. Nic. Fab. Pla. & Ias.

† Non est opus litis cont. secũdum Ias.

* al. vsque eo.

Legata Ecclesiarũ sunt priuilegiata.

Corpore punitur vitiosus qui caret ære.

† Hoc verũ si negauerint, alias requiritur vocatio in iudicium. Ias.

* *

† Est sing. ista glo. ad hoc quod Ecclesia & minor æquiparantur, de quo latè Iason. hic.

Respublica, & fisc9 nõ hñt priuilegiũ ecclesię in legatis sibi factis.

alias qui. administratori,† quę idem valent, vt in Authen. de co..ti. §. si quis in nomine, collat. 9. & ff. ad l. Falc. l. 1. §. si quis, & §. ad municipium? Resp. locum habet hic §. quia venerabili loco est relictum, vt ff. de ann. leg. l. annua, §. à Titia.

SYL.

* ¶ Hanc glos. mirum in modū extollit Alexan. in l. si quis seruo. in additio. 2. ad Bart. C. de furt.]

ADDITIO.

No. ex hac gl. quod in pœnalibus nō fit extensio de similibus ad similia, quādo pœnæ imponuntur habito respectu ad priuilegiū alicuius personæ, etiā si ipsi casus essēt à iure æquiparati, vt pulchrè per Ias. hic, qui allegat duas glos. iuris canonici contrarias: vide per eum.

tunc enim & ipsam rē, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur: & aliud tantum pro pœna, [a] & ideo in duplū eius fit condemnatio.

¶ Actio familiæ erciscundæ pro diuidenda hæreditate, & actio communi diuidundo pro re particulari, & actio finium regundorum pro diuidendis fundis, dicuntur actiones mistæ,

Cōdictio ex lege est sæpe mista.

a ¶ Pro pœna. Si hæc est ratio vt sit mista, patet quod condictio ex l. illa. si quis in tantam sit mista, vt C. vnde vi. si quis in tantā. Item & illa condictio, quæ datur ex l. Constantini, vt C. finium regun. l. si constiterit, & omnes illæ actiones, vbi & res, & aliquid pro pœna petitur, quod verum est.

Diuisio.

¶ Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per exempla declarat. Tertio ponit quę possunt esse partes iudiciales in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus &c. Aret.

SYL.

¶ Quædam actiones. CASVS figurari non debet in §. declarāte alias mistas actiones alio respectu, ideo not. ex hoc tex. quod hic verbum, videtur, importat veritatem, quia verè dicuntur & propriè mistæ, quicquid in contrarium hic dicant Doctores, vt declarat hic Zasius. Item, quod hæ tres actiones mistæ sunt. Item, quod actio familiæ erciscundæ datur inter cohæredes, ideo nisi quis sit hæres, non datur hoc iudicium, præterquam in quarta arrogati. l. per familiæ, §. si quarta, ff. eod. item actio communi diuid. ad quid detur. & quod datur pro com muni re diuidenda, qualitercunque sit communis. Item ad quid & quando detur actio. fin. regund. Item, quod in his tribus iudicijs permissum est (ex causa tamen) iudici tribuere vni totum vel partem, data alteri æstimatione in pecunia.

Et male Bald. Fab. Angel. & Ias.

b ¶ Quædam actiones. Hic adijcitur secundum quosdam † tertium membrum illi diuisioni, quam habes supra eodem, §. 1. vt ibi diximus.

* a Adde, quod actiones de quibus hic agitur, non sunt nec merę reales, nec merę personales, sed habent naturam mistam, & ideo appellantur mistæ, vt declarat gl. hic. At sunt etiam quędam actiones, quæ sunt ab origine quidem personales, qa nascuntur ex contractu, vel ex maleficio, vel quasi, sicut ceteræ personales: sed quia sequūtur possessorē rei, sicut in rem actiones, nō simpliciter personales, aut in rē, sed personales in rem scriptæ appellatæ fuere, vt est actio ad exhibendum, non enim est ex maleficio, nec quasi, nec ex contractu, ergo est ex quasi contractu, supra de oblig. quæ ex quasi contra. in prin. & sic personalis, quia habet personam obligatam ex quasi cōtractu, vt sup. hoc tit. §. 1. tamen quia datur in rei detentorem, dicitur in rem scripta, l. 3. §. Est autem, vbi glos. maximè notabilis, enumerans id genus actionum, ff. ad exhib.

scilicet reales & personales, vel potius mistā causam habētes: in quibus iudici licitum est vni pactum aliud ... rem, si æquum sibi videbitur. Aret.

¶ Quædam [b] actiones mistam causam obtinere videntur, tam in rem, quàm in personā: qualis est familiæ [c] erciscundæ [d] actio, quæ competit cohæredibus de diuidenda hæredita-

SYL.

c ¶ Familiæ erciscūdæ. actio ista ideo sic dicitur, quia familia pro hæreditate ponitur. ¶ Adde text. in l. pronunciatio. §. familiæ, ff. de verb. sign. & dixit Cic. in Topic. Proximus agnatus familiam habeto, l. fin. in fi. C. de verb. sign.

d ¶ Et erciscundæ, id est diuidendæ. nam ercisco, cis, id est diuido, diuidis. quasi dicat, actio diuidendæ hæreditatis. item ideo dicitur mista, † quia in qualibet re mihi adiudicata partem habeo iure meo, & quod ad hoc est in rem, iterum partem vice consortis, & vt ab eo, quia portio mea erat sua, & quod ad hoc est personalis. Vel ideo dicitur mista, † quia in ea petuntur dominia rerum corporalium non dari, sed tradi, vel assignari pro parte sua, & in hoc dicitur realis. Item petuntur fructus, si alter tantum eos percepit, vel ipse solus impensas fecit, & hæc petuntur dari, id est, vt fiant sui cui dantur, & propter hoc dicitur personalis, vt ff. familiæ erciscundæ, l. item Labeo, §. familiæ, & supra, de oblig. ex quasi contractu, §. item si inter. & supra eod. §. sic itaque. Sed quanto tempore durat? Respon. ann. 30. inspecto, potius quod sit personalis, vt C. de annali exceptio. l. 1.

† Hanc rationē sequitur Ias. supra §. primo, col. 1.

† Istam sequit Fab. Ang. & Ias. cui adde aliam gl. in l. 1. ff. finium reg.

Actio fami. erc. durat an. 30.

¶ Ad-

te, item communi diuidundo, [a] quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur, item finium regundorum [b] actio, qua inter eos agitur, qui confines [c] agros habent. In quibus tribus [d] iudicijs permittitur [e] iudici, rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare, [f] & si vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

¶ Quarta diuisio actionum. Nulla actio exceditur extra quadruplum. & in simplū agitur regulariter ex omni contractu: in duplum verò ex furto nō manifesto, & ex lege Aquilia, & ex seruo corrupto, & ex deposito in quatuos casibus, & ex legato, facto venerabili loco: in triplum vero, quoties agitur in plus debito, vt aduersarius maioribus sportulis ab executore prægrauetur; in quadruplum verò furti manifesti, & quod metus causa, nec non Actius.

SYL. ¶ Adde, quod hæc opin. vera est, sed non q̄ elapsis 30. ann. diuisio peti non possit (nam hoc casu non prohibetur) sed ita demum nata actione si per negligentiam quis prosequi desinat, non datur amplius actio, & hęc opin. Bart. est communis, de qua vide late Io. Franc. Balb. in Tract. præscr. col. 129. ver. 13. quæro.]

¶ Item quæro ex quo nascitur? Respon secundum Mar. ex voluntate agentium, vt ff. famil. ercisc. l. 1. Sed certe imò ex quasi contractu, vt supra de obl. q̄ ex quasi contractu, §. item si inter. in fi. Accurs.

SYL. ¶ Substantia tamē actionis nascitur ex voluntate, vt declarat hic Zasius in 6. no.]

¶ Cōmuni diuidundo. Quæ sunt hic loco p̄sonalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proxime diximus in actione familiæ ercisc. & idem in proximo casu, & facit ad hunc §. ff. communi diuid. l. per hoc iudicium. §. sicut.

SYL. ¶ Adde tex. expressum in l. si quis putans, §. pen. ff. communi diui.]

a ¶ Aliquid commune. s. sine societate, vel cum societate, vt ff. pro socio. l. quibus. & l. si actū, & supra de obligationibus ex quasi contract. §. item si inter.

† Istā glo. sequuntur Fabr. & Ang.

** Adde multos casus, quibus quis inuitus cogitur stare in communione. quos refert gl. in l. fi. C. commu. diui.]

† Dic & l. 2. in prin. eo. ti. & est rō, quia in agris faciliter turbātur confinia, nō sic in vrbanis, ideo in rusticis in specie fuit prouisum. Ang.

b ¶ Item finium regundorum. Scilicet est mista. vt hic, & ff. fin. regun. l. sed & loci, §. in iudicio.

** Adde quod in actione fin. regund. venit diuisio fundorum, & quod termini ponantur, vel reponantur, si fuerunt ablati l. in finalibus & l. si irruptione in princip. ff. eod. item veniunt damna & sumptus, l. 4. §. post litem. ff. eodem.]

c ¶ Confines. Quid si domos habent conuicinas?

¶ Respond. non habet locum, si hinc inde sint domus, † vt ff. finium regund. l. 4. in fin. † Si autem ex altera parte tantum sit domus, ex altera fundus, tunc locum habet vtile iudicium finium regūdorum, vt ff. finium regundor. l. 2. in princip. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliā, s. hæreditatis petitionem, vt C. de petitione hæred. l. hæreditatis. & ff. de petit. hæred. l. siue bonæ fidei, §. 1. †

† alias est SYL. l. sed & si lege. §. petitio.

¶ Dic quod est realis, non mista, vt declarat Ias. in rubr. ff. si cert. pet. col. penul. & in l. fin. col. penul. C. de codicil.

¶ Item quid de omnibus noxalibus actionibus? videtur enim, q̄d sint in rem, quia contra quemlibet possidentem seruū dantur, vt infra de noxa. actio. §. omnis autem. Item quid de actione de tigno iniuncto? nam & hæc datur contra quemlibet possidentem, vt ff. de tign. iniunct. l. 1. in fin. Item quid de actione. Quod metus causa? nam & hæc quemlibet possidentem perquirit, vt ff. quod metus causa. l. si cum exceptione, §. Pædius. Item quid de actione in factum, quæ datur contra eū, qui aliquid habet in loco publico positum, vt ff. ne quid in loco publico, l. 2. §. antepen. Item quid de actione in factum, siue interdicto. Quod vi aut clam? nam & hæc contra possidentem datur, vt ff. quod vi aut clā. l. competit, in fin. Itē quid de actione. Ad exhibendū? nam & illa possidentem persequitur, sicut & ceteræ superiores. vnde videtur omnes in rem, vt ff. de actio. & oblig. l. actionum genera.

¶ Quidam dicunt eas anomalas. s. nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales, † vt patet in actione, Ad exhibendum, vt ff. ad exhibend. l. 3. §. est autem personalis hæc actio.

† In rem scriptas An. & Ias. SYL.

¶ Adde, quod sunt personales in rem scriptæ, vt late declarat Ias. in rubr. ff. si cert. petat. col. 1.]

d ¶ Tribus. s. fam. ercisc. communi diuid. finium regundorum.

e ¶ Permittitur. a lege. Accurs.

f ¶ Adiudicare. Et quod adiudicatur, statim sit eius, cui adiudicatur, vt inf. de offi. iu. §. fi.

** Hoc

** Hoc verbum proprie pertinet ad ista iudicia diuisoria, glo. in lege sed & si res. de publ.]

¶Omnes autem. Hic ponitur quarta diuisio actionum, vt dicitur in gl. quia quædam dantur ad simplum, quædam ad duplum, & triplum, & quadruplum. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per multa exépla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secundo ibi, in simplum agitur. Tertia ibi, Sed furti quidem. Aretinus.

Diuisio.

¶Omnes autem,[a] actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum, vlterius[b] autem nulla actio extenditur.

SYL. ¶Omnes autem actiones. CASVS in §. aliam subdiuisionem ponente non est, nisi literaliter figurandus: sed solum loco dubitationis dici potest, quod positio huius §. sit superflua, quæ enim ponuntur in hoc §. posita iam & declarata erãt supra in §. sequés, sed respon. vltra Doct. quod ibi declaratus est finis actionum, id est, quod quædã rei, quædam pœnæ persequendæ causa prodite sunt, quædam mistæ: sed hic tractatur in quantum se extendant actiones, & quia adduntur aliqua, non est quare hic, §. dicatur superfluus.

¶Nota igitur primo diuisioné hanc actionum, vel potius subdiuisionem. Item, quod nulla actio extenditur vltra quadruplum, & ponderando vniuersalem illã negatiuam, potest comprehendi etiam actio prouenieus ex partium conuentione, vt scilicet non possit etiam pœna conuentionalis quadruplum excedere. Item quod agere in simplum, & rem persequi, pro eodé supponunt. Item, quod simplum non est pœna, licet numeretur inter pœnales actiones dupli, tripli, & quadrupli. Item, quod actio serui corrupti datur ad duplum damni cuiuscunque & vndecunque prouenientis facti domino, l. in hoc iudicium, ff. de seruo corrup. Itẽ nota, quod sufficit quod seruus factus sit deterior, & sic cõparatiue ad priorem statum etiam quod prius esset malus, & quod alias fuisset idem facturus, quia nõ hoc contemplatur, sed an sit suo cõsilio & hortatu factus deterior. Itẽ, quòd hæc actio non datur nisi in seruo corrupto, nõ autem in libero homine, qđ intelligitur de actione directa, secus de vtili ex æquitate. l. vt tantum, §. 1. ff. eodem. Item nota, quod quis tenetur de consilio, ex quo consilium cadit in delictum.]

a ¶Omnes auté. Hæc est quarta diuisio, quæ fit in hoc tit.

SYL. * Hęc gl. cõmunis é, quãuis Io. de Eremo, in arbore ponat hic quintam diuisionem, & Azo. præsupponat hic nullam poni diuisionem, tanquam hic §. pendeat a §. sequens, supra eodem. quælibet opinio potest sustineri.]

In simplum agitur, veluti ex stipulatione, & mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex alijs quamplurimis causis.

b ¶Vlterius. f. vltra quadruplum. Sed contra in lege Aquilia, vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnã hæreditaté per ditam, quæ valet centũ marcas, † vt supra ad l. Aquiliã, §. illud. Item contra de eo, qui vilem clauum de naue abstulit, quare tota nauis perijt, nam ad totum damnum tenetur, quod etiam quadruplum, & vltra excedit, vt ff. de incend. rui. naufr. l. 3. §. senatuscons. Item aliud contra in actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex cõtaminatus est, vel occasione tigni vitiosi tota domus corruit, vt ff. de actio. emp. l. Iulianus in princ.

† octo vnciæ faciũt marcam. Ias.

¶Sed certe his tribus contrarijs non agitur ad aliquid, quod sit pœna inspecta persona agentis, † sed totum est suum interesse, nam hunc §. intelligo, quando pœnalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo, qui manumisit seruum alienum in præsentia principis, nam duo mancipia domino, & tria similia dat fisco, & ita in quintuplus damnatur, vt C. de ijs qui a non domino ma. l. fina. Item contra in eo, quod dicit lex, si dedi tibi pecuniam, ne mihi calũniam faceres, & ab alio accepisti, vt calumniam faceres mihi, in octuplum mihi teneris, vt ff. de calumniat. l. & generaliter, §. fin. Sed certe primo casu præstatur pęna diuersis, non vni, nec est ibi aliqua præstatio vltra quadruplum, in secundo autem casu nõ vna actione habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo, quod dicitur, si dedisti pecuniam, ne mihi fieret calumnia, nam tu repetis quod dedisti, & ego in quadruplum prosequor, vt ff. de calum. si quis ab alio in princip. Sed certe duobus sit præstatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo, quod dicit lex, seruum in seruitutem reuocari occasione leuis offensæ, & ita pœna in immensum excedit, vt C. de liber. & eorum li. si manumissus. Sed dic, quod illa est accusatio, non actio. Vel dic, quod non præstatur pœna habito respectu ad rem. Item contra in eo, qui surripuit seruum fiscalem nã damnatur in 12. lib. argenti, & seruo restituendo, vt C. de ser. fugit. l. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem, vel ad simplum. Est enim hic §. intelligendus, † quando actio est pœnalis, & in pœna ad ipsam rem habetur respectus.

† Istam sequuntur Dyn. Nic. Fab. Ang. & Ias.

Libertus tollitur p leué offen sam.

† Idé Nic. Fa. & An. dicit th Ias. q. p. cedens solutio é vetior ẽt ad istud con trarium.

Item

Item contra sup. de inutil. stipulat. §. alteri. Nam ibi nō inspicitur quanta sit pœna, sed tota exigitur. Sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in pœna conuentionali, vt ibi, quam in legali, vt hic. Itē contra in eo quod dicitur, cum quis emit administrationem. Nam qui accepit pecuniā ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscātur, & cingulo priuatur, vt in Auth. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igitur. in fi. collat. 2. Sed illud fit per accusationē, non per actionem.

¶ Quinque actiones hic positæ dantur ad duplum. h. d. Aret.

¶ In duplum agimus, veluti furti nec [a] manifesti damni iniuriæ ex lege Aquilia, [b] depositi ex quibusdam [c] caussis, item serui corrupti, quæ competit in eum, cuius hortatu consilioue seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriose viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. [d] In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducit[e]

c ¶ Ex quibusdam caussis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij caussa depositum est, vt supra eodem, §. rei persequendæ.

d ¶ Deterior factus sit. Scilicet in mente, nam si in corpore locū habet lex Aquilia, vt sup. ad l. Aquil. in princip. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior, vt ff. de seru. cor. l. prima, §. persuadere vsque in fin. & l. seq.

ADDITIO.

Nota differentiam inter istā actionem serui corrupti, & actionem legis Aquiliæ pro seruo, quia hæc competit, quoties in moribus seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locū, quando mores non mutantur sed corpus læditur, vt ibi Ang.

SYL. ¶ Dicatis breuiter, quod regula est, quod supra, quadruplū pœna legis non extenditur. Primo fallit in l. Aquilia, in qua æstimatio potest excedere in quadruplum, & ratio fuit, vt compescerentur homines, & retraherentur ab occidendis hominibus. Secundo, in auferente clauum nauis, quo regebatur, & in auferēte dolo malo quid ex naufragio, quorum ratio est priuilegium naufragis concessum propter frequentiam raptorum. Tertio, in venditione tigni vitiosi, aut pecoris morbosi, cuius ratio est, quia contractus est bonæ fidei. Quarto in l. fina. C. de ijs qui à non do. cuius ratio est, quia pœnæ illæ debentur diuersis personis, quia quādo plures actiones ex eodem crimine oriuntur in diuersis personis, vna non tollit aliam, §. patitur. supra de iniur. Quinto, in calumniatoribus, ad reprimendam eorum audaciam, quia tunc consequitur octuplum. l. & generaliter, §. fina. ff. de calum. sed hoc ideo est, quia super eodem delicto oriuntur mihi duæ actiones, quæ proueniunt ex diuersa radice. Sexto, quando sumus in re inæstimabili, puta in reuocatione serui in seruitutem, nam tunc non habetur respectus ad rem, sed ad nescio quam tacitam conditionem ex lege sumptam, quæ censetur esse in manumissionibus resolutiua libertatis. Septimo, quando per viam solennis accusationis pena imponitur, vt in ementibus administrationes. Octauo potes addere, vbicunque iuratur in litem, quia cum iuretur aliquando ex affectione, potest quadruplum excedere, licet iudex debeat moderari, l. in actionibus, ff. de in litem iur.]

** a ¶ In duplum. Furti nec manifesti, vt supra de obligatio. quæ ex delicto nascuntur, §. pœna. († Et supra §. ex maleficijs.)

b ¶ Ex lege Aquilia puta per inficiationem, vt inf. eod. sed furti, ver. at illæ. †

*¶ Verba edicti Prætoris de seruo corrupto refert Vlpianus, lege prima, eodem titulo.]

e ¶ Æstimatio deducitur. Vt omne cum ipsa re damnum dupletur: (i) siue pertinenerit res, quam secum seruus portauerat ad ipsum solicitatorem, siue ad alium, vt Digestis de seruo cor. lege in hoc iudicium.

¶ Sed numquid iure actionis fit hæc æstimatio, vel iudicis officio?

¶ Respond. fit iudicis officio, secundum ita fit in actione. Quod metus causa, ff. quod met. cau. si cum exceptione, §. primo, & §. quadruplatur.

SYL. ¶ Glo. communiter damnatur, quod immo totum veniat iure actionis, nec exemplum act. quod met. causa obstat, quia ibi est locus purgationi, quod non est in actione serui corrupti.]

¶ Sed pro filio corrupto vel pro filia qualiter agitur?

¶ Respond. habet vtilem hanc actionem, † vt ff. de ser. cor. lege vt tantum, §. primo, vnde dicunt, quod veniet interesse patris consistens in operis filij, quia non vult operari, & cum sit corruptus, aliud, quam opera, non potest æstimari, quia liberum corpus non recipit æstimationem, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. lege finali, habet enim istam vtilem ac si esset in bonis, & erit in eam, scilicet summam, quam ipse æstimauerit suo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur, vt supra de iniurijs, §. pœna, & ff. de iniur. lege constitutionibus.

† Sequunt hanc glo. Nic. Fab. Angel. & Ias. & idē in marito pro vxore, secūdū eosdem.

SYL. *De hoc est casus in l. vt tantum, §. 1. ff. de serito cor.]

*Vel dic, quod primo æstimat iudex summam, ad quam competit, vt arg. ff. de custo. reorum, l. si quis reum.

ADDITIO.

(i) Scilicet tunc illarum & æstimatum secus in eo, quod postea sequitur, quod facit, vt ille, qui deflorauit virginem, & persuasit alicui, vt semel vnum malum faceret, non tenetur de fornicationib. cũ alijs viris, vel ceteris malis postea cõmissis, vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

Item ex legato quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea, quæ supra diximus. a

¶ Actor petens per dolum in libello maiorem quãtitatem quam debeat, vt reum maioribus grauet expensis, tenetur in triplo eius damni, quod reus passus est, in quo triplo continetur simplũ pro damno. Ang Are.

a *Diximus. sup. eodem, §. ex maleficijs. ver. item mista.

SYL. *Tripli vero. CASVS Cum tex. exemplum vnicam ponat, in quo pœna tripli sibi locum vendicat non ex ratione aliqua, sed qa ita legislatori placuit, qui aliquid taxare debebat loco, & nomine pœnæ, nec magis ad triplum quam ad simplum astringebatur non est quærenda aliter ratio dubitandi aut decidendi in ijs, quæ positiui sunt iuris, præsertim cum simus in tex. correcto p consuetudinem, vt dicunt hoc doct. quia hodie nuncijs dantur salaria vel ex publico, vel pro distantia itineris. No. quod dicitur in tex. hĩc, quod olim actiones proponebantur in scriptis, & ex hoc dicebantur libelli. Item not. libellum iudicialem dici conuentionalem, quod est nouum, & contra tex. in l. in conuentionalibus, ff. de verb. oblig.

b *Tripli. Cum quidam. s. actores.

c *In libello. Hic no. duo, Primo, quod libellus est faciendus in causa, quod est verũ iure nouo, vt hic, & C. de epis. & cler. auth. generaliter, & C. de lit. contest. Auth. offeratur, nisi in quatuor casibus, quos no. in Auth. de manda. prin. § sit tibi, coll. 3.

*Vide gl. ad quam semper recurritur ĩ verbo, libellum. in §. sancimus, in Auth. de exhib. reis in c. fi. de re iud. lib. 6 Spec. in tit. de lib. concep. §. nunc videndum. vbi enumerat 46. casus, in quib. non requiritur libellus.

† In cã ciuili, secus in criminali. Fab. Pla. Ang. & Ias.

*Aliud est iure veteri. † nam tunc non fiebat nisi ex voluntate. vt ff. de eden. l. 1. nisi in casu, vt C. de digni. quoties lib. 12.

*Adde quod gl. vera est præterquam in criminalibus nam etiam iure veteri fiebant libelli de necessitate, lege libellorum, ff. de accusat.

*Item secundo nota quod quantitas certa est in libello comprehendenda vel res, & ita etiam in personali actione debet actor certificare reum, vt hic, & in Authẽt, de litig. § ad excludendas, coll. 8. & ff. de rei vendicat. si in rem, §. & si vestimenta. † Tertio no. quod sportulæ, vel salaria, quæ dabantur executoribus, id est, nuncijs, qui faciunt homines repræsentari, & alias qui faciunt huiusmodi citationes p suis officijs, dabantur secundum quantitatem petitã, vt hic dicit. Sed hodie magis secundum consuetudinem † vel longitudinem itineris, ut C. de episc. & cler. auth. sed hodie. Et dicas quod hic dicitur, ex hac causa, esse causatiue non consecutiue dictum.

† Istam secũdũ partẽ sequuntur Ang. & Ias.

† Intellectũ huius §. exponit præter ceteros Alc. li. Dispũ. 3. c. 17.

† alias uera æstimationis.

† Idẽ Iac. licet Fab. & Ang. dicant q. est de iure.

¶ Tripli vero agimus, † cum quidam b maiorem † vera æstimatione quantitatem in libello c conuentionis inserunt, vt ex hac causa viatores, id est, executores litium, ampliorem summam

* Vult dicere gl. quod hic §. procedit, cũ quis dolose petijt maiorem summam, vt reũ maioribus sportulis grauaret, non sine dolo, sed tamen nõ ideo minus hoc ipsum damnum passus est, & hanc gloss. magis sequuntur Doct.

*Sed istę sportulæ, quæ iudicibus dabãtur, certæ sũt, nec crescunt, licet quantitas petita sit magna, nec decrescunt licet si parua † vt in Authẽ. de iud. §. ne autem, coll. 6 Item no. quod reus soluebat huiusmodi sportulas, vt hic, & C. de episc. & cler. auth generaliter, sed actor ei restituebat, nisi iusta causa eum vocasset. vt ff. de iudicijs eum quem temere. Itẽ nota adhuc, quod huiusmodi sportulæ quibusdam prorsus remittuntur, vt pauperibus vt in Auth. de mãda. princip. §. oportet, colla 3. a quibusdam pauciores exigebantur, vt à clericis, vt C. de epis. & cler. cum clericis, & auth ibi posita, sed hodie. Alijs autem per priuilegium principis viuentis remittuntur in totum vel pro parte, vt C. de fruc. & li. expen. l. fi. Sed quæro si hæ personæ, quæ habẽt priuilegium, id est de non soluendo sportulas sportulas soluant, an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam, quod sic, ne fauor noceat eis, vt C. de le. & constitutio. q. fauore. Alij dicunt quod non quasi suo iuri & priuilegio stulte renũciauerint, cum volentes soluerint, quod possunt, vt C. de pact. l. si quis in cõscribendo quod verius est. † Si autem inuiti exacti sunt, in quadruplũ contra exactorem uel executorem agitur, ut infra eodem, §. quadrupli. Sed cum hodie caueatur de duplo restituendo, vt in Authent. de executo. §. 1. colla. 7. uidetur corrigi quod

† dummõ excedat sũmam centũ aureorum Fab. Pla. Ang. & Ias.

† Idẽ Ias. quicquid dicãt. Pla. & Ang.

hic

Actio nulla hodie datur in triplum.

hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplum, quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, aliàs habet locum Authen. prædicta.

ADDITIO.

Hæc communiter reprehenditur, quia illic §. 1. in Authen. de executo. & Authent. libellum, C. de litis contestat. loquuntur in diuersis tm. a tex. nostro, vide hic per Dominum Ias.

† al. nõ est certum.

sportularum [a] nomine exigerent. Tunc enim id, † quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, [b] in triplum ab actore consequetur, [c] vt in hoc triplo etiam simplum, in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio introduxit, quæ in nostro Codice [d] fulget, quam proculdubio † certum est ex lege condictitia [e] emanare.

a ¶ Sportularum, ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam oblationes huiusmodi ponebãt. Est autem genus vasis sportula, vel sportella.

SYL.

* ¶ Aliter interpretatur Alciat. lib. tertio Dispunct. cap. 17.

* ¶ Illud quoque cognitu dignum est, vt quod idẽ Alciat. scribit in l. pecuniæ, de verbo. sign. olim in iudicijs, lite ipsa contestata, moris fuisse deponi in æde sacra sportulã, in qua pecunia erat, quam qui vicisset, lucrabatur, & quia deinde cœptum est ex huiusmodi ære iudicibus honoraria persolui, sportulas iudicium inde nomen traxisse.

b ¶ Reus. aliæ sportulæ, quæ iudicibus præstabantur, ab vtroque præstabantur, vt in Auth. † vt iudi. sine quoquo suffra. §. volumus, coll. 2. item istæ sportulæ quæ dabantur executoribus, dabantur ante litem contestatam, id est porrecto libello, istæ aliæ in contestatione causæ † dabantur iudicibus, vt in Auth. de exhib. reis, §. sancimus, coll. 5. & de iudic. §. ne autem circa hoc labor. coll. 6.

† Melius probat in §. ne autẽ, in Authẽ. de iud.

† Quo ad medietatẽ alia medietas in fi. c. Ange. & Ias.

c ¶ Consequetur. Condictione ex hac lege Græca, vt subijcit, quæ erat in alio Codice: non autem est in eo, quem habemus. Et patitur actor hanc pœnã tripli, siue sine dolo, siue cum dolo inseruit, & sic causatiuè, vel consecutiuè dicitur. † Sed nõne etiam causam amittit, vt C. de plus pet. l. 1. Sed certè ibi plus deliquit, quia in certamine negotij cautionem de petitis exegit, vnde grauius punitur, vt argum. ff. de offi. præsi. Diuus.

† Hæc glo. dicit cõtrarium eius quod supra dixerat, & ideo reprobat.

d ¶ Codice. quem non habemus.

e ¶ Ex lege condictitia. Lex quædã erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam constitutiones habebat, vt hic, & infra eo. §. proxi. vers. item ex lege condictitia, Accur.

¶ Quadrupli. CASVM non expedit figurare in declaratione terminorum præsertim declaratorum in §. sequens, & in §. ex maleficijs. In §. enim nostro nihil aliud superest declarandum, nisi ea, quæ concernunt materiã actionis, quod metus causa, & cõdictionis ex lege contra executores plus debito exigentes. Nota primo, quod pœna furti manifesti est quadruplum. Item, quod eadem pœna tenetur metũ inferens. Item calumniatores & delatores, qui pecunia accepta aliquẽ deferunt, vel accusant. Item, quod cõtra executores magistratuum, qui plus statuto sibi prætio exigũt, agitur condictione ex l. ad quadruplum. Itẽ, quod pœna furti nec manifesti, serui corrupti l. Aquiliæ, legatorum piorum non solutorum, est dupli, sed in hoc differunt, quia in furto non manifesto & seruo corrupto ab ipso principio pœna est duplex in l. Aquilia, & legatis pijs non solutis duplum venit ita demum, si debitor negauerit, & sic venit ex accidenti. Item quod citationes debent fieri iussu magistratuum, & sic de commissione.

¶ Iste §. summatus est cum §. omnes autem, tamen in specie dicit hoc: Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Angelus.

¶ Quadrupli autem agitur, veluti furti [f] manifesti: item de eo, quod metus [g] causa factum sit, deque ea [h] pecunia, quæ in hoc data sit, vt is, cui datur, calũniæ causa negotium [i] alicui faceret, vel non

f ¶ Furti. Facit sup. de obligat. quæ ex delic. nascun. §. pœna. Accur.

g ¶ Quod metus. scilicet actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum, vt infra eod. §. item actio, & vsque ad annum tantum, post annum in simplum, vt ff. quod met. causa, l. cum exceptione, § 1.

h ¶ Deque pecunia. Scilicet actio in factum de calũniatoribus annalis in quadruplum, & perpetua in simplum, vt ff. de calum. l. 1. in prin. & §. 1. quæ locum habet, si do alicui aliquid, vt calumniose † aliquem vexet. datur enim actio in factũ ei, ob cuius malum data fuit, non autem danti. Item danti, quando dedit, vt sibi negotium per calumniam non fieret, vt hic, & ff. de calumn. l. 1. & l. & generaliter, §. fin.

Actio in factum de calũniatoribus.

† In iudicio, secus si extra iudiciũ. Fab. licet Iaso. contra.

i ¶ Negotium. s. malum.

* ¶ Adde, vt quis hac actione teneatur, satis esse, illum pecuniã accepisse calumniæ causa, tametsi nulla postea sequatur calumnia. l. 3 §. 1 ff. eodem. Vtrum autem totum quadruplum sit pœna, an in eo insit simplum

dic

facceret. Item ex lege condictitia a nostra constitutio b oritur, in quadruplum c cōdemnationem imponens ijs executoribus litium, qui contra nostrę constitutionis d normam e à reis f quicquam exegerint.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad duplum. Ang.

¶ Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, à ceteris, de quibus simul locuti sumus, eo differunt, quod hę actiones omnimodo g dupli sunt, at illæ, id est, damni iniuriæ, ex lege Aquilia, & interdum depositi, h inficiatione duplicantur, i in confitentem autem in simplum dantur. Sed illa, k quæ de ijs competit, quę relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione l duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem† vsque quo iussu magistratuum nostrorum conueniatur, in cōfitentem vero, & antequam iussu magistratuum conueniatur, soluentem, simpli redditur.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad quadruplum. Angelus.

¶ Item actio de eo, quod metus causa factum sit, à ceteris, de quibus simul m locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacitè continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, n

dic, vt notatur per Accurs. l. in hæredem, §. vlt. ff. eodem.

a ¶ Lege condictitia. De qua dic, vt sup. eod. §. tripli. in fi. §. diximus.

b ¶ Constitutio. Quam non habemus.

c ¶ In quadruplum. Cuius quadrupli iure nouo triplum † fisco simpliū damnum passo datur, vt in Auth. vt lit. iu. in exor. lit. §. & hoc quoq;. col latio. 9. & petitur per condictioné ex hac lege quam nō habemus, cum nō sit cautum quo genere actionis agam⁹, † vt ff. de condictio. ex lege, l. prima.

d ¶ Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

e ¶ Normā. i. formā. Certa enim erat forma in constitutione, quam nō habemus.

f ¶ A reis. i. conuentis.

g ¶ Sed furti. Omnimodo. De actione furti cōstat, quod semper est in duplū, vt hic, & supra de obligat. quæ ex delicto nascū. §. pœna autē. item de actione serui corrupti, nisi in casu, vt quando marito in vxorē datur, & econtra, vt hic & ff. de ser. corru. l. doli verbum, §. hæc act. & l. fin. Vel dic omnimodo id est siue neget, siue non: non autem in omni persona.

ADDITIO. Quid importet dictio, omnimodo, traditur per Bart. in l. si cum exceptione, §. quatenus, ff. quod met. causa. & in l. Græcę, §. illud, ff. de fideiuss. Ac etiam importat perpetuitatem actus, vt not. glos. 1. & ibi Pet. de Anchar. in clem. 1. de vita, & honest. cler. Ang.

h ¶ Depositi. Aliàs est in litera, de dolo depositi, & tūc dic actionem depositi propter dolum, nam vtraque non potest habere locum simul, scilicet de dolo actio, & depositi, vt ff. de dolo, l. 1. §. 1. aliàs non est de dolo, & tunc plana est litera.

i ¶ Duplicantur. Scilicet si legitimis probationibus non iureiurando conuincantur, vt C. de l. Aquilia, l. contra, & ff. de iureiuran. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per iuramentum non censetur legitima. Adde aliam glossam in l. cū de indebito, in principio, vt in verbo, legitimis, ff. de probatio. Iason.

K ¶ Sed illa. scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio scilicet ex testamēto, quę scilicet actio cōpetit de ijs, quæ sunt relicta venerabilibus locis, duplicatur nō solum, &c.

l ¶ Inficiatione. Bene dicit inficiatione, quia si confitentur, non tenentur, vel si iusiurādū detulerit actori, quia exonerat eū à probatione, ff. de iureiur. eum qui.

m ¶ Itē actio. Simul. Cautè ponit illud simul. i. vna cū eis, de quibus aliàs dixit, vt supra eodem, §. quadrupli.

n ¶ Restituat. Vsque ad diffinitiuam sententiā, quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Quod metus causa duę feruntur sententiæ. Prima de restituenda re, alia de dando quadruplo, re computanda in eo, vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione, §. hæc autem.

¶ Adde, quod potest fieri condemnatio in vna tantum sententia hoc modo. Condemno te ad restituendam rem per metum habitam, & si infra certum tempus non restitueris, condemno te ad quadruplum, secundum Bart. in d. §. hæc autem.]

¶ Sed numquid vtraque est diffinitiua? Dic q; sic, quia vtraque diffinit controuersiam, vt ff.

† Imò totū applicatur parti. Ang. & Ias. licet Fab. contra.

† Istam gl. sequuntur cōiter Docto.

Furti actio semper est in duplum.

† aliàs quousq;.

Dic quod nō est necessaria nisi vna sententia, quis duæ possint fieri. Ang.

SYL.

vt ff. de re iu. l. 1. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiam, vt in Authẽt. de hæred. & falc. §. si quis autem nõ. collat. 1. & ex eo, quod per primam sententiã admonetur, & tãdiu expectatur qui metũ intulit, ideo dicitur hæc actio arbitraria, vt inf. eo. §. pręterea.

SYL. ¶ Adde, quod dicitur diffinitiua, quia diffinit negotium, sed alio respectu potest potius dici executio primæ sententiæ, quam noua sententia diffinitiua, secundum Bart. in l. Titia col. 2. ff. de accu.

absoluatur: [a] quod in ceteris [b] casibus non est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur, quod est & in furti manifesti actione.

¶ Quinta diuisio actionum: Omnes actiones, exceptis ijs quę hic in textu, & glos. numerantur, sunt stricti iuris. Aret.

¶ Actionum [c] autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti † iuris. Bonæ fidei [d] sunt hæc: ex empto, ven-

a ¶ Absoluatur. Scilicet a præstatione quadrupli.

b ¶ In ceteris casibus. Qui enumerantur supra eo. §. quadrupli. Accur.

Diuisio. ¶ Actionum. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit, quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, quod licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, Bonæ fidei. Tertia ibi, Quamuis. Aret.

SYL. ¶ Actionum autem quædam sunt bonæ fidei. Casum non expedit figurare nisi literaliter, quia Imperator stat tantum in declarando quæ sint actiones bonæ fidei, & dum posset dubitari, quare Imperat. appellauerit stricti iuris, & non malę fidei, diuidendo ab oppositis, quod alię sint bonę fidei, alię malæ fidei, vel quædam largioris iuris, quædã stricti, potestis ex communi aliorum sententia respondere, quod hic liber direct⁹ est iuuenibus, in quo Imper. non considerat naturam verborum, sed effectum tantum. Et dum similiter dubitari posset, quare hæ magis sint bonæ fidei, quam aliæ, non potestis aliter rectius respondere quam quia ita legislatori placuit, vt declarat hic Iaso. No. ergo ex hoc tex. primo quod actiones hic enumeratæ sunt bonæ fidei, & actiones, quæ non continentur in hoc text. & in eo non numerantur, non sunt bonæ fidei, & quod valet hoc argumentum, actio non enumeratur in §. nostro, ergo non est bonæ fidei. quod intellige non solum in actionibus directis, sed etiam in contrarijs. quia ipsæ etiã sunt bonæ fidei. Item no. sigillatim singulas actiones hic enumeratas esse bonæ fidei. Itẽ quod hodie petitio hæreditatis, sublata antiqua dubitatione, est bonæ fidei.

c ¶ Actionum. Hæc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionum dicit, & nõ contractuũ? Resp. quia generalius & plenius loquitur dicendo, actionum, quam contractuum.

d ¶ Bonæ fidei sunt hæ. † Scilicet 17. actiones, quæ numerantur in hoc §. & seq bonæ fidei sunt, aliæ autem omnes sunt stricti iuris. Nam quãquam hic non inueniam stricti iuris eam iudicabo † quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligẽda sunt, vt sup. de ijs, qui sui vel alie. iu. sunt in princip. ver. videamus.

* Adde hoc falsum in actionibus contrarijs, quãuis possit dici satis comprehendi, cum non specificatur magis de directis, quam de contrarijs.

* Et sciendum est, quod quæcunque actiones ex contractu principis oriuntur, bonæ fidei sunt, licet alias stricti iuris sint, Dec. in c. 1. in 2. lec. de cõstit. & in c. 1. col. 1. de prob. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei q̃ aliæ? numquid ideo, quia possit esse mala fides in alijs? Respon. non, quia in omni contractu debet bona fides interuenire, vt C. de act. & oblig. l. bonam fidem, imò si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det causam cõtractui, non valet ipso iure, vt ff. de do. l. & eleganter. in princ. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionem, vel per exceptionem doli, vt C. de inutil. stip. dolo. Si vero incidit in contractum, in bonę fidei, purgatur per actionem ex eo contractu, vt ff. de actio. empt. & vend. l. Iulianus, § si venditor, sed in stricti iuris, de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum est. vt ff. de dolo. & eleganter, §. non solum, & ff. de verb. obli. l. si quis cum aliter. †

¶ Hæc opi communis est quamuis contrarium tenuerint Vltramontani.]

¶ Cum ergo dolus vbique puniatur, vel mala fides, ad quid bonæ fidei istæ dicũtur? Respõ. alię stricti iuris, dicuntur, quia non venit in eis, nisi quòd stricte exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in cõtractibus stricti iuris, vt ff. de negot. gest. l. quia tantũdem, & C. de vsu. l. 3. & de condict. indebit. l. 1. sed in contractibus bonæ fidei sic, vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. & ff. de vsu. mora. §. in bonæ fidei.

¶ Adde, quod hæc glos. non respondet ad propositum. dubitat enim quare hæ actiones hic enumeratæ dicantur magis bonæ fidei, quam aliæ, & non cur aliæ dicũtur stricti iuris, secundum Ias. hic.]

¶ Itẽ in actionibus stricti iuris fructus non veniunt ex mora, si petam, quòd non fuit meum, nisi a tempore litis contesta. tunc. n.

† Similis gl. in c. cũ venerabilis in ver. bonæ fid. de excep. † Gl. procedit in directis actionibus non in contrarijs bo. fidei, secũdum Io. Fab. & Ang. hic. † Vtrum hẽat locũ iste tex. secundũ ius canonicũ vide Iaso. in l. cũ postea quã. in 2. not. C. de pac. & in l. & si post. in vlt. col. ff. si qs caut.

SYL.

† Sed si cõ tractus sit duplex puta quia in contractu bo. fi. interuenit stipuló, tunc dolus dãs cãm contractui annullat ipso iure. vt per Bal. in d. l. dolo.

SYL.

SYL.

dic, vt notatur per Accurs. l. in hæredem, §. vlt. ff. eodem.
a ¶ Lege condictitia. De qua dic, vt sup. eod. §. tripli. in fi. §. diximus.
b ¶ Constitutio. Quam non habemus.

ti, vt ff. de dolo, l. 1. §. 1. aliàs non est de dolo, & tunc plana est litera.
i ¶ Duplicantur. Scilicet si legitimis probationibus non iureiurando conuincantur, vt C. de l. Aquilia, l. contra, & ff. de iureiuran. l. eum qui.

facceret. Item ex lege condictitia a nostra constitutio b oritur, in quadruplum c cõdemnationem imponens ijs executoribus litium, qui contra nostrę constitutionis d normam e à reis f quicquam exegerint.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad duplum. Ang.

¶ Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, à ceteris, de quibus simul locuti sumus, eo differunt, quod hę actiones omnimodo g dupli sunt, at illæ, id est, damni iniuriæ, ex lege Aquilia, & interdum depositi, h inficiatione duplicantur, i in confitentem autem in simplum dantur. Sed illa, k quæ de ijs competit, quę relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione l duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem† vsque quo iussu magistratuum nostrorum conueniatur, in cõfitentem vero, & antequam iussu magistratuum conueniatur, soluentem, simpli redditur.

¶ Differunt inter se actiones, quæ dantur ad quadruplum. Angelus.

¶ Item actio de eo, quod metus causa factum sit, à ceteris, de quibus simul m locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacitè continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, n

c ¶ In quadruplum. Cuius quadrupli iure nouo triplum † fisco simplũ damnum passo datur, vt in Auth. vt lit. iu. in exor. lit. §. & hoc quoq;. col lat. 9. & petitur per condictionẽ ex hac lege quam nõ habemus, cum nõ sit cautum quo genere actionis agam°, † vt ff. de condictio. ex lege, l. prima.
d ¶ Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.
e ¶ Normã. i. formã. Certa enim erat forma in constitutione, quam nõ habemus.
f ¶ A reis. i. conuentis.
g ¶ Sed furti. Omnimodo. De actione furti cõstat, quod semper est in duplũ, vt hic, & supra de obligat. quæ ex delicto nascũ. §. pœna autẽ. item de actione serui corrupti, nisi in casu, vt quando marito in vxorẽ datur, & econtra, vt hic. & ff. de ser. corru. l. doli verbum, §. hæc act. & l. fin. Vel dic omnimodo id est siue neget, siue non: non autem in omni persona.

ADDITIO. Quid importet dictio, omnimodo, traditur per Bart. in l. si cum exceptione, §. quatenus, ff. quod met. causa. & in l. Græcę, §. illud, ff. de fideiuss. Ac etiam importat perpetuitatem actus, vt not. gloss. 1. & ibi Pet. de Anchar. in clem. 1. de vita, & honest. cler. Ang.

h ¶ Depositi. Aliàs est in litera, de dolo depositi, & nũc dic actionem depositi propter dolum, nam vtraque non potest habere locum simul, scilicet de dolo actio, & deposi-

ADDITIO. Et sic probatio per iuramentum non censetur legitima. Adde aliam glossam in l. cũ de indebito, in principio, vt in verbo, legitimis, ff. de probatio. Iason.
K ¶ Sed illa. scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio scilicet ex testamẽto, quę scilicet actio cõpetit de ijs, quæ sunt relicta venerabilibus locis, duplicatur nõ solum, &c.
l ¶ Inficiatione. Bene dicit inficiatione, quia si confitentur, non tenentur, vel si iusiurãdũ detulerit actori, quia exonerat eũ à probatione, ff. de iureiur. eum qui.
m ¶ Itẽ actio. Simul. Cautè ponit illud simul. i. vna cũ eis, de quibus aliàs dixit, vt supra eodem, §. quadrupli.
n ¶ Restituat. Vsque ad diffinitiuam sententiã, quod intellige de secunda sententia. Nam in actione, Quod metus causa duę feruntur sententiæ. Prima de restituenda re, alia de dando quadruplo, re computanda in eo, vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione, §. hæc autem.
¶ Adde, quod potest fieri condemnatio in vna tantum sententia hoc modo. Condemno te ad restituendam rem per metum habitam, & si infra certum tempus non restitueris, condemno te ad quadruplum, secundum Bart. in d. §. hæc autem.] SYL.
¶ Sed numquid vtraque est diffinitiua? Dic quod sic, quia vtraque diffinit controuersiam, vt ff.

† Imò totũ applicatur parti. Ang. & Ias. licet Fab. contra.
¶ Istam gl. sequuntur cõiter Docto.
Furti actio semper est in duplum.
† aliàs quousq;.
Dic quod nõ est necessaria nisi vna sententia, quis duæ possint fieri. Ang.

vt ff. de re iu. l. 1. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiam, vt in Authét. de hæred. & falc. §. si quis autem nõ. collat. 1. & ex eo, quod per primam sententiã admonetur, & tãdiu expectatur qui metũ intulit, ideo dicitur hæc actio arbitraria, vt inf. eo. §. præterea.

absoluatur: a quod in ceteris b casibus non est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur, quod est & in furti manifesti actione.

¶ Quinta diuisio actionum: Omnes a-

SYL. ¶ Adde, quod dicitur diffinitiua, quia diffinit negotium, sed alio respectu potest potius dici executio primæ sententiæ, quam noua sententia diffinitiua, secundum Bart. in l. Titia col. 2. ff. de accu.

a ¶ Absoluatur. Scilicet a præstatione quadrupli.

b ¶ In ceteris casibus. Qui enumerantur supra eo. §. quadrupli. Accur.

Diuisio. ¶ Actionum. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit, quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, quod licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, Bonæ fidei. Tertia ibi, Quamuis. Arer.

SYL. ¶ Actionum autem quædam sunt bonæ fidei. Casum non expedit figurare nisi literaliter, quia Imperator stat tantum in declarando quæ sint actiones bonæ fidei, & dum posset dubitari, quare Imperat. appellauerit stricti iuris, & non malæ fidei, diuidendo ab oppositis, quod alię sint bonę fidei, alię malæ fidei, vel quædam largioris iuris, quædã stricti, potestis ex communi alorum senteutia respondere, quod hic liber dirigit ad iuuenibus, in quo Imper. non considerat naturam verborum, sed effectum tantum. Et dum similiter dubitari posset, quare hæ magis sint bonæ fidei, quam aliæ, non potestis aliter rectius respondere quam quia ita Iætori placuit, vt declarat hic Iaso. No. ergo ex hoc tex. primo quod actiones hic enumeratæ sunt bonæ fidei, & actiones, quæ non continentur in hoc text. & in eo non numerantur, non sunt bonæ fidei, & quod valet hoc argumentum, actio non enumeratur in §. nostro, ergo non est bonæ fidei. quod intellige non solum in actionibus directis, sed etiam in contrarijs, quia ipsæ etiã sunt bonæ fidei. Item no. singillatim singulas actiones hic enumeratas esse bonæ fidei. Itẽ quod hodie petitio hæreditatis, sublata antiqua dubitatione, est bonæ fidei.

c ¶ Actionum. Hæc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionum dicit, & nõ contractuũ? Resp. quia generalius & plenius lo-

quitur dicendo, actionum, quam contractuum.

d ¶ Bonæ fidei sunt hæ. † Scilicet 17. actiones, quæ numerantur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt, aliæ autem omnes sunt stricti iuris. Nam quãquam hic non inueniam, stricti iuris eam iudicabo † quia posito vno de contrarijs, & omnia alia in telligẽda sunt, vt sup. de iis, qui sui vel alie. iu. sunt in princip. ver. videamus.

ctiones, exceptis ijs quę hic in textu, & glos. numerantur, sunt stricti iuris. Arer.

¶ Actionum c autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti † iuris. Bonæ fidei d sunt hæ: ex empto, ven-

* Adde hoc falsum in actionibus contrarijs, quãuis possit dici satis comprehendi, cum non specificatur magis de directis, quam de contrarijs.

* Et sciendum est, quod quæcunque actiones ex contractu principali oriuntur, bonæ fidei sunt, licet alias stricti iuris sint. Dec. in c. 1. in 2. lec. de cõstit. & in c. 1. col. 1. de prob. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei q aliæ? numquid ideo, quia possit esse mala fides in alijs? Respon. non, quia in omni contractu debet bona fides interuenire, vt C. de act. & ob. l. bonam fidem, imò si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det causam cõtractui, non valet ipso iure, vt ff. de do. l. & eleganter. in princ. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionem, vel per exceptionem doli, vt C. de inuti. stip. do. Si vero incidit in contractum in bonę fidei, purgatur per actionem ex eo contractu, vt ff. de actio. empti. & vend. l. Iulianus. § si venditor, sed in stricti iuris, de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum est. vt ff. de dolo. & eleganter. §. non solum, & ff. de verb. obli. l. si quis cum aliter. †

¶ Hæc opi. communis est quamuis contrarium tenuerint Vltramontani.]

¶ Cum ergo dolus vbique puniatur, vel mala fides, ad quid bonæ fidei istæ dñt? Respõ. aliæ stricti iuris, dicuntur, quia non venit in eis, nisi quòd strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in cõtractibus stricti iuris, vt ff. de negot. gest. l. quia tantũdem, & C. de vsu. l. 3. & de condict. indebi. l. 1. sed in contractibus bonæ fidei sic, vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. & ff. de vsu. mora. §. in bonæ fidei.

¶ Adde, quod hæc glos. non respondet ad propositum, dubitat enim quare hæ actiones hic enumeratæ dicantur magis bonæ fidei, quam aliæ, & non cur aliæ dicuntur stricti iuris, secundum Ias. hic.]

¶ Itẽ in actionibus stricti iuris fructus non veniunt ex mora, si petam, quòd non fuit meum, nisi a tempore litis contestatæ, tunc in-

† Similis gl. in c. cũ venerabilis in ver. bonæ fid. de excep.
† Gl. precedit in dicte actionibus non in contrarijs bo. fidei, secundum Io. Fab. & Ang. hic.
† Vtrum habeat locũ iste tex. secundũ ius canonicũ vide Iaso. in l. cũ postea quã. in 2. not. C. de pac. & in l. & si post. in vlt. col. ff. si quis caut.

† Sed si cõ SYL. tractus sit duplex puta quia in contractu bo. fi. interessit stipulatio, tunc dolus dãs cãm contractui annullat ipso iure. vt per Bal. in d. l. dolo.

incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petam quod aliquando fuit meum, veniunt fruct⁹ ex mora, secus in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de vsu. videamus, 2. §. si actionem.

SYL. ¶ Adde, quod Alexand. in l. si marito, §. fin. ff. solut. matr. dicit, quod ista glo. communiter damnatur, quia iure non probatur.

Item non venit interesse, si rem dari est in

dito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, deposi- ti, a pro socio, b tutelæ, c commodati, pignoratitia, d familiæ e erciscundæ, communi diuidundo, f præscri-

obligatione, secus si rem tradi, vel factum, vt ff. de verb. obli. vbi autem, §. fi. & l. si fundum & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. quæ veniunt in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de acti. emp. l. 1. in princ.

** Hanc gl. quæ habet, quod in obligationibus facti quis non compellitur præcise facere, sed soluendo interesse liberatur, limita non procedere vbi interuenisset iuramentum nec in sententia qua quis condemnatur ad faciendum aliquid, quia tunc præcise illud facere tenetur, vt hic tradit per Iaf.]

SYL. ¶ Adde quod hæc glo. in fi. communiter reprobatur, vt per Iaf. hic.

Ista ergo omnia, quæ vicem obtinent accessionum, nō veniunt in contractibus stricti iur. nisi vt dictum est. Nec obst. quod veniunt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris, quia iudicis officio veniunt non iure actionis, vt inf. eo. §. preterea, & § sed istæ. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis † veniunt, præter vsuram, quæ venit ex mora officio iudicis, vt C. deposit. l. 4. & ff. de neg. gest. l. quia tantundem. Item in bon. fidei veniunt ea, de quibus nec actum, nec cogitatum est, vt ruta, cæsa, & similia, vt ff. de actio empt. fundi, § si ruta, † & C. de actio. emp. & ven. per to. Item ex hoc §. nota quādam differentiam circa compensationem, quam dic, vt inf. eo. §. in bon. fi. Patet ergo, quod exuberātius & pinguius iudex officium suum ad ea, quæ bonæ fidei sunt, extendit, quā in contractibus stricti iuris, & facit sup. de oblig. quę ex consensu in fin. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Actionū arbitrariarū notitia.

† Et est effectus, quod tunc si iudex omittat in sñia condemnare, nihilominus possent peti iure actionis, secus si venirent officio iudi. vt est glo. in l. nō solū in verbo cauere. ff. de rei vend.

¶ Adde Iaf. in l. 1. col. 2. C. de iud. vbi late disputat de veritate huius glo. quæ communiter damnatur, secundum Alex. in l. si marito. §. fi. ff. sol. matr.]

¶ Vnde de talibus dantur tales versus: Empti, conducti, mandati, depositique, Pignora, ciscundæ, communi, pro socioque, Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda, gestor, Præscriptis verbis, si mutat, siue licetur. Ist i bonæ fidei sunt, stricti cetera iuris. Vide gl. fere simi lem in c. cum venerabilis, extra de except.

Additio. **

† Gl. dicit cōtra illū tex. vnde merito reprobatur Iaf.

** ¶ Actiones stricti iuris. Martianus vocat actiones stricti iudicij, l. in actionibus de in lit. iur.

a ¶ Depositi. Hanc actionem dicunt quidā esse stricti iuris in quatuor casibus, qui nu-

merantur. ff. depo. l. 1. §. 1. Sed lo. contra. Et datur in duplum cōtra eum, qui depositum suscepit, de eo quod dolo fecit, sed in hærede defuncti, ex dolo defuncti datur in simplū, vt in d. §. 1. aliàs semper tenetur in simplum qui depositum suscepit. Et est ratio, quare pl⁹ puniatur in p̄dictis quatuor casibus, qui numerantur, ff. depo. quia grauius est fidem fallere ei, qui ex necessitate deponit, quam qui ex voluntate, vt d. l. 1. § merito. Sed numquid in his casibus est bonæ fidei? Dicunt quidam quod non, arg. ff. de preca. l. 1. Nos contra, & dicimus, quod sit bonæ fidei, nam cum lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

¶ Hæc gl. communiter approbatur per doctō. hic.] SYL.

b ¶ Pro socio. Quæ est vtrique directa ab vtraque parte, vt inf. de poe. te. liti. § ex quibusdam.

c ¶ Tutelæ. Sed cum istæ tam contrariæ quam directæ inueniātur, numquid omnes sunt bonæ fidei? Respō. sic in dubio cum fauor sit extendendus, vt ff. de lib. & posthu. l. cum quidam.

¶ Adde quod glos. communis est, sed alia melior ratio allegari potest, eo quia in iudicijs seruanda est æqualitas. l. si cum dies, §. pen. ff. de arbit. SYL.

** Quid in actione Protutelæ? & videtur dicendum, sequi naturam actionis tutelę, l. 1. §. in protutelæ, & l. penul ff. de eo qui pro tut. neg. gest. in quam opi. inclinat Iaf. fauore pupillorū & ex ratione huius glo. sed Dy. Io. Fab. & alij contra.]

d ¶ Pignoratitia. Tam directa, quę debitori datur soluto debito. vt sup. quib. mo. re contrahi. obl. §. fi. quam contraria, quę datur creditori, vt ff. de pign. actio. tutor. §. contrariā.

Actio pignoratitia ē duplex.

** Adde quę annotaui, sup. d. §. fi. ad glo. in ver. actione pignoratitia.]

ADDITIO. Quæ pignoratitia datur debitori contra creditorem ad repetēdum pignus traditum, & nascitur tempore solutionis, vel satisfactionis crediti quomodocunque de voluntate ipsius creditoris factę, vt l. si rem, §. omnis & ibi glos. Bart. & doc. ff. de pign. act licet nascatur ex contractu dudum facto & initio, vt sup. quib. mod. re contrahi. oblig. § fi. secundum Ang.

e ¶ Familiæ erciscundę. Quæ inter coheredes datur, vt ff. fam. ercis. l. 2. & sup. de oblig. quæ ex quasi contractu, §. idem iuris.

f ¶ Communi diuidundo. Quæ datur inter eos, qui habēt rem communem cum societate, vel sine. vt diuidatur. vt supra de oblig. quæ ex quasi contractu, §. item si inter aliquos. & no. sup. eodem, §. quædam. Sed quid de actione finium regundorum? Respond, qui-

Actio cōi diuidūdo. Actio. fi. reg. est stricti iuris.

ptis † verbis, quæ de [a] æstimato proponitur, & [b] ea, quæ ex [c] permutatione † competit, & hæreditatis petitio. [d] Quamuis enim vsque adhuc [e] incertum erat † inter bonæ fidei iudicia connumeranda hæreditatis petitio † esset, an non, nostra tamen constitutio [f] aperte eam esse bonæ fidei disposuit.

¶ Actio rei vxoriæ, quæ olim pro dote competebat, est hodie trans-

quidam idem, propter similitudinem, quam habet cum his duabus, vt supra eo. §. quædã actiones. Sed contra dico. † cum hic de ea non inueniam, & potest esse ratio, quare secus sit in ista, quam in alijs duabus, quia in ista id, qđ pure est meum potest alteri adiudicari, vt ff. fini. regun. l. 2. in fin. sed in alijs duabus cõmunis res, nõ propria, adiudicatur. vt inf. de offic. iud. §. fina.

† Cũ ista opinione cõiter trãseũt Doc.

† Ad intellectũ, vide For. in l. iuris gen. in princ. col. 13. ff. de pact. SYL.

† aliàs siue inter.

¶ Adde quod melior est ratio, quia in fami. ercisc. & communi diuidun. iudicio est quædam tacita societas, de qua dirimenda tractatur. vnde sicut actio pro socio, cuius naturam hæ actiones sequi videntur, est bo. fidei: ita debent esse illæ duæ participantes de natura eiusdem, quę ratio cessat in iudicio finium regundorum.

Æstimatæ rei cuius est periculum.

a ¶ De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam 10. vt aut rem aut 10. reddas, si vero plus vendas, tuum sit, & est tũc periculum accipientis indistincte, vt hic, & ff de æsti. act. l. 1. in fin. Si vero sic dixi. Rem aut æstimationem reddas, tunc distinguatur, quis rogauerit, vtrum ego te de vendendo, aut tu me de tradendo, vt sit periculum rogantis, vt ff. de pręscrip. verb. si gratuitam §. primo.

b ¶ Et ea. s. actio pręscriptis verbis.

Actio q̃ nascit᷑ ex permutatione.

c ¶ Ex permutatione. † Quæ nascitur re demum altera parte secuta, & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito. s. nascitur, vt C. de rer. per. l. ex placito. Sed cum istis duobus casibus sit bonę fidei, quęro vbi stricti iuris erit? Respon. vbi datur ex pacto in continenti apposito, quod euenit, vt ff. de pact. l. iuris gentium. §. sed cum nulla, & §. quinimmo. Et est ratio, quia non inuenio, quod sit bonæ fidei, nisi in duobus casibus. Item in cõtractibus tribus innominatis, do vt facias, facio vt facias, & in tertio, de quo diximus do, vt des, † quod est permutatio. In primis enim duobus pręscriptis verbis actio est stricti iuris, sed in tertio est bonæ fidei, vt hic dicitur. In quarto contractu innominato scilicet facio vt des, de dolo agitur, non præscriptis verbis, † vt ff. de præscr. verb. naturalis, §. quod si faciam, vt des. Item in omni contractu, vbi est incertum de nomine actionis habet locum hæc actio, & est stricti iuris, vt ff. de præscript. ver. l. 2. 3. & 4. Sed quid de actione in factum nunquid est bonæ fidei? Resp. quattuor sunt genera actionis huius in factum. † Vnum, vt detur ex omni edicto, vel interdicto prætoris, vbi nõ dedit prætor certum actionis nomen, vt inf. de interdi. § fi. & ff. nau. cau. sta. l. & ita (alias incip. idem ait.) §. ex hoc edicto. Secundum, vbi datur in subsidium legis Aquiliæ, vt sup. de l. Aqui. §. fi. Tertium, vt detur vbicunque præscriptis verbis actio datur, & tunc eadem, est quod actio præscriptis verbis, vt ff. de præscrip. verb. l. 1. ĩ fin. Item quarto dicitur in factũ, quæ est ex varijs figuris caussarum, vt C. de sacr. eccl. l. sancimus, q; quarum genus nõ potest sub regula comprehendi, sicut nec mora, vt ff. de vsur. mora. in princ. Numquid ergo est stricti iuris semper? Respon. sic cum non inueniam, quod bonę fidei sit. Sed quidam dicunt, quod in tertio casu, vbi loco præscrip. verbis datur, quæ competeret ex permutatione, vel æstimatione, sit bonæ fidei, quod est falsum, quia in omni contractu, vbi certum debetur, habet locum certi condictio, ff. si certum pet. certi condictio, & tamen nemo dicit aliq̃ condictionẽ esse bonæ fidei. Item quid de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicunt quidam quod bona fidei est, vt ff. de precar. l. 2. §. hoc interdictum. Sed contra dico, † quia non inuenitur, quod sit bonæ fidei, vt ff. de precar. l. 2. §. hoc interdictum.

† Ad hanc glos. vide Forr. vbi su. col. 12 qui eã improbat.

**

† Qñ ab vtraq. parte est certa spẽs p̃standa, aliàs secus Ias.

† Qđ verũ vbi ex facto meo nihil tibi adẽ, aliàs secus vt p Iaso. hic ponẽtẽ et

qualiter ex promutatione plures & diuersę, & ad diuersa tendentes competant actiones.

**

† Sim. gl. inf. de inte. d. §. vl.

† alias ãt siue non.

† ista cõiter approbant doct. hic.

¶ Plurima fuissent examinanda circa hanc glo. sed superant vires additionis, ideo iuuenes stent cum dictis per gl.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit æstimatio vel permũtatio, vt quia ab vtraque parte sit species certa præstanda, quia tunc talis actio præscriptis verbis vt bonæ fidei. Ias.

d ¶ Hæreditatis petitio. Quæ datur contra possidentem pro herede, vel pro possessore, vt ff. de peti. hære. l. regulariter, & l. seq. & l. qui interrogatus.

** ¶ Hoc loco, pro herede possidere dicitur qui putat se hæredem esse, pro possessore vero possidet prædo, l. pro herede. ff. eo. nam contra titulo possidentem non datur regulariter, l. hæreditatẽ, C. in quib. cau. ces. long. temp. præscri. quod tamen fallit in aliquib. casibus ibi annotatis per gl.

e ¶ Vsque adhuc. i. vsque ad tempora huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

f ¶ Constitutio. vt C. de peti. hæredi. l. fi. in fin.

¶ Fuerat, CASVS ita potest figurari, Quærebatur, an actio ex stipulatu pro dote esset bonæ fidei, vel stricti iuris, & videbatur, qđ esse deberet stricti iuris, q̃a actio ex stipula-

tu est stricti iuris, nec enumeratur in §. præceden. contrarium deciditur per Imperator. & in text. assignatur ratio decisionis in illis verbis. Actio quæ pro ea introducta est, quæ nihil aliud inferunt, nisi quod ex quo hæc actio subrogatæ fuit per Imperator. in locum actionis rei vxoriæ, quæ erat bonæ fidei, merito ista actio ex stipulatu, quæ alias est stricti iuris, debuit fieri bonæ fidei ratione subrogationis, cuius natura est facere, quod in subrogatũ transeant omnes qualitates primordiales eius in cuius locum subrogatur. Nota igitur, quod olim dabatur ad dotes exigendas duæ actiones, altera, quæ dicebatur rei vxoriæ, altera ex stipulatu, quando stipulatio intercedebat.

Item, quod actio ex stipulatu, propterea quia subrogatur in locum actionis rei vxoriæ, effecta est quo ad dotem exigendam bonæ fidei.

Itẽ, quod actio dotis habet priuilegiũ tacitæ hypothecæ, quia bona mariti sunt tacite obligata pro restitutione dotis, qđ etiam intelligas esse & econuerso, vt etiam maritus habeat tacitam hypothecam in bonis vxoris pro consecutione dotis, lege prima, §. primo C. de rei vxo. actio. Itẽ, quod mulier habet non solum priuilegium tacitæ hypothecæ, sed prælationis, vt scilicet præferatur cũctis creditoribus antiquioribus mariti. Itẽ, quod priuilegium tacitæ hypothecæ est, indultum actioni, non mulieri.]

fusa in actionem ex stipulatu enim omni suo iure, quæ actio est priuilegiata respectu hypothecæ, & prioritatis, vel prælationis. h. d. ...

¶ Fuerat antea, & rei vxoriæ [a] actio vna ex bonæ fidei iudicijs, sed cum pleniorem esse ex stipulatu [b] actionẽ inuenientes, omne ius, quod res † vxoria antea habebat, cum multis diuisionibus in actionem ex stipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, † transtulimus, [c] merito rei vxoriæ actione sublata, ex stipulatu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonę fidei iudicij tantũ in exactione dotis meruit, [d] vt bonæ fidei sit. Sed

† alias antea.

† transtulerimus.

set falsa, quia quamuis omnes alij etiam extranei habeant hãc actionem subauditam, tamen pater nõ habet specialiter hãc actionem nisi sibi eam specialiter stipulãdo quęsiuerit, tex. est in l. auia. & ibi gl. no. C. de iure dot. & ratio vera est, quia cum patri prouiderit lex de actione ex stipulatu præsũpta cõi patri, & filiæ, non expediebat vlterius eidem prouidere quod nõ est in matre, auia, vel extraneo, quod no.

¶ Et siue vtiliter fuerit interposita stipulatio, siue non, tamen semper creditur tacite vtiliter interuenire, vt C. de rei vxo. act. §. 1.

a ¶ Rei vxoriæ actio. Nomen erat actionis. Vel dic, quod factum denotat. l. rem ipsam, vel quia pro re vxoris competebat soluto matrimonio.

b ¶ Ex stipulatu. Quæ similiter pro dote datur.

Actio ex stipulatu pro dote competit marito & vxori.

c ¶ Transtulimus. Vt C. de rei vxo. action. l. 1. in princip. & competit hæc actio ex stipulatu siue marito, (1) vt ei dos detur, siue vxori, vel patri eius, vt restituatur.

SYL.

¶ Aduerte, ne te decipiat hæc glo. dum vult, quod hæc tacita actio ex stipulatu subaudita ab Imper. competat etiam patri, quia si intelligas de illa actione ex stipulatu, quæ est communis, patri, & filię glo. bene procedit, sed intelligat de actione ex stipulatu, quæ competeret patri particulariter glos. es-

¶ Declara tu, q̃ si stipulatio interuenit vere, tunc etiam vere agitur ex stipulatu, si dubitatur an interuenerit, tũc datur præsumpta actio ex stipulatu, intelligas pręsumpta pręsumptione iuris, & de iure, si vero certum sit eam non interuenisse, actio ex stipulatu ficta datur, quia l. fingit interuenisse. SYL.

¶ Nam & aliàs intelligitur stipulatio tacita vbi non est, vt ff. de adop. his verbis, & ff. si cui plus quam per l. Fal. l. nisi. §. itẽ sciendũ. SYL.

¶ Alios casus, in quibus fingitur a iure stipulatio, ponit glos. in ver. subsecuta, in d. l. vnic. in princ. Bart. in l. 1. in princ. in 1. opp. ff. de verb. oblig.

ADDITIO. (1) Nota quod non tantum vxori ad repetendam dotẽ pręsumitur stipulatio, vt hic, sed etiam ex parte viri ad consequendam dotem, & ex vtraque parte inest tacite hypotheca, vt est text. in l. 1. §. 1. C de rei vxor. action. ibi. stipulationem, & hypothecam, &c. Ang.

d ¶ Meruit. Scilicet actio ex stipulatu, vt hic, & C. de rei vxor. actione, §. sed & si nõ ignoramus, alias enim stricti iuris est, cum non inueniatur, quòd sit bonæ fidei, vt supra eod. § actionum.

* ¶ Vide Bart. in l. de diuisione. vers. ad secundum, ff. soluto matrimonio, vbi inquit, quod actio ex stipulatu de dote competens viro, & vxori est bonæ fidei, competens autem extraneo stricti iuris: de quo & Ruynus in rubrica eiusdem tit.] SYL.

** Quod ait Imperat. meruit, intelligas iure subrogationis: nam facit sortiri eandem vim & naturam, lege si enim, §. iniuriarum Digest. si quis cau. etiam si subrogatum alioqui in aliquo discreparet, nã nihilomi-

lominus in alijs sequetur eandem naturā, vt dicit Paul. de Cast. cōs. 73. incipi. licet ista paulo ante fin. lib. 1. & Dec. consil. 190. colum. 3. & 553. colum. 2. vers. Tertio confirmatur.]

& tacitā [a] ei [b] dedimus hypothecā. [c] Præferri aūt alijs creditorib. [d] ī hypothecis tūc censuimus, cum ipsa [e] mulier de dote sua experiatur: cuius solius [f] prouidentia hoc induximus. [g]

a ¶ Tacitam, Scilicet actionem hypothecariam.

b ¶ Ei, .i. actiōi ex stipulatu, vel mulieri.

ADDITIO.

Quod verum intellige quantum ad priuilegium tacitæ hypothecæ: secus quo ad priuilegium prælationis, quia competit mulieri: & est effectus, quia tunc est personale. & non transit ad alium nisi ad filium, vt hic in gl. fi. secus in primo casu, vt hic per doct.

Dotem petens mulier an præferatur omnibus creditoribus.

c ¶ Hypothecam. s. ex vtraque parte, siue ex parte mulieris ad repetendam dotē, siue ex parte viri ad petendam eam. Semper. n. sunt ibi tacitæ hypothecæ, vt C. de rei vxor. actio. §. 1.

d ¶ Creditoribus. Sed numquid omnibus indistincte? Respond. secundum M. sic, siue primi habeant pignus expressum. siue nō, Sed hæc opinio nō valet, quia l. distinguit, vt C. de iure do. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant, vt C. de pri. fisc. l. quā. uis. & fiscus non præfertur habentibus expressam. vt ff. qui po. in pign. hab. si pignus ergo nec mulier. Secunda est opin. vt distinguatur inter pignus, scilicet traditum & hypothecam scilicet non traditam: vt primo casu non præferatur mulier, secundo sic, vt argum. ff. in quib. cau. ta. pign. contra. l. pen. Sed & hanc reprobo per id, quod est. sup. eo. §. inter pignus. Tertia est opin. secundum B. & Io. & Azo. vt habentibus tacitā hypothecam præferatur. non autem habentibus expressam: lex enim suum priuilegium. quod dederat primis, eis adimere præsumitur ꝓpter mulierem: non autem id priuilegium qđ quis sibi adinuenisset: & hoc caute probatur ꝑ verba. l. C. qui po. in pig. ha. l. fi. ibi, licet anterioris tpis priuil. sint vallati, &c.

SYL.

¶ Hæc vlt. opin. cōis est, vt dicunt doct. hic & in l. assiduis. C. qui po. in pig. hab. & Bal Nouel. in tract. dotium, in prin. 10 par. vbi dicit, quòd hæc tertia opin. est communis, quamuis aliæ etiam sustineri possint.

e ¶ Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit, ipsa nam alius non admittitur ad tale priuilegium agens pro dote etiam hæres mulieris, vt Cod. de priuil. do. l. 1. nisi sit de suis hæredib. id est, de filijs, & alijs descendētibus mulieris, vt C. qui po. in pign. hab. l. fi. in fi. Sed numquid procuratori mulieris datur hoc priuilegium? Respō. sic, vt ff. sol. matrimonio. alia & ff. de procura. l. minor. §. quoniā. ¶ Itē quod hic dicit de dote sua, ideo dicit, quia aliud est in donatione ꝓpter nuptias: nam in ea non habet hoc priuilegium, † vt C. qui po. in pign. hab. l. fin. in fin. Sed quando mulier potest experiri de dote? Respon. soluto matrimon. non prius, nisi maritus ad inopiā vergat, vt C. de iur. do. l. vbi. & ff. solut. matrim. l. si constante in prin & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen nō fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, non mulieri daretur, vt C. de rei vxo. act. §. accepit. Si autem pater mulieris dederit dotem patri actio & filiæ simul dabitur: immo aliquantulum habet plus pater qui agit: & filia sēper creditur consentire, nisi habeat iustam causam contradicendi, & contradicat, vt ff. sol. mat. l. 2. §. fi. & l. non solum, & hanc dotem integram dēt seruare pater pro filia.

Mulieris hęres in petitione dotis non potitur priuilegio mulieris.

† Hoc est verū ī ꝓ.

curatore simplici. si vero sit ꝓ curator in rē suā distingue vt p Ias. hic. † .l. prælationis: hēc in priuilegiū tacitæ hypothecæ, vt per Ias. hic in scdo no.

SYL.

¶ Intellige in dote data, non in simpliciter promissa, secundum Ang. hic. de quo vi. gl. in auth. sed quamuis in gl. 1. vers. diminuere. C. de rei vxor. actio.

* ¶ Annota ex suprascripta gl. quòd pronomen, ipse continet præcisam & personalem demonstrationem eius rei: cui adijcitur. hincque infertur, quod si testator prohibuerit alienationē his verbis, ipse hęres ne alienato. prohibitio non extenditur ad hæredes hæredis, tanquam illa demonstratio (ipse) personam ipsam veluti ad oculum demonstret, nec eam egrediatur: quæ fuit sententia Bal. in consil. 204. lib 5.

¶ Nisi clade, id est tempestate, vel vi suum fuerit patrimonium diminutū, vt in Auth. de æqual. do. §. quia vero omnia. collat. 7. Sed numquid patri hoc priuilegiū dabitur? Vr quod nō, quia sua actione agit, vt ff. sol. mat. l. 2. §. voluntatē. Ecōtra ꝙ sic, vr quia ꝑ hoc filiæ prouidetur. cum pater hāc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est: & hoc verum puto, † vt hic dicitur, cuius prouidentia &c.

f ¶ Solius, scilicet mulieris.

* ¶ Et ideo nec ad eius hæredem, nisi sit filius vel alius descendens, transit. l. 1. C. de priuil. eo. & no. gl. supr. hoc §. in ver. ipsa qđ intelligitur de priuilegio prælationis, vt innuit vers. præferri: nam aliud in beneficio tacitæ hypothecæ. ** Et ex eo, quod priuilegium prælationis competens mulieri soli, vt dicitur in text. ibi, solius extenditur etiā ad liberos, d. l. 1. de priuil. dot. collige, quod dictio taxatiua non excludit extensionem, quę fit per alias leges. l. ob ęs, C. de p̄d. mino & habetur per Bart. in l. si constante, in prin. in 9. q. sol. matr.]

† Hoc verū intellige, qđ filia esset vna tpe quo pater agit: alias secus vt hic per doct.

g ¶ Hoc induximus. s. vt alijs pręferatur. ¶ In bonæ. ¶ Diuidit in tres partes. Primo ponit qualiter compensatio fit in bo. fi. iud. Secundo qualiter olim & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quandā exceptionē. Scda ibi, Sed & in stricti iuris. Tertia ibi, Excepta

¶ Hodie compensatio opposita ab homine perimit omnes actiones vsque ad concurrentes quantitates ipso iure: siue sit actio bonæ fidei, siue sit stricti iuris: excepta actione depositi, quæ per compensationem non tollitur. Ange. Aret.

¶ In bonæ fidei iudicijs libera potestas permitti videtur iudici ex bono † & æquo æstimandi quantum actoris restitui [a] debeat. In quo [b] & illud continetur, vt si quid inuicem præstare [c] actorem oporteat, eo compensato, [d] in reliquum is, cum quo actum est, debeat condemnari.

¶ Sed & in stricti iuris iudicijs ex rescripto Diui Marci, opposita doli mali [e] exceptione, compensatio inducebatur. Sed nostra constitutio [f] † eas compensationes, quæ iure aperto [g] nituntur, latius introduxit, vt a-

¶ In bonæ fidei iudicijs &c. CASVS non esset figurandus, quia Imperat. ponit vnam ex differentijs, quæ sunt inter actiones bonæ fidei & stricti iuris, & dicit, quod in actionibus bonæ fidei iudex habet liberam potestatem ex æquo & bono arbitrandi, quod sibi videtur restituendum, aut dandum per reum actori, etiam facta compensatione ipso iure. quod non erat in actionibus stricti iuris, in quibus nõ habebat locum compensatio, nisi opposita prius per reum exceptione doli, quamuis ipse noua constitutione quo adhuc exæquauerit actiones stricti iuris & bonæ fidei, vt scilicet in vtrisque ipso iure fiat compensatio in quantitatibus liquidis, excepta actione depositi, in qua compensatio non habet locum? Ratio enim i. dispositionis erat natura actionis bo. fid. quæ nõ patitur nisi æquum, & bonum, & q; fiat ab actore exactio, vt postea fiat solutio. Ratio vero correctionis Iustin. fuit similiter æquũ & bonum, quia omnino fiebat compẽsatio in actionibus stricti iuris, sed opposita exceptione doli. Vt ergo circuitus euitaretur, placuit Imperat. ex æquo & bono statuere, vt in quantitatibus liquidis fieret ipso iure compensatio, quasi breui manu facta esset ab actore solutio reo pecuniæ compẽsandæ, & a reo actori. Rõ ãt, quare in actione depositi nõ admiserit compẽsationẽ imp. declaratur p gl. vbi videbimus. Not. ergo primo d. tiam antiq̃, q̃ erat inter actiones bo. fid. & stricti iuris. item, q; hodie est correcta hæc differẽtia. Item, quod illa verba, iure aperto, important, id est, vbi sumus in quantitatibus liquidis. Item, quod in quibuscunque actionibus etiam in officio iudicis, imo in persecutione fideicommissi, datur compensatio. Item, q; in actione depositi non datur. itẽ q; illa verba, libera potestas, restringunt ad ea, quæ ex bono & æquo procedunt item q; illud verbũ, iudicijs, importat. i. actionibus.

† Vide Bud. i Anno. ad Pã. in l. r. de iust. & iu.

a ¶ Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituẽdo, vt ff. de verb. sig. l. verbũ reddendi. & hoc intelligas siue in vsuris ex mora, vt ff. de vsu. mora. §. in bo. fid. siue in interesse agẽtis, vt sup. de obl. ex cõsensu i fi.

* ¶ Adde §. pen. sup. de loca. & cond.

b ¶ In quo. s. officio iudicis.

c. ¶ Præstare. s. reo.

* ¶ Merito, Accur. subintelligit, reo, siquidẽ compensatio eius, quod alij personæ deberet non admittitur. etiam si cõsentiat is, cui debetur l. in rẽ. de compens.]

d ¶ Eo compẽsato. s. opposita exceptione cõpensationis tantum.

* ¶ Etiam si naturaliter tantum debeatur, l. etiam. de cõpensat.

e ¶ Doli mali exceptione. quæ exceptio ideo dabatur, quia dolo facit qui petit quod restituturus ẽ, vt ff. de except. do. l. dolo.

† alias eadem.

¶ Adde, quod ratio compensationis est, q. a melius est non soluere, quam solutum repetere. quam ponit tex. in l. 3. ff. de compensat. SYL.

¶ Et ita no. quod quantum ad effectum nulla est differentia, sed quãtum ad verba † vel rigorem iuris.

† Ista glo. male loquitur secundum Ias. cum leges non verbis, sed rebus impona nt. l. 2. C. cõia de leg.

f ¶ Constitutio, vt C. de compens. l. fin.

g ¶ Iure aperto. id est vbi quantitas hinc inde debetur. Nã speciei ad speciem, vel speciei ad quantitatem, vel quantitatis ad quãtitatem, si est quantitas vt species, non fit cõpẽsatio, quia non patet iure aperto, vt ff. de pi. act. si cõuenerit, r resp. & ff. de cond. ind. si non sortẽ, §. si centũ, & de impẽ. in re. do. fac. l. quod dicitur, & l. fi. & ff. de pec. l. si creditor, §. 1.

Compensatio in q. bus rebus fit.

* Quod vulgo traditum est, non admitti compensationẽ non liquidi ad liquidũ, vt hic & l. vlt C. de compens. ita accipias, si liquidum sit per testes, vel alias pbationes, non sit per confessionem partis, & iõ cautela est, quod reus confiteatur debitum, & statim obijciat exceptionem compensationis, nã tunc admittetur, vt est tex. cum glo. valde notab. in d. l. vlt. ver. conuicta. C. de compẽ. & tradit Bart. Cępo. caut. 83. vbi oĩno vide.

** Item quod dicitur non fieri cõpensationem speciei ad quantitatem, declara non procedere in vltimis voluntatibus, Dec. in auth. præterea, nu. 10. C. vnde vir & vxor.

¶ Quia materia est satis lata, & necessarium est ea videre apud do. hic, iõ has regulas gnales tene, limitationes vero & extẽsiones vide p Doc. hic. Sed nõne statĩ hic subijcit, q; actiõi SYL.

in

in rem potest obijci compensatio, ergo videtur fieri de specie ad quantitatem? Sed dic quod fit in rei vendicatione, quando te non restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationem, vt ff. de rei vend. qui restituere.

SYL. ¶ Cum hac gl. transeunt Docto. hic, sed vide glos. clarius respondentem in l. fi. in gl. 1. C. de compen.

SYL. Item quid si hinc inde debitum est in genere, vt debeo tibi hominē, & tu mihi hominem? Respon. fit compensatio, vt ff. si pars hær. pe. l. 1. §. item si cum me. & ff. de hæredib. instit. qui non militabat. 1. tamen. & ff. de leg. 2. vnum ex familia, §. sed si vno.

ctiones a ipso iure b minuant, c siue in rem, siue in personam, siue alias d quascumque, excepta sola depositi e actione, cui aliquid cōpēsationis nomine opponi † sane iniquum esse credimus: ne sub prætextu compensationis, depositarū rerum quis exactione defraudetur. f

† alias satis impiū.

¶ Actiones arbitrariæ

SYL. ¶ Hæc opin. communis est, quando genera hinc inde debita sunt simpliciter, quia debentur paris æstimationis.

¶ Item quid si ab vna parte debitū est confessatum, ab altera negatum? Resp. non patet aperto iure. vnde non fit compensatio, vt C. de compen. l. fin. § pen.

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatum posset de proximo liquidari, dicta l. fi. C. de compen. quando autem oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probandum, vide h'c per Doct.

a ¶ Vt actiones. Accursius casus. Est enim sensus, vt cōpensationes minuant actiones.

b ¶ Ipso iure. Adeo vt dixerint quidā non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certe immo est necessarium vt opponatur, quod probo tribus rationibus. Nam fideiussor conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: quæ electio sibi non daretur, si ius compensaret, vt ff. de compens. si quid. (1) Item & reus conuentus eligit in quam causam compēset, si debeat ex pluribus causis, vt ff. de compens. l. quod Labeo. Item lex dicit, eum male agere, cui obijci potest cōpensatio, vt ff. de compen. l. verum. sed qui male agit, habet actionē, sed eliditur exceptione, vt ff. quando di. vsusfr. leg. ce. l. 1. in fi. Sed secundū hanc opin. quid adijcitur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Resp. quia doli mali tantū obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure, sed nunc etiam compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actio extinguitur, vt hic, & infra eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit, vt ff. de excep. do. l 2. §. & generaliter.

Cōpensatio nō fit ipso iure, sed debet opponi.

SYL. ¶ Gl. hæc cōiter approbatur, vt per Ias. hic.

ADDITIO. (1) No. illum casum, & gl. ibi, no. adducit plures alios casus, in quibus quis compensat non tantum debitum sibi,

sed & debitum alterl. dic vt ibi Angel.

c ¶ Minuant. s. compensationes.

d ¶ Alias actiones. vt scilicet mistas, quæ sunt quatuor, vt sup. eod. §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum, Item officium iudicis, & similia, quæ actiones sūt largissime accepto vocabulo, vt ff. de actio. & obli. l. actionis verbo. Vnde & petitiones cautionū occasione damni infecti compensantur, vt ff. de damno infecto. l. 1. & l. qui bona. §. si quis quia. Accursius.

ADDITIO. Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculum est in medio, alias secus, vt per Bart. in l. fin. ff. de cond. indeb.

e ¶ Depositi, † quod tu intelligas, quando pecunia non signata est deposita; quo casu etiam aliam similem reddere potest, vt ff. deposi. l. Lucius, & l. de sponsalio tum, §. 1. Si autem esset deposi.io facta in specie, vel in pecunia, vt in specie quod esse potest, vt ff. de leg. 1. plane. §. sed hoc ita. tunc etiam alia ratione non obijcietur cōpensatio, quia in specie non fit compensatio. Item quod hic dicit in actione deposi, idem dicunt quidam in actione commodati, vt C. commod. l. prætextu. Sed certe immo est ibi ratio, quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodetur, vt ff. commod. l. 3. §. fin. Item cessat alias compensatio, vt quando per violentiam mihi rem abstulisti, vt C. de compensa. l fin. in fi. (1) Item & fisco nō opponitur in quibusdam casibus, quos dic vt ff. de iure fis. aufertur. § qui compensationem, & C. eod. l. compensationes, & l. in ea. Item in curatore qui fraudauit publicam annonam, vt ff. de compensat. l. ob negotium.

Cōpensatio ī multis casib9 cessat.

† De non admittenda cōpensatione in causa depositi, est peculiaris cōstō in l. pen. C. deposi. Species solæ cōmodantur.

¶ Adde quod in d. l. ob negotium, est glos. quę enumerat omnes casus, in quibus compensatio cessat. SYL.

ADDITIO (1) Istud de violentia intelligas, vt ibi not. gl. & doct. Ang.

f ¶ Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbique potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus, vt ff. mand. si procuratorem, §. dolo. idem depositarius de dolo tantum alias tenetur, vnde si hic magis grauetur, non est mirum, vt arg. ff. de iureiur. eum qui. in princ.

Depositarius de dolo tantum tenetur.

¶ Præterea. Diuiditur in tres partes. Primo, quare dicantur arbitrariæ. Secundo, quę sint istæ arbitrariæ. Tertio, quid iudex in his possit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Ang. Aret.

Diuisio.

ideo dictæ sunt, quia mere in arbitrio iudicis sunt: & sunt tam reales, quam personales. Acc.

¶ Præterea quasdam actiones [a] arbitrarias, id est, ex arbitrio [b] iudicis pendentes appellamus, in quibus, nisi arbitrio iudicis is, cum quo agitur, actori satisfaciat, veluti rem restituat, [c] vel exhibeat, [d] vel soluat, [e] vel ex noxali [f] causa seruum dedat, [g] condemnari [h] debeat.

¶ Sed istæ [i] actiones tam in rem, [k] quam in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana, [l] Seruiana [m] de rebus coloni, Quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In personam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus [n] causa, aut dolo [o] malo factum est.

SYL. ¶ Præterea quasdam. CASVS non est figurandus nisi literaliter. stat enim tantum in declarando actiones arbitrarias, quæ illæ propriæ sunt, circa quas ratione contumaciæ rei conuenti, quando scilicet non paret iudici vel sententiæ, iudex aliquid arbitratur, vel ratione loci. puta si debitor conuentus soluere debebat Venetijs, & soluit Florentiæ: nam iudex arbitratur quanti creditoris interfuit solutum non esse Venetijs: vel ratione iuramenti, quando scilicet est locus iuramento in litem, & creditor iurat, nam iudex taxat, & moderatur eius iuramentum. vel quando sumus in noxalibus, in quibus arbitrium iudicis est in interrogando, an malit seruum dare, vel damnum reficere, & facta electione de dando seruum. si postea nō det, oritur arbitrium in cogendo ad dandum, vel ratione pœnæ, puta in actione de dolo, & quod metus causa, nisi enim id restituatur, quod metu solutum est, arbitratur iudex circa pœnam quadrupli. Nota igitur ex principio & fin. huius §. quod in actionibus arbitrarijs licet iudici ex bono & æquo æstimare interesse. Item, quod actiones arbitrariæ in rem sunt & in personam.]

Actiones arbitrariæ sunt stricti iuris. a ¶ Actiones arbitrarias. Sed numquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Resp. quidā, quod bonæ fidei sunt, quia in iudicis arbitrio sunt, vt infra prox. §. in fi. & sup. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hæc non valeat, quia officium iudicis, quod in bonæ fidei iudicis venit, est iure actionis, sed hoc, quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est, vt ff. de eo. quod certo loco l. in bonæ fidei. Alij dicunt, quod nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris, immo est tertia species ad illam diuisionem. quæ est supra eodem, §. actionum. & facit pro eis. ff. de in litem iuran. l. in actionibus, §. plane, & ff. de vsur. l. fideicommissi, §. in his, hanc etiam reprobo. quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt (quod verius est) quod sint stricti iuris. cum bonæ fidei non inueniantur, vt sup. eo. §. actionum.

ADDITIO. Hæc vltima vera est, & eam sequuntur communiter scribentes hic.

b ¶ Ex arbitrio. Bene dicit, ex arbitrio, nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere, quod prompte dices esse verū in actione in rem. In personalibus autem & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione. pœna tamen, id est, interesse, vel quātī in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur, & ideo arbitrariæ dicuntur.

¶ Doct. hic dicunt, q̃ ista gl. est valde notāda. quia meli9 declarat intellectū huius §. quam aliqua alia gl. SYL.

c ¶ Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria, cum primo rem restituendo liberetur, alias iudicis arbitrio in litem iuratur, vt ff. de in litem iuran. in actionibus, & ff. de rei vend. l. qui restituere, vel hypothecaria, vt inf. prox. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

¶ Adde tñ, q̃d Pau. de Cast. in d. l. in actionibus, limitat hanc regulam generalem, de qua per Bar. ibi. quando quis esset obligatus ad dandum, & iudex hoc ei præciperet, & non dederit, nā tunc nō defertur iurm in litem, quam doctrinam passim seq. hic Doc.] SYL.

d ¶ Vel exhibeat. Cum ad exhibendū agi̅t.

e ¶ Vel soluat. s. cū certo loco soluēdū ē Acc.

f ¶ Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur.

g ¶ Dedat. i. dat. Accurs.

h ¶ Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio, sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ, vt dicemus, inf. prox. §. in fin.

i ¶ Sed istæ actiones. s. arbitrariæ.

k ¶ In rē. Separatum intellige. Nā vna & eadē actio non pōt in rē & in personā esse, nisi ī quattuor casib. mistis. vt sup. e. §. q̃dā act.

l ¶ Publiciana. De qua habes. sup. eo. §. alię.

m ¶ Seruiana de his duab. hēs. su. e §. itē Ser.

n ¶ Met9 cā. licet sit in personā, vt hic, tñ in rem est scripta, vt ff. q. met. cau. l. metū. §. cū autem, & de hac dic vt sup. eo. §. item act.

o ¶ Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria vt hic, quod ideo est, quia liberatur dolosus verum interesse præstando, si restituere non possit, alias iudicis officio iuratur in litem, vt ff. de do. l. arbitrio, in princ.

a ¶ Item

Item cum id, [a] quod certo loco ꝓmissum [b] est, petitur. Ad exhibendum quoque actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus, [c] & ceteris similibus [d] permittitur iudici ex bono & æquo secũdũ cuiusque rei, de qua actũ ẽ, naturã [e] æstimare, quẽamodũ actori satisfieri [f] oporteat.

¶ Iudex debet ferre sententiam certam etiam super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. Arec.

¶ Curare † autem debet iudex, vt oĩno, quan--

† Bart. & cõiter Docto. in d. l. si hæres, reprobant istam glo. & dicunt, quod omnis actio stricti iuris ꝓpter adiectionẽ loci potest esse arbitraria, vt refert hic Iason. **

† Adde l. 2. ff. eod.

a ¶ Item cum id. scilicet pecunia.

b ¶ Promissum est. Idem etiam si legatũ sit relictum certo loco dandum: & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nã in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria, vel ex testamento arbitraria, scilicet in promissione, & legato, & mutuo, & alias non, vt ff. de eo quod cert. loc. l. 2. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si. † & quòd hic dicitur, petit s. alibi quã vbi fuerat ꝓmissũ dari: & venit ĩ ea vtilitas tã agẽtis, q̃ rei, vt inf. eo. § loco. † ** Nã si peteretur vbi solui debuit, actio nõ esset arbitraria. l. quod si ephesi. ĩ prin ff. eo.

c ¶ Actionibus. s. personalib. & arbitrarijs.

d ¶ Similibus, scilicet in rem. Et sunt decem de quibus dixerat supra. Vel dic, q̃ & aliæ sunt arbitrariæ, quæ hic non numerant̃. vt ecce actio in factum, quæ datur contra nautam, cauponẽ, stabularium, vt ff. nau. caup. stab. l. j. in prin. Sed quidam dicunt eam nõ esse arbitrariam, quia ibi non feruntur sententiæ duæ. Item est actio in factum, quæ datur contra publicanum, vt ff. de pub. l. 1. in princ. † Item actio fin. regu. ff. fin. regu. l. 2. in fin. & l. 3. Item actio redhibitoria. vt ff. de ædil. edi. redhibitoria. Item actio ex stipulatu, quæ pro dote repetenda datur, vt ff. sol. mat. l. si filiusfamilias § maritum. Sed certe isto casu non ideo iuratur in litem, quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei est, vt supr. eod. §. fuerat.

† Glo. in l. hoc edict. verb. absoluẽdum ff. de publ. tenet contrarium: quam sequitur ibi Bart. & Dyn. secũdum Ias. SYL.

¶ Et cum hac glo. transeunt hic Docto.]

¶ Item actio rerum amotarum est arbitraria, vt ff. re amo. l. cum dos. in fin. Accursi. Floren.

e ¶ Naturam. i. bonitatem, vt dicunt quidã. Vel melius. i. secũdum naturã actiones arbitrariæ, quæ intẽditur. Nã triplex põt modus condemnationis deprehendi in arbitrarijs.

Cõdennatio in arbitrarijs potest fieri tripliciter.

Vnus, vt duæ sententiæ ferantur: prima de restituenda re: & nisi restituatur, fiat condẽnatio in pœnã vel interesse per delationẽ iurisiurandi in litẽ, vt patet in actione. Quod metus causa, & in actione de dolo, & rei vẽdicatione, & in actione ad exhibendum, & similibus. Est & alius modus, vt vna feratur sententia: & in ea statim interesse consideratur: vt quando certo loco aliquid dandum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quantitate condẽnationis fiat arbitrium, sed in qualitate: vt in actione noxali, in qua arbitratur iudex, an liberetur dando seruum pro noxa: quod est, q̃n dño, ignorante vel prohibere non valente deliquit: aliàs in solidum tenetur, vt ff. de noxa. l. 2. in princ. & l. in delictis. in princ.

f ¶ Satisfieri, Sed nonne hoc idem in bonæ fidei iudicijs fit? Respondeo, quod triplex est officium. † Primum, quod obtinet actionis vicem: per quod officium petuntur salaria aduocatorum, & restitutiones maiorũ & minorum, vt ff. de mino. l. quòd si minor. §. fin. Aliud est, quod bonæ fidei actionib. inhæret. q̃ iure actionis venit, vt ff. de eo. quod certo loc. l. in bonæ fidei. & vna cum actione petit, vt C. depos. l. 4. Tertium est, quod inhæret actionibus stricti iuris quibusdam. i. arbitrarijs, & hoc ex solo motu iudicis descendit, vt quasi liberum sit ei hoc facere; sed in actionibus bonæ fidei astringuntur ad hoc. † Itẽ in actionibus bonæ fidei vna fertur sententia, in his autem plerumque duæ, vt modo diligenter notauimus.

† Sim. gl. ll. 4. ver. exceptione. C. de po. sed longe melius de hoc scribit Bar. in l. 1. ff. de iur. om. iud.

ADDITIO. Tu dic secũdum Ias. quòd in actionibus bonæ fidei officium iudicis eis deseruiens prouenit ex natura ipsarum, per quod statim quòd debitor est in mora, potest condemnari ad vsuras, vel interesse: sed in actione stricti iuris prouenit ex quodam accidenti extrinseco: puta quia non præstatur res, in qua fuit facta condemnatio: & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

† Io. Fab. reprehendit hanc gl. quia in arbitrarijs iudex necessitatur impartiri officium, sed non necessitatur ad tale, vel tale, vt hic per eum. Diuisio.

¶ Curare. Diuiditur in tres partes. Primò mandat iudici deferendo certam sententiã ibi, Certæ pecuniæ. Secundo limitat mandatum, si illud est possibile, ibi. Quantum, Tertiò remouet vnum obiectum, ibi, Etiam si de incerta.

¶ Curare. Casum non expedit figurare quia text. clarus est, & continet admonitionem iudicis vt certam proferat sententiam quantum in eo est, etiam si petitio esset incerta. Ratio autem dubitandi poterat esse, quia sẽtentia debet esse conformis libello, & petitioni, l. vt fundus. ff. com. di. vnde quando petitio est incerta, videbatur ferenda etiam incerta sententia, cuius contrarium hic dicitur ea ratione, quia quando libellus est incertus, puta quia sit petitum factum, vel interesse, tunc si sententia proferatur certa, illa sententia non est difformis petitioni, sed conformis, quia aperte declarat & exprimit illud, quod virtualiter in petitione continebatur; quia quando petitio

SYL.

esse

esset absolute incerta, tunc non procederet, vt declarabitur in glos. No. ex hoc tex. quòd iudex in quantum potest, debet sententiam certam ferre. Item, quòd dictio, omnimodo, est vniuersalis apta comprehēdere omnem casum. Item, (arguendo à contrario sensu) quòd quando esset impossibile, iudex potest ferre incertā sententiam. Item quòd aliquando admittitur incerta petitio. Item quòd quamuis sit actū de incerta quantitate, omnino iudex tenetur certam sententiam ferre.]

tum possibile [a] ei sit, certæ pecuniæ, [b] vel [c] rei sententiam [d] ferat, etiam si de incerta [e] quantitate apud eum actum est.

¶ Plus petens in iudicio, loco, causa, re, vel tempore, olim cadebat à causa, nisi restitueretur legitima subsistente causa. Hodie verò plus petens tempore, venit aliter puniendus: quia in eo induciæ duplicantur, & actor ad omne damnum litis tenetur: plus vero petens alijs modis, in triplum sumptus, quem sustinuit reus, litis nomine punietur. Angelus.

¶ Si quis agens, intentione [f] sua plus [g] complexus fuerat, quàm ad eum pertinebat † causa cadebat. Id est, rem

Sententia nō potest semp esse certa.

a ¶ Possibile. Hoc ideo dicit, quia interdum non potest certam ferre sententiam. Quid enim si homo in genere promissus petitur, vel sub alternatione, puta Stichum aut Pamphilum: aut damnum emendari, vel seruum pro noxa dari? † certe iudici nō est possibile ferre certam sententiam: quia natura actionis non patitur, vt infr. de offic. iudi. in princ. Idem dico in hæreditatis petitione. Nam sicut sufficit in libello proponere vniuersaliter, ita & in sententia: puta sic, Pronuncio te hæredem extitisse ex asse vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

† Istud exēplū de seruo cōmuniter reprobatur: q a in causa noxali iudex dēt certam ferre sniam, puta ad emēdationem damni, cum illud solum sit in obligatione, vt hic per Doct.

* ¶ Idem in arbitrio. l. quid tamen §. Pomponius ff. de recep. arb. nam & arbitri iudicum munere funguntur. l. j. & l. idem, §. recepisse. ff. eod. tit.]

b ¶ Pecuniæ. scilicet cum pecunia petitur.

c ¶ Vel rei. quando alia res petitur, quæ in quantitate consistat, vel non: & hoc si certum est petitum. aliàs enim non tenet sententia, nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur, vt C. de sent. quæ sine certa quant. l. hæc sententia. si autem est interesse, quod debet coram iudice probari & deduci ad certitudinem, vt C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. 1. §. 2. & tunc locum habet hic §.

¶ Hanc gl. sequuntur communiter Doct. post Bar. in l. certi condictio. ff. si cert. pet. in l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obligatio. & in l. vnica. C. de senten. quæ pro eo, quod interest, proferuntur.]

** Quomodo probetur interesse, lege Bart. in d. l. vnica. col. pen. ver. modo restat videre. & ibid. Bald. col 5. ver. quæro quomodo probetur interesse.

¶ Aut non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito, & similib. quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accur.

d ¶ Sniam ferat. Et in scriptis, vt C. de sent. ex breui. reci. l. fi. nisi in quatuor casibus, vt in Authent. de mād. prin. §. si tibi, colla. 3. & in Auth. vt iud. sine quo suffr. §. necessitaté, collat. 11. & in Authē. vt cler. apud propriū episc. conuen. §. 1. coll. 6.

Sententia est in scriptis ferenda.

** Adde alios casus, quos refert glo. in c. si. de re iud. in 6. & Abb. in c. 1. de lib. obla. fallit etiā in interlocutoria, gl. in l. 2. & ibi Doct. ff. de appell. & in causa matrimoniali, secūdum Inn. in c. Alb. extra de test.

† Vide ad hunc locū Budæū in Annot. ad l. 2. de orig. iuris.

e ¶ De incerta. Vt de interesse.

¶ Si quis agens. ¶ Diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit id, quod erat de iure antiquo, quando plus petebatur. Secundo id, quod est de iure nouo. Secunda ibi, Sed hæc quidem. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit regulam generalem iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secundo, quot modis dicatur plus petere. Tertio, exempla vniuscuiusque. Secūda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti.

Diuisio.

¶ Si quis agens. Casum non expedit figurare, quia hic recitatur ius antiquum correctū hodie per Iust. videnda sit erit tō correctionis. infra in versiculis, sed hæc quidem antea. No. primo, quod olim, qui plus petebat, cadebat causa, nec in integrum restituebatur, nisi minor esset, aut maior iusta subsistente causa. Item, quòd intentio hic sumitur pro actione. Item, quòd plus petens, siue sciens, siue errasse ignorans, incidit in pœnam: nec restituitur in integrū. Item, quòd minori sua facilitate lapso succurritur per restitutionem. Adde, quod in dubio præsumitur sua facilitate lapsus, leg. 1. ff. de mino. Item, quod in facto alieno probabilis & iusta est ignorantia. Itē, quòd scientia testamenti non infert scientiam codicillorum.] SYL.

f ¶ Intentione sua. id est in libello, vbi erat intentio sua.

g. ¶ Plus etiam tempore, vt ff. de lib. le. non solum. §. primo, & §. fin. nam plus quatuor modis dicitur, vt inf. proxim. §. & in omnibus his locum habet §. iste. Ad materiam huius § & duorum sequentium, vide omnino text. & glos. in c. 1. extra de plus petit. quia ibi plene declaratur. SYL.

¶ a Amit-

a ¶ Amittebat. Facit inf. de exce. §. appellantur, ver. temporales, (l) & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco, vt C. de iure fis. l. iustas lib. 10.

¶ Adde, quod cum hac gl. f. quod d. l. iustas hodie sit correcta tenet glo. in d. l. iustas & Bar. ibi, Nic de Neapol. & Iaf. hic, quamuis contrarium tenuerint Io. Fab. Io. de Pla. & Ang.

SYL. * ¶ Illud quoque notãdum, quod hoc loco dicitur, non habuisse locũ in arbitriis, sed tantũ in iudiciis, cuius rei testis est Cice. in orat. pro Roscio Comedo. qui etiam discriminis affert rationẽ.]

ADDITIO.
Aduertas quòd litera ibi dicit, quòd induciæ duplicantur, & quòd postea non cogitur litem suscipere, nisi refectis sibi expensis. idẽ dicit tex. in capit. 1. extra de plus peti. Ang. Aret.

amittebat: [a] nec facile in integrum restituebatur a Prætore, nisi minor erat 25. annis. Huic [b] enim, sicut in aliis causis, causa cognita [c] succurrebatur, si lapsus iuuentute [d] fuerat, ita & in hac causa succurri solitum erat. Sane si tam magna causa iusti erroris interueniebat, vt etiam constantissimus [e] quisque labi posset, etiam maiori 25. annis succurrebatur: veluti si quis totum legatum petierit, post deinde prolati fuerint codicilli, quibus [f] aut pars legati adempta sit, aut quibusdam [g] aliis legata data sint, quę efficiebant, vt plus petiisse videretur petitor, quam dodrantẽ, † atque ideo lege Falcidia legata [h] minuebantur. [i]

† Hæc verba, atque ideo, sunt redditiua rationis.

b ¶ Huic minori, 25. annis.

c ¶ Causa cognita. Bene dicit, cã cognita, nam omnes in integrũ restitutionis causa cognita permittuntur, vt ff. de in integ. rest. omnes.

d ¶ Iuuẽtute. Id est, facilitate sup. idẽ multo magis, si dolo aduersarij, vt ff. de mino. l. 1.

e ¶ Constantissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur, ff. de iu. & fac. ign. l. 2.

f ¶ Quibus. f. codicillis.

g ¶ Quibusdam aliis. f. legatariis.

h ¶ Legata. Scilicet ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

i ¶ Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locum haberet. i. oportebat vt legata defalcarẽtur ad hoc, vt haberet hæres Falcidiam, quia dodrantem excedebant, vnde hæres debet detrahere Falcidiam, vt sup. de l. Falcid. §. 1.

¶ Plus autem quatuor modis. CASVS non est nisi literaliter figurandus: Impetet enim stat in declaratione simplici terminorum, & ita aperte & clare declarat, & per exẽpla tã dilucida, vt nullus sit dubitationi locus. SYL.

¶ Plus petitur quatuor modis, scilicet re, tempore, loco, & causa: & singuli modi exemplariter declarantur. hoc dicit.

No. ergo, quod qui petendo creditum auget, dr̃ plus petere, & hoc ad sẽsum clarissimũ est. Item quòd petens debitũ, ante diem dicitur plus petere. Item, quòd qui pendente cõditione petit, dicitur plus petere. Item, quòd istud comparatiuum, plus, stat interdum absolute, nam debitum cõditionale nõ est debitum vnde non põt dici plus debito petere, qui petit indebitũ, & sic hic dr̃ plus petere. Itẽ, quod qui summã sibi debitam in vno loco petit, in alio dicitur plus petere. itẽ, quòd iudici conced'r arbitriũ æstimandi ex bono & æquo interesse partis. Item, quod precia rerũ variantur ex varietate regionum.

¶ Plus autem quatuor [k] modis petitur, re, tempore, loco, & causa.

¶ Re, veluti si quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit, aut si is, cuius ex parte res est, totam eã, vel maiorem partem esse suam intenderit. Tempore, veluti si quis ante diem, vel ante conditionem petierit. Qua, enim ratione qui tardius soluit, quam soluere deberet, minus soluere intelligitur, eadem ratione [l] qui præmature petit, plus petere [m] videtur. Loco

k ¶ Plus autem quatuor. Vt omnibus his modis a causa videatur cadere iure antiquo vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu, Plus petitur causa, tempore, reque, loco. Plus petit quatuor modis. Versus.

* ¶ Adde, quod olim qui pendente adhuc conditione petebat, licet causa caderet, nõ tamẽ ius suum amittebat, atque ideo existente conditione iterũ agere non prohibebatur, l. bouẽ, §. si sub conditione, ff. de ædil. edict. neq; .n. ante condõnẽ amittere poterat quod nondũ habebat, l. cedere. de verb sig. hoc tñ loco casus iste non sine causa refertur cum eo, quo quis petit ante diẽ, vtroq; .n. casu æque cadit pœna legis Zenonianæ, de qua hic agitur.]

l ¶ Ratione. A simili per contrarium.

m ¶ Petere. Vt hic & supra de fideiuss. §. fide-

si ideiussores ita ver. non solum.

¶ Ad hunc locum de tempore adde quae doctè scribit Tiraq. de retract. lignag. §. 1. gloss. 18. num. 34.

a ¶ Sine commemoratione. Id est, sine vtilitate rei debitae,

fuit: vel vtilis certi condictio ex mutuo, vbi mutuum certo loco reddendum. Vel vtilis actio ex testamento, vel legatum est dandum certo loco. Nec enim est propriũ nomen actionis, vt Digest. de eo quod certo loco, lege secunda, §. haec autem actio. & lege, si haeres, & lege, aut si mutua.

co plus petitur, veluti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit, sine [a] commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus est: verbi gratia si is, q ita stipulatus fuerit, Ephesi dare spondes? Romae pure intendat dari sibi oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia vtilitatem, quam haberet promissor, si Ephesi solueret, adimit [b] ei pura intẽtione. Propter quam causam alio loco petenti arbitraria [c] actio proponitur:[d] in qua, scilicet, ratio habetur vtilitatis, quae promissori [e] competitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopondit. Quae † vtilitas plerumque in mercibus maxime inuenitur, veluti vino, oleo, frumento: quae per singulas regiones diuersa habent pretia. Sed & pecuniae numeratae non in omnibus regionibus sub eisdem vsuris foenerantur. Si quis tamen Ephesi petat, id est, eo loco petat, quo vt sibi detur stipulatus est: pura [f] actione recte agit, idque etiam praetor mõstrat, s. quia vtilitas soluendi salua est promissori.

¶ Declarat per exempla quemadmodum plus petitur causa: vnde nota, quod in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris. Aretin.

¶ Huic autem; qui loco plus petere intelligitur, proximus est is,

vel itereste rei. Nã est habẽda ratio eius vtilitatis, si sua interfit in loco destinato potius conueniri, Vel dic, commemoratione, id est, mentionem faciente de ipso loco: nam ipsum locum, vbi erat facienda solutio, in libello ponere debet, sic. Peto 10. vt mihi soluas hic, vel vbi soluere promisisti, vt hic, & ff. de eo, quod certo loco, l. 2. §. fin. post haec nisi soluat, poterit eum conuenire, vbicunque voluerit: dummodo cõuentus habeat ibi forũ nõ alias, vt ff. de iudi. l. haeres absens. in fi. Sed Placent. dicit, q, vbicunque poterit eũ conuenire, etiam ibi, vbi nõ habet forum, & est pro eodem ff. de iud. l. eum qui. & ff. de constit. pecul. si duo, §. sed certo. Sed certe quod dictis legibus dicitur, vt quolibet loco possit conueniri, verum est idoneo, vbi conuentus habeat forum. vt ff. de mun. & hon. l. vt gradatim, §. primo.

† Ex l. 4. ff. de eo, qđ cer. lo.

S Y L.

S Y L.

¶ Adde, quod opinio glo. communis est: scilicet quod debitor, qui in loco debito non soluit, possit vbique conueniri, vbi tamen sortitur forum, reprobata opinione Placẽt. qui voluit quod conueniretur etiam vbi forum non sortiretur: quam opinionem ego alias late defendi.]

b ¶ Adimit. i. adimere desiderat: non tamen adimere potest.

c ¶ Arbitraria. Id est vtilis certi condictio ex stipulatu, vbi stipulatio intercessit, vt hic

S Y L.

¶ Non tamen intelligas, qđ in his tantum casibus actio sit arbitraria, sed generaliter in quacunque actiõe stricti iuris, quae potest esse arbitraria propter locum.

d ¶ Proponit, id est tribuitur vel datur, vt ff. de eo quod certo loco, l. q. si Ephesi.

e ¶ Promissori. Sed & actoris vtilitas attenditur, & vtriusque vtilitas simul attenditur, vt Digesti. de eo quod certo loco dari opor. l. secunda, primo responso.

Alio loco. Dic, quod si interesse rei, si cõueniat in alio loco, semper aestimatur, sed nõ actoris, nisi reus fuisset in mora, vel culpa, vt no. gl. Bar. & doct. in d. l. 2. in prin. Ang.

f ¶ Pura. id est non habita mentione vel ratione loci, vbi erat facienda solutio, vt diximus. sup. eo. §. Accurs.

¶ Huic autem qui loco. Casus eadem ratione qua sup. non est figurãdus. Perseuerat. n. Imper. in declaratione horum terminorũ, & descendit ad declarationem huius verbi plus, quatenus respicit causam, demonstrando, quomodo qs plus causa petere dicatur. & dicit hoc esse, qñ actor agit contra reum debitorẽ alternatiue. s. huius, vel illius rei, nam si vnam de promissis simpliciter tanquam sibi debitam petat, dicitur plus petere causa, quia cũ electio sit debitoris, licet vtraque sit in obligatione, tñ vna, quã. s. debitor elege-

elegerit, est in solutione, & ideo quia vult auferre agens electionem reo, petendo sibi certam rē assignari, dr̄ plus causa petere. Qua ratione similiter dr̄ plus causa petere, qui electionem debitori aufert non solum in obligatione alternatiua, sed in quacunq; obligatione, in qua electio sit debitoris. Nota, q̄ plus causa petere dicitur, q̄ in alternatiua promissione alterā eius partē simpliciter petit, cum electio sit debitoris. Item, quòd idē est plus causa petere, & aduersario electionē præripere. Itē, q̄ obligatus in gn̄e potest soluere quā spēm velit, quia debitor generis habet ipse electionem. Item quod cōclo in libello debet esse conformis qualitatis obligationis: quia si es obligatio in gn̄e, petatur & concludatur in genere, si alternatiua, alternatiue, & sic de similibus. Item, quod sæpe ea, quę sunt viliora, sunt cariora.

siue fauorē creditoris: vt si debitor promisit soluere x. in paschate, vel dare pignora sufficientia solutioni. nam tunc est electio creditoris, vt tradit Bar. in l. quāuis, in princ. ff. de pig. act. & latius. Neguf. de pig. in 1. memb. x. part. nu. 5. 6. & 7. vbi erudite loquitur circa hanc regu.]

qui[a] causa plus petit: vt ecce, si quis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum. Ideo autem plus petere intelligitur quia in eo genere stipulationis promissoris † est electio,[b] vtrum pecuniā, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit[c] electionem aduersario, & eo modo suam quidem conditionē meliorem facit,[d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita[e] est actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decem sibi dari oportere, id est, vt eodem modo peteret, quo stipulatus est. Præterea[f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat, aut generaliter vinū stipulatus sit, & specialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter † Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit,[g] cui stipulationis iure liberum fuit aliud soluere, quam quod peteretur. Quin etiam licet vilissimū sit, quòd quis petat, nihilominus plus petere intelligitur, quia sæpe accidit, vt p̄missori facilius sit illud soluere, quod maioris[h] pretij est.

¶ Hodie contra plus petentem tempore duplicantur induciæ, & fit condemnatio ad omne damnum litis, petens vero plus alijs modis, in triplum sumptus, quem sustinuit reus, litis nomine est condemnandus. hoc dicit. Ang.

¶ † Sed hæc quidem[i]

* * † c. in alternatiuis de reg. iu. lib. 6.

a ¶ Qui causa. Hanc causam electionem iā vocabit.

b ¶ Electio. nisi vnū iam interijt: tunc. n. alterum quod sit pereit, præstabit, ut ff. de eo quod certo locō. l. nō vtique. & facit ad hūc §. ff. de iure do. l. plerumque in fi.

SYL. ¶ Pro declaratione vide Bart. in l. Stichum aut Pamphilum. in prin. col. 2. ver. reassume ergo. ff. de solu.]

** Limita singulariter hāc regulam, vt procedat, qn̄ vtrumque est in obligatione & solutione, secus qn̄ alterū est positū ad cautelā

c ¶ Eripit. i. eripere vult.

d ¶ Facit. i. facere vult.

e ¶ Prodita ē, id est data. & ē actio ex stipulatu, hoc modo. s. alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

f ¶ Præterea. Hoc est aliud exemplū, qualiter causa pl⁹ petatur.

g ¶ Tollit. i. tollere vult.

h ¶ Maioris pretij est, facit ad hoc ff. loca. item queritur, §. 1. & ff. de cōdit. & demōst. quod traditum est, & l. seq. & ff. de in diem addic. l. si venditor. §. sed si neuter. & ff. de vsu. & hab. l. final. † & ff. de vsufruct. hactenus, §. fin. & l. seq.

¶ Sed Casum non expedit figurate. qa tex. ponit tm̄ correctionē iuris antiqui, vt. s. plus tempore petentibus duplicentur induciæ: plus re, cā, vel loco petentes puniātur pęna tripli. & hoc est, qđ notari debet ex hoc text.

i ¶ Sed hæc quidem. s. quæ diximus, vt plus petendo cadat a tota causa, vt supra eodem, §. si quis agens.

ADDITIO. Et consulit dominus Ias. ad euadendum istas pęnas quod in libello semper adijciatur illa salutaris clausula, Saluo iure superflui, &c.

* † Ex Tyro insula q̄ optimā & pretiosiorē purpuram ferebat, aucto re Strabone lib. 16.

† Ista lex benefacit ad propositum, sed aliæ nihil faciunt.

Lex

antea in vſu fuerant: poſtea vero lex Zenoniana [a] & noſtra, [b] rẽ coarctauit. Et ſi quidem tempore plus fuerit petitum, quid ſtatui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur conſtitutio. [c] Sin autem quantitate, [d] vel alio modo [e] plus fuerit petitum, in omne, ſi quod forte damnum ex hac cauſa acciderit ei, contra quem plus petitum fuerit, cõmiſſa tripli condemnatione (ſicut ſupra diximus [f]) puniatur. [g]

¶ Petens minus quam ei debeatur, poteſt coram eodem iudice reſiduum petere. Aret.

¶ Si minus † intentione [h] ſua complexus fuerit actor, quam ad eum pertineat: veluti ſi cum ei decem aurei deberẽtur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut ſi cũ totus fundus eius eſſet, partẽ dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit: in reliquum enim nihilominus iudex aduerſarium in eodem iudicio [i] ei condemnat, †

a ¶ Lex Zenoniana. Scilicet Græca, quam nõ habemus.

b ¶ Et noſtra. Scilicet Græca, quam non habemus.

c ¶ Conſtitutio. ſ. Græca, vt diximus: cuius ſententia eſt, vt tempus debeat duplicari conuentio, & omnes expenſæ ſibi reſtitui vt infra de except. §. hodie autem.

d ¶ Quantitate. Et ſic re.

e ¶ Alio modo. i. loco, uel cauſa, ut ſup. §. plus autem. Accurſ.

f ¶ Diximus. Vt ſupr. eod. §. tripli & ibi huius noſtræ conſtitutionis Græcæ ſententia recitatur. Sed ſi non ſolum petijt, ſed etiam cautionem exegit, poſt litem cõteſtatam amittit debitũ etiam hodie, † vt Codice de plus pe. l. 1. quæ eſt huic contraria. Si ante litem conteſt. pœniteret, non punitur, † quia non petit, ſed petere vult, vt ff. rem ra. ha. l. amplius non pet. & in dict. l. C. de plus peti. l. vnica.

† Idẽ Fa. Placen. & Ang.

† Sequũť Bal. Fab. Pla. Ang. & Ia. & ẽ gl. ſimilis in c. 1. extra de plus pe.

* ¶ Adde, quòd petens ſcienter & calumnioſe debitum iam ſolutum incidit in crimen ſtellionatus. l. ſi fideiuſſor, §. in omnibus. ff. mand. vbi Bartol. quod verum eſt, ſi iudici obrepſerit, per falſam ſuggeſtionem: niſi addidit etiã falſam probationem, quia punitur pœna falſi, ſecundum Bal. in l. 1. col. 3. verſic. ſecundo quæritur, C. de cond. indeb.]

g ¶ Puniatur. ſ. condictione ex l. illa Græca: cuius effectum habuimus, ſup. eo. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

¶ Si minus. Diuiditur in duas partes. Primo, quando minus petijt. Secundo, quando aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi. Si quis aliud Aret.

* ¶ Si minus. Caſus clarus eſt, aliquam tamen dubitationem faciebat in deciſione text. noſtri indiſtincte volentis; quòd eius terminatio procedat, quia qui ſcienter minus petit, videtur quaſi reliquum remittere. quo non obſtante contrarium dicitur ea ratione, quia donatio non præſumitur, quando alia capi poteſt coniectura. l. cũ de indebito, ff. de probat. non enim debet impediri qui voluit tantum debiti partem exigere, ne exigat reliquum. Sed maior erat dubitatio, quomodo hoc poſſet in eodem iudicio & coram eodem iudice: non enim poteſt uideri in iudicium acceptum uenire, q̃ poſt iudicium acceptũ venit, & ſic poſt litẽ conteſtatam. l. non poteſt videri, ff. de iudi. cuius contrarium dicitur in text. noſtro, ſed tu intelligas text. noſtrum ante litem conteſtatam, prout omnes declarant in l. edita. Cod. de eden. Nota. ex hoc text. quod petens minus debito poteſt ante litem conteſtatam reliquũ petere in eodem iudicio. Item, quod petens minus debito non fatetur reum debitorem duntaxat in ſumma petita. Item, quòd aſſertio libellãtis hoc caſu non nocet ei.]

† Gl. in c. inter dilectos. ſup verba. addendi, dicit, quod arg. huius §. in libello ſunt ponenda illa verba, Saluo iure addẽdi &c.

† Si petatur alias ſecus l. vt fundus. ff. cõmuni diui.

Donare nemo præſumitur.

h ¶ Intentione Id eſt libello intentionis: & hoc per errorem: ſi enim ſcienter, donare præſumitur, ſecundum quoſdam. Sed cõtra puto, q̃ nunquid donare præſumitur, niſi tunc qñ traditio fieret ab eo, qui donare præſumitur vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorẽ. hic aũt non erat datio, ſed quædã abſtinentia. Vnde ſiue de reliquo ſciat qui agit, ſiue non tpe cœpti iudicij, locum habet, §. iſte.

ADDITIO Iſta gl. in ſe, & relata ad text. noſtrum eſt vera, & ſecundum Iaſ. vnica, & ſingularis. non tamen eſt ſimpliciter vera, in quantum dicit nunquam præſumi donationem, niſi interueniat traditio proſequere vt per eum hic.

i ¶ In eodẽ iudicio. i. q̃ſicunque ante ſñiam reliquũ petierit ſine noua conteſtatione, ſecundum quoſdam, vt hic dr: & hoc propter duas rõnes falſas. Vna quia põt emendare libellũ q̃ndocũq; ante ſñiam, vt dicũt, & eſt pro eis, ff. de noxa. in delict's. §. ſi detracta. & ſic intelligunt. C. de eden. edita. Altera ratio eſt, quia ſecundum eos etiã ſi non petat, vel probet hoc actor, tamen iudex ſi ſcit, det ſecundũ ſuam conſcientiã condemnare reũ: & eſt pro eis ad hanc rõnem, ff. ſi. regun. l. ſi ſtipulatione, §. ad officium, & in hac ſñia fuit domi.

dominum M. Sed certè, secundum lo. positum est falsum, & duæ rationes malę, Nam potest quis immutare libellum.

SYL. ¶ Aduerte ne glos. te decipiat. quę supra vsa est verbo emendare, modo immutare quasi pro eodẽ quo ad terminos nostros supponant: quod est falsum: quia diuersam habent significationẽ. l. edita. C. de eden. ibi emendari, vel mutari.

¶ Nisi vsque ad litem contestatam: nec etiã hodie post datum libellum: † quia sic dicit Authent. quòd habet necesse in primo libello persistere: vt in Authent de litig. § omnem. collat. 8. item quia non videtur in iudicium venisse, quod post litis contestationem contingit, vt ff. de iudic. l. non põt videri. & ff. de except. rei iudica. cum quæritur, & l. egi. Nec obst. quod hic dicitur, quod dicit eodem iudicio. nam dic, id est coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hãc causam. s. propter identitatem personarum, etiam vbi prorsus aliud petitur. tamen dicitur iudicium idem, vt inf. proximo §. Item non obstat. ff. de noxa. in delictis, §. si detracta. quia ibi ex eadem causa, & eadem actione & ad idem agebatur: licet esset variatio in quodam beneficio quod dñs habet per l. vt possit pro noxa dare, vt inf. de noxa. actio. §. summa, & ff. de re iud. miles, §. 1. Item alia ratio non est bona: quia non secundũ conscientiam: sed secundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare, vt ff. de off. psi. illicitas, §. veritas. nisi habeat conscientiam vt iudex, vt in d. l. ff. fin. regund. si irruptione, §. ad officiũ, & hoc in singularibus iudicijs. Sed quid in vniuersalibus? Respõ. potest in eis adijci quandoque ante sententiam. vt ff. de peti. hære. l. 4. & l. si duo tempore, & sic intelligitur, C. de appella. l. fi. §. fi.

** Intelligas secundum Ias. si actum sit generaliter vniuersali iudicio, veluti peto a te quicquid de hæreditate Titij possides. secus quando esset actum specialiter ad aliquam rem, vt quia eg. item pet hære. ad certum fundum, quem possides, qui fuit Titij, cuius sum hæres.]

† Contrariũ tenent Fab. Pla. Ang. & Ias. quia potest vsque ad lit. cõtest. Iudicium dr̃ idẽ pp personarũ identitatẽ. Iudex non secũdũ cõscientiã, sed secũdũ allegata debet iudicare.

† No. secũdũ Ias. quod iudex qui est supra legẽ, vt Papa, Imperator, vel Princeps, cui9 dictũ hr̃ pro lege, debet semper secundũ cõscientiã suã iudicare, qualitercũque eã habeat siue ex actis, siue nõ, alias peccaret. Item not. quod executor teneť exeq. sententiã eiũ contra propriã cõscientiã, nisi in causa criminali & corporali, quia tũc iudex non debet exequi cõtra suã cõscientiã, vt pulchrè per eum.

ex constitutione [a] diuæ memoriæ Zenonis.

¶ Si quis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. hoc dicit. Angelus Aretinus.

¶ Si quis aliud pro alio intenderit, [b] nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio, [c] cognita veritate, errorem suũ corrigere [d] ei permittitur: veluti si is, qui hominẽ Stichum petere deberet, Erotẽ petierit: aut si quis ex testamento sibi dari oportere intẽderit, [e] quod ex stipulatu debetur.

a ¶ Constitutione. s. Græca: quã non habemus.

¶ Si quis aliud pro alio. CASVS figura dependet a dictis sup. in præced. §. qui per multos simul legiť: ideo figura casũ literaliter. Not. quod petẽs per errorem aliud pro alio potest errorẽ suum ante litẽ contestatã corrigere, & petere quod est sibi debitum vere,

b ¶ Intenderit. s. sibi deberi.

c ¶ In eodem iudicio. Id est apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium propter identitatem personarum, & iudicis, tamen verè aliud est. Sed numquid nouæ dilationes dabuntur? Respon. si potest esse instructus ex petitione prima etiã ad secundam, non dabuntur: cũ necessariæ non volũtariæ sint dandę dilationes, vt C. de dila. l. 1. Nã si primo agit actione vi bonorum raptorum: & postea mutetur, & agatur actione furti satis potest esse reus instructus. Si autem sunt diuersæ petitiones, vt in hoc §. dicitur, nouæ dilationes dandæ sunt, vt C. de dilat. l. 1. Item numquid iterum de calumnia iurabitur? Respond. sic, quia potest & in hac causa calumniari, vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

d ¶ Corrigere. No. quòd permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nũquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non secũdum hanc l. Sed hodie contra, † vt in Authent. de li. §. omnem. collat. 8. & ita intentabit veterem & nouam, nisi reo absoluto in veteri objetatur, exceptio rei iudicatæ in noua, vt quia sit eadem causa agendi, & eædem personæ & eadẽ res, licet alia sit actio, vt ff. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei iudi. l. si mater. §. eandem. & l. cum quæritur. Vel nisi actio prima † ita se habeat ad secũdam, vt electione tollatur: quod in casibus contingit, vt C. de furt. l. 1. & C. si ser. expo. emi se man. l. 1. & C. de codic. l. fin. & C. de pact. inter empt. & vendi. l. commissoriæ. & ff. de tribu. l. quod in hæredes, §. eligere, & ff. de leg. 2. l. cum filius, §. varijs.

† Si petas, aliàs sec9, l. vt fundus. ff. cõ diuid.

e ¶ Intenderit. scilicet sibi deberi.

¶ Sunt præterea. Diuiditur in duas partes: In prima ponit vnum dictum generale, videlicet, quòd non omnis actio est persecutoria solidi. Secundo illud per plura exempla probat. Secunda ibi, Vt ecce. item secunda subdiuiditur. Nam primo ponit exemplum de peculio. Secundo, de dote. Tertio, quando agitur contra patrẽ, patronum, socium, vel donatorem. Quarto, quando agitur per cõpensationem. Quinto, quando agitur contra illum, qui bonis cessit. Secunda ibi, Item si de dote. Tertia ibi, Sed & si quis cum parente. Quarta ibi, Compensationes. Quinta ibi, Cum eo quoque. Aretinus.

¶ Sunt præterea quędam. CASVS figuratio clara est; dum enim primo declarat esse

aliana

etiam alias actiones, per quas quis solidum debitum consequitur, alias non solidum ex quo sumus in diuisi ne, nō exigitur alia casus figuratio, dum vero primo exemplificat in peculio, vt scilicet dominus, vel pater aliquando in solidum teneatur, aliquãdo non, ratio clarissima est. quia pater vel dominus concedendo peculiū nō obligantur, nisi quatenus est in eo: ita quod non possunt exigi, aut conueniri, nisi in id quod tenēt. l. quoties, §. si semel. ff. de pecu. Nota, quod creditores peculiares serui, aut filij non exigunt, nisi quatenus est in peculio, deducto prius per patrē, vel dominū quod eis debetur.

¶ [illegible]

¶ Sunt praeterea quaedam actiones, [a] quibus non semper solidum, quod nobis debetur, persequimur, sed modo solidum persequimur, modo minus: vt ecce, si in peculio filij seruive agamus. Nam si non minus in peculio sit, quam persequimur insolidū dominus paterve condemnatur: si vero minus inueniatur, eatenus condemnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemamodum autem peculium intelligi debeat, suo ordine proponemus. [b]

¶ [illegible]

¶ Item si de dote in iudicio mulier agat, placet eatenus maritum [c] condemnari debere, quatenus facere possit, id est quatenus facultates [d] eius patiuntur. Itaq; si dotis quantitati

a ¶ Sunt praeterea quaedã actiones. Innuit hic quandã diuisionē actionū. s. quod aliae sunt persecutoriae in solidū, aliae non: & hãc prosequitᵣ vsq; in finē huius ti. & nō est ista diuisio de 12. diuisionib. Nã prima est, quod alię sunt in rē, alię in psonã vt sup eod. §. omniū. Secūda est, qđ alię sunt ciuiles, alię pretoriae, vt sup. eo §. sed istę qui dē actiones. Tertia fuit. † su. e §. sequēs. Quarta. su. eo. §. oēs aūt actiones. Quinta. su. eo. §. actionū aūt qdam sunt. Sexta est, quod aliae sunt tpales, aliae perpetuae. Septima, q aliae sunt trãsitoriae ad hęredes, aliae nō, vt inf de perpet. & tēpo. actiū. § non omnes. Octaua est, q aliae sunt famosę, alię nō vt inf de pę. te. litι. § pe. Nona, quod alię sunt directę, alię vtiles, vt ff si qua. pau fecit. di. l. pen. Decima quod aliae directae, alię contrariae, vt sup. de obli quae ex quasi contractu. § 1. & 2. Vndecima, quod alię singulares, alię vniuersales, alię generales, vt ff. pro soc. l. pro socio arbiter. Duodecima diuisio † est, quod aliae sunt simplices, aliae duplices, vt fami. ercis. commu. di. fini. regun. & quaedam interdicta, vt inf. de interd. §. tertia diuisio. Est autem, & haec extrauagans. de qua hic dicitur.

¶ Quod ait patrem, & dñm solummodo teneri quatenus in peculio sit, declara id ita esse, si non dolo eorū imminutū, cōsumptū ve fuerit. l. summa & l. i bo. fi. in fi. ff. de pec.

b ¶ Proponemus, vt inf. in. 1. §. cum autem.

¶ Ita si de dote. [illegible] in hoc versi. non est, nisi literaliter figurãdus, cum iã dictum sit in superiorib. quę ad hunc casum ptinēt. ratio. n. dubitandi poterat esse obligatio, qua quis tenebatur, quia sicut erat potēs ad exigendum solidū in ceteris, multo magis videbatur habere debere hanc potestatē in dote per infinita priuilegia dotium. l. 1. ff. solu. mat. cuius cōtratiū dicitᵣ: visū. n. est incōueniēs, vt cōtra eum, qui fuit mariᵍ & socius diuinę, & humanę domᵍ, agatur, ita & procedatur, vt ipse egeat. Not. maritū conueniri in quantū facere potest. Itē, qđ facere posset, importat quatenus facultates patiuntur deducto ne egeat. Itē, quod dictio, id est, est dictio expositiua.]

c ¶ Maritum, vel eius haeredes. s. filios cōes, secus in extraneis hęredibus, vt ff. soluto mat. l. etiam filios mulieris, & l. maritum, & l seq.

¶ Cum quaeritur, quatenus maritus facere possit, rei iudicatae tps spectatᵣ: & quod dr̃ in marito, in socero quoq; seruãdū est, vt in id solum dānetᵣ, qđ facere possit, quia obtinet locum parentis. l. rei & seq ff solu. matri.]

d ¶ Facultates. Vt tamen ipse maritus non egeat, † vt ff. de re iud. inter eos. & ff. de reg. iu. l. in condemnatione personarum, & hoc nisi dolo fecerit maritus, quo minus possit, cautione exposita ab eodem de solido soluendo, si ad meliorem fortunam peruenerit, vt C. de rei vxo. act. §. cum autem. & ff. solut. matr. l. etiam filios. §. licet. & ff. pro socio. l. verum est. §. id quod.

[illegible] Itē nisi mulier ipsa esset pauper, ita vt ad ipsius victum tota dos esset necessaria. Item si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali extarent, quia nō haberet locum beneficium istius tex. vt per Doct. hic.

¶ In tantum hoc verum est, vt nec valeat pactum, quo vir renunciat huic beneficio, ut nō quatenus facere possit, sed in solidum tenea-

SYL.

Actionum diuisiones sunt xij

† Pōt sustineri, q tertia diuisio fuit in §. praeiudiciales, & isto modo diuisio. §. sequens. erit quarta. Ias.

† Dic q in isto ti. nō ponūtᵣ nisi sex diuisiones, prima in §. j. scđa in §. sed istae 3. in §. sequens. 4. in §. omnes. 5. in §. actionū, 6. hic, Ias.

SYL. & est de mēte aliorum.

† Et i hoc deducendo dēt attendi modus circa duo. primo. circa quantitatē rei consideratis facultatibus & condōne personę, vtsi possit operari, & habeat offm̃ vel artificium, sit i cōputetur, & fiat deductio istarū operarū: nobilis vero plus expēdat quã rusticus. Secūdo. circa quantitatē tpis puta annorum ipsius mariti scđm formã l. hęreditatem. in princ ff. ad l. Fal. vt p Ioan. Fab. & Ia. hic. † Rom. in l. maritū, sol. matr.

teneat.l. alia causa.§. vlt.sol. matr.q; introductum fuit propter reuerentiam, quæ maritis debetur, vt ibi dicitur,& latius in l.1.§. cum autem.C.de rei vxor.actio.

SYL. ¶ Propter retentionem. CASVS clarus est & Imper. allegationem suæ decisionis: q̃a impẽsę in rem dotalem factæ minuunt ipso iure doté.Not. quòd marito concessa est retentio dotis pp impẽsas factas in res dotales. Item, quòd dos ipso iure minuitur propter expensas necessarias. Item, quòd licet allegare librum, absq; eo q; allegetur titulus.

concurrant facultates eius, insolidum damnatur: si minus, in tantum quãtum facere potest.

¶ Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur: nam ob impensas [a] in res dotales factas, marito, quasi retentio cõcessa est: quia ipso iure necessarijs sumptibus dos [b] minuitur: sicut ex latioribus Digestor. libris, [c] cognoscere licet.

¶ In his quatuor casibus reus condemnatur in quãtũ facere põt. An.

¶ Sed & [d] si quis cum parente suo patronove agat: item si socius cũ socio [e] iudicio societatis agat, non plus actor consequitur, quàm adversarius eius facere potest. [f] Idẽ est, si quis ex

in res dotales factarum exceptione adiuuantur, si ab eis dos repetatur, l. rei.ff.solut.matrimon.]

** Not.ex hac glo. quod dictio, quasi, interdum est expressiua veritatis, quod est verũ, si hoc exposcat subiecta materia, vt in l.Lucius. la r. in fi. ff.de adm.tut. & l. dedi. in princ.vbi glo. ff.de cõdi.cau.da. regulariter enim denotat improprietatem. l.hoc colore, vbi Bart. ff.de inof.test. l.diuortio §.si fundum. solu. mat. Iẽ limita hũc tex.vt procedat, quando impensa respicit perpetuam rei vtilitatem, secus si tpalem quia tunc cõputaretur cũ fructibus sicut & impensa quę fit ad custodiam rei.l.3.§.1.& l.pro.& fi.vbi Bart.ff.de impen.in reb. dot.fac.Ias.hic.]

tate factę fuissent in re sua, bene repetũtur l.3.§.1.vers.sed si mutua. ff. de in rem ver.

a ¶ Impensas.† Dic, quòd impensæ aliæ necessarię sunt, vt quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura. Aliæ vtiles, vt quibus non factis res non erat peritura, sed eis factis res est melior futura. Aliæ voluptarię, quæ tantum rem exornant, vt ff.de ver.sig. impensæ. & ff. de impen in reb. do.fac.l.1. & l. quod dicitur.1.§. vtiles.& l.voluptariæ. In primis impensis dic, q; minuant dotem ipso iure, si consistat in pecunia & specie: vt si est fundus, & pecunia in doté data, quantum in fundum impenditur, tantum, in pecunia ipso iure deberi desinit. Si vero solus fundus in dotem sit: tunc si tantum expenditur simul, vel ex diuersis vicibus, quãti est fundus, tunc ipso iure desinit esse dotalis.

¶ Ista gl. est magistra, & melior de toto iure in sua materia, sm Fab. Pla. Angel. & Ias.

SYL. ¶ Dic secundũ Ias.per text.in d.l.quod dicitur, quòd ipso iure non desinit esse dotalis, sed bene potest petere expensas, vel retinere fundum, donec sibi restituantur expensæ.

Nisi mulier infr. annum sponte marito impensas obtulerit. Si vero non tantum, nõ desinit esse dotalis, sed tamdiu totus, vel pro parte retinetur, q̃diu impensæ restituant̃, vt ff.de impen.in reb. do.fac.l.quod dicitur.& ff.de iure do.l.si is qui.§.pen. & fi.& hoc in necessarijs impensis. Si autẽ vtiles sunt, tunc per actionem.neg.gest.vel mandati, si mandato mulieris fecit, repetuntur. Voluptariæ non repetuntur, etiam si mandato mulieris factæ sunt, sed abraduntur sine læsione prioris status, vt C.de rei vxor. action.§.sed nec ob impensas & ff. de rei vend.l.in fundo. † Et secundum hanc distinctionem hunc §. intelligas. & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatem, si est impensa necessaria, vt dictum est, sed si vtilis, vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

Impensæ voluptarię an possint abradi.

† Et hoc ẽ spãle in vxore: si ab alio, cui9 volũ

*¶ Hæredes quoque mariti, impensarum

b ¶ Dos.in pecunia consistens.

c ¶ Libris, vt ff.de impen. in re. do. fa.per totum titu.

SYL. ¶ Sed & si quis. CASVS. Prosequitur Imper.casus, in quibus quis tãtum conuenitur in quantum facere possit,& primo in parentibus ea ratione, quia si egeret, teneret filius alere. ad tollendum igitur circuitum exigendi,& postea alendi, introductum est, vt non exigantur a liberis, nisi in quantum facere possint. secundo in patrono ea ratione, vt coerceretur ingratitudo libertorum, & quia similiter tenentur eum alere. tertio, in socijs propter ius fraternitatis, quarto, in donatore propter ingratitudinis vitium. Not. collige ex prædictis.]

SYL. d ¶ Sed & si quis. Scilicet filius, vel libertus, qui agunt venia impetrata: alias puniuntur, vt sup.eod.§.pœnales. versic. & in eum.

e ¶ Socio. Et se cõfitente socium: alias non datur ei hoc beneficium, vt ff.pro socio. si vnus.§.vlt.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione vsque ad lit.contest. & negauit in specie esse socium, alias secus: puta si ĩ genere, vt Nego narrata prout narrantur &c.secundum doct.hic.

f ¶ Potest, quod semper accipe detracto tanto, q; possit inde viuere conuentus, vt ff. de reg.iur.l.in condemnatione.

** Intellige cõmode,& honeste vt tradit ibi gl.habita rõne qualitatis psonę, vt no.Bal. i l.2.C. qd cũ eo,& aĩaduertit Dec.ĩ l.Diuus, ppe fi.ff de reg.iu. Et no.q; ĩ exigẽdo aliquẽ in quãtũ facere pt, inspicitur quãtũ pcipitur

de redditu,nō autem proprietas rerum, nec quantum ex venditione rerum redigeretur. l.qui bonis.de ceff.bon.& l.Impe.ad Trebel. vbi Bar.itē obserua,quòd hæc exceptio opponi potest etiam executioni sententiæ l.ex diuerso. §.fin. solu.matr.& l. Nesennius de re iudicat. Neguſ. de pign.4. membr.5.par. num.10.]

donatione [a] sua conueniatur. [b]

a ¶ Ex donatione. Id est quando nō potest soluere, cū donare promisit.

b ¶ Conueniatur,scilicet conditione ex lege, vt C.de donat. l.si quis argentum. §.sin autem.Et nota quòd hic solus conuenitur in quātum facere potest deducto ære alieno, vt ff.de re iud.l.inter eos.§.1.& 2.& melius.§.fin.

¶ Ratione compensationis, sæpe minuitur intentio actoris. Aret.

¶ Cōpensationes quoque oppositæ plerumque [c] efficiunt, vt minus quisque consequatur, quam ei debeatur. Nam ex bono, & æquo habita ratione eius, qđ inuicem actorem ex [d] eadem causa præstare

* ¶ Illud non prætermittendum, hoc beneficium,ne quis vltra,quam facere potest,conueniatur. personale esse, & cum persona extingui, nec hæredibus alijsve successoribus nec fideiussoribus præstari l. verū.§. videndū.ff.p soc.& l.& si fideiussor.ff.de re iud.]

¶ Cōpensationes. CASVS. Prosequitur Imper.exēpla ei⁹,qđ sup.proxime proposuit,& dicit, q quoties euenit, quòd reus,a quo petit, sit creditor actoris, compensatione proposita fit, vt minus cōsequatur actor, quàm petierit.In quo aduertas ad duo,quæ iudicio meo male possunt saluari in hoc tex.primū est, quòd hoc exemplum non cadebat inter priora & sequentia.nam ille, cui cōpensatio opponitur,effectualiter consequitur suū creditū,quia re vera compensatio est solutio.l. si debitor.ff.qui pot.in pig. ha. nec est verū dicere,quòd cōsequitur minus, q̄ ei debeat, quia re vera consequitur totū.nihil.n. interest,an soluat quis,an cōpēset, d.l. si debitor. & ideo neq. hoc exemplum cadebat in hac materia. neque verum est,quod dicit Impe. quòd minus, q̄ ei debeatur,cōsequatur, quæ no.licet sit ponere os in cœlum. Not. quòd compensatione minuitur intentio actoris.

e ¶ Plerumque.hoc dicit propter actionem depositi, & alias quasdam, in quibus non obijcitur compensatio, vt sup.eo.§.in bonæ fidei,& C.de compen.l.si.Accurs.

† Hec glo. pessime loquitur, secūdū Ias. quē videas plenⁱ⁹. nā voluit dicere text.

d ¶ Ex eadē causa,hodie ex quacunq; causa, & in quolibet contractu bonę fidei, vel stricti iuris.† vt sup.eo. §. in bonæ fidei.

e ¶ Iam dictum est. sup.eo. §.in bonæ fidei,

** Adde,quòd exceptio compensationis potest opponi etiam executioni sententiæ l.etiā C.de compensat.Alex.cons.61.vol.3. Neguſ. de pignor.4.memb.5.par.nu.10.

¶ Cum eo quoque. CASVM figura p te. No.quòd cedēs bonis in postea quęsitis habet priuilegiū, vt non conueniatur a prioribus creditoribus, nisi in quātum facere possit. Item not. inhumanum esse afflictis afflictionem addi.

ex eadem causa.1.si vterque sit debitor SYL. quantitatis.

oportet, in reliquum eum, cum quo actum est,condemnat, sicut iā [e] dictum est.

¶ Impedit bonorum cessio, ut fiat in solidum condemnatio. Ang.

¶ Cum eo quoque, qui creditoribus [f] suis bonis cessit, si postea aliquid acquisierit, quod idoneum emolumentum habeat, ex integro [g] in id,quod facere

* ¶ Conditionem debitorū bonis cedentium omnium calamitosissimā vocat Imper. in Auth.vt deter. sit nu. cle. tinpason (inquiens) athliotaτin hodon: alibi miserabile subsidium. l.vlt. C.qui bon. ced. pos. hodie tamen cautum est,ne quis cogatur bonis cedere,nouel. constit.135.quæ habetur in editione Haloandri.

† Cessio bonorum in duobus prodest.

f ¶ Creditoribus, quod fieri non potest antequam debitum agnoscat, vel in iure confiteatur,vt ff.de des.bon.l.pen.

* ¶ Adde,an valeat pactū,quòd debitor non possit cedere bonis,Bart.in l.alia.& si.ff.sol. matr. Prodest autem hæc cessio, vt non deducatur debitor in carcerem, vt C qui bon. ced.pos.l.1.& quòd in acquisitis postea conueniatur in quantū facere possit, vt subijcit.

* ¶ Fallit, nisi sub spe cessionis contraxit,vt per Dyn.in reg.peccatū.in si.li.6. aut nisi in fraudē creditorum bona alienauit. vel si qñ contraxit,sciebat,se non esse soluendo,vt ait Bar.in l.alia.§.elegāter.ff.sol.matr.& deniq; in q̄ plurimis alijs casib.deficit reg huius §. quos diligenter retulit Soc.in tract. fallent. reg.46.& seq.post Ias.hic,& in §.item si quis in fraudem nu.91.cum seq.sup. eod.

* ¶ Adde,qđ cessio bonorū debitoris nō prodest eius fideius.§.vlt. ver.sane.inf.de replic.

g ¶ Ex integro.Vr sibiipsi cōtraria lr̄a,quod ex integro, & in quantum facere pōt conueniatur,vt subijcit.Sed sic intelligit,qđ in solidum conueniat, q̄diu pōt soluere.hoc ſi est deducto semper,ne egeat,vt ff.de cessi.bo.q. bonis & ff.de reg.iur.l.in condemnatione.

ADDITIO. Vel dic, & longe facilius ex integro,id est denuo, siue iterum, vt sit vna dictio: & ita exponunt doct.periti. Et hic.s. quod qui cessit bonis, pōt iterum conueniri si perueniat ad pinguiorē fortunam;verum

est

est, nisi pro ea iā sustinuisset pœnas corporales, vel cessionem fecisset cum nudo super lapidem: de hoc glo. no. in c. sicut dignū. extra de homi. & in c. peccatū. de reg. iur. in 6. a ¶ Inhumanum enim. Bene dico, quod in quantum facere potest dedu- cto &c. conueniatur, inhumanum, &c.

Hæc glos. non hī in vetust. & exempla. Cōtinuatio.

¶ Quod cum eo, &c.

† aliās, qđ cū eo con tractū est q in aliena est potestate.

Qualiter conueniatur ex cō tractibus, vel furtis nobiscū habitis, dictū est, nunc qualiter conueniamur ex habitis cum ijs, quos in potestate habemus.

SYL. * Adde, quòd est falsa continuatio. Imperat. enim continuat seipsum, & reddit rationem, quare de his actionibus modo proponat. dicendo, quòd quia supra habita est mētio de actione, quæ datur in peculio, op[9] est modo dicere de his actionibus, &c.]

†alias sūt.

potest, creditores experiuntur. Inhumanum[a] enim erat, spoliatum fortunis suis in solidum damnari.

¶† Quod cū eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur.

¶ Cognito contractu seruorum ad obligandum dominum, erit eo dum dominum, erit co gnitum quid de contractu filij ad obligandum patrem.

Quia† tamē superius[b] mentionē habuimus de actione, qua in peculium filiorū familias, seruorūque agitur, opus est, vt de hac actione, & de ceteris, quæ eorundem nomine in parentes, dominosve dari solent, diligentius[c] admoneamus. Et quia fi- ue cum seruis negotium gestum sit, siue cum ijs, qui in potestate parentum sunt, fere[d] eadem iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam serui dominiq; idem[e] intellecturi de liberis quoque, & parentibus, quorum in ptāte sunt. Nā si quid in his[f] proprie seruetur, separatim ostendemus.

nō est conueniens quod paucis exprimi potest, multis exprimere. Item, quòd cognito vno de similibus cognoscitur aliud. Item, quod dictio, ferè, est dictio diminutiua: itē, quod quādo duo casus sunt l. antiqua æquiparati, correctio, vel dispositio facta in vno extēditur ad alium, quod declara, si æqui paratio est facta in illo casu, vt per Iaso. in l. si constan te, in 5. col. ff. so lu. mat. de quo videnda sunt q̄ ponit Decius in c. translato, in 1. & 2. lect. de constitut.

b ¶ Superius. vt sup. titu. primo. §. actiones autē. & §. sunt præterea.

SYL.

c ¶ Diligērius. q̄ supr. dictum sit. Vel dic diligentius. i. dili genter.

d ¶ Ferè. hoc dicit ꝓpter Macedonianū qđ habet locū in filijs, non in seruis. vt infra eodem. §. quæ diximus. & propter alios casus, quos ibi dicemus.

e ¶ Idem intellecturi. Nam similium eadē est disciplina, vt hic, & ff. de in rem ver. l. 3. §. proinde, & §. quoties.

Similium eadem est disciplina.

¶ Dic tamen, q̄ similitudo in vno non arguit similitudinē in alio, vt per Aret. in l. ex facto. in 6. nota. ff de vulg. & pupil.

SYL.

f ¶ In his. s. parente & filio.

g ¶ Ostendemus. Vt inf. eo. §. quæ diximus.

SYL.

Diuisio.

* ¶ Naturam omnium actionum de quib[9] hoc titulo tractatur, & qn locum habeat, breuiter & dilucide explicat Aceur. sup. titu. 1. §. actiones autem. In verbo, ipso iure.

Quia tamen. ¶ Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo ponit cōtinuationem rubr. Secundo, q̄ filius & seruus æquiparantur: ideo dictū in vno pōt intelligi dictū in alio. Tertio prosequitur de cōtractib. seruorū; qualiter & in quātū eorū dñs teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod nō habet locum in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda, ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igit. Quarta ibi, Quia diximus. Quinta ibi, Illud proprie. Sexta, illud in summa.

SYL.

¶ CASVS in simplici cōtinuatione nō est figurandus, quā declara vt sup. dixim[9]. Not. ergo continuādos esse titulos. Item, q̄ actio, quæ datur in patrē, vel dominū ex cōtractu serui vel filij, non dī de peculio, sed in peculio. hīc, qđ actio de peculio, & ceteræ, quę descendunt ex contractu filij, dantur in patrē nomine filij. Not. etiā, quod filius & seruus fere in omnibus æquiparantur. Item, quod

¶ Si igitur iussu dñi. CASVS in terminorū declaratione simpliei nō est necessarius, nisi litalis. in hoc. n. §. declarat Imp. tres esse actiones, in q b. pr. & dñs in solidū tenentur pp eorū cōsensum. Siue. n. iusserint, mādauerint, cōsenserint ve alio modo, ēt per ratihabitionem, filium, vel seruū certo casu obligari, tenentur naturali rōne, q̄ allegat Iureconsultus in l. 1. ff. eo. quia cum eo contrahi vr, qui iubet. siue ēt naui, vel negotiationi pr, aut dñs filium, vel seruum præposuerint similiter tenentur in solidum, & in exercitoria præsertim, quia ęquum visum est, vt qui exercitorē naui imposuit, teneatur, quia plerumque locus, aut tempus nō patiuntur dispicere de conditione exercitoris. maior. n.

est necessitas contrahendi cum magistro nauis, quam cum institore, prout declarat tex. in l.1.ff.de exerci. Similiter æquũ visum est prætori, vt quemadmodum commoda sentimus ex contractibus institorũ, ita etiam ex eorum contractibus obligemur, tacitè enim videmur hoc polliceri preponendo.l.1.ff.de instito. No.secundum Angel.quòd de iure ciuili pater aut dñs nõ tenebantur ex contractu filij, vel serui.& hic est, q̃ pretor equitate motus hec adinuenit. Item, q̃ pater & dñs tenent̃. Quod iussu in solidum. Item q̃ ille, qui cum filio, vel seruo contrahẽte iussu patris, vel dñi contrahit, vr̃ sequi fidem iubentis. Itẽ, q̃ vbi ẽ eadẽ rõ, idẽ ius cõstituitur. Item, quid sit exercitoria, & quid institoria. Itẽ, q̃ exercitoria ab exercitore. institoria ab institore est appellata. Item q̃ tũc tenentur pater & dñs, qñ seruus, vel filius negotiãtur in eo, in quo sunt p̃positi. Itẽ no. q̃ huiusmodi actiones non solum dantur contra dominum, vel patrem præponentes seruos & filios, sed etiam contra quemlibet præponentem, etiam liberum hominẽ stante identitate rationis. Item, q̃ identitas rationis facit, quod casus non expressus sit cõprehensus in casu iam deciso.]

a ¶ Domini, scilicet volentis cum seruo contrahi: siue dirigat iussum ad seruum, siue ad contrahentem cum seruo, siue subscripsit, siue quocumque modo contractum ratum habuit, vt ff. quod iussu l.1.§.1.& §.sed & si serui chirographo, & §.si ratum.

b ¶ Videtur. Vt etiam ab ipso domino debitum condici possit. vt inf.eod.§.fin.

c ¶ Eadem ratione. Quia fidem domini sequi videtur, vt supra prox.§.in fin.Accurs.

d ¶ Exercitoria. Quæ perpetuo hæredi, & in hæredem datur, vt ff.de exer.l.si tamen, §.fin.

¶ Dominus tenetur ex contractu serui in solidum, si contrahi iusserit, vel ipsum, vel liberum hominem, naui, vel alicui alij negotiationi præposuerit, actionibus cognominatis. Quod iussu, & Exercitoria, & Institoria. Aretinus.

¶ Si igitur iussu domini [a] cum seruo negocium gestum erit, in solidum Prætor aduersus dominum actionẽ pollicetur, scilicet, quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.[b]

¶ Eadem ratione [c] Pretor duas alias in solidũ actiones pollicetur: quarũ altera Exercitoria,[d] altera Institoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cum quis seruum suum magistrum naui præposuerit, & quid cum eo eius, [e] rei gratia, cui præpositus erit, contractum fuerit. Ideo autem Exercitoria vocatur: quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis questus [f] pertinet.

¶ Institoria tũc locum habet, cum quis † tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi seruum [g] suum præposuerit, & quid cum eo eius rei causa, cui præpositus erit, cõtractum fuerit. Ideo autem Institoria appellatur, q̃a q̃ negotiationibus preponuntur, † institores vocantur.[h] Istas tamen duas [i] actiones Prætor reddit, † & si liberum quis hominem, aut alienum seruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præposuerit, scilicet, quia eadem æquitatis ratio etiam

(i) Idem in institoria, vt ff. de insti. l.nouissime. Idem etiã de in rem verso, vt ff.qñ actio de pecu. est an.l.quæsitum in fi.

ADDITIO.

(i) Dic hoc verum, si prima actio datur heredi, vel cõtra hæredem, quia istæ non sunt proprie actiones, sed adiectiones, vt habetur in d. l. si tamen.§ fin. secundum Ang.

e ¶ Eius rei gratia. Bene dicit, eius rei gratia, nam si ob aliam rẽ, puta negotij sui, vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuam pecuniam, non ad vtilitatem nauis, non tenetur dominus, vt ff.de exercito.l.1.§.nõ autem.

** Quot requirantur ad hoc vt domin⁹ nauis conueniri possit exercitoria p̃ pecunia mutuata eius magistro nauis in refectionẽ nauis, vide l.fin.ff.de exerc.actio, vbi Bar.& habetur per gl.in l.1.& ibidem per Bald.C.eo.

f ¶ Quæstus, id est prouentus siue lucrum. Sed magister appellat̃, cui totius nauis † anchora, id est gubernatio commendatur, vt ff.de exercito, l.1.§.magistrum nauis.

g ¶ Seruum. Vel liberum. vt in fi.huius §.

h ¶ Vocantur. No.quod institoria a præposito, sed exercitoria a præponente vocatur, vt hic, & sup.eo.§.ver.ideo autẽ exercitoria.

i ¶ Duas, per hoc quod dicit, duas excludit primam. Quod iussu.

† Tabernæ appellatio quid significet, vide l.taberne de ver.sig.

** † l.3.& 4.& 5.ff.eo.

* † alias cura.

* † Ex l.1.§.cuius. de exer.act.& l.sed & si quis, §.1.de inst, actio.

Aequi-

eo casu interueniat.

¶ Si seruus sciente domino in merce peculiari negociatur, & tamen dominus aliquid recipere debet, vocatur in tributum vna cum alijs creditoribus. Aretinus.

¶ Introduxit & aliam actionem Prætor, quæ Tributoria vocatur. Namque si seruus in peculiari a merce, † sciente † domino negocietur, b & quid cum eo eius rei c causa contractum erit, ita Prætor ius dicit, vt quicquid in his mercibus erit quodque inde receptū erit, id inter dn̄m, si quid ei debebitur, & ceteros creditores, pro rata portione distribuatur: & ideo Tributoria vocatur, quia ipsi domino distributionē Prætor permittit. Nam si quis ex creditoribus quæratur, quasi minus d ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accōmodat, quæ Tributoria appellatur.

¶ Ex contractu inito cum seruo domino ignorante tenetur dominus de peculio, vel in id quod in rem suam versum est: & dicitur versum in rem domini, si aliquid in rem domini impenderit necessario: iudex tamen debet prius inspicere, vtrum in rem domini sit versum, quam de peculio condemnet. Aret.

¶ Præterea intro--

Ius idem statuatur vbi est eadem æquitas.

¶ Aequitatis. Not. quod vbi eadem est æquitas, idem ius statuendum est: sic, ff. ad l. aquil. illud, & sup. quib. mod. ius pa. po. sol. §. pari ratione.

¶ Introduxit. CASVS non est figurandus in declaratione simplicis termini tributoriæ, sed potius aduertendum est, quod dominus qui habet seruum habentē peculium, si conueniatur a creditorib. peculiarib⁹ habet priuilegium deducendi ante omnia, quod sibi, & illis, qui in sua sunt potestate debetur: sed quia aliqn accidit, q̧ seruus in rebus & mercibus peculiaribus sciente & non contradicente dn̄o negotiatur, & efficitur debitor alicuius: si a tali creditore cōueniatur ex causa prædicta tunc nō habet dn̄s amplius illud priuilegiū, sed vocatur in tributū cū ceteris, hac tamē inter eos diuisione remanente, qđ dn̄s vocatur in tributū ex quacūque causa sit creditor, alij vero creditores peculiares vocantur solum, quaten⁹ causa illarum mercium, in quibus sciēte dn̄o seruus negotiatus est, se extendit. Not. summariū & declarationē prædictam. SYL.

† Ad hūc locū vide infr. eod. rursus.

† Et nō cōtradicente. l. 1. §. sciētiam, ff. d trib. act.

a ¶ In peculiari merce. Hoc caute dicit, nō in dominica, vt ff. de institu. sed & si pupillus. §. penult. †

† Ex quo §. apparet institoriā locū hr̄e in merce dn̄ica, tributoriā āt in merce peculiari.

b ¶ Negocietur. Ad oēm quoq. porrigit̄ negociationē, † vt ff. de trib. l. illud. & l. 1. §. licet. Not. ex hac gl. cū tex. quod verbū negotiari, & negotiator, latius est, q̄ mercari & mercator, quod post Ang. hic diserte explicatur a Benue. Stra c. trac. de merc. prima par. nu 5.

† Scilicet peculiaris mercis nō etiā alia.

c ¶ Eius rei causa. No. quod ad hoc vt competat ista actio, oportet, quod sit cōtractum illarum mercium causa, alias non competeret, vt per Angel. hic.

d ¶ Minus. Hanc actionem tributoriam dicūt quidam non dari, nisi dominus primo distribuat: & dicunt, quod cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit, minus. Sed dico, quod ante & post competit, quia minus tribuit, qui nihil tribuit, vt ff. de tribut. l. illud, §. si cuius dolo. & argu. ff. de verb. sign. l. minus, & l. verbum amplius, secūdū Ioan.

¶ Adde, quod hæc glo. cōiter approbatur p Docto. hic.

¶ Præterea. CASVS figuratio non est necessaria, cum persistat in declaratione terminorum de peculio, & de in rem verso, ita enim Imperator accurate examinat & declarat, vt nulla alia casus positione egeamus exempla enim posita p Imperat. rem omnem manifestā reddunt. Not. igitur, qđ actio de peculio, & actio de in rem verso sunt diuersæ. Item dic, quod necessaria erat actio de in rem verso vltra actionem de peculio ex rationibus positis per tex. in l. 1. in prin. ff. de in rem verso. Item, quod actio de in rem verso oritur, quamuis sine volūtate domini negotium sit gestum: quia oritur ex ipsa versione in rem, non ex consensu: & propterea oritur etiam, quamuis gestum sit contra voluntatem domini, quando versū est in eius vtilitatem.

Item, quod actio de peculio datur eatenus, quatenus est in peculio: actio vero de in rē verso datur ad omne id, quod versum est in domini vtilitatem.

Item, quid dicatur versum in vtilitatem: pro cuius declaratione vide regulam, quam ponit Iurisconf. in l. 3. §. & generaliter, ff. de in rem ver. Itē no. q̧ oēs expensæ hic enumeratæ dn̄r necessariæ. cetera collige per te.

ducta est actio de peculio, deque[a] eo, quod in rem domini versum erit, vt quamuis sine voluntate domini negotium gestum erit, tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid nõ sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur.[b] In rem autem domini versum intelligitur, quicquid necessario † in rem eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam, creditoribus eius soluerit, aut ædificia ruentia fulserit, aut familiæ frumentum emerit: vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem necessariam mercatus[c] erit. Itaque, si ex[d] decem (puta) aureis, quos seruus tuus a Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit, reliquos vero quinque quolibet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes,[e] pro ceteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit, ex quo, scilicet, apparet, si toti decem aurei in rẽ tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium consequi posse. Licet[f] enim vna est actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur, tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione[g] agitur ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij æstimationem transit, quam aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum. †

¶ In peculio dicitur esse id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, dummodo non debeatur vicario serui. Aretin.

a ¶ Deque eodẽ. Caue tibi, quia de duabus actionibus simul dicit, scilicet de peculio, & de in rem verso.

b ¶ Patitur. Facit, ff. de pecul. l. si quis seruũ, §. etiã, & hic adiunge, §. ceterũ, qui est infra.

c ¶ Mercatus erit. Facit. ff. de in rem verso. l. 3. §. proinde.

d ¶ Ex decem. Quia quot sũt consumpti, in tot debet teneri, vt supr. proxim. §.

e ¶ Damnari debes, Facit, ff. de in rem verso. l. si pro patre, §. idem.

f ¶ Licet. Hoc punctum, quod est hic, ita praue intelligunt quidam, quod quicunque agit de peculio, videtur intentare illam formulam, & agere, scilicet de in rem verso. vt hic, & ff. de in rem vers. l. filiusfamilias. in fin. & ff. de pecul. lege prima, §. est autem, quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cum de peculio agitur, debita peculiaria computantur: & ita quod seruus dẽt domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia quod seruus impendit in rem domini, venit in actione de pecul. vt ff. de pecul. l. quam Tuberonis, §. sed & id quod nihil aliud est, quam de in rem verso. agi: & ita qui agit de peculio, & de in rem verso agit. Sed Ioann. dicit, quod diuersæ sunt actiones, & actionũ formulæ, nec qui formulam vnius proponit alterius formulam proponere videtur. Nec obstat, d. l. de pecu. l. prima. §. est autem, quia licet ibi videatur sub actione, & edicto de peculio actionẽ de in rẽ verso proponere, tamen non demonstratur edictum, quod sit de peculio tantum, sed generale, quod dicit de omni eo, quod sit cum eo, qui in aliena est potestate, vt in ea l. §. verba autẽ. Item non obstat dict. l. filius in fin. quia quo ad effectũ proponit de in rẽ verso, qui proponit de peculio: non quo ad formulam. Et eodem modo expone qđ hic dicitur, vna est actio de peculio & de in rem verso: id est ille: qui proponit actionem de peculio, consequitur effectum actionis de in rem verso. Et quod subiicit, duas habet cõdemnationes, scilicet, actio de peculio: vnam, scilicet, ꝓ suo effectu, & aliam pro effectu, scilicet, actionis de in rem verso. Accurs.

ADDITIO.

Hæc opin. glo. ꝙ sint diuersæ actiones verior est, quia habent diuersa nomina & diuersa mediacõ cludendi.

g ¶ Actione. Scilicet, de peculio.

¶ Cum autem quæritur.

CASVS positio clara est, declarat enim Imper. quantũ sit in peculio, & dicit in peculio dici omne id, quod superest deducto eo, quod debetur domino, eive, qui in eius potestate est: & ponit casum, in quo ex credito domini non diminuitur peculium: de cuius ratione vide in gloss. verbo, si is. Nota quid dicatur esse in peculio.

Item,

* ¶ Vel viliter, l. si res, § qđ & l. 3. ff. de in rẽ vers. secus si ad voluptatẽ vt dr̃ in d. l. 3. vbi oĩno videt ꝓ declarõne huius loci, & in l. si pro patre, §. in re. eod. tit.

Actio de peculio & de in rem verso sunt diuersæ.

Textũ exponit.

† Nã de in rem verso dñs tenet, quatenus in rẽ eius versũ apparet. l. si pro patre, §. in rem, ff. eod.

Item, q deducitur non tantum creditũ domini, sed etiam eius, qui est in ipsius potestate. rationem vtriusque ponit iurisconf. in l. sed si damnum, §. peculium, ff. de pecul. ratio enim, quare deducitur id, quod domino debetur est, q a dominus præuenisse videtur, & cum suo seruo egisse, ratio autẽ quare deducitur id, quod debetur existentibus in potestate domini, est, quia nemo ambigit hoc quoque domino deberi, cui quæritur omne, quod quæritur existentibus in eius potestate. Item not. casum, in quo non deducitur per dominum illud, qd debet seruus: quod no.]

¶ Cum autem quæritur quantum in peculio sit, † ante deducitur quicquid seruus domino, a eiue, qui in potestate eius sit, debet: b & qd superest, id solum peculium intelligitur: Aliquando tñ id, quod ei debet seruus, qui in ptãte dñi sit, nõ deducitur ex peculio: veluti si is c in ipsius d peculio sit: quod eo e pertinet, vt si quid vicario suo seruus f debeat, id ex peculio eius g non deducatur.

¶ Cui competit actio Institoria, vel Exercitoria, vel Quod iussu, competit etiam de peculio. Et in actione de peculio totius eius, quod est in peculio, ratio est habenda, in Tributoria solũ eius, circa quod negotiatur. Quapropter quãdoque expedit agi vna, quãdoque alia. Aretinus.

** † Peculiũ est quod seruus domini permissu separatũ a rõnib. dominicis hẽt, deducto inde si qđ dño debetur. l. deposit §. fi. ff. de pecu.

a ¶ Domino. Scilicet debet. Cum enim inspecto iure naturali seruus liber sit, apparet quod naturaliter potest obligari etiam domino suo. vt ff. de condict. indebit. l. si id quod. & ff. de pecul. nec seruus. & sup. de fideiuss. §. primo. Accursius.

¶ Adde, quod est intelligendum de iure naturali, i. de iure gentium primæuo, id est quatenus ius gentium fundatur ratione naturali, non constitutionibus generalibus gentium, si .n. intelligeremus de iu. naturali simpliciter communi omnibus animantibus, tunc non pt dici, quòd oriatur obligatio naturalis. prout declarat Bartol. quem communiter seq. Doct. in d. l. si id quod.]

b ¶ Debet. Quasi dicat: & id deducitur, qđ debet dare seruus ijs, qui sunt in potestate. vt conseruis suis, & filijs domini, & pupillis domini, vt ff de peculio, sed si damnum. §. peculium. †

† alias incipit. l. peculiũ autem.

c ¶ Si is. Scilicet cui debet: puta habeo seruum castaldũ, qui ordinarius dicit, qui habet sub se alium, qui vicarius dicitur: si ordinarius quid debet vicario, & conuenior de peculio ordinarij, non deducam qđ vicario debetur: & est ratio in promptu, quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculiũ ordinarij: & ita frustra fieret deductio: cum semper maneret ordinarij peculium.

¶ Ceterum h dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit, cuique Institoria, vel Exercitoria actio competit, de peculio, deque eo, quod in rem domini versum est, agere possit. Sed erit i stultissimus, si omissa actione, qua facilime solidum ex contractu consequi possit, se ad difficultatem perducat probandi in rem domini versum esse, vel habere seruum peculium, & tantum habere, vt solidum sibi solui possit.

SYL. Seruus ordinarius, Seruus vicarius.

¶ Serui ordinarij sunt, q. bus peculium dominus concessit, negotiatique sinit: vicarij autem qui ordinarij vices gerunt, quidãque quasi subinstitores, Alciat. in l. vrbana familia, ff. de verb. signif.

d ¶ In ipsius, s. ordinarij.

e ¶ Quod eo pertinet. id est, quod mõ sub nube dixi, obtinet in hoc casu.

f ¶ Seruus. s. ordinarius.

g ¶ Eius. s. ordinarij.

¶ Ceterũ. CASVS non est figurandus, in p̄senti §. vsq; ad §. illud in summa secundum quod legit Angel. quia Imp. immoratur tãtum in declarando, quomodo & qualiter & in quibus casibus hæ actiones de quibus sup. proposuit, in iudicium proponantur. tex. est clarus, nec alia desuper declaratione indiget. Nota summarium, & continentiam text. vt scias proponere in iudicio actionem magis vtilem. Item, quod stultissimus, dicitur, qui potest vtiliorem viam ad suum consequendum eligere, & eligit deteriorem. Item, quod habens plures actiones debet faciliorem proponere. Item, quod negotiator non dicitur qui viuit ex redditibus prædiorum. Itẽ, quod fœnerans non dicitur negotiator. Item, quod dicta in seruo habent locum in filio. Item, quod Macedonianum senatusconsultum est lex prohibitiua. Item not. rationem senatusconsulti Macedoniani. Cetera collige per te.

h ¶ Ceterum. Diximus supra in illo §. prætetea, quod is agit de peculio, qui contrahit

Is quoque, [a] cũi Tributoria actio competit, æque de peculio, & de in rem verso agere potest. Sed sanè huic modò [b] Tributoria expedit agere, modo de peculio, & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere: quia in ea domini cõditio prçcipua nõ est, i. quod domino debetur, non deducitur, sed eiusdem iuris est dominus, cuius & ceteri creditores. At in actione de peculio, ante deducit, quod domino debetur, & in id, quod reliquum est, creditori dominus condẽnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione [c] totius peculij ratio habetur: at in Tributoria eius tantum, quo negotiatur: [d] & potest quisq. tertia forte parte peculij, aut quarta, vel etiam minima negotiari, maiorem autem partem in prædijs, vel mancipijs, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere[e] debet. Certe qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet. †

¶ Dicta de dominis, & seruis intelliguntur in parentibus, & liberis. Ang.

¶ Quæ diximus [f] de seruo, & domino, eadem [g] intelligimus & de filio, & filia, & nepote, & nepte, & patre auove, cuius in potestate sunt.

¶ Ex contractu mutui filius non potest conueniri, nec eius pater, etiam actione de peculio, propter senatusconsultum Macedonianum. Aret.

¶ Illud proprie seruatur in eorum persona, quod senatusconsultum Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in potestate parentis sunt: & ei, qui crediderit, denegatur actio tam aduersus ipsum filium, filiamve, nepotem, neptemve, (siue adhuc in potestate sint, siue morte parentis, vel emancipatione, suç potestatis esse cœperint) quam aduersus [h] patrem, auumve, siue eos habeat adhuc in potestate, siue emancipauerit. Quæ ideo Senatus [i] prospexit, quia sæpe onerari ære alieno

cum seruo, inuito vel ignorãte domino: vnde dr̃, quod q contraxit eo volente, puta iussu suo non posset agere de peculio, sed tamen aliud est: ideo dicit, ceterum, pro sed. ¶ Sed erit stultissimus: Nota, quem esse stultum si eligat malũ, cũ possit eligere bonum, vt in Auth. qui.mo. nat. effi. sui. §. 1. collat. 6.

Electio debet esse de meliori.

a ¶ Is quoque. Facit, ff. de tribu. l. aliquãdo.
b ¶ Modo .i. aliquando.
c ¶ In hac actione .s. de peculio.
d ¶ Negotiatur. Et quod inde receptum est, vt ff. de tribu. l. procuratoris, §. per hãc & sup. eodem, §. introduxit.
e ¶ Eligere. Et postquam elegerit, non variauit, vt ff. de tribut. quod in hærede. §. eligere. nisi fuerit deceptus, qñ primum elegit, vt ff. quod cum eo qui in alien. pot. l. sed si ex patre, §. fi.

Elector actionis nõ potest variare.

f ¶ Quæ diximus. A princi. tit. vsque huc.
g ¶ Eadẽ. Quãtum ad actiones supradictas, sed in q. pon⁹ quã bulda non cõueniunt: vt in mutua pecunia: quod dic vt inf. proxi. §. Item filius potest subite in-

†Subaudi, pon⁹ quã Tributoria.

Filius & seruus nõ in oĩbus cõueniũt.

dictũm & arbitrium, & patrẽ obligat quasi ex contractu de peculio, sed seruus non, vt ff de pecul. l. 3. §. si seruus, & §. idem scribit, & C. de iud. ser uus. (i) Item filius fideiubere potest, & patrẽ de peculio obligare, vt ff. de pecul. l. 3. §. si filius, sed seruus non, vt ff. de fideiuss. l. seruus, & l. seq. & propter hoc di xit, fere. su. eod. §. 1.

ADDITIO. Qualiter autẽ fiat executio filio condemnato, hr̃. inf. tit. 1. §. fi. Ang. Aret.

h ¶ Aduersus patrẽ. Etiã de peculio non tenetur pater, vt hic dr̃, & C. ad Maced. si fili⁹, & ca ute colligitur. C. ne filius pro patre, vel pater pro filio, l. 1.
* ¶ Adde, quod nec fideiussor ex hac causa tenetur, l. sed & si. §. non solũ, ff. eodem. immo ne hæres quidem filij, scilicet si pater famil. obierit. l. item si. alias est. l. sed Iul. §. quanquam. eodem tit.
i ¶ Senatus, .C. senatusconsultum Macedonianum, vt ff. ad Maced. l. 1. qd cessat in multis casibus .s. 11. Primò, si fuerit miles filiusfam. vt C. ad Maced. l. fi. Item

Macedonianum in 11. casibus cessat.

creditarum pecuniarum quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur.

¶ Actione, Quod iussu, vel De in rem verso, vel Institoria, vel Exercitoria, potest agi directo contra patrem, vel dominum ex contractu filij, vel serui. Aret.

¶ Illud in summa admonendi sumus, id, quod iussu patris, domini ve contractum fuerit, quodque in re eius versum erit, directo [a] quoque posse à patre, dominove condici, tanquam si principaliter cum ipso negotium gestum esset. Ei quoque, qui Exercitoria, vel Institoria actione tenet directo posse condici [b] placet, quia huius quoque iussu contractum intelligitur. [c]

¶ De noxalibus actionibus.

¶ Ex delicto commisso per seruum, domino ignorante, vel prohibere non valente, dominus tenetur noxaliter, quod æquitatis ratio introduxit, ne ex delicto rei propriæ, quis in plus grauetur, quam sit valor dictæ rei. Aretinus.

Item si dixerit se patremfamil. vt C. ad Maced. l. 1. Item si publice paterfam. videbatur, vt ff. ad Macedo. l. si quis paterfamil. Item, si fuerit in scholis, vt ff. ad Macedo. sed Iulianus, §. quod dicitur. & C. eo. l. Macedoniani. Item si alij creditori soluit, vt ff. eo. sed Iulianus, §. pe. Item, si factus paterfami. debitum primo contractum quocunque modo agnouit, vt C. eo. Zenodorus. Item si vertit in rem patris, vt ff. eo. sed Iulianus, §. proinde si acceperit. Item, & si non accepit, vt verteret in rem patris, postea tamen vertit, vt ff. eo. sed Iulianus. §. sed & si ab initio. Item cessat, quando pater consensit, vel præsens non contradixit, vt ff. eod. sed Iulianus, §. quamquam, & l. si tamen sciente, & C. eod. si permittente. Item, si postea pater ratũ habeat, (i) vt C. eo. l. fi. in princ. Item si paterfa. factus soluere cœpit, vt C. eo. l. sed Iulianus, §. fi. & l. seq. Aliàs autem locum habet, vt non teneatur pater, vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudẽ senatusc. vt ff. eo. si filiusfa. §. ius autem, & l. sed Iulianus, §. mutui datione.

ADDITIO. (i) Dic idem si tacite ratum habuisse dicatur, vt quia receperat literas à filio continentes, quod pecunias mutuo acceptas solueret, & nõ est statim protestatus de contraria sua voluntate, vt est text. sing. in l. si filiusfa. ff. ad Maced. Ang. Are.

* ¶ Suet. scribit, Vespasianum Impe. auctorem fuisse Senatui, hoc S. C. faciendi verba autem S. C. extant in l. 1. ff. ad S. C. Maced. & no. quod filiusfa. excepta hac causa Maced. senatusc. ex quouis cõtractu in solidũ obligatur, potestque cõueniri, ac etiam in carcerem conijci, l. 3. §. sed verum, ff. de mino. verum si emancipetur a patre, nõ nisi in quãtum facere potest, condemnabitur, vt est casus no. in l. 2. ff. quod cum eo. & in l. si ex alio, C. e. tit. & ibi hoc no. Bal. & Io. de Pla. in §. sunt præterea ad fi. sup. de act. quod tamẽ fallit in aliquib. casib. quos annotauit Bart. Cepol. caut. 14. ex delictis quoque filiosfam. posse conueniri, nemo est qui nesciat, §. vlt. infra tit. 1.

¶ Illud in summa. CASVS clarus est, quod contra iubentem, vel imponentem agi potest actione directa ea ratione, quia cũ eis vr̃ negotium gestum, ex illa regula, quod qui per aliũ facit, per se facere vr̃. No. illud verbum, in summa, cuius significatio est tandem & finaliter. Item quod de in rem verso, quod iussu, exercitoria, & institoria. agitur ẽt directo contra dñm. Item no. casum, in quo mandans tenetur, ac si principaliter negotium gessisset.

a ¶ Directo. i. certi cõdictione directa, non adhibita hac adiectione de peculio vel de in rem verso. Sed † numquid supradicta sex nomina scilicet quod iussu, exercitoria, institoria, tributoria, de peculio & de in rem verso, sunt nomina actionum? Resp. quidam quod sic, & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicunt de ac. de pecu. & sic de singulis vt patet ẽt in rubr. cuiuslibet tit. Sed Io. contra. Dixit. n. quod sunt actionum adiectiones, non actiones, facit pro eo, ff. de nego. ge. l. mandasti. & de pec. l. 3. §. cui congruit.

† Similis gl. sup. de acti. §. actiones ãr. 1

¶ Adde, quod hanc gl. dicit no. ad hoc Ias. sup. de actio. §. 1. in 11. col. in fi. vbi ponit multas gl. concor. & in §. rursus. in 15. col. cir. med. pro quo vide text. cũ gl. in l. 5. in gl. 1. C vbi conue. qui cer. Io. & idem vult Bar. in l. fi. in 2. q. C. ex quibus cau. maio.

Quod iussu, SYL. exercitoria &c nõ sũt actiones, sed actionum adiectiones.

b ¶ Condici. s. certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. item & de in rem verso, vt ff. de in rem verso. l. 1. in prin.

c ¶ Intelligitur. Facit ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si cer. pet. si institorem.

¶ De noxalibus actionibus.

¶ Non solum ex cõtractibus eorum, qui in nr̃a p̃tate sunt, cõuenimur, sed ẽt ex delictis, &

& quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accur. Ad istam continuationem facit. l. 1. ff. eo.

EX maleficijs. ¶ Totus iste tit. diu. principaliter in duas partes. Primo ponit, qualiter deditio pro noxa habet locum in seruo delinquente. Secundo, an habeat locum in filiosfamilias. Secunda ibi, Sed veteres.

SYL. ¶ Ex maleficijs. CASVS in hoc principio literaliter figurãdus est, stat enim Impe. in declarando, vnde oriatur actio noxalis, & ad quid detur declarando hos duos terminos noxa, & noxia, assignando rationem. quare fuerit dispositum, vt esset in facultate dominorum tradere seruum offenso in locum refectionis damni aut iniurię. Litera plana est, solum aduertẽdũ est ad declarationem horum verborũ, noxa, & noxia, quia Valla, & Beroaldus rident hanc declarationem Impe. sed noxa apud veteres à nocendo dicta significat etiam nocumẽtum: Oui. sine noxa luce bibuntur, merito seruus dicitur noxa, sicut & athi illa Homerica noxa appellatur. Noxia vero ipsa est culpa, seu maleficiũ. Plau. in Bacchi. sat sic suspectus sum, careo noxia. M. Manilius, Quin etiam infęlix virtus, & noxia felix. vnde merito Seruius Virg. noxam pro noxia dixisse scripsit. Vnius ob noxam. notabilia clara sunt.]

Litis æstimatio quid sit, narrat Ai i. li. 3. Paer. c. 18.

EX maleficijs [a] seruorum, veluti si furtum fecerint, [b] aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniuriam commiserint, noxales actiones proditæ sunt: quibus domino damnato [c] permittitur, aut litis † æstimationem [d] sufferre, aut ipsum hominem noxę dedere. Noxa autem est ipsum corpus, quod nocuit, id est, seruus, noxia [e] ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permissum est noxæ deditione fungi: namque erat iniquum, [f] nequitiam eorum vltra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

¶ Pro delicto serui dominus liberatur dãdo seruum pro noxa, & in damnum passum trãsfertur dominium, quod auocari potest, si dominus emendet dãnum, & velit eum manumittere. Angelus Aretinus.

a ¶ Ex maleficijs. Idem est ex quasi maleficijs, vt ff. nau. cau. sta. l. fin. § seruorum, & de hoc plene diximus, supr. de actio. §. actiones autem.

* ¶ Intellige ex maleficijs priuatis, nam ex publicis accusatio dirigitur contra seruum delinquentem, non aduersus dominum, l. pen. §. vlt. C. de noxa. actio.

b ¶ Furtum fecerint. Supple extraneo, & idem in sequentibus articulis, nam cum domino talia committendo agi non potest, vt supra de obl. ex delicto. §. 2. qui. & ff. de noxa. cum seruus.

c ¶ Domino damnato. Nescienti enim delinqueret seruus, vel scienti, tamen prohibere non potuit, alioqui in solidum tenetur, vt ff. de noxa. l. 2. & l. in delictis, & C. eo. l. 2.

d ¶ Æstimationem. Puta decem, ad quæ semper est obligatus sed liberat dando animal, scilicet, quo vsque actione iudicati cõueniatur. ff. de re iud. l. miles, §. decem. & ff. de peti. hæred. item veniunt, §. idem recte. Hinc nota quod in conclusione libelli huius actionis debet peti emendatio dãni, non autem alternatiue, vel seruus pro noxa. nam seruus non est in obligatione sed facultatem dãdi seruum pro noxa consequitur dominus condemnatus a lege, q̃ potestatem habet vsque ad litem contestatam super actione iudicati, d. §. Idem recte. vbi glos. Bartol. & alij.

e ¶ Noxia. Vnde versus. Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. sed quandoque vno pro alio vtimur. — Noxia & noxa differunt.

* ¶ Vnde seruum noxæ dedere, hoc loco, id est maleficio, vel potius pœnæ, nã vtrumque significat noxa, à nocendo, vt eleganter probat Alc. noster lib. 4. de ver. sig. & l. plebs, §. noxæ, eo. titu.]

f ¶ Iniquum. s. iniquum esset factum alienũ alijs esse damnosum, secundum Ioan. vt ff. de fur. si seruus communis, §. quod vero.

SYL. ¶ Dominus noxali iudicio. CASVS figuratio facilis est, continet enim hic text. tria dicta. Primum, quod dominus conuentus actione noxali ob delictum serui liberatur dando seruum noxæ: cuius ratio posita est supra in princ. ibi, nãque erat iniquum. Ratio autẽ dubitationis erat, quia seruus ille non erat in obligatione, ideo nõ videbatur quod eius deditio & solutio tolleret obligationẽ, qua dominus astringebatur, cui aliud pro alio non debebat posse solui, qua ratione non obstante, præualuit æquitatis supra dictæ ratio, fuitque a lege potestas hæc concessa: ideo licet non sit seruus in obligatione, est tamen in solutione, l. miles, §. decem, ff. de re iu. Secundum dictum est, quod dominium serui dati noxæ transfertur perpetuo, intellige a domino dante, non autem in do-

minum

S L.

minum, cui datur, propter subsequentem casum, quia reuocabiliter fit dominus, si seruus pecuniã inueniat, & damnũ resarciat, quod est sũme æquũ ex vtraque parte. f. & quod dominus tradens seruum pro noxa perdat perpetuo dominium, quia iã in solutũ dat, & seruus succedit loco æstimationis damni. & sic loco pecuniæ, quę soluta abdicatur in totum, & perpetuo a domino, eadẽ ratione seruus, qui in eius locũ sufficitur [illegible] kem, summa ratione factũ est, vt accepta pecunia dominus cogat̃ manumittere, quia cum non possit sua interesse nisi ratione condemnationis damni dati, nimirum si ea soluta per seruum dissoluitur nexus ille seruitutis, quæ est ratio serui dicti. Notabilia clara sunt.

¶ Dominus noxali iudicio serui sui nomine cõuentus, seruum actori noxæ dedendo liberatur, [a] nec minus [b] in perpetuũ eius serui dominiũ a domino transfertur. Sin autem dam[illegible] ei, cui deditus est, [illegible]s resarcierit quæ[illegible] pecunia, auxilio [c] Prætoris inuito domino manumitteretur.

¶ Noxalium actionũ quædam sunt ciuiles, & quædam Prætoriæ. Aretin.

¶ Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus, veluti furti [d] ex lege 12. tabul. damni [e] iniuriæ ex lege Aquilia: edicto prætoris veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

¶ Omnis, ad quẽ seruus delinquens transit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter etiã quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Aret.

¶ Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxiam commiserit, [f] quamdiu in tua potestate [g] sit, tecum est actio: si autem in alterius potestatem peruenerit: cum illo incipit actio esse: at si manumissus fuerit, di-

xerat, & probatur. ff. re. amo. l. nõ enim? Sed certe est spâle fauore libertatis, sic & alias, C. de patr. qui. fi. dist. l. 2. & ff. si lib. inge. esse di. l. 2. & sic. ff. de hær. insti. i. pignori. Accurs.

¶ Dic non esse speciale, vel saltẽ, quod ratio specialitatis est ea, quã supra posuimus in figuratione casus, & ad hanc gl. vide Præpo. Sen. in sua dispu. casu. 3 q. 4. in prin.

¶ Sunt autem. CASVS non est figurandus, quia tñ instar in declarando vnde originem traxerint actiones noxales, & dicit, quòd aliæ oriũtur ab edictis prætoriũ, aliæ à legibus, & declarat per exẽpla, quę no.

d ¶ Sunt antẽ. Furti. s. nõ manifesti: nã actio furti manifesti est prætoria vt inf. de perpe. & temp. act. § 1. Furti nõ manifesti actio ẽ ciuilis, furti vero manifesti prætoria.

¶ Adde, actionẽ furti manifesti ideo prætoriã appellari, quia quam pœnam l. 12. tab. statuerat in furto manifesto, quam refert Au. Gel. li. 11. c. vlt. eam Prætores in quadrupli pœnã immutauerunt. arg. l. ius ciuile, ff. de iust. & iu. ac furti nec manifesti pœna, quę in duplũ irrogabatur, minime mutata est, sed eadem est, q̃ a Decẽuiris in 12. tab. fuerit constituta.

a ¶ Liberatur. Sed cum seruus non sit in obligatione, sed damni æstimatio, vt ff. de re iud. miles, §. decem, quomodo dando seruum liberatur, cũ aliud pro alio inuito creditore solui non potest, vt ff. si cer. pet. l. 2 §. 1.? Respond. speciale est. quia iniquum est serui nequitiam vltra ipsius corpus extendi, vt sup. eo. in princip. ver. summa.

SYL. ¶ Adde, quod hæc omnia vera sunt, quando agitur ciuiliter ad damnum datum, quia tunc condemnatur ad æstimationem damni, & reus dando seruum liberatur, vt hic dicitur, secus si ageretur criminaliter ad vindictam, ob iniuriam, a seruo illatam, nam tũc aliter pronunciatur scilicet vel ad ęstimationem damni, vel ad tradendum seruum verberandum, vel dandum seruum pro noxa. vt est tex. no. in l. sed si vnius. §. cum seruus, ff. de iniur. quem vide.

b ¶ Nec minus. q. d. licet detur pro alio, scilicet pro delicto, vel æstimatione delicti, tamen dominium transfertur.

c ¶ Auxilio. Sed nonne iniquum est auferri quod perpetuo sibi quæsitũ est, vt modo di-

e ¶ Damni. s. actio.

¶ Omnis autem. CASVS literaliter est figurandus, quia litera plana est, & rõ manifesta, nam noxalis actio datur contra dñm non simpliciter, sed ita demum si vult iudiciũ suscipere, quo fit vt re vera actio noxalis dirigatur in seruũ, vñ liberũ est dño seruũ indefensũ relinquere, & ita noxale iudiciũ euitare l. non solũ ff. de noxa. vnde qñ suscipit, suscipit ex volũtate, iõ caput sequitur, nõ dñm quod nota. s. quod actio noxalis caput sequit̃, & quod datur contra possessorẽ ipe, quo agitur. Item, quod si seruus manumittatur, tenetur ipse directo, & extinguitur noxæ deditio. Itẽ quod si liber homo damnum dederit & seruus sit effectus, põt agi contra dñm noxali iudicio. SYL.

f ¶ Commiserit. s. extraneo.

g ¶ In tua potestate sit. Vel dolo fecisti,

quo

Seru⁹ manumissus an teneat de gestis ī seruitute.

recto [a] ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio Ex diuerso quoque directa actio, noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam cō miserit, & is seruus tuus esse cęperit, (quod quibusdam casibus effici, primo libro [b] tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

¶ Ex delicto serui proprij nulla competit domino actio etiam si postea alienetur, vel manumittatur. Idem in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnum passi. Item ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. Aretinus.

¶ Si seruus domino noxiam commiserit, actio nulla nascitur, nāque inter dominum, & eum, qui in potestate eius est, nulla obligatio [c] nasci potest. Ideoque & si in alienam potestatem seruus peruenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, [d] neque cum eo, cuius nunc in potestate [e] [illegible] agi potest. Vnde [illegible] nus seruus noxiam [illegible] commiserit, & is postea in ptāte tua esse cœperit, [f] interdicitur [g] actio, quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potuit. [h] Ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes: [i] quemadmodum si dominus in seruum suum aliquid commiserit, nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, vllā actionem contra dominum habere potest.

¶ Olim pater pro de-

quo minus fit, nam tunc vtilis noxalis locū habet, vt ff.e. si bonæ fidei, & l. electio, §. si is.

a ¶ Directo. Hic distingue, aut seruus deliquit, aut contraxit. Primo casu, si in dn̄m. non tenetur postea factus liber, vt supra de obli. quæ ex delict. §. 2. qui. & infr. prox. §. & ff. de fur. l. serui. & filij. Si in extraneum, tenetur directo, vt hic. Si autē contrahat, & fuerit connexa gestio illa, quā gessit in seruitute, cum ea, quam in libertate facit, tenetur, non alias, vt ff. de nego. gest. eum actū & C. an seruus ex suo facto. l. 3. & in fin. nisi in casu, vt C. de peti. hæ. l. si. §. pen. in fi.

ADDITIO. Alios etiam casus habes notatos. in l. eum actum, ff. de negot. gest.

b ¶ Primo libro, vt sup. de iur. pers. §. pen. ¶ Si seruus.

SYL. CASVS clarus est, & rationes eius manifestæ, assignatæ in text. Dicit enim primo Imperator. quòd si seruus proprius damnum domino dederit, noxalis actio nulla nascitur, & assignat rationem, quia inter dominum & seruū nulla potest oriri obligatio efficax, quo fit, vt vbi nulla sit obligatio, nulla sit actio, ex quo infert Impe. ꝙ quamuis postea alienet, & in alterius potestatē transeat, vel liber factus sit, agi non pōt, neq; contra ipsū neque contra dominum, quia cum actio nata non fuerit a principio in ipsa datione dāni, non potest postea nasci, & ratio est quia extremum illud, ad quod obligatio ad se radicandam retrotraheretur, esset inhabile. Pari ratione dicit Impe. si alienus seruus noxiā commiserit, & postea effectus sit seruus illius, cui damnum dedit, extinguitur per cōfusionem actionis, ratione assignata in tex. quia iā res deducta est ad casum, a quo incipere non potest, quod si etiam postea alienetur, non reuiuiscit actio, quia semel extincta actio & obligatio, etiā cessante causa extinctionis, non reuiuiscit. l. qui res, § aream, ff. de soluti. quæ omnia nota, & maxime regulas in tex. expressas.

c ¶ Obligatio scilicet, ciuilis, sed naturalis fic, vt sup. de fideiussor. §. 1. Accurs.

* ¶ Adde l. vltimam, C. an seru. ex suo facto.]

d ¶ Cum ipso manumisso, vt hic. & C. eo. l. 1 in fin.

e ¶ In potestate. Cum alienatus est, & facit, ff. de pecul. & ancillarum, §. sed & si alieno.

f ¶ Esse cœperit. Ante litem contestatam. Nam post litem contestatam non interdicitur, vt ff. eo. si alien⁹ seruus. Est ratio, quia imputatur ei quare alienauerit, vt ff. eodē, quemadmodum. in princ.

g ¶ Interdicitur. facit ff. de mino. l. verum in fi. primi respon. & ff. de leg. 1. legatarius. in fin.

h ¶ Non potuit. Scilicet noxalis actio, & no. rem impediri, si deducitur in casum, a quo incipere non potest, argu. sup. de leg. §. ex contrario.

¶ Vide circa hoc Brocardum Bart. in l. pluribus. ff. de verb. oblig.

i ¶ Non potes. Arg. ff. de cap. & postlim. re. l. 2. § alias de ca. d. l. 2. ei qui.

SYL. ¶ Sed veteres. CASVS in l. corrigente & rationem correctionis assignante nō est figurandus nisi literalis. Nota, quod de iure antiquo filius etiam dabatur pro noxa, in tel lige ante ius ff. Item, quod hodie hoc est correctum.

Item,

Item, quod lex tollitur per abusum vel per vsum contrarium. Item, quod asperitas est euitãda. Item, pater magis affligitur ex pœna filij, quam ex propria, quod in criminalibus allegatur ad multa, de quib⁹ per Hippolyt. Marsil. in l. 1. in principio, in 16. col. ff. de quæstio. & in §. primo, colum. 6. eadem l. Item, quòd fauendum est pudicitiæ, & maxime filiarum. Item, quod filij pro suis delictis conueniũtur.]

item actio in factum de re iud. in peculium vt ff. eod. l. si condemnatus, & ff. de pecu. l. 3. §. idem scribit. † Intellige, quatenus sit factus locupletior pater, aliàs secus, l. ex pœnalibus. vbi Dec. de reg. iur. Sed quid si iudiciũ accipere noluit immo contumacier nõ venit, an mitti actor debet in possessioné peculij profectitij? Videtur q non, quia ex delicto non debet conueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur, quod sic, quia alias dicit lex, quod potest cedere bonis in peculio tali, vt Co. de . qui bon. ce. d. pos. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel quod patiẽ &c. Sed huic verbo respon. Aldricus, quod d. l. cum & filij. loquitur de castrẽsi, vel de eo, quod habet à patre sibi cũ ti in castra donatum, quod etiam castrense dicitur, vt C. fam. ercisc. si filius.

† Nihilãt antiquius esse debere parentib. pudicitia filiatũ doceț memorabile illud facin. Virginij, relatũ et à Pẽponio nostro in l. 2. ver. initiũ aũt. de orig. iur. Contumacia filij an faciat q actor a mitti déat peculiũ p fectitium.

lictio filij, siue filiæ noxaliter tenebatur sicut proseruo, hodie vero nullatenus: sed ipse filiusfamilias ex delicto suo, vt quilibet alius poterit conueniri. Aret.

¶ Sed veteres quidem hoc † & in filijsfamilias masculis, & feminis admisere: [a] noua autem hominum conuersatio huiusmodi asperitatem recte respuendam esse existimauit, [b] & ab vsu communi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur filium suum, & maxime filiam, in noxam alij dari, vt pene [c] per filij corpus pater † magis, quam filius periclitetur? cum in filiabus etiam pudicitię fauor hoc bene excludat. Et ideo placuit, in seruos [d] tantummodo noxales actiones esse proponendas, cum apud veteres legum commentatores inuenerimus sæpius dictum, ipsos filios familias [e] pro suis delictis posse conueniri. [f]

¶ Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

Pro damno per quadrupedem mansuetam dato actio noxalis directa contra dominum datur, cum animal cõtra naturam sui generis damnum dederit. Angelus.

A Nima-

a¶ Admisere. Iure veteri dabatur filius p noxa vt seruus vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino, sed hodie non sic, vt supra de ijs, qui sunt sui, vel alieni iuris, §. 2. & supra de interpersona. §. 3. & ff. de libe. & posthum. l. in suis. in fi. & C. de pat. potesta. l. fin.

† alias debatur filius pro noxa & licite occidebatur.

† alias de est &c. Filius oli pro noxa dabatur & à patre licite occidebatur.

ADDITIO. (1) Et ideo qa hoc non erat etiam de iure digestorum, necessario sequitur, quod iste tex. debet intelligi ante iura digestorum. ¶ Prout est tex. in l. in suis. vbi declarant do cto. ff. de libe. & posthu.

† Facit l. cũ scim⁹ §. vl. C. de agri. & cẽ si. l. isti quidem §. vlt. ff. de eo quod met. cau.

b¶ Existimauit. Vt hic, & C. de fur. & ser. cor. l. apud antiquos. in fi.

c¶ Pene. i. fere. Vel pœnæ nominaliter feliciter per corpus pœnæ, & tunc diphtongatur. quasi dicat per corpus filij patientis pœnam.

d¶ In seruos. i. propter seruos.

e¶ Filiosfamilias, non etiam patres, vt si filiusfamilias, iudex litem suam fecerit male iudicando, vt ff. de indi. si filiusfam. Vel si damnum alicui dederit proijciendo, eo separatim habitante à patre, vt su. de oblig. ex quasi deli. §. si filiusf. & ff. de his, qui deie. vel eff. l. 1. §. si filiusf. & de his legibus dicit hic. cum dicit antiquos commentatores.

f¶ Conueniri. i. directo, vt ff. eo. noxali. & l. seq. quibus filijs condemnatus datur in pa-

¶ Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

¶ De maleficijs seruorum dictum est, nunc de maleficijs irrationabilium animalium. Nam aũt dãnum dat homo liber, & tunc locum habet iii. sup. ad l. Aquil. per totum, aut seruus, & tunc locum hẽt, sup. tit. a. per totũ. Aut aliud animal, & tunc locum hẽt hic iii. ¶ Vera continuatio, & non mendicata est, quia actio noxalis non tantum datur propter iniuriam, & damnum datum a seruo, sed etiam ab animali, ideo subnectit eius tractatum, cuius occasione postea ponit etiam casus, in quibus animal pauperiem faciẽdo facit dominum teneri ædilitio edicto.

Cõtinuatio.

A Nimalium. ¶ Totus iste titulus diuidit in duas partes. Primo quãdo actio de pauperie locum habet vel non. Secundo loquitur, qñ habet locum actio de ædil. edi. vel non. Secunda ibi, Hæc, ãt vel ibi, Ceterũ. ¶ Animalium nomine &c. ... posi- tio

tio non est necessaria, quia Imperat. stat in simplici declaratione tituli, tam aperte rem omnem declarando, vt nullus restet dubitationi loc⁹. No. ergo, quomodo noxalis actio detur pro damno à quadrupede dato, & in quibus casibus.

† Cócor. cũ hoc to princ. ca. si cul-pa iuncta, glo. super ver. aĩalia tua. ext. d iniur. & dam.da. † gl. verf. bacchata sup.d fuc.

Item, quod in his terminis actio noxalis ꝓdita est à l. 12. tab. Item, quod ratio hæc bona est, quia ita l. disponit. Itẽ, quid sit pauperies. Item quod animal, cum intellectu careat, non potest iniuriã facere. Itẽ, quod sensus accipitur pro intellectu. quia animalia sentiũt, & in animalibus est sensus. Item nota illa verba, sine iniuria facientis, quod iniuria capitur abusiue respectu ei⁹ qui infert iniuriam.

* Cócor. ca. si culpa. in gl. super. ver. aĩalia in me. extra de iniur. † alias genialis.

a ¶ Animalium, scilicet quadrupedũ, vt ff. eod. l. 1. in princi. sed nomine damni dati à bipede vtilis locum habet, vt ff. eod. l. pen.

lium a † nomine, quæ ratione carent, si quæ lasciuia, b aut † feruore: c aut feritate d pauperiem fecerint, noxalis actio e lege 12. tab. prodita f est. Quæ animalia, si noxæ dedantur, proficiũt reo ad liberationem: quia ita lex 12. tab. scripta est: g vt puta si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu † petere solitus, h cornu petierit. ¶ Hæc autem actio in ijs, quæ contra i naturam mouentur, locum habet. Ceterũ si † genitalis k sit feritas, l cessat actio. m Denique si vrsus fugerit à domino, & sic nocuerit, non potest quondam dominus conueniri, quia desijt dominus esse, vbi n fera euasit. o Pauperies p autem est damnum siue iniuria facientis datum. Nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu q caret. Hæc r quidem ad noxalem pertinent actionem.

¶ Si quadrupes non mansueta iuxta naturam sui generis damnum dederit in liberum corpus non occidendo, dominus ex ædilitio edicto arbitrio iudicis condemnatur, in alijs rebus in duplũ: vel noxalis actio his duobus casibus contra dominum dirigitur, & pœnales actiones pro eodem facto concurrentes non perimunt se concursu. Ang.

sit noxam, dato, aut noxæ æstimõnem ferto. h ¶ Solitus. subaudi in vtroque exemplo etiam, nam idem est, & si non sit solitus, vt in princ. huius tit.

ADDITIO. Hoc verum, si fera nocens non euasit, quæ habebat cõsuetudinem redeũdi, aliás si euasit, nec vtili, nec directa tenetur dominus et si postea redierit, arg. l. qui res, §. arcã, ff. de sol. Ang.

i ¶ Contra naturã. i. consuetudinem gñis illius aĩalis, licet sit consuetudo, sua, vt calcitret, vt sup. pro xi. §. Nã maior pars equorum non pessimdat, & maior pars boum nõ cornu petit. quia equi, & boues dnr mansueti. Et mãsueta dicuntur quæ gregatim pascuntur, vnde secũdũ hoc canis non est in numero ferarum nec mansuetorum. Nã maior pars canũ non mordet, & maior pars nõ gregatim pascitur. Sed videtur etiam, quod in his feris locum habeat hæc actio, vt infra eo. §. fi. quæ est contra Sol. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non, vt hic. & ff. eo. l. 1. §. In bestijs. Accurs.

Equi & boues sunt mansueti.

Canes aliqui non mordent.

† Et tunc dic, aut ꝑ .i. vt ponatur pro eo. † alias pullus.

b ¶ Lasciuia. i. luxuria. † Vel dic facilitate, vt facit † pupillus. ¶ Intelligas per lasciuiam. i. per quandam petulantiam, quam habẽt animalia, præsertim quæ nondũ domita sunt. lasciuire enim est blãdo saltare, & huiusmodi iuuenilia facere.

c ¶ Feruore id est, amore, vt si equus tuus, vt equam meam adiret, ostiũ meum fregerit, & dicitur feruor, quia calefacit amor, vt in Auth. quibus mod. na. ef. fi. leg. §. illud. col. 6. † Adde gl. in §. vlt. supr. de suc. sub.

† De boue cornupeta mul-ta. Exod. c. 21.

d ¶ Feritate. i. crudelitate. s. suas non sui generis natura, vt inf pro. §.

e ¶ Actio, quę vocatur in factum, vel simpliciter de pauperie.

f ¶ Prodita est. i. adinuenta.

g ¶ Scripta est. vt supr. tit. 1. §. sunt autem, ff. eo. l. 1. in princ.

* ¶ Verba. l. 12 tab. hec fuisse traduntur. Si quadrupes pauperiem fecerit, animal ꝗ commi

k ¶ Si genitalis. i. si a genere hẽat, ꝙ sit fera.

l ¶ Feritas. i. crudelitas.

m ¶ Actio s. directa.

n ¶ Vbi. i. postquam.

o ¶ Euasit. vt sup. de rer. diui §. feræ.

p ¶ Pauperies. Mirabilis est hæc expositio ẽt legalis, iõ sic forte dicta, qa pauperiẽ aliquã facit, sicut & dãnum diminutio, vel adeptio patrimonij dicitur, vt ff. de dam. infect. l. 4.

Damnũ diminutio, vel ademptio patrimonij dr.

q ¶ Sensu caret qñque iñ res inanimata iniuriam facere dicitur improprie, vt ff. cõm. l. si vt certo. §. plane si sic commodaui.

* ¶ Aliud l. Mosaica sancitum est, ea. n. & in bruta quoq. aĩalia aduertebat, si quid morte digñi admisissent, Gen. 9. Leu. 20. Exod. 21.

r ¶ Hæc, s. supradicta duo, & quod nomine feræ

SYL. feræ bestiæ non agatur hac actione, & quod nomine mansuetæ noxaliter tãtum agatur, vt sup. prox. §. & in prin. tit.

¶ Ceterum sciendum est. CASVS. similiter in præsenti §. non figurabitur, litera. n. plana est, & de cisso fundata naturali ratione, vt damnũ datũ culpa alicuius puniatur pro modo culpæ. Additur ẽt, quod non solũ datur actio ex edicto ædilium: sed etiã de pauperie, ratione assignata in text. quia vbi agitur de pœna imponẽda, vna actio aliam nõ cõsumit. No quòd in dãno dato, vel potius in nocumento facto libero homini, æstimatio fit arbitrio iudicis, in ceteris in duplo æstimationis damni. Item, quod illo casu datur actio in factum de pauperie, & actio ædilitia. Item nota regulam, quod in pœnalibus vna actio aliam non consumit.]

¶ Ceterum sciendum est, ædilitio edicto [a] prohiberi nos canem, verrem, vrsum, aprum, leonem [b] ibi habere, qua vulgo iter fit, & si aduersus ea factũ erit, & nocitum [c] libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum iudici videtur, tanti dominus cõdemnetur. [d] Cæterarũ vero rerum, quãti damnum datum sit, dupli. Præter [e] has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. [f] Nanquam enim actiones, † præsertim pœnales, de eadẽ [g] re concurrentes, alia aliam consumit. [h]

a ¶ Edicto. posito. ff. de ædi. edi. l. hi enim, §. deinde, & l. seq.

b ¶ Leonem. item lupum, pantheram, & generaliter omne animal, quod debeat nocere, siue solutum, siue ligatum, ita tamen ꝙ damnũ nihilominus facere possit, vt ff. de ædi. edi. l. hi enim. & l. generaliter. & l. seq.

c ¶ Et nocitum in corpore, ita quòd non sit mortuus, aliàs ducenti solidi debentur, (1) vt ff. de ædil. edi. qua vulgo. 2. resp.

ADDITIO (1) Ista pœna secundum glo. in l. qua vulgo. applicatur pro parte fisco, & pro parte patri, alleg. ff. de ijs, qui deiece. si vero, §. peu. secundum Ang.

d ¶ Condemnetur. Ratione deformitatis non habita, sed impensarum tantum in curatione factarum, & operarum amissarum, & amittendarum, vt ff. eo. l. ex hac. hẽ condemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto, vt hic, & ff. de ædil. edi. qua vulg. 2. resp. in fi.

e ¶ Præter has. i. præter hos modos agendi ædilitio edicto.

f ¶ Habebit. s. vtilis, aliàs contra, vt supra eo. §. hæc autem.

g ¶ De eadem re, id est ex eodem facto, & delicto.

h ¶ Consumit. Hoc est intelligendum concursu, perceptione enim vna aliam consumit. Et ad euidentiam istorum dic. quod qñ competunt plures actiones eidem, & contra eundem, aut omnes pœnales sunt, aut omnes rei persecutoriæ, aut aliæ pœnales, aliæ rei persecutoriæ. Primo casu subdistingue, aut omnes ex vno delicto, & tunc vna tollit aliã perceptione nõ id, quod excedit, vt ff. vi bo. rapt. l. 1. & ff. de actio. & oblig. qui seruum. 1. respõ. & l. cum ex vno delicto, non autem cõcursu, vt hic dicit, vbi autẽ ex diuersis factis vna non tollit alteram etiã perceptione, vt ff. de priu. delict. l. nũquam. in prin. In secundo capite, quando omnes sunt rei persecutoriæ, dic. quod aut contra eundem dantur, & tunc tolluntur ad inuicem perceptione, non concursu, vt ff. loca. si merces, §. culpæ. aut contra diuersos, & tunc non tolluntur etiam perceptione, vt ff. de tabu. exhib. l. locum, §. condemnatio. In tertio casu, scilicet, quando alia est pœnalis, & altera rei persecutoria. Iterum subdistingue, quia aut est pœnalis originaliter & tũc neutra per alteram tollitur, vt ff. de fur. si pignore. §. cum furti, & ff. de condi. furti si pro fure, §. furti, hoc tamen fallit in casu. ff. nau. cau. sta. l. & ita. (aliàs incip. idem) §. fi. quia ibi competebat altera de iure communi, altera de iure speciali. Aut non mere, vel originaliter pœnalis, & tunc vna per alteram tollitur, vt ff. quod met. causa. l. metum. §. licet. †

* Dic tu quantum attinet ad regulam huius text. quod illa procedit quo ad hoc, vt simul concurrant, ita quod vtraque eligi possit, sed bene vna electa, alia tollitur l. & ita in fin. ff. na. cau. stab. etiam quod in actione electa succubuerit, secundum Bart. in l. hoc edicto. in 2. q. ff. de publica. Item hæc vera sunt, quando ex eodem facto & vnico criminis titulo procedunt, aliàs secus, l. 1. ff. vi bonor rapto. lege nunquam plura. ff. de priu. delictis.

¶ De ijs, per quos agere possumus.

¶ Actiones intentantur per nos, & per procuratores nostros, quorum vsus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere, vel defendere impedit. hoc dicit. Angel Aretin.

¶ De ijs, per quos agere possumus.

Quia de actionib. diximus, videamus per quos exerceãtur, & in hoc incipit, Nũc, &c.

Actiones plures si cõpetant, aut vna in [illegible] [illegible] lamur actiæ.

† Similis text. in l. nũquam, ff. de reg. iur.

† Similẽ SYL. glo. habemus in d. l. & ita. ff. na. ca. stabu. & in l. nunquã de re, iu.

Nunc

Diuisio.

Nunc. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnum dictum bimembre. Secundo vnum membrum assumit, & declarat tam de iure antiquo, quam hodierno. Tertio declarat quid est procurator, & tutor. Secunda ibi, Alieno veluti. Tertia ibi, Procurator.

¶ Nunc admonendi.

SYL. CASVS non est necessarius. tradit enim primo Impera. regulam affirmatiuam. Ide refert ius antiquum: quo nisi certis casib. in tex. expressis agere pro alio nō licebat. No. quod quilibet non prohibit[9] potest agere nomine suo. & alieno, & sic q̄d hoc edictum est prohibitorium certarū personarum. Item not. in q. bus casibus de iure antiquo agere liceret. Item not. rationem, quare adinuentum fuerit. quod quis alieno nomine agere posset, & est text. apertius declarans in l. 1. §. fin. ff. de procur. vbi non solum consideratur caput impotentiæ. s. quando homines suis negotijs non possunt superesse, sed etiam quando nolunt. **

Nunc admonendi[a] sumus, agere[b] posse quemlibet[c] hominem, aut suo nomine, aut alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, cum[d] olim in vsu fuisset alterius nomine agere non posse, nisi pro populo, pro libertate, pro tutela. Pręterea lege Hostilia permissum † erat, furti agere eorum[e] nomine, qui apud hostes essent; aut reipublicæ causa abessent, quive in corū cuius[f] tutela essent. Sed quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionem licebat, cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itemque aliæ multæ causæ sæpe hominibus impedimento[g] sunt, quo minus rem suam ipsi exequi possint.

¶ Procurator constituitur verbis habilibus interpositis, etiam aduersario absente, & ignorante. Ang. Aret.

¶ Procurator neq. certis verbis,[h] neque pręsente † semper aduersario, immo plerumque eo[i] ignorante, constituitur. Cuicunque[k] enim permiseris

† Sim. gl. su. de leg. §. nostra, ver. q buscunq. & ff. §. seq. vers. cuicunq;.

a ¶ Admonendi sumus. id est admonemur.

b ¶ Agere. s. hodie.

* ¶ Intellige ciuiliter, at criminaliter non semper licet, quod expeditum est, vbi quis persequi velit crimen publici iudicij. l. pen. de publi. iud.

† Dic, q̄ seruus nō pōt esse in iudicio ni

c ¶ Quælibet. s. idoneum, † propter seruum, qui nec suo, nec alieno nomine admittitur, vt C. de iudi. l. seruus. † Item propter pupillum, vt Cod. qui leg. perso. stan. habe. per totum Accurs.

SYL. si in certis casibus de quib. in l. vix certis. ff. de iud. Ang.

¶ Facias tu regulam, quod quicūque potest esse in iudicio proprio nomine, potest etiā procuratorem cōstituere, quam facit Inno. in c. edoceri. de rescr. sed ego addo, proprio nomine, propter personas coniunctas, quæ possunt esse in iudicio, & non possunt cōstituere saltem ante contesta. litem procur. vt concludit Rot. de procur. decis. 34. in antiquis.

d ¶ Cum, id est, quamuis.

e ¶ Eorum nomine. s. si quis faceret furtum captiuis, vel reipu. causa absentibus.

f ¶ Cui[9], id est alicuius, q. d. procurator potest agere nomine eorū, qui sunt in tutela captiuorum: & reipublicæ causa absentium.

g ¶ Impedimento. Sed quid si nullum sit impedimentum? Resp. idem, vt ff. de procur. l. 1. §. vsus.

¶ Procurator, &c.

SYL. CASVS in traditione iam generalis regulæ nō est necessari[9], nihil enim aliud hic dicitur, nisi quod non est tradita aliqua certa formula in cōstitutione procuratorum, sed quomodocunque constet, q̄ velim res meas agi, & tractari per alium ille meus procurator constitutus cēsetur. No. q̄ procuratoris cōstō non exigit aliquam certam formam verborum. Itē quod absens potest cōstitui procurator.

† aliās deest sēper. Mandatū speciale in multis casibus exigitur.

h ¶ Neq. certis verbis. Imò quib. libet, aptis tñ ad hoc, siue gñaliter, siue spāliter. In casib[9] tñ spāle mandatū exigit̃, vt in interdicto de lib. exhib. vt ff. de procu. l. Pomponius. in prin. Idem si mando alicui, q̄ inueniat maritū filię meę, vt ff. de rit. nup. l. gñali. i prin. Item in cā suspecti tutoris, vt ff. de procu. nō solum, §. fi. Itē qñ duos generaliter facio procuratores, nam neuter ab altero exiget, nisi habeat speciale mandatum, vt ff. de procur. l. itaque, & l. qui duos. Item in integ. resti. petenda, vt ff. de mino. l. illud, §. si talis.

¶ Adde, q̄ Angel. hic ponit 25. casus, in quibus speciale mandatum requiritur, & ego posui 120. casus, in quibus spāle mādatū requirit̃, in meo tractatu de regulis & fallen.]

i ¶ Eo. s. aduersario.

* ¶ Adde, quod & absens procurator vtiliter datur, l. 1. ff. de procur.]

k ¶ Cuicunque. Scilicet habili, non militi, vt ff.

Procuratoris officiũ quibusdã est interdictum.

† & §.pe. infra de excep.

ut ff.de procur.l filiusfami.§.veterani. Item non feminæ, vt ff.de procu.feminas.† Item non habent imminens impedimentũ, quare non possit cogi, vt ff.de procur.l.neque femina. Item non minori 25.ann. vt ff.de proc. l.minor. Item nõ furioso, vel muto, vt ff. de procu. l.2. §.furiosus, & l.mutus, t.re spon. Item nõ accusato de crimine capitali, vt C.de procurat.l.reum.

ADDITIO.

Qui oẽs prohibentur esse procuratores, nisi fuerit lis contestata. Et est ratio, quia hæc exceptio debet opponi ante li.contest. aliàs habilitatur psona procuratoris, vt hic per doct. & in l.ita demum, & in l. exigendi. Cod.de procur.

* ¶ Quod dicit de femina, verũ est in iudicio, præterq̃ in quibusdã casibus anno. per Dec. in l.2.nu.16.de re.iu. Nã ad negotia vtique pcuratrix dari põt, vt tenet Bart. per l.3.§.1.de negot. gest. quẽ sequit̃ Dec. post multos alios per eum allegatos in d.l.2.de reg.iur.]

rem tuam [a] agere, aut defendere, [b] is tuus procurator intelligitur.

¶ Tutores, & curatores quemadmodum constituantur, primo libro [c] expositum est.

¶ De satisdationibus.

¶ Olim conuentus actione reali satisdabat, siue suo, siue alieno nomine conueniebatur, sed agens reali nullam satisdationem præstabat, si suo nomine agebat, secus si procuratorio nomine, quia satisdabat ratam rem dominum habiturum, agens vero personali, ad ea cogebatur, ad quæ agens reali: conuentus vero alieno nomine satisdationem præstabat iudicatum solui, si alieno nomine faciebat: si vero suo, ad nullam satisdationem cogebatur. Angel. Aret.

per totũ, & de legi.agn.tu. per totum, & per alios seq.tit. vsque ad ti.de satisd.tut. & cur.

¶ De satisdationibus.

¶ Facta mentione procuratorum, a quib. satisdatio exigitur, competenter de satisdatione subiũgitur. Accur. Cõtinuatio.

** Adde, quod qui tenetur satisdare, liberat̃ a satisdando, si sit valde diues & idoneus, vt no. Bart. in l.quicunque.2.C.de fund.patri.lib.11. & tradunt Alexã. & Mod. in l.1.ff. qui satisda.cog.]

Satisdationum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vsum amplexa est. Olim enim si in rẽ agebatur, satisdare possessor [d] compellebatur, vt si victus esset, nec rem ipsam restitueret, nec eius litis æstimationem, potestas esset petitori, aut cũ eo [e] agendi, aut cum fideiussoribus [f] eius, quæ satisdatio appellatur Iudicatum solui: Vnde autem sic appelletur facile est intelligere. [g] Namque stipulabatur quis, vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum. Multo magis is, qui in rem actione conueniebatur, satisdare cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. Ipse autem, qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisdare non cogebatur. Procurator, si in rem agebat, satisdare iubebatur, rem ratã dominum habiturum.

Satisdationum. ¶ Totus iste tit. diuiditur ĩ tres partes. Primo ponit quid iuris erat olim circa satisdationem in iudicio, siue quis agebat nomine suo, siue vt procurator. Secundo, quid iuris sit hodie. Tertio extẽdit hanc legem ad omnes prouincias. Secunda ibi, (Sed hodie.) Tertia ibi, q̃ formam. Diuisio.

¶ Satisdationũ

CASVS in l.correcta non est figurandus refert enim ius antiquũ, quoad satisdationes. Not. q; modus satisdationum hodiernus differt ab antiquo. Item, q; l.introducitur aliqñ a principio ab vsu. Itẽ, q; l.tollitur per non vsum. Item no. ordinem antiquum satisdationum. Item, quod nemo defensor in re aliena sine satisdatione idoneus esse creditur.

a ¶ Rem tuã. Ergo & vnã, & plures, ergo nuncius est procurator, quod verum est.ff. de procu.l.1.§.1.

b ¶ Defendere.s.mãdato interueniente. aliàs simpliciter positum hoc verbum, defensor, intelligitur sine mandato, sed procura.cum mandato est, vt ff.de proc. si procura.§. per contrarium, & facit ad hunc §.ff.fam.ercis. l.plane, in fi.

c ¶ Primo libro. Vt sup. qui.da.tut. possunt, per totũ, ...

d ¶ Possessor.s.suo nomine conuentus.

e ¶ Cum eo.s.reo victo.

f ¶ Cum fideiussoribus. Ex fideiussione.

g ¶ Facile est intelligere. cum nomẽ sit consequens rei, vt sup.de donat.§.est & aliud.

Periculum [a] .n. erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur.

¶ Tutores vero & curatores eodem modo, quo & procuratores, satisdare debere, verba edicti [b] faciebant, sed aliquando [c] his agentibus satisdatio remittebatur. [d] Hæc ita [e] erant, si in rem agebatur. Si vero in personam ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur, [f] ab eius vero parte, cum quo agitur, si quidem alieno nomine aliquis interueniret omnimodo [g] satisdaret, [h] quia nemo [i] defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quod si proprio nomine aliquis iudiciũ accipiebat in personam, iudicatum solui satisdare non cogebatur. [k]

¶ Hodie cõuentus suo nomine quacumque actione, non satisdat iudicatũ solui, sed de iudicio sisti, si non possidet immobilia, quę aliquando est cum fideiussore, aliquando non. Aret.

¶ Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione cõuenitur, siue personali, suo nomine, nullam satisdationem [l] pro litis æstimatione [m] dare compellitur: sed pro sua tantum persona, quod in iudicio perma-

a ¶ Periculum. Facit ff. de procur. non solum, §. item ait, & de iureiurando, l. nam postea.
b ¶ Edicti. scilicet prætoris, quod edictum non habemus.
c ¶ His. s. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forte, tunc, quando erant testamẽtarij, vel dati. s. per inquisitionem. Nam tunc non cauebant de rato, vt sup. de satis. tut. in princ.
* ¶ Rectius Theophilus. in ica omologi meni est iauiõ catastasis. Idest quando certa, & legitima est eorum constitutio, vt intelligamus tunc satisdationem remitti solitam, vbi constabat eos tutores, vel curatores esse. l. vulgo. ff. de admi. tuto.
d ¶ Remittebatur. s. de facto.
e ¶ Hæc ita erant. Hic non debet esse, §. secundum Ioan. quia & quod sequitur est de antiquitate
f ¶ Agitur. Vt suo nomine agens nõ caueat, alias caueat rem ratam dominũ habiturũ, vt supra eo. §. vers. ipse autem, & ver. procu.
g ¶ Omnimodo. s. siue cum mandato, siue sine mandato.
h ¶ Satisdaret. s. iudicatum solui.
i ¶ Quia nemo. No. antiquam regulam, quę etiam hodie bona est, vt hic, & inf. eo. § si vero reus. & ff. de procur. l. non videtur, & l. qui proprio §. qui alium.
* ¶ Etiam si filius, vel pater sit. l. filiusfam. ff. qui satisd. cog.
k ¶ Non cogebatur. In hoc solo casu differebat ab actione in rem, licet per multa verba hucusque inter eas notauerit differentiã.
SYL. ¶ Contrarium voluit gl. in rubr. ff. iud. sol. videlicet quod olim conuentus actione personali non satisdabat, sed hæc gl. verior est, quam seq. Dy. & Bart. in d. rub. & Angel. hic.
¶ Sed hodie. CASUS in l. corrigente non ex ratione, sed ex quodam vsu, qui prǫualuit, vt patet in illis verbis, sed hodie hæc aliter obseruantur, non est necessario figurandus; sed tantum notandum est, quod satisdationes, quæ hodie attendũtur, ex vsu & obseruãtia processere potius, quã ex l. quod consonat ad id, qđ dixit, supra in princip. huius tit. ibi, Aliud antiquitati placuit, aliud nouitas per vsũ amplexa est.
Item, quod cõuentus hodie suo nomine actione reali, vel personali non satisdat nisi de iudicio sisti aliquãdo cum fideiussore, aliquã cum simplici eius cautione iuramento firmata.]
l ¶ Nullam satisdationem, id est nullam promissionem per fideiussores facere, nam satisdatio per fideiussores fit, vt ff. qui satis. cogan.
** Adde, quòd quando quis tenetur satisdare, ille potest pignora vel fideiussores dare. glo. Bar. & magis communiter Doct. in l. 1. qui satisd. cog. & Neguś. de pign. in 1. memb. 5. par.] nam nec de defendendo nec de dolo (quod absit,) nec iudicatum soluere promittit, quæ tria continentur sub clausula hac. s. iudicatum solui, vt ff. iudi. sol. l. iudicatum solui, nec vllam aliam, nisi vnam, quam subijcit. Sed econtra nũquid actor aliquam facit satisdationẽ? Dic quod sic, duas. Primam, ꝙ litẽ cõtestabitur vsque ad duos menses connumerandos a die libelli porrecti, vt i Auth. de execu. §. 1. coll. 7. quę est Authen. C. de lit. cont. libellum. Aliam ꝙ persistet vsque ad finem, & si cõuictus fuerit iniuste se mouisse litem, decimã partem litis nomine expensarum dabit reo, vt in Authẽ. de litt. §. ad excludendas. coll. 8. quæ est in C. de epi. & cler. auth. generaliter, quãq; isti hæ duæ ex consuetudine nõ seruantur, nec sunt in vsu.
m ¶ Pro litis æstimatione, iudicatũ solui. Accur.

Satisdare est promissionē per fideiussores facere.

Satisdatio duplex ab actore exigitur.

a ¶ In

maneat a vsque ad terminum b litis: vel committitur suæ promissioni c cum iureiurando: (quam iuratoriam cautionem d vocant) vel nudam promissionem, e vel satisdationem pro qualitate f personæ g suæ dare compellitur.

a ¶ In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellatur iudicio sisti, vt hic patet. & ff. qui satisda. cogan. l. 2. §. prætor ait. in fin. Et caue tibi in notāda dña notū capitulorū. Hic. n. primo loquitur, qñ immobilia non possidet, vt hic. & ff. qui satisd. cogan. l. sciēdū.

SYL. ¶ Aduerte, q̄ a verū est, quod reus conuētus possidens immobilia excusatur a satisdādo: sed si agimus de satisdatione præstanda ab actore de prosequenda lite, non releuatur actor ab ea præstanda per possessionem immobilium, secundum Bart. & Doct. in l. de die. §. quidam. ff. qui satisd. cog. Alex. & alij in l. sciendum. eod. titu. quamuis Ias. ibi contrarium teneat, cuius rōnes debiles sunt.

Fideiussor iudicio sisti quādiu teneatur. b ¶ Ad terminum. Hoc est tempus diffinitionis sententiæ. Sed numquid fideiussor tādiu tenetur, scilicet quamdiu durat lis? Distingue, aut fideiussit in certum tempus, & tunc tamdiu tenetur, & non vltra, vt C. de fideius. l. pen. Aut non, nec in causa publica, nec in scriptis & tunc nō tenetur vltra duos menses, vt dicitur d. l. C. de fideius. Et est ratio, quia actor videtur sibi remittere, cū ꝓmiserit litem se contestaturum vsq; ad duos menses, vt in Auth. de execu. §. 1. coll. 7. Si autem in causa publica, vel in scriptis tūc perpetuo. vel (quod est verius) vsque ad triennium tenetur: cum tantum duret instantia causæ, vt C. de iudi. l. properandum. in prin.

Satisdatio iudicio sisti an possit sub pœna fieri. Sed numquid sub pena fiet hæc satisdatio? Respon. non, nisi conueniat inter partes: sed interesse tantum venit, vt ff. qui satisd. cog. l. 2. §. si. Sed si est promissa, & est statutū tempus, intra quod teneatur fideiussor: si quidē sex mensium est, infra alios sex menses poterit fideiussor morā purgare: si maius, non habet tamen nisi sex menses. inf. quos potest mora pœnæ purgari. si exhibeatur reus, licet primò exhibitus non fuerit: quæ dic. vt C. de fideius. l. antepen. (i) Sed quid si possidet immobilia tantum, quæ valent decē, & conueniatur in cētum, numquid satisdabit? Respon. sic ad minus in eo, quod excedit: quia quod iuris est in toto quo ad totum, idē erit in parte quo ad partem, vt ff. de acq. hær. l. si seruus eius. & di. xj. in l. quæ de tota. ff. de rei vendicatio.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc gl communiter damnatur, vt dicit Alexā. in l. sciendum. col. fin. ff. qui satisd. cog. non enim requiritur, quod satisdatio æquiualeat valori litis, sed satis est, quod possideat tantum, quòd non sit suspicio fugæ, secundum opin. Bart. & Bald. ibi.

ADDITIO (i) Intelligas dispositionem huius l. procedere in casu suo, videlicet in stipulatione prætoria, & iudiciali, non tamē in stipulatione cōuentionali, vt ibi no. Bal. Ange. & Salyc. & not. Bart. in l. 4. circa fin. de cust. reo. quod not. secundum Angel.

c ¶ Promissioni. s. vbi possidet immobilia. SYL.

¶ Ioan. Fab. hic dicit, quòd de consuetudine seruatur contrarium, & de veritate vide Alexan. in l. sciendum. col. pen. ff. q satis. cog. ¶ Itē propter priuilegium, vt C. de prin. agen. in re. lib. 12. & de dig. l. quoties. eo. lib. Item in casu quando non possidet immobilia, vt Cod vt omnes tam ciu. quàm cri. l. 1. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

¶ Regula est, quam ponit hic gl. s. q; pp impotentiam satisdandi stetur cautioni iuratoriæ ponit tñ Ias. in l. 1. ff. qui satisd. cog. 14. limitatione, in quibus etiam stante impotentia satisdandi nō statur cautioni iuratoriç. SYL.

d ¶ Iuratoriā cautionē. Scilicet iudicio sisti.

e ¶ Nudam promissionem. Repete, dare compellitur, vt œconomus & alij clerici, vt in Authen. de sanc. episc. §. si quis autem pro pecuniaria causa. colla. 9.

f ¶ Pro qualitate. Vt si sit parens, vel patronus rei vel actoris, vt quia vocet patronum vel parentem tunc enim quilibet fideiussor ꝓ idoneo accipitur, vt ff. in ius voc. vt cau. l. 1. 2. & 3. & §. qui satisd. cog. l. 2. § 2. & §. qđ ait prætor. Sed nūquid hodie indistinctè satisdandū est, vt in Authen. de exhi. & intro. re. §. susceptio. collatio. 5. quæ est in C. de lit. contesta. Authent. offeratur? Respond. illa secundum distin. huius. l. intelligitur. Nam posteriores per priores intelliguntur, vt ff. de legi. & senatuscons. l. sed & posteriores.

g ¶ Personæ scilicet rei.

* ¶ Sic & bonus vir, qui propter paupertatem satisdare non potest, promittens cū iureiurando admittitur, ne eum ad impossibilia obligare lex videatur, vel alias ius sibi iā quæsitum amittat. Iaso. l. 1. in fin. qui satisd. cog. Alciat. l. satisdationis. de verb. signif. SYL.

¶ Sin autem per procuratorem. CASVS clarus est, & dicta plura sunt. primò enim dicitur, quòd si lis fiat per procuratorem, tunc procurator actoris, aut exhibet in actis mādatum, & tunc non egemus alia satisdatione, quia iam constituendo procuratorē tenetur habere ratum factum per ipsum secūdum vires mandati. aut ī iudicio cōfitmauit personam procuratoris, & idem est, ac si mandatum dedisset: quia quo ad ratihabitionem procurator constitutus cēsetur: quia vt vidimus. sup. tit. præceden. quibuscunque verbis constituitur, aut neutrum istorū factum est, & tunc procurator tenetur satisdare rem dominum ratam habiturum. ratio autem omnium est, ne reus fatigetur expensis, & eludatur postea, si absoluatur. Si vero sit procurator rei, tunc si præsens reus in iu-

¶ Procurator domini actoris, vel quasi satisdat de rato, si dubium fuerit de mandato, procurator rei, etiam si de mandato certum extiterit, cauet iudicatum solui cũ omnibus clausulis opportunis, pro quo reus potest existere fideiussor, quæ fideiussoria obligatio hypothecariã habere debet annexam, quæ stipulatio iudicatum solui, contra hæredem fideiussoris porrigitur, tenetur etiam idẽ procurator, si reus fuerit litem contestatus cauere, quod tempore ferendæ sententiæ reus in iudicio paratus erit, alias fideiussor pro eo intercedẽs tenebitur pro eo, quod fuerit mãdatum, nisi prouocatio intercedat. Angel. Aretinus.

¶ Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum [a] actis insinuatum [b] est, vel præsens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, [c] ratam rem dominum habiturũ [d] satisdationem procurator dare compellitur: eadem † obseruando, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ, [e] quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam

† alias eodem.

dicio personam procuratoris approbet, res de plano procedit, si vero non sit præsens, potest extraiudicialiter satisdando supplere, quæ omnia nota. Item no. quod contra mandatum factum penes acta non opponitur. Item, quòd qñ procurator agit presente domino, non potest de defectũ mandati opponi. Item, quod quando dubitatur de mandato, procurator cogitur cauere de rato. Item, quod dñs potest extra iudicium releuare procuratorẽ ab onere satisdandi. Item, q̃ fideiussor de iudicato soluendo simpliciter receptus liberatur lata sententia secundum Ang. hic.

a ¶ Mandatũ. extra ius factũ.

b ¶ Insinuatũ. id est corã iudice demonstratum.

SYL. Dic actis insinuatum .i. in actis productũ & registratum.

c ¶ Confirmauerit. Repete, non. nam confirmare potest, & tunc satisdare non tenetur vt inf. proxi. §. alias est in litera, non.

*¶ Item scribit Vlpia. l. non solum, §. qui nomine. de procur.

d ¶ Habiturum. id est, quod dominus habebit ratum, quæ committitur, quando dominus scit, & potest habere ratum, & non habet, vt ff. rem ra. habe. quo enim. §. 1. & ff. de sol. l. ratum, vbi dicitur, ratum autem habere dominus debet, cum primum certior factus est. Hic tamen distingue: An sit certum habere mandatum, & tunc nõ cauet. vt hic, & C. de satisda. l. 1. Aut certum est, quod nõ habet, & tunc etiam cum satisdatione non admittitur, vt ff. de nego. gest. si pupilli, §. fi. Aut dubium est, & tunc secundum P. est in electione rei vtrum exigat probationẽ mandati a procuratore, an satisdationem recipiat, & est pro eo argumen. in Authentic. de col. §. eos. in fin. collat. 9.

¶ Sed ibi non loquitur de procuratore, sed de exactore tributorum. Sed Io. contra, dicit enim in electione procuratoris esse: qđ duorum istorũ facere vidit, quia quoties ad duo quis alternatiue tenetur, eius est electio, vt sup. de actio. §. huic. Bul. autẽ distinguebat vtrum diceret, non habes mandatũ, & tunc probet mandatum, an dicat, dubito, & tunc satisdat. Sed Ioan. opin. verior est.

SYL. ¶ Tunc autem dicitur dubiũ de mãdato, qñ aliquid probatum est, non autem per simplicem assertionem procuratoris, vt declarant Doct. in l. 1. C. de procur. ** Adde, q̃ licet regulariter absque mandato alius ꝓ alio non audiatur, attamen amicus defensionis causa poterit stare ĩ iudicio sine mandato, quod intelligẽdum in eo, qui arctissima familiaritate iungatur, & cuius gesta soleat absens rata habere, Barto. l. non solum. §. qui alieno. de proc. Alciar. lib. 1. de verb. signif.]

¶ Præstat etiam aliam cautionem procurator actoris scilicet de defendendo eum, pro quo agit, vt ff. de procur. seruum, § fin. alias denegatur ei actio, vt ff. de procur. l. mutus, §. pœna.

SYL. ¶ Intellige de defendendo in causa reconuentionis, secundum dist gl. in l. sed & hæ. §. prætor. ver. satisdando, ff. de procur. quæ communiter approbatur, vt trad. Alex. in l. actionem. C. de procur.

e ¶ Personæ. Vt sunt patres in bonis filiorũm. vt C. de bon. ma. l. 1. & de bon. quæ lib. l fina. §. vbi autem. Item orphanotrophi, & brephotrophi, vt C. de episcop. & cleri. orphanotrophos. Item œconomi, vel actores, vel syndici, vt ff. quod cuiusque vniuersi. no. l. 1. §. quibus, & l. nulli, & l. item, §. 1. & C. de sacrosan. eccles. iubemus, ij. circa principium, ibi, nulli œconomo. & C. de episcop. & cleric. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Item apocrisarij, vt in Auth. quomodo opor-

Personæ alienarũ rerum gubernationem habentes.

per alium inferunt. [a]

Si vero aliquis conuenitur: siquidem præsens [b] procuratorem dare paratus est, potest [c] vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisdationem, solenni stipulatione firmare, vel extra iudicium satisdationem exponere, [d] per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat pro omnibus iudicatum solui satisdationis clausulis: [e] vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur, [f] siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tam ipse, quam hæredes [g] eius, obligentur. Alia insuper cautela vel satisdatione propter personam ipsius [h] exponenda, [i] quòd tempore sententiæ recitandæ in iudiciū veniet, [k] vel si nō venerit, oīa dabit fideiussor, quæ [l] in condēnatione continētur, [m] nisi fuerit prouocatum.

opor. epi. §. illud. collat. 1. Item magistratus nomine municipij, (i) vt C. de iura. calumn. l. 2. §. 1. isti enim possunt inferre per alium litem, vt hic subijcit.

** Vide sim. glo. supr. de cura. §. vii. in ver. actorē. vbi declarat, qui sint œconomi, Syndici, apocrisarij. Orphanotrophi vero appellantur orphanorum & pupillorū nutritores. Inde orphanotrophium locus, vbi talibus pbentur alimenta. 23. quæst. 8. §. quamuis. Brephotrophi autem dicuntur gubernatores infantium pauperum, & orphanorum secundum Azo. in summa. C. de epis. & cler. & Brephotrophium locus, vbi huiusmodi infantes publice aluntur. l. illud. C. de sacr. eccl.]

(i) Not. q̄ magistratus municipalis pro sua ciuitate vel municipio potest agere, vt est tex. in l. 3. §. planè, ff. quod vi aut clam. cum ibi no. Ang.

a ¶ Per alium inferunt. Scilicet per procuratorē: qđ est intelligendū, si prius ipsi litē contestentur, & sic litium dñi efficiantur, vt C. de procurat. l. neque alias non: cum non dñi, sed administratores sunt: & pcurator a dño debet institui, vt ff. de procur. l. 1. in princ. Sed si ipsæ supradictæ personæ agūt, numquid de rato cauent, vel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respond. non, vt C. de admin. tut. l. tutores debita. & l. sancimus. 2. §. defensionem. Sed in tutore vr̄ dicere lex contra, si sit incertum de officio suo, vt ff. de admin. tut. l. vulgo. Sed certè ibi non dicit, quòd debeat de rato cauere: sed quòd reus damnum non subibit, propterea quod iste non sit tutor. Sed quæ est ratio: quod procuratores satisdant, sed supradictæ personæ non? Respond. quia prædictæ personæ quasi domini sunt, vt ff. pro empt. l. qui fundum. §. si tut. & C. de episc. & cler. l. orphanotrophos, sed in procuratoribus secus: quia non sunt domini vere, sed ficte, vt ff. de procur. l. 1. in princip.

Procuratores satisdant, non aūt patres, orphanotrophi, &c.

Tutor an teneatur cauere de rato.

* ¶ Adde, quòd licet tutor non possit constituere procuratorem ante lit. cōtest. potest tamen constituere actorem, vel negotiorū gestorem, vel quocunque alio nomine cum appelles, vt ait, hic Theophilus.]

b ¶ Præsens. Præsentē accipe, etsi sit in hortis, vel in continentibus ædificijs, vt ff. de procur. l. præsens. & l. qui in foro & l. & ideo.

c ¶ Potest. Id est, debet, secūdum quosdam. Dicunt enim, q̄ si dominus est præsens, ipse tā tū debet fideiubere pro procur. suo: si autem absens est, procur. potest & debet fideiussores solus dare. & facit pro eis, ff. iud. sol. l. si ad defendendum. & ff. de procurat. l. qui proprio. in princip. Vel dici potest, quòd etiam si dominus est, præsens, tamen potest procurator dare suos fideiussores: cum etiam sine mādato quilibet possit alium defendere, vt C. de satisdato. l. 1. & C. de procur. l. exigendi. & etiam inuitum, vt ff. de solut. l. solutionem, & ita proprie accipitur hoc verbum, potest.

Defendit quilibet etiam sine mandato.

d ¶ Exponere. Actori, vel Notario scribenti procurationem: ex cuius stipul. quæritur actori vtilis actio, vt ff. rem pu. sal. fo. l. non quasi.

e ¶ Clausulis. Quæ clausulæ tres sunt scilicet de defendēdo reo, & de dolo quòd absit, & quod sonat ipsum verbum, vt ff. iudic. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

Iudicatū solui tres clausulas habes.

f ¶ Compellitur. Per iudicem. Accurs.

g ¶ Hæredes eius. Nam habet naturā hæc stipul. vt ad hæredes transeat, sicut illa, iudicio sisti. vt ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriatum.

h ¶ Ipsius. Scilicet rei. Accur.

i ¶ Exponenda à procuratore.

K ¶ Veniet. s. reus, qui litem prius contestatus est suo nomine.

l ¶ Fideiussor. Datus nunc a procuratore.

¶ m Continentur. Ergo debet condemnari procurator præsens. SYL.

¶ Si vero reus. CASVS positio facilis est: dubitari enim poterat, quō posset extraneus sine mandato admitti in cā, cū enim in principio iudicij magis sit fauēdū actori, q̄ reo, & nemini alieno noīe agere liceat sine mādato. videbat multo minus admitti dēre defensor, cuius cōtrariū dī fauore defensionis

& ne quis indefensus remaneat, sed debet tunc demum admitti, si cauerit: ratio assignatur in tex. per antiquam regulam ex edicto elicitam, quod nemo, etiam si filius esset, admittitur ad aliquem defendendum sine mandato. l. filiusfam. ff. qui satis. cog. Nota quod nemo admittitur ad aliquem defendendum sine mandato, nisi caueat, siue sit m⁹ in actione reali, siue personali. Item, quod potest ex hoc text. elici regula illa vulgata, de qua sup. qđ experientia est rerum magistra. Item secū dum Ange. qđ ciuitates inferiores debent sequi consuetudinem dominantis, quod non elicitur ex hoc tex. in quo hoc expresse disponitur, imo posset elici contrarium, ne dispositio esset superflua.]

¶ Volens sine mandato quis reum defendere tam in actione reali, quam personali, potest hoc satisdando facere, & ordo satisdationum ex vsu iudiciorum plenius cognoscitur, & hæc forma vbique seruari debet.

¶ Si vero reus præsto [a] ex quacunque causa nō fuerit, & alius velit defensionem eius subire, (nulla differentia inter actiones in rē vel personales introducenda) potest hoc facere, ita tamen vt satisdationem [b] iudicatum solui, pro litis præstet æstimatione. Nemo [c] enim secundum veterem regulam (vt iam dictum [d] est) alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

¶ Quæ omnia apertius † & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documētis apparent.

¶ Quam formam nō solum in hac regia [e] vrbe, sed etiam in omnibus nostris prouincijs (etsi propter imperitiā forte aliter celebratur) obtinere censemus, cum necesse sit omnes prouincias, caput [f] omnium nostrarum ciuitatum, id est, hanc regiam vrbem, eiusque obseruantiam sequi. [g]

a ¶ Si vero re⁹ præsto, scilicet post litem contestatā contra eum.

b ¶ Satisdationem. No. quod siue interueniat procurator ante litem contestatā vt supra eodem, §. si vero. debet satisdare, siue postea, vt hic, & C. de consor. eius. li. l. 2.

† alias perfectissime a quotidiano &c.

Procurator rei siue interueniat ante lit. contes. siue post, tenetur satisdare.

¶ Nec obst. quod dicitur, quod debet fieri ante litē contestatam, vt ff. de procur. l. Pomponius, §. ratihabitionis, quia ibi interuenit procurator ante litem contestatam, vbi aūt postea interuenit, & postea satisdat vt dictū est. Adde quod procurator rei nonnūquam cauet etiā de rato, gl. sup. de diui. stip. §. vlt.

c ¶ Nemo. s. procurator, vt ff. de proc. qui proprio, §. 2.

d ¶ Dictum est. sup. in prin. ver. ab eius.

e ¶ Quam formam Regia vrbe. s. Constātinopolitana. Vel dic de veteri Roman.

f ¶ Caput. C. de vet. iur. enucl. l. 1. § nulla, & §. sed & si quæ leges.

g ¶ Sequi. immo non videtur inspiciēdum, q̧ ibi fiat, sed quod fieri debet, vt ff. de offi. præs. l. sed licet quę est contra. Sed hęc est intelligenda, qñ ex certa sciētia est consuetudo vel lex, non per errorem, vt ibi & facit ad hāc ff. de leg. & senatuscons. l. de quibus. Accursius.

ADDITIO. Hoc verum qñ lex tollit consuetudinem, alias vnaquæq. ciuitas abūdat in sensu suo, & sic obseruare debet suam cōsuetudinem. Et ex gñali principis permissu inducere pōt particulares cōsuetudines etiā contra leges, q. bus stari debet vt habetur in §. ex non scripto sup. de iur. nat. gen. & ciu. Quæro igi, an in fideiussorē de iudicato soluendo fiat executio sine nouo processu, & cōmuniter doct. dicunt q̧ sic, vt in l. fi. C. de vsu rei iud. & Bar. in l. t. ff. de iudi. sol. per text. d. l. fin. vbi dī, statim, quia dictio, statim, importat summariam cognitionem, sine ordine iudiciario vt l. momentaneæ, C. vnde vi, dic vt in dictis iuribus latius, per doct. Ang.

¶ De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes transeunt.

¶ Actiones ciuiles tā reales, quam personales sunt perpetuæ, prætoriæ vero pœnales regulariter durant anno, quod fallit in actione furti manifesti, quæ perpetua est, sed prętoriæ rei persecutoriæ perpetuæ sunt.

¶ De perpetuis & temporalibus &c.

Cōtinuatio. ¶ Quia de actionibus est dictum. & quedā sunt perpetuæ, & quædam non, ideo de his ponit vt inf. eo. in princ. item quia quædam transitoriæ sunt hæredibus & contra hæredes, & de his ponit inf. eo. §. non autē. Accur.

Additio. Sed meli⁹ resideret ista rub. immediate post tit. de actio, quia continuatur a remotis nimium,

mium, cum non finimus in princip. libri.

Diuisio. HOc loco. ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit regulā & exceptionem scilicet quæ actiones sunt perpetuæ. Secundo ponit regulam, & exceptionē scilicet quæ actiones sunt transitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouum casum. Secunda ibi, Non autem omnes. Tertia ibi, Superest.

HOc loco admonē di sumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, a senatusve cōsulto, b siue ex sacris constitutionibus c proficiscuntur perpetuo † solere antiquitus competere, donec sacræ cōstitutiones tam in rem, quam in personam actionibus, certos fines dederunt, eas d vero, quæ ex propria Prætoris iurisdictione pendent, plerumque e in-

SYL. ¶ Hoc loco. CASVS in traditione regulæ, præsertim in his terminationibus actionum, quæ sunt iuris possidui, non est aliter figurādus, quam literaliter, litera autem plana est, nec aliqua declaratione indiget. No. igitur, qd actiones, quæ ex lege, senatuscō. & principū constitutionibus oriebantur ac dabantur, olim erāt perpetuæ, hodie vero variæ termi natæ sunt aliæ longiori, aliæ breuiori spacio. Item quod descendentes ex edictis prætorum sunt annales, quatenus etiam erat an nale officium prætorū. Item, quod dicto, perpetuum, non semper importat fine præfinitione temporis. Item nota actiones, quæ in perpetuum extenduntur, quamuis sint prætoriæ. Item, quod actio furti manifesti datur perpetuo. Item, quod valet argumentum ab absurdo.

a ¶ Ex lege L. 12. tab. vt fam. ercis. vt ff. fam. erc. l. 1. Item noxalis de pauperie, vt ff. qua. pau. fe. di. in princip. & ff. si qua. pa. fe. di. l. 1. in princip.

b ¶ Senatusve consulto. vt hæreditatis petitio, vt ff. de pe. hæ. item veniunt; §. prædic. & C. de pe. hære. l. 1. in princip. Item si quis clauum de naui abstulerit, cuius causa tota nauis perijt, vt ff. de incend. rui. nau. l. 2. §. se natusconsul.

c ¶ Constitutionibus. vt condictio ex lege, quæ datur ex constitutionibus quibuslibet post l. 12. tab. constitutis. vt ff. de cōd. ex le. l. vnica, & ff. ad l. Iul. de adulter. quod ex his, & C. de do. l. si quis argentum. §. fin. & sup. de act. §. tripli. Vel ex quacunque alia parte iuris vt plebiscito, vt patet i l. Aquil. vt sup. de le. Aqui. §. cæterū & ff. ad l. Aquil. l. 1. nam quinque sunt partes iuris præter prætorium vt sup. de iure natu. § constat. & totum est ius ciuile, vt ff. de iust. & iur. l. ius autem ciuile. & actiones ex eo descēdentes sunt perpetuæ, vt h ic dicit, id est, fine præfinitione tē poris, secundum antiqua tempora, sed sacræ cōstitutiones in personalibus metas imposuerunt 30. annorum, vt C. de præscrip. 30. vel 40 ann. l. sicut, & l. omnes, & C. quibus non obijcitur long. temp. præscr. l. neque, &

Actiones ex quinq. partib. iuris descendētes sunt ciuiles, & perpetuæ.

C. de anna. excep. l. 1. & de const. pec. l. 2. in realib. à: imponitur meta per const. in reb. mobilibus triū ann. in immobilib. 10. an. inter pñtes 20. inter absentes, & hoc, quando titulum habet possessor alias 30. ann. vt C. de vsucap. transfor. l. 1. & sup. de vsucap. §. 1. (1) In hypothecaria etiam, quæ est in rem, certa statuuntur tempora, vel 10. vel 20. vel 30. vel 40. annorum, vt C. si aduer. credi. †l. diuturnum, & C. de præscript. 30. ann. l. cum notissimi, & de anna. excep. l. 1.

Actiones personales 30. annis durant. Actiones reales, quāto tempore durant.

Lib. 7.

** Quanto tempore præscribatur iuri hypothecæ, vide omnino, Neguf. in tract. de pig. in 2 memb. 6. par. nu. 1. & 2. qui distinguit, & optime declarat.

¶ Sed quomodo erat perpetua rei vendicatio secundum antiqua tempora, immo tem poralissima, vt sup. de vsucap. in prin. Respō. quod hoc dicit, quod erant perpetuæ. s. personales, sed meta imponitur tam in realibus, quam in personalibus. Item caue tibi, quia duæ personales sunt ciuiles, quæ durāt per annum tantum, vna iniuriarū, quæ descendit ex l. Corn. & Cod. de iniur. l. si non conuicij.

SYL. ¶ Adde, quod de hac fallen. videnda sunt quæ ponit Io. Fran. Balb. in tract. præscrip. col. 111. in princip.

¶ Alia, quæ datur ex l. Iulia repetun. vt ff. ad l. Iul. repe. l. 2.

ADDITIO. (1) Et no. quod vltra titulū requiritur etiam possessio, nam fine possessione non inchoatur vsucapio. l. sine possessione, ff. de vsucap. licet aliquando inchoata trahatur ad finem, vt l. cœptam. ff. de vsucap. coniuncta. l. 1. §. Scæuola, ff. si quis test. libe. esse ius. fu. Ang.

d ¶ Eas, s. pœnales, & tunc non est necesse, plerumque, vel si habes, plerumque, expone vt infr. Accurs.

e ¶ Plerumque. h. d. propter prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt, nisi in re scissoria, quæ annalis est, quia cōtra ius ciuile datur, vt ff. de act. & obl. l. in honorarijs, & sup. de act. §. rursus, & inf. eod. §. Item nisi in redhibitorijs, quæ dantur ad tempus. licet rei sint persecutoriæ, vt ff. de ædil. edi. sciendum. §. si. quia datur contra id, quod cōuenerunt contrahentes. Item fallit dicta regula, ff. qd fal. tu. l. huius actionis. §. has actiones & quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. annus C. de dolo. l. fin. & ff. de eo per quem factum est. l. 1. §. pen. Si autem sunt pœnales prætoriæ, locū hēt qd hic dr, vt sint annales. sius

Prætoriæ rei persecutoriæ sunt, perpetuæ. Prætoriæ pœnales sunt annales.

sint pœnales ex vtraque parte, siue ex altera tantum, vt ff. de cal. l. 1. & de in ius voc. l. pe. & ff. de ali. in. mu. l. vel post ann. Accur.

SYL. * Vide pro declaratione Bar. in d. l. in honorarijs. ff. de act. & oblig.]

ADDITIO.

Sed secundum Ang. illa est pœnalis ex vna parte tantũ, & ideo non videtur bene excipi. Sed Barr. in l. i honorarijs. ff. de actio. & obl. concludit, quod omnes rei persecutoriæ ex vtraque parte sunt perpetuæ, ex parte aũt actoris rei psecutoriæ & ex parte rei pœnales finiũtur anno.

† l. magistratus sic l. pe. de iusti. & iu. l. pen. de offi. præf. & l. vl. de offic. procõ.

tra annum [a] viuere, nam & ipsius Prætoris intra annum erat † imperium. Aliquando [b] tamen & in perpetuum extenduntur vsque ad finem ex cõstitutionibus [c] introductum, quales sunt eæ, quas bonorum possessori, [d] ceterisque qui hæredis [e] loco sunt, accommodat. Furti quoque manifesti actio, quãuis ex ipsius Prætoris iurisdictione proficiscatur, [f] tamen perpetuo datur, absurdum enim esse existimauit, [g] anno

a ¶ intra annum. s. vtilem. Nam de talib. annis pretores loquebãtur, vt patet, ff. de vi, & vi ar. l. 1. §. annus, & ff. de ędil. edic. l. sciẽdum. §. fin Nisi in casu vbi est vtilis ad sui principium, sed continuus ad sui processũ, vt ff. de calum. l. annus.

b ¶ Aliquando. Ecce quare dicit, plerumque.

c ¶ Constitutionibus. de quibus dixit, supra eod. in princ.

d ¶ Bonorum possessori. i. cuilibet possessori, qui vult succedere de iure prætorio qui habet hæreditatis petitionem bon. possessoriã, de qua habes, ff. de bono. possess. hæred. petit. per totum. Accurs.

e ¶ Hæredis loco sũt, vt quibus restituta est hæreditas per fideicommissum, † quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria, de qua habes ff. de fideicom. hæred. peti. per totum. Et hæ duæ sunt rei persecutoriæ. Accu.

† l. postulante, ff. ad Trebell & §. restituta. supr. de fid. hære.

f ¶ Proficiscatur. No. actionem furti manifesti esse prætoriam, sed non manifesti est ciuilis, vt sup. de noxa. §. sunt autem.

* ¶ Adde, q ex l. 12. tabularum manifesti fures liberi verberabantur, & ijs addicebãtur, qbus furtũ fecissent si mõ luce faciebant, neque se telo defendissẽt (nocturni. n. fures aut interdiu se telo, cũ prehenderentur, defendentes, occidi poterant) serui verberibus cæsi de saxo præcipitabãtur, vt testatũ reliquit Aul. Gel. lib. 11. c. vlt. quę pœna postea a prætoribus in quadrupli pœna immutata est vnde non immerito hic dicitur, iã furti manifesti actionem ex prætoria iurisdictione proficisci, quod & Aul. Gel. loco citato significat.

* * Hincque etiam colligitur ratio, quare detur perpetuo, nẽpe quia subrogata fuit hæc pœna a prætore in locum eius, quę imponebatur a l. 12. tabula. ex qua actio cõpetebat perpetuo, vt dictũ est, sup. in prin. huius tit. subrogatũ enim sapit naturam eius in cui⁹ locũ subrogatur. l. si cũ §. iniuriarum; ff. si quis cau.

eam terminari.

Pœnales actiones ¶ prætoriæ, vel ciuiles cõtra hæredes non dantur, nisi lis contra defunctos fuerit contestata, hæred vero competunt, excepta actione iniuriarum, & similibus: ex contractu vero competunt contra hæredes, præter actionem de dolo, nisi aliquid ad eos peruenerit. Angel. Aretinus.

¶ Non autem [h] omnes actiones, quæ in aliquem aut ipso [i] iure competunt,

g ¶ Existimauit. s. prętor, & idẽ in qualibet pęnali i eo, q puenit ad delinquentem, vt ff. d vi & vi ar. l 1. in princ. & ff. d dol. l. Sab.

¶ Nõ aũt oẽs. CASVS in tã apertis iuris regulis nõ cẽt figurãd⁹ primo. n. gñaliter regulã pponit, q non oẽs actiones, q̃ dantur contra aliquem, dantur cõtra eius hæredẽ, & procedit exẽplificando, q actiones pœnales ex maleficijs dant hrdibus, sed non contra hæredẽ, nisi sit lis cõtestata, rõ est qa pœna dẽt suos tenere auctores. Itẽ in actione ex cõtractu vbi dolus interuenit. nã tunc si nihil ad hæredes ex eo dolo puenit, non tenentur, eadẽ rõne, qua supra dictũ est, & clarius declarabit in notabilib. No. q non valet ista consequentia, actio dat cõtra aliquẽ, ergo contra eius hæredẽ. Itẽ, q appellatione iuris venit ciuile, sed hoc est pcipue pp aliud membrũ distinctionis, videlicet, aut a ptore dant licet in bonis codicibus ad sit illud verbũ ipso iu. ciu. Item, q actiones pœnales ex maleficijs nõ dantur cõtra hrdẽ. itẽ, q actio iniuriatũ denegat hæredi, rõnẽ ponit gl vbi videbimus. itẽ, q actio de dolo, nõ datur contra hæredẽ siue actio descendat ex delicto, siue ex cõtractu nisi aliqd ad hrdẽ puenit. Itẽ q actiones pęnales, si fuerit cõtestatę trãseũt ad hrdes. rõ ẽ, qa ab ipsa cõtestatione orit qdã quasi cõtract⁹ iter partes. l. 3. §. idẽ scribit, ff. de pec. & ibi Doc. adeo qđ actio postea trãsmittit ad hrdẽ vigore illius quasi cõtractu, nõ ãt virtute prioris actiõis.

h ¶ Non autẽ, hic ponit diuisionẽ, qđ aliæ sunt transitoriæ, aliæ non, sed superior, fuit qđ aliæ erãt ppetuæ, aliæ nõ, vt sup. e. in pri. Actionis duplex diuisio.

i ¶ ipso iure. s. ciuili.

a ¶ Da-

aut à prætore dătur, & in hæredem æque cōpetunt, aut dari [a] solet. Est enim certissima iuris regula, ex maleficijs [b] pænales actiones in hęredem rei non cōpetere: [c] veluti furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum, damni iniuriæ. [d] Sed hæredibus [e] huiusmodi actiones cōpetunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione, [f] & si qua alia similis inueniat. [g] Aliquando tamen etiam [h] ex contractu actio [i] contra hæredem non cōpetit: veluti cum

a ¶ Dari solent, scilicet iure prætorio.

b ¶ Ex maleficijs, scilicet priuatis, vt subijcit in exemplis, & subaudi, vel quasi maleficijs, vt supr. de oblig ex quasi delict. §. fin. (1) Quid in publicis, de quib⁹ trac. inf. de publ. iud. respon. idē & plus: quia etiā lite conte. non transeunt contra hæredes, vt ff. de acc. l. ex iudiciorum: nisi in 5. casib. primus est l. Iuliæ maiestat. in duobus capitulis tantum eius legis, vt ff. ad l. Iul maiestat. l. fin. Secundus est crimen hæresis, vt C. de apost. l. 2. & l. apostatarum. in fin. Tertius est crimen repetundarum. Quartus de residuis. Quintus peculatus crimen, vt ff. ad l. Iul. pecu. l. fina.

SYL. ¶ De hoc dixi late sup. de hæred. quæ ab intesta. defer. §. interdum vers. per cōtrarium. in versic. post mortem.]

ADDITIO. (1) Dic, quòd est verum in quasi delicto omittendo commisso: secus si committendo, vt leg. quarta. paragrapho. ff. Dige. de damn. infect. vel dic vt ibi per Bar. & Ang.

c ¶ Non competere. Nisi lis fuerit contest. vt inf. eo. §. pœnales. & ff. de accu. ex iudiciorum in fi. item nisi aliquid ad hæredem peruenerit: tunc. n. tenetur. vt ff. de calum. in hæredem. & ff. quod me. causa videamus.

Actiones ex maleficio i duobus casibus transeunt in hæredes.

SYL. ¶ Dic, quòd ratio est, quam ponit tex. in d. l. in hęredem. videlicet, quòd turpia lucra sūt ab hæredibus extorquenda, licet ista extinguantur. lucrari enim nō debet hæres ex delicto defuncti, de quo non tenetur: & quando ipse tenetur eo, quòd aliquid ad eum peruenit. tunc non tenetur actione ex illo delicto, sed actione in factum l. 1. §. fin. ff. de vi, & vi arm. & declarat Dec. in l. pupillum. §. in hæredes ff. de regu. iur. vbi vide pro declaratione huius materiæ]

¶ in duob. tamen casib. est cōtra, vt in actione vi bo. rap. quæ non datur in hæredem, licet ad hæredem aliquid peruenerit, sed furtiua datur conditio, vt ff. vi bo. rap. l. 2. §. fin.

† Supra de obli. quæ ex deli. §. vlt.

† item in interdicto vnde vi, quod non datur in hæredem sed in factum actio, vt ff. de vi & vi ar. l 2. §. fin.

d ¶ Damni iniuriæ. i. legis Aquillæ actio.

** Cōcor. cum hoc tex. §. his autem. ver. quaratione sup. de lege Aquilia.]

Iniuriarū actio non datur hæredi ratione dupli.

e ¶ Sed hæredibus. i. hæredibus eorum qui passi sunt hæc maleficia.

f ¶ Iniuriarum actione. Nam hęc nō datur hæredi, nisi lis contesteur: hoc ideo quia nō est in bonis nostris ante lit, contesta. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. 3. & l. iniuriarum. 1. in prin. Et est alia ratio: quia nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest, vt ff. de col. at. bo. cum emancipati. §. emancipatus.

SYL. ¶ Ratio est, secundum glos. & Bart. ibi quia nō habetur respectus ad ipsam rem, vel pecuniam. sed ad ipsam contumeliam.]

Iniuriarū actio aliquas hēt similes cōuenientes.

¶ Sunt & aliæ similes ei, vt subijcit, in quibus nec actori aliquid de patrimonio abest, nec reo ali quod adest: vñ idem iuris est, quod & in ista: vt est actio in factū, quę dat̃ cōtra libertū vocātē patronū in ius sine venia i quinquaginta aureos, vel filiū vocātē patrē, vt inf. de pœna teme. lit. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. itē in popularibus actionib. vt si qs habeat positū vel suspēsū, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero. §. q aūt.

SYL. ¶ Intellige nisi lis fuerit contestata: quia tūc dicitur sibi appropriasse: l. licet, in prin. ff. de procur. vt per Ang. hic.]

¶ Quidam dicunt, quòd idem de actione in factum de calumniatorib. vt ff. de cal. l. hæc actio. Sed certe ibi alia est ratione; quia habet condictionem ob turpem causam vt ibi dr. itē quia abest ibi aliquod actori, & ad est aliquod reo. vñ nō est similis supradictis.

SYL. ¶ Dic tu secundum Ang. hic, quòd hæc ratio nihil est, & distingue vt per eum hic.]

g ¶ Inueniatur. Hic continuatur ille §. pœnales, qui est. inf.

h ¶ Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.

i ¶ Actio s. ex dolo nata pp dolum habitum in contrahendo. Nā si dedit dolus cām contractui, non agitur actione ex eo contractu, cum nullus sit, sed de dolo vt hic, & ff. de dol. & eleganter. in princ. Si. n. esset incidens, ageretur actione ex eo cōtractu, vt purgaretur dolus. vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. si venditor. & daretur in hęredes, vt ff. actio & obligatio, l. ex contractibus. Vel pone casum quòd dolus fuit incidens, vel superueniens: & remanet contractus, & non agitur contra hæredem, nisi peruenerit aliquid ad eum, vt in actione depositi, quæ datur in duplum contra eum, qui dolum commisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij, sed in hæredem non datur in duplum ex dolo defuncti, licet in simplum detur, vt ff. depositi. l. 1 §. 1. item qualis est actio in factum, quæ datur contra agrimensorem, non autem aduersus hęredem, vt ff. si mensor fal. mod. dix. l. 3. §. pen. Item in actione ex stipulatu iudicio sisti,

Dolus aliquādo dat cām contractui, aliqñ incidit in contractum: Actio depositi datur in duplum in quatuor casib. non tñ in hæredem.

† l. Pęnalia de reg. iu.

sisti, in eo, qui erat conuentus iniuriarum, vt ff. si quis cau. si eum, §. qui iniuriarũ. Itẽ in actione tributoria, vt ff. de tribu. illud. §. fin. & de his casibus loquitur hic, § cum dicit, ex contractu in hęredem non dati quandoque: alias autem ex contractu agitur contra hæredem etiam de dolo defuncti regulariter, vt ff. de action. & obligat. l. ex contractibus, & l. ex deposti, quæ sunt huic contrariæ: & hanc specialitatem, si velis tenere primam opin. denotat hæc litera, cum dicit aliquando tamen &c.

Actiones, ex contractu descẽdẽtes quõ dantur in hęredes.

† pænalia de reg. iu.

testator dolose [a] versatus sit, & ad hæredem [b] eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus, [c] si ab ipsis principibus personis fuerint † contestatæ, [d] & hæredibus dantur, [e] & contra hæredes transeunt. [f]

¶ Condemnandus debet absolui ab obseruatione iudicij, si ante sententiam soluerit, quod debet. Aretinus.

¶ Superest, [g] vt admoneamus, quòd si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis conuenit eum absoluere: [h] licet in ea causa fuisset † iudicij

a ¶ Dolose. Dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti vel superuenienti, vt modo diximus. Accur. flor.

b ¶ Ad hæredem. Sed si superuenisset, actio in factum perpetuo contra heredem & contra defunctum daretur, vt ff. de dolo. l. itaque. Sed de dolo olim infra annum vtilem, hodie infra biennium continuum datur, vt C. de dolo. l. fi.

c ¶ Diximus, vt sup. eod. §. non autem omnes Accursius.

d ¶ Contestatæ. Immo ut dentur heredi, sola præparatio sufficit, vt ff. de inoffi. testam. posthumus, §. fi. Ioã. Vel sine præparatione datur querela hæredi hodie.

SYL. ¶ Hæc gl. reprobatur secundum Angel. hic, quia illud est speciale in querela, nõ in alijs actionibus.

e ¶ Dantur. Nisi in duobus casibus. Primus, cum agitur ad operas contra libertum, & moritur patronus extraneo hærede relicto, ad quem non transeunt operæ, etiam lite contesta. vt ff. de ope. liber. l. operarum iudicio. Secundus in patre repetente dotem filiæ q̃ à viro diuerterat, si decedat pater extraneo hærede relicto, etiam lite contestata, vt C. de rei vxo act. l. vnica. §. videamus.

Operæ liberto impositæ nõ transeunt ad hæredẽ extraneum.

ADDITIO Nam eo ipso quod pater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris, statim actio consolidatur in filiam, vt dict. §. videamus, licet pater fuerit lit. contest. & sic propter hoc non facit transitum in suum hæredem. & sic est speciale in dote: quia est proprium patrimonium filiæ. vt l. 3. §. sed vtrũ in fi . de min. facit. l. Pomponius Philadelphus. ff. fam. ercis. Ang.

f ¶ Transeunt. Nisi in duobus casibus. Primus, in actione de dolo C. de dolo. l. fi. Secũdus, in retractione alicuius in seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronunciatus fuerat ingenuus, vt ff. ne de stat. defun. l. 1. §. sed interdum.

¶ Superest. CASVS planus est, videlicet, q̃ debitor conuentus, qui litem est cõtestatus, si ante sententiam definitiuã soluat quod debet, est absoluendus: ratio dubitationis est, quia videbatur, q̃ iudicio accepto non esset in potestate alterius ex litigatoribus recedere a iudicio, quia in ipsa contestatione celebratur quidam tacitus quasi contractus, vt sup. dixi, à quo per alteram, ex partibus non videtur, quod in præiudicium alterius possit recedi. l. sicut C. de actio. & obligat. cuius contrarium deciditur, & ratio decisionis est, quia soluendo, qđ debetur, & quod petitur, extinguitur actio, qua agebatur, supra quib. modis tol. obl. in princip. ideo non mirũ si hoc pariat absolutionem ab obseruatione illius iudicij, vt infra dicitur. No. quod omnia iudicia sunt absolutoria. Item quomodo intelligantur ista verba, & quæ sit ratio, quare omnia iudicia sint absolutoria. Item, quod licet quandocũque ante rem iudicatam soluere quod petit. Item intellige, quod debent solui expensę legitimæ, vt nota. doc. in l. postquam lit. C. de pact. & tradit Dec. in c. interposita. §. ille denique. in 1. no. de appella. Itẽ, quòd soluens quod petitur, potest petere se absolui: sed hoc est ex abundanti. nam talis sententia nõ est necessaria, secũdũ Bal. ĩ c. dudũ, col. 7. de ele. No. q̃ soluens nõ cogitur subire iudicium.]

† l. litis cõtestationis l. is qui destinauit. de rei vẽd.

g ¶ Superest. Hæc de vita & transitu actionum, secũdum quod in rubrica promisit dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit, quod cũ exponere debeat, iam pauca, vt modicũ respiret, deliberat: nã conceptũ sermonẽ q̃s retinere potest, qa igitur iam cõcepit in aĩo tractare de officio iudicis, quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hic. Accur. flor.

h ¶ Absoluere. s. ab obseruatione iudicij. nã principalis causa est sublata solutione, vt sup. qui mo. tol. oblig. in princ. Accur.

** Adde, huiusmodi sententiam esse interlocutoriam. Bart. in l. Titia. de accus.

* ¶ Quod dicitur omnia iudicia absolutoria esse, prouerbialiter vsurpari posse Alciatus ait, cum. s. significare volumus pænitenti parcendum esse, etiam si res non sit omnino integra.]

¶ De exceptionibus.

Cōtinuatio.

¶ Quia exceptio tenet vicem actionis, vt ff. de excep.l.1. ideo post actiones ponit de exce. Vel quia de armis actorũ vidimus, & de reorum armis videndum est, ideo dicit vt sequitur. Accu.

* ¶ Exceptio .n. est actionis exclusio l.2. ff. de except. quæ mõ eximit reũ damnatione . modo minuit damnatione l. antepenult.eo. tit. Ianorem ta men significa tionem habet verborum defensio, vt tradit.& declarat hic Ang. nu.3.

† Vide Alcia.lib.7. Pare.c.12.

Continuat dicta dicēdis.

Sequitur vt. ¶ Tot⁹ iste titul.diuiditur in quinq. partes pricipales. Primo continuat ad præcedentia rubricā.Secundo ponit cām,quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertio id demonstrat p exempla tam in actionibus realibus quā personalibus. Quarto ponit dupl cem, vel potius triplicem diuisionem exceptionum.Quinto id exemplificat.Secūda ibi, Cōparatę autem sunt.Tertia ibi,Verbi gratia. Quarta ibi,in §.Appellantur, vel potius in §.alioquin quam ex multis.Quinta ibi, perpetuæ & peremptoriæ.

Diuisio.

¶ Sequitur. CASVS positio in hoc principio non est necessaria: in eo enim originē ac causam adinuentarum exceptionum exponit, dicendo quod causa defendēdorum reorum,qui conueniebantur, fuerunt adinuentæ, quia quamuis actio mero iure competeret alicui,attamen is qui conueniebatur, si ea procederet indebite vexaretur:& declarat per exempla. Not.modum continuādi hunc tit.ad precedentes. Item quod exceptiones sunt arma reorū.Item,quod fuerunt inuentę ad defendendum, nō ad offendendū . Item, quod actio aliqñ mero iure valet,tñ est iniqua respectu eius,qui conuenitur. Itē, quod licet ille,qui dolo,metu,vel errore ductus aliquid promisit , mero iure teneatur, habet tamen exceptionem a Prætore . Item, quod exceptio fundatur præcipue in æquitate: & ad rationem huius text. vide omnino Fortu.Hispan.in l.iuris gentium,§. prætor ait.in 1 1.colum.ver sic.4.ff.de pact.& singu.declarationem ad hic text.vt per eundem in l.si vnus,§.pactus, ff.de pac. column. 10. in fi. Quomodo autem fuerit inuenta exceptio, & plura de ea vide per Hiero. Verrū in repetitione rubric. ff. de verbo. obliga. in 22.col.]

accipiendi tempore, vt damnari deberet : & hoc est, quod vulgo antea dicebatur , omnia iudicia absolutoria esse.†

¶ De exceptionibus.

¶ Exceptiones sunt arma reorum: & æquitate nituntur ad excludendum actiones, quæ competunt actori ipso iure : quales sunt metus,doli, & in factū exceptiones. Accu.

Sequitur, vt de exceptionibus dispiciamus.

¶ Comparatę [a] autem sunt exceptiones defendendorũ eorum [b] gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt liceat ipsa persecutio, qua actor experitur , iusta sit: [c] tamen iniqua sit aduersus eũ, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus , aut dolo inductus, [d] aut errorē † lapsus, stipulanti Titio promisisti [e] quod non debueras promittere, palam est iure ciuili te obligatum [f] esse: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est , [g] sed iniquum est te condemnari: ideoque datur tibi exceptio. Quod metus [h] causa, aut doli [i]

a ¶ Comparatæ. Alias, inuentæ.

b ¶ Eorum.i. reorum nam ipsi sunt cum quibus agitur, vt ff. de iureiuran. l. 3. in prin. & in §. cum.

† l.Iullan, de dol. excep.

c ¶ Iusta sit. Prima facie.

d ¶ Dolo inductus.Hoc est in † stricti iuris iudicijs: in bonæ fidei autē iudicijs ipso iure non tenet contractus ff.de do.& eleganter.in principio.

† l.dolo. C.de inur. stip. & l.si quis cū aliter . ff.de verb.obl.

ADDITIO.

Hoc verum in edit dolo:sed in sui pręiudicium tenet contractus:& ex eo potest conueniri: nisi lex resistat actui : quia tunc ex neutra parte datur actio, vt est gl.in l.a Diuo Pio.ff.de re iud. & Bal.in l.1.C.plus vale.quod agi.

e ¶ Promisisti, id est credens te debere, cū non deberes, vt hic,& ff.de except. doli.l.2. §.circa.†

† Sed sm Ange. ille tex.non facit ad propositū qa loquitur qñ stipula tio sit sine causa: hic vero sec⁹.

f ¶ Obligatum esse.s.inspecto iuris rigore: sed de æquitate obligatus nō es,vt ff. de lib. causa.l.vel obligatus est,§ obligatum.& ff. de verb.sign.l.creditor. quæ sunt contra.

g ¶ Efficax est.s.in sui substantia. Nam ciuiliter & naturaliter est obligatus & pure , sed non est efficax quantum ad opem exactionis.Vel dic efficax ex inspecto genere , nam prima facie condemnandus videtur, sed inspecta qualitate , quia fit dolo facta vel metu,vel simili causa impediatur,est inefficax: & ita expone in seq.casibus.

h ¶ Metus cā. Hoc qñ metu fuit cōpulsus.

i ¶ Doli.hoc qñ inductus fuit per dolum.

* ¶ Differunt enim doli mali, & metus exceptio-

ceptiones, vt eleganter docet Vlpian. l. apud. §. metus. ff. de doli mali. & me. excep.]

a ¶ In factum. Redde singula singulis propositis causis secundum Ioã. Sed nonne hoc tertio casu. s. qñ per errorem promisi, datur doli exceptio? Certe sic, vt ff. de dol. except. l. 2. §. circa, quare dic, quod hæc actio in factum est proponẽda in subsidium doli exceptionis. s. cõtra patronum & parentem, contra quos, turpes exceptiones non proponuntur, vi. ff. de except. dol. apud Celsum, §. aduersus, & ita hic accipitur. Acc.

Exceptiones turpes non opponũt in pronos & parentes.

¶ Idem iuris. CASVS facilis est in positione tam clari exempli. Si quis enim sub spe futuræ numerationis promiserit per stipulationẽ centum, quæ postea non fuerunt numerata, clarum est, quòd ex stipulatione tenetur: sed æquitas illa, propter quam sũt exceptiones introductæ, prodidit exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ tamen non simpliciter habet locum, inf. tempora, de quibus in l. fin. C. de non num. pecun. de quo late fuit dictum sup. de lite. obl. in princip. ideo non expedit nunc insistere.

† Noue & subtiliter interpretatur hũc SYL. §. For. in l. si vnus, §. pactus, col. 21. ff. de pact.

† i. quasi credıtam mutuatã & numeratam.

b ¶ Scriptum est. Supra de lite. oblig.

c ¶ Constitutione. Vt C. de non num. pec. l. in contractibus.

ta possit agere; quia tamen iniquũ est fidem fallere, adinuenta est exceptio pacti de non petendo, qua opposita cautum est debitori, vt non molestetur, & elidatur sua illa intentio. Nota, quod simplici pacto obligationes non oĩno, vel omnimodo, id est, non oẽs dissoluunt, quia vna tantum, naturalis. s. dissoluitur. Cetera clara sunt.]

mali, aut in [a] factum, cõposita ad impugnandam actionem.

¶ Exceptio non numeratæ pecuniæ debitori competit, qui confessus fuit se pecuniam recepisse, quã non receperat, & ipsam per stipulationem restituere promiserat & in æquitate fundatur. Ang.

¶ Idẽ iuris est, † si quis † quasi credendi causa pecuniam a te stipulatus fuerit, neque numerauerit: nam eam pecuniam a te petere posse eum, certũ est. dare. n. te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquũ est, eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius tempora nos (secũdum quod iam superioribus libris scriptum est [b]) constitutione [c] nostra coarctauimus.

¶ Exceptio pacti de nõ petendo actionem non tollit sed eã elidit, quæ exceptio nititur æquitate. Ang.

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne a se pecunia peteretur, [d] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omnino [e] dissoluuntur: qua de cã efficax est aduersus eum actio, quam actor intendit, Si apparet [f] eum dare oportere. Sed quia iniquum est contra pactionem

d ¶ Peteretur. Not. q̃ pactũ de non petendo tria operatur. Nam tollit naturalem ipso iure, vt ff. de solu. Stichum. §. naturalis. Item elidit ciuilem, vt in hoc, §. Item obligat naturaliter paciscentem non petere. Nam & alias quis est obligatus naturaliter aliquid non facere: vt non facere furtum, vt sup. de oblig. quæ ex delict. nasc. §. 1.

SYL.

e ¶ Non omnino. Quia nõ ciuilis, sed naturalis tantũ, vt ff. de solut. Stichum, §. naturalis. In casibus tamen etiam ipso iure vtramque tollit pactum, vt in maleficijs factis, si quis paciscatur ne agatur. † Itẽ in pignore remisso per pactum, vt ff. de pact. l. si ubi, §. quædam actiones, & §. de pignore.

† Not. q̃ qui remittit actiones ex maleficio non videtur remittere damnũ, vel interesse, vt per Dyn. Bartol. & Ang. in §. q̃dã in gl. alleg. vbi etiã vide an per remissionẽ iniuriatũ factam in foro pœnitentiali tollantur istæ actiones ex maleficijs.

¶ Adde, quod ratio est, quia in maleficijs agimus de odio, & ideo lex pertulit vt facilius tollerentur: vel quia in maleficijs non est verus consensus, quæ sunt rationes allegatæ per Doct. sed ego alias dicebam, q̃ rõ erat, quia in maleficijs oriebatur tantũ obligatio naturalis procedens ab illo tacito cõsensu: quæ tñ nescio quomodo recipiebatur a l. non per viam obligationis, sed nudi facti: vnde nimirum si ex simplici & solo pacto & sic ex contrario naturæ vinculo tollebatur.

f ¶ Si apparet oratio posita loco actionis secundum P. Sed secundum Ioann. contra, vt diximus, sup. de actio. §. sic itaque.

SYL. ¶ Præterea. CASVS clarus est, quia procedit dando aliud exemplum in pacto de non petendo, vt scilicet ille, qui erat creditor, puta ex stipulatione, & sic ille, cui aliquis tenebatur obligatione naturali & ciuili, si per pactum simplex promisit non petere, certum est, quod obligatio ciuilis non dissoluitur: quia cũ in pacto nõ sit nisi vinculũ naturale, non põt tollere nisi naturalẽ obligationem. l. nihil tã naturale, ff. de reg. iur. quo fit, vt creditor cui⁹ actio nõ ẽ subla

¶ Aeque

eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti. †

¶ Exceptio iurisiurandi actionem non tollit, sed eam elidit, quæ etiam nititur æquitate: & contra realem actionem exceptio iurisiurandi opponi potest, quæ repellit agentem in rem. Aret.

¶ Aeque, si debitor creditore deferente iurauerit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet: sed quia iniquum [a] est de periurio † quæri, defenditur per exceptioné iurisiurãdi. In iis quoque actionibus, quibus in rem agitur, æque necessariæ sunt exceptiones: veluti si petitore deferente possessor iurauerit, eã rem suam [b] esse, & nihilominus petitor eãdem rem védicet, licet enim verũ sit, quod intendit. i. rem eius esse, iniquum tamen est possessorem condemnari.

¶ Absolutoria lata in personali siue reali eãdem actionem nõ perimit, sed exceptionem rei iudicatæ parit conuento. Ang.

¶ Item si in iudicio tecum actũ fuerit, [c] siue in ré, siue in personam, nihilominus obligatio durat. [d] & ideo ipso iure de eadé re postea aduersus te agi potest: sed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari,

¶ Aeque si debitor. CASVS planus est in alio exemplo iurisiurandi. Si quis enim agendo detulerit iuramẽtum reo, & reus negauerit se aliquid debere, tunc si iterum actor agat, summouebitur exceptione iuramenti, quia æquitas suggerit, vt de periurio non quæratur, vt dicitur in text. qui enim ita consentit, rem decidit vt per aduersariũ eius iuratum fuit: vtique non dẽt posse vlterius quæri. Notabilia collige vt p Angel. hic. s. q iurm debet deferri a creditore. item, quod iurans remanet obligatus, & opus est exceptione. item, quòd hæc exceptio, vt aliæ, prouenit ex æquitate.]

a ¶ Iniquum est. Hoc no. sic ff. de in lit. iu. l. fin. & ff. de iureiur. nam postea. §. iureiur. dato. & ff. de dolo. nam sufficit. hoc tamẽ fallit, quoties est cõtra legem iuratum quia non seruatur sacrm, vt in auth. sce. nõ solũ. §. 1. col. v. quæ est. C de nup. auth. quod eis. & ff. de iur. pat. l. adigere. & C. de legi. & consti. non dubiũ, in fi. itẽ qñ veritas alias per testimoniũ põt inueniri, vt C. de reb. cre. l. fi. itẽ qñ defertur sacramẽtũ à iudice, vt ff. de iureiur. l. admonendi. alias autem obtinet, quod hic dicitur.

* ¶ Intellige hunc §. vt loquitur. s. creditore deferente vel etiam eius procuratore in tribus casib. traditis i l. iusiurãdũ q. §. vlt. ff. de iureiur. alioqn si neutro deferẽte iurauerit, exceptio ei non datur. l. 3. ff. de iureiur.]

b ¶ Rem suam esse. Distinguitur tñ, vtrum iuret suam ré esse, vel petitoris non esse: quia si iuret suã esse, datur sibi actio & exceptio: sed si iuret petitoris nõ esse, nascitur sibi exceptio contra petitorem tantum, vt ff. de iureiur. sed & si possessori. 1. & 2. respon.

* ¶ Generaliter sciendum est, quacunque actione quis cõueniatur, si iurauerit, ei proficere exceptionem iurisiurandi, l. 3. §. quacũque, ff. eod. tit.]

¶ amplius si solum p ignorãtiã, põt repetere l. creditori. ver fl. fi. C. de pac.

† Facit supra de ac. §. rẽ si quis postulante.

Iurm contra leges nõ est seruandum.

Iuro rem meã esse, & iuro tuã non eẽ differunt.

¶ Item si. CASVS clarus est: & rõ dubitandi & decidendi assignatur in gloss. in versic. obligatio durat. Nota quod sententia, & res iudicata non tollunt actionem, & obligationem, quia cum sit ciuile tantum vinculum, non põt remouere nisi ciuilé obligationem, vt declarat gl. Item quòd nõ opposita exceptione rei iudicatæ iudiciũ procederet. Item quòd conuentus reali potest certo modo dici obligatus.]

c ¶ Actũ fuerit. Subaudi & fueris absolutus, sicut hic innuit.

* ¶ Limita hunc tex. secũdum Ias. in l. si vnus. §. pactus num. 17. ff. de pactis, nisi pactũ de non petendo præcessisset sñiam, quia hoc casu actio ipso iure sublata intelligitur.]

d ¶ Obligatio durat. s. si primo erat obligatus. vnde si soluat non repetit, cum debitum soluat, vt ff. de cond indeb. Iulianus, & l. iudex. Et caue tibi, quia p iusiurandum, & per pactũ, naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, vt ff. de iureiur. l. fi. in princ. & ff. de sol. l. Stichum, aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per sententiam tollitur ciuilis, & remanet naturalis, † vt ff. de condi. indeb. l. Iulianus. Sed cum actionem inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat, vt C. de re. cred. l. actori, quare non tollit, vbi est? Respond. res iudicata de iure ciuili est, & ideo tollit & inducit ea, quæ sunt de iure ciuili, & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem, quæ est de iure ciuili, inducit, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his. Ea autem, quæ sunt iuris naturalis, non tollit, vt obligationem naturalem, vt arg. sup. de le. ag. tu. §. fin.

* ¶ Breuiter meminisse oportet, ita demum exceptionem rei iudicatæ competere, si quęstio de eadem re, de qua tam lata est sententia, inter easdé personas, & ex eadé cã agédi reuocatur, l. 3. 4. & 5. ff. de excep. rei iud.]

SYL.

Obligatio naturalis tollit per pactũ, & iurm, & ciuilis per sententiã.

† gl. supra de oblig. ver. necessitate.

Sñia est de iure ciuili.

¶ Exceptiones, quarũ vſus eſt valde neceſſarius ſunt duplices: quia quædam ſunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Angelus.

¶ Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioquin † quam ex multis varijſque cauſis exceptiones neceſſarię ſint, ex latioribus digeſtorũ ſeu Pandectarũ libris intelligi poteſt. Quarum quædam ex legibus,[a] vel ex ijs, quæ legis vicem obtinent, [b] vel ex ipſius Prætoris [c] iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

¶ Quædam exceptiones ſunt perpetuæ, & quædam temporales. Item quędam exceptiones ſunt peremptoriæ, vt doli, metus, pacti, & ſimiles: quædam dilatoriæ, ideo ſic vocatæ, quia negotium differre dicuntur: quæ olim actorem temere litigãtem faciebant cadere à cauſa. Aret.

¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & perẽptoriæ, alię tẽporales, & dilatoriæ.

¶ Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper [d] agẽtibus obſtãt, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt, qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factũ eſt, & pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia peteretur. Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocẽt,

¶ Hec exempli cauſa. CASVS In multis & varijs exemplis iam vidiſtis naturam exceptionum: & hæc exempli cauſa ſufficiant: alioquin ſi plene velis videre naturam omnium exceptionum, poteris videre ex latioribus Digeſtorum, ſeu Pandectarum lib.

a ¶ Ex legib. Vt ne quis conueniatur niſi coram ſuo iudice, vt Cod. de excep. l. fin.

b ¶ Legis vicem obtinet, Vt ſenatuſconſultis, vt ſupra titu. I. in princ. ſicut eſt exceptio Macedoniani, & Velleiani, vt ff. ad Macedonia. & Velleia. per totum titulum.

c ¶ Prætoris iuriſdictione. Vt de dolo malo, & metus cauſa, vt ff. de except. dol. per totum. Item pacti, vt ff. de pact. iuris gentium, § prætor ait.

¶ Appellantur. Diuiditur principaliter in tres partes. Primò ponit duplicẽ diſtinctionem exceptionum, quia quædam ſunt perpetuæ, & quædam temporales. Item quædam ſunt peremptoriæ, & quædam dilatoriæ. Secundo ponit exempla cuiuslibet. Tertio ponit quam pœnã olim patiebatur, & quam hodie patitur qui pendente dilatione legali, vel lata ab homine ante dilationẽ finitam egerit. Secunda ibi, Perpetuæ & perẽptoriæ. Tertia ibi, Alioquin. Aret.

¶ Appellantur exceptiones. Caſus per ſe clarus eſt, & exempla manifeſtiſſima & cum ſimus in declaratione terminorum, non expedit vlterius inſtare. Notandum eſt, quòd aliæ exceptiones perpetuæ & peremptoriæ ſunt, aliæ temporales & dilatoriæ. Item quæ ſint perpetuæ & perẽptoriæ: & quæ ſint tp[or]ales & dilatoriæ. Itẽ quæ eſſet pœna olim plus tpe petentium, & quæ ſit hodie, & ſatisfuit ſup. dictum in tit. de actio. §. plus autem.]

* ¶ Breuiorem & clariorem diffinitionem exceptionũ perpetuarũ, atque peremptoriarum, & temporalium atque dilatoriarũ vide apud Caium. l. 3. ff. eo.

d ¶ Semper. Id eſt, ſine præfinitione temporis, vt ff. de doli exception. l. pure. §. fin. ita tamen ſi ante ſententiam opponantur, vt C. ſententiam reſcin. non poſſ. l. perẽptorias. Niſi in ſeptem caſibus, in quibus etiam opponi poſſunt poſt ſententiã: vt ratione ætatis, vt C. eodẽ. l. perẽptorias, & ff. de minor. l. minor. 25. annis omiſſam. Item miles, vt Cod. de iur. & fac. ignor. l. 1. Item in Macedoniano, & Velleiano, vt ff. ad Macedo. l. tametſi. Item in donatore, qui opponit vt conueniatur in quãtum facere poteſt ſententiam, vt ff. de re iud. l. Neſennius, §. fin. Item exceptio falſi procuratoris, vt Co. de procur. l. licet. Secus ſi ratione perſonę procuratoris opponatur exceptio, vt quia ſit miles, vel mulier: quia talis exceptio eſt dilatoria, vt infra eodem, §. præterea. item vbicunque diceretur nullum fuiſſe iudicium, vt quia ſit venalis ſententia, vel falſis teſtibus, vel inſtrumentis iudicata, vt C. quando non eſt neceſſe prol. venales, vel cum iudex ſit non ſuus, vt C. ſi à non compe. iudi. per totum. † Item ſi inique ſub iudice compulſus eſt eo tempore, quo compelli non debuit, vt ff. de fer. l. 1. Sed dilatoria proponitur ante litem conteſtatam: ſed probatur poſtquam actor monſtrauerit quod † aſſeruat, vt C. de probationi l. exceptionẽ, & C. eo. l. ſi quidẽ. Secus in exceptione fori, quia ante litẽ conteſtatam opponi, & probari debet ſecundum quoſdam, vt ff. eod l. penul. Sed quid de exceptione non numeratæ pecuniæ numquid eſt perpetua, vel temporalis? Reſpon. quidam anomalã eam eſſe. Nos dicimus, quod eſt temporalis, bienij. ſ. vel 30. dierũ, vt ſup. de lite. obl. 9. fi. & C.

† aliàs ex q̃ multis.

Diuiſio.

Exẽptiones peremptoriæ in 7. caſibus poſt ſnĩã opponi poſſunt.

† Hoc verũ intellige. qñ poſt ſniam opponitur tale, ex quo apparet dictum iudicẽ non habuiſſe iuriſdictionẽ ſaltẽ in cã de qua iudicauit nec fuit facta prorogatio tacite, vel expreſſe: vt latè per Angel.

† alias aſſeruerat.

& C. de non numer. pecun. l. in contractib. §. 1. & §. super ceteris. Sed in hoc potest dici anomala, quod cum alias probat qui excipit, hic tñ non probat, vt C. de non numer. pecu. l. si ex cautione. Item quare in exceptione non numeratæ dotis: & eodem modo solue, vt C. de dot. cau. nõ nume. l. fin. & auth. ibi posita. Item quid de ea, quæ opponitur, vt q̃s conueniat in quantum facere potest? Respõd. eam temporalem: quia presumo. q̃ aliqua acquiret: & sic postea poterit soluere, vt C. arbitr. l. si defunctus, nam non repetitur quòd soluitur, licet facere nõ possit commode, vt ff de condict. ind. l. nam & maritus, quòd fieret, si esset perpetua, eum sit fauorabilis, vt ff. de condi. in d. b. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide, quod notatur in l. 1. C. de in. & fi. igno.

SYL.

** Adde, quòd licet regulariter exceptiones dilatoriç debeant opponi ante lit. cõtest.

& temporis dilationẽ tribuunt. qualis est pacti conuenti,[a] cum ita cõuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium: nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ij, quibus intra certum tempus agere volentibus obijcitur exceptio, aut pacti cõuenti,[b] aut alia similis[c] differre debet actionẽ, & post tempus agere, (iõ enim & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur) alioquin si intra tẽpus egerint, obiectaq. sit exceptio neque eo iudicio quicquam consequebantur propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebãt, & consumebant: qua ratione rem amittebant.[d]

vt not. gl. Bal. & alij in d. l. exceptionẽ, C. de prob. hoc fallit, quãdo hęc exceptio superuenisset post lit. cont. quia in quacũq; parte iudicij superuenit exceptio, opponi põt, vt not. Alex. & Doc. in l. si mulier. sol. mat. item q̃si redderet processum retro nullum. d. l. licet. & ibi Bart. & Doc. C. de proc. & reliquas fallẽ. per quas exceptio dilatoria opponitur post litem contest. vide plenissime per Fel. in c. exceptionem col. 9. vers. fallit octauo, de except. Item singulariter, q̃ nõ fuerit opposita ante lit. contest. exceptio impediens litis ingressum, vel fuerit opposita, sed opponẽs in probationib. succubuerit, dicta exceptio

iterũ opponi poterit in vim peremptoriæ, & plene probari, vt plenaria sequatur absolõ. tal. §. actionũ. col. 20. vers. itẽ aduertite. sup. de act.

a ¶ Pacti conuenti. f. exceptio.

b ¶ Pacti cõuenti, f. vsq; ad quinquennium.

Hodie si actor plus petat tempore, siue pendente dilatione, reo induciæ duplicantur, & ei dein reo actor in expẽsis factis in causa damnabitur: ante quarum refectionẽ super principali negotio audientia denegabitur, Aret.

¶ Hodie autem non ita stricte hoc procedere volumus; sed eum, qui ante tẽpus pactionis, vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ[e] constitutioni subiacere censemus, quam sacratissimus legislator de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: vt † & inducias, quas ipse actor sponte † indulserit, vel quas natura actionis continet[f] † si contempserit, in duplum[g] habeant ij, qui talem iniuriam[h] passi sunt: &

c ¶ Alia similis. Veluti si q̃s stipuletur id, quod in vtero est: vel fructus futuros, vel domum certo loco ædificari: vel cũ Romæ esset, Ephesi dari stipulat⁹ est, ff. de verbor. oblig. l. interdum, secundũ Azonem.

d ¶ Rem amittebãt. Facit. su. de act. §. si quis agens, & ff. de lib. leg. l. nõ solum. §. si. & C. de iure fis. l. mẽstas. lib. 10. Accur. floren.

e ¶ Hodie autem, Zenonianę constitutioni. Scilicet Grecę, cuius meminit. sup. de actio. § sed hęc quidem.

f ¶ Continet. Quod dic, vt modo dixi per l. interdum. ff. de verb. oblig. * ¶ Inducias posuit pro tẽpore quo ne agatur conuenit. Est autẽ Proprie verbũ castrẽse, l. post liminium. §. induciæ, de ca.

† aliàs si.

† Et humanitate sua potest cõtractã obligationem quod verò sequitur, refertur ad tẽpus, de quo ab initio conuenit, vt hic Theophilus interpretatur.

† aliàs de est si.

& postl. reuer. vt verum sit, quod tradit Quintil. verba castrẽsia sęp̃e non sine maxima venustate in forum transferri.]

g ¶ In duplum. Sed vr, q̃ nullã patiatur pœnã, vt ff. de petit. hær. qd si in d. e. in princ. q̃ est h̃ tc contra. Sed dic illã corrigi. Vel melius, spãle est ibi, quia ad hoc solũ agebat vt eod. iure penes agentem haberetur, quo erat apud defunctũ: vnde non fuit plus petitum.

* ¶ Intellige duplum temporis, quod superẽrat, non totũ ips conuentũ, arg. l. aut dãnũ. §. quisquis. de pœn quam interpretationem Theophilus quoque amplexus videtur.

h ¶ Iniuriã. Nõ tñ tale, pp quã agere possit.

Tax

post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint: vt a-ctores tali pœna perterriti,a tēpora litium doceantur obseruare.

¶ Exceptionum* tertium genus est, quia quædam vocatur dilatoria iudicij, personam respiciens: vt exceptio incompetentis procuratoris,& similis. Ang. Aretinus.

¶ † Præterea etiam ex persona sunt dilatoriæ exceptiones quales sunt procuratoriæ: veluti si per militem, aut mulierem [b] agere quis velit. Nam militibus,nec pro patre, vel matre, [c] vel vxore, nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri† conceditur: suis vero negotijs superesse sine offensa [d] militaris disciplinæ possunt.

¶ Infamis potest esse procurator, & potest procuratorem constituere,Aret.

¶ Eas vero exceptiones quæ olim procuratoribus propter infamiam, vel dantis, vel ipsius procuratoris opponebantur, cum in iudiciis frequentari nullo modo perspeximus cōquiescere [e] sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negotij disceptatio protelletur.

a¶ Tali pœna perterriti.facit C. ad l.Iul.repe.l.1.& ff.de pen.l.capitaliū,§.pen. & C. de inoffic.test.si quis in suo.

** Adde,quod hæc exceptio,male agis, quia ante diem agis,licet sit dilatoria, tamen opponi potest et post lit. cōtest. sed in hoc est dria,quia si opponitur ante litē contest.reus absoluitur ab obseruatione iud.& induciæ duplicātur, sed si post opponatur reus absoluitur diffinitiue, & pariter duplicant induciæ, ita declarat Bal.in l. exceptionem, col.1. C.de probatio.]

SYL. ¶ Præterea.

CASVS iste clarissimus est.

* Declarat enim Imp. q̄ quāque exceptio dr̄ dilatoria nō,tm̄ respectu tēporis,vt in prçce. §.sed personarum: & exēplificat tā clare, vt nulla adsit dubitationis materia. Not. aliquas esse exceptionis dilatorias respectu personarū.Item,q̄ mulier & miles nō p̄nt exercere offīm p̄curatoris: nec interuenire in iudicio pro alio in milite est rō,ne distrahatur a militia:in muliere verò ratione publicæ cuiusdam honestatis: quod intellige in iudicio,secus extra iudicium, l. 3.§.1.ff.de neg.ge. itē in plurib.alijs casibus no.per Dec.in l.2.col.3.ff.de reg. iu. Item,q̄ miles pōt esse in iudicio, dūmō a disciplina militari non distrahatur:& per consequens q̄ iura attendunt in militibus plus publicū fauorē quā priuatū ipsorummet militū.]

† Ex l.2. §.vlt.& l.2.de excep.

Mulier p̄ parentib9 agit.

b¶ Mulierem.Quæ pro alio agere non potest nisi pro parentibus, si morbus aut ętas eos impediat,nec sit qui eorū nomine agat, vt ff de proc.l.feminis.Accurs.

c¶ Nec pro patre, vel matre,&c. Nisi pro eorum libertate, vt ff.de lib.ca. l.3. quæ est contra,secundum Iason.

ADDITIO. Dic, q̄ isto casu dicitur defendere causam propriam pro suo interesse,vt l. 1.2.3.& 4.ff.de lib.cau.facit.l.non tātum.ff.de appel.Angel.

*¶ Numquid pro filio? & respondēdum videtur,non posse, quia disciplina castrēsis liberorum charitati anteponenda est l.postliminium.§.filius,ff de capti.& postli.reu.]

d¶ Sine offensa, idest hoc fit sine offensa disciplinæ:non autem sic intelligitur, vt & hoc non possit fieri, si disciplina, i.exercitium militare offendatur,sed siue offendat̄, siue non pręsumitur non offendi, vt hic & C.de procur. l. qui stipendia.

* † l.militē. C.de p̄c.

¶ Eas vero.

CASVS similiter clarus est. Non enim in hoc text. aliud dicitur, nisi q̄ infamis hodie potest esse procurator. ratio dubitādi erat, quia infamis non pōt pro se esse in iudicio l. quos prohibet. ff. de post. ergo videbat̄, quod nec etiā infamis posset esse p̄curator, cōtrarium deciditur duabus rationibus: vna ne prætextu huius exceptionis lis in longum protraheretur. Item,quia officium procuratoris est onus,non dignitas.Collige ex hoc text.quod infamis potest pro alio esse in iudicio. Item, quòd quædam conceduntur per alium,quæ non conceduntur per seipsum: Item, quod non sunt lites protrahendæ. Item, quòd non vsus est iusta causa derogandi antiquę legi.

e¶ Eas vero. Conquiescere.Sed contra,ff.de postul.l.1.§.secūdo loco,& in §.hoc edicto. Solu.ibi de maxima infamia, hic de parua. Vel illud de aduocato, qui emolumentum tantum habet: hic in procuratore, qui tantum habet onus.

Aduocatis lucrū, p̄curator onus hēt.

*¶ Adde, quod procurator infamis a munere suo summouebitur, si erit coram principe vel in eius prætorio, secundum Alciat. l.1.de verb.signific.vbi agit de loco, argu. l. sed & milites,§.scribit.l.si duas, §.Philosophi,de excus.tut. Episcopis quoque interdictum est habere procuratores infames cap. vlt.5.quæst.3.

De

¶ De replicationibus.

¶ Replicatio exceptionem tollit, quæ ad tollendam eam mittitur ęquitate, quæ replicatio ad adiuuandum intentionem actoris competit: & contra replicationem duplicatio est inducta [illegible] dam eandem, quæ prima facie æqua videbatur contra quam duplicationem actori datur triplicatio. Aret.

INterdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur † tñ inique noceat: [a] quod cum accidit, alia allegatione opus † est adiuuandi actoris gratia, quæ replicatio, vocatur, quia per eam replicatur, atque resoluitur ius exceptionis, veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat: deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, vt creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, si non conuenerit, ne eam pecuniam creditor petat, nocet ei exceptio. conuenit [b] enim ita. Nãque nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. Sed quia iniquum est creditorem excludi, [c] replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuento. Rursus † interdum euenit, vt replicatio, quæ prima facie iusta est, inique noceat: [d] qđ cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur. Et si rursus ea [e] prima facie iusta videatur, sed propter aliquam causam actori inique noceat, rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionũ vsum interdũ alterius q̃ diximus, varietas negotiorũ introduxit, quas oẽs apertius ex Digestorum [f]

¶ De replicationibus.

Cõtinuatio. Quia exceptio per replicationẽ eliditur, ideo per consequens de replicatione dicit. vt inf. eo. in princ. & ff. de excep. l. 2. replicatio. Accursius.

Diuisio. INterdum. ¶ Tot9 iste titul. diuiditur in 2. par. principaliter. Primo ponitur de replicatione, quę prodest actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competentes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secunda ibi, Exceptiones autem.

SYL. ¶ Interdum. CASVS facilis est, declarat enim imperator quid sit replicatio, & [illegible] quare inuenta sit, & quòd eadẽ ratione introducta ẽ duplicatio, triplicatio. & ceteræ triplicationes vlteriores, dicendo quod in causa fuit. quia aliquãdo euenit, q quis habet actionẽ, contra quã militat aliqua exceptio, q̃ si nõ eliderctur alia replicatione, vtique perimeretur actio, & tamẽ exceptio iniqua esset: ideo fuit necessarium adinuenire replicationes, quibus iniqua exceptio perimeretur: sicut & eadem æquitate fuerunt inuentæ exceptiones contra iniquas actiones. Exemplificat autem Impera. si quis creditor fecisset primo loco pactum de non petẽdo debitori, quo parata est exceptio debitori contra actionem creditori competentem. & postea idem debitor fecisset creditori pactum de petendo. nam ex quo secundũ pactum elidit primum danda est contra illam exceptionem replicatio, & sic deinceps, vt latius in libris ff. constat. Not. quæ dicta sunt in positione casus, & quòd replicatio fauore actoris adinuenta est. item not. ista verba, prima facie quibus in consilijs vti solemus. Item not. quod per replicationẽ resoluitur ius exceptionis, circa quorum verborũ intel. vide Fortun. Hispã. in l. si vnus, §. pactus. col. 28. ff. de pact. Item quod pactum secundum de petendo, nõ elidit pactum de non petẽdo ipso iure. Item, q obligatio contrario pacto elisa põt nouo pacto iuuari. Itẽ, q pactum liberatoriũ nõ tollitur nouo pacto ipso iure, sed replicatione. Item, quod dantur duplicationes, triplicationes, & vlterius quantum expedit.]

¶ alias nõ est tamẽ.

* † l. 1. §. 2. ff. de exceptio.

* † ex l. 2. §. pen. ff. de except.

* ¶ Annotat ex hoc tex. Alciat. in l. verbum oportebit. in ff. de verb. sig. qđ qui obijcit replicationẽ, procul dubio agere dicitur.]

a ¶ Noceat. i. non prosit. Vel dic proprie. s. actori. Accur.

b ¶ Conuenit. i. ita fuit conuentum.

c ¶ Excludit. s. per exceptionem, Accur.

d ¶ Noceat. i. non prosit. Accur.

e ¶ Ea. Scilicet duplicatio. Accurs.

f ¶ Digestorum, vt ff. de excep. l. 2.

latiore volumine facile est cognoscere.

¶ Exceptio reo competens, si est in rem proderit eius fideiussori propter actionem mandati, qua reus sibi tenetur. Exceptio verò personalis, vt cessionis bonorum, vel similes, ad fideiussorem nullatenus se extendũt. Aret.

¶ Exceptiones [a] autem, quibus debitor defenditur, plerumque † accommodari solent etiam fideiussoribus [b] eius, & recte: quia quod ab ijs [c] petitur, id ab eo ipso debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus est eis, quod ij pro eo soluerint. Qua [d] ratione, & si de non petenda pecunia pactus quis [e] cum reo fuerit, placuit perinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis [f] quoque, qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, [g] † si bonis cesserit. Sed hæc exceptio fideiussoribus non datur, ideo scilicet quia qui alios pro debitore obligat: hoc maxime [h] prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit

SYL. ¶ Exceptiones. CASVS est clarissimus, quod exceptio competens principali, competit etiam fideiussori: assignat text. rationem clarissimam, quia aliàs superuacuum esset dare reo exceptionem, si eius fideiussor conueniri posset, nec gauderet illa exceptione, quia creditor ageret contra fideiussoré, qui coactus soluere hêret actionem mandati contra principalé & sic creditũ, quod ad instantiam creditoris cogi nõ poterat soluere cogeretur per circuitum soluere ad instantiam fideiussoris, qđ non hét locũ in ijs exceptionibus, quæ principali dantur intuitu eius psonæ, vt puta cessionis bonorũ: qa illud miserabile psidiũ liberat tãtum cedentem, non fideiussores. liberat (dico) ab executione cõtra eos facienda. Rõ est clara, quia personale beneficiũ personam nõ debet egredi. Not. quod exceptio competens principali, competit regulariter fideiussori, præterquam in exceptione personali. Item, quod exceptio cessionis bonorum non prodest fideiussori cedentis. No. quod nihil frustra debet concedi, quod eludi possit. item, quod fideiubens censetur habere mandatum de soluendo, ab eo, pro quo fideiussit. Itẽ, quod datur regressus fideiussori contra principalẽ pro quo fideiussit, ita demũ si soluerit: quod intellige regulariter. Item, quòd debitor potest cedere bonis. Item, quòd personalia personam non egrediuntur. Item, quòd fideiussores ad hoc accipiuntur, vt ab eis exigatur, quod a debitorẽ exigi non poterit.

† Hoc ait pp. ver. sane positũ inferius hoc eo. §.

Fideiussor est nomẽ gñale. & dr̃ a fide.

a ¶ Exceptiones. hic, §. videtur, quod deberet esse in fine superioris tituli. Sed certe cũ & replicatio sit exceptio, bene ponitur hic, generaliter tam ad exceptiones, quam ad replicationes pertinent. Accurs.

b ¶ Fideiussoribus. Appellatione fideiussoris oẽ accessorium accipe, siue sit mandator: † siue fideiussor, siue alius: ex eo dictus fideiussor, quod pro alio fidem suam astrinxerit. Et not. quod dicit, plerumque: quia exceptio reo competens grã suæ personæ, vt quia sit minor, fideiussori non competit, vt ff. de minori. lege in causæ. in princip. & ff. de except. l. exceptiones, 2. in fine. † item si est damnatus in omnib. bonis suis, ratione sui delicti, vt Cod. de fideiussori. l. prima, vel si cessit bonis, vnde personaliter ei subuenitur, ne in plus conueniatur, quam in quantum facere potest, vt sup. de actio. §. fin. & inf. eodem in fine. Item vbicũque quis in quantum facere potest condemnatur; nam fideiussori non datur exceptio, vt ff. pro socio. l. verum, §. 1. & ff. solut. matrim. l. alia.

† vbi autem exceptiones rei cohærent, vt pacti conuenti & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic, etiam inuito reo, vt C. de excep. l. defensiones, & ff. de excep. l. omnes.

ADDITIO. Dic vt in l. pen. & in l. iam mandatori, C. de non nu. pec. Ang.

* ¶ Ex diuerso autem exceptiones competentes fideiussoribus non adiuuant principales, nisi sit exceptio solutionis, vel quę vice solutionis fungatur, l. fideiussoris, ff. de pact. & ibi gloss.]

c ¶ Ab ijs. s. fideiussoribus.

d ¶ Qua ratione. Exemplificat. Accur.

e ¶ Quis. s. creditor. Accurs.

f ¶ Illis quoque, scilicet fideiussoribus: & similibus.

g ¶ Per exceptionem, propter hunc casum dixi supra, in prin. huius §. plerumq; & propter alios, vt diximus.

h ¶ Maxime, Facit sup. de fideiuss. in princ.

Exceptiones reo cõperentes grã personæ fideiussori non cõperunt, sed bñ si rei cohærent.

*

† l. iã mãdatori. C. de non nu. pe. & quo differat fideiussor a mãdatore vide gl. in Auth. de fideiu. in princ. in ver. fideiussoré

*

† Idẽ in exceptione declinatoria iudicis l. creditor, ff. manda.

† Vt ff. de re iudi. l. & si fideiussor. in prin. nisi fideiussor vt defensor conueniatur. tūc .n. aut defensori ñ vt fideiussori datur.

debitor, possit ab ijs, quos pro eo obligauit, suum consequi.

¶ De interdictis.

¶ Interdicta olim nil aliud erant nisi certæ conceptiones verborũ, latæ a Prætore interdictum interponente, cũ inter duos de possessione agebatur. Aretinus.

SEquitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus, [a] quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, [b] quibus Prætor aut iubebat [c] aliquid fieri, aut fieri prohibebat, [d] quod tunc maxime [e]

¶ De interdictis.

Continuatio. ¶ Quia interdicta vicem sustinent, seu obtinent actionum, ideo post actiones, de interdictis proponitur. vt inf. eod. in princip. Accursius. Sed ista rubrica congruentius posita fuisset ante titul. de exception. vt fecit Iurisc. in Digestis: quia ante titu. de exceptio. posuit istum titulũ, sed de hoc nõ est vis.

* Vel dic, quòd ideo in hunc locum reiecit hunc titulum, quia interdicta non sunt propriè actiones, & post titulum de proprijs, & veris actionibus iure subiungendus erat tractatus de exceptionibus.]

Diuisio. SEquitur. ¶ Totus iste tit. diuidit 14. partes. Primo ponit quid olim erãt interdicta. Secũdò ponit vnã diuisioné interdictorũ. Tertiò ponit aliam diuisioné interdictorũ. Quartò ponit vnã aliã diuisioné interdictorũ. Secunda ibi, Summa autem. Tertia ibi, sequens. Quarta ibi, Tertia diuisio.

* Sequitur. CASVS. In diuisione non est figurãdus: dicit enim & declarat quid olim essent interdicta: & dicit, quòd interdicta erant formæ, & conceptiones verborum, & decreta, quibus prætor aliquid, aut iubebat fieri, aut iubebat non fieri. Not. quòd dictio seu stat hic ampliatiue, non expositiue, secundum Ang. hic. No. quòd interdicta olim erant decreta. Item, quòd consistebant, aut in præcipiendo, aut in prohibendo. Item, quòd interdicta vt plurimum versantur circa possessionem, vel quasi possessionem rerum.]

a ¶ Actionibus, scilicet in factum, vt infra eod. §. fin.

b ¶ Conceptiones verborum. Id est dicere, verba concepta, & formata a prętore proponente interdicta. Sed secundum hoc, quæ erat differẽtia olim inter interdicta, & actiones cum & actio erat formula, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. deinde ex his? Respon. quidam, vt præceptor meus Azo, quod interdicta formabãtur in persona volẽtium ea intentare tantum loquendo eis. Vnde interdicta inter duos dicuntur reddi a prętore loquente duobus, vt infr. eod. §. exhibitoria, & hoc etiam colligitur ff. sub multis titul. in tractatu de interdictis: sic enim dicitur, Vnde vi illum deiecisti, &c. vt ff. de vi & vi ar. l. 1. in princ. Item, vti ædes de quibus, &c. vt ff. vti pos. l. 1. in princi. & sic de alijs. Sed actiones generaliter & in personam omnium formabãtur: vt, Quicunque emerit, ex empto agat, & sic de ceteris: quod colligitur. ff. de origi. iur. l. 2. §. omnium, & §. deinde ex his. Vel dic breuiter differentiam talem fuisse: quia interdicta a prætoribus, sed actiones a ceteris magistratibus formabantur, vt patet ex eo, quod omnia interdicta sunt prætoria, vt ff. de interdic. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictũ, quã actio prætoria in factũ, vt infra eod. §. fin. — Interdicta, & actiones olim differebant.

SYL. * ¶ Cõmunis resolutio est, quòd olim nulla esset realis differentia, sed solum in conceptione verborum. Vel declara secundum Ioan. Fab. hic, quem refert Ias. sup. de actio. in prin. colum. 5. Quomodo autem differant edictum & interdictum, explicat glo. in l. prætor ait §. 1. de ope no. nun. Bar. eod. tit. l. 1. in princ. & longe eruditius. Alc. li. Parer. 3. c. 15.]

ADDITIO. Dic secundum Ioan. Fab. Immo est aliud: & potest agi vel interdicto, vel actione in factũ ad electionem actoris, vt ff ne vis fiat ei. l. si quis missus. §. cum prętor ff vti pos. l. 1. §. restituendæ. nota ff. de vi & vi arma. l. 1. §. fin. licet glos. notat idem quod hic in rubr. ff. eod. sed Dyn. reprehendit glo. & hoc est verum. Ang.

c ¶ Iubebat. Quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs, vt inf. eod. §. restitutoria, & §. exhibitoria.

d ¶ Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis, vt infra eodem. §. prohibitoria.

e ¶ Maxime. Hoc ideo dicit, quia quandoque per interdicta non super possessione, sed super iure rei contenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferendo, vbi licet inferre. & sepulchro inædificando, vbi licet inædificare, vt ff. de mor. infe. l. 1. in princip. & §. prætor ait. Item quandoque proprietatis, & possessionis simul, vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. 1. §. fina. & ff. eod. l. interdictorum. §. quædam. Sed numquid alio modo quam per interdicta, & de iure ciuili agitur de possessione? Respond. sic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de condic. indeb. l. indebiti, §. sed & si nummi. Item per triticariam, vt ff. de condit. trit. l. 1. in fin. & l. 2. Item per conditionem ex lege, vt C. de acquir. pos. l. fin. in fin. & ff. de rei vendit. l. fin. & C. loca. l. si quis. Accur. — Interdictis, quandoque litigatur super proprietate. — Possessio põt peti si ne interdictis.

fiebat, cum de possessione,[a] aut quasi[b] possessione inter aliquos contendebatur.

¶ [illegible]

¶ Summa[c] autem diuisio interdictorũ hæc est, quòd aut prohibitoria sunt, aut restitutoria,[d] aut exhibitoria.

¶ Prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti vim sine vitio possidenti:[e] vel mortuum inferenti, quò ei ius erat inferendi:[f] vel in sacro loco ædificari,[g] vel in flumine[h] publico, ripave eius aliquid fieri, quo peius nauigetur.

¶ Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet: veluti bonorum possessori[i] possessio-

Res incorporales quasi possidentur.

a ¶ De possessione. Siue retinenda siue recuperanda, siue adipiscenda, vt inf. eod. §. sequens diuisio.

b ¶ Quasi possessione. Vt cum contenditur de possessione rerum incorporaliũ, vt viæ, & itineris, & actus, & aquæductus, vbi nõ est vera possessio, sed quasi, vt ff. de acquiren. rerum dominio lege seruus. §. incorporales. sed tamen est ibi quædam quasi possessio, & de ea retinenda competunt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prædictorum iuriũ, vt ff. de itiner. actuque priua. per totum, & ff. de aqua quo tid. & æsti. per totum, & ff. de seru. l. penult. & ff. si serut. vend. l. sicuti. §. Aristo.

** Hinc collige, quod possessio dicitur de rebus corporalibus, quasi possessio de incorporalibus: iura namque incorporalia non possideantur. l. sequitur. §. si viam. de vsucapion.]

SYL. ¶ Summa. [illegible] figuratio in simplici diuisione, ac declaratione terminorum nõ est necessaria, dicit enim primam, & principalem diuisionem interdictorũ esse, quod aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria: & quodlibet caput declarat per particularia exempla, & vltimo loco dicit: quod interdicta proprie dici solent prohibitoria, ab interdicendo. Tamen obtinuit, qualiber appellari interdicta, quasi quod inter duos dicantur, sumpto nomine ab eo, quod plerumque accidit. Nota, quòd principalis diuisio interdictorum est hæc, de qua hic agitur, intellige de diuisione specierum, & quamuis sint quædam interdicta mista, de quibus in l. prima, §. interdictorum, ff. de interdictis. tamen illa interdicta mista non continent diuersam speciem. Item quid sit interdictum prohibitorium, quid restitutorium, quid exhibitorium. Item exempla vniuscuiusque. Item, quod omnia sunt interdicta: licet non interdicant: & quod interdicta dicuntur quasi inter duos dicta: quod est falsum; sed dicuntur interdicta à specie principali interdicendi: quamuis aliqua non interdicant simpliciter, sed considera quia omnia interdicunt, nam in restitutorio interdicitur retentio, in exhibitorio interdicitur occultatio: tamen cogita.]

c ¶ Summa. Idest, prima, non minima, quia & de duobus membris aliqua inueniuntur, vt inf. eod. §. tertia.

d ¶ Restitutoria. quãdoque tamẽ quędam inueniunt mista, tam prohibitoria, quam exhibitoria, vt ff. eod. l. 1. §. interdictorũ. & ff. de libe. ho. exhi. l. 1. Nam petitur exhiberi, & prohibetur inuitus retineri. Vide gl. in d. §. interdictorũ, quæ plenius loquitur. Ange.

e ¶ Possidenti, vt si quis missus fuit in possessionem iussu prætoris, vt ff. ne vis fiat ei, qui in posses. mis. est l. 1. in princ. Nam iuste possidet, & sine vitio, qui auctore prætore possidet, vt ff. de acquiren. poss. l. iuste. Additio.

f ¶ Inferendi. Quod interdictum est. ff. de mortuo inferendo, l. 1. in princ. & §. hoc interdictum.

g ¶ Ædificari. Quod interdictum habes. ff. ne quid in loco sacro. l. 1. in princip. Accursius.

h ¶ Vel in flumine. Et hoc habes. ff. de flu. l. 1. in prin. & ff. ne quid in flu. pu. l. 1. in fine.

i ¶ Bonorum possessori. Non rerum, sed iuris, i. succedenti de iure prætorio tantũ, vt filio emancipato vel cognato, qui dicuntur bonorum possessores ex bonorũ possessione edictali & decretali, nam statim habent hoc interdictum directum, vt consequantur possessionem hæreditatis, quod appellatur. Quorum bonorum, vt inf. eo. §. adipiscẽdę. Vtile vero datur illi, qui succedit de iure ciuili, vel ex testamẽto, vel ab intestato, vt ff. quorum bono. l. 1. in prin. & C. quorum bono. l. 1. Sed contra est in hæreditatis petitione, Nam directa datur heredi de iure ciuili, vtilis vero ei, qui succedit de iure pretorio, vt ff. de bon. poss. hæred. pe. l. 1. Est & aliud nouũ auxilium per nouã cõstitutionẽ inuentum, per

Bonorum pos. quis dr. interdictum quorũ bonorũ est duplex. s. directum, & vtile.

Hęreditatis petitio est duplex.

nem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro possessore [a] possidet [b] ex ea hæreditate: aut cum iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit restitui possessionem. [c]

¶ Exhibitoria sunt, per quæ iubet [d] exhiberi: veluti eum de cuius libertate [e] agitur: aut libertum, cui patronus operas indicere [f] veluti, aut parenti [g] liberos, qui in potestate eius sunt.

¶ Sunt tamen qui putãt, proprie interdicta ea vocari quæ prohibitoria sunt, quia interdicere † est denũciare & prohibere, restitutoria autem & exhibitoria proprie decreta vocari. Sed tamen obtinuit, [h] omnia interdicta appellari, † quia inter duos dicuntur. [i]

¶ Interdictorum quædam sunt adipiscendæ possessionis, quædam retinendæ, quędam recuperandæ. Adipiscendæ dicitur interdictũ, Quorum bonorum: quod competit hæredi de iure prætorio in possidentem res hæreditarias pro hærede, vel possessore, sic dictũ, quia antequam adipiscatur possessionem, competit. Item Saluianum interdictum pro rebus in fundum illatis. A:er.

Restituere qñque sumitur pro dare.

per qđ petitur possessio hæreditatis, si testamentum apparet non viciatum, vel vituperatum, in aliqua sui parte. vt C. de edi. Diui Adriani toll. l. fi. Sed quare dr̃ hoc restitutorium, cum nunquam hic bonorum possessor habuerit possessionem? Respond. improprie dicitur restituere pro dare, vt ff. de verbo. signification. l. verbum reddendi & ff. de leg. 2. l. cum quidã. Vel dic, quòd inspecta persona defuncti dicitur restitutorium, licet natura sui dicitur adipiscẽdæ possessionis, vt ff. quorum bono. l. 1. §. fin.

ADDITIO. Hec vltima verior, quia licet vera possessio non transferatur ad hæredẽ vt l. cum heredes. ff. de acqu. poss. in princ. fingitur tamẽ transferri, pręsertim decreta bonorum possessio & hoc attento dicitur restitutorium, attenta tamen veritate, adipiscendæ, & saluatur iste tex. ibid. vbi dicitur adipiscendæ. Ang.

† alias sit.

a ¶ Pro possessore. Duæ sunt viæ succedendi. s. iure ciuili, & iure prætorio. Prima subdiuiditur in possessorium per constitutionẽ Diui Adriani, & petitorium vi per petitionẽ hæreditatis directam. Item secunda similiter subdiuiditur in possessorium, vt per interdictũ, Quorum bonorum, per quod petit successor de iure prętorio se mitti in possessionem bonorum: quæ tenebat defunctus tpe mortis, vt hic, item in petitorium, † vt per petitionem hæreditatis possessoriam.

† quo. s. agitur de proprietate.

b ¶ Possidet. vel dolo fecit, quo minus possideat, vt ff. quo. bon. l. 1. in princ. & expone hæc verba pro hærede & possessore, vt infr. eo. §. pro hærede & §. pro possessore. Accurs.

c ¶ Restitui possessionem: per interdictum vnde vi: quod intra annum locũ habet pro ijs, quæ peruenerint ad violentum: pro alijs perpetuo, vt ff. de vi & vi arma. l. 1. in princ. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus; si aũt naturaliter tantũ, vtile habet tantum, vt fructuarius, vt ff. de vi & vi arma. l. 3. §. vnde vi.

Violentiã passus qđ remediũ habet.

d ¶ Iubet, scilicet prætor.

* ¶ Exhibere est præsentiam corporis præbere, vt videri, tangi, agnosciq. possit. l. deinde. de lib. exhiben. l. quod & lex. §. an. de libe. ho. exhibẽ. l. plus est. de verb. sign.

e ¶ Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus: quod interdictũ habes. ff. de lib. ho. exhi. l. 1.

† alias q̃a interim dicuntur.

f ¶ Indicere velit. i. iniunctas operas dicere velit, vel conuentas iniungere: quo casu agere de libero homine exhibendo vt ff. de lib. ho. exhi. l. fi.

g ¶ Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta: vnum de liberis deducẽdis, alterũ de liberis exhib. vt ff. de liber. exhib. l. 1. t. respon. & l. 3. t. respõ. in princip.

h ¶ Obtinuit. inter sapientes.

i ¶ Inter duos dicuntur. i. a prætore formãtur, vt nota. sup. circa princ.

* ¶ Vide Alc. lib. Parer. 3. c. 15. qui ostendit ex Paulo lib. 5. sentent. appellari interdicta quasi interim dicta ** quo sensu vsus est etiam verbo interdicere auctor Rhet. ad Heren. lib. 2. c. 21. SYL.

* Quoties enim prætor non in perpetuum sed ad tempus donec pleniore iudicio de iure petitorij quæratur aliquid edicit, proprie est interdictum, vt latius declarat idẽ Alcia. l. 1. de oper. no. nunc.]

¶ Sequẽs. CASVS clarissimus est: diuidit. n. secundo modo interdicta, q. quædam sunt adipiscendæ, quædã retinendæ, quædã recuperãdæ: & procedit ad declarationẽ & exemplificationẽ terminorũ, in quib9 quo ad positionem casus nulla subest difficultas, & si qua etiã declarabit in notabilibus. Not. aliã diuisionem interdictorum. Itẽ, quod interdictum, Quorũ bonorũ, est interdictũ adipiscendæ. Itẽ quid operetur hoc interdictũ, Quorum bonorum. Item, q. datur bonorũ SYL.

 posses-

Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differētia.

terdictum & Seruianam actionem? Respon. in Seruiana oportet locatorem probare colonum fuisse dominum tempore obligationis, vt ff. de pig. l. 1. §. cum prędium in fin. & l. & quæ nondum sunt, §. quod dicitur. * Quomodo hoc probetur, docet Bart. in l. rem alienam col. 2. vers. ad probādum au rem dominiū ff. de pig. acti. & ibidē Salyc. & Alexan. in l. rem quæ nobis. in pe. & vlt. col. de acq. poss.] Sed in interdicto isto sufficit, si probet ipsum possedisse, vt ff. de sal. interd. l. 1. ¶ Adde, quod hæc materia tractata fuit principaliter in §. Item Seruiana sup. de acti. quia sunt in hoc plures gl. diuersę, de quibus per Doct. in l. rem alienam, ff. de pig. acti. & in l. cū res. C. si alie. res pig. da. sit. * Adde, quod sufficit agenti interdicto Saluiano ad obtinēdam victoriam probare possessionē debitoris tpe obligationis vel postea. & possessionē rei cōuēti de pſenti. Et iō lōge cōmodius est agere cōtra tertiū possessorē hoc interdicto, ī quo sufficit ꝓbatio possessionis debitoris absq; probatione dñij, vt admonet Bar. ī d. l. rē alienā. quē alij sequuntur, & refert Negus. vbi su.] ¶ Retinendæ possessionis. Ita clare se ipsum explicat Imp. vt non sit opus noua declaratione. declarat. n. alteram partē diuisionis. sup. positæ ponendo cām & rationē interdictorum inuentorū, & declarat ad qđ dentur duo hæc interdicta retinendæ, Vti possidetis. & Vtrobi. No. igitur, qđ vti possidetis, & Vtrobi, sunt interdicta retinendæ. Itē, ꝙ dantur, qñ est contentio inter aliquos de possessione, quis. s. possideat. Itē, ꝙ vnus possidet: alius petit. Itē, ꝙ maximū est cōmodum possessionis. Item, ꝙ si quis possidet, & actor non probet concludenter contra ipsū, iudicatur contra actorem, & possessor remanet in sua possessione. Item, quod Vtrobi datur pro mobilibus. Vti possidetis ꝓ immobilibus. Item, quod quicquid esset de iure antiquo, hodie hæc duo interdicta exæquata sunt. Itē, quod ille vincit in his interdictis, qui tempore litis contestatæ possidebat nō vi, non clam, nec precario ab aduersario.

¶ Interdictum retinēdæ possessionis dicitur Vti possidetis, & Vtrobi. Nam cum inter aliquos de proprietate quæstio est mouenda, & vterque se possessorem contendit, propter magnum possessionis commodum, nō potest aliter super petitorio disceptari, nisi vnus sit petitor, alius possessor: ad quod discernendum competūt hæc interdicta. Et Vti possidetis pro immobilibus, Vtrobi pro mobilibus competit: & licet olim esset inter hęc interdicta differentia, hodie sunt exæquata, & is obtinet, qui tempore litis contestatæ non vi, non clam, non precario, ab aduersario possider. h. d.

¶ Retinendæ † possessionis causa comparata sunt interdicta, Vti [a] possidetis, & † Vtrobi, cum ab vtraque parte de proprietate [b] alicuius rei controuersia sit, & ante quęratur, vter ex litigatoribus possidere & vter petere [c] debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, vtrius [d] corū possessio sit; non potest [e] petitoria † actio institui, quia & ciuilis [f] & naturalis [g] ratio facit, vt alius possideat, & aliꝰ a possidēte petat. Et q̃a lōge commodius est, & potius possidere, quam petere, iō plerumque & fere semper ingens [h]

a ¶ Vti possidetis. Quod de rebus immobilibus dicit, sed Vtrobi de mobilibus, infra eodem, §. sed interdicto.

b ¶ Proprietate. Ob hoc quidem comparatum; sed & si ne hac controuersia proprietatis dabitur; si de sola possessione contēdatur, secundum lo. †

c ¶ Vter petere debeat. i. qs sit actor, & qs reus.

d ¶ Vtrius eorum possessio sit id est quis possideat.

e ¶ Non pōt, vt ff. de iud. l. inter litigantes. Accurs.

f ¶ Ciuilis. Vt quia parit actionem in rem aduersario, ut C. de alie. iu. mu. cau. fa. l. 1.

g ¶ Naturalis. Vt quia nemo a seipso posset petere secūdum naturam, ut ff. de recep. ar. l. pe. & facit ad hoc bene, ff. uti pos. l. 1. §. hoc interdictum. & ff. de acq. pos. l. exitus.

h ¶ ingens. i. magna, & hæc eadem contentio & in alijs interdictis retinēdæ possessionis est, ut in illo de superficiebus, ut ff. de super. l. 1. i. resp. Item in illo de itinere actuque pri. & ita priua. ut ff. de iti. actuque priua. l. 1. 1. respon. Item de aqua quotidiana & æsti. Item inter eos, qui ducunt aquam per eundem riuum, qui corriuales dicū tur. Item inter eos, qui ex eodem castello, ut ff. de aqua quotidiana & æsti. l. 1. 1. rñ. & §. si inter corriuales & §. ait prætor, quo ex castello In his enim omnibus interdictis, ubi de incorporalium quasi possessione agitur est idē modus agendi, qui in duobus istis: unde in ff. nouo cōtinue post tīlū tit. uti possi. illi sup.

Interdicta sunt multiplicia.

† Facit ad hunc, §. ꝙ dr in c. licet in glo. super uer. titulū ibi, sed hoc non est uerū extra de ꝓb. & in gl. sup uer. possideatis. ante fin. ibi ĩterdictū. extra de probat.

† alias utrubi.

† qua agit de iure ꝓprietatis.

† l. 3. §. 1. ff. uti possid.

dicti ponuntur per ordinem.
a ¶ Remanet. Facit C. de edē. qui accusare, in fi. & C. de rei vēd. l. res, & ff. si vsusf. pe. l. vti frui. ** Etiā si asſūpſiſſet in ſe onus ꝓbādi, & nō probauerit. gl. vlt. in l. circa. ff. de ꝓb. ꝗ gl. Bart. ibi valde commendat, & refert Iaſo. in §. omnium. col. 19. ver. gl. fi. ſupra de actio.]

* ¶ Quo remedio vtendum ſit, vbi neutra partiū vult in interdicto vices actoris ſuſtinere, vide Alc. lib. Parer. 6. c. 24.]

* ¶ Adde, qđ interdicto, Vti poſſidetis obtinet qui probat de poſſeſſione antiquiori, licet alter, q. hēt poſſeſſionem iunioré, probet de dominio. ſi modo qui hēt antiquiorem, fecerit exceptiones & articulos qđ aduerſari⁹ poſſidet clā reſpectu ſuæ poſſeſſionis. Alex. in l. ſi de eo. §. vl. de acq. poſſeſ. Bart. Cœpol. cautel 203. in cauſa, vbi omnino vide, vt victoriam poſſis reportare.]

exiſtit cōtentio de ipſa poſſeſsione. Commodum autem poſsidendi † in eo eſt, quod etiam ſi eius res non ſit, qui poſsidet, ſi modo actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet [a] in ſuo loco poſſeſſio: propter quam cauſam cum obſcura ſunt vtriuſque iura, contra petitorem iudicari † ſolet.

¶ Sed interdicto quidem, Vti poſſidetis, de fundi, vel ædium [b] poſſeſſione contenditur; Vtrobi [c] vero interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione. Quorum [d] vis ac poteſtas plurimam inter ſe differētiā apud veteres habebat. Nam vti poſſidetis interdicto is vincebat, qui interdicti [e] tempore poſſidebat, ſi modo nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab aduerſario poſſeſſionem: etiā ſi aliū [f] vi expulerat, aut clam arripuerat alienā poſſeſſionem, aut precario rogauerat aliquem vt ſibi poſſidere liceret. Vtrobi vero interdicto is vincebat, qui maiore [g] parte eius anni, nec vi, nec clam, nec precario ab aduerſario poſſidebat. [h] Hodie tamen aliter † obſeruatur: nā vtriuſq. interdicti ptās (quantum ad poſſeſſionem [i] pertinet) exæquata eſt: vt ille vincat, & in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, [k] nec precario ad aduerſario litis conteſtatæ tpe detinet.

Vtrobi vnde dicatur.

b ¶ Vel ædiū. ff. vti poſſi. l. 1. 1. reſp. Accurſ.
c ¶ Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi: vtrum, ponatur pro ad, vel apud: vbi ponatᷣ pro quem q. d. apud quem eſt, apud eum ſit. Non fit autem mentio hic poſſeſſionis, cum mobilia proprie non poſſideantur: ſed immobilia tantū: cum dicatur poſſ. ſſio quaſi pedū poſitio, vt ff. de acq. poſ. l. 1. in princ. Abuſiue tñ mobilia dñr poſſideri. Accurſ.

Poſſeſſio non eſt proprie de mobilibus.

Poſſeſſio vnde dicatur.

¶ Hæc opin. falſa eſt, & eam cōiter dānant Doct. in l. 1. fi. de acq. poſ. vt ꝑ Alex. ibi col. 7. & Iaſ. col. 7. in 1. lectu, & col. 9. in 2. le.]

* ¶ Cauebatᷣ hoc interdicto, Vtrobi qs maiore parte anni fuiſſet, ibi & maneret, quod verbum, Vtrobi. Alc. l. maiore. de verb. ſig. exponit pro, vtro in loco, eadē ratione, quā dicimus, alibi, pro alio in loco, & ſimilia]

d ¶ Quorum. ſ. duorum interdictorum.
e ¶ Interdicti tempore. i. tempore, quo ꝓponitur interdictum.
f ¶ Alium. Dummodo non aduerſarium.
g ¶ Maiore. ſ. quam aduerſarius, vt ff. de verbor. ſign. l. maiore parte.
h ¶ Poſſidebat, & ſiccitius vincebat in Vti poſſidetis quam in Vtrobi: & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quam immobilia, vt ff. commo. l. 1. & ff. de re iud. a diuo Pio, §. 1. & ff. de acq. poſ. l. ſi rem.
i ¶ Quantum ad poſſeſſionē. Nota, quantum ad poſſeſſionem. Nam quantum ad alia remanſit dña vt olim, vt Vti poſſidetis in rebus immobilibus, & Vtrobi in mobilibus locū habeat, vt hic dr, & ſupra §. proxim.
K ¶ Nec clam. Cū multa ſint genera † violētiarū, quæ ad pñs omitto, de hac vi, quæ inquietatiua dr, quæ parit hoc interdictum, dic, vt ſi me arare, vel ędificare vel aliquid in meo me facere prohibes contendens te poſſidere, habet locum hoc interdictum, vt ff. de vi & vi arm. l. vim facit. & ff. quod vi, aut clam. l. 1. §. quid ſit vi. Quid ſi ille non contendat ſe poſſidere, ſed ſolum iniurietur mihi? Reſp. adhuc locum habet hoc interdictum, vt ff. vti poſſi. ſi duo. §. ſi vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur. vt ff. de actio. empt. qui pendentem.

Quæ refert gloſſa in l. extat. ff. quod met. cau. Vis inquietatiua, quę parit interdictum quod vi aut clam qualiter ſit.

¶ Adde tex. in l. iniuriarum actio. §. ſi quis me prohibet, ff. de iniur.

SYL.

¶ Quid ſi nec poſſeſſionis ratione, nec iniuriæ, ſed quia ſeruitutē ſe habere cōtēdit? Rñ. ſi poſſidet intētabo negatoriam: ſi ego poſſideo, intentabo hoc interdictū, vt ff. ſi ſer. ven. l. 2. §. 1. Clā autem poſſidet, qui clāculo me abſente ſibi poſſidere volēs ingreditur fun-

Clandeſtina poſſeſſio.

fundum meum, quem ego possideo, nec tamen suspicor me posse repelli, & ita me absente & inuito sæpissime facit, vt ff. quod vi aut clam l. 3. §. fi. & de acqui. pos. l. clam.

Possessor clandestinus habet SYL. naturalē possessionē, & deiectus ciuilem.

¶ Clam possidere proprie dicitur ille, qui cū sciret, aut scire deberet me possidere, antequā fundum ingrederetur ingreditur fundum, & me turbat antiquiorem possessorem, & dicitur clam possidere a me, quando est ingressus me absente. d. l. clā, & l. 3. §. fi. cum l. seq. ff. quod vi aut clam.]

¶ Quis dicitur possidere, etiam si per aliū possidet. Et possessio solo animo retinetur, licet solo animo non acquiratur. Aug.

¶ Possidere autem videtur quisque, non solum si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione a sit, licet is eius iuri subiectus non sit, qualis est colonus, b & inquilinus.

* Per eos quoque, apud quos deposuerit quis, aut quibus commodauerit, ipse possidere c videtur. Et hoc est quod dr̄, retinere d possessionem posse aliquē per quemlibet, qui eius nomine sit in possessione.

¶ Ille enim, qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic quod ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iret? Respon. non immo animo retinet eam naturalem, vt facit fructuarius, qui solam naturalē habet. Vel dic, quod si amittit eam, non tamen nocet, quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideam tantum, vt diximus p l. si duo. §. si vicinus. ff. vti possi. Precario autem possidet aduersarius à me, vt si precibus suis motus concessit sibi precario, vt ff. de preca. l. 1. in princip. & §. j. Et distingue in precario, quia aut agitur, vt omnis possessio in accipientem transferatur, quod fieri potest, vt ff. de preca. in reb. & ff. de acq. poss. Pōponius, §. si is qui. Aut vt nulla, & hoc valet, vt ff. de precat. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalem tantum qui accipit, & hoc valet, vt ff. de prec. l. & habet. §. eum. † Sed numquid in omni precario vinco habētem à me per hoc interdictum scilicet, Vti possidetis? Resp. nō illum, qui habet omnem possessionem, cum hoc interdictū possessorem tueatur, vt ff. vti pos. l. 1. §. 1. & §. 2 ergo vinco supradictos, etiam si ego habebā possessionē ab alio vi, vel clam, vel precario, vt hic, & ff. vti poss. l. 1. §. fi. & l. 2.

† Dic, q̄ in dubio præsumitur naturalis tantū mō possessio trāslata, vt n. gl. Bar. & SYL. Ang. in d. §. cum.

¶ Possidere. CASVS non est aliter figurandus in simplici declaratione terminorū supra enim dixerat pluries, quod est magnū commodum possidentis, & quod obtinet qui tempore litis contestatæ possidet: subdit, quod possidere non solum videtur qui proprio corpore & animo possidet, & sic per se, sed etiam qui per alium, & ponit diuersa exempla & declarat etiam qualiter intelligatur retineri possessio, quod non solum retinetur per alium, sed animo etiam, & subdit, quod licet animo possessio retineri possit, animo tamen non acquiritur, & est text. notabilis, & vtilis.

¶ Not. primo, quod nō solum dicitur possidere qui per se possidet, sed q̄ per alium. Itē, quod colonus possidet pro alio, & inquilinus. Item commodatarius & depositarius. Item quod possessio iā adepta per alium retinetur. Item quod retinetur solo animo. Item, quod solo animo possessio non adipiscitur.]

a ¶ In possessione sit. Caute dicit, vt ff. de acquiren. posses. si quis ante, nam non possident isti, nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioan. scilicet colonus, & inquilinus, & similes, vt hic, & ff. de vsucap. non solum, §. quod vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere, vt ff. commu. diui. l. communi diuid. §. neque. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

Colonus & inquilinus, nec ciuiliter nec naturaliter possident.

* ¶ Collige, aliud esse possidere, lōge aliud in possessione esse. Sic aliud est seruum esse, aliud in seruitute esse, §. cum autem, sup. de ingen. sicuti differunt etiam, esse in studio, (vt barbari loquūtur) & studere. Et ideo priuilegium concessum scholasticis, vel studentibus intelligitur tantum concessum ijs qui student, Dec. c. consultationibus, colum. 2, in ver. restitutionem. de off. dele.

b ¶ Colonus. s. in villa, sed inquilinus in ciuitate, vt ff. de acq. poss. l. re pignoris.

¶ Dic, quod non distinguitur inquilinus à colono respectu ruris, aut ciuitatis, sed respectu eius, quod colunt.

SYL.

¶ Quando enim quis incolit domum, siue in ciuitate, siue ruri, ille dicitur inquilinus, si vero colit fundum principaliter, licet in eo sit domus ad recondendos fructus, siue fundus sit in ciuitate, siue ruri, dicitur colonus, l. prædium. C. de prædijs mi. l. vrbana prædia, ff. de verbo. significatio. declarat Alexand. in l. qui pignoris. ff. de acquiren. possessio.

c ¶ Possidere videtur. Si ergo pro alio possident, ergo non possident, vt ff. de acquiren. posses. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

d ¶ Retinere. Licet animo retineatur, non tñ aīo quæritur, vt ff. de acq. pos. l. quēadmodum,

¶ Quin etiam animo quoque solo retineri possessionem placet, id est, vt quamuis neque ipse sit in possessione, neque eius nomine alius, tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reuersurus inde discesserit, retinere possessionem videatur.

¶ Adipisci vero possessionem per quos aliquis potest, secundo libro exposuimus.[a] Nec vlla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

¶ Recuperandæ possessionis [illegible] interdictum Vnde vi, competens spoliato [illegible] possessione, cuius quam a [illegible] habet vi, vel clam, vel precario ex interuallo, licet Lo. dicat per vim spolians, si dominus est, a dominio cadat: alias, rem spoliatam & eius æstimationem restituit, qui alias lege Iulia de vi publi. vel priua. criminaliter punitur, & armorum appellatione lapides & fustes continentur, hoc dicit secundum Angel.

¶ Recuperandæ possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi vel ædium[b] vi deiectus fuerit, nam ei proponitur[c] interdictum. † Vnde vi,[d] per quod is, qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem, licet[e] ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat. Sed ex cõstitutionibus[f] sacris (vt supra diximus[g]) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, dominio eius priuatur, si aliena, post eius restitutionem etiam æstimationem rei[h] dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi[i] priuata, aut de vi publi-

dū,& C. de acquiren. possess. l.licet, & infra proxime.

a ¶ Exposuimus, supra, per quas perso.nob. acqui.§. ex his.

¶ Recuperandæ possessionis. CASVS in declaratiõe terminorum, & in simplici lege corrigente, & correcta nõ figuratur. No. quod interdictum recuperãdæ datur vi deiectis, & [illegible] quod interdictũ Vnde vi, est interdictũ recuperandæ. Item, ꝙ hodie occupans rem propriam per vim, cadit a dominio. item quod occupãs rem, alienam rẽ restituit & æstimationem illius. Item, ꝙ si quis de possessione sua aliquem vi deiecit, si cum armis tenetur l. Iulia de vi publica, si sine armis, tenetur lege Iulia de vi priuata. Item, quid veniat appellatione armorum.]

b ¶ Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nã pro his competit Vi bonorũ raptorũ actio, vt ff. de vi & vi ar.l.1.§.hoc interdictũ, & §.illud,& §.plane. N. si mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto vt ff. de vi & vi ar.l.1. qui autem.

Vnde vi concernit res immobiles, vi bonorum raptorũ res mobiles,

c ¶ Proponitur.i. datur.

d ¶ Vnde vi. Sed quare dicitur Vnde vi? Respon, quia talia erant verba prætoris, Vnde illum vi deiecisti &c.& ita a principio verborum prætoris sumpsit denominationem sicut & alia, vt Quorum bonorum,& similia, vt ff.de vi & vi arma l. 1.in princ.

e ¶ Is.s.deiect⁹, vt quia hodie spoliaui te, vel quia cœpi possidere rem tuam clã, vel vi, in sequenti vero die me expulisti, nam teneris mihi hoc interdicto secus si in continẽti me deiicis, vt ff.de vi & vi arma.l.3.§.cum igitur, & l. qui possessionem, quòd in continenti accipe, antequam ad alios actus extraneos diuertas, vt ff. de duobus reis stipuland. duos reos.

Ponit casum.

¶ Adde tu, qđ in cõtinenti dicitur, quando commode fieri potest, secundum Bar. in d. §. cum igitur, Item secũdum qualitaté personæ,& rei, adeo ꝙ si dñs đ sua ciuitate expellatur, licitũ est recuperare, quãcũque facultas se obtulerit etiam post decenniũ, vt fuit dictũ Vgo. in ca. ius naturale.1. distin. cum si. vt late prosequitur Dec. in cõs. 460.col.4.vers. venio ad secũdum.

† De materia huius interdicti vide pulcherrimam gl. in c. eum ad sedem. ver. inter ext. de resti.spol.

f ¶ Sed ex constitutionibus. Vt C. vnde vi, l.si quis i tãtã,

g ¶ Supra diximus. Vt sup. vi bo.rap.§. quia tamen.

h ¶ Rei.s.proprietatis, sed in interdicto vti possidetis possessio æstimatur, vt ff. vti possi. l.pen. §. fin.

Lex Iulia de vi priuata, & vi publ. qualiter pun.

ADDITIO. Dic secundum Io. Fab quod immo Dy. tenet, quod in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti possi. sed ipse Io. Fab. dicit quod ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio, secundum quod conclud. Ang.

i ¶ De vi priuata. Pœna autem huiusmodi legis est tertiæ partis bonorum publicatio, si sine

sine armis, & relegatio etiam, si cum armis, vt inf. de publ. iud. §. itē lex Iulia vi de publ. & C. ad l. Iul. de vi publ. l. quoniam. & l 2. & ff de accus. l. hos accusare, §. omnibus. ADDITIO. Vnde versus. Vis priuata reum deponit ab ordine setum. Sed deportatur, si vis armata probat. Vide c. 2. extra de ordin. cogn. in glo.

*¶ Adde, quod iure canonico inductum est, vt non solum agi possit contra ipsum deiectorem, vt hic, sed etiam aduersus quēcunque, licet bonæ fidei possessorem rei c. sępe, de restitut. spoliat. vbi gl. & c. redintegranda, 3. q 1. id quod seruatur etiam in foro ciuili hodie, l. si coloni vbi Bart. & alij, C. de agri. & cens. & traditur late per Soc. in l. rē quæ nobis, de acqu. possess.]

a ¶ Et lapides. Facit inf. de publ. iud. §. item lex, & ff. de vi & vi ar. l. 3. in princ. & ff. de verb. significa. l. armorū. Sed nūquid debet aliquis expectare se primo percuti, quam percutiat? Dicunt quidam quòd sic, vt argu. C. vnde vi. l. 1. & ff. ad l. aquil. si ex plagis, §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor, vt ff. ad l. aquil. sed & si quemcunque, & ff. ad l. Cornel. de sica l. is qui. & ff. de vi & vi arma. l. 3. §. qui armati. †

† Ex l. 2. ff. eod.

† Vide de hac quō. gl. 1. i d. l. sed & si quem cunque & in d. §. qui armati su per ver. ar morum. SYL.

¶ Dic quod ista opi. communiter approbatur per omnes criminalistas.

ca, sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit, sin autem cum armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solū scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides [a] significari intelligimus.

¶ Interdictorum tertia est species, quia quędam sunt simplicia, in quibus actor & reus cognoscitur, vt omnia restitutoria, & exhibitoria, & quædam prohibitoria, vt Ne quid in loco sacro, & similia, Quędam vero duplicia, sic dicta, quia in eis non potest discerni actor, a reo, & quædam prohibitoria, vt est Vti possidetis, & Vtrobi. hoc dicit. Ang.

¶ † Tertia diuisio interdictorum hæc est, quod aut simplicia sūt, aut duplicia. [b] Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est, qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria, nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui, reus autem is est, a quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum autē interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt veluti cum Prætor prohibet in loco [c] sacro, vel in flumine publico [d] ripave eius aliquid fieri. Nam actor est, qui desiderat, ne qd fiat, reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & Vtrobi. [e] Ideo autem duplicia vocantur, quia par vtriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam pręcipue reus vel actor intelligitur, sed vnusquisque tam rei quam actoris partes sustinet.

¶ Interdicta hodie sine solemnitate proponentur, & pro his actio in factum sibi locum vendicat. Acc.

¶ Tertia diuisio. CASVS clarissimus est in hoc tex. qui per declarationem omnē redderetur obscurior, ponens tertiā diuisionē, quod quædam sunt simplicia, in quibus scilicet apparet quis reus, quis actor sit, & vnus petit, alter negat: duplicia, quoties vterq. sustinet partes tam rei, quam actoris. No. q interdicta alia sūt simplicia, alia duplicia. Item quæ sint simplicia. Itē quæ duplicia. Item, quod in interdictis Vti possidetis, & Vtrobi vterq; litigans sustinet partes tam actoris quam rei, quia vterque contendit se possidere, & aduersarium non.] SYL.

b ¶ Duplicia. Similis potest fieri diuisio actionum ciuilium. Nā quædam duplices sunt, vt famil. erciscun. fin. regund. & cōmuni diuidundo, vt ff. de iud. l. in tribus.

c ¶ In loco sacro. vt ff. ne qd in loco sacro. l. 1.

d ¶ Publico. vt ff. ne quid in flum. publ. per totum.

e ¶ Vtrobi. Itē interdictū de superficiebus, vt ff. de superficie. l 1. §. proponitur & dic vt sup. eo. §. retinendæ.

¶ De ordine veteri. CASVS. Excusat se Imperat. quare non vniuersum ordinē veterum interdictorum explicauerit, & dicit hoc esse superuacuum. Nam (dicit Imper.) quoties hodie agitur extra ordinē, quo semper agitur, non est necesse proponere aut expectare inter- SYL.

Interdictum, quia iudicatur, ac si esset data vtilis actio ex causa interdicti, quæ nota.
a De ordine. i. de antiqua solennitate, cum qua proponebatur interdicta sub certis formis, vt diximus sup. eo. in princ.
b Exitu interdictorū scilicet cum antiqua solennitate, sine ea tamen reddi potest & proponi, vt ff. de ope. nou. nun. l. prætor alt, §. nonnulli. Vel etiā in factū actio loco cuiuslibet interdicti, quæ vtilis vocatur, vt subijcit.
c Extra ordinem .i. extra antiquam solennitatem, q semper fieri videtur vt subijcit, & sup. de succ. sub. in prin. & ff. de nego. gest l. actio. & C. de for. & impe. act. subla. l. 1. & 2.
d Sine interdictis. s. solennibus.
e Vtilis actio. s. in factum, quę datur loco cuiuslibet interdicti. Et nota quatuor esse genera actionis in factum. Vna est, quæ ex omni edicto, vel interdicto prætoris datur, vbi specialis actio non datur, vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnū datur de non corpore in non corpus, vt supra ad l. Aquil. §. fi. quæ & ipsa prætoria est, vt ff. de præscrip. verb. l. quia actionum. in fin. Tertiū genus est extraordinarium, quod ex varijs figuris causarum est introductū: quoties æquum est actionem dari, vt C. de sacrosanct. eccles. l. sancimus. Quartū genus est, quod æquiparatur actioni præscriptis verbis, quæ actio præscrip. verb. vna cū ista in factum ciuilis dicitur, vt ff. de præscript. verb. l. 1. in fin. Et habet locum in tribus generibus negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus, do vt des, & do vt facias, & facio vt facias, vt ff. de præscriptis verb. l. naturalis, §. 1. 2. & 3. Sed in quarto innominato cōtractu, scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo, vt ff. de præscript. verb l. naturalis, §. quod si faciam. Itē in secundo genere habet locum præscriptis verbis ex omni pacto in continēti ante vel post apposito iuxta aliquem contractū, vt C. de pact. inter empt. & vend. l. 2. & C. de pact. l. petens.
Item in tertio genere, vbicunque dubitatur de nomine contractus, vt patet in exēplis, vt ff. de æstima. act. l. 1. & ff. de præscr. verb. l. 1. per totum & l. 3.
. . . Quid sit actio in factum, & ad quid competat, text. cum gloss. est in l. quoties. ff. de præscrip. verb. & in l. in factū,

Actionis i factū quatuor sunt genera.

Actio pręscr. verbis in trib. generib. negotiorum hēt locū.

¶ De ordine,[a] & veteri exitu interdictorū,[b] superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem[c] ius dicitur, (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictum, sed perinde iudicatur sine interdictis,[d] ac si vtilis actio[e] ex causa interdicti reddita[f] fuisset.

¶ De pœna temere litigantium.

¶ Temere litigantes triplici pœna coercentur . . . Angel. Aretin.

Nunc admonendi sumus magnam

cum ibi. no. ff. de actio. & obligat.
¶ Hæc gl. fin. est, & ad eam semper recurritur, vt dicit Lud. Rom. & declarat eam Bar. in l. vnica, ff. de cond. ex l. las. in l. certi condictio. col. 5. in prin. ff. si cer. per.
** Vide similem gl. sup. de actio. §. actionum autē. in verbo ex permutatione.
f Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.
¶ . . .

a Vsque nunc de propositione actionū dictum est: sed quia contingit eas interdum temere proponi: nūc de pœna temere proponentium dicitur. Accurs.

Cōtinuatio.

* Temere litigare (inquit gl in l. eū quem, ff. de iud.) dicitur is, qui sciens se ius non habere litigat amplius quæ significat temere litigare, quam calumniose, nam libertus qui in iussu prætoris qd sibi a patrono debetur petit, temere vtique petit, non eūā calumniose, cum vere debitum prosequatur quis autē dicatur habere iustam causam litigandi, tradit Iaso. in l. properandum. §. si- ue autem alterutra. num 16. vsque ad 20. C. de iudic.

S Y L.

Nunc admonendi. Totus iste tit. diuid. in 3. partes. Primo cōtinuat rubr. ad præcedentia. Secundo ponit tres pœnas, quæ temere litigantem coercent. Tertio dictas pœnas sigillatim per exempla declarat. Secunda ibi, idque eo maxime. Tertia ibi, Ecce enim.

Diuisio.

Nunc admonendi. . . . positio facilis est in prin. hoc quippe in eo declaratur primo, qd maximæ curæ fuit principibus, ne homines facile ad litigandum procederent, sicuti etiam cordi fuit eisdem, vt lites quam celerrime finirentur. l. properādum. in princip. C. de iudi. quod sibi summe atq. enixe placere testatur Iustin. qui dicit quod hac de causa tria sunt exorta remedia tam contra actorem quam contra reum temere litigantes, modo enim punitur mulcta pecuniaria, modo periurio, modo infamia, & procedit ad declarationē vniuscuiusque capitis, & primo dicit, quod quandocunque reus cōuenitur, non admittitur aliter ad respondendū, nisi prius iurauerit se putare bona iustitia vti, aduersus vero reos negantes dantur actiones aliqn in duplum vel in triplū. vt in actione legis Aquiliæ, & legatorū piorū, de quib. sup. late vsū est in tit. de act.

S Y L.

in

in §.tripli,& §.quadrupli.in quibus,& multis alijs actio ab initio simpli est: at actio furti etiã ab ipso initio dupli, aut quadrupli reperitur. Similiter actor de calumnia iurat, quemadmodum etiam vtriusque partis aduocati hoc facere tenentur, vt ex diuersis prouisionib. & constitutionibus Imp. constitutum est, de quibus in gl. ratio finalis omniũ harum prouisionum fuit, quæ ponitur ĩ prin. vt homines à litibus abstineant, siue agendo, siue se defendendo. No. ꝙ lites fugiendæ sunt. Itẽ qđ maxime principem decet operari, qđ in iurisdictione sua homines de facili nonprocedant ad litigãdum. Itẽ, qđ principes dñr sustinere iura. Itẽ, ꝙ temeritas litigãtiũ puniẽda est. Itẽ, ꝙ ad eã puniẽdã data est triplex pena, pecuniaria, ĩfamię, & periurij. Itẽ, ꝙ iureiurãdo ĩest religio. Itẽ, ꝙ nõ aliter ꝑmittitur reo ĩtẽdere, nisi pri⁹ iuret de calu. Item formam iuramenti rei. Item, qđ negantes plectũtur pœna pecuniaria modo dupli mõ tripli. Itẽ no. Actiones, quæ crescunt per inficiationem .l.j.Aqu. & legatorũ piorũ nõ solutorũ. Itẽ qđ actio furti manifesti, & nõ manifesti ab ipso initio ẽ quadrupli, vel dupli, nec crescit ꝑ ĩficiationẽ. Itẽ, ꝙ actor iurat de cal. & similiter aduocati vtriusque partis.

curam egisse eos, qui iura sustinebant, [a] ne facile homines ad litigandum procederent, quòd & nobis studio est. Idque eo maxime [b] fieri potest, quòd temeritas tam agẽtium, quam eorũ, cum quibus agitur, modo [c] pecuniaria [d] pœna, modo iurisiurandi [e] religione, modo infamiæ [f] metu coercetur.

¶ Reus de calumnia iurare debet, & iurat se vti bona contradictione. Arc.

¶ Ecce. n. iusiurandum oĩbus, qui conueniunť, ex constitutione [g] nr̃a defertur. Nam reus nõ aliter suis allegationib. vtitur, nisi [h] prius iurauerit, quod putans se bona † instãtia vti ad contradicẽdũ [i] puenit.

¶ Negãs id, quod debet, iurando in duplo punitur. Arc.

¶ At † aduersus inficiãtes, ex quibusdã causis dupli, vel tripli [k] actio cõstituiť. veluti si dãni iniurię, aut legatorũ locis venerabilib. relictorum nomine agatur.

a ¶ Sustinebant. s. magistratus, qui iura red. debant, vt ff. de orig. iu. l.2. §. post originem.

b ¶ Maxime. i. certe.

c ¶ Modo. i. aliquando. Et ita communiter exponitur, quãdo bis aut ter repetitur, vt supra quod cum eo, §. ceterum. ver. sed sane.

d ¶ Pecuniaria pœna. vt inf. eo. §. fin.

e ¶ Iurisiurãdi. s. calumniæ. vt inf. prox. §. Sed quando? Respon. in futuro sęculo, licet non in isto, vt C. de reb. cred. & iureiurand. leg.2.

Periurus in alio sęculo punietur.

ADDITIO Dic vt habetur in l.4. & ibi Bar. ff. de eri. stellio. & in d. l.2. C. de iureiur. Angel.

* ¶ Adde l.1. C. de iureiur. prop. calum. dan. ibi. sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescitur.

f ¶ Infamiæ, infra eodem, §. ex quibusdam.

g ¶ Ecce. Constitutione, C. de iureiur. propter calum. l.2. in princ.

* ¶ Excipe tamen parentes & patronos, quibus hoc iusiurandum remittitur, l. si patronus. vbi gl. & l. iusiurãdum & ad pecunias, §. hoc iusiurandum, ff. de iureiu. propter reuerentiam, quæ eis debetur. l. libet. de obseq. lib. nam & liberto & filio semper honesta & sancta persona patris ac patroni videri debet l. an rep. eo. titu.

h ¶ Nisi prius nõ dicit, quod prius reus, quã actor iuret, sed priusquam audiatur, actor at prius, quã reus iuret, vt C. de iur. calum. l.2. in princip. quæ est contra.

i ¶ Ad contradicẽdum. Not. diligenter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, quod bona iustitia venit ad agendum, vt C. de iura. calum. l.2. in prin. Item, quod nõ dabit vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro se sententia, vt in auth. vt lit. iurent in exordio litis. coll.9. Item, quod nullam exiget vel faciet probationem calumniosam, vt in authen. de ijs qui ingre. ad appella. §. si. colla.5. Econtra reus iurat hæc eadem, nisi quod in primo capitulo iurat se vti bona contradictione.

ADDITIO I. Quid continere debeat iuramentum calumniæ. no. gl. in c.1. ext. de iur. calu. vnde versus. Illud iuretur, ꝙ lis sibi iusta videtur. Et si quæretur verum, nõ inficietur. Nil promittetur, vt falsa sentẽtia detur. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur. Ang.

* Iuramen. calum. præstatur tam per reũ quam per actorem lite cõtestata c. penult. in fi. extra. eod. & est adeo de substantia iudicij quod non potest expresse remitti per partes, & si omitteretur processus esset nullus l.2. §. sed quia veremur. vbi Bar. Bal. & alij. C. eo. vnde potest tacite omitti, & valet processus, si non fuit exactum c.1. eo. tit. lib.6. & potest exigi per iudicem quandocunque etiam post conclusum in causa, Bald. in l. prima, in fi. C. eod.

K ¶ At aduersus. Tripli. vt sup. de act. §. tripli. † vbi quis per mendacium aut dolũ plus petẽs, quã debeat, in triplum condemnatur. Alij deponũt de lib. is suis ĩ. lud, vel tripli, eo quod

† Legendũ est oĩno, instantia non iustitia l.2. C. de iur. cal. Iuſm de calumnia præstať iã ab actore, q̃ à reo.

Iuſm de calumnia continer plura capitula.

† aliàs pecuniaria pœna, cũ aduersus.

¶ Reus in certis casibus siue neget, siue fateatur, vltra simplum condemnatur. Aret.

¶ Statim autem ab initio pluris quam simpli est actio, [a] veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli, nam ex his & alijs quibusdam causis(siue quis neget, siue fateatur) pluris, quam simpli, est actio.

¶ Actor de calumnia iurare tenetur Ang Ar.

¶ Item actoris quoque calumnia coercetur, nã etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex nostra constitutione.†

† C.d̃ iur. cal.l.2.

¶ Aduocati actoris & rei de calumnia iurare debent. Are.

¶ Vtriusque etiam partis aduocati iusiurandũ subeunt, [b] quod alia nostra constitutione† cõprehensum est.

† Quæ refert in d. l.2. C. eo.

¶ Olim actor calumniose litigans in decima parte litis puniebatur, hodie vero pœna periurij & victori condemnabitur in expensis. h.d. Aret.

¶ Hæc autem [c] omnia pro † veteri calumniæ actione [d] introducta sunt, quæ in desuetudinem abijt, quia in partem decimam litis actores mulctabat, quod nusquam factum esse inuenimus, sed pro his introductum est, & pręfatum iusiurandum, & vt improbus litigator, & damnum, & impensas litis inferre aduersario suo cogatur.

¶ Condemnatus, vel pactus ex criminibus, quæ hic enumerantur, vel condemnatur actionibus directis, non cõtrarijs, descendentibus ex contractibus hic enumeratis, erit infamis. Ange. Are.

quod subiecta exempla non sunt huic versic. apta.

Mẽdaciũ facit quẽ puniri.

a ¶ Agatur. Item alibi, vt C. de non numer. pecu. auth. contra qui propriam. Item alibi, vt si creditor negat sibi debitum solutum, nam postea ꝙ sibi debitũ probare cogitur, vt ff. de proba. l. cum de indebito. Item possessor negans se possidere, si ꝓbatur, perdit possessionẽ, vt ff. de rei vend. l. fi. & in Auth. de trien. & se. §. illud quoque in iudicijs. collat. 3. Itẽ alias, vt ff. de iud. l. eum.

ADDITIO. Nota pœnas, quas patitur calumniose negans, & maxime no. quando aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, ꝙ perdit possessionem, si de mendacio conuincatur, vt l. fi. ff. de rei vendic. Ang.

** Adde idem esse, si emphyteuta neget rẽ esse emphyteuticam, & vasallus fundũ, quia si conuincatur de mendacio, priuatur ille iure suo emphyteutico, hic iure feudi, vt tradit Iaso. in §. 1. col. 16. ver. Et per illum text. sup. de actio. Et no. quod hæc interrogatio, an reus possideat rem, quæ ab eo petitur, & pro qua parte, facienda est ante litis cont. nec omitti debet, ne iudicium delusorium fiat. gl. vl. in c. pe. ext. de iu. cal.]

* ¶ Adde, ꝙ translatio possessionis, quæ fit in casu. d. l. fi. fit officio iudicis summarissime, siue nouo libello siue litis cõtestatione & iureiurãdo de calumnia, glo. in d. §. illud quoque. ⁊. in gl. magna i Auth. de trien. & semis. quam gl. plurimum commẽdat Bar. in d. l. fi. Bal. in l. vl. C. de execu. rei iud. & Ang. in §. 1. sup. de act. Adeo vt nec audiẽdus sit eiusmodi reꝰ, si velit statim ꝓbare de dñio, sed oĩmodo ei auocari dẽt possessio. Bar. d. l. fi. i 1. & vlt. col. & in auth. itẽ possessor. post gl. C. qui po. in pig. hab. Abb. c. pe. de iu. cal.)

a ¶ Statim. Est actio. Etiam à principio, non solũ inficiatione, vt hic, & supra d̃ act. §. sed furti.

b ¶ Vtriusque. Subeunt. s. ꝙ iustum & fedele patrocinium præstent, vt in constitutione, dicitur. Sed tñ in consuetudine nõ hr̃ ꝙ iurent, licet lege caueat̃, vt C. de iudi. rẽ nõ nouã, §. patroni. & fac. i Auth. de testi. §. fina. col. 7.

Aduocati partiũ an debeant iurare.

¶ Adde, ꝙ dictũ huius glo. cõiter approbatur, licet forte i se falsũ sit. s. ꝙ patroni cãtũ de consuetudine hodie iurare nõ tenentur vt tradit Ias. in d. l. rẽ nõ nouã super glo. ibi. q̃ idem dicit. SYL.

¶ Hæc ãt oĩa. CASVS in lege referente correctionẽ. l. antiquę, ac subrogante nouã pęnã loco antiquæ, non est nisi literaliter figurandus, eius .n. rõ est illa, quã posuit, sup. in prin. titu. s. vt hoĩes a litib. abstinerent. Not. ꝙ supra dicta oĩa disponebantur de iure antiquo, secundũ ꝙ temere litigantes cõdemnabantur in decima parte litis. Item, ꝙ lex per desuetudinẽ tollitur. Itẽ, quod temere litigãs hodie condemnatur in damnis, & expensis.] SYL.

c ¶ Hæc autem. s. quæ de sacramẽto calumniæ dicta sunt. sup. eo. §. 1. & sup. eod. §. item actoris, & §. proximi.

d ¶ Actione. Actio enim quædam erat, qua

tene-

tenebatur actor, qui per calumniam litigabat, in decimā partem litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorū in antiquum rediji statum, licet non iure illius actionis, sed per iudicis officium, vt in Auth. de litig. §. ad excludendas colla. 8. † Et no. ex hoc. §. & ex d. Auth. de liti. & ex l. qui in ius. § nemo. de reg. iur. ex l. illud. ff de pet. her. quòd nisi improbe, & calūniose litigauerit non debeat cōdemnari in expensis, vt ff. de iu. l. eū qué. & C. de fru. & lit. expen. l. non ignoret. licet ī C. de iu. l. properandum, §. siue autem. in distincte dicatur, victū condemnari victori in expensis. Sed est intelligendnm cum iam dicta determinatione, si calumniose agit, vt in Auth. de iud. §. oportet. coll. 6.

† Dic vt ibi per gl. & An. & vide text. & glos. Bart. Cy. Bal. & Sal. in Authent. generaliter, C. de Episco. & cle. sed vt dicit sup. de satisd. §. sed hodie & Bar. & in d. Authen. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite prosequenda & decima par. litis, &c. nō est in vsu. Ang.

† Cur non idem in damnato ex mutuo, vel cōmodato, vide Alci. li. 2. Pate. c. 36.

¶ Ex quibusdam iudicijs damnari, [a] ignominiosi fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, itē tutelæ, mandati, depositi, † directis, [b] non cōtrarijs actionibus. Item pro socio, quæ ab vtraque parte directa est, & ob id quilibet ex socijs eo iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarū, aut de dolo, non solum dānati notantur ignominia, sed & pacti, [c] & recte. Plurimū enim interest vtrū ex delicto aliquis, an ex contractu debitor [d] sit.

¶ Citatio, prima pars iudicij dicitur, cuius respectu etiam fit punitio. Nam si filius & libertus in ius vocauerint parentes, vel patronos sine venia, puniuntur in quinquaginta aureis. Aret.

¶ Hanc glos. declarare per modum additionis longum esset, & quia materia vtilis est, vide Ias. in l. properandum. §. siue autem alterutra. C. de iud. vbi ponit regulam & fal. ADDITIO. No ex gl. q licet vna lex generaliter loquatur, tamen per alias leges patitur limitationes & restrictiones, & sic lex patitur interpretationem passiuam, vt l. 1. §. lex Falcidia. ff ad l. Falc. Ang.

*¶ Hæc autem omnia dicta sunt de iudicijs ciuilibus. Certe in criminib. in quib⁹ est statuta certa pœna, calumniator eadem pœna, & sic similitudine supplicij punitur. l. vl. C. de accus. at in ijs, quæ habent pœnam extraordinariam, arbitrio iudicis pœnā sustinebit. l. & in priuatis. ff. ad Turp. Bart. l. 1. in princ. in 2. q. eo. tit. ** An autē præstetur iur. calum. in causis criminalibus tangit glos. 2. inf. tit. 2. & declarat Bal. in l. 1. C. de iur. cal.]

¶ Ex quibusdam iudicijs. CASVS Enumerat Impe. casus, in quibus quis temere, & iniuste litigans infamat. primo ponit actiones illas furti vi bono. rapto. iniuriarum, & de dolo, & in his rō est manifesta, quare l. voluerit dānatos huiusmodi criminib. infamari, quia delicta sunt contra liberā hominum societatem, ac contra ius naturæ: Similiter hoc ponit in actione tutelæ. quia cum commissum sit fidei tutoris nō tm persona pupilli, sed res omnes eiusdem, si postulatus reddere rōnem libere nō restituerit, quæ penes illum sunt, censetur dolo gessisse, qd non est in contrarijs, qn pupillus ipse cōdenatur tutori. eadē fere est rō in alijs exēplis. Not. q damnatus furti, vi bonorū raptorū, iniuriæ, & de dolo infamat. Item q requiritur snia. Itē, quòd damnatus directa tutelæ, mandati, & depositi, infamat, nō contrarijs. item, q damnatus actione pro socio tā directa, quam cōtraria infamat. Itē, q illi, qui pepigerunt de furto, vi bo. raptorū, iniuriarū & de dolo, sūt infames. Item no. ibi debitor q debitor dicit ille, q debet ex delicto, contra Lud. Ro. & Alex. in l. 1. ff. si cert. pet. de quo vide Dec. ibi col. 7. Itē, quòd maxime interest, an quis ex delicto, an ex contractu sit debitor]

a ¶ Ex quibusdā. Damnati. s. suo noīe, nisi prouocauerint, nō si procuratorio, vt ff. de ijs qui not. infam. l. furti, §. si quis, & hoc si a iudice ordinario vel delegato sint cōdemnati. secus si ab arbitro, vt ff. de ijs qui nota. infam. l. quid ergo §. ex compromisso.

b ¶ Directis, & ob id tutor conuentus à pupillo & damnatus infamatur. Idē in alijs directis. Secus si contra tutor pupillum faciat cōdemnari, vt hic, & ff. de ijs qui notan. infa. l. 1. Et no. q in casu ēt cōtrario infamat, vt ff. de ijs qui notan. infa. furti. §. mandati. Item no. q quatuor hic ponuntur exēpla de maleficijs & quatuor d cōtractib. vel quasi. ADDITIO. Et ista continentur his versibus: Iudice damnatos infames reddit vbique. Quod vi diripitur, iniuria, furta. dolusq; Actio mandati, tutelæ depositique. Directo, si pro socio, communis vtrique.

Actiones octo sunt, quæ infamant.

*Diuersum autem seruatur in contrarijs actionibus quia in illis non quæritur de dolo, aut fide rupta, sed potius de calculo, & vt consulatur eorū indemnitati, si quis in rem eorum, cum quibus agitur impensum est, l. Sabinus. ff. de dolo. & l. vi ff. depo. si.

c ¶ Sed & pacti. s. pretio æris sine iussu prætoris, vt ff de ijs qui notan. infa. l. in actionibus, & l. furti, §. pactus. Accur.

d ¶ Debitor sit. vt ff. de infami. furti. §. finali.

¶ Om-

SYL.

SYL. ¶ Omnium autem actionum. CASUS clarus est, quia ponit regulam generalem, quod omnia iudicia initium capiunt a citatione. Ratio autem naturalis reuerentiç, quæ debetur parentibus, patronisque & ceteris hic nominatis dictabat ne in ius sine venia vocarentur. Ideo dicit, quod si quis eos sine venia in ius vocauerit, punitur pœna quinquaginta solidorum. Ideo not. quod iudicia incipiunt a citatione. Item, quod parentibus, patronis, & parentibus, & liberis patronorum debetur honor, & non sunt vocandi in ius sine venia. Item, quod debet venia postulari, & impetrari. Item, quod nō parēs punitur pœna quinquaginta solidorum. Item not. ex hoc tex. ibi vtique enim in primis aduersarius dicitur etiam ante litem inchoatam, & ad hoc fin. no. hunc text. Dec. in l. 1. in princ. C. de eden.

† Facit ad hunc §. cle. 1. iuncta gl. super ver. citationes in fi. de iu.

¶ Omnium † autem actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua Prætor edicit,[a] De in ius vocando. Vtique enim in primis aduersarius in ius vocandus est, id est, ad eum vocandus, qui ius dicturus[b] sit. Qua parte prætor parentibus, & patronis, item parentibus liberisque patronorum & patronarum hunc præstat honorem, vt non aliter liceat liberis libertisque eos in ius vocare, quam si id ab ipso Prætore po-

a ¶ Edicit, id est edictum proponit de in ius vocando, vt ff. de in ius vocan. l. 4. §. prætor, & per totum tit.

b ¶ Dictum sit, vt ff. de in ius voc. l. 1.

c ¶ Solidorū quinquaginta. Alias quasi inofficiosus castigatur, si præ inopia pœnam soluere non possit, vt ff. de in ius voc. l. pen. & fin. Et intellige hoc in emancipatis filijs, alias non posset esse iudicium inter patrem & filium, vt C. de in ius vocan. l. fin. & diximus, sup. de actio. in §. pœnales. Itē no. hic, quod aureus pro solido accipitur, cum ff. de in ius vocan. l. si libertus, & l. in eum, dicat, quinquaginta aureorum, & h. d. solidorum. Item no. quod 72. aurei faciūt libram auri, vt C. de susce. & ar. l. quotiescunque lib. 10.

Aureus p solido sumitur, libra auri continet 72. aureos.

* ¶ Vide ad hæc, quæ ait gl. de aureis, Bude. in l. qua vulgo, ff. de ædil. edic. & Alciat. in l. etiam, & l. hæc enunciatio. de verb. signific. ** & lib. dispunc. 3. c. 9. hincq; licet colligere, aureos nostri temporis esse leuioris ponderis & æstimationis, cum nonaginta sex ex eis libra contineat, qua de re Alc. vbi sup. & Ant. Aug. lib. emen. 2. c. 9.

* ¶ Declara, huic pœnæ locum non esse, si liberi libertique pænitentia ducti renūciēt liti, vel si parentes patronique in ius vocati non venerint, vel si non inuiti vocati sint l. quamuis. de in ius vocan. Idem iuris est, & si alieno, non suo nomine in ius reuocauerint l. quæstiū. co. tit. ** Item fallit in filio nato ex incestuoso aut alias damnato, & punibili coitu, quia poterit in ius vocare patrem sine venia, sicuti nec illum constitutum in necessitate alere tenetur, vt scribit Iaso. post alios ab eo relatos in d. §. pœnales, col. 10. vbi etiam dispositionem huius text. loquentis de patre extendit ad patrem spiritualem, qui leuauit aliquem de sacro fonte, vt & hic sit necessaria impetratio veniæ, si in ius vocandus sit.

Pater spiritualis qs sit.

stulauerint, & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerit, in eum pœnam solidorum[c] quinquaginta constituit.

¶ De officio iudicis.

¶ Iudex debet iudicare secundum ius scriptum, vel consuetudinarium, & sententiam suam secundum naturam actionis propositæ ferre, quod primo ostenditur in noxali actione. Ang

SVper--

¶ De officio iudicis.

¶ Ista rub. continuatur secundum Ioā. Fab. Visum est. sup. de actioni. verum quia officium iudicis loco actionis aliqñ habetur, vt l. actionis. verbo. ff. de act. & obl. ideo post actiones ponit de officio iudicis, Vel potes continuare, quòd iudiciū consistit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei, & iudicis, vt c. forus. de ver. sign. sed sup. dictū est de actionibus, & sic de persona actoris, de exceptionibus, & sic de reo, sequitur necessario videre de tertio. & sic de iudice, & de eius officio. Et etiam continuationem infert glo. hic in nigro.

Continuatio rubricæ duplex.

SYL. * ¶ Pro intelligentia istius tit. sciendum est duplex esse iudicis officium, vnum quod vocatur nobile, & obtinet locum actionis. l. quod si minor. §. fina. ff. de mino. alterum mercenarium. i. deseruiens actioni intentatæ, de quo tractatur hoc tit.

SVperest. ¶ Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectet ad officium iudicis circa sentētiam. Secundo, quid ad ipsum pertinet circa condēnationem malorum seruorū. Tertio, quid in actione in rem, Quarto, quid in actionibus

Diuisio.

ibus vniuersalibus. Quinto, quid in personalibus. Sexto, quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et si in rem. Quarta ibi, Et si hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendum. Sexta ibi, Si familiæ erciscundæ.

¶ Superest. CASVS. clarus est. primo enim continuat se ad præcedentia, secundo admonet iudicē debere iudicare secundum ll. cōstitutiones, a consuetudines, demum procedit ad ostendendū qualiter iudex debeat pronunciare in causis, & sumit initium a noxali. verba & sensus clarissima sunt. Ideo not. ex hoc tex. primo. quod iudex debet iudicare secūdum ll. aut constitutiones aut consuetudines. hoc enim dictum est ad hoc, vt iudex non iudicet secundum suam prudentiam, sed secundum statuta a ll. vel a consuetudine, & sic a iure scripto, vel non scripto, de quo late ponit Decius in cap. ne innitaris, de constitut. in prima lectu. in primo notabil. & potius debet iudex iudicare secundum consuetudinem, quam secundum ll. de quo vide eundem Decium in capit. primo, in secunda lectu. columna sexta, de constitutio. & in rubrica de rescrip. columna prima in principio. Item nota formam sententiæ in iudicio noxali, vt scilicet condemnet in quantitate, vel noxæ dedere.

Superest[a] vt de officio iudicis dispiciamus. Et quidem in primis[b] illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, † quā legibus aut constitutionibus,[c] aut moribus,[d] proditum est. Ideoque si noxali[e] iudicio additus[f] est, obseruare debet, vt, si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: Publium Mæuium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut † noxam[g] dedere.

† al. q̄ g.

† alias nonxæ, quæ lectio ducit ex l. miles. ff. de re iudic.

† & ita legendū esse, Theophilus hic significat.

a ¶ Superest. Sed vnde superest? Respō. quia de actoribus diximus, & de reis, sequitur vt de iudice, qui sedet in medio, dicamus, & eius officio circa quæ versatur.

Libellus i causa est dandus. Snia i scriptis, & sedendo ferenda est.

b ¶ In primis. i. in principalib. vel inter principalia. Nā primo libellus dandus est, vt C. de lit. cont. auth. offeratur. & causæ examinatio præcedere dēt hanc obseruantiā, quæ circa sniam adhibetur, vt C. de iud. l. iudices. Vel dic in primis, s. obseruātijs. s. circa sententiam adhibēdis. Nā & alia sunt obseruāda. s. q̄ deuet in scriptis, vt C. de sen. ex breui. recit. l. fin. & sedendo, vt in auth. vt ab illust. & qui super §. sancimus. coll. 5. Sed hoc est principale, q̄ secundum leges iudicet. vt hic dr.

¶ Adde, & dic in primis, id est ante omnia non respectu temporis, sed ante omnia respectu modi pronunciandi.]

c ¶ Constitutionibus. Scilicet Imperatorum.

d ¶ Moribus. Id est cōsuetudine, quæ pro lege seruatur, vt sup. de iure natu. §. ex non scripto. Sed quid si vnum eorum alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ preiudicat, vt ff. de legi. & senatusconf. l. non est nouum, cō suetudo præiudicat vtrique si ue in generalis vt ff. de legi. & senatusconf. l. de quibus. in fi. si ue specialis sit illo loco scilicet tantū, præiudicat vtrique, vt ff. cō munia prædi. l. venditor. §. si constat.

Confiō legem, & vtrū q. consuetudo vincit.

Consuetudo est duplex.

¶ Iudex in actione reali reum ad restitutionē rei cum fructibus condemnat: in quo statim fiet executio, nisi reus non habeat facultatem rei restituendæ, nam tunc datis fideiussoribus executio differtur. Aret.

¶ Et si in rem actum sit coram iudice, siue contra petitorem iudicauerit, absoluere dēt possessorē, siue contra possessorē, iubere ei[h] debet, vt rem ipsam[i]

¶ Melius declarat glo. in ver. imitatur. sup. de iur. nat. gen. & ciu. in §. ex non scripto. & ibi diximus.]

e ¶ Noxali. i. super Accur.

f ¶ Aditus est. s. Iudex. Accur.

g ¶ Noxam dedere. s. permitto Nam damni æstimatio tātum est in condemnatione, vt ff. de re iudic. l. miles §. 1. & 2. alias esset in certa sentētia, quod esse non debet, vt sup. de actio. §. curare.

SYL.

¶ Et si in rem. CASVS positio nullam prorsus habet difficultatem, quia ponit tantum modū pronunciandi in actione reali, nam si contra actorem erit iudicādum, tūc sententiæ forma est, reus absoluatur, si contra reum possessorem pronunciandum est, condemno ad restituendam rem cum fructibus, & si reus condemnatus neget se tunc posse restituere, tunc si iudici constet, & eidem videbitur, quod sine calumnia petat tempus ad restituendum, tunc iudex debet eidem dictum terminum assignare datis fideiussoribus de restituēdo tempore statuto, rationes in vnoquoque capite sunt manifestæ, ita quod non egeant aliqua dissceptatione, quæ not. Item, q̄ petens dilationem post sniam nunquā est audiendus, nisi caueat de parendo sententiæ tempore dilationis.]

SYL.

h ¶ Ei. s. possessori.

i ¶ Vt rem ipsam. Idem & si in perso-

† agatur non solū si in rem.

nam, † vt si res petatur vi possessa per actionem. Quod me. cau vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc a petitione actoris absoluitur, vel condemnatur in re petita.

a ¶ Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic, numquid de naturalib⁹, vt de pomis, & cerasis, & similibus (1) an vero de industrialibus? Respon. de naturalibus, non quia illi aut ex iam: & tunc p rei vendicatio nem petuntur, sicut res ipsa,

† i. calumnia, & cauillatiōe, l. si calumnietur, de verb sign.

Possessor malę fidei quo iure teneť fructus restituere.

† Litem æstimare qu'd sit, exponit Alc. lib. 4. Pare. c. 18.

restituat cum fructibus. a Sed si possessor neget in præsenti b se restituere posse, & sine frustratione † videbitur tempus restituendi causa petere, indulgendum est ei, vt tamen de litis † æstimatione caueat cum fideiussore, si intra tempus, quod

cum nullis etiam bonę fidei possessor faciat suos, vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant, & tunc non tenetur, cum nec habeat, nec do lo fecerit, quo minus haberet. sed condictio ne sine causa æstimatio debetur. ff. si certū petatur, l. si & me, & vtroque casu cessat officium iudicis, de quo hic agitur, cum iure actionis petantur. Item de industrialibus non, si a bonæ fidei possessore percepti sunt, quia percipiendo eos, & separando a solo, suos facit & lucratur, vt supra de rerum di ui. §. si quis a non domino, siue habeat titulum, siue non, vt ff. quibus mod. vsusfruct. amit. l. si vsufructuari⁹, & ff. fini. regūd. l. 2. §. post litem autem. si non separauit adhuc, ipsius fundi sunt, vt ff de rei vendicat. l. fructus. Sed dic de industrialibus hic loqui qui sunt percepti, sed non consumpti a bona fidei possessore, nam cum sunt facti possessoris, non rei vendicatione, sed iudicis officio petuntur, vt hic, & C. de rei vendicatio. l. certum. §. bonæ fidei. Si autem malæ fidei sit, de consumptis tenebitur condictione sine causa, de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vendicatione, qua petitur res, sed alia omnino, licet in petitione hæreditatis sit secus, vt C. de rei vendicatione, l. certum, in pri mo respon. de percipiendis † autem tenetur officio iudicis, vt infra eodem. §. 1. versi. illo rum, & ff. de rei vend. l. si nauis, §. fina. Si vero malæ fidei possessor titulum habeat, de consumptis tenetur condictione sine causa, de extantibus rei vendicatione, a percipiendis propter titulum excusatur, vt C. de rei vendi catio. l. si fundum, nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur, qui habet titulum, quos dic vt supra diximus de rerū diui. §. si quis a non domino.

† i. qui percepti non fuerit, sed pcipi potuerunt.

¶ Hæc materia amplissima est, & glo. nostra magistralis, & habet aliam similem in l. & ex diuerso, ff. de rei vendica, vbi Barto. latissime tractat hanc materiam, & latius Abb. in c. gratis de restitu. spo & qui docent alios videant pro instructione Alex. in consil. 90. in fin. lib. 2. & Cur. in cons. 71. col. 3 & tex. & gl. & quæ ibi annotauimus, in §. si quis a non domino, sup. de rer. diui.

† alias restitui iussa

ei datum est, non † restituerit.

¶ In iudicio vniuersali ita fructus veniunt sicut in singulari, & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur, secus in bonæ fidei possessore nisi post litem contestatam. Ang.

ADDITIO. (1) Quid de oliua & sylua an dicantur fructus naturales vel industriales? dic quod di cuntur industriales, sicut seges. l. si seruum. §. si oliuam. ff. ad l. Aquil. & ibi Doct. Ang.

¶ b In præsēti. No. in actione in rem in continenti fieri executionem, secus in personalibus, quia quatuor mensiū spacium datur, vt Cod. de vsu. rei iudi. l. 2. & 3. & fin.

ADDITIO. Et in criminali statim sententia est executioni mandanda, C. de pœnis l. eum reis. Nisi in casibus, qui notantur 11. quæst. 3. ii apud glo. in c. quæcumque extra de offi. de leg. Primus casus est, quādo quis est confessus de crimine, differtur executio, donec appareat, an velit in confessione persistere. Secundus est, cum sententia lata est cōtra mulierem prægnantem, differtur executio vsque ad tēpus partus. Tertius casus est, quando princeps ex iracundia iulit sententiam, tunc enim differtur executio vsque ad triginta dies ad videndum, si princeps illam relaxabit. Quartus est, quādo insula est assignanda a principe ad quam debeat malefactor deportari. Quintus est si sententia est in seruum lata, differtur executio donec ranocinia reddiderit domino. Vnde versus. In personali post mēses, quatuor in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Confessus, prægnans, iratus, & insula, seruus.

Sntia, an statim sit executioni mandanda.

Versus.

SYL.

¶ Et hæreditas. CASVS. Prosequitur Imper. eandem doctrinam circa condemnationem fructuum, hoc præmisso, quod siue simus in petitione hæreditatis, & sic in iudicio vniuersali, siue in singulari, eadem ratio habetur quo ad fructus. Trāsit post ad aliā fructuū diuisionē, quia aliqui sunt fructus percepti, alij non, sed tamen percipi potuerunt, & circa hos dicit, quod possessor malæ fidei, & sic prædo, restituit tam perceptos, quam non, bonæ fidei autem possessor restituit tantum perceptos extantes. ratio est quia in primo casu mala fides operatur, vt quātum abest ei, cui voluit rem occupare, tantum restituat, siue in eius sit vtilitatem conuersum,

uersum, siue non. In secundo vero casu bona fides illa facit, vt non teneat restituere ni si quod est apud me, quia cum consumpserim putans probabilibus causis ad me spectare, non debeor teneri ad restituendum, & hae de causa in non perceptis, & consumptis post litem contestatã tenetur possessor.

¶ Nota, quod eadem distinctio fructuum adhibeatur iudicio vniuersali, quæ in particulari. Item, quod possessor malæ fidei tenetur ad fructus non solũ perceptos, & consumptos vel extantes, sed etiam ad eos, qui percipi potuerunt. Item, quod bonæ fidei possessor non tenetur de non perceptis, vel de perceptis, & consumptis, præterquam a tempore litis contestatæ citra.]

Petitio hæreditatis ẽ realis, & personalis.

a ¶ Et si hæreditas petita sit. id est si hæreditatis petit. actum sit, & condemnatio secuta, nam & ipsa est in rẽ, & in personam, vt supra de action. paragrapho quædam.

b ¶ Petitione. vt restituantur fructus cum re, vt sup. proxi. §.

c ¶ Non perceperit. scilicet qui titulum nõ habebat, alias ab istis percipiẽdis excusatur vt modo diximus.

d ¶ In vtraque actione, s. in rem, & petitione hæreditatis.

e ¶ Penè. penè dicit, quia in petitione hæreditatis veniunt eadem actione qua res, sed in rei vendicatione alia est pro re, alia pro fructibus.†

† l. itẽ veniunt, §. fructus. l. his furiosi, ff. de peti. hære.

f ¶ Non habetur ratio. hoc est verum per rei vendicationem, vel per iudicis officium, sed per condictionem sine causa sic. cum bonum & æquum sit, vt ff. si certum petat. l. si & me. secundum quosdam.

g ¶ Ratio habetur. Nisi infans, vel pupillus fuerit possessor, vt ff. de rei vendicat. l. quod infans. §. 1.

¶ Et si hæreditas a petita sit, eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire de singularum rerum petitione. b Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor nõ perceperit, c siue illorum, quos perceperit, in vtraque actione, d eadem ratio pene e habetur, si prædo fuerit. Si vero bonæ fidei possessor fuerit, non habetur f ratio neque consumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatam autem petitionem etiam illorum fructuum ratio habetur g qui culpa possessoris percepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

¶ Reus non exhibens rem, quæ iudicio con- pro existit vsucapta, actori pro eo quod moram in exhibendo commisit, condemnabitur: in quo veniunt fructus percepti post litem contestatam.* Et reo non habente facultatem rei exhibendæ, tempus, infra quod exhibeat, statuitur, qui si contumax in exhibendo fuerit, condẽnabitur in quantum actor in litem iurauerit. Ang.

¶ Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit, si exhibeat rem is, cum quo actum est, sed opus est, vt etiam rei causam debeat exhibere, id est, vt eam † causam habeat actor, quam habiturus esset, si cum primum ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset. Ideo-

* ¶ Quia post litem contestatam omnes intelligũtur esse malæ fidei possessores. l. sed & si lege. §. si ante. de petit. hæred.

¶ Si ad exhibendum. CASVS facilis est. Dicitur .n. quod si actum fuerit actione ad exhibendũ, debet conuentus rem exhibere in eo statu, in quo erat tempore, quo actum fuit, ita quod si medio tempore, id est inter principium iudicij, & tempus exhibitionis, res fuerit forsan vsucapta, vel eidẽ sit aliquod factum præiudicium nihilominus condemnabitur, ac si non esset possidenti ius aliquod quæsitum. ratio est, quia hæc mora & huiusmodi diffugia nõ debent patrocinari negligenti, vel tergiuersanti facere illud, ad quod tenetur. Qua ratione tenetur iudex habere rationem etiam fructuum perceptorum a die petitæ exhibitionis vsque ad diem sententiæ, quia per ipsius moram non debet effici conditio petentis deterior. Dicit insuper Imperat. quod si tempore exhibitionis conuentus neget se restituere posse, tunc & tempus petat ad exhibendum, nec dolo hoc petat, consulitur petenti per cautionem, illa (vt dixi) ratione, ne sit in potestate conuenti differre tempus exhibitionis in fraudem actoris, quod si vel statim non exhibeat, vel caueat, tunc iuratur in litem contra reum, quãti interfit actoris rem non exhiberi, in odium contumacis inuentum.

SYL.

† Hoc. n. exigit vis verbis exhibere, l. Iulianus. §. quantũ, ff. ad exh.

¶ Nota, quod res non solum exhibenda est,

sed debet exhiberi in eo statu, in quo erat tēpore petitionis, & hoc est quod tex. dicit, eam sam rei exhiberi debere.

¶ Item, quod vsucapio finita post actionem ad exhibendum propositam non iuuat possidētem. Item, quod debentur fructus medij temporis. Itē, quod si cōstat iudici reum exhibere nō posse, præstita cautione conceditur dilatio. Itē, quod iuratur in litem eo nō exhibente vel non cauente.

a ¶ Vsucapta sit. Sed quomodo potest vsucapi, cū interruptione facta in actione ad exhibendum, videatur facta etiā in rei vendicatione, vt C. de anna. except. l. fin.

¶ Respond. secundum Ioan. l. ita intelligitur in tribus casibus ibi in litera positis, nō alias, vt ff. ad exhib. l. Iulianus. in fine. Alij dicunt illam generaliter intelligi per l. ff. de iudi. solemus.

¶ Et quod hic dicit, circa res mobiles intelligē, in quibus non interrumpitur vsucapio per litis contestationem, vt ff. de rei vendic. l. si post. Prima sententia verior est.

† l. sicuti, §. sed si q̃ ratur. ff. si ser. ven. & l. nec bon. C. de præ. scri. long. temp.

Vsucapio rerū mobilium nō interrūpitur per litis cō testationē.

† l. Iulian. §. vlt. ff. eo. ti. ad exhi.

que si inter moras exhibendi vsucapta [a] sit res a possessore, nihilo minus condemnabitur. † Præterea fructuū medij temporis, id est eius, quod post acceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationem debet habere iudex. Quod si neget reus, cum quod ad exhibendum actum [b] est, in præsenti se exhibere posse, & tempus exhibendi causa petat; idemque sine frustratione postulare uideatur, dari ei debet, ut tamen [c] caueat se restituturum. Quod si neque statim iussu iudicis rem exhibeat, neque postea exhibiturum se caueat, condemnandus [d] sit in id, quod actoris intererat, † si ab initio res exhibita esset.

* ¶ Quid si exhibeatur res deterior facta? & certi iuris est, cum ad exhibendum iudicio absoluendum esse, tenetur autem actione in factum ex l. Aquilia, l. exhibitionis, C. ad exhib. l. si quis hominem, ff. eo. tit.

b ¶ Actum est. Et obtentum.

c ¶ Et tamen caueat. Vt sup. eo. § 1. ver. sed si possessor neget. & ff. ad exhib. l. de eo. § si iusta.

d ¶ Condemnandus. De iato iureiurando in litem, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

¶ Si familiæ erciscundæ. CASVS. positio nullam prorsus habet difficultatem, & totius huius §. ratio est æqualitas, quæ seruari debent inter cohæredes quo ad eorum portiones, siue sint æquales, siue non, & difficultas, quæ reperitur in partienda hæreditate, quod inueniri possint res hæreditariæ æqualis pretij. vt ergo consulatur & æqualitati & difficultati prædictæ, promissum est, vt facta vnius adiudicatione supplicatur quod inæqualitatis esset, data certa pecunia. Not. quod in iudicio fam. ercisc. res hæreditariæ, si commode hoc fieri possit, æqualiter diuiduntur, quod si fieri nō possit, recōpensantur pecunia, & eadem rōne det alter ex cohæredibus qui vel rem hæreditariam corrupit, vel cōsumpsit, aut fructus percepit, alios recōpensare. Itē, quod quæ de duobus hæredibus dicuntur, habent locum in pluribus. Itē, quod hæc omnia locum habent in iudicio cōmuni diuidundo. Item, quod indiuidua non diuiduntur per adiudicationem in totū vni, & recompensationem factam alteri.

¶ Iudex in actione familiæ erciscundæ res singulas singulariter adiudicabit, & si una plus ualeat, quam altera, in pecunia condemnabit, & hæres, qui percepit fructus, uel male uersatus fuit in re commun, tenebitur cohæredibus. Are.

¶ Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis hæredibus adiudicare † debet, & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet [e] hunc inuicem cohæredi certa pecunia (sicut iam dictum est [f]) condemnare. Eo quoque nomine cohæredi quisque suo condemnandus est, quod solus fructus hęreditarij fundi perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, [g] aut consumpserit. [h] Quæ quidem

SYL.

† Adiudicare, est rē de qua lis existit, per sniam addicere.

e ¶ Debet. s. iudex.

f ¶ Dictum est. Supra de actio. §. quædam actiones.

g ¶ Corruperit. No. quod cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem communem, tenetur alteri cohæredi isto iudicio. Ang.

h ¶ Consumpserit. Vt hic, & ff. famil. ercisc.

l. &

l.& pitro.§.sed & si dolo.

a¶ Eadem interueniunt. scilicet vt fiat adiudicatio rerum & pecuniæ, vt sup.eod.§.si familiæ, aut circa damna data, i reb. vt sup. eod.§.proxi.& ff.commu.diuid.l.3.

** Adde idē in fructibus, l. 6.§.si ue, ff.cō. diui.]

b¶ Non posst. Nota non posse fieri q̄dsi ne cōmodi re sit, vt hic. & ff. de verb.sig. l. nepos Procu lo. liē no.corpus aliud diuiduum, vt fundus qui diuidi tur secundum voluntatem pa tris fami. vt ff. de leg.1.l. quod in rerum nā.§. secundo. aliud indiuiduū, vt homo. vt hic, & ff. de vsuca. l.rerum mistu ra.

** Adde, quod tunc res dicitur non posse commode diuidi, quādo non potest sine deteriora tione, diuidi, vt docet Bald. in l.fancimus. in vlt col. C.de don. facit. l.1. C.cōmu. diui.

¶ Si finium re gundorū. CASVS ex eisdē rationibus supradictis pendet in iudicio finium regundo. Nā debent fines poni sine aliqua adiudicatione, præter quam si datur casus, q. in par tiendo & ponendo fines, si certis locis po nerentur, essent ita obscuri, vt de facili mate ria rixarum oriretur. debent enim eo casu poni fines euidentiores, & si quid alteri adiu dicatur, pecunia refarciendum est cetera cla ra sunt, & ex notabilibus fient euidentiora.

† l.2.§.du bitandū. ff.co.tit.

SYL.

similiter inter plures quoque, quam duos cohæredes, subsequuntur. †

¶ In actione communi diuidundo, si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit, & si vna plus valeat, quam altera, in pecunia condemnabit. Si vero vna res sit, quæ diuisionem non recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condēnabitur consocio in pecunia. Arc.

¶ Eadem a interueniunt, & si Communi diuidundo de pluribus rebus actum sit. Quod si de vna re, veluti de fundo, si quidem iste fundus commode regionibus diuisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet, & si vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus est. Quod si commode diuidi non possit, b velu ti si homo forte, aut mulus erit, de quo actum sit, tunc totus vni adiudicandus est, & is inuicem alteri in certa pecunia condemnandus est.

¶ In iudicio finium regundorum iudex de fundo vnius alteri adiudicat, si viderit expedire, eumque, cui de fundo alieno adiudicat, condemnat in pecunia, & si quid malitiose repertu circa confinia gestum esse, eo nomine condemnat, & adiudicans rei dominium in eum, cui adiudicauit, transfert. Ang. Arc.

¶ Si † finium regundorum c actum fuerit, dispicere d debet iudex, an necessaria sit † adiudicatio: e quæ sane vno casu necessaria est, si euidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quam olim fuisset distincti. Nam tunc necesse est, ex alterius agro partem aliquam, alterius agri domino adiudicari: quo casu conue-

Nota, quod in iudicio finium regundorum nunquam quis debet priuari a iudice domi nio rei suæ nisi ex magna, & necessaria causa. Item, quod ex causa necessaria porest iudex alteri adiudicare partem rei, facta alteri recompensatione in pecunia. Item, quod qui Lapides p finibus positos corrupit, amouit, effodit, furat⁹ est, punitur etiam iudicio finiū regundorum. Item, quod qui spreto iudicis mandato fines poni, aut agrū metiri nō permisit, eodem iudicio tenetur.

¶ Item, quod ille, cui fuit ad iudicata aliqua res in his supe rioribus iudicijs, finium regundorum, familia erciscū. & cōmuni diuidundo, nanciscitur statim dominium, ita rio est. quia da tio ipsius iudicis succedit quodammodo loco dationis partis. Item, quod sententia transfert domi nium.

c¶ Si finium regundorum. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus tet mini ponātur: sed pro domibus vicinis hoc iudicio nō agitur. Si autem sit domus in prædio rustico, agitur vtili fi.regu. nō directa, ut ff.fi. regund.l.2.in princ & l.sed & loci.§.fin.

d¶ Dispicere. Hoc scilicet quod sequitur, si euidentioribus.

e¶ Adiud catio. faci ff.fin. regundo. leg.2. §.fi.& l.3.& 4.in princ.

† De hoc iud. extat. pulcher tex. in c. ex litteris, & ibi gl. ext. de prob.

† Gl. verf. cōfines. in §. quædā. sup. de ac. tal ab iu dicatio.

niens est, vt is alteri † certa pecunia debeat cō demnari. Eo quoque nomine condemnādus est quisque hoc iudicio, quod forte circa fines aliquid malitiosè commisit, verbi gratia, quia lapides finales furatus a est, vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quisque eo iudicio condemnatur, b veluti si quis iubente iudice metiri c agros passus non fuerit. Quod autem istis iudicijs alicui † adiudicatum fuerit, id statim eius fit, d cui adiudicatum est.

¶ De publicis iudicijs.

¶ Iudicia ex edictis publicis descendentia in [illegible] ab actionibus differunt [illegible] quia vnicuique permittitur accusatio [illegible] dicuntur publica, quorum pœna aliquando est corporalis, aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

PVblica iudicia neque per actiones e

Lapides finales surripiens, ad quid puniatur.

† al. certæ pecuniæ.

a ¶ Furatus est. Ad quid damnabitur? Resp. quanti in litem iurauerit actor. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex l. agraria pro qualibet vice, quæ applicatur fisco, vt ff. de ter. mo. l. agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem, cum ad rei persecutionem altera detur, vt C. quando ciuilis actio præiudi. crim. l. i. nisi interim donec altera exercetur, vt ff. de publi. iud. l. is qui.

b ¶ Condemnatur. scilicet ad interesse, delato iureiurando in litem. Accur.

c ¶ Metiri.

ADDITIO.

No. quod ille, qui non patitur metiri fundum suum ad mandatum iudicis, vt contumax & inobediens potest puniri. Ang.

† aliàs adiudicatū.

Snīa & secundū decretū trāsferunt dominium.

d ¶ Eius fit.

Nota ex sententia iudicis dominium transferri, sic est in missione quæ fit ex secundo decreto, vt ff. de acquirenda possessione, l. tertia, §. finali, ff. si ex noxa cau. agatur, l. secunda, in fine. & ff. communi diuidundo, l. sed si res, quæ sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum prætorem.

¶ Adde, quod Imo. in rub. ff. de re iud. dicit, quod hæc glo. est sing. & eam declarat, & vide etiam Dec. in l. traditionibus, in t. ampl. C. de pact.]

¶ Nam sola sententia non facit dominium, sed traditio, vt C. de pact. l. traditionib. & supra de re. diui. §. per traditionem, & ff de acquiren poss. iuste. Sed quid in rei vendicatio. si res est aliena, & mea pronuncietur, & ex ea causa mihi traditur? Resp. idem, cum enim publiciana mihi detur, quando a non domino mihi adiudicatur & traditur, vt ff. de publi. l. 3. in fin. ergo vbi dominus est, debet ex sententia traditio me dominū facere, vt ff. de pub. l. quecunque. Preterea lex videtur expressa, vt ff. de procur. l. non solum. alias est l. Pomponius, §. sed & is. & ff. de excep. rei iudi. l. si inter. in fi. Nec ob quod ibi fit error, ex quo uideatur dominium non transire, quia hic error iam reprobari non potest, iudicis sententia purgatus, a quo non fuit appellatum, Item nec obstat, quod sententia lata in actione personali reo absoluto remanet debitor, vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. quia illud habet locum in obligatione, quæ est res incorporalis: hic autē dicimus de dominio rei corporalis, quod facile & prorsus potest separari ab vno & alijs dari. sed nō sic in īcorporali, vt ff. pro soc. l. ea vero.

Dominiū rei corporalis facilius perditur, q̄ corporalis.

¶ De publicis iudicijs.

¶ Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsq; huc, & etiam quædam criminalia, scilicet circa priuata delicta, vt sup. in princip. huius quarti libri vsque ad titu. de actionib. ideo nunc ponit de publicis accusationib9 siue iudicijs.

Continuatio.

PVblica iudicia. Totus iste titulus diuidit in quatuor partes.

Diuisio.

Primo ponit, q̄ publica iudicia non habent conformitatem cum priuatis. Secūdo, vnde dicta sunt publica iudicia. Tertio ponit in genere, quæ pœna sit in publicis iudicijs. Quarto sigillatim demonstrat publica iudicia, & pœnas vniuscuiusque. Secunda ibi, Publica autem dicta. Tertia ibi, Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

¶ Publica iudicia. CASVS in diuisione, & terminorum declaratione nō est figurandus nisi literaliter. No. q̄ iudicia publica nō ordinantur per actiones, & sic nota, q̄ appellationes actionū non veniunt accusationes. Item, quod non habent aliquid simile cum iudicijs priuatis. Item, quod licet aliquid aliquam habeat similitudinem cum alio, potest dici nullam habere similitudinem, si inter ea sit magna diuersitas. Item quæ dicantur publica iudicia. Item, quod cuiuis de populo licet accusare. Item, quod quædam sunt capitalia, quędam non. Item, quod capitalia dicuntur non solum ea, quę imponunt mortem naturalem, sed ciuilem.

SYL.

¶ Item quod ea, quæ imponunt pœnam pecuniariam, licet publica sint, non tamen dicuntur capitalia.]

e ¶ Neque per actiones. Immo per accusationes.

ordinantur, neque omnino quicquã simile a habent cum ceteris iudicijs, de quibus locuti sumus, magnaq. diuersitas eorum est, & in † instituendis, b & in exercendis. Publica c autem dicta sunt, quod cuiuis ex populo † executio eorum plerũque d datur.

¶ Publicorum e iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia dicimus, quę vltimo supplicio f afficiunt homines, † vel aquæ & ignis interdictione, g vel deportatione, vel metallo. h Cetera, † si quam infamiam i irrogant cum damno pecuniario, † hæc publica quidẽ sunt, non tamen capitalia. k

¶ Crimen læsæ maiestatis est publicum, & in duobus casibus morte non extinguitur, sed memoria defuncti damnatur.

ADDITIO. No. quod actio significat ad vtilitatem partis priuatæ, & ciuiliter, facit quod nota: Barto. in l. agraria, ff. de ter. mo. Angel.

Publica iudicia differunt a ciuilibus.

a ¶ Nec omnino quicquam simile. Hoc verbũ nimis large positum sic intellige, quia in ciuilibus agitur, vt aliqd detur actori in istis autem nõ vt aliquid detur, sed ut puniatur accusatus, & ita cõsiderata petitione conquerentis nihil habẽt simile ispecto fine. Nec in principio, cũ vnũ per actionem, alterum per accusatione instituit. Nec in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantum, vt C. de eden. l. qui accusare. sed in criminalibus actor & reus quandoque, ut C. de abol. l. fallaciter, & C. ad l. Corneliã de fal. l. vbi. in alijs autem multa sunt similia. nam in utrisque fit libellus, vt C. de lit. contest. authen. offeratur. & ff. de accu. l. libell. Item in vtrisque de calum. iur. vt C. de iureiu. l. 1. in princ. & C. de fide instr. l. vlt. licet quidam dixerunt contra, vt arg. ff. de bon. eo. l. j.

† al. instituendo & exequendo iudicia publica & ciuilia in aliquib. cõueniunt.

† Vide ibi Bald.

† i. accusatio. l. si th. iuncta l. qui accusare, ff. de accusa.

Libellus in criminalibus, quid cõtinere dẽt.

b ¶ Et in instituendis. Sed qualiter formatur libellus? Respon. sicut contineat nomen accusantis, & accusati. & crimen, & mensem, quo commissum fuit crimen & locum ( ) vbi fuit commissum, & cõsules, sub quibus est admissum. Itẽ dies dati libelli debet inseri, sed dies commissi criminis vel hora non est necess., vt ff. de accusa. l. libellorum. in princip. & in Authen. de exhiben. re. §. suscepto collat. vj. & habet hoc locũ in publico, & in priuato crimine, quando criminaliter agitur, vt ff. de priua. deli. l. fina. (Et ista possunt haberi his versibus.) Consule mense, die, coram prætore professus. Te deferre reum, crimen, loca, pone sodalem. Et licet hora, dies, non tempus prætereatur. cap. tuæ. extra de procur.) quandoque tamen solennitas non est necessaria, vt in leui crimine & notorio, vt ff de accus. l. leuia. & C. de accus. l. ea quidem quæ. Et idem in casibus, in quib. sine accusatore quis damnari potest, qui. l. casus his leg b. notantur, ff. ad l. Iul. de adul. l. 1. §. si publico. & C. de test. l. nullum. & C. de prob. l. pe. & ff. de susp. tut. l. tutor. §. prẽterea. & de calum. l. 1. & ff. de bon. lib. l. qui cũ maior. §. si libert. & idẽ in notorio crimine ut dixi, per l. ea quidẽ quæ. C. de acc. & idẽ in crimine falsi secundum B. & C. de fals. l. vbi. Sed Io. contra. & dicit q. ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

Additio.

ADDITIO. (·) Ad minus cum duobus confinibus, vt l. forma, ff. de censibus, & l. si quis in fundi vocabulo, ff. de legatis 1. nisi locus esset insignis & notorius per se, vt in palatio potestatis, vt l. 1. in fin. ff. de do. prælег. & l. demonstratio. in princip. ff. de conditio. & demonstra. Ang.

† aliàs vel etiam.

† al. si quę

† aliàs ea.

c ¶ Publica. Hęc est ratio, quare dicantur publica, scilicet, quasi populica. sic supra, de suspect. tut. §. consequens. Et intellige, quod alias possit esse habilis ad accusandum, nõ alias, ut ff. de accu. l. qui accusare.

d ¶ Plerumque. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non compe it cuilibet ius accusandi, vt in crimine suppositi partus, vbi accusant soli parentes, vt ff. de fal. l. lege Corne. §. 1. Item propter accusationem adulterij, quæ primo defertur certis personis, vt C. ad l. Iul. de adul. l. quamuis. ij. Accur.

Part. suppositi & adulterij accusati, nõ cibus conceditur.

* ¶ Theophilus putat verbum, plerumque, appositum esse propter eos, qui accusare prohibent, qui multi sunt. l. qui accusare, & pluribus sequẽtibus, ff. de accusa. sane si plures existant, qui eundem in publicis iudicijs accusare uolunt, iudex eligere debet eum, qui accuset, causa. s. cognita. quæ uero in causæ cognitione versari debeant, exponit diligenter Vlpianus. l. si plures, de accusa.

e ¶ Publicorum. Facit ff. eo l. 2. Accur.

f ¶ Vltimo supplicio, quod interpretamur mortem, vt ff. de pęn. l. vltimum.

* ¶ Primum capitis iudicium actum est in Areopago, teste Plinio lib. 7. nat. hist.

g ¶ Interdictione. Quæ est mors ciuilis, vt ff. de contra tab. l. 1. in fi.

h ¶ Deportatione, vel metallo. Has pœnas expone vt diximus sup. quib. mo. ius pa. pot. solui. §. cum autem.

i ¶ Infamiam, vt in l. Iulia de vi priuata, vt inf. eo. §. item l. Iulia de vi publica.

K ¶ Capitalia. Et ista appellantur relegatio-

tiones, vt ff. eodem, l. secunda, §. fin.

SYL. ¶ Publica autem iudicia, &c. CASVS clarissimus est, ponit enim vnum exemplum publicorum iudiciorum in lege Iulia maiestatis, qua tenentur qui contra principem, vel rempublicam moliuntur: cuius quidẽ delicti pœna est mors naturalis: & si mortuus iam sit, fit memoriæ damnatio. Nota, quòd crimine læsæ maiestatis tenetur qui meditatur aliquid contra Imper. vel contra rempubl. Itẽ quòd pœna est mors naturalis. Item ꝙ si mortuus iam sit delinquens, damnatur eius memoria post mortem.

¶ Vide ad hunc locum optimã g'o. in versi. damnata. sup. de hæred. quę ab intest. defer. §. interdũ.

¶ Publica autem iudicia hæc sunt, lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicã [a] aliquid moliti [b] sunt, suum vigorem extendit, cuius pœna animę [c] amissionem sustinet; [d] & memoria [e] rei etiam post mortem damnatur. †

¶ Ex lege Iulia de adulterijs in omnibus capitulis est crimẽ publicum: cuius pœna aliter honestiores, aliter humiles plectuntur. Aretinus.

a ¶ Rempublicam. scilicet Romanorum. Accursius.

b ¶ Moliti sunt. Cum effectu: tamẽ sola voluntas sufficit, vt C. ad l. Iul. maie. l. quisquis.

* ¶ Lata fuit lex hæc Iulia à C. Cæsare, in primo, vt fertur, consulatu, aut post victum in Pharsalia Pompeium. nam secundo consulatu vix est vt potuerit, bello Pompeiano, vel Alexandrino impeditus.]

Anima est in Dei potestate. SYL.

c ¶ Animæ. i. animati corporis. Nã anima non in hominis, sed in potestate Dei consistit. sic, C. de sacros. eccl. l. sancimus. 1. in fi.

¶ Adde, ꝙ anima hoc in loco sumitur pro vita: est enim anima, qua viuimus: animus, quo sapimus.

d ¶ Sustinet. id est, infert. Accursius.

Accusatur quis etiã post mortem.

e ¶ Et memoria. i. dicere, etiam post mortẽ potest accusari, vt bona deferantur in fiscũ, & auferantur hæredib. tãquam indignis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. quisquis, & l. seq. & quod dixi, post mortẽ accusari, intelligas in duobus capitulis illius legis, hoc est, cum contra principẽ, vel contra remp. Rom. est machinatus. i. nisus ad malum: alias finitur morte vt cætera crimina, vt ff. ad l. Iul. maiest. l. fi.

* ¶ Persequitur hoc in loco Imper. pœnam solum perduellionis, quod omnium de maiestate criminum atrocissimum existimatur: nam perduellio est, quam coniurationem historici appellãt, cum hostili animo quis aduersus rempub. vel principem animatus est, l. vlt. ff. eod. Etenim & multis alijs modis læditur maiestas, quos diligenter Iurisconsulti tradidere in tractatu ad l. Iulia m maiest. * * & Tacit. quoque de hac re grauissimè differit lib. 1. annal.]

¶ Item l. Iulia. CASVS non exigitur in declaratione simpliciũ terminorum istarũ ll. No. quod adulteri puniuntur pœna mortis. Item, quod sodomitę puniuntur eadẽ pœna mortis. Item, quod stuprum est cum virgine vel cũ vidua. Item, ꝙ pœna stuprũ sine vi cõmittentis, est publicatio dimidiæ partis bonorũ in honestis personis id cõmittentibus: in humilioribus est coerctio corporis cũ relegatione. Item, quod nobiles non sunt puniendi eisdẽ pœnis quibus ignobiles. Itẽ, ꝙ mulier inhonestè viuẽs, licet patiat stuprũ, vel adulterium, facit quod quis puniatur eadem pœna ordinaria.]

¶ Item lex Iulia [f] de adulterijs coercendis, quę [g] non solum temeratores alienarum nuptiarũ gladio punit, [h] sed & eos, qui cum masculis [i] nefandam libidinem exercere audent.

¶ † Eadem lege Iulia [k] etiam stupri flagitium punitur, cum quis sine vi [l] vel virginem, vel

† aliàs, sed eadem.

f ¶ Item lex Iulia. scilicet inter publica iudicia numeratur.

g ¶ Quę s. lex Iulia de adulterijs.

* ¶ Hãc legem tulit D. Augustus, l. 1. ff. eod. quã fortasse Iuliam appellauit in honorem C. Cæsaris, qui eum adoptauit.

h ¶ Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet, vt C. de adulter. quamuis. 2. in fine.

* * Aliud est, si tantum solicitauerint, non etiam effectu flagitij potiri potuerint. l. 1. de extraord. crimin.

ADDITIO. Dic quòd in adulterio pœna mortis fuit hodie inuenta, quæ nõ erat olim tempore Digestorum, vt not. gl. in l. qui cum vno. § adulterij, ff. de re mil. † & dicas, quod in talibus delictis etiam per viam inquisitionis potest procedi, vt l. 2. §. si publico, ff. de adult. Ang.

† l. si quis viduã, ff. eodẽ. & l. Claud. de ijs quibus vt indig.

* * Mulier hodie in monasterium detruditur, auth. sed hodie. C. ad l. Iul. de adult.]

i ¶ Cum masculis. Nam in hoc casu armantur iura, vt gladio feriantur, vt C. ad legem Iul. de adult. l. cum vir nubit.

* ¶ Extat hac de re peculiaris, & sanctissima quidem constitutio, in auth. coll. 6.

k ¶ Lege Iulia. s. de adulterijs. Nam habet hæc lex multa capitula, vt ff. de minoribus, l. auxilium, §. sed vt ad legis, & ff. ad leg. Iul. de adult. l. capit. 5.

l ¶ Sine vi. Quid si vi, habetur infra eod §. item lex Iulia de vi, vers. si n autem per vim.

** Adde, quod nati ex incestu, vel alio simili coitu punibili, non succedunt patri, auth. ex complexu. C. de incest. nupt. & authen. licet.

C. de

C. de natu. lib. idem econuerso, secũdũ Azo. In summa in tit. C. de leg. hære. q̃ sequitur Bart. in l. fin col. 2. ff. de ijs quibus vt indig. & Bald. in d. auth. licet. & Iaſ. in §. pœnales, colum 10. sup. de actio.

viduam [a] honeste viuentẽ, stuprauerit. Pœnam autem † eadẽ lex irrogat † stupratorib. si honestæ sunt, publicationem partis dimidiæ bonorum: si humiles, [b] corporis coërctionẽ cũm relegatione. [c]

¶ Hominem telo, id est quocunque, qđ manu emittitur, occidens, vel cum telo causa occidendi persequens, lege Cor. de sica. punit: qua lege castigabit veneficus, vel arte magica hominem occidens, vel malo medicamẽto publice occidens. Aretinus.

a ¶ Viduam. Adijcias, vel puerum, & dic de vidua & de virgine, nisi sint meretrices, vel licitæ (l) concubine, vt hic subijcit, honestæ &c. & ff. de adul. l. stuprum. 1. respon. & §. 1.

† In hunc locũ vide Alcia. lib. 5. Parer. c. 9.

† aliàs peccatorib.

ADDITIO.

(l) Dic q̃ hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico non est p̃missum, vt c. cle. ad nĩm, de hæret. ig. t. &c. Ang.

b ¶ Humiles. Qui sunt humiles, vel honesti, dic vt C. de incest. nup. l. humilem.

c ¶ Cũ relegatione. Hæc distinctio pœnę fallit in tribus casib. in quib. cõmittitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. primus est, si quis in puerum committit: quia tunc gladio feritur, vt sup. eod. §. Et quando tutor stuprauerit eam, cuius est tutor, vt C. si tutor pup. suam l. 1. Item si fuerit stuprata aliqua a suo proprio seruo, vt C. de mu. quæ seru. pro se. iunx. l. 1. Et no. pœnam stupri esse quinquennalem, nisi quando per vim cõmittitur: tunc. n. sine prefinitione temporis potest instituti, vt ff. ad l. Iul. de adult. mariti. §. quinquennium, & §. fin.

Stuprũ in trib. casibus grauiter punitur.

Stupri pęna est quinquennalis.

** Adde, quòd per tit. de extraord. crim. stuprator pœna capitis punitur. l. 1. d. tit.

SYL.

¶ Itẽ lex Cor. Casus planus est: ponit enim quos puniat lex Cornelia de sicarijs. & vnde dicatur, cum pluribus declarationibus, io not. q̃ homicidę puniuntur pœna l. Cor. de sicarijs. Itẽ, q̃ paria sunt occidere, vel ambulare cũ telo hominis occidendi causa. Item, quid sit telum. Itẽ, q̃ lignũ, lapis, & ferrum appellatione teli veniũt, eo quod manu mittantur. Item, q̃ p̃nt etiã ep'grãmata allegari & auctoritates poetarum. Item, qui dicantur sicarij. Item q̃ venefici puniuntur l. Cor. de sicar. Itẽ, quod lex Cornelia habebat capitt ueneficij. Item, q̃ magica ars est prohibita.

liem, quòd qui mala medicamenta vendit publice tenetur eadem lege.

d ¶ Item lex Cornelia, l. computatur inter publica iudicia.

* ¶ Quam tulit L. Cornelius Sylla Dictator reipub. temporib⁹ facit l. 2. §. deide Cornelius Sylla, de orig. iur.

¶ Item lex Cornelia, [d] de sicarijs, [e] quæ homicidas vltore ferro persequitur: [f] vel eos, qui † homines occidendi causa cum telo ambulant. [g] Telum autem, (vt Caius noster ex interpretatione legum duodecim tabularum scriptum reliquit) vulgo quidem id appellat, quod ab arcu mittitur: † sed † & omne significat, qđ manu cuiusque iacitur. Sequitur ergo vt lignũ & lapis, [h] & ferrum hoc nomine contineãtur, dictum ab eo quod in longinquum mittit, a græca [i] voce † τηλοῦ

e ¶ De sicarijs, quare sic dicãtur, dic, vt in t. eo. §. vers. sicarij.

† aliàs hominis.

f ¶ Persequitur. i. persequitur eos, qui homicidiũ fecerunt cum ferro: nec enim per hanc legẽ occiditur occidens, sed deportat, & oĩa bona sua publicantur, vt ff. ad l. Cor. de sic. l. eiusdem, §. legis, & l. pe. Vel dic quod persequitur homicidas ferro, quia eos hodie occidim⁹. vt d. l. eiusdẽ, §. fina.

† concor. c. si perso diens, tuncta gl. sup ver. telo. extra de homi.

† aliàs sed nunc omne &c.

† aliàs τήλοθεν.

i. Longe.

ADDITIO.

Dic quod pœna legis Corn. de sicarijs est mors, vt not. in l. j. & l. is qui cum telo. C. de sicar. Ang. Aret.

g ¶ Cum telo ambulant. Licet eos non occidant, vt C. ad l. Cornel. de sica. l. is qui. Et not. capitula, ex quib. aliquis hac l. tenetur, vt ff. ad l. Corn. de sic. l. 1.

* ¶ In delictis, an & quando solus affectus puniatur, licet non sequatur delictum. & an eadem pęna, an minore, vide Thom. Gram. decis 2.

h ¶ Lapis. Facit sup. de interd. §. recuperandæ, in fine.

i ¶ Græca. & hoc totum quod sequitur omittas. Accur.

* ¶ Hic locus sumptus est ex Xenophonte lib. 5. expeditionis Cyri, quem sic Latinitate donauit Alcia. in l. si calumnietur. ff de verbor. sign. Huiusmodi tela simul ab eis habebantur lanceæ, spicula, fundæ, plurimis autem & sagittæ.

SYL.

* ¶ Hic locus in aliquibus exẽplarib. legitur his verbis, Admonent nos epigrammata in Xerolopho vrbis faustissimę scripta. quę lectura sane non improbãda videtur. Xerolophus. n. vt Priscianus Grãmat. lib. 1. & 6. scriptũ reliquit, locus erat Byzantij, in quo extabant

bant epigrāmata vetustissima in tripodib⁹, literis antiquissimis scripta, ex quo etiā facile intelligitur, per vrbem faustissimam h c accipi Constantinopolim. Meminit Xenophi. & Suidas. poniq; pro tumulo ex congestis lapidib. fa cto. Anto. ium August. in archetypo Florētino sic legi scribit: Admonet nos Xenophon, nam ita scribit. κὲ tabele homoss cohereto lonchikæ, toxeumata, sphendone, plistidе kkilihi.

¶ aliàs Xenolopho verbis laudissimæ scripta.

† aliàs cau tissime.

a ¶ A sica, vnde videbatur, quod tantum qui cū sica occid-rēt, hac lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur sica & telū per interpretationē: vt supra eo. §. est autem sica (vt subiiciō) cultellus vtrinque scindens, quē portant peregrini quandoque in bacillo quodā ita qd non apparet: vnde versus, Mucro lateris sica, sicarius inde vocatur.

que clara cūa sunt, & vbi aliquid erit difficultatis, in notabilibus declarabitur. No. q cri men parricidij est asperrimū. Item q in eo p in cado imponit noua pœna. Item q non solum dr committere parricidiū, qui alquē ex parētib⁹ occidit, sed etiam alios affinitate coniunctos, de quib⁹ in l. i. & seq ff. eo. Item q eadē pœna punitur apertè & cla faciens, Itē mādans & conscius criminis. Itē no. excogitatā pœnā & tōnē quære. Item, quod pœna imponitur etiā cum tōne. Itē, quod occidens personas coniunctas extra illum gradum punitur pœna l. Cor.]

figuratū, & † sic hanc significationem inuenire possimus & in Græco nomine. Nam quod nos telum appellamus, & illi βέλος appellant ἀπὸ τοῦ βάλλειν, Admonent nos epigrāmata in † Xenophonte his verbis † faustissimè scripta, κὰ τὰ βέλει ὁμῶς ἔχοιντο λόγχαι τοξεύματα σφενδόναι καὶ ξίφοις δὲ ἢ οἴσοι. Sicarij autem appellantur à sica, [a] quod significat ferreum cultrum.

¶ Eadem lege [b] & venefici [c] capite damnantur: qui artib. odiosis, [d] tam venenis, quàm susurris [e] magicis homines occiderint, [f] vel ma la medicamenta publicè vendiderint.

¶ Lex Pompeia de parricidijs, qua cauetur, quod occidens parentes, vel alios, de quibus hic, singulari pœna plectatur, est publici iudicij. Et committens delictum in se plus punitur, quàm committens in alio. Angelus Aret.

¶ Alia deinde lex asperrimum crimen noua pœna persequit: quæ † Pompeia de parricidijs vocatur: qua cauetur, vt si quis parentis, [g] aut filij, aut omnino affinitatis [h] eius, quæ nuncupatione parentū continetur, [i] fata præparauerit, [k] (siue clam, siue palam id ausus fuerit) necnon is, cuius dolo malo id factum est, vel cōscius † criminis † exstitit, licet extraneus sit, [l]

† Ad hunc locū vide M. Tull. in Orone p Ros. Amerino, vbi de hac lege elegantissime, ac sapientissime disserit.

* ¶ L. Pompeia à Cor. Pompeio Magno, qui eam tulit, dicta est.]

g ¶ Parentis. Accipe parentes & filios vs. que in infinitū, vt ff. de in ius vo. l. quinq. §. fin. & l. sed si hac. §. liberos.

** Adde, hac lege teneri etiam filium naturalem tantum, secus si sit incestuosus, aut ex alio damnato coitu natus, secundum Ias. qui alios refert, in §. pœnalis, col. 10. supra, de actio.

† Ex l. v. tū, ff. eo. titu.

† aliàs extitit.

b ¶ Eadem lege. Quæ dicitur Corn. de sica.

** Quod dicitur, in hoc tex. capite damnantur, intellige, si fuerint serui. in liberos enim huius l. pœna est deportatio, §. item l. Corn. ad fin. infra eod.]

c ¶ Venefici. Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere, vt C. de mathema. l. i.

d ¶ Artibus odiosis. i. artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

Aliàs bona est.

e ¶ Susurris. i. incantationibus. Nam hæc scientia reprobanda est, vt C. de male. & mathema. l. eorum.

f ¶ Occiderint. etiam sine dolo, vt ff. de pœn. l. si quis aliquid. 2. §. qui abortionis. Secus in Corn. quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa, vt ff. ad leg. Cornel de sicarijs, l. in lege.

Dolus in lege Corneлia est necessarius.

¶ Alia deinde. CASVS. Exemplificat vitelius Imp. in pœna l. Pompeiæ de parricidijs;

h ¶ Affinitatis. Aliàs affinitatis, & aliàs, † affectionis.

† Et ita legit Theophilus. sic l. 1. C. de ijs qui patrē vel lib. occid.

i ¶ Continetur. Sed qui sunt ij, qui hac appellatione continentur? Respon. superiores & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres, consobrini & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidam: vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiam patronus, vt ff. eod. l. i. & l. sed sciendum. & l. cum pater.

K ¶ Præparauerit. Forte & si non occiderit, secundum P. & facit pro eo. ff. eod. l. in fine. Vel dic illum specialem casum.

Patricidiū quas personas concernit.

ADDITIO. Primam opi. sequitur hic Io. Fab. propter atrocitatē criminis, facit l. fin. C. de sic. & hāc tenet gl in l. vnica. C eo. Ang.

l ¶ Extraneus sit. No. extraneum plus puni-

ri,

ri. quam si ipse occidisset, vt hic & ff. eod. l. virum, & l. si sciente.
a ¶ Vel in amnem. i. flumen, vel si hæc vici na non sunt bestijs subijciatur, vt ff. eodem l. penultima.
b Sustinebit. Sed nonne & qui superiores personas occidit hac l. Cor. tenetur. Videtur quòd sic, vt ff. eod. l. 1. Sed contra. C. eod. l. 1. Dic ergo, quòd hac lege Cornelia tenetur, sed nō accusatur. Vel dic secundum Ioan. quòd tenetur eadem pœna. s. capitali, sed maior hic imponitur.

¶ Culeus viginti amphoras continebat.

*¶ Excipe occisorem parētum & liberorum, qui in patriam aliquid molirentur, l. minime, ff. de relig. & sump. fun. ** Plato etiam alias irrogat pœnas his, qui parentes occidisse pulsassēue cōuicti essent li. 10. de leg. prope fi. quem videas.]

¶ In aliquib. exēplaribus habetur, alias qui.

pœna parricidij puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij solenni pœnæ subijciantur, sed insutus culeo † cum cane, gallogallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, (secundum quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in amnem a proijciatur: vt omnium elementorum vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem † alias cognatione vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. b

¶ Publici iudicij crimē legis Corneliæ de falsis censetur qua tenetur quicunque aliquid de ijs, quę exprimuntur in textu, commiserit: & pœna eius in seruo

SYL. ¶ Itē lex Cor. &c. CASVS. Prosequitur Imperator, exempla proposita, & nunc ponit dicta l. Corn. de falsis. Not. quòd l. Corn. de falsis appellatur etiam testamētaria. Item, quod testm̄ aut instr̄m falsum scribens punitur pœna huius legis l. ē, quòd eadē pœna tenetur q sigillauerit, aut falso mō recitauerit dolo malo. Itē qui adulterinū signū fecit vel eo visus est. Itē, quòd pœna l. Cor. de falsis est in seruis vltimum supplicium, in liberis deportatio.
*¶ Hāc quoque legem tulisse fertur l. Cor. Syl. l. 2. §. deinde Cor. de orig. iu.
c ¶ Testamentaria, ideo sic dicta, quia & de testamento falso ibi agitur,

est vltimum supplicium, in libero deportatio. Ang. Aret.

¶ Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria c vocatur, pœnam irrogat ei, qui testamentum, vel aliud instrumentū d falsum scripserit, e signauerit, f subiecerit, vel signum g adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit, sciens, dolo malo. Eiusque legis pœna in seruos vltimum h supplicium est (quod etiam in lege de sicarijs & veneficis seruatur) in liberos vere deportatio. i

¶ Vim committens cū armis aliter, quam virginem rapiendo deportabitur: si sine armis, tertiæ partis bonorum publicatione damnabitur. Sed per vim virginem, vel monialem, rapiens, vel præstans opē, capite punitur. Aret.

* ¶ Testamētariam vocat Modestinus, l. lege Corn. ff. eod.
d ¶ Instrumentum. s. emptionale, vel alicuius contractus.
e ¶ Falsum scripserit. Et ita veritatē, mutauit, vt in auth. de fid. instr. §. 1. in princip. colla. 6.
* ¶ Legendū esse ibi, imitatio, non, mutatio, admonet verbum Græcum mimisis positum in authen. Græcis, & ita vertit Haloander.
f ¶ Recitauerit.
ADDITIO. No. contra illos, qui hñt instrumēta & scripturas alienas in custodiam, & tamen alijs ostēdunt & recitant, & copiā faciunt, quia incidunt in falsum, vt h̄ic & l. 1. §. is qui ff. ad l. Cor. de fal. iuncta, l. qui testamentum. Ang.
g ¶ Signum. † id est sigillū, quod in testamētis apponitur, vt sup. de testame. §. sed prædicta. Itē signum, quod chartis imponitur, vt quòdq; facilius fiat cōparatio ex instrumentis, vt in auth. de instrumen. caut. §. oportet autem, coll. 6. Accur.

† Sig. glo. secūdum Amanellū in sing. suis ad hoc, quòd si Notarius mutauerit signū puniatur pœna falsi.

** Facit l. vlt. ver. & si non consiliarij signū. C. eo ad l. & vide ad hanc glos. Bar. in rubr. ff. vete. num. 5. & 6.]
h ¶ Vltimum supplicium. Quod interpretamur mortem, vt ff. de pœn. l. vltimum.
i ¶ Deportatio, & omnium bonorum publicatio, & sic not. quòd ex eodem commisso plus serui, quam liberi puniuntur vt hic, & ff. ad l. Corn. de fal. l. 1. §. fin. q. ff. si ex noxa. ca. aga. l. pen. & ff. de pœn. l. seruorum, imma &

Pœnæ diuersificātur ex personarum diuersitate.

& inter liberos magis puniuntur minores, q̃ maiores, vt ff. de incend. rui. nau. l. Pœdi[9].
** Aliud iuris in pœnis pecuniarijs, in his enim maiores grauius mulctantur, l. prope-randum. §. sin autem vtraque. C. de iudi.

Pęna maior maiori delicto debetur.

** Adde, q. ex l. 12. tab. qui falsum testimoniũ dixisse cõuictus erat, e saxo Tarpeio deijctebat̃, vt scribit Aul. Gel. lib. 20. c. 1.
a ¶ In tertiam partem. Not. ex maioritate delicti maiorẽ pœnam imponi, vt hic, & C. ad l. Iul. de vi l. 2. & facit, sup. de interd. §. recuperãdæ, ver. qui autem. itẽ hic dãnatus fit infamis, vt ff. ad l. Iuliã. de vi pri. l. 1. in fi. Acc.
* ¶ Sic dicta hæc lex a C. Iulio Cęsare, qui eã tulisse traditur post victũ Põpeium. Qđ ad raptũ virginis attinet, ita l. 12. tabu. cautũ esse accepimus, Vim ingenuæ virgini inferre, aut eã suasione i suã sentẽtiam trahere caueto.
b ¶ Sin aũt. Dixit. sup. quando sine vi aliquis commiserit stuprum vt sup. eo. §. ea l. Iulia, nũc qñ vi. Vel continua cum super. in proxi. §.

† Cõcor. c. peruenit iuncta glo. 1. in fi. extra de adulte. & stup.

Item lex Iulia de vi publica, seu priuata aduersus eos † exoritur, qui vim vel armatam, vel sine armis commiserint. Sed si quidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de ui publica irrogatur: si vero sine armis, in tertiam partẽ [a] bonorum suorum publicatio imponitur.

¶ Sin autem [b] per vim raptus virginis, vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius, fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ij, qui opem huic flagitio dederunt, capite puniuntur, † secundum nostrę constitutionis [c] definitionẽ: ex qua hoc apertius possibile est scire.

¶ Publicam, sacram, vel religiosam rẽ furto subtrahẽtes, & talibus opẽ præstans, ex lege Iulia peculatus, quę publica est, capite punit: aliter aũt ex ea delictũ committens deportatur. Ang. Aret.

SYL. ** Adde. huic, §. locũ esse etiam econuerso, si mulier virũ raptat. glos. in l. 1. C. de rap. virg. quam sequitur, ac multis ornat similib. Mars. ibi nu. 223. & in l. si quis viduam. n. 6. ff. de quęst. item intellige istum tex. in raptu libidinis causa patrato, secundum Dec. cõsi. 234. num. 8.
c ¶ Constitutionis. Vt C. de rapto. virg. l. 1.
** Adde q. nati ex tali coitu non succedunt patri, nec econuerso, vt annotaui, sup. eod. §. item l. Iul. & tradit Deci. consi. 103. vol. 2.
¶ Item lex. CASVS. No. ad quid inuenta sit l. Iul. peculatus, ad puniendos. s. eos, qui publicã pecuniam, rem sacram, vel religiosam furati fuerint. Item, q. furans pecuniam reipubl. vel principis non tenetur simpliciter furti, sed l. Iul. peculatus. Item, q. administrator, vel præfectus rebus publicis, si publicas pecunias subtrahit, capite punitur. Itẽ, quòd auxiliũ furanti pecunias publicas administrans, vel eas scienter receptans, tenetur eadem lege. Item, quòd alij, qui non habẽt administrationem, aut iurisdictionem, si publicas pecunias furentur deportantur.

¶ Itẽ lex Iulia peculatus eos punit, qui publicã pecuniã, [d] vel rem sacram, [e] vel religiosam [f] furati fuerint. [g] Sed si quidem ipsi iudices tẽpore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali animaduersione puniuntur: & non solum hi, sed etiam qui ministerium eis [h] adhoc † exhibuerint, vel qui subtractas ab his scientes susceperint. [i] Alij vero, qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis [k] † subijcientur.

† alias adhibuerint.

† alias subiungẽtur vel subiungantur.

¶ Lex Flauia de plagiarijs quandoque pœ-

** ¶ Et hæc lex a C. Cæsare lata est. Ante eũ aũt nõ capitis, sed pecuniæ pęna fuerat constituta, vt ex Liuij historia li. 38. facile est intelligere.
d ¶ Publicam pecuniã. s. ciuitatis Romanæ non alterius, vt ff. de fur. l. ob pecuniã. & ff. ad l. Iul. pe. l. 4. § pen.
ADDITIO. Gl. debuit allegare. §. fi. Io. F.
e ¶ Rem sacrã. Vt calices, & thuribula, q̃ sacra sunt, vt sup de re. diui. §. nullius.
f ¶ Religiosã. Vt ornamenta sepulcrorum.
g ¶ Furati fuerint. Vel etiam immiscuerint, ita q. damnificauerint rem publicam. vt ff. ad l. iul. pecu. l. 1.
h ¶ Ministerium. i. adiutorium.
i ¶ Susceperint. s. ad custodiendum.
k ¶ Deportationis. deportantur. n. Et not. q. quinquennio durat hæc actio vt ff. ad l. iul. pec. l. peculatus. (1) Item est spectale in ea, q. contra hæredes inchoetur, vt ff. ad l. Iul pe. l. fin. Accur.

Peculatus actio quinquennio durat.

ADDITIO. Dic idem in adulterio, & stupr. vt no. gl. sup. eo. §. 2. regulariter autẽ durat per ann 20. vt l. querela. cum ibi not. C. de fal. &c. Ang.
¶ Est & inter pub. CASVS. Quæ sequitur

quia per simplicem relationē absque aliqua declaratione ponuntur ab Imp. qui ratus est ea, quæ sup. dicta sunt, satis esse ad iuuenum cognitionem, nos eadem ratione secuti eius exemplum, relinquemus cognoscenda in latiorib. ss. libris finemq; filioli carissimi imponem⁹ huic labori nostro, vestrū gratia sumpto cum laude Dei omnipotentis, cui honor sit & gloria in æternum.]

a ❡ De plagiarijs. ideo sic dicta quia orbato patre, filio, vel domino, seruo hæc lex punit orbantem siue talem plagam inferē tem. habet. n. locum, quādo aliquis distrahit alienū seruū, vel filium,

❡ Est & inter Publica iudicia Lex Flauia de plagiarijs,[a] quæ interdum capitis pœnam[b] ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

ita ꝙ pater vel dominus non pōt rehabere, vt ff. ad l. Flaui. de pla. l. 1. & l. lege & l. cum & l. pen. §. fi. I. ē tenetur qui liberum hominē de loco in locum transportat, vt C. ad l. Flaui. de pla. l. quoniam. & hoc si dolo facit, nō aliter, vt ff. ad l. fi. de pla. l. leg. s. flauiæ. Item hac lege tenetur, si quis seruum in fuga constitutum vendat, ita vt emptio statim teneat vt C. ad l. fla. de pla. l. in fuga.

* Adde, ꝙ eadem l. tenetur & qui liberum hominem sciens emerit d. l. 1. ff. eo.

b ❡ Capitis pœnam s. maiorē, aliqñ minorē capitalem, cū capitalis alias sit minor, alias maior. Nam ingenuus nobilis in metallum, ignobilis gladio feritur, seruus vel libertus bestijs subijcitur, vt C. ad l. Flaui. de pla. l. fi. & ff. ad l. Flaui. l. fin. in fin. Item quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie, vt ff. eo. l. fin.

* ❡ Adde, ꝙ lege quoq. Mosaica plagiarijs capitis pœna irrogabat᷑, vt legit᷑ Deuter. c. 24.

Lex Iulia de ambitu in quatuor casibus habet locum.

c ❡ Sunt præterea. Lex Iulia de ambitu quæ hēt locū in quatuor casibus. Primo, si quis dederit clam pecuniam, vt aliquem fortiat᷑ honorem non in ciuitate Romana. nam ibi cessat hæc lex, cum princeps ibi eligat. vt ff. ad l. Iul. de ambitu. l. 1. in princip. Ideo dixi clam. quia palam potest (1) vt ff. de pollic. l. i. §. 1. & ff. de offic. præto. l. Bartolus. Secūdo habet locum, qñ quis stat in magistratu vltra annum, vt Cod. ad l. Iul. de ambitu. l. 1. Tertio si quis ingreditur domum iudicis cognoscentis de causa criminali, vt ff. ad l. Iuliam de ambitu. l. 1. Itē quarto, si quis iudex nouum vectigal, instituerit: & est pœna centum aureorum, vt ff. ad l. Iuliam de amb. l. 1. Sed in casu deportatur, quando. s. bis idem officium continue est assecutus vt C. ad l. Iulia. de amb. l. 1. Sed fallit in assessore, vt C. de ass. s. l. liceat. item in Procōsule, vt ff. de offic. procons. l. antepen. Vel dic ibi sex fascib. id est sex mēsibus, quia tantum durabat eius officium.

* ❡ Verissima interpretatio illius l. est ea, quam ibi facit Bud. nihil. n. magis abest a vero sensu, q̃ fasces pro mēsibus exponere, quos palam est fuisse virgarum fasciculos cum securi illigata, quos lictores magistratibus præferebant.

❡ Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu,[c] lex Iulia repetundarum,[d] lex Iulia de annona,[e] & lex Iulia de residuis:[f] quæ de certis capitulis, loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, alijs autem pœnis

SYL.

ADDITIO. (1) Dicit Ioā. Fab. quod hoc non est verum, vt l. in eos. ff. de tute. & in authen. vt iudi. sine quo. suf. per totum. & ff. de mune. & hon. l. existimationem, tu autem dic pro honore sine administratione consequendo dari, non autem cum administratione, secundum Bar. & Ang.

Lex Iulia repetundarum.

d ❡ Lex Iulia repetundarum. Quæ habet locum, quando iudex per pecuniam facit aliquid vel omittit, vt ff. ad l. Iul. repet. l. 1. 3. 4 5 6. & 7. Esculentum tamen potest accipere iure veteri, dummodo non nimis magnum, vt ff. de offic. procons. solent. in fin. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iu. sine quo. suff. §. scriptum est exemplar huius versi qua propter, ibi, aut si non est. collat. 2. Pœna autem huius legis est ciuilis in quadruplum, vt C. ad l. repe. l. 1.

** Ante illam l. pœna dānatis de repetundis dupli fuit. vt ex Ascon. Pœdia satis liquet.] Crimina is extra ordinem, vt ff. ad l. Iul. repetun. l. lex Iulia. §. hodie.

* ❡ At l. 12. tab. qui iudex arbiterve, ob rem dicendam pecuniam accepisse cōuictus fuisset, capite puniebatur, vt satis liquet ex Gellio lib. 20. c. 1.

Lex Iulia de annona.

e ❡ Lex Iulia de annona. Hæc lex locum habet, quoties quis facit, vt annona carior sit. Et est pœna in eo statuta 20. aureorum, vt ff. ad l. Iul. de annona. l. 2.

Lex Iulia d̄ residuis.

f ❡ Lex Iulia de residuis. Et hæc lex habet locum, quando aliquid superfuit ex aliqua admi-

eos subijciunt, [a] quam praecepta earum [b] neglexerint.

¶ Iustinianus finem facturus, ampliorem publicorum iudiciorum determinationem Digesta continere dicit.

¶ Sed de publicis iudicijs haec exposuimus, vt vobis possibile sit summo [c] digito, & quasi per indicem [d] ea tetigisse: alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris Deo propitio aduentura [e] est.

administratione publica & ipse ĩ vsum suũ conuertit, cui erat illa administratio commissa, vt ff. ad l. Iul. pe l. 2. & 4. §. lege Poena autem huius legis est tertia parte amplius quam debeat: quod P. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte qa punitur ĩ simplum, & in tertia parte simpli, vt ff. de l. Iul. pecu. l. 4. §. sed & qui pecuniam. in fi. maxime quia poenae restringendae sunt, vt ff. de poenis. l. interpretatione.

Poenae sũt restringẽdae.

ADDITIO.

Nota, quod in istam legẽ incidunt officiales siue camerarij, qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliqd retinent, quia tenentur ista lege & poena supradicta. Et etiã aduertas, quod ista poena & lege tenentur officiales, qui habent vnam collectam impositam in cõmuni destinatam pro vsu & necessitate communis, & ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium vsum, etiam si esset pro necessitate communis, vt est casus in l. 2. ff. ad l. Iul. pec. secundum Angel.

a ¶ Subijciunt, scilicet leges praedictae quatuor. Vel dic, q̃ loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

b ¶ Earum. s. legum. Nam in contractibus & alijs, quae debent de iure sortiri effectum, & non sortiuntur, iudicat lex non valere, vt C. de leg. & cõ. l. non dubium. Item in criminalib. variae cõstituũtur poenae: quatũ quędam sunt ordinariae, quae. s. habent certã poenam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas, ff. de publ. iud. & in sequẽtibus: aliae sunt extraordinariae, vt ff. ad iurp. l. & in priuatis, & ff. de extraordi. cri. l. 1. & in sequentibus tit. vsque ad ti. de publ. iudi.

Poenae in crialibus sunt ordinariae & extraordinariae.

c ¶ Sed de publicis. Summo digito .i. longiori digito: cum quo quis tangere potest altius, quam cum alijs, qui dicitur medius. Accursius.

¶ Tu dic summo digito .i. leuiter, metaphora sumpta a corpore. Quando. n. aliqua res leuiter a nobis tangitur, eam summo digito attingere solemus, & (vt ipse paulo post exponit) per indicem. i. summarie, & breuiter.

SYL.

d ¶ Per indicem. i. per illum digitum, qui dr̃ index. Vel dic & melius, q̃ haec dicta sunt vt sint index siue demõstratio aliorũ dicendorũ: sicut & sub gallina onũ dimittitur, vt sit index ad hoc. vt ibi alia faciat oua: & idem in ijs qui aucupantur ad columbas.

* ¶ Indicem hic posse etiam pro tabula, seu vt Graeci dicunt, elencho accipi, affirmat Alciat. noster lib. 4. de verb. sign.

e ¶ Aduentura est. Vt ff. de public. iud. per totum lib. vsque ad tit. ad appellatio. qui sequitur. Accursius.

Iuxta Serenissimi Dominij Veneti mandatum diligenter reuidit, & per inacuriam omissa ex veteribus Codicibus fideliter inseruit, atque correxit M. Matthias Coldiz Alemanus, fine feliciter imposito VII. Calend. Octob. M. DC. XVIII.

FINIS.

EX THEATRO IVRIS CIVILIS VNIVERSI,

Virgilij Caprioli Iuriſconſ. Hiſtonienſis

SECTIO.

Annotationes ad quatuor libros Inſtitutionum Imperat. Iuſtiniani.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

EX CVIACIO
Obseruat. lib. 11. cap. 38.

X libris iuris ciuilis, quibus solis nos vti Iustinianus voluit in respondendo, litigando, iudicando, libello Institutionum, neque comptior, neque facilior vllus est, quivè interpretem desideret minus, vt planè illorum videatur otium ignobile, qui eum libellum longissimis onerant Commentarijs, quod positum est in vna cognitione in infinita dispartientes, quo, scilicet, plura scire videantur? Nam quæ scientia hæc est, quæ modum non habet vllum? quæ fines suos egreditur? quæ tota deerrat à præceptis suis, & summo illo præsertim, nec à Iustiniano prætermisso, vt incipientibus iura tradantur leui, ac simplici via, ne difficultate institutionis tam numerosæ, atque perplexæ ab hoc studio deterreantur? Quæ me ratio impulit olim potissimum, vt corrigendo Institutionum contextui, qui hiabat locis plerisque, potius quam interpretando, operam darem. Sciebam enim nitidissimum libellum interprete nihil indigere. Rursus. Facilitas verò in Institutionibus, quam prædicto, vt non potest esse magna, conditis ordine, & arte tanta, quantam vix vllus hodie nobis conficere potest, aut poterit vnquam, definitionum, & diuisionum, vel partitionum elegantissimarum plena omnia, iuris veteris à iure nouo separatio perspicua, veteris sermone purissimo veterum, noui sermone Triboniani recenti, & in his singularia innumera, quæ vix in alijs inuenias nostris, alienisvè authoribus, vt de lege Hostilia, quod est scriptum furti agere licere eorum nomine, qui apud hostes sunt, aut Reipubl. causa absunt, quivè in eorum, cuius tutela sunt: & inueniendorum codicillorum historia, & quod prima specie iniquum videtur, de noxalibus actionibus. Seruus noxæ deditus, si damnum resarcierit ei, cui deditus est quæsita pecunia, vt auxilio prætoris, inuito domino, manumittatur. Rursus. At non illi tantum singulares loci in Institutionum præclarissimo, & eruditissimo libro, verùm & alij plures, de fiduciaria tutela: cur liberi parentis manumissoris sint fiduciarij, liberi patroni legitimi: de tribus generibus testamentorum, de oratione Pertinacis in tit. quib mod. testam. infirm. oculis subiecta graduum descriptio, & enumeratio actionum bonæ fidei perfectissima, & alia de iure antiquo non pauca. Hæc indicasse satis erit, quæ simul etiam totus liber qualis sit, quantique momenti, satis, vt arbitror, indicabunt.

LIBER PRIMVS.

Titul. I. De Iustitia, & Iure.

§.1. Iustitia. De definitione iustitiæ. Vide Hadr.Turneb.aduers.lib.8.cap.20. Iacob. Concennat. in Epitom. Oeconomicæ artis iur.ciu.in princ.vbi docet hanc definitionem a Simonide Philosopho desumptam,& a Plat.lib.1.de rep.& a Rodulph. Agricol.de inuention.dialect.lib.1.contro uersam, ab ipso Concennatio tamen defensam. Vide Alciat.parerg. lib.1.c.31.& quos citat Petr. Ceneda in Collectan. ad ius cano.p.2.collectan.56.nu.1.ex. & quæ notauimus in l.10.ff.eodem.

Priuatum] ius priuatum tripartitum. Diuus Thom.2.2.q.5.art.3.

§.Iuris præcepta.vide tex.in l.1.§.1.ff.eo.vbi per nos plene notata. Lorior de iur.arte, in tract. iur. axio.9. Concennat. in Oeconom.iur.lib.1. cap.4. Io.Robert.senté.lib. 3.cap.12.

Tit.2. De iure naturali.

§.1. Ius naturale. Sumptum ex l.1.§.2. ff.de iust.& iur.Vide vltra,quæ ibi notauimus, glo.in c.ius naturale, dist.1. Vacun. declarat.1.& seqq & declar.15. n.2. Paul.Leon. in repet.rub. ff.de verb.oblig. num.15. & seqq.Forcatul.in Atiar.c.2.nu.1

§.Ius autem ciuile. vide tex.in l.9. ff.de iust. & iur.& ibi notata.

Legibus,& moribus] legibus, aut moribus, emendat Franc.Cosc.in reper.ca. de offic. deleg.nu.50.Ad intell. vide Duar.in tit. ff. de iust.& iur.c.5.Tiber.Decian.rer.crim. lib.2.tit.23.

Quod vero.] Ad intel.vide Aluar.Valasc. de iur.emphyt.q.3.nu.4.allegat Couarru. in regul.peccatum,p.2.§.11.nu.4

§.Sed ius.vide Vacun.declar.1.nu.4. deci.87. sub.nu.7.& declar.91.nu.1

§.Sed quoties, Fallit, vt per Zoannet.rer.quotidian.c.60.n.3. Ad intel. vide Alex.Raud. in tract.de analog.c.13.n.16. Hier.Magg. Miscellan.lib.1.ca.16. Benincas.§.1.num. 279.instit.de act.Dec.conf.685.nu.7.Gomes.Instit.de act.in princ.num.42. Marc. Anton.Blanc.in tract.de compromis.q.1. nu.19. Dec.in c.licet causam. nu.26. extra de probat. Aldobr. hic nu.7.Aquil.in l.si is,qui pro emptore.in princ. nu.170. ff.de vsucap.

Virgilius] Vir.an ver.sit legendum, vide Plerium in Annot.Virgilian. quem reprobat Ioseph Castalion.variar.lib.1. c.de nomine Virgilij.vide tamen Poitian.epistolar. lib.5.ad Bart.Scalam,& Miscel.c.77

§.Ius autem gentium. Ad intell. vide Card. Bolognet.de lege iur. & æquit.c.77.nu.17, & quæ notauimus in l.1.§.& ius gétium, ff.de iustit.& iur.

§.Constat.vide Ber. Pand. in prag.1. nu.80. tit.de ord.iudicior.

Scriptum.] Vide Alex.Neap. Gen.dier.lib.6. c.23. Cenedum, in Collect. ad ius canon. in princ.nu.4

§.Lex est.vide Annib. de Canon.in reper. l. nemo potest.nu.511. ff.de leg.1. Connan. Comment.iur.lib.1.c.14. Paul.Manut. in libel. de legib. & quos cumulat Petr. Cened.ad ius cano.collecta.1.& per nos in l. 1.ff.de legibus.

§.Plebiscitum. vide Tiber.Decian.rer.criminalium lib.2. cap.27. Beroald.ad Apul.de Asin.lib.7. Connan.d.lib.1.c.14

Plebs.] Vide Alex.Raud.de analog. cap.26. num.3

Hortensia.] Horatia,emendat Connan.Cōmentar.iur.li.1.c.13.in fine, Gouean.var. lect.lib.1.c.22.quos damnat, retenta vulg. lectione Contius lect.subseciu.lib.2. ca.8. cui assentior, per ea quę notaui in l.2. §. deinde cum essent plebiscita. verb. lege Hortensia ff.de orig.iur.

§.Senatusconsultum,vide Connan.lib.1. ca. 14.Commenta.iur.Tiber.Decian. rer.crimin.lib.2.c.28.

§.Sed quod princip. vide Connan. Cōment. li.1.c.16.Bart.Vacc.Coras. Baron. & alios in l.1. ff.de constitut. princ. Corasc.Misc. lib.6.c.8.Duar.in Commentar.de constit. princip.c.1.& disputat.lib.2.c.19. Decian. tract.criminal.lib.2.c.30. Vasq.de success. progress.in præfat. nu.45. & illustr. quęst. lib.2.c.43.& 45.Ioan.Petr. Surd. cons.140. num.34.vol.1. Alex.Turamin.in rubr. ff. de legib.lib.2.c.4.num.2. Anto.Burgos.in repet.rub.extra de constit.nu.82.Gouean. var.lect.lib.2.c.20

§.Prętorum edicta,vide Decian.rer.crimin. lib.2.c.29.Bellon.supputat. li.1. c.9. Rain. Cors.indagat.lib.3.c.4.nu.15. Alex. Turamin.in rub.de legib.lib.2.c.3.nu.48. Connan.Comm.lib.1.c.15. & quos citauimus in l.2.§.eod.tempore,ff.de orig.iur.

Ad intell. vide Fulu. Constant. instit. de interd.in rubr.nu.2.Hippo.Rimin. in rubr. C.qui admit.nu.70.& seqq.

Ædiles curules.] vide Petr.Grego.Syntagm. iur.lib.47.c.31. Franc. Pollet.Histor.fori Rom.lib.3. c.6.Valent. Forster.histor.iur. ciu.mihi. fol.33.Fenest.Magistrat.lib.2.c. 16.Alexan. Bud.& ceteros in l.2. §.deinde cum post.ff.de orig.iur.

§. Responsa prudentu. vide Cōnan.Cōm.li. 1.c.11.in.3. & seq.Alex.Turam.in rubr.de legi.c.3.n.576.ff. de orig.iur. Federi.Scot. in l.1.n.53.ff.si cert.pet.Tiber. Decian.rer. cri.

crimin. lib. 2. cap. 31. & in apolog. cap. 2.

§. Sine scripto. Ius non scriptum appellatur consuetudo. Vide Diaz. reg. 141. cõsuetudo. Ad intel. vide Loriot. de iur. arte. in trac. iur. axio. 63. Connan. Commen. li. 1. c. ex text. & dd in c. diuturni. distin. 12. & q̃ notauimus in l. 32. de quib. ff. de legib.

§. Sed naturalia. vide Alex. cõs. 75. n. 1. vol. 1. vbi Rouesc. in add. Ferrand. Aduẽs. explicat. lib. 2. Loriot. de iur. arte. in tracta. iur. axio. 34. Duar. in tit. ff. de iust. & iur. ca 5. tex. & dd. in l. iura sãguinis, ff. de reg. iur. Rain. Cors. indagat. iur. lib. 1. c. 28. Cagn. in l. frater à fratre. num. 172. ff. de cõdict. indeb. Alex. Turamin. in rub. de legibus, lib. 1. cap. 3. num. 1.

§. Omne. Desumptum ex l. 1. ff. de stat. hom. vide Cõnan. Commen. lib. 2. c. 1. in prin. Duar. Disputat. lib. 1. c. 55. in fin.

Tit. 3. De iure personarum.

§. 1. Summa. Ex l. 3. ff de stat. hom. Ad intel. Vide Connan. Commen iur. li. 2. c. 1. n. 3.

§. Et libertas.] Ex l. 4. ff. de stat. homin. vide Connan. vbi sup. Pet. Fab. Semest. li. 2. c. 3.

§ Seruitus.] vide Pet. Fab d. c. 3. Vacun. declarat. 10. Forcatul. in rubr. ff. de seruitut. nu. 1. & 10. Coras. ibid. n. 13

§. Serui autem ex eo.] Ex l. pupillus, § 1. ff. de verb. sig. vbi vide scribẽtes Alc. & Brech. Isid. etymolog. lib. 8. c. 4. Alciat. parerg li. 1. c. 14. Ant. Aug. ad Modestin. in l. sed & si milites ff de excus. tutor. Pard. Prat. de med. iurisprud. lib 1. c. 38. August. de Ciuita. Dei lib. 19. c. 15

§. Serui autem. Ex l 5. ff. de stat. ho. vide Cõnan. Cõm. li. 2. c. 1. n. 3. Iul. Paciũ Enātiophã. cẽtur. 1. c. 22. Pet. Fab. Semest. li. 2. c. 12.

Tit. 4. De Ingenuis.

§. 1. Ingenuus. Ex l. 5. ff. de sta. hom. vide Cõnan. Comment. lib. 2. c. 11. n 5.

Ex his.] Ad intel. vide Gottean. var. lect. li. 2. c. 11 Reuard. varior. lib 5. c. 13.

§. Cum autem. vide text. & scribentes in l. 2. C. de ingen. manumiss.

Tit. 5. De Libertinis.

§. 1. Libertini. Ex l. 6 ff. de stat. ho. vide Lauren. Val. elegant. li. 4. ca. 182. Ant. Aug. ad Modest. in l. 1. ff. de excus. tut. Cuiac. obser. lib. 3. cap. 37. Ferrād. Aduens. explicat. lib. 2. Ioã. Mercer. opi. lib. 1. c. 10 Ald. Manut. de quæst. per epist. lib. 1. c. 7. Connan. Commen. iur. lib 2. c. 6.

Manumissio.] Ex l. 4. ff. de iust. & iur. vbi vide Anton. Vacc. & Coras. Connan. comment. lib. 1. c. 5. nu. 7. & li. 2. c. 4. Vasq. de succes. creat. §. 1. num. 35. & de success. progress. in præfat. n. 135. & Loriot. de iur. arte. in tracta. iur. axio. 34. Guliel. Douiar. in respons. iuriscons. natur. enarrat. 7. Ferrand. Aduens. explicat. lib. 1. Ant. Rusc. memorab. lib. 1. capit 8. Vacun. declar. 86.

§. Multis. Ad intel. vide Menoch. de adipisc. possess. remed. 4. num. 424. Ruin. in l. 1. n. 25. ff. de leg. 1. tex. & ibi notata in l. 1. C. de latin. libert. tol.

Libertinorum.] Libertinorum species. vide apud Ferr. Aduens. explicat. lib. 2. Connã. comment. iur. lib. 2. c. 6. Ad intell. vide tex. in l. 1. C. de latin. lib. tollen. vbi notata.]

Lege Iunia Norbana.] De qua Anton. Aug. de legibus.

Lege Aelia Sentia.] Sexto Aelio Catulo, & C. Sentio Saturnino. Cons. lata. ann. ab vrbe condita. 756. quo anno Tiberius adoptatus est ab Aug. vt ex Anton. August. vide Connan. Comment. li. 2. c 5.

Sed dedititiorum.] Qui sint vide per Politian. Miscel. lib. 1. c. 84. Connan. Commẽ. lib. 2. c. 6. num. 2.

Et oẽs domini.]. 1. dominij. Anton. Augu. emendat. li. 3. c. 7. & in l. Iunia Norbana.

Tit. 6. Quib. ex caus. manumit. non licet.

§. 1. Non tamen. Ad intel. vide Pau. Leon. in l. qui Romæ. §. duo fratres, nu. 41. & seq. Soc. in l. stipulationes non diuiduntur, nu. 140. ff. de verb. oblig.

§. In fraudem. Ex l. in fraudem ff. qui, & à quibus manumiss. liber. non fiũt. Ad intell. vide Cõnan. Comment. lib. 2. c. 5. nu. 4. Gomes. in §. item si quis in fraudem. Inst. de act. Petr. Fabr. in l. generaliter, ff. de reg. iur. Pinel. in l. 2. p. 1. ca. 2. nu. 32. & seq. C. de rescind. vendit.

§. Eadem. Ex l. si minor. & seqq. ff. de manumiss. vindict. Ad intel. vide Connan. comment. lib. 2. c. 5. n. 2. Quid sit vindicta manumittere, vide Ræuard. varior. lib. 4. c. 9. Sigon. de iudic. li. 1. c. 13. Briss. de formu. lib. 8. f. 827. Connan. comment. lib. 2. c. 4. nu. 3. Alex. Neap. Gen. dier. lib. 4. c. 10. Coras. Miscel. libr. 2. c. 10. sub nu. 10.

§. Semel.] vide tex. & ibi not. in l. 1. C. de vin dict. libertat.

§. Cum ergo. Sed cum libertas. Ex l. 106. libertas ff. de reg. iur.

Et ideo. Vide Connan. Comm. li. 2. c. 5. n. 3.

Tit. 7. De lege Fusia Canin. tollenda.

Publ. Futio Camillo, & C. Caninio. Cõs. lata. an. 752. ab vrbe cõdita, de qua vide Cuiac. ad Vlp. tit. 1. & Paul. sent. lib. 4. tit. vlt.

Tit. 8. De his, qui sunt sui, vel alieni iur.

§. Sequitur. Ex l. 1. ff. eod. vbi vide dd. Vacc. & Coras. Connan. comment. lib. 2. c. 3. Concẽnat. Epit. Oeconom. artis iur. ciuli li 1. c. 10. Iul. Pac. enantioph. cent. 1. q. 28. & seq.

§. In potestate. Ex l. 3. ff. eod. vbi vide.

§. Sed & malor. Ex l.2.ff.eod. ad intell. vide Macrob.Saturnal.lib.1 .c.11.Connan. Cómen. lib.2.c.2.num.6.& 7. Hipp. Rimin. in §.1. nu.74.Instit. de donat.Iul.Pac.enātioph.cent.1.q.29.& 30.

Tit. 9. De patria potestate.

§.1. In potestate. Ex l.3.§. item in potestate, ff. de his,qui sūt sui, vel alien.iur. Limita apud Neapolitanos, Lōgobardos, Hispanos in filijs vxoratis, in filijs Gallorum, & Iudæorum, in filijs Episcopi, Monachi, & Canonici, per ea, q̄ notauimus in d.l.3. Itē in filijs vxoratis apud Biturigos, Senenses, Blesenses,& Burgūdos,vt p Pet. Gregor. Syntagm.iur.lib 11 c.10. nu.10.

Ad intell. Vide Aul. Gel. noct.att. lib.2.c 7. Cōnan. Commentar. lib.2.c.13.Pet.Greg. d.lib.11.cap 5.Rçuard. ad leg.12.tabul.l.3. Aquil. in l. centurio p.1. nu.88.ff. de vulg. Duar. in tit.ff. sol.mat.c.de nupt.1. Pinel. in rub.C.de bon.mat.p.2.nu.11.

§. Ius autem.Patria potestas est de iure ciuili Rom. secund.Theoph.& Balduin. hic. Sed quod sit de iure naturæ, vide Arist.politi.li.1.c 8.& Et hic. lib.5.cap.6 vide Vacun. declar.8.& declar.50. nu.2. Forcat. in Neciom.dial.15.nu.2.

§. Qui igit. Ex l.4.ff. de his,qui sunt sui,vel alien.iur. Ad intell. vide Cōnan. Comm. lib.2.c.13.& lib.8.c.3.post num.2.

Tit. 10. De Nuptijs.

§. Iustas,Masculi puberes,Qua ætate matrimonii contrahatur,vide Ioan.Borcholt. in tract.de gradibus,mihi.f.91.

Consensum parentum.] Fallit de iure can. c.sufficit 27.q.2.Concil. Trid. sess.24 de reformat. matr.c.1.Bellon.in antinom.li.2. num. 3. & quæ abunde notauimus in l. Paulus,ff.de statu homin.

Ad intell. vide Brisson. de iure cōnub. mihi f.645.Dec.in l.nup. nu.8.ff de reg.iur.

Nostra decisio.] est tex.in l.si furiosi.25.C. de nup. Ad intell. Vide Eman. à Costa ad l. cum tale.§ si arbitratu. ampl.9.nu.4.ff. de condit.& demonstr.

§. Ergo.Vide tex.in l.fi.ff. de rit. nupt. Brisson.de iure connub.f.622.& seqq.

Et hæc adeo,] vide in l.quin etiā.55.ff.de rit. nup.Ant.Cōr.lectio.subseciu.li.5.c.5.nu.4.

§. inter eas. Vide in l.vlt.ff.de rit.nupt. Brisson.de iure connub.f.626.& seq.

Sed si qua.] Sumptum ex l.17.per adoptionem.ff.de rit.nupt. vbi vide.

§. Fratris,vide tex.in l.17.nemo, C. de nupt. & in l. sororis. ff. de ritu nupt. Cuiac. obser.lib.16 c.37.

Eius vero , vide tex.in l.si qua mihi,§.adoptiuæ,ff.de ritu nupt. & ibi gl. Petr. Beloi. variot.lib.4.cap.3.

§. Duorū vide tex.in l.3.§.si neptem,ff.de ritu nup. fallit de iure cano. Turrecrem. in c. constitutiones,n.9 1. dist.10. vel intellige de adoptiuis,vt per gl.hic. Ad intell.vide plene per Cont. lect.subseciu.lib.2.cap. 1.Brisson.de iure connub.f.638.

§. Item amitam . Ex l. 17. per adoptionē. §. amitam,ff. de ritu nupt.Ad intell.vide lection. subsectua.lib.1.cap.5.Petr. Loriot. de gradibus. axio.67.

§. Affinitatis . Affinitas est diuersarum cognationū non per sanguinem,sed per nuptias copulatio. Loriot. de gradibus affinitatis axio.69.

Causa vna cessante, non cessat cōcessio, vbi aliquid cōceditur ex duabus causis. Diaz. regu.70.

Ad intell. vide Alciat. de verb.sign.lib.1.nu. 12. Raphael.Seisler.in remis.f.1. Soc.iun. in l. moribus, num. 106. ff. de vulg.Pirr. Alphan. in l.1.nu.117.C. de edend. Tiraq. in reg.cessante causa limitat.22.Galles.de exercitat.iurisper.lib.3.nu.39.

§. Mariti . Ex l. 34. generali, §. inter priuilgnos, ff. de ritu nupt. Ad intell. vide Loriot.de gradibus affinit.axio.77.

§.Illud,vide tex.in l.libertinus,& in l.adoptiuus,§.seruiles,ff.de ritu nupt.

§. Si aduersus . Ad intell. & vnde spurij sint dicti vide Cont. lection.subseciu.lib 2.c. 1. Concennat.in Oeconom iur.ciu lib.2. c.19.Cott. in memorab. verb.spurij. Coras.in l.vulgo.nu.3.ff. de stat hom. Beroald. ad Apul.de asin.lib.1. Palæot. in tracta.de not.& spur.c.18.n 3.

§. Aliquando,curiæ datus,] vide in l.9.com munium.C. de natural.liber.§ quā varie. Auth. quibus mod. natural. efficiant. sui. Quod qn procedat vide Ioā. Borcholt. in tract.de gradib.mihi.fol.193.

Nec non is,] vide Duenn reg 350. filius naturalis, Amplia in matrimonio in mortis articulo, vel à sene decrepito cōtracto. Cras. cōm. opi.li.2.c.5. q. 6. Amplia inter nobilem,& rusticam.Crass.ibid.q.8.

Ad intell.vide Gomes.in l.12. Taur.nu.56.& seqq. Anton. Ross. in tract. de legitimat. tit. de caus.fina.leg.n.26.& multa ad materiam vide per dict. Palæot. vbi supra. & Dilect. meum in tract. de success. ab intest.lib.1.num.155.

An filij sic legitimati succedant in feudis,vide Andr. Fachin. controuers lib.7: ca. 51. & Dilect.meum vbi sup.n.162. & seqq.

Tit. 11. De Adoptionibus.

§. Nō solum,adoptio. Ex l.2.ff.eo. Ad intel. vide Connan. Cōmentar. lib.2.c.15. Aul. Geil.noct.attic.lib.5.c.19. Hier.Magg.Miscel. lib.4.c.6.Brisson.de formul & solennibus verb. popul.Rom.li.8. Frāc.Pollet. Histor. fori Rom. lib.3.c.2.Sigon. de iud. lib.1,c.12. Gul.Forner, select,li.1. c.19.Alciat.

elat.in l.derogatur,nu.3.ff.de verbo.sign. & parerg.lib.9.c.5. & quos citamus in d. l.2.ff.eod.

§.Adoptio.Vide in l.cum in adoptiuis. C.e. Ad intell.vide Valer.Max.lib 6.c. de filio M. Anci Curseolani, quem excitat Petr. Aerod decret.ad Thrian.lib.2.tit.13.

§.Cum autem. Vide text.in l.18. non enim. ff.eod.& in l.2.C.eod. Connan. Commẽ. lib.2.c.15.nu.11.

Personæ publicæ.]id est Notatio. Hipp.Rimin.cons.242.nu.122.& seqq. vol.3. Connan.Cõment.lib. 2.c.2.nu.3. Tiraq. de iure constit.p.3.limi.30.nu.42.Guid.Panciroi.in Notit.dignit.lib.1.c.14.ab actis,Gouean.var.lect.lib.2.c.10. qui videntur intelligere de actuario.

§.Minorẽ.vide tex.in l.si paterfam.§.in arrogationibus in l.adoptio,in l.arrogato, §.non ratum,ff.eod. Rainald. Cors. indagat.iur.lib.2.c.15.Alciat. parerg. lib.6. c.1. Connan.lib.2.c.15. num.8. Ioan. Mercer. opin.lib.1.cap.8.

Licet.] Ex tex.in l 37.adoptare.ff.eo. Ad intell.vide Connan.d.lib.2. ca.15. sub n. 14. Cont.lect.subseciu.lib.1.c.6.

§.Sed & illud,vide tex.in l.2. §.illud. ff. eod. Quid spadones,& Eunuchi,vide Ferrand. Aduens.Explicat.lib.2. Connan. d. li. 2.c. 15.nume.9.qui taxauit a Hier.Magg. Miscel.l.2.cap.5.Stepha.Forcat. in auiar.c.8. num.1.& quos citamus in d.§.illud, vbi plura.

§.Feminæ,vide in l.5.mulierem, C.eo. Connan.d.lib 2.c.15,nu.6. vbi de ratione. Fallit in matre tutrice. Cabal. milleloq. 552.

§.Illud.Ex tex.in l.2.§.hoc vero, ff.eo. Proprium est, quod alteri non communicatur,Bart.in d.l.2.

§.Apud Catonem.Marci Portij Catonis Cẽsotini principis Portiæ familiæ filius, vt in l.2.ff.de orig iur. plurimos libros in legibus cõscripsit. & adhuc superest in lib. legum regula Catoniana,vt per Bernard. Rutil.in vita Catonis.

Vnde constitutione,] est in l.vn. §. similiq. modo,v. C.de latin.libert.tol. Ad intel. vide Pau.l.eo.in l.1. si quis ita nu.104. ff. de verbor.obligat.

Tit.12. Quib. mod. Ius pat. potest.soluitur.

§.1. Videamus,mortuo. vide tex.in l.5.nepotes,ff.de his,qui sunt sui,vel alien.iur.

§.Cum autem, Deportati,& relegati,qui, vide Menoc. de arbitrar. lib.1. q.90. nu. 89. Ioan.Rober.sent.lib.4. c.11. Cel. Rhodig. lect.antiq.lib.15.cap.48. Turneb.aduersar. li.20.ca. 16.Bud.in annot.poster. in l.capitalium,§.in exulibus,ff.de pœn.Pet.Fabr. Semest.lib.2.c.5.

Ac si eo mortuo.]Deportati habentur loco demortuorum,l.1.§.fi.ff.de contra tab.vide Vacun.declat.18. nu.5. Connan. Commentar.lib.2.c.3.nu.9.Lorior. in trac. mortis,axio.3.Herman.Vultei discepta. ca.12. vbi optime.

§.Relegati.vide tex. in l 4.relegatis, ff.de interdict.Petr.Fabr.Semestr.lib. 2.c.13. mihi f.357.& f.362. non procedit in bannitis nostri temporis.Corn. in l.qui deportati.nu.1.5.& seqq.C.de hære.instit.

§.Pęnæ.Hodie non procedit per § quod autem,Auth.de nupt.& auth.sed hodie, C. de donat.inter vir.& vxor. Item corrigitur apud Hispanos per l.4.Tauri, vbi Gomes.n.1.& 3.Ad intell.vide Hipp.d Marsil.cons.131.num.41.vol.2. Aquilin. in l. Gallus,§.& si ratum,vers.quid enim,nu. 59.ff.de lib.& posth.Ioan.Franc.de Ponte.cons.73.num.26.

§.Filiusf.constitutione nostra, vide text.in l.fin.C.de consulib.lib.12. Ad intell.vide Castald.in tract.de Imper.q.98.n.9. Connan.Comment.iur.lib.2.c 14.nu.1.

§.Si ab hostibus:vide tex.in l.in bello §.1. ff.de captiu.dictũ.] Postliminiũ vnde dicat,vide Curt. Brugens. Icastõ ad Colleg. lib.2.c.23.Beroald.ad Apul.de asino.li.1.

§.Præterea.Quõ fieret imaginaria venditio vide Brisson.select.antiq. lib.1.c.11. Ferrand.Aduens.explicat.lib.2. Vacun. deci. 16.n.10.Ad intel.vide Alciat.parerg. li.4. c.3.Vigl.in §.excessit,Instit.de testam.

Nostra prouidentia,]in l.vlt. C.de emãcip. Ad intell.Vide Vacun.declar.16.num.12. Connan.Comment.iur.li.2.c.14.nu.6.

§.Admonendi,Ex tex. in l.28. liberũ, ff. de adopt.Ad intel.vide Connan.lib.2.ca 15. sub nu.14.Ioan.Droseum in metho. iur. ciu.mihi.fol.116.

§.Sed & si pater,nostras constitutiones,] in l.penul.& vlt.C.de adopt. Ad intell. vide Annibal.de Can.in reper.l. nemo potest. nu.617.ff.de leg.1.

Tit.13. De Tutelis.

§.Est autem tutela, vis,atque potestas,id est violenta potestas gl.hic,quã sequitur Loriot.de tutel.axio.1. Vinc.Manzin.de tut. in princ.& passim ceteri quos citamus in l.1.ff.e.q maxime se torquent,vnde fit vt magis credam Harmenop.Epitom. li.5. tit.11.& Theoph.Instit. li.1.tit.13.§.atq. in primis, vbi legunt, ius, atque potestas: vide tamẽ Sigon.de antiq.iure ciu. Rom. lib.1.c.13.Petr.Greg.Syntagm.iur. li.12. c.2.Alciat.parerg.lib.1.c.28.Sebast.Med. de diffinit.p.2.c.86.

§.Permissum,Ex leg.12.tabul.vt in l.1.ff.de testamen.tutel.cuius verba sunt,vti legasset suæ rei,ita ius esto,vt in l.verbis,120. ff.de verb.sign. An possit pater filio tutorem dare in testamento imperfecto, vide Crass.commu.opin.lib.1.c.9.q.1.

§.Cum autem, Ex l.1.§.item scire, ff. de testam.

ft am.tut.Ad intel.vide Aquilin. in l. Gal. §.& quin fi tantum,in princ.nu.30. ff. de lib.& posth.

Tit. 14. Qui testō tutores dari possunt.

§.1.Dari.vide tex.in l.9 filiusfam. ff.de his, qui sunt sui,vel alien.iur. Loriot. de tutel. axio.4.

§.Sed sciendum Conciliatur l. & si nō ascripta, C.de fideicommiss. liber. per Connā. comment.iur.lib.2.c.24.nu.7. & 8. Bello, in antinom.nu.10.

§.Furiosus.Ex l.furiosus, ff.de tutel.Ad intel.vide Petr.Loriot.de tut.axio.46. Procedit in tutel.testamen. non datiua. Cagno. in l.actus legitimi,nu.17. ff.de reg.iur.

§.Ad certum. Conciliatur cum l.actus legitimi,ff.de reg.iur. per Straitman. seu Bellon.in antinom.n.22. Ad intel. vide Barr. in l.si is,qui ducenta, §.vtrum,nume.2 ff. de rebus dub.

§.Certe.vide Craff.com.opin. ll.1.ca.9.q.12.

§.Si quis. Ex l.si quis filiabus, ff.de testamē. tutel.Ad intel.vide Duar. in l.17. qui filiabus.de leg.2.& quæ notauimus in d.l. 17. qui filiabus.

Tit. 15. De legitim. agnat. tutel.

§.1. Quibus.vide in l.1.ff.de legit.tut.

Lege 12.tab. Cuius verba sunt, secundum Cuiac.obseruat.lib.10.c.11. Agnatus pximus tutelā naneitor. Cōcordat cum iure Saxon.vt per Fach.de differ.iur.ciu.& Saxon.lib.2.differ.15. corrigitur per Authēt. hēditas,C.de legit.tutor.quia tutela deferť tā agnatis,quam cognatis. Ad intell. vide Alex.Neap.genial.d.lib.6.cap.10.mihi fol. 342.Loriot.de tute.axio.10. Sigo.de antiq. iure ciu Rom.lib.1.c.13. Pratei, de veter. iurisprud.in l.19 Sol.& in l.26 duod.tab.

§.Sunt autem.Ex text.in l.7.sunt autē, ff.de legit.tut.Ad intel.vide text.in l.2.§.agnati, ff.de suis,& legit.& in §. 1. Instit. de legit. agnat.success.vbi scribentes.

§.Atque,cognati qui,vide tex.in l.Iurisconf. §.1.ff.de gradibus affinit. vbi Loriot. Iac. Ræuar.varior.lib.5.c.1.

§. Quod autem,vide tex.in l.6. intestato, ff. de legit.tut.

Lex.] id est duodecim tab.vt in princip. & Anton.Aug.in legibus,12.tabu.nume 10. Ad intel.vide Ioan.Petr. Surd.decis. Mantuan.272.num.37.

Tit. 16. De Capitis diminut.

§.1 Est autem.vide in l.1.& vlt.ff.eod.

§.Maxima.Ex d.l.vlt.§ consumitur, ff. eod. & l.5.§.ff.ff de var. & extraordin. cognit. vbi quos citamus. Ad intel. vide Ræuard. varior.lib.3.cap.5.optime Herman. Vultei disceptat.iur.cap.12.Io.Robert. Senten. lib.3.cap.9.Duar.disputat.lib.1.cap.4.

§.Minor.aqua,& igni. vide Alexand. Neap. Gen.dier.lib.4.c.5. Vacun. declar. 18. nu. 7.& seq. Vultei,vbi supra Carōd. in Vlp. tit.11. & quos citauimus in §. cum autē, sup.quib.mod.ius patr.pot.

§.Minima.Vide text.in d.l.fi.ff.eod. Anton. Gouean.var.lec.li.1.c.26.Vulteiū,vbi su.

§.Seruus,vide in l.3.§. emancipato.in fin.ff. eod.Quomodo manumittebantur serui, vide Brisson select.antiq.lib.1.c.11. Ad intel.vide Connan.commen. lib.2.cap.5.in ptin.

§.Quibus.Ex tex.in l.5 .ff.de Senatoribus.

§.Quod autem.Quando procedat de iure canon.vide Turtecrem.in c.sequuti, §. quia ergo,nu.7.2.q.7.

§.Quum autem. vide text.in l.6.si plures, ff. de legit.tut.proc. ssisse ex leg.12.tab.autumat Cuiac.obser.lib.10.c.11.

Tit. 17. De legitim.patron.tutel.

§.1.Ex eadem.vide tex.in l.3.de legit.tut.

Lege. 12. tabul.] Cuius verba sunt secund. Prateium in l.35. intestato liberto mortuo, primum sui succedunto, si hi non fuerint, patronus.

Tit. 18. De legit.parent.tutel.

§.Exemplo.Sumptum ex l.3.§.fin.ff.de legi. tut.Ad intell.Vide Petr.Loriot.de gradib. axio.82.& de tutel.axio.12.

Tit. 19. De fiduciar.tutel.

§.1.Etsi quod defuncto. Ex l.quo defuncto, ff.de legit.tut.per quā hic,verb. virilis sexus emendatur perfectæ ætatis. Ad intel. vide Loriot.de gradib.axio.83. & de tutel. axiom.14.

Tit. 20. De Attilian. tutor. & eo, qui ex l. Iul. & Titia dabatur.

§.1. Si cui lege Attilia. Lex Attilia iubebat mulieribus, Pupillisve non habētibus tutores, dari tutores a Prætore, & maiori parte tribunorū plebis, quos tutores Attilianos vocamus, sed quia lex Attilia tantum locum habebat Romæ: lege Iulia,& Titia prospectū est, vt in prouincijs quoque similiter a Præsidibus earum darentur tutores,vt auctor est Vlpia. in fragm. tit.11.& recēset Iacob.Ræuard.varior.lib. 1.c.16. Quam legem latam ante Philippum,& Albinum Conf.anno.567.conuicit Sigon.de antiq.iure ciu. Roman.lib.1. c.5.mihi fol.62. Ab A.Attilio Calatino, vel a C. Attilio Regulo, qui bello punico primo Consulatum gesserunt. Petr.Greg. Syntagmat.iur.lib.12.c.13.nu.13.

Ex

Ex lege Iulia,& Titia.) Vide Anto. Aug. in his legibus.

§.Sed & si.Vide in l.1.§ quis. ff. de test. tut.

§.Item si pure.Vide in l.10. si hæreditas, ff. de test.tu.

§.Ab hostibus.Vide in l.14.si arrogat. ff. de tutel.

Iure postliminij.)Vide in l.8.quamuis, ff.de tut.& rationibus distrah.

§.Sed ex his.Ad intell.Vide Iacob.Ræuar.var ior.lib.3.c.16.Pet.Gregor.Syntagm.d.lib. 12.c.13.nu.15.

§.Sed hoc iure.Vide tex.in l.48.Titius,§.Romæ ff.de excusa.tuto.Ad intell. Riminal. iun.in l.1.nu.305.ff.de off.eius. Loriot. de iur.arte.in tract.tutel.axio.21.

§.Nos autem.Ex l.30 Sancimus in curationibus,C.de epis.aud.quæ non extat in vulgatis,sed Contius ex græco Latinam tepo fuit in Pandectis. Ad intell. Vide; Ioseph. Gonzales var.q.c.14.nu.6. Riminal.iun. in l.1.nu.327.& 333.Palefat.nu.187.& seq. ff.de off.eius.

Quingentos solidos)id est aureos,Vide Couarr.var.resol.l.b.1.c.11.nu 3.& de veter. numismat.colla.c.3. nu.3.& 4.& c.3.§.2. nu.5.ex Bud.& Alcia.vt ibi.

Iuridicum Alexandriæ.)cui datio tutoris ex Constitut. D. Marc. est concessa.l 2 ff de off.iurid.Alex.de quo vide Guid. Pācirol. in Notit.dignit.lib 1.c.121.

§.Impuberes. Vide in l.1.ff.de minoribus.

Tit. 21. De Auctorit.tutor.

§.1.Auctoritas.Vide tex.in l.9.obligari ff.eo. & quæ ibi notauimus. Io Gutter. in l.nemo potest,nu 146.& seq.ff.de leg.1.

Namque placuit.)Vide Duar.de benefic.lib. 7 c.9.

§ Neque.Ex d.l.§ pupillus,ff.eo.

Ne vllum.)nec vllum,emendat Ferran. Aduens.explicat.lib.2. Ad intel. Vide Loriot. de iur.arte in tract. adition.axio.22.

§.Tutor statim.Ex d.l.9.§.tutor ff.eo. Ad intell.vide in Cuiac.obs.li 13.c.30. Hippol. Rimin.consl.239 nu.80.vol.3. Crass. com. opin.lib.1.c 9.q.21.cum trib.seqq.

§.Si inter. Vide tex.in l.1.C.de in litem dan. tut. Loriot. de iur. arte. in tracta. tutel. axio.66.

Tit. 22. Quib.mod.tutel.finitur.

§.1 Pupilli sancta constitutione,) in l. fina. C quand.tut.aut cura esse desier. in Saxonia pubes dicitur 14.anno Fach.de differ. iur.ciu.& Saxon.p.v.dist.16.apud Germanos tutela durat vsque ad 25.annum. Andre.Gail.pract.obs.l.b.2.c.96. In hoc Regno Neapolit.tutela non egreditur annum 14.per Constit.Minorum iura.

Tit. 23. De Curator.

§.Dantur.Ad intell.vide Petr.Loriot.de iur. arte in tract.de tutel.axiom 27

§ Item inuiti Vide Duar.in tit. ff. de minor. ver.quod cum minore.

§.Furiosi.Ex l.1.C.eod.Prodigo an ipso iure interdicat administratio.Vide Mynsinge.hic,nu.6.Crass.commu. opi. lib.1. c. 9. q.31 .vbi pro negatiua.Boer.decis.32. nu. 35.& seq.Ad intell.vide quos citamus . in d.l.1.C.eod.

Tit. 24. De satisd.tut.

§.1.Ne tamen.tutores testamento dati.) Vide in l.4.non omnium. C.de tut.qui non satisd.

Ex inquisitione.)Vide in l. 17.in princ. ff. de test.tut.

§.Sed & si.)Vide in d.l.17. testamento, ff. de test.tutel.

§.Sciendum.Vide in l.1.ff.de magistrat.conuen.& Crass.comm.opin.lib.1.c.9.q.43

Prudentium responsis.)in d.l.1.&tot.tit. ff. de magistr.conueniendis.

Cōstitutionibus Imperialibus.) in l.2. C. de mag strat.conuen.

§.Quibus.Vide in l.3.C.de suspect.

§.Neque.exigere solent.) id est scribæ , vt in l.fi.C.de magistrat.conuen.

Tit. 25. De excusat.tut.

§.1. Excusantur.Vide tex.in l.1.C.qui nume. liber.lib.5.ex lege Pappia Poppea , vt per Ant.Aug.in dicta lege,& Iust.Lips.ad Tacit.anna.lib.3.nu.45.mihi fol. 78. Ad intell. vide plene per Duare. disputat. lib.1. cap.40.

Publicum munus.)vide Loriot.de iur.arte. in tract.tutel.axio.48

Viuere intelligatur.) Ad intell. vide tex.in l. 21.bell.ff.eo.Ferran.Aduens.explicat.li.2. & Ferdi.Pacz in tract. de excusat. parent. ob nu.filior.lib.1.nu.42

§. item D.Marcus.vide tex.in l.10. exactores C.eod.

§.Item qui resp. Tex.in l.1 .C.si tut.vel cura.

Nā nec anni.)vide tex.in l.2.C.si tu.rei. cau.

§.Item propter litem.Ex l.24.propter litem , ff.eod.

§.itē tria onera,ex tex.in l.tria onera.ff.eod.

§.Sed & propter paupertatem.Ex l.9.paupertas,ff.eod.

§.Item propter aduersam. Vide in l.14.idem Vlpia.ff.eo.

§.Similiter.Videtur contrarium in l.8.athletæ, §.mediocritas , ff.eod. Ad intell. vide Duar.disp.lib.1.c.3.Herman.Vvltei.disceptat.iur.lib.1.c.8

§.Item

§.Item propter inimicitias. Vide in d. l. 8. athletę §.dat remissionem,ff.eo.Capitalis inimicitia quæ. Vide per Ræuard.variar. lib.5.c.16.Bar,in l.4.§.fi.nu.3. ff.de adim. leg.Cott.in memor.ver.inimicitia.

§.Inimicitiæ. Vide in d.§.dat remissionem Couarr.pract.q.18.nu 3.quem citat Menoch.de arbi.lib.1 q.28.nu.8.

§.Item qui status.Vide in d. l.athletæ.§.amplius.ff.eo.

§.Item maior.Vide in l.2 excusantur, ff.eo. & in l.1.C.qui ætate se excus.

Nostra constitutione, in l.fin. C.de legitim. tutor.

§.item.Romæ.Ex tex.in l.6.si duar. §.grammatici,ff.eo.

§.Quod aut.ex l.15.scire oportet,ff.eo.

§.Qui tutelam.Vide tex.in l.curator, C.eod. & in l.cuius.ff.eo.

§.Idem rescripserunt.Vide Loriot. de iur.arte.in tract.tutel.axio.45.

Tit.26.De suspect.tutor.

§.Sciendum.Ex l.1.§.sciendum,& §.damus, ff.eo. Delegari an possit suspicio tutoris. Vide quos notauimus in d.§.damus,Petr, Fabr.i l.nemo potest ius gladij, ff.de reg. iur.Loriot.de iur.arte in tract. tutel. axio. 24 & 25.& 26.vbi optime.

Ex lege 12.tab.)cuius verba secūd. Pretei.in lege 30.suspect.tutoris iudicium esto.

§.Consequens.ex l.1.§.consequens.ff eo.

§.Impuberes.Ex l.7.impuberibus,ff.eo.

§.Suspectus. Sed antequā) Videtur pugnare cū l.3 §.quod si quid admisit, ff.eo. vt ibi in glo. verb.crimine.in fi.Sed dic vitra gl. hic quod,§.iste innuit tutorem esse creatum & antequam incipiat,&c. Sed in d.§. quod si quid antequam tutor esset:& ratio est,qui,delictum tutelam præcessit, & hic loquitur in genere,ibi,in specie,& generalis clausula non porrigitur ad ea, quę specialiter sunt comprehensa, l. doli clausula,ff.de verb.oblig.

§.Si quis autem.Vide tex.in l.eum quem, C. eo.intellige post litem contestatam. Afflict. decis.357.nu.6.Franc.Marc.q.652

§.Si quis tutor.Vide in l.3.§.tutor,ff.eo.

§.Libertus.Ex l.2.libertus,ff.eo.

§.Nouissime.Vide in l.5.suspectus,ff.eo.Ad intell.Vide Iust.Bonden.cons.104.num.2. inter cons.crimi.Ziletti vol.2.2.impres.

Quia.ex tex.in l 6.quia,ff.eo.

Suspectum.)ex l.8,suspectum, ff,eo.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

Tit. I. De rerum diuisione.

§. Quædam. Ex l. Quædam ff. eo. Ad intell. vide Connan. Comment. iur. lib. 3. c. 2. n. 2. Ioan. Drofeum in method. iur. ciu. mihi, fol. 127

§. Nemo. Ex l. 4. nemo ff. eo. vbi vide Cora. & Vacc. Connan. lib. 3. c 2 sub nu. 3

§. Flumina. Vide in l. 4. & 5. ff. eod. & in l. 3. ff. de flumi. Ad intell. Vide Connan. lib. 2. c. 2. n. 5. Forcatu. in Neciom. dial. 86. Scip. Ianuar. reg. 220. piscate Hartman. pract. Forensf. lib. 2. tit. 23. obs. 3. An habeat locũ in molendinis. vide Capic. in Inuestit. feudal. verb. molendinis.

§. Est Littus. Idque Marc. Tullium aiunt cõstituisse cum arbiter esset l. 96. Littus, ff. de verb. sig. Procedit & in lacu, nisi is totus sit priuatus l. 112. Littus, ff. de verb. signif. Littus est terra aquæ & mari vicina, & di ctum Litus, quia fluctu elidiuir. Cicer in Topic. Littus est, qđ fluctus allidit Isid. Origi. lib. 14. c. 8. Ad intel l. vide Connan. lib. 3. c. 2. n. 1. Alciat. Dreche & Hector, Foresti. supplemẽ Cep. hic.

§. Riparum. Ex l. 5. riparum. ff. eod. Ad intell. vide Afflict c. 1. verb. riparica, tit. quæ sint regal. in vsib. feud. Connan. lib. 3. c. 2. nu. 4. Forcatul. in Neciomant. dial. 86. num. 2. & seqq. Petr. Greg. Syntagm. lib. 3. cap. 14. num. 8

§. Littorum. Vide in l. 4. In Littore. ff. ne quid in loco publ. Connan. lib. 3. cap. secũdo, num. 4

§. Vniuersitatis. Ex l. 6. in tantum §. vniuersitatis, ff. e. vbi vide quæ notauimus. Ad intell. vide Connan. lib. 3. c. 2. nu. 7

§. Sacræ. Ex d. l. 6. in tantum, §. sacræ, ff. eod. vide Macrob. Saturnal. lib. 3. c. 3. Fest. Pompei. in voce Sacer. Alex. Neap. Genial. dier. lib 6. c. 14. Ald. Manut. lin. de quæsit. per epist. lib. 3. c. 10. Connan. lib. 3. c. 1. nu. 1

Nostram constitutionem.) in l. sancimus, C. de sacros. eccles.

Papinianus scripsit.) in l. æde. ff. de contrahen. empt.

§. Religiosum. Ex d l. 6. in tantum, §. religiosum ff. eo. vide Macrob. Alex. Neap. Connan. & Ald. vbi sup. Aul. Gell. lib. 4. cap. 9. Brisson. select. antiq. lib. 2. c. 15. Non. Marcel l. de propriet. Sermon. c. 4. & Ferrand. Aduens. explicat. lib. 2. hic.

§. Sanctæ. Vide tex. in l. 9. Sacra, §. proprie, ff. eo. Ad intell. Vide Connan. lib. 3. c. 1. nu. 5. & 6. Ferrand. Aduens. explicat. lib. 1. tex. in l. 8. sanctum ff. eo. vbi quæ notauimus.

§. Singulorum commodius.) Vide tex. in l. 1. ff. de acq. rer. dom. Dominium est de iure naturali. Vide Vacun. declar. 11. nu. 6. Ad intell. vide Valatc, de iure emph. num. 3. Fortun. Garz. in tract. de vlt. fi iur. canon. nu. 448. Duaren. in in. ff de iustit. & iur. c. 5 Soc. iun. in rub. n. 18. & in l. 1. nu. 395. ff de acq. poss. Alber. Bolognet. de lege. iu. re, & æquit. c. 23. nu. 19 Pincll. in l. 2 ca. 1. num. 7 & seq. C. de rescind. vend. Iortot. de iur. arte in tract. iur. axiom 33. Coras. Miscel. c. fin. Petr. Fabr. Semest. lib. 2. c. 1. & c 4. Connan. lib 3. c. 3. nu. 2

§. Feræ. Sumptum ex l. 1. §. vlt. ff. de acq. rer. domin. Venatio subditis prohiberi non potest. Vide Kircou. com. opin. centur. 4. conclus. 99. Forcatu. in auiar. c 4. Eberar. Spekan. centur. 1, 3. 97. & 98. Zuannett. in tract. de dupl. venat. Omphal de ciuil Politia. lib. 1. c. 93. Sebast. Medic. in tract. de venat. p. 1. q. 5. Cepoll. de seruit. rustic. pd. tit. de aucup. Guid. Pap. q. 218. Hartman. pract. forens. lib. 2. tit. 23. obser 6. & quos citat Petr. Cened. in Collectan. ad ius canon p. 1. collect. 56 & seqq. & nos notauimus in §. v[illegible] quæ sint regal. in vsib[illegible]

§. [illegible] acq. rer. domin. Ad [illegible] obs. lib. 4. c. 2. Connan. lib [illegible]

§. Natural[illegible] l. 5. naturalem, ff de acq. rer. dom[illegible] intell. vide Matcard. de prob conc[illegible] 7. Connan. lib. 3. c. 3, n. 2. Forcatul. in [illegible] ar. c. 9. & 11.

§. Illud quæsitum [illegible] Et tex. in l. 5. naturalẽ. §. illud quæsitum [illegible] ff. de acquiren. rerum domin.

§. Apium. Ex d. l. 5. §. apium. ff. de acquiren. rer. domin. Ad intell. vide Quintilian. in declamat. [illegible] de apibus pauper. Forcatul. in auiar. c. 1. [illegible] nu. 2 & c. 7. per tot. Hier. Magg. Miscellan. lib. 1. c. 3. Connan. d. lib. 3. c. 3. num. 3.

§. Pauonum. Ex d. l. 5. §. pauones, ff. de acq. rer. domin. male dictum pauones, & columbas esse ferarum. Ferrand. Aduẽs. explicat lib 1. hic. Vide Forcatu. in auiar. c. 6. per totum.

§. Gallinarum. Ex d. l. 5. §. gallinarum. ff. de acqu. rer. domin. Furtum committitur in re minima, vt in gallina. Viu. in Sylua cõ. opi. 345. & quos citat Petr. Cened. in Collectan. ad ius canon. p. 1. collect. 8. n. 1. Ad intell. vide Cæsar. Cost. var. lib. 1. c. 9. Forcatul. in auiar. c 9 & 11. per tot.

§. Item ea. Ex d. l. 5. §. si ff. de acq. rer. domin. Capta in bello fiunt occupantis. Fallit in bello inter Christianos, in rebus immobilibus, & sacris, per ea, quæ notauimus in d. l. 5. vbi multa.

§. Item lapilli. Ex l. 3. §. item lapilli, ff. e. vbi vide Anton. Vacc. & Coras. Laur. Vall. elegant.

gant. lib. 6. cap. 64. & ibi Alciat. Connan. lib. 3. c. 3. num.... Soc. iun. in l. 1. nu. 41. ff. de acqu. poss.

§. Item ea quæ ex animalib⁹. Ex l. 6. Itemq. ff. de acq. rer. dom.

§. Præterea. Ex l. 7. adeo. §. p̄terea. ff. de acq. rer. dom. Ad intell. vide Ioan. Buteon. in tract. de fluuiat. insul. Connan. lib. 3. c. 5. nu. 1. Baptist. Aymum. in tract. de alluui. lib. 1. c. 6. §. 1. & §. quod si totum. & lib. 2. cap. 23. §. 2. n. 26. Fulu. Constan. in §. Iure ciu. nu. 2. Instit. de vsucap.

§. Insula. Ex d. l. 7. §. insula, ff. de acq. rer. do. Ad intell. vide Menoch. de arbitr. lib. 2. cas. 245. nu. 7. Alex. Turamin. in l. 4. n. 21. ff. de legib. Connan. lib. 3. c. 5. nu. 6.

§. Quod si naturali. Ex d. l. 7. §. Insula. Ad intell. vide Soc. iun. cons. 28. nu. 25. vol. 4. Connan. d. li. 3. c. 5. nu. 6.

§. Cum ex aliena, Ex d. l. 7. §. cum quis. ff. de acq. rer. do. Ad intell. vide Connan. lib. 3. c. 6. num. 3.

Proculianorum, & Sabinianorum.] in locis vt per Petr. Beloium. variorum lib. 4. c. 6.

Media sententia.] vide Ferrand. Aduens. explicat. lib. 2.

§. Si tamen. Vide in l. 7. tigni. §. idem est, ff. ad exhiben. Connan. li. 3. c. 7. nu. 3.

§. Si duorum. Ex d ... 35. ff. de acq. rer. domin. Vide ...

Quod si frumentu ... d. de ac ... li. 2. cas. 252. per ...

§. Cum in suo. Ex d ... suo, ff. de acq. rer. dom.

§. Nec tamen. vide in ... de tign. iniuncto.

Lege 12. tabul.] cuius ver... vide apud Fest. verb. tignum, & Iacob. Ræuard. de legibus 12. tab. c. 22.

§. Appellatione Ex d. l. 1. de tigno. i niūct. & l. tigni. ff. de verb. sig. Ad intell. vide Cuia. obser. lib. 9. c. 26. & lib. 23. c. 19. Beroal. ad Apul. de Asino. lib. 1. & lib. 9. Henric. Salmut. ad Pancirol. memorabil. lib. 1. tit. de ædific. mihi fol. 124. p. 1.

§. Ex diuerso. Ex l. 7. §. ex diuerso. ff. de acq. rer. domin. Aedificiū solo cedit vide Socin. reg. 88. ædificium. Firman. in repert. verb. ædificium. num. 9. Fallit in ædificā te in mari, vel littore maris. Item de pecunia Ecclesiæ, item quando ædificans, non habuisset animum ædificare in solo alieno. Pet. de Rauen. in Alfab. verb. ædificium. An repetātur expensæ, vide Firm. in reper. ver. expensæ, nu. 85. Caball. Milleloq. 44. Ad intell. vide Franc. Sarmient. Select. interpret. lib. 1. c. 10. nu. 8. Connan. lib. 3. c. 6. nu. 3.

§. Si Titius. Ex d. l. 7. §. si alienam, ff. de acq. rer. dom. De fructibus arboris in cōfinio natæ. Vide Hier. Magg. Miscell. lib. 4. c. 7. Connan. lib. 3. c. 6. num. 9. & ex professo. Ioan. Buteun. in comment. ad d. §. si alienam.

§. Literæ, Ex l. 9. qua ratione, §. literæ. ff. de acq. rer. do. Cōciliatur cum l. in rem. §. sed & quod in charta. ff. de rei ven. p Stracum. seu Bellon. in antinom. nu. 17. Ad intell. Vide Monticul. hic Connan. lib. 3. c. 6. n. 6. Forcatul. in Cupidin. iurisper. c. 12.

§. Si quis in aliena. Ex l. 9. §. sed non vt literæ ff. de acq. rer. do. Cur pictura cedat tabulę. Vide Ferrā. Aduens. explicat. l. 2. Sic.

Alijs videtur.] Paulo in l. 2. in rē actio. §. 3. ff. de rei vendicat. ad conciliationem, vide Bellon. d. num. 17. Iulium Pac. enātiophan. centur. 3. q. 44. & Petr. Beloium variorum lib 4. c. 6.

§. Si quis à non domino. Videtex. in l. 48. bonę fidei. ff. de acq. rer. do. Bonę fidei possessor, an, & quādo faciat fructus suos. Vide Firman. in reper. verb. bonæfidei, nu. 12. Curt. Brugens. Icaston. ad fratr. li. 2. c. 44. Lud. Vital. var. lect. li. 1. c. 19. Vacun. declarat. li. 2. c. 41. num. 11. & 15. Ad intell. vide Forcat. de penu. iur. c. 18. & in trac. de mora p. 2. n. 30. Harmenop. in prompt. li. 2. tit. 1. n 14. & seqq. Cuiac. obser. li. 24. c. 14. Lotot. de iur. arte. in tract. fruct. axio. 21. & 47. Bar. in l. p emptore. §. si a pupillo, n. 2. ff. pro empt. And. Fachin. controuer. lib. 1. c. 57. Herman. Vultei. disceptat. iur. lib. 1. c. 26. Anton. Fabr. coniect. li. 1. c. 17. Ludou. Vital. var. lect. li. 1. c. 19. nu. 7. Iul. Pac. enantiophan. cētur. 5. quæst. 45. & in i fructus, ff. de vsur. vbi etiam quæ notamus.

§. Is vero. vide in l. 13 ... vsufructuarius, ff. quib. mod. vsusfruct. āmit. Vinc. de Francch. decis. 168. nu. 8. Lotot. de iur. arte in tract. fruct. axio. 21.

§. In pecudū. Ex l. 28. in pecudū, ff. de vsur.

Partus.] Ad intell. vide Zoannet. in trac. de duplic. venat. in princ. Lotot. de iur. art. in trac. fruct. axio. 2. Menoch. de arbit. l. 2. cas. 49. nu. 7. & seq. & cas. 210. Hugo. Donel. in tract. de fruct. mihi. fol. 74. Conna. lib. 4. c. 2. nu 2. Alex. Neap. Genial. dier. li. 3. c. 10. Coras miscell. lib. 5. c. 5. Anton. a Gama. decis. Lusitan. 135.

§. Sed si gregis. Vide in l. vetus. & in l. 77. quid ergo. ff. de vsufr.

§. Thesauros. Vide in l. 63. si is, qui. ff. de acq. rer. do. Cōciliatur cū l. ... §. si in locis, ff. de iure fisci, per Feder. Scot. cons. 15. to. 1. lib. 6. nu 3. Conna. li. 3. c. 4. n 3. & per Iser. in §. thesauros, ti quę sint regal. in vsibus feud. Ad intell. vide Conna. vbi sup. Duaren. in tit. ff. de acq. rer dom. c. 4. Ferrand. Aduens. explicat. lib 2. Marc. Ant. Peregr. in tract. de iu. fisc. li b 4. tit. 2. Io. Peteoné. de feud. in c. vn. tit. quæ sint regal. Arism. Tepat. var. iur. sent. lib. 2. tit. de thesaur. & quæ diximus in l. 1. C. de thesau. lib. 10.

§. Per traditioné. Ex l. 9. qua rōne, §. se quoque res. ff. de acq. rer. do. Conciliatur cum §. 1. Inst. de donat. per Lud. Vital. var. lec. lib. 1. c. 15. n. 2. Quomodo traditione queratur dñium. Vide Conna li. 3. c. 7. per to. & quæ sit traditio. Cuiac. obser. li. 11. c. 39.

Ita-

Itaque.) Vide in l.vn. Cod.de vsucap. transform.

Venditæ res) l.19. quod vendidi. ff.de contrahen.empt. Vide Firman. in reper.verb. venditor rei suæ. num.30.& verb.dominium. nu.49. & 124. vbi quod pugnet cũ l.si procurator.§ si.ff.de iur.fisc.And.Gal. pract obseru.lib.2.c.15 num 3.Vin.in Sylua commu.opin.125.Rom.consf.86. nu.3. & quæ notauimus in d.l.si procurator.§. si.ff.de iure fisc.

Lege 12 Tabul. Cuius verba sunt,vt hic,Venditæ, & traditæ res non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium soluerit,vel alio modo satisfecerit.Pratei. in legib.12.tab.c.16.

§.Nihil autem.Ex d.l.9.qua ratione, §.nihil ff.de acquirend.rer.domin. Ad intell. Vide Hipp.Riminald.in §.1. nu.177. Inst quib. alien.lic.Dominic.Soto de iust.& iur. li.4. q.5.art.1.

§.Interdum.Ex d.l.9. §.interdum, Ad intell. vide Soc.iun.in l.4.n.490. ff.de acq.possess. Connan.li.3.c.7.nu.1

§.Item si quis merces.Ex d.l.9.§.item si quis merces,ff de acq.rer.domi.Ad intell. vide tex. & scribentes in l.clauibus. ff.de contrah empt.vbi quos cumulauimus.

§.Hoc amplius.Ex d.l.9 §.hoc amplius. Ad intell.vide Connan. lib.3. cap.3. numero tertio.

§.Alia sane. Ex d.l.9. §.alia sane. Vide Connan.vbi supra, & c.4. nu.5. lib.3. Rebuff. de pacifi.poss.nu.171. Menoch.in tract.de recup.poss.rem.13. nu 22.tex.in l.qui leuãdæ,ff.ad legem Rhod. le iac.

Nec longe,) vide tex.in l.falsus, §.qui alienũ, ff.de furt.vbi quæ notauimus.

Tit.2.De reb.corporalibus,& incorporalibus.

§.1.quædam.Ex l.1.§.quædam, ff.de rer. diuis.Ad intell.Vide Connan.commen.iur. lib.3 c.2. nu.10. & seq. Petr. Greg. Syntag. iur.lib.1.c.1.nu.3.& c.10.

Tit.3.De seruitut. præd.rustic.

§.1.Rusticorum.Ex l.1.ff.eod Ad intell.vide Io.Rober.sent.lib.4.c.5. Alex. Neap. Gen. dier.libro 2.capit.20.& quæ notauimus in d.l.1

§.Prædiorum.Vide tex.in l.198.vrbana ff.de verb.signif. vbi per nos notata, & in l.1. ff.comm.præd. Duaren.in l.item quia, ff. de pact.Connan.lib.4.c.10.nu.5

§.Inter.Ex l.1. §.in prædijs, ff.de seru.rustic. præd.

§.Ideo.Ex l.1.§.idec.ff.commu.præd.

Tit.4. De vsufruct.

§.1.vsusfructus.Ex l.1.ff eod.Ad intell. vide Connan lib 4.c.3.nu 1.Hugon.Donell. in l.56.qui proprietatem. num.7. ff.de verb. oblig.Hostien. in summ.tit. de pignorib. num.11.Sebast. Medic. de diffinitio.par.2. cap.70

Est enim.) Ex l.2.§.est enim ff.eod. Qualitas non est sine Subiecto. vide Sebast. Medic. de reg.iur.c.6

§.Sine testamento. Ex l.3.§.sine testamento, ff.eod.

§.Constituitur.Ex d.l.3.§.cõstituitur ,ff.eo. Ad intell.vide Sebastia. de Perus.consil 79. nu 2.intercons. vltim.volunt. Feder.Scot. cons.2.nu.12 tom.1.lib 1

Nam hæres.) vide in l.1.2.& 3. ff.de vsufru. ear.rer.quæ vsu consum.Alc.parerg.lib.7. c.2.Connan.lib.4.c.4.nu.2.

§.Ceteræ. vide in l.7.n vini, ff.de vsufr. ear. rer.Maxil.in Consue Bari.tit.de iure dot. §.mulier licet.nu.82.Viu.in Sylua.commu. opin.tc45

§.Finitur,nostra constitutio.) in l.16. corruptione.§.morte,C.eo.Ad intell.vide Pinel. in l.1.p.3.nu.38. & seq.C.de bo.mater,Fabian.de Monte.in tracta. de emption q.4. princ.nu.45.Fed.Scot.consil.2. nu.63.to.1. lib.1.Caroc.de Locat.verb.vsufruct.q.17. num.12

§.Item finitur.Ad intell. vide tex.in l.13. arboribus.§.vsufructuarius.& ibi glo.verb. vel donat.ff.eod. Sarmient. Selectar. interpre.lib.3.c.9.tae.Omphal. ciuil.polit. lib. 1.c.92.nu.22.& seq.

Consolidatio.) vt in l.3. ff.de vsufr. accresc. vide Tiraq.de retract.li.1.§.1.gl.7.n.60. & Curt.Brugens.Icaston ad frat.lib.2. c.46.

Tit.5. De vsu, & habitation.

§.Minus.Ex l.10.§.si vsus,ff.eo.

Nihil vlterius.) vide in l.12.ff.eo.

In eo fundo.) vide in l.11.ff.eo.

Aut locare.) vide Caroc.de loca.tit.de vsu,& habit.q.3.vbi cum Accur.tenet, quod possit proprietario.

§.Item is.vide in l.2.& 3.ff.eo.

§.Sed si cui nostra decisione.) in l.cum antiquitas,C.de vsufr.

§.Exposuimus. vide Hippol. Rim. Insti. de testam.in princ.nu.294

Tit.6. De vsucap.& long. temp. præscript.

§.1.Iure ciuili, id est duodec.tabul.vt in legibus xij.tabul.l.17. vbi Pratei,& Ræuard. vide tex.in l.vn. C.de vsucap. transform Calies.de exercit.iuris per. lib.3. nume.40. Iacob.

Iacob.Ræuard. in libell.de veris vsucap. differ.num.10

Res mobiles per triennium.) Vide Soci.reg. 416.res mobilis.

§.Sed aliquando.Vide tex.in l.9.vsucapioné, ff.eo.Connan.lib.3 c.15 nu.1

§.Furtiuæ.Vide in l 3.sequitur. §.quod autẽ, ff.eod.

Lex duodec.tabul.) Cuius verba sũt.Rei fur tiuæ æterna authoritas esto.vt per Prat.in l.19.& A.Gel.lib.17.c.7

Lex Atinia.) Atilia legit Theophil. §.idem dicendum.Insti.de vsucap. & male,vt per Tiber.Decia.rer.crimin.lib.2 c.27. num.7. Ipsa autem,dum Gell.lib 14.c.vlt. métionẽ facit de Atinio plebiscito, suspicor legẽdum,Catinia lege. ex Catinio Labeone Tribuno pleb.apud Liu.decad 4.lib 3.aut ibi legas C.Atinium. De hac lege vid.Gel. d.lib.17.c 7.Cicer.in Verr.act 3. & ex professo Hadr. Pulu. in tractat. de rei furtiuæ prohib.vsucap.

Lege Iulia,& Plautia) Vide in l.non solum, § si dominus,ff.eo.l.ex Plautio,Catulo,& Lepido Consulata,Publ.Plautio Tribuno pleb.vt per Carol.Sigon. de Iudic.l.2.c.33. anno ab vrbe condita. 676.ex Panuin. in fast.Ad intell. vide Aquilin. in l.generaliter § nihil cõmune. in præfat. nu.3. ff.de acq.poss.

§.Sed tamen.Ex l.36.potest pluribus, ff.eod. Vide Connan.lib.3.c.13.nu.1

Furtum enim.)Ex l.37.furtum, ff.eod. Vide Connan.d.lib.3.c.13.nu.1

§.Quod autem.Vide in l.37.furtũ, §.fundi. ff.eod.Menoch.de recuper.poss.remed.13. num 15

§.Abolita.Ex l.38 quare.§.abolita. ff.eo. Ad intell. vide tex.& scribentes in l.fi. C.vnde vi,vbi per nos notata.

§.Aliquando. Vide in l.4. §.quod autem, ff. eo.Cæpol.in l.1.num.9.C.de vsucap. pro empt.

Res fisci.)Vide tex.in l.2.iam pridem, C.cõmun.de vsucap.

Sed Papinianus.) Concordat.l.8. quamuis, ff.eo. Ad mater. Vide Franc.Balb.de præscr.p.2.5 p.princ.

§.Nouissime. Vide tex.in l.27. Celsus. C.eo. Connan.lib.3.cap.13.num.2.Franc.Balb. in repet. d.l.Celsus post suum tracta. de præscrip.Claud.Seisel.in l.4 §.hæres. nu. 3.ff.ad Trebell. Mascard. de probat.conclus.228. vbi quod bona fides præsumatur ex titulo.

§.Diutina possessio. Vide tex.in l.43. hæres, ff.eod.

Nostra constitutio.)in l.vn. C.de vsucapio. transform.

§.Edicto. Vide in l.edicto. Co.si aduer. fisc. Duar.in tit.eodem. Duen. reg.238. emens a fisco.

Constitutio Zenonis.)est in l.2.omnes.C.de quadrien.præscrip.vbi quæ plene notauimus.Balb.de præscriptio.p.2. 5.par.principa l.quæst.8.Duar.tit.eod.

§.Nostra constitutio.) est l.bene à Zenone, C.de quadrien.præscrip.vbi ad intell.vide quæ notamus.

Tit 7. De donationibus.

§.1.Mortis causa.) Vide text.in l.29.mortis causa, ff. mort.cau.donat. Corrigitur per Longobard.l. si quis Longobardus.cũ l. præceden.& seq.tit.de vltim.volunt.Conciliatur cum §. per traditioné. Institut de rer.diuis.per Ludo.Vital.var.lect.li.1.c 15. num.2.Ad intell.vide Riminal iun.Instit. eo.in prin.n.847. Alex.Raudens. in tract. de Analog.c.26.nu.33

Ad exemplum legatorũ,) Vide in l.15.Marcellus,ff de donat.caus.mort.

Et in summa) Ex l.1.ff.de mortis caus.donat.

Homer.)Odiss lib.17.in prin.

§.Aliæ autem. Vide Concennat. Oeconom. art.iur ciu.lib.2.c.21

§. Perficiuntur. vide Petr. Beloium var.iur. ciu.lib.2.c.5

§.Est & aliud genus,Ad intel. Vide Ruin. in rub ff sol.matr.num.278.Io.Lup. in repe. rub.ext.de don.int. vir & vxor.§.17

§.Sed primus.Vide in l.si constante. C.de do nat.ant.nup.Anton.Cordub. in §.item rescriptum nu.55. Fallit in Lusitania,vt per Aluar.Valasc.decis 4.nu.2

§.Sed nos.in l.cum multæ. C.de donat.ante nupt.Ad intell. vide Socin, regu.313. maritus.

Tit. 8. Quibus alienar.licet.

§. Nunc admonendi. Vide reg.cum 12.ampliat.& 7.limit.per Sebast.Medic.in tract. de conseruand.possess.in prin.nu 76

Tit. 9. Per quas person.nob. acquir.

§.1.Acquiritur. Ex l.10.acquiritur. ff.de acq. rer.dom. Ad mater.& intell. Vide Cõcennat.Oeconomic.art.iur.ciui.lib.2 c.2.Menoch.de arbit.lib.2.cas.126.num 2 Vacu. declar. 12. num.2. Hug.Donell.in l.stipulatio ista.§.alteri.num.27.ff.de verb.obli. Hipp. Rimin. in l.1.nu.346. & seq. C. qui admitti.Firman.in repet.ver.Filius acquirit.num.16

§.Igitur ex ceptis castrensibus.) dic etiam, & in aduentitijs, in quibus filio quæritur dominium.Viu.in Sylua commu.opin.316. vsufructus autem patri.fallit tamẽ vt per Hipp Rimi.hic.nu 138 & seq.

§.Quod nobis. Vide in l.cum oportet,C. de bon.quæ liber.vbi quæ notauimus.

§.Hoc

§.Hoc quoque. Vide in l.1.& 2.Cod. de bon. matern.

§.Item vobis.Ex d.l.10.§.Igitur, ff.de acqui. rer.domin. Ad intell. vide Connan.lib. 2. c.3.num.2.& lib.3.c.7.num.5.Soci. in l.1. nu.47 ff.de acq.pos.Soci.iun. in repet. l.1. p.3.nu.8.& in l.cum filiusfam. ver.deuenio.num.8.ff.de leg.1. Rimin. iun. in l.1. num.169.& 612.C. qui admit. Rui. in l.1. §.item.nu.15.ff.de acq.poss.

§.De ijs.Ex d.l.10.acquiritur.§.de his. ff. de acquir.rer.dom.vbi vide describentes.

§.Idem placet. Vide Connan.libro 3.cap.7. num.5.

§.Fructuarius. Qui vsucapere non possint. Vide Iacob.Bomour.ænigm.16.

§.Non solum.Vide Rui.in l.1.§.item.num. 15.ff.de acq.poss.

§.Ex his.Vide Hippo.Rimin.inst.eo.in rub. num.9.

§. Et hoc est.Vide in l.1.C.per quas person. nob.acq.& in l.1. C.de acquir. poss. Connan.lib.3.c.7.nu.5.

Tit. 10. De Testamen.ordinand.

§.1.Testaméntum. Carpit Iustinianum Gell. lib.6.c.12.& Laur.Vall.elegát. lib.6. c.36. refert Corr.in memorabil.verb.testam.& Vigl.hic.Defenditur tamen ab Alciat. ad Vall.vbi sup.Vigl.& Hippol.Rimin.hic. Connan.lib.9.c.1.num.1.Crass.de success. §.testamentum.q.2.Loriot.de iur.arte. in tract.de testam.axio.1. Cel.Conr. variar. lib.1.c.13.Ioan.Robert. Sentét.lib.2.c.19. & vti notauimus in l.1.ff. eod.Testamentorū genera.Vide per Stephan. Foreatul. in Neciom.dial.14.Alexan. Neapol. Gen. dier.lib.4.c.1. Ferrand. Aduers. Explicat. lib.2.Loriot.de testamen.axio.3.Gel.noc. attic.li.15.c.27.Vacun.declar.18. Brisson. de formu.& solennib. verb. Roman.lib. 7.mihi.fol.652.

§. Accessi. Vide Bolognet.in rubr. ff. de leg. 1.num.16.

§. Sed cum.Vide in l. hac consultissima, C. eo.vbi quæ notauimus.Fallit de iure can. vt per Bellon.in antinom.libro 2.numero7.

§. Testes.Vide Ioan.Bapt.Plot.cons.50. nu. 19.& inter cons.crim.Zilett vol.1.2. impres.cons.132.

Neque mulier.] Vide Duenn.reg. 314.& sequen.Soc.reg.511.Viu.in Sylua commun. opin.968. & quæ notauimus. in l.20. qui testamento,§.mulier ff.eo.

Intestabiles.] Vide Connan. comment. iur. lib.9.c.3.nu.2.vbi egregie, quod dicantur a testimonio,non a testamento. Sigon.de iudic.lib.2.cap.15.A.Gell.noct.attic.lib.6. c.7.Rænard.ad leges.12.tabul.c.10. Turneb.aduersar.lib.29. c.14. Isid. Origin. libro 10.litt.I. Quicquid dicat in contrariū glo.in l.ob carmen.ff.de testib. Barto.hic in princ.quem sequitur Hipp. Riminald. in l.1.num.65. C.qui admitti.& communiter Doctores,per l.is cui.§.fi. ff.de testa. quæ est intelligenda cū Connan. vbi supra,& clare liquet,pœnam,ibi in damna 10 ob carmen famosum esse solummodo remotionem a testimonio, nō a testaméto,ob carmen,ff.de testib.& l. lex Cornelia,§.fi.ff.de iniur. vt audeam affirmare,verba, ibi, ergo nec testamentum facere esse appositiua, vt fecit Theoph. hanc vocem interpretās,secus ac alij vnquam fecerint in §.hi autem.Institut. de testam. ordin.& Vigl.hic.

§.Pater. Vide doctores in l.pater. ff. de testibus.

§.In testibus.Ad intell.vide in l. 20. qui test. ff.eod.

§.Sed neque.Vide in d. l.20. quod testamentō,ff.eo.Pinel.in l.1.p.1.num.16.C.de bo. matern.Crott.in tracta.de testib.num.16. Amplia. in fideicōmisso vniuersali. Sublimita tamen in fideicommisso sub conditione incerta.Crott.vbi supra,num.17. & 20.

§.Legatarijs.Vide Dilect. de arte test. titu.2. caut.9. Viu.in Sylua comm.opi.985. Pet. de Rauen.in Alfab.verb. Legatarius. Loriot.de iur.arte.tit.1.de testament.axiom. 14.Duar.ti.eod.c de testibus, in testamēdon.Eman.a Costa.in repet.cap.si pater. verb.Superstite matre.num.24. extra eod. Crot.de testibus.p.1.num.18. vbi Petr. de Moncada.in add.Menoch. de arbit.lib.2. cas.106.num.14.& text. in l. dictantibus. C.eod.& quæ notauimus in d. l. quod testamento,vbi quod procedat in substituto, & quod fallat, quando in testamento requiritur minor numerus.

§.Sed & vnum. Ex l.24.vnum. ff.eo. Conciliatur cum l.1.§.si quis in duob. ff.de bonor.poss.secund.tab. per Pirr. Alphan. in Auth.si quis in aliquo, nu.78. C. de eden. Exēplum quando probet. vide Cabali.in millel.59. Ad intell. vide Brisson. de formu.libro 7.fol.657. & quæ notauimus in d. l.vnum.

Tit. 11. de Militar.testam.

§.Plane.Ex l.25.ff.eod.vbi pro Catilio, legitur Staulio Seuero,& male,D.Marci proauo materno.Capitolin. in Marco. Catilio Seuero scribit Plin.epistolar.lib.1.mihi.fol.36.Ad Intell.vide Riminal. iun.Instit.de test.in princ.num.363.Corn. cons. 149.& 215.lib.2.Natt. in l.hac consultissima,§.ex imperfecto.q.30.nu.160.C.de testa.& Vigl.hic.

Tit.

Tit.12. Quibus non est permiss. facere testam.

§.Non tamen. Vide in l.qui in potestate. ff. de testamen. Corrigitur, apud Hispanos, per l.5 Tauri. vbi Gomes. Ad intell. vide Loriot.de iur.arte,in tit.de tutel. axio. 68, & seq. Soc.reg.153. filiusfam. Alphan. in Collectan.num.198.Crass.de success. §. testamen.tit.1.caut.1. iul. Clar.§.testamentum.q.18. Connan. lib.9 c.4. nu.1. & seq. & quæ notauimus in d l.qui in potestate. vbi vide.

§.Præterea. Vide in l.5.a qua ætate,ff.eo. Dilectum meum in tract.de success ab intestat.in protheor.nu.140. & seqq.Duar. in tit.hoc,c.d.his,qui testam.facere possunt, colum.1.Anton.Aug.emendat. lib.4 c.13. Connan.lib 3.cap.12.Ioan.Rober. sententia lib.1.c.2. Eman. a Costa in repet. c. si pater.verb.defunctis ante tempus pubertatis,nu.1.extra de testamen & quæ notauimus in d l. a qua ætate. An possit per Principem dispensari. vide Thesau.decisione 87.

§.Item furiosi.vide Valer. Maxim.lib.7.c.8. in princ. Diaz. reg.390. furiosus. Duenn. reg.400.furiosus. Dilectum meum in tracta.de success.ab intest.in protheor.num. 249 & seqq.vbi vide.

§.Item prodigus. Vide tex,in l.18 is cui,ff.de testamen.Crassum,de succes. §.testamentum,quæst.33. Gomes.var.reso'.tom.2.c. 14.nu.30.& seq. Connan. lib.9. c.4.nu.11. Hugon. Donel.in l.is cui,nu.11. ff.de verbor.obligat. Amplia,& limita, vt per nos in p. l. 18. ff.de testamen.& per Dilectum meum in d.tract.in protheo.num. 264.& sequen.

§.Item Surdus. Vide in l.6. qui in potestate, §.mutus. ff.de testamen. Non corrigitur per l.discretis, C.qui testamen. facer.poss. vt per Aquilin. in l.1. in princip. nu.158. & seq.ff.de verb.oblig. Gratian.de Concilliat.legū.lib.2.nu.23. Ad intell. vide Dilectum meum,vbi sup.num.269 Crass.de succes.§.testamentum, q 30. Aquilin. vbi supra, Vasq. quæstio. illust. 103.num. 12. & seq.

Fallit si fuerit surdus, aut mutus tantum, item ad pias causas, & ex dispensatione Principis, vt per nos in d.l.qui in potest. Harmenop in Promptuar.lib.4.titu.1. in Nouel. Cæsa.Leonis,vers.qui aduersa, & ibi in scholio.

§.Cęcus. Vide Dilectum meum vbi sup.nu. 273.& seq.Eman.a Costa.in l.Gallus, §.& quid si tantum,p.3 num.90.ff de liber. & posthum & in repet.c.si pater,verb.adijciens,num.10.extr.de testa.

§.Eius qui. Ex tex. in l eius qui,ff.de testam. vide Dilectum meum vbi sup. num. 237. Ferrand,Vasqu,quæstio,illustr.103.quem sequitur Cra ss.de success.§.testamen,quæstio.25.

Tit.13. de exhæred. liber.

§.1. Non tamen. Ad intell.vide Alcia. Parad. lib.3.c.5.Couarr.in c.Raynurius, in prin, extra de testa. Loriot.de iur.arte, in tit.de exhæredat.axiom.8 & 46.

§.Sed nos in fine. Dum dicit inter ceteros, intellige, filios, vt non valeat, si plures sint, quam duo, secus in filiabus.Vasq.de succes.creat.§.20.nu.58.

§.Postumi. An postumus possit exhæredari, Vide Alciat.Parad.lib.4.c.10.Crass.de success.§.testamentum,q.42.nu.14 Ad intell. vide Vasq.de success.creation.§.19. nu.66, Pinell.in rubr,C.de bon. matern. p.2.nu. 31.Aquil.in l.Gallus,§. & quid si tantum, in prin,nu.10. ff.de liber. & posthu. Alex, Galuan.in d.l.Gallus,in prelud. c.2.num. 66 Hippol.Rimi.in l. posthumo, nu.339. & seq.C.de contra tab.

§.Sed feminini. Vide Loriot.de iur.arte, tit, de exhæred.axiom.3.

§.Posthumorum. Ex l.posthumorum,ff.de iniust.rup.Corrigitur apud Hispanos,per l.18.Taur,vbi Gomes.

§.Iunia Velleia. Iulia Velleia, legendum docet Anton. Aug. in hac lege. de qua vide scribentes,& tex.in l.Gallus,§.nunc de lege Velleia. ff. de lib. & posthu, Ad intell, vide Anton.Aug.in hac lege, & quæ notauimus in d §.nunc de lege Velleia.

§.Emácipatos.in casu h.§. an hodie vtamur iure ciuili,vel prætorio.vide per Barto.in Aut.ex causa.sub nu.10.vers.si vero,C. de liber.præter, Crass.de success.§.testamentum.q.36.num.3.

§.Adoptiui.vide Io. Gutter. in §.sui. nu.153. inst.de hær.qual.& diff.

§.Mater.Corrigitur per §.aliud quoq; Capitulum.Auth.vt cum de appellat.cognosc. Dilect.de arte test.tit.3. caut.15. Ad intell. Vide Clar. §. testamentum. q.47. Petr. de Rauenna. in sing.388. Gulielm. de Ludo, sing 67.Ant.Gomes.var. resol.lib 1.c.a.11. nu.1.Plaza.de delict.c.1. nu. 16. in medio. Firman. in repert. verb. præteritio cum causa, nu.4. Hippol. Rimin, in l.posthumo,nu.355.C.de contra tab.

Tit.14. De hæred.Instit.

§.1.Hæredes.Vide in l.3 ff.eod.

§.Proprios.Secundum plurium sententias, vide Viu. in Sylua.commu. opin. 398.tex. in l.quidam.C.de necessar.seru.

§.Est tamen.Vide in l.49.his verbis,§.interdum.ff.eod.

§.Seruus,Vide text.in d.l.quidam, C. de necessar.

cessat. & serm. Conna. lib. 2. ca. 4. num..... H ppol. Rim. inst. de don in prin. n. 342. & in l. item nobis, nu. 246. & seqq institu. per quas person. nob. acq. Aquil. in l. naturaliter, §. nihil commune. p. 1. nu. 158. ff. de acq. poss.

§. Alienas quoque, vide Aquilin. in l. naturaliter § nihil commune. p. 2 num. 55. ff. de acq. poss.

§. Seruus autem plurium, Corrigitur apud Hispanos, vbi in tota hæreditate seruus, vt sit liber, est instituendus. Ioan. Martin. de Olan. in antinom. iur. ciuil. & Hispan. lit. S. num. 16

§. Et vnum, vide Crass. de success. §. Institutio, q. 20. & seq. Franc. Sarmient. in tracta. de reddit. eccles. p. 1. c. 1. nu. 20.

§. Hæreditas. Ad intel. Vide Vacun. declarat. 77. nu. 5. Hippol. Rim. in l. 1. num. 155. C. qui admitt. tex. in l seruum. §. hæreditas, & in l. interdum. §. paterfam ff. eod Alexan. Neap. Genial. dier lib. 1. c. 1. Lorior. de iur. arte. in tit. de hęr. inst. axiom. 15 Connan. lib. 10. c 6. num. 10 Anto. Aug. Emen. lib. 2. cap 8

§ Non autem, vide in l. si ita scriptum, 1. & in l. interdum. §. 1. ff. eo. vbi scrib.

§. Impossibilis. Conciliatur cum §. impossibilis. instit. de inutil. stipulat. per Stratim. seu potius Bellon. in antinom. nu. 14 Ad intell. vide Loriot. de iur. apicib. in tract. regul. axio. 103

§. Si plures, vide text. in l. 5. si hæredi ff. de hæredi. inst. Diaz. reg. 157. copula Nicol. Euerard. in Topic. loco, a natura copulæ, post med. & loco. à natura alternatiuæ, mihi fol. 247. à tergo, & quæ notauimus in d. l. si hæredi.

§. Hi quos. Peregrinantes, vide Io. Robert. Senten. lib. 3. c. 9. mihi fol. 179

Tit. 15. De vulgar. substitut.

§. 1. Potest. Ex l. 36. potest, ff. eo. Ad intell. vide Connan lib. 10 c 8. nu. 9

§. Si seruum, vide in l. 40. si pater ff. de hære. institut. Vacun. declar. 85 Gapr. in trac. de substit. in 1. specie, nu. 85. Bologn. in l. cũ filiusfam. nu. 184. ff de lega. 1. Duaren. in tit ff. eod c. de effect. substitut. vulg. col. 8. Henric. a Suerin. repetit. lect. c. 37. Claud. Chiflet. de substit. c. 12. col. 5. Trenracinq. de substitut. p. 1. c. 5. nu. 2. c. 6. nu. 2. & c 9. nu. 2. Alciat. Dispunct libro 1. c. 2. Vasq. de succels. progres. §. 5. nu. 14. & seqq. Cuiac. obs. lib. 17. c. 21. Amplia. & limita, vt per nos in d. l. si paterfam.

Idque Tiberius Cæsar.] Ex l 41. & hoc. ff. de hæred instit. vide Alciat. dispunct. libro 1. c. 2. Cotta, in memorabil, verb. testamentũ vbi pro. Tiberius Cæsar, legit Titus Cæsar. Vide tamen Vigl, hic, nu. 12

Tit. 16. De pupil. substit.

§. Qua ratione, vide tex. in l. humanitatis, C. de impub. & alijs substit. Lancel. Polit. de substit. n. 20. Vasq. contrauers. illust. 106. nu. 8. & 30. Costantin Roger. de exempl. substit. q. 5. nu. 2. & seqq. & de pupillar. q. 8. & seq. Loriot. de iur. arte, in tract. substit. axiom. 74 Stephan. Forcat. in Necio. dial. 32. Duar. in tit. ff. de vulg. c. de quasi pupil. substit. & cap. seq. Ioan. Vand. var. quæst. lib. 2 c. 9. Crass. de success. §. substitu. q. 41. Capra. in tract. de substit. in 2. specie, nu. 105. & in 3. specie, nu. 13. 119. 118. & 128. Bald. de Vbald de substitu. nu 25 & ibid. partic 2. nu. 18. Alphan. in Collect. num. 489. & quod diximus in d. l. humanitatis.

§. Sin autem, inferioribus partibus.] Caius, instit. lib. 2. c. 4 vocat, imam cerã, quem refert Brisson. de formul. lib. 7. fol. 661. sic etiam Suet. in Iul. Cæs. c. 83. vt per Alexan. Neap. Gen dier. lib. 1 c. 1. fol. 4

Non solum, vide Eman. à Costa in repet. c. si pater verb. potest num 4. extra de testamen.

§. Vel singulis. Ex l. 37. vel singulis, ff. eo. Ad intell. vide, vltra Vigl. hic, Couarr. in cap. Ranutius, §. 8. per totum. Zanc. in l. hæredes mei. §. cum Ita, nu. 590. 938. & 499 ff. ad Trebel Paul. de Cast. consl. 404. num 2. vol. 1. In nou. Alex. Trentacinq de substit. p. 5. c. 2. num. 11. Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum, in præfat. nu. 78. Rimin. senior, cons. 189. nu. 18. Mantic. de coniect. vltim. vol lib. 11. tit. 2. nu. 8. Connan. lib. 10 c. 8. nu. 9. Limita per ea quę notauimus in d. l. vel sing.

§ Masculo. Ad intell. vide Eman. a Costa in reper. c. si pater, verb. defunctis ante tempora pubertatis, nu. 2. ext. de testam.

§. Extraneo. Ad intell. Vide Aquilin. in l. centurio. p. 4. nu. 40. ff. de vulg. Duar. in tit ff. eod. c. de effect. substit. vulg. col 8. Eman. a Costa In repet. c. si pater. verb. interdum, num. 64. & verb. habens, num. 10. extra de testamen. Vasqu. de success. progres. §. 11. num. 30

Tit. 17. Quibus mod. testamen. infirmentur.

§. Testamentum. Corrigitur In Francia, vbi adoptiui non rumpũt testamentum. Pet. Gregor. Syntagm. iur. lib. 44. c. 1. nu. 1. Ad intell. vide Ioan. Gutier. in §. sui. nu. 153. Instit. de hær. quat. & differ. & late per Dilectum meum in tract. de succes. ab intest. lib. 1. nu. 290. & seqq.

§. Posteriore, vide quos citat Alphan in Collecta. num 895 Cras. de succes. §. testamentum. q. 86. Sebast. Medic. in tract. de nouat.

ff. de leg. 1. per Straitma. seu. Bellon. in antinom. num. 21

Non enim placuit.] Conciliatur cum l. In ambiguis. §. 1. ff. de regul. iur. per Hugon. Donel. in l. 140. in pluribus, num. 4. ff. de ver. oblig.

§. Si res legata, vide in l. 26. non amplius, §. 1. ff. de leg. 1

Si vero hæredis seruus.] Ad intell. vide Decium in l. quod te. in vlt. lect. num. 39. ff. si cert. pet.

§. Si quis ancillas. vide in l. 3. ff. de pecul. leg. & in l. 66. si ancillas. ff. de leg. 1. Conciliatur cum l. sue. ff. de fundo instruct. per Straitman. seu Bellon. in antinom. numero 19

Ordinarij serui. cum Vicarijs.) vide Conna. lib. 2. c. 2. nu. 3. Iacob. Reuard. varior. lib. 5. cap. 20.

§. Si peculium Iulianus ait,] In l. 8. denique, §. vitium. ff. de pecul. leg.

§. Si generaliter. vide Ioan. Robert. sent. ll. 2. cap. 14

§. Optionis, vide Petr. Fabr. in l. actus legitimi. ff. de reg. iur.

§. Incertis. Hodie est correctũ, vt per Aquilin. in l. Gallus. §. & quid si tantum. in præfat. nu. 75. ff. de lib. & posth. Ad intell. vide Duaren. in tit. ff. de hær. instit. c. 2. Emanu. a Costa in repet. c. si pater. verb. pauperes, nu. 2. 14 & 15. extr. de test.

§. Posthumo. Hodie est correctus, vt p Aquilin. d. nu 75. Pugnat cũ §. posthumus, infra eod. vide Ioan. B. ssium paradox. lib. 4. c. 1. Ruin. in d. l. Gallus, num. 3. Ad intell. vide Lancel. Galiaul. in repe. l. Gallus, sub nu. 12 ff de lib. & posth. Duaren. disputa. lib. 1. c. 30. Carond. verisimili. li. 1. c. 15 Alciat. parad. lib. 3. c. 2. Vigl. in §. seruum autem. Insti. de hær. instit. Cuiac. obseruat. lib. 7. c 4. Rui. consi 160. nu. 9. & 12. vol. 2. Alex Galuan. in l. Gallus, in præiud. c. 11. num. 351. Lorior. de iur. arte, in tract. natuit. ax om. 8. Forcatul. in Neciom. dial. 9. num. 12. & quos citat Alphan. in Collect. num 63

Est autem. vide Alex. Galuan. vbi supra c 3. num. 95. & seq. Boet. Epon. in d. l. Gallus. in princ. num. 35

§. Sed nec huiusmodi. vide Eman. a Costa in repet. c. si pater verb. pauperes, nu. 16. extr. de testam.

§. Tutor incertus vide Eman. vbi sup.

§. Posthumus. Vide quæ notauimus in §. posthumo. sup. eo. Alci. pareg. li. 9. c. 1. Soci. iun. in l. Gallus in prin. num. 14 & Boet. Epo. nu. 19 ff. de lib. & posth.

§. Si quis in nomine. Vide tex. in l. In nomine. C. de testam. Diaz. reg. 256. Soc. reg. 256. error in nomine. Duaren. in l Titia § nihil differt ff. de leg. 1. Io. Rob. senten. lib. 1. c. 16. Fernand Aduens explicat. lib 2.

§. Huic proxima. vide in l. 17. demonstratio falsa ff. de condit. & demonstr. Fallit, quãdo est expressa certa quantitas. Ioan. Petr. Surd. decis. 142. nu. 1. Item quando constat de corpore. idem Surd. decis. 241. num. 22. Ad mater. vide Firman. in repertor. verb. Falsa demonstratio, vbi sunt concordantes.

§. An seruo. vide Aquilin. in l. naturaliter, §. nihil cõmune p. 1. nu. 158. ff. de acq. pos. Vacu. declar. 57. nu. 9

§. Ante hæredis. vide Vasq. de success. creat §. 9. num. 13. & seq. Cras. de success. §. institutio. q. 1. Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. vers. quid si, num. 31. late Eman. à Costa in repet. c. si pater. verb. adijciens, num. 4. extra de testam.

§. Post mortem. vide Soc. iun. in l. 1. nu. 146. ff. de legat. 1. Ioan. Robert. Sentent. libro 2. cap. 23

§. Pœnæ. vide Eman. a Costa. in l. cum tale, §. si arbitratu. ampl. vlt. num. 45. ff. de condict. Vigl. in §. impossibilis. num. 3. Instit. de hær. instit. Hugon. Donel. in l. si homo, nu. 9. ff. de verb. obl.

Tit. 21. De Adempt. legat.

§. 1. Ademptio. vide Duar. in tit. ff. de testam. c. de nuncupatiuo testa. & c. de testibus in testam. idon.

Tit. 22. De Leg Falcid.

§. Superest, vide Constantin. Roger. in l. 3. nu 4. ff. de testam.

§. Quantitas, vide tex. in l. quantitate, ff. eod. Vbi Doctores.

Tit. 23. De fideicommiss. hæred. & S. C. Trebell.

§. Restitutra. Ad intell. vide Rui. in l. 1. nu. 11. ff. ad Trebell. tex. & quæ ibi notauimus, in l. 1. ff eod.

§. Sed quid hæredes. Ad intell. vide Cephal. consi 189. nu. 27. Viu. in Sylua. com. opin. 357. & seq. Duar. in tit. ff. ad l. Falcid. cap. 7. Claud. Chifflet de iure fideicommissi. li. 1. c. 2. colum. 3. Petr. Peral. in l. cum autem, num. 8. & 9. ff de leg. 2. Franc. Husman. ad l. Falcid. parados. 8. Eman. a Costa in rep. c. si pater. verb. treb. nu. 28. de testa. Andr. Fachi. controuer. lib. 5. c. 22. Crass. de success. §. Falcid. q 3.

§. Ergo. vide Eman. a Costa, in d. repet c. si pater. verb. censendum, nume. 5. de testamen.

§. Sed quia stipulatione. Vide Durand. de arte test. tit. 5. caut. 31.

§. Præterea. Ad intell. late per Vasq. de succe. creat. §. 17. num. 130. vbi quod hodie non procedat. Soc. iun. in l. c. nu 14. ff. de leg. 1.

§.Et quia vide Alphan. in Collect. nu.207. Boet.Epon.in c.iudicante num.9 extra de teſtam.tex.& quę ibi notauimus,in l.fin. C.de fideicom.

Tit.24.de ſingul.reb.per fidei-commiſſ. relict.

§.Poteſt.Hodie non procedit, Vaſq. de ſucceſ.creat.§.17.nu.130

Tit.25.De Codicillis.

§.1.Sed cum ante.vide in l.5.ante tabulas,ff. de iur.codi.Duar diſp.lib.2.c.fi.Cuiac.obſer.lib.18.c.7.Connan lib.9.c.6 nu.6

§.Directe.vide in l.Scæuola, ff.de iure codicil.& in l 2.C eod.Socin.reg.215. hæredit. Diaz.reg 309. hæreditas non poteſt.Craſ. de ſucceſ.§.codicilli. q.1. nu.15. Lud.Molin.de Hiſpan.primogen.li.2.c.10. nu.38. vbi, quod non procedat apud Hiſpanos.

INSTI-

INSTITVTIONVM LIBER TERTIVS.

Tit. I. De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

§.Intestatus. Vide Aquilin.in l.Gallus, §. & quid si tantum versic.quid si enim, n.64. ff.de liber. & post Hippol. Riminal. in l. qui se patris, num.305.C. vnde liberi.Dilectum meum. in tract.de succes.ab intesta.in proth.nu.154.& seqq. tex. & ibi notata.in l.1.ff.de suis & legit. hæred.

Intestatorum.] Lege 12 Tabul.] Cuius verba sunt,ex Vlp. tit.26. Si intestatus moritur, cui suus hæres nec extabit, agnatus, proximus familiā habeto, vti notat Ræuard.in legib.12.tabu.cap.19. vide tamen Pratei. in l.33.12. tabul.& Vlpia.d.tit. 26. §.primo.

§.Sui. vide tex.in §. sui,sup.de hæred. qual. & differ. Vacun.declar.50.

§.Quibus. Curijs ciuitatum.] vide in §.vlt. supra de nupt.

§.Necnon. vide Duenn. reg.350.filius naturalis, & quæ notauimus in §.Aliquando sup de nupt.

§.Ita demum. Corrigitur apud Hisp. per l. 18.Taur.vbi Gom.& in l.13.n.2

Posthumi quoque.] vide Ioan. Gutter.in §. sui.nu.19. & seqq. Instit.de hæred qualit. & differ.

§.Si autem, & statim.vide Tiraq. in tracta. de morte.

§.Interdum vide Ioan. Rober. sentent. iur. lib 2 c.22

§.Cum filius.Ad intell. vide Rolan. cōs.68. num.11. & seq vol.1. Tibe. Decian. cōs.9. nu.52.vol.2.Gabriel.regu.lib.9.tit de success.ab intest. concl.1.Ann.Robert.ter.indicatar. lib.3.c.15. Alphon. in Collectan. nu.17.Paris. cons.27.num.71.& 83.vol.2. Antonin. Thesaur. decis.162. & omnium latissime Dilect.meum in tract.de succes. ab intest.lib.3.nu.2 & seqq.

§.Cum autem.vide Minad. in Const.in aliquibus.§.secundo nota.nu.39.

§.Hac ratione.vide in l.scripto,ff. vnde.liberi,vbi quos cumulauimus.

§.Emancipati. vide Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. ver.quid si.nu.75.ff.de lib & posthum.

§.Eadem. vide Ioa. Bas. paradoxor.li.2.c.6. Hippol. Rimin.in l.posthumo. n.339.& seq.C.de contra tab.Anch.q.47.lib.2.

§.Item vetustas. vide Oliuer. Text. in trac. de success.ff.ab intest.in princ.n.12.Hippol. Rimin cons.401.nu.31.vol.5.

Diui.] in l. si defunctus.C. de suis, & legit. hær.vbi vide quæ notauimus.

§ Sed nos nostra constitutio.] in l. fi. C.de suis,& legit.hær.

Tit. 2. De legitima agnat. success.

§.1. Lege.12.Tab.Cuius verba sūt. Agnatus proximus familiam habeto.ex l.195 §.1. ff. de verb. sig. vide quæ notauimus.§.intestatorū. sup. tit.prox. Ad intel.vide tex. & notata in l.2.ff. de suis, & legit. hæred.

Sunt autem agnati.] vide in §.1. supra de legit.agnat.tut.

§. Ceterū. ideo nos.] Ad intell. vide Hipp. Riminal. in l.qui se patris.nu.304. C.vnde liberi.

Nostra constitutione.] in l.pen.C.de hęred. vbi vide quæ notauimus.

§.Hoc etiam. vide Alphan. In Collectan. num.978

§.Si plures. vide Marzar.in resp.p Triuul. num.7

§.Placebat.Ad intell.vide Sebast.Sap.in rep. l.qui se patris.nu.13. & 51.Hipp. Rimin. num.273.C. vnde liberi. Vacun.decla.49. num.24. Aquilin. in l.Gallus.§. & quid si tantum. vers.& quid.num.238.ff. de libe. & posthum.

§.Ad legitimam.vide Alc. parerg.li.3. c.26. Connan. Comment. iur. lib.2.c.14. nu.5. Hug.Donel.in l.vlt.nu.4.C.de pact.

Nostra constitutione.] in l.fi.C. de emanc. vide Caium Inst.lib.1.c.6.§.4

Tit. 3. De S.C. Tertulliano.

§.1.Lex.12. Tab.vide Ręuard.ad leg.12.tab. cap 19.

§.Sed hæ. Diuus Claud.] vide Sueton. in Claud.c.19.

§. Postea.S.C.Tertulliano.] Tertullo,& Sacerdote Cōsulibus anno ab vr.c.911. sub Diuo Pio.

§.Præferuntur. vide in l.2. §. liberi.ff. eodem.

§.Pater vero. Corrigitur per §. si igitur.Auth.de hær.ab intest.

§.Sed nos.in l.2.C.vnde liberi.

§.Sed cum antea Constantin. in C. Theodos.l.1 .tit.de legit.hær.nobis.visum est.] in l.vlt.C.eod.

§.Sed quemadmodum. vide textum in l.2.

§. si mater. ff. eo. Gabriel. reg. lib. 6. titu. de tutel. conclus. 1. & quæ notauimus in d. §. si mater.

Tit. 4. De S. C. Orphiciano.

§. Per contrarium. Conciliatur cum l. sacratissimi. ff. ad Tertu. per Nico. Bellon. Supputat. iur. lib. 4. c. 5. nu. 5

Orphicio, & Ruffo cós.] anno ab vr. eó. 931. sub Marco, vt ex Panuin. Vide quæ notauimus in rub. ff. eo. Cassio. in Fast. & Capitolin. in Marco.

§. Sciendum. Vide in l. 1. §. capitis. ff. eodem.

§. Si ex pluribꝰ. Ex l. si ex pluribus. ff. de suis & legit. hær. vbi quæ notauimus.

Tit. 5. De successione cognatorum.

§. 1. Post suos. nostra constitutio.] in l. pen. C. de legit. hær.

§. Qua parte, vide in l. 1. §. capitis. ff. de suis, & legit.

Lex Anastasiana.) in l. 4. Codice de legitim. tutel.

§. Vulgo quæsitus. Ad intell. vide Bened. Capr. cons. 108. nu. 33

§. Hoc loco. Non procedit in Saxonia, vbi non excedit septimum gradum. Fach. de differ. iur. ciu. & Saxon. p. 2. diff. 30. Ad intell. vide Dilectum meum, de succes. ab intest. lib. 3. nu. 134. & sequ.

Tit. 6. De gradibus agnatio.

§. Primo gradu. vide in l. 1. & vlt. ff. eo.

§. Agnationis. vide Paul. Manut. in Adag. Pluris est oculatus testis, quam auriti decem. Lambin. in Horat. de Arte poe. Plau. in Trucul. & Mynsing. hic. De ratione, vide Ferrand. Aduent. explication. lib. 2. hic.

Tit. 7. De seruili cognation.

Hunc titulum esse delendum, & coniungi cum titu. superiori de gradibus sumitur coniectura ex gl. in l. 1. §. pertinet. verb. seruilis. ff. vnde cognati.

§. Illud. Vide Aquil. in l. Centurio. p. 3. nu. 71. ff. de vulg. Ioan. Rob. animaduer. lib. 3. c. 25. vbi Cuia. 615

Tit. 8. De successione libertorum

§. 1 Nunc, vide Connan. Commentar. iur. lib. 2. c. 9 nu. 1

Intestatus decesserit.] Testatus emendat Cuiac. obser. lib. 3. c. 13. & li. 17. c 13. vide Io. Rob. animaduers. lib. 3. ca. 25. & receptar. lect. lib. 2. c. 24. Connan. Comment. lib. 2. cap. 9. nu. 2

§. Sed nostra. centum aurei.] vide Alcia. parerg. lib. 12. c 11. quem refert Menoch. de arbit. iud. lib. 2. cas. 65. num. 4. Bud. de Asse. lib 1. mihi. fol. 147. Connan. Comment. li. 2. c. 9. nu. 2

Ita fine onere. vide Perall. in l. cum patronus. nu. 2. ff. de lega. 2. Ad intell. vide Emanue. a Costa. in repet. c. si pater. verb. instituit. nu. 17. ext. de test.

§. Sed hæc. dedititijs, & latinis.] vide Alciat. parerg. lib. 1. c. 16. Connan. Commen. lib. 2. c. 6. tex. in l. 1. C. de dedit. libert. & C. de latin. liber. toll.

Nostra constitutio.] in l. vlt. C. de latina. libert.

Adiectionibus.] id est, modis ius assequendę Romanæ ciuitatis, familiarumque Romanorum. Alci. vbi supr. qué sequitur Strac. in tract. de Adiecto. p. 1. nu. 12. vide Cuiac. obs. lib. 18. c. 21.

Tit. 9. De Adsignatione Libertorum.

Vide quæ notauimus in rubrica, ff. eodem.

§. 1. In summa. Sabellio Ruffo, & Asterio Scapula cons.] Velleo Ruffo, & Ostorio Scapula cons. emendandum, vt in l. 1. ff. eod. Suffectis anno ab V. C. 799. vt per Panuin. ex tabul. capitol.

Tit. 10. De bonorum possess.

§. 1. Ius bonorum. vide Aquilin. in l. Gallus, §. & quid si tantum. in præfat. num. 227. ff. de lib. & posth.

Nec solum. vide Crass. de success. §. bonorũ poss. q. 20

§. Quos autem. vide Andr. Fachin. Controu. iur. li. 5. c. 72. vbi, cur Prætor hæredem facere non possit.

§. Adhuc. vide Mich. Crass. d. trac. de succes. §. bonorum poss. q. 4

Nam angustissimis.] Lex 12. tabul. gentis, & familiæ, Prætor sanguinis, & naturæ rationem habuit.

§. Sunt autem. vide Theoph. hic.

Quin-

Quinto,tamquam ex familia.] tum quē ex familia,emendat Cuiac.sed vulgatam lectionem sequitur Theophil.hic, vbi exēplificat,in agnatis patroni,vide Ioa.Borcholten.hic.

§.Sed eas. Vide Vacun.declar.16.nume.12. Anton.Lescur.de iurisdict. numero 50. & seq.

Nostra const.]in l.vlt. C. de Emācip. liber. vbi vide per nos notata.

§.Septima. Vide Bellon.Supput. lib. primo, cap.15.

§.Cum igitur.Ad intell.vide Cagn. in l. vn. p.5.num.30. C. quando non petent. par. Duar.de iure accresc.lib.1.ca.20. Eman. a Costa in repet.c.si pater,verb.subsequenter,& filios,nu.25.ext.de test.

Tit.11. De Acquisitione per Arrogationem.

§.1. Nostra const.] in l.corruptionem,C.de adopt.

§.Mortuo.Ad intell. vide Mathesila. in tracta.de success.ab intest.memb.3. art.principal.2.num.7. & sequen. vbi Bolognin. in additio.& text.in l.vlt. C.commun. de success.

Tit.12. De eo cui liber. causa bona addicuntur.

§.1.Accessit.Ex tex.in l.vlt. C.de testament. manumiss.Ad intell.vide in l.2.& 4. ff. de fideicommiss.libert.

§.Fin.pleniss.const.]in l.vlt.C.de testa. manumiss.

Tit.13. De success.sublat.&c. ex S.C.Claudiano.

Quomodo venderentur bona debitoris. vide Ferrand. Aduens. Explication. lib. 2. ex Theoph. quem vide, Ræuard.pro tribunal.cap.3.

Senat.consultum Claudianum,] factum anno ab V.C.805.de quo multa differit Cornel.Tac.annal.lib.12. vbi vide Iust.Lips. nume.117.citat Petr.Fabr.Semestr. lib.1. cap.25.

§.Erat. Ex l.vn. Co. de Senat. Conf. Claud. toll.Ad intel. vide quos supra citauimus, & Roffred. de Libell. par. 6, titu. de S. C. Claudiano.

Tit.14. De oblìgat.

§.1.Nunc.Obligatio quid. vide Sebast. Medi.de diffinit.p.2.c.44. Concennat. in Oeconom.iur.ciu.lib.2.c.9.

§.Prius.vide Alber. Bologn. ad rubr. ff. de ver.obl.c.7.nu.22.

Tit.15. Quib.mod.re contrahit. obligatio.

§.1.Re contrahitur.Ex l.1. ff. de act. & obl. vbi vide quæ notauimus. Ad intell. vide Forcatul.in auiar.c.5.num 4.Vacun. declarat.46.num.11. Hippol. Riminald. in l.1.p.2.num.64 69.& seq.ff. quod quisque iur.vbi de litera. Bellon.in rubr. inst. eo. num.15.Iacob.Cagnacin.in repet.c. quoniam contra,nu.17.ext. de probat.

§.Is quoque. Vide in l.4.ex maleficijs, §. is quoque,ff.de actio.

§.Item is.Ex d.l.1.ff.de action.

§.Creditur,Corrigitur per Longobard.l.nulli liceat titu.de debitor.& guadimon.qua creditor debet pręstare in pignore exactissimam diligentiam.Ad intell. vide Gom. var.resolu.tom.2.c.3 circa fi. vbi Soarez. in addit.lit.O.Lonior.de iur. arte in trac. pactor.axiom.60.Duaren.in tit. ff. de pignor.cap.1.

Tit.16.De verb.oblig.

§.1.Verbis Sumptum ex l.1. §.verbis, ff. de act.& oblig. Ad intell. vide Gouean. var. lect.lib 1.c.34. Connan. comment. lib. 6. c.1.in prin.Cott.in memorabilib.verb.stipulum.Alciat parerg.lib.1.cap.39.& quæ notauimus in rub.ff.eo.vbi multa.

§. In hac. Vide Brisson.de formul. & solennibus verb.Rom.lib.6.mihi.f.628.

§.Vtrum Leomana const.] in l.10.omnes, C.de cōtrah.stipul. Ad intell. Paul. Leon. in reper.l.1.§.si quis ita.nu.8. ff. de verbo. oblig.Ioseph.Gonzal. var.quæst. iur.c 24. nu.28.Coras.in d.l.1.§.eadem.nu.4. ff. de verb.oblig.

§.Omnis.Vide Hugon.Donell.in l.eum qui ita stipulatur.§.qui ita stipulatur, numero 5. ff.de verbo.obligat.Brisson.vbi sup. fo.633.

§.At si ita.vide Hugon. Donel. in l. qui hoc anno,nu.6.ff.de verb.obl.

§. Sub conditione, vide in l. 54. conditionales.ff.de verb.sig. Concennat.in Oecono.iur.ciu.lib.2.c.13.

§.Si quis ita. vide in l.115. ita stipulatus, §. Sed & si ita,ff.de verbo. obl. vbi Duaren. adde Cuiac.obseru.lib.14.c.32.

§.Ex conditionali. Ad intell.vide Duar. in Scæuol.num.14.& seq.Petr.Stell. in reper. l.qui Romæ,§.Augertus. vers. ad intellectum.mihi fol.208.ff.de verb. obl. Hug. Donell.in l.si quis si Titius,num 2. ff. de verb.obl,Alex.Raud.in tract. de Analog. ca.27.num.12.Connan.in comment.iur. lib 6.c.3 .num.11.

§.Loca.vide in l.2.§.qui ita, ff.de eo, quod

cert.loco.Loriot.de iur.apicibus in tract. regu.axio.103.Duare.in l.si mihi, & tibi, §.si quis seruos ff.de leg.1.Alc. parerg. li. 1.c.49.Aemil.Ferre.in d. §. si quis seruos. numero 18. vbi hos paragraphos conciliat.

§.Conditione. vide in l.100. conditio. ff. de verb.obl.& quæ notauimus ibi.

§.Non solum. vide Aquilin. in l.2. item si facto.p.3.n.3.ff.de verb.oblig. Concenn. in Oeconom.iur.lib.2.c.14.

Itaque.] vide Soc.iun.in l.4. §.Cato. nu.14. ff.de verb.oblig.

Tit.17. De duobus reis, stipulandi,& promittendi.

Qui stipulatur,reus stipulandi, qui promittebat, reus promittendi dicebatur. vide Brisson.de formul.lib.6.f.629.lib.1.ff.eo. vbi quære nostras notas.

§.Duo.vide Connan.commentar. iur.lib.6. c.5.nu.1.tex.in l.4.duorei.ff.eo.

§.Ex huiusmodi.in solidum.] vt in l. 2. ff. eo.Hodie fallit per Auth. de duobus reis. in princ.vt in gl.d.l.2.

§.Ex duobus.Sumptum ex l.7.ex duobus.ff. eod. Ad intell. vide Alex. conf.184. nu.11. vol.2.vbi Rouescal. in add. Corat. in l 1. §.si quis simpliciter. nu. 13. ff. de verborum obligat.

Tit. 18. De stipulatione seruorum.

§.Sed cum.Ad Intell.vide Vacun.declar. 73. nu.10.tex.in l.38.stipulatio ista, §.hi qui, ff.de verb.obl.vbi quos citamus.Caballi. de dimid.& indiuid.in princ.n.11.

§.Seruus communis.vide in l. 5. seruus , ff. eo.vbi per nos notata.

Tit.19. De diuisione stipulationum.

§.1. Stipulationum. Sumptum ex l. 5. ff.de verb.oblig.Ad intell. Vide Cuiac.& Duaren.ibi,& in tit.ff.de stipul.seruor. cap.7. Alc.paradox.lib.1.c.1.

Tit.20. De inutilibus stipulationibus.

§.1.Omnis.De Hippocētauro . vide late per Hier.Magg. Miscell. lib.1.c.10. Pet. Greg. Syntagm.iur. lib.7.c.3.Alcia.parerg.lib.9. c.13.Coras.Miscell.lib.5 c.2. Couar. var. resolut.li.3.cap.2.Ioann. Robert. Sentent. iur.lib.3.cap.15. Plin. natural. hist. lib.7. cap.3.

§.Idem iuris,vide tex.in l.83. inter stipulantem,§.sacram,ff.de verb.obligat.vbi quæ notauimus.Connan.Comment.lib.6.c.4. num.4.

§ Si quis alium. vide Maran.disput.7.

§ Si quis alij.vide Gabriel.tit. de verbo.obl. conclus.1. Alphan. in Collectan. nu. 107. & quæ notauimus in l.stipulatio ista. §. alteri,ff de verb.oblig.

§. Plane. Quæ sit differentia inter hæc verba. Si mihi,& Titio,aut , mihi , & Titio. vide Vasq.de success.creation.§.17.nu.94. Ad intell.vide Brisson. in tract. de solut. lib.1.mihi.fol.317.

§.Quod si quis. vide text. in l.38. stipulatio ista,& in l.110.si mihi.ff.de verbo. oblig. vbi doctores.& quæ ibi notauimus.

§.Ei vero.Ad intell.vide Loriot.de iur.arte , in tract.pactor.axio.152.Hugo. Donel. in l.stipulatio ista.§.alteri,nu.26. Ruin.in l. quicunque,nu.3.ff.de verb.obl.

§.Præterea.Conciliatur cum l.1.§.si stipulāti.ff.de verbo.oblig. per Alber. Bolognett. ad rub.ff.de verb.oblig. c.31.nu.6. & per Bellon.in Annnom. nu.9.Ad intell. vide Vacun.declar.71. num.4. Aquilin. in d.l. 1.§ si quis simpliciter.nu.47. ff. de verbo. obl. Soc.iun. ibid. nu.17. & seq. Duaren. in d.§.si stipulanti. col.1. Hugon. Donell. nu 9.Coraf. num.3. Connan. Comment. lib.6.c.1.nu.5.Cuiac.in d.l.1 §.si quis ita, ff.de verb.oblig.

§.Item Inutilis,vide Io.Mercer. in l. frater a fratre,col.16.ff.de cond.indeb.

§.Mutum. Ex tex.i l.1.§.mutum, ff.de obli. & act.Aquilin.in l.1. in princ. num.161. Pau.Leon.nu.166 & seq. Ruin. in 2. lect. nu.17.ff.de verb.oblig.

§.Furiosus.vide text.in l.1.ff.de actio. in l.5. in negotijs,& l.40.furiosi.ff.de regul.iu.& in l.70.si a reo.§.3.ff.de fideiussor.

§.Pupillus.vide Bolognett.in l.1. nu.184.& seq Soc.iun.nu.98. Aquilin. in princ. nu. 104.ff.de verbo.oblig. Alphan.in Collect. num.788.

§. Nam infans.vide Menoch.de arbitr. iud. lib.2.cas.57.nume.13.Io. Rober. animaduers.iur.lib.3 c.23.

§.Sed in proximis . Pubertati proximus quis , vide Rolan.conf.57. num.25. vol.1. Kircou.commun. opinio. centur.3.conclu.100.

§.Si impossibilis.Cōcillatur cum §. impossibilis.Instit.de hæredib.instit. per Straitman. seu potius Bellon.in antino. nu.14. Ad intell. vide Loriot. de iur. apicib. in tract.reg.axiom.103. Concennat.in Oeconom.iur.ciu.lib.2.c.35.tex. & scrib.in l.1. §.si id quod, & in l. 31. non solum , ff.de act.& oblig.vbi quæ notauimus.

§.Item verborum. nostra constitutio.] in l. optimam,C.de contrah.stip. vbi vide,quę fuse notauimus.

§.Post mortem. Vide tex. in l.11. scrupulosam.C.de contrah.stipul.& Socin.iun. in l.1.nu.147.ff.de leg.1.

§.Item

§.Item si quis.vide text.in l.præposteri,C.de testamen.

§.Scriptum. Sunt verba Pauli sentent. lib. 5.tit.7.de obligat. vbi id notat Cuiac. Ad rubr.vide Aquil. in rubr. nu.167. Soc. iunior,nu.48.& 50.& Paul.Leon.in l.1. nu. 43.ff.de verb.oblig. Viu.in Sylua commi. opin. 1056. & quos citat Alphan. in Collect.nu.505.

§.Quoties.vide text.in l.29.Scire debemus. in l.86.quod dicitur,& in l.134.Titia.in fi. ff.de verb.oblig.vbi quæ notamus.

Et ad singulas,]non singulas,quidam emẽdat,quod non probo, ex Theophil.hic.

§.Alteri,vide Alphan.in Collect.nu.107. Gabriel,tit.de verb.oblig. conclus.1. Firmã. in repert.verb.stipulatio.num.82.Fallit in Notario. Viu.in Sylua commu.opin.521.

§.Quod turpi. vide text.in l generaliter. 76. & l.27.vcluti,ff.de verbo.obliga.Connan. Comment.lib.6.cap.4.num.1.& li.5.c.11. num.2.

§.Qui hoc anno.Ex l qui hoc anno.42.ff.de verbor.oblig.Vide in l.138.eum qui,ff.de verb.oblig.vbi Cuiac. Conn,commẽ.lib. 6.c.4.nu.8.Donell.in l.eum qui calẽdis, §. quoties,nu.32.ff.de verb.oblig.

§.Si fundum. Vide text. in l. 105. quod dicitur,ff.de solu.Menoch.de arbit.iud.lib 2. cas.27.Marc.Mant. Dialogism. famular. litt.S.num.1.

Tit.21. De fideiussoribus.

§.1.Pro eo.Vide text.in l.1.§.3. ff.de action. & oblig.Connan.Comment.lib.6. cap.6. in princip.

§.In omnibus.Ex l.Græce ff.eod. Vide Connan.d.c.6.nu.4.naturalis obligatio,) quæ fit, Vide in l.Stichũ,§.naturalis, ff.de solu.quem citat Vacun. declar.19. Vide Alciat.paradox.lib.4.c.7. Bellon. supput. l.2. c.1.& quæ diximus.in d.§.naturalis.

§.Fideiussor non tantum, vide in l.4.§. fideiussor,ff.eod.

§.Fideiussor & vide in l.stipulatus,ff. eodẽ, Connan.comment.lib.6.c.6.nu.4.

§.Si plures,vide text in l.26.inter.ff.eod.Cõnan.d.l.6.c.7.nu.10.

Epistola D.Adria.vide Cuiac.ad Paul. sent. li.1.c.20.Huius Epistolæ verba non habemus,vt per Specula.t.tit. de renunc.& con clusio.§.1.nu.10.vbi ad intell.& Vital. Cãpan.in tract.clausul.tit.an possit renũciari epistolæ Diui Adriani,mihi fol.642.

§.Fideiussores ita.Vide text.in l.Græce, 8.§. illud.& in l.hi qui.34.ff.e. Connan.comment.lib.6.c.6.num.6. Couarr. de pact.p. 2.§.6.num.3.Caballin. milleloq. 250. Ioseph.Ludouic.decis.Peru.57.nu 6.& quos citamus in d.§.illud.

§.Si quid autem.vide Duen.reg.337. fideiussor soluens.

§.Græce.Ex l.Græce,8,ff.eod.

§.In stipulationibus, vide in l.30.sciẽdum, ff.de verb.oblig. Soc.reg.465. Solennitas intrinseca.Alciat.de præsumpt.reg.3.præsumpt.10 Mascard.de probatio, conclu. 1314.Soci.iun.in l.1.in princ. n.32 & seq. ff.de verb.obligat.Menoch.de præsumpt. li.3.præsumpt.132.Alber. Brun. de form. & solennit. titul.de probat. & præsumpt. formæ,col.3.versi. quo ad primam regulam,& quæ notauimus in d. l. sciendum.

Tit 22. De literar.oblig.

Vide Concennat.in Oeconom. iur.ciuil. li. 2.c.37.Arissmin. Tepat. in compend. var. iur.senten.lib.2.tit.eod.

§.1.Olim. Quæ obligatio fieri dicatur nominibus,vide doctissimum Ræuard. variorum.lib.3.cap.1.ex Mynsing.hic. Hodie p literas cambij dicimus. Alciat. in l. qui pecuniam,nu.9.ff.si cert.petat. & videtur annuere Cuiac.obser.lib.2.c.4.vide tex.in l.1.ff.de ann.legat.& Brisson. de formul. lib 6.mihi fol.600.

§.Planè,Vide Eman. à Costa in l. si ex cautione,c.secundum hæc,verb.si ex cautione,nu.3.& cap.2.ex eiusdem,num.2.C. de non numer.pecu.& quos citat Alphan. in Collect.nu.788.Andr.Fachin. controuers. iur.lib.2.c.81.

Constitutionem nostram,) in l.in contractibus,C.de non num.pecun. Ad intell. vide Diaz.regul.249. Exceptio non numeratæ, Viu. in Sylua. commu. opin. 137. Duen. reg.261.& quæ notauimus in d.l. in contractibus,vbi late.

Tit.23. De obligat.ex consensu.

§.1. Consensu.Sumptum ex l.2. consensus, ff.de action, & obligat. vbi vide quos citamus.

Tit.24. De emptione, & venditione.

§.1.Emptio, vide text.in l.1.in fin. & in l.36. quod sæpe,ff.de contrah.empt. vbi scrib. Andr.Fachin.controuers.lib.2.c.28.

Constituimus,]in l.cõtractus,C.de fide instrument. vbi vide quæ notauimus.

§.Pretium, vide in l.9.empti,& in l. 2. ff. de contrahen empt.

Nostra decisio.)in l.vlt.C.de contrah.empt. Ad intell.vide Vinc.de Anna. singul. 575. vbi filium in addit. Hugon. Donel. in l.si quis arbitratu,num.19. ff. de verb. oblig. Guliel.Bened. in repet.c. Raynutius, verb. condidit.1.nu.16. extra de testam. Decius cons.340.in princ.

Res tradatur,] Andr. Fachin. controuers. iur.

iur.lib.2.c.30.Fallit in dote, Couar.pract. quæst.c.28.n.7.& q̃ notauimus,in d.l.vlt.

§.Item pretium,Ex l.1.ff. de contrah. empt. vbi vide quę diximus,adde Vacun.declarat.13 & declarat.27.nu.3. Pinel. in rubr. C.de rescind vendit.p.2 c 1. nu.10. Loriot de iur.arte,in tract.pactor.axio.126. Hip. Riminal. Inst.de donat. in rubr. nu. 189. De Poetarum, & aliorum scriptorum au thoritate vide per Ferrand.Aduensem.explicat.lib 2.hic,Cart.& doctores in l 1. ff. si cert.petat.

§.Cum autem, vide text. in l.8. id quod , & tot.tit.ff.de peric.& commod. rei vendit. Duen.reg.203.diminutionis,

§.Emptio,vide tex.in l. hæc venditio , ff. de contrah.empt.vbi quæ notauimus, Ioan. Rober.Senten,iur.lib.2.ca.12 Donel. in l. si quis arbitratu,nu.12.Bolognet. nu 103. seqq.Ritin.nu.20.ff de verb.oblig.

Tit,25. De Locatione , & Conductione.

§.1.Locatio,ex l.2.ff.eod. vide Cuiac,obseruat.lib.4.c.26.Connan. comment. lib.7. c. 11.num.2.

§.Qua de causa,vide in l.22. si tibi polienda ff.de præscrip.verb,Pinel.in rubr.C.de re scind.vend,p.2.c.1.nu.23. Donel. in tit. de præscript.verb.c.53.

Nulla autem cõstituta mercede, venit actio mandati,vt § si,in fine infra mandati,

§.Præterea,vide tex.in l.17.si gratuitam, §.si vnum bouem, ff. de præscript. verb. vbi Doctores,

§.Adeo.Conciliatur cum l.1 §.qui in perpetuum,ff.si ager vectig.l.si domus; in fine, ff.de legat.1.l.3.§.si vts.ff.de reb.eor.l 1.2. & 3.C.de iure emphyt.l fundi,& l,possessiones,C.de fund.patr imonial.lib.11. per Aquilin.in l.naturaliter, §.nihil commune.nu.71 ff.de acquir.poss, Ad intell. vide Sarmient.Selectar.interpret.ca.2.num.17. & seq. Aluar.Falasc.de emphyteu.q.3.nu. 9 Alfan.in collectan.nu.79.

Lex Zenoniana,]in l.1 .C.de iure emphyt,

Ac si naturalis,) ac si natura talis,legit Cuiac hic,

§ Item quæritur,vide in l.2.§.adeo, ff.de Locat.& in l.20.Sabinus.ff de contrah empt. Carot.de Locat.tit,de similitud,Locat.al legat Menoch.de retinend possess. remed, 4.nu.9.& seqq.quos vide,

§.Qui pro vsu.Ad intel.vide Petr,Fabr.in l. contractus.ff.de reg.iur.

§.Mortuo,vide Scribentes in l.4. §.Cato , ff. de verb.oblig.vt per Caroc.de Locat,titu, de contrauent.

Tit.26. De Societate.

§.1. Societatem, Kinonian.] Kinoptazian, Theophil.hic,

§ De illa,Seruius,Sulpicius,]in l.80.Mutius, ff.pro socio.Ad intell.vide Couar.var. resolut.lib 3.c.2.nu.3 .Hipp. Rim.in consil. 400.n.64.vol.5.Pet.de Vbal,de duob. frat, p.4.n.5.Ioan.Crott,in repet.ca.nauiganti nu.24.extra de vsur & quos citauimus,in l.29.si non fuerint,ff.eod. vbi multa.

§.Socius.Vide Pet.Fabr.in l.cõtractus. ff. de reg.iur.

Tit 27. De Mandato.

Vide Concennat, in Oeconom,Iur. ciuil. lib.2.c.27.

§.1. Mandatum.Ex l.2.ff.eo. vbi vide scrib.

§ Tua.Ex d.l.2.§.fi.ff.eod. Concordat cũ l. consilij ff.de reg.iur. & c.nullus ex consilio extra de regul.iur.vbi. Ad intell. vide scrib.adde Firman. in reper. verb. consilium nu.30.& quos citamus in d.§.fin.

§.Illud.vide in l,6.si remunerandi.§.re turpis,ff.eodem,

§.Is qui,vide in l 5,diligenter,ff.eod.vbi cumulata per Alfan in Collect.n.306.Socin. reg 309.mandati.Viu.in Sylua commun. opin.648.Gell.noct.Atticar,lib.1 .c.1 3.quę citat Strace.in tract.de mandat. nu.2.

§ Recte,vide in l.si vero,§.si mandauero ff. eo.Duar,in tit.ff.de acquir.hæred. cap,de seruo.col.4.

§.Item si adhuc. Vide in l,mandatum,C.eo, & in l.& quia,ff.de iurisd,omn,iud. & in l,inter causas,ff.eod,ẽvbi per nos notata. Gabriel.lib 2.tit.de pro aurat,cõcl.2, Brunor,a Sole in compend.resolut. verbo mãdatum.Firma.in reper.verb,mandatum finitur,nu 2.Alfan.in Collect.nu.205

§ Sed vtilitatis. vide in d.l.26. inter causas , ff.eodem,

§.Et huic simile,Argumentum à simili validum , vide Diaz.regul.52. argumentum , Euerard,in Topic,legal,loco,a simili, quę vide,

§.Mandatum non suscipere, vide in l.22. si mandauero,§.fin.& in l 27. si quis alicui, §.qui suscipit,ff.eod.

§,Mandatum in diem.Ex l.1.§,item mãdatum,ff.eod.

§ In summa,Ex l,1 §.mandatum,ff.eod.

§.Et ideo. Vide in §.qua de causa , supra de Locato,

Tit.28. De obligat. quæ ex quasi contract.

Vide Arismin,Tepat.in Compend. var. iur. sentent.lib.2.tit.eod.

§.Igitur.Ex l.4.§.si quis absentis,ff.de actio, & oblig.

§, Tutores . Ex l.4.§.tutelæ, ff.de actione& oblig.

§.Item si Vice Vasq. de success. creat, §. 17. num,50.

§.Hæres,

§. Hæres. Vide in d. l. 3. §. hæres, ff. de actio. Petr. Peralt. in omnia, num. 9. ff. de leg. 2. Eman. a Costa in repe. c. si pater. verb. Trebellianicæ. nu. 10. extra de testam.
§. Item is. Vide in l. 4. is quoque. ff. de actionibus.
§. Ex quibusdam. Vide in l. 4 C. de condict. indeb. Petr. Fabr. in l. quod a quoquo. ff. de reg. iur.
Nostra constitutio.] Concius in notis marginal. intelligit Græcam constitutionem, quæ est l. 45. C. de Episc. & Cler. vt apud Gothofred.

Tit. 29. Per quas personas nobis acquir.

Vide Concennat. In Oeconomia iur. ciuil. libro 2. c. 3
§. 1. Expositis, nostra constitutio,] in l. eum oportet, C. de bon. quæ liber. vbi vide plene per nos notata.
§. Item per liberos. Vide in l. 10. acquiritur, C. de acquir. rer. dom. Connan. commen. lib. 4. c. 5. post num. 10
§. Communem. Vide in l. 5. ff. de stipul. seru. vbi per nos citata.
Nostram decisionem.] in l. fi. C. eod.

Tit. 30. Quibus mod. tollit. obligatio.

§. 1. Tollitur, aliud pro alio.] Vnũ pro alio solui non potest inuito creditore. Fallit in ecclesia debitrice. Auth. hoc ius, C. de sacrosf. eccles. Item in casu Auth. hoc nisi debitor. C. de solut. & l. si domus, §. qui cõsi tetur, ff. de leg. 1. Item in noxali actione, l. miles, §. 1. & 2. ff. de re iud. & clarius Claras. in summa, verb. solutio, nu. 15.
§. Item per acceptilationem, vide Aquil. in l. 1. §. si quis ita, nu. 13. ff. de verb. obl.
Græce.] vide in l. an inutilis, ff. de acceptil. vbi quæ notamus.
Verba Græca exponuntur, i. quod promisit tibi, habes ne acceptum? habeo
§. Est autem prodita. Ex l. 18. & vno, ff. de acceptil. Bologn. in l. qui Romę, §. Diui, nu. 142. Pau. Leon. nu. 455. ff. de verb. obl.
§. Præterea. Vide Duaren. tit. de reputat. quæ fiunt in iud. c. tom. 1
Nostra constitutio.) in l. si C. de nouat.
§. Hoc amplius. Vide in l. 80. prout. ff. de solut. Petr. Fab. in l. nihil tam naturale, ff. de regul. iur.

LIBER QVARTVS.

Tit. I. De obligat. quæ ex delicto nascuntur.

§.1.Cum sit, vide Duaren. tit. de iudic. ca. de var. iudic. præcept. col. 3

§.Furtum. Ex l.1.ff. de furt vbi vide quæ notauimus. In quibusdã codicibus, additur, inuito domino, quod non placet Alciat. dispunct lib.1. c.10. quẽ reijcit Forcat. in Neciom. dialog.29.nu.1.& per totum.

§.Furtorum, ex l.2. ff de furt. vide Sigon. de iudic lib.1.c.5 prope finem Cuiac. obseruat. lib.6.c.2. Paul. senten. lib.2. tit.31. Petr. Greg. Syntagm. lib.37.c.1

§.Manifestus, ex l.3. ff de furt. De Græca dictione, vide Alc. prætermiss. l.2. Cæl. Rhodig. lec antiq. li.16.c. sequitur Ferr. Aduens. explicat. lib 1. & Forcatul. in Neciomant. dialog.29, nu.6. vide Bud. in annotat. ad d. l.3 & Gell. noct. atti. lib.11.cap.18

§.Immo. Ex l.5.§ siue igitur, ff. de furt. ibi recurre.

§.Nec manifestum Ex l.8. nec manifestum, ff. de furt. vbi vide Bud. in annot. Sigo. de iud d. lib.1.c.5

§.Conceptum, vide Paul. sentent. lib.2. titu. 31. Petr. Greg. vbi sup.

§.Oblatum, vide Paul. vbi supra ait enim. Oblati is agere põt, penes quem res concepta & inuenta est. Itẽ. Oblati hæredi ... dem competit, sed in hæredem non ... rursus. Furti oblati actio aduersus eũ, qui obtulit, tripli est pœna, & ipsius rei repetitio. Vide Gel. lib.11.c.18. Hodie hæc cessãt, vt inf. eo quare amplius non insisto.

§.Placuit Ad intell. vide Angel. de Nicolin. cons.23.nu.28. inter cons. crim. Zileti vol. 2.2. impres.

§.Sed si, vide text. in l.46. inter omnes, §.recte. ff. de fur. Honufr. de Perus. consil.28 n. 5.& August. de Oxtomb. cons.23. num.28. inter cons. crimin. Zileti, vol.2.2. impression. Alphan in Collectan. nu.345.

§.Vnde, nostram decisionem,] in l.20. si quis. de fur. vbi vide per hos notata.

§.Interdum etiam vide tex. in l.14. cum qui, §. si filius. ff. de furt.

§.Aliquando, vide in l.19. in actione, §. qui rem ff. de furt.

§.Interdum quoque, vide in l.51 in furti, ff. de furt.

§.Et hoc. panno rubro.] vide in d.l. in furti, §. cum eo ff de furt.

§.Ope. vide in l.56. si pignore, §. qui ferramẽta, ff. de furt. Plaz. de delict, lib.1.c.16. vbi allegat. Dec in c.1. nu 11 de off. deleg.

§.Certe, vide in l 53. sæpe, §. item dubitatum, ff. de verb. sign.

§.Hi qui. Ex l. serui, & filij, 17. ff. de furt. vide Connan. comment. li 2.c.2. in fi.

§.Si vero, vide in 36 qui seruo, §.1. ff. de furt.

§.Item si fullo Ex l.12. itaq. fullo, ff. de furt.

§.Quæ de fullone, nostris decisionibus.] in l. vlt. C. de furt.

§.Sed is apud, vide in l.14. cum qui, §. is autẽ, ff. de furt.

§.In summa, Ex l.24. impuberem. ff. de fur.

Tit. 2. De vi bonor. rapt.

§.Qui res, dictum est,] a Iulian. in l.2.§. ceterum, ff. eo. De furtũ pœna vide per Ferr. Aduens. explicat. lib.2. Cæl. Rhodig. lect. antiq. lib.10.c.6

§.Ita tamen. Procedit in rustico. Menoch. de recup. poss. remed 9.nu.29

§.Sane. Ad verbum ex l.2. §. in hac. ff. codẽ. Ad intell. vide Connan. comment. iur. li. c.2. num.10. Ruin. in repet. rubr. ff. de nou. oper. nunc. nu.18. Bologn. num.104. Syl. Spanocch. lib.2. nu.23.& 104

Tit. 3. De Lege Aquilia.

Vide Vasq. controuers. illustr.48.num.35. & controuers. 54.nu 14

§.1. Damni. Ex l.2. ff. eod. vbi vide.

§.De suibus. Restituitur Græca litera per Alciat in l. Legatis, ff de legat.3. & prætermis. l. ... quæ interpretatur. Hunc inuenies suibus assidentem, quæ pascunt prope Coracis saxum, ad fontem Arethusam.

Martianus.] vt in l.65. legãs, §. ornatricibus, ff. de leg.3

§.Iniuria, vide Petr. Fabr. Semest. lib.1.c.23, mihi, fol.250

§.Item si putator, Ex l.31. si putator ff eod.

§.Præterea. vide in l.8. idem iuris. ff. eod.

§ Liberum, vide in l.27. si seruus, §. huius legis. ff. eod. secundum caput l. Aquil. cuius hic fit mentio, quid continebat, vide per Claud. Chiflet. in disput de hac re edita.

Tit. 4. De iniurijs.

§.Generaliter Ex l.1. ff. de iniur. Iniuria à cõtumelia hoc distat, Iniuria n. leuior est, Pacuuius Peribea. Patior facile iniuriã, si est vacua a contumelia, Non Marcell. c.5. nu 36. Corn Front. Contumeliam inferunt iniuriam patiuntur homines, Cõtrarium asserit Gell. lib.9.c.12. eam referens ad vtrumque.

§ Iniuria, vide in l.15. item. ff. eod.

§.Patitur. vide in l 1.§ 2.& fi. & in l.2 ff. eo. non habet locum de iure Longobard. tit. de iniur. vbi maritus non agit suo, sed vxoris nomine.

§.Pœna, Ad intel. vide Vigl, in §. plures, n.5. instit.

Instit. de hæred. inst. allegat Gell. lib. 10. c. 1. Adde Anton. Burgos in repet. c. cognoscentes, nu. 77. de Constit.

Lege 12. tab.) cuius verba apud Gell. d. cap. 1. sunt, si iniuriam alteri faxit 25. æris pœnæ sunto si membrum rupitur cum eo pacis ralio esto, vide Reuard. ad l. 12. tab. c. 25.

§. Atrox, vide in l. 7. in fi. ff. eo Reuar. varior. lib. 1. c. 9 Menoch. de arbi. iud. l. 2. cas. 263. Forner selection. lib. 1. c. 21.

§. In summa, Zenoniana constitut.) in l. vlt. C. eod Corrigitur in Regno per constitut. varietates pœnarũ tit. de considerat. iniur. vbi agens iniuriarum habet tertiam partẽ, & fiscus duas. Arnou. d ffer. 62 Ad intell. vide Duaren. disput. anniuers. lib 1. c. 35. Ioan Robert. sentent. lib. 4 cap 9. Andr. Gail. pract. obser. lib. 1. c. 65

§ Non solum. Ex l. non solum. 11. ff. eod.

§. Hæc actio. vide Vasq. controuer. illust. 72. num. 10 Piaz. de delict. c. 6. nu. 41. Kircou. comm. opin. centur. conclus 53

Tit. 5. De obligat. quæ ex quasi delict. nascuntur.

Vide Arisrmin. Tepat. in compend. var. iur. sent. lib 2. tit. eod.

§ 1. Si iudex. Ex l. 4. ex maleficio, §. si iudex, ff. de act. & obligat. & l. vlt. ff. de var. & extraord. cognit. Ad intell. vide Ioan. Rober. sent. l. 3. c. 5. Bart. q 9

§. Item is, vide in l. 1. ff de his, qui deiecer. & in l 4. Is quoque ex cuius, ff. de act.

§. Si filiusfam. Ex d. l. 4. §. ideo, ff. de act.

§. Quod & in filiofam. vide in l. si filiusf. ff. de iud.

§. Item exercitor. Ex d. l. 4. ex maleficio, §. itẽ exercitor, ff. de action.

§. In his, Vide in l. fin. §hæc iudicia, ff. naut. caupon.

Tit. 6. De Actionibus.

Actio vnde dicatur. vide Curt. Brugen. Icaston ad fratrem lib. 5. c. 15

§. 1. Superest. Ex l. 50. nihil, ff. eod.

Ad intel. vide Aquil. in l. naturaliter, §. nihil cõe. p 1. n. 181. & 184. ff. de acquir. poss. Loriot, de iur. apic. in tract. actio. axio. 1. Petr. Greg. Syntag. iu. li. 21. c. 8 n. r. Duaren. in l. 1. ff. de pac. & in tit. ff. eo. c. 1. & c. 8. Bolog. in l. si vnus, § pactus nu. 27. ff. de pact. Sigon. de iud. lib. 1 c. 17. Christoph. Ehem. de princ. iur. lib. 4. c. 6. mihi fol. 228

§. Omnium, vide Herman. Vultei. Discepta. iur. li. 1. c. 4. Sigo. vbi sup. Arnol. ab Herlo. de act. in prologome. nu. 8. & seq vbi late.

§. Aequé. Ad intel. Vide Bellon. sup. puta. l. 1. c. 69. nu. 1 Pet. Loriot. de iur. ar. in tract. cõsanguin. axio. 10. Duar. tl. de Proba. c. 13. & in l. si priusquã. prælect. 17. ff. de nou. oper. nunc & tit. C de prob. c. 4. col. 4. Forcat. in Neciomã. dial. 19. n. 9. Herm. Vult. Discep. iur. li. 1. c. 5 Menoch. de retin. pos. remed. 3. nu 17 Coras. Miscel. lib. 3. c. 23. & in l. terminatis, nu. 18. & in l. ei qui nu. 9. ff. de seru.

§. Contra. sane vno casu,] Hanc lectionẽ sequitur Ant. Cont. lect. subsecin. lib. 1. cap. 1. Gouean. var. lect. lib 1. c. 41 & passim oẽs Hugo Donell. hic, emendat. sane non vno casu. Cuiac. aũt. Sane hoc vno casu, quẽ sequit Lud. Vital. var. lect. li. 2 c. 12. nu. 2. De actione negatoria, & cõfessoria vide Arismin. Tepar. in Cõpend varia. iur. sent. li. 2. ti. de actio. neg. Coras. in l. equi. ff. de ser.

§. Aliæ, vide Menoch. de retinend poss. remedijs, nu. 16. Sitacc. ad Crauet. cons. 1. nu. 7

§. Nãque. Publiciana à Publicio Prætore.] Q. Publicius Prætor Vrbanus cum M. Iunio, vt Cic. in Cluentiana ex Cuiac.

§. Rursus, vide Gouean. var. lect. lib. 1. cap. 10. Fusc. sing. 65. litt. A. Ludou. Mam. de act. lib 2. c. 4

§ Item si quis in fraudem. Fallit in debitore renunciante hæreditati, vel aliquo lucro, Rolan. in tract. de lucro. dot. q 40. nu. 7

§. Itẽ Seruiana. Dicta sic ab auctore Seruio Prætore. Vir damnatæ memoriæ, & Don. hic, nu 2. Quid differat cum Saluiano interdicto, vide per Menoch. de adipisc. poss. remed. 3. nu. 8. Ad intel. vide Loriot. de iur. arte, in tract. pactor. axio. 64. Duaren. in l. item quia, ff. de pact. Connan. Commentr. lib. 4. c. 13. nu. 1. Forcatul. in Neciom. dialog 13. nu. 2. Menoc. vbi supra.

§ Inter pignus. Vide in l. 5. res hypot. in fi. ff. de pig. l. 9. §. proprie. ff. de pign. act. & in l. plebis § pign. ff. de verb sign. Ad intell. vide Connan. comm. iur. li. 4. c 13. in prin. c. Laurent. Val. elegant lib. 6. c. 57. vbi Alciat. in add. qui dicta reassumit in tract. de verbo. sig. li. 4 sub n. 24. vers 22. Donel. in trac. de pig. c. 2. Franc. Balduin. in eo. tract. c. 1.

§. In persona, vide in l. 2. C. de constit. pecu.

§ De constituta, vide Hipp. R im. Instit. de donat. in prin. n. 564. & seqq Alpha. F. in collecta. nu. 996 Loriot. de iur arte. in tract. pactor. axio 148 Benincas. §. 1. n. 248. sup. eo. Forcatul. in Neciom. dial. 71. nu. 2 Aquil. in rub. ff. de verb. oblig. nu. 259. Ruin. in 2. lec. nu. 74. Socin. iun. nu 299. Bologn. num. 40. Vacun. declar 68. nu. 1

§. Pœnales, vide Ramal. Cors. Indagat. iur. li. 3. c. 4. nu. 17

§. Præiudiciales, vide Ræuard. var. lib. 1. cap. 18. & de præiud. li. 1. Loriot. de iur. arte, in tract. consanguinit. axiom. 7. Duaren. in tit. ff. de probat. c. 13. & in tit. ff. de obligat. cap. 7. & Disputat. anniuers. lib. 2. c. 2. Ioan. Robert sent. iur. lib 1. c. 13. Herman. Vultei. Disceptat. iur. lib. 1. c. 3. Alciat. parerg. lib. 8. c. 4

§. Sic itaque, vide in l. vlt. §. vlt. ff. de verbor. oblig. Duaren. in l. scire debemus, §. vlt. ff. de verbor. oblig. Io. Robert. senten. lib. 4. c. 15. Benincas. in §. actionum, Instit. eod.

§. Om-

§. Omnes autem. Fallit dupliciter, vt per Sebast. Sap. in l. vn. n. 84. C. de sent. quæ pro eo, quod inter. Item fallit de iure can. vt in c. quisquis in fi. 17. q. 4. inc. cum deuotissimam. 12. q. 2

§. Tripli. vide Anton. Vr fil. ad cõstit. de var. præsid. author. c. 3. Sportula quid. vide p Alcia. dispunct. lib. 3. c. 17

§. Quadrupli. vide Duar. in tit. ff. quod met. caus. c. 3. Arnald. ab Hersolt. de actionib⁹ in prolegomen nu. 33. & seqq.

§. Sed furti. Ad intel. Vide Caballi. Milleloq. 405

§. Actionũ. vide Coras. Miscellan. lib. 2 c. 8. Gallef. de iud. bonę fid. n. 10. Ioã. Rogerat. Troch. de diffe. iudic. bonæ fid. & strict. iur. mihi fol. 8. Cõcenn. in Oeconom. iur. ciuil. lib. 2. c 16. Strictũ ius quid. vide per Iac. Omphal. de ciuil. polit. lib. 1. c. 65

§. Quamuis Petitio hæreditatis est actio bonæ fidei. Diaz. reg. 554. petitio hereditatis.

Nostra cõstitutio.) l. vlt. C. de pet. hæredit.

§. Fuerat. Amplia in marito, vt dos tradatur. Craff. cõm. opin. lib. 1. c. 6. nu. 43. Ad intell. vide Aquil. in l. 1. in prin. n. 35 ff. de verb. oblig. Ioã. Rogerat. Troch de differ. iudic. strict. iur. & bonę fid. mihi. fol. 51. Ruin. in l. 3. n. 46. & 74. Duaren. ibi. ff. solut. matr. & quæ notauimus in rub. C. de rei vxor. act.

§. In bonę fidei. vide Diaz. reg. 98. cõpensatio, Viu. in Sylua comm. opin. 114. Brisson de cõpésat. mihi fol. 412. io. Roger. Troch. in dict. tract. de iudic. bonæ fid. & strict. iur. mihi fol. 70. Beninca. in §. actionum. nu. 266. Instit. eodem.

Nostra cõst tutio.) in l. vlt. C. de compẽsat.

§. Præterea. Ad intell. vide Menoch. de arbi. iud. lib. 1. q. 5. n. 20. Corat. Miscellan. lib. 1. c. 12. Gallef. de iud. bona fid. n. 50. Loriot. de apicibus i r. in tract. actio. axio 66. Ludouic. Main. de action. lib. 3. c. 1. Duaren. in paradox. de in lit. iur. 36. & seqq.

§. Curare. Iudex dare dẽt sũiam certam. Alphan. in Collect. nu. 243. Et incerta nõ valet. Firman. in repet. verb. sententia incerta. Lanfranc. in reper. ca. quoniam contra verb. interlocut us, nu. 40. & seqq. & in add. lit. B. extra de probat. Ad intell. Vide Mascar. de probat. tom. 2. conci. 933. n. 13. Cagnol. n rubr. C de sent. quæ pro eo, quod inter nu. 6. & in l. 1. in princ. num. 89. ff. si quis ius d c non obtemp.

§. quis agens, vide Ioan. Rober. Senten. lib. 2. c. 9. ex. in l. 1. ff. de minor.

Causa cadebat.] vide Ald. Manut. In Adag. Causa cadere.

§. Hinc autem, vide Duaren. in l. si re incertus, ff. de legat. 1

§. Sed hec. Corrigitur apud Hispanos, vt per Io. Martin. de Olan. in antinom. iur. ciuil. & Hispan. lit. A. n. 52. vbi ad intell. n. 33.

Lex Zenoniana,] Non extat, sed ei⁹ fit mẽtio, §. hodie inst de excep. vbi vide quę notauimus ad intel.

§. Si minus. Est difficillimus, vide Cagno. in l. edita, n. 77. Hugo. Donel. nu. 18. Ruin. Sen. col. 3. & seq. ff. si cert. pet.

§. Si quis al iud. Ad intel. vide Vacun. declarat. 89. nu. 6

§. Item si. vide Aquil. in l. naturaliter, §. nihil commune, 1. nu. 181. ff. de acquir. poss.

§. Idem est. vide Diaz. reg. 210. donans.

§. Eum quoque. Cedens bonis non tenetur, nisi in quantũ facere potest. Socin. regu. 66. cedens. An habeat locum si sit renũcia tũ cũ iuramento. Et an procedat in milite, vide Thesaur. decis. 36. An pcedat i delictis, & sic cõtra fiscũ, & in parte creditri ce ex delicto eund. deci. 182. Ad intel. vide Claud. Seisel. in l. 1. §. si quis, num. 10. ff. de verb. oblig. Scaglion. & Rouit. in pragm. de cessi. bon. Sebast. Medi. in tract. de Cõseru. poss gl. 2. p. n. 27. & seqq.

Tit. 7. Quod cum eo, qui in alien. potest. est, neg. gest. esse dicitur.

§. Eadem, vide in l. 1. ff. de exercit. & in l. 1. t. de institor. Duaren. in titul. ff. de exercit. act. c. 1. & 2

§. Introduxit, vide Arnold. ab Hersolt. de action. p. 3. act. 23.

§. Præterea, ad intel. vide Ludou. Maln. de act lib. 2. c. 34

Tit 8. De noxalib. actionib.

§. 1. Ex maleficijs, vide Forcatul. in aular. c. 10. num 6

Noxæ dedere,) Inuehit contra Iustinian. Laurent. Valla elegant. lib. 6. c. 3. defenditur tamen ab Alciat. de verb. sign. lib. 4

Namque erat.) vide Connan. Commen. iur. lib. 2. c. 3. nu. 1. dominus, vide. Cuiac. obs. lib. 13. c 9

§. Sunt autem. vide Ferrãd. Aduens. explicat. iur. lib 2

§. Oĩs. Corrigitur per Lõgobard. l. 2. de pauper. l. si quis alium, & l. seq. de culpa seru. quibus noxa sequitur caput, sed actio noxalis semper remanet cũ priori domino.

§. Sed veteres, ex l. 12. tab. vt per Mynsinger. hic. Ad intel. vide Cuiac d. lib. 13. c. 9

Tit. 10. De his per quos agere possumus.

§. 1. Nunc vide Io. Rober. Senten. iur. li. 2. c. 1

Lege Hostilia) dicta ab A. Hostilio cons. cũ A. Atilio anno ab V. C. 583. Pard. Prætet. in indic. leg. Rom. Sed Anton. August. in prætermiss. hoc reuocat in dubium, si sit regia consularis aut tribunitia. vide Frãc. Poliet. Histor fori Rom. lib. 2. c 1. in fine.

Tit. 11. De Satisdationibus.

§ 1. Satisdationum. Vide Carol. Sigon. de iudic. lib. 1. c. 27.

Iudi-

Iudicatum solui.] vide Cuiac. obseruat. lib. 10. c. 19. vbi de formula, & ad saturitatem Barnab. Brisson. de formul. & solenn. 6. verb. Rom. lib. 9. mihi fol. 437.

§. Sed hodie vide Ioan. Robert. Sententi. iur. lib. 3. c. 21.

§. Sin autem. Per quam ipse fui,] vide Ioan. Robert. vbi sup. lib. 2. c. 2.

§. Si vero reus, vide in l. vn. C. de satisd.

Tit. 12. De perpet. & temp. action.

§. 1. Hoc loco, eas vero,] vide Connan. commentar. iur. lib. 1. c. 5. nu. 2.

§. Aliquando. vide Duaren. to. 2. tit. de oblig. & act. c. 8.

§. Non aũt, vide Vurniser. pract. forẽs. li. 2. ti. 50. in Miscel. obseruat. 3. mihi fol. 155.

§. Hæredibus, ex contractib. vide Pard. Pratei. reg. 410. hæredibus.

§. Aliquando, ad intel. vide Cuiac. obser. lib. 21. c. 1. Hugon. Donel. in l. ex ea parte. §. ex facto rei. nu. 5. ff. de verbor. oblig.

§. Superest, Vide Vasq. de success. creat. §. 5. nu. 46. Duaren. in Parad. de in lit. iur. nu. 42. Alci. parerg. li. 7. c. 19. Forcatul. in tract. de mora. p. 3. nu. 14. Lotiot. de iur. arte, in tract. de mora. axio. 34.

Omnia iudicia absolutoria, vide Sigon. de iudic. lib. 1. c. 29. Alciat. de eo, quod inter. cap. 8. nu. 17. Bart. & dd. in l. si insulam, ff. de verb. oblig.

Tit. 13. De Exceptionibus.

Vide Fran. Pollet. Histor. for. Rom. li. 1. c. 4. in fin. Brisson. de Formul. li. 5. fol. 449.

§. Idem iuris, vide Eman. a Costa, in l. si ex cautione, c. secundum hæc. verb. si ex cautione, nu. 8. C. de non num. pecun.

Constitut. nostra,] in l. 14. in contractibus, C. de non num. pecun.

§. Appellantur. Ex l. 2. exceptiones ff. eod. Ad intel. vide Hugon. Donell. in l. cum qui calendis, §. quoties. nu. 42. ff. de verb. oblig.

Rem amittebant,] id erat causa cadere, §. si quis agens, sup. de action. vbi vide.

§. Hodie. Corrigitur per Longobar. l. si quis alium ante constitutũ tẽpus, tit. de debit. & guadimon. qua creditor pignorans creditorem ante cõstitutum tempus tenetur pignus reddere, & soluere pœnam. Ad intel. vide Don. in d. §. quoties, nu. 42. & Specular. lib. 4. tit. de plus petit. & text. in ca. 1. extra de plus petit. & ibi glos.

Zenonianæ constit.] vide quæ notauimus, in §. sed hæc, sup. de action.

§. Eas vero. Infames possunt esse procuratores ad lites. Turzan. comm. opin. 85. Fallit de iure can. vt per Tiber. Decian. tract. criminal. lib. 2. c. 20. num. 4. vide Viu. in Sylua comm. opin. 647. Boer. ad Din. in cap. infamibus, lit. A. extra de reg. iur.

Quæ olim.] Vide Quintilian. lib. 3. cap. 6. & lib. 7. cap. 5.

Tit. 14. De Replicationibus.

Vide quos citauimus sup. in rubr. de except.

§ 1. Interdum. Vide Franc. Pollet. Histor. fori Roman. lib. 4. c. 8.

§. Sanè quædam, vide Connan. commentar. iur. lib. 6. c. 7. nu. 6.

Tit. 15. De interdictis.

Multa ad hunc tit. pertinẽtia cõgerit Cuiac. obseruat. lib. 5. c. 17. Carol. Sigon. de iudi. lib. 5. ca. 16. Brisson. de Formul. lib. 5. mihi fol. 434. Pollet. Hist. fori Rom. libro 5. c. 4. in fin. vbi ait, hodie interdicta esse sublata sed possunt dici, hodie esse interlocutiones iudicum, quæ dicuntur decreta interlocutoria, vide Alc. parerg. lib. 3. c. 15.

§. 1 Sequitur, vide Ioan. Robert. Sentent. iur. lib. 3. c. 19.

§. Summa. Vide Ioan. Robert. vbi supra. Menoch. de adipisc. poss. in præiud. num. 2. ext. in l. 1. §. interdictum autem. ff. eodem vbi quæ notauimus.

§. Sunt tamen, vide Alciat. parerg. lib. 3. c. 15. vbi litera, (quia inter duos) emendat interdum quẽ refert Silu. Spannoch. ad rub. ff. de noui oper. nunc. lib. 6. nu. 60. vbi ad intell. adde Socin. iun in l. 1. nu. 165. ff. de acquir. poss.

§. Adipiscendæ, vide Menoch. in tractat. de adipisc. poss.

Saluianum.] dictum à Saluio Iuliano, vt per Menoch. de adipisc. poss. remed. 3. num. 1. Procedit solum in locatione prædiorum rusticorum, secus in vrbanis. Brunor. a Sole in comped. resolu. verb. interdictum Saluianum.

§. Retinendæ. vide Menoch. in tract. de retinend. poss.

§. Commodum autem. Ad intel. Vide Cagni in rub. C. qui admitti, nu. 61. & seq. Cæsar Contard. in l. diffamari. cap. 4. nu 22. C. de ingen. & manumiss. Viu. in Sylua. comm. opin. 378.

§. Hodie. Vide Alex. cõs. 54. nu. 1. vol. 5. Rip. in l. naturaliter, §. nihil commune. n. 180. & seq. ff. de acq. poss. Bapt. de Cõtell. cons. 15. nu. 8. & 18. inter cons. Ziletti, vol. 2. 2. impress. Menoch. de retin. poss. remed. 1. num. 3. & seq.

§. Recuperandæ, vide Menoch. de recuper. possess.

Sed ex constitutionibus,] l. si quis in tãtum, C. vnde vi. vide Ioan. Robert. sentent. iur. lib 3.

§. Qui ... Cur vis cũ armis dicatᷣ publica, & sine armis priuata? Vide Ioan Robert. sentent. lib. 3. c. 22. Duaren. disputat. anniuer. lib. 1. c. 22. & tit. ff. eo. & ff. ad l. Iul. de

vi.publ.c.1. Menoch. de arbitr. lib.2. caf. 394. vbi latè.

§. Tertia. ex l.2. ff. eo. vbi vide, q̄ notauimus.

§. De ordine. Vide Ioan. Vaud. lib.1. q.10. Benincas. §.1. nu.204. Inst. de action.

Tit. 16. De pœna temere litigant.

§. Ecce. Vide in l.2. C. de iuramen. propt. calum. vbi per nos notata.

§. Vtriusque. alia nostra constituit.] In l. rem non nouam.12. §. patroni. C. de iudic. vbi gl. ait, quod non obseruatur de consuetudine. Specul. tamen dicit, quod non potest consuetudine tolli. in tit. de aduocat. §.1. vers. item excipitur. prope fin.

§. Hæc autem. Vide in C. Hermogen. l. iudicium. tit. de calumniat. quem citat Pollet. Histor. fori Roman. lib.5. cap.1.

Improbus litigator.] Vide in l. eum quem. 79. ff. de iudic. & in l. properandum, §. siue autem, C. de iudic. quib. in locis vide quæ abunde notauimus.

§. Omniū. In ius vocare. quid. Vide Duaren. disputat. anniuers. lib.1. c.1. Hugon. Donel. in titu. C. de in ius voc nu.8. Ad intell. vide Catoc. decis.79. nu.18. & quæ notauimus in rubr. ff. de in ius vocand.

§. Qua parte. Vide in toto titu. & ibi per nos notata. ff. de in ius voc. Plaz. de delict. c.2. nu.13. Rebuf. in constit. Gall. in procem. glos.5. nu.4. Cæs. Cost. variar. lib.1. cap.31. Roland. cons.18. volum.2.

Tit. 17. De officio Iudicis.

§.1. Superest. Vide Soc. in l. a Diuo Pio. §. in venditione, ff. de re iud. text. & ibi per nos notata in l.1. §. si cum contra. ff. de senten. quæ sine appellat.

§. Et si hæreditas. Vide Loriot. de intr. arte, in tract. fruct. axiom.50. & seq.

Tit. 18. De Publicis iudicijs.

In hoc Regno Neapolitano hic tit. cessat, cū nemo accusare possit, nisi suam, vel suorū prosequatur iniuriam. Carrer. in tract. de hæresi. nu.106. quem refert Tiber. Decian. tract. crim. lib.5. c.4. nu.19.

§.1. Publica iudicia. Vide Gouean. var. lect. lib.1. c.17. Duaren. disputat. anniuers. lib.1. c.37. Ioan. Robert. Senten. iur. lib.4. c.9. Decian. tract. crim. lib.5. c.3. num.5. & quę notauimus in rubr. ff. eod.

§. Publicorū. Ex l.2 ff. eo. vbi vide scribētes.

§. Publica autem, cuius pęna,] vide in l. quisquis, C. ad l. Iul. maiest.

§. Item lex in l. de adulter. Adulteriū hodie punitur pœna capitis. Roland. consil.74. nu.3. vol.1. Kircou commun opi. centi.1. conclus.7. Vn. comm. opi.33. Fallit de iure can. Straitman. seu Bellon in antinom. lib.2. dist.19. Fab. Mōteleon. in prax. arbitral. lib.4. nu.597. Decian. tract. crim. lib.2. ca.20. nu.3. Item fallit in muliere, quæ detrudi debet in Monasterium. Aut. sed hodie C. de adulter. Quæ sit ratio diuersitatis, vide per Augu. Pataui. in add. ad Sūm. Ang. verb. adulterium, §.3. lit. E. Ad intell. vide Menoc. vbi sup. Ioan. Papi. Piot. cons.r32. nu.13. Inter cons. crimi. Ziletti, vol.1.2. impress. & Foller. cons.79. num.2. vol.2.2. impress. Duaren. disputat. libro 1. c.22. Ioan Robert. Sentent. lib.3. c.22. Anto. de Padigl. in l. transfigere, n.84. C. de transact. Anton. Thesaur. decis.3. Alphan. in collect. nu.236.

Sed eadem lege, Stupratoribus.] prædicatoribus, emēdat Cott. in memoral. verb. pedicones, quē sequitur Bapt. Pius, in annotat. recentior, refert Alciat. parad lib.5. c.10. & Menoc. de arbitr. iud. lib.2. cas.288. & Decian. in tract. crimi. lib.1. c.2. nu.5. Cuiac. tamen cum Ioan. Cruc. in annotat. hic, & Cot. vbi sup. legit, peccatoribus, vbi ad intell. Adde Isern. in Constitut. si quis rapere, vers. & pro solo raptu, & Afflict. in c. vn. nu.2. tit. quæ sint regal. in vsib. feud.

§. Item lex Cornel. de Sicar. telum autem.] Ex l.233. ff. si caluitur, §. telum, ff. de verbor. sign. vbi vide, quæ notauimus.

Xerolopho,] hanc lectionem sequitur Nebrissens. in lex. ex Priscia. de octo partibus orat. lib.1. quā etiam refert Cęl. Rhodigi. lect. antiq. lib.8. c.16. & Bapt. ius annotat. poster. c.176. Erat Monasteriū Cōstātinopoli, vt per Niceph. Greg. Histor. lib.6. cap. de Athanasij recusatione patriarchat. & lib.7. c.1. At Anton. Aug. emendat. lib. 4. cap.5. legit, Xenophon. ex Theophil. hic, ex pandectis Florētinis in d. l. si caluitur. Quarum authoritate motus, cum in eisdem, hic legatur Xerolophon, vtramque lectionem sustineo, vt sit, Epigramma Xenophontis in Xerolopho scriptum.

§. Item lex Cornel. de fals. Corrigitur apud Hispan. per l.83. Taur. vt per Gomes. t.61. Nec procedit de generali consuetudine, sed relinquitur iudicis arbitrio. Rebuff. procem. constit. Gal. glos.5. nu.110.

§. Alia. Vide Plaz. de delict. ca.22. nu.6. Cott. in memoral. verb. Culeus.

§. Item lex Iulia, de vi public. nostræ const.] in l.1. C. de rapt. Virg.

§. Fin. sed de publicis per indicem.] Vide Cuiac. obs. lib.5. cap.25.

F I N I S.

NOVELLÆ
CONSTITVTIONES,
AC DISSOLVTIONES ANTINOMIARVM,

Singularesquè intellectus ad principales Institutionum locos.

AVCTORE
FABIO RANVCCIO IVRISC.
MACERATENSE,

In Patrio, & in Firmano olim Gymnasio, nunc verò in Parmensi, vespertinis horis, Iuris Ciuilis Interprete Ordinario.

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

M DC XVIII.

CVPIDAE LEGVM IVVENTVTI

Fabius Ranuccius Maceratensis.

AEC prima legum elementa, quæ lacte materno puriora imbibẽda sunt a Tyronibus iuris ciuilis, adeò nonnullis in locis, vetustate corrosa, & corrupta inueniuntur; vt putredinem sapiant, ac facile iuuenum mentes titubare compellant. Quapropter cum primùm hoc opus publice interpretandum assumpsi, loca illa indicare proposui, & quæ emendatione indigent, nouis constitutionibus illustrare: Irnerij glossatoris antiqui vestigijs inhærendo; Compendiose tamen ac breuiter, ne diffusus tibi, vel nauseam, vel confusionem parerem, cui breuitatem, & facilitatem melius conuenire edocet huius voluminis auctor in sui principio. Etenim sic fiet, vt qui, vel propter librorum egestatem, vel propter iuuenilem imperitiam, correctum ius non agnoscerent, paucis hisce constitutionibus additis, facilimè interna iuris penetrent: magisque ac magis per hæc quotidiana exercitia, studeant ad meliora se præparare. Quod si forte locus aliquis emendatione dignus prætermissus fuerit, id iusta ratione factum agnosce: vel quod ne pluries inserta eademmet decisio stomachum tibi commoueat: vel quod omnia non possumus omnes: erit enim alijs fortasse addendi locus. Illud tamen a me factum esse velim, verba nouellarum constitutionum fideliter, & paucis fuisse relata. Quamuis autem Irnerius sua illa capita in Codice apposita, Authenticas dixerit: ego Nouellas constitutiones appellandas magis existimaui: quòd nouissimi iuris apices sint. Addidi præterea Antinomiarum, seu contrarietatum dissolutiones, ad principales huius voluminis locos, in quibus quantum insudauerint alij, quantumve & ipsi, & ego profecerim, inspicies. Faxit Deus, vt hæc tibi ita proficiant, vt equidem spero. Quod si intelligam, difficiliores Controuersias ad quatuor, vt aiunt, annuos ordinarios Institutionum harum, distincte, atque vbertim quam primum emittam.

AD

AD PRIMVM LIBRVM INSTITVTIONVM.

IN §.fin.Quibus ex cauſ. man.non licet, f.21.ibi. ¶ Niſi 17.annum imple uerit,& decimũ octauũ attigerit.

Ex Authent. vt ſponſ. larg.collat.9.§.1.

Ex Auth. ſed hodie, C. qui man.non poſſ.

1 Licentia fit minoribus in ipſo tempore, in quo licet eis teſtari de alia ſubſtãtia, etiam ſuos ſeruos in vltimis volũtatibus manumittere:nullo eis impedimento ætatis faciendo,ſed vacante lege, quæ hoc primitus prohibebat.

In princ.De nupt.,fol.26. ibi. ¶ Inter ſe ciues Romani contrahunt.]

Ex cap.primo,de coniug.ſeru.ex §.ſi vero.Auth.de Nupt.coll.4

2 Hodie inter ſeruos matrimonia nullatenus debent prohiberi: & ſi contradicentibus dominis, & inuitis cõtracta fuerint, nulla ratione ſũt propter hoc diſſoluẽda.

In eodem §.primo, de Nupt. fol.26. ibi. ¶ Conſenſum habeant parentum, quorũ in poteſtate ſunt.]& ibi.¶ Et iuſſus parentis præcedere debeat.

Ex cap.1.de deſp.impub.ex can.fin. 32. q.2.Ex Concil.Trid.ſeſſio.24.c.1

3 Non eſt neceſſaria patris volũtas quantum ad hoc,vt teneat matrimonium filij, licet requirendus ſit patris conſenſus de honeſtate in nuptijs filiorũ.Vnde anathemate damnantur illi,qui falſo affirmant, matrimonia a filijsfam. ſine conſenſu parentum contracta, irrita eſſe; & parentes ea rata,vel irrita facere poſſe.

In §.Duorũ de Nupt.fol.28. ibi.¶ Duorum autem fratrum, vel ſororum liberi, vel fratris,& ſororis, coniungi poſſunt.

Ex c.non debet. §.prohibitio. de Conſ. & affin.ex can.quædam.35.q.3

4 Experimento didicimus, ex tali coniugio ſobolem non poſſe ſuccreſcere. Vnde neceſſe eſt de cetero, copulæ coniugalis prohibitionem, quartum conſanguinitatis,& affinitatis gradum tenere.

In §.fin.De nuptijs.fol.31

Ibi.¶ Dotalibus inſtrumentis cõpoſitis.

Ex cap.Tanta.Qui filij ſint legit.

5 Tanta eſt vis matrimonij, vt qui antea ſunt geniti, poſt contractum matrimonium legitimi habeantur. Vnde hodie talia inſtrumẽta non requiri,compertũ eſt

In §.filiusfa. Quib.mod. ius patriæ poteſt.ſolui.fol 39

Ibi.¶ Militia enim vel cõſularis dignitas,de patris poteſtate filium non liberat.

Ex Auth.Conſt.quæ de dignit. §.1. & §. generaliter.coll.6

Ex l.fi.C.de decur.lib 10

6 Sola collatione dignitatis Patriciatus, & Conſulatus, & ſimiliter cuiuſuis alterius dignitatis, quæ a Curiali fortuna liberat, filius a nexibus patriæ poteſtatis ſoluitur.

In §.& quidem. Quibus mod.ius patr. pot.ſolu.fol.42

Ibi.¶ Neq; naturales liberi,neq; adoptiui, vllo penè modo poſſunt cogere parentes.

Ex Authent.Quibus mod.nat.effic.ſui. §.generaliter,coll.7

7 Sic ſoluere ius patriæ poteſtatis, inuitis filijs non eſt permiſſum parentibus.

In §.vnico.De leg.patron.tut.fol.51

Ibi.¶ Quia ſi a femina impubes manumittatur, ipſa ad hæreditatem vocatur, cum alius eſt tutor.

Ex Auth.De hær. ab inteſt. venien. §.ex his,coll.9

Ex Auth. Matri & auiæ, & ex Auth. Ad hæc C.quando mulier.&c.

8 Mulieribus etiã nos interdicimus tutelæ ſubire officium:niſi mater,& auia fuerit: quibus etiam ante agnatos, tutelam ſubire permittimus: ſolis teſtamentarijs tutoribus eas præcedentibus.Et ſi debitum inter ipſas, & filios quoquomodo vertatur, non ideo minus tutela materna admittitur,debito in ſua natura durante.

In §.vnico.De legitim.parent. tut.f.50

Ibi. ¶ Exemplo patronorũ recepta eſt, & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocať.

Ex Auth.de hær. ab inteſt.venien.§.nullam & §.ex his collat.9

Ex Authent.Sicut, C.de legit.tut.

9 Cum tutela deferatur ſecundum ordinẽ ſucceſſionis, & pater vocetur ad legitimã filiorum hæreditatem,ſublata differentia emancipationis,& patriæ poteſtatis, legitimam tutelam filiorum emancipatorũ ex verbis hodie pater conſequitur, non exemplo.

In §.vnico.de Fiduc.tutela, fol.51

Ibi.¶ Quo defuncto &c.fiduciarij tutores filiorum ſuorum,vel fratris, vel ſororis, vel ceterorum efficiuntur.

Ex Auth.de hæred.ab inteſt.ven.§.reliquum,collat 9. Ex Authent. Ceſſante,& ex l.meminimus,C.de leg. hær.ex l.frater. C. de legit.tutor.

10 Fratres, ſiue in p:ãte, ſiue emancipati, hodie ad legitimam fratrũ, & ſororũ,nec non libertorũ alterius fratris in poteſtate,

vel emancipati tutelam vocantur: quasi nulla relaxatio patriæ potestatis per emãcipationem intercesserit: cum ad legitimã eorũ hæreditatẽ vocentur, cessante omni differentia sexus, & emancipationis.

In §.Item propter litem. De excus.tut. fol.65

Ibi ¶ Excusari non potest, nisi forte de omnibus bonis, vel hæreditate controuersia sit.

Ex auth.vt ij qui oblig. se hab. perhib. §.1.& seq.coll.6

Ex Auth.minoris, C.qui dare tut.

11 Nullus eorum, qui obligatas perhibent habere res defuncti, ipsumque minorem, & eius res, aut etiam qui apertè obligatus eis existit, ad curationem, vel tutelã eiusdem accedat. Quod si quis iam curam, vel tutelam gerens, efficiatur minoris creditor, vel debitor, cõiungi tutorem alterum, vel curatorem sancitum est.

Ad secundum librum Instit.

In §.Diutina. De vsucap.fol.102

Ibi.¶ Licet iure sciat, prædiũ alienũ esse.

Ex cap.fin.De præscript.

12 Absq; bona fide, nulla valet præscriptio tam canonica, quam ciuilis: vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ.

In §.1. Quibus alien. licet, vel non.f.107

Ibi. ¶ Neque consentientibus mulieribus.

Ex c.cum contingat. de iureiuran. ex c. licet, de iureiuran. in 6.

13 Mulieres, quæ alienationibus dotiũ, & donationum propter nuptias cõsentiunt, & non contrauenire proprio iuramento firmant, seruare iuramentum huiusmodi non vi nec dolo præstitum, de iure Canonico tenentur.

In §.1.de testamen.ordin. fol.114

Ibi.¶ Hoc additũ est, ꝑ manus testatoris, vel testiũ, nomẽ hæredis exprimatur.

Ex Auth.Vt spõs.larg. §.qa vero.coll.9.

Ex Auth.Et non obseruato. C.de testa.

14 Firmum testamentum esse sancimus, siue per se, siue per alterius personam, nomen hæredis inscripserit testator.

In §.1. Quibus non est perm. fac.testa. fol.120

Ibi.¶ Ad parentes eorum iure communi pertinebit.

Ex Auth.de hær.ab intest.ven. § si vero cum ascendentib.coll.9

Ex Auth.Defuncto. C.ad Terr.ex Auth. Itaque.C.commun.de success.

15 Si defunctus intestatus decedat, & descendentes non relinquat, vocantur ad hęre Item fratres, & sorores cum ascẽdentibus, pro æquali. In eadem vero successione præferuntur ex vtroque parente cõiuncti alijs ex altero tantum parente natis.

In §.Posthumi.De exhær.lib.fol.123.

Ibi.¶ Vel hæredes institui debent, vel exhæredari.)

Ex Authen.Vt cum de appel.cognosc.§. aliud quoque capitulum.coll.8

16 Cũ posthumi causas, ex quibus ingrati liberi debent hodie iudicari, committere nequeant, exhæredatione digni non sunt.

In §.Mater.de exhær.lib fol.126

Ibi.¶ Necesse non habent liberos suos hæredes instituere, aut exhæredare.

Ex d.Auth. Vt cũ de appel cog. §.aliud.

Ex Auth.Non licet.C.de liber.præt.

17 Matri hodie, sicuti alijs parentibus, non licet aliquem ex liberis prçterire, vel exhçredare, nisi probetur ingratus.

In §. Liberis.De pupill.subst.fol.136

Ibi.¶ Adeo vt si patris testamentum nõ valeat, nec filij quidem valebit.

Ex Authẽ. vt cum de app.cogn. §.Aliud quoque.§.siue igitur, §.ad hæc.collat.8

18 Si irritum fit testamẽtum patris ex causa exhæredationis, vel præteritionis, valebit tamen substitutio, cum cetera firma permaneant.

In §.posteriore. Quibus mod.testamen. infirm.fol.138

Ibi.¶ Aut conditione sub qua hæres institutus est defectus sit.

Ex l.quoniã in prioribus.C de inoffi.testa.

19 Conditio, vel dilatio, vel alia dispositio moram, vel quodcunque onus introducens, de legitima tollatur: quasi nihil eorũ testamento additum esset.

In §.1.De inoff.testam.fol.140

Ibi.¶ Non autem liberis tantum, &c. verum etiam liberorum parentibus.

Ex Authen.vt cum de app.cog. §.aliud, & §.iustum coll.8

Ex Authen.non licet, C.de liber.præter.

20 Cum non liceat hodie parentibus aliquem ex liberis præterire, vel exhæredare (nisi probetur ingratus) id etiam neque liberis facere erga proprios parẽtes absque causa licitum erit. Quod si secus factum fuerit, nullum erit testamẽtum: neque ob id inofficiosi querela necessaria. Causæ vero ingratitudinis filiorum erga parentes sunt quatuordecim: Parentum vero erga filios septem, quæ suis locis enumerantur.

In d.§.1.De inoff.testam.fol.142

Ibi.¶ Soror autẽ, & frater turpibus personis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus prælati sunt. Non ergo, &c.

Ex auth.de Nupt. §.ingratitudinẽ.col.4

Ob

21 Ob tres tamen causas frater a fratre, vel sorore exhæredari potest, etiã turpi per sona instituta, vt puta, si mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inscriptionem: Aut substantiæ ei præparauit inferre lacturam.

In §. sed hæc. De inoffi. testam. f. 141

Ibi. ¶ Id quod eis deest vsque ad quartam legitimæ partis repleatur.

Ex auth. De trien. & semisse. in princip. collat 3

22 Si vnius est filij pater, vel mater, aut duorum, vel trium, vel quatuor: non triũcium eis relinqui solum, sed tertiam propriæ substantiæ partem, determinatum est. Si vero quis vltra quatuor habuerit filios, mediam eius totius substantiæ partem relinqui necesse est: ita vt sexuncium sit omnino quod debetur: singulis ex æquo diuidendum.

In §. igitur. De inoffic. testam. f. 142

Ibi. ¶ Siue iure hæreditario, siue iure legati, vel fideicommissi.

Ex authen. vt cum de appellat. cognos. §. aliud. collat. 8

Ex authen. Non licet. C. de lib. præt.

23 Parentibus non licet in suo testamento liberos præterire, vel absque causa exhæredes facere, vel eis legitimam portionẽ, præterquam iure institutionis relinquere.

In §. & cum quæsitum. De lege Falcidia. fol. 162. Ibi.

¶ Vt quartam partem suæ partis saluã habeat, placuit posse retinere.

Ex Authent. de hæredit. & Falc. §. si vero expressim. coll. 1

Ex auth. sed cum testator. C. ad legem Falcidiam.

24 Si vero expressim testator designauerit, non velle hæredem retinere Falcidiã, necessarium est, testatoris valere sententiam. Quod si parere noluerit hæres testatori, receditur ab huiusmodi institutione, & locus fit substitutis, & cohæredibus, & fideicommissarijs, & legatarijs, & seruis, & ijs, qui ab intestato sunt.

In §. fin. De singul. rebus per fideicom. rel. fol 170. ibi.

¶ Verba autem fideicommissorũ hæc maximè in vsu habentur.

Ex l. 2. C. comm. de legat.

25 Omne verbum significans testatoris legitimum sensum, legare, uel fideicommittere uolentis, utile, atque ualidum est.

Ad tertium Librum Inst.

In §. Ita demum. De hæred. quæ ab intest. def. fol. 173. ibi.

¶ Veluti emancipatione.

Ex authen. De hæred. ab intestat. veni. §. nullam. col. 9.

26 Differentia nulla est hodie in quacunque successione, aut hæreditate inter eos, qui in potestate sunt, & emancipatos.

In § emancipati. De hæred. quæ ab intest. def. fol. 175. ibi.

¶ Euenit vt suus heres pro parte hæres fiat.

Ex Auth. de hęr. ab inte. veni. §. 1. vers. hoc. collat. 9.

Ex Auth. I successione. C. de suis & leg.

27 In successione defuncti intestati, omnibus alijs præferuntur liberi, non distinguendo sexũ, vel iura potestatis. Ita tamẽ, vt primi gradus æqualiter. Nepotes, & vlteriores, in stirpes succedant.

In §. 1. De legit. agnat. success. fol. 179. ibi.

¶ Nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint.)

Ex auth. de ĩõf. & vter. frat. §. vult autẽ. coll. 6 ex auth. de hær. ab int. veni. §. si igitur. col. 9. Ex auth. Cessante C. de leg. hær.

28 Vult autẽ noua lex, ex vtroque decoratos, & simul quidẽ consanguineos, simul autem vterinos fratres, ad successionem morientis, meliores esse quàm illos, qui solummodo consanguinei aut solũ modo vterini sunt. Et quidem fratris ex vtroque parente filius præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tm parente cõiuncti sunt.

In §. Hoc etiam. De legit. agn. success. f. 180. Ibi. ¶ Vt trãsferatur vnus tantummodo gradus a iure cognationis in legitimã successionem.

Ex sæpius citata auth. De hær. ab intest. veni. §. nullam vero. coll. 9

29 In omnibus intestatorum successionibus agnatorum cognatorumque differentia vacat: totusque gradus cognationis in agnationem translatus est.

In eodẽ §. Hoc ẽt. De leg. agn. success. f. 181. Ibi. ¶ His etenim personis præcedentibus, & successionẽ admittentibus, ceteri gradus remanent penitus semoti, &c.)

Ex Authent. Vt fratrum filij. §. 1. coll. 9

Ex Auth. Cessante. C. de legit. hæred.

30 Vocentur etiam præmortui fratris filij cum suis patruis: & tantam accipiant portionem, quãtam eorum pater acceptur⁹ erat, si viueret. Hoc vero sancimus est de illis filijs fratris, quorum pater ex utroque parente iungebatur defuncto.

In §. si plures. De legit. agn. succes. f. 181. Ibi. ¶ Frater potior habetur.

Ex Auth. Vt fratrum filij, §. 1. collat. 9

Ex Auth. Cessante. C. de leg. hæred.

31 Si quis moriens relinquat ascendẽtium aliquem, & fratres qui possunt cum parentibus uocari, & alterius præmortui fratris filios, Cum ascendẽtibus, & fratribus

Ad §. fi. De Iuftit. & iure.

ANtequam principales Antinomias, accipiam enodandas, illud animaduertere placuit: Cur hic Imperator edoceat, ius tripartitè collectum effe: nempe ex preceptis naturalibus, iuris gentium, & iuris ciuilis? Atque in § conftat, inf. tit. fubfequen. iterum ius diuidat in fcriptum, & non fcriptum? Et iterum in §. fi. eod. tit. fubfequen. dicat, ius omne uel ad perfonas, uel ad res, uel ad actiones pertinere. Etenim, cur hæc triplex iuris diuifio fiat a Iuftiniano quærunt plerique, & ignorant. Sed audi quid in hoc fentiam. Primam iuris diuifionem, originalē effe: Alteram, accidentalem, accidit enim iuri, ut interdum fcribatur, interdum non fcribatur. Tertiam uero fubiectiuam. Habet enim pro fubiecto ius, uel perfonas, uel res, uel actiones, §. finali de iur. nat. gentium & ciuili.

Ad §. duorum. De nupt.

Contra decifionem huius. §. pugnat fanctiffima iuris Canonici conftitutio, in c nō debet, §. prohibitio. de confanguin. & affin. can. quædam, 35 q. 3. quam ut tolleret hoc loco glofa, putauit hunc textum loqui de fratribus adoptiuis: quod fane ex præcedentibus, & fubfequentibus fatis cōprobari poffe uī. Nam dixerat fuperius, licere in uxorē ducere filium ex forore adoptiua: & in §. immediatè fequenr. de Amita adoptiua loquitur Imperator. Verum de fratribus naturalibus loqui a plerifque non dubitatur, iuxta difpofitionem, f. l. celebrandis. 19. C. de nupt. Ideo ad hunc. §. nouellam inferere noluit: ut hodie fecus effe de iure canonico in filijs duorum fratrum naturalium, fororumve agnofceres: quicquid olim decifum fuerit per Imp. Arcadium, & Honor. in d. l. celebrandis, quibus fe fubfcripfit Iuftinianus hoc loco.

Ad §. fin. De nupt.

Mendofum effe hūc textum in verficulo. ¶ Quod & alijs libertis, &c.] nemo eft, qui non videat. Etenim, cui uel imperito dubiū eft, filios natos poft legitimum matrimonium effe legitimos? Quamobrem hunc textū ita reftituamus. Quod & fi nulli alij liberi ex eodē matrimonio poftea fuerint procreati fimiliter noftra conftitutio præbuit,] Vt fit fenfus amplificatiuus, non folum illos filios naturales tantum ab initio, legitimari per fubfequens matrimonium, fi alij poftea filij ex eodem matrimonio legitime celebrato fuerint nati: uerum etiam legitimos intelligi, & fi poft celebratas nuptias, nulli alij liberi ex illo matrimonio fuerint procreati. Exprimit hoc idem Imper. inf. de hæred. quæ ab inteft. §. 1. in illis verbis. ¶ Quod obtinere cenfuimus, & fi non progeniti fuerint poft dotale inftrumētum confectum liberi, uel etiam nati ab hac luce fuerint fubtracti.] Idemque colligitur ex l. Nuper. C. de nat. lib. ibi. ¶ Non folū fecundos liberos, qui poft dotem editi fūt, iuftos & in poteftate effe patribus, fed etiam anteriores, qui & iis, &c.) Et fubdit ibidē Iuftin. ¶ Quam legem quidam putauerunt fic interpretari, ut fiue nō progeniti fuerint poft dotem cōfcriptam liberi, fiue etiam ab hac luce fuerint fubtracti, non anteriores filios iuftos haberi, nifi vtroque tempore viuentes, & fuperftites liberi inueniantur. Quorū fuperuacuam fubtilitatem penitus inhiben dam cenfemus.] Hanc itaque fubtilitatem explodit in hoc textu fub his uerbis Imperat & in dicto §. 1. in fin. inf. de hæredit. quæ ab inteftat.

Ad §. primum. Qui teftamento tut. dari poff.

Decifum hic legitur, Directam libertatē accepiffe uideri feruum illum, qui fine libertate tutor datus eft à domino fuo. Hoc exprimūt illa uerba. ¶ Sed & feruus proprius teftamento cum libertate, &c.] Sed huic decifioni aduerfantur uerba l. & fi non afcripta. 9. C. de fideic. libert. ¶ Receptum eft tamen, & libertatis, & pupillorum fauore, ut per fideicommiffum manumififfe eum uideatur.] In uno itaque loco, huic feruo cōpetere directam libertatem ftatuitur. In alio uero fideicommiffariam. Quid igitur?

Communis interpretum folutio eft ifta, quam ponit glofa hic in uerbo Directam. In hoc §. datum fuiffe tutorem in teftamento. At in l. contraria, tutorem datum fuiffe in codicillis, vel per epiftolam. Verum hæc folutio, tum falfa, tum diuinatiua eft. Falfa, quia etiam in codicilis dantur directæ libertates. l. 1. C. de teftam. manum. Falfa quoque, quia nullo pacto dici poteft, per epiftolam datam fuiffe libertatem. Et quia diuinatiuum, & quia in d. l. & fi non afcripta. fit expreffa mentio de teftatore.

Altera eft folutio quorundam, qui dicunt hic confequi directam libertatem, quia teftator fciebat fuum effe feruum: At in lege contraria credebat alienum. Hæc folutio pariter falfa uidetur. Nam ibi fic legitur teftator feruum fuum tutorem, &cetera.]

Tertio loco foluebat Glofa in dict. l. & fi non afcripta, quam fequitur ibi Salycet. & fequuntur hoc in loco Claud. Cantiun. Mynf. & Aldobrand. num. 50 Legem illam corrigi per hunc textum. Sed hæc folutio non placet ob triftiffimam illam regulam. l. præcipimus. C. de appellat. In dubio

bio legem non censeri correctam. Accedat, quod quando aliquid Iustinianus emendat, semper de correctione expresse meminit; vt sexcentis locis apparet in hoc volumine Institutionum.

Ego sic solui posse hactenus existimaui. Diuersas fuisse antiquitus sententias Iurisconsultorum in hac ambiguitate; & præcipuè inter Vlpianum, & Papinianum. Siquidem Vlpianus affirmauit, fideicommissariam libertatem competere in l. si hæreditas 10. in fine. ff. de testam. tutel. Papinianus verò, illum directò liberum esse. l. qui tutelam. 28. §. 1. ff. de test. tutela. Cui assentitur Paulus in l. quæro. 32. in fine, eiusdem met tituli Vlpiani sententiam sequi voluerunt Impp. Valer. & Gallien. in d. l. & si non ascripta. C. de fideicommiss. libert. Papiniano autem, quem pluries excelsi ingenij appellat, consentire voluit Iustinianus hoc in loco, semper enim Imp. Iustin. multum detulit Papiniano, vt non vno in loco colligere est, signanter verò in epistola ad Tribonianũ, in proœm. Digestorum. in l. cum acutissimi. 30. C. de fideicomm. & quod Valer. & Gallien. sectati fuerint sententiam Vlpiani, innuunt illa verba dict. l. & si non ascripta.

¶ Et libertatis, & pupillorum fauore.] Quæ verba Vlpiani sunt in d. l. si hæreditas.

Sed quia hoc probari sine diuinatione vix potest; accipe aliam solutionem F. Connani. lib. 2. Comment. cap. 4. num. 8. Scriptum, & verba Iustinianum spectasse; vim & exitum rei Vlpianum, ipsiusque sequaces Valer. & Gallienum. Vel dic melius; Eandem sententiam fuisse Vlp. Papiniani, & Iustiniani. nempè, Vt directa sit libertas, si detur in testamento: Sit autem fideicommissaria, si in codicillis, vel in aliqua alia obliqua voluntate fuerit relicta libertas, & tutela, vel tutela tantum: Ne confundatur ius testamẽtorũ, & codicillorũ. Hoc clarè patet ex verbis huius rubricæ, & ex verbis huius parag. ¶ Dari autem tutor potest testamento. Sed & seruus proprius testamẽto.] Apparet quoque ex rubrica sub qua posita est d. l. & si nõ ascripta; Nempè, De fideic. liber. Et hoc voluit dicere glossator hic, dũ sic loquitur. ¶ Sed certè hic testamento hoc fit.] Quamuis autem directæ libertates possint dari in codicillis, vt dictum est supra; hoc tamen procedit si testamento fuerint codicilli confirmati. Sed de sui natura libertas data in codicillis dumtaxat erit obliqua. §. pen. infr. de codicill. l. conficiuntur, & l. ab intestato. ff. de iure codicill.

Ad §. Seruus aũt alienus. Qui test. tut.

Difficilimã esse cõtrarietatem huius §. cũ l. si hẽditas, §. fi. ff. de test. tut. fatentur nõnulli interpretes aliquin doctissimi; nihil super hoc determinantes. legitur hoc in loco. ¶ Seruus autem alienus purè inutiliter testã datur tutor; sed ita cum liber erit, vtiliter datur.] Contrarium verò statuitur in dicta l. si hæreditas. sub his verbis. ¶ Seruus alienus ita dari tutor potest. Si liber erit, tutor est. Quinimò & si purè datus sit, videtur inesse hæc conditio, cum liber erit.) Soluit primo loco ibi glossa hoc pacto; Non valere, vt statim administret, vt hic: valere, cum liber erit, vt ibi. Idem sentit glossa hic, exprimens hoc per alia uerba. Inutiliter ut statim sit, sed cum liber erit. Sed si rem bene pensitauerimus, nugas has esse inueniemus. Quia nunquam inutiliter seruus alienus testamento tutor daretur, cum semper illa conditio uideatur inesse, cum liber erit; Semperq; esset idem casus: nam ante aduentum libertatis nũquam erit tutor. Quamobrem Sylu. Aldob. hic numero 5. dicebat, non uidere quomodo bene soluatur hoc contrarium; cum ueniant aduersatiue illa uerba subsequentia in hoc textu. ¶ Sed ita cum liber erit utiliter datur.] Et concludit super hoc per ista uerba. Cogita: quia est difficillimum contrarium propter illam adiectionem, sed cum liber erit, &c. Contius in d. l. si heredītas. §. fi. soluebat hoc modo. Seruus alienus purè inutiliter datur tutor testamento quo ad uerba, & sententiam. Nam illa datio, Stichus tutor esto: non est pura quo ad sententiam: cum subaudiatur conditio, cum liber erit. Sed non placet. Quia cum per hæc uerba. ¶ Cum liber erit.] intelligatur data fideicommissaria libertas. d. §. fin. uers. potest, & l. & si nõ ascripta. in fine. C. de fideic. liber. Vtique quo ad uerba, & sententiam utiliter datur tutor; Ex his enim uerbis fideicommissaria libertas sequitur, & tutela. Nouissimi Galli ad hunc locum existimant idem in hac formula iuris esse, quod in proxima Iustinianus dicit de furioso, & de minore: ut tunc minor, & furiosus tutor sit: cum in uno furor cessauerit, in alio maior ætas aduenerit §. furiosus. inf. eod. tit. & d. l. hæreditas. § Si furiosus. Sed quemadmodum in illa formula furiosi dissentio extitit inter Iurisconsultos. d. § si furiosos. eodem modo in hac quoque de seruo fuisse arbitrantur. Sed hoc non sine diuinatione dictum puto, unde alia quærenda est solutio. Illud tamen certissimum est, Cui seruo alieno tutela data est, eidem data libertas intelligitur: Non tamen directò, quia rerum natura hoc non patitur; sed testator iubere intelligitur hæredem suum emere seruum illum, & emptum manumittere. d. l. & si non ascripta.

Melior itaque solutio uidetur. Non posse constitui tutorem seruum alienum purè, qñ testator uolebat eum purè, & directe liberũ, & tutorẽ esse; ut in hoc textu. Valere tamen constitutionem eius serui in tutorem; quando ambigua esse testatoris uoluntas: quia uidetur subintellexisse conditionem, quam non expressit. Ita Franc. Connan. dicto libro 2. cap. 14. numero 9. Pro hac sententia faciunt uerba finalia dict. l. si hæreditas.

¶ Potest

¶ Potest igitur & huic fideicommissaria libertas defendi, si voluntas apertissime non refragetur.] Est igitur intelligenda dispositio Iustiniani in hoc.§.cum voluntas testatoris cōditioni refragatur.Hoc est,cum omnino voluit pure libertatem,& tutelam seruo alieno mādare,qđ facere testator nequit.

Ad §.Minima. De cap.dimin.

Anton.Goueanus lib.1.cap.26. lectionum Iuris variatum,mirum esse ait, qua ratione Imperator dicat hoc in loco, emancipationem capitis diminutionem facere;cum vēditiones,per quas olim emancipatio fiebat, sustulerit idem imper. in §.præterea. supra quibus modis ius pat.pot.soluit. Nam ijs vēditionibus sublatis, nullo modo emancipationem esse capitis diminutionem, putat: cum eius,qui ex filiofam.fit paterfamilias, caput minui non videatur. Olim minuebatur:quia semel,iterum, tertio vendebantur; vt ex Caio in Instit.& ex Paul.in l. libertos. 3.ff.de capit,dimin.in illis verbis.

¶ Cum emancipari nemo possit,nisi in imaginariam seruilē causam deductus.] Vnde mortalitati comparatur emancipatio.l.Gallus.§.& quid sit tantū.ff.de lib.& posth.l.si ita.ff.quādo dies leg.cedat. Non secus ac seruitutem comparat mortalitati Iurisconsu.in l.seruitutē.210.ff.de reg.iur. Et propter eam causam accidebat,vt emancipatione amitteretur vsusfructus, teste Iulio Paulo lib 3.sent.tit.de vsufructu.Cum.n.venderetur is, qui emancipabatur,si penes ipsum remansisset vsusfructus,domino esset acquisitus;& sic transiret de persona vnius, in personam alterius,contra naturam vsusfructus.Quod emendauit Iustinianus. in l.corruptionem. 16. C.de vsuf.statuens, non finiri vsumfructum minima capitis diminutione; sed tantum maxima, vel media. Hæc Goueanus aduersus hunc paragraphum Imperatorem nostrū redarguens; licet inscriptionem constituat sub figmento intellectus ad §.minima.De capitis dimin. Sed hæc Goueani doctrina[me iudice]aduersatur veritati.Siquidem filius dicitur capite minui per emancipationem, quamuis hodie emancipatio nō fiat per imaginariam venditionem,vt olim, glossa cōmuniter recepta in d.§.præterea. in verbo per imaginarias.Et ratio est;quia iste ad minus mutat statū.Neque vera venditio olim interueniebat in emancipatione, sed imaginaria;vt apertè demonstrant iura superius deducta.Est aūt imaginaria vēditio, quædam similitudo venditionis. Vnde licet hic modus fuerit sublatus, remansit tamen emancipatio ipsa, sub minima capitis diminutione, per quam non tollit vsumfructum,bene potuit constitui per imp.iustin. cum per ipsum fuerit etiam sublata differētia emancipationis. & patriæ potestatis. §. nullam verò. Auth. de hæred. ab intest. venien,coll.9.

Ad §.1. de fiduc.tut. In vers. Atqui.

Hunc textum esse multum obscurum,& nō declaratū per Doctores;multumq; in ipsius intelligentia laborasse, testatur Iason hoc in loco in addit.ad Portium;Qui tandem autumans germanum intellectum adinuenisse,ait:Lauda Deum,quia non inuenies declaratum ab alio.Sed pace Iasonis, alius delitescit intellectus sub hoc sensu verborum. Atq; vt medullam omnium eorum, quę hic habentur,degustare possis;scias textum hūc tres habere partes; Nam in prima dictum ponitur,in secunda declaratio, in tertia oppositio,cum solutione.Partes patent.Et hoc dicit in summa,Datur alia tutela,quę appellatur fiduciaria; nam si parens emancipet descendentes impuberes, dum ipse parens vixerit legitimus tutor erit; eo tamen mortuo, illius emancipati minoris fiūt tutores fiduciarij fratres, & alij hoc loco descripti: Quamuis liberi ipsius patroni fiant tutores legitimi libertinorum,patrono, qui manumisit,mortuo.Difficultas est dum Imperator reddit rationem differentiæ inter filios parentis emācipantis, & inter filios patroni manumittentis seruum: Nam ita deberet remanere tutor legitimus filius proprij sui nati emancipati ab auo,Auo ipso mortuo: Sicut legitimus tutor remanet filiꝰ patroni, patrono mortuo,serui illius emācipati. Neque videtur in hoc bona ratio reddita per Imperatorem.Nota itaque illa verba.

¶ Filiorum suorum.] Intelligenda pro vt stant,in filijs illius,qui tutelam fiduciariam nanciscuntur: Et sic, nepotum defuncti,vt glossa interpretatur. Et illa verba.

¶ ideoq; nec in tutelam.] Intellige nec in tutelam legitimam parentum; prout in legitimam patronorum tutelam reincidere debuisset seruus manumissus. §. vnic.de legit.pat.tut.Et iste est sensus Accursij in glossa in verbo,nec in tutelam,quem non intelligētes moderni in additionibus damnauerunt. Et alia verba, quæ idem Accursius subdit in eadem glosa,nempè.

¶ Sed fiduciariam.] Malè quoq; reprehenduntur ab eisdem modernioribus. Quoniā non vult dicere Accursius, futurū illum esse fiduciarium tutorem, si facta non fuisset emancipatio. Nam hoc esset contra. §.si.supra de capit.dimin,quem Accursius optimè tenebat:sed in fiduciariam,hoc est,in legitimam tutelam fiduciariam recasurus; cū facta fuerit emancipatio.Sed dices tu,rationē positam in versiculo,Atqui patrono,&c.nō esse generalem;& non adaptari tutelæ fiduciariæ, quam haberet filius in persona sui nati, & sic in nepote emancipato ab auo. Nam si T.auus non emancipasset N.nepotē ex filio F.vtique filius ille F. potuisset emancipare N.nepotē impuberem;ipsiusque tutelā legitimā parentum fiduciariam cōsequi. Respondeo,hoc in iure nō esse inconueniēs,

vt ratio

vt ratio reddita multoties non sit generalis. Et in reddendis rationibus multa desiderari posse in Iureconsultis, late demonstrat noster Costa Maceraten. lib. 3. variarũ ambig. cap. 4. Exemplo. l. cui dens. ff. de ædil. edicto. Et nihilominus puto in illo casu hanc rationem reddi posse. Quia scilicet propter emancipationem factam ab auo, nullum ius habiturus erat filius in persona sui nati, seu nepotis respectu aui. §. 1. §. præterea. supra quib. mod. ius pat. potest. solut. At non sic in patrono, filioque patroni. Nã patroni filius habiturus erat idẽ ius in persona serui manumissi, vel non manumissi. Etenim si non fuisset manumissus, filius domini erat habiturus dominicam potestatem in seruo illo. Et si manumissus fuisset, habiturus erat iura patronatus, vt toto titulo, ff. de iure patron. Fateor tamen, dispositionem huius textus hodie nullius esse momenti præterquam ad cognitionẽ iuris correcti: Cum fiduciaria hodie facta sit legitima tutela. l. 4 C. de leg. tut. l. meminimus, C. de leg. hæred. Vnde vnus hic locus est, qui cum alijs Nouella Constitutione à me decoratus fuit. Et si rectè perpendas quæ dixi, fateberis magis hęc conuenire huic literæ quã Haloandri intellectus, quem refert, & sequitur hic Mynsing.

Ad §. Similiter eos, De excusat. tutor.

Qui literas nesciũt, excusantur à tutela & cura, ex D. Pij rescripto. Hoc cauetur in præsenti textu. Cuius contrarium legitur in l. Athletæ 8. §. fin. ff. de exc. tut. Vbi Vlp. ¶ Eius autem, qui se negat literas scire excusatio accipi non debet, si modo expers non sit negotiorum.] Pugnant itaque hæc iura de diametro. Neque est quod quis existimet, vel a scriptoribus, vel a compilatoribus erratum fuisse, cum Theophilus hic in suis Institut. clarius hoc detegat, sub his verbis. ¶ Is qui literas nescit, iustam habet excusationem, vt Diuus Pius rescripsit.] Notauit hanc contrarietatem glossa pen. in d. l Athletæ. Putãt itaque interpretes fędere distinctionis conciliari posse. Vt tunc demum nesciens literas excuseur si sit inexpertus, vel imperitus negotiorum: alias secus. ita glossa mox citata, quam sequuti sunt hoc loco Aldobr. Balduinus, Olnotom, & alij nonnulli. Pariterque Anton. Aug. lib. sing. ad Modest. Duaren. disput. annu. lib. 1. cap. 3. in fine. Iacob. Menoch. de arbit. iud. casu 425. nu. 10. Atque hanc cognitionem experientiæ, dependere ab officio iudicis, voluit Aldobran. hic. latissimè. Menoch. d. nu. 10.

Verũ hæc conciliatio patitur difficultatẽ hanc. Expresse. n. præsupponit hic textus, illũ, qui literarũ nescius sit, habere excusationẽ, dato ꝙ non sit expers negotiorũ. Patet ex illis verbis. ¶ Quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negociorum sufficere.] Putas ne malè relatum fuisse rescriptũ Pij Antonini à Triboniano hoc loci? Fortasse ita dicere nefas existimaretur. Attamẽ errasse potius Tribonianum, quã Paul. & Vlp. putat Aldobr. hac rõne motus: Quia maxime conueniens est æquitati, non esse admittendã excusationem eorum, qui literas nesciunt, si alias non sint negotiorũ expertes. d. §. fi. Alioquin nũquam haberet, locũ legitima tutela rusticorũ, qui à cõiter accidentibus literas nesciunt, hoc est legere, & scribere. Bart. in auth. sed nouo iure. C. si cert. pet. Fel. & Dec. in c. suscitatus. in glossa in verbo impedimentũ. De rescrip. Et hoc ipsũ affirmat Ant. Aug. d. lib. Syntag. ad Modes. ad d. l. Atheletæ, sub his verbis. ¶ Sed æquius est, vt sm̃ Pauli sententiã, rescriptum Diui Pij intelligatur, vt negotiorũ expertes illiterati excusentur. non qui eorũ negotia, aut sua, rectè administrare cognoscuntur.] Credit tñ hic quidam. Differentiam esse inter hæc duo, quæ vnũ & idem importare videntur, nescire literas, & esse literarum imperitum, vt nesciens literas excusetur, imperitus verò litterarum nõ i. ẽ. Prouerbiali aũt figura Iustinianũ dixisse, nescire literas, ꝓ, idiotam & imperitũ esse: quod auctoritate humaniorum cõprobat, & præcipuè Suetonij. Verũ cũ vtroque in loco vtatur eodẽ loquẽdi mõ Vlpia. Paul. & Tribon. hanc verborũ differentiã non tollere difficultatẽ autumo.

Ad §. Riparum De rer. diuis.

Dum edocet Imper. cuius sit proprietas Riparum fluminum, inquit. ¶ Sed proprietas earum illorum est, quorum prædijs adhærent.] Sed cum hoc dicto pugnat. l. 3. ff. de flumin. vbi ripæ fluminum publicæ dicuntur, perinde ac ipsa flumina. Leguntur enim hæc verba. ¶ Flumina publica, quæ fluunt, ripæque eorum publicæ sunt.] Soluit glossa in d. l. 3. ripas publicas esse quo ad vsum, licet flumina sint publica, etiã quo ad proprietatem. l. nemo 4. in fi. cum l. seq. ff. de rerum diuis. l. ergo 30. §. 1. ff. de acqu. rerum domin.

Ego satis apertè colligi posse autumo conciliationem ex diffinitione Ripæ, quam sic diffiniuit Vlpian. in l. 1. §. ripa. ff. de flumin. ripa est id, quod flumen continet naturalẽ rigorem cursus sui tenens, & Paulus in l 3. ff. eod. Ripa est quæ plenissimum flumen continet. Dico itaque ripæ principiũ, quod est vnde arenosus locus accliuis esse incipit, iure gentium publicum, & commune esse, vltra eum locum, ripam non esse, & ob eã causam proprietatem eius priuatam dici, illorum scilicet, qui habent prædia vicina, vt in hoc §. Riparum. Confert ad hoc d. l. ergo. in illis verbis. ¶ Celsus filius, si in ripa fluminis, quæ secundum agrũ meũ sit,

arbor

arbor nata sit, meam esse ait, quia solum ipsum meum priuatum est, vsus autem eius publicus intelligitur, & ideo cum exsiccatus est alueus proximorum fit.] Ripa igitur cōstituitur, ex quo primū è plano incipit vergere ad aquam, vt viar verbis Pauli in d.l.3. sequitur Balduin. hoc loco.

Ad §. Religiosum. De rer. diui.

Ingens est dubitatio, quonam pacto hic textus legi debeat in vltimis verbis: Cum negatiua non, an sine? ibi. ¶ Et licet postea ratum non habuerit, quam illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.] Antonius Aug. expungendam esse negationem putat, quem multi sequuntur, testantes ita legi in Florentinis codicibus. Ego vtroq. modo legi posse autumo. Vt cum negatiua sit sēsus: Si semel placuerit domino mortuum inferri, quamuis postea ratum nō habeat, quam illatus est mortuus, locus tamen religiosus erit. Ea ratione, quia quod semel placuit, amplius displicere non potest. Regula, qđ semel. de reg. iur. in 6. Et sine negatione, erit sensus; idem operari ratihabitionem, quod operatur præcedens consensus. cap. ratihabitionem, de reg. iur. in 6. Contrarium vero de l.2.§. si vsumfructum, ff. de relig & sumpt. fun. tollere debemus cum glo. hic in versic. proprietarium. Ibi. s. speciale esse in testatore, qui vsumfructum illius fundi legauit, cum in alium locū inferri tam opportune non posset, vt ibi legitur: quod frequentius sequuntur vtrobique interpretes.

Ad §. illud quæsitum. De rer. diui.

Hoc loco Iustinianus ad instar Caij in l. naturalem. 5. §. illud. ff. de acq. rer. dom. Trebatij opinione reiecta, amplectitur cōtrariā sententiam, quam plerique Iurisprudentes sectati fuere. Verum opinionem Trebatij amplexa est modernorum consuetudo, ita vt hodie receptissima, & verior dici possit, quam etiam sequuti sunt glo. in ver. verius. in d.l. naturalem, & hoc loci. Port. Aret. Ias. Nicas. & alij posteriores. idemq. voluit Bar. in l. quo minus, q. 5. ff. de flum. Gramm. decisio. 71. nu. 9. & in facti contingentia pro Illustri Capitaneo Militiæ Hierosolymitanę adue. sus quosdam de Insula Corsicæ consuluit Ioan. Cephal. cōs. 136. proponitur, vol. 1. Hæc te scire volui, studiosè adolescens, ne casu eueniente, decipiaris.

Ad §. Quod si naturali. eod. tit.

Contra decisionem huius §. satis apertè pugnare videtur. l. ergo 30. §. pen. ff. de acqu. rer. dom. Hic deciditur, quod si flumen, mutato secundo alueo, ad primum redierit, secundus alueus fit eorum, qui prædia vicinia possident. At contrarium determinat Iurisconsul. in d.l. ergo. §. pen. sub his verbis. ¶ Eius esse debet cuius antea fuerat.] Aliorum solutionibus omissis, dissolui hunc nodū ita posse autumo. Si flumē sensim recesserit, alueus eorum fiet, qui habēt prædia confinia, l. si ager. 23 ff. quib. mod. vsusf. amit. Quod si vno impetu recedat aqua, restituendus erit alueus priori domino. d.l. ergo. §. pen.

Ad §. Cum ex aliena. De rerum diuis.

Adeo ardua est huius paragraphi contrarietas cum l. adeo 7. §. cū quis, ff. de acq. rerū dom. vt coactus fuerit vir, alioquin doctissimus, F. Balduinus incusare librariorum incuriam, qui temere addiderunt hoc in loco frumenti exemplum, cuius mentionem oportuit expunctam esse. In hoc pariter admodum decepti sunt Modernissimi Vltramontani, qui audacter existimauerunt, nimium hoc in loco Tribonianū festinasse, atque festinando illud prætermisisse, quod Caius I.C. apposuit in præcitata l. Adeo.

Sed antequam aliorum solutiones referā, meamque statuam sententiam, audi studiosè adolescēs in quibus posita sit difficultas, Legitur in hoc textu, frumentum cedere specificanti, cum ad spicas reuerti non possit. At in d.l. Adeo. §. cum quis. contrarium sub his verbis legitur. ¶ Videtur tamen mihi quidem recte dixisse, non debere dubitari, quin ex alienis spicis excussum frumentum eius sit, cuius & spicæ fuerunt.]

Primo loco dicebat Azo, quem refert & sequitur Accursius in d.l. Adeo. in verbo dixisse. Et hoc in loco in verbo spicas. Legem illam corrigi per hāc Iustiniani decisionē. Sed hanc solutionem irridunt cōiter, considerantes ei fidendum non esse, ob illam tritissimam regulam, quod legū correctio euitari debet in quantum potest l. vn. C. de inoffic. dot. l. præcipimus. C. de appell. Bartol. in l. omnes populi. nu. 2. ff. de iust. & iure. Abbas in c. 1. de rescript. nu. 14. textus in c. cum expediat. de elect. in 6. quod cum sit, apertissimis verbis solet Imper. indicare in hoc volumine.

Secundo dicebat Placent. vt eadem glossa hic testatur. Imper. Iustinian. hoc posuisse gratia exempli pro pueris: exempla verò declarant, non restringunt regulam. l. fina. ff. de iuris, & facti ignoran cum similibus. Sed caue ab hoc dicto: Ridiculum enim est dicere, propter iuuenes male exemplificari: & maxime in re dubia, & fortasse non vera.

Tertio soluebat Syluester Aldobrand. hic in addit. Asseuerando, supplendum esse hunc textum ex versiculo.

Videtur tamen. dicta lege. Adeo. §. cum quis,

quis. qui incuria Triboniani huc relatus nō est: Verùm ita dicere, est istas manus aduersarijs dare, & fateri Tribonianum aberrasse, & perperam loquutum fuisse; prout Balduinus,& alij constituerunt.

Sileo aliorũ dicta, & precipuè quod notauit ad hunc locum nouissimè Virgilius Capriolius Histoniensis, volens ad intellectũ huius.§. videndum esse Connanum. lib.3. cap.6.num.3.Cum nihil ad hoc locus ille.

Quamobrē vt omnem tollas difficultatē, à nemine quem viderim ante hac sublatã, Scias verba illa posita in d.l.Adeo.versic.videtur tamen mihi.] Relata esse vltimo loco à Caio I.C.auctore d.legis,post omnium sententias; vt quid ipse sentiret exprimeret, & comprobaret. Rursus illud adnotandum est ex textu hoc nostro in versiculo. ¶ Et post multam Sabinianorum] à Iustiniano post longam, multamq́;ambiguitatem inter Sabinum, & Proculum iurcconsultos, eorumq́;sectatores, approbari mediam illam sententiam, existimantium, quod si ea species ad priorē, & rudem materiam reduci possit, is videatur esse dominus, qui materiæ dominus fuerat aliàs secus. Vnde opinio illa à Caio I.C. approbata in dic. versicul. Videtur tamen mihi, &c. dictæ l. Adeo. verbis expressis confutatur per eundem Iustinianum hoc in loco. Est autem hæc media sententia, de qua in eadem. l. Adeo. sic lrgitur, ¶ Est tamen etiam media sententia rectè existimantium, si species ad materiam reuerti possit; verius esse.&c.] Igitur opinione Caij & aliorum confutata, media illa sententia comprobatur.Et si ita hæc intelligas [prout verè intelligenda sunt.] Vbi pugnantia? Vbi librariorum incuria? Vbi Triboniani festinatio, & omissio? Vbi in summa Antinomia, vel contrarietas? Atque hoc dicere voluit Azo, cuius mentem sectatus est Accursius, & patet ex textu ibi. ¶ Placuit media sententia.] Quasi dicat,aliorum opinionibus reiectis.Quod si cupias studiosè adolescens, inquirere rationem; Cur res specificantis efficiatur, quando ad antiquam materiam res nequit reuerti;cum aliàs eiusdem remaneat cuius erat olim; vt in hoc §. dicitur. Inspice Cæs. Costam nostrum Maceraten.lib.3. variarum ambig. c.21.qui eam afferre conatur tam ex l.quæsitum.76.§.illud fortassis. ff.de leg.3. quam Ex Baldo.n.16. in l.qui te patris.C.vnde liberi. Habes itaque ex his verbis huius textus. ¶ Placuit media sētentia existimantiũ,&c.] Impp. Iustinianum confutare in hoc quæstio omnium opiniones, & mediam illam sententiam comprobare dumtaxat.

Ad §. Ex diuerso. De rerum diuis.

Difficilis sanè, ac indissolubilis prima facie videtur contrarietas huius §.ex diuerso. cum l.2. C. de rei vend. in qua tollenda plurimum laborarunt in hanc vsque diem interpretes, & quæ sit vera solutio ignoratur. Posita est aũt Antinomia in illis verbis. ¶ Sed hoc casu materiæ dominus proprietatem eius amittit:quia voluntate eius intelligitur esse alienata, &c.Et ideo licet diruta sit domus,materiam tamen vendicare non potest.] Ex quibus desumitur hoc axioma. Ædificās in alieno solo sciemer ex sua materia proprietatem materiæ amittit; ita vt nec diruto ædificio materiam vēdicare possit. Concordat. l. Adeo. 7.§. ex diuerso. ff. de acq rer.dom.

Contrarium tamen habetur in l.2. C. de rei vend. Vbi in quod in solo tuo ædificatum est, quo ad in eadem causa manet,iure ad te pertinet,si verò fuerit dissolutum,eius materia ad pristinum dominum redit.siue bona fide, siue mala fide ædificium extructum sit. si non donandi animo æd ficia alieno solo imposita sint. Et huic sententiæ consona est decisio.l.Vtiles.42.ff.de pet.hæred.in fine. Vbi etiam prædoni, qui in alienam rem superuacuas impensas fecit, potestas fit tollendorum eorum,quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt.Et tale responsum est Caij cuius est.d.l.Adeo.§. ex diuerso. Sed insistamus principaliter in §.hoc nostro, & in d.l.2. C. de rei vend. Atq; enitamur hæc duo iura concordare.

Quamuis autem vir doctissimus And. Fachineus l.1.c.55. contro.iuris,adeo in hac difficultate insistat, vt cōfutatis aliorum solutionibus, suam cum Iacobo Cuiacio fere statuat sententiam, ita vt nihil vltra optari posse uideatur, dicam tamen paucis, ac sincere quid sentiam, nonnullorum pri⁹ solutionibus relatis, & si opus fuerit confutatis.

Sit itaq; prima in ordine solutio Mynsingerij, qui putabat hoc in loco ita distinguēdum. Dictam l.2. debere intelligi de ædificio extructo à Colono, vel Inquilino, vel emphyteuta: & idcirco hos vendicare posse materiam ædificio dissoluto:quia ius ædificandi habuisse videntur. Textum autem hunc nostrum loqui in alijs, qui ædificandi nullam à domino soli causam habent, vel possidendi,vel ædificandi.

Verùm hæc solutio admitti non debet; tum quia diuinatiua; nullum etenim verbum est in d.l.2. quod Mynsingerij suadeat interpretationum. Tum pariter quia ibidem legitur, hoc procedere siue bona fide, siue mala fide fuerit ædificium constructũ. Accedat insuper Inquilinum, & alios supra nominatos,nonsolum posse vendicare materiam diruto ædificio; verum etiam agere cum domino ad recipiendum ea, quæ impendit necessario, vel vtiliter auxerit.l. dominus horreorum. 57.§. 1. ff. locati. l. in fundo. 39. ff.de rei vend.

Altera fuit solutio Eguinarij Baronis hoc in loco. Malæ fidei possessorem ædi-

ædificando in alieno solo, censeri ædificasse animo donandi; & ob id materiam vendicare non posse, etiam diruto ædificio. d §. Ex diuerso. Posse tamen ipsum probare, se non animo donandi impendisse; & tunc poterit materiam vendicate, vt in d.l. 2. cauetur.

Huic tamen interpretationi repugnant verba d.l.2. vbi axioma illud ponitur, Malæ fidei possessorem posse materiam vendicare, nisi probetur animo donãdi ędificia aliено solo impoſuiſſe. Probandi igitur onus ad dominum soli, non autem ad instruentem ædificia pertinebit, si materiam diruto ædificio restituere noluerit.

Referamus tertio loco Iacobi Cuiacij intelligendam, quæ talis est. Textum hunc nostrum in §. Ex diuerso. Loqui de rigore iuris, de quo vendicari nõ poterit materia, etiam diruto ædificio. Textum verò in d.l. 2. loqui de benignitate iuris. Benignius enim est, vt eam materiam vendicare possit; ne possessor cum illius iactura locupletetur. argumento. l. planè. 41. ff. de pet. hær. & l. Iulianus. 38. ff. de rei vendicat. Et maximè si sciente domino ædificauerint, argumento. l. purè 5 §. si donaui. ff. de doli mali except. Sed contra hoc pugnare. l. sumptus. 49 ff. de rei vend. adnotauit A. Fachineus post Antoninum Fabrum, quem allegat. Siquidem inquit ibi Papinianus; sumptus in prædium alienum factos peti quidem non posse, sed exceptione doli oppoſita per officium iudicis æquitatis ratione seruari, si à bonæ fidei possessore facti sint. Ergo si à malę fidei possessore facti, secus erit.

Præterea, quis non videt hanc intelligentiam colligi nullo modo posse ex verbis dictorum iurium? Vnde merito diuinatiuus sensus dici poterit.

Quarto loco. Andr. Fach. d. lib. 1. cap. 55. hanc statuit solutionem, vt Imper. Iust. hoc in loco, & Caius in d. l. adeo. §. ex diuerso. loquantur de ædificante in alieno solo, nesciente domino. Impe. vero Antoninus in d. l. 2. loquatur. cum aliquis ædificat in alieno solo, sciente & patiente domino. Nam talis scientia, & patientia operatur vt materia vendicari possit. argumento. l. purè. 5. §. si donaui. ff de doli mali, & met. except. in illis verbis. ¶ Dolo enim feci, quia passus sum eum ædificare, & non reddo impensas.] Non negligendus sanè intellectus, nisi diuinatiuus. Vbi enim scientia, & patientia domini illius partis inferioris probabitur in d. l 2. Dices forte cum Fachineo, in illis verbis textus. ¶ Eam, quam vicinus tuus imposuit, &c.] Et sic ex præsumptione, quia vicinus. c. quosdam. de præsumpt. Sed hoc valde remotum; quia adesse, & abesse potuit vicinus iste tempore cõstructi ædificij, vt in casu de quo Alex. cons. 82. num 10. vol. 3. latè Mascard. concl. 1406. nu. 14. Vnde non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse l. non hoc. C. vnde legi. Pręterea nõ sola scientia & patientia operatur in d. l. purè. ut materia uendicari possit; uerum etiam iustus titulus donationis, prout ibi apertè legitur.

Quamobrem perpendamus vltimo loco glossæ in verbo non poteſt, solutionem, quę communiter ab interpretibus recipitur, & quæ talis est. Iustinianum hic loqui de eo, qui ex propria materia ædificat in alieno solo. Antoninum uerò in d. l. 2. Loqui de eo, qui ex aliena materia ædificat in alieno solo. unde materiæ dominus, dissoluto ædificio. eam materiam vendicare poterit: quia non præsumitur in hoc casu donatio materiæ, prout in casu priore, quando s. quis ædificat ex propria materia. d. §. ex diuerso. quod alias regulariter non præsumatur donatio, extat Pauli responsum. in l. Campanus. ff. de oper. liber. latè Mascard. conclus. 555. vol. 1. de probat.

Et si cum Fachineo opponas, nullum esse uerbum in d. l. 2. per quod significetur ibi Antoninum Imperatorem loqui in eo casu, in quo quis ædificat ex aliena materia. Respondeo illa uerba hoc exprimere. ¶ Si non donandi animo ædificia alieno solo imposita sint.] Nam si quis ex sua materia ædificando in solo alterius sciens eam donare iudicatur. d. §. ex diuerso. Ergo prædicta l. 2. non poteſt intelligi in casu, in quo de sua materia quis ædificat, cum diruto ædificio dominus soli nolens restituere materiam, probare teneatur, donandi animo ædificia suo solo impoſita fuisse. Et si cum eodẽ doctissimo Fachineo replicares, illa uerba. ¶ Si non donandi animo, &c.] Magis proprie cõuenire, ei q dominus materiæ sit. Responderem potius referenda fore ad dominum soli, qui ne cogatur restituere materiã diruto ædificio, probabit, suo solo donandi animo ædificia impoſita fuisse; hoc est ædificantem fuisse dominum materiæ. Praterea esto, quod illa uerba referantur ad dominũ materiæ, non ne ex hoc pariter comprobabitur intellectus glossæ? Siquidem dominus materiæ volens eam uendicare, probabit ædificantem in alieno illo solo, non animo donandi ædificasse; cum non ex sua ædificantis materia, sed ex aliena, nempè sui repetentis, ædificium dirutum construxerit.

Ad §. Si quis in aliena. De rer. diuis.

Eos, qui Iustiniano credunt nullã in pandectis esse Antinomiam relatam, huc remittere solebat Eguinarius Baro; Cũ inter Iuliũ Paulũ, & Caium extet maxima cõtrarietas, ut mox intelligetis. Itaq; tabula pictura cedere. apertis uerbis legitur in hoc. §. si qs in alien. de rerum diu. Cũ quo concordat Caij responsum in l. qua ratione 9. §. literæ. ff. de acquir. rer. dom. Sed aduersatur de diametro Iulij Pauli responsum in l. in rem. 24. §. sed & id. ff. de rei uendicat, Picturam, scilicet

licet tabulæ cedere; eum necesse sit ei rei cedere id, quod sine illa esse non potest. Vnde formata est hic glossa in verbo cedere. & in d. l. in rem. glossa in verbo necesse.

Primo Azo dicebat. d. l. in ré. corrigi per d. §. literæ. & per hunc §. si quis in aliena. Sed Azo clarius loqui poterat, licet eius sésus verissimus sit, vt dicá infra in finalibus verbis.

Secundo soluebat Ioan. dicendo. Ibi formari quæstioné de scriptura, & pictura; sed fieri decisionem dumtaxat de scriptura. Quod sanè falsum est, vt ex inspectione illius. l. in rem. apertè patet.

Tertio loco Placẽtinus distinguebat sic; vt pretiosiori rei cedat minus pretiosa. Comprobari hoc videtur ex d. l. in rem, in illis verbis. ¶ Licet de pictura quidam cõtra sentiunt, propter pretium picturæ.] Et ex textu nostro ibi.

¶ Ridiculum est enim, picturam Apellis, vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.] Vnde fit, vt hodie propter vilissimum pretium chartæ, literis charta cedat. Ita glossa in d. l. in rem. quam sequutur Azo Mynsing. & Ioan. Oinot. in §. literæ. supra eod. Licet in hoc contrarium teneat Accurs. in glossa ibi, necnon Præpos. Senen. casu 3. q. 1. & Aldob. in addit. ad glossam in textu mox citato. Et hanc opinionem Placentini distinguentis circa picturam, dicit communem Præpos. Senen. in præallegato loco. & sequitur glossa nostra hic.

Hæc opinio Placẽtini non debet admitti: quia secundum hoc non debebat fieri differentia inter scripturam, & picturá; & tamen fit; cum literæ licet aureæ sint, chartis membranisve cedant. d. §. literæ. Indistinctè itaque scriptura cedit chartis; & tabula cedit picturæ propter eius æstimationẽ, & excellentiam, & artificium. Benè tamen verum est, quod nonnullis modis hoc dictum de pictura restringitur per interpretes. Primo si pictura sit vilis, tabula preciosior. iuxta opinionem Plateæ, quem Port. & alij. Tunc enim pictura cederet tabulæ. Secundo si pictura sit imposita rei immobili, vt in pariete: Nam tunc quoque pictura cederet muro: vt dicebat Platea, quem Ioan. Oinot. hic. Tertio si pictor tabulæ pretium nõ soluerit; secundum distinctionem hic traditam. Erit itaque vtilis hęc indagatio ad dirimendam contentionem, quæ posset oriri. Pictor, qui pinxit in aliena tabula, offert pretium tabulæ. Dominus vero tabulę, pretium picturæ. Quis eorum præferri debet? Pictor. ita Platea, & alij post glossá hic, & nouissimè Oinotom. His habitis, reponamus nos in via, atque dubitationem hanc absoluamus.

Quarta itaque fuit sententia Aldob. hic post Præpos. Senen. in d. casu 3. q. 1. ex varijs veterum altercationibus Caij sententiam comprobari à Iustiniano, vt tabula cedat picturæ propter illam rationem hic positam in versic. Ridiculú est enim &c. Et hoc voluit dicere Azo.

Ad §. Thesauros. De rer. diuis.

Thesaurus in sacro, aut religioso loco inuentus fortuito casu, perinde conceditur inuentori, ac si illum inuenisset in proprio suo loco.

Hæc est decisio huius textus. Cui diametro aduersatur. l. 3. §. si in locis. ff. de iure fisci. sub his verbis. ¶ Si in locis fiscalibus, vel publicis, religiosisve, aut in monumentis thesauri reperti fuerint. Diui fratres constituerũt, vt media pars ex his fisco vendicetur.] Glossa in verbo Religioso. conatᵉ hũc nodum varijs modis soluere, nihil tamen vel ipsa, vel Port. vel nouissimè Aldobr. in additionib. efficiunt. Sed vera solutio colligitur ex dictis Franc. Connan. lib 3. comm. iuris. cap. 4. Hunc scilicet textum nostrum loqui de sacro, & religioso loco, posito in fundo, vel ædibus ipsius inuentoris. Sunt enim teste Caio in l. 5. ff. de relig. & sumpt. fun. quædam familiaria, & hæreditaria sepulcra. Vnde habes ita cõcepta verba huius literæ.

¶ Thesauros quos quis in loco suo inuenerit.] Siue puro, dicas tu, siue sacro, siue religioso, iure ciuili, cadaueris illatione. At I. C. Callistratus in d. l. 3. loquitur de thesauris inuentis in locis religiosis monumẽtisve alienis. Sentit hanc veritatem Balduinus hic; Addens nonnullos aliter legere hũc textum, addita negatiua hoc pacto.

¶ Publicis non etiam religiosis.]

Ad §. Finitur. De vsufructu.

Inuoluta satis videtᵘ à Glossa, & à Doctoribus contrarietas huius §. in quo deciditur, nihil agere vsufructuarium cedendo vsumfructum extraneo. Concordat. l. si vsusfructus. 67. ff. de iure dot. vbi sic Pompon.

¶ Quoniam diximus vsumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis: Et si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire, sed ad dominum proprietatis reuersurum vsumfructum.] Ex quibus habes, fructuarium alienare non posse, & alienando perdere vsumfructũ. Vnde glossa hic in verbo cedendo, apertè velle videtur, quod si fructuarius alienet suum vsumfructum extraneo, nec exprimat se alienare commoditatem, seu facultatem percipiendi fructus, alienatio non tenebit: & insuper vsumfructũ amittet, & cum proprietate consolidabitur. Atq; id voluit Azo originaliter in summa. C. de vsuf. n. 20. quem Castr. in l. 4. si. de nouat. in l. qui Romæ. §. duo fratres. nu. 4. ff. de verb. oblig. Ibique Alex. col. pen. Ias. nu. 80. Ripa nu. 88. Et hoc receptissimum, & indubitatum tradit ex Soc. Couarr. & alijs, Arrius Pinell. ad l. 1. C. de bo. mat. in 3. parte, numero 38. Et hoc sine dubio ab omnibus probatum esse, tradit. Paris. consil. 71. num. 3 lib. 2.

Quamuis

Quamuis alij patres miniorem colligentes conclusionem dicant; Fructuarium alienantem vsumfructū intelligi in dubio alienare commoditatem, vt actus sustineatur, & pœna vitetur. Socin cons. 66. num. 7. lib. 3. Sileo Bald. Aretin. & alios, quos idem Pinel. d. numero 38. vers. Alij autem ex proximis, &c.

Ctius cōtrariū exprimitur in §. 1. in fine. Inst. de vsu & habitat. in illis verbis. ¶ Vsuarius, nec vlli alij ius, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis cōcedere potest, Cum is qui vsumfructum habet possit hęc omnia facere.] Concordat Vlpiani responsum in l. arboribus. 13. §. vsufructuarius. ff. de vsufr. ¶ Vsufructuarius, vel ipse frui ea re, vel locare, vel vendere, vel alij fruendam cōcedere potest.] Confert Iuliani dictū in l. Cui vsusfructus. 74. ff. de vsuf. ¶ Cui vsusfructus legatus est, etiam inuito hærede eum extraneo uendere potest.] Ex quibus quasi indubitatum præsupponendum est, quemlibet vsufructuariū posse iure distrahere suū vsumfructum; atque id quod habet in aliū transferre, non expectato consensu proprietarij: neque ex tali alienatione usumfructum ad proprietatem reuerti. Glossa hic in uerbo cedēdo, communiter recepta, solu effic: Non posse cedi usumfructum quo ad ius utendi; cum sit personale, & a persona regatur; Cedi autem posse commoditatem percipiendi fructus prouenientem ex usufructu, Vult dicere glossa, Non potest cedi ususfructus quo ad effectum constituendi in eo, cui usufructus conceditur, nouum usumfructum, qui ex persona usufructuarij durare, & cęteri debet. Et hoc probat textus in glossa allegatus, nempè l. necessario. 8. §. si. ff. de per. & commodo rei uendit. Vbi, si mihi uendideris usumfructum, id est ius utendi fruēdi, quod tuum solummodo sit, etiam si statim morieris, nihil mihi hæres tuus debebit. Facit ad idem d. l. si usufructus. ff. de iure dotiū. in fine. Vbi I. C. utitur his uerbis loquendo de usufructu uendito à marito uxori. ¶ Ipsum quidem ius remanet penes maritum, perceptio uero fructuum ad mulierem pertinet.]

Aliam solutionem posuit Pinellus. d. nu. 38. cum seq. Interpretando illa uerba huius paragraphi. ¶ Nam cedēdo extraneo nihil agit.] Nempè quo ad consolidationem, cedi autē posse ut uiuente usufructuario cessionarius utatur usufructu. Na sic legitur hoc in loco. ¶ Item finitur usufructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedat; Nam cedendo extraneo nihil agitur. ¶ Ex quibus uerbis patet hic agi de consolidatione, sicuti & in sequentibus uerbis. ¶ Vel ex contrario si usufructuarius proprietatē acquisierit.] Quæ Pinelli conciliatio satis confert ad intellectum huius paragraphi. Cęterùm quo ad resolutionem huius contrarietatis, arbitror usufructuarium nihil agere, non solum quo ad cōsolidationem, de qua stultum esset dubitare; sed etiam quo ad ius utendi, ut dicebat Accursius, quod cum personale sit, cedi nō poterit, nisi quo ad commoditatem ex eo resultantem, ut supra dixi.

Et si adhuc contra Accursium quis insisteret dicendo, per eius responsionem non tolli obicem ex d. § 1. Infr. de usu, & habit. cum ille textus loquatur quo ad ius, non quo ad commoditatem; Nam inquit. ¶ Vsuarius nec ulli alij ius, &c. eum is qui usumfructum habet, &c.] Responderem I V S ibi accipi, uel pro seruitute, ut dicebat Accur. in d. finitione usufructus. supra & est textus ad hoc in l. creditori 9. ff. de oper. nou. nunciat. Vel pro commoditate resultante ex illa seruitute. l. 3. ff. de seruit. rusticorum prædiorum.

Ad §. Nouissime. De Vsucapionibus.

Non opinionem iusti tituli, sed iustum titulum parere usucapionem hic deciditur in uers. Error autem falsæ causæ, &c. Quod & in l. Celsus. 27. ff. de usucap. in l. 1. ff. pro donato. in l. nemo potest 6. ff. pro derel. in l. 2. & 3. ff. pro legato, comprobarunt Vlpia. Iulian. & Paulus. Sed an hoc ita generaliter, & indistincte pronunciatum uerum sit, uideamus. Et sanè falsum esse uidetur, per l. quod vulgo. 11. ff. pro emptore. Vbi iustissima causa erroris in titulo pro emptore, usucapiendi causam tribuit. Per l. 3. ff. pro soluto. Vbi titulo pro soluto, etiam putatiuo procedit usucapio. Per l. 3. ff. pro suo. Vbi sola traditio ex causa. quam ueram esse existimat accipiens, sufficit ad usucapionem. Per l. 4. in fine. ff. pro suo. Vbi Pompon. ¶ Quod legatum non sit, ab hærede tamen perperam traditum sit, placet a legatario usucapi: quia pro suo possidet.] Et hoc dictum Pomponij pugnare uidetur in specie cum d. l. 2. ff. pro legato. Vbi sic Paulus. ¶ Si possideam aliquam rem, quam putabam mihi legatam, cum nō esset, pro legato non usucapiam.] Distingui igitur rem sic oportet. Nam aut tradita res est, aut non est. Si tradita est, idque bona fide accipienti, iusti tituli opinio parit usucapionem, sin minus; Quāuis aliquo modo possessio adepta sit, non parit usucapionem. Sed hæc distinctio traditionis alijs quidem in causis valet, in emptione non ualet. l. penult. ff. pro soluto. l. 2. ff. pro empt. Propterea quod in hoc contractu emptionis bona fides non solutionis tantum, sed & contractus tempore requiritur. d. l. penult. & d. l. 2. Et ita intellige, & declara glossam hanc in uerbo error, & opinionem Azonis in glossa relatam. Neque ulla est contrarietas inter Pomponium & Paulum; cū Pomponius loquatur in usucapione pro suo. d. l. 4. Paulus uerò in usucapione pro legato, in d. l. 2. Facilior enim est usucapio pro suo, quam pro legato; cum titulus pro suo procedat cum do-

dominium nobis acquiri putamus. l. 4. ff. pro suo. Et sic ex nostra opinione. At vsucapio pro legato nulli alij quam ei, cui legatum est, competit. d. l. 1. ff. pro legato.

Ad §. primum. De testamentis.

Pugnantia loqui videtur in hocmet textu Imper. Iust. Hic enim potius legitur, Testamentum per æs, & libram solum fieri coram quinque testibus & libripende ciuibus Romanis puberibus. Mox subdit, septem testes quodammodo fuisse necessarios ex eodem iure ciuili in hoc testandi genere. Audi verba textus. ¶ Accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per æs, & libram: quia per mancipationem, id est imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque testibus, & libripende, ciuibus Romanis puberibus præsentibus, & eo qui familiæ emptor dicebatur.] Subdit postea, in versiculo, sed cũ paulatim. ¶ Vt vno eodemque tempore, quod ius ciuile quodãmodo exigebat, septẽ testib⁹ adhibitis, &c.] Quæ ab Accursio in verbo libripende, & in verbo quodammodo. afferuntur, & ab aliis interpretibus ad huius loci solutionẽ, confutantur nouissime a Cæsare Costa nostro, Variarum ambig. lib. 1. cap. 13. qui postmodum, ita soluere conatur. Quinque puberes ciues Romanos requisitos, & duos alios pro illo, qui & Libripens, id est statera tenẽs, & Antestatus appellabatur, cuius defectus numero duorum testium supplebatur. Nõ negligenda sanè interpretatio, quæ satis cõprobari videtur ex Caij Institut. lib. 1. cap. 6. in his verbis. ¶ Vbi quinque testes ciues Romani in præsenti erunt, & pro illo qui Libripens appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus appellabatur, alij duo, vt septem testium numerus impleatur.] Mihi tamen semper hæc litera satis clara visa est, nullamque continere contrarietatem, altero ex his duobus modis interpretando, & dicendo. Primo de iure ciuili fuisse necessarios quinque testes cum libripende in illo testamento per æs, & libram. Postea verò ex forma composita ex triplici iure erant adhibendi septem testes. Neque obstabunt illa verba. ¶ Quod ius ciuile quodammodo exigebat.] Quia dictio illa Quodammodo, exponi debet pro Quasi, vt fit in §. sanctæ. supra de rerum diuis. in §. sui autem. de hæred. qualit. & differ. Vt sit sensus. In testamento ex triplici iure composito necessarium esse numerum septem testium, quem numerum quasi exigebat ius ciuile. Etenim (connumerato libripende) interueniebant sex testes in illo testaméto de iure ciuili per æs, & libram. Vel dicamus secundo loco, & melius, quod Libripens, & Antestatus distabant: Nam Libripens imaginariæ venditioni præerat. Antestatus verò conuocabat, sistebatque testes illos quinque. Ita Stephan. Budæus ad hunc locum. Vnde bene hic legitur illa dictio, Quodammodo: quia ferè septem testes adhibebantur, habita consideratione Antestati. Et vt inquit Viglius quem Mynsing. hic sequitur, si Libripendem, & Antestatum computauerimus, septennarius explebitur numerus. Itaque Libripens, & Antestatus in numero testium quodammodo habebantur, vt pariter ad hunc locum adnotauit Eguin. Baro. Sed remanet, vt Caij locum perpẽdamus, quem supra retulimus, ne ex eo, vnum & idem fuisse Libripendem, & Antestatum colligamus cum nostro Costa mox citato. Itaque illud colligi ex dictis commentarijs Caij nullo pacto potest. Nam dum dicit Caius. Et pro illo qui Libripens appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus appellatur, alij duo. Diuersum officium, diuersasque personas fuisse satis apertè colligi etiam poterit. Quasi diceret, & pro Libripende, & pro eo qui Antestatus appellatur. Vt differentia nominis, officij differentiam denotet.

Ad §. Sed neque hæres. De testam.

Silentio prætereundum minimè censui hunc locum, quem Accursius imperfecte videtur interpretatus. Posita est difficultas in illis verbis. ¶ Hæredi autem, & ijs qui per potestatem ei coniuncti fuerant, concedebãt testimonia in testamentis præstare.] Siquidem dubitatur, quodnam fuerit illud testamentum, in quo heres, & personæ eum per potestatem contingentes, ad testimonium admittebantur. Non in testamento per æs, & libram: quia familiæ emptor, qui heredis locum obtinebat, & qui per potestatem ei coniuncti fuerant, à testimonio repellebantur, vt hic legitur. Vnde Accursius in verbo hæredi de testamento Procincto, & Calatis Comitijs, intelligit; quem alij sequuntur. At Viglius hoc reprobat & bene; tum quod in desuetudinem illa abierunt; tum quod nulla ratio differentiæ appareret, vt magis familiæ emptor excluderetur, quàm hæres in testamento Calatis Comitijs, vel Procincto. Quamobrem cum Viglio, quem modernissimi sequuntur, de testamento in scriptis intelligi debet, de quo loquitur Imper. in hoc titulo vsque ad §. finalem. Siquidem esse poterat, quod plerumque ipse hæres institutum se ignoraret. Poterant enim ipsum latere, quæ in tabulis signatis scribebantur. Sed cum subinde hoc ipse scire posset, suadebant vt abstineret a testimonio; ne suspicionem de se præberet. Et hoc veteres pro concilio suadebant, vt patet ex illis verbis. ¶ Licet ij qui id permittebant, hoc iure minime abuti eos debere suadebant.] Sed hoc in necessitatem legis, speciali constitutione Iustinianus vertit.

Ad §. Videamus. De hæred. instit.

Triplex exoritur difficultas ex hoc textu, quarum tertia satis obscura, & sub nube singulas quam breuissimè expediam. Sed literaliter textũ hunc prius enodemus. Hic quatuor constituamus partes, in quarũ prioribus tria dicta ponuntur. in vltima vero Ampliatio. Secunda, ibi. ¶ Et ex diuerso. Tertia. Et si plures. Quarta. Ideq. Hoc dicit in summa, secundũ Aretinum. Pars non distributa alijs accrescit, sicut amplius erogata decrescit. Distributis autẽ vltra assem partibus fit transitus ad dupondiũ. Vel sic. Non distributa pars accrescit alijs. 2. si pars amplius erogetur decrescit alijs. 3. si plures vncias, q̃ duodecim testator distribuerit, & sine parte aliũ instituerit, quod dupondio deest is habebit 4. Idemq; erit dupondio expleto; nam ad tripondium deuenitur, & istæ partes ad assem reuocantur. Casum pone literaliter in qualibet parte. Sed contra illud dictũ in vltima parte, quod expleto dupõdio deueniendũ sit ad tripondium. Primo obstat. l. item qđ Sabinus 17. in fine. ff. de hæred. insti. Vbi ex sententia Labeonis, expleto dupõdio deuenitur ad Trientem Solutio. Triens ibi importat idem qđ tripondium: Nam omnes partes ad assem postea reuocãtur, vt expressis verbis legitur in calce huius §. Altera difficultas ex eadem l. ite qđ Sabinus. vers. sed si asse. Vbi nullam partẽ consequutur vltimus hæres, si totus as fuerit expletus. Solutio vera est. Hæredẽ vltimo loco scriptũ, aliquam partem hæreditatis non consequi, si sub his verbis instituatur. ¶ Ex reliqua parte H. hæres esto.] Pro vt ibi. At secus si simpliciter hæres scribatur, pro vt hic. Ita Accursius ad hunc §. in 1. glossa quẽ cetera turba Institutariorũ sequitur. Sed maior exoritur contrarietas ex l. cũ quæstio. C. de legatis. Vbi neq; ad dupondium, neq; ad tripondiũ fit transitus; sed cauetur ibi, tm̃ adimi à primo, quantum confertur secundo. Summè difficile, ac terribile contrariũ appellatur istudã Iasone in d. l. cũ quæstio. Sed dices, quę inde vtilitas in praxi? Maxima, quæ desumit ex casu proposito in l. Interdum. 13. §. sed si excesserit. ff. de hæred. instit. vt puta Titius me ex duodecim vncijs hæredẽ instituit, te in sex vncijs. Inquit I. C. Vlpia. eo loco, me ex besse, te ex triente hæredẽ fore. Quod apprime congruit cũ textu nostro in prima sui parte, vbi pars nõ distributa accrescit alijs pro rata. Si sic, ergo ego quatuor, tu duas alias vncias habebis, vt dupondiũ impleatur. Quæ partes si ad assem reuocentur, vt in fine huius §. dicitur, verissimũ inuenies Vlpiani responsum mox citatum. Quod si meis 12. vncijs adimãtur sex illæ vnciæ tibi relictæ; Ego dimidiam, tu alteram dimidiã partẽ hæreditatis Titij consequeris. iuxta d. l. cũ quæstio.

Plures afferuntur à glossis, & ab interpretibus solutiones, an audieris, sed vereor ne illud Iasonis dictum in præallegato loco, verum sit. ¶ Quamcunque solutionem teneas vix bonam reperies.]

Priori loco soluebat glossa prima hic. versic. sed distingue. Aut testator voluit excedere assem, vel dupondium (quod facere potest) §. hæreditas. versic. non autem, supra eodem, & tunc deuenitur ad dupondiũ, & ad tripondium; vt hic. Aut noluit excedere assem, & tunc tantum detrahitur primo quantum relictum fuit secundo, vt in d. l. cum quæstio. Aut sumus in dubio quid voluerit facere testator. Et tunc idem, quod in d. l. cum quæstio. Hanc solutionem tenẽt Bartol. & alij Doctores communiter, teste Iasone in d. l. cum quæstio. columna tertia, versic. sed certe licet. sequitur quoque Sylvestr. Aldobrand. in addit. ad glossam hanc nostram.

Sed ista solutio non valet, vt vtar verbis Iasonis, Quia neque hic, neque ibi aliquid constat de voluntate testatoris. Imò si constaret de voluntate testatoris non esset dubia. Præterea, inquit Iason, est contra l. qui non militabat. 78. § pen. incipiente Filijs, ff. de hæred. instit. vbi, &c.

Quamobrem aliter soluebat Accurs. hic in fine huius primæ glossæ, & in d. l. cum quæstio. in verbo migrare. Hunc textũ corrigi per illã legem. Et idem tenuit glossa in verbo portionem. in d. l. qui non militabat. §. pen. ff. de hæred. inst. sequutus est Fulg. in d. l. cum quæstio. Et inquit ibi Iason. Forte oportet ita dicere: quia non video quo minus male respondeatur. Sed euitemus legum correctionem, si fieri poterit.

Successit tertia solutio Pauli de Castro, quam sequitur quoque Cumanus, videlicet. Aut in vnamet voluntate, & scriptura testator reliquit vni 12. vncias & alteri sex: Et deuenitur ad dupondium, vt in textu nostro, & in d. l. interdum, § sed si excesserit, cum simil. Ratio, ne in vna voluntate intelligatur se corrigere contra l. nã ad ea. ff. de cond. & demonstr. Aut in diuersis voluntatibus, & scripturis, & tunc procedit dispositio. d. l. cum quæstio. Probant hoc ex illo textu vbi ponitur dictio Postea, & dictio, Deinde.

Sed iste intellectus diuinatiuus est, vt ipsemet Cuman. fatetur. Licet dicat ipse ita tenendum, vt iura iuribus concordentur.

Quarto loco soluebat Fulgosius sic. Testator si reliquit, vel legauit vni xij. vncias, & antequam aliud disponeret legauit alteri sex vncias, tunc fiet transitus ad dupondiũ, ne videatur in continenti se corrigere. Et ita loquitur d. l. interdum, & textus hic noster Instituti. At si primo reliquerit vni 12. vncias, deinde multa alia disposuerit, & postea legauerit alteri 6. vncias, Tunc intelligitur adimere sex à primo. Et ita procedet d. l. cum quæstio.

Hæc

Hæc ſolutio fuit Gugl. teſte Iaſone in ſæpius allegato loco, dicens quoque ita tenere Paul. Caſtr. in d. l. interdum.

Probari videtur hæc conciliatio ex d. l. cũ quæſtio. in illis verbis. ¶ Cum enim manifeſtum eſt eum, qui ab initio duodecim vncias rei cuidam reliquit, alij autem poſtea ſex. &c.] Reprobatur ab Alexan. quia dictio Poſtea non ſemper denotat interuallum iuribus adductis per ipſum.

Replicat tamen Iaſon tuendo hanc ſolutionem; ſatis eſſe habere regulam pro ſe. Bartol. in l. 2. ff. ſi quis in ius vocatus, & quod regulariter dictio Poſtea denotat interuallum, l. fructus. ff. ſolut. matr. Sed neque hanc ſolutionem procedere ſine diuinatione apparet.

Tollamus itaque hanc cõtrarietatem hoc pacto. Vt d. l. cum quæſtio. loquatur in legatis, vel in inſtitutione alicuius rei particularis; puta agri Corneliani, vel ſimilium. Tribonianum verò hîc, & iuriſconſultum in d. l. interdum, loqui de inſtitutione vniuerſali, ſeu de quota hæreditatis. Cogita: quia ex inſpectione vtriuſque literæ, videbis ſatis congruere hanc reſponſionem, nec non ex titulo ſub quo d. l. cum quæſtio. repoſita eſt. Sed certè obſtant, contra hunc intellectum verba illa. d. l. cum quæſtio. ¶ Si quis itaque vel agrum, &c. Vtrumque in ſex vncias eſſe. vel dominum rei legatæ, vel hæredem.] Replico, de hærede rei particularis ſemper hũc textum eſſe intelligendum.

Ad §. Non ſolum De pupill. ſubſtit.

Tria habes (iuuenis) ex hoc textu. Primo dictum, nempè, ſubſtitutio Pupillaris poteſt fieri etiam liberis exhæredatis. Secundo illationem. ſ. ſubſtituto pupillariter tunc omnia bona quoquomodo exhæredatis acquiſita debentur. Tertio extenſionem, videlicet: Hæc omnia ſibi locum vendicare etiam in poſthumis. Sed an ſibi locum vendicabit hodie cõſtitutio primæ partis huius textus, ex quo exhæredatio ſine cauſa fieri non poteſt? §. Aliud quoque. Auth. vt cum de appell. cognoſcitur. Minor vero 14. immunis ab illis cauſis eſſe videtur. Reſpondeo vendicare locum ſibi poſſe, ſi proximus pubertati fuerit, cum tales impuberes puniri lex permittat. l. excipiuntur 14. ff. ad Sen. conſ. Syllan. Iure tamen nouo exhæredari poſthumũ non poſſe cognoſcis.

Difficultas huius §. in eo repoſita eſt, vt Antinomiam huius textus in 2. ſui parte tollamus cum l. miles ita. 41. §. exhæredato. ff. de mil. teſt. Habes hîc. Omnia bona pupilli exhæredati vndecumque obuenientia pertinere ad ſubſtitutum pupillariter. ſi in fra pupillares annos ipſum mori contigerit. At in d. §. exhæredato, contrarium; nempè ſubſtitutum a milite datum filio exhæredato, ea tãtum accipere, quę à teſtatore prouenerũt.

Hanc contrarietatem exercuit hîc gloſſa in verbo. id omne, quæ & hanc tradit ſolutionem. Triphonium I. C. in d. l. miles ita. loqui in milite, qui ſubſtituerat filio emancipato, quod a pagano fieri nequit §. extraneo. infr. eod titu. & ſic ſpeciale in milite quo ad hoc. Vnde fuit reſtrictum procedere in ijs dumtaxat, quæ a teſtatore proueniunt. Sed hæc ſolutio reijcitur quia. §. exhæredato. d. l. miles, ita loquitur non ſolum in emancipato, ſed etiam in filio exhæredato, in quo idẽ licet pagano quod militi. Soluebat ſecundo loco Chriſt. quem ſequitur eſt Silu. Aldobr. in addit. ad gloſſam hîc. Bene loqui gloſſam, circa filium emancipatum. Sed dum loquitur I. C. in d. l. miles ita. de filio exhæredato, cui datur a patre ſubſtitutus pupillaris, eſſe ſpeciale in milite; vt ea dũtaxat ſubſtitutus accipiat, quæ in filium a patre milite obuenerunt. Ratio: quia ſicuti miles poteſt pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere. l. quæ etatur. ff. de mil. teſtam. ita filius militis. Quod cum ſecus ſit in pagano, mirum videri non debet, ſi contrarium decidatur in hoc textu noſtro.

Tertio loco ſoluebat Viglius. Verbum illud (exhæredato) legẽdum eſſe in d. l. miles ita, cum ſuperiori. §. video, vt finalis. §. d. l. miles ita, incipiat ibi. ¶ Miles & emancipato.] Et ita legendo comprobatur ſolutio gloſſæ, vt d. l. lex loquatur in emancipato dũtaxat in illo. §. fina. Celebris ſanè ſolutio, quam & Mynſin. & alij frequẽtius amplexi ſunt, & videtur ipſa veritas. Hoc tamen vnũ etiam admoneie l bei quo ad textum in d. l. miles ita in fine. illa verba. ¶ In ijs exercebitur.] Non referri ad perſonas, ſed ad bona: vt iſte ſit ſenſus. ¶ Verum hoc ius in ijs bonis exercebitur, quæ ab ipſo ad eum, cui ſubſtituit, peruenerint.

Ad §. Vel ſingulis. De pupil. ſubſtit.

Ex hac litera, quæ deſcripta eſt ad verbũ ex reſponſo Florentini in l. vel ſingulis. 37. ff de vulg. & pupil. deſumitur hoc axioma. Subſtituens vltimo morienti impuberi non videtur inſtitutos liberos inuicem ſubſtituere, ſed velle inter eos ius legitimarum hæreditatum integrum cuſtodiri. In contrarium pugnat de diametro l. Titia. Seio. 89. §. Seia libertis. ff. de leg. 2. Vbi l gatarij cenſentur ſubſtituti inter ſe, ſi vltimo morienti ſubſtituatur. Multum ſe torquẽt interpretes in hac Antinomia tollenda, ob quam formata eſt hic gloſſa prima ſatis longa. & in d. §. Seia. libertis. in verbo vltimo. Difficilis ſane quæſtio, cuius vtilitas infra explicabitur. Et vt ab ipſis gloſſis incipiamus. Prima fuit earũ ſententia. Ex prohibitione facta a teſtatore, ne legatarij venderent fundum legatum, induci ſubſtitutionem inter legatarios in d. §. Seia libertis. pp regulã poſitã in l. is qui 92.

D 2 ff. de

Ego fic. Florentini diffinitioné effe diffinitionem legati, prout legati appellatione cõtinentur fideicommiffa, & donationes causa mortis. iuxta l. & fideicommiffum.85.ff. de leg.3. Modeftini diffinitionem effe diffinitionem legati proprij fecundum illa tempora, quibus in teftamento, duntaxat legata fieri poterant. § præterea in f. de fideic. hæred. quod clarum fit ex illis verbis ibi infertis. ¶ Teftamento relicta.] Diffinitio verò hic tradita, eft diffinitio legati, prout hodie legatum poteft fieri etiam ab inteftato, iuxta communem fententiam interpretum in d.§ præterea. Dixi latius in mea repet. Firmana ad rubr. & l.1.ff.de leg.1.in 1.lect. rubricæ, ad quam volentes remitto.

Ad §. Sed non vfque. De legatis.

Famofiffima eft huius §. Antinomia cũ inscriptione, & refponfo Vlpiani in l. 1. ff. de leg. 1. vbi ipfe Vlpianus fibi afcribit exæquationem legatorum & fideicõmifforum fub illis verbis. ¶ Per omnia exæquata funt legata fideicõmiffis.] E cõtrario verò profitetur hic Iuftinianus, fe omnia legata fideicõmiffis exæquaffe. Quatuordecim principales intellectus ad illud refpõfum enumeraui, & confutaui in mea repet. typis adita ad l.Illam in 1. lect. Quibus adde nunc.1 §. Myt.fing.ln §.præterea.nu.4. De fideic. hæred. Vt verba in illa lege pofita ab alio adiecta fint. Quod minimè dicendum arbitror, cum fideliter illa omnia verba legantur in P.fanis, & Florentinis Pandectis. Adde infuper, fi placet XVI. Ioan. Coraffij. lib.5. Mifcellan.cap.17.quem nouiffimè fequitur And. Fachin.lib.5. Controu.iuris cap.30. Credentes ambo, exæquationem factam ab Vlpiano, licet hic dicat Iuftinian. fe exæquaffe. Quòd ei folenne fit multa à veteribus Iuriconfultis ordinata, & cõftituta fibi afcribere. Putantes tñ, totã hanc rem Triboniano, ceterifque compilatoribus tribuendã. Sed abfit à me tale hoc excogitare, ne dicã affeuerare. Quid plura ? Viginti duos intellectus ad illam legem primã enumerat Pet. Ricciardus Piftorien. hoc in loco à num.4. ad num.26. Mihi tamen illa femper vifa eft genuina folutio, quam edidi fuper illius legis primæ repetitione. Exæquationem Vlpiani fuiffe particularẽ in materia interpretationis edicti. Quorum legatorũ, in qua, tpe Vlpiani per omnia exæquata erant legata fideicomm ffis. Generalem verò fuiffe in omni cafu exæquationem factam per Iuftinianum Imper. Apertè hoc demonftrãt verba huius textus. ¶ Neceffarium effe duximus, omnia legata fideicomm.ffis exæquare, vt nulla fit inter ea differentia.] Hoc ipfum legitur in l. vn.§. nos autẽ.C.de caduc. tollen. ¶ Vnam omnibus legatis naturã, & fideicommiffis imponentes.] Omnia itaq. legata & fideicommiffa exæquata funt per Iuftinianũ. Aliqua vero per Vlpianum facta fuit exæquatio, in materia.f.edicti quorum legatorũ, vt latius aperui in fupracitata repet. Et hanc intelligentiã pofuit Iacob. Cuiac.lib.8. obferuar.cap.4.reijcitque Iaco. Rœuard.lib.3.cap.4.de iuris ambiguit.

Ad §. Non folum. De legat.

Legatum rei alienæ valere regulariter, faltem quo ad æftimationem de iurecivili, expreffis verbis legitur in hoc textu, & in alijs fimilibus. Sed an hoc immutatum fit de iure Canonico per c. filius nofter. de teftam. fatis multumque dubitant interpretes. Siquidem non valere legatum rei alienæ de iure Canonico docuere Abbas tam ibi, quam in cap.cum effes.de teftam.Gloffa, Alex. Iaf.& quidam alij in l.cũ alienam.C.de legat.

Sed dicamus, nihil immutatum fuiffe de iure Canonico circa legatũ rei alienę, præterquam in ea fpecie, de qua loquitur Greg. Summus Pont. in d.c.filius, Nempè, quãdo teftator legauit Ecclefiæ rem alterius Ecclefiæ, fepulturæ fuæ gratia, & filius inftituit hæredes, quibus non amplum patrimoniũ reliquerat. Tunc enim nec res legata debetur, neq.eius ęftimatio. Ita poft Innocentiũ, Butrium. Anchar.& Imol. in d.c.filius, docuerunt Didac. Couarr.in comm.de teftam. Card. Mant.de coniect.vlt.volunt.lib.9.tit. 9.nu.7. quos refert, & fequitur And. Fachin. lib.5. cap.38. referibens originale Epiftolæ Gregorij Papæ ad Epifcopum Mefalen. ex ea hanc veritatem apertiffimè comprobãs. Hoc ipfum præterea innuunt verba illius. cap. ¶ Valde mihi videtur iniuftum, vt res tibi legatæ, quæ cuiufdam Ecclefiæ effe perhibentur, à te teneantur, qui aliena reftituere debuifti.] Aliquid quoque de hoc Mich. Craff.in §.legatum.q.14.ad finem.

Ad §. Si cui fundus. De legat.

Vfumfructum feruitutis locum obtinere, cauetur in hoc §. cui conformis eft decifio Pauli in l.rectè dicimus.25.ff. de verb.fig.in illis verbis. ¶ Quia vfusfructus non dñij pars, fed feruitutis fit.] Sed hoc ipsũ abnegat idem Paul.in l.4 ff.de vfufr. ita dicens. ¶ Vfusfructus in multis cafib⁹ pars dñij eft. Putauit glo. plures poffe accõmodari folutiones, vt per ipfe in d.l.4. Illam tñ communiter amplexi funt Scribentes, vt ad plenũ dñium cõftituendũ vfusfructus fit pars integralis: vt paries dicitur pars domus. Vnde vfusfructus eft pars dominij in genere fumpu. Et fic fpecies illius dominij, quod fub fe habet nudã proprietatem, & vfumfructum. Ita Petr. quem refert, & fequitur Bart. in d. l. 4. & Bald. ibidẽ appellauit partẽ prædicamentalem,

talem. Declarat hoc latius Aret. in §. alienus seruus. De hæred. instit. ista prima conciliatio reijcitur per Fulgosium, & post ipsũ per Vigliũ in d. §. alienus. Quia si hoc esset verũ, semper & indistinctè vsusfructus diceretur pars dominij non autẽ in multis casibus, vt in d. l. 4. cauetur. insuper dĩ noster esse totus fundus, & si vsusfructus alterius sit. d. l. rectè dicimus. In toto autẽ nulla pars deesse potest. Ergo vsusfructus non est pars integralis dominij.

Altera est solutio, Vt vsufructuarius dicatur dominus vsusfructus, sed non dñs rei. Ita Bart. ad rubr. C. de vsuf. quem Aretin. in d. §. alienus. Ias. nu. 2. in d. l. 1. §. vsufructuarius. ff. de oper. nou. nunc. Alex. nu. 6 in famosissimo. §. nihil commune. Hæc doctrina licet in se vera sit, non tamen tollit contrarietatem. Namque in vno loco dicitur vsusfructus pars dominij, in alio vero pars seruitutis.

Tertio loco Viglius in d. §. alienus. autumat, vsumfructum esse partem dominij in his rebus tantum, in quibus fructus est in corporum perceptione, vt in fructibus agri, & in fœtu animalium. Namque in his vf vsufructuari⁹ dominus partis vnius esse. Quod non est in vsufructu ædiũ argumento. l. Vaccæ. 43. de euictio. ista solutio non placet Arrio Pinello, ad l. 1. C. de bon. mat. parte 3. nu. 3. cum d. l. 4. loquatur vniuersaliter in cuiusque rei vsufructu. Neque se magis restringit ad vsumfructum agri, quam ædium. Imo d. l. rectè dicimus. quæ abdegat vsumfructum esse partẽ dominij, loquitur de vsufructu fundi, & non de vsufructu ædium. sic enim ibi legitur. ¶ Rectè dicimus eum fundum totũ nostrum esse, &c.]

Quarta fuit conciliatio glossæ in d. l. 4. q̃ tenuere Bart. num. 1. Iason. nu. 2. & 3. in l. 1. §. vsufructuarius ff. de oper nou nũc. Bald. & Fulgos. in d. l. 4. Franc. Connan. lib. 4. ca. 3. & 4. Pinell. vbi sup. n. 3. dicens ita concludere Alciat. in d. l. rectè dicimus. nu. 7. Vt in multis casibus vsusfructus dicatur pars dominij. id est habere similitudinẽ dominij: Cum multa concedãtur vsufructuario, quæ rei domino congruunt, solique dño cõpetere videntur, quos casus enumerat supracitata glossa in d l. 4. versic. Vel verius dic. Nõ autem dicatur vsusfructus propriè pars dominij, iuxta §. nostrum, & iuxta dic. l. rectè dicimus

Sed neque ista conciliatio me iudice, tuta videtur. Mouet me, quia diuinandum est, vt ex verbis, dic. l. quartæ. mens istorũ interpretum colligatur. Inquit enim ibi Paulus. ¶ Vsusfructus in multis casibus pars dominij est.] Et non dixit. Vsusfructus in multis casibus similis est domino. Quòd sanè exprimere sciuisset illius legis authot, si voluisset.

Quamobrem ita solitus sum dicere. Regulariter verum, & formalem vsumfructũ non esse partem dominij, sed seruitutis: vt hic & in dic. l. recte dicimus. Sed hæc regula fallit in multis casibus, in quibus vsusfructus est pars dominij. d. l. 4. Sunt autem illi casus enumerati in d. l. 4. & 5. ff. de vsufruc. Quia præsens, vel ex die, vel ad diem dari potest vsusfructus. Quod secus est in ceteris seruitutibus. l. 4. ff. de seruit. Insuper quia pro parte diuisa, & indiuisa constitui potest vsusfructus. Quod secus est in seruitute. l. pro parte. xi. ff. de seruit. cum simil. Et quia vsusfructus per legem Falcidiam minui potest. d. l. 5. ff. de vsufruct. l. 1. §. si vsusfructus, ff. ad leg. Falcid. quod secus est in alijs seruitutibus. l. viæ itineris. 17. ff. de seruit. Et sic de similibus, de quibus in d. l. 5. Et hanc meam sententiam satis fulciũt verba. dic. l. 4. ¶ Vsusfructus in multis casibus pars dominij est.]

Ad §. Sed si rem. De legatis.

Maximi ponderis est Antinomia. quæ latitare videtur in fine huius §. cum l. 1. ff. de reg. Caton. Decisum hic legitur; Inutile esse legatum illius rei, quæ tempore testamenti fuerit legatarij, & licet eam legatarius alienauerit, non deberi neque ipsam rem, neque eius æstimationẽ. Concordat Pauli responsum in l. cetera. 43. §. tractari. ff. de leg. 1. l. proprias. 13. C. de leg.

At cõtrarium Celsus in d. l. 1. in fine, cuius hæc sunt verba. ¶ Si tibi legatus est fundus, qui scribendi testamenti tempore tuus est, si eum viuo testatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur si testator statim decessisset.] Hunc nodum varijs modis conati sunt tollere interpretes, vt videre est per glossam hic in verbo. Alienauerit. Et per glossam in dic. l. 1. in verbo. Item si tibi.

Prima solutio fuit Bulgari, dicentis in dic. l. 1. legatarium alienasse rem sibi legatam, viuo testatore. Hic verò alienasse mortuo testatore.

Ratio: quia post alienationem censetur durare eadem testatoris voluntas. leg. 4. ff. de adim. legat. sequitur Balduin. sed vt diuinatiua à nonnullis reijcitur. Præterea non est hoc sine Triboniani negligentia, qui simpliciter loquutus est in illis verbis. ¶ Et licet alienauerit eam, non debetur.]

Altera fuit solutio Ioannis: Hic factum fuisse legatum purum. At in dicta l. 1. factum fuisse sub conditione. Siquidem ibi legitur. ¶ Si eam viuo testatore alienaueris.] sequitur Aldobrand. in addit. ad glossam nostram. nec non Balduin. num. 7. & Donellus lib. 8. suorum Comment. cap 13. Dubia tamen hæc solutio videtur: quia illa verba. ¶ Si eam, &c. potius denotant factũ, & qualitatem sequutam post conditum testamentum, quam conditionem sapiant.

Tertia

Tertia fuit ſolutio Eguin. Baronis ad hûc locum, cui Mynſing. adhæret, Pauli reſponſum in d. l. cetera. §. tractari. quod conſonum eſt cum §. noſtro, Celſi diſtinctione, veluti quadam exceptione corrigi. Nempe, ſi proprium tuum fundum, tibi ab aliquo legatum, viuo teſtatore alienaueris, vel fundum, vel eius æſtimationem conſequeris. Quod ſi mortuo teſtatore alienatio facta ſit, nec fundus, neque eius æſtimatio legatario debebitur. Ratio: quia abſurdũ non eſt in iure noſtro, vt iura iuribus concordētur. l. ſed & poſteriores. ff. de legib. Verum, hac ſolutione pariter notam inferimus Triboniano, quod loqui neſciuerit, & ſimpliciter illa verba protulerit. ¶ Et licet alienauerit eam, non debetur, nec ipſa res, nec æſtimatio eius.] Itaque amplectamur Ioannis ſententiam tanquam minus periculoſam, quæ ſatis comprobari videtur ex verbis. d. l. cetera. §. tractari, in fine. ff. de leg. 1. ¶ Purũ igitur legatum Catoniana Regula impedit: Conditionalia non: quia ad conditionalia legata Catoniana non pertinet.]

Ad §. Si quis ancillas. De legat.

Alercantur ſummoperè noſtri iuris Interpretes, circa intelligentiam huius §. in vltima ſui parte, ne aduerſetur de diametro. l. ſi cui. §. ff. de fundo inſtr. Qua de re fabricata eſt iam hic gloſſa in verbo inſtructus, & in d. l. ſi cui. in verbo. ex ceteris. Paucis veritatem inueniamus. Deciſum hic legitur, quod ſi cui fundus inſtructus, vel cum inſtrumento legatus fuerit, alienato fundo, ei legatario nihil debebatur: Nullaque conſtituitur hic differentia inter fundum inſtructum, & fundum cum inſtrumento. At non ſic Paulus in d. l. ſi cui. Vbi confutata ſententia Labeonis ait. Differre legatum fundi cum inſtrumento, legatum fundi inſtructi, ſeu fundi, & inſtrumenti. Nam ſi legetur fundus cum inſtrumento, fundo alienato nihil debebitur legatario: In alijs duobus caſibus, poterit inſtrumentum eſſe legatũ. Huiuſce rei hæc ratio affertur a Donello. li. 8. cap. 17. Quia in illis vltimis caſibus appareret teſtatorem hæc disiuncta eſſe velle, & tanquam res æquè principales facere.

Hunc nodum primo ſic ſoluebat Regger Imperatorem ſimpliciter hic loqui propter iuuenes, nulla prorſus facta diſtinctione: quia leui, ac ſimplici via iuuenibus hæc prima legum elementa traduntur. §. igitur. ſupra in procem. At in Pandectis, exactiſſima Methodo ſingula traduntur prouectis: Vnde ibi opus erat diſtinguere, nõ hic. Reijci gloſſa, & cum ea Bar. num. 3, in d. l. ſi cui. Quia nõ debuit Imper. hic malè loqui propter rudes iuuenes.

Secundo dicebat Ioannes. Illud dictum, ¶ Idem eſt ſi fundus inſtructus.] referendũ eſſe ad illos duos primos caſus, ſcilicet de Ancilla cum natis, & de ſeruis Ordinarijs cum Vicarijs. At quod ſubijcit poſtmodum. ¶ Vel cum inſtrumento legatus fuerit.] Referendum ad proximum caſum, quo ad legatum factum de ſeruo cum peculio. Sed neque hoc placet gloſſæ in d. l. ſi cui. Imò cauendum omnino eſt ab hac ſolutione: quia admodum inepta eſſet hæc contrapoſitio literæ, in qua diſtinguuntur clariſſimè duo primi caſus ad fauorem legatarij contra hæredem; Alij vero duo vltimi contra ipſum legatarium.

Tertio dicebant quidam, teſte eadē gloſſa. Per hunc textum corrigi diſpoſitionem. d. l. ſi cui. Quaſi quod Imper. tacite reprobarat Pauli ſententiam, hoc in loco Labeonis opinionem ſectetur, & huic ſolutioni adhæret gloſſator noſter hic. Sed non placet ex duobus. Primo per regulam. l. præcipimus. C. de appellat. quia legum correctio euitanda. Secundo, quia dum Imper. reprobat alicuius opinionem, expreſſè hoc admonet. Et præcipuè in hoc libro Inſtit. vt pluries admonui.

Quarto loco ſoluebat Azo ſic: legato fundo inſtructo, & poſtea alienato, extinguitur legatũ inſtrumẽti, vt hic dr. Nẽpe extinguitur legatũ inſtrũ illius fundi. At non extinguitur legatũ inſtrũ patrisfamil. quo inſtructior paterfam. in eo fundo eſſet. l. quæſitũ. 12 §. ſed ſi fundus. ff. de fundo inſtr. & hanc ſolutionẽ Azonis, Mynſing. nu. 9. hic tribuit Balduino, eãq. ſectatus eſt, nulla facta mentione Azonis. iſta ſolutio cõiter recepta eſt, teſte Iaſone in vlt. add. ad Port, tenuit Bart. in d. l. ſi cui. nu. 3. ſequitur que Donel. lib. 8. c. 17. ſuorũ cõment. iuris. verſ. alienatio quoq. Ioan. Oiuot. hic ad finẽ. Et hanc ſolutionẽ tenendã eſſe, omneſque alias eſſe falſas, inqt Aldobr. in addit. ad gloſ. Verùm huic ſolutioni non aſſentior. Motus primo, quia ſciuiſſet Paulus diſtinguere talia inſtra, pro vt ſciuit ponere dictam illorum verborũ contra Labeonẽ in d. l. ſi cui. Præterea hic dr, legatum inſtrũ extingui, ſi fundus inſtructus legatus fuerit, alienato fundo per teſtatorẽ. At in d. l. ſi cui. hr. Legato fundo inſtructo, fundoque alienato, legatũ inſtrũ debere. Vnde vterque textus loquitur in inſtrũs fundi legati, & ſic in inſtrũs neceſſarijs ad illũ fundum. Vnde reſtringere ad propria inſtra patrisfam. teſtatoris, quæ ad tutelam fundi, & vſus ſui gratia habebat, vt inſtructior ibi eſſet, illorumque dumtaxat legatũ deberi, eſt textũ admodum reſtringere, ne dicam violare. Inſuper quærã adhuc de ratione diuerſitatis, Cur magis extinguatur legatum inſtrumenti fundi, quàm legatum inſtrumẽti patrisfamilias? Scio F. H. hoc in loco dicere, Quod qui locos iſtos conciliare ſtudet, Pauli cum Labeone ſimultatem inſtam ignorare videtur.

Quamobrẽ, vt quid ſẽtio ingenue fatear. Verſus ſũ hactenus, ne vnus hic ſit locus, in quo Tribonianus nimiũ properans, fa-

cilitatiq. iuuenum ftudens, Paulli diftinctionem fcienter, & cõfulto præter miferit: vt ex latioribus Digeftorũ libris perfectius id haberet, q adverfus Labeonem adnotauit Paulus. Et hoc fortaffe voluit dicere Roggerius, cuius fore mentem nõ bene hucufque intellexerunt interpretes. Hoc fi non placet, alterã accipe folutionẽ. Mendofum hunc tote textum effe, delendamq. ex eo diftionem VEL. & legendum hoc pacto. ¶ Idẽ eft fi fundus inftructus cum inftrumẽto legatus fuerit. Nam fundo alienato, &c.] Vt fit fenfus. Idem effe fi legatus fuerit fundus, qui inftructus eft, cum inftrumento. Nã fundo alienato, & inftrumenti legatũ extinguitur. Hæc intelligentia clara ex hoc redditur: quia in hoc § quatuor cafus fimiles decidũtur, fed diuerfimode. f. fi legentur ancillæ cũ natis, fi legentur Ordinarij ferui cum Vicarijs fi legetur feruus cum peculio, fi legetur fundus inftructus cum inftrumẽto. In duobus primis cafibus ad fauorem legatarij decidi ur. In poftremis verò ad fauorem hæredis. Cogita quia puto hoc effe verũ. Quando autem per alienationem rei legatæ extinguatur legatum, tradit magiftraliter Donel. d. lib. 8. cap. 17. verf. Alienatio.

Ad §. Si generaliter. De legatis.

Legati in genere electionem effe legatarij in dubio, admonet hoc in loco fimpliciter Imp. Cõcordat. l. fi feruus. 111. §. cũ homo. ff. de leg. 1 l. 2. ff. de opt. leg. l. fi domus. 74. l. q duos. 20 ff. de leg. 1. Huic tñ decifioni aduerfantur plura iura de diametro, & præcipuè l 3. & 4. ff de tritico, vino, & oleo leg. l. Idem Iulian. 41. § Seio ff de leg. 1. & fub eo. tit. l. legato generaliter. 37. Imo, hoc effe obferuandũ contra huius text. decifionẽ patet: quia etiam in cõtractibus datur electio debitori. l. cõprehenfum. 60 ff de contr. empt. Vbi dat vẽditor emptori dolia, q vult, nec põt emptor eligere. Hoc ipfum fuadetur ratione: quia fi electio daretur legatario i hoc legato generali, propemodum infinita effet auctoritas legatarij, & videretur hæres nimium grauari, quem teftator minus grauare præfumitur, quam fieri poffit l. vnũ ex familia. §. fi rem. ff. de leg 2. Finge modo domum, fundum, feruũ in genere legatum, quem putas eliget legatarius? Hunc nodum varijs modis conantur foluere interpretes. Primo quidã dicebant, tunc legatarij effe electionem, cũ legatum fit generaliter per Vẽdicationem: quia dictum fit legatario: Vendica tibi feruum. Tunc verò effe heredis electionem, cum legatum generis per Damnationem fuerit relictum. Quia fic dictum: Hæres mi damnas efto dare Titio feruum. Motum per l. fi is cui. 19 ff de leg. 2.

Hæc prima folutio exiftimatur friuola: cum fit fublata hæc differentia legatorũ: §. fed olim, fup. eod. Nec quicquam facit, d. l. fi is cui. In qua illud probatur dũtaxat, facta femel electione, nõ licere illam amplius immutare.

Secundo loco Ioan. Oinot. nu. 15. hic, putat tunc dandam electionem legatario, cũ verba ad ipfum legatarium fuerint directa. Quod fi ad hæredem dirigantur, fecus fi. l. qui concubinam. 29. §. 1. in fi. ff. de leg. 3.

Hæc diftinctio nõ fatisfacit, quia imperfecta Nã adhuc qri poffet, cuius fit electio, fi verba impersonaliter concipiatur, vt hodie in teftamentis frequentius fit, in quibus fic dr. Item reliquit iure legati N. &c. Nifi diceres, ad hæredem tunc fpectare electionem. d. l. qui concubinam. §. 1. Quod effet contra regulam huius literæ.

Tertio itaque loco foluũt hoc pacto. Tũc demum in dubio competere electionem legatario, cum res legata eft in hæreditate. d. l. fi domus. ff de leg 1. Hrdis verò tunc effe electionẽ in hoc legato generali, cũ res legata extra hæreditatẽ fuerit. d. l. 3. & 4. ff. de tritico vino, &c. Ita gl. tam hic, q in d. l. legato generaliter, quæ communiter recepta eft ab interpretibus, vt per Donell. lib 8. cap. 19.

Probatur expreffe in d. l. fi domus, ff. de leg. 1. in d. l. 3. & 4 ff. de tritico vino, &c. Cõprobatur quoq. ratione: Quia rebus alienis legatis, legatarius habet vnam actionem folummodo, in perfonam fcilicet adueríus hæredem, nullam tn rem, quia legatarius non poteft fieri dominus alienæ rei legatæ antequam illam confequatur, latè Donell. mox citatus. Sed cur fic dicet aliquis? Quia sũt magis in legandis fuis rebus, quam in alienis cõparandis, & in onerandis hæredibus faciliores voluntates defunctorum. d. l. vnum ex familia 69 §. fi rem. ff. de legat. 2 Præterea electio legatarij infinita effet, fi hæc fibi in rebus alienis concederetur. Vnde certis finibus legatariorum electio inclufa eft, vt modum interdum faciant electioni, d. l. legato generaliter.

Ergo re aliqua generaliter legata, in his rebus quas teftator habuit eius gñis, electio erit legatarij. Si nullas habuit, tunc hæredis erit electio, quas aliunde emat, & legatario præftet. Sed cur hæc decifio tam cõcife fcripta fuit hic per Tribonianum, cũ adeo diffufa fit huius §. materia? Quia per illud verbum, electio, fatis nos admonemur, Tribonianum fenfiffe fuperius pofitam diftinctionem. Eft enim eligere, vnam ex his reb. fumere, quæ poteftati tuæ fubijciuntur, la:è Donel. d. c. 19. q verò poffunt fubijci poteftati ipfius legatarij à teftatore, nifi q funt teftatoris propriæ? Siquidẽ in alienis, cũ nihil iuris teftator habuerit, nec ipfe potuerit ex his vllã fumere, multo minus nec poterit in alitũ träsferre ius iftud fumẽdi, q nõ habuit, l. nemo. ff. de reg. iu. Quã igit poterit eligere fpẽm ille, cui electio debetur? Caftren. nu. 5. in d. l. legato gñaliter, dicebat fic. fi reperitur fpecies mediocris, illa eligenda eft, d. l. legato. Si verò mediocris non reperit, quod mi-

minimũ est censetur legatum. glossa in d.l. legato generaliter. Et hæc in speciebus. In quantitatibus verò, & summis semper eligi debet quod est minimum, l. nũmis. 73. ff. de leg 3. Din. in cap. in obscuris. de reg. iur. in 6. Oinot. hic in fine.

Ad §. Optionis. De legatis.

Si legatarius olim non optasset legatum optionis, simul cum eo extinguebatur, neq; ad ipsius hæredes transibat. Ita cauetur in 1. par. huius textus. qui sanè pugnat cum l. illud, aut illud. 19. ff. de opt. leg. Vbi ad hæredem transmitti electionem inquit Paulus. Ergo legatum optionis olim transmittebatur, vt hodie. Primo Batt. in d. l. illud. dicebat, quod olim, i. ante iura Digestorum, legatum optionis habebat in se conditionem & nisi legatarius viuus optasset, legatum nõ transmittebatur ad hæredem: Secus verò de iure Digestorum, de quo iden erat, quod olim. Sed contra hanc Bartoli sn̄iam pugnat litera huius §. In qua profitetur Impe expressè, id sua constitutione emendasse, & hoc in meliorem statum reformasse; nempe in l. fi. C. cõm. de leg. Quæ sanè emendatio necessaria non fuisset, si per iura Digestorum facta esset. Insuper hæc Bartoli solutio videtur diuinatiua, & ob id reijcienda. Alteram solutionem dabat glossa finalis i d. l. illud. Negationem ibi à Triboniano sublatam, & dum legebatur illa litera cũ negatiua hoc pacto. ¶ Ad hæredem non transmitti placuit.] Hodie sic legitur. ¶ Ad hæredem transmitti placuit.] Hunc intellectũ sequuti sunt nouissimi Vltramõtani hoc loco. Sed vti diuinatiuus nõ placet. Vnde tertia est solutio eiusdẽ glossæ; Vt olim legatũ optionis ex omni familia nõ trãsmitteretur; secus vero si legatũ optionis fuisset ex certis duobus, vt in d. l. cõtratia. Hæc solutio satis consona videtur cũ hoc textu, qui declarat, hoc legatũ optionis, quod in se olim conditionem habeat, generale esse. Inquit. n. ¶ Optionis legatum. i. vbi testator ex seruis suis, vel alijs reb. optare legatariũ iusserat.] Legatũ verò, de quo in d. l. illud, esse ex certis duob. non ambigitur: sic. n. cãtat. ¶ Illud aũt illud, vtrũ elegerit.]

Ad §. Posthumus. De legatis.

Intelligentia huius §. adeo inuoluta videtur, vt vir doctiss. Alc. lib. 9 par. c. 1. coactus fuerit hanc literam ita legere. ¶ Posthumus autem non alienus.] Cum frequentius ita legitur. ¶ Posthumus autem alienus.) Agunt de intellectu huius §. Idem Alci. lib. 3. cap. j. Parad. Donel lib. 6. c. 11. Plaut. ad rubr. C. de bon. poss lib. 1. c. 1. Costa. lib. 1. c. 24. Sed rem hanc totam explicemus. Hic tex plures patitur difficultates. Prima quãdo iste posthumus alen⁹ potuerit hæres institui. Cui quæstio respondẽt interpretes. Hunc posthumũ rectè potuisse hrẽdem institui de iure prætorio, non autem de lege 12. tabul. vel de iure ciuili; vt inf. de bon poss. in princ. l. Gallus, §. ille casus. ff. de lib & posth. Donel. lib 6. c. 11. Is autem alienus. Posthumus dr̄, qui si tẽpore testi natus fuisset, suus hæres non fuisset. § posth. su. e. ti. Sed cur Posthumus alienus non potuit antiquissimo iure institui hæres? Respondent communiter: quia hoc lege prohibebatur. Ita dd. in prin. de bon. possess. inf. Sed ista opinio displicet quibusdã ibidẽ, putantibus id nulla lege cautum fuisse. Costa. li. 1. c. 24. ex eo id factum esse autumat: Quia fiebat testamentum per æs & libram: nam testam. Calatis Cõ. & Procinctum, desierunt esse in vsu. §. 1. de testam. Sed in hoc testõ per æs, & libram non poterat posthumus hæres fieri; cum in rerum natura non esset. Hæc opinio mihi semper dubia visa est: Nam sequerentur duo absurda. Primũ quod statim, ac fuit introductum testamentum. Nuncupatiuum quod ante Iustiniani tempora fuerat. §. fin. sup. de testam. alienus posthumus potuerit hæres institui: quod nõ potuit, vt hic dicitur, & in d. §. 1 de bon. poss. Secundum, quod neque suus posthumus eo tempore potuerit institui hęres; quod falsum est §. posthum. sup. de exhær liber.

Alia itaque ratio reddi põt ex coniunctione huius textus cum superiori versic. Incertis. Nempe: quia olim incertis personis relinqui non poterat, vt dicitur in d. §. incertis Posthumus autem alienus similis est incertis personis. ita Theophil hic, quem Viglius in §. seruus etiam; num 3. supr. de hęred. instit. Forcat. in Necyom. dial. 8. respondendo obiectioni, quod eadem incertitudo versetur in suis. Sed quęramus adhuc, Cur posthumus iste per bon. poss. consequebatur hereditatem; ad legata verò non admittebatur? §. posthumo, sup. eod. Respondeo, quia prętor prouidit quo ad institutionem, & non quo ad legata. Sed cur sic? Quia bonorum poss. ſ̃o, secũdum tabulas, per quam posthumus alenus institutus hæres efficiebatur successor de iure pretorio, non se extendebat ad legata. Prętor. n. legatorum curam nõ habuit. Ea forte ratione; quia de minimis non curabat l 4. ff. de rest. in integ. Vnum superest, vt vltima verba huius §. declaremus.

¶ Nisi in vtero eius sit, quę iure nostro vxor esse non põt.) De sorore, & Nepte istud interpretari nulla ratio est: quia cum liceat etiam alienissimũ instituere sup. de hrẽd. inst. ad finem. multo magis nascitutũ ex sorore, nepte, vel ex alia cognata. Quidam ad Vestales, & Alcetrias hoc referebãt q̃ cuiq; nupię esse nõ poterãt. Sed non placet, pp illa verba. ¶ In vtero eius.) In talib⁹. n. detestãda hęc sũt vt inquiũt Nouissimi. Itaq; intellige hęc verba iuxta §. si aduersus. su. de nup. Vt excipiat hic Imp. § posthumũ cõceptũ ex prohibita, Ita glossa finalis hic, quam sequẽdam puto.

Ad rubr. & §. 1. De lege Falcidia.

Clarum est, legem Falcidiam latam fuisse Falcidio Tribuno plebis interrogante. Can.

quę-

quædam, distin. 2. Atque hoc ex plurib. comprobarunt Faber, & Ald. sentit. Bar. in l. 1. ff. de reg. Cat. & est mera veritas, vt inquit Prepos. Senen. casu 2. q. 11. Comprobauit alios congerens Fiumag. ad l. in quartam. nu. 8. ff. ad leg. Falc. Donel. lib. 8. c. 22. Card. Mant. lib. 9. tit. 13. in princ. Quamuis à falce, crebrius autument Interpretes dictam esse, post glos. hic, & in l. 1. ff. eod. sed malè vt per dd. mox relatos. Maxima tamen exoritur dubitatio ex §. plebiscitum. sup. de iur. nat. Cur Falcidia dicatur Lex, & non Plebiscitum: cũ istæ sint duæ species oppositæ inter se, & vna species opposita non possit fieri altera species opposita. glossa in §. librorum. sup. de rer. diu. Omitto hic referre aliorum opiniones, & illa confutare, pro vt aliàs feci. Dicam tamen duobus modis posse tolli hanc difficultatem. Primo cum Donel. d. c. 22. Falcidiã esse legem Tribunitiam: quia ita Plebiscita dici cœperunt post legem Horten. Vel & secundo, Legem tripliciter sumi posse. Latè, strictè, strictissime. Latè lex dicitur quicquid naturalis, & diuina æquitas dictitat, atq. diffinit. Strictè capitur pro quacumque scripta constitutione. Strictissime verò pro illa Specie iuris scripti, quam legem denominatũt. Ita dd quos Myns. & Ottnot. ad §. lex est sup. de iure nat. Vnde accipiendo legem in secũdo significatu, dubium nemini videri debet, si Plebiscitum quoque hoc legis nomine decoratur, vt hic & infra de lege Aquil. Stricto itaque sumpto vocabulo Plebiscitum appellatur lex.

Ad. 1. De fideic. hæreditatibus.

Profitetur Tribonianus hoc in loco, de vniuersalibus fideicommissis prius agere, quàm de singularibus; Dum in primis verbis huius § sic loquutus est. ¶ Sed prius est, vt de hereditatibus fideicommissarijs videamus.) Quod dubio procul adimpleuit; nam hic de vniuersalibus, in subsequenti verò titulo de singularibus fideicom. agitur. At in Pandectis hic ordo posterior esse videtur, & contrarius. l. 1. ff. ad Trebel. vbi sic legitur. ¶ Explicito tractatu, qui ad fideicommissa singularum rerum pertinet, transeamus nunc, &c) Hoc præbuit ansam nouiss. Vltramontanis dicendi, Ineptos illos esse, qui ordinem in hoc Animali notari, atque obseruari posse existimant (de Triboniano Institu. compilatore intelligentes) sed alius delitescit sensus in illis verbis. d. l. 1. ff. ad Trebellian. Etenim prima illa verba ibi posita. ¶ Explicito tractatu, &c.] Sunt Vlpiani authoris illius. l. referentis se ad quendam tractatum per ipsum compositum, in quo prius de fideicomm. singularum rerum pertractauerat. Quod sanè ex duobus apprimè apparet. Primo, quia illius legis inscriptio sic sonat. ¶ Vlpianus. lib. 3. fideicomm.) Habuit itaque author relationem ad alios suos libros de eadem re per ipsum compositos; non autem ad titulos superius positos in volumine Infortiati per compilatores. Secundo & melius: quia si illa verba. ¶ Explicito tractatu, &c.] deberent referri ad titulos precedentes, alterum de duobus necessario sequeretur, vel non esse Vlpiani, sed Compilatorum; vel Vlpianum fuisse vnum ex compilatoribus Pandectarum. Quodcumq; verò istorum dicatur, absurdissimum erit. Dices tu. Ergo in Pandectis non agitur prius de fideicomm. particularibus, quam de vniuersalibus (hoc enim vno ore fatentur omnes Interpretes. Respondeo æqualiter, & cõiunctim de particularibus, & de vniuersalibus fideicomm. agi in ff. non autem de particularibus prius, vt putabat Iason. nu. 20. in rubr. ff. de legat. 1. quem tota cohors interpretum sequitur, excepto Bologn. ibidem. sub nu. 84. cuius sententia vera est.

Ad §. Finalem. De fideic. hæredit.

In fideicommissis numerus quinque testiũ debet necessario interuenire, vt in qualibet vltima voluntate, præterquam in testamento. l. fin. C. de codic. Hic verò constituitur, valere fideicommis. si pauciores quam quinq; vel si nemo penitus testis interuenerit. Vñ tollẽda est hęc Antinomia, & vera huius §. intelligẽtia demõstranda. Qđ vt facilius cõtingat, quærẽda iõ est, Cur per Inst. id fuerit constitutũ hoc in loco, & in l. fi. C. de fideic. vnde hic tex. desumptus est. Ioan. vt refert glo. in d. l. fi. putabat in casu nostri textus, primò hæredem negasse relictum, mox fuisse confessum; seq; tueri velle ex minus solenni voluntate. sequitur Balduin. Sed expressis verbis istud aperit Imper. in calce huius §. Vnde potius est quædam declaratio, quam ratio. Quærimus. n. cur valeat hoc fideicomm. sine debito numero quinque testiũ. Dices tu, forsan in pœnam quia negauit. Addam ego, Si confiteatur relictum hæres, cur fideic. valere dẽt sine debito nume. testiũ. Dices fortasse cũ Bald. qa hĩs vsus est imperfecto, minusq; solẽni testamento. Replicaté tunc, Textum hũc loqui etiam in casu successionis ab intestato, & quando à legatario, vel à fideicommis. similiter aliquid relictum fuerit; vt hic legitur in vers. Eadẽ obseruari, &c. Quamobrem altera est intelligentia frequentius recepta, teste Ias. n. 12. in d. l. fin. Hunc esse casum specialem propter duo: Et quia testator noluit solenniter testari: Et quia hoc ponere voluit in fide heredis. Ita glossa, Fab. & alij hoc ĩ loco. Quasi quod ista sit limitatio ad regulam. l. si veritas. 23. C. de fideic. Relicta in testamento minus solenni non debentur. Hæc opinio semper mihi dubia visa est. Quia fideicom. põt fieri & in testõ, & ab intestato. §. pręterea. supr. hoc eo. ti. & huius textus decisio habet locũ, & quando factũ est testamentum, & quãdo veniens ab intestato rogatus est; & tam si rogetur hæres, quam si rogetur legatarius, vel fideicommissar. Hoc patet ex his verbis.

¶ Siuę

¶ Siue pater hæredis.] Et ex illis. ¶ Eadem obseruari censuimus. & si a legatario, vel fideicommiss. aliquid similiter relictum sit.] Tertio dicebat Port. Id ex eo esse: quia testator prius fecerat testm̃ validũ, & solẽne, in quo heredẽ instituerat: Mox in alia vltima voluntate minus solẽni, fecerat quibusdã legata, & fideicõmissa. Illa.n. valere debẽt: quia hec vltima volũtas non solennis, sustinetur pp̃ testm̃ solẽne. Reijcitur a Ias. i d. l. fi. n. 8. Ex eo: quia hic tex. non solũ se fundat in testamento, q̃ præcesserat, sed vel super negatione hæredis, vel quia fidẽ hæredis testator sequutus sit. Omitto Ias. sñiam. ibi. n. 18. coniungentis primũ, & scdm intellectum. Quarto igitur loco Barto. in l. nemo potest. col. 1. ff. de leg. 1. huius decisionis hanc esse rõnem ait. Quia testator non posuit simpliciter relictũ in fide heredis. Nã tunc requireretur numerus 7. testium si testm̃ conderet, vel 5. si codicillos: sed testator fecit hæredẽ sibi promittere de præstando legatum. vel fideicõ. iuxta l. quidã 46. ff. de hæred. inst. & l. spadonẽ. 17. §. 1. ff. de exc. tut. sequunt. ibid. Imo. col. 2. Alex. n. 9. Rõ autẽ rõnis est: quia tale fideicõ. transit in vim contractus, ut ste Bart. vbi sup. in 2. oppos. Vnde hæres, qui hoc promisit, põt cõueniri, latè Bart. Veronen. cautela 129. Ias. nu. 18. in d. l. nemo põt. Et hæc est ipsa veritas, quæ ex hoc textu simpliciter apparet, non vno in loco. ibi. ¶ Si hæres perfidia tẽtus adimplere fidem recusar.] Et ibi. ¶ Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei hæredis cõmissa.] Et ibi. ¶ Siue pr̃ hæredis, siue alius quicũque sit, qui fidẽ hæredis elegerit.] Illud quoque admonere libet, in verust ssimis codicibus non legi illa verba. ¶ Postquam negauerit.] Ita admonuit hoc loco Ferret. & H. Atque hic Theophil. nullius negationis meminit.

Ad §. 1. De singulis rebus per fideic. relictis.

Prætermittenda non est enodatio Antinomiæ, quã autumãt plerique esse in hoc tex tu, cũ sequẽti. §. & cũ l. 1. §. pen. C. comm. de legat. Etenim hic legitur. ¶ Quãuis à legatario legari non possit.] At in sequenti §. sic cauetur. ¶ Itaque, & legatarius, & fideic. nõ solũ de ea re rogari potest, &c.] Et in d. l. 1. §. pen. habes. ¶ Et hæc disposuimus non tm̃ si ab hærede fuerit legatũ derelictum, vel fideicom. sed & si à legatario, vel fideicõ. &c. Putant plerique post glossam. Id quod habetur in hoc. §. procedere de iure antiquo. s. vt a legatario legari non potuerit: sed nouo iure post generalem exæquationem legatorũ, & fideicom. istud licere. Et cõsequenter, correctiuè loqui. §. subsequentem, & d. l. 1. §. pen. Vnde inquit Bald. ¶ Sed hodie ex Iustiniani constitutione in l. 2. C. comm. de leg. nõ mo ramur has verborum formas.] Hæc solutio, non modo dubia, verum etiam falsa videtur. Cum exæquatio intactam reliquerit directionem legatorum, & obliquitatẽ fideicom. Vt post Bald. Ang. & al. ô demõstraui in l. 1. ff. de leg. 1. in 3. lect. ex multis, sigillatim verò ex l. fi. C. de sacr. eccl. vbi sancitum est specialiter: Dñium rei relictæ per fideicõ recta via transire in Ecclesia, & in alias personas ibi enumeratas. Vnde etiam hodie in legatis datur directus transitus, & in fideicom missis obliquus. l. à Titio. 66. ff. de furt. Vnde hic erit (ni fallor) genuinus sensus huius §. a legatario non potuisse legari directo, neque hodie posse, sed posse per fideicommissum. Quod si directo ab eo legetur, in vim fideicõ missi valere, propter virtutem exæquationis, quæ virtutẽ vnius tribuit alteri. Batt. in d. l. 1. nu. 1. facit l. 2. C. cõm. de leg. Probatur hoc apertè ex verbis subsequent. §. ¶ Itaque & legatarius, & fideicom. non solum de ea re rogari potest, &c.] Et sic ponitur verbum illud ROGO, quod denotat fideicommissum. §. si inst eod. tit. Idem quoque probatur ex d. l. 1 § pen. C. com. de leg. Et apertissimè edocet Caius. lib. 2. Instit. tit. 7. sic dicens. Et a legatario, licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. Concordat. l. si fuerit. §. in prin. ff. de leg 3.

Ad §. Ita demum. vers. Posthumi. De hæred. quæ ab intest.

Pluribus modis interpretantur DD. hunc §. vt euitent contrarietatẽ, de l. fi. ff. de collat. bon. & de l. fi. ff de aff. lib. Rẽ paucis enodabo, cũ satis amplã annotationem de hoc habeamus ad gl. fi. Receptissimũ est apud oẽs. Posthumũ non dici hæredẽ anteq̃ nascat. d. l. fi. Vnde in posthumo spes tantũ, non existentia sui hæredis tunc cõsideratur. l. 1. §. toties. ff. de vent. in poss. mitt. Sed huic veritati aduersatur nostra l tera, in qua posthumus hæres dr̃ anteq̃ nascatur. Puto illã esse verã solutionem, q̃ posuit Curt. Iun. in l. posthumus. C. de coll. Gozz. in l. qui se patris. C. vnde lib. Pinell. ad rubr. C. de bon. matr. in 2. p. nu. 37. Nempè, hunc textũ loqui in posthumo iã nato. Etenim frequẽtius in iure Posthumus non dr̃ ille, qui est in vtero, sed qui natus est. Nã ante natiuitatẽ, vel venter dr̃, vel in vtero esse. l. 1. & per totum. ff. de venr. in poss. mitten. l. qui in vtero. 7. de sta hom. l. venter. 83. ff. de acq. hær. cũ simil. Conferunt ad hoc verba huius tex. ¶ Qui si viuo parente nati essent.] Ergo de posthumis iã natis loquitur tex. iste. Sed dicat aliquis, Qui in rebus humanis est, posthumus nominari non dẽt l. nomẽ 164. ff. de verb. sign. Ergo hæc solutio falsa. Rhdeo. Appellari posthumũ hoc loco, quia non erat natus viuo illo, de cuius hæreditate agebatur. Erat. n. hic quæstio, An nepotes, & alij vlteriores liberi in potestate, inter suos hæredes connumerati debeant, &

& inquit Imper.connumerādos, si nemo eos præcedat in gradu. Etiam si nascantur post mortem eius,de cuius hæreditate agitur.

Ad §.Quos autem.De bonorum possess.

Difficilem esse hunc §.post Roncag.' & alios testatur Costa.lib.2. c.22. latè super hoc insistens.Et nouissimè Fachin.lib.5. cap.72. confutatis aliorū opinionibus aliam tradit explanationē,quæ licet,me iudice, melior sit ceteris,latius tñ pro veritate declarabit. Costæ itaq. & Fachinei intelligentias perpēdamus.Dicebat Costa. Ipso iure fieri,& dici hęredem qui sine aliquo facto et non solenni hæres fit,sola legis opera. l.in suis. 14.ff.de suis.& leg.i.pen.ad fi.ff.de bon. lib. Prætorē verò non posse hæredē facere ipso iure, qa Prætor qñque prius rescindit emancipationē,qñque per ita bon.poss.successorem facit, & sic non ipso iure. Verum,hoc crediderim procedere in hæreditatibus,& successionib⁹ ab intestato, in quibus hæres fit sola legis opera.In hæreditatibus verò,quæ ex testō obueniunt,non fit quis hæres sine facto solenni,vt apparet ex tit.de test.ord.De hær.insti. cum simil. Vnde hoc dictum non est sine scrupulo. Fach.ita soluit.Prætorem nō posse facere hæredē ipso iure.i. iure ciuili. Sicuti hoc verbū exponitur per glo. in §.non autē. inf.de perp.& tēp.Act. Vnde prætor non poterit facere hæredē in hunc modū,vt iure ciuili hæres fit,quia per legem tantū,vel similē iuris constōnem hæredes fiunt iure ciuili,sed loco hæredis erit.l.1.§.idē Pōp.ff.quod falso tut.auct. Mihi facilis,ac plana sēper visa est loci huius explanatio,si prius perpendamus intentionem Imper hoc in loco,quā hanc esse fateamur oportet. Constituere.s.differentiā inter hæredē,& bonorū possessores. Hæres.n.de iure ciuili. Bonorū possessor de iure prætorio successor dr. Differūt.n.vt spēs oppositæ,Hæres,& Bon poss.§.fi.sup.p quas pers.nob.acq. Vbi enumerant quatuor modi acquirēdi dñium per vniuersitatem nēpe, per Hæreditatē,per Bonorū possessionē, per Arrogationē, per Addictionē bonorū causa conseruandarū libertatū. Hæres aūt fit a iure ciuili. Bonorū possessor à iure Prætorio. Vnde impossibile erit,Hæredem fieri posse à Prætore.sicuti impossibile est,Bonorū possessorem fieri ab alio,quā à Prætore. Et impossibile est, vnā speciem effici alteram speciem oppositā. Quamobrem illi, quos solus vocat prætor ad hæreditatē,hæredes quidem ipso iure ciuili non fiunt. Nam prætor hæredem de iure ciuili facere non potest. Quia per legem tantum, vel similem iuris ciuilis constitutionem fiunt hæredes. Sed cum Prætor dat bon.possess.alicui, loco hæredis ille constituitur, & dicitur bonorum possessor. Vt.s.specie differat hæres, qui fit a iure ciuili,a Bonorū possessore,qui fit à iure Prætorio. Et ex his habes intelligentiā huius tex.de qua latè dd.in rub.C.qui admitti.

Ad §.Is quoque.Quibus mod.re contr. oblig.

Obligationē indebiti prouenire ex cōtractu, satis superq. constare uñ ex §.fi. sup.tit. de oblig.& ex præsentis §. situatione,dū ponitur sub hoc tit.Quib.mod.re cont.obl.Sed hanc speciē obligationis indebiti non ex cōtractu,sed ex quasi cōtractu prouenire,apertis verbis exprimit hic Imp. & magis apertè in §.pen.inst.de oblig.quæ ex quasi cōtr. Pluribus modis conantur Doct.tollere hāc contrarietatē post glo.hic in verbo ex cōtractu. Hactenus satis mihi placuit Rayn. Corsi opin.li.1.c.31.indag.iur. Vtrumq. verissimum esse, Et quod indebiti obligatio proueniat ex cōtractu, & quod pariter proueniat ex quasi contractu,diuerso tñ respectu,factaq. diuersa personarū cōsideratione. Nā respectu personæ accipientis indebitū,obligatio indebiti prouenit ex contractu. Sed respectu personæ dantis,vel soluentis indebitū, dr̃ prouenire ex quasi contractu. Cū is qui soluēdi animo dat,magis velit negotiū distrahere,quā contrahere, vt in fine huius §. legitur. Placebat hæc distinctio ex his verbis positis,in d.§ penul. ¶ Nā, qui soluendi animo pecuniā dat, &c.] Et ex verbis primis huius literæ. ¶ Is quoq. qui non debitū accepit.] Et sic, inspecta persona accipiētis indebitū,ex contractu prouenit, vt hic: inspecta persona soluentis indebitum, ex quasi contractu descendit, vt in d.§.pen. Mouebat me quoque hoc, quod Imp.in fi.huius tex. format istā contrarietatē.s.speciem obligationis indebiti nō videri ex contractu consistere. Et nullā affert solutionē.Quasi qđ vtrūq. verū esse fateatur,diuerso tñ respectu, vt dicebat Corsus. Sed re melius ꝑpensa, hic Corsi intellectus nō placet.Qm̃ is,qui accipit indebitum, tenetur ex quasi contractu,non ex contractu, vt ipse dicebat.d.§.pen.Cuius hæc sunt verba ¶ Itē is, cui quis per errorem nō debitū soluit, quasi ex contractu debere videtur.] Nec dicat aliquis, illud verbum (videtur) denotare improprietatem. Nam respondeo, denotare proprietatem quando profertur à lege, text. apertissimus in l.4.§.is quoq.ff de act.& obl. vnde pfatus §.pen.desūptus est, q ita sonat. ¶ Is quoque,qui non debitū accepit,non pōt intelligi ex contractu obligatus esse.] Quid igitur? Dicamus,indebitū non ex contractu, sed ex quasi cōtractu,re vera,prouenire,vt ex citata.l.4.apparet, & tenuere Baldu.Mynś.& Otnot.in d.§.pen.Et vltra ipsos suadetur apprimè ex l.1.ff.de act. & obl. Vbi Caius enumerando obligationes prouenientes ex contractu, omnes illas connumerat quę hoc titulo a Triboniano recensentur,præter Indebitum. Et ab eodem Caio ponitur Indebitum in d.l.4.§. is.quoq.inter obligationes

ex quasi

ex quasi contractu descendentes. Dices tu. Quare igitur Indebitum hic ponitur inter reales contractus? Respondeo. Non quod sit verè contractus, vt probaui: sed qui habet in debitum magnam conformitatem cū mutuo. Hinc legitur in d.l.4. ¶ Is quoque, q. non debitum accepit, obligatur soluentibus quasi ex mutui datione.) Vnde ad eius mutui similitudinem datur pro indebito repetendo Condictio Nec oritur obligatio, nisi res, id est solutio Indebiti, actualiter interuenia.

Ad §. Præterea. De Inutilib. stipul.

Magna est contrarietas præsentis §. cum l.1.§ si stipulanti. ff. de verb. oblig. Decidiuntur hic, Inutilem esse stipulationem, si stipuletur quis decem aureos, ille verò quinque pro mittat. Cuius contrarium asserit Vlp. in d.l. 1. scilicet, contrahi obligationem in decem, si stipulanti viginti, quis decem promittat. Recepta est frequentius hæc solutio: Stipulationem illam non valere in totum, seu in tota summa petita; valere tamen in ea parte, in qua consenserє, vt placuit Vlpiano. Et hoc est quod voluit gl. ista hic, dum dicit. ¶ Si verò in quantitate, in eo quod consonat valet, siue detrahat, siue adijciat, &c.) Ista solutio neque congruit verbis huius e literæ, neque ratione fundatur. Siquidem nō inest in hac stipulatione cōsensus vtriusque. Nā qui decē petit, non eo semper animo est, vt velit quinque tantum accipere, cum ea decem, quæ illi opus erant, ab vno, eodemque solida accipere, non a diuersis velit. Et qui stipulanti 10. offert 15. non vult plerumque minus dare: Vnde neque in minori summa consentiunt Accedat, quia vnius summæ vna est stipulatio: Vnde diuersa est omnino illa, qua decē petuntur, ab ea qua quinque promittūtur; licet in rebus aliud sit: cum tot sint stipulationes, quot res. l.1. §. sed si mihi Pāphilū. ff. de verb. obl. Conatur hunc nodū aliter soluere Vacon. decl.71. qui licet diuersis verbis multa proferat: ipsius tñ solutio in idē reincidit cum cōi. Quapropter hanc difficultatem dirimendam puto cum F. Con lib.9. c.1. num. 7. Vt si stipulanti decem quinque promittā, sit re ipsa inutilis stipulatio: vt hic edocet Iustin. cum responsio non congruat interrogationi. At in iudicijs sequenda est Vlpiani sententia: vt in quinque valeat obligatio. Et ratio est: quia petitor non decem solum, sed octo, quinque, aut quamlibet aliam illius summæ partem se stipulatum esse affirmabit: cum in maiori summa minor insit d.§. si stipulanti. Et hoc videtur de mente Pauli in l. inter stipulantem. 83. ff. de verbor. obligat. ¶ Si Stichum stipulatus de alio sentiam, tu de alio: nihil actum erit. Quod & in iudicijs Aristo existimauit. Sed h c magis est, vt is petitus videatur, de quo actor senserit.) Subdit postea. ¶ Alioquin semper negabit reus se consensisse.] Vnde actori potius credendum esse ait. De hoc agunt quoque Covras, num.3. Ferret. num 4. Alb. Bolog. in rub. ff. de verb. oblig. c.3 t. nu.6. ad quos in d.l.1. §. si stipulanti. volentes remitto.

Ad §. Item per liberos. Per quas perso. nob. ob acq.

Multis obducta tenebris videtur huius §. Antinomia, cum l. per seruum. 14 ff. de vsu & habit. Etenim hic legitur, Per seruum, in quo vsumfructum, vel vsum habemus, nobis acquiri ex duabus istis caussis: si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirat. Quod sanè verum est in seruo, in quo habemus vsumfructum, sed falsum est quo ad seruū in quo habemus vsum, quia tantummodo ex re nostra nobis acquirit. d.l. per seruum. ¶ Per seruū vsuarium si stipuler, vel per traditionem accipiam, an acquiram quæritur, si ex re mea, vel ex operis eius. Et siquidem ex operis eius non valebit, quia nec locare eius operas possumus.) Hac de causa f. ita est glossa hic in verbo vsumfructū. Et ibi in verbo non valebit. Quidam dicunt, Vlpiani dictum corrigi per hunc §. Quod non pl. cēcum legum correctio in dubio euitanda sit iuribus vulg. tribus.

Secundo volebat Ioan. illud verbum (ex duabus) referri ad solum vsumfructum, seu ad seruum in quo habemus vsumfructum. Sed huic expositioni obstat regula; Vnum verbum respiciens plura determinabilia, &c. l. si legatarius. § fin. ff. de leg.3. Tertia solutio est, in emendatis Codicibus non legi illud verbum (vel vsum) quod si fateamur, cessabit omnis difficultas. Et cum hac solutione videtur persuasisse hic Accur. Sed cum in omnibus emendatis codicibus verbum illud reperiatur, & præcipuè in Pis. & Florent. Pandectis, nec nō in Instit. Theoph. admitti hæc solutio non debet. Quamobrem quarta est solutio glossæ in d.l. per seruum. Tribus modis quærere seruum ex opera. Primo, si locet eas alteri. Et hoc modo nō quæritur, si domino vsuario. sed domino vsufructuario. d.l. per seruum. Secundo, operando in re vsuarij, Et tunc et acquirit. §. item is. supra de vsu & habit. Tertio operādo in re alterius, quam vsuarius expediendam conduxit; Et poterit ad hæc vsuarius vti opera serui, in quo hēt vsum. l. plenū. 12 §. fi. ff. de vsu & habit. Vbi redditur hæc rō. ¶ Sibi enim facere videbitur, qui non operas eius locabit, sed opus qđ cōduxit expediens.] igitur vsuarius lucrabitur ex operis serui ex duab. istis caussis: si seruus operetur in re vsuarij: vel in re alterius, quam vsuarius expediendam cōduxit: Nō autem lucrabitur vsuarius ex operis serui; eas alteri locando. Cum itaque in hoc vna duntaxat casu vsuarius nō lucretur ex operis serui, vt dixi; lucret' verò in alijs duobus casibus, defensari apprimè poterit Tribonianι loquutio Reddit hoc clarissimū d.l. per seruū. ibi. ¶ Quia nec locare eius operas possumus.] Loquens de seruo vsuario.

Ad

Ad §. 1. De vi bonorum rapt.

Non bene videtur hic loquutus Tribonian. in his verbis. ¶ Siue comprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non.) Raptor enim ſemper præſens eſt; cum rapere ſit, vi de manu eripere. l. 4. ff. ne quis eum. Quomodo igitur raptor non poteſt non deprehendi? Non inſiſtam circa ſolutionem gloſſæ hic, quæ an bona ſit quilibet iudicet. Ego ſic ſoluerem. Comprehendere, ſiue Deprehendere, idem eſſe quod teſtibus præſentibus arguere, conuincere, teſtificari; vt ex humanioribus comprobarunt hic latè moderni Vltramontani. Vel dic, iſta verba poſſe exemplificari in occupante per vim rem immobilem; vt in ſequenti textu, & in l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. Atque in rapiente de domo, in qua nemo erat. l. ſi quis ex domo. 54. ff. de furt. Vnde non facit vim Tribon. in verbo RAPERE, ſed in verbo Comprehendi. Siquidem eſt etiam raptor, qui de domo rapit, vt dixi. Et circa §. fin. eiuſdem tit. Satis obſcura videntur illa verba.

¶ Non vt dominium accipiat, ſed illud ſolum, quod ex bonis eius &c.] Quæ reſcripta ſunt ex l. 2. §. in hac ff. vi bon. raptor. Id autem ſibi volunt: Vt ſi alicuius intereſſit rem non fuiſſe ſubreptam, hoc caſu ille non agat ad quadruplum ipſius rei per vim ſubtractæ, ſed ad quadruplum intereſſe ipſius. Exemplum Scyphum valoris 100. oppignoraui tibi pro 20. Titius rapuit; Per hanc actionem vi bonorum raptorum non conſequeris 400. ſed ſolum 80. Nam 20. aurei hoc caſu duplicantur, & non 100.

Ad §. Aeque. De actionibus.

In hoc volumine Inſtit. nullus difficilior textus eſt iſto, quem decreui pro viribus exactè explicare. Ipſius tamen difficultas duobus in locis poſita eſt. Prior circa intelligentiam iſtorum verborum. ¶ Veluti ſi quis agat ius ſibi eſſe altius ædes ſuas tollendi.] Altera verò ibi. ¶ Sanè vno caſu qui poſſidet, nihilominus is actoris partes obtinet.]

Circa primum quærunt interpretes, quomodo exemplificari debeant illa verba.

¶ Veluti ſi quis agat.) Cum nemo qui poſſidet agat, vt dicitur in hoc textu, & liceat cuique ſupra ſuũ imponere vſque ad cęlũ. l. altius. C. de ſeruit. & aqua, etiam ſi tollendo obſcuret vicini ædes, quibus non ſeruiat, l. cum eo. 8. ff. de ſeruit. vrb. præd. Gloſſa in verbo tollendi. Primo loco putabat hic poni exemplum actionis. Negatoriæ, verbis tamen affirmatiuis. Sed hoc dictum reijcit ex pluribus Præpoſ. Senen. caſu. 7. q. 1. Nec non Donellus ad hũc §. nu. 14. Atq; iſtius opinionis confutatio parere videtur ex verſiculo.

¶ Contra quoq.) Vbi de Negatoria, & de eius exemplo agitur. Ergo dum hic tractatur de Confeſſoria, eiuſdem actionis Confeſſoriæ ponuntur exempla. Scimus quoque veteres vocare Confeſſoriã, non quæ confeſſoria eſt de libertate, ſed quæ confeſſoria eſt de ſeruitute, q̃ deberi ſibi confitetur quis. Sicuti Negatoriã, non quæ eſt Negatoria de libertate, ſed quæ Negatoria eſt de ſeruitute, quam negat. l. 2. ff. ſi ſeruit. vend. Etenim res ſua nemini ſeruit. l. in re cõi. 25. ff. de ſeruit. vrban. præd. Dicebat ſecundo loco eadem gloſſa. Hic poni exempium in Confeſſoria; nempè ſi talem mihi debeas ſeruitutem, vt altius te neas ædificatum. l. ſi deberem. 16. §. interdũ. & l. eum debere 32. ff. de ſeruit. vrb. præd. Et hanc intelligentiam ſequutus eſt hic Iaſon. Sed hoc repugnat verbis literæ huius quę de ædibus ſuis proprijs loquitur, non autem de vicini ædibus. Et interpretari illud verbum (ſuas). i. vicini. vt fecit Iaſon, & ſequuti ſunt quidam alij eſt dextruere tex. & redarguere Tribonianum quod neſcierit loqui.

Tertio loco Præpoſ. Senen. vbi ſupra confutato exemplo Partcen. & reiecto exemplo Fabri. ſubdit, Doctores hucuſque nõ intellexiſſe hunc textum. Atque hunc ponit intellectum, Vt procedat quando inter meã, & vicini mei domum, erat paries intermedius illius vicini: Et cum non poſſem altius ædes meas tollere, niſi ædificando ſupra parietẽ illius vicini; agam contra vicinum, mihi ius eſſe altius ædes meas tollendi. ædificando ſupra parietem vicini; & ſic erit Confeſſoria. Verùm iſte intellectus repugnat literæ, quæ non de muro, ſeu de vicini ædibus; ſed tantum de ſuis ædibus altius tollendis loquitur, non ſupra murum vicini. Etenim exemplum iſtud Præpoſiti potius verificari poterit in illis alijs verbis huius §.

¶ Vel immittendi tignum in vicini ædes.] ſuper quibus nulla eſt dubitatio. Quarto Coraſ. lib. 3. Miſcell. cap. 24. præter omnes alios Interpretes, quos omnes in errore, & luto iacere putat, ſic fore exemplificandam hãc lineam ait. Nam cuique licitum eſt ſupra ſuum imponere vſque ad cœlum. d. l. altius, etiam vicini lumina obſcurando d. l. cũ eo. Quatuor caſibus exceptis. Primus in area, in qua frumẽta conteruntur. l. ſi. §. ſi. C. de ſeruitutibus, & aqua. Alter ſi fiat ad æmulationem. l. opus nouum. 3. ff. de oper. publ. æmulatio autem non præſumitur, ſed in arbitrio iudicis perſiſtit. latè Menoch. de arbit. iud. caſu. 156. Tertius caſus in ædibus legatis obſcurandis. l. binas. 9. ff. de ſeruit. vrban. præd. Quartus ſi præſtitutus modus in ædificijs excedatur. l. 1. C. de ædif. priu. Modo inquit Coras. finge aliquem à vicino quæſiuiſſe facultatem, vt ſibi liceat aliquo caſu ad libitum ſuum ædes tollere: ſi iſte, qui ſeruitutem ſibi quæſiuit, tollere velit, & prohibeat alter, intẽtabit actionem Confeſſoriam, qua dicet, ius ſibi eſſe altius ædes ſuas tollere: Non quod res ſua ſibi ſeruiat, ſed vt ſeruitute impoſita vtatur. Et hãc opinionẽ ſequuti ſunt hoc in loco Myn. nu. 13

& Oinot.in fine. Sed aduersus hunc intellectum obstat vulgaris illa regula. Pacto priuatorum iuri publico non derogatur. l. ius publicum.39. ff.de pact.cap si diligenti. de foro comp. sed in isto casu derogaretur iuri publico per pactum priuatorum, merito. Donellus hic nu.12.restringit istum intellectum ad casum, in quo forma legis municipalis, ita constituta esset, Vt non liceat altius ædificare inuitis vicinis. Nam si seruitus vicino constituatur, mox prohibeat ædificantem, aget ille, ius sibi esse altius ædes suas tollendi. Neque obstabit id quod dicebatur de l. ius publicum. ff.de pact. Cum id solu vendicet sibi locum, vbi lege cautum præcisè esset, ne quis supra eam altitudinem ædificaret; vel propter incendia, vel propter ruinas ædificiorum; & sic propter publicam vtilitatem, ob quam constituta videtur. d.l.1. C. de ædif.priu. Sed cogitasse Imperatorem de hoc casu legis municipalis, admittam sine rubore? Opinor itaque hâc literam planam reddere ex Aphr. in l.si prius t 5. ff. de oper. nou.nūc. Vbi deciditur, quod si priusquam vicinus tuus ædificaret, ageres ius sibi non esse, altius ædes suas tollere; nec ab eo res ipsa defenderetur; cum facile posset, tutus iuris præsumptione, qua quælibet domus libera præsumitur. d.l.altius. etiam si ille vicinus in possessione fuerit, non prius ædificabit, quam vltro agat, ius sibi esse, inuito aduersario, altius ædes suas tollere. Vnde reo existente contumace, in pœnam contumaciæ tota conuertitur, & ob id contumax de reo efficitur petitor; adeo vt si postea eum, qui antea egerat, repellere velit, actionem cōtra eum instituere, & libertatem quam asserit probare teneatur; scilicet, quod nulla plus iuris præsumptione adiuuetur. Probabit autem id, quod in hoc.§.habetur; Ius sibi esse altius ædes suas tollendi. Atque hęc longè melior est interpretatio, quam illa Bernardini Valtherij in Miscellaneis, quā commendauit Brosseus in notis ad Accursium. Alteram explicemus difficultatem huius §. i illis verbis.¶ Sanè vno casu,&c.] Etenim, quinam sit iste casus, non satis constare videtur apud interpretes. Glossa in verbo vno casu.exemplificat dupliciter. Primo in duplicibus iudicijs, nempè familiæ ercisc. Cōmuni diuidun. Finiū regun. In quibus vterque actor, & reus est. l.in tribus,t 3. ff.de iudic.§.quedam.inf. eod. Impugnatur tamen hoc a Petro Perticense, Fabro, Angel.& alijs; cum de vno tantum casu loquatur hic Imperat. isti verò tres sint. Aliud exemplum Accursij est, in qualibet exceptione proponenda. Nam in exceptionibus reus fungitur parte actoris.l.1. ff.de except. Sed neque hoc exemplum quadrare ad præsentem locum putant dd. Quia non vnus, sed supra centum casus essent. Tertio loco Bellapert quē Faber, Aret.Iason, & alij gregatim sequuntur, ponebat exemplum in reo, qui sua sponte suscepit onus probandi rem ab actore petitam suimet esse, & non actoris,l.circa. ff.de probatio. Sed re diligenter perpensa totum hoc dici probabiliter, & in specie magis, quàm verè, edocet Donellus numero 31 & c. Demonstrans, eandem in hoc casu probandi necessitatem esse quę in superioribus, de quibus in hacmet litera, cum intendat id quod est in exceptione. Quarto loco Coras.3.Miscel.cap 23. quem Mynsinger. in fine huius §. & Menoch. in 3. remedio Retinen. numero 26. Intelligebat hunc casum esse in interdicto. Vti possidetis; in quo sustinet vices actoris ille, qui possidet.l.1.§ interdictum. ff.vti possid. Sed non plene satisfacit: quia idem dicendum esset in interdicto Vtrobi. Vnde non esset vnus casus, vt hic legitur. Quinto A.Gouean. lib.1.cap. 41. putat hunc casum esse illum, qui ponitur in l.& si for è. §. sciendum. ff si seru. vendi. Sed istud torquere fuisset, non docere: cum dicat. in Pandect. libris 50. casum hunc latere. Præterea non ille solus casus est, vt vidimus. Accedat insuper d.§.sciendum, loqui de seruitutibus, & sic de rebus incorporalibus: at Imper. a vers. Quod genus, huc vsque, loquitur de rebus corporalibus. Sexto quidam sic legit. ¶ Sanè illo casu] Vt superiorem casum significaret Tribon. quo rerū incorporaliū nomine, actio negatoria conceditur. Nam illo sanè casu, is qui possidet actoris partes subire cogitur; probareq; aduersarium, ius aliquod seruitutis non habere.l.vti frui.5.§ si. ff.si vsusf.pet. Non placet propter subsequentia verba. ¶ Sicuti in latioribus Digestorū libris.] Ad quos vix necessaria fuisset relatio, si tantum de illo superiore casu Iust.intelligeret. Igitur cum Balduino & Donel.nu.35. dicendum arbitror, hunc textum mendosum esse, atque ita fore restituendum. ¶ Et sanè non vno casu.] Atq; ita legendo cessabunt tot, tantęque interpretum altercationes: Et quilibet eorum casus veritati consonus erit. Scio Contium hanc emendationem non admittere, sed nihil mi hi honorificentius contingere posse existimo, quàm cum grauissimis ijs viris sentire, vt omnis difficultas horum verborum tollatur.

Ad §. Item si quis in fraudem. De Act.

Quod receptum est ab interpretibus vno ore circa sensum huius § defendi aliquo pacto non potest; nempè hic constitui actionē Paulianā, seu Fauianam: licet istæ actiones non nihil commune habeant cū casu actionis eius, quę hoc in loco declaratur. Sed fatendum est hic agi de actione in rē de Prætorio pignore; iuxta l.fin.C.de præt. pign. & l. non est mirū.26. ff.de pign.act. quāuis totus orbis clamet contrarium. Quod adeo clarè per Donel. huius sententię authorem comprobatur, vt superfluum sit, vel eius fundamenta,

menta, & rationes recensere; vel aliquid excogitare quod a me illis addi possit. Mouët me tamen præcipuè illa duo per Donellum adducta. Primum, quod cum Pauliana, & Fauiana sit actio personalis Prætoria. l. 1. §. hæc actio. ff. si quid in fraud. pat. l. ait prætor. §. fina. ff. quæ in fraud. credit. collocari nequaquam debuisset ab Imperatore inter reales Prætorias, de quibus agitur a §. sed istæ. vsque ad §. in personam. Alterum est, quia dicendo hic agi de actione in rem de prætorio pignore, inspiciemus ordinem, paratumque aditum ad subsequentem. §. item Seruiana. Siquidem cadens a detentione pignoris Pretorij, eam recuperat per hypothecariam d. l. fin. C. de præt. pign. Adde tertiam rationem, quia si Imperator ageret de Pauliana, seu Fauiana, vtiq; eius nomen expressisset apertis verbis, sicuti factū inuenimus in quolibet §. huius tituli. Opitulantur quoque verba illa posita in hoc §. ¶ Bonis eius a creditoribus possessis.] Ex primo scilicet decreto intelligenda iuxta l. Misso. 12. ff. pro emp ore l pignoris. ff & C. de pignor. Cetera cum Donello.

Ad §. 1. De his per quos agere poss.

Iuuenibus satis inuoluta videtur constructio horum verborum. ¶ Quique in eorum, cuius tutela essent.] Sensus est. Lege Hostilia prouisum fuerat, furti agere eorum nomine qui apud hostes essent, aut causa Reipublicæ abessent. Eorum quoque pupillorum nomine, quorū tutores vel Reipublicæ causa erant absentes, vel apud hostes. Ita glossa in verbo, cuius tutela, quam Balduin. Mynsf. & alij. Sed constructio erit ista Lege Hostilia permissum erat, furti agere eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reipublicæ causa abessent, quive in tutela alicuius eorū essent. Et si quæras. Cur lege Hostilia de solo furto cautum sit; cum in alijs quoque fautorem mereantur qui causa Reipublicæ absunt, vel qui pro patria capti sunt? Respondeo. id ex eo factum fuisse: quia absentibus non tam facile homines ceteras iniurias inferre solent.

Ad §. Hæc exempli. De exception.

Colligitur ex finalibus verbis huius literæ. Exceptionum alias ex legibus, iisve, quæ legum vicem obtinent; alias ex edicto Prætoris institutas fuisse. Quod satis obscurum est, vt lex vlla exceptionem instituerit. Negotium enim aut valere omnino. aut pro nih lo habert lex iubet. Quamobrē videndum, vtrum leges dixerit pro constitutionibus, ex quibus non numeratæ pecuniæ nascitur exceptio. An potius exceptiones ex legibus eas appellet, quas Prætor quidem ipse instituit & quarum formulas concepit; sed ex legum, aut constitutionum, aut Senatusconsultorū vi, ac præscripto delibatas. Omnes enim exceptiones ex prætoris beneficio pendent, vt non obscurè demonstrant hoc in loco Moderni. Ad quod inspice totam l. iuris gentium. 7. ff. de pact. & præcipuè § Prętor ait. Vel adde, & dic verius; ex legib. quoque, ex Senatusconsultis, & ex Principum placitis, quæ legis vicem obtinent, prouenire exceptiones. Et pone in singulis exempla. Ex legibus; vt exceptio declinatoria fori; vel vt inquit glossa hic; ne quis côueniatur, nisi coram suo iudice. l. fin. C. de except. Ex Senatusconsultis; Cuiusmodi sunt exceptiones Velleiani, & Macedoniani. Ex Principum placitis; qualis est exceptio diuisionis inter plures fideiussores ex Adriani constitutione. §. si plures. sup. de fideiuss. Et inter plures reos debendi ex Nouella Iustiniani in Authent. de duobus reis. collat. 7.

Ad §. Hodie de Exception.

Hodie multiplicandas esse inducias aduersus actorem petentem plus tempore, deciditur in hoc §. Sed quod tēpus duplicari debeat quando agitur post transactam aliquā temporis partem, discuti solet. Exemplum. Per stipulationem promisi dare Titio centum, transacto demum quinquennio. Titius biennio tantum elapso agit aduersus me. Ego ante litis contestationem proposui hâc temporalem exceptionem pacti conuenti. Debet ne Titius cōdemnari, vt expectet adhuc sexennium, vel Decennium? Magis cōmunis opinio est, totum quinquennium fore duplicandum; vt per Doctores in §. sed hæc quidem. sup de action. Pro qua facit noster text. ibi. ¶ Vt & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, &c.] Non desunt tamen qui putant, tempus quod contempsit dumtaxat fore duplicandum. Cui sententiæ astipulatur hic Theophilus in suis institut. sequuntur Balduin. & Mynsf. nu. 3. pro qua videtur textus in l. aut damnum. §. §. quis. ff. de pœn.

FINIS.

+ motto M. Ag.

Si adscrive capiti o Carissimi
Lectores quis huius Celli
lis Instituti Dominus est
infra Legite, et sic pro
certo habetis

Qui rapidis manibus librū
furabitur istū

Accipiet furcas premia
digna sibi

Se questo bello libro volete
il nome del padrone di questo
Legga Lucretio de sua cantoni
Qui trouarete Horte di Peticon

